Sancristobal„ 7 v.! 1817.

M. Fr. Miguél de San Cristoval,
Abad, y Cura de San Martin.

SCHOOL OF JVRISPRVDENCE
LAW STVDENTS' LIBRARY FVND

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII

EX LIBRIS

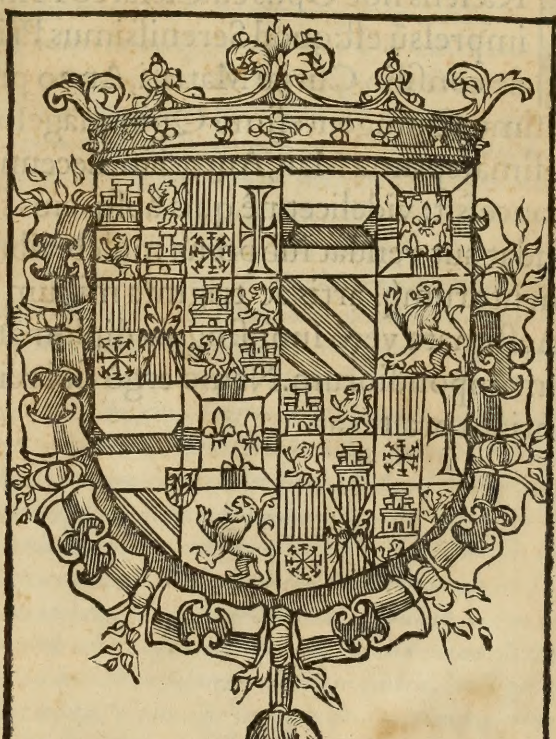
K
457
S6
A3
1553
RARE

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Biblioteca Europea di Informazione e Cultura

http://www.archive.org/details/fratrisdominicis00soto

Soto, Domingo

FRATRIS DOMINICI Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſsionibus, Salmantini Profeſſoris, De Iuſtitia & Iure Libri decem.



Cum Priuilegio.

SALMANTICAE,
Excudebat Andreas à Portonariis.
M. D. LIII.

JURISPRUDENCE

Priuilegij ſumma.

PRæſens hoc Opus cũ Cæſareo Priuilegio impreſsũ eſt:quod Sereniſsimus Princeps de conſilio Curiæ Matriti, Anno præſenti Milleſimo Quingenteſimo Quinquageſimotertio, vigeſimaſeptima Maij, Autori in decenniũ ſua gratia conceſsit: videlicet nè quis abſq; eius facultate aut cudat aut vendat ſub pœna mulctę librorum inſtrumentorumq́; artis ac triginta milium dupõdiorũ. Aeſtimata verò ſunt ſingula diplomata pretio trium dupondiorum. Nemo ergò ſibi rei huius ignorantiam prætexat.

CAROLO MAGNO, SERENISSIMI PHILIPPI SECVNDI Hiſpaniarum Principis primogenito, ſuus Frater Dominicus Soto, fœlicitatem.

OPVS HOC, CAROLE MAGNE, QVOD DE Iuſtitia & Iure in publicũ iam penè inuitus prodire ſino, nõ fuit quòd diu anceps hærerẽ cui nam potiſsimùm nuncuparẽ: adeò Celſitudo tua initio ſtatim cogitationis meæ præſtò fuit. Nam cùm in hoc te Deus rerumq; natura tam longa Regum Cæſarumq; ſtirpe in hanc lucis vſuram ediderit, vt tibi hanc cœlo genitam virginem, Iuſtitiam inquam deſponſaret: quem nam conſultiùs quàm Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem, cui eius imaginem dedicarem? Nempè vt quam virtutem toto vitæ curriculo perſanctè cul turus es, eandem protinùs ab incunabulis de facie noſſes, identidem inſpectares, eiusq; te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus: eius ingenio penitiſsimè inſueſceres, & conſultiſsima monita toto pectore haurires. Deniq; vt tuum iſtum lanæ candorem, dum pro ætatis teneritudine albeſcit, eius coloribus imbueres. Memini me in Tridentina Synodo de Natali tuo cõcionem à ſanctis illis patribus habere iuſſum: nam tunc fœlix ille fauſtusq; dies nobis illuxit: multa de te pollicitum, illamq; ſanctam Eccleſiam, vota Deo pro tua ſalute, incolumitate, ac fœlicitate nuncupantem, in magnam de te ſpem miſiſſe. Ecquid enim de te Inclyte Princeps polliceri cunctarer; pro quo nobis tam numeroſus auorum proauorumq; tuorum ordo tam innumeris rebus clariſsimè ac religioſiſsimè geſtis fideiubebat? At verò non meam tantùm fidem, quam priuatus homo pro te obſtrinxi, verùm & tuam publicam quam tot regnis ac gentibus obligatam habes, vt re ipſa liberes, Deum Immortalem deprecamur. Diſcere proinde ab iſta tua ineunte ætate incipe, quãtis ſis nationibus seſſurus iudex, ad quem adeò ceu ad iuſtum ipſum viuens, vti ait ille magni nominis Philoſophus, ab omni ferè mundi orbe confluxus eſt futurus: vt cùm in tua iſta inſtituenda Cæſarea indole tam multam mortalium ſalutem periclitari noueris, intelligas quanta ſit à tua modeſtia præſtanda facilitas, vt tum alijs virtutum dotibus, tum præſertim Iuſtitiæ, quam hîc tibi pro captu noſtro ſuis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripſit Xenophon Cyropædîam, inſtituit Ariſtoteles Alexandrum, Neronem Seneca, & Traianum Plutarchus, atq; alios alij. Ego verò, quanuis ea vtaris ſapientum pædagogîa, vt à mea puſillitate nullius egeas obſequij, hanc interim tamen Carolopædîam Claritudini tuæ non ſum offerre veritus: vbi, vti dicere cœperam, decôrem Iuſtitiæ, ac perinde fœliciſsimi Principis vultum contempleris. Hîc enim, dum lux tibi visq; rationis inoleuerit, perſpectum cum primis habebis quantum à Tyranno, quod nomen maiores tui execratiſsimum ſemper habuerunt, Rex diſtet. Vt ſcilicet ille publica cuncta in priuatam ſuam libidinem vertat: hic verò contrà vni communi bono continenter proſpiciat: eius ſolius gratia leges condat, magiſtratus creet, tributa exigat, præmia ponat, ſupplicia decernat, bella gerat, pacem compo-

820506

nat:in ſumma, nil vnquàm aut animo ſecum reputet, aut rebus geſtis de ſe præſtet, quàm quod in hunc referatur ſcopum. Quocirca & hîc identidem doceberis, tantam Deum regibus poteſtatem, per quem illi quotquot ſunt regnant, cuiuſq; ſapientia iuſta decernunt, non in hoc vtiq; contuliſſe, vt vel eius iura violent, vel vlli mortalium iniuriam conflent: verùm vt iniurias ipſi propulſent, ac nè inferantur obſiſtant, & illatas reuellant: id nimirum intelligentes quòd vti ab omni ſunt humana coërctione abſolutiſſimi, ita viuere eos decet, tum rationi, tum præſertim Dei legibus deuinctiſſimos. Deinde & hîc tuæ fiet Serenitati compertum, quàm ſancto fœdere iuſtitia & miſericordia, quæ ſecum vulgò pugnare exiſtimantur, in optimo principe maritentur: quippe qui ea eſſe debet ſeueritate quæ non in ſæuitiam vergat: ea clementia quæ in ſegnitiem non degeneret: vultu graui, non toruo: verborum lenitate placidus, zelo iuſtitiæ terribilis: qui non tam armorum ſtrepitu quàm morum integritate ſeſe ſuis exhibeat amore ac timore colendum: atq; prorſus, quod cecinit ille, ΠΟΙΜΈΝΑ ΛΑΩ͂Ν: hoc eſt, qui non ſe feras inſectari cenſeat, ſed gregem ductare. Ad hæc demùm quod in hoc iuſtitiæ exemplari omnium meditatiſſimè ac conſideratiſſimè ſpeculandum tibi Princeps optime incumbit, eſt, quàm ſanctè debeas religionem ſuſpicere, adorare, & colere: nempè nè ſacra prophanis commiſceas, ſed ſacroſanctam Eccleſiam ob cuius Deus fidem, & Reges, & homines, & mundum ipſum condidit, cunctis poſthabitis ſæcularibus, ſumma æſtimatione ducas, omniq; veneratione & reuerentia proſequaris. Nam ſæcularis fœlicitas, niſi ad illam ſempiternam referatur, nequicquàm inſtituitur: tantum abeſt vt vllo queat pacto proſperari. Nulla fulgentiùs gemma Chriſtianum diadêma decorat, quàm Crucis inſigne. Quas non virtutum imagines, vt cunctas ſummatim denotem, ſpeculum hoc iuſtitiæ tibi remittat, ſi eius aſſueſcas obtutu? Sed vereor tum epiſtolæ modum excedere, tum iſtam tuam nondum maturam ætatem præmaturis monitis onerare. Erit fauente Numine, quo tuorum Regnorum ſalus plurimùm agitur, quando ſapientes, ſed tamen eos in primis qui ſpectatæ ſint vitæ, frequenter conſulas, attentè audias, ac tanti pendas quanti Principis intereſt habere oculos. Interim hoc tuæ Celſitudini precamur vt paternis tuiq; aui Cæſaris votis moribus reſpondeas: ſanè quem intimè noui quàm anxius exoptet vt tanta te Deus Maximus virtutum ſupellectile ditet, quanti noſtra refert vt ſis illarum ditiſſimus.



Fratris Dominici Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prędicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſsionibus, Salmantini Profeſſoris, De Iuſtitia & Iure Libri decem.

PROOEMIVM.

Iuſtitiæ Encomium.

ILLVSTRISSIMA Iuſtitiæ virtus, Fidei noſtrę legitima proles, ſpei robur, charitatis pediſſequa, cæterarumq; virtutum clariſsimum iubar: quam cũ profana, tum cum primis Diuina oracula ſuper æthera tollunt: vtpote quæ hoĩes, ciuile animal, in vnũ congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad æternã deniq; fœlicitatem diuino munere ſubuehit: hæc inquã virtus eſt, quã præſenti Opere elucidare, ac pro noſtra ingenij tenuitate pertractare inſtituimus. At quoniam huius fulgentiſsimi ſyderis munus eſt (vt ipſa nos Iura docent) ius ſuum iuxta legum normas vnicuiq; tribuere, legitimum duxi titulum Operi, de Iuſtitia & Iure inſcribere. Fert nãq; animus auguſtam virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa cõſtabilire, eiuſq; leges, membra, ſpecies, & quotquot illi aduerſantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis quæ mihi diuinitùs vires ſuppetunt, quâ latiſsimè patent, perluſtrare, ac ſuis cuiuſq; numeris depingere. Nam etſi haud me lateat, quanta cum dignitate & copia Theologorum Iuriſq; prudentiũ plurimi argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporũ iniquitatem, parturitq; in dies nouas fraudulentiæ formas, quibus contra ius & fas ſuam quiſq; expleat inſatiabilem auaritiam. Quapropter nihil aliud quàm operæpretium arbitrandum eſt ſi iniqua pacta & cõuenta, & cambia, tamq; adeò multa vſuræ ſimoniæq; recentia genera in animum nobis induxerint, noua de re veteri volumina ędere. Præterquàm ꝙ quanto plura à præceſſoribus in re quaq; inuenta ſunt, tanto poſteris, ſi vllo valent ingenio, vberiorem ſyluam ſubminiſtrant excogitandi noua. Accedit ꝙ nemo tam fœliciter ſcholaſticam rem, quæ implexa per ſe eſt, tractauit, quin poſsit vigilantiori diligentia (nõ de mea loquor) firmiùs exactiuſq; conſtabiliri, ordinatiùs diſponi, atq; emunctiùs perpoliri.

Authoris inſtitutum.

Hac igitur de cauſa, cũ me, qui poſt multos annos in hiſce Scholarum Cathedris inſumptos alijs publicis negotijs diſtractꝰ Vale huic prouinciæ renuntiaueram, ab illiſq; poſt negotijs extricatus ſacris me literis addixeram, iam nunc Scholariũ vota, nihil minùs cogitantẽ, ad eandem prouinciã repetiuerint, meq; Patres Conſcripti omninò renitentem accerſiuerint, meiq; maiores inuitũ coëgerint: ac deinde publico ſuffragio hæc mihi prælectio de Iuſtitia obtigerit, poſtulare ex me inſtantiſsimè cœperunt, vt quæ in Scholis dictaſſem, prælo cõmitterem, quò & pręſentes ſcribendi labore leuarentur, & abſentes ſudore fruerẽtur noſtro, annui lubentiſsimè: nam iam diu hunc ipſe parturiebam partum: tanta erat eorũ improbitas qui me diuerſis ſcrupulis ac nouorum in dies cõtractuũ conſultationibus frequentabant. Neq; verò eſt quòd Theologis vitio detur, hãc ſibi aſſumere prouinciam quæ Iuriſperitis accõmodatior videri poteſt: quandoquidem Canonica iura ex viſceribus Theologiæ prodiẽre: Ciuilia verò ex media morum Philoſophia. Theologi ergo eſt iuris Canonici decreta ad normã Euangelicam exigere: philoſophiq; Ciuilia ex principijs philoſophiæ examinare. Vnde Cice. de leg. lib. 1. nõ à prętoris edicto, neq; à 12. tabulis, ſed penitus ex intima philoſophia hauriendã cenſet iuris diſciplinam. *Cicero.* Imò verò litigioſa, inquit, legũ ratio, ignoratio iuris potiùs eſt quàm ſcientia. Et Iuriſcõſul. ff. de Iuſt. & Iure. l. 1. Veram inquit philoſophiam, nõ ſimulatam affectamus. At quanuis inſtitutum profitendi meũ in ſcholis ſit, Sententiarum Magiſtrum Diuumq; Thomam Commentarijs illuſtrare, conſultius tamen duxi rationem paululùm mutare ſcribendi. Non ꝙ diuerſam ab hoc inter Diuos diuino autore doctrinã moliar: ſanè quem, tum de cunctis alijs, tum præſertim de hiſce moralibus diſciplinis meritiſsimò tanq̃ emicantiſsimum ſydus Scholæ vniuerſim adorant: ſed ꝙ cùm eius aliorumq; docu

mentis imbutus multa fuerim alia commentatus, congruentius exiſtimauerim nouum conflare opus, in quo diſpoſitiùs cuncta cõponerem, quàm ſi eius textui mea ſeorſum circumſcriberem.

Partitio operis.

¶Diſtribuimus autẽ opus in libros decem: quorum duo primi ſunt de Iure, hoc eſt, de legibus, quæ ſuprema ſunt Iuſtitiæ regula. Tertius de Iure, quatenùs obiectum eſt Iuſtitiæ, deq; virtutis huius ſubſtantia & ſibi annexis, vſq; ad Iuſtitiam diſtributiuam. Quartus de præambulis ad cõmutatiuam: nempè de dominio ac de reſtitutione. Quintus, de iniuſtitia quæ ex iniurioſa actione naſcitur: nempè de homicidio & reliquis. Sextus, de vſura & contractibus. Septimus, de cambijs. Ac deinde octauus, de voto. Nonus de decimis ac de ſimonia. Decimus deniq; de ſtatu deq; reſidentia Prælatorum. Vt opus de Iuſtitia quæ decẽ præcipuè Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam Decade abſoluatur. Libros autẽ ſingulos per ſuas quæſtiones atq; articulos Scholaſtico ſtylo diſtinctos curabimus: vt quàm poſsimus rariſsimè, & præter rerum amplificationem, minimè ab ordine ſancti Thomæ diſcedamus. Cuncta tamen aſſerta noſtra cenſuram ſubeant ſacroſanctæ matris Eccleſiæ, ac ſubinde ſyncerè iudicantiũ limam. Deus ergò maximus conatibus aſpiret noſtris ad ſuam ipſius gloriam.

Titulus operis.

Nomen Ius bifariam vſurpatur.

Iſido. lib. 5. cap. 3.

¶De Iuſtitia ergò & Iure ſermonem faciente Deo ineuntibus nobis à Iure inchoandum eſt. Bifariàm nanq; vſurpatur nomen hoc: vno ſcilicet modo pro eo quod eſt lex: quemadmodùm Iſidòrus lib.5. Etymol. inter decreta diſt.1. relatus ait, Ius, generale eſſe nomen: legem autem, iuris ſpeciem: altero autem modo accipitur vt obiectũ eſt iuſtitiæ: nempè pro æquitate, quam iuſtitia in rebus conſtituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam iuſtitiæ, eius notio prærequiritur. At quia virtus quæq; ad ſuas regulas exigenda eſt, condecet eas primùm omnium præ foribus affigere, atq; adeò duobus primis libris de legibus ante omnia dicere.

Primus liber de legibus.

In priori, ſcilicet, de lege æterna, naturali, & humana: & in poſteriori de Diuina. Liber autem primus ſeptẽ quæſtionibus abſoluetur. Et quoniam (vt ſæpè in Officijs citatus Cicero author eſt) à rei ſubſtantia, quę definitione deprehenditur, omnis eſt auſpicanda ordinata inſtitutio: prima quę mouetur quęſtio eſt de lege in communi.

QVAESTIO PRIMA, De lege in communi.

Sanctus Thomas. 1.2. quæſtio. 90.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm aliqua definitionũ legis quæ à Doctoribus conſtituuntur legitima ſit.

Variæ definitiones legis.

CVM MVLTAE varięq; definitiones tam apud Oratores q̃ apud Theologos ac Iureconſultos reperiantur, nullam tamẽ aut vix vllam comperio, quæ legi, quatenùs vniuerſale genus eſt, congruat, præter illam quam Diuus Tho. 1.2. q.90. arti.4. colligit ſi paululo componatur limatiùs.

D. Thomas. *Cicero.*

Nam illa Ciceronis libro.2. de leg. Lex eſt æternũ quoddam, quod vniuerſum mundum regit imperandi prohibendiq; ſapientia: ſempiternæ Dei legi peculiaris eſt: illa verò quã præpoſuerat libro.1. Lex eſt ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria: extra leges naturales non extenditur: ſed illa. ff. de leg. & ſena. conſul. l.1. Lex eſt commune præceptum, virorum prudentium conſultum. &c. legi tantùm adſcribitur humanę.

Ariſtot.

Sicuti & illa Ariſt. in Rhetoricis ad Alexandrum. c. de gen. de lib: Lex eſt communis ciuitatis cõſenſus qui ſcriptis præceperit quomodò vnumquodq; agendum ſit.

Iſidorus.

Quò alludit illa Iſidòri libro.5. Lex eſt conſtitutio ſcripta. Igitur ſi vaſtam eius amplitudinem, quàm latè patet ſpectes,

Legis definitio.

Lex eſt nihil aliud quàm quædam rationis ordinatio & præceptio in cõmune bonum, ab eo qui curam reipublicæ gerit promulgata. In hac enim oratione & genus legis exprimitur, & finis, & cauſa, & poſitionis forma.

Primus quæſtionis articulus.

¶At verò ad eiuſdẽ definitionis explicationem de ſingulis quatuor particularum quibus cõſtruitur ex ordine diſputare opùs eſt. Quatuor ergo articulos quæſtio hæc deſiderat. Horum primus erit de genere definitionis, quo ſcilicet examinandũ eſt, vtra in potentia exiſtat lex: nempè vtrùm intellectus ſit, an voluntatis actus. Aſſerere enim viſi ſumus eſſe opus intellectus, vbi diximus quòd ſit rationis ordinatio ac præceptio. Sunt autem in contrarium argumenta nonnulla.

¶Pri-

Argumen.1. ❡ Primùm: Cùm in intellectu non ſit niſi habitus & actus, non apparet vter nam iſtorum ſit lex. *Argumen.2.* ❡ Secundò: Legis eſt mouere ſubditos: nam Rex per leges mouet: volūtatis autem eſt mouere: quoniam animal non mouetur, niſi ab appetibili ſub aliqua ratiōe boni, vt.3.de Anima, text.49. author eſt Ariſtot. *Ariſtot.* bonum verò obiectum eſt voluntatis. *Tertium argumentum.* ❡ Accedit huc tertio loco & authoritas quorundam recentium authorum non infimæ notę, ſic definientium legis ſubſtantiam: Lex eſt recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c̄. Quibus nimirum adſtipulari ſibi videtur, *Auguſtin⁹.* tum Auguſt.lib.4. de Ciuitat. dicens, antiquitùs arbitria Principum pro legibus fuiſſe: & Iuriſconſultus.ff.de conſt. Prin.l.1. quæ & refertur Inſti. de iure na. & gen. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. ❡ Quartò & reclamare Paul. videtur Rom.7.vbi inquit: Video aliā legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ: etenim quæ in membris eſt lex, non modò in intellectu non extat, verùm & ratione caret. ❡ In contrarium tamen pugnat legis virtus, quæ eſt præcipere, vt ait L. legis virtus. ff. de legibus. hoc nanq; prudentiæ munus, eſt ac ſubinde intellectus.

AD quæſtionem iſtam duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt: lex in intellectu tanquam proprium eius opus inſidet. *Nomen Lex variè à ſcriptoribus deducitur.* Hic autem de nomine ſtatim adnotandum eſt quòd nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. *Iſidorus.* Iſidórus enim libr. 5. Etymo.cap.3.à legendo illud trahit: eò quòd ſcripto profertur, vt legatur ab omnibus. At verò cùm hoc illi accidentarium ſit, cōgruentiùs *D.Thomas.* Diuus Tho. & Theologorum ſchola à ligando dici autumant: vtpote quæ vi polleat *Cicero.* obligādi. Quāuis Cic.1.de legib.à legēdo ſentit deriuari: pro eo quod eſt, eligere. Ait quippe quòd etſi Græci legem à tribuendo appellent: (nam quod nos legem, ipſi nomon appellāt à nemein, quod eſt tribuere: ideò quòd vnicuiq; quod ſuum eſt tribuat) ego tamen inquit, à legendo, id eſt, deligendo eam nomino. Et ſubdit: Nam vt illi æquitatis, ſic nos, hoc eſt Latini, delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrumq; legis eſt. Hæc ille. Igitur cùm iſtæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducas. Attamen etſi Theologorum Etymologiam minimè repudiem, perplacet *Magis probatur legis Etymologia tradita à Cicerone.* tamen Ciceronis ſententia: vt lex idem ſit quod legendi, hoc eſt, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vndecunq; autem nomen trahatur, patentiſsimum eſt, rē eſſe intellectus. Id quod ex vtraq; eius virtute cōmonſtratur. Habet enim & q̃ ſit regula, & quòd ſit obligatoria pręceptio. Quapropter cū S. Tho. tantū vnū in eius definitione ponat, nos tamē ambo loco generis cō poſuimus: videlicet ordinatio & præceptio. Haud enim ſimpliciter ordinat, aut dirigit, veluti qui tantùm viam monſtrat, ſed ordinando præcipit, præcipiendoque ordinat. ❡ Ex priori ergò membro arguitur. *Primum argumentum pro concluſione.* Lex eſt æquitatis iniquitatiſq; regula, agendiq; menſura: ſic enim fermè habetur.l.nā.ff.de legib. vbi lex dicitur iuſtorum regula & iniuſtorum: regula autem menſuraq; noſtrarum actionū, eſt ratio: nā regula actionū eſt quæ in finem dirigit, quod ſolius eſt oculatæ rationis munus: ad quem finem voluntatem, quæ cæca potentia eſt, ducit: ergo rationis functio eſt legem ponere. *Confirmatio.* Adde quòd ſicut in naturalibus, id quod eſt primum eſt cæterorum menſura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis reſpectu motuum inferiorum: ſic quia finis (vt Philoſophus.2.Phy.docet) principium eſt humanarum actionum, fit vt rationis actio, ordinantis media in finem, ſit menſura atque adeò lex. *Secundum argumentū.* ❡ Ex poſteriori autem membro arguitur ſecundò ſic: Legis munus eſt præcipere & prohibere, vt habetur.l. legis virtus.ff.de legib.& ſenat. conſul. & forma ipſa legis præ ſe fert. Vnum cole Deum: Nè iures vana per eū. quin adeò hoc receptiſsimum eſt atq; omnibus in confeſſo, vt hac ratione leges, præcepta atq; mādata nuncupemus: imperare autem eſt rationis: ergo lex à ratione elicitur, atq; adeò in intellectu conſiſtit. Minorem huius ſyllogiſmi, ſcilicet, præcipere eſſe intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thomas *S.Thomas.* 1.2.quæſt.17.articu.1.& quæſt.57.articu.6. At parum conſiderantium eſt hanc opinionem impugnare tanquàm ſancti Thomæ: quippe qui non videant non eſſe eius inuentum, ſed planiſsimam atque conſtantiſsimam ſententiam Ariſtot.6.Ethicorum, cap. *Ariſtot.* 10. diſtinguit enim tres virtutes intellectus practici: ſcilicet, eubouliam: quæ eſt virtus bene conſultandi, hoc eſt, indagandi media ad finem accommoda: nam de fine nulla conſultatio eſt, eò quòd omnes ſuapte na-

tura fœlicitatem ſuam expetunt: & ſyneſin, quam Latini vocant ſagacitatem: quæ eſt virtus rectè iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti ſunt ad diſquirendum media, non tamen ità iudicio valent, vt illis inuentis rectè de optimo ſentiant. At præter hos requiritur poſtremus prudentiæ actus, qui eſt imperium: in quo differt ratio practica ab ſpeculatiua. Illa enim quia non ordinatur ad opus, præciſè habet duos actus, qui ſunt diſcurrere & iudicare: practica verò inſuper opus habet imperio: ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Ariſt. ait inter omnes hunc eſſe ſummum ac perfectiſsimum, à quo potiſsimùm prudentia nominatur virtus. Neq; verò ſolius eſt Ariſto. ſententia, imò philoſophorum omnium quotquot eum, vel præceſſerunt, vel ſubſequuti ſunt. Quin verò rerum ipſa natura & mos humanus hanc nos planè veritatē edocet. Clarum enim eſt imperare, eſſe loqui: videlicet, fac, nè facias: loqui autem intellectus negotium eſt: quippe cuius conceptus voce & ſcripto ſignificantur: ergò ad ipſum pertinet præcipere. Etenim cùm vel Deus angelis, vel alius eorum inter ſe alijs quicquā prçcipit, profectò non voluntatis, ſed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, ſi in potentijs noſtris intimis præceptum eſt, quod negari non poteſt, ad intellectum pertinet, nō vtiq; ad voluntatem. Et confirmatur hæc ratio. Cùm quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Panem noſtrū quotidianum da nobis hodie: planum eſt non voluntate ſed intellectu loqui: ergò ſi aliqua potentia alijs imperat, illa ſanè intellectus eſt per ſimilia verba. ¶ Tertiò ex humano vſu arguitur, legem, non voluntatis, ſed intellectus eſſe proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantùm actus in voluntate ſunt, nullum ſecum afferunt imperium. Enimuerò licèt ego certò ſciam prælatum meum optatiſsimè velle, vt ego prædicem, aut quidpiam aliud faciam: parère tamen non teneor, quouſq; id mihi loquens prçcipiat: loquutiones autem ſigna ſunt cōceptuum. Atque hinc ſumitur ad interna noſtra opera analogia. Quanuis enim quis poſt rationis iudicium eligat bonum opus: nihilo minùs experimur poſt talem electionem eſſe homines vecordes & ſegnes ad idem ineundum opus. Multi enim mente elegerunt vitam perſanctè inſtituere, qui tamen ſegnitia imperantis prudentię tardiſſimè id aggrediuntur. ¶ Prætereà arguitur.

Præcipere eſt actus intellectus.

Suadetur hoc ipſum facili ratione.

Tertium argumentum principale.

Quarta ratio.

Tenentur homines cōformare ſe & obedientes eſſe ſempiternæ legi Dei, vt in. 1. Sentent. diſt. 45. latè diſputatur: non tamen tenemur conformari eius voluntati beneplaciti: nam etſi ego ſciam Deum velle mortem patris mei, licet mihi, quinetiam honeſtum eſt, de illa contriſtari. Et vice verſa Præcepit Abrahæ filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare aſtrictus erat: & tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti vt id exequeretur: ergò lex Dei non in eius voluntate, ſed in intellectu eſt pręcipientis aut prohibentis. ¶ Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non eſſe ancillam intellectus, ſed reginam: intellectum verò ſeruum. Longè quippe ſecùs ſe res habet. Nam regere, eſt functio illuminantis ac dirigentis: lumen autem nō in voluntate, quæ cæca eſt potentia, ſed in intellectu exiſtit. Siquidem non voluntatis lumen, ſed intellectus dicitur. De quo nimirum Dauid: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. vnde Ariſt. 1. Poli. cap. 3. expreſsè ait mentē imperare appetitui: quo etiam nomine voluntatem complectitur: licèt non imperio dominico, vt anima corpori: ſed politico, vt Rex ciuibus imperat. Vnde ſapienter. 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandum conandumq;, vt voluntatem noſtram cuncta ſequantur, ſed vt prudentiam noſtram voluntas. Ad hęc: Rex à regendo dicitur, qui eſt actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio eſt leges ſancire: hoc enim eſt potiſsimum eius munus, qui ad regni gubernaculum ſedet. Quocirca Cicero lib. 1. de leg. poſt illam legis diffinitionē ſuprà citatam, ſcilicet, Lex eſt ratio inſita in natura. ſubdit, Itaque arbitrantur prudentiam eſſe legem, cuius ea vis ſit, vt rectè facere iubeat, vetet delinquere. Et Ariſt. 10. Ethi. cap. 9. Lex, inquit, vim habet cogentem: quæ quidem eſt ſermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus. Ecquis ergo vnquam ambigere quiuerit legem eſſe prudentiæ, ac ſubinde intellectus opus, quod vniuerſi dictamen practicum appellant. Atque hic eſt legitimus ſenſus illius, Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum cōditores iuſta decernūt. Nam in hoc quòd ait, regnant, poteſtas regum deſignatur: quoniam omnis poteſtas à Domino Deo eſt, vt ad Rom. 13. refert Apoſtolus. In hoc autem quod ſubdit, & legum. &c̃. intelligitur eiuſdem poteſtatis vſus. Vnde, Per me, inquit, id eſt, per prudentiæ virtutem, quæ de meo fonte di-

Detegitur error contrariæ opinionis.

Prima ratio.

Pſal. 90.

Ariſt.

Plato.

Secunda ratio.

Cicero.

Ariſt.

Per me Reges regnāt.

Prouerb. 8.

te dimanat, Reges, & leges condunt rectas, & rite illis vtuntur. ❡ Secunda concluſio: lex eſt vniuerſalis propoſitio ac dictamen rationis practicæ quæ per modum habitus ineſt. Concluſio hæc aſſertio eſt S. Thomæ. 1. 2. q. 90. Hanc verò ſic expoſitam accipito: In intellectu ſunt & ſimplices apprehenſiuæ propoſitiones atq; aliæ iudicatiuæ: lex autē non eſt tantùm apprehenſio, verū preceptio que iudicium ſequitur, nō qualecunq;, ſed quod de moribus fertur. Illud quippe iudiciū appellant practicum. Priùs enim per primam prudentie virtutem, ſcilicet eubouliam, conquiruntur illa quæ expediunt: mox per ſynesin, que ſecunda virtus eſt, iudicio probantur: tertiò voluntate eliguntur, ac ſubinde ſequitur imperium prudentiæ: quod non eſt propoſitio indicatiui modi, ſed certè imperatiui: faciendum eſt, aut vitandū. Hæc enim verba ſi vim nominis habeant, puta dignum eſt vt fiat, factúve indignū, ſpeculatiuæ propoſitiones ſunt, & nondum vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc cenſentur dictamina practica. Et ſi ſint in Principe promulgenturque populo, tunc leges exiſtunt. Requiritur tamen præterea vt per modum habitus inſint: hoc eſt fixæ ſint & perpetuò permanentes. Nam tēporales præceptiones quæ per modū actus tranſeunt, quia vniuerſales non ſunt, ſed ſingulari perſonæ, loco, & tempori accommodatæ, fac, nè facias, nō habentur pro legibus, ſed legū ſunt applicationes: vt articulo proximo videbitur.

Secunda Cōcluſio.

Soluuntur argumenta.

PER hanc ergò concluſionem ad primū argumentum ante quæſtionem reſpondetur: quippe qua aſſertum eſt legem eſſe propoſitionem per modum habitus inhærentē: nam etſi lex actu feratur, manet tamē habitu impreſſa ſcriptaq; in mente. ❡ Atq; hinc proditur quorundam Neotericorū fallacia contendentium contra ſanctum Thomam nullo opùs eſſe intellectus præcepto ad operandum: neq; attendentium nō Thomæ ſed Ariſtoteli ſe apertè contradicere. Arguit enim quidam in ſuis Morali. cap. 2. de pruden. hoc pacto: ſi præceptum, propoſitio intellectus eſt, tunc aut apprehenſiua aut iudicatiua. Apprehenſiua quidem non ſufficit ad opus: ſi verò ſit iudicatiua, ipſa per ſe ſufficit abſq; alio imperio: nam cùm primū quis iudicat bonum eſſe hoc aut illud facere, ſtatim eligere poteſt: in qua electione iam eſt meritum: atque adeò ſtatim poteſt operari, abſq; alia imperandi vi. Quapropter vel ipſa voluntatis electio imperium eſt, vel nullum eſt aliud. Et addit, neſcio vnde motus hanc eſſe communem opinionem: cuius tamen authores vllo pretio æſtimandos non memini me vidiſſe. Bino nanq; peccato oſtendit ſe Ariſtotelem de hac re non conſuluiſſe. Primùm enim negamus imperium propoſitionem eſſe aut ſimpliciter apprehenſiuam aut iudicatiuam. Iſtæ nanq;, propoſitionis indicatiui modi differentiæ ſunt: imperatoria verò non iudicatiua eſt, ſed iudicium prærequirens. Atq; inde detegitur altera horum fallacia. Imperium enim (vt Ariſto. planè docet,) non eſt iudicium illud quod electioni antecedit, ſed iuſsio, quæ electionē ſubſequitur. Concedimus ergo iudicium, quod eſt ſynesis actus, ſufficere ad electionē, in qua quippiam ineſſe poteſt meriti: electio tamen non ſatis eſt ad vſum & opus, niſi ipſam ſubſequatur imperium. ❡ Sed tamen exurgit ex hoc argumētum tertium eiuſdem authoris: ſi electionem conſequitur intellectuale imperium, aut ſequitur ex neceſsitate, aut liberè. Non ex neceſsitate: nam tunc nulla opùs eſſet virtute prudentie ad imperandū, quod eſt contra Ariſtotelem & veritatem. Si autē ſequitur liberè, tunc cōſequi videtur, ſolam electionem voluntatis non ſufficere vt moueat intellectum, ſed requiri præterea alium actum: quem tamen neq; Ariſt. neq; ſanctus Thomas, neq; vllus philoſophorum vnquā poſuit. Imò omnes fatentur quòd electionē ſubſequatur imperium. Hoc argumentum plus iuſto nos cōtorſit. 1. 2. q. 17. ar. 3. Diluere tamen illud iam mihi facilè videor, reſpondens quòd imperium neq; ſequitur neceſſariò ex electione, neq; tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandē electionem. Sed eſt notandū quòd cùm vt aliqua potentia ab altera moueatur, opùs ſit vt vtraq; ſit bene diſpoſita: cōſequens fit vt niſi electio ſit ſatis radicata, atq; intellectus per prudentiam bene paratus, non ſequatur ex electione imperium. Igitur vbi electio ſolida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiā ſatis obſequēs, ſequetur protinùs ad electionem imperium: aliàs vel moroſè vel nunq. ❡ Ad tertium argumentum conceſſo regis eſſe mouēre, conceditur quoq; voluntatem eſſe motricem tam intellectus quàm reliquarum potentiarum. Haud tamen inde colligitur, aut ipſam eſſe reginam, aut intellectum

Neotericorū fallacia.

Soluitur primum motiuum Neotericorum.

Aliud argumētum eiuſdem authoris.

Diluitur præterita ratio.

Solutio tertii argumenti principalis.

ſeruum. Voluntas etenim non mouet tanquàm dirigens & cognoſcens, quod requiſitum eſt vt eſſet regina. Hoc ſiquidem nomẽ ipſum, regina, auribus exhibet: ſed mouet impellendo admouendoq; potentias ad ſua officia. Quam quidem ob cauſam actiones humanæ, voluntariæ dicuntur, hoc eſt à voluntate promanantes. Exempli gratia. Præfixa intentione finis, vt puta volo ditari, voluntas applicat intellectum veſtigandis medijs. Poſtquàm autem hęc iudicat, illa porrò eligit, ac ſubinde per electionem commouet eum rurſùs ad imperandum, in quo ratio regendi conſiſtit. Quô planè alludit, verbum legis ſecundæ. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chryſippo Stoico mutuari: vbi ait ꝙ lex eſt omnium diuinarum ac humanarum rerum regina.

Soluitur poſtrema obiectio cũ cõfirmationibus.

¶ Exiſtimo ergò ſatis illis factum qui aiunt legem eſſe voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam, vt ſuprà oſtendimus, nulla Principis voluntas obligat niſi edicto præcepta ſit. Et hunc in modum intelligendum eſt verbum legis ſuprà citatæ de conſt. princip. Quod Principi placuit legis habet vigorem. Inſinuatur enim hoc duntaxat, quod nulla exiſtit in intellectu lex, niſi in voluntate præcedat electio: attamen neq; voluntas eſt lex, ſed ſi id quod Principi placet, mẽte priùs, deinde voce præcipiat, illud eſt lex. Eſt ergò ſenſus hic: Quod principi placuit edicere, legis habet vigorem: quo pacto eadem lex ſeipſam ſtatim ſub his verbis exponit. Quodcũq; igitur Imperator per epiſtolam vel ſubſcriptionẽ ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, vel de plano interloquutus eſt, vel edicto pręcepit, legem eſſe conſtat.

Cicero.

Quare neq; erat cur Cicero ex libro. 1. de legib. accerſeretur ad probandum legem eſſe in voluntate, propterea quòd ſecundùm ipſum dicatur ab eligendo. Haud enĩ cenſet electionẽ eſſe legẽ, ſed ꝙ lex electionẽ Principis ſequitur, & eligere docet ſubditos inter æqua & iniqua. vnde ſtatim ſubdit, quòd lex eſt mens ratioq; prudentis, Iuriſq; atq; iniuriæ regula. ¶ Quartum autem argumentũ alterius eſt negotij.

Explicatur locus Pauli.

Vocat enim Paulus membrorum legem alio longè ſignificatu. Diſtinguit inquam leges quatuor: ſcilicet legem peccati repugnantem legi Dei, & legem membrorum legi mentis aduerſantẽ. Et quanuis quibuſpiam videri eadem poſſit lex peccati & membrorum, ſicuti & inter ſe lex Dei & lex mentis, nonnihil tamen viſum nobis eſt in Commẽtarijs differre.

Vide Authorem ſuper. 7 cap. Epiſtol. ad Roma. in illa verba, video aliam legem. &c.

Lex enim mentis eſt effectus legis Dei, eiuſq; impreſſio in mente noſtra, ſicuti veſtigium in puluere eſt effectus pedis. Lex autem membrorũ eſt naturalis inclinatio ſenſualitatis in ſua obiecta, ſecundùm totum naturę pondus & impetum: qui effectus eſt amiſsionis iuſtitiæ originalis, qua eadem ſenſualitas in rationis obediẽtia infręnata retinebatur. Lex autem peccati vel eſt effectus eiuſdẽ inclinationis, puta facere contra Dei voluntatem: vel fuit prima parentum pręuaricatio, per quã diſſoluta ſunt membra, ex qua diſſolutione procedunt peccata. Lex ergò membrorum non eſt vera lex: quia nõ inclinat ad bonum, ſed dicitur lex per metaphoram: quia eſt natura iuſtitia originali deſtituta, ac ſubinde obliqua regula à recta nos via deflectens.

Obiectio.

Sed arguis: Si eſt regula, quomodò eſt extra intellectum?

Solutio.

Reſpõdetur legem per ſe primò tanquàm in regulante & menſurante exiſtere in intellectu: dicitur nihilo minùs eſſe per participationẽ in potentijs & membris quæ mouet, tanquàm in regulato. Sicuti Sol dicitur eſſe in aula propter eius effectum: & ars in ſtatua. Pari ergò modo lex peccati eſt in membris.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm Lex ſemper ad bonum commune ordinem habeat.

COnſequitur articulus ſecũdus, quo ſecunda definitionis particula exponenda venit, quæ legis finẽ deſignabat. Sunt enim argumenta ꝙ legem non ſit nenecesſarium in bonum commune ordinari.

Argumen. 1. Iſidorus.

¶ Primum, vt ait Iſidô. lib. 5. Etymo. Si ratione lex conſtat, lex erit omne quod ratione conſtiterit: ratione autem conſtat, nõ ſolùm quod in bonum commune dirigitur, ſed & quod in particulare refertur: nihil ergò derogat rationi legis ſi non in commune bonum ordinetur.

Argumen. 2.

¶ Secundò. Præcepta (quemadmodùm ſuprà dictũ eſt) vim habent legis, vt potè cuius virtus eſt præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiam de ſingularibus actionibus in quibus mores noſtri conſtituuntur: ergò ſatis eſt leges in particulare bonum ordinari. ¶ In contrarium autem eſt idem Iſidôr. eod. 5. lib. vbi ait, quòd lex eſt nullo priuato commodo, ſed pro communi vtilitate ciuium conſcripta.

Cõcluſio reſponſiua. AD quæſtionem vna concluſione reſpõdetur. Lex omnis, quò ſolida ſit & firma, in commune bonum debet ſubditos promouere. Concluſio hæc duplici ratione affirmatur, ſecundùm quod cõmune bonum aut pro naturali fœlicitate vſurpatur, quam hoc ſæculo adipiſcimur, quæ eſt quietus tranquilluſq; & pacificus reipublicæ ſtatus: aut pro illa ſupranaturali, quæ in altero ſæculo veluti ſupremus finis noſter nos manet, in quem & ſæculare omne bonũ ſuapte natura refertur. Enimuerò ſi rationem primam communis boni ſpectes, hoc modo demonſtratur concluſio. *Argumen. 1.* Pars omnis ad ſuum totũ naturali ordine dirigitur ſicuti imperfectũ ad perfectum: quicunq; autem ciuium partes ſunt ciuitatis, lex ergo illis præſcripta in bonum commune totius ciuitatis debet eos inſtituere: veluti partes vnius corporis quæ ad ſeruitium totius ordinem habent. *Ariſto.* Concinit huic rationi Ariſto. Ethicor. 9. vbi ait: Iuſta legalia, hoc eſt ciuiles leges, factiua eſſe conſeruatiuaq; fœlicitatis particularumq; eius. *Plato.* Et Plato dialogo primo de legibus, vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges cõdere. Quapropter Lacedæmoniorum morem refellit, qui leges omnes in eum ſcopum dirigebant, vt bella ſtrenuiſsimè gererẽt. illis enim prudentiùs *Ariſtot.* Ariſt. Ethico. 10. Bellum, inquit, gerimus vt in pace degamus. *Cicero.* Et Cicero lib. 2. de legi. Conſtat, inquit, profectò ad ſalutem ciuium ciuitatúmque incolumitatem, vitámque omniũ quietam & beatã, conditas eſſe leges. ¶ Si verò ſummam beatitudinẽ, quæ Deus *Secunda ratio.* eſt, altiùs ſpeculemur, ſecundam poſſumus eandemq; optimam rationem ſubnectere. Lex enim (vt nuper dicebamus) regula prima eſt noſtrarũ actionum: regulæ verò munus ac potiſsimùm primæ eſt in ſupremum finem & ſcopum regulata dirigere: reliquũ ergo fit vt in commune bonum & legiſlatoris propoſitum, & lex ipſa debeat intendi. *Tertia ratio Philoſoph⁹.* ¶ Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philo. 5. Ethico. legẽ omnem, vniuerſalẽ eſſe, hoc eſt, in vniuerſum omnibus hominibus poſitam, ac de omni virtute. Idemq; ab illa citata lege docemur: Lex eſt commune præceptum. ff. de legib. & l. iura. eo. Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur. Inde ergo fit conſequẽs vt in ſupremum finem, qui omnibus communis eſt, ſit dirigenda, & non ad particulares accommodanda. Bene igitur ait eodem lib. cap. 1. *Ariſtot.* Ariſ. Ipſæ leges de omnibus dictãt, coniectantes, aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi tres inſinuat reſpublicas. ſ. democratiã, ariſtocratiã, & regnum. Quo fit vt legalis iuſtitia, vniuerſas cõplectatur virtutes. *Poſtrema ratio.* ¶ Adde ſi lubet & rationũ ſupremã. Fõs & origo legũ omnium æterna lex eſt diuinæ mẽtis: Deus autem cuncta in ſeipſum ordinauit ac retulit: leges ergo vniuerſæ ſic lege illa regulãdæ ſunt, vt in eundem tẽdant ſcopum. Id quod & diuinum Platonem Dialog. 1. de legib. minimè latuit: *Plato.* vbi ait, oportere vt legumlator eum ordinem ſequatur, vt humana ad diuina vbiq; referantur. *Primum corollarium.* ¶ Ex his fit conſequẽs, quòd dum legiſlator leges in ſuum particulare commodum conſtituerit, tyrannum ſe eſſe intelligat. *Secundum.* ¶ Sequitur ſubinde quòd in vnaquaq; republica, vt puta in toto vno regno leges omnes ad finem totius ſint referendæ. Non quòd non ſingulis ciuitatibus pro earum conditione permittẽdæ ſint particulares, ſed quòd debent omnes ciuitates veluti mẽbra vnius corporis ſibi opitulari. At verò regna diuerſa, etiam ſi ſub vno ſint rege, non debent ſic gubernari, vt vnius res, diuitiæ ſcilicet & politia, in vtilitatem alterius inæqualiter pertrahantur: ſed per ſe quodlibet ob ſuum ipſius commodum adminiſtretur. Verbi gratia: Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, niſi vt omnia eorum bona Hiſpaniæ obuenirent, eorumq; leges in rem noſtrã deflecteremus: videlicet, vti ſi noſtra eſſent mancipia, non ſeruaretur æquitatis decor: ſecùs ſi cõmerciorum ratione vicarijs ſibi operis inſeruirent. Hæc de legum fine: nam de eius effectibus, qui ſunt facere ciues bonos; ac de alijs quibus ipſa fœlicitas nobis agitur, quæſtione tertia dicturi ſumus.

Ad primum AD primum igitur argumentum reſpondetur, ꝙ etſi contingat legem quæ ad ſingulare cuiuſpiam bonum ordinatur, ratione conſiſtere: illa tamen conſiſtentia illic connititur quòd illud ſingulare bonum ad cõmune refertur: veluti in ſpeculatiuis nulla veritas particularis cõcluſionis ſolida eſt, niſi quæ in prima principia reſoluitur. ¶ Et per idem ſoluitur argumentum ſecundum: *Ad ſecundũ.* nempe quòd præcepta circa ſingularia bona inde vim habent legis quòd ſingularia illa in commune bonum ordinantur. Haud tamen pręcepta huiuſmodi leges propriè dicenda

cenda ſunt, ſed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum eſt, legibuſq; monſtratum) vniuerſales eſſe debent. Exempli gratia: Lex eſt, Vnum cole Deum, quæ neq; tempus neq; locũ pręſcribit, neq; verò ſingularẽ alloquitẽ perſonam. Pręceptũ autem eſſet, ſi prælatus hodie cuipiam iuſta ratione iuberet ſacrũ facere, aut vrbem preces fundere cogeret. Item lex eſt, charos honorare parentes, & vt parentes filios alant. Præceptum autẽ eſt, cùm iudex te iubet aut parenti, aut filio in tali neceſsitate alimoniã ſuppeditare. Itaq; cùm lex in genere de actionibus noſtris generaliter iubeat, quæ ſunt circa ſingularia, inde fit vt præcepta ſint earum applicationes ad ſingula. Quocircà etſi lex vna ſpecialiùs alteram explicet, non illicò deſinit eſſe lex, quatenùs ſemper manet vniuerſalis. Eſt enim lex vt dies Dominicos atq; Apoſtolicos ab opere feriemur, licèt ſit explicatio illius generalioris, Sabbatha ſanctifices.

ARTICVLVS III.

Vtrùm cuiuſlibet ratio ſit legis effectrix.

De authoribus legum.

ARticulus tertius tertiam definitionis particulã occupabit quæ erat de authoribus legum. Arguitur enim ꝙ vnicuiq; priuatim competat leges ſuo ordine condere.

Primum argumentum.

Primùm ex dicto Apoſtoli ad Romañ.2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt: ipſi enim ſibi ſunt lex. hoc autẽ de ſingulis mortalium aſſeuêrat quatenùs naturæ luce ducti ſibi quiſq; nouit bonum & malum diſcernere.

Secundũ argumentum.

¶ Secundò arguitur. Intentio legiſlatoris eſt vt ſuos ciues ad virtutem inducat: vnuſquilibet autem poteſt alium ad virtutem inducere: ergo vniuſcuiuſlibet ratio legem ferre poteſt.

Tertium argumentum. Ariſto.

¶ Et tertio loco accedit eiuſdem Ariſt. ſententia.10. Ethicor. circa finem, vbi patrem familiâs in ſua domo comparat Principi in ſua republica: vt velut hic ciuitatẽ, ità & ille domũ gubernet: ergo ſicut Princeps ciuitati, ita & paterfamiliâs ſuis leges ponere valet.

Iſidorus.

¶ In contrarium eſt Iſidôrus eodem libro.5. Etymol. & refertur diſt.2. vbi ait: Lex eſt conſtitutio populi ſecundùm quam maiores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt. Quibus verbis docere videtur nõ eſſe cuiuſlibet ſcribere leges.

Soluĩt quæſtio propoſita vnica concluſione.

QVæſtio pręſens vnica, velut ſuperior, cõcluſione abſoluĩt. Leges condere, nõ cuiuſq;, ſed reipublicæ eſt eiuſq; vicem gerẽtis ſeu curam habentis.

Deducitur cõcluſio ex antecedente.

Concluſio hæc ex ea quæ proximè cõſtituta eſt facilè hoc modo colligitur. Lex eſt regula dirigens in commune bonum: dirigere autem in commune bonum proprium eſt reipublicæ cuius eiuſmodi bonum proximus finis eſt: ergo penes ipſam tantùm ac penes illum qui eius habet curam poteſtas eſt ferendarum legum.

Ariſtot.

Minorem per Ariſt. doctrinam.1. Ethicor. facilè intelligas. Effectrices enim cauſæ proportionem habẽt ad finales: vt quo effectrix eſt altior, ſit & eius quoque finis ſublimior. Finis enim proximus militis eſt ſingularem locũ defendere: Ducis verò, victoria: Regis autem pax: & ideo ad regẽ pertinet inferiora cuncta in illum ſupremum finem ordinare. Eãdem ratione quia frenefactiuæ artis finis ad equeſtrem refertur, fit vt ars etiam equeſtris frænefactiuæ operationẽ dirigat. Igitur quia commune bonum, peculiaris eſt reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: propriũ erit reipublicę illas condere, quibus nos eôdẽ perducat.

Plato.

Vnde Plato in Dialogo de regno: Regis, ait, munus eſſe leges condere.

Ariſto.

Idemq; Ariſt. Ethico.10. conſtituit, & l. ſi Imperialis. C. de legib. & conſti. ſoli Imperatori conceſſum legitur leges, tum condere, tum adeò interpretari.

Secunda ratio.

¶ Subnectitur autem & ſecunda ratio: lex enim vim habet coërciuã, vt author eſt Ariſt. Ethico.10. & Papinianus in. l.1. de legib. vbi legẽ appellat coërctionẽ. Vis autem hæc & vigor in ſola republica & Principe exiſtit: ſicuti totius animalis virtus eſt, membra mouere.

Pulchra conſideratio.

¶ Eſt autẽ cõſideratione diſcernendum inter eos qui leges ſciſcere poſſunt, & illos quorum conſilio ſciſcũtur. Iuris enim conſulti leges ex viſceribus naturalis philoſophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamẽ & coërcendi vigorem nemo illis, niſi qui iuriſdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium conſulta pondus per ſe non habent legum, ita neq; Princeps ſine eorum maturo conſilio eas debet edicere.

Obiectio.

¶ Obuium tamen in promptu fit huic concluſioni argumentum. Deus Princeps omnium eſt legumlatorum: & tamen neq; reſpublica eſt, neque eius vicem gerẽs: quippe qui non à republica authoritatem mendicauit.

Solutio.

Reſpõſio tamẽ eſt: Non eo ſenſu in pręſentiarum aſſeri quemcunq; gubernatorẽ vices reipublicæ gerere, ac ſi vicarius eius

eius

eius exiſtat:ſed ſatis eſt curam illius habere, ſeu tanquàm vicarium,ſeu tanquàm eius autorem ac dominum cui curæ eſt publica gubernatio. Pariformiter & de Chriſto, etiam in quantum homo erat, ſentiendum eſt, vt pote qui ceu Redemptor ac rex regni cœlorum,legum cõditor noſter fuit. Ac ſubinde eius vicarius Pontifex maximus.Is enim nõ gerit eccleſiæ vices quaſi ab illa autoritatem nactus,verũ quaſi Chriſti vicarius, cuius vice fungitur: à quo vtique ſolo, licèt per eccleſiam eligatur, autoritatem ſuſcepit. Idemq; eſt de epiſcopis iudicium ac prælatis ab ipſo inſtitutis. Sæculares autem reges ac monarchæ ſecùs habent. Haud enim à Deo proximè,&,quod aiunt, immediatè creati ſunt præter Saûlem ac Dauîdem, eiuſque proſapiam, cui ſceptrum ipſe commiſit:ſed vt habetur.l.quod placuit.ff.de conſti prin.reges ac principes à populo creati ſunt, in quos ſuum tranſtulit imperium ac poteſtatem: vt infrà.q.6.& copioſiùs libr.3.q.4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientẽ ex Prouerb.8.ſuprà citatum, Per me reges regnãt, &c.non aliter intelligẽdum eſt, quàm quòd ab ipſo tanquàm naturalis iuris autore donatum mortalibus eſt,vt vnaquęque reſpublica ſeipſam regendi habeat arbitrium: ac ſubinde,vbi ratio,quæ ſpiramẽ etiam eſt diuini numinis, poſtulauerit, in alium ſuam tranſmittat poteſtatem, cuius legibus prouidentiùs gubernetur.

Quid ſenſerint ſcriptores de primis legiſlatorib⁹

Plinius.

Ioſephus.

Iſidorus.

¶ De primis autem legiſlatoribus,variè referunt ſæculares hiſtoriæ. Plinius nanque libr.7. Naturalis hiſtoriæ,cap.56. ait Cererem inter omnes primã leges dediſſe:vt autem alij putauêre Rhadamanthum. At verò Ioſephus aduerſus Apionem apertiſsimè ac diſertiſsimè veritatem oſtendit. Nempe inter mortales Moyſen priùs ſacras promulgaſſe leges,vt diuinitùs ſibi traditas. Nam pòſt multo tempore illi extiterunt legiſlatores quos Iſidôrus initio.5.lib.refert.Phoroneus enim,inquit, rex Græcis primus leges conſtituit: Mercurius Triſmegiſtus Aegyptijs: Athenienſibus Solõ:Lycurg⁹ Lacedęmonijs:ac deniq; Romanis Numa Põpilius,qui ſucceſsit Romulo.

Ad argumẽta partis negatiuæ.

Ad primum.

AD primum igitur argumentum reſpondetur legem in homine bifariàm exiſtere:vno modo tanquàm in regulante,quo pacto eſt in legiſlatore: atque altero tanquàm in regulato: quemadmodùm eſſe contingit in ſingulis hominibus: iuxta verbum Pſalm. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apoſtolus ſubdit, Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis: ſcriptum ſcilicet à Deo ipſo ſummo legum conditore.

Pſal.90.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad ſecundum verò reſpondet Philoſophus.10. Ethico.cap.9.vbi ait legem vim habere coercíuam. Poteſt ergo priuatorum quiſque vnũquemlibet ciuium ad virtutis officia con filijs ac monitis inducere:haud tamen perfectè,ſcilicet ipſum cogendo:ob idq; talia monita non habebunt legum virtutem ac robur.

Ad tertium argumentũ.

¶ Ac ſimili fermè modo extemplò ibîdem reſpondet ad tertium: fatetur enim patremfamiliâs nonnulla ſtatuere poſſe in ſuã domo præcepta, eademque ſub aliquibus pœnis, quas exigere paterna autoritate poterit, etiam vſque ad verbera. At verò ſicuti dominus non eſt perfecta reſpublica: ita neque eius præcepta abſolutam habẽt vim legis: vt puta cũ neq; in carcerẽ cõijcere poteſt ſuos,neque in exilium mittere,neq; alijs id gen⁹ ſupplicijs afficere:vt lib.5. q.2. fuſiùs patebit, vbi de patria poteſtate copioſiùs.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm promulgatio ſit de ratione legis.

SVpereſt demùm vt quartus articulus poſtremã definitionis particulam patefaciat,qua legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo nõ eſſe neceſſariam promulgationẽ legis vt ſuam ſortiatur vim.

Prima ratio ad partẽ negatiuam.

Primùm lex naturalis obligat vniuerſos,quæ tamen nulla indiget promulgatione:cùm neque ſtatu innocentiæ neque poſt naturam corruptam ante Moyſen talis fuerit lex promulgata.

Secunda ratio.

S.Thomas.

¶ Secundò:Lex vetus diuina,vt.1.2.q.103.ar.4.autor eſt ſanctus Thom. ceſſauit illo Chriſtianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Cõſummatum eſt.ac ſubinde tum nouæ obligatio cœpiſſe credenda eſt:nam ceſſatio vnius fuit alterius inchoatio:aliâs mundus abſque lege obligãte diuina per aliquam temporis moram exiſteret. Et tñ promulgatio legis non fuit tũc facta,ſed ſub feſtum Pentecoſtes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione.

Tertia ratio.

¶ Et tertiò: Lex ciuilis obligat loco abſentes coram quibus non promulgatur, & pariformiter tẽpore futuros, apud quos non

eſt

eſt ampliùs neceſſaria promulgatio. ¶ Contrarium autem legimus, diſtinctio. 4. cap. in iſtis. vbi habetur leges tunc inſtitui, dum promulgantur.

Prima concluſio. AD quæſtionem reſpondetur duabus cõcluſionibus. Prima. Nulla lex vllum habet vigorem legis, ante promulgationem: ſed (vt citatum decretum aſſerit) tunc inſtituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem concluſio hæc permittit. Et probatur ex natura ipſius legis. Eſt enim regula & menſura noſtrarum actionum: regula autem niſi operantibus applicetur, vana eſt: applicari autem nequit niſi per eius notitiam: nam qui regula vtitur, eam intueri neceſſe habet. Fit ergo conſequens vt ante promulgationem qua ſubditis innoteſcit, non eos obligando perſtringat, ſed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde. l. leges. C. de legib. & conſti. Leges ſacratiſsimæ quæ conſtringunt hominum vitas intelligi ab hominibus debent. Et in Auctenti. vt factæ nouæ conſtit. &c. tunc valêre leges iubetur, cùm in commune factæ ſunt manifeſtæ. Idem habetur iure canonico, vt extrà, de poſtulation. præl. cap. ad hæc. & de conſtitutio. c. cognoſcentes.

Parua dubitatio. Dubitas autem quid nomine promulgationis cenſendum ſit. Vtrùm nondum lex velut promulgata ſit habenda quouſque in omnium notitiam fuerit diſperſa. Apparet enim ratio modò facta id perſuadere. *Ratio hæſitãdi.* Enimuerò ſi lex per ſui notitiam applicat, fit vt quouſq; ſit cunctis nota, non obliget: atque adeò nec promulgata cenſeatur. Et *Cõfirmatio.* confirmatur inde quòd ille quem lex latet, ignorantia excuſatur: quod non contingeret ſi legis vinculo innodaretur. ¶ Huius argumenti gratia ſtatuitur ſecunda concluſio. *Secunda concluſio.* Lex vt promulgata cenſeatur, non exigit vt in omnium notitiam perueniat: ſed tunc promulgatur dum ſolenniter in principis curia vel in prouincia primo præconio vel alia legitima via edicitur. Sic habetur cap. 1. citato, de poſtulatio. præl. Et in allega. Auctẽ. Et ratio eſt: quia tunc promulgatur lex, dum ſub præcepti forma conſtituitur. Tunc autem fit præceptum, cùm primùm publicitùs edicitur: ergo vbi primùm ſolenniter fit manifeſta, cenſetur promulgata, vimque induit præcepti. ¶ Reſtat autem *Scrupulus.* ſcrupulus, Nũquid cùm primùm, verbi gratia, in Curia Cęſaris promulgatur lex, tenentur illa omnes regni indigenę? Videt enim hoc rationi contrarium: nam tunc neque remotiſsimi, ad quos nondum potuit fama pertingere excuſarentur ignorantia: quod aſſertu nefarium eſt. De hoc, licèt ad nomen videatur ſpectare, tamen iuris vtriuſque doctores ſecùs loqui videntur quàm ratio docet. Panormita. enim & reliqui ſuper dicto cap. cognoſcentes. extrà, de conſtitu. & Ioã. Andr. ſup illo verbo, data Romæ. libri ſexti poſtremo. Et Bald. ſuper. l. etiã citata, Leges ſacratiſsimæ. C. de legib. licèt fateantur tũc legem promulgari, quando ſolenniter edicitur: neminẽ tñ obligari ea putant antequã illam audierit, niſi craſſa culpabiliq; ignorantia hominem accuſet. Et ratio eorum eſt ꝙ putant idẽ eſſe quempiã ignorantia excuſari, & non obligari lege. *Panormita. Ioan. Andr. Baldus.* ¶ Contra hos autem ſtatuitur tertia concluſio. Cùm primùm lex ſolenniter eſt promulgata, in Curia vel in regni Metropoli, obligat vniuerſos: tametſi citra culpam ignorantes à culpa excuſentur. *Tertia concluſio aduerſus præfatos autores.* Probatur vtraque pars concluſionis. Nam lex in vniuerſum promulgatur. *Prima probatio.* Haud quippe dicit, Præcipimus ciuibꝰ iſtius vrbis, ſed, vniuerſis ſub ditione noſtra degentibus: ergo vniuerſos tunc obligat. *Secunda.* Secundò arguitur dum concionator, verbi gratia, vel alia perſona priuata admonet me legis poſitæ, tunc iam deinceps non me excuſaret ignorantia, & tamen nuntius ille nõ me obligauit: ergo promulgatio ſolẽnis quę præceſſerat, me obligauerat. *Tertia.* Et tertiò arguitur. Si non ſtatim à ſolenni promulgatione eſſent vniuerſi lege ligati, ſequeretur quòd neque ignorantes propriè dicerentur excuſari: excuſatio enim eſt ab obligatione quã quis habet: & ſecundùm contrariam opinionem ignorantes nondum obligantur: dicendum ergo vtrunque eſt, vt noſtra aſſerit cõcluſio: videlicet quòd lex ſtatim cũctos tam audientes quàm abſentes obligat, à cuius nihilo minùs nexu inſcij excuſantur. ¶ At verò preſsiùs quis fortè percontetur, vtrùm ſatis ſit vno loco ſolenniter legem promulgari, vt vniuerſi illius iuriſdictionis ſtatim legi ſubdantur. *Quæſtio incidens.* Exempli gratia: Si Cæſar plurium regnorum dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indoſque comprehenderet. Atque ſi Papa Romæ, vel vniuerſale Concilium ſolenniter ferret legem, vtrùm inde tunc protinùs ſtringeret vniuerſos. Et quò dubitationis

neruus

neruus lucidiùs pandatur, proferamus exẽplum legis irritantis inualidantiſque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, vel fac nondum eſſe poſitam legem irritãtem actiones pupilli, alienantis ſua bona, ſed nunc primũ poni: Vtrũ ex illo tunc irriti eſſent tales contractus, etiã inter ignorantes celebrati. Nam quantum ad culpam & pœnam, iam ſatis dictum eſt, eos qui per inſcitiam poſtmodùm contraherent excuſari: ſed vtrùm valeret matrimonium, pariter & contractus pupilli.

Solutio. ¶ Ad hoc primũ reſpondetur, non ſatis eſſe Cęſarem in vno regno legẽ edicere vt omnia obliget quouſq; in ſingulis promulgetur, ac ſi diuerſorum eſſent regum: quoniam ob id quòd in eiuſdem ditionem inciderint, non cenſentur vna reſpublica. Quin verò ſi ſint diuerſæ prouinciæ longè ſeparatæ, non exiſtimatur lex promulgata, antequàm in ſingulis edicatur. Nõ enim æquum eſſet vt lex Toleti promulgata ex tunc perſtringeret Indos. Saluberrima ergo eſt, ſanctio Auctẽ. citati, vt factæ nouæ &c. vt Romanorũ Imperatorũ leges poſt duos menſes valere inciperent in republica, & tractari. Quòd ſi, valere, idem ſit quod, vigorẽ tunc præcepti obtinere, fit vt neq; anteà ſciẽtes obligarẽtur: ſi verò intelligat̃ iuxta formã tertiæ noſtrę cõcluſionis, ſcilicet ꝙ licèt à tẽpore promulgationis obligẽt, nihilo minùs vſq; ad duos mẽſes poſſet ſe quiſq; ignorãtia protegere: tunc intelligendũ eſt quantũ ad forũ exterius: nã quantum ad conſcientiã, & illi qui anteà reſciuiſſent, continuò excuſatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutiùs ignoraſſent, excuſarentur. De legibus autem eorum qui ſunt principibus inferiores cùm anguſtioribus prouincijs præſideãt, non eſt cenſendũ tam longas inducias requiri vt ſint obligatoriæ.

¶ At verò de ſummo Pontifice aſſeruit Panor. c. nouerit. de ſen. excom. ſatis eſſe ſi eius leges Romæ publicentur: quem nonnulli ſequuntur, dicentes Pontificem Sũmum plũbeos habere pedes, quib⁹ diſcurrere nequit. *Panormita.*

Et Sylueſt. verbo, lex. q. 6. dicit ſic ſeruari in practica. Verũ eſt tamẽ eundẽ Panor. ſuper c. cognoſcentes. de cõſtitu. ſic ſe ſecundũ cõmunem opinionem exponere, vt aſſerat legem, nõ quantũ ad culpam & pœnã, ſed tamen quantũ ad reſciſsionẽ contractus ab articulo ſtatim promulgationis vigorẽ habere. Vt ſi in Concilio lata eſſet lex, nè deinceps illegitimè nati ſacerdotia reciperẽt: aut ꝙ tales præbendæ nõ niſi tali hominum ſorti prouiderentur: omnes ex illo momẽto cõtrà factæ collationes haberent̃ irritæ. Quod ego facilè credo. Attamẽ quia matrimonia non poſſunt diſſolui ſine iniuria, & ſi quæ ſunt alia id genus pacta, certè non debent lege interdici, niſi quæ vigere incipiat dũ fuerit in prouincia promulgata: aliàs eſſet periculis plena. De cæteris autem quæ irritatoriæ nõ ſunt, parùm refert ſi dicamus ſtatim Romæ latas obligare. Hoc ſiquidem nõ obſtante, ignorantes excuſantur à culpa & pœna. Crediderim tamen, niſi Papa aliter ſua lege expreſſerit, nunquàm intendere obligare niſi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam vel aliũ defectum vult inhabilem perſonã reddere, expreſſè addit ex nunc, vel ex tunc: vt ca. cùm ſingula. de præben. lib. 6. conſtituit duas obtinentem præbendas ex tunc reddi inhabilem. Et ſimile habetur, Clementi. nolentes. de hæretic. *Sylueſter.*

Papa nõ intẽdit obligare ſua lege niſi à tẽpore promulgationis, niſi aliter expreſſerit.

¶ Hoc autẽ pro certiſsimo hìc admonitum ſit, quòd leges priuilegiorũ reuocatoriæ vim non habent quoadusq; promulgatæ ſint, non ſolùm in prouincia, verũ in diœceſi. Exempli gratia, dum indulgentiæ reuocantur aut ſuſpenduntur, quouſq; in Metropoli Eccleſia ſit reuocatio promulgata, quicunq; poteſt conceſsis priuilegijs citra culpam vti. Neq; hoc tãtùm, verùm etiã ſi quis vſq; ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à reſeruatis ſacramentaliter abſolutus, abſolutio eſt valida.

Leges reuocatoriæ priuilegiorum nullam vim habẽt quoad fuerint promulgatæ nõ ſolũ in prouincia, ſed in diœceſi.

¶ Ecce definitionem legis in fronte quæſtionis propoſitam, cunctis ex partibus, quæ quatuor erant, expoſitam: ac ſubinde illam. ff. de legib. & ſena. conſ. quam ſapientiſsimè Papinian. ex alijs quatuor membris conſtituit. Ait enim, Lex eſt commune præceptum: vbi eius ſubſtantia primusque actus exprimitur: quoniam præceptio actus prudentiæ eſt, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentium conſultum: quibus verbis declaratur quemadmodùm præceptio nulla eſt in intellectu, quam non conſilium antecedat: quare neque Rex ſine prudentium conſultatione debet leges condere. Delictorum quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur coërctio. Ecce virtutem eius ac vim coërciuam malefactorum, qui vel ſcientia vel ignorantia vincibili delinquunt. Communis reipublicæ ſponſio: qua tandem particula eleganter ingenium legis expromitur. Per leges nanque reſpublica & princeps

Epilogus antedictorum.

Explanatur alia legis definitio.

princeps conſtituitur fideiuſſor, vt securè tutoque vbique viuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria auſurus ſit ciuem lædere. Quòd ſi vllus extiterit, ipſe princeps pœnas repoſcet.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum de lege naturæ, reſpondemus, naturali luce & inſtinctu eſſe promulgatam: nẽpe inſcriptã mortalium mentibus. Quapropter in ſtatu innocentiæ clareſcẽte naturæ luce nulla fuit alia opùs promulgatione talis iuris. Neq; verò poſteà quouſque caligine iam obducta hominũ mens neceſſe habuit vt per legẽ ſcriptã explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiã prætexere ſibi poterunt excuſationem. De alijs verò quæ attentiori diſcurſu indigent, vt de libera Venere, forſan ſe poterant excuſare. Pari ratione, Si qui Barbari matrimonia vſq; adeò contra naturam fœda cõtraxiſſe inuenirentur, vt etiam ſe parẽtes filiabus commiſcerẽt, talia matrimonia dirimerẽtur: quia nõ poterat niſi craſſa inſcitia nefaria illa turpitudo ignorari. Secùs ſi cõtraxiſſent in ſecundo & alijs gradibus, qui Iudæis dũtaxat olim, Chriſtianisq; præciſè modò interdicũtur. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundũ de diuina lege reſpondetur, non cenſeri promulgatam eò quòd Deus ſingulari perſonæ eam reuelauerit, quouſq; idem eius miniſter ſolenniter eam euulget. Exẽpli gratia: Abrahæ præcepit Deus vt ſuos maſculos circunci deret, quæ lex poſteris ſuis eſſet ſolennis. Hæc autem lex non omnes (præter ipſum) ſtatim obligabat vſquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Moſaïca, quantum ad ceremonias iure naturæ adhibitas & iudicialia, exiſtimandum: videlicet quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patrui: qui enim poſtquàm lex reuelata eſt Moyſi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu, non modo à culpa excuſarentur, verùm neque ſepararentur. Secùs poſt promulgationem: poſtmodùm enim etiam ignoranter contrahentes, licèt à culpa liberi eſſent, diſſociarentur. Ratio huius eſt quòd Deus hominibus ſecundùm eorum naturam & ingeniũ per homines ſui generis cõſtituit leges ꝓmulgare. *Quo tẽpore lex Chriſti cœperit obligare.* ¶ At verò lex Chriſti vbi primũ fuit Hieroſolymis poſt eius Paſsionẽ ac Reſurrectionẽ promulgata, vniuerſum obligauit orbẽ: quoniã prædicatio Diſcipulorũ non obligabat de nouo, ſed oſtendebat legẽ cui Chriſtus mundum ſubiugauerat: atque adeò tollebant ignorantiam illucuſque excuſantem. Vt autem ad formam argumenti tertij reſpondeamus, conceditur illo tũc articulo quo Chriſtus animam expirauit mortuam eſſe legem veterem, licèt non fuerit ſtatim mortifera, ac ſubinde vim ſtatim habuiſſe ſacramenta noſtra. Quin verò baptiſmus iam anteà baptizato Chriſto virtutem habebat: vt.3.part.quæſtio.66. author eſt ſanctus Thomas. *S. Thomas.* At verò de legis totius euangelicæ obligatione, etſi Scoto in.4.diſtinct.3.q.4.viſum fuerit non incepiſſe niſi à die Pentecoſtes, *Scotus.* quando Apoſtoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter fortè eſt ſentiẽdum. Enimuerò anteà iam Chriſtus Apoſtolis iuſſerat, Ite prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit ſaluus erit. Ex quo idcircò tẽpore ait, loco modò citato ſan. Thom. vim habuiſſe præcepti. Et quia ſuſceptio baptiſmi profeſsio eſt totius legis, dicendũ forſan ſecundùm eundem ſanctũ Doctorem, ipſum tunc primò Chriſtum ſuam promulgaſſe legem. Attamen hoc conceſſo conſequens fit ab articulo paſsionis vſq; ad illud temporis momentum manſiſſe orbem ſine obligatione vllius diuinæ legis: nam vetus expirante Chriſto ceſſauit. Cui autem duriuſculè hoc inſonuerit, dicere vero proximè poteſt quòd Chriſtus in mortalibꝰ agens ſuã promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare quando ipſo expirante veterem cõſummauit. Nam tunc in Ara Crucis nouo ſacerdotio vetus antiquauit: & trãſlato ſacerdotio, ait ad Hæbræos Paulus, neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Quanuis nihil abſurditatis habeat ꝙ in triduo tantilloq; tempore poſt Reſurrectionẽ nõ obligaret lex noua. At verò prior mihi reſpõdẽdi modꝰ multò probatior eſt, vt lib. proximo.q.5.mõſtraturi ſumꝰ: vbi materia hęc à ceſſationis legaliũ ad amuſsim eſt examinãda. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium argumentũ reſpõdetur, quòd cùm lex ſcripto debeat promulgari, illa ſcriptura abſentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Iſidò. legem eſſe conſtitutionem ſcriptam, & à legendo vocari: eò ꝙ legenda proponitur. Quanuis illud de ciuili tantùm intelligatur: nam lex naturæ in mente ſcripta eſt: & ius gentium eàdem mente collecta.

QVAESTIO SECVNda, de legis effectibus.

S. Thom. 1.2. quæſt. 92.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm effectus legis ſit præcipiendo ac vetando facere homines bonos.

Quatuor in lege aduertenda.

QVæſtio preſens duos habet articulos, alterũ de effectu legis, atq; alterũ de eius actu. Oportet enim in præſentiarum quatuor cõſideratè diſcernere: finis enim legis eſt adeptio communis boni in quo poſita eſt fœlicitas: de quo .2. articul. dictum eſt: effectus autem eſt probitas & honeſtas per quam illuc tenditur: actus verò quẽ legis virtutem appellant, eſt præcipere & vetare: ſed poteſtas & neruus eſt obligare & coërcere: de quo quæſt. 6. dicendũ eſt. *Prima ratio* ¶ Arguitur ergò quòd legis effectus non ſit facere homines bonos: virtus enim eſt ſecundùm Philoſophum. 2. Ethic. *Ariſtot.* quæ bonum facit habentẽ & eius opus bonũ: virtus autem munus Dei eſt, vt illa celebris habet definitio Auguſtini *Auguſtin⁹.* quæ ex. 2. lib. de liber. arb. colligitur: Virtus eſt bona qualitas mentis. &c̃. quam Deus in nobis ſine nobis operatur: lex ergò non eſt quæ bonos facit habentes. *Secunda ratio.* ¶ Secundò, lex nõ facit bonos niſi qui ſibi ſunt obedientes: illud ergò obedientiæ bonum non eſt à lege ſed ei præſupponitur. *Tertia ratio* ¶ Tertiò, lex vt dictũ eſt, in bonum commune reipublicæ refertur: ergò effectus eius ſolùm eſt facere bonos ciues, puta obedientes legibus & magiſtratibus in commune bonum: hoc autem non ſatis eſt vt ſimpliciter ſit homo bonus: nam poteſt eſſe malus in his quæ lege ciuili permittuntur. ¶ In contrarium autem eſt, ipſe idẽ *Ariſtot.* Philoſophus qui initio. 2. Ethic. ait voluntatem cuiuſlibet legiſlatoris eſſe vt faciat homines bonos.

Prima concluſio. AD quæſtionẽ hanc reſpondetur duabus cõcluſionibus. Prima eſt. Effectus legis quem potiſsimè aſpicere habet legiſlator eſt bonos facere homines ſibi ſubditos, per quã bonitatem finem humanum adipiſcantur, *Prima ratio* quæ eſt noſtra fœlicitas. Concluſio hæc facilè ex deciſione ſuperioris quæſtionis colligitur. Finis enim legis eſt commune bonum in quo noſtra conſiſtit beatitudo: illum autem nemo niſi per virtutum exercitium aſſequitur quæ bonum faciunt habentẽ: eo vel maximè ꝙ (vt Philoſophus docuit) fœlicitas ipſa huius ſæculi in virtutum vſu poſita eſt: ergò legis effectus eſt homines facere ſtudioſos & probos. At verò quoniam ratio hæc de lege tantùm procedit quæ verã habet legis rationẽ, S. Tho. 1.2. q. 92. *S. Thomas.* aliam excogitauit rationem quæ legem omnẽ etiam metaphoricam amplexatur. *Secunda ratio.* Lex, inquit, cùm rationis dictamen ſit quo præſidens ſubditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei ſubditi bene obtemperent: hîc enim eſt cuiuſq; præceptionis propoſitum: virtus autem eius propria qui alteri ſubditur eſt bene ſuperiori obtemperare (vt in calce. 1. Poli. *Ariſtot.* author eſt Ariſt.) quemadmodùm virtus appetitus ſenſitiui eſt vt probè & promptè rationi obediat: ergò intentio legis eſt ſubditos ad ſuam ipſorum propriam virtutẽ inducere: vtpote per quam ei obſecundent: hæc autem virtus bonum facit habentem & eius opus bonum: ergò cuiuſq; legis effectus eſt facere homines bonos. Quòd ſi intentio legiſlatoris ad id quod eſt verè ac ſimpliciter bonum feratur, tunc lex ipſa pari modo imbuet ſubditos vera bonitate: ſin verò nõ fuerit ſimpliciter bonum ſed vtile aut delectabile ſibi, repugnans autem iuſtitiæ, tunc lex faciet ſubditos, non bonos ſimpliciter, ſed in ordine ad illum finem: vt ſi ſit lex conquirendi diuitias, inſtruet illos probè ad illum finem: & ſi fuerit lex latrocinandi, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obediẽtia legis, quę effigiẽ habet boni, nõ honeſti, ſed vel delectabilis vel vtilis. *Obiicitur cõtra proximã rationem S. Thom.* ¶ Hæc autem ratio non ſatis videtur rem demonſtrare: concluſio enim noſtra eſt, legem efficere bonos homines: ratio verò ſolùm concludit quòd efficiat bonos ſubditos, quod minus eſt. Ariſt. enim Polit. 3. cap. 3. *Ariſtot.* dignoſcit bonũ ciuem à viro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus quòd ſit bonus ſubditus, hoc eſt legis dicto audiens: vir autem bonus plus obtinet probitatis: nam cùm multa ciuili lege impunè permittantur, poteſt quis bene auſcultare legibus, & nihilo minùs prauus eſſe, puta auarus, fornicarius. &c̃. vt ſuprà argumentabamur. Igitur non ſat eſt legem facere bonos ſubditos vt faciat ſimpliciter bonos homines. *Caietanus nititur defen-* Caietañ. eodem loco defendere conatur rationem Sancti Thom̃. hoc pacto:

dere ratione S.Thom. cto: quòd licet qui ſubditus eſt vnicuilibet particulari legi, vt puta humanæ, non illicò ſit vir bonus: tamen qui bene paret omni in vniuerſum legi, puta naturali & diuinæ, non poteſt non eſſe ſimpliciter vir bonus: eò quòd tales leges de omni virtute pręcipiunt.

Solutio Caietani non eſt ad mentem S.Thom. Hæc autẽ expoſitio, niſi ego hallucinor, non eſt menti ſancti Thom. germana. Etenim ſi hoc ipſe cogitaſſet, collectim ſimul dixiſſet, legum vniuerſitatem facere homines bonos: cùm tamen non hoc tantùm aſſerat, ſed quòd ille ſit effectus cuiuſcunq; per ſe legis. Sic enim ait: Ad hoc enim ordinatur vnaquæq; lex vt obediatur ei à ſubditis. *Genuin⁹ ſenſus S.Thom.* Genuinus ergò ſenſus Sancti Thom̃. eſt, effectum cuiuſcunq; legis eſſe facere homines bonos ſuo ordine & gradu, ſcilicet reſpectu peculiaris finis eiuſdem legis: vt puta legis iuſtitiæ facere iuſtos: legis fortitudinis, fortes: & temperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio quòd ſi facit bonum ſubditum facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit vt lex æterna & naturalis quæ omnem docent iubentque virtutem, faciant homines vndequâque abſolutos.

Dubitatio. ¶ Hærebit hîc autem forſan de hac cõcluſione quiſpiam, vtrùm vſque adeò ſit vniuerſalis, vt legiſlatorem ſæcularem eiuſq; leges ſuo ambitu complectatur, an videlicet principum regumque munus ſit bonos ſecundum animam facere ciues. *Argumen.1.* Exiſtit enim contra apparens argumentum, quòd hoc differat inter Eccleſiaſticos antiſtites & ſæculares principes, quòd illi ſpiritualibus attendentes, curam gerere debeant animarum: iſti verò tantùm pacis quieti pacatiq; ſtatus reipublicæ. Sic nanque vulgus arbitrari fortè poterit. *Argumen.2. Ariſtot.* Mox arguitur ex Ariſtot. 1. Polit. cap. 2. vbi ait, conſtitutam eſſe ciuitatem viuendi gratia, ſcilicet, propter ſufficientiam vitæ. Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coaleſcit ciuitas, vt ſcilicet diuerſis artibus diuerſiſque mercimonijs ſibi ciues mutuò ſufficiant: ergò à ſæcularibus legibus non eſt quidpiam altius deſiderandum.

Satisfit dubitationi propoſitæ. Probatio. ¶ His tamen nihil obſtantibus proculdubiò auſcultanda eſt concluſio vniuerſaliter: philoſophi enim affirmantes ſcopum legiſlatoris eſſe ciuium probitatem atque honeſtatem morum, nihil de eccleſiaſtica inſtitutione cogitabant, ſed de regibus id aſſerebant. Quam ob rem meminiſſe oportet diſcriminis inter alias virtutes & intellectuales artes & ſcientias. Ars enim facere poteſt pictorem bonum & bonum ſtatuarium, & ſcientia Theologum bonum, bonumque Iureconſultum, bonum autem virum ſola perficit moralis virtus. Quapropter leges omnes ciuiles ſiue de reliquis artibus ſiue de rebus alijs edicantur, omnes ad bonum animæ, quô noſtra fœlicitas agitur, inſtituendæ ſunt: obidq; loco modò citato Ariſtot. peregregiè dixit quòd ciuitas conſtituta quidem eſt gratia viuendi: exiſtit verò bene viuendi gratia. *Ariſtot.* *Secunda ratio.* Enimuerò non modò ciuium congregatio ad vitam corporalem emolumenta affert, atque commoda, ſed præcipuè ad ſpiritualem. Nequirent enim diſperſi homines ac ſolitarij ignorantes docere, coërcereq; malefactores, conſilijſq; & ſalutaribus monitis mutuò ſe ad fœlicitatem iuuare, vt faciunt congregati. Etenim qua ratione homo ad fœlicitatem natus eſt, eâdem eſt ciuile animal: obidque ſolitarius niſi angelicam degat vitam, beſtia eſt. Atque eandem ob cauſam qualem antiqui fœlicitatem ſtatuebant, tales & ferebant leges: vt Epicurei, eas quæ voluptati capeſſendæ deſeruirent, atq; alij alias quibus vel diuitiæ, vel honores accumularentur. Et Lacedæmonij (vt. 1. de legib. author eſt Plato) qui illic fœlicitatem collocabant, vt omnium eſſent victores ac domini, eas excogitabant leges, quæ ad bella fœliciùs gerenda accõmodatiores eſſent. *Plato.* Igitur principes qui veram fœlicitatem ſynceré nôrunt, ad eandem debent cunctas referre leges. Ait enim Ariſtot. Ethicor. 9. iuſta legalia factiua eſſe fœlicitatis. *Ariſtot.* Haud quippe externis actionibus decorum poſſunt ciues ſeruare reipublicæ ſtatum, niſi internis virtutum habitibus vigeant. *Poſtrema ratio.* Et poſtremo accedit quòd omnis poteſtas à Domino Deo eſt: propter quod eidem poteſtati admonet Paulus omnem animam eſſe ſubditam: Deus autem ad ſe cuncta ordinauit ac retulit: ergò in ipſum debent Principes ſuas leges referre. Haud ergò hac parte ſæcularis poteſtas ab ſpirituali differt, ſed hoc tantùm, quòd cùm ambæ eundem ſuis legibus debeant ſcopum ſupernæ ſalutis præfigere, ſpiritualis ſupereminet ſæculari: nempe vt ſacrorũ leges inſtituat: & ſi ſæcularis Princeps leges à vera fœlicitate deflexerit, eas emendet & corrigat, principeſq; ipſos cohibeat. *Paulus.* Tũc enim locũ habet illud. 1. ad Corin. Paul. Animalis homo nõ percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei: ſpiritualis autem iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Adde hîc demum

quòd

Ariſtot. quòd cauſa huius aſſertæ veritatis Ariſtot. eodem loco.3.Pol. cap.3.poſtquàm diſtinxit ciuem bonum & virum bonum, ſubiunxit, Principi neceſſarium eſſe vt ſit vir bonus, hoc eſt, omnibus virtutibus exornatus. Et ratio eſt, quòd regere munus ac functio prudentiæ eſt: quæ niſi omnibus virtutibus aſſocietur, vera eſſe non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnuſquiſq; eſt talis ſibi finis videtur, neceſſe eſt vt bene ſit affectus ad omnia de quibus iudex ſedet.

Obiectio. ¶ Sed arguis, videtur non opus eſſe maiori virtute in Principe ad operandum quàm in ciue ad obediendum. Nam vt tota ſubditi probitas quatenùs ſubditus eſt, conſiſtit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperando: quæ enim alter iuſſa dat, alter capeſsit: ergò cùm in republica ciuili nõ omnia mala prohibeantur, fit vt ſicut neque ad bonum ciuem, ita neque ad bonum principem requiratur omnis virtus. *Solutio.* Reſpondetur diſparem eſſe rationem: quoniam Princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt *Ariſtot.* ait.1.Polit.Philoſophus cap.vltimo) quomodò ſi imperans non eſt temperatus & iuſtus & fortis, huiuſmodi virtute rectè imperabit? Et quanuis nonnulla impunè permittat, vt meretricia, mendacia, & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere, ſed iudicio. Debet enim eſſe adeò caſtus vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tàm liberalis, vt ad euitanda latrocinia permittat quempiam vſurarum modũ. In ſumma: veluti medicus, ſalutis eſt corporis moderator, ita & Princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet, veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari. ¶ Secunda concluſio huius articuli ſit. Licet princeps mentis oculos ſemper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilo minùs & legibus artes opificiaq; reipublicæ proſperare, annõnam & reliqua temporali vitæ tam ad bellũ quàm ad pacẽ neceſſaria prouidere. Quinverò & ciuiũ facultates & honores augere: eatenùs tamẽ quatenùs præſentis vitæ ornamenta futuræ ſunt fœlicitatis adminicula.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus eſſe ac donum Dei: haud tamen quod nobis ſine noſtra opera donetur, ſed nobis quidpiam agentibus: licet non pariformiter. Eſt enim virtutum alia infuſa, alia verò acquiſita. Et quidem infuſam Deus nobis ſe ſolo donat, non tamen adultis ſine ipſorum conſenſu & diſpoſitione. Acquiſitæ autẽ, licet Deus donator ſit tanquàm author naturæ, noſtra nihilo minùs conſuetudo cauſa etiam eſt: inde enim dicitur acquiſita, quòd noſtris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis ſimpliciter dictę, niſi Deo per gratiam ſit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non ſumus cauſa per meritum, rectè ait Auguſt. omnem virtutem dari nobis ſine nobis. Nihilo minùs quia leges opera noſtra dirigunt, per quæ fauente Dei numine morum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo ſcilicet pacto quo Ariſt.2. Polit. ait, ꝙ legiſlatores aſſuefacientes faciunt bonos. ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur, non ſemper qui legi obẽdit, id facere ex bono virtutis, ſed timore quandoq; pœnæ, quam lex cõminatur: per quam ſubinde adducitur vt prompto animo rationi obtemperet. Quanuis ſint etiam quædam à natura virtutis ſemina, ante legem nobis inſita, vt quis poſsit obedire legi, per quam obedientiã perfectè comparet virtutes. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad tertium autem iam reſponſum eſt. *Ad tertium.* Lex enim quæcunque ciuilis facere duntaxat intendit bonos ſubditos, hoc eſt promptè obſequentes: quoniam reſpublica, niſi ex partibus conſtet, quæ toti obtemperent, non poteſt conſiſtere: ſicuti neque corpus cui membra non ſeruiunt. Satis ergò eſt ad firmitatem reipublicæ ſi princeps omni polleat virtute, & ciues bene ſint ſubiecti. Licet non omnes ſint viri abſolutæ virtutis: vt Ariſtot. 3. Polit. docet. *Ariſtot.* Attamen qui legi naturali ac diuinæ auſcultant, illi ſunt & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam ſuprà dictum eſt. De legibus autem tyrannicis, cùm veræ non ſint leges, non opus eſt argumentum inde obijcere quòd non faciũt bonos ciues. Id enim tantùm bonitatis habent quòd faciũt ſubditos obedientes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm legis actus cõgruenter aſsignentur.

SVbſequitur articulus ſecundus de legis actibus. *Legis actus quatuor.* Videntur enim non eſſe quatuor, ſcilicet imperare, vetare, permittere, & punire. *Argumen.1.* Lex enim idem eſt quod præceptum & imperium, vt ſuprà

monſtratum eſt: non ergò opùs fuit diſcernere inter imperare & vetare. ¶ Secundò, effectus legis eſt ſubditos ad bonum inducere: conſilium autem ad idipſum conducit, ac pariter præmium: ait enim Iuriſcõſul. l. 1. de Iuſtitia & Iure. ff. quòd bonos non ſolùm metu pœnarum, verumetiam præmiorum exhortatione efficere cupit: ergò & conſulere & præmiare, nihilo minùs quàm præcipere & punire actus ſunt legis. ¶ Quin verò tertiò valentiùs arguitur. Effectus legis eſt homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pœnæ legi obtemperat, non eſt ſimpliciter bonus: metus nanque ſeruilis, quanuis ſit moraliter bonus, nondum tamẽ lineam virtutis attingit: ergò punire, nõ eſt legis actus. ¶ In contrarium autem eſt inter Iureconſultos Modeſtin. ff. de legibus & ſenat. conſul. vbi ait, legis virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, & punire.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Concluſio reſponſiua.

AD quæſtionem iſtam concluſione hac reſpondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus eſt: vt lege citata Iureconſul. docuit. Neq; verò obſtat Iſidori ſententia lib. 5. Etymol. vbi de tribus tantùm meminit. Ait quippe: Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat: aut vetat, vt ſacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui cædem fecit capite plectatur. Nam permiſsi appellatione conſultorũ more præcepta etiam compræhendit. Sic enim habetur. C. de legib. & conſ. l. leges ſacratiſsimæ. Vniuerſi præſcripto legum vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. Haud enim eſt credibile vt potiſsima legis functio eum præterierit. Enimuerò cùm tres ſint differentiæ humanarum actionum: Prima ſcilicet earum quę genere ſuo bonę ſunt: aliæ verò quæ genere ſuo ſunt malæ, ac tertię quæ ſunt indifferentes. Reſpectu primorum legis virtus eſt præcipere: vt Vnũ cole Deũ: charos venerare parentes. Vnde Ariſt. 5. Ethicor. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Reſpectu verò aliorum ſecundi generis eſt vetare: vt, Nè iures vana per eum. Non occides. Sed reſpectu actionũ tertij ordinis eſt pmittere vt, Cui libuerit, negotiari fas ſit lucri gratia. At verò quoniã lex dictamen rationis eſt quo homines ad officiũ inducuntur, fit vt inſtar rationis ſpeculatiuæ, quæ per vnum aliud concludit, ſubditos per pœnam à vetitis arceat, atq; in officio contineat: hac ergò ratione & quartus ei actus adiungitur, qui eſt, punire. ¶ Sed tamen contra ſingula huius inductionis membra obijcitur. Primùm, legibus non ea ſolùm pręcipi conſueſcunt quæ genere ſuo ſunt bona, verumetiam ea quæ per legem conſtituuntur virtutum loco: neq; ſolùm vetantur ea quæ genere ſuo ſunt mala, verùm quædam per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc eñ illa celebris diſtinctio orta eſt: Alia ſunt prohibita, quia mala: alia verò mala, quia prohibita. Diem enim, verbi gratia, cuipiam Diuo feſtiuiter dicare, quem priùs feriari indifferẽs erat, lege ſola fit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod priùs erat indifferens, prohibitione legis fit vitiũ. ¶ Reſpondetur autem ꝙ vbi diximus præcipiendi actum circa ea verſari quæ ſunt genere ſuo bona, ampliandum verbum eſt & ad illa quæ certa ratio indicat eſſe bona: nihil enim lex præcipere debet niſi quod ratio pro tempore & loco oſtendit eſſe bonum. Et pariformiter neq; quicquã vetat, niſi quod vel genere ſuo vel circunſtantijs loci aut temporis ad bonũ finem ordinatur. Sed rogas, illa quę genere ſuo ſunt bona vel mala quidnam alia opùs habent aut præceptione aut prohibitione? Reſpondetur. Ea quæ genere ſuo iuſta ſunt lege naturæ præcipiuntur: & quæ genere ſuo ſunt mala eâdem lege prohibentur. Nihilo minùs cauſa amplioris luminis voce etiam in mandatis proferuntur, ſcriptiſq; referũtur: vt Decalogus exemplũ eſt. ¶ Prætereà aduerſus tertium membrum eſt argumentum: quia lex humana non ea tantùm permittit quæ indifferentia ſunt, vt otiari & quatenus eutrapeliæ virtus indulget, ludere & venari: verùm & quæ mala ſunt, vt ſcortari, & ioci cauſa mentiri, atq; id genus reliqua. Reſpondetur ꝙ quantum ad legem humanam indifferentia quoq; dicuntur ea quæ non ſunt valde mala: vtpotè ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis abſurditas: quæ quidẽ bona cauſa vt impunè fiant permittit: haud tamen approbat, quaſi licita: id enim facere nequit: quoniã lex diuina & naturalis nihil tale permittit. ¶ Item arguitur. Permittere conuenit perſonis etiam priuatis, quibus cùm incumbat filios vel proximos corripere, cõtingit eis tñ cõniuere: ergò non eſt proprium vel principis vel legis. Reſpondetur ꝙ id permittere quod commodè vindicari non poteſt, hoc conuenit legi: permittere autem ex ignauia aut iniqua indulgentia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatim

Iſidorus.

Quæſtio parua.

Solutio.

Argumentũ

Solutio.

Altera ratio ad idem.

Solutio.

tim

tim accidit. Qui verò corripere non obligatur, is permittere non cenſetur.

Ad primum argumentũ principale.

AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd etſi largo modo præcepti appellationi prohibitio etiam ſupponatur: eò quòd ceſſare à malo, quod prohibitio curat, inchoatio eſt boni, quô præceptio tendit: nihilo minùs clarioris explanationis gratia diſtinguuntur.

Ad ſecundũ.

¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd conſulere cùm vim non habeat coërciuam, non habet rationem legis: & ideo non eſt proprium principis munus, ſed cuique priuatæ perſonæ competere poteſt. Quare ineptè Accurſius ſuper eandem legem, Legis virtus. adnotauit, conſulere eſſe quintam virtutem legis: oculatiùs enim Bart. id negauit. Apparentior autem ratio ſuaſiſſet quintam virtutem legis eſſe pręmiare: nam vt Solon & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, præmium ſcilicet & pœna. quod Iuriſconſultus. l. 1. de Iuſtitia & iure. cõſultiſsimè animaduertit. Et ratio naturalis eſt quòd, vt author eſt Ariſtot. Ethicor. 10. duobus homines maximè afficiuntur, ſcilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciendi ſunt homines præmijs, ex altera terrendi ſupplicijs. Attamen propterea punire potiùs legi tribuitur quàm præmiare quòd punire coactiuam vim habet quæ idcirco ſoli principi conuenit: præmiare verò non eſt cogere, & ideo priuatis etiam perſonis conceditur. Tametſi & alteram poſsimus cauſam ſubijcere, quòd virtus honeſtatis gratia eſt perſuadenda, & ſatis eſt ipſa ſui ipſius pręmium: pœna autem prauis eò neceſſaria eſt quòd cùm ſint voluptatibus mãcipati, contrarijs doloribus ſunt arcendi.

Solon. Democritus. Prima ratio quare punitio potiùs legis opus quã remuneratio. Secunda ratio.

Ad tertium argumentũ.

¶ Ad tertium autem argumentum iam ſuprà reſponſum eſt, quòd etſi metus pœnæ non ſit ſimpliciter virtus, eſt tamen (vt ait Auguſt.) veluti ſeta quæ amoris filum inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuios in viam retrahere, vt inde virtutum aſſuetudine earum officia illis dulceſcere incipiant. Præterea quãdo perditis illis qui ſupplicia perpetiuntur nihil ſoluta pœna proderit, cedet tamen in aliorum commodum, qui illius admonitione temperatiùs viuent.

QVAESTIO TERTIA de lege æterna.

S. Thom. 1.2. quæſtio. 93.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex æterna à naturali humanaq; & diuina diſtinguatur.

COnſtitutis legis definitione, effectu & actu, debita ſeries poſcit vt de legũ diuerſitate dicamus. Arguitur autem à parte negatiua quòd non ſint quatuor legum ſpecies quas Doctores connumerant: ſcilicet, æterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem eſt quod ius, ius autem non diuiditur niſi in naturale & poſitiuum: vt libr. tertio, quæſtione ſtatim. 1. videbimus. Vnde cùm ius poſitiuum diuidatur in ius gentium & ciuile, hæc tantùm tria diſtinguuntur iura, ſcilicet, naturale, & gentium, & ciuile, vt eſt videre Inſt. eodem titulo, &. ff. de iuſt. & iu. & in Decretorum diſt. 1. Non ergo quatuor ſunt legis ſpecies. ¶ Prętereà eſt & lex fomitis quã Paul. (vt ſuprà citauimus ad Rom. 7.) appellat legem membrorum repugnantem legi mentis noſtræ: plures ergò ſunt q̃ quatuor.

Prima ratio ad labefactãdam partitionem legis. Secunda ratio.

¶ In contrarium eſt quod ait Sapiens, Prouerb. 8. de lege æterna, quæ ſapientia Dei eſt. Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum: antequã quicquã faceret à principio ab æterno ordinata ſum. Et infrà: Quando legẽ ponebat aquis, cum eo eram cuncta componens. Et de naturali ait Paul. ad Rom. 2. Gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis ſunt faciunt. Et de humana ad Rom. 12. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Et de diuina Hierem. 31. Dabo legem meam in viſceribus eorum & in corde eorum ſcribam eam.

Sapiens. Paulus. Hieremias.

PRo quæſtionis huius intellectu recolendũ eſt diſcrimẽ illud quod in capite huius libri adnotauimus interius, acceptũ pro lege quæ eſt iuſtitiæ regula, & acceptũ pro iuſto, quod eſt eiuſdem virtutis obiectum. Hoc enim ſuppoſito facilè ad pręſentem quæſtionẽ duabus cõcluſionibus reſpõdetur. Prior eſt: Quatuor ſunt legis ſpecies, quæ in titulo quæſtionis proponũtur. Lex enim (vt ſuprà

Prima concluſio.

exponẽtes dicebamus) nihil aliud eſt quàm regula & præceptio prudẽtiæ per quam qui curam gerit reipublicæ illam gubernat & adminiſtrat: gubernatorum autem primus ſupremuſq; eſt Deus, vnde omnis poteſtas deriuatur. Secundus verò, homo qui eius miniſter eſt perque eius authoritatem inſtitutus: ergò ſecundùm conditiones & modos gubernandi tam in Deo quàm in homine rimandus eſt ſumenduſque legum numerus. Quòd autem hac ratione quatuor diſtinguãtur legis ſpecies ſic patet: Deus in primis vniuerſalis gubernator, ab æterno vniuerſorum ordinem ac diſpenſationem & regimen mente concepit: cuius conceptionis inſtar leges omnes conſtituendæ ſunt: illa ergò ordinatio & præceptio lex æterna ſecundùm naturam ſuam nuncupatur. Mox quia idẽ Deus author eſt naturæ ſingulis rebus ſuos indidit inſtinctus & ſtimulos quibus in ſuos fines agerentur: ſed homini præcipuè naturalem normam mente impreſſit qua ſe ſecundùm rationem quæ illi naturalis eſt gubernaret: atq; hæc eſt lex naturalis: eorum ſcilicet principiorum quæ abſque diſcurſu lumine naturali per ſe nota ſunt: vt, id facias alijs quod tibi fieri vis: & ſimilia. Deinde & eidem homini facultatem tribuit vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ quas alias expedire iudicaret, ratiocinando cõſtitueret: quæ ideo leges ab authore ſuo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finem tantùm naturalem qui eſt pacificus quietuſq; reipublicę ſtatus conditi ſumus, ad quem finem prædictæ leges ſufficerent: verùm & ad ſupernaturalem fœlicitatem creati, aliam Deus nobis inſuper poſuit ſupernaturalem legem, tam veterem ſcilicet quàm nouam, quæ ad illum ſupernaturalem finem nos perduceret. Et hæc eſt lex diuina. At quia de horum ſingulis ſeorſum perſpicatiùs facturi ſumus ſermonem, ſatis eſt hîc numerum explicuiſſe.

Secunda Cõcluſio.

¶ Adhibetur tamen ſecunda concluſio quæ ſuperioris corollaria eſt. Non eodem modo ſpecies iſtæ legum differunt: æterna enim differt à cæteris tribus quòd ipſa fons illarum eſt & origo: nõ vtiq; lata ſed ferens, non impreſſa ſed imprimens: nõ deniq; alterius participatio, ſed lux cuius aliæ ſunt participationes. Reliquæ verò inter ſe hoc diſtant ꝙ lex naturalis eſt impreſſio facta in ipſa creatione naturæ: lex verò humana eſt regula ab homine poſita per facultatem ſibi diuinitùs collatam: lex verò diuina eſt lumen infuſum homini: quam ideo Ieremias vocat legem ſcriptam in cordibus. Igitur quanuis lex æterna, diuina etiam ſit, differt tamen à diuina poſitiua: quòd illa in Deo ab æterno exiſtit: hæc verò in nobis ex tempore.

Ad primum argumentũ.

Reſponſio ergò primi argumenti ex his quæ dicta ſunt facilè colligitur. Etenim quia ius pro eo quod eſt iuſtum, æquitas illa eſt quæ in temporarijs rebus conſtituitur, nullum eſt ius hoc modo æternum: licet ſit lex æterna. Iuſtum autem hoc aut conſtituitur à rerum ipſa natura in qua lex naturalis verſatur: vti mutuum aut depoſitum reddere: aut conſtituitur à lege poſitiua. Et hoc appellat Ariſt. 5. Ethicor. iuſtum legale: ſcilicet quod anteà nihil referebat, ſed poſtquã poſitum eſt refert. Hoc autem legitimum iuſtũ aut à lege humana inſtituitur aut à diuina, de qua neq; Iſidòrus in initio Decretorum, neq; Ius ciuile meminit. Et ideo non dignoſcunt niſi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & ciuile ſubſecatur.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad ſecundum reſpondetur legem fomitis nõ eſſe propriè legem: vt quæ ſuapte natura rationi non ſubditur: neq; eſt in mente ſed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex quia inclinat in ſenſualia obiecta: de qua articulo tertio latiùs.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex æterna ſit ſumma ratio in Deo exiſtens.

Lex æterna.

RESTAT ergò ad ſingulas legis ſpecies deſcendere. Et primò in hoc ſecundo articulo exponitur æternæ ſubſtantia & natura: an videlicet ſit ratio ſumma in Deo exiſtens.

Argumen. 1. à parte negatiua.

Arguitur ergò in primis: nullam eſſe legem æternam. Lex enim illis ponitur quibus promulgatur: nulli autem æterni fuère homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergò.

Argumen. 2.

¶ Præterea lex importat ordinem in finem: nihil autem æternum ordinari poteſt in finem, quia referri nequit in aliud: ergò nulla eſt lex æterna. ¶ Tertiò arguitur, non exiſtere in Deo. Si lex vlla æterna eſt in Deo, idem eſt quod rerum ratio: rationes autẽ in

ipſo

ipſo non vna ſed plures ſunt, dicente lib. 83. quæſt. Auguſt. quòd Deus ſingula fecit pro prijs rationibus: ergò lex æterna non eſt vna: vel negandū eſt idem eſſe in Deo quod ratio. ¶ In contrarium eſt Auguſt. lib. 1. de libero arbitrio: vbi ait, lex quæ ſumma ratio nominatur, non poteſt cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaq; videri: cui ſemper obtemperandum eſt: æternum autem & incōmutabile in ſolo Deo exiſtit.

Auguſtinus.

AD iſtam quæſtionem hac vnica concluſione reſpondetur, quam Auguſt. modò citatus affirmat. Scilicet æternam legem eſſe rationem ſummam in Deo exiſtentem. Eandem quippe S. Thom. 2. 2. q. 93. lucidè vt pleraq; omnia, hoc pacto demonſtrat. Deus vt author eſt primus omnium, ità & vniuerſorum ſummus gubernator: in artifice autē neceſſarium eſt rationem ordinis rerum faciendarum præformari, quæ ars ſeu exemplar eſt: & in gubernatore rationem quoq; præexiſtere eorum quæ agenda ſunt, quæ ſit veluti omnium regula & norma: ergò in Deo neceſſe eſt & rerum omnium creandarum faciendarumq; ſapientiam extare, & omnium etiam gubernandarum regulā. Atqui vt ſapientiæ ratio, qua cuncta creat, rem nomenq; habet artis & exemplaris & idearum: ità & eiuſdem ſapientiæ ratio quæ cuncta in ſuos debitos fines ordinat, diſponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cùm lex (vt ſuprà dictum eſt) nihil aliud ſit quàm dictamen rationis practicæ in Principe qua cuncta ſibi ſubdita gubernat, fit vt lex æterna in Deo nihil aliud ſit quàm ſempiterna ratio ſuæ ſapientiæ, qua mundi vniuerſitatem regit. Etenim vti ſua ſubſtantia & natura, ſic & quicquid attributorum in ipſo exiſtit æternum eſt: vt ipſa de ſe ſapientia, Prouerb. 8. prædicat. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequàm terra fieret. &c. vſq; adeò hæc fuit ſemper concluſio lumine etiam naturali reſplendens vt ipſis etiam Philoſophis innotuerit. vnde Cicero lib. 2. de legib. Hanc, inquit, video ſapientiſsimorum eſſe ſentētiam, legem neq; hominū ingenijs excogitatam, neq; ſcitum eſſe aliquod populorū, ſed æternū quiddam quod vniuerſum mundū regeret, imperandi prohibendiq; ſapientia. Ità principem legē illam & vltimam, mentem eſſe dicebāt, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua illa lex (naturalem adnotat) quam Dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata. Hæc ille. Ex hac concluſione fit conſequens nō cōuerti legem æternam ac diuinam, quam vocant poſitiuam: vt articulo proximo expoſitum reliquimus. Qualis fuit, tam Moyſi quàm Euangelica.

Concluſio reſponſiua. Elegans ratio S. Thom. pro concluſione.

Cicero.

Deductio.

AD primum igitur argumentum reſpondetur rationem illam, quæ lex eſt, ab æterno extitiſſe in Deo, ſola ſcilicet ratione ab eius ſubſtantia differentem, quā futura cuncta, vt ſibi præſentia inſpectabat. Etenim vt ad Rom. 4. Apoſt. author eſt, vocat ea quę non ſunt tanquàm ea quæ ſunt. Promulgatio autem eius & verbo præcellenti ordine, & ſcripto fit. At quoniam promulgatio & loquutionē denotat promulgantis, & ſubditorum auditū, ratio prioris ęterna fuit: nempè diuinum verbum expreſſa mentis conceptione genitum, & liber vitæ ſempiterna quoq; mente conſcriptus. Ratio verò poſterioris eſſe nequiuit niſi tēporalis: nam æternus nemo fuit qui audiret. Cæpit ergò lex illa innoteſcere in mundi primordio per legē naturalem, & antiquis patribus præſcriptā, ac deniq; nobis per Euangelicam, quā Verbum ipſum, homo factū, nobis promulgauit. ¶ Ex hoc fit conſequens, legem æternam ſolis poſt angelos hominibus, eiſdemq; vniuerſis eſſe notam: illis ſcilicet fœlicibus cœlicolis per eſſentiam, quam facie ad faciē intuentur: nobis autem per irradiationem, ſicuti ſol videtur in aula, eandemq; plus minúſve ſuſceptam. Nulli enim mortaliū exiſtunt quibus non cognitio quępiam veritatis effulgeat: veritas autem omnis (vt lib. de vera relig. autor eſt Auguſt.) irradiatio quædam eſt & participatio legis æternæ: omnibus ergò eſt, licet gradibus inæqualibus, nota. ¶ Et per hæc concordia conciliatur inter illud Pauli. 1. ad Corinth. 2. Quæ ſunt Dei nemo nouit niſi ſpiritus Dei. atque alterum ad Romañ. 1. Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Diuinorum enim cognitio in ſeipſis ſoli Deo propria eſt: & beatis quibus ipſe præſens refulget: nobis autem eandem donatur æternam legem per effectus conſpicere. Nemo autem præter ipſum poteſt ea compræhendere. Quare de iſto compræhenſario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. Auguſt. vbi aiebat, Lex æterna eſt de qua homines iudicare non poſſunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incompræhenſibilis abyſſus.

Ad primum argumentū.

Corollariū.

Auguſtinus

Conciliatur duo Pauli loca.

Ad ſecundũ. ¶ Ad ſecundum autem principale argumentum reſpondetur non eſſe legi neceſſarium in finem alium referri: ſed vt per ipſam ſubditi referantur in finem: Lex ergò æterna nõ refertur: ſed per ipſam Deus cuncta quæ fecit in ſeipſum refert, qui eſt. A. &. Ω. principium & finis. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur quòd ſicut in Deo ars factibilium ratione differt ab æterna lege, qua agibilia gubernantur: ſic & rationes rerum quæ ſunt ideæ, hoc eſt exemplares formæ, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica, ab eadem æterna lege ratione differunt. Eſt ergò lex vna: rationes verò iſtæ de quibus Auguſt. loquebatur, tot quot ſunt rerum ſpecies. Differunt enim ratione in ordine ad ipſarum effectus.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm leges vniuerſæ ab æterna promânent.

Prima ratio ad partẽ negatiuam. Conſequitur hoc tertio articulo vt videamus vtrũ leges reliquæ omnes ex hoc fonte luminum deriuentur: & arguitur à parte negatiua. Eſt lex fomitis quam (vt ſuprà audiuimus) ait Paul. repugnare legi Dei: ſuntq; & iniquæ hominum leges de quibus Eſai. 10. Væ qui condunt leges iniquas. Leges autem legi æternæ aduerſantes, atq; ab illa deflexæ nequeunt ab illa deriuari: ergò non omnis lex ab æterna deriuatur. *Paulus. Eſaias.*

Secunda ratio. ¶ Secundò arguitur. Leges humanæ (vt. 1. de liber. arb. author eſt Auguſt.) multa permittunt quæ æterna lege prohibentur: vt meretricia & mendacia: ergò eiuſmodi leges non poſſunt ab illa emanare. ¶ In contrarium autem eſt illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.

Satisfit quæſtioni agitatæ vnica concluſione. AD quæſtionem, hac veriſsima eademq; lumine naturali compertiſsima concluſione reſpondetur. Omnis in vniuerſum lex, prȩter æternam, qua ratione iuſti quidpiam continet, ab illa æterna deriuatur. Aſſertio eſt *Auguſtinus.* Auguſt. eodem lib. 1. de lib. arb. vbi ait: Nihil eſt iuſtum ac legitimũ quod non ex æterna lege homines deriuauerunt. Atqui natiuam huius cauſam partim ſuperiori quȩſtione, articulo de legis latoribus attigimus, & nunc emunctiùs exprimamus oportet. Eſt enim ordo in natura cauſarum ità diſpoſitus vt inferiores non niſi ſuperiorum virtute admotæ moueant. Vnde (vt. 8. Phyſ. author eſt Ariſtot.) neceſſe eſt primum motorem confiteri, à quo inferiores reliqui dependeant. *Ariſtot. Ratio cõcluſionis.* Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem & . 1. Ethicor. inter artes oſtendit. Illa enim quæ maximè eſt architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legibus quibus mundus gubernatur, idem eſt ordo meditandus & confitendus. Nempè vt omnium ſit vna ſuprema quæ caput earum ſit & origo. Hanc autem appellamus (vt ipſa eſt) æternam. *Quæſtio.* ¶ Quòd ſi ſciſciteris an eò præciſè dicatur æterna, quòd neque initium habuit, neque habitura ſit finem: *Reſponſio.* Reſpondetur non idcirco ſolùm, verùm ob hoc maximè quòd nulla ſit ratione mutabilis, nec vlli varietati ſubiecta: ſed ſicut in naturalibus primus motor, qui immobilis eſt, cauſa eſt motuum ſub ſe longè differentium: ſic lex æterna, immota perſiſtens, cauſa eſt vt mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipſa enim vniformis ac maximè vna iuſsit vt natura integra, omnia eſſent communia: corrupta verò, inter diuerſos dominos diſtribuerentur. *Obiectio.* Quo fit vt lex hæc à nulla ſit alia deriuata, nec verò à ſeipſa: talis enim aſſertio ſecum pugnaret. Quòd ſi quis arguat contrà, non omnem legem ab illa deduci: nam lex Diuina puta Euangelica non apparet quomodò inde deſcendat: cùm non videantur eſſe duæ. Iam proximo articulo reſponſum eſt, diuinam poſitiuam, eſſe effectum ac participationem illius æternæ. Ob id enim dicitur poſitiua, quòd poſita eſt nobis: *Solutio.* hoc differens à naturali, quæ eiuſdem æternæ eſt etiam participatio, quòd naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalẽ: diuina verò ad ſupernaturalem, vt paulò inferiùs euidentius fiet.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum de lege fomitis quam Paul. exiſtere in membris ait, legiq; mentis repugnare: iam ſuprà diximus exiſtere in ipſis, non tanq̃ in regulante, ſed tanquam in ſubiectis naturali appetitus inclinationi. Quæ dicitur lex fomitis ſeu fomes ex priuatione iuſtitiæ originalis derelictus: qui quidem nihil aliud eſt q̃ ſenſualitatis pondus. Bifariàm nanq; inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo in quantũ per ipſam

directè

directè legiſer promouet ſubditos in finem honeſtum, atq; altero modo in quantum in pœnam eos deſtituit permittitq; naturæ impetu ferri. Vnde ille ſenſualitatis inſultus in ſua obiecta, quæ brutis animalibus eſſet naturalis lex, nempe naturæ ſuæ cōſonans, hominibus eſt obliquitas ac deflexio naturæ ſuæ quatenùs eſt rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iuſtitiam originalem idem ſenſualis appetitus quaſi fræno continebatur nè à ratione exorbitaret, & eandem iuſtitiam homo per peccatum amiſit, ac ſubinde à Deo deſtitutus eſt, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atq; adeò diſtorta lex per quā ſimilis beſtijs factus eſt homo: ſecundùm illud Pſalm̄. Homo cùm in honore eſſet non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Hoc eſt, legi ſubiectus quæ illi cum beſtijs cōmunis eſt.

¶ Vt ergò ad argumentum adaptetur reſpōſio, diſtinguitur prior præmiſſa. Cōceditur inquam fomitem peccati eſſe legem, non directè inclinantē in verum bonum: ſed in id quod eſt ſenſuale bonum, hoc eſt, quod eſt delectabile aut vtile. Et pariter diſtinguitur cùm ſubſumitur, non deriuari à lege æterna: fatemur id inquam quatenùs à ratione deuiat: negatur verò quatenùs inclinat in bonum quodpiam, ſcilicet ſenſuale. Ac præcipuè qua ratione eſt pœna peccati: nam intentio Dei fuit per illam deſertionem liberi noſtri arbitrij punire peccatum Adæ.

Ad ſecundū. ¶ Ad ſecūdum eòdem propè modo reſpondetur. Leges enim iniquæ quatenùs à ratione declinant (vt. 2. de legibus ait Cicero) non modò leges habendæ non ſunt, ſed nec appellādæ quidem. Quare hac ratione ab ęterna non emānant. At verò quatenùs non nihil ſimilitudinis legis retinent: videlicet in quantum poteſtatem imperandi deſignant, quodammodò influxus ſunt diuinæ poteſtatis. Nam (vt ait Paul.) Omnis poteſtas à Domino Deo eſt. Vnde vt. q. 6. & latiùs lib. 3. q. 4. innoteſcet etiam poteſtas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Chriſti ad Pilatum, Non haberes aduerſum me poteſtatem vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper.

Ad tertium. ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur ꝙ lex humana quæ malum permitteret approbando vt bonum: vt illa quæ fornicationem pronuntiaret eſſe bonam, nequâquam ab æterna deflueret. Illa autem quæ impunè eam permittit, quia omnia non poteſt coërcere flagitia, in hoc quòd non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens eſt, atque ideo à lege ęterna deſcendit: licet eam tanquàm debilior perfectè non adæquet.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm creata cuncta, tam neceſſaria quàm cōtingentia æternæ ſubijciantur legi.

SVbſequitur vt quarto huius quæſtionis articulo exploremꝰ an tota creaturarū vniuerſitas ſubdita ſit ęternæ legi. Et quidē de affirmatiua cōcluſione non ſolùm ſacroſancta fides, verū nec ratio Phyſica ambigere ſinit. Vt enim Domini eſt terra & plenitudo eius, quantum ad creationē: ſic & quantum ad gubernationem (vti ait ipſa Sapientia) attingit à fine vſq; ad finem & diſponit omnia ſuauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde nō modò Iob eos irridet, qui Deum negabant noſtra curare, ſed aiebant inter cardines cœli contineri: verùm & Cicero initio de Natu. *Cicero.* Deorum vehementer eoſdem obiurgat Philoſophos neq; eos ſuo nomine dignos cenſet. Nam ſi diuinam prouidentiam de medio ſuſtuleris, nulla in nobis ineſſe poteſt erga Deum amicitia, pietas, ſanctitas, aut religio. At interrogata hæc quæſtio eſt vt quorundam dubietates explanemus. *Ratio permotæ quæſtionis.* Sunt autē tria hęc de quibꝰ dubitatur, ſcilicet neceſſaria, contingentia, & humana: nimirum homine ſuperiora, eodemq; inferiora, & ſua ipſius opera. *Triplex genus rerum quæ in præſentē veniūt quæſtionē.* Arguitur ergo quòd neceſſaria non ſubſint æternæ legi. *Primum argumentum.* Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti recta incedāt, ac ſubinde reliquis rebus humilioris ordinis vt tramitem quoq; naturæ ſuæ non deſerant: neceſſaria autem, cùm impoſsibile ſit aliter ſe habere, nequeunt à natura ſua declinare, aut deficere: atque adeò nulla indigent cohibitione: ergò legi æternæ nō ſubijciunt.

Secundum argumentū. ¶ Et ſecundò arguitur. Diuina nō ſunt ſubiecta eidem legi, videlicet neq; perſonæ diuinæ nec attributa: quia vbi eſt ſumma æqualitas nulla eſſe poteſt ſubiectio: ergò non omnia neceſſaria ſubduntur eidem legi.

Tertium. ¶ Tertiò arguitur, qd' neq; omnia cōtingentia mutabilia & caduca hoīe inferiora ſupponātur eidē legi. Lex nō ponitur (vt ſuprà viſum eſt) niſi quibus promulgatur: rebus autem rationis expertibus nulla valet pro-

mulgari lex: quippè quam cognoſcere nequeunt: imò neq; legi parêre poſſunt. Nam vt autor eſt.1.Ethi.Philoſophus, ea quæ legi parent ratione participāt: ergò illa nulli ſubſternūtur legi. *Philoſophus* ❡ Quartò ad idē arguitur: eiuſmodi cōtingētia ſępe à ſua deficiūt regula, vt patet in mōſtris naturæ, & in fortuitis caſibus: ergò non omnia eadē gubernātur lege. *Quarta ratio.* ❡ Quintò arguitur de humanis noſtris actionib⁹. *Quinta.* Homines enim aut iuſti ſunt apud Deum aut iniqui. Iuſti autem, quia filij Dei ſunt, ſpiritu Dei aguntur (vt patet ad Romañ.4.) & vt legitur ad Galat.5. qui ſpiritu Dei aguntur nō ſunt ſub lege: *Paulus.* iniquos verò prudentia carnis exercet: quæ (vt eodem loco ad Romañ. ſubditur) cùm inimica ſit Deo, legi eius non eſt ſubiecta: nulla ergò reſtat mortaliū ſors quæ ſubdita ſit æternæ legi. ❡ Sextò denique arguitur: *Sexta ratio.* lex æterna (vt lib.1.de liber.arb.ait Auguſt.) eſt illa qua mali miſeriam, boni autem vitam beatam merentur: beati autem & damnati exempti ſunt ab ſtatu merendi ac demerendi: ergò non ſubiacent æternæ legi. Ex quo conſequens apparet vt nullus angelorum ſubiectus eidem ſit: ſiquidem nullus eſt niſi aut beatus aut damnatus. ❡ In contrarium autem eſt illud Heſter.13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſsit tuæ reſiſtere voluntati. Vnde Auguſ.9.de Ciui.Dei: *Auguſtinus.* nullo modo aliquid legib⁹ ſummi Creatoris ordinationiq; ſubtrahitur, à quo pax vniuerſitatis adminiſtratur.

AD quæſtionem hanc tribus concluſionibus ſecundùm dubitatorum numerum reſpondetur. *Prima cōcluſio reſponſiua.* Prima eſt: cuncta neceſſaria præter Deum eiuſq; attributa æternæ legi ſubiecta ſunt. Concluſio fidei noſtræ documentis ſatis comperta eſt: *Prima probatio cōcluſionis.* atq; eiuſdem ſapientiæ præconio Prouerb.8. Quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyſſos: quando ęthera formabat ſurſum, & librabat fontes aquarum &c̃. Vbi neceſſaria, nempè elementa & cœli legis æternæ diſpoſitioni ſubiūgantur: ſed tamen & natura magiſtra id Ariſt.2.Metaphy.tex.4. & lib.5. *Ariſtot.* perſcrutatus eſt: Vbi ait æternorum eſſe cauſam. Et.12.Metaph.text.24. vbi ait primam cauſam eſſe omniū cauſam. Et.8.Phyſic. vbi vnum ſummumq; motorem conſtituit ex quo omnia pendent, non ſolùm in mouendo & operando, verū in eſſendo. Neceſſaria enim non idcircò talia cenſenda ſunt quòd cauſam non habeāt, ſed quòd natura ſua ſic procedunt ex neceſſaria cauſa, vt ſint prorſus per naturam incorruptibilia: veluti angeli & cœli. Exemplum Ariſt. profert in ſcientijs. Huius enim quod eſt, hominem eſſe riſibilem, cauſa exiſtit quòd eſt animal rationale: etſi tam neceſſarius ſit effectus quàm cauſa. Et ſicut ſe habet res ad eſſe (ait ibidem) ſic ad veritatem. Hæc gratia interpretandi Ariſtot. dixerim: qui cùm opinatus fuerit cœlum atq; intelligentias, imò verò mundum, ab æterno fuiſſe, ſunt qui intelligere nequeant quo modo quantum ad eſſe, primo motori ſubijciantur. Nam ſecundùm fidem, Deum confitentem creatorem cœli & terræ, peruiū eſt quo pacto eius gubernatui cuncta obtemperent naturalia vt cœlorum elementorumq; motus, quæ ſic manu omnia tenet ac diſpenſat, vt ſi dimitteret in nihilum abirent cuncta. ❡ Sed arguis contrà: *Obiectio.* veritates perpetuæ, vt hominem eſſe animal rationale, quatuor & tria eſſe ſeptem, quæ ait Auguſt. antequàm fieret mundus vera fuiſſe, non ſubduntur ęternæ legi: ergò concluſio non eſt vniuerſalis. Probatur antecedens: per nullam potentiam aut vera eſſe cœperunt, aut deſinere eſſe vera poſſunt: ergò non reguntur illa lege. Reſpondetur. *Solutio.* Primùm, in hoc ſunt à Deo dependentia quod exiſtere in rerum natura cœperūt per diuinam creationem, & per annihilationem poſſunt eſſe hoc exiſtentiæ amittere: nam quantum ad huiuſmodi exiſtentiā re vera creaturæ ſunt. Attamen quantum ad perpetuam veritatem, quæ dicit connexionem indiſſolubilem prædicati ad ſubiectum ea præciſa ratione procedunt ab æterna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominem eſſe riſibilem, germen illius eſt quod eſt eſſe rationalem. Excepimus autem Deum ac diuina ab hac ſubiectione æternæ legis propter rationem ſuprà factam: *Nihil diuinum ſubeſt æternæ legi cùm non ſit ibi aliqua inæqualitas.* quia vbi nihil excogitari poteſt inæqualitatis, neq; comminiſci quicquam poſſumus ſubiectionis. Quare filius & ſi à patre procedat nullatenùs ei ſubditur, niſi in quātum homo: qua ſcilicet ratione minor eſt patre. vnde.1.ad Corint.1.Paul. ſubiectus erit Deo patri cùm tradiderit ei regnum. ❡ Quòd ſi quis de voluntate pariter diuina argumētetur: *Obiectio ſecunda.* Quicquid eſt rationabile rationi ſubditur: voluntas diuina eſt rationabilis, lex autem eius eſt ſumma ratio,

tio,vt dictum eſt: ergò voluntas eius eidem rationi ſubditur. Perdoctè S.Thom. reſpondet,de diuina voluntate bifariàm nos loqui: vno modo ſecundùm ſuam in qua ſubſiſtit naturam:& ſic non eſt tam propriè rationabilis,quàm ipſa ratio per eſſentiam: rationabile enim participationem dicit rationis. Altero modo quantū ad illa quæ circa nos diſponit:& in ordine ad tales effectus conceditur eſſe rationabilis: quia cuncta ſecundū ſuam rationem ordine diſpenſat & adminiſtrat.

Solutio S. Thomæ.

Secunda conclusio.

¶ Secunda concluſio:omnes creaturæ irrationales inſenſibilesque & vitę expertes quæ continuo mutabilitatis fluxu oriuntur & occidunt,æterna Dei lege aguntur. Hanc S.Tho.dilucidat per intercapedinē inter humanam diuinamq; legem:quam ſic expoſitam accipito:Creaturæ irrationales,quia nō agunt per cognitionem finis, nequaquam ſe in ipſum mouent:ſed appulſæ aguntur ab alio. Quapropter cùm homo legem ſubditis non ponat niſi regulam eorum mētibus ſigillando per quam ſe moueant, fit vt eius leges non ſe extendant niſi ad homines rationis participes. Cætera verò humanis ſuis actionibus mouet & gubernat, nempè fræno & calcaribus: & reliqua inanima per alia inſtrumenta.Ridiculus enim eſſet qui iumētis legem præſcriberet quando & quomodò debeant comedere,dormire,arare,currere &c̄. Ac multò magis ſtupidus, qui herbis creſcere imperaret:aut arboribus fructus ferre:aut lapidi quo ſe pacto in ædificio collocaret.Tum etſi cicures animantes, vt canes & ſimiæ,ſoleant inſtar quadātenùs legis ad iocos aſſueſieri: Deus autem non ſolùm regulā tam rationali quàm intellectuali creaturæ mente imprimit,qua ſe moueant, verū & toti rerum vniuerſitati ſuos indidit appulſus & inſtinctus quibus aguntur in ſuos ſingulorum fines:vt api ad mellificium: hirundini ad ſtruendum nidum: & terræ proferēdi fruges:& reliquis ſuas pariter virtutes agēdi. De quo rerum omnium inſtinctu & virtute intelligitur illud Pſalm̄. Præceptum poſuit & non præteribit. Ex quo fit Deum nō omnia pari modo adminiſtrare ac diſponere,ſed actiones hominum & angelorum per regulas quibus ſe in finem moueāt: reliqua verò per virtutes & inſtinctus quibus mouentur.In quibus & homines connumerandi ſunt quantum ad naturales actiones: vt ſunt nutritio, & augmentatio,& ſimiles.

S.Thomas.

Aperitur ratio S.Thom̄.

Pſalm̄.148.

Tertia conclusio.

¶ Tertia concluſio.Actiones humanæ, videlicet liberæ omnes ſubijciuntur legi æternæ: ac longè meliùs ac perfectiùs ſub eius ordine compræhenduntur, quàm reliqua deiectioris ordinis. Concluſio hæc patentior eſt quàm præcedentes.Actiones enim humanę ſunt quæ ex cognitione finis prodeunt, in ipſumq; referuntur: ex vtrâque autem parte, ſcilicet tam cognitionis quàm appulſus, ſubſternuntur æternæ legi: ergò perfectiùs quàm alij illi ſubduntur. Probatur ſecunda præmiſſa. Veritas omnis (vt ſuprà dicebamus)participatio quædam eſt veritatis ſempiternæ diuinæ,ac ſubinde quæcunq; cognitio finis.Præterea ſicut cæteris rebus ad ſuos fines, ſic homini, imò præſtantiùs indita eſt à natura,q̄ opus Dei eſt, inclinatio quædam & pondus ad id quod legi æternæ conſonat.Sumus enim(vt.2.Ethico. Ariſtot.docuit) ad virtutes nati: hoc inquam natiuū eſt rationali creaturę, vt ſecundùm rationē viuat: ergò tam ſecundùm cognitionem, quàm ſecundùm propenſionem in bonum, liberis motibus neceſſarias, actiones humanæ ſubſtratæ ſunt æternæ legi. ¶ Eſt tamē diſcrimen inter iuſtos atq; iniquos: quòd in malis ac prauis vtrumque principium corruptum ac deprauatum eſt. Nam & ſydus agnitionis naturalis terrenis affectibus tenebreſcit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tametſi neutrum prorſus extinguatur.In bonis autem ac iuſtis, cùm nemo hoc nomine,niſi qui in gratia Dei agit,dignus ſit, vtrūq; augetur ac vegetatur. Nam & naturali lumini adhibetur fidei radius,& naturali inclinationi ſpeciale Dei auxilium. Quo fit vt quantum ad actionem longè perfectiùs ac excellentiùs iuſti ſubijciantur æternæ legi quàm iniuſti. Conſideratè hoc tamen S. Tho. adnotauit quòd quanto deficientiùs atq; imperfectiùs per actionem ſe ſummittunt imperatrici legi æternæ, tanto per paſsionem atrociùs ſubiecti ſunt eidē vltrici.Nam quātum facere omiſerunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbiùs. Vnde Augu. lib.de catechizandis rudibus:Deus, inquit, ex iuſta miſeria animarum ſe deſerentium conuenientiſsimis legibus inferiores partes creaturæ ſuæ nouit ordinare.

Probatio.

Altera ratio

Ariſtot.

Aliter probi atq; improbi ſunt ſub iugo legis æternæ.

S.Thomas.

Auguſtin.

AD primum argumentū reſpondetur q̄ etſi neceſſaria aliter per naturam ſe habere nequeant, tamen & producta ſunt & annihilari à Deo poſſunt. Præterea & quòd à ſua

Ad primum argumentū.

à ſua natura neq; deficere neq; deuiare poſſint,cohibitio eſt & coërctio legis æterne,eademq; multò vehementior quàm cohibitio voluntatis humanæ, quæ à tali lege exorbitare ſolet.

Ad ſecundũ. ¶ Secundi autem concluſio conceditur: nempè in diuinis nihil eſſe ſubiectũ legi:ſed cuncta eſſe eandem per eſſentiam legem.

Ad tertium. ¶ Ad tertium reſpondetur quòd brutis & inſenſibilibus rebus quantum ad ſua naturalia opera promulgatur lex æterna per ſigillationem inſtinctuum & virtutum ad agendum:ſicuti nobis promulgatur lex naturalis per conſignationẽ luminis in mentibus noſtris. Sed tamẽ quantum ad earundem rerum vſus hominibus poſita eſt lex, qua debent illi vti. Et per hoc reſpondetur ad ſecundam partem eiuſdem argumenti. Nam etſi creaturæ irrationales rationem humanam non participent, vt poſſint humanis legibus obtemperare: participant tamẽ rationem diuinam quæ latiùs patet. Vnde ſicuti membra dominio deſpotico obediũt animæ,vt autor eſt in Poli. Ariſt. ſic res irrationales obediunt Deo. *Ariſtot.* Hoc tamen verũ eſt quòd quia non ſunt per ſe rationis compotes,inſtinctus illis impreſsi non habent propriam naturam legis,velut in nobis lex naturalis.

Ad quartũ. ¶ Ad quartum reſpondetur quòd nec monſtra neq; caſualia præter ordinem diuinæ regulæ accidunt: ſed dicitur monſtrum reſpectu cauſæ particularis quæ rem integram intendebat:& caſuale reſpectu hominis, cui præter intentionem imprudenti ac neſcienti contingit:diuinæ autem rationi cauſæ ipſæ monſtrorum & caſualium proſpectę ſunt. Quare Deo nihil eſt caſuale nec fortuitum.

Ad quintũ. ¶ Ad quintũ autẽ iam reſponſum eſt,hominum tam iuſtorum quàm iniquorum actiones diuinæ legi ſubditas eſſe. Quod autẽ adducitur, Qui ſpiritu Dei aguntur eos non eſſe ſub lege,in hoc ſenſu legendum eſt,quòd legis pondere non premuntur: quia non ſeruili, ſed filiali timore legis dicto audientes ſunt,atq; adeò Spiritus ſancti ductu potiùs quàm legis coactu,viuunt, quaſi à lege liberi: Vnde illud, Iuſto non eſt lex poſita: & illud. 2. Corin. 3. vbi ſpiritus Domini,ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem conceſſum eſt iniquos quantum ad actiones non ſubijci diuinæ legi imperanti,recidere tamen per paſſiones in eandem vindicantem.

Ad poſtremũ argumẽtum. ¶ Ad ſextũ demum reſpondetur quòd cum eiſdem cauſis res & moueantur in finem & in ipſo conſeruentur, conſequens fit vt non modò in hac militãtium vita,verùm & in alia omnes ſub eadem diuina lege degant: nempè dum beati ſeu homines conſideres,ſeu angelos, illa ſempiterna fœlicitate diuina ordinatione perfruantur: damnati verò tam dæmones quàm homines in illis carceribus ordinationem diuinæ iuſtitiæ perpeſsi durent.

QVAESTIO QVARTA de lege naturæ.

S. Thom. 1.2. quæſtio. 94.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex naturalis ſit habitus in nobis exiſtens.

POST legem æternã conſequitur vt de alijs quæ ab illa deriuantur dicamus. Et primũ hac quæſtione quarta de lege naturæ. Atq; hoc primo articulo de eius ſubſtantia,an ſit habitus nobis inhærens.

Primũ argumentum partis negatiuæ. Arguitur ergò cõtra id quod ſupponitur, Lex æterna ſecundùm Auguſt.lib.1.de liber.arb. eſt,qua iuſtum eſt vt omnia ſint ordinatiſsima:ergò per illam ſatis homo abundeq; gubernatur: cùm ergò natura in ſuperfluis nõ redundet,non opus eſt nobis alia lege præter æternam.

Secundum. ¶ Secundò arguitur: Homo aliter in ſuum finem tendit quàm bruta, vtpote qui ſe in finem liberè mouet per eius cognitionem, rationis ductu: bruta autem nulla ſe ratione agunt, ſed aguntur naturali inſtinctu:ergò homo non mouetur lege naturæ,ſed tantùm bruta.

Tertium. ¶ A parte autem affirmatiua quæſiti arguitur tertiò quòd ſit habitus. Tria(vt.2.Ethic. autor eſt Philoſophus)ſunt in anima noſtra,ſcilicet potentia, habitus, & paſsio: lex autem naturalis neq; potentia eſt,neq; paſsio, vt liquidò conſtat: quia tam potentia quàm paſsio indifferens ad contraria eſt, ſcilicet ad bonum & malũ: lex verò dictamẽ boni eſt: ergò eſt habitus.

¶ In cõtrariũ autẽ eſt ꝙ vt ſuprà quæſtione prima oſtendebamus,lex eſt rationis dictamen: quod ſonat actum,videlicet hoc aut illud faciendum eſt.

Ad

Prima concluſio. AD quæſtionem hanc tribus concluſionibus reſpondetur. Prima, Lex naturalis in mentibus noſtris inſculpta eſt & impreſſa. *Suadetur cō cluſio.* Probatur, Lex quæ(vt dictum eſt) regula exiſtit & norma actionum noſtrarum, duplex(vt dicebamus) habet ſubiectum. Ineſt enim & in regulante, & in regulato: in altero tanquàm mouente & in altero tāquàm moto: actiones autē humanæ (vt proxima quęſtione definitum eſt) ſubdūtur legi æternę: ergò Deus, qui cuncta ſuauiter diſponit, veluti naturæ autor impreſsit mētibus noſtris lumen, per quod legem eius æternam participantes, actiones noſtras ad debitum finē, quò ſuapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid interrogātibus, quis oſtendit nobis bona, ad Deum conuerſus, reſpondet: *Pſalm. 90.* Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui. Dicitur enim ſignificantiſsimè Dei vultus, lumen ſuæ ſapiētiæ & rationis facies, per quā, ſicuti homo de vultu, cognoſcitur. Hæc autem naturalis impreſsio appellatur lex naturalis: ſecundùm illud Paul. ad Rom. *Paulus.* 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt. *Gloſſa.* Vbi gloſſ. ſi non habent legem ſcriptam, habent tamen legē naturalem, qua quilibet intelligit, & cōſcius eſt quid ſit bonum & quid malū.

Secunda concluſio. ❡ Secunda concluſio. Lex naturalis neque potentia neq; paſsio eſt, neq; ſecundùm ſubſtantiam eſt habitus. *S. Thomas.* Concluſio eſt ſancti Tho. 1. 2. q. 94. quam, quia rari percipere curāt, rari credunt. *Iuniorū placitum.* Arbitrantur enim vulgò recentiores Philoſophi habitus intellectuales eſſe propoſitiones ac iudicia habitualia: ob id quòd ex aſſenſibus frequentatis relinquantur habituales aſſenſus, quibus poſteà efficiantur actuales. Sed re vera Philoſophia hæc nō eſt ſyncera: quoniam habitus nō eſt iudicium, ſed qualitas quædam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergò veritate probatur cōcluſio noſtra: *Probatio cō cluſionis.* Lex eſt dictamen(vt ſuprà dictū eſt) quod ratio de agendis conſtituit: vt Non furādum, Non mœchandum &c. Veluti iudicia ſpeculatiua, ſunt etiam opus intellectus: habitus autem(vt diximus) neq; eſt iudiciū neque propoſitio, ſed virtus talia efficiendi: lex ergò non eſt habitus per eſſentiam: ſed dictamen quod formam habet præcepti.

Corollariū. ❡ Ex quo fit legem naturæ non eſſe idem quod ſyndereſis. Hanc enim idem Doctor *S. Thomas.* ſanctus. 1. p. q. 79. docuit eſſe habitum: nempè virtutem mentis quæ nos inclinat ad aſſentiendum principijs practicis: ſicuti habitus intellectus eſt propenſio & appulſio ad aſſentiendum principijs ſpeculatiuis. Atque hac ratione ſyndereſis dicitur inſtigare ad bonū & murmurare de malo. In ſumma, ſicuti habitus intellectus non eſt principiorum collectio, ſed virtus aſſentiendi illis, ſic neque ſyndereſis eſt lex naturalis, ſed eſt virtus aſſentiendi illis principijs ac dictaminibus practicis, quæ ſunt lex naturalis. Vnde vbicunque legatur ſyndereſis eſſe lex intellectus noſtri, vt eſt apud Baſilium, intelligendum eſt non per eſſentiam, ſed ꝙ ſyndereſis eſt habitus continens legem naturæ: quippè cuius virtute principia illa iudicamus. Hæc in gratiam eorum dixerim qui Phyſicæ meditationi dediti ſunt.

❡ Secunda concluſio. *Secunda cō cluſio.* Lex naturalis ineſt nobis per modum habitus. Probatur. *Probatio.* Præcepta naturalia non ſolùm actu à ratione conſiderantur dum actu quis præcipit, aut præceptum auſcultat: ſed per modum habitus, hoc eſt, per modum permanentis in abſentia actus. Itàque ſicuti ſcriptura ſacra dicitur fides noſtra: quia eſt collectio eorum omnium quibus per habitum fidei aſſentimus, ità collectio principiorum agendarum rerum dicitur habitus: quià virtute ſyndereſis illis aſſenſum præbemus.

❡ Quòd ſi quæras quidnam eſt hoc quod per modum habitus permanet præter ſyndereſin? *Quæſtio incidens.* Reſpondetur, eſſe ſpecies in memoria derelictas. *Solutio.* Contra hoc tamen Philoſophię ſtudioſus inſurget: *Obiectio.* Lex naturalis indita eſt naturæ noſtræ in ipſa eius conceptione: tunc autem nullæ ingenerantur ſpecies rerum, ſed illas poſtmodùm ſenſuum adminiculo acquirimus. Reſpondetur, *Reſponſio.* propterea legem naturæ dici nobis à natura inditam & impreſſam, quòd appræhenſis terminis boni & mali illicò virtute ſyndereſis intellectus efformat iudicia hæc & dictamina: Bonum eſt amplectendum, & malum repudiādum, ac ſimilia, quæ ſcilicet eiuſdem intellectus lumine innoteſcunt. Quare nulla opùs fuit ſpecierum infuſione: ſed illæ poſteà nullo negotio acquiruntur.

❡ Emergit nihilo minùs argumentum aliud contra hanc ſyndereſis impreſsionem. *Altera obiectio.* Habitus enim(vt in lib. de bon. coniu. autor eſt Auguſt.) eſt quo aliquid agitur cùm opùs eſt: *Auguſtin.* ſyndereſis autem non eſt huiuſmodi, quoniam paruuli ante vſum rationis, neque verò damnati vti poſſunt naturalibus principijs. Reſpondetur *Solutio.* Auguſtinum ſolùm depromere habitus naturam,

turā, vbi non impeditur. Nihilo minùs quādo ratio ligata eſt, vt in dormientibus, nequit habitus ſuo fungi munere. ¶ De hac autem ſyneſi deque habitu intellectus erga principia ſpeculabilia per ſe nota vinci hoc ſæpe argumento ſoleo, quòd non ſint qualitates ab intellectu diſtinctæ: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cùm potētia indifferens ſit ad duo contraria, determinetur per eoſdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus cōcupiſcibilis per tēperantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per ſe ipſe determinatus eſt ad illa quæ lumine naturali ſunt nota: vtpote qui ſuapte natura tales veritates amplexatur: nō ergò opùs habet aliqua qualitate veſtiri, ſed ipſæ forſan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppoſitū probatius fuerit, aliam rationem meditetur. At iam plus iuſto in Metaphyſicam mergimur.

Ad primum argumētum principale. AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd etſi æterna lege gubernemur, id tamen fit per naturalem, quæ participatio illius eſt: ſicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cùm lex naturalis non ſit ex æquo ab æterna diſtincta, ſed eius participatio, nequâquam ſuperfluit. *Ad ſecundū.* ¶ Ad ſecundum, conceſſo antecedenti, puta quòd nos liberè, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen conſequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit niſi ſub ratione boni: nēpe illo ſubnixo naturali principio, Bonum eſt appetendum. Attamen propoſito hinc bono ſecundùm rationem, inde altero ſenſuali, liberè poteſt quod maluerit alteri præferre. Quin verò (vt proxima quæſtione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum inſtinctu, legis rationem habet, quod ratione nos ipſi ducimur: illa verò per impetum forinſecùs aguntur. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur ꝙ Ariſt. loco illo Ethi. 2. non recēſuit omnia quæ inſunt in anima: quia nihil de actu vel intellectus vel voluntatis, nec verò de ſpeciebus meminit: ſed tantùm connumerauit principia quorum virtute intellectus operatur. Lex autem naturalis non eſt talis virtus ſed opus ipſum, ſcilicet rationis dictamen, quæ modo expoſito per modum habitus ineſt.

ARTICVLVS II.

Vtrùm lex naturalis plura contineat præcepta.

CONſequenter articulo ſecundo interrogat S. Thom̄. vtrùm lex naturalis plura contineat præcepta. Quem titulum qui oſcitanter audierit, ridiculam iudicabit quæſtionem: nam cùm Decalogus aliaq; illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quiſnam ambigere poterat plurima eſſe præcepta iuris naturalis. At verò S. Thom̄. meditatè vbîque ſecundùm Philoſophiā loquitur. Præcepta enim illa abſolutè dicuntur legis naturæ, quæ illius ſunt propria quatenùs ab humano diuinoq; iure diſtinguitur: nempè illa principia quæ nullo indigent diſcurſu, ſed per ſe ſunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modò definitum eſt, eſſe noſtræ naturæ congenita. De his ergò non eſt vanum quærere ſintne plura. ¶ Arguitur enim nō eſſe niſi vnum. *Primū argumentum pro parte negatiua.* Lex (vt ſuprà dictum eſt) in genere præcepti collocatur: ſi ergò plura ſunt præcepta naturæ, plures ſunt eiuſdem leges: cùm tamen vulgò non ponamus niſi vnam legem naturæ. ¶ Secundò arguitur. *Secundum.* Humana natura eſt vna, vnaq; humani generis ratio: ergò vnicū eſt primum eius præceptum. Quòd ſi dixeris præcepta multiplicari ſecundùm naturarum numerū ex quibus homo conſtat, vt aliud ſit eius naturale præceptum in quantum eſt ens, aliud in quantum animal, atque aliud in quantum homo: tūc inde ſequeretur, ea etiam quę ex inclinatione cōcupiſcibilis appetitus nobis contingūt ad legem naturæ pertinere, quod cùm intra rationis lineam non contineantur, abſurdum videtur. ¶ Tertiò arguitur *Tertium argumentum.* contra præcepti nomen. Lex nulla obligat niſi qua ratione à ſuperiore edicitur: natura autem non eſt nobis ſuperior nec iudex noſter, ſed Deus atque eius miniſtri homines: ergò lex naturę, niſi adeſſet diuinum ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi, vt eius tranſgreſsio eſſet peccatū. ¶ In contrarium eſt quòd perinde ſe habent huiuſmodi præcepta legis naturæ circa principia agibiliū, vt principia in ſpeculabilibus: ſed hæc ſunt plura, ergò & illa.

ANte quæſtionis huius reſponſum, cùm iam præmonitum ſit ſermonem hîc haberi

haberi de præceptis legis naturæ, non quibuſcunque, ſed proprijs, puta quæ nullo diſcurſu, vt ius humanum: nec ſuperiori reuelatione, vt diuinũ indiget: ſed per ſe ipſa nota ſunt, adnotandum eſt dupliciter dici propoſitionem per ſe notam: vno modo ſecundùm ſe & altero relatione ad nos. Illa enim propoſitio eſt priori modo per ſe nota, cuius prædicatũ eſt de intrinſeca ratione ſubiecti: vt Deus eſt, homo eſt rationalis. Etenim qui naturam ſubiecti penetraret nullo indigeret medio vt propoſitionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propoſitiones non ſunt per ſe notæ: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. Vnde iuxta ſententiam Boëtij in libr. de Hebdom. Quędam ſunt propoſitiones ſimpliciter per ſe notæ, quippè quarum termini omnibus ſunt patentes: vt omne totum eſt maius ſua parte. Aliæ verò ſunt per ſe notæ ſolis ſapientibus qui terminos percipiũt, vt, Angelus non eſt circunſcriptus loco. Intelligenti nanq; non eſſe corpus, illicò pateſcit nullo circunſcribi loco. Ad propoſitum deſcendendo ſicuti primum quod rationi ſpeculatiuæ offertur, eſt ens (hoc enim de rebus vniuerſis primum percipimus) ſic primum quod rationi practicæ de appetibilibus & agibilibus offertur, eſt bonum: nam ſicuti primum obiectum intellectus eſt ens, ſic & primũ voluntatis, eſt bonum. Quare ſapienter Philoſophus Ethicorũ initiũ ab hoc ſumpſit principio: Bonum eſt quod omnia appetunt. ¶ His præiactis duabus concluſionibus ad quæſtionem reſpondetur.

Duplex genus propoſitionis per ſe notæ.

Boetius.

Prima cõcluſio.

Prior eſt: Præcepta propria naturalis iuris, hoc eſt, prima per ſe nota principia, ſunt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen auribus intonat) ſunt illa quæ natura nobis impreſſit: natura autem hominis ex pluribus partialibus conſtat. Eſt enim ens, quæ vtiq; natura cõmunis illi eſt cũ vniuerſis rebus. Mox eſt cum viuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac demùm homo, ergò ſecundùm omnes hos naturæ gradus peculiaria habet prima præcepta. Exempli gratia, quatenùs eſt ens, hoc eſt generaliſſimum ei omnium præceptorum: Bonum eſt expetendum & proſequendum, malum autem reſpuendũ ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune eſt, idq; adeò omnium finis appetibilium in quod ſuaſibilia omnia tanquàm in primum principium reducuntur: ſicuti in ſpeculabilibus, quodlibet eſſe aut non eſſe, vt 4. Meta. tex. 9. autor eſt Ariſ. Mox quia primum naturalium bonorum eſt eſſe, inde ſtatim cadit particularius aliud principium quod eſt, Eſſe proprium cuique conſeruandum eſt. Omnia enim appetunt ſe conſeruare, ſuiſque contrarijs obſiſtere, Et ratio eſt illa generalis: quia illud eſt cuique bonum: hoc verò malum. Neque alia expetenda eſt cauſa: ſiquidem hoc (vt modò dicebamus) eſt primum principium in quod omnes appetitiones reſoluuntur. Quicquid enim homo vel quæuis res mundi appetit, id concupiſcit ſub ratione boni vel veri vel apparentis. Atque hoc vtiq; appetitu hominem, cùm ſit omnium perfectiſsimus quæ ſub cœlo ſunt, inferiorem cæteris modo quodam video, eò quòd ex duabus conſtet diuerſis naturis. Nam res vniuerſæ id ſolum bonum appetunt, quod illis verè eſt bonum: homo verò illud etiam, quod licet ſenſui eſt bonũ, rationi tamen, quæ ſua eſt natura, exiſtit malũ. ¶ Deinde deſcendendo deriuatur aliud principium legis naturæ ac præceptum hominis in quantum eſt animal, quod ad commixtionem maſculi ac fœminæ attinet. Hìc enim exiſtit animalibus peculiaris modus conſeruandi ſpeciem. Nam etſi in arboribus, vt in Palmis & Lauris quædam depræhendatur imago maſculi & fœminæ, atque in herbarum quibuſpiam: tamen veram maſculi ſeminationem in ſolis animalibus agnouit Philoſophia. ¶ Ex his demũ trahitur aliud principium hominis in quantum eſt rationalis, qua vtique ratione inclinationem habet ad cognitionem Dei ac virtutis bonum. Ex quo rurſus ei conuenit appetentia ad ſocietatem & ciuilitatem: vnde illud: Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque nè facias, quod non tibi vis fieri. In ſumma: generaliſsimum illud, bonum eſt appetendum ac malum repudiandum, in homine fit peculiare legis naturalis principium: ſcilicet honeſtum virtutis bonum exoptandũ eſt & amplectendum, contrariumque vitiorum malum refellendum, vt ad fœlicitatem perueniatur. ¶ Secunda concluſio. Lex naturalis nihilo minùs eſt vna. Probatur: quia vnitas legis à fine deſumitur: eſt autem horum præceptorum, vt vnum principium, quod eſt ratio: ità & finis vnus & ſcopus, qui (vt diximus) eſt bonum in genere.

Suadetur cõcluſio.

Primũ principium practicum idéq; generale cõgruẽs homini quatenùs eſt.

Ariſtot.

Secudũ principiũ practicum.

Quid ſit cauſæ vt homo nõ tantũ verum bonum ſed ſpeciẽ boni expetat: cũid in cæteris rebus ſecùs euenire cõpertũ ſit.

Tertium hominis principium quatenùs animal eſt.

Poſtremum atq; peculiare hominis principium.

Secunda concluſio.

Ratio concluſionis.

¶ Per hæc ergò iura tam Canonica quàm Ciuilia innoteſcunt, quæ de iure naturali loquuntur.

Explanãtur aliqua iura

ciuilia & canonica. quuntur. Iſidô. enim (vt habetur diſtinct.1. can.ius naturale.) nihil de generaliſsimo meminit, quod rebus vniuerſis commune eſt: ſed de illo tantùm quod eſt cõmune omniũ nationũ, vt viri & fœminæ coniunctio. Quãuis & hoc certiùs expreſsit Ius ciuile, Inſt. de iu.na.&.ff.de iuſt.& iure. ſcilicet Ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit. Doctrinam enim appellat naturalem inſtinctum à natura inditũ. Alioquin docere propriè diſcurſum denotat rationis, quod ad ius gentium propriè attinet & ad ciuile.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur non eſſe idem prorſus præceptũ quod lex. Diximus enim legẽ eſſe quid vniuerſalius: quare ratione vnius finis & principij, plurium pręceptorum collectio & ordo pertinent ad vnam legem: ſicuti tota ſcriptura ſacra ad vnam fidem. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundũ autem conceditur, inclinationes omnes, etiam appetitus ſenſitiui ad legem naturę pertinere, ratione tamẽ diuerſa: nam quatenùs conſiderantur, non vt rationi obedientes, ſed tẽdentes in ſua ſenſualia obiecta, dicuntur pręcepta naturalia ea ratione qua in brutis: ſed quatenùs ratione gubernantur, ſunt peculiaria præcepta hominis. Ex quo fit quòd in homine, vt duæ ſunt naturæ diuerſæ, ſic & duæ leges: ſed quia ſenſualis ſumitur à genere animalis quæ materialiter ſe habet in homine reſpectu rationalis naturę quę eſt eius forma, ſpeciem cõſtituens, inde fit quòd peccata omnia, quia ſunt rationi contraria, licet ſint ſecundùm ſenſualem naturam, dicantur ſimpliciter contra naturam hominis, vt cap. 4. de diui.nomi. autor eſt Dionyſius.

Ad tertium. ¶ Ad tertium argumentum, quod præcipuum eſt, per diſtinctionem reſpondetur. Enimuerò in prauis moribus, licet re vera connexa ſint ambo, duo tamen conſiderantur: ſcilicet ratio mali, & ratio culpæ. Et quidẽ ratio naturalis mali, etiam ſi per impoſſibilis cogitationem loquendo nec Deus eſſet neq; alius ſuperior, ſolus ipſe peruerſus rationis ordo eſſet cauſa vt homicidium & furtum & ſimilia eſſent mala moralia: ſicuti claudicatio eſt malum naturale: quia obliquitas eſt à gradiendi regula. Attamen ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam & ſupplicij meritum, non intelligitur niſi vbi eſt ſuperior cui obedire tenemur. Vnde optimè definit Auguſt. peccatum per hoc quod ſit cõtra legem Dei. Reſponſio ergò argumẽti eſt quòd ſola quidem natura obligaret vt tranſgreſsio eſſet mala, licet non culpa: verũ tamẽ quia natura effectus eſt Dei, lexq; naturalis deriuatio diuinæ legis æternæ, fit vt præcepta naturæ obligent vt tranſgreſsio eorũ ſit, non ſolùm mala, ſed vera culpa.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm omnes virtutis actus ſint de lege naturæ.

DVabus cõcluſionibus ſuperioris articuli duos alteros adhibere operęprętiũ eſt: vt inſpiciamus, tum qualiter ex illis principijs naturalibus virtutes oẽs veluti earum concluſiones promânent: tum etiã quo pacto vna ſit lex naturæ, eademq; apud omnes. Interrogatur ergò in hoc tertio articulo, Vtrùm omnes virtutes ſint de lege naturæ. Arguitur enim à parte negatiua. Lex æterna iam ſuprà conſtituta eſt origo & fons omnium legum: virtutes autem lege aliqua diriguntur: omnes ergò inde virtutes ortum ducunt: ſed lex naturalis alia eſt quàm æterna: ergò actus virtutum non ſunt omnes de lege naturæ, ſed de lege æterna. *Prima ratio*
¶ Secundò arguitur: ea quæ ſunt ſecundùm naturam cunctis conueniunt: quippè cùm vna ſit omnium natura: virtutes autem non omnes omnibus congruunt: nam abſtinentia & inedia quæ vni eſt temperantiæ moderatio, in altero qui imbecillior eſt, eidẽ aduerſatur virtuti: ergò non omnes virtutes ſunt eiuſdẽ legis germina. Eò vel maximè quòd lex omnis (vt dictum eſt) in commune bonũ ordinatur: virtutes autem quæpiam, vt temperantia, non ordinantur niſi in particulare bonum perſonæ. *Secunda ratio.* ¶ Tertiò, officia quæ ſecundùm leges ciuiles fiunt, ſunt veræ virtutes: leges autẽ ciuiles non ſunt eædem apud omnes: nam optima quæq; reſpublica ſuis peculiaribus legibus communitur: illæ ergò virtutes non legis naturæ, quæ vna eſt apud omnes, ſed iuris humani ſunt. *Tertia.* ¶ Quartò arguitur. Lex Diuina, vt Euangelica, non deſcendit à naturali, quippè qua excelſior eſt: ergò virtutes illi conformes, vt ſuſceptio baptiſmi & ſacramentalis confeſsio, neutiquã dici poſſunt de lege naturæ. *Quarta.* ¶ Quintò, ſi virtutes omnes humanæ riuuli eſſent ac concluſiones iuris naturæ, conſequens protinùs fieret cuncta vitia eſſe contra naturam: ſunt autem *Quinta.*

autem

autem quædam, quæ peculiariter cenſentur contra naturam : non ergò omnes fiunt ſecundùm legem naturæ. ¶ In contrarium autem eſt ſententia Damaſceni lib. 2. vbi ait virtutes omnes eſſe ſecundùm naturam : vitia verò vniuerſa contra naturam.

Damaſcenus

In quo ſenſu diſſeratur quæſtio propoſita.

AD eundem modum quo ſuprà definitum eſt, leges omnes ab æterna deriuari eidemq; ſubinde actiones humanas ſubdi, diſputamus modò an virtutes omnes humanę ad normã naturalis legis fiant. Et ſeruit quęſtio hęc ad explicãdam radicẽ diſtinctionis virtutũ de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Eſt ergò hîc ſecũdùm argumentorũ exigentiã opus diſtinctione. Virtus enim & ſecundùm eius generalẽ rationem ac formam cõſiderari poteſt, & ſecũdùm particulare obiectũ. Virtus inquam inde habet generalẽ virtutis formã & nomen quod opùs eſt ſecundùm rationẽ. Et iuxta hanc cõſiderationem conſtituitur hîc prima concluſio.

Diſtinctio virtutis.

Prima concluſio.

¶ Omnes humanæ virtutes ſunt ſecundùm hominis naturã. Probatur : Virtus eſt nihil aliud quàm habitus operatiuus ſecũdùm rationis normã: naturalis autẽ hominis propẽſio, in quantum eſt animal rationale, ad operandũ tẽdit ſecũdùm rationẽ. Nam cùm forma à qua res ſpeciẽ ſortitur, tribuat ei naturalem inclinationẽ, fit vt ſicut grauis natura eſt ſecũdũ ſuam formã ad cẽtrũ cadere, natura verò ignis, ſecũdùm ſuã ſurſum aſcẽdere: ſic natura animalis, cuius anima rationalis exiſtit, ſit ſecũdùm rationẽ viuere. Vnde Cicero lib. 2. de Inuẽ. Virtus, inquit, eſt animæ habitus, naturæ modo (hoc eſt ad naturæ modũ) cõſentaneus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis, inquit, ſecũdùm naturã eſt virtus, puta comitas, iuſtitia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita, q̃ diuitiæ. Deniq; virtus nullo ſignificãtiùs pacto definiri poteſt (vt. 1. de Legib. ipſe ait Cicero) quàm quod ſit perfecta & ad ſummum perducta natura &c̃.

Cicero.

Secunda cõcluſio.

¶ Secũda cõcluſio: ſi virtutũ actus ſecũdùm earum materias & ſpecies cõtempleris, non omnes ſunt de lege naturę.

Prima ratio

Prima ſtatim huius cõcluſionis ratio eſt hæc : Lex humana à naturali, vno omniũ conſenſu, diſtinguitur: virtutes autẽ ratione generali ſunt omnes de lege naturæ, vt priori cõcluſione patet: neceſſe ergò eſt virtutes legis humanę, & illas quę ſunt legis naturæ ratione peculiarium obiectorum diſtingui quibus ſortiuntur ſpecies.

Secunda ratio.

Probatur autẽ ſecundò, vt legitima pãdatur cauſa. Illæ virtutes dicuntur de lege naturæ, ad quas ſtatim natura inclinat: nõ ſolũ tanquàm ad prima principia, verũ tanq̃ ad concluſiones ex eiſdẽ principijs abſq; humano diſcurſu pullulantes: illę autem ſunt humanæ, quæ ſecundùm leges pro temporum locorum ac negotiorum varietate humana ratione inuentas, fiunt. Peruia ſunt exempla. Præcepta Decalogi ſunt de iure naturæ : nã ex illo principio ꝙ bonum eſt diligendum, atq; ex altero ꝙ vnaquæq; res ſuũ eſſe & vitã diligit, ſtatim abſq; lõgo ratiõis diſcurſu prodeunt præcepta primæ tabulæ: ſcilicet ꝙ Deus Optimus Maximꝰ cuius beneficio & ſæculari vita donati ſumus, & ſempiternam expectamus, amemus, neq; eum iurãdi abuſu cõtemnamus, ſed feriatis diebus colamus & veneremur. Ex alio autem, Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque nè facias, quod tibi nõ cupis. deducuntur mãdata cuncta ſecundæ tabulæ, quæ omnia in officijs iuſtitiæ poſita ſunt. Quare (vt infrà dicemus) nulla ſuper his fieri poteſt diſpẽſatio: nullaq; obtendi excuſatio per ignorantiam. Sed hæc inferiùs ſunt emunctiùs perpendenda. Præter hæc autẽ ſecundùm diuerſas rerum circunſtantias humana ratio diuerſas excogitauit leges. Vt poſt naturam corruptam ius gentium fecit rerum diuiſiones: & vnaquælibet reſpublica pro ſuæ gentis, ac loci qualitate inſtituit ſuas leges: vt puta præſcriptionis, vẽditionis, aliorumq; humanorum cõtractuũ: ad quæ non nuda natura primũ inclinabat. Hæc duo ſcitè Ariſt. dignouit Ethi. 7. vbi diſtinguit iuſtum naturale ac legitimum: puta humanum ſeu ciuile: nẽpè quod naturale ſit quod vbiq; vim habet eandẽ, non quia videtur vel nõ videtur, id eſt, non quia humana ratio ità de circũſtantijs ratiocinatur: ciuile autem quod à principio nihil refert ſic an aliter habeat: cùm verò poſitũ fuerit, refert: quale eſt, mina captiuos redimi, vel capram Dijs, ſed non duas oues mactare. Idem de legibus eccleſiaſticis, vtpotè de delectu ciborum, deq; his aut illis diebus feſtiuiter feriandis. Tametſi his inſtituendis ius diuinũ radices iecit. Hæc in genere dicta ſint, in quæſtione proxima & ſubſequẽtibꝰ collimãda.

Ariſtot.

Ad primum.

AD primum igitur argumentum reſpondetur minimè ſecum pugnare ꝙ leges omnes ab ęterna dimânent, & tamen virtutes humanæ ſint de iure naturæ, quatenùs omnis virtus rationi concors eſt: nam lex naturalis

turalis nō eſt ab æterna diuerſa, ſed eius participatio. *Ad ſecūdū.* ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur quòd etſi diuerſę virtutes diuerſis congruant perſonis, omnes tamen penſatis circunſtantijs fiunt ſecundùm rationem: atq; hac generali cauſa cenſentur de iure naturę. Neq; obſtat aliquas ordinari in bonum perſonæ: nam in indiuiduis conſeruatur bonū vniuerſale naturæ. Per rectum enim eduliorum vſum ac venereorum ſuſtentatur natura. Et præterea per particulares virtutes fit ad communem fœlicitatem progreſſus.

Ad tertium. ¶ Ad tertium reſpondetur, Quòd etſi virtutes humanarum legum ſecundùm ſuum genus, ſcilicet quia ſecundùm rationem fiunt, dicantur de lege naturæ: ſimpliciter tamē appellantur de lege humana: quia vnūquodq; à ſua atoma ſpecie denominatur. *Ad quartū.* ¶ Et ad eundem penè modum reſpōdetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinæ legi non dicūtur ſimpliciter de lege naturæ: ſed potiùs ſupranaturales: licèt quodam pacto etiam ſecundùm genus dicantur de iure naturali. Non quidem ſicuti humanę, quia lex diuina nullatenùs deriuatur à naturali, ſicut humana: ſed quia ratio naturalis diuina luce illuſtrata quodam modo etiam inclinat ad virtutes diuinas. Suppoſito enim ꝙ homo ſit creatus ad fœlicitatem ſupranaturalem, conſentaneum rationi eſt, vt officijs etiam exerceatur ſupranaturalis legis.

Ad quintū. ¶ Ad quintum reſpondetur ſecundùm ſuperiorum doctrinam. Etenim cùm in homine duplex ſit natura: altera propria, quæ eſt ſecundùm rationem viuere: altera verò generica, ſcilicet cunctis animalibus communis, quæ eſt, per commixtionem maris & fœminæ ſpeciem propagare: conſequitur vt ſicuti omnes virtutes ſecundùm propriam naturam noſtram, hoc eſt ſecūdùm rationem fiunt, ità & omnia vitia ſint contra naturā, hoc eſt contra rationis præſcriptum. Attamen ea quæ non ſolùm contra rationem, nobis propriam patrantur, verùm & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomaſiam contra naturam. Itâque ſimplex fornicatio eſt contra naturam, hoc eſt contra rationem, quæ dictat parentibus cognoſcendas eſſe proles, vt debitè ab illis educentur & moribus inſtituantur, quod homini proprium eſt: nefandum verò crimen, eò inſuper quòd inuehitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex naturæ cunctis ſit mortalibus vna.

NON ſatis eſt conſtituiſſe legē naturalem in ſingulis vnam eſſe, vt arti. 2. dictum eſt, niſi exploremus an eadem ſit apud omnes. Arguitur enim non eſſe in toto humano genere eādem. *Primum argumentum.* Ait enim Gratian. in capite ſtatim Decreti, ius naturale eſſe id quod in legè & in euangelio continetur: *Gratianus.* Euangelio autē nō omnes obediūt, vt ait ad Rom. 10. Paul. ergò lex naturalis nō eſt eadē apud omnes. ¶ Secundò arguitur. *Secundum argumentū. Ariſtot.* Lex eſt ſecundùm quam aliquid iuſtū eſſe dicitur. Ariſt. autē. 5. Ethi. c. 7. ait nullum eſſe tam naturale iuſtum, quin aliquo modo ſit apud diuerſos variabile: nā & dextra manus natura validior eſt leua, & tamē in quibuſdā hoc defecit. *Tertium.* ¶ Tertiò, quodcunq; bonum ad quod natura propēdet, ad legem attinet naturæ: inclinationes autē ac propenſiones naturæ vaſta inter homines varietate diſtāt: alij nanque ad honores nati ſunt, alij ad voluptates, atq; alij ad res alias: lex ergò naturæ non eſt eadem apud omnes. ¶ In cōtrarium autem eſt Iſidôrus lib. 5. *Iſidorus.* quod quidem Decretum extat diſt. 1. Ius naturale eſt cōmune omnium nationū: nam quod. ff. de iuſti. & iure. l. 1. ſcribitur, ſcilicet, Ius naturale eſt quod natura omnia animalia docuit: nō de iure tātū hominib⁹ proprio, ſed de cōiūctione maris & fœminę generaliter intelligitur.

AD huius quæſtionis enodationem recolenda eſt ſuperior diſtinctio inter naturalia principia, atque eorum cōcluſiones: ſecundū enim hāc diſtinctionē duabus cōcluſionibus facilè reſpōdetur. *Prima cōcluſio.* ¶ Prior eſt. Lex naturalis quatenùs ad ſola principia extenditur, eadem eſt apud omnes mortales: non modò quantum ad rectitudinis veritatem, verùm & quantum ad cognitionem. Principia nanq; rationis practicæ ſimilia hac parte ſunt principijs ſpeculabilium, quæ vbiq; & inconcuſſa pollent veritate, & lumine naturali perſpicuè clareſcunt. Nuſquàm enim vllus eſſe poteſt mortalium eouſque ſylueſtris ac barbarus, ſi modò compos ſit mētis, cui nō ſint huiuſmodi veritates peruiæ: Bonum eſt appetēdum, ac malum vitandum. Id facias alijs &c̄. ac reliquæ, quas articulo

ſecundo

Secunda cõcluſio.

ſecũdo denarrauimus. ¶Poſterior cõcluſio: Lex naturalis quantũ ad eius concluſiones, etſi plurimùm ſit eadẽ apud omnes, & quãtum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamẽ & reſpectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & reſpectu poſterioris, propter rationis nubila quibus ob conſuetudinem prauam excæcatur.

Demonſtratĩ concluſio.

Diſcrimẽ inter rationem practicã & ſpeculatiuã.

Demonſtratio huius concluſionis ſumitur ex diſcrimine inter rationem practicam & ſpeculatiuam: nam etſi principijs vtraque per ſe notis vtatur, non tamẽ ſimili ratiocinatione diſcurrunt. Etenim ratio ſpeculatiua, quia circa neceſſaria plurimùm ac potiſsimùm negotiatur, puta circa ea quæ nequeũt aliter ſe habere, abſque vllo defectu veritatem comperit in concluſionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica, quia ex neceſſarijs principijs diſcurrit ad contingentia in quibus actiones humanæ conſiſtunt, neceſſe eſt quandoque defectus contingere: ac tanto plures quanto inferiùs ad particularia deſcenditur. Ex his ergò deducitur noſtra concluſio: nempè quòd licèt in concluſionibus demonſtrationum ſpeculabilium eadem ſit rectitudo veritatis apud omnes: in concluſionibus verò operabilium contingit quandoque defectus.

Aperitur exẽplis ratio.

Exẽpla patẽt. Ex illo nãq; per ſe noto principio, Id facias alijs quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Depoſitum cùm primum petatur reddendum eſt. Quæ quidem lex plurimùm verũ habet: deficit tamen deficiẽte petitionis opportunitate ac rectitudine: puta dum qui penes te arma depoſuit, furore correptus, vt faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendum eſt, quod cunctis tanquàm per ſe bonum notiſsimum eſt: ſequitur hæc lex, Abſtinendum eſt armorum ſtrepitu. Deficit tamen quando hoſtis rempublicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quiſque promiſſorum fidem ſeruet. Deficit tamẽ, dum cauſa emergit ob quam promiſſum implere turpe eſt.

Quæſtio.

¶At quęris fortè vtrùm quantum ad cognitionem earundem cõcluſionum, quidpiam ſit diſcriminis inter rationem practicam & ſpeculatiuam. Nihil enim apparet quo differant: nam ſicuti concluſiones practicæ nõ omnibus ſunt æquè notæ: ità neque ſpeculatiuæ. Tam vera inquam eſt illa concluſio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium, Omnes duæ lineę, vbi cõcurrunt cõſtituunt angulũ: tamen non eſt ęquè nota.

Reſponſio.

Reſpõdet̃. Hactenùs nullum eſſe diſcrimẽ: differt tamẽ, ꝙ ſpeculabilium neceſſariorũ ignorantia accidit ob defectũ doctrinę: ſcilicet quia nõ didiciſti: ignorãtia verò in practicis contingit (vt dictũ eſt) ex praua conſuetudine rationẽ obtenebrãte. Ex his fit cõſequens poſtrema cõcluſionis particula: nẽpè ꝙ quanto cõcluſiões practicę magis ad particularia coaptãtur, minùs innoteſcũt. Patet exẽplo. Ex illo principio: Id nè facias alijs, quod tibi nõ vis fieri: proximè infertur mandatũ illud Decalogi, Non mœchaberis. nã id fieri nõ poteſt ſine cõiugis iniuria. Si tamẽ rem arctiùs perſtringas, videlicet, Nec ſimpliciter fornicaberis: hoc licèt illic pariter prohibeat̃: tamen quia nõ habet connexã iniuriã, non eſt tam vniuerſaliter notũ, quin inter gẽtes incultas, licèt non peſsimè inſtitutas, ignorari queat. Imò neſcio an apud aliquos barbaros fidei noſtræ inſcios, ignorãtia eſſe poſſet prorſus excuſatoria. Similiter ex eodẽ principio palàm ſequitur: Non falſum teſtimoniũ dices: quod cùm iniuriã vetet, omnibꝰ eſt cõpertiſſimũ. Si autẽ ſtrictiùs inferas, Neq; vllũ proferas mendaciũ: non eſt ità notum. Imò inuenies in plebe qui putant iocoſum & officioſum nullã afferre culpam. Atq; hæc eſt ratio ob quã omnes prohibitiones ſecũdę tabulę, quo patẽtiores eſſent, illorũ ſint expreſsè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tãetſi vt homicidij nõie omnis læſio prohibetur: ſic & nomine adulterij omnis turpitudo: & nomine falſi teſtimonij omne mẽdacium. Pręceptorũ autẽ Decalogi ignorantia nulli mortaliũ excuſari vnquã potuerũt, etſi ſua ſcelera fuco aliquo linirent. Sicuti illi qui religionis gratia cõtra interdictũ homicidij humana cęde cogitabãt Deos ſuos placare ac venerari. De quibꝰ Pſalt. Immolauerũt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs.

Cicero.

Et Cicero in oratione quadã cõmemorat ſua ætate Gallicas gẽtes eodẽ ritu pollutas: eadẽq; feritatis immanitas fertur & populis Noui orbis eſſe ſolẽnis. Dęmones enim humani generis hoſtes illa cæcitate homines demẽtant, vt humano ſanguine ſuã expleãt inuidiã.

Cæſar.

Et Iulius Cęſar lib.6.de bello Galli.narrat olim apud Germanos latrocinia nullã habuiſſe infamiam, quæ extra fines cuiuſq; ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtẽdebant quòd iuuenes illo exercitio deſidiam & torporem

excuterent, belliſq; ſe gerendis adpararent. De his autem in præſentiarum ſatis.

Ad primum argumētum. AD primũ igitur argumētum reſpōdetur nō eſſe Gratiani verba ſic trũcatè legenda, Ius naturale eſt quod in lege & in euãgelio continetur. Ac ſi doceat quicquid eſt in euãgelio ad ius naturale pertinere. Sed iunctim cum verbis ſequētibus, Ius naturale eſt quo quiſq; iubetur id facere quod ſibi vult fieri &c. id qđ in euãgelio cōtinet. vt verba hęc, parēthesis ſint, docēs ius naturale plenè in euãgelio cōtineri: non tamē id ſolũ, ſed & ius inſuper diuinũ. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundũ quod eſt Ariſt. iam reſpōſum eſt. Nō quidē principia naturæ, ſed cōcluſiones nōnunquã deficere. *Ad tertium.* ¶ Ad tertiũ autē cōceditur inclinationes naturæ quę homini cōpetunt, in quantũ ſenſibili animali, ad legem attinere fomitis: hoc eſt appetitus ſenſitiui, originali iuſtitia deſtituti. Si autē cōſiderentur quatenùs hominis ſunt propriè, tunc legi naturæ ſubdũtur, puta rationi, cæterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra ſuas lineas continere.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm lex naturæ mutari aboleríve poßit.

POST hæc facile eſt hoc quinto articulo duo perſpicere quæ ſuperiorũ corollaria ſunt: nēpè vtrùm lex naturæ aut mutabilis ſit: aut ab humana mente eradicabilis. *Primũ argumentũ a parte negatiua.* Arguitur ergò quod ſit mutabilis. Legitur enim Eccleſiaſt. 17. Addidit eis diſciplinã, & legē vitæ. vbi circũſcribitur gloſſa, legē ſcilicet literæ quantũ ad correctionē legis naturalis. *Secundũ argumentum.* *Iſidorus.* Et Iſidō. li. 5. (quod eſt diſt. 1. c. ius naturale.) ait cōmunem omniũ poſſeſſionē & libertatē eſſe de iure naturæ: cùm tamē iam iure gentiũ, tũ rerũ diuiſio, tum etiã ſeruitus inducta in orbē ſit: eſt ergò lex naturę mutabilis. *Tertium.* *Tentatur alterum membrũ quæſtionis duobus argumentis.* Sed & ꝗ à noſtris cordibꝰ aueli poſſit, arguit primò ex his quę dicta ſunt. Multę enim fuēre gētes adeò hebetes & morum prauitate tabefactæ, vt leges naturæ cō trarias ediderint. Vnde ſuper illud ad Rom. 2. Cùm gentes quæ legem non habēt &c. ait *Gloſſa.* gloſſa, quod in interiore homine per gratiã innouato lex iuſtitiæ inſcribitur, quã deleuerat culpa. *Quartum argumentum.* Et quartò arguitur. Lex gratiæ efficacior eſt quàm lex naturæ: gratia verò deletur per culpam: ergò multo faciliùs deleri poteſt lex naturæ. ¶ In contrariũ autem eſt decretum Gratia. diſtin. 5. cap. 1. *Gratianus.* Ius naturale nō variatur tēpore, ſed immutabile ſemper permanet. & ſententia Auguſt. 2. lib. Confeſ. *Auguſtin.* Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

Diſtinctio. AD hanc quæſtionem facilima eſt per diſtinctionem reſponſio: ſuppoſito enim primo interuallo quod inter principia eiuſque concluſiones interiectum eſt, bifariàm lex naturæ cenſeri poteſt mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat: atque altero per diſtractionē. *Prima concluſio.* ¶ Statuitur ergò prima concluſio. Nihil vetat legem naturæ priori modo eſſe mutabilem. Adiecta enim eſt illi lex diuina tam vetus quàm noua duobus præcipuè commodis. Vno ſcilicet, quia iam obſcurata erat in mortaliũ mentibus & caligine obducta, vt innouaret. Nēpè vt cōſtaret nō ſolùm externos actus, verùm & internos eſſe ad legis normam cōponendos: neq; ſolùm iura naturæ amicis deberi, verùm & inimicis. Altero vt ea conſilia quę illi deerant ſupplerentur. Et hoc eſt quod gloſſ. Eccleſiaſt. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturę, quę facta eſt per legem literæ. *Secunda concluſio.* ¶ Secunda concluſio. Lex naturæ non eſt quantum ad prima principia poſteriori modo mutabilis, vt ſcilicet quod priùs fuit legis naturæ deſinat eſſe talis iuris. At verò quantũ ad ſecũda pręcepta quę ſunt velut proximę cōcluſiones, licèt plurimũ immutabilis ſit, poteſt nihilo minus quãdoq;, ſed raró, mutari propter humana impedimēta, vt articulo proximo expoſitum eſt. Nam & circa neceſſarias cōcluſiones ſpeculabilium cōtingit ob mentis lippitudinē nōnũquàm hallucinari. Quocircà mutatio hæc non tam in lege fit, quàm in rebus ipſis: veritas enim illius generalis præcepti, Depoſitum reddendum eſt, aut illius fides promiſſa cuſtodienda: non mutatur niſi mutatis rebus ex quarũ mutatione contraria naſcitur veritas. Quoniam & hęc lex, Eſus carnium viniq; potus ſalubris eſt hominibus, ob id in particulari mutatur, ꝗ homo febri correptus eſt, cui talis victus nocuus ſit. Vnde Ariſtot. 5. Ethico. c. 7. Ius inquit naturæ immutabile eſt, ſicuti ignis vbique vrit: quod de primis principijs intelligit: de concluſionibus autem ſubdit, poſſe mutari,

mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles ſunt: ſed apud nos, qui mutari poſſumus. Quo fit, leges triumphantium in regno cœlorum nullatenùs mutari poſſe: quia neque fœlices illi mutantur. Autoritas autem Iſidôri non ſic intelligenda eſt, vt libr. 3.q.4. dicturi ſumus, ac ſi communem poſſeſsionem præcipiat aut ſeruitutem interdicat: aliâs ius gentium non potuiſſet tales leges reuocare: ſed dicuntur hæc negatiuè de lege naturæ: quia illa nec diuiſionem fecit, nec ſeruitutẽ iuſsit. Reſtabat hîc tamen tractare an huiuſmodi præcepta naturæ ſint diſpenſabilia, cuius nimirùm inde coniecturæ fiunt, quòd Deus Abrahæ necem filij præcepit, & Oſeæ vt fornicaretur, & filijs Iſraël vt deprędarentur Aegyptios: hęc autẽ dubitatio inferiùs. q.2.art.8. propriã habitura eſt ſedem.

Tertia concluſio.

❡ Tertia concluſio ſimilis eſt huic proximę. Lex naturæ quantum ad prima principia & præcepta non poteſt ab humana mente ſtirpitùs eradicari: poteſt tamẽ licet non plurimùm, ſed rarò quantum ad concluſiones & ſecunda præcepta in aliquibus hominibus deleri.

Suadetur cõcluſio.

Concluſio non alio indiget teſtimonio, quàm quòd à ſuperioribus petitur. Poſſunt enim Barbari tãta morum vitioſitate peruerti atq; errorũ peruerſitatibus offuſcari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id ſolùm in concluſionibus quæ longè à principijs diſtant, vt eſt officioſum mendacium, & ſimplex fornicatio: verùm & in his quoq; quę propinquiores, ſubindeque lucidiores exiſtũt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui Orbis qui nefandam turpitudinem contra naturã non ſolùm impunè permittebant, verùm nulla culpa denotabant. Qua vtique ratione fieri poteſt vt reſpublicæ & principes leges contra naturam inſtituant ſecundùm verbum Iſaiæ: Væ qui condunt leges iniquas. Et ſecundùm hoc intelligenda eſt illa gloſſa ad Rom.2. quæ ait culpam deleuiſſe legem iuſtitiæ ab infidelium cordibus.

Ad tertium argumentũ principale.

❡ Reſtant ergò duo ſuperiorum argumenta ſoluta. Ad tertium autem reſpondetur, quòd etſi gratia ſublimior ſit atque efficacior quàm natura, non eſt tamen nobis ingenita, & innata, atq; adeò neque tam penitus infixa: & ideò faciliùs per culpam noſtram eradicatur, quàm lex naturæ.

QVAESTIO QVINTA, de lege humana in genere.

S. Thom. 1.2. quæſtio. 95.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm præter legem naturæ neceſſariæ nobis fuerint humanæ.

TErtium legũ genus eſt humanarum, de quib⁹ maiores extant diſputandi rationes: quæritur ergò primò an pręter legem naturalẽ neceſſariæ ſint etiam humanæ. Et arguitur à parte negatiua:

Primum argumẽtũ partis negatiuæ.

Primò, quia (vt Auguſt. quem ex.1. de lib. arb. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam ſufficienter omnia ſunt ordinatiſsima: illa autẽ ſatis abũdeq; nobis per naturalem communicatur: ergò humanę redundant.

Auguſtin.

Secundum.

❡ Secundò, lex menſura eſt (vt ſuprà diximus) noſtrarum actionum: ratio autem non eſt rerũ menſura: ſed ipſa potiùs rerum natura, quã ratio inſpicit, vt.10. Meta. autor eſt Ariſt. ergò cùm leges humanæ à ratione proficiſcantur, non habent legitimam rationem legũ.

Tertium.

❡ Tertiò menſura, qualis eſt lex, debet eſſe (vt ibidem Ariſt. docet) certiſsima: certitudo autem humanæ rationi de rebus gerendis, quæ ſingularia ſunt ac mutabilia, competere non poteſt, ſecundùm illud Sapientiæ.9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ: ergò à ratione humana nulla proficiſcitur lex.

Quartum argumentum.

❡ Quartò altera via arguit. Eſto humana ratio certa eſſe poſſet regula noſtrarum actionum, multò commodiùs reſpublica viua hominum voce gubernaretur quàm poſitis legibus. Enimuerò cũ iudex (vt.5.Eth.cap.4. autor eſt Ariſ.) ſit animatum iuſtum, faciliùs cõgruentiusq; fieret ad illũ recurſum, quàm ad legẽ ſurdã & mutam.

Ariſtot.

Nam cùm actiones in ſingularium vſu cõſiſtant, nõ poteſt humana lex (vt.q. ſequẽti videbimus) de omnibus prouidere, ſingulareſq; circunſtantias proſpicere, vt faceret ſua prudentia iudex.

Iſidorus.

❡ In contrarium autẽ eſt Iſidô. lib.5. Etymol. cap.20. & refertur inter Decreta diſtinct. 4. vbi ait, factas eſſe leges vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaque ſit inter improbos innocen-

tia: & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur audacia,& nocendi facultas.

QVæſtionis huius ſolutio facilè ex ipſa rerum natura, & humana conditione colligitur. Reſpõdetur ergò duabus conclusionibus. Vna eſt: Neceſſarium prorſus fuit præter legem naturę alias humanas pro rerũ varietatibus, emergẽtibusq; caſibus ac negotijs cõdi. Cõcluſio hæc ex duabus radicibus conſtat: videlicet & ex diſcurſiuo ingenio noſtro,& ex rerũ indigentia. Enimuerò ſicut in ſpeculabilibus, ſic & in practicis innata nobis vis eſt ex vniuerſalibus principijs & indemonſtrabilibus concluſiones deducere: eaſdemq; in duplici differentia. Alias quippè neceſſarias demõſtramus, vt in Mathematicis: alias verò propter ineuidentiam conſequentiæ ſub opinione colligimus pro qualitate cuiuſq; ſcietię. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictũ eſt) præcepta Decalogi, quaſi neceſſarias concluſiones exprimimus: & ideò ſunt de iure naturę. Sed tamen quia actiones noſtrę in ſingularibus verſantur, neceſſe eſt ex eiſdẽ principijs obſeruatis circunſtantijs loci & temporis ad particularia deſcendere. Quapropter illę regulæ hunc in modum conſtitutæ, quia nõ neceſſariò ex ſolis principijs naturalib⁹ pullulant, ſed rationis adminiculo cõſtituũtur, humanæ leges nuncupantur. Vti ſunt leges quæ in venditionibus & cæteris rerum commutationibus poſitæ ſunt: ſine quib⁹ genus noſtrũ vitã nequiret transigere. ¶ Sed exurgat hinc quiſpiã fortaſſe aduerſus Dei naturæq; prouidentiam. Nunquid nõ prouidentiùs nobis fuiſſet conſultum ſi lex ipſa naturæ vſque ad ſingularia doceret nos omnia. Arguitur enim hoc fuiſſe cõſultius: eò quòd ratio affectibus ſæpe obſcuratur: cùm tamẽ lex naturæ ſemper ſit perſpicua. Reſpondetur omnia eſſe diſpoſita ſecundùm naturam noſtrã. Rationis enim ingeniũ ac natura eſt diſcurrere: & ideò ſapiens Deus, naturaq; ſagax ſemina in nobis tantùm poſuit: quæ rationis cultura veniret̃ ad frugem. Idq; tam in ſpeculabilib⁹ quàm in practicis: videlicet tã in artibus, quàm etiã in moribus. Hinc ergò ſecũdò colligitur noſtra cõcluſio. Etenim vt quantũ ad ſcietias creatus intellectus eſt cũ principiorũ lumine ex quibus ad diuerſas ſcietiarũ proles & opiniones diſcurreret, diuerſaſq; artes in lapide, ligno, & lana, alijſq; materijs, nobis conducentes meditando excogitaret: nempè quibus veſtimur, tegimur, nutrimur & oblectamur. Pari modo (vt autor eſt initio.2.Ethic. Ariſt.) ſemina virtutũ moralium in nobis iecit, quæ noſtra diſciplina & conſuetudine culta ad meſſem albeſcerent. Diſciplina autem morum potiſsima ac efficaciſsima eſt legum humanarum poſitio: ergò præter legem naturæ, quæ ſementem facit neceſſariæ ſunt leges humanæ, quibus vberiùs proueniant ſegetes. Tertiò eadem concluſio comprobatur. Lex naturæ licet regula ſit morum vniuerſalis, non tamen pœnas adhibet compulſorias, quæ tamen hominibus pro ſtatu naturæ lapſæ neceſſariæ ſunt: ergò præter legem naturæ operæpretium eſt pœnales leges adhiberi. Doctrina eſt Ariſt.10.Ethi.cap.9.vbi ait alios natura, & alios cõſuetudine, atq; alios diſciplina fieri bonos. Natura quidem non eſt in nr̃a poteſtate, ſed Dei dono qdã tales naſcũtur, quales virtutũ chorus genuiſſe videt̃. Alij verò cõſuetudine ſtatim ab infantia boni fiũt. Sed tamẽ diſciplina non omnes ſatis inſtitui poſſunt, niſi illi tantũ qui cõſuetudine ſunt præmolliti. Sicuti nouale anteq̃ excipiat ſemina, curuo opùs habet arâtro: ergò aduerſus illos qui ad malum procliues ſunt, ad bonum verò duri ac proterui, qui ſcilicet honeſti gratia adduci non poſſunt, neceſſarius eſt metus vt vi cohibeantur à malo: & ſic alijs vitam quietam relinquant, & ſibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Eſt enim homo (cuius.1.Polit.cap.2.autor eſt Ariſto.) vt perfectione ſuſcepta optimum cunctorum animalium: ità ſi alienus fiat à lege, & à iudicijs, omnium peſsimum. Seuiſsima enim eſt iniuſtitia tenens arma: homo verò arma tenet per innatam prudentiam: quæ ideò legibus dirigenda eſt, metuq́ue coërcenda. Atque hac de cauſa (vt.q.1.diximus) leges condere non poteſt niſi vel reſpublica vel qui eius fungitur autoritate. Eademq́ue ratione natura hominem genuit ciuile animal: nempè vt in ſocietate legibus ſeptus viueret.

Prima cõcluſio. *Prima ratio* *Obiectio.* *Solutio.* *Secunda ratio pro concluſione.* *Tertia.* *Ariſtot.* *Probatio.*

AD primũ igitur argumentũ reſpõdet̃ ꝙ etſi lex naturæ participatio ſit æternæ, haud tamen humana ratio totã virtutẽ principiorũ naturaliũ appręhendere poteſt: niſi, quę ſua natura eſt, diſcurrẽdo. Haud enim q̃ in principijs vniuerſalibus deliteſcunt ſimplici iutuitu, veluti intellectualis angelus cernit: ſed ratiocinando aliud ex alio diducit. Ob idq; vt in ſpeculabilibus ęterno lumine: ſic &

Ad primum argumentũ.

ſic & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primùm ſuſcipiendo generalia principia: ſecundò, vt diſcurrendo ex eiſdem principijs alias particulares leges eliciamus: quæ cùm in eadem æterna lege præminenter exiſtant, non ſatis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coërciuam eadem penè ratio eſt. Lex enim naturæ malefactorum conſcientias exulcerat, corroditq; *Paulus.* & percellit: atque vt ait ad Roman. Paulus: cogitationibus ſatis accuſat, vt poſſent cordati homines metu illo perculſi & turpitudinis horrore deterriti ſatis emendari. Ait e- *Auguſtin.* nim.1.Confeſ.Auguſ. Iuſsiſti Domine & ſic eſt, vt pœna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus. At quia ſunt alij vſque adeò ſenſuum voragine ſubmerſi, vt non niſi quæ oculis obijciuntur extimeſcant, accumulari debuerunt humanis legibus ſenſualia ſup- *Paulus.* plicia. Ob idque ait Paul. iuſto non eſſe legem poſitam: nimirum quòd lex naturæ, fidei radio illuſtrata ei abundat vt à malo retrahatur, alliciatur ad bonum. *Solutio ſecūdi argumēti.* ¶ Atq; hinc planè colligitur ſolutio argumenti ſecundi. Concedimus enim rationem non eſſe regulam primam, ſed naturalem legem, quæ eſt æternę imago: nihilo minùs illud exemplar ratio proſpiciens leges exprimit humanas.

Ad tertium. ¶ Circa tertium autē diffiteri nō poſſumus leges humanas nō ea vigere certitudine, qua ſpeculatiuas cōcluſiones: eò ꝙ non circa neceſſaria, ſed circa ſingularia contingentia, varietati ſubiecta ſtatuuntur. Neque opùs eſt omnē mēſuram infallibili certitudine pollêre: ſed ſatis eſt vt vnaqueq; ſecundùm ingenium ſuæ materiæ fida ſit. Et hæc eſt ratio quare leges humanę non ſunt, vti naturales, immobiles.

Ad quartū. ¶ Quartum argumentum grauioris eſt pōderis. Quæſtio enim eſt quam *Ariſtot.* Ariſ.3.Poli.c.11.tetigit: An ſcilicet reſpublica meliùs ab optimo homine, quàm optima lege gubernetur. Definit autem meliùs legem quàm hominē dominari. Id quod &.5.Ethi. *Prima ratio quare meliꝰ lex quàm homo dñatur.* c.6. cōmemorauerat. Nēpè quia facilius eſt vnum aut paucos prudētes inuenire legum cōditores, quàm iudicū multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno ſęculo ſatis ſunt: qui verò ius dicāt, impendiò quāplu- *Secunda ratio.* rimi ſunt neceſſarij. Deinde quoniā leges lōgi tēporis conſideratione ferūtur: iudicia verò breuiſsimè cogitātur: & ideò faciliùs hîc, *Tertia ratio* quàm illic error cōtingit. Præterea maximè ꝙ cùm leges de vniuerſalibus & futuris conſtituātur, neq; perſonas ſingulariter tāgant, non conduntur perſonarū reſpectu: ſenator verò & iudex, quia cum ſingularibus perſonis agit, odio percelli poteſt & amore: ac potiſsimùm auaritia corrūpi. Quare melius eſt vt quàm maximè fieri poſsit cuncta legibus explicētur: iudicibus autē non niſi minima, quę lege determinari nequeūt, relinquātur. Vnde ait ꝙ qui legem præeſſe iubēt, Deum prçeſſe iubēt & leges (vtpote à quo ipſę promanant:) qui autē hominem iubet præeſſe, adiungit beſtiā ſæuam: quia libido atq; ira obliquos agit etiā viros optimos, dum ſunt in poteſtate. Iudices ergò nō leges ipſi, ſed (vt 5.Ethi.ait Ariſt.) legū debent eſſe fidi cuſto- *Ariſtote.* des.

¶ Et per hæc reſpondetur ad quoddā argumētum, quod ſibi Ariſ. ibidem de artifi- *Argumētum Ariſtot. vbi ſuprà.* cibꝰ opponit. Conducētius enim, ait, ad corporis ſalutē apparet vt medicꝰ prudētia ſua quàm literarū præſcriptis alligatus ægroto medeatur. Nā multò ſatiùs particulares circunſtantias morbi ſic habebit perſpectas: ergò eadē ratione ſalubriùs ſingulari hominū prudētia, particularibꝰ euētibus informata, poterit gubernari reſpublica, ꝗ præſcriptis legibus. Reſpōſum inquā duplex eſt. Primū *Solutio prima.* enim negatur, medici prudentiā quicquā valere niſi per artē medicā fuerit inſtructa: certiùs enim per artē quàm ſine ipſa fit curatio. Deinde medicis nō tam crebrò accidere po- *Secunda ſolutio.* teſt vt corruptū habeāt animū ad necādum infirmum, ꝗ iudicibus ad ſententiā ferendū vel in fauorē vnius partis vel in perniciē alterius. Et ideò periculoſius eſt iudicis arbitratui iudicia permittere, quàm medici. Nihilo ſeciùs cùm de fide medici timeatur, nēpè dū in ſuſpitionē venit ꝙ pretio corruptus vel odio ſaluti infirmi inſidiatur, oculatiùs obſeruādus eſt vt artis præſcripta ad vnguē ſeruet. Quin verò addiderim periculoſum eſſe *Periculoſum & temerarium eſt medicum ſuas proprias opiniones atq; exiſtimationes arti anteferre.* maximè & temerarium vt medici ſuas proprias opiniones & exiſtimationes ſcientię & arti anteferāt. ¶ Sed quò ad iudices reuertamur: Accedit huc quartò ꝙ (vt idem ait Philoſophus.10.Ethi.) lex dum probitatē iubet, licet hominē à voluptatibus cohibeāt, nemini moleſta eſt aut odioſa, quēadmodùm iudex, qui facilè in ſuſpitionem venit, an odio aliòve affectu fuerit infectus. Quapropter *Quarta ratio.* (vt hinc ego colligo) principū pædagogi & cōſiliarij hac vti debēt cautela, vt quādo ipſi non audēt patronos ſuos repræhēdere, leges virtutum hiſtoriasq; legendas porrigāt, quæ inuidiam non generāt, & mores inſtituunt.

¶ Ad reliquam autē argumenti difficultatē reſpondentes fatemur minutiora illa, quę legibus cōpręhendi non valent, iudicis eſſe arbitratui relinquēda, vt.ff.de legib.l.non poſſunt.ſancit. Eo ꝙ dum oīa legibꝰ cōplecti nō poſſumus, quædā negligimus, nè cunctorũ iacturam faciamus: eorũ inſtar, qui ingruente tēpeſtate, quædā in aquas inſanas exonerant, vt naui reliqua ſeruēt. Quocircà iudex pręter animi rectitudinē apprimè ſciētiæ ac prudētię indiget, vt legũ vniuerſalia dextrè valeat ad ſingularium euentus accōmodare.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm omnis humana lex à naturali deriuetur.

Primũ argumentum à parte negatiua.

SEcundus articulus eſt, vtrùm omnis humana lex à naturali deriuet̃. Arguitur enim primò à parte negatiua: Iuſtũ ciuile (vt. 5.Ethi.c.7.ait Ariſ.) eſt illud qd' à principio nihil differt ſic vel aliter fiat: id autē quod ex lege naturę dimanat, etiam ante legem humanā referebat: nō ergò omnis lex humana à naturali deriuatur.

Ariſtot.

Secundum. Ariſt. Iſidorus.

¶ Secūdò, ius poſitiuum (vt illic ait Ariſt. &.5.lib. Iſid.) cōtra naturalem diuiditur: ea autē quæ à naturali lege deſcendũt nō diuiduntur contra ius naturale, imò ſunt eius germina: ergò leges humanæ minimè à naturali deriuantur.

Tertium argumentum.

¶ Tertiò, lex naturæ (vt ibidē ait Ariſ.) eādē vim habet apud omnes: leges autē humanę non item: ſed vnaquæq; reſpublica ſuis proprijs fulcitur: ergò non omnes à lege naturæ oriũtur.

Quartum.

¶ Quartò, omniũ quæ à lege naturæ fluunt naturalis ratio reddi poteſt: nō autem omniũ quæ à maioribus cōſtituta ſunt: vt Iulianus ait.ff.de legib.l. non omniũ. Nō ergò omnes humanæ leges à naturali deriuantur.

Cicero.

¶ In contrarium autē faciunt Ciceronis verba libr.2.de Inuentio. Res à natura profectas & à conſuetudine probatas legũ metus & religio ſanxit.

Prima concluſio.

AD quæſtionē quatuor cōcluſionibus reſpondetur. Vna eſt: Omnis lex humanitùs poſita, ſi recta eſt, à lege naturæ deriuat̃. Quinimò tantùm habet rectitudinis rationiſq; legis, quantũ à lege naturę recipit. Lex etenim (vt arti. proximo latiùs patebit) niſi iuſta fuerit, lex nō eſt. Imò (vt ait.1.de lib.ar. Augu.) in tantũ habet legis virtutē in quantum participat rationē iuſtitiæ.

Auguſtin.

Argumentũ pro concluſione.

Ex hoc ſic arguitur: iuſtũ & rectum in rebus humanis ſecūdùm rationis regulā exiſtimandũ eſt: rationis autē regula (vt nuper dicebamus) eſt rerum natura, quā veluti exēplar intueri in ſuis cunctis actionibus debet: ergò leges humanæ, vt quæ ab ipſa ratione fabricantur, à naturali cũctæ naſcũtur. Neq; verò (vt ſuprà diximus) vetat leges humanas duabus menſurari regulis, æterna ſcilicet & naturali: quarum hæc participatio illius eſt. Enimuerò vt architectus ex cōcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit quæ miniſtro regulæ ſunt, quas cudēdo & ſerrādo ſequi debet: ſic Deus æternā ſuam legem nobis impreſſit quæ eſſet ſicut certum illius ſignũ. Quapropter dum legē naturæ imitamur, æternā tenemus.

Cicero.

Vnde Cicero lib.2.de legib. lex inquit eſt iuſtorũ, iniuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſsimā & rerum omniũ principem expreſſa naturā, ad quam leges hominum dirigũtur, quę ſupplicio improbos afficiũt, defendunt ac tuētur bonos.

Secunda concluſio.

¶ Secūda cōcluſio. Bifariàm quippiā à lege naturę deriuatur. Vno modo ceu concluſio ex principijs deducta: atq; altero vt ſpecifica determinatio alicuius cōmunis generis.

Declaratur concluſio.

Ex illo enim principio, Quod tibi non vis, id nemini facias, ſequuntur illæ concluſiones: Non occides, non furtũ facies &c. ſed ex illo quod eſt, Omnis virtus pręmio digna eſt, & vitiũ pœna: lex humana ſanxit ſicariũ latronemq; ſuſpendi, hæreticumq; cōburi. Vbi cōmune ſupplicij genus ad particulare trahit̃. Quēadmodùm artifex formam domus in cōmuni conceptam ad peculiares fabricas accommodat, vt hæc ſic, illa aliter conſtruatur. Et patet inter hos deriuationis modos latũ diſcrimē. Prior enim fit per viā ſyllogiſmi. Cuius vtraq; præmiſſa eſt naturaliter nota: ſcilicet, Quod tibi nō vis, alteri nè facias: nolles occidi, neq; tuis bonis expoliari, nec in tua vxore iniuriā pati: ergò non homicidiũ, non furtum, non adulteriũ facies. Poſterior verò nō fit hoc pacto. Ex hoc enim quòd omnis malus eſt puniēdus, rectè inſtruitur ſyllogiſmus, quòd ſi iſte eſt malus, iſte puniatur. Hoc tamen vniuerſale, id eſt, ſumptum cum diſtributione non eſt illud quod per legem poſitiuam ſecundo modo determinatur: ſed vniuerſale genus, quod ad ſuas applicatur ſpecies. Vt ſi improbus pœna plectendus eſt, talis, ſcilicet fur, puniatur tali pœna: quod non ſequitur per ſimilem ſyllogi-

ſyllogiſmum, ſed per humanam exiſtimationem qua culpæ admetimur pœnam. Fit enim ſic collectio. Omnis malus eſt puniendus: latroni autem congruens ſupplicium eſt ſuſpendium, hæreticoque incendium: ergò ſic ſunt puniēdi. Poſterior verò aſſumpta non eſt naturalis cognitio, ſed humanū arbitramentum. *Tertia concluſio.* ¶Hinc ſequitur concluſio tertia. Deriuatio legis humanæ ex naturali quæ fit per viam concluſionis non eſt conſtitutio noua talis operis in genere virtutis, ſed explicatio virtutis quæ in principijs naturalibus latebat. *Explanatur concluſio.* Etenim, Non fornicaberis, Depoſitū redde, & Decalogus, ante humanā ratiocinationem erant virtutes, latentes tamen in principijs naturalibus: ſunt autem explicitùs poſita nè quis ſibi eorum ignorantiam prætexeret. Secunda verò deriuatio eſt noua conſtitutio operis in eſſe virtutis. Iure enim naturæ nō erat virtus latronem occidere aut hæreticum: nam lex naturæ tantùm dicebat vt punirentur: ſed lex humana fecit eorum interfectionem eſſe virtutem. Pari modo lex naturæ, veluti generale principium eſt. Temperatè & frugaliter viuendum eſt, quatenùs corpus expeditiùs poſsit animo inſeruire: ex quo non propalàm ſequitur abſtinendum eſſe à carnibus, aut ſemel tantùm in die reficiendum: ſed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet eſſe temperantia: & ideo humana lex conſtituit abſtinentiam carnium ſub virtute temperantiæ, vbi antè non erat. Eodem modo, Sabbatha ſanctifices: determinauit ad hoc vel illud feſtum colendum, atq; ad ſacra audienda. *D. Thomas.* Quo fit vt quemadmodū ait S. Tho. leges humanæ prioris generis vigorem habeāt ſuum in lege naturæ: illæ vero poſterioris ordinis, minimè. *Abſolutiſſima ratio cōcluſionis.* Quòd ſi ſupremā huius rationem perſcruteris, hæc eſt, vt reor, quòd concluſiones in ſuis principijs actu cōtinentur: ſpecies autē in genere non niſi in potentia: vt patet in Prædicab. Animal enim non cōtinet omnes ſpecies actu, aliâs quodcunq; animal eſſet omnium ſpecierum. Obidq; leges illæ quæ per contractionē generis ad ſpeciem cōſtituuntur vigorem non habent niſi in illa minori, quam ratio humana cōſtituit: ſcilicet viuendum eſt temperatè: huic autem tempori & genti hæc temperantia congruit: ergo in Quadrageſima à carnibus abſtinendum eſt.

Ad primum argumentū. PRimum igitur argumentum per hanc proximam ſententiam diſſoluitur. Appellauit enim Philoſophus. 5. Ethico. iuſtum legale id quod eſt merè ciuile, id eſt, quod ſecundo modo deriuatur ex naturali: quod ideo antequàm ſtabiliretur non erat virtus: ac ſubinde neq; referebat ſic vel aliter fieri. *Ariſtot.* Secùs de altero deriuationis modo. Vnde per hanc diſtinctionem articulo quarto diuidemus ius humanū in ius gentium & ciuile. *Ad ſecundū argumentū.* ¶Pariq; modo reſpondetur ad ſecundum argumentum, ius humanum, non quodcunq; ſed ciuile quod ſecūdo modo deriuatur à naturali, diuidi contra ius naturale. *Ad tertium.* ¶Ad tertium autem reſpondetur, ius naturale, quod Ariſtot. ait eandem habere potentiam apud omnes, conſiſtere in principijs: nam concluſiones, & præſertim ſpecificas determinationes, ipſe ibidem agnouit variari apud varias nationes. *Ad quartū.* ¶ Ad quartum reſpondetur quòd Iuriſperitus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per modum concluſionū eliciuntur, poſſe rationem reddi: eorum autē quæ ſecundo modo deriuantur, quia ſeniorum conſultatione per experientiam & prudentiam ſtatuta ſunt, veluti vniuerſaliū ſpecificæ determinationes, non eſt ſemper exigenda ratio, ſed eorum experientiæ, & prudentiæ habenda fides: vt. 6. Ethicor. author eſt Ariſtoteles. *Ariſtot.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm legis humanæ qualitates rectè ab Iſidôro deſcribantur.

CIRCA alias legum ſpecies nihil opùs eſt qualitates perſcrutari in quibus earum rectitudo poſita ſit: videlicet circa legem æternam, naturalem, & diuinā. Nam illæ innata natura ſua bonæ & rectæ ſunt. At verò de humana, quia ratio noſtra hallucinari ſolet, explorare neceſſe eſt quib⁹ debeat lex conditionibus exornari, vt ſit bona. *Iſidorus.* Eaſdē autem Iſidô. lib. 5. cap. 21. hoc ordine ponit: Erit, inquit, lex honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundùm naturam, ſecundùm patriæ conſuetudinem, loco temporiq; cōueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta quoq;, nè aliquid propter obſcuritatem in captione cōtineat, nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta. Et refertur diſt. 4. can. Erit autem. *Argumen. 1.* ¶ Arguitur autem nō eſſe neceſſariam tam lōgam qualitatum ſeriem: nam ſuprà cap. 3. compendioſiùs dixerat, lex

erit omne quod ratione cõſtiterit duntaxat quod religioni congruat, quod diſciplinæ conueniat, quod ſaluti proficiat: ſuperuacanea ergò fuit prolixior oratio. *Argument.2* ¶ Secundò, conſuetudo diſtinguitur à lege ſcripta, vt au thor eſt idem Iſidô. diſt. 1. ergò lex non fertur ſecundùm conſuetudinem. *Argumen.3.* ¶ Tertiò, neceſſariũ dupliciter vſurpatur. Vno modo pro eo quod impoſsibile eſt aliter ſe habere, de quo non eſt neceſſaria lex. Ridiculum enim eſſet legem ſancire, vt quę in vtero habet par tum ædat: neceſſarium autem ad conſequutionem finis idem eſt quod vtile: repetitio ergò eiuſdem fuit dicere, Vtilis & neceſſaria. *Argumen.4* ¶ Quartò denique arguitur. Nonnunquàm iniquum eſt ad legis rigorem iudicare: ſed eſt operæpretium eam veluti Leſbiam regu lam ex æquo & bono ad rerum euentus inflectere, vt. 5. Ethicor. cap. 10. author eſt Ariſt. ergò non eſt vſque adeò legi neceſſarium vt ſit iuſta. ¶ In contrarium autem facit autho ritas Iſidòri.

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem reſpondetur vnica concluſione. Optimè Iſidô. bonitatem legis ſuis numeris circumſcripſit: prius quidem cõpendio, poſt verò explicatiùs. Duo nanq; eſt in lege conſiderare penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ ſunt, & examinandæ. Eſt enim lex & præſcripta forma quę humanas actiones in debitum finem ducit: & præterea menſura & regula ad exẽplar æternæ naturaliſq; legis poſita. Si autem conſideretur vt forma ducẽs in finem, neceſſe eſt vt talis ſit, qualis ad eundem conducit finem ſecundùm Philoſophũ. 2. Phyſi. *Ariſtot.* ſerræ nanq; talis eſt neceſſaria forma, qualis fuerit ad ſerrandum aptiſsima. Si autem conſideretur vt regula & menſura, debet eſſe ad æternam & naturalem expreſſa. Finis autem humanæ legis eſt hominum vtilitas: vt. ff. de legib. l. Nulla. refertur: hoc eſt ſalus eorũ, morumq; ſuorum inſtitutio vt tranquillè & fœliciter viuant. Prima ergò bonæ legis conditio ad legem ſpectat æternam, quæ fons eſt totius rectitudinis. Et hoc eſt quod ait Iſidô. religioni congruens: nempe qua Deus colitur, qui primus ſtatuendus eſt finis noſtrarum actionum. *Plato.* Hoc enim ipſum & Plato. 1. de legibus, agnouit. Secundum quod legi humanæ tribuitur, eſt in ordine ad naturalem, quæ alterum eſt eius exemplar. Et hoc eſt quod illic ſubdit, dicens, Quod diſciplinæ conueniat. *Plato.* Diſciplina enim (vt Plat. 2. Dialogo de legib. docet) eſt puerorum educatio, morumq; noſtrorum inſtitutio. Idem ergò eſt diſciplinæ conuenire, quod regulam eſſe moribus componendis appoſitam. Quæ quidem diſciplina tradenda hominibus eſt ſecundum eorũ naturam. Reſtat ergò tertium reſpectu finis vt lex ſaluti incolumitatiq; hominum proficiat. Vocatur enim hic ſalus optima animi diſpoſitio, qua ab ingruentibus affectionibus & morbis, qui noſtra ſunt calamitas, prę ſeruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nũc enim propior eſt noſtra ſalus quàm cùm credidimus. ¶ Ad has tres qualitates (vt author eſt S. Thom.) reducitur aliarum numerus. *Legis omnes qualitates reducũtur ad tres.* *D. Thomas.* Explicatiùs tamen oratorum more per illum depingitur legis figura & pulchritudo. Enimuero cùm regula ſit virtutum quarum prẽmium eſt honor, nihil eſt legi antiquius quàm quòd ſit honeſta. *Explicãtur ſigillatim legis conditiones.* Et quia verus virtutis honos diuinitùs expetendus eſt, optimè quod dixerat, religioni congruens, hone ſtatis verbo explicuit. *Lex honeſta* Tametſi & hoc quoq; eâdem voce doceatur, vt nè ſit turpis: videlicet quæ oculos & aures offendat: vti erant apud miſeros illos Ethnicos ritus & leges ſuorum tẽplorum. Videlicet lex Bacchanaliorũ, quæ crapula celebrabãtur, & obſcena hominum nuditate. Eſſet præterea inhoneſta lex quæ ingenuos ac illuſtres magnates eodem infami ſupplicio quo latrones puniret. Deinde, vt quòd dixerat, diſciplinæ conueniens, declararet, quod ad legem naturæ diximus pertinere, ſubiungit: Iuſta, poſsibilis. &c. *Iuſta lex & poſsibilis.* In tribus enim humana diſciplina poſita eſt. Primùm vt rationi ſit adæquata, eius in cunctis lineam tenens: in quo ratio iuſtitiæ conſiſtit. *Argumẽtũ.* Quòd ſi arguas nihil eſſe honeſtũ quod nõ ſit iuſtũ, & ideo eſſe fruſtraneã repetitionem, honeſta & iuſta: *Solutio.* Reſpondetur, ſi iuſtũ vniuerſaliter accipias pro omni virtute, idem eſt quod honeſtum: attamen iuſtitia, ſpecialis virtus, eſt pars, hoc eſt, vna ex quatuor ſpeciebus honeſti: vti ſecundùm Ariſtot. ait Cicero. 1. de Offic. *Cicero.* Eſt enim honeſtum idem quod moralis virtus, quę in quatuor diuiditur cardinales. Dicere ergò honeſta & iuſta, ſpecificatio eſt generis per ſpeciẽ. Secundò, Humana diſciplina in hoc cõſiſtit, ꝙ ſit in noſtra facultate more & vſu legum præſcripta ſequi. Et hoc eſt quod ait, poſsibilis ſecundùm naturam: hoc eſt ſecundùm cõditionem eorum quibus lex ponitur. Sed ais Nomine ipſo iuſtitiæ includiť poſsibilitas: *Alter ſcrupulus.* Nam quod impoſsibile eſt, iuſtũ eſſe nequit:

Reſpon-

Reſponſio. Reſpondetur quòd hoc etiam conceſſo, neceſſe fuit depromere qualis ſit poſsibilitas legis. Nempè quæ ſumi debet ex ciuium ingenio & conditione: Vnde poſsibile hoc loco accipitur pro eo quod eſt non difficile. Bifariàm enim Philoſophus.1. de Cœl. accipi ait *Ariſtot.* impoſsibile. Vno modo ſimpliciter: & alte- *Gemina acceptio impoſsibilis.* ro pro eo quod non bene non facilè factibile eſt. Debetq; poſsibilitatis ratio pro perſonarum qualitate penſari quam Iſidô. naturã vocat. Non enim pueris & ętate nondum firmis ſeniòve confectis eadem imperari exercitia debẽt & laborum grauamina, quæ alijs firmioribus & validioribus. Neq; tot ieiunia aut ſpiritualia officia ſunt lege à ſæcularibus exigenda, quot à religioſis monachis. Tertiò requiritur ad debitam diſciplinam, vt lex ſit omnibus circunſtantijs veſtita. Circunſtantiæ autem ſunt, tempus & locus. Et ideo ait *Lex debet eſſe loco & tẽpori congruens.* ſecundùm conſuetudinem patriæ, loco & tempori conueniens. Nam cùm rerum natura mutari non poſsit, quæ in diuerſis regionibus diuerſa fert hominum ingenia & mores & morbos, debent leges moribus regionis adaptari. Sunt enim Germani (vt verbi gratia dixerim) minùs mortis timidi, feriq; magis & truces: & ideo inter illos nonnulla ſcelerum genera atrociſsimis ſupplicijs vindicãtur, q̃ Hiſpanis non ſunt præ nimio eorũ horrore congruentia. ¶Cætera verò q̃ ſequuntur ad finem legis, humanam ſcilicet ſalutem ſpectant. Debet enim lex homines & *Lex neceſſaria & vtilis* à malo retrahere, & in bonum promouere. Propter primum, dicitur neceſſaria, ſcilicet ad cauendum incommoda, & nocumenta quibus peruertimur: propter ſecundum dicitur, vtilis. Vtile enim idem eſt quod mediũ ad finem accõmodum. Quare, neceſſarium, in propoſito non vſurpatur ſimpliciter, ſed hoc pacto differt ab vtili, quòd reſpectu ſunt diuerſorum effectuum. Vnde id maximè legiferi deberent conſiderare nè legum multi- *Legum multitudo, vitioſa.* tudine ſubditos obruerẽt: ſed illis eſſent tantùm contenti, quæ ſunt penitus neceſſariæ: nam ipſa multitudo fit ſtatim impoſsibilis. Vnde illicò efficiuntur veluti aranearum telæ, quibus muſcæ arcentur, non leones. Legum inquam immodica turba hoc ſolùm præſtat, vt boni & mites, qui legibus nõ indigent, circumſepti viuant: peruicaces autẽ & indomiti leges plures habeant, quas peſſundent ad ſuas explendas libidines. ¶Sed ad eundem finem legis perquàm maximè decens eſt, vt nulla ſit obſcuritate obuoluta, nè ad captandos ignorantes muſcipula fiat: ſed ſit vſq; adeò manifeſta, vt tranſgreſſorũ nemo poſsit non eam intellexiſſe. Vnde eodem titulo de legib. & conſtitu. legimus, Leges ſacratiſsimæ quæ conſtringunt hominũ vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuerſi præſcripto earum manifeſtiùs cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. ¶Deniq; vt eundẽ legũ finẽ palàm Iſidô *Iſidorus.* rus indicaret, quaſi omnium compendium concluſit dicens: Nullo priuato commodo, ſed pro communi ciuium vtilitate conſcripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac ſola ratione intereſt, quòd ille in commune bonum, hic autem in ſuum priuatum cuncta refert: ſic & inter legem bonam & malam hoc idem eſt interſtitium. At verò cùm alijs modis & reſpectibus leges poſsint pro priuato commodo conſtitui, ille eſſet omnium peſsimus ac peſtilentiſsimus ſi lucri gratia conderentur. Videlicet, vt vel tranſgreſſorũ mulctis, vel diſpenſationum frequẽtia, legiſlatorum ærarium diteſceret, aut aulicorum res augerentur. Optimè ergò ait.1. de lib. arb. Auguſt. quòd lex iniuſta non eſt lex. & ele- *Auguſtinus* ganter.2. de legib. Cice. Conſtat profectò ad ſalutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatẽ, vitamq; hominum quietam & beatam, conditas eſſe leges: eoſq; qui primùm eiuſmodi ſcita ſanxerunt populis, oſtendiſſe ea ſe ſcripturos atq; laturos, quibus illi ſcriptis ſuſceptiſq;, honeſtè, beateq; viuerent: quæq́ue ita compoſita, ſtataq; eſſent, eas leges videlicet nominârunt. Ex quo intelligi par eſt eos qui pernicioſa & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, cùm contrà fecerint quàm polliciti pro feſsiq; ſint, quiduis potiùs tuliſſe quàm leges: vt perſpicuum eſſe poſsit, in ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim & ſententiam iuſti & iuris colendi. At quid opùs eſt teſtibus? Lex, regula eſt: regula autem niſi recta ſit, ſuam non retinet naturam: lex verò iniuſta, obliqua eſt: nihil ergò minùs q̃ lex.

PRimum igitur tertiumq́ue argumentum quæ ſuprà obiecimus, planè ſoluta ſunt. ¶Ad ſecundum autem reſpondetur. Quòd *Ad ſecundũ.* conſuetudo antequàm ſcripta ſit vim habet legis, vt. ff. de leg. l. diuturna. & l. ſed ea ait Iuriſconſultus. differt tamen à lege quæ reipublicæ cõſenſu ſcribitur. Debet autem lex poni quę cũ patriæ conſuetudine non pugnet: niſi cõſuetudo abiectu digna ſit. ¶Ad quar- *Ad quartũ.* tum argumentum reſpondetur, quòd cùm huma-

humanarum rerum caſus tantæ ſint varietati ſubiecti, nullatenùs queunt leges tanta cõſtitui certitudine, quin quandoque ſint ex æquo & bono interpretandæ. Nam & lex ipſa naturalis de reddendo depoſito deficit dũ ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quæ capite punit homicidam, deficit cùm quis vxorem occidit in adulterio depręhenſam. Quapropter (vt eodem citato loco ait Ariſt.) defectus huiuſmodi non ſunt in lege, ſed in rebus ipſis humanis, quarum caſus nequeunt certiùs compręhendi. Qua vtique de cauſa appoſitiſsimè lex comparatur regulæ Leſbiæ. Erat enim inſula vbi lapides, præ ſua intractabili duritie, nequibant cudendo quadrari vt adaptarentur ad regulã. Et ideo vice verſa regula, quæ idcircò non ferrea ſed plumbea erat, flectebatur vt gibboſitati lapidis adaptaretur: quò ſecundum regulæ curuitatem depręhenderetur in muro ſedes, vel ſterneretur locus cui aptiùs inſideret. Vnde fit conſequens vt cùm lex ob neceſsitatem ex æquo & bono accommodatur rebus, illam Ariſt. obliquitatem non tribuerit vitio, ſed laudi, propter inconſtantiam rerum humanarum. Sed tamen extra talem neceſsitatem meritò malè audit regula lesbia. Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alias ob cauſas nõ mores ad legem collimantur, ſed lex ad morum corruptelam detorquetur.

Ariſtot.

Lex ſimilis regulæ Leſbiæ.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm conuenienter Iſidô. & qui illum ſequuntur ciuiles leges iusq; humanum diuidat.

TANDEM in hoc poſtremo quęſtionis articu. videndum eſt vtrùm diuiſiones humani iuris conuenienter fiant. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Iſidô. quàm leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet diſt. 1. & ff. de Iuſt. & Iure. vbi poſt ius naturale quod contra humanum opponitur, ſubſecatur ius gentium & ciuile. Ius autem gentium potiùs ad naturale pertinere videtur q̃ ad ciuile: quandoquidem concluſio eſt naturalis iuris: quare Iſidô. ipſe qui dixerat, ius naturale eſſe commune omnium nationum, ſubdit ius gentium inde ſic appellari quòd ipſo omnes ferè gentes vtuntur: ergò inepta eſt diuiſio. ¶Secundò arguitur. Fit alia legum diuiſio in leges ſacerdotum & militum, quæ quidem ſumitur ex diuerſis officijs: igitur cùm penè innumera ſint officia opificiaq; reipublicæ, in infinitum producenda eſſet illa diuiſio. ¶Tertiò arguitur: ius ciuile diuiditur in Senatuſconſulta, & plebiſcita, & alia id genus: hæc autẽ tantùm materialiter differre videntur, videlicet tanquàm leges à pluribus vel paucioribus poſitæ: non autem formali ratione iubendi. materialis verò diuiſio non cadit ſub arte, quia procedere poteſt in infinitum: ſicut ſi dicas leges Athenienſium vel Lacedæmoniorum vel Romanorũ: illa ergò nequâquam eſt artificioſa diuiſio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliam, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à ſolis authoribus ſortiuntur diuerſa nomina. Cùm enim abſq; numero ſint authores, abſq; arte fit talis diuiſio. ¶In contrarium facit tum Iſidô. tum etiam legis prudentum authoritas.

Prima ratio à parte negatiua.

Secunda ratio.

Tertia ratio

Iſidorus.

QVæſtio præſens vnica concluſione diſſoluitur, quæ eſt hæc: Ius humanum, vt idem ſit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnumquodq; enim genus ſecundùm id quod in eius ratione continetur per ſe diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: non autem penes id quod ſibi forinſecùs accidit: ſicuti animal, quia in ſe continet animam, quæ ratione intrinſeca, vel rationalis eſt, vel irrationalis, per ſe diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, ſicut coloratum: in ratione autem legis humanæ quatuor per ſe includuntur: ergò tot modis poteſt in ſpecies diuidi. Primũ nanq; quod legi humanæ per ſe competit, eſt deriuari (vt arti. 2. diximus) à iure diuino: idq; dupliciter contingit: ſcilicet & per modum naturalis illationis, & per modum arbitrariæ determinationis: igitur penes has differentias primùm omnium diſtribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim ius gentiũ quicquid mortales ex principijs naturalibus per modum concluſionis ratiocinati ſunt. Exempla ſunt manifeſta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate ſuſtentanda eſt & confouenda. Inde, ſubſumpta altera præmiſſa quòd natura corrupta in communi viuens neq; agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas eſſe poſſeſsiones. Ex eodem itidem princi-

Concluſio reſponſiua.

Oſtenditur concluſio.

principio elicuerunt ſeruitutis legem: nam aliter ſeruari nequiuerat hoſtis in bello. Rurſus ex eodem principio, ſubiuncta altera premiſſa, ſcilicet ꝙ homines, ciuile animal, ſuſtentare ſe nequeunt niſi vicarijs ſe operis mutuò iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarũq; commutationum, pactorum & conuentorum: vt habetur. ff. de Iuſt. & Iure. l. Ex hoc iure. quibus humana ſocietas colligatur & ſuſtinetur. Quicquid verò per modum determinationis generis per ſpeciem cõſtitutum eſt, ius appellatur ciuile. Vnaquæque enim ciuitas, aut reſpublica ſua ſanxit particularia ſcita. Vt ex illo naturali principio, Deꝰ ſacrificijs colendus eſt, diuerſa inſtituta ſunt ſacrificia, boum ſcilicet aut caprorum: & (vt ait 5. Ethico. Ariſt. cap. 7.) capram dijs, ſed non duas oues mactare. *Ariſtot.* Sacrificia verò antiquæ legis diuinitùs inſtituta ſunt: & ſacroſanctũ noſtrum Euchariſtiæ, ab ipſo redemptore, qui factus eſt pro nobis hoſtia & ſacrificiũ. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuerſis maleficiorum generibus diuerſa ſunt ſupplicia decreta, ad ius ciuile pertinent. Itaq; ius naturale abſq; vlla ratiocinatione ſcriptum eſt in mẽtibus noſtris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, abſq; hominum conuentu, & longo conſilio inde elicitum: ius autem ciuile arbitratu hominũ in vnum coëuntium concilium conſtitutũ.

Diſcrimẽ inter ius naturale, gentiũ, ac ciuile.

Iſidorus. Vnde Iſidô. lib. 5. cap. 5. quod refertur diſt. 1. Ius, inquit, ciuile eſt, quod quiſque populus vel ciuitas ſibi proprium diuina humanáq; cauſa conſtituit.

Scrupulus. ❡ Vnus hinc tamen oboritur ſcrupulus, reſponſo dignus. Conſequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi eſſe de iure Gentium: quandoquidem (vt ſuprà viſum eſt) ex principijs naturalibus, ceu concluſiones eruuntur. Conſequens autem hoc falſum eſt: nam quantum ad radicem de iure naturæ cenſentur: quantum verò ad explicationem & poſitionem, de iure Diuino, tum antiquo, tum etiam Euãgelico.

Solutio. Ad hoc tamen reſpondetur quòd ratione originis omne ius gentium dicitur de iure naturæ licet ratione illationis ac poſitionis nuncupetur ius gentium. Obidq; nihil vetat ſi ante legem ſcriptam Decalogus cenſeretur poſteriori modo de iure gentiũ. Tametſi propter euidentiam proximæ illationis, forſan non ſortiretur nomen niſi iuris naturæ. Nam eſt Decalogus adeò patens, vt principijs naturalis iuris ſit proximus. At verò quoniam caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata ſunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quòd ſupra naturalia ſunt, ſed quia Deo authore expoſita.

Ad primum argumentũ. ❡ Per hæc ſoluitur argumentum primũ. Ius enim gentium ſic non negatur quodam modo eſſe naturale, vt tamen cenſeatur ab illo differre propter illationem: tunc præſertim, dũ longiùs concluſio à principijs diſtat.

Secunda humanæ legis conditio. ❡ Secunda conditio humanæ legis eſt ordo ad commune bonum. Et ſecundum hunc ordinem diuiditur reſpectu diuerſorum officiorum ac miniſtrorum, qui egregias operas nauant communi bono: vt eſt lex ſacerdotum, qui religionis cultui conſecrantur. Et leges militum, qui publici ſunt cuſtodes: legeſq; magiſtratuũ, qui iuſtitiæ adminiſtrandæ præficiuntur.

Soluitur ſecundum argumentum. Haud tamen inde fit conſequens (vt ſecundo loco ante quęſtionem arguebatur) multiplicandam eſſe hanc diuiſionem ad opificum numerum qui ſunt in republica. Nam alij non ſunt publici eius miniſtri communi bono deputati, ſed particularibus neceſsitatibus inſeruientes.

Tertia, vnde iuris humani tertia diuiſio ducitũ. ❡ Tertiò conuenit legi humanæ ab illis inſtitui, qui publica funguntur adminiſtratione rei publicæ: generis autẽ rei publicæ (vt ſuprà iam ſecundum Ariſtot. in Polit. diximus) multæ ſunt ſpecies.

Prima Ariſtocratia Alia enim eſt Ariſtocratia, id eſt optimatum principatus: quare leges quę ab iſtis ędũtur nuncupantur Senatuſconſulta, reſponſa prudentum. &c.

Secunda Oligarchia. Secunda regiminis ſpecies eſt, Oligarchia, id eſt, paucorum diuitumq; & potentum principatus. Et ſecundùm hoc ſumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium.

Tertia Democratia Tertium regimẽ eſt Democratia, hoc eſt, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiſcita. Aliud autem diſtinguitur regimen tyrannicũ, de qua ſpecie propter eius corruptionem nullum ſumitur legum nomen.

Quarta regiminis ſpecies. Sed quartum regiminis inſtitutum, eſt regnum. Et ſecundum hoc ſumitur ſpecies legum quæ dicuntur conſtitutiones principum. De quibus extat titulus. 1. lib. Digeſtorum: Cuius prima lex eſt, Quod Principi placuit legis habet vigorem.

Ariſtot. Ariſt. autem ex his videtur aliud cõminiſci, quod ei forſan optimum iudicatum eſt. Et ex hoc (vt author eſt Iſidô.) natæ ſunt leges, quas maiores natu ſimul cum plebibus ſanxerũt. *Iſidorus.*

Ad tertium argumentũ ❡ Et per hæc ſatisfactum eſt tertio argumento. Haud enim harum differentiæ legum ob numerum tantùm legumlatorũ diſcernuntur, imò ob ſpecies regiminis diuerſas. Quocircà

circà non eſt eadem ratio diuiſionis legum in Romanas, Athenieſes, Lacedæmones. &c. Hæc enim non ſpecifica, ſed prorſus numerica eſt. *Quarta conditio legis humanæ.* ¶ Quartũ, quod lex humana ſua ratione includit, eſt componere humanos mores, diuerſosq́; animi inſultus compeſcere. Ex hac ergò parte ſumitur diuiſio legum in legem Iuliam de adulter. & Cornel. de Sica. & Aquili. & alias: quæ licèt à ſuis authoribus nomina traxerint, tamen non ſolùm hac ratione diſcrepant: *Ad quartũ.* (quod quarto argumento impugnabatur) ſed propter ſpecificã actionum diſtantiam, de quibus latæ ſunt. Reſtãt ergò omnia argumenta ſoluta. Hæc autem ſatis dicta ſint ad exponendum iuris diuiſiones. De quibus, præter loca citata, copioſa fit mentio. ff. de orig. iuri.

QVAESTIO SEXTA, De poteſtate legis humanæ.

S. Thom. 1.2. quæſt. 96.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex humana in communi debeat conſtitui.

POST legis humanæ neceſsitatem, qualitatemq́; & diuiſiones, ſequitur de eius poteſtate, & virtute. Et initio ab eius generalitate ſumpto quæritur primò, vtrùm debeat in communi conſtitui.

Argumen. 1. partis negatiuæ. ¶ Et arguitur à parte negatiua. Primùm ex Philoſopho. 5. Ethicor. cap. 7. vbi ait: de ſingulis etiam lege iuberi, vt ſacra Braſidæ facere: *Ariſtot.* idq́; diſtinguit contra ea quæ publicis decretis inſtituũtur. Inde enim colligitur, leges non in communi tantùm, ſed in ſingulari quoq; poni. *Argument. 2* ¶ Secundò, leges ſunt de actionibus noſtris quæ tamen in ſingulari fiunt: ergò debent in ſingulari ferri. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò, lex eſt menſura noſtrarum actionum: & menſura, vt. 1. Metaphyſi. docetur, debet eſſe certiſſima: actiones autem noſtræ, lubricæ incertæq́; ſunt: congruentiùs ergò leges de ſingularibus caſibus decernerentur quàm in communi. *Pomponius.* ¶ In contrarium eſt Pomponius Iuriſconſultus. ff. de legib. vbi ait: Iura conſtitui oportet in his quæ accidunt, hoc eſt, in his quæ vſu venire ſolent: non tamen in his quæ præter opinionẽ & inſperatò cõtingunt. Idq́; tribus ſubſequentibus legibus inculcatur.

RESponſio facilè per vnicam concluſionẽ inſtituitur. *Concluſio vnica reſpõſiua quæſti.* Lex debet in communi conſtitui. Hoc eſt non debet præcipere, Si talis aut talis occiderit, vel tali de cauſa, aut cum tali circunſtantia, capite plectatur: verùm in communi, Quicunq; occiderit. Accidentariȩ enim illæ circunſtantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiam ſunt poſteà perpendendȩ. Enimuerò vt in ſpeculatiuis, quemadmodùm iubebat Plato, quieſcendum in ſpeciebus eſt: eò quòd de ſingularibus, quæ caduca ſunt, nulla eſt ſcientia ſed experientia: ſic & in practicis de ſingularibus quæ fortè accidunt nulla eſſe poteſt lex, ſed ſola prudentia. *Probatio cõcluſionis.* Probatur autem prætereà concluſio tum ex fine legis, tum ex alijs quæ illi adhærẽt. Iam enim in quȩſtione proxima aſſertũ eſt legẽ deberi pro cõmuni vtilitate ciuium ſciſci. Inde ergò fit vt debeat talis condi, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis conſtat, tam perſonis quàm negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parêre coguntur, ſenes & iuuenes, potentes & debiles, ſapientes & ignorantes: quibus multa poſſunt negotia contingere. Debet ergò legifer hiſce omnibus proſpicere: quod fieri aliter nequit quàm ſi lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuita. Dei, ait Auguſt.) *Auguſtinus* non vt paruo tempore duret, ſed vt lõgis ſæculis. Graue enim reſpublica accipit detrimentum frequenti ſummutatione legum: ſi autem de ſingularibus caſibus poneretur, illis demutatis mutari & ipſa ſubinde deberet. Ex præſenti concluſione elicitur illud axiôma, Lex non reſpicit ea quæ raro, ſed ea quæ plurimùm cõtingunt. Quod Iuriſconſultus verbis citatis pronuntiat. ¶ Contra hanc igitur legũ naturã grauiter peccant qui ſingulis caſibus legibus occurrere cõtendunt. *Primum peccatum eorũ qui ſingulis caſibus peculiaribus legibus ſubueniunt.* Extat (vt exempli gratia dicam) lex de ambitu: nempe quo candidati ambire prenſareq́; prohibẽtur. Vt autẽ hic murus firmior fit, alia cõmunitur lege: videlicet nè quis domos ipſorum adeat, nè ipſi obambulent, nè vllus cum altero colloquatur. Quòd ſi ſcholaris contra fecerit, iure ſuffragandi priuetur: ſi verò candidatus ipſe, ius quoq; amittat petendi Cathedrã. Re vera hoc plus iuſto eſt irretire humanos animos. *Secundũ peccatum eorũ* Contra eandẽ itidem doctrinã delinquunt, qui

qui in cōdendis legibus ad id ſolùm quod adeſt proſpiciunt. qui in condendis legibus non alia tempora longiùs proſpiciũt quàm quod præſens eſt. Sunt inquam qui exiguum numerũ perſonarum conſiderantes charitate feruentium graui legum onere religionum familias premunt, quas cùm poſteri ferre nequeant, ceruicibus excutiunt. Veriſsima ergò doctrina eſt ꝙ leges debent ſic in cōmuni ferri, vt multis temporibus, perſonarumq; qualitatibus & caſibus coaptari poſsint.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur tres gradus in præſentiarũ diſtingui præceptionum ac prohibitionũ humanarum. *Primus gradus.* Primus eſt omninò generalis: nempè quando inſtituta nō in gratiam alicuius ſingularis, ſed in bonũ totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt, Qui cædē fecerit, capite plectatur. Magiſtratus nō pretio creentur. Iudicia iudices nè pretio vendãt. Et iſtę ſunt propriè leges. *Secũdus gradus.* Alia verò ſunt quæ in gratiam ſingularis perſonæ cōceduntur. Et iſtæ nō tam leges quàm priuilegia ſeu diſpenſationes dicũtur: vt cùm rex militi ſtrenuè ſe in bello gerēti iura nobilitatis cōfert. Et eleemoſynas in ſubſidium belli cōtra Turcas largientibus ſingularia Pontifex impartitur priuilegia. *Poteſt vera lex ferri in gratiã ſingularis perſonæ.* Hoc autē perſpectè audiendũ eſt. Poteſt enim vera lex in gratiã ſingularis perſonæ ferri, vt ſunt leges Feſtorum quæ in honorem Virginis ſacrę, aut alius cuiuſq; Diui ſolenniter feriamus: nam iſtæ etiam in cōmuni omni populo indicũtur. Priuilegia autem nō præferunt talē vniuerſalitatis ſpeciē: aliàs iam induceret formam legis. Vt eſt illa quæ totam nobilitatem à ſoluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus ſit miles. *Poſtremus gradus.* In poſtremo autem gradu ſunt ſententiæ iudicum (quę vt ſuprà dictum eſt) non leges, ſed legum ſunt applicationes ad ſingularia. *Ad ſecundũ argumentũ.* ℭ Secundi autē argumenti reſponſio facilima eſt. Nam cùm lex menſura ſit, non debent eſſe tot leges quot actiones: ſed ſicuti vna regula artifex plurimos diſponit lapides, & eãdem vlna plurimas metimur quantitates: ſic vna communi lege plurimas regulamus actiones. *Ad tertium.* ℭ Tertio autem argumento fatemur non poſſe humanas leges tanta pollêre certitudine quanta eſt in naturali: ſed tamen neq; in omnibus exigenda eſt eadem certitudo: vt. 1. Ethicor. ait Ariſtot. *Ariſtot.* Et ideò ſatis eſt humanis legibus ſi plurimùm ſint vſu rectæ, licèt nonnunquàm deficiant.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ad legem humanam pertineat omnia vitia cohiberi.

POſtquàm de generali forma legis viſum eſt, in communi eſſe ferendam, ſequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeãt humanis legibus prohiberi. Exiſtit enim ſtatim in foribus ratio affirmatiua. *Prima ratio.* Enimuerò ſi leges (vt ſuprà nos Iſidô. *Iſidorus.* docuit) in hoc humanitùs poſitæ ſunt, vt earum metu coërceatur iniquorum audacia, cùm aliter coërceri nequeat, quàm ſi omnia prohibeantur vitia, conſequens fit vt omnia humanis legibus vetari debeant. *Secunda ratio.* ℭ Secundò, cùm etiam ex Ariſtotele iam audiuimus illud eſſe legiſlatoris propoſitum, vt bonos ſtudioſoſq; faciat ciues: id autem nequeat niſi homines ab omnibus vitijs refrenando: fit vt debeat legibus omnia compeſcere vitia. *Tertia ratio.* ℭ Tertiò, lex humana (vt etiã viſum eſt) à naturali deriuatur: legi autem naturæ cuncta repugnãt vitia: ergò legibus humanis omnia caueri debent. ℭ In contrariũ eſt Auguſt. *Auguſtinus.* lib. 1. de libe. arb. vbi ait humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

REſponſio huius quæſtionis more & vſu patentiſsima eſt, quæ duabus concluſionibus conſtat. *Prima concluſio.* Prior eſt: Leges humanæ non omnia prohibent vitia. *Suadetur cõcluſio naturali ratione.* Fulcitur autem hac naturali ratione: Lex (quod identidem reſumimus) menſura eſt humanarũ actionum: menſura autem (vt. 10. Metaphyſi. author eſt Philoſophus) homogenea eſſe debet, hoc eſt eiuſdem rationis rebus ipſis quas metimur. Enimuerò quantitates continuas vlna metimur, aut pede, aut palmo, quæ quantitates itidem cōtinuæ ſunt: liquores verò & grana metimur modio: ſed pondera libra: idq; in ſingulis generibus obſeruamus: fit ergò conſequens vt leges hominum humanę ſint conditioni adaptandę. Id quod Iſidô. illic admonuit, vbi iuſsit legem debere eſſe poſsibilem ſecundùm naturam & ſecundùm conſuetudinem patriæ. Conditio autem humana id poſtulat, vt leges non ſint ſummo rigore vitiorum vindices: ergò tales debent inſtitui. Quòd autem hoc noſtra cōditio & ingenium expoſtulet, ſic accipito: Leges toti multitudini

titudini ponuntur:in multitudine autē longè plures ſunt qui virtutum habitibus non ſunt imbuti, ſed cum prauis corruptiſq; affectibus colluctantur, quiq; adeò potentes nō ſunt præclara virtutum opera aſſequi : nam ſtudioſi habit⁹ ſunt,quibus facultatem naſciſcimur ſtudioſè agendi:ergò ſicuti leges nō eædem pueris quæ viris,neq; eædem ſæcularibus quæ religioſis ferendæ ſunt:ſic neq; toti multitudini illa ſub pœnæ interminatione prohibenda ſunt à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abſtinere non poteſt, ſed ea prorſus quæ plurimi cauere poſſunt. ¶ Poſterior concluſio.Ea potiſsimùm vitia,flagitia,& ſcelera,debent leges humanę prohibere,quæ rempublicam de ſua pace & quiete deturbant : qualia ſunt crimina quæ iniuriā habent annexam:puta illa quæ ſunt contra commutatiuam iuſtitiam, vt homicidia,furta,adulteria, fraudes, & inſidias, atq; id genus reliqua.Enimuerò tranquillitas hęc & reipublicæ ſerenitas, ſcopus eſt & finis omnium qui leges condunt. Quin verò alia quę impunè permittunt,vt hæc euitentur ſiunt:nempè meretricia , vt adulterijs obuietur:vſuræ,vt caueantur furta. Hinc fit crimina & ſcelera non quo grauiora ſunt coràm Deo duriùs in republica vindicari : ſed quo paci ſunt magis inimica. Periuria enim quæ peiora ſunt furtis,& blaſphemiæ quæ homicidia ſua immanitate exuperant,non prohibentur capitali ſupplicio,ſed Deo reſeruātur caſtiganda. Veruntamen illa quę ſubſtantiā religionis cōcutiunt,vt hæreſes & apoſtaſiæ: atq; illa quæ ſua fœditate aures inficiunt,licèt non ſint hominibus iniurioſa, acerbiùs nihilo minùs ſunt vindicanda.

Poſtrema concluſio. *Probatio.* *Corollariū.*

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd Iſidòrus dum ait,legū metu coërcendā eſſe hominū audaciā, ſeipſum exponit, quòd debeāt legibus prohiberi iniuriæ quas cōtra iuſtitiam impuri audaceſq; homines reipublicę inferunt:haud tamen arbitratur neceſſariū cunctas ſubinde culpas in quas debilitas humani generis collabitur, earundem vigore vlciſcendas. ¶ Ad ſecundū autem reſpondetur,homines ad virtutem alliciendos eſſe ac promouendos more ſuo, vt ſcilicet gradatim eorū imperfectione ad perfectionem appulſa,promoueantur. Obidq; non ſunt legibus, quæ omnibus debent eſſe communes, illa inſtituenda egregia officia, quæ ſolis integris viris, & virtute progreſsis poſsibilia ſunt:ſed illa prorſus quæ etiam imperfectiores adire ferreq; poſſunt,vt illis facilioribus imbuti ad alia quæ ardua ſunt valeant ſua ſponte conſcendere. Ac non citiùs vſu veniat, vt dum nimia legum anguſtia ſepiuntur,in deteriora proſiliant.Nam(vt legitur Prouer.30.)qui nimis emungit elicit ſanguinem.Et Matth.9.Si vinum nouum,id eſt ardua & calore feruentia mandata, mittatur in vtres veteres , id eſt, in homines impuros corruptiſq; affectibus laceros, vinum effunditur,hoc eſt,præcepta contemnuntur,& ex contemptu iniqui in peiora prorumpunt. ¶ Ad tertium reſpondetur quòd etſi lex humana à naturali deriuetur, non tamen illam ad vnguem adæquare debet:neq; ideo(vt loco citato ait Auguſt.) quòd nō omnia vetet, quæ vetat & iubet improbanda ſunt.

Ad primum argumentū. *Ad ſecundū argumentū.* *Prouerb.30.* *Matth.9.* *Ad tertium argumentū.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

VT circa malorum prohibitionē ſic & circa virtutum præceptionem videndū eſt quàm latè lex humana ſe extendat, vtrùm ſcilicet omnium virtutū actus debeat præcipere.Et arguitur à parte negatiua. Virtutum officia vitiorumq; opera contraria ſunt : lex humana nō oīa prohibet vitia: ergò nec omnes præcipit ſtudioſas actiones. ¶ Secundò, virtutis opus à virtute procedit: Virtus autem finis eſt legis:nam vt diximus finis legiſlatoris eſt bonos ſtudioſoſq; facere ciues:præcepta verò legis nō finis,ſed media ſunt ad conſequendum finem : ergò virtutum opera nō cadunt ſub præcepto legis. ¶ In contrarium autem eſt authoritas Philoſophi.5.Ethicor. cap.1. vbi ait:leges ob communem omnium vtilitatem de omnibus dictare.Quare præcipit, inquit, lex & ea agere quæ ad virū pertinet fortem , & item ea quæ ſunt temperantiæ,& etiam ea quæ ſunt māſueti, & in cæteris identidem virtutibus atq; vitijs alia iubens atq; alia vetans.

Argumen.1. partis negatiuæ. *Argument.2* *Ariſtot.*

AD præſentem quæſtionem perinde atq; ad præcedentem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt:Nulla eſt virtutis ſpecies, de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Concluſio eſt non ſolùm Ariſt. loco citato, verū & Platonis Dialog.1. de legib.

Prima concluſio. *Ariſtot.* *Plato.*

de legibus. vbi ait eos qui de diuina republica diſſerunt, non ad particulam virtutis & præſertim ad degetiorem, ſed ad vniuerſam ipſos virtutem reſpexiſſe putandum, & per ſingulas earum ſpecies leges quæſiſſe. *Ratio cõcluſionis.* Ratio autem quam nos natura docet, quamq́; ſanctus Thom. dilucidat, hæc eſt. Virtutum ſpecies ratione obiectorum diſtinguuntur: nullum autem eſt virtutis obiectum quod non ad bonum referri poſsit commune, quin verò ſæpiſsimè idem etiam ad priuatum: vt ea quæ fortitudinis ſunt, & ad protectionem, ſeu propriæ perſonæ, ſeu amici accommodari contingit, & rurſùs ad tutelam reipublicæ. Et quæ ſunt temperantiæ ad bonam priuati hominis valetudinem, & rurſùs vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum quæ bono publico conducunt. Et ſimile eſt in cæteris. Cùm igitur lex omnis humana (vt dictum eſt) ob communem mortalium vtilitatem conſtituatur, conſequens fit vt nulla ſit virtutis ſpecies de cuius actionibus lex humana non iubeat. Quòd ſi des fortè priuatam aliquam, infrà tibi reſpondebitur. *Vltima concluſio.* ¶ Poſterior concluſio. Leges humanæ non de ſingulis actibus ſingularium virtutum præcipiunt. Itáque præcipiunt de ſingularum virtutum aliquibus actionibus: non tamen de ſingulis omnium. *Explanatur concluſio.* Vt ſi verbi gratia dixerimus, in materia fortitudinis præcipit lex humana rempublicam defendere, etiam cum mortis periculo: non autem ſic defendere amicum: ſed hoc relinquit legi naturæ. In materia temperantiæ præcipit Eccleſia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo temporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies Diuis dedicare, ac ſacris intereſſe: non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iuſtitiæ & liberalitatis præcipit in graui neceſsitate & parentibus alere filios ſecundùm ſuum ſtatum, & nonnunquàm filijs vice verſa parentes. Extra illos autem caſus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In ſumma, lex humana ea duntaxat præcipit officia quæ ad bonum commune referuntur: vel per ſe, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui: vel mediatè (vt aiunt,) vt illa quæ ad bonam attinent diſciplinam per quam ciues ad bonum iuſtitiæ & pacis inſtituuntur. *Quæſtio.* Quæris ergò quid ſi aliqua eſſet virtutis ſpecies quæ nullatenùs ad bonum publicum referri poſſet? *Solutio.* Reſpondetur nullam eſſe prorſus cuius non ſaltem aliquis actus ad idem bonum quandoque referri valeat. Neque verò generalis hæc concluſio morales tantùm virtutes amplexatur, verùm & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in republica & ſcientiarum contemplationes. *Argumẽtũ.* ¶ At verò ſi itá res habet, vt etiam virtutes intellectuales cõcluſio cõpræhendat, emergit ſtatim argumentum quòd non ſit in vniuerſum vera. Nam obiectum ſupremæ virtutis intellectualis in qua ſumma poſita eſt noſtra fœlicitas, cùm Deus ipſe ſit per eſſentiã, in nullũ aliud commune bonũ eſt referibile. *Reſponſio.* Reſpondetur autẽ ꝙ etſi per ſe Deus in nullum aliũ referatur finem, eò quòd ipſe ſit vniuerſalis omnium, idemq́; ſummus: tamen quatenùs faciali viſione à nobis attingitur & poſsidetur, refertur quidem, tum in noſtram fœlicitatem ac beatitudinem, tum etiam in ſuam ipſius gloriam, quæ per eandem viſionem fit in beatis illuſtrior.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd ſicut lex humana non prohibet ſingulos vitioſos actus, itá neque præcipit ſtudioſos vniuerſos. Sed eſt tamen differentia quòd quantum ad virtutes nulla eſt ſpecies cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantũ ad vitia, nihil vetat aliquã eſſe ſpeciem cuius nullũ actũ prohibeat. Et proptereà præcedenti articulo reſpõſum eſt ad vniuerſalitatẽ negatiuè: præſenti verò affirmatiuè. Nullũ enim prohibet aut iocoſum aut officioſum mendaciũ, neq; vllam ſimplicem fornicationem, niſi circunſtantiam habeat ſpeciem variantem in genere moris: vt adulterium, inceſtum. &c. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd actus bifariàm dicitur virtutis: vno modo quantum ad ſubſtantiam: quia ſcilicet fit ſecundum rationis normam: ſiue ex habitu procedat, ſiue ab eo fiat qui non eſt habitu præditus. Alio verò modo quia ex habitu proficiſcitur, atq; adeò promptè & delectabiliter fit: lex ergò nihil de habitibus præcipit, ſed de actibus, qui media ſunt ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, non eſt præceptum legis, ſed finis: nam iubendo nobis operari, intendit legifer habitus in nobis ingenerare quibus ſtudioſi efficiamur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex humana imponat ſubditis neceßitatem in foro conſcientiæ.

POSTQVAM viſum eſt de poteſtate legis humanæ quantum ad extenſionem, videre reſtat quantũ ad eius vim, an vſq; ad conſcientias attingat, quas li-
Argumen.1. gare poſsit. Eſt enim ſtatim in propatulo argumentum à parte negatiua. Poteſtas inferioris non attingit vſq; ad ſuperioris forum: vt in eius iudicio obligare poſsit: poteſtas leges ferendi humana eſt inferior diuina: ergò non poteſt conſcientias ligare quantum ad
Argumen.2. diuinum forum. ¶ Secundò arguitur quòd inde ſequeretur & patremfamiliâs ſuis liberis poſſe itidem leges ſciſcere, quæ conſcientias obligarẽt in foro Dei. Nam ſicut præceptum eſt obedire ſuperioribus, ità & honorare parentes, vbi & obedientia compræhenditur: conſequens autem videtur eſſe contra id quod ſuprà dictũ eſt: nempè citra vim coërciuã, quæ in patrefamiliâs nõ exiſtit, leges nõ
Argumen.3. poſſe cõdi. ¶ Tertiò, iudiciũ cõſcientiæ ex diuinis pendet mãdatis quæ indicia ſunt & documenta diuinę voluntatis: cõtingit autem leges humanas cũ diuinis pugnare, ſecundũ
Matthæus. illud Matth. 15. irritum feciſtis mandatũ Dei propter traditiones veſtras: ergò non oĩs lex
Argumen.4 humana obligat in foro cõſcientiæ. ¶ Quin verò quartò arguitur. Sententia iudicis (vt ſuprà diximus) eſt quedã legis applicatio: eiuſmodi autẽ ſentẽtia nõ ſemper obligat, etiã ſi in foro exteriori iuſta ſit: vt puta dũ iudex ſecundũ allegata & probata contra veritatem innocentem condemnat. Imò quandoq; cõdẽnatus nullatenùs poteſt ſententiæ parẽre: vt ſi clam quis duxit vxorẽ vnã, & palâm alterã: tunc enim iuſtè & iuridicè debitũ iubetur reddere ſecundæ, & tamen potiùs mori debet quàm obtẽperare: eſſet nanq; fornicatio: ergò neq; lex iuſta obligat in cõſcientia.
Argumen.5. ¶ Quintò, leges humanæ frequẽter ſolent calumniã, ac ſubinde iniuriã hominibus irroga-
Iſaias. re, ſecundũ illud Iſaiæ. 10. Væ qui cõdunt leges iniquas, & ſcribẽtes, iniuſtitias ſcripſerũt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei. oppreſſionẽ autẽ ac tyrannidẽ repellere cuiq; fas eſt.
Petrus. ¶ In contrarium eſt Apoſtolus Petrus in ſua prima Cano. cap. 2. Vbi poſtq̃ omnes Chriſtianæ familiæ admonuit, vt ſubditi eſſent dominis, nõ tantũ bonis, ſed etiam diſcolis, quia ſic erat voluntas Dei, ſubdit: Hæc eſt enim gratia ſi propter Dei cõſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè. dicens autẽ propter conſcientiam Dei, inſinuat conſcientiam ciuilibus legibus ligari.

QVæſtio eſt in qua aliquãto plus dubietatis, ac difficultatis q̃ in ſuperioribus ineſt. Ad cuius vtiq; intellectũ diſtinguendũ eſt inter leges iuſtas atq; iniuſtas. Tribus ergò cõcluſionibus ad quæſtionẽ reſpõdetur. Prima, lex humana, tam ciuilis q̃ canonica, ſi iuſta ſit, authoritate viget vſq; pollet obligã- *Prima concluſio.*
di ſubditorũ conſcientias. Probatur. Lex oĩs *Probatio.*
humana (vt dictũ eſt) ab æterna per naturalem deriuatur: ſecundũ illud Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legũ cõditores iuſta decernũt: vbi (vt ſuprà diſcernẽdo notauimus) priori membro deſignatur regnãdi poteſtas diuinitùs principib⁹ collata: iuxta illud Pau- *Paulus.*
li: Omnis poteſtas à Domino Deo eſt: poſteriori verò prudentia per quã leges cõdunt & executioni mandant: ergò ex eadẽ æterna lege virtus ad eaſdem ſubinde leges deriuatur, qua ſint in cõſcientia apud Deũ ipſum obligatoriæ. Exiſtimatur autem legis iuſtitia ex *Ad leges iuſtitiã omnes eius cauſæ accedant neceſſe eſt.*
omnibus eius cauſis: ſcilicet finali, efficiente, materiali, atq; formali. Finali inquam, vt pro communi bono ſit cõdita: eadem enim differentia (vt diximus) quæ inter tyrannũ & regẽ, inter leges quoq; dignoſcitur. Nempè vt quæ pro cõmuni vtilitate ſit lata, iuſta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agentis: vtpotè ꝙ qui illã tulerit, ſuam nõ fuerit facultatem tranſgreſſus. Tertiò, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona ſunt, prohiberi nõ debent: ità neq; opera mala materia præceptionis ſunt. Quartò ex parte formę. Nam cùm lex, regula ſit, ea debet rectitudine & æquitate ſplendere, vt talẽ ſeruet tam in honoribus q̃ in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipſi habent ad corpus reipublicæ: ſunt quippe ceu partes in toto: obidq; ſicut partibus diuiſa ſunt à natura munera, ſic & onera ſecundùm proportionem facultatum ciuium imperanda ſingulis ſunt, atq; honores ſecundùm proportionem dignitatum impartiendi. Igitur quæ lex his fuerit numeris abſoluta, obligatoria erit. ¶ Se- *Secunda Cõ-*
cunda concluſio: lex humana iniuſta non *cluſio.*
obligat in foro conſcientiæ. Concluſio ex ſuperioribus fit notiſsima. Nam lex iniuſta, *Probatio.*
cùm

cùm recta nõ ſit, regula eſſe nequit, atq; adeò neq; lex: quæ autem non eſt lex, obligat neminem. *Legis iniuſtitia vnde ſit penſanda.* Legis autem iniuſtitia duobus penſatur modis. Primò, ſi bono aduerſetur humano: vt puta ratione aliqua cuipiam prædictarum quatuor contraria, videlicet ex defectu aut debiti finis, aut agentis, aut materiæ, aut formæ. Altero modo ſi contraria ſit bono diuino. Et quanuis nequeant Deo eſſe contrariæ niſi ratione pariter materiæ, vel aliarum prædictarum cauſarum, notatur tamen diſtinctio hæc vt ad tertiam concluſionem ſternatur aditus, quæ talis eſt.

Tertia concluſio. ¶ Leges illæ quæ humano tantùm bono aduerſantur, licèt in conſcientia de ſe nõ obligent, ligant tamen quandoque ratione ſcandali: quæ verò diuino bono impiè repugnant, nullatenùs: ſed apertè eſt illis obuiandum. Prius membrum patet: nam in his quæ præ ſe nõ ferunt manifeſtariam tyrannidem, reſiſtere potentibus non eſt citra ſcandalum poſsibile: & ideo ferendi interim ſunt quouſq; leniori via in mentem ſaniorem adducantur. Huc enim pertinet Chriſtianum cõſilium, *Matthæus.* Matthæ. 5. Qui angariauerit te mille paſſus, vade cum eo & alia duo: & qui abſtulerit tibi tunicam, da ei & pallium. At verò ſi tyranni vel ad idololatriam nos ſuis legibus inducerent, vel à noſtris arcerent ſacramentis, vel ad alios mores aut ritus fidei contrarios propellerent, nullum eſſet formidandum ſcandalum, ſed illud eſſet grauiſsimũ, ſi illis non ſtatim poſthabita vita obſiſteremus. Hic enim eſt legitimus ſenſus illius, *Actu. 5.* Actu. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sic nanq; reſpondit Petrus principi Sacerdotum præcipienti nè in nomine Chriſti prædicarent. Hiſce iniuſtitiæ formulis ex arte diſpoſitis vniuerſæ cõpręhenduntur quas iuris interpretes ad duodecim vel plures congeſtim multiplicant: vt eſt tum apud alios Summiſtas videre, tum apud *Syluester.* Syluest. verbo, lex. §. 9. *Quæſtio.* ¶ Vt autẽ hæc accuratiùs collimentur, ſpeculandum primùm de prima concluſione eſt, quo ſit gradu tenenda. *Solutio.* Ad quod reſpondetur non eſſe tam ſublimi tamq; firmo certitudinis gradu conſtabilitam de ciuilibus legibus, quàm de eccleſiaſticis: obidq; de Eccleſiaſticis, Papæ potiſsimũ ac Conciliorum, adhibetur quarta cõcluſio.

Quarta concluſio. ¶ Tanquàm fides catholica cõfitendum eſt Eccleſiaſticas ſanctasq; leges obligare in foro conſcientiæ genere ſuo ſub reatu mortalis maculæ. *Vvaldenſes.* Irrepſit enim olim Vvaldenſiũ error, poſtq; *Ioannes Vvicleff.* Ioannis Vvicleff, eorundemq; tandem legitimi hæredis *Lutherus.* Lutheri, quòd neq; in Pontifice maximo, neq; in tota Eccleſia poteſtas vlla eſt cõdendi aut articulos fidei, aut morum leges. Sic enim habet vigeſimuſſeptimus eius articulus inter exhibitos ad Leonem: Quare (vt aiunt) ſola illa mandata obligant in conſcientia, quæ in Euangelio explicita ſunt. *Refutanĩ hæretici ſacrarũ literarũ oraculis.* Extant autem apertiſsima teſtimonia, quibus iſti cõfutantur. Vt eſt illud *Luce. 10.* Luce. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et *Matthæi. 18.* Matth. 18. Si peccauerit. &c̃. dic Eccleſiæ, ſi eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicꝰ & publicanꝰ. Vbi cõpertiſsimũ eſt iuriſdictionẽ Eccleſiæ deſignari. Itẽ, quodcũq; ligaueris ſuper terrã, erit ligatum & in cœlis. Et *Ioan. 20.* Ioan. 20. Data eſt mihi oĩs poteſtas in cœlo & in terra: ſicut miſit me viuens pater, & ego mitto vos. Accipite ſpiritũ ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt: & quorum retinueritis retenta erũt. Quid euidentius q̃ illic (vt ait *Chryſoſt.* Chryſoſ.) collatam fuiſſe à Chriſto Apoſtolis ac ſubinde Eccleſiæ poteſtatem quam ipſe attulerat à Patre? Eò præcipuè quòd retinere peccata, functio eſt habentis poteſtatem obligãdi. Et *Deutero. 17.* Deut. 17. lex extat ꝙ qui nõ obediret ſacerdoti morte moreretur: morte autem nemo plectitur niſi ob graue peccatum mortale: ergò fortiori ratione lege noua, quam & Chriſtus inſtituit, & Spiritus ſanctus gubernat, eadem eſt authoritas confitenda. Idque verba illa palàm oſtendunt *Actu. 15.* Actuum. 15. Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis nihil vltra imponere vobis quàm hæc neceſſaria. &c̃. Re vera cùm Eccleſia ſuis legibus obligare nos intelligat ſub reatu mortalis culpæ, & Chriſtus ſuã ſit curam pollicitus, & Spiritus ſancti regimen quẽ ad hoc ſe miſſurum promiſit à Patre, nè in rebus tam arduis falli poſſet, certiſſima colligitur fides, in hoc eandem eccleſiã non deſeri, ſed certa pollêre authoritate obligandi. *Ratio in hæreticos.* ¶ Iam id demum de ratione finis conuincitur. Enimuerò cùm mortalium ſtatus nunq̃ ſit fixus, ſed pro temporũ locorumq; diuerſitate lubricè varietur, nõ ſatis Chriſtus legibus à ſe poſitis Eccleſiæ in perpetuũ conſuluiſſet, niſi poteſtatẽ reliquiſſet in Eccleſia nouas pro tẽpore cõdendi, quæ in ſuo ipſius diuino foro obligare valerẽt. Hæreſis autem hæc iam in *Concilium Viennenſe.* Concilio Viennenſi, vt habetur Clem. ad noſtrã. de hęret. & in *Concilium Conſtañ.* Cõſtãtienſi, ac deinceps à Leone. 10. merito ſuo cõdemnata eſt. *Leo decimus* ¶ At verò de poteſtate ciuili nõ eſt tanto ro-

to robore cõcluſio firma, quin ſunt in cõtrarium argumenta nonnulla. *Argumen.1.* ¶Primum, obligare ad culpã in foro conſcientiæ, cũ animas vulneret, videtur ſpiritualis poteſtas, qualis in Eccleſia eſt: non autem in poteſtate ciuili. *Argumen.2.* Secundò, poteſtas ciuilis nõ illucuſq; protenditur, vt poſsit peccata remittere: cõſequens ergò apparet vt neq; poſsit in peccata conijcere. Iniquũ enim cenſere quis poſſet vt qui religare nequit, ligare valeat: Eccleſia nanq; vtrunq; poteſt. *Argumen.3.* Tertiò, finis proximus ciuilis poteſtatis eſt temporarius reipublicæ ſtatus: ergò ad æterna ſupplicia nõ ſe dilatat. *Argumen.4* Quartò, Poteſtas quæ in conſcientia reum culpæ punire nequit æterna pœna, non poteſt ſub reatu talis culpæ obligare: poteſtas autẽ ciuilis in foro cõſcientiæ nullam poteſt imponere pœnam, ſicuti ſpiritualis, quæ illas in ſacramento decernit pœnas, quas ſi hic nõ perſolueris, patieris in altero ſæculo. *Poſtremum argumentũ.* Poſtremò arguitur vt articulus neruuſq; materiæ detegatur. Aut obligatio ad culpam eſt in arbitrio principis ferentis legem, aut præter ſuam voluntatem ſequitur ex natura legis. Si prius dederis, fit vt nunq̃ lex ciuilis obliget ſub reatu culpæ: quia nulla eſt lex quæ talem circũſtantiam exprimat. Si autẽ poſterius cõceſſeris, ſcilicet, vt obligatio ſequatur ex natura legis, cõſequitur vt Princeps nullã poſsit cõdere legem, quæ non obliget ſub reatu culpæ, quod tamen creditu durum eſt: quandoquidem in religionibus, præcipuè in noſtra multæ ſunt leges nullo nos ligantes culpæ reatu.

Leges ciuiles ligant in cõſcientia. ¶Veruntamen his nihil obſtantibus cõcluſio quæ ſecundùm mentem D. Tho. primo loco aſſerta eſt, ſuam etiam inconcuſſam retinet veritatẽ in ciuilibus legibus: quippe quæ ad culpam obligãt, & de genere ſuo ad mortalem. *Probatio.* Enimuerò ſicut reipublicæ eccleſiaſticæ, ſic & ciuili neceſſaria fuit ratione finis poteſtas ſeipſam gubernandi, atq; adeò leges pro temporum regionumq; varietate inſtituendi: licèt hæc poteſtas (vt lib.4. ſub titulo de dominio. fuſiùs diſſerendum eſt) aliter quàm eccleſiaſtica à Deo defluxerit. Illã enim Chriſtus per ſe contulit eccleſiæ diuina lege: hæc autem per legem naturę deſcendit, qua quælibet reſpublica ſeipſam adminiſtrãdi authoritatem habet, quam & regibus conferre potuit. Itaq; quia reſpublica ciuilis, familia quoque Dei eſt, fit vt ſicuti qui contra ſuas leges proximũ offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: qui verò ſecundũ eaſdẽ fuerit erga eoſdem proximos beneficus, dignus habeatur pręmio: ſic prorſus & qui leges humanas per poteſtatẽ ab ipſo collatã cõditas, vel violauerit, vel cuſtodierit. Et hoc eſt obligare in cõſcientia. Sed cõfirmatur etiam num eadem cõcluſio. *Confirmatio eiuſdem concluſionis.* Facere cõtra legẽ Principis eſt malum morale: ergò peccatũ apud Deum. Antecedens eſt notum: quoniã ſi lex iuſta eſt, regula rationis exiſtit: prætergredi autẽ rationis lineam, obliquitas eſt, ac ſubinde peccatũ. Conſequentia nihilo minùs inde claret, quòd quicquid mali in moribus eſt, peccatũ exiſtit, vt egregiè S.Tho.1.2.q.21. diſſeruit. *S. Thomas.* ¶Deinde lex humana à naturali (vt dictũ eſt) deriuatur, quę cõſtituit id quod generale eſt in particulari ſpecie virtutis, vt genus pacis ad hoc quod eſt armis non vti nocturnis: ergò leges humanę obligãt in foro cõſciẽtiæ. *Altera ratio ad idem.* Ac demũ poſtremũ adhibetur argumentũ peculiariter de lege ciuili. *Poſtremum argumentũ.* Principis finis, licèt proximus ſit, quietus ſtatus reipublicæ, ſupremus tamen eſt ſempiterna fœlicitas ad quã ille temporalis finis tendit: ergò poteſt ſuis legibus per virtutẽ ſibi cœlitùs donatã in illo ſupremo foro obligare. Colligamus ergò ꝙ licèt non ſit manifeſtaria hæreſis hanc authoritatẽ & vigorẽ ciuilibus legibus, veluti eccleſiaſticis denegare: eſſet tamen profectò temerariũ & cõtra doctorũ conſenſum, qui præcipuũ habent nomẽ. *Gerſonis placitum.* ¶At verò vnus Ioannes Gerſon, vir aliàs egregiæ notæ, reuocare nos huc cogit in diſputationẽ vtrũ huiuſmodi humanæ leges per ſeipſæ obligẽt in quantũ humanæ ſunt, id eſt, in quantũ poteſtate hominibus cõceſſa conditæ: an verò eatenus prorſus quatenùs diuina lege ſtabiliuntur. Suſtinet enim tract. de vit. ſpe. lect.4. opinionem de hac re ſingularẽ: nempè ꝙ nulla lex neq; ciuilis neq; eccleſiaſtica, imò neq; naturalis vim habet obligandi in conſcientia ad culpam, ſed ſola lex diuina eſt quæ obligat: humana verò in quãtum eſt illius interpres. Quæ quidem opinio nõ tantùm nomine (vt quidam putant) à cõmuni differt, ſed re certè latiſsimè. Non inquam hoc tantùm ait ꝙ leges humanæ idcirco obligẽt quòd tales poteſtates diuinitùs ſunt hominibus collatæ: hoc enim nos fatemur: ſed ait nullã eſſe poteſtatẽ creatã à Deo cõceſſam obligãdi ſub reatu culpæ: ſed tantùm exponendi & declarãdi diuinum ius. Itaq; Papa, ſecundùm ipſum annalem præcipiens confeſsionem, nõ obligat poteſtate ſua, ſed ius duntaxat declarat diuinum: quoniam, inquit, ante eius ſanctionem lex Dei erat annuatim confiteri: ſed

ſed quia nobis erat ignota, excuſabat nos ignorantia. Pari modo niſi ius, inquit, fuiſſet diuinum Quadrageſimã ieiunare, præceptũ Papæ non obligaret ad culpam: at quia tale ius erat, illud per Papam declaratũ nos ligat. Et multò (vt cenſet) vehementiori ratione leges principum, niſi declarationes ſint diuini iuris anteà ignorati, nullatenus ad culpã obligant. Sicuti præceptum medici qui decumbentem iubet à nocuo cibo abſtinere, nõ eſt obligatoriũ ad culpam: ſed propterea ægrotus illã incurrit, ꝙ tranſgreditur diuinã prohibitionẽ homicidij, quod Medicus declarat eſu talis cibi perpetrari. Atq; iſto ordine infert vſq; ad quatuordecim mirabilia corollaria. In ſumma vult, ꝙ ſicut Eccleſia articulos fidei cõdere nequit, niſi illos explicãdo qui in ſacra ſcriptura latitabant: ita neq; poteſt condere leges. Quin verò ait neq; legem naturalem vllo pacto obligare, niſi ius explicando diuinum. Ecce opinionem Gerſonis à quàm paucisſimis intellectam: & ideo ab aliquibus creditã. Ratio illius eſt: quia ſicut nemo niſi ſolus Deus poteſt conferre gratiã, ità neq; illã auferre, atq; adeò neq; obligare ad culpã per quam tollitur. Item ſicut Eccleſia legem de actibus internis ferre nequit: quia neq; illos punire valet: ſic quia æternã pœnã infligere nõ poteſt quæ culpæ debetur, fit vt neq; valeat ad culpam obligare. Atq; hac inquit de cauſa Auguſt. definiuit peccatũ ꝙ ſit dictũ vel factũ. &c. contra legẽ Dei: quia ſcilicet cõtra nullã aliã peccare cõtingit. Attamẽ ſi fas eſt ſic de doctore Catholico loqui, per parũ differt ab hæreſi Lutherana modò impugnata, quæ omnẽ aufert ab Eccleſia poteſtatẽ cõdendi leges. Imò Gerſonẽ ſibi Lutherani cõtra Catholicos patronũ obtendunt: licet hoc mitiùs dicat ꝙ poteſt Papa diuinas leges declarare. Præterea dicere ꝙ ante ſanctiones Eccleſiaſticas annua cõfeſsio, quadrageſimaliſq; abſtinẽtia, eſſet de iure diuino, gratis ſanè dictũ eſt, quin verò temerariè: quia nullo eſt pacto ſuaſibile. Erat qdẽ præceptũ cõfeſsionis, ſed tamen temporis præſcriptio, Eccleſiæ prudentiæ erat cõmiſſa. Ad hæc cũ Eccleſia hoc aut illud ſub pœna excõmunicationis pręcipit, vt puta cõparere in iudicio, & ſimilia, quis dicere auſit illud fuiſſe ius diuinũ, niſi quia à Deo data erat Pontifici talis cogendi poteſtas? Itẽ Ioan. 20. Propterea præmiſit Chriſtus, Data eſt mihi oĩs poteſtas: vt ſubdens, Accipite Spiritũ ſanctũ: intelligeretur eandẽ Eccleſię cõferre. Ac poſtremò quo

Motiuũ Gerſonis. — *Alia ratio eiuſdem.* — *Gerſonis poſitio parum differt ab hæreſi Lutherana.* — *Prima ratio in Gerſonẽ.* — *Secunda ratio.* — *Tertia ratio* — *Poſtrema ratio.*

modò Papa eſſet vicarius Chriſti, niſi leges eius familiæ & vrgẽtia præcepta ponere poſſet? Eſt ergò certo certius in Eccleſia exiſtere poteſtatem nõ ſolùm declarandi diuinũ ius, verùm condendi humanum: quod ideo ſic nuncupatur, quòd à poteſtate humana proficiſcitur, licèt diuinitùs recepta. Etenim ſicuti licèt arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilo minùs creaturæ ipſæ per propriam virtutem generant & operantur: pariter homines per ſuam poteſtatẽ condunt leges, quæ anteà nõ obligabant: ſed propterea obligant, quia poſitæ ſunt ab hominibus: vt. 5. Ethico. cap. 7. ait Ariſt. Iam verò ius naturæ ecquis neget per ſe obligare?

Ariſtot.

¶ Almain in. q. de poteſta. Eccleſia. cap. 12. cõcedit poteſtatẽ Eccleſiaſticã obligare poſſe ad culpam mortalem, quia Papa eſt vicarius Chriſti: negat id tamẽ de ciuili niſi Gerſonico modo. Nihilo minùs veriſsimũ etiã eſt de ciuili, vt ſuprà expoſitũ eſt ac demonſtratũ.

Almain.

¶ Vnde ad argumẽta Gerſonis & ad ea quæ nos adiecimus facile eſt reſpondere. Etenim licèt Deus ſolus gratiã conferat, nõ tamẽ ipſe aufert, ſed nos per ſcelera noſtra: & ideo nihil obſtat quo minùs homines ex ſua ipſius inſtitutione leges cõſtituant, quarum tranſgreſſores de gratia eius decidãt, eò quòd ſuis miniſtris nõ obtemperârunt: obidq; quã homines nequeunt æternam pœnam infligere, ipſe, veluti ſummus omnium iudex, infligat.

Ad primum argumentũ Gerſonis.

¶ Neq; obſtat quòd poteſtas ciuilis nõ ſe extendat ad remittenda peccata: quia diuerſa ſunt miniſteria Dei, vt ait Paul. vbi autẽ Auguſt. dixit peccatum eſſe contra legem Dei, legem æternam inſinuauit, à qua omnes deriuantur, etiam humanæ: quo ideo vno latisſimo nomine omnes cõprehendit.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad intellectũ autẽ alius argumenti, videlicet quomodò leges principum obligent ad culpam: vtrùm ſcilicet pro arbitrio ſuo, an verò ex natura legis. Notandum eſt diſcrimen inter Eccleſiaſticam poteſtatem & ciuilem. Eccleſiaſtici enim Prælati, quia ſpiritualium iudices ſunt, poſſunt leges condere: non modò conſtituendo opera in ſpecie certa virtutis aut vitij, verùm etiam diſcernendo inter veniale & mortale, atq; adeò decernendo tranſgreſsionem ſuæ legis eſſe mortale crimen: ſæculares autem principes id nequeunt definire, ſcilicet vt leges ſuæ ſub culpa veniali aut mortali ſeruentur, ſed duntaxat conſtituunt opera in ſpecie virtutis aut vitij. An verò tranſgreſsio vel omiſsio mortalem labem tranſ-

Ad poſtremũ argumentũ. — *Diſcrimẽ inter Eccleſiaſticã poteſtatem & Ciuilem.*

greſſori impingat, ex rerum natura examinandum eſt. Dicamus exempli gratia: Præcipit Rex tempore famis frumentũ nõ aſportari à regno, aut tempore inſtãtis belli arma indui. Cõſtituit ergò illa opera in ſpecie obedientiæ: & ſecundum ſpeciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale eſt tunc nõ obtemperare. Præcipit autem aut nõ equitare mulas, aut ſericis non indui, quod inde incipit eſſe temperantiæ virtus: aut non ferre arma, quod iam inde eſt virtus pacis: ſi parui referunt, erit inobedientia nõ grauior quàm venialis. ¶ Sed ſoluenda tunc reſtat alia ſuperior obiectio: nempè ꝙ tunc Princeps non poſſet leges ferre quæ nõ obligarent ad culpã: quod eſt falſum: cùm in religionibus tales ſint leges in vſu. Negatur autem cõſequentia.

Quæſtio.

Sed ſciſcitaris iam ſignum quo dignoſcendum eſt quænam lex obliget ad culpam, quæ verò minimè.

Iuriſconſultorum ſententia.

Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus ſubnectitur pœna, nõ obligare ad culpam: hoc autem ſtatim articulo proximo repudiabitur.

Caietanus.

Caieta. autem in materia de ieiunio ait non ſatis conſtare legem ieiunij obligare ad mortale: quia non eſt lata cum illo additamento ſub mortali reatu: vbi inſinuat legem quæ id non explicat, non obligare ad culpam.

Error Caietani.

Porrò autem (niſi ego fallor) grauiſsimè de hoc ipſe falſus eſt. Leges enim nunquàm ferri cõſueuerunt cum tali acceſsione, Præcipimus ſub reatu culpæ mortalis vel venialis. ſed ex operis natura & grauitate illud eſt perpendendum. Quocircà fidiſsima regula eſt:

Pulchra regula.

Omnis lex quæ abſolutè fertur, hoc eſt quæ contrarium nõ explicat, obligat ad culpam, vel venialem vel mortalem ſecundùm pretium operis.

Ratio regulæ.

Et ratio eſt liquida: quoniã lex ſecum affert obedientiæ præceptũ: obedientia autem per ſe eſt virtus, & inobedientia, peccatum. Quo fit vt quicunq; legem ferre voluerint, ſiue ſæculares Principes, ſiue Eccleſiaſtici præpoſiti, quæ non obliget ad culpã, illud debent explanare. Neq; aliud poteſt cõſtitui ſignum. Documento ſunt conſtitutiones noſtræ: in quarum capite ſic habetur, Regula noſtra & conſtitutiones non obligant nos ad culpam ſed ad pœnam: niſi propter præceptum vel contemptum. Quod quidẽ, documentum eſt, ꝙ niſi illa fieret adiectio, non poſſet non obligare ad culpam.

Poſtremum dubium.

¶ Supremum autem dubium in calce quæſtionis ſupereſt. Vtrùm eatenus leges humanæ ſub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt mors etiã ſit anteà ſubeũda, quàm vel omiſſione vel tranſgreſsione violetur.

Ratio dubitandi.

Apparet enim non tantum ineſſe virium in legiſlatoribus humanis: cùm non ſint domini vitæ & mortis.

Caietanus.

Caieta. 1. 2. q. 96. art. 4. conſtituit regulam quòd omnis lex humana quæ obligat ad mortale, obligat ſubinde pro ſui obſeruatione mortem perpeti, niſi caſus aliquis benignitate legum excipiatur.

Fundamentum Caieta.

Ratio eius eſt, quòd mors animæ fugienda eſt prorſus antequàm corporis: obidq; cùm lex humana obliget ad mortale, citiùs ſuccumbendum eſt gladio, quàm legi obuiandum. Imò, inquit, perinde eſt dicere, legem humanam non poſſe obligare ad mortem pro ſui obſeruatione, ac non poſſe conſtituere actum in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potiùs enim debet homo interire, quàm cum conſanguinea matrimonium cõtrahere. Et in cap. Sacris. de his quæ vi met. ve cauſ. fiunt, ait Innocent. quòd cùm pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurrere, nullo obſtante metu licet cum excommunicatis communicare.

Quo ſenſu Caietani opinio verum habeat.

¶ Arbitror tamen ſic verum eſſe humanam legem valere tanto cum rigore obligare, vt tamen Caietañ. reſponſio cenſura indigeat. Igitur primùm omnium certum eſt tanti referre poſſe reipublicæ id quod præcipitur, vt lex pro ſui obſeruatione ad mortem vſq; obliget. Etenim cùm Princeps in bello militi præcipit locum ſeruare, vnde pręſentaneum periculum reipublicæ exiſtit, vitam potiùs quàm locum deſerere debet. Imò quoties quidpiam ſub pœna capitis iubet, periculũ ſubeundum eſt capitis pro legis cuſtodia. Nam etſi Princeps nõ ſit abſolutè dominus vitæ, vti Deus: tamen accidente cauſa poteſt ſubditos exponere morti, ſicut totũ partes.

Regula Caietani non eſt vniuerſalis.

Nihilo minùs nõ eſt vſq; adeò vniuerſalis regula Caietani. Neq; idẽ eſt obligare ad mortale, & obligare nõ obſtãte periculo mortis:

Soluitur ratio Caietani.

nã lex ieiunij proculdubio ſub reatu mortali obligat: & nihilo minùs ſi tyrannus mortem alicui minaretur niſi ieiunium frangeret, nulla porrò eſſet culpa illud frangere: niſi dum tyrannus in cõtemptum legis ad id cogeret: tunc enĩ teneretur Chriſtianus potiùs mori. Enimuerò quãuis potiùs ſit moriendũ, ꝙ peccandũ, nihilo minùs nõ pręſumitur lex tã rigidè ſemper cogere. Et ideò an lex obliget ad mortem oppetendã nécne, examinandũ eſt ex operis grauitate. Quin verò neq; lex diuina cum illa acrimonia nos vbiq; obligat.

Nemo

Leges Eccleſiaſticæ non obligant cũ diſcrimine mortis. Nemo enim tenetur vel ſe vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia ſuſcipere ſacramenta. Quin verò crediderim Eccleſiaſticas leges nunquàm obligare tanta cogendi vehementia, niſi quando vel contemptus eiuſdem legis interueniret, vel iniuria fidei. *Ratio dicti.* Et ratio eſt: quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, ſed metu: ſicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat contra obedientiã, ſed cõtra temperantiam. *Satisfit aliis argumentis Caietani.* Quod autem nullo metu poſsit quis contrahere cum conſanguinea: hoc eſt, quia non eſt materia matrimonij, nec fieri poteſt per metum: ſed talis concubitus eſſet fornicatio. Illud autẽ caput, Sacris, citatum omnes intelligunt de communicatione in ſacris & interueniente ſcandalo. Si enim dum ſacerdos coràm notorijs excommunicatis celebrat plebs acciperet ſcandalũ, ſuſpicans leges Eccleſiaſticas nullius eſſe valoris, aut illum eſſe manifeſtariũ inobedientem: in tali caſu potiùs deberet mori, quàm id facere. Aliâs communicare cũ excommunicatis ad fugiendum periculum mortis, nõ eſſet lethale crimen.

Ad primum argumentũ. RESTAT ergò reſpondere ad argumenta in capite quæſtionis propoſita. Primũ autem iam ſolutũ eſt ſic, ſcilicet, ꝙ licèt homo per ſe poteſtatem nõ habeat in foro Dei, tamen tanq̃ eius miniſterio fungens præcipere id poteſt: cui qui reſtiterit, reſiſtit eius ordinationi, & ipſe ſibi damnationem acquirit ſecundùm Paul. ad Rom. 13. *Paulus.* ❡ Secundo autẽ *Ad ſecundũ argumentũ.* argumento conceditur patremfamiliâs obligare poſſe ſuos liberos ad mortale. Vt ſi rem illis eximij põderis æquiſsimè & ſeuerisſimè præciperet. Nam & eorum poteſtas à Domino Deo eſt: nimirum præcipiente liberis honorare parẽtes. *Auguſtin⁹.* Vnde Auguſt. ſuper Pſal. 70. Vbi iubet pater quod cõtra Dominum nõ ſit, ſic audiendus eſt quomodò Deus. *Salomon.* Et Salom. Prouer. 6. Conſerua fili mi præcepta patris tui. *Paulus.* Et Apoſtolus ad Ro. 1. alijs criminibus annumerat nõ obedire parẽtibus. *Ambroſius.* Super quibus verbis Ambr. Quanta, inquit, inſolẽtia arrepti ſunt, vt neq; parẽtes ſuos quos authores in natiuitate habent agnoſcerent: hoc enim eſt eſſe ſine intellectu: ſine charitate ſcilicet Dei: peccatum autem charitati Dei aduerſum, mortale eſt. Et Deute. 21. Pœna mortis decernebatur filio qui contumax eſſet & proteruus, neq; audiret patris aut matris imperiũ, & coërcitus obedire cõtemneret. Verba ſunt legis. *Ariſtot.* Quin verò & inter omnes naturales obedientias (vt. 1. Poli. Ariſt. docet) hæc eſt prima quæ parẽtibus debetur. At & vxor quandoque teneretur ſub tali reatu obedire marito, tametſi eius præcepta, quia vi coërciua carent, vim non habeant legum. An verò in famulos & reliquam familiam eadem fungatur authoritate, non facilè crediderim. ❡ Ad tertium reſponſum eſt in tertia concluſione, *Ad tertium argumentũ.* quòd leges diuinis aduerſantes, nõ habent legum robur, ſed ſunt potiùs cõculcandæ. ❡ Et ad eundem propè modum reſpondetur ad quartum, *Ad quartũ.* ꝙ ſententiæ, quæ ideò penitùs iuſtę ſunt quod ſecundùm tantùm exterum forum in falſa præſumptione fundantur, non obligant in conſcientia: quia cùm ſint veritati cõtrariæ, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuerſimodè tamen conſiderantur. Nam dum ſententia diuinæ legi non eſt omninò contraria, tunc condemnatus, licèt poſsit quomodocunq;, citra ſcandalum & vim iudici illatam, iudicio ſe eximere, poteſt nihilò minùs & eidem auſcultare. Vt cõtingit quando innocens cõdemnatur. Quando verò diuina lex omninò eſt contraria, vt dum quis cogitur illam cognoſcere quæ verè non eſt ſua, citiùs debet mori q̃ obedire. ❡ Et pari modo reſpondetur ad quintum. *Ad quintũ.* Quando enim leges humanę iniquæ ſunt in ſubditos, ſi citra ſcandalum fieri poteſt, non eſt in conſcientia eis obediendum: ſecùs ſi tale ſcandalum oriretur.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm oĩs pœnalis lex obliget ad culpam.

DVOS hîc articulos adhibere eſt operępretium de lege pœnali, in qua nõnihil ſubeſt ſingularis ambiguitatis. Et primò quęritur vtrũ humana lex quæ obligat ad pœnam, pariter obliget & ad culpam. Et arguitur à parte negatiua. In primis leges pœnam irregularitatis cõtinentes, nõ omnes *Prima ratio.* obligant ad culpam: nam iudex qui iuſtè eſt cauſa ſanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo de homicid. voluntario. & Can. aliquãtos. diſt. 51. Et bigamus fit ſimiliter irregularis, vt patet. 34. diſt. cap. ſi cuius. & tamẽ nulla illic ineſt culpa. Nam hæc vna fortè eſt cauſa, ob quam regula iuris exceptionẽ fecit: Sine culpa (niſi ſubſit cauſa) non eſt aliquis puniendus. vnde illud collectum eſt axiôma: Et ſi ſine cauſa nõ poteſt infligi pœna, poteſt tamẽ

Secunda ratio. ſine culpa. ❡ Secundò in religionibus (vt de noſtra iam ſuprà dictū eſt) extant leges obligantes ad pœnam ſine culpa: ergò quotieſcunq; princeps pœnam adnectit legi nō eſt cēſendus obligare ad culpā, ſed pœna eſſe cōtentus: nè oraculo illi aduerſetur *Naum.* Naum Prophetæ cap. 1. Non conſurget duplex tribulatio. *Tertia ratio* ❡ Tertiò innumeræ ſunt leges tā diuinæ quàm humanæ quæ nullam induūt præcepti formā, ſed tantùm pœnæ: vt illa Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem. &c̄. quinq; boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue reſtituet. Et. 2. q. 3. Qui nō probauerit quod obiecerit, pœnam quam ipſe intulerit patiatur. Et. l. capitali. ff. de pœnis. Sic habēt leges: Incendiarij capite puniūtur. Fœnerarij capite puniendi ſunt. & multæ ſunt ſimiles quibus nihil prorſus præcipitur, aut prohibetur, ſed pœna tantùm ſtatuitur: illæ ergò nō obligāt ad culpā, ſed prorſus ad pœnā. ❡ In contrariū eſt Canonicū ius: Can. Satis peruerſum. 56. diſt. vbi habetur, ſatis eſſe peruerſum vt quis ſuis officijs priuetur, quē ſua culpa vel facinus à ſuo gradu nō deijcit. Et idem notatur. l. ſi putator. ff. ad. l. Aqui.

QVæſtio hæc, ſi natura pœnæ ſatis perpenderetur, nō erat cur reuocaretur in dubiū: adeò res per ſeipſa liquet. Sed q̄a vulgus neſcio quo colore ait legem quæ obligat ad pœnā nō obligare ad culpam, neceſſe eſt errorem hūc elidere. *Concluſio reſponſiua.* ❡ Reſpōdetur ergò vnica generali cōcluſione. Nulla prorſus eſt lex pœnalis, ſi legitimè ſit pœnalis nominanda, quæ nō obliget ad culpā: niſi contrariā intentionem expreſſerit, dicendo, nō intendimus obligare ad culpā, aut quid ſimile: vt ſuperiori queſti. expoſitū eſt. *S. Thomas.* Cōcluſio eſt S. Tho. 22. q. 108. ar. 4. vbi eam, vt pleraq; oīa luculenter dilucidat: Et eſt lumine naturali notiſsima. *Ratio quæſtionis.* Pœna enim, vel ipſo atteſtante nomine, tam cognatā habet cōnexionem ad culpā, vt pœnæ, neq; rem habeat, neq; iuſtum nomē, niſi ſit pro culpa poſita. Loquimur enim hîc de pœna iuridica pro eo quod eſt vltio & vindicta. Nam accipitur pœna quoq; Phyſicè pro cruciatu quē quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neq; opus porrò eſt alia probatione præter nominis ſignificationē. Vindicare enim & vlciſci, & ſuppliciū poſcere, atq; adeò pœnā infligere, neutiq̄ niſi pro culpa fas eſt. Quocircà niſi culpa adſit impropriè, & præter verborum ſignificatū vſurpatur. Fit enim per pœnā iuſta repenſio culpæ: nempè vt qui ſuæ obſequens voluntati deliquit (nam ſecundū Auguſtinū: vbi nō eſt voluntariū, nō eſt peccatum.) cōtra eandē ſuā voluntatem patiatur. *Secunda ratio.* ❡ Secundò id probatur. Leges humanæ (vt proximo articulo conſtitutū eſt) ſi abſq; pœnæ cōminatione abſolutè ponātur, ad culpā obligāt: at cōminatio pœnę legi appoſita nō eſt cōtrarij ſignum: ergò tunc etiā eadem manet obligatio ad culpā. Probatur minor: quia cōminatio pœnæ natura ſua illuc ſpectat, vt obſeruantius lex cuſtodiatur. Ea nanq; ratione in illo articulo de legis actibus dictum eſt vnū eſſe punire, ꝙ ſicut in ſpeculabilibus per principia inducūtur cōcluſiones: ità & in practicis per cōminationem pœnæ inducitur obſeruātia præcepti: ergò nō ſolùm pœna nō eſt indiciū ablatæ culpæ, verùm cōtrà, apertū eſt teſtimoniū grauitatis ipſius, quæ de trāſgreſsione omiſsioneq; legis contrahitur. *Tertia ratio* ❡ Tertiò arguitur. Huius cauſa quòd maior minórve aut maxima aſſuatur legi pœna, nō alia afferri poteſt, q̄ proportio culpæ: iuxta illud Deut. 25. iuxta menſuram delicti erit & plagarū modus. cuius ſimile eſt. c. Exiuit. extrà, de his quę fi. à ma. par. cap. &. c. Fœlicis. de pœn. lib. 6. ergò quęcunq; pœna teſtimonium eſt culpæ. *Quarta ratio.* ❡ Accedit quartò & diuinum exemplū. Illa enim lege quā Deus primā poſuit parentibus noſtris in ſtatu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam lōgè grauiſsima erat, & enormiſsima, truculentiſsimā pœnā cōminatus eſt, dicēs: In quacunq; hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factū eſt vt mors, morbiq; ac cæteræ calamitates & ærumnæ, quæ ſi in puris eſſemus naturalibus cōditi, nō pœnæ, ſed natura nobis eſſent: iam nūc ob culpā Adæ expoliātis nos originali iuſtitia, quę nos ab his ſeruaſſet incolumes, pœnæ & dicuntur & ſunt: Proptereà ꝙ modo quodam eius nos parentis volūtate peccauimus. Punitur ergò nemo niſi ob culpā, ſiue ſuā propriā, ſiue ſuorum parentum, quorū pars quodammodò exiſtit. Vnde illud Exod. 20. Ego ſum Deus zelótes viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiā & quartā generationē. Fateor nos quidē quandoq; à Deo flagellari, nō ſolū ob delicta præterita, verùm vt in futurum cautiores viuamus: *Roboratur concluſio exēplis ſacrarū literarū.* illa verò flagella non tam pœna ſunt quàm præſeruatoriæ medicinæ. Prætereà & in originis culpā cuncta reſoluuntur. Deinde & alijs Dei exemplis eadem concluſio confirmatur. *Exod. 21.* *Leui. 20.* Etenim Exod. 21. & Leuit. 20.

iuxta grauitates ſcelerũ pœnas ſtatuit: Qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur. Si mœchatus fuerit quis cum vxore alteri⁹, morte moriatur &c̃. Quapropter etſi in euãgelio præceptis Decalogi nulla ſit adiuncta pœna, tamen per humanas leges adhibitę ſunt: vt ſcilicet homicida, & fur, & reliqui nequam impuriq; homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et eſt profectò cauilloſum diuerticulum dicere, aliud eſſe in legib⁹ diuinis quàm in humanis: cùm potiùs leges humanæ diuinarum eſſe debeant imitatrices. ¶ Ecquis prætereà dubitet, quin cùm Rex pœnam capitis comminatus militi iubet nè locũ deſerat, mortalis ſit culpa inde referre pedẽ? Quin verò infallibilis regula eſt ꝙ in neminẽ poteſt princeps pœnã capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis decernere, niſi pro tranſgreſsione vel omiſsione legis quæ ſit lethalis culpa. Profectò non video vnde hæc pluſquàm vulgaris opinio prodire potuit, ꝙ leges obligantes ad pœnã non obligent ad culpam. Cùm pœna ſuapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudicium ſit culpæ. Sed tamen qui eam inuexerunt non ſunt illi qui de natura rerũ philoſophãtur. ¶ At verò alij Doctores hac parte doctiores, licèt concluſionem noſtram non prorſus denegent, moderantur tamen hac diſtinctione, quam ex Henrico Gandenſi quolib. 3. q. 22. deſumunt. Ille nanque fortaſſe fuit qui vulgari opinioni quam modò impugnabamus, anſam porrexit. Tametſi ipſe moderatiùs opinatus eſt. Diſtinctio eius eſt hæc: Legum pœnalium alię ſunt quę præceptum explicãt vel prohibitionem, cui pœnæ cõminationem adiungũt: & has, qui illum defendunt, appellãt pœnales mixtas, hoc eſt obligãtes ad culpã pariter & pœnã: ſed aliæ ſunt quæ nullam exprimunt neu præceptionem, neu prohibitionem, ſed tantùm pœnam ſub conditione: quarum figuram in tertio argumẽto propoſuimus. Atq; has appellant purè pœnales. Aiunt ergò illas mixtas obligare ad culpam: has verò puras, minimè. Veruntamen (vt ſalua id authorum exiſtimatione dixerim, qui digni ſunt pretio) callere mihi nõ videor vim huius diſtinctionis. Imò inconcuſſam arbitror vniuerſalem veritatẽ noſtræ concluſionis: nempè quòd nihil habere poteſt rationem pœnæ, niſi vbi ſubeſt culpa, propter rationes factas. Sed abſente culpa id quod fert imaginem pœnę, potiùs erit pretium, vel pactum, vel quid aliud, vt ſtatim in ſolutione ad tertium patebit.

Aliorum opinio.

Henricus.

Exploditur præterita opinio.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd irregularitas, quæ non delicto ponitur (nã de illis ſecùs res habet) neutiquàm rationem induit pœnæ, ſed indecentiæ cuiuſdam, quæ hominem ad ſacros ordines ſacrorumq; functiones reddit inhabilẽ. Ecquis enim dicat ſi iudex iuſtiſsimè addixit hominem ſupplicio, veluti pœnã illi ſtatui nè poſsit ad ſacros ordines promoueri? ecquis inquam egregiæ virtuti pœnam vnquàm oppoſuit? Sed eſt indecôrum atq; indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturi ſumus) vt qui ſanguine contaminatur, ſacramẽta innocentiſſimi Agni diſpenſet. Pari nanq; ratione bigamus, non in pœnam, ſed propter ſignificationem, quia Chriſtus vnicam ſibi eccleſiam deſponſauit, fit irregularis. Quẽadmodùm & conſanguinei contrahendo matrimonio inhabiles ſunt & inidonei: non certè in pœnam, ſed propter rei abſurditatem. Quapropter regula iuris vniuerſalem continet veritatẽ, quòd ſine culpa non eſt aliquis puniendus. Nam interiecta parentheſis (niſi ſubſit cauſa) ſi gloſſam auſcultes, ſolũ docet, vbi interuenerit citra culpam cauſa, contingere poſſe vt homo propter indecentiam, quam irregularitatem vocant, ab aliqua dignitate repellatur. Quanuis eadem parentheſis aliter à diuo Tho. loco citato quàm à gloſſatore intelligatur: videlicet de flagellis iam memoratis diuinis, quę non tam in pœnã commiſſorum criminũ, quàm ceu medicinæ in futurum infliguntur. ¶ Ad ſecundum reſponſum ſatis eſt quòd vbi lex ſuam expreſſerit intentionem non obligãdi ad culpam, ſalua res erit. Inde tamẽ non ſequitur vt vbi abſq; tali expreſsione ſubiũgitur pœna, tollatur ſubinde culpa. Nam verbum prophetiæ Naum nihil ad rem attinet: haud enim duplex illic tribulatio idem eſt quod culpa & pœna. Sed illa ſententia miſericordiam Dei deſignat, qui pœna ſemel ad iuſtũ perſoluta, nunquàm alteram repoſcit. ¶ Circa tertium argumentum. Illi qui diſtinctionẽ Henrici defenſant, contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neq; illarum vllam quæ extant Leui. 20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, mœchus & adultera morte moriantur &c̃. Breuiter, nullam ſeu Canonicã ſeu ciuilem

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium.

quæ ponitur ſub hac cōditionis figura, obligare putant ad culpam: ſed illas præciſè quę iubendo explicant quidpiam fieri aut non fieri ſub pœnæ comminatione: vt eſt illa, Omnis vtriuſque ſexus. de pœni. & remiſ. Qua præcipitur vt omnis ſemel in anno peccata ſua confiteatur, & ſaltem in die Paſchæ Euchariſtiæ ſacramētum ſuſcipiat: alioquin & viuēs ab eccleſiæ ingreſſu arceatur, & moriens eccleſiaſtica careat ſepultura. Hîc autē duo adnotauerim. Vnum quòd etſi vera ſit hæc opinio, nihil veritati concluſionis noſtræ detrahitur: quoniam illę pœnæ non ſtatuuntur niſi pro culpis, quæ, vel illis, vel alijs legibus vetātur. Alterum eſt quòd illas ego leges pœnales, ſiue diuinas, ſiue canonicas, ſiue ciuiles, quæ delictis pœnas decernunt, negare non auderem quin obligent ad culpam. Nam quanuis illa delicta alijs mandatis nō eſſent prohibita, in illis certè ſatis exprimitur, pœnas illas & maximè capitales ad cohibendas culpas illic inſinuatas inſtitui, quæ ideò culpæ illic virtualiter prohibētur. Vtendum ergò arbitror hac diſtinctione: Quando pœna applicatur culpæ, vti in dictis legibus, obligatio fit ſub reatu culpæ: quando verò lex formam habet potiùs conceſsionis aut diſpenſationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, ſed tamen neque id quod ſub imagine pœnæ ſubiungitur, habet veram rationem pœnæ, ſed pretij aut cōuentionis. Subdamus exēpla. Hæc lex: qui frumentū è regno euexerit, illud perdat aut talem luat pœnam: re vera obligat ad culpā. Attamē ſi intētio Regis non eſſet diſtractionem frumenti prohibere, ſed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: ſed tamen conditio ſubiuncta non eſſet pœna, ſed cōceſsionis pretium, vt qui vellet euehere, tantum contribueret. Sicut & reſpublica poteſt, & vetando legem hanc ferre, Qui ligna in nemore cæciderit, tali plectatur pœna: & rurſum ſinendo pro pretio, Qui cæciderit, tantū ſoluat. Eodem modo, Si quis mulā equitauerit, illam perdat: profectò (vt reor) ad culpam obligat: ſed ſi poſt latam legem ciues diſpenſationem procurarent, vellentq; eam pretio redimere, tunc lex hæc, Qui mulam equitauerit tātum ſoluat, non eſt pœnalis: quia neq; prohibitoria, ſed potiùs conceſſoria. ℭ Quòd ſi contrà nobis obijciantur inſtitutiones noſtræ, aliarumque religionum, in quibus ſic habetur: Nolumus obligare ad culpam ſed ad pœnā: vbi pœna ſine culpa nominatur: Reſpondetur tales nō eſſe propriè ac legitimè pœnas, ſed ſunt quaſi conuentiones & pacta: quia monachi tali ſe volunt voto aſtringere, vt ſi hæc fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non ineptè pœnæ, quia propter res vetitas exiguntur, ac rependuntur. Cuius inſtar in noſtro libello de Abuſu iuramentorum cauēdo, dicebamus quòd citra obligationem ad nouam culpam poteſt quiſq; ſe aſtringere vt quotieſcunq; iuramēto fuerit abuſus, tantum pendat. Allēget hîc etiā contra nos forſan leges aliquas ciuiles ſtatuentes pœnas vbi non apparet ſubeſſe culpa. Quales ſunt illæ de effractoribus carcerum vt fugiāt ff. de effract. l. de ijs. &. ff. de cuſt. & exhib. reor. l. in eos. cùm tamen liceat citra culpam cuicunque vincto id facere. Sed de his libr. 5. q. 6. reſpondebimus, quòd vel eſt illic, vel præſumitur culpa.

Duo aduertenda. *Primum.* *Secundum.* *Diſtinctio.* *Obiectio.* *Reſponſio.* *Altera obiectio.* *Solutio.*

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm lex pœnalis in foro conſcientiæ ante iudicis condemnationem obliget ad pœnam.

ARticulus proximus quo definitum eſt legem pœnalem & ad culpam ſimul & ad pœnā obliligare, in hāc nos diſputationē mittit eidem agnatam, vtrùm ſicuti ad culpam ità & ad pœnam ante iudicis cōdemnationem obliget. ℭ Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiuſmodi (vt dictum eſt) non habēt minorem vim obligandi ad pœnam quàm ad culpam: & ideò legis virtus tam eſt punire (vt ſuprà dictum eſt) quàm imperare: ad culpam autem abſq; iudicis ſentētia obligant: ergò & ad pœnā pari modo obligare poſſunt. ℭ Secūdò arguitur. Iudex vigore legis per ſuam ſententiam obligat ad pœnam: ergò maiori ratione lex per ſe ipſa. Aliter minoris eſſet vigoris lex quàm iudex: cùm tamen contrà tota ſententiæ virtus à lege dimânet. Quin verò quiſq; etiam poteſt ſe ad pœnam obligare quam abſq; vlla ſententia tenetur exoluere, vt dū quis vouit ſi certum admiſerit crimen, tali ſe pœna vltum ire: cur ergò lex id non poſsit? ℭ Tertiò arguitur, leges diuinæ ante iudicis ſententiam obligant ad pœnām: poſſunt ergò & ſimiles humanitùs condi: poſtquàm autoritas humana à diuina deriuatur. Extabat

Primum argumētum affirmatiuæ partis. *Secundum.* *Tertium.*

bat enim antiquitùs Leui.15. lex, vt qui mulierem tetigiſſet fluxu ſanguinis pollutam immundus eſſet vſq; ad veſperam: quæ quidem immundicies abſq; vlla ſententia contrahebatur. Et ſimiles ferè extabant leges de leproſis alijsq; infectis hominibus qui ipſo facto tenebantur ab aliorum ſe arcere contubernio. Item & ſacrificia quæ ad expianda piacula iubebantur offerri tenebãtur delictores in conſcientia ſacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione eccleſia poteſt pro aliquibus peccatis ſtatuere pœnas, ſicuti quadrageſimale ieiuniũ indixit: quas nos meritò pœnitentias tenemur perpeti: ergo lex obligat in conſcientia. His accedit & lex Chriſti Matth.19. Qui dimiſerit vxorem ſuã excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari. qua inſinuatur licere dimittere adulteram quantum ad tori ſeparationem in conſcientia antequàm cauſam in iudicium deferatur: quam quidem pœnam ipſa tenetur pati. ¶ Quartò & de legibus multis humanis arguitur. In primis poteſt defunctus vſumfructũ prædij legare vxori ea lege ſi pudicè vixerit, aut ſi ad ſecundas non tranſierit nuptias: quam idcircò cõditionem cùm primùm fregerit tenetur legatum hæredi remittere. Et poteſt pari ratione qui collegiũ aliquod de ſua ſubſtantia inſtituit leges condere vt quicunq; collegarum hoc aut illud admiſerit crimen, priuatus ſit collegij iuribus, aut quod à collegio receperat reſtituat. quæ quidem leges abſq; alia iudicis ſententia in conſcientia obligant. Et poteſt Rex tali lege iudices miniſtroſq; iuſtitiæ ad munera reipublicæ aſſumere vt quicunq; iudiciũ vendiderit, aut munuſcula ſuſceperit, eo ipſo nulla alia ſpectata ſententia tali aut tali pœnæ ſubiaceat. Quales ſanè leges in Hiſpania alijsq; bene inſtitutis prouincijs extant. Quę quidem profectò conſcientiam perſtringunt. Et in noſtra Vniuerſitate ſtatutum eſt vt ſcholaris qui in petitione Cathedræ prẽſauerit ſeu ambierit, quod ſubornare vocant, ipſo facto ſit ſuffragatoria voce priuatus. ¶ Præterea quintò, cùm Rex lege pretium ſtatuit frumenti vel quarũcunq; aliarũ mercium, adijciẽs trãſgreſſori pœnam, obligat ad eãdem pœnam in conſcientia. Et inter omnes extant leges præſcriptionis quarum virtute poſſeſſor bonæ fidei abſq; vlla iudicis ſententia in cõſcientia acquirit in decẽnio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam immobiliũ: vt latè patet vtroq; Iure, ſub eiſdẽ titulis de præſcripti. hæc autem lex eſt pœnalis: ob negligentiam quippè illius qui tanto temporis interuallo rem ſuam neglexerit priuatur eius dominio: ergò lex pœnalis ante iudicis ſententiam obligat in conſcientia.

Quartum argumentum.

Quintum argumentum.

¶ Sextò arguitur ex. c. ſi qui. de pręſcrip. lib. 6. vbi duo diſtinguũtur modi quibus poteſt quiſpiam rebus poſſeſsis priuari: ſcilicet aut per ſententiam aut ipſo iure. Etenim niſi lex per ſe ante iudicis ſententiam reum mulctaret, inanis eſſet illa diſtinctio: quia non ſupereſſet niſi vnus puniendi modus, ſcilicet per ſentẽtiam. ¶ Septimò leges in iure ſub diuerſa forma ſtatuũtur pœnales. Aliæ quippè ſunt quæ explicant ſententiam ferẽdam: illæ ſcilicet quæ tantùm ſunt monitoriæ, vt habetur in gloſſ. ſuper. c. vnico de ſagitta. videlicet quoties dicitur, Præcipimus ſub pœna ſeu ſub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel ſuſpẽſionis. Vnde illud verbum capituli Dolentis. de celebr. Miſ. ſub pœna ſuſpenſionis penitùs inhibemus, ſic gloſſatores legunt, vt ipſum intelligant ſolùm illic ferẽdam ſententiã comminari. Et expreſsiùs. c. relatum. de iure patro. poſt verbum, ſub anathematis interminatione prohibere curetis, continuò ſubnectitur: Si quis autem prohibitionis veſtræ cõtemptor extiterit, excõmunicationi ſubdatis. Aliæ verò extant vrgentiores leges: puta quæ pœnas non admonendo comminantur, ſed caſtigando infligunt. Quarum vtiq; quatuor habentur cap. cùm ſecũdùm leges. de hæret. lib. 6. Prima, vt contrahentes inceſtas nuptias naturę nefarias, hoc eſt turpitudine ſe contra naturã polluentes, ipſo facto ſuarum rerum dominium perdant. Secũda vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupſerit, omnia bona ipſo iure amittat. Tertia vt illi etiã qui arma vel ſpecies ad hoſtes fidei tranſuexerint, earundem ſpecierum & rerũ proprietate hoc ipſo priuentur. Ac præ omnib[9] Quartò, vt hæretici ipſo facto priuentur bonis ſuis, quæ fiſco adiudicentur: quæ quidem priuationes ipſo facto (vt illic refertur) fiunt ſecundùm ciuiles leges. His inſuper Quint[9] adhibetur caſus in crimine lęſæ Maieſtatis, vt habetur l. fin. C. ad legem Iuli. maieſt. Et ſextus iure Can. aduerſus eos qui vel Romanæ eccleſiæ Cardinalem percuſſerint, vel ceperint, vt patet in. c. Fœlicis. de pœnis. Nam hi reputantur eccleſiæ maieſtatẽ læſiſſe. Et ſeptima eſt lex

Sextum argumentum.

Septimum.

libr. 6

lex ſimilis in eos qui mutilant, vulnerāt &c. Romipetas, vel peregrinos in Hieruſalem: vt patet ex more Romano quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atq; ſuis priuati bonis. Vniuerſos inquam hoc genus criminoſos legibus ſancitum eſt ipſo facto rebus ſuis mulctari. Vnde fit conſequens leges obligare ad pœnā in foro conſcientiæ: nam aliâs nullum ſupereſſet interſtitium inter huiuſmodi leges atq; alias monitorias. Et confirmatur ratio: quia pœna excommunicationis, ſuſpenſionis & irregularitatis ipſo facto ante iudicis ſentētiā incurrit. ¶ Octauò lōgè vrgentiùs arguitur ex cap. pro humani. de homi. volunt. lib. 6. Illic enim in eos qui per Aſſaſinos quempiā occiderint, illa profertur ſententia vt excommunicati omni honore & ordine & officio & beneficio ipſo facto priuentur, eademq; liberè alijs conferantur. Itâq; poſtquàm ſcelus probabilibus argumentis cōſtiterit, nullatenùs alia ſententia requiratur. Verba legis ſunt. Accedit & vehemētiori tenore Pauli ſecūdi Decretalis Extrauagans, Ambitioſę. in qua aduerſus illos qui eccleſiaſtica bona alienauerint truculētior denuntiatur cenſura: nempè vt ipſo facto abſq; declaratione aliqua ſint ſuis beneficijs & dignitatibus priuati. ¶ In contrarium autem facit quod in eodem cap. cùm ſecundùm leges. poſt illud verbum, Bona hæreticorum ipſo iure decernimus confiſcata: ſubiungitur, Confiſcationis tamen huiuſmodi executio, vel bonorū ipſorum occupatio fieri nō debet per principes, aut alios dominos temporales (iuxta Gregorij Papæ prædeceſſoris noſtri declarationem) antequàm per Epiſcopum loci vel aliam perſonam eccleſiaſticam, quæ ſuper hoc habet poteſtatem, ſententia ſuper eodē crimine fuerit promulgata.

Octauum argumentum.

Paulus ſecūdus.

QVæſtionem præſentem pluribus quàm fortè par eſſet diſſertam curabo: eò ꝙ viri egregiè docti illā cōtrouertunt. Quorum eſt Alphonſ. Caſtro Franciſcanus, de literis certè & religione benemeritus, ac mihi perinde obſeruandus. Nam quanuis tum in alijs, tum etiam forſan & in hoc certiùs me rem coniectauerit, videor mihi tamē paulò aliter ſentire. Reſpōdebo ergò more noſtro ad quęſtionē quinq; cōcluſionibus: ac perinde rationibus ac teſtimonijs quæ cōtrà obijciuntur pro meo captu ſatagam reſpondere. Neq; verò tanti diſputationem feciſſem niſi tanti familiæ Chriſtianæ referret conſcientias de hac re informari. Quò autē perſpicua ſit lucidaq; oratio, ex multis quæ de lege pœnali diſputantur, hoc ſolùm ad rem potiſsimùm ſcire pertinet. Vtrùm eo ipſo quòd quis tranſgreditur legem, quæ ipſo facto tranſgreſſorem ſuis bonis priuat, teneatur in conſcientia fiſco eadē bona mancipare: an verò citra culpā poſsit ea retinere vſq; ad iudicis ſententiam: vel ob id quòd illuc vſque dominium retinet: vel quia poſſeſsionis ſeu cōceſsionis iure potitur. Hæc nanq;, quæ cauſam interrogat, noua eſt quæſtio.

Fit planus quæſtionis titulus.

¶ Prima ergò eſto concluſio. Lex pœnalis ob id quòd dicat ipſo facto, vel ipſo iure, aut quid ſimile, nō obligat ad pœnam ante ſententiam à iudice latam, ſic vt reus teneatur in conſcientia bona ſua ſtatim cōmiſſa culpa à ſe abalienare. Sed ſi quæ lex taliter obligat, aliundè arbitrādum eſt. Hanc ergò concluſionem Abbati Panormitano, ſalua eius autoritate, è regione contraponimus. Cuius regula eſt ſuper. c. Canonū. de conſtitu. & c. dilecti, de arbit. quòd ille cuius bona ſunt ipſo facto confiſcata, non poteſt illa cum bona conſcientia retinere: quia ſtatim ſunt, inquit, acquiſita fiſco. Verba eius ſunt in dict. c. Canonū. Et quoniam teſtimonia naturalibus rationibus eluceſcunt, ab eiuſmodi rationibus exordiar. Eò præſertim quòd patroni contrariæ ſententiæ illi principio nitūtur, ꝙ nullum (vt aiunt) ius, vel humanū, vel diuinum, vel naturale ſententiam noſtrā adſtruit: cùm tamen licet lex nulla, humana aut diuina, expreſſè hoc aſſerat, naturales rationes legis naturalis ſint interpretes. Quare prudenter idem religioſus author Theologos curauit admonitos, nè citationibus Doctorum eſſent contenti. ¶ Ratio ergò prima eſt hæc. Pœna (vt nomen ipſum ſonat) inde dicitur, quòd paſsio eſt: natura autem abhorret vt idem ſit agens & patiens: ergò lex quæ miniſtrum meipſum faceret executorem meæ pœnæ, non eſſet naturæ conformis: atque adeò cùm (vt ſuprà dictum eſt) humanæ leges à naturali deriuentur, nulla ſic eſt obligatoria. At quoniam patronis cōtrariæ opinionis perquàm debilis apparet hæc ratio, perpendamus quanti ſit pōderis. Lex, regula eſt inanimis noſtrarum actionum, quæ per iuſtitiæ miniſtros applicanda ſubditis eſt: ergò ad miniſtros pertinet ſuos ſubditos ad legis obſeruantiam cogere: coactio autem fit per pœnæ inflictionem: ergò talis

Prima cōcluſio.

Panormitanus.

Præfatæ cōcluſioni naturales rationes aſtipulātur.

Prima ratio pro cōcluſione.

Explicatur præterita ratio.

talis animaduerſio ad iudicem pertinet: & contra naturam reo in ſe ipſum committeretur. Ob id nanq; Ariſto. 5. Ethic. appellauit iudicem iuſtum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter ſi ego bene conijcio, lex pœnalis duobus membris ad diuerſos loquitur. Cùm enim iubet nè quis quid faciat, ſubditos alloquitur: cũ verò addit contrà faciens eo ipſo dominium rerum perdat, aut ipſo iure bona amittat, aut bona eius ſint confiſcata, non tam cum ſubditis loquitur, quàm cũ iudicibus, iuſtitię executoribus, quibus talẽ imperat animaduerſionem. ¶ Secundò (quod mihi vrgens argumentum eſt) quantunuis lex pœnam cõminetur, æquiſsimum tamen naturæ ius illæſum ſeruat: quod eſt vt delinquens audiatur. Hinc nanq; illa emanauit conſtitutiſsima firmiſsimaq; ſentẽtia Greg. de cauſ. poſ. & propri. c. ſuſceptis. Nos contra inauditã partem nihil poſſumus definire. Non ait ſolùm, non volumus, ſed non poſſumus: Natura ſcilicet id vetante. Enimuerò cùm lex (vt ſuprà monſtratum eſt) in communi feratur, neque ſingulares contingentium circũſtantias potuerit proſpicere, munus hoc delegatum eſt iudici, vt eiſdem perſpectis ſententiam ferat. Poteſt ſiquidem reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem, vel vehementiſsimam occaſionem, vel fortaſſe quòd nõ tam grauiter in legem impegerit, vt dignus ſit totius pœnæ acerbitate. Quapropter etiã in crimine hæreſeos, quod omnium eſt impientiſsimum, & execrabiliſsimum, auditur hęreticus quouis modo voluerit ſuum factũ excuſare. Et contingit ſæpiſsimè tam tenue eſſe delictum, vt non agatur in ipſum toto rigore iuris, atq; adeò neq; expolietur omnibus ſuis bonis. Et pari ratione, imò æquiori in crimine læſæ Maieſtatis atq; in alijs quibuſcunq; perpendenda eſt cauſa in particulari, & ſecundùm grauitatem aut leuitatem iudicandũ: etiam ſi lex millies dicat ipſo iure & ipſo facto & eo ipſo: quoniã epieikeia nulla poteſt lege à iudicijs ablegari. Quapropter quòd lex ait, ipſo facto, idem eſt quod ex natura, & genere facti: cui nõ obſtat quo minùs de quantitate & modo facti ſit rurſus expendenda pœna: quemadmodùm ab ipſo legiſlatore ſi præſens eſſet, fieret. Et inde quoq; alia ſanctiſsima lex dimanauit, vt nemo niſi vel confeſſus cõdemnetur, vel conuictus: vt habet Can. Nos in quenquam. & Can. Iudex. 1. q. 7. Quòd ſi ratio hęc ſuſcipit, vide in quas anguſtias miſerum delictorem conijcias, ſi ante ſententiam iudicis teneatur bona ipſe ſua (vt habet contraria opinio) fiſco tradere. Profectò non ſolùm eum cogis vt executor ſit legis aduerſum ſeipſum, qđ natura non fert, verùm & iudicem cõſtituis: nempè vt ipſe perpendat an delictum ſuum tantam mereatur pœnam. Fac exempli gratia, hominẽ ſcientẽ ac prudentẽ leuem hæreſin ſecum, tum mente concepiſſe, tum etiam protuliſſe ore, in qua diem tantùm vel præciſam horam priuatim durauit: Vtrùm ſtatim eum in conſcientia cogere debes, vt ampliſsimã ſuã ſubſtantiã, etiã dum ditiſsimus eſt, fiſco offerat: quanuis in mentem redactus firmus ſit iam in fide. Re vera atrociſsima eſſet cẽſura: neq; vllus, neu ſæcularis neu eccleſiaſticus iudex talem pronuntiaſſet ſententiam, tantum abeſt vt eſſet priuatim in cõſcientia cogendus. Et tamẽ ſi vera eſſet cõtraria opinio, maximè eorum qui tenent etiam pro occulto crimine quod nullatenùs probari poteſt, incurri in pœnam iuris, cogendus eſſet: quoniam qui nullam ſibi poteſt ignorantiam prætexere, verè hæreticus eſt. Imò vt ex vſu aliud capiamus argumentũ, quis vnquàm ſacerdotũ in illas anguſtias pœnitentem adegit, vt ante condemnationẽ ſua publicaret bona? ¶ Accedit prætereà tertiò, quòd leges humanæ (vt ſuprà ab Iſidôro docti ſumus) debẽt eſſe tolerabiles atq; ad hominum imbecillitatẽ accommodatę: quas etiã illi qui non ſunt adeò virtute progreſsi ferre poſsint: ſi tamen lex homines ſic diſtringeret, vt ſua ſubſtantia, quantũuis locupleti, ſua ſe ſpõte nudarẽt, intolerabilis eſſet, & ſuaui leuiq; iugo Chriſti lõgè diſsimilis. Neq; aduerſariorũ ratio cõcludit, q̃ aiũt hoc modo cautiùs obſeruari leges: nam talis debet adhiberi cautela cuſtodiendæ legis, vt tamen non fiat obſeruatu impoſsibilis.

¶ At quoniam de occulto hæretico tetigimus cuius nullus eſt teſtis, inde ſumamus argumẽtum quartũ, quod ſit hoc Dilemma: Aut vis occultum hęreticũ, ſcilicet qui abſq; vllo teſte protulit exteriùs hæreſin incurrere ciuiles pœnas iuris: (nam de excommunicatione à nemine dubitatur:) vel ſecùs: prius duriſsimum ſanè eſt opinatu: ſi tamen non iucurrit niſi quando protulit coram teſtib⁹, inde ſumitur manifeſtum argumentum, ꝙ ante condemnationem non tenetur pœnas luere: nam cùm teſtes nullatenùs ſunt neceſſarij, niſi propter iudicium: qui negat ſententiam

Ariſtotc. *Secundum argumentũ.* *Gregorius.* *Alterum argumentum.* *Tertia ratio* *Ratio aduerſariorũ debilis.* *Quartum argumentum.*

tiam iudicis eſſe neceſſariam ad priuationẽ bonorũ, gratis dat teſtes eſſe neceſſarios vt hæreticus ſit reus pœnæ iuris. Hoc argumẽtum licèt non fecerit prænominatus autor oculatè tamen proſpexit, dum.q.15.2.libri conceſsit cum ſuo Panormitano occultum hæreticum incurrere pœnam iuris: nam ſecundùm ſuam opinionem ad hunc effectũ ſuperflui ſunt teſtes. Fundamentum autem quod huic aſſertioni ſuæ ſubiecit, nõ ſolùm non videtur ſolidum, verùm cõtrariæ potiùs ſententiæ ſuffragatur. fundamentum ſumitur ex.c.accuſatus.de hæret. lib.6. vbi Papa præcipit confiſcationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæreſis, ipſo viuẽte nõdum innotuerat. Attamen ex illo apertiùs colligitur hæreſin illam non fuiſſe occultã: ſiquidem poſt mortem patuerunt teſtes. Et reuera condemnare hominem delinquentem ſimpliciter occultum, contrarium eſſe videtur nõ ſolùm capitulo, Secũdùm leges, confiſcationem vetanti ante ſententiam iudicis, verùm & toti ordini Iuris: quo ſancitũ eſt vt nemo niſi via vel inquiſitionis, vel denũtiationis, vel accuſationis puniatur: quia ſemper iura id quod probari nequit, nõ eſſe ſui fori reputârunt: excepta excommunicationis cenſura, quæ natura ſua cognitionem cauſæ non requirit, ſed ſolam iuris præmonitionem.

Præfatæ aſſertionis fundamentũ parũ ſolidũ.

Quinta ratio.

¶ Sed quintum hîc peculiariter argumentum adhibeam, vt dicta præfati doctoris intelligam. In ſecundo ſuorũ lib. quibus egregiè de Iuſta hereticorum punitione diſputauit.c.6. dixit quòd non omnis proferens hæreſin incurrit pœnam iuris, ſed tantùm hæreticus: vt habetur in dicto. c. ſecundũ leges: Puta ille qui hæreſis pertinax eſt. Aut ergò appellat pertinacem eum qui contra ſolam legem rebellis eſt, puta qui conſultò negat id quod ſcit eſſe cõtra ſcripturam, vel contra ſanctam eccleſiam: aut nondum reputat pertinacẽ quoadusq; in iudicio admonitꝰ mordicùs hæreſin retineat. Si prius dicat, non intelligo cur adhibuit in dict.c.6. quòd illis qui admoniti ſtatim reuocant & damnãt errorem ſuum, non pœna iuris, ſed arbitranda puniendi ſunt. Nam illic propalàm loquitur de admonitione, non iuris ſed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexiſſe, non incurrere hæreticum pœnam iuris niſi in illo articulo quo in iudicio admonitus non reſipiſcit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falſum eſt occultum hæreticũ cuius nulla haberi poteſt probatio priuatum eſſe ſuis bonis. Quin verò palàm ſequitur neminem ipſo iure & facto priuari quouſque in iudiciũ trahatur: vbi non ſolùm de hæreſi ſed de pertinacia cõdemnetur. Præterea tota practica inquiſitorum negatur. Nam quicunq; manifeſtariã hæreſin ſecum abſq; arbitris affirmauit, niſi ignorantia excuſetur, cenſetur hæreticus, ſcilicet excommunicatus tãquàm pertinax contra admonitionẽ legis. Et ideò licèt nunquàm fuerit admonitus ab homine, ſi in iudicio pòſt conuinceretur, iure poſſent eius omnia bona cõfiſcari, & confiſcantur: niſi ob hæreſis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametſi dum veniam petit non relaxatur ſed reconciliatur. Secùs de illo qui tantùm eſt ſuſpectus de hæreſi, in quem non habet pœna iuris locum, ſed arbitraria. Hæc dixerim non ad reuincendum autorẽ, ſed ad hoc per eius dicta confirmãdum quòd occultus hæreticus nõ tenetur tradere bona ſua quoadusq; ſit in iudicio de crimine conuictus.

Altera ratio

Sextum argumentũ.

¶ Id quod prætereà ſextò inde maximè confirmatur, quòd ſi quis nemine ſciente, hæreſin conſultò ſecum ore aſſeruit, & abſque vlla denuntiatione, ſua ſponte ſe patribus ſancti tribunalis offert, licèt excommunicatus ipſo facto ſit, mulctari nõ ſolet omnibus ſuis bonis nec diffamari. Re vera ad hoc neſcio quomodò reſponderi poſſet.

Septimum argumentum. Chryſoſt.

¶ Accedit ſeptimo loco & famigerata illa ſentẽtia Chryſoſtomi ſuper epiſtolam ad Hebræos, quæ refertur de pœn. diſt.1. Can. Quis aliquãdo. Non dico vt te prodas: ex qua fit conſequẽs quòd nemo tenetur ſe prodere, niſi quẽ infamia, vel indicia, vel accuſatio, iudicis autoritate compulſum prodiderit: ſi tamen occultus reus teneretur bona ſua fiſco offerre, cogeretur ſubinde ſe prodere: nam ſi eſſet inſignis perſona, quî aliter fieri poſſet vt illa traderet?

Triplex euaſio præteritæ rationis.

¶ Sed trifariàm contendunt aduerſarij hanc rationem debilitare. Primò, illam in nos ipſos recutientes. Nam pariter inquiunt, ſequeretur ꝙ neq; fur qui clàm fiſcũ compilaſſet, teneretur reſtituere nè ſe proderet. Secundò aiunt quòd debent tunc reſtituere ſecretè per tertiam perſonam. Et tertiò, ꝙ ſi nõ poteſt citra infamiam, ceſſat neceſsitas reſtitutionis.

Refelluntur aduerſariorũ rationes.

Prima autem reſpõſio, fuga eſt potiùs quàm ſolutio. Lata eſt enim differentia inter pœnam & reſtitutionem: quod enim ait Chryſoſt. toto concordante iure, eſt quòd nullus reus ea cauſa vt puniatur, tenetur ſe prodere: illa nimirùm ratione

quòd

quòd nemo eſſe tenetur agens & patiens. Quod autem tu alteri ſurripuiſti, nō in pœnam, ſed ratione iuſtitiæ commutatiuæ perſtringeris reſtituere: etiam ſi neceſſe fuerit te ipſum cū aliq̄ infamia prodere: ſi ſecretò nō potes. Illa quippè regula vt nemo cum detrimento ſuæ famæ debeat reſtituere pecuniã, lib. 4. ſub titulo de reſtitu. patebit quàm ſit fallax, quamq; intolerabilis & pernicioſa, ſi ſic vniuerſaliter vt iacet abſq; temperamentis & exceptionibus intelligatur. Nam certè qui expilaſſet fiſcū aut magnam pecuniã, cum detrimento etiam famæ deberet reſtituere. Secùs de periculo vitæ. Ad rem ergò, profectò ſi nemo tenetur vt pœnam ſubeat ſe prodere, conſequitur, vt neq; illam in conſcientia debeat. Huc accedit argumentum ex leg. aut facta. ff. de pœn. §. nonnunquàm. vbi habetur quòd ſupplicia exacerbantur quoties opùs ſit exemplo eſſe multis. Debēt ergò pœnæ exemplares eſſe, & non occultę. ¶ Octauò denique arguitur. Lex (vt in. c. Secūdū leges. perſiſtamus) permittit reo ſua bona poſsidere vſque ad condemnationem: quin verò vetat illa ſurripi: ergò idem reus bona fide poſsidet. Scio fautores contrariæ opinionis & hoc argumētum imbecille exiſtimare. *Aduerſariorum ſolutio.* Congerūt enim fallentias cōplures cōſequentiæ huius, Fiſcalis iudex nō poteſt exigere rei bona: ergò reus ipſe non tenetur ſua ſponte conferre. Vt enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo vbi alea publicitùs luditur, reſtituere quidem tenetur domino, ſed tamen domino in pœnam, quia receptat luſores, non datur actio in iudicio. Atque inde inferunt ꝙ permittitur reo ipſo iure damnato ſua poſsidere, non illa permiſſione quæ culpam tollit, ſed illa quæ pœnã non exigit: ſicut meretrices permittuntur. *Impugnatio* Attamen fallentiæ in primis quas adducunt fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permiſsionis ex ſubiecta materia perpendi. Etenim cùm quiſq; antequàm crimen admittat dominus ſit legitimusque ſuorum bonorū poſſeſſor, & lex ſtatim poſt poſitionem pœnę priuationis ſubiungat nè confiſcatio ante ſententiam iudicis executioni mandetur, apertè videtur reo concedere ſuorum bonorum vſum. Secùs ſi furaris. Neque opùs eſt aliam adducere legem aut rationem huiuſmodi cōceſsionis, vt reus bona fide poſsideat. Qua vtiq; ratione, vt habetur de præſcrip. lib. 6. cap. vlt. hæredes defuncti bona ipſorum præſcribunt. Quanuis hoc bene videam perparūm vrgere. Nam etſi hæretici bona fide non poſsiderent, poſſent illam habere hæredes ad præſcribendū: propter ignorantiam criminis. Sicuti & latronis hæredibus vſu venire poteſt. Profectò licèt non ſim vſq; adeò mei amator iudicij, tamen rationes iſtæ, vbi vel ſcriptura ſacra vel expreſſus textus iuris mihi non obſtaret, vti re vera non obſtat, efficaciùs mihi rem perſuaderēt, quàm lōga Doctorū phalanx, qui ſimplices aliorū aſſertiones abſq; vlla perſpicientia perluſtrant. Quanuis neq; probatiſsimorum teſtimonia nobis deſunt. Eſt enim in primis S. Thom. 2. 2. q. 62. arti. 3. *S. Thomas.* qui expreſſè ait neminem ante condemnationem per iudicem ad pœnam teneri. Cui & Conrad. tracta. 1. de contract. q. 7. ſubſcribit. *Conradus.* Et Adria. quol. 6. art. 1. *Adrianus.* Neq; verò vt quidam putant oppoſitum cenſuit in. 4. vbi de his quæ ludo acquiruntur quæſtionem diſputat. Illic enim hoc ait duntaxat quòd qui ea quæ ludo iure prohibito perdidit ſoluitq;, poteſt ante ſententiam iudicis recuperare ſi poteſt: cuius quidē ratio longè diuerſa eſt. Quia lex ludorum non eſt pœnalis, ſed putat Adrian. impedire dominij tranſlationem. Caieta. item & eodem loco. 22. & in *Caietanus.* ſua ſumma, verbo, pœna: & Syluest. in verbo, hęreſis. 1. §. 8. *Sylueſter.* ſed latiùs in verb. Aſſaſinus. *Archidiaconus.* & inter Iuriſconſultos Archidiac. ſuper eod. c. cùm ſecùndùm leges. lib. 6. eãdem probat ſententiam. Cui Anchar. & Philip. Franc. & alij adhæreſcunt. *Ancharran.* *Philippus Francus.* Quin verò & Ioannes Andre. c. pro humani. de homi. lib. 6. & Bart. l. eius qui delatorem. ff. de iure fiſc. *Ioānes Andr.* *Bartol.* Et Gloſſa c. Fraternitas. 12. q. 2. *Gloſſa.* At parum ad rem refert quàm ſit numeroſa citatio, vbi ratio nō adhibetur noua. ¶ Hoc tamen vnum admonere non negligam, quòd licèt quantum ad alia puncta, an videlicet quãdo lex dicit ipſo facto, ſtatim reus priuetur rerum vel dominio vel poſſeſsione, alia ſit plurium opinio, alia verò pauciorum: tamen quòd teneatur protinùs ea reddere, non ſolùm non eſt opinio communis Iuriſtarum, verùm neque eſt cur inter eos habere debeat authoritatem. Primùm, quia ad ipſos non attinet de foro conſcientiæ cēſere. Secundò, quòd inter antiquos vnius tantùm fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus & alij non alia ratione *Felinus.* eam amplectūtur, q̄ quòd ille dixit. Quare non opùs eſt plures citare: quia vno nominato omnes connumeraſti. Et tertiò, Syluest. *Sylueſter.* ſolertiſsimus Doctorum iuris explorator in

verbo,

verbo, Aſſaſinus, ait Abbâtem in hoc nõ teneri. ¶ Secunda concluſio: ſententia excõmunicationis, vtpotè quæ ſpiritualis eſt & eccleſiaſtica, ligare ipſo iure poteſt & ſolet. Concluſio hæc ſolenni eccleſiæ vſu propatula eſt. Excõmunicantur enim ipſo iure clericorum percuſſores, vt patet. 17. q. 4. & Aſſaſinorum receptores: vt cap. proximè citato de homicid. volunt. lib. 6. Et cum primis hæretici, vt. c. ad abolendam. de hæreti. ſed non opùs eſt in re non dubia teſtibus vti non neceſſarijs. Trahiturq; cõcluſio ex forma euangelica: Si Eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure præmonitus inobediens eſt, ipſo iure ab Eccleſiæ ſuffragijs excluditur. Sunt autem (vt Caietan. loco citato) qui inter hanc atq; alias ciuiles pœnas hoc tantũ diſcriminis conſtituant, vt hæc liget, illæ verò non. Item quòd hæc eſt mera priuatio & paſsio ad quam reus ipſe non debet veluti agens concurrere: aliæ verò vt pœna corporalis aut pecuniaria requirunt actionem, ac ſubinde executorem. Haud tamen arbitror hanc diſcriminis rationem ſatis eſſe: quoniã ſequeretur inde condemnari reum poſſe, nè de carcere aufugeret, & paratum cibum nõ guſtaret, quouſque fame ſtrangularetur: quia non fugere & comedere non eſt agere. Quòd ſi dicas eòdem reduci non comedere & ſe hominẽ occidere, vti ait S. Tho. ſequeretur ſaltem quòd poſſet delinquens ipſo facto priuari ante ſententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure quod habet eligẽdi, vtẽdi, vel fruendi re aliqua: quoniam non eligere, & non vti, non eſt agere: quod tamen, ſi noſtra vera eſt opinio, falſum eſt. Ratio ergò quare Eccleſia excommunicare poteſt ipſo facto abſq; cauſæ cognitione & iudicis ſentẽtia, eſt quia dum priuat hominem ſuis ſuffragijs aut ſuſceptione ſacramentorum, non priuat eum bonis ſuis proprijs quæ iure peculiari poſsidet, & tradere per actionẽ teneatur: ſed communibus quorum ipſa eſt diſpenſatrix. Ac ſi dixiſſet, Qui talẽ admiſerit culpam, nõ ſit noſtrorum ſacrificiorum, ac ſacramentorum, ac conſortij particeps: Veluti ſi paterfamiliâs ſuos admoneret dicens: Quicunque me odio proſequitur, nolo illum meo veſci pane. Et ex hoc capite multa quæ contra nos facere videntur argumenta paulò pòſt diluentur. Atque hanc ob cauſam diximus in prima concluſione legẽ quę ipſo facto obligat in conſcientia, non inde

Secunda cõcluſio.

Probatio cõcluſionis.

Matth. 18.

Caietanus.

Exploditur diſcrimẽ Caietani.

Ratio quare excõmunicatio ligat ipſo facto abſq; præuia cauſæ cognitione.

habere illam virtutem quia dicit, ipſo facto, ſed aliunde. ¶ Tertia concluſio. Quando ipſo facto pœnã decernit, tunc ſentẽtia iudicis nõ eſt neceſſaria vt feratur ſuper pœnã, ſed ſuper crimen: ſatis inquam erit vt hæreticus condemnetur de crimine: puta quòd ſciens & prudens id aſſeruerit quod nouerat ſcripturæ ſacræ aut Eccleſiæ determinationi aduerſari. Nam tunc (vt modò dicebã) iam condemnatur tanquàm tranſgreſſor legis, per quam fuerat admonitus. Et ideò ex tali cõdemnatione ſine alia noua expreſsione pœnæ oritur ex natura rei condemnatio ad pœnam iuris. Concluſio hæc expreſſa iacet in vltimis verbis dicti cap. Cum ſecundùm leges. ſcilicet confiſcationis executio fieri non debet antequàm ſententia ſuper eodem crimine fuerit promulgata. Quaſi dicat, Inde enim ſequit̃ cõdẽnatio pœnæ taxatæ à iure: niſi criminis leuitas (vt diximus) ſupremo iudici miſericordiæ aditum pandat. Et hîc mihi eſt legitimus ſenſus verbi ipſo facto, ſcilicet ipſo facto per ſentẽtiam prodito. Nam quantum ad pœnam, quandiu latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur pœna huiuſmodi legũ. ¶ Quapropter non mihi diſplicet eorum loquẽdi modus, qui aiunt ſententiam huiuſmodi facti eſſe tantùm declaratoriam criminis: ſed tamẽ minimè ſubinde conceſſerim cum Panorm. in. c. cùm nõ ab homine. de iudic. quòd vbi crimen eſt notorium non opùs eſt expectare iudicis ſententiam: quoniam non alia manifeſtatio criminis ſufficit, q̃ iuridica per ſententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ oſtendunt. Et per hoc etiã proditur imbecillitas argumenti quod contra nos fit: videlicet quod ſi tantùm requiritur ſententia tanquàm criminis declaratoria, quid opùs eſt reo cui compertiſsimũ eſt, ſententiam expectare, vt teneatur bona ſua reddere? Hærent enim ſemper iſti in eadem ſalebra: quibus ideò reſpõdemus non requiri ſententiam ſolùm propter declarationem, ſed propter talem declarationẽ, ſcilicet condemnatoriam. Alioquin lex ipſa illam feciſſet exceptionem. ¶ Quarta concluſio. Condemnatio illa retrò agitur vſq; ad articulum quo hæreticus omni ignorantia nudatus hęreſin ſtudio aſſeruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum eſt) requiritur vt cenſeatur hæreticus. Nam quantum ad veritatẽ articuli ſatis erat admonitus vel per notam ſibi ſcripturam, vel per determinationem

Tertia concluſio.

Probatio cõcluſionis.

Panormitanus.

Quarta concluſio.

Ioan. Andr. nationem Eccleſiæ. Aſſertio eſt Ioannis Andre.in dict. cùm ſecundùm leges. ſed nulla opùs eſt autorũ citatione: nã lex eſt expreſ-

Probatio. ſa, Poſt diui Marci. C. ad. l. Iul. maieſtatis, cõtra illiuſmodi impios. Et vniuerſalis vſus & practica ſancti ſenatus Inquiſitionis ſic habet: nempè ſecundùm normã directorij, lib. 3. tit. 9. Habetque eouſq; vim talis ſententia, vt omnes contractus, nempè donationis, vẽditionis, atq; alij, etiã cauſa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeãtur pro infectis. Etſi apud hæreticum non inueniantur pretia, nihilo minùs fiſcus nullo emptoribus reſtituto pretio ſibi adiudicat dicta bona. Dixerim ſi hereticus vendiderit, donauerit &c. nam ſi cibum veſtitumq; citra fraudẽ emerit, talia pretia à venditoribus non repetuntur: quia iure naturæ ſibi licebat vitam ſuam ſuſtentare. Hæc autem non ſunt præſentis loci preſsiùs tractare.

Argumentũ aduerſariorum. ¶ Ex hac autẽ quarta concluſione, ſuſtinentes alteram opinionem, ineluctabile, vt putant, informãt argumentum aduerſus noſtram primã. Supponunt enim cum Ariſt. 6. Ethi. c. 2. ad præteritum non eſſe potentiam: quoniã neq; in Dei poteſtate eſt ingenita facere quæ facta ſunt. Dilemma ergò ſuum eſt hoc, Aut hæreticus ab articulo patrati criminis priuatus eſt ſuorum bonorum dominio, aut ſecùs. Prius ſi dederis, iam ipſo facto ante iudicis ſententiã priuatus eſt. Si autem vſq; ad ſententiam erat verè dominus, non potuit per ſentẽtiam effici vt dominus non fuerit: quia nulla eſt ad præteritum potentia. Si autem ſententia id facere nequit, fit vt neq; potuerit contractus illos libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere: vtpote qui veri domini voluntate bona fide firmati ſunt. Et quò vrgentius argumentum appareat, ſimile fieri poteſt de poſſeſsione. Si enim reſponderimus, ab illo hæreticum articulo caruiſſe dominio, retinuiſſe tamen legitimam poſſeſsionem: Arguitur ſimiliter: Sentẽtia facere nequit, vt vſq; ad illum articulum non habuerit legitimã poſſeſsionem: ergò neq; poteſt cõtract⁹ ſic reſcindere, vt emptores fraudentur ſuo pretio. Nam qui à legitimo poſſeſſore emerit, non eſt cur pretium perdat. Argumentum autem certè non eſt tanti momenti quanti à ſuis authoribus æſtimatur.

Solutio argumenti. Do enim in primis hæreticum verè fuiſſe dominum vſq; ad condemnationem, ac ſubinde ſententiam non poſſe facere vt non fuerit dominus. Negatur tamen cùm infers: ergò non poteſt præteritos contractus reſcindere, ac pro infectis pronũtiare: quoniam ab articulo cõmiſsi criminis impediebatur bona ſua alienare. Veluti poſſeſſor primogenituræ, & pupillus ante legitimam ætatẽ, & collegium ac monachorũ conuẽtus, licèt domini ſint ſuorũ bonorum, ſunt tamen lege ligati nè poſsint illà abalienare: quòd ſi fecerint contractus non valẽt, caſsiq; habentur.

Solutio ſecũda. Secũdò prætereà nihil repugnabo, ſi quis dicat ab illo articulo amiſſum eſſe dominium, dũmodò hoc non negetur quin iure fuerit hæretico permiſſa poſſeſsio, ab alienatione tamen cohibita.

Inſtantia. Sed inſtas, Poſtq̃ dominiũ perditum eſt ex cuius natura ſequitur in reo obligatio reſtituendi, quà lege fingitur conceſſa poſſeſsio?

Reſponſio. Reſpondetur ipſa, eãdem quæ executionem vſq; ad prolatam ſententiã vetat, dicens: confiſcationis autem executio non fiat &c. Neq; opùs eſt aliam diſquirere: nam ſi lex voluiſſet ſic ipſo facto reos punire, vt ex tunc tenerentur tradere ſua bona, id profectò expreſsiſſet. Etenim cap. Cùm ſingula. de præb. lib. 6. quia retinentem duas præbendas vult Papa inhabilem eſſe, vt eligatur: ait, Extunc eo ipſo efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infrà dicemus) ipſo facto contrahitur. Attamen licèt habens vnam præbendam cum cura animarum, & alteram recipiens ipſo facto priuetur priori, nihilo minùs priuatio non eſt facienda niſi reus audiatur, vt ibìdem cauetur cap. Licèt Epiſcopus. vnde non debile à nobis ſtat argumentum.

Quæſtio. ¶ Rurſus autem ſciſcitaris: Vnde colligitur impeditum eſſe hæreticum abalienando ſi vel dominium habet, vel legitimã poſſeſsionem.

Solutio. Reſpondetur. Ex commiſsione ipſa peccati, cui lege decreta eſt pœna. Quòd ſi inde inferas, iam nos ergò concedere aliquo modo puniri reum ipſo facto ante ſententiæ prolationem, id nos ingenuè fatemur. Id enim tantùm hactenùs negauimus quòd ſic punitur ipſo facto vt teneatur ipſe in conſcientia executor eſſe: & ideò ſimpliciter non punitur. Si tamen cum temperamẽto dicas, punitur quodammodò, verum ais. Et hanc arbitror eſſe mentem legis vltimæ C. ad. l. Iul. Mai. vbi habetur quòd Maieſtatis læſor etiam defunctus condemnetur, ſucceſſoriq; eius eripiantur bona. Cuius cauſa his verbis exprimitur: Nam ex quo ſceleratiſsimum quis cõſilium cœpit, exinde quodammodò ſua mente punitus eſt. Quæ autem ſit illa quædam punitio, declaratur ſecundùm

cundũ diuos Seuerũ & Antoninũ. Nè aliena re neq; ſeruos manumittere poſsit, neq; debitores ei ſoluere teneãtur. ¶ Vnũ hìc autẽ adnotato opùs eſt & admonito, ꝙ vbi male factorẽ quẽpiam vel infamia denotatum vel inſinuatũ indicijs, vel ſemiplena probatione prçuia iudex interrogaret, ille verò negaret: quia iam tũc fateri tenebatur, & ideò iudiciũ per iniuſtitiã impediuit, inde fieret reus pœnæ cuius iuſtè condẽnandus eſſet. Attamẽ ſi fiſcalis, dum ſolus ipſe crimẽ nouiſſet quod probare non poſſet, neq; verò infamia nota tũ eſſet, bona hæretici clãculũ acciperet (qđ aliud eſt aduerſariç partis argumentũ) certè cõtra ius faceret & ad reſtitutionem teneret.

Quinta concluſio. ¶ At nè hoc in præſentiarum deſideret, quin tam adhibeamus concluſionẽ eandemq; generalẽ de ſentẽtia iudicis. Quotieſcũq; iudex iuſta, iuridicaq; ſentẽtia reum condẽnat ad pœnã quæ nõ eſt mortis, corporaliſve læſionis inflictiua, tenetur reus parẽre, etiam ſi aliquid debeat agere: vt puta vel pecuniã ſoluere, vel in exilium ſecedere, vel in carcere, etiã perpetuò permanere. Secùs autem ſi corporali ſupplicio addicatur. Tunc enim tãtùm tenetur pati: agere verò minimè. Prior pars inde patet quòd vnuſquiſq; debet poteſtatibus obedientiã, niſi iure aliquo diuino aut naturali excuſetur: illic autẽ nulla eſt excuſatio. Quare nõ alius requiritur legis executor q̃ iudex ipſe ſentẽtiam pronuntians: illa nanque, vbi non eſt de corporali ſupplicio, legitima eſt executio. Poſterior autẽ ratione cõtraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis conceſſum tuendi vitam propriã, excuſatos nos habet, nè vlla nos obedientia cogere poſsit vt in nos ipſos vltrices manus cõijciamus. Neq; hìc Caiet. protegere diſsimulabo, cui falsò imponitur negaſſe in art. 3. 22. q. 60. poſtq̃ quis à iudice pecuniaria mulcta cõdemnatus eſt, teneri eã ſoluere. Id quippe nunquàm negauit, ſed ꝙ à lege ipſo facto nemo poteſt ad hoc condemnari, neq; ad id prorſum ad quod requirit̃ eius actio. Quare nullatenùs ſibi cõtradicit dum. q. 69. ar. 4. ait ꝙ condemnatus vt vel in exiliũ abeat, vel mulctam ſoluat, ſyncerè obtemperare tenetur.

Probatio prioris partis.

Probatio alterius partis

Protegitur Caietanus.

Falſa cauſa præterita cõcluſionis. ¶ Neque verò hoc prætereundũ hìc ſilentio arbitror ꝙ cauſa quare nullus dãnari poteſt vt ſe ipſum vel interimat, vel alio ſupplicio afficiat, nõ eſt quia nemo eſt dominus propriæ vitæ. Ridiculũ enim eſſet ſi hãc cauſam iudici tunc obijceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipſe hoc haberet reſpõſum: Neq; ego idcircò tibi iubeò vt te ipſe interficias, quòd tu ſis dominus vitæ tuæ, ſed quia ego poteſtatẽ eius habeo & arbitriũ. Etenim carnifex nihilo plùs habet dominij in reũ, q̃ ipſe in ſeipſum: & tamẽ iudicis autoritate illũ interficit. Ratio ergò vt nemo ſic poteſt obligari eſt, quòd non poteſt illo beneficio naturali priuari, quod homo habet protegẽdi vitã ſuã. Idcircò enim licèt vi nemo poteſt tali caſu reſiſtere, non tñ poteſt cohiberi nè aut fugiendo aut alia via mortẽ ſibi caueat. Ob idq; quãdo ſuppliciũ ex eorum eſſet numero, quç homines religionis ac pœnitẽtiæ gratia ſumere ipſi ſolẽt, nulli aduerſaretur iuri: quãq̃ præfectus in religionib⁹ monacho, vel Epiſcopus ſacerdoti præciperet, vt idem ipſe ſuis manib⁹ ſuſciperet: puta vt à ſeipſo flagello vapularet.

Vera ratio eiuſdem concluſionis.

SVpereſt ergò ad argumentorum ſeriem, quæ tum longa eſt, tum etiam nodis difficilibus implexa, reſpondere. Primum autem iam ſolutum eſt. Nam etſi lex tam ad pœnam obliget quàm ad culpã, diuerſimodè tamen. Quoniam cùm ſit regula, eo ipſo quòd quis ab ipſa deflectit, peccat: culpa enim non eſt aliud quàm deflexio à lege quç ab æterna diuinaque deriuatur. Ad pœnam autem obligat, illam ſtatuẽdo: & in hoc ſenſu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen pœnam pertinet ad iudicem. ¶ Ad ſecundum reſpõdetur quòd etſi obligatio ad pœnam ante iudicis ſententiam non emergat, non inde fit maioris eſſe virtutis iudicẽ quàm legem: tum quod iudex operatur tan quàm miniſter legis per eius virtutem: tum potiſsimùm quòd lex per ſe obligat ad culpam. Sed id ſolùm ſequitur, quòd virtus punitiua legis non pertingit ad reum niſi miniſterio eius adminiſtri. Qua ratione ab Ariſ. appellatur iuſtum animatũ. Quod autem de cuiuſq; voluntate in calce argumẽti ſubditur, per quam poteſt homo transferre ſuorum bonorum dominium, nihil ad rem. Habet enim quiſque ſuarum rerum liberam facultatem vt poſsit ſeipſum ſua ſponte obligare: reſpublica tamen non, niſi præſcriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, poſsis à iudice cogi. ¶ Ex legibus autẽ diuinis tertio argumẽto allatis nullum aduerſum nos extruitur validũ argumentũ. Etenim mulier quç fluxũ patiebatur, iure naturç tenebat̃ abſtinere à viro nè illũ morbo inficeret, licèt flux⁹ nõ eſſet culpa: immun-

Ad primum argumentũ.

Ad ſecũdũ.

Ad tertiũ argumentum.

immundities autem legalis eius qui illam co gnoſcebat, per culpam ipſam contrahebatur. Quare ſicut modò ille qui peccat eo ipſo coinquinatur, teneturq; pœnitentiæ fructibus ſatisfacere: ſic ille qui antiquitùs inquinabatur. Nam illa corporalia, figura noſtrorũ erãt ſpiritualiũ. ¶ Et per hæc patet reſponſio ad leges diuinas quibus pro diuerſis peccatis diuerſæ ſtatuebantur ſacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim in quem offenſa committitur, repoſcere poteſt quam voluerit ſatisfactionem: quam abſque alio iudicio tenetur peccator exoluere. Parique ratione nunc Eccleſia poteſt ieiunia, eleemoſynas, & orationes inſtituere, quibus quiſq; tenetur ſua expiare piacula. Quod autem additur de leproſis, nihil ad rem: nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum cœtu ſeſe abſtrahere nè illos contagione inficiant, licèt morbus culpa non ſit: neque talis abſtractio, pœna.

Ad cõfirmationes eiuſdẽ argumenti.

¶ Neque permiſsio euangelica quæ fit viro ſeparandi torum ab adultera rem contra nos vrget: nam ſeparatio illa non tãtùm exiſtimanda eſt vt pœna, ſed tanquàm conuentionalis licentia, quæ ex fracta coniugis fide naſcitur: eſt enim pactũ inter coniuges, data vtrique acceptaque fide, vt vterque alterius torum immaculatum ſeruet. Et ideò dum vnus ſuam fidem fregit, liber fit alter à vinculo ſoluendi ei debitũ. Sicut ſi ego tibi ea lege meas operas pollicerer vt tu mihi tuas obſtringeres, cadẽte te à fide tua, nõ teneor ego ampliùs ſtare meæ. ¶ Et pari fermè modo reſpondetur ad membra omnia quarti argumenti. Primùm enim de illo qui vxori quidpiam legauit ſub cõditione, lõgè à noſtro propoſito diſtat: neq; opùs fuerat Caietano in ſua Sum. verb. pœna, talem exceptionem facere: quoniam eiuſmodi cõditio neutiquàm eſt lex pœnalis: Defunctus enim, ſi perſona erat priuata, non poterat legem condere: ſed eſt conditionale pactum, Do vt facias. Ob idq; ſi tu conditionem non imples, teneris mihi meum reſtituere. ¶ Similis eſt ad ſecundum membrum reſponſio. Enimuerò qui collegium ſuis bonis inſtituit ſtatuta facere potuit, vt ſi Collegarũ quiſq; aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipſo facto in conſcientia iura collegij perderet: quæ quidem lex vim haberet in cõſcientia: quia inſtitutor potuit, ſi libuit, ſub illa cõditione bona ſua largiri. Tametſi profectò nemini conſulerem tales condere leges: ſunt enim conſcientiarum illaqueatrices. Hoc eſt enim nimium emungendo ſanguinem elicere. Satis nanque familiæ conſulitur ſi huiuſmodi leges particulares inſtar cõmunium cõſtituãtur, vt ſcilicet delinquentes via regia cõperti puniantur. At quoniã præſumitur præfectorũ negligẽtia, huiuſmodi rigor permittitur.

Ad quartum argumentũ cum ſuis mẽbris.

Caietanus.

Collegiorũ fundatores.

¶ Atq; huic preterea affine reſpõſum eſt ter tij mẽbri de legibus quib⁹ Reges ſolent manus miniſtrorũ iuſtitiæ vincire, nè munera captẽt. Enimuerò cùm illos ſua libera voluntate & tanq̃ ſuos miniſtros eligant, ac de ſuo ærario ſtipẽdia illis decernant, ſuoq; mandato illis iura ſoluãtur, poſſunt tali conditione illos eligere, vt in conſcientia obligentur pœnas ſuorũ delictorũ pendere. Et ideò ſi cõditionem voluerint accipere, tenẽtur implere. Atq; eam ob cauſam iure iurando ſtringuntur, quod aliâs lex per ſe illos nõ poſſet cogere ad pœnã ante cõdemnationẽ. Quãuis verbum illud, In cõſcientia teneãtur ſoluere, fateor me approbare nõ poſſe: quia nullũ in iure cõmuni reperitur eius exẽplum. Nam principes ſeculares non debẽt de cõſcientia iudicare. Neq; verò illo aureo auct. vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant, quo acerrimè inhibetur iudicũ auaritia, vlla fit de conſcientia mẽtio. Tametſi vbi eorũ corruptio adeò eſſet inuerecũda, nõ omninò huiuſmodi rigorẽ legum reprobaſſem. ¶ De legibus autẽ pœnalibus noſtræ Vniuerſitatis, quib⁹ prenſatores & ambitores ſeu ſubornatores ipſo facto priuantur eligẽdi voce, ſemper arbitratus ſum non obligare in conſcientia ad pœnam illam ante condemnationẽ. Niſi illũ qui de ea re infamia laborãs, dũ iuridicè interrogatur veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte cenſerẽ, ac ſi eſſet cõdẽnatus: vt ſuprà de hæretico dictũ eſt. Atq; idem cẽſeo de alijs electoribus in Eccleſijs & collegijs. Et præter rationes ſuprà declaratas eſt hic alia particularis, quòd alioqui vix vlla eſſet tuta electio, quod pernicioſiſsimum eſſet reipublicæ. Et ideò ſi eiuſmodi leges con tenderent in conſcientia ante condemnationem ligare: tanquàm periculoſæ non eſſent ferendæ. ¶ Ad quintum reſpondetur oculatè perſpiciendum eſſe in lege quidnam habeat propriè rationẽ pœnę, quid verò pretij, aliúſve rei. Enimuerò cùm lege pretium ſtatuitur vel frumenti vel alius mercis, adiecta pœna, ſi quis cariùs vendat ad reſtitutionẽ exceſſus ipſo facto tenetur in cõſciẽtia, quo

Ad tertium membrum.

Iudicium autoris de legibus pœnalibus Salmantinæ Vniuerſitatis.

Ad quintum argumẽtum.

legitimum pretium excesſit: non tamen ad pœnam antequàm condemnetur: vt ait ſanctus Thom. loco citato. q. 62. ¶ Ad alterum verò membrum de legibus præſcriptionis reſpondetur eiuſmodi leges non eſſe merè pœnales: licèt pœna diu negligentis bona ſua, ſit, vt eorum ius perdat: ſed præcipuè in bonum pacis conditæ ſunt, & vt viæ litibus occludantur. Hac enim de cauſa princeps poteſtatem habet transferendi dominia. Quocircà lapſus ipſe legalis temporis abſq; vlla ſententia poſſeſſorem bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla fit inde conſequẽtia, vt lex merè pœnalis velit vt reus ſuis ſe rebus ante cauſæ cognitionem expoliet. ¶ Ad ſextum reſpondetur, differentiam illius citati capituli inter pœnam ab iure & illam quę eſt ab homine liquidam eſſe. Pœna enim iuris eſt illa quam ius ponit quamq́ue iudex tenetur infligere niſi patentiſsima adſit ratio miſericordiæ arbitrandi ex æquo, & bono. Pœna autem ab homine poſita eſt, quã iudex arbitratu ſuo, vel ſuis adhibet mandatis, vel poſt patratum delictum reo infligit. ¶ Ad ſeptimum reſpondetur hanc eſſe differentiam inter leges monitorias atque alias, quæ dicunt, ipſo facto, quod qui contra priores inobediens eſt, non ſolùm declarandus eſt facto deliquiſſe, verùm & ad pœnam condemnandus: cùm autem quis in alteras ſecundi ordinis impegerit, ſatis eſt ſi condemnetur illas fuiſſe tranſgreſſum. Tunc enim abſque vlla alius ſententiæ explicatione pœnæ cenſetur addictus. ¶ De excommunicatione autem iam dictum eſt cur ipſo facto obliget. Suſpenſio verò & irregularitas, quia non eſt niſi contaminatio quædam & commaculatio, ac ſubinde indignitas (vt ſuperiori artic. dicebamus) ad tractandum ſacra, actu ipſo culpę contrahitur. Quin verò aliquando citra culpam, vt patet in iudice qui ſpontanea cauſa eſt mortis. Quare nulla indigent ſententia iudicis. ¶ Sed leges quæ octauo argumento citatæ ſunt, fateor vehementiorem aculeum adhibere: nihilo minùs reſpondetur quòd neq; in cap. citato de homicid. li. 6. ſimpliciter habetur ꝙ qui Aſſaſinorũ crimen incurrit, teneatur ante ſententiam pœnam ſoluere, prę ter excommunicationem quam ipſo facto patitur: ſed ait quòd poſtquàm probabilibus conſtiterit argumentis, nullatenùs alia excommunicationis vel depoſitionis etiam ſententia requiratur. Nõ ergò negatur quin ſententia requiratur ſuper crimine. Quin verò proptereà præmittitur, Poſtquàm probabilibus conſtiterit argumentis, id eſt quibus res probari in iudicio poſsit. Nam nulla priuata perſona iudicare poteſt an ſint probabilia argumẽta niſi ſolus iudex. Quapropter ſiniſtra eſt eorum gloſſ. qui aiunt proptereà dici, probabilibus argumentis, ꝙ nulla alia exigitur ſententia. Imò dexteriùs cenſet Archidia. (vti ait Syluest.) quòd etiam tunc requiritur declaratoria ſententia facti. Textus autem ſolùm dicit quòd non requiritur ſententia ſuper pœnam. Et quòd hæc ſit eius mens, egomet mihi ſic lucidè perſuadeo. Extat & Aſſaſinorum pœna, vt quiſque poſsit eos liberè interficere: at verò ſi cui priuatim id liceret antequàm cõdẽnati eſſent de crimine, occaſio daretur cuicunque fingẽdi hunc aut illum eſſe Aſſaſinum, vt quem vellet interimeret: exitioſa ergò eſſet talis licentia: ideoq́ue certo certius eſt ante iudicis ſententiam nemini id liberum eſſe: ergò neque expoliare ſuis bonis eos fas eſt, aut alios qui eorum miniſterio vtuntur, ante eandẽ ſententiam. ¶ Reſtat igitur poſtremus ſcrupulus ex Extrauagan. Ambitioſe: Pauli ſecundi. vbi habetur quòd clericus qui bona Eccleſiæ alienauerit duntaxat, ipſo facto priuatus exiſtat beneficiorũ Eccleſiaſticorum: illaq́ue abſque declaratione aliqua vacare cenſeantur. At verò ex his verbis ſolidiſsimum in primis à nobis ſtat argumentum. Etenim exprimẽs Sum. Ponti. declarationẽ in hoc caſu nõ eſſe neceſſariam, palàm docet quòd ſi hoc verbum non adieciſſet, non ſatis illi fuiſſet dicere, ipſo facto, vt teneretur reus in conſcientia relinquere ante ſententiam ſua beneficia. Quod nos hactenùs conſtituere contendimus. Secundò reſpondetur illo modo quo de principe diximus, poſſe illum, priuare quem eligit, ſi fecerit contra conditionem quam cum ipſo pepigit. Videlicet ſi acceperit munera. Enimuerò cùm Sum. Ponti. collator diſpenſatorq́ue ſit beneficiorum, declarat per illã Extrauagan. illa lege & tacita conditione quemcunque ſacerdotum ſacerdotia Eccleſiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eiſdem ſacerdotijs priuatus cenſeatur. Tam etſi porrò neſcio an ſuper crimine requirenda ſit etiam tunc aliqua declaratio ad pacãdas conſcientias. Attamen de hoc ad vſum me refero eccleſiaſticum.

Ad alterum mẽbrũ eiuſdẽ argumẽti. *Ad ſextũ argumentum.* *Ad ſeptimũ.* *Ad octauũ.* *Siniſtra quorundam interpretatio.* *Archidi.* *Syluester.* *Poſtremus ſcrupulus.* *Diſſolutio prima.* *Secunda.*

ARTICVLVS. VII.
Vtrùm omnes ſubijciantur legi.

IN autoritate & virtute legis etiamnum perſiſtentibus ſcire præterea reſtat hoc ſeptimo loco, vtrùm omnes ſubijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apoſtolo. 1. ad Timotheum. 1. Iuſto non eſt lex poſita. quòd Vrbanus Papa confirmat. 19. q. 2. Canon. Duæ ſunt: vbi ait, qui à lege priuata ducitur, ſcilicet Spiritus ſancti, nulla ratio exigit vt lege publica, puta humana, quæ vniuerſis poſita eſt, conſtringatur: non ergò omnes lege tenentur. ¶ Secundò ad idem facit lex, princeps. ff. de leg. vbi ait Vlpianus Iuriſconſult. quòd princeps legibus ſolutus eſt. ¶ In contrarium eſt quod Apoſtolus ad Roman. 13. ait: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: nemo autem poteſtati ſubijcitur niſi eius ſit legibus ſubiectus.

Primum argumentum à parte negatiua. *Paulus.* *Vrbanus.* *Secundũ argumentum.* *Vlpianus.* *Paulus.*

PRæſenti quæſtioni ſecundùm duas legis virtutes tribus concluſionibus fiet ſatis. Monſtratum enim iam ſuprà eſt legem tum regulam eſſe actionum directricem, tum etiam vi pollêre coërciua. Et vtroque modo contingit quempiam legi ſubmitti. Sit ergò prima concluſio: Vniuerſi qui ſubditi ſunt poteſtati, legibus ſubinde ipſius, quin verò & princeps quantum ad vim directiuam ſubijcitur. Res eſt clara: nam alteri ſubdi idem eſt quod parêre eius mandatis: ac ſubinde legibus. De principe autem confeſtim dicemus. Dixerim vniuerſi ſubditi: quoniam nullius lege illi compræhenduntur qui ab eo extranei ſunt. Lex quippè Gallorum nihil ad Hiſpanos. Et præterea ſi qui ſuperioris priuilegio ab inferiori exempti ſunt, non ſummittuntur inferioris mandato, quâ ſe priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici ſæcularium legibus ſubditi non ſunt: tunc præcipuè, dum lex de rebus Eccleſiaſticis decernit quæ principibus non ſubduntur: vt patet cap. Eccleſia. de conſtitutio. aut ſi in odium Clericorum poſita ſit, aut ſi non pari iure pertineat ad Clericos: vt prohibitio vtendi ſericis, non obſtat quo minùs in ſacris poſſint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiant, nihil ad ſacerdotes. Cæterùm leges de rerum pretijs, & nè merces diſtrahantur à regno, atque aliæ id genus ex æquo Clericos cum ſæcularibus obligant. De hoc autem Summiſtas conſule in verbo, lex, & verbo, Clericus.

Prima concluſio. *Probatur cõcluſio.* *Corollariũ.*

¶ Secunda concluſio. Quantùm ad vim coërciuam iuſti qui virtutum habitibus ducuntur, legi non ſubduntur: quia nihil coactè quod ad virtutem attinet, ſed omnia ſua ſponte perficiunt. Enimuerò vt 2. Ethicor. author eſt Ariſtote. Virtus facit vt ſtudioſus promptè & cum delectatione operetur. ¶ Huic autem ſubijcimus ſimilem ei tertiam. Princeps quantum ad vim coërciuam non ſubditur legi. Concluſio eſt aperta: quoniã coactio, eiuſdem ad ſe ipſum eſſe non poteſt: non enim eſt intellectu poſſibile, vt vim quiſpiam ſibi ipſi inferat, atq; adeò ſe ſua lege cogat. Quapropter vnus idemq; non pœnitendus eſt ſenſus illius Regij verbi: Tibi ſoli peccaui. vt Deum illic ſolum agnouerit ſuperiorẽ. Quaſi dixiſſet, in terris nullum habeo cui rationem erratorum meorum debeam: & ideò tibi ſoli peccaui. Quanuis & alter genuinus etiam ſit, quòd nullum malum eſſet peccatum, niſi quia contra legem Dei. ¶ Eſt ergò ſimilium concluſionum, ratio diſsimilis. Quòd enim iuſtus non ſit legi ſubditus, ab ipſo eôdem ſumitur ratio, qui ſcilicet coactione non indiget. Intelligitur enim concluſio non de quibuſlibet iuſtis, ſed de illis qui ſunt iam abſolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio quæ nobis cũ affectibus eſt, perſtat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et eſt ſecunda hæc concluſio ſic Pauli teſtimonio fulcita, vt Philoſophos non latuerit. Ait enim Ariſt. 10. Ethi. c. 9. ob id legibus in omni vita omninò opùs eſſe, quòd multitudo neceſsitati potiùs, & pœnis quàm honeſtati paret. Et ideò legiſlatores & honeſtatis gratia ad virtutem prouocare debẽt. Nam ij qui probi ſunt, ob conſuetudinem præcipuè obtemperabunt. Aduerſus autem inobedientes & hebetiores ingenio caſtigationes pœnaſque inſtituere. Et. 5. Polit. c. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non ſunt legibus aſtringẽdi: quod tam ad ſecundam quàm ad tertiam concluſionem referri poteſt: nempè vt virtus ad moralem probitatem: potentia verò ad principatum referatur: ſed ſunt, inquit, ipſi lex: ob idq; inter homines vt Dij æſtimãdi. Quòd autem ſua principẽ lex nõ cogat nõ inde venit ꝙ ipſe non egeat, ſed ꝙ lex natu-

Secunda concluſio. *Probatio.* *Ariſtot.* *Tertia concluſio.* *Probatio.* *Ratio diſsimilis ſecundæ ac tertiæ cõcluſionis.* *Ariſtote.* *Ratio tertiæ cõcluſionis.*

ra ſua nequeat. At verò hanc principes exẽptionẽ nõ inter priuilegia ducere debẽt, imò eſt illis iniqua conditio. Subditi enim qui non ſolùm legis luce ducũtur, verùm etiam eius pœnis ſtimulantur, duobus ſubſidijs ad virtutem vtuntur: princeps autem altero deſtitutus eſt dum nullus eſt qui illum cogere poſsit, aut repræhendere audeat: imò vix vllus qui veritatem doceat. Quocircà illius Prouerb. 21. Sicut diuiſiones aquarum, ità cor Regis in manu Domini. dexter ſenſus eſt, quòd cùm priuatorũ corda ſic in manu Dei ſint, vt per ſuos iuſtitiæ miniſtros ea gubernet & cogat: cor tñ Regis in ſolis diuinis manib⁹ poſitũ eſt. Vt ſicut ipſe ſolus poſſet ingẽtẽ amnẽ & rapidũ ſupra naturã alior ſum diuertere quã alueus ducit: ſic ſolus ipſe Regem, qui ſuæ mãcipatus eſt voluntati, poteſt vel remorari, vel in aliam vertere mentẽ. Quapropter Rex quo eum Deus liberiorẽ fecit, legumq; coactioni lõgiùs exemptum, eo debet ipſe rationi vigilãtiùs, diuinoq; nutui audiẽs eſſe, ac ſubinde legibus quas alijs ponit ipſe auſcultare: nè in illum Chriſti improperium impingat: Qui dicunt & non faciunt: & qui alijs onera grauia imponũt, ipſi neq; digito volunt ea mouere: Matth. 23. Vnde extra, de cõſti. c. Cũ omnes. quòd quiſq; iuris in alterum ſtatuit, ipſe debet vti eo. vbi & citatur Sapientis autoritas: Pãtere legem quam tu ipſe tuleris. Et. C. de leg. & conſtitutio. l. 4. aiunt Imperatores ipſi: Digna vox eſt maieſtatis regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. ¶ At nondum tota rei difficultas exhauſta eſt. Statuimus nanque ſic in vniuerſum concluſionẽ primã, vt vnà & iuſtos quoq; & principẽ ipſum conpræhendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur. Enimuerò licèt princeps ſibi ſubdit⁹ nõ ſit, nil tñ vetat quo minùs ſuæ ſubdaĩ legi: nam dũ alios illuminat & ſibi ipſum quoq; lumẽ præbet. Haud tñ hoc dubitatione caret ad intelligendũ. Videĩ enim ſecum pugnare vt princeps legi ſit ſubditus abſq; eo quod lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis ſacris, de annali confeſsione, eaſdemque ſub pœna excommunicationis. Et Cæſar pariter nè quis ſub certa pœna peieret. Arguiĩ ergo ſic: Si princeps ſubditus eſt legi quantũ ad vim directiuã, fit vt dũ ipſam trãſgreditur, peccet: ergò ipſum obligat: obligatio autem vis eſt coërciua. ¶ Secundò, ſi vim coërciuam à lege excluſeris, rationem legis ſuſtuliſti. Nã (vt ſuprà definitum eſt) proptereà leges à ſolo fungente reipublicæ vicibus condi poſſunt, quòd ſine vi coërciua nõ ſunt leges: igitur ſi princeps nõ ſubditur coërctioni legis, nec ſubditur legi. Sed poteſt ipſam ſequi ac ſi eſſet ſententia alicuius ſapientis, puta aut Platonis aut Senecæ, quę nõ obligãt ad culpã: & ſicut ſua lex obligaret extraneos qui ſuæ non ſunt iuriſdictionis, & nos poſſumus Gallorum ſcita auſcultare. ¶ Tertiò quæritur à quo princeps obligatur cùm legẽ condit. Non enim à Deo: quia lex illa non eſt diuina: neq; à ſeipſo: quia lex ipſa non eſt votum, quo homines obligare ſe ſolent. Et quò argumento roboreſcat, demus illum nolle ſua lege illigari. ¶ Hæc autem concluſionẽ licèt oppugnent non tamen expugnant. Cõſiderandum enim primũ eſt quòd princeps non eſt extra rempublicam, ſed membrum eius, puta caput. Secundò, id ex ſuperiorib⁹ recolendum eſt, quòd lex humana obligat in conſcientia, eò ꝙ ab æterna per naturalẽ deriuatur. Ex his poteſt ſtatim deduci vis obligatoria. Ex illo ſcilicet naturali principio: Ius quod tibi nõ vis, alteri nẽ ſtatuas. Cõtrariũ enim repræhẽdit Chriſt⁹, dicẽs: Quod imponũt alteris onera quæ ipſi nõ tãgunt. eò ergò quòd princeps ſtatuit legẽ, iure naturæ illi ſummittitur. Sed fortè clariùs id ſic deducitur. Legiſlator (vt dictum eſt) legem condens opus tale conſtituit in certa virtutis ſpecie: vt ferens Papa legem ieiunij, conſtituit illud, virtutem obligatoriam abſtinẽtiæ: Et præcipiens ſeruare aliquod feſtum, illud collocat in virtute religionis. Cõſtituto autem virtutis opere, tota reſpublica, atque adeò ipſum caput tenetur ſecundùm illam agere. Quòd ſi ſciſciteris cur non ſubinde & pœna cogat principem: Perſpice latum diſcrimen. Lex enim eò quòd regula eſt facit vt deflexus ab ipſa ſit culpa abſque alia executione vel legis applicatiõe: pœna autẽ adhibeĩ legi obſeruationis cauſa, quæ idcircò executione & applicatione indiget: executor autẽ eſt princeps ipſe, cui repugnat vt ſeipſum cogat: licèt poſsit pœnã ſi voluerit ſoluere. ¶ Quãdo autẽ ſtatuimus, principẽ legibus ſubdi ſuis, intelligimus de legib⁹ q̃ ex ęquo ad ipſum perinde atq; ad ſubditos ſpectant. Præcipit Rex neminem gladio ſuccincto incedere, aut ſericis indutũ: nõ eſt par ratio cur ipſe eiſdẽ abſtineat. Indicit autem Papa ieiunium aut feſti ſolennitatem: eadem eſt æquitas in ipſo: niſi iuſta de cauſa ſecum

Pulchra interpretatio loci ſacri. *Appoſita ſimilitudo.* *Salutiferum conſilium.* *Dubitatio.* *Prima ratio dubitandi.* *Secunda.* *Tertia ratio* *Diluitur proxima dubitatio.* *Primum documentum.* *Secundum.* *Probaĩ rurſus prima cõcluſio principalis.* *Quæſtio.* *Solutio.*

cum, veluti cum alijs, diſpenſauerit. ❡ At verò vt ad ſecundam reuertamur concluſionem, abſit vt quis inde Lutheranum imbibat ſenſum. Fuit enim ille hæreſiarcha eò vſque veſaniæ collapſus in ſuo libr. de Libert. Chriſtiana, vt iuſtum hominem cùm primùm Deo fidem præbet, cui ſoli ipſe iuſtificationem tribuit, docere contenderet ab omni eſſe lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legem. Itàque nullo ampliùs alligatur legis vinculo: ſed omnia deinceps ex amore perfecit. Hanc autem erroris abſurditatem lib. 3. de Natur. & gra. cap. 1. ſuis depictam coloribus abundè expugnauimus. Nemo enim in hac vita, etiam ſi ſit vt Apoſtoli confirmatus, liber eſt à lege. Quin verò ſi per impoſsibile ipſi Apoſtoli contra legem feciſſent, peccaſſent: licèt confirmati erant vt non facerent. Nam & iuſtis illis dictum eſt: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Imò vt ait ipſe veritatis Magiſter, Seruus qui cognouit voluntatem domini ſui & non fecit vapulabit multis. Prætereà ſic hominem à lege eximere, eſt ipſum impeccabilem facere: quæ abſurdiſsima eſt hæreſis. Paulus enim qui alibi putabat nullam eſſe poteſtatem quæ illum poſſet à charitate Dei ſeparare, alibi nihilo minùs fatebatur ſe corpus caſtigare ſuum & in ſeruitutem redigere, nè cùm alijs prædicabat, ipſe reprobus efficeretur. Et nè magnitudo reuelationum eum in ſuperbiam extolleret, angelum Satanæ qui eum colaphizabat ſuſtinebat.

Lutheri error. *Autor lib. de Natura & gratia.* *Prima ratio in Lutherũ.* *Secunda.*

Non enim ſic Paulus intelligit iuſto non eſſe legem poſitam, quin ſi illam tranſgrederetur eandem iuſtitiam amitteret, ſed ingenium gratiæ fauoriſq; Dei duntaxat explicuit: nempè quòd vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem poſsidet obſequentiſsimum legi facit. ❡ Atque hic eſt ſenſus verborum Pontificis in dict. diſtinct. 19. q. 2. Appellat enim legem priuatam ſingularem dictum Spiritus ſancti, contra quẽ nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen eſt etiam Spiritus ſancti ductus, vt ſubditorum quiſque ſuis præfectis obtemperet: neque omni ſpiritui credat contra prælatorum obedientiam intùs obloquenti: nè ſit fortè angelus Satanæ quem lucis eſſe putat.

Mens Pauli.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrùm ſubdito liceat præter verba legis agere.

POſtremus articulus virtutis legis eſt, vtrũ omnis epieikeia ſit ſubditis interdicta, an verò liceat ſubdito contra verba legis agere. Et arguitur quòd nemini ſubditorum id liceat. Ait enim Auguſti. lib. de ver. religio. In temporalibus legibus quanuis homines iudicent de his cùm eas inſtituunt, tamen quando ſunt inſtitutæ & firmatæ non licebit de ipſis iudicare, ſed ſecundùm ipſas: qui autem legis verba prætermittit arbitratus intentionem legiſlatoris ſeruare, is de lege iudicare videtur: ergò ſubditis id non licet. ❡ Secundò: Ei prorſus competit legum eſſe interpretem, qui eſt earum conditor: ſolus autem princeps poteſt leges condere: nemini ergò aliorum liberum eſt illas interpretari, ſed ſecundùm eas agere. ❡ Tertiò: qui leges condiderunt ſapientiæ lumine illuſtrati cenſendi ſunt: Quæ ait Prouerb. 8. Per me Reges regnant & legum conditores iuſta decernunt. ergò de intentione legiſlatoris non aliter iudicare licet quàm per legis verba. ❡ In contrarium autem eſt Hilarius. 13. de Trinit. Intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi: quia non ſermoni res, ſed rei debet eſſe ſermo ſubiectus. Ex quibus verbis colligitur prudentius eſſe ad cauſam attẽdere quę legiſlatores induxit, q̃ ad legis verba.

Primũ argumentum. *Auguſtin.* *Secundum.* *Tertium.* *Hilarius.*

QVæſtio præſens materiam epieikeię in diſputationem producit: an videlicet aliquo caſu ſubditis ea ſit licita. Nam quòd principi competat ambigit nemo, iuxta doctrinam Ariſtotel. 5. Ethicor. cap. 10. Ad quam idcircò quæſtionem tribus concluſionibus reſpondendum eſt. Prima eſt generalis: Lex quæ à communi bono deficit, nullam habet obligandi vim. Hæc iam ſuprà ex eo demonſtrata eſt, quòd lex omnis debet eſſe pro communi ſalute ciuiũ inſtituta. Vnde. ff. de legib. l. Nulla. ait Modeſt. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem. ❡ Secunda concluſio. Quanuis lex in communi lata caſibus plurimùm contingentibus vtilis ſit, nihilo

Ariſtot. *Prima cõcluſio generalis.* *Probatio.* *Secunda cõcluſio.*

hilo minùs quo caſu noſcitur aduerſari communi ſaluti, non eſt obſeruanda. Exemplum diui Thomæ eſt: In ciuitatis obſidione ſalutiferum eſt lege caueri nè portæ aperiantur: nihilo ſecius ſi tunc ciues quorum vita ſaluti reipublicæ conducit, hoſtes fugientes in vrbem ſe volunt recipere, contra legis verba aperiendæ ſunt illis valuæ: quoniam illa eſt legis mens, quippè quam ſi adeſſet legiſlator, haberet. Concluſio hæc protinùs ad primam conſequitur.

S. Thomas.

Deducitur concluſio ex priore.

Enimuerò lex (vt ſuprà dictum eſt) ideò ponitur in communi quòd caſibus particularibus proſpicere ſatis nequit: vt habetur. l. Neque leges. & l. Non poſſunt. ff. de legib. fit ergò inde conſequens, vt quoties caſus occurrerit quem ſi legiſlator proſpexiſſet, exceptum iudicaret, non ſit obſeruanda.

Tertia concluſio.

¶ Tertia concluſio. His duabus aſſertionibus nihil obſtantibus huiuſmodi legis epieikeia more & ordine ad ſolum principem ſpectat, niſi illis duntaxat caſibus quibus adeò inſtat ſubitum periculum, vt ſi ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum eſſet, damnum interim timeretur. Tunc enim licitum eſt ſubdito contra verba legis agere. Illa quippè neceſſitas eſt, quæ legem non habet.

Dubitatio circa ſecũdã cõcluſionẽ.

¶ Atqui in concluſione prima nihil dubitationis latet, in ſecunda verò nonnihil. Videtur enim ſanctus Tho. nimiùm illam ſtringere, dum ait illo præciſo caſu quo legis obſeruatio in exitiũ vergeret cõmunis ſalutis, nõ eſſe ſeruãdã, cũ tamẽ neq; in priuatã interniciẽ ſit ſeruanda.

Ratio hæſitãdi.

Etenim ille cui palàm eſſet, obſeruationem legis eſſe ſibi lethalem, conſtaretq́ue ex natura legis non eſſe eius mentem in tantum periculum adigere ſubditos, neutiquã tenetur legem cuſtodire. Vt ſi mihi conſtaret hoſtes mihi in via inſidias paraſſe, non teneor die feſto ire ad ſacrum.

Explicatur S. Thomas. Solutio.

Reſpondetur neque hoc negare ſanctum Thom. ſed loqui in reipublicę periculo. Obſeſſa enim ciuitas non tenetur vnicuilibet ciui fugienti portas pãdere cum ſuo periculo: & ideò neque ianitori, aperire fas eſt. Imò licèt eſſent perſonæ quàm plurimùm tuendæ vrbi vtiles, ſi certum eſſet quòd hoſtium turma ſimul cum illis intrò irrueret quæ ciuitatem caperet, non tenentur. Secùs vbi non eſſet tantum periculum: nam tunc iminenti periculo clauiger ipſe poſſet aperire.

Obiectio in tertiã concluſionem.

¶ Tertia verò concluſio non eſt vſque adeò clara. Dũ enim aſſerit ſubitò iminente periculo licere ſubdito agere cõtra legem inconſulto magiſtratu, alioqui verò ad ipſum recurrẽdũ: aut intelligit quãdo ſubditus de legis mẽte ambiguus eſt, aut quãdo proculdubio certiſſimus eſt: nõ quãdo hęret in dubio: nam tunc (vt ait in ſolutione ſecundi) debet abſq; vlla interpretatione verba legis ſeruare. Quãdo verò omninò eſt certus, etiã ſi nullum ſit in mora periculũ, nõ tenetur Prelatum cõſulere. Cui enim in die ieiunij nullus alius ſuppetit cib⁹ q̃ carniũ, abſq; vlla ſuperioris cõſultatione poteſt, nè fame pereat, illas comedere: etiã ſi citra periculũ poſſet ipſum adire.

Solutio.

Caietanus.

¶ Ad rei huius intellectum, etſi Caiet. quatuor hîc mẽbra dignoſcat, perſpicatior tamẽ hæc fuerit trimembris diuiſio.

Partitio trimembris.

Primum mẽbrum.

Aut enim ſubdito (de hoc enim loquimur) palàm liquet occurrenti caſu non eſſe legis mentem vt ſeruetur, & tunc nulla opùs eſt ſubdiuiſione: ſed ſiue ſubitum ſit periculum, ſiue tempus ſuppetat adeundi præfecti abſque illius prorſus cõſilio licet facere contra legem: vt caſibus proximis à nobis explicitis patet.

Secundum.

Aut per aliud extremum eiuſmodi ſubditus in dubio hæret vtrinque æquali. Itâque neutrius partis aſſenſum habet, liceátne facere contra legem nécne. Et tunc ſi vacat ad ſuperiorem recurrere, recurrendum eſt: ſi verò repentinum periculum id nõ permittit, ad literam ſeruanda eſt lex. Atque hîc eſt caſus ſancti Thomæ in ſolutione ſecundi: quoniam ſubdito in tali caſu legem interpretari non licet.

Tertium mẽbrum.

Si verò medio modo ſe habeat, ità vt neque certus omninò ſit, neque prorſus ambiguus, ſed in illam partem propẽdeat, ꝙ poteſt facere contra legem. Itâque illius partis opinionem habet cum formidine alterius: tunc ſi mora datur qua poſſit magiſtratum conſulere, id facere tenetur: ſin verò per ſubitaneum periculum id non licet, tutò facere poteſt contra legem. Atque hic eſt caſus tertiæ concluſionis.

Quæſtio incidens.

¶ Quòd ſi ſciſciteris vtrùm illa ſit ſufficiens ratio epieikeię vt ſubditus faciat contra legem, quòd ratio legis in particulari perſona & caſu deficiat:

Reſponſio.

Reſpõdetur ꝙ ſi tãtũ deficit in particulari, nõ ſufficit: ſi autẽ in toto genere cauſa ceſſauerit, tũ & lex quoq; ceſſare debet. Verũtamẽ anteq̃ princeps vel conſuetudo illam abroget, vim ſuam nõ amittit. Lege (vt exemplum proferam⁹) cautũ eſt, nè quis arma noctu deferat: quantumuis ergò pacificus ſis neq; vllum à te timeatur digladiationis periculũ, nõ potes contra legem facere. Attamen quoniam

de

S. Thomas. de epieikeia alibi doctor ſanctus diſputat, nẽ pè.22.q.102. extra chorum hic ſaltaremus ſi longior nos diſputatio remoraretur. ¶ Hæc autem ſunt hic adnotatu propria. *Primum aduertendum.* Primùm: etſi liceat nõnunquàm propter epieikeiam contra verba legis ſecundùm eius mentem agere, tamen vice verſa extra tales caſus ſeruare in cortice verba, corrupta legis mente, præuaricatio legis eſt. Sic enim habet lex cõtra.ff.de legi. In fraudem legis facit qui ſaluis verbis legis ſententiam eius circumuenit. Et l.ſequenti: Fraus legi fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit. *Exemplum.* Prohibet lex nè adulter filium ſpurium hæredem inſtituat: concredere ergò alteri hæreditatem qui det filio, eſt verba legis, non autem mentem ſeruare. Prohibet & altera lex nè ſacerdos ſacerdotium in fauorem filij renuntiet: alter autẽ cõfert alterius filio, vt ille ſuo vices rependat: iniquitas eſt, epieikeiæ è regione aduerſa.

Ad primum argumentũ. ET per hæc, argumentorum patent ſolutiones. Ad primum enim reſpondetur, ꝙ qui in illo poſtremo neceſsitatis caſu agit contra verba legis non iudicat de lege ipſa, ſed ſingulari caſu, in quo cernit non eſſe ſeruandam. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et pari modo reſpondetur ad ſecundum. Hîc enim idem ſubditus non interpretatur legẽ ſimpliciter, ſed in caſu quo manifeſtũ eſt legiſlatorem aliud intendiſſe: ſecùs ſi anceps hæſitet, vt dictum eſt in ſecundo caſu. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium autem reſpondetur ꝙ quantacunq; legiſlatores ſapientia vigeant, nulla tamen ſufficit vt caſus omnes occurrentes proſpiciant.

QVAESTIO SEPTIMA, de mutatione & varietate legis humanæ.

S. Tho.1.2.q.97.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex humana debeat quoquo pacto mutari.

POSTREMA DEmum quæſtio legis humanæ eſt vt explicetur quàm debeat eſſe firma & fixa. Et ideò primo quæritur an debeat aliquo pacto mutari. *Prima ratio ad partem negatiuam.* Apparet enim id minimè licêre: lex enim humana (vt ſuprà diximus) à naturali deriuatur: hæc autem immutabilis eſt: ergò & illa. *Secunda ratio.* ¶ Id etiam ſecundò colligitur ex natura regulæ, qualis eſt lex: quę ſecundùm *Ariſtot.* Ariſt.5.Ethico. cap.5. ſolida eſſe debet, & perſtãs: lex autem regula eſt, ergò immobilis. *Tertia ratio* ¶ Item tertiò, lex iuſta & recta eſſe debet: quod autem iuſtum ſemel eſt, ſemper tale exiſtit. *Cõfirmatio.* ¶ Accedit & teſtimonium *Nicolaus Papa.* Nicolai Papæ, diſt.12. Ridiculum eſt & ſatis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitùs à patribus ſuſcepimus infringi patiamur. *Primum argumentũ negatiuum.* ¶ In contrarium verò ſunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim expoſcere videtur, vt quoties melius quidpiam occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & cæteræ artes, humana ratione excogitatæ ſunt & inuentę: reliquę verò artes occurrente eo quod melius eſt ſummutantur: ergò idem eſt & in legibus obſeruandum. *Argumen.2.* ¶ Secundò, de præteritis ſumenda eſt ratio & cautio futurorum: cõtingit autem leges antiquas rudiores eſſe, minuſq; politas, quàm ſuccedentibus moribus conueniant: ergò niſi quotieſcunq; meliores inuentiones occurrerent, legibus priſtinis antiquatis alię innouarentur, incommodum eſſet. *Argumen.3.* ¶ Tertiò, leges humanæ quia circa lubricum ſingularium fluxum verſantur nequeunt niſi temporis experientia exactè inſtitui. Experiẽtia enim (vt.2.Ethic.author eſt Ariſt.) *Ariſtot.* tempore indiget: ergò quoties temporis curriculum melius quid attulerit, expediens eſt leges ſubmutari. *Poſtremum argumentũ.* ¶ Accedit demũ & Auguſt.1.de lib.arbi. vbi ait, lex temporalis quãuis iuſta ſit, cõmutari tamen per tempora iuſtè poteſt.

ARgumenta præſentis quæſtionis rem in duo diuerſa extrema diſtrahunt. Nam illa prioris ordinis contendunt humanam legem prorſus eſſe immutabilẽ. Reliqua verò per alterum extremum, quòd vbiuis melius aliud occurrerit, ſint mutandæ: & ideo duabus concluſionibus reſpondendum eſt, quibus ambo extrema moderemur. *Prima concluſio.* ¶ Prior eſt, licitum quandoq; eſt, decens, & ſanctum, legem humanam mutari. *Suadetur cõcluſio dupliciter.* Veritas concluſionis huius ex duabus naſcitur radicibus: videlicet tam ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, quàm ex natura noſtrarum actionum de quibus ſtatuuntur. *Prima ratio.* Etenim cũ natura noſtra rationalis ſit, hoc eſt, diſcurſiua & ſucceſſu quodam veritatis indagatrix: non poteſt, ceu intellectualis angelus, qui na-

turalia omnia ſimul nouit, ſubitò intima veritatis penetrare. Vnde quemadmodùm in ſcientiarum ſpeculatione defluxu quodam temporis Philoſophi ex imperfecto ad perfectum ſcientias promouerunt: vt. 1. Phyſico. primoq́; de Anima alijsq́; libris Ariſto. teſtimoniũ extat: ſic & in morũ cõpoſitione ratio practica negotiatur. Quapropter ſicut Thales ille Mileſius alijq́; illius ætatis ſex ſapientes, ſcientias illucuſq; rudes & incõptas contemplatione polire cœperunt, quas poſt Plato & Ariſt. expoliuêre: ſic & Lycurgus, & Solon, & apud Romanos Numa Pomp. ſuas reſpublicas, anteà barbaras & agreſtes, politioribus legibus inſtituerunt: quæ deinceps temporum incrementis exactiùs ſunt accuratiusq́; & emunctiùs cultæ. ℭ Accedit ratio ſecunda ex noſtrarum actionum conditione: quæ & regionum diuerſitati & temporũ ſic ſubiecta eſt, vt nunquàm in eodem ſtatu permaneat. Exemplum eſt Auguſtini, lib. 1. de libe. arbi. vbi ait, quòd ſi populus bene ſit moderatus, & grauis, communisq́; vtilitatis diligentiſsimus cuſtos, rectè lex fertur qua tali populo liceat creare ſibi magiſtratus: per quos reſpublica adminiſtretur: porrò ſi paulatim ille populus deprauatus habeat vęnale ſuffragium, & regimen flagitioſis ſceleratisq́; committant: rectè adimitur populo talis poteſtas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium. ℭ Secunda concluſio quam D. Tho. ſanctiſsimè conſtituit, quæq́; legiſlatoribus perſpectiſsima eſſe debet, eſt: Non ob quamcunq; cauſam melius quidpiam afferentem mutanda eſt lex, ſed tunc penitus quando vſq; adeò excellat, vt damna detrimentaq́; compenſet, quæ legis mutatio ſuapte natura affert. Ratio concluſionis ſic habet. Cùm leges humanæ pro cõmuni vtilitate & ſalute (vt dictum eſt) ſint inſtitutæ, eadem prorſus ratione mutandæ ſunt: nempè quando mutatio in augmentũ eſt communis boni. Mutatio autem ſuopte ingenio per ſeipſam detrimentum affert: quia cùm conſuetudo ſeruandæ legis fuerit quodam pacto in naturam verſa: (nam conſuetudo, altera natura eſt) mutatio ipſa legis, quædam eſt mutatio naturæ. Quo fit vt quę contra conſuetudinem fiunt, etiam dum leuia ſunt, grauia exiſtimentur. Atq; eandem ob cauſam veneranda legis canicies amore retinet humanos animos, qua ideò extincta nouitas alterius neſcio quid inuidiæ ſecum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debent in ſtatêra pendi: nè ſcilicet mutetur niſi tãta ab ea parte propẽdeat cauſa, quæ hæc valeat mala compenſare. Quod quidem tunc prorſus continget, quando vel maxima, euidentiſsimaq́; vtilitas ex noua lege prouenerit: aut ingens neceſsitas conſuetam legem ob manifeſtam eius iniquitatem antiquare cõpulerit: vnde. ff. de conſt. prin. l. 2. ait Vlpian. In rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure quod diu æquum viſum eſt. ℭ Hæc ergò regula tum in ſæculari republica, tum maximè in Eccleſiaſtica, ac potiſsimũ in his quæ ad ſacra pertinent obſeruantiſsima eſſe debet. Nè ſcilicet ratio perſoluendi officium qua clerus aſſuetus eſt, pro quacunq; ratione demutetur: etiam ſi egregia videatur. Et multò minùs ſacrorum ratio, quę ad cultum diuinum attinent: quibus videlicet populus oculos habet immerſos, & affectos animos. Haud enim id abſq; detrimento & ſcandalo fieri poſſet. Nihil aduerſus nouitatẽ Breuiarij obmurmurandum eſt, poſtquàm ſanctiſſimus Papa id permittit: tamen finis ille ob quem mutatio facta eſt, videlicet vt ſtatas ſoluentes horas memoriter Pſalterium diſcãt, non eſt ille quem ſancti patres horis dicendis canonicis præfixêre. Cantus enim Eccleſiaſtici non ſtudij gratia, ſed tantùm diuinæ laudis inſtituti ſunt, vt melodia militantis Eccleſiæ inſtar triumphantis inſtitueretur. Vbi non ceſſatur clamari quotidie, Sanctus, Sanctus. &c. Atq; huic ſcopo admetiebãtur patres Antiphonas, Reſponſoriaq́; & Pſalmodiam. Imò (vt eſt in priſcorum hiſtorijs) angelos eas etiã de cœlo attuliſſe fertur. ℭ Præterquàm quòd ſacerdotibus permittere, vt aliter officium domi pendant, quàm in Eccleſia, eſt illis manifeſtam porrigere occaſionem, nè in Eccleſia cum alijs cõcinant, ſed velut muti ſtipendia ſua faciant. Adde quòd periculum inde imminet vt eadem horarum ratio in Eccleſiam publicitùs inducatur: quod grauiter populi aures offenderet. Hæc mihi in præſentiarum in mentem venêre: quia pro mei captu ingenioli ardenter deſidero, vt vnica eſſet ratio Breuiarij in toto Chriſtianiſmo. Nam varietas Eccleſiæ, qua tanq̃ regina circumamicta à dextris ſponſi ſedet, in varietate religionum aliarumq́; ceremoniarum Chriſtianæ familiæ ſatis ſplendet. Quòd autem ad horas canonicas in lingua Latina tanta diuerſitas obtinuerit, nullum forſan, ſi fas eſt dicere, decus eſt. ℭ Cæterùm

Ariſtot.

Secunda ratio.

Auguſtinus.

Secunda Cõcluſio.

D. Thomas.

Ratio cõcluſionis.

Regula proxima tum in ſæculari tũ in Eccleſiaſtica republica obſeruanda eſt.

Cantus Eccleſiaſtici nõ ſtudij gratia ſed tãtũ diuinæ laudis inſtituti ſunt.

Authoris cẽſura de Breuiarij pluralitate.

Dubitatio.

rùm nõ ab re huc dubitatio occurrit, vtrùm legiſlator pro ſuo libito abſq; vlla intercedente cauſa, leges valeat commutare. Et apparet à parte negatiua argumentum quòd non aliter licet leges mutare, quàm condere: ſi autem non pro communi vtilitate conderentur, non eſſent leges: ergò neq; ſi alia ratione mutent̃, valida erit mutatio. ¶ In reſpõſione autem multa ſunt membra. Primùm ſi legiſlator penes quem ſumma eſt poteſtas legem ſine cauſa tolleret, factum teneret: hoc eſt, nullam haberet deinde vim legis, niſi quatenùs vim retineret iuris, ſeu naturalis, ſeu diuini. Tametſi dum lex reipublicæ conduceret, graue crimen committeret. Videlicet, ſi Papa tolleret annuam confeſsionem, maneret ius tantùm diuinum cõfeſsionis: & ſi Cæſar abrogaret legem ſuſpendendi fures, maneret duntaxat naturale ius vt punirentur ſaltem. Res eſt clara: quia lex niſi vim habeat coërciuam, non eſt lex: hanc autem vim habet à Principe vel à republica. Quapropter ſicuti etiam dum reſpublica legibus indigeret, tamen niſi eas poneret, nulla eſſet: ita ſi quam tolleret, non eſſet ampliùs lex. Secundum membrum eſt. Lex quam nouam conderet vel in quam alteram mutaret, ſi nõ eſſet pro communi bono, vel eſſet intolerabilis, nõ haberet vim legis. Enimuerò licèt quã ipſe abrogaret, re vera eſſet abrogata: non tamẽ tantùm poteſt in legumlatione, vt quam ipſe tulerit, ſtatim ſit firma & valida: niſi (vt dictum eſt) iuſta fuerit. ¶ Hæc autem de omni poteſtate tam ſæculari quàm eccleſiaſtica dicta ſunt, quibus tamen de eccleſiaſtica tertium peculiare adhibemus membrum. Nempè quòd neq; Papa neq; Concilium in his legum poſitione & mutatione, quæ familiæ Chriſtianæ neceſſariæ ſunt, vtpotè quòd Spiritu ſancto reguntur, errare nõ poterunt. Nunquàm ſcilicet permittetur diuinitùs Papa aut cunctas leges ieiuniorum tollere, aut legem confeſsionis in decennium prolatare: quia impendiò quàm maximè huiuſmodi leges reipublicæ referunt. Neq; rurſùs pręcipere permittetur, vt cùm primùm quiſq; conſcius ſibi fuerit mortalis culpæ ad aures ſacerdotis confeſſurus aduolet: quia lex eſſet intolerabilis.

Argumentũ partis negatiuæ.

Prima aſſertio qua partim ſatisfit dubitationi propoſitæ.

Probatio præfatæ aſſertionis.

Secunda aſſertio.

Ratio.

Tertia aſſertio de poteſtate Eccleſiaſtica.

Reſpondere autem reſtat ad vtranq; argumentorum ſeriem. Ad primũ ergò prioris ordinis reſpondetur quòd lex naturalis, quæ participium quoddam æternæ legis eſt, immobilis perſeuerat: quia deriuatur ab illa per diuinam rationem, illam inſtituentem: quæ quidem diuina ratio etiam eſt immobilis. Lex autem humana deriuatur à naturali per rationem humanam trahentem genus ad ſpeciem. Et quia ratio humana nõ omnia futura ſatis proſpicit, ex hac parte fit lex ipſa mutabilis. Accedit prætereà quòd lex naturalis continet principia vniuerſalia quæ abſtrahunt à ſingularibus: leges autem humanæ fundamẽtis nituntur particularibus, quæ in actionibus contingentibus & caducis ſita ſunt. ¶ Et per hoc reſpõdetur ad ſecundum quòd menſura debet eſſe immutabilis quatenùs fert natura materiæ: menſura autem mutabilium rerum ſolidiorem non ſuffert perpetuitatem. ¶ Ad tertiũ eodem ferè modo reſpondetur, quòd rectitudo in quantitatibus corporeis non dicitur reſpectiuè in ordine ad aliam, ſed eſt in ſe abſolutè recta, quia eius extrema non exeunt à medio: rectitudo autem humanæ legis non eſt abſoluta, ſed ſumitur in ordine ad commune bonũ, cui non ſemper res eandem habent proportionem. Quocircà illis mutatis mutatur rectitudo & iuſtitia legis. ¶ Authoritas autem iuris. 12. diſtin. ſolùm admonet in fauorem ſecundæ concluſionis, ridiculum eſſe citra cauſam vrgentiſsimam patrum ſanctiones infringere: ſecùs dum cauſa adeſt legitima. ¶ Nihilo minùs & reliqua in contrarium argumenta temperanda ſunt & eneruanda quatenùs cum ſecunda concluſione pugnant. Ad primum ideò conſideratiſsimè reſpondet S. Thom̃. aliud eſſe artium ingenium, aliud verò legum. Artes enim ex ſola ratione vigorem habent & efficaciã, & ideò quotieſcunque melius quidpiam intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullum eſt periculum quin mutẽtur in melius: eò quòd totum negotium in intellectu contineatur. Leges autem vim maximam obtinent ex cõſuetudine, vt Philoſophus. 2. Politicor. ait. adeò vt diuturna conſuetudo (vt. ff. de legibus Vlpian. ait) pro iure ſit habenda. Ob idq; non tantùm perpendendum eſt in mutatione legis illud bonum quod noua affert, verũ & detrimentũ quod veteris cõſuetudo patitur. Reliqua verò duo cum Auguſtini ſententia id tantùm comprobant quòd leges mutare liceat: non id tamen quòd quacunque de cauſa, etiam ſi aliquo pacto congruentiùs quidpiam ſuadeat.

Ad primum argumentũ eorum quæ priori ordine iactata ſunt.

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

Ad poſtremũ argumentũ.

Ad argumenta poſterioris ordinis.

Ad primum. S. Thomas.

Ariſtot.

Facilis ſolutio cæterorũ argumentorum.

A R-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm conſuetudo vim legis obtinere valeat.

NON eſt impertinens ſermoni de mutatione legum articulum intexere de conſuetudine, per quam & mutari ſolent. Quæritur ergò, vtrùm cõſuetudo vim queat obtinere legis. Exiſtunt enim à parte negatiua argumenta.

Argumen.1. à parte negatiua.

Primum: lex humana ab æterna per naturalem deriuatur: contra illas autem nulla præualere poteſt conſuetudo: ergò neque vlla valet humanas mutare.

Argumen.2. D.Thomas.

¶ Secundò egregiè arguit D.Tho. Ex multiplicatis malis nullum conflari poteſt bonũ: imò malũ, quo multiplicatius, eo peius: qui autem primò contra legem agere incipit, malè facit: ergò ſimilibus aceruatis actibus nihil boni confici poteſt: lex autem, cùm regula ſit noſtrarum actionum, egregium bonum eſt: nulla ergò conſuetudo migrare in legis naturam poteſt.

Argumen.3.

¶ Tertiò: Leges condere munus eſt ſolius publicæ poteſtatis: conſuetudo autem priuatis ciuiũ actibus inualeſcit: nulla ergò cõſuetudo authoritatem legis abrogare poteſt.

Auguſtinus.

¶ In contrarium autem eſt Auguſt. in epiſt. ad Caſulanum: vbi ait: Mos populi Dei & inſtituta maiorũ pro lege ſunt tenenda: & ſicut præuaricatores legum diuinarum, ità & contemptores conſuetudinum eccleſiaſticarum coërcendi ſunt.

Satisfit quæſtioni vnica concluſione trimembri.

QVæſtioni præſenti vnica, ſed tamen trimembri concluſione fit ſatis. Concluſio autem eſt: Conſuetudo trina virtute pollet: videlicet vt & antiquam legem, tum interpretetur, tum etiã immutet, ac ſubinde vim obtineat nouæ.

Probatio.

Probatur. Ratio voluntaſq; legiſlatoris promulgata nõ ſolùm interpres legis eſt, verùm & veteris abrogatio, & nouæ conſtitutio: eiuſmodi autem rationis voluntatiſq; promulgatio, non ſolùm verbo, verùm & facto fieri conſueuit: nam quod quis opere foris præſtat, intus mente probare cenſetur: quando autem princeps quos ſubditos cohibere poteſt, identidem longoq; temporis interuallo operari ſinit, permiſſu illo rationem ſuam & voluntatem aperit: ergò ſicuti verbali promulgatione edictum ponit, ſic & eiuſmodi permiſsione ciuium conſuetudinem pro lege ducit: quæ ſubinde aut vetuſtæ interpres ſit, vel certè abolitio.

Quid veniat nomine conſuetudinis.

¶ Ad pleniorem autem rei intellectum noſſe operæpretium erit quid nomini conſuetudinis ſupponatur.

Iſidorus.

Subobſcurus enim apparet Iſidorus lib.5. Etymolog. qui refertur in Decretis diſt.1. vbi ait: Mos eſt longa cõſuetudo de moribus tantùm tracta. Videtur quippe in definitione repetitionis vitium committere, Mos de moribus.

Moris nomẽ trifariam vſurpatur.

Notato ergò vocem, mos, trifariã vſurpari.

Prima acceptio.

Accipitur enim primò pro ſingulari humano actu, puta libero: actiones enim brutorum, niſi per metaphoram, mores non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur philoſophia moralis, id eſt, humanorum actuum.

Secunda.

Secundò accipitur pro habitu ex frequentia ſimilium actuum genito: quemadmodùm dicimus hominem benè aut malè morigeratum. Et iſtæ acceptiones ad rem non faciunt.

Tertia.

Tertiò ergò accipitur vt idem ſit quod cõſuetudo: & hoc modo nihil aliud eſt quàm frequentia longi temporis ſimiliũ actuũ in aliqua republica: puta vel in regno vel in vrbe aut in collegio.

Iſidorus.

Nihil ergò ineptè dixit Iſidô. Dicens enim morem eſſe conſuetudinem de moribus tractam, priori loco accepit tertio modo: poſteriori verò, primo. Conſuetudo ergò rationi cõſona atq; à principe conceſſa, vim habet legis.

Quid interſit inter morem & cõſuetudinem.

Quin verò eo tantùm à lege differt, quòd lex ſcripto traditur: conſuetudo verò, vſu. Sic enim ait Iſidô. Lex eſt conſtitutio ſcripta: mos autem longa cõſuetudo. Et ſubdit: Conſuetudo autem eſt ius quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege accipitur vbi deficit lex. Et lege, diuturna. ff. de legib. conſuetudo pro iure & lege in his quæ non ex ſcripto deſcendunt, obſeruari ſolet. Atq; inferius Paulus Iuriſcõſul. Imò magnæ authoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tantùm probatum eſt, vt non fuerit opùs ſcripto comprehendere.

Doctrina memoriæ commendanda.

¶ Hoc ergò memoriæ commendandum eſt, quòd conſuetudo de ſeipſa vim legis nõ habet, ſed quatenùs à principis cõſenſu dimânat. Itaq; vt Ariſtot. Platoniſve aut alius philoſophi, quin verò omnium Iuriſconſultorum ſaluberrimæ eſſent ſententiæ, nunquàm vim legis haberent niſi conſenſu principis ſtabilirentur: ſic neq; cõſuetudo eandem aliter obtineret virtutem. Exempli gratia, nunquàm Baldi opinio quòd pro triplici furto ſuſpenderetur fur obtinere potuit vim legis, niſi princeps illam ſcripto ſanciret, vel per conſuetudinẽ approbaret. Quapropter vbi lex exprimeret, nullam conſuetudinem contra legem valituram, decretum hoc conſuetudinem

nem irritat, vt per illam lex nunquàm abrogetur: quia tunc conſuetudo nihil operatur, eò quòd nunquàm indicium eſt talis voluntatis principis. Tametſi tam lõga poteſt eſſe in contrarium, maximè in ſæculo aliorum principum, vt decretum etiam illud irritans euincat. Sed eſt prætereà animaduertendum quòd conſuetudo nõ ſolùm obligat tanquã ſignum promulgationis legis nouæ: verùm aliquando eſt ſignum ac teſtimonium quòd olim talis extiterit lex: licèt nõ reperiatur ſcripta. ¶ Quàm verò longum tẽpus conſuetudine ſpectãdum ſit, antequàm vim obtineat legis, non eſt iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus ſufficiunt, in aliquibus tres, *Regula.* in aliquibus decem. Sed re vera nulla eſſe poteſt cordatior regula, quàm quæ. c. cùm tanto. de conſue. ſtatuta eſt: vbi habetur ꝙ nunquàm conſuetudo poſitiuo iuri præiudiciũ generare debet, niſi fuerit rationabilis & legitimè præſcripta. Vbi in verbo, rationabilis, animaduertendũ eſt quòd ad hoc vt robur nanciſcatur legis, habere debet conditiones bonæ legis, ſuprà conſtitutas. Et ſecundò, in verbo, præſcripta, cõſiderandum quòd tunc conſuetudo vim adipiſcitur legis quando cõmuni hominum iudicio & arbitratu peccatum eſſet facere contra illam. *Sana admonitio.* ¶ Quapropter admonere hîc nõ præteribo quantum creetur periculi dum in aliqua republica ſemel aut bis quippiam permittitur. Enimuerò ad id perſuadendum quod nouum petitur, in cauſam adducitur, quòd vnus actus nihil nocere poteſt: poſteà verò ſimilitudine illius alter perſuadetur, ac ſubinde conſuetudo vires nanciſcitur. Idem exiſtit periculum inter viros potentes. Vt ſi ſemel Vaſalli vrbanitatis ac beneuolentiæ gratia domino ac patrono ſuo munuſcula obtulerint, ſtatim vrbanitas in conſuetudinem rapitur, & gratia in ius debitum. *Quæſtio.* ¶ Sed nunquid quæcunq; inueterata cõſuetudo legem abrogat. *Ratio.* Ratio enim id videtur perſuadere. Nam dum Princeps diſsimulat, ſuam exiſtimatur interpretari voluntatem. *Solutio.* Reſpondetur nihilo minùs minimè ſic eſſe. Imò quandiu vſus contra legem non aliunde quàm ex negligentia principis oritur, aut ex eo quòd potens non eſt ad ſumendam de malefactoribus vindictam, nunquàm contra legem præſcribit: ſed tunc penitus quando & potens eſt abuſum cohibere, & non ex vecordia, ſed oculata diſsimulatione illũ permittit. Neq; verò antequàm longęuus mos authoritatẽ nanciſcatur: nam cùm lex prudentia & iudicio condi debeat, iudicium autem tempus requirat, fit vt conſuetudo breui tempore nõ vſq; ad vigorem legis irroboreſcat. Hac enim fortaſſe ratione *Gallorum mos.* inoleuit mos in Gallijs veſcendi carnibus in Sabbathis inter Natale Domini & Purificationem Virginis: & in Hiſpanijs animalium inteſtina. Quando autem dicimus diſsimulationem Prælati in cauſa eſſe vt conſuetudo lex fiat, intelligitur de illo Prælato qui eſt legiſlator: nam etſi Prætor in vrbe, vel Prælatus conuentus, aut prouinciæ diſsimulent legum transgreſsiones, eiuſmodi conſuetudo nunquàm vires legis conſequitur: quia non eſt ſignum voluntatis ſupremi Prælati, qui eſt legiſlator. *Alia quæſtio* ¶ Vtrùm autẽ quicunq; vſus in conſuetudinem verſus obligatoriam legem conſtituat, ambigere quiſq; poſſet. Solet enim vſu venire vt homines pietatis gratia incipiant, vel diem feſtum colere, vel ieiunium ſeruare: non quidem tanquàm de præcepto ſed ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: vt ſi modò in aliqua prouincia inciperent feria quarta à carnibus abſtinere, vtrùm proptereà poſteà præceptum eſſet. *Solutio.* Reſpondetur perpendendum eſſe quomodò talis religio fuerit ſeruata. Si enim tantùm ex deuotione libera, nunquàm illud vertitur in pręceptum: niſi poſteà religio crebreſcere incipiat tanquàm præceptũ. Suſpicio enim me ſemper tenuit, morem ſoluendi ſtatis horis officium Dominæ noſtræ in initio non habuiſſe vim præcepti, neq; illam vim obtinuiſſe ante quadringentos hinc annos. Alioqui in ordine noſtro non eſſet nobis iuſſum ſurgentes in dormitorio illud ſoluere. Veruntamẽ poſteà adeò religio inualuit, vt vix iam ſit qui audeat negare præceptum.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentorũ frontis quæſtionis reſpõdetur longè eſſe aliam rationem legum naturalium ac diuinarum quàm ſit humanarum. Illæ enim à voluntate diuina ſtatutæ ſunt, cui nulla humana voluntas neq; conſuetudo obſiſtere valet. Imò verò quanto conſuetudo contra diuinam legem & naturalem fuerit inueteratior, tanto grauioris eſt cauſa peccati: tantum abeſt vt conſuetudo quidpiam vigoris detrahat illis legibus. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum autem reſpõdetur. Quòd cùm, vt ſæpè dictum eſt, leges humanæ in aliquibus caſibus deficiant, poteſt cõſuetudo cõtra legẽ per actus licitos inchoari: qui quidem frequentati actus vim obtinebunt

bunt legis: eò quòd per illos oſtenditur legem antiquam fuiſſe inutilem. Quandiu verò ratio legis durauerit nequibit eam vlla cõſuetudo ſuperare: quia conſuetudo tunc nõ erit rationabilis, ſed lex potiùs erit ſemper victrix: niſi forſan conſuetudo oſtenderit legem, licèt non inutilem, tamen non conformem naturæ patriæ: hoc enim etiam ſufficiet ad ipſam abolendam. *D. Thomas.* ¶ At verò S. Tho. videtur curtè reſpõdiſſe. Docuit enim quem admodùm conſuetudo poſsit per actus licitos inchoari, non tamen reſpondit, quid ſi inchoëtur per illicitos. *Caietanus.* Caietañ. reſpondet quòd etiam dum per illicitos incipit, poteſt temporis lapſu authoritatem obtinere. *Cenſura authoris.* Arbitror autem operæpretiũ diſtinguere. *Diſtinctio.* Nam quantum ad hunc effectum, vt lex priſtina antiquetur, conſuetudo etiam illa quæ illicitum habuit ortum, poteſt, licèt nõ apud eoſdem homines, tamẽ apud poſteros vim obtinere. Cœperunt inquam (vt exempli gratia dixerim) anteceſſores noſtri prauè agere contra aliquam legem, nos autem in noſtro ſæculo inuenimus cõſuetudine abrogatam: non tenemur ſcrutari de conſuetudine illa, qualia habuerit initia, ſed liberi ſumus ab eadem lege. At verò quantum ad alterum effectum, qui eſt obligare, conſuetudo non ſortietur vim legis quàm diu per actus illicitos increbuerit, ob rationem iam ſupradictam: quia lex debet eſſe æqua & iuſta. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur quòd multitudo priuatorum hominum introducentium conſuetudinem, duplicis conditionis eſſe poteſt. Aut enim liberam conſtituunt rempublicã, quæ ſeipſam ſine principe gubernat: & tunc mos populi erit conſtitutio legis. Si tamen ſub rege aut alio principe degat, tunc (vt dictum eſt) conſuetudo non per ſe eſt lex, ſed quatenùs interpretatio eſt voluntatis principis.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm rectores multitudinis in legibus diſpenſare poſsint.

POſtquã in calce ſuperioris quęſtionis definitum eſt, non licère ſubditis niſi in repentino periculo epieikeia vti, videre nũc reſtat vtrùm ſaltem gubernatores multitudinis diſpenſare poſsint in lege illis caſibus quibus iudicauerint expedire. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum partis negatiuæ.* Lex (vt ſuprà ex Iſidôro monſtratum eſt) fertur pro bono communi: bonum autem commune non eſt pro priuato intermittendum: ſiquidem (vt Philoſophus. 1. Ethicor. author eſt) *Ariſtot.* bonum gentis diuinius eſt quàm bonum vnius hominis: ergò non licet cum aliquo diſpenſare vt cõtra legem faciat. *Argumen. 2.* ¶ Secundò, Deuter. 1. præfectis hoc ponitur documentum: Ità paruũ audietis vt magnum: neque accipietis cuiuſquam perſonam: quia Dei iudicium eſt. alicui autem id indulgere quod toti reipublicę denegatur, acceptio eſt perſonarum: ergò id minimè licet. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò, in legem diuinam & naturalem nulla cadit diſpenſatio: lex autẽ humana debet illis eſſe cõformis, vtpotè quę ab illis deriuatur: ergò neque in ipſa cadit. ¶ In contrarium ait Apoſtolus. 1. ad Corin. 9. *Paulus.* Diſpenſatio mihi credita eſt.

AD quęſtionis intelligentiam notandum cum ſancto Tho. *S. Thomas.* quòd diſpenſatio proprìè importat commenſurationem alicuius communis ad ſingula: hac enim ratione paterfamiliâs diſpẽſator dicitur, quòd vnicuiq; pondere quodam & menſura tum operas imperat, tum & neceſſaria ex communi penu diſtribuit. Pari ergò modo ille in republica dicitur diſpenſator, cui incumbit ordine & ratione diſponere qualiter communis lex ſit à ſingulis obſeruanda. ¶ Duabus ergò concluſionibus ad quæſtionem reſpõdetur. *Prima concluſio.* Prior eſt. Ille cui regimen incumbit multitudinis poteſtatẽ habet diſpenſandi ſuper lege humana in caſibus certis & cum certis perſonis. *Suadetur concluſio.* Concluſio ex illo principio ſæpe anteà reſumpto colligitur: lex enim humana quia in communi poſita eſt compræhendere non poteſt caſus omnes ſingulares: obidq; vſu venire poteſt, vt quæ in communi ac plurimũ congruens eſt, in perſona certa & caſu deficiat: quippe quòd eius obſeruantia vel obſtaculum ſit meliori bono, vel alicuius mali occaſio. Quamobrem cùm ille qui curam reipublicæ gerit vniuſcuiuſq; ſaluti debeat conſulere, efficax ratio præcipit vt facultatem tunc faciat tali perſonæ faciendi contra legẽ. *Secunda Cõcluſio.* ¶ Secunda concluſio. Quando cauſa nõ occurrerit rationi conſentanea atq; in bonum communẽ relata, tunc Prælatum pro ſuo libito diſpenſare, peccatum eſt, aut infidelitatis aut imprudentię. Infidelitatis inquã, dum bono communi non proſpicit, ſed ſuo aut alterius priuatæ perſonæ: imprudentiæ autem ſi ze-

ſi zelum quo affectus eſt boni publici, prudentia non exornat, nè antequàm exploratam habeat perſpectamq; cauſam contra legem diſpẽſet. Quam ob rẽ Chriſtus redemptor noſter, vt Luce.12.ſcriptum eſt, difficile arbitrabatur vt ambæ virtutes in diſpenſatore coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens quem conſtituit dominus ſuper familiã ſuam? ¶ Quò hęc autem lucidiora fiant, nonnulla hìc ſunt conſideranda. Inſinuat ſe enim hìc primùm omnium fallacia quæ nonnullos deuincit. Nempe idem eſſe diſpenſationem, quod eſt epieikeia: eò ꝙ diſpenſator nihil eis aliud videtur efficere, quàm legẽ in tali caſu ex ęquo & bono interpretari. At verò ſecùs res habet. Differunt enim ſignificato quatuor hæc reſpectu legis: Irritare, abrogare, epieikeia interpretari, & diſpenſare. Irritare enim eſt legem aut votum impedire & caſſare, nè robur obtineat obligãdi. Vt ſi legem à ciuibus conſtitutam Rex non probaret, neq; confirmaret, ſed caſſaret. Quemadmodùm & pater poteſt votum filij irritare: ſuper quo, ſi ſolidum eſſet, diſpenſare non poſſet. Legem verò abrogare, eſt poſtquàm vim habet, in totum tollere. Quanuis ſi vſq; ad præfinitum duntaxat tempus poſita erat, tunc non tam propriè dicitur tolli, quàm impleri. Quo vtiq; inter alios ſenſu ait Chriſtus: Non veni legem ſoluere, ſed adimplere. Interpretari autem per epieikeiam eſt ipſam declarare, in tali caſu locum non habere. At verò diſpenſare eſt quempiam ſubditorum à lege excipere: conceſſa illi licentia & facultate ſine qua legi eſſet obnoxius. Patet ergò diſcrimen ꝙ epieikeia nõ eſt ſubditum per licentiam eximere caſu quo teneretur, ſed explicare quod in illo caſu non tenebatur: diſpenſatio autem eſt licentiam cõcedere. Quare epieikeia non ſolùm Prælatis, verùm ſubditis (vt dictũ eſt) competit: diſpenſatio verò tantùm Prælatis. ¶ Sed arguis contrà: ſi Prælatus non poteſt ſine cauſa diſpenſare, fit vt diſpenſatio nihil aliud ſit quàm declaratio cauſæ ob quam ratio legis in tali caſu deficit. Negatur conſequentia. Nam etſi ratio legis in hac perſona deficiat, non ideò protinùs à vinculo legis enodatur. Aliud enim eſt quòd obſeruatio humanæ legis rationi ſit contraria, vbi epieikeia locum habet: aliud verò quòd ratio legis in hac perſona deficiat, vbi nihilo minùs neceſſaria eſt diſpenſatio. Exempla ſunto. Si carnes die vetita non comedere cauſa mihi eſſet vt fame perirem, poſſum epieikeia vſus comedere: tamen licèt ego caſtigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium indictũ eſt, imò abſtinentia & inedia aliquod mihi eſſet impedimentum ſtudij, non ideò liber à lege fio, ſed eſt cauſa vt mecum Prælatus diſpenſet: non quidem interpretando quòd tunc me lex non comprehendit, ſed etiam ſi me comprehendat, præbendo mihi gratia maioris commodi licentiam, vt non ſit mihi culpa nõ ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos aſcendere, ſi occurreret eorum cuipiam caſus, vt niſi ſe equo eriperet, in manus hoſtium incideret, tunc epieikeia eum docet lege ſe illo caſu non obligari. At verò etſi contingeret quempiam illius claſsis hominem vtilem eſſe bello, non ſubindè equo liceret vti, ſed tamẽ ratio diſpenſationis emergeret. Et pari modo loquendum eſt de voto. ¶ Ex quo fit quòd diſpenſare non ſolùm eſt mutare vnam obligationem in aliam, ſed poteſt etiam fieri per remiſsionem ac relaxationem, ſaltem in parte. Alioqui nõ eſſet diſpenſatio, ſed mera cõmutatio. Vouiſti difficilem peregrinationem Hieroſolymitanã: occurrit autẽ cauſa publica Eccleſię in cuius ſubſidium eleemoſynis opus eſt: poteſt illud votum Papa in aliquam pecuniam commutare, etiam minorem quàm eſſent itineris expenſæ. ¶ At verò ſciſcitaris fortè vtrùm penes ſolum Principem & Legiſlatorem ſitum ſit diſpenſandi munus. Eſt enim hoc argumentum à parte affirmatiua, quòd diſpẽſatio legis, eſt quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem eiuſdem eſt functio cuius eſt condere. Reſpondetur nihilo minùs eiuſmodi poteſtatem in leges, licèt plenaria ad ſolũ legiſlatorem pertineat, nihilo minùs, vt præfata ratio perſuadet, in caſibus nõnullis penes inferiores quoq; gubernatores ſitã eſſe. Primũ poteſtate à ſuperiore delegata: quã vel iura inferiorib⁹ cõcedunt, vel cõſuetudo interpretatur. Vt diſpẽſare in voto ſimplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in ſuis proprijs legibus quàm etiam in legibus ſuperioris. Poteſt inquam, Epiſcopus in legibus Papæ diſpenſare, vel iuris conceſsione, vel conſuetudine. Prętereà in triplici rerum ordine. Nempè ſi vel materia leuis eſt, vel frequens caſus, vel lex proprium bonum ſuæ ciuitatis vel diœceſis reſpicit. Sententia eſt Caietañ. 1.2. quæſt.97.articu.4. quam ſuo ſale conditam credo

Quorundã fallacia confundentium epieikeiam cum diſpenſatione.

Quid irritatio.

Quid abrogatio.

Quid legis interpretatio.

Quid diſpenſatio.

Obiectio.

Solutio.

Corollariũ.

Quæſtio.

Argumentũ.

Reſponſio.

Caietanus.

credo eſſe veram. Nam & hac de cauſa Di. Thom. non interrogauit ſtrictè, an princeps & legiſlator, ſed latiùs, an rectores multitudinis poſsint in legibus humanis diſpenſare. Rectores enim non ſolùm principes ſunt, verùm & qui ad gubernaculum cuiuſq; multitudinis ſedent. Leuia autem cenſentur illa, quæ non præcepto propriè dicto obligante ad mortale, ſed ſtatuto poſita ſunt. Qua ratione Prælati noſtri etiam Priores cõuentuales diſpẽſare poſſunt in eſu carniũ, in induẽdis lineis, & in id genus cæteris. Frequentia deinde caſuum cauſa eſt vt poſsit Epiſcopus diſpenſare. Vt in ieiunijs: licèt ſit lex ſuperioris: quoniam grauiſsimum eſſet onus quoties quis diſpenſatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem ſic temperarem, quòd poſsit Epiſcopus in diem aut in breue tempus cũ aſsiſtente cauſa, ſuper eiuſmodi legibus diſpenſare: tamen pro vita tota, neſcio. Et eadem ratione ſi alter coniugum per inceſtum cum alterius conſanguinea, inhabilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque tunc præſertim dum vel ob perſonæ pauperiem vel alia de cauſa non pateret ad Vrbem acceſſus. Secùs ſi impedimentum antecederet matrimonium quod ſubinde contrahendum impediret: in quo ſolus Papa diſpenſare poteſt. Prætereà, ſi peculiaris lex vrbis extat nè vel vinum vel frumentum extrinſecus aduehatur, vt proprij vrbis fructus diſpendantur, poſſet credo Prætor diſpenſare: ſecùs tamen Epiſcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonum publicum pertinentibus. ¶ Cauſas verò quibus diſpenſator adduci ad diſpenſandum debet, explicant ſancta Decreta. 1. quęſt. 7. per totum: ſcilicet tempus, vtilitas, perſona, qualitas. In ſumma quò cunctas complectaris, diſpenſatio fieri non debet niſi in commune bonum cedat, pro quo lex omnis conſtituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde conſletur, vnde legum diſpenſatio, alijs priuatis reſpectibus & ſilendis cauſis fieri cœperit, locus in quo Eccleſia Dei iacet apertiſsimo documẽto eſt. Nam ſi leges nihil aliud emolumenti in rempublicam conferant, quàm quòd ſint principi fructuoſæ, pernicies ſunt potiùs & labefactatio boni publici. Fit enim inde vt ſoli pauperes legibus coërceantur: ſed qui illis indigent, ſubijciantur nulli. Abſit ergò (quod anteà diximus) leges in hoc condi, vt ſint legiſlatori peculium. Sed cùm primùm ratio ob quam latæ ſunt, ceſſauerit, abrogandæ ſunt nè à ciuibus ſit pretio diſpenſatio redimenda. ¶ At ſi perconteris vtrùm cauſa ſit diſpenſandi ſatis idonea, ꝙ qui votum fecit nequit illud ſine graui difficultate & moleſtia implere: hæc enim eſt quæ frequentiùs obtendi conſueuit. Reſpondetur quòd ſi difficultas, in re ipſa ſit: quia ſcilicet quis inconſulta prudentia nec re ſatis perpenſa, longum ieiunium in pane & aqua vouit, aut pedeſtrem peregrinationem, ſuis cruribus imparem, temeritas illa cauſa eſt diſpenſandi. At verò dum difficultas nõ ex rei natura, ſed ex prauo habitu vouentis proficiſcitur; cùm difficultas ipſa abſtinendi ab iniqua conſuetudine cauſa fuerit vouendi, non eſt eadem in cauſam diſpenſationis reuocanda. Si verò poſtquàm votum (vt exempli cauſa dicamus) aut Hieroſolymitanæ peregrinationis aut etiam religionis emiſiſti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas, quæ tibi impedimento ſit iuris, abſolutus à voto es. At verò de voti diſpenſatione peculiaris nobis inſtitutus eſt octauus liber. ¶ Poſtremum ergò dubium reſtat, vtrùm ille cùm quo ſine cauſa diſpenſatur, tutus in conſcientia maneat. Reſpondent Iuriſconſulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cùm ad monaſterium. de ſtatut. mona. Et ex Panorm. in cap. non eſt voti. de voto. quòd ſi Pontifice Summo inferior ſine cauſa diſpenſat, diſpenſatio non tenet: quia ſub hoc limite illis conceſſa eſt diſpenſandi facultas. Si verò Papa diſpenſet, tunc diſtinguendum eſt: nam in his quæ de iure diuino pendent, quale eſt votum & iuramentum, ſi abſq; cauſa diſpenſet, diſpenſatio nõ tenet. Secùs in his quæ ſunt meri iuris poſitiui, quæ à ſuo prorſus arbitrio pendent. Et quidem prior diſtinctio forſan non tanta veritate pollet: nam in leges quæ à ſua merè pendent ordinaria poteſtate, non eſt cur Epiſcopus nõ fungatur facultate qua Papa in ſuas. Poſterior verò diſtinctio impendiò quàm maximè probabilis eſt. Et ideo in his quæ pendent de iure diuino non ſolùm diſpenſans peccat, verùm & formidanda diſpenſatio eſt, veluti caſſa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorũ diſpenſatur, & dum infans aut puer curam permittitur gerere animarum, & laicus monachis in Abbatem præficitur, & ſolenniter profeſſus (vti Panor. infert) ad laxiorem ordinem, illum præſertim qui tantùm habet ordinis nomen, reuocatur: verendum eſt ra-

D. Thomas. *Temperatio ſuperioris aſſertionis.* *Cauſæ diſpẽſationis legitimæ.* *Dubitatio.* *Diſſolutio.* *S. Thomas.* *Poſtremum dubium.* *Solutio Iuriſconſultorũ.* *Innocentius* *Panormitanus.* *Refelluntur præfati authores.* *Probatur poſterior diſtinctio Iuriſconſultorum.*

eſt ratum non eſſe & validum apud Deum. Quocircà tam qui eiuſmodi diſpenſationes alijs procurant, quàm ipſi qui petunt grauiter delinquunt. Imò etiam ſi diſpenſatio ſine cauſa teneret, non ſolùm diſpenſare, verùm & petere & procurare peccatum eſt graue. In his autem quæ meri ſunt poſitiui iuris diſpenſatio ſine cauſa à peccato non excuſatur, veruntamen diſpenſatio tenet. Tametſi *Caietanus.* Caietañ. loco citato & in ſua Summa, verbo, diſpenſatio: neque in his pacatas cenſet eorum conſcientias, cùm quibus ſine cauſa diſpenſatur. Et ratio eius eſt, quod licèt tollatur ius poſitiuum, ſupereſt nihilo minùs legis naturalis vis, quæ eſt nè quis abſque cauſa reipublicæ ſe oneribus ſubducat. *Nõ ſatis certa Caietani ſententia.* Hoc autem nondum equidem mecũ conſtitui quantum valeat. Enimuerò ſi exoneratio mea oneratio eſſet aliorum, vt cùm quis priuilegiũ procurat quo ſe tributis ſoluendis abſq; cauſa ſubtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum eſſet mortale. In ieiunijs autem non eſt tam planum: niſi vbi exemptus ſcandalum daret. Illo autem ceſſante forſan culpa non eſſet peior quàm venialis.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum iam reſpõſum eſt quòd nihil diſpenſatio cum priuata perſona legi obſtat: etiam ſi pro bono communi ſit lata: quia talis diſpenſatio fieri non debet: vt bono communi noceat, imò vt in eius augmentum cedat. ¶ Ad ſecundum verò reſpondetur quòd nulla eſt acceptio perſonarum, licèt nõ ſemper æqualia perſonis inæqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, vbi perſonæ non ſunt æquales. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad tertium iam ſuprà reſponſum eſt de legũ mutatione. *Ad tertium argumentũ.* Lex enim naturalis quantum ad præcepta communia & generalia nullam poteſt habere fallentiam: & ideò indiſpenſabilia ſunt: in concluſiones autem naturales epieikeia vim habet: cuius vtiq; virtute qui in depoſito arma cuſtodit furibundo domino non confert. Diſpenſare autem in eiſdem ſoli Deo competit qui antiquitùs diſpenſauit, vt plures vnus matrimonio ſibi coniungeret. In legibus autem diuinis poſitiuis quæ non ſunt de iure naturæ ipſe quoque diſpenſare poteſt, vel cui ipſe ſpecialiter commiſerit. Specialiter inquam, quia Papa, licèt ſit Chriſti vicarius poteſtate ordinaria non poteſt ſuper iure diuino diſpẽſare. Apoſtoli verò ſpeciali ipſius commiſsione diſpenſarunt in forma baptiſmi vt fieret in nomine eius. Et Actuum. 15. tolerarunt, vt Chriſtiani abſtinerent à ſuffocato & ſanguine: cùm ritus illos iure diuino Chriſtus abrogaſſet: qui ſalus eſt & redemptio noſtra, benedictus in ſæcula.

FINIS LIBRI PRIMI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SECVNDVS De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

Argumentum hoc quod de legibus inſtituimus, non modò ꝙ non poteſt non eſſe prolixum, verùm quòd hac ratione erit diſtinctius, in duos libros diſtribuendum duximus. Igitur cùm in primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur ſatis diſputatum pro captu noſtro à [*Materia ſecundi libri.*] nobis fuerit: ſequitur vt in hoc ſecundo de lege diuina diſſeramus, per quam ad ſupernã fœlicitatem promouemur. Nam quãuis materiam hanc, potiſsimùm legis veteris, Diuus Thom. peregregiè, vt pleraq; ſolet omnia, locupletauerit, non tamen erit omninò ſuperuacanea, ſi Deus dederit, opera noſtra.

QVAESTIO PRIMA, De lege veteri.

Sanct. Thom. 1.2. quæſtio. 98.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm præter naturalem legem & humanam quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus neceſſaria.

PRIMO ergò quæritur in genere vtrùm neceſſaria fuerit hominibus lex aliqua diuina ſupernaturalis. Hanc enim quæſtionem D. Tho. q. 91. diſputauit: [*S. Thomas.*] nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, repoſuimus. Argui [*Primum argumentum partis negatiuæ.*] tur ergò à parte negatiua. Lex naturalis eſt quædam, vt dictum eſt, æternæ participatio: lex autem æterna eſt diuina: ergò præter na[*Argumen. 2.*]turalẽ non opùs erat alia diuina. ¶Secundò: Deus, vt Eccleſ. 15. legitur, Dimiſit hominem in manu conſilij ſui quod eſt rationis actus: ergò non opùs habuit lege quæ ratione ſua eſſet ſuperior: ſed ſatis humanis gubernari poterat, quæ per rationem conſtituuntur. Eò præſertim quòd humana natura, cùm ſit [*Cõfirmatio.*] irrationabilibus præſtantior, ſufficientior ſibi eſt quàm brutis ſua: irrationales autẽ creaturæ præter naturalem ſibi inditam nõ indigent altiori lege: ergò neq; homines. ¶Ter- [*Argumen. 3.*] tiò arguitur. Eſto diuina lex opùs nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quòd regnũ cœlorum vnum eſt, ac regis vnius, ſecundũ illud Pſal. Rex omnis terræ Deus: & intentio legis vna. vult enim per eam Deus (vt ait 1. ad Timoth. 2. Apoſtolus) omnes homines [*Paulus.*] ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Atq; ob id maximè quòd lex naturalis ab æterna deſcendens, vna eſt: ac perinde diuina, quo propinquior eſt æternæ, deberet eſſe magis vna. ¶In contrarium eſt poſtulatio illa Dauidica: Legem pone mihi Domine [*Pſal. 118.*] viam iuſtificationum tuarum. Vbi indiguitatem humanam deſignauit, quæ cùm naturali lege ſibi non ſufficiat, altiorem exoptat. Sed & quòd fuerit bipertita ait Heb. 7. Paul. [*Paulus.*] Tranſlato ſacerdotio, neceſſe eſt vt legis trãſlatio fiat.

AD intelligentiam quæſtionis ex ſuperioribus recolendum eſt, quemadmodùm diuina lex, duplex dignoſcatur: videlicet [*Partitio diuinæ legis.*] æterna & poſitiua. Aeterna eñ eſt ſua ipſius eſſentia: quę fons eſt abyſſusq; luminum, vnde omnis ſcientia, lexq; promãnat: diuina verò poſitiua, eſt illius participatio, nobis porrò data, inq; noſtris cordibus, vti ait ad Corint. Paulus, ſcripta. Et de hac inſtituitur præſens quæſtio. ¶Ad quam duabus reſpõdetur concluſionibus. Prior eſt. Præter natu[*Prima cõcluſio.*]ralem legem & humanam neceſſarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideò dicitur poſitiua: & ſignificantiùs diceretur poſita. Hanc concluſionẽ quatuor rationibus fundauit S. Tho. quas ex illo Da[*D. Thomas.*]uidico oraculo luculenter elicuit in Pſal. 18. Lex Domini immaculata: cõuertens animas: Teſtimonium Dñi fidele: ſapientiã præſtans paruulis. Prima enim ratio ſumitur ab hoĩs [*Prima ratio.*] fine. Enimuerò ſi noſtra natura altiùs nõ fuiſſet ſublimata ꝗ ad finem naturalem, qui eius nõ exuperat vires, neq; ſublimiori alia indigeret ſpeculatiua cognitione, neq; lege: attamẽ

cum eo

cum eo quòd nos Deus ad ſuam imaginem creauit, atq; adeò capaces ſuiipſius per eius viſionem fecit, quem ſcopum noſtris viribus contingere nequimus, neceſſaria nobis fuit, primùm in intellectu ſpeculatiuo fidei cognitio, quæ ſcopum nobis illum, ſperandaq; bona (vt ait Paul.) oſtenderet, quò noſtra eſt dirigenda vita: ſicuti ſagittario neceſſe eſt ſignum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quoq; naturali excelſior, quæ nobis eſſet officiorum regula quibus eandem fœlicitatem adipiſceremur. Ac perinde in volũtate ſpecialius ſingulariusq; auxilium, quàm quo rerum natura gubernatur, per quod affectus noſtros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Pſal. membro illo poſtremo, Sapientiam præſtans paruulis. Homo ſiquidem in ſua exiſtimatus natura, puſillus eſt, atque imbecillior quàm vt poſsit metam illam pertingere, niſi supernè ſuffecta nobis eſſet ſupranaturalis ſapientia. ¶ Secunda concluſionis ratio ſumitur ex neceſſitate informandi humana iudicia. Enimuerò cùm actiones noſtræ circa ſingularia contingentia verſentur, quæ lubrica fallentiaq; ſunt, ac ſubinde diuerſis ingenijs varia iudicia progignunt, inde naſcitur legum humanarum diuerſitas apud diuerſas nationes: vt aliud fuerit Athenienſium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hiſpanorum ſit, & Gallorum aliud. Igitur neceſſe fuit vt diuinitùs nobis illuceſceret lex, quæ fidiſsima eſſet certiſsimaq; norma ad quam omnes humanæ exigerentur & collimarẽtur. Et per quã ſcire homo certò poſſet quid ſibi cõgruens eſſet, quid verò nocens. Talis enim eſt decalogus, in tabulis à Deo inſculptus, ac Euangelium in noſtris impreſſum mentibus. Atque hac de cauſa Dauid appellauit legem teſtimonium fidele. Etenim humana lex, nulla exiſtit vſq; adeò certa & ſtabilis. ¶ Tertiò, eadem lex fuit nobis neceſſaria propter abſolutam noſtram iuſtitiam. Hæc enim nõ tam in externis officijs poſita eſt, quàm intus in animo. Nã ex corde, vti ait Chriſtus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera: puta adulteria, homicidia. &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inſpectas habere, non valent ſuis legibus internos actus repurgare. Neceſſe ergo fuit lex Dei, quæ non ſolùm manum, verùm & animum prohiberet, vtpotè quæ non furtum tantùm atque adulterium, verùm & iſtorum concupiſcentiam compeſceret. Et hoc ſignificatur illo ſecundo membro Dauidicæ ſententiæ, conuertens animas: nimirum quòd diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verùm & penetralia cordium perpurgat. ¶ Quarta demum cauſa diuinæ legis fuit, quòd, vbi author eſt. 1. libro de libe. arbit. Auguſt. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quanuis extera, cohibere: imò neq; debent. Nam ſi cuncta ſupplicijs coërcere ſatagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet ſi omnia mendacia acri ſupplicio vindicarent, non eſſet qui loqui auderet: & ſi meretrices abigerent, anſam porrigerent ad peiora. Neceſſaria ergò fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuerſa vetaret: quippe quem vniuerſa punire, nullum eſt periculum: ſed ęquiſsima iuſtitia. Atqui hoc ſonat primum eiuſdem Pſalmi verbum: Lex Domini immaculata: id eſt, neq; minimas turpitudinis ſordes admittens, ſed cunctas detergens. ¶ Poſterior concluſio: Hanc diuinam legem in duas eſſe diuiſam, quæ non prorſùs duæ eſſent ſpecies, ſed veluti imperfectum ac perfectum eiuſdem ſpeciei diſtarent, conuenientiſsimum fuit, ac diuina ſapientia digniſsimum. Ratio autem concluſionis, licèt ſanct. Thom. eam miſſam fecerit, tamen & ex legis celſitudine, & ex hebetudine naturæ noſtrę planè colligitur. Enimuerò cùm lex diuina, tam longè puſillitatem ingenij noſtri exuperet, genusq; noſtrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta myſteria humano generi pueritiam agenti concredi: nam illa tunc non caperet. Sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumq; figuris, ac demum ceremoniarum ſignificationibus, quaſi ſub pędagogo imbui, donec illis aſſuetum ad iuſtam perueniret ætatem quæ Deum factum hominem tam longa expectatione optatum agnoſceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquàm olim ſibi promiſſum, ſuſciperet. Expediens ergò fuit vt vmbratilis illa lex veritatem nouæ antecederet. Atque hæc eſt Apoſtoli doctrina ad Galat. 3. Itaq; lex pedagogus noſter fuit in Chriſto. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pedagogo: omnes enim filij Dei eſtis per fidem. Et cap. 4. Cùm eſſemus paruuli ſub elemẽtis huius mundi eramus ſeruientes: at vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuũ. &c.

Secunda ratio. *Tertia ratio* *Matthæi. 15.* *Quarta ratio.* *Auguſtinus.* *Vltima concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Paulus.*

Hic autem ab imperfecto progreſſus ad perfectum ex triplici capite perpenditur. Nempè ex fine, quò lex ducit: ex iuſtitiæ ordine, quem conſtituit: & ex modo quo ſubditos cogit. Ex fine inquam, quòd illa bonum ſenſibile ac terrenum pro brauio proponebat. Sed de hoc diſcrimine luculentiùs quæſtione proxima, arti. 3. ¶ Secunda diſtantia qua lex illa veluti puerorum ac ſeruorum pædagogia à noſtra, Euangelio fruentium, elongatur, eſt quòd illa non ſicut noſtra internã cordium iuſtitiã explicabat. Non quòd malas cupiditates non refrę naſſet: erat enim in Decalogo: Non concupiſces rem proximi tui, non vxorem. &c̃. Verùm quòd Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiſcendũ eam, iam mœchatus eſt. Et qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Obidq; ait: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquàm ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. ¶ Tertium interuallum eſt in modo cogendi. Illa enim pœnarum potiſſimè metu, veluti pueros ac ſeruos vrgebat: noſtra verò amore quo pectora noſtra Chriſtus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato. q. ſeq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primum argumentũ.

AD primum ergò argumentum iam reſpõſum eſt quomodò hæc poſitiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione ſit præter naturalẽ nobis neceſſaria. Nempè quòd naturalis, quæ naturæ noſtræ capacitatem non excedit, ordinet nos in finem naturalem: ſed diuina per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad ſupernaturalem.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Et pariter reſpondetur ad ſecundum, quòd licèt conſilium, opus ſit rationis, neceſſe tamen eſt ſupernaturali lege informari. Atq; in hoc præclariùs nobiſcum & excellentiùs factum eſt quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illæ ad naturalem duntaxat finem, qui humilis eſt, ordinem habent: quẽ etſi ſuis viribus adipiſcantur, nihil egregium eſt. Nos verò ad ſupernaturalem fœlicitatem creati ſumus: quod quidem ineffabile beneficium præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus. Quô ideò per ſe natura noſtra pertingere nequit. Sed tamen, cùm, Ariſtotele authore, id quod per amicos poſſumus per nos ipſos quodammodò poſſimus, hoc quoq; hominis excellentia pateſcit, quòd ſic eſt Deus paratiſſimus nobis ſuppetias ferre, vt nunquam niſi ob noſtram culpam nobis deſit.

Ad tertium argumentũ.

¶ Tertium autem argumentum id pręciſè probat quòd incongruens fuiſſet duas ab vno dimanare Deo leges, ſic prorſus diſtinctas, vt ſunt leges diuerſarum gentium. Fuit nihilo minùs expediens, ac decôrum vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quaſi ſub pędagogo conueniebat degere: alia verò ad ætatem iuſtã prouectis. Eò potiſsimũ quòd ſalus noſtra, quę finis eſt legis, per Chriſtum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfectam legem ponere. At nihilo minùs oportebat & per alteram mundum ad eius ſuſceptionem (vt dictum eſt) præparari. Lex autem naturalis, quia vniuerſalia continet præcepta, eademq; adeò cunctis mortalibus cuiuſcunq; ſint conditionis communia, nequit niſi vna eſſe.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm lex vetus fuerit bona.

QVONIAM eouſq; ſolet humana natura labefactari, vt nõ defuerit Manichæorum caterua, qui contra veterẽ legem ceu malam, à maloq; Deo cõditam oblatraſſet, quæritur an fuerit bona.

Prima ratio à parte negatiua.

Et arguitur à parte negatiua. Multa ſcripta ſunt in veteri lege, nouæ repugnantia: vt primum ipſum verbũ: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cuius contrarium aſſeritur Ioan. 1. Mundus per ipſum, ſcilicet verbum, factus eſt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Mox & illic legitur requieuiſſe die ſeptima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait Chriſtus, Pater meus vſq; modò operatur, & ego operor.

Secunda ratio.

¶ Secundò, Deus ipſe fatetur Ezech. 20. dicens: Dedi eis præcepta nõ bona, & iudicia in quibus nõ viuent: lex autem de præceptorum qualitate exiſtimatur: ergò lex illa non fuit bona.

Tertia ratio

¶ Tertiò, Ad bonitatem legis duo ſunt potiſsimum requiſita, vt ſuprà nos Iſidô. docuit. Primùm vt communi animarum ſaluti cõſulat: mox vt ſit obſeruatu non difficilis, humanæq; cõſuetudini accommoda: neutrum autem iſtorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Romañ. 5. Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. & cap. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem viuebam ſine lege aliquando: ſed cùm veniſſet manda-

Paulus.

mandatũ peccatum reuixit:ego autem mortuus ſum. Et de ſecunda qualitate ait Petrus Actuum.15. Quid tentatis ponere iugum ſuper ceruîcem diſcipulorum, quod neq; nos neq; patres noſtri portare potuimus? Lex ergò illa non erat bona. ℭ Quartò: Si lex illa bona fuiſſet, eò maximè quòd Dei ſanctio fuit: Deus autem non apparet fuiſſe eius cõditor. Primùm, quia vt habetur Deutero.32. Dei perfecta ſunt opera: lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebræ.7. author eſt Paul. Mox quod deberet eſſe perpetua: Lex autem illa ceſſauit, vt ibìdem Paul. docet, propter eius infirmitatem. Imò quia (vt dictum eſt) occaſio erat peccati: ergò non fuit à Deo lata, atq; adeò neque inde eius poteſt probitas colligi. ℭ Quintò: Si Deo latore bona eſſet, condecens fuiſſet, vt per Angelos, qui (vt eſt in Pſal.) ſunt Dei miniſtri fuiſſet lata: at verò non per Angelos, ſed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod.20. Loquutus eſt Dominus ſermones hos. Et ſtatim, Ego ſum Dominus Deus tuus. Quòd ſi vllius miniſterio vſus eſt, ille fuit Moyſes: ſecundùm illud Ioan.1. Lex per Moyſen data eſt. Et illud Exod.33. Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem: nil ergò reſtat vnde probitas illius legis elici poſsit. ℭ In contrarium autem eſt Paulinum oraculum ad Romañ.7. Itâque lex quidem ſancta eſt, (loquebatur autem de veteri) & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum.

Petrus. *Quarta ratio.* *Paulus.* *Quinta ratio.* *Paulus.*

AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. Prima: Lex vetus (vt ait Paul.) fuit ſancta & iuſta & bona, atq; omnibus ſuis cauſis congruentiſsima. Tametſi nõ vndequaq; abſoluta & perfecta. Concluſio hæc per omne cauſarum genus aſſeritur & confirmatur. Primùm, ex ratione vtriuſq; obiecti, ſcilicet tam materiæ de qua præcipiebat, quàm formæ & figuræ præcipiendi. Fuit enim tum morum compoſitrix, tum & futurorum vmbra, & vtrinq; bona. Enimuerò cùm duplex ſit in nobis ratio, ſicuti veritas ſpeculatricum ſcientiarũ inde perpenditur quòd ſit rationi ſpeculatiuæ conſona: ità & legis bonitas eò quòd ſit concors rationi practicæ: lex autem vetus qua parte erat morũ regula, egregiè propellebat tum operum prauitatem, tum & cupidines cũ ratione colluctantes. Decalogus enim ille quem Deus Moyſi in tabulis exarauit, cõpendium fuit ſubſtantiaq; & flos totius naturalis legis: quippe qui (vt quæſtione.3. latiùs patebit) hominem & ad Deum referebat & cum hominibus conglutinabat: neq; ſolam manum, verùm & cor etiam illo mandato compeſcebat: Non concupiſces rem proximi tui, nõ vxorem. &c̃. Vnde Paul. ad Rom.7. Conſentio, inquit, legi quoniam bona eſt. Et rurſum, Condelector legi Dei ſecundùm interiorem hominem. Quo ſanè verbo oſtendit legis virtutẽ eam fuiſſe, vt ſenſualibus cupiditatibus obſiſteret, quæ exteriorem, hoc eſt, ſenſualem hominem deuexant. At verò quoniã legis ſanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinæ legis non eſt ſicuti humanæ, temporalis tranquillitas & quies reipublicæ, ſed ſempiterna fœlicitas, quę in eius conſpectu poſita eſt: illa cenſetur perfecta lex quæ vſq; ad illum perducit finẽ: illa autẽ, bona quidẽ, non tamen ſimpliciter abſoluta, quæ licèt illuc dirigendo ducat, nõ tamen perducit: hoc autẽ diſcrimine vetus illa à noſtra differebat. Enimuerò cùm finis ille vires excedat naturæ, nullius legis opera niſi gratia ſupernè iuuante ſufficiunt illuc quenquã perferre: ſecundùm illud ad Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Et quoniam gratia per Chriſti redemptionem, qui fuit Euangelicus legiſlator collata fuit vniuerſo mundo, lex vetus quæ per ſe gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat, nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen nõ eſſet perfecta, ſicut noſtra: quæ per eandẽ legiferi noſtri gratiam ad ſuum finem nos perducit: vnde Paul. ad Titum.3. Cùm benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus, ſed ſecundùm ſuam miſericordiã ſaluos nos fecit per lauâcrum generationis & renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abundè. Et Ioannis.1. Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per Chriſtũ facta eſt. Et eôdem attinet quod ait ad Hebræ.7. Nihil ad perfectũ adduxit lex. ℭ Hanc differentiam iam diximus repetendã nobis.q.7. Tantiſper tamen, nè pendulus Lector hæreat, rem aperiamus. Eſt enim intellectu non facilis. In cõtrarium quippè eſt argumentum hoc. In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtute fidei Chriſti illic proteſtatę, qua gratia remittebatur originale, ſicuti in noſtra per baptiſmũ virtute eiuſdem Chriſti. Rurſus qui opera legis per eandem gratiam tunc implebãt, condignè merebantur ęternam vitam, ſicuti nos. Et ſicuti illi extra gratiam implentes legem

Prima concluſio. *Probatio.* *Paulus.* *Diſcrimen inter veterẽ & nouam legem.* *Paulus.* *Paulus.* *Obiectio aduerſus traditum diſcrimen.*

gem ſolùm præſtabant opera moraliter bona, non tamen quæ eſſent beatitudinis meritaːità & nobis accidit. Quid ergò diſcriminis reſtat inter illam & noſtram? Reſpõdetur nõ hoc eſſe, ſed aliud. Nempè quòd cauſa illius gratiæ qua illi in amicitiam Dei recipiebantur, non fuit exhibita niſi per Chriſtum latorem legis noſtræ: nam cauſa illa, vna eius fuit paſsio, ſecundũ illud Paul. ad Coloſſ. 1. Nunc per mortem & ſanguinem ſuum reconciliauit vos cùm eſſetis aliquando alienati, & inimici eius. Itaq; vt de contrito inter Theologos fertur, quòd licèt ante confeſsionẽ à ſuis ſit per gratiam Chriſti abſolutus delictis, nihilo minùs quia virtute propoſitæ confeſsionis, quæ ſacramentum eſt paſsionis eius, contritio illa operatur, fit vt quando ad pedes confeſſarij accedit, tunc verè abſoluitur: ſic de iuſtorum vniuerſitate, Chriſti paſsionem prȩcedentium, cenſendũ eſt. Videlicet quòd erant veluti in depoſito quoadusq; Chriſtus veniret qui pretium redemptionis ſoluens, cuncta expiaret piacula. Et ideò occluſæ illis erant cœlorum valuæ: quaſi nõ eſſent digni qui admitterentur in poſſeſsionem filiorum Dei. Atque hoc eſt quod ait Paul. ad Rom. 3. Deus propoſuit Chriſtum propitiatorem in ſanguine ipſius ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſsionem præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore. Ecce quomodò fons totius gratiæ fuit Chriſti paſsio etiam reſpectu præcedentium. Eſt ergò differentia q̃ illi nõ per legis opera ſalui fiebant, ſed per fidem Ieſu Chriſti futuri, cuius paſsione nitebantur iuſtorũ merita. Nos verò per fidem eiuſdẽ Chriſti præſentis in noſtra lege: nẽpè qui gratiã nobis eo tẽporis articulo meruit qua idoneè digneq; impleremus legem: quo articulo lex nos eius obligare cœpit. Et hæc eſt perfectio qua lex noſtra veteri præſtat quantum ad moralia præcepta. ¶ Mox bonitas eiuſdẽ legis ratione cauſæ finalis oſtenditur. Fuit enim condita vt viam in terris venturo Meſsiæ præpararet & cõmuniret. Hæc autem præparatio in duobus conſiſtebat. Primùm, vt eſſet futurorum præconium & præſagiũ: mox & Euangelicæ quaſi inchoatio. Præconium ſcilicet per Prophetarũ oracula: vnde Chriſtus Luc. vltimo: Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege, & in Pſalmis, & Prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi. Præſagium verò per ceremonialia quæ vmbra erãt futurorũ, ſecundùm illud. 1. ad Corint. 10. Omnes patres noſtri in Moyſe baptizati ſunt, & in nube & in mari: & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerũt: & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Hæc enim oĩa in figura facta ſunt noſtri. Fuit deinde quaſi inchoatio Euangelicæ, quatenùs ſub illa lege ſemotus eſt peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorũ cultura coërcitus, atq; cultui vnius Dei addictus. Vnde Paul. ad Gal. 3. Priusq̃ veniret fides ſub eadẽ lege cuſtodiebamur, cõcluſi in eam fidẽ q̃ reuelanda erat. Et hæc de prima cõcluſione. ¶ Sed vt ratione quoq; efficientis cauſæ bonitas eiuſdẽ legis corroboretur, apponitur ſecunda. Deus fuit author eiuſdẽ legis: vt patet Matth. 15. Irritũ feciſtis mãdatũ Dei propter traditiones veſtras. Erat q̃ppè Chriſto tũc ſermo de illo mandato: Honora patrem tuũ & matrẽ tuã: quod ſcriptũ erat in lege. Et ratio colligitur ex ſuperioribus hæc. Lex illa, vt dictum eſt, præparamentũ erat Euãgelicæ, cuius porrò neq; Manichæi negare poterant Deũ fuiſſe authorẽ: igitur cùm eiuſdem ſit, & finem proponere, & diſponere media, idem Deus per ſe ſuosq; miniſtros legem illam tulit. Diabolus enim nunq̃, vt diabolico ore Manichæus blaſphemauit, legem illam conſtituiſſet, per quam Chriſtus prȩſignabatur colebaturq;, à quo erat ipſe victus expellendus. Atq; hunc ſenſum exhibebat ipſe Redẽptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eijcit, diuiſum eſt regnũ eius. Animaduertẽda tamẽ eſt aſſertio huius concluſionis, quippè quæ non tantùm Manichæorum blaſphemiam retundit, delirantium ac mentientium fuiſſe opus principis tenebrarum: verùm & docet nõ fuiſſe legem alicuius angeli vel hominis, ſicuti ſunt leges humanæ, ſed ſicuti noua: ità illã à Deo latam eſſe ac ſubinde diuinã cenſeri. Ità enim vbiq; habet: Loquutus eſt Dominus ad Moyſen dicens. Et Exod. 24. Poſtquàm Moyſes retulit ad populum legem, reſpõderunt: Omnia quæ loquutus eſt nobis Deus faciemus. Et infrà dum ſanguinis aſperſione eandem legem ceu teſtamentum ſtabiliret in figuram Chriſti qui ſuo ſanguine cõfirmaturus erat nouum, ait: Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit vobiſcum Deus. Id quod & Paul. ad Hebræos. 9. retulit. Quando ergò ait Ioannes: Lex per Moyſen data eſt, non intelligit fuiſſe ſuã, ſed eius miniſterio promulgatã: ſicut lex Euangelica nõ fuit Apoſtolorũ, ſed Chriſti, ipſorum diuulgata prȩdicatione. ¶ At verò

Solutio. *Paulus.* *Paulus.* *Quo ſenſu propoſita differentia ſaluetur.* *Oſtenditur bonitas legis diuinæ ex ratione cauſæ finalis.* *Ioannis. 5.* *Paulus.* *Paulus.* *Secunda Cõcluſio.* *Ratio quæſtionis.*

¶At verò, quò nihil legis illius defenſionum prætermittatur, tertia adhibetur concluſio. Lex illa à Deo per Angelos poſita eſt, ſecundùm verbum Paul. ad Galat. 3. Lex data eſt per Angelos in manu Mediatoris. Id cuius Stephanus teſtimonium perhibet Actuū.17. dicens: Accepiſtis legem in diſpoſitione Angelorum. Et Dionyſ.4.cap. Cœleſtis Hierarchiæ congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum miniſterio deferantur. Hęc autem ratio non peculiariter de antiqua, ſed & de lege noſtra curreret: quæ tamen nō per Angelos, ſed per Chriſtum lata eſt. Et ideò S.Tho. peculiarem adhibet eiuſdem prouidentię analogiam, quam ab architectis mutuatur. Architectus enim nauis nō per ſe, ſed per ſuos miniſtros ligna dolat, ac pręparat: ipſe tamen compingit nauis fabricam. Idemq; videre eſt in architecto domus. Condecens ergò fuit vt Deus legē illā quę ad Euangelij perfectionem ſternebat viam, per cœleſtes ſuos miniſtros præmitteret: Euangelicā verò ipſe factus homo conderet, ſuoq; ſanguine conſecraret. Atq; hoc interuallum dignouit Apoſtolus ad Hebræ. 1. vbi excellentiam Euangelij inde commendat, ꝙ per illud loquutus Deus eſt nobis in Filio: qui melior eſt Angelis, quos fecit ſpūs miniſtroſq; ſuos in miniſterium miſſos propter eos qui hæreditatem capient ſalutis.

Tertia concluſio. Paulus. Dionyſius. S. Thomas. Paulus.

ARgumenta in contrarium obiecta Manichæorum arma erant: quorū inter alias hæreſes hæc quoq; fuit, vt legem veterem cōuitijs proſcinderent, & tanquàm à principe tenebrarum conditam repudiarent. De qua quidem hæreſi meminit Auguſt. lib. de hæreſ.cap. 46.& in eius repulſam ſcripſit, præter alios, contra Fauſtum libros vigintitres. Quāuis hæreſis huius Cerdo feratur primus author Marcionis magiſter, cui poſt centum annos ſucceſsit Manichæus. Iſti enim, non intelligentes, malum per ſe nullam habere cauſam, ſed eſſe boni priuationem: neq; verò bonum Deum effectorem eſſe malorum, in illam ſunt primùm veſaniam collapſi, vt duo ex æquo rerum principia adſtruerent: principem ſcilicet lucis, bonorū authorem: principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rurſum cùm legem veterem in malorum prædicamēto collocarent, inuentum eſſe dixerunt illius principis tenebrarum. ¶Argumentorū verò capita quæ contra legem moliebantur hæc fermè ſunt.

Manichæi. Auguſtin⁹. Cerdo. Argumenta Manichæorum cōtra legem veterē.

Primum ratione finis, qui omnium eſt cauſarum prima, improbabant illam, quòd non niſi terrena promitteret. Vnde Fauſt.lib.4. eò ait teſtamentum vetus nō accipere, quòd in eo non eſt hæreditas ſicuti in nouo. Obidq; negabat eſſe ambas eiuſdem Dei leges. Ad hoc tamen iam ſuperiùs reſponſum eſt, Deum illis tanquā pueris terrena fuiſſe pollicitum: tum vt in illis futura delinearet, tum vt palàm faceret quàm eſſet fidus ſuorum promiſſorum ſeruator. ¶Secundum caput argumentorum ſuorum erat, quòd dictis multis lex illa cum Euangelio pugnabat, vt primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen Auguſt. latiſsimè in libr. contra Adimantum reſpondet: ea nimirum conciliando quæ pugnantia videri poterant. ¶Haud enim repugnat, cuncta eſſe à Deo facta: quare ait Moyſes, Creauit Deus. Et tamen illa condidiſſe per verbum, ceu per ſuam artem: quare ait Ioānes, Per ipſum facta ſunt. Neq; obſtat vt factus fuerit homo ad imaginem Dei ſecundùm naturam, vt illic habetur: & tamen ſecundùm morum malignitatem dixerit Chriſtus Iudæis Ioānis.8. Vos ex patre diabolo eſtis. Neq; aduerſantur vt quieuerit die Sabbatho ab opere creationis mundi: & tamen ſemper operetur, ipſum conſeruando & gubernando. ¶Tertiò inculpabant legem, vt in ſecundo argumento inſinuabamus, quòd contineret præcepta mala. In primis crudelia: vt eſt illud, Oculum pro oculo: dentem pro dente. quod idcircò Chriſtus Matthæ.5. ceu iniquum reſpuit, dicens: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros. Mox & charitati aduerſantia: qualis erat libellus repudij & vſurarum permiſsio: nam Deuterono.23. permittebātur fœnerari alienigenis. Et illud quod refertur Matth.5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quę quidem teſtimonia ſunt, non eſſe legem vtranq; eodem Deo latam. Ad hæc verò eodem fermè modo reſpondetur: nempè quòd cùm populus ille tam iniuriarum eſſet tenax, tamque diuitiarum ſitiens, atque ad charitatem durus, permiſit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vſurarum modum, vt ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ ſuperſtruxit Chriſtus celſiores charitatis gradus. Tametſi illud verbum, Odio habebis inimicum tuum, non extabat in lege: vt patet Leuit. 19. Sed erat Phariſæorum interpretatio. Qua-

Argumen.1. Fauſtus. Solutio. Argumen.2. Solutio Auguſtini. Ad primum argumentū principale. Ad cōfirmationes. Ad ſecundū argumentū.

Adnotatio Fabri minimè tuta. propter Fabri Stapulenſis adnotatio ſuper eundem locum Euangelij minimè tuta eſt. Ait enim quòd illud ex veteribus ſcripturis apertè cognoſcebatur, quæ paſsim mala imprecantur inimicis: vt in Pſal.53. Auerte mala inimicis meis. Et. 82. Erubeſcant & conturbentur in ſæculum ſæculi. Eſt enim impius error hanc notam legi inurere, quòd præciperet inimicorum odium. Nam quòd iuberentur illi Chananæos & Iebuſæos perdere, non erat odij iuſsio, ſed executio iuſtitiæ. *In Fabrum teſtimonia ſacra.* Imò Prouerb. 25. præcipiebatur: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Pſalmorum phraſes, expoſitore vbiq; Auguſtino, non ſunt malorum imprecationes: *Solutio argumēti.* quaſi Dauid optaſſet mala inimicis ſuis: ſed futurorum prophetiæ. Ac ſi dixiſſet: Auertes mala inimicis meis. *Ad ſecundū argumentū.* Igitur ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd quando Deus fatetur dediſſe eis præcepta non bona, ceremonias denotat, quæ non appellauit mala, ſed non bona: id eſt, non perfecta, neque ad vitam per ſe ſufficientia: quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eiſdem ceremonijs illi confitebantur: nam gratia in circunciſione à ſola promanabat fide. Et ideò ſubiunxit, & iudicia in quibus non viuent, ſcilicet vita gratiæ. Ac poſteà: Et pollui eos in muneribus ſuis: hoc eſt, Per illa munera quæ prò peccatis offerebāt oſtendi eos eſſe pollutos. ¶ Quartò deniq; hoc ſuper omnia ijdem Manichæi improperabant legi, quòd tum obſeruatu erat difficilis: tum & peccatorū exiſteret cauſa: quò tertium noſtrum argumentum tendebat. *Ad tertium argumentū.* Verùm tamen ſuper eiſdem locis Pauli ad Romanos.5.&.7. citatis ſatis à nobis expoſitum eſt, legem non fuiſſe cauſam, vt peccatum viueret, & homo gratia emoreretur, veluti effectricem & poſitiuam: *Author in Commentarius ſuper Epiſtolā ad Romañ.* quin verò hanc maculam abſtergit eidem legi idem Paul. dicens quòd eſſet ſancta. *Paulus.* Et.1. ad Timoth.1. Scimus autem ꝙ bona eſt lex, ſi quis ea legitimè vtatur. At quia malum vetabat, docebatq; adeò quid eſſet peccatū, ex hac parte, primū tollebat excuſationē: ſecūdò, quia, vt ait Lyricus nitimur in vetita, inde homines occaſionē captabāt, vt maiori impetu ferrentur in malū: & quia gratiā nō conferebat, ex hac parte negatiuè erat cauſa peccati: id eſt, nō ſatis iuuās ad illud cauendū. Vnde nō ait, Occaſione data, ſed occaſione accepta: id eſt, quā nō lex dedit, ſed homines inde acceperūt: peccatū ſcilicet originale, cuius fomes carnis in nobis relictus eſt, per mandatū operatū eſt in me omnem concupiſcentiam. Quare cap.5. vbi dixerat peccatum intraſſe vt abundaret delictum, particula, vt, nō dicit cauſam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem vt per eam cōcitaret homines ad malum, ſed tantùm dicit conſequutionem. Ex hominum nanq; infirmitate cōſequutum eſt vt data lege, peccata cumularent. ¶ Ad quartum ſatis reſponſum eſt vbi rationē expoſuimus tam imperfectionis legis, quàm etiam ceſſationis. *Ad quartū argumentū.* Cùm enim eſſet figura legis gratię, nihil vetat, quin à Deo fuiſſet lata, & nihilo minùs non abſolutam obtinuiſſet perfectionem. Erat enim præparamentū Meſsiæ, authoris gratiæ, quę eſt legis perfectio: quapropter conſequens erat, tum vt vſq; ad ipſum non adipiſceretur ſuam perfectionem, tum vt per eiuſdem Dei præſentiam illa antiquaretur. ¶ In quintò autem argumento non vna tantùm dubitatio diſſoluenda petitur. *Ad quintū argumentū.* Vna enim eſt de locutionibus illis antiquis, qua Deus dicebatur loqui Moyſi: vtrùm ſcilicet per ſe ipſe loqueretur, an verò angelus nomine ipſius. *Duplex dubitatio. Prima.* Auguſt. nanq;.2. de Trini. cap.12.&.13. ſuper Geneſ. ad literam cap. 27. huc propendet quòd vnus angelorum per diſpenſationem perſonam domini ſui gerebat. *Auguſtinus.* Quemadmodùm ſcriba dum nomine iudicis ſententiam refert, Nos. &c. mandamus. Et quo pacto ſacerdos ait loco Chriſti, Hoc eſt corpus meum. *Roboratur ſententia Auguſtini.* Et aſtipulatur eius aſſertioni modus loquendi ſcripturę. Enimuerò Exod.3. vbi nos legimus quòd apparuit de rubo Dominus Moyſi in flamma ignis, Septuaginta habent, apparuiſſe Angelum Domini. Et ſic legit Auguſt. Nihilo minùs tamen qui apparuit dixit: Ego ſum Deus patris tui. &c. Et Geneſ. 32. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum: Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? Angelus ergò loquebatur in perſona Dei. *Ratio aſſertionis prætæ vitæ.* Et cauſa eſt huiuſmodi. Cùm voces illæ ſenſibiles eſſent, liquidum eſt fuiſſe factas in aëre verberato quo homines audiunt, atque adeò Angelorum miniſterio, quo Deus vtitur, intonuiſſe. Et ideò cenſetur Angelus loqui in perſona Dei. Tametſi nos ſuper illo paterno verbo Ioannis.3. Hic eſt Filius meus dilectus, non ſumus veriti dicere vocē fuiſſe Dei propriam patriq; attributam: nempè quòd vel Deus ſe ſolo verberaſſet aërem, vel quòd Angelico fuerit functus obſequio, quaſi inſtrumēto, ceu nos

vtimur

vtimur lingua. Hac ergò ratione dicitur lex data per angelos ſeu in diſpoſitionem angelorum, quòd dum Deus Moyſi in monte loquebatur, vox illa angelorum opera auribus eius inſonabat. ¶ Sed tamen hinc ſecunda emergit quæſtio quod Exod. 33. aſſeritur Dominus facie ad faciem Moyſi loquutus. Reſpondetur tamen ſecundùm Auguſtin. locis citatis, hoc eſſe intelligendum ſecundùm opinionem vulgi. Nam paulò pòſt optatiſſimè cum Deo expoſtulabat, dicens: Oſtende mihi gloriam tuam: nempè quam nondum viderat. Igitur vtrùm pòſt viderit Dei faciem, vt Paulus in raptu, an ſolùm poſteriora, hoc eſt, aliquid in quo ei gloria illius illuxit, ſub iudice eſt. Veruntamen quando in monte legem ſuſcepit voce per angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergò eſt quod ait Ioannes, Lex per Moyſen data eſt: qua ſanè de cauſa dicitur Moſaica. Reſpondetur quòd ſicut Chriſtus per ſe ipſum reuelauit Apoſtolis legem, quam ipſi orbi promulgaret, ſic Deus per angelos tradidit Moyſi, vt ipſe denuntiaret populo. Et ideò dicitur Moyſis, tanquàm promulgatoris.

Secunda quæſtio. *Solutio.* *Alia obiectio.* *Diſſolutio.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm lex illa ſoli debuerit populo Iſraël poni, illumq́; dũtaxat obligare.

POſtquàm de bonitate cauſiſq́; vetuſtæ legis ſatis à nobis dictum eſt, ſubſequitur vt de eius ſubditis ſermonē adhibeamus. Quæritur ergò an fuerit expediens populo Iſraël peculiariter poni, eumq́; duntaxat obligare. Et arguitur à parte negatiua. Lex illa, vt dictum eſt, figura fuit præparatioq́ue euangelicæ: figura autem & via debet ſuo fini ſimilitudine reſpondere: ſed lex euangelica non Iudæis tantùm, verùm & Gentibus vniuerſis futura erat in ſalutē, ſecundùm oraculum illud Iſaiæ. 49. de Chriſto præcantatum: Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. ergò & lex vetus debuit vniuerſo mundo promulgari. Eò vel maximè quòd vt legitur Actu. 10. Non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet eū & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. ¶ Secundò, ſi lex illa Iudæos tantùm obligaret, deterrima fuiſſet grauiſsimaq́; eorum conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant ſine legis obſeruantia obtinere ſalutem. Extat enim Deuter. 27. Maledictus omnis qui non permanſit in ſermonibus legis huius, neque eos opere perficit: reliqua verò Gētium vniuerſitas extra illam legem ſolo iure naturæ ſeruari poterat: amplior ergò ſalutis via patebat Gentibus quàm Iudæis. ¶ In contrarium autem eſt ſententia Pauli ad Rom. 3. Quid ergò ampliùs Iudæo? multùm per omnem modum. Primùm quidem, quia credita ſunt illis eloquia Dei. Et Dauid non fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit eis.

Primum argumentū à parte negatiua. *Secundum.* *Paulus.*

QVæſtio, vt inter arguendum inſinuatum eſt, duo petit. Primùm an ſingulari illi populo congruens fuerit legem illam edici. Alterum an ſolùm illum obligabat. Nam poſſet quis cogitare, quòd licèt Iudæis fuerit promulgata, nihilo ſeciùs cùm lex Dei eſſet, qui Rex eſt vniuerſi orbis, ad quoſcunque fama illius penetraret, tenerentur illam ſuſcipere. Quinq; ergò concluſionibus conſtabit reſpōſio. Prima: Conueniens fuit legem illi tantùm populo dari. Concluſio hæc ex ſuperioribus colligitur. Nam cùm opus Dei fuerit, cuius ſumma ſapientia attingit à fine vſq; ad finem, & diſponit omnia ſuauiter, dubium nullum relinquitur quominùs fuerit conſultiſsimū ac decentiſsimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis eſt, ex ipſo rerū fine exploranda eſt alia, cui animus acquieſcat: puta quæ rationem diuinæ ſapientiæ referet. Eſt autē aliud quærere cur ſelectus eſt aliquis populus, cui daretur lex illa, & non potiùs toti mūdo inuulgaretur. Aliud verò cur ille Hebræorum. ¶ Sit ergò ſecunda cōcluſio. Ratio cur delectus alicuius populi ex cunctis mortalib⁹ factus eſt, ſumitur à fine eiuſdem legis, qui fuit aduentus Meſsiæ. Indè enim duplex accipitur ratio. Vna quòd cùm ſublimitatem tam excelſi myſterij totus mundus capere non poſſet: quippè in quo quàm plurima eſſent hominum ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruerſitate caliginantia, condecens fuit vt puſillus quidā populus peculiariter ſeligeretur, cui tam alta, tamque recondita myſteria initio concrederentur. Nam ſi ſparſim fuiſſent ſtatim per orbem euulgata, ludibrio citiùs haberentur, quàm eis adhiberetur fides. Sic enim ſolent

Gemina quæſtio clauſa in quæſtione propoſita. *Prima.* *Secunda.* *Prima concluſio qua ſatisfit primæ quæſtioni.* *Prima probatio concluſionis.* *Secunda concluſio.* *Duplex ratio concluſionis.*

lent cordati homines & prudentes arcana ſua non temerè publicare, ſed illos deligere quorum fidei cõmittant. Iuxta illud Eccli. 6. Multi pacifici ſint tibi, conſiliarius vnus de mille. Quin verò nuntium rei grauiſsimæ nõ audes in initio in vulgus propalare, nè deridiculus videaris: ſed in quorundam aures primùm ſuſurras, quouſque fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, vt omnes ſtatim caperent, ſed tamen more naturæ cuncta ſuauiter diſponit. Docuit enim nos experientia mille quingentorum annorum, non dicam quàm ſint myſteria noſtræ fidei captu difficilia, ſed quàm ſit humanum ingenium tardum, quamq; ad optima capeſſenda indocile: cùm minimus orbis angulus fidem retineat, eandemq; tam multis ex partibus lacerã. ¶ Altera ratio eſt ex eodem itidem fine ſumpta, quòd decuit ſelectam eſſe ſtirpẽ, ex qua Chriſtus genus duceret. Quemadmodùm enim Romanorum gens & Atheniẽſiũ, vt verbi gratia dicamus, ſua celebrârunt nomina, ità condecuit Chriſti proſapiã ac genealogiam, illuſtrem in mundo fuiſſe. Atqui vtrâq; ratione circuncifionis charactêre inſignitus ille populus fuit, vt à reliquo dignoſceretur orbe. Fuitq; inſigne illud in membro illo iuſſum vt illius genitura ſignificaretur, qui vnà cum reliquis delictis labẽ generatione contractam erat abſterſurus. Et quemadmodùm inter Romanos illuſtriores familiæ: vt Cæſares, Camilli, Scipiones &c. ſic etiam ex illo populo ſelectus eſt Dauidicus truncus ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter vt ſuper primũ cap. ad Roma. recolimus, nuncupatus eſt Chriſtus filius Dauid. ¶ De alio verò propoſito mẽbro, ſcilicet cur ille potiùs Hebræorum populus fuerit electus, ſtatuitur Tertia concluſio. Ratio huiuſmodi electionis neq; poteſt neq; debet ex aliqua cauſa vel merito illius populi captari, ſed in meram Dei miſericordiam eſt referenda. Duas quippè cauſas cõminiſci poſſes populo illi congruentes. Quarum vna eſſet quòd cùm reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietatem immerſis ſoboles illa Abrahæ in vero cultu vnius Dei perſtiterit, iuſtum erat illam peculiariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc nõ eſt conuincens. Nam poſt ſuſceptam legem in eandem idololatriam irruerunt: quod multò illis iniquius abſurdiuſq; fuit quàm Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos. 5. Nunquid hoſtias & ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis domus Iſraël? Et portaſtis tabernacula Moloch Deo veſtro & imaginem idolorum veſtrorũ ſydus Dei veſtri quæ feciſtis vobis? Secundam ergò rationẽ effingere quis fortè poſſet quòd licèt fuiſſent poſteà idololatræ, tamen aliquibus iuſtitiæ officijs vel ante vel poſt legem floruerunt, quorum merito data eſt illis lex. Veruntamen planè legitur Deuter. 9. Scito quòd non propter iuſtitias tuas Dominus tuus dedit tibi terram hãc in poſſeſsionem, cùm duriſsimæ ceruicis ſis populus. ¶ Ratio ergò proxima fuit promiſsio facta Abrahæ, Iſaac, & Iacob, vt eõdẽ cap. legitur. Vbi adnotandum eſt Abraham anteceſsiſſe legi & Moyſi quingẽtis annis. Cui vt legitur Gene. 12. & 22. promiſſa eſt Chananæorum terra, ſimul & futurus Meſsias. Et quoniã lex præſagium erat, vt diximus, præparatioque eiuſdem Meſsiæ, in eadem promiſsione includebatur lex eius ſoboli promulganda. Obidq; loco citato Deute. Non propter iuſtitias tuas & æquitatem cordis tui ingrederis vt poſsideas terras earum, ſcilicet Gentium: ſed quia illæ egerunt iniquè, introeunte te deletæ ſunt, & vt compleret verbum ſuum Dominus quod ſub iuramento pollicitus eſt patribus tuis Abraham, Iſaac, & Iacob. Itâque expulſio Gentium fuit propter eorum peccata, ſed tamẽ introductio Iudeorum atq; adeò collatio legis fuit propter promiſsiones Dei. Idq; Apoſtolus ad Gala. 3. docens, ait: Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Et non dicit ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno. Et ſemini tuo qui eſt Chriſt⁹: ergò lex data eſt illi populo propter promiſsiones. Illæ autẽ ob id factæ ſunt vt populus ille ex quo Chriſtus carnem induturus erat reliquo orbi ſanctitate præſtaret: ſecũdùm illud Leuit. 19. ſancti eritis quia ego ſanctus ſum. ¶ Veruntamen licèt hæc fuerit proxima cauſa, non tamen in illa animus requieſcit. Nam reſpondendum reſtat, cur ſelectiorẽ Deus habuit Abraham ac ſuã progeniem cui myſteria Chriſti reuelaret, atq; ex ſuo ſanguine gignendum polliceretur, quàm vnumquemlibet alium mortalium: vtrùm merita eius fuerint in cauſa. Re vera minimè, ſed, vt concluſio aſſerit, Dei miſericordia. Hoc nanq; in primis aſtruit oraculum illud Iſaiæ. 41. Qui ſuſcitauit ab Oriẽte iuſtum, vocauit eum vt ſequeretur ſe. Nã de terra Chaldæorũ vocatus fuit: vt Gene. 11. legitur,

Secũda ratio

Tertia concluſio.

Duplex ratio non ſatis apta.

Refellitur prima.

Exploditur ſecũda cauſa

Ratio vera cõcluſionis.

Explanatur poſita ratio.

Paulus.

Obiectio.

Merita Abrahæ minimè in cauſa fuêrevt præ

cæteris illiꝰ populꝰ ſeligeretur vnde Chriſtus originē duceret: ſed hoc ipſum in miſericordiam diuinam referendū eſt.

legitur: quæ quidem regio terræ promiſſæ orientalis erat. Mox & ratio idē demōſtrat. Nam cùm gratia qua grati Deo reddimur non cadat ſub meritum, fit vt neque eius initium & caput promereri vlla poſsit creatura: initium autem fuit Chriſtus: ergò eius aduentum neq; intemerata Virgo mereri valuit: quanto minùs Priſcorum quiſpiam. Et cùm lex fuerit Chriſti figura, neq; illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut poſteri meruerunt. Quocircà mera fuit Dei clementia quòd ipſe eiuſque proſapia inter omnes mortales eligeretur. Neq; vlla poteſt humana deſignari cauſa, ſed in radicem prædeſtinationis, quæ nullam præter Dei voluntatē habet, referenda eſt talis electio: iuxta illud celebre Auguſt. axiôma ſuper Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare. Veruntamē quod de Deipara Virgine confitemur, & de Abraham quoq; ſuo gradu cenſendum eſt. Etenim etſi Virgo non meruit Chriſtum incarnari, tamen fixo illo diuino propoſito, fecit eam Deus dignam quæ ipſum conciperet: ſecundùm illud quod Eccleſia canit: Quæ Dominum omnium meruiſti portare. Et ſimili modo in ſuo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum, cuius ſanguinē naſcituro filio ſuo deligeret.

Ratio præfatæ aſſertionis.

Auguſtin.

Electio Abrahæ in ſacro Canone deſignatur.

¶ Hæc autem electio primū in ſacro Canone deſignatur: Geneſ.10. Vbi cùm peruentum eſt ad enarrandum progeniem Sem filij Noe, ait ſcriptura: Sem quoq; nati ſunt patre omnium filiorū Heber. &c̄. Quod vtique verbum cōſideratiſsimè meditatus eſt.16. de Ciuita. Dei Auguſt. Filij enim Heber dicti ſunt Hebræi. Ob idque quāuis non fuerit primogenitus eiuſdem Sem, tamen ob hanc dignitatē primus nominatus eſt. Non ergò ab Abraham quaſi Abrahęi, vt quidam Iudæorum autumant: ſed ab Heber nomen traxerūt. Vixit nanq; pater ille ſub ætatē Nemrod quando facta eſt linguarum diuiſio: ob idque appellauit nomen filij ſui Phaleg, vt ibidem legitur, quod eſt diuiſio: eò quòd in diebꝰ eius diuiſa ſit terra. Inde ergò diuinitùs ſeparatus eſt Heber à reliquis, qui cum Nemrod aduerſus Deum ipſum cōiurauerant. A quo Heber ſextus fuit Abraham, quem Deus (vt legitur Gene.12.) præcepit exire de terra ſua & de cognatione ſua. ¶ Et hæc de priori quæſtionis membro. De poſteriori verò puta de legis obligatione an extenderetur ad Gentes, ſubiunguntur duæ aliæ concluſiones: hac diſtinctione præmiſſa. In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quædam verò eidē naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia. Sit ergò concluſio ordine quarta. Cuncti mortales tenebantur ſeruare illa quæ ſunt legis naturæ, non quidem ob vinculum Moſaicæ, ſed id eâdem iubente natura. Reliquorum verò obſeruātia nemini extra illum populum neceſſaria erat ad ſalutē.

Auguſtin.

Diſtinctio præceptorū legis antiquæ.

Quarta concluſio bimēbris.

Prior pars notiſsima eſt: quoniā & ante aduentū legis totum humanum genus lumine diuini vultus illuſtratum ſeruare ſtringebatur cuncta quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanam ſocietatem referre: lex autem ſcripta neminem ab huiuſmodi iugo exemit. De his ergò naturę præceptis in lege concluſis ait ad Roman.2. Paul. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt, faciunt. Poſterior autem pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad ſublimiorem religionis ordinē aſſumuntur pluribus religantur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre eſt: populus autem ille ſelectus fuit ad excelſiorem ſanctitatis gradum: qualis decebat populum, ex quo erat Chriſtus naſciturus, & qui figuram eiuſdem Chriſti gerebat: ergò ad peculiaria illa inſtituta, legi naturæ ſuperaddita, ſolus ille populus erat obligatus. Vnde Deut.18. Perfectus eris & abſque macula coram Domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultoribꝰ quędam profeſsionis imago illius legis erat iniuncta: ſecundùm illud eiuſdem lib. cap.26. Profiteor hodie corā Domino Deo tuo &c̄.

Probatio prioris membri.

Paulus.

Probatio poſterioris mēbri.

¶ Hinc demùm colligitur quinta concluſio. Tam currente illa lege, quàm ante ipſam potuerunt ſub lege naturæ homines ſalutē obtinêre. In lege inquam naturæ: non tamen per eiuſdem naturæ vires. Nam Dei gratia res eſt ſupernaturalis: quam idcircò ſine intellectus aliqua fide, ac ſubinde diuina ope voluntatis motrice adipiſci nemo vnquàm valuit. Et in hoc ſenſu intelligitur Dionyſi. 9.cap. cœleſt. Hierarch. vbi ait multos Gentiles per angelum fuiſſe in Deum reductos. Et Eccleſ.17. In vnamquāq; gentem propoſuit Deus rectorem: ac perinde ea quæ ad ſalutē ſufficiebant. Nam in omni lege voluit omnē hominem ſaluum fieri vſq; ad euangelicam quæ omnibus eſt neceſſaria. Igitur ſi de Socrate, Platone, Ariſtotele, Catone, Seneca & id genus ethnicis præcipui nominis explo-

Quinta concluſio.

Dionyſius.

Quid ſentiēdum de exitu Socratis, Platonis, atque Ariſtot.

rare

rare cupis, fuerintne ingreſsi ſalutis viam, perpendendum tibi primùm eſt an aliqua vitia admiſerint, tam apertè cum naturali ratione pugnātia, vt nullum ſibi poſſent ignorantiæ clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas eſſet ſuſpicari fuiſſe ſeruatos. Quare nullus idololatrarum excuſari potuit. Neq; eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorārunt. Secùs de fornicatione ſimplici: cuius ignorantia probabile eſt ethnicorum aliquos ante ſcriptam legem potuiſſe excuſari. Sicuti & Socratem, etſi venenum epotauit, quod re vera non eſt licitum, potuit tamen ignorantia excuſari, nimirū credens legem illam qua condēnatus eſt, fuiſſe bonam. Et ſimile dicendum de Seneca, cui data à tyranno fuit mortis optio. At neque Catonem, neque aliorum quempiam qui mortem ſibi conſciuerunt, legitima ignorantia excuſat: lumen enim naturæ planè docet nemini licêre ſibi mortem conſciſcere. *Auguſt.* Platonem autem Auguſt. in lib. de Ver. relig. laude commendat quòd perpetuam ſeruauit abſtinentiam. *Veriſimile eſt Platonem in Dei gratia fuiſſe.* Et certè eſt perquàm veriſimile in Dei gratiam fuiſſe receptum. Hæc autem quæ in coniecturis poſita ſunt, nō eſt quòd nos remorentur.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum capitis quæſtionis reſpondetur, quòd nō oportuit legem, quæ figura erat noſtræ, tanta ſimilitudine ei reſpondêre, vt eſſet tam vniuerſalis. Imò decuit ratione iam dicta peculiari populo præſcribi, ex quo Chriſtus naſceretur: *Paulus.* ſecundùm illud ad Rom. 9. Quorū, ſcilicet, Iudęorum, eſt adoptio filiorum Dei, & teſtamentum, & legiſlatio: quorū patres, ex quibus Chriſtus eſt ſecundùm carnem. Neq; ſubinde Deus fuit perſonarum reſpector. Nam cùm nemini debitor ſit, cui vult miſeretur & quem vult indurat. Vnde Aug. *Auguſtin.* lib. de Prædeſt. ſanctorum: Omnes, inquit, quos Deus docet, miſericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppoſitis autem noſtris meritis quæ ex eius gratia pullulant, citra perſonarum acceptionem reddit vnicuiq;, vt ait Paulus, ſecundùm opera ſua. *Ad ſecūdū.* ¶ Ad ſecundum negatur deteriorē fuiſſe Iudæorum conditionem, quàm Gentiū. Imò tanto fuit præſtātior populus ille, quāto Dei legi & cultui diſtrictiùs mancipatus. Quemadmodùm & inter Chriſtianos quo arctiùs ſe homines religionū votis præſtringunt, fœliciùs viuunt. Vnde Deuter. 4. Quę eſt alia gēs ſic inclyta vt habeat ceremonias iuſtaque iudicia? Quocircà vt Exod. 12. ſcriptum eſt, quicunque Gentilium voluiſſet in Iudæorum familiam commigrare ac nomē ſuum in legem illam aſcribere, circunciſus admittebatur: Vt in vſu illis nunc eſt qui religiones profitentur. *Hæſitatio.* Quòd ſi quis hîc hæreat vtrùm poterant Gentilium quiq; particulam legis recipere abſq; totius profeſsione: & præcipuè an poterant circuncidi extra legē viuentes. *Suadetur pars affirmatiua.* Videtur nanq; ratio partē affirmatiuam perſuadêre. Nam inter Abraham & Moyſen durauit quingentis annis abſque lege circuncifio. *Reſponſio.* Reſpondetur quòd nihil Gentiles vetabat quo minùs poſſent ceremonias aliquas quæ ſibi placerent à Iudæis mutuari. Sicuti Romani nonnullas leges ab externis Gentib9 receperūt. Attamē niſi profiterentur legem, non eſſet illis propriè diuina. Quin verò arbitror poſt datam legem, circunciſionem nemini ad ſalutē conduxiſſe, niſi totam profiteretur. Erat enim ſicut nobis baptiſmus, profeſsio legis. Quod apertè ad Gala. 5. docet Paul. ſub illis verbis, *Paulus.* Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciēdę.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex vetus congruenter data fuit tempore Moyſi.

REſtat poſtremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideò quæritur vtrùm tempus illud quo data fuit Moyſi, negotio conueniret. *Primū argumentum.* Et arguitur à parte negatiua primò ex his quæ dicta ſunt. Erat enim ſalutis præparamentum, quæ erat per Chriſtum conferenda: ſtatim autem homo lapſus remedio indiguit ſalutis: ergò illicò debuit in mundi primordijs ferri. *Secundum.* ¶ Secundò: Data fuit in ſanctificationem eorum ex quibus Chriſtus progignendus erat: illa autem ſanctificatio cœpit in Abraham: vt legitur Gene. 12. ante Moyſen quingentis annis, *Paulus.* cui facta fuit promiſsio, quiq;, vt ait ad Roma. Paul. Credidit Deo & reputatū eſt illi ad iuſtitiam. ergò illi, vt circunciſio iuſſa eſt, ità & lex poni debuit. *Tertium.* ¶ Tertiò: Quemadmodùm nuper dicebamus, ſicuti Abraham ex vniuerſo orbe ſelectus fuit vnde Chriſtus originem

ginem traheret: ſic poſteà ex illo populo Dauid vnde peculiare genus duceret: quare nuncupatus eſt filius Dauid: ergò ſub Dauide qui poſt Moyſen annis pluribus quàm quadringentis natus eſt cōgruentiùs fuiſſet lata.

Paulus. ¶ Contrariū autem colligitur ex Paulo ad Gala.3. vbi ait Legem fuiſſe ordinatā per Angelos in manu mediatoris: ordo nanq; Dei temporis quoq; opportunitatem denotat.

QVæſtio perfacili negotio expeditur, ſi ex ſola Dei volūtate ratio petatur. Nā cū illa nō habeat priorē cauſam neq; quicq̃ humano generi debeat, legem dedit quando per ſuā ſapientiā decêre cognouit. Attamen exploranda reſtat cauſa ex parte hominum, ob quorū ſalutē data eſt. Et ideò ſtatuitur cōcluſio affirmatiua. *Concluſio. reſponſiua.* Illo temporis articulo data eſt quod in rem erat maximè humano generi. Etenim tanq̃ iniquorū medêla condita eſt ad emolliendā eorū duritiā eorumq; edomandā ſuperbiā: & tanq̃ bonorū iuuamen, ad promouendā eorū ſalutē. Atq; ex his duabus radicibus duæ cōcluſionis rationes ducunt. *Prima ratio cōcluſionis.* Enimuerò ſi priorē ſpectes humana ſuperbia de duobus extollitur, naturali ſcilicet ſapientia, & potētia: id quod verſutus ſerpēs in ſua poſuit ſuggeſtione dū Euā adort⁹ eſt. Eritis enim, inquit, ſicut dij ſcientes bonū & malū. Eadem enim procella cū cœlo depulerat. Ex re ergò humani generis fuit, vt Deus illud longis ſæculis ſuo fauore deſereret: porrò vt lōgo experimento cognoſceret quàm eſſet ſuapte natura & ad cognoſcendū, quod ſibi expediret, ignarū: atq; ignauū ad agendum. Hac ergò de cauſa mortales deſtituit duabus integris ætatibus, vna ſcilicet, annis mille quingentis, & eo ampliùs ante diluuiū, *Prima mundi ætas.* quo mundū ſcelerū flagitiorumq; fœtore peſtiferū ſubmerſit. At verò nō ſic prorſus deſtituit quo minùs in linea quæ Chriſti genealogiam ducebat nonnullos egregia ſanctitate inſigniret: vt Abel, Enoch, & tandem Noë, in cuius ſuorumq; iuſtitia ſeruatum eſt mundi ſemen. Atq; inde quaſi nouas ei inducias indulgens expectauit hominem ſecunda ætate ferè annorum quingentorū vſq; ad Abraham *Secūda ætas.* quem peſsimus Nemrod, cōtra Deum rebellans centum quinquaginta annis anteceſsit: Ninus autem Babylonicus, per quem idololatria in orbem irrepſit, quinquaginta. Et quia peccatum contra naturam idololatriæ atq; infidelitatis pœna eſt, vt ad Rom.1. diſertè Paul. docuit, *Paulus.* paulò pòſt nefanda Sodomorū turpitudo aërem infecit, ſub quod vtique tempus delegauit Deus Angelos ad Abrahā, vt Geneſ.18. refert hiſtoria, qui Chriſtum in ſalutem humani generis ſuo illi nomine pollicerentur. Vbi non eſt myſterium *Myſterium.* illud prætereundū: nempè quòd Angeli ipſi qui veluti inferno igni vrbes illas inceſſum venerunt, nuntium ſimul attulerunt futuræ ſalutis. Itaq; clamor & fumus Sodomorū cœlum aſcendentes, Deum & ad iuſtitiam irritauit, vt de nefandis illis vltionem ſumeret, & vnà ad miſericordiam commouit, vt hominibus in futurū proſpiceret. Vnde vt ijdem Dei legati mundo patefacerent quàm ſit Dominus ad miſericordiam quàm ad iuſtitiam propenſior, propter decem quos inuenirent iuſtos veniam corruptiſsimis vrbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tempore diluuij iuſtas inuenit, non prorſus vniuerſum deleuerat orbem. ¶ Inde tamē charactêre circuncifionis obſignatam Abrahæ *Tertia ætas.* familiam, tertiam aliam ętatem aliorū quingentorum annorū aſſuefecit, vt ad ſuſcipiendā legem eſſet paratior. Tanti erat periculi ſtatim diuina illa præcepta orbi concredere. Enimuerò cùm ei tantùm ſuæq; ſoboli facta fuerit promiſsio: lex autē quę non vni familię, ſed iuſto hominū numero qui populum faceret tradi debuit, expectauit quouſq; eadē progenies augeretur in populū. Et præterea ne de repente ſuſceptam legem veluti rem nouam non facilè ſuſciperent: Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre vſq; ad initium quartæ ætatis ſub Moyſe, anno ab orbe condito bis milleſimo quadringenteſimo quinquageſimooctauo: *Sub initium quartæ ætatis vetus lex lata eſt.* tunc ergò data eſt lex ad retundendam humanam ſuperbiam qua parte ex naturali ſapientia naſcitur. Erat enim iam tunc naturale lumen vſq; adeò obtenebratum, vt vix homines dignoſcere poſſent inter bonum & malum: ſed dicerent (vt ait Propheta) malum bonū, & bonum malum. Officium igitur legis fuit hoc docere, explicando naturæ principia. Vnde Paul. ad Ro.5. Per legem eſt cognitio peccati. *Paulus.*

¶ At verò reſtabat eoſdem docere homines quod neq; cognitio peccati eidem ſuperando & euincendo ſufficiebat, niſi diuinitùs vires ei ſuppeditarentur ad agendum. Obidq; *Mūdus fuit ſub lege ſcripta tribus ætatibus.* reliquit Deus mundum ſub lege ſcripta tribus alijs ætatibus: nempè mille quingentis annis vſq; ad Chriſtum, vt longo rerum vſu eandem ſuam infirmitatem atq; imbecillitatem diſcerent, vt eum optatiùs ſuſciperent.

PER

Soluūtur argumenta.

PER hæc ſoluuntur argumenta in cōtrarium,quādoquidem reddita eſt ratio cur non decuit ſtatim in mundi primordijs legem ferri,neq; eandem dari Abrahæ. Quod autem non debuit differri vſq; ad Dauid,inde conſtat quòd non ſolùm familiæ ex qua Chriſtus naſciturus erat, ſed toti circunciſo populo deſcendenti ab Abrahā fuerat promiſſa.Quāuis illis qui præciſi fuerant à trunco & recta linea,vt Iſmaëlitis,& Idumæis deſcendentibus ab Eſau,lata nō fuerit. ¶ At verò cōtra hæc quæ dicta ſunt reſtat argumentum ſimile illi quod fit de aduentu Chriſti.

Argumentū cōtra hactenus aſſerta.

Ait enim ipſe Matth. 11. Quòd ſi in Tyro & Sydone factæ eſſent virtutes quas ipſe faciebat inter Iudæos, pœnitentiam egiſſent. Et ideò remiſsius futurum eſſet illis gentibus in die iudicij.Simile inquam quis cogitare poſſet de lege veteri: videlicet quòd ſi vel alium populū Deus elegiſſet,vel alio tempore ſcripſiſſet eis legem, obſeruantior fuiſſet ei præſtita obedientia, quàm tunc ab illo populo, qui ſtatim ad idololatriā peruerſus fuit.

Solutio. *Paulus.*

Reſpondetur autē quòd illas nos rationes ignoramus ſicuti myſterij illius quod refert Paul. ad Romañ.11.nempè cæcitatem contigiſſe in Iſraël donec plenitudo gentium intraret.Ob idq; cauſas reddimus quas congruere coniectamus.Et nō eſt dubium, quin licèt alij fortaſſe fuiſſent tunc obedientiores, tamē ad finem vniuerſalis redemptionis ex alia parte cōcurrerint congruentiores cauſæ,cur Deus illam gentē & tempus elegerit. Tametſi demum cauſæ omnes ad fontem prædeſtinationis referendæ ſint.Ex quo primum argumentum præcedentis articuli diſſoluimus.

QVAESTIO SECVNda,De præceptis legis veteris in genere.

S. Th.1.2.q.99.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex vetus vnicum tantùm cōtinuerit præceptum.

Argumen.1. *Paulus.*

SEQVITVR queſtio ſecūda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguit q͂ nō fuerint plura,ſed vnū tantū. Tum ex illo ad Romañ. 13. Si quod eſt aliud mandatum,in hoc verbo inſtauratur:Diliges proximum tuum ſicut teipſum:quod vnicum eſt. Tum ex illo Matth.17.Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis:hæc eſt enim lex & Prophetæ.Lex nanq; vetus non erat amplior quàm quæ lege & Prophetis concludebatur : ergò tota lex vetus vnicum erat præceptum. ¶ In contrarium eſt Apoſtolus qui ad Epheſ.2.appellat illam legem mandatorū quam Chriſtus decretis Euangelicis euacuauit.

Paulus.

IN ingreſſu ſtatim præceptorum legis generaliſsimus articulus eſt, an fuerint plura.Similem nanq; ſuprà de lege naturæ quæſiuimus, ſimiliq; hîc modo cōcluſione diſſoluetur, quæ eſt hæc: Præcepta veteris legis vnū quodammodò ſunt ratione ordinis ad eundem finem : ſimpliciter tamen plura, ſecundùm peculiares obiectorū rationes quæ eiuſdē finis aſſequendi media exiſtūt. Et ratio eſt per ſe lucida . Cùm enim præcepta de actionibus ſint humanis earum rerum quæ fieri debent: neceſsitas autem cuiuſq; operis & officij à fine ſumatur:finis verò legis(vt ſuprà monſtrauimus)ſit bonos facere ciues,fit vt per ordinem ad hunc finem cuncta præcepta quodam modo dicantur vnum, ſicuti lex vna. At verò quoniam ad hunc eundem finem multa ſint officia neceſſaria, de quorum ſingulis ſpeciebus operæpretiū eſt edici ſingula pręcepta,fit vt ſimpliciter ſint plura.

Concluſio reſponſiua. *Ratio cōcluſionis.*

¶ Sed porrigit nihilo minùs nobis vtrunque membrum dubitandi anſam.Prius inquam quòd legis veteris non vnus tantùm,ſi præcedentium memineris,conſtitutus eſt finis:ſed vnus præceptorum moraliū, qui erat ſubditorum probitas,atq; alter ceremonialiū, puta Chriſtus qui illis præſignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum.

Prima dubitatio.

Reſpondetur tamen quòd finis diuinę legis, vt articulo proximo patebit,nō eſt ſicuti humanæ, amicitia tantùm & charitas inter homines:ſed illa quę nobiſcum eſt cum eodem ipſo Deo : de qua vtiq; legitima charitate illud.1.Timot.1.intelligitur,finis præcepti charitas. Hanc autem amicitiam nulla legis opera(vt dictum eſt) conciliare abſq; Dei gratia poſſunt. Concedimus ergò duos fuiſſe particulares fines legis, ad vnum tamen relatos. Finis enim moralium erat mores componere:finis autem ceremonialiū,venturus Chriſtus,author gratiæ:quorum vtrunq; ad verā ſalutem animæ exigitur, qui vnicus eſt legis finis. Nam per Chriſti gratiā eius efficimur membra:

Solutio.

membra: in ipſo autem compaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam.

Secunda dubitatio. ¶ Alterum verò dubium eſt huic contrariũ. Apparent enim omnia præcepta, non ſolùm (vt aiunt) ſecundùm quid per ordinem ad vnum finem, ſed ſimpliciter eſſe hoc vnum: Diliges Dominum Deum tuum. Enimuerò dilectio Dei nihil aliud eſt quàm eius ſeruare mandata: iuxta illud Ioan. 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum. Et. 1. Ioan. 2. Qui dicit ſe noſſe Deum & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Qui autem ſeruat verbum eius, *Cõfirmatio.* verè in hoc charitas Dei perfecta eſt. Et confirmatio ſentẽtiæ huius eſt quòd per cuiuſq; præcepti, quod verè eſt præceptum, trãſgreſſionem amittitur Dei charitas. Quod certè non contingeret, niſi cuiuſq; tranſgreſsio in tranſgreſsionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergò pręcepta ſimpliciter vnum ſunt. *Alia confirmatio.* Nanq; ſi hoc neges, cũ negare nequeas quin cuiuſlibet pręuaricatio ſit etiã violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, conſequens tibi fit, vt nullum ſit ſimplex peccatum, ſed cuncta ſint dupla: vt cùm hominẽ occideres, vnũ eſſet contra charitatem proximi, puta occidere: & alterum contra charitatem Dei. Et cùm furtum vel adulterium faceres, ſimiliter. *Reſponſio.* Reſpondetur ergò, non vnum, ſed plura eſſe, quorum diſtinctio à diſtinctis rationibus obiectorum ſumitur: vt quæſtione ſequenti patebit. Sed tamen omnia ſunt quædam explicationes illius generalis, quod eſt diligere Deum. In hoc enim conſtituit noſtrum erga ipſum amorem, vt ipſum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocircà conceditur, hominem occidere eſſe quandam tranſgreſsionem diuinæ dilectionis, ſed tamen non ſunt duo peccata, ſed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: ſicuti aliud, furtum: atq; aliud, adulterium. Itaq; ratio illa generalis diligendi Deum contrahitur per diuerſas ſpecies: ſicut ratio animalis. Vnde ſicut homo & animal non ſunt duo, ſed vnum, quod eſt homo: ſic occidere, ac dilectionem Dei violare. An verò pręter hoc generale ſit ſpeciale dilectionis mandatum quod ſuum habeat peculiare obiectum, *S. Thomas.* S. Tho. docet. 2.2. q. 44. & quæſt. ſequenti recolendum nobis ſuper eſt.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur membrum argumenti in contrarium reſpondetur, quòd ſicut modò dicebamus, generale diuinæ dilectionis mandatum ſpecialibus cunctis præceptis participari: ità & hoc, Diliges proximum tuum ſicut teipſum, finis eſt omnium quæ erga proximum implentur: quin verò genus per reliqua ſpeciatim expoſitũ. Nihil enim aliud eſt diligere proximum, quàm illum non lędere, puta non occidere, non furari. &c̃. quod verbum Paulinum, inſtaurari, *Author in cap. 13. Epiſtolæ ad Romañ.* deſignat. Inter alios nanq; ſignificatus, quos nos illic agnouimus, hunc præcipuè probauimus, quod eſt, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximũ diligere, in virtute præcipit non mœchari, nõ furari. &c̃. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei: eò quòd cùm vniuerſos mortales pro filijs ducat, in hoc vult amorẽ nos ſibi exhibere, vt nobis inuicem exhibeamus. Vnde. 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuũ. Atq; hac ratione hoc ſolo mandato, Diliges proximũ tuum ſicut teipſum, complexus eſt Paulus ambo illa quæ Chriſtus Matth. 22. diſtinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pendêre docuit omnem legem & Prophetas. *Ad ſecundũ argumentũ. Ariſtot.* ¶ Et eòdem relabitur ſolutio ſecundi membri. Cùm enim. 9. Ethic. cap. 8. authore Ariſtot. ab ipſo eodem homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent ad cæteros perueniãt, quod eſt, ex eo quòd ſe quiſq; deamat, alios ſubinde amare, cuncta amicitiæ iura ac perinde præcepta quę inter amicos ac proximos ſeruantur, hoc vno concluduntur, vt ità ſe quiſq; ad alios habeat quemadmodùm ad ſeipſum: idq; compręhenditur illo generali principio, Omnia quęcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm præceptorũ legis veteris trina ſit differentia, videlicet moralium, ceremonialium, atq; iudicialium.

CVM monſtratum nobis fuerit, præcepta moralia eſſe plura, ordo poſcit vt exploremus vtrùm eiuſdem ſint ſpeciei, an verò trina differentia diſtinguãtur, vt alia ſint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. *Argumen. 1.* Et arguitur contra hanc trimembrem diuiſionem. Præcepta moralia, vt in ſubſequentibus viſuri ſumus, omnia ſunt de iure naturæ: ergò non opùs fuit in tabulis legis veteris ſcribi. Probatur cõſequentia:

tia:

tia: quoniam lex diuina illic debet nobis ſuppetias ferre, vbi natura ſuccũbit: ſi ergò ratio naturalis decalogũ mortales docebat, quidnam opùs erat lege diuina explicari? Eò potiſsimè quòd lex vetus dicitur litera occidẽs: vt patet. 2. ad Corinth. 3. morum autem præcepta, nõ occidunt, ſed viuificant: ſecundùm illud Pſalmi, In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me. *Paulus.*

Argumen. 2. ¶ Secundò arguitur, ſi præcepta moralia ſcriptu neceſſaria erant, nihil opùs erat ceremonialia adijcere. Moralibus enim vt nomẽ ſonat humani mores informantur, inter quos præcipua pars eſt diuinus cultus: vt gentes vniuerſæ ſub lege naturæ agentes more & vſu vbiq; docuerunt: ceremonialia autem, ad diuinum cultum pertinent: vnde Cicero in ſua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamq; affert. concluduntur ergò religionis ceremoniæ ſub moralibus præceptionibus. Quòd ſi dicas, gratia præmonſtrandi Chriſti fuiſſe inſtituta, id ſanè potiùs verbis demandari deberet q̃ rebus: quippè cùm verba, vt. 2. de Doctri. Chriſt. author eſt Auguſt. principem teneant ſignificandi locum. *Cicero. Solutio. Replica. Auguſtinus.*

Argumen. 3. ¶ Tertiò ex eodem fonte arguitur. Iudicialia præcepta ad iuſtitiam prorſus pertinent: nam iudiciũ actus iuſtitiæ eſt: quod & Dauid in Pſalmo ſignificat vbi ait: Quoaduſq; iuſtitia cõuertatur in iudicium: officia autem iuſtitiæ, perinde atq; aliarum virtutum ſub moralibus præceptionibus cõprehenduntur: nulla ergò neceſsitas poſtulabat, iudicialia mandata moralibus adhiberi.

Argumen. 4 ¶ Quartò arguitur, ſi oportuit tres iſtos præceptionum ordines diſtinguere, neceſſarium quoq; fuerat plura adijcere: nempè teſtimonia. Nam Deut. 16. legitur, cuſtodi præcepta Dñi Dei tui, & teſtimonia, & ceremonias. Deinde mãdata: quoniam eodem lib. cap. 11. quatuor diſtinguuntur: vbi legitur, Obſerua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mandata. Ad hæc & iuſtificationes: iuxta illud Pſal. In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infrà de Decalogo videbitur, omnia pertinent ad virtutẽ iuſtitię: debuerũt ſubinde alia adhiberi de virtute & temperantia & alijs virtutibus. ¶ In contrarium eſt illud Deut. 6. Hæc ſunt præcepta, nempè moralia, per antonomaſiam, ceremoniæ, atq; iudicia. Et capitu. 14. Decem verba ſcripſi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerem vos ceremonias & iudicia quę faciere debeatis: quibus locis tria hęc præceptorum genera deſignantur. *Deutero. 6.*

QVoniam de ſingulis præceptorum generibus ſingulæ inferiùs repetendæ ſunt quæſtiones, ad præſentem, quæ generalis eſt, quatuor concluſionibus breui compendio reſpondetur. Prima eſt, neceſſarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus ſcriptus habetur: & alijs locis, quibus alia ſcribuntur, comprobatur. Enimuerò vt præcipua humanæ legis intentio eſt homines mutua inter ſe beneuolentia deuincire, ità & Dei propoſitum eſt per ſuas leges eoſdem ſecum arctiſsima amicitia copulare. Quare non eſt eius intentio, vtcunq; bonos nos efficere humano more, ſed ſibi gratos: cùm autem ſimilitudo ſit mutui amoris fons, ſecundùm illud Eccleſ. 13. Omne animal diligit ſibi ſimile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptuſq; eſſe poſsit, niſi ei ſuo gradu ſit bonitate ſimilis. Et cùm authore Ariſto. 2. Ethico. Virtus ſit quæ bonum facit habentem, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis eſt, homines virtutibus ſibi gratis imbuere morumq; ornamento decorare: hoc autem non fit niſi per morũ præcepta, nam inde dicuntur moralia: ergò illa fuerunt in lege neceſſaria. Atq; hinc fit lucidus earum monitionũ ſenſus, quibus amantiſsimus noſtrì Deus ad virtutes nos, diuinarum imitatrices allicit. Vt Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Et in Euangelio Chriſtus: Eſtote miſericordes, ſicut Pater veſter miſericors eſt: Luce. 6. Et Matth. 5. Eſtote ergò & vos perfecti, ſicut & Pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Ac ſi dicat: Aliter ei chari eſſe non valetis, niſi ſitis imitatrice virtute aſsimiles. ¶ Quòd ſi contra præceptorum iſtorum numerum arguas quòd nõ fuerit ſufficiens, propterea quòd, vt patet in Decalogo, præciſè ſunt præcepta iuſtitiæ, quæ eſt ad alterum: cùm tamen ſint & aliæ hominis virtutes in ordine ad ſeipſum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In ſubſequenti quæſtione tibi affulgebit reſpõſio, vbi patebunt præcepta alia: quæ tamen omnia ad Decalogum reducuntur. *Prima concluſio. Probatio. Ariſtot. Lucidus ſenſus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarũ imitatrices allicit.*

Secunda Cõcluſio. ¶ Secunda concluſio. Præter moralia condecens fuit ac neceſſarium vt lex vetus ceremoniarum præceptiones explicaret. Nomen enim ceremonia, ſiue à Cerere dicatur, quàm frugum deam colebant, quo Cicero. 1. in Verrem, his verbis annuere videtur: Sacra Cereris, ſumma *Cicero.*

ma

ma maiores noſtri religione confici, ceremo niaq́; voluerunt. Siue (quod Valerius libentiùs recipit) à Cere oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religionis ſacra recondita ſunt: tamen eos ſignificat ritus, qui ad diuinum attinent cultum. Veruntamen diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco ſcienter docuit, differenter altiusq́; diuinis legibus inſtituitur quàm humanis. Etenim cùm lex humana, vt nuperrimè dicebamus, rebus duntaxat humanis conſulat, (nil de Eccleſiaſticis in præſentia definimus) non altiorem cultum Dei inſtituit quàm quem ad commune temporarium bonum conducere iudicat: Deus autem homines ad ſeipſum pertrahēs eum ſui cultum ſuis legibus edocet, quo homines, terrenis poſthabitis, ad ipſum animis ſubleuentur. Et cùm nō ſolùm per internos actus credendi, ſperandi, & amandi, verùm & per exteras proteſtationes profiteamur nos eius famulos, neceſſarium fuit ceremonias illas diuina lege inſtitui. ¶ Emergunt autem ex hac cōcluſione dubia duo. Primū quòd negare videmur ceremonialia ad morum informationem pertinere: quandoquidem à moralibus huiuſmodi præcepta ſecernimus. Cùm tamen in morum compoſitione pars illa præcipuum habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter ſicuti nos orantes, pſallentes, thurificātes, atq́; hoc genus cultus offerentes, ſic & patres illi ſuis ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebātur. Secundum dubiū eſt quòd quaſi iuſtum, approbamus morem humanarum legum, diuinum cultum ad ſuum ciuilem finem referentium. Cùm tamen peruerſitas appareat, qua fruendis vtimur. ¶ Dubij autem prioris reſponſio eſt, ceremonialia præcepta non ſic eſſe à moralibus diuerſa, vt ſpecies ex æquo diſtincta: ſed differunt vt generis determinatio ad ſpeciem. Id quod facilè perſpicias ſi diſcrimen memoria repetas quod lib. 1. q. 5. conſtituimus inter ea quę ſunt iuris merè poſitiui, & ea quæ ſunt iuris naturæ. Nam licèt omnis lex & præceptum à naturalibus principijs deriuetur: aliâs, vt illic monſtrauimus, neq; legis vigorem haberet, neq; præcepti: eſt tamen deriuatio diuerſa. Nam ex eiſdem vniuerſalibus principijs, quædam deriuantur per modum concluſionum, perinde atq; in ſcientijs ſpeculatiuis: quædam verò per modum determinationis formæ vniuerſalis ad ſpecialem. Ad hunc ergò modum moralia ceremonialiaq́; mandata differunt: nempè, vt illa deriuentur priori modo: hæc verò poſteriori. Exempli gratia. Id nè facias alijs quod tibi fieri non vis, principium eſt per ſe notum. Mox quòd occidi ab altero nolis, aut tua diſpoliari ſubſtantia, aut torū tuū cōmaculari, eodem etiā lumine naturali clareſcit. Ex quibus naturali itidem cōſequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Et ad hunc fermè modum dicemus infrà de alijs quæ ſunt extra Decalogum: nam ſunt plures gradus. Lex autem humana & omnis poſitiua, non naturali collectione, ſed humano arbitramento determinat genus ad ſpeciem. Exemplum. Deum eſſe colendum, principium eſt naturale. Quòd autem hoc vel illo modo, natura non docet, ſed ab Eccleſia Euangelica per humanas leges puta canonicas ab apoſtolis deriuatas ſancitur. Puta quòd talia feriemur feſta, hisq́; aut illis ritibus religionem profiteamur. Quòd autem negotium eccleſiæ iam ſanctitate prouectæ Chriſtus commiſit, hoc Deus rudi illi populo quem ex toto orbe volebat eſſe illuſtrē, per ſe exhibuit. Cuncta inquā veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium ſpeciatim expoſuit per illa animalium ſacrificia, aliosq́; ritus quos natura non clarè docebat. Et hæc ſunt ceremonialia præcepta. Tametſi hoc fuit legi illi peculiare, quòd cùm eſſet vmbra futuri Meſsiæ, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere ſacrificia & ceremonias, quibus ſub nube & figura eundem Meſsiam cultores eius profiterentur. ¶ Ad ſecundum verò dubium reſpondetur bifariàm cōtingere, diuinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo vt humanus, tanquā ſupremus exiſtimetur. Et hæc eſſet peruerſitas vtendi fruendis, fruendiq́; vtendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finem, non tanquàm ad ſupremum, ſed tanquàm ad illum qui rurſus refertur in Deum, nulla eſt peruerſitas. Quin verò per hoc profitemur cuncta nobis diuinitùs obuenire. Qua ratione Eccleſia preces fundit, ſacrificiaq́; & miſſarum ſolennia offert pro temporalibus bonis: lex ergò humana hoc modo refert diuinum cultum ad ſuum finem. Quanuis Canonicæ & Eccleſiaſticæ, diuinarū ſequaces, ciuilibus debēt hoc præſtare, vt animos hominum à terrenis diuulſos ad Deum promoueant. ¶ Gentilium autem ſuperſtitioſa religio eatenus eſt inculpanda, quòd ritus in

Valerius. *S. Thomas.* *Prima dubitatio.* *Secunda dubitatio.* *Moraliū, ceremonialiū, ac iudicialiū diſcrimen.* *Ad ſecundū dubium.*

primis ſuos dijs falſis dicabant. Mox quòd dæmoniacis illuſionibus ſeducti extorum inſpectione animalium, aliorumq́; ſuperſtitione augurioru cõtendebant futura præuoſſe. Tertiò, quòd ſpurcis ceremonijs vtebã tur. Ac demum quòd quaſi fœlicitatẽ in terrena proſperitate collocantes non alia ratione deos videbantur colere, quàm quòd eorũ ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atq; alium bellorum, qui cùm ipſis egebant, tunc præcipuè placare curabant. ℭ Tertia concluſio. Præter hæc duo præceptorum genera neceſſariũ rurſus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio ſimilis illi eſt quam de proximis ceremonialibus informauimus. Cùm enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad ſuam inuicem amicitiam pacemq́; inſtituat: quorum vtrunq́; naturalis lex in genere præcipit: conſequens fuit vt ambo in ſpecie Deus explicaret. Atq; adeò ſicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu inſtituit: ſic etiam debuit & iudicia conſtituere, quibus beneuolentia & pax inter homines conſtaret. Collige ergò differentiam horum trium generum præceptionum: reliqua enim duo à moralibus deriuantur quæ dictamina ſunt iuris naturæ: nempè ceremonialia reſpectu diuini cultus: iudicialia verò reſpectu tranquillitatis humanæ. Quocircà vt in ſolutione primi author eſt S. Tho. lex vetus aliquid addebat ſupra ius naturæ: nimirum eo modo quo leges humanę adiectiones ſunt ad idẽ ius. Habemus etenim & ſub noua lege ceremonialia, vt dictũ eſt: vt Pſalmodiã, proceſsiones, thurificationes, & alia huiuſmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes, ſuſpenſiones atq; irregularitates. &c. Et antiquas Canonum pœnitentias: Sicuti & iure ciuili iudicialia ſupplicia malefactoribus decreta. Niſi quòd ratione ſuprà dicta Chriſtus hæc in Euangelio nõ expreſsit, ſed Eccleſiæ & reipublicæ ciuili commiſit. Deus autẽ in lege veteri cuncta explicuit. ℭ Hinc ſubſequitur alterum diſcrimẽ. Nempè quòd præcepta moralia ſunt ſimpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua verò, de iure poſitiuo diuino, ſicut ceremoniæ & iudicia noſtra, de poſitiuo humano: nempè bona, quia præcepta: vel mala, quia prohibita. Quemadmodùm Ariſtot. 5. Ethicor. cap. 7. diſtinguit iuſtum naturale, hoc eſt natura ſua tale: & legitimum, quod antè quàm poſitum eſſet

Tertia concluſio.

Primũ diſcrimen inter tria genera præceptionũ ſ. moralium, ceremonialium, & iudicialium.

S. Thomas.

Secundum diſcrimen.

Ariſtot.

nihil referebat, ſed poſtquàm poſitum eſt. Atqui ad hæc tria genera fortè alluſit Paulus ad Romañ. 7. dicens quòd lex eſt ſancta, quantum ad ceremonialia: eò quòd illud eſt ſanctum, quod Deo dicatum eſt. Et mandatum iuſtum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc eſt honeſtum, quantum ad moralia. ℭ His demum adiungitur quarta concluſio. Quanuis alia inueniantur in veteri lege nomina, ſcilicet mandata, teſtimonia, & iuſtificationes: cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio concluſionis ſic habet. Quædam in lege exiſtunt quæ ceu agendorum præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quaſi robur ad eorum cuſtodiã. Illorũ ergò ſunt tria genera iam poſita: horũ autem altera tria. Nam quod ad legis obſeruantiam conducit, primum eſt legiſlatoris authoritas: ſecundum verò legis vtilitas: quæ eſt vel conſequutio præmij, vel ſupplicij cautio. Illa ergò quibus authoritas maieſtasque legiſlatoris commendatur, dicuntur teſtimonia. Vt Deuterono. 17. Audi Iſraël, Dominus Deus tuus vnus eſt. Et legis caput, quo pronuntiatur creator cœli & terræ. Et in Pſalm. Tu terribilis es: & quis reſiſtet tibi? Et Omnipotens nomen eius: & ſimilia. Illa verò quibus vel præmia vel ſupplicia proferuntur, dicuntur iuſtificationes. Vt Deute. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celſiorem cunctis gentibus. Et Iſai. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis: Quod ſi nolueritis & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iuſtitia commendatur. Mandatum autem forſan idem eſt quod præceptũ. Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem ſecerni, fortaſſe præcepta referuntur ad ea quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria: mandatum verò ad illa quæ per charitatem ſuper erogantur, cuius generis ſunt & Euangelica conſilia. Atq; illud Exodi. 2. Si pignus acceperis veſtimentum à proximo tuo, ante ſolis occaſum reddas ei. Vel fortè præcepta ſunt, quæ Deus in tabulis ſcripſit: vt Decalogus: mandata verò, quæ Moyſi reuelauit, vt populo promulgaret. Tametſi & ipſę iuſtificationes, teſtimonia etiam ſunt diuinæ iuſtitiæ. Vniuerſa autem reducuntur ad tria priora generalia. Quandoquidem alia (vt dictum eſt) non tam præcepta ſunt, quàm ad eorum cuſtodiam pertinentia.

Paulus.

Quarta concluſio.

Ratio cõcluſionis.

HIS

Ad primum argumentū. HIS hoc pacto conſtitutis ad primum argumentum in contrarium reſpondetur, quòd etſi præcepta moralia nihil aliud ſint quàm quod lex naturæ dictat, & ſerena ratio docere poteſt, operæpretium nihilò minùs fuit vt Deus non tantum in ſupernaturalibus, verùm & in naturalibus tali prudentia illis opem ferret. Nam etſi nunquàm rationis ſynderеſis eouſq; extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei refulgeant, tamen ea poteſt caligine obduci, vt circa eorum concluſiones hallucinetur oberretq́;. Idq; non ſolùm in ſpeculabilibus, verùm & in moribus. Mirabile enim eſt dictu quanta de ſpeculabilibus ſapientium vetuſtorū deliramenta memoriæ prodita ſunt. Et in moribus non ſolùm fornicatio ſimplex, verùm & grauiora pro licitis ducebāt. Atq; illo maximè tempore quo lex data eſt, hanc mentiū nebulam, credibile eſt mortales obtenebraſſe. Eâdem enim de cauſa & ſupernaturalis fides non ſolùm de ſupernaturalibus articulis nos erudit, verùm & de alijs quos natura docet. Vt quòd Deus eſt vnus, atq; omniū cauſa, quodq; anima ſit immortalis, & de ſimilibus.

Ad cōfirmationem eiuſdem argumenti. Id autē quod in eodem argumento adiectum eſt: nempè id quod eſt literam legis occidere: moralibus præceptis non competere, negatur. *Auguſtinus* Imò, vt Auguſt. lib. de Spiritu & litera, cap. 14. author eſt, noſq; ab ipſo inſtructi ſuper tertium caput ad Rom. fusè tractauimus, *Autor in cap. 3. Epiſt. ad Romanā.* præcepta ipſa Decalogi ſunt, de quibus Paul. ait literam occidere, atq; iram operari. Non quidem quòd id directa intentione (vt iam dictum eſt) facerēt, ſed quia oſtendendo peccatorum opera nudabant ſubditos omni excuſatione: & tamen lex illa gratiam nō cōferebat. Attamen qui ex fide venturi Chriſti iuſtificati illa præſtabant, iuſtitiam ſuam augebāt apud Deum. Et ideò appellabat eadem opera Dauid iuſtificationes.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Secundum etiam argumentum ſolutū eſt vbi declarauimus quemadmodùm ceremonialia ad mores quoq; & merita pertinent: ſed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, ſed humano arbitramento vel diuino, à moralibus ſecernuntur. Itaq; Deum colere principium morale eſt: hoc autem vel illo ritu, ceremoniale.

Ad cōfirmationem. ¶ Ad aliud autē quod illic ſubijcitur reſpondetur quòd etiam ſi verba commodiora ſint ad ſignificandum, nihilo minùs, vt Dionyſ. 1. cap. Cœleſtis Hierar. author eſt, *Dionyſius.* natiuum eſt hominibus rerum ſimilitudinibus ſenſibilibus ſpiritualia intelligere. Obidq; decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus venturum Chriſtum profiterentur.

Ad tertium argumentū. ¶ Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, reſpondetur, quòd & ſi actus iuſtitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicūtur iudicialia. Quemadmodū quòd omnis malefactor puniendus ſit, præceptum eſt morale: quòd autem fur ſit ſuſpendendus, & hæreticus cōburendus, iudicialia ſunt. Vnde cùm iudicialia partim cū moralibus conueniant, ſcilicet quòd à ratione deriuantur, ad moreſq; pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc ſcilicet quòd vtraq;, ſpeciales ſunt determinationes generalium præceptorum, conſequens factum eſt, vt nonnunquàm cōnumerentur inter moralia: vti Deut. 5. Audi Iſrael ceremonias atq; iudicia: quandoq; verò inter ceremonialia, vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea ſeruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine cōprehenduntur moralia: & in poſteriori ceremonialia.

Ad quartū argumentū. ¶ Quartum verò ſuprà ſolutum eſt: pręter illam particulā de virtutibus moralibus diſtinctis à iuſtitia: quarum vtiq; præcepta ſtatim quæſtione proxima cōſtabit quomodò ad iuſtitiam reducantur: eò quòd præceptum dicit ſemper rationem debiti.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm lex vetus ad ſui obſeruantiā per temporaliū promiſſiones & cōminatiōes debuit ſuos ſubditos inducere.

POST veteris legis præcepta ſequitur in 3. articu. vt dicamus de eius pręmijs & pœnis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à tranſgreſſione deterrebantur. Quæritur inquā vtrùm decuerit promiſsiones illas & comminationes eſſe temporales. Et arguitur à parte negatiua. *Argumen. 1.* Intentio diuinæ legis eſt homines Deo amore & timore ſubijcere, ſecundùm illud Deut. 10. Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deū tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum: temporalis autē cupiditas à Deo animos longè abducit: ſecundū illud Auguſtini libr. 83. *Auguſtinus* quæſtionū. q. 36. venenum charitatis eſt cupiditas: ergò illectamenta illa ac terrimenta minimè diuinā legem decebant. ¶ Secundò. *Argumen. 2.* Leges humanæ inde apparēt deiectiores quòd

per hæc lubrica, pereuntiaq́; temporalia ad bonũ ciues promouent: lex ergò diuina quæ ad immortalem fœlicitatem mortales ducit, nõ deberet ſimilibus munuſculis ac deterriculis vti. Atq; eò minimè quòd temporaliũ proſperitas cõmunis eſt iniuſtis cum iuſtis, atq; aduerſitas iuſtis etiam cum iniuſtis: ſecundùm illud Eccleſ.9. Vniuerſa temporalia hæc eueniunt iuſto & impio: bono & malo: mundo & immundo: immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti: ergò temporalia bona vel mala incõgruenter ſtatuuntur vt prĕmia vel pœna mandatorum legis diuinæ.

¶ In contrarium autem eſt illud nuperrimè citatum Iſai. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis: quòd ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

ADnotandus eſt in primis quęſtionis titulus. Haud enim in dubium reuocatur quin cuſtodes illius legis per fidem & gratiã Ieſu Chriſti prĕmia conſequerentur æterna: tranſgreſſoresq́; afficerentur perpetuis ſupplicijs, ſicut Euangelicis profeſſoribus cõtingit. Effulſerat nanq; antiquis illis alterius vitæ lumen: vt patet Gen.37. Deſcendam ad filium meũ lugens in infernũ. Sic enim appellabant deceſſum vitæ præſentis: propterea quòd illis nondũ cœleſtes fores patebãt: quare etiã iuſti deſcendebãt ad limbum. Et Ezechi.37. aperta extat futurę reſurrectionis prophetia in campo illo quem prophetice cernebat plenũ oſsibus. Nam dictũ eſt ei, Putáſne viuent oſſa iſta? Et ſequitur: Ecce ego mittã in vos ſpiritum & viuetis. Et Iob.19. Credo ꝙ Redemptor meus viuit. Et Actu. 23. mentio fit opinionis Sadducæorũ negantium reſurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus ſuſtinebat. Et Dauid Pſal. 101. In memoria æterna erunt iuſti. Et Sapi.5. Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt. Et de miſeris ſupplicia luentibus ſubditur: Videntes turbabuntur terrore horribili. &c̃. Igitur quod in quæſtionem producitur, nõ eſt cur non fuerint illi patres aut præmiati aut puniti niſi temporaliter: ſed cur, cũ eadem illos, ſicuti nos, præmia & ſupplicia manerẽt ſempiterna, non fuerint in lege ſcripta niſi temporalia. ¶ Reſpondetur ergò vnica cõcluſione. Condecens fuit & illi populo congruentiſsimum, vt illis pollicitationibus & commi nationibus temporalium adduceretur. Iam enim ſuperiori libro mõſtratum eſt leges ad ſui obſeruantiã ſuppliciorũ metu præmiorumq́; ſpe homines attrahere: inſtar ſcientiarũ ſpeculatiuarũ, quæ per principiorũ cognitionem ad cõcluſionum aſſenſus permouẽt. Quapropter ea eſſe debet legiſlatoris prudẽtia, vt ſecundũ ingenia ciuium tam præmia ſtatuat q̃ ſupplicia: populũ autem illũ Paul. ad Galat. vt. q. præcedenti meminimus, puero cõfert dum ſub pędagogo eruditur: ſed naturale puerorũ ingeniũ eſt ſolis illis munuſculis allici, quæ ſunt ante oculos: nam ea quę abſunt, mente percipere nequeũt. Et eadem ratione præſentiũ timore deterrentur. Expedientiſsimũ ergò fuit, vt lex illa quæ, vt dictũ eſt, tanq̃ imperfectio quædam ad perfectionem Euangelij gentem illã præparabat, infimo illo præmiorum pœnarumq; genere vteretur. Quapropter Paul. ad Philip.3. Euangelicam familiã veluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hæreditatem miſſos exemplo ſuo commonefacit, dicens: Quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea quæ priora ſunt extendẽs me ipſum, ad deſtinatũ perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis in Chriſto Ieſu. Quicunq; ergò perfecti ſumus hoc ſentiamus. &c̃. Ecce ergò cur Exod.30. vbi Deus apparuit Moyſi, quem ad ſeniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tantũ eis pollicetur ꝙ adducet eos in regnum Chananæorum, terram ſcilicet fluentẽ lacte & melle. Chriſtus autẽ Matth. 4. lator legis nouæ nõ inferius regnum q̃ cœlorũ nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur: in Euãgelio verò vita æterna. Et Deute.28. Si audieris, inquit, vocem Domini Dei tui. &c̃. faciet te Dominus Deus tuus excelſiorem cũctis gentibus quæ verſantur in terra: venientq́; ſuper te vniuerſæ benedictiones iſtæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. &c̃. Matth. autem.5. Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnũ cœlorum. Beati mites, quoniam ipſi poſsidebunt terram. Non vtiq; infernam Chananęorum, lacte & melle fluentem: ſed ſupernam Angelorum, diuino nectare exuberantem. ¶ At verò huic quæ canonica ratio eſt, alteram eidem proximã ſubiungamus ex eadem pullulantem radice. Cùm illa inquam quæ Chriſtus mundo promiſſurus erat vix præ ſua celſitudine ab hominibus credi poterãt, quia neque in cor hominibus aſcenderant, conſultò Deus voluit fidelitatem ſuam in illis temporalibus declarare, vt certiorem

Senſus propoſitæ quæſtio.

Concluſio. reſponſiua.

Probatio prima concluſionis.

Paulus.

Paulus.

Altera ratio cõcluſionis.

arrogaret

arrogaret apud nos fidem dum poſtmodũ inuiſibilia promitteret. Hac enim de cauſa populum illum in exilium Aegyptiacũ ire ſiuit, vt inde eum poſteà in terram promiſſam optima fide cum tam ingentibus ſignis & portentis reuocaret: nempè vt in illis, tum cœleſtium futuras promiſsiones depingeret, tum etiam, vt quàm eſſet in ſuis pollicitationibus fidelis, humano generi perſuaderet. Atq; hac, vt reor, de cauſa Auguſt. 4. lib. contra Fauſtum illud appellat teſtamentum vetus, hoc verò nouum: ſcilicet nõ ob id tantùm quòd illud huic præfuit: verùm & quòd illius promiſsiones rerum erant cum tempore ſeneſcentium: in noſtro verò illa promittuntur, quæ ſunt æternum præmanentia. *Auguſtinus.*

¶ Simile eſt & inter ſupplicia illius noſtræq; legis diſcrimen. Patet enim tum alibi ſæpe, tum luculẽter Leuit. 26. Vbi poſt temporalia præmia, videlicet, Si in præceptis meis ambulaueritis. &c. dabo vobis pluuias in temporibus ſuis vt terra germinet ſemen ſuum: & id genus plurima: ſubdit, Quòd ſi nõ audieritis me viſitabo vos velociter in egeſtate & ardore qui conficiat oculos veſtros, & conſumat animas veſtras. Fruſtra ſeretis ſemen quod ab hoſtibus deuorabitur. At verò non ſic de hoc interuallo hallucinandũ eſt, vt quis credat neminem illic opera feciſſe niſi metu pœnę. Sancti enim illi patres, vt Moyſes & Abraham & prophetę timore filiali Deum reuerebantur. Et vice verſa in Euãgelio multi timore ſeruili pertrahuntur. Quin verò vt Apoſtolus ad Rom. 1. nos admonet, longè apertiùs nobis Chriſtus in Euangelio cõminatus eſt Dei iram de cœlo reuelatam: nempè infernorum tormenta. Sed diſcrimen eſt ꝙ illic non comminabatur Deus niſi temporalia ſupplicia: nobis autem cõminatur ęterna. Ait enim Deus per Eſaiam: Si audieritis, bona terrę comedetis: quòd ſi nolueritis, gladius deuorabit vos. Ait verò Chriſtus: Et ibunt hi in ſupplicium æternum: iuſti autem in vitam æternam. Prætereà, lex illa plena erat timore, quare data eſt in monte cũ tronitruis & coruſcationibus. quod Exod. 20. exponens Moyſes ait: Vt probaret vos venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis. Noſtra verò lex in igne amoris effulſit in die Pentecoſtes. Quod quidem diſcrimẽ ediſſerit ad Hebr. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes, ſtatim in ſupplicium rapiebantur: vt patet in conflatione vituli: vel tradebantur Philiſtæis aut Babylonijs, aut alijs hoſtibus, quibus vindicibus iratus Deus vtebatur. Vnde Dauid Pſal. 77. Cùm occideret eos, quærebant eum & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignũ eſt) nullum in Euangelio comminatus eſt Chriſtus temporale ſupplicium: Sed cuncta nos manent in altero ſæculo. Qua de cauſa multò quàm illi deberemus acerbiora expaueſcere. Sed de diſcrimine inter ambas leges accuratiorem habebimus quæſtione. 7. luculentioremq; ſermonem vbi de lege Euangelica dicendum nobis reſtat. *Paulus.* *Paulus.*

AD primum igitur argumentum reſpondetur tres eſſe hominum ordines quantum ad temporaliũ cupiditatem diſtinctos. Vnus enim eſt perfectorum, qui neutrũ oculũ ad huiuſmodi fluxibilia bona conijciunt, ſed illis prorſus abiectis, Deo infixi ſunt. In quo ordine non erat ille populus: licèt quidam rariſsimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum nõ fuiſſe mundum. Alius eſt extremus ordo peruerſorum qui finem ſuum in huiuſmodi lubricis bonis ſtatuunt. Atq; horum cupiditatem aſſerit Auguſt. eſſe charitatis venenũ: quibus ideò periculoſa eſſet lex, quæ tẽporalia promitteret. Sed tertius eſt medius imperfectorum gradus: qui ſcilicet bona temporalia ſic cupiunt, vt viam iudicent ad æternorũ fruitionem: quare iſtis ſalutare eſt per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam vt eſt in Pſalmo, confitebitur tibi cùm benefeceris illi. *Ad primum argumentũ.* *Paulus.* *Auguſtin⁹.*

¶ Ad ſecundum reſpondetur ꝙ præſtantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur, quòd humana proponit pręmia ab hominibus conferenda: Deus autem, illa quæ ipſe eſt collaturus. Obidq; optimo iudicio illa largitur iuſtis & ſubtrahit iniuſtis. Niſi quandoq; ratio contrarium popoſcerit. Vnde ſi hiſtorias veteris inſtrumenti perluſtres, ſemper ille populus quandiu Deo legiq; parebat, temporalium proſperitate affluebat: & contrà dum ab eius gratia decidebat, tunc cœli atq; hoſtiũ aduerſitatem experiebatur. Quòd ſi iuſtos aliquos, quos ait ad Hebr. Paul. anguſtiatos & afflictos mala fuiſſe perpeſſos, eiuſmodi aduerſis exercebat, hoc faciebat, vt eis ad maiorem coronam cederet. Quanuis & nõnullos qui exteriùs legem colentes internum cor in temporalibus ſentiebat infixum, ſecundum illud Eſa. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Sinebat quidem ad cumulatiorem ipſorum condemnationem illis frui. *Ad ſecundũ argumentũ.* *Paulus.*

QVAESTIO TERTIA, De moralibus præceptis.

S. Thom. 1. 2. quæſt. 100.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS DE legis præceptis in genere, deſcendendum ergò iam eſt ad ſpecies ſingulas. Inter hæc autem primum ac principem locũ moralia obtinẽt. De quibus duas adornamus quæſtiones: nempè hanc de omnibus in genere, atq; alteram ſpeciatim de ſingulis. De his ergò primũ interrogatur vtrùm omnia pertineãt ad legem

Argumen. 1. naturæ. Et arguitur à parte negatiua. Primò, Eccleſi. 17. Præcepta moralia dicuntur diſciplina: de illis enim dicitur, Addidit illis diſciplinã: & legem vitæ hæreditauit illos. Diſciplina autem, cùm per doctrinã acquiratur, contra legem naturæ diuiditur: quæ potè nõ addiſcitur, ſed naturali inſtinctu percipitur: non ergò omnia præcepta moralia ſunt de

Argumen. 2. lege naturæ. ¶ Secundò: lex diuina perfectior eſt quàm humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulat bonorũ operum documenta. Vnde fit, vt cùm ius naturæ idem ſit apud omnes, humana tamen morum inſtituta ſint apud diuerſos diuerſa: ergò multò fuit ęquius vt diuina lex aliquã na

Argumen. 3. turali inſuper adderet. ¶ Tertiò: Non ſolùm naturalis ratio, verùm & fides ad morum in-

Paulus. ſtitutum conducit. Vnde Paul. ad Gal. 5. Fidem ait per dilectionem operari: fides autẽ ſub naturæ lege non cõprehenditur: quippè quæ ſuper naturalẽ rationẽ extollitur: ergò non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ ſpectant. ¶ In contrarium

Paulus. eſt illud Apoſtoli ad Romañ. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt: vbi moralia præcepta deſignabat.

QVæſtio præſens non tantùm mouetur de præceptis Decalogi, verùm vniuerſim de cunctis quæ per ſe ad mores pertinẽt. Ad quam duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt: Vniuerſa moralia præcepta non ſolùm quæ veteri teſtamento ſcripta ſunt, imò ſi quæ ſint alia, ſunt de lege naturæ. *Prima cõcluſio.* Probatur concluſio: Præcepta moralia, *Probatio.* ſic definitum eſt, à ceremonialibus iudicialibusq; diſtare, quod per ſe, hoc eſt natura ſua, quacunq; ſecluſa poſitiua lege, ad mores pertinent: nam ceremonialia atq; iudicialia non per ſe, ſed quia per arbitrariam legem poſita ſunt, ad mores attinent. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium eſt, exiſtimari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc quòd normę cõmenſurantur. Nempè vt illi mores dicãtur, ſintq; probi, qui rationi cõcordant: reprobi autẽ qui ab eadem diſcrepant: rationis autem iudicium, tam practicum quàm ſpeculatiuum ex principijs ad concluſiones procedit: hoc enim ipſum eſt ratiocinari. Fit ergò conſequens vt omnia præcepta moralia, ſiue principia ſint, ſiue concluſiones, ſint de iure naturæ: ius enim nihil aliud eſt, quàm regula. ¶ Secunda concluſio. Præcepta id genus moralia in triplici gradu ſunt de iure naturæ, ſecundùm tres diuerſos modos quibus ab eiſdem primis naturæ principijs deſcendunt. *Secunda Cõcluſio. Triplex modus quo moralia præcepta à naturalibus deſcendunt.* Quædam enim ſunt concluſiones quæ protinùs nullo ferè negotio, ſed qualicunq; conſideratione quiſque per eadem vniuerſalia principia approbat aut reprobat. Et hæc ſunt in primo gradu. *Primus.* Sicuti, Honora patrem tuum & matrem tuam, Non occides, Non furtum facies: & huiuſmodi. Ex illo nanque principio, Id facias alijs quod tibi fieri vis, ſubſumpta hac, naturaliter quoq; per ſe nota, quòd velles à filijs tuis honorari, ſequitur quod & tu debes honorare parentes: Niſi mauis ex illo id deducere, quòd qui beneficium recipit, beneficium debet: ſummum quippe temporalium beneficium eſt quod à parentibus recipimus. Rurſùs ex illo, Id nè facias alijs quod tibi fieri non vis: ſubſumendo ſtatim quòd nolles ab alio lædi vel in perſona vel in bonis: colligitur, Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia verò ſunt quæ non ſtatim cuiuſque ratio ex eiuſdem principijs colligit, niſi ſubſidio adiuta ſapientium, quorum eſt penitiùs res meditari. *Secundus.* Veluti illud Leuit. 19. Coràm cano capite conſurge & honora perſonã ſenis. Hoc enim non eſt adeò notũ, quàm debitum

debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij: Nè dicas fratri tuo Racha: quod non tam manifeſtum eſt quàm prohibitio non occidendi. Sed alia ſunt quæ licèt ſint rationi naturali conſentanea, tamen non poteſt per ſeipſa ratio niſi diuinitùs illuſtrata attingere. Cuius ordinis multa ſunt quæ ad diuinum cultum pertinent: Non facias ſculptile: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Hæc enim & ſimilia eadem ratio naturalis niſi diuino fulgore irradiata, nō medullitùs callet. ¶ Quò autem hæc pluſculum lucis accipiant, arguitur cōtrà primò. Præcepta moralia atq; iudicialia, vt quæſtione proxima dictum eſt, deriuentur quoq; à iure naturæ: nam ſunt etiam rationi congruentia: aliâs nō haberent rationem legis, vt ſuperiori libro monſtrauimus: deberent ergò collocari in aliquo gradu iuris naturæ. ¶ Mox præcepta Decalogi, vel cenſentur principia vniuerſalia iuris naturæ, vel concluſiones. Primum dici non poteſt: quoniam, vt S. Tho. docet, non ſunt niſi cōcluſiones inde proximè pullulantes: ſi ergò ſunt cōcluſiones, quomodò collocantur in primo gradu? Item illa quę ſuper naturam Deus nos docet, non ſunt de lege naturæ: cur ergò illic conſtituimus tertiū gradum? ¶ Ad primum ex ſuperioribus colligitur reſponſio. Etenim etſi ceremonialia ac iudicialia à iure naturæ deſcendant, non tamen per conſequentiam & illationem naturalem, ſicut concluſiones ex principijs: ſed per determinationem generis ad ſpeciem, legiſlatoris arbitratu. Et ideò potiùs ponūtur in altero ordine à lege naturæ ſemoto quàm collocētur in eius recta linea. Obidq; hęc nō permanſerunt ſub lege Euangelica, ſicuti moralia: ſed abolita ſunt. ¶ De materia verò ſecundi argumenti, variè à doctoribus opinatur. Nam in. 3. ſentē. diſt. 37. Scotus & Scholaſticorum nōnulli vniuerſalia principia naturæ conſtituunt primum gradum: concluſiones autem tam ſecundæ tabulæ Decalogi quàm alias, in ſecundo. De iſtorum autē opinione infrà articul. 8. preſsiùs diſputandum eſt. Interim tamen perſpectè animaduertenda eſt ſententia S. Thomæ nè quis fallatur, arbitratus Decalogū cōſtituere inter vniuerſalia principia: pro eo quòd ipſum ſtatuit in primo gradu. Enimuerò prima per ſe nota principia nō faciunt gradum, ſed ſunt radix & fons: gradus enim idem eſt quod greſſus vnde ſicut in linea conſanguinitatis ſtirps & radix non eſt gradus, ſed fratres: inde proximè cadentes ſunt in primo: ſic in iure naturę principia non ſunt gradus, ſed quæ inde cōſequentia deſcendunt. Et per elongationem ab eiſdē principijs cæteri gradus diſcernuntur. Itaq; cùm in Decalogo ſint duæ tabulæ, ſeptem poſteriora quæ ſunt in ſecunda collocantur in primo gradu. In ſecundo verò illa quæ ſunt extra Decalogum. Qualia ſunt pręcepta honorandi ſeniores, & alia quæ non pertinent ad iuſtitiam. Sed in tertio conſiſtunt præcepta primæ tabulæ. Igitur nō ſtatuuntur in tertio ordine, propterea quòd nō ſint omnium dignisſima, imò propterea iudicantur à principijs naturæ elongatiora, quòd ob ſuam ſublimitatem ratio noſtra illa nō plenè inde elicit niſi diuinitùs adiuta. Sicuti & in illis ſecundi gradus ſapientiū indiget diſciplina. Alter igitur dignoſcitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amitiùs conſentiens, quidve dignius, quàm præcepta primæ tabulæ: quippè quæ ad cultū vnius Dei ſpectant? Et tamen quia ab humana cognitione ſunt remotiora, nullum inter Ethnicos ſcelus tam latè percrebuit, quàm idololatriæ impietas. Nam circa alia præcepta ſecundæ tabulæ minimè erratum eſt. Et circa illa quæ ſunt in ſecundo gradu minùs quàm circa primam tabulam. Atq; hic ordo cognitionis eſt quem ſcientisſimè S. Thom. per gradus diſtribuit. ¶ Quærat autem hîc fortaſſe Lector vtrùm omnes gradus illi prohibiti Leui. 18. eſſent de iure naturæ. Reſpondetur verò ꝙ illi qui per lineā rectam aſcendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt, turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cum filia & cū nepte: præterea cum nouerca & cum ſorore. Alia verò ad latus poſita, vt cū ſorore matris aut patris, aut cum vxore fratris non erant prohibita, quia mala: ſed mala, quia prohibita iure diuino poſitiuo. Quocircà illa quidem erant moralia: hæc verò iudicialia. Ac proinde iſti poſteriores gradus non ſunt in Euangelio prohibiti: eſſentq; iure naturæ liciti, niſi Eccleſia humano iure illos interdixiſſet propter deformitatem quam præ ſe ferunt: ſed de his latiùs articulo octauo inter agendum de iſtorum diſpenſatione.

Tertius. *Obiicitur aduerſus p̄fatam veritatem.* *Prima ratio.* *Secunda ratio.* *Tertia ratio* *Ad primam obiectionē.* *Ad ſecundā.* *Scotus.* *Quæſtio.* *Solutio.*

ET per hæc patent argumentorum ſolutiones. Dicuntur enim præcepta moralia, diſciplina: propterea quòd non ſunt prima vniuerſalia principia per ſe nota, ſed quę dilucidatione nonnulla indigent. ¶ Et ad ſecundum

Ad primum argumentū. *Ad ſecundū.*

cundum reſpondetur, quòd ſicuti leges humanæ aliqua adijciunt iuri naturæ, ſic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atq; *Ad tertium argumentũ.* ad tertium reſpondetur quòd etſi fides ſit lumen ſupernaturale, nihilo minùs neceſſaria eſt ad dilucidandum nõnulla naturalia præcepta: quæ licèt colligantur ex iure naturæ, tamen propter ſuam celſitudinem indigent ſupernaturali radio, vt vniuerſis mortalibus clareſcãt. Qua ratione fides articulum vnius Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine ſapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo ſuperiùs aſſerto, nempè præcepta moralia eſſe, quæ per ſe ad bonos mores attinent, vocem, per ſe, ſupernaturale lumen nõ excludere: ſed duntaxat poſitiuam aliam legem: vt expoſitũ eſt. Itaq; etſi nulla eſſet lex poſitiua naturale ius præciperet vnum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ: tamen niſi lumẽ fidei mortalibus irradiaſſet, nõ omnes ea planè perſpexiſſent.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm præcepta moralia legis ſint de omnibus actibus virtutum.

Argumen. 1. SEQVITVR in ſecundo articulo, vt ſufficientiã eorundem præceptorũ perpendamus. Et arguitur ꝙ nõ ſint de omnium virtutum actibus. Obſeruatio illorum dicitur iuſtificatio, ſecundùm illud Pſalmi, Iuſtificationes tuas cuſtodiam: iuſtificatio autem eſt actus iuſtitiæ: ergò in ſola hac virtute verſantur cuncta. *Argumen. 2.* ¶ Secundò ad idẽ arguitur ex nomine ipſo præcepti, quod rationem debiti ſignificat: debitum nanque ad nullam aliam virtutem attinet quàm ad iuſtitiã, per quam vnicuiq; ius ſuũ redditur. *Argumen. 3.* ¶ Et accedit huc tertiò quòd lex (vt ſupradictum eſt) ob bonum cõmune ponitur: quod *Ariſtot.* vt. 5. Ethicor. author eſt Ariſto. obiectum eſt *Auguſtinus* iuſtitiæ. ¶ In contrarium eſt quod Auguſt. ait, peccatum nihil aliud eſſe quàm dictum vel factum vel cõcupitum cõtra legem Dei. *Ambroſius.* Et Ambro. tranſgreſsionem eſſe legis diuinę & cœleſtium inobedientiam mandatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduerſantur: ergò & moralia præcepta legis ad vniuerſas protenduntur.

ARticulus præſens non ſolũ ob id in quęſtionem prolatus eſt, vt conſtet quàm latè virtus diuinæ legis protẽdatur, quę de vniuerſis virtutibus iubet: verùm vt humanarũ collatione eius præſtãtia innoteſcat. Tribus igitur concluſionibus diſſoluitur. Prima: leges humanæ de ſolis iuſtitiæ actibus primaria intentione præcipiũt: de reliquis verò virtutibus non niſi quatenùs ad iuſtitiam referuntur. *Prima concluſio.* Concluſio hæc ſuperiori libro. q. 6. ſua fuit genuina ratione demonſtrata: quæ hìc tamen in gratiam diuinę legis recolenda eſt. Legis inquam cuiuſq; præcepta (vt ſuprà oſtenſum eſt,) ad cõmune bonum ordinem habent. *Suadetur cõcluſio.* Quapropter (vt. 3. Polit. Ariſt. docet) ſecundũ diuerſas politias diuerſæ ſtatuũtur leges: alię ſcilicet in democratia, alię in ariſtocratia, atq; aliæ in regno: quoniã diuerſimodè ſibi proponunt commune bonum: lex autem diuina & humana, iam ſuprà mõſtratæ ſunt fine differre. Nam humana ſolũ proponit humanum bonum, quod ad pacem amicitiamq́; inter homines ſpectat: homines autem amicitiæ fœdera per ſola extera illa officia retinẽt, quæ ſunt virtutis iuſtitiæ: per quam ſcilicet vnicuiq; quod ſuum eſt tribuitur: lex ergò humana primario propoſito ad iuſtitiæ virtutem attendit. Et ſi quæ alia de fortitudine, deq́ue temperantia iubet, non niſi quatenùs ad ſuum commune bonum referuntur. Præcipit inquam fortitudinem, nõ quæ tibi neceſſaria eſt ad tuas propulſandas iniurias, ſed quæ rei bellicæ neceſſaria eſt: puta nè locum in acie deſeras. Iubet item temperantiæ moderamen: non tamen quo non ſis aut tecum aut cum tua vxore intemperans, ſed quo adulteriũ non committas. Sententia eſt Ariſt. 5. Ethicor. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut cõmunem omnium vtilitatem, aut optimorũ, aut principũ: vbi tria genera politiæ diſtinguit.

¶ Secunda concluſio: Lex diuina non de iuſtitiæ tantùm actibus, ſed de vniuerſarũ virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. *Secunda cõcluſio.* Probatur ratione contraria: finis diuinarum legum non eſt illa quæ inter homines eſt beneuolentia, ſed ipſorum cum Deo amicitia, ac ſubinde familiaritas, tum in præſenti ſæculo, tum demum in futura æternitate: *Probatio.* homo autem non ſolùm per officia iuſtitiæ ſpecialis virtutis fit Deo charus, verùm & per vniuerſas ſtudioſas actiones quibus homo ſecũ rectè viuit: nõ modò exterè, verùm etiam interna mente in qua Deus ſuã impreſsit imaginem. Præcipit ergò lex diuina actus fortitudinis, temperantiæ, manſuetudinis. &c.

non

non ſolùm in ordine ad iuſtitiam inter homines,inſuper quatenùs in homine ipſo diuinam imaginem exornant.Quare ex æquo primariaq; intentione tam intellectuales virtutes,quæ ſunt rationis lumina,quàm morales,quæ appetitum eidem rationi ſubijciunt, iubet. Nempè tres in primis Theologicas,fidem,ſpem, & charitatẽ:mox & quatuor morales,ſecundùm illud Sapien.8.de eadem diuina lege & ſapientia aſſertum.Sobrietatem & ſapientiã docet, & iuſtitiam, & virtutem: quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus.

Tertia concluſio. ¶ Tertia concluſio. Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit: ſed illa quæ ad neceſſarium rationis ordinem ſpectant,ſub reatu culpæ iubet:reliqua verò, quæ ad cumulatiorem virtutum perfectionem ornatumq́; attinent, ſub forma conſilij admonet. Qualia ſunt illa quæ pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb.25. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illũ. Et reliqua præcepta miſericordiæ,vt cap.3.De primitijs omnium frugum tuarum da pauperibus.

Gemina dubitatio. ¶ Duplex autem, licèt exigua,dubitatio ex his fit reliqua. Vna ſcilicet de differẽtia inter humanam legem ac diuinam conſtituta. *Prima ratio dubitandi.* Apparet enim in cõtrarium quòd diuina perinde atq; humana principem intentionem dirigat ad iuſtitiam.Nam præcipuè exigit obedientiam,quæ eſt generalis iuſtitia. *Secunda ratio.* Præterea quicquid iubet,eò refert,vt vel particularem iuſtitiã,quę eſt inter homines confoueat:vel illam, qua appetitus rationi ſubditur: ergò nunquàm exit iuſtitiæ tramites. *Ad primam dubitationẽ.* ¶ Ad hoc autem facilè reſpondetur, in hoc diſcrimen conſiſtere, quòd humana lex habet pro fine iuſtitiam ſpecialem virtutem qua humana ſocietas fideſq́; cõſtat.Lex autem diuina ſimpliciter cuiuſq; perfectionem.Nam obedientia quæ pertinet ad legalem iuſtitiam, nõ eſt finis legis, ſed eſt virtus quæ ſubijcit ciues principi: finis enim legis eſt per obedientiã facere bonos ciues.Illa autem ſubiectio appetitus ad rationem, etſi ad finem legis pertineat,eò quòd in illa conſiſtit humana perfectio, tamen cùm non ordinet hominem ad alium,ſed ad ſeipſum, non habet propriè rationem iuſtitiæ,ſed(vt ait.5.Ethico. *Ariſtot.* Philoſophus) metaphoricam:pro quanto appetitus & ratio eiuſdem ſuppoſiti conſiderantur vt duo. *Secunda dubitatio.* ¶ Altera verò dubitatio eſt quòd non videtur lex vetus vniuerſas inſtituiſſe virtutes. *Ratio hæſitandi.* Nam (vt legitur Matth.6.) Chriſtus collatione facta inter ambas leges ait: Audiſtis quia dictum eſt antiquis,Non occides: Ego autẽ dico vobis, Qui iraſcitur fratri ſuo. &c. Et ideò præmiſit: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquàm Scribarum & Phariſæorũ, non intrabitis in regnum cœlorum. *Solutio.* Reſpondetur ꝙ quicquid Chriſtus expreſsit, quod veram habeat rationem præcepti concludebatur in lege veteri,ſed Phariſæi erant qui eã obnubilauerant.Nam ſi Chriſtus prohibuit inimicorum odium,idem etiam prohibebatur Leuit.19.vbi legitur: Non oderis fratrem tuũ in corde tuo. Et ſi Chriſtus concupiſcentiã cordis cõpeſcuit,idem ſcriptũ erat Exod.28.Non concupiſces vxorem proximi tui.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentorũ reſpondetur quòd vbi diuina mandata appellantur iuſtificationes non trahitur nomen à iuſtitia ſpeciali virtute quæ eſt inter homines:ſed à iuſtitia qualis eſſe debuit inter hominem & Deum, quæ eſt legalis generaliſq; virtus. Inde ſcilicet quòd debemus proprias voluntates rationi ſemper ac perinde diuinis eius iuſsis habere conformes,qua ratione in eius amicitia perſiſtimis. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et pari modo reſpondetur ad ſecundum. Nam etſi omne præceptum rationẽ debiti præ ſe ferat, non tamẽ debiti ſpecialis iuſtitiæ,ſed debiti quod eſt voluntatis ad rationem, atq; hominis ad Deum:quicquid enim obedientię rationi debitũ eſt,debetur & Deo, qui rationis eſt author.Et hæc eſt obedientia generalis. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Tertium deniq; iam ſolutũ eſt. Nam etſi omnis lex in bonum commune referatur,commune tamen bonum aliter lex humana proſpicit,aliter verò diuina.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm omnia præcepta moralia veteris legis ad decẽ Decalogi reducantur.

CVM definitum ſit legem veterem de omnium præcepiſſe virtutum actibus,& tamen in Decalogo non extent niſi decem præcepta iuſtitiæ, quærendum ſupererat vtrùm reliqua aliarum virtutum ad hæc decem reducantur. Et arguitur à parte negatiua. *Argumen.1.* Prima omniũ capita, vt Matth.22.legimus, ſunt: Diliges Dominum Deum tuum:& Diliges proximum tuum: hæc autem nec ſunt in Decalogo poſita,nec vidẽtur ad ipſum poſſe reduci:ergò nõ omnia redu-

Argumen.2. cuntur ad ipſum. ¶ Secundò arguitur. Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi ſanctifices, apparet ceremoniale: moralia verò non reducuntur ad ceremonialia, ſed potiùs econuerſo: cùm moralia ſint concluſiones naturalis iuris, ceremonialia verò, minimè: ergò non omnia reducuntur ad Decalogum. Argumen.3. ¶ Tertiò: præcepta moralia non ſolùm ſunt de actibus iuſtitiæ, ſed patent prætereà ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant niſi iuſtitiæ præcepta: ergò non omnia illuc reducuntur. Gloſſa. ¶ In contrarium autem eſt gloſſa ſuper illud Matthæi. 5. Beati eſtis cùm vos maledixerint homines: dicẽs quòd Moyſes decem præcepta proponens poſteà per partes explicuit.

QVæſtio hęc inferiùs articu. 11. vbi in particulari aliorum numerus præceptorum refertur, lucidiùs patebit: nunc ergò tantùm in genere duabus concluſionibus abſoluetur. Prima concluſio. ¶ Prior eſt, diſcrimen inter Decalogum ac reliqua præcepta, hoc eſt potiſsimũ, quòd decem illa Deus Angelorum miniſterio, vt dictũ eſt, in tabulis Moyſi inſculpſit: alia verò dedit per Moyſen. Eſt ergò meditatè ſpeculanda differentia quòd ſolùm Decalogum homo à ſolo doctus eſt Deo: reliqua verò ab hominibus. Ratio cõcluſionis. Rationi autem conſonantiſsimum erat, vt Deus tanquàm naturæ author illa per ſe duntaxat doceret, quæ vel naturalis ratio perexigua adhibita conſideratione ex primis naturæ principijs elicit: vel ex infuſa fide protinùs innoteſcunt: quorum hæc ſunt in prima tabula, illa verò in ſecunda, vt inferiùs patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentiſsima eſt iuſtitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus verſatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermiſit. Illa ſcilicet quæ tanquàm per ſe nota principia in mentibus noſtris cõſignauerat: hæc enim nulla prætereà editione indigebant: vt, id facias alijs. &c. Mox & illa quæ vigilantiorem exigunt ſapientum indagationem. Quæ ſcilicet Moyſi & alijs deinde ſapientibus docenda reliquit. Secunda Cõcluſio. ¶ Hinc ergò colligitur poſterior concluſio: Nempè quòd omnia ad Decalogum reducantur. Nam illa generalia principia continentur in Decalogo ſicut principia in proximis concluſionibus: quoniam, Non occides, Non furtum facies. &c. nihil aliud eſt quàm id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Reliqua verò continentur in eodem Decalogo, ſicuti concluſiones in ſuis principijs. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite conſurge: virtute continetur in illo quod eſt Honorare parẽtes: & Non fornicaberis, ad id quod eſt, Non mœchaberis: & illud, Non fœnori dabis, ad id quod eſt, Non furaberis. Attamen quia copioſiùs ac luculentiùs articu. 11. explicanda hæc ſunt, illuc vſq; reliqua ſunt expectanda.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, ideò illa principia de dilectione Dei & proximi non eſſe in Decalogo expreſsim poſita, quòd nulla editione opùs habebant: eò quòd ſint per ſe nota: ſed Decalogus fuit illorum explicatio. Ad primum argumentũ. Prius enim ſtatim per fidem fit notum: vt articulo proximo patentius fiet. Quicunque enim fatetur eſſe Deum, eadem ipſa confeſsione comperiſsimum habet eundem à ſe eſſe diligendum. Neque quicquam eſſe poteſt rationi naturali apertiùs cõſentiens. Attamen quia diligendi modus, cùm res ſit ſupernaturalis, non ſit cunctis mortalibus in comperto, eundem expreſsit in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideò præcepta reducitur, tanquàm principium in ſuis concluſionibus contentum. Ac pari modo ſecundum de dilectione proximi reducitur ad præcepta ſecundæ tabulæ. Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum argumentum iam ſupradictum eſt præceptum ſanctificandi feſti in genere, puta vt tempus aliquod diuinis meditationibus offeramus, non eſſe ceremoniale, ſed morale: in particulari autem eſſe ceremoniale. Ad tertium argumentũ. ¶ Tertij quoque reſponſio itidem explicata eſt. Enimuerò cùm Decalogus illa tantùm contineat præcepta quæ Deus per ſe tulit: ipſum autem non niſi manifeſtas naturæ cõcluſiones exprimere decuerit, & præceptũ omne præ ſe ferat rationem debiti, quæ quidem ratio in virtute iuſtitię patentior ſit, in reliquis verò latentior, conſequens eſt vt Decalogus ea tantùm præcepta complectatur, quæ pertinent ad iuſtitiam. Reliqua verò de fortitudine deq; temperantia ac de cæteris, qua parte includũt rationem debiti, ad eundem Decalogum reducuntur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm præcepta Decalogi cõuenienter diſtinguantur.

POST

POST tres ſuperiores articulos de præceptis moralibus in genere diſputatos deſcendendũ eſt peculiariter ad Decalogum. De quorum diſpoſitione adhibentur alij quatuor: nempè de diſtinctione eorũ deq; numero, ordine, & traditionis figura. Quæritur ergò vtrùm pręcepta Decalogi vti iacent Exod. 26. ſint conuenienter diſtincta in tria primæ tabulæ, & ſeptem ſecundæ. Et arguitur à parte negatiua. Fides quæ intellectualis eſt habitus, & latrîa quæ eſt religionis adoratio, duæ ſunt virtutes diſtinctæ: ergò diſtincta ſunt præcepta fidei, & latrîæ. Vt illud: Non habebis deos alienos coram me, pertineat ad fidem: quod autem ſubditur, Non facias ſculptile, ſpectet ad latrîam. Ex quo fieret conſequens eſſe quatuor primæ tabulæ. ℂ Secundò: Illud primum verbum, Ego ſum Dominus Deus tuus, eſt affirmatiuum: quod autem ſequitur, Non habebis deos alienos coràm me, eſt negatiuũ: præcepta autem affirmatiua diſtinguũtur à negatiuis: ergò ſunt duo: ac perinde reſultabũt al' quatuor ~~quinq;~~ primæ tabulæ. Nempè adiũctis duobus alijs: Nè iures vana per eũ: &, Sabbatha ſanctifices. ℂ Tertiò: Concupiſcentiam nõ niſi vnam ponit Apoſtolus ad Romañ. 7. vbi ait, Concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, Non concupiſces: ergò vnica eſt concupiſcentiæ prohibitio, atque adeò diſtingui non debet in vnam concupiſcentiæ vxoris alienæ, & alterum aliarum rerum. ℂ In contrarium eſt authoritas Auguſtini ſuper eodẽ loco Exodi, diſtinguentis tria præcepta primæ tabulæ, & ſeptem ſecundæ.

Primum argumentum partis negatiua. — *Argumen. 2.* — *Argumen. 3.* — *Paulus.* — *Auguſtinus.*

DE præceptis Decalogi, nemo negare poteſt eſſe decem: nomine id planè proclamante. Quare de hoc vna eſt omnium concors ſententia. Item eodem conſenſu affirmant in prima tabula fuiſſe ſcripta pręcepta pertinentia ad dilectionem cultumq; Dei: in ſecunda verò illa quæ dilectionem proximi explicatè continent. At verò quot ſint, tam hæc quàm illa, non inter omnes vnanimiter conſtat. Sunt enim tres opiniones. Prima Iſychij ſuper illud Leui. cap. 26. Ità vt decem mulieres in vno clibano coquant panes: qui ponit quatuor in prima tabula, & ſex in ſecunda: vt primum ſit illud affirmatiuum, Ego ſum Dominus Deus tuus: ſecundum, Non habebis deos alienos coràm me. Atqui Hierony. Oſeæ. 10. ſuper illud, Cùm corripientur propter duas iniquitates ſuas: eodem modo duo hæc ſecreuit. Tertiũ ponit Iſychius, Non facies tibi ſculptile: & quartũ, Non aſſumes nomen Dei in vanum. Illud autem de obſeruatione Sabbathi, illic inſertum, non cenſet connumerari inter præcepta: neq; intelligendum eſſe ſecundùm literam: eò quòd cùm mutatum fuerit apud Chriſtianos in diem Dominicam, non illud cõnumerat inter præcepta moralia. Illa nanq; immota permanſerunt. Sed ait intelligi ſecundùm Spiritum: vt nullum mundi huius opus vnquã faciamus. In præceptis autem ſecundæ tabulæ nonum ac decimum compingit in vnum. Quare nõ facit niſi ſex. ℂ Secunda opinio eſt Origenis eodem loco, itidem diſtinguentis quatuor primæ tabulæ: paulò tamen differentiùs ab Iſychio. Illud enim: Ego ſum Dominus Deus tuus, non facit diſtinctum præceptum, ſed pro eodem illud exiſtimat atq; ſubſequens, Non habebis deos alienos: ſecundum verò arbitratur, Non facies ſculptile: ac tertium, Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: ac deniq; quartum, Memento vt diem Sabbathi ſanctifices. Reliqua verò ſex cogitur veluti Iſychius connumerare. ℂ His tamen non obſtantibus ſtatuitur certa cõcluſio quæ eſt Auguſtini eodem loco. Præcepta Decalogi diſtinguuntur in tria primæ tabulæ, & ſeptẽ ſecundę. Ad horum autem perſpicuam intelligentiam notandum eſt duarum tabularũ primã haberi mentionem Exod. 31. vbi poſtquàm enarrantur præcepta quæ Deus dedit Moyſi in monte, ſubditur: Dedit quoq; Dominus Moyſi completis huiuſcemodi ſermonibus in monte Sinai duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei. Vbi neq; nominantur prima & ſecunda, neq; memoratur quid in alterutra fuerit ſcriptum: Hebræorum autẽ confeſsio eſt in vtraque fuiſſe ſculpta quina præcepta. Eſt quippe ſententia Ioſephi legis peritiſsimi, lib. 3. antiqui. cap. 6. Illic inquam ait in vtraq; quina verba fuiſſe ſcripta: in vna ſcilicet quatuor de dilectione Dei: ſeiungit enim in duo, Ego ſum Dominus Deus tuus: &, Non facies ſculptile: ex quo Origenes & poſteà Hierony. illam opinionem ebiberũt. Et in eadem priori tabula quintum collocat mandatum de honore parentibus deferendo. Eam fortè ob rem quòd cùm Deus ſit ex quo omnis paternitas deriuatur, voluit, vt ſui inſtar parẽtes noſtros honore coleremus. Atqui eſt vero quàm ſimilimum, ſic fuiſſe diſtributa pariter præcepta: quoniam tabulæ,

Gemina aſſertio de qua inter omnes conſtat. — *Triplex opinio.* — *Prima Iſychii.* — *Hieronym⁹.* — *Secunda opinio Origenis.* — *Tertia concluſio.* — *Tertia opinio Auguſtini.* — *Primum documentum.* — *Ioſephus.*

æquales erant. Et eſt nõ exilis coniectura,in ſecunda tabula non extitiſſe niſi quinq; negatiua: Non adulterabis,Non occides,Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces.Nam præciſa hæc conſultò connumerat Paul.ad Rom.13. vbi ait:Hæc omnia inſtaurari illo verbo, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.Nam quòd addit: Et ſi quod eſt aliud mandatum,nõ adhibuit niſi propter illa quæ extra Decalogum vagantur.At verò quoniam duo iſti ordines in duo capita de dilectione Dei & proximi reſoluuntur, non tam ad numerum, quàm ad myſterium alij patres attendentes, illa quæ dilectionem Dei referunt, appellant primã tabulam:illa verò quę dilectionem proximi, ſecundam.

Paulus.

Alterum documentum.

Mox & hoc recolendum, quòd primum præceptum trina habet in Exodo membra. Scilicet, Ego ſum Dominus Deus tuus. Non habebis deos alienos coràm me. Non facies tibi ſculptile.Atq; hoc anſam prębuit varia de ipſo opinãdi.

Probatio prioris membri poſitæ cõcluſionis.

¶His ergò præhabitis quia aſſerta concluſio duo habet membra,probatur quòd in prima tabula tria ſint tantùm præcepta.

Iſychius.

In primis Iſychius violenter nimis à Decalogi numero præceptum de truncauit obſeruandi Sabbathi.

Prima ratio in Iſycibũ.

Primum ꝙ cùm reliqua in ſenſu literali, ceu ad mores pertinentia, fuerint illic conſcripta, abſurdũ eſt dicere illud ſolùm in ſenſu ſpirituali fuiſſe permixtum: cùm tamen eadem ſerie ſint omnia diſpoſita.

Secunda ratio.

Deinde quòd cùm in illa tabula de diuino cultu homines erudirentur, curta fuiſſet niſi tempus aliquod eidem diuino cultui dicaſſet:quem cultum præceptum illud explicat.

Tertia ratio

Præterea quòd cùm illa fuerit explicatio naturalis iuris, & nulli eſſent mortalium qui dijs ſuis nõ ſtatos dies feriaſſent, neceſſarium erat,vt Deus ſuę familiæ & feſtum,& eius rationem explicaret.

Quarta ratio.

Ad hæc quòd ſenſus ſpiritualis abſtinẽdi à peccatis, parũ illic ad rẽ attinebat:de quo latiùs.q. ſequen.

Soluitur fundamentũ prædicti authoris.

Argumentũ autẽ in cõtrariũ ſuprà in ſimili ſolutum eſt.Enimuerò cùm præceptũ diuini cultus, morale ſit, ritus verò in particulari, ceremoniales, ſit, vt vnum ſeruare feſtum, ſit morale:quòd autẽ hic aut ille dies, pertineat ad ius Eccleſiaſticum.

Argumentũ Auguſtini in Origenẽ.

¶ Contra opinionem verò Origenis arguit Auguſt. ꝙ idem ſit,vnum colendum eſſe Deum,& non habere deos alienos. Nam,cùm nemo poſsit duobus dominis ſeruire, vnum cole Deum, accipitur excluſiuè. Quòd autem adijcitur, Non facies tibi ſculptile, perfectiùs id explicat quod dixerat,Non habebis deos alienos: Facere nanq; ſculptile, non eſt interdictum, niſi quatenus idololatriæ impietas eſt. Nam Exodi.25.imagines ſeraphin pręcipiebantur in templo collocari. Igitur cùm totum illud, vnum ſit:& ſecundum, Non aſſumes nomẽ eius in vanũ:ac tertium, Memento diei Sabbathi:ſit vt ſecundùm trinitatem perſonarum,tria quoq; ſint præcepta illius tabulæ.

Alia eiuſdẽ ratio.

Rurſus meritò arguit quòd prohibitio concupiſcendæ vxoris alienæ diuerſa ſit ab alia concupiſcendi res alienas. Nam ſecundùm Peripateticum principium actus diſtinguuntur per obiecta:& clarũ eſt muliebrem vſum diuerſum eſſe obiectũ à rerum poſſeſsione: quare alterum ad luxuriam pertinet: alterũ verò ad auaritiam.

HIS nihilo minùs conſtitutis dubium ingerunt argumenta initio quæſtionis obiecta.Eſt enim primum in fauorem dicentium duo eſſe præcepta: Non habebis deos alienos: &, Non facies ſculptile. Nam prius apparet fidei:poſterius verò latriæ.

Ad primum argumentũ.

S. Thomas.

Ad quod non ità multùm perſpicuè S. Tho. reſpondet.Ait quippè non fuiſſe neceſſariũ,vt præceptũ fidei exprimeretur in Decalogo: nam illud præſupponitur tanquàm principium. Sicuti articulo præcedenti dictum eſt de generali præcepto dilectionis. Vnde Paul. ad Hebræ.2. Accedentem,inquit,ad Deũ oportet credere quia eſt.Quare non indigebat noua promulgatione:ſed tamen oportuit addere præceptum latriæ, quæ eſt proteſtatio fidei.At verò non explicat vtrùm illorum duorum ſit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat ſitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuum.

Solutio Sancti Thomæ videtur mutila.

Et ideò certè ſolutio eius videtur mutila. Nam inferiùs articulo ſeptimo ad primum,in præceptis primæ tabulæ ſolùm vnum agnoſcit affirmatiuum, de ſanctificatione Sabbathi: inſinuãs duo priora eſſe negatiua:& tamen in forma communi eccleſiæ primum præceptum eſt: Vnum cole Deum.

Mens S.Thomæ.

Sic ergò accipito mentem eiuſdem ſancti Doctoris,quam arbitror eſſe veriſsimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod eſt in capite,Dominus Deus tuus vnus eſt, non eſt morale præceptum: ſed fidei veritas,quã confiteri tenetur quicunq; ad eum accedit. Quapropter cũ illi qui legem Dei accipiunt iam tunc ſe profiteantur eius ſubditos, præſupponere debent confeſsionem fidei,vt ait

Paul.

Paul. Atq; hoc eſt quod S. Tho. dicit fidem præſupponi ante Decalogũ. Secundum autem, ſcilicet: Non habebis deos alienos, licèt ſit expreſsio eiuſdem fidei, pertinet nihilo minùs ad latrîam & cultum. Igitur licèt ſanct. Thom. in argumento duo illa propoſuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi ſculptile: quaſi prius ad fidem pertineret: poſteriùs verò ad latrîam: reſponſio tamen eius eſt, eiuſmodi diſtinctionẽ negare. Imò prius cenſet eſſe primum mandatorum Decalogi ad latriã pertinens: poſterius verò, nihil aliud quàm eius explanationem. ❡ Sed arguis: Ergò ſecundùm eum nullum eſt præceptum fidei: quandoquidem à Decalogo illud excludit. Negatur conſequentia: imò expreſsè. 22. q. 1. arti. 8. illud affirmat. Quin etiam hîc: ſed ait quòd tale præceptum non eſt intra Decalogum, ſed eius præambulum, ſicut præceptũ dilectionis. Quo quidem pręcepto & antiqui etiam tenebantur: quin verò & omnes in lege naturæ quantum ad illam fidem qua ait Paul. Quia Deus eſt, & quia remunerator eſt. ❡ Quò fit vt primum Decalogi præceptum, ſit in forma negatiuum: ſed tamen affirmationem comprehendens, vt ait ſtatim in ſolutione ſecundi. Quare non fuit operæ pretium duo ſecerni, ſicuti: Honora patrem & matrem: &, Non occides. Quocircà non repugnat vt affirmatiuè quoq; proponatur, Vnum cole Deum. Tametſi huius peculiaris conſideratio quæſtione ſequenti redibit. ¶ Ad tertium iam reſpõſum eſt, vbi deſignata eſt diſcriminis ratio inter cõcupiſcentiam mulieris, & auaritiam aliarum rerum. Attamen quoniam ambæ in vnam generalem rationem appetendi coëunt, ſub eodem nomine Paulus vtranq; complexus eſt.

D. Thomas. *Paulus.* *Primum Decalogi præceptum licèt negatiui formam præſe ferat affirmationẽ tamen complectitur.* *Ad tertium argumentũ.*

ARTICVLVS. V.

Vtrùm præceptorum Decalogi numerus congruat.

IN articulo pręcedenti de diſtinctione tantummodò præceptorum primæ & ſecundæ tabulæ definitum eſt: quod illicò ſubſequitur de numero diſputare: videlicet, an denarius congruerit. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum, vt ſuprà ex definitione tam Ambroſ. quàm Auguſt. patuit, eſt tranſgreſsio diuinæ legis: peccata autem triformia ſunt: nempè, quibus quis peccat, aut in Deum, aut in proximum, aut in ſe ipſum: cùm ergò in Decalogo nullum præceptum tertij generis exiſtat, puta quo homo in ſeipſo componatur, diminutus eſt. ❡ Secundò: & in præcepto tertio primæ tabulæ apparet curtus: cùm ex tam multis ſolennitatibus ac ſacrificijs quibus Deus colebatur, de vno tantũ Sabbatho mentionẽ fecerit. Atq; idem fit argumentũ contra ſecundum, vbi tantùm cautum eſt, Nè nomen Dei aſſumatur in vanũ: cùm tamen præter periurium paſsim oboriãtur blaſphemiæ, falſæq; doctrinæ, quibus Deus ab hominibus dehoneſtatur. Atq; adeò ſimile obijcitur contra quartum præceptum. Nam vnuſquiſq; naturali fœdere non ſolùm parentibus dilectionem debet, verùm & filijs ac cæteris, ſeu ſanguine, ſeu quauis alia neceſsitudine coniunctis: ergò cùm authore Paul. 1. ad Timoth. 1. Finis præcepti ſit charitas, de horum ſingulis debuerunt ſingula ſcribi præcepta. ❡ Tertiò arguitur. Quodcũq; peccati genus priùs corde quàm opere committitur. Nam vt ait Chriſtus, Ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria. &c. ſed in mœchia & furto ſeorſum poſt operum prohibitiones, Non mœchaberis, Non furtum facies: explicãtur peccata cordis: Non concupiſces rem proximi tui: &, Non cõcupiſces vxorem proximi tui: ergò eadem regula debuit & in reliquis obſeruari. ❡ Et quartò poſtremoq; arguitur. Appetitus ſenſitiuus in iraſcibilem & concupiſcibilem diuiditur, quarum vtraq; pars ſedes eſt corrupti affectus: ergò ſicut cõcupiſcibilis ſingularibus præceptis infrænata eſt, ità debuit & iraſcibilis compeſci. ❡ In contrarium eſt illud Deuter. 4. Oſtendit vobis pactum ſuum quod pręcepit vt faceretis. Et ecce verba quæ ſcripſi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem ſunt prorſus.

Argumen. 1. *Ambroſius.* *Auguſtinus* *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Poſtremum argumentũ.*

QVæſtio facilima eſt: nempè ad hoc tantùm mota vt argumentorum dubia dilucidentur. Eſt ergò concluſio, competentiſſimum eſſe numerum Decalogi, quæ non ſolùm generali illa ratione patet, quòd Dei perfecta ſunt opera, verùm & peculiaribus, à fine legis oblatis. Dictum enim eſt finem diuinæ legis eſſe, hominẽ, tum in ordine ad Deũ inſtituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cum primis fidelitatem debemus: quæ in hoc cõſiſtit, vt eius honorem nemini præter ipſum deferamus: hoc ergò primo præcepto cauetur, Non habebis deos alienos.

Concluſio reſponſiua. *Prima ratio pro concluſione.* *Secunda ratio.*

alienos. Mox debemus eidem reuerentiam: quæ in hoc poſita eſt, vt nihil in eum iniurię iaciamus: quod cauetur præcepto ſecundo: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Præ tereà ob beneficia quæ in nos tam ampliter collocauit, debemus ei obſequium, ac famulatum. Nempè vt tempora quædam ſuccidamus quæ eius meditationi donemus: de qua re tertio præcepto commonemur. Et quoniam inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, deſignatus fuit dies Sabbathi quo, illo opere abſoluto requieuit Deus: Ordo autem hominis ad hominem, vel peculiaris eſt, vel generalis. Peculiare autem debitū, atq; omnium illuſtriſsimum eſt quo filij tenentur parentibus obſequi, à quibus, ſecundùm Deum, vitam, quæ bonornm omnium baſis eſt, ſuſceperunt. Et ideò ſtatim poſt tertium de famulatu, qui Deo debetur, ſubſequitur quartum de honore parentibus deferēdo. Adeò, vt ſicut paulò anteà dicebamus, non ſit vero diſsimile in priori tabula fuiſſe conſcriptum. Generalem autem homo ordinem habet ad reliquā mortaliū vniuerſitatē quibus iure naturæ ſocius eſt, quibusq; perinde id debet, vt nemini, neq; opere, neq; ore, neq; corde ſit nocuus. Opere autē primo nocumentū infert quis alteri in propriā perſonā, adimendo ei vitā, quæ omniū eſt temporalium bonorum maximum. Idq; adeò prohibetur præcepto quinto: Non occides: vbi læſio omnis corporea interdicitur. Secundo in perſonam ſibi coniunctam: quod prohibetur ſexto, Non mœchaberis. Tertiò in bona exteriora: quod inhibetur ſeptimo: Non furtum facias. Ore autem nocet qui ciuis famā lædit: quod vbiq; vetatur præcepto octauo, Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimoniū. Sed corde iniurius quiſq; eſt in quemlibet per concupiſcentiam: ſiue quæ ad luxuriam pertinet, quæ nono præcepto, ſexto reſpondenti infrænatur, Non concupiſces vxorem proximi tui: Aut ſecundùm auaritiam: quæ decimo tandem præcepto compeſcitur, Non concupiſces rem proximi tui. Nam tales cupidines iniurioſæ exiſtūt: vtpotè quæ radices externorū operum ſunt, ſecundū verbū Chriſti: De corde exeūt cogitationes prauæ, adulteria. &c. Atq; vt ſcitè S. Thom. adnotauit, tres iſti ordines in pręceptis primæ tabulæ dignoſcuntur. Nam primum, Non facies tibi ſculptile, opus exterius inhibet: Non aſſumes nomen Dei tui in vanum, oris impudentiā: ſed, Memento diei Sabbathi, pro fine habet internam mentis contemplationem. Et quoniam ſtatim articu. 11. videndū eſt quemadmodùm alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæſtione ſequenti de ſingulis eſt reſumendus explicatior ſermo, ſatis in præſentiarum fuerit ſummatim cuncta verbis fermè ſancti Thomæ retuliſſe.

S. Thomas.

AD primum igitur argumentum quo dubitabatur cur in Decalogo nullum fuerit præceptum adhibitum de virtutibus quę hominem in ſeipſo peculiariter componūt, ſed tantū illa quę ad iuſtitiā, qua humana ſocietas retinetur, fuerint illic expreſſa. Prior reſponſio D. Thomæ eademq; biformis eſt, quòd cùm præcepta cuncta ſint ad dilectionem relata, illa opùs fuerit prorſus exprimere quę caligans ratio non clarè perſpiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium non innotuit: adeò eſt naturæ inditum, vt res omnis ſeipſam diligat, ſeq; omninò conſeruet. Vel fortè quòd cùm in Decalogo iubeatur homo Deum & proximū diligere, illic ſatis planè præcipitur ſua cuiq; dilectio. Nam rectus hominis ſuijpſius amor, eſt debitum ordinem ad Deum tenere & ad proximum. Qui enim Deum diligit, cunctas in ſe paſsiones extinguit, ſiue cōcupiſcibilis ſiue iraſcibilis appetitus quibus ratio perturbatur, quæ nos Deo ſubiectos cōtinet. At verò poſterior reſponſio plauſibilior eſt. Nēpè quòd Decalogus, vt ſuprà diximus, hoc à reliquis pręceptis diſtat, quòd ipſum Deus per ſe nos docuit: iuxta illud Deute. 10. ſcripſit in tabulis iuxta id quod priùs ſcripſerat, verba decē quæ locutus eſt ad vos Dominus. Deū autem, ceu naturæ authorem illa nobis decuit per ſe prorſus iubere, quæ ſtatim naturali lumine humanæ menti promicant, vbi idem lumen non eſt caligine obductum: vnde cùm præceptum omne rationem habeat debiti: ratio autem debiti ad iuſtitiā ſpectet, quæ eſt hominis vel ad Deum vel ad alium hominem (nam iuſtitia eſt ad alterum) congruentiſsimum fuit vt præcepta tantùm iuſtitiæ quæ primæ ſunt naturæ concluſiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio nanq; debiti hominis ad ſeipſum non ità naturali luce clareſcit. Primò enim aſpectu apparere cuiq; poteſt in his quę ad ſeipſum pertinēt liberam habere poteſtatem: obidq; virtutes fortitudinis ac temperantiæ, quæ hominem reſpectu ſuijpſius moribus inſtruūt,

Ad primum argumentū.

Prior ſolutio.

S. Thomas.

Altera ſolutio.

Moyſi

Moyſi & reliquis ſapientibus cõmiſit, quas mortales docerent. De his nimirum eos erudientes quæ ſibi quiſq; propriè debet. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum eâdem ratione reſpõdetur, quòd non fuit condecens vt vniuerſa Deus particulatim exprimeret, ſed per capita: ad ſanctificationem autem Sabbathi reliquæ omnes ſolennitatũ obſeruationes referũtur. Omnes enim erant inſtitutæ, tum in memoriam alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorum autem caput fuit creatio mundi, quæ per ſabbatha in memoriam reuocabatur: & inter futura præcipuũ eſt mentis quies in Deo, quæ in præſenti ſæculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: ſecundùm illud Iſaiæ. 58. Si auerteris à ſabbatho pedem tuum, vocaberis ſabbathũ Domini delicatum, & ſanctum Domini glorioſum: hæc autẽ quiete ſabbathi præſignabâtur. Reliqua verò, vt celebratio Phaſæ quę cõmemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ paſsionis Chriſti: atq; id genus cuncta ad hunc ordinẽ referebantur. Et pariter ad aliud membrum reſpondetur quòd prohibitione aſſumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, ſeu falſæ doctrinæ, ſeu blaſphemiæ cõprehenduntur. Ac ſimili ſubinde modo reſpondetur ad tertium membrũ eiuſdem argumenti, quòd omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodò continentur. Explicatum enim eſt cur in Decalogo ea tantùm continentur præcepta quæ maniſtam repræſentat rationem debiti. Quòd autem homo neminem lædat, manifeſtum debitum eſt: & ideò vniuerſaliter nocumenta ſex præceptis prohibita ſunt: videlicet vt nemini nemo illa inferat. Attamen quòd quis quidpiam alteri, ceu debitum conferat, non ſic eſt lumine naturali notum. Sed id tantũ quòd parentibus liberi geniture lege debẽt, rationeq; educationis & diſciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expreſsit. Reliqua verò beneficia quæ ob alias neceſsitudines & naturæ cõiunctiones debentur, Moyſi & prudentibus cæteris, vt ſuprà dictum eſt, explicanda demandauit. Vt quòd parentes debent filijs: quæ quidem debiti ratio nõ eſt quaſi aliquid ab illis ſuſceperint, ſed ꝙ ſunt aliquid ipſorum, & amando ſeipſos ſuas amant proles, vt. 8. Ethicor. author eſt Ariſt. Sed de his reductionibus aliorũ præceptorũ in Decalogum, articu. 11. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium verò reſpondetur quòd & ſi quacunq; prohibitione condemnetur opus, vnà interdicatur & eius affectus, nihilo minùs differentia eſt ꝙ in his quæ natura ipſa exhorreſcit, vt homicidium & falſitas: quia eorum cupido nõ eſt per ſe allectiua, ſed propter alias paſsiones, puta propter vindictam vel auaritiam, ſatis fuit opus ipſum inhiberi. In illis verò quæ ſunt ſenſui læta, vt ſunt venerea & rerum affluentia, quoniam eorũ appetitus per ſe ipſe delectat, decuit non ſolùm opera prohiberi, verùm ſeorſum appetitus: vt potè in quo vincendo peculiaris eſt difficultas, ſed de hoc iterum quæſtione proxima. *Ad quartũ argumentũ.* ¶ Ad quartũ deniq; reſpondetur quòd cùm ex paſsionibus concupiſcibilis appetitus illæ reſultent quæ ſunt in iraſcibili, nam ex amore illius quod oblectat naſcitur contrariorum repulſio, ſedato concupiſcibili nulla præterea opus fuit prohibitione iraſcibilis.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm præcepta Decalogi debito ſint ordine diſpoſita.

POST diſtinctionem & numerum præceptorum ſequitur de eorum ordine meditari an fuerit lucidus. Arguitur ergò à parte negatiua. *Primum argumentum partis negatiuæ.* Primũ quòd cùm cognitio noſtra à ſenſu incipiat, & dilectio proximi expoſitior ſit ſenſui quàm dilectio Dei, ſecundùm illud. 1. Ioannis. 3. Qui fratrem ſuum quem videt non diligit, Deum quem non videt quomodò poteſt diligere? poſterior tabula quæ ad dilectionem proximi ſpectat, debuit loco præeſſe priori quæ pertinet ad dilectionem Dei. *Argumen. 2.* Mox quòd cùm præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò inſtituantur bona, & via naturæ (vt comment. predicam. author eſt Boẽti.) *Boëtius.* priùs ſint extirpanda vitia, quàm inſerantur virtutes: ſecundùm illud Pſalmi: Declina à malo & fac bonum. Et illud Iſai. 1. Quieſcite agere peruerſe, diſcite benefacere, vnde & Lyricus, Vitiũ fugere prima virtus eſt: cõſequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. *Argumen. 3.* Ac perinde præcepta, cordium cogitationes inhibentia, illis quæ manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum, cor eſt. ¶ In contrarium eſt quòd Decalogi ordo diſpoſitio Dei fuit: cuius, vti ad Romanũ. 13. ait Apoſtolus, ordinata ſunt opera. *Paulus.*

Facilima

FAcilima eſt quæſtio, ſed tamen ſcitu digna, ad quam quatuor cõcluſionibus reſpõdetur. *Prima concluſio.* Prima eſt: Præceptorum ordo exigebat vt priùs homines reſpectu Dei inſtituerent quàm ipſos inter ſe inuicem. *Ratio pro cõcluſione.* Probatur ex illo præiacto fundamento: nempè quòd Decalogum ea prorſum debuit continere mandata, quæ naturali lumine illuceſcũt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine ſunt queq; rationi propinquiora, eorumq; cõtraria eidem magis diſſona, eodem deberent in ſerie eſſe priora: finis autem ſupremus noſtrarum actionum primum ſe omnium rationi offert: & peccatum in ipſum grauius eſt quàm circa media: fit ergò conſequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis eſt noſter, proximè ſubdimur, primæ ſedi congruunt. Qualia vtiq; ſunt tria prioris tabulę. *Cõfirmatio.* Et cõfirmatur analogia ab exercitu ſumpta. Priùs enim debent milites in ordine ad principem inſtitui, quàm inter ſe: nam & grauiùs peccatur in ipſum quàm ſi miles in militem delinquat. *Secunda Cõcluſio.* ¶ Secunda concluſio. Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit eſſe primũ quod ad latriam, id eſt, ad culturã vnius Dei attinet: ſecundũ quo ei reuerẽtia exhibetur: ac perinde tertiũ quo eidem impenditur famulatus. *Probatio.* Primum enim fundamentũ & baſis militiæ eſt vt fide à milite data, ſacramentoque firmata, ſoli principi militet, pactum omne & cõuentum cum inimicis abiurans. Quare hoc eſt grauiſsimum omnium ſcelus ſi tali fracta fide ad hoſtes deſciſcat. Quocircà primum præceptum eſt, nè habeamus deos alienos. Huic autem proximum de reuerentia quę ſoli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidem præſtando. Grauiùs enim in honorem principis peccat qui eum dehonorat, quàm qui ei non obſequitur. Quapropter ſecundũ præceptum eſt, nè nomen Dei vanè vſurpetur: ac demum tertium, vt eius Sabbatha celebremus. *Tertia concluſio.* ¶ Tertia concluſio. Ex præceptis, quibus inter ſe homines amicitia conglutinantur, illud debuit eſſe primũ, quo iubentur parentibus honorem exhibere. *Ratio cõcluſionis.* Ratio iam ſuprà tacta eſt. Nempè quòd licèt nemini vllus debeat nocere, tamen beneficium conferre non omnis omnibus debet, ſed ſolis parentibus. Quapropter ratio debiti quæ in omni præcepto ineſt, apertior eſt reſpectu parentum, atq; adeò pręceptũ illud debuit cæteris negatiuis præponi. *Quarta concluſio.* ¶ Quarta concluſio. *Series præceptorum negatiuorum.* In negatiuorum ſerie ille ſeruari debuit ordo, qui eſt inter malorum grauitates, quæ eiſdem prohibentur: grauiùs autem homo læditur opere, quàm verbo, & verbo quàm corde. Atqui opere tunc maximè cũ vita priuatur, quæ omnium eſt bonorũ temporalium ſummum. Mox ſi lædatur in perſona coniuncta vnde prolis certitudo perit: ac tertiò ſi diſpendium bonorum patiatur. Obidque quintò prohibetur homicidium, ſextoq; adulterium, ac ſeptimò furtum, atq; octauo falſum teſtimonium: nonò verò concupiſcentia alieni tori, ſed decimò auiditas aliarum rerũ. De quibus ſigillatim quæſtione proxima dicendum eſt.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentorum quæſtionis reſpondetur, quòd etſi ad ſenſum notior nobis ſit dilectio proximi quàm Dei, tamen vice verſa hæc eſt illius ratio & cauſa: & præceptorum ſeries debuit ſequi dignitatis ordinem. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et eodem modo reſpondetur ad ſecundum, quòd etſi circa eandẽ materiam quantum ad executionem priùs ſit à vitijs ceſſandum quàm ſtudioſè agendum, neq; poſsit ſtudioſus habitus generari, niſi vitioſo depulſo: tamen in intentione legiſlatoris prior occurrit virtus propter quam expelluntur vitia: atque adeò dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerũt præcepta virtutum anteferri prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed prætereà quando præcepta in diuerſis materijs inſtituuntur, excellentior debet præferri: præcepti autem de honorandis parentibus diuerſa materia eſt ab illis quæ præceptis negatiuis ſubijciuntur, ea demq; præſtantior, atq; adeò ſuo merito eſt prælata. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Sed ad tertiũ reſpondetur, quòd etſi peccata cordium cauſa ſint operum, atq; adeò priora in executione: tamen quoniam opera grauiùs offendunt, eorum prohibitio citiùs occurrit rationi.

ARTICVLVS. VII.

Vtrùm præcepta Decalogi congruenti modo tradantur.

IN hoc deniq; articulo ſeptimo adhibetur ſermo de forma & figura præceptorum, vtrùm ſcilicet perſpicuus fuerit ac debitus tradendi modus. *Primum argumentum à parte negatiua.* Et arguitur à parte negatiua. Affirmatiuis præceptis inſtituimur ad colendas virtutes: negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacunq; autẽ materia

teria opponitur virtuti vitium: in quacunq; ergo debuerunt congeminari præcepta affirmatiua & negatiua: videlicet vt non ſolùm iuberemur non occidere, verùm & vitæ proximi conſulere, atq; in alijs pari modo. ¶ Secundò: cùm lex omnis ratione conſtet, non erat cur tantùm primo atq; tertio præceptis ſubderetur præceptionis ratio, ſed debuit omnibus pariter ſubſcribi. ¶ Tertiò: cùm præceptorum obſeruatio ſit præmiorũ meritum, nulla apparet ratio quare ſolis primo & quarto propoſitum fuerit præmium. ¶ Quartò: & pœna vt dictum eſt cauſa eſt obſeruandæ legis: præſertim apud priſcos, cùm teſtamentum illud lex eſſet timoris: debuit ergò omnibus ſupplicij cõmemoratio adhiberi: quæ tamen nõ niſi primo & ſecundo adhibita eſt. ¶ Ac deniq; quintò arguitur: Cuncta diuina præcepta ſunt altiſsima memoria retinenda, ſecundũ illud Prouerb. 3. Deſcribe ea in tabulis cordis tui. Reſpondendum ergo eſt cur non niſi tertium præceptum ſempiternæ memoriæ fuerit inter cętera ſingulariter commendatum. ¶ In contrarium autem eſt quòd Deus, vt Sapien. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & menſura: id ergò præcipuè de eius præceptis credendum eſt.

Argumen. 2. *Argumen. 3.* *Argumen. 4* *Argumen. 5.*

PRæſens quæſtio nihilo obſcurior eſt pręcedenti, ad quam ideo indubitata concluſione hac reſpondetur. Decalogum, vt eſt cõgruentiſsima diſtinctione, numeroq; & ordine digeſtus, ità eſſe & luculentiſsima forma traditum. Splendet nanq; in præceptis diuinæ legis ſapientia maxima: ſecundùm illud Deuter. 4. Hæc eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis: ſapientis autem eſt cuncta & ordinis luce diſponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo ſunt luculenter obſeruata. At verò commota eſt quæſtio vt ad argumentorum quæſita, quæ quinq; ſunt numero, reſponderetur.

Concluſio reſponſiua.

IN primo igitur argumẽto quæritur, cùm ſuum vnicuiq; virtuti opponatur vitium, cur non in vnaqualibet materia combinatũ eſt negatiuum præceptum cum ſuo affirmatiuo. Reſponſio autem eſt quòd omnis affirmatio negationem includit: ſequitur nanq;, ſi eſt album, non eſt nigrum: eò quòd cõtraria non ſunt compoſsibilia. Econuerſò verò non omnis negatio infert affirmationem. Haud enim quod non eſt nigrum, ſtatim eſt album: eò ꝙ inter cõtraria interſtant media. Pari ergò ratione & modo nõ omnibus quibus tenemur nõ nocere, ſubinde obligamur lege iuſtitiæ benefacere. Nam latiùs patet malorum prohibitio, quàm bonorum præceptio. Atque hac de cauſa nulli ſex prohibitionũ ſecundæ tabulæ apponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminem occidere, neminemq́; ſuis bonis expoliare, nõ tamen alienam vitam aut bona omnibus conſeruare: niſi vrgens ingruat neceſsitas: quæ non comprehenditur lege iuſtitiæ, ſed miſericordiæ. Hæc ergò præcepta, quia non ſunt naturæ luce adeò peruia, ſapientibus docenda commiſſa ſunt. Quibus autem obedientiam obſequiumq́; debemus & honorem, ſunt Deus & parentes, à quibus ſuo vtriuſq́; gradu eſſe recepimus. Et ideò ſuppoſitis duobus negatiuis præceptis reſpectu Dei, quibus cauetur, nè fidem quam illi ſoli debemus in falſos Deos traducamus, & nè reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obſcuremus, adhibetur tertium affirmatiuũ de die ſeruando Sabbathi, quo famulatum Deo exhibeamus: & quartum de honoratione parentum. Quibus non opùs fuit negationes cõtrarias adiungere: eò quòd affirmatio obſequendi & honorandi, negationem infert dehoneſtandi ac rebellãdi. ¶ Hic autem multa nos dubia occuparent niſi quæſtione proxima accõmodatiorem nanciſcerentur locum quibus diſputentur. Enimuerò dum S. Tho. in priori tabula vnum tantùm agnoſcit affirmatiuum præceptum, docet duo priora eſſe negatiua. Attamen iam ſuprà tetigimus, & poſteà perſpectiùs videbimus quemadmodùm primum, ſcilicet, Non habebis deos alienos, affirmationem includat vnius colendi. Item dubitatio hinc emergit de tertio præcepto quod adſtruitur eſſe affirmatiuum: cùm tamen ſi Eccleſiaſticam ſanctionem de ſacro audiendo excluſeris, quantum ad ius diuinum attinet, non videatur eſſe niſi negatiuum, quo ſcilicet opere ſeruili interdicimur: ſed de his & ſimilibus quæſtione ſequenti. ¶ In ſecundo argumento percontabamur cur non ſua ſingulis præceptis annexa fuerit ratio. Ad quod reſpondetur ꝙ moralia patentiores ſecum afferunt rationes, quàm vt eas oportuerit explicare. Sed tamen vbi vel aliquid ceremoniale cõmiſcetur, vel cõmune præceptũ morale ad aliquid peculiare ſpeciatim applicatur: tunc operæ-

Difficultas primo argumento prætacta. *Solutio.* *Prima dubitatio.* *Solutio.* *Ad ſecundũ argumentũ.*

h pretium

pretiũ fuit ratione illius ſubnectere. Obidq́; cùm primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos, omnemq́; proſcripſerit idolorum ſculpturam & ceremoniã, cõdecens fuit vt rationem ſubiungeret, dicens, Ego enim ſum Dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale præceptũ ſibi ſeruiendi ad requiem Sabbathi cõtraxerit, neceſſarium fuit rationem ſubdere: ꝙ tali ſcilicet die à mundi ſtructura requieuerit. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Tertium argumentum adiectũ eſt ad explorandũ cur nõ omnibus præceptis ſua propoſita ſint præmia: quãdo quidem ſua ſingulis debentur. Ad quod pari modo reſpõdetur, ꝙ in quibus res ipſa per ſe luceſcit, nõ opùs erat præmia adhibere, ſed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis ſecundæ tabulæ manifeſtum eſt quòd qui ab iniurijs inferendis ſe cohibet, ſupplicia cauet quæ in propatulo eſt malefactoribus decerni. At verò dum non ſolùm caueri mala iubemur, ſed bona etiam facere: quia natiuũ nobis eſt nihil niſi intuitu præmij & commodi agere, opùs fuit vt vbi nulla vtilitas apparebat, vel commodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autẽ parentibus nullum videbatur nobis emolumentũ agi: propterea ꝙ cùm in receſſu ſint vitę, potiùs videntur nobis impedimento eſſe ſuis fruendi bonis. Hac ergò de cauſa præcipiens nobis honorare parentes, non ſatis duxit in memoriam nobis reuocare ſuſcepta generationis & educationis beneficia: ſed nouũ quoq́; ſæculare præmiũ pollicitus eſt: vt ſis inquit longæuus ſuper terrã. Et habet præmium hoc energîæ plurimum. Nam cùm vitã à parentibus recipiamus, debemus eis ſuam ſuſtentare & prolatare. Quare qui obedientiam eiſdem non rependit, eiuſdem punitur breuitate vitæ, quam parentibus vel imprecatur, vel moleſtijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines à cultura deorum arcentur videri poterant beneficijs orbari, quæ falſi dij apparent hominibus impertiri, ſubiungit præmium, dicens ſe facere miſericordiã in milia his qui ipſum diligunt, & cuſtodiunt præcepta eius. *Ad quartũ argumentũ.* ¶ Similiter ad quartum reſpondetur de pœna, ꝙ cũ nõ ſit eius cõminatio neceſſaria, vt Ethic. 10. *Ariſtot.* author eſt Ariſt. niſi vbi procliuior eſt ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patentior eſt pręcipitatio in culpam. Et quia tum ob conſuetudinẽ cum gentilibus proni erant Hebræi ad idololatriam: tum etiam propter effrænatã iurandi conſuetudinem erant quoq́; ad periuria proni, primo tertioq́; præceptis annexa fuit ſupplicij comminatio. *Ad quintũ argumentũ.* ¶ Ac deniq; ad quintum reſpondetur, ꝙ cùm præceptum Sabbathi in memoriam ſtatutum ſit celeberrimi beneficij creationis, peculiariter ſub illa forma poſitum eſt, Memento vt diem Sabbathi ſanctifices. Vel fortè ꝙ illa determinatio ſingularis diei non erat de iure naturæ, ſed ceremonia eidem iuri ſuperaddita: atque adeò metus erat nè faciliùs quàm moralia memoria decideret.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrùm præcepta Decalogi ſint diſpenſabilia.

POST hæc examinare ſupereſt Decalogi vim: vtrùm ſcilicet ſuper aliquo eius præcepto ſit poſſibilis diſpenſatio. Et arguitur à parte affirmatiua: *Primum argumentum à parte affirmatiua.* Si non eſſent mandata Decalogi diſpenſabilia, maximè quia ſunt de iure naturæ: attamen (vt. 5. Ethi. cap. 7. autor eſt Ariſt.) *Ariſtot.* nonnulla ſunt de iure naturæ quæ variari poſſunt, ac perinde ſunt diſpenſabilia. *Argumen. 2.* ¶ Secundò: ſicut legiſlator humanus ſe habet ad ſuas leges, ſic & Deus: humanus autem princeps ſuper ſuis diſpenſare poteſt: ergò & in ſuis Deus. Eò præſertim ꝙ Apoſtolus. 2. Corinth. 2. tanq̃ Dei diſpenſator ait: *Paulus.* Nam & ego ſi quid donaui propter vos, donaui in perſona Chriſti. Vnde fit non ſolùm Deum, verùm & eius prælatos poſſe in diuinis legibus diſpenſare. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò: In Decalogo vetitum eſt homicidiũ, ſed in hoc præcepto diſpenſat iudex malefactorũ vindex: Diſpenſauitq́; Deus cum Abraham vt chariſsimum filium immolaret. Et cum Samſone, Iudic. 16. vt ſeſe cũ Philiſtæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Macchab. 6. qui ab elephante quem occidit oppreſſus, occubuit. Subinde extruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permiſit enim, quin verò præcepit Oſeæ vt vxorem fornicariam acciperet: & filijs Iſraël vt Aegyptiorum vaſa ſurriperent: ergò huiuſmodi præcepta diſpenſabilia ſunt. *Argumen. 4* ¶ Quartò arguitur: Connubium inter fratres iure naturæ prohibitum eſt: ſuper quo nihilo minùs inſtrumento veteri legimus diſpenſatum: vt inter Adæ filios vſu veniſſe certum eſt, & inter Abraham & Saram perquàm probabile.

¶ Deniq;

Argumen. 5. ¶ Deniq; quinto arguitur: Obſeruatio Sabbathi eſt vnũ præceptorũ Decalogi, idemq; Iudæis ſanctiſsimum: ſed in hoc fuit cum Macchabæis olim diſpenſatum. Sic enim legitur lib. 1. cap. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes: Omnis quicunq; venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduer ſus eũ: ergò præcepta Decalogi, ſunt diſpenſabilia. *Iſaias.* ¶ Contrariũ perhibetur apud Iſai. teſtimonium, cap. 24. vbi quidam ideò reprehenduntur quòd mutuauerunt ius & diſsipauerunt fœdus ſempiternum: quod de illo potiſsimùm iure intelligitur, quod in Decalogo continetur.

QVæſtio eſt inter eas quæ de Decalogo diſputantur ſcitu digna: vtpotè per quam cõſtat quanta ſit eius authoritas. Etenim ſenſus eius non eſt hic tantùm, vtrùm homo aliquis authoritatem habeat ſuper huiuſmodi pręceptis diſpẽſandi: ſenſus enim hic nemini in dubium cadere poteſt. Quippe cùm publica confeſsio ſit, neq; penes ſummum Pontificem talem eſſe ordinariam poteſtatem: quia inferior ſuperioris leges mutare nequit, ac multò minimè naturales, quæ in noſtris ſunt pectoribꝰ impreſſæ. *Quæſtionis ſenſus.* At dubiũ eſt vtrùm ſimpliciter eò ſint vſq; indiſpenſabilia, vt neq; ab ipſo Deo per eius abſolutam poteſtatem fieri talis poſsit diſpenſatio. Vbi ex poſtremo articulo ſuperioris libri recolendum diſcrimen eſt inter tria hæc, legem interpretari, & in lege diſpenſare, quod nihil aliud eſt, quàm manente in genere eius ratione & vigore, eandem in particulari caſu, certiſque perſonis relaxare. *Triplex opinio de quæſtione.* ¶ De hoc ergò quæſtionis intellectu tres, vt plerunq; ſolet, verſantur opiniones: duę ſcilicet extremæ, & vna media. *Prima opinio Occham* Prima per vnum extremum opinio eſt Occham. 2. ſent. diſtin. 19. vbi ait non modò omnia præcepta Decalogi eſſe diſpenſabilia, verùm & Deum poſſe contraria præcipere. Quo ideò contrà præcipiente laudabile, inquit, eſſet ac meritoriũ cõtra illa operari. Quin verò ait Deum & ſe ſolo poſſe in noſtra voluntate ſui ipſius odium ingignere, & nobis quoq;, vt odio eũ proſequamur, pręcipere. Et vtroq; modo fatetur idem odiũ eſſe laudabile. *Ratio vulgaris Occham.* Neq; verò tã inſignia dogmata aliter quàm ex ſuo familiari Achylle ſibi habet perſuaſa: videlicet, Quicquid non implicat contradictionem Deus poteſt facere: ſecundùm illud Angeli, Lucæ. 1. Non erit impoſsibile apud Deũ omne verbum: hæc autem, inquit, nullã implicant. At verò opinio hæc adeò ſe apertè rationi aduerſam obijcit ac ſubinde abſurdã, vt ſit repulſu facillima. *Articulus Pariſienſis.* In primis articulus Pariſienſis eos condẽnat, qui affirmauerint poſſe quenquã per odium Dei mereri. Neq; eiuſmodi articulus illam gloſſam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquàm potuit eſſe controuerſia: articulus autem nõ eſt definitus niſi ad aliquam dirimendam. *Prima ratio aduerſus priorem opinionem.* ¶ Sed præter articulum arguitur. Illud in primis Nominalium axiôma, Quicquid nõ implicat contradictionem Deus poteſt facere, perperàm à nonnullis illorum defenditur. Nam ſi intelligatur quòd quicquid nõ apertè duas cõtradictorias intulerit, Deus facere poſsit, falſum eſt. Negant enim ijdem ipſi duas inde colligi cõtradictorias, quòd ſit homo equus: & tamen id Deus non poteſt facere. Neq; verò Angelicus ſenſus alius fuit quàm quòd quicquid Deus pollicetur, ſeu quòd quicquid factibile ſit, Deus poteſt perficere. Hoc nanq; dicitur Dei verbum: vtpotè qui dicendo operatur. *Secunda ratio.* ¶ Secundò arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, ſuppoſita natura vnius partis cõtradictionis, ex conceſsis infert alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis eſt, non eſſe inhibilem, ſi concederetur Deum facere poſſe hominem eſſe equum, eſſet inhibilis, & non eſſet inhibilis. Ad propoſitum ergò, Deum odio haberi, tam intrinſeca ratione eſt malum, puta ſempiternæ eius legi abſonum, quàm eſt intrinſecum hominem eſſe rationalem: ergò tam repugnat id eſſe licitum, quàm hominem eſſe, eundemq; irrationalem. Atque adeò repugnat, Deum odiũ ſui vel efficere vel præcipere. ¶ At quò res perſpectius deprehendatur, fac, verbi gratia, virũ iuſtũ iuſſu Dei eum ipſum odio habere: ſequeretur tũc ſimul eſſe in eius gratia atq; in eiuſdem inimicitia: qua nulla eſſe poteſt apertior cõtradictio. Nam quòd permaneat in eius amicitia, palàm eſt, poſtquã nihil aliud facit quàm eius obſequi voluntati: quod autem ſit pariter inimicus, docet eius odium, quo Deum proſequitur. Nam hoc negare eſt negare naturam ipſius actus, cùm amicitia ab amore dicatur. *Tertia ratio* Itẽ Deus ſeipſum odiſſe non poteſt. Quis nanq; intellectus cõtrarium capere poſſet? Et tamen tota ratio repugnantiæ eſt quòd odium Dei adeò habet innatam malitiam vt nulla recta voluntate poſsit illud optari: ergò ſimilis repugnã-

tia eſt vt Deus idem alteri præcipiat. Eſſet enim præcipere vt alter faciat ſecundùm ſuã regulam & voluntatem, & ſimul faciat contrà. Nam quid aduerſantius eſſe poteſt diuinæ regulæ, quàm ſummam bonitatem odio haberi? Negatur ergò hoc non implicare contradictionem. ¶ Eſt igitur ſecunda opinio Scoti. 3. Sententiar. diſtinct. 37. non quidem tam extrema, ſed medio incedens modo. Ait quippe bifariàm quippiam eſſe iuris naturæ. Vno modo tanquàm principiũ practicum ex terminis notum, vel concluſionem quæ inde fit neceſſariò conſequens. Alij eius ſcholares in duos diſtinguunt hos gradus: ſed tamẽ eorũ præceptor pro eodem ducit ambos quantum ad rationem diſpenſationis. Et in talibus, inquit, quæ ſtrictiſſimæ ſunt de lege naturæ, nulla eſſe poteſt diſpenſatio. Alia verò ſunt quæ neq; principia exiſtunt neceſſaria, neq; concluſiones inde neceſſariò illatæ: atq; adeò neq; neceſſariam habent connexionem ad conſecutionem vltimi finis. Secundum eius aſſertum eſt: Præcepta ſecundæ tabulæ ſunt iſtius ſecundi ordinis, obidq́; ſunt per diuinam autoritatem diſpenſabilia: præcepta verò primæ tabulæ ſunt prioris ordinis: quę ideò diſpenſari neq; à Deo ipſo valent. ¶ Tertia nihilo minùs opinio eſt ſancti Thomæ loco præſenti: eademq́; fuit Altiſsiod. lib. 3. tracta. 7. quęſt. 5. & antiquorũ: ſecundùm quam ſtatuũtur duæ concluſiones quibus ſoluitur quæſtio. Prior eſt. Vniuerſa præcepta Decalogi tam ſecundæ quàm primæ tabulæ ſunt prorſus indiſpenſabilia: vſq; adeò, vt neq; Deus poſsit ſuper illa diſpenſare. Hæc enim plana mens eſt ſancti Thomæ, vt tum toto articulo, tum clarè in ſolutione ſecundi patet. Aliâs quæſtio non eſſet digna tanta diſputatione. ¶ Poſterior concluſio. Alia præcepta quæ extra Decalogum vagantur, neq; in ipſo implicitè cõtinentur, etiam ſi ſint iuris naturæ, nihil vetat quo minùs ſint diſpẽſabilia. Deniq; neq; vlla principia, neque verò concluſiones primi, ſecũdi, aut tertij gradus, qui ſuprà articulo primo ſunt deſignati, vllã diſpenſationem admittunt. Illa verò præcepta quæ intrinſecè non cõtinent rationẽ ipſam iuſtitiæ, ſed ſpeciales modos ipſam ſeruãdi, diſpenſari poſſunt: puta illa quæ in Decalogo neque explicitè ſunt neque implicitè: vt infrà luculentiùs liquebit. Quarta ſi vis opinio eſt Durandi in. 1. Sent. diſt. 47. quæſt. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum præceptum eſſe

Secunda opinio Scoti.

Tertia opinio S. Tho. Altiſsiodorenſis.

Prima concluſio.

Secunda cõcluſio.

diſpenſabilia. Cuius hallucinationem infrà reprobabimus. Probantur ergò ambæ concluſiones S. Tho. iſta bimembri ratione: In illis præceptis, vt arti. vlt. primi libri monſtrauimus, fieri poteſt diſpenſatio, per quæ ſi tali caſu ad literam ſeruarentur, obuiaretur intentioni legiſlatoris: ſed per nullum præceptorum Decalogi vllo vnquam caſu & ratione poteſt intentioni Dei obuiari: quin verò quotieſcunq; contra præceptum fieret, contradiceretur eidem intentioni: ergò nullatenùs eorum diſpenſatio eſt licita. Maior vſq; adeò nota eſt, vt neq; aduerſarijs ipſis ſit dubia: ſed probatur Minor de qua eſt controuerſia. Intentio legiſlatoris præcipuè tanquã in finem fertur in bonum commune: hoc enim eſt ab eius intẽtione inſeparabile. Deinde reſpicit ordinem iuſtitiæ & virtutis quæ media ſunt aſſequendi tenendiq́; eundem finem. Igitur quando præcepta per ſe intrinſecè continent eandem ipſam rationem & conſeruationem boni communis, vel ordinem ipſum iuſtitię ad idem bonum: eadem ſubinde præcepta per ſe intrinſeca ratione ſic continent legiſlatoris intentionem, vt non ſit ab ipſis ſemouibilis: atq; adeò nec ſint diſpenſabilia: quia nunquàm contingere poteſt vt facere contra illa non aduerſetur intentioni legiſlatoris. Exempla rem ipſam patefaciunt, ſi iuſsio legis reipublicæ eſſet hæc, Nemo deſtructor ſit labefactatorq́; reipublicæ: vel hęc, Nullus iniuſtè agat. Profectò rationi intrinſecæ & natiuæ talium legum repugnaret diſpenſatio: implicatio enim eſt contradictionis, licère cuipiam iniuſtè agere, aut bonum cõmune impugnare, ad cuius cuſtodiam omnes leges referũtur. Si autem lex diceret, nemo fores vrbis (dum obſeſſa eſt) pãdat, quia hoc non eſt ſalus ipſa reipublicæ, ſed modus ipſam ſeruandi, nulla eſſet repugnãtia vt aliqua de cauſa fieret diſpenſatio: puta dum fugiẽs dux ſe illuc vellet recipere. Præcepta autem Decalogi ſunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad bonum cõmune, quod eſt Deus: præcepta verò ſecundæ, ad bonũ commune hominum: vt ſcilicet nemini iniuria fiat, ſed cuiq; ius ſeruetur ſuum: quod licèt non ſit tam perfectum, eſt nihilo minùs tam intrinſecè bonũ q̃ quod debetur Deo: imò cũ rationẽ ipſam iuſtitiæ expreſsè cõtineat, in Deũ ipſum intimè refert. Qui enim dicit, Nõ furtũ facies: idẽ dicit quod, Non iniuſtè, aut illicitè, aut male facies. Sic enim, vti ait

Prima probatio vtriuſq; cõcluſionis.

ait ſanct. Thom. intelligenda ſunt præcepta Decalogi. Atq; in hoc hallucinatus eſt, ſalua eius exiſtimatione, Doctor ſubtilis, diſcriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac ſecundæ tabulæ. ¶ Secundò quò rationis vis luculentiùs pandatur, arguitur ſic. Hoc quod eſt adulterium facere, quod eſt in Decalogo: & mentiri aut fornicari quæ implicitè illic latitant (nam de ambobus intelligitur prior concluſio) tam intrinſecè mala ſunt (vt de odio Dei proximè arguebamus) quàm eſt homini eſſe rationalem: ergò naturę ſuę iuſtitia repugnat ac probitas: Deus autem diſpẽſare nequit niſi vbi aliqua eſt ratio æqui & boni: ergò in his diſpenſare non poteſt: aut, quò temperatiùs loquamur, diſpenſabilia non ſunt: perinde atq; homo non eſt factibilis irrationalis. Et hoc eſt quod S. Th. cogitabat dum dixit huiuſmodi præcepta per ſe continere rationem communis boni, atq; adeò intentionem legiſlatoris. Nam naturale eſt Deo, nihil niſi bonum velle: & naturale eſt huic, quod eſt furari aut mentiri eſſe malum. ¶ Atqui vt oppoſita iuxta ſe poſita fulgentiùs eluceſcant, probatur ſecunda concluſio. Illa præcepta quæ non per ſe continent bonum commune, quod eſt legis finis, ſed medium aliquod, puta ordinem iuſtitiæ ad ipſius conſequutionẽ, poſſunt quãdoq; deficere ab intentione eiuſdem boni cõmunis: ergò tunc eorum diſpenſatio nihil eidem fini officeret, eſſentq; ſubinde diſpenſabilia. Exempli gratia. Lex ad ſeruandum fidelitatis bonum eſt vt reddatur depoſitũ: nihilo minùs dum veſano domino ſuũ gladiũ denegas, nõ vtiq; eidem fini aduerſaris, ſicuti in exemplo nuperrimè poſito patet de aperienda obſeſſa vrbe contra legis verba. Et pariter ſi lex ſit vt ciues per vices excubias ſuſtineant, diſpenſare iuſta de cauſa cum aliquo, non eſt contra cõmune bonum. ¶ Prætereà ad eandem cõcluſionem arguitur argumento eiuſdẽ Scoti, quod re vera minimè ſoluit: Præcepta ſecundæ tabulæ omnia ſecundùm Paulum ad Rom. 5. includuntur in illo principio, Diliges proximũ tuum ſicut teipſum: dilectio autem proximi ſequitur ex præcepto dilectionis Dei. Nam vt ait Ioãnes: Si hominem quem vides nõ diligis, Deum quem non vides, quomodò potes diligere? Præceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fatetur, eſt indiſpenſabile: ergò & præceptum dilectionis proximi, atq; adeò præcepta ſecundæ tabulæ. Ad hoc argumentum pętermiſſis alijs ſolutionibus reſpondet Scotus diſtinguendo de dilectione proximi. Hæc enim dilectio qua tenemur, inquit, velle proximo vt Deum diligat, ſequitur ex dilectione Dei. Nam qui verè diligit Deum, omnes velle debet vt eundem ipſum diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indiſpenſabilis eſt. Attamen dilectio, inquit, qua proximo volo temporalem vitã & honorem, temporaliaq; bona, & immaculatum torum & ſimilia, non ſequitur neceſſariò ex dilectione Dei, neq; habet connexionem neceſſariam ad conſequutionẽ ipſius vltimi finis. Quaproptèr diſpenſare Deus mecũ poteſt vt occidendo, furando, inhonorando parentes. &c. non peccem: imò aſſequar vltimum ipſum finem. ¶ Contra ſolutionem autem eſt argumentũ, ex cõtrarijs principijs ortum. Dilectio enim proximi quæ eſt de iure naturæ, eſt illa quæ ex dilectione Dei ſequitur, qui eſt author inſtitutorq; naturæ: hæc autem non ſolùm eſt illa qua ei volumus vt Deum diligat: nam hæc plus habet dilectionis ipſius Dei: ſed illa quoque quà illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum vicariumq; amorem pertinent. Ecquis enim dicat non aliud nobis præcepiſſe naturam, ac Deum ipſum, quàm vt ipſum diligeremus? Imò verò cùm omnes ſimus factura Dei, ſic nos cõglutinauit, vt inter nos ipſos cuſtodiremus iuſtitiam ac fidem: vnde Ioannes: Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere & clauſerit viſcera ſua, quomodò charitas Dei manet in illo? ¶ Reſpondetur ergò Scoto ꝙ hæc dilectio proximi neceſſariã habet inſeparabilemq; iuſtitiam: ac proinde tanq̃ ex dilectione Dei neceſſariò conſequens neceſſariam habet connexionem ad conſequutionem vltimi finis. Quare perinde eſſet Deũ diſpenſare in homicidio, aut furto, atq; ſi diſpenſaret, vt iuſtitia ipſa iuſtè perturbaretur: quod eſt cõtradictionis implicatio. ¶ Ac per idem ſoluitur aliud Scoticum argumentũ. Nẽpè ꝙ ſi præcepta ſecũdæ tabulæ nõ eſſent diſpenſabilia, ſequeretur quòd Deus neceſſariò aliquid extra ſe vellet, ſic vt nõ poſſet velle contrarium: vt puta honorare parentes: & nè quis bona aliena furaretur. &c̃. Reſpondetur inquam per diſtinctionem quòd Deum extra ſe quidpiam velle, ſtat dupliciter. Vno modo vt velit exiſtentiam illius rei: & hoc modo nihil neceſſariò extra ſe vult: quia vniuerſa liberè, tum cõdidit, tum etiam ſuſtinet ac ſeruat. Alio modo vt velit connexionem extremorum. Atq; hoc pacto neceſſariò fatendum

Secunda ratio. *Probatio peculiaris ſecundæ concluſionis.* *Altera ratio ad idem.* *Paulus.* *Solutio Scoti.* *Contra ſolutionem.* *Reſponſio ad Scot.* *Solutio ad aliud argumentũ Scot.* *Deum velle aliquid extra ſe ſtat dupliciter.* *Deus aliqua neceſſario vult.*

tendum philoſophis eſt, aliqua neceſſariò vel le: puta cuncta illa quę ſunt perpetuę veritatis: vt hominem eſſe animal rationale: &, vti ait Auguſt. quatuor & tria eſſe ſeptem: quæ quidem, etiam ſi mundus non fuiſſet nec res exiſterent, vera eſſent. Hoc ergò pacto, nō eſt occidendum, non eſt furandum, nō eſt mœchandum. &c̄. neceſſaria ſunt diuinæ voluntatis obiecta: quia perpetuæ veritatis: quorū ergò contraria neq; præcipere poteſt, neque permittere, vt iuſtè fiant. Quod Scotus ipſe neceſsitate cōpulſus concedere habet de primis principijs naturæ quæ ipſe agnouit eſſe indiſpenſabilia: vt, Id alijs faciendum quod ſibi homo vult fieri: & de dilectione qua homines Deum diligunt, quæ res creata eſt: ex qua ſequuntur præcepta primæ tabulæ quę ipſe indiſpenſabilia fatetur.

Ad primum argumentū. ET per hæc ſoluuntur argumenta in contrarium. Ad primum enim reſpondetur quòd Ariſt. loco citato loquitur de iuſto naturali quod non includit finem ipſum ordinemq; iuſtitiæ, ſed determinatum modum ipſam ſeruandi. Exempli gratia: quòd fides ciuibus ſeruanda ſit, adeò eſt intrinſicè bonū, vt in ipſum nulla cadat diſpenſatio: quòd verò hoc vel illo modo ſeruetur, variari poteſt ac ſuper ipſo diſpenſari. Qua ratione furioſo non eſt reddendus ſuus gladius. Quoniam per hoc nō peruertitur humana fides.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Ad ſecundum reſpondetur latam eſſe differentiam inter humanum legiſlatorem & Deum: nam leges humanæ non habent intrinſecam natiuamq; à natura iuſtitiam, ſed ſunt bona quia per legem poſita: & mala quia vetita: obidq;, etiam ſi in aliquo caſu relaxentur, non peruertitur finis. Vt ſi die per Eccleſiam vetita non ieiunes, aut ſi fur iuſta de cauſa nō ſuſpendatur. Et pariter Deus poteſt diſpenſare in ſuis legibus poſitiuis. Poteſt enim quemlibet à pręcepto baptiſmi abſoluere & à præceptis aliorum ſacramentorū. Ac perinde potuit ſuper omnibus ceremonialibus & iudicialibus antiquis diſpenſare: ſed tamen præceptis naturalibus quæ innatam habent iuſtitiam repugnat ex parte rei diſpenſatio. Et ideò quia ipſe eſt ipſiſsima iuſtitia, ſi ſuper ipſis diſpenſaret ſeipſum negaret: eò quòd ordinem iuſtitiæ ſubuerteret: & tamen vt. 2. Timoth. 2. ait Paulus: Deus fidelis eſt, qui ſeipſum negare non poteſt.

Ad tertium argumentū. ¶ Tertium autem argumentum eſt, quod rem preſsiùs vrget: videtur enim Deum homicidium Abrahæ, & filijs Iſraël vt Aegyptios deprædarentur, & Oſeæ fornicationem præcepiſſe. Et iudex præcipit malefactorem occidere. Ad hæc ergò Caietañ. diſtinguens reſpōdet: Nempè quòd præcepta Decalogi ſecundùm ordinem iuſtitiæ quem continent ſunt indiſpenſabilia. At verò ſecundùm applicationem ad aliquē ſingularem actum ſunt per Deum diſpenſabilia. Illa tamen inquit diſpenſatio non eſt præcepti relaxatio, ſed eſt facere quòd iſte actus nō ſit homicidium. Videlicet dum pręcepit Abrahæ vt filium immolaret, non relaxauit naturæ ius: veluti cùm Papa diſpenſat in ieiunio, ſuam relaxat legem in tali caſu: ſed fecit vt ille actus non eſſet homicidium, propterea quòd à ſuprema authoritate iubebatur ſine qua fuiſſet homicidium. Nam homicidium non quancunq; occiſionem ſignificat, ſed iniuſtam. ¶ Reſponſio autem hæc obſcura eſt & lubrica, & quæ ſubinde videtur principium petere. Primùm enim dicere quòd præceptum nō eſt diſpenſabile in quantum includit ordinem iuſtitiæ, nihil aliud ſonat quàm ſi dicas, Non eſt diſpenſabile permanens contra iuſtitiam: ſed quod ait loco citato Durand. coniunctim, id eſt, non poteſt Deus præcipere aut permittere vt iuſtè fiant mala, dum mala ſunt in ſenſu compoſito. Quod quidem cū nullatenùs ſit dubitabile, nihil ad rem attinet. Dubitatio autem ſolùm eſt, vtrùm hoc quod eſt accipere alienum inuito Domino aut hominem occidere, qualiter id natura negat, poſsit permiſsione Dei fieri licitum. Et reſpondere quòd eſt diſpenſabile per applicationem ad ſingularem actum, eſt principium petere niſi lucidiùs explanetur. Nè ergò rem offuſcatiùs obnubilemus, hæc vna diſtinctio meditatè audienda eſt, quam nemo, vt arbitror, qui perſpexiſſet, potuiſſet, neq; Scotus ipſe ſententiam noſtram inficiari. Deus inquam duas habet poteſtates in vniuerſum orbem: vnā quòd iure creationis eſt Dominus, non ſolùm bonorū omniū exterorum, verùm & corporū & ipſius etiā humanæ vitæ: & Angelorū quos tanquàm ſua opificia in nihilum redigere poteſt. Altera verò eſt ꝙ eſt legiſlator atq; adeò vniuerſalis omniū iudex. Et claritatis cauſa opùs eſt alteram ab altera ſeorſum conſiderare. Hoc ſuppoſito dicimus ꝙ ſi non eſſet rerum Dominus, ſed tantùm legiſlator & iudex, neutiquam poſſet diſpenſare vt quis rem alienam inuito

Caietan. ſolutio.

Solutio Caieta. obſcura.

Deus duas habet poteſtates.

inuito domino, ſi innocens eſſet licitè vſurparet: quia hoc adeò eſt intimè iniquum vt fieri iuſtè nequeat. At verò quia eſt Dominus poteſt cuiuſcunq; rem alteri tradere ipſo inuito. Quod quidem nullam habet diſpenſationis rationem. Cùm enim tu rem tuam alteri tradis, nō diſpenſas in furto: quia capiens non furatur. Et ſi pater veſtem paruuli filij eo inuito traderet amico, nō diſpenſat in furto: licèt inuitus filiolus expolietur: quia pater eſt verus Dominus: ſicut neque prælatus meus diſpenſaret in furto, ſi me vel inſcio vel inuito facultatē alteri faceret capiendi meos

Aegyptii.

libros. Pari ergò modo licèt Deus vaſa Aegyptiorum tanquàm Dominus tradidiſſet Hebræis, eiſdemq; poſteà terram promiſſam, neutiquàm diſpenſaſſet in furto. Neq; illud eſſet furtum: nam licèt peculiares Domini inuiti fuiſſent priuati, à ſupremo tamen Domino fuiſſet facta donatio. Idq; inde confirmatur, quòd licèt per impoſsibile Deus non fuiſſet legiſlator, neq; vlla in leges poteſtate fungeretur, legitima fuiſſet vſurpatio illa: quod teſtimonium eſt nihil illic diſpenſationis interueniſſe.

Deus legitima iudicis authoritate vſus eſt, vaſa Aegyptiorū Hebræis tradendo.

Locutus tamen hîc ſub conditione ſum: quoniā Deus in traditionibus illis nō abſoluta poteſtate Domini vſus eſt: ſed legitima iudicis authoritate. Nam quoniam de laboribus quos Aegyptijs Hebræi impenderāt nullam recepiſſent mercedem, iuſto iudicio illam eis Deus perſoluit. Et, vt legitur Deutero.9. propter execranda Chananæorum ſcelera pepulit eos ſuis ſedibus, in quas Iſraëlitas induxit. Et quando iudex criminoſum, licèt inuitū ſuis bonis priuat, neutiquā in furto diſpenſat: prohibitione enim illa furandi ſolū interdicitur id quod ius naturæ vetat. Nempè innocentem inuitum authoritate priuata ſuis bonis nudare, vt. q.3. lib.5. patebit. Pari modo Deus tanquàm corporum Dominus, non tanquàm legiſlator

Oſeas.

potuit meretricis facultatem facere Oſeæ, vt illa vteretur etiam inuita. Nam licèt conſenſus particularis iure ordinario requiratur ad matrimoniū: tamen vbi Deus duos renuentes coniungeret, tam legitima eſſet coitio, imò multò magis quàm ſi ipſi conſentirent.

Credit Author Deū cōciliaſſe animos Oſeæ et mulieris fornicariæ vt in matrimonium conſentirent.

Tametſi neq; illic Deus credendus eſt abſoluta poteſtate vſus, ſed cùm omnia diſponat ſuauiter, forſan conciliauit amborū animos vt in matrimonium conſentirent. Sed in hoc ſenſu iuſſus eſt Oſeas facere filios fornicationis, quòd illius iuſſus eſt ſuſcipere prolem, quæ tunc fornicaria erat. Nam etiam ſi nullum aliud fuiſſet per particulares conſenſus matrimonium, cōceſsio Dei, quia Dominus eſt corporum, ſat eſſet vt copula illa nō fuiſſet fornicaria.

Abraham.

¶ Similiter ergò dicendū eſt de hiſtoria Abrahæ: iubēs nanq; ei Deus immolandum filium, neutiquam in homicidio diſpenſauit: quia ſi nō eſſet niſi legiſlator, id neutiquàm potuiſſet facere: ſed quia eſt Dominus vitæ potuit illam tradere in poteſtatem Abrahæ, ſicuti pecoris Dominus poteſt eius vitam cui voluerit concedere. Atq; hac ratione illic non fuit homicidium: quia, vt dictum eſt de prohibitione furti, interdicto homicidij ſolùm prohibetur id quod lex naturalis abhorret. Quare cùm iudex tradit reum carnifici non diſpenſat in homicidio: quia prohitio nō extenditur ad occiſionem illam: imò illam præcipit. Sicuti neq; eſt diſpenſatio quòd quiſq; inculpata tutela inuaſorem interficiat: quia id natura non vetat. Vnde ſi homo eſſet Dominus vitæ ſuæ ſicut ſuæ pecudis, citra diſpenſationem poſſet alteri facere facultatem vt ſe occideret. Et quia iſto modo Deus eſt Dominus, citra diſpenſationem potuit filium patri tradere iugulandum.

S.Thom. peracuta ſententia.

Quin verò vt peracutè Diuus Tho. rem tetigit, non ſolùm tanquàm Dominus, ſed tanquàm iudex poteſt innocentem à culpa actuali occidere. Nam ratione præuaricationis Adæ omnes incurrimus pœnam mortis: quam idcircò morbis & fortuitis caſibus à nobis in dies poſcit. Veruntamē & de hoc quoque diuina laudatur miſericordia quòd noluit vt Abraham trucem illam innocentis necem executioni mandaret.

Diſcrimē inter S.Tho. & Sco.

¶ Diſcrimen ergò inter Diuum Thomam & Scotum hoc eſt, quòd Scotus putat furtum permanens ſub ratione furti poſſe diſpenſatione diuina licitè fieri, ſicut fractionem ieiunij: ſed ſanct. Thom. id negat: concedit tamen quòd ceu Dominus facere poteſt acceptionem rei quæ anteà non erat tua non eſſe furtum.

Durand. deceptio.

¶ Per hæc planè proditur deceptio Durandi negantis diſpenſationem furti factam fuiſſe à Deo cum Hebræis in expoliatione Aegyptiorum, aut cùm Oſea in fornicatione: & tamen concedentis quòd cùm Abraham diſpenſauerit in homicidio filij. Deceptus inquam inde fuit: quòd non perſpexerit, quemadmodùm ſicuti bona Aegyptiorum potuit tanquàm Dominus tradere Hebræis, ità & patri tradere vitā filij: atq; adeò ſicut illud non erat furtum, ità neq; hoc homicidium, à natura vetitum: quod in malum

ſonat.

Durand. falſo arbitratur in quartum præceptum poſſe cadere diſpenſationem.

ſonat. ¶ Neq; verò minori mentis lippitudine captus eſt dum conceſsit in quartum præceptum cadere poſſe diſpenſationem, arbitratus non ineſſe in illo mandato tam intrinſecam iuſtitiæ rationē quàm in cæteris. Cùm tamen contrà ſtet veritas. Eſt enim naturæ intimū vt à quibus eſſe receperis eiſdem honorem debeas: cuius ideò contrarium non magis fieri iuſtè poteſt quàm furtum. ¶ At verò de Samſone, vel dicendū eſt quòd tanq̄ vir fortis abſque vlla, ſeu reuelatione ſeu diſpenſatione potuit, vt hoſtes perimeret, periculo ſeſe obijcere extremo: vel, quod libentiùs cū Auguſtino adſtruxerim, id reuelatiōe Dei fecit: quippè cuius fortitudo naturalis nō eſſet, ſed ſupernaturalis in coma latitans: quam quidem fortitudinem, vt eius hiſtoria refert, in illo aggreſſu à Deo repetijt. De Eleazaro autem facilè id fatebor quòd veluti ſtrenuus miles elephantem poſthabita propria ſalute impetiuit. ¶ Quartum argumentum nihil mirum ſi maioris apud quoſpiam habeatur momenti. In primis de Abraham & Sara mihi cum Caietano & quibuſdam alijs longè ſit probatiùs fuiſſe fratres, quàm fratrueles: primùm quòd non ſolùm Geneſ. 12. verùm & cap. 20. maritus appellauit coniugem ſororem: cùm ad cauendum periculum ſatis fuiſſet ei perſuadere vt diceret ſe ſuam eſſe fratruelem. Quin verò ſecundo loco litera Hebræa habet, verè ſoror mea eſt. Et quanuis fratrueles dicerentur etiam fratres, vt Iacobus frater Domini: tamen, verè ſoror maiorem habet emphaſin. Illud autem potiſsimum eſt argumentum quòd ſi tantùm ſignificare voluiſſet eſſe fratris filiam, non tanta verborum explicatione vteretur dicēs, Filia patris mei & non filia matris meæ. Filia enim patris, durū eſt, pro eo vſurpare quod eſt, Neptis aui mei. Maximè cùm tam ſignificanter ſubiungatur, Et nō filia matris meę. Hoc enim totum poſitum eſſe videtur ad explicandum rationem qua eſſet ſoror. Nam fortè quando ſoror erat, non vterina, ſed tantùm paterna, non erat interdictum coniugium. Attamen Ioſephus, quia hoc forſan nō intellexerat, primus fuit qui lib. 2. Antiquita. cap. 15. dixit Saram fuiſſe filiam Aram sororemq; Loth, ac ſubinde fratruelem Abrahæ. Quem authorem Diu. Auguſt. ſuper Geneſ. ſequutus eſt, ac deinceps alij. At verò non eſt hîc locus hoc vel preſsiùs diſcutiendi, vel certiùs definiendi. Nam quantum ad rem attinet præſentem ſatis eſt filios Adæ inter ſe fratres matrimonia contraxiſſe, quod certo certius eſt: atq; adeò in hoc naturæ interdicto fuiſſe diſpenſatum. Reſpondetur ergò quòd S. Tho. ſolùm negat poſſe fieri diſpenſationem, aut ſuper Decalogo, aut ſuper aliquo præceptorum quæ illic implicantur, cōtinentiū in ſe rationem ipſam iuſtitiæ vel iniuſtitię: qualia ſunt, honorare maiores, fornicatio. &c. Prohibitio autē connubij inter fratres nō eſt propter iniuſtitiam aut iniuriam quam alter eorum pateretur, ſed propter naturalem indecentiam. In qua quidem ratione finis etiā naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filijs Adæ, aut propter alium, poterit abſq; vlla abſurditate diſpenſari. Nam etiam ſecundus gradus conſanguinitatis quoddam præ ſe fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendum: ſiquidem propter hoc eſt ab eccleſia vetitus: & tamen diſpenſationem admittit. Patrem autem filiæ aut filium matri matrimonio commiſceri vſq; adeò fœdum eſt, vt non ſit diſpenſabile. Quanuis ſi contingere poſſet, vt totum humanum genus in patre & filia fieret ſuperſtes, non prorſus probabilitate caret, quin poſſent connubio iungi. ¶ Deniq; ad quintum ſanctus Thom. nihil aliud reſpondet quàm ꝙ illa Macchabęorū cogitatio in Sabbatho pugnandi nō fuit diſpenſatio ſed epieikeia, de qua ſuprà loquuti ſumus: non enim tenemur feſtum ſeruare cū mortis periculo, vt Matth. 12. Chriſtus nos docuit: nempè ꝙ opera charitatis diem feſtū nō violāt. Haud tamē rei ſatis videtur facere. Quicquid enim hoc præcepto continetur, nempè ceſſare à ſeruili opere & audire ſacra, diſpenſationem recipit: nō ſolùm quę à Deo fiat, verùm quā poteſt etiam facere Eccleſia. Qua ratione, vt ſuperiùs vidimus, Iſychius nō annumerat hoc in Decalogo tanq̄ ius naturæ. De hoc autē quæſtione proxima art. 3.

De Samſone.

De Eleazaro

Probabilius eſt Abrahā & Sarā fuiſſe fratres quàm fratrueles.

Ioſephus.

Auguſtinus.

Fieri pōt vt & pater filiæ, & filius matri licitè poſſent cōnubio iungi.

Ad quintū argumentū.

ARTICVLVS. IX.

Vtrùm modus charitatis cadat ſub præcepto.

POST hæc quæ de præceptorum firmitate dicta ſunt, conſequitur vt videamus de eorum vi obligandi: An ſcilicet virtutis modus cadat ſub præcepto legis. Et arguitur à parte affirmatiua. Modus virtutis eſt iuſtè quę iuſta ſunt operari: iuxta illud

Primum argumentum à parte affirmatiua.

illud Deut.16.Iuſtè quę iuſta ſunt exequêris. atq; eadem ratione ſtrennuè ac fortiter quæ ſunt fortitudinis,& temperatè quę ſunt temperantiæ:iuſtè autem & ſtrenuè facere, non contingit ſine virtutis habitu:ergò talis modus cadit ſub præcepto. *Argumen.2.* ❡Secundò:nihil magis ad vim attinet præcepti quàm quô fertur legiſlatoris intentio:hic autem,vt.2.Ethicor. ait Ariſt. *Ariſtot.* intēdit ſtudioſos efficere ciues:ſed ſtudioſus nemo eſt quouſq; habitū genuerit:ergò agere ex habitu cadit ſub præcepto. *Argumen.3.* ❡Tertiò: Modus virtutis eſt prompto lætoq; animo virtutis officia præſtare:hoc autem in Pſal.99.iubemur, Seruite Domino in lætitia.Et.2.Corinth.9. Non ex triſtitia:hilarem enim datorem diligit Deus:ergò omnes iſti modi cadunt ſub præcepto. ❡In contrarium eſt argumentum quòd ſtudioſus(vt modò dicebamus) nequit niſi habitu imbutus virtutum munera dignè perficere. Quapropter ſi hic modus virtutis caderet in pręceptum, quicunque abſq; tali habitu legem impleret, cenſeretur eius trāſgreſſor, ac perinde reus eſſet pœnæ legis: conſequens tamen inde conſtat eſſe falſum, quòd ob id lex comminatur pœnam vt eius metu cuſtodiatur, & ſic ciues conſuetudine habitum generent.

Senſus quæſtionis explicatur. AD intelligentiā huius quæſtionis diſcernendus primùm eſt modus virtutis de quo hîc agitur à modo charitatis, de quo in ſubſequenti articulo. Charitas enim eſt habitus infuſus,gratiæ gratum facientis indiuiduus comes: habitus autem virtutis eſſe poteſt acquiſitus ac informis:nō ergò hîc quæritur vtrùm ad ſatisfaciendum præcepto requiratur habitus gratiæ, ſed vtrùm requiratur vt operetur homo ex habitu, ſaltem informi. *Tres cōditiones requiſitæ in ſtudioſo,ex Ariſt.* Secundò meminiſſe oportet triū conditionum quas Ariſtoteles.2.Ethicorū, cap. 4.in ſtudioſo requirit: quæ ſunt,vt ſciens faciat.Deinde eligens propter hoc:puta ex electione in ordine ad finem.Et tertiò vt firmo ac immutabili animo id eligat.Indoctè enim quidam in duo diſſecant eligens & propter hoc.Nam ſine coniunctione vnica eſt conditio eligere propter virtutis finem. Atq; hæc ſimul tria, non ſunt tres, ſed vnus virtutis modus: vna enim deficiente deficit modus. ❡His ergò præhabitis perſpectè notandum eſt quòd modus iſte virtutis, vt tres habet partes, ità trina differentia conſideratur à diuina lege & humana.Nam partim ab vtraq; perpenditur: partim verò à ſola diuina:non autem ab humana:ſed partim ab vtraq; illarum. Eapropter tribus concluſionibus ad quæſtionem reſpondetur. Prima eſt,ſcientiam, quæ prima pars eſt modi virtutis, tam humana lex quàm diuina reſpicit ac iudicat. *Prima concluſio.* Quod enim quis ignorans facit, id non ſimpliciter volens facit. Quocircà ignorantia vtroq; iudicio tam diuino quàm humano culpā, vel in totū, vel in partem excuſat. ❡Secunda concluſio. *Secunda cōcluſio.* Illa conditio ſecunda, vt opus fiat ex electione propter finem,non quidem ab humana lege,ſed tamen à diuina conſideratur. Radix autem huius diſcriminis eſt diſtantia cognitionis humanæ à diuina. *Ratio cōcluſionis.* Enimuerò lex quælibet, vt ſuprà dictum eſt,& .10.Ethicor.cap.9.Ariſt.meminit, pœnæ metu ad ſui cuſtodiam vrget:pœnam autem legiſlator à nemine exigere poteſt, niſi de illa re,quæ in ſuam poteſt venire notitiā. Nam de alijs iudicare non valet:homines autem qui,vt.1.Reg.16.legitur, ea dūtaxat quæ patent vident,de intimis cordiū cenſere nequeunt:ſed, vt eſt in Pſal. Solus Deus corda ſcrutatur & renes.Hinc ergò palàm fit quòd neq; de hominis intentione,neq; de eius voluntate lex humana iudicium ferre poteſt, atq; adeò neq; obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant: lex autem diuina non ſolùm illam, verùm eam potiſsimū ſuis bilancibus pendit,ac pro illis præmia ſupplíciaq; decernit.Lex inquam humana internā iram,etiam ſi firmum pariat nocendi propoſitum, punire nequit: ſecùs autem diuina. Ait quippe Chriſtus Matth. 5. Qui iraſcitur fratri ſuo,reus erit iudicio:&,Qui viderit mulierem ad cōcupiſcendam eam,iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit: nempè vt vel vſuram exerceat,vel homicidium faciat, legi humanæ nō eſt aduerſus:perſoluet tamen Deo ſupplicium. ❡Tertia concluſio. *Tertia concluſio.* Tertium illud quod ad virtutis modum requiritur, puta firmo ſtabiliq; animo operari,quod propriè ad habitum pertinet,& de quo pręſens præcipuè quæſtio inſtituta eſt,ſub pręcepto non comprehenditur, neq; humanæ legis, neq; verò diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, etſi habitum non habeat pietatis, legi nihilo minùs ſatiſfacit humanæ: & niſi alia circunſtantia vitietur actus,ſimiliter ſatisfacit diuinæ, vt peccatum effugiat. ❡Emergunt autem ex his non-

Primum dubium circa primam cõcluſionem. nonnulla dubia explicatu digna. Et primũ circa primam concluſionem, qua aſſeritur ſcientiam & ignorantiam vtraq; lege ad culpæ pondus atq; ad leuamen exiſtimari. Eſt dubium an idem ſit prorſus quantum ad rationem virtutis, vtrùm ſcilicet qui ignorans facit opus legis, eidem ſatisfaciat. Vt ſi quis exempli gratia in ebrietate audiret ſacra, neſciens prorſus quid faceret, vtrùm præceptũ expleret. Videtur nanque ratio id ſuadere. Nam poſtmodùm rationis luce potitus nõ cenſeretur reus culpæ, quanuis iterum non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnixè reluctans inuitus pertraheretur in eccleſiam, cogereturq; intereſſe ſacris, videtur pręceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arceretur à cœna. Et rem facit probabiliorem quòd ſi pœna vlla, ſeu excõmunicationis ſeu alius generis decreta eſſet in huiuſmodi præceptorum tranſgreſſores, iſtos non ligaret. Reſpondetur nihilo minùs, *Nullum præceptũ impletur per actũ nullam libertatem habentem.* Nullum pręceptum vt reor, impleri, per actũ qui nullam habet libertatis rationem. Nam aliâs & puerum ante rationis vſum cenſeres implere præcepta. Cùm tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat, quòd cùm non ſint arbitrij ſui compotes nondum capaces ſunt legalis vinculi: lex nanq; hominibus ponitur: & ideò humano more non brutorum *S. Thomas.* implenda eſt. Et hoc arbitror S. Thom. punctim deſignaſſe, vbi ait ſcientiam ab vtraque lege conſiderari. Nam ignorantia ſicut ob id quod voluntarium tollit excuſat à culpa: eadem ratione tollit impletionem præcepti.

Argumentũ. ¶ Sed arguis contrà, vel diſputationem eſſe tantùm de nomine, vel ſic ignorantem implere legem. Nam qui præcepti tempore vel ſomno vel mero captus eſt, vel alia ratione mẽtis inops, illo temporis articulo non tranſgreditur præceptum: ergò perindè eſt ac ſi impleret. *Solutio argumenti.* Negatur conſequentia. Neq; eſt diſputatio de ſolo nomine. Nam & ſi illo tempore per ignorantiã excuſetur, tenetur nihilo minùs ſi antequàm tempus præcepti labatur in mentem redeat, ipſum implere: aliâs reus eſſet pœnæ iuris. Et idem eſt de illo qui inuitus facit. Quanuis iſte quia vſum habet rationis, liber eſſet à pœna iuris. Ille autem qui metu implet, legi ſatisfacit: id eſt, nouam euîtat culpam: quoniam talis impletio, actus humanus eſt, ac liber. *Replica.* ¶ Quòd ſi rurſùs inſurgas: Si cui in pœnitentiam iniunctus eſſet dies ieiunij, & vi, vt pœnitentiam impleret, priuaretur cibo, verè debitum ſolueret. Nam ſi pecuniam alia ratione deberet & creditor vi ab illo eriperet, ſatis reſtitueret: ergò eadẽ eſt ratio de aliorum præceptorum debito. Fortaſſe ſint qui primum antecedens concedant: ego verò id minimè faciam: quoniam impletio præcepti pœnitentiæ deberet eſſe humanus actus. Quare ſi flagella eſſent mihi iniuncta & ab alio inuitus vapularem, non facerem ſatis: quia illa non eſt actio, ſed ſolùm paſsio: præcepta verò affirmatiua per actionem implenda ſunt. *Qui inuitus vapulat nõ ſatisfacit ſi illi in pœnitentiam flagella ſint iniuncta.* Neq; eſt ſimile de illo qui tantùm debet pecuniam: quoniam quomodocunq; illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor. ¶ Contra ſecundam *Primum argumentum cõtra ſecundam concluſionem.* concluſionem, qua diximus intentionẽ non penſari, neq; exiſtimari à lege humana, binũ exiſtit argumentũ. Primum, quòd exemplũ ſancti Thomæ quod adduximus non apparet ad propoſitum pertinere: videlicet quòd qui mente proponit nocere, ſed re nõ nocet, non punitur lege. Nam hoc eſt conſiderare actum interiorem per ſe abſolutè: & tamen quæſtio eſt de ipſo quatenùs cauſa eſt externi operis, quod re vera fit. ¶ Ad cuius claritatem ſecundò arguitur. *Argumen. 2.* Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione ſed ſubitaneo motu: vel ſi metu ceſſet Eccleſiam adire: vel aliud pręceptum implere: iſti actus interioris voluntatis perpenduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnam: ergò concluſio ſecunda non eſt omninò vera. Ad prius iſtorum reſpondetur *Ad primum argumentũ.* quòd exemplum ſancti Thomæ optimum fuit ad explicandum quomodò peccatum interius lex humana non affert in ſuum tribunal. Nam inde colligitur quòd quando re vera eſt cauſa operis, non punitur niſi ratione eiuſdem operis. Et quando externũ opus eſt iuſtum, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo qui mala intentione debitũ ſoluit. Et idem eſt de iudice ſi ex odio latronem ſuſpendat: ſolus enim Deus illius cor iudicabit. *Ad ſecundũ argumentũ.* Ad aliud verò reſpondetur, quòd ſi ille qui ex metu vel ſubita ira peccat aliquatenus humana lege excuſatur, non eſt quia non intendit facere, ſed quia quodammodò facit ignorans, vel quia cauſa faciendi libertatem minuit.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur capitalium argumentum reſpondetur quòd modus virtutis qui præcepto iubetur eſt vt officium ſecundùm ordinem iuris præſtes. Hoc enim eſt iuſtè quod iuſtum eſt exequi: nempè vt de latrone,

trone aut homicida nemo niſi iudex publicus vindictam ſumat, idemq; legitimè cognita cauſa. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum ſuperiori libro cùm de legis actibus ageremus reſpondebamus quòd intentio legiſlatoris primũ fertur in finem, qui eſt bonos facere ciues: id quod nemo niſi firmato habitu aſſequitur: medium verò & via ad eundem finem conſiſtit in actuum exercitio: nam ex actibus gignitur habitus: finis autem legis non cadit ſub præcepto, ſed medium quo ad eundem peruenitur. *Egregia regula.* Quæ quidem regula inter canones moralis philoſophiæ egregia eſt. Quare præcepta non de habitibus, ſed de actibus inſtituuntur, in quibus ratio peccati & meriti conſiſtit. Negatur ergò primùm antecedens, ſcilicet id cadere ſub præcepto quô præcipuè intentio legiſlatoris fertur. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium reſpondet *S. Thomas.* ſanct. Thom. quòd virtutis officium abſque triſtitia fieri, ſub præcepto continetur: eò quòd agens ex triſtitia non agit ſimpliciter volens. Item læto hilarique animo operari, ſi lætitiam denotet quæ ex dilectione dimânat, ad vim etiam præcepti pertinet: ſicuti & dilectio ipſa: ſi verò illam quæ procedit ex habitu, non ad præceptum, ſed ad finem eius virtutiſq; ſpectat. Et nè cui obſcura appareat reſponſio, prius membrum de ſola lege diuina intelligendum eſt, quæ internorum etiam actuum rectitudinem expoſcit. Qui enim ex triſtitia operatur, intus remurmurat aduerſus legẽ: quod porrò Deo ingratũ eſt: lex autem humana non ſe item cordibus ſcrutandis immergit: & ideò licet ex triſtitia illã impleas, eidem ſatisfacis. Et eodem modo intelligitur ſecundum: videlicet ſub præcepto comprehendi lætitiam quæ ex dilectione manat. Nam quò diuinæ legi ſatisfacias, requiritur vt ex electione in ordine ad finem opereris: ſcilicet propter honeſtatẽ virtutis: quę quidem electio hilaritatem quandam habet annexam: eò quòd nõ fit coactè. Hilaritas autem quæ ex habitu enaſcitur, alius eſt generis. Nempè quòd cùm habitus reluctantes paſsiones compeſcat, triſtitiam pellit, promptumq; reddit animum, atque adeò lætum. Quod iam dictum eſt non præcepto iuberi, ſed finem illius eſſe & ad genitam pertinere virtutem.

ARTICVLVS. X.

Vtrùm modus charitatis cadat ſub præcepto diuinæ legis.

QVONIAM negatum eſt modum virtutis cadere ſub præcepto, inueſtigare ſubinde reſtat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argumentum partis affirmatiua.* Ait enim Chriſtus Matth. 18. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Vbi aſtruere videtur mandatorum cuſtodiam per ſe ſufficere ad obtinendam æternã vitam: virtutum autem officia minimè ad id ſufficiũt niſi ex charitate oriãtur, ſecundùm illud. 1. ad Corinth. 13. Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & ſi tradidero corpus meũ ità vt ardeã: charitatem autẽ nõ habuero, nihil mihi prodeſt: ergò modus charitatis cadit ſub prę cepto. *Argumen. 2.* ¶ Secundò: Præceptũ eſt omnia noſtra opera in Deum referre, iuxta illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite: hæc autem relatio pertinet ad charitatis modũ: quippè cuius proprium obiectum eſt Deus quô cuncta refert: ergò ad talem modum vis extenditur præcepti. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò: Si modus charitatis ſub præceptũ non veniret, poſſet quiſq; præcepta extra charitatem implere, atq; adeò extra gratiam quæ eius eſt indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorũ errorem impingit: vt Auguſt. lib. de hæreſ. cap. 88. docet: *Auguſtinus* ergò abſq; tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. ¶ In cõtrarium autem eſt, quòd ſi modus charitatis neceſſarius eſſet ad implendum præceptum, quicunq; eadem eſſet orbatus charitate, quęcunq; opera, etiam genere ſuo bona exerceret, tranſgrederetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret: quod eſt conceſſu abſurdiſsimum.

QVæſtio præſens non ſicuti præcedens, de omni virtute tam humana quàm diuina, ſed peculiariter de diuina mouetur: quoniam de humana nulla eſt controuerſia. Nam cùm (vt modò definitum eſt) ad intrinſecos voluntatis motus, quæ ſedes eſt charitatis, non pertingat, nõ obligat ad talem charitatis modum qui nos Dei facit amicos: ſed illum habet proximum ſcopum vt pax inter homines extrinſecùs cõſtet. *Senſus quæſtionis propoſita.* At verò cùm proximus finis diuinæ legis ſit amicitia Dei quæ in actibus interioribus conſiſtit, & ipſe paratiſsimus ſit tali charitate, niſi per nos ſteterit nos ſuffundere, meritò quæritur an ſuarum obligatio legum eò pertingat vt teneamur

mur illas ex charitate implere. Modus nãq; charitatis eſt, Dei iuſſa ceu eius filij facere: vel per actum quo conſtituamur eius filij. *D. Thomas.* ¶ Et ſanct. Tho. recitatis duabus opinionibus contrarijs eaſdem reconcilians reſpõdet duabus concluſionibus: quæ hac diſtinctione clareſcunt. *Diſtinctio.* Actus charitatis bifariàm conſideratur. Vno modo vt eſt quidam ſingularis actus peculiaris virtutis amandi: ſicuti eſt alius actus ſperandi atq; alius credendi: nempè cuius contrarium eſt formaliter odiſſe. Et iuxta hunc modum ſtatuitur prior concluſio. *Prima cõcluſio.* Actus charitatis cadit ſub ſingulari præcepto. Nempè ſub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum ſicut teipſum. Altera verò ratione conſideratur non vt eſt ſingularis obiecti, ſed vt eſt vniuerſalis conditio & modus omnium virtutũ. Paulò enim antè explicuimus, Non habere deos alienos, Nõ peierare, Sabbatha ſanctificare, nil aliud eſſe quàm Deũ diligere: ſicuti honorare parentes, non furari, nõ occidere. &c. nihil aliud quàm diligere proximum: non quidem formaliter, vt aiunt, ſed materialiter. Exemplũ eſt in virtute iuſtitiæ: nam alia eſt ſingularis commutatiua, atq; alia generalis, quę eſt modus vniuerſalis obedientiæ, omni virtuti cõmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnem virtutẽ obedimus legi. De hac ergò charitatis ratione ſtatuitur poſterior cõcluſio. *Secunda Cõcluſio.* Modus talis charitatis non cadit ſub præcepto: quod eſt dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt ſint parentes ex Dei charitate honorandi: ſed quòd exhibeatur eis exterior reuerentia. Quare licèt eam præſtes in peccato mortali non ideò ſis præcepti tranſgreſſor. *Ratio cõcluſionis.* Probatur cõcluſio. Charitas Dei ideo eſt generalis modus omnium virtutum, ꝗ eſt finis ad quem lex diuina ordinat, iuxta illud ſuprà citatum *Paulus.* 1. ad Timoth. 5. Finis præcepti, charitas. Et ad Rom. 13. Plenitudo legis eſt dilectio: finem autem iam definitũ eſt nõ cadere ſub præcepto legis, ſed actiones, quibus illuc tenditur. Quare bene ait S. Thom̃. intentionem finis eſſe modum formalem ſuperioris ordinis. Quod eſt dicere, non includi in præceptorũ ſubſtantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempè vt quæ affirmat modum charitatis cadere ſub præcepto, intelligenda ſit de ſingulari dilectionis præcepto: negans verò, interpretanda ſit de alijs. ¶ At verò quoniam iſta quæſtio plurimis ſcatet ambiguitatibus, accuratiorem poſtulat, ac perinde paulò ampliorem diſputationem. Et quò facilior a prius expediamus, præter opiniones duas quas hîc D. Tho. recitat exiſtit tertia quæ in *S. Thomas.* iſtarum cõcordiam pertrahi non valet. Sunt enim qui ſecundã concluſionem ſancti Thomæ auerſentur, dicentes ſingula præcepta Decalogi atq; omnia diuina includere modum charitatis. Itaq; legis officia niſi in gratia fiant, non ſolùm non ſunt meritoria, verùm ſunt peccata: vtpotè eorundem præceptorum tranſgreſsiones. Hæc inquam opinio non modò eſt Lutheranorum, vt lib. 3. de natura & gratia, adnotauimus: & infrà hîc lib. 8. repetituri ſumus: verũ & fuit olim opinio doctoris aliâs celebris Dionyſij Ciſterc*Dionyſius Ciſtercienſis.*cienſis in ſuo. 2. Sententiarũ, diſt. 17. Is nanq; hallucinatus ex fallaci illa conſequentia eſt: Quibuſcunq; nos Deus pręceptionibus ſuis *Ratio Dionyſii.* intendit ad ſuijpſius amorem pertrahere: ergò ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro ſe illud Petri Apoſtoli, Omnia operà veſtra in charitate fiant: atq; aliud Bernar. Omne quod pręcipitur, in ſola charitate ſolidatur: atq; Auguſtini ſimilia. ¶ Hæc autem opinio nõ ſolùm falſa, verùm & errori quàm proxima eſt, Tridentina Synodo, can. 7. aduerſus Lutheranos damnato: nempè cuncta opera quæ extra gratiã Dei fiũt, eſſe peccata. Contra quem nos errorem lib. 1. de natu. & gratia, cap. 19. & quatuor ſub- *Author lib. de natura & gratia.* ſequentibus depugnauimus. Nam vt illa mittamus opera quæ ex obiecto & circunſtantijs ſunt mala, cætera aut ſunt præcepta, aut conſilia, aut indifferentia: puta comedere & ambulare, quæ bene maleq; fieri poſſunt. Si ergò præceptorum obſequia cuncta extra *Prima ratio in Dionyſiũ* gratiam peccata ſint, illa quoq; erunt peccata quæ ſub conſilio militant. Nam ſi præcepta Deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de conſilijs iuſsiſſe: atq; adeò de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendã licent. Nam omnia ſunt à Deo veluti à naturæ parente inſtituta. Atq; adeò omnia opera quæ in peccato fiũt peccata eſſent. ¶ Deinde arguitur. Si vniuer *Secunda ratio.* ſa mandatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc eſſet ob communem illorũ obligationem, vel ob ſingularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium: nam per illa non imperantur nobis aut prohibentur niſi opera: vt paternus honor, & ab iniurijs abſtinere quibus amicitia violatur. Quòd ſi in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa ſatis erit

tis erit,quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autem charitatis Dei mandatum, cùm affirmatiuum ſit,non obligat(vt aiunt) pro ſemper,ſed certis opportuniſq; tempori bus:extrà quæ ideò tempora nõ eſt cur obli gemur cætera ex charitate præſtare.

Tertia ratio ¶Inſuper arguitur. Si illud ſingulare præceptum in cunctis alijs eſſet obſeruatu neceſſarium, ſequeretur quòd cuiuſq; tranſgreſsio duplicatum eſſet delictum.Scilicet & contra peculiare obiectum:verbi gratia,furari:& contra diuinam charitatem.

Quarta ratio. Prætereà ſequeretur ꝙ vbiuis in materiã cuiuſcunq; præcepti incideremus,teneremur conſcientiam diſcutere, vt in Dei gratiam reciperemur.

Quinta ratio. Quin age ſequeretur inſuper quòd nemo ad ſacramentum confeſsionis dignè accedere poſſet, niſi qui gratia iã potiretur. Nã illud etiã cõfeſsionis præceptum deberemus implere in gratia.Imò neq; ad baptiſmum poſſet dignè accedere adultus niſi iam factus membrum Chriſti. Quare neutiquam ſacramenta poſſent primam conferre gratiam.At non opùs eſt pluribus contra huiuſmodi opinionem dimicare: quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus.

Diſtinctio. ¶ Sed concludamus cum Theologis diſtinguentes bifariàm poſſe Dei præcepto ſatiſfieri. Vno modo quantum ad ſubſtantiam operis: quod eſt, ſic ipſum implere vt tranſgreſsionis peccatum aut omiſsionis caueatur:altero verò modo quantum ad intentionem præcipientis: id eſt eum finem & metã attingendo,quò præcipientis intentio dirigitur:quæ eſt vita ęterna.Illuc nanq; nos Deus per ſuas leges perducere propoſuit, ſecundũ illud,Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Vnde vt legi priori modo ſatisfaciamus non eſt neceſſaria charitas, ſed vt eam poſteriori ratione impleamus. ¶Quo fit vt ad illũ priorem implendi modum nulla ſit opùs relatione operis in Deum per ſpecialem eius ſuccurſum, ceu in finẽ ſupernaturalẽ:quod *Gregorius Arimineſis.* Gregorij Ariminẽ.in.1. Sentent.diſt.26.& ſequentibus placitum fuit:ſed ſatis eſt in ipſum referri tanquam in finem naturalem:in quem ſanè quodcunq; per ſe opus, quod nulla praua circunſtantia vitiatur, natiuam habet relationem.Deus nanq; naturæ conditor ad ſe cuncta dum condidit,retulit.Quocircà eiuſmodi mãdati impletio naturali Dei influxu *Paulus.* fieri poteſt:iuxta illud Pauli ad Rom.2. Gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis ſunt faciunt.Tametſi tota lex abſq; ſpeciali gratiæ ſubſidio impleri nequeat,vt longo tempore abſq; peccato viuamus. Hæc autem lib.2.de natura & gratia,cap.20.ſatis diſcuſsimus.

Diſcutitur prior cõcluſio. ¶De priori autem concluſione ſancti Tho. nẽpe de ſingulari præcepto charitatis acriora ſunt dubia:ſcilicet tam de eius neceſsitate, quàm de eius materia, & modo.

Prima ratio Dictum eſt enim finem legis non cadere ſub præcepto:cùm ergò charitas & Dei amicitia, finis ſit diuinæ legis,non oportebat ſingulare de illa præceptum inſtitui. Eſt enim brauium quod per aliorum præceptorum obſeruantiam obtinetur.

Secunda ratio. ¶Mox arguitur:charitas eſt donum ſupranaturale Dei: præceptum ergò illius aſſequendæ nequit à nobis naturali facultate impleri: quia neque ipſam valemus naturaliter aſſequi:cùm ergò fidelis Deus nihil nobis impoſsibile præcipiat,nõ debuit nobis tale mandatum iniungere: atq; ideò minimè, quòd cũ nemo ſciat an odio vel amore dignus ſit, nullus poſſet certior fieri an illud impleuerit. Quare neq; vllus poſſet conſcientiã de hac ſuam pacare.

Tertia ratio ¶Pretereà cùm ſit affirmatiuum,dignoſcenda tempora reſtant quibus obligat: hæc autem nõ ſunt deprehenſu facilia.Nam ſi dixeris ſatis eſſe ſemel in vita,idq; in articulo mortis implere,profectò longè à natura eiuſdem præcepti aberras. Cùm enim præceptũ hoc cæterorum omnium ſit præambulum,& vt ait *Paulus.* Paul.finis:nam finis præcepti charitas:ridiculum eſſet dicere quòd liceat tranſigere totam vitã antequàm nos obliget.

Cõfirmatio prima. Prætereà ſi ab humanis exemplum petamus, miles dum nomẽ ſuum in militiam dat, tunc ſe in amicitiam principis addicit: præceptum ergò,ſi vllum eſt charitatis, ab initio ſtatim vitæ obligat.

Solutio. Quòd ſi dicas ſtatim elucente rationis lumine obligare,

Refutatio. certè hoc non eſt omnibus,ſed paucisſimis notum. Imò neque vllus vnquàm huiuſmodi omiſsionem ſacerdoti confeſſus eſt.

Cõfirmatio ſecunda. Ad hæc S. Tho.loco præſenti alia tempora huic præcepto conſignat: vtpote qui in fine articuli docet tranſgreſsionem eiuſdem præcepti contingere poſſe,vbi alia violantur.

Scotus. Quòd ſi cum Scoto in.3. diſt. 27. reſpondeas tempora huius præcepti eſſe omnes dies feſtos: ſanè quibus homo tenetur ſe Deo commendare & gratias agere: in contrarium eſt argumentum quòd hoc non exprimitur in præcepto ſanctificandi feſtũ: quippe quo duntaxat iubemur à ſeruili opere ceſſare.Et quãuis finis eius ſit vacare Deo, tamen finem, iam dictum eſt, nõ cadere ſub præcepto

præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re.q.ſequenti ar.4.latiùs. In ſumma, hoc in præſentiarum deſideratur, quidnam tali præcepto nobis iubeatur, vtrùm videlicet intraria ſola dilectio, an verò extrariũ etiam opus.

Ad poſtremũ argumẽtum.

¶ Reſponſio horum argumentorum à poſtremo auſpicanda eſt. Præceptum inquam dilectionis non præciſè ad internum affectum obligat, ſed certè ad externum opus. Affectus enim bonus propter bonum opus eſt. Obligat enim primũ omniũ charitatis lex, ſi diuo Thomę fidem tribuas, vt dum quis primùm rationis lineam ingreditur, ſe & ſua in Deum referat.

Opinio ſancti Thomæ.

Cùm primùm, inquàm, non eodem temporis momẽto, ſed cùm incipit homo plenè deliberare & vnum eſſe primum rerum parentem noſcit. Et certè non abſque ratione hoc adſtruxit.

Ratio ſancti Tho.

Nam cùm ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratioq; naturalis eũ nobis, vnam fuiſſe omnium primam cauſam oſtẽdat, quàm maximè ſit rationi conſentaneum, vt tunc homo ipſius amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. Hoc enim eſt Deum pro tunc ſuper omnia diligere. Quare præſente tunc eius ſpeciali auxilio, ſidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mundaretur. Quicquid autem de hoc ſit, arbitror, vt cùm homo rationis compos baptiſmo intingitur, vitam in Deum ſuam referre debeat: ſicuti enim tunc præcepto ſidei tenetur credere, ità & quæ credit ſperare, & à quo illa ſperat diligere: vt lib. 2. de natu. & gra. cap. 12. & ſubſequenti monſtrauimus: inſtar illius qui in militiã nomen ſuum dat principi. Ac ſubinde crediderim quòd qui tunc non ſe ad gratiam diſponeret, peculiariter contra charitatem delinqueret: veluti cõtra fidem ſi non crederet.

Quãdo præceptum dilectionis Dei liget.

Neq; in his tantũ modò caſibus, verùm fortè quoties opus aliquod egregiũ inceptamus, vel cauſa ſubeundi martyrij nobis offertur, vel illuſtre aliquod beneficium à Deo ſuſcipimus, vt dum nos à pręſentiſsimo mortis periculo eripuit: non eſſet temerariũ aſſeuerare, ſed certè prudentia, vt eodem quoq; præcepto teneamur Deum diligere: etiam quantum ad modum: hoc eſt apparare nos quãtũ in nobis eſt ad ineundam cum Deo gratiam.

Documentũ

¶ Hoc tamẽ hic adnotato opùs eſt, quòd vt reliqua, ſic & ſingulare quoq; præceptũ charitatis poteſt quantũ ad ſubſtantiam operis impleri abſq; eius modo.

Caſus alter quo idẽ præceptum obligat.

Exempli gratia: Arbitror præceptum hoc hominem perſtringere vt quoties nomen Dei blaſphemari viderit, eiuſq; honorẽ peſſundari ac lacerari, à parte ipſius ſtet, eiuſq; tueatur inacceſſam maieſtatem. Quo tamen articulo nõ ſubinde crediderim teneri ſuorum criminum pœnitere vt Dei ſibi amicitiam conciliet. Quare neq; hoc præceptum vniuerſim obligat ad ſuum ipſius modum, ſed quando occurrit articulus internè diligẽdi: nam in hoc commemorato caſu ſolùm eſt neceſsitas exterioris protectionis. Et per hæc ſoluta reſtant penultimum vltimumq; argumenta.

Ad primum argumentũ.

¶ Ad primũ autem reſpondet ſanctus Tho. 2.2.q.44.ꝙ etſi charitas finis ſit aliorum præceptorum, atq; adeò non cadat ſub ipſorũ vinculo, nihilo minùs decuit ſingulare eius præceptũ cunctis alijs præmitti, tanquàm eorum præambulum.

S. Thomas.

Et ideo illud, ſicut neq; alterũ dilectionis proximi, non eſt in Decalogum incluſum, ſed extra in radice præfixũ, in quod reducuntur præcepta primæ tabulæ: ſicuti in alterum, præcepta ſecundæ.

Ad ſecundũ.

¶ Ad ſecundum autem facilè reſpondetur per illud Ariſtotelicũ axiõma: Quæ per amicos facimus, per nos ipſos facere videmur. Nam quanuis per nos ipſos præceptum & modum charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratiſsimus eſt, niſi per nos ſteterit, opem nobis ad id perficiendum ferre.

S. Thomas.

¶ Verùm tamen minimè prętereunda eſt vltima clauſula ſancti Tho. in reſpõſione quæſtionis. Ait enim quòd qui parentes ex Dei charitate non honorat, non eſt tranſgreſſor præcepti de honorandis parentibus: licèt ſit tranſgreſſor præcepti quod eſt de actu charitatis, propter quam tranſgreſsionem meretur pœnã. Ex his enim verbis nõnulli ex noſtris hanc inferunt mentem ſancti Thomæ, quòd vbicunq; occurrit materia aliorum præceptorum, concurrit pariter charitatis mãdatum, contra quod ſubinde peccatur ſi cætera nõ impleantur ex charitate. Intellectus autem iſte cõtrarius eſt diuo Thomæ. Quippe qui definiens modum charitatis non includi in alijs præceptis, docet neque ſemper cum eis concurrere: ſed, cùm ſit affirmatiuum, habere ſua definita tempora, vt in ſolutione ſecundi euidentiùs edocet. Mens ergo eius eſt ꝙ ſi illo tempore quo præceptũ charitatis, eiuſq; modus obligat, cõcurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum ſit ex charitate: non propter illius obligationem, ſed propter huius vinculum.

Supereſt

Ad primum argumentũ principale. SVpereſt autem vt argumentorum in capite quæſtionis obiectorum reſponſa ſubijciamus. Reſpondetur ergò ad primum ꝗ cũ vnum præceptorum ſit ipſum charitatis & modi eius, quicunq; vniuerſa ſeruat, eſt in gratia. *Obiectio.* ¶ Sed arguis cõtrà. Stat homini exiſtenti in peccato nunquàm afferri tẽpus pręcepti dilectionis: tunc ergò cuncta ille poterit ſeruare quantum ad ſubſtantiam operis, & tamen non ingredietur vitam. Propter hoc argumentum ſunt qui affirment exiſtẽti in peccato præceptũ eſſe conuerti in Deũ: quod quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamen licèt hoc, problêma ſit, nunquàm mihi tamen perſuaſum eſt pluribus præceptis ob id præciſè hominem teneri ꝙ lapſus eſt, quàm obligatur dũ exiſtit in gratia. Sed eſt ei neceſſarium conuerti neceſsitate finis, ſi vult habere vitam æternam. Quicquid autem de hac re teneas, argumentum præſens non vincit. *Solutio.* Reſpondetur ergò quòd verbum Chriſti intelligitur de illo qui eſt in gratia. Ille enim ſi ſeruat cuncta mandata, ſaluus erit. Qui autem per vnius tranſgreſsionem à gratia decidit, ille non ſeruauit mandata. Et ideò non ſatis habet deinde ſeruare cætera quouſq; violati pœniteat. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur quòd hoc quod eſt omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinet. Ob idq; quoties tẽpus eiuſdẽ præcepti occurrit, tenemur cuncta quæ tunc facimus in Deum tanquàm in finem ſupranaturalem referre. Quare illo temporis articulo qui parentibus extra charitatem obſequeretur, licèt non eſſet violator quarti præcepti, eſſet tamen tranſgreſſor præcepti charitatis. ¶ Subdit autẽ diuus *S. Thomas.* Thom. ꝙ cùm hæc ſint duo præcepta affirmatiua nõ obligãtia ad ſemper, poſſunt pro diuerſis temporibus obligare: & ita poteſt contingere quòd aliquis implens præceptũ dilectionis non tunc tranſgrediatur præceptum modi charitatis. Vbi planiſsimè dilucidat quod ſuper proximis verbis in calce quæſtionis nuperrimè adnotauimus. Tunc ergo ſecundùm ipſum non eſt peccatum nõ referre illud opus in gloriam Dei tanquàm ſupernaturalis finis. Igitur verbum Pauli duplicem exhibere poteſt ſenſum: videlicet & præcepti & conſilij. Si ſit præceptum, non obligat pro ſemper: ſi autem conſilium, ſenſus eſt vt procurem⁹ nos ſemper in Dei gratia per impletionem omnium mandatorũ aſſerere. Tametſi & qui in peccato opera exequitur moraliter bona, eadem in gloriã Dei facit naturali modo. Quare tertius ſenſus eorũdem verborum eſt vt nulli operi alium finem quàm Deum præſtituamus: ſed cuncta eo fine exequamur ad quem creata ſunt: quod vtique præceptum quantum ad ſubſtantiam operis etiam extra gratiam impletur. ¶ Ad tertium reſpondetur quòd cùm nemo valeat complere præcepta, niſi & ipſum quoque charitatis quando occurrerit expleat, & hoc abſque gratia perfici nequeat, fit vt neq; ſine illa poſsimus implere omnia. *Ad tertium.* At verò quãuis hîc, vbi de modo charitatis ſanct. Thom. tractabat, hac fuerit contentus ſolutione, nihilo minùs neq; alia vniuerſa mãdata poteſt homo poſt lapſum naturæ per peccatum Adæ abſq; ſpeciali Dei munere implere. *Solutio S. Tho. extẽditur.* Sumus enim ſicuti infirmi qui poſſunt aliquot paſſus gradi, non tamen plurimos progredi. Et ideo licèt poſsimus vnum aut alterũ noſtrapte natura morale bonum præſtare, diu tamen ſtare non valemus, quin decidamus. Hoc autem lib. 1. de Natu. & gratia, cap. 22. latiſsimè ex dictis Auguſtini Conciliorumque Mileuitani & Arauſicani conſtabiliuimus, perque doctrinam eiuſdem ſancti doctoris. 1. 2. quæſtione 109. explicauimus. *Author lib. de natura & gratia. Auguſt. Con. Mileu.*

ARTICVLVS. XI.

Vtrùm alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, cõgruenter, tum diſtinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

HIC articulus in ſuperioribus ſępe deſiderat⁹ eſt ac inſinuatus, quò explicetur numeri ſufficiẽtia Decalogi, eiq; annexarum moralium præceptionum. Arguitur ergò ꝙ non fuerint alia moralia præcepta præter decem illa neceſſaria. *Primũ argumentum ad partem negatiuam.* Omnis enim lex & prophetæ, vt Matth. 22. aſſeruit Chriſtus, ex duobus illis pendẽt, charitatis Dei & proximi. Prius autem illorum abundè priori tabula explicatur: poſterius verò poſteriori: ergo nulla ſunt inſuper neceſſaria. ¶ Secundò arguitur. *Secundum.* Si alijs opùs fuiſſet præceptis, hoc eſſet vel tanquàm generalibus vel tanquàm ſpecialium ipſorũ determinationibus: non quidẽ tanq̃ generalibus, quia maxima illa duo nõ erãt explicitu neceſſaria: ſed ſunt, vt dicebamus, decalogi

præuia

præuia principia:concluſiones autem generales,omnes ſunt in Decalogo. Neque verò opùs erat moralibus alijs tanquã generaliũ determinationibus:nam,vt anteà oſtenſum eſt,determinationes moralium præceptorũ ad ceremonialia pertinet, atq; ad iudicialia.

Tertium. ¶ Tertiò arguitur contra ſufficientiam eorundem præceptorũ. Præcepta moralia (vt ſuprà conſtitutum eſt) debent inſtitui de vniuerſis virtutum actibus:ergo ſicuti in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, miſericordiam, caſtitatem & latrîam:itâ etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine,de temperãtia, & de huiuſmodi virtutibus quæ ſunt hominis ad ſeipſum: & tamen non inueniuntur: ergo non ſatis lege veteri de omnibus cautum eſt. ¶ In contrarium facit Dauidicum illud teſtimonium:Lex Domini immaculata conuertens animas. *Pſalm.18.* Quo docetur,vniuerſa prohibuiſſe mala quibus anima maculatur:vniuerſaq; præcepiſſe bona quibus conuertitur:ergo cùm non ſint cuncta in Decalogo,fit vt ſparſim alijs in locis habeantur, quæ in ipſum reducuntur.

INitium huius ſoluendæ quæſtionis ex ſuperioribus ſumendum eſt. In primis ſupponenda eſt diſtinctio ceremonialium, iudicialiumque à moralibus. Nempe q ceremonialia & iudicialia ex ſola diuina inſtitutione vim habent:ſicuti in republica leges humanę.Non enim ſunt de illis quæ ſunt iuſſa quia bona,aut prohibita quia mala: ſed de his quæ antequã iubeantur aut prohibeantur nihil referebant. Sed (vt ait.5.Ethic.Ariſtot) *Ariſto.* quia conſtituta ſunt,referunt.i. eò ſunt bona,quia iuſſa:& mala,quia prohibita.De quibus ideo in præſentiarum nullus habetur ſermo. Moralia verò nõ ex inſtitutione ſolùm ſed dictamine naturalis rationis,ſecluſa alia lege,vim habent & energîam ligandi. *Triplex ordo moraliũ.* Sunt autem in triplici ordine. Quædã enim exiſtunt communiſsima ac perinde patentiſsima principia, *Prim⁹ ordo.* quæ ideo nullius indigent editionis:ſicuti mandata de dilectione Dei & proximi:atq; illud,Id facias alijs,quod tibi fieri vis, & ſimilia. Quæ ideo non ſunt in Decalogo: ſed ſunt ſicuti eius finis. *Secũdus ordo.* Alia verò ſunt non vſq; adeò vniuerſalia,ſed eorundem principiorum cõcluſiones: quæ quiſq; per ſe etiam plebeius facile poteſt perſpicere. Veruntamen quia ob morum peruerſitatem & rationis nebulam poteſt nonnunq̃ eorum iudicium peruerti, editione indigẽt. Atq; huius ſecundi ordinis ſunt cuncta præcepta Decalogi. Quanuis illa ſecundæ tabulæ,quia nullo indigent fidei lumine, conſtituta ſuprà ſunt in primo concluſionum gradu:præcepta verò primæ, quia illo indigẽt, in tertio. Sed tertius ordo eſt eorũ quæ non *Terti⁹ ordo* ita quiſq; facilè rationis luce perſpicere poteſt,at ſapientum indiget adminiculo. Quæ ideo art.1. in ſecundo concluſionum gradu collocauimus. Et hæc ſunt extra Decalogũ per Moyſen & Aaron ſuggeſtione diuina ſuperaddita. At quoniam ea quæ minùs cognoſcuntur, per illa quæ patentiſsima ſunt innoteſcunt, *Præcepta tertii ordinis ad Decalogum redu cunt omnia.* præcepta huiuſmodi tertij ordinis ad Decalogum,quo implicita ſunt reducuntur:ſingulis ſcilicet ad ſingula reſpondentibus. Exempla patent. Cùm enim primo Decalogi præcepto alienorum Deorum *Primũ præceptum.* cultus proſcriptus condemnatuſq; ſit, cuncta quæ ad idololatricam ſuperſtitionẽ ſpectant, ad ipſum referuntur. Quale eſt illud Deuter.18. Non inueniatur in te qui luſtret filium ſuum aut filiam ſuam, ducens per ignem: nec ſit maleficus atque incantator, neq; qui Phytones conſulat, neq; diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Ruſus quia ſecundo mandato periurium cauetur, eodẽ *Secundum.* reducitur prohibitio balſphemiæ: quæ Leuit.24.extat,vbi blaſphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falſæ doctrinę: cuius Deut.18.fit mentio:vbi falſi prophetæ refelli iubentur. Ad tertium autem præce- *Tertium.* ptum de ſabbathi ſanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarum inſtituta. Sicuti & *Quartum.* ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia quibus iubemur ſeniores & magiſtros honeſtare. Quale eſt illud Leuit.19. Coram cano capite conſurge: &,honora perſonam ſenis. Pari iure quintũ *Quintum.* præceptum,quo homicidium cõdemnatur, iura omnia comprehendit quibus corporea quæuis proximi læſio inhibetur: quin verò & internum odium. Qualia illa ſunt eiuſdẽ capitis, Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui. Et rurſus, Nè oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum ſexto prę *Sextum.* cepto, quæ prohibitio eſt adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, ſimplex ſcortatio,& nephandum crimen, atq; beſtialitas: ſecundùm illud Deute.24. Non erit meretrix de filiabus Iſraël:neq; fornicator de filijs Iſraël. Et Leuit.18. Cum maſculo non cõmiſceberis: cum omni pecore non coibis.

Atque

Atq; eodem tenore ſeptimo præcepto, quo furtum vituperatur, affine eſt aliud, Deuterono. 18. quo prohibetur vſura: Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram. Et prohibitio fraudis, ſecundùm illud Deuteron. 25. Non *Octauum.* habebis in ſacculo diuerſa pōdera. Ac perinde vniuerſa technarum & calumniarum genera. Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibitio eſt falſi teſtimonij, adiungitur & prohibitio falſi iudicij, atque omnis mendacij ſpecies ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio, plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à veritate deuies. Et infrà, Mendacium fugies. Et Leuitic. 19. Non eris criminator & ſuſur- *Nonum & decimum.* ro in populis. Poſtremis autem duobus, vtpote quibus omnis cohibetur ſiniſtra cupido, nullum aliud ſupereſt quod adhibea- *Dubiolũ vnicum.* tur. ¶ Circa hæc non niſi vnicum ſimplex dubiolum reſtat. Etenim in hac reductionum ſerie multa recenſita ſunt grauiora quæ ad leuiora reducuntur: vt blaſphemia, ad periurium: & ad adulterium, infanda beſtialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtum. Cùm tamen ratio ſuadere videatur, vt quæ leuiora ſunt ad acerbiora re- *Ratio Caiet.* ducantur. Huius autem rationem Caieta. hanc ſubiungit, quòd cùm illa leuiora, communiora, vt inquit, ſint & frequentiùs in vſu, ad illa referuntur alia, quæ rariùs contingunt. At verò ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio ſimplex, quæ latiùs inter homines ſerpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo non eſt niſi quam ſuprà ſæpenumerò adnotauimus. Nempe quòd cùm in Decalogo illa deberent penitùs conſcribi, quæ ſunt patentiſsima, & inter virtutes omnes iuſtitia, atque adeò inter iniquitates iniuria ſit cunctis notiſsima, in prima tabula poſita ſunt illa quæ palàm eſt nos Deo debere. In ſecunda verò non niſi illa quæ iniuriam in proximum annexam habent. Quale eſt mœchia. Nefandum enim crimen & beſtialitas, & ſi ſint fœdiſsima ac ſubinde grauiora: tamen non ſunt peccata contra iuſtitiam, ſed in corpus proprium. Tametſi in furto & rapina verum ſit quòd per minoris cautelam prohibetur maius.

Ad primum argumentũ. PEr hæc igitur, argumenta facilè ſoluuntur. Ad primum enim reſpondetur quòd etſi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilo minùs alia euidentiùs ex illis inferuntur: & hæc in Decalogo copilata ſunt. Alia verò minùs euidenter: & hæc commiſſa ſunt ſapientum doctrinæ.

¶ Ad ſecundum autem reſpondetur quòd *Ad ſecundũ.* ceremonialia & iudicialia, vt dictum eſt, ſunt generalium determinationes: non per viam illationis, ſed per viam arbitramenti quo generalia ſpeciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum: ſed illa prorſus quæ vi naturalis inſtinctus inde ſapientes ratiocinando eliciunt.

¶ Ad tertium autem per id quod ſæpe di- *Ad tertium.* ctum eſt reſpondetur: videlicet quòd in Decalogo illa tantùm ſunt prohibita quæ manifeſtariam inferunt iniuriam: ſeu in perſonam præſentem, vt homicidium: ſeu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad ſeipſum cōponunt, vt fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non ſunt adeò manifeſta crimina, commiſſa ſunt alijs edocenda: vt ducibus in bello, qui doceant non eſſe fugiendum: Deuteronom. 20. Nolite metuere: nolite cedere. Et patribusfamiliâs qui ſuos inſtruant temperatè viuere: vt eodem lib. cap. 21. Monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat & luxuriæ, atque conuiuijs. Eſt enim hæc reprehenſio atque correptio qua parentes in filios vti debent.

ARTICVLVS. XII.

Vtrùm præcepta moralia veteris legis iuſtificarent.

CVM quæſtio præſens in præceptis moralibus legis veteris dilucidandis verſetur, quæritur poſtremo articulo de eorũ vigore, vtrùm videlicet eorum *Primũ argumentum ad partem affirmatiuam.* obſeruantia iuſtificaret. Videtur enim Paulus ad Roman. 2. id affirmare: vbi ait, Non *Paulus.* auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis: hoc eſt, legis mandata complentes iuſtificabuntur. ¶ Secundò & id *Secundum.* ipſum aſſertum eſſe videtur verbis illis Leuitic. 18. Cuſtodite leges meas, atque iudicia quæ faciens homo viuet in eis: vita ſcilicet ſpirituali: in qua iuſtitia apud Deum conſiſtit. ¶ Et ratio id tertiò perſuadere *Tertium.* videtur. Lex enim vetus, vtpote diuinitùs lata, excelſioris erat virtutis quàm huma-

na: lex autem humana iuſtos facit homines. Nam vt ſuprà dictum eſt, propoſitum legiſlatoris eſt bonos facere ciues: boni autem non ſunt niſi per virtutes, quarum vniuerſitatem Ariſtoteles appellat legalem iuſtitiam: ergo lex vetus iuſtificabat. ¶ In contrarium eſt illud Pauli. 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod ſecundùm Auguſtinum in lib. de ſpiritu & litera, cap. 4. & proximis, de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Auguſtinus

QVæſtio hæc tempore ſancti Thomæ licèt contra Pelagianos ſatis fuiſſet, tum ab alijs tum præcipuè ab Auguſtino diſcuſſa: tamen poſtquàm Lutherani eatenùs fidei iuſtificationem aſſcribere moliti ſunt, vt operibus omnem denegauerint iuſtitiæ vim, celebrior facta eſt. De quo penè argumento tripertitum nos opus de Natura & gratia ad ſanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hìc ergo nimis operoſum eſſet tam vaſtam diſputationem ingredi: ſed ſatis erit præſenti loco inſeruire. Et quidem diffiteri non poſſumus quin articulus hic apud ſanctum Thom. preſſior ſit atque implicatior, quàm ſua eſſe ſolet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat conſtitutiſſima, non duxit neceſſarium præſenti loco eam euoluere. Accedit quòd vniuerſa eius exemplaria expoſitorum chalcographorumque ſubinde negligẽtia mendoſa hoc loco ſunt. Igitur vt tum S. Thom. tum res ipſa aperiatur, notandum eſt quod ſicuti iuſtitia duplex eſt, ſcilicet infuſa & acquiſita, ſic & iuſtificatio altera ſit apud Deũ, atq; altera apud homines. Quare dicendum priùs de illa quæ eſt apud Deũ, quæ ſimpliciter eſt iuſtitia: ac deinde de altera, quæ tantùm dicitur iuſtitia humana. Iuſtificatio ergo (vt. 2. lib. citato. c. 6. dicebamus) ſi propriè & per ſe primò nomen accipias, idem eſt quod iuſtitiæ factio, puta opus quo quis ex iniuſto fit iuſtus. Sicuti calefactio eſt actio qua frigidum fit calidum. Nam huiuſmodi nomina mutationem inter duo extrema ſignificant. Accipitur nihilo minùs paulò extenſiùs pro augmento, & quod Phyſici dicunt, intenſione eiuſdem iuſtitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non ſolùm inceptio, verùm & progreſsio idem ſortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori ſignificatione ait Paulus ad Roman. 4. Credenti in eum qui iuſtificat impium: hoc eſt ex iniuſto iuſtum efficit. Et cap. 6. Qui mortuus eſt iuſtificatus eſt à peccato. Eſt ergo iuſtificatio priori modo nihil aliud quàm peccatorum remiſsio per gratiam Spiritus ſancti: ſecundùm illud ad Corinth. Iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Quapropter iuſtificatio in propoſito non deriuatur à iuſtitia particulari virtute, qua vnuſquiſque alteri ius ſuum tribuit: ſed vt importat totius hominis rectitudinem reſpectu Dei. Enimuerò ſicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iuſtificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ: ſic ille apud Deum iuſtificatur, qui eius voluntati ſubiectus ad eius legẽ & regulã ſua opera admetitur. De ſecundo autẽ iuſtificationis modo ait Ioan. Apoc. 22. qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc. Et Eccle. 18. Nõ verearis vſq; ad mortem iuſtificari. Et Iaco. 2. Videtis quoniã ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm. Quibus verbis aduerſatus fuiſſet Paulo dicenti: Arbitramur hominem iuſtificari per fidem, & non ex operibus: niſi Paulus de infuſione diuinæ gratiæ loqueretur: Iacobus autem de eius incremento. Quo fit vt vtroque prædictorum modo iuſtificatio cùm opus ſit ſupranaturale, non niſi per gratiam Dei perq; infuſam iuſtitiam fiat. Sed eſt differentia quòd prima iuſtitiæ infuſio in paruulis quidem per ſolum fit ſacramentum: in adultis verò per proprias diſpoſitiones: puta vel per voluntariam ſuſceptionem baptiſmi, vel per contritionem, quæ licèt non ſit meritum gratiæ, aliâs, vt ait Paulus, nõ eſſet gratia: eſt tamen præparamentum abſque quo nemini eam Deus confert. Quare ad cõuerſionem prima diſpoſitio requiritur fidei: nam, Accedentem ad Deũ, ait Paulus, oportet credere quia eſt. Deinde requiritur ſpes, iuxta illud ad Roman. 8. Spe ſalui facti ſumus. Deniq; motus charitatis, ſecundùm illud Ioannis, Tranſlati ſumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et ſecundùm illud Saluatoris, Qui diligit me diligetur à patre meo. At verò poſtquàm diuinitùs iuſti facti ſumus ac Dei filij conſtituti, per infuſas ab ipſo cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc eſt merita vitæ, augendo iuſtitiam. Prior ergo iuſtificatio eſt acquiſitio ſeu aſſequutio iuſtitiæ:

S. Thomas.

Author lib. de natura & gratia.

Paulus.

Differentia inter paruulos & adultos quantũ ad iuſtitiæ infuſionem.

iuſtitię:poſterior verò eſt eiuſdem executio. ℭ Iuſtitia autem acquiſita quæ eſt apud homines, vna eſt ſecundùm rei veritatem: quando ſcilicet homo re vera facit legis opera, quam appellat Paulus ad Romanos. 3. legem factorum. Et dicitur iuſtitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia eſt humana rectitudo quæ per naturalem facultatem in moribus conſtituitur ſecundùm legum normam. Ac differt à iuſtitia fidei, quòd talis rectitudo, licèt ſubſtantiam operum faciat moraliter bonam, non tamen perſonam iuſtificat per remiſsionem præteritorum peccaminum: iuſtitia verò quæ fundatur in fide, ideoque nuncupatur iuſtitia fidei, per gratiam iuſtificat priùs perſonam à delictis præteritis, vt deinde iuſta exequatur opera quæ ſint Deo grata. Sed eſt prætereà humana iuſtificatio in foro exteriori, quando ſecundùm allegata & probata iudex reum abſoluit. Quo ſenſu ait Sapiens Prouerbiorum. 17. Qui iuſtificat impium, & condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum. De hac autem acceptione nihil ad præſens. Quapropter & reſpectu etiam acquiſitæ iuſtitiæ apud homines, vno modo vſurpatur iuſtificatio pro acquiſitione & aſſecutione habitus iuſtitiæ, puta cuiuſcunque virtutis: nam generali etiam nomine accipitur hîc iuſtitia: atque altero modo pro executione & exercitio ſtudioſorum operum. ℭ Hæc igitur præmeditati ad literam ſancti Thomæ deſcendentes, quinque concluſionibus ad quęſtionem reſpondeamus. Mouet enim peculiariter quæſtionem de præceptis moralibus legis veteris: proptereà ꝙ de illis peculiariter tractatur in hac quæſtione: videlicet vtrùm iuſtificarent, hoc eſt hominem facerent iuſtum apud Deum, ac dignum vitæ æternæ. Pro cuius deciſione ſupponit, quòd ſicuti ſanum propriè accipitur pro animali quod ſanitate formaliter eſt ſanum: ſecundario verò pro ſigno vel cauſa ſanitatis, quemadmodùm vrinam dicimus ſanam ac medicinam, ſic iuſtificatio propriè & formaliter accipitur pro receptione & cuſtodia iuſtitiæ quæ eſt peccatorum remiſsio: ſecundariò verò pro diſpoſitione atque adeò pro ſignificatione eiuſdem iuſtitiæ. ℭ Quo ſuppoſito ſtatuitur prima concluſio. Præcepta legis ſecũdo impropriòque modo iuſtificabant, tum in quantum diſponebant homines ad gratiã

Iuſtitia acquiſita apud homines.

Suppoſitum pro deciſione quæſtionis.

Prima concluſio.

Chriſti iuſtificantem, tum etiam inquantũ eandem futuram Chriſti miſericordiam ſignificabant: nam vt ait cõtra Fauſtum Auguſtin. vita illius populi prophetica erat, & Chriſti figuratiua, ſecundùm illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrùm hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus ſingulare. Nam & opera noſtra, pręparamenta etiam ſunt ad gratiam. Reſpondetur in hoc nihil intereſſe diſcriminis inter opera illiꝰ legis & noſtra, quod pertinet ad cuiuſq; perſonæ iuſtificationem. Imò ſicuti opera noſtra extra gratiã poſſunt eſſe moraliter bona, atq; adeò cum auxilio ſpeciali diſpoſitio ad gratiam: ſic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quàm moralia. De hoc autem eſt differẽtia, quòd cùm gratia & miſericordia per ſolum Chriſtum nobis obueniat, per opera illius legis diſponebatur populus ad ſuſcipiendum eundem Meſsiam, eiuſq; legem euangelicam, quam & ceremoniæ etiam ſignificabant: ob idque concluſio cuncta legis opera comprehendit. Opera verò noſtrę legis non diſponunt ad ſuſcipiendum ſignificandúmve Chriſtum: ſed quem iam ſuſcepimus, per ea colimus. ℭ Si autem loquamur de iuſtificatione propriè dicta, puta de receptione & cultura iuſtitiæ, tunc, vt paulò anteà admonebamus, diſtinguẽdum eſt. Nã iuſtificatio vel vſurpatur pro acquiſitione & aſſequutione iuſtitiæ, vel pro executione eiuſdem acquiſitæ, puta pro exercitio operum viri iuſti. At verò virtutum aliæ ſunt acquiſitæ, aliæ infuſæ: quarum priores noſtrorum operum vſu & conſuetudine ſecundùm Ariſt. 2. Ethic. ingenerantur: poſteriores verò diuinitùs cum gratia infunduntur. In quibus ſimpliciter vera iuſtitia conſiſtit, quæ eſt apud Deum, puta remiſsio peccatorum: ſecundùm illud Pauli ad Rom. 4. Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſcilicet apud homines, ſed non apud Deum. Atqui de hac vera iuſtificatione quæritur in præſentiarum. De qua idcircò ſtatuitur ſecunda concluſio negatiua, eademq; generalis. Præcepta moralia quibus humani actus inſtituuntur nequâquam efficere tunc poterant: neque verò in nobis modò poſſunt eiuſmodi iuſtitiam. Haud enim cõcluſio peculiariter intelligenda eſt de præceptis illius legis, ſed de omnibus generaliter, etiã noſtræ quæ ad mores pertinent. Atqui hoc eſt argumentum

Auguſt.

Ariſtote.

Paulus.

Secunda cõcluſio.

quod Paulus tum in alijs epiſtolis, tum præſertim ad Romanos atque ad Galat. demonſtrandum curauit aduerſus Iudæos, qui ſuã ſalutem ſuis legis operibus aſſcribebant. Cõſtituit inquam nemini vnquàm ſalutem niſi per fidem Ieſu Chriſti, obtigiſſe. Et rationem ſæpe aſsignauimus: Nempe quòd cùm iuſtificatio opus ſit ſupranaturale, vigorem noſtrorum operum excedit, vt ab eccleſia contra Pelagium iam pridem ſancitum eſt. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iuſtitia, operum quæ eſt apud homines: altera verò fidei, quę perſonam à piaculis emundat. At verò diuus Thomas concluſionem ad præcepta moralia eò coërcuit quòd de ceremonialibus ſacramentis dubiũ reſtabat, an ſicuti noſtra, gratiam efficerent.

Ratio cõcluſionis.

S. Thomas.

¶ Ab hac ſtatim concluſione litera S. Tho. non ſolùm implexa eſt, verùm & mendoſa. Subduntur nanq; duo membra eorundem verborum: hęc ſcilicet. Si verò accipiatur iuſtificatio pro executiõe iuſtitię. Quę rurſus verba ſtatim repetũtur. Quare neceſſe eſt vt in priori legam⁹, pro acquiſitione vel aſſecutione. Nam illud fuerat prius mẽbrũ ſuperioris diſtinctionis. At verò nõ ſubinde patefit litera. Nã cùm negaſſet opera moralia iuſtitiam apud Deũ efficere, cõſequẽs fit vt neq; eiſdem eandẽ acquiramus aut aſſequamur iuſtitiam: & tamen protinus ſubiũgit quòd præcepta moralia iuſtificabant in quantũ continebant id quod eſt ſecundũ ſe iuſtum. Dicendum ergo eſt S. Tho. tria membra inſinuare: ſcilicet efficere iuſtitiã, aſſequi iuſtitiam, & exequi iuſtitiã. Et de primo ſtatuit ſecundam concluſionem negatiuam. De ſecundo autem ſubijcitur tertia. Præcepta moralia iuſtificant ſi iuſtificatio accipiatur pro aſſecutione & acquiſitione, hoc eſt, Per eorũ opera omnes aſſequebantur iuſtitiam, tum naturalem, quæ generatur aſſuetudine operum bonorũ moraliter, tum etiã illam quæ eſt apud Deũ. Non quidẽ in ratione meritorũ, hoc enim eſt Pelagianũ & ſecunda cõcluſione negatũ: ſed tamẽ in ratione diſpoſitionis per ſpeciale auxiliũ. In quo (vt nuper dicebam⁹) opera noſtra ab illis nõ differebãt. Sũt enim vtraq; moraliter bona ex obiecto. Et hoc eſt quod ait D. Tho. Inquantũ continebant id quod eſt ſecundùm ſe iuſtum.

Tertia concluſio.

¶ Quarta cõcluſio. Ceremonialia legis opera, nẽpe priſcorum ſacramenta non conferebãt gratiam ſicuti noſtra. Cõcluſio hæc nõ eſt propria præſentis loci, ſed ad doctrinæ cõplementũ inſerta. Conſtituit eam tamen D. Tho. 3. p. q. 62. ar. 6. iuxta verbũ Pauli ad Gal. 4. Cõuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, hoc eſt ſecundùm gloſſam, ad legem. Quæ quidẽ dicebatur infirma eò ꝙ perfectè non iuſtificabat. Vbi non negatur in circunciſione conferri fuiſſe tunc ſolitam gratiam: attamen non conferebatur vi ſacramenti, ſed per fidem quam per illam ceremoniam populus ille proteſtabatur. Et ratio diſcriminis eſt quòd tunc, cùm nondum fuiſſet exhibita paſsio, ſola intentione per modũ finis applicabatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant paſsionis inſtrumentum, ſed præciſè teſtimonium. At verò cùm per euangelium exhibitam iam paſſionem profiteamur, noſtra ſacramenta non tantùm eiuſdem teſtimonia, verùm & inſtrumenta cenſentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratię.

Quarta concluſio.

S. Thomas.

Paulus.

¶ Igitur vt ad rem redeamus, ſi iuſtificatio pro exercitio & executione iuſtitiæ vſurpetur, adiungitur quinta concluſio: Omnia præcepta legis iuſtificabant. Nam extra gratiam erant moraliter bona iuſtificantia apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iuſtitiam fuerunt apud ipſum adepti, vera erant merita digna fœlicitatis æternæ. Neque in hoc vllum erat interuallum inter noſtra & illorum opera. Agnoſcit autem ſanctus Thomas nonnihil diſcriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, ſeu moralia, ſeu iudicialia: quòd ceremonialia, inquit, ideò iuſtificabant, hoc eſt erant meritoria, quòd continebant iuſtitiã ſecundùm ſe in generali: ob id ſcilicet quòd per ea exhibebatur Deo cult⁹: ſicuti nos modò per thurificationem & alias eccleſiaſticas ceremonias Deum colimus. At verò in ſpeciali, id eſt propria ratione obiecti, nõ cõtinebãt ſecundũ ſe iuſtitiam, niſi ex ſola determinatione legis diuinæ. Quod eſt dicere, litare certa animalia, nempè vitulos, aut capros, aut agniculos, aut paſſeres deſtinato numero, linireque altaris cornua ſanguine, & id genus alia, ſecundùm eorum naturam nihil iuſtitiæ cõtinebant, magis quàm occidere canes aut certè mures. Continebant tamẽ iuſtitiam ex determinatione diuinæ legis: porrò quia diuinitùs erant inſtituta. Et ideò inquit de huiuſmodi pręceptis dicitur ꝙ nõ iuſtificabant, niſi ex deuotione & obedientia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat ſecundùm

Quinta concluſio.

dùm ſe iuſtum: nẽpe Dei proximiq; amorẽ, quę eſt generalis iuſtitia, omnem virtutem *Ariſto.* ſecundùm Ariſt.5.Ethi.comprehendẽs. Præcepta verò iudicialia cõtinebant ſpecialẽ iuſtitiam, hoc eſt determinationẽ generalis rationis præceptorũ moralium ad aliquã ſpeciem, modo ſuprà expoſito. Eſt enim genus moralis præcepti vt malefactor in ſuppliciũ adigatur: iudiciali autẽ in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouem, quatuor ſolueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Ad primum argumentũ. PEr hæc ergo clareſcunt argumentorũ ſolutiones. Verbum enim Pauli ad Rom.2. ꝙ factores legis iuſtificabuntur, intelligitur ſecundùm ſententiã quintæ concluſionis de executione iuſtitiæ: nempe ꝙ implẽtes legẽ extra gratiam exequebantur opera moraliter bona: in gratia verò opera de condigno *Ad ſecundũ.* meritoria. Aliud autẽ Leuit.18. nẽpe ꝙ faciẽs homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur ꝙ per ſe ipſa opera vitam donarẽt ſpiritualem: ſed ꝙ qui legem cuſtodiret nõ incurreret mortis pœnam, quam ſemper lex cõminabatur. Quanuis & in eis ob id viueret ſpiritualiter, quòd iuſtus ſeruando legem *Tertium.* conſeruaret Dei amicitiam. Tertium autem argumentũ ſolùm probat ꝙ opera humanarum legũ iuſtificant iuſtitia acquiſita quæ eſt apud homines. Concluſio verò ſecunda quæ eſt principalis huius articuli negat vlla per ſe opera iuſtificare apud Deum.

QVAESTIO QVARTA.

De præceptis Decalogi in ſingulari.

S.Tho.2.2.q.122.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm præcepta Decalogi ſint præcepta iuſtitiæ.

QVæſtioni præcedenti, qua de mandatis decalogi in genere diſſertũ eſt, hanc quartam ſubnectendã duximus de ſingulis præceptorum in particulari: vt de eorum cognitione nihil ampliùs deſideretur. Nam ſpecies & indiuidua ſuo generi ſuppoſita lucidiora fiunt. Quam ob rem eandem quæſtionem ex ſancto Tho.2.2. vbi eſt.122. nẽpe poſtrema de iuſtitia huc accerſiuimus. Decalogus etenim quatenùs pars eſt veteris legis, ad legum tractatum in communi attinet, quem diuus Thom.in.1.2. collocauit: quatenùs verò ad iuſtitiam ſpectat, in.22.in particulari tractatur. Nos verò propter innatam affinitatem quam ſpecies habent & genus, ſimul ambas coniunximus. Igitur quãuis ſuperiori quęſtione ſatis hoc fuerit inculcatum, nihilo minùs quia hic propriùs eſt locus, quæritur primò vtrùm cuncta pręcepta decalogi partes ſint ſpecieſque iuſtitiæ. Et *Primum argumentum à parte negatiua.* arguitur à parte negatiua. Propoſitũ legiſlatoris, vt Ariſto.2.&.5.Ethic.autor eſt, huc fertur vt ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit niſi omnium illos virtutum officijs imbuat: ob id enim dictũ eſt de vniuerſis virtutibus pręcipere: decalogus ergo qui totam legem complectitur, non ſolius iuſtitiæ præceptiones debuit continere. ¶ Se- *Secundum.* cundò lex etiam præcepta iudicialia tradidit, & ceremonialia, ac demum alia de actibus iuſtitiæ pertinentibus ad commune bonum: puta de publicis magiſtratibus: vt quomodò eſſent creandi ſacerdotes templi & iudices populi: hæc ergo debuerunt quoque in numerum redigi, & non illa ſolùm decem quæ virtutes inſtituunt priuatas. ¶ Tertiò duæ decalogi tabulæ in di- *Tertium.* lectionem Dei & proximi, vt ſuprà dictum eſt, reſoluuntur: ergo ſub charitate potiùs quàm ſub iuſtitia continentur. ¶ In contrarium eſt quòd ſola iuſtitiæ virtus eſt, aut illi annexa per quam vnus ad alterum ordinatur: præcepta autem decalogi, ſi illa inſpexeris, cuncta reſpectum habent vnius ad alterum: ergo omnia pertinent ad iuſtitiam.

Vnica concluſio. QVæſtio facilima eſt, ac ſatis ſuperque ſoluta. Reſpondetur ergo vnica concluſione. Omnia præcepta decalogi ad iuſtitiam oportuit pertinere. Probatur. De- *Ratio cõcluſionis.* calogus continere debuit non niſi prima legis principia: nam concluſionum multitudo vſque adeò eſt numeroſa, vt nequeat certo numero comprehendi: principia autem decet ſic habere manifeſtam rationem debiti: (nam præceptum, debiti rationem dicit) vt quàm facilimo negotio vnuſ-

quiſque id videat: ratio autem debiti in ſola ratione iuſtitiæ luculentiſsimè apparet: debitum enim reſpectum ad alterum palàm affert. Nam cùm vnuſquiſque ſui ſit ſuorumque dominus, non ità compertum eſt hominem ſibiipſi aliquid debere: fit ergo conſequens vt cuncta decuerit ad iuſtitiam pertinere. Quocircà præcepta primæ tabulæ ad religionem Dei attinent, quæ potiſsima eſt pars iuſtitiæ: quartum verò ad pietatem, quæ illi eſt proxima: ſed tñ ſubſequentia ad iuſtitiam quæ eſt inter æquales.

Dubiũ ſubortũ ex S. Tho. doctrina.

❡ Hìc nihil adnotãdum ſupereſt quod ſuperiori quæſtione non fuerit definitum, niſi ſi quis hoc fortè ambigeret quòd videtur ſanctus Thomas ſibipſi contrarius. Etenim ſuperiori quæſtione articul. 1. præcepta Decalogi non dixit eſſe prima principia, ſed proximas concluſiones: quare præcepta ſecundæ tabulæ eò poſuit in primo gradu, quòd modica conſideratione approbantur per illa communia & prima principia. Nempe, Id facias alijs quod tibi fieri vis. idque &c. hìc autem ait eſſe prima principia.

Concordant loca S. Tho.

At verò nulla eſt cõtradictio. Non enim hìc ait præcepta Decalogi eſſe ſimpliciter prima principia, ſed cum reſtrictione, prima principia legis: hoc eſt intrinſeca legi. Lex enim eſt præceptorum numerus quæ ædita ſunt & poſita: præcepta autem quæ ponuntur ex primis eliciũtur principijs naturæ per viam concluſionis: ob idq; nihil repugnat vt Decalogi mandata concluſiones ſint primorum principiorum naturæ quæ ſunt legi extrinſeca, quaſi fons eius & origo: & tamen eadem pręcepta ſint primò per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ ſunt extra Decalogum. Quo fit vt ſicut in ſpeculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: concluſionum autem ſcientia, quæ ad diſcurſum rationis pertinent: ſic & vniuerſalia morum principia nullo rationis diſcurſu egeant, ſed in ſimplici ſint intellectu conſcripta, ſimplicique actu viſa. Decalogus verò nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque ſanctus Thom. non ait quòd Decalogi præceptis ſtatim intellectus aſſentit, ſed ratio quæ illa ex primis principijs colligit. ❡ Rurſus vbi ait religionem, potiſsimam eſſe iuſtitiæ partem, id intelligito propter excellentem obiecti dignitatem: tam etſi hoc deficiat à iuſtitia ꝙ per ipſam æquale non reddimus. Hic enim defectus potius excellentia eſt. Nam propter eminẽtiſsimã Dei excellentiam & beneficiorum exuberãtiam quæ ab ipſo ſuſcipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primum.

AD primum igitur argumentũ reſpõdetur, ꝙ etſi intẽtio Dei fuerit homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus eſt: Dedit quippe nobis per ſe decalogi mãdata, ceu legis capita: ſapiẽtibus autẽ cõmiſit, vt de alijs nos erudirent.

Ad ſecundũ.

❡ Ad ſecundũ quãtũ ad iudicialia & ceremonialia, iam artic. 1. ſuperioris quæſtionis dictum eſt cur non ad decalogum pertineant: quia ſcilicet non eliciuntur ceu concluſiones ex primis principijs naturæ: imò neq; ex ipſo decalogo. Quare ad ipſum nõ reducunt̃, ſed ſunt determinationes generalium ad ius poſitiuum pertinentes. Ceremonialia ſcilicet quãtum ad diuinum cultum: & iudicialia quantum ad ciuiles mores. Alia verò de publicis magiſtratibus ob id non erat opus in decalogo explicari, quòd cùm nõ ad omnes pertinerent, ſed ad quoſdam hominum ſtatus, aptiùs iudicialium albo adſcribũtur.

Ad tertium.

❡ Tertium autem argumentum id tantũ conuincit quòd præcepta decalogi ad charitatem quaſi ad finem referantur: ſunt tamen propriè de operibus iuſtitiæ.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm primum præceptũ Decalogi congruenti ſit modo traditum.

CONſtituto ergo Decalogo ſub virtute iuſtitiæ, ſeriatim ſingula eius præcepta exploranda ſunt ac perpẽdenda. Quæritur ergo de primo an ſit congruẽter traditum.

Primum argumẽtũ pro parte negatiua.

Et arguitur à parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo quàm patri ſecundùm carnem: iuxta illud ad Hebræ. 12. Quanto magis obtemperabimus patri ſpirituum & viuemus: ſed præceptum paternæ pietatis conſtituitur affirmatiuè: videlicet, Honora patrem tuum & matrem tuam: ergo & primum religionis præceptũ, qua Deum colimus, debuit affirmatiuè poni: eò præſertim ꝙ affirmatio eſt prior negatione.

Secundum.

❡ Secundò. Primum præceptũ decalogi ad religionem ſpectat: quæ cùm vna ſit virtus, vnũ habet actum: vnico ergo debuit

& non

&non trino illo verbo deſignari: Non habebis Deos alienos coram me: Non facies tibi ſculptile: Non adorabis ea, neq; coles. ¶Tertiò. Per hoc præceptum, vt Auguſtin. in lib. de decem chord. autor eſt, excluditur ſuperſtitionis vitium: multò autem plures ſunt ſuperſtitionum peruerſitates præter idololatriam: ergo trūca fuit forma illa eiuſdem pręcepti. ¶In contrarium eſt ſcripturæ authoritas, Exod. 20.

Tertium.

Vnica cōcluſio.

AD quæſtionem vnica concluſione reſpōdetur. Forma primi præcepti per trinam negationem congruentiſsimè fuit expreſſa: ſcilicet, Non habebis Deos alienos: Non facies tibi ſculptile: Non adorabis ea, neq; coles. Probatur concluſio: ſi illud prius ſubſternamus ſæpiſsimè aſſertum: videlicet, legiſlatoris finem eſſe bonos facere ciues. Hic nanque bonitatis progreſſus naturalem generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo ſunt attendenda. Primum vt pars illa quæ eſt initium vitæ primò conſtituatur. Nam ſi naturam cōſulas, prima pars quæ in anima viuit, eſt cor: ſi verò artem, primū ſtruendę domui iacitur fundamentum: in morum autem decurſu fundamentum primum eſt recta volūtatis intentio circa finē: inde enim omnes actiones circa media ſuā ſortiuntur bonitatē: cùm ergo finis noſter ſuprem⁹, Deus ſit, primum in noſtra inſtitutione fundamentū iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundū autem in ordine generationis animaduertendū eſt, ꝙ naturaliter prius impedimēta tollenda ſunt quàm virtutū ſemina iacienda: agricolarum porrò more qui prius agrum expurgant, ꝗ ſerant: ſecundum illud Hierem. 4. Nouate vobis nouale & nolite ſerere ſuper ſpinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus conſequens, primū omnium præceptum legis illud eſſe debuiſſe quo religionis impedimentū amoueretur: quod cùm potiſſimùm ſit Dijs falſis addici, cōgruentiſsima ratione primum illud præceptum fuit poſitum ſub forma trinæ negationis. ¶Hic igit̃ primùm omniū error vulgi repellendus eſt. Exiſtimant enim plebei primū mandatum eſſe illud maximum dilectionis, vt ſcilicet vnus diligatur Deus: cùm tamen, vt ſuprà dictum eſt, non ſit Decalogo incluſum: ſed ante illud ſuppoſitum tanquàm finis fundamentumque omnium primę tabulæ: quę certè nō ſunt niſi quędā illius explicationes: ſicut ſex ſecundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi. Rurſus neque eſt præceptum fidei. Nam & hoc præmiſſum eſt toti legi, ſecundùm verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & quia remunerator eſt. Quocircà, vt ſuprà articul. quarto adnotauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego ſum Dominus Deus tuus: Nō habebis Deos alienos &c̃. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, ſed admonitionis. Ac ſi dixiſſet, Accedens ad legem meam admonitus ſit me eſſe Dominum Deum ſuū. Qua præfixa fidei confeſsione, inde exorditur legem, ſubdens, Non habebis Deos alienos &c̃. Igitur vt articu. quarto ſuperioris quæſtionis docuit ſanctus Thomas primū Decalogi præceptum eſt latriæ, hoc eſt diuini cultus: qui non modò religionis Chriſtianæ, verùm & naturalis iuris primum eſt caput. Quare nulla fuit vnquàm inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum ſuarum legum fundamentum & baſin in Dei cultura poſuerit. Cultus hic autem in hoc conſiſtit vt vnicus tantùm credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatriæ. Obidque ſub forma negatiua ponitur: Nō habebis Deos alienos. Cùm enim meridie ſit cunctis mortalibus perſpectius, Deum eſſe, non opus erat affirmatiuè illud ponere, ſed negatiuè: puta non eſſe vno plures. Ex quo fit formam huius præcepti eſſe negatiuam: vt ſuperiori quæſtione articu. 4. & 7. ſecundùm ſanctum Thomam adnotauimus, & hîc expreſsè docet. ¶Huic autem doctrinæ contraire cuipiam apparebit Eccleſiaſticus Catechiſmus: quippe cùm in nonnullis eccleſijs affirmatiuè exponatur: Vnū cole Deū: Nè iures vana per eum &c̃. Ad hoc autem eodem art. 4. citato reſpondit ſanct. Tho. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3. diſtinct. 37. ait quòd licet ſecundū formam ſit negatiuum, tamen ſecundùm rem eſt affirmatiuum. Id quod illo à nobis modò conſtituto ſyllogiſmo fit notum. Suppoſito nanque ex naturali lumine Deum eſſe, negatio plurium Deorum eſt vnius affirmatio: vt tantum valeat, Non habebis Deos alienos, ac ſi dixiſſet, Vnum Deum tantum proprium domeſticumque habebis.

Ratio cōcluſionis.

Dubium ortum ex Catechiſmo Eccleſiaſtico.

Solutio dubii ex S. Thoma.

Bonauentura.

Ad primum. AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd ſicut in ſecunda tabula vnũ eſt præceptum affirmatiuum, ſic & in prima circa religionem Dei: ordine tamen inuerſo. Nam in ſecunda ſecundùm ordinem dignitatis, quo affirmatio prior eſt negatione, affirmatiuum reliquis præpoſitum eſt: in prima autem ſeruatus eſt ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quocircà prioribus duobus præceptis expurgatur animus, ſcilicet ab infidelitate, nè plures agnoſcat Deos: atque ab irreuerentia, nè nomen eius indignè vſurpet: demum tertio loco adiectum eſt affirmatiuum præceptum ſabbathi, quo famulatus Deo debitus inſtituitur. ¶ Et ſunt qui ordinem trium horum mandatorum ſecundùm diuinarum perſonarum attributa meditentur. Nempe vt primum reſpondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maieſtas. Eſt enim principium ſine principio: cui ideò maieſtati hæc fides debetur, vt nullus cum ipſo admittatur Deus. Secundum autem reſpondeat Filio, cui tribuitur veritas, atque adeò debetur nè teſtis falſi producatur. Tertium verò Spiritui ſancto, cui tribuitur bonitas & ſanctitas, debeturque adeò per famulatum ſanctificatio. Quòd ſi ad tria noſtra officia ſpectare lubet, primũ reſpõdet fidelitati cordis: ſecũdũ veritati oris: ac tertiũ operis probitati. ¶ Ad ſecundum reſpõdetur, quòd etſi verè religionis actus vnus ſit, eius tamen violatio non vno ſed pluribus fit modis. Fuêre nanq; inter gẽtes qui abſq; vlla imaginis effigie creaturas pro Dijs mẽte colebãt. Refert enim M. Varro Romanos abſq; ſimulacris aliquandiu Deos coluiſſe. De quib⁹ Paul. ad Rom. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, ſerpẽtes, & lapides deuoluiſſe. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij verò ſuis delûbris imagines ponebant quas adorabant: contra quos ſubditur, Non facias tibi ſculptile, Neque coles ea. ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur quòd cuncta ſuperſtitionum figmenta eodem præcepto abacta intelligũtur & exploſa. ¶ Circa ſecundum autem membrũ huius præcepti, Non facias tibi ſculptile: dubium tractari aſſolet de imaginibus, ſintne religioni germanæ. Videntur enim hîc, veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deutero. 4. explicatiſsimè: vbi ait Moyſes, Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die qua loquutus eſt vobis Dominus in Oreb de medio ignis: nè fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem aut imaginem maſculi vel fœminæ &c. vbi ſanctiſsimè illi populo vetitum fuit ſimilitudinem aliquam aſtrorum rerúmve aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur ſimiliumque occaſione oraculorum ſacræ ſcripturæ non defuerunt hæretici qui imaginum religionem ab Chriſtiana familia relegandam proſcribendamque contenderint. Quæ quidem hæreſis adeò fuit antiqua, vt non ſatis conſtet quiſnam eius fuerit primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primi hanc hæreſin Fœlicianam appellat, intelligi non poteſt ac ſi Fœlix illius temporis fuerit primus eius author: nã anteà præceſſerat Leo tertius Imperator imaginum deſtructor: & multo priùs Damaſcenus eiuſdem hæreſis confutator. Primus ergo quem de hac re legerim eſt ante Hieronymi ætatem antiquiſsimus Epiphanius. Is enim tom. 2. libr. 3. in hæreſi Collyridianorum ſtatuas & imagines humanas earumq; adorationem acriter flagellat: Quas & in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanum iterum vellicat. Hic autem forſan quòd ignorantia excuſatur, eò quòd contra idololatras id ſcriberet, non annumeratur hæreticis. At verò Damaſcenus illi ætati propinquus, libr. 4. cap. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Poſt illam autem ætatem annis fermè trecentis, quippe anno. 720. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæreſin ſuſcitauit: ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines è templis excludens. Quem tunc errorem, Gregorius tertius in Concilio Romano nonagintatrium Epiſcoporum, vt Sigisbertus refert, cõdemnauit. Ac poſtmodùm de eadẽ re indictum fuit ſecundũ Concilium ſub Hirene Auguſta, vbi à trecentis Epiſcopis eadem fuit hæreſis anathematis mucrone perempta: poſteaque ab Adriano, vt refert Platina, in Concilio Franconię contra Fœlicem exploſa: ac deinde in ſexta ſynodo Conſtantinopolitana, vt refertur de conſecration. diſtinct. 3. Cano. Venerabiles. ſancitum eſt venerabiles imagines eſſe colendas: quam Synodum Adrian. ſuſcepit vt ibidem patet, Can. Sextam Synodum. Poſt multa verò ſæcula peſtilentiſsimus ille Ioannes Vuiclef, in Concilio Conſtantieñ. condemnatus, eandẽ hæreſin inducere molitus eſt. Contra quem ſolennis autor Vualdeñ. tomo. 5. de ſacram. cap. 150. multa congeſsit teſti-

Varro. *Dubium de imaginibus.* *Platina.* *Damaſcenus* *Gregorius tertius.* *Vuiclef.*

teſtimonia. Deniq; temporibus noſtris Lutherani templa ſua, quod non ſine ingenti animi anguſtia & mœrore vidimus, cunctis imaginibus expoliârunt. ¶ Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda eſt conſideratio. Prima ſi adorentur adoratione latriç: hoc eſt cultu Deo debito, ac ſi numen in ipſis diuinum inſit. Et hæc eſt idololatriç impietas: quæ hîc & loco citato Deu. prohibetur tanquàm infandum crimen, primo præcepto contrarium. Obidq; ſimul componitur, Non facies tibi ſculptile: neq; adorabis ea: id eſt, non facias vt tanquàm Deum adores. Et hoc pacto intelligendus eſt tex. Gregorij ad Serenum Maſsilienſem epiſcopum: qui refertur de cõſecra. diſt.3. can. Perlatum. vbi laudat Serenum quòd imagines adorare vetuerit: inſimulat autem quòd illas infregerit. Adorabantur enim tanquàm dij, ideoq; munus erat epiſcopi docere non ſic eſſe adorandas: frangere autem, nequâquam. Secundò huiuſmodi adoratio cõſideratur tanquã periculo expoſita idololatriç. Et hac ratione Deus antiquũ populum ab huiuſmodi imaginibus vehementiſsimè abſterrendũ duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propenſiſsimum: nõ ob id ſolùm quòd leuis erat ac ſenſibus deditus, atq; adeò ſenſualibus ſimulacris: verùm quòd tum in Aegypto fuiſſet nutritus, vbi aſtra cœli & infima terræ animalia adorabantur, tum & inter Chananęos & Iebuſæos aliosq; idololatras vitam ageret. Item quia illo tunc temporis cùm Deus non ſicut nobis in forma humana apparuiſſet, nulla tunc vt Damaſ. lib.4. cap.17. adnotauit exprimi poterat ſenſuali effigie. Et ideo neq; ſacrorum ſimulacrum vllum tunc permittebatur, ſed tantùm illa quibus diuina maieſtas cum terrore conſpectui illius ſenſualis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exo.25. præcipiebantur ex vtrâq; parte oraculi effingi: non inquam vt ſicuti à nobis modò angelorum imagines tanquàm aduocati noſtri adorãtur, ſuſpicerentur: ſed vt tremenda diuina maieſtas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginum conſideratio eſt quatenùs in illis Deus ipſe & ſancti repræſentantur. Sunt nanq; veluti quædã vulgarium ſcripturæ, diuos ipſos in memoriam nobis reuocantes: vt tum ipſos de ſuis claris geſtis veneremur, tum etiã vt nos ipſos eorũ exemplis informemus. Atq; hac ratione nihil aliud eſt quàm officium, bonaq; religionis pars, imagines adorare: nobis præcipuè qui Deum ipſum hominem factum colimus & profitemur. Etenim poſtquam nobis ſenſuali forma apparuit, fas eſt & diuos ipſos ſenſualibus imaginibus exprimere. Neq; vllus eſt metus vt tanq̃ dij à nobis adorentur: quemadmodùm in ſuprà citato Can. Venerabiles, ſancta Synodus ait. ¶ At verò hoc in præſentiarum ſilendum non eſt quòd non tantùm nobis ſeruiunt quaſi ſcripturæ, in memoriam nobis diuos ipſos reducentes. Nam ſcripturas & ſanctorum nomina non adoramus, ſed Deum & ſanctos qui per illa repręſentantur. De imaginibus autem longè aliter ſentiendum. Non enim nos tantùm eleuant, vt diuos adoremus: In hũc enim vſum nullus hæreticorum imagines abnegauit: ſed eaſdem ipſas debemus adorare. Haud quippe tantùm ait Eccleſia, Te Chriſtum adoramus: ſed, tuam crucem. Eidemq; cruci ait, O crux, aue ſpes vnica. Non autem adorantur in quantum lapides ſunt, aut ligna, aut quæuis alia materia: ſed in quantum Dei ſanctorúmve formæ in illis exiſtunt. Quo fit vt vnaquæque imago eodem ſit cultu adoranda, quo res ipſa. Vt imago Dei & Chriſti adoratione latriæ: imago verò Virginis aliúſve cuiuſq; Diui, adoratione duliæ.

Lutherus.

Triplex de imaginibus cõſideratio.

Tex. Grego. interpretat.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm ſecundum præceptum conuenienti ſit forma poſitum.

SECVNDVM LOCVM obtinet præceptum, quo prohibetur aſſumptio diuini nominis vana. Et arguitur quòd non ſit congruenti modo poſitum. Illud præceptũ aliter exponit gloſſa Exod. 22. ſcilicet non exiſtimes creaturam eſſe filiũ Dei: qua vtiq; gloſſa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deute.5. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: hoc eſt nomen Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falſa confeſsio, quæ eſt infidelitatis actus: fides autem præſtantior eſt religione, cùm ſit eius fundamentum: & infidelitas prior ſuperſtitione: ergo ſecundùm illas expoſitiones, non ſecundo, ſed primo loco debuit cõſtitui. ¶ Secundo arguitur: Eodem loco Exod.20. exponitur idem verbum, Non aſſumes nomen Dei in vanum: hoc eſt pro nihilo: vbi ideò tantùm videtur vana iuratio caueri: hoc eſt illa quæ abſq; iudicio ſit & prudentia:

Primum argumentum ad partẽ negatiuam.

Argumen. 2.

dentia: ſed multò grauius eſt periurium, hoc eſt falſa iuratio quæ veritate caret: & iniquũ iuramentum, quod iuſtitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibēdi. ¶ Tertiò: Blaſphemia ſceleſtior eſt impietas & enormior q̃ vana iuratio: ergò illa expreſsiùs prohiberi debuit, quàm vanum iuramentum. ¶ In contrarium autem eſt ſcriptura ſacra.

Argumen. 3.

Vnica concluſio.

AD quæſtionem vnica concluſio reſpondetur. Præceptũ hoc optimo eſt modo & loco poſitum. Concluſionem autem pulchra ratione explicat D. Thom. Enimuerò cùm, vt iam præloquuti ſumus, priùs decuerit obſtacula veræ religionis excludi, quàm affirmatiuum eius præceptum æderetur, ſecundùm numerum eorum quæ religioni obſtant, ponenda erāt negatiua precepta. Eiuſmodi autem impedimenta, duo ſunt. Alterũ ſcilicet per exceſſum: vt ſi religionem ſoli Deo vero debitam, falſis communices. Alterum verò quaſi per defectũ: vt ſi Deo quem ſolum adoras, non pro eius dignitate reuerearis. Primo ergò præcepto excluſum eſt vitium prius: ſcilicet nè plures colamus deos: qui enim cum vero falſum deum colit, non verè eum colit, qui verus eſt. Vnde Iſaiæ. 28. Coanguſtatum eſt ſtratum, ſcilicet deorum, ità vt alter decidat, videlicet de corde hominis: nempè aut verus aut falſus: & palliũ breue, hoc eſt, iuſta religio, vtrunq; operiri non poteſt. Reſtabat ergò vt ſecundo præcepto irreuerentia caueretur qua agnitus verus Deus quantum in nobis eſt dehonoratur. Prius enim eſt vnum Deum colendum ſuſcipere, quàm eum non dehoneſtare. ¶ De iurandi autem vſu & abuſu, præter commentaria ſuper illud Matthæi, Nolite iurare omninò, libellum ædidimus quo pleraq; ferè omnia diſputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilo minùs neceſſarium eſt expoſitioni præſentis loci ſatisfacere. Animaduertendum hic ergo primùm omnium ſecundùm hoc præceptum non eſſe ſic prorſus negatiuum, vt nullatenùs diuinum nomen in teſtimonium veritatis liceat vſurpare, ſed nè id aſſumamus in vanum. Imò verò ſicuti primum præceptum duo in ſe contraria amplexatur membra, expreſſam ſcilicet negationem idololatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vti expoſitũ eſt, includit: ità & hoc ſic excludit iurandi abuſum, vt ſimul implicet iurandi religionem. Quocircà ſicuti deierans hanc tranſgreditur prohibitionem: ſic legitimè iurās virtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quòd enim legitimè iurare religio ſit, patet Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iurabis. Et Hiere. 5. non cõqueritur Deus quòd filij Iſraël iuraſſent, ſed q̃ iuraſſent in his qui non erant dij. Colligamus ergò, iurare, ſi legitimè fiat virtutem eſſe nõ vnamquamlibet, ſed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur ſupremum veritatis fontem, cuius vtiq; teſtimonio omne verum conſtat. ¶ Obijcies tamen nobis verbũ Chriſti Matth. 5. vbi citans antiquam legem videtur eã omninò aut reprobaſſe aut emendaſſe: dicens, Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non periurabis. (nam ſic erat ſcriptum Leuit. 19.) reddes autem altiſsimo vota tua: (hic quippe erat ſenſus illius Deut. 6. Et per nomen illius iurabis.) Ego autem dico vobis Nolite iurare omninò: vbi omne prorſus iuramentũ videtur condemnare. Hierony. reſpondet, non prohibuiſſe omninò iurare, ſed iurare per creaturas idololatrarũ more: qui in ipſis diuinum numen ineſſe putabāt. Sed re vera, vt in libello illo cap. 3. ſatis diſcuſsimus, ſenſus non eſt niſi ſimplex vt iacet, vt neq; per Deũ neq; per creaturas iuremus, niſi vbi ratio naturalis religioq; expopoſcerit: vt patet ex verbo Iacobi. 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum: hoc eſt, neq; per Deum neq; per creaturam. Ad intelligentiam ergò mandati Chriſti, id quod ſuprà tetigimus recolendum eſt: nempè præcepta omnia Decalogi cunctaq; moralia quę in illis ſunt implicita, nihil aliud eſſe quàm explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniũt illuſtrandæ. Præcepit, verbi gratia, Non occides: illic autem non prohibetur niſi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reum patibulo affigit, vel ſe quiſq; legitimo tutamine defendens aggreſſorem occidit, quoniā lex naturæ alterum iubet, alterumq; permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio: quia neq; iſtos caſus vetabat. Pari modo dicens Chriſtus, Nolite iurare omninò, neutiquàm nobis interdixit niſi iuramentorũ abuſum. Nam vbi ratio iuſiurandum exigit, natura eſt mandati interpres. Adiecit autem, omninò, ad abſtergendum ignorantiam, nè quis falſò crederet iurare per creaturas, etiam vanè, non eſſe periurium. Itàq; vocula, omninò, non excluſit caſus omnes iurandi: ſed for

Ratio cõcluſionis.

De iuramenti vſu & abuſu.

Secund'ū præceptum non eſt prorſus negatiuum.

Hieronym'.

mas

mas vniuerſas vanè iurādi. Id quod per ſubiunctam expoſitionem Chriſtus ipſe explanauit: neq; per cœlum, neq; per terram. &c.

Iurandi officium nō eſt per ſeipſum virtus. ¶ Eſt autem deinde animaduertendum iurandi officiū non per ſeipſum virtutem eſſe, veluti eſt charitas & iuſtitia: ſed neceſsitas illud intra lineam virtutis cōſtituit. Illud enim *S. Thomas.* S. Tho. 22. q. 39. iuramentum ſecundùm ſe licitum eſt & honeſtum, intelligendū eſt ſecundùm ſuos indiuiduos comites, ſcilicet veritatem, iuſtitiam, & neceſsitatem. Enimuerò ſi ſtatus ille innocentiæ, de quo nos parens noſter eiecit perduraſſet, quia nulla illic potuiſſet eſſe fraus, ſed ſancta eſſet inter homines fides, nulla fuiſſet virtus, iurare: ſed tamen quia inde deiectus, factus eſt omnis homo mendax, fidesq; ſubinde humana adeò eſt debilitata, vt non per ſe ſatis ſit ad animum creditoris confirmandum, beneficio Dei cōceſſum nobis eſt iuramentum, quod eidem fidei noſtræ roborandæ neceſſarium erat. Vnde quod ait Chriſtus, Sit ſermo veſter eſt eſt, non non: id eſt, quod verum eſt, ſimpliciter affirmate: & quod falſum, ſimpliciter negate: ſynceritatem in qua Deus naturam noſtram creauit, & quam nos ſemper deberemus imitari deſignat. Quòd autem ſubiecit, quod amplius eſt, à malo eſt, Auguſtino interprete, non ſonat malum culpæ, quaſi citra delictum nunquàm iurare liceat: ſed malum pœnæ, id eſt iuramentum ab illa originis labe deſcendere per quā homines authoritatem ſuam perdiderunt vt non illis habeatur citra iuramentum integra fides. Quocir- *Auguſtinus* cà iuramentum, vt ait Auguſt. à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit. Vel quod forſan nomini germaniùs alludit, iuſiurandi nomen inde deriuatur quòd *Iuramentum à iure trahitū* id quod iuratur pro lege habendum eſt, ac velut ius, ſic ſanctè ſeruādum, eo quòd Deū ipſum pro teſte veritatis conſtituis. Quo fit vt Deo ipſi iniuria fiat ſi poſt iuramentum *Paulus.* teſtimonium aliud exquiras. Vnde Paulus ad Hebræ. 6. Iuramentum, inquit, eſt omnis controuerſiæ finis ad confirmationē. Quare Iuriſconſult. in cap. tituli, de iureiurando. ff. Maximum inquit remedium expediēdarum litium in vſum venit iuſiurandi religio. *Cicero.* Et in lib. de Offic. Cicero: Nullum vinculum ad ſtringendum fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. ¶ Habemus ergò ſenſum huius præcepti ſic eſſe negatiuum vt legitimam iurandi religionem permittat. Supereſt ergò explicare comites qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honeſtatis cuſtodiunt. Hi nanq; tres ſunt numero, quos *Tres comites iuramēti* Hierem. cap. 4. diuinitùs afflatus deprompſit: vbi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia. Vbi Hierony- *Hieronym.* mus, animaduertendum inquit quòd iuſiurandum hos habet comites, veritatem, iudiciū, atq; iuſtitiam. Obidq; vbicūq; iſtorum aliquod abfuerit, periurium eſt, tametſi diuerſa ratione. Enimuerò iuſiurandum cui deeſt veritas, maximè propriè eſt periurium: cui autem abeſt iuſtitia, id, licèt verum ſit, nihilo minùs eſt iniquum: ideoq; ſubinde periurium, quòd qui rem iniuſtam ſub iuramento pollicetur, id iurat quod non debet implere: eademq; fit ratione periurus, ſiue poſteà adimpleat, ſiue ſecùs. Attamen iuramentum quod abſq; diſcretione & iudicio fit, quanuis ſit verum ac de re iuſta, eſt nihilo minùs temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij.

Tres gradus vanitatis. ¶ Ad rem ergò vt proximè accedamus vbi aſſumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine ſubnotantur. Vanum enim eſt quod fit fruſtrà, hoc eſt quod ſuo caret fine: iuramentum ergò falſum in primo eſt gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla eſt, & ſubſtantia iuramenti: atq; adeò ſic vanum eſt, vt auellanæ teſta, nucleo vacua. Iuramentum autem iniquum, nempè cùm res iuras te facturum iniuſtas: vt homicidium, aut furtum: eò vanum eſt quòd ornamento iuſtitiæ vacat. Quocircà non ſolùm nō obligat, imò peccatum eſt illud implere. Obidq; tota eius iniquitas de qualitate iuſtitiæ quæ eſt in obiecto penſanda eſt. Vt ſi iuraſti peccatum mortale patrare, iuramentū eſt mortale, ſiue id perpetres ſiue non perpetres. Si autem iocoſè mentiri iuraſti, iuramentum eſt veniale: eò quòd illud implere non peius quàm veniale eſt. *Obiectio.* Quòd ſi arguas: Si quis non impleat, falſum iurauit: iurare autē falſum in quocunq; indiuiduo eſt mortale: ergò iuramentum de re ve- *Solutio.* niali erit mortale. Negatur Minor. Nam iuramentum promiſſorium nō implere, tunc prorſus eſt peccatum, quando eſt obligatorium: quando verò non obligat, licèt nō implens tunc oſtendat & efficiat iuramentum fuiſſe falſum: tamē quia tunc nullatenùs peccat, non inde penſanda eſt malitia iuramenti, ſed ex ipſo actu iurandi. qui ſi eius obiectum, peccatum eſt veniale, non erit peior quàm veniale. At verò iuramentum temerarium,

rium, ſcilicet quod & verum eſt & de re iuſta, ſed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanum eſt quòd neceſsitate caret, quæ iuramentum facit eſſe virtutem. Sed ob hoc ſolùm dicitur periurium, quòd qui vanè iurat, in periculo verſatur iurandi falſum. ¶ Per hoc grauitatem culpæ trium horum peierandi graduum rimari quiſq; facilè poteſt. In primis periurium primi generis, hoc eſt aſſertorium iuramentum falſi, non modò genere ſuo & obiecti ratione lethale crimen eſt, verùm in quocunq; indiuiduo. Quod enim genere ſuo ſit mortale, commune illi eſt cum reliquis Decalogi mandatis. Nam cū omnia ad iuſtitiam pertineant, reipublicæ neceſſariam, fit vt omnium obſeruantia ſit de neceſſitate ſalutis. At verò quòd in quocunq; indiuiduo ſit etiam mortale, ſingulare illi eſt inter omnia. Etenim licèt furtum genere ſuo ſit mortale: tamen leuitate materiæ, vt ſi obolum fureris, fit veniale. Attamen falſum iurare, etiam in re minima, vt ſi peieres te nō tangere calamum quem manu tenes: & pro quacunq; neceſsitate id facias, vtpote pro ſalute totius mundi, peccatum nihilo minùs mortale eſt: nam tam falſum eſt te nō tangere calamum, quàm ſi iuraſſes rem aliam grauiſsimam falſam. Adducere autem Deum in teſtem falſi, mortalis irreuerentia eſt. Iuramenti autem promiſſorij grauitatem iam nuper diximus ex obiecto eſſe perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id eſt quod nullam habet aliam vanitatem quàm quòd citra neceſsitatem & circunſpectionem fit, non eſt genere ſuo mortale, ſed tantùm veniale: vt ſi dum in conſpectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cùm res eſt leuiſsima, quam credere aut non credere nihil refert: aut dum alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. ¶ In iuramentorum autem frequentia præſentiſsimum ineſt periculum peierandi. Obidq; omni cura & vigilantia cauenda eſt immanis hæc beſtia. At verò per falſos iurare deos, quantumcunq; veritas & humana iuſtitia inſit, peccatum eſt idololatriæ. Vti autem infidelium iuramento, vt ait ad Publi. Auguſt. in caſu neceſsitatis licitum eſt.

Series & ordo grauitatis inter varia periuria.

Auguſtinus.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, expoſitiones illas interlineales nō eſſe literales, ſed myſticas. Vnde in odium Arrianorum expoſitum eſt, nomen Dei in vanum vſurpari, cùm Verbum incarnatum, quod per ſubſtantiam eſt nomen Dei, aſſeritur eſſe creatura. Altera verò expoſitio Deut. 5. ad infideles refertur, quorum impietas illa retunditur, quòd per ſaxa & ligna iurant, ac ſi ſint dij. ¶ Ad ſecundum iam reſponſum eſt nomen Dei nō tunc ſolùm pro nihilo vſurpari, quando temerariè citra iudicium & prudentiam iuratur, verùm & tunc peiùs, dum falſè aut iniuſtè deieratur. ¶ Ad tertium deniq; reſpondet S. Tho. quòd ſicut ei qui ſcientia aliqua primùm eruditur, communia triuialiaq; documenta primùm exhibentur: ſic & ordo requirebat vt communia ſtatim & quæ in vſu frequentiora ſunt, prohiberentur, per quæ homines ſeſe intelligerent grauioribus interdictos. Imò verò arbitror Deum idcircò exhorrendas blaſphemiarum formas non expreſsiſſe, quòd illas tacendo apertiùs expreſsit eò vſq; eſſe abominabiles vt neq; in lege eſſent nominandæ. Etenim qui Deum verum non cognoſcit, nihil mirum ſi ad falſos peruertatur: quòd tamen qui verum adorat, blaſphemijs illum dehoneſtet, citra vllam legis poſitionem patet quàm ſit nefandū. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditandum, ꝙ ad exaggerandam maieſtatem diuini nominis non ſolùm prohibetur vt per ipſum non peieretur, verùm nè vanè ore aſſumatur. Quare nō ſolùm ſub forma iurandi, verùm neq; in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo eſt vanè, eiúſve nomen ſine cauſa depromendum. Et quanuis multa ſint diuina nomina: tamen quia omnia ſunt eiuſdem virtutis, ſingulari numero dictum eſt, Non aſſumes nomen Dei in vanum. Tametſi Hebræi alium ſenſum ex hoc præcepto eruant. Nempè ꝙ illud nomen lege celeberrimū, Adonai, adorandum eſſet: nō tamen proferendum. Qua de cauſa illud nuncupabāt græcè Tetragrāmaton, id eſt, nomen quatuor literarum.

Ad ſecundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm tertium præceptum de ſanctificatione Sabbathi ſit rectè poſitum.

COnſequenter de tertio præcepto, quod eſt vltimum primæ tabulæ, pari modo quæritur an ſit congruenter poſitum. Et arguitur à parte negatiua. Aut intelligitur ſecundùm ſpiritualem ſenſum, aut ſecundùm literalem: ſecundùm ſpiritualem non

Primum argumentum à parte negatiua.

nõ eſt ſpeciale, ſed generalis omnium ratio. *Ambroſius.* Ait enim Ambro. Lucæ.13. de Archiſynagogo qui indignabatur Chriſtum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, ſed ſeruilia opera, id eſt, peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundùm autem literalem ſenſum eſt ceremoniale. Legitur enim Exod.31. Videte vt Sabbathum meum cuſtodiatis: quia ſignũ eſt inter me & vos in generationibus veſtris: hoc eſt rememoratiuum conditi à me mundi. præcepta autem Decalogi non ſunt generalia aut ceremonialia, ſed ſpecialia & moralia: ergò hoc præceptum minimè Decalogo congruit. *Argumen.2.* ℭ Secundò: Præcepta Decalogi omnia tanquàm iuris naturæ lege etiã Euangelica obſeruantur: Euangelici autem neque Sabbathum ſeruamus, neq; verò Dominicũ diem Iudaico more: quippe qui & cibos paramus & alia huiuſmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergò non propriè præceptũ hoc ad Decalogũ pertinet. *Argumen.3.* ℭ Tertiò: Cuiuſcunq; præcepti Decalogi tranſgreſsio eſt genere ſuo mortale piaculum: in veteri autem lege licebat citra Dei offenſam Sabbathum violare: circuncidebantur enim die octaua, etiam ſi incidiſſet Sabbathũ. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non ceſſauit Sabbathis. Aliaq; id genus fiebant licitè: ergò non eſt præceptum Decalogi. ℭ Contrà verò ſtat ſcripturæ ſacræ teſtimonium.

Ad quæſtionem tribus cõcluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima eſt: Præceptum ſanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco poſitum eſt, idq; affirmatiuum eſt. Probatur. *Probatio.* In inſtitutione religionis, vt dictum eſt, priùs debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veræ religionis radicitùs cõuelli: quæ quidem impedimenta ſunt idololatria atq; irreuerentia: illis autem cõuulſis conſequens erat vt præceptum religioſi famulatus adhiberetur: hoc autem eſt præceptum ſanctificandi Sabbathi: ergò congruenti loco collocatum eſt. *Secunda cõcluſio.* ℭ Secunda concluſio: Eodem tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandũ Deo. *Ratio pro cõcluſione.* Probatur. Diuinus cultus, tã interior eſt, vt meditatio & mentalis oratio, q̃ etiam exterior, vt ſacrificiorum oblatio: interior autẽ ſub exterarum rerum ſimilitudinibus nobis qui ſenſibiles ſumus proponitur: vt per ceremoniam thurificandi inſtruimur quemadmodùm orantis mens ſit in Deum eleuãda: ſecundùm illud Pſal. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: ergò & exterior cultus decuit pari modo per aliquod ſignum nobis ſignificari. ℭ Tertia concluſio. *Tertia concluſio.* Præceptum idem tertium appoſitiſsimè propoſitum nobis eſt ſub ſigno, creationis mundi commemoratiuo: vt ſcilicet quemadmodùm tunc die ſeptima requieuit Dominus ab opere quod patrauerat: ſic nos ſeptima quaq; die ab operibus ſeruilibus ceſſantes, tempus feriemus quod recolendis diuinis beneficijs ſit dedicatum. Probatur. Nam cùm *Oſtenditur concluſio.* bonorum omnium fundamentum ſit, eſſe, ſit vt beneficiorum primum, vnde reliqua omnia nobis prouenêre, fuerit noſtrî plaſmatio, mundiq; fabricatio, noſtri gratia cõditi. Quapropter eiuſdem memoria beneficij viã nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod.20. præmiſſo præcepto de ſanctificatione Sabbathi, pro cauſa ſubditur: quia ſex diebus fecit Deus cœlum & terram, & ſeptima die requieuit. ℭ Verùm tamen haud deſunt circa harum ſingulas concluſiones dubitandi argumenta. Etenim cõtra primã, quatenùs aſſerit præceptum hoc eſſe affirmatiuum, offertur forma ipſa præcepti, *Ratio cõtrà primam concluſionem.* quæ videtur non affirmatiua, ſed negatiua: ſicuti duorum præcedentiũ. Iubemur nanq; per illud in ſenſu literali nihil aliud quàm ceſſare ab opere ſeruili: ceſſare autem eſt abſtinere ab opere, id eſt, non operari: ſicuti ieiunare, eſt abſtinere à cibo, quod eſt non comedere. Sed ad hoc reſpondetur præceptum *Solutio.* eſſe affirmatiuũ, ſcilicet diem ſanctificare, id eſt, ſancto famulatui dedicare. Vnde Exod. 20. affirmatiuè ponitur: Memento vt diem Sabbathi ſanctifices. Sed forma ſanctificandi ſubditur: Non facies omne opus in eo, ſcilicet ſeruile, vt diuinis vacare queas. Idq; Eccleſiæ inſtituto confirmatur quæ generalem illum ſanctificandi modũ ſpeciatim expreſſit: iubens vt feſtis diebus audiremus ſacra. ℭ Difficiliores autem ambigendi occaſiones nobis offert ſecunda concluſio. Eſt enim prima omnium dubitatio vtrùm hoc præceptũ *Prima dubitatio.* exteriorem nobis tantùm cultum iubeat, an verò ſimul internum opus. Eſt enim Scotus *Scotus.* qui lib.3. diſt.37. ſentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus feſtis bonũ habere mentis actum circa Deum: nempè eius dilectionem. Id quod explicatiùs aſſeruerat eodem libro, diſtin.27. dicens, ſingulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri iſto pręcepto: vt ſcilicet tali tempore manere

vnuſ-

vnuſquiſq; debeat apud ſe, recolligendo ſe, & aſcendendo ad Deum ſuum. Vnde fit cõſequens vt teneatur tunc quiſq; conteri: vt modum etiam charitatis ſeruet: Conſequiturq́; ſubinde ſecundùm hanc opinionem, vt nomine ſeruilis operis à quo requieſcendum eſt, non ſolùm intelligantur mechanica opera, idq́; genus alia quibus homo homini ſeruit: verùm potiſsimè peccata quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Opinio fuit Iſychij quam ſuperiori articul. impugnabamus quòd hoc præceptum ſolùm faciat ſpiritualem ſenſum de ceſſatione à peccatis: Iſti autem & ſi non illum tantùm, tamen illum putant eſſe pręcipuum. Itáq; qui in die feſto peccat, pręter culpam quam in alio profeſto die contraheret, peccat rurſus feſtum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtranq́; confiteri tenetur, perinde ac ille qui in Eccleſia homicidium facit, atq; ille qui Monialem vitiat. Sententia eſt Alexan. Haleñ. 3. parte, quæſt. 32. membro 5. art. 2. vbi expreſsè in ſolutione ad quartum ait fornicationem in die feſto duplicem habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hanc opinionem diſcipuli eius docti ſunt. Imò eadem apparet eſſe ſententia Diui Thomæ in hoc articulo, inter ſoluendum tertiũ argumentum: vbi diſtinguit triplex ſeruile opus: ſcilicet quo homo ſeruit peccato, & quo ſecundùm corpus ſeruit homini, & quo ſeruit Deo. Et ſubdit quòd opera ſeruilia primo & ſecundo modo contrariantur obſeruantiæ Sabbathi, in quantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et ſubinfert quòd quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati quàm per opus corporale aliâs licitum, magis contra hoc præceptũ agit qui peccat in die feſto quàm qui aliud corporale opus licitum facit. Cui prætereà ſententiæ patrocinari apertè videtur Ambro. loco citato in primo argumento ſuper Lucam. Et Auguſt. in lib. de decem chordis: vbi ait, Meliùs faceret Iudeus in agro ſuo aliquid vtile, quàm ſi in theatro ſeditioſus exiſteret. Et meliùs fœminæ eorum die Sabbathi lanam facerent, quàm quòd tota die in neomenijs ſuis impudicè ſaltarent. Et, quod rem vehemẽtiùs vrget, ſubdit: Tibi autem, id eſt Chriſtiano dicitur vt obſerues ſpiritualiter Sabbathum in ſpe futuræ quietis quam tibi promittit Dominus: ſpes autem hæc non fit niſi per internam dilectionem.

Alexander Halenſis. *D. Thomas.* *Ambroſius.* *Auguſtinus.*

Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere. Primùm quòd cùm ſit affirmatiuum, vt dictum eſt, ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo gratior ſit ille qui intus in mente exhibetur, ad hunc potiſsimùm nos obligare videtur. Adde quòd cùm iure diuino aliquam ſanctificationem, vt nomen ſonat iubeat, neceſſe eſt illam etiã ſecluſa Eccleſiæ ſanctione deſignare: quæ tamẽ alia deſignari commodiùs nequit, quàm diuina dilectio per quã iuſtus ſanctificatur.

Prima ratio *Secunda ratio.*

¶ His veruntamen nihil obſtantibus reſponſio dubitationis huius legitima eſt, vim iſtius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, ſed ad exteriorem cultum extendi, vt concluſione. 2. quæ S. Thom. eſt adſtruximus. Probatur. Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quib⁹ cõcupiſcentiæ nomen expreſſum eſt, externa tãtũ opera iubent & prohibẽt: ergò & hoc pariter. Nulla enim eſt ratio cur iſtud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla fit mentio interni motus. ¶ Secũdò id apertè monſtrat Eccleſiaſticum inſtitutũ quo cultus hoc præcepto iuſſus per hoc determinatur, quod eſt miſſas audire: vt patet de conſe. diſt. 1. can. Miſſas. Quæ quidẽ præceptio à traditione vſq; & Canone Apoſtolorũ originem duxit, vt ibìdem patet, can. Omnes fideles. cùm ergò Eccleſia cultũ hoc præcepto incluſum perinde ſuo ſtatuto exprimeret atq; diuini præcepti confeſsionis tempus vt ſemel in anno fieret determinauit, & hæc ſua præceptio ad cultum nos tantùm externum arctet: palàm eſt iure diuino non eſſe illic alium contentum: quoniam aliâs, niſi illum explicaret, non fuiſſet fida diuini iuris interpres. Dixerim, Ad cultum tantùm externũ, vt illum tamen interiorem actum nõ excludã, à quo exterior proficiſcitur, ſcilicet velle audire Miſſam cum decenti reuerentia & attentione, vt ſit actus humanus: Non tamen nos cogit ad aliam ſeu dilectionem ſeu contritionem. Et confirmatur hæc ratio: quia vt receptiſsimus Eccleſię vſus habet, præter ceſſationem ab opere ſeruili nullus cultus eſt in præcepto diebus feſtis præter illum quem Eccleſia exprimit: temerarium ergò eſt ligamen aliud ſuperaddere.

Solutio prioris dubii. *Probat aſſertio præfata.* *Altera ratio eiuſdẽ aſſertionis.* *Cõfirmatio.*

¶ Tertiò arguitur: Præceptum dilectionis Dei, vt ſuprà dictum eſt, nõ eſt in Decalogo incluſum, ſed extra in fronte præfixum tanquam omniũ finis: ergò præcepta Decalogi diſtincta ſunt prorſus à pręcepto dilectionis.

Argumen. 3.

¶ Quartò

Argumen.4 ¶ Quartò arguitur. Finis præcepti, vt ſuprà monſtratũ eſt, non cadit ſub præcepto: quia præcepta non dantur niſi de medijs: ſicuti præceptum ieiunij non obligat ad carnis maceratione, ſed ad abſtinentiæ modum ab Eccleſia præſcriptum, licèt maceratio illa ſit finis: cùm ergò finis præceptorum Decalogi ſit diuina dilectio, fit vt illa ſub nullo illorũ
Argumen.5. comprehendatur. ¶ Et quintò eadem confirmatur concluſio: quia eiuſmodi præcepta non obligant ad charitatis modum, ſed poſſunt quantum ad ſubſtantiam operis extra charitatem impleri, ità vt euitetur peccatum: abſq; vlla ergò ratione, imò contra rationem ſingulare hoc adſcribitur huic præcepto, ꝙ obſeruari non poſsit ſine modo charitatis: & tamen contraria opinio id contendit, aſſeuêrans quòd in die feſto tenetur ſe homo ad
Argumen.6 gratiam diſponere. ¶ Sextò arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad contritionẽ. Eſt enim citra cõtrouerſiam religionis mandatum: contritio autem nõ eſt actus religionis, ſed pœnitentiæ quæ ſingularis eſt virtus,
Argumen.7 iuſtitiæ annexa. ¶ Præterea ſeptimò occurrit ſanè mihi ingentiſsimum argumentum cõtra hanc opinionem, quòd ſi hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atq; ad veram dilectionem Dei, impendiò quàm periculoſum eſſet quòd tot Eccleſia multiplicaret feſta: eſſet enim hoc Chriſtianorum animos irretire & in arctiſsimas anguſtias conijcere: nempè quòd tam crebrò ad rem tam ar
Argumen.8 duam teneremur. ¶ Deinde octauò arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad nõ peccandũ in die feſto, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia non in ſenſu ſpirituali & metaphorico, ſed ſecundùm planã literam intelligenda ſunt, vt cunctis eſt cõfeſsiſsimum: quia ſtylus mores inſtituendi nõ debet eſſe tranſlatitius, ſed planus: peccata verò non dicuntur ſeruilia opera in ſenſu literali, ſed per metaphoram: cùm ergò iubemur ceſſare ab opere ſeruili, nõ cohibemur niſi ab operibus quæ cõmuni vulgo ſeruilia nuncupantur: puta quibus homi
Cõfirmatio. nes hominibus ſeruiunt. Et hoc inde confirmatur quòd quantum ad ius diuinum attinet eadem eſt ſubſtantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, ſed ad illos externos cultus: ergò neq; nos niſi ad
Euaſio. noſtros. ¶ Sed ais, Propterea ꝙ dies feſtus tempus eſt ſacrum, quocunq; peccato contaminatur: ſicuti & locus ſacer. At contra hoc eſt manifeſtum argumentum quòd ſacrilegium non committitur niſi vel in perſonã ratione voti: vt ſi monachus vel ſacerdos fornicarius fuerit: vel ratione Eccleſiaſtici ſtatuti, vt ſi in loco ſacro vel ſanguis vel ſemen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit prætereà quòd neq; locus ſacer quolibet peccato contaminatur, niſi duobus his modis nominatis. Nam etſi in Eccleſia blaſphêmes vel peieres non committis ſacrilegium: cur ergò ſi id perpetres in die feſto? Colligamus ergò, peccatum in feſto cõmiſſum non eſſe ſacrilegium, atq; adeò circunſtantiam feſti non eſſe confeſſu neceſſariam: licèt accidentariè aggrauet, & ideò conſilium ſit eam confiteri. Neq; tale præceptum obligat ad alium actum interiorem quàm ad illum qui propter exteriorem eſt neceſſarius: ſcilicet verè audire Miſſam ea attentione vt ſit actus humanus. Tametſi cùm internus amor & diuinorũ meditatio, finis huius præcepti ſit, ad hoc maximè ſunt Chriſtiani feſtis diebus animandi & alliciendi: & vt à peccatis caueant. ¶ Sunt hîc autem qui claritatis (vt cenſent) gratia duos fines præcepti huius dignoſcant: nempè alterum immediatũ, qui eſt audire Miſſam, ad quem tenemur: alterũ verò mediatum, qui eſt mentis eleuatio per charitatẽ: ad quem minimè obligamur. Ego verò, licèt diſceptatio in nomine videatur verſari, illum priorem, non finem appellauerim, ſed ſubſtantiam præcepti. Habet enim duo membra: alterum negatiuum, quod eſt ceſſare à ſeruili opere: alterum verò affirmatiuum, quod eſt, cultus ab Eccleſia præſcriptus. Et hoc ſecundum eſt finis, nõ tam præcepti, quàm prioris eius membri. ¶ Igitur ad authoritatem S. Tho. reſpondetur quòd S. Thomas. cùm ait peccata aduerſari obſeruantiæ Sabbathi, non intelligit quantum ad ſubſtantiã præcepti, ſed quantum ad eius finem: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnatiùs obſiſtit peccatũ quàm opus ſeruile: ob idq; peius eſt fornicari in die feſto quàm cauare. Non quòd per fornicationem violetur feſtũ, ſed quòd peius per ſe peccatum ſit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipſum eſt quod ait Auguſt. Quod autem ibîdem ſubdit, ſcilicet Chriſtianis obſeruandũ eſſe Sabbathum ſpiritualiter, non dicit quaſi illa ſit ſubſtantia præcepti, vt qui ſic non ſeruauerit tranſgreſſor eius ſit: ſed quòd ille ſit modus, ſi ſeruandum eſt ad intentionem præcipientis,

pientis vt ſeruetur in ſpe futuræ quietis, quã nobis promittit Dominus. Et quòd iſte ſit ſenſus, patet manifeſtè: quoniam confert Chriſtianum illic cum Iudæo, dicens quòd Iudæus ſeruabat illud in figura: nos autem ſeruare debemus in ſpiritu. Et tamen quantum ad ſubſtantiam præcepti, eodem modo tenebantur illi ſicut nos: ſit ergò vt ille ſenſus ſpiritualis non ſit de ſubſtantia pręcepti. Ad verbum autem Ambroſij patebit ſuo loco reſponſio, vbi & mens D. Thom. apertior fiet. Ratio autem prior quam contrariæ opinioni ſubiecimus, id tantùm euincit quòd internus famulatus per charitatem ſit finis præcepti, inde tamen non conſequitur vt cadat ſub præcepto. Ad poſteriorem autem negatur, alium ſub hoc præcepto contineri cultum, quàm quem Eccleſia determinauit.

Tertiũ Decalogi præceptum partim eſt morale, partim ceremoniale.

¶ Circa tertiam concluſionem id tantùm animaduertendum eſt quòd hoc præceptũ partim morale eſt, partim verò ceremoniale. Iam enim ſuprà dictum eſt morale præceptum elici vt concluſionem de iure naturæ. Vnde cùm eodem iure teneantur quicunq; mortalium Deum colere, conſequens inde fit vt tempus aliquod debeant de alijs negotijs ſuccidere, eidemq; muneri dedicare. Nã ſecundùm ſapientem cuicunq; rei, naturæ iure, ſuũ debetur tempus: vt refectioni, ſomno, & alijs officijs. Quin age, ſuauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei. Et ſi nulla nos lex colendi Deum requiem indixiſſet aliquorum dierum, ratio ipſa naturæ, quæ lucem ad laborem retulit, & tenebras ad quietẽ, depoſcebat, vt dies aliquot feriaremur, quibus labores interpellando recrearemus animos. Cui ergò dies illos negotio mãcipare meliùs valuiſſemus, quàm Deo noſtro colendo? Et ideò ſuper hoc nulla poteſt eſſe Eccleſiæ diſpenſatio. Poteſt inquam Eccleſia, quæ iure poſitiuo dies feſtos ſtabiliuit, omnes, vt ſuprà diximus, vel tollere vel mutare: ſaltem factum teneret, licèt Spiritus ſanctus id non permitteret: quia pernicies eſſet. Haud tamẽ vlla fieri vnquam poteſt diſpenſatio quin homo tempus aliquod ſeu dies ſeu horas teneatur diuino cultui deputatos impendere. Quod autem dies iſti aut alij, feſti fiant, ceremoniale eſt: in quod ſubinde Eccleſia ius habet. Ceremonia autem omnis, figura eſt, aut commemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo præceptum hoc in ſenſu literali creationis beneficiũ, tanquã illius memoriale. In ſenſu autẽ allegorico præſignabat requiem Chriſti in ſepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quaſi tunc ab opere redemptionis requieuerit. Sed & in ſenſu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, ſignificat ceſſationem à peccatorũ operibus. Quare ſecundùm illum ſenſum nõ erat ſpeciale præceptum: ſed referebat generalem rationem omnium, quibus ab hac ſeruitute peccati arcemur. Ac demum in ſenſu anagogico ſignificabat ſempiternã requiẽ quæ nos manet in cœlo. Conſtituitur ego in Decalogo ſecundùm literalem moralemq; ſenſum. Vnde ob tam multiiugã Sabbathi ſignificationem, cùm aliæ complures eſſent in lege feſtorum ſolennitates, de hac ſola in Decalogo mentio habita eſt qua reliquæ cõprehenduntur. Nam cæterarum ſingulæ ob particulare beneficium fuerunt inſtitutæ: illud autem creationis fuit vniuerſale. De feſtis autem illius legis, & quemadmodùm illorum ſingulis ſingula noſtra reſpondeant, videbimus quæſtione proxima.

Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diẽ Dominicã.

¶ Atqui per hæc ratio liquet cur fuerit ab Eccleſia catholica à ſæculo vſq; Apoſtolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, altiùs mutata eſt in beneficium recreationis, quæ facta eſt à Chriſto per gratiã: hoc enim beneficiũ Dominica die reſurgendo abſoluit, quæ fuit in ſtatu gratiæ lux prima, infinitùm pręſtantior illa de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Pręterquàm quòd & dies illa prima creationis mundi, Dominica etiã fuit: quandoquidem ſeptima fuit Sabbathum.

Altera ratio

Figura autem allegorica Chriſti quieſcentis in ſepulchro, præſente veritate ceſſauit. Senſus autẽ anagogicus perpetuæ quietis cœleſtis multò aptiùs cõgruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mùndi curriculo hebdomadæ ſignificatur: immutabilis autem fœlicitatis æternitas ſignificantiùs exprimitur Dominica die.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentũ quod de authoritate Ambroſij procedebat reſpondetur, patrem illum myſticorum ſenſuum amatorẽ, intellectum eiuſmodi Iudęis obieciſſe, propterea ꝙ opera miſericordiæ in Sabbatho fieri non ferebant: & ideo cùm dixit illo præcepto peccatorum opera prohiberi, nõ id intellexit in ſenſu literali, in quo ſita eſt ſpecialis præcepti ſubſtantia: ſed in ſenſu tropologico, qui generalis eſt omnium præceptorum virtus.

Ad ſecundũ.

¶ Ad ſecundũ reſpondetur

detur quòd Sabbathi obſeruatio apud Iudæos erat figuralis:& ideò ſtrictiore religione illud ſeruabant: adeò vt neq; cibos igne poſſent parare: vt patet Exod.16.&.35. Nempe vt illã ceſſationẽ Dei à mundi fabrica ad viuũ exprimerent. Nam figura, cùm ſit rei ſignum, debet veritatem vſq; ad minima fidelisſimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum, ſed inſtitutione Eccleſiæ tum dies Dominicos, tum feſtos alios feriamur. Quapropter congruentiùs naturali iuri eiuſmodi feſta colimus: nempè vt & victui neceſſaria naturali more paremus. Et nobiſcum ſuper reliquis quæ neceſsitati naturæ ſeruiunt, faciliùs diſpenſetur.

Ad tertium argumentũ. ¶ In tertiò igitur argumento vaſtisſimus aperitur campus eorum quæ nobis diebus feſtis, tum licitè permittuntur, tum diſpenſatione indulgentur. Sunt enim vſque adeò multa, vt vix queant ſub numero comprehendi: ideoque tantummodò eorum capita teneri memoria poſſunt. Et primùm cùm in hoc præcepto aliquid ſit negatiuum, vt dictum eſt, id eſt ceſſare à ſeruili opere: atque alterum affirmatiuum, quod eſt ſacrum audire. Circa vtrunque perpendenda illa ſunt, quibus citra iniuriam violatur præceptum. Vnde primùm omnium ſupponenda eſt illa ſuprà tacta

Diſtinctio. diſtinctio ſancti Thom. quòd operum ſeruilium alia ſunt peccata, quibus dæmoni ſeruitur. Et hæc ſunt per omnia mandata vetita: ſignificata verò hoc ſingulari in ſenſu morali metaphorico. Alia verò ſunt quibus ſecundùm corpus homo homini ſeruit: vt mechanica. Et hæc ſunt iſto præcepto ad literam interdicta. Sed alia prætereà ſunt, quibus ſeruimus Deo, nempè quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeò non reſpuuntur iſto præcepto, vt ſint ad eius finem impẽdiò cõducentia. In hoc enim ab alijs ſeruilibus abſtinemus, vt inſeruiamus Deo.

Sex capita vnde poſſis internoſcere quæ liceant diebus feſtiuis. ¶ Sex ergò capita ſunt per quæ illa iudicare poſſumus quę Sabbathis licent.

Primum. Primum eſt hoc quod modò diximus: ſcilicet, ſi ſit ad Dei cultũ pertinens. Inter hæc autẽ ſunt gradus. Primum obtinent ſpiritualia quæ ab ſpiritu increato ſupernaturaliter nobis donantur: vt eſt ſacramentorum adminiſtratio: quibus gratia confertur, in qua vita ſpiritualis conſiſtit. Quapropter & antiqui circuncíſionem miniſtrabãt in Sabbatho, ſi octaua tunc incidiſſet dies. Vnde Chriſtus Ioannis.7. Circunciſionem homo accipit in Sabbatho, vt nõ ſoluatur lex Moyſi. Et nos quoq; omnia adminiſtramus ſacramẽta. Atq; illa inſuper quæ ad altaris miniſterium attinent exercemus: ſcilicet prædicamus, oramus, & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectionẽ conferunt. In ſecundo gradu ſunt illa corporalia in quibus cultus etiam per ſe cõſiſtit: vt erat antiquis arcam teſtamenti deferre: & nobis baiulare ſanctorum ſtatuas, crucem, & huiuſmodi in proceſsionibus. Ad hæc organis canere & alijs inſtrumẽtis, de quibus operibus illud intelligitur Matth.12. Sacerdotes in templo Sabbathum violãt, id eſt corpore labores exercent: & ſine crimine ſunt. In tertio gradu locantur illa quæ ſacrorum ſunt præparatoria. Sed hæc tripertita. Nam quædam adeò ſunt propinqua cultui vt ſine illis fieri nequeat: vt antiquitùs ſacerdotes animalia, quæ Deo litabantur, mactabant & torrebant: & nunc campanæ pulſantur. Alia verò ſunt quæ poſſunt præcedenti die fieri: & hęc non ſunt ſine cauſa in feſto facienda, ſed anteà præparanda: vt hoſtias coquere, & monumentorum apparatus extruere: niſi forſan continuatio feſtorum exigat vt in feſto fiãt. Sed tamen alia ſunt, non quidem per ſe, ſed accidentariè ad diuinum cultum ſpectantia, vt colere agros pauperculæ Eccleſiæ vel hoſpitalis: aut ad eius ſtructurã vectare lapides. Et hæc neq; ſine neceſsitate fieri in feſto debẽt, neq; ſine Prælati facultate: quãdoquidẽ opera ſunt verè ſeruilia: ideoq; licèt lex miſericordię in cauſa ſit diſpẽſandi, fieri tamẽ nõ debent abſq; epiſcopi diſpenſatione: vel ſaltẽ Parœciani, vbi ſic habet vſus.

Secundũ genus operum quæ in feſto licent. ¶ Secundũ autem genus operum quæ in feſto licent eſt ſpiritualium actionũ, quæ ab ſpiritu noſtro proficiſcuntur: vt docere, conſulere, & id genus alia. Seruile enim opus idẽ eſt quod corporale. Nam corpus eſt quod animæ ſeruit: quare quæ ad animam attinent, non connumerantur ſeruilibus. Attamen nõ inde infertur mechanicarum artium exercitium in feſto eſſe permiſſum, & ſi artes illæ intellectuales quoq; ſint. Quoniam non de ſuo tantùm principio, verùm & de fine penſanda eſt ſpiritualiũ ratio. Scientiæ ergò quarum finis eſt intellectũ illuminare, ſpirituales ſunt: illæ verò quarũ finis in fabricato opere poſitus eſt, quod manibus cõficitur, obidq; mechanicæ dicuntur, ſeruiles habentur. At verò ſunt nõnulla ſpiritualia quæ eccleſia bona cauſa in feſtis interdixit, vt ius dicere, & cauſas agere, & iuramentum ſolenniter in iudicio niſi cauſa pacis præſtare: vt patet extrà, de ferijs,

cap.omnes dies.& cap.conqueſtus.Tametſi hæc ingruenti atroci extraq; ordinario crimine diſpenſationem quoq; admittant. Vt ſi publicus latro, aut maieſtatis læſor caperetur in feſto,liceret eum ſubitò in ſupplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in ſolẽni feſto ſolent igni admoueri.

Tertium genus.

¶ Tertiũ genus & caput eiuſmodi licitorũ operum eſt quæ quanq̃ ſint corporalia, non tamen ſunt propriè ſeruilia.Nam inter corporalia quædam extãt genere ſuo ſeruilia, quorum exemplũ in mechanicis poſitum eſt:quædam verò genere ſuo libera, vt artium liberalium opera, qualis eſt muſica, & figuras geometricas in abaco ducere:quæ certum eſt licêre in feſtis. Quædam autem ſunt & liberis & ſeruis communia:de quibus dubium eſt an liceant: vt ſunt ſcribere,itinerari,venari.&c.Et quidem ſi ſcribere ad id duntaxat reducatur quod eſt cum abſentibus loqui:vt ſcribere epiſtolas,aut orationes habendas ad populum,aut prælegendas lectiones, liquet eſſe licitum:ſi autem ad opus ſeruile vergat, vt ſtata mercede tranſſcribere,aut alia ratione calamo mereri,id minimè fas eſt:itinerari autem audita Miſſa, maximè illis qui in itinere ſunt, mos quarũdam prouinciarum admittit. Sed animi gratia venatum ire, claret non eſſe ſeruile opus.

Quarta cauſa.

¶ Quarta cauſa perquam nefas nõ eſt operari in feſto,ſubiungitur neceſsitas. Primùm illorũ quæ ad diuinũ victum pertinẽt, hoc eſt ad condiendos cibos igneq; parandos:qualis eſt coquorũ opera, & eorum qui paſtillos farciũt,& laniorũ ac macellariorũ. Piſtores autẽ non excuſantur,neq; furnarij: nã panis poteſt pridie feſti cõfici. Niſi tãtus eſſet feſtorũ cõcurſus,qui id exigeret. Secundò & neceſsitate ſalutis corporeæ excuſant medici, pharmacopolæ, & ſanguinis miſſores. Et qui fugiũt propria pericula,exemplo Heliæ qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Chriſt⁹ Ioã.7.Mihi indignamini quia totũ hominẽ ſanũ feci in Sabbatho. At verò pharmacopolæ nõ excuſantur niſi ſecundũ neceſsitatem diei præſentis.Eſt enim ſeruilis ars quã ſola neceſsitas facit in feſto licitam. Tertiò & neceſsitas cõmunis ſalutis reipublicę excuſat milites in bello:& qui illic aggeres & vallũ ducunt.Et qui quoſuis alios labores perferũt.Qua ratione vt legitur.1. Maccha.2. Macchabęi hoſtile pręliũ ſabbathis propulſare prudẽter decreuerũt. Deinde & propter particulares neceſsitates licita ſunt opera in feſto.Vnde Deut.22.Non videbis ouẽ fratris tui aut ouẽ errantẽ & præteribis, ſed reduces fratri tuo.Cui alluſit ChriſtusMatth.12.Quis erit ex vobis homo qui habet vnã ouẽ: & ſi ceciderit in ſabbatho in foueã nónne tenebit & leuabit eã? Et per id excuſamur dũ conflagrationibus occurrimus,& inundationibus. Quin etiã tẽpore meſsis flãte aura iuſtè perpurgãtur grana. Imò verò vbi aëris inclemẽtia timetur poſſunt & areę teri:atq; etiã,licèt hoc nõ tam facilè ſit permittendũ, & ſegetes meti.Quãuis in his caſibus,vbi ambigitur an neceſsitas vrgeat,cõſultius eſt Antiſtitẽ adire vel ſaltẽ parœcianũ,per quẽ hęc liceant.Atq; ex hoc capite excuſantur etiã illi qui munia reipublicę neceſſaria exercẽt,quę nõ poſſunt ſine graui iactura feſtis oĩbus interpolari. Qualia exercẽt nautæ,curſores, muliones,& qui iſtis ſeruiunt, vt mareſchalci veterinarij, qui ſoleis ferreis beſtias calceãt.Et qui furnos cõflandi vitri accendunt. Sunt qui & eandẽ facultatẽ illis faciũt,qui lateres coquũt & calcẽ.Sed in his nõ tantũ video neceſsitatis.Adde ꝙ & propter reipublicę ornatũ licet opificibus in feſtis operari,vt in torneamẽtis. Tametſi ſalubrius ſemper ſit diſpenſationẽ procurare.Atqui ſicut neceſsitas immunes facit à trãſgreſsione legis cõmunis,ſic & à trãſgreſſione particularis. Licet em̃ aduocatis in feſto iudices informare:& inſtante neceſsitate etiã ſcribis aliquos actus agere.

Quinta cauſa.

¶ Quinta cauſa quę à trãſgreſsione feſti operarios excipit eſt Eccleſiæ cõceſsio.Indulget enim Alexã.3. ca.licèt.de ferijs,vt poſsint in feſtis piſcatores haleces piſcari.Et idẽ eſt de thynnis atq; alijs piſcibus qui ſolo vno anni tẽpore eodẽq; breui capiũtur. ¶ Sextũ deniq; excuſationis caput eſt cõſuetudo.Prohibetur in dict. ca.oẽs. de ferijs,mercatus fieri in feſto. Sed iã creberrima cõſuetudo eſt nundinas in feſto celebrari. Conſuetudines autẽ tũc à culpa liberant, quãdo ſunt rationi cõgruentes,& prælatorũ cõſenſu introductæ, & antiquitate receptæ.

Quibus de cauſis poſsit quis citra noxam die feſto nõ intereſſe ſacru.

¶ Ecce de mẽbro negatiuo huius præcepti, quod eſt ceſſare ab opere ſeruili. Affirmatiuum autem,quod eſt audire ſacrũ, venerantiùs obſeruandũ eſt,neq; quacunq; de cauſa omittendum,niſi ſit valde vrgens:vt ſi cauſa ſit fugiendi periculum mortis:aut ſeruiendi infirmis, qui citra periculũ relinqui ſoli nequeunt: aut ſi timeretur puellæ raptus,& ſimilia. Quanuis & in hoc inualeſcere poſsit conſuetudo. Vbi enim in more eſt nubiles puellas non exire in publicum,nullam contrahunt culpam non prodeuntes in templũ.

Quin

Quin verò ſi mater aduerſum quidpiam filiæ timeret, poſſet domi manere eius cuſtos. Et præterea ſi maritus zelotypia æſtuans vxorem cohibeat nè in ſacrum progrediatur, parêre ipſa tenetur. Et pariter ſerui & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licèt ſacrum non audiant. In ipſum autem herum refundetur noxia ſi abſque cauſa ſeruum impediat, quo minùs Miſſam audiat. ℭ Id autem quod in præſentiarum occaſionem quibuſdam hæſitandi offert, eſt vtrùm illa omnia quæ dicta ſunt in die feſto licêre, illicita ob id fiant, quòd pro mercede exhibentur. Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quòd qui præcipua intentione ob mercedem operantur in feſto, ipſius ſunt transgreſſores: ſi autem officium ſuum propter neceſsitatem potiſsimè præſtent, licet eis acceſſorium ſtipendium recipere. Imò alij cenſent quòd qui diues eſt, tenetur in feſto gratis opera miſericordiæ facere. Iſtorum autem ſcrupulus hoc habet, ſi vllum habet, fundamentum, quod opus ſeruile eſt illud quod fit in obſequium alterius: qui autem mercede operatur, alteri ceu ſeruus obſequitur: fit ergò illud opus ſeruile. Nam quando neceſsitas in cauſa eſt vt opera in feſto ſint licita, eò eſt quòd illa tunc opera liberis cum ſeruis communia ſunt. Si ergò pacta mercede efficiuntur ſeruilia, fient ſubinde illicita. ℭ At verò citra vllum ſcrupulũ, quod articulo præſenti etiã Caietañ. agnouit, quoduis opus quod vel propter neceſsitatem, vel propter conſuetudinem, vel propter quamcunque cauſarum quæ modò à nobis recenſitæ ſunt, licitum in feſto eſt, manet perinde iuſtum: quanuis non fiat niſi præcipuo mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus ſeruile: ſiquidem & liberorum opera, qualis eſt negotiatio, & muſica, & venatio, & militatio, & ſimilia, propoſitam ſibi habent mercedem. Et vice verſa, ſeruile opus gratis etiam impendi conſueuit: vt opus mechanicum. Neque hoc quod eſt alteri obſequi, conſtituit ſeruile opus. Nam & liberorum opera fieri ſolent in obſequiũ alterius. Et econuerſò ſeruilia in obſequium ipſius artificis. ℭ Præterea arguitur. Famuli ſtipendia recipiunt pro famulatu etiam in feſto impenſo: Quin verò muſici præcipuè ſeruiunt in feſtis atque in Eccleſijs pro mercede. ℭ Poſt hæc arguitur. Quãuis opera in die feſto ſint neceſſaria, non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præſtare: quia non ſunt neceſſaria propter inopiam perſonarum, ſed ex natura rei, vt in ſuperioribus exemplis patet: ergò illa licitè poſſunt ſolùm propter mercedem exequi, aliter non facturi. Poſſuntque perinde de pretio paciſci. Nullatenùs ergò ratione mercedis aut præmij perpendendũ eſt quódnam ſit ſeruile opus, quod verò minimè: ſed per capitales cauſas paulò antè commemoratas. Itáque ſi docere ſcientiam licitum de ſe eſt in feſto, licebit etiam operarum pretium exigere. Et pariter aduocatus ſi conſilium reſpondeat in feſto. Idemq́; cenſeto de Medicis & de alijs infirmorum adminiſtris. ℭ Ex quo fit neque ſtudere in die feſto lucri cauſa, illicitum eſſe. Nam aliâs etiam ſcholares ius violarent ſi in feſto literis vacarent: nam plerique id faciunt ſpe lucri. Et nihil refert lucrúmne poſt longum tempus expectes, an in præſenti recipias. Neque refert doctór ne & aduocatus diues ſit, an pauper. Tametſi diuitibus conſilium ſit dies feſtos aut diuinis dicare, aut cauſis pauperum largiri.

Quorundã ſcrupulus. *Ratio dubitandi.* *Solutio.* *Caietanus.* *Prima ratio* *Secunda ratio.*

ARTICVLVS. V.

Vtrùm quartum præceptum de honorandis parentibus congruè tradatur.

DIVTIVS nos præcedentes quæſtiones remoratæ ſunt. Hæc autem de quarto præcepto facilimæ expeditionis eſt. Arguitur nihilo minùs de more quòd non fuerit congruè poſitum. Præceptum quantum ad pietatem attinet quæ eſt pars iuſtitiæ, non quidem directa eius ſpecies eſt, ſed potentialis. Sunt autem multæ aliæ ſimiles iuſtitiæ partes, vt habes apud ſanctum Thomam. 2. 2. quæſtio. 80. vt obſeruantia, gratia, veritas. &c. non ergò hoc tantùm debuit poni affirmatiuum præceptum, ſed ſimilium virtutum inſuper alia. ℭ Secundò, non ſolùm parentibus, verùm & patriæ & ſanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergò mancum fuit præceptum quod ſolos parentes colere iubet. ℭ Tertiò, neque parentibus ſolus debetur honor, verùm & ſuſtentatio: ergò & in hoc fuit etiam mutilum, quòd ſolum honorem expreſsit. ℭ Quartò, neque cauſa illi ſubiuncta,

Argumen. 1. *D. Thomas.* *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Argumen. 4*

iuncta, videlicet quòd parentibus morigeri erunt longæui ſuper terram, vt legitur Exodi. 20. in vniuerſum verum habet: inuenias enim parentibus obedientes, eoſdemque tenera ætate luce ſublatos: videaſque contrà multos rebelles qui longo fruuntur ſenio: non ergò congruenter poſitum eſt. ¶ In contrarium facit ſcripturæ authoritas.

Concluſio reſponſiua. QVæſtioni vna ſatis eſt concluſio breuiſsima. Congruentiſsimè tribus præceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus ſubiunctum eſt. *Probatio.* Probatur. Præcepta primæ tabulæ dilectionem Dei, vt dictum eſt, commendant: & præcepta ſecundæ, dilectionem proximi: inter proximos autem maximè proximi ſunt parentes, quippe quibus id quod ſumus ſecundùm Deum debemus. Sunt enim particulare principium noſtri: ſicuti Deus vniuerſale omnium: ergò locus huic præcepto debitus, proximus loco eſt diligendi Deum. Eſt enim pietas in parentes illi quæ Deo debetur adeò affinis, vt. 8. Ethicorum Ariſtot. *Ariſtot.* compoſitè dixerit, Dijs & parentibus nemi- *Cicero.* nem poſſe æqualia rependere. Et Cicero in Oratione poſt reditum: Parentes, inquit, chariſsimos habere debemus, quòd ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt. In primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

Ad primum argumentũ. CIRCA materiam ergò primi argumenti id animaduertendum eſt, quod in capite libri octaui luculentiùs expoſuimus: videlicet partes iuſtitiæ alias eſſe ſpecificas, vt diſtributiuam, & commutatiuam: alias verò potentiales, hoc eſt illi annexas: vt puta quæ cùm non integram habeant rationem iuſtitiæ, non directè ei ſubduntur, ſed tamen propter aliquid vtrique commune reducuntur ad illam. Ratio nanque iuſtitiæ eſt eſſe ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergò conuenit cum iuſtitia, quia eſt ad alterum, puta ad Deum: cui tamen nequimus æquale reddere. Atque in hoc deficit à iuſtitia. Ad religionem autem ſpectant præcepta primæ tabulæ, quæ eſt virtus annexa iuſtitiæ. Pari ratione pietas quæ eſt ad parentes, quibus æquale reddere non poſſumus, eſt pars potentialis iuſtitiæ. Et ſimiliter obſeruantia: quæ eſt reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neque virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, vt. 2. Ethicorum eſt apud Ariſtot. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur: ſicuti ſuprà in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite conſurge. Liberalitas autem alio poplite claudicat nè ſit prorſus iuſtitia: nempè quòd in beneficijs conferendis verſatur quæ non ſunt debita: ſicuti & gratia quæ non ratione debiti, ſed ratione honeſtatis beneficia repenſat. Hæc ergò omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim ſuperiori quæſtione dictum eſt in Decalogo illa præciſè debuiſſe locari, quæ abſque vllo ſapientum officio elicere ex naturæ principijs ratio poſſet, niſi vbi nubila eſſet: hæc autem nonnullo ſapientum adminiculo opùs habent, quò plenè percipiantur. Præterquàm quòd filiorum debitum ad parentes cunctis eſt mortalibus commune: reliqua verò, ſpecialia: ſub generali verò ſpecialia militant. ¶ Ad ſecundum ad eundem propè modum reſpondetur, quòd ratio quare patriæ, & ſanguine agnatis, atque alijs neceſſarijs noſtris debitores ſum⁹, parentes fuêre, qui nos tali loco & ſanguine genuerunt: & ideò cùm præcepta Decalogi, vt dictum eſt, ſint prima legis principia, abundè parentes pro cunctis nominati ſunt. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et eòdem reducitur ſolutio tertij argumenti, nempè quòd honor parentibus à cunctis filijs per ſe debetur, ſiue locupletes ſint ſiue egeni. *Ad tertium argumentũ.* Suſtentatio verò accidit vt debeatur dum parentes egent: ad ea autem quæ ſunt per ſe ea reducuntur quæ accidunt. ¶ Ad quartum demum reſpondetur, congruentiſsimum, vt ſuperiori quæſtione expoſuimus, propoſitum fuiſſe huic mandato præmium longæuæ vitæ: tranſgreſſorique, ſupplicium breuis. *Ad quartũ argumentũ.* Vnde Paul. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt: promiſsionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Nam cùm vitam à parentibus ſecundùm Deum ſuſceperimus, qui gratus illis eſt, meretur non ſolùm æterna potiri, verùm & temporalem ſibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Obidque adeò Solon, vt Cicero pro Sexto Amerino refert, nullum parricidijs ſupplicium conſtituit: cuius cauſam interrogatus reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Romani autem intelligentes, nihil eſſe tam ſanctum, quod aliquando non violaret audacia: ſupplicium in parricidas, quàm maximè congruens excogitârunt: nempè vt in culeum

inſuti

inſuti in flumen deijcerentur : vt his rebus omnibus de repentè carerent : nempe elementis ac beſtijs, ex quibus omnia nata eſſe feruntur. Videlicet nè cœlum viderent, nec ſolem, neq; verò aquam tangerent, neq; aërem ad reſpirandum : neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeò obijcerentur feris aut beſtijs, nè videlicet tactu ſuo aut elementum aliquod aut beſtiam polluerent, qui ſeſe immaniſsimo ſcelere polluiſſent. At verò quoniã neq; præſentia hæc labentiaque bona ſub merito cadunt, neque aduerſa mala ſatis ſunt ad expianda piacula, fit vt Deus occulto iudicio quandoq; ſinat vt & boni exiguo hoc præmio careant, & mali, ſupplicio: quippe quibus auctiora in altero manent ſæculo.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm ſex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

DE reliquis ſex præceptis ſatis ſuprà dictum eſt : ſed nè ab ordine illa excludamus, arguitur quòd non ſint ſufficienter tradita. *Argumen.1.* Primùm ſic: Alia ſunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falſum teſtimonium nocumenta quæ ciuibus inferuntur: diminutus ergò fuit numerus.

Argumen.2. ¶ Secundò. Concupiſcentia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro ſenſualitatis motu, *[illegible].* ſecundùm illud Iacobi.4. vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiſcentijs, quæ militãt in membris veſtris? aut pro voluntatis conſenſu, vbi peccati ratio conſummatur, & pariter virtutis ac meriti, ſecũdùm illud Sapien. 6. Concupiſcentia ſapientiæ perducit ad regnum perpetuum : ſed prior quidem prohiberi non potuit: quia naturæ corruptæ naturale eſt cum ratione pugnare: ſecundùm illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: aliâs ſenſualitatis commotiones eſſent mortalia peccamina: quod eſt falſum. Secunda verò vno quodlibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidium, vnà prohibet & eius voluntatem: nihil ergò opus habuit peculiari mandato.

Argumen.3. ¶ Tertiò denique, Homicidium adulterio & furto grauitate antecellit: non autem ſeorſum prohibita eſt eius cupiditas: non ergò erat cur aliorum concupiſcentiæ ſeorſum inhiberentur. ¶ A parte contraria pugnat authoritas ipſa legis.

AD quæſtionem poſt ea quæ ſuperiùs explicata ſunt perfacilis eſt reſponſio, *Concluſio reſponſiua.* quæ vnica concluſione continetur. Sex præcepta debita ratione prohibitionis tenore poſita ſunt. *Probatio.* Probatur. Duæ ſunt partes iuſtitiæ, facere bonum, à maloq; recedere. Primum autem non cunctis promiſcuè per ſe debetur, ſed perſonis certis: cui autem potiſsimùm debetur, eſt Deus, & ſecundùm illum parentes: ſed tamen iniurijs & vi minimè lædere, omnibus debitum eſt: obidque poſt primam tabulam quartumq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optimè nocumenta reſpectu omnium in vniuerſum prohibentur. De diſtinctione autem, numero, ordine, & traditione eorum, deque ſingulorum grauitate, ſatis ſuperque quæſtione ſuperiori diſſertum eſt. *Scrupulus.* Quòd ſi de numero adhuc hæreas, eò ꝙ cùm alia multa præterquàm parentibus & conſanguineis, alijs etiam debeantur, ſecundùm verbum Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributũ. &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta. *Solutio.* Reſpondetur quòd cùm Decalogus primordia ſolummodò contineat legis, non decebat in ipſo nobis tradi niſi ea quæ vniuerſis mortalibus communi ratione debita ſunt: & talis eſt honor quem debemus parentibus. Ad reliquos verò non vna, ſed diuerſis rationibus contrahuntur debita, & ideò non erat illis opus ſpeciali præcepto: ſed ſatis erat generalis iuſtitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui ſuum. ¶ Atq; per hoc documentum liquet id quod quæſtione. 3. contra Burgenſem ſuper Leuit. 19. adnotauimus: qui contra ſanctum Thomam, imò contra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat eſſe omnibus commune atque notiſsimum: propterea ſcilicet quòd amicitia non fuit philoſophis comperta reſpectu omnium, ſed tantùm reſpectu ſtudioſorum. Eſt enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quòd cùm præceptum dilectionis proximi includat, & benefacere, & non malefacere, prius eſt notiſsimum: non quidem reſpectu omnium proximorum, ſed reſpectu certi generis, ſcilicet parentum: poſterius verò reſpectu omnium: & ideò ex eodẽ principio ſolùm elicitur quartum

tum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd cùm nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius eſt non potuerint certo numero colligi, conſultum fuit, ac perinde decôrum, capita tantùm poni, quibus alia cohærent membra. Quicquid enim detrimenti alteri inferas, aut perſonæ illud impingis: & id rerum genus ad homicidium reducitur: aut perſonæ coniunctæ per modum libidinis: & hæc referuntur ad adulterium. Damna autem in rebus data, ſiue per vſuram, ſiue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendent. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra verba peccatur: vt ſunt mendacia, & detractiones, & verbales contumeliæ, ad falſum teſtimonium. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, nomine concupiſcentiæ non prohiberi ſenſualitatis inſultus atque illecebras: ſed voluntatis conſenſus, vbi ſubeſt peccatum, ſecundùm verbum Chriſti, Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Et quanuis vno quolibet præcepto vnà & res & eius cupîdo prohibeatur: expoſcebat tamen ſingularis neceſsitas vt ſpeciatim concupiſcentia alienæ vxoris, atq; alienarum rerum exprimeretur propter rationem quam ſuperiori quæſtione, articulo. 5. declarauimus: nempè quòd aliorum peccatorum obiecta non per ſe ad concupiſcentiam illectant: ſed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidium propter vindictam, quæ ex odio naſcitur: & propter iram. Quare in illis ſufficit res ipſas prohiberi: ea verò quæ ad concupiſcentiam carnis & oculorum ſpectant, per ſe animum pelliciunt: atque adeò non ſolùm in abſtinendo ab illis difficultas eſt, verùm & noua in refrænanda concupiſcentia: obidq; præter opus, conſultum fuit & cupidines ſingularibus prohibitionibus interdici.

Ad ſecundũ argumentũ.

QVAESTIO QVINTA,

De præceptis ceremonialibus.

S. Thom. 1. 2. q. 101. & . 2. & . 3.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ceremonialia præcepta quadrifida fuerint, ſcilicet ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſeruantiæ.

ETSI FVNCTIO noſtra fuerit Diuũ Thomam explicando amplificare, tamen in his ceremonialium ac iudicialium quæſtionibus diuerſa erit. Adeò enim copioſè & diſertè cuncta ipſe explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extendi ampliùs vel elucidari. Igitur vt ſummatim compendium faciamus, primò quæritur an ceremonialia quadrifida partitione diuidantur, ſcilicet in ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſeruantias. Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione diſtribuerentur, id maximè eſſet quod ceremonialia ad diuinum attinebant cultum, vt nomina ipſa ſacrificiorum & ſacrorum deſignant. Erant autem aliqua ceremonialia quæ nihil ad cultum Dei referre videbantur, vt abſtinentia ciborum quæ præcipiebatur Leuit. 11. & abſtinentia à veſtimẽtis, ſcilicet nè veſtem duobus cõtextam, hoc eſt lana & lino, vllus indueret, vt Leuitic. 19. cautum erat: ergò non omnes ceremoniæ cultui ſeruiebant. ¶ Secundò ſi ſacrificia illa, & ſacramenta, atque obſeruantiæ alicui erant vſui accommoda, maximè vt rerum aliquarum eſſent figuræ, ſecundùm verbum Pauli, omnia in figura contingebant illis: id autem nequâquam legi congruebat: vtpote quæ vt Auguſt. 4. de doctrina Chriſtiana au thor eſt, & ſuprà citatus Iſidôrus, manifeſta eſſe debet & cunctis peruia: cùm illa quæ figurarum myſterijs tecta ſunt theatricam potiùs ænigmaticamq; repræſentationem præ ſe ferant, quàm legis claritudinem: haud ergò decuit eſſe figuralia. ¶ Tertiò, legis ſynceritas ſimplicitatis præceptorum amatrix eſt, multitudiniſq; expultrix. Eſt enim præceptorum multitudo ſarcina potiùs & ruinę occaſio quàm adminiculum ad virtutem: ſecundùm

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Paulus.

Auguſtinus.

Argumen. 3.

ſecundùm illud Petri Actu.15. Quid tentatis demum imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus: caueri ergò illa debuit ceremoniarum turba. ¶ Quartò, ceremoniæ illæ, Chriſti erant vmbra & prognoſticum: ſacrificia autem abundè præſignabant Chriſtum, qui ſecundùm Apoſtolum ad Ephe.5. ſacrificium ſe obtulit & oblationem & hoſtiam: in noua autem lege ſacrificium ipſum altaris ſimul eſt & ſacramentorum, idemq; potiſsimùm, atque idipſum dicitur ſacrum, omniaq; ſacrificia & ſacramenta ſunt quædam obſeruantiæ: non ergò opùs illa eſt quadrifaria diſtinctione. Aliâs deberent & alia ſuperaddi membra: puta ſolennitates, oblationes, atq; id genus multa. ¶ In contrarium autem eſt quòd lex illa de his omnibus meminit.

Argumen.4

AD quæſtionem iuxta numerum argumentorum quatuor concluſionibus reſpondetur. Prima eſt. Ceremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebant: ſic enim. q.2. tres præceptorum ordines ſecreuimus, quòd moralia ex principijs naturæ, ceu concluſiones eliciuntur. Ceremonialia verò & iudicialia, nō concluſiones, ſed ſpeciales determinationes ſunt generalium præceptorum quæ arbitramento quodam ſtatuuntur. Ceremonialia quidem circa religionem quæ nos ordinat in Deum: iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuium ſecundùm charitatem proximi. Eſt enim naturale pręceptū, vt Deus colatur. Quòd autem vel hoc vel illo modo, arbitramentum eſt humanum vel diuinum: ſicuti ait Ariſt.5. Ethicor. Litare enim hæc aut illa animalia, nihil natura ſua refert niſi quia lege poſitum. ¶ Secunda concluſio. Cultum illum diuinum in lege veteri cōdecens fuit prognoſticam figuram Chriſti eiusq; Euangelicæ legis prætuliſſe. Probatur. Sicuti homo, & anima conſtat & corpore, ità & cultus tā interior eſt q̄ exterior: ſecundùm illud Pſal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Et ſicut corpus ad animam relatum eſt, ſic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autem animę in hoc poſitus eſt, vt Deo ſuo coniungatur: obidq; ſecundùm diuerſam eius coniunctionem diuerſum eſſe congruit externum cultum. Quo fit vt in ſtatu ſempiternæ beatitatis, vbi anima ſecundùm intellectum atq; affectum Deum habet præſentem, nullo opùs ſit vmbratili figuratiuoq; cultu, ſed oīa perficiuntur laude: ſecundùm illud Eſai.51. Si gaudium & lętitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In ſtatu autem præſentis vitæ, vbi abſentes ab illo cōſpectu exulamus, neceſſe habemus radijs eiuſdem diuinæ veritatis ſub ſenſilibus figuris illuſtrari: vt.1.cap. Cœleſt. hierar. author eſt Dionyſ. diuerſimodè tamen ſecundùm diuerſum ſtatum cōditionis humanæ. Nobis quippe ſub lege degentibus Euangelica, quia etſi veritas ipſa non per ſe elucescat: tamen via iam patula eſt, & per Chriſtum reuelata, nullis alijs operæpretium eſt figuris, quàm ęternę illius beatitatis quæ nos etiamnum futura manet. Veterem autem populum, cui non ſolùm diuina per ſe veritas, verùm & via quæ futurus erat Chriſtus, vti ad Hebr. 7. ait Apoſtolus, nondum erat propalata, quàm maximè decebat in illo verſari exteriori cultu, qui nō ſolùm figura eſſet ſempiternæ veritatis in patria contuendæ, verùm & Chriſti etiam qui futurus erat via, veritas, & vita: nempè vt tam diuturno tamq; celebri rerum vſu populus ille aſſuetus & admonitus venientem poſteà veritatem promptiſsimè reciperet. Vnde Paul. ad Hebr.10. quò diſcrimen antiquæ legis & noſtræ inſinuaret, vmbram, inquit, habens lex (ſcilicet vetus) futurorum bonorū, non ipſam imaginem rerum: videlicet qualem nos habemus. Elongatior enim à veritate eſt vmbra, quàm imago, quæ eam germanius exprimit. ¶ Tertia concluſio: Condecens etiam fuit vt non vna tantùm ceremonia, ſed multiiuga earum varietate populus ille occupatus eſſet, diuinoq; cultui mancipatus. Congruitas enim huius tam ex iniquorum neceſsitate quàm ex iuſtorum perpenditur. Illi enim qui ad idololatriam procliues erant, quoniam idololatrarum ſuperſtitiones multifidæ erant, neceſſe habebant econtrariò ceremoniarum multitudine inſtitui, vt in illis occupati non illa auerent quæ inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atq; ad diuinorum contemplationem accliues, nihilo minùs congeminatis ceremonijs erant imbuendi: tum vt aſsiduitate illa in diuina contemplatione perſiſterent, & varietate recrearentur: tum etiam vt Chriſti multiiuga myſteria multiplici ceremoniarum cultu identidem proſpectarent.
¶ Quarta concluſio: Et ſi variæ fuerint multiplicesq; priſcorum ceremoniæ, ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ ſunt ſacrificia,

Prima concluſio. *Ariſtot.* *Secunda cōcluſio.* *Probatio.* *Dionyſius.* *Paulus.* *Tertia concluſio.* *Quarta concluſio.*

Ratio cõclu ſionis. cia, ſacramenta, ſacra, & obſeruantiæ. In cultu nanque tria eſt conſiderare. Primum quidem in quo eius ſubſtantia poſita eſt: videlicet ſacrificium quod in Dei reuerentiam offertur. Secundò inſtrumenta: vt templum, vaſa, aliaque eiuſmodi. Et hæc dicuntur ſacra, hoc eſt anathemata: puta diuino cultui mancipata & conſecrata. Tertiò, cultores ipſi in quibus duo dignoſcuntur: videlicet cõſecratio vel totius populi, vel ſingularium miniſtrorum. Et hæc ſunt ſacramenta, quibus vel populus ſanctificatur, vel conſecrantur miniſtri. Et rurſùs ſingularis eorum habitus & famulatus: qua ab exteris ſecernuntur, qui non ſunt eiuſdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad veſtimenta. Atq; hæc dicuntur obſeruantiæ. Hæ igitur quatuor ſpecies ſub vno ceremoniarum genere concluduntur.

ET per hæc patet argumentorum ſolutio. *Ad primum argumentũ.* Ad primum enim reſpõdetur quòd illa ciborum abſtinentia veſtimentorumq; habitus ad diuinum cultum conferebant. Non quidem per ſe primò vt ſacrificia, ſed quaſi præparatoria ornamenta: quamobrem ſub genere etiam ceremoniarum continentur. *Ad ſecundũ argumentũ.* ℭ Ad ſecundum reſpondetur quòd diuinorum arcana non ſunt quibuſlibet inuulganda. Quocircà à muſsitando atque à labiorum compreſsione myſteria dicuntur. Aliâs, vti Chriſtus admonuit, eſſet margaritas porcis inculcandas proijcere. Nam quæ homo non capit, illicò ſpernit. Obidque figurarum ſchemata & rerum typi non ſunt ſcripturæ ſanctæ incongrui. Imò ſicuti in theatris homines ſenſili rẽpſentatione cõtuẽtur quæ nudo intellectu capere nequeũt: ſic & in ſcriptura eſt operæpretium. *Ad tertium argumentũ.* ℭ Ad tertium reſpondetur quòd ſicuti ægroto corpori dum vna non ſufficit medicina, alia ac ſubinde alia adhibetur: ità & in illis ceremonijs, quæ vt ſuprà diximus, de ſe non iuſtificabant, ſed egena erant & infirma elementa, fieri neceſſum erat. Et ideò tanquàm ſapiens legiſlator conſultius Deus duxit tranſgreſſiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quàm vt ſi otio populus ille vacaret, in idololatrîam collaberetur. *Ad quartũ argumentũ.* ℭ Ad quartum denique iam reddita eſt ratio diſtinctionis illorum quatuor. Noſtrum enim ſacrificium Chriſtum ipſum continet: quod eſt proinde ſacramentum: non ſic autem ſacrificia veteris legis. Ideoq; alia erant ſacramenta, quibus ſuo gradu purgabatur expiabaturq; populus, atque alia ſacrificia. Item ſolennitates quodammodò ad ſacra pertinebant: ſicuti templa ſacra. Offerebantur enim ſacrificia, ſicut in loco certo, ità & ſtatis temporibus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ſingulis iſtis ceremoniarum ſpeciebus reddi poßint legitimæ cauſæ.

SVBSEQVITVR IN ſecundo articulo vt de cauſis ceremoniarum curſim ſaltem dicamus. Quæritur ergò an cauſas habuerint vllas. Et arguitur *Primum argumentum.* à parte negatiua. Super illud ad Epheſ. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: ait gloſſa, *Gloſſa.* decretis Euangelicis ob id eſſe euacuatas obſeruãtias antiquæ legis, quòd ex ratione ſunt: illæ ergò per contrarium ſenſum ratione carebant. Præſertim quòd ſi ratione pollerent, moralia fuiſſent. Nam quicquid ratione conſtat ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales preceptiones oriuntur. *Argumen. 2.* ℭ Secundò arguitur, quòd ſaltem nullam habuerint literalem cauſam. Enimuerò ſi ceremoniæ vniuerſæ non niſi ſigni, figuræq; rationem habebãt, non alia in illis exiſtebat ratio quàm per res illas futura præſignare, atque adeò nullam habebant cauſam quæ ſecundùm primæuum ſignificatum literæ exiſteret. Idque ex ipſis legis verbis cõfirmatur. Nam ſi qua erat ceremonia quæ cauſam haberet literalem, maximè vel circuncisio vel Phaſe Paſchæ. De priori autem legitur Geneſ. 17. Vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos. De poſteriori verò Exod. 13. Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos: ergò alia multò minùs habebant literalis cauſæ. ℭ In contrarium autem eſt quòd non ſolùm ſacramenta & ſacrificia figuram gerebant Chriſti, verùm & hiſtoriæ ipſæ: vt tranſitus maris rubri, peregrinatio deſerti, atq; id genus reliqua. De his quippe ait Paul. 1. ad *Paulus.* Corinth. 10. Omnia in figuram contingebãt illis: ſed in hiſtorijs præter myſticum intellectum inerat etiam literalis: ergò & ceremoniæ cauſam habebant literalem.

AD

Prima concluſio. AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior: vniuerſus ceremoniarum ritus Moſaycæ legis ex debito fine ducebat ſuas cauſas. *Suadetur concluſio.* Concluſio hæc in comperto cuicunque eſt qui crediderit legem illam opus fuiſſe Dei: quod ſuprà contra Manichæos iam conſtitutum eſt. Nam cùm Deus cuncta ſua ſapientia gubernet, ſapientis autem ſecundùm Philoſophum.1. Meta. *Philoſoph.* ſit res ordinare, ſit vt quæcunque à Deo procedunt, vt Apoſtolus ad Roman.13. inquit, *Paulus.* ordinata ſint: ordo autem cuiuſque rei duo exigit: prius vt debito ſit fine inſtituta. Nam illa quæ vel non ſeriò fiunt, ſed iocò: vel non conſultò, ſed præter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem, dicuntur inordinata & temerè facta. Secundò etiã oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodùm enim.2. Phyſicor. ait Ariſto. formam dentatæ ſerræ ex fine ſumi, *Ariſtote.* ſic in practicis mediorum ratio ex fine ducitur. Igitur cùm lex opus ſit diuinæ ſapientiæ, ſit vt vtrumque rationis ordinẽ habeat. Quapropter Deuterono.4. Hæc, inquit author ipſe legis, eſt ſapientia veſtra, & intellectus coram populis. ¶ Poſterior concluſio. *Vltima concluſio.* Nullam credibile eſt fuiſſe ceremoniam antiquæ legis quæ non habuerit vtrũque ſenſum & cauſam: nempe & literalem & myſticam. Ad cuius intellectum notandum eſt, *Diſcrimẽ inter ſenſum literalẽ & myſticum.* vt inter proloquia ſuper Matt. fuſiùs explicuimus, ſenſum literalem & myſticũ ſic differre quòd literalis eſt quo literæ ex ſua inſtitutione vel primæua vel metaphorica res ipſæ ſignificant: myſticus verò eſt quem res per literas ſignificatæ rurſus ſignificãt. Exẽpla ſunto. Hiſtoria illa Geneſis quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum de libera, ad literam res geſtas enarrat. Rerum autem hiſtoria Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam ſignificabat teſtamenta. Rurſus illud Eſaiæ.7. Ecce Virgo concipiet, &c. in ſenſu literali proprio cõceptum prænuntiabat Deiparæ Virginis. Illud autem cap.11. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: in ſenſu itidem literali, ſed tamen improprio, hoc eſt per metaphoram, eundem Virginis partum ſignificabat. Sed virga Aaron, quæ vt refertur Numer.17. effloruit, in ſenſu myſtico & allegorico typus erat & figura eiuſdẽ rei. Hoc præhabito interpretamento probatur concluſio. *Probatio concluſionis.* Cultus antiquæ legis hoc, vt ſuprà dictũ eſt, à noſtro differebat, quòd noſter non eſt vmbratilis, tametſi imaginẽ gerat triũphantis Eccleſiæ: ille verò ad duos erat inſtitutus fines: nempè & ad exhibẽdũ Deo honorem debitum, & ad prænuntiandum futurum Meſsiam. Quemadmodùm enim prophetarum oracula prædicationes futurorum erant: ſic & tota legis illius hiſtoria nihil aliud apparebat quàm theatrum quoddam vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarũ apparatum, & cauſam habuiſſe ſenſumque literalem, ſeu ad euitandam idololatriæ impietatem, ſiue ad commemorandum beneficiũ aliquod: vt obſeruatio ſabbathi. Et præterea figuralem. Quemadmodùm eſus agni & beneficij liberationis ex Aegypto præſagiũ vmbraq; erat, & occidẽdi Chriſti figura.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, eatenus ceremonias illas cum noſtris collatas cenſeri nõ habuiſſe rationem, quòd natura ſua nihil referebant: impertinens enim erat hæc aut illa mactari animalia, veſtemq; non texi ex lino & lana: ſed totam cauſam habebant ex inſtitutione. Lex autem noſtra, quia in charitatis officijs poſita eſt, à natura ipſa rerum rationem ducit. Ob idq; illa non dicuntur moralia: nõ quòd nullam habuerint rationem, ſed quòd corũ probitas & laus non fuerit de natura rerum deprompta. ¶ Ad ſecundum reſpondetur *Ad ſecundũ.* quòd ſicut ſenſus metaphoricus nihilo minùs eſt literalis, quàm proprius: quia vterq; per literam ſignificatur: ſic quòd res inſtitutæ ſint ad beneficium commemorandum non tollit literalem ſenſum. Quapropter nil vetat, quo minùs cauſa literalis circunſionis illa fuerit, vt monumentum eſſet fœderis pacti cũ Abrahã, cauſaq; eſus agni, vt eſſet memoria liberationis populi: licèt per allegoriã aliqd ꝑtereà ĩ nr̃a lege futurũ ꝓmõſtraſſent. Cauſas ergo vtriuſque generis doctiſsimè ac locupletiſsimè diuus Thom. ſigillatim in ſingulis ceremoniarum enarrat.1.2.q.102. arti.3. *D. Thomas.* & tribus ſequentibus: diſcurrendo per quatuor ſuprà diſpoſitos ceremoniarum ordines: ſacrificiorũ enim literalis cauſa duplex erat: videlcet vt per illa mens humana in Deum ſubleuaretur ad repenſanda beneficia de eius largitate ſuſcepta: ideoq; offerebatur genus ferè omne victualium, nempè animalia, panis, vinũ, oleum, & mel. Thus præ- *Duplex cauſa literalis ſacrificiorũ antiquæ legis.* tereà & ſal quibus nos Deus paſcit: ſecundũ

illud.1.Paralipo.29. Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Sed quia donorum omnium maximũ fuit Chriſtus: ſic enim Deus, vt eſt apud Ioan. dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam: cauſa myſtica illorũ ſacrificiorũ idẽ erat Chriſtus. Vnde ad Heb. 10. ſacerdos veteris legis eaſdem proferebat hoſtias, quæ nunquàm poſſunt auferre peccata. Chriſtus autem pro peccatis obtulit vnam in ſempiternum. Offerebãtur autem ex animalibus tres quadrupedum ſpecies, ſcilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus verò turtur & columba. ſed ex piſcibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur ſacrificio idoneus. Occidebantur autem in figuram Chriſti qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præſcribebatur occidendi, vt à Gentilibus differrent. Offerebanturq́;, tum vt holocauſta in honorẽ Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundemq́; ipſum pacandum ac propitiandum. Vnde illæ dicebanť hoſtiæ pacificæ, hæ verò pro peccato. ℭ Sacrorum quoque, nempè templi, vaſorũq́; ac ſolennitatũ, in quibus ſacrificia offerebantur, cauſa quoq; vtraq; aſsignatur. ſ. tam literalis quàm myſtica. Habuit enim populus ille quando per deſertum vagabatur portatile tabernaculum: poſteà verò in poſſeſsionem miſſus terræ promiſſæ, templum. Nam ad literam neq; oberrantes fixum habere poterant templum, neq; quieſcentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quantum ad figuram, tabernaculũ ſignificabat militantium peregrinantiumq́; in hoc mundo Eccleſiam: tẽplum verò ſempiternum cœleſtium cœtũ. Vbi, ſicuti neq; in extructione templi nullus vel mallei ſonitus vel ſecuris audiebatur, nullus erit luctus neq; clamor neq; ſtrepitus: ſed quemadmodùm in hac militia, charitatis iuſtitiæq́; officijs ac pœnitentiæ fructibus per Dei fauorẽ ſe quiſq; exercuerit, dolaueritq; & expoliuerit: ſic omnes diuina diſpoſitione collocabuntur. ℭ Quòd autẽ non niſi vnicum illis templum conceſſum fuerit, rationem ſanct⁹ Thom̃. aſsignat vt à diuerſis lucis atq; aris diuerſorum Deorum, quos ethnici colebant, abſtinentes, vnum verum profiterentur. At verò ſubticenda alia non eſt, quam Chryſoſto. in homi. aduerſus Iudęos diſertè meditatus eſt. Prohibebantur enim paſcha & feſta niſi Hieroſolymis vnoq; templo celebrare, vt Deuterono. 16. & apud Ioſephum libr. 3. cap. 13. conſtat: eam inter alias ob cauſam, vt eodem poſteà per Titum & Veſpaſianum diruto, neq; vnquàm deinceps reædificato, palàm fieret legem illam ceſſaſſe. Hac enim de cauſa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi ſua celebrare feſta, reſpondebãt, Quomodò cantabimus canticum Domini in terra aliena? quaſi dicerent, Nefas nobis eſt alibi quàm Hieroſolymis ſolẽnitates noſtras peragere. Id nunc ergo ſi meditarentur Iudæi, facilè adducerentur vt crederent legẽ illam eſſe abolitam: quippe cuius ſacrificia, ſublato templo, antiquata ſunt. ℭ De vaſis candelabriſq; ac reliquis, vide apud S. Tho. ac ſubinde de ſolennitatibus: quæ præter quotidianum feſtum quo manè & veſperè immolabatur agnus, vt Num. 28. & 39. legitur, ſeptem erãt: videlicet, Sabbathũ hebdomadibus ſingulis. Et Neomeniæ in ſingulis menſium initijs: & ſolenniſsima celebratio paſchalis agni, quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquageſimo inde die Pentecoſte, in memoriã datæ legis. Et quinta, feſtum tubarum in menſe ſeptimo, ſcilicet Septẽbri. Nam Martius erat primus, in memoriam liberationis Iſaac per arietem, quem Abraham vidit inter vepres, vt legitur Gene. 22. cornibus hærentem: illa quippe cornua tubis illis referebant. Et feſtum ſcenopegiæ: hoc eſt tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per deſertum. Ac demum ſeptimum collectarũ feſtum: quãdo ſcilicet colligebantur expenſæ diuino cultui neceſſariæ. ℭ Tertio loco & ſacramentorũ quoq; cauſas eſt ambas facile aſsignare. Nam per circuncisionem totus populus ab originali mũdabatur inſtituebaturq́; ad Dei cultum. Quare & quod nobis baptiſmus, illis erat circunciſio: nempe legis profeſsio. Mox ſuccedebat eſus agni paſchalis, quo noſtrum refectionis ſacramentum ſignificabať. Et prætereà victimarum ſolutio, eſuſque panum propoſitionis, quæ peculiaris erat ſacerdotũ cultus. Atq; in figuram aliorum quæ nobis ſunt ſacramenta, erant purificationes & ablutiones. ℭ Demum neque obſeruantiarũ, ſcilicet ciborum delectus ac veſtium tam populi quàm ſacerdotum, deerant ſuæ cauſæ, ſiue literalem cõſideres, ſiue myſticam. Hęc autem omnia peregregia mentis attentione vigilantiſsimaq; diligentia & explicatione diuus Thom̃. loco citato ediſſerit. Quapropter

Ratio literalis pariter ac myſtica sacrorũ tẽpli.

Alia ratio tẽpli ſecũdũ Chryſoſto.

Ioſephus.

S. Thomas.

Numerus veterũ ſolennitatum.

Sabbathum.

Neomeniæ.

Paſcha.

Pentecoſte.

Feſtũ tubarũ

Feſtum Scenopegiæ.

Feſtum collectarum.

Cauſæ ſacramentorum.

Cauſæ obſeruantiarum.

pter cùm nihil nos ei lucis adhibere valeamus, moleſtiæ potiùs onerique lectori eſſemus quàm oblectamento ſi longiorem hîc moram traheremus.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem extiterint, vel ſub lege iuſtificarent.

SVbſequitur vt de ceremoniarũ tam tempore quàm virtute cõſiderationem ſuperioribus adiũgamus. Arguitur enim quòd ceremoniæ fuerint ante legem. Primùm quòd, vt legitur Geneſ. 4. Cain & Abel obtulerunt munera Domino: quod genus ſacrificij erat atq; holocauſti in honorẽ Dei. Item & Noë, vt legitur Gene. 8. & Abraham, vt habetur ibidem cap. 22. Et quãtum ad ſacra, Abraham etiam Geneſ. 13. & Iacob Gene. 28. extruxerunt altaria. ¶ Item tertiò: *Tertium.* Circunciſio, quæ fuit ſacramentorum ſummum ante legem datam præcepta fuit Abrahæ Geneſ. 17. & Melchiſedech in lege naturæ, vt legitur ibidẽ cap. 13. erat ſacerdos Dei ſummi. ¶ Præterea quòd ſub lege ceremo- *Quartum.* niæ illæ iuſtificarent, videtur colligi ex illo Leuit. 10. Quomodò potui placere Domino in ceremonijs mente lugubri? Vbi Aarõ excuſauit ſe apud Moyſen quòd propter mœſtitiam occiſorum filiorum non poterat ſacrificio ſuo Deo placere. Colligitur ergo cõtrarius ſenſus, ꝙ aliquãdo placebat. Qui autem Deo placet, iuſtificatur apud ipſum. Acceditq; & verbum Dauidicum: Lex Domini immaculata conuertens animas. ¶ In contrarium autem eſt Apoſtolus ad Galat. 2. Si data eſſet lex quę poſſet iuſtificare, Chriſtus gratis mortuus eſſet, id eſt ſine cauſa. Quod blaſphêmum eſſet concedere.

AD quæſtionem quatuor concluſionibus reſpondetur: dum modò duo ante legẽ diſcernamus tẽpora: ſcilicet quod Abrahę anteceſsit, & qd' ab ipſo vſq; ad Moyſen ſucceſsit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxêre ab orbe condito vſq; ad Diluuium, & inde vſq; ad Abraham, ſtatum Gentium continebant merè naturalem: nam cum Abraham cœpit Deus peculiariter de ſalute *Prima concluſio.* humani generis tractare. Sit ergo prima concluſio: Nulli fuerunt vnquàm mortaliũ quibus non ſuæ eſſent diuini cultus ceremoniæ & ritus. Non inquam auctoritate poſitæ supernè diuinæ legis, ſed ratione naturali magiſtra. Cùm enim natura genus noſtrum doceat Deum eſſe colendum, inde diuerſæ na- *Ratio concluſionis.* tiones diuerſos cultus pro ratione ſuæ fidei quam de ipſo concipiunt inſtituunt. Sicuti ex inſtinctu quo illectantur ad quietum ſtatum reipublicæ, iudicia quoque legibus ſanciunt. Iam enim ſæpe ſuprà dictum eſt, cerimonialia & iudicialia non concludi ex primis principijs naturæ ſicuti moralia, ſed arbitramento humano conſtitui. Atq; inde fit vt cùm ius naturæ atq; gentium idem ſit apud omnes, cerimonialia tamen ac iudicialia non ſint niſi varia. Et cùm cultus non niſi per ſacerdotes adminiſtretur ac diſpenſetur, iuxta verbum Pauli Heb. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur: nulla fuit perinde natio quæ ſuos non haberet ſacerdotes. Quod quidẽ ſacerdotium vel iure primogenituræ ſuccedebat: vt de Melchiſedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noë: & in hiſtoria Iacob adnotatur, qui ab Eſau primogenito ius primogenituræ ob id coëmit quòd ſacerdotium illi, tametſi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malachiæ. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Quin verò non eſſet futilis cogitatio ſi & hanc quoq; cauſam meditaremur indignationis Cain aduerſus fratrem, quòd cùm ipſe eſſet maior natu, ac perinde legitimus ſacerdos, nihilo minùs fraterna oblatio præ ſua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ità conſtat iure primogenituræ ſacerdotes ſucceſsiſſe: nam creabantur à populo. Et de Aegyptiorum inſuper ſacerdotibus retulit hiſtoria ſacra Geneſ. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor ſubinde ceremoniarum ſpeciebus intelligimus. Habuit enim vnaquælibet gens ſua ſacrificia quibus diuinum honorem profitebantur: ſuaq; altaria, & aras, & lucos eiſdem ſacrificijs ſacratos. Inſuper & ſacramenta: ſaltem illud commune quo ab originali ſe & ſuos pueros emundabant. Non inquam ſic commune vt vnum eſſet cunctis gentibus: nam cùm illud neq; diuinitùs fuerit toti orbi reuelatum, neq; ex principijs naturæ illatũ, cùm originis labes, vt. 1. lib. de natura & gratia diximus, non fuerit naturaliter cognita: ſed erat ceremoniale, conſequens fit vt non fuerit idem apud omnes: ſed vbi ratio naturalis ſuam obtinebat lucem, oblationes inſtitutæ

tutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata, nullum habebant tale ſacramentum. ℭ Ad hęc & ſuas quoq; religionis obſeruantias vnaquæq; natio habuit: vt ethnicorum quoq; hiſtoriæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. ℭ Quin verò ſecunda ſubnectitur concluſio. Supra naturalem inſtinctū fuerunt inſuper nonnulli proceres intèr gentes quibus præclariùs diuinus radius affulſit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sibyllis, & de Hermēte Triſmegiſto traditur: quorū vtique ſapientia eiuſmodi ceremoniæ inſtituebantur. Hæc nihilo minùs, quia non diuina lege ſcripto ſancita erant, non ſimpliciter cenſentur ceremoniarum nomine: ſicuti ſacramēta ſcriptæ legis. ℭ Et per hoc reſpōdetur ad primum argumentorum ordinem de Cain & Iacob & Abraham. Præterquàm ad illud circunciſionis, quod quidem ſacramentum fatēdum eſt, non pertinuiſſe ad legem ſcriptam quātum ad eius inſtitutionē, ſed quantum ad eius tantū obſeruantiam. Nam inſtitutum fuit ætate Abrahæ multò ante Moyſen. Vnde Chriſtus Ioannis. 7. Nō ex Moyſe eſt circunciſio, ſed ex patribus.

Secunda cōcluſio.

Ad primum argumentū.

Tertia concluſio.

ℭ Tertia concluſio: Sacramenta legis veteris à ſolis carnis ſordibus &, quas dicūt, irregularitatibus corpus emundabant: non tamen à culpis animam. Erant quippe legales immūditiæ plurimæ, vtputa leproſus, & qui morticinum tangeret, & puerpera, & quæ profluuium ſanguinis pateretur: & ſimiles in quorū ablutionem illa erant ſacramenta inſtituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. iuſtitias carnis: quæ vſq; ad tempus correctionis imponebantur. Nam ſanguis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem cōcluſionis membrum vltimo articulo quæſtionis tertij attactum eſt. Illic enim rationē oſtendimus cur præcepta moralia illius legis non iuſtificabant: in quo & noſtra cum illis conueniunt: id eſt per ſe non remittebāt peccatoris delicta: quoniam opera ſunt naturalia: remiſsio verò peccatorum per gratiā Dei fit ſupra naturam. Illius tamē noſtræq; legis ſacramenta hoc diſtant, quòd cū Chriſtus tunc nondū fuiſſet paſſus, cuius mors fons perrennis eſt totius gratiæ, ſacramenta illa non erant inſtrumēta quibus realis paſſio applicaretur: ſed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarū opera referebantur. Ob idq; non circūciſio, ſed fides per illā proteſtata ſanctificabat. Neq; oblationes hoſtiarum, ſed eadem ipſa fides, ſecundùm illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earūdem oblationum habetur mentio, ſubditur: Orabit pro eo ſacerdos & dimittet̃ ei. Quaſi noxia non ſacrificiorum vi, ſed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paul. ſacramenta illa, infirma egenaq; elementa. Nempe quòd non illa ſed fides iuſtificabat. Atq; hoc mihi Paul. illo verbo docuiſſe videtur. Credidit Abraham Deo, & reputatū eſt illi ad iuſtitiam. Oſtendit inquam quemadmodùm iuſtitia illius legis non circunciſione, quæ Abrahæ præcepta fuit, ſed fidei nitebatur per illam profeſſæ. Nobis autem paſsio iam exhibita per ſacramenta applicatur: quibus ideo ceu eius inſtrumentis iuſtificamur. At verò gratia illi iuſtificati, perinde atq; nos, per cuncta legū opera merebant̃, ſeu ceremonialia eſſent, ſeu moralia, ſeu iudicialia. ℭ Quarta concluſio: Expurgatio illa ſacramētorum illius temporis à lue corporalium ſordium, etſi rationem aliquam haberent naturalem, tamē potiſsima erat in noſtrì myſterio poſita. Literalis inquam in leproſis atq; alijs qui venenoſis morbis inficiebātur, erat vt eorū caueretur cōtagio. Hac enim ratione è caſtris pellebantur, neq; recipiebantur niſi iudicio ſacerdotum eſſent mundi. Illi autem qui morticinum tangebant, licèt non eijcerentur è caſtris, propter horrorem tamen non admittebantur in templo, niſi loti. Attamen princeps profectò cauſa fuit præmōſtrare mundationem per Chriſtum futurā à peccatorū tabe: vt Apoſtolus ad Hebr. 7. vſq; ad. 10. latè diſſerit. Eſt enim in illo ritu complura animaduertere, quæ niſi figura eſſent noſtrì, pro miraculis haberentur. Primùm leproſo rū, aliorumq; contagione laborantium frequentia, qualis non eſt inter nos. Mox diuina cura impenſaq; cautio in illis abigendis atq; euitandis. Tertiò ꝙ illorum iudiciū ſacerdotibus eſſet mandatum, ſine quorū ſententia non admitterentur in templū. Quod Chriſtus adeò duxit ſanctum, vt quibus ipſe medebat̃, ad ſacerdotes nihilo minùs remitteret. Cùm tamē negotium illud Medicorū potiùs ꝙ̃ ſacerdotum munus eſſe videretur: Atque eò potiſsimùm quòd ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut ſanguinis fluxum. Quin verò nō adhibebātur quouſq; leproſus mundus iam cenſebatur. Sic enim audiendū eſt verbum Leuit.

Paulus.

Paulus.

Quarta concluſio.

Paulus.

Perplura reperies in ritu veteris legis quæ niſi figura eſſet noſtri prodigioſa cenſerentur.

Leuit.14. Hic eſt ritus leproſi quando mundandus eſt, id eſt quando iudicandus eſt eſſe mundus. Subſequitur nanq;, Cùm ſacerdos egreſſus de caſtris inuenerit lepram eſſe mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id eſt, pronuntiatur eſſe ſanus, vt offerat &c̄. Quare non conſtituebantur vt medici ad ſanandum, ſed vt iudices ad ferendum ſanitatis ſententiam: in quo ideo credendi ſunt teſtimonio medicorum fuiſſe vſi. Quare leproſi nō niſi naturali via ſanabantur & medica opera. Rariſsimè autem per miraculū: vt de Maria Moyſis ſorore legitur Num.12. quę ſeptē diebus cooperta fuit lepra vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quando ſacerdotes errabant iudicantes quępiam nō eſſe leproſum, tunc, licèt nō virtute oblationis, tamen beneficio Dei eum miraculoſè ſanari, apocryphum eſt. Ille ergo ſacramētorum ritus ad ſignificandum munus Chriſtiani ſacerdotij in expiādis piaculis fuit inſtitutus. ¶ Ad poſtremum igitur argumentum reſpondetur quòd opera legis ſi ex gratia fiebant, tanquàm Deo placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neq; adhibebantur ad mūdandum corpora neq; ad animas purificandas.

Ad poſtremū argumētum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ceremoniæ veteris legis ſic in Chriſti morte ceſſauerint vt inde citra mortale crimen nequeant obſeruari.

Primum argumentum.

SEquitur in hoc quarto articulo de ceremoniarum abolitione. Et arguitur quòd ceremoniæ illæ ceſſare nō debuerint in morte Chriſti: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeāt obſeruari. Legitur Baruch.5. Hic eſt liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt in æternum: in qua tamen legū ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Chriſti comprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leproſum mundatum (vt modò dicebamus) quaſi veteres ceremonias approbans, ad legales ſacerdotes remiſit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictum eſt, non modò myſticas, verùm & literales cauſas habebant: illa ergo ratione erant permanſuræ. ¶ Secundò arguitur quòd poſt ipſum euāgelium licet illa ſeruare. Apoſtoli quos poſt confirmationem Spiritus ſancti ex alto nō eſt credendū peccaſſe, more ſeruârunt priſca legalia. Nā, vt legitur Act.16. Paulus circuncidit Timotheū. Et vt.21. cap. habetur, conſilium auſcultās Iacobi aſſumptis viris purificatus eſt. Et Petr9, vt ad Galat.2. idem Paul. refert, ſubtraxit ſe Gentilium conſortio: de quo non veretur affirmare Paul. eum vt reprehenſibilem inſimulaſſe. Quin verò vt Act.15. memoriæ proditum eſt, Apoſtolorum conciliū impoſuit Eccleſiæ, vt abſtinerent ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Chriſtianis non eſt illiuſmodi ceremonias obſeruare. ¶ In contrarium tamen eſt admonitio Apoſtoli ad Galat.5. Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit, Chriſti autem redemptioni obicem ponere, non poteſt non eſſe lethale peccatum: ergo circuncidi aliaſque ſubinde ceremonias facere poſt Chriſti paſſionem, peccatum eſt: ideq; graue, vtpote Chriſto iniurioſum.

Secundum.

SVperiores articulos, tum quòd prolixū poſtulabant ſermonem, tum præcipuè ꝙ apud diuum Tho. optima erant & luce conſperſi, & amplificatione ditati, curſim perfunctorieq; tetigimus: hîc autem ampliorē exigit ſcholaſticam diſputationem: cui ideo explicando impenſiorem nauabimus operam. Ad plenam ergo quæſtionis reſponſionem quatuor ſunt concluſiones neceſſariæ. Prima. Lex Moyſi per legem Chriſti ceſſare debuit, atque adeò omninò ceſſauit. Cōcluſionem hanc multis in locis aſſeruit Paulus, Cui Deus inter Apoſtolos negotium interpretandi legem veterem potiſsimè demādauit: vt ad Hebr. 7. Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Et cap.8. Nouum teſtamentum veterauit prius. Et ad Epheſ.2. legem mandatorū decretis euacuās. Sed non opùs eſt in articulo fidei teſtimonia multiplicare. Rationem autem iam ſuprà ar.2. aperire cœpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa eſſe figuralis. Cùm enim exterior cultus cauſa interni declarandi ac profitendi ſit inſtitutus, ſecundùm triplicem ſtatum trifarius eſt cultus. In patria nanq;, vbi nihil ſperatur futurum, nihil opùs eſt cultu futurorum prognoſtico. Legi verò euāgelicæ, cui præſens eſt Chriſtus, qui nobis illuc communiuit viam, ille tantùm cōpetit qui imaginem illius triumphantis

Prima cōcluſio.

Paulus.

Ratio cōcluſionis.

phantis

phantis Eccleſiæ gerat, quô fide & ſpe tendimus. Sed tamen antiquis, quibus non præſens, ſed promiſſus Meſsias erat, ille cōgruebat cultus, qui vmbra illius eſſet, per quem erant ad eandem beatitudinem promouēdi. Quo vtiq; aſſueti idonei eſſent atq; prōpti ad ipſum ſuſcipiendum. Igitur ſicuti præſente veritate cœleſti fides prorſus ſpesq; ceſſabit, atq; adeò figuralis noſter cultus: itá præſente veritatis ſole, nempè Chriſto, neceſſe fuit eius vmbram aboleri. Enimuerò lex illa non erat in perpetuum poſita, ſed quouſq; veniret plenitudo temporis, vt autor eſt ad Gala. Paulus. Quare vt lib. 1. q. vlti. diximus, ille vnus eſt ſenſuum Chriſti in illo verbo, Nō veni ſoluere legem ſed adimplere: id eſt non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quaſi eſſet perpetua: ſed adimplere, id eſt ad complendum tempus quouſq; erat poſita, perficiendasq; veritates quarum gerebat vmbras, vt exoleuiſſe noſcatur. ¶ Secunda concluſio. Non modò lex quantum ad ceremonialia & legalia ceſſauit, verùm ſi vim illius obligatoriam ſpectes, tota tunc tēporis antiquata fuit. Enimuerò abſque vllo exceptionis modo ait Chriſtus, tranſlato ſacerdotio, trāſlatam eſſe legem: & nouum teſtamentū prius inueteraſſe. Et Chriſtus ſimpliciter dixit, Conſummatum eſt. Hanc ſecundam concluſionem in hoc ſubiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis. Lex ceſſauit quantum ad ceremonialia & iudicialia: non autem quantum ad moralia. Etenim ſi hunc ſenſum inde hauſeris quòd obligatoria vi antiquæ legis tenemur nos ſeruare decalogum vel præceptū aliud morale, falſiſsimum eſt. Illa enim lex illi dūtaxat populo poſita fuit, à cuiꝰ vinculo nos Chriſtus liberauit, vt Apoſtol. ad Roman. 7. docuit, Exemplo viduæ quæ mortuo coniuge iure matrimonij libera eſt. Vbi nullam facit moralium exceptionē. Senſus ergo illius vulgaris aſſerti eſt quòd moralia non ceſsârunt ob id quòd erant de iure naturæ, quæ vniuerſos obligat mortales: quibus etiam tenebantur olim gentes: licèt non virtute Moſaycæ legis. Itâq; nullum teſtimonium veteris legis poteſt adduci Chriſtiano quantum ad vim obligandi: ſed tanquàm teſtimoniū legis noſtræ. Ob hoc nanque vetus inſtrumentum in ſacro canone reueremur ac veneramur. ¶ Tertia concluſio: Ceremonias legis veteris nullatenùs iam modò licet poſt euangelij promulgationem obſeruare: ſed eſſet mortale peccatum, atq; adeò hæreſis contrà facere. Concluſio ex ſuperioribus plana illatione colligitur. Ceremoniæ enim, vt diximus, proteſtationes quædam erant venturi Meſsiæ. Nam confeſsio fidei non modò verbis, verùm & ſignificatorijs factis fit: fides autem quam nos de Chriſto cōfitemur eadem eſt prorſus quam profitebantur antiqui: non modò quia de eodem eſt Chriſto, verùm quòd eaſdem veritates ambo populi cōfitemur. Nempe eius natiuitatem, paſsionem, reſurrectionem &c̄. tamen per enuntiationes diuerſi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illam Iſaiæ, Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Nos autem ſimilē euangelicam, ꝗ concepit & peperit. Igitur ſicuti qui modò adſtrueret Chriſtum naſciturū, paſſurum, & reſurrecturum, impius eſſet in fidem, quoniam falſitatem fidei cōtrariam affirmaret: ſic & ille qui ceremoniarum geſtis idem aſſereret. Vnde contra Fauſt. Auguſt. Iam non promittitur naſciturus, paſſurus, reſurrecturus, quod illa ſacramēta quodam modo perſonabant: ſed annuntiatur ꝗ natus ſit, paſſus ſit, & reſurrexit: quod hæc ſacramenta quæ à Chriſtianis aguntur, iam perſonant. ¶ At verò de hac legalium ceſſatione multa meditāda ſunt, de quibus neq; inter antiquos patres, neq; inter ſcholaſticos vndequâq; conuenit. Verſatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita, & euāgelica ſuam fuerit vim nacta. Rurſus vtrùm legalia illa cùm primùm fuerint mortua, fuerint perinde mortifera. Et vtrùm lex noſtra anteà fuerit in cōſilio, quā vim obtinuerit obligatione cogendi. Augu. nanq;, vt in epiſtola. 19. videre eſt, Hieronymum de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehēditur diſcrimen ꝗ Hieron. duo tantùm dignouit tempora antiquæ legis. Alterum ſcilicet quod vſq; ad paſsionis articulum defluxit, quo legalia cuncta vitam habuêre, vigoremq; ſuum obligādi retinebāt. Alterum verò ab eodem paſsionis momento vſque ad finem ſæculi decurrens, quo & mortua ſunt & mortifera. Itâq; cùm primū extincta ſunt, lethifera eſſe cœperunt. Quapropter negauit vllum Apoſtolorum poſt Chriſti aſcenſum ſeruaſſe legalia: ſed id tantùm aſſerit ſimulaſſe. Auguſtin. verò tria ſecernit tēpora: Primū quo cum Hieronymo cōuenit, ſcilicet quòd ante paſsionē viuētia fuerint ac perinde obligantia. Secūdū verò quo fuerunt mortua, ſed tamen non mortifera:

Paulus. *Secunda concluſio.* *Paulus.* *Tertia concluſio.* *Colligitur concluſio ex ſuperioribꝰ.* *Auguſt.* *Prima dubitatio.* *Secunda* *Tertia.* *Diſsidiū Auguſt. & Hieronymi.*

fera: puta intercapedinem illam à paſsione vſq; ad diuulgationem euãgelij. Tunc nãq;, vt omni erant vi ac virtute deſtituta: tamen non erant ſeruatu illicita. Non quidẽ quòd in eis ſpem liceret ſalutis ſtatuere, ſed quòd mortuam iam tunc ſynagogam honore illo humari deceret. At verò poſt ſufficientẽ euã gelij promulgationem, quod ſecundùm Auguſt. tertium tempus eſt vſq; ad finem mundi, & mortua ſunt & lethifera. Atq; hæc Auguſtin. ſententia non ſolùm in ſcholis plurimùm obtinuit (licèt Adria. 4. ſenten. q. 1. Hieronymũ pro virili defendat) verùm & à Florentin. Concilio ad literam videtur recepta. Vbi poſtquàm ſancitur legalia ceſſaſſe in aduentu Chriſti, ſubditur: Non tamẽ negat (ſcilicet ſancta ſynodus) à Chriſti paſsione vſque ad promulgatum euangelium illa potuiſſe ſeruari: dum tamen minimè ad ſalutẽ neceſſaria crederentur: Quod miror Adria. non inſpexiſſe antequàm ab Auguſtino deſciſceret. ℭ Ex eodem ergo Auguſt. documento quod D. Thomas cum Theologorũ cœtu amplexatur, inferuntur de mente eiuſdem S. Thomę quatuor aſſerta. Primum. Et ſi à baptiſmi inſtitutione vſque ad Chriſti mortem circuncifio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilo minùs baptiſmus erat in conſilio. Baptiſmus nanque, viuente Chriſto, non ſolùm inſtitutus fuit, verùm & in vſu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. referẽ quòd diſcipuli Chriſti baptizabant: & non baptiſmo Ioannis, vt notum eſt. Quoniam de hoc murmurabãt diſcipuli Ioannis quòd plures diſcipulos Chriſtus faceret & baptizarent: ſed baptizabant Spiritu ſancto: de quo ipſe Dominus dixerat Nicodemo, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Quanuis tũc illum non inſtituit: quandoquidem priuatim id Nicodemo dixit: Sed eſt mihi perq̃ veriſimile, ſacramentum illud inſtituiſſe dũ baptizatus eſt à Ioanne. Non quidem facto illo, vt aliqui putant: nam ille baptiſmus nõ erat ſacramẽtũ euãgelicũ, ſed tñ verbo: licèt non fuerit in euangelio ſcriptum. Et mouet me verbum illud Baptiſtæ, Ioan. 1. Ego neſciebam eum: ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, ſuper quem videris Spiritum ſanctum deſcendentem, & venientem ſuper eum, ipſe eſt qui baptizat Spiritu ſancto. Et ego vidi & teſtimoniũ perhibui, quia hic eſt filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quòd Chriſtus baptizaturus eſſet in Spiritu ſancto, veriſimile ſit tunc inſtituiſſe baptiſmum. At ſatis nobis in præſentiarum eſt, fuiſſe tunc in vſu. ℭ Secundum aſſertũ. Statim à paſsione Chriſti vel à reſurrectione (nam hoc inferiùs explicabimus) ſicut circuncifio & tota lex, neq; in p̃cepto ſupfuit, neque in conſilio, neq; vllam vim retinebat ad ſalutem, quia iam erat extincta: ſic baptiſmus & tota lex noua non ſolùm in conſilio, verùm in præcepto eſſe cœpit: ſicuti eſt modò. ℭ Tertium aſſertum. Nihilo minùs vſq; ad ſufficientem promulgationem licitè ſeruabantur legalia ſaltem inter conuerſos ex Iudaiſmo, vt ait S. Tho. vt ſynagoga honorificè traderetur ſepulturę: Nam inter Gẽtiles non erat eadem ratio. Sed & de hoc inferiùs rurſus fiet mentio. ℭ Quartũ deniq; aſſertum eſt, poſt ſufficientem promulgationem legem veterem nulla prorſus ratione citra impietatis crimen ſeruari poſſet. Atq; in his omnibus aſſertis ſchola ferè doctorum diuum Tho. ſequitur, vt Richard. in 4. diſtinct. 3. art. 5. q. 3. & Duran. diſtin. 1. q. 9. atque alij. ℭ Veruntamen Scotus lib. 4. ſen. diſtin. 3. q. 4. non prorſus cum ipſo conſentit, ſed quadãtenus ab eo diſcrepat. Nempè in tribus. Primum quãtum ad baptiſmum. Quod enim nos dicimus ab eius inſtitutione vſq; ad paſsionem Chriſti fuiſſe in conſilio: à paſsione verò illicò cœpiſſe eſſe præceptum, ipſe negat. Imò ait ab eadem inſtitutione vſq; ad promulgatum euangeliũ manſiſſe in conſilio. Itãque in articulo paſsionis nihil de baptiſmo diſcriminatũ eſt, ſed cœpit eſſe in præcepto poſt promulgationem. Secundò differt quantum ad legalia. Nam quòd nos dicimus perduraſſe quantum ad vim obligandi vſq; ad paſsionẽ, ac tunc fuiſſe, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationem mortua, ipſe abnegat: ſed ait circunciſionem non obligaſſe niſi vſque ad inſtitutionem baptiſmi: & exinde ſimul in conſilio cucurriſſe cum baptiſmo vſque ad promulgationem euangelij. Itàq; quiuis Iudæorum audiens euangelium poſſet filium ſuum vel circuncidere vel baptizare: & vtrũlibet ei ſufficeret. Qui verò nihil de euangelio audiſſet, tenebatur circunciſionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quòd negat legem veterem fuiſſe in paſsione extinctam: imò ait obligaſſe vſque ad ſufficienttem promulgationem euangelij: quæ quidem promulgatio cœpit, inquit, in Pentecoſte, & durauit per

Adrianus. Concilium Florentinũ.

Quatuor aſſerta de mente S. Thom. Primum.

Veriſimile eſt baptiſma inſtitutum à Chriſto cũ à Ioanne baptizat⁹ eſt, non ipſo facto ſed verbo.

Secundum aſſertum.

Tertia aſſertio.

Quarta.

S. Thomas. Richardus. Durandus. Scotus in tribus punctis deuiat à ſancto Tho.

per aliquod tempus. Itâq; vbiq; tenebantur Iudæi ſeruare legalia quouſq; ad illos euan- licum præconiũ perſonaret. In ſumma, cùm antiqua lex ſecundùm ipſum non fuerit antiquata vſq; ad promulgationem euangelij, neq; noua cœpit niſi tunc eſſe in præcepto.

Quarta con cluſio. ¶ His ergo prænarratis quarta eſt cõcluſio noſtra: Legum cõfiniũ, quo vetus deſijt ac noua cœpit, fuit tempus paſsionis. Eſt autẽ intelligenda concluſio cum ſuis annexis: cũ cæteris ſcilicet aſſertis quæ ei proximè circumſcripſimus. *Probatio prima cõcluſionis.* Probatur concluſio. Legalia figura erant & vmbra futuræ per Chriſtum redemptionis: vmbra autem, ſi de viſibilib9 documentũ petamus, non durat niſi aduſq; veritatis lucem: veritas verò redemptionis, in morte & reſurrectione Chriſti perfecta fuit: ergo tunc vmbræ illæ legalium, dicẽte Chriſto, Cõſummatum eſt, virtutem ſuam expirauerunt, vimq; exhalauêre obligãdi. Quin verò tota lex, vt paulò anteà dicebam9. Huc nanq; refertur ſecundũ omnes expoſitores, illud Ioannis.19. Conſummatum eſt: &, velũ in duo ſciſſum, vt Matth.27. legitur. Omnes inquam illic agnoſcunt confinium vtriuſq; teſtamenti. Nempè abolitionis alterius, atq; alterius obligationis. Indecens enim erat & diuinæ prouidentiæ abſonum, vt mundus abſq; vlla legis obligatione per tempus aliquod duraret: atq; adeò ſi in morte Chriſti ruptum eſt antiquæ vinculum, illic cœpit ligare noua: vel in reſurrectione. *Secunda. Paulus.* ¶ Secundò & vis argumẽti irroboratur ex illatione Pauli ad Rom.7. vbi ex eo quòd ſumus liberati à peccato, infert ꝙ ſumus pariter & à iugo legis exempti. Cùm ergo in morte Chriſti liberi facti ſimus à peccato, fit vt tũc fuerimus etiam liberi à lege. *Tertia.* ¶ Tertio loco accedit eius illic exemplum. Ait enim quòd ſicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ità & ſynagoga in morte Chriſti à legis obligatione. *Quarta.* ¶ Quartò deniq; id confirmatur verbo eiuſdem Apoſtoli ſuprà citato. Trãſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat, vbi rerum conſequentiam denotauit: Chriſtus autem in morte tranſtulit ſacerdotium Moſaycum in ſacerdotium euangelicum ſecundũ ordinẽ Melchiſedec: vt ibidẽ Paul. ediſſerit: docens quemadmodùm Chriſtus aſsiſtens pontifex futurorum bonorũ introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuẽta. Quod quidem ſacrificium in ara crucis obtulit: ergo tunc facta eſt legis trãſlatio. Per hæc ergo labefactantur omnia tria membra opinionis Scoti: videlicet (vt à ſecũdo exordiamur) ꝙ circunciſio non obligauit niſi vſq; ad inſtitutionem baptiſmi, quã ipſe inſtitutionẽ fatetur anteceſsiſſe paſsionẽ: *Refutantur aſſertiones Scot.* nam ſi lex non fuit extincta vſq; ad paſſionem, atq; adeò cætera omnia legalia illuc vſq; obligabant, falſum eſt circunciſionem non eò etiam vſq; eandem vim retinuiſſe. Id quod prætereà confirmatur ex verbo Chriſti, Non veni ſoluere legem ſed adimplere. Nam cùm eam vſq; ad mortem non impleuit, ſi anteà rupiſſet circunciſionis vinculũ, iam legẽ antequã impleret defregiſſet. Atq; inde pariter repellitur tertium eius dictum: Nẽpè ꝙ eadem circunciſio & lex poſt paſsionem Chriſti obligabat Iudæos inſcios euangelij. Nam tota lex fuit in paſsione & reſurrectione conſummata. Item & primum eius aſſertũ refutatur: ſcilicet ꝙ baptiſmus poſt paſsionẽ non erat niſi in conſilio. *Prima ratio in Scotum.* Nam vbi prioris obligatio legis deſijt, poſterioris cœpit. Aliâs mundus eſſet ſic liber à lege diuina poſitiua, vt nulli teneretur. *Secunda.* ¶ Prætereà ad idem arguitur. Auguſt. & Hieron. licèt aliter diſſentiant, tamen in hoc vnanimes ſunt ꝙ lex vetus in Chriſti paſsione primùm fuit mortua, tam virtute quàm obligatione: & quòd tunc noua obligare cœpit: affirmare ergo ꝙ circunciſio ante paſsionẽ deſijt obligare, & poſt paſsionem ignorantes legẽ obligabat: & negare baptiſmum ſtatim à paſsione Chriſti obligare, palàm eſt cum ambob9 ſanctis patribus prælium inire. Audi verba Auguſt. in epiſtola citata. Vbi inquit: venit fides quę priùs illis obſeruationibus pronũtiata eſt, poſt mortem & reſurrectionẽ Domini reuelata, illa ſacramenta vetera amiſerunt vitam officij ſui. Atq; in hoc lubẽter ſe fatetur adhærere Hieronymo. *Gloſſa.* Adde & gloſſam ſuper illud ad Hebr.8. Hoſtiam & oblationem noluiſti. quæ ait, Noluiſti, ſcilicet à tempore paſsionis. Nam tunc illa diſplicere cœperunt quando eſt completa veritas cuius erant figuræ: vt ait ipſe Auguſtin. ſuper Pſal.39. *Prima ratio cõtra fundamentũ Sco.* ¶ Prætereà arguitur contra fundamentum illud eiuſdem Scoti. Arbitratur enim tunc legis obligationem incipere quãdo in notitiam venit ſubditorũ: quod profectò falſum eſt: ſed tunc incipit obligare cùm primùm publico edicto à principe ponitur. Enimuerò prędicatio Apoſtolorum nõ fuit poſitio legis: quia ipſi non erant legiſlatores euangelij, ſed Chriſti promulgatores, licèt particulares poſſent alias leges ponere. Vndein

de in feſto Pētecoſtes non fuit data lex orbi, ſed virtus facultasq; Apoſtolis ad illam pro mulgādā. Nā antea dixerat Chriſtus, Ite prę dicate Euangeliū: docete omnes gētes, bapti zātes eos. quod ſignū eſt iam tunc obligaſſe baptiſmū. ❡ Item ad idē arguitur: Si lex neminē obligaret quoadusq; legē audiret, impropriè ignorātia diceret̃ excuſare: nā excu ſatio nō eſt niſi ab eo ad qd' homo tenet̃: ſi ergo ignorantia excuſat, ſignum eſt, vinculū de ſe legis ad omnes extendi: ſed ignorantia protegit ignorātē à culpa. ❡ Et tertiò ad idē arguitur. Sequeretur ſi qui nondū audiuit nō obligatur, ꝙ neq; dum ignorantia fieret vincibilis, ità vt ſua culpa nō audiret, obligaretur. Nā quæro quando cœpit obligari? Ad quod certè reſpōderi nō poteſt niſi, Quā do data eſt lex. ❡ Et quartò ex eodē modo opinādi ſeqretur ꝙ poſtꝗ quis religatus eſſet à lege veteri & obligatus nouæ, contingere poſſet ſine nouæ mutatione legis, vt rurſus abſolueretur à noua & teneretur veteri. Enimuerò ſi Iudæus à Hieroſolymis diſtans poſt Pētecoſten audiſſet legem Chriſti obligare, cui anteꝗ ſigna ſufficientia videret fidē daret, non tamen leuiter: quod fieri poterat: iam tunc non obligaretur ad antiquam & teneretur nouæ. Si verò poſteà pſeudoprophetæ contrarium ei dicerent, adhibendo ſigna & teſtimonia falſa, ità vt citra culpam rediret ad priorem fidem, rurſus eximeretur à nouæ obligatione & ſubditus fieret veteri.

Secunda

Tertia.

Quarta.

❡ Et per hoc diſſoluitur eius argumentum quo ait: Nullus aliter ſe habet ad aliquam legem quàm priùs, niſi quia eſt ſibi aliter promulgata: ſed ante paſſionem non tenebantur homines ad baptiſmum: ergo neq; tenebantur quouſque eis fuerit promulgatus: quod vſu nō venit ſtatim à paſſione. Diſtinguitur nanq; prior præmiſſa: ſi enim intelligat, nullum ante promulgationem aliter ſe habere ad legem quantū ad vinculum obligandi, id abnuendum eſt. Imò ſtatim vt lex ſolenniter à principe edicitur, obligat. Si autem intelligat quòd nemo cōſtituitur in culpa antequàm legem ſciat, equidē fatemur: cum temperamento tamen, niſi per ſe ſteterit quo minùs illam audiret. ❡ Sed contra aliud aſſertum Scoti, nempe quòd poſt paſſionem vſque ad ſufficientem promulgationem, vtrunque, ſcilicet circunciſio & baptiſmus ſic concurrerint ſub conſilio, vt optio fieret Iudæo vtrum ſuſcipere mallet, vrgentiſsimè (vt arbitror) arguitur. Aut enim id intelligit de Iudæo ignorante euangelium, aut de audiente, qui illud tenebatur ſuſcipere: de priori id non poteſt dici: nam ille manifeſtè tenebat̃ circunciſione. Præſertim ſecundùm ipſum Scotum qui ait legem veterem obligaſſe vſque ad nouæ promulgationem. Si autem id intelligat de poſteriori, ratio contrarium demonſtrat. Nam cùm ille iam nulla excuſaretur ignorantia, tenebatur profiteri Chriſtianam religionem: profeſsio autem Chriſtiana fit in baptiſmo: ergo tenebatur baptizari, atque adeò baptizare paruulos ſuos ſicut modò tenentur Chriſtiani. Alioquin manifeſtè ſequitur quòd nullus vnquàm Iudæorum etiam ſi poſt biēnium fidem ſuſciperet teneretur baptizari, neque ſuas baptizare proles, quod eſſet conceſſu abſurdiſsimum. Profectò fateor me opinionem Scoti in hac parte non deprehendere.

Solutio argumēti Sco.

Ratio vrgētiſsima contra aliud aſſertū Scoticum.

❡ Sunt nihilo minùs contra iſtas aſſertas veritates argumenta non modò Scoti, verùm & alia ſolutu digna. Et vt ordine ſucceſſionis temporū procedamus, arguit Scot. ꝙ ante paſsionem cùm primùm baptiſmus cœpit eſſe in conſilio, obligatio circunciſionis verſa eſt pariter in conſilium. Præceptū inquit baptiſmi totaliter aufert circunciſionem, reddendo eam prorſus inutilem ac perniciosam: ergo & conſilium eiuſdem baptiſm tollit eius neceſsitatem, relinquēdo eam ſub conſilio. Conſequentiam inde probat, quòd ſi alicuius rei præceptum, prohibitio eſt alterius rei, eiuſdem conſilium tollit ſaltem neceſsitatem eiuſdem rei. Conſequētia autem fallaciſsima eſt. Tenet enim illic prorſus vbi res illę ſecum pugnant: vt in virginitate patet & matrimonio. Cui enim pręcipitur virginitas, omninò interdicuntur nuptiæ. Et ideo conſilium virginitatis tollit nuptiarum præceptum. At verò vbi res vtraque alteram ſecum patitur, conſequentia non valet. Haud enim orationis conſilium in Quadrageſima tollit præceptum ieiunij. Cùm ergo lex vſque ad veritatem redemptionis eſſet poſita, non eſt cur peculiariter circunciſio dicatur per conſilium baptiſmi vim amiſiſſe obligandi.

Primum argumentum Scoti.

Solutio.

❡ Secundò ad idem arguit: ſi Iudæus paruulum ſuum ante paſsionem fide noſtra imbutus baptizaret, non autē circūcideret, paruulus ille euolaret ad cœlū: ergo circūciſio non erat in præcepto. Sed neque hæc conſequentia valet: quia pater ipſe peccaret non item circuncidēdo. Non quidem propter neceſ-

Secundū argumētū eiuſdem Scoti.

ſitatem gratiæ filio conferendæ, ſed propter neceſsitatem implendæ legis. Quemadmodùm & Scotus ipſe probè cõcedit, quòd etſi puer Hebræus ante octauum diem per ſacrificium naturale in mortis periculo adhibitum obtineret gratiam, nihilo minùs ſi in octauo eſſet ſuperſtes, erat vi legis circuncidendus. Sicuti etſi quis modò per baptiſmũ flaminis Spiritu ſancto ſuffundatur, nihilo minùs habita copia aquę tenetur ipſa tingi.

Argumentũ alterum. ¶ Sed reſtat argumẽtũ cõtra illud noſtrũ aſſertum ꝙ baptiſmus ante paſsionem tãtùm erat in conſilio. Iudæus tunc ſufficientia expertus miracula & verborum Chriſti energiam, teneretur eius legem ſuſcipere: Nam ſi non veniſſem, inquit, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberet. Chriſtiani autẽ effici non poterant niſi per baptiſmum: ergo tenebatur baptizari, atq; adeò baptiſmꝰ iam tunc erat in præcepto, ſubindeq; circũciſio prorſus ceſſauerat. *Reſponſio.* Ad argumentũ hoc reſpondetur: illa præmiſſa perempta ꝙ non poſſet tunc Iudæus percipere legem euangelicam ſine baptiſmo: quandoquidẽ non percipiebatur niſi pro tempore ſuccedente paſſionẽ. Et ideo Iudæi omnes qui legem priùs ſuſceperant, ſtatim poſt reſurrectionem ad prædicationem Apoſtolorũ tenebantur baptizari. *Replica.* ¶ Sed arguis: ergo Gentiles ſi ante paſsionem conuerterentur non tenebantur ſtatim baptiſmate ablui. *Solutio.* Negatur conſequẽtia. Imò cùm illi circuncidi non poterant, tenebantur baptizari. Quanuis indubiè credẽdum ſit Iudæos quoq; ante paſsionem conuerſos illicò ſacro fonte intingi vt Chriſtianorũ charactère inſignirentur. Id quod euãgelico teſtimonio ſuprà citato comprobatur, quo habetur Apoſtolos Chriſti, viuente Magiſtro, baptizaſſe. ¶ Alia verò Scoti argumenta ad probandũ legem veterem poſt paſsionem vſq; ad promulgationem euãgelij duraſſe, poſt illa quę dicta ſunt, nullum retinent vigorem. *Argumẽtũ.* Si enim arguas, Iudæus poſt paſsionem inculpabili ignoratione euangelij laborans, tenebatur ſuos liberos circuncidere: ergo circũciſio, atq; adeò lex tota obligabat. *Solutio.* Negatur prior cõſequẽtia, ſi obligandi rigorem perpendas. Nam cùm ſimpliciter poſſet citra culpam nõ circũcidere, vtputa ſi euãgeliũ audiſſet, non ſimpliciter cẽſendus erat obligatus. At ſi non placet tam ſtricto rigore loqui, adhibetur altera reſponſio, quòd tenebatur, non quidem vi præcepti, ſed propter ignorantiam qua laborabat, ſicuti qui hodie crederet feriam eſſe ſextam, teneretur à carnibus abſtinere quanuis feria ſecunda ſit. ¶ Et dilucidatur perſpicatiùs reſponſio hæc. *Elucidatio præteritæ ſolutionis.* Si lex dum Deus Abrahæ circunſionem præcepit ſic iuſsiſſet: Omnes tui poſteri circuncidentur vſque ad punctũ temporis quo Meſsias paſſus reſurrexerit: Certè nemo aſſeuerare poſſet poſt illũ tẽporis articulum legem obligare, & nihilo minùs qui articulum eum ignoraſſent deberent etiam poſteà circicuncidi propter ignorantiam. Figurauerim caſum ſub conditione, quæ re vera ità in virtute contigit. Non enim poſita fuit lex vetus niſi vſque ad illud temporis momentum, quo Chriſtus dixit: Conſummatum eſt: & reſurrexit. *Replica.* ¶ Quòd ſi vrgentiùs arguas: Si Iudæus poſt paſsionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet ſuum circuncidere infantulum, peccaret quidem: & non contra conſcientiam: ergo contra legem qua tenebatur. *Solutio.* Reſpondetur quòd peccaret contra conſcientiam quam ante ſufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere. *Altera ratio.* ¶ Veruntamen eſto circunciſionis ſtatim à paſsione obligatio eſſet extincta, videtur tamen retinuiſſe ſanctitatis virtutem. Nam ſi Iudæus euãgelij ignarus filium circuncideret, fieret infans ille saluus. *Solutio.* Reſpondetur quòd fieret ſaluus non circunciſionis virtute, quæ iam vanida erat, ſed parentum fide. Itàque circunciſio tunc nihil ampliùs valebat quàm ſignum quo lege naturæ proteſtatio fieret ſanctę fidei: & quo Iudæi ante octauum diem vtebantur. ¶ Dubium autem quod moleſtiùs hic premit eſt, Si Iudæus tunc qui euangelij prædicationẽ audiſſet, & miraculorũ intuitus eſſet virtutẽ, quem iam ideo culpabilis ignorãtia non excuſaret, perſiſtens nihilo minùs in ſua perfidia puerum circũcideret, vtrùm puer ille ab originali macula ablueretur. Facit enim pro parte affirmatiua ꝙ ſi ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur ſacramentum, puer, vt modò dicebamus, ſalutem obtineret: & tamen iniquitas circuncidentis nõ eſt cur miſero infantulo noceret. Nã ſi quis modò puerum baptizaret, intendens id facere quod Chriſtiani perficiunt, licèt minimè in baptiſmum crederet, prodeſſet puero. Nihilo minùs reſpondetur nullatenùs circunciſionem illam puero quicquam profuiſſe. Et ratio eſt plana: nam circũciſio de ſe nihil iam tunc proderat niſi per fidem applicantis:

tis:qui autem tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fidem. Alioqui conceden dum eſſet ꝙ etiā nūc Iudæi circūcidētes libe ros ſuos,illis ad ſalutem proſunt: quod cōce dere abſurdiſsima eſſet hæreſis. Qui autem inuincibiliter ignorans illo ſacramento vte-batur,rectè ſuam fidē applicabat. Negatur ergo ꝙ in tali caſu iniquitas circuncidentis nihil noceret puero. Aliud autem eſt de baptiſmo noſtro qui in ſe continet ſanctificandi virtutem à quouis applicetur. ¶ At verò præter iſtas rationes alia ſupereſt maioris energiæ. Chriſtus in paſsione nullam tulit legem:ergo tunc lex euāgelica nō cœpit obligare.

Reſponſio. Legitima verò reſpōſio hui⁹ eſt, ipſum dum inter mortales ageret legem tuliſſe pro illo tunc temporis articulo quo myſterium ſalutis perficeret, in alteraque reſurgeret immortali vita.

Dubitatio. Sed tamen reſtat nihilo minùs dubitatio vtrùm lex ab eodem puncto obligare cœperit quo moriens antiquam aboleuit.

Ratio dubitandi. Nam ſi id conceſſeris,videberis euangelio contrarius:quandoquidem poſt reſurrectionem præcepit Apoſtolis, Ite prædicate &c̄.baptizantes eos.Matth.28.vbi videtur legem quaſi ex tunc obligantem tuliſſe. Item neq; ratio permittere videtur vt ſtatim à momento paſsionis lex cœperit obligare. Nam myſteriū ſalutis quæ duos habet terminos, ſcilicet mori peccato,& reſurgere in nouā vitam,non in puncto paſsionis abſolutū fuit, ſed in reſurrectione, ſecundū illud Pauli ad Rom.4.traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurexit propter iuſtificationem noſtrā: queādmodùm illic à nobis expoſitum eſt. Si autem concedamus ꝙ lex vetus ceſſauit dicente Chriſto,Conſummatū eſt: noua tamē nō cœpit niſi poſt reſurrectionē,incidimus in hāc foueam ꝙ tēpore aliquo fuerit orbis ſine obligatione legis præter naturalē. Sicuti erat ante legem ſcriptā. Quòd tamen mihi duriſsimum fit,imò videtur naturę amborū teſtamentorū palàm repugnare. Nam ſicut in naturalibus corruptio vnius eſt generatio alterius:ità & antiquū non fuit abolitum niſi per obligationem noui, ſicuti aboletur vmbra per præſentiā ſolis. Hoc enim exemplum vniuerſis ſcripturæ interpretibus celeberrimū eſt. Quin verò Paul. ad Hebr. id ex

Paulus. profeſſo,cap.7.&.9.&.10.videtur cōſtituere.

Reſponſio. Reſpondetur ergo ꝙ ſancti,quin verò Apoſtolus articulū ceſſationis vnius legis & obligationis alterius non in puncto cōſtituerūt, ſed totū triduū pro vno reputârūt articulo.

At verò ad rigorem loquendo, Primùm pro certo habendum eſt propter rationem modò factam quòd obligatio vnius quaſſauit alterā. Quare ſi altera ceſſauit vbi Chriſtus dixit,Cōſummatum eſt, inde incepit noua: nam tunc perſolutum eſt redemptionis pretium, apertumq; regnum cœlorum. Statim enim patres viderunt Chriſti diuinitatem. Sed enim quia lex vetus nō ſolùm illud, ſed reſurrectionem quoq; in noua vita præfigurabat,dicere optimè poſſumus ꝙ non ceſſauit vſque ad reſurrectionem,& inde incepit noua. Vnde ſanctus Tho.3.parte.q.66.ar.2. Baptiſmus,inquit,virtutem accepit quando Chriſtus baptizatus fuit. Sed neceſsitas vtendi hoc ſacramēto indicta fuit hominib⁹ poſt paſsionē & reſurrectionem: tum quia in paſſione Chriſti terminata ſunt figuralia ſacramenta quibus ſuccedit baptiſmus & alia ſacramēta nouæ legis:tum etiam quia per baptiſmum cōfiguratur homo paſsioni & reſurrectioni Chriſti:in quātum moritur peccato & incipit nouam iuſtitiæ vitā. Et ideo oportuit Chriſtum prius pati & reſurgere quàm hominibus indiceretur neceſsitas ſe configurandi paſsioni & reſurrectioni eius. Vnde quòd poſt reſurrectionem dixit Chriſtus, Ite prædicate &c. non eſt ſignum latæ tunc legis,ſed Apoſtolis tunc iuſsit vt illam quæ iam obligabat, vniuerſo orbi promulgarent:vt.4.ſen.diſt.3. ar.5.ait ſanctus Tho. *Dubium alterum.* Imò Chriſtus id ipſum ſignificat, ſubdens, Docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mādaui vobis. Itāq; Chriſtus ante paſsionem legem condidit, quæ poſt eius mortē obligaret: ſed poſt reſurrectionem præcepit Apoſtolis ipſam diuulgare: & in Pentecoſte miſit eis virtutem ex alto quæ ad eandem functionē erat neceſſaria. ¶ His tamen ſic conſtitutis reſpondendum eſt ad aliud dubium quod ſententia Auguſtini ſecū affert. Enimuerò ſi ſtatim poſt paſsionē vel reſurrectionem lex mortua fuit, conſequitur vt continuò eſſet mortifera:quare neque liceret eam vlla ratione ſeruare. Cōſequentia probatur per rationē qua probauimus cōcluſionē tertiam,quę eſt S. Tho. Ceremonialia illa iam inde tunc erāt mendacia,ergo qui illa ſeruaret facto ipſo mentiretur:ſicuti qui aſſereret ꝙ Chriſtus foret naſcitur⁹, paſſur⁹,aut reſurrecturus: mēdaciū autē ſemper eſt peccatū. Et dum eſt pernicioſum,ſicuti hoc,fit lethale:atq; adeò ſentētia Hierony. eſt præferēda ꝙ non licebat ea ſeruare. At nihilo minùs *Solutio.*

ſtandũ eſt Auguſtino, cui cõcilium Florentinum (vt dictum eſt) ſubſcripſit: & reſpondẽdum ꝙ ceremoniæ tunc non ſeruabãtur tanquàm futurorum ſigna, ſed in honorẽ ſepulturæ ſynagogę. Quòd ſi ſciſciteris quęnam eſſet illius honoris cauſa: reſpondetur ꝙ vt internoſceretur inter legem veterem & Gentilitatem. Nam ſi lex vetus ſic de repentè, vt Gentilitas fuiſſet eiecta, in ſuſpicionem veniret ꝙ non fuiſſet Gentilitate ſanctior. Et fuit hoc eouſq; congruens vt illa, quod arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apoſtolos ipſos myſterium illud ꝙ legales ceremoniæ eſſent per euangelium abigẽdę: nempè vt ſecuriùs illa ſeruarent. Id quod hiſtoria illa Actu. 10. conteſtatur, qua narratur Petrum oſtenſo ſibi vaſe linteo, de cœlo ſummiſſo, communium animalium pleno, manducare iuſſum, reſpõdiſſe: Abſit Domine, quia nunquàm manducaui omne cõmune & immundum. Illa autem cauſa honorãdæ ſynagogę ceſſante iam nullatenùs licet eaſdem ceremonias obſeruare. Quòd ſi interroges quantum tẽporis durauit ſufficiẽs euangelij promulgatio qua licuit illa ſeruare legalia: Reſpõdetur certũ eſſe à Pẽtecoſte cœptũ eſſe promulgari. Quo aũt tẽporis pũcto omninò fuerit lex extincta, & mortifera, nõ cõſtat. Forſan, vt ait Sco. durauit vſq; ad deſtructionẽ Hieroſolymitanam: quæ quadraginta ferè annis cõtigit poſt Chriſtũ paſſum. Crediderim nãq; viuẽtes ipſos Apoſtolos omnimodã abolitionem legis prædicare cœpiſſe. Quidquid autẽ de tẽporis pũcto ſit, certũ eſt q̃ lõgiſsimè ante tẽpus Aug. omninò ceſſauiſſe: vt eâdẽ ipſe epiſtola. 19. aduerſus Hieron. docet. Quocircà iam inde nefas eſt ad illas regredi ceremonias. Neq; in ſententiam profectò huic contrariã conſentire cũ Caietano poſſum, qui. 3. part. ſuper. q. 37. approbare non renuit Indorũ morẽ: qui ſeſe baptizatos circũcidunt: non tanq̃ antiquũ ſeruãtes ritum, ſed vt religione illa Chriſtum imitẽtur. Enimuerò patres nunq̃ auſi ſunt id poſt paſſionem concedere, niſi ob cauſam Auguſtini. Et Concilium Florentinum ſimpliciter id negat licẽre. Et Paulus ſimpliciter dicit: Si circcuncidimini, Chriſtus nihil prodeſt. Et imitari in hoc Chriſtum, eſt imitari legem, cuius gratia id paſſus ipſe eſt. Neque excuſari poteſt quin habeat ſpeciem mali. Neque verò ad hæc abundè Caietanus reſpondet. Secùs ſi ſanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret.

Sententia Caieta. *Prima ratio in Caie.* *Secunda.* *Tertia.* *Poſtrema.*

Reſtat igitur ad argumẽta in capite quæſtionis obiecta reſpõdere. Et quidẽ autoritas Baruch Prophetæ id tãtùm ſibi vult ꝙ lex eſſet in ęternũ ſecũdũ moralia præcepta per ſe duratura: ſecundũ verò ceremonialia, nõ niſi per futuras veritates quas præfigurabãt. ¶ Factũ autẽ Chriſti, qui leproſos à ſe mundatos ad ſacerdotes miſit, non probat poſt paſsionẽ legẽ fuiſſe permanſurã, ſed illuc vſq; duraturã: atq; adeò ante paſsionẽ, prædicante Chriſto, vnà cum euangelio currebat: quod à nobis iam ſuprà aſſertum eſt. ¶ Et ad tertium eiuſdem argumenti membrum reſpondetur ꝙ rationes literales ceremoniarum ad diuinum cultum referebantur: qui tamen cultus in paſsione Chriſti erat in alterum migraturus. Vnde circunciſio mutata eſt in baptiſmum, & ſabbathũ (vt dictum eſt) in diem Dominicam: & feſtum Paſchalis agni in feſtum Reſurrectionis. Feſtum autem Pentecoſtes permanſit. Nam & eodem fuit nobis quodãmodò lex data, hoc eſt Apoſtolis facultas eiuſdem promulgandæ collata: ſicuti & antiquæ Moyſi. ¶ Ad duo autẽ priora mẽbra ſecundi argumenti per ſententiam ſuprà expoſitam Auguſtini reſpõſum eſt. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum maternè Iudæũ circuncidere, & ſeipſum purificare: nẽpe nè videretur perinde legẽ atq; Gẽtilitatẽ abiectè cõſepelire. Et nè teneris conuerſis nõdumq; ſatis inſtructis ſcandalum offerret. ¶ De tertio verò mẽbro, puta de lite quam Paul. ad Gala. 2. commemorat ſibi interceſsiſſe cum Petro, diſcordes, vt diximus, fuère proceres illi, diui Hiero. & Auguſt. hiſtoria notiſsima eſt & ſolennis quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum Chriſtianis è Gẽtilitate neophytis cõmunicabat: non tãtùm colloquio, quia inde nullã ſcandali occaſionem nanciſcerentur Iudæi: ſed etiam menſa, veſcendo cum illis ſuillis carnibus alijſq; communibus cibis lege vetitis: quod iam in linteo ſibi oſtenſo cognouerat eſſe licitum. At cùm quidam illuc perueniſſent recentes ex Iudæis Chriſtiani, quos Iacobus ad illum miſerat, nè ſcãdalum eiſdem obijceret, ſubtrahebat ſe à cõmercio Gentiliũ, abſtinebatq; eiſdẽ illegitimis cibis. Vnde cũ tũc fortè cõtingeret vt illuc Paul. applicuiſſet, reſciuiſſetq; tumultũ Chriſtianorũ ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebant, legalia in Chriſtianiſmo eſſe ſeruanda, in conſpectu omnium eum reprehendit: quia, inquit, reprehenſibilis erat. Hiero-

Ad primum argumentũ. *Ad tertium mẽbrũ eiuſdẽ argu.* *Ad duo mẽbra ſecundi argumenti.* *Ad tertium eiuſdẽ membrum. Paulus.*

Hieronym⁹. Hieronymus ergo opinatus legalia protinùs à paſsione fuiſſe lethifera, negat Petrum illa ſeruaſſe: ſed tantùm ait ſimulaſſe: ac ſubinde ait Paulum non verè, ſed ſimulatoriè eum in gratiam Gentilium obiurgaſſe. *Auguſtinus.* Auguſtinus autem contrà in vtroque opinioni Hieronymi reclamat. Primùm in hoc quòd ait Petrum licitè potuiſſe ſeruare, ſeruaſſeque adeò legalia. Secundò & in hoc quoque quòd ait verè fuiſſe, tùm reprehenſibilem, tum perinde reprehenſum. Sunt autem qui Hieronymi patrocinium ſuſcipientes, *Adrianus.* inter quos eſt Adrianus in. 4. diſtincti. 1. adducunt in eius tutelam id quod Paulus ipſe ait: ſcilicet Iudæos & Barnabam cõſenſiſſe in illam Petri ſimulationem: quo verbo excludi videtur verã fuiſſe obſeruantiam. *Duplex ſimulatio.* Quocircà duplex, aiunt, vſu venit ſimulatio. vna quando fingitur aliquid fieri quod non fit: qualis eſt in comœdijs: vt ſi quis fingeret ſe circuncidere & non circuncideret. Et hæc ſi fiat intentione fallendi, eſt peccatum: quoniam mendaciũ. Alia verò accidit ſimulatio quando res verè fit: non tamen ea ratione qua alij putant: Vt ſi quis pelliculam ſibi abſcinderet ſanitatis gratia: quam circunſtantes abſcindi crederent religione Iudaica. Et iſto modo, aiunt, Paulus finxit circũcidere Timotheũ ad euiuitandum ſcandalum: & Petrus à communibus cibis abſtinuit. *Perperã intellectus ab Adriano Auguſtinus.* Et ait Adrianus nunquàm Auguſtinum à Hieronymo diſſenſurum fuiſſe ſi eum intellexiſſet. Ego verò dixerim minùs fuiſſe Auguſtinum ab hoc doctore intellectum, quàm ipſe Hieronymum intellexerit. Auguſtinus enim non arbitratur culpam Petri fuiſſe, mendacium: nempè quòd ſimulauit id quod non fecit: Imò credidit abſque ſimulatione verè potuiſſe ſeruare legalia, & ſeruaſſe, modo ſuprà expoſito: ſed quòd plus iuſto illa ſeruaſſet. Et facit pro Auguſtino quòd Paulus non incuſabat Petrum quòd legalia ſeruaſſet: ſed quòd Gentes cogeret iudaizare. Puta quòd vſque adeò nimiam in eorum obſeruatione adhiberet diligentiam, vt cõuerſos ex gentilitate in eam opinionem pertraheret, quòd eſſent ſeruanda ea ratione & fine quo in lege veteri, ac ſi non ceſſaſſent. Et primùm, quòd ſeruare legalia nullum eſſet crimen, probatur: nam aliâs re vera propter ſolum euitan tandum ſcandalum nunquàm Paulus circuncidiſſet Timotheum, neque ſe ſuaſu Iacobi purificaſſet. Imò potiùs docuiſſet non eſſe licitum. Porrò autem quòd Petrus fuerit reprehenſibilis, re vera citra grauiſsimam iniuriam ſcripturæ negari non poteſt. *Inficiari nemo poteſt citra iniuriã ſcripturæ, Petrũ fuiſſe reprehẽſibilem.* Enimuerò ſi tantùm Paulus eum ſimpliciter reprehendiſſet, potuiſſet vtcunque commentari id feciſſe ſimulanter: vbi autem tanta cum emphaſi dixit, In faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat: negare fuiſſe verè reprehenſibilem ac proinde reprehenſum, eſt ſacræ ſcripturæ contradicere. Quod enim Ioannes Maio. in. 4. diſtinct. 3. q. 1. ait in ſcriptura non haberi quòd Petrus eſſet reprehenſibilis, ſed quòd hoc Paulus dixit, *Cauillus Maioris.* cauillus eſt nihilo minùs ſcripturæ iniurius, quàm ſcripturam abnegare. *Ratio in Maiorem.* Nam cùm id fides catholica confiteri cogat, quòd quicquid Apoſtoli affirmârunt ſit diuinum oraculum, fit vt tam verum ſit, Petrum fuiſſe reprehenſibilem, quàm eſt, Paulum illud affirmaſſe. *Auguſtinus.* Alioqui ſi permitteretur, vti ait Auguſtinus, negari ſcripturæ ſenſum, qui planè eſt literalis, tota eius autoritas illicò deperiret. *Obiectio.* Quòd ſi quis inferat, culpam Petri fuiſſe mortalem, nam pertrahere alios in tam falſam opinionem graue erat peccatum in fidem: quod tamen Apoſtoli poſt confirmationem committere non poterant: *Solutio.* Reſpondetur quòd Petrus non putauit tantũ oriturum ſcandalum: & ideo inconſideratio illa fuit culpa venialis. ¶ Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum reſpondebimus, quòd Paulus actionem illam Petri appellauit ſimulationem? *Ad argumẽtũ retrò inſinuatũ in gratiam Hiero.* Reſpõdetur non eam ſic ideo appellaſſe quòd non fuiſſet verum opus Iudaicum, ſed quòd non fuit factum intentione ac fine Iudaico, tanquàm futurorum ſignum retinens virtutem ſuam. Et eſt diſcernendus effectus quem Petrus fecit in conuerſis è iudaiſmo, & in conuerſis è Gentilitate. Illos enim & Barnabam adduxit vt in eius ſimulationem conſentirent, id eſt ſimul ſe ſubtraherent Gentilium conſortio: Gentiles autem cogebat iudaizare: hoc eſt credere quòd tenerentur & ipſi abſtinere à ſuilla, atque ab alijs communibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam etiam ſecum duxiſſe. Nam cùm ille eſſet ad euangelizandum Gentibus ſegregatus, minùs ei licebat Gentilium ſe conturbernio ſubducere.

¶ Vnus tamen ex his ſit reliquus ſcrupulus, *Scrupulus.* quòd diſtinctio. 15. can. Sancta Roma. Hieronymus honorificè ſuſcipitur, eiuſque dogmata approbantur quæ aduerſus

Ruffinum atque alios definiuit. Quomodò ergo Auguſtinus de hac re per cenſuram etiam Concilij Florentini præfertur? Reſpondetur nullatenùs ſecum iſta pugnare. Etenim in Canone, Sancta Romana. meritiſsimè delata eſt Hieronymo Palma aduerſus illos quos, ceu errantes in fide, debellauerat. Et ideo tanquàm ſolennis Eccleſiæ doctor receptus eſt. Haud tamen in his cunctis quæ contra Auguſt. cuius illic etiam doctrina ſimili honore ſuſcipitur, diſputauit, prælatus eſt illi.

Reſponſio.

¶ Ad poſtremum autẽ mẽbrũ eiuſdẽ ſecũdi argumẽti, quo ſenſus quęritur Apoſtolici cõcilij Actu. 15. Diuus Tho. tres attulit ſolutiones. Prima eſt quorũdam qui arbitrabantur ſanctiones illas Concilij minimè in ſenſu literali intelligendas, ſed in ſpirituali: vt ſcilicet in prohibitione ſanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitione verò ſuffocati inhiberi violentiã & rapinam: ſed in prohibitione immolatorum, idololatriã. Hic autem interpretandi modus, vanus eſt. Nam cùm illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in Decalogo eſſent explicita, non erat cur rurſus ſuper illis Concilium cogeretur. Secunda ergo erat aliorum opinio, quòd in ſenſu literali ſunt illic prohibita: non quidem ad legis obſeruantiam, ſed ad reprimendam gulam. At verò cùm alia eſſent maiora irritamenta gulæ, quorũ illic non eſt habita mẽtio, non eſt credendum illam fuiſſe prohibitionis cauſam. Ecquod enim gulæ illectamentum in ſuffocatis & idôlo immolatis reperitur? Legitimã igitur ſolutionem hiſtoria nos ipſa docet.

Ad poſtremũ mẽbrum ſecũdi argumẽti principalis.

Triplex ſolutio D. Tho.

Vana interptatio eorum qui ſanctiones apoſtolici Cõcilii ſpiritualiter intelligunt.

Exploditur ſecunda expoſitio.

Enimuerò cùm conuerſi è Iudaiſmo & præcipuè Phariſæi mordicùs contenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vnà cum euangelio retinere, in Concilium Apoſtoli de re illa conſidentes decreuerunt circuncisionem & legalia non eſſe à Gentilibus obſeruanda, neque honoris gratia ſepulturę ſynagogæ deferendi: ſed tamen ob improbitatem Iudæorum quatuor illa eiſdem Gentibus interdixerunt: non quidem quaſi neceſſaria eſſet legalium obſeruantia, ſed vt poſſet inter Chriſtianos vtriuſque populi iniri commercium. Prohibitum ergo illis eſt vt à carnibus idôlis immolatis abſtinerent: videlicet nè apud cõuerſos è iudaiſmo in ſuſpicionem venirent idololatriæ. Quare falsò nonnulli opinati ſunt prohibitam illic eſſe idololatriam. Nam illam in cõfeſſo cunctis erat eſſe euangelio execrabilem. Verùm tamen quia ſacerdotes Gentilium macellũ habebant immolatorum idolis, prohibiti ſunt Chriſtiani illis vti eſcis. Secundò prohibiti ſunt veſci ſanguine & ſuffocato: quę quidem adeò Iudæi exhorrebant, vt nauſeam illis facerent. Quicunque in eorum conſpectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis eſt peculiariter: non quòd non eſſet lege naturæ interdicta, ſed quòd illi caligine mentis obtecti nullam in libera Venere agnoſcebant culpam, neq; erat in Decalogo expreſſa.

Vera interptatio ex hiſtoria deprõpta.

¶ Contra hanc autem ſolutionem exiſtunt argumenta. Primũ, quòd ſi non erant illa ad legis obſeruantiã prohibita, non ſatisfiebat quæſtioni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio ſimul currerent. Secundò quia in ipſo Cõcilio habetur: Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis nihil vltrà imponere vobis q̃ hęc neceſſaria. Si ergo erãt neceſſaria, neceſsitas ex lege procedebat. Tertiò quia ſi illa ratione prohibebãtur ſanguis & ſuffocatum, pariter deberet prohiberi eſus ſuillarum carnium & aliorum communium.

Argumentũ primum cõtra proximã ſolutionem.

Secundum.

Tertium.

Ad hæc autem reſpondetur, Apoſtolos Phariſæis non ad eorum mentem reſpondiſſe: ſed illa ad ipſorum pacandum ſeditionem ac tumultum indulſerunt: atque ad hunc finem cenſuerunt illa eſſe neceſſaria. Prohibuerunt autem illa duo, ſcilicet ſanguinem & ſuffocatum, quæ magis erant Iudæis exoſa: non autem ſuillas carnes atque alia venationum ac piſcium genera: quia eſſet Gentibus perquàm moleſtum propter Iudæos illorum vſu priuari. Et ideo ait ſanctum Concilium nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria. Atqui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facilè colligitur. 1. ad Corinth. 8. vbi docet quòd eſus carnium idolis immolatarum non eſt de ſe illicitus, ſed propter ſcandalum infirmorũ: quo pacto ſanctionẽ Concilij declarauit. Idemque edocet ad Roman. 14. vbi ait omnes cibos eſſe mũdos niſi propter ſcandalũ aut conſcientiã. Et Mat. 15. ait Chriſtus: Nõ quod intrat per os coinquinat hominẽ.

Ad argumẽta facta.

¶ Et ex his ſequit̃ illã prohibitionẽ nõ fuiſſe in perpetuũ factã, ſed in tẽpꝰ, ideq; perexiguũ dũ Chriſtianꝰ populꝰ coaleſceret, & Iudęorũ gẽs horrorẽ illũ ciborũ deponeret. Quare vel ſæculo ipſo Apoſtolorũ vel proximè vis expirauit illiꝰ Cõcilij.

Corollariũ.

¶ Huic nihilo minùs ſentẽtiæ obſtare videt̃ Canon Concilij Gangrenſis, ſi quis. diſt. 30. vbi habetur

Argumentũ. Concilium Gangrenſe.

tur omnia manducare licêre præter idolothyta: vbi gloſſa expreſsè tenet quòd nunquàm licuit, neq; modò quidem licitum eſt idolothytis veſci: quanuis nulla detur ſcādali occaſio. Imò nō magis licêre eorū eſum, q̄ in Quadrageſima carniū. Et allêgat pro ſe dictum Auguſt. in De bono cōiug. quod refertur. 32. q. 4. can. ſicut ſatius. vbi inquit ſatius eſſe fame mori, quàm idolothytis veſci. Ad textum autem Concilij reſpondetur illud fuiſſe habitum proximè tempus Apoſtolorum, quando nondum eorum concilium prorſus ceſſauerat: ob idq; gloſſator falſiſſimè inde intulit opinionē quod modò non licet illa edere. Imò Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter abſque vlla exceptione cōdemnat eos qui in nouiſsimis temporibus loquētes mendacium, prohibituri erant à cibis quos Deus creauit abſtinere. Et forſan tempore Auguſtini nonnulla durabat eiuſdem concilij obſeruātia: niſi dicere malueris quod fortè reſpexit ad elapſum tēpus, quando vigor Concilij durabat.

Auguſtinus

Solutio.

Paulus.

QVAESTIO SEXTA.

De iudicialibus mandatis.

S. Tho. 1. 2. q. 104. & 5.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus diſtinguantur.

TErtium præceptorum genus, vt in ſuperioribus cōſtituimus, eſt iudicialium. De quibus primò quæritur quib⁹ modis à ceremonialib⁹ diſtinguātur. Et primò arguitur non in hoc differre, vt ſuprà dictū eſt, q̄ ceremonialia pertineant ad diuinū cultum: iudicialia verò ad pacificum conuictū qui eſt inter ciues: tum q̄ iudicialia, vt nomē ſonat, ſunt illa quę in foro tractantur coram iudice: & tamen extra forū ſunt alia quæ ad eundem pacificum ſtatum conferunt: tum etiam q̄ ſicut inter ceremonialia aliqua erāt quæ hominem ad ſeipſum ordinabāt, vt delectus ciborum & veſtimentorum: ità & inter iudicialia decebat eſſe aliquā præceptionem quæ ad ipſum ſingulariter hominem pertineret: nō ergo omnia ad iuſtitiam attinebant, quæ eſt vnicus ciuis ad alterū. ¶ Secundò arguitur cōtra aliam differentiā, quæ inter hęc præcepta conſtitui ſolet: nēpè q̄ ceremonialia cōſtituta erant vt ſigna figuraq; eſſent & vmbra futurorū: iudicialia verò minimè: nam gloſſatores iudicialiū, Exod. 21. & 22. cūcta etiā interpretātur allegoricè & moraliter. ¶ Atq; inde tertium colligitur argumentū aduerſus tertiam differentiā quę adhiberi cōſueuit: ſcilicet ceremonialia non licêre amplius obſeruare: ſecùs autem de iudicialib⁹: nam ſi erant futurorū ſigna, pari modo debuerunt ceſſare ſicut & ceremonialia. Vnde Apoſtolus generaliter ait ad Hebr. 7. Trāſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis trāſlatio fiat. ¶ In cōtrarium autē eſt q̄ tres iſtas differentias interpretes legis ſolent inter eiuſmodi præcepta internoſcere.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

Paulus.

HAEC fermè omnia in ſuperioribus diſcuſſa ſunt & definita: ſed vt eorū ſumma oculis obijciatur, repetuntur. Supponamus ergo diſcrimē, non ſemel in præcedētibus explicatum inter moralia ex vna parte, atq; alia duo genera ex altera. Moralia enim iam diximus eſſe illa quæ ex principijs naturalibus per modū illationis colliguntur: ceremonialia verò ac iudicialia quæ non niſi arbitramento quodam ex generali præcepto per modum ſpecificationis cōſtituuntur. vt ſi exempli gratia dicamus, Deus eſt colēdus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor eſt puniendus: ergo, tali aut tali ſupplicio. ¶ Ad quæſtionem ergo tribus concluſionibus reſpondetur, trinum exprimentibus diſcrimē inter ceremonialia & iudicialia. Prima concluſio. Ratio iudicialilium præceptorum in duobus conſiſtit: primùm vt non inferatur ex principijs naturæ tanquàm eorum concluſio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntque cum ceremonialibus. Secundò vt ad cōuictum hominum inter ſe inuicem ſpectent: & in hoc à ceremonialibus elōgantur. Enimuerò ſicut ex illo principio, quòd Deus eſt colendus, arbitratu diuino inſtituta ſunt hæc & illa ſacrificia, quæ natura ſua nihil ad mores referebant: ſic ex illo quòd pax eſt in republica pro viribus cuſtodienda, collecta ſunt iudicialia: vt qui vnam furaretur ouem, quatuor ſolueret: & quòd fur nocturnus in flagranti delicto interficeretur: diurnus verò, minimè &c. Hæc autem

Prima concluſio.

concluſio adeò eſt hactenùs frequentata, vt permoleſtũ ſit in ipſa, veluti in ſalebra diutiùs hærere.

Secunda concluſio.

❡ Secunda concluſio. Præcepta iudicialia ſecũdò à ceremonialibus hoc diſcriminantur, quòd ceremonialia inſtituta erant in figuram vmbramq; futurorum: iudicialia verò non niſi ex conſequenti.

Deducitur cõcluſio ex priore.

Diſcrimen nanque hoc ex prima concluſione originem ducit. Etenim cùm cultus ille priſcorum patrum ad populi ſanctitatem pertineret, quæ quidem ſanctitas ex mediatore Chriſto dependebat, condecens erat ac neceſſariũ, qđ ſuprà expoſitum eſt, vt per eaſdem ceremonias eundem venturum profiterentur. Attamen cùm iudicialia non ad diuinum cultum, ſed ad iuſtitiam & æquitatem inter ciues conciliandam inſtituerentur: ratio non poſtulabat vt prognoſtica eſſent eiuſdem futuri Meſsiæ. Nihilo minùs quia totus ille ſtatus populi in expectatione erat eiuſdẽ vẽturi Dei, ex conſequenti eadem iudicialia aliquam eius præferebant vmbram: iuxta verbum Pauli. 1. ad Corin. 10. Omnia in figuram contingebant illis. Exempla. Decimarum ſolutio ſignificabat perfectionem, quæ vltima denarij vnitate deſignatur, Chriſto tribuendam. Atq; illud Exodi. 21. quòd ſeruus Hebræus poſt ſeruitium ſex annorum eſſet ſeptimo anno liber, figurabat poſt militiam huius mundi ſubſequuturam fore libertatem cœleſtem, quæ erit perfectum ſabbathum. Quapropter Gentilium iudicia, vtputa Græcorum & Romanorum, nullum recondebant myſterium, ſicuti Hebræorum leges.

Tertia concluſio.

❡ Tertia concluſio. Etſi iudicialia præcepta ſic prorſus fuerint euacuata & extincta vt poſt Chriſti reſurrectionem nullatenùs ſint obligatoria, differunt tamen & in hoc tertiò à ceremonialibus quòd quanuis ceremonialia nullatenùs iam ſeruare licuerit, nihilo minùs liceat iudicialia iteratò inſtituere.

Probatio cõcluſionis.

Prima pars concluſionis huius iam ſatis ſuprà demonſtrata eſt: vbi oſtendimus totam prorſus legem quantum ad Moſaicam vim ceſſaſſe. Secunda verò pars ex ſecunda concluſione, ſicuti ſecunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò non licet, illa ſuprà aſsignata eſt, quòd cùm ſigna fuiſſent prognoſtica futurorum, præſente veritate, facta ſunt falſa mendacia. Cùm ergo hæc ratio in iudicialibus non reperiatur, quia non per ſe inſtituta ſunt ad ſignificandum, nihil periculi ineſt ſi iterum conſtituantur in noua lege. Hac igitur ratione conſtitutæ ab Eccleſia ſunt decimæ, quæ quantum ad quotam iudiciales erant: inſtitutæque ſunt quandoque talionis leges, & reddere quadruplum pro ſimplici furto, & ſimilia. Hæc omnia facilima ſunt, & ex ſuperioribus liquida.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd licèt iudicialia à iudicio nũcupentur, propterea quòd rempublicam inſtituere ad principem attinet, penes quẽ poteſtas eſt iudicandi, nihilo minùs quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verùm & quæ ad ſpontaneos contractus attinent deliberanter ſancire, fit vt non ſolùm illa quæ in foro tractantur, verùm & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur.

Ad ſecundũ.

❡ Ad ſecundum autem membrum euiſdem argumenti reſpondetur diuerſam eſſe rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cùm cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquàm in proprium finem ordinatur, fit vt ad eundem cultum referatur, vt miniſter ipſe ſeipſum componat in cibo & veſtitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem non ordinatur ad proximum ſicut in finem, ſed ſunt ſicut duo membra: & ideò nullo opùs erat iudiciali præcepto hominis ad ſeipſum: ſed omnia ipſum ordinabant in alterum. Aliorum autem ſolutiones ſatis ex ſuperioribus clareſcunt.

ARTICVLVS II.

Vtrùm iudicialia præcepta conuenienter ſint in quatuor genera diſpertita.

POST diſtinctionem iudicialium à ceremonialibus ſubſequitur vt de ipſorum ab ſe inuicem partitione dicamus. Vtrùm ſcilicet quadrifariàm fuerint diſtributa: nempè vt alia extiterint quæ principes in ordine ad ſubditos informabant: alia verò quæ inter ſe inuicem ſubditos: & tertia quæ populum in ordine ad exteras gentes inſtituebãt: atq; alia demum quę domeſticam inter ſe familiã cõciliabãt.

Arguitur

Primum argumentum. Arguitur enim primò. Suprema poteſtas reipublicæ eſt in ſpiritualibus ſummus ſacerdos cum alijs ſibi aſsiſtentibus, & in temporalibus, rex: nam ſecundùm Ariſtot. 7. Polit. *Ariſtot.* hoc eſt regiminum optimum: vtpote quòd in vnitatem maximè reſoluitur, atque adeò expreſsiſsimam diuinæ gubernationis ſimilitudinem gerit: ergò circa has duas poteſtates debuerunt primùm omnium congruentes leges inſtitui: hoc autem non ſic inſtitutum legimus in lege veteri. Nam ſicut Aarõ Deus ipſe per ſe elegit, vt patet Exod. 28. Leuitiſq; decimas in eorum ſuſtentationem ſolui iuſsit, vt Leuit. vltimo ſcriptum eſt: ſic debuit & per ſeipſum regem creare: quod tamen non fecit, ſed populo id commiſit. Habetur enim Deuter. 27. Cùm dixeris, Conſtituam ſuper me regem, eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit. Neq; regibus ſtipendia deſignauit. Imò populus à Moyſe vſq; Saûlem quadringentis annis manſit cũ ſacerdotibus abſq; rege: quem tunc demum in malum ipſius populi Deus permiſit: vt. 2. Reg. 8. commemoratur. *Argumen. 2.* ¶ Secundò arguitur quòd neq; de conuictu inter ſe ciuium congruenter fuerint iudicialia inſtituta. Præcipiebatur enim Num. 27. vt hominis abſq; filio defuncti hæreditas tranſiret ad filiam: & tamen Ariſt. 2. Polit. cap. 7. ait, Regna inde & *Ariſtot.* poſſeſsiones perditum iri, quòd ad mulieres tranſeunt. Et Leuit. 22. habebatur quòd anno Iubilei omnes venditæ poſſeſsiones ad priſtinos poſſeſſores remearent: quod firmitati contractuum obſtare videbatur, ſine quibus tamẽ mortales cõuiuere nequeũt. Et Exod. 21. inſtituta fuit talionis pœna: vt oculũ pro oculo reus redderet, ac dentem pro dente: cuius nimiam acerbitatem denotauit Chriſtus Matth. 5. Atq; aliæ erant in illo populo legales ſanctiones quæ videbantur abſurdæ. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò & erga exteras gentes incongrua videntur illa quæ illic extant iudicia. Habetur enim Deute. 23. Ammonites & Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt in Eccleſiam Domini in æternum. Et tamen econuerſò ſubditur, Non abominaberis Idumæum: quod certè videtur ad reſpectum perſonarum attinere: qui tamen, vt habetur Actu. 10. non eſt apud Deum. Et Exod. 20. cautum eſt, Aduenam non contriſtabis, neq; affliges eum. Et nihilo minùs. 23. permittebatur idem populus pecuniã alienigenis ad vſurã mutuare: quæ quidem duo præcepta ſibi inuicem videntur repugnare.

¶ Quartò neq; circa domeſticas perſonas videntur iudicialia præcepta ſatis eſſe rationi conſentanea. *Argumen. 4* Nam cum primis de ſeruis legitur Exod. 21. Qui percuſſerit ſeruum ſuum vel ancillam virga, ſi vno die ſuperuixerit, nõ ſubiacebit pœnę, quia pecunia illius eſt: permittere autem homicidam impunem, natura ipſa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos ſeruorũ occiſores grauiùs puniũt. Et de filijs videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet quòd pater duceret filium ſuum ad ſeniores ciuitatis puniendum. Ac demum de vxoribus lex, quę vt Deut. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturã matrimonij pernicioſa: vtpote quòd ad educandas proles debet eſſe perpetuũ. ¶ In contrarium autem eſt quod ſapien. diuina Prouerb. 8. ait: Iſti ſunt omnes ſermones mei. Non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.

QVæſtionem iſtam nõ intelligas in hoc à nobis ſummotam, vt quàm amplè ipſa patet, ſit nobis diſſerenda: id enim diuino pene ingenio D. Thom. quod omnibus eſt in confeſſo, abſoluit. 12. q. 105. Sed tamen nè filum dicendi noſtrũ rumperemus, tranſitum per hæc ſummatim nos facere decuit. *S. Thomas. ar. 1. 2. q. 105.* Vnica ergò concluſione duximus reſpondendum. *Concluſio reſponſiua.* Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit membra diſtribui. Enimuerò cùm prudentia ferendarum legum, ars quædã ſit illuſtriſsima: ars autem ordine ac diſpoſitione præluceat, condecens fuit vt iudicialium numerus quibus reſpublica inſtituebatur, ſecundùm inſignes eiuſdem reipublicę partes atq; ordines diſponerẽtur. Ordines autem iſti quatuor ſunt numero: Principis ſcilicet ad ſubditos, ſubditorumq́; inter ſe, totiuſq; reipublicę ad exteros, ac partium inter ſe vnius familiæ. *Quadruplex ordo inter reipublicæ partes.* Igitur de principibus latæ ſunt diuinitùs leges, quemadmodùm, tum creandi eſſent, tum etiam & ſe erga populũ gererent: ac ſubinde quemadmodùm viciſsim à populo colerentur. Mox circa ciues latæ ſunt leges emptionum & venditionum, aliorumq́; cõtractuum qui liberè inter homines fiunt: decretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quemadmodũ ſe populus tum in bellis gerendis, tum in ſuſcipiendis peregrinis erga externas gentes deberent cõuerſari. Ac demum circa domeſticam familiam

ſuperadditæ ſunt & aliæ de ſeruis, deq; vxoribus & filijs.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd cùm in gubernanda republica duo ſint habendi reſpectus: prior ſcilicet, vt ciues omnes creandorum magiſtratuum gerendæque publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt.2.Polit. author eſt *Ariſtot.* Ariſt. æquitas conſtat, ac ſubinde pax in republica. Poſterior verò, vt regimen eligatur optimum: quod ſecundùm eundem Philoſophum.3.Politic. ex tribus ſpeciebus, ſcilicet Ariſtocratia, Democratia, & Regno, hoc vltimum eſt præſtantiſsimum, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes cuſtodiuit. Primum enim quia peculiarem curam illius populi gerebat, iuxta illud Deut.7. Te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris, ſibimetipſi electionem regis reſeruauit. Vnde ſicut ſummum ipſe creauit ſacerdotem, ſic & de rege ait loco citato Deuter. Cùm dixeris, conſtituam ſuper me regem, eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Qua ratione diuino mãdato à Prophetis vngebantur. At verò quoniam regnum, vt eſt optimum regimen, dum rex idoneis virtutibus pollet: ſic fit & peſtilentiſsimum dum in tyrannidem corrumpitur: & populus ille, tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinoſus, quibus potiſsimùm vitijs rex corrumpitur, quadringentis annis diſtulit regem illis dare cum plenitudine poteſtatis. Gubernauit tamẽ populum inſtar regni per vnum, puta per Moyſen, perq; eius ſucceſſores iudices: quouſq; populus, quaſi excutiẽs diuinum regimen, voluit ſibi creare regem. Vnde.1.Reg.8. ait Deus ad Samuêlem, Non te abiecerunt, ſed me, nè regnem ſuper eos. Ecce quàm fuerit Deus ſolers in ſuſtinendo optimo regimine regni. Quocircà quàm cõtra eius voluntatem fuerit abſoluta regis poteſtas introducta, ipſe rei euentus oſtendit. Nam ſtatim ſub Roboam diuiſum regnum ſuijpſius deſolandi cauſam attulit, iuxta verbum Chriſti, Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur. ¶ Quantũ verò ad Ariſtocratiam, quæ eſt optimorum potentia, iuſsit eligi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſraël: vt patet Num.11. vnde Deut.1. Tuli de veſtris tribubus viros ſapientes & nobiles, & conſtitui principes. Democratiam verò, quę eſt popularis potentia, eatenus ſeruari voluit quòd & totus populus magiſtratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exod.18. Prouide de omni plebe viros ſapiẽtes. Et Deutero.1. Date ex vobis viros ſapientes. &c. Quòd autem ſacerdotibus decimæ fuerint adiudicatæ, non autem principibus, illa ratio fuit quòd ſacerdotes vt in maiori haberentur reuerentia decuit ex vna ſingulari tribu inſtitui, quæ ideo ab alijs alenda erat. Principes verò ſæculares ex omnibus promiſcuè tribubus eligebantur, quibus poſſeſſiones erant decretæ. Et prætereà eorum ſtipendia pro bellorum indigentia creſcebant: & tunc natura ipſa docebat populares contributiones eſſe illis augendas. ¶ Circa materiam ſecundi argumenti notandum ſequitur, *Ad ſecundũ argumentũ.* iudiciales leges, ciuibus ad humanum cõuictum inſeruientes, in duos ordines ſecari, ſecundùm duas, quæ in populo ſunt, cõmunicationes rerum ac commutationes. Alia enim communicatio fit publica authoritate principis: alia verò priuata cuiuſq; volũtate: homines quippe ſubditi ſunt principi: poſſeſsiones autem ad dominium priuatorum pertinent. Quare iudicia quibus homines iura ſeruare coguntur, & ſupplicia quibus maleficia vindicantur, principis authoritate inſtituuntur: donationes autem rerum & cõmutationes, priuata cuiuſq; voluntate celebrantur. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudiciales edixit antiquo populo. Conſtituit enim quantum ad primum iudices & magiſtros, vt patet Deut.16. ac teſtium numerum, pœnasq; diuerſas pro diuerſis delictis. Et quantum ad ſecundum vt pax firmiùs inter illos ſtabiliretur, diuiſit eis terram promiſſionis. Vnde Num.34. Ego dedi vobis terrã in poſſeſsionem quam ſorte diuidetis vobis: pluribus dabitis latiorem, & paucioribus anguſtiorem. Sed quantũ ad vſum voluit quodammodò fructus eſſe cõmunes: ſecundùm illud Deut.23. Ingreſſus vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit. Aliaq; deinde multa pulcherrimè conſtituit, vt eſt apud D.Thom. videre. ¶ Ad formam ergò *Ad formam argumenti.* argumenti reſpondetur quòd eatenùs in hæreditatis ſucceſsione legem Deus naturæ ſeruauit quòd noluit fœminas, niſi deficiente maſculo, ius hæreditarium adire. Succeſsio nanq; patrimonij ſequi naturam debet generationis, per quam ſpecies propagatur: generationis autem virtus in lumbis viri reſidet: cui vtique fœmina, ceu natura ſubſternitur. Quapropter ratio naturalis docet vt in maſculinam

ſculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, tranſeat hæreditas, quam cũ ſanguine ad ſuos poſteros tranſmittat. Et hanc arbitror omnium cauſarum naturalium primam quare iura primogenituræ in rebus publicis bene inſtitutis maſculina ſerie tranſfunduntur, neq; fœminæ niſi maſculorũ defectu admittuntur. Cui accedit & ratio ſecunda ꝙ viri prudentia, muliebri præſtat: tum in alijs, tum etiam in augenda re familiari. Vnde Ariſt. 3. Polit. cap. 3. viri inquit eſt acquirere, mulieris autem ſeruare. Quocircà Ethic. 2. cenſuerat regna in manu fœminæ deperire. Accedit tertiò quòd cùm viro competat ſubſtantiæ adminiſtratio, quando hæreditas filiæ obuenit, tunc gener nõ eſt tam ſolers ad augendam ſubſtantiam ſoceri, eiuſq; amplificandum nomen, quàm ſi eſſet filius. Quapropter dum res quæ tranſit in filiam, ſubinde tranſeat in generum, quodammodò cenſetur in alienum ſanguinem tranſmigrare. In lege autem veteri illud fuit neceſſarium, vt poſſeſsionum partitio quæ facta eſt inter tribus non confunderetur. Quanuis tali euentu cautum erat nè hæres fœmina alij quàm viro ſuę tribus nuberet. Neq; verò inter Chriſtianos vſq; adeò longè à ſucceſsione eijci filiæ debent, vt neq; deficientibus filijs admittantur. Nam hac ratione longiùs ſolent ab alienari primogenituræ, quàm ſi mulieres ſuccederent. ¶ Eâdem ratione adiecta fuit & lex alia anni Iubilei: Nam ſi venditiones in perpetuum fierent, non fuiſſet perpetua diuiſio poſſeſsionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profectò ab hoc nõ abhorret: nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Ariſtot. nempè ſi poſſeſsiones in perpetuum diuendantur, ſolent diuitiæ in vnũ aceruatæ alios deſerere pauperes. ¶ Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illam, quæ duriuſcula videbatur, coërcerentur, nè acriùs ſeſe de hoſtibus vindicarent: licèt Chriſtus docuerit benignitati Chriſtianæ non competere. De reliquis autem vide apud S. Tho. ¶ Circa tertium argumentum itidem adnotandum eſt bifariàm ſe rempublicam gerere poſſe erga extraneos: nempè aut iure pacis, ſi commercium cum illis nectat: aut iure belli, ſi ſint hoſtes. Et iure quidem pacis tripliciter exteræ nationes ad Iudaicum populum accedebât. Primò vt tranſitum quaſi peregrini facerẽt: erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino moleſtus non eris. Secundo modo vt tanquã aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiam cap. 20. præmiſſum erat, Aduenam nõ contriſtabis. Tertio modo quia volebant prorſùs in eorum ritum & conſortiũ admitti. Inter quos ſecundùm naturalem rationẽ ordo dignoſcebatur. Admonet enim tertio Polit. Philoſophus, extraneos nõ eſſe temerè in rempublicã recipiendos, niſi ſint vel abauo vel ab attauo oriundi: aliâs multa ab illis pericula imminerẽt reipublicę. Obidq; quia Idumæi ab Eſau fratre Iacob deſcenderaſit, & ipſi Iſraëlitæ apud Aegyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacificè illos recipere, & proſelythos qui vellent eorum religionem profiteri charactêre circuncisionis inſignirent. At verò quoniam Amalechitæ perpetui hoſtes eorum erant, ſecundùm illud Exod. 27. bellũ Dei erat cõtra Amalech à generatiõe in generationẽ. Et pariter Ammonites & Moabites de terra ꝓmiſſionis fuerãt expulſi, citra perſonarum acceptionem potuit eos Deus à ſua republica abigere. ¶ Sed & de bello contra hoſtes tam offerendo quàm ſuſtinẽdo, ſanctiſsima erat ſcripta lex, Deut. 20. vt primò pacem eis offerrent. Secundò fiduciam ſuam in ipſum Deũ reijcerent. Tertiò vt inidoneos, qui impedimento eſſe poſſent, domum remitterent. Quartò deniq; vt victoria modeſtè vterẽtur: fœminis parcentes ac pueris. ¶ Ad quartũ deniq; argumentum reſpõdetur quòd cùm familia in tribus ordinibus conſiſtat, ſcilicet viri ad vxorem, parentis ad filios, ac domini ad ſeruos: de omnibus tribus ſancitas Deus curauit optimas leges. Et primò de ſeruis, quod ad mitigandos eorum labores pertinebat, præceptum erat Deut. 5. vt die Sabbathi ſicuti & domini requieſcerent. Item in memoriam liberationis ex Aegypto, vbi ipſi ſeruierant, & in præſagium Chriſtianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatẽ, cautum erat Exod. 21. vt ex filijs Iſraël nemo eſſet perpetuò ſeruus: ſed ſeptimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ aſportauerant, adhibito inſuper viatico: vt Deut. 15. legitur. Neque quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens: imò & eodem cap. 21. ſtatuit vt Dominus qui ſeruum mutilaret liberum dimitteret, & ancillã quam in vxorem duceret. Illud autẽ quod in argumento obiectum eſt, ſcilicet occiſorem ſerui impunem euadere, intelligebatur quando correctionis gratia virgula, non intentione vulnerandi percuſsiſſet: neq; poſteà certum eſſet an ob tale

Potiſsima ratio quare ius primogenituræ maſculina ſerie transfunditur.

Ariſtot.

Ratio legis anni Iubilei

Ratio legis talionis.

Ad tertium argumentũ.

Ad quartũ argumentũ.

Leges ſeruorum.

tale vulnus obijſſet mortẽ. Nam ſi protinus moreretur, tunc dominus reus fiebat. ¶ Et erga filios etiam Exod.22. iubebantur parentes vt eos religioſè inſtituerent, quos etiam paternè caſtigare poterant. At verò quia, vt Philoſophus.10.Ethicor.docet, pater vim nõ habet coërciuam in filium, quando eorum crimen id poſtulabat, iubebatur, vt argutum eſt, filium publicæ poteſtati puniendũ permittere. ¶ Sed & de vxoribus tam ducendis quàm gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiã, qui perpetui erant odiorum memores, permiſſus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: videlicet nè vxores enecarent.

Leges filiorum. *Ariſtot.* *Leges vxorum.*

QVAESTIO SEPTIMA, De lege Euangelica quantũ ad eius ſubſtantiam.

S.Tho.1.2.q.106.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex noua ſit lex ſcripta, an potiùs cordibus indita.

QVATVOR LEgum genera circa initiũ ſuperioris libri diſtinctè monſtrauimus: videlicet æternã, naturalem, atq; humanam: de quibus libr.1.diſſertum eſt: ac demum diuinã, quam in hoc ſumpſimus elucidandam. Hanc autem in veterem partiti ſumus, ac nouam. Vnde cùm de priori hactenus dictum ſit, ſubſequitur vt de noua, quę Euangelica eſt, ſermonem ſubtexamus. Hæc enim, ſi æternã excipias, lex legum eſt, cuius gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendã Deus ipſe de cœlo deſcendit, quæq; eiuſdem Dei digito ſcripta eſt in cordibus noſtris, per quam deniq; ſolam vniuerſo orbi & inferi clauduntur, & ad æternam fœlicitatem cœli reſerantur. Vt ergò hanc ſupra cœleſtem legem de cunctis ſuis numeris ac dignitatibus perpendamus: Quæritur primò ſitne ſcripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò ſicut naturalis, à natura, ſic ſupernaturaliter mentibus noſtris impreſſa. Nam ꝙ ſit ſcripta ſunt argumenta nonnulla. Primum: lex hæc, ipſiſsimum eſt Euangelium: de quo tamen Ioan.20.cap.ait, Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis. ¶ Secundò. Si lex hæc non eſſet ſcripta ſed indita, nihil à naturali diſtaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. ¶ Tertiò. Lex Euãgelica, Chriſtianorum eſt propria: lex verò indita vniuerſis communiter nationibus patet. Legitur enim Sapiẽ.7. quòd diuina ſapientia per nationes in animas ſanctas ſe transfert: amicos Dei & Prophetas conſtituit: ergò lex noua non eſt lex indita. ¶ Contrarium autem atteſtatur Hieremiæ vaticinium cap.31. Vbi Deus noſtram deſignãs legem, ait: Ecce dies venient dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iacob teſtamentũ nouum. Quod quidem teſtamentum declarans ſubdit, Dabo legem meã in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam. Idq; Paulus ad Hebræ.8. ad hoc ipſum propoſitum allẽgat. Et.2. ad Corinth.3. latiùs ediſſerit.

Primum argumentum. *Argumen.2.* *Argumen.3.* *Hieremias.* *Paulus.*

QVæſtio hæc ex his modò citatis ſcripturæ teſtimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis noſtræ excellentia commendetur. Statuamus ergò concluſionem quæ cunctis eſt catholicis receptiſsima. Lex noſtra hoc à veteri differt, ꝙ cùm ipſa ſcripta eſſet in tabulis lapideis: noſtra tamen in cordibus inſculpta eſt. At verò concluſionis ſenſum patefacere, non eſt vſq; adeò peruium. Auguſt. enim lib. de ſpiritu & liter. cap. 21. huc tantùm pertinere arbitratur, quòd charitas Dei, quæ ſecundùm Paulũ, & plenitudo & finis legis eſt, per Spiritum ſanctum, vt ait idem Apoſtolus, diffuſa eſt in cordibus noſtris. Quem quidem D. Tho. ſecutus, ſic cõcluſionem interpretatur. Vnaquæq; inquit, res, vt. 9. Ethicor. author eſt Ariſt. illud eſſe videtur, quod in ea eſt potiſsimum: hoc autem in lege noui teſtamenti eſt gratia Spiritus ſancti, quæ datur per fidem Chriſti, virtuſq; eſt implendi legẽ: iuxta illud ad Rom.8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis: cũ ergò gratia hæc intus infundatur à Deo in corda noſtra, fit vt lex ipſa principaliter ſit in cordibus infixa. Tametſi illa quæ credenda ſunt & agenda in ſacra nobis pagina proponantur. Qua ratione ſecundariò poteſt dici ſcripta. ¶ Opùs eſt tamen hæc locupletiùs

Concluſio catholica. *Auguſtin.* *D.Thomas.* *Ariſtot.*

tiùs exponi: quoniam ſtatim offerentur è regione argumenta. *Primum argumentum contra prædicta.* Primum quòd legis virtus eſt intellectũ inſtruere ac dirigere, menteſq́; illuſtrare: hæc autem virtus per ſcripturam pateſcit in Euangelio, ſicuti antiquis in ſuo canone: non eſt ergò cur noſtra non dicatur ſcripta, ſicut illa. *Argumen. 2.* Secundum argumentum eſt quòd & charitas & gratia tam antiquis quàm nobis diuinitùs infundebatur in corda, cuius virtute legem obſeruabant: non eſt ergò cur illa minùs dicatur indita q̃ noſtra. ℭ Ad huius ergò pleniorem intellectũ diſcernendæ ſunt duæ legis virtutes: *Duæ virtutes legis.* altera directiua, qua ſcilicet intellectus illuminatur, vt recta ire ſciat, atq; altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum. Et ſecundũ vtranq; lex Euangelica ſingulariter eſt intus menti inſculpta. Doceri enim homo poteſt legem dupliciter. Vno modo ſcripturam legendo, atq; altero viuam audiendo vocem. Atq; hic eſt præſtantior modus: quoniam auditus, vt libr. de ſenſu & ſenſ. ait Philoſophus, *Ariſtot.* ſenſus eſt diſciplinæ. Et quidem antiquis priori modo data eſt lex: nempè in lapideis tabulis ſcripta, quam illic ſubditi intuentes ſequerentur: noſtram verò non ſic ſcriptam Deus nobis de cœlo miſit, ſed ipſe inde delapſus viua voce in aures mortalium inuulgauit, mentiq́; impreſsit: hoc eſt ſermonis energîa, miraculorumq́; potentia perſuaſit. Neq; verò humano tãtũ more illã nobis in dies inſculpit, verũ & aſſenſum fidei, quę ſuperna nobis indicat, ſupernaturaliter nobis ingenerat. Itaq; cùm generanda fides duo exigat, ſcilicet, & vt proponantur credenda, & vt intellectus aſſenſum illis præbeat, vtrunq; nobis Chriſtus abſq; ſcripto perfecit. Tametſi ad illud prius officium adminiſtros ſibi adiunxit: nempè Apoſtolos eorumq́; ſucceſſores, qui adminiculo illi eſſent ad prædicandam eandem fidem & legem. Et hoc eſt quod. 2. ad *Paulus.* Corinth. 3. ait Apoſtolus: Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris: hoc eſt per charitatem cordibus noſtris infixa. Quemadmodùm autem eſſent epiſtola, explanans ſubdit: Manifeſtati quòd epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis. hoc eſt: Quanuis nos vobis credenda propoſuerimus, Chriſtus tamẽ eſt qui fidei aſſenſum in vobis inſculpſit. Igitur quantum ad intellectus illuminationem, quæ prima legis eſt virtus, propterea per ſe primò lex noſtra ſcripta eſt nobis in mente, quòd aſſenſio fidei opus eſt Dei. At quia illa quæ intellectui proponuntur in abſentia Chriſti & Apoſtolorum, labi memoria poſſent, per accidens eſt ſcripta. Si enim vox Domini ſemper auribus noſtris inſonaret, nulla nobis opùs eſſet ſcriptura. Quare vt Chryſt. in prologo ſuper Matth. author eſt, librorum vice gratia Spiritus ſancti debe remus vti: ſed quia illam excuſsimus, literæ ſunt inuentæ. Chriſtus nanq; nihil Apoſtolis ſcripto tradidit. ℭ Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quæ eſt voluntatem ad agendum afficere ac permouere, pariter ſcripta eſt intùs: quoniam legem ad finem præcipientis implere, niſi per gratiam & fauorẽ Dei, non poſſumus. Lex etenim tantũ oſtendit quid agere debeamus: tollens ſubinde, vt ſuprà diximus, excuſationem: qua ratione ait Paul. literam occidere: ſed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem ſuppeditatur. Qua de cauſa ſubdit, Spiritus ſanctus viuificat. Et hoc eſt quod ait Ioãnes, Lex per Moyſen data eſt, puta ſcripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: ſed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis eſt legis) per Ieſum Chriſtum facta eſt.

HIS ergò conſtitutis facilimæ ſunt argumentorum ſolutiones. *Ad primum argumentũ.* Ad primũ enim reſpondetur quòd tam in lege veteri quàm in noua ſcripta ea ſunt quæ ad fidem gratiamq́; Spiritus ſancti attinent: nempè tum illa quę ad cognoſcendum diuinitatem Dei, & humanitatem Chriſti conducunt, quàm agenda quibus charitas confouetur: quę quidem fides & charitas tam ſub illo teſtamento illis donabatur in cordibus, quàm ſub noſtro imprimitur. Attamen cùm tã illic quàm hîc virtute vnius mediatoris illa fiebat impreſsio, differentia eſt quòd cùm illic nondũ ille mediator præſens eſſet, nempè neq; per ſe ipſe prædicaſſet, neq; ſacramenta illius legis virtutem paſsionis eius nondum exhibitæ ad conferendam gratiam iuuiſſent: noſtram verò & ipſe Chriſtus tradidiſſet nobis, & Spiritus ſanctus Apoſtolis declaraſſet, ac perinde ſacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundant: lex noſtra meritò prę illa cenſetur in cordibus ingenita: ſicuti illa erat in tabulis. Vnde Paul. non ait ſimpliciter in cordibus, ſed in cordibus carnalibus: vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordium illius populi ſignificantes: cùm tamen per charitatem nouæ legis corda, vt carnea, remolleſcant. ℭ Ad ſecundum autem *Ad ſecundũ argumentũ.* argumentum reſpondetur quòd lex naturæ indita

indita eſt in cordibus naturali via: lex verò gratiæ ſupernaturaliter. ¶ Atq; ad tertium iam reſponſum eſt quòd non ſolùm ſub lege ſcripta, verùm neq; ſub lege vnquam naturæ quiſpiam recepit Spiritus ſancti gratiā, niſi per fidem Chriſti. Et ideò licet eadem ſapientia fidei cunctos qui ab Adam vſq; iuſti fuêre, iuſtificauerit: peculiariter tamen propter præſentiam eiuſdē authoris gratiæ, cenſetur cordibus inſcripta.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm lex noua iuſtificet.

SECVNDA excellentia legis noſtræ ab eius effectu petitur: atq; ideò quæritur vtrùm virtutem habeat iuſtificandi. Arguitur nanq; à parte negatiua. Nemo niſi per diuinæ legis obedientiam fit iuſtus, ſecundùm illud ad Hebræ. 5. Factus eſt Chriſtus omnibus obtemperātibus ſibi cauſa ſalutis æternæ: Euangelium autem non id vniuerſim præſtat, vt ei obediatur, teſtante ad Rom. 10. Paul. non omnes obedire Euangelio: ergò lex noua nullam præ antiqua virtutem habet iuſtificandi. ¶ Secundò per id Paul. ad Rom. probat legem veterem non iuſtificaſſe, quòd ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim cap. 4. Lex iram operatur. Vbi enim non eſt lex, neq; præuaricatio: ſed multò peiùs lex noua præuaricationem aggrauat: eò quòd maiori pœna dignus eſt, qui poſt legem nouam, diuinā voluntatem apertiùs notificantem, delinquit: ſecundùm illud ad Hebr. 10. Irritā qui faciebat legem Moyſi ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia qui filium Dei conculcauerit? ergò lex noua minùs quàm vetus iuſtificat. ¶ Tertiò, iuſtificare munus eſt peculiare Dei, ſecundùm verbum Pauli ad Rom. 8. Deus eſt qui iuſtificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo authore lata fuit: ergò non eſt cur noua excellentiùs quàm vetus iuſtificet. ¶ In contrariū autem eſt idem ipſe Apoſtolus ad Rom. 1. Non erubeſco Euangeliū: virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti. Vbi ſingulare quidpiā in Euangelio agnouit: ſalus autem & iuſtificatio idem eſt: ſit ergo vt virtus Euangelicæ legis ſit iuſtificare, ac perinde ſaluos facere credentes.

Primum argumentum à parte negatiua. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Paulus.*

QVæſtio hæc ditiùs locupletata eſt, apertiuſq; explicata. q. 3. articulo vlt. cuius ſolutio tribus concluſionibus cōtinetur. Eſt enim in lege, ſecundùm id quod proximè dicebamus, duo conſiderare: nempè documenta ipſa, & mandata exteriùs ad credendum & operandum ſcripta: & præterea interna gratia fauorq; Spiritus ſancti ad opera eiuſdem legis exequenda, atq; ad eius aſſequendum finem. Quo habito prima cōcluſio eſt: Lex Euangelica, ſi pura documenta & mandata atq; operum ſubſtantiam conſideres, non magis per ſe iuſtificat quàm vetus, vel lex ipſa naturæ. Iam enim loco citato expoſitum reliquimus quemadmodùm verbum Pauli, Non ex operibus, ſed ex fide & gratia hominem iuſtificari: non tantùm de operibus legis veteris, verumetiam de noſtris intelligi. Sicuti & id quod ait, Literam occidere, Spiritum autem viuificare, interprete in De Spiritu & lite. Auguſtino, de Decalogo etiā ipſo eſſe intelligendum. Nam de ipſa concupiſcentia in Decalogo prohibita ſubiungit, Cōcupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret, Non concupiſces. Lex enim nihil aliud præſtat quàm docere quid ſit peccatum: mundare autem à peccato, quia virtus eſt ſupernaturalis, ſoli gratiæ per fidem Chriſti adſcribitur. ¶ Secunda concluſio. Lex Euangelica, ſi internam eius virtutem mediteris, hominem iuſtificat. At verò quoniam eadem virtus non ſolùm Euangelicos, ſed & antiquos patres & qui ſub lege naturę iuſtè viuebant, iuſtificabat, adhibetur Tertia concluſio. Lex Euangelica ob id præ alijs cenſetur iuſtificare quòd author ipſe gratiæ, cuius fide olim agebatur ſalus, lator fuit noſtræ legis quam ſuo ſanguine confirmauit, cuius pretio ſaluificam gratiam per eius ſacramenta obtinemus. Hæc autem iam ſatis ſuprà expoſita ſunt.

Prima concluſio. *Auguſtinus.* *Paulus.* *Probatio cōcluſionis.* *Secunda cōcluſio.* *Tertia concluſio.*

QVocircà primæ obiectioni conceditur nemini obuenire ſalutem niſi per obedientiam Euangelij: inde tamen ſolùm colligitur legem nouam quantum ad ſubſtantiā operum externaq; mandata & documenta non per ſe iuſtificare: ſicut neq; antiquam, quod prima concluſione conceſsimus. ¶ Ac perinde reſpondetur ad ſecundum. Gratia enim Euangelica eatenùs ſubditos iuſtificat, vt tamen minimè illos ſic confirmet, vt peccare nequeant: imò qui contra eandem gratiā legem violauerit, eo ſit maioris reus ſupplicij

Ad primum argumentū. *Ad ſecundū argumentū.*

plicij quò apertiùs nouit voluntatem domini ſui. Nihilo minùs hoc eſt adnotatu dignũ, quòd verbum Pauli, ſcilicet, Lex iram operatur, non perinde Euangelicæ conuenit, atq; Moſaycæ. Nam lex vetus communi nomine, non gratiam, ſed meram literam ſignificat: quæ tantùm oſtendit quid ſit peccatum, atq; adeò occaſio fit peccandi, vnde naſcitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantùm literam, ſed gratiam, eiuſq; ſacramenta comprehendit. Quare non eſt lex iræ, ſed benignitatis ac miſericordiæ. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ac ſubinde ad tertiũ eodem penè tenore reſpondetur. Nempe quòd etſi idem Deus vtriuſq; fuerit autor legis, diuerſimodè tamẽ. Nam illam tantùm ſcripſit in tabulis: noſtram verò, modo expoſito, vt ait Paulus, *Paulus.* in cordibus carnalibus. Quare expoſitore eodem, lib. de Spiritu & lite. *Auguſtinus.* Auguſtino, legem illam extra hominem ſcriptam appellat idem Apoſtolus miniſtrationem mortis & damnationis: noſtram verò, miniſtrationem ſpiritus & iuſtitiæ.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm lex noua debuerit dari à principio mundi.

SVbſequitur vt quemadmodùm de veteri diſputauimus, ſic de Euangelica inueſtigemus, cur non fuerit ſtatim in mundi primordijs poſita. *Primum argumentum.* Arguitur enim id maximè condecuiſſe. Deus vt habetur ad Rom. 2. non eſt perſonarum acceptor: & tamen vt habetur ſtatim cap. 3. Omnes homines peccauerunt & egent gratia Dei: ergò debuit Euangelico lumine, ſtatim homine lapſo, orbem perfundere, vt omnes viam ſalutis ingrederentur. *Argumen. 2.* ¶ Secundò arguitur. Legem Euangelicam non minùs congruit fuiſſe vniuerſalem quo ad tempus, quàm quo ad locum: vult enim Deus omnes homines ſaluos fieri: voluit autem hac ratione, vt patet Matth. & Marc. vlti. Euangelium prædicari in vniuerſo mundo: ergò debuit illud *Argumen. 3.* vniuerſis ſæculis notum facere. ¶ Tertiò deniq; arguitur. Conſultius fuerat homini ad ſpiritualem vitam & æternam, quæ præſtantior eſt, neceſſaria prouidere, quàm ad corporalem, quæ temporalis eſt: ab initio autem in tẽporalibus prouidentiſsimè homini proſpexit, tradendo ei cuncta quæ creauerat in ſuam ditionem, vt patet Geneſ. 1. ergò debuit & lege Euangelica, quæ maximè neceſſaria erat ad ſpiritualem ſalutem, mortales illicò ab initio mundi inſtituere. ¶ In cõtrarium faciunt Apoſtolica teſtimonia. Non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale. Et ad Galat. 4. Cùm venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum. &c. *Paulus.*

AD quæſtionem facilima negatione reſpondetur. *Concluſio reſponſiua.* Non decuit ſtatim ab initio mundi Euangelicam legem mortalibus affulgere, ſed multò fuit conſultius per tot differri ſæcula. Ad intelligentiam autem cõcluſionis huius prænotandũ eſt, duplicem eſſe quæſtionis ſenſum: *Duplex quæſtionis ſenſus.* vnum ſcilicet, ſuppoſito quòd ædi non debuit niſi per Chriſtũ, cuius ſanguinis effuſione erat cõfirmanda. Et tunc idem eſt quærere ac ſi quæratur vtrùm debuit Chriſtus ſtatim in mundi exordio carnem inducere. Hunc autẽ ſenſum non eſt pręſentis loci diſcutere. Diſputatur nanq; à Diuo Tho. 3. par. q. 1. Noſq; art. vlt. huius lib. rationes eiuſmodi dilati tẽporis adducemus. Alter verò ſenſus eſt, vtrùm decuit legẽ Euangelicam dari ante Chriſti aduentum, vel ante eius redemptionem. Et in hoc ſenſu reſpõdetur non expediſſe. *Triplex ratio concluſionis.* Cuius tres rationes aſſignat D. Thom. Prima eſt: Lex noua, vt iam modò dicebamus, potiſsimùm eſt gratia Spiritus ſancti: *D. Thomas.* quam ſcilicet, vt ait Paul. Spiritus ſanctus abundè in nos effudit: abundantia verò gratiæ effundi non debuit niſi impedimento ſublato quod per peccatum ei obſtat: vnde Ioannis. 7. Nondum erat Spiritus datus (videlicet exundans) quia Ieſus nondũ erat glorificatus: impedimentum autem illud per Chriſti mortem ſublatum eſt: ergò vſq; ad ipſum paſſum non decebat legẽ gratiæ dari. Atq; hanc rationem Paul. ad Rom. *Paulus.* 8. ediſſerit: vbi ait, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati de peccato, hoc eſt de carne, quæ licèt non in ſuo ſuppoſito, infecta tamen erat peccato, damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Eſt enim illa mirabilis antitheſis per quam diuina potentia patefit: nempè quòd Deus non quomodocunq; damnauit peccatũ, ſed per carnem ipſam cuius natura peccatum, & commiſſum fuit, & ſerpebat in omnes. Lex ergò gratiæ, qualis eſt Euangelica, à morte Chriſti debuit vigorẽ ſumere. ¶ Secunda ratio ſumitur ex perfectione legis. *Secunda ratio cõcluſionis.* Seruauit nanq; Deus naturæ ordinẽ quæ ab imperfecto progreditur ad perfectũ:

ſicuti

ſicuti per puerilem ætatem progreditur ad virilem. Ad quod alludit Apoſtolus in illo citato verbo, Non priùs quod ſpirituale eſt, ſed quod animale. Nam embryo, vti ait Phi- *Ariſtot.* loſophus, priùs viuit vita animali quàm rationali. Et hanc rationẽ declarat idem Apo- *Paulus.* ſtolus ad Galat. 3. Lex pędagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Itaq; ſicut magiſter præſtantior eſt pædagogo, ſic & lex noſtra lege veteri. Pædagogus quippe clientulum in tenera ætate quæ non eſt doctrinę idonea, metu terroreq; arcet à malo: magiſter verò prouectiorem diſcipulum docendo veritatem allicit ad bonum. *Tertia ratio* Tertia ratio inde ſumitur quòd lex noſtra eſt lex gratiæ: & ideò oportuit vt homo ſub lege veteri relictus collabendo in peccatum ſuam agnoſceret infirmitatem, ac ſubinde quàm eſſet gratiæ indigens. Quam quidem *Paulus.* cauſam aperuit nobis Pau. ad Rom. 5. vbi ait, Lex ſubintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Atqui hæc ratio nõ ſolùm de Euangelio probat quòd eſſet differendum, verùm de ipſamet Chriſti redemptione.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd cùm humanum genus per peccatũ Protoplaſti noſtri iuſtè fuerit auxilio gratiæ ſpoliatum, nihil ei ampliùs Deus debuit: & ideo quos non ſeruauit, ex iuſtitia perierunt: quibus autem per gratiam opitulatus eſt, per miſericordiam ſuccurrit. Vnde *Auguſtinus* Auguſt. in lib. de perf. iuſti. infert nullam eſſe perſonarum acceptionem apud Deũ: vtpote quòd vbi nulla eſt ratio debiti, nullũ obtinet locum. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur ꝙ diuerſitas locorum, ſtatus hominum non variat: & ideò dum Chriſtus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuerſitas verò temporũ diuerſas diſtinguit in genere noſtro ætates: quorũ non omnes fuerunt Euangelij capaces. Tametſi ſuis ſingulæ legibus fuerint inſtitutę, quibus potuerunt obtinere *Ad tertium argumentũ.* ſalutem. ¶ Ad tertium deniq; reſpõdetur aliã eſſe rationem prouidentiæ in his quæ ad naturam pertinent: alia verò in his quæ ad gratiam. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, ſed ad ſuſtentandã vitam: ideoq; homini ſtatim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratię dari non debuit niſi peccati impedimento ſubmoto.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm lex noua ſit vſq; ad finem mundi duratura.

CVM lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet vtrũ alia ſit præterea ſuperuentura, per quam Euangelica aboleatur. Et arguitur à par- *Argumen. 1.* te affirmatiua. Dominus, Ioan. 16. pollicitus eſt diſcipulis venturum ſpiritum ſanctũ qui docturus eos eſſet omnem veritatem: at nondum eccleſia cuncta cognouit diuina myſteria: nam multa in dies ſanctis Concilijs reuelantur: ergò expectanda eſt alia lex, per quã Spiritus ſanctus nos omnem doceat veritatẽ. ¶ Secundò, Matth. 24. ait Chriſtus: Prædica- *Argumen. 2.* bitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe: & tunc veniet conſummatio: ſed Euangelium Chriſti iam prædicatum eſt, neque tamen conſummatio peruenit: ergò aliud nobis eſt opperiendum Euangelium Spiritus ſancti, aliaq; lex, qua peruulgata, continuò fiat conſummatio. ¶ In cõtrarium facit verbum eiuſdem Redemptoris eodem cap. 24. Dico vobis quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Quod Chryſ. de ge- *Chryſoſt.* neratione fidelium interpretatur: quorũ ergò ſtatus ad finem vſq; mundi perdurabit.

AD quæſtionem tribus cõcluſionibus reſpondetur, quæ ex hac diſtinctione dimanant. Duobus modis ſtatus mundi variari contingit. Vno ſecundùm legis diuerſita- *Prima concluſio.* tem, atq; hoc pacto non ampliùs variabitur lex noſtra, ſed vſq; ad finem mũdi perſiſtet. *Probatio.* Probatur concluſio. Si Euangelica hæc noſtra antiquę ſucceſsit, eò fuit quòd perfectior eſt illa: nulla autem eſſe poteſt hac Euangelica in hoc mundo præſtantior: ergò nulla eſt illi ſucceſſura. Prior præmiſſa iam ſatis ſuprà declarata eſt: lex enim tanto eſt perfectior, quanto ſuo propinquior fini: legis autem finis, vt habetur ad Rom. 10. Chriſtus eſt: & *Paulus.* ideò quo lex vetus elongatior erat à Chriſto quàm noſtra, eo erat imperfectior: noſtra autem adeò eſt propinqua eidem fini vt ipſum habeat præſentem: ergò nulla eſſe poteſt perfectior. ¶ At nè quis cauilletur Chriſtũ *Secunda cõcluſio.* poſſe aliam perfectiorem ferre, arguitur ſecundò. Legis perfectio ex fine tandem vltimo exiſtimanda eſt: puta ex cœleſti fœlicitate ad quam lex omnis nos ducit: nulla autem

tem in hoc ſæculo perfectiùs nos illuc ducere poteſt, quàm quę homines omni labe per purgat, quæ impedimento nobis eſt ingrediendi regnum, Deiq́; ipſius corpore paſcit, ac ſanguine potat, ſubindeq́; valuas eiuſdem regni cunctis expandit: hęc autem eſt lex noſtra: idq́; Chriſti ipſius teſtimonio cõſtat, qui initio ſuæ prædicationis agentibus pœnitentiam regnum cœlorum pollicetur: ergò nulla reſtat alia præſtolanda. Quòd ſi verbum huc nobis Apoſtoli obijcias. 1. ad Corinth. 13. Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt, nihil obſtat: quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet ſermo habetur ab Apoſtolo: vbi fidem propter ſuam obſcuritatem appellat cognitionem ex parte, quæ viſionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. ¶ Secundo modo poteſt ſtatus hominum variari per hoc quod diuerſimodè ſe habeant ad eandem legem. Et de hoc modo adhibetur ſecunda concluſio. Nihil vetat quo minùs ſtatus legis nouæ, perinde atque ſtatus veteris, mutetur. Quod eſt dicere: Sicuti lex vetus quandoq́ue accuratiùs obſeruabatur, quandoque verò ſegniùs ac negligentiùs, ſic & in ſtatu Euangelico vſu venit. Aliquando enim latiùs multò ac fuſiùs patuit Chriſtianus cultus: quandoque verò idem Chriſtianiſmus ſtrictior fuit & anguſtior. Ratio autem huius concluſionis, non quidem Deus eſt, qui paratiſsimus eſt omnes homines ſaluos facere, ſed humana libertas. Nam cùm gratia Euangelica, vt dictum eſt, habentes non confirmet in bono, ſed ſuo relinquat arbitrio: vſu illis proinde venit vt eandem gratiam abijcientes ac deſpicientes carnalibus deſiderijs mancipentur. ¶ Tertia concluſio. Etſi ſtatus Chriſtianiſmi latior patentiorq́ue expectetur, nullus tamen futurus eſt, vbi gratia copioſior ſit & abundantior quàm hactenus præceſſit. Prior pars inde patet quòd, vt Chriſtus teſtatus eſt, quouſque Euangelium in vniuerſum mundum prædicetur, non erit finis. Et ad Romanos. 11. Apoſtolus ait cæcitatem in Iſraël contigiſſe vt plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Quo loco declaratum reliquimus quemadmodùm ante finem mundi ab omnibus ſit lex Chriſti exoſculanda. Poſterior verò concluſionis pars probatur. Nam quando nulli anteceſsiſſent ſancti præter Deiparam Virginem atque Apoſtolos, qui Spiritus primitias acceperunt, non eſt cur alios expectemus tam ingentis ſanctitatis. Quibus nihilo minùs numeroſiſsima Martyrum, Confeſſorumq́ue atque Virginum copia adhuc per Dei gratiam ſucceſsit. Quocircà etſi ſub Antichriſti tyrannide defuturi non ſint ſanctitate proceres, qui eius truculentiſsimam rabiem perpeſsi, pro fide Chriſti atrociſsimas mortes oppetant: tamen priſcorum excellentiam non adæquabunt.

Obiectio. *Solutio obiectionis.* *Secunda conclusio.* *Ratio cõclusionis.* *Tertia conclusio.* *Probatio prioris partis.* *Paulus.* *Probatio posterioris partis.*

CIRCA primum igitur argumentum notandum eſt non defuiſſe hæreticos qui negarent miſsionẽ Spiritus ſancti, quam Chriſtus pollicitus eſt, completam fuiſſe in die Pentecoſtes. Vnde Manichæi aiebant in ſuo magiſtro fuiſſe completam: quem (vide blaſphemiam) Spiritum paraclêtum appellabant. Montanus autem & Priſcilla non vſque adeò blaſphemabant: dicebant nihilo minùs in illis fuiſſe completam: vt Auguſtinus contra Fauſtum meminit. Attamẽ incõcuſſa ſtat catholica veritas, in illis fuiſſe cõpletam: neque aliam deinde ſperare licêre. Iuſsi nanque fuerunt ſedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Lucæ. 24. promiſſumq́ue illis eſt, vt baptizarentur Spiritu ſancto, vt Actuum. 1. legitur: quod completum eſt cùm illis idem Spiritus linguis igneis affulſit. Vnde Ioannis. 6. Nondum erat Spiritus datus, quia nõdum Ieſus erat glorificatus. Vbi rerum conſequentia denotantur: nimirum quòd protinus Chriſto per reſurrectionem & aſcenſionem glorificato, Spiritus fuerit pleniſsimè datus. Ad argumentum ergò vt reſpondeamus, negatur Eccleſiam nondum cognouiſſe omnem veritatem iuxta Chriſti pollicitationem. Intelligitur nanque promiſsio illa de omni veritate quæ eſt ad ſalutem neceſſaria: quam quidem plenè fuerunt Apoſtoli docti, ipſique Chriſtianam familiam docuerunt: ſecundùm illud, Ite & baptizate omnes gentes, docentes eos ſeruare quæcunq́; dixi vobis. Quocircà vbi Petro Chriſtus promiſit quòd ſua fides non foret vſque ad finem ſæculi Eccleſiam defectura, illic pollicitus eſt quòd eſſet neceſſariam omnem veritatem cognitura. Vbi tamen illius cognitione indigeret. Quare non ſimul omnia nouit, ſed nouis obortis hæreſibus, temporum curriculo, ſicut aurora conſurgens, magis ac magis illu-

Manichæi. *Montanus.* *Augustinus.* *Veritas catholica.* *Ad primum argumentũ.*

gis illuminatur. Sunt tamen alia quæ non ſunt de neceſsitate ſalutis. Et hæc non decuit Apoſtolos, aut doceri, aut docere. Vnde eodem capitu. Actuum. 1. Non eſt, inquit, veſtrum noſſe tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate.

Ad ſecundũ argumentũ.

❡ Ad ſecundum reſpondetur quod cùm Chriſtus Euangelium ſuum appellauerit Euangelium regni cœlorum, ſtultiſsima hæreſis eſſet aliud præſtolari.

Auguſtin⁹.

Verbum autem Chriſti Auguſt. in epiſtola.3. ad Eſycium, quæ eſt.80. multis modis exponit.

Prima interpretatio citati loci.

Primùm enim Redemptor nihil aliud ſibi voluit quàm quòd non eſſet finis mũdi venturus, antequàm Euangelium prædicaretur in vniuerſo mundo: quanto autem tempore poſt eiuſmodi prædicationem eſſet venturus, non declarauit.

Secunda. Chryſoſt.

Secundò, vt Chryſoſtomus & alij interpretantur, non tam de fine mundi quàm de Hieroſolymitana euerſione illic loquebatur. Vnde ſtatim ſubdit: Cùm ergò videritis abominationem deſolationis. &c. tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes. Quocircà idem Chryſoſtomus ante illam ſubuerſionem opinatur Euãgelium fuiſſe prædicatum in vniuerſo orbe: ſecundùm Propheticum verbum quod ad

Paulus.

Romanos. 10. citauit Apoſtolus: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Nam ſi non intelligeretur tunc iam completum, nullum eſſet argumentũ Pauli, quo volebat Iudæos excuſatione denudare, quàm ſibi prætexerint, quòd non receperint fidem, quam non

Auguſtinus.

audiſſent. Tametſi Auguſtinus in eadem epiſtola cõtendat nondum tunc temporis Pauli impletum fuiſſe vaticinium illud: quanuis per verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam & Propheta ſimiliter illud protulit: & tamen ętate ſua nondum erat impletum. Cui ſimile & illud eſt alterius Pſalmi, Foderunt manus meas & pedes meos. Et certè citra ſtupendum miraculum non potuiſſet in totum terrarum globum tuba Euangelica tam breui intonuiſſe: vt latiùs loco cita-

Hieronym⁹.

to ſuper Paul. ſcriptum curauimus. Hieronymus autem ſuper eundem locum Matthæi litem per hanc diſtinctionem conatur dirimere. Euangelium dupliciter intelligi poteſt diuulgari: vno modo ita vt fama Chriſtiani nominis euolet. Et hoc modo fieri potuit, vt Apoſtolorum ſæculo eadem fama à gente in gentem per ora delata in vniuerſum permanauerit orbem: non tamen cum illa energia vt Chriſti fides vniuerſis perſuaderetur. Alio ergò modo contingit vt cum effectu ſic prædicetur fides, vt in culpa omnes conſtituat, qui eam non recipiũt. Et hoc modo tenendum eſt cum Auguſtino quod nondum fuerit Euangelium vniuerſo orbi euulgatum. Vnde infert ſanctus Thomas, quòd ſi priori modo prædicatio Euangelij intelligatur, ſubintelligendum eſt cum Chryſoſtomo tunc ſubſequutum eſſe finem, hoc eſt, Hieroſolymorum excidium. Poſtquàm verò poſteriori modo vniuerſum orbem compleuerit, tunc demum ſubſequetur mundi conſummatio. Nam negari nõ poteſt, quin eodẽ loco Chriſtus de vtroq; fine & termino permiſtim loqueretur.

D. Thomas.

QVAESTIO OCTAua, De collatione legis nouæ cum veteri.

Sanct. Thomas. 1. 2. quæſt. 107.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex noua ſit veteris complementum.

POSTQVAM lex diuina in veterem & nouã eſt diſtincta, ſcire expedit quibus modis hæc ab illa diſtinguatur. Et arguitur primò à parte negatiua ꝙ nullo diſtinguantur modo.

Primum argumentum.

Vtraque lex data eſt colentibus Dei fidem: vtpote ſine qua, vt ad Hebræos. 11. ait Paulus, impoſsibile eſt placere Deo: eadem autem eſt noſtra antiquorumq́ue fides, vt ſuprà expoſitum eſt: ergò eadem eſt lex.

Argumen. 2.

❡ Secundò arguitur quòd noua non ſit veteris complementum. Complere enim huic opponitur quod eſt euacuare, & inueterare: lex autem noua euacuauit antiquam, ſecundùm illud ad Epheſios. 2. Legem mandatorum decretis euacuans: eamq́ue inueterauit, hoc eſt antiquauit, ſecundùm illud ad Hebræos. 8. Nouum teſtamentum veterauit prius. Quod prætereà & Chriſtus facto ipſo monſtrauit: nam multa contraria illi legi, tum

tum docuit, tum etiam fecit: vt eſt illud Matthęi.5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis. &c. Ego autem dico vobis: vnum autem contrarium non complet alterum: ergò noua veterem non compleuit. ¶ Tertiò: Si noua eſſet veteris complementum, ſequeretur quòd in illa fuiſſet contenta tanquàm veritas in figura: multa autem credenda nobis tradita ſunt & agenda in noua lege, vti ſunt ſacramenta & conſilia, quæ in veteri non extabant: ergò noſtra non continebatur ſub illa: atque adeò neque illam compleuit. *Argumen.3.*

¶ Contrarium aſſeruit Chriſtus Matthæi.5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Vnde & ſubdit, Iôta vnum aut vnus apex non præteribit donec omnia fiant.

ET hæc quoque quæſtio in ſuperioribus tacta fuit & bona ex parte definita: Sed vt recentes adhibeantur rationes, tribus etiamnum concluſionibus ſecundùm argumentorum numerum diluetur. Prima. Lex Euangelica neque prorſus eſt alia ab antiqua, neque omninò eadem: ſed ſic ab illa diſtans, vt perfectum ab imperfecto. Probantur partes omnes. Cùm vnaquælibet lex finem habeat peculiarem, illæ ſunt omninò diuerſæ quæ in diuerſos tendunt fines: ſicuti leges reipublicæ per Regem adminiſtratæ aliæ eſſent à legibus alterius quæ per Ariſtocratiam gubernaretur, atque à legibus illius quæ regeretur per Democratiam. Illæ autem leges quæ ad eundem ordinantur finem, quarum tamen vna propiùs ad eundem accedit finem quàm altera, non latiùs differunt quàm ſicut perfectum ab imperfecto ſub eodem fine: vt leges quæ adultis perfectisque viris ponuntur, atque illæ quibus inſtituuntur pueri. Exemplum eſt in motibus naturalibus. Motus enim ſurſum alius eſt à motu progreſsiuo: ſed tamen intenſior calefactio non eſt omninò diuerſus motus à remiſsiori. Ad propoſitum ergò, cùm lex noua & antiqua ad eundem tendant finem: nam idem eſt Deus vtriusq; teſtamenti, qui illos vt pueros ſub pædagogo ad vitam æternam educabat, nos verò tanquàm viros prouectos ad eandem beatitudinem inſtituit, ſecundùm illud ad Romañ.3. Vnus Deus eſt qui iuſtificat circunciſionem ex fide, & præputium per fidem: non ſunt omninò diuerſæ: ſed differunt ſicuti lex timoris, quaſi ferula coërcens pueros, vt ad Galat.3. ſignificat Apoſtolus: & lex charitatis, quæ eſt vinculum perfectionis, qua nos Chriſtus peculiariter inſtituit, vt expoſitum eſt. Hanc concluſionem quæſt.1. articu.1. huius libri fuſiùs luculentiusq; expoſitam reliquimus: nempè quemadmodùm lex noſtra eo ſit antiqua perfectior, quòd modò per eius ſacramenta gratia conferatur, per quam ſolam ſupremum finem legis adipiſci poſſumus. Nam illi non per legem, ſed per fidem & gratiam eiuſdem noſtri authoris ſeruabantur. Et ideo non opùs hîc nobis eſt ampliùs immorari. *Prima concluſio.* *Probatio.*

¶ At verò quia diximus illam fuiſſe legem timoris: noſtram verò charitatis & amoris, qua breui differentia ait Auguſtinus contra Adaman. Manichæ. legem nouam à veteri diuerſificari, non eſt id memoria prætereundum, quod in præcedentibus adnotauimus, non defuiſſe in illa lege quoſdam, qui ducerentur amore. Nam illis etiam præceptum erat Leuit.19. Diliges proximum tuum. Et Deutero.6. Diliges Dominum Deum tuum. Et in noſtra aliqui contrà trahuntur timore: nam & nobis comminatus eſt Chriſtus ignem æternum. Diſcrimen ergò non eſt ſumendum ex conditione ſingularum perſonarum, ſed ex cõditione ſtatuum ambarum legum in genere. Et enim quoniam ille erat puerorũ ſtatus qui metu potiùs arcentur à malo quàm ratione ducantur ad bonum: noſter verò ſtatus ſit liberorum, quos Chriſtus à lege & morte, vt habetur ad Romañ. 8. liberauit, & liberi amore potiùs filiali q̃ ſeruili metu ducantur, noſtra dicitur lex amoris: illa verò, timoris. *Qualiter diſcrimen poſitum ſit accipiendum.* *Paulus.*

¶ Ac pari modo de alia cenſendũ eſt differentia, quam idem Auguſtinus contra Fauſtum libro.4. inter eaſdem leges conſtituit: nempè quòd illud teſtamentum ideo dicatur vetus quòd præmia tantùm temporalia caducaque promittebat quæ ſeneſcunt: noſtrum verò, nouum, eò quòd ſempiterna pollicetur quæ ſemper vireſcunt: non inquam ſentiendum eſt diſcrimen inter perſonas: nam & illic aliqui alliciebantur æterno præmio: & hîc vice verſa nonnulli pelliciuntur temporali. Etenim & Marci.10. promittitur relinquentibus domos & fratres, quòd centies in hoc tempore accipient, præter vitam æternam: ſed hæc differentia inter ſtatus eſt dignoſcenda. Nam pueri præſentibus munuſculis ineſcantur, quæ ideo illic erant frequentiſsima: nobis autem rariſsima: vtpote qui tanquàm viri ad abſentia potiùs, ſed ta- *Auguſtin⁹.*

men ſempiterna inhiamus. Horum etiã inſtar intelligendum eſt diſcrimen aliud quod Apoſtolus ad Romañ.4. internoſcit: vbi legem antiquam appellat legem factorum: nouam verò legem fidei. Haud enim denegandum eſt quin & illic locum etiam haberet fides Chriſti, per quam tam illi quàm nos iuſtificamur. Neq; vice verſa negandum quin & lex noſtra contineat facta, tam moralia, ſecundùm illud Matthæi.5. Benefacite his qui oderunt vos, quàm ceremonialia: vt ſunt ſacramenta, ſecundùm illud Lucæ.20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimùm præſertimque in factis illis, puta in ceremonijs poſita erat, quæ non, vt noſtra ſacramenta, iuſtificabãt: neque verò moralium opera, ſed ſola fides Chriſti ſalutem operabatur: noſtra verò lex præcipuè, vt expoſitum eſt, conſiſtit in interna fide & gratia, quam abundè Spiritus ſanctus in nos effudit, Lex illa dicebatur lex factorum: noſtra verò per antonomaſiam lex fidei & gratiæ.

Qua ratione lex vetus appellatur lex factorũ, noua verò lex fidei.

¶ Secunda concluſio. Lex noſtra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectum id quod imperfectũ eſt complet, eius ſupplendo defectus. Hunc autem ſupplendi modum in calce expoſitionis cap.3. ad Romañ. ſuper illo verbo, Legem ergò deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus, fusè dilucidauimus. Eſt enim in lege duo conſiderare: ſcilicet & finem & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & noſtræ, qui eſt per iuſtitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, puta futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali ſcilicet, ceremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, abſolutiſsimè lex noſtra cõpleuit veterem. Primùm omnium quantum ad finem illum ſupremum, qui eſt, iuſtificare, illam compleuit, id quod illa non valebat, perficiendo. Nam cùm opera illa de ſe non iuſtificarent niſi in fide Chriſti: quare quotquot iuſti vita defungebãtur, in limbo, ceu in depoſito tenebantur reconditi, aduentum eius præſtolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator noſtræ legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, meritò lex noſtra hac ratione illam compleuit. Vnde Paulus ad Romanos.8. Quod impoſsibile erat legi, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati damnauit peccatum in carne: vt iuſtificatio legis (id eſt, quam expetebat lex) impleretur in nobis. ¶ Deinde & alterum eiuſdem legis finem, ſcilicet ſignificare, quod proprium erat ceremonialium, impleuit, exhibendo veritatum lumina, quarum lex illa vmbram gerebat. Vnde ad Coloſſen.2. ait Paulus ceremonias illas fuiſſe futurorum vmbram, corpus autem, Chriſti: hoc eſt eorum veritatem pertinere ad Chriſtum. Obidq; lex illa dicebatur lex vmbræ & figuræ: noſtra autem lex veritatis. ¶ Secundò & præcepta ipſa perfecit compleuitque Chriſtus lege noua, & facto & verbo: facto ſcilicet, ſeruando legem: nam & circunciſus eſt & oblatus templo, & alia perſoluit legalia, iuxta illud ad Galat.4. Factum ſub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc eſt perfecit præcepta. Primò ſcilicet legitimum intellectum depromendo: vt homicidij & adulterij, quorum ſenſus Phariſæi deprauauerant, docentes tantùm prohiberi illic manum, non animum. Chriſtus nanq; docuit animi etiam affectiones illic compeſci. Secundò & cautelas adhibuit tutiùs illa ſeruandi: vt non iurare omninò, neque per cœlum. &c. niſi neceſsitate intercedente. Et tertiò ſuperaddendo conſilia: vt patet Matthæi.19. vbi iuueni aſſerenti ſeruaſſe præcepta, conſuluit vt ſi eſſe perfectus vellet, diuenditis quæ haberet, ſequeretur ſe. Cùm ergò Chriſtus his modis legem impleuerit, meritò illam abſoluit, ac ſubinde oſtendit per Euangelium eſſe excluſam: nõ tamen deſtructam, vt ait Paulus: quia permanet in teſtimonium noſtræ.

Secunda cõcluſio.

Vide Authorem in ca.3. Epiſtolæ ad Romañ.

Quot modis lex noua fuit complementum veteris.

Paulus.

Paulus.

¶ Tertia concluſio. Lex noua continebatur in veteri: non quidem actu, ſicuti locatum in loco: ſed virtute, vt perfectum continetur in imperfecto, puta animal in embryone, & actus in potentia: videlicet ſpecies in genere, & arbor in ſemine. Concluſio ex dictis palàm fit manifeſta. Quo quidem ſenſu intelligitur illud Ezech.1. Rota erat in rota, hoc eſt, Gregorio interprete, nouum teſtamentum in veteri. Vnde Chryſoſtomus exponens illud Marci.4. Vltrò terra fructificat, primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantùm herbeſcere valuit: Lex verò Moyſi, ſpicas protulit, quas Euangelica pleno frumento compleuit.

Tertia concluſio.

Gregorius, Chryſoſt.

AD primum igitur argumentum reſpondetur ꝙ licèt eadem fuerit fides antiqui & noui

Ad primum argumentũ.

& noui teſtamenti, inde tamen ſolùm colligitur quòd fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit ſtatum, quo ſcilicet ſperabantur futura: alterum verò in noſtra, quo illis potitur præſentibus, quadantenùs ſunt diuerſæ leges. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum verò negatur impletionem, quemadmodùm expoſitũ eſt, euacuationi & antiquationi eſſe contrariam: imò ceremonialia per hoc quòd veritate impleta ſunt, fuerunt euacuata: hoc eſt mendacia deinde facta: Moralia verò non fuerunt euacuata: ſed neq; iudicialia ſic, quin inſtitui rurſùs poſsint. Præcepta verò Chriſti, vt Auguſtinus Fauſtum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia, libelli repudij, non præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim cõtraria eſſet ei repudiandi prohibitio: ſed id permittebat: docens tamen, vt non facilè dimitterentur vxores. Cui quodam modo concinuit lex Chriſti, docens vt non dimitterentur niſi fornicationis cauſa. Correxit tamen antiquam legem vt non dimitterentur niſi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & peruicaci indulgenda erant quæ Euangelicis non decebat permitti.

Ad tertium argumentũ. ¶ Ad tertium denique reſpondetur quòd omnia quæ in nouo teſtamento proponuntur explicitè credenda, implicita latitabant in veteri: imò & omnia quæ præcipiuntur agenda, quanuis excelſiora videantur quàm quæ illic palàm extant, quantum ad ſubſtantiam illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant percepta, luculentiùs ſunt ac locupletiùs per Chriſtum expoſita.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm lex noua grauior ſit quàm antiqua.

Argumen. 1. POSTREMO comparanda eſt lex noſtra ad veterem in grauitate: & arguitur quòd ſit grauior, tum quòd non ſolùm externos actus, verùm & internos prohibet in quibus comprimendis angor & labor eſt: tum etiam quòd illa accedentibus ad Deum proſperitatem temporalem pollicebatur, noſtra verò tribulationes, ſecundùm illud. 2. ad Corinth. 6. Exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus & anguſtijs. In contrarium autem eſt teſtimonium Chriſti Matth. 6. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis: nempe, ſecundùm expoſitionem Hilarij, *Hilarius.* oneribus legis, quorũ meminit Petrus Act. 15. Vnde & ſubdit, Iugum meum ſuaue, & onus meum leue.

Diſtinctio. AD quæſtionem ſuppoſita diſtinctione duabus concluſionibus reſpondetur. In lege enim duplicem eſt conſiderare difficultatem & laborem, ſcilicet tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi agendi. Sit ergò prior concluſio. *Prima concluſio.* Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multò erat grauior antiqua lex quàm noua: nempè quæ non ſolùm Decalogum, verùm & numeroſiſsimam importabilemque, vt ait Petus, ceremoniarum iudiciorumque ſarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim congruens erat indomitam illam gentem & ad nouitates procliuem exercere, nè otium eis malorum occaſionem offerret. Cùm tamen noſtra, præter ipſiſsimam naturæ legem nõ niſi ſacramenta, eademque in bonum noſtrum imperauerit. ¶ Poſterior concluſio. *Secunda cõcluſio.* Si difficultatem ex modo agendi exiſtimes, & illa quæ Chriſtus expreſsit animaduertas, grauior eſt quodammodò noſtra: illis tamen præciſè qui non ſunt virtutum habitibus imbuti. Expreſsit enim nobis vt animi etiam motus componeremus, quos vt. 5. Ethicorum author eſt Ariſtot. reprimere carentibus habitu, quàm difficilimum eſt. *Probatio cõcluſionis. Ariſtot.* Ait enim operari iuſta, facile eſſe: ſed tamen operari iuſtè, hoc eſt, animi promptitudine & alacritate, perquàm difficile, quouſque per ingenitos habitus virtutes dulceſcant. Vnde ſuper illud Matthæi. 5. de minimis mandatis ait Chryſoſtomus, *Chryſoſt.* Mandata Moyſi in actu facilia ſunt: vt, Non occides, Non adulterabis: mandata verò Chriſti, ſcilicet, Non iraſcêris, Non concupiſces, in actu difficilia ſunt. At verò Auguſtinus ſuper illud. 1. Ioannis. 5. mandata eius grauia non ſunt. *Auguſtinus.* Grauia, inquit, non ſunt amanti, ſed non amanti ſunt grauia. ¶ Circa priorem concluſionem hoc non eſt, quin ad moneamus, diſsimulandum, quòd etſi in Euangelio facultatem Chriſtus Eccleſiæ reliquerit ſuperaddendi ſanctiones nouas: eâ- *Pulchra admonitio rectorib⁹ Chriſtiani populi ſuſcipienda.*

dem tamen facultate Antiſtites quàm temperatiſsimè & moderatiſsimè vti debent, nè Magiſtri iugum, quod leue ſuaueq; ipſe eſſe voluit, moleſtum atque acerbum reddant. Quare primùm omnium in hiſce legibus cõdendis id debet ſanctiſsimè eis eſſe perſpectum, vt nulla condatur lex niſi quam ad tutiorem cuſtodiam Euangelij duxerint neceſſariam. Eſt enim Euangeliũ, murus Syon, quem Eccleſia circundare debet antemurali. Mox cauendum eſt nè legum multitudo ipſas vilipendio exponat, atque adeò cauſa ſit vt non opere expleantur, ſed pretio redimantur, ac ſubinde diruto antemurali concutiatur murus. Vnde Auguſt. ad inquiſitiones Ianuarij de eiuſmodi legum multiplicationibus, Ipſam, inquit, religionem noſtram quam in manifeſtiſsimis & paucißimis celebrationum ſacramentis Dei voluit miſericordia eſſe liberam, ſeruilibus premũt oneribus, adeò vt tolerabilior ſit conditio Iudæorum, qui legalibus ſacramentis, non humanis præſumptionibus ſubijciuntur.

Auguſtinus

Illuſtratur poſterior cõcluſio.

¶ Circa poſteriorem verò concluſionem & hîc quoque notato quòd non adſtruximus etiam quantum ad modum operandi grauiorem ſimpliciter eſſe legem noſtram, ſed quo ad expreſsionem, quàm antiquam: tum quòd etiam illa ſanè intellecta internos quoque animos compeſcebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulteriũ, affectiones quoq; eorum admonebat ex animo cõuulſas iri: tum maximè quòd qui incompoſitos corruptoſque patitur animi motus, multò difficilimè poteſt à prauis operibus abſtinere. Vnde licèt rigida videatur prohibitio interni motus, ſuauior tamen eſt ad cauendum opus.

Lex Chriſti leuis ac dulcis.

¶ In ſumma, vide quàm fuerit lex Chriſti leuis ac dulcis. Tria tantùm continet: moralia ſcilicet præcepta, ſacramenta, & conſilia. Et moralia quidem idcircò iuſſit, quòd cùm ſint de iure naturæ, nequiuit non iubere: ſacramenta verò, licèt ſuperaddita videantur, in hoc tamen præcepta nobis ſunt, vt per gratiam quam conferunt, opitulentur nobis ad implendum legem: quam porrò per nos implere non ſufficimus. Quare & in hoc lex noſtra leuior eſt q̃ vetus: quãdoquidem ad eleuandum legis onus, ſacramenta nobis adhibuit, quę illis erant onera. Sed conſilia ſic nos Chriſtus docuit, ſaluberrima nobis eſſe, vt tamen noluerit præcepti neceſsitatem habere.

Ad argumentum factũ.

AD argumentum igitur in contrarium reſpondetur quòd aduerſitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, & ſpe regni iam nobis patentis & filiali amore dulceſcunt.

Epilogus diſcrepãtiarũ legis veteris ac nouæ.

¶ Eſt igitur operępretium in calce quæſtionis præſentis quæ de differentijs inter legem veterem & nouam inſtructa eſt, omnium pro noſtra facultate Epilogum colligere: quæ ſunt numero duodecim.

Prima differentia.

Prima ſumitur à dignitate legiſlatoris miniſtrique legis. Vetus enim per Moyſen data eſt: noua verò per Deũ ipſum hominem factum lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moyſi: hæc verò Chriſti.

Secunda.

Secunda attenditur ratione ſubiecti. Illa nanque, vt proximè dicebámus, extra hominem in tabulis ſcripta eſt: hæc verò intùs in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & ſcripta: hæc verò ſpiritualis atque indita.

Tertia.

Tertia conſideratur ratione temporis. Illa quippè temporalis erat, id eſt, per tempus duratura: noſtra verò vſque ad finem mundi. Quocircà illa dicitur temporalis: noſtra verò perpetua.

Quarta.

Quarta, ratione vniuerſalitatis. Illa ſiquidem vni peculiari populo data erat: noſtra verò vniuerſo mundo: Quamobrem illa dici poteſt particularis: noſtra verò vniuerſalis.

Quinta.

Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidem illa, vmbra erat & figura noſtræ: noſtra verò, illius veritas: qua de cauſa illa vmbratilis erat: noſtra verò patens.

Sexta.

Sexta ratione ſignificationis: nam etſi eadem fides eſſet illis nobiſque neceſſaria ad ſalutem: tamen quæ illi implicitè credebant futura, nos geſta iam explicitè confitemur.

Septima.

Septimum vtique diſcrimen idemque potiſsimum ex parte perfectionis atque effectus expenditur. Nam etſi neque noſtra neque antiquorum opera ſine gratia iuſtificent, tamen quia paſsio illis non erat exhibita, neque ſua ſacramenta gratiam, vti noſtra, conferebant, lex Euangelica iuſtificat: quod illa de ſe præſtare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum: noſtra verò lex fidei & gratiæ.

Octaua.

Vnde octaua differentia ſumitur ex natura præceptorum. Illa quippe grauior erat, noſtra verò leuior ac ſuauior.

Nona.

Nona differentia. Lex noſtra explicatiora atq; adeò ampliora continet præcepta quàm illa: vt puta quæ actus interiores expreſsiùs prohibet.

Decima.

Ac decima quòd conſiliorum perfectionem illi ſuperaddit.

Vndecima.

Vndecima quòd illa temporalia promittebat & comminabatur: quare dicitur

re dicitur

re dicitur Lex timoris & ſeruorum: noſtra verò ſempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filiorum ac libertatis.

Duodecima. Sed duodecima ſupremaq; differentia eſt, ꝙ illa cœli portas non aperiebat: noſtra verò id nobis præſtat. Quocircà illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promiſit contulitq; illi populo: noſtra verò lex regni cœlorum.

QVAESTIO NONA, De his quæ in lege noua continentur.

Sanct. Thom. 1. 2. quæſt. 108.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm lex noua actus exteriores ſufficienti ordine inſtituerit.

POSTREMA QVAEſtio de lege noua, atque adeò de tota legũ materia mouetur de his quæ eâdem Euangelica lege conſtituta ſunt: quorũ ſunt tria genera: nempè præcepta, ſacramenta, & conſilia: quibus inſtituimur, tam quantum ad externa opera, quàm etiam quantũ ad internos animi motus. Quæritur ergò primò, vtrũ exteras actiones probè inſtituerit. Et arguitur à parte negatiua quòd circa huiuſmodi actiones nihil debuit Euangelium conſtituere. Lex Euangelica eſt lex Regni cœlorũ, vt patet in Chriſti prædicatione, Appropinquauit regnum cœlorum. Et Matth. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiuſmodi nõ conſiſtit in externis operibus, ſed in intimis, ſecundùm illud Luc. 17. Regnum Dei intra vos eſt. Et ad Romañ. 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Quare inter leges veterem & noſtram illa ſuprà poſita internoſcitur differentia, quòd illa cohibebat manum, hæc verò animũ. Accedit quòd & ad Rom. 8. dicitur lex ſpiritus. Et. 2. Corin. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas: non eſt autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda vel cauenda obligatur: ergò nil debuit de exterioribus officijs decernere.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumen. 2. ℭ Secundò principaliter arguitur cõtrario modo, quòd manca fuerit & minùs ſufficiens circa eiuſmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur: ſecundùm illud ad Gala. 5. In Chriſto Ieſu neq; circuncifio aliquid valet, neque præputium: ſed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergò debuit etiam de charitate moralia ſuperaddere mandata: quod tamen non fecit: quia ſolum Decalogum ſicuti illa nobis iuſſit. Item & circa ceremonias ad diuinum cultum pertinentes anguſtior videtur & breuior: quia tantùm ſacramenta nobis tradidit: cultus autem Eccleſiæ reliquit inſtituendos, ſicuti & cum iudicialia multa illic per ſe Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, ſed reipublicæ tam ciuili quàm eccleſiaſticæ hoc permiſit: eſt ergò circa exteriora minùs ſufficiens minuſq; prouida quàm antiqua.

ℭ In contrarium eſt illud Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſsimilabitur viro ſapienti qui ædificauit domũ ſuã ſupra petram: ſapiens autem ædificator nihil eorum prætermittit, quæ ſunt ad fabricam conducentia.

IN hac quæſtione altiſsima eſt meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primùm igitur omnium ex ſuperioribus hoc recolendum eſt fundamentum, quòd lex Euangelica non ſolùm altior eſt quàm humana, quippe quæ nõ ad finem tantùm naturalem, ſed ad ſupranaturalem nos inſtituit: verùm & quàm Moſayca inde præſtãtior quòd fidem & gratiam, quam illa præfigurabat, per Chriſti paſsionem exhibet: per quam gratiam introducimur in regnum cœlorum. Ex hoc enim fundamento colligitur, nihil de operibus noſtris eandem legem ſtabilire, quàm quæ ad eandem gratiam ordinantur ac referuntur. Atq; eo gradu & ordine vnumquodq; prohibet ac conſulit, quo ad eandem gratiã confert. ℭ Hoc præhabito, ad quæſtionem quatuor concluſionibus reſpondetur. Prima eſt. In operibus exterioribus primùm omnium lex Euãgelica ceu fundamenta prouidentiſsimè iecit ſeptem ſacramenta. Tria enim operum

Fundamentum.

Prima concluſio.

genera in fronte quæſtionis tetigimus: ſcilicet ſacramenta, & moralium præcepta, & conſilia. Probatur concluſio. Gratia in qua legis ſubſtantia conſiſtit, bifariàm conſideratur: videlicet quantum ad eius generationem & acquiſitionem: & rurſùs quantum ad eius vſum & exercitium: generatio autem eius & infuſio, munus ſupernaturale eſt, quod nobis Deus per mediatorem, puta per filium ſuum, hominem factum communicat: quare ipſe priùs ſecundùm humanitatem plenus fuit gratia abſq; menſura: eandemque ſubinde per eandem humanitatem in pondere & menſura nobis impartitur: ſecundùm illud Ioannis.1. cap. Verbum Caro factum eſt. &, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. &, de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus ſupernaturalia ipſa ea ſuauitate diſponit vt ad modum naturæ noſtræ nobis participentur, noſtra autem cognitio à ſenſibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis ſigna ſuppeditari: vt per illa tum certi pro captu noſtro efficeremur noſtræ ſalutis: tum etiam noſter excitaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc ſunt ſeptem ſacramenta de quorum ſufficientia nõ eſt præſentis loci dicere. Quapropter neceſſarium fuit vt Chriſtus ipſe tanquam autor gratiæ, per ſe, tum illa inſtitueret, vt Baptiſmum, Euchariſtiam: tum perinde crearet eorundem ſacramentorum miniſtros: nempè Apoſtolos ac diſcipulos totumque ſubinde ſacerdotalem ordinem. ℭ Secunda concluſio. Non decuit maieſtatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia ſacra, & obſeruantiæ, & ceremoniæ per ipſam inſtituerentur, quàm quæ eiſdem adminiſtrandis ſacramentis neceſſariæ erant: ſed hoc debuit Eccleſiæ prudentiæ committi. Probatur concluſio ex differentia inter ſtatum antiquæ legis & noſtrum. Populus enim ille, vt identidem ex Apoſtolo adnotauimus, erat ſicut in puerili ætate ſub pædagogo, nondum virili prudentia præditus: & præterea figuras vmbraſque gerebat futurarum veritatum: vtriuſque ergò ratione condecens erat vt Deus per ſe illum de cunctis etiã minutioribus per ſuas leges erudiret, neque reipublicæ eorum inſtitutiones committeret. Chriſtiana vero familia, tum ætate & prudentia prouectior, atque adeò idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam qui per ſuas ceremonias non alium Meſsiam deberet præfigurare, non erat cur de eiuſmodi ceremonijs tam peculiariter erudiretur, ſed id muneris Eccleſiæ concrederetur. Atque eò potiſsimùm quòd munus illud Chriſtus Spiritui ſancto dimiſit, quem venturum pollicitus eſt, vt eandem ſanctam Eccleſiam doceret omnem veritatem. ℭ Ecce de operibus quibus gratiam diuinam aſſequimur. Illa autem quæ ad eius vſum pertinent, ſunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximum exercemus, quibuſque adeò per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autem operum quædam ſunt vel ad eius cuſtodiam neceſſaria, vel eidem neceſſariò contraria: alia verò libera ſine quibus in eadem Dei gratia permanere poſſumus. ℭ Sit ergò tertia concluſio. Neceſſarium fuit vt lex Euangelica opera quæ neceſſariam habent connexionem ad gratiam per ſe præciperet, & quæ illi obſtant prohiberet: hæc autem ſunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi impliciter continentur: hoc eſt neceſſaria conſequentia inde colliguntur, quorum quæſtio.3. tres gradus diſtinximus. Concluſio eſt manifeſta: nam legiſlatoris prudentia in neceſſarijs nõ debet deficere. ℭ Quarta concluſio. In alijs autem quæ hanc non habent neceſſariam connexionem ad gratiam, non fuit cõgruens Euangelicæ legi vt illa in particulari per ſe Chriſtus definiret: ſed, ſicut dictum de ceremonialibus eſt, ità & iudicialia reipublicæ tam ciuili quàm Eccleſiaſticæ committeret. Iam enim ſæpè dictum eſt, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre quòd non eliciuntur ex principijs naturæ, ſed arbitramento quodam generale præceptum ad ſpeciale contrahunt. Et ſicut ceremonialia ad cultum diuinum attinent, ità & iudicialia ad quietum reipublicæ ſtatum. Ratione ergò iam proximè aſsignata, nẽpè quòd Euangelicus populus prudentia progreſſus eſt, & quaſi liber ad hæreditatem admiſſus, relinquendus in his iudicialibus erat ſuæ reipublicæ: vt contractuum leges & malefactorum ſupplicia, quæ illic per ſe Deus conſtituebat, Antiſtites Euangelici & ſæculares Principes ſuo arbitratu ſancirent. Accedit & altera huius ratio quòd lex illa vni eidemque puſillo populo poſita eſt: noſtra verò vniuerſo orbi: ille ergo populus cuncta illa ſeruare poterat: Chriſtianis verò pro diuerſitate temporum, regionum, atq; hominum ſunt iudicia conſtituenda. Quare Chri-

Probatio cõcluſionis. *Secunda cõcluſio.* *Oſtenditur concluſio.* *Tertia concluſio.* *Quarta concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Altera ratio cõcluſionis.*

re Chriſtus nihil nobis comminatus eſt neque pollicitus niſi inferna, & cœleſtia, & ſufficientiam vitæ: hoc enim illud ſonat, Cẽtuplum accipietis, & vitam æternam poſsidebitis. Alia verò ſupererogationis opera, neq; præcepit, neque omninò voluit, vt cuncta ab Eccleſia præciperentur: ſed aliqua: vt ieiunia quadrageſimæ, & quædam feſta. Reliqua verò conſuluit & vniuſcuiuſq; optioni reliquit, vt art.3. videbimus. ¶ Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem noſtram Iacob. cap.1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquàm adultis filijs & iam à pędagogia exeuntibus hæreditatis poſſeſsionem nobis tradidit. Secundò quòd neq; ad ceremonialia aut iudicialia Chriſtus nos, vt antiquos, coarctauit: ſed liberè illa reliquit præfectis ac magiſtratibus pro conditione locorum ac temporum inſtituenda. Sed tertiò quòd illa noluit vt quaſi ſerui metu impleremus: ſed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Trina ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd etſi regnum Dei in intimis cordium præcipuè conſiſtat, puta in iuſtitia, pace, & gaudio ſpirituali: nihilo minùs ex conſequenti & ad illud regnum illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinſecis motibus foras promânant, vt Dei cultus, & parẽtum: vel ſine quibus cõſeruari nequeũt eadẽ ſpiritualia, vt homicida, furta &c. Quocircà etſi lex noſtra præcipuè prohibeat animum: eum nihilo minùs cohibere debet ab illis actionibus quæ ipſum perturbãt. Sicuti vice verſa prohibendo antiquis manum, ex conſequenti prohibebat animum. Ea verò quæ neceſſariam non habent cõnexionem ad gratiam, lex euangelica per ſe non conſtituit vt vetus. Qualia ſunt eſca & potus, de quibus Paulus loquitur: vt puta delectus ciborum & ieiunia: quæ non Chriſtus ſed Eccleſia, eius autoritate ſanciuit. Ad aliud autẽ membrum eiuſdem argumenti ſatis reſponſum eſt vbi explicuimus cur lex euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. ¶ Ad ſecundum verò principale reſpondetur diuerſam eſſe fidei rationem ac moralium præceptorum: nam cùm fides naturali rationi excellat, quam ideo niſi per gratiam apprehendere non poſſumus, neceſſe fuit vt lex abundantioris gratiæ cumulatiùs nobis expreſſiusq; myſteria eiuſdem fidei detegeret: moralia autem præcepta ſunt de iure naturæ: quæ ideo iactis in decalogo fundamẽtis potuit reſpublica Chriſtiana intelligere. ¶ Ad aliud quoq; eiuſdem argumenti membrum reſpondetur, ꝙ cùm ſacramenta nouæ legis gratiam conferant, neceſſe fuit vt autor ipſe gratiæ illa inſtitueret; ſacramentorum autẽ ritus atq; eccleſiáſticas ceremonias, quia nõ ſunt ad gratiam neceſſariæ, eccleſię Chriſtus commiſit, cuius ſuprà rationẽ adduximus. Quòd ſi obijcias redemptorem ipſum ceremonias aliquas Apoſtolis tradidiſſe: vt patet Lucæ.9.&.10. Nolite poſsidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis veſtris. Reſpondetur illa ad ceremonias non pertinere, ſed fuiſſe vel permiſsiones, vel inſtitutiones pro illo tẽpore Apoſtolis neceſſarias. Permiſsiones, inquam, ſecundùm expoſitionem Auguſtini in lib. de conſen. Euang. Nam cùm Apoſtoli & verbi prædicatores ius habeant exigendi alimẽta, illud, Sine pera ſine pecunia &c. non tam præcepti formã habet, ſecundùm Auguſtinum, quàm conceſsionis: hoc eſt, Non opùs eſt vobis viaticum prouidere, ſiquidem ius habetis alimẽta petendi. Vnde ſubdit, Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Reliqui verò ſancti dicũt eſſe præcepta, non ceremonialia ſed moralia: neceſſe enim tunc habebant qui in diſcipulatu Chriſti recentes erant, neque in paupertate ſatis aſſueti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectioribus ait idem Redemptor Lucę.22. Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calciamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & reſpondentibus, nihil, adiecit: Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram. Quaſi iam tũc ſtatum perfectæ libertatis eſſent ingreſsi, quando iam relinquendi erant arbitratu ſuo viuere.

Ad aliud mẽbrũ eiuſdem argumenti.

Ad ſecundũ.

Ad aliud mẽbrũ ſecundi argumenti.

Obiectio.

Solutio.

Auguſtinus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm lex euangelica interiores noſtros actus ſufficienter compoſuerit.

POST actus exteriores ſubſequitur de interioribus cernere quemadmodùm per legem euãgelicam Chriſtus illis prouiderit. Arguitur ergo de more ꝙ non fuerint ab ipſo abundè compoſiti. Primò, vt Matth.5. videre eſt, etſi decẽ ſint pręcepta decalogi, tria tamen pręciſè quantum

Primum argumentũ.

ad eorũ internas affectiones exactè expreſſeq; emendauit: videlicet homicidium, prohibẽdo iraſci in fratrem: atque adulterium, vetando mulieris conſpectum ad concupiſcendum eam: & circa periuria omnem reſecans iurandi voluntatem, Dico vobis non iurare omninò: igitur cũm ſeptem alia ſubticuerit, non ſatis hac parte compleuit perfecitq; abundantiam iuſtitiæ nouę legis ſuper illam veteris. ¶ Secundò arguitur. Præter præcepta decalogi quæ moralia ſunt, erant & iudicialia & ceremonialia: de iudicialibus autem tria tãtùm eodem capite correxit, ſcilicet repudium vxoris, talionisq; pœnam, & inimicorum odium. ſed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non ſatis humanos affectus compoſuit. ¶ Tertiò ad legitimam animi compoſitionem pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat: ſunt autem alij humani fines præter inanem gloriã atq; mũdanum fauorem, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eelemoſynam: Chriſtus autem, vt eodem loco videre eſt, hæc tantùm tria fieri cauit, ob inanem mũdi gloriam: ergo breuis nimis in eiuſmodi inſtitutione fuit. ¶ Quartò, ſolicitudo humana circa ea quæ neceſſaria ſunt adeò eſt à natura indita, vt ſit etiam brutis animãtibus nobiſcum communis. Vnde Sapiens Prouerb. 6. ad formicã mittit pigrum à qua doceatur prouidere in æſtate quæ ſibi ſint in hyeme neceſſaria: inſtitutio autem fidei naturam non tollit ſed perficit: nõ ergo debuit nobis Chriſtus tam ſolicitè humanam ſolicitudinem interdicere vt neque in craſtinum nobis proſpiciamus. ¶ Quintò denique ac poſtremò arguitur quòd cùm iudicium ſit actus iuſtitiæ, ſecundùm illud Pſal. Quouſq; iuſtitia conuertatur in iudiciũ, nõ erat cur nos tantoperè abſterreret nè iudicaremus. ¶ In contrarium autem eſt ſententia Auguſtini in Sermon. Domini in mõte: vbi ſuper illis verbis, Qui audit verba mea hęc, ait, illis Chriſtum verbis ſignificaſſe, ſermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Chriſtiana vita formaretur, eſſe perfectum.

Secundum. *Tertium.* *Quartum.* *Quintum.* *Auguſtinus*

AD quæſtionem quanam alia concluſione reſpondeam quàm ꝙ in illo Sermone, quo Chriſtus leges vniuerſo orbi tulit, vniuerſos humanos mores intùs & in cute perfectiſsimè informauerit? Singula autem verba ſingula depoſcebant capitula quibꝰ exponerent. Verũ cùm eorũ expoſitio tam latè apud ſanctos pateat, quibꝰ nos pro modulo noſtri ingenij in eorum commentarijs meditationes noſtras appendimus, perfunctoriè tenuiterq; hìc tranſibimus. Dominus enim illic vt ſapientiſsimus architectus primùm fundamentum totius Chriſtianæ fabricæ iecit, qđ in moralibꝰ eſt finis quô cũcti referuntur mores. Finis autẽ noſtrorum morum eſt beatitudo & fœlicitas: quẽ ideo primùm omnium contra vanam philoſophorum opinionem conſtituit. Beati pauperes ſpiritu: contra illos qui fœlicitatem, vt. 1. Ethic. ait Ariſtote. in diuitijs collocauerunt. Beati mites: contra illos qui illam ſtatuerãt in honoribus. Beati qui lugent: aduerſus eos qui illam poſuerant in diuitijs. Mox conſtituto fine, Apoſtolorum pectora inſtruxit, quos orbi præfecerat, vt tanquàm duces & lumina mundi ab vniuerſis terrenorum affectibꝰ tam eſſent abſtracti, quàm illis opùs erat, qui, ceu ſal terræ & lux mundi, vniuerſum orbem deberent, & ab infectione temporalium præſeruare, & ad cœleſtem patriã perducere. Deinde intus nr̃os animos, vnde operũ radix procedit in ordine ad ſeipſos, quãtum ad duo ꝙ virtuti ſunt neceſſaria, inſtituit. Primùm ex parte obiecti: nempè vt non ſolùm à malis operibus, qualia ſunt homicidium, adulterium, & ſimilia, abſtineremus: verùm & ab ipſorum affectibus ſimus perpurgati. Qui iraſcitur fratri ſuo: &, Qui, viderit mulierem &c. nam ſcrutator cordiũ Deus, interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Prætereà & intentionem finis, vnde laus maximè aut vituperium operis emãnat, rectificauit: nimirùm cauere iubens nè quid cauſa humanæ gloriolæ agamus, nè mercedem, quam ipſe nobis optat cumulatiſsimam conferre, ab hominibus præſtolantes, potiſsimo fruſtremur præmio. Præterea deſcendit ad imbuendum homines quibꝰ officijs erga proximum ſe debeãt gerere. Primùm nè officium vſurpantes Dei, de occultis eius geſtis iudicemus: quod quidem iudicium cùm cauſam nobis offerat proximum noſtrum aut odiendi, aut contemnendi, iniurium eſt ac nocuum. Mox vt neque in ſacrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent, negligentes ſimus: nempe nè ineptis illa atque inidoneis, ceu porcis cõmittamus. Et ſuper omnia adeò curauit noſtram dilatare charitatem, vt vſque ad inimicos pertingeret. Poſtremò deniq; docuit queadmodùm abſq; diuino

Cõcluſio reſponſiua. *Explanatur concluſio.* *Ariſtot.*

diuino fauore ſanctiſsimæ legis mãdata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulſate & aperietˀ vobis. Cautelâq; adhibuit, vt contendamus per anguſtam portam intrare: nã virtutis ſemita, quippe quæ media eſt inter duo extrema, anguſta eſt: deuiandi autem campus, latiſsimus. Vnde Ariſtoteles ſcopum, inquit, pertingere, vno tantùm contingit modo: aberrare verò, infinitis. Quapropter & à falſis prophetis cauere etiam nobis iuſsit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic reſplendent mandata, quæ anguſtia præſentis loci exponenda non capit.

Ariſtot.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Chriſtum explanauiſſe, quòd illa perperàm Phariſæi populo interpretabantur. Cenſebant nanque in ſolo opere ineſſe culpam: non autem in affectu: eò (vti ait ſanctus Thomas) quòd apparebat illis motus iræ ac Veneris eſſe naturales. Et prætereà fortè (vt reor) quia cùm non viderent per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo damnum, nullam in illis agnoſcebant iniuſtitiam. Chriſtus autem edocuit illas eſſe prauas: non modò quia cauſa ſunt operum, verùm quia per ſe ſunt iniurioſæ. Odio enim habere proximum, iniuria eſt. Prohibitioni autem periurij adhibuit etiam iurandi frænum: fortè quia iurare verum, nullum putabant eſſe peccatum: etiam ſi temerè & abſque iudicio fieret: imò id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blaphemi autumant, inquientes quòd qui bene, id eſt, multùm iurat, bene credit. ¶ Ad ſecundum pari modo reſpondetur, ſuppoſito illo diſcrimine ſuperiùs inter ceremonialia & iudicialia conſtituto: nempe quòd iudicialia non ſic prorſus lex noua reiecit, quin rurſum poſsint inſtitui: ſed ceremonialia ſic conſopiuit, vt nullatenùs valeant reuiuiſcere. Hac enim de cauſa iudicialia quidem Chriſtus correxit, ceremonialia verò minimè, ſed ablegauit. Bifariàm autem Phariſæi circa iudicialia hallucinabantur. Primùm nanque nonnulla, quæ permiſsiones erant, arbitrabantur eſſe per ſe iuſta & imperata: vt repudium vxoris: & vſuras ab extraneis corradere. Quare vtrunque illos dedocuit. De repudio enim declarauit non eſſe præceptum, tanquàm æquum: ſed ob eorum duritiem permiſſum, quaſi minus malum. Sed & vſurarum exactionem inhibuit Lucæ. 6. inquiens, Date mutuum: nihil inde ſperantes. quem tamen locum lib. 6. emunctiùs ſumus expoſituri. Secundo modo errabant, exiſtimantes quæpiam quę lex facienda propter iuſtitiam inſtituerat, eadem exequenda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocircà tria præcepta in cõtrarium ſenſum Chriſtus operæpretium duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit vt iuſtitia ſeruaretur, ipſi vindictæ cauſa putabant exequendum: quem ideo Dominus errorẽ ex eorum animis reuulſit: docens paratos debere nobis eſſe animos vbi charitas popoſcerit, nõ reddere malũ pro malo: ſed percutienti vnã maxillã, alterã, ſi oportuerit, ꝓbere. Pari modo iudiciũ aliud repẽdẽdi quatuor oues pro vna, animos eorũ ad cupiditatẽ irritabat: & ideo docuit vt prõpti ſimus animo, volenti nobiſcũ in iudicio de tunica cõtendere, ꝑmittere & pallium. Tertiò deniq; ex legibꝰ illis quæ ipſis bella aduerſus Chananęos & Iebuſęos gerere pręcipiebãt, colligebãt odiũ aduerſus inimicos, eſſe præceptum. Et ideo docuit leges illas iam ceſſauiſſe, ſed inimicos potiꝰ eſſe diligendos. De ceremonialibus autẽ, cauſa iam dicta, nihil meminit: ſed vnico verbo cũcta cõfodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanę dixit, Venit hora quando neq; in monte hoc neque in Hieroſolymis adorabitis patrem: ſed veri adoratores adorabũt patrem in ſpiritu & veritate. docens templum deſtructum iri: docuit pariter omnia illa temporalia ſacrificiorum impedimenta in ſpiritualẽ cultum abitura. ¶ Ad tertium huiuſmodi reſponſio ſubiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales poſſunt, ad illa tria reducuntur quæ Ioannes in. 1. cap. 2. adnotauit, inquiens, Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, hoc eſt corporales deliciæ ac voluptates: concupiſcentia oculorum, puta diuitiarum auiditas: & ſuperbia vitæ, puta honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebãtur delicię: imò ab illis populus arcebatur. Quare Chriſtus non opùs habuit populum ab illis abſterrere. Promittebatur tamẽ honoris celſitudo, diuitiarũq; exuberantia. Legitur enim Deuterono. 28. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celſiorẽ cunctis Gentibus. Et infrà, Abundare faciet te omnibus

Ad ſecũdũ.

Duplex error Phariſæorũ circa iudicialia.

Ad tertium

omnibus bonis. Hæc ergo duo cõſultũ Chriſto fuit corrigere: ob idq; vanam gloriam à trib⁹ operum generibus expulit, ad quę cũcta officia reducuntur. Quicquid enim homo facit, aut ſuiipſius gratia peragit: & id ſignificatur ieiunij nomine, quo homo ſuas ſedat voluptates: aut amore proximi, cuius generis eſt eleemoſyna: aut propter diuinũ cultum, qualis eſt oratio. Ex his enim trib⁹, eò quòd opera ſunt ſupererogationis, ſolẽt homines mundi auram ambire. Nè autem aliquid faceret auaritiæ cauſa, prohibuit ſtatim, dicens, Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.

Ad quartũ. ¶ Ad quartum reſpondetur, Deum nõ interdixiſſe nobis neceſſariam ſolicitudinem, ſed ſuperfluã: quæ in quatuor conſiſtit: ſcilicet, dum quis finẽ in rebus temporalibus conſtituit, Deo propter tẽporalia ſeruiens, pluris ſcilicet ea æſtimans q̃ ipſum. Et ideo ait, Nolite theſaurizare vobis. Nam qui theſaurizat, in theſauro finem conſtituit: ob idq; ſubdit, Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum: id eſt intentio, qui eſt actus circa finem. Secundò nè ſimus ſic circa temporalia ſoliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura eſt noſtri etiã in temporalib⁹: Ideoque adiecit, Scit enim Pater veſter quid opus ſit vobis antequàm petatis eum. Tertiò nè homo ſic ſit ſolicitus quaſi ſibiipſi cõfiſus: ob idque ait, neminem poſſe ad ſtaturam ſuam quidpiam adijcere. Quartò nè plùs iuſto, ſolicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Pari modo neq; iudicium publicum prohibuit ſine quo homines vitam tranſigere nequeunt: ſed temerarium: puta nè de occultis ſine cauſa leuiter præcipitetur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm congruè lex euangelica conſilia nobis quædam adiecerit.

VLtimum quod in lege euangelica conſiderare reſtat, eſt conſiliorum ordo quo nos Chriſtus ſuper omnes mũdi nationes ad beatitudinis culmẽ euexit. Quęritur ergo vtrùm congruè ſint conſilia per legem euangelicam nobis adhibita.

Primũ argumentum. Et arguitur primò quòd nulla ſint conſiliorum opera. Vniuerſa enim quæ homo reddere Deo poteſt, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipſum ſuper omnia tenetur diligere, debet: vtpote quòd ex nihilo nos condidit: qua ratione quicquid ſumus, ac ſubinde poſſumus, illi debemus. Vnde .1. Paralip. 29. Tua ſunt, inquit Sapiens, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus dedimus tibi: nullum ergo reſtat ſupererogationis opus, quod ſit conſilij.

Secundum. ¶ Secundò arguitur. Si in rem mortalium erant cõſilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, ſicuti nobis: in antiqua autem lege talia conſilia non legimus: non ergo Chriſtus ea debuit ſuperaddere.

Tertium. ¶ Tertiò. Conſilia dantur de his quæ ſunt ad finem expedientia: non autem eiſdem hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus noſter conſilia determinare: ſed vel cuiuſque arbitrio relinquere, vel ſapientũ prudentiæ, qui quos noſſent idoneos, conſiliorum opera admonerent.

Quartum. ¶ Quartò. Si aliqua eſſent cõſilia, maximè illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Chriſtus poſuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionem, & præbere alteram maxillã vnam percutienti. ¶ In contrarium eſt illud Sapien. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici conſilijs anima dulcoratur. Chriſtus autem, vt eſt ſapientiſsimus, ità & nobis maximè amicus: ergo eius conſilia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

SOlutio quæſtionis tribus concluſionibus continetur.

Prima cõcluſio. Prima eſt. Multa ſunt conſilia, de iure naturæ, quæ non ſolùm ſub lege ſcripta, verùm & ante illa ſemper fuerunt virtutis officia.

Probatio cõcluſionis. Probatur: nam miſeris, etiam citra caſum grauis neceſsitatis occurrere, ſemper fuit officium: & voluptatibus mũdi parciùs vti quàm lex permitteret ob aliquam bonam cauſam. In ſumma illis renuntiare quæ licitè homo poſſet facere, cõſilium ſemper ſapientes duxerunt.

Secunda concluſio. ¶ Secunda concluſio. Congruentiſsimè in lege noua non modò naturalia illa conſilia explicita ſunt, verùm & alia recenter adhibita quæ non erant in veteri. Probatur. Hoc inter conſiliorum opera & ea quæ ſunt in præcepto intereſt, quòd præceptorum opera ſunt de neceſsitate ſalutis: opera verò cõſiliorum ſunt ſupererogationis officia, per quę expeditiùs ad charitatis perfectionem peruenitur: cùm ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interſtitium, quòd illa erat lex ſeruitutis

&

&timoris: noſtra verò, lex libertatis: fit cõſequens, vt & illi congruerit non ponere niſi præcepta: & noſtræ, vt conſilia adhiberet, quæ liberè quiſque exequi poſſet. ¶ Tertia concluſio. Conſilia euangelica atque adeò omnia naturalia ad tria reducuntur genera: ſcilicet, paupertatis, continentiæ, & obedientiæ. Probatur. Conſilia, vt proxima concluſione aſſertum eſt, ſunt illa per quæ homo expeditiùs ad charitatis perfectionem progreditur: eſt autem homo inter ſpiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia, quibus eiuſdem charitatis via impeditur, ſic conſtitutus, vt quo illis propiùs accedit, à tẽporalibus longiùs abſit: & vice verſa: temporalium autem, vt nuperrimè adnotabamus, tria ſunt genera: ſcilicet, concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Quapropter qui in huiuſmodi ſic finem conſtituit vt regulas vitæ ſecundùm iſtorum affectum inſtituat, prorſus ſit charitatis expers: ob idq́; per præcepta inſtituimur vt debitè ac iuſtè illis ex præſcripto vtamur: animos verò ab illis prorſus euellere, non eſt cunctis, imò neque multis in hoc ſæculo poſsibile. Quare ſub conſilio Chriſtus id cuicunque reliquit, vt qui capere poſſet, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiſcentiam, hoc eſt facultates ac diuitias: per continentiam verò concupiſcibilia oculorum, hoc eſt tactus delitias: ſed per obedientiam, oculorum ſuperbiam, hoc eſt honores, & mundi faſtus. Illa ergo tria in capite ſtatim ſuarũ legum Chriſtus propoſuit: videlicet, Beati pauperes ſpiritu, Beati mites, Beati qui lugent. Quæ quidem Apoſtolis ratione ſtatus, vt ſuper eiſdem verbis ſcriptum reliquimus, neceſſaria erant: reliquis autem relicta ſunt in conſilio. Vnde, vt Matth. 19. legitur, ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Quam ob rem Apoſtolici viri, hoc eſt qui apoſtolicum inſtitutum imitari contendunt, hæc tria vota ſuſcipiunt: iuxta documentum Chriſti ad iuuenem, Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & ſequere me. Vbi verbo ſequelæ, obedientiam expreſsit quæ votorum ſupremum eſt, atque aliorum finis. Ob hoc enim ſæculo valedicimus, vt Chriſtum expeditiores ſequamur. Hæc igitur ſimpliciter ſub conſilio collocantur: ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam eleemoſynam extra cauſam neceſsitatis erogare, ad conſilium attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abſtinere, ad conſilium continentiæ: & aliquando hominem ſuam non ſequi, vbi licuerit, voluntatem, ad conſilium quodam modo obedientiæ: vt offenſam remittere, cuius poſſes vindictam exigere.

Tertia concluſio.

Suadetur cõcluſio.

¶ Quòd ſi interrogas quę ſint noua illa quę adhibita ſunt in noua lege? In primis virginitas vſque ad Deiparam virginem non legitur fuiſſe in conſilio. Et præterea vt prorſus homo cuncta confirmato voto relinqueret: quod cũ Chriſtus iuueni obtulit, quaſi de re noua ſtupuit. Quô alludit & illud Petri, Quid ergo erit nobis? quaſi, qui fecimus, quod nemo hactenùs fecit. Tametſi & in lege naturæ, licèt nõ religionis gratia, ſed philoſophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, hiſtoriæ tradunt opulentiam ſplendoremq́; humanum abieciſſe. Et vt nos ſuper cap. 3. Matth. in deſcriptione deſerti quo Ioannes pœnitentiam prædicauit enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Aeſſenorum collegium, quorum Ioſephus lib. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à cõmuni hominum conuictu ſemoti, abſque vxoribus anachoretarum vitam degebant. De his autẽ latiùs in lib. 8. ſub titul. de voto.

Quæſtio. Solutio.

Ioſephus. Solinus.

AD primum igitur argumentum negandum eſt, quicquid nos facere poſſumus Deo deberi ratione præcepti. Cõſultiſsimus nãq; & in nos pientiſsimus Deus in obligando nos ſuis legibus non tantùm eorum rationem duxit quæ nos illi deberemus: ſed eius quòd imbecillis noſtra natura præſtare poſſet. Vnde Paulus, De virginibus, inquit, pręceptũ non habeo: conſiliũ autẽ do. Quin verò præter ſacramentorum præcepta nihil ampliùs nobis iuſsit, quàm quod in iure naturæ poſitum eſt: hoc autem iure nemo tenetur quantum poteſt ſemper facere: ſed cõſilia non contemnere, & nihil animo admittere quod dilectioni Dei ſit aduerſum: hoc eſt enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et ſic eſt intelligendum illud Eccleſi. 9. Quodcunque poteſt manus tua, inſtanter operare. Nam ſi ſenſum faciat conſilij, nihil cõtra nos. Si autem vim habeat præcepti, intelligitur vt quicunque pro ſuo ſtatu faciat quod debet: Neq; verò ex contemptu & conſiliorum vilipendio omittat ad perfectionem tendere: vt ſanctus Thom. 2. 2. q. 186. articul. 2. expoſitor eſt. Quocircà neque

Ad primum argumentũ.

Paulus.

S. Thomas.

neque qui conſilia ſequuntur ad altiorem gradum charitatis obligãtur quàm alij: ſed præſtantiori via ſecundũm ſuam profeſsionem ad charitatem tendere: quæ eſt præceptorum finis. Sed hæc non ſunt præſentis ſpeculationis: lib. enim octauo, qui eſt de voto, iterum hæc preſsiùs attingemus. ℭ Secundum autem argumentum ſecunda cõcluſio diſſoluit: vbi reddita eſt ratio cur decentiùs lex euangelica quàm vetus conſilia tradiderit. ℭ Ad tertium reſpõdetur, quòd Chriſtus proponens conſiliorum opera ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire: ſed reliquit cuiuſq; optioni, vt Matthæ. 19. Si vis perfectus eſſe, &c. Et rurſus: Qui poteſt capere, capiat. ℭ Ad quartum demum reſpondetur quòd illa cõſilia quæ ſunt de iure naturæ ſæpe accidit vt ſint in præcepto. Ob idq; quantum ad animi præparationem, tenemur prompti eſſe, vbi neceſsitas exegerit, illa implere. Quam ob rem Chriſtus præceptorum numero eadem adſcripſit: ſed tamen extra neceſsitatis caſus ſunt in conſilio.

Ad ſecundũ.

Ad tertium.

Ad quartũ.

FINIS LIBRI SECVNDI DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER

LIBER TERTIVS De Iuſtitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De Iure.

S.Tho.2.2.q.57.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ius ſit obiectum iuſtitiæ.

AD IVSTITIAM, de cuius virtute præſens à nobis opus inſtitutum eſt, ius pertinet: quapropter de Iuſtitia & Iure illud inſcripſimus. Ius autem bifariàm, vt in fronte primi libri dicebamus, vſurpatur: videlicet & pro rationis regula, prudentiæque dictamine, per quam regulam æquitatem iuſtitiæ perpendimus: quales ſunt leges: præterea pro æquitate ipſa quæ obiectum eſt iuſtitiæ: nempe quam iuſtitia in rebus conſtituit. Igitur cùm de Iure priori modo, hoc eſt de Legibus duos hactenùs libros abſolutos dederimus, ſubſequitur vt ad definitionem Iuſtitiæ propiùs accedentes, de iure dicamus, poſteriori modo accepto nomine, vt pote per quod eadem conſtituenda eſt iuſtitiæ definitio. Continet enim liber præſens, ordine tertius, iuſtitiæ tractatum in genere, eiuſq; diuiſiones in legalem & particularẽ, inq; diſtributiuam & commutatiuam: prioremq; eius ſpeciẽ, ſcilicet diſtributiuam: vbi de acceptione perſonarũ diſputamus. Quã materiam ediſſerit S.Tho.2.2.q.57. & infrà.

Gemina acceptio iuris. *Partitio libri.* *S. Thomas.*

¶ Quæritur ergo primò vtrũ ius ſit obiectũ iuſtitiæ? Et arguit à parte negatiua ex verbo Celſi Iuriſcõſulti lib.1. de Iuſti. & iure. Ius eſt ars boni & æqui. ars enim nõ eſt obiectũ virtutis iuſtitiæ, quæ eſt in voluntate: ſed per ſe virtus intellectualis, vt.6.Ethi. autor eſt Ariſ. ¶ Secundò, Iuſtitia præcipuè nos Deo ſubijcit: ſecũdũ illud Auguſtini in lib. de moribꝰ Eccleſi. Iuſtitia eſt amor tãtũ Deo ſeruiẽs: & ob hoc bene imperans ceteris, quæ homini ſubiecta ſunt: ius autẽ ad diuina nõ pertinet, ſed ad humana. Sic enim Iſid. lib.5. cap.2. diſtinguit inter fas & ius, ꝙ fas ſit lex diuina: ius autẽ, humana: ergo ius nõ eſt obiectũ iuſtitiæ. ¶ In contrariũ autem eſt tam idem Iſidòrus q̃ Philoſophꝰ. Ait enim ille ibìdẽ ꝙ ius dictũ eſt quaſi iuſtũ. Et refert diſt. 1. can. ius. Et Philoſophus in principio.5.Eth. Oẽs, inquit, talem habitum volunt dicere iuſtitiam, à quo operatiui iuſtorum ſunt.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Ariſtot.* *Secundũ argumentum.* *Auguſtinus.* *Iſidorus.* *Ariſtot.*

IN veſtibulo ſtatim quæſtionis primũ omniũ ſupponendũ eſt, iuſtitiã vno modo accipi generali nomine pro omni virtute. Sic enim acceptã Philoſ.5. Ethi. cap.1. appellat illã, totã virtutem. Vnde & iuſtus idẽ eſt quod ſtudioſus, quacũq; ſit inſignitus virtute. Et ratio ampliſſimi huius ſignificatus eſt ꝙ in omni virtute extat obediẽtię ratio, legi debitę. Quicquid autẽ rationem debiti claudit, iuſtitiæ formam induit. Quo vtique ſignificato accepit Chriſtus Mat.5.&.6. iuſtitiæ nomẽ, Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra &c. Et attendite nè iuſtitiã veſtrã faciatis coram hominibꝰ. & Paul.1. ad Timot.1. Iuſto nõ eſt lex poſita. Atq; hoc pacto nõ tractamus hìc de iuſtitia, neq; habet peculiare obiectũ, ſed ſuum cuiq; virtuti eſt propriũ: nẽpe id quod legitimũ eſt: ſed accipitur vt eſt particularis virtus moralis atq; vna quatuor cardinaliũ, cuius officiũ eſt facere iuſtũ. Secũdò nè quis nobis ordinis peruerſionem improperet, ꝙ priùs de iuſtitia, quàm de iure dicendum nobis eſſet, nouerit doctrinam eſſe Ariſtote. 2. de anima, text.33. quòd qui de potentia vel habitu tractaturus eſt, exordium auſpicari debet ab obiecto: vnde habitus ſpeciem ſortitur & per quod deſcribi debet: vt qui de ſenſibus diſputationem init, priùs debet de ſenſibili diſputare. Oculus enim non per hoc propriè definitur ꝙ ſit ſenſus ſic aut ſic compoſitus: ſed ꝙ ſit ſenſus percipiẽdi colores: & pariter auditus ꝙ ſit ſenſus percipiendi ſonum: & ſerra eſt inſtrumentum ſecandi ligna: & temperantia, habitus quo rectè delectabilibus tactus vtimur. Pari ergo modo loco citato.5. Ethico. Ariſtote. definit iuſtitiam

Diuiſio iuſtitiæ. *Philoſophꝰ.* *Paulus.* *Solutio tacitæ obiectionis.* *Ariſtot.*

ſtitiam per iuſtum: nempe quòd ſit habitus quo iuſtum volumus & iuſtum operamur. Et Vlpian. ff. de iuſtit. & iur. Iuſtitia eſt, inquit, conſtans & perpetua voluntas, ius ſuũ vnicuiq; tribuens. Cùm ergo iuſtitia per ius definiatur, meritò à iure eſt nobis proficiſcendum. ¶ His ergo præhabitis, ad quæſtionẽ vnica concluſione reſpondetur. Ius eſt obiectum iuſtitiæ. Concluſio ex authoritatibus Iſidori, & Philoſophi, & Iuris conſulti modò citatis, appellantium ius, iuſtum illud, quod iuſtitia in rebus conſtituit, ſatis conſtat: nihilo ſeciùs ratione ampliùs demõſtratur quæ ſumitur ex differentijs iuſtitiæ à reliquis virtutibus. Sunt enim ordine tres. Prima, quòd cùm proprium ſit omnium virtutum rectum perficere opus, rectitudo tamen reliquarum virtutum exiſtimatur in ordine ad ipſum agentem: iuſtitia verò in ordine ad alterum. Et ratio eſt quòd iuſtitia eſt virtus ordinans habentem ad alium: reliquæ verò ipſum ordinãt ad ſeipſum. Exempli gratia. Temperantia verſatur circa rectum vſum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipſius tẽperati: ſcilicet nè in ciborum venereorúmve vſu à ratione exorbitet: neq; verò minùs ſumat quàm ſuſtentatio vitæ poſtulat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum conſtituit. Iuſtitia verò facit æqualitatem inter debentem & alterum cui quidpiam debet. Vt ſi vterq; noſtrûm habebat quinq; mutuo verò mihi dediſti vnum, cuius cauſa tantùm habes quatuor, ego verò ſex, iuſtitia poſtulat vt tibi vnum refundam vt vterque noſtrûm habeat quinque, quod eſt medium inter quatuor & ſex. Pari modo ſi tuas mihi operas locaſti, iuſtitia poſcit vt merces mea eaſdem adæquet. Quocircà & res duæ iuſtari dicuntur dum adæquantur: vtputa cùm architectus lapidem ad normam iuſtificat, & ſutor calceum ad pedem. Secunda ex hac naſcitur differentia quòd in materia reliquarum virtutum nihil verè ac legitimè cenſetur rectum, niſi reſpectu agentis. Exempli gratia. Si auarus parca vtatur menſa, non vt temperatè viuat, ſed nè pecuniam diſpendat: opus illud non cenſetur rectum, neq; virtui admenſuratum. Si verò debitor quantum æris debet tantum creditori perſoluat, ſiniſtra tamen intentione: nẽpe vt illud dilapidet: vel ſi gladium quem in depoſito habet, domino reſtituat, ſciens in malum vſum eſſe ab illo repetitum: tunc tale opus iuſtum ſimpliciter cenſetur: quia eſt debito æquale: licèt nõ opus virtutis, neq; ꝗ ſoluit ſit ſtudioſus. ¶ Atq ex hac rurſus exoritur tertia differentia: nempe quòd meritò Doctores virtuti iuſtitiæ per ſe obiectum aſſcribunt, quod ius appellant & iuſtum: non autem reliquarum vlli: eò videlicet quòd in virtute iuſtitiæ iuſtum ipſum ex natura rei conſtituitur: in reliquis verò non niſi ex recta intentione agentis. Quapropter diuus Tho. (quod meditatè conſiderandum eſt) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut tẽperantiæ, non ab earum obiectis exorditur, ſed à virtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere: tractatum verò iuſtitiæ ab obiecto: quod in rebus ipſis conſiſtit. Quin verò in alijs virtutibus non tam propriè dicitur obiectum quàm materia circa quam verſatur virtus: vt materia fortitudinis eſt periculum belli: & materia temperantiæ, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus conſtituit: ſed virtutis iuſtitiæ propriè eſt obiectum, æqualitas ipſa rerum in quam virtus tendit, ſicuti viſus in colores. Habemus ergo concluſionem quòd ius eſt obiectum iuſtitiæ. ¶ Veruntamen non deſunt qui hoc diſcrimen ſuperficie tenùs cernentes impugnent. Buridanus inquam. 5. Ethicor. q. 1. aduerſus hanc doctrinã ſic inſurgit. Aut loquitur, inquit, diuus Thomas de rectitudine operis quatenùs eſt rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine abſolutè, licèt non fiat à virtute. Si priori modo, tunc vti officia aliarum virtutum, ſic neq; opus iuſtitiæ rectum eſt, niſi in ordine ad agentem. Docet enim Ariſt. 2. Ethico. cap. 4. nullum eſſe opus virtutis niſi fiat ex electione propter legitimum finem: quare, vt modò dicebamus, qui gladium reddit vero dño vt homicidium faciat, non eſt ſtudioſus. Si verò loquatur de operis rectitudine abſolutè, non quatenùs à virtute proficiſcitur, tunc in materia quoq; aliarum virtutũ eiuſmodi reperitur rectitudo ſine ordine ad agentem: vt ſi quis per hypocriſin ieiuniorum legem obſeruet, aut propter vanã gloriam ſtrenuè ſe gerat in bello. Reſpondetur, tamen differentiam conſtitui in rectitudine abſolutè conſiderata. Et eſt hæc, ꝙ cùm rectitudo iuſtitiæ in reb⁹ ipſis natura ſua ſit reperibilis, qui ſoluit æquale debito mala intentione & fine, facit quidem opus iuſtum, cùm ius alteri ſuum tribuat, licèt non ſit iuſtus, id eſt ſtudioſus: quia non operatur quando

Cõcluſio reſponſiua. *Ratio cõcluſionis.* *Primum diſcrimẽ iuſtitiæ ſingulariter dictæ à cæteris virtutibus.* *iuſtificari* *Secunda differentia.* *Tertia differentia.* *S. Thomas.* *Buridanus.* *Ratio Buridani contra D. Thomam.* *Ariſto.* *Solutio rationis factæ.*

quãdo,vbi,& quomodò oportet.In reliquis verò virtutibꝰ, ſi vnãquãlibet tollas virtutis circunſtantiã nulla reſtat moralis rectitudo: hoc eſt ieiuniũ illud nõ erit opus tẽperatum: neq; aggreſſus in bello, opus ſtrenuũ: quia talia opera non habent aliam rectitudinem quàm in ordine ad virtutis habitum.

Ad primum argumentũ. IGitur,vt ad obiecta capitalia reſpõdeamꝰ, circa materiã primi argumẽti idem Buridanus *Buridanus.* & nõnulli minùs nominis ſignificatum callẽtes,negant nomẽ ius accipi pro obiecto iuſtitiæ,ſed aiũt idẽ eſſe qd' legẽ: ſecũdũ verbũ Iſidõri qd' refertur diſt.1.Ius generale nomen eſt:lex autẽ iuris ſpecies. *Refellitur Buridanus.* At verò qui hoc negat,veritati ſe autoritate omniũ armatæ,contrarium obijcit. Enimuerò quod Philoſophus appellauit iuſtum, vbi dixit iuſtitiam eſſe habitum iuſtorũ effectricem,Iuriſconſultus planè nuncupauit ius,dicẽs, Iuſtitiam eſſe virtutẽ ius ſuum cuiq; tribuẽdi. Si ergo iuſtitia facit ius & iuſtum, quis abnuat ius eſſe obiectũ iuſtitiæ? Imò crediderim per Apocopen,hoc eſt per amputationem ſyllabæ in fine dictionis,iuſtum,dictum eſſe,ius: ſicut pro eo quod, poteſtis, dicimus, potes. Vnde Græcè Δίκαιον,idem promiſcuè ſignificat, quod iuſtum, & ius. Quare idem ipſe Iſidõrus eodẽ loco ſtatim ſubdit,ius dictũ eſſe quia iuſtũ eſt. Quapropter lex ipſa ideo dicitur iuſta,quia iuſtũ in rebus conſtituit. At verò quoniã opificiorũ artificiatorũq; nomina ad ſignificandum quoq; artes trãsferuntur,ſicuti nomẽ medicinę, quę eſt res per artẽ cõpoſita ad artẽ ipſam accõmodatur,nomen iuris deriuatum eſt: primum ad ſignificandum artem cognoſcendi quidnam ſit iuſtum:& exinde rurſus ad ſignificandum legem. *Non ſunt idẽ lex & ars boni & æqui.* Cauendum nanque tibi eſt idem eſſe cenſeas artem boni & æqui, & legem:ars enim non eſt dictamen, ſed ſcientia potiùs moralis, qualis eſt in iureconſultis ad inueſtigandum quidnam æquum ſit lege ſancire. Lex autem eſt regula prudentiæ, ſeu dictamen practicum inde conſtitutum: puta,fac,nè facias.quæ quidem eſt in principe,vt lib.1. q.1. declarauimus. Quocircà vbi *Iſidori mẽs.* ait Iſidõrus legem eſſe iuris ſpeciem,non accipit ſpeciem quaſi quid generi directè ſubiectum:vt eſt homo, animali:ſiquidem ſubdit,ius id eſſe quod iuſtum. Sed quia eſt regula præceptioque iuris ſcripta. Ius enim aliud eſt naturale, mẽti noſtræ inditum,atq; aliud ſcriptũ:& ſecũdùm Iſidõrũ lex eſt conſtitutio ſcripta. ¶ Et per hoc detegitur ſenſus verborũ Celſi: Ius eſt ars æqui & boni. Vbi hallucinatus Accurſius ait non idem eſſe *Acurſii lapſus.* æquũ quod bonum: fingens neſcio quid diſcriminis inter illa membra: cùm tamẽ æquum & bonum,vt doctè illic Budeus adnotauit, *Budeus.* & nos ſuprà lib.1.q.6.ar.vlt. declarauimus, loco ſimplicis nominis accipiatur pro eo quod eſt epieikeia:puta legis interpretatio,caſu quo palàm eſt legiſlatorem ſi adeſſet,noluiſſe legem ſecundùm ſcripturæ rigorem ſeruari:vt colligitur ex.l.nulla. ff. de legib.Nam leges nõ poſſunt in omnes ſingulares caſus proſpicere,vt habet. l. neq; leges. &.l.non poſſunt.eod.tit. Quo fit vt cùm ait Iuriſconſultus ius eſſe artẽ boni & æqui, ius accipiatur,nõ pro ſcripto, ſed pro naturali: vtpote quòd epieikeia faciẽs cõtra verba ſcripti iuris mẽtẽ eiꝰ ſeruat illęſam,in qua ius naturale cõſeruat. Quare ars æqui & boni idẽ eſt quod ars tuendi naturale ius vbi ſcriptũ apparet iniquũ.Habetur enim Inſtit. de ſucceſſ.libert.l.1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emẽdata eſt.&. ff.quod quiſq; iu.&c. l.ſi quis.ait Vlpia.Si quis iniquũ ius aduerſus aliquẽ impetrauerit, ipſe eo iure vtatur. Vnde etiã illud emanauit axiõma, Summũ ius,ſumma iniuria. ¶ Atqui ex his ipſis quę dicta ſunt colligitur intellectus Vlpiani in *Vlpiani ſenſus.* eadẽ lege:vbi ait ius à iuſtitia appellatũ eſt. Enimuerò ſi ius pro obiecto iuſtitiæ, vt dictũ eſt,accipias,falſum quidẽ eſt.Nam potiꝰ ecõuerſò iuſtitia dicitur à iure.Quandoquidẽ habitus ab obiecto ſortiatur ſpeciẽ. Præterq̃ ꝙ per grammaticorũ regulam longior dictio à breuiori deriuatur.Accipit ergo Iuriſconſultus ius pro arte & ſcientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id naſcitur ex iuſtitia,quòd ille ſolus qui iuſtus eſt prudẽtia viget,vt ait.6.Ethi. Ariſ.ad rectè de agẽdis iudicandũ. ¶ Vt ergo dictorũ faciamus *Epilogus antedictorum.* epilogũ,ius eſt in rebus:ars verò æqui & boni in intellectu docente iuſtum operari: ſicuti ars fabrilis. Sed lex eſt regula intellectus practici per prudentiã conſtituta: atq; adeò ratio iuſti,hoc eſt factiua & conſtitutiua iuſti:iuſtitia deniq;, virtus voluntatis quæ ſecundùm legem iuſtum in rebus conſtituit. Quo fit vt cùm dicitur ius alicui reddi, non aliter accipiatur quàm vt eſt obiectum iuſtitiæ. Tametſi ſanctus Thom. nonnihil diſcriminis internoſcat: *S. Thomas.* nempe quòd ius reddere ſit ſententiam in fauorem alicuius pronuntiare, ſiue ſecundùm rei veritatem, ſiue

ſecūdùm allegata & probata: etiā dū ſecundùm veritatem iniquum ſit. Quòd autē ſubdit, ius quoque accipi pro tribunalis loco, vt dum reus dicitur in iure comparere, fortè ex Paulo iure conſulto accepit, qui. l. pen. ff. de iuſt. & iur. ait ius accipi pro loco. Neſcio tamen an ſatis aptè dictum ſit: nam quando quis dicitur in iure comparêre, eodem modo videtur ius accipi, quo quādo dicitur in ius vocari: in ius autem vocari, vt ait Iureconſultus. ff. de in ius vocan. eſt iuris experiundi cauſa vocari: nempe vt actor rei nomen deferēs experiatur an ius ſibi patrocinetur. Vbi ius accipitur pro iure ipſo vel pro lege.

Ius nō ſatis aptè accipitur pro loco tribunalis.

Ad ſecundū. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpōdetur, Auguſtinum, vbi ait iuſtitiam eſſe amorem Deo ſeruientem, non denotare iuſtitiæ ſubſtantiam: Imò verò cùm Deo æquale reddere nemo poſſit, nulla eſt inter nos & Deum propria ratio iuſtitiæ: ſed dicit iuſtitiam eſſe amorem, id eſt ex amore ſeruiendi Deo naſci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas, idem eſt quod pium & religioſum: nempe fari dignum: quod quid excelſius eſt quàm iuſtum.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm diuiſio iuris in ius naturale & poſitiuum, ſit generi congruens.

POSTQVAM viſum eſt quidnam ſit ius, ſequitur de eius diuiſione, vtrùm congruè hoc genus, ius, in has duas ſpecies, naturale ſcilicet & poſitiuum, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua. *Primū argumentum.* Nullum eſt in hominibus ius naturale: ergo diuiſio ſupponit falſum. Probatur antecedens: Ius naturale eſt immutabile atque idem apud omnes, vt habetur diſtinct. 1. can. ius naturale. in rebus autem humanis nihil eſt immutabile: quia omnia humana in aliquibus caſibus deficiūt: ergo nullum eſt ius naturale. *Secundum.* ¶ Secundò arguitur: Nullum eſt ius poſitiuū: ius enim poſitiuū eſt quod humana volūtate & arbitrio ponitur: vt. 5. Eth. cap. 7. ait Philo. *Ariſtote.* & eâdē diſt. Iſidô. *Iſidorus.* vbi inquit, ius ciuile eſſe quod quiſq; populus ſibi cōſtituit. Ex hoc autē quòd humana voluntate ponatur, nō ſequitur id eſſe rectū, atq; adeò, neq; vt ſit ius: ergo nullū eſt ius poſitiuum. *Tertium.* ¶ Tertiò, ius diuinū neq; poſitiuū eſt, cū humanæ autoritati nō innitatur: neq; verò naturale: quia naturā excedit: ergo diuiſio non eſt ſufficiens. ¶ In contrarium autē eſt autoritas Philoſophi loco citato 5. Ethi. cap. 7. *Ariſtot.* vbi ius politicū, puta ciuile, diuidit in naturale & poſitiuum quod appellat legitimum.

HIc primū oīm noſſe oportet eiſdē prorſus diuiſionibꝰ ius diſtribui, ſiue illud pro lege accipias, ſiue pro iuſto, qd' eſt iuſtitiæ obiectū: *Primū fundamentum.* nā ex iure qd' iuſtitiæ obiectum eſt, & iuſtitia rationē habet virtutis, & lex rationē regulæ. Quaprópter cūcta quæ lib. 1. q. 5. de diuiſionibꝰ iuris accepti pro lege dicta ſunt, & in hūc quoq; locū cōpetunt, ac perinde breuior hic erit diſputatio. *Secundum.* Secūdò & hîc quoq; cautè obſeruādū ꝙ ius non ſtatim ex æquo, vt ferè iuriſperitorū ſchola arbitraẗ, diuidendū eſt in tria, ſcilicet in ius naturale, & gentiū, & ciuile: licèt id Iſidôrus videaẗ cēſere, vt ſequenti articulo patebit. Neq;, vt alij putāt, in quatuor, ſcilet in hæc tria & ius diuinum. Sed ſi artem diuidendi cōſulas, ius, vt cōmune eſt ad diuinum & humanū, diuiditur in duo, ſcilicet naturale & poſitiuum: & pariter ius diuinū: ac deinde ius poſitiuū humanum, in ius gētium & ciuile. Vnica ergo concluſio ad quæſtionem reſpondet. *Cōcluſio reſponſiua.* Ius primò diuiditur in naturale & poſitiuum. *Probatio.* Probatur cōcluſio. Ius ſeu iuſtum, idem eſt quod æquale & adæquatū: hoc aut fieri nō poteſt niſi altero duorum modorum: videlicet aut ex natura rerum, aut ex condicto humanæ voluntatis: dimittamus enim tantiſper diuinā legē, de qua ſtatim ſimiliter cenſendum eſt. Exempli gratia. Vt qui aliquid credito recepit, tantundē reſtituat, natura rerum docet: & ideo ius naturale eſt: ſicuti & quòd fœmina viro generationis gratia adiungatur. Quòd autem frumenti modius quinque ſiclis væneat, certè non natura fecit, ſed humanum condictum: puta reipublicæ conſenſus aut principis. Nam cùm ad rationem legis vis requiratur coërciua, non omne condictum vim nanciſcitur legis: ſed quod eſt reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, non lex, ſed pactum eſt. Pari modo quòd conſanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura non vetuit, ſed humana voluntas. Cùm ergo his tātū duobus modis vſu venire poſſit ęquū & iuſtū, fit vt duo membra genus ipſum iuris abſoluant. Igitur cū audis ius naturale eſſe illud quod eſt à natura, biſariàm id intelligito: nempe & à natura id docente,

cente,& ab eadẽ ad id ipſum inſtigante. Vnde Vlpia.l.1.ff.de iuſt.& iur.Ius,inquit, naturale eſt cõmune omnium:eò ꝙ vbiq; inſtinctu naturæ nõ cõſtitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponens naturalẽ inſtinctũ & cõſtitutionẽ, noſtrã bimẽbrem diuiſionẽ inſinuat. Eodẽq; refertur Ciceronis diuiſio, lib.de Inuent.inquiẽtis:Natura ius eſt quod nobis nõ opinio,ſed quędã innata vis affert. Oẽs itâq; definitiones iſtę per cauſam efficiẽtẽ cõſtituũtur. At verò Ariſt.5.Ethi.cap. iam citato per cauſam id formalẽ philoſophico more definit,dicẽs:Ius naturale eſt qđ' vbiq; eãdem vim habet,& nõ quia videť:id eſt qđ' vbiq; natura ſua neceſſarium eſt,& nõ quia humano iudicio & arbitramento poniť.Etenim vt qui decẽ accepit,totidẽ reddat,nõ eſt iuſtũ quia hominib⁹ ita exiſtimatũ:ſed natura ſua,ſicut ignis eſt calidus:ꝙ autẽ frumẽtũ tãti vẽdatur,vinũ verò tanti,atq; hoc vitiũ tali vindicetur ſupplicio:& hoc aut illud offeratur ſacrificiũ,& ſimilia:nõ natura, ſed humana volũtas iuſtũ fecit.Quare ait illic Philoſo. iuſtũ legitimum anteꝗ eſſet poſitũ nihil referre,ſed poſtꝗ poſitũ eſt.In ſumma,diuiſio hęc præſens in idẽ cum illa cõcidit,qua Doctores diſtinguũt, alia eſſe vel iuſſa, quia bona:vel prohibita, quia mala: alia verò vel bona,quia iuſſa:vel mala, quia prohibita.

Cicero. *Ariſtot.*

¶ Offert ſe nihilo minùs nõnihil ambiguitatis circa definitionẽ illam iuris naturalis per cauſam efficientẽ:Si enim ius naturæ eſt qđ' natura docet,nemo illud poſſet ignorare:& tamẽ multa ſunt de iure naturæ quæ barbaræ gẽtes ignorãt,vt de fornicatione ſimplici ex cõcilio apoſtolico adnotauimus, Act. 15. quę ideo prohibita fuit cõuerſæ gẽtilitati,nè per ignorantiã excuſarẽtur. Rurſus:ſi ius naturæ eſt illud ad quod natura inſtigat,fit ius omne naturale eſſe neceſſariũ: quod tamen videtur eſſe falſum:cùm ſuper aliquo, vt ſuprà diximus,diſpẽſari poſſit. ¶ Ad horum prius reſpõdetur ꝙ nõ quicquid natura docet,omnes capiũt,ſed illi prorſus qui ſerenã habent rationem & ab omni nebula liberã. Nam qui in vitia immerſi,caligine illam obduxerunt, naturæ radios non ſatis perſpiciunt. Poſterior verò dubitatio tacta eſt inter arguendum in fronte quæſtionis.

Prima obiectio aduerſus definitionẽ iuris naturalis. *Secunda.* *Ad primam obiectionẽ.*

Reſpondetur ergo ad primum argumentũ vbi idem commouebatur ſcrupulus, conceſſo, ius omne naturæ eſſe ſimpliciter neceſſarium natura ſua. Quapropter præcedenti libr.q.3. diximus eſſe indiſpenſabile. Quin verò Scotus ipſe quanuis cẽſeat præcepta ſecũdæ tabulę diſpenſabilia eſſe, negare non debet quin ſint natura ſua neceſſaria. Sed fortè diceret ꝙ Deus natura ſuperior poterit ſuper illis diſpẽſare:ſicuti angeli et cœli, licèt ſint res natura ſua neceſſariæ, poſſunt ſupnaturaliter annihilari. Tãetſi ſatis demõſtratum ſit neq; id de eiſdem præceptis eſſe poſsibile:vtpote cũ prorſus eorũ naturę repugnet eſſe licita, ſicuti homini eſſe irrationalẽ. At verò id quod natura ſua eſt neceſſarium, poteſt mutatis reb⁹ mutari. Neceſsitas quippe vniuſcuiuſq; rei ſecũdũ eius naturã perpẽdenda eſt. Si enim natura rei immutabilis eſt,tunc & ius eius erit ſimpliciter immutabile:vt,quia cœlũ res eſt immutabilis, eius mot⁹ eſt immutabilis:ſed quia aqua eſt res mutabilis,licèt ſimpliciter illi ſit naturale infrigidare,nihilo min⁹ quãdo eſt calida, calefacit. Pari modo ꝙ depoſitũ ſit domino reddendũ,per ſe cõſideratum eſt ſimpliciter neceſſariũ:ſed quia homo eſt mutabilis, dũ dominus prauè affectus ſuũ gladium petit ad occidendum,non eſt illi reddẽdũ:quia ſicut ſi ſanus exiſteret, ius eſſet ei reddere, ita dũ inſan⁹ ſit,ius eſt nõ reddere. Eodẽ modo ius per ſe ſimpliciter neceſſariũ eſt,qđ debes vt ſoluas:quando verò ſoluendo non es, ius non te ligat. Hæc ergo mutatio nõ tam fit in iure,ꝗ in hominib⁹ ipſis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus quare expedit leges humanas nõnunꝗ mutari: nempe quia res mutantur. Et lib.2. q.3.cõmonſtrauimus,in illas leges quę rationem ipſam iuſtitiæ & finem continent diſpenſationem cadere non poſſe:in illas verò quæ non finem,ſed media ſecum afferunt, cadere poſſe: hoc enim naturalium genus eſt quod Ariſt.loco citato ait poſſe mutari. Nam etſi dextera naturaliter validior ſit, aliquando deficit: & eſt ſiniſtrum brachium robuſtius. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, conceſſo non eſſe regulam generalem vt quicquid voluntas conſtituat continuò ſit iuſtum. Nam ſi quid contra ius naturæ conſtituat,nunquàm vim legis obtinebit, vt ſuprà dictum eſt:reclamante propheta Iſai.10. Væ qui condunt leges iniquas. Sed quando res eſt non ſolùm naturæ non repugnãs, verùm pro loco & tempore congruens: tunc voluntas humana, ſi publica autoritate polleat, id poteſt conſtituere: quod quia conſtitutum eſt, fit iuſtum:&,vt ait Ariſt. quod

Ad primum argumẽtum principale. *Ariſto.* *Ad ſecundũ.*

Ad tertium. non referebat, iam inde refert. ❡ Ad tertium denique reſpondetur, vt ſuprà inſinuauimus, quòd ius diuinum non condiuiditur eadem diuiſione contra ius naturale & poſitiuum. Imò verò ſimiliter diuiditur.

❡ Itâque, vt perſpicua ſit diuiſio, primùm omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrumque membrum eâdem prorſus diuiſione ſubſecatur: vt ius diuinum alterum ſit naturale, atque alterum poſitiuum. Vniuerſum enim ius naturale eſt diuinum: eò quòd Deus eſt author naturæ, ac ſubinde cuiuſcunque eius iuris: ſed ius diuinum poſitiuum eſt quod ſupra naturam eſt ab ipſo poſitum, vt ſacramentorum iura Chrſtianæ familiæ: & ceremonialia ac iudicialia antiquæ legis. Præcepta autem primæ tabulæ decalogi non ſimpliciter dicuntur ius diuinum poſitiuum, licèt, vt ſuprà dictum eſt, per fidem ſint explicita: quia ex rerum natura pullulant: licèt, niſi opitulante fide, non ab omnibus agnoſcantur.

ARTICVLVS III.

Vtrùm ius gentium ſit idem cum iure naturali.

CVM duo tantùm membra in proxima diuiſione poſuerimꝰ, dum genus iuris in naturale tantùm & poſitiuum diſtinximus, dubium de iure gentium reſtat: vtrònam illorum membro comprehendatur. Et arguitur quòd cõtineatur ſub iure naturali. *Primum argumentum.* Ius enim illud in quo omnes homines conueniunt, eſſe non poteſt niſi naturale, quod, vt proximè dicebamus, commune eſt omnibus: iure autem gentium omnes gentes conueniunt, ſecundùm illud Vlpian. l.1.ff. de iuſtit. & iure: Ius gentium eſt quo gentes humanæ vtuntur. & Inſtit. de iure naturali &c. Ius gentium omni humano generi commune eſt: ergo ius gentium & naturale idem ſunt. *Secundum.* ❡ Secundò arguitur. Seruitus eſt de iure gentium, vt habetur diſtinctio.1.can. ius gentium. & Inſtitutio. modò cita. &. ff. de iuſtiti. & iure. l. manumiſsiones. *Ariſto.* ſunt autem, vt Philoſophus ait.1. Politicor. multi naturaliter ſerui: ergo ius gentium eſt naturale. *Tertium.* ❡ Tertiò, Ius diuiditur per naturale & poſitiuum: ſed nunquàm vniuerſæ mundi gentes conuenerunt vt ius aliquod ſtatuerent: ergo naturale idem ius docuit, atq; adeò eſt naturale.

❡ In contrarium autem eſt Iſidòrus diſtinc. 1.can. ius autem. vbi diſtinguit ius gentium à naturali, dicens, ius autem naturale eſt, aut ciuile, aut gentium. *Iſidorus.*

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem vnica concluſione reſpondetur. Ius gentium & à iure naturali diſtinguitur, & ſub iure poſitiuo comprehenditur. Hanc concluſionem, etſi expreſſè hìc ſanctus Thomas non ponat, tamen argumenta eius quibus initio quæſtionis arguit ius gentium eſſe naturale, inſinuant eius eſſe mentem id negare, affirmareq; ſubinde eſſe ius poſitiuum. Præterquã quòd.1.2.q.95. artic.4. id planè affirmat: vbi ius poſitiuum diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos lib.1.q.5. expoſuimus. *S. Thomas.* Et ratio quam hìc adducit id ipſum patefacit. *Probatio cõcluſionis.* Probatur ergo concluſio. Ius naturale (vt art. proximo diximus) eſt illud quod ex rerũ ipſa natura adæquatũ eſt & alteri cõmenſuratũ. Hoc autẽ dupliciter cõtingit: Vno modo ſecundũ abſolutã rerũ cõſiderationem: ſicuti maſculꝰ & fœmina abſoluta natura ſua coaptantur in vnũ generationis officiũ: & pater curat filium alere. Alio modo quidpiam eſt alteri commenſuratum, non ſecundùm abſolutam eius naturam, ſed in ordine ad certum finẽ & per certas circunſtantias conſideratum. Exempli gratia. Quòd hoc prædium ab hoc proprio domino poſsideatur, & aliud ab alio, natura rerũ abſolutè exiſtimata nõ magis exigit q̃ vt omnia in cõmuni poſsideãtur. Attamen ſi ager idem cõſideretur, vt ad ferendos fructus colẽdus atq; in pace poſsidẽdus: & pro ſtatu naturæ corruptæ in quo homines ſegniores exiſtunt, ad impendendas proprias operas, quæ in cõmune bonũ ceſſuræ ſunt, & alienorũ ſunt auidi, ratio ſtatim colligit omninò conducere vt poſſeſsionũ diuiſiones fiant. Quẽadmodùm Philo.2. Poli. docet: & lib. nos.4. queſt. de rerũ diuiſione, mõſtraturi ſumus. *Philoſophus* Ex hac ergo diſtinctione elicitur cõcluſionis ratio. Rẽ nãq; abſolutè apprehendere non ſolùm hominibus, verùm & cæteris etiã animantibus naturali inſtinctu conuenit: & ideo ius quod ſimpliciter eſt naturale, vt ſocietas maſculi & fœminæ, ac prolium nutritio, cunctis eſt animalibus cõmune. At verò de rebus in ordine ad finem ſub certiſq; circunſtantijs iudicare, nõ omnibus animalibus cõpetit, ſed peculiariter homini virtute rationis, cuiꝰ eſt

vnum

vnum ad aliud cõferre.Id ergo ius quod per talẽ collatiuam rationem cõſtituitur,dicitur ius gentiũ,id eſt ius quo gẽtes vniuerſæ,quatenus rationales ſunt,ſibi cõſtituerũt. ¶ Per

Elucidantur varia Iuriſconſultorũ verba.

horũ ergo intellectũ clareſcũt Iuriſcõſultorũ verba,quorũ explanatio morali philoſopho incũbit.Ait enim Vlpia.l.1. ff.de iuſt.&iur. ius gentiũ à naturali recedere: idq; inde licẽre facilè intelligere, ꝙ illud omnibꝰ animalibus,hoc ſolis hominibꝰ inter ſe cõmune eſt. Et Caius.l.omnes populi. qđ naturalis, inquit, ratio inter omnes homines conſtituit, id apud oẽs peræquè cuſtodit:vocaturq; ius gentiũ. Non ait,Quòd ſimplex lux naturæ: ſed,Quòd ratio,quæ hominibꝰ propria eſt, cõſtituit,id eſt ponit.

Alia ratio pro concluſione.

Atq; hinc denuò argumentũ ſumitur aliud concluſionis.Ius enim naturale eſt ſimpliciter neceſſariũ, id eſt qđ nõ dependet ex humano cõſenſu:ius autem gentiũ obligat,quia videť, id eſt qa ab hominibus ſic iudicatur:nunq̃ autẽ rerũ poſſeſsiones diuiderentur,niſi homines conſentirent vt iſti illas,alij verò alias poſsiderẽt : ergo ius gentium non eſt ſimpliciter naturale,ſed poſitiuum.

Scrupulus.

¶ Quòd ſi cõcluſionem noſtram hoc argumẽto concutias ꝙ inde fieret conſequens,ius gentiũ idem eſſe quod ciuile:vt luculẽtior tibi fiat reſponſio,differẽtiam accipito inter has iuris ſpecies.

Solutio.

Primùm omniũ ius gentium & ciuile à naturali differunt,eò quòd naturale ſimpliciter eſt neceſſariũ ſecundùm abſolutam rerum conſideratione͂, vt dictum eſt: & ideo cunctis animãtibus cõmune:ius verò tam gentium q̃ ciuile humana ratione eſt poſitum.

Primum diſcrimẽ iuris ciuilis ac gẽtium.

Ius autem gentium & ciuile in primis hoc baſilari diſcrimine differunt,quod lib.1.q.5.ar.4.ex mẽte D.Thomæ deprompſimus. Nempe ꝙ ius gentium ex principijs naturalibus rerũ cõſideratarũ in ordine ad aliquẽ finẽ & circunſtãtias per viã cõcluſionis eliciť: vt ſi dicas, Agri colẽdi ſunt:& homines negligentiores ſunt ad cõmunia q̃ ad propria:ergo priuatim poſsideãtur.Ius autẽ ciuile colligitur ex vno principio naturali,& altera præmiſſa arbitratu humano poſita:& ideo nõ colligiť per viam illationis,ſed per determinationem generalis principij ad ſpecialẽ legẽ:vt de ceremonialibus & iudicialibꝰ identidẽ dictũ eſt. vt ſi dicas,Res iuſto pretio vendantur:iuſtũ autem tritici pretium pro ratione præſentis loci & temporis eſt quinq; ſiclorũ:minor enim nõ eſt de iure naturæ.Et pariter malefactor eſt plectendus:ergo ſuſpendẽdus latro. Ex hac

Secunda differentia.

prima differentia ſequitur ſecunda,ꝙ ad cõſtituendũ ius gentiũ nõ requiritur hominũ conuentus in vnum locum: quoniã ratio id ſingulos per ſe docet:ſed ad cõſtituendũ ius ciuile requiritur reipublicæ cõciliũ,aut principis autoritas:vt vltrò citroq; habito conſilio cõſtituatur.

Tertia.

Atq; ex hac rurſus ſequitur tertia,videlicet ꝙ ius gẽtium eſt gentibus omnibus cõmune, vt dictũ eſt:ius autẽ ciuile eſt, vt ait Iſidôrus,quod quiſq; populus vel ciuitas ſibi propriũ conſtituit. Quare aliud eſt ius Atheniẽſium, aliud verò Romanorũ &c.vt habetur Inſti. de iure natu. & gent.§. ſed ius.

Cõtractus ferè oẽs iure gentiũ introducti ſunt.

De iure autem gentium omnes penè contractus introducti ſunt,vt emptio & venditio, locatio &c. ſine quibus humana ſocietas conſtare non poteſt , vt patet eodem,Inſtitu.§.ius autem.&.ff.de iuſt.& iur.l.ex hoc iure. Iſidôrus ergo quia nouit ius gentiũ & à naturali differre, & à ciuili, nè tot faceret diuiſiones,diſtinxit ius in hęc tria mẽbra. Artificioſiùs ergo diuidiť in ius naturale & poſitiuũ: ac deinde ius poſitiuũ humanum , in ius gẽtium , & ciuile. ¶ Eſt autẽ admonito opùs nè quenquã diuiſio Ariſtotelica fallat, lib.5.Ethi.cap.7.vbi ius politicum diuidit in naturale & legitimum. Haud enim politicũ pro eo prorſus vſurpat quod iuris prudentibus eſt ciuile:nam ius naturale non eſt ſpecies ciuilis,ſed illi contrà poſitum. Appellauit ergo generaliter ius politicum,ius omne quo ciuitas vtitur:quo nomine tam naturale quàm gentium q̃ etiam ciuile comprehenditur. ¶ At verò non omnes ſcrupuli extincti ſunt qui ex hac concluſione ſuccreſcunt : videntur enim iura contrà extare.

Primũ argumentũ cõtra prædicta.

Ait quippe Pomponius.l.veluti.ff.de iuſt.& iur.religionem erga Deum,& vt parentibus & patri pareamus, eſſe de iure gẽtiũ.Et Florẽtinus.l.vt vim.iniurias propulſare ad idẽ ſpectare ius:hæc tamen omnia ſunt de iure naturæ.Nam præceptũ religionis & honorãdi parentes in decalogo ſunt:qui, vt ſuprà ſatis demonſtrauimus , germẽ eſt naturalis iuris. Et propulſare iniurias , concluſio eſt illius principij , Vnaquæq; res appetit ſe conſeruare:ergo ius gẽtiũ idem eſt quod naturale.

Secundum.

¶ Et ſecũdò id ipſum arguiť. Lib. proximo hanc ſępe repetiuimus differẽtiã inter moralia præcepta ex vna parte , & ceremonialia atq; iudicialia & ius ciuile ex altera , ꝙ moralia inferũtur ex principijs naturæ per modum concluſionis:nõ autem reliqua,vt modò declarabamus . Qua de cauſa diximus

decalogum eſſe de iure naturæ: ſi ergo ius gẽtium infertur ex eiſdem principijs per modum cõcluſionis, fit vt ſit pariter de iure naturæ. *Ad primum.* ❡ Ad primum argumentum reſpondetur iuris prudentes nimium extẽdere ius gentium. Cenſent nanque tali appellatione comprehendi quidquid cunctis mortalibus eſt commune: & ius naturale id duntaxat eſſe quo etiam bruta cum hominibus conueniunt: cùm tamen multa ſint naturalia iura quæ peculiariter conueniunt humanæ naturæ & non brutæ: vt eſt decalogus, & quæ ibi implicita ſunt. Differẽtia ergo non eſt illa, ſed quã nos poſuimus: ſcilicet quòd ea quæ inferuntur ex abſoluta rerum natura, & conſequẽtia neceſſaria, pertineant ad ius naturale: illa verò quæ non ex abſoluta conſideratione, ſed modo expoſito in ordine ad certũ finem, ſint de iure gẽtiũ. Quare Decalogus nõ de iure gentiũ, ſed de iure naturæ eſt. ❡ Et ex hoc elicit̃ ſolutio ſecũdi argumenti. *Ad ſecundũ.* Quando enim diximus ius gentiũ elici ex principijs naturæ per viã illationis, non intelligitur ꝙ illatio ſit omninò neceſſaria: ſed rei naturæ in ordine ad talem finẽ conueniens. Haud enim ex neceſsitate colendi agros vel pacificę eorum poſſeſsionis conſequitur tam neceſſariò dominiorum diuiſio, quàm ex illo principio, Id nè facias alijs &c. elicitur, Non occides: ſed quia eſt illi fini congruentiſsimum atq; expedientiſsimum. *Poſtremum dubium.* ❡ Hinc autem oboritur poſtremum dubiũ, vtrùm in ius gẽtiũ cadat diſpẽſatio, an perinde atq; ius naturale ſit indiſpenſabile. *Solutio.* Reſpondetur ſub diſtinctione: Aliqua enim ſunt de iure gentiũ adeò conducentia ad humanum conuictum, vt nullatenùs fas ſit ſuper illis diſpenſari: imò forſan diſpenſatio eſſet irrita, vt diuiſio rerum de qua modò dicebamus. Nanque, niſi inter religioſos, intolerabilis eſſet communis rerum poſſeſsio. Alia verò ſunt eiuſdem iuris quæ ſunt pro cauſa diſpenſabilia. Seruitus enim eſt de iure gentium: & tamen diſpenſatum eſt nè Chriſtiani capti in bello, pro ſeruis habeantur. Et nonnulli contractuum ciuiliũ, etiam qui ſunt de iure gentium, poſſunt diſpenſari. Eſt enim de iure gentium ſeruare fidem hoſtibus, vt ſeruare legatos in bello: tamen ſi cauſa fidei contrarium poſceret, non eſſet ſeruandum: imò ſi corrupta dogmata diſſeminarent, exurendi eſſent: Neq; diſpenſatione opùs eſſet.

Ad primum argumentũ capitale. PRimum igitur argumẽtum capitale iam ſolutum eſt: negatur enim omne illud in quo omnes gentes conueniunt, eſſe ius naturale. *Ad ſecundũ.* ❡ Et ad ſecundum reſpondetur ꝙ Philoſophus quãdo ait homines eſſe iure naturę ſeruos, non accipit ius naturæ ſimpliciter: nam abſolutè humana natura penſata, non eſt cur magis vnus ſeruiat ꝗ̃ alter: ſed ſi perpendatur in ordine ad finẽ: puta vt doceatur quis ab alio: & vt ſeruet̃ in bello. Et ideo potiùs eſt iuris gẽtiũ, tametſi ſeruitus illius qui rudior eſt, vt à ſapiẽtiori moribꝰ imbuatur, non eſt libertati cõtraria, vt lib. 4. in propria quæſtione dicturi ſumus: & ideo eſt magis naturalis: id eſt naturæ indiuidui cõgruens. *Ad tertium.* ❡ Ad tertium itidem reſponſum eſt quòd licèt ad ius gentium requiratur conſenſus hominum, non tamen conuentus vti ad ius ciuile: nam diſperſim vniuerſæ gentes ratione naturali id iuris perdocentur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ius paternum ac dominatiuum & à iuſto politico & inter ſe vlla ratione diſtiguantur.

REſtat ex ſuperioribus dubium circa quaſdã iuris ſpecies, qualis eſt paterna & dominatiua, quæ non videntur ſub rationibus ſuperiorum prorſus cõprehendi. Quæritur ergo vtrùm ius paternum & dominatiuum & à politico & inter ſe diuidantur. *Primũ argumentũ à parte negatiua.* Et arguitur vt moris nobis eſt à parte negatiua. Ad iuſtitiam in genere pertinet vnicuique quod ſuũ eſt reddere: cùm ergo ius ſit obiectum iuſtitiæ, fit vt pari modo vnumquenque æqualiter aſpiciat. Quare non eſt diſtinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominum & ſeruũ. *Secundum.* ❡ Secundò: Lex quæ, vt ar. 1. diximus, ratio eſt & regula conſtitutiua iuſti, ad bonum cõmune totius ciuitatis ſpectat: nõ ad vllius perſonæ priuatum: pater autem & filius, dominuſque & ſeruus ad priuatam pertinent familiam: non ergo diſtinguitur ius paternum & dominatiuum à politico. *Tertium.* ❡ Tertiò: Si hæ ſpecies iuris eſſent diſcernendæ, pari ratione & dignoſcendæ eſſent aliæ plures ſecundùm gradus diuerſos qui ſunt inter ciues: vtputa ius militare & ſacerdotum &c. *Ariſt.* ❡ In contrarium autem eſt autoritas

ritas Philoſophi.5.Ethi.cap.6. diſtinguentis ius paternum ac dominatiuum à politico.

ARticulus hic in hoc ſolùm adhibitus eſt vt locus hîc citatus Ariſtot. exponatur. Ad quem igitur tribus breuiſsimis concluſionibus reſpondetur, quibus ſentẽtia Ariſt. ſummatim exponitur. Prima eſt. Inter patrẽ & filium non eſt ſimpliciter iuſtum politicum, ſed ſecundùm quid. Et memento non vſurpare nos hîc politicum pro eo quod eſt ciuile, vt diſtinguitur à iure naturali & gentiũ: ſed, vt proximè dicebamus, pro eo quod eſt ius inter ciues cuſtoditum. Sic enim accipit Ariſtote. vt etiam naturale comprehendat. Probatur ergo concluſio. Iuſtum, vt hactenùs dicebamus, idem eſt quod adæquatum & commenſuratum alteri. Intercedit enim iuſtitia, non niſi inter duos aut plures: eſt tamen vnus homo alter ab altero dupliciter: Vno modo quia ſimpliciter ab illo diſtinguitur, vt ciuis quilibet ab altero ciue: Alio modo ſecundùm quid: nempe quia quodammodò eſt alter, puta alterum ſuppoſitum: quodammodò verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem nõ eſt ſimpliciter alter à patre, ſed ſecundùm quid: vtpote pars eius: vt habetur Ethicor. 8. nempe ſemen ab illo deciſum: ergo inter patrem & filium non eſt ſimpliciter iuſtum, ſed ſecundùm quid: quod peculiariter dicitur iuſtum paternum. ¶ Pari ratione conſtituitur ſecunda concluſio. Inter dominum & ſeruum non eſt ſimpliciter iuſtum: Quoniam, vt. 1. Politicor. ait Philoſophus, Seruus non eſt ſimpliciter aliud à domino: imò quicquid eſt, domini eſt: puta inſtrumentum: ergo ſicut inter inſtrumentum & artificem non eſt propria ratio iuſti, neque artifex iniuriam facit inſtrumento ſi ad libitum ſuum illo vtatur: ſic neque inter dominum & ſeruum, ſed ſecundùm quid, id eſt herile. ¶ Tertia concluſio. Inter virum & vxorem maior eſt ratio iuſti quàm inter patrem & filium, & quàm inter dominum & ſeruum. Concluſio hæc adiecta ſuperioribus eſt ad conciliandum cum Apoſtolo Philoſophum. Si enim Apoſtolum audias ad Epheſ.5. inquientem, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, ſecundùm illud Geneſ. 2. Erunt duo in carne vna: facilè inde tibi colligere videberis minorem, rationem iuſti intereſſe inter virum & vxorem quàm inter patrem & filium: eò quòd minùs videantur eſſe duo. Nihilo minùs Ariſtote. loco citato plus inter eos iuſti internouit. Et ratio eſt quòd ambo, licèt non ex æquo, ordinem tamen habent ad communẽ familiæ diſpenſationem. Quare & filij & ſerui eodem penè iure obedire tenentur matrifamiliâs quo & patri. Nam etſi vxor obedire teneatur viro, cui ad eiuſdem prolis generationem coniungitur, ob idque dicatur eſſe quodam modo idem corpus, id eſt idem corporale principium, qua ratione prima mulier de coſta viri plaſmata fuit: tamen non quæcunque ſingularis mulier eo modo pars eſt mariti quo filius patris. Imò, ſi ità loqui liceret, compars eius eſt: nam ambo ſunt partes vnius carnis: ob idq; dicuntur duo in carne vna. Ac multò minùs ſe habet ad virum, vt ſeruus. Quare Philoſop. 1. Polit. barbariei tribuit vt fœmina & ſeruus eodẽ gradu habeantur: ob idque inter virum & vxorem œconomicum iuſtum eſt. ¶ Circa primam concluſionem in primis notandum ꝙ cùm aſſeritur inter patrem & filium non eſſe ſimpliciter iuſtum, ſed ſecundùm quid: illud ſecundùm quid, quamuis rationem iuſti diminuat, non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis, ſed potiùs auget. Etenim cùm iuſtitia & ad alterum ſit, & debitum inſinuet, & æqualitatem conſtituat, ex defectu cuiuſque illarum trium rationũ deficit à ratione iuſtitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima: quia non eſt ſimpliciter ad alterum. Præterea ratione tertia, qui parentibus æquale reddere non poſſumus: non autem ratione ſecũda, quia plus patribus debemus quàm cæteris. Quocircà caue putes ius paternum minus habere naturę ꝗ politicum: imò magis naturale eſt: etſi minus habeat iuſtitiæ. Atqui rationes iſtæ multo iuſtiùs nobis competunt reſpectu Dei. Primùm quia quodammodò aliquid ipſius ſumus, non quidẽ partes, ſed tamen effectus: & ideo multo minùs ſufficimus ei æquale reddere quàm parentibus. Liberalitas autem deficit à ratione iuſtitiæ, quia nõ verſatur circa debitum. Fit ergo ex his conſequens, illud ſecundùm quid iuſtum quod eſt patris ad filium, quidpiam excellentius eſſe quàm eſt ſimplex iuſtitia, vtputa pietatem. ¶ Sciſcitaberis autem forſan vtrũ cùm diximus inter patrem & filium non eſſe ſimpliciter iuſtum, intelligatur ex vtroque termino: ſcilicet tam patris ad filium, quàm filij ad patrem. Reſpondetur

Prima cõcluſio. *Probatio cõcluſionis.* *Secunda concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Tertia concluſio.* *Paulus.* *Ratio cõcluſionis.* *Ariſtot.* *Explicatio primæ cõcluſionis.* *Quæſtio.* *Solutio.*

tur vtrinque intelligi, licèt non æqua ratione. Filij enim ad patrem nō eſt iuſtum ſimpliciter: non ſolùm quia pars eſt, ſed quia æquale reddere non poteſt: patris autem ad filium, non propter rationem ſecundam, ſed propter primam: nempe quia ſe habet ſicut totum ad partem. Vnde ſicut inter hominem & ſua membra non eſt propria ratio iuſti: quia non ſunt ſimpliciter duo: ſic neque patris ad filium. Nam quicquid in illum confert, ſibi ipſi quodammodò cōfert: & proſperitas atque aduerſitas filij patrem ipſum attingit. Vnde Seleucus Locrenſium monarcha, vbi filio vterque erat eruendus oculus, ſupplicium ex æquo partitus eſt, vt vtrique alter erueretur, quaſi quòd vnus eſſent homo. ❡ Huic autem veritati forſan quis hoc obmoliatur argumentum. Eſto ita ſit quòd filius quandiu eſt ſub cura parentum aliquid ſit patris, tamen poſtquā emācipatus eſt, iam inde, ſua quadra viuēs, fit ciuis ſicuti eſt pater: cui deinceps publici magiſtratus pariter decernuntur. Imò quādoq; eſt patre ſuperior, puta, vel prætor, vel conſul, vel dux belli. Item inter patrem & filium poſſunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij, in quib⁹ iuris ratio æqua libra vtrinq; pendet: ergo inter patrem & filium interuenire poteſt perfecta ratio iuſti. Atqui huc annuere videtur D. Tho. in ſolutione ſecundi argumenti: vbi ait ꝙ pater & filius, dominus & ſeruus, conſiderari poſſunt vt ſunt homines: & vt vnus eſt aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliquæ leges de patribus quomodò ſe debeant habere erga filios. Caietanus cōtēdit quomodocunq; conſiderentur filij, non eſſe ius ſimpliciter inter ipſos & parentes, ſed ſecundùm quid. Nā ius, inquit, quod eſt inter eos quatenùs homines, modificatur per illud quòd vnus eſt pars alterius. Et ideo fit ius ſecundū quid, puta paternum. At verò ſi meum iudicium vllius eſt momēti, diſtinguerem poti⁹ quòd quantum ad naturalia iura ſemper inter filios, etiam emācipatos, & parentes, manet ius paternum: puta quantum ad honores illis deferendos, & quantū ad aliqua obſequia & iuuamina, dum opùs illis fuerit filiorum opera: ſed quantum ad ciuilia, ius ſimpliciter & iuſtum eſt inter illos.

Argumentū primum. *Secundum.* *D. Thomas.* *Caietani ſolutio.* *Autoris reſponſum.*

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumētum concedit ad iuſtitiam pertinere reddere vnicuiq; quod ſuū eſt: ſuppoſito tamen ꝙ ſit alterius ſimpliciter ad alterū. Cū enim quis ſibiipſi quidpiā tribuit quod ſibi debetur, puta cibū aut veſtitū, nō facit ſimpliciter iuſtū, ac perinde cùm pater alit filiū. ❡ Secundi quoq; reſpōſio ex ſuperiorib⁹ elicitur. Nam etſi iuſtitia ad bonum cōmune ſpectet, nō obſtat quò minùs inter patrē & filiū non habeat rationē perfectā. Attamen quia partes domus ad bonū etiam cōmune referuntur, iuſtitia quoq; leges ponit tam patrib⁹ reſpectu liberorū, ꝙ̄ dominis reſpectu ſeruorū. ❡ Ad tertiū nō negatur quin etiā in republica diſtinguatur ius militare, & ius ſacerdotū, vt lib. 1. inter exponēdas legū diuiſiones cōceſſum eſt, & declaratum. Tamē illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iuſtitia: ſicuti paterna: quia eſt alteri⁹ ſimpliciter ad alterū. Omnia enim reipublicæ mēbra immediatū ordinē habent ad bonū cōmune: & ideo tam iuſtū eſt inter principem & ciuem, & inter quemcunq; magiſtratum & ſubditum, ꝙ̄ inter reliquos ciues: ſed differūt illa iura penes diuerſa officia: vt loco citato declaratum eſt.

Ad ſecundū *Ad tertium.*

QVAESTIO SECVNda, de iuſtitia.

S. Thom. 2. 2. q. 58.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm definitio iuſtitiæ à Iuriſperitis ſit rectè conſtituta.

IVRIS igitur natura præfinita, ſequit̃ vt virtutem ipſam iuſtitiæ, de qua præſens opus cōſtituimus, & definitione mōſtremus, & omnib⁹ ſuis numeris circunſcribamus. Quærit̃ ergo vtrū definitio Vlpiani ff. de iuſt. & iur. qua ait, Iuſtitia eſt cōſtās & perpetua volūtas ius ſuū vnicuiq; tribuēdi, naturā iuſtitiæ abſolutè declaret. Et arguit̃ à parte negatiua. Phil. 5. Eth. ait iuſtitiā eſſe habitū quo iuſta operamur & volumus: nō ergo eſt volūtas quæ eſt potentia. ❡ Secūdò: Sola Dei volūtas eſt perpetua: ergo vel iuſtitia nō eſt ꝑpetua volūtas, vel nō eſt in hominib⁹. ❡ Tertiò: Perpetuū & cōſtans idē eſt: alterū ergo in definitione redundat. ❡ Quartò. Ius reddere, munus eſt principi propriū: non ergo id habitui iuſtitiæ competit. ❡ In contrarium eſt autoritas Iuriſconſulti.

Primum argumentum. *Ariſt.* *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.*

Ad

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem vnica reſpondetur affirmatiua concluſione. Definitio illa ſanè *Probatio.* intellecta bona eſt. Etenim cũ virtus omnis *Ariſtot.* ſit habitus electiuus, vt. 2. Ethicorum ait Ariſtot. & habitus ab actu ſortiatur ſpeciem, ſicuti & actus ab obiecto, illa eſt optima vniuſcuiuſlibet virtutis definitio, quę per propriũ actum & obiectum naturam rei exprimit. Quoniã ſicut anima rationalis forma eſt hominis, ſic & actus eſt forma habitus: iuſtitia autem, vt ſuprà ſæpè dictum eſt, & inferiùs eſt demonſtrandum, eſt virtus quæ habentem ordinat ad alterum inter quos æqualitatem conſtituit dati & accepti. Quare actus proprius iuſtitiæ eſt reddere ius vnicuique ſuum. Sunt autem & tres conditiones omni *Ariſtot.* virtuti communes, quas Ariſtot. 2. Ethicorũ declarat: ſcilicet vt ſciens quis operetur, atq; eligens propter finem, & tertiò vt perpetuò & cõſtanter in omnibus actionibus, vt oportet, operetur: nã vnus aut alter virtutis actus non facit ſtudioſum: ſicut neq; vna hirundo ver. Vbi ergò Iuriſperitus ait, Iuſtitia eſt volũtas, nõ accipit nomẽ pro potentia, ſed pro eius actu: nã nomẽ potentię aliquãdo tribuitur actui, quemadmodũ principiorũ cognitio dicitur intellectus. Neq; verò eſt prædicatio identica, ſed cauſalis: iuſtitia enim eſt habitus quo fit voluntarius actus: quemadmodùm Auguſt. ſuper Ioannẽ ait, Fides eſt credere quod non vides: id eſt, eſt habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio autem modo iuriſconſultus vſus eſt nomine voluntas, ad exprimendũ in primis proprium virtutis ſubiectũ: ſanè quod, vt illicò dicturi ſumus, eſt voluntas. Deinde ad exprimendum virtutis opus, quod debet à ſciente & eligente ſpõtaneè proficiſci: nam quod per ignorantiam vel per violentiã fit, quia non eſt voluntarium, non eſt officium. *Anſelmus.* Et eadem ratione Anſelmus quando in libr. de veritate, dixit, quòd iuſtitia eſt rectitudo: non fecit propoſitionem quam dicunt identicam: ſola enim diuina voluntas eſt ſua rectitudo: ſed vſus eſt propoſitione cauſali: proptereà quòd iuſtitia efficit in opere rectitudinem. Quod autem Vlpian. adiecit, perpetua, ſeruit ad depromendam tertiam condi- *Dupliciter modus perpetuitatis.* tionem virtutis. Perpetuum enim dupliciter ſumitur: Vno modo ratione actus, qui nunquàm interrumpitur: atq; hæc perpetuitatis ratio ſoli Deo competit. Alio modo ratione obiecti, vt ſcilicet quiſq; proponat in omni euentu debitè & ſecundùm legem operari: & hæc conditio neceſſaria eſt omni virtuti. Sapienter tamen appoſuit, conſtans, quod non eſt idem quod perpetuum. Nam perpetuum ſolùm dicit propoſitum atq; intentionem ſic ſemper operandi: cõſtans autem addit eiuſdem propoſiti firmitatem: nempè vt homo tali propoſito nõ nutet & vacillet, ſed fixum id gerat. Quæ quidem conſtantia nemini obtingit antequàm omnẽ ſit adeptus virtutem: ſcilicet vt neque propter auaritiã, neq; propter metum, neq; propter aliquam voluptatem, aliámve vllam affectionem à iuſtitiæ rectitudine deflectat. Vnde, conſtans, idem eſt quod vndiq; quaſi teſſera quadratus ſtans. Quot enim reperias habentes propoſitum ſemper ſtudioſè agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nituntur, identidem dilabuntur? Hactenus ergò genus virtutis iuſtitiæ definitum eſt. Quòd autem adhibuit, ius ſuum vnicuiq; tribuendi, differentiæ locum obtinet, iuſtitiam à cæteris virtutibus diſcernens, atque adeò eius ſpeciem complens. ℭ Ex quo fit Buridanum præter *Buridani hallucinatio.* rationem. 5. Ethicorum. q. 2. negare prædictã definitionem congruere iuſtitiæ quantũ ad omnes ſuos actus. Subdit nanq; ibidem Iuriſperitus: Iuris præcepta ſunt hæc, honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuiq; tribuere. Ait ergò Buridanus definionem hanc ſoli tertiæ parti iuſtitiæ conuenire. Porrò autem hoc falſum eſt: imò exprimit totã iuſtitiæ ſubſtantiã. Eſt enim propria eius functio ius cuiq; tribuere, ac perinde neminem lædere. Nam, Non occides, Non furtũ facies. &c̃. rationes iuſtitiæ explicat. Prima autem pars Iuriſconſulti, ſcilicet, honeſtè viuere, non eſt peculiaris actus iuſtitiæ, ſed generalis omniũ virtutum. Nam iam dictum eſt omnem virtutem, generalem habere rationem iuſtitiæ, vt inferiùs hîc ampliùs explicabim[9]. Et ideò illa pars non includitur in definitione quæ particulari iuſtitiæ aſſcribitur. Eſt ergò optima definitio Iuriſconſulti, imò explicatior quàm illa Ariſtot. ſcilicet, Iuſtitia eſt habitus iuſtorum operatiuus: quia hæc non explicat ſpecialem rationem iuſti, quæ eſt, ius alteri reddere. Si autem conciliare ambas libet & luculentiùs elucidare, colligito cum ſancto Thoma definitionem hanc, Iuſtitia eſt habi- *Abſoluta definitio Iuſtitia.* tus quo quiſq; perpetua conſtantiq; voluntate ius ſuum vnicuiq; tribuit. ℭ Neq; ob- *Obiectio.* ſtat quòd & hoc principi etiam & iudici cõ- *Solutio.* petat. Nam princeps ius reddit imperando & dirigendo tanquàm cuſtos iuſti: virtus au-

tem iuſtitiæ, cuiuſq; animum promptũ reddit, ſiue princeps ſit, ſiue ſubditus tanquàm obediens rationi & legi, vt reddat vnicuique quod debet. Per hæc ergò ſoluta reſtant argumenta in capite quæſtionis obiecta.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm Iuſtitia ſit virtus quæ habentem ad alterum ordinat.

Conſtituta iuſtitiæ definitione ſubſequitur vt eius ſubſtãtiam atq; innatas qualitates ſingulatim exploremus: idq; examinãdo ſingulas definitionis particulas. Quæritur ergò circa eius vltimam differentiam, quæ eſt ius ſuum vnicuiq; tribuere, vtrùm iuſtitia propriè ſit ad alterum. Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apoſtoli ad Roman.3. Iuſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti: fides nanq; non dicitur per comparationem vnius ad alterum. ℭ Secundò, iuſtitia Dei eſt æterna: & tamen ab æterno non habuit à ſe alium ad quem eadem referretur: ergò iuſtitia non eſt ad alterum. ℭ Tertiò, officia iuſtitiæ etiam ſi ad alterum ſint, moderamine nihilo minùs egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam auarus ægrè ab ſe abdicat æs quod habet alienum. Quare vt eſt Prouerb.11. iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: ergò iuſtitia nõ ſolùm circa ea quæ ſunt ad alterum, verùm & in moderandis affectionibus ipſius habentis verſatur. ℭ In contrarium eſt Cicero lib. de Offi. inquiens iuſtitiã eam eſſe rationem, qua ſocietas hominũ inter ipſos & vitæ communitas cõtinetur. Qua porrò deſcriptione inſinuatur ordo ac reſpectus vnius ad alterum.

Primum argumentum à parte negatiua. *Argumen 2.* *Argumen.3.* *Cicero.*

QVæſtio facilima eſt, duabusq; concluſionibus contenta. Prior eſt. Iuſtitia propriè dicta duo requirit diuerſa ſuppoſita, inter quæ æqualitatem conſtituat. Concluſio eſt Philoſophi.5. Ethicorum, cap. vlti. quæ porrò ex ipſo nominis ſignificato dilucidè patet. Iuſtitia enim idem eſt quod ęqualitas ſeu æqualitatis habitus: æqualia autem, niſi abuſiuè aut per metaphoram, non niſi duo dicuntur, vt patet in quantitatibus ad eandem normã iuſtificatis. Rurſùs iuſtificari, ſi ad mores accõmodetur, nõ cõuenit niſi humanis actionibus: actiones verò, vt. 2. de anima author eſt Philoſophus, non conueniunt naturę vel partibus, ſed tantùm ſuppoſito: humanitas enim inquit non net, neque verò digiti aut manus, ſed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iuſtitiam debitum ſoluit, ſed homo: niſi fortè per ſimilitudinem, ſeu tanquã inſtrumenta coniuncta. Conſequens ergò fit vt iuſtitia nõ ſolùm inter duo qualitercunq; diſtincta, ſed inter duo ſuppoſita ſua exerceat munera. ℭ Poſterior concluſio: Nihil vetat quo minùs iuſtitia metaphoricè dicta inter partes eiuſdem ſuppoſiti exiſtat. Et hãc quoq; concluſionem ſubdit eodem loco Philoſophus. Et patet exemplum inter duas hominis partes. Primùm enim iuſtitia eſt inter membra: dum ſcilicet oculi pedes ſuo lumine ducunt, & viciſſim pedes ſua opera illos portant. Præthereà pars ſenſualis, puta iraſcibilis & cõcupiſcibilis, dum rationi obſequio deſpotico obediunt, iuſtitiam cuſtodire dicuntur: & dum rebellant, iuſtitiam perturbare. Vnde Auguſt. in lib. de morib. Eccleſ. Ad iuſtitiam, inquit, pertinet ob hoc quòd quis Deo ſeruit benè imperare cæteris quæ ſunt homini ſubiecta. Eſt autem rationi appetitus ſubiectus, ſecundùm illud Geñ. 4. Super te erit appetitus eius, ſcilicet peccati, & tu dominaberis illius. ℭ Res eſt facilima quæ nullius eget amplificatione, niſi forſan ſi quis interroget an tanta ſit ratio iuſtitiæ inter has partes eiuſdem hominis, quãta inter patrem & filium. Apparet enim ita eſſe: nam quia filius eſt aliquid patris, diximus non reperiri inter illos iuſtum niſi ſecundũ quid. Reſpondetur tamen diuerſam eſſe rationem. Nam cùm pater & filius duo ſint ſuppoſita, verè ac propriè conſtituitur inter eos ratio iuſtitiæ: licèt quodammodò minuens intra latitudinem eiuſdem rationis: ſed tamen inter rationem & appetitum, quippè quæ non ſunt duo ſuppoſita, non eſt iuſtitia niſi metaphorica.

Prima concluſio. *Ariſtot.* *Ratio cõcluſionis.* *Ariſtot.* *Vltima concluſio.* *Explanatur concluſio.* *Auguſtinus* *Quæſtio.* *Ratio hæſitandi.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd cùm ait Paulus iuſtitiã eſſe per fidem, non accipit iuſtitiam, vt eſt ſpecialis virtus moralis quæ facit opus iuſtum, id eſt, adæquatum alteri homini: ſed vt hominem ipſum à peccato liberat rectificando appetitum, vt ſit rationis obſequens. Et ſecundùm hanc rationem eſt iuſtitia metaphorica. Tametſi, vt ſuprà diximus, eadem pariter hominem iuſtificat reſpectu Dei reddendo eum illi ſubditum, gratum, & acceptũ, eiuſq; voluntati

Ad primum argumentũ.

voluntati cõmenſuratum. Et ſecundùm hoc propriè etiam dici poteſt iuſtitia. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundùm verò argumentum reſpondetur iuſtitiam Dei eſſe æternam ſecundùm propoſitum, in quo eius ſubſtantia cõſiſtit: tametſi ſecundùm effectum ab æterno non habuerit in quibus eam iuſtitiam exercuiſſet, ſed poſtquàm mundum condidit. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertiũ deniq; articulo .4. patebit fulgentiùs reſponſio. Interim autem reſpondetur, quòd paſsiones quæ operibus iuſtitiæ obſiſtunt per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iuſtitiam fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm Iuſtitia ſit virtus.

CIRCA genus definitionis, quod dictum eſt eſſe habitum iuſtè operandi, quæritur vtrùm iuſtitia ſit virtus. *Argumen.1.* Et arguitur à parte negatiua. Ait Chriſtus, Cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus: quod debuimus facere fecimus: opus autem virtutis non eſt inutile. *Ambroſius.* Ait enim Ambroſius. 2. de Offic. vtilitatem nõ pecunialis lucri æſtimationem dicimus, ſed acquiſitionem pietatis: ergò facere quod quis debet, in quo iuſtitia cõſiſtit, non eſt opus virtutis. ¶ Secundò, quod fit *Argumen.2.* ex neceſsitate non eſt meritorium: reddere autem cuiq; ſuum, quod eſt opus iuſtitiæ, eſt neceſſarium: ergò non eſt meritorium, atq; adeò neq; virtus: quandoquidem virtutibus *Argumen.3.* omnibus per Dei fauorem meremur. ¶ Tertiò, omnis virtus moralis eſt circa agibilia: ea autem quæ exteriùs cõſtituuntur, non ſunt agibilia, ſed factibilia, veluti ſunt artium opificia, vt. 9. Metaphy. author eſt Ariſtot. *Ariſtot.* cùm ergò iuſtitiæ munus ſit, exterius opus iuſtũ perficere, fit vt non ſit virtus. ¶ In contrariũ *Gregorius.* eſt Grego. 2. Moral. vbi quatuor cardinales virtutes diſtinguit: ſcilicet, temperantiã, prudentiam, fortitudinem, atq; iuſtitiam. Quin verò & ſapientia ipſa, vt patet cap. 8. eaſdem ſe virtutes docere prædicat.

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem vnica concluſione reſpõdetur. ¶ Iuſtitia eſt moralis virtus. *Probatio cõcluſionis.* Probatur: Virtus ſecundùm Ariſtot. 2. Ethicorũ, eſt quæ bonũ reddit habentem & eius opus bonum: iuſtitia autem eſt huiuſmodi: ergò eſt virtus. Probatur Minor. Bonum hominis eſt operari ſecundùm rationis regulam: nam cùm homo natura ſua ſit rationalis, ſecundùm rationem actiones noſtræ probæ iudicantur: iuſtitiæ autem hoc ipſum munus incumbit vt ſecundùm rationis lineam æquitatem conſtituat inter duos: fit ergò vt ſit virtus: eademq;, vt Ariſto. ait, non qualiſcunq;, *Ariſtot.* ſed tanto cæteris rutilantior, quanto Heſperus reliquis aſtris firmamenti ſplendore antecellit. Quod & Cicero. 1. de Offi. repetit, vbi *Cicero.* ait in habitu iuſtitię virtutis ſplendorem eſſe maximum, ex qua viri boni nominantur. ¶ Poſſet quis in præſentiarum hæſitare an à *Hæſitatio.* virtute iuſtitiæ aliter dicantur viri boni, q̃ à cæterarum qualibet. Virtus enim quæcũq; facit bonũ hominem ſimpliciter. Ars inquã pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonum medicum: neutra tamen bonum virum. Et virtus intellectualis, puta ſcientia, efficit virum doctum: non tamen pertingit vt conſtituat virum bonum: ſed ſola eſt virtus moralis, quæ cùm faciat hominem, cuius natura eſt rationalis, viuere ſecundùm rationem, conſtituit virum bonum. Sed præter hanc acceptionem, vſurpatur etiam bonitas, vt idem ſit quod benignitas & fertilitas, qua ſcilicet homo eſt alteri beneficus: ſicut terra dicitur benigna & bona quia fertilis. De iuſtitia ergò poſſet quiſpiam affirmare vtrâq; ratione hominem denominare bonum: eò quòd iuſti, non ſolùm ſtudioſi ſunt, ſed & alijs boni & vtiles. At verò res medullitùs inſpecta non ſic habet. Bonitas enim, hoc eſt benignitas & fertilitas, non eſt quomodocunq; tribuere: ſed tribuere non ex debito, quod liberalitati & magnificentię conuenit. Quin verò Ariſtot. etiam prodigum, quod eſt nomen vitij, non veretur appellare bonũ: hoc eſt benignum & frugi, quia ſua effundit. Iuſtitia verò non tam dat, quàm reddit. Vnde Cicero eodem loco, ſecundã bonitatem, *Cicero.* non iuſtitiæ, ſed beneficientiæ tribuit. Ait enim, Et huic, ſcilicet iuſtitiæ, coniuncta eſt beneficentia: quam eandem vel benignitatẽ vel liberalitatem appellari licet. Vnde iuſti- *Vera ſolutio dubitationis propoſitæ.* tia ſolùm facit bonum habentem, & bonum opus, bonitate eiuſdem generis quo reliquæ virtutes. Et ideò vbi ait Cicero à iuſtitia bonos viros nominari, accepit iuſtitiam, vt eſt generale nomen omnium virtutum: licèt iuſtitia inter cardinales faſtigiũ ob hoc teneat quòd ordinat hominem ad alios, atq; adeò non poteſt non ſe protinus exerere, atq; in

publicum

publicum prodire. Et re vera qui iuſtus eſt, vt vnicuique quod ſuum eſt promptiſsimè reddat, is proximus eſt vt ſit beneficus ac liberalis.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum optimè S.Tho. reſpondet, quòd qui facit quod debet nihil vtilitatis affert, hoc eſt nihil auget lucri ei cui debitum reddit, ſed tantùm ab eius damno manus abſtinet: at ſibijpſi vtilis eſt, quatenus ſponte ſua faciens quod debet, præmium meretur apud Deum. Sumus ergò reſpectu Dei non ſicut ſerui reſpectu mortalium dominorum: ſerui quippe quicquid ſunt, dominorũ ſunt: & ideò quicquid operis exequuntur, domino accreſcit in lucrum. Obidq; ſunt vtiles: nam vtile eſt bonũ propter aliud. Obſequia verò quæ nos Deo impendimus nihil ei lucri accumulant: quia bonorum noſtrorum nõ indiget: ſed in nos ipſos vtilitas redundat: Deo autem, non niſi gloria. Et ideò dicimur ſerui inutiles, hoc eſt nihil accumulantes Deo, propterea ꝙ non facimus niſi id quod de iuſtitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iuſtitiæ eſt, quã Deus nobis præcepit, fit vt facientes quod debemus, apud ipſum promeremur præmium. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundũ reſpondetur duplicem eſſe neceſsitatem. Alia quippe eſt coactionis: & hæc tollit meritum & laudem ac pariter vituperium: vt in fine.5.Ethicorũ ait Ariſto. Altera verò eſt neceſsitas præcepti & finis, quem ſine tali medio conſequi nõ poſſumus. Et hæc rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo quod debet ſua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum ſupererogationis, quale *Paulus.* eſt in operibus conſilij. Vnde Paul.1.ad Corinth.9. Si Euangelizauero, non eſt mihi gloria. *Ad tertium argumentũ. S. Thomas.* ¶ Ad tertium argumentum reſpondet S.Tho. ꝙ iuſtitia non conſiſtit circa exteriores res quantum ad hoc quod eſt eas facere: quod pertinet ad artem: ſed quantum ad earum vſum, qui alteri eſt debitus. Hæc autem verba quidã adeò multis elucidare ſatagunt, *Mens ſanct. Thomæ.* vt potius obnubilent: res enim eſt clara. Iuſtitia inquam non eſt ars factibilium: quia functio ſua non eſt pecuniam cudere, aut fabrefacere domum: ſed vti pecunia, ſoluendo illam debitori. Vnde cùm architectus recepto pretio ædes ædificat, & ſi per artem eas extruat quales debet, tamen iuſtitia eſt quæ eum applicat ad ædificandum vt debitum ſoluat.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm Iuſtitia ſit in voluntate.

CIRCA aliã definitionis particulam, qua dictum eſt iuſtitiã eſſe voluntatem, quæritur vtrũ voluntas ſit eius ſubiectum. Eſt enim argumentum quòd ſit in *Primum argumentum.* intellectu. Subiectũ veritatis eſt intellectus: iuſtitia verò ſępiſsimè dicitur veritas, vt in Pſal. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi: iuſtitia & pax oſculatę ſunt. Eò vel maximè ꝙ iuſtitia, vt dictum eſt, dicit ordinem ad alterum: ordinare autem opus, rationis eſt. ¶ Et ſecundò arguitur. Si non eſt in intellectu, illa *Argumen.2.* eſt cauſa quòd non eſt virtus intellectualis, ſed moralis: at verò inde colligitur neq; eſſe in voluntate, ſed in appetitu iraſcibili vel cõcupiſcibili, quos Ariſtot.1.Ethicor. docet eſſe *Ariſtot.* ſedes virtutum moralium: ergò non eſt in voluntate. ¶ In contrarium eſt Anſelmus, qui *Anſelmus.* definiens iuſtitiam, ait eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatam.

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem vnica concluſione reſpõdetur. Iuſtitia eſt in voluntate tanquàm in ſubiecto. Concluſionem hanc inſinuat Ariſtot. in initio.5.Ethicor. vbi ait iuſtitiam *Ariſtot.* eſſe habitum quo homines iuſta agunt, & volunt iuſta. Et Iuriſconſultus, vt diximus, vbi ait: Iuſtitia eſt voluntas. deſignauit enim habitum per proprium ſubiectum. Et ratio eſt *Ratio cõcluſionis.* hæc, quæ per ſufficientem excluſionem aliarum potentiarum procedit. Vnaquæq; virtus in ea eſt potentia cuius eſt actus quem rectificat: iuſtitia autem nõ rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoſcitiuę potentiæ. Haud enim iuſti dicimur quia iuſta cognoſcimus: id ſiquidem etiam prauis commune eſt: ſed quia iuſta, vt ait Ariſt. ope*Ariſtot.*ramur & volumus: in nulla ergò eſt potentia cognoſcitiua. Fit igitur vt ſit in aliquo appetitu, qui principium eſt proximum volendi & agendi: appetitus autem alter eſt ſenſitiuus, in iraſcibilẽ & concupiſcibilem diuiſus: atq; alter rationalis, qui eſt voluntas: in ſenſitiuo autẽ exiſtere nõ poteſt. Iuſtitia namq; ordinem, vt dictum eſt, ad alterum dicit: ordinem autem eiuſmodi nullus ſenſus cognoſcit, quem ſequitur appetitus ſenſitiuus: colligitur ergò ex hac inductione nullam ſuper eſſe potentiam in qua iuſtitia conſidere poſſit præter voluntatem. ¶ De hac cõcluſione

Quæſtio celebris. nemo eſt qui diſſentiat: de hoc autem inter Doctores diſputatur, vtrùm propriè ſit iuſtitiæ inter cardinales virtutes, eſſe in voluntate: iuſtitiæ inquam & aliarum ſibi annexarum: quales ſunt religio, liberalitas, & ſimiles. *Scotus.* Scotus nanq; (quod in ſuperioribus tetigiſſe meminimus) in.3. Sent. diſt.33. atq; Occham. q.10. quos neotericorũ pleriq; ſequuntur, *Buridanus.* & præcipuè Burid.1.Ethi.q.vltima, mordicùs tenent, non modò iuſtitiam, verùm & fortitudinem & temperantiam in voluntate *Ratio potiſſima Sco. atq; Buridani.* reſidere. Quorum ratio ea eſt potiſsima, quod cùm proprium virtutis opus ſit rectam facere electionem circa finem, vt.2.Ethic. cap.4. *Ariſtot.* Ariſtot. docet, in illa potentia inſidere debet, cuius proprium eſt electionem facere: hæc autem eſt volũtas, ex qua laus vituperiumq; operis proficiſcitur: ergò illa eſt omnium virtutũ ſedes. ¶ At verò quanuis diſputatio hęc *D. Thomas.* apud D. Thom. non hîc, ſed.1.2.q.56. ſita ſit: tamen quantum ad rem attinet præſentem *Sententia præfata Ariſtoteli è diametro obuerſatur.* iſtorum doctrina Ariſtoteli è diametro obuerſatur: qui quidem.2.Ethi.cap.3. ex profeſſo demonſtrare contendit virtutes morales, nempè fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & triſtitijs verſari: cuius fundamentum contrariũ illi eſt quo iſti vtuntur. Enimuerò voluntas, cũ proprius ſit appetitus hominis: & cuiuſq; rei appetitus per ſe ſit in bonum ipſius rei, niſi aliũde impediatur, propenſus: & rectè agere ſecundùm fortitudinem & ſecundùm temperantiam, bonum ſit proprium ipſius hominis: nullo ad hæc prorſus indiget virtutis habitu: ſed cùm virtus ſit circa difficile, illi eſt potentiæ neceſſaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obſiſtentes: quas quidem perturbationes ipſa per ſe potentia compeſcere nõ ſufficit: ob id enim indiget opitulante ſibi habitu: cùm ergò tota difficultas rectè aggrediendi expectãdiq; in bello à timore & nimia audacia exiſtat, iraſcibilis eſt quæ virtute indiget. Et pariter concupiſcibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectam *Ad argumentũ prætactæ opinionis.* faciat electionem. Negatur ergò iſtorũ maxima: puta in ea potentia debere eſſe virtutem, quæ rectam facit electionem. Nam quando per ſe potentia id poteſt, nõ indiget virtute, ſed illic eſt neceſſaria vnde naſcitur difficultas atq; obſtaculum rectè eligendi ac ſubinde agendi. Quo fit vt præter rationem negauerit illic Sco. habitus appetitus ſenſitiui mereri propriè virtutum nomen: cùm ſint cardinales. Quoniam per illam repreſsionem ſenſualium affectionum ſunt verè principia & cauſæ rectæ electionis. ¶ Et per hoc produntur omnium argumentorũ fallaciç quas Buridan. accumulat, quorum vnum eſt: Voluntas ſæpe inclinatur verſus appetitũ, neq; ſine difficultate conſentire poteſt rationi: ergò indiget habitu inclinante eam verſus rationem. *Ad aliud argumentũ Buridani.* Negatur quippe antecedens: per ſe enim non vergit in appetitum, ſed propenſiſsima eſt in bonum ipſius ſuppoſiti, quod eſt bonum rationis. Quòd ſi quandoq; ſequitur appetitum, eſt quia ab eo prauè affecto pertrahitur: non ergò ipſa in ſe, ſed in appetitu habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur. ¶ At tentatur ſententia hæc iſto argumento: Intellectus per ſe inclinatur ad verum, & nihilo minùs ſcientiarum habitibus eget. *Argumentũ.* Reſpondetur tamen, diuerſam eſſe rationem. *Solutio.* Propoſitio nanq; noſtra intelligitur quando potentia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc eſt per modũ potentiæ actiuç, quia fertur in ipſum. Tunc enim quia per ſe propendet in obiectum nullo inſtigante indiget: potentia verò cognoſcitiua nõ eſt actiua, vt feratur in obiectum: ſed paſsiua, id eſt, apta in ſe obiecti imaginẽ recipere. obidq; ſicut cognoſcere ipſum non poteſt niſi per ſpecies ab ipſo profuſas: ità neq; rectè iudicare niſi per habitus, veritatem rei demonſtrantes, atq; adeò applicantes intellectum ad iudicandum. ¶ De iuſtitia autem diuerſa eſt ratio, vt ſuprà diximus: nam per ſe voluntas non eſt perinde in bonum alienum propenſa atque in proprium. Ob idq; quanuis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilo minùs habitu inclinante ipſam ad reddendum alteri quod ſuum eſt. Quocircà paulò inferiùs mõſtraturi ſumus iuſtitiam nõ verſari circa paſſiones. *Alia ratio.* ¶ Quòd ſi arguas, ius alteri tribuere eſt bonum proprium tribuentis: nam virtus eſt bonum ſtudioſi, cùm bonum faciat habentem: ergò neq; ad hoc voluntas eget habitu. Reſpondetur quòd quanuis iuſtitia ſit formaliter bonum habentis, tamẽ eius obiectum eſt bonum alienum: verſatur enim circa hoc quod eſt reddere alteri quod ſuũ eſt. Et in hoc ſtat aliarum diſsimilitudo.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd iuſtitia non eſt veritas quæ dicit adæquationem rei ad cognitionem, ſed vt ſignificat rectitudinem, quam ratio, quæ

veritas dicitur, in appetitu conſtituit, atq; imprimit: nam propter propinquitatẽ effectus ad cauſam, nomen cauſæ per Synecdochen effectui tribuitur. ❡ *Ad ſecundũ argumentũ.* Ad ſecundum reſpondetur. Ob id quod voluntas ſequitur rationis ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obſtat quin ordinare ſit proprium actus rationis, & nihilo minùs competat iuſtitiæ quæ eſt in volũtate. ❡ *Ad tertium argumentũ.* Ad tertium autem iam reſponſum eſt quòd Philoſophus loco citato. 2. Ethic. ſolùm conſtituit, virtutem moralem eſſe in ſubiecto, quod eſt rationale per participationem: id autem nõ ſolùm conuenit iraſcibili & concupiſcibili, in quibus ſunt fortitudo & temperantia: verùm & voluntati quatenus rationi obedit, ad quod iuſtitia inclinat in ordine ad alterũ, modo expoſito. Tametſi voluntas plus rationis participet: quia propinquiùs illi adiungitur.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm Iuſtitia ſit generalis virtus.

NON ſatis eſt conſtituiſſe iuſtitiam eſſe virtutem, niſi examinetur ſitne ſpecialis virtus, an generalis. *Primum argumentum.* Et arguitur quòd nulla ſit iuſtitia generalis. Iuſtitia eſt vna cardinalium virtutum, vt patet Sapien. 8. ſobrietatem & iuſtitiam docet, prudentiam & virtutem: hoc eſt fortitudinem: generale autem non condiuiditur ſpeciebus. *Cõfirmatio.* Et confirmatur: quia temperantia eò quòd eſt cardinalis virtus, nõ eſt generalis, ſed ſpecialis. ❡ *Argumen. 2.* Secundò arguitur. Iuſtitia eſt ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad ſeipſum: iſtæ autem ſunt rationes diuerſæ: ergo iuſtitia non ſic eſt generalis vt ad temperantiam & fortitudinem protendatur. ❡ *Argumen. 3.* Tertiò arguitur. Si iuſtitia eſſet generalis virtus, eſſet omnibus eadem per eſſentiam, quod. 5. Ethi. cap. 1. inſinuare videtur Ariſt. *Ariſtot.* vbi ait, iuſtitiã eſſe totam virtutem: hoc eſt eadem omni virtuti: hoc autem eſt falſum: nam tunc iuſtitia diuideretur in fortitudinem & temperantiã, de illiſq; prædicaretur ſicuti animal de homine & equo: quod tamen abſurdum eſt dictu: quoniam ratio iuſtitiæ, quæ eſt, eſſe ad alterum, non poteſt ſic eſſe per eſſentiam genus omnium virtutum, quæ non ſunt ad alterũ. Quare abſurdiſsima eſſet diuiſio iuſtitiæ in alias virtutes cardinales tanquàm in ſuas ſpecies. ❡ *Argumen. 4.* Quartò arguitur. In virtutibus, vt pote quæ ex inclinatione naturæ procedunt, nihil eſt ſuperfluum, ſicuti neq; in alijs naturæ operibus: ſi ergò generalis iuſtitia abundè hominem in bonum commune refert, ſuperflua erit particularis iuſtitia. Atq; eò potiſsimùm quòd vnum & multa non diuerſificãt ſpeciem: inſtituere autem hominem in ordine ad bonum commune, eſt inſtituere in ordine ad multa: inſtituere verò in ordine ad particularem perſonã, eſt ordinare ad vnũ: non eſt ergò quòd duas iuſtitiæ ſpecies hac ratione diſtinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediã, quę partes eiuſdem familię ad bonũ domus inſtituat, quippe quod medium eſt inter commune & priuatum. ❡ In contrarium autem eſt verbum citatum Ariſt. *Ariſtot.* nempè, Iuſtitia eſt tota virtus, hoc eſt, Omnis virtus eſt quædam iuſtitia. Cui ſententiæ accedit nõ modò vulgaris ſermo, verùm & Euangelicus: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra. Vbi omnis virtus cenſetur iuſtitiæ nomine. Vnde fit vt omnis ſtudioſus dicatur iuſtus.

Prima concluſio. AD plenam quæſtionis reſponſionem quinq; opùs eſt concluſionibus. Nam arbitrati ſumus tres articulos S. Thomæ ſub vno titulo luculentiùs ac ſubindè cõmodiùs poſſe decidi. Prima. Optimè iuſtitia primùm omnium diuiditur in iuſtitiam generalem & particularem. *Probatio.* Probatur concluſio. Iuſtitia, quod identidem repetere oportet, eſt hominis virtus per comparationem ad alium: cõparatio autem hæc duobus modis fieri poteſt. Confertur enim homo vel ad alium, ceu ſingularem ciuem conſideratum: vel ad alium conſideratum, vt publica præditus eſt authoritate, qua bonum commune adminiſtrat. Nam reſpublica, ac princeps eam adminiſtrãs reſpectum habet ad omnes ciues, atq; ad ipſum ſinguli. Itàq; ſicut in corpore humano membrum vnum cõparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipſæ ordinantur: ſic & in republica ſe habent ciues. Ex vtraq; ergò comparatione ſumi poteſt ratio iuſtitiæ. Quocircà iuſtitia quæ ordinat ciuem ad ciuem, tanquàm vnam partem ad alteram, eſt particularis: ſub qua militant cõtractus omnes emptionis, locationis, reſtitutionis mutuati, ſolutionis mercedis. &c. Altera verò quæ ordinat ciues in bonum cõmune, eſt iuſtitia generalis: quæ quidem ſic nominatur,

minatur, tum ab obiecto & fine: nam bonũ commune eſt omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere: nempè quòd virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis ſtrenuè agat in bello ob cõmune bonum, & vir temperatus abſtineat ab alieno toro ob cõſeruationem eiuſdẽ cõmunis boni. Et quoniam ordo iſte partium ad commune bonum fit per leges quibus princeps vniuerſos ad idem bonum inſtituit, eadem iuſtitia nominatur etiam legalis. ¶ Reſtat autem dubium quod tertio argumento quærebatur, vtrùm ſcilicet hæc generalis virtus ſit ſingulis virtutibus eadem per eſſentiam. Itaq; ſicut animal quod eſt genus per eſſentiam prædicatur de ſingulis ſpeciebus, ſic & prudentia & fortitudo ſit iuſtitia. Obidq; ſubiungitur ſecunda concluſio. Iuſtitia legalis ac generalis nõ eſt eadem per eſſentiam ſingulis virtutibus, ſed eſt ſpecialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio concluſionis abundè illam demõſtrat. Bifariàm enim res dicitur generalis: Vno modo per prædicationẽ, ſicut animal eſt genus ad ſuas ſpecies: & quod hoc modo eſt generale, ad eſſentiam eorum pertinet, quibus eſt generale. Quare eſſentialiter de ſingulis prędicatur: nam genus eſt de eſſentia ſpecierũ. Alio modo quidpiam dicitur generale ſecundùm virtutem: videlicet quia cauſa eſt inferioribus influẽs: quemadmodùm ſol reſpectu omniũ inferiorum cauſarũ. Et quod hoc modo eſt generale, non eſt particularibus idem eſſentialiter, neq; de illis prædicatur. Ignis nanq; non eſt ſol. Ex hac diuiſione colligitur concluſionis ratio. Iuſtitia generalis ſeu legalis nullatenus eſt genus reſpectu aliarum virtutum: ſed hac duntaxat vi pollet vt cunctas referat in bonum commune: ergò nõ eſt idem illis eſſentialiter, ſed eſt quædam ſpecialis virtus cæteris imperans. Exemplum nobis accommodatiſsimum elucet à charitate. Hæc enim, virtus ſpecialis eſt, ſecundùm propriã rationem à fide atq; ſpe diſtincta, nihilo minùs per eius imperium vniuerſa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquàm in finem ſupranaturalem. Dum enim quis aut ſtrenuè agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honeſtatẽ, opus illud fit à ſolis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit à charitate. Quemadmodũ vbi quis furatur propter fornicationem, furtum

Dubitatio.

Secunda concluſio, qua ſatisfit dubitationi iam modo poſitæ.

Dilucidatio concluſionis.

Ratio concluſionis.

elicitur ab iniuſtitia: imperatur autẽ à luxuria. Pari ergò modo, ſi quis in officijs particularium virtutum ſeſe exerceat propter peculiares earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum verò eadem præſtat officia propter cuſtodiã & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtẽperet, relatio illa fit à iuſtitia legali, quæ ideò dicitur generalis. Quòd ſi interroges quidnam ſit vnam virtutem alijs imperitare: reſpõdetur nihil aliud quàm ceu cauſam vniuerſalem illas ad opus admouere, atq; vnà cũ ipſis ad idem opus concurrere. ¶ Tertia cõcluſio. Iuſtitia hæc generalis & legalis potiſsimũ reſidet in principe quaſi architectonicè, ac deinde in ſubditis, qua probè afficiuntur vt promptè legibus ac principi obtemperet. Enimuerò ſicuti architectus lapides omnes & ligna diſponit qualiter ad fabricã eſt neceſſarium: ſic debet princeps ciues omnes ad bonũ cõmune inſtituere ac referre. ¶ Quarta cõcluſio. Vnaquæq; virtutũ cõſiderata vt à iuſtitia legali imperatur, poteſt denominationem ſuſcipere, vt legalis dicatur: quemadmodùm oĩs virtus ſecundũ rationẽ qua à charitate imperatur, dici poteſt quodãmodò charitas. Hæc cõcluſio ad interpretandũ Ariſtotelẽ adiecta eſt. Quòd enim ait, Iuſtitiã eſſe totã virtutẽ, hunc exhibet ſenſum, ꝙ quælibet virtus imperata à iuſtitia legali quodãmodò eſt iuſtitia legalis. ¶ Quinta cõcluſio. Pręter iuſtitiã legalem quæ modo expoſito generalis eſt, requiritur particularis. Probatur ſic. Virtutes, vt ſæpè dictũ eſt, per obiecta diſcernuntur: præter rationẽ autẽ obiecti iuſtitiæ legalis, quæ eſt reliquarũ virtutum opera in bonum cõmune referre, eſt alia particularis ratio reddẽdi vnicuiq; quod ſuũ eſt: ergò ad hoc neceſſaria eſt particularis iuſtitia. Et cõfirmatur hæc ratio. Præter legalem iuſtitiam requirũtur aliæ virtutes particulares, ſcilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa ſua particularia obiecta: non obſtante ijdem actus ab eadem legali iuſtitia referantur in bonũ cõmune: ergò pari iure requiritur iuſtitia particularis ex qua eliciatur opus circa ſuum obiectum: quod quidem aliquãdo imperatur ab eadẽ iuſtitia legali, aliquando verò minimè. Poteſt enim quis mutuatum reddere, aut mercedẽ ſoluere operario: non propter obedientiam legis, neu propter bonũ cõmune, cuius nullũ habet amorẽ: ſed vt ſeruet ſuã fidem propter ſeipſum: & tunc talis actus emãnat à ſola iuſtitia particulari.

Tertia concluſio.

Probatur cõcluſio.

Quarta concluſio.

Quinta concluſio.

Probatio cõcluſionis.

Cõfirmatio.

Si autem

Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi auſcultet, tunc imperatur à legali. Qua ratione non ſolùm Philoſop. locis ſuprà citatis duas ſpecies ponit iuſtitiæ: &. 5. Ethico. cap. 2. expreſſè ait ſermonem facere de iuſtitia quæ eſt pars virtutis: hoc eſt particularis iuſtitia: verùm & ſacri Doctores eandem vbiq; notant diſtinctionem. Vnde Chryſoſt. ſuper illud Matth. 5. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã: aut vniuerſalem virtutem ait illic deſignari, aut particularẽ, auaritiæ contrariam. ¶ Prima concluſio extra vllam controuerſiam cunctis eſt doctoribus receptiſsima: nam omnia tam ſacra quàm prophana appellant quemcunq; ſtudioſum iuſtum, ac perinde quamcunque virtutem quodammodò iuſtitiam. De ſecunda autem non omnes neoterici D. Thomam auſcultant, imò ab ipſo reſilientes negant iuſtitiam generalem ac legalem, eſſe ſpecialem virtutẽ: ſed aiunt eſſe rationem quandam omni virtuti per eſſentiam communem. Inter hos eſt Buridan. qui. 5. Ethico. q. 4. hanc ſtatuit ſententiam aduerſus S. Thomam. Itaq; ſecundùm iſtos temperantia, quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honeſtatẽ aut ratione ſtudij aut ſanitatis, rem habet & nomen temperantiæ: ſed quatenus ad idipſum hominem inclinat vt legi obediat & principi, eſt iuſtitia legalis. Et æqua ratione fortitudo atque aliarum vnaquęlibet. Arbitrantur nanq; ſingulas per ſe virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem ſuam Burid. ex penu Nominalium deprômit. Superfluè enim, inquit, multiplicantur virtutum habitus, vbi non ſunt neceſſarij. Singulę autem virtutum ſuopte ingenio appellunt hominem ad ſtudioſè agendum, non ſolùm ob particulares fines, verùm & propter bonum commune, & ad parendum legibus: ergò ſuperuacanea eſt alia ſpecialis virtus, cui hoc muneris tribuatur. Secundam præmiſſam videtur ſibi ipſe colligere ex Ariſtot. 2. Ethico. cap. 4. vbi docet omnem virtutem id perficere vt fiat opus ex electione propter finem honeſtum: bonum autem commune & legis obedientia eſt honeſtiſsimũ: ergò quæcunq; virtus in illam rationem finis inclinat. Mox omnis virtus perficit habentem, vt perpetuò operetur, quando, vbi, & quomodò oportet: ſed ſæpenumerò occurrit agendum eſſe propter bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergò quælibet tunc virtus, ſi virtus eſt, id per ſe præſtare poterit. Accedũt huc & Ariſtotelica teſtimonia: ait quippe. 4. Ethico. cap. de Magnificentia, magnificum nõ eſſe in ſeipſum ſumptuoſum, ſed in communia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam virtutem potiſsimùm verſari circa pericula belli: bellum autem, vt iuſtum ſit, geri non poteſt niſi ob commune bonum: ergò particulares virtutes rationem habent generalis iuſtitiæ, atq; adeò nõ eſt alia ſpecialis neceſſaria. ¶ At verò argumenta hæc non ſunt tanti roboris quàm iſti exiſtimant. Imò & ratio cum primis, & deinde Ariſtot. documenta è regione illis obſiſtunt. Primùm enim hoc ipſi nobiſcum poſtulatum ſuſcipiunt, quòd ratio legalis generaliſq; iuſtitiæ eſt agere propter bonum commune, & propter obedientiam legis. Ex hoc autem loco emergit contra iſtos manifeſta ratio. Stat enim quempiam probè eſſe virtute affectum ad operandum propter particularem finem, non autem propter cõmunem: & vice verſa: vbi autem ſunt difficultates diuerſæ agendi, diuerſis opùs eſt virtutibus: ergò iuſtitia legalis alia eſt à particulari. Antecedens experientia cõpertum eſt. Videas nanque abſtinentem hominem qui propter honeſtum particulare bonum frugaliter viuit, & tamen nullo ducitur legis reſpectu. Imò forſan odium eius habet: quia odio habet prælatum. Obidq; ſi opus aliam non haberet honeſtatis rationem, nunquàm propter legẽ illud exequeretur. Rurſùs, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quàm illud facere propter aliũ honeſtum finem: ſicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuerſa ſunt vitia: ergò & obedientia & temperantia diuerſæ ſunt virtutes. Aliâs profectò ſi quam impugnamus opinionem vera eſſet, nulla opùs eſſet ſpeciali virtute obedientiæ: ſed ſufficerent virtutes aliæ in quarum materijs obedientia verſatur. Accedunt & Ariſto. teſtimonia. Primùm ait. 5. Ethico. complures in proprijs poſſe vti virtute, qua tamen nequeunt in ordine ad alterũ. Et. 3. Polit. cap. 3. ait non eſſe eandem virtutem viri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis eſt qui bono publico probè inſeruit. Alia eſt ergò legalis virtus, quæ ad hoc inclinat, ab alijs particularibus. Quin age Ariſt. expreſsè. 5. Ethico. cap. 1. duas diſtinguit iuſtitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuerſitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit eſſe iuſtum legitimũ & legale: poſterioris verò, æquum quod eſt ad pri

Ariſtot. *Chryſoſt.* *Neotericorũ ſententia.* *Buridanus.* *Motiuũ primum Buridani.* *Ariſtot.* *Secunda ratio eiuſdem authoris.* *Ariſtot.* *Primum argumentum contra Buridanum.* *Secunda ratio.* *Ariſtot.*

ad priuatam perſonam. Sicuti in naui alia eſt virtus remigeri, puta induſtriè remigare, etiã ſi de ſalute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis ſalutem: ergò iuſtitia legalis non ſolùm dicit rationem generalem omnium virtutum, ſed ſpecialem virtutem. *Ad primum argumentũ Buridani.* ¶ Vnde ad primum Buridani argumentum negatur particularem virtutem ad bonum commune per ſe ſuum referre opus, ſed hoc illi præſtat iuſtitia legalis: ſicuti particularis virtus nõ eſt charitas niſi quatenus à charitate refertur in Deũ. *Ad aliud ex Ariſtot.* Et ad priorem Ariſt. authoritatem reſpondetur ipſum non affirmare ꝙ magnificentia operetur ob bonum commune, ſed ait eſſe vtilem multitudini. Neq; verò fortitudo in idẽ per ſe inclinat commune bonum. Aliud enim eſt ꝙ bellum nõ ſit principi indicendum aut ſuſcipiendum niſi propter commune bonum: aliud verò quòd cuiusq; militis fortitudo ad idem ſe referat bonum.

Ad primum argumentũ principale. EX his ergò facilis fit deſcenſus ad principalium argumentorum ſolutiones. Ad primum enim reſpondetur, iuſtitiã quæ numero ponitur cardinalium, nõ eſſe legalẽ & generalẽ, ſed ſpecialẽ. Quòd autem aliarum nullam, puta neq; temperantiã neq; fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio eſt ꝙ ſunt, vt ſuprà diximus, in appetitu ſenſitiuo, qui non ſe extendit ad commune bonũ, ſed circa particularia verſatur: iuſtitia verò quæ eſt in voluntate intellectualem ſequente cognitionem, ad idem protenditur cõmune bonum. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium reſpõdetur, ꝙ quia peculiare cuiuſq; bonum referri in cõmune & publicum poteſt, fit vt legalis iuſtitia omnibus imperet ſingularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, ſicut & cuncta vitia, iniquitates: ſecundùm illud. 1. Ioan. 3. Omne peccatum eſt iniquitas. *Ad quartũ argumentũ.* ¶ Ad quartũ tripertitũ argumentũ reſpondetur ꝙ etſi legalis iuſtitia abundè ſufficiat per ſuum imperium cuncta virtutũ opera referre in bonum cõmune, nihilominùs requiritur iuſtitia particularis ad eliciendum actum reſpectu ſui proprij obiecti: ſicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neq; verò bonum cõmune & priuatũ ea ſola ratione differunt, qua vnũ & multa: ſed quia alia eſt ratio cõmunis boni, atq; alia ſingularis: ſicuti alia eſt ratio totius atq; alia partis. *Ariſtot.* Quare Ariſt. 1. Poli. eos ſubſannat, qui putabant ciuitatem nõ aliter à domo differre, quàm differunt multũ & paucum. Attamen quia inter partes eiuſdẽ familiæ, vt ſuprà dictum eſt, non eſt propria ratio iuſti, non diſtinguitur tertia ſpecies iuſtitiæ.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm Iuſtitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum paſſiones & materias verſetur.

QVONIAM dictum eſt particularem iuſtitiam eſſe ſpecialem virtutem, habet peculiarem rationẽ obiecti. Quæritur vtrũ peculiarem ſibi quoq; vendicet materiam. *Primum argumentum.* Et arguitur à parte negatiua. *Auguſtinus.* Auguſt. lib. 83. quæſt. vbi virtutes animi quibus in hac vita ſpiritualiter viuitur diſtinguit in quatuor, quæ ſunt temperantia, prudentia, fortitudo, iuſtitia, ſubdit ꝙ iuſtitia per omnes diffunditur: cui conſonat gloſſa ſuper illud Gen. 2. *Gloſſa.* Fluuius quartus ipſe eſt Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminiſſe ſcripturã contra quos perfluat, ſicut dixit de cæteris tribus, quòd iuſtitia quæ quartum locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet. *Argumen. 2.* ¶ Secundò arguitur. Si iuſtitia peculiarem ſibi vendicaret materiam, eò eſſet quòd propriè circa operationes verſatur: reliquæ verò circa paſſiones. *Ariſtot.* Attamen Philoſophus. 2. Ethicorum, moralem virtutem circa voluptates & triſtitias verſari docuit: ergò & iuſtitia verſatur circa eaſdem. Eò potiſsimùm quòd operationes iuſtitiæ, vt ſuprà dictum eſt, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiſcentia originem & fomentum adulterio miniſtrat quod eſt iniuſtitia: & auiditas pecuniæ impedimento eſt virtuti iuſtitiæ nè debitum perſoluat: ergò iuſtitiæ non eſt aſſcribenda particularis materia. *Ariſtot.* ¶ In contrarium eſt quod Ariſtot. 5. Ethicorum, ponit iuſtitiam quæ eſt pars virtutis, hoc eſt ſpecialis virtus quæ verſatur in actionibus, puta in commercijs hominum emendandis.

QVæſtio hæc nihil ad legalem iuſtitiam attinet: nam ſi cunctis virtutibus imperat, inde fit conſequens vt omnium materiæ ſint ſibi ſubditæ: quanuis eius oculus ad operationes potiùs aſpiciat. Ait enim. 5. Ethicorum Philoſophus, quòd lex fortia opera *Ariſtot.*

præcipit,& quæ temperati, & quæ manſueti.&c̃.Sed quæſtio eſt de iuſtitia particulari. De qua duæ concluſiones ſtatuuntur. Prior eſt.Iuſtitia non verſatur circa totã materiã omnium virtutum,ſed ſolùm circa externas actiones & res. Probatur. Vniuerſa rerũ ſylua quæ noſtro ſubſunt arbitrio atq; ad rationis normã emendari poſſunt,eſt materia moralium virtutũ.Inde enim virtus dicitur moralis,quòd morum eſt cõpoſitrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ noſtræ ſubduntur voluntati: nempè affectus animi, actionesq; externæ,ac demum res ipſæ,quę in noſtrum veniunt vſum:homo verò ad alterum per actiones tantũ ordinatur & res:nam paſſionum moderatio & mitigatio ad hominis in ſeipſo propriè rectitudinẽ pertinet. Cùm ergò iuſtitia hoc à reliquis virtutibus diſtet, quòd reliquæ hominem in ſeipſo componunt, iuſtitia verò inter plures æquitatem conſtituit,fit vt propria materia iuſtitiæ ſint operationes & res: puta honorem debitum alteri deferre, & à contumelijs abſtinere, & pecuniam vel quamcunq; aliam rem creditori debitam reddere.

Prima concluſio. *Probatio cõcluſionis.*

¶ Poſterior cõcluſio. Iuſtitia non verſatur circa paſsiones internasq; animi affectus. Hæc ex ſuperioris ratione colligitur: explicatur autem duabus alijs. Primo ex parte ſui ſubiecti, quod eſt voluntas.Enimuerò voluntatis actiones neque rem habent neq; nomen paſsionum,vt.1.2.q. 22.ar.3.inde S. Tho. ratiocinatur ꝙ paſsio ſecum affert corporalem tranſmutationem, quæ propriè in ſolo eſt appetitu ſenſibili: cùm ergò iuſtitia non ſit niſi in voluntate, non verſatur circa paſsiones. Item quia materia iuſtitiæ, vt modò diximus, in eo poſita eſt quod eſt erga alterum:cùm ergò latentes paſsiones non proximè ordinantur in alterum,fit vt hæc virtus non ſit circa paſsiones.

Vltima concluſio. *Prima ratio concluſionis.* *Secunda.*

¶ Concluſiones iſtæ non tantùm apud Diuũ Thomam, verùm & planè apud Ariſt.5. Ethicorum inuenias.Quare illorum qui eius doctrinam ſtudio contemplati ſunt, nemo eſt qui eas inficiatur.Nihilo minùs nonnulli Nominalium, vt Buridañ.5. Ethicorũ. q.1. miratur quòd Diu. Thom̃.talem conſtituat differentiam inter materiam iuſtitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, virtutes in voluntate ſunt, ità & omnes ac pariter iuſtitia reprimere habent paſsiones quæ ſuã cuiuſq; electionem impediunt. Et vice verſa cæteræ virtutes circa operationes quoq; ac res verſantur. De quo tamen doctore magis eſſet mirandum quòd tam in ſuperficie legerit Ariſt. Turma autem argumentorum eius ad illud principium reſoluitur cuius iam ſuprà falſitatem aperuimus. Principium verò eſt hoc, Cuicunque virtuti incumbit rectam facere electionem circa ſuum obiectum:ſunt autem paſsiones multæ iuſtitiam perturbantes nè debitum cuiq; reddat: vt amor, odiũ, auaritia,turpis cupido,& ſimiles: ergò iuſtitiæ munus eſt paſsiones has reprimere. Verſatur ergò iuſtitia circa paſsiones. Et vice verſa,fortitudo & temperantia non ſolùm circa paſsiones,verùm & circa actiones ipſas exteriores & res verſatur: nam comedere ac bibere, quando & vbi oportet, ſunt operationes exteriores: & tamen ſunt temperantiæ. Atq; adeò eſca & potus ſunt res circa quas eadem virtus verſatur:non ergò tantùm circa internas illecebras,verũ circa operationes vice ſua fungitur. Pari modo ſtrenuè pugnare eſt exterior operatio, quæ tamen à fortitudine proficiſcitur:ergò permiſta eſt materia iuſtitiæ & aliarum virtutum:atq; adeò defendi non poteſt, vt iuſtitia verſetur circa operationes externas, aliæ verò circa paſsiones.

Buridanus. *Ratio Buridani.*

¶ Et arguitur prætereà in gratiam iſtorum contra fundamentum ſancti Thomæ. Si iuſtitia non verſaretur circa paſsiones, maximè quia per illas homo ordinem non habet ad alterũ: hoc autem eſt falſum:quia ira & concupiſcentia alienæ vxoris ſunt iniurioſæ proximo, vt ſuprà diximus:ergò illa reprimere pertinet ad iuſtitiam. Par etiam argumentum currit de temperantia & fortitudine. Etenim ſi virtutes illæ non verſarentur circa exteras operationes, maximè quia per illas non benè homo afficitur erga ſeipſum : hoc autem eſt falſum: quia cibo & potu ex virtutis præſcripto vti, hominem reſpectu ſuijpſius adornant: ergò temperantia verſatur circa illas operationes.

Altera ratio in S.Thomã

¶ Hinc ergò iſti colligunt vnamquanque virtutem in duas eſſe ſecandam : videlicet vt vna iuſtitia ſit in appetitu ad reprimendum paſsiones, atq; altera in voluntate ad faciendam electionem. Et ſimili ratione vna ſit temperantia in concupiſcibili, & alia in voluntate:vnaq; ſimiliter fortitudo in iraſcibili,atque in voluntate altera. At verò quàm iſti pugnanter Ariſtoteli aduerſantur, oculatiſsimus quiſq; iudex eſto. Etenim .2. Ethicorum nullum adſcribit ſubiectum temperantiæ & fortitudini niſi appetitum ſenſitiuum: & libro. 3. capitul.10.

Ariſtot.

expreſſè

expreſsè id de temperantia cõfirmat. Et lib. 5.cap.1. non aliud deſignat ſubiectum iuſtitiæ quàm voluntatem: vbi ait eſſe habitum volendi iuſta. Sed quando Ariſt. id non docuiſſet, ratio ipſa efficax eſt, quam iam ſuprà declarauimus. Enimuerò temperantia vniuerſas affectiones appetitus concupiſcibilis reprimere ſufficit, quomodocunq; illas conſideres: ſiue vt ſint impedimenta ipſius temperantiæ, ſiue iuſtitiæ, ſiue cuiuſcunq; alius virtutis: quapropter ſuperuacaneum eſt aliã illic ponere virtutem ad eaſdem ſedandas. Et idem eſt de fortitudine reſpectu iraſcibilis: nulla ergò illic collocanda eſt iuſtitia: quandoquidem reliquæ ei ſatis ancillantur. Quod profectò nemo inficias ire poſsit, qui Ariſtotelem intellexerit. 5. Ethicorũ: vbi medium iuſtitiæ non ait eſſe medium rationis inter affectus: ſed medium rei, vt illicò dicturi ſumus. Item manifeſtiſsimè arguitur cõtra iſtos. Affectiones appetitus concupiſcibilis ſicut ſunt virtuti iuſtitiæ impedimento, ità & nonnunquàm virtuti fortitudinis: ergò ſi illa ratione ponenda eſt iuſtitia in concupiſcibili, eodem iure ponenda eſt & illic fortitudo: & æqua ratione in iraſcibili temperantia: quod eſſet cunctas indoctè commiſcêre virtutum ſedes. Igitur vt ſemel iſtorum Achillem in ipſos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti debet ſuperuacaneum: temperantia autem ſufficit in concupiſcibili, & fortitudo in iraſcibili: ergò illic nulla opùs eſt virtute iuſtitiæ. Rurſùs, ſedatis paſsionibus appetitus ſenſitiui voluntas ſe ſola rectam facit electionem, quia per ſe inclinatur ad opus bonum: ergò in voluntate ad hoc munus non opùs eſt aut temperantia, aut fortitudine: ſed tantùm iuſtitia reſpectu alieni boni. ¶ At verò nè vllus tibi reliquus fiat ſcrupulus, Quando dictum eſt nullas per ſe paſsiones ad iuſtitiam attinere, intelligitur tanquàm eius materiam: nam tanquàm eius effectum & quodammodò finem, certum eſt quòd illam ſequitur gaudium, ſicuti iniuſtitiam triſtitia. Ait quippe Ariſtot. 5. Ethicorum: Non eſt iuſtus qui non gaudet iuſtis operationibus. Et libr. 8. Delectatio, inquit, eſt virtutis finis, ob quam ſtudioſi operántur: ſicuti & qui prauè agũt, triſtitia illicò premuntur. Ex quo fit illud. 2. Ethicorum quòd aduerſarij nobis obijciũt, videlicet moralem virtutem circa voluptates & iuſtitias eſſe, ſi intelligatur tãquàm circa materiam, ſolis virtutibus appetitus ſenſitiui congruere: ſi tamen ſic intelligatur quòd nulla ſit moralis virtus quæ non lætitiam generet & mœſtitiam pellat, iuſtitiæ etiam commune eſt.

Ratio efficax contra præfatã opinionem.

Altera ratio ad idem.

VT autem ſolutiones argumentorum cõtrariæ opinionis clareſcant, reſpondetur ex ordine ad vniuerſa. Ad primum ergò in fronte quæſtionis poſitum reſpondetur quòd iuſtitia particularis, licèt eſſentialiter ad vnam partem animæ, puta ad voluntatem in qua ſita eſt, pertineat: tamen quia voluntas reliquas partes mouet atque ad ſua officia applicat, fit vt iuſtitia, non quidem directè, ſed tamen per quandam redundantiã ad omnes effundatur. Et hoc quantum ad gloſſam, de Euphrate, qui comparatur iuſtitię ad omnia diffluenti. Nam Auguſtinus loco citato aliter ſecundùm intellectum Diui Thomæ diſtinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter vſurpantur: Vno modo vt ſunt ſpeciales virtutes, ſuis obiectis diſtinctæ: Alio verò vt quatuor deſignant modos vnicuique virtuti competentes. Ait enim quòd prudentia eſt cognitio rerum appetendarum & fugiendarum: Temperãtia verò eſt refrenatio cupiditatis ab his quę temporaliter delectãt; Fortitudo eſt virtus animi aduerſus ea quæ temporaliter moleſta ſunt: Iuſtitia eſt quæ per cęteras diffunditur, dilectio Dei & proximi. ¶ Secundi argumenti reſponſio materiam luculenter dilucidat. Enimuerò inter internos affectus atq; exteras actiones & res ipſas talis eſt ordo quòd actiones medio ſunt loco inter affectus, qui earum ſunt principia, & res quæ ſunt earundem materia. Paſsiones ergò, ſcilicet ira, cupiditas, auaritia. &c. per ſeipſas neque proſunt quidem proximo neq; nocent, atque adeò ſic conſideratæ nihil attinent ad iuſtitiam: obidque diximus talium per ſe mitigationem affectuum ad ipſum habentem in ſeipſo attinere: nocent autem aut proſunt proximo per externas operationes. At verò quòd quis alteri nocuus ſit aut iniurius, ex duplici defectu oriri aſſolet: nempè vel ex voluntatis iniquitate, vel ex praua affectione ſenſitiui appetitus. Exempli gratia: Poteſt quis alteri rem aliquam ſurripere aut damnum dare, non quidem ex cupiditate habendi, ſed ex voluntate nocendi. Imò poſſet quis iſto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, ſed tantùm vt noceat. Et econuerſò,

Ad primum argumentũ.

Auguſtinus.

Ad ſecundũ argumentũ.

uerſò, vt plurimùm conſueuit, poteſt quiſpiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet nõ nocere: ſed ex cupiditate. Diſcerne ergò virtutum officia, ſuumq; cuiq; tribue. Emendatio rectificatioq; operationis quatenus æquitatem ad alterum important, functio iuſtitiæ eſt. Quatenus verò ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: vt ad liberalitatẽ, quæ auaritiã moderatur: & ad temperantiam, quæ reſtinguit cupiditatem. &c̃. At tamen quoniam exteriores actiones non ſortiuntur ſpeciem ab internis motibus, ſed à rebus ipſis, fit vt eædem actiones potiùs ſint materia iuſtitiæ, quàm aliarum virtutum.

Obiectio. ¶ Quòd ſi demum ſciſciteris quid opus erat accumulare actiones & res: nã cùm in actione intelligatur obiectum, & per obiectum deſignetur actio, ſatis erat alterum ponere.

Solutio. Reſpondetur non eſſe otioſè dictum: nam aliquæ ſunt actiones quæ non propriè verſantur circa res, hoc eſt, circa poſſeſsiones: vt honoratio & dehonoratio, murmuratio, laudatio. &c̃. atq; aliæ quæ conſiſtunt in rerum vſu, ſicuti pecuniæ donatio, ablatio, rerumq; quarumlibet reſtitutio: & omnia hæc ſunt iuſtitiæ materia.

ARTICVLVS. VII.

Vtrùm medium iuſtitiæ ſit medium rei: eiusq; actus, ius vnicuique ſuum tribuere.

QVONIAM definitum eſt iuſtitiam eſſe virtutem, & virtus omnis conſiſtat in medio quod ſuo actu conſtituit: conſequitur vt perſcrutemur an medium iuſtitiæ ſit medium rei: eiusq; actus, ius ſuum

Argumen. 1. vnicuiq; tribuere. Et arguitur à parte negatiua. Definitio generis, ſcilicet moralis virtutis vniuerſis ſpeciebus æqua ratione conuenit. Ariſtot. verò. 2. Ethico. cap. 6. definit virtutẽ eſſe habitum electiuum qui in mediocritate conſiſtit ea quæ eſt ad nos definita ratione. Et ſubdit hanc mediocritatem conſiſtere inter duo vitia, puta inter duas affectiones quarum altera exuperans eſt, altera verò deficiens: ergò & medium iuſtitiæ inter paſsio-

Argumen. 2. nes conſtituitur. ¶ Secundò arguitur. In his quæ ſunt ſimpliciter bona non eſt accipere ſuperfluum aut diminutum, atq; adeò neq;

Ariſtot. medium: cuius exemplum Ariſtot. 2. Ethicorum in virtutibus ponit: virtus enim quo maior, eo melior: iuſtitia autem, vt habetur 5. Ethico. cap. 1. verſatur circa id quod eſt ſimpliciter bonum: hoc eſt abſolutè in ſe bonũ, quales ſunt honores ac diuitiæ: ergò tale obiectum iuſtitiæ non conſiſtit in medio.

¶ Tertiò: in prædicta definitione virtutis, *Argumen. 3.* propterea dixit Ariſtot. virtutem eſſe habitum in mediocritate conſiſtentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quòd non reſpectu quorumcunque hominum idem eſt medium: nam quod alteri in cibis multum eſt, alteri eſt parùm: hæc autem diſcrepantia pariter iuſtitiæ conuenit: non enim eodem ſupplicio plectitur qui in principem manus coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergò medium iuſtitiæ non eſt rei, ſed rationis. ¶ Quartò denique arguitur. Si me- *Argumen. 4* dium iuſtitiæ eſſet medium rei, maximè quia eius actus eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt: hoc autem non eſt in vniuerſum verum. Nam Auguſtinus. 14. de Trinita- *Auguſtinus* te, tribuit ei etiam ſubuenire miſeris. Et ſuprà citatus Cicero libro. 1. de Offi. ait benefi- *Cicero.* centiam ac liberalitatem ad iuſtitiam pertinere: per miſericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, ſed beneficium impenditur. ¶ Contrarium autem docet Phi- *Ariſtot.* loſophus. 5. Ethico. cap. 3. &. 4.

QVæſtio hæc perfacilis eſt breuiſsimisq; diluitur duabus concluſionibus, quæ ex proximè dictis planè colliguntur. Prior *Prima concluſio.* eſt. Medium quod eſt obiectum iuſtitiæ nõ eſt medium rationis vt in cæteris, ſed mediũ rei. Loquimur enim hîc de iuſtitia particula- *Aperitur titulus quæſtionis.* ri: nam generalis nõ ad hoc obiectũ peculiariter anguſtatur, ſed vaſtè ad omnes diffundi tur virtutũ materias, vt dictũ eſt. Oportet autẽ priùs terminos intelligere. Sunt enim qui res in præſentia diſtinguũt cõtra paſsiones: nempè ꝙ cęteræ virtutes moderentur paſsiones: iuſtitia verò cõſtituat mediũ in rebus. At tamẽ & ſi perparùm ad rem referat, nõ diſtinguitur niſi cõtra rationẽ: vt per probationẽ fiet liquidum. Probatur ergò cõcluſio ex his *Probatio cõcluſionis.* quæ dicta ſunt. Hoc nanq; diſcrimẽ inter iuſtitiã & reliquas paſsiones cõſtitutum eſt, ꝙ illæ verſantur circa paſsiones: hæc verò circa actiones & res: inter paſsiones autem non conſtituitur medium virtutis ex ipſa natura rerum, ſed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia conſiſtit in mediocritate paſſionum: nempè vt non plus minúſve

ſumas

ſumas quàm oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt ſcilicet libram omnes ſumant, aut tali certa hora. &c. ſed prout expedit cuiusq; valetudini pro loco & tēpore. Quare quod parciſsimo Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt eſt in fabulis, integrum edebat bouem, erat parùm. Medium autem iuſtitiæ, quia conſiſtit in rerũ æqualitate ad alterũ, nõ ex illo rationis perpendiculo & arbitramento, ſed ex ipſa natura rerum ſumitur. Emis domũ, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretium rebus ipſis æquari. Sicut duæ quantitates natura ſua ſunt æquales. Deniq; iuſtitia non dicitur conſtituere medium rei vt res diſtinguitur contra rationem, eò quòd tale medium non ſit rationi conſonum: imò eſt maximè. Nihil enim magis docet aliud ratio q̃ vt debito æquale creditori reddas: ſed quia ratio pendet à rerũ natura. Propterea inquã quòd conſtituitur æquale in rebus, illud fit rationi conforme. Neq; verò medium aliarũ virtutũ ideo dicitur medium rationis, quòd non conſtituatur in rebus: imò conſtituitur inter appetitum ſumendi multum, & appetitum ſumendi parùm: ſed quia, vice verſa, tale medium à ratione dependet tanquàm à cauſa. Non enim librã panis comedere eſt mihi medium, niſi quia ratio prudentiæ, penſata natura & conditione mea, arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergò quàm ex arte Diuus Thomas quaſi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, ſicuti impugnatoribus ſuis viſus eſt, ineptè cõſtituere differentiã quòd reliquæ virtutes verſentur circa paſsiones: iuſtitia verò circa operationes & res: & tamen id neceſſarium fuit vt ſubſterneretur via ad demonſtrandum diſcrimen inter medium iuſtitiæ & medium aliarũ virtutum. ℭ At vnum tamen poſſet quiſpiam ex Theologiæ tyronibus cogitare cõtra hoc argumentũ. Videtur enim temperãtia quandoq; conſtituere medium rei modo expoſito: videlicet dum cõiunx operam dat liberis, quando & vbi oportet: nempè vtendo ſua & non aliena: nam in hoc ſeruat illi fidem quã debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandem frangendo fidem. Ex ſuperioribus autem facilis eſt reſponſio, quòd dum quis alieno toro abſtinet concupiſcentiam refrænando, pertinet ad temperantiam: dum verò id facit, vt ius coniugi ſeruet, pertinet ad iuſtitiam. Hanc autem iuſtitiæ mediocritatem quæſtio quinta latiùs explicabit, & ideò

Argumentũ.

Solutio.

hîc ſuperſedendum eſt. Illic enim elucidabimus quemadmodùm hoc medium rei aliter in diſtributiua iuſtitia conſtituatur, atq; aliter in commutatiua. Illa nanq; ſequitur medietatem Geometricam: hæc verò Arithmeticam. ℭ Poſterior concluſio præſentis articuli eſt de actu iuſtitiæ. Proprius inquã eius actus eſt reddere vnicuiq; quod ſuũ eſt. Concluſio hæc annexa eſt, germanaq; ſuperiori. Si enim obiectum iuſtitiæ eſt medium in rebus conſtituere, quo æqualitas inter homines conſtet: æqualitas autem idem eſt quod iuſtum, iuſtum verò, vt ſuprà diximus, idem prorſus quod ius, conſequens apertiſsimè fit vt actus iuſtitiæ ſit, ius ſuum vnicuiq; tribuere, vt Iuriſconſultus in definitione ſuprà poſita affirmauit. Cui & Ambroſius. 1. de Offic. concinit: vbi ait, Iuſtitia eſt quæ vnicuique quod ſuum eſt tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem cuſtodiat. Quod, vt in ſubſequentibus patebit, vtrique ſpeciei iuſtitiæ particularis conuenit, ſcilicet tam diſtributiuæ quàm commutatiuæ. Nam iuſtitia generalis, vt ſuprà diximus, multò habet latius officium: quippe quæ nõ habet peculiare obiectum: atq; adeò actus eius, non eſt hic tantũ, ſed, vt dictum eſt, virtutes omnes in commune bonum referre. ℭ In hoc autem quod dicimus, ius vnicuiq; tribuere, includitur & hoc quod eſt, neminem lædere, quod Ambroſius ait, alienum non vendicare. Iuſtitia nanq; licet priùs conueniat commutationibus voluntarijs in quibus vterq; contrahentium alteri tribuit: deriuatur tamen ad voluntaria, quibus alter tantùm ab altero inuito quidpiam aufert.

Secunda cõcluſio.

Ratio cõcluſionis.

Ambroſius.

AD primum igitur argumentum principalium reſpondetur, quòd cùm mediũ rei, vt expoſitum eſt, ſit etiam rationi conſonum, hac ratione definitio virtutis moralis in iuſtitia quoq; ſeruatur. ℭ Ad intellectum autem ſecundi, meditare priùs, bonum duobus modis ſimpliciter dici bonum. Priori ſcilicet, quia ſic eſt omnimodè bonũ, vt nullam poſsit admittere rationem mali. Quemadmodùm eſt gratia, & gloria, ac ſubinde virtutes. Et iſto modo quanto bonum maius eſt, tanto excellentius. Quare ſicut modus amandi Deum eſt ipſum ſine modo deamare, quia amatur tanquàm finis: ſic & iſta bona concupiſcenda ſunt & procuranda. Id quod & Philoſophi de ſanitate ſentiunt, quę

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

Gemina acceptio boni.

non, vt medicina præſcripto modo ſanitati commenſurato, ſed abſolutè eſt deamanda. Quocircà virtus non dicitur ſic ſimpliciter bona, vt in ſuo obiecto non poſsit contingere ſuperfluum & diminutum: ſed quòd augmentum ipſius habitus nunquàm erit ſuperfluum. Alio verò modo aliquid dicitur ſimpliciter bonum, quia abſolutè ſecundùm ſuam naturam conſideratum eſt bonum. Et hoc modo ait Ariſtot. iuſtitiam verſari circa ſimpliciter bonum. Nam honores & poſſeſſiones ſecundùm ſuam naturam ſunt bona vtilia: nempè ad fœlicitatem conducentia. Attamen bonum vtile debet commenſurari fini ſecundùm diſpoſitionem ſubiecti: ſicut medicus pharmacum ægroti commoditati admetitur. Hac ergò ratione res ipſæ, vt per ſe ſint bonæ, tamen dum veniunt in noſtrum vſum, excedere poſſunt ac deficere. Quamobrem iuſtitia medium in illis conſtituit: vt ſcilicet nō min⁹ reddas quàm debes: neq; verò plus repetas, quàm eſt id quod tibi debetur. ¶ Ad tertium reſpōdetur quòd etſi iuſtitia medium rei conſideret, tamen quia iniuria ratione perſonę cui irrogatur creſcit, qualitates etiam perſonarum contemplatur, vt ſecundùm quantitatem debiti, repenſatio fiat. ¶ Ad quartum deniq; argumentum reſpondetur, quòd vbi Auguſt. iuſtitiæ aſſcribit ſubuenire miſeris, nō cenſet iuſtitiæ, quatenus dicit rationem debiti, per ſe id propriè competere, ſed liberalitati & miſericordiæ: quæ ea ratione qua ſunt ad alterum, reducuntur ad iuſtitiam tanquàm partes eius potentiales: vt alibi ſuprà diximus, & lib. 8. explicatiùs dicturi ſumus. Id quod Cicero loco citato ſignificantiùs aſſerit, dicens iuſtitię cōiunctam eſſe beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

Ariſtot.

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū.

Cicero.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrùm Iuſtitia inter morales virtutes ſit eminentiſsima.

POSTREMO deniq; articulo quæſtionis huius conferenda eſt iuſtitia cum reliquis moralibus virtutibus, quærendūq;, adeò ſitne oīm præſtantiſsima. Et arguitur à parte negatiua. Largiri hominem de ſuo id quod nemini debet præſtantius eſt & rarius quàm id reddere cuius eſt debitor: tū quòd vbi minus eſt obligationis, maior eſt virtutis vis ad conferendum: tum quòd in hoc maximè aſsimilamur Deo, qui nōn ex debito, ſed ex benignitate confert: liberalitas ergò præſtantior eſt quàm iuſtitia, ac potiſsimùm magnificentia: quę vt. 4. Ethicorum ait Philoſoph. omnium virtutum ac pariter iuſtitiæ ornamentum eſt. ¶ Secundò arguitur quòd neq; cardinalium virtutū ſit iuſtitia illuſtriſsima. Prudentia nanq; eſt vna quatuor cardinalium virtutum: & tamē eſt excellentior quàm iuſtitia: quod ex parte obiecti perpenditur, atq; adeò ex parte ſubiecti. Edocet enim ex profeſſo Ariſtot. 10. Ethicorum, cap. 7. intellectum eſſe potentiarum omnium excellentiſsimam, atq; adeò voluntate excelſiorem, eò quòd, verum, dignius eſt obiectū quàm bonum: nempè vniuerſalius, ac ſubinde à materia abſtractius. ¶ Tertiò arguitur. Temperantia quæ vna eſt virtutum cardinalium, multò eſt nobis vtilior quàm iuſtitia: ergò & eminentior. Probatur antecedens. Nam plura nobis commoda affert: videlicet & corporis ſalubritatem, & mentis tranquillitatem, voluntatiſque libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat: quæ tamen tria commoda omnium virtutum fundamenta ſunt: ſcilicet tam intellectualium ad contemplandum, quàm iuſtitiæ ad legibus obſequendum, quàm etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. ¶ Quartò & de Fortitudine arguitur. Proprium nanq; virtutis ingenium, vt. 2. Ethicorum author eſt Philoſo. eſt ad difficile ac bonum conniti: Fortitudo autem circa difficilius verſatur quàm iuſtitia: nempè circa pericula mortis, quæ omnium eſt terribilium maximum: ergò Fortitudo iuſtitiæ præſtat. ¶ In contrarium autem eſt loco citato Cicero, vbi ait, In iuſtitia virtutis ſplendor eſt maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Ariſtot.

Argumen. 3.

Argumen. 4

Cicero.

PRimùm omnium expendendus eſt quæſtionis titulus. Haud enim iuſtitiæ vel ad omnes virtutes ſit comparatio, vel tantùm ad cardinales, ſed ad omnes præciſè morales. Primùm enim omnium virtutis ampliſſimum genus diuiditur in illas quæ ratione obiecti ſupernaturales ſunt, quales habētur Theologicę: atq; alias, quarum obiectum eſt naturale. Et quidem theologicas, puta fidē, ſpem, ac charitatem, eſſe omnium optimas atq; maximas, citra controuerſiam eſt cunctis confeſſum: quippe quæ Deum habent pro

Prima virtutis partitio.

Subdiuiſio. pro obiecto. Sed naturalium virtutum aliæ ſunt intellectuales, aliæ verò morales: quarũ moralium multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quæſtio ergò ad ſui elucidationem quatuor expoſcit concluſiones. *Prima concluſio.* Prima eſt. Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Concluſio eſt S. Tho. 1. 2. *S. Thomas.* q. 66. arti. 3. Et probatur primò ratione ſubie- *Prima ratio* cti. Nam cùm virtutis propriũ ſit rationales actiones dirigere, illa quæ eſt in potẽtia, quæ per ſuam eſſentiã eſt rationalis, præſtantior eſt illa cuius ſubiectum eſt rationale per participationem: intellectus autem eſt eſſentia ipſa rationis: voluntas autem eò eſt rationalis quòd rationem participat ei obediendo, *Ariſtot.* vt. 1. Ethic. planè Ariſt. docet: ergò intellectua *Secunda.* les virtutes præſtãtiores ſunt. Secundò id patet ex obiecto. Etenim ꝙ verum præſtantius ſit bono inde patet quòd verum abſtrahit à rerum exiſtentia: perficitur enim ſatis intellectus per veritatis cognitionẽ, ſiue res ſint, ſiue nulla exiſtat: bonum autem nemo appetit niſi vt habeat quod exiſtentiam ſecum affert: exiſtentia autem conditio eſt materialis: recipitur quippe natura in ſuppoſito dũ eſſe incipit: quo autem quidpiam defæcatius eſt ac purificatius à materia, eo præſtantius eſt. Cum ergò verum, ſit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, fit vt intellectuales ſint dignitate ſublimio- *Elucidatur proxima ratio.* res. ¶ At verò hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus ſingularia etiam & rerum exiſtentias cognoſcere poſsit, neq; negamus quin vice verſa voluntas poſsit quoq; appetere bonum in cõmuni: ſed in hoc poſitum eſt diſcrimẽ, quòd cùm intellectus ſit potentia apprehenſiua & iudicatiua, in hoc perficitur quod eſt verum cognoſcere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit niſi illo fruatur, illudq; poſsideat. Fallax *Argumentũ* ergò argumentum eſt ſi arguas: Melius comparatiuum eſt boni: cùm ergò bonum ſit obiectum voluntatis, fit vt ſuum obiectum *Solutio.* ſit melius quàm verum. Fallax inquam paralogiſmus eſt: quoniam verum ipſum eſt quoddam bonum, idemq; omnium prẹſtantiſsimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui eſt omnium veritatum abyſſus, po- *Ariſtot.* ſita eſt noſtra fœlicitas. ¶ Accedit huc & doctrina Philoſophi. 10. Ethicor. cap. 10. vbi ſex rationibus conſtituit ſupremam fœlicitatem in rerum contemplatione conſiſtere: hallucinando nanque odorabatur legitimam beatitudinem: licèt rem punctim non attingebat. Probat inquam fœlicitatem in intellectualium fruitione conſiſtere: quoniam virtutes intellectuales, primùm in potentia ſunt nobiliori, nobilioriſq; ſunt obiecti. Secundò, quia intellectualis operatio magis eſt continua: nam morales, quæ in rebus corporeis verſantur, perdurare nequeunt. Tertiò, quia contemplatio ſuauiori dulcedine delectat quàm moralium exercitiũ. Item quia contemplatio perpetuò manebit in patria, non autẽ moralis virtus. ¶ Accedit prætereà, quòd ob eaſdem rationes vita contemplatiua actiuæ præcellit, pulchriorq; adeò eſt, veluti Rachel quàm Lia, atq; adeò conſtantior atq; vberior, paucioribuſq; indigens: cuius Maria ſedens ſecus pedes Domini documento fuit, cùm Martha erga plurima diſturbaretur. Concluſionem hanc eò tam multis cõfirmatã ſtuduerim, quòd mirari eos ſatis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferũt, quàm intellectualibus. Quibus anſam opinio illa porrexit, quam Scot. in. 4. *Scoti opinio* diſt. 49. q. 4. aſſeuerare pertendit: nempè voluntatem potentiam eſſe intellectu præſtantiorem. Vnde inferunt non modò morales virtutes eſſe anteferendas: ex quo palàm ſequitur neq; vitam contemplatiuam actiuæ præſtare, neq; fœlicitatem in contemplatione conſiſtere: verùm ſubinferunt & ex moralibus, iuſtitiam altioris eſſe gradus q̃ prudentiam. Cùm tamen corollarium noſtræ cõcluſionis ſit, prudentiam inter morales virtutes *Prudẽtia inter oẽs virtutes morales primas obtinet.* primas obtinere, vt D. Tho. eadẽ quæſtione 66. ar. 1. affirmat. Et profectò præter rationẽ generalem aliarum intellectualium virtutũ, prudentia etiam ſi cõſideretur qua parte moralis eſt, pretioſior eſt alijs. Virtus enim mo- *S. Thomas.* ralis à ratione tanquã à primæua radice probitatem ſuam ducit. Cùm ergò prudentia ra *Ratio ſancti Thomæ.* tionem ipſam perficiat, cæteræ verò appetitum, optima omniũ eſt. Secundò prudentia eſt cæterarum omnium ductrix atq; imperatrix. Nam cæteræ virtutes etſi rectam pariãt intentionem finis: vt fortiter, temperatè ac iuſtè agere: tamen eundem finem ſolo prudentiæ officio, media diſponentis, aſſequuntur: vt. 6. Ethi. cap. 12. autor eſt Ariſt. Excellit ergò alias ratione ſimili, qua dux cæteris militibus imperat. Imò verò adeò illi cæteræ ſunt cõnexæ, vt ſine illa nulla obtinere poſsit virtutis gradum. ¶ Anteà verò quàm hinc pro- *Primum argumentum.* grediamur, operæpretium eſt concluſionem hãc argumentis tentare, minimè inidoneis.

Primùm,propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipſo deprehẽditur,eſt applicare potentiã ad vſum:hoc autẽ nõ cõuenit intellectualibus,ſed moralibus. Nam intellectualis virtus tantùm præſtat facultatẽ agendi,puta cognitionẽ,vt.1.2.q.57.ar.1.ſcienter Doctor ſanctus docuit: virtus autẽ quæ eſt in appetitu, applicat ſcientiã ad vſum, tam ſpeculandi q̃ operãdi:habitus autẽ eſt propter vſum:nam ſine vſu otioſus eſt & ſuperuacaneus:ergò intellectualis virtus eſt propter moralem, atq; adeò moralis,vt quæ rationẽ habet finis,præſtantior eſt.Secundò,virtus moralis eſt,vt ait

Ariſtot.

Ariſt.2.Ethi.quæ bonũ facit habentẽ. Vnde, vt ſuprà diximus, neq; artes,neq; ſciẽtiæ ſimpliciter faciũt hominẽ bonũ,ſed ſola moralis virtꝰ. Quare maiori eſt laude digna:vtpote ꝑ quã apud Deũ meremur, atq; ad beatitudinẽ greſſus facimus.Cũ intellectuales virtutes eſſe poſſint ſine vſu,ꝓbiſq; atq; improbis cõmunes.Eſt ergò virtus moralis intellectuali perfectior.

Ad argumẽtum.

¶ Argumẽta hæc eos qui rem in cortice ſummis labijs attingũt, permultùm mouent:eſt tamẽ peregregia D. Tho. diſtinctio in eadẽ quæſtione citata, per quã facilè diluũtur.

Diſtinctio S.Thomæ.

Ait enim nihil obſtare quo minùs id quod ſimpliciter melius eſt,ſecundũ quid nõ ſit alicui propter neceſsitatẽ meliꝰ.Philoſophari nanq; melius eſt ſimpliciter q̃ ditari: inopi verò melius eſt ditari. Pari ergò ratiõe, licèt virtutes intellectuales meliores ſint ratione obiecti,penes quod ſimpliciter excellẽtia gradus exiſtimatur:virtutes tamen morales plus participant generalis rationis virtutis, quæ eſt in ordine ad actũ & vſum:propterea ꝙ ſunt in appetitu, cuius eſt alias potentias mouere appellereq; ad opus. Vnde.2.2.q.47. ar.4. elicuit prudentiã præſtantiorẽ eſſe hac ratione cæteris virtutibꝰ intellectualibꝰ:nempè quia nõ tantũ verũ cõſiderat,quod eſt intellectus obiectũ: ſed illud ordinat ad bonũ ſub ratione boni, puta ad vſum operũ: quo homo fit bonus.

Alterum argumentum.

¶ At verò arguat quis fortè:Si virtus moralis plus habet de ratione virtutis,fit vt ſit nobilior virtus.

Solutio quorundam.

Hoc enthymemate nõnulli diſcipuli D.Thomæ ſeducti,arbitrantur eius mentẽ fuiſſe, virtutes intellectuales eſſe nobiliora entia, nobilioreſq; habitus:ſed tamẽ morales eſſe nobiliores virtutes.

Refellitur proxima ſolutio.

Hic autẽ ſenſus manifeſtè reluctatur eius menti:quippe qui ait intellectuales eſſe ſimpliciter nobiliores virtutes:nam de virtutum ſubſtãtia & natura loquebatur. Et ratio eſt aperta: quia ſi ſunt nobiliores habitus,cùm ſint habitus virtutis,fit vt ſint quoq; nobiliores virtutes.

Ad argumẽtum.

Reſpondetur ergò conſequentiã hãc nullam eſſe,Ratio generalis virtutis plus cõuenit moralibus:ergò ſunt ſimpliciter nobiliores virtutes:quoniam virtutis nobilitas nõ ex ratione virtutis ſimpliciter perpenditur, ſed ex ratione obiecti. Exemplum tibi eſto.Docet nos Ariſt.1.de Anima,ſcientiã de anima eſſe nobiliorẽ cæteris:quia de nobiliori obiecto:& tamẽ ratio ſcientiæ, quæ eſt euidentia, illuſtrior eſt in mathematicis: quæ ideo nõ ſimpliciter,ſed ſecundùm quid ſunt nobiliores ſcientiæ. Et pari ratione Theologia eſt nobilior ſimpliciter ſcientia q̃ muſica. ¶ Argumenta ergò facta hoc tantũ cõcludũt ꝙ virtutes morales plus habẽt de ratione virtutis:& ideo faciũt habentem ſimpliciter bonum:& ſunt magis vtiles,ac ſubinde cumulatioris laudis.&c̃.

Replica.

¶ Sed cõtrà:Dignitas ſimpliciter virtutis per ordinem ad ſupremã fœlicitatẽ perpendenda eſt: ad eam autem nos propinquiùs morales permouent:ergò ſunt digniores.

Reſponſio.

Conceſſa maiori cum minori,negatur conſequentia: Nam etſi in ordine ad fœlicitatẽ ſint virtutes æſtimandę,tamen digniores ſunt illæ in quibus cõſiſtit fœlicitas, q̃ illę per quas illuc tendimus. Et licèt per virtutes morales illuc ꝓgrediamur, tamẽ contẽplatione Deo perfruimur.Itaq; in hac vita intellectuales ſunt propter morales:nã cognoſcere eſt propter operari: ſed tamẽ ſimpliciter morales ſunt media, quibus ad ſupremã cõtemplationem progredimur. Ob idq; etſi morales ſint magis laudabiles, tamẽ intellectuales ſunt prę illis honorabiles. Laus nãq; debetur vtilibꝰ medijs,honor verò fini.

Corollariũ.

¶ Ex quo fit ꝙ cũ intellectuales moralibus pręferimus,intelligendũ eſt cõparando genus ad genus,ſupremumq; intellectuale, puta viſionẽ Dei ad ſupremũ morale,videlicet ad amorẽ. Sed ſi cõparatio in indiuiduo fiat,pretioſior eſt charitas,imò & iuſtitia, q̃ vna ſciẽtia naturalis.

Secunda cõcluſio.

¶ Secũda cõcluſio.Iuſtitia generalis & legalis earũ oĩm moraliũ eſt præclariſsima quę in appetitu cõſident.Quod appoſuerim vt prudentiæ ſuus ſeruetur honos.

Probatio. *Ariſtot.*

Probatur ex illa ſentẽtia Ariſt.1.Ethi.Bonũ cõmune diuinius eſt particulari:legalis nanq; iuſtitia,vt ſuprà dictũ eſt,omnes virtutes quæ ad particularia bona hominẽ inſtituunt refert in cõmune bonũ: eſt ergò architectonica virtus, perindeq; cęteras oẽs gubernãs atq; architectus miniſtros, duxq; exercitũ ac princeps rẽpublicã.Quapropter de illa loquit Cicero, vbi ait

Cicero.

vbi ait quòd in iuſtitia eſt ſplẽdor maxim⁹. Et Ariſ. vbi inquit quòd eſt ſicuti Heſperus inter cætera aſtra. Quin verò ceu ſol eſt inter humanas virtutes, inſtar charitatis inter vniuerſas: nam vt ſol reliquis lumen infundit, ſic & iuſtitia legalis, per hoc quod ad bonum commune cunctas refert, ad quod oẽs referendę ſunt partes, maximè illas illuſtrat. Qua vtiq; ratione, vt ſuprà diximus, vniuerſæ virtutes nomen ſibi vendicant iuſtitiæ.

¶ Ex quo fit vt extra rerum naturam philoſophentur, qui concluſioni huic maculam impingere moliuntur: in quibus eſt Burida. 5. Ethi. q. 6. Contendit enim præſtantiorem eſſe per ſe virtutem, quæ hominem bene afficit in ordine ad ſeipſum, q̃ illam quæ in ordine ad bonum cõmune eum inſtituit. Natura enim, inquit, & charitas plus inclinat hominem diligere ſeipſum q̃ commune bonũ. Quòd ſi pars, puta manus, appetit conſeruare totum, hoc, inquit, eſt quia inde dependet ſua ipſius conſeruatio. Eſt enim hęc philoſophiæ adulteratio. Imò ſagax natura, cui maior incumbebat totius cura q̃ partiũ, eas propter totius conſeruationem produxit, quib⁹ adeò inſtinctum impreſsit conſeruandi totum potiùs quàm ſeipſas. Vnde experientia docet, brachiũ ictum excipere qui in caput dirigebatur, etiam ſi ipſius abſciſsio ſubſequatᷣ. Quo fit vt Deus ſit à nobis plus q̃ nos ipſi diligendus: quia eſt totum reſpectu noſtri: atque adeò in republica ciuili plus laudis meretur qui bonum commune curat, q̃ proprium: ac perinde illa virtus præſtantior eſt & apud Deum & apud homines.

Opinio Buridani.

Exploditur Buridanus.

¶ Tertia concluſio. Virtus iuſtitiæ etiam particularis omnium eſt moralium pręſtantiſsima, quæ ſunt in appetitu: vt ſemper prudẽtiam habeamus exemptam. Probatur medijs q̃ plurimis. Primò ratione ſubiecti. Inſidet enim rationali appetitui, puta voluntati, quæ ſenſitiuo, cui aliæ inſunt, ſupereminet. ¶ Secundò ex parte obiecti: nam virtus eſt circa arduũ ac difficile: difficilius autem eſt probè eſſe hominem affectum ad alienum bonum conſeruãdum, ad quod natura noſtra non eſt adeò propenſa, quàm ad cuſtodiendum bonum propriũ, ad quod, niſi vbi præpedita eſt, per ſe eſt inclinata. Cùm ergo cæteræ virtutes circa proprium verſentur bonum, iuſtitia verò circa alienum, fit vt ſit robuſtior ac præſtantior. Vnde Ariſt. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs, inquit, vti quidem virtute poſſunt: ſed in his quæ ſunt ad alium nequeunt: quia res eſt magis ardua. Quapropter ſententiam illam Biantis probat: Magiſtratus virum oſtendit: eò ſcilicet ꝙ iam inde homo habet reſpectum ad alios. Experientia enim conſtat cõplures priuatã agentes vitam ſtudioſos eſſe: qui tamen ad epiſcopales functiones, ad alióſve magiſtratus aſſumpti, vbi iuſtitiam adminiſtrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Ariſt. illum eſſe peſsimum qui ad ſeipſum & ad amicos vtitur prauitate: illum verò eſſe optimum, non qui ad ſeipſum tantùm, ſed qui ad aliũ vtitur ipſa virtute: hoc enim, inquit, eſt opus difficile. ¶ Tertiò id oſtẽditur ex effectu iuſtitiæ. Cùm enim homo ſit politicum animal, natum ſcilicet in ſocietate conuiuere, illa in eo fulgentiùs emicat virtus, per quã pax & tranquillitas publica tutiùs protegitur: hoc autem omnium maximè præſtat iuſtitia, atq; adeò conuentorum pactorumq; fides: quæ, vt. 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentum eſt. ¶ Quocircà, vel ob hoc præcipuè iuſtitia Heſpero aſsimilatᷣ, quòd fulgentiſsimam reipublicæ pulchritudinem affert. Enimuerò cùm lubrica hæc temporalia bona perexigua ſint perq; anguſta, poſsideri niſi per partes nequeunt, atq; adeò niſi auiditates humanæ legibus, ceu limitib⁹ circunſcribantur: vt vnuſquiſq; intra ſuum ius coërcitus manus ad alienum non porrigat, ex quo legitimum poſſeſſorem deturbet. Facit ergo iuſtitia ceu quadratos lapides, ſic homines dignitatibus, ordinibus, diuerſiſq; iuribus diſtinctos ſpecioſiſsimam rempublicam extruere. ¶ Atq; hinc quarta elicitur ratio. Illa eſt præclarior virtus, quæ omnib⁹ atque in omni tempore eſt neceſſaria, q̃ aliæ magis particulares: iuſtitia autem, vt. 7. Poli. cap. 15. & 1. Rhet. ait Philoſophus, neceſſaria eſt in bello & in pace: cùm fortitudo in bello tãtùm ſuis fungatur vicibus. ¶ Quintò, illa eſt nobilior ac magis neceſſaria virtus, qua ſeruata omnes poſsiderentur: hæc autẽ potiſsimùm eſt iuſtitia. Nam cum temperãtia & fortitudine neceſſaria nihilo minùs eſt iuſtitia. Si tamen hæc nullibi vulneraretᷣ, omnes aliæ incolumes eſſent. ¶ Sextò & illa eſt pretioſior virtus, & ex re maximè mortalium, cuius maior eſſe debet cura legiſlatoris in republica: hæc autem eſt iuſtitia, vt loco citato. 7. Politi. ait Philoſoph⁹. ¶ Et quò ſummatim cuncta complectamur, inde maximè res confirmatur ꝙ in decalogo, vt ſuprà monſtratũ eſt, nullũ Deus præceptum

Tertia concluſio.

Prima ratio pro cõcluſione.

Secunda.

Ariſto.

Tertia.

Cicero.

Quarta ratio.

Ariſtot.

Quinta.

Sexta.

Cõfirmatio

poſuit præterquàm iuſtitiæ. Et in republica ciuili nullis vitijs tanta ſunt, tamque acerba ſupplicia decreta, quàm criminibus iniuſtitiæ, ſi hæreſin modò nefandumque ſcelus excipias. ¶Vnus autẽ ex his ſcrupulus enaſci poteſt, *Scrupulus.* vtrùm ſcilicet eouſq; cõſtituamus iuſtitiam perfectiorem eſſe cęteris moralibꝰ, vt quicunq; eius actus ſit excellentior quocunq; aliarum. *Quorũdam placitum.* Nam multi ex noſtris citra ſcrupulum ita cenſent. Quod profectò nulla probabilitate defendi poteſt. *Ratio in præteritam opinionem.* Ecquis enim dicat ꝙ vendere piſciculos iuſto pretio, aut miſera holera, eò ꝙ ſit actus iuſtitiæ, maioris ſit laudis & meriti, quàm maximus fortitudinis actus aut temperantiæ: profectò ridiculus meritiſsimò habeatur. Quando ergo comparamus virtutem vnam ad aliam, collatio tãtùm fit, vt nuperrimè dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum vnius, & maximũ alterius. Quod tamẽ nihil vetat, quo minùs propter rei tenuitatẽ, id quod eſt genere ſuperius, in indiuiduo ſit inferius. *Quarta concluſio.* ¶Quarta concluſio. Aliarũ duarũ virtutum moralium fortitudo eſt præſtantior quàm temperantia. *S. Thomas.* Cõcluſio eſt S. Thomæ loco citato. 2.2.q.66.arti.4. *Probatio cõcluſionis.* Quæ primò probatur ratione obiecti & ſubiecti. Nam tẽperantia verſatur circa delectabilia tactus, qui omnium eſt ſenſuũ maximè materialis, vtpote omnium fundamentũ. Præterea ex parte actus. Fortitudo nanq; verſatur circa pericula vitæ in bello, à qua cũcta temporalia bona promânant: temperantia verò circa illa ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quãtum ad eſcas: vel ſpeciei, quãtũ ad venerea. Sed tamẽ quia in illis nõ imminet adeò præſens atq; horrendum periculum mortis, nõ ineſt tantũ difficultatis, neq; virtutis, quæ circa difficile verſatur.

Ad primum argumentũ. PRimum igitur argumentũ trimembri reſponſo diluit S. Thomas. Eſto enim liberalitas hoc iuſtitiam exuperet, quòd liberalis id tribuit quod non debet: tamen iuſtitia propinquiùs accedit ad cõmune bonum: tribuit enim cuique quod ſuum eſt, quo ſeruatur publica pax, ad quam liberalitas nõ eſt tam neceſſaria, ſed reſpicit bonum priuatũ, qđ eſt diffuſiuũ ſui. Secundò: Iuſtitia latiùs extẽditur: nã reſpectu omniũ eſt neceſſaria: quod liberalitati non conuenit. Item quia liberalitatis fundamentũ, iuſtitia eſt. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiẽdo quod non debet, niſi iuſtus priùs ſit ſoluẽdo quod debet. Et idem eſt de magnanimitate. ¶Dubium autem hîc ſupereſt de miſericordia: *Dubiũ de miſericordia.* quæ etſi ſit moralis virtus, præclarior tamen apparet quàm iuſtitia: vt ſanctus ipſe Doctor. 2.2.q.30.ar.3. confitetur: eò ꝙ ſit pro *S. Thomas.* pria Dei virtus. Ad hoc autem reſpondetur *Solutio.* ꝙ ſi miſericordia accipiatur vt eſt triſtitię alienæ miſeriæ moderatrix, inferior eſt quàm iuſtitia: quandoquidem in appetitu eſt concupiſcibili. Si verò accipiatur vt nõ dicit ordinem ad ſenſualem affectum, puta ad commiſerationem: ſed tantũ volũtatem leuandi alios à miſeria, multò eſt pręclarior quàm iuſtitia, eò ꝙ eſt virtus ſuopte ingenio diuina: velle enim ac poſſe miſerijs cũctis & defectibus tã publicis ꝗ priuatis ſuccurrere, ſubiectũ ſupponit, qđ nulli eſſe poſsit calamitati defectuive obnoxium, quod ſoli poteſt inacceſſæ maieſtati Dei congruere. Quã ob rem & eius quoq; effectus eſt omnium præclariſſimus: nempe abſq; vllo debito indigentias ſubleuare ac prorſùm tollere. Nam ſi liberalitatem inferiorẽ iuſtitia fecimus, ratio erat ꝙ in iuſtitia fundatur, neq; ad commune bonum tam propinquè accedit, neq; ad omnes extenditur: miſericordia autem in ſuo culmine, puta vt in Deo exiſtit, iuſtitiam non præſupponit: imò priùs per miſericordiam res produxit, quàm illis aliquid deberet, & ad publicum ſpectat bonum, ad totamque rempublicam prolataẽ. Et ideo cùm virtus ſit diuina, comparatio iuſtitiæ non extenditur ad illam. Quòd ſi obijcias iuſtitiam etiã *Obiectio.* eſſe virtutem diuinam, atq; ideo non excedi à miſericordia: negatur conſequentia: nam *Reſponſio.* iuſtitia ſic eſt diuina, vt ſecundùm propriã rationem, puta debitum ſoluere, poſsit eſſe humana: miſericordia verò quatenùs nullã ſecum patitur miſeriam, ob id quòd omnes tollit, eſt Deo maximè propria, atq; adeò in ipſo illuſtrior ac rutilantior quàm iuſtitia. ¶Secundo autem argumento ſua eſt cõcluſio conceſſa: *Ad ſecundũ.* nempe prudentiam dignitate eſſe ſuperiorem. Comparamus enim tantũ iuſtitiam ad virtutes morales, quę ſunt in appetitu. ¶Ad tertium de temperantia reſpõdetur, *Ad tertium.* ꝙ etſi illa nobis cõmoda afferat, quã ob rem Ariſt. 7. Politi. cap. 15. tali ratione iuſtitiæ *Ariſtot.* illam adæquet: vbi tẽperantia, inquit, ſicuti & iuſtitia tempore belli & pacis eſt neceſſaria: ſimpliciter tamen propter allatas ſuprà rationes iuſtitia eſt anteferẽda. *Quæſtio quarto argumento prætacta.* ¶De fortitudine autem, quæ quarto argumento contendebatur iuſtitiæ præponi, maior

ſupereſt

Ratio prima dubitandi. ſupereſt ambigendi ratio. Habet enim ſtrenua hęc ingenuaq; virtus argumēta multa, ſibi in hac cauſa patrocinantia. Primū, ſi à nomine eius encomiū auſpiceris, fortitudo nomen virtutis videtur per excellentiā obtinere. Sic enim legitur Sapien. 8. Sobrietatē & iuſtitiam docet: prudentiam & virtutem, id eſt fortitudinē. *Secunda.* Et ratio ipſa virtutis, quæ eſt animum ad vſum applicare, eximio fulgore ſplendeſcit in illa: puta quæ hominem præſentiſsimę morti omnium horrendiſsimæ obijcit. *Tertia.* Et tertiò eius excellētiam ſplendor commendat, quo habetur in republica. Magnates enim & ſanguine præclariſsimi inde maximis facultatibus cumulātur atq; honoribus ſuſpiciuntur, quòd fortitudinis virtute rempublicam tuentur. Ob idq; nunquàm proſapiæ conſueuerunt compendioſiori via in republica nobilitari, quàm per bellicam fortitudinem. Id quod vel Gentiū, nempe Lacedæmoniorum, Romanorum, & Græcorū Hiſtoriæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. Hæc enim virtus, vt Hercules, ac Theſeos, & quos poëtæ fabulantur, mittamus: Alexandros, Cæſares, Scipiones, atque alios id genus toto orbe celeberrimos fecit. *Quarta.* ❡ Quin age vt profana miſſa faciam[9], virtutis maieſtatem, vt paulò anteà dicebamus, ex maximo eius actu debemus perpendere: optimus autem fortitudinis actus, quale eſt martyrium, & laude & merito excellentior eſt quàm ſupremus iuſtitiæ. Nam maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, ac potiſsimùm pro Deo in teſtimonium fidei: ergo fortitudo faſtigium inter morales virtutes obtinet. *Quinta ratio.* Ad hæc cùm ſummum hominis bonum naturale, ſit libertas, illa erit virtus omnium maxima, per quam libertas præſertim vendicatur: hæc autem eſt fortitudo. Nā vt. 7. Polit. ait Ariſt. qui pericula belli non ſuperant, ſerui fiunt. Adde illam eſſe pretioſiſſimam quæ eſt rariſsima: hæc autem eſt fortitudo: rariùs enim fortes inuenias, quàm alijs virtutibus præditos. *Poſtrema.* In ſumma, fortitudinis ingenium & vis eſt alios vincere ſibique ſuppeditare, quod Dei virtutem & potentiā proximè præ ſe fert: vnde fortes atq; animi robuſtos cuncti pertimeſcunt, omneſq; venerātur ac reuerentur. *Solutio propoſitæ concluſionis.* ❡ His veruntamen nihil obſtantibus, incunctanter eſt in ſententia perſiſtendum. Satis enim pro ſua laude fuerit fortitudini, iuſtitiam in litem de prælatura vocaſſe. Quando enim rationes alias ſuprà cōmemoratas ſileremus, hæc pro iuſtitiæ victoria abūdat, quòd fortitudo nullatenùs eſt, niſi ad iuſtitiæ præſidium & cuſtodiam neceſſaria. Sciētiſsimè nanq; apud Plutar. Ageſylaus, dum ceu iudex hanc quæſtionem interrogaretur, vtra ſcilicet harū virtutum alteri præſtaret, reſpondit: nihil vtriq; fortitudine indigeremus, ſi omnes iuſti eſſemus. *Plutarchus.* Enimuerò niſi iuſtitia violaretur, neutiquàm bellis daretur occaſio, in quibus fortitudo reipublicæ ſeruit. *Ad primum argumentū.* Reſpondetur ergo ad principale argumentum ꝙ etſi fortitudo ſit circa difficilius, tamen iuſtitia eſt circa id quod eſt melius. Præclarius nanque eſt, vt pax & tranquillitas humani generis per iuſtitiam ſeruetur, quàm vita priuati hominis. Quare iuſtitia, vt diximus, vtroq; tempore & pacis & belli refulget. Neq; ad pacem neceſſaria eſt fortitudo, niſi iuſtitia profligata. *Ad ſecūdū.* Pari modo reſpondetur ad id quod de nomine obiectum eſt. Vēdicauit enim ſibi fortitudo virtutis nomen, non ſimpliciter per excellentiam, ſed quia qualitas illa, ac vis virtutis, quæ animum robuſtum efficit, & conſtantem, præcellit in ipſa. *Ad tertium.* Ad aliud autē de nobilium ſplendore, quibus nomina fortitudo fecit præclara: Reſpondetur, ꝙ ſi fortitudo tales illis honores pepererit, id tamen non fecit niſi tāquàm miles miniſtraq; iuſtitiæ: quia neq; virtutis rationē aſſequi valet, niſi quaten[9] eſt iuſtitiæ cuſtos ac propugnatrix. Enimuerò cū honos ſoli virtuti, vt Ariſt. 1. Ethic. inquit, debeatur, ac potiſsimùm iuſtitiæ, vbi homines aliter q̄ iuſtitiam tuendo animi robur exercent, non ſunt aliter fortes, quàm truces tauri, feroceſq; vrſi, atq; immanes tigres. Conſtituit ergo reſpublica magnates atq; illuſtres, vt ſacroſanctā iuſtitiæ virtutē ſua fortitudine ſtrenuè protegerent: nēpe non vt ſua potētia iniuriam alijs offerrēt, ſed vt vndiq; propulſarēt. *Ad quartū.* ❡ Ad aliud autem quod de martyrum fortitudine maiori cum probabilitate obiectū eſt, reſpondetur ꝙ etſi actus martyrij, qui apud Deum præclariſsimus eſt, à virtute fortitudinis ſit elicitus, non tamen inde totam ſuā laudem naſciſcitur: ſed quia à ſupremo charitatis conatu imperatur, qua nemo maiorem habet q̄ vt animam ſuam ponat pro Deo ſuo. Quare & religionis virtus, quæ præſtantior eſt q̄ iuſtitia, ſuis illic vicib[9] fungitur. Quo fit vt ponere vitā pro alio quolibet amico, nō adæquaret ſupremum actum iuſtitiæ. *Ad quintū.* Ad aliud negatur, fortitudini maximè eſſe proprium liberta-

libertatem aſſerere. Imò hoc præ cunctis virtutibus iuſtitiæ competit, quæ, vt ſuprà diximus, parens eſt pulcherrimæ pacis: ſed iuſtitia perturbata, neceſſaria eſt ad libertatē fortitudo. *Ad ſextum.* Ad aliud etſi concederem, hac ratione raram eſſe fortitudinis virtutē, quòd circa truculentiſsimam mortem, quam homines maximè extimeſcūt, verſatur: tamē profectò ſi ingentiſsimam mortalium auiditatem honoris atq; ſplendoris ſpectes, quem per fas atq; nefas perſequuntur, multò crediderim eſſe rariorem iuſtitiæ virtutem: quæ non modò in minimis aut in mediocribus, ſed in his quę ad ampliſsimas dignitates maximè referūt, cōſtantiſsimè vigeat. *Ad vltimū.* ¶ Ad poſtremum denique negatur per fortitudinē maximè nos Deo aſsimilari: licèt fortes victos ſuos ſuppeditent. Non enim hoc eſt in Deo ſummū: ſed cuncta per iniuſtitiā ſubiugare: ac potiſsimùm per miſericordiam creare ac recreare.

QVAESTIO TERtia de iniuſtitia.

S. Thom. 2.2. q. 59.

ARTICVLVS I.

Vtrùm iniuſtitia ſit ſpeciale vitium.

Ariſtot. CVM contrariorum, vt 1. Topic. autor eſt Ariſt. eadem ſit diſciplina, opus hoc noſtrum quod de iuſtitia & iur. inſcripſimus, non ſolùm circa iuſtitiæ virtutem, ſed plurimùm circa iniuſtitiæ vitia in ſubſequētibus verſabitur. Ob idque poſt explicatam naturam iuſtitiæ, neceſſe eſt de cōtraria iniuſtitia proximū adhibere ſermonem. Quęritur ergo vtrùm iniuſtitia ſit ſpeciale vitiū. *Primum argumentū.* Et arguit̃ more noſtro à parte negatiua. Omne peccatum, vt 1. Ioan. 3. habetur, eſt iniquitas: iniquitas autem idem eſt quod iniuſtitia: vtpote inæqualitas: ergo iniuſtitia nō dicit ſpeciale vitium, ſed generalem omniū conditionem. *Secundum.* ¶ Secundò arguitur: Nullū ſpeciale peccatum vniuerſis opponitur virtutibus: iniuſtitia autem opponitur cunctis virtutibus: nam iniuſtitia quæ in adulterio committitur, opponitur caſtitati: & quæ in homicidio, māſuetudini: & q̄ in contumelia, vrbanitati &c. ergo non eſt ſpeciale vitium. *Tertium.* ¶ Tertiò: Iniuſtitia opponitur iuſtitiæ quæ eſt in voluntate, ſed omne peccatum, Auguſtino autore, eſt voluntariū: ergo omne peccatum eſt iniuſtitia. ¶ In contrarium eſt ꝙ iniuſtitia contrariè opponitur iuſtitiæ: hæc autem eſt ſpecialis virtus: ergo iniuſtitia, ſpeciale vitium.

QVæſtio quàm facilima eſt. Nam per regulam topicā, quot modis dicitur vnum contrariorum, dicitur & reliquum. Quo fit vt ſicut iuſtitia alia eſt generalis virtus ac legalis, alia verò ſpecialis: ſic & iniuſtitia alia ſit generalis, alia verò ſpecialis. Quapropter duabus concluſionibus ad quæſtionem reſpondetur. *Prima cōcluſio.* Prior. Iniuſtitia illegalis quæ iuſtitiæ legali è regione aduerſatur, eſt vitium, ſpeciale quidem per eſſentiam: intentione autē atq; imperio, generale. *Ratio cōcluſionis.* Vtraque pars ſimilima ratione patet qua idem eſt de iuſtitia demonſtratum. Enimuerò ſicut legalis iuſtitia bonum habet commune pro obiecto, ob idq; ſpecialis virtus eſt per eſſentiam: nihilo minus cæteris omnibus imperat, omneſq; ad ſuum refert finem: ſic & de iniuſtitia cenſendum. Eſt enim illegalis iniuſtitia legum inobedientia, boniq; communis deſpectio: & ideo eſt ſpeciale vitium. Sed tamen per reliqua omnia graſſatur. Poteſt enim quis adulterari ex contemptu legis, occidere, furari, &c. *Secunda concluſio.* ¶ Poſterior cōcluſio. Iniuſtitia quæ æqualitatem, quæ ad alterū eſt corrumpit, inq; inæqualitatē peruertit, puta prout homo plus habere vult aut rerum aut honorum, minuſq; malorum: cariùs ſcilicet vendendo, aut viliùs emendo &c. ſpeciale vitium eſt. Idq; inde patet quòd materiam habet ſpecialem & obiectum. *Ariſtot.* Concluſiones ambæ expreſsè apud Ariſt. 6. Ethic. cap. 1. cōſtitutæ ſunt: vbi bifariàm aliquem dicit eſſe iniuſtum: videlicet & qui à legibus exorbitat, & qui plus capit atq; iniquus eſt. ſicuti & iuſtus quoq; dupliciter: & qui legitimè facit, id eſt legibus obtemperat, & ad cōmune contuetur bonum: atque ille qui æquus eſt: id eſt qui vnicuiq; quod ſuum eſt tribuit.

Ad primum argumentū. REſponſio autem primi argumenti rem ampliùs elucidabit. Reſpondetur enim ꝙ ſicut iuſtitia legalis dicitur per comparationem ad bonum cōmune humanum, ſic &

& iuſtitia diuina dicitur per comparationē ad bonum diuinum: cui cùm omne peccatum repugnet, meritò in genere definitur quòd ſit dictum vel factum contra legem Dei. Atque hac ſubinde ratione omne peccatum eſt iniquitas. *Dubitatio.* ¶ Dubitas autem an iniqtatis ratio illegalis formaliter cōueniat vniuerſis peccatis: Apparet nanque ita eſſe: quandoquidem peccatum nullum ſit niſi contra leges fiat. *Solutio.* Reſpōſio nihilo minùs eſt, quòd etſi commune peccatum materialiter ſit illegalis iniquitas: non tamen id vniuerſis eis conuenit formaliter. Exempla enim ſuprà iam ſæpe poſita ſunt. Enimuerò ſi furtum facias, non ceu Dei leges deſpectui habens, ſed vt cupiditati tuę obſequaris: vel homicidium perpetres, non vt bonum perturbes commune, ſed quia potis non es tuæ cedere iracundiæ: materialiter quidem illegalis es, quia diuinæ legis tranſgreſſor: non tamen formaliter, quia id non habes in intētione: ſed es nihilo minùs iniquus atq; iniuſtus cōtra particularē iuſtitiā. Si autem hæc ſcelera in contemptum legis & cōtra cōmune bonum cōmitteres, tunc illegalis eſſes ac peruerſus ciuis. *Ad ſecundū.* ¶ Ad ſecundū reſpōdetur, iniuſtitiam, quia circa omnes actiones, peculiari nihilo minùs ratione verſatur, non quidem directè, ſed tamen indirectè & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quę per diuerſas corruptas affectiones, ius alienū violat. *Ad tertium.* ¶ Ad tertiū deniq; reſpōdetur, ꝙ etſi voluntas, ſicuti & ratio ad materiam omniū virtutū ſe dilatet, nihilo minùs iuſtitia ſuam habet peculiarem rationem: ideoque non omne peccatum eſt iniuſtitia.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm quicūq; iniuſtum facit, continuò cenſeatur iniuſtus.

CVM virtus, autore Ariſtot. ſit quæ bonum facit habentē, ſcrutari decet vtrùm vice verſa quicunq; iniuſtū facit, cōtinuò ſit cēſendus iniuſtus & prauus. *Primum argumentum.* Et arguitur à parte affirmatiua. Habitus à ſuis obiectis nanciſcuntur ſpeciem: propriū autem obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum: propriūq; adeò iniuſtitiæ, iniuſtum: ergo & ex hoc ꝙ quis iuſtum facit, iuſtus eſt habendus: & ex hoc quòd iniuſtum, iniuſtus. *Secundum.* ¶ Secundò arguitur. Omnis virtus eodem ſe habet modo ad propriū actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicūq; autem facit aliquid intemperatum, eſt intēperatus: ergo & quicūq; facit iniuſtum, erit iniuſtus. *Tertium.* ¶ Tertiò: Quicunq; iniuſtum facit, peccat genere ſuo mortaliter. Nam facit cōtra æquitatē, vel occidēdo, vel adulterādo, vel furando, &c. quæ omnia ſunt genere ſuo mortalia: peccatū autem mortale reddit hominē iniuſtum apud Deū, ſicuti gratia reddit eum iuſtū: ergo quicūq; facit iniuſtū, eſt iniuſtus. *Ariſtot.* ¶ In cōtrariū eſt Philoſophi. 5. Ethi. cap. 8. vbi ediſſerit quē admodùm cōtingat, vt quis iniuſtum faciat qui tamen non ſubinde fiat iniuſtus.

QVæſtio hæc in gratiam Ariſt. mota eſt: nēpe vt eius hic locus modò citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri concluſione ſummatur. Cui alterā adhibebimus, vt quartum articulum ſancti Thomæ, huius germanum, ſimul abſoluamus. *Prima concluſio.* Sit ergo prior cōcluſio. Non qcūq; iniuſtū facit dicēdus eſt ſubinde per ſe iniuſtꝰ: puta ſi vel ex ignorantia, vel ex paſsione id faciat: ſed ille tantùm qui ex habitu & ex electione id audet. *Fundamētū.* Quò autem concluſionis ſenſum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationē virtutis exigi vt quis ſciens ex electioneq; faciat propter honeſtum & perpetuò, vt ex. 2. Ethi. ſuprà citatum eſt. Quare ſi quis vel caſu vel quadā repentina affectione vnum de ſe præſtet virtutis actum, non ſubinde ſtudioſus eſt: quia non per ſe, ſed per accidens bonū facit. Id ergo ipſum Ariſ. docendū duxit & in vitijs. Requiritur enim vt quis iniuſtus dicatur, non tantùm ꝙ iniuſtum faciat, ſed quòd id ex animi morbo efficiat: puta ex habitus corruptione. *Ratio cōcluſionis.* Patefacit autem rationem hanc diuus Thomas hoc modo. Sicuti obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum, ita & obiectum iniuſtitiæ, iniuſtum: puta inæquale: radix autem propria, vnde iniuſtum oboritur, eſt habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniuſtus eſt. *Bifariā contingere poteſt quēpiam iniuſtum patrare neque tamen ſit iniuſtus.* Poteſt ergo duobus modis vſu venire vt quis iniuſtum patrando, non ſit iniuſtus. Primò propter defectum relationis actus ad obiectum: ſcilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit ſpontaneus, ac ſubinde humanus. Vnde quomodolibet quis non vltrò faciat, excuſatur nē ſit iniuſtus: & cùm voluntariū igno-

ignorantia, viſque tollat, ſi quis, inquit Ariſto. per ignorantiam iniuſtum faciat, vel vi compulſus, nemini iniurius eſt: vt ſi quis tuã manum moueat qua aliũ pulſes: tunc enim neq; animus neq; verò actio refertur applicaturq; ad iniuſtum: ſed fit iniuſtum per accidens. Quare nullum eſt vituperium: ſicuti neq; quicquam cõparares laudis ſi illo modo iuſtum faceres. Secundo verò modo contingit vt iniuſtum faciens non ſit iniuſtus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe q̃ licèt obiectum ſit voluntarium & intentum, atq; adeò operatio referatur ad obiectum, tamen actio non naſcitur ex habitu. Vt ſi quis alioqui mitis homo & probus ſubitanea iracundiæ procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe quam neceſſe eſt vt deliberatio præcedat: atq; adeò neq; ex habitu. Colligitur ergo ex his noſtra concluſio: nempe, ad hoc quòd quis meritò nominetur iniuſtus, requiri, vt per ſe faciat iniuſtum: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniuſtus. Et cùm habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex eſt relatio & applicatio neceſſaria vt per ſe faciat quiſq; iniuſtum, fiatq; iniuſtus. Videlicet vt operatio per intentionem referatur ab obiectum, hoc eſt q̃ obiectũ ſit volitum: & prætereà vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc eſt non ex paſsione ſed ex habitu procedat. ¶ Hic nihil ambiguitatis ſupereſt ſi modò mens Ariſtotelica pateſcat. Enimuerò q̃ qui aut ignoranter aut vi coactus quidpiam admittit, neque iuſtus ſit, neq; iniuſtus, euidentiã rationis habet: quia actio, quæ ſpõtanea nõ eſt, minimè eſt humana. Attamẽ q̃ qui ſciẽs & prudens ex animi ægritudine, puta ira vel alia paſsione delinquit, non ſit iniuſtus, falſum apparet. Triplex enim peccatorum genus diſtinguitur: ſcilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totũ excuſat: & ex paſſione, quod peius eſt: & ex malitia, puta ſtudio & electione: qd' genere ſuo peſsimũ habet. Ariſt. ergo male nõ admittit hunc tertium gradum. Reſpondetur, aliter Philoſophum cenſeri de homine iuſto atq; iniuſto, quàm apud Deum exiſtimatur. Deus nãq;, non habitus, ſed actus ponderat: & ideo quicunq; delinquit, quantunuis alioqui iuſtiſsimus, fit, habeturq; apud ipſum iniuſtus. Sicuti quicunq; vnico actu bene faciat, etiam ſi nullo ſit virtutis habitu præditus, bene de ipſo meretur. Neq; verò Ariſt. negat quin actus à paſsione profectus ſit vituperandus: ſed hoc tantũ cenſet q̃ nomina hæc, iuſtus & iniuſtus, non cõnotãt niſi habitus. Quocircà ait, id quod extra rationem, id eſt, per ignorantiam fit, infortunium eſſe: quod autem malum ex ſcientia procedit, ſine tamen vitio, hoc eſt ſine habitu, peccatũ inquit eſt: vitium autem non actus ſed habitus nomẽ eſt. Et profectò vulgari ſermone ita loquimur. Etenim ſicut vna hirundo nõ facit ver, ita neq; vno aut altero actu dicitur quis ſtudioſus, aut prauus: ſed quãdo ex habitu operatur, ac perinde ſtudio & electione. Qua ratione & Theologorũ ſcholæ hunc dũ taxãt, cẽſent peccare ex malitia: atq; adeò propriè hunc ſolũ haberi diciq; malũ. ¶ Ex his ergo colligitur poſterior concluſio. Quicunq; ſciens ac prudens iniuſtum facit, hoc eſt nõ per ignorantiam quæ prorſus ſit operis cauſa, quanuis ex paſsione id ſine habitu faciat, mortaliter genere ſuo peccat. Clariſsima eſt concluſio. Eſt enim peccatũ mortale quidquid charitati aduerſatur: peccatum autem iniuſtitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicę neceſſaria eſt, charitati genere ſuo reluctaẽ: eſt ergo ſuopte ingenio mortale. Dixerim, ſi non procedat ex ignorãtia quæ prorſus eſt cauſa operis: hoc eſt quæ omninò tollit culpam. Nam ignorantia iuris non tolleret, Neq; omnis ignorantia facti: licèt digna ſit venia: vt. 5. Ethi. autor eſt Ariſt. Quin verò Paul. Miſericordiam, inquit, cõſecutus ſum, quia ignorans feci. Adiecerim, genere ſuo, tum ad differẽtiã prodigalitatis, & gulæ, atq; aliorum peccaminũ, quæ genere ſuo non ſunt mortalia niſi ex circũſtantijs: tum etiam ad denotandũ, contingere poſſe contra iuſtitiam ob materiæ tenuitatẽ, peccare venialiter. Horum autẽ examinatio ad alium pertinet locum. ¶ Ac per iſta quę dicta ſunt intelligendũ eſt quod illic ait Ariſt. cap. 9. nempe falſam eſſe eorum opinionem qui exiſtimant in poteſtate hominis eſſe, vt ſtatim faciat iniuſtum: videlicet ex electione: & quòd iuſtus nõ minùs quàm iniuſtus poſsit facere iniuſtum: ſcilicet per ſe. Errant, inquit, quoniã qui optimis eſt habitibꝰ imbutus, etiam ſi velit non poteſt facilè iniuſtũ eligere: tametſi poſſet ignoranter aut ſubito motu iniuſtum facere. Vnde illud ortum habuit axiôma, Nemo repentè peſsimus.

Argumẽtũ. *Reſponſio.* *Poſtrema cõcluſio.* *Probatio.* *Ariſtot.* *Interpretatio Ariſtot.*

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, habitus & actus ſpeciẽ ſortiri ex obiectis

obiectis formaliter, vt aiunt, ac per ſe volitis: quando autem materialiter ac per accidẽs, hoc eſt ex accidenti ignorantia aut paſſione id fit, non ſufficit actus hominem philoſophorum idiomate aut iuſtum denominare aut iniuſtum. ℂ Ad ſecundum reſpondetur latam eſſe differentiam inter iuſtũ, quod eſt obiectum iuſtitiæ: & temperatũ aut ſtrenuum, quæ ſunt obiecta aliarum virtutum. Iuſtum enim & iniuſtum, quia per ſe inueniuntur in rebus, licèt per accidens fiat, dicitur iuſtum & iniuſtum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingenioſè conſtituit Ariſtot. poſſe quenquam facere iniuſtum etiam ſi non ſit iniuſtus: obiectum autem temperantiæ, quia non eſt in rebus ſecundùm earum naturam, ſed per ordinem ad agentem, quãdo per accidens fit, nullatenùs dici poteſt tẽperatum: ob idque in illa virtute nulla opùs erat diſtinctione: ſed quicunque facit temperatum, eſt temperatus: quia non erit opus temperatum, niſi per ſe ſit intentum. Quare ſi quis caſu abſtineat, vt nõ eſt temperatus, ita neq; facit opus temperatum: quoniã nõ facit quando, & vbi, & quomodò oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neq; fecit opus intemperatum. In ſumma, diſtinctio hæc ſiue iuſti ſiue iniuſti materialis ac formalis locũ nõ habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis.

Ad ſecundũ.

ℂ Tertium autem argumentum ſatis ſolutum eſt: vbi oſtendimus quòd etſi quocunque actu iniuſtitiæ perdatur Dei gratia, atque adeò apud ipſum fiat homo iniuſtus, hoc eſt peccator: non tamen inde ſequitur, vt inter morales philoſophos, apud quos formales denominationes non ex actu, ſed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniuſtus aut prauus.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm quis poſſit iniuſtum pati volens.

POſtquàm viſum eſt de eo qui iniuſtum facit, ſequitur vt de illo dicamus qui iniuſtum patitur: vtrùm ſcilicet quis poſſit iniuſtum pati volens. Et arguitur à parte affirmatiua. Iniuſtum idem eſt quod inæquale: recedit autem quiſq; ſeipſum ſua ſponte lædendo perinde ab æqualitate ac ſi alium læderet: ergo & volens poteſt iniuſtũ atq; adeò iniuriam pati. ℂ Secundò. Nemo ſupplicio plectitur niſi ob iniuſtitiam. Plectuntur autem ciuiliter illi qui ſibi mortem conſciſcunt. Ait enim Ariſt. 5. Ethi. cap. vlti. quòd ignominia quædam inſtituta erat aduerſus eos, nẽpe ꝙ ſepultura interdicebant: ergo volens quis patitur iniuſtum. ℂ Tertio. Facere patiq; iniuſtũ relatiua ſunt, atq; adeò nemo iniuſtum facit niſi alius iniuſtũ patiatur. Contingit autem vt quis iniuſtum faciat volenti illud pati, vt ſi cariùs iuſto vendat aut pecuniam ſub fœnore mutuet: ergo poteſt quis volens iniuſtum pati. ℂ In contrarium eſt ꝙ iniuſtum pati contrarium ei eſt quod eſt facere iniuſtum: ſed vt præcedẽti arti. definitum eſt, nemo iniuſtũ facit niſi volens: ergo nullus id niſi nolens patitur.

Primum argumentum. *Secundum.* *Ariſtot.* *Tertium.*

ET hic quoq; articulus gratia interpretandi Ariſt. adhibitus eſt, qui. 5. Ethi. cap. 9. & ſequentibus cõſtituit, nemin ẽ iniuſtũ pati ſeu iniuriã dum ſua id ſponte patitur. Doctrina autem eius per duas concluſiones patefit. Prior eſt. Nemo per ſe & formaliter loquendo iniuſtum neq; facere poteſt, niſi volens: neq; pati, niſi nolens. Cõcluſio eſt quæ luculenta fulcit̃ naturali iſta ratione. Quẽadmodùm de ratione intrinſeca actionis eſt vt ab agente procedat, ſic & de intrinſeca ratione paſsionis vt ab alio fiat, paſſo non conferente vim. Ex quo Ariſt. 3. & 8. Phyſic. colligit non poſſe idem eſſe omninò agens & patiens: imò omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium eſt voluntas. Vnde illud propriè dicitur homo facere quod à ſua egreditur voluntate: idq; econtrariò pati quod renuente eius voluntate de ipſo fit. Nam pati eſt vinci ac ſuperari. Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & cauſam, ac ſubinde agere potiùs dicitur quàm pati: fit ergo vt per ſe formaliter loquendo nullus niſi nolẽs quidpiã patiatur. Imò hoc ipſum eſt pati quod violẽtiæ obnoxiũ eſſe. ℂ Poſterior cõcluſio. Nihil vetat quo minuùs quilibet per accidẽs ac materialiter loquendo volens patiatur iniuſtum: ſicuti & nolens per accidens poteſt facere iuſtũ. Probatur concluſio. Vt ſi quis ignorans id fieri de ſe conſentiat quod ſibi malum eſt, vt cùm ebrius Loth à ſuiſq; filiabus deceptus inceſtum perpetrauit: & Iacob ignorans ſtuprum admiſit: aut cum neceſsitate coactus, mutuum ſub fœnore recipit.

Prima concluſio. *Ratio cõcluſionis.* *Ariſto.* *Secunda cõcluſio.* *Probatio cõcluſionis.*

ℂ Circa

¶ Circa has concluſiones primùm omnium adnotauerim, quòd licèt ius & iuſtum idem ſit: tamen vſitato more loquendi, iniuriam pati, non eandem ferre videtur diſtinctionẽ quã iniuſtum pati. Non inquam ita propriè quis dicitur iniuriam pati materialiter ſicut iniuſtum pati. Imò iniuriã pati ſemper pro eo vſurpari videtur quod eſt iniuſtum per ſe pati: puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originẽ duxit illud iuris axiôma, Sciẽti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriam irrogare nemo dicitur niſi qui ſciens ac prudens iniuſtum facit. *Argumentũ.* ¶ Contra hanc autem concluſionem offert ſe illicò argumentum, quòd ſi nullus volens iniuria afficeretur, conſequens inde fieret, vt nemo quanuis metu in aliquod pactum conſentiret, poſſet de iniuria conqueri: quod tamen falſum eſt. Nam matrimoniũ quod per conſenſum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam diſſoluunt. *Solutio.* Quòd ſi quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu conſentit ſub cõditione id nolle, *Replica.* contra eum ſtare videtur Ariſt. qui 3. Ethi. ait, Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult, ſimpliciter velle: vt qui in naufragio merces eijcit, licèt nollet, nihilo minùs ſimpliciter vult. *Reſponſio.* Reſpondetur nihilo minùs conditionem illam, quam Scholaſtici nolleitatem appellãt, ſatis eſſe vt quis cenſeatur iniuriã paſſus: tametſi ſimpliciter velit: dum modò conſenſus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriã pati idẽ eſt quod proprio iure priuari. Quocircà dum quis iure in ſupplicium rapitur, quantumuis ſit nolens, nullam patitur iniuriã. Et ſi tunc optio illi offerretur, vt ſi vellet, exempli gratia, meretricem ducere aut triremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam ſi mallet mortem abſque illa conditione euadere. Ex quo rurſus fit vt qui aſtu & fraude ſeductus iniuſtum patitur, iniuriam quoque per ſe patiatur, ac ſi vi conſentiret: quia non facit vltroneus.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur ꝙ nemo ſua ſponte ſua erogãs bona, quæ non debet, vllam facit iniuſtitiam neq; inæqualitatem: nam cùm ſua ſit voluntate ſuorum dominus, eâdem poteſt & donare ſua, & pati vt expolietur. *Replica.* Sed arguis: Si quis bona ſua decoquat: videlicet ſi alendã habẽs familiã prodigè ſuã ſubſtantiã effundat, illi qui accipiũt iniuriam ei irrogare videntur: & tamen ipſe abſolutiſsima voluntate eam elargitur. *Solutio.* Reſpondetur ꝙ quanuis prodigus ille delinquat, nihilo minus accipiens nullam illi facit iniuriam, ſed fortè familiæ ad quam quodã modo illa bona pertinebant. At verò non his preſsiùs tractãdis locus eſt hic accõmodus. *Ad ſecundũ.* ¶ Secundi autem argumenti vulgata reſponſio eſt, ſingularẽ perſonam bifariàm poſſe conſiderari: vno quidẽ modo ſecundũ ſe abſolutè. Qua vtiq; ratione nullam ſibi poteſt iniuſtitiam facere. Cùm enim ſeipſum quiſpiã, vel infâmat, vel mutilat, vel occidit, facit qdẽ cõtra charitatẽ, qua ſeipſum diligere tenetur: minimè tamen contra iuſtitiam: tum quòd iuſtitia non eſt niſi ad alterum, tum quòd ſciẽs ipſe ac volens patitur. Secundo modo poteſt cõſiderari in quantum eſt reipublicæ mẽbrũ, Deiq; figmentum & imago. Atq; hac ratione qui ſeipſum occidit, iniuriam irrogat, tũ ciuitati, tum pręcipuè Deo. Ac proinde tam ciuili quàm diuina lege ſupplicium pendit. Sententia eſt Ariſt. 5. Ethic. cap. 11. Attamen non inde inferendum eſt, rempublicam dominium habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem nanq; ceu dominus occidere poteſt, quemadmodùm vnuſquilibet ſine cauſa ſuum poteſt armentum aut pecudem mactare: ſed tanquàm iudex propter culpam: de quo latiùs lib. proximo ſub titulo, De dominio. & rurſus lib. 5. ſub titulo De homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optãtem ac deprecantem, interfecerit, cuius exẽplum in armigero habes, qui Saûlis iuſſu ipſum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, ſed Deo qui vitæ dominus eſt: & reipublicæ, quæ cuſtos eſt vitæ. *Quæſtio parua.* Sed nũquid poterat Rex ille alteri iubere, vt ſe occideret? quando quidem ſupremam habet poteſtatem. *Solutio.* Reſpondetur neutiquã principem poteſtatem habere interficiendi innocentem, ac multò minùs præcipiendi homicidium ſui: ſi tamen tantam exercuiſſet tyrannidem, poſſet iudicem ſuper ſe conſtituere, qui ſe iure perimeret. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur ꝙ agere patiq; iniuſtum, ſi materialiter accipiatur, vbiq; ſe vt correlatiua conſequuntur. Nemo enim facere iniuſtum poteſt, niſi alicui qui id patiatur: neq; verò pati, niſi ab aliquo qui id faciat. At verò ſi locutio ſit formalis: quoniam hoc perpendendum eſt ex voluntate agentis & renitentiã patientis, poteſt contingere, vt quiſpiam iniurius alteri ſit, & tamen alter nullam

lam patiatur iniuriam. Vt ſi quis,verbi gratia,aliquid alteri faciat animo lædendi & nocendi quod tamen alteri nihil nocet: vt ſi alteri vendas rem pluris quàm valet animo fallendi: tamen alter ſciens & prudens vult ex ſua liberalitate illud dare. Nam ſi ex egeſtate emere cogitur, aut ad vſuras accipere, licèt ſimpliciter dare velit, tamen quia dare nollet,iniuriam, vt dictum eſt,patitur.

QVAESTIO QVARTA,de iudicio.

S.Tho.2.2.q.60.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm iudicium ſit actus iuſtitiæ.

Qvandoquidem de habitu iuſtitię dictum eſt, deque eius cõtrario iniuſtitiæ:habitus verò ſit propter habitum: ſubſequitur vt de eius potiſsimo actu dicamus, qui eſt iudicare, vtrùm ſit actus iuſtitiæ. Et arguit̃ à parte negatiua. Vnuſquiſq;, inquit 1.Ethic.Ariſto.bene iudicat quæ cognoſcit: ergo iudicium ad vim cognoſcitiuam attinet: Vis autem cognoſcitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium, functio eſt intellectualis prudentiæ potiùs quàm iuſtitiæ, quæ eſt in voluntate. ¶ Secundò Apoſtolus.1.ad Corin.2. Spiritualis, inquit,iudicat omnia:homo autem per charitatem fit ſpiritualis:quæ per Spiritum ſanctum cordibus noſtris infuſa,illa à terrenorum affectu perpurgat: ergo iudicium officium eſt potiùs charitatis quàm iuſtitiæ. ¶ Tertiò: vniuſcuiuſq; virtutis propriũ eſt rectum in ſua propria materia iudiciũ perficere. Nam,vt.3.Ethi.cap.4.ait Philoſophus, ſtudioſus quiſq; eſt regula eorum quæ faciẽda ſunt. Illæ nãq; res,inquit,iuſtæ ac tẽperatæ dicuntur, quę tales ſunt quales vir iuſtus agit ac temperatus. Non ergo iuſtitiæ proprium eſt iudicare. ¶ Quartò,iudicare non niſi ad iudices & principes ſpectare videtur: iuſtitia autem vniuerſalis etiam ſubditis cõmunis eſt:ergo iudicium non eſt propriè iuſtitiæ munus. ¶ In cõtrariũ eſt illud Pſalm. Quouſq; iuſtitia conuertatur in iudicium.

Primũ argumentum. *Ariſto.* *Secundum.* *Tertium.* *Ariſtot.* *Quartum.*

Qvæſtio vnica diſſoluitur concluſione. Iudiciũ actus eſt maximè proprius iuſtitiæ. Cõcluſio ex ipſo nominis ſonitu & cõpoſitione fit manifeſta. Iudiciũ enim idẽ eſt qd' dictio iuris: & iudicare,idẽ quod ius dicere:& iudex,idẽ quod ius dicens. Quo fit vt iudicare propri⁹ ſit actus circa ius. Ius autem,vt ſuprà dictũ eſt,eſt obiectum iuſtitiæ, puta iuſtũ illud quod per iuſtitiam cõſtituit̃ in rebus: ergo iudicare ſecundũ ſuã primæuam ac natiuã ſignificationẽ,idem eſt quod decernere ac definire id quod iuſtum eſt & ius: rectè autem cenſere ac definire rem aliquam procedit ex recto affectu atq; habitu, quo quis ſe habet erga eandẽ rem. Nam vt.3.Ethic.cap.5.ait Philoſoph⁹,qualis vnuſquiſque eſt, talis ſibi videtur finis: vt qui caſtus eſt, bene iudicat de venereorum abſtinentia: & qui ſobrius, de abſtinentia ciborum:ergo eâdem ratione proprius actus iuſtitiæ eſt iudicium rectum, hoc eſt recta determinatio iuſti. Vnde Ariſto.5.Ethic.cap.4.ait, omnes ad iudicem tanquàm ad iuſtũ animatum confugere. Eſt enim iudex quaſi viuens ac loquens iuſtitia.

Concluſio reſponſiua. *Probatio.* *Ariſtot.*

NVlla in concluſione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primùm igitur ſciolos atq; ex Dialecticis emergentes fallere poſſet: vtpote quibus re in cortice aſpecta apparere poſſet iudicium ſecũdùm ſuam genuinam ſignificationem eſſe potiùs actum rationis, quàm iuſtitiæ:eò quòd iudicare idem eſt quod ius dicere:dicere autem eſt loqui:quod non volũtatis, ſed intellectus munus eſt: voces enim ſunt ſigna conceptuum: atq; adeò quales loquutiones voce proferunt̃, tales intellectus priùs format. At verò res penitiùs inſpecta aliter ſe habet. Enimuerò cùm nomen iudicij à iure deſcendat, fit vt primũ fuerit impoſitum, ad ſignificandum rectam definitionem iuſtorum. Sed deinde deriuatum eſt ad ſignificandam in vniuerſum rectam definitionem aliarũ virtutũ circa propria obiecta, tam in ſpeculatiuis,q̃ in practicis. Puta rectã definitionẽ in materia temperantiæ ac fortitudinis &c. Ac perinde in ſciẽtijs id qd' dicit adęquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectũ iudicium duæ ſunt virtutes requiſitæ, ſcilicet & quæ iudicium proferat, & quæ potentiam iudicantis diſponat vt idonea ſit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium

Ad primum argumentũ. *Duæ virtutes requirũtur ad rectũ iudicium.*

eſt rationis,cuius eſt loqui, vt modò oſtẽdebamus: poſterius verò proprium eſt habitus bene afficientis potẽtiam ad obiectum. Qui quidem habitus de rebus ſpeculatiuis eſt ſpeculatiuus exiſtens in intellectu:in practicis autem eſt habitus afficiẽs appetitum. Nempe in materia temperantiæ, habitus temperantiæ:in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectiſsimè iudicabit aggredi quando oportet, eſſe bonum,niſi qui fortis eſt: neque cenſebit meliùs,moderamine ciborum vti quàm illis immergi, niſi qui temperatus ſit. Eâdem ergo ratione iudicium eſt opus iuſtitiæ tanquàm inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentiæ autem, tanquàm proferentis. Hæc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia profert. At verò vt recta ſint, habitus morales affectum pręparant. *Quæſtio.* Quòd ſi rurſus ſciſciteris, vtri ergo harum virtutũ *Solutio.* magis eſt proprium munus iudicare? Reſpondetur quòd propinquiùs conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: ſed tamen potiſsimùm conuenit iuſtitiæ, vnde habet vt ſit rectum. *Philoſoph⁹.* Quocircà Philoſophus.6. Ethic.cap.12. Virtus,inquit,moralis eſt quæ propoſitum ipſum efficit rectum: prudẽtia verò quæ circa media negotiatur. *Ratio quare virtutes cunctæ prudentiæ cõnectũtur.* ¶ Atqui per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ cõnectuntur. Nam cùm prudentiæ ſit,recta in omni materia morali iudicia proferre:quam rectitudinem à morali virtute recipit:non poteſt eſſe prudens niſi qui ſit omnibus virtutibus præditus: neque, vice verſa, vlla moralis virtus ſtatum habebit virtutis ſine prudentia: quippe ſine qua nequit ſuum exequi propoſitum. *Ad ſecundũ.* ¶ Secundũ argumentum,hoc euincit quòd charitati cõpetit rectè iudicare circa diuina,erga quæ afficit appetitum,vt per donum ſapientiæ rectum feratur iudicium: iuſtitia verò afficit erga iuſtum naturale & humanum voluntatem, vt iuſtus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipſis iudicium. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium verò reſpondetur, quòd etſi omnibus ſit virtutibus cõmune affectum parare ad rectum iudiciũ circa ſua propria obiecta: eſt tamẽ differẽtia ꝙ cùm reliquæ virtutes, vt crebrò dictũ eſt,hominẽ ordinent ad ſeipſum:iuſtitia verò ad aliũ: & vnuſquiſq; ſit ſuorũ dominus,nõ autẽ eorũ quæ ſunt ad alterũ:fit vt in cęteris virtutib⁹ nõ ſit requiſitũ iudicium niſi particulare ipſius ſtudioſi: in materia autẽ iuſtitiæ neceſſariũ ſit pręterea ſuperioris, qui inter duos litigatores dijudicet. Quapropter iudicium peculiariùs virtuti iuſtitiæ adſcribitur, q̃ aliarum cuipiam. *Ad quartũ.* ¶ Ac perinde reſpondetur ad quartũ, ꝙ etſi priuatim iudicare etiam conueniat ſubditis iuſtitia pollẽtibus: tamen quia hęc virtus architectonicè in principe præſidet, in ſuiſq; miniſtris,eis propriè cõgruit eiuſdẽ virtutis potiſsim⁹ actus,qui eſt iudicare,iuſq; dicere.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm iudicare ſit licitum.

COnſtituto cuiuſnam ſit virtutis iudicare, ſubſequitur vt perſcrutemur an ſit licitum. *Primum argumentum.* Et arguitur à parte negatiua. Pœna non infligitur niſi pro culpa:decernitur autem iudicantibus ea pœna quòd iudicabuntur, ſecundùm illud Matthæ.7. Nolite iudicare,& non iudicabimini: ergo iudicare illicitum eſt. *Secundum.* ¶ Secundò: Peccatori iudicare non licet, ſecundùm illud ad Roman. 2. Inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Nemo autem eſt à peccato immunis. Nam ſi dixerimus, ait Ioannes, quòd peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus: nemini ergo licitum eſt iudicare. ¶ Contrarium nos autem cohortatur illud Deutero.16. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populũ iuſto iudicio.

CVm articulo proximò definitũ fuerit, iudicium eſſe actum iuſtitiæ, inde fit cõſequens iudicare eſſe licitum. At verò non ideo otioſus eſt præſens articulus: quippe qui non tam adhibetur ad id demonſtrandum,quàm ad enarrandas conſtituendaſq; cõditiones,quæ ad iudiciũ requiſitæ ſunt vt ſit rectũ. Quapropter cõcluſio non tã titulo ad formã reſpõdet, q̃ ad æquitatẽ recti iudicij. *Cõcluſio reſponſiua.* Cõcluſio autẽ eſt. Vt vnũquodlibet iudiciũ rectũ ſit,tria exiguntur: nempe vt procedat & ex iudicis autoritate,& ex iuſtitiæ affectione,& ex prudẽtię rectitudine:quorum quolibet deficiente iudiciũ erit vitioſum, ac ſubinde illicitũ. *Probatio cõcluſionis.* Probatur cõcluſio. Iudiciũ, vt dictum eſt, eatenùs eſt rectum ac perinde licitum, quatenùs actus eſt iuſtitiæ: ad hoc autem vt ſit actus iuſtitiæ, tria hæc comme-

morata

morata requiruntur: ergo eadem omninò ſunt ad rectum iudicium neceſſaria. Probatur poſterior præmiſſa. Propria enim iuſtitiæ vis eſt coactiua: cogere autem nemo poteſt alterum niſi illi ſit ſubditus. Quod naturalium exemplo conſtat. Agens nanq; paſſum non vincit niſi ſit ſibi intra ſuæ actiuitatis periodum ſubiectũ: requiritur ergo principis iudicisq́ue autoritas. Vnde Paulus ad Roman. 14. Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? domino ſuo ſtat aut cadit. Atque adeò cùm ſit vniuerſalis omniũ Dominus, nemo inter mortales legitimus eſt iudex, niſi qui ab ipſo iudicandi autoritatem receperit. Quocircà ad Roman. 13. Non eſt, inquit, poteſtas niſi à Deo: &, qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit. Et infrà quēcunq; iudicem ait eſſe Dei miniſtrum, vindicem in iram ei qui malè agit. Quomodò autem hæc poteſtas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, Libro proximo ſub titulo De dominio elucidabitur. Secũdum, vt proximè dicebamus, quod ad rectitudinē iudicij requiritur eſt vt proficiſcatur ab affectione & inclinatione iuſtitiæ: quod nulla alia indiget probatione, quàm quòd iudicium eſt proprius huius virtutis actus, tanquàm animum ad iuſtum afficientis. Quocircà ſi quis iudicũ iuri alterius partis quidpiam adimat, quod alteri tribuat, ſubſtantiam iuſtitiæ ſubuertit. Tertiũ autem quod iudicij rectitudo poſtulat, eſt officium prudentiæ: cuius munus eſt, iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iuſtũq́ue inter litigantes conſtituit, non tamen quando, vbi, & quomodò ſecundùm leges oportet, hac parte demolitur iuſtitiæ virtutē. Vnde iudicium, cui autoritas deeſt præſidentis, dicitur vſurpatũ: cui autem iuſtitiæ ſubſtantia, nuncupatur iniquum: ſed quod fit abſque prudentia, ſi abſit iuris ordo cenſetur ſuſpectũ: ſi verò ex leuitate & abſque legitimis probationibus proferatur, eſt temerarium.

Paulus.

Documentũ

¶ Circa harum autem conditiones ſingulas hoc primùm animaduertito ꝙ ſingularum defectus genere ſuo facit mortale peccatum: Iudex inquam qui vel nullam habens autoritatem vel alienam vſurpans, eum iudicat qui ſibi non ſubditur, lethaliter peccat: vt ſi iudex ſæcularis in clericorum cauſas ſe inferat: etiam ſi à iure excommunicatus non eſſet, ipſo facto mortali culpa commacularetur, perinde ac ſi priuata eſſet perſona: Imò & eò grauiùs, quòd obtentu publicæ autoritatis id facit: Et ſi clericum bonis ſuis priuaret, verè eſſet latro: et ſi occideret, verè homicida. ¶ Secunda etiam conditio eſt oculatè perpendenda. Aſſertum enim illud quòd iudicium debet ex affectione & inclinatione iuſtitiæ procedere, amphibolum eſt, trinumq́ue poteſt exhibere ſenſum. Primus eſt vt non fiat contra iuſtitiam. Atque hic eſt legitimus: vt ſcilicet vnicuique ſyncerè tribuatur quod ſuũ eſt. Cuius idcircò defectus reddit iudicium iniquum. Secundus eſt vt iudicium procedat ex affectu iuſtitiæ. Atqui huius defectus nunquàm eſt peccatum mortale. Enimuerò ſi iudex iuſtam ferat ſententiam, licèt hoc non faciat ex habitu vel amore iuſtitiæ, quia improbus homo eſt, non peccat mortaliter, ſed eſſet veniale delictum. Nam iudex cùm ſit iuſtitiæ cuſtos, eius affectu debet ſemper iudicare. Tertius denique ſenſus eſt vt iudicium non feratur ex alio prauo affectu: ſcilicet odio, amore, vel cupiditate. Atque huius defectus, peccatum erit ſecundùm affectum ex quo procedit. Exempli gratia. Si iudex eum qui verè latro eſt, ac legitimè talis comprobatus patibulo affigit ex odio, non quidem peccat contra iuſtitiam, ſed tamen contra charitatem: & ſi cupiditate pecuniæ id faciat, non quidem iniquus, ſed auarus erit: & ſi cupidine inanis gloriæ, tunc erit vanus, & venialiter peccabit. Quocircà licèt ex odio occidat, non cenſebitur homicida: ſicuti ſi eſſet priuata perſona: quandoquidem ius habet occidendi. ¶ Defectus etiam tertiæ conditionis erit peccatum mortale. Vt ſi regulas & circunſtantias iuris prætermittat: & dum perſona priuata leuiter ac temerè de occultis iudicat. Poteſt autem fieri veniale ex leuitate materiæ: vt ſi iudex leues aliquos terminos iuris miſſos faciat: aut ſi quis quempiam de re leui leuiter iudicet: vt in articulo proximo dicturi ſumus.

Aliud aduertendum.

AD primum igitur argumentum variè à ſanctis patribus reſpondetur. Auguſtinus enim in ſermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium: quod eſt de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis: de qua temeritate articulo proximo ineundus eſt ſermo. Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudiciũ: quæ cùm captum exuperent noſtrum, non ſunt à nobis humanis regulis iudicanda, ſed ſimplici-

Ad primum argumentũ.

Auguſtinus.

Hilarius.

Chryſoſt. ter credenda. Sed Chryſoſtomus ait prohiberi iudiciū ex animi amaritudine, de quo modò dicebamus. Et quanuis iſtæ omnes expoſitiones oſculandæ ſint, illa tamen Auguſtini genuina eſſe cenſetur textui. ¶ Ad ſecundum argumentum diuus Thomas diſtinguens reſpondet, videlicet iudicem qui eſt in graui peccato publico non poſſe iudicare alios qui ſimilium aut minorū rei ſunt: præcipuè quando illa peccata ſunt publica. Et allegat pro ſe Chryſoſtomum id exhortantem ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta ſint, poterit quidem ſimiles peccatores condemnare ſi id cum humilitate faciat. Quod ſententia Auguſtini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodem vitio eſſe, congemiſcamus & ad pariter conandum nos inuitemus. ¶ In hac autem reſpōſione primùm adnotandum eſt fuiſſe Vuicleff eiuſque aſſeclas qui aſſeuerauerūt per quodcūque mortale peccatū vnà cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnē iudicandi poteſtatem: quæ Dei largitate recipiuntur: de qua hæreſi libro ſequenti ſub titulo de Dominio, nonnullam ſumus facturi mentionem. Sed hac tamen prætermiſſa hæreſi, fuerunt, ſuntque catholici, qui aiunt ei iudici qui delictis ſordeſcit, crimen eſſe ſententiam in alium ferre peccatorem: non ſolùm ſi in peccato ſit publico propter ſcādalum, verùm etiam ſi ſit in occulto: quia officium iuſtitiæ ex affectu eiuſdem virtutis non præſtat. Qui enim in vno eſt ſcelere, omnibus orbus eſt virtutibus, atque adeò iuſtitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus, Inexcuſabilis es ô homo (ſcilicet peccator) oīs qui iudicas: &c. Et ſecundò ad idē arguitur: Cùm iudex ſit Dei miniſter, debet ei dum alium iudicat, aſsimilari: ſecundùm illud Leuitic. 19. Sancti eritis, quoniam ego ſanct⁹ ſum. Imò & ratione naturali id ipſum conſtabilitur. Docet enim Philoſophus. 2. de Anima, viſum qui de coloribus iudicat ab omni eſſe colore alienum: aliâs colorem quo inficeretur in nullo poſſet obiecto percipere. In ſumma, quicunque ſacerdos in peccato exiſtens, quantunuis occulto, ſi munus ſacerdotale in adminiſtrandis ſacramentis exerceat, mortaliter peccat: vt cum alijs Theologis diuus etiam Thomas conſentit. 3. part. q. 64. articu. 6. ergo eodem modo qui in peccato poteſtatem iuriſdictionis exercet. Nam ſicut poteſtas ordinis, ita & iuriſdictionis, vt ait Paulus ad Roman. 13. à Domino Deo eſt. Accedit & cap. quæſitum. de temporibus ordinandorum. vbi id admoneri videmur. Fuit ergo adeò celebris hæc opinio vt etiam ſanctus Thomas ei aliquando ſubſcripſerit: nempe in. 4. diſtinct. 19. q. 2. articu. 2. vbi indiſcriminatim ſiue peccatum iudicis publicum ſit, ſiue occultum, aſſerit peccatum eſſe mortale alium peccatorem ſolenniter condemnare. Quapropter & Caietanus quolib. 2. q. 14. de hac re diſputauit. Veruntamen his nihil obſtantibus meritò diuus Thomas ſententiam in Summa emendauit: hîc ſcilicet & loco citato. 3. part. q. 64. vt occultum peccatorem qui iudex eſt, non cenſeat mortaliter delinquere iudicando. ¶ Colligimus ergo ſententiā hiſce propoſitionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus eſt ſcelere, quātūcunq; grauiſſimo, niſi excommunicatus ſit vel ſuſpēſus, ſubditos cōdemnare, ſiue de eodē crimine ſiue de alio diſsimili, licet. Ratio eſt, quòd nihilo minùs eiuſmodi iudex habet iudicandi titulū. Eſt enim hæreſis id negare. Itē poteſt habere prudentiam & animū ſeruandi vnicuiq; ius ſuū: nihil ergo illi deeſt quo minùs poteſtate iudicādi vtatur. Secùs ſi eſſet hęreticus qui ratione excōmunicationis iudex ſedere non poteſt. Neq; eſt ſimile de ſacerdote qui in peccato ſacramēta adminiſtrat: nā ad hoc mun⁹ requiritur poteſtas ordinis, in cuius collatione confertur gratia per quam dignus efficiat atq; idoneus adminiſtrādi ſacramēta, quib⁹ gratia confertur. Et ideo ſanctitate, vt aiūt, quam alijs præſtat, vigere debet. Et hoc pręciſè decretū eſt in cap. quæſitum. Aliter autē cenſendū de poteſtate iuriſdictionis. ¶ Reliqua verò argumenta id tantùm euincunt ꝙ ſit quædam decentia vt qui alios iudicat talem ſe gerat quales ſubditos vult eſſe quos condemnat: & ideo forſan erit veniale peccatum cùm peccator peccatorem condemnat. Nam, vt ſuprà diximus, facere iuſtum non ex habitu iuſtitiæ non eſt peccatum, ſi fiat ex affectione eiuſdem virtutis, perque eius actum: & peccator quanuis careat iuſtitia infuſa, poteſt tamen habere acquiſitam. Sed erit veniale peccatum, eò quod cùm quis alium iudicat, profitetur ſe mūdum eſſe à crimine: & ideo ſi non eſt talis, eſt quodammodò hypocrita: quē taxat illic Chriſt⁹: Quid vides feſtucā in oculo fratris tui, & trabē in oculo tuo nō vides?

Marginalia (left column): *Ad ſecundū.* — *S. Thomas.* — *Vuicleff.* — *Opinio quorundam.* — *Ratio prima a proximæ opinionis.* — *Secunda.* — *Tertia.* — *Philoſoph⁹.* — *Quarta.*

Marginalia (right column): *Paulus.* — *Poſtrema ratio.* — *S. Thomas.* — *Caietanus.* — *Prima propoſitio de mēte. S. Th.* — *Ratio præfatæ aſſertionis.* — *Solutio quarti argumēti.*

des? Hypocrita, eijce priùs trabem de oculo tuo &c. Sed quia iniuriam non facit, nō peccat mortaliter. Illud autem Apoſtoli ad Roma. 2. In quo alterum iudicas, teipſum condemnas: non ſic intelligitur (vt ait ſanctus Thomas) ac ſi ſimile peccatum committat: ſed quòd alium condemnando oſtendit ſe dignum eſſe qui ſimili ſententia condemnaretur, iuxta verbum Domini, Lucę. 19. Ex ore tuo te iudico ſerue nequam. ❡ Poſtrema propoſitio ſancti Thomæ eſt, quòd public⁹ peccator alios condemnans mortaliter propter ſcandalum peccat: nam tunc iuſtitia in vilipendium venit apud populum: nēpe qui videt non habere eandem vim in iudice quā exercet ipſe in ſubditos. At verò licèt genere ſuo peccatum ſit mortale, poteſt nihilo minùs fieri veniale ex leuitatate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. ſi ſit in grauiorib⁹ criminibus: & præcipuè ſi ſit in ſimilib⁹: vt ſi eſſet ipſe publicus latro, & nihilo minùs latrūculos perſequeretur: Aut ſi publica admitteret adulteria, & adulteros nihilo minùs iudicio premeret. Nam ſi eſſet, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaq; vlciſceretur, non eſſet mortale ſcandalum: imò quando crimen non eſſet infame, nullum eſſet ſcandalum: vt ſi præ auaritia non eſſet eleemoſynarius quando deberet.

Ad alterum argumētum eiuſdem opinionis.

Poſtrema propoſitio.

Ratio.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm iudicium temerarium, puta ex ſuſpicione procedens, ſit licitum.

IN ſuperioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodùm ſit licitum, diſputatum eſt. In hoc autem ſequitur vt de iniquo iudicio, quod non ſolùm publico iudici, verùm & priuatis vniuerſis contingere vbiq; aſſolet, dicēdum ſequitur, vtrùm ſcilicet dū temerè ex ſuſpicione procedit ſit illicitum. Stant enim à parte negatiua argumenta. Primum. Suſpicio videtur eſſe opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philoſophus. 6. Ethic. ſuſpicionem ſe habere & ad verum & ad falſum: de ſingularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit niſi incerta. Cùm ergo humanum iudicium de humanis actibus ſingularibus & contingentibus concipiatur, ſi nullum licitum eſt iudicium ex ſuſpicione, nullatenùs iudicare licet. ❡ Secundò. Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria: nam cùm iudicium rectum ſit actus iuſtitię, ſit vt corruptum, ſit actus iniuſtitiæ: per ſuſpicionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non eſt illicita. ❡ Tertiò. Si iudicium ex ſuſpicione eſſet illicitum, atque adeò, vt modò dicebamus, actus iniuſtitiæ: cùm iniuſtitia genere ſuo ſit peccatum mortale, fieret vt omne temerarium iudicium eſſet genere ſuo lethale crimen. Conſequens tamen eſt falſum: nam vt gloſſa Auguſtini habet ſuper illud. 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: ſuſpiciones vitare non poſſumus: ergo iudicium ex ſuſpicione non eſt illicitum. ❡ Contrarium autem vnanimiter Doctores cōfitentur cum Chryſoſtomo ſuper illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Chriſtianos beneuolentia alios corripere, ſed nè per iactantiam iuſtitiæ ſuæ Chriſtiani Chriſtianos deſpiciant, ſolis plerunque ſuſpicionibus odientes cæteros & condemnantes.

Primū argumentum.

Ariſto.

Secundum.

Tertium.

Gloſſa.

Chryſoſt.

QVæſtio hæc præcipua eſt & ad humanos vſus intellectu neceſſaria: quam ideo vt perſpicuè definiamus, animaduertendum eſt, temerarium iudicium multis nominibus eſſe exiſtimandum. Primùm de ſua ipſius ſubſtantia: ſcilicet vtrùm de alterius malo addubites: an verò ſuſpiceris per incertam opinionem, vel fortè certam ſententiam feras. Secundò de cauſis quibus ad ſic iudicandum affectus es. Tertiò ex coniecturis quæ in talem te ſuſpicionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo vt lucidè euoluamus, rem ab ipſa iudicij ſubſtantia exordiamur. Igitur etſi D. Tho. tres dūtaxat dignoſcat: tamen, quò perſpicacior ſit oratio, quatuor gradus operæpretiū eſt diſcernere temerarij iudicij: ſi tamē dubietatem illi annumeres. Primus eſt dubietas, dū ſcilicet animus pendulus eſt, neutri parti contradictionis aſſenſum perhibens. Vt ſi anceps hæreas, an proximus tuus aliquo ſordeſcat crimine: nullum tamen proferens aſſenſum aut affirmatiuum aut negatiuum. Quare gradus hic non eô attingit vt ſit iudicium temerarium, quoniam nullum ſecum affert iudicium. Secundus gradus eſt ſuſpicio, quæ eſt aſſenſus vnius partis

Fundamētū diluēdæ quæſtioni apprimè vtile.

Quatuor gradus temerarii iudicii

partis contradictionis cum formidine alterius: quam Dialectici cum Philoſopho.6. Ethicor.appellant opinionem. Attamen in præſentiarum tria connotat ſuſpicionis nomen. Primum, vt dictum eſt, aſſenſum cum formidine, id eſt quòd ita aſſentias vni parti vt non ſis omninò firmus, ſed vacilles circa alteram. Secundò qualitatem obiecti. Nam etſi opinio indifferens ſit ad bonum & malum, tamen ſuſpicio Latinè in malum ſonat. Dicitur enim quis in ſuſpicionem venire, aut ſuſpicione laborare: quando ſiniſtra de illo concipitur habetúrve opinio. Etenim ſi ſit de re bona, potiùs dicitur bona exiſtimatio. Tertiò connotat eandem naſci ex leuibus cauſis: puta cùm de ſecretis cordium aut de occultis tenues coniecturas habemus, quæ ſuſpicionem generare per ſe non poſſunt niſi ob noſtram leuitatem, aut infectum animum: quæ ideo ſuſpicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob idque idem eſt quod ſine legitima cauſa inconſultò conceptum iudicium. At verò diuus Thomas hos duos gradus abſque diſcrimine ſub primo complexus eſt. Diſcernit nanque, vti dicere cœpimus, tres ſolos ſuſpicionis gradus. Quorum primus, inquit, eſt dum homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait eſſe veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & ſuſpicari profectò non parùm interſtat interualli: nam dubitare eſt pendulum abſque vllo aſſenſu habere animum: ſuſpicari autem, ſi Philoſophum.6.Ethic.auſcultes, eſt vni aſſentiri cōtradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus nanque certum aſtrorum numerum: de quo minimè ſuſpicamur. Igitur ſanctus Thomas eò non tam anxiè verborum rigorem obſeruauit, quòd cùm neutrū ſit peccatum mortale, idem eſt vtriuſq; morale iudicium. Atq; adeò ſiue nullus habeatur aſſenſus, ſiue formidoloſus ſit, vtrunque & dubitationis & ſuſpicionis appellatione denotauit. Terti⁹ ergo gradus, qui apud ſanctum Tho. ſecundus habetur, eſt cùm quiſpiam pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indicijs. Atque hunc gradum, quãuis generali nomine appellet diuus Thomas ſuſpicionem, plus tamē eſt quàm ſuſpicio. Quartus deniq; gradus, qui illi eſt terti⁹, peculiariter ad publicum ſpectat iudicē: nēpe dū ex tali ſuſpicione abſq; legitimis teſtimonijs ſententiā cōdemnationis in quēpiā profert. ¶ His ergo præmiſsis, trib⁹ cōcluſionibus, vt literā D. Tho. non egrediamur, ad quæſtionē reſpōdet. Prima. Suſpicio primi ac ſecūdi generis, vt nomine ſuſpicionis dubietatē, breuitatis gratia cū S. Tho. cōplectamur, eſt genere ſuo peccatū: non tamē peius q̃ veniale, niſi ex ſuis cauſis vel aliunde vſq; ad mortale procedat. Etenim ꝙ ſit peccatū, inde patet ꝙ vnuſquiſq; iure hoc gaudet naturali, vt bonā apud quoſq; habere debeat ſuî exiſtimationē, quouſq; legitima teſtimonia ſua prodant delicta. Quare eiuſmodi ſuſpicio, quippe quæ tale ius quadātenùs, hoc eſt ſub dubio, violat, nōnihil habet iniuriæ: etiā dū citra aſſenſum dubitas: vt inferi⁹ fiet euidentius. Adde ꝙ eſt etiam & quodā modo nocua: tum ꝙ cauſa eſt vt minoris æſtimes proximum quàm decet: & quem deſpectui habes, periculū eſt nè & odio proſequaris: tum etiam quòd periculoſa eſt vt eundē infames. Alias autē cauſas inferiùs ſubijciemus. Quòd autem genere ſuo nō ſit mortale, ex his liquet, primū quòd genere ſuo non expellit charitatem: mox ꝙ ad humanā tentationem pertinet, ſine qua vita noſtra non ducitur: vt gloſ. citata habet ſuper illud.1. ad Corin.4. Nolite ante tēpus iudicare. Vnde Auguſt. infert eiuſmodi ſuſpiciones vix nos poſſe vitare. Quapropter leuioris eſt culpæ ſine aſſenſione hæſitare, q̃ per illam ſuſpicari. ¶ Quòd autē ex cauſis fieri poſsit mortalis, probatur. Triplici enim de cauſa eiuſmodi ſuſpiciones quas legitimæ cōiecturę non generāt, oriūtur in homine. Primùm ex ſua ipſius prauitate. Qualis enim quiſque eſt, tale fert de alijs iudicium: nimirum de ſua conſcientia alios æſtimans: ſecundùm illud Eccleſiaſt.10. In via ſtultus ambulans, cùm ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Secunda radix eiuſmodi ſuſpicionis eſſe poteſt odium, quo quis alterum habet. Eſt enim ingens vis qua voluntas in intellectum viget ad ipſum labefactādum. Quemcunq; enim in quem vel odio, vel ira, vel inuidia affectus ſis, continuò ſpernis: contemptus autem paratiſsima eſt cauſa vt ſiniſtrum quodlibet de illo facilè credas. Tertia deniq; cauſa ſic ſuſpicandi eſt lōga experientia. Qua vtiq; ratione Philoſophus.2. Rhetoric. ait ſenes impendiò eſſe quàm ſuſpicioſiſſimos: eò ꝙ multoties ſint hominum defectus experti. Et quãuis tertia hæc cauſa non tantùm habeat culpæ, pro eo ꝙ experientia

Quid ſuſpicionis nomē deſignet.

D. Thomas.

Prima concluſio.

Prima probatio.

Secunda.

Triplex radix vnde vniuerſæ ſuſpiciones oriuntur.

Philoſophus

tia

tia certitudinem auget, quæ eſt contra ſuſpicionis naturam: nihilo minùs leui ſaltem culpa non caret. Attamen aliæ priores ambæ manifeſtariam continẽt peruerſitatem. Atque adeò ſecunda potiſsimùm ſæpenumerò facit vt ſuſpicio ſit peccatum mortale, quale eſt odium, vel inuidia, vel ira quæ illi fomentum miniſtrauit. An verò etiam ex obiecti grauitate peruenire etiam poſsit ad mortalem culpam, ſtatim diſputabitur.

Secunda cõcluſio. *Ratio concluſionis.* ¶ Secunda cõcluſio. Suſpicio tertij gradus, quã diuus Thomas ſecundo loco cõſtituit, genere ſuo eſt peccatum mortale ſi ſit de re graui. Probatur. Quoniam eiuſmodi certus aſſenſus, ſi temerarius eſt, hoc eſt ex leuibus indicijs emanans, non infimam affert iniuriam: pro quanto qui certò de aliquo malè iudicat non poteſt non ipſum contemnere ac ſubinde odiſſe. *Cõfirmatio.* Et confirmatur mortale eſſe crimen eò ꝙ ſuſpicio prioris generis tentatio ſit quam ægrè recutere valemus: firmitatem tamen aſſenſus facilè vitare poſſumus quando coniecturæ non nimiũ vrgent. Vnde Auguſtin⁹ in commemorata gloſſa: Etſi ſuſpiciones, inquit, vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamẽ, id eſt definitiuas, firmasq; ſententias cõtinere debemus. Ob idq; tale iudiciũ ſuopte ingenio aduerſat̃ charitati, in quo cõſiſtit ratio mortalis criminis: & nõnihil prętereà præ ſe fert latẽtis iniuſtitiæ.

Tertia concluſio. ¶ Tertia cõcluſio. Suſpicio tertij gradus apertiſsmũ eſt peccatum mortale iniuſtitiæ, tantoq; grauius quanto iudici, qui cuſtos eſt iuſtitię, ſceleſtius eſt quẽpiã niſi legitimis teſtimonijs cõdẽnare.

Dubitatio. ¶ Circa has autem cõcluſiones etſi veridicas, nihilo minùs primũ omniũ ambigitur, vtrùm teſtimonio euãgelico ſatis apertè corroborẽtur. *Ratio dubitandi.* Afferunt enim in hanc ſententiam pleriq; Doctorũ illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamẽ locus nõ ita multùm perſpicuus eſt ad cõdemnandũ internum iudiciũ temerariũ, de quo in præſentiarũ ſermonem habemus. Illic nanq; Dominus eos tantũ ſubnotare videtur, qui cũ maioribus illaqueati ſint criminib⁹, ſuos proximos minorum redarguunt. Subſequitur enim protinus, Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui. Infãmat ergo illic hypocriſin eorum qui cæteros reprehendentes profitentur ſe virtutibus pollere, quas non habent. Vnde *Hieronym⁹* Hieronymus: De his, inquit, loquitur qui cùm ipſi mortali crimini ſint obnoxij, minora peccata fratribus non cõcedunt: culicem quidem liquantes, camelum verò deglutientes. Profectò ſi Doctorum ſententias perluſtres, hunc ſenſum omnes agnoſcunt: tamen concluſiones noſtræ aduerſus iudicia temeraria, non ſolùm ſenſum illum, ſed & hunc faciunt quòd iudicare de occultis in vniuerſum peccatum eſt, etiã illis qui non ſunt hypocritæ: ſed alioq probi. *Chryſoſto.* Imò verò Chryſoſtom. Opere imperfect. (ſi illius fuit Diui) ait eo loco euangelij, iudicare, pro eo accipi quod eſt, iniurias vindicare. Quod quidem nõ abs re aſſeruit, ſi verba attentè auſcultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini: quib⁹ non iudicanti præmium proponitur quòd non iudicabitur. Enimuerò ſi iudicare illic, vt nos volum⁹, vſurparetur pro eo quod eſt non ſuſpicari, non cohæreret tunc prẽmiũ: ſcilicet ꝙ nec de nobis habebitur ſuſpicio. Egregius nanq; quidpiam videtur ibi Chriſtus polliceri: nempe ꝙ ſi noſtras iniurias remiſerimus, condonabuntur etiam nobis & noſtræ. Vnde apud Lucã ſimul componuntur, Nolite iudicare, & nõ iudicabimini: Nolite condemnare, & non condẽnabimini: Dimittite, & dimittemini.

Solutio. ¶ His tñ nihil obſtantibus, concluſio non ſolũ veriſsima eſt, etiam extra hypocriſin, verùm eodem loco aſſeritur: qui etſi alias permittat expoſitiones, tamen *Auguſtinus* Auguſt. lib. 2. de Sermone Domini in monte expoſitore, & hunc quoq; gratanter admittit. Ait enim id ipſum illic præcipi vt facta quæ dubiũ eſt quo animo fiãt, in meliorẽ partẽ interpretemur. Quin verò & hoc ipſum verba ipſa, Nolite iudicare, & nõ iudicabimini: oſtẽdũt. Iudicare enim cõdemnationẽ includit. Exhortatur ergo nos Chriſtus vt neminẽ cõdemnemus, nè in iudicio finali noſipſi cõdẽnemur. Imò ſi ab hoc iudicio abſtinuerimus, miſericordiam promereamur. *Paulus.* Adiungitur & illud ad Rom. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non ſolùm hypocritæ qui in maioribus ſunt criminibus, verùm & vniuerſi aliâs probi iudicare prohibentur: id enim ſonat, nõ mãducãs nõ iudicet. Et vt cõnexionẽ denotaret horũ quæ ſunt iudicare, & cõtẽnere: Prius dixit, Is qui manducat, non mãducantẽ non ſpernat: deniq; ſubiunxit, Et qui nõ mãdacat, mãducantẽ nõ iudicet. Quãuis non ſine cauſa in priori loco dixit, ſpernere: & in poſteriori, iudicare: vt illic adnotauimus.

mus. Accedit deniq; & in eodem ſenſu illud 1.ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus qui illuminabit abſcondita tenebrarum: vbi cauſam, nè iudices, non illam deſignat quòd & tuipſe delictor ſis: ſed quòd incerta ſunt & obſcura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo concluſio non ſolùm rationibus quas de rerum natura deprompſimus, verùm & ſacrorum oraculis. ¶ Superſunt autem circa ſingulas concluſiones dubiola minoris momenti. Et primùm circa ſecundam, qua aſſertum eſt iudicium temerarium genere ſuo eſſe peccatum mortale, animaduertendum eſt tria eſſe ad id requiſita. Primum vt ſit certum: ſecundum, vt ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, vt ſit de re graui. Certum autem iudicium vnam tantùm conditionem in ſpeculatiuis dicit: vtputa quòd nihil prorſus habeat formidinis aut ambiguitatis admixtum, quod ad ſciētiam ſpectat & ad fidem tam humanā quàm diuinam: in moralibus autem, parùm pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in ſententia vt ferè nihil dubites, quaſi certum iudicare cenſeris: ob idque mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non ſit repentinum, quod certè in moribus etiam eſt perpendendum. Enimuerò ſi cùm vides iuuenem cum puella abſque arbitris colloquentem, ſubitò ad iudicandum raperis, nō eſt cur culpam mortalem timeas: ſed quando ſedato animo & facta reflexione eandem deliberando ſententiam confirmas. De cauſarum autem leuitate quæ culpam facit mortalem, nulla poteſt ſtabiliri certa regula. Et quidem ſanctus Thomas in ſolutione ad primum, nullas alias cauſas videtur approbare excuſantes iudicium à culpa, niſi quando quis per idoneos teſtes probatur malus: tunc enim ait licitè iudicare quempiam poſſe, alterum eſſe malum. At verò id intelligendum eſt reſpectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare: ſed humanam certitudinē, quæ habetur per idoneos teſtes: citra quam tamen neutiquàm debet præcipitare ſententiam. Nihilo minùs citra talia teſtimonia poteſt quiſque tam iudex quàm priuatus excuſari à culpa, etiam dum mente apud ſe certum fert iudicium. Laudi nanq; Salomoni tribuitur. 3. Reg. 3. quòd ex verbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium diſcindi, altera verò renuebat, iudicium elicuit, vtra illarum puerum peperiſſet. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, ſed veræ matri ſuum natum tradidit. Nulla ergo regula dari poteſt certior quàm quòd illæ coniecturæ & indicia à culpa excuſant, quæ virum prudentem & probum ad ſic iudicandum perducerent. Video hominem noctu ſcala feneſtras conſcendere, profectò abſque culpa poſſum de illo certò malum iudicare. Vides etiam iuuenem & puellam ſecreto obſcuroque loco petulanter ſe amplexantes: nulla eſt culpa ſiniſtrum de illis ferre iudicium. Nam vti. 2. de anima author eſt Ariſtoteles. Cogitare poſſumus cùm volumus: opinari verò non: hoc eſt, abſtinere à iudicando non eſt ſemper in noſtra poteſtate. Tametſi iudex ex tali iudicio, quanuis vt priuatus homo poſsit illud abſque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere: ſicuti nec Salomon proceſsit. Poterit tamen princeps atque prælatus abſtinere nè talem ſuſpectum ad magiſtratum & ad Eccleſiæ adminiſtrationem aſſumat. Quo fit vt quanto coniecturę ſunt leuiores, tanto cæteris paribus peiùs ingraueſcit peccatum: & quanto ſunt ipſæ grauiores, tanto magis attenuatur. Atque inde fit rurſus conſequens quandoque nō poſſe certò definiri vtrùm iudicium, mortale ſit an veniale. ¶ Pari modo cenſendum eſt de grauitate illius mali quod alteri iudicando iniuris. Etenim Summiſtæ illud ſolùm iudicium eſſe cenſent de graui malo, quando quis iudicat quempiam eſſe in peccato mortali. At verò quanuis regula plurimùm vera ſit, non tamen eſt omnimodè certa: ſed potiùs aſpiciendum eſt ad infamiam. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocircà vbi peccatum non eſſet tam infame, iudicare quempiam eſſe in illo, non eſſet mortale: vt ſi facilè certóq; iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cū mulierculis gerere: aut militē duello aliū interfeciſſe. Quoniam ipſos hæc cōmiſiſſe nullatenùs pudet. Et econuerſò quāuis malum illud nō eſſet peccatū, ſed naturale: nihilo minùs iudiciū illi⁹ poſſet eſſe delictū. Vt ſi de viro qui egregio loco & exiſtimatione habet, leui de cauſa certò iudicares eſſe infami ſanguine natū. Nā & in hoc grauiter illi iniuri⁹ es. Quare neq; de hoc poteſt certa cōſtitui regula, ſed ſpeculādū eſt an tale ſit malū, qd' alter ęgri⁹ ferret de ſe audire q̄ ſi eſſet peccatū mortale. ¶ Ex his ergo gradū retrò faciamus

Tria requiruntur vt iudicium temerariū ſit peccatū mortale

D. Thomas.

Ariſtote.

Summiſtarū regula non eſt vniuerſalis.

Altera dubitatio.

mus ad primã cõcluſionẽ: inueſtigantes vtrũ vſq; adeò ſit verum, ſuſpicionem citra certitudinẽ non eſſe genere ſuo mortale crimen, vt nunquã illuc vſq; poſsit creſcere. *D. Thomas.* D. enim Thom. ſic ſentire videtur, & *Caietanus.* Caiet. ſic ſentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem eſſe niſi veniale. Porrò autem contrarium videtur perſuadere ratio: nam etſi id pro regula meritò ſit habendum, eſt nihilo minùs excipiendum quando grauiſsimum malum de *Solutio.* honeſtiſsima perſona ſuſpicaris. Regulæ enĩ morales non ſunt tenore metaphyſico expendendæ: ſed ex iniuriæ quantitate. Et re vera ſi prudentium iudicium conſulas, plus iniuriæ irrogas Petro ſi cum formidine opineris inceſtuoſum eſſe cum matre, aut cum filia, aut cum ſorore, quàm ſi certò crederes eſſe fornicarium: multoq; viliùs eum ſperneres, qui apud te in ſuſpicionem veniret hæreticæ prauitatis, aut proditionis reipublicæ, aut alius immanis ſceleris, quàm eum quem certò crederes minoribus criminibus irretiri. *Poſtrema dubitatio.* ❡ Deniq; poſtrema dubitatio eſt de illo qui citra aſſenſum de bonitate alterius dubitat, quem in prima concluſione complexi ſumus ſub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius ſententiæ ratio: quandoquidẽ ille nullũ fert mali iudiciũ. Imò verò virtuti potiùs dandum eſt quòd quis animũ ſuſpenſum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximũ notant. *Reſponſio.* Reſpondetur nihilo minùs quòd etſi non ſit tanta culpa quàm ſuſpicari, imò ſæpenumerò, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignum ſit iudicium ſuſpendere: tamen tam leues eſſe poſſunt vt illa etiam animi ſuſpenſio ſit culpa. Nam, vt ſuprà diximus, ius habet quiſq; non ſolùm vt non habeatur de illo ſiniſtra ſuſpicio, verùm vt quiſq; de illo exiſtimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, quòd certè ſi Petro qui de Ioanne bonam habet exiſtimationem, eandem illi adimeres, malefaceres: malum ergò eſt & te ex leuiſsima cauſa merè neganter habere circa proximũ. Quin verò poſſet nonnunquàm eſſe peccatũ mortale. Ecquis enim ambigat quin ſi videntes honeſtatem vitamq; integerrimã Ioan. Bap. ſacratiſsimæ Virginis, vt de Deo eius filio ſileamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non eſt in dubium reuocandum.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum iam reſponſum eſt, quòd licèt humanum iudicium nõ poſsit de ſingularibus omninò eſſe certũ: poteſt tamẽ quiſq; humano more, ſcilicet dum idonea ſunt teſtimonia, citra iniuriã male de altero iudicare. *Ad ſecundũ.* ❡ Ad ſecundum reſpondet D. Thom. nihil aliud quàm quòd iudicium temerarium, licèt non prodeat in publicum, nihilo minùs in mente eſt pernicioſum: quia eſt cauſa contemptus. *Quæſtiũcula circa materiã ſecũdi argumenti.* At verò quò res apertiùs pateat, cauſas perſcrutemur malignitatis eiuſmodi interni iudicij, vtrũ quando eſt certum genere ſuo, ſit per ſe peccatum mortale. *Suadetur pars negatiua.* Apparet enim pars negatiua inde vera quòd cùm proximus per illud nihil detrimẽti patiatur, neq; in ſua perſona neq; in rebus ſuis, nõ eſt cur tãta nota cõdemnetur. *Solutio quorundam.* Reperias reſpõdentes ſatis eſſe vt ſit mortale peccatũ quod eſt à Deo prohibitũ: qui pro ſua libertate potuit quæcunq; voluerit prohibere. *Reprobatio.* Iſti autem non perpendunt hoc non eſſe malum quia prohibitum, imò eò prohibitum quia malũ. Eſt enim ex his quæ ſunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter ſacramenta quæ ad religionẽ pertinent Chriſtus nobis duntaxat præcepit. Neq; ſatis eſt ſi reſpondeas, iudicium eſſe illud malum, quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimuerò cùm ſit ſpeculatiuum, non habet ordinem proximum ad opus: *Solutio vera.* & ideò reſpondetur ꝙ quanuis nunquàm exiret foras, in ſuis latebris per ſe malum eſt mortale. Primùm, vt diximus, quia cauſa contemptus & odij. Secundò id patet, quia per ipſum infamas proximum tuum apud teipſum: quandoquidẽ malam de ipſo concipis exiſtimationem. Ex quo ſubſequitur argumentum ad id tertiũ. Si enim ſuſpicio quam de Petro habeo ſiniſtram, peccatum mihi nunquàm eſſet mortale, ſequeretur quòd neq; illam in aliorum mentes diſpergere, dum modò nullum aliud conſequeretur damnum: nam ſi mihi mentalis ſuſpicio non eſt peccatum, neq; illis eſſet ſua, atq; adeò nec mihi eſſet peccatum illam ſeminare. Quod tamen falſum eſt. Præterea eſt argumentum quòd iudicare de occultis eſt id vſurpare quod eſt Dei propriũ: ſecundùm illud Pauli, Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? *Alterum dubium.* ❡ At verò dubium reſtat ſi tale iudicium, peccatum eſt genere ſuo mortale, vtrùm ſit contra iuſtitiam, an verò ſolùm contra charitatem. *S. Thomas.* Quod quidem D. Tho. tractat in ſolutione tertij argumenti: quo quærebat an genere ſuo ſit mortale: & reſpõdet ſubobſcurè. Ait enim quòd cùm iniuſti-

tia ſit circa exteriores operationes, tunc iudicium ſuſpicioſum directè ad iniuſtitiam pertinet quãdo ad actum exteriorem procedit: & tunc eſt, inquit, peccatũ mortale. Subdit verò, Iudicium autẽ interius pertinet ad iniuſtitiam ſecundùm quod comparatur ad exterius iudicium: vt actus interior ad exteriorem: puta ſicut concupiſcentia ad fornicationem: & ira ad homicidium. Manet ergò obſcura ac ſubinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora eſſe peccatum mortale. Nihilo minùs proculdubiò tenendum eſt eiuſmodi iudicium eſſe genere ſuo mortale peccatum, idq; contra iuſtitiam. Diſtinguit autem D. Tho. duo illa membra ꝙ iudicium imperatiuum actus exterioris, ſcilicet infamandi aut condemnandi, eſt directè contra iuſtitiam, vt in tertia concluſione expreſſum eſt. Sicut volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autem ſpeculatiuũ quo non imperatur exterius opus non pertinet directè ad iniuſtitiam exteriorem. Et in his ſtat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilo minùs eſt peccatum mortale, vt in ſecunda concluſione dictum eſt. Sicuti ira & concupiſcentia vxoris alienæ cum conſenſu in delectatione, licèt nõ procedatur ad opus, eſt mortale. Enimuerò nõ ſolùm efficax volitio occidendi, mortalis eſt, verùm & internum deſiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licèt tu nolis damna illa dare.

Explicatur S. Thomas.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

NON ſatis eſt noſſe, iudicium temerarium iniquum eſſe, ſed explorare oportet vtrùm dubia debeamus ſemper in meliorem partẽ interpretari. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium cùm ſit rationis opus, cuius perfectio in veritate conſiſtit, de illis potiùs ferri oportet, quæ plurimùm accidunt, vt rariùs fallamur: ſed pluries accidit homines improbè agere, quàm probè: nam cùm ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua proni ſint, vt Geneſ. 8. legitur, fit vt, quemadmodùm habetur Eccleſ. 1. ſtultorum infinitus ſit numerus: conſultius ergò eſt dubia in malum quàm in bonum interpretari. ℂ Secundò: Ille piè & iuſtè viuit, authore Auguſtino, qui rerum integer eſt æſtimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem ſaniorem decernit, in alteram inclinat partem: ergò minimè id licet. ℂ Tertiò: Homo eo modo debet diligere proximũ, quo ſeipſum: ſed circa ſeipſum ſalubrius eſt dubia in deteriorem partem iudicare, ſecundũ illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea: ergò & pariter nos debemus erga proximum gerere. ℂ In contrarium autem eſt illud ad Romañ. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: cuius gloſſa eſt, dubia in meliorẽ partem eſſe interpretanda.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Paulus.

ARticulus hic adeò eſt ſuperiori annexus, vt per illũ ſit plurimùm intellectus. Reſpondetur ergò vnica concluſione quę ex ſuperioribus colligitur. Vbicunq; manifeſta indicia non apparent, quæ malum proximi indicent, debemus cuiuſque bonam habere exiſtimationem, atq; adeò in meliorem partem id quod dubium eſt interpretari. Concluſio inquam ex ſuperioribus colligitur. Vnuſquiſq; ius habet vt bona de ſe vbiq; habeatur exiſtimatio, quouſq; ſua delicta eum legitimè prodant: ergò qui citra idonea teſtimonia ſiniſtrã alterius concipit opinionem, iniurius illi eſt, atq; adeò in meliorẽ partẽ tenemur ambigua ſigna decernere. ℂ Concluſio nulla præter ſuperiorem indiget diſputatione, niſi hoc forſan ſciſciteris, vtrùm dubia teneamur in meliorem partem poſitiuè interpretari, id eſt aſſentiri meliori parti: an ſatis eſt negatiuè, id eſt nõ male iudicare. Enimuerò cùm aliqua experior ambigua indicia alieni vitij, difficile profectò eſt contrarium habere aſſenſum. Si autẽ dicas ſatis eſſe animum ſuſpendere, in contrarium emergit ſtatim argumentum, quòd intellectum continere difficile quoq; eſt. ℂ Caietañ. hic arbitratur ſatis eſſe negatiuè nos habere. Nihilo minùs id nemini ſuadere auderem. Imò vix poteſt regula conſtitui certa, ſed confugiendum eſt ad prudentiam. Diſtinguendum inquam in primis an illum cuius dubia ſigna apparent, anteà noueris, an verò ſit tibi ignotus. Si enim in bona eſt apud te exiſtimatione, peccatũ eſſet propter ſigna dubia illã mutare, maius ſcilicet minúſve ſecundùm ſignorum conditionem. Si autem eum nõ noſcis, tunc arguit hic Caietañ. ꝙ non eſt prudentia in tali caſu aſſenſum melioris partis concipere; eò quòd illa neutra ſigna natura ſua talẽ aſſenſum nõ generant: & ideo nulla, inquit, eſt

Concluſio reſponſiua.

Probatio cõcluſionis.

Dubitatio.

Caietanus.

Solutio propoſitæ dubitationis.

eſt obligatio bene aſſentire. Quare conſultò, ait, negatiuè dixit Chriſtus, Nolite iudicare: & nõ dixit, bene ſemper iudicate. ¶ Attamen cõtrarium citiùs crediderim, reſponderimq́; illi quòd et ſi tales coniecturæ bonum aſſenſum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non ſolùm nè male de homine vllo opinemur propter dubia ſigna, verùm vt de omnibus, non obſtantibus amphibolis indicijs, opinemur benè. Igitur concluſio intelligenda eſt poſitiuè, niſi caſu quo indicia vſq; adeò vrgerent in ſiniſtrã partem, vt ſatis eſſet vtriuſq; aſſenſum cauere: Tunc enim conſilium eſt mentem ab eiuſmodi cogitationibus dimouere. Quando verò indicia iam nõ ſunt dubia, ſed eouſq; efficacia vt virum prudentem & probum mouerent, nulla eſt obligatio in meliorem partem illa interpretari. Chriſtus ergo non ideo dixit negatiuè, quia ſatis ſit aſſenſum ſuſpendere, ſed quia bonã exiſtimationem quam iure naturæ tenemur de vnoquolibet habere, non debet in nobis leuibus cauſis extingui.

Reprobatio Caietani.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondet S. Thom. quòd etſi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentiùs fallatur, tamen melius eſt frequentiùs falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quàm rariùs falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc naſcitur iniuria: ex illo autẽ, nulla. ¶ Sed cõtra, Falſitas eſt malũ intellectus: vt puta qui ad omnium veritates iudicandas natus eſt: nemo autem tenetur malũ ſibi proprium, ſeu procurare, ſeu incurrere ad euitandum malum proximi: ergo conſultius eſt in ſiniſtram partem iudicium deflectere. Caietañ. putat ſe per hoc ſatis reſpondere, quòd S. Tho. non abſolutè ait eum qui in partem ſaniorem iudicando propendet, in pluribus caſibus falli: ſed quòd pluries fallitur quàm ſi in ſiniſtram partem vergeret: cum quo ſtat quòd non frequenter fallatur bene iudicando. ¶ Hanc ego tamen ſolutionem non intelligo. Nam ad vim argumenti ſatis eſt id quod ipſe cum D. Tho. concedit: nẽpè quòd pluries fallimur bene iudicando quàm falleremur iudicando male: & ideo reſponſio eſt ꝙ bonum virtutum moraliũ nõ eſt penſandum ſecundùm bonũ intellectus ſimpliciter, ſed in ordine ad agendum, cuius proximum principium eſt appetitus: homo enim, vt ſuprà diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales abſolutè cõſideratas, ſed propter morales quæ circa actiones verſantur. Quo fit vt nonnunq̃ iudicium falſum ſpeculatiuũ generet verum dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falſo, Hæc eſt Rachel, intulit illud verũ, Hęc eſt à me cognoſcenda: quod quidẽ ob ignorantiã inuincibilem verũ fuit. Quocircà dum iudico Petrum eſſe bonũ, licèt ſpeculatiuè fallar, tamen quia iudicium eſt conforme appetitui recto, fit vt moraliter atq; adeò ſimpliciter bonum ſit. Obidq́; cùm homo ſecundùm moralem regulam iudiciũ intellectus informat, nõ eligit ſimpliciter malum, ſed ſecundùm quid: ſimpliciter autem bonum. Hanc enim ob cauſam ſuprà diximus iudicium eſſe actum potiùs iuſtitiæ, bene afficientis animũ ad proximum, quàm rationis illud proferentis. Quocircà nõ ſatis digna reſponſio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quòd quia ex duobus malis minus eſt eligendum: etſi falſa opinio malum proprium ſit, nihilo minùs quia minus eſt, ea eſt eligenda. Non inquam verum eſt eſſe ſimpliciter minus malũ. Nam bonum intellectus, puta intellectualis virtus, vt ſuprà demõſtrauimus, ſimpliciter eſt melior bono voluntatis: ſed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falſitatis formare ad cauendam iniuriam, non ſolùm minus eſt malum: imò ſimpliciter non eſt malum, ſed ſecundùm quid: ſcilicet malum ſpeculatiuum. Eò potiſsimùm quòd error circa ſingularia contingentia nõ eſt ſimpliciter malũ intellectus: ſicuti neq; ad eius perfectionem ſimpliciter attinet cognoſcere eorum veritates, ſed vniuerſalium, quibus non poteſt ſubeſſe falſum: vt ſtatim ait S. Thom. in ſolutione ſecundi. Adde quòd neque eligitur tale malum. Nam quando iudicia ſunt clara, non eſt prudentia bonum formare iudicium: ſed quando ſunt dubia, id tantùm eſt verum, quòd intellectus exponitur falſitatis periculo. ¶ Ad ſecundum reſpondetur diuerſam eſſe rationem iudicandi de rebus ab illa quæ eſt iudicandi de perſonis. Cùm enim de rebus ſpeculatiuè iudicamus, nihil nocumenti imminet proximo: obidque ſimpliciter eſt tunc veritas indaganda, quæ bonum eſt intellectus. Ac perinde in rebus dubijs ſuſpendendum eſt iudicium, nè pręcipitio falſitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Auguſt. Quando autem iudicium eſt de perſonis, tunc quia bonũ malumq́; attenditur ſecundùm illũ de quo iudicatur: nempè de eius honore aut

Replica.

Solutio Caietani.

Refellitur Caietanus.

Solutio authoris.

Noua ratio in Caietañ.

Ad ſecundũ argumentũ.

Auguſtinus.

aut contemptu, ad cauendam citiùs iniuriã debemus eſſe attenti: Præſertim quòd error circa ſingularia, vt iam modò dicebamus, nõ è regione opponitur bono ſimpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, qua diſcernas iudicium rei merè ſpeculatiuum, nõ eſſe morale peccatum, niſi dum illud ad perſonam applicas: licèt enim dum videas cadauer occiſi hominis, iudices mortale fuiſſe peccatum illum occidere: & quanquàm dum audis talem propoſitionem, quæ hæretica eſt, fuiſſe aſſertam, iudices peccatum fuiſſe illam ex animo aſſeruiſſe, nullum tamen peccatũ admittis: ſed quãdo ſine cauſa legitima iudicas hunc fuiſſe aut homicidam aut hæreticũ.

Ad tertium argumentũ. ¶ Tertium argumentum peregregiam regulam qua ſibi reſpondeatur expoſtulat. Interpretari nanq; quidpiam in deteriorem partem, ſuſpicando ſcilicet ex leuibus cauſis, bifariàm vſu venit: ſcilicet, vel definitiuè vel ſuppoſitiuè. Prior modus eſt quem dicimus eſſe illicitum. Poſterior verò ſcilicet nõ definiendo ſententiam, ſed ex ſuppoſitione, ſi fortè ità eſt: non ad lædendum, ſed ad obuiandũ periculo vel proprio vel proximi: non iniuſtitiæ, ſed prudentiæ opus eſt. Vides hominem quem ſuus habitus ſubindicat eſſe furẽ, etſi non debeas definitiua ſententia id credere, neq; verò ſuſpicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domũ credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida eſſe in cõſpectu Dei, quæ quidem opinio periculoſa ſemper eſt, debes illa timere nè aliqua macula ſint infecta. Aliena verò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo.

Corollariũ. ¶ Ex his ſequitur quòd etſi dum male de aliquo ſuſpicaris qui in promptu eſt vt ad aliquam dignitatem eligatur, poſſes tu illi refragari tuam ſubticendo ſuſpicionem: tamen illam in aures aliorũ diſſeminare vt hominẽ infamia reſpergas, minimè fas eſt, niſi ſuſpicio legitimis de cauſis eſſet tibi certa, & videres in perniciem reipublicæ talem electionem vergere: tunc enim, niſi ſecretum eſſet ſacramentalis confeſsionis, liceret illam impedire. Et vice verſa, tam leuis eſſe poteſt tua ſuſpicio vt neque teipſum debeat cohibere quo minùs eum eligas ſi aliâs idoneus eſt.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm ſemper ſit ſecundùm leges ſcriptas iudicandum.

QVVM iudicium, vt dictum eſt, actus ſit iuſtitiæ: regulæ autem iuſtitiæ ſint leges: meritò quæritur vtrùm ſemper ſit ſecundùm leges ſcriptas iudicandum. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium iniuſtum vbiq; cauendum eſt & vitandum, quandoq; autem ſcriptæ legis iniquitatem continent: ſecundùm illud Iſa. 10. Væ qui cõdunt leges iniquas, & ſcribentes, iniuſtitias inſcripſerunt: ergo non ſemper eſt ſecundũ ſcriptas leges iudicandum. *Primum argumentum.* ¶ Secundò: Iudicium oportet eſſe de ſingulis euentibus: lex autem ſcripta, vt Philoſophus. 5. Ethi. cap. 10. author eſt, non poteſt ſingulos comprehendere: ergo quandoq; neceſſe eſt contra legis verba agere. *Argumen. 2. Ariſtot.* ¶ Tertiò: Lex ad hoc ſcribitur, vt legiſlatoris mens fiat ſubditis manifeſta: quandoq; autẽ vſu venit vt ſi legiſlator præſens adeſſet, aliter iudicaret: ergo tunc licet cõtra ſcripturam mentem legiſlatoris ſequi. *Argumen. 3.*

¶ In contrarium eſt ſententia Auguſtini in lib. de ver. relig. vbi ait, In iſtis temporalibus legibus, quanquàm de his homines iudicent cùm eas inſtituerint: cùm tamen fuerint inſtitutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare. *Auguſtinus*

QVæſtionem hanc plenariè lib. 1. diſcuſsimus. q. 6. ar. 8. Sed quoniam præſenti loco congruenter iterũ eam mouet S. Tho. opùs eſt ad idem reſpondere: quoniam non deerit quod præter illic definita adnotari etiam hic poſsit. Reſpõdetur ergo per diſtinctionem duabus concluſionibus. *Diſtinctio.* Supponendum nanq; in primis, iudicium nihil aliud eſſe quàm quãdam iuſti definitionem & cõſtitutionem. Eſt autem iuſtum duplex, vt in ſuperioribus ſæpè dictum eſt: & Ariſtot. 5. Ethicor. cap. 7. docet: ſcilicet aliud naturale, nempe quod ex natura rerum abſolutè conſideratarum pullulat. *Ariſtot.* Aliud verò poſitiuum quod Philoſophus appellat legitimum: nempè quod humano condicto & arbitramento poſitum eſt. Sit ergò prior concluſio. *Prima concluſio.* Quando lex ſcripta ius naturale continet, nequâquam licet neq; principi neq; ſubditis cõtra illam agere, ſed ſemper eſt ſecundùm eam iudicandum. Et ratio eſt in promptu. *Ratio cõcluſionis.* Quoniã

eiuſmodi

eiuſmodi leges non ſunt illius iuſti conſtitutiuæ, ſed tantùm declaratiuæ. Quare earum iuſtum, non ex legibus, ſed ex rebus ipſis totum ſuũ habet robur. Vt patet in præceptis Decalogi, & in his quę neceſſaria conſequentia illic implicantur: ideoq; adeò ſancta ſunt & firma, vt neq; Deus, quatenus legiſlator, ſuper illis valeat diſpenſare: vt lib.1.q.3.diſputabamus. Atqui hac de cauſa non huc ſimpliciter in quæſtionem profertur, vtrùm ſit ſemper ſecundùm leges iudicandum. Nam de naturalibus quarum lumen Deus conſignauit in mentibus noſtris, nequâquam hæſitare licet, quo minùs ſit ſemper ſecundùm illas iudicandum: ſed peculiariter quæſitum eſt de legibus ſcriptis inter quas connumerantur humanæ.

Vltima concluſio.

¶ Subditur ergò poſterior concluſio. Quando lex ſcripta, eſt humana, neceſſarium nihilo minùs eſt tam principi quàm ſubdito ſecundùm illam iudicare, quatenus iuri naturæ non repugnat.

Probatio cõcluſionis.

Probatur: quoniam leges eiuſmodi etſi non ſint declaratiuæ naturalis iuſti, ſunt tamen conſtitutiuæ iuſti quod humano condicto ſecundùm regiones temporumq; cõditiones viſum eſt expedire. Et ideo inquit Ariſt. quòd quãuis anteà quàm ponerentur nihil referebant, tamen poſtquàm poſitæ ſunt, iam referunt.

Explanatio ſuperiorũ cõcluſionum.

¶ Concluſiones iſtæ nõ ſolùm inferiores iudices, ſed & principem ipſum comprehendunt: qui quidem ſecundùm leges iudicare tenetur: non ſolùm ſecundùm naturales, verùm & ſecundùm illas quas ipſe ſuiq; maiores ſanxerunt: quandiu cauſa non incidit vt mutentur. Tametſi diſcrimen interſit, quòd inferiores iudices neq; diſpenſare in legibus poſſunt, neq; illas interpretari. Quod tamen in facultate principis poſitũ eſt. Vnde quo caſu poteſt ſuper legem diſpenſare, poteſt etiam & contra legem iudicare. Vt ſi capitis condemnatus, quàm commodiſsimus eſſet reipublicæ, poſſet ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Hæc autem omnia libr.1.ſatis ac ſuper pro captu noſtro, tum diſcuſſa ſunt, tum etiã definita.

Dubiũ Theologicum.

¶ Quod autem hîc dubium Theologicum, ceu in proprio loco dirimendum reſtat, eſt vtrùm ſententia iniuſta, hoc eſt contra leges lata, obliget in conſcientia: hoc eſt vt tã reũ verè abſoluat, quã actorẽ iure ſuo deſpoliet.

Ratio hæſitandi.

Eſt enim argumentum à parte negatiua, quòd cùm iudex ſit iuſti cuſtos, ad quem.5.Ethico.ait Philoſophus tanquã ad viuentem loquentemq; iuſtitiam confluitur: & hæc omnia quæ in foro exteriori peraguntur ad pacem reipublicę ac perinde ad pacandas conſcientias referantur, cõſequens fieri videtur, vt ſolennis ſententia eius qui publica pollet autoritate, tutas ſedatasq; reddat eaſdẽ conſcientias. Eò vel maximè quòd ſæpè humanũ ius in conſcientia obligat, tametſi mera lex naturæ nõ obligaret: vt patet in lege pręſcriptionis, qua dominiũ transfertur in poſſeſſorem.

Solutio.

¶ Nihilo minùs reſpondetur, nullam ſententiam quæ contra leges iuſtas profertur obligare in conſcientia. Concluſio eſt manifeſta, & iuris etiam doctoribus confeſſa, vt apud Inno. & Panor. videre eſt. c. quia pleriq;. de immunit. eccleſi. quia cùm ſententia nullũ habeat robur niſi quia eſt iuris declaratiua, vbi non eſt recti iuris interpres, nulla eſt in conſcientia. Dixerim iniuſtam contra leges: nempè quæ ab vno aufert quod re vera ſuum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam ſi alicui id adiudicetur quod verè erat ſuum, licèt alter prætermiſſo toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conſcientia poſsidebit quod ſibi adiudicatũ eſt: ſiquidẽ re vera ſuum erat. Et prætermiſsio ordinis iuris, quanuis peccatum ſit in iudice, & iniurioſa parti, tamen nõ conſtituit in mala cõſcientia eum qui quod verè eſt ſuum poſsidet. Idq; planiſsimo exẽplo patet. Si tu quod tuum eſt aut fraude ſurripias, aut vi auferas à poſſeſſore, quãuis delictũ mortale fortè cõmittas dum priuata authoritate exequeris quod publica deberes, nihilo minùs ad reſtitutionem non obligaris illius quod accepiſti. Reuertamur ergò ad principale aſſertum: quòd iniuſta ſententia ius neq; tollit neque confert. Fit enim ex illa conſequens vt etiam ſi dum litigabas bona id fide faciebas, nihilo minùs cùm primùm certò reſciueris ſententiam in tuum fauorem latam non fuiſſe iuſtam, reſtituere teneris quod tibi adiudicatum eſt: licèt non expenſas, ſi bona fide litigaſti: idq; ſiue reus fueris, ſiue actor. Et dico iniuſtam contra rei veritatem, etiã ſi iudex ſecundũ allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit.

Argumentũ

¶ Quid autem ſi pars læſa non appellauerit? Videtur enim eo ipſo conſenſiſſe, atq; adeò ſuum à ſe ius ablegaſſe: quapropter poſteà nõ admittitur in iudicio ad repetendum.

Reſponſio.

Reſpondetur quòd etiam ſi non appellauerit non cenſetur renũtiare iuri ſuo. Sed hoc tantùm patitur quòd in foro exteriori non ampliùs repetens audietur. Atq; hæc veritas non ſolùm ratio naturalis cõprobat, verùm & ex. l.

Iulius.

Iulius. de condict. indeb. colligitur. Quòd autē nō appellans præſcripto tempore à tribunali poſteà repellatur, ſunt qui dicant cauſam eſſe in pœnam eius negligentiæ. Ego verò nō hanc tantùm crediderim, verùm illam potiorem, quæ eſt ad obuiandū litibus: ad quod leges ſanctiſsimæ fuerūt ſemper attentæ. At verò ſi quis rem ſibi aut ſuis maioribus iniuſta ſententia adiudicatam, bona fide legitimoque tempore præſcripſerit, bona deinceps conſcientia poſsidebit: quia titulum habet legitimum, hoc eſt lege præſumptum. ¶ Dubium autem moleſtius eſt in beneficijs eccleſiaſticis: quādo quis ſcilicet per iniuſtam ſententiam expoliatur ſacerdotio quod alteri confertur, vtrùm poſſeſſor deinceps tuta conſcientia poſsideat. Id quod inter cæteros iuris interpres Panormita. cap. 1. de conſt. præbend. & Innocen. cap. quia pleriſq;. de immunit. Eccleſ. ſcienter tractant. Diſtinguendum ergò eſt de ſententia: nam altera eſt declaratiua: nempè dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præbenda litigatur: & ſententia declarat vtrius illorum ſit. Et tunc citra dubium, ſicuti neq; in alijs ſæcularibus rebus, ſententia nō ligat. Et ideo dum poſſeſſor ſciuerit non fuiſſe iuſtam, tenetur renuntiare. Alia verò eſt ſententia priuatiua quādo prælatus officio propter crimen quempiam ſacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc cenſent præfati doctores quòd ſi reus non appellauerit, quia eo ipſo conſentire videtur, alter tuta cōſcientia poſsidet. Secùs ſi reus appellauerit: nam tunc licèt iniuſtè non fuerit auditus, nō cenſetur conſenſiſſe. Ego verò profectò, ſalua eorum exiſtimatione, non ſic abſolutè crediderim, ſed cum diſtinctione. Si inquam prælatus ſciens & prudens illum iniquè cōdemnauit, arbitror ſententiam non tenere. Et ideo quotieſcunq; poſſeſſor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri reſtituere. Si verò bona fide ſecundùm allegata & probata illum condemnauit, etiam ſi falſò fuerit accuſatus, ſententia tenet, ac perinde alter tutò poſsidet: niſi tamē ille fuerit criminator qui falſò accuſauit. Nam tunc omnes doctores Canonici iuris meritò tenent inhabilem eſſe ad poſsidendum. Item hoc ſolùm crediderim in beneficijs eccleſiaſticis quæ Prælatorum authoritate conferuntur. Nam in alijs etiam ſi ſecundùm allegata & probata ſententia ſit iuſta, ſi tamen proceſsit ex falſa præſumptione, non ligat in conſcientia, vt Innocent. probè adnotauit in eodem cap. quia pleriq;. Quo fit vt ſi cuius nomen de hęreſi falſò defertur, ſuis bonis priuetur: cùm primùm fiſcus reſciuerit, per calumniā fuiſſe delatum ac cōdemnatum, tenetur eum in ſuorum poſſeſsionem reſtituere. Hæc ergò de hac re ſatis dicta ſint.

Dubium alterum de beneficiis Eccleſiaſticis.

Panormitanus.

Innocentius

Solutio dubii.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd ſicut lex ſcripta nihil roboris præſtat naturali iuri, imò ab illo ipſa vim accipit: ſic neque poteſt eius robur quoquo pacto diminuere: nam homines, qui eas leges ſcripſerunt, nō ſunt naturę domini. Quo fit vt quando lex ſcripta legi naturæ aduerſatur, nullam habeat vim, atq; adeò neq; ſit ſecundùm illam iudicandū. Quare tunc non leges, ſed legum corruptiones cenſentur. At verò quando lex ſcripta à iure naturæ permittitur, ſcilicet quia ei non obſtat, tunc iudicandū eſt ſecundùm leges, etiam ſi forſan melius eſſet contrarium eſſe lege poſitum. Hoc enim maximè notandum eſt, vt loco ſuprà citato explicauimus: nempè quòd non eſt neceſſarium ad vigorem ſcriptæ legis, melius id eſſe quod ipſa decernit, quàm contrarium. Hoc enim penſandum eſt & conſilio agitandum quando ponitur: ſed quando poſita eſt, & vſu firmata, nō debent hoc ſubditi arbitrari: ſed ſecundùm illam agere, quouſque princeps aut reſpublica illam mutet. Imò verò neq; mutandæ ſunt leges, vt ſuprà diximus, quacunq; de cauſa quæ meliorem rationē præ ſe ferat. Eſt poſita lex, verbi gratia, nè merces foras euehantur è regno, & fortaſſè iam ceſſat cauſa, quare poſita fuit, tunc etſi principi incumbat illam mutare, tamen ſubditis non licet contra facere, dum ius naturæ id permittit: niſi iam eſſe inciperet contra ipſum aut contra religionem, ſcilicet, ſi legibus Eccleſiaſticis aduerſaretur. ¶ Ad ſecundum pari modo reſpondetur, ꝙ ſicut poteſt lex quandoq; iuri repugnare naturę, & tunc non eſt ſeruanda: ſic quanquàm rectè ſit poſita, ſi tamen in euentibus particularibus eſt contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vti ait Modeſtinus. ff. de legibus & ſe. con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducta ſunt, ea nos duriore interpretatione producamus ad ſeueritatem. Tunc enim legiſlator ſi adeſſet, aliter cenſeret quàm ſcripſit. Et per hoc diſſoluitur argumentum tertium.

Ad primum argumentū.

Ad ſecundū argumentū.

AR-

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm vſurpatum iudicium ſit ſemper peruerſum.

TRIA ſuprà diximus ad rectum iudicium eſſe requiſita, nempè & iudicis authoritatem, & iuſtitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, puta de ordine & proceſſu iuris, nihil ad Theologum, ſed res eſt cauſidica. Igitur cùm de ſecundo in proximis articulis dictum ſit, ſubſequitur vt de primo diſputemus: Vtrùm vſurpatum iudicium, ſcilicet ab eo qui non eſt iudex, ſit vbique peruerſum. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum.* Iuſtitia eſt quædam agendorum rectitudo, nihil autem veritati deperit à quocunque pronuntietur, ſed à quocunque eſt amplectenda: ergò neque quicquam iuſtitiæ officit à quocunque ſententia proferatur. *Argumen. 2.* ¶ Secundò: Bona pars iudicij eſt peccata punire: cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicârunt: vt Moyſes qui, vt legitur Exodi. 2. Aegyptium interfecit: & Phynees Eleazari filius qui Zambri occidit, vt Nume. 25. ſcriptum eſt. quod, vt habetur Pſalm. 115. reputatum eſt ei ad iuſtitiam: ergò licet priuatis citra authoritatem publicam iudicare. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò: Poteſtas ſpiritualis quæ à temporali diſtinguitur nonnunquam ſe ingerit ad iudicandum ſæculares: ergò vſurpatum iudicium non eſt vbiq; prauum. ¶ In contrarium eſt illud ad Romañ. 14. *Paulus.* Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum?

AD quæſtionem vnica concluſione reſpõdetur. *Concluſio reſponſiua.* Iudicium vſurpatum, hoc eſt, abſque legitima authoritate ſuper eum in quem fertur prolatum, non ſolùm peruerſum eſt, verùm & nullum. *Probatio.* Probatur. Iudicium eſt legis ad perſonas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non poteſt abſque publica authoritate: ergò ſi aliter fiat, vitioſum eſt & nullum. Probatur Minor. Eiuſdem eſt legem condere atque eam interpretari & declarare: ſed applicatio legis ad perſonas eſt quædam eius interpretatio, id eſt, declaratio, quòd talem perſonam in tali caſu ligat: ergò ſicut lex ab illo ſolo cõdi poteſt qui publica pollet authoritate ad cogendum ciues, ita & eius ſolius eſt, habentiſq; eius authoritatem, ius dicere. Concluſio clara eſt, & 1. libro, quæſtio. 1. deciſa. ¶ Hoc tamen eſt hîc animaduertendum, quòd inter ea quæ ad rectum iudicium publicum exiguntur, primum eſt authoritas iudicantis. Nam etſi alia deficiant, nempè prudentia & iuſtitia, nonnunquam ſententia tenet, ſaltem dum fertur ſecundùm allegata & probata, vt proximè dicebamus, & ſemper timenda eſt: & tamen ſi emânet à non iudice, adeò nulla eſt vt neque ſit timenda. Vnde ſcitè Gregorius: *Gregorius.* Sententia, inquit, paſtoris ſiue iuſta ſiue iniuſta, timenda eſt: 11. quæſtio. 3. Duo enim ponit vt ſit timenda, etiam ſi ſit iniuſta: videlicet vt ſit paſtoris, & vt ſit ſententia, id eſt quæ non manifeſtarium intolerabilemque errorem contineat. ¶ Ex quo fit primùm quòd qui per *Primum corollarium.* tyrannidem regnum inuaſum occupauit, neque legem ferre vllam poteſt, neque ius dicere quòd vllo pacto ciues in cõſcientia obligent, niſi forſan præſcriptione aut reipublicæ conſenſu legitimi fuerint tandem principes: vt de Francis apud Gallos legitur, & apud Hiſpanos de Gothis. ¶ Secundò ſub- *Secundum.* ſequitur, quòd qui ſemel legitimè magiſtratum adeptus eſt, etſi poſteà crimen commiſerit ob quod meritò ſit illo abdicandus: tamen quouſque iuris ordine priuetur ſententia eius ligat, niſi ſit ipſo facto excommunicatus. Vt quãuis prætor crimẽ læſæ maieſtatis admiſerit, ob quod à magiſtratu expellendus iure eſt, nihilo minùs quoaduſque iuridicè priuetur, ſentẽtia eius tenet. Secùs ſi eſſet hæreticus: nam tunc ipſo facto eſt excommunicatus, atque adeò licèt non priuatus officio, tamen eius functione ſuſpenſus. ¶ De arbitris autem forſan quis dubitet: nã *Dubium de iudicibus arbitrariis.* iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quàm in conſcientia. Tamen nulla videntur pollêre authoritate publica: quia nõ habent niſi quam à partibus acceperunt: quæ tamen non habebant niſi priuatam. *Solutio.* Reſpondetur autem quodammodò habere publicam. Nam cùm vnuſquiſque teneneatur fidem alteri ſeruare, iure gentium condictum eſt vt qui ſequeſtris fuerint ab aliquibus cõſtituti, vim habeant per ſuam ſententiam ligandi, licèt executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius miniſtros.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, *Ad primum argumentũ.* quòd etſi pronuntiatio veritatis à quocunque ſit ſuſcipienda: tamen vis coactiua

actiua non niſi à principe, quam iudicium importat. Et ideo niſi ab habente autoritatẽ proferatur, liberum eſt vnicuique eam ſuſcipere aut repudiare. ¶ Secundum argumentum. Quantum ad hiſtoriam Phinees, nullã habet difficultatem. Nam cùm Moyſes, vt illic legitur, authoritate diuina iuſsiſſet vt vnuſquiſque fratrem ſuum quem reum ſciuiſſet interimeret, eâdem ille autoritate vſus eſt. Hiſtoria verò Moyſi anceps eſt. Legitur enim quòd cùm vidiſſet Aegyptium percutientem quendam de Hebræis, eum enecauit. Quocircà cùm illum Aegyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defenſionis: nam vnuſquiſq; ius habet vim vi repellendi, non ſolùm à ſeipſo, ſed à fratre ſuo. Et hac via Ambroſius libro de Offi. Moyſen excuſat à culpa. Si autem vel iam ceſſauerat Hebræum percutere, vel occiſio non erat ad defenſionem neceſſaria, neceſſe eſt dicere quòd in vindictam illum occîdit. Et re vera huc gratiùs annuere videtur hiſtoria. Sed tunc cum publicam non haberet authoritatem, non poteſt à culpa excuſari: niſi dicatur id reuelatione diuina feciſſe. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percuſſo Aegyptio exiſtimabat Moyſes intelligere fratres ſuos, quoniam Dominus per manum ipſius daret ſalutem in Iſraël. Et quanuis non expreſsè dicatur percuſsionem illam iuſsiſſe, ſed Moyſen ſic exiſtimaſſe ſeruaturum populum: tamen profectò videtur illic percuſſio excuſari: quare vtraque iſtarum ſolutionum poteſt optimè defendi. At verò ſanct. Tho. Auguſtini ſequaciſsimus eũ libentiùs amplexari videtur, qui in queſt. ſuper Exod. non excuſat illum à culpa, ſed eum potiùs confert cum benigniſsimo nouali, quod cùm primò ſeritur, de herbarum quoque inutilium luxurie ac fertilitate laudatur, propter ſpem quam promittit futuræ frugis. Et ſic interpretatur illud Act. 7. quòd cùm animo plenus eſſet, ad liberandum populum, illa ratione arbitrabatur rem perfecturum. ¶ Ad tertium denique reſpondetur, quòd cùm ſpiritualis poteſtas ſupereminеat ſæculari, poteſt Eccleſiaſticus Prælatus ſæculares iudicio cogere in his quę ad gratiã & ad gloriam pertinent.

Ad ſecundũ argumentũ. *Ambroſius.* *D. Thomas.* *Auguſtinus.* *Ad tertium argumentũ.*

QVAESTIO QVINTA, De diuiſione Iuſtitiæ.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 61.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm particularis Iuſtitia rectè in diſtributiuam & commutatiuam diuidatur.

POSTQVAM DE Iuſtitia in genere, deq; ſuo cõtrario, iniuſtitia, atque de eius annexis, iure ſcilicet & iudicio, quantum res poſtulabat, diſſertũ eſt: supereſt vt ad illam eius celeberrimam diuiſionẽ deſcendamus, qua in diſtributiuam & commutatiuam diſpartitur. Eſt ergò quæſtio ordine quinta huius libri, vtrùm particularis iuſtitia rectè in diſtributiuam & commutatiuam diuidatur. Quæſtio hæc autem quatuor articulis abſoluetur. Quorũ primus diuiſionis rationem doceat: ſecundus, vtriuſq; medium: tertius, materiæ diuerſitatem: quartuſq; tandem formam. A parte ergò negatiua quæſtionis arguitur primò. Cùm tres ſint rei publicæ ordines: nempè totius ad partes, partium ad totum, & partium inter ſe, pulchriùs atq; ad artem propiùs fieret ex æquo trimembris diuiſio: nimirũ in legalem, quæ primum inſtituit ordinem: & diſtributiuã, quæ ad ſecundum ſpectat: & commutatiuã, quæ circa tertium verſatur: ineptè ergo fit bimembris. ¶ Secundò arguitur. Si vlla eſſet huius diuiſionis ratio, ea vel inde oriretur ꝙ habẽt diſtincta ſubiecta: nempè quòd diſtributiua eſt in principe, cui incumbit bona publica diſtribuere: cõmutatiua verò in ſubditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione cõtinetur quòd quiſq; ius ſuum alijs ſeruat: hoc nanq; diſcrimen prima fronte videtur hæc diuiſio inſinuare: at verò quęcunq; iuſtitiæ ſpecies tam in ſubditis eſt quàm in principe, in hoc nimirum ad gubernandum, atq; in illis vt gubernentur, vt quæſt. 1. de legali dictum eſt: nam commutatiua eadem ratione eſt in omnibus: ergò ex hac differentia non poteſt ſumi diuiſionis ratio. Quòd ſi dicas differentiam inde ſumi, quòd diſtributiua iuſtitia penſatur in ordine ad plurimos, quibus fa-

Primum argumentum. *Argumen. 2.*

bus facienda eſt diſtributio : cõmutatiua verò eſt vnius ad alterum:contrà facit, ꝙ vnum & multa ſpeciẽ non mutant. Eiuſdem quippè ſpeciei eſt vnus homo cum duobus atque cum tribus. ¶ Deinde arguitur tertiò quòd diuiſio manca ſit. Iuſtitia enim vindicatiua neq; ſub diſtributiua neq; ſub cõmutatiua comprehendi videtur:nam ſi reſpondeas cõtineri ſub diſtributiua eò ꝙ princeps, vt præmia probis, ſic & ſupplicia reprobis decernit,in contrarium eſt:tum ꝙ & perſona particularis poteſt licitè vindictam petere, tum etiam ꝙ vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti,quod officium eſt commutatiuę iuſtitię.Quòd ſi hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam , reclamare hæc ratio videtur ꝙ ſoli principi incumbit pœnas exigere pro culpis,quod ſpecimẽ gerit diſtributiuæ iuſtitiæ. ¶ In contrarium eſt autoritas Philoſophi.5.Ethico.diſtinguentis duas iuſtitię ſpecies, quarum altera eſt diſtributionũ directiua,altera verò commutationum.

Argumen.3.

Ariſtot.

QVO reſpõſio quæſtionis lucidior fiat, à terminorum expoſitione proficiſcamur.Cùm iuſtitia in genere,autore Ariſtotele.5.Ethi. ſit virtus qua quiſq; iuſtus dicitur, ſit vt iuxta nomina ſua,iuſtitia diſtributiua dicatur particularis iuſtitia,qua homo in bonorum cõmunium diſtributione iuſtus fit. Commutatiua verò ſit illa itidem particularis,qua quiſq; in cõmutationibus iuſtus eſt. His facilè intellectis tali reſpondetur affirmatiua concluſione. Iuſtitia particularis ſuapte natura in hæc duo diſſecatur membra , ſpecie differentia,quæ ſunt commutatiua & diſtributiua.Concluſio eſt Ariſt. 5. Ethi.cap.2. cuius ideo authoritate fulcitur.Probatur nihilo minùs & ratione. Diſtinctio habituum, ſi ſpecifica ſit,ab obiectorum natura deriuatur:nam habitus diſtinguuntur per actus,& actus per obiecta : eſt autem in republica, in qua iuſtitia æquitatem conſtituit,duplex ordo, idemq; particularis ac diuerſus:videlicet totius ad partes,& partium inter ſe:ergò per illos duos ordines duæ etiam ſpecies iuſtitiæ diſcernuntur. Illa autẽ quæ eſt totius ad partes,puta quæ communia bona ciuibus bene diſpenſat, nominatur diſtributiua:altera verò quæ æquitatem ſeruat inter partes,nuncupatur cõmutatiua : ſunt ergò duæ diſtinctæ ſpecies. At licèt concluſio hæc non ſolùm S. Thomæ, verùm & Ariſtotelis ſit plana confeſſio,non deſunt Ariſtotelis interpretes qui contrarium opinentur . Buridanus enim in eundem locum.5. Ethic.q.7. non arbitratur virtutes has ſpecie diſtare. Neq; vllo prorſus argumento vtitur præterꝗ quòd rationes,inquit, partis contrariæ non ſunt ſatis validæ. Hæc autem argutio nullum philoſophum hominem contra Ariſtotelem mouere deberet, niſi validioribus ipſe niteretur. Præterꝗ ꝙ ratio hæc facta abundè rem monſtrat in philoſophia morali, à qua nõ eſt expetenda mathematica demõſtratio,vt ſtatim in principio Ethico.Ariſt.docuit. ¶ Arguitur autẽ ſecundò ad eandem concluſionem. Iuſtitiæ munus eſt debitum vnicuiq; reddere:eſt autem diuerſa ratio debiti in diſtributiua iuſtitia ab illa quæ eſt in cõmutatiua:ergò virtutes ipſæ ſpecie differũt.Minor patet.Dupliciter res aliqua dicitur hominis. Vno modo ſimpliciter, quia propria eius poſſeſsio:altero verò ſecundùm quid,vt aiunt:quia ſcilicet non eſt ſua propria, niſi quatenus eſt totius, cuius homo eſt pars.Etenim quę ſunt totìus, quodammodò ſunt partium. Et ex his naſcitur diuerſa ratio debiti:alia quippe ratio eſt, quia res propria erat creditoris: alia verò, quia erat totìus reipublicæ. Igitur cùm commutatiua iuſtitia circa debitũ poſterioris generis verſetur : diſtributiua verò circa prius, ſit conſequens eſſe virtutes diuerſas. ¶ Et ex hoc ſecundo argumento informatur tertiũ. Illic opùs eſt diſtincta virtute ſpecie, vbi operãdi difficultas eſt etiam ſpecie diſtincta: ſed experimur alium eſſe gradũ difficultatis in effundendis bonis communibus, quæ princeps habet in ſua poteſtate, neq; vnquã fuerunt ciuium,ꝗ ſit in refundendis illis quæ ab alijs recepimus:ergò diſtinctè exiguntur virtutes. Minor patet:nam quòd quiſq; reddat quod ab alio accepit , ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur : Non erat tuum,ſed alter tibi dedit,peſsimus eſſes ſi nõ redderes.Attamen quando princeps aut cõmunium diſpenſatores penes ſe habent illa bona,ęgerrimè adduci poſſunt vt diſtribuãt ſi ſibi vſurpare poſſunt. Hoc porrò nos longa experientia edocet in principibus & in præfectis.Et confirmatur hæc ratio autoritate Ariſtotelis.2. Polit. dicentis,homines propenſiùs affici ad bona propria quàm ad cõmunia.Altera ergò virtus eſt diſtributiua,& altera commutatiua.

Concluſio reſponſiua.

Ariſtot.

Probatio cõcluſionis.

Buridani ſententia.

Secunda ratio in Buridanum.

Tertia ratio ad idem.

Cõfirmatio.

Ariſtot.

AD argumentum ergò primũ ante quæſtionẽ ſic reſpõdetur. Diuiſiones vt exactè fiãt debere fieri in paucisſima membra, atq; adeò inter ſe oppoſita.Obidq; cùm obie

Ad primum argumentũ.

ctum iuſtitiæ ſit bonũ, idq; primò diuidatur
in cõmune & particulare, fit vt iuſtitia pri-
mùm omniũ diuidatur ab Ariſtotele in lega
lem, quæ eſt vniuerſalis, & particularẽ: vt iu-
ſtitia legalis ſit illa quæ reſpicit ordinem par
tium ad totum, ordinando ciues in cõmune
bonum: particularis verò quæ verſatur circa
particularia bona. Et hæc eſt quę ſubſecatur
Scrupulus. in diſtributiuã & commutatiuam. Sed nun-
quid diſtributiua iuſtitia nõ verſatur etiã cir
Solutio. ca cõmune bonum? Reſpondetur, quòd etſi
circa illud verſetur, tamẽ nõ habet illud pro
obiecto vt legalis, quę illud curat augere. Sed
materia diſtributiuæ eſt, illa bona diſtribue-
re ac diffundere inter particulares ciues: &
quia habit⁹ denominatur à termino ad quẽ,
ſicut calefactio à calore qui gignitur, nõ à fri
gore quod abijcitur, ideo diſtributiua iuſti-
tia eſt particularis: vtpote quæ cõmunia bo-
na facit particularia: legalis nanq; particula-
ria ordinat in cõmune. Atqui veluti legalis
iuſtitia non ſolùm in principe eſt ad regen-
dũ, verùm & in ſubditis ad obtemperandũ:
ſic & diſtributiua eſt etiã in ciuibus, vt citra
reſponſationem ſint contenti. Præterq̃ ꝙ po
teſt & priuato cuipiam, puta patrifamiliâs
alicuius amplæ familię vſu venire, vt ipſe etiã
Ad ſecundũ argumentũ. inter ſuos diſtribuat bona ſua. ❡ Ad ſecun-
dum autem quo indagabatur differentiæ ra
dix inter has ſpecies, per hæc quæ dicta ſunt
ſatis reſponſum eſt. Haud enim differentia
hęc colligitur vel ex parte ſubiecti, vel ex par
te numeri: ſed illam præſcrutamur, tum ex
ordine diuerſo, vt dictum eſt, tum ex diuerſa
ratione debiti: quia commutatiua reddit id
quod eſt ſimpliciter debitum: diſtributiua
verò id quod eſt quodammodò debitum.
Ad tertium argumentũ. ❡ Ad tertium argumentum reſpondetur, bi
fariàm contemplari poſſe iuſtitiam vindica-
tiuam: vno videlicet modo quatenus ad pu-
blicam iuſtitiam pertinet, quæ ciues ordinat
in bonum cõmune. Et hac ratione actus eſt
à cõmutatiua iuſtitia elicitus: imperatus au-
tẽ à iuſtitia legali, quæ eſt in principe, eiusq;
miniſtris. Iudex enim nõ tantùm accuſante
reo, verùm ex proprio (vt aiunt) officio ob
tranquillitatem rei publicæ crimina vlciſci-
tur. Aio autem eſſe hoc munus iuſtitiæ com
mutatiuæ, propterea ꝙ nulla ſit ibi bonorũ
diſtributio: nec propriè malorũ: quia mala
nõ ſunt depoſita vt diſtribuantur: ſed fit vin
dicatio ad æqualitatem ſceleris infligendo
ſupplicium: quæ quidem forma eſt commu
tatiuæ iuſtitiæ, vt confeſtim videbimus: licèt
hanc habeat imaginem diſtributiuæ, quòd
nequiores acriùs puniuntur. Imperatur autẽ
à iuſtitia legali, cuius eſt per leges & benefi-
ciorum collationem, pœnarumq; inflictio-
nem rempublicam adminiſtrare, & particu-
laribus virtutibus in hunc finem imperando
vti. Si autem vindicatio cõſideretur reſpectu
particularis perſonæ ad tollendum eius no-
cumentũ qualiter vindicatiua non ſolùm eſt
in principe, ſed & in particulari ciue iniuria
affecto, cui licitum eſt more & ordine vindi-
ctam petere: nõ vt malum pro malo reddat,
ſed vt repenſatio ſibi fiat, quanq̃ illam, niſi
per publicã poteſtatem exequi nequeat: tũc
vindicatio nõ eſt iuſtitię actus, ſed ſpecialis ꝑ
ſe virtutis, quæ ad cõmutatiuã iuſtitiã reduci
tur. Doctrina eſt S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 2. ❡ Sed in
terrogas, cur vindicatiua ob cõmune bonũ,
cõmutatiua eſt iuſtitia, ſiue in principe ſiue
in ciue: illa autẽ vindicatio quę ad bonũ par-
ticularis perſonæ referẽ, ſit ſpecialis virtus. Re
ſpõdetur. Quòd reſpublica per vltionẽ æqua
lẽ crimini, & reddit malefactori quodãmodò
æquale, & ſuũ recuperat honorẽ, quę vera eſt
iuſtitiæ cõmutatio. Quãdo verò perſona par
ticularis vindicatur, nihil pro amiſſo honore
vel fama recipit: ſed alter patitur ſicuti & ipſe
fuerat perpeſſus: ideoq; nõ attingit metas iu
ſtitię cõmutatiuę: ſicuti attingit cũ virtute re
ſtitutionis reſarcitur eius honor, vel eius loco
rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde
S. Tho. cõparat hãc virtutẽ alteri ſpeciali vir-
tuti gratiarũ actionis pro beneficio ſuſcepto.
Illa nãq; neq; ſimpliciter liberalitas eſt, quia
aliqua illic ſubeſt imago debiti: neq; verò ſim
pliciter iuſtitia, quia nõ eſt debitũ legale, ſed
morale: obidq; eſt virtus ſpecialis quæ iuſti-
tiæ adhæret. ❡ Eſt hîc demũ principibus ad-
notandũ circa diſtributiuã iuſtitiã, ꝙ cùm ſit
virtus inter duo extrema, vtrinq; coarctatur.
Quare neq; tantã ſinit bonorũ effuſionẽ, vt
publicũ ærariũ, qd᷑ q̃ maximè neceſſariũ eſt,
exhauriat: neq; verò ꝑmittit principẽ ea eſſe
parcitate in bonis diſtribuendis, vt nullã ha-
beat apud ciues gratiã, quibus neceſſe eſt ſæ
piſsimè indigere. At verò hoc cũ primis cauẽ
dum vbiq; eſſet, nè publica tributa & vectiga
lia quę in publicos vſus ſtata ſunt & populo
decreta, abalienarentur. Inde nãq; tum reſpu
blica grauiter periclitatur, tum etiã & miſer
populus moleſtiſsimè aggrauatur & premi-
tur: quippè cùm illud in cauſa ſit, vt tributa
in dies auctiora exigantur. Sed hoc in fine
quæſtionis ſequentis latiùs.

A R-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm idem ſit medium diſtributiuæ ac commutatiuæ Iuſtitiæ.

SEquitur hoc ſecundo articulo de medio inueſtigando harum virtutũ: vtrùm videlicet eodem modo in vtrâq; accipiatur. Eſt enim argumentum à parte affirmatiua quòd cùm moralium virtutũ medium ſecundùm rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur: & iuſtitia ſit earum potiſsima, conſequẽs eſſe videtur & ipſum eodem pacto in omni iuſtitia deſignari. ¶ Mox cùm vtraq; tam diſtributiua quàm commutatiua ſit particularis iuſtitia, vtpote quæ ad particulares perſonas refertur ac terminatur, apparet medium in vtraque ſumi ſecundùm æqualitatem rei ad rem, puta in diſtributiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei quæ redditur ad eam quæ recepta fuit. ¶ Tertiò deniq; arguitur. Diſtribuere communia bona idem eſſe videtur officium, quod collatis beneficijs compenſare obſequia & ſeruitia quæ ciues in rempublicam impendunt, hoc autem iuſtitiæ commutatiuæ munus eſt: vt eodem loco. 2.2. q.108. aſtruit Diuus Doctor: eò quòd fieri debeat ſecundùm equalitatem rei ad rem, ſicuti & ſuppliciorum inflictio, licèt vtrunq; per imperium fiat iuſtitiæ legalis: ergò nihil reſtat quo differat iuſtitia diſtributiua à commutatiua. ¶ Contraria eſt Ariſt. ſententia, eodem loco cõſtituentis medium in diſtributiua ſecundùm proportionem Geometricam, & in commutatiua ſecundùm Arithmeticam.

Primum argumentum. *Argumen.2.* *Argumen.3.* *Ariſtot.*

AD quæſtionem hanc reſpondetur duabus concluſionibus. Prior eſt. Vtriuſq; iuſtitiæ tam diſtributiuæ q̃ cõmutatiuæ mediũ ſecundũ ęqualitatẽ, quę in rebus exterioribus ſit, cõſtituitur. Concluſio eſt Ariſtot. 5. Ethico. cap.3. & .4. Hanc enim differentiam q.1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iuſtitiam ſecundùm earũ naturam meditati ſumus, ꝙ cùm reliquæ mores componãt hominis in ordine ad ſeipſum: iuſtitia verò in ordine ad alium, mediũ aliarũ virtutũ inueniatur inter duas extremas affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias: & temperantia inter exorbitantes concupiſcentias & triſtitias, quæ de abſentia delectabilium tactus oboriũtur. Iuſtitia verò, quia in voluntate reſidet, vbi nullæ ſunt paſsiones, nõ eſt earum moderatrix, ſed ſolùm illi incumbit mediũ ponere in rebus quæ alijs debentur. Etenim licèt quandoq; cupiditas & auaritia impedimento ſint officijs iuſtitiæ, non tamen ad ipſam pertinet illam auaritiã reprimere: ſed ad liberalitatem, quæ circa tales verſatur affectiones. ¶ Poſterior concluſio eſt eiuſdem Ariſt. eodem loco. Aequalitas quæ medium eſt iuſtitiæ diſtributiuæ nõ eſt eiuſdem prorſus rationis atq; in cõmutatiua: imò in diſtributiua eſt Geometrica: & in commutatiua Arithmetica. Aequalitas enim Arithmetica ſumitur ſecundùm exceſſuum æqualitatem numerorum: ſumiturq̃; minimum in tribus terminis: quorum tamen medius bis reſumitur. Habet ſiquidem reſpectum duplicem. Qualis enim eſt proportio Arithmetica duorũ ad quatuor, talis eſt quatuor ad ſex: quoniam exceſſus ſunt pares, licèt maior ſit proportio Geometrica quatuor ad duo, quàm ſex ad quatuor: nam illa eſt dupla: hæc verò ſeſquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica, quia eſt inter numeros tanq̃ inter proximos propriosq̃; terminos: nam arithmos numerus eſt: licèt ſit pariter inter cõtinuas quãtitates. Aequalitas autem Geometrica attenditur per æqualitatem proportionũ: vt proportio quæ eſt inter octo & quatuor, æqualis eſt illi quæ exiſtit inter quatuor & duo: quia vtraque eſt dupla: tametſi exceſſus ſint inæquales. At quoniã medius terminus bis ſumitur, ait Ariſt. hanc proportionum habitudinem conſiſtere minimũ in quatuor terminis: vt qualis ſit proportio. a. ad. b, talis ſit c. ad. d. Nam Arithmetica proportio inter tantùm duo ſit, vt inter vnũ & duo: licèt proportionalitas, hoc eſt, proportionum æqualitas (vt dictum eſt) tres poſtulet. Vnde in cõmutationibus per rerum duarum æqualitatem æquantur duæ perſonæ. Pateſit ergò cõcluſio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus diſtribuere, debet in tot partes illa partiri, quot ſunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis ſit proportio meritorũ Petri ad merita Pauli, talis ſit & proportio præmij illius ad præmium huius. Si enim merita Petri ſunt vt ſex, & Pauli vt tria, quæ eſt dupla proportio, & confertur Paulo præmiũ vt duo, debetur tunc Petro præmium duplum, ſcilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis ſit proportio meriti Petri ad ſuũ præmiũ, puta ſeſquialtera, talis ſit quoq; meriti Pauli ad ſuum

Prima concluſio. *Ariſtot.* *Ratio cõcluſionis.* *Poſtrema cõcluſio.* *Aperitur cõcluſio.*

ſuum præmium à permutata proportione. Videlicet, ſi.a.ſe habet ad.b, ſicut.c.ad.d: tũc ſicut.a.ſe habet ad.c, ſe habebit &.b.ad.d. Fac a.&.b, eſſe merita: c.verò &.d. pręmia. Et hoc eſt inuenire mediũ geometricũ. *Obiectio.* Sed quæris cur non ſtatuimus talia exempla vt præmiũ eſſet ęquale merito? *Solutio.* Reſpõdemus hoc nos cõſultò feciſſe: quoniam accidentariũ eſt iuſtitiæ diſtributiuę, &, quod aiunt, impertinens, vt præmium ſit merito æquale: Aliter hac ratione nõ differret à cõmutatiua. Enimuerò nõ ſemper ęqualis bonorũ ſumma diſtribuitur ciuibus, etiam ſi ſemper haberent paria merita: quoniam reſpublica humana quandoq; in bonis plus, quandoq; minus habet. Nunc enim, verbi gratia, diſtribuit triginta talenta quam ab hoſte prædam eripuit, alio tempore viginti, atq; alio decem. Et ideo nõ poteſt ſemper militi obuenire æquale præmium ſuo merito. Atq; idem comperitur in publicis fructibus, qui nunc benigniùs, nunc verò maligniùs proueniunt. Et in lege Agraria de diuidundis agris. Quocircà non debet haberi reſpectus niſi ad geometricam æqualitatem. At verò in diſtributione diuinorum bonorum quę à Chriſto in die iudicij futura eſt, quia infinita illa ſunt, & quæ exhauriri nequeunt, diſtributio fiet, non ſolùm ſecundùm proportionem geometricam, vt quo quiſq; longiùs antecellet alteri meritis, excedat & præmio: verùm etiã ſecundùm Arithmeticam, vt quiſq; tantũ recipiat in præmio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia proceſſerũt. ¶ Ecce de diſtributiua iuſtitia. In commutatiua verò alia eſt habenda ratio: nempè vt ſit æqualitas inter rem acceptam & eã quę redditur. Verbi gratia. Antequã duo mercatores ſocietatẽ inirent vterq; habebat quinq;. Petrus verò per cõtractum aut mutuo aut quomodocunq; dedit Paulo vnũ, habet ergò tunc Paulus duo plura q̃ Petrus: itaq; eſt proportio Arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinq; quæ ambo habẽt: & quinq; ad ſex quæ modò habet Paulus: quorũ medium eſt quinq;: eſt ergò facienda per cõmutatiuam iuſtitiã taliter reſtitutio vt Paulus quoq; reddat Petro vnũ, qua ratione ambo ſint in medio: nulla perſonarum qualitate aut cõditione exiſtimata. Enimuerò ſiue inter magnatem & plebeiũ, ſiue inter probum virum & reprobum, ſiue inter amicos, ſiue inter inimicos contractus & conuenta more & lege celebrentur, nihil ſubinde cõmutatiuæ iuſtitiæ variatur. ¶ Hac præmiſſa declaratione probatur concluſio. *Suadetur cõcluſio.* Medium iuſtitiæ cuius munus eſt, debitum cuiq; ſuũ reddere, attendendũ eſt & perpendendũ per formalẽ rationẽ debiti, à qua virtus ſpeciẽ ſortitur: rationẽ verò debiti diſtributiuæ & cõmutatiuæ variam eſſe monſtratum eſt: ergò ſecundùm illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc eſt, q̄ id quod debetur in diſtributiua, nõ debetur quia propriũ poſſeſſum fuit à ciue: ſed quia pars ille eſt reipublicæ: & quod eſt totius, quodammodò eſt partis: ergò quo quiſq; principalior eſt pars, eâdẽ proportione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in ſtomacho, qui cõmune eſt corporis membrũ: haud enim idem alimentũ ſubminiſtrat pedibus, quod oculis: neq; idẽ iecori, quod ſpleni: ſed vnicuiq; pro ſua natura & dignitate. Debitũ autẽ in commutatiua inde exurgit, q̄ res fuit poſſeſsio alterius: ergò nullo habito meritorũ perſonarũ reſpectu, debet vnicuiq; tantũ referri quãtum ipſe cõtulerat. ¶ Quòd ſi cõtrà ſic arguas: *Argumentũ* In cõmutatiua iuſtitia perinde atq; in diſtributiua penſatur nonnunq̃ perſonarũ cõditio & dignitas. Nam ſicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindicatiuam iuſtitiã ſupplicio plectitur quàm ſi percuteret popularẽ, vt Ariſt. quoq; adnotauit. 5. Ethic. cap. 5. *Ariſtot.* ità dum per reſtitutionem cõpenſatio fit, plus debet qui honeſtũ ciuem & nobilem cædit, q̃ qui ſimili plaga plebeium læderet: ergò hac parte nõ differũt iſtæ iuſtitiæ. *Reſponſio.* Reſpõdetur, qualitatem perſonæ in vtraq; iuſtitia perſpici: attamen in diſtributiua per ſe: vt ſcilicet per augmentũ perſonæ augeatur proportio ad aliũ: cumulatioris nanq; meriti eſt in viro ingenuo comitas & humilitas, q̃ in homine inferioris ſortis: ſed tamen in iuſtitia cõmutatiua duntaxat attenditur perſona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem reſarcienda eſt.

PER hæc ergò ſuperiorum argumentorũ ſolutio clareſcit. Ad primum enim priori *Ad primum argumentũ.* concluſione reſponſum eſt ſecundùm differentiam iuſtitiæ à reliquis virtutibus. Et pariter ſecundũ ſolutum eſt cõcluſione poſteriori. *Ad ſecundũ argumentũ.* Concedimus enim vtriuſq; iuſtitiæ medium conſtitui ſecundùm æqualitatem in rebus quæ inter duas perſonas vel plures componitur: diuerſimodè tamen: quia medium in diſtributiua attenditur ſecundùm æqualitatem inter duas proportiones, ſcilicet

cet meritorũ inter ſe inuicem,& pariter præmiorum:cõmutatiua verò ſecundùm æqualitatem inter res acceptam & redditam. ¶ Ad tertium autem reſpondetur ꝙ beneficiorum collatio non fit niſi pro receptis obſequijs & laboribus:obidq; habet quandam mercedis rationem,atq; adeò cõmutatiuæ iuſtitiæ munus eſt. Vt cùm quis ſtrenuè egit in bello ſeu egregium conſilium principi dedit, vel inſidias coniurationésve detegit. Is nanq; etiam ſi nullum talibus conſtitutum eſſet ſtipendium,dignus eſt cui iuſta beneficia pro obſequio conferantur. Diſtributio verò bonorũ communium nõ eſt compenſatio, ſed nuda attributio eorum quæ totius corporis ſunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æſtimãtur,vt Ariſtot.loco citato meminit.Nam vbi reſpublica per Democratiam, id eſt, per popularem potentiã gubernatur, nulla alia merita librantur q̃ libertas, vt ſcilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua ſuſcipiant. Niſi forſan libertinis, qui mancipia erãt,minùs:illis autem qui ingenuitate clariores ſunt, plus obtingat. Sed in Oli~~gocratia~~, hoc eſt,paucorũ potentia, ſecundũ diuitiarũ quantitatẽ fit æſtimatio: vt quo quiſq; plus habeat,eo plus recipiat:quæ iniquiſsima eſt omniũ diſtributio. At verò in Ariſtocratia, hoc eſt,optimorũ potentia, vſus diſtributionis eſt ſecundùm virtutũ merita. Et talis debet in regno perſpici, quod rex optimus regit.Nam cùm honos alat artes,nullum inter mortales valentius eſt virtutum incitamentum & fomentũ,q̃ cuiq; pro meritis honores deferre.Etenim qui ſolo virtutis amore,futurum inſpectantes ſæculum, ad officia accenduntur, impendiò q̃ rariſsimi ſunt. Ob idq; Cato admonere Patres Conſcriptos cõſueuerat, vt benè conſultarent quibus virtutibus præmia ponerent:quoniam nõ aliâs poterat iuuentus perſequi, quàm quibus poſſent ſtatos ſibi honores aſſequi.

Ad tertium argumentũ.

oligarchia

ARTICVLVS. III.

Vtrùm eadem ſit materia diſtributiuæ & commutatiuæ.

De materia autem harum ſpecierum quæritur hoc tertio articulo, vtrùm eadem ſit vtriuſq; iuſtitiæ, quæ in has tantùm ſpecies ſpecialiſsimas diuiditur. Apparet enim primùm eſſe eandem materiam: aliâs eſſent vſq; adeò virtutes ipſæ diuerſæ, vt non continerentur ſub vna cardinali virtute iuſtitiæ:diuerſitas enim materiæ temperantiæ,& fortitudinis, conſtituit duas per ſe virtutes cardinales:cõſequens autem eſt falſum & contra Ariſtot. ſententiam,atq; omnium, quatuor duntaxat diſcernentium cardinales virtutes. Mox arguitur cõtra id quod quæſtio latenter etiam interrogat. Iuſtitia cõmutatiua diuiditur in ſpecies multas: ergò iſtæ non ſunt ſpecialiſsimæ atq; atomæ. Antecedens patet. Ariſtoteles connumerat diuerſas materias,quin verò formas cõmutatiuę iuſtitiæ:altera quippe eſt cõmutatio voluntaria, atq; altera inuoluntaria: quæ rurſùs diuiditur in inuoluntariã per vim,& in inuoluntariã per fraudem:nõ ergò vtraq; ſpecialiſsima ſpecies eſt. ¶ In cõtrarium eſt Ariſt. eo loco vbi ait diſtributiuã diſtributiones dirigere: cõmutatiuam verò commutationes:cuius tamen commutatiuę nullas diſtinguit ſpecies.

Ariſtot.

Qvęſtio duas habet particulas,ad quam perinde duabus operępretium eſt cõcluſionibus reſpõdere.Prior ſit hęc.Materia quam remotam appellãt eadem eſt vtriuſq; iuſtitiæ:proxima verò,diuerſa.Prior pars ſic oſtenditur. Materiæ remotæ harum virtutũ ſunt tam perſonæ inter quas,q̃ res in quibus fit diſtributio & commutatio:hæ autem eædem ſunt:fit enim tam diſtributio q̃ commutatio exteriorum rerum, nempè frumenti,vini,olei,& pecuniæ inter eoſdem ciues.Poſterius itidem cõcluſionis membrum eſt etiam liquidum.Materia ſiquidem proxima eſt,rerum vſus:& conſtat diſtributiuam iuſtitiam dirigere vſum illum, qui eſt res adiudicare ciuibus ratione debiti:non quòd propriũ erat ſingulorum,ſed quòd erat totius reipublicę: ad quam(vt diximus)functionem alia ratio exigitur, aliaq; exiſtit difficultas q̃ in cõmutatiua.Facultas autem cõmutatiuæ eſt vſum rerum moderari in reddendis debitis ſingulorum peculiaribus. ¶ Vnde patens fit ad prius argumentũ reſponſio:hæc nanq; vſuũ diuerſitas, etſi diuerſitatem ſpecierum virtutis conſtituat: nõ tamen tantam quo minùs ambæ contineantur ſub ſpecie iuſtitiæ particularis,quæ in rebus verſatur extrinſecis,earumq́ue vſibus circa particulares perſonas. Secùs autem de temperantia & fortitudine: quippè quarum altera verſatur circa tactus delectationes, eorum ſenſibilium, quæ nos ad ſe alliciunt & pertrahunt: altera verò cir-

Prima concluſio.

Probatur prior pars cõcluſionis.

Probatio partis poſterioris.

Ad primum argumentũ.

ca obiecta iraſcibilis appetitus, quæ ſua nos arduitate & horrore conterritant & à ſeipſis auerſantur. Eſt enim hæc tanta diuerſitas vt diuerſas conſtituat cardinales virtutes.

Secunda cõcluſio. ¶ Poſterior concluſio eſt. Materiæ varietas quæ commutatiuæ iuſtitię ſubijcitur, neutiq̃ eandem virtutem in ſpecies plures diſiungit: ſed eſt vnica eademq́; atoma. Huius autem veritatem concluſionis hac diuiſionum ſerie venari ſanè poſſumus. Prima enim diuiſio ſumitur ex commutationum diuerſitate per ordinem ad voluntatem. *Duplex commutatio.* Commutationum nanque altera eſt voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio eſt quando quis rem ſibi alienam vſurpat, vel perſonam, vel opus inuito domino: vt in furto: voluntaria verò quãdo quis rem à domino volente & conſentiente ſuſcipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum ſubinde eſt commutationis nomen non ſimplicem denotare, vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donoq́; recipitur, nulla eſt commutatio: ſed tunc datio propriè eſt commutatio (vti nomen clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo, in depoſito, in venditionibus, conductionibus, reliquiſq́; id genus ciuilibus pactis. Quocircà commutatio voluntaria [redacted] ſpontaneam quampiam atq; voluntariam actionem ex vtraque parte ſignificat: videlicet tam conferentis quàm recipientis. Contraria ratione inuoluntaria cõmutatio inuoluntariam ſupponit actionem, tam ex parte patientis quàm ex parte auferentis. In furto nanque neque dominus dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat: ſed ille contra ſuam voluntatem patitur: hic autem liberè accipit quod nollet vnquã rependere. Attamen dum poſteà reſtituit, nihil refert, vltróne reddat pœnitentia ductus, an à publica poteſtate compulſus. A priori nanque radice acceptionis, puta ab inuoluntaria ablatione nuncupatur commutatio inuoluntaria vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, poteſt etiam redditio eſſe inuoluntaria: vt puta quando infidus emptor vi cogitur pretium ſoluere.

Dubitatio. ¶ De donatione autem dubium eſt vtrùm vtriuſq; partis exigatur aſſenſus, videlicet non ſolùm dantis, verùm & accipientis: an ſcilicet ſi Petrus animo ſuo vel verbo inſcio Paulo quippiam donaret, donatione illa teneretur antequàm alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cùm quis Deo apud ſe quippiã vouet, illicò obligatur: pariformiter ergò ligari videtur qui donauit. *Solutio.* Reſpõdetur tamen quòd cùm datio relationẽ dicat ad accipientẽ, non videtur oriri obligatio anteq̃ alter acceptet. Et ideo reuocari fortè poteſt, etiã abſq; vlla iuſta cauſa. Secùs de voto Deo facto: quia ipſe, ſi iuſtum eſt, ſemper acceptat. Si autem ſolenniter coram teſtibus donatio fiat abſenti, tunc ſtandum eſt iuri ciuili. Arbitror enim abſq; donatarij conſenſu vel legitima cauſa iura reuocationẽ non ſinere. Quòd ſi ita eſt, nec cõſcientia id permittit.

Multiplex genus commutationum. ¶ At verò quoniam Ariſt. 3. Ethic. duabus de cauſis accidere docet inuoluntarium: ſcilicet aut vi & metu, aut ignorãtia: ſubdiuidit in. 5. lib. inuoluntarias commutationes in duo: ſcilicet in eas quæ occultè & ignorante domino per fraudem fiũt, & eas quæ per violentiã manifeſtè. *Ariſtot.* Atq; vtraſq́; denarrat illic Ariſt. locupletiùs *S. Thomas.* autem S. Thom. 2.2.q.61.ar.3. vtraq; enim cadere poteſt, aut in rem tuã aut in tuam perſonã, aut in tuos, ſcilicet in eos qui aliqua ſunt tibi neceſsitudine coniuncti. Res igitur tuæ aut ſubdolè tibi & occultè ſurripiũtur, quod vocatur furtum: aut manifeſtè, & id appellatur rapina. In tuam autem perſonæ ſubſtantiam committi poteſt homicidium, læſióve alia: aut occultè, vt per veneficiũ ſeu per inſidias: manifeſtè autem per apertã vim. Et rurſùs perſonæ dignitas impeti poteſt aut clanculùm: vt per falſa teſtimonia, perq́; latentes detractiones quibus fama æſtimatióque deteritur & corroditur: manifeſtè autẽ aut per calumniã in iudicio, aut per cõuitia quibus honori detrahitur. In perſona aũt ſibi cõiuncta poteſt cuipiam iniuria fieri, vel in vxore per occultũ adulteriũ, vel in ſeruo, qui vt fugiat ſeducitur. In quibus etiã poteſt & manifeſtarijs quis iniurijs onerari. Tametſi quod de ſeruo dictum eſt, rapinæ habeat aut furti rationem. ¶ Commutationes itidem voluntariæ per ſua quoq; mẽbra articulatim ſubſecantur. Enimuerò primùm dum quis rei ſuæ dominiũ in alium transfert nõ animo quicq̃ recipiendi, vt puta dono aut legato, non eſt propriè commutatio, vt iam modò dicebamus. Quapropter neq; ad iuſtitiam commutatiuam hæc actio pertinet, ſed ad virtutem liberalitatis: quoniã nulla illic ſubeſt ratio debiti. *Diuiſio ſpontaneæ cõmutationis.* Commutationũ ergò diuiſio quæ ſpõte fiũt, ſic in genere habet. Aut enim eſt mutuatio, puta vbi quis rei vſum gratis alteri concedit pacto recuperandi rem: nam ſi præter rem aliquid pro vſu recipiat, tunc in his quæ

quæ vſu conſumuntur, vt pecunia, frumento, & ſimilibus, vſura eſt, ad rapinam pertinens: in his autem quæ vſu non conſumuntur, locatio aut cõductio. Si autem quis rem ſuã tradit non ad alterius vſum, ſed vt ipſam rurſus recipiat, tunc ſi id fiat conſeruationis gratia, depoſitum eſt: ſi autem vt alterum tutum reddat, tunc aut impignoratio eſt aut fideiuſsio. Dum autẽ quis rem ſuã in alterius dominiũ transfert, nõ animo eam rurſus recipiendi, ſed eius tantũ pretiũ, tunc eſt venditio. ¶ His ergò præcurſis probatur ſecunda cõcluſio. Species virtutũ, vt dictum eſt, diſtinguuntur per obiectorũ rationes & formas: ratio autem debiti, quod obiectũ eſt iuſtitiæ cõmutatiuæ, eadẽ in his oĩbus materijs exiſtit: ergo vnica eſt ſpecies iuſtitiæ ad omnes partẽs. Probatur minor: quoniã iuſtitia cõmutatiua tantũ hoc reſpicit in radice debiti ꝙ res ſublata, propria fuerit poſſeſsio domini: hoc enim differt à diſtibutiua: quod autẽ res illa iuſtè vel iniuria, per fas aut per nefas fuerit ſublata, nihil ad ipſam. Etenim quantũ ad reſtitutionẽ ſpectat, ad eandẽ æqualitatẽ fieri debet. ¶ Et per hoc patet ſecundi argumenti ſolutio. Negatur enim antecedẽs. Neq; Ariſt. ait voluntarium & inuoluntariũ in cõmutationibus duas diſcernere ſpecies iuſtitiæ, ſed duas partes. Nã etſi illæ differentiæ duas ſpecies diſtinguãt in genere morũ reſpectu volũtatis, eò ꝙ inde naſcitur diſtinctio inter iniuriam & iuſtitiã: tamen ratio iuſtitiæ cõmutatiuæ minimè in illam diuerſitatem fertur.

Probatio cõcluſionis.

Ad ſecundũ argumentũ.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrũ eadẽ ſit vtriuſq; Iuſtitiæ forma.

SVpereſt deniq; vt quarto loco exploremus an forma iuſtitiæ perinde ac remota materia, eadẽ ſit in vtrâq; virtute. Id quod potiſsimũ in gratiã Ariſt. interrogamus: quippe qui. 5. Ethi. ca. 5. diſputat an iuſtitiæ forma ſit quędã repaſsio. Et arguitur à parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maximè ſumenda eſt regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnuſquiſq; recipere prout geſsit in corpore: & Chriſtus Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mẽſura menſi fueritis, remetietur vobis. Quibus verbis colligitur vnũquenq; repaſsione plectendũ ſecũdùm quantitatẽ actionũ quibus prauè egit. ¶ Item arguitur ſecundo loco. In vtrâq; iuſtitia attenditur repenſio quædã, ſcilicet in diſtributiua præmij ad meritũ & dignitatẽ perſonę: & in cõmutatiua rei ad rem: ſiue iniuria aliqua interceſſerit ſiue nulla: vt in ſuperioribus dicebamus: idem autẽ eſſe videtur repaſsio, quod repenſio, ſiue boni ſiue mali, pro eo quod quiſq; recipit, ſeu vi abſtulerit, ſeu dñi voluntate: conſiſtit ergo cuiuſq; forma iuſtitiæ in repaſsione: vel quod minus latinè dicitur in cõtrapaſsione. ¶ Contrarius eſt Ariſt. eod. 5. Ethi. cõtra Rhadamanthum aſſerens, nõ quodlibet iuſtum in ſimplici repaſsione conſiſtere.

Argumen. 1.

Argumen. 2.

Ariſtot.

VT reſponſio quæſtionis huius lucidiùs inſtituatur, præmeditanda cum S. Tho. eſt nominis ſignificatio repaſsionis: ſeu vt ipſe ait, cõtrapaſsionis. Primæua enim huius verbi ſignificatio ad id tantũ accõmodatur quod quis cõtra ſuã voluntatem patitur: pati enim, violentiã ſonat: eſt autẽ violentũ, ſecundùm Ariſtotelem Ethi. 3. cui paſſum non cõfert vim. Obidq; in moribus iniuriã ſignificat: quã quis inuitus accipit. Quapropter repati idẽ eſt quod tantundem pati quantũ quis vi aut fraude alteri intulit: ſiue fiat in perſona, quod maximè propriũ eſt: ſiue in rebus, quod ſuã etiã propter inuoluntarium proprietatem habet. Id quod antiqua lege vtroq; modo iuſtũ erat, ſecundũ illud Exod. 21. Reddet animã pro anima, oculũ pro oculo. &c̃. Et cap. ſequenti: Si quis furatus fuerit bouẽ aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinq; boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. repaſsio ergo furis nõ erat reddere ſimplũ: nam hoc ſimplex reſtitutio poſtulabat: ſed vt pro iniuria pœnã lueret. De hac autẽ propria ſignificatione nomẽ ad ſpontaneas cõmutationes decidit: in quibus nomen paſsio nõ ſeruat ſuã iuſtã ſignificationem: ſed eſt abuſus quidã, diſputationis tamen gratia vſu receptus. His leuiter pręhabitis, Ariſt. vnica reſpõdet cõcluſione qua negat iuſtitiã vniuerſim ſub repaſsionis forma ſeruari. ¶ At verò explicatiùs tribus concluſionibus fiet quæſtioni ſatis. Prima, In diſtributiua iuſtitia nulla eſt repaſsionis forma: quoniam (vt dictum eſt) nõ habetur illic ratio, vt ciuis quantum contulit recipiat, aut quantũ iniuriæ intulit, luat: nam etſi ciues nihil in rempublicã cõtuliſſent, præterq̃ quòd viri ſint probi, confertur ſingulis ſecundùm proportionem ſuorũ meritorũ (vt expoſitũ eſt) nulla penſata qualitate inter rem & rem. Secunda cõcluſio. Neq; in cõmutatiua iuſtitia fie-

Quid repaſſio ſignificet.

Ariſtot.

Concluſio reſpõſiua de mente Ariſt.

Altera concluſio.

Secunda.

tia fieret ſemper iuſta repaſsio, vbi idem præciſe perpeteretur reus quod autor ab illo perpeſſus fuerat: poteſt nihilo minùs vtriuſque æſtimata qualitate fieri iuſta. Concluſio eſt Ariſtot. vbi ſententiam Rhadamanthi corrigit. Aiebat enim ille:

Ariſtot.

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipſe:
Iudiciũ fuerit perrectũ, atq; exitus æquus.

Ratio Ariſt. pro concluſione.

Redarguit eum tamen Ariſt. ꝙ ſi quis magiſtratũ gerens percuſſerit quempiã, aut ſi rex etiam cõtra iuſtitiã ciuem vulnerauerit, non eſt rationi conſentaneũ vt idem ipſe vulnus accipiat. Et cõuerſim vbi priuatus homo temerarias manus in regem conijceret, nõ ſatis ſupplicij ſolueret ſi par illi plaga infligeretur: ſed qui regi, verbi gratia, manum amputaret, capite plectendus eſſet: & ſi quem ipſe capite truncaret, non ideo corporis deberet vllo mutilari membro: nõ ergò iuſtum commutatiuæ iuſtitiæ in eiuſdem recõpenſatione conſiſtit. At verò forſan Rhadamanthus nõ iret huic æquitati inficias. Enimuerò res ipſa quę aufertur, qualitate perſonę augmẽtum ſuſcipit aut decrementũ. Etenim vt atrocior iniuria eſt quæ principi irrogatur, ità leuior eſt corã hominibus quã ipſe infert. Quapropter cùm iuſtum in æqualitate conſiſtat, augeri debet ſuppliciũ in percutiente principem: in ipſo autem principe pœna diminui. Neq; in iniurijs tantũ corporalibus res ſic habere debet, verùm & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in ſuis rebus incommodauit, nõ facit ſatis idem ſimplũ reddendo, ac ſi per eiuſdẽ domini voluntatẽ res ſuſcepiſſet eaſdem: ſed lege inſuper in ipſum agendũ eſt pro iniuria: quemadmodũ fit in fure. ¶ Tertia cõcluſio. In cõmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repaſsionis vtimur noĩe) nõ ſeruabitur iuſtũ ſi quis, cõferens rem ſuã aut ſuum propriũ opificiũ, recipiat ab altero id ſimplũ quod ipſe habet, vel quod ſua arte pręſtare poteſt. Concluſio etiã eſt Ariſt. nam fieri poteſt vt res diuerſorũ ciuium & artificũ nõ ſint æqualis pretij. Exempli gratia: Sutor indiget domo quã alius ſibi artifex ædificat: non ſatis eſt pro ędium fabrica vt reddat vnũ duóve calceorũ paria, ſed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo: Indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: non ſemper vſu venit vt modius frumenti eiuſdẽ ſit æſtimationis cum modio vini: debent ergò illa quæ vilioris ſunt æſtimationis, per multiplicationẽ adæquare rei quæ præſtabilior eſt.

Tertia concluſio.

Oſtenditur concluſio.

Atq; hac ratione poterit iuſtũ in repaſsione cõſiſtere: aliâs minimè. ¶ Ex his ergò inquit Ariſt. orta eſt nummorũ neceſsitas. Eſt enim nummus ſeu numiſma quaſi id quod lex & norma: νόμος enim græcè idẽ eſt quod regula & lex. Duo ergò ſunt numiſmatis vſus: prior vt ſit mẽſura, res oẽs adæquãs. Nõ poterat fabrica vnius domus ad amuſsim calceis vel caligis vel alijs opificijs æſtimari: vẽdit ergò tot calceos ſutor vt pecuniã cõficiat qua poſsit domũ coëmere. Prętereà iſte qui modò reb⁹ alteri⁹ nõ indiget forſan indiget alijs, vel egebit eiſdẽ futuro tẽpore, vel in alio loco: nummus ergo illi eſt ꝓ vade qui ei fideiubet. Nã vbicũq; & quãdocunq; talẽ exhibueris nummũ, rẽ habebis indigẽtię tuę accõmodã. Quapropter & moneta dicif quaſi monitoria lex: & pecunia à pecude, quã Romani autore Plinio li. 33. pecudũ nota ſignârũt: eò ꝙ pecuniæ (vt ait Sapiẽs) oĩa obediũt: & in mũdi primordijs mobilia bona & cõmutabilia plurimùm pecus, & pecora, armẽtaq; erãt. Ex his rurſùs cõſequitur nummi valorẽ (vt eodẽ loco Philoſophus ait) non prorſus ex natura rei æſtimandũ eſſe, ſitne videlicet æs, argentũ, an aurũ: ſed ſtatuto & ſigno reipublicę, aut principis, qui ſuã in tali nummo ſculpit autoritatẽ: tanq̃ fideiuſſor pro oĩbus. Vnde neceſsitatis tẽpore in quacunq; materia, etiã viliſsima, vt in ferro, & in corio cudi poteſt, aut ſculpi. Tametſi pro regionis natura & facultate metallũ illud deligendũ huic muneri eſt, quod ſolidius ſit & quadam vigens perpetuitate. Hac enim ratione Plini. lib. eodẽ ſelectũ eſſe aurũ aſſerit inter metalla: nõ quidẽ ratiõe coloris, qui in argẽto, inquit, clarior eſt, magiſq; diei ſimilis: neq; ratione põderis, aut materiæ facilitate, cũ cedat per vtrũq; plumbo: ſed quia rerũ vni nihil igne deperit, tutò etiã in incendijs rogiſq; durãte materia. Hæc ille. Etenim cùm ignis ſit qui inter omniũ maximè actiuorũ, edax voraxq; ſit rerũ, eo præſtãtius eſt aurũ quo ab hoc periculo tutius eſt. Fit etiã cõſequens (quod Ariſt. illic prudenter adnotauit) vt quãuis vlla ingruẽte neceſsitate augeri minuiq; poſsit nummorũ æſtimatio, id tamẽ impendiò q̃ rariſsimè fieri fas ſit. Quin verò hac ratione debet pecunia legis naturã imitari, vt fixa ſemper firmaq; ſit. Enimuerò cùm per nummũ (vt diximus) reſpublica & princeps cunctis fideiubeat, nõ parùm deteritur eiuſdẽ principis ac reipublicæ fides, quùm ciues huiuſmodi ſummutationibus abſque ingenti neceſsitate defraudantur.

Numiſmatũ origo.

Duplex pecuniæ vſus.

Vnde dicta moneta.

Plinius.

Ariſtot.

Nummorum æſtimatio ad modũ legis fixa & firma eſſe debet.

AD

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumētum quod de finali iudicio factum eſt, reſpondet ſanctus *S. Thomas.* Tho. arti.4.q.61. futurum eſſe ſecundū rationē commutatiuæ iuſtitiæ prout ſcilicet recompēſat præmia meritis,& ſupplicia peccatis. *Obiectio Caietani aduerſus S.Thom.* Caietanus autem obijciens argumentum ad hominem, videlicet qui.1.p.q.21.ar.1. &.4.ſen.diſt.46.ar.1.negat in Deo iuſtitiam commutatiuam, *Solutio Caietani.* reſpondet tam punitionē quàm remunerationem illic fieri ſecundùm iuſtitiam diſtributiuam: nam (vt legitur de Iuda, Actu.1.) Vnuſquiſque illic mittetur in ſuum locum. Habebit autem, inquit, & formam quandam commutatiuæ iuſtitiæ pro quāto res pro re datur: puta præmium pro merito, & pœna pro offenſa. *Exploditur Caietani reſponſio.* Veruntamen non idem ego, niſi fallor, arbitror ſentiendū, neq; ſecundùm ſanctum Thomam, neq; ſecūdùm veritatem de remuneratione bonorum, & de malorum vltione. Collatio nanq; præmiorum procul dubio iuſtitiæ diſtributiuæ functio eſt: tametſi vt ar.2.dicebamus, hæc illic conſpiciatur ratio commutatiuæ ꝙ cùm diuina bona infinita ſint, ita redditur omnibus ſecundùm proportionem meritorum geometricam, vt adæquetur quoq; ad vnguem præmium merito, quod in republica humana, vbi curta nōnunquàm ſunt bona, obſeruari ſemper nequit. At verò non idem eſt de iuſtitia vindicatiua in delinquētes. Talis enim iuſtitia neutiquàm ad diſtributiuā pertinet. Id quod expreſsè affirmat *S. Thomas.* ſanctus Thomas.2.2.q.108.ar.2.elicitur enim vindicta à iuſtitia commutatiua: imperatur autem à legali: vt art.1. huius quæſtionis nos ſuprà adnotauimus. Nam punitio non eſt ſicut bonorū diſtributio. Diſtributiua nāq; iuſtitia non attendit quid ciues contulerint vt repēdatur eis, ſed quid in ſe quiſq; mereatur: punitio verò per ſe aſpicit quam quiſq; iniuriam irrogauerit vt pari plectatur ſupplicio. Quare non primùm attendit ad delictorum proportionem, ſed ad cuiuſq; quantitatem: quod munus eſt commutatiuæ iuſtitiæ: ex conſequenti autem ſeruatur in ſupplicijs eadem proportio quæ erat in criminibus. Itàq; vindicatio (vt loco citato ait ſanctus Tho.) reſpondet non diſtributioni bonorum, ſed collationi beneficiorū pro ſuſceptis ſeruitijs, quæ actio pariter eſt iuſtitiæ cōmutatiuæ, imperatæ tamē à legali. Quapropter diuerſa eſt ratio remunerationis & punitionis: illa nanq; per ſe ſeruat proportionem geometricam inter proportionem meritorum & alteram præmiorum. Sed ex cōſequenti, vbi eſt bonorū copia, quemadmodùm in Deo, cuſtoditur æqualitas rei ad rē: ſcilicet præmij ad meritum: punitio autem è diuerſo priùs vbiq; reſpicit æqualitatem ſupplicij ad delictum: ex conſequēti autem ſeruat proportionum habitudinem geometricam. Atq; huic cōſonat quod ait Paulus, *Paulus.* In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: quā reddet mihi in illa die iuſtus iudex: ſcilicet per iuſtitiam legalem, quæ cùm ſit generalis virtus, imperat cæteris: atque adeò tam commutatiuæ iuſtitiæ quàm diſtributiuæ. At verò probè denegat S. Thom. iuſtitiam commutatiuam eſſe propriè in Deo, penſata eius formali ratione: idcircò ꝙ nihil ipſe à nobis accipit, quod illi accreſcat. Nam quis prior, inquit Ioānes, dedit illi & retribuetur ei? neq; nos quicquam ab ipſo qui immutabilis eſt, propriè adimere poſſumus. Sed ſi boni ſumus, nobiſipſis, inq; rem noſtrā boni ſumus ad gloriam Dei. ¶ Ad ſecundum *Ad ſecundū* autem argumentum ſatis perſpicuè per concluſiones reſponſum eſt. Prima enim declarauit quemadmodùm in iuſtitia diſtributiua nulla eſt repaſsio, propterea quòd nulla illic habetur conſideratio ciuis, an quicquā præſtiterit aut egerit, cuius æquale recipiat. In commutationibus autem poteſt ſeruari repaſsionis figura, modo iam expoſito.

QVAESTIO SEXTA, de acceptione perſonarum.

S. Thom.2.2.q.63.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm perſonarum acceptio iuſtitiæ diſtributiuæ contraria, crimen genere ſuo ſit mortale.

POST diuiſionem iuſtitiæ in diſtributiuam & commutatiuam, rectus ordo poſcit vt de iniuſtitia priùs, quæ diſtributiuæ aduerſatur, diſputemus. Nam iuſtitia diſtributiua, vtpote quæ in principe potiſsimùm prominet, qua bona cōmunia ſin-

gulis ciuibus adiudicat, præſtãtior eſt quàm commutatiua. Quapropter ab ordine diui Thomæ digreſſi ſumus. Habebit autẽ quæſtio articulos ſeptem. Primus ac præcipuus eſt de hac iniuſtitia quam acceptionem per ſonarum appellant, ſitne genere ſuo mortale crimen. Et primùm omnium vt à diuina lege, quæ fons noſtrarum eſt & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria diſpenſandis videtur perſonas reſpicere: nam perſonarum reſpectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob noſtra merita in gratiam ſuam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit: Vnde Matt. 24. Duo erunt in lecto, & vnus aſſumetur & alius relinquetur: ergo neq; inter homines vitium eſt perſonas reſpicere.

Primum argumentũ.

Secundum.

¶ Secundò arguitur. Paupercula quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideo cæteris, amplio ra mittentibus, ore Chriſti prælata eſt, ꝙ indiga erat: & qui publicum magiſtratum gerens, præcipuè ſpirituale, idem admittit crimen quod populares, acriori erit ſupplicio dignus ob ſuam ipſius dignitatem: perſona rum ergo acceptio non eſt ceu iniqua vituperanda. ¶ Contraria eſt Dei ſentẽtia Deuterono. 10. de ſeipſo Deus magnus, fortis, & terribilis &c. qui perſonas non accipit neq; munera. & Paulus ad Rom. 2. Non eſt acceptio perſonarum apud Deũ. Vnde & Deus ipſe (vt eodem lib. Deuter. cap. 1. patet) idem cautum etiam eſſe voluit hominibus, dicẽs, Nulla erit diſtantia perſonarum. Itâq; audietis paruum ſicut magnum: neque accipietis cuiuſque perſonam.

Paulus.

NOmen hoc, perſonarũ acceptio, tametſi Ciceroni & priſcorum Latinis non ſit ita vſu frequẽs, eſt iam nihilo minùs apud ſacrorum interpretes latinitate donatum. Neq; verò à Græca compoſitione abhorret: eſt enim Græcè προσωποληψία, à λαμβάνω ſeu λήβω, quod eſt accipio. Vnde ad Gala. 2. Deus perſonam hominis non accipit. vbi idẽ eſt verbum Græcum. Quãuis cùm idem quoq; polleat, præſertim in compoſitione, quod, reſpicio, optimè dicitur perſonarũ reſpectus, vt perſona pro facie accipiatur. Eſt ergo decôra metaphora dum iudex inhibetur faciẽ perſonarũ in iudicio ſpectare, vt ſuper Paul. Rom. 2. adnotauimus: nempe nè vel à genere, ſexu, ætate, aliiſve id genus qualitatibus ſuum ſinat animum affici in iudicio. Eôdẽq; alludit illud Leuit. 19. Non conſideres perſonam pauperis, neq; honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideo noctu & in tenebris iudicare fuiſſe ſolitos, nè ad dicẽtes reſpicere poſſent: ſed ad ea quæ dicerẽtur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur ꝙ neq; vxorem neq; liberos in iudicium voluit adducere ad excitandam iudicum commiſerationem. Et Ariſt. Rhet. 1. illam Oratoriæ partem quæ ad commouendos affectus expoſita eſt, condemnat: Areopagum Athenieñſium hac maximè ratione cõmendans, ꝙ illam partem à ſuo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de nomine prænotatis colligitur acceptionis perſonarum deſcriptio. Eſt enim iniuſtitiæ crimen quo in diſtributione non cauſæ ad rem pertinentis, ſed perſonæ aliarumq́ue eius qualitatum habetur ratio. Quô alludit gloſſa ſuper illud Ephe. 6. Perſonarum acceptio nõ eſt apud Deum. Deus iuſtus iudex, cauſas, non perſonas diſcernit. Et ratio nominis eſt ꝙ cũ iuſtitia diſtributiua nuda ſynceraq́; meritorũ momẽta ſuis bilãcibus perpẽdat: merita autẽ ſint quæ ex voluntate rectè inſtituta procedunt, quicquid ad huiuſmodi meritorum cumulum nihil cõfert, ad natiuas perſonæ conditiones attinere cenſetur. Itâq; perſonæ nomine, natura intelligitur contra rectam volũtatem diſtincta, atq; adeò actiones alias quæ extra cauſam ſunt. Concluſio ergo quæſtionis ſit.

Lucianus.

Ariſto.

Definitio acceptionis perſonarum.

Gloſſa.

Concluſio reſponſiua.

Probatio.

¶ Acceptio perſonarum genere ſuo eſt peccatum mortale. Probatur. Quicquid aduerſatur iuſtitiæ eſt genere ſuo lethale ſcelus, vt ſuprà. q. 34. huius libri cum ſancto Thoma definitum eſt: nã cùm iuſtitia neceſſaria ſit virtus, quicquid illi obſiſtit, contrariũ eſt charitati, atq; adeò genere ſuo mortale: acceptio perſonarum obſiſtit iuſtitiæ: quippe quæ impedit legitimam ſeruari rationem debiti: ergo eſt mortalis. Quocircà licèt ſanctus Thom. q. 63. ar. 1. tãtùm aſſeruerit perſonarũ acceptionem eſſe peccatum, reliquerat tamen. q. 59. ar. 4. conſtitutum, peccatum iniuſtitiæ cenſeri in mortalium genere. Tametſi in rebus exigui momenti contingat eſſe tantùm veniale: vt ſi quis amicum minùs dignum præſtantiori præferret in electione ad officium quod parùm reipublicæ refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur, non ſubinde eſſet mortalis criminis reus. Qua vtiq; ratione temperamẽto hoc vſi ſumus, genere ſuo. Hinc fit conſequens, cunctas cauſas & qualitates quæ nihil ad dignitatem referũt illius rei

S. Thomas.

Corollariũ.

rei, magiſtratus, vel ſacerdotij, aut præfecturæ, quæ per diſtributionem confertur, connumerari cum perſonis, vt ad earũ acceptionem attineant. Poteſt nanq; eadem cauſa in vna diſtributione legitimè animaduerti, quam in diſtributione alius rei minimè pendere licet. Qui enim conſanguineis ratione generis aliquid bonorum ſuorũ donat aut legat, non eſt perſonarum reſpector: qui autem illa cauſa ſacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregiè doctum, non tamen vſq; adeò compoſitorum morũ, ſancto viro, ignaro tamẽ, in optione ad Cathedram anteferret, nõ haberetur perſonarum acceptor: veluti ſi illum præferret in alia electione vbi vir exigeretur probitate cõſpicuus. Sed de huiuſmodi meritis in ſequentibus articulis emunctiùs.

Ad primum argumentũ. PEr hæc ad primum argumentum patet reſponſio. In Dei nanq; diſtributionib[9] altera habenda eſt conſideratio dum hominẽ (ſiue in puris eum naturalibus cõtemplemur, ſiue peccati labe maculatum) in ſuam gratiã primùm recipit: altera verò dum iam in eandem admiſſo eius perpendimus virtutum officia. In priori nanq; modo cùm nulla illic ſubſit ratio debiti, nullum locum habet iuſtitia diſtributiua, quæ (vt dictum eſt) debitum quodã pacto præſupponit: & ideo neq; illic ſubnotari poteſt perſonarum acceptio: ſed eſt mera liberalitatis donatio: ſicut ſi princeps bona ſua propria quibus libêret impartiret. Nemo enim (vt ait Ioãnes) prior dedit Deo vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum eſt & vade. Quod quidem Paulus in altitudinem incõprehenſibilium diuitiarum ſcientię Dei refert. In poſteriori autem modo iuſtitia effulget diſtributiua: de qua ideo ait Paulus, *Paulus.* Qui reddet vnicuique ſecundùm opera ſua. Et alibi: Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſsit, ſiue bonũ ſiue malum. Nam qui per Chriſti gratiã eius facti ſunt mẽbra, bene ſubinde de Deo merentur. Quapropter neq; illic Deus eſt perſonarum acceptor: ſed reddet vnicuiq; ſecũdùm meritorum pretium quę de diuina gratia promanant. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur quòd quando perſonæ qualitas meritum auget aut crimẽ, tunc nulla eſt acceptio perſonarum illam inter cauſas præmij adſcribere. Paupertas enim illius euangelicæ viduæ in cauſa fuit vt tenuis eius eleemoſyna maioris eſſet pretij quàm ſi diues tãtundem largiretur: ob idq; cumulatiori præmio digna fuit. Et vice verſa quoniam delinquentis præminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius conſideratio nihil vindici Dei iuſtitiæ officiat ſi acriùs in eum animaduertat.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm in ſpiritualium diſpenſatione poſsit acceptio perſonarum contingere.

PRæmiſſa natura & qualitate acceptionis perſonarũ, quæ cùm iuſtitiæ ſit cõtraria delictũ mortale eſt, ſubſequitur vt videam[9] in quibuſnã materijs verſet. Et primò in hoc ſecundo articulo, vtrùm in ſpiritualium diſpenſatione locum habeat. A parte eñ negatiua arguit. Sacerdotia & ſpirituales præfecturæ nõ tam ſub iuſtitia ſunt diſtributiua quàm ſub commutatiua: acceptio autem perſonarum, vt dictum eſt, diſtributiuę aduerſatur: nõ ergo in huiuſmodi ſpiritualibus locum habet. Prior aſſumpta probatur: quoniam ſacerdotia hæc & eccleſiaſticæ præbẽdæ, &, vt aiunt, perſonatus nõ habent rationem præciſam bonorum communiũ, ſicuti prouentus reipublicæ, qui eò quòd ſunt totius, ſunt quodammodò partium: ſed ſunt ſtipendia populi miniſtris eccleſiarum conſtituta: debentur ergo perſonis dignis non propter ſeipſas, ſed quia perſonæ tales debentur eccleſijs: hoc eſt diſpenſantur perſonis in mercedẽ pro ſeruitio per eam iuſtitiam qua dignus eſt operarius mercede ſua: hæc autem iuſtitia, non diſtributiua, ſed planè commutatiua eſt. *Primum argumentum.* ¶ Secundò arguitur: Chriſtus redẽptor noſter viſus eſt in ſuorum Apoſtolorum optione, quæ ad vitam ſpiritualem quàm maximè referebat, perſonas reſpexiſſe & accepiſſe: quoniã nulla eorum merita perpendens, à piſcatoria, & campſoria, alijsq; id genus vilibus artibus, veluti infirma abiectaq; huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc prætereà viſus fuit perſonarum acceptor, ꝙ non niſi Galilæos ex patria ſua, cognatoſq; ſuos aſſumpſit: nam vt legit Act. 1. de hoc turbæ mirabantur quòd varijs linguis loquentes *Secundum.*

Galilæi

Galilæi eſſent: Chriſti autem opera exẽplã nobis ſunt: nullum ergo hoc vitiũ eſt. ¶ Tertiò arguitur: Iure etiã Canonico videtur non ſolùm permiſſa, ſed iuſſa in electionibus, perſonarum acceptio: vt patet eod. titul. cap. cũ nobis olim. vbi licèt electus non eſſet eminẽtis literaturæ, probatur electio. Et cap. cùm dilectus. pariter approbatur, licèt fuiſſent in eadem eccleſia (vt illic legitur) alij digniores.

Tertium.

¶ Quartò arguitur: Eccleſiaſticis etiam decretis ſancitum eſt vt non fiat electio niſi ex perſonis eiuſdem eccleſiæ, dummodò illic dignus inueniatur: etiam ſi alibi foris inueniãtur digniores: vt patet diſtin. 61. cap. nullus. & cap. obitum. & diſt. 63. cap. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in cap. cùm inter canonicos. de elect. non valet poſtulatio ex aliena eccleſia niſi duabus partibus conſentientibus. Et debet fieri à Põtifice Maximo, vt latè patet in titu. de poſtu. præl. Non ergo explorandi ſunt ſemper digniores, etſi facilè in alienis eccleſijs inueniri poſſent. Ad hęc & nobis hoc vſus eccleſiaſticus palàm facit.

Quartum.

Cõfirmatio

Cernimus enim in Epiſcoporum electionibus non tam meritorum quàm perſonarũ, aut generis, aut potẽtiæ rationem duci. Adde ꝙ & in ſuprema electione Pontificis Maximi iam pridem vſus inoleuit vt nemo niſi è reuerendiſsimis Cardinalibus aſſumatur: cùm tamen poſſent quandoq; extra illum ordinem alij diſquiri, quorum fortè electio gratior Deo eſſet & acceptior. ¶ Quintò ac poſtremò arguitur. Papa, vt aiunt, eſt beneficiorum, bonorumq́; eccleſiæ dominus: ergo non arcetur digniores eligere, ſed poteſt quibus libuerit eadem elargiri. ¶ In contrariũ autem eſt Iacobus Apoſtolus. 2. cap. ſuæ Canonicæ: Nolite in acceptione perſonarum habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Quintum.

AD quæſtionem hanc decem concluſionibus reſpondetur. Si tamen priùs adnotemus quid hîc nomine ſpiritualiũ intelligam⁹: qđ lib. ſub titul. de Symonia emũcti⁹ dilucidabim⁹. Haud eñ intelligim⁹ cũcta q̃ in intellectu ſunt: nam ſcientia & artes doceri pretio poſſunt: ſed intelligimus illa quæ gratis nobis à Deo donantur: non peculiariter tantùm in vtilitatem recipientium, ſed in vtilitatem cõmunem: de quibus ait Chriſtus, Gratis accepiſtis, gratis date: vt ſunt ſacerdotia, ſacerdotales ordines, & ſacrorum vſus. Priùs ergo circa materiam primi argumenti pręnoſſe oportet, iſta eccleſiaſtica ſacerdotia nõ ſolùm ratione diſtributiuæ iuſtitiæ pendenda eſſe, verũ commutatiuæ lineam ingredi. ¶ Sit ergo prima concluſio: Negari non debet quin ſacerdotia & eccleſiæ pręfecturæ ſpecimen habeant diſtributiuæ iuſtitię pro eo ꝙ illis honorificentiora & pinguiora debẽtur, qui præſtãtioribus ſunt meritis: & ideo in nona concluſione adſtruẽdum nobis eſt in huiuſcemodi electionibus digniorem eſſe cæteris anteferendũ. ¶ Huic nihilo minùs cõcluſioni ſubtexitur ſecũda. De eccleſiaſticis beneficijs, ſacerdotalibuſq́; muneribus, ac dignitatibus quæ ad eccleſiarũ obſequia pertinent, per iuſtitiæ cõmutatiuæ regulas præcipuè cẽſendum eſt. Probatur. Decimæ quas populus Chriſtianus perſoluit nõ cõtribuit vt præmia ſint meritorũ perſonarũ, inſtar bonorũ quæ in rei publicę depoſito exiſtunt: ſed vel ad hoc ſolùm, vel ad hoc præcipuè inſtitutæ ſunt, vt ſtipendia ſint miniſtrorum eccleſiæ. Itâq; religio Chriſtiana, niſi eccleſias haberet neceſſarias, nunquàm Chriſticolas cogeret decimas contribuere. Idemq́; inferiùs dicturi ſumus de ſæcularib⁹ tributis, inter quę & ſacerdotia hoc ſolùm diſcriminis interſtat, ꝙ illa, ſtipendia ſunt pro ſæcularibus adminiſtrationibus iuſtitiæ: hæc autem pro ſpiritualibus eccleſiarum functionibus. Fit ergo ex hoc conſequens rationem illam diſtributiuæ iuſtitiæ, quæ in hiſce diſpenſationibus reperitur, ad commutatiuam ordinari quæ eſt inter pontifices tam Maximum quàm reliquos diſpẽſatores ac prouiſores bonorum eccleſiæ ab vna parte, & eccleſias ex altera. Enimuerò quia ob id ciues decimas pẽdũt vt ſibi ſacramenta adminiſtrẽtur, Verbũ Dei exponaſ, & eccleſiaſtica iuſtitia ſeruetur: per iuſtitiã cõmutatiuam debentur eis idonei horũ muncrum adminiſtri, veluti operarij vineæ Domini. Neq; obſtat decimas (nõ dico quotã) eſſe de iure diuino. Nam cenſendũ hîc arbitror inſtar principis qui certa ſtipendia perpetua ſtatuit famulis ac miniſtris dom⁹ ſuæ: præcipiens vt dignorib⁹ qui haberi poſſent diſpenſarenſ. Hic enim profectò plus cõmutatiuę iuſtitiæ ſubeſt q̃ diſtributiuæ. Sicut facta beneficij collatione, eadem iuſtitia conſtituitur inter miniſtrum & ſuam eccleſiam. Itâq; vt explicationis gratia dicam, ratio diſtributiuæ iuſtitiæ in iſtis habet ſe materialiter ad rationem commutatiuæ. Nam ideo electores tenentur ſecundùm merita perſonarum ſacerdotia diſtribuere: non quia præmia

Prima cõcluſio.

Secunda cõcluſio.

Probatio cõcluſionis.

mia ſunt meritorum ipſorũ, ſed quia & electores tales miniſtros debent eccleſijs, & miniſtri talia eiſdem obſequia, pro ſtipendio ſibi repēſo. ¶ Coclusio hæc ſic expoſita nō ſolùm ratione, quæ manifeſta eſt, verùm & ſacris oraculis comprobatur. Et primò, vt à lege veteri initiũ ſumamus, Leuitis ſimili ratione decimæ erant decretæ. Sic enim legitur Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas in poſſeſsionem pro miniſterio quo ſeruiũt mihi in tabernaculo fœderis. Sic & paulò inferiùs de decimis ſubditur: Quia pretium eſt pro miniſterio quo ſeruitis in tabernaculo teſtimonij. Et Luc. 10. dum Chriſtus Apoſtolos tanquàm operarios & meſſores dimiſit in orbem, ſubiũxit: In eâdem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos ſunt: Dignus eſt enim operarius mercede ſua: Merces autem per iuſtitiam cōmutatiuam redditur. Et Apoſtolus. 1. ad Corin. 9. in eandem ſentētiam ait, Neminem ſuis ſtipendijs militaſſe vnquàm: citans illud Deutero. 25. Non alligabis os boui trituranti: dicens propter nos illud fuiſſe ſcriptum: vnde ſubdit, Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, magnũ eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? Quibus verbis commutatiuã iuſtitiam inſinuauit. Et. 1. ad Timo. 5. Qui bene, inquit, præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Non ait, qui boni ſunt: nè quis fallatur ꝙ perſonis ipſis ob ſua merita per iuſtitiam tantùm diſtributiuam debeantur honores ac prębendæ: ſed qui bene præſunt, vt diſcamus beneficium dari potiſsimùm propter officium: quaſi ad normam commutatiuæ iuſtitiæ: ſecundùm verbum eiuſdē codē loco, Qui in ſacrario operãtur, quæ de ſacrario ſunt edunt: & qui altario deſeruiunt, cũ altario participant. ¶ Idq; confirmaťex iure Canonico. Nam cap. ſecũdùm Apoſtolũ. de præben. Innocen. iij. hæc fermè Pauli verba citans, ait: Cùm ſecundùm Apoſtolum, qui altari deſeruiũt, de altario viuere debeãt: & qui ad onus eligitur, repelli non debeat à mercede: patet à ſimili, vt clerici viuere debeant de patrimonio Ieſu Chriſti, cuius obſequio deputantur. Accedit & verbum iam modò citatum toto iure ſolenniſsimũ, ſcilicet, Beneficium nō dari niſi propter officiũ. de reſcrip. cap. fin. Igitur eccleſiæ bona non intuitu perſonarum vt ipſis tanquàm præmia ſuarum virtutum ac literarum inſtituta ſunt, ceu per meram diſtributiuam iuſtitiam illis deputanda: ſed re vera tãquàm miniſtrorũ merces pro obſequio eccleſijs impēſo. Ex quo infrà illaturi ſumus eligendorũ qualitatem, meritorumq; momēta non abſolutè, ſed in ordine ad prouinciam ſuam & functionē eſſe penſanda. ¶ Accedit & huc proximè ꝙ Chriſtus in eccleſia (vt habetur ad Epheſ. 4.) quoſdam dedit Apoſtolos, alios autem Paſtores & Doctores &c. in opus miniſterij, in ędificationē corporis Chriſti: ergo eccleſiaſtici ceu miniſtri recipiunt ſubſidia ſtipendiaq́ue populi. Atqui concluſio hæc reuiſenda eſt, dũ lib. ſeq. ſub titul. de reſtitutione, in diſputationem protulerimus, is qui prætermiſsis dignioribus aut dignis per acceptionem perſonarum ſacerdotia cōfert, cui debeat damnũ reſtituere, eccleſiíſne an perſonis ipſis prætermiſsis. ¶ Tertia cōcluſio ad quæſtionis titulum: Acceptio perſonarum in ſpiritualibus genere ſuo peccatum mortale eſt, tantoq; grauius ac peſtilentius quanto ſpiritualia temporalibus antecellunt. Concluſio hæc clariùs liquet, quàm vt multis egeat teſtimonijs. Spiritualium enim nomine cenſentur eccleſiaſtica ſacerdotia quib⁹ Chriſtiana reſpublica ad ſempiternam fœlicitatem promouetur: ſacerdotum em̄ miniſterio ſacris Chriſtiani initianť, per quæ diuinã gratiã, tum ineũt, tum etiã recuperant, eorumq; ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cùm nihil nobis tanti referat quàm per eandem gratiã ad Dei gloriam promoueri, nihil nobis in exitium eſſe poteſt præſentius crimine illo per quod in hoc progreſſu vel impedimur vel remoramur, quale eſt perſonarum acceptio in huiuſmodi ſacerdotibus & miniſtris optandis. ¶ Attamen quoniam non ſatis eſt huiuſmodi perſonarum acceptionem condemnare, niſi eligendorum merita explicentur: Notãdum eſt cum diuo Thoma duob⁹ modis cōſiderari poſſe cuiuſque merita ac dignitatis excellētiam: videlicet aut abſolutè & ſimpliter ſecũdùm indiuiduam perſonam: quemadmodùm Ariſt. 5. Ethi. cap. 3. conſiderat virum bonum. Secundo modo quemadmodùm illic conſiderat bonum ciuem: vtputa ſi perſonam contempleris in ordine ad munus illud & magiſtratũ ac functionem ad quam aſſumitur. ¶ Sit ergo quarta concluſio. Dignitas perſonæ perpendenda eſt & exigenda in ordine ad talem finem qui electionis ſcopus eſt. Hoc clariſsimum eſt: quia à fine ſumenda eſt mediorum ratio: & 1. Corint. 12. ait Apoſtolus, Vnicuiq; datur manifeſtatio

Suadetur cō cluſio teſtimoniis ſacrarũ literarũ.

Cōfirmatio prima.

Confirmatiō ſecunda.

Tertia concluſio.

Documentũ S. Thomæ.

Ariſtot.

Quarta concluſio.

feſtatio ſpiritus ad vtilitatem: ſcilicet ad commodum Chriſtianæ reipublicæ. ¶ Adnectitur autem concluſio quinta. Primum ac potiſsimũ quod in eo qui in ſpiritualibus præficiendus eſt populo, æſtimandum venit, eſt morum compoſitio, virtutumque ornamentum. Hanc eandem concluſionem de reliquis ciuilibus magiſtratibus in ſubſequentibus cõſtituemus: eſt enim omnibus communis: at verò præcipuum robur habet in eccleſiaſticis prælatis, cuius ratio patẽtiſsima eſt. Enimuerò finis proximus ciuiliũ magiſtratuum eſt tãtùm naturalis: nempe tranquillo ſtatu & pace rem publicam cõſeruare: licèt ille ad diuinam quoq; fœlicitatem ordinem habeat: finis autem & ſcopus proximus prælatorum ſpiritualium eſt ſempiterna fœlicitas, ac ſubinde eorũ munus, auxiliares eſſe Chriſti miniſtros, iuxta verbũ Pau. Sic nos exiſtimet homo ſicut Dei miniſtros. Quib⁹ idcircò vna cura eſſe debet, Chriſti ſanguinem colere, eiuſq; redemptionem promouere, atq; ad diuinũ amorem ſubditos prouocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quæ cum mũdo diſpereunt, ſed ſempiterna illa quæ nos in cœlis manent. Hæc autem nemo curare poteſt & pro dignitate adminiſtrare, niſi in quo idẽ Chriſti ſanguis ferueſcat, idemq; inardeſcat amor. ¶ Sexta concluſio. Præter charitatẽ & honeſtatem morum requiritur ſtatim ſacrorum ſcientia, prudentiaque, & ſolertia, & reliquæ animi vires, ac dotes ad gubernãdũ neceſſariæ: iuxta verbum Domini, Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens? Matthę. 24. Adeò vt liceat nonnunquàm expediatq; huius gratia, eo qui ſimpliciter moribus præſtantior eſt poſthabito, alterum vita inferiori præeligere: dum tamen prauus non ſit & corruptis moribus: nam cui refragatur vita, nulla alia ratio ſatis ſuffragatur vt fas illum ſit ad eccleſiæ gubernaculũ admouere. Hoc planè cõſtat. Eſt enim primũ prælati ſacra docere, & per eorum doctrinam & exempla ſubditos ad diuinorũ amorẽ allicere ac promouere. Mox quia regimen, opus eſt prudentiæ, vt. 6. Ethic. Ariſt. autor eſt: & vt ibidẽ ſubdit, cùm prudentia virtutes omnes connectuntur, cunctis huiuſmodi dotibus præſtare debet. Enimuerò vt niſi quod ignitum eſt calefacere nequit, ita niſi qui charitate ardet vel lucere alijs poteſt vel virtutum calorem excitare. ¶ At verò quoniam ex his dubium hoc loco præcipuum relinquitur, an: ſcilicet vt ab hoc crimine acceptionis perſonarum caueatur, neceſſarium ſit præſtantiorem dignioremq; ſemper eligere, ſtatuitur ſeptima concluſio. Acceptio perſonarum tũc affert manifeſtarium crimen, quando prætermiſſo idoneo eligitur indignus: tũc enim impudẽter & contra iuſtitiam cõmutatiuã in eccleſiam peccatur, & contra diſtributiuã in eum qui dignus eſt. Concluſio eſt omnibus extra controuerſiam in confeſſo. Vnde de præbẽ. cap. graue. Alexand. 3. in concilio, Graue, inquit, nimis eſt & abſurdum ꝙ quidam eccleſiarum prælati cùm poſsint viros idoneos ad eccleſiaſtica beneficia promouere, aſſumere non verentur indignos: quibus neq; morum honeſtas, neq; literarum ſciẽtia ſuffragatur: carnalitatis ſequẽtes affectũ, nõ iudicium rationis: vnde quãta eccleſijs dãna proueniant, nemo ſanæ mentis ignorat. ¶ Subtexitur deinde huic octaua cõcluſio. Ad hoc vt ſecundùm exterum ius fori canonica ſolidaq; ſit habenda ac valida electio, ſatis eſt eligere dignum. Concluſionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quæſtionem adducti: eorum autem rationem S. Thom̃. & Doctores hanc reddunt, ꝙ aliâs vnaquælibet electio calumniam pateretur: haud enim tali foro facilè expendi poſſunt librariq; meritorum momenta, vt conſtet quis eſt optimus. Vnde dũ Rex aut quiuis alius iure patronatus eum eligit dignum cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Prælatus electionem in fauorem dignioris perimere. Addiderim hìc, ꝙ qui dignum elegerit, nõ tenebitur ad reſtitutionẽ nec digniori, nec eccleſiæ: vt lib. ſequenti ſub titul. De reſtitutione, videbimus. ¶ Nona concluſio. Quo ad culpam, in foro conſcientiæ & poli præceptum eſt eligere digniorẽ. Et primùm nè quis exiſtimet ſolius eſſe opinionem S. Tho. qui eam incunctanter, veluti rem conſtitutiſsimã adſtruit. 2. 2. q. 63. ar. 2. & in quotlib. q. 6. & 8. quem ſui ſequuntur. Fuit quoq; Alexan. de Hales. 2. p. q. 136. membro. 2. & Nicolai de Lyra, Ioan. 21. Neq; verò Mendicãtiũ vtriuſq; ordinis, verùm & Hẽri. & Godof. in ſuis quodlib. Fuitq; Hadrian. poſteà Papæ in materia de reſtitu. & ex Doctorib. iuris Can. Arch. & aliorũ. Hos deniq; Maioris poſtmodùm in. 4. diſtin. 24. q. 8. & 9. ſequitur. Patroni autem contrariæ ſentẽtiæ, ſi tamen contrariam tueantur, ſunt Hugo & Apparat⁹ ſuper cap. licèt ergo. 8. q. 1. & cap. Monaſterium. 16. q. 7. quibus, referente Adriano

Quinta concluſio. *Ratio concluſionis.* *Paulus.* *Sexta cõcluſio.* *Probatio cõcluſionis.* *Septima concluſio.* *Probatur cõcluſio.* *Octaua concluſio.* *Nona concluſio.* *S. Thomas.* *Alexander Halen.* *Nicolaus Lyranus.* *Henricus.* *Adrianus.* *Archidiacon.* *Maioris.* *Hugo patronus cõtrariæ opinionis.*

Ioan. Andr. Adriano, acceſsit Ioãnes Andreas. Dixerim ſi cõtrariam tueant: quia illi forſan id duntaxat cõtendunt, ꝙ in foro exteriori non ſit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuiſſent. Quòd ſi ſententia diui Tho. vera eſt, per nullã poteſt deſuetudinem vel cõtrariã conſuetudinẽ abrogari. Eſt ẽm de iure diuino: cõtra qd' vſq; adeò nullo tẽpore pſcribit, vt quo lõgior fuerit eius abuſus, eo fiat delictũ graui⁹. Neq; in his ſatis eſt autores numero æſtimare, aut dicere, hoc tenent Canoniſtæ, hoc verò Theologi: ſed auſcultãdæ ſunt ſacrorũ autoritates, rationesq; examinãdę. ¶ Arguitur enim primò ex iure naturæ. *Prima ratio in gratiã primæ opinionis.* Eccleſiaſtica beneficia (vt ſecũda cõcluſione aſſerebam⁹) ex bonis cõmunib⁹ populi, veluti ſtipẽdia inſtituta ſunt, & eccleſiæ miniſtris propoſita: ex hac ergo parte cõtra iuſtitiã cõmutatiuã fidẽ populo & eccleſiæ frangit qui nõ optimũ ei miniſtrũ abſq; fraude & dolo prouidet. Mox peccat & contra iuſtitiã diſtributiuã: eadẽ enim virt⁹ quæ iubet ſeruare in præmijs proportionẽ quæ eſt in meritis, ſubinde admonet vt optim⁹ q rationabili diligẽtia inueniri poteſt, cæteris præferatur. *Secunda.* ¶ Deinde accedit tertiò ꝙ Antiſtites tenẽtur beneficia gratis cõferre: qui autẽ meliori poſthabito cõfert minùs digno, ille certè alia cauſa mouetur humana: alioqui illud non faceret: atq; adeò neque dat gratis: neq; ab acceptione perſonarũ manet incolumis. *Tertia.* ¶ Ad hæc qui ex duob⁹ ſacerdotijs pingui⁹ cõfert ſacerdoti minùs digno, manifeſtè iuſtitiã diſtributiuã acceptione perſonarum præuaricat: nã id patrare nõ poſſet niſi reſpiciendo perſonam, puta qualitatem extra cauſam: ergo eâdem labe contaminaretur, qui vnicum beneficium minùs idoneo adiudicaret. *Quarta.* ¶ Præterea horum collatores munerũ, diſpenſatores ſunt, vti ait Paulus. 1. ad *Paulus.* Corin. 4. miniſteriorũ Dei: in quibus, vt inibi ſubiũgit, fides ſyncera requiritur ſecũdũ verbũ Dominicũ citatũ: Quis putas eſt fidelis diſpẽſator & prudẽs? principis autẽ œconomus & diſpenſator qui quos poſſet optimos ſeruos eodẽ ſtipendio non aſciſceret in ſeruitiũ domini, reus profectò eſſet aut defractę fidei, aut neglectæ prudẽtiæ. ¶ At verò ius diuinũ eſt quod huic cõcluſioni firmiorem adſtruit fidem. Atq; in primis exemplũ Chriſti, Ioã. 21. in electione Petri qd' abũdè rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui non merus diſpenſator, ſed dominus rerum erat, non alium ſelegit qui ſuus ſibi vicarius ſuccederet, q̃ omnium tũc temporis Apoſtolorum optimũ. Neq; verò ſatis duxit eum inſtituere quem ipſe nouerat eſſe præſtantiſsimum, ſed id priùs voluit vt omnibus innoteſceret. Hac enim, vt arbitror, tantùm de cauſa ter publicè Petrum rogauit an ſe plus cæteris diligeret (qui numerus iudicialibus monitionibus ſolennis eſt) vt cunctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere: docerétque perinde eos vt eandem legem in ſimilibus electionibus ſanctiſsimè cuſtodirent. ¶ Quapropter abſque vlla cunctatione aſſerere ſoleo illo tunc tẽporis articulo quo Petrus electus eſt in Chriſti vicarium: omniũ fuiſſe Apoſtolorum optimum: neq; tutum arbitror hoc denegare. Liquet enim ſolam Dei Charitatem, eſſe normam per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deum: præterea neq; hoc negari licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligitur ab illo. Si ergo Petrus Chriſtum plus tunc cæteris Apoſtolis amabat, plus & ab ipſo amabatur: atque adeò optimus erat. Quòd enim præ cæteris tunc Chriſtum diligeret, ambigi nequit: quoniam Chriſti interrogatio nõ oriebat ex dubio, q̃ppe quo ipſe nõ tenebatur: ſed erat velut aſſertio. Et quanuis Petr⁹ ad comparationem reſpondere citra temeritatem non valuit, eò quòd neque ſuorum erat, neq; alienorum meritorum põderator: tamen ſuum reſponſum, Tu ſcis quia amo te, Chriſtus pro comparatiuo iuxta ſuam ipſius interrogationem accepit: & ideo à tertio reſponſo continuò ſubiunxit, Paſce agnos meos. Dico ſtetiſſe optimum tunc ſimpliciter: quia nihil obſtat quo minùs Ioannes indulgentiùs diligeretur, alioq; fortè tẽpore fuiſſet melior: nam de intemerata Virgine hæſitare nefas eſſet, longè meritis cunctos anteceſsiſſe Apoſtolos. ¶ Secundo loco accedit & apoſtolicum teſtimoniũ. 1. ad *Secundus locus ad idem.* Timo. 3. Qui epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat: hoc eſt ſibi conſultè videat, quantum ſibi oneris imponat: quia omniũ eſt optimũ munerum quæ in eccleſia ſunt: atque adeò gubernatu difficilimum. Vnde ſubdit, Oportet enim Epiſcopũ irreprehẽſibilẽ eſſe, &c. Vbi tã amplã tãq; diuitẽ virtutũ ſupellectilẽ ab Epo deſiderat, vt licèt nullã faciat cõparationẽ, vix illę poſsint, niſi in eo qui præſtantiſsimus eſt, aceruari. Quapropter inferiùs cap. 5. eũdẽ admonet diſcipulũ vt nemini citò manus imponat. Vbi porrò

docet

docet quantum debeat examinis præcedere antequàm huiuſmodi ſacerdotia diſtribuantur: vtpote quæ illam finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi æquiſsima meritorũ trutina vnicuiq; remetiendũ eſt. ¶ Accedit tertio loco Ius canonicũ ſanctorumq; decreta. Eſt in primis Hieronym⁹ ſuper Leuit. cap. 8. qui refertur. 8. q. 1. cap. licet ergo. Refert nanq; illic Leuitica hiſtoria quòd quando Aaron iuſſu Dei in ſacerdotẽ vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait Hieronym⁹ ꝙ licèt Dominus de conſtituendo principe præcepiſſet, ſingularemq; elegiſſet, tamen conuocatur etiam Synagôga: requiritur ergo, inquit, in ordinando ſacerdote etiam populi præſentia: vt ſciāt omnes & certi ſint ꝙ qui præſtantior eſt ex omni populo, qui doctior, qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad ſacerdôtium: & hoc atteſtante populo: ſecundùm illud Pauli, Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt. Hæc Hieronymus. Et eſt alluſio ad exẽplũ Chriſti qui in præſentia Apoſtolorum teſtimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obſtante verborum inculcatione Hieronymi, temperat illic eius ſententiam, imò denegat Hugo, dicẽs ſatis eſſe eligere dignũ. Cui Apparatus adhæreſcit. Veruntamen niſi intelligant in foro duntaxat exteriori, nõ ſunt contra textum audiendi. Sunt & verba acerbiſsima Auguſtini ſuper verbo Iacobi citato, dicentis, Non eſt putandum leue eſſe peccatum in perſonarum acceptione habere fidem Domini gloriæ. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedẽ honoris gloriæ eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore & ſanctiore? Auſculta verbũ, ad ſedem honoris gloriæ eccleſiæ. Conſentit & Leo Papa, can. Metropolitano. diſt. 63. vbi docet ꝙ ſit eligendus optimus. Sed eſt Chryſoſt. ſententia lib. 2. de ſacerdotio, quàm maximè meditanda. Admonet enim de ſuo nomine eccleſiaſticos paſtores, ꝙ tanto debet meritorum interuallo anteſtare gregi, quanta præſtat excellentia pecori paſtor. In cuius ſententia Bernar. De conſideratione ad Euge. ꝑmulta, eadẽq; peregregia congerit. His vnicum illuſtreq; adiungitur capitulum, extrà, vt eccleſiaſtica benef. ſine diſconf. vbi in reprehenſionem Epiſcopi apponitur ꝙ non ex affectu carnali, ſed ſtricto iudicio debuit eccleſiaſtica beneficia in perſona magis idonea diſpenſare.

Hieronym⁹. *Auguſtinus.* *Leo Papa.* *Chryſoſt.* *Bernardus.* dimi.

Atqui in pragma. concil. Baſilieñ. habetur hæc forma iuramenti eligentium. Ego. N. iuro & promitto omnipotenti Deo & ſancto, cuius nomini dedicata eſt hæc eccleſia, eum eligere quem credam eſſe in ſpiritualibus & temporalibus meliorem. Neq; tantùm Canonicum, verùm & Ius Imperatorium idem ſanctiſsimè admonet, vt eſt videre in Authẽ. de monachis. §. ordinationem. Iubet quippe eum Imperator qui priùs optimus inter monachos apparuerit, pręfici in paſtorẽ. Quòd ſi monachus optimus eſt præficiendus, profectò multò eſt ſanctiùs eadem regula in epiſcopis obſeruanda: vt quorũ ordo ſit inſtituto monachorũ excellentior. Atqui argumenta hæc ſi in primordijs etiã eccleſiæ, & quando illuſtribus pollebat perſonis vim ſuam tenebant, quãto nunc maiorẽ, quãdo illa laboramus perſonarũ inopia, vt vix optio permittat: imò citra digniſsimũ vix poſſit reperiri dignus. Tẽpore Auguſt. Ambr. Marti. Nicolai, atq; id genus mortalium, nõ eſſet immane ſcelus non perquirere digniorem: modò autem vt digno conferas, digniſſimum debes inquirere: adeò omnia iacent. ¶ Et quando eorũ quæ facta ſunt argumenta nullum exiſteret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quòd poſtquàm in diſpẽſatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo eſt qui literarum ſtudia ſequatur, nemo qui alijs imbuatur moribus, quàm qui ad Curiã fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta eccleſiæ Chriſti eius ſanguine fundatæ ſuccreuerint, & hæreſum peſtes & animarum neglectus apertiſsimè teſtantur. ¶ At verò antequàm decimam cõcluſionem ſtatuamus, operępretium eſt nõnulla dubiola quæ hinc emergunt diluere. In primis non cõtendimus in has anguſtias timoratos animos conijcere, vt quando munus ad quod perſona eligitur exigui momẽti eſt, cenſeatur peccatum mortale digniorẽ prætermittere. Mox neq; eſt tale peccatum timendum etiam in rebus maioris momenti quando meritorum exceſſus non eſt tantus, vt videatur ad rem multùm referre: quoniam & furari exiguam monetam non eſt peccatũ mortale: neq; nos Deus cogit tam anxiè perſonas explorare, ſed ſecũdùm prudentiam pro rei qualitate & conditione.
¶ Præterea maximè adnotandum, non eſſe attendendum ad cauſas metaphyſicæ poſsibilitatis: ſed vt materia moralis exigit, ad id quod ſecundùm prudentiam ſperatur futurum.

Conciliũ Baſilien. *Poſtrema ratio.* *Prima limitatio cõclu.* *Secunda.*

rum. Enimuerò licèt occurrat vir literis clariſsimus & prudētia cōſpicuus, eſt tñ vecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo nō eſt tāta ſpes ꝙ prædicabit aut gubernabit ſecūdū ſuas dotes: vel fortè etſi ſit optimè moratus, publicis tamē eſt negotijs ineptus: huiuſmodi certè hominib⁹ ille præferēdus eſt, qui licèt huiuſmodi dotib⁹ nō ſit tam potēs, ſperatur tamē curā ſolicitiùs habiturū, diligētiāq; adhibiturū ad ſuum exequendū munus. Euentus autē rei qui præter eligentiū ſpē ſubſequūtur, nihil electionē vitiant: vt ſi negligens poſtmodū reperiatur, qui diligens credebat. ℭ Emergit autē ex ſuperiorib⁹ cōtra hanc nonā concluſionē argumentū primū. Dictū eſt iuſtitiā diſtributiuā in his ſacerdotijs ad cōmutatiuā referri: dū autē prælatus tribuit eccleſiæ curatū vel aliū miniſtrū pro rationę ſuarū decimarū dignū, quia ſcilicet habet exilia ſubſidia, per illū ſatisfacit iuſtitiæ cōmutatiuæ: nō ergo tunc tenetur alium eligere qui cumulatiorib⁹ meritis polleat. Reſpōdentur duo. Primū non ſeruaret̃ tunc ratio diſtributiuæ iuſtitiæ, niſi fortè in breui expectaret̃ locupletior præbēda pro illo digniori. Deinde quātū ad iuſtitiam cōmutatiuā, cū dignitas perſonæ nō habeat certā præſcriptā mēſuram, fit vt vbi alius eſt dignior, vix inferior cenſendus ſit dignus. Præterq̃ ꝙ fides diſpēſatoris miniſteriorū Chriſti expoſtulat vt cuicūq; eccleſiæ aſſcribat miniſtrū optimū illorū qui illo ſtipendio haberi poteſt: nam eccleſia ſi loqueret̃, talē eligeret: licèt hæc culpa non ſit tanta vt ad reſtitutionē obliget, ſi ſecundū exiſtimationē dignus eligat̃: vt ſuprà diximus. ℭ Hinc autē exurgit argumentū ſecundū cōtra eandē nonam cōcluſionē, quod ſeqretur ex ea nōnunq̃ vt elector eſſet perplexus. Verbi gratia. Duob⁹ vacātibus beneficijs quorū qd' vberius eſt & pinguius nullā habeat animarū curā: alterū verò quod fructib⁹ eſt ſterile, eandē habeat annexā, vel plures habeat ſub ſe parœcios, pluſq; doctrina indigētes: vt eccleſia nūc Toletana, quæ locupletiſsima eſt, vacante: & ſimul Granatēſi, quę licèt ſit pauperior, habet tamē multos ex Mahometiſmo neophytos, ꝑplexus tūc eſſet & Papa & Rex. Nā ſi diſtributiuam iuſtitiā ſpectes, debet tūc illud qd' eſt ditius digniori attribui: ſi autē publicam eccleſię neceſsitatē, potiùs deberet illi maior cura animarum demādari. Ad hoc reſpōdetur, pluris ſemper eſſe habendam rationem publicæ neceſsitatis, ad quā nos Chriſti charitas arctiùs aſtringit. Et ideo animarū cura digniori eſt cōmendanda, neq; inde dānum de ſua dignitate reportare cēſetur. Nam etſi bene præſidētes presbyteri, authore Paulo, duplici ſint honore digni: ille tamen qui apud Deū nos manet in primis æſtimandus eſt: eò vel maximè, ꝙ (vt dictū eſt) hæc ſacerdotia in eccleſiarū cōmodū ſunt inſtituta. An verò ille dignior acceptare teneret̃, alterius diſputationis eſt. Et tāta eſſe poſſet neceſsitas vt teneret̃. ℭ Verū ex hoc tamē aliud enaſcitur dubiū, vtrū lex hæc eligēdi digni oris vſq; ad illos etiā extendatur qui iam ſunt ſuis eccleſijs collocati: videlicet vtrùm vacante pinguiſsimo beneficio vel epiſcopatu debeat Rex & Papa quoſpiam ſuis locis dimouere, vt omnes per gradus euehat. Videt̃ enim nonæ cōcluſioni concors. Reſpōdet̃ de hac re nō poſſe certā ſtabiliri regulā. Enimuerò mutatiōes iſtæ & aſcēſus q̃ fieri poſsit maximè cauendi ſunt: tum ꝙ fomētum ambitioni ſubminiſtrāt: ſunt enim in cauſa vt epi ſemper ſint animi pendētes: &, ſicuti prima materia, nunq̃ ſua forma contēti: Quare neq; charā habere poſſunt ſponſam, neq; iuſtam illius gerere curam: tum quòd non eſt paſtori ætas in cognoſcendis ſummutandiſque nouis ac nouis gregibus tranſigenda. At verò neque hoc nimium cauendum eſt: quandoquidem expediens nonnunquā ſit & condecens vt epiſcopus ad aliam ſedē commigret. Non enim vanus eſt titulus de poſtula. prælat. ℭ Sequitur poſt hæc dubium de electionibus, ſiue dum religioſi & Canonici prælatum eligunt, ſiue dum Scholaſtici publicum prælectorem Cathedræ, vtrùm teneatur quiſque ſemper eligere meliorem: etiam ſi videat nihil ſe ſuo ſuffragio profuturum. Ad hoc reſpondetur, ſemper in electionibus animaduertendum fore, opus vanum non eſſe opus charitatis: omneſque ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio eſſe applicandas. Sit ergo prima reſponſio. Indigno nemo debet ſuo calculo ſuffragari: etiam ſi conſtiterit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non niſi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum eſt, neque aſſentiendum. Si tamen qui eligendus ſperatur, dignus eſt, tunc licet ac decet digniſsimum qui eligi non poteſt prætermittere, vt dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus digniſsimus eſt, Paulus medius, Ioannes verò infimus. Quòd ſi ego in Petro perſiſto, neque ipſe

Primū argumentum. *Solutio.* *Secūdum argumentum.* *Reſponſio.* *Dubium.* *Dilutio.* *Dubium alterum de electionibus.* *Reſponſio.*

neque Paulus, ſed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipſe vincet: hoc ergo conſilium ſequi debeo: etiam ſi iure iurando me aſtrinxerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramentum inter poſſibiles. Hoc autem, ſimilique ceſſante caſu, ſemper eligendus eſt dignior: nam præter quàm quòd ei ſeruandus eſt honor, & legi dignitas, ad hoc etiã prodeſt, vt electus admoneatur æquos electores non ei fauiſſe. Sic enim fiet in regendo cautior.

Primum argumentum. ¶ Contra hæc tamen cõtinuò ſe offert argumẽtum: ꝙ ſi ſemper dignior eligẽdus eſſet, ſequeretur quòd ſi minùs dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur cauſa eſſe rei illicitæ.

Solutio. Ad hoc autem reſpondetur non eſſe rationem parem: nam recipienti non incumbit conferendi cura: ob idque neque cenſetur iniquæ collationis cauſa, perinde atque conferens. Et maximè ſi ſit dignus. Quin imò in re dubia non tenetur ipſe ſeipſum examinare: ſed ille qui confert. Quare licèt epiſcopatum ambire, delictum ſit: oblatum tamen citra culpam ſuſcipi poteſt. Enimuerò licèt quis prætermiſſo charitatis ordine eleemoſynam porrigat, non patri indigenti, ſed extraneo: vel præteritis pauperibus prodigat in hiſtriones, ob idque delictum faciat: illi tamen qui recipiunt non irretiuntur eodem delicto.

Secundum argumentũ. ¶ Mox alia via arguitur ex cap. monaſteriũ. 16. quæſt. 7. quo habetur quòd vbi quis dominus inſtituerit Oratorium vel Capellaniam, poſsit cuicunque presbytero dare. Arguitur ergo. Poteſt quis ea lege ſacerdotium inſtituere, vt ſolis ſuis agnatis aliúsve deſignatæ proſapiæ in perpetuũ obueniat: nam quicunque quorumlibet bonorum dominus poteſt ea pro ſuo libito diſpẽſare: ergo tali caſu nõ eſt neceſſariũ, imò nõ licet digniorem exquirere.

Solutio quorundam. ¶ Sunt qui dicant etiam in tali caſu inquirendos eſſe digniores, ſi opùs fuerit, extra illam familiam.

Reprobatio. Attamen & vſus & ratio in contrariũ reclamãt: ſatis eñ eſt inter illos deſignatos & vocatos præſtãtiorẽ eligere: niſi vnus ſit tantũ, vtputa ſanguine proximus appellatus. Nã cũ tali inſtitutori ac fundatori non incũbat munere ſuo & officio diſtributionẽ facere, & illa ſint ſua bona, non ſtringitur rationẽ habere dignioris.

Hoſtien. Abbas. Haud tamen erat cur Hoſtienſis & Abbas ex hoc diſsimilimo textu inuitum argumentum traherent ad diſtributiones bonorum cõmunium eccleſiæ: nẽpe quòd ſatis ſemper ſit eligere dignum.

Duo moderamina textus citati. Duo hîc tamen illius textus moderamina recolenda ſunt. Prius quòd ſi qui deſignatus eſt, fuerit omninò indignus, alius ſubſtituendus venit: quia nemo neque de ſua ſubſtantia poteſt ſacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum eſt, quòd ſi inſtitutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquiſsima eſt, & non ferenda, quatenùs obſtiterit vt dignior eligatur. Vt ſi quis prouentibus ſuis monaſterium fundaret eo vinculo vt Prior vel Abbatiſſa non niſi ex ſuo genere aut patria crearetur, non eſt in contumeliam Euangelij lex illa ſeruanda.

Alterũ dubium. ¶ Enaſcitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quæ nõ recipiũtur niſi ciues, vel qui inde ſunt oriundi. Videtur enim ſententiæ nonæ cõcluſionis derogare: ſiquidẽ poſſent pręſtãtiores aliũdè quãdoq; acciri.

Reſponſio. Reſpõdetur leges illas æquiſsimas eſſe, quas vtinã de beneficijs ſaltẽ parœcialibꝰ, quibus annexa eſt animarũ cura, vbiq; ſanciret eccleſia: quẽadmodùm & in Tridẽtino Cõcilio ſummo omnium cõſenſu, me præſente, cõſultabatur. Eſſet enim illis decretis conforme quæ in quarto argumẽto accerſita ſunt, decernẽtibꝰ vt electio ex eadẽ eccleſia fieret. Nam vt modò dicebam, nõ paruo æſtimãdus eſt ingenitus amor quẽ quiſq; ad natiuum ſolũ habet. Præſertim ꝙ licèt poſſent nõnunq̃ inueniri extranei meritis præſtãtiores, multò eſſet tamẽ eccleſiæ conducentius, vt ambitionibꝰ & litibꝰ ſibi moleſtiſsimis ac peſtilẽtiſsimis obuiaret: prætereà vt incolæ ſpe illa animarentur, liberos & literis & moribus informare.

Quæſtio triuialis. ¶ His ergo abſolutis dubijs ad decimã cõcluſionẽ deſcẽdamus, qua ad illã triuialẽ reſpõdeamus quæſtionẽ, vtra ſcilicet facultas alteri præferẽda ſit in deligendo epõ, Canonici ſcilicet iuris, an Theologiæ. Neque verò erat cur aſſertio hæc in controuerſiam vocaretur: ſed Hoſtien. cui Abb. Panormi. ſubſcripſit ſuper cap. 1. de conſan. & affinit. fuit qui neſcio quo iure hanc conteſtatus eſt litem. Aiunt enim ꝙ vbi hæreſes pullulant, præferendus eſt Iuriſcõſulto Theologus: alibi verò econuerſò. Et quanuis mea me profeſsio in ſuſpicionem de hac re adducere poſsit, haud tñ idcircò his maximè tẽporibus, diſsimulanda eſt rei veritas: ego enim minimè de me ipſo ignoro quàm ſim talium meritorum expers. ¶ In primis ſi mea opinio illius

eſſet momenti, quæ in conſilium admitti de
beret, mallem vt poſt morum honeſtatem
prudentia viri, roburque animi manſuetu-
dine inſignitum, atq; in agilibus dexteritas
perpenderetur, quàm ſcientię eminentia: dũ
modò illa doctrinæ mediocritate polleret,
quæ põdus ei authoritatis adiungeret. Itâ-
que perſona æſtimanda cum primis eſt, nõ
hæc aut illa ſcientiæ facultas. Tãetſi ille in
quo hæc omnia excellẽtia doctrinæ illuſtra
ret, maiori iure eſſet ſuper eccleſiæ candela-
Decima concluſio. brũ erigẽdus. ¶ Sed tamẽ quòd cæteris pari
ter concurrentibus Theologia ſit peculiaris
Epiſcopi ſciẽtia, quã hîc concluſionem deci
mam facimus, neſcio quis ambigat. Nam vt
ab ipſo paſtoris nomine, qd' Epiſcopi pro-
priũ eſt, exordium ſumamus, ecquis dubitet
præcipuũ paſtoris munus eſſe ſacrorum elo
quia reuoluendo recolere ac meditari, vnde
doctrinæ pabulũ gregi ſubminiſtret. Senten
Hieronym⁹. tia eſt Hieror. in Leuitico. 36. diſt. can. ſi quis.
vbi ait: Duo ſunt põtificis opera, vt à Deo di
ſcat legẽdo ſcripturas diuinas, & ſæpiùs me-
ditãdo: vt populũ doceat. Et diſt. 38. can. oẽs.
admonetur Antiſtes vt in prõptu legẽ ha-
beat: videlicet tã ſacros Canones & ſanctum
Euãgeliũ, q̃ diuinũ apoſtolorũ librũ & oẽm
diuinã ſcripturã. Canones ſcilicet Cõciliorũ,
Auguſtinus. vt ſtatim ſubdiť. c. placuit. Vnde Auguſt. in
epiſtola ad Paulinũ, quę eſt. 59. illud Pau. ad
Ephe. Quoſdã autẽ dedit paſtores & Docto
res, pro eodem vſurpat: nempe ꝙ Ep̃i eò ſint
paſtores, ꝙ doctores. Quid ni? nunquid non
Apoſtolorũ ſucceſſores ſunt? ergo propriũ
eorũ eſt vt quã fidẽ ipſi diuulgârũt, populũ
doceant: eiuſq; mores ſecundũ euangelicas
normas cõponant, & veluti canes cõtra vitia
indefeſſè oblâtrent. Sed quid in re nõ dubia
Prima ratio pro concluſione. teſtib⁹ vtimur nõ neceſſarijs? Non interroga
bâtur olim dum infula inſigniebâtur an ius
noſſent vtrũq;, ſed an vtrũque ſcirent teſta-
Richardus. mentum: vt Richard. quotlib. 4. & Sylueſt.
Sylueſter. in verbo, ep̃s, adnotârunt. licèt iam collapſis
rebus, non interrogentur niſi an velint ſe di-
uinæ ſcripturę ſenſibus accõmodare, & quę
inde hauſerint, plebẽ docere. In cuius ſignũ
conferť eis euangeliũ, quod admonentur po
Secunda. pulo ſibi cõmiſſo p̄dicare. ¶ Adde ꝙ ex pri
ſcis ep̃is neminem niſi theologum cõperias.
Nam iura canonica theologi in cõcilijs ſan-
xerũt, & pontifices maximi ex ſacris college
rũt oraculis. Quapropter ſi nominis etymo
Auguſtinus logiam inſpicias, quã Auguſt. (vt refertur. 8.
q. 1. c. qui epiſcopatũ.) interpretatus eſt: nẽpe
vt idem ſit ep̃s quod ſuperintendens: in hoc
etiã deberet ſuperintendere canonico iuri, li
cèt non illud memoria retineret. Enimuerò
cùm ex Theologia ius eccleſiaſticũ proma-
nauerit, per eandẽ facultatẽ debent legitimi
ſenſus canonũ examinari. Præſertim ꝙ illa
iura quę ad mun⁹ epiſcopale quicq̃ referũt,
Theologi, ſi modò ſecundũ nomẽ ſciẽtia pol
leãt, oculati⁹ emũctiuſq; callere debẽt. Quòd
ſi minùs calleant, multò eſt ep̃o dignius, vt
veluti de Moyſe, Exo. 18. legiť, viros idoneos
audiendis ſæcularibus cauſis exponat, quò
ipſe ſacroſanctæ meditationi & Chriſtianæ
doctrinę incũbat, q̃ vt, vice verſa, à dulcedine
ſcripturæ auulſus ſęcularibus cõpliceť. ¶ Vi
de ergo q̃ lõgè ab ſcopo aberrẽt qui ep̃i mu-
nus nõ aliud exiſtimẽt q̃ hæreſes extirpare:
cũ alia præterea ſint multò illis magis pecu
liaria, q̃ cauſas audire. Eò vel maximè ꝙ ſi
tũc ſunt neceſſarij quãdo hæreſes pullulant,
fit ſubinde vt magis ſint ſemper neceſſarij:
nè vnq̃ ferantur. Chirurgi ſunt & cauſidici,
qui cũ litibus victitẽt, nollent iurgiorũ cau-
ſas præſcindi. Cura autẽ epiſcopalis lõgè a-
lia eſſe deberet: nẽpe vt populus adeò eſſet
ſemper fide inſtructus, moribuſq; cõpoſit⁹,
vt neq; hæreſib⁹ neq; litibus vlla relinqueret
anſa. Quapropter nõ ſolũ vbi hæreſes pullu
lant, ſed vbi litiũ deſidia ſerpũt, illic optatior
eſſet Theologus ep̃s, aut certe vir probitate
inſignis, qui lites abſq; prolixis terminis iu-
ris cõponeret ac reſcinderet. Video enĩ proh
dolor plures foueri lites in foro eccleſiaſtico
q̃ in ciuili: cũ totus conat⁹ ep̃i eſſe deberet in
ternas hominũ cõſcientias ſarrire, diſcordia
rũ graminaq; cõuellere, & nõ illuc curã extẽ
dere, vt pueros poma ficuſq; hortorũ ſuffu-
rãtes (quia hęc eſt officialiũ ſagina) excõmu
nicationis internecione ferire: quod adeò eſt
abſurdũ vt excuſare ſe iam eccleſiaſtici iudi
ces nequeãt niſi affirmãtes propoſitũ nõ ge
rere ligãdi. Sed & ob hoc deberẽt eſſe Theo- *Poſtrema ratio.*
logi vt cognoſcerent quanto illis eſſet habẽ-
da maior ratio nè populus inobediẽtiæ cri-
mine q̃ excõmunicatione feriret: nã quãuis
iudices tale nõ habeant propoſitũ, populus
tñ qui illud neſcit, nihilo minùs conſciẽtiã
ſibi vulnerat, dum fictæ non paret excõmu
nicationi. Sed de hoc ſatis in præſentia. Nã
& Theologos ep̃os eandem video ire viam.

AD primum ergo argumentum quæſtio
nis prima concluſio reſpondit: nimirũ
concedens perſonatus iſtos, quos vocant, & *Ad primum argumentũ.*
ſacerdotia plùs commutatiuæ iuſtitiæ reſpe

ctu eccleſiarum habere, quàm diſtributiuæ.
Ad ſecũdũ. ¶ Ad ſecundum inter probandam nonam concluſionem reſponſum eſt: vbi commonſtrauimus, vſq; adeò à Chriſto abfuiſſe perſonarum acceptionẽ, vt Petrum tunc Apoſtolorum optimum, atque ad regimen accõmodatiſsimum, elegerit: & matrem filiorũ Zebedæi petentem filijs ſuis ſedes ad dextrã & ad ſiniſtram repulerit. Quòd autem plebeios hoĩes & literarũ rudes ad functionẽ euangelicã aſciuerit, bina fuit cauſa. Prior ꝙ ipſe eos & docere potuit, & tales efficere quales ad rem decebãt: electores autem humani, quia dignos eos facere nequeũt quos eligũt, eos debẽt ad eligẽdũ cõquirere, quos dignos inuenerint. Mox ꝙ expediebat ſupranaturalẽ fidẽ nõ ab hoĩbus promulgari, qui eſſent humana doctrina illuſtres, nè in ſuſpicionẽ veniret, ꝙ de humana ſcientia procederet. Ideo enim iuſsi ſunt corã regib⁹ ac pręſidib⁹ nõ cogitare quomodò aut quid loqrẽtur: ſed quę Spirit⁹ ſanct⁹ ſuggereret, illa diuulgarẽt. Quòd autẽ Galilęos cę teris mortalib⁹ prętulerit, myſteriũ fuit, de quo fuerat Iſaias vaticinat⁹: cuius ideo prophetiã Matt. c. 4. citauit: Terra Zabulon & terra Neptalim, &c. Galilęæ gẽtiũ. Populus q ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnã. Et Dauid: Principes Zabulon & principes Neptalim (hæc enim erat Galilæa) duces eorũ.
Ad tertium. ¶ Ad tertiũ, quod aduerſus nonã cõcluſionẽ intẽdi videbat, itidẽ ſatisfactũ eſt dũ cõceſsim⁹ ſecũdũ forũ exteri⁹ ſatis eſſe digno cõferri ad ſuccidẽdas calũnias: ſec⁹ autẽ in foro interiori.
Ad quartũ. ¶ Ad quartũ reſpõdet, iura ſanxiſſe, dignitates & præbẽdas perſonis eiuſdẽ eccleſiæ cõcedi ob hãc cauſam (vt ait Cœleſtin⁹ eo. c. nullus. 61. diſ.) ꝙ vnuſqſq; ſuũ fructũ militiæ habeat in eccleſia in qua ſuã per oĩa officia trãſegit ætatẽ. *Cœleſtinus.* Cui & alterã S. Tho. cauſam ſubnectit, q̃ mihi eſt probatiſsima: videlicet ꝙ plurimũ vnuſquiſq; propẽſiorẽ habet animũ ad ſuã propriã ciuitatẽ & eccleſiã in qua nutrit⁹ eſt: qua vtiq; ratione vtilior eſſe poterit. *S. Thomas.* Vnde Deut. 17. Nõ poteris alterius gentis hominẽ facere regẽ, q non ſit frater tuus. Et ideo licèt nõ exquirat extrane⁹ dignior, per hęc fit cõpẽſatio.
Ad quintum argumentũ. ¶ Quintũ autẽ argumentũ oĩa q̃ dicta ſunt cõcutit. Etenim ſi vera eſt quorundam opinio, nè dicam aſſentatio, cui ſanctiſſimus Papa nunq̃ aſſenſiſſe credẽdus eſt, videlicet ꝙ eſt dñs beneficiorum, pugnantiſsimũ extruitur inde argumentũ ꝙ non teneatur digniores eligere: imò quòd poſsit ſuper hoc cum inferioribus prælatis diſpenſare. Reſpõſio ergo non eſt alia quàm quòd nullatenùs eſt dominus. Aliâs profectò ſicuti de illo dictum eſt qui de ſuis proprijs bonis ſacerdotium creat, liberum ei eſſet tanquàm vero domino conferre cui mallet: quod nemo auderet aſſeuerare. At nullo opùs eſt argumento vbi apoſtolica tuba canit: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. 1. ad Corint. 4. Quin verò & Chriſtus Lucæ. 12. Quis, inquit, putas eſt fidelis diſpenſator & prudens quem conſtituit Dñs ſuper familiam ſuã? ¶ Neq; verò ſacri Canones tranſuerſum vnguem ab hoc euangelio diſcrepant: quia neque diſcrepare poſſunt. Quare non pigebit iuris hîc verba audire. De præbend. libr. 6. cap. 2. ſic habet, Licèt eccleſiarũ, pſonatuũ, dignitatum, aliorumque beneficiorum eccleſiaſticorum plenaria diſpoſitio ad Romanum noſcatur pontificem pertinere. Non dicit dominiũ, ſed plenaria diſpoſitio. Et Cle. vt lit. pend. nihil inno. cap. ſi duob⁹. hoc modo, Salua tamen in præmiſsis omnibus Romani Pontificis poteſtate: ad quem eccleſiarum, perſonatuũ, dignitatum, aliorumque beneficiorum eccleſiaſticorum plena & libera diſpoſitio ex ſuæ poteſtatis plenitudine noſcitur pertinere. Perſpice ergo quô pertingit pontificiæ poteſtatis plenitudo: certè nõ vt dominus ſit, ſed vt plenariam habeat diſpoſitionem. Nam, quod ait, libera, hoc tantùm ſignificat quòd nullum agnoſcit in terris ſuperiorem. Idem patet ex ſuperioribus. Commonſtratum enim reliquimus hæc bona eccleſiaſtica, ſtipendia eſſe populi pro miniſtris, quorum idcircò Papa merus eſt diſpenſator. ¶ Imò arbitror illos qui dominũ beneficiorum eum appellant, propriam vocem ignorare. Nam ſi dominus eſt, retinere ſibi poteſt, & in proprios vſus cõuertere, ac pro libito eis vti: quod tamẽ nemo ſanæ mẽtis admittet: ſi autem pro libito non poteſt vti, ſed tenetur ratione diſpenſare, non eſt dominus. Quocircà ſanctus Thomas. 2. 2. q. 63. ar. 2. vbi ait prælatum eccleſiaſticum non eſſe dominum, ſed diſpenſatorem, Pontificẽ etiam maximum complectitur: vt Cardinalis etiam Caieta. Lateralis Papæ ſcitè adnotauit. *S. Thomas.* *Caietanus.* Sed heu quanta mala ex contrario, eodemque falſo principio eccleſia quotidie patitur! Cùm tamen quo ſanctiſsimus Papa cæteris honore & dignitate in eccleſia Dei præſtat, fortiori nexu teneatur digniores ſemper

Falſum eſt nō poſſe eligi pōtificē niſi è Cardinaliū cœtu.

ſemper optare. Niſi fortè (vt ad calcē quarti argumenti reſpondeamus) Cardinales in Pontificis electione ob eandem ſummam vicarij Chriſti dignitatem ſanctiori fide perſtringuntur optimum eligere. Quapropter nunquàm rumorem illum perſuadere mihi potui: videlicet ſtatutum illis eſſe, nō poſſe deligere niſi ex ſuo gremio. Et tandem ab ipſis Dominis Cardinalibus audiui, falſum eſſe. Enimuerò quòd actiuas voces ad ipſum ſacrum ſenatum eccleſia retulerit, decentiſsima ratio perſuaſit. 23. diſtin. cano. In nomine Domini. & cap. licet. extrà, de electi. &, vbi periculum. eod. lib. 6. videlicet, nè tantus epiſcoporum cœtus à remotiſsimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cùm tanti referat optimum epiſcoporum orbis ad ſummam ſedem euehere, quòd intra paucos vrbis paſsiua electio coërceatur, licèt ſit credibile inter eos nūquàm defore dignū, certè ſynceritas euāgelica nō permittit. Vnde in eo cap. In noīe Dñi. ſi in Romana eccleſia nō inueniat̃ idoneus, ex alia ſumi iubetur. ¶ Igitur cōcluſio nona ſuis radicibus fixa perſtat, q̃ nō ſolùm in antiſtitibus creandis, verùm & in alijs diſpenſandis ſacerdotijs quibus iniuncta eſt animarum cura, ſanctè ſeruanda eſt: nam in alijs qui tali cura vacant, licèt præteritis dignioribus contra iuſtitiam diſtributiuam delinquatur: non tamen ſubeſt tantum periculi. Atqui eam ob rem aut nunquàm aut perquàm rarò peccatum illic mortale committitur: dum modò non concedantur indignis. ¶ Ex hac autem definita concluſione dubia nonnulla ſuboriri videntur, quæ idcircò neceſſe eſt vt per ordinem examinemꝰ.

Prima dubitatio de annuis pēſionibus.

Primum eſt ꝙ proximis verbis de beneficijs cura animarum carentibus appendet, an ſcilicet penſiones annuę quæ à quinquaginta hinc annis percrebuerunt in eccleſia, tutò & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur. Ad hoc primùm omnium reſpondetur, penſiones huiuſmodi non habere annexos eccleſiaſticos titulos: quia penſionarius nō ſit beneficij poſſeſſor: ſed tantùm poſsidenti imponitur onus ſoluendi. Et poteſt imponi vel perſonæ quādiu poſsederit, vel qd' multò eſt vſu frequentius, ipſis fructibꝰ beneficiorum. Qua de re neque aliam habent annexam curam, neque canonicum perſoluendi officium. Atquè hac vtique ratione huiuſmodi reditus tutiſsimi exiſtimātur: nempe quòd nulla ſint cura onuſti.

Autoris lima de propoſita quæſtione.

Ego verò, licèt de plenaria Pontificis poteſtate in diſpēſandis beneficijs nihil ambigam, ſemper tamen arbitratus ſum hæc eſſe periculoſiſsima omnium beneficiorum: idque propter eandem rationem qua alij cenſent eſſe tutiſsima. Nam ſi verum eſt quòd paulò ante commonſtrare nitebamur: nempe ſummum pontificem non eſſe dominum, ſed diſpenſatorem beneficiorum, quæ ſunt eccleſiarum ſtipendia: conſequens inde ſit, vt illa adiudicare nequeat niſi pro altaris (vt ait Paulꝰ) miniſterio: vel tāq̃ mercedē pro aliquo ſeruitio eccleſiæ, etiā ſi non eſſet ſpirituale: vtputa duci aut militi, qui eccleſiam tempore neceſsitatis propugnat: qua de cauſa decimarum tertiæ Regi Hiſpaniæ tributæ ſunt. Et congruentiùs poſſent illi concedi qui negotia eccleſiæ gereret, vel in concilio, vel in curia, vel alibi: ſicuti olim mos erat his qui prælatis in adiutorium adhibebantur, prouentuum quotam impertiri. Præterea quando dubia lis ſuper aliquo ſacerdotio dirimi aliter non poſſet, liceret aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addici: de quo vno penſionum genere vnicus eſt textus in toto iure, Niſi eſſent. de præben. At quòd citra hunc caſum abſq; vllo titulo & obligatione bona eccleſiæ poſſint hoc modo diſpendi, non apparet quomodò intra limites diſpenſationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in ſuſpicionē vehemēter adducit.

Dubium alterum.

¶ Alterū dubium eſt de illis qui neque eligunt neque beneficia cōferūt, nihilo minùs ſunt cauſa vt vel dignitate inferioribus vel prorſus indignis conferantur, vtrùm delictum illis ſit. Et peculiariter ſit interrogatio de reſignatoribus. Reſignat quis ſacerdotium ſuū in manibus Prælati, ſed tamen in fauorem conſanguinei, vel alterius certæ perſonæ indignę, & non aliàs: videtur ille extra culpam eſſe: nam Pręlatus eſt cui collatio incumbit.

Reſponſio.

Reſpōdet̃ tñ Prælati delictum non excuſare reſignantem: vtpote qui verè eſt cauſa iniquæ collationis.

Beneficia pueris minimè cōferenda.

¶ Vbi de hoc maximè admonere nō præteribo, videlicet quàm ſit cauendum nè pueris beneficia præbeantur: nam etſi contingat, vt optima ſint indole, non ſolùm ius Canonicum, verùm neq; naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non ſpem, ſed rem dicit. Atqui plurimùm vſu venit, vt qui de ſe pueri bonam fecerunt ſpem, quam, ſi abſq; diuitijs eccleſiaſticis manerent, ad vberem

frugem perducerent, cùm primùm ditantur, ſuperbire ac ferocire incipiunt. Permulta alia dubia in præſentiarum præterimus, nè extra rem & cauſam diſtrahi videamur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm beneficiorum pluralitas ſit iure permiſſa.

SVperiori articulo annexum eſt in hoc tertio de beneficiorum pluralitate diſputare, vtrũ ſit quoquo pacto iure permiſſa. Pugnant enim à parte negatiua Canones plurimi, tam Conciliorum q̃ ſanctorum patrum. In primis eſt decretum Synodi. 7. Conſtantinopolitanæ, vt refertur 21. q. 1. cap. clericus. Clericus ab inſtanti tempore non connumeretur in duabus eccleſijs: negotiationis enim hoc eſt & turpis lucri proprium commodum, & ab eccleſiæ cõſuetudine alienum. Vbi citatur verbum Domini, Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Et. 70. diſtinc. cap. ſanctorum. ait Vrbanus, Omninò in duabus eccleſijs aliquem intitulare non liceat, ſed vnuſquiſque in qua intitulatus eſt, in ea tantùm canonicus habeatur. vnde extrà, de præben. cap. quia. perhibetur præbendarum multitudinem canonibus eſſe inimicam. ¶ Secundò allegantur à ſancto Thoma quoli. 9. ar. 15. ſanctorum dicta. Ait enim Chryſoſtom. Quòd tenebra erubuit, lumen erubeſcat: quod figuræ non fuit conceſſum, rei reor eſſe illicitum: figuræ autem, hoc eſt, legi veteri, non fuit inter Leuitas conceſſum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hieruſalem: cùm nos ergo perfectiores eſſe debeamus, qui capit in Tyro non capiat in Damaſco. Hæc Chryſoſtomus. & Bernard. Qui non vnum ſed plures eſt in beneficijs, non vnum ſed plures erit in ſupplicijs. ¶ Item id eſſe videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modò citatum: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Cui inſuper accedit iuramentũ quo quiſque iure antiquo fidem ſuam aſtringit ſeruire eccleſiæ, cui ſe mancipare conſtituit. ¶ In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem perſonæ indulgent: vt tum alibi, tũ. 21. q. 1. frequentes Canones docent.

Primum argumentum. *Secundum.* *Chryſoſt.* *Bernardus.* *Tertium.*

QVæſtionem hanc diſſerit diuus Tho. quolibet. 9. citato articul. 15. At quia rei huius abuſus nimiùm in perniciem eccleſiæ obrepſit, nõ erit ſuperuacaneum rem denuò ac ſedulò examinare. Nam cùm (vti ait illic ſanctus Thomas) ius hîc naturale ac diuinum implicetur & humanum, quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licèt quantum ad tertium, ſpectet ad iuriſconſultos. Placet ergo veluti primum fundamentum diſtinctio illa ſancti Thomæ: Triplex eſt actionum ordo: ſcilicet aut quæ deformitatem habent inſeparabilem, vt mendacium: aut quæ indifferentes ſunt, vt deambulare: aut tertiò quæ licèt per ſe nudè & abſolutè conſideratæ, deformitatem quandam repræſentent: circunſtantijs tamen veſtitæ licitè fieri poſſunt: vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti ſe licet. ¶ His præiactis reſpondetur ad quæſtionem ſeptem concluſionibus. Prima. Habere plures præbendas non eſt res primi ordinis. Hæc concluſio inde fit liquida, quòd multis caſibus ſuper hoc ſancta iura diſpenſant, vt ſtatim patebit. ¶ Secunda. Neque eſt ſecundi ordinis. Non enim eſt perinde indifferens atque habere plures veſtes: hoc quippe abſolutè conſideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures præbendas, ſi nudè ſpectetur ſtatim ſonat quaſdam ordinis peruerſiones. Primùm, quia ratio docet vt vnicuique miniſterio ſuus propriè deputetur miniſter: aliâs vnus plurium perſonas induit. Secundò, cultus diuinus detrimentum patitur. Et tertiò, cùm bona hæc (vt diximus) ſtipendia ſint eccleſiarum, ſuo defraudantur iure. Id quod rerum vſus & experientia docet. Aggeratis ſiquidem præbendis multis ad perſonarum paucitatem, vix vlla reſtat eccleſia, cui pro ratione ſuarum decimarum ſeruiatur dignè. Et quartò inde ſequitur diſtributiuæ iuſtitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant: alij verò exũdent. Quintò eſca & fomentum ambitionis inde ſubminiſtratur: nam interdicta præbendarum accumulatione, ſacerdotes non tam auidè ſitirent atque ambirent bonis eccleſiæ ditari. Et ſextò id in cauſa eſt vt literarum ſtudia neglecta iaceant: vtrinque etenim ſpes bonorum debilitatur: ſcilicet & quòd meritorum ratio non habetur, & quòd auida ditiorum auaritia impedimento eſt nè inopes promoueantur. Quin verò ſeptimò, & tranſgreſsio quædã eſt illi⁹ Pauli

D. Thomas. *Prima cõcluſio.* *Suadetur cõcluſio.* *Secunda.* *Probatio.*

lini

lini præcepti, Vnuſquiſque in ea vocatione qua vocatus eſt maneat. Atq; illius prætereà ad Rom.12. Sicut in vno corpore multa mẽbra habemus: quod Gregor. ad hoc propoſitum citauit. 89. diſtin. cap. ſingula. vbi ait, Singula eccleſiaſtici iuris officia ſingulis q-buſque perſonis ſigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus: omnia autẽ membra non vnũ actum habent: ita in eccleſiæ corpore multa mẽbra ſunt: & ideo diſtincta officia eſſe debent, & eccleſiæ diuerſis perſonis commendandæ: aliâs totum corpus eſſet oculus: aut totũ auditus: aut vnus multorũ corporũ oculus. ¶ Tertia cõcluſio. Habere plures prębendas res eſt tertij ordinis: ſcilicet ꝙ licèt per ſe abſolutè librata in malũ ſonet, vt proximè nunc rationes comprobabant: poteſt nihilo ſeciùs talibus circunſtantijs exornari, vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam diſtinguere de beneficijs ope ræpretium eſt. Alia enim ſunt quæ reſidentiam habent annexam: alia verò quæ liberiora ſunt, vt ſimplicia ſacerdotia quæ præſtamerę vulgò dicuntur. Atque illorum qui bus reſidentia annectitur, alia ſunt quibus iniuncta ſubinde eſt animarum cura: vt epiſcopatus & parœciæ: aliæ verò quæ hoc onere ſunt immunes. De his ergo non arbitror eodem eſſe pacto cenſendum. Hoc ſup poſito ſex caſus notãtur. 21. q. 1. in Sũma, iuri dici, quibus licitè compati ſe duæ præbendæ valent in eadem perſona. ¶ Primus ratione tenuitatis: quia non poſſunt ſingulæ ſingulos alere ſacerdotes, vt habetur. 10. q. 3. vnio. Qui quidem caſus verus eſt etiam in his ſacerdotijs quæ curæ ſubduntur animarum. Quinetiam poſſet idem & in epiſcopatibus licère. Poſſent inquam eſſe adeò tenues (quales frequẽter ſunt in Italia) vt neuter poſſet epiſcopum pro ſua dignitate ſuſtentare: poſſentque eſſe tam proximi, vt ab eâdem valerent perſona adminiſtrari. Et eſt textus. 21. q. 1. cap. illud. vbi conceditur vt idem ſit Archiepiſcopus Tarraconeñ. & Epiſcopus Fundeñ. ¶ Secundus caſus, quando vna eſt eccleſia ab altera dependens: vt legitur cap. eam te. extrà, de ætat. & qualit. & ordi. præfici. Quomodò autẽ fiat eccleſiarum vnio, patet extrà, de rel. dom. c. quia monaſterium. Neq; quis fallatur, arbitratus in eundem caſum recidere: nã primus intelligitur etiã vbi eccleſiæ non ſint vnitæ. Poteſt ſiquidẽ Papa ſine vnione adiudicare

Gregorius. *Tertia concluſio.* *Diſtinctio.* *Sex caſus.* *Secundus.*

duas eccleſias propter tenuitatem vni ſacerdoti: etiam cum titulo vtriuſq;. Eſt tamẽ hîc conſultè animaduertendum quòd in hac tenuitate meditanda, non eſt reſpectus habẽdus perſonæ, ſed cõmunis vtilitatis eccleſiæ in quem cuncta hęc referenda ſunt. Enimuerò ſi perſona ſupra dignitatem ſuam & conditionẽ cõtendit amplam familiam ſplendoremque vitæ ſuſtẽtare, non illa lãce æſtimãda eſt prouentuũ tenuitas, ſed ad hoc ſpectãdum quid eccleſiæ cõducat. Prætereà cauendum maximè nè præbẽdarum vnio in fauorem perſonæ fiat, & fraudẽ eccleſiæ. Eſt illuſtris quiſpiã pluralitate beneficiorũ preſſus, qui ad eximendũ ſibi ſcrupulum cõſcientiæ procurat per annexionẽ cũcta in vnũ coadunare. Profectò is arbitratu meo, dum hoc ſophiſmate faſcinare cogitat diuinos oculos, grauiùs turpiusq; delinquit, q̃ ſi pluriũ figurã retineret: debet enim vnio eccleſiarũ in emolumẽtũ ipſarum abſq; dolo malo fieri, vt ſit legitima. ¶ Terti⁹ caſus eſt propter paucitatẽ clericorũ: vt. 21. q. 1. c. clericus. adnotať. Quãuis illic nõ dicatur niſi propter inopiã hominũ, quod referri poteſt ad incolarũ raritatẽ. Veruntamẽ raritas etiã ſacerdotũ, neceſsitatẽ inducit demandandi vni plures eccleſias. Atqui iudicãda eſt paucitas quando rari ſunt digni. Qua porrò de cauſa nõ inhiberẽ in prouincijs probitate & doctrina ſacerdotũ deſtitutis, vnũ pluribus eccleſijs deputari, etiã cum cura animarũ: quippe ꝙ in rẽ eccleſiæ fœliciùs cederet, q̃ ſacerdotes penitùs inidoneos populo Chriſtiano præficere. ¶ Quartus caſus pluralitatem excuſans occurrit, quando quis vnã habet præbendã in titulo, atq; alteram cõmendatitiam: vt habetur eâdem cauſa &. q. cap. qui plures. Admonendum tamen eſt de intellectu huius textus. Enimuerò iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitùs attendunt, tutam forſan arbitrantur cuiuſlibet conſcientiam hoc pacto poſsidentis duas præbendas: at verò qui penitiùs iudicium diuinũ introſpiciũt, aliter cenſebunt. Etenim eædem cauſæ, imò (vt reor) iuſtiores coire debent vt quis dignè in conſpectũ Dei altera fruatur præbenda ſub titulo: altera verò ſub commendatione, quàm ſi ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquor perpetuis, quæ hoc ætatis habentur in vſu. Eſt lex prohibens nè Cardinales qui Romæ reſident, fiant Epiſcopi: & nè huius fiat præuaricatio legis, commendantur illis eccle-

Adnotatio. *Terti⁹ caſus* *Quartus caſus.* *Qualiter pſ̃ãtus caſus ſit intelligend⁹.*

ſiæ perpetuò, nihilo differentiùs q̃ ſi titulus illis inſcriberetur. Profectò ſi fas eſſet ita loqui, hic commendationis prætextus præuaricatio eſt legis, etſi perſonata: & fortè eo criminoſior, quo fit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui ſaluis legis verbis, ſententiam eius circunuenit. l. cõtra. ff. de legibus. & C. eodem titul. Non dubium eſt in legem committere eum qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. l. non dubium. Etenim ſi cauſa ferendæ legis fuit neceſſaria Epiſcopi reſidentia in ſua eccleſia, quidnam quæſo refert commendatariúsne abſens ſit, an verus Epiſcopus? Ratio nanque quæ iuſtam faciat ac legitimam commendationem, hęc eſſe debet, quòd haberi tunc perſona non poteſt cui legitimè ſub titulo adſcribatur: non autem commendatarium ditare. Haud quidem inficias ierim quin poſsit Epiſcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas cauſas acciri: tamen quòd illic perpetuò maneat, nihil obmurmuro: ſed tamen neque ambigo quin multò ſanctiori fide & diuino mandato teneatur Epiſcopus Cardinalis præſens eſſe eccleſiæ ſuæ q̃ Romæ: ſiquidem epiſcopi iure diuino inſtituti ſunt: Cardinales verò poſt Apoſtolorum ſæculum creati. ¶ Quintus caſus eſt quando Papa pluralitatem concedit: vt habetur eâdem quæſt. cap. relatio. Et ſextus ſi diſpenſet epiſcopus: vt habetur. 70. diſtin. canon. ſanctorum. Hi autem duo caſus ad normam quarti modò expoſiti auſcultandi ſunt, videlicet quòd quantum ad forum exterius cenſentur legitimè poſsidere: tamen vt Deo diſpenſatio ſit accepta, debet legitimis cauſis circumueſtiri. Quanuis iam non eſt in vſu vt epiſcopus poſsit ſuper præbendarum pluralitate diſpenſare: quia cap. dudum eccleſiaſtica. extrà, de electiõn. videtur ius antiquum abrogatum: nempe vt ſolus Papa diſpenſet: vt illic notauit Panormitanus. Tametſi hoc intelligendum ſit ſub ambarum titulo: quia commendare ob neceſsitatem bene poteſt epiſcopus dum non patet ad curiam aditus. ¶ Septimus caſus additur extraordinarius propter ſublimes & literatas perſonas, quæ maioribus beneficijs ſunt honorandæ: vt verbis vtamur cap. de multa. de præbend. ſublimes enim (vt aiunt) refertur ad ſanguinem. Attamen neque illud ad illuſtrium commodum eſt referendum, ſed ad eccleſiæ ſplendorem. Eccleſia enim dum vagiebat in cunis, & potentia ſæculari premebatur, opùs habebat illuſtrium viribus ſuffulciri: qua de cauſa indulgebatur vt aliquanto plus ſtipẽdiorum ſortirentur. Iam verò hoc ætatis, ſi fas eſt dicere verum, neſcio an eadem diſpenſationis cauſa tam legitima exiſtat: porrò cùm rerum vſus palàm doceat ſublimium potentatum ita graſſatum eſſe in eccleſiaſtica ſacerdotia, vt hæc fuerit non minima cauſa ruinæ in qua modò iacet eccleſia. Tametſi nunquàm negabo, quin ſi ingenui & natalibus præclari, moribus ſint cũ primis, mox literis ornati, plurimùm ſplendoris ac roboris reipublicæ eccleſiaſticæ afferant.

Quintus caſus. *Septimus caſus.*

Dubitatio.

¶ Subſequitur hîc tandem dubitandi ratio, an præter hos caſus licitum ſit Papæ diſpenſare, & compatibiles facere plures præbendas & perſonatus. Hoc in diſputationem produxerim propter multa & varia quæ à Doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quiſque poterit apud Syluestrum, in verbo, beneficium. 4. Ait enim in primis Archidiacon. caſus iſtos ſuperiores coërcendos eſſe ad præbendas quæ abſque cura ſunt animarum, ſed profectò nulla hoc ratione probatur: quin verò epiſcopatus pro cauſa, vt ſuprà citauimus, cap. illud. 21. q. 1. poſſunt eidem permitti, nè dum parœciæ ſi proximę ſunt & tenues: quanuis tunc decentius eſſet vniri. Alij dicũt extra hos caſus nemini licêre plures habere præbendas. Intelligendum eſt tamen abſque legitima diſpenſatione: alioqui dubitari non licet, quin eadem poteſtas quæ ſuperioribus caſibus diſpenſauit, ſi occurrerint alij nondũ cogitati, æqui tamen & iuſti, poſsit diſpenſare. Conſule ſi lubet de hac re Syluestrum & alios Summiſtas.

Syluester. *Archidiaco.* *Solutio.*

Alterum dubium.

¶ Duo tamen hîc reſtant dubia. Prius, vtrũ abſque diſpenſatione duo poſsint beneficia ab eodem poſsideri: Poſterius, vtrùm vbi diſpenſatio requiritur, ille qui abſque legitima cauſa diſpenſationem nactus eſt, tutam habeat conſcientiam. De priori dubitatione diſtinguendum eſt inter beneficia, quantum ad reſidentiam & curam: qua diſtinctione præhabita ſtatuitur cõcluſio quę ſit huius articuli ordine quarta: nam tres ſuprà præmiſimus. In beneficijs ſimplicib⁹, ſcilicet, neq; habẽtib⁹ curam, neq; reſidentiam exigentibus, qualia ſunt præſtameræ, nulla eſt neceſſaria diſpẽſatio, vt plura eadẽ perſona obtineat. Scio gloſſas ſacrorũ Canonum multas

Diſtinctio. *Quarta concluſio.*

multas in contrarium ire:ſed tamen non ſolùm iam receptus vſus, verùm & ratio noſtrã concluſionem edocet. Eſt enim adnotandũ fundamentum quod ex ſancto Thoma ſuprà deſumpſimus: videlicet in his ſpectandũ eſſe trinum ius, ſcilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimum per deſuetudinem legis aut contrariam conſuetudinẽ abrogatur: quod autẽ quis duo habeat ſimplicia beneficia, non eſt vſq; adeò contra naturale ius & diuinum, vt cõſuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet: quoniam licèt habendus etiam oculus in iſtis ſit ad iuſtitiam diſtributiuam, potiſsimùm tamen ad cõmutatiuam, per quam eccleſijs de miniſtris prouidendum eſt: vbi autem reſidentia non eſt requiſita, ibi eccleſia non læditur ob prębendarum pluralitatem. Verum eſt Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc non eſſe propriè abrogationem, ſed derogationem: propterea ꝙ talis prouiſio non poteſt fieri abſq; vlla prorſus cauſa, ſed aliqua interueniente. At verò iam nunc profectò licèt nulla interueniat ratio, cõferuntur ab inferioribus Prælatis ſine vlla diſpenſatione.

Probatio cõcluſionis.

Quinta concluſio.

¶ Quinta propoſitio. In his quæ reſidentiam requirũt, ſed curam nõ habent, vt ſunt canonicatus, nondum ius abrogatum eſt: ſed manet vſus vt abſq; diſpenſatione non aceruentur eidem: faciliùs tamen poteſt in iſtis procurari concediq; diſpenſatio, quàm in habentibus curã. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus quæ ſeruitio etiam intereſſendi ſacris obnoxia ſunt, nullus eſt diſpenſandi vſus.

Sexta cõcluſio.

¶ Addiderim autem concluſionem ſextam, quòd huiuſmodi beneficiorum coaceruationes, ſiue per diſpenſationem fiant, ſiue ſecùs, carere non poſſunt culpa, etiam quandoq; mortali, atq; graui ſcandalo, in eccleſiarum detrimentũ: idq; potiſsimè vbi nimium accumulantur, & perſonis deputantur indignis. Concluſio hæc inter probandam concluſionem ſecundam conſtitit. Iam enim nulla ſpectantur aut deſiderantur merita, ſed perinde, quinetiam turpiùs atque impudentiùs quàm ſæcularia & profana, ambiuntur, cambiuntur, væneunt, hæreditantur, regreſſantur, profanantur, ac dilapidantur.

Contra abuſum in cambiendis beneficiis.

Septima concluſio.

¶ Septima concluſio. Parœciæ & id genus ſacerdotia quæ in animarum curam iuſtituta ſunt, vſq; adeò non poſſunt abſq; legitima diſpenſatione ab eâdem obtineri perſona, vt ſi legitima non fuerit, nequeant tutò in foro conſcientiæ apud Deum poſsideri. Non ſolùm ſententia eſt ſancti Thomæ quolib. citato, atq; Adriani in De plural. beneficio. verùm & ſacri Canones id inſinuãt, eiuſq; interpretes apertè pronuntiant. Quin verò doctores concluſionem non moderantur, vt de illis ſolis intelligatur, ſed de cunctis (quod veriſsimum eſt) quæ diſpenſatione indigent vt poſsideantur. Eſt tamen enormitas turpior in his quę curam habent animarum. Itâq; & Papa ſine legitima cauſa diſpẽſans, grauiter delinquit, & eius delictũ non liberat ambientem, obtinentem, & retinentẽ, à culpa. In primis quòd Papa delinquat ſententia eſt Apoſtoli ſuprà citati: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et ſubdit: Hîc iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Quin verò Chriſtus Lucæ. 12. Quis putas eſt fidelis diſpenſator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quàm in committendis cõcredendiſq; animis, Chriſti ſanguine redemptis, illius curæ, qui præſens ſemper gregi ſuo proſpiciat. Vnde Bernar. de conſi. ad Eugenium lib. 2. cap. 6. ait, potiùs Pontificem ſummum, qui ſpiritualis eſt, omnes iudicàns & à nemine iudicatus, debere non ſua voluntate pro lege vti: ſed Chriſtũ præ omnibus imitari, qui non ſuam, ſed patris voluntatem venit facere: vt omnia non pro ſua vtilitate, ſed pro communi commodo diſpenſet. Aliâs vt diſsipator cenſendus eſt. Nam etſi iura ſuprà citata plenariam ei tribuant poteſtâtem diſpenſandi, id tamen intelligunt quia non habet ſuperiorem in terra à quo poſsit iudicari: mittimus concilium in cauſa hæreſis. Attamen apud Deum exactiſsimè reſpondere tenetur ſi fidem in diſpenſatione defregerit. Ratio ergò cõcluſionis eſt hæc, Sacerdotia quæ curam habent annexam, rectè nequeunt adminiſtrari ſine præſentia: tãta eſt vigilantia quæ animabus curandis ac proſpiciendis neceſſaria eſt: reſidere autem ſimul nemo poteſt in eccleſijs pluribus: ergò ſine vrgentiſsima cauſa eademq; eccleſię neceſſaria, non poteſt citra atrocem culpam ſuper hoc diſpenſari. Sed ait fortè ille cum quo diſpenſatum eſt, Papa diſpenſauit: ipſe ſibi viderit: ego immunis ſum. Hic tamen cauillus ſecuros multos reddit, tutum verò neminem: quoniã Papa non eſt dominus, vt identidem dictum eſt, ſed diſpenſator: ideoq; qui iniquam diſpenſationem petit, iniquitatis cauſa eſt: & qui ea vtitur, eadem ſemper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij Latera-

D. Thomas.

Adrianus.

Papa delinquit ſine cauſa diſpẽſans.

Paulus.

Bernardus.

Senſus illi⁹, Papa plenariã habet diſpenſandi poteſtatem.

Ratio cõcluſionis.

Inanis ac ſtulta obiectio.

Concilium Lateraneñ. neñ. de quo extrà, de præben. cap. De multa. & cap. Dudum eccleſia. de election. vbi nulla tenùs permittitur duas ſimul poſsideri parœciales eccleſias. Et Hoſtieñ. & Panor. & reliqui ſuper cap. extirpandæ. de præben. indubiè conſentiunt, reſidentiam ſimilium curatorum non poſſe per vicarium ſuppleri. Et ratio eſt, quia cùm beneficium cõferatur intuitu perſonæ, ob ſuam ſcilicet ipſius dignitatem, illa ſuppleri non poteſt per pauperem mercenarium, qui plurimùm indignus eſt. Et quamlibet dignus eſſet vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Soluit eccleſia iuſta ſtipendia pro viro docto & graui, qui ſi præſens adeſſet, ſuis eleemoſynis, conſilijs, fauoribusq; & authoritate poſſet ſuo gregi proſpicere ac deſeruire: non ergò hæc poſſunt per mercenarium perfici. Miraculum eſt quòd liceat curato ob eam ſolam curam & onus quod vicarium viliùs quàm potuit ſibi ſubſtituit amplitudinem fructuum percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat, nõ manducet. Sed ais, ſatis eſt laborare per alium: profectò ſi non debet manducare niſi qui laborat, fit vt qui non per ſe ſed per aliũ laborat, non debeat ipſe manducare, ſed contentus eſſe ſi loco illius alius manducet. Ait fortaſſè parœcius, beneficij poſſeſſor, ſatis eſt huic eccleſiæ hunc vicarium ſubſtituere. Reſponderet autẽ Eccleſia ſi fari ſciret, Ergò ſatis eſt ei hæc, quam tu illi tribuis, merces: cur ergò reliquum ex me abſque vllo ſeruitio ſurripis? Inſinuabat ſe huc de reſidentia Epiſcoporum ſermo: ſed hic adeò amplus eſt, vt illo totum ferè librum nonum cõ pleuerimus. Audiant ergò interim ſupremum Paſtorem ſuum, qui animam ſuam dedit pro ouibus ſuis, eos admonentem, quemadmodùm mercenarius & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videt lupũ venientem & dimittit oues & fugit.

Hoſtienſis. *Panormita.* *Ratio ſecũda in cõcluſionis.* *Paulus. 2. Timoth. 3.* *Qui per aliũ laborat per alium manducet.* *Sententia authoris de reſidentia Epiſcoporum.*

Ad argumẽta. AD argumenta ergò in contrarium concluſiones reſpondent. Commonſtrant enim illa iura naturam & ingenium rei, vbi nudè præbendarum aceruus conſideretur: vt ſecunda concluſione explicitum eſt: cui tamen tertia non repugnat: nempè vt ob legitimas circunſtantias id fieri poſsit licitè. Et pariter reſpondetur ad ſanctorum dogmata, ac ſubinde ad rationem tertio loco adiectam.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm in collatione ſæcularium magiſtratuum ſubeſſe poſsit crimen acceptionis perſonarum.

POST hæc quæ de Eccleſiaſticis bonis dicta ſunt, continuò in hoc quarto articulo ſimilis ſe inſinuat diſputatio de ſæcularibus magiſtratibus, publicisque officijs ac muneribus, quæ adminiſtrandæ iuſtitiæ creari conſueuerunt in republica: nempè vtrùm in illis conferendis ac diſpenſandis ſubeſſe quoq; poſsit crimen acceptionis perſonarum. Arguitur enim primò à parte negatiua. Bona hæc (veluti de eccleſiaſticis diximus) ſunt ſtipendia erecta & ſtata miniſtris rei publicæ: qui illa mercede ſua quisq; obſequia impendit: ergò non pertinent ad diſtributiuam iuſtitiam: ſed reſpublica vel rex in quem publica poteſtas tranſlata eſt, veluti propria bona poteſt cui libuerit elargiri, veluti conductis operarijs: ac ſubinde fit cõſequens vt nullum ibidem locum habeat perſonarum acceptio. ¶ Imò apertiùs ex eadem radice ſecundò arguitur. Res publica atq; adeò rex non ſolùm illa publica ſtipendia, verùm & iura quę quisq; ſoluit miniſtris iuſtitiæ pro ſuo placito inſtituit: ergo nulla ratio vetare videtur quin magiſtratus ipſos & officialium loca vendere poſsit: tantum abeſt vt in eorum prouiſione peccare poſsit perſonarum reſpectu. ¶ In cõtrarium reclamat vox populi.

Primum argumentum à parte negatiua. *Argumen. 2.*

QVæſtio huius articuli per ea quę in proximo dicta ſunt perquàm facilè definitur. Eſt enim prima concluſio ſecundæ ſuperioris ſimilima. Bona hæc ſæcularia miniſtrorum iuſtitiæ, licèt imaginem, & rei nõ nihil gerant iuſtitiæ diſtributiuæ, nõ tamen tali ſolùm ratione æſtimãda ſunt, ſed velut materia iuſtitiæ commutatiuæ. Enimuerò non ſunt ea lance libranda ac ſi eſſent rei publicę bona: ea tantùm ratione applicanda ciuibus quòd ſint prouentus publici: aut tali ratione ac ſi ſint præmia propoſita honeſtis viris, probis, & ſapientibus, pro ſuis virtutibus & exhauſtis laboribus per literarum ſtudia: ſed tanquàm ſtipendia publicis miniſtris iuſtitiæ decreta, pro ſuis obſequijs quæ rei publicæ impendunt. Hæc cõcluſio patentior etiã eſt quàm quæ de eccleſiaſticis bonis aſſerebatur. Enimuerò niſi neceſſaria eſſet iuſtitiæ admi-

Prima concluſio.

adminiſtratio, nunquàm ob præmium virtutum aut literarum contributa eſſent à populo, vel impenſa ex ærario regis. Quapropter rex per iuſtitiam commutatiuam debet tales miniſtros regno pro tributis quæ populus illi numerat. Debet enim ſuis ciuibus protectionem ab extero hoſte: mox iuſtitiæ cuſtodiam aduerſus internos malefactores.

Secunda cõcluſio.

¶ Hinc ſubſequitur concluſio ſecunda. Licèt in collatione huiuſmodi magiſtratuum atq; officialium illa inſpicienda ſit facies diſtributiuæ iuſtitiæ, vt dignioribus maiora conferantur: illa inſuper ſeruanda eſt iuſtitia commutatiua vt tantum ſtipendij cuiq; reddatur quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Concluſio hæc compertior per ſuperiorem ſit quàm vt alio prætereà egeat teſtimonio.

Tertia concluſio.

¶ Tertia concluſio ſuperioribus agnata. Perſonarum merita quibus publicæ adminiſtrationes & munera demandantur, non ſunt æſtimanda præciſè ſicut in diſtributiua iuſtitia ſecundùm eorum abſolutam conſiderationem in ordine ad ſeipſos: ſed reſpectu finis & functionis ad quam aſſumuntur. An ſcilicet ſint ad ſubditos accommodi, & ad magiſtratum illum gerendum idonei. Ex his ſit cõſequens, ꝙ ſi indigna ſit aſſumptio huiuſmodi claſsis hominum, nõ tam penſanda eſt iniuria quæ ſit dignioribus, quàm illa quæ ſit ciuitati, vel genti cui talis perſona præficitur, vel toti regno, ſi ſint Regiæ curiæ, vel præſidentes, vel aſsiſtentes.

Propter populi neceſsitatem inſtituti ſunt magiſtratus.

Etenim ſola (vt inculcanter repetam) populi neceſsitate inſtituti illi ſunt honores, & ſtipendia decreta quæ illis obueniunt: & non propter perſonas ipſas quibus deferuntur: ſicuti bona quæ per diſtributiuam iuſtitiam communicantur.

Quarta concluſio.

¶ Ex hoc ergò conſequitur quarta concluſio. Quando digni non obtinent iſtos honores & ſtipendia, acceptionis perſonarum crimen committitur, vinculumq; inde adeò reſtitutionis oritur: non tamen quæ facienda ſit ipſis qui obtinere deberent, ſed certè populo qui damnum accepit & incommoda. Hæc inquam concluſio ex ſuperioribus liquidò patet: quia in populum tunc peccatur contra commutatiuam, quæ militat ſub legali vniuerſalique iuſtitia principis. Licèt denegandum non ſit quin contra iuſtitiam diſtributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus: porrò qui cum illo intuitu literis virtutibuſq; inſudent, quodam pacto defraudantur. Benè enim conſulteq;

Solon. Democritus

& Solon & Democritus aiebant duo hæc diuina numina cuncta gubernare, præmium ſcilicet & pœnã, quibus ideo omnis reſpublica cõtinetur. Secundũ quos philoſophos Vlpian. de Iuſti. & Iure, lib. 1. Bonos, inquit, non ſolũ metu pœnarũ, verũ etiã ꝑmiorũ quoq; exhortatione efficere cupimus.

Vlpianus.

Illud tamen perſonarum qualecunq; ius non inducit reſtitutionis ligamen quæ illis ſit facienda. Habet nihilo minùs (vt dicebã) locũ & in iſtiuſmodi diſtributionibus perſonarũ acceptio. Vt, verbi gratia, ſi Rex Salmãtinos tantũ ad publica munera accerſerit aut ad alias præbendas, ea tantũ ratione ꝙ Salmantini ſunt. Secùs autẽ ſi hoc argumento vteretur ad explorandũ eorũ merita. ¶ Sed roget quis fortè quænã merita librãda ſunt & cõquirenda tam in publicis magiſtratibus ꝗ in alijs miniſtris inferioris ordinis: vt ſunt ſcribæ, & alij huius claſsis: vtrũ ſola eorũ probitas. Hanc interrogationẽ perneceſſariã hîc duximus, cuius ideo gratia hãc appẽdimus lõgiuſculã meditationem.

Quinta concluſio.

Statuitur ergò quinta cõcluſio. Nemo qui improbis eſt moribus, quacunq; vel ſcientia vel prudentia, quæ potiùs in viro prauo erit aſtutia, præpolleat, ad huiuſmodi prouincias eſt promouendus.

Ratio cõcluſionis.

Enim uerò artes quæ ſolo intellectu confident, poteſt quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, affabrè ſculpere: illam verò practicam quæ in iuſtitiæ adminiſtratione poſita eſt, nemo niſi virtutum vniuerſitate præditus exequi valet iuſtè.

Illuſtrat̃ ſatis cõcluſio. Ariſtot.

Cuius ratio in promptu eſt quòd (vt. 6. Ethico. Ariſt. autor exiſtit) regere atq; imperare prudentiæ munus eſt: prudentia autem ſecũ habet cunctas virtutes connexas: & potiſsimùm prudentia iudicis. Eſt nanq; (vt. 5. Ethico. docetur) iuſtitiæ cuſtos: haud tamèn iniquitates omnes reipublicæ exagitare poteſt, ac ſecundùm leges vindicare, niſi fuerit virtutum omnium decôre perornatus: nam qualis vnuſquiſq; eſt, talis ſibi finis eſſe videtur: obidque de officijs non poteſt quis iudicare bene qui malignè illis affectus eſt. Quin verò (vt rerum vſu & experientia conſtat) corruptus animus non poteſt nõ æquitatem iuſtitiæ labefactare. Qua vtiq; de cauſa Ariſt. Polit. 3. poſtquàm diſſeruit nõ idem eſſe, vt quis bonus ſit ciuis, atq; vir bonus, exceptionem ſtatim ſubdit: videlicet eum ciuẽ qui præſidẽs eſt & princeps virtutibus omnibus viri boni indigere.

Ariſtot.

Quin age hac ratione 5. Ethico. aſſeruit magiſtratum oſtendere virum, quòd cùm virtutes reliquæ hominem in ſeipſo

in ſeipſo componant: iuſtitia verò ipſum ad alios ordinet, facilius eſt virtutes reliquas colere quàm iuſtitiam: obidq; non ſatis virtus dignitasq; perſonæ habetur explorata, quouſq; magiſtratum ineat. Ad hæc cùm iuſtitię miniſtri, membra ſint principis, in ipſis debet ſuam ipſius pulchritudinem exhibere ciuium oculis. Nulla enim de re certiùs perpenditur qualis ſit princeps, quàm de miniſtrorum integritate aut corruptela. Neque enim quicquam illi aliud, ſeu diuinum ius ſpectes ſeu naturale ſeu humanum, arctiùs iniunctũ eſt, quàm vt iuſtitiam cuſtodiat: quæ nõ tam legum vi quàm miniſtrorum prudentia, & cum primis charitate & probitate cuſtoditur, tuetur, & vegetatur. Adde quòd dum hominis iniquitas authoritate publica coarmatur, nihil eſſe reipublicæ peſtilentius poteſt. Ecquid enim iniquius atq; peruerſius quàm eâdem authoritate quę in cuſtodiam iuſtitię diuinitùs creata eſt, in eius exitium & interniciem abuti? Quàm hæc omnia prudenter vnico verbo. 5. Ethico. Ariſt. concluſit: vbi iudicem pronuntiauit debere eſſe iuſtũ ipſum viuens, hoc eſt iuſtitiæ ſpiritu cuncta diſponens. Quare leges vt ſint ipſæ ſanctiſsimæ, tamen ſine recto iudice cadauera ſunt defunctæ rationis. Præterquàm quòd dum ſubiectus populus videt iuſtitiæ cuſtodem impunè delinquere, nõ ſolùm iuſtitiam deſpectui habet, delinquendiq; anſam inde nãciſcitur, verùm in odium virtutum pertrahitur, quã ſic peſſum ire videt. ¶ Inter iudicis autem vitia auaritia eſt peſtilentius. Quod auct. Iuſtiniani, vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant, diſertiſsimè pandit. Vbi ait Imperator ſe nõ ſufficere conſiderare & exponere quãta ex furto prouincialium iudicum fiant peſſima. Sanctiſsimũ Oratoribus fuit vt nemo in illũ ordinem admitteretur, niſi in primis vir bonus eſſet, ac mox dicendi peritus: quãto ergò Chriſtianis hoc debet eſſe ſanctius in iudicibus creandis? Scopum profectò optimè ille coniectauit Moyſis ſocer, dum genero huiuſcemodi conſiliũ dedit, Exod. 18. Prouide ex omni plebe viros potentes & timentes Deũ in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam: & conſtitues eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populũ omni tempore. ¶ Huic autem propoſitioni ſextã adhibeamus. Non ſolùm præter morum honeſtatem ſcientia, prudentia, & ſolertia, atq; in primis animi robur neceſſaria ſunt ei qui ſeſſurus eſt iudex, verùm etiã expedit nonnunquàm eum qui non eſt tam ornatis moribus, alteri qui illis abũdat anteferri propter alias dotes quibus præditus eſt, ad regendum accõmodas. Atq; hoc ſuo gradu in inferioribus etiam ordinibus miniſtrorum iuſtitiæ obſeruandum eſt. Quin verò in magiſtratibus nonnullis creandis & generis nobilitas æſtimanda eſt, quæ non ſolùm ſplendorem, verùm & authoritatis pondus ſecum affert.

Ariſtot.

Auaritia inter iudicis delicta primas tenet.

Iuſtinianus.

Iethro.

Sexta cõcluſio.

PER hæc ſolutum reſtat argumentum prius. Conceditur enim ſtipendia publica miniſtrorum iuſtitiæ, eſſe reipublicæ, vbi ſeipſa gubernat, atq; adeò regis vbi regnum eſt: nihilo minùs rex debet rei publicę per iuſtitiam commutatiuam idoneos miniſtros propter tributa quæ illi contribuunt: quos ſi non dederit, tenetur illi damna ſarcire.

Ad primum argumentũ.

¶ Sed ingerit ſe ſtatim dubitatio ſecundi argumenti non facilis, an videlicet rex poſsit huiuſmodi magiſtratus & officia vendere. Obijcere ſe enim videtur ſtatim verbo ipſo venditionis, horribilis quędam turpitudo ac deformitas: quęſtionẽ igitur opùs eſt euoluere, de ſuiſq; principijs deducere. Eſt enim Diuus Thomas qui (vt legitur opuſculo, quod inter ſua eſt. 21.) interrogatus à fœmina Duce Brabantiæ an liceret illi huiuſmodi officia vendere, vel mutuo à Baliuis & Officialibus aliquid certũ recipere donec ex officijs ſuis eandẽ ſummã reficeret: reſpondit, licẽre quidem, minimè tamen expedire aut decẽre. In quam ſententiam Caietañ. propendet in Summa, verbo, vænalitas. At quia ſolutio quæſtionis huius in diuerſa extrema trahitur, dum alij exiſtimant ex natura rei eſſe illicitam venditionem, ac ſi ſtipendia illa iuraq; officialium ſua eſſent propria iure hæreditario acquiſita vel acquirenda. Alij verò rem nimium relaxantes eadem officia vænalia perinde arbitrãtur, atq; prædiorum fructus. Mediam ſententiam, neſcio an falſus, conſtituere curabo: quæ ſubiectis concluſionibus patebit. ¶ Prima. Si munia hæc, magiſtratus & officia per ſe nudè abſq; circunſtãtijs, quæ vſu veniunt ſpeculatiuè tantùm, vt aiũt, exiſtimentur, ſcilicet vt verè dignis perſonis venderentur, qui iuſtitiam recta, bonaq; fide adminiſtrarẽt, neq; vllum eis offerretur periculum petendi quicquã aut recipiendi præter ius ſuum, nihil in ſe habent quo minùs licitè vænalia ſint. Probatur. Venditionis huiuſmodi iniuſtitia aut inde exiſteret quòd ſpiri-

Dubiũ circa ſecundũ argumentum.

Argumentũ à parte negatiua.

D. Th. interrogat⁹ à Duce Brabantia.

Caietanus.

Prima concluſio.

Probatio cõcluſionis.

ſpiritualia ſunt, & ideo veluti eccleſiaſtica beneficia gratis cōferenda: impedimentum autem hoc palàm eſt nihil loci in præſentiarū obtinere: ſi quidem merè ſæcularia ſunt. Aut quia ſunt bona communia, veluti præmia eorum qui literis & probitate pollent, atque adeò illis propter ſeipſos peculiariter debita, ſicuti prouentus rei publicæ, vel ſicuti in die iudicij bonis debentur præmia. Et hoc iam modò excluſum eſt: nimirum dum monſtrauimus non eſſe niſi ſtipendia & mercedem pro ſeruitijs & obſequijs eorum qui reipublicæ inſeruiunt. Alia autem ratio non apparet iniquitatis huiuſmodi venditionis, ſi nullus aliarum circunſtantiarum habeatur reſpectus: ergò eſt per ſe licita. ¶ Secundò & maioris claritatis gratia arguitur. Demus rempublicam quæ ſeipſam, verbi gratia, per conſules regit. Illa facultatem habet & arbitrium cōſtituendi ex ſuo ærario ſingulis magiſtratibus & officialibus ſtipendia, tāta vel tanta: ergò quando perſonā quamlibet huic aut illi officio deputat, cùm illa perſona nullum prorſus habeat acquiſitum ius, poteſt ei ſtipendiū vel augere vel minuere: ergò eâdem ratione poterit illi imponere in tributum quotam partem eiuſdem ſtipendij quā ſoluat reipublicæ. Et eâdem ratione poteſt illam quotam pretio taxare, atq; adeò officiū illi vendere. ¶ Poſſet autem hanc noſtrā cōcluſionē quis hoc pacto inficiari: Reſpublica debet ęqua iura cōſtituere ciuibus quę ſoluāt officialibus. Verbi gratia, pro tali ſcripto tantū, pro ſigillo tantū, pro ſubſcriptiōe. &c. Quòd ſi pretiū exuperat qualitatē officij, imperare debet ciuibus minora iura: & ideo nihil eximere poteſt ab illo ſtipēdio, atq; adeò neq; illud vendere, ſed remittere ciuibus. Porrò autem exceptio hæc & reſponſio nō eneruat argumentum noſtrum. Enimuerò contingere poteſt vt expediens ac decens ſit tanta iura imponere litigantibus ad reſecandas lites atq; ad arcēdos à tribunalibus ciues: vel quia illud eſt vnum iuſtum tributum pro republica. Hoc autem ſuppoſito fortè ex altera parte nimium creſcunt ſcribæ, verbi gratia, aut prætoris prouentus, ita vt pro dignitate perſonarum redundent. Illo ergò caſu non video cur nequeat reſpublica in ſuā propriam vtilitatem quotam illorum ſtipendiorum vertere, atq; adeò vel locare officiū, vel vendere. Exemplum in hiſce noſtris ſcholis patet. Iura ſcribæ ampla ſunt, & aucta Vniuerſitate decet illa perſolui: factum eſt tamē plus nimio fructuoſum officium: obidq; cōſtituit Vniuerſitas ſibi capere iura illa, & tabellario certam conſignare pecuniam. Profectò non video dum officium prouidetur, quidnam iniuriæ ſit, illa cōditione miniſtrū ſuum recipere, Si vis tantū: ſin verò, abi: alius accipiet. Quòd ſi hoc licitum eſt, licuit etiam totum officiū cum ſua amplitudine, vel locare, vel vendere. ¶ Aliam verò prætereà exceptionem forſan quiſpiā obijciat. Eſto reſpublica quæ per ſe regitur hoc poſſet, rex tamē non item: quoniam merus eſt diſpenſator officiorū. Et ideo nō poterit quaſi ſua illa vendere, ſed tenetur quaſi reipublicæ officia diſpenſare. Attamē obiectio hęc, niſi fallor, nullatenùs cōcluſionem noſtrā expugnat. Rex enim non tanq̄ diſpenſator, ſed tanq̄ ipſa eadem reſpublica reputādus eſt. Enimuerò nō eſt æſtimandus tanq̄ reipublicę vicarius, ſicuti Venetorū Dux, qui ſemper eſt è republica pendens: ſed tanquam pleniſsimā habens poteſtatem reipublicæ, eandem ſcilicet quā ipſa habebat. Sic enim expreſsè habet Lex illa, Quod principi. ff. de cōſt. prin. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpotè cùm Lege regia quę de imperio eius lata eſt, populus ei & in eum omne ſuū imperiū & poteſtatem cōtulerit. Hac enim lege atq; hac de cauſa nō poteſt illum vllo pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnandi expoliare, ſi illud ſemel illi cōtulerit, niſi vbi aperta tyrannide regnū pessūdaret. Et tunc ſolo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaq; regnum eſt ſuum ſicut cuiuſq; ciuis ſua eſt domus: atq; adeò quæcūq; facultas & ius rei publicę penes ipſum eſt: licèt nō reſpublica propter ipſum, ſed ipſe propter rempublicā ſit inſtitutus: & ideo omnia debet in publicū cōmodum referre. Hinc fit q̄ magnates & domini qui ſub ditione regia ſunt nō habeāt ex natura rei eandē facultatē officia vendendi: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non cenſentur tanq̄ per ſe reſpublica: neq; ad illū abſolutè pertinet iura quæ ſubditi ſoluunt inſtituere, ſed dependenter à rege. At tenentur miniſtros iuſtitiæ decenti ſtipendio conducere. Verum eſt quòd opida & Vaſalli ſunt vera eorum poſſeſsio: & ideo ſi expedierit in bonum commune populi ſui quotam aliquam eximere ab illis officijs, nulla eſſet iniquitas. Sed eſt differentia inter regem & illos, quòd quicquid rex reciperet vel exciperet ab iſtis officijs reputatur eſſe in bonum publicum: ſiquidem

Argumentū princeps pro authore. *Obiectio.* *Dilutio obiectionis.* *Alia obiectio.* *Soluitur dubitatio.* *Qui poſſunt vendere hæc officia.* *Diſcrimen inter regem & alios proceres reipublicæ.*

ſiquidem illi incumbit regnum protegere ſicuti ſi ipſe eſſet reſpublica: ſecùs autē dñi inferiores: nō enim quicquid ſibi vſurparēt ex huiuſmodi officijs reputaref cedere in bonū publicū, niſi ipſi ad tale bonū applicarēt: puta ad reparationē murorū aut pontium. &c. Igitur nullam iniuſtitiam deprehendere inde valeo ſi dum rem nudè ſpeculemur, rex iura officialium pro bono publico venderet: vt præturam, verbi gratia, aut ſcribæ officium ſuis aulicis donaret, qui poſſunt alios ſubſtituere à quibus aliquam partem ſuſciperēt, ſi fructuū vbertas id ferret: dum modò cunctis incōmodis bona fide obuiaretur: ſcilicet vt qui officium adminiſtrarent digni eſſent, neq; fraudes neq; latrocinia facerent, quibus pretium quod impenderant corraderent.

Secunda cōcluſio. ¶ Secunda concluſio. Si res hæc non ita ſpeculatiuè, ſed practicè & per applicationem ad vſus atq; ad effectuum abſurditatem, qui fermè neceſſariò inde ſequuntur, conſideretur: non ſolùm nunquàm aut expedit, aut decet: verùm ſecundùm moralem prudentiam neq; licet. *Oſtenditur concluſio.* Concluſio hæc multis modis demonſtratur. Primùm eo ipſo quòd officium res ſit venalis, non penditur perſona cui venditur meritis, ſed pecunia: quo nihil poteſt iniquius eſſe. Obueniunt enim tunc plurimùm magiſtratus viris ambitione & auaritia corruptis, ſanguine infimis, abſque prudentia & literis: quo nihil in republica peſtilētius eſt. Præterquā quòd magiſtratus inde vileſcunt. Mox & hac ratione via ſternitur ad diripienda ciuium bona: nam eâdem de cauſa auaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, niſi impudentia inſignes fuerint, non audent vltra ſuum ius pro ſuo miniſterio petere: qui verò coëmerunt, occaſionem, ſaltem fucatam habent dicendi quòd quæ priùs emerant vendere iure poſſunt ad redimendam vexationem ſuam. Quanuis re vera nullam habeant excuſationem. Nam cùm iura taxata ſint, ſua culpa eſt ſi officium emunt, ex quo legitimè non poſſunt & pretium & victum cōficere. Quòd ſi officiales huiuſmodi & iuſtitiæ miniſtri repetundis pecunijs ac rebus, quas contra ius extorquent, ſint populo graues, quomodò audebit qui læſus eſt principem aut dominū cōqueſturus adire? imò quomodò dominus non erubeſcet miniſtrū corripere, à quo ipſe pecuniam priùs expreſsârat, quam ille à plebe deprædatur? Exiſtit præterea & aliud damnū quod huiuſmodi venditiones afferunt: porrò quod homines diuertit ab alijs artibus quas exercere poſſent vt ſplendidiùs de rapina viuāt. ¶ Pręterea & leges ipſę & iura hac ratione violantur & peſſum eunt. Nam ſcriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis qui pretium empti officij extorquere debet à miſeris ciuibus, quónam putas modo non violabit fidem ſuam? quam non iniuriam intentabit, vt miſerorū pecuniam emungat? ¶ Præter hæc demum, quando hæc ſcilicet cuncta ceſſarēt, cū princeps inferioresq; domini pro ſtipendijs quæ à populo recipiunt, iuſtitiam adminiſtrare teneantur, ita ſe gerere, vt non ſolùm non eam gratis adminiſtrent, verùm neq; contenti litigatorum contributionibus pro miniſtris imperare: nouū quoq; lucrum ex adminiſtratione iuſtitiæ ſibi extorqueāt: profectò nō poteſt culpæ abſurditate vacare. ¶ Hæc oĩa ſanctiſsimè Imperator Iuſtinianus in Authen. illo aureo, Vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. quo maximè ambæ noſtræ cōcluſiones irroborantur, luculentiſsimè diſſeruit. *Authenticū aureum Iuſtiniani.* Illic enim perſanctè iubet vt perſonæ quæ publicis officijs adducuntur, ſingula ſine mercede percipiant: nihil omninò dantes neq; occaſione ſuffragiorum. Verba ſunt Authentici. Tamen in cauſam nō adducit quòd illa, natura ſua vendibilia non ſint, ſed omnibus, inquit, manifeſtum eſt: quoniam qui aurum dat & ita adminiſtrationem emit, non hoc ſolùm, ſed & aliud extrinſecùs addit amplius occaſione commodi. Et ſic vno principio illicito dato, multæ ſubſequūtur rapinę. Legitur pręterea iure communi eadem prohibitio. l. Hæc lex. ff. ad. l. Iuli. de ambi. Quapropter & ſecundùm ius commune Catholici Hiſpaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorum Pragmaticas extat) nè electiones officiorum & potiſsimùm ſcribarum, pretio fiant: eademq; Pragmatica, authoritate etiam Inuictiſsimi Cæſaris confirmata eſt. *Reges Catholici.* *Cæſar.* ¶ Tertia cōcluſio. *Tertia concluſio.* Cunctis alijs hoc eſſet peſtilentius decôrem reipublicæ turpiùs offendens, atque adeò ſcandaloſum ſi iudicatus venderentur, aut loca eorum qui regi ſunt à publicis conſilijs: vt audiui in quadam prouincia extra Hiſpaniam fieri: nam inde præſentiſsimum periculum exiſteret iugulandi præuaricandiq; omnia iura. *Quæ officia turpius vendantur.* In locis autem Senatorum vendendis, quos vulgò Rectores vocant, eò minùs abſurditatis apparet quòd non vſque adeò ſunt iuſtitiæ adminiſtratores. At verò quia & vrbem ſuo ordine regunt, & multa publi-

publica munia gerunt, aliaq; diſpenſant, & nonnunquam in cõſilium iuſtitiæ adhibentur: non poteſt non eſſe incongruum, ſi non meritorum ſed pretij æſtimatione eligantur. ¶ Hoc autem eſt hic apprimè conſiderandum, quòd etſi neceſsitas, legis neſcia, principem quandoq; compulerit huiuſmodi loca diuendere: emptores tamen neq; vllus alius vendendi ius habet. Hoc enim eſſet munus eligendi ſenatorem vſurpare: quod rex nemini committit. Quapropter niſi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterum, vel nũmis vel gratis transferre. Neq; translatio, niſi pòſt regis aſſenſu rata haberetur, vllius eſſet valoris. Quòd ſi quis à rege facultatem transferendi locum ſuum petierit, non explicando venditionem, arbitror ſic peccare vendendo vt ad reſtitutionem pretij teneatur: quia nemini fas eſt vendere niſi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultatem, ceſſat reſtitutionis obligatio: non tamen ratio peccati: poſtq̃ venditio nõ fit in bonum publicum. ¶ Subiecerim præterea quartã concluſionẽ: Senatores vrbiũ, quibus cõceſſum eſt ſcribarum functiones eligere, non ſolùm propter incommoda quæ ſecunda ac tertia concluſione expreſſa ſunt, nequeunt vllo pacto pretio ſuffragia vendere, verùm naturæ & conditioni ſuæ functionis illud repugnat. Itaq; etſi regi iuxta tenorem primæ concluſionis aliquando fortè liceret, illis tamen nequâquam pretium recipere fas eſt. Ratio eſt, quia ipſi non ſunt in quos reſpublica poteſtatem publicam tranſtulit, veluti in regem: ſed ſunt meri diſpenſatores, & ex priuilegio ſimpliciter electores: quorum ideo ſingulariter talem auſum cohibet Pragma. illa regni citata. Ex quo fit vt neq; poſsint ſtipendia iuraq; ſcribarum per modũ penſionis diſpertiri: aut cogere ſcribam vt tantum alteri ſoluat. Ità enim ſolet inter iſtos ſenatores cõuenire: Eligamus tuum hominem, qui tamen meo aliquid rependat. Re vera non auderem tutas aſſerere talium conſcientias: hoc enim eſt pretio æſtimare ſuffragium. Quapropter tota pecunia reſtituẽda eſt electo ſcribæ, tanquàm per iniquitatem extorta. ¶ Quinta poſtremaq; noſtra concluſio ſit. Inter hos omnes iniuſtiſsimè ac fœdiſsimè eccleſiaſtici Antiſtites huiuſmodi munia venundant. Nã præter abſurda quę ſuperiùs numerata ſunt, ſcandalo Chriſtianos oculos offendunt. Gratis enim acceperunt, gratis dent: non ſolùm ſpiritualia, ſed ſæcularia quæ ad cuſtodiam ſpiritualium inſtituta ſunt. Haud equidem me latet, neq; verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antiſtitibus obuenire poſsint quæ antiquiſsima cõſuetudine bona fide firmata ſunt: vt cap. ſtatutum. Clem. de electio. adnotatur: vbi habetur, quicquid emolumẽti epiſcopo prouenerit ex iuriſdictione & ſigillo curiæ Eccleſiaſticæ vel ſæcularis, futuro ſucceſſori fideliter reſeruandum. Neq; denegandum quin fortè litigantibus etiam in curia eccleſiaſtica æquum ſit aliqua minutiſsima iura imperare ad obuiandum litibus. Id tamen multò eſt moderatiùs faciendum q̃ in foro ſæculari. Fieri enim nõ poteſt citra ſcandalum, imò forſan neq; citra iniuriam vt ſigilli prouentus & ſubſcriptionũ tam immodici ſint: cùm illa teſtimonia, ſi ampli epiſcopatuum fructus ſpectentur, epiſcopi videantur gratuitò debere ſubditis. In illos enim multò vehementiùs militat argumentum ſuperius, quòd cũ gratis debeat adminiſtrare iuſtitiam; contenti ſint exiguam pecuniam pro miniſtris à litigãtibus extorquere, abſq; eo quòd inde ſibi aliud lucrum augeant. In calce deniq; quæſtionis poſtremum hoc verbum adhibuerim, quòd auctiora iura litigãtium vel imponere vel diſsimulare & permittere eo intuitu vt officium pluris vendatur, ſceleſtius eſſet iniuſtitiæ crimen. ¶ Ex his ergò ſolutum reſtat argumentũ ſecundũ.

Pragmatica regni.

Quinta concluſio.

Ad ſecundũ argumentũ.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm in iudicijs dicundis interuenire poſsit perſonarum acceptio.

POST hæc quæ de magiſtratibus, deq; alijs reipublicæ muneribus, atq; adeò de iudicatibus inſtituendis ac diſpenſandis dicta ſunt, cõſequitur in hoc quinto articulo vt examinemus an etiã in iudicijs dicũdis crimẽ quoq; acceptionis perſonarũ committi accidat. Videtur enim nullum illic locum attingere. Nam dictũ eſt vitium hoc iuſtitiæ diſtributiuæ contrapugnare: dictio autem iuris ad iuſtitiam cõmutatiuam pertinet, ſiue illam partem ſpectes qua inter particulares perſonas æquitas ſeruatur, vt quiſq; quod contulit recuperet, ſiue alteram malorum vindicatricem quæ ad æqualitatem vlciſcitur mala, vt ſuprà quæſtione proxima declarauimus. ¶ Præterea ſecundò arguitur.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumen. 2.

Ariſt.

Ariſt.5. Ethi. præcipit vt iniuriæ magiſtratibus irrogatæ acriori animaduerſione vindicentur, quàm quę in perſonas inferioris claſſis inferuntur. Et Eccl.4. iubetur, In iudicando eſto pupillis miſericos. Vtraq; autem pręceptio videtur perſonas reſpicere: non ergò in huiuſmodi, perſonarum acceptio vitium æſtimatur. ℭ Tertiò ſi in iudicijs acceptio perſonarum verſari poſſet, nunquàm deberet quicquam illuc admitti quod ad gratiā attineret: nā certè cùm iudex gratuitò quidpiam concedit alteri partium, videtur perſonæ reſpectu illud facere: conſequens tamen falſum apparet: nam primùm videtur ratio poſtulare vt vbi iudici compertum eſt innocentem dolo malo deferri, poſsit in eius fauorem multa, tum indulgere, tum diſsimulare, quæ in fauorem nocentis non poſſet legitimè. Adde quòd & extra hunc caſum in arbitrio iudicis apparet eſſe poſitum vt infra latitudinem iuris poſsit terminos quādoq; protendere, quandoq; perſtringere hisq; & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quæ lex non vetat. Et tertiò, ſupremus princeps poteſt vitam nonnunquam vni reo donare, quam alteri ſimili denegat: eſto vterq; condemnatus eſſet capitis. ℭ Quartò demū arguitur. Occurrit nonnunquam ius dubiū de quo variè inter doctores opinatur: tūc ergò facultatem videtur iudex habere vt amicitiæ cauſa nunc ſecundùm vnam opinionē ſententiam ferat, pòſt verò contrariè ſecundùm alterā, intuitu etiam perſonæ: ergò perſonarum acceptio non ſemper eſt in iudicijs illicita. ℭ In contrarium autem eſt illud Prouerb. 18. Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum.

Argumen.3. *Argumen.4*

QVæſtio hæc facilis expeditionis eſt: porrò quæ vnica abſoluitur concluſione. Acceptio perſonarum in iudicijs dicundis ſæpenumerò cōmittitur: eademq; ſcelus eſt, & immane crimen. Probatur. Iudicium eſt recta iudicatio iuſti atq; iniuſti, puta qua rei duntaxat cauſis, ſyncera & candida ratione perpenſis, æqualitas tam inter perſonas quæ per dationem & receptionem inæqualia habebant conſtituitur, quàm inter crimina atq; ſupplicia. Hoc autem iudicium corrumpi conſueuit quoties non ad cauſam, ſed ad perſonam, eiúſve preces aut pretium, aut ad odiū vel fauorem conijcitur oculus: ſed hoc eſt perſonam accipere ſeu reſpicere: poteſt ergò tale vitium in huiuſmodi iudicatus obrepere. Quocircà præiudiciū inde nomen trahit, quòd iudicium ante cauſarum legitimam cognitionem præcipitatur. Immanitas autem huius criminis inde proditur, quòd cùm iudex (vt.5. Ethico. author eſt Ariſt. vnde id Cicero lib. de Legib. deſumpſit) cuſtos ſit vſq; adeò iuſti, vt eundem iuſtitiam ipſam appellauerit animatam: nulla eſſe poteſt portentoſior peruerſio, quàm à iudice iuſtitiam corrumpi. Eſt enim perinde ac ſi ipſa ſe iuſtitia ſuis manibus dilaniaret, aut certè ſi ratio ipſa contra ſeipſam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, ſed vt ratio dominari: vtpote ad quem ita cōcurritur, vt ad viuam ipſam rationem, atq; adeò ad loquentem æquitatis normam. Obidq; (vt in art.1. ex eodem Ariſtotele dicebamus) neq; admittenda eſt in iudicium ratio illa cōmouendi affectibus iudicis animum, neque ille debet niſi clauſis corporeis oculis iudicare: nè perſonarum aſpectus eum cōmoueat. Tantū abeſt vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla eſt bene inſtituta reſpublica, in qua non ſint acerrimæ pœnæ in iudices decretæ, qui largitionibus vitiari ſe corrumpiq; ſinunt.

Vnica concluſio. *Probatio cō cluſionis.* *Iudiciū quid ſit.* *Immanitas criminis huius.* *Ariſtot.* *Cicero.*

AD primum ergò argumentum reſpondetur cū D. Thoma, quòd iudicium, ſi rem ipſam iudicatā ſpectes, vtriusq; iuſtitiæ rationi cōmune eſt: poteſt enim iudicio definiri & quemadmodū bonorū cōmunium facienda ſit reſtitutio, & quo quisq; pacto aliena repenſet: ſed tamen ſi formā cōſideres, & ipſa etiā iuſtitia cōmutatiua imaginē quandā diſtributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit quod alteri tribuit: & ideo illic poteſt acceptio perſonarū latitare. ℭ Secundū autem argumentū iam ſuperiùs dilutum eſt: nam acerbior vindicatio iniurię, principi magiſtratuíve illatę nihil cum acceptione perſonarū habet cōmune: imò cùm perſonę dignitas quantitatē iniuriæ augeat, æquitas eſt, vt ſuppliciū cumulatius ſit. Sentētia verò Eccleſiaſtici per alteram Exod.23. moderanda eſt. Debet enim iudicem cōmiſeratio pauperū nōnihil mouere: hoc tamen intra iuſtitiæ limites: nempè vt tanta ſit miſericordia in pauperē, quanta ſufficit eum à potentia diuitis protegere. Sed quia poteſt etiā cōmiſeratio exorbitare, admonemur Exod.23. Pauperis quoq; non miſereberis in iudicio. ℭ Solutio autem tertij argumenti meditatiorē deſiderat cō-

Ad primum argumentū. *D. Thomas.* *Ad ſecundū argumentū.* *Ad tertium argumentū.*

rat conſiderationem: haud enim dubium eſt quin vſq; ad gratuita valeat nonnunq̃ inſerpere perſonarũ acceptio. Gratuita năq; appellamus illa quæ iudici iure licẽt. Sunt autẽ huiuſmodi nonnulla: nẽpè quę cùm lege nõ ſint determinata, ſuo arbitrio relinquuntur.

Ad primum membrum. *Prima propoſitio.* Igitur ad primum membrum illic deſignatum reſpondetur primùm quòd re dubia an accuſatus, innocens ſit, nõ licet iudici in eius fauorem contra tenorem iuris propendêre: tum q̃ aliâs periculo ſe errandi exponeret: tum etiam q̃ eſſet anſam iudicibus porrigere ad libitum ſuum arbitrandi, ac ſubinde callidè innectendi fraudẽ. Vbi verò rei innocentia in propatulo illi ſit, nõ ſolùm poterit, ſed enim decebit in gratuitis, quæ iure non ſunt cohibita, innocenti q̃ fieri maximè poterit, citra ſcandalum tamen, fauere. Non tamen liberum illi erit legis neceſſaria prætermittere aut diſsimulare: propterea q̃ cùm ſit legũ cuſtos, debet ſecundùm allegata & probata iudiciũ ferre.

Secunda propoſitio. ¶ Adiecerim tamen huic ſecundam propoſitionem, q̃ prætermittendo aut violando iura in fauorem manifeſti ſibi innocentis, licẽt delinquat & nonnunq̃ mortaliter, tum contra officium ſuũ legem præuaricando, tum etiam propter ſcandalũ: ad reſtitutionem tamẽ nequâquam tenetur actori: quia nihil quod ſuum eſſet illi abſtulit.

Tertia propoſitio. ¶ Tertia propoſitio. Nunq̃ neq; in gratuitis inclinare liberum eſt iudici contra innocentem: hoc enim eſſet iniquitatem fouere. At verò vbi iuſtitia vtrinq; dubia ſit, tunc nõ eſt apertum vitium in his quæ merè ſunt gratuita alteram partium alteri anteferre: dummodò citra ſcandalum fiat, & citra alterius damnum. Nam ſi in fauorem amici tempus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expenſas maiores faciat, aut temporis diuturnitate laſſatus lite abeat, iniuria eſt. Quòd ſi gratuitũ huiuſmodi beneficium pecunia vendat, hoc quidem, præterq̃ q̃ ſemper eſt iniquum, inſigniter fœdum eſt. Quin verò addiderim, niſi id quod lege conceditur temperatiſsimè fiat, illicò in acceptionẽ perſonarũ vergere.

Obiectio. Quòd ſi contrà arguas, huiuſmodi vitium non exiſtere niſi contra iuſti-

Dilutio. tiam: id negatur: imò & cõtra æquitatem cõmittitur: & iniquitate non caret q̃ gratuita omnia in fauorem vnius partis congerantur: reſtitutio autem non habebit locum niſi vbi lex concutiatur.

Ad tertium membrum. ¶ Ad tertium deniq; membrum reſpondetur, neq; carere ſemper acceptione perſonarum vbi princeps gratis quibuſpiam condemnatorum vitam, aliúdve ſupplicium remittit, quod ſimilimis denegat. Enimuerò quanuis non iuſtitiæ rigor, æquitas tamen violatur, atq; id cõſideratiùs prælatis præfectisq; Eccleſiaſticis, & maximè in religionibus animaduertendum eſt, nè in legum diſpenſationibus etiam quæ iure illis licent, aut in pœnis relaxãdis ſint perſonarum acceptores: nam profectò & in his quoque culpa hæc obrepere aſſolet.

Ad quartũ membrum. ¶ Ad quartum argumentum eodem fermè pacto reſpondetur: haud enim dubiũ quin & vſus ille impingere poſsit in acceptionem perſonarum.

Prior propoſitio. Igitur in primis neceſſarium ſemper eſt, ſententiam ſecundũ probabiliorem opinionem ſubſcribere, etiam ſi altera ſit probabilis. In ſpeculabilibus nanq; ſcholarum diſputationibus nullum inde conflatur periculum quòd quiſpiam minùs probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verò quæ aliena iura reſpiciunt, nefas eſt iudici infirmiorem opinionem ſectari: ſicuti & medico in practica ex qua ſalus pendet infirmi: ac multò magis Theologo in his quæ ſunt fidei. Quin verò iudex aliter faciens, reſtitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, peſsimè ſibi communiq; bono conſulere iudices, atque etiam medicos, qui poſtquàm ſemel vnam opinionem imbiberint, nulla ratione poſſunt ab illa dimoueri: cùm tamen nè iniuriam alijs intentarent, poſthabere tenerentur honorem proprium: & ad alteram, cùm primùm probabilior appareret, commigrare.

Poſterior propoſitio. ¶ Secunda propoſitio ſit: Vbi pariles eſſe omninò contigerit opiniones, nõ eſt apertum ſcelus nunc vnam nunc alteram opinionem amplecti: vix tamen carere poteſt ſcandalò. In his autem cunctis vigilanter cauendum eſt nè vel amicitia vel quicunq; alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorem iudicet, quã pro ſua libidine mallet.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm in priuatis honoribus deferẽdis interuenire poſsit perſonarũ reſpectus.

NON ſatis eſt de publicis cõmunibusq; honoribus dixiſſe, niſi in hoc ſexto articulo de illis etiã ſermonẽ ſubijciamus, qui à priuatis perſonis ſibi inuicem deferuntur.

Primum argumentum Videtur enim nulla in his poſſe vſu venire

venire perſonarum acceptio. Enimuerò cùm hoc vitium ſolius ſit iuſtitiæ inimicum, videtur non protendi vſq; ad gratuita: qualis eſt vrbanitas & comitas in mutuis honoribus. Quoniã ſi quis dignis honorem deferat, nemini iniuriã facit: dũ tamẽ eoſdẽ honoris nutus ac titulos erga indignos quoq; vrbanitatis gratia oſtendat. ¶ Secundò arguitur. Etſi honor, vt oĩs philoſophia proclamat, ſoli debeatur virtuti: tamen multi ſunt praui quibus honor lege defertur: vt prælati, parentes, ſenes & illuſtres: etiam ſi corruptis ſint moribus. ¶ Contra hęc nihilo minùs nos Iacôbus 2. cap. ſuæ Canonicæ, ſub hiſce verbis inſtituit: Si introierit in conuentum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida: intrauerit autem pauper in ſordido habitu: & intendatis in eum qui indutus eſt veſte præclara. &c.

Argumen. 2.

HAnc quæſtionem ob hunc præcipuè locũ Iacobi ſubmouimus, vt exploremus quale peccatũ ſit indignis perſonis ob humanas ſecularesq; cauſas honorẽ exhibere. ¶ Sit ergò prima cõcluſio. Etſi honos reuerentia ſit cuiq; ob ſuã excellentiã exhibita, tamen id cui propriè & ſingulariter honor debetur, eſt virtus. Huius ſententiæ. 4. Ethic. cap. 3. author eſt Ariſt. vbi ideo ſubiunxit, honorem, maximũ eſſe externorũ bonũ quo re vera ſolus bonus dignus eſt. Atq; eandem ob rem, lib. 1. docuerat à viris probis elegantes honorem expetere in teſtimoniũ virtutis. Obidq; honor à voce, honeſtum, deſcendit: honeſtas autẽ vni cõpetit virtuti. Quapropter Romanus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in media vrbe templũ erexit, vt nemini illuc niſi per ædes Virtutis pateret adit⁹. Et de Chriſto præcinit regius Pſaltes: Gloria & honore coronaſti eũ Domine. Et Paul. 1. ad Timo. 1. Regi ſæculorũ, immortali. &c. honor & gloria. Atq; eiſdẽ duobus membris Rom. 2. ſempiternę illius fœlicitatis qualitatem expreſsit dicens: His qui ſecundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem. ¶ Secunda cõcluſio. Nihilo ſeciùs præter virtutem ſunt quoq; aliæ excellentiæ, quarũ ob cauſas hoc ſæculo mortalibus honores debentur: nempè primũ propter diuinã repræſentationẽ: veluti principibus & magiſtratibus qui Dei perſonam gerunt. Vnde Ariſto. eodem loco 4. Ethi. cap. 3. honore digni cenſentur, qui in poteſtatibus ſunt conſtituti. Et lib. 5. cap. 6. Honor eſt merces & præmium magiſtratus. Eundemq; dominis ſerui debent: iuxta verbum Pauli ad Timoth. 6. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos honore dignos arbitrentur. Mox debetur honor in teſtimonium alienæ virtutis. Qua ratione honoramus illuſtres & ſanguine ingenuos: quippe quorum maiores arbitramur virtutis gradibus ſublimem conſcendiſſe locum. Et multò iuſtiùs parentibus qui nos genuerunt, & ſenibus: Nam Leuit. 19. præcipitur, Coram cano capite conſurge: &, Honora perſonam ſenis. Tametſi legamus Sapientiæ. 4. Senectus venerabilis eſt, non diuturna, neq; annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita eſt immaculata. His igitur honorem deferre, etſi virtus eiſdem abſit, nulla eſt perſonarum acceptio: quia cauſa non deeſt honoris. Quocircà Prouerb. 26. ſicut qui mittit lapides in aceruum Mercurij, ita qui tribuit inſipienti honorem. Id quod non modò S. Tho. verùm & alij ſui ordinis egregij authores ſic interpretantur, vt aceruus Mercurij calculorum congeries cenſeatur, quibus in ſubducẽdis rationibus dati & accepti negotiatores vtuntur: propter eà quòd eiuſmodi rationum Mercurius habebatur Deus. In huiuſmodi nanq; ſupputationibus pro libito, imò caſu vt manui occurrerit, lapillus qui modò valet vnum, inſtituitur in denarium, ac ſubinde vt centũ valeat aut mille. Sic licèt quiſpiam abſq; meritis ad magiſtratum euehatur, locus tamen facit eũ honore dignum. Tametſi ſecundùm Hebraicam lectionem ſenſus longè ſit diuerſus. Habetur enim apud Hebræos. Sicut qui mittit lapidem in palma fundæ, videlicet vt vi eum ſurſum contra eius naturam eijciat: ſic qui inſipienti, hoc eſt meritis vacuo honorem tribuit. ¶ Tertia concluſio, quæ mentis Iacôbi interpres ſit. Etſi diuites ratione loci honorare quem in republica ſublimem habet, officium ſit: tamen intuitu tantùm diuitiarum eiſdem honorem deferre, peccatum eſt acceptionis perſonarum. Prior pars tum ex ſuperioribus colligitur, tum etiam & Ariſto. aſſertio eſt. 4. Ethicorum cap. 3. vbi coniunctim affirmat honore dignos cenſeri eos qui in poteſtatibus ſunt, & diuites. Secunda tamen particula aſſeritur à Diuo Thom. 2. 2. q. 63. articulo. 3. vbi tamẽ nullam ſubiunxit cauſam quàm quòd ei elici videtur ex verbis Iacôbi, licèt quotli. 10. ar. 12. emunctiùs eã exponat. Sed re vera neq; ratio deeſt naturalis quę illi patrocinetur. Enimuerò diuitiæ ſeorſum exiſtimatæ

Prima concluſio. *Ariſtot.* *Marcus Marcellus.* *Paulus.* *Secunda concluſio.* *Ariſtot.* *Paulus.* *Explicatur loc⁹ Prouerbiorum elegantiſsime.* *Altera explicatio iuxtà elegans.* *Tertia concluſio.* *Prior pars probatur.* *Ariſtot.* *Poſterior pars probat.* *D. Thomas.*

exiſtimatæ nullam præ ſe ferunt excellentiã honore dignã:honorabile enim & laudadile (vt.1.Ethi.cap.12.Ariſt.differit)penes hoc differũt,q ſola illa quę ſunt per ſe bona,quippe quæ honeſta dicũtur, honore ſunt digna:vtilia verò,ſunt illa quę nõ per ſe,ſed ad aliud relata,bona ſunt:& ideò laudari quidẽ poſsũt: honorari verò, nõ itẽ:diuitiæ autẽ nihil boni obtinẽt præter vſum. ¶At verò expedit acerbitatem cõcluſionis temperare.Intelligenda quippe eſt nõ de his extrinſecis quibuſlibet honoris ſignis,ſed de veris honorib⁹. Honor enim legitimus eſt quando ſigna hæc extrinſeca,vt capitis detectio,& humiliatio,tanq̃ teſtimonia exhibentur intrinſecæ exiſtimationis:atq; hæc eſſet perſonarũ acceptio: videlicet ſi diuiti aliorũ omniũ meritorũ vacuo,taliter ex animo haberemus honorem. Et hoc eſt quod Iacôbus condemnat. Vnde ſubdit, Nónne iudicatis apud voſmetipſos, ſcilicet dũ pauperibus diuites præfertis,& facti eſtis iudices cogitationũ iniquarũ? Ecce ergò peccatum,iudicare diuitem ob ſuas diuitias pauperibus vera dignitate præſtare. Oſtendere autẽ diuitibus extrinſecùs citra internũ iudiciũ talia ſigna, vt loco cedere, caput aperire, inuitare. &c̃. nullã habet rationẽ culpæ: ſed eſt triuiali vrbanitati cõniuere.Quod niſi faceres,inſolẽs habereris. Vnde Auguſtini gloſſa ibidem,Si hanc diſtantiã ſedendi & ſtandi ad honores Eccleſiaſticos referamus,vt diuites pauperibus(in cõferendis ſcilicet ſacerdotijs)anteferantur, nõ eſt,inquit,putandũ leue eſſe peccatũ.Et infrà:Si autẽ de quotidianis cõſeſſibus loquitur, quis non id peccat? Non tamẽ peccat niſi cùm apud ſemetipſum intùs ita iudicat, vt ei tanto melior quãto ditior videatur. Hoc enim videtur ſignificaſſe,ſubdendo,Nónne iudicatis apud voſmetipſos.&c̃. Hæc in gloſſa.

Ariſtot.

In quo differũt laudabile & honorabile.

Temperatio poſterior pars cõcluſionis.

Auguſtinus.

Explicatã plane locus Diui Iacobi.

Ad primum argumentũ.

AD primum ergo argumentũ reſpõdetur primò q nõ eſt in gratuitis habendum, ſed cõtra iuſtitiã interpretandũ,q diuites vel alios quoſlibet in quibus nihil virtutis aut legitimæ excellentię exiſtit,quiſpiã animo reputet ſecundũ rei veritatẽ alijs anteferendos, qui virtute pollent, aut alia dignitatis excellentia. Secundò,& hoc quoq; mente ſpeculandũ eſt, q & in gratuitis honoribus acceptio cõtingere poteſt perſonarũ. Nam illos honoris titulos qui dignis debentur, ſic euulgare ac demittere vt indignis quoq; aſſcribãtur, non caret iniuria quæ dignis irrogatur. Enimuerò cũ honor in excellentia conſiſtat, quãdo honoris nomen ex æquo in cõmune oĩbus inuulgas,facis tunc illud nõ eſſe honoris nomẽ, ac ſubinde dignos iure ſuo depellis. Verbi gratia,ſi eodẽ titulo & Antiſtitẽ ſalutares quo ſimplices ſacerdotes:eodẽq; magnatẽ atq; plebeiũ,magiſtrũ ac diſcipulũ,nobilem & ignobilẽ. ¶Secundum autẽ argumentũ cõcluſio ſecũda abundè diſſoluit. An verò regi honores pro libito inter ciues impartire liceat,& quartus partim articulus declarauit,& ſubſequens id faciet pleniùs.

Ad ſecundũ argumentũ.

ARTICVLVS. VII.

Vtrùm in tributis exigendis peccari poßit acceptione perſonarum.

SVpereſt poſtremò in hoc.7. ar. de tributis verbũ adijcere,Vtrũ & in illis quoq; vſu venire poſſit perſonarũ acceptio. Exiſtit enim à parte negatiua primũ argumentũ.Acceptio perſonarũ in bonorũ diſtributione cõmittitur: tributorũ autẽ exactio bonorũ cõmunium collectio eſt & accumulatio:potiùs ergò(vt nomen ſonat)eſt cõtributio q̃ diſtributio.Atque adeò illic nulla eſſe videtur perſonarũ acceptio. ¶Secundò arguitur:Cap.licet multũ.extrà,de cenſib.iubetur rationẽ haberi cæci, nè tributorũ iugo affligetur:&,ff.eodẽ titul.l.ætatem.ſancitur quoq; & ætatẽ eſſe conſiderandã. Nempè vt neq; pueri,neq; ſenes cenſus ſoluãt. ¶Et tertiò arguitur.Nobiles tributorũ exactione liberantur, quos rex pro ſuo arbitratu creare poteſt:ergò acceptio perſonarum non eſt in huiuſmodi tributorũ exactionibus illicita. ¶In contrariũ tamen eſt q principes populũ tributis vexãtes, neq; tam ob cauſas legitimas q̃ propter odia vel fauores eadẽ exigentes,nõ ſolũ apud philoſophos & ſęculares hiſtoriographos,verùm & in ſacris peſsimè audiunt. Hanc enim obrem (vt.3.Reg.12.ſacra refert hiſtoria) Roboam maxima fuit regni portione mulctatus,quòd præ patre ſuo moliebatur plebi graue iugum imponere.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumen.2.

Argumen.3.

Roboam.

QVàm plurima tributorũ nomina iuris prudentes multiplicãt:quæ inter alios Syluest.ſub verbo, Gabella, propemodùm connumerauit:vt penſio, quæ dicitur à pendendo,hoc eſt ſoluendo:guidagiũ.&c̃. Quatuor tamen ad rem ſpectantia huc acceſsiuimus.

Syluester.

Quatuor tributorum nomina. mus. Primũ eſt cenſus, quod à cenſendo deriuatur: eò ꝙ recenſeri facultates debẽt, quò inde tributa pro earum ratione ſoluantur: vt *Cenſus.* habetur.l.forma. de cenſib. At verò vt peculiare nomen ſit ab alijs diſtinctum, penſionẽ illam ſingulariter ſignificat, quam ciues viritim pro capite principi pendunt. Hoc enim *Quod tributũ erat à quo ſe Iudæi exonerare cupiebant.* eſt de quo Iudæi Chriſtum ſciſcitabãtur, vbi quærebãt, an liceret Cæſari cenſum ſoluere. Tributa enim quæ pro defenſione & gubernatione reipublicæ imperabant, nihil tribuere recuſabant: ſed illud quod iugũ ſubiectionis deſignabat, à qua ipſi ſe liberos arbitrabantur tanq̃ filij Abrahæ. Vnde alibi, Nos filij Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquã. Huiuſmodi autem cenſus inter Chriſtianos principes non eſt vſu frequens, eò ꝙ ad ſuperbiæ tumorẽ potiùs & ad auaritiæ ſitim attineat, quàm ad publicorum ſumptuũ neceſsitatem. Satis nanq; ſe ciues ſubditos profitentur, cùm alia iuſſa capeſſunt. Illam ergò ob cauſam Cæſares deſcribi orbem iubebãt. *Dauid.* Vnde Dauid (vt.2.Reg.24. memoriæ proditum eſt) inde tam acerbas dedit pœnas numerati populi. Atque huc referebatur quod Chriſtus interrogauit, Cuius eſt imago hæc? ſcilicet numiſmatis, quaſi ſolùm in ſignum ſubiectionis & adoratiõis Cæſaris, illud exol *Tributum.* ueretur. ❡ Tributũ autem (vt nomẽ ipſum ſonat) à tribuendo ſeu cõtribuendo dicitur: eò ꝙ quisq; ſtipem tribuat. Et quoniam antiquitùs illa ſtipum contributio non fiebat niſi ad alendum publicũ militem, inde etiã ſtipendium deriuatum eſt. Vtrunq; habetur *Differentia inter tributum & cenſum.* lege, Ager. ff. de verb. & rer. ſignif. Differt ergò tributum à cenſu tam ratione materiæ q̃ ratione finis. Tributũ enim de terræ naſcentibus in ſubſidium regis vel reipublicæ contribuitur: cenſus verò de capite ad profiten*Vectigal.* dam ſubiectionem. ❡ Tertium autẽ genus *Interſtitium inter vectigal, cenſum, atq; tributũ.* penſionis eſt vectigal, ab vtroq; differẽs fine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorum, pontium, aliorumq; id genus publicorum operum refectionem. Dicitur *Vectigal à vehendo dicitur.* ergò à vehendo vectigal, idemq; à portu, portorium: quia portitori ſoluitur. Quare in oratione de prouincijs cõſularibus vtrunq; Ci *Cicero.* cero cõiungit, vectigal ac portorium: indeq; Hiſpanè Portazgo. ❡ Quartum tributum *Pedagium.* eſt pedagium, materia idem vectigali, quia ex mercimonijs ſoluitur: ſine tamen diſtans: quia cuſtodiæ viarũ, quæ latronibus aut hoſtibus ſepiuntur, dicatum eſt. ❡ De his ergò

cunctis ſit prima concluſio. Hæc omnia pen *Prima concluſio.* ſionum genera ſi ob prædictas cauſas imponantur, iuſtæ ſunt, debenturq; adeò principibus à ciuibus in conſcientia, iuxta verbum Pauli ad Romañ.13. Ideo neceſsitati ſubditi *Paulus.* eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiã propter conſcientiam. Ideo enim & tributa pręſtatis: miniſtri enim Dei ſunt. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Et refertur ad hoc propoſitum in decreto Auguſtini, extrà, de cenſib.c. *Auguſtin⁹.* Omnis. Adiecit ergò Paul. Dei eſſe miniſtros: vt intelligamus ab eius numine deriuari legem ſoluendi tributa ad alendos principes. At verò (vt illic bene Diuus Thomas ad- *D. Thomas.* notauit) nihil in præmium debent expetere: ſed ſolùm ad ſuſtentationem ſtatus & neceſſarios ſumptus. Nam (vt ait Ariſto.5. Ethico. *Ariſtot.* cap.6.) proprium præmium principis eſt honor, quo qui non eſt cõtentus, tyrannus eſt. Honorem autem illum Chriſtiani nõ ad humanum, qui vanus eſt, ſed ad diuinum, qui in cœlis nos manet, referre debent. ❡ Secun *Secunda cõcluſio.* da concluſio eſt. Si tributorũ onera non pro ratione cuiuſq; facultatis & ſubſtantiæ, aut pro ratione vecturæ aut negotiationis, aliúſve legitimæ cauſæ: ſed alius intuitu quæ ad rem non pertinet exigatur: acceptio eſt perſonarum. Id quod non tam crebrò principi contingere poteſt, quàm ciuitatis quęſtoribus & ſenatoribus: qui ideò reſtituere tenentur ſi fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet: nempe auctiora exigendi quàm pro regni neceſsitate. Hæc enim ſemper penſanda eſt, vt ceſſante tributi cauſa ceſſet & tributum. ❡ At quò aliquod ſpecimen legitimæ formæ tributorum exhibeamus, ſit tertia concluſio. Tribu *Tertia concluſio.* ta facultatibus potiùs, poſſeſsionibus, ac negotiationibus imponenda ſunt, quàm perſonis: nempè vt quo quis bonis locupletiùs abundat, aut plus lucratur, plus ſoluat: non quo plus indiget. ❡ Cauſa autem huius ex- *Tributum quod apud Hiſpanos Alcauala vocitetur.* plicandæ concluſionis, illud tributi genus, quod non modò Hiſpaniæ, verùm & in alijs quoq; prouincijs in vſu eſt, explicem⁹. Id noſtrates Alcaualã vocãt. Hæc enim tributi forma à centũ paulóve plurib⁹ hinc annis ortũ apud nos habuit: idq; iuſta de cauſa: nimirũ dũ Rex Alphõſus regnũ Granatæ bello pete *Rex Alphonſus.* bat. Pòſt verò non modò durantibus, verùm creſcentibus bellorũ malis, factum eſt perpetuum. Et habet quidem nonnullam vectigalis imaginẽ pro eo ꝙ ex mercimonijs quoq; ſoluitur.

Intereſt inter hoc tributi genus & vectigal. ſoluitur. Differt tamen latiori materia: quia nõ ſolũ ex illis quæ à loco in locũ trãſuehuntur, ſed ex rebus quibusq; venditis corradiť: à cuius præterea ſolutione neq; nobiles eximuntur. Quin & fine quoq; differt. Quoniã nõ tantũ reficiendis muris ac põtibus aſſcriptũ eſt, ſed publicis regis ſumptibus. Haud tamẽ inde iniquitatis cõdemnandũ eſt, ꝙ nouũ ſit. Nam dum tributa alia facultatibus ciuiũ & negotiationibus impoſita alendo regi ſuſtentandęq; rei publicę nõ ſufficiũt, neceſſe eſt alia via id prouidere. Neq; verò ideò arguendũ eſt iniuſtitiæ ꝙ nobiles etiam cõprehẽderet. Enimuerò cùm plebs reliqua potis nõ ſit tã immodicos ferre ſumptus, æquitas *Iniuſtitia hui⁹ tributi.* fit vt nobiliũ auxilio eleuetur. Hoc tamẽ iniuſtitiæ ſpecimẽ præ ſe fert, quã lex, Vniuerſi. C. de vectiga. cauere in tributis iubet. Nẽpe nè pro his rebus quæ ad vſum propriũ pertinẽt exigantur. Enimuerò ꝙ coëmptores, qui vt reuendãt coëmũt, quotã venditionis exoluãt, rationi profectò conſentaneũ eſt. Illis enĩ idem eſt lucrũ, quod agricolis, fructus: ſed tamẽ ꝙ qui vt propriè neceſsitati ſuccurrat, domũ ſuã, aut rem aliã vẽdit, tributũ pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tũc non qui plus habet plúſve lucratur, ſed qui pluris eget ampliùs ſoluit. ¶ Cæterũ re vera niſi bellorũ neceſsitas in cauſa fuiſſet vt fructus huius tributi diuenderentur, via erat paratiſsima ſuſtentãdi regni, regiſq; ærariũ. Id tamẽ nõ poteſt nõ monſtrũ apparêre ꝙ ciues ciuibus tributũ ſoluãt, illudq; maximè quod regi penditur in cõmune bonũ. Cui & aliud adiungitur incõmodum: videlicet ꝙ miſeri ciues, quibus ſeruitia imperãtur, inde graui⁹ premũtur. Nam quantũ venditur, tantũ ipſi replere cogũtur. Etenim cũ ſumptuũ neceſsitas in dies magis ac magis regi creſcat, neceſſe eſt populũ multis nõibus in dies moleſtiùs vexari. Adde ꝙ dñi quibus huiuſmodi tributũ vẽditur, ad rigorẽ illud exigũt, vt decimũ quenq; nummũ exactiſsimè expoſcãt: cùm tamen rex vix vnquã vigeſimũ percipiat. Et profectò quãuis decima regi ſit cõſignata, tamen niſi vbi vrgens regni neceſsitas illud poſtularet, nimis graue eſſet, tributũ hoc ad rigorem exigere. Quod quidẽ rex ſanctè animaduertẽs, de huiuſmodi quota ſolet cũ regno cõponere ac paciſci, vt remiſsior fiat pẽſio ac tolerabilior: quod tamẽ inferiores domini nõ faciũt. Huic autem & aliud accedit damnũ ꝙ cùm leges exigendi huius tributi, ſi regij tantùm quæſtores exiſterent, tolerabiles ſint: tamen reliqua quæſtorũ turba in fraudẽ populi illis abutitur, vt illa vexatione nõ decimã tantũ, ſed pluſquã octauã extorqueãt. Nihil contra regũ neceſsitatẽ obmurmuro, quæ legẽ nõ habet, & eorũ iuſtos animos cogere poteſt: ſed rei tantùm naturã explico, vt ſi poſsibile eſſet alijs vijs publicæ neceſsitati proſpici, ab huiuſmodi alienationibus publici ærarij caueretur. Puteus enĩ quo tieſcũq; opùs fuerit exhauriendus eſt: venas tamen fontiũ præſcindere, hoc ius naturę nõ ſinit. *Perquã apta ſimilitudo.* Quòd ſi quis inſtantiùs ſciſcitetur an hæc tributa ſic in conſcientia debeantur, vt quiſq; neq; à quæſtore neq; à portitore requiſitus teneatur vltrò ea offerre: *Dubitatio.* Reſpondetur primùm, nemini licêre latenter exactorem eludere, niſi vbi patentiſsima eſſet vectigalis iniuria. *Solutio.* Secundũ membrũ reſpõſionis ſit, ꝙ dum hæc magno cũ rigore exiguntur, ſatis eſt ꝙ quiſq; dum tributũ petitur ſoluat obediẽter. Maximè vbi debitũ nõ eſt magni momenti. ¶ Quarta cõcluſio. Nulla eſt perſonarũ acceptio ſi nobiles & ingenui à tributorũ ſolutione eximãtur: tum ob maiorũ clara geſtorum ſtemmata, tum quia reipublicæ tuendę deſignati ſunt. *Quarta concluſio.* Quin verò & aſſertioni huic ſubiecerim, ꝙ poteſt rex vrgente regni neceſsitate huiuſmodi honores vendere: ſi tamẽ duo caueãtur. Primũ nè adiunctã habeãt iuſtitiæ functionẽ aut adminiſtrationẽ aliã, aut gubernationẽ: vt arti. 4. de ſenatoribus dicebamus. Mox nè id fiat in aliorũ iniuriã. Poteſt inquã tali ingruente neceſsitate ruſticos & humiliter natos pretio tributorũ libertate donare. Nihil enim inde iniuſtitiæ cõtrahitur. Et fauere videtur. l. hoc iure. ff. de donati. & l. ſi pollicitus. ff. de pollicit. quib⁹ permittitur pollicitatio quæ gratia obtinendi publici honoris fit: ſed tamen hoc cauendũ eſt, nè tributũ quo vnus leuatur, onerentur reliqui opidani: ſed excipiatur à ſumma quam opidum ſoluit.

PER hæc ergò ſolutũ eſt primũ argumentũ in frõtiſpicio ãn q̃ſtionẽ obiectũ. *Ad primum argumentũ.* Enimuerò vt in diſtributionibus, ſic & in cõtributionibus exiſtere poteſt perſonarũ acceptio. Ac ſubinde diluta ſunt reliqua duo argumẽta: *Ad alia duo argumenta.* quoniã ęquitas miſericordię cęcis ac trũcis patrocinatur, nè miſeris afflictio addatur. Et de nobilibus quarta concluſio reſpondit.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER QVARTVS De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

Partitio libri.

DE altera iuſtitiæ ſpecie quæ è regione ad diſtributiuã ponitur, nempè de iuſtitia cõmutatiua ſermonẽ nobis ineuntibus operæpretium priùs eſt de duobus eius preambulis, videlicet primùm de rerum dominio, mox de earũ reſtitutione hoc quarto libro diſſerere. Enimuerò dominiũ huiuſmodi rerũ, eorumq; diuiſio, baſis fundamentumq; eſt omnium contractum conuentorumq; & pactorum, quæ per commutatiuã iuſtitiam celebrãtur. Ac perinde cuncta quæ huic virtuti aduerſantur vitia, violationes quædam ſunt & corruptelæ dominiorum, rerumq; poſſeſsionũ. Quæ ſubinde iniuriarum genera contractaq; debita reſtitutionis beneficio repenſari debent. Quinque ergò conuenit de rerum dominio diſputare quæſtiones. Primã de re ipſa, deq; eius ſubiecto. Secundã de eius obiecto: nempè quotuplex ſit & quarum rerum. Tertiam de dominiorũ diuiſione ac legitima tranſlatione. Quibus ſubinde de ſingularibus quorundam dominijs quarta adhibebitur diſputatio. Ac demum quinta de dominiorũ tranſlationibus. Sit ergò primus quæſtionis titulus.

QVAESTIO PRIMA, De dominio in genere.

ARTICVLVS I.

Vtrùm dominium idem ſit quod ius & facultas rerum.

QVAESTIO preſens in duos articulos ſecari ſe poſtulat: quorum alter definitionem dominij, alter verò ſubiectum nobis conſtituat. Quæritur ergò an dominiũ idem ſit quod ius facultaſq; rerum. Et arguitur à parte affirmatiua. Ius idẽ eſt quod facultas diſponendi de rebus, libereque illis vtendi: idem autem prorſus videtur eſſe dominium.

Primum argumentum.

¶ Secundò, mendicantes monachi quoniam ius habent vtendi cibis, veſtimentis, atque alijs vtenſilibus vſque ad rerum ipſarum conſumptionem, dicuntur eſſe earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagant. ad conditorem, concludere ſibi videtur: nulla ergò reſtat ratio diſcriminis inter ius & dominium. ¶ In contrarium autem eſt quòd dominus & ſeruus ſunt correlatiua: Inſtitut. autem de iure perſonarũ, diſtinguuntur homines in liberos & ſeruos: ergò illic denotatur quòd qui liberis præeſt, licèt habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

Argumen. 2. *Ioan. 22.*

DVO propoſita argumenta duo nobis membra deſignant. Eſt autem illicò in quæſtionis introitu adnotandum, hanc vocem, dominium, non eſſe tam vſu frequentem apud oratores & priſcos Latinos, quàm dominatus, ac dominatio: quæ quidem duæ voces in malum crebriùs apud illos, quàm in bonum vſurpantur. Significant enim quandã tyrannidis effigiem: videlicet quando quis in rem ſuam abutitur ſibi ſubditis. Vnde Cicero Tuſcul. quæſt. lib. 5. de Dionyſio: Dum, inquit, duo & viginti natus annos, dominatum occupauiſſet. &c. Et libr. 2. de Oratore: Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorũ homines domini ſunt, facultates dicuntur Latinè, ac ſubſtantiæ, & poſſeſsiones. Sed iuriſcõſulti ſunt qui hac voce vtuntur, ad ſignificandũ id quod pariter vocãt proprietatẽ rerum: quæ ab earum poſſeſsione diſtinguitur, atq; ab vſu & vſufructu. Neq; verò vox hæc ſecũdùm hunc ſignificatum, ceu barbara aut inuſitata habenda eſt. Verſatur nanq; inter illuſtres Latinos: vt apud Varron. de re ruſtica, lib. 2. In mercando & in emptionibus & traditionibus dominium mutant. Et habetur in ſacris literis, vt Thobiæ. 8. Fecit hanc ſcripturam vt pars dimidia quæ ſupererat Thobiæ dominio deueniret. Et. 1. Macchab. 11. Rex Ptolemæus obtinuit dominiũ ciuitatum. In iure autem vſurpatiſsimum verbum eſt.

Dominium dominatus dominatio. *Cicero.* *Varro.*

eſt. Extant quippe in Digeſto Nouo, libr. 3. diſtincti tituli, de acqui. rerum dominio. & de acquirend. vel amit. poſſeſsione. ¶ At verò circa vocis deſcriptionem plus operę inſumunt iuniores quàm opùs eſſet: vt puta Gerſon de Poteſtat. Eccle. conſidera. 13. & tractatu De vita ſpirituali, lect. 3. cui plurimũ aſtipulatur Conrad. tract. 1. de contract. & aliorũ nonnulli in. 4. diſt. 15. Primùm enim omniũ aiũt iſti, ius bifariàm accipi. Primò pro lege: quo ſignificatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundò pro legitima poteſtate, qua quis fungitur in perſonam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem eſſe prorſus quod ius ſecundo modo acceptum. Quapropter dominium, inquiunt, eſt poteſtas ſeu facultas propinqua aſſumendi res alias in ſuã facultatem vel vſum licitum ſecundùm iura rationabiliter inſtituta. Sic iſti de dominio loquũtur: an verò propriè, id perpendamus. Primò pro eodem vſurpari iuris nomẽ ac dominij, re vera voces ipſæ ægrè ferũt. Ius nanq; (vt ſuprà viſum eſt) idẽ eſt (vti ait lib. 5. Iſid.) quod iuſtum. Eſt enim obiectum iuſtitię: puta æquitas quam iuſtitia inter homines conſtituit: dominium autem facultas eſt domini (vti nomen ſonat) in ſeruos vel in res quibus ſuo arbitratu, ob ſuumq́; cõmodum vtitur. Fit ergò vt ius non conuertatur cum dominio, ſed ſit illi ſuperius & latiùs patẽs. Habet enim vxor ius quoddam in maritum: iuxta illud Pauli. 1. ad Corint. 7. vir ſui corporis poteſtatem nõ habet, ſed mulier. Et filius in parentes: qui curam ſuorum habere tenentur: ac ſerui in dominos, à quibus paſci ſuſtentariq; debẽt. Et eâdem ratione ſubditus ius habet in prælatum à quo eſt inſtituendus & gubernandus: & tamen nullus iſtorum quantumuis nomen extendas, dominus eſt, appellarive poteſt ſui ſuperioris. ¶ Sed ait Conr. Saltem negari non debet quin propriè ius quodcunq; ſuperioris in inferiorem, dominium ſit cenſendum: ita vt dominium vltra ius præciſè addat ſuperioris rationẽ. At profectò neq; hoc ego iſtis facilè concedã. Enim uerò pater ius habet in filios: dominium autem, ſi propriè fandum eſt, non item. Eſt inquam æquum & iuſtum atq; adeò ius vt pater filijs imperet ob ſuum ipſorum bonum, quos propter ipſos diligit, inſtituit, & educat. Dominium autem non quodcunq; ius & poteſtatem ſignificat, ſed certè illam quæ eſt in rẽ qua vti pro libito noſtro poſſumus in noſtram propriam vtilitatem, quamq́; ob

Quid ſit dominium. *Gerſon.* *Conradus.* *Aliena dominii definitio impugnatur* *Paulus.* *Obiectio.* *Dilutio.* *Definitio propria dominii.*

noſipſos diligimus. Id quod palàm nomen ipſum auribus exhibet. Domini ſiquidem correlatiuum eſt ſeruus: qui quicquid eſt, totum eſt domini, veluti pecus. Niſi ꝙ ſeruus occìdi nõ poteſt: quia ſolus Deus eſt vitę dominus. Vnde Ariſto. 1. Polit. cap. 3. diſtinguit inter imperium ciuile ſeu regium, & deſpoticum, quod eſt dominicum: dicens animam habere in corpus dominicum principatum: mentem verò in appetitum, non niſi ciuile & regium: quod non eſt dominium. Et. 5. Ethi. cap. 6. diſtinguit inter ius herile & paternũ: pater nanq; poſsidet filium ante legitimam ætatem, non tanquàm dominus ſeruum, ſed tanq̃ partem ſuì: & ideo ius illud non eſt dominicum: herus autem poſsidet ſeruum tanquàm inſtrumentum quo vtitur. ¶ Arguit verò contrà Richardus. Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet, diceretur fur: furtum autem non committitur niſi inuito domino: ergò & pater filij dominus eſt, & maritus vxoris. Ad hoc tamẽ lib. ſequenti, quæſtione de furto reſpondebitur, raptum filiorum, aut vxoris non eſſe propriè furtum: ſed captiuitatem, vel aliam iniuriæ ſpeciem: ſed ſeruum ſurripere, propriè eſt furtũ. Prætereà ſatis eſt ad rationem furti, quòd fiat vel inuito domino, vel eo inuito ad quem res pertinet, etiã ſi non ſit dominus, ſed alio iure poſſidens. Quapropter Inſtitut. de iure perſonarum, diſtinguuntur ſtatim homines in liberos & ſeruos: quoniam ius in liberos nõ propriè dicitur dominium, ſed in ſeruos. Princeps enim licèt dominus ſit vrbium ac poſſeſsionum, ciuium tamen non eſt dicendus niſi Rex, aut Dux. &c̃. Imò verò cùm dominatu agit in ſubditos, vtendo ſcilicet illis ad ſuã propriã vtilitatem, tyrannus fit. Quare neq; iudex neq; prælatus, etſi ius habeat in ſubditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc notauit Chriſtus Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum. &c̃. non ità inter vos. Etenim (vt in ſumma iam dicamus) dominium ſolùm eſt ius, quo quis vtitur ad ſuũ proprium commodum: ius autem non hoc ſolùm ſignificat, ſed amplectitur ius etiam quo ſuperior ac præfectus in ſubditorũ rem & bonum ipſis vtitur. Quocircà ius tanquã ſuperius genus ponendum eſt in definitione dominij: tantum abeſt vt conuerſim dicantur. ¶ De viro autẽ reſpectu vxoris mouere quempiam fortè poſſet illud Geneſ. 3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendũ

Ariſtot. *Obiicit Richardus.* *Solutio.* *Dominium.* *Dubitatio.* *Solutur.*

ferendum eſt. Imò Ariſt. loco citato illud ius viri in vxorem innominatum eſſe ait. Sed dicitur dominari, primùm quantum ad vſum coniugalem: quia cùm natura integra ſine vlla fuiſſet turpitudine laboriſq; moleſtia: poſt peccatum, quia in dolore paritura mulier erat, dicta eſt eſſe ſub viri poteſtate. Prætereà quia innocentia ſuperſtite nullus eſſet ignorantiæ locus, vtpote quæ peccatum ſub ſequuta eſt: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori, quam docere debet: ſicut infrà dicturi ſumus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum: ſed vrbano, in rem ipſorum, diſciplinæ egentium. ¶ Hinc ſequitur neq; iſtorum definitionem quam dominio aſſcribunt, legitimam eſſe, neq; exactè cõſtructam. Et quia (vt. 1. de Anima tex. 85. author eſt Ariſt.) recto ipſum & obliquũ cognoſcimus, rectam pro captu noſtro ſtatuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, ſi ſecundùm artẽ deſcribas, eſt propria cuiuſq; facultas & ius in rem quamlibet, quam in ſuum ipſius commodum vſurpare poteſt quocunq; vſu lege permiſſo. Poſitum eſt ergo loco generis, facultas, potiùs quàm, poteſtas: non vtiq; ratione illa Ioan. Gerſon cap. 3. De vita ſpirituali, videlicet quia facultas dicitur à fas, quare poteſtas latronis vtendi aliena re, non eſt facultas: Etenim facultas non à fas, ſed à facile deriuatur: vt ſit quaſi facilitas. Sunt etenim contraria, facultas & difficultas. Ob idq; poteſtas genus eſt plura comprehendẽs, quàm facultas. Poteſt quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem, id eſt, facilitatem: quia id ſine licentia & facultate domini aut iuſta intercedente cauſa, non poteſt. Quare minimè opùs eſt addere, propinqua: nam facultas hoc ipſum ſonat. Poteſtas ſiquidem remota vtendi aliena re, nõ eſt facultas. Addiderim autem, propria, vt dominium diſtinguatur à mera poſſeſsione, vſu, & vſufructu. Etenim qui tantũ habet vſum, aut vſumfructum, non habet propriam facultatem, ſed dependentem à vero domino, vel à iudice id permittente. Itaq; ꝙ non ſoli barbari, verùm & latiniſsimi iuris prudentes more iam proprietatem dicunt, id magis latinè dicitur propria facultas. Neq; opus eſt addere cũ Gerſone, aſſumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem, quæ motrix eſt omnium potentiarum, vtitur etiam ſuis proprijs membris: in quæ (vt paulò antè ex Ariſt. citatum eſt) habet anima dominicum imperium. Adiectum tamen eſt definitioni, ꝙ dominium ſit facultas ad propriũ vtentis cõmodum, quò differat ab alijs iuris ſpeciebus, quibus ſuperior inferiores ob ſuũ ipſorum bonũ gubernat. At dictum eſt deinde vniuerſaliter in quemcunq; vſum, vt diſtinguatur dominium ab vſu & vſufructu. Eſt enim dominium facultas non ſolùm vtendi fruendiq; re, verùm & ipſam diſtrahendi, donandi, vendendi, negligendi. &c̃. Verùm tamen adhibitus eſt modus, vt vſus ille ſit lege permiſſus ad diſſoluendam obiectionẽ, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enim uerò pupillus ante ætatem legitimam dominio rerum ſuarum pollet: quarum tamen potiundi liberam facultatem non habet, cùm talia bona neq; donare valeat, neq; vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cùm dominiũ fundetur in libertate, licèt ante vſum rationis verè ſit dominus, quia verè liber, & non ſeruus: vſus tamẽ dominij ei ob bonum ſuũ interdicitur, quoadusq; rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. quãdiu hæres paruulus eſt nihil differt à ſeruo: non quidem quantum ad dominiũ, ſed quantum ad vſum: & ideo eſt ſub tutoribus. Et ſimile ſit argumentũ de illo cuius bona vinculo primogenituræ obligata ſunt: qui cũ ſit verè eorũ dñs, illa tamẽ nõ poteſt ratione aliqua alienare, eò ꝙ ciuili ſit lege prohibitus. Nam ꝙ verè ſit dñs, inde patet ꝙ aliâs illa bona carerẽt dño. Prætereà cũ rex, cuiuſpiã poſtulatiõi annuẽs, bona ei⁹ vinculo primogenituræ alligat quæ priùs erãt libera, nullũ ei adimit dominiũ: neq; poſtmodũ quando poſſeſſori facultatẽ cõcedit alienãdi, nouã illi cõfert proprietatẽ aut dominiũ: ergò ſemper eſt dñs, prohibitus tamẽ ſicut pupillus. ¶ Abſit autẽ de illis hîc nænijs meminiſſe vtrùm dominiũ ſit res ipſa quæ poſsideť, an dñs, an potiùs relatio. Hoc verũtamẽ admonere nõ ꝑteribo, vt philoſophi caueãt barbaras illas Terminiſtarũ loquutiones. Ecquis eñ audire ferat, dominiũ equi, eſſe, vel equũ, vel equitẽ? Eſt eñ dominiũ illa rerũ habitudo inter poſsidentẽ & poſſeſſũ: puta facultas poſsidẽtis in rẽ poſſeſsã. Obidq; definiť per ſuũ actũ: qui quidẽ modus definiẽdis potẽtijs peculiaris eſt. Etenim vt viſus eſt potẽtia ſentiẽdi colores, & audit⁹ potẽtia ſentiẽdi ſonos: ſic dominiũ eſt facultas vtẽdi re, fruẽdiq;. &c̃. ¶ Ad hæc adnotandũ eſt diuerſam rẽ eſſe titulũ dominij ab ipſo dñio: id qd' negligẽtiùs quidã Pariſien-

Statuitur ac declaratur dominii definitio.

Facultas vnde deriuetur

Obiectio cũ ſua dilutione.

Titulus à dominio diſtat bus per oĩa.

Pariſienſiũ conſiderant: arbitrantes cũ ſuo Cãcellario eandẽ facultatẽ quę eſt dominiũ, eſſe & titulũ. Enimuerò titulus, baſis dominij eſt: ſeu radix ex qua pullulat. Eſt autẽ dominiorum titulus, vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Exempli gratia: Titulus dominij naturalis quod homo habet in terræ naſcentia, eſt naturalis vita, quæ ſine illis conſeruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit vnâ cum appetitu ſeruandi ſe ius etiam vtendi neceſſario alimento: veluti titulus iuris (non dicã dominij) qđ parentes habent in ſuas proles eſt naturalis genitura. Titulus autem quo quiſq; propria poſsidet eſt ius gentium, quo facta eſt rerũ diuiſio. Titulus verò epiſcopi eſt electio. Et titulus quo quis poſsidet domum eſt, vel natiua hæreditas, vel emptio, vel præſcriptio, &c.

Quid ſit titulus.

Diſcrimẽ inter dñium vſum ac vſum fructũ.

¶ Ex hac conſtituta definitione dominij colligitur differẽtia inter ipſum, & vſum, atq; vſumfructum. Dominium enim eſt facultas in ſubſtãtiam rei: vſusfructus verò nõ niſi in eius qualitates & accidentia. In ſubſtãtiam inquam rei quia ſi eſt vſu cõſumptibilis, veluti cibus & veſtitus, poteſt eam dominus cõſumere: ſin minùs, poteſt illam donare & vendere, vt domum & ſeruum: quin verò & occidere, vt pecudem. At verò vſusfructus eſt ius alienis vtendi ac fruendi rebus, ſalua eorum ſubſtantia: vt habetur. ff. de vſu fruct. & Inſti. eod. tit. Nam qui habet vſumfructum agri vel hortorum poteſt non ſolũ fructus edere, verùm etiam & vendere: quin verò & agrum alteri locare. Nudus autem vſus eſt ius rebus alienis vtendi ſalua earum ſubſtantia, non tamen fruendi. Quocirca vt habetur Inſtitut. de vſu & habi. minus iuris eſt in vſu, q̃ in vſufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructus habet plenam poteſtatẽ: quos ſcilicet non ſolùm edere, verùm quomodocunq; alienare poteſt: vtitur autem, cui tantũ illis veſci licet: vel ſua alere armenta: haud tamen illos aliter diſtrahere: vt qui habet nudum vſum agri poteſt illuc intrare, comedere poma, & fœno iumenta ſua & pecudes paſcere: vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtrâque definitione dictum eſt alienis rebus, quoniam verus dominus nõ dicitur vſuarius aut vſufructuarius: ſed ille qui præciſum habet vſum vel vſumfructum. Tãetſi emphyteuta dicatur habere dominium vtile: ad differentiam dominij directi, quod ſimpliciter eſt dominium. Hęc autem nõ ſunt noſtræ modò ſpeculationis.

Vſusfructus

Vſus nudus.

Emphyteuta

¶ Attamen quoniam mendicantiũ religionem profitemur, inſtitutio nos admonet noſtra circa hanc conſtitutam definitionẽ quadantenùs diſputare, an in rebus vſu cõſumptibili[bus] poſsit vſus à dominio diſtingui. Res enim vſu non conſumptibiles ſunt, quarum vſus non eſt cõſumptio: veluti prædium, domus & huiuſmodi. Res autem vſu conſumptibiles ſunt illæ quarum vſus nõ eſt niſi diſtractio rei vel conſumptio: veluti eſt pecunia cuius vſus eſt illam in alienum dominiũ transferre: & panis, cuius vſus eſt ipſum comedere. De his enim quæ vnico actu conſumuntur (vt grauius ſit dubium) ſermo nobis eſt in propoſito: nam in veſte, licèt vſu atteratur, tamen quia non vnico actu contrita perit, poſſet vtcunq; diſcerni vſus à dominio. Mouemus autem potiſsimè dubiũ propter inſtitutum eorum qui ſub ſancta Regula diui Franciſci degunt, & eorum qui ex noſtris in eodem inſtituto perſeuêrant. Aiunt enim Minores omne abdicaſſe dominium: adeò vt neq; pecuniæ, neq; panis, neq; eduliorum quibus veſcuntur dominio fungantur vt poſsint dici (ſi ſuo vti licet verbo) proprietarij. Neq; verò tantùm inter Theologos lis hæc controuerſa eſt & conteſtata, verùm & à Summis Pontificibus variæ ſunt de hoc pronuntiatæ ſententiæ. Extat enim Conſtitutio Nicolai. iij. in cap. exijt qui ſeminat. de verbor. ſignifica. lib. 6. vbi declarando dicta Gregorij aliorumq; Pontificũ luculenter affirmat, permultiſq; adiectis verbis confirmat, Fratres Minores nullum habere dominium, neq; in cõmune, neq; in particulari vtenſilium, aut victualium: ſed meros eſſe vſuarios. Dominium autem pecuniæ ſemper apud erogantes remanere, cibariorum verò & vtenſilium apud Summum Põtificem. Eadem ferè extat ſententia Clementis. v. Clement. Exiui de paradiſo. eod. titul. Contrariam verò ſententiã his obiecit Ioannes. xxij. in Extrauagantibus, Ad cõditorẽ. &, Cùm inter nõnullos. &, quia quorũdam. de verbo. ſignifica. vbi indubius aſſerit, in rebus vſu conſumptibilibus vſum minimè diſtingui à dominio: neq; vllo pacto poſſe ab illo ſeparari. Res certè eſt difficilis. Et primùm, vt ab ipſa natura rerũ initium contrà arguendi ſumamus, apparet quòd cũ vſus huiuſmodi rerum ſit earum conſumptio, nemo poſsit re vti niſi tanquàm verus dominus. Verum enim dominium, ſi eius definitionem ſuprà conſtitutam reſpicias, in hoc

Quæſtio grauis.

Nicolaus. 3.

Clemens. 5.

Ioannes. 22.

Primum argumentum à parte affirmatiua.

conſiſtit q̀ in omnem vſum res poſsit aſſumi:poſtquàm autem conſumitur, nullus fit eius reliquus vſus. Vnde ſanctus Tho.2.2.q. 78.ar.1.pro cõſtãti habet,in vino, & in pecunia,& in rebus huiuſmodi neutiquàm computari ſeorſum poſſe vſum præter rẽ ipſam: ſed cuicunq; conceditur vſus,eidem concedi rem,atq; adeò eius dominium. Et tamen ſi vſus huius generis rerum à dominio ſecerneretur,fieret inde apertè conſequens,poſſe locari vſum diſtincto pretio ab illo quo res æſtimatur,vt quis mihi daret pro eſu tantũ, & inſuper pro capone quantum valet. ❡ Secundo loco iuris autoritate arguitur: nam ff.de vſufru. earum rerum quæ vſu conſu.l. 2. cautio fit,pecuniæ vſumfructum non poſſe legari abſq; ipſa pecunia,neq; aliarum rerum,puta vini & olei, quæ vſu conſumunt: quia nemo poteſt his vti niſi conſumendo: ob idq; quantum ex illo titulo ſyncerè colligitur,vſusfructus harũ rerũ ad genus quoddam mutuationis ſpectat.Ille enim cui vſuſfructus pecuniæ vel frumenti legatur, tenetur cautionem dare quòd totam rem reſtituet legitimo hæredi.Et.ff.de vſufr.& queãd mod.quis vtatur.l.omnium.§. conſtituitur. prohibetur vſumfructum perpetuum eſſe, nè inutilia ſint dominia:nã fruſtra eſſet rei dominium,qua nunquàm liceret vti.Ex his ergo ſumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vſus eſt apud illos:& talis vſus vt nunquàm rem teneantur reſtituere: compertiſsimum fit & dominiũ eſſe penes eoſdem. Reſpondent autem hac diſtinctione vſus. Aiunt inquam, vt habetur in dicto cap.exijt. duplicem eſſe rerum vſum: alterũ videlicet iuris:atq; alterum facti. Vſus iuris eſt conceſsio legis: & hic in hiſce rebus non ſeparatur à dominio:hoc tamen aiunt carere mendicantes. Vſus autem facti eſt actio ipſa comedendi & bibendi: atq; hic tantùm illis conceſſus eſt. Sic ait Nicolaus Pontifex eodem cap.exijt. At verò diſtinctio hæc nõ eſt intellectu tam facilis, quàm dictu. Nam vſus iuris non alius intelligitur quàm quod ius ex voluntate domini permittit: Legauit mihi quiſquam vſumfructum pecuniȩ,inde fit vſum eſſe mihi legitimum. Si ergo legitimus, eſt ergo iure conceſſus. Pari modo ſi erogas mendicanti panem, cur vſus ille mendicantiũ non erit iuridicus? Accedit huc qd' eodem loco ait Papa,perinde illis concedere vſum,ac ſi eſſent verè domini: quin verò Ioãnes.22. palàm ingenueq; fatetur nullum ſe habere dominium rerũ mendicantium:& ſi quod habet,libẽtiſsimè renuntiare. ❡ Hiſce tamen minimè obſtantibus, ſi quæſtio non tantùm de nomine eſt,ſtatuitur cõcluſio in gratiam Mendicantium, quæ ſit huius articuli ſecunda. Vſus rerum comeſtibilium & vtenſilium diſtinguitur quodam pacto à dominio:ita vt mendicantes abſq; vlla(vt aiũt) proprietate illis vtantur. Probatur. Ad verũ dominium non ſufficit vt cui liceat rem cõſumere:ſed requirit̃ præterea vt poſsit ipſam (quod in definitione poſitum eſt) in omnẽ vſum abſumere: puta alienare, vendicare in iudicio,legare,negligere, &c. Minoritę autẽ non poſſunt neque conuentu iuncti talibus modis reb⁹ ſuis vti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur,poſſunt pro libito amouere quoties libuerit tanquàm veri domini. Aliorum verò vtenſilium,atque alimẽtorum Papa ſe dominum pronuntiat.Itâque quemadmodùm dum quis amicos conuiuio excipit non facit eos dominos eſculentorum & poculentorũ,quibus menſa extruitur: quia neq; illis facit facultatem illa ſurripiendi vt in proprias domos importent: ſed tantùm vt ſedentes veſcantur illis: eodem pene modo Papa inuitat quotidie fratres quibus tantùm facit facultatem edendi ac bibendi, veſtiendi,&c. Quare etſi eis illa de medio tolleret,nullam eis faceret iniuriam: neq; eſſet habendus tanquàm fur & latro, ſed tanquã dominus qui ſua repetit. Facit in fauorem huius concluſionis illud Act.2. vbi habetur, Omnes credentes habuiſſe omnia communia:quod de illis intelligendum eſt qui Hieroſolymis agebant: omnia ergo vſq; ad alimenta erant illis communia, & gerebant ſe veluti conuiuæ ad menſam conuiuatoris. ❡ Præterea egomet mihi hac ratione idem adſtruxerim. Fatentur nanq; impugnatores huiuſmodi pauptatis, poſſe monachos habere proprium in communi,licèt nemo illud habeat in particulari. Vtamur ergo confeſsione ſua: Poſſum ego particularis monachus veſci cõmunibus quanuis non ſim particularis eorum dominus: poteſt ergo pari modo totus conuentus & totus ordo eiſdẽ vti,tametſi omni careat dominio. Neq; multùm mouere debet verbum Ioannis. 22. dicentis ſe abdicaſſe tale dominium. Primũ quia id non fecit legitimè,&,ſi fas eſt dicere, nec iuſtè:ſed certè in odium forſan Occhã & aliorum ſui ordinis qui fuerunt ei infeſtiſſimi. Deinde quia ſuam renuntiationẽ ſucceſſores

S. Thomas. *Secundum argumentũ.* *Ioannes.22.* *Secunda cõcluſio.* *Probatur cõcluſio.* *Similitudo quã appoſita* *Secunda ratio cõcluſionis.*

ceſſores eius in eâdem ſede nondum probârunt: ſed exemplo ſuorum anteceſſorũ idem retinent dominium. ¶ Eandem concluſionem corroborat Lex, Deutero. 23. qua ingredientibus vineã proximi permittebatur vuarum vſus abſq; dominio. Ait enim, Ingreſſus vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit, foràs nè efferas tecũ. Nõ ergo faciebat vuarum dominum, vt poſſet vendere aut pro alia re cambire: ſed tamen vt tanquàm conuiua paſceretur. Item Inſti. de vſu & habita. ei qui fundi nudum habet vſum, nihil vlteriùs cõceditur quàm vt holeribus, pomis, floribus, &c. ad vſum quotidianum vtatur: videtur ergo vſum illic diſtingui à dominio. Ad idem pertinet quòd qui extrema laborat neceſsitate poteſt alieno pane ſibi ſuccurrere, non tamen vt illum vẽdat: quare profectò non videtur illic transferri dominiũ, ſed alieno legitimè vti. Tametſi vbi quiſpiã laboraret inopia panis, poſſet rem aliam capere quam cum pane permutaret. Et ſumitur coniectura quòd non transferatur dominium in extrema neceſsitate, ex eo quòd aliâs ille qui ſub illum articulum miſero non ſuccurreret, maneret reſtitutioni obnoxius: nam ſi tenebatur transferre dominium in alterum, perinde habuit ac ſi retineret rẽ alienã. ¶ Hæc profectò rem faciunt multùm probabilem, ex quibus modo aliquo clareſcit id quod ait Nicolaus Papa: ſcilicet ꝙ Minores habent vſum facti, & non iuris: puta vſum in actu, & non in habitu. Vſus enim iuris ſeu in habitu eſt quando talis vſus nõ poteſt à domino impediri: qualiter non eſt apud Mendicãtes: ſed tantũ dũ actu veſcũtur. Secùs autẽ res habet in pecunia: nã cùm talis vſus ſit illã alienare, aſſumit᷑ in omnẽ vſum: atq; adeò nemo ea legitimè vtitur niſi verus dñs. ¶ Et per hæc reſpõdet᷑ ad rationes in cõtrarium. Ad primum enim dicendum, ꝙ etſi poſt cõſumptionem harũ rerum nullus alius reſtet vſus, non tamẽ continuò ſequitur vt aſſumatur in omnẽ vſum: quod ratio dominij deſiderat. ¶ Sed arguis inſtantiùs. Si mẽdicãtes nõ poſſunt illas alienare, illud eſt quia ſunt lege prohibiti, ſicut pupilli & primogeniti: non ergo obſtat quo minùs ſint veri domini ſicuti illi. Negatur antecedens: quoniam nulla ciuili lege prohibent᷑ illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiuſmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem ſuperiùs allegata, & ad autoritatem diui Thomæ, negantis in

In extrema neceſsitate nõ transfert᷑ dominium.

Vſus facti: vſus iuris.

Ad primam rationem.

Obiectio.

Dilutio.

Ad ſecũdam rationem & ad D. Tho.

in hiſce rebus poſſe ſeorſum computari vſum ac dominium, reſpondetur, ſolùm illis iuribus conſtitui quòd non poſsit ſeorſum pretium ſumi pro vſu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minùs dominus poſsit vſum reſtringere vt alter illo duntaxat modo vtatur, & non omnibus modis qui requiruntur ad verum dominium.

ARgumenta in capite quæſtionis obiecta ſatis liquidò ſoluta ſunt. Primi enim ſecunda præmiſſa, falſa eſt: nempe dominiũ & ius æquipollêre: imò ratio dominij plus ponit quàm ratio iuris: & inde, ius, generalior vox eſt. Et pariter reſponſum eſt ad aliud: nempe non ſufficere ius illud Mendicantium in cibos & vtenſilia, vt ſint eorũ domini. ¶ Secũdi autẽ vtraq; præmiſſa vera eſt, vt ſecunda concluſio oſtendit: ſcilicet mẽdicantes alimenta veſtimentaq; conſumere, quorũ tamen non ſunt dñi: non tamen inde fit conſequens definitionem noſtram nõ eſſe legitimam. Imò per eandem docetur non eſſe illarum rerum dominos: quippe cùm nequeant illa abalienare.

Ad primũ argumẽtum principale.

Ad ſecundũ argumentũ.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm tantùm Deo, intellectualibusque ac rationabilibus creaturis cõpetant rerum dominia.

PRæfixa ergo dominij definitione ſubſequitur articulo ſecũdo eius ſubiectum explorare: videlicet inquirere quibus propriè competat rerum dominium: an ſcilicet ſolis poſt Deum angelis atq; hominibus. Arguit᷑ enim ꝙ brutis animalibꝰ ſuo ordine cõgruat dñium, vtputa herbarũ: quę, vt legit᷑ Geneſ. 1. cõceſſæ illis ſunt in pabulum. Quin videtur Dux apum dominiũ in ſuum gregẽ obtinere: & inter grues illa quæ aciem ducit apparet cæterarũ eſſe regina. Et inter feras ferociſsimus Leo dominari videtur reliquis beſtijs: & accipiter dominatum pariter gerere in miſeras aues. ¶ Secundò ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic ſublunari mundo dominantur: vtpote cui calorem, virtutemque influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Ariſtotel. 1. Meteôr. Neceſſe eſt mundum hunc inferiorem ſubiectũ eſſe lationibus ſuperioribus, vt eius inde virtus gubernetur. Vnde Gene. 1. creatꝰ legitur eſſe ſol vt præſit diei, lunaq; vt pręſit nocti.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum argumentũ.

Ariſto.

nocti. ¶ In contrarium tamen eſt quod eodem loco Gene.1. ſolis hominibus adiudicatur orbis dominiũ. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã: & præſit piſcibus, &c.

Ioan. Gerſ. De hac quæſtione Neoterici, Gerſonẽ ducem ſequuti, multa comminiſcũtur rationi parùm conſona. Ille nanq;, grauis alioqui autor, cõplures dominiorum ſpecies locis ſuprà citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis, multaque ſubinde inſenſilibus rebus: vt argumẽtis ſuprà formatis explicatum eſt. Hæc autẽ (bona venia dixerim) an tam ratione & iudicio inuenta ſint, quàm pro libito aſſerta, examinare oportet. Etenim rerum naturam conſulentibus illicò fiet compertum rationem dominij non tam latè patere. ¶ Sit ergo hæc prima concluſio. *Prima cõcluſio.* Solis illis qui intellectu & libero arbitrio vigent, conuenit dominandi ratio: illiſq; adeò ſolis habere rerum dominium. Nempe cum primis Deo, mox intellectuali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. *Quarum rerũ Deus habeat dominium.* Deus inquam, cuius (vt ait Pſalm.) terra eſt, & plenitudo eius, iure creationis dominium gerit ac principatũ rerum omniũ, quas ipſe condidit: vt habet Sapientis illa cõfeſsio: Dominus vniuerſorũ tu es. Fuit quidem ab æterno, poteſtate Dominus: ab orbe tamen condito, vſu & actu. Nam anteà nullæ erant res quæ illi parerent. Eſt enim nefas eouſq; abuti nomine (quod quoſdam non depudet) vt dominiũ inter diuinas Perſonas nominetur: quippe cùm nihil in Deo ſit eodẽ ipſo inferius, ſed quicquid illic eſt, infinitum exiſtit. Neq; verò filius vllo pacto ſubijcitur patri: vtpote cui ſummè æqualis eſt: Ob idq; tota Trinitas par habet dominium, idemq; abſolutum creaturarum: non ſolùm quantum ad vſum, verùm & quantũ ad earum naturas: vtputa cui nõ modò pro ſuo arbitratu cunctis vti liceat, verùm & earum naturas creare, annihilare, ac præter naturę leges alterare: vt ignem nè calefaciat impedire: aquam abſq; igne calefacere: & tanquàm dominus vitæ & mortis, non ſolùm reliqua animalia, verùm & hominem vita priuare. *Angeli quibus reb⁹ dominentur.* Angeli autem dominium habent ſuarum tantùm naturalium actionum: mundi verò huius nõ perinde atq; homines. Quãdoquidẽ propter ipſos, qui nullo egent corpore, nequâquam creatus eſt: ſed propter ſolos homines quibus angeli ſunt adminiſtratorij ſpiritus. Tametſi ipſorum Hierarchiæ per ſuos Principatus ac Dominationes ſint diſtributæ: alijque adeò alijs imperent. Hoc autem perparùm ad rem noſtram attinet. Deſcendamus ergo ad genus noſtrum, cui ſoli competere demonſtremus ſublunariũ domimium. *Concluſio oſtẽditur.* Primò: Dominus, niſi ineptiſsimè voce abutamur, ille ſolus eſt in cuius facultate eſt ſitum, re ſic, aut aliter in ſuum cõmodum vti: hoc autem niſi per intellectum ac voluntatem nemini congruit: ſolus ergo homo in terris dominij ratione fulget. ¶ At quò res clariùs eluceat arguitur ſecũdò: Dominium exterarum rerum nemini niſi hac ratione conuenit, quòd ſit ipſe ſuarũ actionum dominus: dominiũ enim quod quiſq; habet in ſuos actus cauſa eſt & radix eius quod habet in alias res: eſt autem ſolus homo ſuarum actionum dominus (vt. 1.2. q.1. autor eſt ſanctus Thom.) per intellectum & voluntatem: eâdem ergo ratione ius illi ſoli conuenit vt dominus ſit aliarum rerum. *D. Thomas.* Minorem huius argumenti præter S. Tho. vel vſus ipſe loquendi hominum demonſtrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non eſſe ſui ipſius dominus, ſed ſui impotẽs. Maior autem in ratione naturali poſita eſt. Etenim qui ſuî non eſt dñs, eſſe nequit aliorũ, ¶ Sed & teſtimonio ſuprà citato ſcripturæ ſacræ, quæ interpres naturæ eſt, eadem concluſio tertiò comprobatur. *Tertia ratio cõcluſionis.* Dixit enim De⁹ Geneſ.1. Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã: & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, &c. Hoc eſt, in hoc eum faciamus ad noſtram imaginẽ, vt reliquæ creaturarum vniuerſitati, quæ noſtra caret imagine, dominus cõſtituatur: fieri autem hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei, eſt fieri intellectu & voluntate liberum: hæc enim eſt facies Dei. In reliquis nanq; creaturis veſtigium eius tantùm relictum eſt, ſicuti humani pedis relinquitur in puluere, per quod eiuſdẽ hominis facies agnoſci nequit. Igitur quia duæ iſtæ potẽtiæ, intellectus & voluntas, communicatæ ſunt homini, per hoc conditus eſt ad imaginem Dei: indeq; adeò ius ſortitus eſt dominandi in cæteras animantes, rationis expertes. Haud equidem ignoro quoſdam diſtinguere inter dominium regale & naturale: dicentes ad priorem ſpeciem libertatem requiri: non autem ad ſecundam. verùm tamen hoc gratis dictum eſt: quia natura ipſa nemo eſt dominus rerum, niſi qui dominus eſt actionum

Quarta ratio cōcluſionis. num ſuarum,& ideo neq; rerum. ¶ Quartò arguitur. Dominium quempiam rei gerere (vt ſuprà oſtendimus) eſt ipſa vti: brutæ autem animantes vti neutiquàm poſſunt: ergo neq; vllum habere dominium. Minor eſt *S. Thomas.* S. Thom. 1.2.q.16. vbi docuit brutis non cōpetere vſum, *Auguſtinus.* ſecundùm illud Auguſt. lib. 83. q. Vti aliquod non poteſt animal, niſi rationis particeps. Et ratio eſt, quòd vti eſt rem in finem ordinare, quandoquidem volūtas eſt finis: vſus autem mediorum ad finem: & pecudes nihil agunt propter finē, quippe quē non cognoſcunt: ſed aguntur potiùs naturę inſtinctu. ¶ Et ſimili inſuper ratione id cōfirmatur. Domini enim eſt imperare: hoc autem idem eſt quod rem in alium finem ordinare: quod ideo à brutis alieniſsimum eſt, vt *S. Thomas.* idem ſanctus Thom. q. ſtatim. 17. commonſtrauit. ¶ Quintò ad eandem concluſionē arguitur. Quicunq; dominiū habet cuiuſlibet rei, iniuria afficitur dū illi aufertur. Brutę autē animā[illegible] neq; iuſtitiæ capaces ſunt, neq; iniuriæ, neque quam non cognoſcunt *Ariſtot.* fœlicitatis. 10. Ethico. cap. 8. Cuius ratio eſt, quòd cùm non ſint libera, non ſunt ſui iuris: ſed quicqd ſunt, hominis ſunt, propter quē Orbis conditus eſt. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum ſuſtulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriam, ſed domino: & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorē defert, ſed regi: nullum ergo pecudes habent dominium neq; ius in herbas, ſed tātùm appetitum naturalem: atq; etiam poteſtatem. Quòd ſi brutis nullum poteſt dominiū cōpetere, liquidò fit multò minùs cœlis ac rebꝰ inanimis conuenire poſſe. Eſt ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium. Deus verò ſupremum: nempe & quantum ad vſus, & quantum ad naturas rerum: ſed homo quantum ad vſus: attamen quantum ad naturam, minimè: vtpote quas mutare non poteſt, niſi applicando actiua paſsiuis.

te. animantes.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum reſpondetur perimendo totū antecedēs. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quod eâdem ipſa Gene. autoritate cōtra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbæ pecoribus & iumentis conceſſæ, ſed ſolis hominibꝰ. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem ſemē ſuper terram, &c. vt ſint vobis in eſcam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non eſt conceſſum brutis, ſed nobis pro illis quæ nobis ſeruiūt. Neq; in apibus eſt niſi metaphoricus rex: quia neque examen in finem ordinat, ſed īſtinctu naturæ vna pręit, reliquusq́; exercitus ſequitur. Multoq́; minùs aut feræ beſtiæ aut rapaces aues dominātur cæteris, licèt illis velut alimento vtantur. ¶ Mox ad ſecundum pariter reſpondetur, cœlos longè minùs propriè dominium habere eo ſignificatu quo nomen in præſentiarum vſurpamus: ſed dicuntur prædominari: quia eorū influxu hæc inferiora aleſcunt, fouentur, alterantur, ac ſummutantur. Sicuti & in ſingulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QVAESTIO SECVNda, de rebus quarum homo eſt dominus.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm rerum omnium quæ ſunt in mundo, ſit homo iure aliquo dominus,

POſtquàm conſtitutum nobis eſt homini ſolū in creaturis corporalibꝰ dominium rerum congruere, conſequens eſt vt diſputemus quotuplici quarumq́; rerum dominio fruatur. Et habebit quæſtio duos articulos. Prior erit generalis: poſterior verò de duobus dominijs peculiaris. ¶ At arguitur à parte negatiua, quòd non omniū prorſus quæ condita ſunt in terrarū orbe ſit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, aut diuino, aut humano. Nō naturali: quia vniuerſale dominium cōceſſum eſt ei à Deo in eius creatione. Neq; prorſus diuino: quoniā tunc iure charitatis eſſet homo dominus cuiuſcūq; rei indigeret: eadēq; charitate amiſſa, eodem decideret iure: nam Deum ſolis amicis ſuis condecet bona ſua elargiri. Conſequens autem eſt falſum & cōtra humanum morem, etiam Chriſtianorū, in quibus multi iuſti rerū egeſtate premuntur, omnium dominio orbati: multiq́; contrà iniqui & praui bonis huius mundi, ſecundùm

cũdùm leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiũtur. Quòd autem iure merè humano non ſit homo dominus, patet: quoniã antequã leges eſſent humanæ, Deus noſtro generi indulſerat rerum dominium, quod fundamentum eſt humani iuris quo earum dominia diuiſa ſunt. ¶ Secundò arguitur. Homo non eſt dominus elementorum neq; cœlorum: quia illa non ſunt nominata Geneſ.1. vbi homo conſtitutus eſt rerum dominus. ¶ In contrarium eſt quòd omnia facta ſunt propter hominem: vt.1. Politi. autor eſt Ariſto. Et Dauid Pſalm.8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.

IN hac quæſtione illi recentiores Magiſtri, quorũ ſuperiori quæſtione meminimus, quàm plurima confarcinant dominiorum genera. Ioannes enim Gerſon ſex connumerauit: alij verò vſq; ad nouem. Sed Conrado tract.1.q.6. vigintitria collibuit recenſere. Aiunt enim aliud eſſe dominium beatificũ, quo beati potiuntur gloriæ: & aliud gratificum, quod habẽt iuſti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vti poſsint: iuxta illud ad Roma.8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud eſt naturale: & aliud euangelicum, &c. Iſti autem (vt ſalua eorum exiſtimatione dixerim) duplici ſiniſtra cauſa hæc dominiorum genera gratis multiplicant. Primò, quia perſeuẽrant credentes, idem eſſe dominium, quod ius: mox, quòd dominia ex parte materialium obiectorum diſſecant: quæ quidem ſectio, quia arte caret, in infinitum poſſet abire. Diſcerni quippe debent duntaxat ſecundùm titulos ex quibus oriuntur. ¶ Sit ergo prima rei huius concluſio. Dominiũ quadruplex tantùm eſt: ſcilicet naturale, diuinum, & hũmanum: quod diuiditur in duo, ſcilicet in illud quod de iure gentium oritur: & alterum quod acquiritur iure ciuili. Concluſio hæc firmior per ſe apparet, quàm vt pluribus cõfirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta ſunt: ius autem (vt ſuperioribus libris ambobus viſum eſt) non eſt niſi naturale, & gentium, & ciuile: quibus & diuinũ additur poſitiuum: hoc eſt, quod non conuenit homini ex debito ſuæ naturæ, ſed eſt ei diuinitùs ad naturam ſuperadditum. Hoc enim dicitur diuinum poſitiuum contra naturale diſtinctum: cuius etiam Deus autor eſt. Igitur quòd nõ ſint plura quàm hæc dominiorũ genera, inde patet quòd nullo præter hæc poteſt iure quiſpiam vllum obtinere dominium. Nulla ergo ratio permittit diſtinguere dominium originale, & beatificũ, &c. Nam ius quo Adam defunctus eſt in lignum vitæ, quod iſti vocant originale, diuinum erat poſitiuum, hoc eſt ſupra naturam cõceſſum. Tametſi ſtatui illi naturale quodammodò exiſtebat: nẽpe quo poſſent homines non mori. Multò autem debiliori occaſione noua ſpecies fingitur dominij Gratifici: operum enim gratiæ non habemus dominium: quia nõ per nos, ſed Dei fauore ſupernaturali ea exequimur. Et idem eſt de iure beatorum. Nam primùm, licèt ius habeãt gloria perfruendi: illud tamen non propriè eſt dominium, ſed ius merum conceſſum à Deo, qui dominus eſt gloriæ. Aliâs cùm gloria in Dei viſione conſiſtat, eâdem facilitate diceretur beatus, dominus eſſe Dei. Secũdò & ius illud, quando permitteretur dominiũ dici, diuinum eſt poſitiuũ. Ius enim huiuſmodi diuinum in rebus præcipuè eſt ſupernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius euãgelicum, quo miniſtri eccleſiæ habent abſoluendi à peccatis, conferendiq; alia ſacramenta, docendiq; fidem. Quod re vera ineptè dicitur dominium, ſed eſt ius miniſtrorũ Dei. Quis enim mortaliũ dicatur ſacramentis dominari? Extenditur etiam ius diuinum poſitiuũ ad res naturales. Quale eſt ius decimarum, quod ijdem habent ſacerdotes: ſcilicet metendi (vt ait Paulus) temporalia pro ſpiritualiũ ſeminatione. Quanuis & hoc ius fundamento innitatur naturali, ꝙ dignus eſt operarius mercede ſua. Ideo nanq; exemplũ à triturãte boue Apoſtolus attulit. Ius item ac dominiũ quod Dauid habuit ad regnũ, diuinum etiam fuit poſitiuũ: quippe cùm à Deo fuerit electus, non ſicut cæteri Reges à republica. Et dominiũ quo populus Iſraël in terram promiſſam potitus eſt. Quin verò & in angelos ſunt qui cogitẽt nos dominio fungi, propter aſſertũ Pauli ad Heb.1. Nõne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſteriũ miſsi propter eos qui hæreditatem capient ſalutis? At verò abuſus eſſet vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Chriſto propriũ eſt: ſed funguntur hac parte miniſterio Dei. ſicuti neq; inferorum dæmones tam domini ſunt animarũ quas cruciant, q̃ diuinæ iuſtitiæ executores per ſupplicia quæ ipſi quoq; perferũt. ¶ Secũda concluſio. Homo dominiũ habet naturale, non ſolùm in omnes terræ fructus, verùm

Prima concluſio.

Dominiũ tãtũ quadruplex.

Secunda concluſio.

verùm etiam quodam pacto in elemẽta cœleſteſque orbes, qui velut tectum ſunt ſui domicilij. De terrenorum dominio patet Geneſis.1. Faciamus hominem vt præſit, &c. Et rurſus: Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam: & dominamini piſcibus maris, &c. Illud enim dominium non cenſetur poſitiuum diuinum, ſed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione autoris: nam hac de cauſa omnia dominia dicerentur diuina: cũ omnis poteſtas à domino Deo ſit: ſed differunt per hoc quòd naturale, eſt naturæ debitum: alterum verò, ſuper naturam adhibitum: & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenùs homo, corporeus eſt, debentur illi ea quæ ad vitam eius ſunt neceſſaria. Hac enim ratione collegit Ariſtoteles, omnia corporea eſſe facta propter hominem. Itàque quemadmodùm licèt Deus per miraculum creauerit homines, nihilo minùs membra & potentiæ naturales naturæ ſuæ debita ſunt: ſic illa collatio dominij rerum fuit explicatio quædam naturalis iuris, veluti debiti humanæ naturæ, ſuppoſita eius exiſtentia, quã ei per creationẽ gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodam modo in cœlos, qui ſunt veluti tecta ſuarum ædiũ: atque in elementa, inque ſolis calorem, & lucem qua vtitur: & in alias influentias: atque in pluuiam & niuem quæ illi naturali iure ſeruiunt ad vitam ſeruandam, atque ad alimenta terrena ope paranda. Dictum eſt autem cum moderamine, dominium nos habere in cœlos, & elementa: quia non poſſumus, aut illa conſumere vt terræ naſcentia, aut eis vti vt animalibus. ❡ Tertia concluſio. Iure etiam humano, quod ſuperiori libro in ius gentium & ciuile partitum eſt, multis abundat homo dominijs. Iure enim gẽtium (vt paulò poſt dicemus) propria dominia diuiſa ſunt: vt meum & tuum audiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc eſt cuiuſq; ciuitatis ſeu regni proprio, multa quoque mortales poſsident: vt iure præſcriptionis, iure hæreditario, iure primogeni turæ, &c. Hæc autem omnia clara ſunt & patentia.

Tertia concluſio.

Gerſonis opinio impugnatur.

❡ Illud autẽ quod Gerſon, & latiùs Richardus tractat.1.q.2. de dominio gratifico differunt, animaduerſione opùs habet. Bifariàm enim & per vtrunque extremum peccare de hac re contingit. Iſti quippe nominati autores aiunt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur, dominio fungi in res, quæ alio ab ipſis titulo non poſsidentur: vtputa in res oẽs cuiuſcunq; poſſeſſoris, quia iure charitatis poſsint omnibus vti. ❡ Contra hos autem ſtatuitur quarta concluſio. Qui eſt in gratia Dei nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, quàm qui eſt in peccato: vterque enim in extrema neceſsitate vti poteſt rebus ſibi neceſſarijs, cuiuſcunque ſint poſsidentis: neuter tamen citra illam. Cuius porrò contrariũ, & falſum eſt, & aſſertu periculoſum. Enimuerò titulus quo mortales dominio rerũ donati ſunt, non eſt charitas, vt Vuicleff: & lib.10. Armachanus, falſo arbitrati ſunt: ſed ius (vt diximus) naturale aut humanum. Deus nanq; ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos: & ideo quantunuis quiſque charitate polleat, nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit: ſed in regnum cœlorũ: de cuius tantùm hæreditate ait Paulus, Si filij, & hæredes per Chriſtum. Neq; mos & vſus reipublicæ Chriſtianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: imò verò per hoc ab eâdem charitatis virtute decideret. Quin etiam Chriſtus hæc omnia contemnere nobis iuſsit. Neq; Paulus ipſis ſanctis euangelij cõcionatoribus alio titulo cõcedit poſſe temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia ſpiritualia ſeminãt.

Quarta concluſio.

Charitatem nõ eſſe rerũ poſſeſſ. ũ ti tulum.

❡ Illud autem quod pro ſe illi adducunt, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit quàm quòd diligentes Deum, nullis ſuperantur turbulentis incurſionibus huius mundi, ſed cunctis vtuntur ceu virtutum ſuarum adminiculis. Et quòd adijciunt, amicis omnia eſſe communia: hoc tantùm cõuincit quòd amicis Dei communia ſunt eius ſempiterna bona. Nam hæc tẽporalia non ſunt digna quæ velut præmium ipſe charis ſuis impartiatur. Tametſi iuſtos (vt ait Pſaltes) in neceſſarijs non derelinquat. Hoc autem per eleemoſynas prouidet, aut alia via legitima. Nã ſi charitatis titulo ius cuipiam faceret vſurpandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum enim temporalium tituli debent eſſe in foro exteriori patentes: vt quiſque palàm ſciat quid à ſe iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in pectore deliteſcit. Parũ profectò hæc abeſt opinio ab illa Luthe-

Lutheranorũ,quam.c.4.ſuper epiſtolam ad Roma: impugnauimus: ſanè qui ex illo verbo Pauli de iuſto Abraham & ſemine eius, vt hæres eſſet mũdi, illum exprimũt ſenſum ꝙ liceat iuſtis quocunq; mundi cibo, & veſtitu, ornatuq; ac delitijs frui. Sed de hac falſitate nihil ad præſentem locum. ℭ Ex eâdem radice, nempe charitatem eſſe rerũ poſſeſſarum titulũ, Vuicleffiſtæ in quos (vt dicebamus) Armachanus lib.10. cap.4. impegit, illũ exprimũt ſenſum, ꝙ nemo extra charitatem vllũ retinet vel ſpiritualium ius, vel temporalium dominiũ. Eſt autem hæc fatua hæreſis, ſæpe ac ſæpiùs condẽnata. Nam licèt iniquus per modum meriti non ſit dignus pane quo veſcitur, neq; qua viuit vita (vt Auguſtinus & reliqui Sancti aiunt) perſtat tamen in eo naturæ ius, vt ſole fruatur, quem Deus oriri facit etiam ſuper malos. Celebrat enim ſcriptura ſacra multos reges, etiam dum erant in peccato, nõ ſolùm, Gentiũ, vt Nabuchodonoſor, & alios tam Chaldæorum quàm Perſarũ: verùm & Hebræorum, vt Saûlem, Salomônem, quin & ipſum Dauîdem. Miſſum prætereà facimus quanta incertitudinis nebula obtenebratam ſanctam eccleſiam ſusq; deq; veſania hæc confunderet. Nam huiuſmodi oppugatio non eſt præſentis loci. Haud tamen eadem nota Gerſoni & Richardo inurenda eſt, qua denotantur hæretici: quoniam ſecũdùm illos, licèt ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittat fruendi alienis reb⁹: retinet tamẽ naturæ ius, quo ſuas proprias poſsidet, atq; alia iura, ſiue eccleſiaſtica, ſiue ciuilia.

Ad primum argumentũ. ARgumenta igitur non alia noua indigẽt reſpõſione. Iam enim negata eſt illa cõſequentia primi argumenti: videlicet, Dominium rerum fuit homini à Deo donatũ: ergo non eſt ei naturale: quoniam fuit, nõ tanquàm naturæ adhibitũ, ſed tanquàm naturæ debitum. *Ad ſecundũ.* ℭ Et ad ſecundũ etiam reſpondetur, quòd licèt ſubſtantiæ cœlorum non ſit homo dominus, vt poſsit eos alterare: eſt tamen dominus, quia eis vtitur tanquàm domicilio, & ad alia naturalia cõmoda. Et multò meliùs eſt elementorum dominus: vt aëris ad reſpirationem, & maris ad nauigationem, & terrę ad culturam, & ignis pariter ad meteôras impreſsiones.

ARTICVLVS. II.

Vrùm homo homini dominus eſſe poßit.

COnſequitur in hoc ſecundo articulo de hac ſingulariter dominij ſpecie dicere: an videlicet eſſe poſsit homo alterius hominis dominus. ℭ Et arguitur contra affirmatiuam partem. Nullum ius poteſt naturali derogare: naturali autem omnes homines naſcũtur liberi: id legis ipſis latoribus planè confitentibus, Inſtitu. de iure perſo. &. ff. de ſta. homi. l. libertas. quòd ſeruitus ſit qua quis dominio alieno cõtra naturam ſubijcitur. Et Gregorio idem aſſerente, vbi ait contra naturam eſſe homines hominibus dominari: rationeque idem mõſtrãte: nam homo eo cæteris animantibus præſtat, quòd ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus noſtrum obtrudi ſeruitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, vt habetur Eccleſiaſt.15. & poſuit eum in manu conſilij ſui. Atque hac de cauſa homo, cùm primũ creatus fuit, cæteris ore Dei prælatus eſt creaturis: non autẽ homini. ℭ Secundò id præcipuè confirmatur in Chriſtianis. Haud enim decet vt quos Chriſtus in filios Dei adoptans libertate donauit, ſerui eſſe permittantur: nam vt ipſe Dominus intulit Matth.17. Liberi ſunt filij. ℭ Contrarium decernunt iura titulis citatis de ſtatu homin. & in Inſtitu. & prætereà Ariſt. Poli.1. quibus locis multiplex ſeruitutis ſpecies diſtinguitur & approbatur.

AD hanc quęſtionem quatuor cõcluſionibus reſpondetur. Prima eſt. Homo tã iure naturæ q̃ iure gentium poteſt eſſe alterius hominis dominus. *Prima concluſio.* Duplicem enim ſeruitutẽ ſcitè Ariſto. dignouit.1. Poli. *Duplex ſeruit⁹ ex Ariſ.* Alteram quidem naturalem, alteram verò legalẽ. Naturalis eſt qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetib⁹ ac rudib⁹ dominant̃. Enim uero vt in eodem homine anima corpori: ita & in toto humano genere, homo homini (vt ait Comicus) longè prę ſtat. Quocircà ſagax ipſa natura alios homines ingenio ad imperãdum dotauit, alios verò corporeis neruis ac membris irroborauit ad ſeruiendum. Et ꝙ iſta dominatio naturalis, recta ſit, probatur: nam hominis natura eſt vt ſecundùm rationem viuat, atque adeò eidem obtemperet:

peret:ergo ſicut perfectio appetitus ſenſitiui in homine eſt rationi parêre:ita & inter homines perfectio agreſtium ſcientiarumque rudium eſt, ſapientium gubernatui ſubdi.

Seruitus legalis duplex ¶ Altera eſt ſeruitus legalis. Et hæc eſt duplex, vt Inſtitu. de iure perſon. refertur. Alij enim ſunt ſerui qui liberè cùm ætatem viginti annorum exceſſerint, vendunt ſeſe, cauſa participandi pretium. Cuius quidem ſeruitutis vſus fuit in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebræum, ſex annis ſeruiet tibi:in ſeptimo autem egredietur liber. Et Leuitic. 25. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non opprimes eum ſeruitute famulorum. & infrà, Seruus & ancilla qui in circuitu veſtro ſunt, hoc eſt ex Gentilibus, hos habebitis famulos & hæreditario iure tranſmittetis ad poſteros, ac poſsidebitis in æternum. Fratres autem veſtros, filios Iſraël, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat diſcrimen quòd ſerui ex Gentibus eſſe poterant perpetui: Hebræi verò minimè: ſed temporarij.

Secunda conclusio. ¶ De hac ergo ſeruitute ponitur ſecũda concluſio. Talis ſeruitus eſt licita. Nam etſi homines facti ſunt à Deo liberi: tamen tam innatum eſt animantibus cunctis deſideriũ ac ius ſeruandi vitã, vt poſsint ſe eius gratia miſeri in ſeruitutem adigere. Nã licèt

Non bene pro toto libertas vendit̃ auro:
vendi tamen pro vita fas eſt, quæ omni eſt pretioſior auro.

Imò & parentes egeſtate cõpulſi, liberos ſuos antiquo iure vęnundare permittebantur: vt eodem loco Leuit. 25. memoriæ proditum eſt. Et cap. de patribus qui filios ſuos diſtraxerunt. l. 2. & Inſt. de patria poteſt. in gloſſa: licèt iam inter Chriſtianos huiuſmodi leges non ſint in vſu. ¶ Aiunt tñ apud Aethiopes eundem adhuc vigere morem: quô ad eorũ mercatum Luſitani adnauigant. Quòd ſi liberè vęneunt, non eſt cur mercatura illa crimine vllo denotet̃. Verũ tamen ſi, quæ iam percrebuit, vera eſt fama, diuerſa eſt ferenda ſententia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitoſam gentẽ ſeduci: ineſcariq; neſcio quibus iocalibus, & aſtu pellici verſus portũ, & nonnunq̃ cõpelli: & ſic neq; prudẽtes, neq; quid de illis fiat opinantes, huc ad nos tranſmitti & vęnũdari. Quæ ſi vera eſt hiſtoria, neq; qui illos capiunt, neq; qui à captoribus coëmunt, neq; illi qui poſsidẽt tutas habere vnq̃ cõſcientias poſſunt, quouſq; illos manumittãt: etiam ſi pretium recuperare nequeant. Nam ſi qui rem alienam poſsidet, etiam ſi mercatu vel alio iuſto titulo eam acquiſierit, cùm primũ alienam eſſe reſciuerit, tenetur cum pretij iactura domino reddere: quãto magis liberum natum hominem, per iniuriam manu captum, aſtringitur in ſuam reſtituere libertatem? Quòd ſi quis id ſibi prætexere cogitauerit, ꝙ præclarè cum illis agitur dum pro ſeruitute beneficium eis Chriſtianiſmi repẽdimus, iniurium ſe nouerit eſſe in fidẽ, quæ ſumma eſt libertate docẽda ac perſuadẽda: tãtũ abeſt vt eorũ excuſationẽ Deꝰ admittat. ¶ Tertia ſeruitutis ſpecies eſt etiã legalis. Vnde (vt lege citata & ff. de ſtat. ho. l. libertas. docemur) ſeruitutis nomen deriuatum eſt. Videlicet quòd Imperatores bello captos vendere, neq; occidere ſolent, ſed ſeruare. Et iſti dicuntur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere poſſent, manu capiunt, vt ſeruent.

Tertia conclusio. ¶ Ac de iſta ſeruitute ſubditur tertia cõcluſio. Non modò eſt licita, verũ de miſericordia profecta. Si enim quis gratia ſuſtinendæ vitæ libertate ſe priuare poteſt, ſatius quiſq; ducere debet ſeruituti q̃ morti tradi. ¶ Eſt autẽ latũ inter has ſeruitutis ſpecies interuallũ. Nam genus illud dñij ſeruitutiſq; naturalis non plenã attingit rem, quã nomẽ ſonat, ſecundũ ea quæ præcedẽti quæſtione explanata ſunt. Seruꝰ enim ſecundæ ac tertiæ ſpeciei, quia liber nõ eſt, quicquid eſt, domini eſt: neq; dñs eo vtitur in bonum ipſius ſerui: ſed ad ſuam propriã vtilitatẽ, ſicuti iumento. Vnde Inſtitutio. Per quas perſo. nobis acqui. §. itẽ vobis. & de acquirẽdo rerũ dominio. l. etiam inuitis. quicquid ſeruus acquirit, adiudicat̃ dño. Quãuis & inter duas iſtas ſeruorũ ſpecies nõ nihil mihi videar diſcriminis inſpicere.

Quando liceat ſeruis fugere. Illi enim qui ſe inopia preſſi ſeruituti mancipârunt, quia liberè ſe pretio vendidêre, fugere iure nequeunt: ſicuti neq; furari quem vendidiſſent equũ: ſeruos autẽ bello captos non auderem in has cogere anguſtias. Eſt quidẽ gloſſa ſuper. c. ius gentiũ. d. 1. quæ ait ſeruos in genere non poſſe aufugere: quam ſententiam elicit ex cap. ſi quis ſeruus. 17. q. 4. ſed tamen illud caput ſolùm prohibet nè quis ſeruum vt recedat ſolicitet: quod de emptitijs intelligi poteſt. Neq; (vt reor) diſcrepãtia eſt inter Chriſtianos atq; infideles: quoniã ius gentiũ gentibꝰ cunctis æq̃le eſt. Quãuis Chriſtianis etiã à Chriſtianis captiuis congruẽtiori ratione fugere liceat: niſi pollicitꝰ quis nõ fugere, ſuã impignorauerit fidẽ: quã

porrò ſeruare conſtringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitimè inter has ſeruorum ſpecies diſtinguere quantum ad ea in quibus tenentur dominis ſeruire. Chriſtiani nanque à Chriſtianis bello capti, non tenentur vt mancipia ſeruire: neque eorum bona, niſi quæ tunc in bello in prædam deuenerint, ſunt dominorum. Imò neq; mancipia quæ ab infidelibus Chriſtiani iure belli arripiunt, ſic arbitror quicquid ſunt dñorũ eſſe, vt quicquid vel dono ſuſceperint, vel hęreditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conſcientia dominis exhibere: quoniam cùm non ſua ſpõte in illam conditionem inciderint, non eſt eorum miſeria tãta afflictione coërcẽda: quandoquidẽ, vt eſt in Regulis iuris, Fauores ampliandi ſunt: pœnę verò reſtringẽdæ. De illis autẽ qui ſeipſos vẽdiderint, aliquantulò eſt ratio apparẽtior, ꝙ quicquid ſint, dñi ſint, iuxta præſcriptũ legũ, quas nuperrimè citauim⁹. Tãetſi de horũ omniũ iudicio, iuris prudẽtib⁹ deferendũ eſt. ℭ Verũtamẽ de prima ſpecie ſeruitutis lõgè aliter ſpeculandũ eſt. Etenim qui natura eſt dñs, nequit natura ſeruis veluti rebus poſſeſsis in ſuum ipſius cõmodũ vti: ſed tanquã liberis ſuiq; iuris hominibus in rem ac bonũ ipſorũ: eos ſcilicet docẽdo moribuſq; inſtituẽdo. Quapropter neq; illi tenenẽ, veluti mãcipia eis ſeruire: ſed ęquitate quadã & honeſtate naturali, niſi vbi eſſent mercede conducti. ℭ Et per hæc ſatisfieri illis debet, qui ſciſcitantur vtrũ iure naturalis dñij poſsimus Chriſtiani infideles armis infeſtare, qui pro ſuorũ morũ ruditate, naturales videntur eſſe ſerui. Nullũ enim inde ius cõtra eos acquirimus vi illos ſubiugandi. Eò ꝙ ſeruitus illa libertatem non tollit, veluti illorũ conditio, qui vel ſe vendiderunt, vel bello capti ſunt. Et cùm fundamentum dominij ſit libertas, nullum amittunt ſuarum rerum ius. Ariſtoteles enim non ſolùm conſtituebat illam ſeruitutem inter vnam nationem & aliam: verùm inter perſonas eiuſdem vrbis, & eiuſdem domus. Sunt enim in eâdem Chriſtianorum vrbe natura ſerui, qui tamẽ non ſubinde poſſunt ſuis expoliari: etſi parêre natura dominis renuant. In eo autem quod idem ait Ariſtoteles eodem .1. Politicor. cap. 3. ſcilicet quòd ſicut beſtias venari, ita contra eos homines qui ad parendum nati ſunt poſſumus bellum moliri: eatenùs audiendus eſt, quòd illos qui ferarum more palantes oberrant, nulla ſeruantes gentium fœdera, ſed aliena petentes quocunque graſſantur, poſſumus vi abigere & ſubigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latiùs in libello noſtro De ratione promulgandi Euangelium: vbi de dominio & iure quo catholici Reges in Nouum Orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Quibus reb⁹ poßint ſerui vti tãquàm proprijs: & qui ſerui hoc poßint.

AD argumentũ ergo in contrariũ reſpondetur per ſeruitutem non contrairi aut propriè derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet ſeruitutem, tanquã peccatum: aliâs nunquàm eſſet licita. Sed (vt. 4. ſenten. diſt. 36. author eſt ſanctus Tho.) bifariã aliquid eſt à natura intentum: Vno modo ſecundùm intentionem primam, quemadmodùm generationem intendit, corruptibilis naturæ conſeruatricem: Altero modo quantum ad ſecundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit vt generet. Vnde Ariſt. 2. cœli, tex. 37. ſeniũ ait eſſe præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, ſeruitutem eſſe contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines ſecundùm rationem ſtudioſos eſſe. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa ſubſequuta eſt pœna, quæ eſt conformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera vnum eſt legalis ſeruitus. Nam ex peccato originali ſubſequuta eſt egeſtas & bellorum turba, quæ homines in ſeruitutem adigunt. ℭ Quare neq; Chriſtianis eiuſmodi ſeruitus repugnat. Chriſtus enim liberos à lege nos tantùm peccati & mortis fecit, vt ad Roma. 8. ait Paul. Nulli tamen nos iuri gentiũ exemit. Imò ad Titũ. 3. admonet ſeruos obedire dominis: & Petrus addit, etiam dyſcolis: ſcilicet infidelibus, qui extra eccleſiam vagantur. & .1. ad Corint. 7. monet vt qui ſeruus vocatus eſt, ſeruus maneat. Verum eſt tamen quòd propter decentiam Chriſtianæ libertatis conſuetudo iam pridẽ obtinuit nè Chriſtiani bello capti more mancipiorum ſeruiant: vt Barto. adnotauit. l. hoſtes. de capt. & poſtl. reuer. Seruitus autem naturalis non incidiſſet in ſtatum innocentiæ, vti modò exiſtit: quia nulli eſſent rudes & ignari. Tãetſi infantes & pueri non oĩa ſcirẽt ꝗ adulti. Neq; fuiſſent oẽs eodẽ ingenij acumine nati. Fuit ergo ſeruit⁹ per idẽ peccatũ ĩgreſſa, per qd' (vti ait Paul.) introiuit mors. Quòd aũt Amb. ait (vt referẽ. d. 35. can. ſexto dic.) per ebrietatem obrepſiſſe ſeruitutem

Ad argumentum.

Intentionis diſtinctio.

uitutem in orbem, fateor me nõ intelligere: niſi ſeruũ appellet ebrium, qui rationis vſu ra orbatus, fit ſicut iumẽtum. ¶ Videri autem cuipiam poſſunt iura ſuprà citata ſecũ pugnare. Aſſerunt quippe ex vna parte ſeruitutem iure gentium eſſe conſtitutam: ex altera verò Imperatorum eſſe ſanctionem. Haud tamen vllam habent contrapugnantiam. Exiſtit enim ſeruitus de iure gentium, vt expreſſè habet Canon Gregorij, cùm Redemptor.12.q.2.vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentiũ iugo ſubſtituit ſeruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quòd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria conſtitutio, eò quòd Imperatores tum ratum illud habuêre, tum more & vſu confirmârunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm homo ſit vitæ ſuæ ac famæ dominus.

Reſtat in hoc tertio articulo de dñio propriȩ vitæ ac famæ tãtillũ ſermonis adijcere. Vtrũ ſcilicet homo ſuæ propriæ vitæ ac ſubinde honoris & famæ dñio fungať. Aguitur enim de vita ꝙ ſit ſuæ qſq; dñs, ex illo Eccleſiaſti.15. Deus ab initio conſtituit hominẽ, & reliquit eũ in manu ſui cõſilij. Relinquere nãq; in manu cõſilij ſui nil aliud eſſe apparet q̃ facere eum dñm ſui, atq; adeò ſuæ propriæ vitæ. ¶ Secũdò. Propter qd' vnũquodq; tale (vt eſt in Poſte. Analyticis) & illud magis: eſt autem homo dñs reliquorũ bonorũ propter vitã: ergo excellenti⁹ eſt dñs vitæ. ¶ De fama autẽ arguitur tertiò à parte negatiua, ꝙ nõ ſit homo ſuæ propriȩ dñs, ex illo Sapiẽtis præcepto, Eccleſ.41. Curã habe de bono noĩe. vbi cuſtodes inſtitui videmur famȩ: nõ dñi, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouerb. c.22. Melius eſt bonũ nomẽ q̃ diuitiæ multæ. ¶ Quartò arguitur autoritate Auguſtini de bono viduitatis, ca.20. quod refertur.11.q.3.c. Non ſunt audiẽdi. vbi in reprehenſionem eorum qui propriã negligunt famam, ſubdit, Quia nobis neceſſaria eſt vita noſtra, alijs verò fama noſtra. Quib⁹ verbis inſinuare videtur dominium famæ noſtræ non eſſe penes nos, ſed penes rem publicam. Item.1.de Ciuita.Dei, cap.20. ait, illo præcepto, Non falſum dices teſtimonium: prohiberi quẽq; aduerſum ſe falſè teſtari, ſicuti aduerſus proximum. Quemadmodùm alio præcepto, Non occides: vnà & proximi homicidium & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo præcepta prohibent tã teſtimonium aduerſus propriam famam, quàm propriũ homicidium: & ex hoc ſecundo colligitur hominem non eſſe dominum vitȩ: ergo ex altero pariter elicitur neminem eſſe dominum ſuȩ propriæ famæ. ¶ Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapien.16. Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatẽ: & deducis ad portas mortis, & reducis. vbi ſolus Deus inſinuatur vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quòd ipſa & honor connumerantur in bonis proprijs acquiſitis, quibus ad fœlicitatẽ vtimur: ergo ſicut quiſque vti poteſt facultatibus ſuis & poſſeſsionibus, ſic vt in alienando nemini faciat iniuriam: ita vti poteſt honore & fama: atque adeò ſimili modo talium bonorum homo eſt dominus.

Etſi duo hæc quæſita cõtrarijs reſpõſionibus diſſoluãtur, coniugauimus tamẽ ambo ſub vna diſputatione, vt cõtrariȩ ipſorum rationes è regione oppoſitæ apertiùs res ambas elucidarent. Ad quæſtionem ergo reſpondetur quatuor concluſionibus. Prima eſt. Homo non eſt ſuæ vitæ dominus. *Prima cõcluſio.* Probatur primò tam autoritate Sapientiæ modò citata, quàm ex illo Deuteron.22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ noſtræ Deũ ſibi reſeruaſſe. Deinde ab effectu probatur ratione quæ à definitione dominij ſuprà expoſita colligitur. Dominus rei cuiuſque ille eſt qui citra iniuriam quæ cuipiam irrogetur, poteſt illa, vt libuerit, vti, etiam vſque ad eius diſpendium & conſumptionem: homo autem occidere ſe non poteſt, lege iuſtitiæ id vetante: ergo nemo eſt ſuæ vitæ dominus. Meminerim legis iuſtitiæ, nè quis obijciat legem etiam prohibere, nè quis bona ſua exteriora abſque vllo fructu dilapidet, quorum nihilo minùs eſt dominus. Enimuerò licèt lex charitatis, qua ſe quiſque & ſua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iuſtitiæ: & ideo citra iniuriam poteſt talia bona effundere tanquàm verus dominus. Prætereà pupillus alienare vetatur bona quorum eſt dominus: non tamen lege iuſtitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: ſed vt propria cuſtodiat. Secùs autem de

vita:lege enim iuſtitiæ prohibetur homo ſe occidere, ſicut & alios: quia nõ eſt magis dñs ſuæ q̃ alienæ vitæ. Sed ais, hoc eſt principiũ petere. Vnde enim monſtratur, præceptum nè ſe homo interficiat, eſſe præceptum iuſtitiæ prohibentis rem alienam auferre: dicere enim quis poteſt eſſe tantùm iuſsionem charitatis ſimilem alteri qua prohibemur bona noſtra per prodigalitatem decoquere. ❡ Arguitur ergo ſecundò nè petitio principij cẽſeatur. Si homini dominium conceſſum eſt propriæ vitæ, hoc eſſet vt aliquando poſſet illam diſpendere & à ſe alienare, ſicut poteſt iuſtis de cauſis alia bona: nam fruſtra eſt potentia & facultas quæ nunquàm exire poteſt in actum: homo autem nullam ob cauſam, quouis colore cenſeatur iuſta, poteſt ſe vita priuare: ergo ſignum eſt non eſſe dominum. ❡ Tertiò arguitur à priori & à legitima cauſa. Si aliquo iure homo eſſet vitæ dominus, id eſſet naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non: quoniam primum naturalium appetituum, atque adeò temporalium ſummum eſt, quo vnaquæque res appetit ſe conſeruari in eſſe: iuxta illud dæmonis, ſed tamẽ verũ apud Iob, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima ſua. Quare nulli rei natura tribuit, ſeu q̃litates ſeu inſtrumenta quæ in ſuam eſſent interniciem: ſed illa quibus conſeruaretur: vt igni calorem, & aquæ frigiditatem: & cunctis animantibus ſuas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquàm permiſit homini ſe interimere, atq; adeò nec ei tribuit vitæ dominium. Cùm autem ius naturæ effectus munusque Dei ſit, fit vt nec iure diuino poſitiuo conceſſa ſit talis facultas. De iure autem humano clarum eſt. Eò vel maximè quòd nec diuinum nec humanum de re hac vſquàm legitur verbum. Nam Geneſis.1. vbi factus eſt homo omnium dominus, etiam animaliũ, quæ ideo in ſuos vſus mactare poteſt: non ſimul tradita ei eſt ſuæ vitæ poteſtas. Ecce cõcluſionis origo. Cùm vita ſit fundamentũ bonorũ omniũ tẽporalium, quã quidẽ vitam homo nõ ꝑ ſe acq̃rit, ſed Dei beneficio parentũq; opera recipit: nõ decuit illi cõcedi eius dominiũ, ſed vt Deus eius autor id retineret: vt nefas hoĩ eſſet, iniuſſu ipſius de vita, in quam ipſe per ſe non ingredit̃, exire. Id quod & lumine naturali notũ fuit. Sic enim ait Lyricꝰ, Nemini iniuſſu Regis de vita exeundũ. Sed de hoc iterũ lib. ſequenti, ſub titulo De homicidio. Cõſtitutus ergo iure naturali ac diuino homo eſt ſuæ vitæ cuſtos: porrò quã ſuſtentare tenet̃, nõ autẽ dñs. ❡ Quòd ſi cõtrà obijcias, hominẽ poſſe etiã priuata autoritate vitã pro amicis exponere, imò etiã ad defendendũ ſua propria bona: poſſeq; mẽbrũ ſalutis gratia abſcindere, cùm tñ mẽbra ſint pars vitæ: quę omnia atteſtari vident̃ dñium penes hominẽ eſſe ſuæ propriæ vitæ. Reſpõdetur, nequâquã id cõſequi: nam mẽbra abſcindere non licet niſi in cuſtodiam vitæ: & vitam exponere pro amico vel bonis tẽporalibus nõ ad hoc reducit̃ quod eſt hominẽ ſe occidere: id quippe illic nõ intẽditur: ſed ad hoc quod eſt mortẽ perpeti, nè homo deſerat virtutũ officia: quod tam diuinũ q̃ naturale ius approbat.

Secunda cõcluſio.

Solus Deus eſt dñs vitæ.

❡ Secunda cõcluſio. Nõ ſolũ homo priuatim, verùm nec reſpublica nec princeps abſolutũ habet dominiũ vitæ ſubditorũ, ſed ſolus Deꝰ. Hoc patet, quoniã princes nõ pteſt innocẽtes vlla ratione interficere: ſed ſolũ nocentes: aut qui tales fuerint legitimo teſtimonio probati ad vindicanda crimina: id quod non arguit principem eſſe dñm vitæ: ſed iudicẽ malefactorũ. Poteſt prętereà in bello ciues obijcere periculo mortis ad defenſionem reipublicę: ſed nec hoc indiciũ eſt dñij vitę: ſed huius prorſus ꝙ ſit reipublicæ cuſtos. Igit̃ quoties audieris qui ſe vel alterũ necauerit ĩiuriã facere reipublicę, qd' Ariſto. ait lib.5. Ethi.c.11. neutiq̃ id eò referas ꝙ dñium vitę ſit penes rempublicã: ſed eò ꝙ ei cuſtodia ac tutela vitæ ciuiũ cõmiſſa eſt: ipſaq; ſola poteſt hoĩes vita multare.

Reſpublica tantùm vitæ cuſtos.

Tertia concluſio.

❡ Tertia cõcluſio. Deꝰ eſt abſolutus vitę dñs, nẽpe q̃ nõ ſolũ tãq̃ iudex puniẽdo, vel tãq̃ cuſtos defendẽdo: ſed abſolutè tanq̃ humanę vitæ autor poteſt hoĩes morti tradere, ſicut vnuſquilibet iumentũ ſuũ. Sua tñ inenarrabilis miſericordia eſt, ꝙ nunquã hac abſoluta dñi poteſtate vſus eſt, nec in vitam noſtram, nec in reliqua bona. Etenim ſi Hebręos iuſsit vt expoliarẽt Aegyptios, iuſto id iudicio fecit: quoniã Aegyptij mercedẽ eis debebant pro ſeruitio luti ac lateris. Et ſi Oſeæ præcepit vt ex meretrice filios tolleret, quod tanq̃ dñs corporũ poterat: credibile tamẽ eſt Prophetam illam priùs duxiſſe in vxorem, vt eam iure etiã humano cognoſceret. Et ſi Abrahæ tanquàm dominus vitæ præceperit vt filium in ſacrificiũ immolaret: id tñ poſt non ꝑmiſit. Et ſi Exo.32. pręcepit per Moyſen vt vnuſqſq; occideret fratrẽ ſuũ: id iuſsit tãquã vindex cõflati vituli. Vide ergo q̃ contra na-

turam

turã ſit immanitas illa (ſi vera fama eſt) Turcæ, & quorũdam barbarorum principum: qui in ea ſunt cæcitate, vt ſe dominos exiſtimẽt vitæ ſubditorũ: ita vt poſsint illos abſq; vlla vel culpa vel cauſa, veluti pecora, trucidare. ¶ De fama autẽ, quia id copioſi⁹ in noſtra relectione tegẽdi & detegẽdi ſecretũ, tractauimus, vnica hic cõcluſione, quæ ſit ordine qrta, ſatis eſt reſpõdere, cõtraria illi quæ aſſerta eſt de vita. Homo dñium obtinet honoris ſui & famę: nẽpe vt poſsit illis veluti pecunijs vti, licet pretio ſint maiori æſtimãda. Scio equidẽ multos, etiam ex noſtris, vt Caieta. diuerſam. 2.2.q.73. & in ſua Sũma, ſequi ſententiam: ſemper mihi tñ hæc gratiùs arriſit. Ad intelligentiam autem huius concluſionis adducenda eſt in iudicium contraria ſententia, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis elucefcant. Triplex eſt noſtrorum bonorũ genus: Primum eſt vita, poſtremum tẽporalia bona, mediũ honor & fama. Et quidẽ de extremis nulla eſt diſceptatio, quin omniũ eſt confeſsio, neminẽ eſſe vitæ ſuæ dominũ, vt poſsit ſe vllam ob cauſam citra iniuriã necare: ſed eſſe iniuſtitiæ ſcelus. Et per contrarium extremum fatentur eſſe quẽcunq; bonorum exteriorũ dominũ: ſanè quæ poteſt citra cuiuſpiã iniuriam alienare ac diſpendere. Opinio ergo noſtræ cõtraria, collocat honorẽ & famã in ordine vitæ: nos autem in ordine bonorum exteriorũ. ¶ Et ratio noſtra prima eſt ſuperiori contraria. Homo verè ac legitimè eſt ſuorũ bonorum omnium dominus, vt citra cuiuſpiam iniuriã, quæ propriè ſit cõtra iuſtitiã, poſsit illa diſpendere ac negligere, illiſque vti: honor & fama ſunt propria hominis bona, ei iure naturali cõceſſa, atq; ab ipſo acquiſita & aucta: neq; vlla iuſtitiæ lege, ſi eſt priuata perſona, prohibetᷣ illa diſpẽdere: ergo nemini iniuriã facit, ſi illa reijciat: atq; adeò eſt verè eorum dñs. Dixerim nulla iuſtitiæ lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibemur enim charitatis lege, qua nos & noſtra diligere tenemur, prodigos eſſe honoris & famæ (ſicuti & externarũ facultatũ) nè abſq; cauſa ea negligamus, vt patet locis ſuprà citatis, Curã habe de bono nomine, &c. nulla eſt tñ lex iuſtitiæ quæ nos vetet eadẽ expẽdere tanq̃ aliena. Atq; hoc eſt qdͥ probare intẽdimus. Enimuerò de vita extat (vt nuperrimè dicebamus) Deu. 23. Ego occîdã, & ego viuere faciã. & Sapi. 16. Tu es Dñe, qui vitæ & mortis habes poteſtatẽ. Ex quibus colligitᷣ minimè nos eſſe vitæ dños. Atq; his accedit naturalis ratio. Vita nãq; fundamentũ eſt omniũ bonorũ tẽporalium, quã homo ipſe non acquirit: ſed diuino beneficio, parẽtumq; opera recipit. De honore autẽ & fama nullibi tale legitur. Imò ratio naturalis cõtrariũ docere videtur. Honorem enim & famã, vt proximè dicebamus, nosipſi poſt receptã vitã acquirimus & cõparamus. Adde quòd honor, vt 1. & 10. Ethic. ait Ariſt. præmiũ virtutis eſt: virtus autẽ naturalis ſaltem proprium opus eſt noſtrum, per cõcurſum generalẽ Dei: ſicuti & virtus ſupranaturalis, quodãmodò etiã noſtra per eius ſingulare auxilium. Item honor & fama, vt ibîdem ait Ariſt. pars ſunt fœlicitatis: fœlicitas autem proprium noſtrum bonũ eſt: ſumus ergo eorum domini, vt ſi velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriã. Niſi quis perſona eſſet publica. Loquimur enim ſecundũ rei naturam omnib⁹ circunſtantijs nudam. ¶ Et cõfirmatur hæc noſtra ſentẽtia autoritate diui Tho. 2.2.q.64. art. 5. vbi ait quòd occidens ſeipſum non ſolùm facit contra charitatem, ſed contra iuſtitiã reſpectu reipublicæ, cuius eſt vita hominis. De fama autẽ nihil ſimile ſubinfert. Quin verò in ſolutione ad tertium contrarium de ipſa ſentire videtᷣ. Ait quippe licitè poſſe hominem de ſeipſo diſponere quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur: ſed tranſitus de hac vita ad aliam fœliciorem non ſubiacet libero arbitrio hominis, ſed poteſtati diuinæ: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuerſa hominis bona ſubieciſſe eius dominio præter vitam. ¶ Secundò cõcluſio hæc lucidiùs probatur ex his proximis verbis ſancti Thomæ: Si non eſſemus aliter domini famæ & honoris quàm vitæ, ſequeretur quòd nullo fine neque propter ipſam vitam ſpiritualem ad euitandum peccata & conſequendum vitam æternam poſſemus honorem famamque poſtponere & abijcere: quod planè abſurdum eſt. Cõſequentia patet, quoniam (vt loco modò citato autor eſt diuus Thomas, & lib. 1. de Ciuit. Dei. cap. 20. Auguſtin.) nec cauſa fruendi æterna fœlicitate liberum eſt homini mortem ſibi conſciſcere: atq; adeò neq; qui cognoſceret vitã tẽporalem eſſe ſibi peſtiferam ad ſalutem animæ, manifeſtamq; inferni cauſam, poſſet ſe illa priuare. Longè tamen ſecùs de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin ſi perſona priuata reſciſceret famam ſibi & hono-

Vera cæcitas

Quarta concluſio.

Opinio Cai.

Opinio autoris.

rem impedimento eſſe ad vitam æternam, poſſet talia bona ſubterfugere,& oblata negligere? Quin verò etiam ſi eſſet perſona in dignitate conſtituta poſſet magiſtratu excedere,honoresq́; ac famã poſthabere:ergo eſt homo dominus honoris & famæ, aliter q̃ vitæ. Iam idem diuo Ambroſio teſte cõfirmatur:ſi eius vera eſt hiſtoria, vbi legitur fœminas in cubiculum incluſiſſe vt per illam infamiã eriperet ſe nè in antiſtitem eligeretur. Et Auguſtin. multa ſuorũ peccatorũ detegit: & Anſelm. amiſſam virginitatem lamentabiliter deplorat. qđ illis profectò nefas eſſet, niſi propriæ eſſent famæ domini. ¶ Tertiò idẽ patet:quia vitam nemo poteſt, vbi inuaderetur, ſibi adimi permittere, ſaltem vbi illã ſeruare poſſet ſine alterius detrimento:puta fugiendo vel alia ſimili via:famam verò quiuis poteſt, modò ſit perſona priuata, cùm ſibi aufertur relinquere ac deſerere:etiam vbi illam poſsit tueri. Sententia eſt ſancti Thom. 2.2.q.73.artic.4. ad primum, vbi ait quòd in cuiuſque arbitrio eſt detrimentum ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectò apertiùs affirmare hominẽ eſſe dominũ ſuæ famæ. ¶ Quartò arguitur. Et ſi fama & honor præſtantiora ſint bona quàm pecunia, tamen ingens aceruus pecuniæ pluris æſtimatur humano vſu quàm tenuis honor & fama: quare poteſt repenſatio honoris & famæ fieri per pecuniam: ergo ſi homo eſt pecuniæ dominus, eſt etiam & famæ. ¶ Quintò id confirmatur Redemptoris autoritate, qui nos ſplendorem omnium bonorum temporalium, honorum ſcilicet & gloriæ humanæ, deſpectui habere admonuit: nempe vt honores,& primas ſedes, & ſæcularem faſtum fugeremus: tantum abeſt vt nos illa obligaret ſeruare, perinde atque vitam. ¶ Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæpretium duximus, qui eſſet plurium aliorum locorum huius noſtri operis fundamentum. Hinc enim quæſtione.6. elicienda eſt reſponſio illius quæſiti, an liberum ſit homini reſtitutionem remittere ſuæ famæ, quod contra aduerſam ſententiam concedemus. Item libr. ſequenti in materia de detractione, per hoc examinabim⁹ quale quantumque committat crimen qui ſeipſum infamat: & vtrùm id aliquando liceat. Enimuerò vt perfunctoriè in præſentiarum hæc prælibemus, cùm perſona priuata per ſui criminis detectionem ſe infamat, nullatenùs contra iuſtitiam peccat, neque vlli iniuriam irrogat: quare genere ſuo non eſt niſi veniale contra ſui ipſius charitatem: licèt grauius quàm pecuniam prodigere: quia fama pretioſius bonum eſt. Poteſt tamen fieri mortale ſi de ſua ſe iactando turpitudine id faciat. Vnde Dauid, Quid gloriaris in malitia? &c. Et Eſaiç.3. obiurgantur qui peccata ſua ſicut Sodoma prædicant. Item ſi ſit perſona publica, qui famam ſuam & bonam exiſtimationem in bonum ſubditorum obligatam habet, contra iuſtitiam mortaliter peccaret. Attamen qui non in vanum, ſed bona cauſa tale occultum crimen ſuum propalaret: vt ſi latro quò acerbitatem tormentorum euaderet, certè nihil delicti committeret, quin fortè probè id ageret. Imò verò ſi mentiendo ſe tunc infamaret, quanuis culpa mendacij admitteret, non tamen eſſet pernicioſum, atque adeò neque genere ſuo mortale. Secludimus tñ ſemper perſonas publicas: prætereà abſurdiſsima nefandaq́; flagitia quæ aures exhorreſcunt: nam de illis ſe hominẽ infamare, vix poſſet à lethali ſcelere excuſari.

Factũ Amb. dubium.

Priuatus poteſt famã relinquere, & eam tueri poteſt.

Ad primam igitur Eccleſiaſt. authoritatem reſpõdetur ſenſum eſſe, quòd Deus fecerit hominem dominum ſuarum actionum: hoc eſt enim relinqui in manu ſui cõſilij: non tamen inde ſequitur eſſe dominum vitæ. ¶ Ad ſecũdum negatur illud axiôma Philoſophi, Propter quod vnumquodq́; tale, &c. aptè ad rem præſentem accommodari. Eſſe enim nos rerum dños propter ſuſtẽdandam vitam, ſolũ arguit nos eſſe cuſtodes vitæ, non autẽ dños. Sumus etenim domini actionũ propter amicitiam Dei cõparandã: tamen non ſumus eiuſdem gratiæ diuinæ & amicitiæ Dñi. ¶ Authoritas autem Eccleſi. tertio loco allata de fama id prorſus cõuincit ꝙ tenemur præcepto charitatis noſtri curam habere, honoris, & famæ: nõ tamẽ ꝙ cõtrarium delictum in perſona priuata ſit iniuria contra iuſtitiam, ſicut ſi quis ſe occiderit: quo vtiq́; ſcelere & in Deum iniurius eſſet, penes quem dñium eſt vitæ: ac ſubinde in rem publicam, quæ eiuſdem eſt cuſtos. Adde ꝙ modus procurandi bonum nomẽ, ille eſt penitùs vt curam habeas colendi virtutes, quas, veluti vmbra ſequit̃ honor & fama. Et ideo in bonũ virtutis poſſumus illa, ſi opùs eſt, diſpendere, tanquàm veri illorũ dñi. ¶ Authoritas autẽ prior argumẽti nihil nos

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ

Optimus inquirendi honoris mod⁹.

Ad priorem argumẽti locum.

nos oppugnat:nam ſi ex illo ſecũdo mẽbro quòd fama noſtra eſt alijs neceſſaria,inferre contẽderes dominium eius non penes nos, ſed penes rempublicam eſſe: pariter ex prio ri quo ait vitam noſtram eſſe nobis neceſſariã, inferres dominium vitæ noſtræ penes nos eſſe,quod Auguſtinus non concederet. Hoc ergo præciſè nos admonet vt nõ ſimus negligentes propriæ famæ, qua poſſumus reipublicæ ſeruire, vt ſine legitima cauſa illam deſpiciamus. Et maximè quando ſine ſcandalo non poſſumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibuſdam quæ cùm egregio ſanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prętextu ſiniſtram de ſe ſuſpicionem generare vt viliùs æſtimarentur: per quod ſcandalum dabant. ❡ Poſterior verò eius autoritas.1. de Ciuitat. Dei, quæ paulò vrgentior eſt,hoc ſolùm cõuincit,quòd illo præcepto, Non falſum dices, prohibemur teſtimoniũ aduerſus noſipſos dicere: quia hoc eſt cõtra charitatem,vt ſubiuncta eius verba docent: non tamen inde conſequitur vt ſit perinde peccatum iniuſtitiæ ac ſi te occideres,aut falſum teſtimoniũ proximi proferres, detegerésve ſecretum crimen. Quocircà ex illa prę ciſa forma præcepti,Non occides, non colligitur proprium homicidium eſſe contra iuſtitiam,ſed eſſe peccatum. Aliæ nãq; nos rationes erudiunt,quas ſuprà inſtruximus,nõ eſſe nos dominos vitæ:ex quibus concludimus eſſe contra iuſtitiam.

Ad poſteriorem argumẽti locum.

QVAESTIO TERTIA, de rerum diuiſione.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm humano iure rerum dominia fuerint olim diuiſa.

POST conſtitutũ tam ſubiectum quàm obiectum dominiorum,ordo poſtulat vt tertio loco de eorum diuiſione diſſeramus. Atq; à parte negatiua more nobis conſueto arguitur vt ſuprà de ſeruitute. Iuri naturali nullum humanum contrauenire poteſt:quòd autem bona huius mundi in cõmune poſsideantur, conſtitutio eſt naturalis iuris:vt patet Gen.1.vbi homini in commune conceſſa eſt rerũ poſſeſsio. Ideq; affirmat Iſidôrus,lib.5.quod refertur diſ.1.c. ius naturale. Neq; verò tunc tantùm integra natura,verùm & poſteà iam corrupta, ſimile legimus Gen.9. Noë dictum & filijs eius: Creſcite, & multiplicamini, & ingredimini ſuper terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluiſſe fore diuiſum. ❡ Secundò id apertiùs confirmatur ſententia Clemẽtis in epiſtola.4.quæ refertur.12.q.1.can. dilectiſsimis. vbi legitur, Communis vſus omnium quæ ſunt in hoc mundo omnibus eſſe hominibus debuit: ſed per iniquitatem alius hoc dixit eſſe ſuum, & alius iſtud: & ſic inter mortales facta eſt diuiſio: iniquitas autem contraria eſt iuris æquitati. ❡ Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam ſi omnia in commune poſsiderentur,multò eſſet firmior inter mortales amoris nexus. Nã cùm vbi eſt theſaurus tuus,ibi ſit & cor tuum,ſi nihil haberent diuiſum, nihil reſtaret cur animis diuiderẽtur. Vnde in primordijs Hieroſolymorum eccleſiæ, quò feruentiùs omniũ amor coaleſceret (quod in Acta Apoſtolorum relatum eſt) in communi viuebant:atq; hoc exemplo monachorum vitæ inſtitutæ ſunt. Quare Auguſt.in Regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium:ſed ſint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari poſſe quàm ablegatis,meum, ac tuum. Id quod nec Chriſtianum illum Poëtam latuit,qui ait,

Si duo de noſtris tollas pronomina reb⁹,
Prælia ceſſarent,pax ſine lite foret.

Atq; hac de cauſa illud axiôma celebratiſſimum ſemper fuit, Amicorum omnia ſunt communia. Qua vtiq; ratione ſancti patres illo idiomate ſemper loquuntur, vt omnia ſint communia:vt Auguſt.ſuper Ioan.tract. 6.& habetur diſt.8.can. quo iure. Et Ambr. 47.diſt.ſicut hi: Nemo dicat propriũ,quod commune eſt. Chryſoſto.ſuper Lucam.c.6. A Deo percepimus omnia: quod autem dicimus,meum & tuum,mendacij ſunt verba. Neutiquàm ergo licuit diuiſionẽ rerum facere. ❡ Contraria eſt ſentẽtia Chriſti Redẽptoris noſtri, Matthæ.22. Reddite quæ ſunt Cæſaris,Cæſari:& quæ ſunt Dei,Deo.

DE hac quæſtione etiã inter philoſophos depugnatum olim fuit. Enimuerò Pla-

Vxores & liberos communes eſſe voluit in republica Plato.

to (cui Ariſtot. hanc rempublicam in fronte 1. Polit. aſſcribit) omnia contendebat debere eſſe communia: non modò poſſeſsiones, verùm & vxores & natos. Quanuis Socrates apud alios feratur talis reipubicę primus autor, quem Plato in Timæo inducit loquẽtem: idemque ipſe Ariſtoteles ſtatim cap. 4. inſinuat. Meminit quoque idem Plato de huiuſmodi republica. 5. dialogo de republica. Hanc autẽ nimiã rerum communitatem ea ratione conabantur perſuadere, quam modò nos formabamus. Nempe vt omniũ corda in vnum maximè coadunarent ac cõpingerẽt. Iſti autẽ eò non erant digni qui audirentur, ꝙ naturam noſtram in ea prorſus innocentiæ ſynceritate cõtemplabantur, in qua à Deo per miſericordiam creata fuit: ne ſcientes à parẽte noſtro per iniuſtitiã fuiſſe inde depulſam. ¶ Reſponſum ergo huius quæſtionis quinq; concluſionibus conſtat.

Prima concluſio.

Prima eſt. Vt ſtatui innocẽtiæ cõcors erat rerum poſſeſsio in cõmuni, præterꝗ vxorum, quã poſſeſsionis figurã ius naturæ docebat: ſic & conditioni naturæ corruptæ vſq; adeò congruens eſt dominiorum diuiſio, vt citra miraculum neutiquàm poſſet aliter genus humanũ lõgo ſæculo durare. Prior pars per ſe ipſa liquet. Tunc enim temporis, terra, vel inculta, ſua ſponte fructus tuliſſet: vel illa indiguiſſet perparua cultura, quam refugiſſet nemo: vt ſic illud intelligamus Gen. 2. Tulit Deus hominem, & poſuit eum in Paradiſo voluptatis, vt operaretur & cuſtodiret illũ. Et præterea neminem rerum tunc auiditas exercuiſſet. Nã poſt peccatũ dictũ eſt, In labore vultus tui veſcêris pane tuo. Illũ quippe ętatis florẽ olfaciebat illic Ethnicus ille,

Ipſa quoq; ĩmunis, raſtroq; ĩtacta, nec vllis
Saucia vomerib⁹, per ſe dabat omnia tell⁹:
Contentiq; cibis, nullo cogente, creatis.

Quapropter nullum extitiſſet periculũ aut quòd fructus terræ deficerent, aut quòd vlla inter fœlices illos oriretur diſcordia. ¶ Poſterior autem pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illam enim ſeu Socraticam ſeu Platonicam vxorum natorumque communitatem non opùs eſt multis hìc concuti, vt eius appareat abſurditas. Primùm enim eadem charitas quæ per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebant enim illi Philoſophi quòd tunc omnes viri vocarent quamcunque mulierem, mea vxor: & pueros omnes, mei filij: & iuuenes ſeniorem quemlibet, meus pater. Id autem optimè Ariſtoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, omnes, collectiuè, verum eſſet: complexim nanque omnes ſenes eſſent patres illorum filiorum. Attamen perparùm id ad charitatem referret. Eſſet enim tunc tenuis exiliſque ille amor in tota republica, ſicuti mellis tãtillum in multa aqua, quam dulcorare nequiret. Imò inde citiùs langueſceret amor, quòd nemo cognoſceret ſuum proprium, ſeu filium, ſeu patrem. Si autem intelligerent diuiſiuè de ſingulis: nempe quòd ſinguli eſſent ſingulorum filij, id certè plurimùm ad amorem conduceret: ſed tamen eſt impoſſibile: quia vnus nequit eſſe niſi vnius matris filius: & fortè niſi vnius patris. Quin etiam inde fieret neglectus filiorum: quòd raro quis cognoſceret ſuum proprium. Ad hæc ſæpe de lineamentis vultus deprehenditur proles, cuius ſit patris: ob idq; tunc non poſſet non eſſe propẽſior animus illius hominis in ſuos liberos ꝗ in alienos. Itaq; natura ipſa illi cõfuſæ cõmunitati reclamabat. Præterꝗ ꝙ poſt collapſam naturã fieri non poſſet minùs quin inter hoĩes iurgia oborirent: ac ſubinde inter incertos patres & natos, tum impiæ fierent cędes, tum nefandi inirentur amores & coitus. In ſumma, adeò eſt naturale vxorum natorumque diſtinctio, vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus prauis iſtis affectibus, non fuiſſet intruſa abſurda illa vxorum permiſtio, ſed quiſque haberet ſuam. Nam erunt, inquit, duo in carne vna. Expediebat nãque etiam tunc, vt quiſq; noſſet qua eſſet neceſsitudine & ſanguinis glutino cum alijs coniunctus. Et quãuis lex priſca, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc diſpenſauerit: nunquàm tamẽ vt vna vxor duobus nuberet viris: ſanè vt caueretur prolium incerta turba. ¶ Hac ergo delira communitate prætermiſſa, reuertimur ad demonſtrandum quàm ſit congruens naturæ corruptæ, poſſeſsionum diuiſio. Idque ex duabus corruptis radicibus: nempe ex humana negligentia, & ex cupiditate. Etenim dũ terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipſi rebellãs, ſpinas & tribulos ferre cœpit, ſudoreq; humani vult⁹ indigere, vt hoĩem ipſũ aleret: atq; homo ex altera poſt eſum ligni vetiti tã multis fuit cupiditatibus oppletus: ea fuit rerũ poſſeſsio neceſſaria ꝗ rei vtriq; cõmodiſsimè ſeruiret. ſ. & terrę colẽdę, ne fructus deficerẽt: & reprimẽdę humanę auaritię

tię quæ vix ſatiari poteſt: talis autē poſſeſsio eſſe non potuit in communi: ergò neceſſaria fuit diuiſio. Probatur hæc po[redacted]ſubſumpta. Nam (vti ait loco citato Ariſt.) trifariàm intelligere poſſumus hanc in communi poſſeſsionem: nempè quòd vel fundi eſſent proprij, fructus verò cōmunes: vel contrà, vt agri eſſent communes, pòſt verò fructus diuiſi: aut quòd & agri & fructus eſſent cōmunes. Si primū largiris, tunc anſam porrigis diſcordijs: quia tunc labores eſſent impares: nam qui plus haberet ſoli, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiuſq; neceſsitate obuenirent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tanto plus fructuum percipere, quātò plus hauſiſſet laboris. Si autem agros vellent eſſe communes, inde occaſionem homines nanciſcerentur ignauiæ & ſocordiæ: nam ineffabile eſt quàm ſit ardens amor ad propria, quamq; deſes & languens ad cōmunia: ſicuti dum multi ſunt ſerui, eò peiùs ſeruitur, quòd quiſq; alios expectat vt faciat quæ ipſe erat facturus. Hunc quippè in modum tali reipublicæ vſu veniret. Qua vtiq; ratione malignè prouenirent fructus. Idemq; ſequeretur incommodum ſi & fructus & fundi eſſent communes. Ac ſubinde alter quod præ humana rerum ſiti tunc pro ſe quiſq; contenderet, quantum poſſet fructuū arripere. Per quam viam neceſſe erat pacem & tranquillitatem ciuium, &, quam illi philoſophi fouebant, amicitiam perturbari. ℭ Secunda ratio ſumitur ex debito ordine in republica, qui aliter nequiret cum decoro ſeruari. Neceſſarij quippè ſunt diuerſi ordines, diuerſæq; claſſes hominum, vt Socrates ipſe agnouit. Tres enim ordines conſtituebat: ſcilicet agricolarum, quibus cōnumerandi ſunt opifices: & cuſtodū, nempè militum ac nobiliū, tutamini reipublicæ adſcriptorum. Et tertiò legum prudentum, qui ius dicāt, & de rebus dubijs reſpondeant. Hinc ergò arguitur. Si omnia eſſent communia, vnuſquiſq; recuſaret agricolarum onus, anhelaretq; vt eſſet miles. At imminēti bello, niſi propria eſſent ſtata præmia, omnes ſe periculo ſubducerent: quotquot deniq; poſſent ad gubernacula inhiarent. Mox cùm iſti ſupremæ claſsis pluribus indigerēt, ſuccederet vt alijs maiora onera, alijs verò maiores honores decernerentur. Quod, niſi eſſent dominia diuiſa, non poſſet non vehementer rempublicam inquietare. ℭ Tertiò eadem patet concluſio. Quemadmodùm conceſſa vxorum communitate tollitur temperantiæ virtus, qua quis abſtinet ab alieno toro: ſic conceſſa poſſeſsionum cōmunitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimū eſt rei publicæ lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis eſſe non poteſt: & qui omnia poſsidet, alienæ liberalitatis non eget. Et ſic periret virtus ſuſcipiendi hoſpites, & peregrinos, ſuccurrendiq; miſeris: ac ſubinde animorū gratitudo pro ſuſceptis beneficijs. Eſt ergò aſſertio diuiſionis rerum eo gradu certa, vt eius negatio hæretica ſit: vt ait Auguſt. in lib. de hære. Vbi. 40. loco Apoſtolicorum hæreſin refert, qui illo ſe nomine iactabāt, eò quòd in ſuam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias poſsidentes. Et in Concilio Conſtañ. de hoc etiā damnatus eſt Ioannes Hus: qui clericos poſſe negabat proprium quippiam poſsidere. ℭ Quòd ſi arguas, per rerū diuiſionem non ſatis itum fuiſſe obuiā huiuſmodi malis ac reipublicæ incommodis: nam & ſunt modo propter hominum ignauiam incultæ terræ: & homines ambitione, ac rerū ſiti inferentes ſe in aliena iura: & id genus reliqua mala. Reſpondetur non eſſe neceſſariū ad ęquitatem legis vt perfectè finem aſſequatur ſuum: ſatis quippe eſt illā pro ſua facultate ſtabilire quæ ad illum finem accōmodantur: nam effrænis hominum libertas nullis poteſt habenis in totum cōpeſci. ℭ Secunda concluſio. Etſi cōueniat res quantum ad proprietatem & dominium diuiſim poſsideri, vt ſuum quiſq; iuſtitiæ lege cognoſcat, ab alienoq; manus abſtineat: tamen quantum ad vſus, debent per miſericordiæ & liberalitatis benignitatem eſſe communes: vt qui abundat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia faciliùs coaleſcit quàm ſi omnia communi dominio poſsiderētur. Hinc nanq; elicitum illud axiôma eſt, Amicorum omnia ſunt cōmunia. ℭ Tertia concluſio. Prima rerū externarum diuiſio facta fuit iure gentium: licèt poſteà iure ciuili plures acceſſerint. Iam enim. 1. lib. q. 5. ius humanum in hæc duo ſectum eſt. Patet hac ratione concluſio. Porrò dominium ab orbe condito (vt ſuprà diximus) cœpit. Tunc enim primùm Deus habere cœpit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli quàm homines ſuapte natura & iure cœperunt eſſe domini ſuarū actionum, vt illa libertate creatori ſeruirent. Quo fit vt aliqua dominiorum diuiſio iure naturali facta fuerit: nempè hæc actionū, & quòd homo

Triplex rerū communitas impugnat.

Tres hoīm ordines ſecūdùm Socratē neceſſarii

Hæreſis eſt negare rerū diuiſionem.

Secunda cōcluſio.

Tertia concluſio.

Dominiū cœpit à principio orbis.

Dominiorū diuiſio iure naturæ conſtans.

homo habet proprij honoris & famæ. Haud enim iure gentium, ſed naturali factum eſt cuiq; proprium. Poſseſsionum autem (vt prima concluſio docuit) non fuit facta diſtributio ante peccatum, ſed pòſt ſtatim: nam inde (vt diximus) enata eſt ratio diuiſionis. Quocircà confeſtim legimus inter duos fratres diuiſa eſſe peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terræ, & Abel de optimis ſui gregis. Quòd ſi ſua non eſſent cuiq; propria, nullã mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. ¶ Dicitur autem diuiſio facta iure, nõ naturali, ſed gentium: propterea quòd ius naturale nulla indiget ratiocinatione, ſed ſcriptum eſt in cordibus: vt coniunctio maris & fœminæ: ius verò gentiũ eſt illud quod collatis principijs ratio cuiusq; infert. Et ideo dicitur gentium, id eſt hominũ: quibus proprium eſt ratiocinari. Enimuero ex principijs naturæ corruptæ docta fuit ſtatim familia Adæ ac deinceps in vniuerſum gentes, vt ſuum quiſq; poſsideret. ¶ Quòd ſi quæras quis primùm huiuſcemodi diuiſionem fecit: ſunt qui reſpondeant, Adam primum fuiſſe diuiſorem: verùm tamen alij cõtrà arguunt, ipſum non habuiſſe regiam poteſtatem, authoritatémve rei publicæ coërciuam: ſed tantùm fuiſſe patremfamiliâs, qui non potuit filijs diſtribuere niſi proprium peculium. Attamen argumentum hoc nõ eſt ita multùm vehemens: tum quòd forſan (licèt nullibi legatur) authoritatem habuit principis, ipſo forſan iure quòd fuit primus ſolusq; parens humani generis. Nam veriſimile non eſt vt aliquo eſſet tempore mundus abſq; humano principe, qui poſſet malefacta vlciſci: tum etiam quòd iure etiam paterno potuit ſuas facultates, quibus ampliſsimis affluebat, diſtribuere filijs. Imò neq; eſſet abſurdum dicere, fuiſſe dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus eſt, & tũ ipſe fuit ſolus. Neq; erat mundus tam frequens hominibus, quin poſſet illos per ſuos miniſtros regere. At verò quantum ad diuiſionem de iure gentium, non eſt nobis neceſſe hiſce anguſtijs coërceri. Illa enim quę tali iure ſtatuuntur, neq; indigent principe, neq; vllo rei publicæ conuentu. Hac nanque ratione ius gentium differt à ciuili, quòd ſcilicet ratio ipſa ſingulos ſeorſum homines illud docet. Quare ex condicto poterant fratrum ſinguli, ac deinceps nepotes ac pronepotes ſingulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipſa docente ratione, vt res

Quid ius gẽtium.

Adam princeps eo ipſo iure quo & primus parens: quin et dominus totius orbis.

dominorum neſciæ, primò occupanti cederent, ab eiſdemq; alij abſtinerent: vt habetur Inſt. de [redacted]. feræ. Quod enim, inquit, antè nullius fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quòd dicit, naturali ratione, intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain vrbẽ ædificaſſe: & Geneſ. 10. diſperſam eſſe propaginem Noë ad diuerſas regiones & inſulas orbis. Sic ſtatim cap. 11. diſgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conſpirauerant vt turrim extruerent. Sic & ſtatim Geneſ. 13. legitur diuiſio pacto facta inter Abrahã & Loth: Ecce vniuerſa terra coram te eſt: recede à me obſecro: ſi ad ſiniſtram iéris, ego dexteram tenebo: ſi tu dextram elegeris, ego ad ſiniſtrã pergam. Ex quo fit non ſolùm diuiſionem in genere, verùm & quòd iſtæ nationes hanc regionem poſsídeant, & aliæ aliam, eſſe de iure gentium. Contra quam Caietañ. 2.2. q. 66. arti. 2. opinatus eſt. Etenim quia S. Tho. dicit in ſolutione ad primũ, quòd diuiſio rerum pertinet ad ius poſitiuum. Et tamen quęſtione. 57. dixerat eſſe de iure gentiũ: exiſtimãs Caie. diuerſa eſſe dicta, intulit quòd diuiſio in genere eſt de iure gentium: appropriatio tamen in particulari, de iure poſitiuo, hoc eſt ciuili. Attamen S. Tho. ius poſitiuum extendit ad omne ius humanum, vt includat ius gentium. ¶ Secundum autem concluſionis membrum, nempè iure poſtmodùm ciuili, hoc eſt ſingularium ciuitatum & regnorũ, multa eſſe adiudicata particularia dominia, clariſsimũ eſt. Inde nanq; temporum lapſu reſpublicę imperium ſuum & regnorum dominia in reges tranſtulerunt, vt habetur. l. Quod principi placuit. ff. de conſt. princip. Atq; inde per legem Agrariam communes agri diuiſi: & iure diuino poſitiuo (vt ſuprà diximus) promiſſa eſt, donataq; Chananæorum regio Iſraëlitis ac Saûli Dauidiq; regnũ. Et pòſt Leuitis decimæ: & nũc Eccleſiaſticis. ¶ Quarta cõcluſio. Complura manſerunt cõmunia iure naturæ, quorũ dominia ius gentium diſpertiri nequiuit: Puta locus, vt ait illic Ariſt. nempè ciuitas, itinera. &c̃. Et (vt refertur eodem, Inſti.) elementa: videlicet aër, aqua, littora, & portus, piſces, feræ, aues, &c̃. Iure enim naturali, & permiſsione iuris gentium, piſcatio & venatio cõmunes ſunt: licèt iura poſteà ciuilia, forſan non tam æquitate ꝗ licentia & cõſuetudine, plus nimio interdictæ ſint. ¶ Quinta concluſio eademq; facilis eſt.

rer. diuis.

Quarta concluſio.

Quinta concluſio.

lis eſt. Tranſlatio dominiorum omni iure fieri poteſt. Primùm enim ſuppoſitis per rerũ diuiſionem peculiaribus dominijs & poſſeſſionibus, iure naturali libertatis, quo liber eſt homo, ſuorum dominiũ in alium transfert: Tum ſpontanea donatione, tum etiam quacunq; alia libera commutatione: ſcilicet vendendo, cãbiendo. &c. vt lib. proximè præcedenti adnotauimus: & in ſubſequentibus fuſiùs expandetur. Præterea & hæreditariã ſucceſsionem filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuiſſe cõſtitutam. De hoc enim ratio naturalis ſtatim vniuerſitatẽ gentium erudiuit: ſcilicet vt in filijs & ſubſtantia quodammodò patris permaneret, & nomẽ, et bonorũ ius. Deinde ius ciuile particulariũ regionũ adhibuit iura primogenituræ, præſcriptionis, & alia, quibus dominia transferuntur. Prȩtereà contra domini voluntatem transferuntur dominia in vindictam & vltionem criminũ. Priuantur enim homines ſuis bonis, ob hæreſis impietatem, ob crimen læſæ maieſtatis, & ob alia id genus multa. Item cauſa reſcindendarũ litium, vt in præſcriptione.

Ad primum argumentũ. AD primum argumentũ varij exiſtunt reſpondẽdi modi. Sunt enim qui axiõma illud, Iure naturali omnia ſunt cõmunia, nõ vniuerſaliter, ſed ſtrictim intelligant: ſcilicet aut in neceſsitate extrema, aut inter amicos. Huic autem ſenſui neq; res ipſa neq; Iuriſcõſulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali cõmunitate, quæ poſteà iure gentiũ diuiſa fuit: vt patet loco citato apud Iſidôrũ, & diſt. 8. cap. differt. apud Gratianũ. Scotus autem. 4. diſt. 15. q. 2. ſcitè illud vniuerſaliter recipiẽs, ait poſt naturam corruptã idem ius naturȩ derogatum eſſe. At verò, ſalua Doctoris autoritate, minùs hoc rationi cõgruẽs apparet. Primùm, quia naturale ius immobile eſt: vt patet per Iſidô. diſt. 6. can. Non eſt peccatum. §. Iſitaq;. Inde enim colligit præcepta Decalogi eſſe immutabilia, ꝙ ſunt de iure naturæ. ¶ Item aut fuit præceptũ iuris naturæ ꝙ res in cõmuni poſsiderentur: aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrũ, tunc vel illud præceptum vniuerſale fuit pro quocunq; ſtatu: & hoc nemo ſanæ mentis fatebitur: nã error eſſet ſic dictare, vt in natura collapſa perſeueraret idem poſſeſsionis modus: aut fuit particulare pro illo ſtatu innocentiæ: & illius nulla eſt facta derogatio: nam quòd diuiſio fiat in noſtro ſtatu, illi æquitati non derogat, vt perdurante innocentia cõmunis poſſeſsio perduraret. Reſponſio ergo legitima extat apud S. Thom. q. 66. ar. 2. licèt emunctiùs per diſtinctionem reſpõdebitur. Eſt enim in rebus conſiderare & dominium, & vſum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquam præcepto inhibuit rerum diuiſionem, quod per contrariam legem fuerit derogatum: ſed eo ſenſu negatiuo dicitur cõmunis poſſeſsio de iure naturæ, ꝙ nunq̃ lex naturalis eandẽ præcepit diuiſionẽ, ſed permiſit hoc vel illo modo poſsideri, quo pacto diuerſis hominum ſtatibus cõmodius eſſet & expeditius. Quare ius naturale nõ eſt mutatum, ſed res. Sententia eſt Auguſtini lib. 3. conf. quam optimo exemplo clarificat. Eſt, inquit, medicinalis regula, vinum eſſe hominibus cõgruum: hæc autem minimè derogatur dum infirmo potus vini interdicitur: ſed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At verò quantum ad vſum, poteſt quodammodò affirmari ius naturæ præcipere omnia eſſe communia in neceſsitate. ¶ Ad ſecundum argumentum, quod ex dictis Clement. in can. Dilectiſsimis, factũ eſt, mirabilis eſt expoſitio gloſſæ Ioannis Teuthonici. Ait textus vſum omnium rerũ omnibus eſſe debuiſſe communem, ſed per iniquitatem alius dixit hoc eſſe ſuum, alius iſtud. Ait verò gloſſ. per iniquitatẽ, id eſt per conſuetudinem iuris gentium, ȩquitati naturali contrariam. Profectò ſi ius gentium iniquitas eſſet, neutiquã iuris appellatione cenſeretur. Planus ergò ſenſus eſt, per iniquitatem, id eſſe, quod per originale peccatũ: quo diſſoluta libertas contineri non poterat, niſi facta rerum diuiſione. ¶ Ad tertium negatur ꝙ corrupta natura, firmior fuiſſet amoris nexus inter mortales rebus in communi poſſeſsis: vt concluſionum ſerie ſatis liquet. Exiguus enim monachorum numerus, monaſteriorum clauſtris circunſeptus, poteſt quidem pacificè in communi viuere: vaſtæ tamen mortalium reſpublicæ, quarum ciues ad res ſȩculares tam anhelant auidè, non itẽ. Dictum autem Poëtæ, quòd duo pronomina, meum ac tuum, litium præliorumq; ſemina exiſtunt & fomenta, ingenuè fatemur: multò tamen oborirentur plura ſi omnia in communi poſsiderentur. Sancti verò loquuntur de rerum vſu quando proximi pauperes indigent: tunc enim iam dictum eſt, vſum debere eſſe communem, quatenùs ad liberandam miſerorum inopiam ſatisfuerit.

Scotus. *Iſidorus.* *Ad ſecundũ argumentũ.* *Ad tertium argumentũ.*

QVAE-

QVAESTIO QVARTA, De peculiari quorundā dñio.

ARTICVLVS I.

Vtrùm hominum quiſpiam totius ſit orbis dominus.

POST diſputationem de dominio in genere, ſequitur vt peculiariter de ſingulariū quorundam dominijs diſſeramus. Primùm enim de Chriſto Seruatore noſtro arguere pro parte affirmatiua poſſemus. Extat enim Ioannis authoritas Apocalyp. 9. Qui vidit in veſtimento & in fœmore ſedentis ſuper equum album: hoc eſt ſuper eius innocentiſsimam, eandemq́; candidiſsimam humanitatem, cuius virtute veluti fœmoris, filios progenuit cœleſtis regni hæredes: ſcriptum, Rex regum, ac Dominus dominantium. Mox & de Pontifice Maximo idem ſentiendum apparet: vtpote quē idem Redemptor vicariū in terris ſibi ſubſtituit, qui ſua fungeretur poteſtate. ❡ Attamen quia in præſentia de Imperatore peculiariter diſputatio inſtituitur, arguitur primò quòd nullus ſit legitimus rex. Deus (vt ex Eccleſiaſtico citatū eſt) reliquit hominē in manu cōſilij ſui, hoc eſt liberum: quem vtiq; ab initio conſtituit rerum dominum, nemini autem ſubiectum: ergò nemo eſſe legitimè poteſt aliorum princeps. Mox arguunt, qui hoc ſequuntur commentum: Neq; ante diluuium, neq; pòſt aliquo tempore vllius fit memoria principis vſq; ad Nemrod, qui per tyrannidē & vim, poteſtatem regnandi obtruſit in orbem: nulla ergò regnandi eſt via legitima. Quare eos qui Reges Roma exegerūt, & qui Iulium Cæſarem enecàrunt, laudibus Romani Annales efferunt. ❡ Accedit, aiunt, deinde quòd præter Saûlem & Dauîdem, quos Deus creauit reges, atq; Dauîdis ſucceſſores, nemo legitur diuino iuſſu aſcitus in regnū: intruſi ergò ſunt oēs cōtra ius. Adiungūt deniq; in ſuū patrociniū peculiariter de Chriſtianis illud Chriſti, Matth. 17. Reges terræ à quibus accipiūt tributū vel cēſum? nā reſpōdēte Petro, ab alienis, intulit Dñs: Ergò liberi ſunt filij. ❡ In contrariū autem eſt ad Ro. 13. Paulus: Omnis poteſtas à Domino Deo eſt.

IN hac quæſtione de tribus eſſet nominatis perſonis diſputandum: nempè de Chriſto Redēptore noſtro, deq; eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore.

An Chriſtus fuerit totius orbis dominus.

Enimuerò de Chriſto, qui rem ſuperficie tenus cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit in quantū homo in temporalibus orbis dominus. Neque tamen alia ratione mouentur, quàm quod erat Deus. Sic habet Ioānes Faber egregius autor ſuper lege, Cūctos populos. C. de ſum. Tri. Et Burgē. additione 3. ſuper cap. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalium dominium ac pleniſsimam poteſtatem: addentes inſuper eundem Imperatorem ab illo imperialē ſuſcipere, ac ſubinde reges omnem regalem. Attamen de Chriſto hîc non diſputabimus, neq; de eius vicario: eò quòd in commentarijs noſtris ſuper Matthęum ſuis (vt reor) numeris eaſdem quæſtiones pro exiguitate noſtra abſoluimus. Nempè de Chriſto ſuper cap. 1. & de Summo Pōtifice ſuper. 20. In præſentiarum autem non de ſpiritualibus illis quæſtionibus, quæ Euangelij commentarijs aptiùs accommodantur, ſed de ſæcularibus diſſerendum inſtituimus. ❡ Quòd ſi iudiciū noſtrum, quod illic abundantiùs ac locupletiùs patefecimus, ſummatim audire libet: Perſuadere ibi cōtendebamus vtriusq; quæſtionis, ſcilicet tam de Chriſto, quàm de Papa, negatiuam partem.

Neq; Chriſtus neq; Papa eſt totius orbis dominus.

Primùm inquam ſuppoſuimus fidei confeſsionem: porrò quòd Chriſtus in quantum Deus, dominus ſit, nō modò terræ & plenitudinis eius, tam in ſpiritualibus quàm temporalibus: verùm & cœlorum cœleſtiumq́; ſpirituum: eo iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere poteſt.

Exponitur quomō Chriſtus fuerit rex in quan̄tum homo.

Deinde quantum ad eius humanitatem pariter ſecundùm eandem fidem catholicam agnouimus, eundem quatenùs hominem iure redemptionis vnicum fuiſſe regem regni cœlorum: quippe cui incumbebat cuncta, quæ ad ſempiternam hæreditatem attinent, diſpenſare, adminiſtrare, ac diſponere: nempè eccleſiam fundare, ſacramenta inſtituere, magiſtratus eccleſiaſticos creare, leges condere: ac demum omnes iudicare, & cuiq; pro meritis prēmia æterna ac ſupplicia decernere. Subindeq; reges vniuerſos, vt ſuis legibus parērent, cogere: eorumq́; leges, qua parte ſuis aduerſarentur, abrogare: vniuerſa deniq; temporalia, quoties ad ſuum ſpiritualiū finem opus eſſet, in ſuum vſum aſſumere.

mere. Cæterùm quantum ad ſæcularem poteſtatem contrarium arbitrati ſumus: videlicet quatenus hominem, nō fuiſſe regem: nō quòd nō potuit: erat quippe Deus: ſed quia neq; eum decuit, neq; ſubinde voluit. Enimuerò cùm non venerit in mundum (vt confeſsio habet catholica) niſi tanquàm Redemptor propter nos homines, & propter noſtrā ſalutem, nullam huius mundi poteſtatem aſſumpſit, niſi quę illi negotio deſeruiret: nihil enim honoris illi qui Deus erat, futilia hæc & lubrica regna accumulabant: ſed omnia contempſit vilipenſaq; abiecit. ¶ Regnum autem quod illi tribuunt hæreditarium, per Dauîdis proſapiam deſcendens, illud quidē particulare erat ſuper tribus Iſraël, idq; iam prorſus in Ioacim filio Iechoniæ, ſeu in eius patruo Sedechia ceſſauerat, iuxta vaticiniū Hierem. 22. Deinceps nanq; non in regibus, ſed in ſacerdotibus, & in Macchabæis perſtitit ſceptrum Iuda vſq; ad Chriſtum: atq; hac ratione (vt illic meminimus) impleta eſt prophetia Iacob, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux. &c. (dux inquit non rex) donec veniat qui mittendus eſt. Conſtat præterea nullam talem poteſtatem vſu exercuiſſe, vt cōtrarij fatentur: in vanum ergò eam aſſumpſiſſet. Et ideo in Pſal. 2. Ego, inquit conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Syon montem ſanctum eius: id eſt ſuper eccleſiam: prædicans præceptum eius. & Matth. 28. Data eſt mihi omnis poteſtas, in cœlo & in terra. Euntes ergò docete omnes gentes. &c̄. Regnum ergò eius fuit prædicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, ſic non negauit ſe regem, vt tamen fateretur, nō eſſe regem veluti reges mundi. Regnum enim, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Docens (vt Iſaias cap. 9. prædixerat) regnum ſuum in ſempiternum duraturum: & (vt eſt in Pſal.) regnum omnium ſæculorum: nullum ergò habuit caducum ac temporale. Erat nihilo minùs (vt ait Ioānes) Rex regum, & Dominus dominantium: quia ſpiritualis eius ſcopus fini temporali omniū regū præeminet, & ideo cunctis poterat ad illum finem vti. ¶ Quòd ſi ipſe tale regnum non aſſumpſit, citra controuerſiam certiſsimū eſt neq; illud reliquiſſe vicario ſuo Pontifici Maximo, ſed illā prorſus poteſtatem, qua ipſe functus eſt, illi commiſit. Nempè vt quoties ad illum finem neceſſarium eſſet, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret, vniuerſa deniq; temporalia vſurparet.

Spūalis & ſe-cularis diſtinctæ ſunt poteſtates omninò, licet hæc illi vtcunq; ſubſit.

Sunt nihilo ſeciùs ſpiritualis, ſæcularisq; poteſtates vſq; adeò diſtinctæ, vt ſæcularis non deriuetur ab ſpūali, ſed illa præciſa ratiōe ab illa dependeat: quòd ſi ab illa per rebellionē exorbitauerit, poſsit coërceri nè diuinas & eccleſiaſticas prętaricetur leges: quod quàm proximè declarabitur. Et hæc eſt plana ſententia ipſius Summi Pontificis eodem cap. Solitæ. vbi ait ſe eſſe Solem, qui ſpiritualium diei præeſt: Imperatorem verò, Lunam, quæ præeſt ſæcularium nocti. Quare in ſpirituali bus aſſerit ſe illic ſuperiorem: præcellere autem Imperatorem fatetur in temporalibus. Et idē fermè habetur. 96. diſt. can. Duo ſunt. Horum omnium fundamenta, cui placuerit, vbi prædictos commentarios noſtros in Matthæum citauimus, fusè firmiterq; corroborata poteſt inſpicerere. ¶ His ergò non tam in præſentiarū prætermiſsis quàm alibi pro virili noſtra conſtabilitis, duobus articulis quæſtio hæc abſoluetur. Prior eſt vtrū ciuilis, tam Imperialis ſcilicet quàm Regia poteſtas diuinitus ſit inſtituta: poſteriori autē explorabimus, vtrùm Imperator vniuerſale dominium habeat totius orbis. Et quidem quantū ad primū, duæ ſunt inter ſe per extrema diuerſæ ſibi opiniones, de quibus nō eſt cur hîc latè diſputemus. Sunt inquā qui Imperatori non ſolùm iuriſdictionem orbis tribuunt, verùm & dominium ac proprietatem bonorum omnium, eumq; adeò appellantes proprietarium dominum. Quin verò Hoſtieñ. in titulo de præſcripti. §. quæ autem. omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et afferunt pro ſe verbum. l. Bene à Zenône. C. de quadri. præſ. Omnia ſunt principis. Et aliud in Authen. vt de cætero. &c̄. colla. 5. vbi habetur quòd Imperium poteſt aliquando aliquid accipere venerabilium domuum dum voluerit. Eſt tamen inopinabilis opinio. Quare, vt bene adnotauit Ioannes Fab. ſuper eâdem. l. Codicis, communis opinio eſt in contrarium. Et hæc ſit prima hîc noſtra concluſio. Neq; Imperator neq; principum vllus eſt hoc pacto proprietarius. Turca enim eſt qui, vt fertur, illa dominatur tyrannide, vt cunctas ſubditorum ſubſtantias, tanquàm ſuas proprias ſic poſsideat, vt pro libito, vniuerſa ſibi, vt putat, poſsit vſurpare. Iure autem naturæ, etſi tranſtulit reſpublica in principem poteſtatem ſuam, & imperiū, ac iuriſdictionem: non tamen proprias facultates: quibus ideo princeps vti nequit, niſi quando eidem reipublicæ tuendæ & adminiſtrandæ neceſſe fuerint. Quòd autem lex ait,

Articulus .1.

Prima concluſio.

ait, omnia eſſe principis: de his quæ fiſco aut publico ærario obueniũt, intelligitur. ¶ Aliorum præterea Chriſtianorum opinio eſt per aliud extremũ, Quòd principes omnes per tyrannidem reſpublicas obtinent: Illis ſcilicet rationibus argutantes, quas à parte negatiua quæſt. obiecimus. ¶ Hîc autem, nõ opinio, ſed manifeſtarius error eſt, totiusq; reipublicæ peruerſio. Quin verò contraria veritas vt meridies lucida eſt, quam ſecundã hîc ideo concluſionem ſtatuimus. Nempè regiã Imperatoriamq; poteſtatem, cæterorumq; principum authoritatem nõ hominum eſſe inuentum, ſed Dei ſanctiſsimam ordinationem: aliam tamẽ à poteſtate ſpirituali. Hanc enim per ſe ipſe Chriſtus immediatè inſtituit, cui ceu caput vicarium ſuum præfecit, eidemq; ſubinde vicario poteſtatem ſuã contulit, perpetuò in eccleſia duraturam. Itaq; poteſtas illa neq; facta eſt à re publica, neq; per rempublicam deriuata, ſed à ſolo per ſe Chriſto. Poteſtatẽ autem ciuilem Deus per legem naturalem, quæ ſuæ ſempiternæ participatio eſt, ordinauit. Hoc autem ſic patet. Deus per naturam dedit rebus ſingulis facultatem ſe conſeruandi, ſuiſq; reſiſtendi contrarijs: non modò quantum ad incolumitatẽ temporalis ſalutis, verùm & per eius gratiam quãtum ad proſperitatem ſpiritualis. Hanc autem homines facultatem cùm exequi cõmodè diſperſi nequirẽt, adiecit eis inſtinctũ gregatim viuendi, vt adunati alij alijs ſufficerent: congregata verò reſpublica neutiquàm ſe poterat gubernare, hoſteſq; propulſare, malefactorumq; audaciam cohibere, niſi magiſtratus deligeret, quibus ſuam tribueret facultatem: nam aliâs tota congregatio ſine ordine & capite, neq; vnum corpus repręſentaret, neq; ea prouidere poſſet quę expedirent: ergò eâdem ratione doctę diuinituſq; inſtructæ reſpublicæ, aliæ annales Conſules, aliæ alias publicarum adminiſtrationum formas ſibi inſtituerunt. Atq; eodem iure quælibet potuit ac debuit, vbi expedire cognoſſet, totam ſuam poteſtatem & imperium in vnum regem (qui ſecundùm Ariſt. optimus genere ſuo eſt principatus) transferre: vt lege ſæpè citata, Quod principi placuit, ſancitur: penes quem ſumma eſſet rerum. Ecce quemadmodùm publica ciuilis poteſtas, ordinatio Dei eſt. Non quòd reſpublica non creauerit principes, ſed ꝙ id fecerit diuinitùs erudita. Vnde illud Sapient. 14. Tua Pater prouidentia ab initio cuncta gubernat: per leges naturales intelligendum eſt, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit, vt mari & ventis, ꝗ per illas quas indidit hoĩbus. Et ideò Paul. ad Rom. 13. authoritatem principum non in rem publicam tantùm, ſed in Deum ipſum refert. Omnis, inquit, anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt: itaq; qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Et ad Titum. 3. Admone illos, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obediẽtes. Neq; verò poteſtates tantùm Chriſtianorum principũ: verùm & quę ſunt penes infideles, à Domino Deo ſunt: quia fides naturam non deſtruxit, ſed perfecit. Et per illas poteſtates gubernare poſſunt plebes in his quæ ſunt naturalis iuris. Sic eñ Dañ. 2. legitur, Deum cœli regnum & imperiũ tradidiſſe Nabuchodonoſor. Sic & Chriſtus ait ad Pilatum, Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datũ eſſet deſuper. Vnde etſi in primordijs Eccleſiæ omnes fermè principes, infidelitate tenerentur, præcipit nihilo minùs Petrus Chriſtianis. 1. Pe. 2. vt ſubiecti eſſent omni humanæ creaturæ propter Dominum: ſiue regi, inquit, quaſi præcellenti. &c̃. Et infrà: ſerui ſubditi eſtote in omni timore dominis: non ſolùm bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis. Atq; hinc fit, vt lib. 1. q. 6. dicebamus, principem poteſtate fungi ferendarum legum quibus rempublicam coërceat. Fitq; præterea vt nõ ſolùm ſingulis reipublicæ mẽbris ſuperior ſit, verùm & totius collectim corporis caput: totique adeò ſic eminens, vt totam etiam ſimul puniri valeat. Quare neq; per rempublicam Rex poteſt regni iure expoliari, niſi fuerit in tyrannidem corruptus. ¶ Per hæc demum id quod ſuprà diximus clareſcit: videlicet poteſtatem ciuilem nõ ſic dependêre ab ſpirituali, vt ab illa inſtituatur, ſuamq; accipiat facultatem: ab illáve poſsit, vel amoueri rex vel cogi, vel corrigi, niſi quando à diuinis legibus ſineq; ſpirituali rebellaret. Nam etſi ambæ à Deo procedant, non tamen altera per alterã, ſed modis varijs: prior ſcilicet à Deo immediatè: poſterior verò mediante lege naturæ per ciuilem rempublicã. Atq; hoc pacto intelligendum eſt verbum Authent. de inſtru. caut. & fid. coll. 6. Imperium Deus de cœlo cõſtituit. Atq; aliud Authẽt. quomodò oportet epiſcopos. &c̃. vbi legitur, ſacerdotium & imperium dona eſſe Dei à ſuperna collata clementia. Hæc ergò non animaduerterunt qui

Secunda cõcluſio cõtra ſecundã opinionem.

Poteſtatẽ ciuilẽ lege naturali cõſtare optime probatur.

Reſpublica nõ poteſt regem regno ſpoliare niſi ob tyrannidem.

qui aiunt rempublicam ciuilem ab ſpirituali, ſcilicet à Summo Pontifice facultatem ſuã mendicare. Quorum eſt Bart. ſuper Extrauagan. Ad reprimendum.

ARgumenta ergò in contrariũ nullo ſunt pondere: nam etſi homines naturaliter liberi creati fuerint: eiuſdem tamen naturæ inſtinctu, ceu ciuilia animalia, quò ſe pro naturali appetitu conſeruent, Reges ac Principes ſibi præficiunt, quibus obtemperantes, tutiùs fœliciusq; viuant. Et quãuis in Biblijs ante Diluuium nullus legatur princeps: eſt tamen vero proximum illos Patriarchas illic receſitos, monarchas extitiſſe, vt lib. 15. de Ciuitate Dei, ait de Cain Auguſt. qui ciuitatem condidit: vel gentes illas Ariſtocratiam, aliámve gubernationem habuiſſe. Quod autem de Nemrod ſubijcitur, fatemur & à tyrannis inuaſas reſpublicas. Nam etſi poteſtas principum, ordinatio Dei ſit: vſurpatio tamen earum, quando violato iure fit, non eſt à Deo præcipiente, ſed tamen id in punitionem ſubditorum permittẽte. De quibus per Oſeam cap. 4. ait Deus: Regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Et Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouerb. 28. Propter peccata terræ, multi principes eius. Quemadmodùm & poteſtatis vſus, quando legitimè fit, inſpiramen Dei eſt. De hoc enim vſu peculiariter illud intelligitur Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: nam de alijs (quod lib. 1. citauimus) lamẽtatur Iſaias cap. 10. vbi ait, Væ qui cõdunt leges iniquas: quæ re vera Deo non authore, ſed permiſſore inſtituuntur. ¶ Ad aliud de Saûle & Dauide conceditur, quòd etſi illos tantùm diuino iure poſitiuo Deus inſtituerit, ordinauit tamẽ iure naturæ vt alij à republica eligerentur. Quod autem de Chriſto afferunt, qui aſſeruit filios eſſe liberos, neutiquàm ſic audiri poteſt, vt Chriſtianos omnes principum poteſtate liberauerit: quandoquidem eius Apoſtoli nos admonitos curauerint vt eiſdẽ obſequeremur: ſed id peculiariter ſacerdotibus competit: quod ad præſens nihil attinet negotium.

Ante diluuiũ fuit etiã aliqualis principatus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm Imperator ſit dominus orbis.

POſtquàm fundamenta reipublicæ ciuilis perfunctoriè iecimus, ſequitur vt hoc articulo ſecundo ad id quod de Imperatore propoſuimus deſcendamus: an ſcilicet ſit dominus totius orbis. Et arguitur à parte affirmatiua. ¶ In primis (vt extrà de maio. & obed. c. ſolitæ. habetur) Sũmus Pontifex & Imperator duo ſunt in orbe luminaria magna. Summus autẽ Pontifex vnus eſt totius orbis in ſpiritualibus: quia decuit vniuerſæ corporis Eccleſiæ vnum eſſe caput: ergò eâdem fuit ratione congruens vt in temporalibus eſſet vnum caput: quod nequit aliud fingi quàm Imperator. ¶ Accedit huc tam ius canonicum quàm ciuile. Eſt enim tex. Hiero. 7. q. 1. can. In apibus. vbi ait, quòd ſicut in apibus vnus eſt princeps, & inter grues dux vna: ſic Imperator vnus. Et cap. de bonis quæ lib. &c. l. cũ multa. Imperialis fortuna omnes ſupereminet alias. Et ad. l. Rhodiam de iactu. l. deprecatio. ait Antoninus, Ego mundi dominus. Et Extrauagan. Ad reprimendum. quomodò in læſæ maieſt. &c. ait Henricus Cæſar: In tranquillitate Romani Imperij totius orbis regularitatẽ requieſcere. ¶ In contrarium autem facit lex, Cunctos populos. C. de ſum. Tri. & fide catho. vbi Iuſtinianus ait, Cunctos populos quos clementiæ noſtræ regit Imperium. quibus verbis limites Imperio ſuo circunſcribit.

C. de bo.

DE hac quæſtione bipertiti ſunt vtriuſq; iuris doctores. Nam Hoſtiẽ. & Ioã. Andreas, & (vt fertur) Itali opinionem ſuſtinent ꝙ ſit vniuerſalis orbis dominus. Et peculiariter Bal. ſuper lege citata, cunctos populos. Et Bart. l. Hoſtes. ff. de capt. & poſtli. reuerſ. Vbi addit, forſan qui negauerit, hæreſin incurrere: eò quòd Lucæ. 2. legitur edictum à Cæſare Auguſto exiſſe vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Et in frõte trac. ſuper Extrauagan. Ad reprimendũ. idem repetit veluti de fide. At verò Faber ſuper eandẽ. l. Codicis & Vltramontani, contrariã tuentur ſententiam. Verùm tamen quia de re hac ſola legũ citatione controuerſant, quę amphibolis loquũtur verbis, opùs eſt, rationibus earũ mentẽ eruere. ¶ Eſt ergò hui⁹ articuli cõcluſio. Licèt imperatoria maieſtas donũ inſtitutioq; Dei ſit: tñ ꝙ toti⁹ orbis imperio fulgeat, nulla ſit ratiõe credibile. Prius mẽbrũ ſatis ſuprà cõfirmatũ eſt: poſterius ergò cõmõſtrare reſtat. Et nè verbi ſignificatio ancipites nos teneat, orbẽ appellamus

Sententia authoris.

mus totũ terrarũ aquarũq; globũ & ambitũ: nam orbem Romani appellabant illam terræ portionem ſibi cognitam, quam ſuo Imperio ſubiugauerant: dequo alia eſt quęſtio: ſed in ſenſu quem verba faciunt probatur cõcluſio. Et loquimur (vt ſuprà diximus) de dominio iuriſdictionis: nam de rerum proprietate iam id priore concluſione ſuperioris articuli negatum eſt. Igitur quanuis neganti hanc imperij infinitatem, opinionem ſuam probare nõ incumbat: ſed qui aſſeruerit, prouinciam ſubeat tale ius demonſtrandi: nihilo minùs pro aſſerta concluſione arguitur. Si Imperator eſſet vniuerſi dominus: aut id ſibi iure diuino cõpeteret, aut naturali, aut humano, gentiũ videlicet aut ciuili: nullo autem iſtorum: ergò. Primùm quo de iure diuino poſitiuo vt à naturali diſtinguitur arguamus. Saûli quidem, Dauîdiq;, & eius proſapiæ ſacra referunt oracula conceſſa fuiſſe regna: quippe quos Deus ipſe ore ſuo inſtituit: prætereà nemini. Ius autem naturæ nudè conſideratum nullum mortalium cæteris dominio prætulit. Omnes enim naſcuntur liberi, vt iam monſtratum eſt. ¶ Confirmatur autẽ hæc veritas. Si vagi homines diſperſiq; viuerent, nullus eſſet cæterorum dominus: dum ergò in vrbes & opida ſeſe receperũt, nullus iure naturæ erat reliquis ſuperior legali dominio, quo reliquos poſſet legibus cogere: ſed tantũ naturali, quo ingenio præſtantes rudibus dominãtur: qui (vt dictũ eſt) vi non vigent coërciua: ergò ſi aliquis eſt dominus orbis, is creatus eſt authoritate & conceſſu reipublicæ: quo pacto dictum eſt diuinitùs eſſe ordinatam poteſtatem ciuilem. Quòd autem hoc modo non fuerit creatus, probatur. ¶ Ad hoc quòd aliqua reſpublica Regem ſibi vel Imperatorem inſtituat, in quem ſuam trãsferat poteſtatem, requiritur publicus eius cõuentus vt ſaltem maior pars in talem conſentiat electionẽ. Vniuerſus autem terrarum ambitus nunquàm talem fecit conuentum, nec verò pars decima, ſi mentis oculis Antipodas, cunctasq; nationes in gyrum luſtraueris: ergò nunquã vnus extitit dominus orbis. Neq; Romanorum Cæſarum nomen & fama vſq; ad Antipodas & Inſulares à nobis repertos vnquam penetrauit. ¶ Secundò arguitur: dato, vniuerſas mundi nationes vel in vnum locum conuenire poſſent, vel per literas conueniri vt vnum eligerent Monarcham: id tamen minimè iure naturæ expediebat. Ariſt. nanq; Polit. 7. cap. 4. *Ariſtot.* docuit rempublicam non eſſe meliorem eò quòd maior: ſed tantã debere ſub vno principe agere, quantam ipſe per ſe vel per ſuos poſſet commodè adminiſtrare. Veluti nauis neq; iuſto minor nauigationi apta eſt, nec ſi duorum eſſet ſtadiorum poſſet cõmodè gubernari. Et Auguſt. lib. 4. de Ciuita. Dei, cap. 15. Iniquitas, inquit, ampliora fecit regna. Et perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur fœlicitas, bonis neceſsitas: nempè ꝙ hoſtium iniquitas cogit vt bello ſupprimantur, noſtroq; adhibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Eſt enim Rex anima regni: vnde ſicut autore 2. de Anima, eodem Philoſopho, non poteſt quæuis anima quantumcunque animare viuificareque corpus: ſed quorumcunq; natura conſtantium præfinita eſt methodus & menſura: quia neq; formica ad hominis proceritatem augeri poteſt, neq; homo ad illam quæ eſt elephantis: ſic neq; princeps calore ſuo totam poteſt rempublicam nationibus ac regionibus vaſtiſsimè diſperſam fouere, vt valeat, quæ quâq; prouincia fiunt, noſſe, emendare, corrigereq; ac diſponere: vnus nanq; non poteſt vndecunq; orbis nuntios breui tempore ſuſcipere: neque quocunq; gentiũ prætores ſuos miniſtroſq; alios dimittere, & quæ vbiq; fiunt caſtigare: imò neq; eius metus ad tam vaſta locorum ſpatia poteſt pertingere. Igitur cùm poteſtas ſit propter vſum, ſi vſus ampliſsimę huius poteſtatis non eſt poſsibilis, fit vt vana fuerit talis inſtitutio: Deus autem & natura nihil faciunt fruſtra. ¶ Sed ſit qui contra hoc inſurgat. Chriſtus prouidẽtiſsimè inſtituit vniuerſalem vicarium mundo, vt in primo argumento dicebamus: cur ergò non potuit per vnum idem mundus in temporalibus gubernari, ſicuti in ſpiritualibus? Reſpõdetur multò eſſe rationẽ diſparem. Nam Chriſtus fuit vniuerſalis Redemptor, ac ſubinde Rex vnicus Regni cœlorum toto orbe diffuſi: qui ſua infinita virtute cuncta diſponit. Et ideo poteſt per vnum vicarium totum regere orbem. Eò vel maximè quòd ſub illo vicario inſtituit ordinarios Patriarchas, Archiepiſcopos, aliosq; Antiſtites, ac ſacerdotes qui afflatu Spiritus ſancti ſpiritualia adminiſtrarent: de quibus rebus non eſt neceſſe tam crebrò in vnũ vniuerſale Concilium omnes coire, ſed ſatis eſt eius ſanctiones quocunq; dimitti. Reges autem quia à ſuis regnis poteſtatem recipiunt, non eſt cur ab vno omnes dependeãt in toto orbe. ¶ Tertiò arguitur. Si vnus

Princeps in eos tantũ recte imperat quos cõmodè adminiſtrare poteſt

Notanda differentia inter principatũ Eccleſiæ & Ciuilem.

eſt orbis

eſt orbis vniuerſalis in temporalibus monarcha, vel hoc introductum fuit iure naturę ante Chriſtianiſmum, vel iure Euangelico: non primum, quia ante natum Chriſtum viguerunt tres illæ monarchiæ, ſcilicet, Chaldæorum, Perſarum, & Græcorum: quibus, ſęculo propemodũ Chriſti ſucceſsit quarta Romanorum: has quippe in illa ſtatua inſpexerat Daniel, vt legitur cap. 2. ſuæ prophetię. Nulla autem illarum fuit totius orbis domina, ſed nationum quæ certis erant limitibus circunſeptę. Chriſtus autem in Euangelio de ciuilibus monarchis nihil diſpoſuit, aut mutauit: quare neq; Papæ hoc commiſit, niſi ratione prædicta in quantum ſpiritualium finis id exigeret. ¶ Quartum ego mihi ſumo validũ argumen. ex cap. Per venerabilem. qui filij ſunt legit. Vbi Innocentius Tertius fatetur, Regem, ſuperiorẽ in temporalibus minimè recognoſcere: ꝙ licèt gloſſ. id de facto intelligat, non autem de iure, profectò nõ probat: quia caput quod citat, In apibus, id non concludit: vt confeſtim patebit. Et quanuis interpretes verbum peculiariter intelligant de Rege Franciæ, textus tamen hunc non patitur limitem: nam abſolutè de rege loquitur quatenus rex eſt. Haud quidem negauerim Imperatorem Chriſtianis regibus eſſe ſuperiorem. Eſt enim fidei protector ac propugnator, per Pontificem ad hoc coronatus: & ideo in cauſis fidei, ſcilicet tam ad inimicos crucis arcendos & abigendos, quàm ad reſtinguenda ſchiſmata, poteſt Chriſtianos Reges conuocare. Quòd autem in ordinarijs cauſis ad illum fiat prouocatio, non eſt in vſu niſi in ciuitatibus, nationibusq; ac prouincijs imperialibus. ¶ Exiſtit autem argumentum quod cæteris vrgentius cenſetur contra hanc (quam arbitror) veritatem: idq; ſumitur ex Auguſt. libro. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. &. 15. Vnde multi exiſtimant elici de iure diuino Imperatorem eſſe mundi dominum. Ait enim quòd cùm diu fuiſſent regna Orientis illuſtria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore eſſet poſterius: ſed Imperij latitudine & magnitudine illuſtrius: idque Romanis contulit, qui pro ſuo modo boni erant. Deus ergò illis dedit Imperium (vt etiam Opuſcu. de regimin. princip. libro 3. ait Sanct. Thom.) ob ſuas ſcilicet morales virtutes: quanquàm illis non promeruiſſent fœlicitatem æternam. Potiſsimùm propter amorem patriæ, zelumque iuſtitiæ, ac ciuilem beneuolentiam. Accedit autem, veluti

Nemo ſuperior rege in tẽporalibus.

Quomõ Imperator ſit Chriſtianis regibus ſuperior.

Vnde eliciãt quidam Imperatorẽ eſſe mundi dominum iure diuino.

Romanorũ dotes.

huius ſententiæ robur, quòd neque Syluest. Chriſtianiſsimo Conſtantino, neque Theodoſio Ambroſius ſcrupulum iniecerit vllum, vt Imperium abdicaſſent. ¶ Ad hoc autem non vno reſpondetur modo. In primis ſæpe adnotaui quàm fuerit Auguſt. hic loco ſiniſtrè vulgo intellectus: haud enim aſſerere cogitauit quòd Deus quaſi præmium ſuarum virtutum Imperium Romanis adiudicauerit. Ex profeſſo nanque ambobus capitulis citatis monſtrare contendit, quicquid illi faciebant, intuitu mundanæ gloriæ, ſuique nominis ampliandi geſsiſſe: quare aut neminem aut vnum aut alterum cenſet fuiſſe verè ſtudioſum: pro eo quòd appetitus ille peccatum erat, ſaltem veniale. Quapropter licèt Catonis, inquit, virtus propinquior eſſet veræ virtuti quàm virtus Cæſaris: neutra tamen fuit propriè virtus: ob peccatum autem Deus nullum repenſat præmium. Sed ait Deum illud iuſto iudicio permiſiſſe, eo modo quo ait Chriſtus eos qui iuſtitiam ſuam faciunt coram hominibus, recepiſſe mercedem ſuam: nempè ab hominibus ipſo permittente ac res naturali curſu diſponente. Vnde poſt verba citata in calce cap. 12. ait: Quia pro vno iſto vitio, id eſt amore laudis, pecuniæ cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, conceſsit illis Deus illud Imperium: ſi ergò pro vitio, non aliter intelligitur conceſsiſſe quàm permittendo. Denique ad idem propoſitum cap. 15. ſic concludit. Non eſt quod de ſummi & veri Dei iuſtitia conquerantur: quia perceperunt mercedem ſuam. Ad Euangelium nimirum alludens: de his qui ob vanam gloriam operantur. Haud ergò eos Deus fecit dominos, vt Saûlem aut Dauidem reges: ſed vel iure belli, vel per ſuam tyrannidem id permittente. ¶ Prætereà quanuis prauè ſuper hoc intelligeretur Auguſtinus ac ſi vellet Deum tanquàm legitimarum virtutum mercedem contuliſſe Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio quàm de illo quod anteà fuerat Orientale, in Chaldæis ſcilicet, & Perſis, & Græcis: illud autem nunquàm fuit vniuerſale totius orbis, ſed regionum quarundam. Et ideo ſubdit Romanorum Imperium fuiſſe extenſius: nõ tamen totius globi. Scio Bart. tracta. illo citato ſuprà, extrà, Ad reprimendum. contrariam tenere ſententiam, ſcilicet, regem Nabuchodonoſor, regem fuiſſe vniuerſalem orbis: citans illud Danié. 2. Tu

rex regum es. Deus cœli regnum, & fortitudinem, & Imperium, & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantùm ſignificat quòd erat regum tunc cognitorum maximus, vti ait Nicolaus. Haud tamen quòd dominium & Imperium in totum haberet mundũ. ¶ Profectò ſi fundamentum Imperij Chriſtiani firmius non eſſet q̃ quod Orientales ſubindeq; Romani vſurpârunt in orbe, exilius eſſet & infirmius, quàm vt tutas reddere poſſet Imperatorum conſcientias. Ambigere nanq; nemo poteſt quin ius potiſsimum habuerint in armis: atq; adeò potentatu potiùs q̃ iure perterritas gẽtes ſuppeditauerunt. Nam etſi aliquæ nationes legantur ob fœdera rupta, bello ab ipſis laceſsitæ: fuerant tamen fœdera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotiſsimas gentes? &, vt alia's mittamus, in terram Iſraël? quam Deus illis promiſerat & conceſſerat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) nè regem facerent alienigenã. Neq; verò Chriſti verbum, Quod eſt Cæſaris, date Cæſari: in contrarium vllo aculeo pugnat: illic enim non approbauit Cæſaris dominatũ: ſed eximere ſe volens ab illo iudicio, ius tantùm naturæ retulit: Si quid Cæſari debetis, ſoluite: ſed in primis Deo, quod illi debitum eſt. Sed hoc eſt quod multi non animaduertunt: nempè quòd cùm ob peccata forſan illarum nationum permiſiſſet eas Deus ſub iugum Romanorum venire, inferant iure ipſos illas ſubegiſſe: cùm re vera nulla ſit cõſequentiæ vis. Tradidit enim Deus ſæpè Iſraëliticũ populũ in manꝰ Philiſtinorũ & Chaldæorũ: & tamen error eſſet apertiſsimus affirmare ius factum fuiſſe illis debellandi illum populum, & in captiuitatem redigendi. Ad hæc Iulius Cæſar priuata authoritate rempublicam peruaſit, ac ſubinde per iniuriã eius obtinuit dominatũ, de quo ſupplicium capitis pertulit. ¶ Ius ergò legitimũ Chriſtiani Imperij, hoc eſt quod vel in Auguſtũ, vt fertur, vel in Chriſtianos pòſt ſucceſſores, vt in Conſtantinum reſpublica conſenſit: cuius cõceſſu legitimus eſt Chriſtianorum Imperator. Hic ergò priùs à Grçcis eligebatur: poſteà verò anno Domini ſeptingenteſimo ſexto põtificia autoritate tranſlata eſt electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriam ſcriptũ eſt, cap. venerabilem. de elect. Igitur vt rem ſummatim concludamus, iure optimo eſt vnus Chriſtianorũ Imperator, fœliciſsimus & inuictiſsimus. Quod tamen totius ſit orbis dominus, neq; ratio neq; ius patrocinatur: nam pars quæ conſenſit perexigua erat reſpectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ nõ potuit illa antipodibus reliquiſq; regionibus Imperatorem præficere. Papa verò, quia vt arti. proxi. dicebamus, authoritate Chriſti non eſt rex in temporalibus, niſi quatenus ad finem ſpiritualem ſunt neceſſaria, nuſquàm legitur tale Imperium ampliaſſe.

Ius Imperatorum antiquorum potiſsimum in armis fuit.

Chriſtus nõ probauit dominatum in Iudæos.

Iulius Cæſar per iniuriã dñatus eſt.

Ius Chriſtiani Imperii.

Imperatoris electio à Græcis in Germanos trãſfertur.

AD argumenta in contrarium, vt doctoribus reſpondere incipiamus, re vera Bal. (ſi quæ dicta ſunt reſpexeris) nequicquàm conatus eſt cõtrariam ſententiam in iure naturæ fundare: neq; verò mirum hoc eſt, cùm ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multò (vt cum bona venia dixerim) abſurdiùs Bar. ad ius Euangelicum ſupra ſuam facultatem greſſum fecit: vbi hæreſin cenſuit, negare, propter verbum Lucæ, Imperatorem eſſe dominum orbis. Euangeliſta nanque hanc tantùm hiſtoriam nudè retulit quòd exierit edictum à Cçſare Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis: nullatenùs tamen affirmat edictum illud legitimo iure prodijſſe. Perinde eſt ac ſi inferas: Regius Pſaltes affirmauit, Dixit inſipiẽs in corde ſuo, non eſt Deus: ergò affirmauit, nõ eſſe Deum. Quin imò ſi myſterium mediteris, apertiùs videtur Euangeliſta edictum illud condemnaſſe. Apparet nanq; ſpumoſam illam Auguſti inſolentiam in hoc retuliſſe, vt admoneret, non ipſum (vt ſe iactabat) ſed illum qui naſcebatur, eſſe orbis Dominum: quippe quem, & legibus vniuerſum obligauit, & in iudicium eſt demum cõuocaturus. Præterea neque illic nomine vniuerſi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuiſſet Auguſtus mentis inops, vt iuberet deſcribi Antipodes atque alias, tot miliaribus à ſe diſtantes, ſibiq; inauditas nationes: ſed vocabant vniuerſum orbem vniuerſam ditionem ſuã quæ latiſsimè patebat. Quo idiomate & nos Inſulas & continentem vaſtiſsimis ſpatijs iacentẽ, Nouum orbem, Nouumq; mundũ appellamus. Sic enim frequẽti erat Latinis in vſu appellitare orbem, orbis portionẽ: Vt Lucanus in. 3. Ignotũ vobis, Arabes, veniſtis in orbẽ. Peiùs autẽ in ſupradicta Extraua. idẽ Bar. Ad reprimẽdũ, impingit in Paulũ. Ait enim Apoſtolus Ro. 13. nihil aliud q̃, Oĩs aĩa poteſtatibus ſublimioribꝰ ſubdita ſit. Refert verò ipſe eos qui Romano Imperio non

Ad argumẽta.

non obtemperant, diuina præcepta demoliri: vtpote quibus iubetur, Omnis anima Romanorum principi ſit ſubiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, ſed in genere de omnibus poteſtatibus, vt ſuis ſinguli præfectis obtemperarent: adiectio ergò illa, præuaricatio fuit ſacræ ſcripturæ. ¶ Ad illud autem in fronte quæſtionis citatũ, cap. ſolitæ. iam ſatis reſponſum eſt. Vbi explicuimus quomodò poteſtas ſpiritualis, ac ciuilis, duo ſunt luminaria: Sol tamen totius orbis immediatè à Chriſto oriens diuino iure poſitiuo. Luna verò ab eodem Deo mediáte iure naturæ per rempublicam dimânans: quæ tamen nõ potuit vnum eligere totius orbis, ſed Chriſtianiſmi. Illud autẽ Hieronymi, can. in apibus. hoc tantùm docet ꝙ ſit vnus Imperator vnius reipublicæ. Haud tamen affirmat vniuerſum orbem ſub vno Imperatore degere in tẽporalibus: ſed quòd in toto Chriſtianiſmo eſt vnus, ad quem etiam Imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quę Chriſtiani iuris fuerint, attinẽt. Quia neq; inter apes vnicus eſt dux omniũ quæ ſunt in orbe: ſed cuiuſlibet aluearis vnus. Quòd autem ex. l. cùm multa. citatur Imperialem fortunam cęteris antecellere, id fatemur ingenuè: quia eſt omnium præſtantiſsima: haud tamen inde fit cunctis totius orbis vnicum dominari. Eſt enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamẽ Rex vnicus cunctis pręeſt ducibus orbis, ſed illis qui in regno ſuo vitam viuunt. Verbum autẽ Antonini in. l. deprecatio. negari nõ poteſt arrogantiam redolere: quis enim citra talem notam dicere potuit, Ego mundi dominus? vni nanq; Deo eſt illud propriũ. Et ideo illius aſſertio nullam facit fidem. Modeſtiùs nanq; longè ait in contrariũ citatus Iuſtinianus: Cunctos populos quos clementiæ noſtræ regit Imperium: qui quicquid gloſſema tùm cõminiſcantur interpretes, ſyncerus tamen ſenſus eſt ꝙ voluerit ſuũ Imperium nõ ſolùm de iure, ſed de facto limitibus circunſcribere. Et. l. In noĩe Domini. C. de offi. pręf. præt. Afri. terminos quoq; nominat regionũ ſuarũ. Et Inſt. qui. mo. ius patr. poteſ. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. ponitur limen imperij, vnde deriuatur nomen poſtliminium. & l. Mercatores. C. de commer. diſtinguit inter ſuos & regis Perſarum ſubiectos. Et Clem. Paſtoralis. de ſententia & re iud. videtur Papa præſcribere terminos Imperij. Illi ergò qui reſpondent quoſdã aut præſcriptione aut priuilegio eſſe exemptos, deberent priùs fundare vniuerſale eius dominium in totũ orbem, vt inde inferrent quotquot modò extra Imperium agũt, particulari iure eſſe exemptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum. multa Bart. comminiſcitur: Imperatorem affirmans eſſe vniuerſalem Orbis dominum: atq; hoc per Pontificis ſummi inſtitutionem: quod profectò neq; vnq̃ vllus Cæſarum admiſit neq; docet ratio: nam, vt ſuprà dictum eſt, per electionem ciuilis reipublicæ deſcendit ciuilis poteſtas. Sed eodẽ modo intelligendus eſt hic totus orbis, quo ſuprà dictum eſt: ſcilicet amplitudo portionis illius mundi tunc notæ, quę Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Cæſar ꝙ per regularitatem Imperij Romani non ſolùm eius ſubditi in tranquillitate erãt: verùm & extranei reges metu eius deterriti cõquieſcebant. Haud enim oculatè inſpexit Barto. quemadmodùm ciuilis poteſtas per ius naturæ, perq; ideo reipublicæ conſtitutionem à Deo deſcenderit, atq; adeò neq; ante aduentum Chriſti vnum fuiſſe totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem noſtrum ius gentium hac parte demutaſſe. Depoſcere hîc ſeries videbatur, vt de ſingulari dominio quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annos inuentos habent, quæſtio adhiberetur: fuiſſet tamẽ nimis longa: quã ideo in libello de Ratione promulgandi Euangeliũ, quem paratum habemus, diſputandã repoſuimus.

QVAESTIO QVINTA, De tranſlatione dominiorum.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ſua quiſq; voluntate, naturali iure valeat rei ſuæ dominium in alterum transferre.

QVAESTIO hæc demum poſtrema de dominiorum tranſlatione, ad materiam iam reſtitutionis proximè appropinquat. Obligatio nanq; reſtituendi ex ratione & modo quo tranſlatum fuerit dominium

nium dependet. Queritur ergò primò vtrùm ſua quiſq; voluntate naturali iure rei ſuæ dominium valeat in alterum transferre. Et arguitur à parte negatiua primò. Si pro ſua quisq; voluntate transmittere poſſet dominium, ſequeretur actu quoq; ſolo mentis interno id poſſe: quia mentalis conceptus vera loquutio eſt, cuius voces ſecundùm Ariſto. 1. Periher. ſunt ſigna: qua vtiq; ratione votum Deo mente factum validum eſt: ſi ergò voce quisq; donare poteſt, fit vt & mente poſsit: conſequens tamen videtur falſum: nam matrimonialis conſenſus per quem vterq; coniugum alteri ſe tradit, niſi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè ſolidus eſt. ℂ Secundò. Si id vnicuilibet ius naturale indulgeret, vt ſuæ eſſet arbiter voluntatis in rerum ſuarum dominijs transferendis, ſequeretur eiuſmodi voluntatem neutiquàm ciuili lege poſſe cohiberi: nam humanæ leges, vt lib. 1. &. 3. monſtratum eſt, nullum obtinent contra ius naturæ vigorem: conſequens autem creberrimus vniuiuſq; bene inſtitutę reipublicæ oſtendit eſſe falſum. Prohibentur nãq; minores ætate vigintiquinq; annorum ſua alienare bona: vt patet. ff. eodem titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorum particularibꝰ ſic ſunt maioratuũ iura inſtituta, vt eorum poſſeſſores nequeant vinculata bona diſpendere. Item neq; eccleſiæ bona alienare pro libito poteſt aut Prȩlatus, aut Capitulũ, niſi certis de cauſis, certisq; præſcriptis modis, vt patet ex decreto Leonis. 12. q. 2. can. ſine exceptione. & toto titulo de reb. Eccle. non alien. ℂ Tertiò: Si vnuſquilibet poſſet ſuo arbitrio rem ſuam alienare, ſequeretur eundem perinde poſſe pretij mercedisq; dominium pro re turpi in alterum traducere. Conſequens tamen eſt falſum. Nam qui corrumpendo iudici aut aſſaſino vt hominem occidat, aut per vſuram, aut per Symonias quicquam confert: etiam ſi vltrò id faciat, dominium non transfert: vt iura ſanctè decernunt: ergò ius naturæ non eſt vt quiſq; poſſit liberè ſua donare. Neq; verò deſunt qui idem de meretrice ſentiant quæ merito ſui corporis nullius poteſt mercedis dominiũ recipere. ℂ Quartò arguitur: Iura nonnulla particularia in Hiſpania atq; in alijs quibuſpiam regnis animum cohibent parentũ ac præcipuè ſacerdotum nè ſpurijs ſuis filijs quicquam ſuorum bonorum impertiantur: & tamen ſi ius naturale libertati cuiuſcunque concederet ſuam diſtrahere ſubſtantiã, leges illæ nulla ſe æquitate protegerent: ergò libera alienatio non eſt iuris naturæ.

Primum argumentum. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Argumen. 4*

ℂ In contrarium eſt iuris authoritas, Inſtit. de rerum diui. §. Per traditionem. & ff. de acqui. rer. dom. l. quia ratione. §. literæ. qua habetur, nihil eſſe tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi.

QVæſtio, vt dicebamus, perquàm neceſſaria eſt cognitu ad materiam, nõ modò reſtitutionis, verùm totius iuſtitiæ commutatiuæ. Ad cuius igitur intellectum primùm omnium noſſe operæpretium eſt, duobus tantùm modis poſſe transferri dominium: nempè aut domini voluntate, aut lege. Dico duobus tantùm: nam loquor, non de acquiſitione quacunq; dominiorum, ſed peculiariter de trãſlatione. Dominium nanque non ſolùm per translationem ab vno in alterum tranſit, ſed iure quoq; gentium per diuiſionem atque per inuentionem, vt titulis modò citatis. ff. & Inſtitu. patet. Enimuerò res quæ primo occupanti cõceduntur, non acquiruntur per tranſlationẽ. Quapropter nullam hìc mentionẽ facturi ſumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominium: ſed vſq; ad quintũ librum, ſub titulo de furto, id nobis eſt differendum. Tranſlatio ergò dominij eſt tranſmiſsio rei ab eo qui priùs legitimè poſsidebat in alterũ: qui perinde incipit eſſe dominus. Hæc ergò nõ fit niſi aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipſum poteſtatem habentis. ℂ Secundò notandum ꝙ lex non ſolùm diuina, verùm & humana duplicem vim habet in tranſlationem dominiorum. Poteſt enim tranſlationẽ impedire tam cohibendo domini voluntatẽ, nè det, quàm adimendo alteri facultatem, nè recipiat. Et ſecundò poteſt tranſlationem facere inuito domino, tam in pœnã criminis, quàm in ſubſidium tuendæ reipublicæ. De his itaq; tribus membris dicendum eſt quæſtione præſenti: videlicet de voluntaria tranſlatione, deq; legali impedimento, ac de trãſlatione itidẽ legali. ℂ His ergò præhabitis, duabus cõcluſionibus ad quæſtionem reſpondetur. Prior. Vnuſquiſque mortalium ius habet naturale donandi & quomodocunq; alienandi res quarum verè ac legitimè dominus eſt. Concluſio hæc ex ſuperioribus elicitur. Diximus nanque fundamentum dominij rerum naturale ac diuinum eſſe humanam rationem ac liber-

Domini voluntate, aut lege trãsfertur dominium: aliis verò titulis acquiritur de nouo. *Definitio trãſlationis dominii.* *Prima concluſio.*

ac libertatem. Enimuerò quia Deus hominem ad ſuî imaginem condidit, hoc eſt rationalem ac liberum, per quam rationem & voluntatem dominium habet ſuarum actionum: inde factus eſt rerum dominus: ſecundùm illud Geneſ. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris. &c. Qua vtiq; de cauſa ſoli homini demonſtrauimus inter ſublunares creaturas competere vt ſit rei alicuius dominus. Si ergò per voluntatem conſtituitur dominus, per eandem poteſt dominium ab ſe quodcunque abdicare. ¶ Secundò id probatur. Res vniuerſæ propter hominem cõditæ ſunt, atq; adeò illis quas ipſe poſsidet ad libitum poteſt vti. Quin verò, vt in definitione dominij ſuprà poſita videre eſt, nihil aliud eſt dominium rei quàm facultas & ius eâdem vti, quocunque vſu lege permiſſo: puta donandi, vendendi, conſumendi, & quomodocunque alienandi. Res eſt clariſsima. Quin verò non modò res quiſque ſuas, verùm & ſeipſum poteſt vendere, vt ſuprà aſſertum eſt. Nam etſi nemo ſit vſq; adeò ſuî dominus, vt vita ſe valeat iure priuare: eſt tamen eius cuſtos, vt quò vitam ſeruet, ſeipſum vendere queat. ¶ Poſterior concluſio. Eodem naturali iure nihil obſtante, lex poteſt tum voluntatem domini cohibere, tum etiam ipſo inuito ſuorum dominio priuare. Concluſio hæc nihilo obſcuriùs quàm ſuperior ex naturæ principijs colligitur. Eſt enim homo naturaliter animal ciuile: coaleſcere autem in vnum mortalium vita non poteſt, niſi à publica authoritate in pace contineantur: quæ quidem authoritas tum cuſtos eſt rei publicæ, tum & iuſtitię iudex. Ad legitimam verò cuſtodiam primùm neceſſarium eſt, vt ciuibus proſpiciat, nè antequàm eorum libertas pleno iudicio rationis ducatur, ſua bona dilapident. Quam ob rem prohibentur pupilli de bonis ſuis diſponere: ſic vt eorum alienatio irrita ſit & nulla. Secundò & neceſſarium eſt, ſumptus eidem reipublicæ neceſſarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes ſunt propter totũ. Ac demum tanquàm iudex cuſtoſq; iuſti ad eum ſpectat maleficia vlciſci. Quare ſicuti vita, ita & bonis poteſt quemlibet ciuiũ expoliare. Vide ergò duas concluſiones quæ primo aſpectu ſecum pugnare videntur, quàm ſint eodem naturali iure parente progenitæ. Eſt inquam ius naturale, vt quiſq; ſua voluntate poſsit de ſuis bonis diſponere. Sed tamẽ

Secunda cõcluſio.

Quare res publica ciues in rectu vſibus cõtineat.

quando voluntas poſsit ratione duce non errare. Quocircà ead. l. 1. de minoribus. Prætor, inquit, naturalem æquitatem ſecutus. &c. cauit, nè pueri quorum conſilium infirmum eſt, multorumque inſidijs expoſitum, ſuam diſpenſarent ſubſtantiam. Quare etſi. l. 1. de pact. idem Vlpian. æquitatem quoq; naturalem appellaſſet, vt pactorum fides ſeruaretur: ſubdens, Quid enim tam congruum fidei humanæ quàm ea ſeruare quæ inter homines placuerunt: non eſt tamen veritus & æquitatem quoq; appellare naturalẽ: vt qui in tenera ætate de rebus ſuis paciſcuntur, fidei ſuæ ſtare non obligentur.

At verò quanuis concluſio vtraq; liquidò conſtet: argumenta tamen in contrariũ ambiguitate non carent. Et quidem primò dubium eſt quo fortè quiſpiam moueatur, vtrùm per actum interiorem poſsit transferri dominium: hoc autem lib. 8. ſub titulo De voto, vbi Di. Thomas ait promiſsionem non fieri inter homines niſi per actus exteriores, emunctiùs examinabitur. Interim autẽ per hæc dicta ad argumentum reſpondetur. Primùm tranſlatio eſt duplex: Alia ſcilicet quæ per tranſactionem fit & contractum, nempè quo, vt ait Iuriſconſultus. l. Labeo. 2. ff. de verb. ſig. vltrò citroq; naſcitur obligatio. Et de hac nemini dubiũ quin abſq; extera ſignificatione fieri non poſsit: quandoquidem illic non eſt ſimplex datio, ſed hypothetica: mutua ſcilicet, do vt des: vt patet in emptione & venditione, & ſimilibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo conſenſus nullus eſt niſi extrinſecùs explicetur. Alia verò eſt ſimplex tranſlatio, qualis eſt donatio quæ nullam ab altera parte obligationem expoſtulat. Et de hac eſt dubium. Etenim ſi ego firmato cõſenſu mente do aut polliceor rem aliquam, poſtquàm illa eſt vera aſſertio videtur hominem ligare. Quare nullum eſt quorundam argumentum (inter quos eſt Almayn in. 4. diſtinct. 15. quæſt. 2.) qui ex hoc quòd coniugalis conſenſus expreſsionem externam requirit, inferunt nullum poſſe dominium per mentalem donationem in alterum traduci. ¶ Sed arguis: Dare, correlatiuum huius eſt, quod eſt accipere: ergò vſquequò alter accipiat, nulla fit trãſlatio. Reſpondetur, argumentationem hãc veriſsimè concludere: hoc tamen eſt de quo controuertimur, vtrùm qui mente apud ſe dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotalẽ eleemoſynam,

Dubium.

Ad primum argumentũ.

moſynam, aut tali hoſpitali tantam pecuniā: teneatur poſteà illis quibus intereſt mentem patefacere ſuam: quam ſi acceptauerint, obligetur implere. Nam ſi votum fieret Deo, nō eſt dubium quin teneret: vnde aliquanta cū probabilitate infertur vt teneatur etiam patefacere hominibus, qui illis pollicitus eſt. Teneatur inquam lege naturæ in conſcientia. De iure nanq; ciuili palàm eſt neminem cogi poſſe per actum interiorem quoadúſq; foris explicitus ſit. Tametſi perquàm probabile quoq; ſit vt talis mētalis donatio anteà quàm alteri innoteſcat, poſsit mutari fortè pro libito. Id quod loco citato, li. 8. pluribus rationibus vtrinq; diſputabimus. ℂAd ſecūdum ſecunda cōcluſione reſponſum eſt: vbi reddita eſt naturalis ratio cur expedierit nè in ætate pupillari committeretur puero ſuorū diſpenſatio. Sed neq; de primogenituris ratio deeſt naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatæ nè diſpendi poſſent. Nam etſi ex vna parte argumentum ſit haud infirmum iuri naturæ repugnare, proptereà ꝙ omnes liberi eorundem parentū æqua ſorte naſcuntur, ac perinde æquo iure nutriri debent atq; educari: propter quam rationem multæ reſpublicæ iura primogenituræ non ſic augēt, vt in totam ſubſtantiam paternam primogeniti ſuccedant: tamen ex alia parte id non ſolùm in decôrem reipublicæ, verùm & in eius emolumentum & firmamentum cedit. Haud ergò arbitrentur magnates ipſorum cauſa maioratus eſſe inſtitutos: ſcilicet vt eorum proſapiæ perpetuò durarēt, ſed in bonū reipublicæ. Expedit nanq; vt eius commune corpus oſſa habeat & neruos quibus fulciatur. Ob idq́; decretum eſt vt tanquàm reipublicæ robora aliquæ perſiſterent illuſtres domus, tùm vt à conſilijs eſſent, tùm etiam vt tempore belli eius eſſent ſuſtentacula. Et quoniam, vt ait Lyricus,

Ad ſecundū argumentū.

De primogeniturꝭ.

Inſtitutionis maioratuū ratio.

Et genus & virtus, niſi cū re, vilior alga eſt:

Horatius. 2. Serm. Saty. 5

viſum meritò eſt regibus domorum perpetuitati ſic conſulere, vt domus in primogenitum deſcenderet: reliquæ verò proles ſuis eſſent alimentis contentæ. Similis nanque eſt agricolarum prudentia qui arbori & viti minores ramunculos circunquâq; amputant, vt præcipuū germen in truncum excreſcat. Fit ergò vt tam primogeniti, quàm illi qui legitimam non ſunt ætatem ingreſsi, ſic iure & meritò cohibeantur bona ſua abalienare, vt alienatio irrita nullaq; ſit: vtpote per quā nullum transfertur dominium. ℂ De Eccleſiaſticis autem bonis aliæ ſunt non inferiores rationes: nam cùm Eccleſiaſticum ſeruitium, non minùs neceſſarium quàm religioſum, ſine bonis quæ hominum pietas huic muneri mancipauit perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulum & Prælatus non tantam illorum curam gerant, quàm ſi eſſent propria: ſed ex altera ſæcularis auiditas quocunque ſe inferat, conſultiſsimum fuit arctiſsimè cauere, nè eiuſmodi facultates Eccleſiaſticæ, niſi iuſtiſsimis cauſis, conſultiſsimiſque formis alienarentur. ℂAd tertium paulò differentiùs reſpondetur: Princeps enim ſicuti quia reipublicæ cuſtos eſt cogere poteſt ciues vt vbi opùs fuerit contribuant: ſic quia iuſtitiæ iudex, poteſt & propter crimina tum dominos bonis ſuis priuare, tùm alios, nè recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrumpendo iudici vel aſſaſino pecuniam offert, eâdem mulctatur: & quibus offertur, inhabiles meritiſsimò fiunt, nè eius dominium acquirant. De qua re quæſtione ſeptima explicatior habebitur ſermo. Et idē cenſendum de Symoniacis, niſi quòd ratio reſtituendi paulò eſt differentior, vt in calce ſexti libri diſputabitur. De lucro autem meretricio, quæſtione eâdem. 7. idq́; diuerſa ratione dicendum nobis reſtat. ℂ Quartum autem argumentum præcipuam mihi ambiguitatem offert, ſaltem de filijs ſacerdotum. Sunt enim ſpuriorum atque eorum qui non ex legitimo matrimonio naſcuntur quatuor genera: quæ notantur capitul. Niſi cùm pridem. de renuntiatione. ſunt inquam manzeres, qui ex ignoto ſcorto, puta ex vaga meretrice quæ omnibus expoſita eſt, naſcuntur. Spurij autem qui ex peculiari concubina ſuſtolluntur. Et iſti dicuntur naturales: quanuis ſi Etymologiam græcam ſequamur, ſpurius idem eſt quod ſine certo patre natus: atque adeò meliùs conueniret illis qui vago concubitu generantur. Nothus verò, vt Quintilian. libro. 3. inquit, eſt ille qui ex vxore non legitima natus eſt, nempè ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus, peregrino vtimur. Græci nanque quicquid illegitimum eſt, id eſt legem non ſeruat, nothum appellant: vt febrem notham dicunt illam quæ legitimam periodum & terminum non ſeruat. In præſentiarum autem manzeres & ſpurij eodem gradu æſtimantur, quantum ad ſucceſsionem hæreditatis. Enimuerò eiuſmodi

De bonis Eccleſiaſticis non alienandis.

Ad tertium argumentū.

Ad quartū argumentū.

Spuriorum quatuor genera.

ſpurij

ſpurij nõ ſuccedunt in hęreditatẽ neq; patris neq; matris,ſi filios habeãt legitimos. Nam teſtator nõ videtur alienas ſucceſsiones proprijs anteponere.l.cùm acutiſsimi.ff.de fide cõmiſ.vnde.l.9.Tauri originẽ duxit:quę ſpurios ab hæreditate repellit. Poteſt tamẽ illos mater ex quinta parte aſsis hęredes inſtituere.Si autem mater legitima careat prole,ſuccedunt illi ab inteſtato:nõ tamen patri,quia nõ eſt certus. Si verò ſint ex damnato cõcubitu nati ex parte matris, puta ex inceſtu, aut ſtupro,& potiſsimùm ex adulterio,non ſuccedũt neq; ex teſtamento neq; ab inteſtatò. Non tamen prohibetur quin tam mater q̃ pater poſsit illis quintam etiã partem legare.Hæc autem extra vllam ſunt cõtrouerſiã.

❡ Quod autẽ in litẽ huc vocamus eſt,vtrùm pater vel mater extra teſtamentũ poſsit illis aliquid in conſcientia relinquere cõtra legis prohibitionem:vel amici fidei cõmittere qui illis poſteà tradat.Et de vtroq; reſpondendũ eſt, ſcilicet an ſit peccatũ mortale, tam patri q̃ amico, q̃ etiam filio recipienti. Et vtrùm eiuſmodi bona ſint reſtituẽda,& cui.In eiuſmodi ergò caſibus diſcernendũ eſt naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale ſpectemus,dubium nõ eſt,quin pater poſsit ſua bona notho filio,ſicuti cuicunq; donare citra culpã:& alter etiam poteſt illa abſq; culpa poſsidere:niſi forſan alios haberet liberos quos illa cauſa in pauperiem adigeret:quod ad præſens negotiũ nihil attinet. Sed dubiũ eſt vtrùm lex ciuilis ſic fecerit inhabiles eiuſmodi nothos ad fruendũ paternis bonis, vt nullatenùs poſsint dominium acquirere:vel vtrùm ſolùm per modũ pœnæ eiuſmodi bonis illos priuet.Permultùm enim refert:nam ſi inhabiles fiunt quemadmodùm pupilli ad dandum, & ſimoniacus ad ſuſcipiendũ:nulla ſpectata ſententia tenentur illa reſtituere. Si verò lex tantùm eſt pœnalis, tunc,vt lib.1. latiſsimè diſputauimus, ante latam in iudicio ſententiã poteſt ea filius cũ bona cõſcientia poſsidere.¶Et nè lõgiùs diſputationẽ protrahamus, arbitror ſub diſtinctione reſpondendum de filijs nothis ſæculariũ, & de filijs clericorum aut religioſorum. Enimuerò de iure cõmuni nihil expreſſum reperitur quo prohibeantur parentes extra teſtamentũ aliquid illis, aut viuentes donare, aut moriẽtes relinquere. Sed leges particulares regni ſunt quæ rem in dubium reuocant.In legibus autem regni nihil arctiùs contra filios nothos ſæcularium decretum inuenitur q̃ quod lege 3.definitur,titu.15.par.4.Nempè q̃ non poſſunt hæreditario iure ſuccedere in bona paterna.Et.l.1.fori,titulo de hæredi.ſucceſsi.itẽ prohibentur nè poſsint in hæreditatẽ ſuccedere:quod & lege.9.Taur.citata cõfirmatur. De iſtis ergò aſſeruerim q̃ ſi pater aliquid fidei amici cõmittit quod det ſuo filio ex adulterio ſuſcepto, amicus ille tenetur ius naturale ſeruare,hoc eſt dare filio:& filius poteſt recipere perinde ac ſi eſſet extraneus. Itaq; oĩa ſua bona poteſt illi pater dare,ſi filios nõ habet legitimos:ſi autẽ legitimos habet,nõ poteſt illos exhæredare,niſi vſque ad quintam. Neq; arbitror vllũ interuenire peccatũ.Cùm autẽ fiſcus petierit, ſtandũ eſt iuri exteriori. Concluſionẽ hanc mihi eò perſuadeo q̃ lex illa,cùm ſit in odium filiorũ,non eſt vlteriùs dilatanda q̃ ſonat:nõ autẽ prohibet niſi eſſe hæredes: ergò pater extra teſtamentũ bona ſua donãs nõ facit cõtra rigorẽ legis:neq; verò in eius fraudẽ: quia lex pœnalis tantũ ad id obligat quod ſonat. ❡ Dubiũ autẽ intricatius reſtat de filijs clericorũ, hoc eſt ſacris initiatorũ,& de filijs religioſorũ.De his nãq; licèt nõ in iure communi,tamen in iure particulari regni verba habentur multò ſignificantiora atq; ſtrictiora.Extat enim lex.22.li.1.titu.3.&.l.2.titu.3.lib.5. regaliũ ordinamenti.in hanc formam:Quò nulla offeratur occaſio vt vlla mulier clericorũ cõcubinatui addicatur,ſi clericorum filij in eorum bona hæreditario iure ſuccederent, conſtituimus & præcipimus vt eiuſmodi clericorum filij (& l.9. Tauri extenditur perinde ad filios religioſorũ)neq; habeant,neq; hæreditent neq; hæreditare poſsint bona ſuorum parentum, neq; aliorum cõſanguineorum.Et ſequitur, Neque ſuſcipiant. hoc enim Hiſpanè ſonat vox, Ni ayan:neq; potiri poſsint quocunq; legato,aut donatione, aut alia collatiõe quæ illis fuerit facta. Quæ quidẽ verba nõ ſolùm eos excludũt nè hæredes eſſe poſsint,verùm etiam videntur eos facere inhabiles & incapaces ad vllo pacto poſsidenda paterna bona:niſi peculiari regis conceſsione.Et q̃ tam ſtrictã legem rex poſsit facere,non eſt ambigendũ:nam vt lib.1.deciſum eſt,leges humanæ obligant in foro cõſcientiæ quando ſunt iuſtæ:eiuſmodi verò odium in clericorum ſobolem,æquum eſt. Quare profectò mihi eſt probabile,eandem legem nõ modò eſſe pœnalem, verùm impeditiuã tranſlationis dominij,ſicut ſi vel pupillus donaret,vel Simoniacus vel aſſaſsinus ſuſciperet. Nihilo minùs

Quid poſsit pater iure naturæ cum filiis nothis.

Quid lex ciuilis de filiis nothis ſæcularium ſtatuat.

De filiis clericorum & religioſorũ.

nùs pater tenetur eum alere quādiu viuit & educare: quia ius illud naturæ nõ eſt reuocabile. Poteſtq; adeò ei viuens donare vnde vitā ſuſtentet. ¶ Ad caſus ergò cõſuetiſsimos vt reſpõdeamus, nempè cùm ſacerdos vel clericus in ſacris bona ſua amici fidei concredit vt det ſuo filio, primùm quantum ad culpā fortaſſè mortaliter peccat contra legem illo rigore obligantem. Secundò pro captu meo cenſuerim, illum fideicommiſſarium nullatenùs teneri eadem bona filio clerici adiudicare: etiam ſi pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius ciuile impignoratam, lex naturæ ſeruare non cogit. ¶ Quæritur ergo quantum ad reſtitutionem quid de illis bonis agendum ſit? Reſpondetur, ſi meum iudicium vllius eſt momenti, ꝙ ſi clericus amico det, nõ ſub conditione vt reddat filio, ſed abſolutè: neq; alter ſub illa cõditione recipiat loco filij, ſed tanquàm ſua: etiam ſi clericus fiduciam certam conceperit quòd amicus eſſet traditurus filio, & aliâs non illi relinqueret, nihilo minùs ille amicus poteſt tutò in conſcientia bona illa poſsidere tanquàm ſua. Et ratio noſtra eſt quòd etſi lex filium inhabilem fecerit ad ſuſpiciendum illa quæ nondum poſſidebat: priuare tamē clericum ſuis bonis non potuit niſi in pœnam, quæ ante iudicis condemnationem, vt libro.1.dictum eſt, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet quoadusq; per condemnationem priuetur. Imò nec per fiſcum cõdemnari ille poteſt niſi probetur prĉſumptio quòd recepit vt redderet filio clerici. Quòd ſi tunc amicus tanquàm propria bona vult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio. Si verò clericus dedit amico non abſolutè, ſed ſub conditione vt daret filio: neq; ille ſuſcepit niſi ſub illa conditione: tunc neq; donatio facta amico tenuit: quare ipſe retinere nõ poteſt, neq; verò ipſe poteſt dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequàm condemnatio fiat, in cõſcientia cenſendum eſſe ac ſi ab inteſtato relinquerentur: nam fiſcus non habet ius quoadusq; fiat condemnatio. Et ideò ſi clericus hæredem ab inteſtato legitimum reliquit, ſua ſunt: ſin minùs, eroganda eſſent in pios vſus: ſi modò ille fideicommiſſarius tutus eſſet, nunquàm id in notitiam fiſcalis peruenturum: nam ſi id metueret, cõſultius eſſet fiſco patefacere. Hæc tam multis expreſſerim, quia creberrima de hoc conſilia petuntur.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm per ludum dominium transferatur.

CIRCA hoc membrum ciuilis poteſtatis, qua dominiorum tranſlationem irritare poteſt, diſputandum ſequitur de his quæ ludo acquiruntur. Videtur nanq; nullum earum rerum acquiri dominium: ſed nulla expectata ſententia reſtitutioni eſſe obnoxias. Eſt enim ludus, potiſſimùm alearum: ac perinde quicunq; id genus fortunæ ſubiectus, vtroq; iure prohibitus clericis, videlicet iure canonico, vt patet, De vita & honeſt. cleric. cap. clerici.2. & diſtinct.35.can. epiſcopus. vbi & laicus iubetur aut à ludis deſiſtere, aut communione priuari. & in Authentica de ſanctiſsimis epiſcopis. §. interdicimus. Ac perinde laicis iure ciuili: vt videre eſt.l. alearum vſus. C. de religio. &. l. ſolent. ff. de aleatoribus. Et prætereà particularibus regni legibus. Hĉc autē prohibitio eiuſdē arguitur eſſe generis quo pupilli vetantur ſua alienare bona: & quo, vt proximo articulo dicebamus, clericorum filij adeundis hæreditatibus redduntur inhabiles. Nam pariter in odiū ludi illĉ ſancitĉ ſunt leges. ¶ Secundò id cõfirmatur. In ludo tot coëunt vitiorum genera vt meritò ſit dominiorum per ipſum tranſlatio interdicenda. Quoniam vt habetur eâdem.l. alearum. licèt res eſſet antiqua, prodit tamen pro tempore in lachrymas: nam quidam ludere neſcientes, proprias ſubſtātias perdiderunt: conſequenter autem ex hac inordinatione blaſphemare conantur. Et præter illa quæ illic cõmemorantur, ille qui ludit, tam ſuorum profuſus eſt ac prodigus, q̄ alienorum auidiſsimè cupidus: generat enim ludus inſatiabilem lucrandi ſitim: quod adeò ad auaritiam attinet, vt in furtum vergere videatur. Vnde Ariſtot.4. Ethicorum, cap.1. aleatores cum latronibus cõponit, deq; auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potiùs illis deberent elargiri. ¶ Deniq; tertiò arguitur ex verbis legis citatæ, Alearum. C. de religi. vbi habetur quòd ſi contrà factum fuerit, id eſt, ſi quis ludo fuerit quidpiam lucratus, nulla ſequatur condemnatio qua ſcilicet cogatur qui perdidit ſoluere: quòd ſi ſoluerit, ſolutum reddatur. ¶ In contrarium autem eſt

quòd

quòd iure naturæ quiſq; poteſt per ludum ſua bona alteri tradere: quare non eſt ciuilis cohibitio latiùs extendenda quàm ratio perſuadet, & legum verba ſonant, & iudiciorũ vſus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quàm quòd qui perdidit, repetitionem habeat in iudicio, vt illicò monſtrabitur. Ob idq; dũ ille non repetit, lucrator legitimè poſsidet, atq; adeò verũ habet dñiũ.

Prima concluſio. AD quæſtionem hanc, de qua plus fortè Doct. iuſto reperias cõtrouerſos, quatuor cõcluſionib⁹ reſpondet. Prima: Ludus, ſi in genere nomen accipias, rem de ſe licitã iure naturæ ſonat: quin & virtus eſſe poteſt, vt ſanctus Tho. 2. 2. q. 168. autor eſt. Enimuerò etſi homo ad laborẽ natus in ſudore vultus veſci debeat pane ſuo: haud tamen, cùm corruptibilis ſit, in labore durare poteſt niſi animi nonnunquàm recreatio laborem interpolet, ſudoremq; abſtergat: licet ergo animi leuandi gratia nonnunquàm ludere: dũmodò moderamen non abſit. Quo fit vt ſicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiuſq; ſtatu procurare, vt venationem, & ſimilia: ſic nonnunquàm liceat, quin verò & virtus etiam eſſe poſsit in pecuniam ludere. Hoc patet: quia ſicut in cibos honeſtos quibus corpus refocillaẽ licet ſumptus erogare: ſic cũ & luſibus quoq; & animus vegetetur & corpus, nõ eſt cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori neceſsitati non ſubtrahas. Vnde Ariſto. 2. Ethic. cap. 6. vt in cæteris virtutibus, ſic & in ioco mediocritatem conſtituit, quam eutrapeliam vocat: nos autem iucunditatem dicere poſſumus: quare & deficere quoque cenſet nonnunquàm homines à luſibus: quos ideo agreſtes appellant. Et Cicero libr. 1. de offi. ait, ludo & ioco vti quidem licêre, ſed ſicut ſomno & quiete: quæ ob ſeipſa nõ ſunt neceſſaria, ſed vt recreati vegetiores ad laborem reſurgamus. ¶ Secunda concluſio. Ludus vt ex multis accidentib⁹ honeſtatur, ſic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primùm, vt ea mittamus quæ in ſolennitatibus eccleſiaſticis, vt in feſto ſacratiſsimi Corporis Chriſti, inſtar Dauìdis corã Arca Domini ſaltantis, quod. 1. Regum. 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipſæ id conteſtantur. Lex enim citata, Solent. qua ludus in pecuniã prohibetur, permittit haſtiludium, luctamina, atq; alia pugnæ ſimulachra, bellorũq; meditationes: quod virtutis, inquit, hoc eſt fortitudinis exercẽdæ cauſa fiunt: quæ quidem exercitia. l. alearum. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla reſpublica prohibuit. Quin verò ad neruorum conſolidationem membrorumque agilitatem comparandam nobilibus decori eſt. Hæc autem ad rem modò nihil attinẽt.

Secunda concluſio.

¶ Accidentia verò quæ ludos illicitos conſtituunt, quamplurima ſunt. Primum eſt periculum: qua ratione prope titulum de homicid. adhibiti iure Canonico & alij ſunt quibus torneamenta & ſagittariorum ars ſub anathematis interminatione vetantur. Secũdò præcipuè ludus dehoneſtaẽ ex geſtibus aut verbis turpitudinem præ ſe ferentibus: quales potiſsimùm gẽtibus in vſu erãt. Qua vtique ratione in ſacris literis malè audiunt ludi. Vnde Tobi. 3. Nunquàm cum ludendibus miſcui me. & Hieremi. 15. Non ſedi cum ludentibus in cõſilium. Quare paſſim apud ſanctos conuitia legas quibus ludos vituperant. Adeò vt Chryſoſtom. hom. 6. ſuper Matth. in hæc verba proruperit, Nõ Deus dat ludere, ſed diabolus: ſedit enim, inquit, populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Tertiò accidit vt ludus ſit peccatum propter ſcandalum perſonæ: qua ratione clericis ob eorum honeſtatem interdicti ſunt ludi alearum: debent nanque eſſe luctui potiùs dediti quàm effuſis gaudijs. Hęc autẽ atq; his ſimiles circũſtantias, puta loci, vt ſi in eccleſia fiant: aut temporis, veluti ad rem præſentem parùm attinẽtia, miſſa hinc faciamus. ¶ At id quod modò in controuerſiam aſcimus, non eſt niſi vt de ludo acquiſitis examinemus, quidnam iuris in ſe habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit eſſe reprobos, eſt, quod & homines facit & ſua propria prodigere & alienis inhiare. Vnde multa alia ſuboriuntur mala: atq; id potiſsimùm vbi nihil artis aut exercitamenti ineſt, ſed multum deſidię, & ſecundùm humanum iudicium fortunæ plurimũ. ¶ De hoc ergo ludi genere ſit ad noſtrum propoſitum tertia cõcluſio. Alea ludere reliquiſq; luſibus lege prohibitis quæ à populo recepta eſt, neq; per conſuetudinem abrogata, eſt peccatum. Probatur concluſio. Nam lex iuſta nihil, vt libr. 1. diximus, prohibere poteſt, niſi quod ita decêre iudicatur: quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atq; adeò culpam ad quam abſq; dubio lex ciuilis obligare poteſt. Huiuſmodi autem ludi prohibiti ſunt, quia pernicioſi reipublicæ iudica-

Quæ ludum dehoneſtant.

Tertia concluſio.

ti:ergo peccatum eſt huiuſmodi leges violare. Neq; obſtat quòd pœnæ ſint tranſgreſſoribus poſitæ:quin verò,vt illic abundè, vt reor, commonſtrauimus, pœna ſi id nominis mereatur,poni nõ poteſt niſi pro culpa. Et quãuis iure cõmuni chartarũ ludus nõ ſit interdictus:prohibeẽ tamẽ iure regni, vt patet eo.ti.de colluſorib⁹. ¶ An verò genere ſuo ſit peccatum mortale, nõ facilè decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, vt eodẽ lib.dicebamus,perpẽdendũ eſt.Et quidem eiuſmodi ludi,ſi cũctis ſuis prauis qualitatibus eos denudes, cùm non ſint genere ſuo aut contra charitatem aut contra iuſtitiam,non apparẽt mortali charactêre denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere, vt habetur.l. quod in conuiuio. de alea. vel in paruam pecuniam, virtus eſſe poteſt. Vix tamẽ dum ampla pecunia exponitur, abſq; prauitate exerceri poſſunt: puta abſq; litibus,periurijs, atq; blaſphemijs. Præterquã quòd illa vna eſt omniũ paratiſsima via ad dilapidanda bona, demoliendaſq; illuſtres domos. Vnde Lyricus,

Quẽ dãnoſa Ven⁹,quẽ præceps alea nudat.

Quam ob rem vſq; adeò receptores aleatorum inuidiam in republica odiumq; cõtraxêre,vt olim qui eos,aut verbo, aut verbere, aut alio damno dato læſiſſent, impunè id facere permitterentur:vt habetur.l.prætor. de aleator. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis: ac præſertim religioſis,& Antiſtitibus: quoniã ludus illis nõ qua ratione ſæcularibus,ſed quia contra eorum eſt honeſtatem, prohibitus eſt. ¶ Vt autẽ ſimul ambæ mutuò ſe dilucident, ſubiungitur quarta concluſio. Illa quæ ludo acquiſita ſunt, in dominium lucrantis tranſeunt: quapropter antequàm qui perdit repetat,non ſunt reſtitutionis vinculo alligata. Ad concluſionis euidentiam ius priùs naturale conſulendum eſt:vt inde fiat ad ciuile deſcenſus. Enimuerò quòd iure naturali vnuſquiſq; poſsit per viam ludi bona ſua in alterius dominium traijcere, nemini poteſt in dubium cadere. Nam vt ſuprà diximus, nulla eſt dominiorum tranſlatio, naturę germanior, quàm quæ libera domini voluntate fit. ¶ Sed ſecundò id explicatiùs probatur. Si eiuſmodi dominij traductio iure naturali eſſet inhibita, id maximè vel ex forma,vel ex obiecto,vel ex affectu, vel aliũdè. Primùm ex forma non vitiatur iure naturę: nam præterquã quòd poſſet vterque luden-

Quarta conclusio.

Iure naturali poteſt quis bona ſua per ludũ in aliũ trãsferre.

tium gratis donare,illa non eſt ſimplex donatio:ſed quædam pactio, Do vt des. Nempe meã pecuniã periculo expono,vt tu viciſſim exponas tuã. Et tanti æſtimaẽ periculũ vnius,quanti alterius. Neq; verò condẽnanda eſt: quia res ancipiti fortunæ committitur,hoc eſt euentui, cuius cauſa neſcitur niſi à Deo: hoc enim modo nihil abſurdi ſonat inter Chriſtianos fortunæ nomen. Enimuerò multa ſunt alia humana negotia licita,quę dubiæ illi varietati committũtur. Primùm diuiſoriæ ſortes, videlicet cùm qui de re qualibet diuidunda cõuenire non poſſunt, rem ſorti committunt: quod ſanctus Thomas ex ſententia Auguſtini.2.2.q.95.licitum cenſet. Mox & depoſitiones, videlicet dum de aliqua re decertantes ſequeſtrũ faciunt,quòd illi obueniat à quo ſteterit veritas. Atq; aliud ſortium genus dum pecunia multorum congeſta iocalia coẽmuntur, quæ inter eos ſors prolata diſtribuit. Et (de quo lib.6.dicturi ſumus) contractus aſſecurationis maritimarum mercium vno Doctorum conſenſu tanquàm licitus habetur: in quo tamen plurimùm dominatur humano loquendi more fortuna. Neq; obſtat quòd in ludo ille qui perdit nihil recipit emolumẽti pro ſua pecunia. Nam, vt diximus, illud ſua ſponte dedit pro ſpe ſi ſibi alea caderet. ¶ Quod autem rem quibuſdam magis facit dubiam,eſt auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neq; iſta peccati per ſe eſt cauſa mortalis: tantum abeſt vt oneri reſtitutionis lucrantem ſubijciat. Auaritia nãq;, vt diuus Thomas.2.2.q.118.doctè admonuit, duplex eſt. Altera quæ opponitur iuſtitiæ: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hæc genere ſuo mortale eſt. Altera verò, quæ opponitur liberalitati, Latineq; dicitur illiberalitas:ſcilicet ardens illius cupiditas,qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non eſt genere ſuo peccatum mortale,niſi eouſque animum occuparet vt opera charitatis neceſſaria impediret. Ad propoſitum ergo quòd colluſor lucrari exoptet,nullum eſt peccatum, non ſolùm eò ꝙ pugnanti victoria dulcis eſt,verùm & amore lucri.Neq; ſi ardentiſsimè id cupiat, dum tamen iuſtitiæ iura non violet,peccatũ mortale eſt:vtpote dum cum illo non ludat, qui ſui iuris nõ eſt, ad alienandũ bona ſua: neq; vim inferat,nec fraudem nectat: vt S. Tho. 2.2.q.32.art.7.autor eſt. Quocircà non aliter neceſſe eſt moderari cupidinẽ quàm ſecundùm

Diuiſoriæ ſortes licitæ.

Aſſecurationis contractus licitus ſecundũ oẽs Docto.

Auaritia duplex.

Lucri cupiditas ſi citra fraudẽ ſe cõtineat nõ eſt mortalis.

dùm iuſtitiæ limina,vt non ſit genere ſuo le
thale crimen. Quanuis eximia ſitis bonorũ
temporalium de ſe ſit peccatum veniale.
Neque verò ludentium prodigalitas genere
ſuo eſt peccatũ mortale,niſi ea prodigantur
quæ vel alẽdæ familiæ neceſſaria ſunt:vel ad
implendum præcepta Dei. ¶ Igitur ſecun-
dùm merum ius naturæ, neq; peccatum eſt
mortale ludere,neq; vlla inde naſcitur reſti-
tuendi obligatio. Quocircà ſæculares, ſi qui
ſunt imperialibus legibus exempti, luden-
do non peccant.Nam,vt ibidẽ ſanctus Tho
mas de hac ipſa re loquens,ius ciuile non o-
mnes obligat: neq; illi apud quos eiuſmodi
leges per contrariam conſuetudinem abro-
gatæ ſunt. Quo fit vt ſi aliquod interueniat
peccatum aut reſtituendi vinculum, hoc à
iure ciuili pendeat,vel communi,vel particu
lari.De quibus igitur videndum eſt quomo
dò prohibeant ludum. Etenim ſi traductio-
nem dominij vetant,clarum eſt eum qui lu-
cratur perinde ac vſurarium nulla expecta-
ta ſententia, reſtitutionis lege teneri. Si au-
tem lucrans non niſi per modum pœnæ lu-
cro priuetur, aut ad alterius repetitionem:
tũc ad nullam anteà reſtitutionem tenetur:
quia verè acquirit dominium. Et quidem ꝙ
prohibitio illum faciat priorem ſenſum,hoc
vnicum inuenio verbum iuris quodammo-
dò inſinuare in citata. l. alearum . quod in
ter arguendum retulimus:videlicet ſi contrà
factum fuerit,nulla ſequatur condemnatio,
ſcilicet perdentis vt ſoluat: ſed ſolutum red-
datur. Si ergo reddendum eſt,videtur domi
niũ non transferri. ¶ Hoc tamen verbo ni-
hil obſtante, certò credo non eſſe tantũ rigo
rem legis. Primùm quia hoc quod dicit, ſo-
lutum reddatur, ſtatim Imperator exponit,
ſubdens:& actionibus competentibus repe
tatur ab ijs qui dederunt:debet ergo reddi ſi
petatur : aliàs qui perdidit, verum dominiũ
tranſtulit. Et ratio id profectò egregiè per-
ſuadet. Nam cùm illic nulla interueniat vis
aut fraus,ſed libera pactio,non eſt cur cohi-
bendi eſſent animi colludẽtium nè poſſent
in ſe mutuò transferre dominiũ. Satis enim
eſt ꝙ dẽtur perdẽti induciæ ad repetẽdũ. Itẽ
ſi lucrans teneretur ad reſtitutionem, vel te-
neretur domino qui perdidit, vel pauperi-
bus. Paludanus in.4.diſt.15.q.3.aſtruit ꝙ de-
bet reſtituere pauperibus anteꝗ̃ ſit à iudice
condemnatus. Nam iure, inquit, naturali te
netur pauperibus:& ſolo iure ciuili repeten
ti. Quare ſi priùs dedit pauperibus, poteſt

Secundũ ius naturæ in ludo nec peccatũ eſt mortale nec reſtituẽdi obligatio.

Sententia Pal. de reſtitutione lucri.

poſteà in iudicium vocatus excipere coram
iudice,ſe iam ius naturæ ſeruaſſe. Quòd au-
tem iure naturæ teneatur indiguis, probat
ipſe:quia colludentes dant operam rei illici
tæ:& ideo qui perdidit amiſit dominium,&
alter non acquiſiuit. Verũtamen opinio hęc
nullius eſt prorſus probabilitatis : Imò iure
naturæ nemo prohibetur illa via omninò a-
lienare ſua bona. Quare lucrans nulli tene-
retur reſtituere. Et ſi teneretur,id deberet fa
cere vero domino: nam mendici iure natu-
ræ non ſuccedunt,niſi vbi non habetur co-
pia domini. Cùm ergo ipſe ſua ſponte dede
rit, nulla reſtat reſtitutionis obligatio, niſi
idem ipſe iure ciuili repetat. ¶ Hęc demũ
omnia liquidò confirmantur,tum lege par-
ticulari regni,tum etiam vſu.Extant enim le
ges titu.10.regalium ordina.qui eſt de collu-
ſoribus:nempe prima de militibus dum ſub
vexillis agunt: ꝙ quicunq; ab illis quicquã
tunc lucratus fuerit, teneatur eiſdem proti-
nùs reſtituere: vbi certè inſinuatur impedi-
ri tranſlationẽ dominij : qd' non videtur ab
æquitate longè diſtare,in fauorem militis a-
gentis in bello. De alijs autem generaliter ſe
quitur ſecunda lex Ioannis ſecũdi, verbis à
priori differens ſub hac forma: Præcipimus
vt quicunq; aliquid ludo perdiderit, poſsit
illud ab eodem repetere qui fuerit lucratus:
dum tamen id faciat intra terminum octo
dierũ: quòd ſi illo termino non petierit, poſ
ſit quicunq; alius id petere: atq; alio deficiẽ-
te, iudex ipſe & prætor officio ſuo id repe-
tat. Et hæc eſt lex quæ vſu habetur. Ex quo
fit vt ſi non repetatur, optimè, qui lucratus
eſt,poſsidere poteſt, neq; reſtituere tenetur.
¶ Reſtat hìc tamen ambiguitatis nonnihil
ex verbis ſancti Thomæ loco iam bis citato
2.2.q.32.ar.7. Ait quippe quòd circa illa quę
per aleas acquiruntur, aliquid eſt illicitum
iure diuino & naturali : ſcilicet ꝙ aliquis lu-
cretur ab his qui rem ſuam alienare nõ poſ-
ſunt:vt ſunt minores & furioſi: & quòd ali-
quis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi
ad ludum:& ꝙ fraudulenter ab eo lucretur.
Et in his, inquit, caſibus tenetur lucrator
ad reſtitutionem. ¶ Adnotandum hìc ta-
men primũ de minoribus & pupillis : quia
id Scholaribus ſæpe vſu euenit, ꝙ illi quos
patres in ſtudio vel in curia ſuſtentant,credi
bile eſt poſſe paruam aliquãdo quãtitatem
reſpectu ſui ſtatus ludere:vt qui centum du-
catos quotãnis exponit,ſi quatuor aut quin
que ludo diſpendat,vero ſimilimum eſt pa-
trem

Quãdo pauperib⁹ rei alicuius dominium acquiritur.

Leges quæ de colluſoribus extant.

Dubium ex verbis ſancti Thomæ.

trem ſuum habere ratum: nam probè ſciunt vix iuuenes poſſe ſine illis diſpendijs viuere. ¶ An verò Scholaſtic⁹, hoc eſt ſcholarũ magiſter, qui eſt non ſolùm cõſtitutionum, ſed legũ omniũ cuſtos, poſsit rẽ hãc arctiùs conſtringere: prohibet q̃ppe, verbi gratia, nè cui vltra duos argẽteos ludo ꝑdere liceat, vtrùm obliget. Ad hoc non ſimplex, ſed multiplex eſt reſponſio. Primũ enim penes huiuſmodi magiſtratum nulla eſt poteſtas cõdendi leges: hoc enim ad ſolam pertinet Vniuerſitatem: ſed hoc tantũ iuris habet, vt leges, tam Vniuerſitatis quàm alias cuſtodiri ab Scholarib⁹ faciat. Quo fit vt non poſsit ipſe nouam legem facere de ludo: nempe prohibere nè Scholaris qui ſui iuris eſt, vltrà quã ipſe præſcribit, dominiũ ludẽdo transferat. Imò ſi iure communi, & regni id licet, nõ ob obſtante eius lege fiet tranſlatio: etiam ſi bona ſua cũcta ludat. Habebit autẽ repetitionẽ. At verò poteſt per ſuã legem nouas pœnas legib⁹ tam Vniuerſitatis quàm alijs adhibere: vt cautiùs ſeruetur (puta excõmunicationes atq; alias pecuniarias). Quare ſi q̃s vltra eius præſcriptũ ludat, ad ſolam tenebitur pœnam ſi condemnetur: quãuis & non nullam contrahet inobedientiæ culpam. Et quidem mortalẽ, ſi pœna adhibeatur excõmunicationis: ſed tamen qui lucratur quantãuis maiorem quantitatem, ad nullam tenetur reſtitutionem, niſi fiat repetitio: aut niſi ille qui ꝑdit fuerit filiusfamiliâs. ¶ Aliud dubiũ eſt, vtrũ ſi filiusfamiliâs aliq̃d ab alio lucret̃ plusquàm ipſe ꝑdere poterat, teneatur ipſo facto ad reſtitutionem? Apparet enim non teneri: nam ſcienti & volenti non fit iniuria: quare cùm ille qui cũ illo ludebat probè ſciret ſe non poſſe quippiam à filiofamiliâs legitimo iure lucrari, & nihilo minùs ludere voluit, viſus eſt ſua ſponte donationem illius facere quod ipſe perderet. Et ita forſan res poteſt ſuſtineri. Nihilo minùs probabilius eſt quòd niſi re vera alter extra cõditionem ludi donationem fecerit, filiusfamiliâs non acquirit dominiũ illius quod lucratur. Debet enim colludentium vtriuſq; conditio par eſſe: quare nulla eſt æquitas vt filiusfamiliâs plus poſsit in conſcientia lucrari, q̃ perdere. ¶ De illo autem qui alium ad ludũ trahit, an reſtituere teneatur, licèt id D. Thomas affirmet, meritò ambigitur. Vnde Adrian. qui in. 4. in materia de reſtitution. cap. quia in ſuperioribus, hactenus nobiſcũ conſentit: videlicet quòd lucrans non teneatur ad reſtitutionem: in hoc tamen deſerit diuũ Thomam. Quoniam qui aliũ trahit, nihil facit contra iuſtitiam. Reſpondetur autem ſanctũ Thomam non id cenſere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quòd quis alium inuitet, & quadãtenùs ad ludum moueat, nullo ſe grauat reſtituendi onere, dũ modò alter ſua ſponte veniat: vtpote qui aliâs paratus erat, vel facili negotio adductus eſt. Sed tractionis nomine intelligit quando quis alterum inuitum trahit: ſcilicet aut vim ei infert aut fraude eum ineſcat. Tunc enim clarũ eſt ad reſtitutionẽ teneri: quia ab inuito lucratur. Neq; ſolus cenſendus ille eſt inuitus trahi qui ſimpliciter vi illata ludit: ſed ille etiam qui improbis precibus & verbis eouſq; inſtigatur, vt niſi luderet pudore ſuffunderetur, & haberetur tanquàm inurbanus & ignobilis. Eſt verbi gratia ingenuus quiſpiam vel optima exiſtimatione habitus, & homo qui aliquo ſplendore vitæ viuit, quem alter cum verborum improbitate pudore ſuffundit niſi ludat: qui tamen conſtitutiſsimum habebat non ludere: profectò tenetur tunc tractor ille ad reſtitutionem. Nam ludus debet eſſe prorſus liber, vt qui perdit, transferre dominiũ videat̃. ¶ Aliud verò verbum quod illic ſubdit ſanctus Thom. ſcilicet ꝙ qui legibus ciuilibus ſunt aſtricti, tenentur reſtituere, contrarium videtur noſtræ quartæ concluſioni. Attamẽ vel intelligit quando lex ciuilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit ꝙ reſtituat̃ ſi repetatur. Aliâs profectò duriſsimum verbum eſſet. ¶ Vnum autem non eſt hìc in calce ſilendum, videlicet vtrùm qui non in præſentem pecuniam, ſed in abſentẽ & creditã impignorata fide ludit, teneatur ſoluere. Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturę: poſtquàm pollicitus eſt: neq; verò lege ciuili prohibitus dare. Reſpondet̃ nihilo minùs ꝙ dum nõ niſi ſimpliciter pollicitus eſt, nõ eſt cenſendus renuntiare iuri ſuo, quod habet beneficio ciuilis legis, repetendi. Et ideo ſicut ſi ſoluiſſet nihilo minùs potuiſſet repetere: ita qui pollicitus eſt poteſt in conſcientia iudicio ſe defendere vt nõ ſoluat. Neq; facit contra ius naturæ, licèt inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autẽ expreſsè pollicitus eſt ſe non vſurum beneficio legis repetendi, credo potuit ſua ſponte ab ſuo abſcedere iure: ad minus, ſi iurauit, tenetur ſtare iuramento: niſi tanta eſſet bonorum iactura, vt poſſet diſpenſationem petere.

Adriani ſententia D. Tho. aduerſa.

Exponit̃ ſententia D. Tho.

Dubiũ de his qui ludũt in abſentẽ pecuniã data fide

tere. ¶Sit autem poſtremum verbum: Eſt verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, veretur tamen publico iudicio id repetere: vtrùm poſſet latente via id ab altero ſuffurari aut recõpẽſationem ſibi facere aliorum debitorum quæ aliâs illi forſan debet? Et quidem loco citato Adrianus id licêre cenſet: nam poſtquàm ille poteſt publico iudicio petere, poteſt, inquit, & alia via recuperare. Neſcio tamen, ſalũa autoritate viri, an adeò ſit certum vt ipſe arbitratur. Nam poſtquàm vera ſit tranſlatio dominij, non poteſt alia via recuperare q̃ vtendo beneficio legis: in primis infra terminum lege præſcriptum: puta infra octo dies in Hiſpania. Nam quòd lege alearum iubeť vt horũ præſcriptio ante q̃dragesimũ annum non fiat, nullibi eſt iam in vſu. Deinde forſan debet repetere in iudicio. Aliâs alter in conſcientia non teneretur: quia leges nihil aliud decernunt, niſi quòd detur illis iudicialis actio. Quanuis de hoc non ſum vſque adeò certus. Et forſan ſi perditor infra terminum iuris priuatim petat, tenetur lucrator reddere: tametſi in alteram partem libentiùs propendêrem.

Dubiũ notãdum.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum: nempe ad iura, iam ſatis reſponſum eſt: quomodò id prohibeant. Neque clerici, ſi lucrẽtur, neq; alij qui lucrantur ab illis, aliter teneri videntur ad reſtitutionem, quàm ſit inter ſæculares. Nam etſi propter ſcandalum ac propter ſuam honeſtatem grauiùs peccent: tamen obligatio reſtitutionis non eſt alia quàm inter ſæculares. Quæ enim ſacerdotes ludendo perdunt, facultatem habent perdendi: etiam Epiſcopi, vt libro. 9. patebit. Sunt enim ſuorum bonorum domini. De religioſis autem diuerſa eſt ratio. Negatur ergo leges prohibentes ludere perinde prohibere tranſlationem dominij atque pupillis & ſymoniacis. ¶Ad ſecundum autem reſpondetur, quòd etſi illa vitia quę ludis permiſcentur mortalia eſſe poſſint, nulla tamen inde oboritur reſtituendi obligatio, niſi modo expoſito. Enimuerò licèt prodigalitas nonnullum peccatum ſit, prodigus nihilo minùs dominium tranſfert. Et ad verbum Ariſtotelis coniungentis aleatores cum latronibus, reſpondetur, non id feciſſe quaſi eadem ſit vtriuſque ratio: ſed quia aleatores, illiberales ſunt, & contra ius amicitiæ delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potiùs debet elargiri ſua, quàm eorum bona ab illis corradere. ¶Ad tertium denique etiam reſponſum eſt, vbi expoſuimus verbum illud iuris: ſolutum reddat: ſcilicet ſi repetatur.

Sacerdotes, Epi etiã poſſunt rẽ ludere, vt alii.

Ad ſecundũ.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm per contractum qui nullus eſt iure ciuili, transferatur dominium.

CIRCA idem membrum ciuilis poteſtatis quo volũtas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, vtrùm contractus qui eſt nullus iure ciuili, ſit etiam in conſcientia nullus: ita vt verè dominij tranſlationem impediat. Et arguitur à parte negatiua. Vbi finis ciuilis legis ceſſat, lex ipſa vim ſuam amittit, atque adeò ſtandum eſt tunc naturali iuri: finis autem legum, contractuum ſolennitatem iubentium eſt, vt fraudibus & dolis eatur obuiàm: ergo vbi conſtat nullam interueniſſe fraudem, contractus tenebit in conſcientia. ¶Secundò ad declarationem prioris præmiſſæ arguitur. Lex diuina ceſſante fine non obligat: ergo tanto minùs humana, quanto inferior eſt. Probatur antecedens in præcepto correptionis fraternæ: quòd, vbi nulla eſt ſpes correctionis quæ correptionis finis eſt, non obligat. Ait quippe Auguſtinus de pœnit. diſtinct. 7. canon. ſi quis. 2. ſi ſcirem non tibi prodeſſe, non te terrerem, non te admonerẽ. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus, vbi ciuilis ſolennitas teſtamento defuit, conſtat tamen teſtatoris voluntas, ſtandum eſt iuri, non ciuili, ſed naturali, vt eadem impleatur voluntas. ¶Tertiò arguitur. Si illo rigore ſeruandum eſſet ciuile ius, vſu ſæpe veniret, vt nullatenùs morti proximus ſuam poſſet explere voluntatem: vt puta ſi legitimi teſtes haberi non poſſent. Quod tamen conceſſu videtur abſurdum. ¶In contrarium tamen eſt quòd leges ciuiles, vt libro. 1. dictum eſt, obligant in foro conſcientiæ: per quas tamen abſolutè ſtabiliuntur contractuum ſolennitates, ſub illo verborum rigore, vt aliâs contractus pro infecto habeatur: vt de teſtamento patet. l. hac conſultiſsima. C. de teſtamen.

Quæſtio

QVæſtio præſens non eſt magnoperè inter Doctores agitata: ſed Innocētiꝰ in.c.quia pleriq;.de immun.eccleſia.vnū ait obiter verbū, ſcilicet ꝙ qui per contractum, cui deficit ſolennitas iuris, aliquid poſsidet, tenetur ad reſtitutionem. Vbi docet contractum minùs ſolennem eſſe nullū in conſciētia. Subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli ſine aſſenſu tutoris factus eſt. Panormi.verò ſuper eodem capitulo, Antonio de Butrio adhærens, contrariam eſt ſententiam amplexus: videlicet quòd vbi fraus abeſt & dolus, ſtandū eſt naturali iuri, vt contractus teneat, non obſtante ciuili lege. Atq; in hanc ſententiā ſubſcripſit Syluest.in verbo, Alienatio.§.12. & verbo, teſtamentū.1.§.5. Et poſteà Adria. quotlib.6.ar.1.propter rationes quas modò in frōte quæſtionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butr.ſic aſſerit conſuluiſſe vt legata illegitimi teſtamenti nihilo minùs ſeruentur. In quorum conſequentiam addit in ſuo tractatu Minoritano, quòd legatum minoritæ factum, licèt iure humano inhabilis ille ſit ad recipiēdum, eſt nihilo minùs perſoluendum in cōſcientia. Hæc ergo eſt opinio communis.

Sētētia Inno. *Sētētia Pan. cōtraria Innoc. quæ cōmunis eſt.*

¶ Sunt tamē profectò argumēta in contrarium adeò multa, eademq; non infirma, vt contrariam ſententiam maiori cum probabilitate confirment. Audiui ergo iampridem in his noſtris ſcholis contrariam ſententiam, ceu multò probabiliorem defenſari: nempe contractum nullum iure ciuili, eſſe etiam in conſcientia nullū. Haud tamen ego tam abſolutè opinionē hanc aſſerere audeo, vbi caſus huiuſmodi mihi occurrunt. Sed mediam ſententiam vtrinq; temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum eſt, rempublicam & Principē ſæcularem bifariàm poſſe dominiorum tranſlationem impedire. Vno quidem modo abſolutè: cuius exempla in pupillo ante legitimam ætatem & in maioratus poſſeſſore produximus: per quos idcircò procul dubio dominium nō tranſmittitur. Altero verò modo non ſimpliciter & abſolutè, ſed modum contractus ad obuiandum fraudibus præſcribendo: ſicut reſpublica ciuilis iubet teſtamentorū ſolennitates: & eccleſiaſtica, formas cōtractuum quibus eccleſiæ bona alienantur. Et de iſtis ad quęſtionem hac concluſione reſpondetur.

Documentū authoris.

¶ Contractus cui deeſt eſſentialis ſolennitas iuris, licèt in conſcientia non ſit ipſo facto ſimpliciter nullus, veluti ille qui fieret à pupillo illegitimæ ætatis: eatenùs tamē eſt nullus, vt bona conſcientia poſsit quiſque legis beneficio in tali caſu vti.

Sententia authoris.

Exponitur concluſio. Vbi frater meus liberis orbus per teſtamentum minùs ſolenne, puta cui ea ſolennitas iuris deeſt, cuius defectu in iudicio meritò pronuntiabitur tanquàm nullum (nam cui minor ſolennitas defuerit, pro legitimo eſt habendum:) vbi inquam frater meus, cuius ego ab inteſtato hæres ſum, per tale teſtamentum extraneum nuncupauit hęredem: ego tuta conſcientia poſſum hæreditatem adire, & defendere me nullitate teſtamenti, quanuis ſciam abſq; fraude id fratrem meū aliter diſpoſuiſſe. Ac proinde dum mihi in foro exteriori adiudicabitur, poſſum optima fide hæreditatem poſsidere. Eodem modo ſi pater meus per huiuſmodi teſtamentum legata fecit (pia modò miſſa faciamus) ego nō teneor in conſcientia legata implere. Cur autem fuerim concluſionem ſic moderatus ꝙ non penitùs tranſlatio dominij in his euentibus ipſo facto irritatur & annullatur, dicam in calce probationum concluſionis. Neq; verò cōcluſionem ſic audeo aſſerere vt contrariam omninò exiſtimauerim improbabilem: quoniam vbi aſſertionem noſtram apud alios non inuenio, paulò ſoleo eſſe cunctantior ad aſſerendum. Nihilo minùs argumenta ſubijciam quæ mihi profectò multò probabiliorem hanc faciūt opinionem, quàm eſt contraria. Et ſi ego inter theologos vllius eſſem autoritatis, profectò iudicium iuris naturalis, ac potiſsimùm conſcientiæ, non alijs quàm Theologis eſt deferendū. Supponamus ergo ciuiliū legū tenorē. In teſtamento, verbi gratia, nūcupatiuo, puta vbi ſine tabellionis ſubſcriptiōe verbo nuncupantur hæres & teſtes, requiruntur ſeptem teſtes: vt habetur Inſtit. de teſta. §.fina. Et pariter in teſtamento ſubſcripto, ſed tamen occluſo & obſignato: vt habetur l.citata, Hac conſultiſsima. C. de teſtament. &.l.peculiari regni.3. Tauri. Tametſi in teſtamento apertè ſcripto ſufficiāt tres teſtes cum tabellione, & quinq; ſine illo. Quanuis antiquo iure quandoq; requirantur plures, quandoq; pauciores: vt in teſtamento Imperatoris, & in teſtamento militis, & in teſtamento cæci &c. vt in gloſsis ſuper eiſdem titulis Inſtitu.&.C.&.ff. latè à Doctoribus adnotatum eſt. Requiruntur etiam teſtes legitimi: puta vt neq; mulier, neq; ſurdus, neque mutus,

Solēnitas teſtamētorum deſcribitur.

mutus, neq; infamis admittatur: vt in eodẽ Inſtitutio. §. teſtes cauetur. Quanuis de hoc nihil hîc definimus: ſed id ad iudicium ſæcularc deferimus. Similiter iure pontificio cautiſsimum eſt nè res eccleſiæ ſine tribus contractib⁹ diſtrahãtur: vt. 10. q. 2. can. ea cm̃. & 12. q. 2. can. ſine exceptione. & de reb⁹ eccleſ. non alien. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo contraria opinio ꝙ etiam ſi in foro exteriori teſtamentum pronuntiaretur nullum, ſtandum tamen eſt in conſcientia voluntati teſtatoris, vbi non interfuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum eccleſiæ defuerit contractuum ſolennitas. ¶ Nos autẽ in contrarium hæc ſubijcimus argumenta: Supponam⁹ enim primò ex lib. 1. leges ciuiles obligare in conſcientia: vt ipſe idem Panormi. eodem loco cum eodem Innocentio planiſsimè conſentit. Tunc inquam arguitur ſic. Leges eiuſmodi nullam prorſus exceptionem faciunt, ſed abſolutè aiunt, vbicunque defuerit talis ſolennitas nullum eſſe contractum. Sic enim cõcludit dicta lex Codicis, Hac conſultiſsima. vbi teſtamentum non fuerit ſubſcriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rurſus. Ex imperfecto autem teſtamento voluntatem tenere defuncti nõ volumus: niſi inter ſolos liberos à parentibus vtriuſq; ſexus habeatur: videlicet niſi liberi in ſola diuidunda hæreditate voluntatem habeant patris: vt ait gloſſa. Et Inſtitu. quib. mod. teſt. infirmentur. §. ex eo. ait Iuſtinianus: Imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt. Et poſteà ait ſe velle eiſdem ll. viuere. Et. l. regni citata. 3. Tauri, habetur quòd vbi teſtium numerus iuſtus non fuerit, teſtamentum nullam fidem faciat, neq; in iudicio neque extrà. Et in can. citato, ſine exceptione, habetur quòd alienatio inconſultò facta rerum eccleſiaſticarum, ſit irrita: cùm ergo lex eandem vim habeat quam verbis perſonat, fit vt ſine vllo interpretamento ſit illi obediendum. Sed ais, Leges non adhibent verbum, in conſcientia. Hic autem cauillus eſt: nam non eſt in more legiſlatorib⁹ talia adijcere verba: ſed ex natura legum ſequitur obligatio in conſcientia. ¶ At quò rei punctum patentius fiat, arguitur ſecundò ſic. Lex, vt ſolenniſsimum habet Doctorum axiôma, accidentarios caſus non reſpicit: ſed ea quæ plurimùm contingunt. Iura enim, vt i. ff. de leg. Pomponius ait, cõſtitui debent in his quæ accidũt, & vſu venire poſſunt: non tamen in his quæ præter opinionẽ

Opinio autoris patet.

Ratio ſecunda.

& inſperatò contingunt. Igitur licèt ratio iſtarum legum fuit vt fraudibus doliſq; obuiaretur, nihilo minùs etſi in aliquo caſu finis ille deficiat, lex ſuum retinet vigorem. Exempla ſunt frequentiſsima ac patentiſsima, quæ demirandũ eſt Panormitanum & ſuos non inſpexiſſe. Prohibet lex, vt art. 1. dicebamus, pueros ſua propria ſponte bona ſua alienare: cuius vtiq; finis eſt nè per eorũ imprudentiam malè dilapidentur. Contingit eſſe puerum decem vel duodecim annorum qui ſapienter & in rem ſuam poſsit de ſuis bonis diſponere, vtrùm propterea contractus inconſulto tutore ab ipſo factus, tenebit in conſcientia? Profectò non tenebit. Item legis ieiunij finis eſt corporum maceratio: Vtrùm propterea quòd quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege? minimè gentium. Prohibet etiam lex arma nocturna: vtrùm qui pacificus eſt poſsit illa deferre? Nequâquam. Eodem ergo modo in propoſito, licèt in aliquo caſu nullus interfuerit dolus, nihilo minùs vis legis non extinguitur. Et ratio huius eſt patentiſsima: quia alioqui leges ſcrupulos puſillorũ conſcientijs inijcerent. Sæpe enim obſcurũ & ambiguum eſſet vtrùm tanta eſſet fraus vt ſufficeret ad parendum ciuili legi: an verò tam parua vt propendendum eſſet in ius naturæ. Noluit ergo legiſlator ciues eſſe horũ iudices, ſed quòd ſyncerè auſcultarent legi quandiu non eſſet contrari⁹ naturæ. ¶ Sed ais: Contra ius naturæ eſt vt ſi quis ſic voluit diſponere de ſuis bonis propter defectũ ſolennitatis non impleatur eius voluntas. Profectò non eſt. Imò quàm maximè eidẽ naturæ cõſentaneum: nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de cauſa artic. 1. dictum eſt, poſſe rempublicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in ſuis diſpenſandis rebus: atque adeò modum illis præſcribere. Imò verò arbitror quòd ſi ex occulto modo ſoluendi debita fraudes crebreſcerent, poſſet princeps leges ſancire vt ſolutio quæ coram teſtibus non fieret non valeret: adeò vt in conſcientia poſſet, quod contra leges ſolutum eſſet, iteratò peti. Sed quicquid hoc veritatis habeat, ambigendũ non eſt quin poſsit in conſcientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam ſi fraus non interfuerit, ob id quod intereſſe potuit. Quòd ſi id poteſt, neſcio quãnam efficaciùs verborum ſignificatione efficere potuit

Poteſt lex ſolutionib⁹ modũ ſtatuere.

tuit quàm iſtorum: Sit teſtamentum nullũ: habeatur pro infecto. Et ſi fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, ſit irritum, nullam fidem faciat, neq; in iudicio neq; extrà. ¶ Tertiò arguit. Qui teſtamentum relinquit illegitimum, perinde decedit ac ſi abſq; vllo prorſus moreret: quãdoquidem iure illud nullum eſt: ergo ſic prorſus de tali defuncto cenſendum eſt ac ſi inteſtatus deceſsiſſet. Si autem quis abſq; vllo teſtamento legata feciſſet, aut hæredem nuncupaſſet, profectò hæres ab inteſtato non teneretur in conſcientia illa implere, etiam ſi nulla interfuiſſet fraus: ergo neq; vbi teſtamentum non eſt iuridicum. Exempli gratia. Si quis abſq; liberis moriens præſente fratre diceret, Ego conſtituo talem hæredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non eſſet donatio: frater tamen non polliceretur id ratum habere: imò renueret, & haberi nõ poſſet copia tabellionis neq; teſtium vt ſecundùm leges conderetur teſtamentũ: profectò ille frater legitimus hæres licèt optimè nouiſſet defuncti voluntatẽ, neq; vllam iniectam fuiſſe fraudem, non teneretur in conſcientia aut alteri hæredi cedere, aut legata implere. Non obſtante iure naturæ: Nempe quia lex iuſtè ad euitãdas fraudes voluit nè defuncti voluntas vlla eſſet niſi per teſtamentum conſtaret. Quin verò & id iuſtè potuit facere in pœnam negligẽtiæ teſtatoris, vt ſtatim de præſcriptione dicemus: ergo vbi teſtamentum non fuerit iuridicum, idem erit iudicium.

Tertia ratio

¶ Quartò arguitur. Idem eſt penitus iudicium in foro conſcientiæ quod in foro exteriori vbicunq; res geſta conſtat, vt iudicium exterius non procedat ex falſa præſumptione: ſi quis autem inteſtatus decederet, licèt legitimus hæres ab inteſtato fateretur in iudicio alium fuiſſe inſtitutum hęredem: aut talia defunctum feciſſe legata, ſinè teſtibus tamẽ: talis hæres ab inteſtato nõ cõpelleretur hæreditatẽ alteri cõcedere, neq; legata implere: ergo idem debet iudex pronuntiare quando teſtamentum eſt illegitimum: quandoquidem iure eſt nullum: atq; adeò ille ab inteſtato hæres manet tutus in conſcientia: quandoquidem ſententia non emanauit ex falſa præſumptione. Scio equidem de hoc variatam nonnunquàm eſſe inter iudices: quando ſcilicet hæres fatetur voluntatem defuncti, ſed profectò crediderim perinde pronuntiandũ eſſe ac ſi nihil defunctus diſpoſuiſſet. Sed ais, tales ſententiæ ſolũ tenent in foro exteriori, non autem in foro conſcientiæ. Imò verò ſi non obligarent in conſcientia, tunc leges illæ conſcientiarũ eſſent illaqueatrices, nec deberent ab eccleſia tolerari: ſecundùm verbũ illud in cap. quoniam. de præſcrip. Quod abſq; peccato mortali non poteſt obſeruari, derogandum eſt. Enimuerò ſi dum iudex nõ ex falſa pręſumptione procedens, ſed ſecundùm eius cõfeſsionem qui reus ſit eum abſoluit, non manet in cõſciẽtia tutus, iniqua eſt lex: cùm tamen meritò non ſint abrogatæ, ſed approbatæ.

Quarta ratio.

¶ Quintò arguitur. Ex contraria huic noſtrę opinione conſequitur vſu venire poſſe, vt quiſpiam abſq; vlla ſua culpa nullaque alia illata vi, ſed ob ſolũ tenórem legis euitare aliter peccatũ mortale non poſſet, quàm grauiſsimam faciendo ſuorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab inteſtato defuncti hæres, qui alium extraneum per teſtamentum illegitimum hæredem nuncupauit. Tunc tutor ſi hæreditatẽ pro ſuo pupillo non petat, reus ipſe fiet in iudicio: & ob negligentiam condemnabitur vt pupillo refundat quæ ſua cauſa perdidit. Si autẽ petat, manifeſtè peccat ſecundùm opinionẽ nobis aduerſam: quandoquidem ſciens & prudens petit quod non eſt pupilli. Supponimus enim ei conſtare nullam interfuiſſe fraudem. Hoc autem non eſt concedendũ.

Quinta ratio.

¶ Sextò deniq; ac poſtremò arguitur. Niſi eiuſmodi leges in conſcientia obligarent, nõ ſatis eſſet illi fini prouiſum ob quem inſtitutæ ſunt. Prouidit exẽpli gratia eccleſia nè eiꝰ bona niſi tali ſolẽnitate & cautione alienarẽtur: ſi ergo ab illo qui aliter emit non poſſent rurſus clerici ac religioſi bona conſcientia repetere, fruſtranea fuiſſet cautio legis.

Poſtrema ratio.

¶ Nunc igitur explicato opùs eſt, cur diximus, non prorſus per tales contractus impediri dominij tranſlationem. Cauſa enim eſt quòd tunc ſi ille nuncupatus hæres per inualidum teſtamentum fortè hæreditatem poſsideret, deberet abſq; vllo iudicio & petitione illa reſtituere hæredi ab inteſtato. Et pariter ſi legatarius legatum poſsideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamen eſſet nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui poſsidet rẽ aliquam per contractum minùs ſolennem ſibi acquiſitã, dum modò fraus omnis, vis, & dolus abfuerit, nõ tenetur reſtituere niſi vocatus in iudicium & condemnatus. Et eodẽ modo ſi quis iuſto pretio emit bona eccleſię

ſine

ſine dolo & fraude, licèt nõ interueniſſet ſolennitas contractus, iuſtè poteſt, eccleſia tacente, poſsidere: ſed & eccleſia etiam poteſt bona conſcientia repetere. Et ratio mea eſt ꝙ iura humana nihil aliud volunt q̃ ꝙ in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autẽ ꝙ ipſo ſtatim facto tranſlatio ſit nulla. Quare etſi ille cui cõpetit repetitio ob ignorantiã non petit: nẽpe quia neſcit teſtamentũ aut contractũ non fuiſſe legitimum, quãuis poſſeſſor id ſciat, nõ tenetur ei reuelare. Si autẽ exempli gratia (de quo caſu ego ipſe cõſultus fui) defunctus per illegitimũ teſtamentũ nũcupauit extraneũ hæredẽ, & neq; ille neq; frater ab inteſtato ſuccedens poſſeſſionem adiuit, ſed vterq; ea eſt probitate vt nolit poſſeſsionem capere niſi ſibi ius faueat, abſq; dubio nuncupatus hæres debet cedere & poſt haberi: & ſuccedens ab inteſtato hæreditate potiri. Hæc etſi nõ pro demonſtratis duxerim, crediderim tamen eſſe veriſsima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut reſpuat, au t ſequatur: quoniã qui contra conſcientiã agit, prauus eſt, ſecundùm illud, Quod non eſt ex fide, peccatum eſt. ❡ Verũtñ nihilo minùs huic noſtræ aſſertioni nõ nihil ambiguitatis obmoliri quiſpiam poſſet. Primùm Panormi. pro ſe in contrarium adducit regulam eiuſdem Innocentij, cap. quod ſicut. de electio. Vbi ait electionem quæ iuri naturæ conſentit, licèt non ſeruentur iuris ſolennitates, tenere. At verò profectò, ſalua exiſtimatione ſolennis Abbatis, eiuſq; ſequacium, non eſt ab illis ſyncerè & candidè intellecta, neq; verò citata, regula Innocẽtij. Ipſe enim non loquitur vbi electio nulla eſt iure poſitiuo: ſed vbi eſſet infirmanda, vt ait text. ſi in iudicium deferretur. Subdit enim exemplum, vt ſi aliquis electorum ex contemptu non fuiſſet vocatus: tunc enim ſi electio fit à maiori parte, illo connumerato, tenet quidem iure tam humano, quàm naturali. Quanuis contemptus ille poſsit agere ad infirmãdam electionem. In tali inquam caſu ait electum tutũ eſſe in conſcientia quouſq; quaſſetur electio. Quæ quidẽ ſententia adeò nõ eſt contra nos vt ſit etiã pro nobis: nam licèt iure naturæ fateatur Innocentius electionẽ valere, dicit quòd poteſt iure humano infirmari. Haud ergo credendus eſt Innocentius ſibiipſi contradixiſſe. ❡ Neque alia regula eiuſdem illic Panormitani quidpiam cõtra nos in præſentiarum agit: nempe ꝙ quando ius ciuile aliquid diſponit contra ius naturæ, ſtandum eſt iuri naturæ. Hæc enim legis diſpoſitio non eſt cõtra ius naturę, ſed eiꝰ moderatio & reſtrictio pro bono pacis.

Argumentũ cõtra ſententiã autoris.

Secundum.

❡ Quod autẽ omniũ vehementiſsimè cõtra nos pugnare videť, eſt cap. cũ eſſes. de teſta. vbi Alexander. iij. videtur contrarium decernere. Fuit enim de conſuetudine interrogatus quæ erat in epiſcopatu Hoſtiẽſi, vbi nullum teſtamentum niſi ſecundùm leges humanas, puta ſeptem aut quinq; teſtibus ſubſcriptum, admittebatur: & reſpondit, tales leges à diuina lege, & ſanctorum patrum inſtitutis, & à generali eccleſiæ conſuetudine eſſe alienas: & ideo ſtandum eſſe contra illas iuri naturali, ſecundùm quod In ore duorum vel trium ſtat omne verbum. Et ideo vbi quis parœcianorum coram presbytero ſuo & tribus vel duobus alijs teſtibus teſtamentũ ediderit, valere decreuit. ❡ At verò, vt cum debita reuerentia ad textum reſpondeamus, licèt ius naturæ ſit vt duo vel tres teſtes ſufficiant: nam vbi homines naturali ſynceritate viuerent ille ſufficeret numerus: tamen nullatenùs negari poteſt quin vbi humanæ fraudulentiæ rempublicam inſerperent, neque tuta eſſet fides, ſanctiſsimum ſit numerum teſtium lege augere. Nam ius naturæ non eſt prohibitiuum, ſcilicet nè plures exigantur teſtes, ſed ſynceritatis humanæ expreſsiuum: nempe quòd vel tres ſufficiant: qui ideo numerus, licèt plurimùm in cauſis tam ciuilibus quàm eccleſiaſticis ſufficiat, tamen meritò in aliquibus requiruntur plures, vt libr. nos. 5. tractabimus. Vult enim eadem ipſa eccleſia, vt patet. 2. quæſtio. 5. cano. Præſul. in nonnullis cauſis plures teſtes eſſe neceſſarios. Nempe ad condemnandas perſonas Curiæ inſignes: vtputa Cardinales, presbyteros, &c. ergo eadẽ ſancta eccleſia quæ ob perſonarum dignitatem quorum crimina difficilè creduntur, voluit augeri teſtiũ numerũ, nõ eſt cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatem: qui, ſi cauilletur, pro ſe loqui nõ poteſt: amppliorem quoq; numerũ requirit: præcipuè vbi teſtamenta aut non ſunt ſubſcripta, aut ſunt occluſa: nam in apertis ius naturæ ſeruatur trium teſtium cum tabellione. Igitur illic Pontifex ſummus non eſt credẽdus leges eiuſmodi abrogaſſe: quia nõ habet autoritatem in leges principũ niſi quatenùs ſunt cõtra ius diuinũ, vt ipſe Papa fatetur, can. cũ ad verũ. & can. duo ſunt. 96. d. neq; abroga-

Tertium ex c. cũ eſſes. de teſtamen.

Exponitur illud, In ore duorum vel trium &c. Reſpõdet ad c. cũ eſſes.

Perſonæ in dignitate cõſtitutæ nõ facilè criminibus notãdæ.

tionis verbo illic vtitur: neq; talis abrogatio recepta vnquàm à principibus fuit. Igitur licèt alijs prætereà duobus modis gloſſa illic textum interpretetur, ſatis ſit nobis altero duorum modorum reſpondere, ſcilicet aut quòd id reſtringendum eſt ad pia legata, vt explicatur cap. ſtatim proximo, relatũ. quæ quidem legata minorem exigunt ſolennitatem. Vel fortè meliùs quòd cùm epiſcopatus Hoſtienſis eſſet in territorio eccleſiæ, potuit Papa præcipere vt non ſeruarentur leges ciuiles. Nam profectò neq; in pijs cauſis vbiq; admittitur iure legatum illegitimi teſtamenti. Tametſi hæredes de honeſtate illa doceat implere.

Aliæ ſolutiones. c. cũ eſſes.

ARgumenta autem in capite quæſtionis obiecta nullius ſunt ponderis. Reſpondetur enim ad primum, finem legis dupliciter ceſſare poſſe: ſcilicet aut generaliter in republica, aut in particulari caſu: & quando ceſſat primo modo, ceſſat lex: quando verò non niſi in particulari, non ceſſat, vt latè expoſitum eſt. Quod autẽ Adrianus ſubdit de correptione fraterna, nulla ſimilitudine pugnat. Præceptum nanq; correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, ſed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille ceſſat, ſuperuacanea eſſet correptio. Finis autem legum annullãtium illegitimos cõtractus, eſt bonum commune: quod nunquàm ceſſat. Item præceptũ correptionis fraternæ, eſt affirmatiuũ: quod non obligat niſi quando & vbi oportet: leges autem illæ ſunt generales. ❡ Ad tertium demũ reſpondetur nullum eſſe inconueniens vt quis citra ſuam culpam & negligẽtiam ob fortuitum euentum cohibeatur de ſuis bonis diſponere, vt pax tuta ſit in republica. Leges nanque non valent ſingularia cuncta cauêre.

Ad primum principale in principio cõcluſionis.

Ad tertium.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm præſcriptio dominium in poſſeſſorem transferat.

EXpediuimus membrum prius publicæ autoritatis, quæ cohibere poteſt legitimum dominium nè ſua bona pro ſuo libito diſpendat. Sequitur ergo ſecundum, quod eſt ad auferendum quoque ciuibus eadem ipſa bona. Et peculiariter id diſputabimus in præſcriptione: de qua quæritur vtrũ præſcriptio dominiũ ab inuito domino auferat, & cõferat poſſeſſori. Et arguiť de more à parte negatiua. Reſpublica, niſi qñ ipſa indiguerit, neminẽ ciuium expoliare poteſt inuitũ ſua ſubſtãtia, præterq̃ ratione delicti: vſu autem venire poteſt vt abſque vlla prorſus dñi culpa aut negligentia quiſpiã triginta quadragintaq; annis poſsideat alienũ: ergo tunc nulla eſt cauſa cur eiuſmodi poſſeſſor dñium acquirat. ❡ Secũdò. Si præſcriptio tãta pollêret vi, ſequereť vt poſſeſſor malæ fidei præſcriberet. Nã ſi cauſa legis fuit dñm ob negligentiã punire, non eſt dignus minori pœna dum poſſeſſor mala ſide poſsidet, q̃ dũ poſsidet bona. ❡ Tertiò arguitur. Si mala fides intra tẽpus præſcriptionis ad reſtitutionẽ obligat, ſequiť ꝙ etiã qñ poſſeſſor dubitat an res quã poſsidet ſit aliena, ius præſcriptionis impediatur. Cõſequẽs tñ videtur eſſe cõtra Auguſtinum. 34. q. vnica: can. ſi virgo. vbi ait, Tam diu quẽq; poſſeſſorem bonæ fidei rectiſsimè dici, quàm diu ſe poſsidere ignorat alienum. ❡ In contrarium autem eſt autoritas Gelaſij. 16. q. 3. can. Præſulũ. & can. quicunq;. can. placuit. 1. quibus decernit, præſcriptionem triginta annorum, etiam inter epiſcopos & eccleſias vim obtinere.

SEcũda pars humanæ poteſtatis qua princeps reipublicæ tã eccleſiaſticæ q̃ ciuilis poteſt ab inuitis tum bona ſua auferre, tum etiam in aliorum transferre dñium, Primũ ratione ſubueniendi reipublicę, vt ar. 1. dictũ eſt, vim ſuã exercere poteſt: nẽpe vt dum ei opùs eſt ciuium ſubſidio, eos ad cõtributionem cogat: quoniã ſumus, vt ait Paulus ad Rom. 12. mẽbra vnius corporis: & ideo tenemur ſuccurrere corpori nr̃o: Secũdò prætereà ratione delicti poteſt malefactores bonis ſuis multare. Etẽ quod per quodcũq; peccatum mortale ipſo facto delictor ſuis ſit priuatus bonis, iam ſuprà tanquàm hæreticum reiectum eſt. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur poteſtate nihil ad præſentem locum: ſolùm enim de præſcriptione nobis eſt quæſtio. ❡ Igitur præſcriptio nomẽ iuris eſt: idem nimirũ ſignificans quod, per poſſeſsionem præſcripto à lege tẽpore protractam dominium rei acquirere. Et quãuis nõ ſolũ inter Doctores, verùm & quãdoque in iuris cõtextu explicationis gratia diſtingui conſueſcat inter præſcri-

Quibus titulis poſſit reſpublica ab inuitis ciuibus bona auferre.

Præſcriptionis definitio.

præſcriptionem & vſucapionem, quòd præſcriptio ſit rerum immobilium, vſucapio verò mobilium: tamen crebrò etiam iura ambabus promiſcuè vtuntur vocibus. Vſucapere enim nihil aliud eſt quàm vſu vendicare: hoc eſt per vſum legitimo tempore continuatũ rei dominium acquirere: vt legitur. ff. de vſucapi. l. vſucapio. idq́; ipſum eſt pſcribere. Loquendum autem eſt vt plures, & ſentiendũ vt pauci: & ideo non eſt cur non eâdem vtamur diſtinctione. Itâque vſucapio duobus modis differat à præſcriptione, ſcilicet & ratione materię, vt modò dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergimus. ¶ Igitur quoniam hîc tantùm de foro conſcientiæ diſputamus, ſupponamus tam Imperatorum quàm Pontificum leges. Vſucapio nanque rerum mobilium triennio fit, aut quadriennio: vt habetur Inſtitu. de vſucap. & C. eod. l. quas actiones. Præſcriptio verò altera eſt longi temporis: altera verò longiſsimi. Præſcriptio longi temporis per decennium inter præſentes, & per viginti annos fit inter abſentes: vt eod. Inſti. ſubſequit. & eâd. l. C. & C. de præſcrip. lõgi tẽp. l. malæ fidei. Ratio enim poſtulat vt pſentiũ negligẽtia, nẽpe q in eâdẽ prouincia, vel in eâdẽ vrbe cõmorantur, breuiori tẽpore puniatur, quàm abſentium, ad quos nõ tam citò penetrare potuit rerum notitia. Præſcriptio autẽ longiſsimi temporis eſt triginta annorum inter præſentes, & quadraginta inter abſentes: quæ in rebus eccleſiaſticis eſt neceſſaria. De qua ideo præſcriptione plura extant capitula. 16. q. 3. Et. l. citata, quas actiones. hæc omnia diſtinguunt: ſcilicet quòd decennalis & vicennalis præſcriptio in ſæcularibus ſufficiat: tricennalis autẽ & quadragenalis competat religioſis rebus. Vſucapio verò triennio fiat inter præſentes, aut quadriennio inter abſentes. Atque hoc propriè loco vſucapio à pręſcriptione diſtinguitur. Romana verò eccleſia, vt illic ſubiungitur, gaudere debet tempore centum annorum: itâque contra illam breuiùs non præſcribitur. Quocircà etſi Imperator præcedẽ tilege, Vt inter, omnibus eccleſijs hoc tempus centum annorum indulſiſſet: modò tñ ſola eccleſia Romana illa gaudet, iuxta tenorẽ eiuſdẽ authẽtici, quas actiões. vt habet. 16. q. 3. cap. nemo. ¶ His ergo prænotatis quæſtio noſtra eſt an in conſcientia qui præſcriptis tẽporibus rem poſſedit, quanuis poſteà reſciuerit eam eſſe alienam, tutò illam poſſideat. De qua re tres ſunt diuerſæ opiniones: duæ nimirum extremæ: quarum altera tenet quòd ſemper eſt iudicandum ſecundùm leges concedentes præſcriptionem cũ mala fide. Et hæc eſt gloſſa cap. finalis de præſcriptionib. Altera verò quòd quanuis bona fide toto tempore legis quis rem poſſideat, nihilo minùs quotieſcunque reſciuerit eam eſſe alienam, etſi in foro exteriori res ſibi poſſeſſa adiudicetur: tamen in conſcientia nunquàm eſt tutus quouſque eam reſtituat. Et hęc eſt Summæ Roſellæ, in verbo, præſcriptio. ¶ Inter has ergo nos media via incedentes, duabus concluſionibus ad quæſtionem reſpondemus. Prior eſt. Nemo beneficio humanæ legis ſana conſcientia præſcribit, niſi toto præſcriptionis tẽpore bona fide poſsideat. Concluſio eſt expreſsè aſſerta in illa regula Iuris, Poſſeſſor malæ fidei non præſcribit. Eſt autem recolendum, ſecundùm ciuiles leges olim poſſeſſoribus etiam malæ fidei rem poſſeſſam fuiſſe adiudicari ſolitam, vt Gratianus adnotauit. 16. quæſti. 3. cano. dilectio. §. poteſt. Et expreſſè habetur cap. vigilanti. de præſcrip. vbi refertur Epheſinum legiſlatorem propter vitandam miſerorum ſegnitiem, & longi temporis errorem & confuſionem, primum omnium tricẽnalem vel quadragenalem præſcriptionem lege ſanxiſſe. Alexand. verò tertius, eod. capite eaſdem leges vel confutat, vel ſaltem moderatur, quãtum ad hoc quòd poſſeſſoribus malæ fidei non faueant: eandemque reuocationem ſeu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateraneñ. confirmauit eod. titul. cap. fina. Et ratione probatur. Poſſeſſor malæ fidei dicitur ille qui conſcius eſt aut dubius rem quam poſsidet non eſſe ſuam. Accipitur enim hîc fides pro conſcientia, ſecundùm illud Pauli, Quod non eſt ex fide, id eſt conſcientiæ concors, peccatum eſt. Qui autem contra cõſciẽtiam rem alienã poſsidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, ſcrutari tenetur veritatem: peccatũ autẽ nemini ſuffragatur: ergo eiuſmodi poſſeſſori nullum patrocinatur ciuile ius. Atq; hanc rationem huius cõcluſionis aſsignat eod. cap. Innoc. Quare glo. quæ dicit non credere Papam potuiſſe leges illas reuocare, nullius profectò eſt probabilitatis. Nam etſi poteſtas Imperialis diſtincta ſit à Pontificia: neque ſit, vt illi aiunt, quos ſuprà refellimus, ſimpliciter & abſolutè illi per omnia ſubdita: tamen quia quantum ad animarum regimen, ſpiritualis temporali diuini-

Quãto tẽpore fiat vſucapio.

Præſcritptio lõgi tẽporis & lõgiſsimi

Quod in rebus eccleſiæ locũ non habeat niſi quadragenalis præſcriptio.

Cõtra eccleſiam Romanam nõ præſcribitur niſi cẽtũ annis

Opiniones duæ extremæ.

Prior cõclu.

Olim poſſeſſor malæ fidei præſcribebat ſecundùm leges.

Corrigitur ius antiquũ.

Quis poſſeſſor malæ fidei.

diuinitùs eſt prælata, poteſt leges ciuiles delictorum fautrices de medio tollere: qualis certè eſt q̃ poſſeſſoribus malæ fidei faueret. ¶ At quò res patentior fiat, vel gloſſa illa vult leges ciuiles poſſeſſoribus malæ fidei in conſcientia tradere rem poſſeſſam. Et iſte eſſet intolerabilis error: eſſet enim contra naturam quòd latro aut qui mutuum accepit, propterea quòd decem aut viginti annos in mora ſit ſoluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantùm, vt ſentire videtur, & ſanctus Thomas quotl.12.ar.25.interptari, quòd negligenti domino poſt illud tempus non detur petendi ratio: quemadmodùm decepto citra dimidium iuſti pretij denegatur in iudicio actio, licèt alter teneatur in conſcientia exceſſum iuſti reſtituere. Sed neque hic ſenſus vlli eſt æquitati conſonus: quoniam in emptionibus & venditionibus præſumptio legis eſt quòd cùm pretia rerum non ſint ita planè omnibus cõperta, poſſet quis ignoranter & bona fide ſeſquialtero pretio rem vendere vltra iuſtum: & ideo denegatur alteri actio ad reſcindendas lites. Quòd autem nefarius latro, aut vſurarius, aut qui mutuum accepit, per manifeſtum diuturnũq; peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur nè cogatur ſoluere, nulla fert ratio: etiam ſi alterius negligentia id commereretur. ¶ Poſterior cõcluſio. Poſſeſſor bonæ fidei elapſo legitimo tempore, tuta conſcientia rem tanq̃ propriã poſſidet: quoniã lex ciuilis dominum ipſum re vera cõſtituit.

Poſterior cõcluſio.

At, nè per ignota vlteriùs progrediamur, explicare congruit quænam ſint ad bonam fidem requiſita. Ad quod reſpõdetur, exacta eſſe quatuor. Primùm omnium requiritur ſubſtantia ipſa fidei: hoc eſt ſcientia vel credulitas quòd res ſit tua. Vbi enim fundamẽtum hoc non adeſt, tota præſcriptionis machina labaſcit. ¶ Secũdò requirit̃ poſſeſsio. Nam vt habet Regula iuris, ſine poſſeſsione nõ præſcribit̃, neq; vſucapitur: vt. ff. de vſuc. l. ſine poſſeſsione. Quapropter cũ ius ſpirituale laicis nõ cõpetat, licèt laicus ius allẽget poſſediſſe exigẽdi decimas quadraginta vel quinquaginta annis, nunq̃ præſcribit: quia non eſt poſſeſsionis capax: neq; res illa eſt præſcriptibilis. Poteſt inquã laicus decimas recipere ex conceſsione: non tamen ꝙ penes ipſum ſit ius exigẽdi, hoc eſt imperãdi earũ ſolutionem. Pariter neq; ſeruus, neq; Mẽdicantiũ religioſus poſsidere poteſt: atq; adeò neq; præſcribere. ¶ Tertiò depoſcit̃ titulus

Quæ requirũtur ad bonam fidem.

Laicus nõ poteſt præſcribere ius exigendi decimas.

Mẽdicãtium religioſus non poteſt

vel naturalis, vel iure legitimus, vel præſumptus. Qua ratione fur, & vſurarius nullo tẽpore præſcribit: quia poſsidet ſine titulo per vim. Eãdẽ ratione neq; mutuatari⁹. Nã licèt titulo mutuationis acquiſiuit dñium, illo tamen pacto vt redderet. Si autẽ latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit: ninimirũ credens bona illa legitimè fuiſſe acquiſita, & toto tempore pręſcriptionis illa fide poſsidet: tranſacto illo, quanuis innoteſcat fuiſſe aliena, tutus manebit in conſcientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rẽ alienam emit: vt habetur. ff. de vſucap. l. ſi aliena. Nam licèt ille titulus non ſit verè naturalis, eſt tamen lege præſumptus. Eãdem ratione in calce ſuperioris libri diximus, ꝙ cũ ſententia iniqua nemini in conſcientia ius auferat aut conferat, fit vt qui per talem ſententiam mala fide rem acquiſiuit: nempe quia quando lata fuit, ſciebat eſſe iniuſtam: nullo tempore præſcribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus eſſe iuſtã, poſsidere cœpit: ſed tamen infra tempus præſcriptionis in notitiam ſibi venit ſententiam fuiſſe iniquam, tenetur reſtituere. Attamen vbi legitimum tempus præſcriptionis tranſierit, licèt poſteà id nouerit, non tenet̃. Nam poſtq̃ legitimo titulo, hoc eſt lege præſumpto rẽ bona fide poſſedit, factus eſt eius dominus. ¶ Quartò requiritur eandẽ bonã fidem toto tempore abſq; interruptione cõtinuari, vt expreſsè habetur. c. fina. de præſcrip. Nam ſi interrupta fuerit: nempe quia dñs petijt, aut alia via: tũc tẽpora illa interrupta non cenſentur vnum legitimũ cõſtituere. An verò qui de re illa quam poſsidet ambigit ſitne ſua, præſcribat, quia longiuſcula eſt diſputatio, poſt concluſionis demonſtrationẽ adiunget̃. ¶ Reuertamur ergo his ſuppoſitis ad ſecundã cõcluſionem, quã, vt dicebã, Summa Roſella ſimpliciter negat in verbo, præſcriptio: & vt Syluest. eodem verbo, §.13. refert: Anton. quoque de Bu. in. cap. vigilãti. quia credere nequeũt, leges vero dñio legitimos dños priuare poſſe eò ꝙ in leui ſint negligentiæ culpa: eſſet enim, vt arbitrãtur, contra ius naturæ: ſed tantùm denegatur eis petitionis actio. Et aiunt iſti more ſuo hanc eſſe opinionem Theologorũ: quos tamen ſi vidiſſent, ſecùs pronũtiaſſent: cùm diuus Thomas quotlib. 12. articu. 25. & Scotus. 4. diſt. 15. & omnes concluſionẽ à nobis aſſertam meritiſsimò teneant. Adria. autẽ eo modo ꝓcedit quo ſuperiori articulo: nepe

quicquã præſcribere.

Qui à latrone rem emit poteſt illam præſcribere.

Nequeũt. ll. ſecundũ aliquos veros dños dñio priuare propter negligẽtiã reprẽdi.

Opinio Adriani.

pe ꝙ vbi negligētia veri domini ad culpam pertingit mortalē, tunc qui præſcripſit tutus eſt in conſcientia, etiam ſi poſteà intellexerit rem eſſe alienam. Cui quidem iuri illud ſupponit fundamentum, quòd Imperator eſt dominus orbis: & ideo poteſt dominium ab vno in alterum transferre. Attamē ſi ille non fuit mortaliter negligens, tunc licèt in foro exteriori res præſcribenti adiudicetur, tenetur tamen in conſcientia reſtituere. Ratio eius eſt illud ſuum axiôma perperàm intellectum: Ceſſante cauſa legis, ceſſat ſubinde eius vinculum: cùm ergo lex pręſcriptionis in culpa negligentis rem ſuam fuerit condita, illa ceſſante, ceſſat præſcriptionis cauſa. ¶ His veruntamen non obſtantibus abſolutè aſſeritur concluſio, quòd qui bona fide præſcripſerit, ſiue dominus negligens fuerit, ſiue ſecùs, tutus manet in conſcientia, quanuis tranſacto præſcriptionis tempore, reſciuerit alienum eſſe quod poſsidet. Concluſio probatur non ſolùm authoritate diui Thomæ, & Scoti, & Theologorum, vt modò dicebamus: verùm & ſacrorum Canonum Gelaſij & concilij Toletani. 16. quæſtio. 3. & Auguſtini loco citato, cano. ſi virgo. 14. quæſt. vnica. & de præſcription. can. ſanctorum. & multis alijs. Et quòd dictæ leges non ſolùm approbentur à Pontificibus in foro exteriori, ſed etiam cōſcientiæ, ſolidiſsimum ſumitur argumentū ex cap. vigilanti. & cap. fina. de præſcriptio. Nam poſtquàm illic conſultiſsimi Pontifices præſcriptionem duntaxat malæ fidei irritauerint, à contrario ſenſu illam cōfirmant quæ bona fide ſubnititur. ¶ Sed quò ad rationes deſcendamus, nulla eſt illa Adriani, nempe quòd Imperator ſit dominus orbis: tum quòd illud falſum eſt, vt ſuprà cōmonſtrauimus: tum ꝙ etiam ſi dominus eſſet regnorum orbis, non tamen rerum habet dominium, vt pro ſuo libito poſsit res alienas vſurpare: quod ſuprà quoq; oſtenſum eſt. Pręterea quia non ſolùm Imperator, verū & reges & inferiores principes poſſunt facere leges de tranſlatione dominiorū, etiam ſi nō ſint rerū domini. Ratio ergo eſt quam ar. 1. declarauimus: nēpe ꝙ reipublicæ princeps, tanq̄ pacis cuſtos, vt poteſt criminoſos ſuis bonis mulctare, ita & ab ipſis inuitis pro bono pacis ſuorum dominia in alios traducere, idque lege, vt ſuprà diximus, in foro poli cogente, atque adeò poſsidentis conſcientiam pacante. Alioqui, vti ſuprà arguebamus, ſi conſcientiam poſsidentis eiuſmodi leges non quietarent, tum fruſtraneæ eſſent, tum etiā iniquæ: quādoquidem ei rem adiudicarent, qui tamen eam tuta conſcientia poſsidere nequiret: idemq; per ſententiā, quæ, non ex falſa præſumptione, ſed ex certa ſcientia procederet. Iſti enim talem principibus negantes in conſcientia facultatem tanti faciunt hæc bona exteriora, vt arbitrentur eſſe ceu ſupremum reipublicæ finē: cùm tamen nos Chriſtus tantoperè contra admonitos curauerit, vt ad redimendum tēpus contendentibus nobiſcum de tunica, relinqueremus & palliū. Hæc quippe ſancta meditatio antiquis legiſlatoribus altiùs in corde inſidebat quàm iudicibus modò: & ideo huiuſmodi condiderunt præſcriptionis leges. ¶ Hinc ergo gradum aduerſus Adrianum faciamus. Quatuor enim inter alia argumentis eius opinio confutatur: hęc ſcilicet ꝙ ſi dominus non fuit mortaliter negligens, dominium non amittit. Primum, quòd in iure nulla eiuſmodi legitur exceptio: quam tamen ſancti Pontifices conſciētiarum conſultores, non prætermiſiſſent. Secundū, ꝙ etſi vulgò non alia præſcriptionis cauſa circunferatur q̄ culpabilis dn̄i negligētia: ſi iura tamen & rationes conſulas, nō hęc eſt potiſsima, ſed certè bonum publicum: vt ſcilicet certa ſint dominia, & error longi temporis tollatur, & tranquilla ſit rerum poſſeſſio. Audi legem primam. ff. de vſucap. Bono publico introducta eſt vſucapio, nè ſcilicet quarundam rerum diu & ferè ſemper incerta dominia eſſent: cū ſufficeret dn̄is ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium. Et cap. vigilanti. de præſcriptio. Epheſinus, inquit, legiſlator, ſolùm propter vitandam miſerorum ſegnitiem, & longi temporis errorem & confuſionem, primus tricennali & quadragenali præſcriptioni vigorem legis impoſuit. Non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ, ſed conſultiua communis boni. Atque adeò non ille, ſed hic fuit potiſsimus finis. Quapropter illo ceſſante, nihilo minùs lex præſcriptionis ius tribuit in conſcientia. ¶ Tertiò, in corroborationem huius arguitur. Si culpa domini finis fuiſſet legis, profectò vel iniqua fuiſſet, vel q̄ rariſsimè ſuum aſſequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona ſua perq̄ rariſsimè, quod iſti nō aduertūt, eſt peccatū mortale. Enimuerò prodigalitas, vt omnibus in cōfeſſo eſt, genere ſuo non eſt mortale. Ob idq; neque

Sententia authoris.

Reſpondetur Adriano.

Quatuor argumentis cōfutatur ſententia Adri.

qui ſua bona negligit, mortaliter vnquã peccat, niſi accidẽtarie: nẽpe in caſu grauis neceſſitatis familiæ aut pauperum quos ſibi alere incũbit: ergo propter illã culpam raro cõtingeret præſcriptionis iuſtitia: nõ ergo illa fuit cauſa. ¶ Quartò deniq; , vt ſuperiùs arguebamus, etſi ille fuiſſet finis, nihilo minùs illo in euẽtu particulari ceſſante, nõ ſubĩde legis vigor extinguit: ſed ſi in cõmuni ceſſet. Eſt ergo tutus in conſcientia qui legitimè præſcribit, etiã ſi poſteà illi innotuerit rem poſsidere quæ fuit aliena. ¶ Supereſt ergo tandem id examinare quod ſuprà in lite reliquimus. Diximus enim ad bonã fidem exigi, vt neq; poſſeſſor dubitet rem eſſe ſuam: ſed id certò credat: aliâs poſſeſſor eſſet malæ fidei. Enim uerò gloſſ. cap. fina. de præſcripti. aliter ſentit. Nempe quòd dubitans, etiam ſi iuſtam habeat dubitandi cauſam, nihilo minùs eſt in bona fide. Et citat pro ſe. §. bonæ fidei. l. qui ſcit. ff. de vſur. Eòdemque vergit Panormitan. quòd ait ad literam probari, ex cap. ſi virgo. ſuprà citato. 34. quæſt. vnica: vbi ait Auguſtin. tam diu bonæ fidei poſſeſſorem rectiſsimè quenquam, dici quàm diu poſsidere ſe ignorat alienum: cùm verò ſciuerit, tunc eſſe malæ fidei. Qui enim dubitat, vt cẽſet Panor. ignorat. ¶ Et arguitur præterea in fauorem huius opinionis. Qui dubitat rem quam poſsidet eſſe ſuam, poteſt illam bona cõſcientia in iudicio defendere, donec à ſe euincatur: hoc eſt iudicio ſubtrahatur: manet ergo ſemper in bona fide. ¶ At verò abſq; dubio cõtrariã ſentẽtiã crediderim: nempe ꝙ tempus quo quis, non quidem tenui ſcrupulo, ſed probabili coniectura dubitat rem eſſe ſuam, non annumeratur præſcriptioni: imò tempus eius legitimum interrumpit. Et ratio eſt quòd iam habet conſcientiæ vulnus, atque adeò fides eius non eſt bona: nam bona idem eſt quod ſana & quieta: atque adeò ille iam non ignorat rem eſſe alienam, vt vult Auguſtinus, quod re vera Panormitan. vt probè Adrian. in. 4. in quæſti. de præſcripti. ait, non attentè animaduertit: quia non erat dialecticus. Ignorantia enim, altera eſt puræ negationis, id eſt carentia ſcientiæ, quæ ſtat cum dubio: altera verò prauæ diſpoſitionis, quæ eſt contrarium iudicium. Auguſtinus ergo non loquitur de hac poſteriori, vt putat Panormitanus, ſed de priori. Haud inquam vult poſſeſſorem in bona fide manere quàm diu ignorat, hoc eſt quàm diu non certè iudicat aut opinatur rem eſſe alienam, ſed quã diu ignorat, id eſt, nullam habet vel probabilitatem vel coniecturam, ſed certò credit eſſe ſuam. Id enim ſonat bona fides, id eſt illæſa conſcientia. Neque illud. §. citatum. ff. de vſuris. contrarium inſinuat. Illic enim tantùm habetur, quòd ſi quis fundum bona fide ab vſurario emit, ſed antequàm fructus perciperet agnouerit eſſe alienum, hoc eſt probabiles habuerit coniecturas: poteſt quidem fructus percipere quoadusque fundus euictus ſit, hoc eſt publico iudicio ſublatus. Non autem habetur quòd illa conſcientia tempus præſcriptionis legitimæ continuet. ¶ Ad rationem autem quam nos adiecimus Adrianus reſpondet, nemini eſſe licitum rem illam poſsidere quam dubitat eſſe ſuam, niſi quantum temporis ſibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin verò ſubdit paulò inferiùs regulam, videlicet quòd ſicut iniuſtè quis capit rem de qua dubitat an ſit ſua: ita & iniuſtè tenet & poſsidet. At verò profectò regula hæc in primis falſa eſt, totique iuri aduerſa. Enimuerò cùm melior ſit poſsidentis conditio, non tanta ſcientia requirirur ad retinẽdum id quod poſsides, quanta ad capiendum priuata authoritate id quod non poſsides. Et ideo ſub dubio tueri poſſum quam habeo poſſeſſionem rei, quam ſub eodem dubio non poſſem ab alio ſuſcipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc eſt ſub formidine iudico eſſe alienam, ſi nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quã ſi aſſequi neutiquàm poſſum, non ideo teneor totam dimittere: ſed pro ratione dubij vel cum illo diuidere quem dubito eſſe dominum, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non eſt quia ſub illo non poſſum rem in iudicio defendere, vel illa vti: ſed quia, vt diximus, ſaucia tunc conſcientia non meretᷣ nomẽ bonæ fidei ad ꝑſcribẽdũ. ¶ Poſt hęc autẽ nõ eſt ſilẽtio prætereũda opinio quam Adrian. ex his modò dictis ſibi elicit: nẽpe vxori quæ hæſitat an vir cui coniungitur verè ac legitimè ſuus ſit, non ſolùm non licere officium debitum ab illo exigere, verùm neque ipſi exactum reddere. Et ad cap. dñs. de ſecund. nuptijs. vbi præcipitur reddere, reſpondet id intelligendum eſſe in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo, tamen ei non licet cum ipſo ſe amplexu maritali

Opinio, quòd iure dubitans an res ſit ſua bona tñ fide poſsidet.

Cõtraria ſententia autoris

Ad argumentũ pro prima opinione.

Regula Adrian.

Regula impugnatur.

Quare dubiũ tollit bonam fidem.

Opinio Adria. de redditione debiti.

maritali commiſceri: perinde ac ſi poſt clan culariaſ nuptias, viuente priore viro cogeretur habitare cum ſecundo. Ratio verò eius codē ſen per peccato delinquit. Putat enim quòd ſic ut dubius de re ſua non poteſt illā poſsidere: ita & dubia illa nō poteſt ad virū accedere. Quæ profectò cōcluſio, ſicuti & ratio, falſiſsima eſt: & illi. c. dominus. planiſsimè contraria. Illic enim nō dubitatur de foro exteriori, ſed de cōſcientia. Obidq; diſcrimen interponitur inter debitum reddere & poſtulare. Et ratio eſt plana. Nam maritus legitimam habet poſſeſsionem vxoris: qua ideo nō poteſt vxor eum expoliare per hoc quod habeat dubium quouſq; ſit certa: ſicuti ego nō poſſum ſurripere ab alio ſua bona per hoc quod dubitem eſſe mea. Et ideo illa legitima poſſeſsio vxorem excuſat à fornicatione dum debitum reddit. Idq; expreſſè habetur cap. laudabilem. nè lite pend. longeq; apertiùs cap. inquiſitioni. de ſententia excō. à quibus profectò capitulis Adria. in omne ſe vertens latus, neutiquàm extricare valet. Quòd enim in cap. inquiſitioni. de ſedandis cōſciētijs habeatur ſermo, planè inde colligitur quòd ſit trimembris diuiſio: nempe vt qui coniugū certus eſt, coniugium non eſſe legitimum, potiùs ſententiam excommunicationis humiliter ſuſtineat, quàm vt reddat vel petat: qui verò leui temerariaque credulitate id credit, confeſſario ſuo parens, reſputo ſcrupulo, & reddat & petat. Qui verò probabili credulitate laborat, non reddat, ſed petat. ¶ Hoc autem mihi profectò maiorem inijcit ſcrupulum quòd in illis capitulis, Dominus. &, Inquiſitioni. ille qui dubius eſt, petere cohibetur. Ex quo ſtatim fit conſequens, vtroque hæſitante neutrum poſſe debitum petere. Et ratio ſcrupuli mei eſt, quòd ſi qui dubitat indagandæ veritati diligentiam adhibuerit ſufficientem, neque tamen illam poſsit aſſequi, non eſt cur arceatur à petendo: aliâs maneret abſque ſua culpa ſemper ligatus, vt neque præſente coniuge vti poſſet, neque ad alterum tranſmeare. Quod conceſſu durum eſſet. Et ideo exiſtimo dicta cap. ſic intelligi, quòd ille qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquiſitionem, reddere quidem poteſt, ſed non petere: quia eſt in mala fide: illa tamen facta, arbitror, ſub aliorum cenſura, poſſe etiam petere: quia iam eſt in bona fide. Nam tunc vanum eſt habere poſitiuè aſſenſum, virum illum non eſſe ſuum. ¶ Argumenta ergo omnia in aſſertis cōcluſionibus planè ſoluta ſunt. Primi enim antecedens negatur: nēpe non poſſe rempublicam quenquā niſi propter crimen ſuis bonis priuare: imò poteſt propter pacem. Et quantum ad ſecundum, iam ſatis explicatum eſt queadmodùm poſſeſſor malæ fidei non preſcribat. Et circa tertium pariter quemadmodùm dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Impugnatur opinio Adri.

Ad argumenta in princ. concluſionis

❧ QVAESTIO SEXTA de reſtitutionis ſubſtantia.

S. Tho. 2. 2. q. 62.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ.

ALterum preambulum quod vitijs pertractandis, iuſtitiæ commutatiuæ contrarijs debet quiſq; prænoſcere, eſt reſtitutiōis neceſsitas, eiuſdemq; legum modus & forma: nempe vt quæ in ſubſequentibus libris oſtēderim⁹ aut ſublata per iniuriā eſſe aut retineri, conſtet qua lege ſint redhibenda. Prima ergo quæſtio eſt de reſtitutionis ſubſtantia: in cuius primo articulo interrogatur an reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ. Primum enim quod ad inueſtigandam definitionem inquiritur, eſt genus. ¶ Arguitur ergo à parte negatiua: Primò ſic. Reſtitutio nihil à ſatisfactione diſtat: promiſcuè nanque vtimur vtroque nomine: quin verò & iura pro eodem vtrunq; videntur accipere: vt extrà, de iniur. & da. dato. c. ſi culpa. vbi cùm iubetur tam pro dāno dato quàm pro iniuria ſatisfactionem fieri, vtraque eodem nomine, ſcilicet tam damni reſtitutio, quàm ſatisfactio pro iniuria, comprehenditur: ſatisfactio autem eſt pars poenitentiæ pro offenſa in Deum cōmiſſa: inter Deum autem & nos non eſt ratio iuſtitię cōmutatiuæ: quia (vt. 5. Ethic. Ariſto. autor eſt) Dijs & parentibus æquale reddere nō valemus: reſtitutio ergo nō propriè ad cōmutatiuā attinet iuſtitiā. ¶ Secundò arguitur. Reſtitutio non tantū locū habet in cōmutationibus, verū etiam in diſtributionibus: vt dum quis non diſtribuit præmia ſecundùm

meritorũ põdera, refundere ei tenet̃ qui minùs iuſto recepit: ergo non tantùm cõmutatiuæ, ſed & diſtributiuę etiam actus eſt. ❡ In cõtrariũ eſt ꝙ reſtitutio ablationi opponit: ablatio autem alienæ rei, peccatũ eſt iniuſtitiæ circa commutationes: reſtitutio ergo eiuſdem eſt iuſtitiæ actus quæ in commutationibus dirigendis verſatur.

Reſtitutionis etymologia.

PRo ſolutione quæſtionis notandum eſt, reſtituere (vt nominis compoſitio præ ſe fert) idem eſſe quod iterum quempiam in ſuum locum & ius ſtatuere: haud enim huiuſmodi nominum alluſiones & etymologiæ vilipendendæ ſunt: quoniam cùm nomina ſint conceptuum notæ, talia curare debēt linguarũ conditores rebus indere, qualibus rerũ natura explicetur: primũ imitãtes parētem noſtrũ, qui idem obſeruauit: ſecundũ illud Gene.2. Omne quod vocauit Adam animę viuentis, ipſum eſt nomē eius. Eſt autem reſtitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quiſque in ſuum locum, dignitatem, ac ius reſtitui, perinde atque homini reſtitui bona ſua. Vnde.ff. de verb. & rer. ſignific.l. plus eſt. habetur plus eſſe in reſtitutione ꝗ in exhibitione. Nam exhibere eſt præſentiam corporis præbere: reſtituere eſt etiã poſſeſſorē facere, fructũ reddere, &c. Vt ſi quis vi raptus eſt, aut per iniuriã in carcerem intruſus, ſuiſq; bonis expoliatus, non reſtituitur, licèt exhibeat̃, hoc eſt, liberè permittat̃ ad proprios lares remeare, niſi in locũ ſuum priſtinũ ſtatuat̃.

Concluſio.

❡ Hinc ergo colligitur cõcluſio huius quæſtionis. Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ. Probatur. Cõtraria ad idē genꝰ pertinēt, vt in Præd.c.8. Ariſ. docet: auferre autē rem alienã inuito dño, eſt vitiũ iniuſtitiæ circa commutationes: reſtitutio autem eſt recompenſatio contraria: eſt ergo eiuſdem generis iuſtitiæ. Secundò. Reſtitutio, vt legitima ſit, fieri debet ad æqualitatē rei quæ ablata eſt: ſiue per iniuriam ſublata ſit, vt furto & rapina: ſiue per domini voluntatem, vt mutuo & cæteris contractibus: æqualitas autem rerum (vt.5.Ethico.Ariſto. docet) per iuſtitiam commutatiuam conſtituitur: hac nanque ratione à diſtributiua diſtat, ꝙ illa non conſtituit æqualitatem, niſi inter proportiones meritorũ & proportiões præmiorũ: eſt ergo reſtitutio actus cõmutatiuæ iuſtitiæ. Ex quo fit vt reſtitutio propriè locũ nõ habeat niſi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit cētũ: poſt verò ego, vt gratiã illi referam, tãtundē redôno: nõ eſt cēſenda hæc mea gratiæ relatio reſtitutionis nomine. Nã etſi ſimilitudinē quãdam reſtitutionis habeat materialē, vt aiunt: idcircò quòd res eadem redditur: deeſt tamē reſtitutionis forma, puta obligatio à qua reſtitutio & ſpeciē & nomen ſortitur. Ob idq; donatio illa non ad iuſtitiam commutatiuã, ſed ad liberalitatem potiùs ſpectat. Neq; verò opus eſt ad reſtitutionis naturam vt eadem numero aut ſpecie res quę accepta fuit, reddatur: tametſi primæua eius ſignificatio id videatur auribus exhibere: ſed ſatis eſt ꝙ tantundē valeat. Enimuerò ſicut commutationis appellatio, quæ propriè in rebus fit, vt commutatio vini pro oleo, & merces pro pecunia, ad actiones & paſsiones eſt more & vſu tranſlata: ſic & reſtitutionis nomē extenſum eſt. Vt ſi quis mihi contumelioſo verbo iniurius fuit, quem ego poſteà fuſte cæcîdi, quædam fieri poteſt commutationis compēſatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, poteſt eam pecunia reſarcire.

Iuſtitia commutatiua & diſtributiua quomodò differant.

Reſtitutio non eſt vbi debitũ non erat.

Ad primum argumentũ.

ARgumenta verò in cõtrariũ obiecta nõ nihil afferunt difficultatis. Ad primũ ergo reſpõdetur, ꝙ etſi nonnunꝗ duo hæc nomina, ſatisfactio, & reſtitutio, vſu confundãtur, quando ſcilicet res in controuerſiam nõ veniũt: longo tamē interuallo actiones ipſæ differunt. At verò quæ differre monſtrant̃, oſtendi priùs debent quo pacto conueniãt: nam (vt initio huius ex Ariſt.5.Ethi.c.1.citatũ eſt) quo res æquiuocæ viciniores ſunt & propinquiores, eò magis æquiuocatio latet. Sit ergo primũ noſtrum aſſertũ. Satisfactio perinde atq; reſtitutio ad iuſtitiam pertinet cõmutatiuam: nam vtraq; fit ſecundũ ęqualitatem rei ad rem, in quo commutatiua iuſtitia à diſtributiua ſeiungitur, qua præmia ſecundũ dignitatē perſonarũ diſtribuũtur. Enimuerò, qui iniuria alium læſit, ad æqualitatis mēſurã debet ei ſatisfacere. Scio equidem Scotum in.4.diſt.14.q.2.cõſtituere pœnitentiam ſub iuſtitia vindicatiua, quam ſpeciem eſſe putat diſtributiuę.

Opinio Scoti de pœniten.

Conſiderat eñ pœnitentē nõ ſolũ tanꝗ reũ, verũ tanꝗ miniſtrũ iuſtitiæ Dei: qui quidē pœnitens de ſeipſo ſuppliciũ ſumit. Quapropter cũ ſatisfactio ſit pars pœnitẽtiæ, ſubſequēter cõcederet ad eãdē iuſtitiã pertinere: vtputa cũ quis ieiunijs & vigilijs ſe affligit. Atq; hanc ſententiam amplexus videtur S.Tho.4.diſt.15.q.1.ar.1. Attamē multò fortè congruentiùs pœnitens

nitens non conſideratur ceu miniſter iuſtitiæ vindicatiuæ, ſed tanquàm offenſor, qui de iniuria lata ſe accuſat & pro eâdem ſatisfacit ei in quem cõmiſit offenſam: puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob cauſam idem S. Doctor. 3. p. q. 85. ar. 3. pœnitentiam ſub iuſtitia commutatiua collocat: etiam quantum ad ſatisfactionem ſi bene inſpiciatur articulus: nam afficere quenquam iniuria, eôdem redit, ac ſi rem illi abſtuleris: & ideo ſatisfacere pro offenſa eiuſdem eſt iuſtitiæ, ac ſi rem ablatam rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud poſt contritum animum reddere gratius nõ poſſumus quàm corporis caſtigationem, apparet in ſatisfactione reſpectu ipſius quædã punitionis forma: ſecundùm famoſam illam Auguſtini definitionem, Pœnitentia eſt quędam dolentis vindicta, ſemper puniens in ſe quod dolet commiſiſſe. ¶ Huic igitur rationi qua reſtitutio cum ſatisfactione cõuenit, ſubijciuntur ſeptem differentię inter eaſdem duas virtutes. Atqui prima ſumitur ex parte materiæ: quã differentiam cõſtituit S. Tho. 4. diſt. 15. q. 1. ar. 5. Inęqualitas nanq;, quę iuſtitiæ commutatiuæ contraria eſt, duobus modis vſu venit. Vno in rebus exterioribus, vt dum quis rem alienam occupat: altero verò in actionibus & paſsionibus iniurioſis, vt cùm quis ciuem violenter verberat, aut contuitijs aſpergit. Modus prior reſtitutionẽ exigit, qua in rebus ablatis æqualitas conſtituitur: poſterior verò expoſtulat ſatisfactionẽ: vt videlicet de commiſſa culpa fiat proximo compenſatio. Itaq; ſatisfactio nõ eſt niſi vbi iniurioſum crimen adfuit: reſtitutio verò etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autem diſcrimen vel ex ipſis vocibus innoteſcit. Reſtituere nãq; eſt reddere quod ablatũ eſt: ſatisfactio verò quia pars eſt pœnitentiæ, eſt iniuriam reſarcire. Conſequitur ergò ex hac propoſitione tanta diſgregatio inter ſatisfactionem & reſtitutionem, vt licèt quãdoq; ambæ concurrant, poſsit tamen altera abſq; altera reperiri. Exemplum accipe. Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum compilauerint, tenentur in primis ad reſtitutionem eorum quæ rapuerint: & prætereà de illata iniuria ſatisfacere: puta aut petendo veniam, aut alia via. At verò cùm quis nihil ſurripuit, ſed tamen aut conuitio aut manuum iniectione iniuriam fecit, ſatisfacere poteſt per ſupplicem ſubmiſsionem, vel per alia grata officia citra reſtitutionem. Et

Opinio Diui Tho. de pœnitentia alia ab Scot. ſententia.

Septem differentiæ inter reſtitutionẽ & ſatisfactionem.

De quibus reſtitutio et de quibus ſatisfactio.

ecõuerſò qui æs creditori debet quod ab illo mutuatus eſt, reſtituere quidẽ tenetur: ſatiſfacere verò non item: quia nullum commiſit crimẽ, quoadusq; in mora eſt ſoluendi. ¶ Secunda differentia ex hac prima enaſcitur, reſpectu illorum quibus fit ſatisfactio & reſtitutio. Illa enim non ſolùm hominibus, verùm & Deo, eidemq; præcipuè fit: reſtitutio verò propriè ſolis hominibus. Prior pars eſt certa. Quoniam licèt in proximos contingat etiam peccare, quos diligere vt nos ipſos tenemur, atque adeò illis ratio vlla ſatisfactionis debeatur: propriè tamen in Deum ſolum peccatur: dicente Auguſtino, peccatum eſſe dictum vel factum &c. contra legem Dei: & regio Propheta confitente, Tibi ſoli peccaui. Haud enim proximorum læſiones ſcelera eſſent, niſi Dei autoritate fuiſſent inhibita. Nam etſi lex naturæ obliget, illa etiam obligatio ab authore Deo dimânat: ſicut & lex humana: nam per me, inquit Sapientia, Prouerb. 8. Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Ex quo fit conſequens vt ei propriè debeatur ad iuſtum ſatisfactio: quæ vel hìc vel in purgatorio perſoluenda eſt. Vnde Leuit. 6. cautum erat vt ille qui vi aliquid extorſiſſet, aut feciſſet calumniam, aut quidpiam ſimile commiſiſſet, omnia integra primùm reſtitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatum. Fit ergò propriè ſatiſfactio Deo. Haud quidem negandum, vt quidam contendunt, quin ſuo quoq; gradu fiat hominibus: ſed tamen maximè fit Deo. Reſtitutio verò non illi, ſed ſolis hominibus. Et ratio eſt in promptu: quia Deo nihil propriè auferimus, neque auferri vllo modo poteſt: licèt per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorem adimi: ſicuti ait Paulus Romañ. 2. Tu autem Iudæus cùm ſis, Deum inhonoras? Prætereà neque ei poſſumus quicquam reddere quod illi accreſcat. Etenim quia Deus eſt, noſtrorum bonorum non indiget. Quanuis per eandem analogiam ſatisfactio quæ illi fit, dicatur eſſe honoris reſtitutio. ¶ Ex his rurſùs ſequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectuum diuerſitate percepta. Per reſtitutionem nõ remittitur peccatum, ſed tantũ ceſſatur à peccando: per ſatisfactionem verò remittiť quantũ ad pœnã, remiſſa culpa: eò ꝙ eſt ſolutio pro peccati debito. Hũc aũt effectũ ſortitur virtute paſsionis Chriſti. Quo id circò caret ſi extra eius gratiã fiat. Reſtitutio

Secunda differentia.

Quibus fiat reſtitutio: quibus itidẽ ſatisfactio.

Propriè in ſolum Deum peccatur.

Omnis obligatio legum authore Deo eſt.

Tertia differentia.

Extra gratiam, per ſa-

tisfactionē nil pœnæ remittitur.

autem legitimè fieri inter homines extra gratiam Dei poteſt, quin etiam extra amicitiã humanam: quod ſatisfactioni repugnat. Et hęc eſt quarta differentia.

Quarta differentia.

Enimuerò qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrũ reddit, perfectè reſtituit: licèt eum in ſuam amicitiam non recipiat: ei autem qui iniuria affectus eſt non fit ſatis, niſi per amicitiæ reconciliationem: niſi fortè per ipſum quo minùs fiat, ſtetur. Hæc quippe ex diuerſis debitorum radicibus penſanda ſunt. Reſtitutionis inquam debitum non naſcitur ab iniuria, ſicuti ſatisfactionis. Et ideo licèt illa non habeat pro fine amicitiam: hæc nõ fit legitimè niſi illa recuperetur, quæ amiſſa fuit, gratia. At verò etſi ob ſatisfactionem quæ Deo fit, pœna ab ipſo condonetur peccatori: non tamen ideo cenſenda eſt propriè reſtitutio: vt in.4.diſt.15.ar.5.placet Richardo. Arbitratur enim quòd peccator reſtituit quod Deo debet. Eſt enim hæc verbi abuſio: quia, vt diximus, neq; Deo quicquam adimimus, neq; illi acquiritur quod in remiſsionem culpæ ei offerimꝰ: Imò fit tũc debiti remiſsio.

Quinta differentia.

¶ Huic ergò quartæ ſubnectitur quinta intercapedo: videlicet reſtitutionem non eſſe pœnitentiæ partem, veluti eſt ſatisfactio: ſed dũtaxat eſt præambulum vt quis à peccato deſiſtat. Etenim ſi quis alienum æs contraxit, quod dum eſt ſoluendo, inuito domino, retinet: vel iniuriam quam illi intulit diluere recuſat: non poteſt dignè ad pœnitentiam accedere, niſi ab illo delicto per reſtitutionẽ euellatur. Itaq; reſtitutio contritionem, quæ ordine prima eſt pœnitentiæ pars, antecedit: ſatisfactio verò etiam cõfeſsionem, quæ ſecunda eſt, ſubſequitur.

Sexta differentia.

¶ Ex quo deniq; colligitur ſextum diſcrimen. Satisfactio arbitrio ſacerdotum virtute clauium conſtituitur, eademq́; in illis tribus generibus, ſcilicet in oratione, ieiunio, & eleemoſyna: reſtitutionem verò ad æqualitatem quiſq; tenetur ſua ſponte facere, vel ſententiæ parêre iudicis.

Septima differentia.

¶ Septimum præterea ſi libet interuallum accipito. In purgatorio nulla fit, fierive expectatur reſtitutio: ſed tantùm fit ſatisfactio, ſeu potiùs ſatiſpaſsio.

Nulla hic reſtitutio facienda hominem in Purgatorio remoratur.

Hoc dixerim ad depellendum errorem vulgi, quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quouſq; reſtitutiones quas hîc ſuis cõmendârunt, executioni mandentur. Eſt enim deridiculum. Haud ſiquidem lex eſſet digna Deo ſi ſanxiſſet vt quis pro ea culpa pateretur quę nullatenus in ſua eſt iam libertate. Alioqui ſi hæredes nunq̃ reſtituerent, nunquã miſer ille exiret illos purgatorios carceres: qua vtiq; ratione purgatorium verteretur in infernum. Viderit ſibi ſcilicet quiſq; quomodò in hoc ſæculo reſtituere mandauerit. Nam ſi negligens fuerit, etiã ſi culpa remittatur, luet in purgatorio pœnas: quanuis poſt eius obitum illicò fiat reſtitutio: illis autem pœnis perſolutis, etiam ſi nunquàm reſtitutio fiat, liberabitur. Ineptiſſimè enim in contrariũ adducitur, quod ego meis auribus audiui, illud Auguſtini, quod ſtatim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatum niſi reſtituatur ablatum. Illud nanq; de remiſsione culpæ intelligitur in hoc ſæculo: quia qui non reſtituit, reus eſt ſemper culpæ. Ecce quanta intercapedine ſatisfactio & reſtitutio diſtent. Ex qua dilutio colligitur prioris argumenti.

Ad argumenta.

¶ Ad poſterius autem probè reſpondet S.Tho. quòd reſtitutio illius quod per iuſtitiam diſtributiuam conferri omiſſum eſt, ad iuſtitiam ſpectat cõmutatiuam. Nam quanuis illud nunquam fuerit ab illo cui dandum erat poſſeſſum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodò ſublatum: ac ſubinde functio commutatiuæ iuſtitiæ eſt, idem rependere. Quo fit (vt ſcitè Caieta. colligit) quòd ſi princeps aut dominus aliquot annis diſtributionem prætermiſerit, quam inter conſcriptos ciues facere tenebatur, & poſteà pœnitentia ductus reſtituere conſtituerit, non debet præſentibus tunc ciuibus reſtitutionem facere: ſed eorũ defunctorum hæredibus, quibus viuentibus debebatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ſit ad ſalutem neceſſariũ, rei quæ ablata eſt, reſtitutionem fieri.

SECVNDO articulo, qui apud S.Thom. primus eſt, ſuppoſita reſtitutionis interpretatione, de eius eſt neceſsitate reſpondendum. Vtrùm ſcilicet ablati reſtitutio ſit ad ſalutem neceſſaria. Et arguitur ad negatiuam partem. Ad ſalutem animæ, hoc eſt ad vitam æternam conſequendam, ſatis eſt ſeruare mandata: ſecundùm verbum Domini, Matthæi.19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quòd ſi quis in culpam fuerit collapſus, ſatis eſt quod per pœnitentiam, quæ ſecunda eſt tabula poſt naufragium, conſcientiam abluat: reſtitutio autem neq; inter

inter præcepta neq; inter partes pœnitentię, vt ſuprà dictũ eſt,cõnumeratur:ergò non eſt hoĩbus neceſſaria. ¶Secũdò arguitur. Si reſtitutio eſſet neceſſaria, maximè qa aliquo eſt præcepto imperata:id autẽ in Decalogo nullũ extat,præter illud, Nõ furtũ facias,hoc verò negatiuũ eſt:præceptũ autẽ reſtitutiõis affirmatiuũ eſſe deberet,vt nomẽ ipſum ſonat: ergò nullũ eſt tale præceptũ. ¶In cõtrariũ eſt Auguſt. in epiſt. ad Macedo. quæ referẽ. 14. q.6. Si res aliena propter quã peccatũ eſt,reddi poſsit & nõ redditur:pœnitẽtia nõ agitur: ſed ſimulatur. Si autẽ veraciter agitur,non remittitur peccatum niſi reſtituatur ablatum.

QVæſtio hæc nemini dubia eſſe poteſt. Vnica ergò concluſione abſoluitur.

Concluſio. Ablatorũ reſtitutio ſic neceſſaria eſt,vt abſq; illa durare nemo poſſet in gratia Dei,illámve recuperare. At verò in gratiã S. Tho. exponẽdi ſunt termini:eò ꝙ hic ſecũdus articul⁹ ſub obſcurus,quin truncatus etiã nõnullis videẽ.

Exponitur D. Thomas. Ait eñ, id quod iniuſtè ablatũ eſt reſtitutioni eſſe obnoxium : quod verò iuſtè,minimè. Cùm tamen tã mutuatũ,quod quis iuſtè ſuſtulit,ꝗ pretiũ rei credito emptæ ſit etiã reſtituendũ. Notandũ ergò eſt quemadmodùm nos S. Tho. proprias rerũ locutiones docuerit. Illius enim quod quis vel mutuo vel quolibet ciuili contractu accepit, nõ propriè ad reſtitutionẽ cõuincitur,quoadusq; ſit in mora & culpa:nã mutuũ vel pretiũ ante ſtatutũ tempus reddere,nõ eſt neceſſariũ. Et dum in tẽpore redditur, nõ diciẽ propriè reſtitutio: eò ꝙ cũ creditor illuc vſq; ſua ſponte careret illa re,nondũ cẽſebatur minùs iuſto habere, aut ſuo iure & ſtatu eſſe deiectus: ſed dicitur illa vel ſimplex redditio mutui, vel ſolutio pretij. Quãuis largo modo reſtitutio dicaẽ.

Quãdo quis in tempore reddit quod ex cõtractu aliquo ciuili debet, nõ dicitur reſtituere.

Reſtitutio ſolum locũ habet in rebus iniuſtè ablatis vel retentis. Nomen igitur reſtitutionis ſtrictè ſolùm in rebus ablatis locum habet, puta quæ vel per iniuriã ſurreptæ ſunt:vel ſi iuſtè fuerint acceptæ,iniuſtè tamen vltra cõſtitutum tempus retinentur. Et ideo ait Auguſt. non dimitti peccatum,niſi reſtituatur ablatũ. Quòd autem ait D. Tho. id quod iuſtè ablatum eſt,in æqualitatẽ eſſe reſtitui,non intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta vendite,aut de ſimilib⁹ quę iuſtè accipiũtur,ſed vt reddantur : at de illo quòd quis, quia ſuum erat accepit:vt depoſitum ſuum, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid ſimile.

Iam probaẽ concluſio. His præhabitis probatur concluſio. Iuſtitia commutatiua eſt ad ſalutem obſeruatu neceſſaria : reſtitutio autem importat redditionem illius rei quæ iniuſtè vel auffertur vel retinetur : quæ quidem redditio opus eſt iuſtitiæ commutatiuæ : ergò illa eſt neceſſaria. Hinc fit cõſequens,præceptũ extare reſtitutionis, idq; ſub reatu mortalis culpæ obligans. Aliter non eſſet ad ſalutem ſimpliciter neceſſaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino,& iuſtitiam violat, & ſubinde proximi charitatem. ¶ At pro exactiori eiuſdem concluſionis examine intelligamus in primis quo gradu certitudinis habenda eſt:an ſcilicet ſit pro veritate Catholica reputãda. Hoc pro eo interrogauerim quòd Guido Carmelita inter Græcorum alias, hanc quoq; hæreſin connumerat, quòd eorum ſacerdotes nullam furibus & latronibus reſtitutionem pro manifeſta rapina iubebãt:ſed oleo ſimplici illos inungentes abſoluebant. Illa duntaxat iniuncta pœnitẽtia, vt ſibiipſis furtorum partem impartirent. Neſcio tamẽ qua eſſent inſania illi correpti, qui ita deſiperent.

Græcorum amentia ex Guidone.

Lutherani nanq; (vt eſt art. 5. Lutheri ad Leonem videre) ſatisfactionem inficiantur: hoc tamen colore quòd Chriſtus abundè delictis totius mundi ſatisfecit:neſciẽtes diſcernere inter ſatisfactionem quo ad ſufficientiam,& quo ad efficaciam. Quòd autem reſtitutio non ſit neceſſaria, non ſolùm hæreſis, verùm phreneſis eſt.

Lutherani ſatisfactionẽ inficiantur.

¶ Hic autẽ lectorem admonitum facere non præteribo, vt ſi inciderit in Eraſmi adnotationes, vſq; ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamẽto quod Luc. 11. ſuper verbo illo, Quod ſupereſt, date eleemoſynam. ſubiecit tale: Illud adnotandum, cùm modò fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem reſtitutionis: tantùm pollicetur eleemoſyna data, omnia fore munda. Quo ſanè loco viſus eſt reſtitutionis neceſsitatem, vel infirmare, vel negare. Pòſt tamen æditione quinta, notam hãc, quam ſibi ipſe inuſſerat, abraſit.

Eraſmi documẽtũ reiicitur: quod & ipſe reiecit.

Ad rem igitur vt redeamus meritò dicebam huiuſmodi hęreſim in phreneſim incidere. Cautũ enim in Decalogo eſt : Non furtũ facies:qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac ſi furtum faceret:pro eodẽ enim prorſus recidit, rem alienam ſubripere, eandemq; retinere. Vnde Paul. ad Rom. 13. Reddite oĩb⁹ debita:cui tributũ, tributũ. &c. Et vt cũcta expreſsiori emphaſi cõplecterẽ, ſubdit negatiuè:Nemini quicꝗ debeatis, niſi vt inuicẽ diligatis. Huius autẽ voculæ, niſi, ille nobis ſenſus placuit, qui non eſt exceptorius, ſed potiùs expoſitorius. Nam cùm rem

alienam

alienam vſurpare dilectioni proximi obuerſetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt ſyncerè diligamus. Tametſi Chryſoſt. & Auguſt. veneranter ſint auſcultandi: qui exceptionis gratia illud Pau. aiunt addidiſſe. Quaſi admonuiſſet vt dilectionem ſemper deberemus: quippe cuius debitum quãtumcunq; ſoluatur, nunquàm ceſſat. Item Chriſtus Matth. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Imò verò qui rem non abſtulit, ſed bona fide poſsidet, quoties conſtiterit eſſe alienam, naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Thobias, vt eius tradit hiſtoria, cap. 2. cùm vocem balantis hedi, quem vxor attulerat, audiſſet: Videte, inquit, nè fortè furtiuus ſit: reddite eum dominis ſuis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. In ſumma, Deus Ezech. 33. nemini pœnitentium veniam pollicetur, niſi priùs pignus rapinamq; reddiderit. Adde quòd eodem iure quiſquis rem nouit furto ſublatam, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendum eſt verbum Hieronym. ſuper illud Prouerb. 29. quod refertur extrà, de furtis. c. qui cum fure. vbi ait, qui cum fure partitur: vel ſecundùm aliam literam, participat, ſcilicet, in crimine, occidit animam ſuam. Non ergò fur ſolus, verùm & ille reus tenetur, qui furti conſcius, quærente poſſeſſore non indicat. Haud tamen tenetur occultũ furem prodere, ſed furtum pandere.

Ad argumẽta.

PER hæc ergò ad primum argumentum contra quæſtionem reſpondetur, conceſſa priori aſſumpta: nempè ſatis eſſe ad ſalutẽ ſi quis innocenter viuat per expletionẽ mandatorum: poſterior vera perimitur. Etenim qui furto commiſſo aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquàm inde reſurget niſi præuia reſtitutione: nam aliâs ſemper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod eſt contra Decalogi prohibitionem. ¶ Contra hanc autem ſolutionem non deſunt argumenta.

Arguitur cõtra ſolutionem.

Primum enim ſtatim præ foribus extat huiuſmodi. Nemo reus eſt furti aliúſve detentionis, cui conſtat legitimum dominum conſentire, aut conſentire debere: lex autem charitatis hoc vinculo videtur mortales & maximè Chriſtianos conglutinare, vt corporalia hæc & temporalia quiſq; propria ſaluti ſpirituali proximi poſthabeat: ergò quiſque cõſentire tenetur vt alius poſsideat bona ſua, nè iniuſtè alius retinendo occidat propriam animam. Hoc argumentum ſunt qui arbitrentur alicuius eſſe ponderis: cùm tamẽ nullius ſit prorſus. Reſpondet enim Adrianus quòd etſi dominus rei fortè conſentiat, hoc tamen non conſtat ei qui iniuſtè poſsidet: & ideo contra conſcientiam retinet. Solutio autem non eneruaret argumenti vires, ſi vllas haberet: nam ſatis eſſet quòd illi conſtaret, debere dominum conſentire. Reſpondetur ergò facilimè quòd quanuis quiſq; teneatur ſalutẽ animæ proximi ordine charitatis proprijs bonis corporis & vitæ etiam temporali anteferre (vt S. Tho. 2. 2. q. 26. arti. 5. autor eſt) attamen hìc charitatis ordo ſolùm obligat exponere corporalia bona pro tuenda ſalute animæ proximi, quando vel talia bona ſunt illi ſimpliciter neceſſaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alioqui ſolùm ad perfectionẽ charitatis hoc pertinet. Vnde cùm ille qui alienam rem iniuſtè vſurpat, non id propterea facit quòd extremam neceſsitatem illorum bonorum patiatur: ſed ex ſua libidine & corrupta voluntate, non tenetur dominus conſentire in illã iniuſtam poſſeſsionem. Simile eſt in mortis articulo cùm quis alium inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidam nimium miſericordes, quòd inuaſus potiùs debet permittere ſuî occiſionem, quàm alium mortaliter delinquentem interficiat, vt ſua temporali morte æternam euitet in proximo. Sed re vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non eſt inuadenti neceſſaria: & ideo quia iniuſtè illã petit, poteſt alius illam defendere: etiam ſi ſciat alterum in peccato mortem obire. An verò ſit conſilium ſuam ipſius mortem permittere pro ſalute alterius, non eſt præſentis negotij diſputare: maiorem enim charitatem nemo habet quàm vt animã ſuam ponat pro amicis ſuis.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Secundo argumento petitur dubitationis ſolutio, quæ forſan non ad rem tantum ſpectat, quàm ad nomen. Videlicet an diuerſa ſint præcepta, quo furtũ prohibetur, & quo reſtitutio præcipitur.

Dub. an eodẽ præcepto prohibeatur furtum & præcipiatur reſtitutio.

Etenim quòd eadem ſit præceptio, eſt argumentum primũ, quod idem pollere videtur: Non furtum facies. &, Non retinebis alienũ. Sic enim negatiuè ait Paul. nemini quicquàm debeatis. Et S. Tho. 2. 2. q. 66. ar. 3. detinere, inquit, id quod alteri debetur, eandem rationem nocumẽti habet cum acceptione iniuſta. Et ideo ſub iniuſta acceptione intelligitur etiam iniuſta detentio. Mox arguitur: quòd ſi præceptum reſti-

tutionis ſingulare eſſet, non poſſet niſi affirmatiuum exiſtere: præceptum autem affirmatiuum non obligat pro ſemper: reſtitutio verò facienda eſt abſq; mora: nam quandiu quis in ære alieno manet inuito domino, quaſi fur reputatur. Vnde fit vt ſemper & pro ſemper teneatur reſtituere. Nihilo ſeciùs exactior loquutio erit ſi dicamus duo eſſe quodam modo præcepta. Illud ſcilicet abſtinendi à furto, merè negatiuum: hoc autem reſtitutionis, affirmatiuum, implicans in ſe negationem, quo prohibemur rem alterius detinere: vt.2.2.q.62.ar.8. author eſt S.Tho. Et hoc patet ex obiectorũ diuerſitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mãdantur: furari autem malum eſt: reſtituere verò, bonum. Idem patet ex forma Chriſti: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. Quare Paulus ambo copulauit, ſcilicet, Reddite omnibus debita: &, nemini quicquam debeatis. Falſum ergò eſt idem eſſe prioris vel obiectum vel præceptum: reducitur tamen hoc ad illud Decalogi, Non furtum facies. Et per hoc reſponſum eſt principali argumẽto. ¶ Ad illud autẽ quod modò de præceptis affirmatiuis ſubijciebamus, reſpondetur, quòd licèt mandatũ reſtituendi affirmatiuũ ſit, nihilo minùs propter id negationis quod includit non habet circunſtantiam temporis, ſicuti alia, definitam: ſed ſua ſubſtantia eſt vt ſtatim & abſq; mora fiat. Hęc autem mora accipienda eſt ſecundùm ciuiliũ morem. Dicitur enim quis eſſe in mora cùm rei opportunitatẽ nactus, non ſtatim operatur. Quapropter (vt poſtremo articulo huius libri repetendum eſt) obligatio huius pręcepti quantum ad actum animæ interiorem, eſt, vt cùm primùm cuiq; cõſtiterit rem poſſidere alienam, animo proponat reddere: non tamen eſt in culpa ſi ſtatim non reddat, quouſq; habita tum creditoris copia, tũ opportunitate ſoluẽdi, ſoluere ampliùs diſtulerit. An verò quàm diu quiſq; in mora durat, tam diu creſcat culpa: & an aliquando eadem innouetur: ad eũdem poſtremum articulum huius libri pertinet ſatisfaciendo reſpondere.

Solutio dub.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm omnia in vniuerſum quæ quis vel ab alio abſtulit, vel inuito domino retinet, teneatur reſtituere.

POST ſubſtantiam neceſsitatemq; reſtitutionis videre tertio loco reſtat ampliſsimã eius obligandi vniuerſalitatem. Quæritur ergò vtrùm omnia in vniuerſum ablata & retenta, teneatur homo reſtituere. Et arguitur à parte negatiua. Duo ſunt bonorum genera in quibus quis alteri nocere poteſt, ſcilicet ſpiritualium & temporaliũ: ſpiritualium autem non eſt neceſſaria reſtitutio: ergò cùm ſint temporalibus præſtantiora, fit vt neq; temporalium ſit neceſſaria. Minor exemplo monſtratur. Enimuero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi reſtituere tenetur: tum quòd ille liberè fecit, tũ quòd & ipſe ſe poteſt in priſtinum ſtatum reſtituere. ¶ Secundò. Si quis à monachatus profeſsione vel cohibuit, vel abſtraxit, eiſdẽ prorſus rationibus modò adductis, nihil ei reſtituere cogitur: ergò neq; in hoc caſu reſtitutionem facere eſt operæpretium. ¶ Tertiò. In bonis temporalibus maximum eſt vita: ſed qui vitam alteri, vel membrum abſtulit: nulli reſtitutioni manet obnoxius: quia ad impoſsibile nemo obligatur: quale eſt vitam aut membrum reſtituere. ¶ Quartò. Nemo ad peccatum obligatur: quandoq; autem fieri nequit reſtitutio citra culpã. vt puta cùm quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigrauit: ergò eiuſmodi reſtitutio neutiquàm eſt neceſſaria. ¶ Quintò. Honor quem quis alteri contumelijs deturpat, nullatenùs reſtitui poteſt: quia ad præteritum non eſt potentia: ergò illic locum non habet reſtitutionis vinculum. ¶ Sextò. Dum quis cuipiam impedimento eſt nè aliquod ſpirituale ſacerdotium aſſequatur, auferre id illi cenſetur: nam (vt Philoſo.2.Phyſ.text.56. author eſt) quod parùm diſtat à re, nihil diſtare videtur: & tamen nullo innodatur reſtitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori conferatur: ergò nõ eſt omnium in vniuerſum neceſſaria reſtitutio. ¶ In contrariũ eſt diuina ſententia, Ezech.33. Si impius egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritq; iudicium & iuſtitiam, & pignus reſtituerit, rapinamq; reddiderit. &c. vita viuet. vbi omniũ inſinuatur neceſſaria reſtitutio.

QVæſtionis huius concluſio ſtatuitur affirmatiua. Omniũ in vniuerſum quæ quis vel iniuſtè ſuſtulit, vel iuſto aliquo ciuili contractu accepta retinet, præceptum eſt, reſtitutionem fieri. Neq; verò nouis opùs *Concluſio.*

eſt te-

eſt teſtimonijs aut rationibus poſt ea quæ proximo articulo dicta ſunt. Enimuerò vt prohibitio furti, ſic & reſtitutionis præceptio, generalis eſt, vniuerſa complectens. Et ideo niſi aliqua de cauſa excuſatio contingat, aut attenuatio culpæ, ſemper eſt mortalis eius tranſgreſsio. Excuſatio autem fit aut per ignorantiam, aut per impoſsibilitatem: abſolutio verò ab obligatione per domini voluntatem, illam remittentis: ſed attenuatio cõtingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parũ retinet, nihil retinere videtur: ideoq; leui tangitur culpa.

At verò argumenta quæ obiecta ſunt nõ parùm cõſiderationis poſtulant. Et quoniam tria ſunt mortalium bona (vt.7.Polit. cap.1.Ariſt.meminit) ſcilicet animæ & corporis: atque illæ facultates quæ extrinſecùs poſsidentur, decere exiſtimauimus ſecundũ eorum dignitatem ordinem ſequi dicendi. Bonorum autem animæ alia ſunt naturalia vt intellectus: alia verò acquiſita, ſed tamen temporalia, vt ſcientia: alia deniq; ſimpliciter ſpiritualia, vt virtus & gratia. At verò de prioribus nulla eſt neceſſaria peculiaris diſputatio: ſunt enim ſimpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominem (vt exemplũ ponam) vel præſtigijs vel alia via dementaret, vel per vim aut fraudem à literarum ſtudio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium damnum, ſicuti in alijs temporalibus, reficere. Reſtat ergò vt ab ſpiritualibus exordium capiamus, qualis eſt gratia, & quibus ipſa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propoſitũ eſt. Ad quod Scotus.4.diſt.15.q.3.art.1. & Richardus eâdẽ diſt.ar.4.q.2. quem ibidem ſequitur Paludanus: & in materia de reſtitutione Adrianus: reſpondent affirmando quòd quicunq; alteri eſt cauſa peccati, ipſum ſcilicet inducendo, obligatus ſit reſtitutioni, ſic vt cõmodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiã reuocare, ſuadendo illi vt reſipiſcat, orandoq; pro eo, eumq; pro poſſe iuuãdo. Quin verò addit Adrianus neminem poſſe ſuorũ reſtitutionem bonorum ſpiritualium remittere veluti corporalium: vtpote quorum nemo præter Deum dominus eſt. Et quidem ſi iacturam tantùm inſpexeris quam homo facit cùm de diuina gratia decidit, hoc certiſsimũ eſt quòd tanto exitialiùs pernicioſiusq; nocet qui proximum conſultò in talibus bonis nocet, quàm ſi noceret in corpore, quanto anima pretioſior eſt corpore, & gratia Dei vniuerſo orbe. Vnde Gregorius, quod refertur.6.q.1.cap.ex merito. Deteriores, inquit, ſunt qui vitam, moresq; bonorum corrumpunt, his qui ſubſtantias aliorum prædiaq; diripiunt. ¶ Attamen licèt alij prudentiùs me forſan iudicet, nihilo minùs nullam mihi videor rationem videre quæ hanc ſententiam confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primùm omnium quantũ ad culpam. Qui dedita opera idq; ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere, enormiùs peccat quàm ſi vitæ temporali pararet inſidias: quia longè nocentius malum intendit. At verò cuius propoſitum non eſt proximo ſic enormiter in ſpiritualibus nocere, ſed vel ſuum commodum aſſequi, vel ſuam explere voluptatem: non tanta grauitate delinquit, quàm ſi eius diriperet bona temporaſia. Ecquis enim aſſerat eum qui liberam mulierculam corruptam, abſq; vlla vi & fraude ſolicitet, etiam ſi vel prece vel pretio vrgeat, tã graui crimine cõplicari, q̃ ſi bonorũ eius copiã deprædaretur? Re verà nulla eſt in tali aſſertione apparentia rationis. Fallax ergò eſt argumentum: Plus nocet: ergò grauius peccat. Cætera enim non ſemper ſunt paria. Enimuerò qui aliena bona ſurripiunt, id faciunt inuito domino: vnde iniuria ac ſubinde culpa ſuſcipit incrementum: qui verò alium allicit ad malum, nullam infert vim aut neceſsitatem, atq; adeò neq; iniuriam. ¶ Sit ergò ſecunda concluſio ſuperioris expoſitoria. Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur eatenùs illi reſtituere, vt quem ſeduxit veritatem doceat: & ſi vim intulit, liberum relinquat vt in bonam redeat mentem. Decepit quis fortè hominem, docens non ineſſe culpam vbi erat: puta quempiam contractum non eſſe vſurarium, qui tamẽ erat, ob quam deceptionem exercet ille talem contractum: in tali caſu tenetur fallax ille homo docere alium veritatem, nè falſus male agat. Quapropter hæreſiarcha qui hæreſes ſeminauit, tenetur recantare palinodiam, & quantum in ſe fuerit cõuellere iniqua ſemina. Eodem iure ſi ego quempiam induxi vt inimicitias gereret cũ inimico meo, & mea cauſa illas exercet, teneor illum liberũ relinquere nè ſim illi cauſa mali. Concluſio manifeſta eſt: quoniam ego ſum cauſa nõ ſolùm ob quam deliquit, verùm ob quam in delicto perſiſtit. ¶ Tertia concluſio.

Tria bõim bona.

Bona animæ ſubdiuidũt.

Ad primum argumentũ.

Scotus.

Adrianus.

Non ſemper qui plus nocet grauiùs peccat.

Secunda cõcluſio.

Tertia concluſio.

concluſio. Si quis alium abſq; vi & fraude in duxit in peccatum, etiam ſi conſultò & ex animo induxit, alius autem ſcit ſe eſſe in pec cato, eſtq; ei liberũ exire dum voluerit: tunc inducens non tenetur peculiari præcepto iu ſtitiæ commutatiuæ reſtituere, ſed generali præcepto correctionis fraternæ ſicut cæteros. Prior pars probatur. Primùm, iſte inducens propriè loquendo nihil ab altero ſuſtulit: nam aufert nemo quidpiam niſi ab inuito: qui autem ſciens & prudens peccat, quantumuis precibus alterius ſuccumbat, non facit inuitus: aliter non peccaret, dicente Auguſtino in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeò eſt voluntarium vt niſi ſit voluntarium, non ſit peccatum. 15. q. 1. c. quod autem. Reſpondent autem Scot. & ſui, quòd licèt taliter inducens non ſit tota cauſa peccati, exiſtit nihilo minùs pars cauſæ & occaſio, & ideo manet quodã pacto reſtitutioni obnoxius. Contra hoc tamen eſt argumentum. Quando ego precum improbitate donũ aliquod ab amico citra vim & fraudem extorqueo, nullatenùs illi teneor vt reſtituam vi iuſtitiæ: niſi mea liberalitate illi decreuero eſſe gratus: pari ergò iure qui à muliere vel prece vel pretio conſenſum expreſsit in malũ, poſt quàm illa vltrò conſenſit, liber eſt qui extorſit à reſtitutione: ſcienti enim & conſentienti non fit iniuria: de regul. iur. in. 6. Et facit ad idem tex. eod. titulo, cap. nullus. eodemq; titulo. ff. l. cõſilij. quibus nimirum docetur neminem ex conſilio quod fraudulentum non ſit, reſtitutioni obligari. ¶ Secundò aliter idẽ comprobatur. Nemo ei reſtituere tenetur, in cuius poteſtate non eſt reſtitutionem fieri: Deus autem ſolus eſt author gratię: homo ergò eodẽ vinculo eſt ſolutus. Quòd ſi vrgeas ſaltẽ obligari ad id quod poteſt, aliter arguitur. Nemo ei adſtringitur reſtituere, qui ſua ſponte condônat quod ſibi ablatũ eſt: ſed ille qui non vult reſipiſcere à peccato, virtualiter cõdônat quod ablatũ ſibi eſt: quoniã cùm in ſua poteſtate per ſolius Dei auxiliũ poſitũ ſit diuinã gratiã recuperare, ſi nõ recuperat, videt illã ſua culpa negligere: atq; adeò alter fit à debito liber, q̃a nõ retinet alienũ. Etenim ſi ego furto ſuſtuli auri põdus quod expoſitũ manifeſtumq; relinquo dño, vt quando ei libuerit poſsit ſine mea vlliúſve alterius opera capere: profectò ſi nõ capit, cenſetur illud renuere: atq; adeò ego nõ ampliùs teneor facere. Etenim neq; obligor illum admonere vt capiat, neq; rogare: Ecce quod tuum eſt: aut cape, aut abi. Ad noſtrum propoſitũ: Vnde quæſo obligor iniquum in bonam mentem reuocare, ſi cùm ipſe abſq; opera mea poſsit, minimè vult emẽdari? ¶ Accedũt & argumẽta alia minora: nam ſecundùm authores contrariæ ſententię conſequens fit primum, vt ſi quis mulierẽ quæ in ſordibus iacebat ad ſordidum actum induxit, teneretur eam emendare: quod nulla ſuadet ratio. Item quòd qui non poteſt eum qui corrumpit in viam reuocare, teneatur ſaltem pecunia pro poſſe ei ſatisfacere: licèt diuina gratia nulla ſit exiſtimatione pẽdenda. nam in honoribus ita vſu fit: quod tamen in ſpiritualibus nuſquã obſeruatur: nulli enim cõfeſſariorum tales reſtitutiones iniungunt. Tertiò ſequeretur vt qui publicè peccauit ſingulis eorum quibus fuit occaſio ruinæ teneretur reſtituere. Et accedit profectò (vti ait Syluest. in verbo, reſtitutio) non debile argumentum in fauorem huius ſententiæ, ꝙ cùm S. Tho. ſolertiſsimus omniũ ſcrutator de hoc genere reſtitutionis nihil vſpiã meminerit, nullaten⁹ iudicauerit eſſe neceſſariũ. ¶ Adiecimus autem in ſecundo membro quòd ligamine correptionis fraternæ, quod eſt charitatis, tenetur talis homo corripere fratrem: & forſan arctiori vinculo q̃ reliquos, cæteris paribus: nam alioqui quẽ in maiori periculo video, citiùs teneor corripere. Atq; eũ maximè quem quis illata vi in peccatum compulit: vt puta ſi quis mortis comminatione virgini ſtuprum obtulit. At neq; vinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquã ingreditur iuſtitiæ limites: vnde Exo. 22. ſolũ ſancitur vt qui dormierit cum virgine dotet eam, ducatq; in vxorẽ: quòd autem procuret eam emendare, nõ adhibetur. Hæc dicta ſunt non vt habenas perditis hominibus laxemus: eſt enim enorme ſcelus hominem alienos mores veluti iniquitatis magiſtrum dæmoniſq; adminiſtrũ deprauare. Nam etſi poſtmodùm tanta adhiberetur cura, vt errantem in viã reduceret, peccatum tamen ipſum & tempus quo in peccato quis durat reſarciri vix poteſt. Sed tamẽ admonita ſunt vt quiſq; intelligat quouſque Lex reſtitutionis obligando pertingat.

In ſecundo argumẽto tãgitur aliud dubiũ huic affine de illo qui quenq̃ à religionis profeſsiõe retraxit, aut inde detraxit. De hoc em̃ pari iure, vt eis apparet, iſti ſuprà citati autores pronuntiãt. Palud. nãq; eodẽ loco citato adſtruere nõ formidat eũ qui alteri propoſitũ religiõis ſic diſſuaſit vt nè intraret perſuaderet, *De ſecundo argumento.* *Palud.*

deret,vel alia via eũ vitę monaſticę ſubduxit, teneri ad reſtitutionẽ in integrũ:nẽpè aut illi ingreſſum rurſùs perſuadẽdo,aut alterũ eius loco ſuſtituẽdo,aut,ſi neutra iſtarũ via patuerit,obſtringitur,inquit,idem ipſe intrare. In eandem ſententiam ſubſcribit Antonius Florentinus.2.parte,titulo.2.cap.2. Et nè opinio hæc monachorũ tantùm cenſeatur propria, ſequitur eandem Adrianus in.4.in eâdem citata.q.de bonis animæ reſtituendis. Et prætereà Maior.q.17.& adducit Palud.exemplũ Raimundi celeberrimi generalis ordinis noſtri, qui eâdem de cauſa habitum noſtrum induit.Argumentum iſti venantur ex cap.ſi ſeruus.primo, diſt. 54. vbi iubetur epiſcopo ordinanti ſeruum neſciente domino duplũ eidem reddere. Inde ergò & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationem reſtituẽdi religioni in eo exurgere,qui eidem religioni monachum ſubtraxit. Verum eſt tamen Adrianũ & alios ſententiã mitigare, dicentes tunc eſſe veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit: ſecùs autem ſi amicitia ad id adductus eſt, aut parentum commiſeratione. Nam tunc & ſi peccatum committatur, reſtitutionis tamen lex nõ ligat. ❡ At verò neq; opinio hæc multum probabilitatis habet. Prima ergò cõcluſio ſit ſecundùm moderationẽ Adriani. Qui bona intentione impedimento eſt volenti monaſticum inſtitutum capeſſere nullam facit religioni iniuriam: quippe quæ nullum dum ius acquiſierat. Cui prætereà accedit ꝙ licèt monachatus profeſsio in genere, adeò ſit Euangelicum conſilium, vt nullo ſit alio opùs particulari: tamẽ quòd hîc & modò & cum cæteris circunſtantijs tale inſtitutum ſuſcipiat, res eſt quæ citra iniuriam in conſultationem poteſt aſciſci. ❡Sit autem ſecunda concluſio. Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum diſſuaſerit, vel alia illi ratione obſtiterit quo minùs monachus fiat, obnoxius ſubinde fit reſtitutioni vel eidem faciendæ vel conuentui de rigore iuſtitię: ſed tantùm tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Concluſio hæc perinde atq; ſuperior, quin verò firmiùs demonſtratur. Primũ enim illi qui à religione retractus eſt nulla debetur reſtitutio: quia neq; vi cohibitus eſt, neq; fraude ſeductus, atq; adeò neq; iniuſtitiam paſſus: nam vbi non inuenitur inuoluntarium ſed ſpontanea conceſsio, nulla ſubeſt iniuſtitia: atq; adeò neq; iuſtitia reſtitutionem iniungit. Sed tantùm eſſe illic poteſt peccatum contra charitatem: quæ ideo charitas poſtmodùm admonet correptionẽ fraternè fieri. Enimuerò qualem radicem habuit peccatum, ſcilicet vel contra charitatem vel contra iuſtitiã, talis eſt & virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum eſt ſuperioris ſimile. Ille qui à religione eſt impeditus, in ſua pòſt habet libera poteſtate ſuũ prius propoſitum exequi: ſi autem nõ vult, tũc ille qui eum abduxit exoneratus eſt onere reſtitutionis. Et ſunt argumenta hæc inde fortiora quòd pernicioſius eſt hominem in peccatum contra legem adducere, quàm à conſilio religionis reducere. ❡ Neq; verò reſtitutio neceſſariò eſt religioni faciẽda. Nam nullo pacto vrget argumentum quòd religio illa & ordo ius quoddã habebat, ſaltem proximum. Enimuerò illud ſemper dependebat à voluntate illius qui poterat à propoſito retrocedere. Quòd ſi ſua ſponte mutauit, nulla reſtat obligatio reſtituendi. Imò eâdem ratione addiderim quòd etiam ſi quis à profeſsione neophytũ, puta qui habitu indutus eſt & catechumenus, abſq; vi & fraude abduxit, licèt graue committat peccatum, tamen cùm non ſit niſi contra charitatem, nulla iuſtitia eum obligat ad reſtitutionẽ. Nam ſi ego iſtum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori cõuentui: ergò nullum habebat ius quod me obligaret etiã ſi ſimpliciter extraxiſſem. Quin verò neq; ille qui iniquiſsimo animo profeſſo perſuaſerit exire, planè video quo iure ad reſtitutionem teneatur. Neq; argumentum quod à ſerui ſimilitudine deducitur prorſus in contrarium cogit. Etenim quicquid de ſeruo ſit, de quo idem iudicium erit in cõſcientia, quod ſecundùm leges ciuiles fuerit: non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mancipium enim dominus in ſuam propriam vtilitatem veluti equum ſuum poſsidet: de monacho autem non ſic cenſendum. Nam qui ſe diuino obſequio mancipârunt, etſi aſtrictiſsimi ſint religionis voto, non tamen poſsidentur vt ſerui ob Prælatorum temporale commodum, ſed ob ſuum ipſorum ſpirituale. Quare ſeruitus illa libertate plena eſt. Qua licèt monachus abutatur, habitũ exuens, tantùm obligatur lege obedientiæ redire, vt dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo ſi ſua ſponte exierit, nulla inde naſcitur ciuilis obligatio ad reſtitutionem. ❡ Tertia concluſio eſt. Si quis aliũ vi, vel minis, vel fraude, ſeu retraxerit ſeu

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Ad argumẽtum aliorũ.

Tertia concluſio.

rit ſeu extraxerit à vita monaſtica: vtpote dicendo non eſſe bonam: ille, quia contra iuſtitiam fecit, inuoluntarium hominem permouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatē docere, & vim amouere, vt liberè poſſit redire: teneturq; forſan propter illatam iniuriam procurare vt iterum in cōuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamē ſupereſt reſtituendi ligamen. ℭ Quarta concluſio. Quāuis quis iuuenem vel impedierit vel abduxerit, vel vi à monaſterio expulerit, etiam illum qui fuerat profeſſus, neq; tenetur alium loco ipſius ſubrogare, neq; ipſe intrare. Hanc concluſionem præterq̄ ſuperioribus rationibus, hac præſertim mihi perſuadeo. Conſilium religionis nemo niſi cū omni libertate ſequi tenetur. Eſt enim religio, quippe qua homo ab ſe abdicat propriam libertatē, perdifficilis: obidq; lege ſanctè decretus eſt annus integer probationis. Nullo ergò aut metu aut cōmiſſione delicti poteſt quis in religionem obtrudi, etiam ſi quis monachos plures vt exirēt peruerteret. Neq; vllus poteſt caſus dominicum illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus eſſe, vade. &c̄. ſed vniuerſim hoc relinquendum eſt libero cuiuſq; arbitrio. Nemo ad fidē niſi ſpontaneus admittitur: qua ergò lege poſſumus ad opera conſilij inuitum cogere? Contrariū porrò nos canonicę leges docent, quę licèt vel adulteras, vel hæreſiarchas, vel ſceleſtiſsimos alios intra monaſteriorum ſepta, atq; in arctiſsimas cellulas occludant, neminem tamen ad profeſsionem religionis cogūt. Iſti ergò qua ratione putant inſtitutis monaſticis fauere, ſunt fortè in religionis vota, quæ liberrima eſſe debent, iniurij: eaq; dum homines eò cogunt, odioſa reddunt. Accedit huc, quòd forſan retrahenti alium, minimè illud congruit inſtitutum religionis: neq; fortè conuentui expedit. Hac enim de cauſa ſtatutus eſt profeſsionis annus ergò ſi ante ingreſſum ſcit ſibi non eſſe ſalutare, neutiquam intrare tenetur. ℭ Pugnat inſuper aduerſum iſtos validū argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionē ꝙ qui profeſſum monaſterio ademit, profiteri cogatur. Conſequens tamen eſt cōtra ius concedens probationis annum: quo qui expertus fuerit non ſibi ex re eſſe tale inſtitutum, liberè recedat. Accedit præterea ꝙ non ſemper eſt perſonarum paritas. Vtrùm vir illuſtris aut egregiè doctus teneatur ideo religioni ſe mancipare ꝙ religioni vel parùm vel nihil vtilem extraxerit? Extat deinde argumentum ꝙ reſtitutio in foro conſcientiæ non obligat niſi illis caſibus, quibus ſi veritas publicè conſtaret, obligatio ſecundùm leges oriretur in foro exteriori: at verò neque Papa neq; Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo pacto reſtituere: nulla ergò eſt obligatio in conſcientia. ℭ Quinta nihilo ſeciùs adhibenda eſt concluſio. Qui cōuentum aliquem aut religionem perſona aliqua expoliauit, quę religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus ſubeſſe poteſt ſcrupulus) fortè teneretur de damno dato: neq; verò in integrum, ſed ad prudentium arbitriū: vt qui rectorem Cathedræ vel fraude dementaret, vel vi exire conſtringeret, teneretur de damno ceſſantium prouentuum. Haud tamen hoc tanq̄ mihi cōpertiſsimū ſtatuerim. Imò ſtandū arbitror tūc foro exteriori: nam (vt dixi) nō eadem eſt hîc prorſus ratio quæ de ſeruo. Hæc autē diſputata ſint de iuſtitia: nam de cōſilio aliud eſt. Peregregiè nanq; fecit Raimundus, per ſuūipſius ingreſſum damnum cōpenſando, quod religioni dederat.

Quarta concluſio. *Optimè expli catur quādo in conſcientia quis ad reſtitutionē tenetur.* *Quinta concluſio.*

ℭ Tertium argumentum iam nos in conſiderationem mittit reſtituendorum temporalium bonorū. Hæc autem triplici ſunt differentia. Alia quippe ſunt corporis, alia verò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioānes in ſua Canonica dixit: Omnia quæ ſunt in mūdo, aut ſunt cōcupiſcentia carnis, aut cōcupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ. Inter hæc autem illa ſunt nobis congenita penitiùs, ac natiua, atq; adeò potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primum eſt vita quę per homicidiū tollitur. De qua re S. Tho. ac Theologi ſummo conſenſu reſpondent in tali caſu, quia æquiualēs reſtitui nequit, ſat eſſe vt fiat poſsibilis repenſatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iuſtum non valemus, vtpotè à quibus ſuſcepimus vitā, ſufficit eis reddere quantū poſſumus. ℭ At verò operæpretium eſt hoc preſsiùs explicare. Atqui in primis recolendum eſt ex ſuperioribus neceſſariam eſſe homicidæ & reſtitutionem facere damni dati, & ſatisfactionem de iniuria: & ideo de vtraq; eſt dubium in foro conſcientiæ: nam in foro exteriori poſita eſt talionis pœna: vt iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantùm inſtituimus confeſſarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergò priùs de damno dato. De quo eſt omnium concluſio, quòd ſi occiſus familiam

De tertio argumento. *Tria bonorum temporalium genera.* *Qualis debeat fieri pro vita ablata cōpenſatio.*

ſudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compenſare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutatiuæ iuſtitiæ. Suſtulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergò. Sic enim decretum eſt. c.fin. de iniur. & dam.dato: Si tua culpa datum eſt damnum, iure ſuper his ſatisfacere te oportet. Hi autem ſermones vniuerſales, ſunt magis veri & minùs vtiles. Opùs eſt nanque reſpondere an quicunq; ſit ille homicida: & quantacunq; fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuò ſuſtentare. Maioris. 4. diſtin. 15. q. 19. dubio poſtremo ait teneri homicidam tantùm reddere hæredibus defuncti quantum ipſe iudicio prudentium lucratus fuiſſet tota vita: deductis laboribus. quia non tantum, inquit, debetur quieſcenti homini, quantũ laboranti. Hoc autem nihil eſt dicere: quoniam ſi illi qui ſuis manibus victitat laborem ademeris, nihil relinquis: ceſſans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum eſt contra hoc vrgentiſsimum. Si enim quis quenquã ab opere & labore cohibet, in integrum tenetur de damno, ac ſi ille laboraret: nam ille accinctus eſt operi. Si tu ergò illi obſtas, adſtringeris ei quod ipſe lucraretur refundere. Et ideo Scotus diſt. 15. q. 3. ait talem homicidam teneri ad ſuſtentationem familię defuncti: non ſolùm vxoris & liberorum, verùm ſi ille matrem quoq; & propinquos nutriebat, vniuerſos quoq; cogitur ipſe paſcere. Et ſequitur eum Adrian. eâdem diſtin. citatq; in eandem ſententiã Speculatorem & Panor. dicentes ꝙ quiſq; hęredum poteſt agere pro operis defuncti, quas poſſet exercere toto ſuæ vitæ tempore. Hæc autem regula nõ eſt ad amuſſim certa, ſed dura valde circunſpectorũ cõſcientijs. Sequeretur enim ꝙ homicida ante iudicis condemnationẽ in ſummã pauperiẽ redigi deberet, & talẽ deberet imponere cõfeſſarius pœnitentiã. Vnde ſi homicida pauper eſt, qui tantum lucratur quantũ ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil ſibi reliquum facere. Quòd ſi forte ille occiſus erat mercator, cui ampli prouentus prouenieb ant, & homicida itidem eſt mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere videtur: Maioris verò negat. nam dicit quòd poſtquàm familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum ei ſuppeditare. At verò hoc nihil refert: nam ſi nudam commutatiuam iuſtitiam conſideres, nil intereſt ſintne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt 5. q. ſuperioris libri dicebamus) nõ hoc attendit: ſed pręcipit vt quantum ablatum eſt, reddatur, modò qui abſtulit ſoluendo ſit. ¶His ergò prætermiſsis, certiſsima quæ hic poteſt concluſio ſtabiliri, eſt hæc. In his quæ ſecundùm ſpeciem reparari nequeunt, reſtitutio eſt ad arbitrium prudentium facienda. Neq; particularius aliud S. Thomas reſpõdet: nimirum intelligens nihil poſſe certius conſtitui. In hoc autem arbitramento habenda eſt ratio perſonarum, tam occiſi quàm occidentis, quàm etiam hæredum: nam (vt modò diſputabamus) nulla aliarum regularum eſt ſolida. Quapropter hæc eſt quæ prudentibus habetur in vſu. Atq; adeò plus huc conducit prudentum ſententia, quàm Theologorum ſcientia, vel Iuriſconſultorum. Quandò enim homicida eſt diuitijs prępotens, maior eſt ei reſtitutio iniungenda, quàm ſi egeret. Et ſi occiſus inutilis erat ſuis, minor quàm ſi erat frugi. Eſt prætereà in hiſce iniurijs conſiderandum quòd qualitas defuncti nõ tantum pẽſari habet ex vtilitate ipſius, indigentiaq; ſuorum, verùm etiam ex valore & dignitate perſonæ. Nam qui virum ingenuum literiſve aut alia ratione inſignem occidit, ad maiorem multò reſtitutionẽ tenetur quàm ſi perſonam inferioris claſsis trucidaret. Falluntur ergò qui arbitrantur ob id quòd non reliquit familiam inopem non eſſe reſtitutionem neceſſariam: quoniã talis perſona multò pluris erat quàm alia. Quin verò & occidendi modus, ſi per inſidias, aut fraudẽ, aut per inſignem atrocitatem homicidiũ perpetratum eſt. Hæc inquã omnia venire debent in conſilium vt reſtitutio legitimè fiat, dummodò hęc omnia iniurius poſsit ſoluere, etiã cũ graui detrimẽto ſuorũ bonorũ. Tametſi, vt ad ſuperius quoddã verbũ reſpõdeamus, nõ ſit propter reſtitutionem in foro cõſcientiæ in extremam aut grauem neceſsitatem quiſquam cõijciendus. Sed & reſtat inſuper in huiuſmodi caſibus animaduertendum, id quod in ſpe eſt tantùm, non æquipollere ei quod eſt in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non poſſet familiam ſuſtentare. Idem prorſus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abſcidit tenetur ſoluere operas medici, & damna, ceſſanteſque labores in integrum: ad arbitrium tamen ſapientum virorum. Quòd ſi quis ſententiæ huic obijciat illud Exod. 21. quod iure etiam Canonico de

iniur.

Dubium.

Opinio Maioris.

Impugnatio

Scotus.

Improbatio

Concluſio authoris.

iniur.& dam.dat.cap.ſi rixati.pro lege ſuſceptũ eſt:nempè quòd ſi percuſſerit alter proximum ſuum lapide vel pugno, & ille mortuus nõ fuerit,ille qui percuſſerit, opera eius & impenſas in medicos reſtituat, cæterùm innocens erit. Reſpondetur quòd erit innocens reſpectu homicidij:& ſi ille qui læſus eſt, plenè cõualuit, euadet tunc & percuſſor prorſus liber. ¶ Ex his fit conſequens quòd non debet æſtimari pretiũ huiuſmodi læſionum ad libitum illius qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum:vtrùm teneatur tantum reddere quantum ipſe peteret, ſi ante mutilationem ipſe vellet vendere membrum ſuum? Minimè gentium. Eſt plebeius qui pro mille aureis nollet orbari oculo:& tamẽ poſtquàm auulſus ei eſt, non tenetur qui eum eruit tantum reddere. Non enim eſt eadem hìc habenda ratio quæ in rebus recuperabilibus. Si furto ſurripui equum, debeo vel ipſum reddere, vel ſimpliciter quantum valet: at quia membra non poſſunt eadem reſtitui, non debent tanti æſtimari quanti homines illa faciunt quando habent. Quanuis etiam deformitas quæ in mutilo reſtat, ſit etiam repenſanda. Sed eſt tandem adnotandũ quòd inter illuſtres iſtæ reſtitutiones non petuntur. Nam damna facilè condonant: iniuriæ enim ſunt, quas nunquam obliuioni tradunt. ¶ Secundò, præter damna data tenetur iniurius ſatisfacere pro iniuria: ſed de hoc quoq; diuerſæ verſantur opiniones. Eſt inquam Scoti grauis ſeueraque ſententia loco citato. Ait inquam quòd vbi lex talionis iure ſancita eſt, illa eſt ſancta & legitima:& ideo iuſtè inquit debet illic homicida patienter ſoluere illam pœnam. Quòd ſi intelligat dum captus fuerit ſupplicioq; deſtinatus debere patienter tolerare, veriſsimum eſt. Attamen ſi intelligat quòd ipſe ſe debeat offerre prætori, hoc profectò nulla probabilitate ſuſtineri poteſt: quoniam nemo reus eſſe tenetur, ac ſimul actor, vt ſponte ſe patibulo obijciat: eſſet enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges & præcepta non admittit. Haud tamen credibile eſt grauem doctorem ita ſenſiſſe. Id quod ex ſubiunctis ſtatim verbis conijcitur. Subdit nanq; quòd vbi lex talionis non fuerit ſtatuta, reus non tenetur ſibi eam inferre: quia nullus debet eſſe homicida ſui. Hinc enim colligitur ꝙ neque vbi ſtatuta fuerit tenetur reus obijcere ſe iudici. Hoc enim eòdem recideret, ac ſi eam ſibi inferret. Adijcit nihilo minùs expedire tunc tali homicidæ vt exponat vitam ſuam in cauſa iuſta, vtpote in bello contra inimicos eccleſiæ pro reſtitutione facienda illi cuius vitam abſtulit. Et ſubdit quòd ſi neque tantam reſtitutionem velit facere, non poteſt omninò eſſe immunis à reſtitutione. Eſt ſatis ſeuera & rigida cenſura: quam videtur ſibi ſatis corroborare verbo Chriſti: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus conſentit cum illo. Ego verò fateor quòd neminem poſſem ſic obligare. Chriſtus nanque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Imò verò pro bo viro qui ira ſuccenſus vnum homicidiũ fecit, non ſubinde conſilium eſſet illa de cauſa committere ſe bello: ſecùs ſi eſſet eouſque perditis moribus vt eſſet velut publica peſtis. Aliter ergò facienda eſt ſatisfactio pro iniuria, petendo videlicet ſuppliciter veniam, vel arbitraria pœnitentia. ¶ Quando verò nulla alia patet reſtituendi via, commoda reſtitutio eſt ſi interfector orationibus & precationibus mortuum ſuum apud Deum adiuuet. Idque ſalutare eſt vt in ſacramentali confeſsione pœnitentiæ loco iniungatur. Tametſi, vt verum fatear, iuſtitiæ obligationẽ de huiuſmodi ſpirituali reſtitutione planè non video. Neq; S. Thom. illius meminit. Quamlibet Scot. loco citato neceſſariam exiſtimet. Neque verò in foro iudiciali compulſio fit niſi de dãno temporali dato, deq; compenſione iniuriæ. Sed eſt nihilo minùs ſaluberrimum cõſilium, quando interfectus indiget. Nam ſi à fide catholica alienus vixiſſet, ridicula eſſet talis reſtitutio. ¶ Reſtat autem dubitationis nonnihil, qui ſint illi hæredes quibus facienda eſt reſtitutio de neceſſitate. Ait enim Scot. quòd ſi ille defunctus alebat parentes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfector pariter ſuſtentare. Et eum ſequitur Adrianus, & alij. Reſpõdetur tamen per temperamentũ huius ſententiæ. Sunt enim aliqui hæredes neceſſarij: nempè qui tale ius habent vt nequeant in totum ab hæreditate excludi: ſicut ſunt vxor & maritus, parentes & filij: hos enim tenebatur pater ſuſtentare ſi egerent. Quapropter & hìc hæredum ordo ſuccedit in ius defuncti: quibus ideo de iuſtitia facienda eſt reſtitutio. Et ratio eſt quòd homo eſt quoddam bonum, non ſolùm ſuum, ſed vxoris, & prolium, & parentum. Et ideo qui hominem gladio ſuſtulit, illis ſuſtulit. Alij verò ſunt hære-

Præter dãna etiã iniuria cõpenſanda. Scotus.

Nemo reus eſſe tenetur & actor.

Improbatio

Quomodò facienda ſatisfactio iniuriæ.

Dubium quibus debeat fieri reſtitutio.

Sententia authoris.

des ſolùm ab inteſtato, qui tamen non ſunt neceſſarij: vt fratres, & inferiores cognati. Et his rigore iuſtitiæ in conſcentia non tenetur homicida: nam licèt defunctus ſua liberalitate illos aleret, non ideò illa obligatio tranſit in homicidam. Aliâs teneretur pariter alere amicos & famulos, & quoſcunque ille in domum receperat. Verum eſt tamen quòd in foro exteriori fratribus & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, ſolet, vt eam remittant, pecunia rependi: non tamen quòd pro damno dato illis quicquam debeat. ¶ Quòd ſi ſuper his percôteris, vtrũ hæredes homicidæ ſi ipſe viuens non ſatisfecit, teneantur de damno in conſcientia? Reſpondetur ipſos teneri ſi defunctus bona reliquit: aliâs minimè. Iniuriam autẽ compenſare, nõ item conuincuntur. Niſi viuens homicida cõdemnatus eſſet tranſiretq; in rem iudicatam vt pro iniuria tantum ſolueret.

Dubium, an obligatio reſtituẽdi trãſeat ad hæredes.

De quarto argumento.

SEquitur vt in quarto argumento de fama & honore læſis, quomodò debeant reſtitui. Qualiter autem fama & honor differant, libro ſequent. quæſtio. 9. vbi eorum tractatus proprium habet locum, explicabitur. Nunc autem ſatis eſt noſſe famam, quæ bona eſt exiſtimatio de homine publicitùs habita, per detractionem denigrari: ob idq; infamator commodiori aptiorique poſsibili modo, reſtituere, reſarcireque eam tenetur. Eſt enim in bonis temporalibus poſt vitam præcipuum. Neque verò eſt, ſicuti ablata vita, irrecuperabilis: poteſt enim in integrum reſtitui. Attamen præſtituenda eſt ſtatim in fronte regula, Quòd læſa fama non eſt de neceſsitate ſalutis reſtituenda, niſi quãdo contra iuſtitiam aufertur. quæ regula vniuerſalis eſt in omnibus bonis. Vnde cùm S. Thomas tres aſsignet infamandi modos: Primus, inquit, cùm quis ſcilicet verum dicit & iuſtè non obligat ad reſtitutionẽ. ¶ At quia de hac re variæ circunferuntur opiniones, nè tanta authorum citatione ſtylum obnubilemus, ſubiectis notabilibus rem aperiamus. Primùm, vt obligatio reſtitutionis famæ oriatur, requiritur vt verè fuerit ablata, vel obſcurata: nam quandoque ratione obiecti apparet auferri, quæ tamen re vera non aufertur. Id quod quatuor modis contingere poteſt. Primò, ſi qui diffamatur talis homo eſt, cui ſecundùm humanam reputationem illa non eſt infamia. Dixiſti aulicum hominem ſeruire, vt ipſi aiunt, aulicæ etiam fœminæ: licèt ſuſpicio inde oriatur ſi modò fœminam nullatenùs infamares: profectò viro non teneris ad reſtitutionem. Neque ſi diceres deſcendiſſe in duellum cum alio: quanuis hoc ſecretum eſſet, & forſan mendacium: quia tali hominũ ordini nulla aut perquàm exilis oboritur ex his infamia. Secundò neque aufertur fama quando perſona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratia, meretricem tali nocte admiſiſſe lenonem, quem non admiſerat: re vera non eſſet peccatum mortale non reſtituere ei famam: quia nullam inde maculam ipſa contraxit. Tertiò ſi infamia eſt de re leuiſsima. Vt ſi quis alium infamaret quòd eſſet negligens in ſtudio: & quòd non ieiunaret Quadrageſimam totam, quanuis mendacium eſſet: ſi perſona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quartò ſi infamator vel non eſt fide dignus, vel ioco videtur dixiſſe: quoniam cui nulla datur fides, etſi delictum incurrat, quia tamen nullam generat infamiam, nullo ſe illaqueat reſtitutionis nexu. ¶ Prætereà requiritur vt alius famam obnubilet per iniuſtitiæ delictum. Etenim qui more & lege verum crimen propâlat, nihil aufert quo reſtituere teneatur. Vt ſi quempiam in iudicio rectè accuſaſti: aut ſi per fraternam correptionem ad maiorem emendam prudenter plures accerſiſti teſtes, quibus proximi delictum patefaceres: aut ſi bono amici tui conſulens, qui criminoſum aut malè fidum ſeruum recipere in ſuam familiã adornabat, id nè faceret admonueris: nullus iſtorum caſuum iugo reſtitutionis hominem ſubdit. Mox ſi quis quempiam infamet contra charitatem non violando iuſtitiam, neque ſic innectitur reſtitutionis neceſsitate. Detuliſti criminoſum in iudicium qui re vera dignus erat ſupplicio, & teſtibus conuinci poterat, non tamen ad bonum ſuſpiciens, ſed iniquo animo, puta ex odio aut ex auaritia, vt illi in ſua dignitate per ambitionem ſuccederes. Deliquiſti quidem contra charitatem & liberalitatem: non tamen reſtituere conuinceris: quia non feciſti contra iuſtitiam. Pari ratione ſi prælatus proderet reum quem licitè condemnauit: proderet autem quibus illud erat ignotum. Impingit quidem in charitatis iura: haud tamen reſtituere tenetur. Neq; verò qui legitimè diffamatũ in vno loco traducit in alio, vbi res nõdũ erat audita. ¶ Ad hæc requirit tertiò q̃ q læſus eſt nõ alia via famã recuperauerit: nã tunc immunis fit ille

Regula de fama reſtituẽda.

Primum notabile.

Quatuor modis obiecto crimine homo non diffamatur.

Secundũ notabile.

Tertium notabile.

ille qui infamauit à reſtitutione: quippe cùm alter iam habeat quod perdiderat. Vt ſi ille quem de concubinatu traduxi, adeò ſe com purgauit vt nulla mihi ampliùs habeatur fides, onere ſum reſtituendi exoneratus. Ecce ergò tres conditiones ex quibus obligatio conflatur ad reſtitutionem: ſcilicet vt auferas famam, & contra iuſtitiam, & quam alter non iterum in integrum reparauit.

Duobus modis quibus contra iuſtitiã infamatur.

¶ Poſt hæc ergò ad ſingularia deſcendentibus dicendũ reſtat quòd duobus modis (vt ait ſanctus Thomas) vſu venit contra iuſtitiam infamatio: ſcilicet quando quis falſum crimen imponit atq; iniuſtè: ſecundò quando imponit verum, ſed iniuſtè. Sed nunquid fieri poteſt vt impoſitio falſi criminis ſit vnq̃ niſi iniuſta? Quid ergò opùs erat poſt falſum, addere iniuſtè. Reſpondetur fuiſſe neceſſe: nam (vt libr. ſequent. quæſt. 4. viſuri ſumus) iudex ante cuius tribunal ille legitimè probatur nocens, quem ipſe nouit eſſe innocentem, tenetur ipſum ſupplicio addicere: quo vtiq; caſu falſum illius crimen facto ipſo affirmat, iuſtè tamen: & ideo ad nullam cogitur reſtitutionem. At verò neque iudex extra illum caſum, neque vlla priuata perſona ſciens ac prudens falſum de alio crimen adſtruere valet citra iniuſtitiam. Tunc ergò ille non faciet idoneam reſtitutionem antequàm aſſerat ſe eſſe mentitum, niſi forſan inter illos conuenerit, vt alia ſit remuneratione contentus. De quo ſtatim verbum alterum adhibemus.

Dubium. *Solutio.*

Notandũ documentũ in reſtitutione famæ.

Quin verò & hoc obſeruandum eſt documentum, quòd nõ ſatis eſt coram eiſdem, quibus mendacium dixeras, te mentitum aſſerere: verùm teneris contrariam quã feceras fidem facere: videlicet quia homines procliuiores ſunt ad credendum mala quàm bona, iureiurando ſi opùs fuerit, adhibitiſq; inſuper teſtibus, mõſtrare te debes falſum dixiſſe: vt qui tua culpa fuerat infamia reſperſus, tua quoq; diligentia repurgatus euadat.

Secũdus modus.

¶ Secundo modo, obſcuratio alienæ famæ fit contra iuſtitiã, quando quis verum crimen detegit: tamen contra iuris neceſſarium ordinem. Vt ſi quis occultum crimen vel extra iudicium propalauit, vel in iudicium accuſando detulit, quod tamen probare nequiuerat. Quando verò aliâs prætermiſit ordinis minutias, non fit ſubinde reſtitutioni obnoxius. vt puta ſi accuſauit die feſto, aut loco indecenti, aut non ſeruatis alijs ceremonijs, quæ rei ſubſtantiã non mutant. ¶ Veruntamen hic reſtitutionis caſus, perq̃ difficilis eſt, ſi fieri ritè debet ac rectè. Enimuerò hoc certum eſt non licêre illi infamatori dicere ſe fuiſſe mentitum: eſſet enim hoc ipſum mendacium: quod pro ſalute totius mundi neutiquàm dicendum eſt. Atqui id quod ſanctus Thomas & Scotus & pleriq́ue Doctorum aiunt, debere ſcilicet illum tunc dicere ſe perperàm illud dixiſſe, atque iniquè proximum diffamaſſe, neque eſſe ſibi adhibendam fidem, vſque adeò vel parùm vel nihil ad reſtitutionem confert, vt citiùs ac ſæpiùs noceat. Alij ergò recentiores aiunt infamatorem tunc debere vti amphibolis verbis, vt ſic ipſe non mentiatur, vt tamen alij arbitrari poſsint, fuiſſe mentitum. Sed re vera præterquàm quòd hoc, genus eſſet mendacij, nihil vtilitatis afferret. Ob idq́ue ſatius mihi ſemper viſum eſt, quod & hîc Caiet. ait, non ampliùs talem detractorem coram eiſdem de re illa fari debere: ſed bonam vbiq; eiuſdem hominis exiſtimationem diſpergere, videlicet quantũ citra mendacium valet. Et quanuis inde alij quòd non ſe ipſe retractat, colligant verum dixiſſe, non tamen ipſe ampliùs facere valet. At verò tenetur ei, cuius imfamiam vulnerauit de damno dato: nempè ſi cauſa illius iniuriæ aliquam iacturam ſuorum bonorũ fecit. Non tamen in integrum, ac ſi per mendacium eum diffamaſſet, ſed ad arbitrium ſapientum prudentumq́; virorum. ¶ Verùm tamen in his reſtitutionibus faciendis penſanda eſt rei poſsibilitas. Ecquis enim reſtituere valeat ſi ei quem diffamauit impedimento fuit nè epiſcopatum aut egregiam cathedram amplámve dignitatem obtineret? Debet ergò in hiſce caſibus conſilium teneri ſapientum. ¶ Tertius verò modus qui ab Scoto & Richardo & cæteris adijcitur iniuſtè infamandi, vſu venit quando quis negat occultum ſuum crimen, quod alter iniuſtè detegit, ſiue in iudicio ſiue extrà. Vt dum occultus concubinarius aut fur præter ius denuntiatus, ait denuntiantem fuiſſe mentitum. Dubium enim eſt teneatúrne illi reſtituere famam quam ei ſauciat, dicendo illum eſſe iniquum delatorem. Et quidem Caietañ. hîc: & in Summa, in verbo, reſtitutio, vtrunq́ue eorum ait teneri alteri reſtituere: quandoque mutuò ſunt ſibi inuicem iniurij: & nullus, vt ipſe arbitratur, poteſt ſuam famam remittere. Scotus verò & Richardus mitiùs reſpondent: nempè illum concubinarium non teneri ſic denuntiatori re-

Tertius modus infamãdi iniuſtè.

Caietanus.

Scotus.

ſtituere famam, vt occultum ſuum crimen fateatur: ſed alijs verbis eum excuſando: nempè dicendo bona intentione & zelo illum fuiſſe adductum. ℭ Crediderim tamen, ſi meũ eſt auſcultandũ iudiciũ, quòd licèt hoc quod Scotus admonet ſalùbre ſit cõſilium: tamen ſecundùm iuſtitiæ rigorem ille iniuſtè infamatus nullatenùs tenetur denuntianti vel accuſanti reſtituere: etiam ſi ſuum crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuiſſe vel mentitum, vel falſum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adſtruxit, in verbo, reſtitutio.3.§.3. Nam qui ſuo vtitur iure, nemini iniurius eſt, atq; adeò rigore iuſtitiæ non cogitur illi quidpiam reſtituere: ille autem qui tali caſu ſuum celat crimen, ſuo vtitur iure. Quòd ſi arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & ſi cũ iuramento id negat, peccare mortaliter: ex quo conſequens apparet, alteri ad reſtitutionem teneri. Reſpondetur primùm quòd poteſt celare tacendo, ſcilicet neque affirmando neq; negando. Secundò reſpondetur quòd etiam ſi negando citra iuramentum peccet, non tamen mortaliter: quia non pernicioſè mentitur: quandoquidem ius habet celandi. Et quanuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniuſtitiam contra reuelatorem committit. Neque verò, vt Scotus putat, contra rem publicam: quoniam quandiu ipſe habet ius ſuum contegendi crimen, non eſt inobediens iudici: atque adeò neque ad reſtitutionem cogitur. Eſt enim alta mente, illa ſuprapoſita regula ſeruanda, Nullum peccatum ad reſtitutionem obligat niſi ſit contra iuſtitiam.

Sententia authoris.

Caietanus.

Quocircà metaphyſica hæc diſtinctio Caietani, ſcilicet quòd accuſator poteſt conſiderari vel tanquàm iniuſtè accuſator: & tunc alter crimen negando, non facit ei iniuriam: ſed tamen poteſt etiam conſiderari tanquã homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphyſica inquam hæc diſtinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cùm ipſiſsimus homo ſit qui accuſat, nullam ei irrogat iniuriam, qui ſe ſuo iure ab illo tuetur. Præterea inanis eſt ille modus mutuæ reſtitutionis. Nam ſi qui accuſauit non poteſt dicere falſò ſe accuſaſſe, quia mentiretur: ſed accuſaſſe iniuſtè, per hoc non reſarcit alterius famam: imò potiùs cõfirmat rem veram affirmaſſe. Item poſtquàm alter non tenetur crimen ſuum occultum confiteri, ſi diceret, vt vult Caietanus, alterum non fuiſſe calumniatorem, illa eſſet quaſi confeſsio proprij criminis. Ille ergò infamatus non tenetur reſtituere accuſanti: ſed ſi alteruter, potiùs accuſator qui priorem intulit iniuriam tenetur accuſato. ℭ Præter hęc quãdo vterq; teneretur, certum eſt, contra quam Caietanus cenſet, locum habere compenſationem: vt ſcilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Poteſt enim quiſq; ſuam famã & remittere & commutare, vt ſtatim videbimus. ℭ Quartus deniq; modus iniuſtè infamandi eſt tanto pernicioſior, quanto vſitatior & minoris æſtimatus. Nẽpè dũ quis quæ audiuit retulit. Audiſti ſcilicet vicinam tuam amicum receptare: id autem, vt ingenium eſt hominum, ſtatim in aures viciniæ hiſce verbis ſuſurras: Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo, ſed audita refero. Eſt profectò ingenioſus, ſed peſtilens detrahendi modus. Nam quo tu teipſum ſanctiùs iuſtificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peiùs infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eundo. Quare etſi Scot. loco citato diſtinct. 15.q.4.& Caietañ.2.2.quæſtione.73.articu.2. illam cenſeant non eſſe directè infamationem, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putant ad reſtitutionem niſi ratione ſcandali: profectò ego non ſic auderem tutas reddere conſcientias. Imò qui ſic infamat, licèt non teneatur dicere ſe eſſe mentitum, quandoquidem id audiuit: tenetur tamen non ſolùm dicere leuiter ſe eſſe locutum, verùm & operam dare, vt opinionem quam alij conceperunt illis adimat. Niſi fortè res ſit tam publica, vt alia via inſerpſerit. Cauendum ergò eſt maximè ab huiuſmodi ſuſurris. ℭ Præter hæc autem de hac famæ reſtitutione multa doctores controuerſantur dubia, quæ ſunt ordine diſcutienda. Primum eſt vtrùm cum detrimento propriæ famæ reſtituenda ſit aliena. Apparet enim id non eſſe neceſſarium: tum quòd vnuſquiſque debet potiùs ſuæ famæ conſulere quàm alienæ: tum etiam quòd fama quam ego alteri abſtuli, non mihi accreuit. Debeo inquam quos deprædatus ſum nummos eò reſtituere, quòd mihi accreuerunt: ob id autem quòd famam alterius obſcuraui, mea non fuit facta clarior. ℭ Reſpondetur, nihilo minùs procul dubio cum propriæ famæ detrimento eam tenemur, quam lacerauimus, reficere. Nam licèt noſtræ propriæ quàm alienæ accuratiùs debeamus proſpicere: haud tamen vlli

Quartus modus infamãdi iniuſtè.

Scotus & Caietanus.

Primum dubium.

licet

licet cum alterius iniuria ſibi conſulere. Neq; diſsimile eſt in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum incendio abſumpſiſti, aut hominem coēgiſti ſuas merces in vndas iactare, licèt nihil tibi accreuerit, teneris nihilo minùs reſtituere. Vnde acutè profectò Ariſtot. 5. Ethicorum docuit in huiuſmodi iniurijs, licèt non proprium, tamen metaphoricum eſſe lucrum: nempè quòd tuā explens voluntatem aliū deuiciſti: od idq; perinde teneris reſtituere ac ſi quod abſtuliſti tibi eſſet appoſitum. ¶Hoc autem dubium, alterum parturit: vtrùm ſcilicet vſq; adeò hoc ſit verum vt nullam exceptionem admittat. Eſt enim prægraue, vt ſi Antiſtes, vel alter egregiæ exiſtimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura ſuæ alienam reficere: dicendo ſe eſſe mentitum, vel quid ſimile. Reſpondetur leges has morales nō eſſe tanto cum rigore auſcultandas, ſed vt ſapientiſsimus quiſq; ponderata perſonarum qualitate cenſeret: & ideo perſonæ illuſtri ſatis eſt ſi quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenſet. Quòd ſi alter noluerit, non tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecunijs ſi debeo decem, quæ ſoluere non poſſum niſi cū miliū detrimento, profectò differre poſſum ſolutionem, vel aliam viam indagare ſoluendi. ¶ Grauius autem dubium, huic affine, eſt, vtrùm fama ſit cū detrimento propriæ vitæ reſtituenda. Caiet. nanq; .22. q. 62. ar. 6. quem iuniores nōnulli ſequuntur, tres rerum ordines diſtinguit: nempè pecuniam, honorem ac ſimul famam, & tertiò vitam. De quibus hanc conſtituit regulam. Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei ſuperioris reſtituere: vt pecuniam cum detrimento ſeu famæ ſeu honoris: nec famam vel honorem cum detrimento vitæ: ſed rem cuiuſcunq; ordinis cum detrimento rei eiuſdem ordinis. ¶Regulas autem huiuſmodi ex viſceribus metaphyſicæ expreſſas, multò plus nimio Caietanus ad morum philoſophiam accommodauit: quæ ideo non poſſunt non eſſe fallaces. Profectò non eſt quòd ambigi poſsit, quin pecunia debeat nonnunquàm cum detrimento famæ reſtitui. Primùm enim nemini fas eſt cum detrimento & iniuria alterius ſuū protegere honorem & famam: neque alter qui læſus eſt tenetur iuri ſuo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriam intulit, ſuam protegat famam. Suffuratus es, verbi gratia, amplam pecuniam: haud dubium quin debeas omnem adhibere diligentiam vt ſecretò reſtituas. Si tamen neutiquàm ſine famæ & honoris periculo potes, non ideo debet alter ſua denudari ſubſtantia: maximè cùm damnum illius graue eſt. Haud enim negamus quin debeat reſpectus haberi famæ & pecuniæ: ſed tamen, cæteris paribus, maius eſt ius innocentis, qui à te iniquè læſus eſt. Secundò, quanuis metaphyſicam rationem inire velimus, & ſi fama genere ſuo præſtantior ſit quàm pecunia: tamen tantum poteſt æris accumulari, vt cumulus ille multò ſit pretioſior fama tua. Eſt quidem aurum ſuo genere argento pretioſius, ſed tamen tantum eſſe poteſt argenti pondus, vt multò æſtimetur pluris, quàm minus auri. Porrò ergò illa regula valde pernicioſa eſt in rem publicam: quam idcircò abſit vt vllus credat qui ſuæ ſtudet conſcientiæ conſulere. ¶ De vita autem quòd quis cum eius periculo aliquam teneatur reſtitutionem exequi, vrgentius dubium eſt. Etenim cùm, vt ſuprà diximus, non modò nemo ſit dominus vitæ, verùm neque ob vllum delictum teneatur ſe morti offerre, vt libro proximo dicturi ſumus, aut mortem ſibi ad quam condemnatus eſt aſciſcere: cōſequens eſſe apparet vt cum eius periculo nemo ad reſtitutionem teneatur. Reſpondetur ergò quòd ſecundùm communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis reſtituere, non ſolùm pecuniam aut famam, verùm neque vitam quam alteri abſtulit, etiam ſi inſignem virum occiderit. Et in hoc etiam fallit regula poſita, ſcilicet quòd res debeat ſemper reſtitui, etiam cum periculo rei eiuſdem ordinis. Secundò nihilo minùs, ſaluo meliori iudicio, crediderim ſingularem poſſe euentum contingere quo quis cum periculo propriæ vitæ teneatur reſtituere, non ſolùm famam & honorem, verùm etiam fortè rem pecuniariam. Exempli gratia. Si quis illuſtrem familiam de hęreſi aut de crimine læſæ maieſtatis mendaciter diffamaſſet, ita vt niſi mendacium retractaſſet, eadem proſapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam vt vitam propriam in tuto conſtituendo teſtimoniū peremiſſet. At verò etiam ſi non poſſet ſine periculo vitæ, credo nihilo minùs teneretur. Veruntamen prudenter diſcernendum eſt, delictúmne & damnum iam tranſierit, an

Alterum dubium.

Tertium dubium.

Bonorum diſtinctio.

Regu. Caiet.

Reprobatio

An cum periculo vitæ teneatur quis reſtituere.

verò ſit ſemper dependens. Occidiſti hominem, vt dicebam, quem iam in lucem reſtituere non potes, nõ teneris vt pecuniã pro illo reſtituas periculo te mortis exponere: neque ſi famam denigraſti quam infamatus recuperare non poteſt. Sed tamen de illo caſu loquor quando ex te fama actu pendet vt recuperari poſsit. Idem cenſuerim de vita: vt ſi ob tuum ſolum falſum teſtimonium vinctus quiſpiam eſt qui morti addicitur: profectò tenereris etiam cum periculo tuæ vitæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secùs ſi tu crimen cõmiſiſti ob quod ille falſò condemnatur. Enimuerò ſi tu illi non impoſuiſti, nihil tua refert: ob idque nulla lex teipſum tũc prodere cogit. ¶ Quid autem dum quis famam reſtituere non poteſt? Diuus Thomas ait debere aliter recompenſationem facere: idemq; Scotus in. 4. diſtinctio. 15. ſecundùm tenorem illius gloſſulæ ſuper cap. eccleſia. vt lite pend. nih. innoue. Cùm res reſtitui non poteſt, in alio æquiualenti fieri debet reſtitutio. Syulueſt. verò in verbo, detractio. § . 4. affirmare audet contrarium: Illa nimirum ſimilitudine ductus, quòd ſicut pecunię debitor dum non eſt ſoluendo, nõ tenetur honorem aut famam exhibendo recompenſare: ita neq; qui famam reſtituere nequit tenetur pecunia ſatisfacere. Et habet probabilitatis nonnihil. Nam aliâs qui neque per pecuniam poteſt reſtituere, deberet eam orationibus vel alia via repenſare. Nihilo minùs non eſt ab opinione regia diuertendum. Enimuerò cùm pecunia pretium ſit omnium rerum, illa æſtimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æſtimabile, facienda eſt horum reſtitutio. Quando verò illa deeſt, non eſt cur per orationes vel per honores reſtituatur: quia hæc non ſunt rerum pretia. ¶ Super his autem omnibus potiſsima hîc quæſtio de hoc diſputatur, vtrùm fas cuiq; ſit ſuæ remittere famæ reſtitutionem. Cuius vtiq; partem negatiuam tuetur Caiet. 2. 2. quæſt. 73. articulo. 2. & in ſua Summa, verbo, detractio: cui non deſunt alij recentiores ſequaces. Atqui fundamentum eius eſt hominem non plus eſſe famæ ſuæ & honoris dominum quàm vitæ: atq; adeò ſicuti occidere ſe non poteſt, neq; eandem facultatem alteri facere, ita neque famæ ſuæ reſtitutionem remittere. Sed tamen hæc quæſtio non eſt ꝙ magnum nobis negotium hîc faceſſat: quippe qui ſuprà quæſt. 3. contrarium fundamentum iecimus, & vt arbitror conſtabiliuimus: nempè quòd homo eſt honoris ſui & famæ dominus ſicuti pecuniæ. Tametſi in eodem ordine pluris habenda ſit quàm pecunia: ſecundùm illud Prouerb. 22. Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. Ex quo quidem contrario fundamento contrariam modò elicimus concluſionem: videlicet remittere famæ reſtitutionem atq; honoris, genere ſuo non eſſe peccatum mortale: niſi circunſtantia perſonæ, ſcilicet quia eſt in publica dignitate aut magiſtratu conſtituta: aut fortè alia ratio mortale illud efficiat. At ſi abſq; vlla cauſa illã quis remittat, aut ſe nõ grauiter infamet, erit ei peccatũ veniale: ſicuti prodigalitas pecuniæ quæ genere ſuo nõ eſt mortale: vel ſaltẽ in eodẽ ordine paulò deformius. Et ratio eſt: quia eiuſdem ad ſeipſum in his quorum homo eſt dominus nulla intercedit ratio iniuſtitiæ: ſed erit peccatum præter charitatem qua quiſque tenetur ſe & ſua diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale. ¶ Ex qua quidem concluſione ſubinfertur ſecunda: ſcilicet quòd ſi quis aliqua bona & honeſta cauſa ei qui ſe infamauit citra aliquam reſtitutionem parcat: nempè vt illius qui aliâs probus eſt, honori conſulat: aut propter aliam pietatis rationem: non ſolùm nullam contrahet culpam, verùm & officium præſtabit charitatis. Loquimur enim ſemper abſque circunſtantia perſonæ publicæ. Concluſio eſt non ſolùm noſtra, verũ Adriani, authoris non infimæ notæ, in. 4. quæſtione penultima, de reſtitut. quinetiam Sancti Thomæ expreſſè, quicquid Caietañ. contrà conetur. Ait ſiquidem. 22. quæſtione. 64. articulo. 5. hominem eſſe conſtitutum dominum ſuijpſius per liberum arbitrium, & ideo licitè de ſeipſo diſponere poſſe quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam. Neq; quicq̃ excipit præter tranſitum huius vitæ ad aliã. vbi palàm aſſerit omnium præter ſolam vitam eſſe hominem dominum. &. q. 73. ar. 4. abſq; vllo ęnigmate explicatiſsimè ait, in arbitrio hominis poſitum eſſe detrimentũ ſuæ famæ pati: niſi hoc vergat in periculum aliorum: vtpote ſi quis perſona ſit publica: ſecundũ illud Greg. homi. 9. ſuper Ezech. Linguas detrahentiũ ſicut noſtro ſtudio nõ debemus excitare, nè ipſi pereant: ita per ſuam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat. Quin verò non ſolùm ex doctoribus, verùm ex Euangelio

Notanda diſtinctio. *D. Thomas. & Scotus.* *Syulueſter.* *Sententia authoris.* *Caietanus.* *Solutio dub.* *Prima concluſio.* *Secunda cõcluſio.* *Gregorius.*

gelio id non eſt illatu difficile. Haud enim Chriſtus tãtam honoris & famæ curam nobis commendauit, vt declararet non habere nos illorum dominium. Imò Matth.5.& alibi ſæpe, honores omnes cum ſplendoribus huius mundi impendiò nos admonet vt abijciamus. Et alibi, nè optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, ſed pro minimo: quia fama aliquod bonum eſt, ſed non de præcipuis. His adiecim⁹ loco citato ſanctorum exempla: puta Ambroſij, Auguſtini, & Anſelmi, qui ſeipſos in ſuis ſcriptis humilitatis gratia diffamârunt. Quod certè non feciſſent niſi intra limẽ virtutis id illis licuiſſet. At ſi fundamentum illic ſatis demonſtrauimus, quod arbitror demonſtraſſe: nempe hominem eſſe dominũ ſuæ famæ: nulla eſt ratio cur hîc in confirmandis his concluſionibus immoremur. ſanè quæ inde planè colliguntur. At verò quãdo infamia eſſet hæreſis aut apoſtaſiæ quæ contra fidem & religionem è regione militant: talis infamia non eſt ferenda, ſed omninò repellenda, & quàm fieri maximè poteſt abſtergenda. Exemplo Chriſti, qui, vt legit̃ Matth.4. cùm alias ſibi illatas à dæmone iniurias æquanimiter tuliſſet, vbi de idololatria eum tentauit, acerbitate vſus in eum eſt. Iſtæ autem concluſiones apertiùs etiãnum dilucidabũtur lib. proximè ſequenti, quęſt. 10. Vbi ex eodem fundamento collecturi ſumus non eſſe homini contra iuſtitiam ſeipſum infamari permittere: quin verò quandoq; virtutem. Et re vera contraria huic noſtræ opinio turpiter derogat iuribus amicitiæ. Poſſum enim pro amico vitam exponere, quanuis illius non ſim dominus: cur ergo non poſſim exponere famam & honorem? ❡ At verò non deſunt in contrarium nonnullæ obiectiones. Prima videlicet quæ ex Sapiente aſciſcitur, Curam habe de bono nomine: bonum enim nomen melius eſt quàm diuitiæ multæ. Reſpõdetur tamen curam q̃ habenda eſt boni nominis eãdẽ eſſe, q̃ nobis virtutis incũbit: vtpote cuius præmium eſt bonum nomẽ. Debemus ergo bonum procurare nomen inſequendo virtutẽ. Eſt enim eius vmbra. Quapropter ſicut eum qui recta pergit ad ſolem vmbra ſequitur: ſic & qui virtutem colit ſubſequitur honor. At quia, vt ait Ariſtot. honor non eſt in poteſtate honorati, ſed honorantis: non eſt tanta cura facienda per ſe boni nominis. Propter quod dicebat Paulus, per paruiſacere iudicari ab hominibus. Et Auguſtin. 11. q.3. Can. ſenti. ait Secundino Manichæo: Senti de Auguſtino quicquid libet: ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet. Imò qui bonum nomen niſi per virtutẽ procurat, nunquàm illud attingit: ſicuti qui Soli terga vertit, vmbram quam perſequitur nunquàm aſſequitur. ❡ Quòd ſi nobis eundẽ Auguſtinum obijciamus. 11. q.3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriam famam contemnere. Nam vita, inquit, noſtra eſt neceſſaria nobis, ſed fama noſtra neceſſaria eſt alijs. Reſpondetur non inſinuaſſe Auguſtinum dominium famæ noſtræ non eſſe penes noſipſos. Imò id potiùs de vita debuiſſet aſſerere, cuius non ſumus domini: & tamen ait quòd vita nobis eſt neceſſaria. Sed tãtùm ait quòd licèt fama res ſit propria noſtra ſicut noſtra pecunia: vbi tamen opùs illa fuerit reipublicæ, debemus per bonã noſtram famam ei ſeruire: ſicuti qui diues eſt, ſuis pecunijs. Attñ inde hoc tãtùm fit conſequẽs q̃ homo in dignitate cõſtitut⁹, aut reipub. neceſſari⁹, famã propriã ſuæ functioni mãcipatã habeat & obligatã: vtpote ſine q̃ gubernare nequit ſubditos: & ideo non ita poſſit eam negligere. Haud tamen inde ſequitur quòd priuatus homo teneatur ſuam ſeruare famam, ſicut neq; alia bona temporalia. Præterquàm quòd Auguſt. loquebatur quibuſdam mulierculis, quæ conſultò humilitatem venditantes, diffamabant ſe ſe, admittentes ad ſe viros: quod certè non erat licitum. ❡ Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima ſit noſtra aſſertio, quòd prælatus quãdiu prælatus eſt contra iuſtitiam mortaliter peccaret, ſi in re præcipui momenti ſuam negligeret famam: quoniam, vt modò dicebam, habet illam officio mancipatam. Attamẽ ſi non eſſet perſona adeò egregiè vtilis reipublicæ, & vellet magiſtratum abdicare, nõ magis teneretur ſeruare famam quàm perſona priuata: ſecùs ſi vult in loco publico perſeuerare. ❡ Ex his autem pleriq; colligũt, eum qui prælati famam dilacerat, non illi tãtùm obligari ad reſtitutionem: ſed etiam ſubditorum collegio. Nam fama, inquiunt, non ſua eſt tantũ, ſed & collegij. At verò abſq; moderatrice diſtinctione non id crediderim. Fama enim prelati ſua eſt propria, ac ſi perſona eſſet priuata: licèt ad ſuam functionem illa indigeat. Ob idq; dum infamia, de prælato tantùm di

Argumenta cõtra cõcluſionem.

Colẽda virtus quam ſe quit̃ honor.

Prælat⁹ negligens famam peccat mortaliter.

Quorũdam opinio.

ſperſa eſt, puta quòd concubinam habet, vel aliud crimen in quo ſubditi cum illo nõ participant, illi ſatis eſt reſtitutionem fieri: licèt maior ſit faciendi obligatio quàm ſi perſona eſſet priuata. Si tamen ipſe ab reſtitutione infamatorem abſoluat, profectò crediderim, licèt ipſe malè faciat, aliũ nihilo minùs tutum manere: neq; quidpiam ampliùs debere collegio: ſicuti ſi ſuam prodigeret pecuniam, qua egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipſe eſt dominus ſuæ famæ, licèt malè diſpenſet. Secùs ſi crimen totum collegium ſubnotaret: vt puta ſi infamaretur de ſymonia, aut de hæreſi, vnde ſubditi infamiã participij contraherent. Tunc etenim & collegio debetur reſtitutio. ¶ Ex his quæ dicta ſunt dubiolum aliud ſolutum euadit. Nempe vtrùm poſſit compenſatio fieri in fama. Planè enĩ colligitur fieri poſſe. vt ſi tu meũ de re aliq̃ corroſiſti nomẽ, atq; ego viciſsim tuũ, nõ ſolũ conuenire poſſumus vt vterq; cum ſuo maneat vulnere, ſi perſonæ ſumus priuatæ: verùm etiam mihi licebit non tibi velle reſtituere niſi eandem tu mihi ſolutionem facias. Probatur: quoniam, vt diximus, fama poteſt per pecuniam reparari: & ideo ſicut in nummis, ita & in fama locum habet huiuſmodi cambium. Haud tamen infamatus poteſt per modum vindictæ infamatoris nomen lædere: ſed tunc duntaxat vt vim vi repellat: prodendo ſcilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandũ illius teſtimonium neceſſarium eſt. ¶ Quintũ argumentum: Vbi de honoris reſtitutione inquiſitio ſit, nõ eſt tantæ ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt. q. 9. latiùs dicturi ſumus, ꝙ bona fama eſt bona exiſtimatio & opinio quæ de homine habetur: quæ ideo per detractionẽ denigratur: nempe aut per impoſitionem criminis falſi, aut per veri propalationem. Honor verò eſt reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magiſtratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferturq; per conuitia aut contumeliam. Ob idq; faciliùs reſtitui poteſt q̃ fama: ſcilicet per contrariã reuerentiam. ¶ Sed de hac tñ reuerẽtia heſitari aſſolet, vtrũ ad honorẽ repẽdendũ ſatis ſit veniã petere. Ad quod Caieta. q. citata. 22. q. 72. art. 3. impertinentem eſſe cenſet ad honoris reſtitutionẽ, veniam petere. Haud tamẽ tam abſolutum verbum proferre auſim: ſed per hæc documenta potiùs ineunda eſt reſponſio. Primũ, petere veniam, decentiſsimus eſt & rei accõmodatiſsimus modus honoris reſtituendi: quãdoquidem reſtitutio per antidotum fieri debeat, hoc eſt per contrarium: vnde cùm contumelia & conuitium ſigna ſint contemptus, videlicet ꝙ contumeliator vt ſuperiorẽ ſe gerit, alterum ſubigens: proprium antidotum eſt cõtraria humiliatio: etiam corporis inflexio. Secundum aſſertum eſt, hoc neq; ſufficere ſemper, neq; ſemper eſſe requiſitũ: ſed prudenti arbitramento opùs eſſe. Quòd enim nõ ſemper ſufficiat, patet: nam aliquãdo contumelia eſt tanta vt id non ſufficiat, ſed alia ſit compenſatio requiſita. Quòd autem neq; id requiratur, liquet ex regula beati Auguſtini, qui ait, non decere prælatos veniam à ſubditis petere. Quare neq; plebeius homo iuſta ratione à viro illuſtri tantam humiliationem exigeret: ſed aliter fieri poſſet reſtitutio. Quin adde cùm mos inter nobiles & illuſtres non ſit huiuſmodi venias petere, non ſunt à confeſſoribus ad illas cogendi: ſed more ſuo, qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiuſmodi reſtitutiones facere. ¶ Ad hæc diſcerniculo quoque opùs eſt quantum ad illos qui ſunt contumelias paſſi, quomodò ſit eorum conſcientia ad remittendum iniuriam ſtringenda. Tenentur enim non habere animum vindicandi ſe priuata autoritate. Nam, vt habetur Deutero. 32. & ad Roma. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam. ſed tamen non tenentur aut dãnũ acceptum aut iniuriam remittere: dum tamen more & ordine per publicam poteſtatem eam exequantur.

Infamando vim vi repellere licet.

De quinto argumento.

Differentia famæ & honoris.

Dubium.

Opinio Cai.

Primũ documentum.

Secundum.

De his qui paßi ſunt iniurias.

AD ſextum argumentum de eo qui obſtaculum eſt alteri nè beneficium adipiſcatur, ſanctus Thomas reſpondet tribus dictis. Primum. Si quis iuſtè, puta intendens honorem Dei, vel eccleſiæ commodum, minùs dignum impediat, vt ſacerdotiũ digniori conferatur, nulla inde emergit reſtitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictum eſt. Si quis iniuſtè, odio ſcilicet eum, conſilio, vel alia via qui dignus eſt & idoneus impediuerit, anteà tamen q̃ prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compenſationem aliquam facere, conditionibus perſonarum perpenſis & propinquitate in qua erat ad obtinendum, ſecundùm Sapientis arbitrium. Non autem tenetur in totum, eò ꝙ prouiſio illa impediri poterat. Tertium aſ-

Ad ſextũ argumentum.

Tertium.

ſertum.

ſertum. Si autem eum quis impediat nè beneficium obtineat cui prelatus firmiter iam conferre conſtituerat in totum, per regulam Ariſtotelicam argumẽto citatam: Quod parùm diſtat à re, nihil diſtare videtur: ſecundùm tamen poſsibilem facultatem. ¶ Anteà verò quàm ad iſtorum examen deſcendamus, quæ de impediente aſſerta ſunt, explorandum eſt de conferente, an ſi non conferat digniori, aut ſaltem digno ad reſtitutionem teneatur, & cui ſit illa facienda. Hoc enim hìc à diuo Thoma deſideratur: cùm tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hìc, art. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, quòd non conferens digniori teneatur eidem ad reſtitutionem. Nam peccat, inquit, contra iuſtitiam diſtributiuam: & certum eſt huiuſmodi iniuſtitiam obligationẽ párere reſtituendi: nam diſtributor tenetur id quod eſt totius rei publicæ, partibus applicare. Quare ſi alicui pro merito non conferat, deinceps diſtributiua iuſtitia vertitur in commutatiuam, ſecũdùm quam reſtituere ei tenetur: vt planè diuus Thomas ar. 1. huius quæſtionis in ſolutione tertij docuit. Et quidem ſi Caietani fundamentum eſſet veritatis germanum, indubitabilis eſſet concluſio. Arbitratur nanq; bona eccleſiaſtica perinde omninò habere ac bona reipublicę, quæ ſola diſtributiua iuſtitia debentur ciuibus: vtpote quæ in bonum eorum inſtituta ſunt. At verò fundamentum hoc pro noſtra virili falſitatis redarguimus libr. proximo, quæſ. vltima: vbi & ſacris oraculis & bonis rationibus contrarium cõſtabiliuimus: nempe ꝙ quanuis negandum non ſit quin beneficiorum collatio inſtar fieri debeat diſtributiuæ iuſtitiæ, finis tamen eius eſt ęqualitatem conſtituere commutatiuæ. Eò quòd decimæ non ſunt inſtitutæ in præmium perſonarũ pro eo quòd literis & moribus pollent. Nam ſi eccleſiæ non eſſent nobis neceſſariæ, nunquàm fuiſſent Chriſtianis decimę imperatæ. Sunt ergo mera ſtipendia eccleſiæ, miniſtris pro eorum miniſterio inſtituta: quæ dãtur illis nõ quia boni ſunt presbyteri, vt illic adnotauimus, ſed quia bene præſunt: iuxta verbũ Chriſti, Dignus eſt operarius mercede ſua. Et illud Pauli, Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, non eſt magnum ſi carnalia veſtra metamus. 1. Corinr. 9. Eãdẽ ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hęc autẽ omnia iam illic ſatis explicuimus: quæ ideo repetitione non indigẽt. Meditanda ergo hìc eſt potiſsimùm commutatiua iuſtitia per quam pontifices electoresq; miniſtrorũ eccleſiæ debent eiſdem eccleſijs idoneos miniſtros pro ratione ſtipendiorum quæ ſingulæ illis perſoluũt. Contemplandus enim eſt Chriſtus tanquàm inſtitutor Chriſtianæ familiæ, qui miniſteria eccleſiæ inſtituit & miniſtris decimarum mercedem propoſuit, & fidelitati prudentiæq; diſpenſatorum cõmiſit vt idoneos miniſtros ſuis prouiderent eccleſijs. ¶ Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur concluſiones. Prior. Prouiſor tenetur per iuſtitiam commutatiuam dignũ eccleſiæ prouidere: quod ideo qui non facit, ſed illo repulſo præfert indignum, tenetur, non illi quẽ prætermiſit, ſed eccleſiæ reſtituere. Atqui hoc ipſum Adrian. poſteà Pontifex cenſuit in illa reſtitutionis quæſtione quæ eſt De collatione beneficiorũ. Tametſi rem non vſq; adeò diſſeruit. Concluſio eſt nota: quia ille non peccat contra iuſtitiã commutatiuam niſi in eccleſiam quæ ſtipẽdia ſoluit. Nam dignus nullũ habet ius acquiſitum, neq; eius cauſa, quæ præcipua fuerit, inſtitutæ ſunt decimæ. ¶ Et confirmatur ſimilitudine iam inſinuata. Si enim paterfamiliâs œconomum ſuum conductum operarios mitteret, ille autem illos ſtudio cõduceret qui non eſſent ad operas idonei: reſtituere profectò teneretur, nõ illis idoneis, quos prætermiſit, ſed domino cui damnum dedit. Atq; huic porrò ſententiæ communis animorũ conceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex inidoneo atq; indigno eccleſiã aliquam deſponſaret, conſenſus populi non cenſeret eum teneri ad reſtitutionem illi cui nõ dedit, ſed re vera eccleſiæ. Cui idcircò deberet alium epiſcopi adiutorẽ adhibere: vel alia ratione proſpicere vt damnum illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret. ¶ Poſterior concluſio eſt, quòd vbi digno ſacerdotium confertur, digniore prætermiſſo, quanuis grauiter elector aut prouiſor peccet, tamen non eſt ꝙ rigore iuſtitiæ ad reſtitutionem condemnetur. Prior pars iam ſatis illic à nobis demonſtrata eſt: vbi malorũ turbam protulimus quæ inde naſcuntur ꝙ digniores non eliguntur. Poſterior tamen inde veritatem ſortitur, quòd tunc non peccatur contra iuſtitiam commutatiuam: appellamus enim dignum pro ratione prębendæ. Si ergo eccleſiæ miniſter applicatur pro quantitate ſui ſtipendij, non fit ei iniuria cõtra rigorem iuſtitiæ commutatiuæ, vt debeatur

An qui non confert digniori vel digno teneat ad reſtitutionem.

Opinio Cai.

Fundamẽtũ Caieta.

Prior concluſio.

Adrianus.

Poſterior cõcluſio.

tur ei reſtitutio. Dixerim contra rigorem: quia ſemper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, poſtquàm alius dignior poterat ei prouideri. ℂ Contra hæc autē eſt argumentum quod vulgus nobis obmoliri poteſt: iſti nanque qui ad hæc ſacerdotia anhēlant, ſibi potius cum Caietano arbitrantur faciendā eſſe reſtitutionem: quia peccatur contra iuſtitiam diſtributiuam. Eiſdem autē non ſic eſt reſpondendum vt negetur iniuſtitiam diſtributiuam obligari ad reſtitutionem illis faciendam quibus malè diſtribuitur. Sed tamen id intelligitur quando illa eſt mera iuſtitia diſtributiua: ſcilicet qua diſtribuunť bona quę ciuibus ob ſuam ipſorum cauſam ſunt inſtituta. Hæc autem iuſtitia nō eſt in propoſito, vt expoſitum eſt: quoniam etſi ſacerdotia & præbendæ debeantur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen non eſt propter ipſos, ſed propter eccleſias quibus miniſteria debentur. Haud tamen diffitendū quin ob violatam diſtributiuam iuſtitiā debeat prælatus illius dignioris prætermiſsi, vbi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere. ℂ Idem affirmatiùs & clariùs aſſeruerim de conferendis magiſtratib⁹ ſæcularibus, qui adminiſtrandæ iuſtitiæ ſeruiunt. Debentur inquam dignioribus per diſtributiuam iuſtitiam: ſed tamen ſi illi prętermittantur, reſtitutio non eſt facienda prętermiſsis, ſed populo qui ſtipendia contribuit, & damnum accipit iniuriaq́; afficitur.

Quomodò tenet prælatus digniori prætermiſſo.

ℂ At verò ſtatim contra hæc inſurgit argumentum: nimirū quòd ſi hæc vera ſunt, inferri inde protinùs apparet, vt neq; qui alterū à conſecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidē ad reſtitutionem: cuius tamen contrarium & S. Thom. & vniuerſi Theologi docent. Reſpondetur nullam eſſe cōſequentiā. Nam etſi qui malè eligit, commutatiuam iuſtitiam aduerſus eccleſiā violat: nihilo min⁹ qui capax eſt ſacerdotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atq;, ſi ei concedatur, poſſidendi: ob idq́; qui cōtra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem facit iniuſtitiam, atque adeò reſtituere debet. Quocircà falſa eſt illa regula ac ſeductrix Geraldi Oldonis, quam recitat Adrian. illo cap. de reſtitutione: Conſequenter quæro, videlicet ꝙ impediens aliquem ab eo quod nondum erat ſui iuris, ſed dependebat ab alterius mera voluntate, non fit ei ad reſtitutionem obnoxius. Falſa inquam eſt: Nam etſi in arbitrio prælati ſit dare huic vel alteri, nihilo minùs alter expoliatur iure particulari quod habet petēdi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret eleemoſynā petere, tenetur illi ad reſtitutionem. Nam licèt alij gratis cō ferant, ille tamen ius habet petendi.

Regula Geraldi falſa.

ℂ Hęc ergo præmeditati ad literam ſancti Tho. deſcendamus. Atqui circa primum eius aſſertum, ſcilicet quòd qui alicui impedimento eſt vt detur digniori, reſtitutionis funiculo non ligatur: dubitas fortè an idem de illo ſit pariter intelligendum qui digno obſtat, vt detur alteri digno. Reſpōdetur idem eſſe iudicium: quia cùm ambo habeant ius petendi, poſſum ego ei fauere cui voluero. Eò vel maximè quod tunc diſtributiua iuſtitia nō violať.

Litera ſancti Tho. exponiť

Dubium.

ℂ In his tamen omnibus hæc apprimè regula meditāda eſt, nè vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno nè obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim: atq; adeò ad reſtitutionem illi tenear: quanuis ſi in gratiam alterius digni id fecerim, fortè nō tenear in totum.

Regula.

ℂ Neq; refert vtrùm alium impedias vt detur alteri digno, an vt tibiipſi, qui etiā dignus es. Quicunq; enim ius habet pro ſe petendi illa quorum dignus eſt. Et quanuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarum peccatū ſæpenumerò ſit, non tamen ideo reſtitutionis nexum inijcit.

ℂ Illa tamen ſententia Scoti. in. 4. diſtinc. 15. ibidemq́; Richardi non eſt hìc abſq; examine prætereunda. Aiunt enim ꝙ ſi quis ſibi vel alteri præbendam procurās ſit alteri obſtaculo nè obtineat: idq́; faciat non vt alteri noceat, ſed vt ſibi vel amico proſit, ad nullā tenetur reſtitutionem. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidem ſententiæ & Caieta. in dubio hìc ſecundo videtur ſubſcribere. Atq; in eandem ſententiam citant. l. 2. de noui oper. denunt. quæ tamē illic non eſt, ſed eſt. l. 2. ff. de aqua pluuia arcend. §. idem Labeo. 2. vbi habetur quòd qui non animo nocendi aquæductū qui per ſuum fundum ad vicini poſſeſsionē deriuatur rumpit, non eſt iniurius. Si verò id faciat non vt ſibi proſit, ſed vt obſit vicino, iniurius eſt illi. At profectò regula illa iuris malè ab iſtis intellecta eſt. Animus enim nocendi poteſt quidem eſſe peccatum contra charitatem: ſed tamen obligare ad reſtitutionem, vt ſuprà ſæpe diximus, nō poteſt niſi vbi fuerit contra iuſtitiam. Videndum ergo eſt quantum ad reſtitutionem res attinet,

Sententia Scoti & Richard.

Caietanus.

net; non quo animo id facias, ſed quo iure. Et ſic eſt intelligenda lex: nam qui non vt ſibi proſit aquam vicini arcet, videtur non facere iure proprio: & ideo poteſt in foro prohiberi. Si autem vult fundamentum muri ducere per aquæ ductum, qui per ſuum tranſit fundum, ob idque venas aquæ rumpit, licèt ex odio faciat inimici & charitatem violet, nihil ei tamen reſtitutionis debet. Ad propoſitum igitur noſtrum qui ſuo vtens iure præbendam abſque vi & fraude ſibi vel amico procurat, etiam ſi ex odio alterius id faciat, & contra charitatem delinquat, ad nullam tenetur reſtitutionem.

Explicatū ſecundū dictū S. Thomæ.

¶ Et per hoc claret ratio ſecundi dicti ſancti Thomæ: nempe quòd qui impedit eum qui in via erat ad obtinendum, ſi iniuſtè id faciat, tenetur ad reſtitutionem: puta quia intendit eius nocumentum propter odium aut vindictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere reſtitutionis grauat, ſed facere iniuſtè: ſcilicet nullo tuo iure, ſed violando alienum: facere tamen ex odio, eſt ſignum aliquod nullo tuo te iure vti.

Explicatur tertium.

¶ In tertio verò dicto explicando multū operis Caieta. inſumit: nempe ad explicandam illam regulam Ariſto. 2. Phyſic. text. 56. Quod parum diſtat à re, nihil diſtare videtur. Obijcit nanq; exceptiones multas in materia morali. Qui enim parùm abeſt vt peccet, nō ideo peccat. Et multò minùs qui parū abfuit vt hominem occideret, non punitur tanquàm homicida, neq; ad reſtitutionem tenetur. Sicut neq; ille qui parùm abfuit vt furaretur: ſed qui re vera furatur. Queādmodùm ſi parùm abfuit vt rex in inſidias incideret, licèt fortunatus ipſe fuerit: non tamen qui illas tetenderant, tenentur ei ad reſtitutionē. Hiſce ergo, niſi ego fallor, obiectionibus falſus planè Caie. aduerſatur menti ſancti Tho. immeritò regulā eius inficians. Has verò omnes exceptiones potuiſſet excuſare, ſi mentem diui Thomæ tantiſper fuiſſet ſpeculatus.

Caietanus.

Laborauit enim amphibologia. Lōgè quippe aliud eſt parùm abeſſe vt damnum des, q̄ dānum dare in eo quod parū abeſt vt ſit. Et diuus Tho. non ſomniauit ꝙ qui parū abeſt vt dānum det teneatur ad reſtitutionem, vt Caieta. putat: ſed qui re vera damnum dedit in re quæ parū abeſt vt ſit. Exempli gratia. Eſt vinea aut ſunt ſata quorum fructus iam iam matureſcēt: ſi parùm abfuit vt venator cum ſuo comitatu circumcurrēs illa peſſundaret, ad nullā tenetur reſtitutionē: quia nullum dedit damnum: ſed ſi medius tranſiens illa peſſundedit, tenetur in totum: quia damnū dedit in fructu qui perparū aberat vt eſſet. Pariter in propoſito. Si parùm abfuiſſet vt impedires hominem à præbenda, certè nulli eſſes reſtitutioni obnoxius: quia nullum dediſti damnum. Si tamen re vera impedimento fuiſti quare ille non eſt aſſequutus, damnum dediſti in re quæ parùm aberat vt ipſe haberet: atq; adeo ſecundùm tuā facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum diuꝰ Tho. ſecūdùm ſuam facultatem: quia profectò in huiuſmodi impeditionibus vix poteſt contingere vt fieri poſsit in integrum reſtitutio.

Explicatio authoris.

¶ At verò quoniam hæc in vſum venire poſſunt, nō te pigeat ſi rem vrgētiùs exprimamus. Quādo ait ſanctus Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus eſt animus electoris huic dare: aut intelligit quādo iam dedit: & hoc non eſſet impedire, ſed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit: & tūc apparet quòd non eſt perinde ac ſi dediſſet vt impeditor teneatur in totum: nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iuſtè, ſi alter poſteà occurreret dignior aut æquè dignus. Reſpondetur non eſſe intelligēdum quando iam dedit. Tres enim gradus diſcernit diuus Thomas. Primus eſt quādo elector nondum animo cōſtituerat huic dare, ſed erat tamen in via: & tunc reſtitutio eſt faciēda ad arbitrium prudentis. Tertius eſt quando iam contulit, & de hoc nihil meminit: quia hoc non eſſet impedire, ſed tollere. Quare ſi quis collatione facta poſſeſsionē iniuſtè impediret, manifeſtū eſt teneri in totū. Medius autē caſus eſt de quo S. Tho. loquit, q̄n ſcilicet prelatus cōſtituerat illi dare. Et tunc ait Caie. in quarto dubio, ideo impedientē teneri in totū, quia iam elector tenebat dare illi. *Caie. expoſitio.* Hoc autem neſcio vnde intulerit ex S. Tho. neq; ſecundū veritatem. *Reprobatio.* Nam diuus Tho. radicem reſtitutionis non illic collocat quòd elector tenebatur dare, ſed ꝙ cōſtituerat iam dare. Quare licèt ille non fuiſſet dignior, ſed dignus: ſi impediens per vim vel fraudem mutauit animum collatoris, profectò tenetur in totum. Nam licèt collator ſua ſpōte conferret, neq; teneret̃ iſti dare: nihilominꝰ ipſe ei per fraudē abſtulit qđ iam penè habebat. Et iſtud ſignificat D. Tho. q̄n dicit, iniuſtè & propter indebitā cauſam. Ex quo ego infero ꝙ ſi non per vim aut fraudem id impediens faceret, ſed precibus patefacien-

Corollariū primum.

do

do veritatem: licèt mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad reſtitutionem. ¶ Atq; inde ſecundò infertur idem eſſe cenſendum in legatis teſtamentorum. Caietanus enim & nonulli alij diſcrimen conſtituunt inter impedientem aliquem à conſequutione beneficij, & impedientem legatarium nè teſtator illi faciat legatum: dicentes quòd impediens legatariũ nullo modo tenetur ad reſtitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuerſa arridet dicendi ratio. Vtendum inquam arbitror diſtinctione poſita, an videlicet per vim & fraudem impedias, an precibus. Si enim vim facis aut fraudem nè ille qui paratus erat legare ſua bona Petro id perficiat, reſtituere teneris. Nam licèt teſtator ſua ſponte id faciebat, tu tamen per iniuriã abſtuliſti ab illo ius quod habebat recipiendi: id eſt facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neque vim intuliſti neq; fraudem creaſti, non teneris, licèt id precibus feceris.

Corollariũ ſecundum.

¶ Poſtremùm denique in gratiam noſtrarum Scholarum operæpretium eſt verbum in præſentiarum adhibere. Quomodò ſcilicet aut Scholares qui ſuffragia præſtant, aut alij aliter quempiam impedientes nè cathedram aſſequatur, teneantur ad reſtitutionẽ. Ad cuius vtique incundum reſponſum hoc primùm omnium non eſt cur in dubium reuocetur, quin Scholares ſuffragia præſtantes non teſtes, vt aliqui opinantur, ſed verè electores ſint. Etenim ſi eſſent teſtes, non opùs eſſet vniuerſos auditores accerſere, ſed ſatis eſſet iuſtum numerum ſciſcitari: neque opùs eſſet ſuffragiorum numero ſtare: neq; per ſecretos calculos ſententias rogare. In ſumma, non ſolùm ſuffragãdi forma, ſed ratio ipſa oſtendit eſſe electores: quandoquidem Rector ſtare omninò tenetur eorũ ſuffragijs. Quo fit vt compelli ceu teſtes nõ poſſint ad ſuffragandum, ſed poſſunt renuntiare iuri eligendi: niſi quãdoq; Rectori, & qui ei ſunt à cõſilijs: vel propter paucitatem, vel ad reſcindendas alias fraudes ratio appareret vt cõpellerentur. Hoc ſuppoſito ſic de illis omninò cenſendum eſt, ac de præbendis diximus: nempe quòd qui prætermiſſo digniori dignum eligit, licèt mortaliter contra iuſtitiam diſtributiuam peccet: nullo tamẽ reſtitutionis nexu illaqueatur: quia Vniuerſitati dat quod ei de rigore iuſtitiæ commutatiuę debet. Sin verò prætermiſſo digno eligat idignũ: atq; ea, quod arbitror, vera ſunt quæ ſuprà diximus, reſtitutioni tenetur: nõ illi prætermiſſo digno, ſed Vniuerſitati, ſi id modò poſſet reſtituere. Nam ſtipendia Vniuerſitatis non ſunt inſtituta in rem ipſarum perſonarum, ſed ſunt mera ſtipendia quæ Vniuerſitas ſoluit ſuis miniſtris. Vnde ſicut Rex qui non præficit dignum miniſtrũ reipublicæ, nihil debet digno prætermiſſo, ſed reipublicæ: ita qui eligit indignum, dãnum non dedit niſi reipublicæ, quæ ſuum ſoluit ſtipendium. Et ideo elector licèt Cathedrã debeat digniori, hoc non eſt propter ipſum: ſed quia per iuſtitiam cõmutatiuam debet Scholis talem miniſtrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia eſt ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret nè obtineret Cathedrã: non dico alteri ſuffragium ſuum præſtãdo, ſed ſi arceret eum nè Cathedrã peteret, quã certum erat ſe alioqui obtenturum: aut ſi deciperet electores nè illum eligerent: quia ſpoliat ipſum eo iure quod ad petendum habet, tenetur ei vel in partem vel in totum pro ratione fraudis aut vis. ¶ At de priuatione ſuffragantium, lib. 1. tetigimus: & nũc ampliùs dicere repetimus. Bifariàm nanque Scholares iniuſtitiam faciunt ſuffragando. Vno modo dum furtim ſe ingerũt, cùm nõ ſint eiuſdem Cathedræ auditores: atque iſti ſi damnum dent, ſtatim reſtitutioni tenentur: quia re vera nullum habent ſuffragandi ius. Alio modo quia auditores ſunt: tamen ſuffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, &, quod aiunt, ſubornationis, ſunt priuandi. Et tunc antequàm condemnentur, ſuffragari vtique poſſunt. Quocircà ſi Rector eos delictum non interrogat, non ſunt ſuffragando iniqui: ſi autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maximè ſi ſunt ſuſpecti: & condemnati tenentur parêre. Nam ſi nulla infamia aut indicijs laborant, iniurioſa eſt interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere poſſunt. Si autem iuſtè interrogati veritatem celant, tunc perinde ac ſi condemnarentur iniquiſsimè faciunt, & contra iuſtitiam ſi ſuffragium præſtant: quandoquidẽ per iniuriam rectum iudicium ſuffugerunt. Et idem de illis cenſendum qui Scholarium albo non ſunt adſcripti. Haud enim ipſo facto ſuffragandi iure carent, ſi re vera ſunt ordinarij auditores. Et ideo niſi per ſententiam

De Scholaribus ſuffragia præſtantibus.

Notanda diſtinctio.

tiam priuentur, eodem poſſunt iure vti. ¶ De his quæ ludo acquiruntur quemadmodùm ſint reſtituioni obnoxia ſi petantur, aut ſi vis dolúsve interuenerit, ſatis quæſtione præcedenti dictum eſt. De inuetis autem, lib. ſequenti quæſt. de furto dicendum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ſatis ſit id ſimplum reſtituere quod iniuſtè ſublatum eſt.

NON ſatis eſt definijſſe omnia quæ ablata ſunt reſtitutionis onere eſſe grauata, ſed & id quoque perſcrutãdum vtrùm ſatis ſemper ſit ſimplũ reſtituere. Et arguit̃ à parte negatiua. Legitur nanq; Exod. 22. Si quis furat⁹ fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut vendiderit, quinq; boues pro vno boue reſtituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autem fuit iudiciale: cuius inſtar ſimilia ſunt ſub lege gratiæ à principibus conſtituta. Simile enim dixit Zachæus, vt ſe apud Chriſtum commẽdaret, Lucæ. 19. Si quid fraudaui, reddo quadruplum. Similiſque eſt fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad ſimplum tantùm condemnatur, ſed vt multiplicatum reddat, vel ſupplicium pendat: cùm ergo leges ciuiles obligent in conſcientia, fit vt non ſemper ſufficiat ſimplum reſtituere. ¶ In cõtrarium autem eſt quòd reſtitutionis obiectum nõ eſt niſi inæquale illud quod per ablationem factũ eſt, per æqualitatem ad iuſtum reuocare: quod fit ſi quantum abſtuliſti, tantũdem reddas.

Duo in ablatione rei alienæ cõſiderãda. AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpõdet̃, iuxta duo huius diſtinctionis mẽbra. Duo nanq; in ablatione rei alienæ eſt conſiderare. Primum ſcilicet ſubſtantiã ipſam ablationis ex qua inæqualitas reſultat, vt min⁹ ille habeat à quo res ſublata eſt: plus autem ille qui ſuſtulit. Et hoc ipſum cõmune eſt tam iuſtis quàm iniuſtis ablationibus. Nam ſiue rem mutuato, ſiue furto accipias, ſiue credito emas: tanto alter minus habet, quanto tu plus. Secundum quod in ablatione conſideratur, eſt modus ipſe auferendi: puta ſi quis per fraudẽ aut vim quidpiam vel aufert, vel auferre conatur. Et hoc vbique habet conuolutam iniuſtitiam: ſeu re vera rem auferat, ſeu nihil auferat: vt ille qui in conatu ſuo quo præualere nõ potuit ſuccubuit. ¶ Sit ergo prior concluſio. Quantum ad naturam attinet ac finem reſtitutionis, ſatis in vniuerſum eſt illud ſimplum reſtituere quod ſuſtuleris: ſiue per fas id feceris, ſiue per nefas. Enimuerò reſtitutionis nomen officium eſt præciſè iuſtitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindicatiuam. Ob idq; nihil ei refert iuſtáne fuerit ablatio, an verò iniuſta: ſed ſolùm æqualitatem conſtituere. Accepiſti quatuor ſiue per mutuũ ſiue per furtum: totidẽ ergo via reſtitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamẽ potuiſti ſurripere, nihil via reſtitutionis debes. Quo fit vt reſtitutionis obligatio quando debitum certum eſt, nullam expectet iudicis ſententiam: ſed ex lege ipſa oriatur. De hac autem auctuaria reſtitutione, nempe ſi aliquando quis plus ſecundùm conſcientiã debeat reſtituere quàm abſtulit, lib. ſequen. ſub titulo de furto redibit ſermo. ¶ Poſterior concluſio. Ad pœnam quæ debetur ratione iniuſtæ acceptionis nemo ante iuris condemnationem tenetur: ſed tunc quando facta fuerit condemnatio. Concluſio hæc in latiſsimum hîc nos campum diſputãdi mitteret, niſi tam longa tamq; accurata diſputatione lib. 2. q. 6. fuiſſet à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie cõſtabiliuimus. vbi declarauimus quẽadmodùm ſi ſententia ſit pecuniaria, illicò ſit à reo ſoluenda: ſi autem ſit corporalis ſupplicij, nõ teneatur ſe offerre, ſed ſatis ſit ſi abſq; illata miniſtris iuſtitię iniuria, eam patiatur. Quocircà de hac ſecunda concluſione nullum hîc verbum addendum nobis eſt, nè ſimus noſtra repetitione moleſti. Illic enim cuius interfuerit inſpiciat. Sed neq; de priori concluſione dubium reſtat vllum poſt illa quæ hactenùs dicta ſunt. ¶ Quod ergo ad hunc articulum ſpectat, id tantùm eſt vt diſcernere diſcas quando res ad meram attineat reſtitutionem: quando verò ad pœnã iuris. Illa enim illicò nulla ſpectata ſentẽtia reſtitutionis oneri ſubijcitur: hæc verò non niſi poſt latam ſententiam. Exemplum vnũ pro pluribus eſto. Dicebamus enim illic ꝙ dum lege frumento, aut vino, aut cuiuis aliarum mercium pretiũ ſtatuitur, tunc qui carius vendit, ſtatim ceu fur tenetur ad reſtitutionẽ exceſſus iuſti pretij: ad pœnã verò nõ niſi cõdemnatus. Pari modo qui ouem aut bouem furatur, ſtatim tenetur valorem pecoris reſtituere. Quadruplũ verò aut ſeptuplum non niſi cõdemnatus. Per quod vtiq; ſatisfa-

Prima concluſio. *Secunda cõcluſio.* *Diſtinctio notanda.*

ſatisfactum eſt primo membro capitalis argumenti. Horum ergo inſtar de cæteris conijcito. Perſpiciendum inquam eſt an leges, pœnales ſint: & tunc non obligant niſi poſt latam ſententiam: ſecùs autem ſi alius generis extiterint. Quo fit vt vectigaliũ leges & tributorum quæ publicitùs regi tãquàm ſtipendia contribuuntur, in conſcientia obligent ad ſoluendum ante ſentẽtiam: quia nõ ſunt pœnales. Dico dum tributa iuſta ſunt. Atqui vbi res eſt dubia, tunc iudicium non pertinet ad ſubditos: ſed recurrendũ ad principem, & interim ſeruandæ ſunt leges: niſi apertiſsimam præ ſe ferrent tyrannidẽ. ¶ De illo autem tributo quod noſtri Alcaualam nuncupant, iam in calce ſuperioris libri diſputatum à nobis eſt: vbi quanta polleat iuſtitia, pro captu noſtro diximus. Eſt enim, ſi cum moderatione exigatur, æquum & iuſtum. Diximus tamen inter alia hoc forſan moderamine vti in conſcientia licêre, quòd dum res venduntur quæ non ſunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad ſoluendum quærere: ſatis enim eſt ſoluere dum ab illis petitur. Dum modò venditores non vtantur fraude & dolo vt ſe occultent. ¶ Leges autẽ quibus tranſitus merciũ prohibetur è regno, pœnales ſunt: & ideo neq; ſi frumẽtum, equos, vel aurum efferas, pœnam teneris ſoluere niſi captus. Quanuis, vt in ſuperioribus tetigimus, peccatum ſit mortale eiuſmodi res quæ in regni commodũ euehi vetantur, foràs aſportare. Neq; in contrarium vrget ꝙ publicani qui ſua pecunia eiuſmodi fiſcales pœnas redimunt ius habent recipiendi: & ideo qui non ſoluit, damnũ illis dat. Non inquam hoc vrget: quoniam illa ſe conditione intelligere debẽt eaſdem redimere fiſcales pœnas, vt ab eis præciſè, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc in præſentiarũ obiter addiderim, quòd in regnorum confinibus quæ eiuſdem ſunt regis non deberent hæ mercium extractiones & commercia prohiberi: quippe quę nõ tam in regnorum bonum prohiberi videntur, quàm in quæſtum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. ¶ Dubium autem hîc proprium eſt de his qui furtim in alienis nemoribus ligna cædũt: aut in alienis paſcuis furtim ſuas paſcunt oues. Putat enim vulgus ob id quòd qui capiuntur pecunia multantur, quæ pœnali lege decreta eſt, eos qui euadũt ad nullam teneri reſtitutionem. Quod tamẽ manifeſtè falſum eſt: imò eãdem regula vtendum eſt, ſcilicet vt pœnam à pretio rei furto ſublatæ diſcernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu ſoleo. Aut enĩ cędua ſylua, eiuſdẽ vrbis aut caſtri propria eſt: cuius qui ligna cędunt, ſunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitror niſi inſignem ſtragẽ faciãt, ad nullam teneri reſtitutionem, neq; pœnæ neq; pretij niſi capiantur. De pœna enim res eſt certa, ſed & de pretio: inde id mihi ſuadeo ꝙ oppidũ videt̃ ſuis oppidanis illa lege ligna diſtribuere, vt qui capiatur pœnam luat: qui verò euaſerit, gratis ſibi prædam acquirat. Idque cenſuerim ſi vtrunque duorum oppidorũ quæ propinqua ſunt nemora habeat: tunc enim videntur etiam & ſibi mutuò illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad reſtitutionem niſi inſignẽ aliquam deprædationem, vt dicebamus, faciant: ſed ſi capiantur, tenẽtur ſubire pœnã. Aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere quæ prorſus aliena ſunt. Nempe quæ neq; ſunt tui oppidi, neq; alterius vicini, cuius oppidani viciſsim nemora tui oppidi participant, vt modò dicebamus: quia fortè tuum caſtrũ nullum poſsidet nemus. Et hoc eſt quod in quæſtione verſatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quòd vbi lex pœnam adhibet non obligat ad peccatum, ſecuras eorum conſcientias reddũt, qui ligna furantur, vt niſi capiantur, non ſint reſtitutioni ſubiecti. Hæc tamen, vt libr. 1. latè diſcuſsimus, deceptoria eſt regula. Imò propterea lex pœnã imponit, quòd culpa ſubeſt. Pœna enim niſi pro culpa nõ poteſt poni: ob idq; qui ligna ab eiuſmodi nemoribꝰ deprædantur, tenentur omninò ad reſtitutionem pretij lignorum. Nam verè committunt peccatũ furti, genere ſuo mortale. Atq; idem de paſcuis cenſendum. Ad pœnam autem non, niſi capiantur & condemnentur. Secùs ſi fortè qui nemus vetat ſuam explicet voluntatem, quòd ſub illa lege & conditione vult dare ligna: quod tamen nũquàm audiui contigiſſe. ¶ Nõnulla autem in præſentiarum admonito opùs eſt. Primùm licitum eſſe cæſionem ſyluæ vetari in bonum reipublicæ: nempe nè in eius perniciem diſſipetur. Secundò eſt notandum quòd domini quibus rex opida cum nemoribus elargitur non poſſunt alia ratione illa cuſtodire quàm rex feciſſet. Non enim aliud eis ius cõcedit quàm habet. Et ideo, ſi nemora hoc ferunt, non ſunt oppidanis vetanda ad neceſſarios vſus. Imò verò etiam ſi nemora propria

Leges vectigalium obligant in conſcientia.

Nota.

Dubiũ de cædentibus ligna in alienis nemoribus.

Diſtinctio.

Regula aliquorum.

Notabile primum.

Secundum.

pria ſint domini, non ſunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur pœna: neq; verò grauis pecuniaria. Enimuerò arbores & ligna quæ abſq; cultura terra progenuit, iure gentium communia eſſe deberent. Nequit enim vita humana ſine quotidiano lignorũ vſu tranſigi. Ob idque eorum furtum non eſt ea lance æſtimandum ac ſi quis ab arca tua, aut de tua domo nummos aut ſupellectilem furaretur tuam. Quocircà qui ligna cædunt, nuſquàm gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo eſt moderatas exigere pœnas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduerſione miſeros ſubditos à nemoribus arcerent, vt prægrauem paterẽtur inopiam, fortè ſine mortali culpa poſſent illa ſuffurari ligna quæ quotidianis vſibus ſaltem foci eſſent ſibi neceſſaria. ℂ Pari fermè modo eſt de venatione arbitrandum. Venatio enim primùm omnium iure gentium communis eſt: nempe vt fera & auis quæ à nemine capta priùs fuerat, in ius tranſeat capientis: vt patet Inſtitu.&.ff. de rerum diuiſio. Vnde Ariſtoteles. 1. Politico. cap. 5. venatoriam, partem eſſe vult rei bellicæ. Et fundatur hòc ius in illo dominio Gene. 1. hominibus datum in cunčta animalia terræ, & volatilia cœli, atque aquarum natatilia. Nihilo minùs verò tri-plici de cauſa iure venatio vetatur. Primùm etſi venationis locus communis ſit ciuitatis aut opidi, vetari licitè poteſt à principe, & à domino per viam gubernationis: nam feræ ac piſces non ſolùm ornamento ſunt & decôri reipublicæ, verùm & neceſsitati ſeruiũt. Ob idque non eſt vulgi temeritati venatio committenda: ſed debet ordine ac lege fieri, nè diſpereat. Secundò, princeps etiam cõmunia loca reipublicæ poteſt aliquot proprio vſui dicare: neq; ad hoc, vt quidam autumant, requiritur conſenſus populi. Iuſtũ quippe eſt vt pro ſua dignitate gratia recreãdi animi venationem habeat paratam. Prætereà quoniam apros ac ceruos, & id genus beſtias, non condecet à plebeis venatu impeti: ſed vt reſeruentur ingenuis, qui præliorum ſimulacra aduerſus eas meditentur.

Ariſtot.

De venatione quib⁹ cauſis vetetur.

Prima.

Secunda.

ℂ Hoc autẽ non eſt hìc abſque admonitione ſilendum, quòd non eſt eadem ratio in magnatibus ad cuſtodiendam ſui gratia vetandamque venationem, quanta in principe: etiam ſi cum ſuis iuribus ea fuerit ipſis largitus. Nam Rex poteſt, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca ſibi reſeruare: & forſan non poſſet bis aut tercentum. Si autem magnatum ſinguli in ſuis opidis aut territorijs plura haberent loca cuſtodita, grauamen regno fieret intolerabilius. Sunt enim feræ aues & piſces de iure gẽtium communes: vt locis Inſti.&.ff. de rer. diui. citatũ eſt: & ideo nõ eſt nimium populus à venatione cohibendus: quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi, tum & quæritandi vičtum. ℂ Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, cuſtoditur venatio: nempe quia eſt in loco, non communi opidi, ſed proprio ipſius domini, quo ſuam cuſtodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuiſion. poteſt fundi dominus prohibere nè quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnibus primùm omnium, vt de ſyluis dicebamus, cauendum eſt nè pœnæ acerbæ ſtatuantur: quia illud nõ exiſtimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut burſæ compilantur. Quare profečtò crudele eſt pœna corporali plečti ingredientes loca vetita venationis gratia: ſed ſatis eſt ſi duplũ aut triplũ ſoluerent, & plagas inſtrumẽtaq; perderent. Prætereà hoc ſančtiſsimè admonendũ, vt qui feras cuſtodiũt dãna data in integrũ ſoluãt: quod ꝗ rariſsimè fit. ℂ At quò tandẽ prætermiſsis pœnis, ꝗ abſq; dubio ante cõdẽnationẽ nõ debẽtur, ad reſtitutionẽ valoris beſtiolæ aut piſcatus deſcẽdamus, dicendũ ꝙ vbi venatio in loco cõmuni ſeruaꝛ, & qui venaꝛ ciuis eſt, arbitror ad nullã reſtitutionẽ teneri: tametſi fortè aliqua culpa ſit facere cõtra legẽ: quoniã cũ venatio illa ſit totius reipublicæ, non pręſumiꝛ lex obligare ad reſtitutionẽ, ſed ad pœnã ſi cõdemneꝛ. Id enim iuſtius ſanè eſt, ꝗ quod de lignis diximus. Quando verò locus eſt proprius dñi, ſi locũ ipſum ingrediaris, ſpecies eſt furti: & tũc maximè dũ muro eſt cinčtus: & ideo ad reſtitutionẽ dãni teneris. Dixerim, ſi locus muratus fuerit, quoniã ſi fuerit patulus, non video cur reſtitutionis obligatio emergat. Enimuerò etſi fundi dñs id iuris habeat illic venãdi, vt alios inde arcere valeat: nõ tamẽ inde ſit cõſequens dñium habere ferarũ, quæ illic nutriuntur, perinde atq; arborũ aut terræ naſcentium. Primùm ꝙ feras terra nõ fert, vt cæteros fručtus, ſed ipſæ ſe animãtes progignũt: tũ etiã ꝙ eadem animalia, vaga ſunt, & ad quocũq; diuagandũ libera: ſi ergo dñs fundi nõ eſt ſylueſtriũ animalium dñs, ſit vt qui illa occiderit, non

Tertia.

Qui feras cuſtodiunt ad dãna data tenentur.

fiat reſtitutionis reus. Atq; huic definitioni maximè conſonat.l.16.Partit.3.titul.28. qua ſancitur, vt qui à dño fundi non præmonit⁹ quippiam fuerit in fundo alieno venatus,ſibi quod cepit acquirat. Quod certè iniuſtũ eſſet,ſi id ſub dominio eſſet dñi. Qui autem præmonitus beſtiolam ceperit,non ſibi, ſed domino fundi obueniat:in pœnam ſcilicet ꝙ ingreſſus eſt alienum fundum. Quare forte ante cõdemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transfixeris, aut laqueo ceperis, certum eſt te ad reſtitutionem nõ teneri: præſertim ſi in prædio tuo illam fueris venatus: ac multò minus ſi feram damnum tibi dantem repereris. Niſi forſan inter opidanos ac dominum conuentum ſtato pretio fuerit, quod dominus conſtituit, vt nullibi venatione nocerẽt, ſed ſuo venandi, quod gentium eſt, iuri renuntiarent. Fortè quia dñs & damna bona fide ſoluit, & tributorum remiſsionem illis nonnullam facit, vt eidem iuri renuntient. ¶ Aues autem in triplici ſunt differentia: nã aliæ ſunt merè ſylueſtres: & harum aucupium defendere,etiam in fundo proprio iniquitas eſt: quandoquidem nullibi niſi per modum tranſitus commorantur. Præterquàm ſi pretioſiſsimę eſſent,vt accipitres:de quibus pluſculum dubij eſſet. Sed tamen nec auderem ad iſtam reſtitutionem obligare venantes. Aliæ ſunt in alio extremo cicures ac domeſticæ. Quas ſurripere abſque vlla controuerſia, furtum eſt. Sed aliæ ſunt

De columbis mediæ: vt columbæ: quæ nec prorſus domeſticæ ſunt, nec prorſus ſylueſtres. Et de his haud dubito, quin ſtandum ſit municipalibus legibus ſicuti de aluearibus: nempe quòd ſi lege præſcripta eſt periodus,vt ſcilicet intra tot paſſus nemo illas capiat, cenſendum eſt vſq; ad illam lineam eſſe domeſticas. Quare extra illam poteſt eas quiſque captare: modis tamen lege permiſsis. Nam poteſt etiam Rex vetare nè certis laqueis aut plagis irretiantur: tunc autem nõ emerget reſtitutionis obligatio, ſed pœnę. poſt cõdẽnationẽ. Si autem infra ſpatiũ lege præſcriptũ capiant, fortè nõ ſunt captores à reſtitutione immunes: quandoquidem vſq; ad limitem illum factæ ſunt columbæ domeſticæ. Tametſi nec ſummo ſunt rigore vrgendi ac ſi de ipſo columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, ſi ſolùm naturale ius conſulas, apparet nemini reclamantibus illis qui ſata cicumcircà habentes damna ſunt accepturi, licitũ eſſe columbarium extruere. Quin verò ſi Caietanum in ſua Summa auſcultes, peccatum eſt mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verò licèt quando ingens eſſet detrimentum id fortè verum habeat, ſi tamen domini pabulum ſufficiens pro columbarum numero in columbario ſuppeditent, non tãtum agnoſco criminis. Eſt enim hoc genus auis non ſolùm in eſcam, verùm ratione ſtercorationis reipublicę vtilis: quare nõ eſt cur prorſus à ciuili republica abigantur.

ARgumenta igitur in fronte quæſtionis obiecta, ſolutione non indigent: ſed attentione eorum quæ dicta ſunt. Lex enim illa quadrupli aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furem, quantum ad reſtitutionem, ſatis erat reddere ſimplum: ſed condemnatus deberet ſoluere pœnam. Zachæus autem inter alia ſupererogationis opera hoc ponebat quòd reddebat ſua ſponte quadruplum, ſi quid furaretur: non quòd ante condemnationem obligatus eſſet. Ad tertium verò mẽbrum negatur conſequentia: iuſtè enim iudex in vindictam condemnat reum ad aliquid quod anteà non tenebatur.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm debeat aliquis id quod non abſtulit reſtituere.

IN quinto articulo, qui apud diuum Thomam quartus eſt, quæritur, vtrũ id debeat quiſpiam reſtituere quod non abſtulit. Et arguitur à parte affirmatiua. Primùm de illo qui ſemina effõdit nè venirent ad meſſem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quæ ſibi tamen non vſurpauit. ¶ Secundò de illo qui mutuatum æs aut aliter debitum vltra præfixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro ceſſante quàm de damno dato: cùm tamen id ſibi ipſe non acceperit. ¶ Et tertiò arguitur autoritate Redemptoris, Matthæ.25. Sciebas quod meto vbi non ſemino, & cõgrego vbi non ſparſi. Vbi inſinuatur quòd Deo debemus plus quàm ab illo accepimus: & cùm humana iuſtitia à diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obſeruandum. ¶ In contrarium autẽ eſt quòd reſtitutio ibi perficitur

vbi

vbi æqualitas conſtituitur inter acceptum & datum: ſi ergo quis plus rependere tenere tur quàm accepiſſet, reſtitutio illa à iuſtitia exorbitaret.

Prima concluſio. QVæſtionis reſpõſio tribus facilimis cõcluſionibus cõſtat. Prima eſt ceu ſuperiorum repetitio. Vnuſquiſq; tenetur damnum quod alteri dedit ad iuſtum reſtituere. Probatur. Damnum quępiam alteri dare idem eſt quod quidpiam ab ipſo auferre: ſiue pecunia ſit, ſiue aliud bonũ illa æſtimabile: nam damnum quempiam accipere, vt ait. 5. Ethi. c. 4. Ariſt. nihil aliud eſt q̃ minus habere quã habere debuit: qui autem alteri quidpiã abſtulit, virtute iuſtitiæ cogitur tantũdem, neq; plus neq; minus reddere. *Diſtinctio.* ¶ At verò bifariam contingit vt quis quid alteri auferat: nẽpe aut illud qd' ille actu habebat, aut quod habebat in potẽtia. Eſt ergo ſecunda concluſio. *Secunda concluſio.* Quicunq; id alteri adimit qd' actu habebat, tenetur ad æqualitatem idem repenſare: vt ſi domum abſtuliſti, teneris de iuſto pretio: & ſi honorem & famam, eandẽ, vt dictum eſt, ſecundùm facultatem tuam reficere. Res eſt iam in ſuperioribus liquida.

Tertia concluſio. ¶ Tertia concluſio. Quicũq; alteri in eo damnũ dat quod nõdum actu, ſed potentia habebat, non tenetur id ad æqualitatem reſtituere ac ſi actu illud habuiſſet, ſed ad æqualitatem illius potẽtiæ: penſata ſcilicet q̃ eſſet actui proxima, perpenſiſq; perſonarum atq; negotiorũ cõditionib9. Vt ſi ſata tuis equis conculcans effodiſti ſemina, penſari debet potentia vſq; ad meſſem. Si autem iam albeſcentes ſegetes diſsipaſti, tãto plus debes, quãto iam fruges propinquiores erant. Probatur concluſio. Id enim quod nondũ actu eſt, ſed in via & virtute, non tanti æſtimatur, quanti ſi eſſet in actu: quare ſi ſecũdùm illum actus valorem reddendum eſſet, non ſimplum, ſed præter iuſtitiam auctum reſtitueretur: ad quod vtiq; ratio iuſtitiæ nõ obligat. ¶ De duabus prioribus cõcluſionibus nihil eſt quod in dubium vocari poſsit. *Argumentũ cõtra tertiã concluſionẽ.* Porrò autem contra tertiũ argumẽtũ ſe ſtatim offert, non vtcũq; validum. Enimuerò ſi ille qui rem habet in ſpe, nõ vult illa in ſola ſpe vendere, ſed expectare pericula oĩa vſq; ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatẽ rem illam diriperet, non ſolùm teneretur reſtituere quãtum in ſpe valebat, ſed, vt apparet, quãtum erat res ipſa valitura: ergo cõcluſio falſa. Accipe antecedentis exempla. Eſt miſer agricola qui ſemina ſua terræ cõcredidit, & mauult omnia cœli terræq; pericula ſubire, & euẽtus expectare, q̃ iacturã ſeminis certo pretio facere. Et meritò quidẽ. Nam vt habetur Eccleſiaſt. 11. Qui obſeruat vẽtũ, nõ ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunq̃ metet: ergo ſi iſto inuito ſata eius tu deſtruas, certè ratio perſuadere videtur ꝙ tenearis in totũ. Eſt verbi gratia totum vnum opidum aut caſtrum, quod, ſi ſemina omnia effoderent, aut cùm herbeſcerent eradicarentur, nõ poſſent non graui poſteà inopia laborare: quæ ſi non deſtruerentur, locupletiſsimas meteret meſſes: & volunt opidani pericula expectare: cur ergo priuandi ſunt inuiti illa ſua expectatione. Item habet quis tenerrimum pullũ equinũ, qui de ſe magnam promittit ſpem: nunc verò non æſtimatur niſi decem, valiturus tamen centũ: re vera non apparet iuſtitiæ cõſonum, vt res tunc ſit compẽſanda ſolùm ſecundũ potẽtiam, & nõ ſecundũ actum. *Expoſitio concluſio S. Th.* Reſpõdetur ergo ꝙ cõcluſio S. Tho. eſt intelligenda, primùm quando damnum datur caſu, & non conſultò per iniuriam, renuente domino. Tunc enim deducendæ in primis ſunt impenſæ quas facturus erat dominus: quãdoquidem illæ non ſunt ei ſublatæ, ſed penes ipſum manẽt. Et deinde pericula pẽſanda ſi q̃ ſunt ad arbitriũ prudentiũ qui bona fide id iudicent. At verò quando renuẽte domino damnum per iniuriam datur, multò eſt auctior æſtimatio facienda: & maximè quando damnum eſt graue: vt ſi latiſsimum vinetum deſtrueres aut vaſtiſsimum ſegetum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

De ſecundo argumento. PER hæc ergo liquet ſolutio primi argumenti. Circa ſecundum verò dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas quòd qui in mora eſt ſoluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur non ſolùm quod accepit refundere, verùm & damnum quod creditor ex dilata ſolutione patitur, & quod illi ceſſat lucrum. Quod quidem iuſtitia præcipit poſtquàm alteri inuito totum illud aufertur. *Sententia Caie. de reſtitutione lucri ceſſantis.* Caietanus autem inde infert eâdem ratione & à principio poſſe inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro ceſſante. Quod quidem ſi intelligat à temporis articulo quo in mora cœperint eſſe, bona fortè eſt illatio. *Diſtinctio authoris.* Mutuo, verbi gratia, tibi vſque ad feſtum Ioannis decem: quæ ſi tunc non

 ſolueris,

ſolueris, quia me inuito deinceps retinebis, & ſum ego mercator, cui tua culpa ceſſaturum eſt lucrum: dabis ergo mihi tantum. Si autem intelligat lucrum ceſſans ſtatim à tempore mutuationis perſoluendum, profectò illatio nulla eſt. Tota enim ratio quare ab illo qui eſt in mora poteſt negotiator lucrum ceſſans exigere, non eſt ea præciſè; quòd pecunia negotiatoris in virtute plus valet quàm ſi non eſſet negotiationi expoſita: ſed hæc iuncta cum alia cauſa, quòd præter voluntatem ipſius mercatoris retinetur. Quare dum ſua ipſe ſponte alienatã à ſe habet pecuniam, pernicioſum eſt cõcedere vt poſsit lucrum ceſſans exigere. Hoc autem libr.6. ſumus fuſiùs diſputaturi. Et ideo de hoc modò ſatis.

Cur liceat lucrũ ceſſans exigere.

Ad tertium. ℭ Solutio tertij argumẽti, expoſitio eſt illius loci euãgelici, Sciebas ꝙ meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi. Cuius duplex eſt expoſitio. Primùm enim hoc nos certiſsimũ catholica fides docet, quòd radix noſtrorum omnium meritorum eſt gratia Dei, per quã illi ſunt accepta: & ideo quicquid illi meritorum offerimus, ipſe in nos priùs ſeminauit. Vnde alibi, ſeminanti ſemen ſuum ſeſe comparauit. Et ideo prior expoſitio eſt, ꝙ verbum Chriſti nõ intelligitꝰ ſecũdùm veritatẽ, ſed ſecundũ exiſtimationẽ illius ſerui nequã, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod ſeminauerat: & ideo ait Chriſtus, ex eius ore cum iudicare: quaſi non ex rei veritate. Poſterior verò ſolutio eſt quòd aliquid pręter gratiam quã ipſe nobis confert, exigit à nobis, ſcilicet aſſenſum noſtrũ vt ſinamus nos ab illo moueri: & prætereà vſum eiuſdem gratiæ, quo per meritorũ incrementa ipſa augetur. Porrò autem ſyncerior apparet prior ſolutio. Nam & ipſe nos mouet ad aſſentiendũ: & fruges meritorũ noſtrorũ ipſe in nobis ſeminauit per gratiam. Vnde Paulus: Ego plantaui, ſcilicet prædicãdo, & Apollo rigauit: Deus autẽ incremẽtum dedit. ℭ Eſt hìc autem ab illo Lutheranorum dogmate cauendum, quod nos lib.3. de Natu. & grat. cap.8. expugnauimus. Aiunt enim, opera noſtra nõ eſſe noſtra merita, ſed Deum per nos mereri. Qua quidem falſitate nihil ineptius dici potuit. Meritum enim non dicitur niſi vnius ad alterũ. Quare cùm mereri non ſit niſi de Deo & erga ipſum, non poteſt ipſe mereri. Decipiuntur autẽ falſo intellectu verbi Auguſtini in De gratia & liber. arbit. quo ait Deum in nobis coronare dona ſua. vbi Auguſt. non dicit ꝙ opera noſtra ſunt merita Dei, ſed ꝙ ſunt dona Dei: & ſimul vtrunq; verum eſt, ꝙ ſunt & dona Dei, & merita nrã. Nam quia nõ ſunt merita niſi quatenùs è radice gratiæ Dei pullulãt, eius dona dicũtur, & ſunt. At quia quatenùs ex conſenſu libero voluntatis noſtræ diuinitùs motæ fiũt, ſunt merita noſtra, Coronat ergo Deꝰ merita noſtra, quatenùs dona eius ſunt: & ideo quodãmodò illi damus quod non accepimus, puta auctum quod in radice accepimus: ſed tamẽ nihil damus qđ ipſe non ſeminauit & incrementum dedit.

Paulus.

Dogma Lutheranorum

QVAESTIO SEPTIMA, DE CIRCUNSTANTIJS reſtitutionis.

S. Thomas. 2.2. q.62. ar.5.

ARTICVLVS I.

Vtrùm ſemper oporteat ei reſtitutionem fieri à quo res ſublata fuit.

Quoniam quæſtio præcedens ſubſtãtiam nobis reſtitutionis patefecit, decet vt in hac ſeptima circunſtantias eiuſdẽ exploremus. Nẽpe cui, quis, quomodò, quando reſtituere debeat. Eſt ergo primus articulus qui apud D. Tho. eſt quintus: vtrùm ſit ſemper reſtitutio ei facienda, cui res ſublata eſt. Apparet nanq; id non ſemp oportêre. Primũ quia reſtitutio nõ debet illi eſſe nocua, cui fit, neq; alteri iniurioſa: Si autem ei cuius res eſt, eſſet ſemper reſtituenda, vſu quandoque veniret, vt in eius perniciem eſſet vel aliorum: vtputa dum domino petenti ſuum gladium vt homicidium faceret, redderetur: ergo nõ ſemper eſt vero domino reſtitutio facienda. ℭ Secundò: quæ quiſq; iniuſtè prauoque fine dat, indignus fit qui eadem recipiat: ſolent autẽ homines aliquid ſymoniacè dare, vel ad corrũpendũ iudicem, vel ad hominẽ enecandum: quæ quidẽ largitiones iniquæ ſunt: ergo non eſt illis facienda reſtitutio. ℭ Tertiò. Nemo ad id cogitur quod impoſsibile eſt: quandoq; autem reſtitutio non eſt

factu

factu poſsibilis, ſi ei fieri debeat à quo res ablata eſt: nēpe vel quia eſt vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorſus ignotus: ergo tunc nō eſt neceſſe reſtitutionem eidem fieri. ❡ Quartò. Iuſtiùs homo cogitur ei beneficium repenſare à quo maius accepit, q̃ ei à quo recepit minus: ergo ingruēte ſimul parentum inopia, dum tempus reſtituendi alteri occurrit, ſi vtrunq; ſimul non eſt poſſibile, citiùs rependendum eſt parētibus beneficium quàm debitum extraneo reſtituēdum. ❡ Quintò. Fruſtraneū eſſet ac perinde vanum id reſtituere quod rurſus in poſſeſsionem reſtituentis eſſet reuertendum: dū autem prælatus quidpiam eccleſiæ debet, ſi eidem eccleſiæ reſtituatur, in ſuam ipſius regreditur poteſtatem: quādoquidem ipſe eſt bonorum eccleſiæ adminiſtrator & cuſtos: ergo tunc non decet reſtitutionem eccleſiæ fieri. Atq; adeò non ſemper ei debet fieri reſtitutio à quo res ablata eſt. ❡ Cōtrariū autē nos Paulus admonitos curauit ad Roma. 13. inquiens, Reddite omnibus debita: cui tributū, tributū: cui vectigal, vectigal &c. *Paulus.*

QVæſtio huius articuli præcipua eſt in materia reſtitutionis: ad quā pleriq; Doctorū concluſionum multitudine reſpōdēt: nempe q̃ bona defuncti reſtituātur hæredi: & quæ ignoto debētur, reſtituātur pauperibus: & horum inſtar fiat de alijs. At verò licèt forſan ad rem non ita multùm differat, tamen ſi loquendi proprietatem obſerues, multò ſynceriùs & ad rem propiùs vnica cōcluſione diuus Tho. reſpondet: quæ ſit vniuerſalis hæc, Neceſſarium vbique & ſemper eſt reſtitutionem eidem fieri à quo res ſublata eſt. Enimuerò hæredes perſonam defuncti gerunt, & ideo quod eis confertur datur defuncto: & quod reſtituis pauperibus, vero domino reddis: nam illi per ſe nullum acquirunt dominium niſi quia loco veri domini ſubrogantur. Probatur ergo concluſio. Reſtitutio, vt ſuprà dictum habemus, eſt actus cōmutatiuæ iuſtitiæ, per quam æqualitas cōſtituitur inter perſonas quæ inæqualia habent: hæc autem rerum adæquatio legitimè conſtitui non poteſt niſi eidem ipſi id reddas quod ei abſtuliſti: ſiquidē ille eſt qui propter tuam ablationem minus habet: ergo vero domino facienda eſt ſemper reſtitutio. ❡ Anteà tamen quā ad argumentorum ſolutionem deſcendamus explicanda eſt concluſio. Conſultò quippe dictum eſt reſtitutionem fieri debere vero domino. Nam ſi rem ab eo ſuſtuleris qui eius non erat verus dominus, vtpote à latrone, non eſt ei reddenda, ſed domino, cui ipſe ſurripuerat: ac perinde rem filiofamiliâs ademptā, ſuo patri: & quam monacho eripuiſti, eius prælato. Enimuerò vt articulo proximo dicturi ſumus, duplici ex fonte oritur reſtitutionis obligatio: nēpe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idque in hiſce caſibus, etſi nihil ab eiuſmodi dominis acceperis, nihilo minùs quia eorum res penes te ſunt, teneris in eorum poteſtatem tradere. Eſt autē operæpretium tria in eiuſmodi reſtitutionibus obſeruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem cōſtet rem quam Petro eripuiſti, nō eſſe ſuam, ſed Pauli. Nam dum res tibi dubia eſt, tūc quoniam melior eſt conditio poſsidentis, eidem debes reddere: vt ipſe videat cuius eſt. Quandoquidem in foro iudiciali, niſi tu planè probaueris rem non eſſe illius, eidem à quo abſtuliſti compelleris reddere. Et cōſultò dixerim, non eſſe illius, puta quia nunquàm eius habuit dominium, ſed per iniuriam ſurripuit. Nā ſi ille à quo ſuſtuliſti ratione mutui vel alius legitimi contractus rem illam debet alteri, non tu potes priuata authoritate ei reddere, ſed ei ipſi debes qui dominium habet. Secundò vt tenearis dare domino, requiritur qd' id poſsis abſque magno tuo detrimento facere. Quoniam ſi latronem timeas, aut filiumfamiliâs, à quibus niſi eis reddas vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere niſi eis. Et tertiò, quando reſtituis vero domino teneris tam latronem admonere quàm etiam dominum: illum ſcilicet nè poſteà pœnitentia ductus iteratò reſtituat quod ſemel reſtitutum eſt: hunc autem, nè alia via procuret illud recuperare. ❡ Arguitur autem contra ſecundam moderationem: nempe quòd res tunc reſtituenda eſt domino, ſi fieri illud poteſt ſine reſtituentis detrimento. Ille qui rem ſuſtulit à latrone tenetur reſtituere vero domino, non ſolùm charitatis iure, verùm & iuſtitiæ rigore: ergo non ſolùm abſque detrimento, verùm etiam cum illo debet talis reſtitutio fieri. Probatur primò antecedens. Nam qui rem alienam habet inuito domino, res ipſa accepta, vt modò dicebamus, in cauſa eſt vt reſtitutio iuſtitiæ vinculo fiat. Item verus dominus poſſet

Aliorū ſententia. *Concluſio.* *Explicatur concluſio.* *Tria in reſtitutione obſeruanda.* *Primum.* *Secundum.* *Tertium.* *Argumētum cōtra ſecūdā moderationē*

ſet poſſeſſorem in foro iudiciali compellere vt ſibi conferat: ergo tenebatur de iuſtitia. Nam ad id ad quod ſola charitate tenemur, nõ poſſumus in iudicio cogi. Itẽ quia, vt articulo proximo dicturi ſumus, etiam qui furtum à latrone emiſſet, teneretur illud domino reſtituere: ergo quomodocunque accipiat. Conſequentia autem prima inde probatur quòd iuſtitia etiam cum detrimento reſtituere obligat: vt ſuprà diximus. *Ad argumentum.* Ad hoc reſpondetur quòd non ſolùm charitas, ſed iuſtitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunque ab iniquo poſſeſſore acceperis. Negatur tamen conſequentia, qua infertur etiam cum detrimento eſſe reſtitutionem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis: nẽpe vel quia iniquè à domino eripuiſti, vel mutuatò: tunc reſtituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimẽto vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, ſed tantùm ratione rei acceptæ: tunc nullum cogeris ſubire periculum: ſi re vera periculum eſt alicuius momenti: ſed ſatis eſt tũc vt eidem reddas à quo accepiſti: admonendo, ſi potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præſtabis amico ſi periculo te obijcias vt rem ſuam ſerues. De hoc autem iterùm expreſsiùs articulo proximo.

Ad primum principale. AD primum igitur argumentum reſpondet diuus Thomas, quòd caſu quo reſtitutio grauiter ei nocet cui fit, vel in nocumẽtum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò quòd reſtitutio in vtilitatem eius fit cui debetur: ſed debet in tempus cõgruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutiùs cuſtodiat. Hæc autem reſponſio nonnullas parturit dubitãdi ratiunculas. Et quò *Dubium.* omnibus fundamentum ſubijciamus, quęritur quo iure depoſitarius teneatur in tali caſu ſeruare depoſitum, atq; id domino denegare: charitatiſne an iuſtitiæ: multum enim refert. Nam ſi iuſtitia illud ſeruare cogit, cõſequens fit vt ſi reſtituat, teneatur ad reſtitutionem damnorum quæ ipſe intulerit: ſin autem ſolo charitatis vinculo, nulli inde fit *Reſpõſio ſub diſtinctione* reſtitutioni obnoxius. Reſponſio huius in diſtinctione poſita eſt. Aut enim ille qui petit vult re ſua in iniuriam ſui vel aliorũ abuti: & tunc de iuſtitia teneor ei illam negare. Vt ſi gladium à me inſanus petat vt ſe vel alterum occidat. Si modò tamẽ id ſine meo incõmodo poſſum. Non enim teneor ſubire periculum quod mihi ille offert ſi non reddo. Sicuti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi: & quòd qui poteſt ſine periculo teneatur de iuſtitia negare, inde patet, tum quòd reddẽdo cauſam dat iniuriæ, tum quòd ſi reddat condemnabitur in iudicio: licèt non ad totum. Miſſam hîc ſemper faciamus ignorantiam quæ homines poteſt excuſare. Et eâdẽ ratione, imò maiori denegare debeo quando in præiudiciũ reipublicæ id petitur: vt qui amplam pecuniã deberet tyranno, quã ipſe vt exercitũ in interniciem reipublicę armet petit, tenetur ei tunc temporis de iuſtitia denegare. Si verò dominus rem ſuam petat in *Secũda pars diſtinctionis.* aliquem abuſum qui non habet annexam iniuriam: vt ſi pecuniam quam illi debeo ad ſcortandum, vel ad ipſam prodigendum ex me repoſcat, tunc de iuſtitia non teneor non reddere: quandoquidem reddendo nullius ſim iniuriæ cauſa: imò ipſe petit ſuo vtens iure. Teneor tamen ex charitate rei proximi conſulere, atque adeò, ſi poſſum reſtitutionem differre in aliud tempus. ¶ At verò emergit à contraria parte ar- *Argumentũ cõtra ſecũdã partẽ diſtinctionis.* gumentum. Nemo habet ius peccandi: ergo quomodocunq; ille petat ad peccandũ, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi eſt de iuſtitia. Quòd ſi reſpondeas licitũ illi eſſe dare ſcorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure ſuo, inſtruatur argumentum de datione quæ intrinſecè eſt peccatum. Vt ſi petat ad exercendam ſymoniam, quæ quidem datio intrinſecè mala eſt. Ca- *Reſponſio Caieta.* ietanus hîc ingenuè fatetur tunc etiam non licêre ei dare. Nam dicit non licêre pecuniam depoſitam domino reddere vt Cardinalatum emat: & multò minùs illi pecuniam in talem vſum mutuare. Sed re vera, quicquid ſit de mutuatione, in quo maior cõtrà eſſe videtur ratio culpę: quia mutuans cùm minùs compellatur, magis videtur eſſe cauſa: depoſitum tamen tunc reddere, nullam videtur iniuſtitiam afferre. Nam ipſe petit quod ſuum eſt, non ad irrogandam iniuriam alicui tertio, neque ſibi, ſed ſolùm ad peccandum: ſicuti ſi peteret vt mala cauſa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim ſequit̃, nemo habet ius peccãdi: & iſte petit pecuniã ſuam ad peccãdũ: ergo nõ petit vt vtat̃ iure ſuo: quia petit ad dãdũ ad quod habet ius: licèt non ad culpam

quæ

quę rationi adiūgitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandū, neq; ius habet ad dandū, ſi datio ipſa ſit peccatū. Secùs de meretricia mercede: quia dare non eſt peccatum: licèt fornicatio ſit peccatum. *Prima ſolutio.* Duobus ergo modis congruentiùs reſpōdetur. Primò, quicquid ſit de illo vſu ad quem ſuam à me pecuniam petit, tamen petēdo vtitur iure ſuo: quia petit ſuum. Sed ais, Petit tamen vt ea vtatur contra ius ſuum. *Solutio ſecūda.* Reſpōdetur ergo ſecūdò, quòd vti quēq; iure ſuo, bifariàm intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniā neminē lex peccare permittit. Si autem ius vniuſcuiuſque accipiatur pro eo quod eſt ſuū, ſcilicet quo citra iniuriā vtitur: tunc ille qui dat pecuniam ſimoniacè, vel ad corrumpendum iudicem, vtitur iure ſuo: hoc eſt dat quod ſuum eſt: atq; adeò nemini iniuriam facit, ſed legi: quam quidem ego qui habeo eius depoſitum, non teneor vitare.

Ad ſecundū. AD ſecundum argumentum reſpōdet diuus Tho. ſub diſtinctione. *Illicita datio duplex.* Bifariàm enim contingit aliquem quidpiam illicitè dare. Vno modo quia datio ipſa eſt contra legem: ſicut ſimoniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, reſtitutio fieri debet, non ei, ſed pauperibus. Si verò datio ipſa non ſit illicita, ſed cauſa propter quam datur, vt ſcorti merces: non eſt reſtitutioni debita. ¶ Et quidem ſecundum membrum adeò liquidū eſt, vt nullo indigeret examine, niſi quidam nuperrimus autor Complutenſis hanc ſententiam ſancti Thomæ, quæ omnium ferè eſt Theologorū, inficias iuiſſet. Ait quippe *Sententia Ioan. Medinæ.* meretricem nihil in pretium & mercedē ſuæ turpitudinis recipere poſſe: ſed tantùm donationis via. Itâq; ſi in pretium reciperet, reſtituere teneretur. At verò, ſalua egregij Doctoris exiſtimatione, ratio eius tam debilis eſt, quàm cōcluſio falſa. Inquit enim duo eſſe rerum genera quæ diuerſa ratione non ſunt pretio æſtimabilia: nempe ſpiritualiū, quæ ideo pretio non æſtimantur, quòd omne excedunt pretium: & operum quæ delicta ſunt, quæ propter eorum vilitatem nul*Impugnatur Medina.* lo ſunt pretio digna. Porrò autem vtrunq; mēbrū falſum eſt. Spiritualia naq; nō illa ratione iniuſtè venduntur. Nam etſi ſupranaturalia ſint, nihilo minùs quantum ad humanos vſus attinent, emerent illa homines quanto pretio poſſent. Vita enim omne pretium excedit: & tamen homicida condemnatur, vt vitam quam abſtulit ad arbitrium prudentum reſtituat. Prætereà ſpiritualia quæ habent fructus temporales annexos poſſent tunc illa ratione emi: vt ſunt ſacerdotia. *Quare ſpiritualia venalia non ſunt.* Ratio ergo quare ſpiritualia vænalia non ſunt, non eſt niſi quia gratis ſunt diuinitùs collata. Et ideo diſpenſatores illorum cùm non in peculiare ſuum commodum, ſed in bonum commune ea receperint: debent quæ gratis acceperunt, gratis dare: vt libro nono latiùs patebit. Quare ſcientia quam quis propriè acquirit, vendibilis eſt. At verò de peccatis, licèt ratione culpæ non ſolùm vilia ſint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execrāda: nihilo minùs ratione cōſenſus illiꝰ, qui ſuas locat operas, ratiōeq; voluptatis illiꝰ q̄ cōducit, quatenùs ad humanos vſus accōmodant, poſſunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quæ ſui corporis copiam facit, mercedem recipere poteſt pro voluptate quam vir captat, ſicut poſſet vt prolem illi gigneret. Imò vtrâque ratione poſſet etiam maſculus à fœmina pretium recipere: quin verò *Poteſt vir à fœmina pretiū recipere.* æquiùs: quia plus præbet. Sicuti Alexander iure naturę potuit à duce illa Amazone quę *Alexāder & Amazon.* illum gratia recipiendæ prolis inuiſit: quod & prece & pretio, vt fertur, impetrauit. Nā illi fœminarum generi in more erat pretio accerſere viros qui ad illas ingrederentur. At verò quia fœminis maior ineſt pudor, ob idque rariores ſunt quę illi turpitudini vacent quàm viri, pretium ipſæ iuſtiùs recipiunt. Item ſi cauſa ſalutis quiſpiam emiſſione illa egeret, poſſet amplexū illum pretio coëmere: non obſtante innatum haberet flagitium. ¶ Et quòd non ſolùm donationis via, ſed loco pretij id poſſint recipere, manifeſtè probatur: quia reſpublica non ſolùm miſeras illas fœminas permittit, ſed & pretium eis taxat: id quod nomen ipſum meretricis admonet. Dicitur enim à merendo. Et qui illis ſtatum pretium non perſolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non contingeret ſi donatio eſſet. Idque. l. idem ſi ob ſtuprum. ff. de cond. ob turp. cauſ. adſtruit: quippe quæ ait meretricem iuſtè recipere id quod pro iniuſto actu accipit. Meretrix enim, inquit, turpiter facit, quòd ſit meretrix: non tamen turpiter accipit, cùm ſit meretrix. ¶ Item arguit contra huius Doctoris aſſertum, quo ait: ſi proſtituta quidpiam animo recipiēdi pretium

accipiat,ad reſtitutionem teneri: ſi verò animo recipiendi donationem, minimè teneri. Arguitur inquã: quia non tam eius mens exiſtimari debet quàm ipſa traditio:& re vera conſuetiſsimo vſu nemo illis donat, ſed pretium ſoluit:atq; ipſæ id planè intelligũt: quare ſemper tenentur ad reſtitutionem.

¶ Neque contra nos quidpiam facit.l.ſyncera.C.de donatio.inter vir. & vxor. vbi miles donare prohibetur quidpiã meretrici. Illic enim non iuſtum pretium prohibetur, ſed larga donatio:idq; in fauorem militis. Nam alij donare etiam illis poſſunt:vt patet.l.affectionis.ff.de dona. ¶ Maiori tamen apparentia obijci nobis illud poſſet Deutero. 23. Non offeres mihi turpe lucrum:nempe meretricis. Sed tamen neque hoc quicquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium,ſed propter fœditatem prohibebatur in templo offerri. Sicuti & pretiũ canis:quia nõ erat animal vtile. Vel, quod veriſimilius eſt,vt ait illic Ioſephus,in more erat vendere coïtum canis ad imprægnandũ caprã:ad nullã ergo meretrices reſtitutionẽ tenẽtur.

Ioſephus.

¶ Maius autẽ dubiũ eſt an aliæ quæ non ſunt publicitùs expoſitæ,ſed maiori cũ verecũdia copiã ſui faciunt,poſsint pretium recipere. Sunt enim qui hoc proptereà negent, ꝙ lex non permittit niſi illas quę ſunt in fornicibus, neque alijs pretiũ taxat. Porrò autẽ crediderim has multò iuſtiùs poſſe recipere pretiũ:quippe quæ ob maiorem honeſtatem pluris ſint æſtimandæ.

Aliquorum ſententia. *Sententia autoris.*

Aliud dubiũ

Quòd ſi de alijs etiã ſciſciteris q̃ neq; publicit⁹ ſunt proſtitutæ, neq; ſe tradere cõſueuerũt: ſed ſunt puellæ aut maritæ quæ ſemel aut bis collabuntur. De his enim maior eſt apparẽtia ꝙ nõ poſsint pretiũ recipere,ſed teneãtur ad reſtitutionẽ:eò ꝙ non modò nõ ſunt lege permiſſę,verũ lege agitur cõtra illas,aut de ſtupro,aut de adulterio. neq; in iudicio audirẽtur,ſi promiſſum ſibi pretium peterent.

Solutio.

Nihilo minùs & illis quoq; liceret pretium recipere:tenebitq; in foro cõſciẽtiæ qui illis promiſit ſoluere:niſi exceſſus iuſtæ æſtimationis pro ratione perſonarum immodicus eſſet. Et ratio eſt eadem ſancti Thomæ. Nam licèt flagitia illa ſint lege vetita,datio tamen non eſt prohibita. Et ideo iuri naturali ſtandum eſt:quo vtique iure conceſsio illa corporum æſtimabilis eſt pecunia. Atque ad hoc facit.l.ſuprà citata,idem.ff.de condi. ob turp.cauſam.vbi ei qui aliquid ob ſtuprum obtulit denegatur repetitio. ¶ Sed tamen quantum ad forũ iudiciale,eſt differẽtia inter has mulierũ ſpecies,ꝙ meretrici datur in iudicio actio petendi pretium:ei autem quæ non eſt publico loco expoſita,denegabitur: quia illis ſolis lege decreta ſunt pretia. Vxores autẽ & virgines non ſolũ à iudicio arcent̃ nè petant,verũ in pœnam ſui criminis priuabuntur acquiſito pretio:ſed tamẽ ante condemnationem iure naturæ illis debet̃. Quod autẽ adduci poteſt ex.l.Lucius Titius.ff.de iure fiſ.vbi mulier quæ marito venenũ propinauerat cõdemnatur vt quæ turpiter in adulterio receperat fiſco applicetur, nihil ad rem facit. Primũ ꝙ ante cõdemnationem iure naturæ poterat id recipere:deinde qd' cõdẽnata eſt,nõ ſolùm in odium adulterij, ſed homicidij.

An marita teneat̃ pretiũ ſui corporis viro reddere.

¶ Vtrùm autẽ marita teneatur pretium reddere viro ſi id ſaluo pudore ſuo poſſet,& filia patri:reſpondetur idem eſſe iudicium atq; de alijs quæ operis manuũ ſuarum acquiſierint. Poteſt enim clam marito, & filia clam patre,illa in ſuos vſus vertere:niſi amplã ſupellectilẽ illa via acquiſiuiſſet q̃ idcircò in vſum mariti venire deberet. Haud ergo eiuſmodi mulieres ad reſtitutionem tenentur:niſi ab eo receperint qui nõ erat ſui iuris,vt tam amplã pecuniã poſsit illis vſib⁹ expendere. Nam ſi res eſt modica pro qualitate perſonæ,etiã ſi à filiofamiliâs recipiat, retinere poteſt. Nam præſumitur pater ſcire,ratasque ſubinde habere eiuſmodi expẽſas.

De eo qui puellã vitiauit.

¶ An verò, vice verſa, qui puellam vitiauit teneatur in cõſcientia in totã dotẽ: Reſpondetur quòd ſi ipſa conſenſit non tenetur de rigore iuſtitiæ ad aliud niſi ad id qd' pollicitus eſt. Nam ſcienti & volenti non fit iniuria. Tametſi æquitas honeſtatis ſit, vt ſi illã ob cauſam nuptui tradi nõ poteſt, aliquid elargiat̃. Neq; verò ſi ſit ſub cura parentum tenetur illam dotare: ſecùs ſi inuitam rapuit. ¶ Adiecit tamen præterea hoc verbum ſanctus Thomas, quòd ſi mulier ſuperfluum per fraudem & dolum extorſerit, tenetur amaſio reſtituere. Vbi notãdum ꝙ etiam ſi ſuperfluum recipiat, dum tamen neq; fraus adſit neq; dolus, nulla eſt neceſſaria illi reſtitutio. Fraus autem eſt ſi, verbi gratia, diceret ſe eſſe viro incognitam, aut non niſi ſemel, idque à magnate: qua fraude plus extorqueret: reſtituere profectò teneretur. Sed ſi falſò dicat ſe perditè illum deamare: aut facetijs & illectamentis quidpiam extorſerit, fraus illa non obligat ad reſtitutionem: quoniam probè omnes

omnes nôrunt illas eſſe meretricum technas.

Dubium.

¶ An verò contrà, ſi quis illis ſuperfluum aliquid polliceretur, teneatur promiſſum ſoluere: Reſpondetur teneri in conſcientia: quia ius hoc naturale docet: niſi exceſſus ad prodigalitatẽ pertingeret. Nam tunc, male promiſſum eſſet, in quo reſcindenda eſſet fides: etiam ſi cũ iuramento eſſet promiſſum: nam

Iuramentũ de re illicita nõ obligat.

iuramentum de re illicita non obligat. Neq; ſimile eſt de illo qui iurauit latroni pecuniã ſe largiturum ad redimendam vitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Conſultius eſt tamen in eiuſmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. ¶ Retrocedendum ergò eſt ad prius reſponſionis membrũ: quando ſcilicet datio ipſa eſt illicita, cui nam ſit reſtitutio facienda: vt in Symonia.

Triplices dationes illicitæ.

Harum ergò quæ illicitæ ſunt, dationum triplex eſt differentia.

Primus modus.

Vno enim modo datio poteſt eſſe mala ſolùm ex parte recipientis: vt ſi cuipiã pecuniam porrigeres, nè peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, poteſt repetere: eò ꝙ alter tenebatur id gratis facere. De quo extat. l. vt puta. ff. de cond. ob tur. cauſ. Ex qua infert gloſſ. quam Summiſtæ ſequuntur, illum qui recipit ad reſtitutionem teneri. Haud tamen cõſequentię vim intelligo. Imò crediderim tali eſſe diſtinctione vtendum.

Diſtinctio notanda.

Aut inquam vitiũ à quo illum donario meo cohibere procuro, pernicioſum eſt alteri: aut nullam habet annexã iniuriam. Si enim eſt iniurioſum ac pernicioſum: vt puta cũ amico munus aliquod offero nè homicidiũ aut furtum faciat: tunc mihi poſteà repetitio dabitur. Atqui hoc tantũ exemplũ eſt in lege. Nihilo minùs ſi ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri reſtitutionem. Nam & ſi ille gratis teneretur abſtinere, nihilo minùs quia in gratiam meĩ abſtinet, alioqui mala illa facturus, poteſt iure naturæ pro ſua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex tranſlationem dominij nõ prohibet, ſed repetitionem concedit: vt in ludo diximus: idq; in odium illius criminis, nè homines iniurias quas in alios meditantur pretio venderent. Quando verò vitium non eſt contra iuſtitiã: vt ſi ego amico quidpiam darem nè ſcortaretur, profectò non ſolùm ille recipere poteſt, neq; ad reſtitutionem tenetur: verũ, vt credo, neq; daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis reſtringenda eſt ad ſuum ipſius exemplum: quod non profert niſi in vitijs habentibus iniuriam annexam.

Secũdus modus.

¶ Secundus ergò modus dationis iniuſtę ſumitur ex parte vtriuſq;: ſcilicet tam dantis quàm recipientis: nõ quidem quia actio pro qua munus offertur non ſit natura ſua pretio æſtimabilis, ſed quia habet annexam iniuriam contra iuſtitiam. Vt ſi litigator aut iudici, aut ſcribæ, aut teſti corrumpendo munera offerret: aut aſſaſino vt hominem interficeret. Tunc enim vterq; delinquit: & ideo tam qui dedit quàm qui recepit eodem pretio iure mulctatur: ac proinde largitio illa fiſco iure addicitur: vt patet. l. Mulcta. C. de mod. mulct. Non quòd actiones illę, puta hominem occidere, aut ſententiam in tuum fauorem proferre, non ſint natura ſua pretio æſtimabiles: ſed quia actiones iniurioſę ſunt, indignus iure fit ille qui accipit vt dominiũ acquirat. Qua perinde ratione intelligenda

Turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti, exponitur.

eſt lex illa. ff. de verb. oblig. Generaliter nouimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momẽti. Intelligitur inquam quando vtrinq; iniuſta eſt (vt lex ſtatim proxima declarat:) veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat: quia homicidium & ſacrilegium ſunt delicta contra iuſtitiam. De quibus etiam reſtitutionibus habetur iure Canonico. 14. q. 5. can. Non ſanè. qui eſt Auguſtini.

Dubium.

¶ Interrogas autem cùm leges iſtæ, pœnales ſint, vtrùm qui recepit teneatur ante ſententiam reſtituere. Videtur enim ex his quæ diximus lib. 1. non teneri. Reſpondetur nihilo minùs, teneri. Et ratio eſt, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odiũ delicti, quod eſt contra iuſtitiam: & ideo nullum acquiſiuit dominium. Haud tamẽ tunc tenetur reſtituere fiſco: nam etſi ille, inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod nõ erat ſuum, alter tamen qui dedit, non potuit re ſua, niſi per iudicis ſententiam expoliari: ob idq; antequàm condemnatio fiat, reſtitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilo minùs facta etiam reſtitutione vbi fiſcus reſciuerit, recuperabit. Quando verò delictũ non eſt iniurioſum, optimè transfertur dominiũ: quia, vt ſuprà diximus, datio non eſt illicita. Vnde, vt ſuprà citatum eſt. l. Idem. de condi. ob turp. cauſ. danti ob ſtuprum pecuniam, non conceditur repetitio.

Dubium.

¶ Sed nunquid licebit munera iudici aut alteri iuſtitiæ miniſtro ad redimendam vexationem largiri: apparet enim id licère, eò quòd cuiq; fas eſt ſuũ protegere ius. Reſpõdetur autem nemini id licère: quoniam iuſtè quod iuſtum eſt exequeris: & quoniã lex eiuſmodi largitiones vetuit, ſubinde cohibuit illa via redimere vexa-

iniuſte

vexationem. Illo enim palliamento multæ fierẽt corruptiones. Nam cùm quiſq; in propria cauſa iniquus ſit iudex, cuique apparet ius habere certum, atq; adeò ſuam vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima pernicies eſt: nempè dum vterq; litigantium vt vexationem redimat, vexando præuenit alterum: datq; illi cauſam vt & ipſe ſuã redimat. Idq; vtinam non vſq; ad principum palliandas diſcordias procederet. ¶ Tertio modo dationem contingit eſſe illicitam, etiã ex parte vtriuſq;, tam dantis quàm recipientis: tamen ratio non eſt ei ſimilis quæ in proximo membro ſignabatur, videlicet quòd actio quæ emitur eſt iniurioſa: ſed quia non eſt pretio æſtimabilis, qualis eſt datio ſimoniaca. Quòd enim mihi detur pretio ſacerdotium ſi ſum dignus, non eſt alterius iniuria: veruntamen quia res illa quæ emitur, nõ eſt pretio æſtimabilis, propterea quòd Antiſtites gratis acceperũt vt gratis diſpẽſent, fit vt qui pretium pro re ſpirituali recipit, nullum adipiſcatur dominium: obidq; ſtatim tenetur ante ſententiam id relinquere. ¶ At verò vtrùm tunc teneatur reſtituere pauperibus, an ei qui dederat, dubiũ eſt. Nã à priori parte facit ꝙ iura in pias cauſas iubẽt fieri reſtitutionem: vt can. Qui habetis. 14. q. 5. & can. De hoc. de ſimo. cautum eſt. Et in foro exteriori eodem modo fieret condemnatio: eò ꝙ qui dedit, meretur dominio priuari: imò iuſtiùs quàm qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte eſt argumentum quòd nemo expoliandus eſt re ſua niſi per iudicis ſententiam. De hac ergò re, loco proprio, libr. 9. differendum eſt. Interim tamen ſtando in iure naturali, dicendum quòd ante condemnationem facienda eſt reſtitutio ei qui dedit. Caueat ſibi tamen reſtituens, nè poſteà cùm in notitiam venerit eccleſiæ, denuò condemnetur.

Tertius modus dationis illicitæ.

Dubium.

Ad tertium argumentũ.

SOlutio tertij argumenti trimembris eſt. Aut enim creditor cui reſtitutio debeẽ defunctus eſt, aut abſens, aut prorſus ignotus. Et quidem loco defuncti hæredes ſubrogantur. Qui in triplici ſunt differẽtia. Aut enim ſunt neceſſarij: vt puta quos teſtator, niſi legitima rariſsimaq; de cauſa, exhæredare non poteſt. Quales ſunt parentum filij, ac filiorũ parentes. Alij verò ſuccedunt ab inteſtato: vt fratres & conſanguinei. Sed alij ex teſtamento: vt alieni. Et quomodocunq; quis ſit alterius hæres, eidem eſt faciẽda reſtitutio. Quin imò, vt dicebamus, in hærede fit ipſi defuncto.

Hæredes triplices ſunt.

¶ Pulſare autem cuipiam cõſcientiam poteſt, an qui inueſtigatis hęredibus nulloq; inuento, reſtitutionem in pios vſus confert: poſteà reperto hærede qui inuentus nõ fuerat, eidem nihilo minùs debeatur reſtitutio. Apparet enim id ratio poſcere: quoniam ille non debet inſcius & inuitus priuari iure ſuo. Ad hoc reſpõdetur quòd quando reſtitutio alicuius eſt ponderis, hæreſq; non inuenitur coram publica poteſtate, debet fieri diligentia: & penes ipſam deponendum eſt debitũ. Si autem eius authoritate vel in pauperes vel in pios vſus diſpendatur, tunc reſtitutor tutus manet, tam in conſcientia quàm in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non eſt tam anxia indagatio neceſſaria.

Dubium.

¶ Quando verò creditor abſens eſt, tũc quo commodiùs fieri poſſet, trãſmittenda illi eſt reſtitutio. Quid autẽ ſi tranſmiſsio ſine magno ſumptu fieri nõ poteſt? Scotus quidem & Richard. in. 4. diſtin. 15. aiunt quòd quando ingentibus opùs eſt ſumptibus, non tenetur debitor illos facere: ſed poteſt tunc in pauperes quantum debet erogare. At verò S. Tho. de ſumptibus nihil meminit: ſed conſultò id conticuit: quia ſimplicem conſtituere regulam non poterat. Eſt ergò diſcretione opùs: nẽpè perpẽdẽdum vtrùm id quod debes per iniuriam retinueris, an verò per cõtractũ licitum: puta aut venditione, aut mutuato. &c̃. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante ſolutionis tempus ille receſsit, nullas teneris facere expenſas ad reſtituendum: quia non plus debes ꝙ acceperis. At ſi ſine illis tranſmittere nequis, vel cuſtodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios vſus non licet diſpendere, niſi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta ſi furatus es: aut ſi quis iuſtè accepiſſes, tñ ante ſolutionẽ peregrè profectus in mala es fide: abſq; dubio teneris ſumptib⁹ tuis reſtitutionẽ illi mittere: quãdoquidem eũ ſtringeris indemnẽ ſeruare: quia abſq; ſua culpa ſuo caret iure. ¶ De illo verò qui prorſus ignotus eſt, grauius eſt vſitatiusque dubium. Hic enim articulus ad iſtos coëmptores, & negotiatores, ac falſamẽtarios ſpectat: qui minutatim quoſlibet defraudant, atq; expilant: ac ſubinde ad illos qui vrbem aliquam iniuſto bello in prædam dederunt. Præterea ad illos qui inuenerunt theſauros: de quibus ſub titulo De furto dicturi ſumus. Huiuſmodi nanq; debitoribus ignoti ſunt ſui creditores. Primũ ergò omniũ admo-

De reſtitutione creditori abſenti facienda.

Scotus & Richardus.

Sententia authoris.

Dubiũ quando creditor ignotus eſt.

admonendi iſti ſunt quiſnam dicatur ignotus. Haud enim quicunq; cenſendus eſt debitori ignotus, qui in ſua nõ eſt notitia, neq; memoria: ſed ille prorſus qui facta pro ratione debiti ſolerti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequàm hęc fiat indago, nõ licet in pios vſus reſtituenda diſpenſare: neq; compoſitionem facere authoritate Cruciatæ Bullæ. Illa enim præciſe dicuntur debita incerta, quorum domini poſt vigilantem indaginem quæ bona fide fuerit facta inueniri non poſſunt. Quin verò qui per iniuſtam acceptionem æs alienum cõtraxerunt, ſuis proprijs ſumptibus tenentur eandem facere inueſtigationem. Quocircà vbi ſub dubio compertum fuerit, iſti aut illi certò deberi: nempè cùm duo ad tuam tabernam acceſſerint, & certus ſis alterutrũ defraudaſſe: licèt ſcire nequeas vtrum eorum: teneris nihilo minùs inter illos aut ſuos hæredes debitũ æs diſpertiri: quoniam tunc creditor non eſt omninò ignotus. Qua vtiq; ratione ſunt qui cenſeãt eum qui certus eſt cuius ciuitatis fuerit ille cui reſtitutionem debet, ſi ille neq; hæredes haberi poſſunt, reſtitutionem debere pauperibus eiuſdem loci. At verò nulla apparet huius neceſſaria ratio: ſed forſan diſtinguere eſt operæpretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprædatus, tunc fortè ſi ignoti ſunt domini, facienda eſt vrbi reſtitutio, vt reſpublica ipſa eam diſtribuat. Quando verò nõ illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum eſt debitum, ſed per iniuriam ſingularium ciuium: non eſt neceſſarium in eodem opido fieri. Eſt ergò concluſio doctorum omniũ, ꝙ ignoto dño, faciẽda eſt pauperibus reſtitutio: vel potiùs ipſi in pauperibus, vt ſuprà dicebamus. ¶ Veruntamen quò modus hic reſtituendi de ſua radice innoteſcat, quęritur quo iure pauperibus elargiẽda ſint quę incertis dñis debẽtur. Vtrùm ſit naturale, diuinúmve, an humanũ. Quis inq̃ illos fecit huiuſmodi creditorũ hæredes? Et arguitur ſic. Obligatio reſtituendi iure naturę vniuerſos obligat mortales, ſiue Chriſtiani ſint, ſiue ſola lege naturę viuẽtes: natura autẽ nõ docet, ignoto dño, pauperibus id deberi: imò videť tunc res tranſire in ius poſsidentis. Habetur enim Inſt. de rerũ diuiſ. ꝙ res cuius nõ eſt dominus, occupanti cõceditur: quando autem dñs non cõparet, perinde habet ac ſi nõ eſſet. Pręterea ꝙ reſtitutio fiat pauperib⁹, ſola lege canonica introductũ eſt: vt patet cap. Cùm

Bulla Cruciata.

Diſtinctio.

Dubium.

tu. de vſur. & can. Non ſanè. &, Qui habetis. 14. q. 5. Pontifices autem nõ potuerũt inuitis dominis præter ius naturæ debita incerta in vſum pauperũ addicere. Nam ante illa ſancita decreta, non apparet eiuſmodi reſtituendi modus fuiſſe neceſſarius. ¶ Ad hoc primùm omniũ reſpõdetur, eiuſmodi incerta debita, ſi ius tantũ cõſulas naturale, in vſus communes reipublicæ cedere. Nam cũ res vniuerſæ, vt lib. præcedenti dictũ eſt, traditæ in cõmuni ſint humano dñio, quarũ diuiſio iure gentium facta eſt, fit vt dũ expectatus legitimo tempore dñs, non cõpãret, iteratò veniant in vſum publicũ. At verò quoniã Chriſti vicarius toti reipublicæ Chriſtianæ curã pauperũ gerit, iure & merito potuit hęc bona quaſi cõmunia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiuſdẽ reipublicæ ſunt egena membra. Idq; Alex. ſub anno Domini. 1170. faciendũ, Salernitano Archiepiſcopo iuſsit: vt patet dicto cap. Cùm tu. de vſur. Non tamẽ ꝙ ipſe fuerit primus rei huius autor: ſed exẽplo adductus eſt antiquiſsimorũ ſanctorũ, Auguſtini ſcilicet, vt can. citatis. 14. q. 5. conſtat: atq; aliorum. Quin verò & naturali iure edoctus & Euangelio. Nam quod cuiq; ſupereſt, erogandũ eſt in pauperes: huiuſmodi autẽ bona redundare cenſentur in republica. ¶ Ex quo ſequitur primò dominiũ harum rerum non tranſire in pauperes, ac ſi creditorũ hæredes eſſent: ſed dũ ipſis datur quaſi creditoribus ipſis ſoluitur. Et tunc per dationem ipſam acquirunt verũ dominiũ: quaſi Papa tunc dominorũ noĩe illis tribuat. Subſequiť deinde ſecũdò ꝙ dũ reſpublica in alios vſus pios illis debitis eguerit, ceſſat tunc ius erogandi pauperibus. Et poteſt reſpublica illa in tales vſus cõſumere. Nam ius poſitiuũ nõ potuit naturali derogare. Ob idq; princeps tunc ſæcularis forte poteſt incerta ipſa debita exigere & cõpoſitionem facere: puta pro certa quota reliquũ remittere, vt facit Papa: vt illicò dicemus. ¶ Quòd ſi ſciſciteris an quiſq; priuatim poſsit illa quæ debet, vt libuerit, in pauperes diffundere: D. Tho. nihil hic de hac re faſſus eſt: tñ in. 4. diſt. 15. q. 1. ar. 5. ait debere fieri reſtitutionẽ ſecũdũ arbitriũ epi, vel illorũ ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi inſinuare videtur rempublicã ipſam talẽ habere facultatẽ. Sco. verò eãdẽ diſtin. q. 2. negat id eſſe neceſſariũ: imò ait per ſe quẽq; id exequi poſſe. quẽ Richar. ibidẽ ſequiť, ar. 5. q. 4. Crediderĩ tñ, vbi modica eſt reſtitutionis quãtitas, per ſe quẽlibet reſtituere id poſſe. Cũ verò res eſt cumula

tioris

Reſponſio.

Dubium.

D. Thomas.

Scotus.

Richardus.

Sententia authoris.

tioris pretij, conſiliũ eſt vt arbitrio prudentis cõfeſſarij fiat: imò poſſet tam ingẽs eſſe, vt cõſulendus etiam eſſet epiſcopus, vt eius prudentia commodiùs reſtitutio fiat. Haud tamen id ceu de neceſsitate ſalutis aſſeruerim. Neq; S. Thom. diuerſum docuit. Maximè cùm in Summa de hac re ſiluerit. ¶ Vtilior autem erit reſponſio, vtrùm ipſe qui æs habet ignoti domini poſſet ſibi partem capere, dummodò ſit pauper: vel ſuis conſanguineis & familiaribus elargiri. Caietañ. quidem id abſolutè affirmat: ego verò abſq; temperamento nõ auderem. Si enim hanc facias vnicuilibet licentiã, illicò ſibi ſuiſq; effinget paupertatem pro ratione ſui ſtatus, vt aiunt. Igitur vbi neceſsitas non fuerit patentiſsima & clariſsima, nemo tutò poteſt ſibi vſurpare quod reſtituere debet: licèt poſsit reſtitutionem differre. At ſi cogitat ſibi capere, id debet facere authoritate epi, aut ſui parœciani curati, aut cõfeſſarij, ſi prudens eſt & ſapiẽs. Idq; tunc fieri licebit quando grauiores aliæ miſeriæ pauperum non ſe oculis obijciant. Quando verò authoritate prælati aliqua ſibi eleemoſyna ex ijs quæ debebat applicatur, verè ſit eius dominus: neq; veniẽs in pinguiorem fortunam tenetur id ampliùs reſtituere. ¶ Percontaris autem de compoſitionibus iſtis quas nuperrimè nominauimus, ſintne licitę, vt Cruciatę forma habet: nempè vt qui incerta debitã contraxerit, certam ſoluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius reſponſione interrogationis illud ſemper optima fide cauendũ eſt, nè quiſpiã ſe ipſum ſeducat, arbitratus quidpiã cenſeri incertum antequàm diligens peragatur indagatio ad comperiendum debitorem. Hoc autem ſuppoſito nulla eſſe videtur ambigendi ratio, quin ſi legitima adſit cauſa poſsit Summus Pontifex eiuſmodi compoſitiones facere: quandoquidem iure naturæ, vt dictũ eſt, illa bona ſunt reipublicæ: quæ tunc in tales vſus illis indiget. Quin verò vt proximè inſinuabam, quando reipublicæ neceſsitas eſſet apertiſsima, rex quoq; fortè poſſet id facere. Tametſi quia Summus Pontifex iuſtior eſt eleemoſynarum iudex, neq; cauſa ita ſemper eſt euidens, ille adeundus eſt, cuius authoritate id fiat. Quòd ſi quis arguat, ignotos creditores forſan nõ conſentire: id negatur: imò cõſentire videntur: quia illa habẽt pro amiſſis: & liberiùs quiſq; ac gratantiùs cõtribuet centum quæ pro perditis omninò ducit, q̃ quatuor quæ habet in crumena. Et quanuis non cõſentirent, reſpublica id poteſt facere. Sed rurſus arguis: quanuis illa Papa colligere poſsit, quam tamen habet facultatem remittendi partem? Reſpondetur quòd tanq̃ legitimus iam tunc bonorum adminiſtrator propter ingruentem inſtantemq; publicam neceſsitatem, vt faciliùs expeditiusq; fiat collectio, poteſt partem cõdonare vt reliquum ſoluatur. ¶ Hactenus de iure. De facto nanq; & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc eſt vt per eiuſmodi compoſitiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem poſſet excuſare: idq; ſic fieret, vt non offerretur iniquis ſuæ iniquitatis anſa: & tamen ex centum & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusq; debentur, tantùm colligere duo, ac remittere reliqua, plus detrimenti offert pauperibus, quorum Papa eſt pater, rexq; patronus, q̃ emolumenti in bonum publicum conferat. Præterea præſentiſsimũ creatur periculum iſtis coëmptoribus & raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoſcunq; paſsim defraudare. Atq; idem periculum ſit inde præſentius, ꝙ certi ſunt tertio quoquo anno eiuſmodi indulgentias prouenturas. At verò bellorum frequentia quæ non tantùm ab infidelibus nobis indies ingruũt, huius inter alia nobis ſunt cauſa mali, vt in cõquirendis vndiq; ſubſidijs modum non permittat. Quocircà neq; nos in quenquã obloquimur: quia neq; noſtra eſt authoritas tãta neq; audacia. Sed tamen poſtquàm ius probamus, admonere ſubinde cogimur fraudatores iſtos publicos, coëmptores inquam ac negotiatores nè fiducia iſtiuſmodi immodicæ remiſsionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum: quòd ſi fecerint, reſtituere nõ tardent. Nam qui propoſitum non habet reſtituendi quouſq; veniat indulgentia, in peccato mortali ſe ſciat perſiſtere: quoniam habita reſtituendi opportunitate, per nullum tempus licet alienum retinere.

Dubium. *Caietanus.*

AD quartum argumentum reſpondetur vnũquenq; de his quæ ſibi propria ſunt arctiùs ſtringi parentibus ſuccurrere, quàm alijs: ea verò quæ aliorũ ſunt, potiùs illis ſunt rependenda quàm impendenda parentibus: niſi forſan, vt ait S. Tho. in caſu neceſsitatis extremæ, in quo poſſet & deberet quiſq; etiã auferre aliena, vt patri ſubueniret. ¶ Contra hoc autem poſtremum verbum de tempore extremæ neceſsitatis dubia exiſtũt nõnulla. *Ad quartũ argumentũ.*

Atqui

Dubium. Atqui vt inde exordiamur, vbi patentior eſt dubitandi ratio, queritur vtrùm debitore & creditore extrema neceſsitate coactis teneatur debitor creditori præ ſeipſo ſuccurrere, an potiùs ſibi ipſi illo neglecto? Et quidē *Scotus.* Scotus.4.diſt.15.q.2. hac vtitur diſtinctione. Si creditor in neceſsitatem priùs incidit, tenetur tunc debitor illi ſoluere: ſi verò priùs debitor, tenetur ſibi prouidere. Atqui ambo hæc mēbra adeò ſunt certa vt de neutro poſſit vllus dubitare. Nam etiam ſi nihil extrema patienti deberes, cogeris illi ſuccurrere: & quādo tu eâdem neceſsitate ſtrangularis, quanuis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quando autem ſimul eadē neceſsitas ambos occupat, tunc ait Scotus debitorem, vita propria poſthabita, debere creditori quod ſuum eſt reddere: quare homicida, inquit, eſſet, ſi ſibi tunc vſurparet. Neque deſunt alij, quorum eſt Richard. qui in eius ſententiam ſubſcribant. Et ratio eius eſt hæc, quòd cùm ambo neceſsitate pares ſint, hoc iure creditor debitorem ſuperat, quòd res illa neceſſaria, nempè cibus aut pecunia quam debitor retinet, ipſius eſt, ſcilicet, creditoris. Et potuiſſet ſuam præterea opinionem inde ſuffulcire, quòd in tali neceſsitate neuter poſſet ab altero quod ei neceſſarium erat eripere. Ex quo fieri videtur conſequens vt neq; debitor tūc retinere id poſſet quod alterius eſt. Idem enim eſſe videtur ac ſi ab ipſo id eriperet. *Sententia authoris.* ¶Nihilo minùs contraria ſententia nō ſolùm multò eſt probabilior, verùm proculdubio complectenda. *D. Thomas.* In primis S. Tho. licèt nō id expreſsè aſſerat, inſinuare tamen illam videtur: quandoquidem abſq; vlla exceptione ait quòd caſu extremæ neceſsitatis, citiùs debitor deberet præſidio eſſe parentibus: & à *Caietanus.* fortiori, ſibi. Quare Caieta. eandē amplexus eſt ſententiam. Ratio autem eſt hæc, ab illa Scoti diuerſa. Ambo ſunt neceſsitate pares: & poſsidentis cōditio quę melior ſemper eſt, plus debitori fauet, quàm fauebat creditori rem ſibi eſſe debitam: ergò ſibi potiùs debitor conſulere debet, ſaltem, poteſt, quàm creditori. Enimuerò tam intimè innatū eſt homini generaliſsimum illud rerum omnium deſiderium, ac ſubinde ius ſeruandi ſeſe, vt nulli quicquam tunc plus debeat q̄ ſibijpſi. Quocircà ſiue per contractum licitum id ab altero acceperit, ſiue per furtum aut rapinā: ſiue in mora ſit ſoluendi, ſiue ſecùs: in ſumma, quomodocunq; illud alteri debeat, ius ſibi retinendi natura ipſa concedit. In tali enim caſu vniuerſa ceſſant alia debita. Quare etiā ſi iure iurando te aſtrinxiſſes ſoluere illa die, iure naturæ intelligebatur facta exceptio extremæ neceſsitatis. ¶Et confirmatur ſentētia hæc ratione, ni fallor, manifeſta: Iure naturæ, vt dictum eſt, omnia ſunt communia, ſed iure gentium, rerum dominia diuiſa ſunt: ius autem gentium nequit extremæ neceſsitati præiudiciū facere: atq; adeò, illa præſente, quantū ad vſum, omnis ceſſat vis peculiarium dominiorum, ac ſubinde debitorum. Quocircà etſi dominus priùs in neceſsitatem illam extremam impegiſſet, qua ratione ſub reatu homicidij tenerer illi quod debebam ſoluere. Si tamen non ſolui, & poſteà ego in eandem incidi neceſsitatem, iam tunc nō teneor. ¶Reſpondetur ergò ad argumentum quod faciebamus, diuerſam eſſe rationem, túnc rem poſsideas quādo extremè pateris, an alter qui ſimile patitur. *Ad argumentum.* Si enim ille poſsidet, tu non poſſes illi ſurripere: eò q̄ tunc ſurripere eſſet occidere: quia eſſet vera actio, qua vitam alteri directè adimis, ac ſi hominem ſtrangulares. Quando verò tu poſsides, id eſt penes te rem quomodocunq; habeas, non agis, ſed tantùm ceſſas ſuccurrere cùm poſsis. At verò non ſuccurrere cùm poſsis, non eſt directè occidere: neq; verò per accidens, niſi quando teneris ſuccurrere: & in tali caſu non teneris. Sic enim intelligendū eſt Ambroſianum verbum, Quem paſcere potuiſti, ſi nō pauiſti, occidiſti. *Ambroſius.* Intelligitur enim quādo nō te aliud ius excuſabat. *Dubium.* ¶An verò parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam neceſsitatem coniectis tenearis potiùs patri quàm creditori, arbitror problēma eſſe in vtranq; partem probabile. *Problema.* Et qui dixerit, creditori, bona quidem ratione tuebitur. Nam ſolū illud ius quod vnuſquiſq; habet ſeipſum ſeruandi, videtur in tali caſu vſum alienæ rei debitori vendicare. Qui verò crediderit parenti potiùs, & ipſe quoq; pietatis officium prætexere ſibi poterit. Nam ferè idem eſt, patris ac tuam ipſius vitam ſeruare. Sed tunc idem crediderim de vxore & filio. Nam ad fratres minimè liceret idem protendere ius. *Dubium.* ¶ Vtrùm verò qui extrema ſuppreſſus egeſtate rem inſumit quā alteri vel anteà debebat vel tunc arripit, debito abſoluatur: an verò pòſt ditior ſoluere nihilo minùs obligetur, decidere ſupereſt. Nā quòd prorſus abſoluatur, argumentum eſt: quòd ſi tunc ab altero eriperet, non teneretur. *Scotus.* Ad hoc ſcitè Scotus loco citato per hanc diſtin-

diſtinctionem reſpondit. Si ille virtute alius contractus rem illam ante extremam neceſſitatem debebat, non fit à reſtitutione immunis: ſed ſi tunc accipiat, nō fit reſtitutioni obnoxius. Et ratio eſt in promptu: quia cùm in extrema neceſsitate omnia ſunt communia, tunc qui capit nullum contrahit debitum. Nihilo minus ſi debitum erat contractum, non eſt cur diſſoluatur præcedens vinculū: manebit ergò. ¶ At verò Adrian. in materia de reſtitu. huiuſmodi diſiunctionem nō admittit: ſed abſolutè tenet, illum qui extremæ ſubditus neceſsitati aliena capit pinguiori arridente fortuna ad reſtitutionem teneri. Cui & ſui aſſeclæ non deſunt. Quin verò eius opinionem corroborant. Et pondus ſuorum argumentorum huc propendet quòd in extrema neceſsitate non omnia ſunt communia, quantum ad dominiū. Nam aliâs qui tunc indigenti non ſuccurreret, ad reſtitutionem poſteà teneretur: quod re vera nō eſt credendum: eò quòd ſuccurrendi præceptum non eſt iuſtitiæ, ſed charitatis. Sunt ergò nō aliter communia quàm ad vſum: quo fieri videtur vt tranſacto vſu, tenearis ad reſtitutionē rei. ¶ Secundò arguit̃. Extremè indigenti abundè ſubuenitur per rem mutuatam: nemo ergò tenetur ſimpliciter dare: atque adeò qui rem conſumit, ſubiectus manet reſtitutioni. Et tertiò. Extremè indigenti non tenetur medicus ſuas gratis impēdere operas, neq; pharmacopolę ſua donare pharmaca. Satis enim eſt ſi ſolutionem expectent. Accedit & tex. can. ſi quis. de furt. Vbi habetur quòd qui propter neceſsitatē famis aut nuditatis aliena occupauerit, ſi poſteà oblatū reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à cōtrario ſenſu colligitur quòd ſi non reddiderit, ieiunare cogatur. ¶ His nihilo minùs nihil obſtantibus perſiſtendum eſt in priori ſententia: dū tamen rectè explicetur. In primis quādo res eſt parui momenti omnes fatentur nullam reſtare reſtituendi obligationem: ſed ſi res qua extremè ille indiget maioris eſt exiſtimationis, conſiderandum eſt ſitne ille ſimpliciter indigens: nempè qui nullibi habeat vnde ſoluere poſsit: an verò licèt id hîc non habeat, forſan habet alibi, vel ei debetur. hîc enim non eſt cenſendus ſimpliciter indigēs: & ideo ſatis eſt ſi quis ei credito mutuet vnde ſuæ neceſsitati occurrat. Sola enim abſoluta neceſsitas ius in tali caſu accipiendi alienum facit: Si autem ſit ſimpliciter indigens, citra controuerſiam eſſe debet quòd ille nulli manet obnoxius reſtitutioni ſi rem qua indigebat inſumpſit. Enimuerò licèt ita ſit ꝙ tunc ſolùm ſint omnia communia quantū ad vſum: tamen quia in his quæ vſu conſumuntur, ad vſum lege naturæ ſequitur dominium: vt puta ſi ſit cibus, aut potus, aut pecunia: qui accipit, fit dominus. Et in hoc, ſi nos non fallimur, contraria opinio ſuos decipit. Eſſe enim communia omnia quo ad vſum, eſt quòd tunc poſsit indigens res alienas inſumere ac ſi ſuæ eſſent. Atq; adeò non tenetur credito recipere, ſed alter tenetur gratis dare. Si verò res eſſet quæ non vſu conſumitur, tunc ceſſante neceſsitate teneretur illam reddere. Vt ſi quis equo alieno vtereť vt periculum mortis effugeret: aut ſi indigeret lecto tempore infirmitatis. Per hoc reſpondetur ad argumentum de Medico, deq; Pharmacopôla. Porrò nanq; ſi alter extremè indigeret ſua opera vel ſua medicina, teneretur ſub peccato mortali: licèt circunſtantes tenerentur nihilo minùs eodem ligamine contribuere, ſi res eſſet adeò pretioſa. Tametſi in his medicinis ſubtrahendis nō adeò frequēs contingit culpa ſicuti in cibo, ac in alijs rebus: quia non ita eſſe ſolent neceſſariæ: neq; miſericordię vinculum obligat vt morti pauperis admodùm pretioſa medicina occurratur, tantâve medici ſolertia. ¶ Quod autē ex cap. ſi quis. de furt. adductum eſt, nihil ſanè ad rem pertinet: planū quippe eſt illic mentionem non fieri neceſsitatis extremæ, vt benè ait gloſſ. ſed leuioris. Ait ſiquidem tex. Si quis propter neceſsitatem occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres. & liquidum eſt quòd cùm in extrema neceſsitate alienū occupare, nulla ſit culpa, nulla imponeretur pœnitentia.

Adrianus.

De Medico & Pharmacopola.

Explicatur opinio Scoti

De quinto argumento.

SOlutio quinti argumenti in longam nos hinc tranſmitteret diſputationem de reſtitutione bonorum clericorum, quæ non ritè expenduntur, ſed in malos vſus diſsipantur: niſi latiſsimus eſſet de hac nobis habendus ſermo, libro. 9. & 10. à quo ideò in præſentiarum ſuperſedendum eſt. Quod autem ad rem præſentem attinet, trifariàm prælatus res eccleſiæ vſurpat. Vno quidem modo ſi res illa non ſibi deputata eſt, ſed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo prę fecto receperit, ſiue dono ſiue pretio, tenetur eas ratione rei acceptæ reſtituere vero domino. Si verò res eccleſiæ quæ ſub ſua ſunt adminiſtratione: vt ſi exemplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in conſanguineos

Trifariàm poteſt prælatus res eccleſiæ occupare.

guineos vel in alios, illi tenentur reſtituere, non epiſcopo: nè illas iterum diſsipet: ſed eccleſiæ, vt in depoſito eſſent vſq; ad futurũ poſſeſſorem. Sed ſi penes ſe illas retinet & veluti proprias poſsidet, ſatis eſt vt animum illum deponat.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ille qui accepit, teneatur ſemper reſtituere.

POST circunſtantiam cui, ſequitur quis: de qua ſunt duæ quæſtiunculæ. Prior huius ſecũdi articuli eſt, vtrùm vniuerſim qui accepit, quiſquis ille fuerit, teneatur reſtituere. Et arguitur à parte negatiua. Reſtitutio (quod identidem repetimus) eſt æqualitatis conſtitutio: qua ſcilicet ab eo ſubtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vſu autem ſæpenumerò venit vt qui rem ſuſtulit, citra ſuam culpam ſit illa priuatus: vt ſi quis ab eo eandem ſurripiat: ergò tunc non tenebitur eandem reſtituere. ❡ Secundò. Nullus tenetur ſuum prodere crimen: ſecundùm illud Chryſoſto. Non tibi dico vt te prodas. contingit autem quandoque vt debitor citra ſuam infamiam reſtitutionem facere nequeat: ergò tunc iugo reſtitutionis liberatur. ❡ Tertiò. Vna res vna ſimplici reſtitutione contenta eſt: cõtingit autem nonnunquàm vt quàm multi furati ſunt, vnus in integrum reſtituat: ergò alij tunc ad nullam ampliùs reſtitutionem tenentur: atque adeò non omnis qui rem ſuſtulit, ad reſtitutionem obligatur. ❡ In contrarium autem eſt quòd ille qui peccat ſatisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait Auguſtinus, non dimittitur niſi reſtituatur ablatum: ergò eidem incumbit reſtitutionem facere.

QVæſtio hæc in materia reſtitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo diſtinctione præmiſſa quatuor concluſionibus reſpondetur. In eo nanque qui rem occupat alienam duo eſt conſiderare: ſcilicet & actionem qua eam accepit, & rem ipſam. Eſt ergò prima concluſio. Quicunque penes ſe rem habet alienam, ratione rei ipſius quæ accepta eſt, tenetur eandem vero domino reſtituere. Probatur. Quicunque enim habet vltra id quod ſuum eſt, debet illi reddere cuius eſt: hoc enim ratio iuſtitiæ commutatiuæ exigit: quippe cuius officium eſt æqualitatem inter eum conſtituere, qui minus habet, & eum qui plus.

Diſtinctio.

Prima concluſio.

❡ At verò acceptio ipſa triplex eſſe conſueuit. Quandoque nanque eſt iniurioſa: nempè quæ inuito domino fit: qualis eſt furtum & rapina: de quo membro ſtatuitur ſecunda concluſio. Quicunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis reſtituere: etiam ſi illam iam apud ſe non habeat, ſed fortè ſibi furto ſublata ſit. Probatur. Quicunque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem reſarcire: etiam ſi nulla ſibi fuerit inde lucri acceſsio facta: eò ſcilicet quòd alteri vel famam vel honorem abſtulit: ergò eâdem ratione qui rem iniuſtè eripuit, quandoquidem in re illa damnum dedit, reſtituere iure cogitur. ❡ Secundo modo: actio illa citra donationem accipiendi iuſta eſſe potuit, atque in vſum & commodum ipſius qui accepit: vt cùm quis rem ſuſcepit mutuatam, vel credito emptam: de quo ſubijcitur concluſio tertia, ſuperiori ſimilis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium reſtituere: non ſolùm ratione rei acceptæ ſi apud ſe perſeuêret, verùm & ratione acceptionis: etiam ſi illam qualitercunque amiſerit. Concluſio eſt clara: nam qui alienam rem iuſtè citra donationem in vſum ſuum accepit, non ſolùm propter beneficium acceptum, ſed de iuſtitia obligatur illum indemnem ſeruare. ❡ Tertio modo: Acceptio etiam iuſta eſſe poteſt ex voluntate domini, quæ tamen non vergit in vtilitatem recipientis: ſed in rem ipſius qui dedit. De quo adhibetur quarta, eademq; bimembris concluſio. Nemo qui ceu depoſitarius rem alienam ſeruat, tenetur ratione acceptionis illam reſtituere: ſed ratione rei quam habet acceptam. Quare ſi citra ſuam culpam illam perdiderit, nulli reſtat reſtitutioni ſubditus: ſecùs autem ſi magna ſua culpa illam amiſerit. Probatur prior pars contrario modo quàm tertia. Qui illo modo rem accipit, niſi pretio cuſtodiæ ſuſcipiat, vel aliter ſe ſeruare conſtrinxerit, non fit eiuſdem rei cuſtos ratione iuſtitiæ: ſed ex gratia & beneuolentia: & ideò ſi abſq; ſua culpa res perdatur, non ipſi ſed domino perijt. Secundæ verò partis probatio eſt. Quòd iure naturæ (vt regula habet iuris) qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Quare ſi tua grauis culpa in cauſa fuit

Acceptio triplex.

Secunda cõcluſio.

Tertia concluſio.

Quarta concluſio.

vt res

vt res periret, reus inde ſis damni repenſandi. ¶ Vt autem concluſiones iſtæ ſuo ordine examinentur ex duabus prioribus regula cum primis colligenda hæc eſt. Omnis reſtitutionis obligatio ex altero duorum capitum enaſcitur: videlicet aut ratione acceptionis, etſi rem non habeas, & ratione rei acceptæ quam habes, licèt illam non acceperis. Quare ſi accepiſti & habes, vtroque es funiculo colligatus. Nomine autem acceptionis quęcunq; actio intelligenda venit per quam damnum dediſti, aut iniuriam irrogaſti: etiā ſi nihil fueris lucratus: vt ſi incendiſti alienas ędes, aut cōtumeliatus es. ¶ Quo fit rurſùs vt quomodocunq; res in tuam poteſtatē venerit, ſcilicet iuſtè, aut iniuſtè pretio aut gratis, cùm primùm reſciueris eſſe alienam, teneris domino reddere: non ſolùm charitatis iure, ſed etiam iuſtitiæ. Vt ſi ab illegitimo poſſeſſore: verbi gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel mutuo, vel in depoſitū receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi cōferre: niſi ius tibi fortè fauerit præſcriptionis. Probatur cōcluſio. Duobus tantùm medijs quæſtione. 5. diximus rem legitimè poſsideri: ſcilicet aut domini voluntate, aut legis permiſſu: quomodocunq; autem ab illegitimo poſſeſſore rem ſuſceperis, neutra iſtarū cauſarum interfuit: quia neque verus dominus annuit, nec lex conceſsit: nullatenùs ergò dominium nactus es, atq; adeò reddere dño cogeris. Quòd ſi non feceris, cùm ſine tuo magno detrimento, vt ſuprà diximus, id exequi poſsis: ſed illegitimo reddideris poſſeſſori, reſtitutioni manes obnoxius: quandoquidem de iuſtitia tenebaris. Crediderim tamen in hiſce reſtitutionibus accidere poſſe ignorantiam iuris: quæ ſi excuſat à culpa, excuſabit ſubinde à reſtitutione. Haud enim tenetur plebeius quiſq; has iuris ſubtilitates ſcire. Et ideò qui id quod à latrone receperit ignorās, & bona fide eidem reddiderit, non eſt in conſcientia reſtituere cogendus. Exceperim præterea ius prǽſcriptionis: quoniam poſtquàm emptionis titulo aut donationis, qui legitimus eſt, rem bona fide iuſto legis tempore poſſediſti, licèt tibi poſteà innotuerit eſſe alienam, immunis es à reſtitutione. Secùs ſi furto eam ſuſtuleris: quia ſemper caruiſti titulo, ideoq; nunquàm præſcripſiſti. ¶ Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hîc rei nomine ſit intelligendum: vtrùm ſcilicet res ipſa præciſe, an verò etiam fructus. Et loquamur, exēpli gratia, de illo qui non ratione acceptionis: ſed ſolū ratione rei acceptæ tenet. Emi fundū à latrone qui mihi fructus tulit: vtrùm tenear etiam fructus reſtituere. Ad hoc reſpondetur per regulam iure ſolennem ac celeberrimam. Quicunq; ſolùm ratione rei acceptæ reſtitutioni ſubijcitur, tenetur rem, ſeu id quod illius habet, & quicquid quo per ipſam factus eſt ditior, reſtituere: nō tamen illud quod bona fide conſumpſit per quod non eſt factus locupletior. Regula eſt iuris. ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. Præter hæc. qua regula ait gloſſ. nulla eſſe veriorem. Et. l. ſed & ſi lege. eodem titulo. Exempli gratia, teneris reſtituere fructus arui alieni: non ſolùm quos habes, ſed quos illis conſumpſiſti vſibus: in quibus niſi illos haberes fructus, alios inſumpſiſſes. Deductis tamen expenſis & laboribus. Si tamen illos ideo cōſumpſiſti quòd, verbi gratia, amplus fundus tibi donatus eſt, cuius donatione ductus ſtatum mutaſti & ſplendidiùs vixiſti: tunc ſanè non teneris niſi in eo quod aliâs conſumpturus eras. Pari modo ſi veſtem ſericam vili à latrone emiſti, qua ratione illam vſu attriueris: cùm aliâs non indueréris ſerico: non teneris niſi ratione veſtis quàm indui ſolebas. Similiter ſi donato tibi à latrone equo vſus es nō in neceſſarijs caſibus ad quos equū vel emiſſes vel conduxiſſes: nihil pro vſu teneris reſtituere: quia non es factus locupletior. Secùs autem ſi eius operas locaſti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis ſumptibus in reliquum teneris. Pari modo ſi furtiuas eſcas inuitatus à latrone bona fide inſumpſiſti, in nihilum poſteà teneris, niſi domi eras aliquid inſumpturus. Ex quo fit quòd ſi rem illam quam ab illegitimo poſſeſſore bona fide accepiſti citra magnam culpam tuam amiſiſti, nulli manes reſtitutioni ſubditus. Vice verſa, ſi rem furtiuam quā dono receperas, pretio vendideris, teneris poſteà idem pretium reſtituere: vtpote per quod factus es ditior. Intellige autem ſi factus es locupletior ex re ipſa: nam ſi ex tua induſtria id tibi accreuerit, ad illud reſtituendum non perſtringeris. Vt ſi pecunia aliena negotiando tuā auxiſti ſubſtantiam, de ſolo capitali teneris. Per hæc ergò de cæteris conijcito. ¶ De illo autem qui per iniuriam rem alienam retinet, alia eſt ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro ceſſante: vt ſub titulis de furto & de vſur. iterum videbitur: atq; de omnibus fructibus quomodocunq; illos conſumpſerit. Non autē de illo lucro quod per ſuam

Regula notanda.

Quis excuſetur à reſtitutione.

Dubiū, quid rei nomine intelligatur.

Regula notanda iuris.

De retinente per iniuriā rem alienā.

ſuam induſtriam per furtiuam pecuniam acquiſierit: vt locis citatis locupletiùs monſtrabitur. ¶ Contra hanc autem deciſionem eſt argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non teneri gratis reddere vero domino. Dictum enim eſt articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad reſtitutionem cum magno ſuo detrimento obligari: nemo ergò tenetur ſine ſua culpa ſecundùm conſcientiam diſpendium pati pretij quod expendit. Si furto inquam, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem: de emptore autem alia eſſe videtur ratio. Ob hoc fortè non deerit qui arbitretur licère tũc emptori rem latroni reddere vt pretium recuperet: Nihilo minùs id falſum eſt. Licitum quidem ei eſt ſi fieri poteſt latronem conuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamen periculo rem exponere vt in manus domini non veniat, non eſt licitum. Res enim ipſa in cuiuſcunq; poteſtate ſit, reum eum facit reddendi legitimo domino: quòd ſi non faciat ad reſtitutionem obligatur: vt ſuprà dictum eſt. Et confirmatur hæc veritas. Nam ſi latro diſparuiſſet, vt cõparêre non poſſet, tunc qui rem emit debitor eſſet domino: eiq; in foro iudiciali compelleretur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt ſuprà diximus, ſignum eſt teneri illum de iuſtitia: ob id autem quòd reperiri latro poſsit, idem dominus nullum ius amiſit: ergò etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur: nam ſi in foro iudiciali compertum eſſet illum emptorem poſtquàm certò ſciuit rem eſſe alterius domini tradidiſſe latroni, conuinceretur domino ſoluere. Quo circà quando diximus non teneri poſſeſſorem rei alienæ, ratione ſolùm rei acceptæ reſtituere cum ſuo detrimento, intelligitur de illo detrimento quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipſa reſtituendi actio: non autem de iactura quam ipſe fecit emendo. Quicunque enim ſibi videat dum emit: ſciens illo periculo emere, vt ſi res aliena ſit pretium amittat. ¶ Quid autem iuris ſi ille qui à latrone rem mercatus eſt alteri bona fide vendidit: vtrùm ſciens poſteà eſſe alienam, contractum teneatur reſcindere, reddereq; pretium ſuo emptori & rem domino. Apparet enim non teneri quandoquidem neque tenetur ratione acceptionis: quippe cùm neque ipſe rem accepit, nec fraude vendidit, neque ratione rei acceptæ: ſi quidem neque eam habet, neque per eam factus eſt ditior. Supponamus enim tanti vendidiſſe quanti fuerat mercatus. Nam ſi pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij exceſſum teneatur domino reddere: eò ꝙ pars illa rei penes ſe eſt. Argumentum ſanè eſt quod poſſet multos decipere. Nam ſi res illa, vt ſuprà diximus, primo emptori citra ſuam culpam fuiſſet furto ſublata, vel bona fide conſumpta, taliter vt non eſſet factus ditior, in nihilum teneretur: cùm ergò bona fide vendidit: idem apparet iudicium. Nihilo minùs reſpondetur quòd etſi domino eiuſdem rei non maneat obligatus, vt argumentum conuincere videtur: tamen tenetur emptorem ſuum indemnem ſeruare. Et ideo cùm ſciat nullum in eum tranſtuliſſe dominium, ſed iure reſtituendi periclitari, iure cogitur ſuum ei reſtituere pretium. Perinde ac ſi à latrone vitrum pro pretioſa gemma magno emiſſet, eodemq; pretio bona fide rurſùs venderet: ſciens nanque tum poſteà rei falſitatem, teneretur contractum reſcindere. ¶ Ex quo ſequitur quòd ſi emptor ille ſecundus non comparêt: neque vllus ſit metus quòd ſit ab illo exigenda res illa: tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licèt tunc ſciat fuiſſe alienam, ad nullam reſtitutionem tenetur: quoniam à domino rei liber eſt, poſtquàm nec rem habet, nec factus eſt per eam ditior: & alteri nullum dedit damnum. ¶ Horum inſtar cenſendum de illo eſt, qui bello iniuſto res deprædatus eſt: bona tamen fide: quia putabat eſſe iuſtum. Tunc enim ſciens poſteà non fuiſſe iuſtum, tenetur illa reſtituere quibus factus eſt ditior: non autem ædes quas incendit, aut animalia quæ occidit. ¶ De negotiatoribus autem qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos eſſe cenſebant, poſteà verò intelligunt fuiſſe vſurarios, vtrũ ſatis eis ſit illam præciſam pecuniam reſtituere quam per vſuram lucrati ſunt: an verò etiam illam quam rurſùs negotiatione eiuſdem pecuniæ acquiſiuerunt, ſunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniam vſurariam cum lucris etiam eſſe reſtituendam: illo adducti ſimili quòd res aliena cum fructibus eſt reſtituenda. Sed abſq; dubio ſatis eſt ſi vſurariam pecuniam reſtituant. Nam cùm pecunia de ſe non ſit fructifera, ſed per negotiantis induſtriam, nulla à rebus adduci poteſt ſimilitudo quę per ſe fructificant. De hoc autem rurſus libro. 6. Atque hactenus de primis duabus concluſionibus. ¶ In tertia verò exiguum latet dubium. Deſignabatur

Argumentum contra.

Dub. de vendēte bona fide ré à latrone emptam.

Solutio dub.

De præda belli iniuſti.

Dub. circa. 3 cõcluſionẽ.

tur enim ſecunda acceptionum ſpecies, quãdo quis iuſtè quidpiam recipit in ſuum proprium commodum & vſum: vt mutuum: & aſſertum eſt tunc ratione acceptionis, etiam ſi res citra culpam perdatur, neceſſariam eſſe reſtitutionem. ¶ Apparet tamen contrarium eſſe cap. vnicum de commod. vbi habetur quòd qui ſine ſua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen eſt facilima. Commodatum quippe & mutuum differunt, ſi ad nomina ſpectes, quòd illud reſtituendum eſt in propria ſpecie: vt ſi equum vel vas commodato receperis quæ vſu non conſumuntur: mutuum autem non eſt neceſſe in eadem ſpecie reſtitui: vt ſi pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quæ vſu conſumuntur, ſatis eſt reddere pretium. Reale tamen diſcrimen eſt quòd rei commodatæ non transfertur dominium, ſicuti rei mutuatæ. Et per hoc detegitur ſpiritus legis. Rem nanque tibi commodatam non debes ratione acceptionis: quandoquidem non es eius conſtitutus dominus: ob idque dum ſine culpa tua perit, non tibi ſed domino perit: ſicuti ſi penes ipſum deperijſſet. At verò commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, vt text. ipſe ait. Non quidem in totum, ſed in partem pro ratione culpæ. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam ſi mihi vel domum vel equum locaſti, quanq; in cõmunem vtriuſq; vtilitatem ceſſerit, ſi tamen res ſine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim ſe periculo locator ſubijcit: teneor tamen de leui culpa, in partem: & de graui, in totum. Quando verò res tibi mutuatur, quia dominus eius conſtitueris, ratione acceptionis efficeris reſtituendi debitor. Quare licèt citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es perijt, onereq; adeò reſtitutionis non exoneraris.

Differt inter cõmodatum & mutuatum.

Alia differẽtia.

De quarta cõcluſione.

¶ Atq; hinc commodè tranſitus fit ad quartam cõcluſionem de depoſito. Nempè quòd depoſitarius non tenetur rem reſtituere, ſi citra magnam ſuam culpam illam amiſerit. Ità ll. habent. 1. & 2. de depoſito. Itaque inter accommodatum & depoſitum differentia eſt quòd commodatarius tenetur de leui culpa: eò quòd in ſuum commodum rem petierat: atque adeò de iuſtitia tenebatur eam cuſtodire. Depoſitarius verò non niſi de magna: quia non in ſuam vtilitatem illam cuſtodiebat: & ideo ſolùm charitatis beneficio tenebatur eam ſeruare. Intelligendus ergò eſt depoſitarius, vt ſuprà diximus, qui merè eſt depoſitarius, hoc eſt qui nõ pretio ſe obligauit cuſtodire: nam huiuſmodi cuſtos etiam ſi citra ſuam culpam rem perdat, de iuſtitia tenetur: ſicuti qui contractu aſſecurationis, periculum mercium ſubit. Quòd autẽ magna culpa eum obligat ratio eſt quòd cauſam damni dat: & ideo Iuriſcõſulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. ¶ Dubium autem eſt quænam culpa dicatur leuis, quæ verò grauis. Et quidem primo aſpectu videtur culpa leuis, illa cenſeri, quæ apud Deum venialis eſt: atque illa grauis quæ apud ipſum eſt lethifera. At verò non eſt iſto Theologo more differentia hæc penſanda, ſed iuridico, ſecundùm humanum arbitramentum. Crediderim nanq; in foro conſcientiæ leuem culpam commodatarij non obligare eum ad reſtitutionem, niſi ſit mortalis apud Deum: nam à venialibus vix homo liberari poteſt: quare propter illas non eſt homo tanta poena plectendus aut mulctandus: ſed dicitur arbitratu humano & iuridico leuis, reſpectu alterius qui in depoſitario cumulatior requiritur vt condemnetur. Hæc autem omnia exiſtimanda ſunt ſecundùm iudiciale forum: cuius ſententiæ in conſcientia ſtandum eſt.

Dubium.

AD primum igitur argumentũ reſpõſum eſt ꝙ qui tenetur ratione acceptionis, nõ ſolùm æqualitatem tenetur facere: quia plus ipſe habet, ſed quia alter habet minus. Quocircà etſi quomodocunq; rem amiſerit, debitor nihilo minùs manet. ¶ Secundum argumentum exquirebat quomodò ſit facienda ab eo reſtitutio qui ſecreto delicto rem vſurpauit alienam: nam ille non ſe tenetur prodere. Ad quod D. Thom. nil ampliùs reſpondit quàm quòd tunc id per cõfeſſarium ſecretò peragi debet. Si autem illo fieri non poteſt ſecreto modo, quid tunc faciendũ ſuperſit, nil reſpondet. Caietanus autẽ arbitratur nunq̃ cum periculo famæ neceſſariã eſſe reſtitutionẽ. Hanc autem ſuã vniuerſalem regulam ſuperiori quæſtione planè ac plenè arbitror eſſe confutatam: imò verò prudenti diſcretione vtendum eſt, vt pretium famæ cum iniuria & damno quod datum eſt conferas, ac perinde iudices an aliqua ſit facienda famæ iactura vt reſtitutio fiat: tum præcipuè quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri eſt vt poſſit recuperari. ¶ Dubium autem inter Doctores vulgatiſsimum eſt de adultera

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

S. Thomas.

Caietanus.

Dubium de adultera.

adultera quæ nothum filium marito ſuppoſuit, vtrùm ſe prodere teneatur nè legitimos hæreditate defraudet. Multa enim tam Theologi doctores in. 4. diſtinct. 15. quàm iuris interpretes eademq; varia de re iſta cõmentantur. Extat enim caſus in.c. officij. de pœniten. & remiſſ. Et quidẽ vt à certioribus rem aucupemur, operæpretiũ eſt diſtinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademq; libera quibus damnum compenſare poſsit vero hæredi: & tunc communis confeſsio eſt quòd nequaq̃ ſe infamare tenetur, ſed ſatis eſt alia via reſtitutionem facere. Si verò non habet vnde

Diſtinctio.

reſtituat, tunc ſubdiſtinguendum. Aut enim credit ſe reuelando profuturam, aut ſecùs: ſi enim nil ipſam prodeſſe ſperatur, certiſsimum eſt nullatenùs teneri: quoniam opus vanum, neq; opus eſt charitatis neq; iuſtitię: quare temeraria eſſet tunc illa infamatio, quia fruſtranea: ſed reputanda illa tunc mulier eſt ac debitor qui non eſt ſoluendo. Ait

Scotus.

nihilo minùs Scot. eâdem diſt. quæſt. 2. quòd debet tunc quantum poteſt facere vt hæreditas ſpurio filio non obueniat: vt puta conſulendo ei religionis ingreſſum. At verò de iuſtitia non eſt cur ad hoc teneatur. Si verò putat ſe profuturam quia nothus filius ei fidẽ perhibens hæreditatem recuſabit, vel fortè probare taliter poterit vt in iudicio faciat fidem: tunc ſi id poteſt ſine aliquo detrimento aut vitæ aut famæ, conſtantiſsimum eſt teneri: ſi autem non poteſt ſine periculo famæ

Scotus. *Caietanus.* *Adrianus.*

& honoris, Scot. tunc huc inclinat quòd nõ tenetur: & Caiet. in ſua perſeuerans regula id certò aſſeuerat: Adrian. verò. 1. q. de reſtit. contrarium cenſet: nempè ipſam teneri cum detrimento famæ. ¶ Attamen iudicio meo

Sententia authoris.

(ſi vllius eſt ponderis) per prudentiã libranda eſt tunc adulteræ fama cum iactura quã verus hæres facit. Si enim pretioſior eſt multò fama mulieris, aliâs nobilis & honeſtæ, quàm hæreditas, quæ fortè tenuis eſt, conſulendum illi eſt vt taceat. Si autem hæreditas contrà maioris æſtimatur: nempè ſi eſt illuſtris maioratus, & illa non eſt tanti nominis, detegere ſe tenetur: ſaltem ſub mortis articulum vt periculum homicidij non ſubeat. Cæteris tamen paribus, melior eſt conditio legitimi hæredis. Hoc tamen contrà q̃ Adrian. cenſet, arbitror. Ait enim ille nunquàm eſſe deſperandum quin adultera rem detegendo prodeſſe poſsit: & ideo plurimùm in hanc partem inclinandum eſſe, vt ſe prodat. Ego verò contrarium pro meo tenuĩ captu crediderim: videlicet nunquàm eiuſmodi detectionem quicquam prodeſſe, niſi tunc quando euidens eſt tempore conceptionis abſuiſſe maritum: aut quãdo probari alia via poſsit, tunc non fuiſſe ab illo cognitam: vt habetur l. filium. ff. de his qui ſunt ſui vel ali. iur. Nam ſpurius nullam tenetur matri, quamlibet iurãti, adhibere fidem: ſed in iudicio exiſtimãdus eſt legitimus: vt eâdẽ iubetur lege. Neq; ſuam allegantí turpitudinem vlla debetur fides: ob idque vix offerri poteſt neceſsitas vt ipſa ſe teneatur infamare. Nam in caſu prædicto euidenti, non opùs eſt ſua confeſsione: & in alijs nihil prodeſt. ¶ Tametſi & hoc *Nota.* non eſt in præſentia ſilentio prætereundum, quòd tam vehemens eſſe poſsit matris perſuaſio, vt adulterinus filius credere intus mẽte conuincatur: & tunc licèt in foro exteriori ſibi adiudicetur hæreditas, crediderim nihilo minùs ſecundùm conſcientiam teneri à ſe illam abdicare: nam tunc ſententia fundatur in falſa præſumptione. Neq; in contrarium vrget argumentum, quòd ſi quis mihi legaſſet centũ, credens me eſſe ſuum filium: ſua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam: ego poſſum iure optimo illa poſsidere. Vnde à ſimili videtur colligi, quòd licèt relatione matris ego ſciam me ſpurium, ſi pater mihi ſua bona relinquat, poſſum poſsidere. Haud inquam argumentum ſolidè vrget, neq; adducit ſimile: quoniam in illo allato caſu ego non fui per iniuriam cauſa illius ignorantiæ: in noſtro autem præſenti, pater non ſua me ſponte hæredem inſtituit: ſed lege coactus: nimirum putans me eſſe legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi ſuffragatur, ſcienti non eſſe legitimum.

Quãdo adulterinus teneatur à ſe hæreditatem abdicare.

An cũ periculo mortis teneat adultera ſe prodere.

¶ Grauius autem exiſtit dubium an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis ſe prodere. Ad hoc Innocent. Hoſtien. & Panor. ſuper dicto cap. officij. incunctanter negant illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti qui de eius nece meditabitur. Atqui ſecundùm cõmunem legis rationiſq; ordinem ita indubiè cenſendum eſt. Nam, vt ſuprà diximus, vita non eſt pro reſtitutione temporalium bonorum morti offerenda. Nihilo minùs egregius extraq; ordinarius caſus contingere poteſt, vt aliud forſan cõſulendum eſſet. Enim verò ſi regnum aliquod aut præclariſsima domus ſilente adultera ad alienos deberet tranſire, vix poſſet aut deberet eiuſdem adul-

Quando cũ periculo mortis tenetur ſe prodere.

terę conſcientia pacari, ſi res eſſet certa quòd eſſet omninò ſuo teſtimonio profutura, niſi ſe etiam cum periculo vitæ proderet: dummodò priùs nullus non lapis eſſet motus vt tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipſa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare. ¶ Capitulum ergò officij citatum ad hæc applaudit quę dicta ſunt. Delatum quippè illic eſt ad Pontificem, mulierem quandam ſterilem, veritam nè mariti hæreditas ad alienos tranſmigraret, ſeſe grauidam finxiſſe, alienumq́ue pro legitimo ſuppoſuiſſe marito filium, conſultus ergò Innocent. an deberet abſolutionis beneficio gaudere antequàm fraudem detegeret, affirmando reſpondet, ſcilicet abſoluendā. Et ſubditur exemplum de adultera cum qua ſimiliter eſt agendum. Cogitauit enim Pontifex aut quòd nihil eſſet reuelando profutura, aut quòd ſibi fortè periculum mortis immineret, aut quòd non erat egregius caſus in quo deberet ſe pro hæreditate infamare. Eò præſertim quòd cùm maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum ſi effictus filius ſuccederet. Iubetur nihilo minùs vt competens illi ſatisfactio per confeſſarium iniungatur.

Dubium de adultero ipſo.

¶ Sed moleſtior atque vtrinq; vrgentior fuit mihi ſemper in præſentiarum dubitandi ratio de adultero: nempè de illo qui ex aliena vxore prolem ſuſtulit, vtrùm teneatur tum eius marito ea reſtituere quæ in alendo educandoq́; ſuppoſititio filio expendit: tum etiā legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnat enim à parte affirmatiua hæc ratio, quòd ipſe cauſam aliquam illius damni dedit: à parte verò negatiua quòd ipſe non ſuppoſuit filium marito. Faciamus enim eum nunq̃ mulieri ſuaſiſſe vt maritū de re illa deciperet, dicens eſſe ſuum.

Reſponſio.

Ad hoc igitur pro captu noſtro reſpondemus, adulterum huiuſmodi nō tanto reſtitutionis vinculo illigari, quanto adulteram, de qua faſſi ſumus: præſertim ſi ipſa ſua ſponte in adulterium conſenſit. At quò rem à prima linea exordiamur, ſi ſoluta mulier cum duobus conuerſetur, neuter eorum tenetur credere ex ſe habuiſſe in vtero. Imò licèt Petrus ſuum eſſe credat, & Paulus eum ſuſcipiat, & nutriat, & ditet: non tenetur Petrus rem detegere: quandoquidem alter vel ſua leuitate, vel mulieris impoſtura deceptus eſt: neque ipſe eum decepit. Pari ergò ferè iure ſe poteſt adulter defendere nè credere adducatur ſuum eſſe filium. Haud enim ſcit an alium ſecum illa admiſerit: quæ enim vnum recipit, abſque iniuria credi poteſt alium pariter admittere. Quocircà, vt lege, Lucius. ſcriptum eſt. ff. de conditionibus & demonſtrationibus. nemo cuius patris filius ſit, ſatis probare poteſt. Hæc ergò prior eſt ratio cur adulter non vſque adeò reſtituere teneatur ſicut adultera. Poſterior verò eſt quam proximè faciebamus: nam etiam ſi de facie vel alia via ei conſtiterit prolem eſſe ſuam: tamen ipſe non ſuppoſuit marito. Enimuerò etſi fuerit cauſa remota, quia adulterium commiſit, ipſa tamen ſibi vidiſſet, poſtquàm ſua ſponte fuit adultera, quid ſibi eſſet de ſuſcepto filio diſponendum. Quocircà ſi domi nutrit, ſibi imputetur. Revera non planè video cur adulter ad aliquam de iuſtitia teneatur reſtitutionem. Nihilo minùs adiecerim quòd dum certiſsimum eſt filium genuiſſe, potenſq́ue eſt aliquam facere aut marito aut hæredi cōpenſationem: aut filium citra periculum atque ſcandalum nutrire: tenetur id ob honeſtatem ac decentiam facere.

De tertio argumento.

D. Thomas.

¶ In tertio argumento poſtulatur regula modi reſtituendi, dum plures in idem furtum coiuerunt. Diuus enim Thomas ſolùm reſpondet quòd vno reſtituente cæteri non tenentur domino, ſed illi pro rata qui reſtituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatiorique reſponſo: quippè quod non ſimplex, ſed multiplex eſt. Attamen quia articulo proximo eadem regreſſura eſt materia, illic exactiùs decidetur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm illi etiam qui nihil acceperunt reſtituere teneantur.

DE CIRCVNSTANtia, quis, non ſolùm examinare oportet vtrùm quicunque accepit reſtitutionis lege teneatur: verùm etiam vtrùm & ille quoque qui non accepit. Arguitur enim à parte negatiua. Reſtitutio, quædam pœnæ ſpecies eſſe videtur: pœnæ autem nemo ſubditur niſi ratione culpæ: ergò qui nihil accepit, nihil debet. ¶ Secundò. Lex reſtitutionis non exigit vt plus refundatur, quàm fuerat ſublatum: ſi autem qui nihil accepit nihilo minùs teneretur, vſu venire poſſet vt

auctior

auctior quàm fas eſſet fieret reſtitutio: tum quòd ſæpè plures eum qui accepit vel cõſilio vel fauore iuuant, à quibus ideò pluries deberet fieri reſtitutio: tum etiam quòd nonnunquàm dare id damnum connituntur, quod re tñ dare non poſſunt. Quare ſi tunc neceſſaria eſſet reſtitutio, conferretur alteri quod non fuerat ei ſublatum. ¶ Tertiò. Si ille qui non accepit propterea quòd aliquam dedit cauſam, reſtitutioni eſſet obnoxius: pari modo & qui iniurioſæ acceptioni non obſtat, dum poteſt, reſtituere cogeretur. Hoc autem falſum eſt: quia nemo propter ſeruandum rem alienam tenetur ſe periculo obijcere: & tamen ſæpè ſe obijceret ſi in latrones proclamaret, aut illis ſe contrà opponeret. ¶ In cõtrarium tamen eſt illud ad Romañ. 1. Digni ſunt morte, non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Enimuerò ſi cõſentientes digni ſunt pœna, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

Prima conclusio. AD quæſtionem quatuor cõcluſionibus reſpondetur. Prima ſit generale cæterarum fundamentum: Quicunq; cauſa eſt iniuſtæ acceptionis, ad reſtitutionem tenetur ratione eiuſdem acceptionis: licèt nullatenùs fuerit acceptæ rei particeps. Concluſio iam ſuprà probata eſt: vbi oſtendimus ex duplici radice oriri obligationem reſtituendi, ſcilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autem cauſa eſt acceptionis, fit eiuſdem reus. ¶ Secunda cõcluſio. *Secunda conclusio.* Nouem modis accidere poteſt vt quis ſit acceptionis cauſa: qui hoc verſu explicari ſolent,

Iuſsio, cõſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participãs, mutus, nõ obſtãs, nõ manifeſtãs.

Numerus quippe iſte hiſce diſtinctionibus colligitur. *Distinctio.* Bifariàm poteſt eſſe quis cauſa vt alter quid agat vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidem directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouendo ſcilicet ad ipſam vno quatuor modorum: nempè præcipiendo, conſulendo, conſentiendo, & factum laudando. Secundo modo ex parte accipientis: nempè quia ipſum quis ad ſe recurrentem receptat, aliòve modo fouet ac protegit: quod vno recurſus nomine ſignificatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ: nempè dum eiuſdem furti vel rapinæ particeps fit, vel maleficij ſocius: & hoc ſignificatur voce, participans. Indirectè verò quis dicitur eſſe cauſa, cùm quem impedire poteſt ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, ſcilicet quia præcipere ceſſat, aut nè faciat conſulere, vel qui auxilium quo obſiſtere poſſet ſubtrahit, vel factum occultat. ¶ Tertia concluſio. *Tertia conclusio.* Ex his nouem modis quinq; genere ſuo ad reſtitutionem obligant. Primus ſcilicet ac potiſsimè iuſsio. Enimuerò qui iubet, princeps cauſarum eſt, ac ſubinde præcipuè reſtitutionis legi ſe ſubdit. Secundo loco eſt illius conſenſus, ſine quo res nõ fieret: vt ſi domus cuſtos furem intus admittat. Tertiò, recurſus: qui enim latronũ receptator fautorq; eſt & protector, magnam damni cauſam dat: quippe quibus latrones potiſsimùm confiſi, ſuam nutriunt audaciam. Et quartò, qui vel in crimine, vel in prȩda participat. Ac deniq; quintò ille qui cùm obſtare deberet, non obſtat: vt princeps, aut eius miniſter: ſanè qui in hoc tributa ſtipendiaq; recipiunt, vt malefactoribus rempublicã expurgent. Concluſio hæc pro ſuis omnibus partibus vnica ratione innititur, quòd iſti omnes iuxta tenorem primæ concluſionis verè ſunt actionis cauſæ. ¶ Quarta concluſio. *Quarta conclusio.* Ex alijs quatuor recenſitis caſibus non ſemper reſtitutionis vinculum emergit, eò quòd non perinde atq; ſuperiores in cauſam actionis ſemper veniunt. Qui enim conſilium præſtat, non ſemper eſt actionis cauſa: ſicut neq; ille qui adulatur & laudat. Quare niſi quando cauſa verè extiterint, nõ fiunt reſtituendi debitores. Paritérq; & de muto, qui dum res fit non clamat: & de non manifeſtante poſtquàm factum eſt, ſentiendum: quia nõ ſemper manifeſtare tenentur. ¶ Ad examen autem accuratius harum *De prima cõclusione.* concluſionum deſcendentes, primùm circa baſilarem primam concluſionem exploremus, quiſnam ſit actionis cauſa cenſendus. Et quia id dupliciter cõtingit, ſcilicet directè *Distinctio.* atq; indirectè, de ambobus dicamus modis: Idq; à participãtibus exordientes, in quibus res eſt clarior. *Adrianus. Syluester.* Adrianus nanq; illa quæſtiuncula de concurrentibus cũ fure, quo Syluest. in verb. reſtitutio. 3. cum quibuſdam Iuriſcõſultis ſuper cap. ſicut dignum. de homicidio. alludit, hanc ſibi habet regulam perſuaſam, ꝙ ille tantùm ſit acceptionis cauſa ſine quo illa non fieret. Vnde iſti inferunt, ꝙ ſi fur nihilo minùs ſine vllo ſocio facturus erat furtũ, ille quem ſibi adiunxit, nõ tenetur in ſolidum, ſed pro parte quȩ ſibi obuenit: quia nõ fuit alteri cauſa furti. Addit autẽ eorum interpres Adria. ꝙ ſi alter nõ erat niſi cum aliquo ſocio facturus, licèt abſq; iſto feciſſet cũ

alio: nihilo minùs iſte comes tenetur in ſolidum: quia verè eſt cauſa. Sed profectò nulla iſti probabilitate tueri ſe poſſunt: quod bene Caieta. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eâdem ratione, q; ſi quis plures habens ſeruos qui ſibi eſſent ad nutũ obſequi paratiſsimi, cuipiam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per ſe ipſe paratiſsimus erat facere: vel ſi ſeruus videns herũ iam iam ſcelus adornantem eum ſua ſponte præueniſſet, tunc patrator ille ſceleris non teneretur in ſolidũ, neq; in partem: quoniam herus per ſe ſolus feciſſet: quod tamen cõceſſu abſurdiſsimum eſſet. Quod autem cõſequentia concedenda ſit, patet. Nam perinde eſt te pro alio facere quod ipſe per ſe iam iam erat facturus: ac ſi cum ipſo tali caſu concurras: quare ſi concurrens nõ tenetur, certè nec faciens. Igitur ſiue alter cum quo Petrus concurrit facturus fuiſſet ſine illo cũ alio, quia ſine comite non feciſſet, ſiue omninò eſſet abſq; vllo ſocio facturus: nihilo minùs Petrus ſi concurrit, tenetur in ſolidum. Quare in huiuſmodi moralibus euentis non requiritur illum qui ad reſtitutionem tenetur fuiſſe cauſam ſine qua res non fieret. Quocircà nulla regula ab huiuſmodi negationibus ſumenda eſt, quòd ſine ſocio feciſſet: ſed ad affirmationẽ tantùm perſpiciendum eſt: nempè vt quicunq; ceu cauſa efficax cum altero concurrit vt vnam efficiant cauſam, cenſeatur cauſa vt teneatur in ſolidũ. Id quippe ratio naturalis oſtendit. Dum enim duo ignes eidem admouentur paſſo, licèt vterq; per ſe illud exureret, nihilo minùs dum ſimul coëunt vterq; eſt cauſa. Idq; inde præcipuè cõfirmatur, quòd in foro iudiciali nulla auditur eiuſmodi exceptio, ſi alter eſſet facturus néc ne: ſed vterq; in ſolidũ cõdemnatur: cùm ergò leges obligent in foro conſcientiæ, ſit ſecundùm illas de conſcientiæ ſecuritate iudicandum eſſe. Præterea conditionales iſtæ nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes augent, neq; attenuant peccata. Forſan domus quam diruiſti, caſura ſtatim erat: & quas deſtruxiſti ſegetes, turbo ſtatim tranſiens erat euulſurus: nihil te tamen à reſtitutione liberat. Atque eòdem pertinet illud Matthæ. 18. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala: ſed væ homini per quem ſcandala veniunt: id eſt, quanuis ſcandalũ per aliũ venturũ eſſet: ille tamẽ ſolus per quẽ venit in culpa eſt. *Quando aliquis ſit alteri auxilio.* Ratio ergò qua percipiendũ eſt an aliquis ſit alteri auxiliaris cauſa, hæc ſola eſt, ſi fecit aliquid quod alicuius eſſet mom̃eti ad rẽ pertinentis. Obuios noctu habuiſti fures, quibus admouentibus muro ſcalã tu quoq; illã tetigiſti: nihil tamen ex te illud pendebat: nam ipſi iam faciebant: non es ergò ſecundũ conſcientiam cauſa cenſendus. Sicuti neq; vſurarij famulus qui non aliter quàm tangendo vel ſeruando pecuniam eſt cauſa: quia nihil moraliter loquendo illud ad rem attinet. Illi autem qui ſunt eorum agentes, qui ſcilicet contractus peragunt & negotia tractant, verè ſunt cauſa: vt libro. 6. patebit. ¶ Dixerim dum ambo vel dum plures coëunt in vnam cauſam: nam ſi ſeorſum, exempli gratia, furati ſunt: vnus ſcilicet vnum ſcutum, & alius poſteà alium, & ſic ærarium expilaſſent, nemo tenebatur in totum: vt habetur. l. Vulgaris. ff. de furt. ¶ Contra hanc tamen ſententiam aduerſarij obijcere nobis poſſunt verba eiuſdem legis. §. qui furti. quæ etiam habentur. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquil. *Argumentũ contra.* Nempè quòd ſi duo aut plures ſimul eandem trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderoſum furtum important, quod ſinguli baiulare non poſſent: tunc vnuſquilibet tenetur in ſolidum actione furti. Ex cuius contrario ſenſu eliciendum videtur, quòd ſi ſinguli totum portare poſſent, nemo teneretur niſi pro parte: nempè quia nemo videtur totum capere voluiſſe, ſed partem. Reſpondetur non hanc eſſe textus mentem: imò contrariam. Studuit enim Iuriſconſultus tacitæ obiectioni reſpondere. Enimuerò dum pondus ſinguli portare non poſſunt, non ſinguli ſed collectim omnes ſunt cauſa: nè ergò quis inde eliceret non ſingulos, ſed omnes ſimul teneri pro rata ad reſtitutionem, exit obuiàm Iuriſconſultus, admonens ſingulos nihilo minùs teneri in ſolidum. Quare licèt quiſque per ſe portare poſſet, arctiori vinculo teneretur quiſque in ſolidum. ¶ Ecce ergò de participante in crimine quomodò ſit cauſa, teneaturque in integrum. Nam ſi non in crimine, ſed ſolùm in præda bona fide participat, iam ſuprà dictum eſt, non teneri niſi ratione rei acceptæ: pro eo quòd habet, & factus eſt ditior. Et per hoc de militibus cenſendum eſt qui bello iniuſto ſimul domum deprædantur. Nam etiam ſi ſinguli per ſe id facerẽt: imò mallet vnuſquiſq; ſolus domum aggredi, vel duo, vel tres: quia non pluribus indigẽt auxiliaribus: nihilo minùs quotquot ceu vna manus eã expoliãt, tenentur in

tur in ſolidum. Neq; contrarium, quicquid alij dicant, aſſertu tutum eſt. ¶ Dubium autem reſtat de illis qui non ſimul vt vna cauſa, ſed diſiunctim magnum damnum dederunt, quomodò culpæ labem, reſtitutionisq; obligationem contrahant, ſi adeò minutatim furati ſunt vt nulla eorum actio fuiſſet peccatum. Exempli gratia: Singuli tranſeuntium diuerſis diebus prope vineam acceperunt duos aut tres racemos: tandem verò totam illo modo præmaturè vindemiârunt: vtrùm poſteà ſinguli in integrum ad reſtitutionem teneantur. Videntur enim ſic teneri: quia ſi reſtitutio ſub pœna excõmunicationis tũc præcipiatur, tenentur ad illã ſub reatu mortalis culpę. Cùm tamẽ ſi nullus teneretur niſi pro ſua parte, nemo peccaret mortaliter nõ reſtituendo: quia rẽ tã paruã furari nõ eſt mortale. Reſpondetur eiuſmodi furatiunculas non fuiſſe peccata mortalia. Neq; propter damnum quod poſteà ingens emerſit, vllius actio fuit facta mortalis. Nihilo minùs cùm poſteà ratione enormis nocumenti reſtitutio ſub pœna excommunicationis præcipitur, quicunq; ſub pœna peccati mortalis tenetur vel reſpondere, vel ſoluere id tantùm quod accepit. Quare qui partem ſuam ſoluerit, non tenetur ſe prodere. Quòd ſi arguas, excommunicationis comminationem non eſſe licitam niſi pro peccato mortali: Reſpondetur id eſſe per ſe verum ratione culpæ: ſecùs autem ratione emergentis damni quando ſit graue. ¶ Hactenus de cauſa directa: ad hoc autem quòd quis indirectè ſit cauſa quã vocant etiam per accidẽs, tria ſunt requiſita. Primum, vt malo non obſtes: Secundò, quòd obſtare poſsis: & tertiò, quòd obſtare tenearis: vt. 1.2. quæſt. 6. articu. 3. Diuus Thomas cum Ariſtot. docuit. Ad hoc enim quòd alterius actio mihi indirectè fiat volũtaria, requiritur, quòd cùm debeam impedire non impediã. Nauis quippe gubernator dum illam ſeruare poteſt quæ ſub ſua eſt cura, cauſa eſt eius ſubmerſionis. Attamen ſi altera quæ ſibi commiſſa non eſt, ſubmergatur, licèt ei potuiſſet ſuccurrere, non cenſetur eius naufragij cauſa. Quin verò adde non ſatis eſſe vt malum quod non cohibes cohibere debeas, vt reſtitutionis nexu irretiaris: ſed requiritur vt ad id te iuſtitia obliget: nam ſolum charitatis præceptũ, vt ſæpè in ſuperioribus admonuimus, ad reſtitutionem non obligat. ¶ His igitur præhabitis examinandum reſtat diſcrimen quod tertia quartaq; conclusione poſitum eſt: nempè quinq; cauſarum ſpecies ad reſtitutionem obligare: reliquas verò quatuor, minimè. Videtur enim neq; iubentem neq; conſentientem ſemper ad reſtitutionem eſſe cogendos: quia nõ ſemper ſunt efficax cauſa. Reſpõdetur ergò, per prædictas cõcluſiones illud diſcrimẽ S. Tho. duntaxat conſtituiſſe, quod eſt de per ſe: cui ideo non obſtat: quin & illa, quandoq; non obligent. Exempli gratia, dictum eſt participantem in crimine, hoc eſt cum altero cõcurrentem per ſe teneri: nihilo minùs quando non eſt efficax cauſa, non tenetur. Similiter iubens per ſe quidem eſt cauſa motiua: imò omnium potiſsima: applicans miniſtrum ad opus: nihilo minùs nonnunquàm contingere poſſet vt iubens nihil ad rem faciat. Primùm quando non ſubſequitur damnũ. In his enim omnibus hæc eſt infallibilis regula obſeruanda, quòd vbi re vera iuſsio, & cõſilium, & reliquæ cauſæ non ſortiuntur effectum: licèt peccatum committatur: nulla tamẽ oritur reſtitutionis obligatio. Item quando alter ſic eſt certus rem facere, & in procinctu eſt operis vt impediri non poſſet. Tunc qui diceret, Abi ergò & fac: non eſſet cauſa efficax quæ ad reſtitutionẽ obligaret. Secùs ſi iubendo moueret. Prudentia enim hoc perpendendum eſt. Nam etſi nequam meus ſeruus certus eſſet homicidium facere, nihilo minùs ſi ego qui impedire poſſem iuberem, aut iubendo quodammodò mouerem, non ſum à reſtitutione liber. Pari modo receptans per ſe ſonat cauſam. Neque obſtat quin verè ſit cauſa: licèt alius receptaſſet, vt dictum eſt. Sed tamen ſi illa receptatio non eſſet efficax cauſa: quia tantùm hoſpitio recipio latronem: neque illum moueo: imò diſſuadeo, neq; quicquam furti participo, & ſunt circùm multa diuerſoria paratiſsima illum recipere, non ſum in foro ſecreto conſcientiæ condemnandus. ¶ Similiter iudicandum de conſentientibus, & non obſtantibus, & tacentibus. Si enim non poſſunt obſtare, vel de iuſtitia non tenentur, non ſunt cauſa. Quapropter illi cui ex officio incumbit, vt princeps & prætor, conſentiens in malum & non obſtans, ſemper eſt in cauſa, & tenetur ad reſtitutionem. Pariter famulus qui cuſtos eſt domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, ſi conſentiat, ſiue vnus vt exeat, ſiue alter vt intret, verè cauſa eſt: nam de iuſtitia tenetur reſiſtere. At verò ſi vicini domum

Dubium.

De iubente & conſentiente.

Regula notanda.

De tacentibus & non obſtãtibus.

latronibus impeti vides, aut à furibus perforari, licèt non obſiſtas dum poſsis, peccas quidem grauiter contra charitatem: nulli tamen ſecundum conſcientiam te ſubiugas reſtitutionis iugo. Si autem quiſpiam prauo animo faciat: nempè quia odio vicinum habet, cuius ideo nocumentum gratum ei eſt: Richardus & quidam ex Summiſtis arbitrantur eiuſmodi hominem teneri. Meliùs tamen Scotus & reliqui id negāt. Perſiſtendum nanque eſt in illa ſuperiùs aſſerta regula, quòd ſola contaminata charitas, niſi iuſtitia violetur, neceſsitatem reſtitutionis non inducit. Imò verò cenſuerim quòd etiam ſi latro tunc in flagranti delicto munus vicino offerret, qui de iuſtitia non tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille ſecundùm conſcientiam reſtitutionis reus. Tametſi in foro exteriori propter præſumptionem condemnaretur. Dico non fieri reum in conſcientia ſi non pecuniam furto ſublatam, ſed aliud pretium reciperet. Et ratio eſt: quia iſte non facit contra iuſtitiam, ſed duntaxat contra charitatem. Quinimò etſi poſteà interrogatus ſit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidiſſet vel audiſſet, non tenetur de iuſtitia reſpōdere. Secùs ſi interrogetur à iudice: tunc enim ſi negat, ad reſtitutionem tenetur: vt ſequenti libro ſub titulo de teſtibus, dicturi ſumus. ¶ Ad hunc ordinem reſtituendi reducuntur illi quorum culpa aut damnum datur aut irrogatur iniuria: vt extrà de iniur. & damno dato, cap. fin. iubetur. Vnde Exo. 21. Si quis aperuit ciſternam in quam bos aut aſinus cecidit, reus damni fit. Cui conſonat. l. qui foueas. ff. ad. l. Aquil. Et Exod. 22. Si egreſſus ignis inuenerit ſpicas. &c. reddet damnum qui ignem ſuccenderit. ¶ At verò de alijs cauſarum ſpeciebus: nempè de illo qui malefactorem laudat, deque alio qui conſulit, ait Diuus Thomas non ſemper ad reſtitutionem obligare: quia non ſemper ſunt efficaces cauſæ. ¶ Veruntamen de cōſiliario dubium ſe offert non diſsimulandum, vtrùm ſcilicet qui minus conſulit malum ad illud euitandum quod nocentius eſt, laqueo reſtituendi innodetur. Vides latronem pretioſum equum furantem, quem nullatenùs cohibere vales: conſulis vt ſtrigoſo alio minoris pretij ſit contentus: vtrùm tenearis illum reſtituere. De iure quidem & culpa, an vlla ſcilicet ſit, minus malum conſulere quando ad obuiandum grauiori neceſſarium mediū iudicatur, libro ſexto, ſub titulo de vſur. diſputaturi ſumus: atque in illam partem propenſuri quòd nulla ſit culpa: imò ſit quandoque virtus. Modò autem quicquid ſit de culpa, dicendum de reſtitutione exiſtimo ad nullam prorſus conſulentem teneri. Id quod & Adrian. meritò opinatur: nam conſulere minus malum, non eſt conſulere ſimpliciter malum: ſed cōparationem illam quæ habet rationem boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus eſt: ſed in hoc quod eſt maius impedire. Quare non ſolùm non eſt nociuū, imò eſt commodum. Et hoc profectò ex communi animi conſenſu patet. Quis enim eiuſmodi hominem ad reſtitutionem obligaret. Quin verò neq; rei dominus talem reſtitutionem reciperet: quippe cuius negotium optimè geſtum eſt. Intelligenda enim reſponſio hæc eſt quando tam res minoris pretij quàm res maioris, eiuſdem ſunt domini: nam tunc citra vllius alterius iniuriam rem eius ſeruas. Etenim ſi ad euitandum damnum quod Petro datur conſulis vt minus detur Paulo, citra dubium teneris: quandoquidem illum læſiſti. ¶ Circa hanc totam materiam diſputandum hic fuiſſe quis cogitet quomodò teneantur aut fures aut teſtes ſecreta debita detegere, quando ſub generalis excommunicationis comminatione præcipitur. Sed tamē de hoc libro proximo, q. 6. & 7. latiùs habendus eſt ſermo.

Richardus. *Scotus.* *Nota.* *De eo qui laudat.* *D. Thomas.* *De eo qui cōſulit minus nocumentū voléri mai⁹ inferre.* *Adrianus.*

PRimum igitur argumentum iam ſatis ſolutum eſt. Haud enim ille tantùm qui in ſcelere princeps eſt, delinquit: verùm & quicunq; illum vel iuſſu mouent, vel conſenſu, vel conſilio, vel alia quacunque ope iuuant: & ideo homines eodem reſtitutionis nodo complicantur. ¶ Circa ſolutionem autem ſecundi notandum eſt, quòd dum plures ad idem damnum aut iniuriam concurrunt, ille præcipuè ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, reſtituere obligatur. Præcipuè inquam quantum ad culpam: hoc eſt grauiùs peccat ſi non reſtituat: ſiue iuſſor fuerit ſiue quomodocunq; aliter mouens. Nihilo minùs illo non reſtituente, ſinguli, vt dictum eſt, tenentur in ſolidum. Illo autem vel quouis alio reſtituente, cæteri nō ampliùs tenentur vero dño, ſed illi. ¶ Indiget hoc tamen, vt ſuprà inſinuauimus, ampliori explicatione. Vbi notandū eſt ꝙ non eodem modo cæteri cōplices tenentur primo reſtituenti, quo oēs anteà

Ad primum argumentū. *Ad ſecundū argumentū.*

anteà tenebantur domino: nam illi debitores erant, non ſolùm ratione rei acceptæ, verùm & ratione acceptionis, etiã ſi rem iam non haberent: reſtituenti verò nihil ratione acceptionis debẽt: quoniã ab illo nihil acceperũt: ſed ratione rei acceptæ, ſcilicet pro ea parte qua quiſq; potitus eſt. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres, quorũ primus pœnitẽtia ductus totũ reſtituit: tunc clarũ eſt nihil alios in cõſcientia debere domino poſtq̃ ei redhibitum eſt quod ei fuerat ablatum: & ad pœnam non tenentur niſi condemnati. Vtrùm verò cæteri teneantur pro rata ei qui reſtituit, diſtinguendum eſt. Si enim eorum quilibet parte prædæ potitus eſt, citra dubiũ ſinguli tenentur pro ſua præciſe parte. Quo fit vt ſi ille qui reſtituit, totum inſumpſerat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti perceperat fructum, ſed alius vel alij, ille qui conſumpſit debet ei totum ratione rei acceptæ. At verò ſi nulli eorum quicquam ex illo damno dato accreuit lucri: nempe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant prædam proiecerunt in flumen nè caperentur: tunc etiam diſcernere oportet, an ille qui reſtituit alios prorſus ſic adduxerat vt ſine ſuo perſuaſu illi non feciſſent: & tunc exiſtimauerim, vt

Caietanus. hîc ait Caieta. reliquos nihil ei debere: quia non ratione rei acceptæ, poſtquàm nullum perceperunt fructum: neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota cauſa. Tametſi & hoc negandum non ſit quin ſi ille abſque ſociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes ſua ſponte ſeſe ſceleri obtulerunt, tunc ſinguli aliorum debent primo reſtitutori ſingulas tertias partes.

Soluitur aliud dubiũ. ¶ Ex dictis colligitur ſolutio alterius dubitatiunculæ: vtrùm duobus qui furtum commiſerunt in ſolidum obligatis, poſsit dominus alteri remittere, & ab altero totum exigere. Planum enim eſt id in præiudicium reſtituentis non poſſe. Si enim totum ab vno extorquet, facere non poteſt quin alter teneatur reſtituenti pro rata, modo expoſito. Si ergo alterutri donare libuit, debuit tanto minùs ab altero extrahere, quantum alteri condonauit.

Ad tertium. ¶ Ad tertium demum reſpondetur, illum qui non de iuſtitia, ſed ex charitate aut reſiſtere malefactori tenetur, aut eum prodere: neque teneri, vt diximus, ſe periculo obijcere: neque ſi non reſiſtat, reſtituere cogi. Secùs autem de illis quibus ex officio incũbebat: vt iam explicatum eſt.

Dubium. ¶ De iſtis autẽ forſan ſciſcitari pergis, vtrùm ad id etiam teneantur cũ periculo mortis. Vt ſi prætor noctu latronibus domũ inuadẽtibus occurrit, vtrùm teneatur illos aggredi etiam ſi aggreſſu ipſo periclitetur ei vita. Videtur enim ratio id poſtulare, cùm iſtis ex officio incumbat cuſtodia. Sed nihilo minùs reſpondetur pẽſandum eſſe damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim ſemper tenetur prætor quocunque caſu obijcere morti vitam: ſed vbi detrimentum reipublicæ id expoſcit, & ipſe iuſtum recipit ſtipendium, & vbi citra temeritatem poteſt obſiſtere.

ARTICVLVS IIII.

Vtrùm qui debet, ſtatim reſtituere teneatur.

POſtrema reſtitutionis circunſtantia eſt, tẽpus: de quo idcircò quæritur, vtrũ ſtatim teneatur quiſque reſtituere. Et arguitur à parte negatiua. Præcepta affirmatiua non obligant pro ſemper, vt aiunt: ſed præceptum reſtituendi eſt affirmatiuum: ergo non obligat niſi occurrente temporis circunſtantia: atque adeò non ſemper. ¶ Secundò: nullus ad impoſsibile obligatur: ſed accidit quòd qui debet non ſtatim potis ſit reſtituere: ergo tunc non tenetur. ¶ Tertiò: reſtitutio eſt actus virtutis: tempus autem eſt vna circunſtantiarum quæ ſunt ornamenta virtutum: fit ergo vt quemadmodùm reliquæ circunſtantiæ non ſint lege deſignatæ, ſed per prudentiam reliquantur determinandæ: ita neque lex ſit vt ſtatim fiat reſtitutio, ſed quatenùs fuerit per prudentiam vbique definitum. ¶ In contrarium eſt quòd eadem eſt ratio generis reſtitutionis quæ in aliqua eius ſpecie: opus autem mercenarij ſtatim reddendum eſt: iuxta illud Leuitic. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque manè: ergo omnis in vniuerſum reſtitutio illicò facienda eſt.

Concluſio. AD quæſtionem vnica reſpondetur concluſione. Vnuſquiſque tenetur, quàm primùm ſibi fuerit poſsibile, vel reſtituere, vel tẽporis inducias ab eo cuius intereſt de-

poſcere. Probatur concluſio. Quemadmodùm rem alienam ſurripere peccatũ eſt contra iuſtitiam, ita & eam inuito domino detinere. Nam ſimiliter impeditur eius vſus, qui finis eſt dominij: in peccato autem remorari neq; per minimum tempus fas eſt: imò licere eſſe in peccato, implicatio eſt contradictionis: vnde Eccleſiaſt. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: eſt ergo res aliena, vbi primùm adſit poſsibilitas, reſtituenda.

Præceptũ reſtituendi nõ omninò affirmatiuum eſt.

¶ Iam ſuprà, quæſtione præcedenti, artic. 2. explicuimus quemadmodùm præceptũ reſtitutionis, quanuis formam habeat affirmatiuam, vti hîc in ſolutione primi ait ſanctus Tho. nihilo minùs negationem includere non retinẽdi, quæ ad illam reducitur quæ eſt, Nõ furaberis. Et hac ratione nõ perinde atq; alia affirmatiua pręcepta aliquã fert circũſtantiã temporis, puta vt fiat quãdo oportet, vt honorare parentes: imò ſicut cætera negatiua omne excludit tempus: ac ſubinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrunq; coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quicquam debeatis. Illic ergo ſi lubet reuiſe. ¶ Ex quo fit vt hoc quod dictũ eſt, ſtatim, aliter de actu mentis interno intelligendum ſit: aliterque in externo opere arbitrandum. Nam quantum ad internum propoſitum, cùm primùm in mentem cuiq; venerit, in debito eſſe rei alienæ, proponere debet habita opportunitate reſtituere. Quoniam ſi, doctore Auguſtino, non dimittitur peccatum niſi reſtituatur ablatum: abſque tali propoſito nulla eſſe poteſt vera pœnitentia. In actu verò exteriori id quod eſt, ſtatim, non eſt iudicandum mathematicè, quaſi in puncto indiuiſibili: ſed moraliter ac ciuiliter. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad menſam recumbenti occurrit te aliquid debere, non iure perſtringeris ſtatim ſurgere: ſed expectare potes abſq; fraude & dolo opportunitatem: qua tranſacta incipis eſſe in mora, ac ſubinde in culpa. ¶ Quòd ſi arguas: ergo habet hoc præceptum circunſtãtiam temporis, ſicuti cætera affirmatiua: Negatur conſequentia. Nam materia honorandi parentes, aut audiendi Miſſam, non ſemper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis, & in præceptis miſericordiæ: & ideo non obligant pro ſemper: ſed ſecundũ prudentiam arbitranda in illis eſt circunſtãtia temporis. In materia verò reſtituẽdi, ſemper exiſtit neceſsitas per legem poſita: ſed quia requiritur actio quæ ſubitò fieri non poteſt, permittitur opportunitatem expectare.

Exponitur quomodò ſtatim reſtituendum.

¶ Ad perſpicaciorem autem rei euidentiam quæritur quo ſenſu intelligendum ſit reſtitutionem eſſe ſtatim neceſſariam. Poteſt enim eſſe duplex: ſcilicet vel quòd ſit neceſſaria ad exeũdum à priori peccato, vel ꝙ ſit neceſſaria ſub reatu noui peccati. Et quidem in primo ſenſu nulla eſt controuerſia quin ſit ſtatim neceſſaria, vt modò dicebamus, quantum ad propoſitum. Enimuerò ſicut qui in propoſito perſiſteret furandi, ſemper eſſet in peccato: ſic & qui ſciens ſe habere alienum, non ſtatim proponeret reſtituere. Quod inde etiam confirmatur, ꝙ ſi dominus ſtatim peteret, ſtatim reddere tenereris. Prætereà quòd ſi non ſtatim eſſes reddere obligat⁹, eâdẽ ratione neq; tenereris cras, neq; poſtridie. De hoc ergo ſenſu nulla reſtat dubitatio.

Dubium.

An peccet nouo peccato qui nõ reſtituit cùm poteſt.

¶ Sed tamẽ de altero eſt dubium. Et arguitur ꝙ fur, verbi gratia, præter peccatum quod eripiendo commiſit, recens quocunq; momento committat quo reſtituere nõ proponit. Diximus enim quæſtione præcedenti præceptum reſtituẽdi eſſe diſtinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto quàm ex forma. Nã prohibitio furti eſt prohibitio mali: præceptum autem reſtituendi, eſt iuſsio boni: eſt enim bonũ reſtituere, ſicuti & ſatisfacere. Quare Chriſtus affirmatiuè dixit, Reddite q̃ ſunt Cęſaris, Cęſari. & Paulus, Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum eſt affirmatiuum, cuius circunſtantia eſt, ſtatim: ergo quocunq; momento tenetur quiſq; id proponere aut tale continuare propoſitum. Aliâs nouum ſemper erit peccatum omiſsionis. Ad hoc, conceſſo eſſe diſtinctum præceptum, vt loco citato expoſitum eſt, reſpondetur primum, præter peccatum furti dum fit, non illicò committi nouum omiſsionis ſi nõ fiat reſtitutio: illud tamen ipſum continuò creſcit quando maior eſt reſtituendi mora. Etenim quòd non ſtatim committatur peccatum omiſsionis, patet primùm: quia nõ protinus debet homo, imò neq; moraliter loquẽdo, ſemper ad peccatum attendere: tum etiam quòd quanuis attendat, ſi continuat antiquum propoſitũ retinẽdi, illud impedit contrarium reſtituendi: atq; adeò non eſt aliud nouum peccatũ omiſsionis boni propoſiti, quàm ſit illud cõtinuationis antiqui. Et cõfirmatur hoc: quia neq; Deo tenetur homo ſtatim ſub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam ſatisfacere:

Paulus.

cere:ſed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum creſcat, liquidum eſt, tum quòd peccatum eo peius quo diuturnius: tum etiam quòd damnum ſemper in dies datur maius ac minus domino: quippe quem vſu rei ſuæ diutiùs tenet priuatum. Quin verò tanta eſſe poteſt reſtituendi mora vt ſit de neceſsitate confeſsionis. Nam licèt peccatũ continuatum, in eſſe naturæ non mutet ſpeciem: tamen in genere moris grauiter augetur: ſicuti augeri poteſt ex parte obiecti. Qui enim decem milia Ducatorum furatus eſt, non legitimè confitetur niſi quãtitatem exprimat. At verò hoc grauitatis augmentum non fit per quæcunque momenta. Perparũ enim refert ſi rem detineas duas trésve horas aut certè dies, niſi grauis ſit domini neceſsitas. ¶ Petrus quidem de Palude in 4. diſtin. 15. q. 2. ait, quòd qui per annum retinet alienum grauiùs peccat, licèt vnũ ſit induratum peccatum, quàm ſi pluries identidemq; per annũ pluribus actionibus id furaretur. Nam in priori caſu ſemp eſt in peccato: at in poſteriori, aliquando ceſſat. Attamen quãuis hoc probabilite non careat, cõtrarium tamen eſt probabilius. Primũ quia, vt modò dicebam, non quæcunque horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili: tum etiam quòd illi iterati multiplicatiq; conatus ad furandum, peiores eſſe videntur q̃ habitus continuatio, quæ ſæpe ex deſidia & negligẽtia cõtingere poteſt. ¶ Secũdò nihilo minùs addiderim, quandoq; nouum committi peccatum contra præceptum reſtituendi, quatenùs affirmatiuum eſt. Primùm ſcilicet quoties proponis non reſtituere: ille enim actus prauus eſt. Mox quoties creditor legitimè petit. Imò verò dum eum vides graui premi neceſsitate. In his inquam caſibus nouum peccatum eſt nõ reſtituere. ¶ Poſt hęc proximè ſequitur vt videamus an liceat quandoq; reſtitutionem differre. De hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hîc pẽſanda ſunt antequàm id permittatur. Et quidem Scotus in. 4. diſtin. 15. & aliorum pleriq; pro regula habẽt, quòd vbi debitor abſq; ingenti detrimento ſuo reſtituere nequit, differre eam poſsit. At verò prudenter quidem in præſentiarum diſtinguere mihi videt Caieta. de detrimento triplici. Si enim detrimentum id appellaueris quòd ingens ſubſtantia eſt reſtituenda, nihil hîc prorſus iuuat vt proroganda ſit reſtitutio. Aliâs melior eſſet conditio eorum qui æs alienum ingentius per iniuriam contraxerunt, quàm qui minora debent. Secundum detrimenti genus eſt lucrum quod debitori ceſſabit ſi rem ſoluat. Et re vera neq; hoc excuſat quo minùs illicò ſit facienda reſtitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimẽtorum ordo eſt damnum emergens: nempe ſi qui centum debet, reſtituere non poteſt quin plurium inſuper diſpendium faciat: quin ſcilicet merces viliſsimo pretio intempeſtiuè diſtrahat: aut domum fundúmve vendat vnde viuit: idq; cum maiori iactura quàm ſit ęs quod alteri debet. Atque hoc eſt, ratione cuius, ſi quando licitum eſt, differre licet reſtitutionem. Et ratio inquit Scot. eſt, quia dominus malle debet ingens dãnũ debitori cauere, q̃ vt ſibi debitum reſtituat. At verò hęc cauſa non prorſus rem conuincit: quoniam nemo tenetur iuri ſuo cedere ad euitandum alterius damnum, niſi in extrema neceſsitate, aut tam graui vt deberet id quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure ſtringit creditorem ſolutionẽ expectare. Ratio ergo ſi vlla eſt prolatandi tunc reſtitutionem, aliunde ſumenda eſt: inde videlicet quòd debitor pro illo temporis articulo non eſt ſimpliciter ſoluendo: quia moraliter, quod fieri niſi cum tanto detrimẽto non poteſt, nõ reputat poſsibile. ¶ Quin verò pluribus eſt veſtienda circunſtantijs tunc prorogatio, vt ſit iuſta. Animaduertenda enim in primis eſt acceptio, fueritne iniqua an iuſta: nam ſi per latrocinium aut per vſuras, aliáſve iniurias debitor ille in ære eſt alieno, profectò qualecunq; citra extremam neceſsitatem patiatur detrimentum, tenetur illicò reſtituere: etiam ſi ſtatum perdat. Hoc enim non eſt de ſuo ſtatu cadere, imò in ſuũ ab illo deſcendere qui non erat ſuus. Si autẽ per acceptionem iuſtam debita contraxit, tunc etiam exiſtimãdum eſt qua via in pauperiem incidit: nam ſi citra ſuam culpam aliqua eũ aduerſa fortuna ſuis nudauit bonis, faciliùs indulgenda illi eſt reſtitutionis prorogatio. Atq; id demum etiam librandum, an creditor ferre dilatationem poſsit, an verò etiam ipſe inopia laboret. Nam citra extremam neceſsitatem melior eſt multò creditoris conditio quàm debitoris. ¶ Vnum hic autem ſilendum non arbitror, quod Syl ueſt. verbo, reſtitutio. 5. §. 5. affirmat, quod, bona eius venia, non crediderim. Ait enim

Paludanus.

An liceat reſtitutionem differre.

Scotus.

Caieta. egregia diſtinctio.

Ratio protrahẽdi reſtitutionem.

Circũſtãtiæ huius prorogationis.

Syluester.

inquam quòd in huiuſmodi arbitrandis caſibus deferendum eſt cõfeſſario. Quod opinionem Directoris ſequutus affirmat: videlicet ſi creditor non vult reſtitutionem expectare, & debitor induci non poteſt ad reſtituẽdum ſtatim: tunc inquit ſacerdos poteſt eum abſoluere, ſi cautionem capiat ꝙ certo pòſt tempore ſoluet. Et ratio inquit eſt, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotium: nam ſi pœnitens non abſolueretur, forſan ille nũquàm debitum ſuum recuperaret. Et adducit. l. ſoluendo. ff. de nego. geſt. & alias neſcio quas. Attamen regula hæc quòd vtiliter geratur creditoris negotium, licèt in foro exteriori iuuet, tamen in conſcientia, nulla eſt. Sacerdos nanq; non eſt inter creditorem ac debitorem ſequeſter, aut creditoris procurator: ſed nomine Dei conſcientiarum expurgator. Et ideo in hoc tãtùm debet eſſe intentus vt ſecundùm cauſas & merita quæ modò explicabamus, perpendat an debitor ſit ſoluendo nécne: nam ſi ſoluendo eſt, nullatenùs inuito creditore eſt abſoluendus, niſi reſtituat. Quanuis periculũ immineat vt nunquàm ſit reſtitutio facienda. Ipſe enim pœnitens ſibi viderit. Poteſt tamen accidere, vt ſatisfaciat, ſi per partes ſtatis temporibus reſtituat. Quin verò, vice verſa, in caſibus implicatis & iure dubijs non eſt neceſſe vt ſemper pœnitens confeſſario auſcultet, niſi doctrina polleat. ¶ Ex his ergo facilè colligas in quàm aperto verſentur periculo, imò in quàm manifeſtario iaceant peccato, qui reſtitutionem vſq; ad mortis articulum procraſtinant. In primis enim hoc certum eſt ꝙ quicunq; pro comperto habet ſe ære grauari alieno, & non habet propoſitum reſtituẽdi vſq; ad mortem, licèt firmiſsimum illud habeat tunc reſtituẽdi, aut reſtitutionem in teſtamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali: neque eſt abſolutionis beneficio donandus. Et ratio eſt, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito domino. Quare ſi ſubita fuerit morte correptus, qualis plurimùm eiuſmodi hominibus accidere ſolet, in ſtatu diſcedit damnationis. Et idem eſt cenſendum de illis qui ambigentes an id quod habent alteri debeant, nolunt ſuperſtite illis vita id iudicio decernere: ſed ſatis ducunt ſi proponant in teſtamento id hæredi ſuo demãdare. Atq; idem omninò de illis iudicandum, qui ſub mortis articulum, cùm ipſi per ſe poſsint reſtitutionem facere, id renuunt: arbitrantes ſatis eſſe id hæredibus iubere: quoniam illi re vera non habent ſyncerum & candidum animũ reſtituẽdi: nam qui tũc nõ reſtituũt, indicium apertum perhibẽt, ꝙ neq; ſi vixerint reſtituent: atq; adeò reſtituendi intẽtio non illis eſt niſi conditionalis, ſi moriantur: quæ profectò ad pœnitentiam non ſufficit. Atq; hoc potiſsimùm periculum magnatibus imminet, quorum teſtamenta nunquã, aut vix vnquàm hæredes complent: ſed ſatis ſe feciſſe arbitrãtur vt quam reſtitutionem auus patri, & pater ſibi teſtamento præcepit, eandem ipſe, alijs recentibus onuſtam, filio iubeat, quam ipſe poſteà committat nepoti. Neſcio ergo an hìc ſit legitimus illius verbi euangelij ſenſus: Impoſsibile eſt diuitem intrare in regnum cœlorum.

Director. *Impugnatur Syluest.* *Procraſtinãtes reſtitutionẽ in quanto verſentur periculo.*

PRimum igitur argumentum ſatis ſolutũ eſt, vbi expoſuimus præceptum reſtitutionis includere negationem: ratione cuius reſtitutio prorogari nõ poteſt. ¶ Ac perinde ſoluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circunſtantia temporis in reſtitutione, atque in alijs pręceptis affirmatiuis. ¶ Secundum autem eſt quod nonnullas ſecum affert ambiguitates. Conceditur nanque ad impoſsibile neminem obligari: ideoq; qui nunc nõ poteſt, ius habet prorogandi: & qui nullatenùs poteſt, oĩnò eſt abſolutus. Subdit autem diuus Tho. ꝙ debet nihilo minùs debitor aut dilationem petere à creditore, aut omninò remiſsionem. Contra hoc autem ſtatim ſe offert argumentum ꝙ eiuſmodi inops nullatenùs teneatur: nam impoſsibilitas eum in conſcientia abſoluit. Quare licèt creditor remittere abnuat, tamẽ ipſe non tenetur ampliùs facere: ſuperuacanea ergo eſt illa poſtulandi ceremonia. Reſpondetur, diuum Thomam non ſentire id eſſe neceſſarium quando impoſsibilitas eſt patens. At verò quoniam rariſsimè eſt ita liquida, ſalûbre conſilium eſt, vbi quidpiam dubitationis ſupereſt, illo vti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela neceſſaria eſt, vt qui remiſsionem efflagitat, tutus in cõſcientia maneat. Reſpondetur vnico breuiſſimo verbo. Ea prorſus, vt remiſsio ſit verè libera: itaq; neq; requiritur vt ſit liberrima, neq; ſufficit ſi ſit coacta. Cauẽdum ergo eſt nè vis interſit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut perſuades minus debere quàm debes, aut non tanta te æquitate in illa debita eſſe collapſum, aut maiori te multò egeſtate

Ad primum argumẽtum. *Ad tertium argumentũ.* *Ad ſecundũ argumentũ.* *S. Thomas.* *Obiectio cõtra S. Thom.* *Dilutio.* *Interrogatio.* *Solutio.*

ſtate comprimi quàm premeris, donatio nõ eſt libera. Aut ſi aliquid comminaris, niſi tibi remittat: aut licèt non commineris, id tamen ſubſignificas, pariter eſt coacta. Idque cauere quàm maximè debent magnates à ſubditis remiſsionem petentes. Cautio tamẽ illa quã aliqui ſcrupuloſi putãt eſſe neceſſariam, vt ſcilicet debitor pecuniam priùs in poteſtatem creditoris tradat, nimia eſt. Nã præterquàm quòd raró accidat vt debitor eam habeat, vt bene adnotauit Caieta. præſens aurum & oculos faſcinare ſolet, & animas ſubinde mutare. Penſandę ergo ſunt rei circunſtantiæ, vt remiſsio ſit libera.

Caietanus.

Dubitatio. ¶ Poſtremum hîc denique dubium eſt de hac impoſsibilitate: quando ſcilicet reſtitutio arbitrãda eſt impoſsibilis. Quod eſt quęrere, vtrùm debeat homo in quãcunque neceſsitatem citra extremã adigi vt reſtituat. Nam quòd in extremam nemo ſit inijciendus, nõ eſt qui ambigat: quoniam (vt ſuprà diximus) in tali neceſsitate omne debitũ ceſſat. Sunt autem qui aſtruant, citra illam in quancunque eſſe debitori deſcendendum, vt ſoluat. Ita vt debeat etiam ille qui eſt nobilis manibus laborare: & ſi opùs eſt, etiam mendicare. Quia vt nemini citra extremam neceſsitatem fas eſt alienum rapere: ita neq; alienum retinere. ¶ Attamen quia hæc moralia ſunt, ciuili more ſunt arbitranda. Perſpiciendum inquam in primis id quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artib⁹ fuerint debita conflata. Nam qui per iniuriam, videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus eſt. Qui verò bona fide negotia contrectabat: neque ganeis & luſibus atq; immodicis põpis ſua dilapidauit bona, ſed reflante fortuna factus eſt non ſoluendo, non eſt ita rigidè cogendus. Neque ſi nobilis eſt manuales operas debet exercere, neq; mendicare: ſatis eſt vt viliùs viuat & abiectiùs, denique miſerè, atque omnem deponat pompam: nam etſi in tali neceſsitate non poſſet aliena rapere, non inde ſequitur vt nequeat particulam illius retinere vt viuat, quod bona fide acquiſiuit. ¶ Vltimum autem miſerorum remediũ, quod leges miſerabile ac flebile vocant, eſt bonis cedere. De quo ſciſcitatur quis forſan, vtrùm tuta conſcientia poſsit quiſque bonis cedere, idque à republica permitti. Ad hoc cum eâdem prorſus diſtinctione reſpõdendum eſt. Etenim qui negotiationes ſubdolè & vafrè vel ingrediuntur vel exercent, re vera non eſſent permittendi. Sunt enim qui cùm nihil in bonis habeant, credito vndiq; corradunt, vnde fidem aliquam ſibi arrogent, & (quod ipſi vocãt) creditum. Neq; eâ fraude contẽti, viuere lautè atque in dies lautiùs perſeuêrant. Qua ratione æs alienũ ingens conflant, quo poſteà preſsi in ſacrũ aliquod ſe recipiunt. Hoc profectò peſtilentiſsimum eſt latrocinij genus: neq; eſſent iſti à republica ferendi (vt libr. 6. iterum dicturi ſumus) ſed ceu latrones plectendi. Qui autẽ bona fide negotiantur, ſed calamitoſè ſunt in pauperiem reiecti, optima cõſcientia poſſunt legum beneficio vti, nè carceribus abſumantur: ob hoc enim beneficium inſtituta eſt ceremonia cedendi bonis: vt habetur l. 1. C. qui bon. ced. poſſ. Ac ſubinde poſſunt licitè illa retinere quæ ſibi leges permittunt: puta inſtrumenta ſuæ artis, quotidianaque alimenta, & menſtrua, atq; annua: vt habetur. l. qui bonis. ff. eod. tit. Eſt enim habẽda ratio nè egeant: vt ſanctè cauetur. l. in condemnatione. ff. de regu. iur. Quocircà bona etſi aliqua poſteà lucrentur, quæ quotidiano victui ſibi ſunt neceſſaria, retinere illa poſſunt: quandoquidem eadem lex, Qui bonis. iubet non eſſe illis vẽdenda. ¶ Vtrùm verò veniẽs ad pinguiorem fortunam teneatur ſecundùm conſcientiam reſtituere, fortè dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi, ac ſubinde creditoribus ſatisfeciſſe. At verò leges ipſæ eandem dubitationem abſtergunt, decernentes omnino tunc teneri: nam beneficium illud eatenùs (vt dictum eſt) illis ſuffragatur nè carceribus ſint intruſi. Vnde. l. 1. citata in. C. Qui bonis, inquit, ceſſerint, niſi ſolidum creditor receperit, nõ ſunt liberati. Et. l. cùm & filij. eod. tit. ſi quid pinguius poſteà eis acceſſerit, hoc iterũ vſq; ad modum debiti poteſt à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque. l. is qui bonis. 2. ff. eod. titul. ſancitur.

Cedere bonis quãdo liceat.

Quãdo teneantur reſtituere qui bonis ceſſerũt.

FINIS LIBRI QVARTI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER QVINTVS De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

EXpeditis libro quarto duorū diſputationibus, ſcilicet domini; ac reſtitutionis: quæ ad cōmutatiuam iuſtitiā, eiq; ſubinde contrariam iniuſtitiam cognoſcendam viam cōmuniunt: iam nunc ex ordine de vitijs dicere aggredimur eiuſdem iniuſtitiæ. *Ariſtot.* Porrò autem Ariſto.5.Ethic.cap. 2.humana cōmercia in duo partitus eſt: *Bipertita humana cōmercia.* ſcilicet in ea quæ homines ſua ſponte faciunt, atque ea quæ ipſis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc ſecundo cōmutationum genere plus *Ordo librorum.* multò ineſt iniuſtitiæ, cōgruit vt Quintus hic liber de huiuſmodi vitijs, per quæ inuitis hominib⁹ iniuria eis fit, inſtituatur. Quē ſextus ac ſubinde ſeptimus ſubſequētur de iniuſtitia quæ in liberis ſpontaneiſque contractibus vſu venire ſolet. Irrogatur autem homini iniuria quoties illi contra ius nocumentum infertur: idq; aut facto, vel in perſonam ſuam, vel in ſibi coniunctam, vel in res ſuas: aut denique verbo. Et quoniam bonorum omnium temporalium primum maximumq́ue eſt vita, prima quæ interrogatur quæſtio, eſt de homicidio. *Partitio libri.*

QVAESTIO PRIMA de homicidio.

Sanct. Thomas. 2.2. quæſt. 64.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm aliquod viuentium quæ perfecta ſunt, occidere liceat.

S. Thomas. QVONIAM diuus Tho. Peripatetico vbique more ab vniuerſalioribus rem auſpicatur, in ingreſſu ſtatim tractatus de homicidio minimè ineptum ducit diſputare vtrùm liceat brutas animantes interimere: perfectas ſcilicet: nam de his quę per corruptionem generātur, quid opùs eſt meminiſſe? Haud enim deſunt à parte negatiua argumenta. Horum autem primum eſt hoc: Vita eſt nobis cum cæteris animantib⁹ communis: quam ob cauſam commune pabulum nobis ipſiſque initio ſtatim Geneſ. Deus contulit: vbi ait, Ecce dedi vobis omnē herbam &c. vt ſint vobis in eſcam & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli: ergo & natura ipſa, & eius autor Deus, prohibuiſſe videntur cunctorum animalium occiſionem. *Primum argumentum partis negatiuæ.* ¶ Secundò arguitur. Si illa fas eſſet occidere, vnus eorum vſus foret, vt nobis eſſent in cibum: hoc autem videtur crudelitatem quandam ac fœditatem animorū arguere: vt ſcilicet carnibus, in quibus fuit anima viuens, veſcamur: nam hac de cauſa fertur ante diluuium nō fuiſſe talis vſus permiſſus: quia neque in principio Geneſis cōceſſus alius eſus legitur, quàm herbarum: ergo non omni culpa vacare videtur, animalia in talem vſum interficere. *Secundū argumentum.* ¶ In contrarium eſt quod Gene.9. ait Deus Noë: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. in cibum autem niſi mactata venire non poſſunt.

AD quæſtionem hanc duabus concluſionibus, iuxta numerum argumētorum, reſpondetur. Prima. Licita eſt tum naturali iure, tum adeò conceſſione diuina animaliū brutorum occiſio. *Prima conclusio.* Concluſio primùm ſtatim patet ratione, ordineq; naturæ, quē Ariſtote.1.Politico. agnouit: *Ariſto.* vbi docuit inferiora creata fuiſſe propter ea quæ ſunt perfectione præſtantia: ſcilicet herbas propter animalia: reliquos verò fructus terræ, & animalia ipſa propter hominem. Nempe quæ & viuentia adiumento nobis ſint, & mortua in cibum. Adde & in veſtitum & in alios vſus. Seruiunt enim nobis & lana, & corio, & elaboratis oſſibus, ac multis alijs quæ nobis ſunt vſui. Vnde.2.Ethi. docuit idem Philoſ. hominem eſſe finem omnium. Quapropter citata illa Geneſ.9. diuina conceſſio, Omne quod

quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: perinde eſt explicatio naturalis iuris, atq; altera Geneſ.1. Ecce dedi vobis omnem herbã & vniuerſa ligna fructifera vt ſint vobis in eſcã: nam tam naturales cibi noſtri ſunt carnes, q̃ terræ fructus. Vſq; adeò hæc vera eſt cõcluſio, vt ſit etiam veriſsima, & fidei catholicæ confeſsio: cuius adeò contraria fuit Manichæorum hæreſis, vt Auguſ.1. de ciui. Dei, cap.20. refert, &.6. contra Fauſtũ Manicheũediſſerit. Aiebant enim veſani illi, animaliũ animas mẽbra eſſe Dei. Et ideo impietatem eſſe carnibus earũ veſci. Ait ergo contrà Auguſt. eodẽ.1. de Ciuit. cap.20. Nunquid cùm audiuimus, Nõ occides, virgultũ vellere nefas ducimus? & Manichæorũ errori inſaniſſimè acquieſcimus? Et infrà: Non illud accipimus de frutetis, neq; de irrationabilib⁹ animalibus. Nam iuſtiſsima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorũ noſtris vſib⁹ ſubditur. Hæreſis ergo hæc loco citato, Gene.9. cõdemnatur: Omne quod mouetur, erit vobis in cibum. Atqui erat iam tẽpore Apoſtolorũ oborta. Illos enim Paulus.1. ad Timot. 4. vetare aiebat, abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiẽdum cum gratiarũ actione. Et Actu.10. Petro formidãti animalia comedere quæ oſtenſa illi fuerunt in linteo, reſponſum cœlitùs eſt, Quod Deus purificauit, tu commune nè dixeris. De hac igitur concluſione nemini dubitare licet. ¶ Hoc autem in quæſtionem acciri poteſt, vtrùm ante diluuiũ fuerit eſus carnium in vſu. Videtur nanque pars negatiua ex loco illo Geneſis.9. colligi. Cùm enim tunc Noë è diluuio emergenti Deus in alimoniam indulſerit omne quod mouetur & viuit, grande argumentum eſt anteà nondum id fuiſſe conceſſum. Eò vel maximè quòd Geneſis.1. ſolas herbas legimus, & terræ naſcentia pariter hominibus ac iumentis conceſſa. Mox accedit coniectura ex eodem cap.9. Nam poſt citata verba continuò ſubditur: Quaſi holera virentia tradidi vobis omnia. Ac ſi dixiſſet, Et ſi hactenùs nõ niſi holera vobis in eſcam permiſerim, iam hinc perinde atque indulta holera, trado vobis animãtia in edulium. Accedit inſuper & ſubiunctũ verbum, Excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis. Enimuerò ſi anteà in more erat carnium victus, aut illas cum ſanguine deuorabant, aut ſecùs. Si prius dederis, reſponde quæſo cur non illucuſque horridum illud facinus fuerit per mille ſexcentos annos prohibitum? Si autem poſterius conceſſeris: quid rogo tunc demum monſtro opùs erat? Fit ergo coniectura quòd anteà nullus erat vſus carnium: ob idque tunc primũ indulto docuit Deus homines quẽadmodùm eis ſine ſanguine, hoc eſt elixis vel aſsis vterentur: non crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus Pythagorico dogmate imbutis ſolenne à ſanguine abſtinere: eò quòd animarum ſedem arbitrabantur: ſemperq; & vniuerſis mortalibus horror fuit ſanguinem ſorbere. Arguitur deinde ratione. Nam ante diluuium virtus in herbis vigebat ad alenda, vegetandaque, & irroboranda mortalium corpora: quia nõdum erat terra alluuione illa ſtagnata: tunc ergo non erat carnium vſus neceſſarius, vt poſteà. Atque hæc apparet ratio quare tunc temporis fuerint conceſſæ, ſicuti & vinum: quia neque herbæ, neque aquæ priſtinum vigorem retinebant, & humana corpora languere cœperant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo omnium primo ſæculo ait Naſo,

Manichæi. *Auguſtinus* *Veſania Manichæorum.* *Auguſtinus.* *Paulus.* *Dubitatio.* *Pythagoras.* *Ouidius.*

Contentiq; cibis nullo cogente creatis.

¶ Præterea eſus carnium præ ſe antiquis ferre videbatur neſcio quam animi crudelitatem ac feritatem. Vnde idem Poëta libr.15. eiuſdem Metamor.

Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: ſunt fruges, &c. Et infrà,
Carne feræ ſedant ieiunia: nec tñ omnes:
Quippe equus & pecudes, armentaq; gramine viuunt. Et inferiùs,
Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi!
Congeſtoque auidum pingueſcere corpore corpus!
Alteriusq; animãtẽ animãtis viuere letho!

Communis ergo ferè opinio eſt, ante diluuium nullarum fuiſſe vſum carnium in cibis. Tametſi ſanctus Thomas.1.2. quæſt.102. articu.6. cunctabundus dixerit. Videtur eſus carnium poſt diluuium introductus. Nicolaus verò Lyranus Geneſis.9. incunctanter id aſſerit. Sed Abulenſis, Geneſis.1. non id tantùm, ſed inſinuat inſuper prohibitum fuiſſe tunc tale nutrimentum. Ait enim Deum taxaſſe omnibus herbas in cibum. Caieta. verò eodem loco Gen.9. mediũ ſe interponit dicens, neq; fuiſſe prohibitum carnibus veſci, neque tamen fuiſſe in vſu. ¶ Ego tamen mihi (vt ſub aliorum cenſura id aſſeruerim) ſuadere videor hãc, q̃ ſit hui⁹ articuli

D. Thomas. *Lyranus.* *Abulenſis.* *Caietanus.* *Sẽtẽtia autoris qua diſſoluitur dubium.*

Secunda concluſio. articuli ſecunda concluſio. Ante diluuium non ſolùm non fuit prohibitum carnes edere, verùm eſt valde probabile illas poſt naturam lapſam illicò inter humanos cibos vſurpatas. Diuus enim Tho. neq; de prohibitione meminit, neq; aſſeuerãter vſum negauit. Dixerim autẽ, poſt naturam lapſam: Nam in ſtatu innocentium facilimum creditu eſt ꝙ quantòuis ſæculo duraſſet, nũquàm vſurpatæ fuiſſent carnes in eſcam. Et ratio eſt ꝙ fructus paradiſi fuiſſent tum affluentiſsimi: tum & virtute ſolidiſsimi ad nutriendos, vegetandosque homines. Et cùm in illa fœlicitate nullus eſſet vitiatæ affectionis locus: nullus vteretur ſuperfluis: ſed fuiſſent neceſſarijs contenti. Atq; eò præſertim quòd eſus ligni vitæ eos valebat incolumes ſeruare, vt poſſent non mori. ❡ Verũ tamẽ de ſtatu naturæ corruptæ probatur noſtra concluſio. *Probatio cõcluſionis.* Eſus carnium eſt vitæ humanæ poſt naturę lapſum, eiusq; incolumitati quàm maximè naturalis: adeò vt Medici nihil ſalubrius in cibis ponant, tam ad bonam valetudinem q̃ ad virium robur: hanc autem naturam ſtatim à ſua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo. Si mortales illi nunquàm carnes deguſtârunt, aut hoc fuit quia fuerant illis interdictæ: aut quia earum ſalubritas & ſapor nunquàm eis fuerãt cognita: aut quia non erant neceſſariæ. Prohibitio autem nulla ſcripta legitur, neq; ratione naturali doceri poterat: imò (vt iam dicebam) contrarium natura docet. Quòd autem earum naturam ad cibum accommodatiſsimã in mille ſexcẽtis annis nunquàm ſpeculando agnouerint, neq; experiendo deprehenderint, nullaten⁹ fit credibile: tantoq; minùs quanto illas gentes circa ortum humani generis credibile eſt ingenio & ſagacite præ ſuis poſteris valuiſſe. Si dicas non fuiſſe talem cibum neceſſarium propter fructuum radicumq; abundãtiam, virtutem, ac ſalubritatem: hoc ſatis euincere concedam ꝙ ſi ſtatus innocentiæ duraſſet, nũquã in vſu fuiſſent, propter humanam tunc frugalitatem ac modeſtiam. Attamen vitiata natura, nullum eſt argumẽtum, quòd ſi carnes non erant neceſſariæ, ideo non eſſent in vſu. Corruperat enim omnis caro viam ſuam. Quapropter cùm homines illi ad malum proni peioribus ſe voluptatibus immergerent, fit impendiò probabile & talibus etiam eſcis, atq; eduliorum delitijs ac lautitijs ſeſe dediſſe. Et maximè propè ante diluuium, quando (vt ait lib. 1. antiquitatum Ioſephus) nulli parcebatur vitio aut flagitio. ❡ Mox arguitur. Cuncta animalia facta ſunt propter hominem: ſunt autem complura quæ non aliter illis hominibus vſui eſſe poterant, quàm comeſta: velut ſunt piſces, perdices, gallinę, & alia id genus. Præſertim quòd venatio (vt ait. 1. Politicor. Ariſto.) naturalis eſt homini: atq; adeò agreſtibus illis hominibus non dubiũ quin fuerit in vſu. *Ariſtot.* ❡ Tertiò arguitur. Offerebantur tunc Deo animalium ſacrificia, vt de Abel legitur: quam ob cauſam Noë dicitur clauſiſſe in Arca de animalibus mundis ſeptena & ſeptena: ſacrificia autem non fiebant de rebus inanibus, & quæ non poſſent ſacerdotibus vſui eſſe: ergo ſumebantur in cibum. Ecquid enim laudis commeruiſſet Abel ꝙ opima & pinguia gregis ſui Deo litaſſet, ſi tantùm pelles & lana in rem eſſent ſacerdotum, non autẽ carnes? Præterea credibile eſt vſos illos homines fuiſſe lacte: cur ergo non carnibus? Iam cùm tot animalium corpora in dies pellibus nudaſſent vt corio induerentur & lana, non eſt credibile, carnes canib⁹ ac volucribus proieciſſe. Imò fit maximè veriſimile, igni tandem vt guſtarent admouiſſe: nam & panẽ & herbaceos cibos igne apparabant. ❡ Neq; verò ad locum Geneſ. 9. reſpondere operoſum eſt: imò dicendum ꝙ cùm Gene. 1. herbæ tantummodò declaratę à Deo fuiſſent in cibum propter ligna paradiſi, in quo hominẽ Deus collocauerat, quæ illi ſtatui affatim ſufficiebant: & poſt natura vitiata humanum genus naturali iure carnes adhibuiſſet in cibum: & forte prope diluuium eò hominum feritas euaſerat, vt crudis carnibus cum ſanguine vterentur: Deus à diluuij periculo emerſis conceſsit, tanquàm naturale ius, vt piſces & carnes ederent, excepto ſanguine: hoc eſt vt non crudas, ſed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob idq; Hebræi plus nimio carnes ſanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat vel in farciminibus vel in ferculis ſanguinem guſtare: quod gentibus erat in vſu. Atque eapropter in eorum gratiam, Actuum. 15. indicta abſtinentia fuit à ſuffocato & ſanguine.

Argumenta verò in contrarium facilimę ſolutionis ſunt. *Ad primum argumentũ.* Ad primũ enim reſpondetur, ꝙ etſi vita nobis cum cæteris animãtibus cõmunis ſit: non tamen æquo iure: ſed ſua eſt propter noſtram. & ideo neque qui ſuam

ſuam occidit pecudem vlli facit iniuriā: neq; qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, ſed poſſeſſori: neque Deus pecora paſcit nisi propter nos. ¶ Ad ſecundum verò ſatis reſponſum eſt, neq; vllam eſſe feritatē aut crudelitatem carnibus veſci: tametſi illa Poëtæ ingenij gratia decantarent. At Manichęi erant quos Auguſt. libr. 6. contra Fauſtū cucurbitarum homicidas appellat: eò quòd arbitrabantur nefas eſſe mortificare viuentia.

Ad ſecundū argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm liceat maleficos occidere.

A Brutis pecoribus, primus gradus in hoc articulo ſecundo fit ad improbos homines, qui à ſua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauîdis teſtimonio deſciſcunt. Quæritur ergo an illos liceat à viuentium cœtu morte reſecare. Videtur enim nefas, hominem, quantunuis ſceleroſum vita multare. Exempla enim Chriſti amplectenda nobis ſunt: prohibuit autem Apoſtolos, vt Matthæ. 13. legitur, extirpare zizania: hoc eſt filios nequā: nè vnà conuelleretur & triticum: ergo id nobis præceptum putandum eſt. ¶ Secundò. Deus (vt Ezechielis ore ipſe teſtatur) nō vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat: ergo eius exemplo neminē peccantium debemus extinguere: ſed ad pœnitentiam animare: tunc præcipuè dum conſtat ſupplicium illi periculum creare perditionis æternæ. ¶ Accedit tertio loco, quòd id quod genere ſuo malum eſt, nulla de cauſa, vti ait. 2. Ethico. Ariſto. fieri poteſt bene. Vnde Auguſtinus in lib. contra mendaciū, probat ipſum nunquàm eſſe licitū: occidere autem hominem per ſe eſt malum: adeò vt, ſicut lib. 2. diximus, ſit omninò indiſpenſabile: ergo nunquā eſt licitum. Eo vel maximè ꝙ Chriſtiana charitas nō ſolùm ad amicos, verū & ad inimicos & malos protendit̃. ¶ In cōtrarium autem eſt citatū illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum ſuum & per inſidias: ab altari meo euelles eum, vt moriat̃: quod citat̃ in. c. 1. de homici.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum argumentū.

Tertium argumentum.

Ariſto.

Auguſtinus

QVæſtio præſens alicui fortè poſtulaſſe videat̃ vt de prohibitione homicidij ſtatim in fronte diceretur. At verò animaduertere oportet hîc nō de iuſtitiæ præceptis iniri tractatū: is nāq; lib. 2. vbi Decalogū interpretabamur abſolutus eſt: ſed agimus de contrarijs iniuſtitiæ vitijs. Ad quæſtionem ergo citra cōtrouerſiā reſpondetur affirmatiua concluſione. Iuſtum eſt malefactores interficere. Cuius rationē pulchrè diuus Thomas ex ſuperiori articulo deduxit. Definitū quippe eſt ob id animalia bruta licitè macta ri, ꝙ in noſtrū vſum ordinata ſunt: ſicuti imperfectius propter id quod perfectius eſt. Pari ergo iure cùm omnis pars à natura facta ſit propter totum corpus, atq; adeò vbi ſaluti hominis neceſſarium eſt membrum putridum reſecatur, nè contagione cætera, ac demum totum perdat: ſinguli autem ciuium totius ſint reipublicæ partes: conſequens ſit vt vbi incolumitati reipublicæ expediuerit, ius eadem ipſa habeat ciuē morte reſecandi, nè totam inficiat. Nam vt ait. 1. Corint. Paulus, Fermentum modicum totā maſſam corrumpit. ¶ At verò hoc occurrere cuique poteſt argumentum contra hanc veridicam aſſertionem. Prohibitio hæc, Nō occides, eſt diuina, eadēq; generalis, quę cunctos mortales nemine excepto occidere vetat: nemini autē inferiorū facultas ſuppetit diſpenſandi in lege ſuperioris: ergo nullo humano iure cōſtitui poteſt vt homo quantūuis peccator occidat̃. Hoc argumēto Scotus in. 4. d. 15. q. 3. perſuaſus, quatuor aſſeruit. Primū. Illud præceptū eſſe generale. Nam Exo. 20. abſolutè ponitur. Et Matt. 5. ſub eādē forma refertur, Non occides. Secūdò ex hoc infert ꝙ nullū nocentium hominē priuata publicáve autoritate interficere licet, niſi in caſib⁹ veteri lege exceptis à Deo. Neq; verò lex humana vllū poteſt aliud crimē morte vlciſci. Illud probat eodē argumento. Nam cū hoc ſit præceptum diuinum, nulli poſſunt homines ſuper eo diſpenſare. Tertiò infert non eſſe licitum furem interficere diurnum: ſcilicet illum qui latenter furatur. Hoc probat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrantur crimina & ſcelera quæ erant capite plectenda, caſus iſte non connumeratur: quin verò cap. ſtatim. 22. exprimitur vt nocturnus fur in flagranti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullā, inquit, ſuper hac exceptione nullam audiuimus. Quartò demū infert, ꝙ neq; inter Chriſtianos adulteram interficere fas eſt: quoniam licèt olim, Leuitic. 20. id præcipiebatur, tamen Ioannis. 8. Chriſtus idem pręceptum reuo-

Scrupus.

Dilutio.

Cōcluſio vnica.

Ratio cōcluſionis.

S. Thomas.

Paulus.

Obiectio.

Scot⁹ lapſus eſt in explanatione hui⁹ ꝑcepti, Non occides.

reuocauit: vbi adulteram impunitam dimiſit. Quare ſecundùm Scotum, leges quæ cōtrarium præcipiūt non ſunt iuſtæ.

Impugnatur Scotus.

¶ At verò ſalua exiſtimatione celeberrimi autoris, ex falſo fundamento non potuit non falſas elicere cōcluſiones. Falſum inquam eſt, præceptum illud, Non occides, ea eſſe generalitate intelligendum, vt cunctas in vniuerſum hominū occiſiones cōprehendat. Primū enī inuaſorē inculpata tutela trāsfigere, nullatenùs illo præcepto prohibetꝛ, aliàs cū in lege veteri nō ſit exceptū, ſecundū eius regulā nō eſſet licitū. Neq; legitima eſt reſpōſio, ꝙ īuaſus nō intēdit aliū occidere, ſed ſe defendere. Nam etſi ita ſit ꝙ ſuperior finis ſit defenſio, nihilo min⁹ tanq̃ mediū ſumitꝛ aggreſſorē occidere: poteſt nāq; q̃ ſe defendit hoſtis iugulū recta intentione petere. Neque rurſus ſolida eſt aliorum reſpōſio, quòd ille nō occidit priuata autoritate, ſed publica aut diuina: quoniam profectò non alio, ſed eo priuato iure quo quis poteſt ad ſeruandam vitam comedere, poteſt aggreſſorem interimere. Vnde qui ait publica autoritate occidi inuaſorem, deberet dicere, publica etiam hominem comedere. ¶ Secundò arguitur cōtra id quod ſecundò infert: nempe non licēre reipublicæ alios occidere q̃ qui lege veteri excepti ſunt. Primū enim ſi præceptum illud, Non occides, adeò erat generale, nō erat cur Deus in tot caſibus ſuper illo diſpenſaret. Imò verò cùm præceptū eſſet Decalogi, idq; negatiuum, neq; Deus potuit in illo diſpenſare, vt lib. 2. oſtendebamus. ¶ Mox arguitur. Aut præcepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: ſi legalia, prorſus ceſsârunt: quare neq; liceret modò homicidas occidere, neq; aliorum vllum qui illic capitali ſupplicio ſubditur. Si autem fuerunt, vt verè fuerunt, naturalis iuris interpretamenta: ergo lumine ipſo naturali illi caſus excepti erant ab illo præcepto, Non occides: vel potiùs non erant illo comprehenſi. ¶ Et confirmatur ratione, ad quam mirandum eſt Scotū non animaduertiſſe.

Caligat in hac re Scotus nimis.

Ante legem ſcriptam reſpublicæ gentiū ſcelera iure & merito, capitis ſupplicio vlciſcebantur: & tamen id non faciebant quia excepti illi caſus eſſent à lege ſcripta, quæ nondum erat. Imò verò ſæculo illo legis ſcriptæ illa non tenebantur: & nihilo minùs cædibus autoritate publica vindicabant ſcelera, idque iuſtiſsimè: ergo ratio quare id reipublicæ licet non eſt exceptio ſcriptæ legis, ſed ius ipſum naturæ. Id quod maniſeſtiſsimā demum ratione hac patefit. Tam naturale eſt vt nocentes homines & in rempublicam peſtilentes reſcindantur, quàm quòd non occidantur innocentes: ergo poteſtas hæc reipublicæ non pendet ex illa exceptione legis antiquæ, ſed iure ſibi naturę conceditur. ¶ Ad hæc ſi reſpublica modò ciuilis facultatem non haberet naturalem alios interficiendi malefactores quàm eos qui lege veteri excepti erant, neque liceret illos alijs excogitatis mortibus interimere, neque alios vllo corporali ſupplicio afficere, puta fures flagellis cædere: neque alia enormia delicta mortis comminatione prohibere: conſequens tamen abſurdiſsimū eſt, & contra tenorem Legis, capitalium. ff. de pœnis. vbi incendiarijs atque alijs pœna capitis decernitur: & parricidæ in dolium occluſi ſubmerguntur: & hæretici exuruntur: & læſores maieſtatis meritiſsimò dilaniantur: & alij flagellis vapulant: atque alij in exilium relegantur: quæ tamen pœnæ illic non erant poſitæ.

Explicatio elegātiſsima illius præcepti, Nō occides.

¶ Igitur nè rei explicationem diutiùs prolatemus, præceptum hoc, Non occides, ſicuti cuncta Decalogi, vt lib. 2. oſtenſum eſt, id quod neque Scotus negare poteſt, præceptum eſt iuris naturalis: ex illo ſcilicet principio elicitum, Id nè facias alijs, &c. Quocircà legitimum eius ſenſum, ratio nos naturalis docet: atque adeò eouſque generale eſt quouſque natura vitam vult humanam ſeruare. Quo autem caſu ratio naturalis hoīs occiſionem, aut iubet, aut permittit, idem caſus eodem præcepto non comprehenditur. Ex quo fit vt aggreſſoris interfectio non ſit eiuſdem præcepti exceptio: quia neque tale homicidium vetitum à natura eſt, neque ſubinde vetari potuit. Atque eâdem, imò æquiori ratione, neque malefactorum extinctio quæ publica fit authoritate, exceptio eſt eiuſdem præcepti: quoniam neque illo fuit vnquàm comprehenſa. Imò ipſa eadem natura nihilo minùs id iubet, quàm innocentium ſoſpitatem. Quo enim ſe quiſq; iure tueri poteſt cùm hoſtis internicie, & quo poteſt ſibi membrum amputare vt ipſe ſit ſoſpes, poteſt reſpublica ſe incolumem per ciuis necem ſeruare. ¶ Sequitur ſubinde ſecundò, caſus illos antiquæ legis non omnes fuiſſe merè legales, ſed interpretationes iuris naturæ. Tāetſi ingenio illius gentis cōgruens fuerit

vt

vt aliqua tunc adhiberentur acerbiora legalia: vt fuit talionis pœna, & lapidationis adulteræ, atque alia id genus quæ non in tota Christiana familia perdurant.

Pœna talionis.

¶ Sequitur tertiò quòd præter illa ſupplicia potuit ſemper, poteſtque quiſque princeps iuſta ratione doctus, leges nouas facere mortis inflictiuas: quoniam illud pręceptum, Non occides, manus reipublicæ, quatenùs ratione ducitur, non alligat. De tertio Sco. aſſerto, ſcilicet an liceat fures occidere, commodiùs quæſtio.3. diſputabimus ſub titulo de furto. ¶ Quartum verò quod de adultera aſſerit, nempe Chriſtum reuocaſſe legem illius occidendę, neſcio qua conſequentia poteſt ex euangelio colligi. Redemptor enim illic non induit iudicis perſonam: imò negare viſus eſt ſibi, quatenùs homini, illud competere ſæculare iudicium: ſed tãquàm miniſter ac rex regni cœlorum admonitos illos curauit accuſatores vt ſi in aliquo eſſent crimine, reſipiſcerēt: intelligentes cuiuſq; iudicium à ſeipſo inchoãdum eſſe. Hoc enim erat inſtitutum regis regni cœlorum: non autem ſæculares cauſas iudicare. De adultera verò iterum articulo proximo. ¶ Per hæc demum aliorum opinio ſecunda recutitur. Sunt enim qui contra Scotum in alterum extremum impingunt. Aiunt enim dictum præceptum non ſolùm non eſſe generale, ſed hoc modo particulare, Non occides innocentem. Nam licèt Exod.22. abſolutè poſitum ſit, tamen ſtatim cap.23. ſubditur: Inſontem & iuſtum nõ occides. At verò neque hic modus dicendi tutus eſt: quoniam & qui priuata autoritate ſontem hominem & iniquum occidit, cõtra idem præceptum peccat, vt articulo proximo patebit. Imò & autoritas publica ſi eundem prætermiſſo ordine iuris occidat, ſimiliter contra idem ipſum peccat. Igitur nullis opùs eſt moderaminibus illum præceptũ onerare: quia ſi opùs illis fuiſſet, in Decalogo fuiſſent expreſſa. Neque oportet ſub illa forma explicare, Non occides, niſi vbi cauſa fuerit iuſta. Nam hæc forma quædam appareret petitio principij: ſed abſolutè eſt intelligendum vt iacet: attamen quatenùs ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Nolite iurare omninò: & tamen ſubintelligitur niſi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Non furtum facies. Et hoc eſt quod docet

Sẽſus præceptorũ negatiuorum Decalogi.

diuus Thomas.1.2. quæſtio.100. articu.8. vbi ait, homicidium quod in Decalogo prohibetur habere rationem indebiti. Neque hæc eſt petitio principij. Eſt enim ſenſus quòd prohibetur id quod iure naturæ indebitum eſt: nempe id quod genere ſuo eſt malum: ſed nihilo minùs ex cauſa vſu venire poteſt vt ſit bonum. Cauſæ verò explicandæ ſunt dum quis inculpata tutela ſe defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cũ homicidiũ rẽ dicat intrinſecè malam, illę hominũ occiſiones non ſunt nuncupandæ homicidia.

D. Thomas.

RESTAT nihilo minùs argumenta diluere quæ non ſunt prorſus ambiguitate vacua. Ad primum quidem reſpondet ſanctus Thom. cum ſanctis interpretibus. Quorum prima ſolutio eſt, quòd vbi improbi abſq; proborũ periculo interfici nequeũt, abſtinendum eſt. Id autem dupliciter vſu venire poteſt. Primò ſi praui adeò ſunt cum iuſtis commixti vt dignoſci nequeant. Quare ſi conſtaret in ciuitate maiorem eius partem hæreſi eſſe infectam, non liceret ad puniendum crimen totam incendere. Secùs in aggreſſu hoſtilis vrbis: tunc enim licèt ſulphuris iactibus illam petere cum innocentum periculo. Secundò, ſi puniri non poſſunt nocentes ſine grandi commotione innocentum, qui ſcilicet ſanguine vel alia neceſsitudine illis ſunt coniuncti. Atque hæc eſt Auguſtini expoſitio contra Parmenianũ. Quin verò aliud nobis documentum dedit Redemptor, vt potiùs ſit propter bonos parcendum malis: vti angeli pollicebantur Abrahæ, vt ſi decem iuſtos Sodomis inuenirent, toti ignoſcerent genti: quàm propter malos bonis incommodandum. Tametſi prudenter regula hæc ad humanam facultatem accommodanda eſt. Humanus enim princeps non tam abſoluta viget authoritate quàm Deus. Ille enim omnia ad poſtremum iudicium reſeruat: principi autem non licet quacunque de cauſa delictoribus parcere. Hoc enim in cladem reipublicæ cederet. Quapropter quanuis multi ſcandalum accipiant, nihilo minùs ſi id commodè exequi poteſt, non debet à malorum punitione ceſſare. Hanc enim ob cauſam, vti ait Paulus, gladium portat, vt tumultus ac ſeditiones exequutioni iuſtitiæ obſiſtentes placare poſsit: & vbi opùs fuerit, etiam conterere. ¶ Ac pa-

Ad primum argumẽtum.
S. Thomas.
Auguſtinus.
Paulus.
Ad ſecundũ argumentũ.

riformi modo reſpondetur ad ſecundum. Deus nanque arcanorum cordium ſcrutator atque humanæ ſalutis auidus, longanimi expectatione, vti ait Paulus, malos adducit ad pœnitentiam: idque conſulit ſanctus Thom. & humanam iuſtitiam pro poſſe imitari debere. Ait tamen, pro poſſe, quãdo peccata non ſunt publica, atque in aliorum perniciem vergentia. Nam aliâs, vt diximus, non habet tam amplam facultatem quàm Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgarium interrogationi. Dubitare nanque quis poſſet, vtrùm dum iudex aut princeps indicijs conijcit, ſi reum ſupplicio afficiat, perditum eum iri in infernum: ſi autẽ ei ignoſcat mentem mutaturum progreſſurumque adeò per viam ſalutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eò ſuadere videtur quòd vita corporalis in ſpiritualem eſt ſemper ordine charitatis referenda: cuius vtique charitatis, iuſtitia non eſt inimica. Reſpondetur primò quòd iudices, quatenùs leges ferunt, multò eſſe debent in clementiam propenſiores, quàm in rigorem iuſtitiæ. Nihilo minùs tamen quamuis per reuelationem etiam conſtaret, ſupplicium reo cauſam eſſe damnationis æternæ, non eſt illi indulgendum. Alioqui facile cuicunque eſſet illa vti vafricie, vt ſe impœnitentẽ fingeret. Et ratio eſt quòd punitio publica non refertur in emendam neque in bonũ ipſius qui punitur, ſed in bonum publicum, vt alij terreantur: & quoniam bonum publicum præſtantius eſt particulari, ordine charitatis præ illo diligendum eſt: nam & iſta via etiam conſulitur ſaluti ſpirituali reipublicæ. ¶ Ad tertium denique reſpondetur, quòd hominem occidere non eſt eo modo intrinſecè malum, vt mendacium: puta ita generale: ſed quando eſt contra naturam: tunc autem eſt contra naturam quando homo dignitatem ſuam ſeruat: hoc eſt ſecundùm rationem viuit: per hoc enim eſt liber ac propter ſeipſum exiſtens: quando autem inde decidit, tunc in vilitatem ſeruitutemq; brutorum animalium degenerat: ſecundùm illud Pſalmi, Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, cõparatus eſt iumentis. &c. Ob idq; perinde atq; brutum licet eum occidere. Eſt enim corruptus homo, vt .7. Polit. &.1. Ethi. ait Ariſt. tanto fera beſtia peior ac nocentior, quanto per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

Paulus. *S. Thomas.* *Cauillũ vulgariũ tollit.* *Punitio in bonũ publicũ ordinat.* *Ad tertium argumentũ.* *Ariſtot.* *Homo ĩprobus fera beſtia peior.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm ſceleroſum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

HAVD ſatis eſt definijſſe licitum eſſe homines nequam interficere, niſi & modũ exploremus, nempe an id cuiq; liceat priuato ciui. Arguitur enim primum a parte affirmatiua, ex illo Moſaico mandato, Exod. 32. Vnuſquique fratrem ſuum amicum & proximum occidat. ¶ Secundò arguitur ex eo quòd articulo proximo corruptum hominem ac perditum cum beſtijs conferebamus: ſylueſtrem autem beſtiam, ac prẹſertim ſi nocua ſit, vnicuiq; liberum eſt occidere: pari ergo ratione & brutum hominem. ¶ Tertiò, laude dignum eſt vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune cõmodum eſt: occiſio autem malefactorum vtilis eſt reipublicæ: ergo illa etiam ſi priuatim fiat, iuſta eſt & ſancta. ¶ Contrà ſtant illa verba Auguſtini .1. de Ciuit. Dei: Qui ſine aliqua publica adminiſtratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto ampliùs, quanto ſibi poteſtatem à Deo non conceſſam vſurpare non timuit.

Primum argumentum partis affirmatiuæ. *Secundũ argumentum.* *Tertium argumentum.* *Auguſtinus*

QVæſtio facilis eſt, quę hac vna negatiua concluſione diſſoluit. Soli reipublicę, principiq;, ac publico magiſtratui licitũ eſt maleficos occidere. Cõcluſio in primis elicit ex verbis Pauli ad Ro. 13. vbi ſolũ publicũ iudicẽ appellat in hoc Dei miniſtrũ, atq; eâdẽ cauſa gladium portare, vt vindex in irã ſit ei qui malũ egerit. Et probat ratione. Nocẽtium hominum interfectio non eſt per ſe bona, ſed quatenùs in bonũ publicũ refert: ergo illi præciſè incumbit, cui cura cõmiſſa eſt & cuſtodia cõmunis boni: queadmodũ amputatio mẽbri quæ proficua eſt corpori, medico pręciſè incũbit: cui cura infirmi demandat, vt iudicio ſecundũ medicas leges id fiat. Cũ ergo cura cõmunis boni ſolis principib⁹ eiusq; miniſtris ſit cõmiſſa, niſi vbi ſe reſpublica per ſeipſam regit, fit vt illis tantùm id cõpetat, maleficos occidere. ¶ Hìc primùm omniũ accuratiùs meditãda eſt ratio cur nulli priuatim fas ſit alterum occidere, neq; in vindictam ſui ipſius, vt vulgarib⁹ reſpõdeamus qui vix id ſibi perſuadere poſſunt. Audias enim paſsim nõ ſolũ blaterones

Cõcluſio vnica.

nes quoſdam, verùm & ingenuos alios tãtũ ſuo protegendi honori tribuentes, vt iniuſtũ arbitrẽtur cohibitos eſſe hoĩes proprias vindicare iniurias. Memini cuiuſdam hanc audiſſe blaſphemiã, Neq; id Deum prohibere poſſe. Cùm tamẽ etſi Deus id non prohibuiſſet, ipſiſsimũ naturæ ius vetaret. Imò diuina prohibitio explicatio eſt naturalis iuris. Et ratio eſt in promptu. Si enim eidẽ ipſi qui iniuriam paſſus, eſt vindictam natura commiſiſſet, nemo non ſe vltra iuſtũ vindicaſſet. Dolor enim illatæ iniuriæ & rationẽ obnubilat, & affectum in rabiem inflãmat, atq; adeò nemo ſe q̃ iuſtè deberet, ſed q̃ poſſet maximè vindicaret. Documento nobis eſt manifeſto pernicioſus abuſus nobilium, qui honoris ceremonias tam ſuperſtitioſè perſequũtur, vt pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cùm præclariſſima iuſtitiæ virtus non animo perturbato, ſed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iuſtè quod iuſtum eſt exequêris: impendiò quàm maximè neceſſariũ fuit vt nõ pars læſa, ſed cõmunis perſona, omniq; affectione libera iniurias vlciſceret. Quin verò neq; hominibus id debuit prorſus concredi, vti Ariſtot. ait. 5. Ethic. cap. 6. ſed rationi legibus inſtructæ. Qui hanc veridicam ſententiam non plenè deprehenderit, non de re hac iudicet dum iniuria ipſe affectus eſt, iracundiaque illi dominatur: ſed quando eâdem ipſe alium affecit, & ratio libera eſt ad iudicandum. Tunc enim non iuſtum cenſebit vt hoſti ſuo modus committatur vindictæ. Quam ob rem neque correptionis gratia, licet patribus aut dominis filios aut ſeruos vel occidere vel certè mutilare: vt quæſtio. 3. dicturi ſumus. ¶ At verò concluſione hac nihil obſtante, dubia nihilo minùs exiſtunt particularia. Primum de tyranno, an cuiuis ciuium liceat eum priuatim extinguere. Apparet enim id eſſe, natura magiſtra, legitimum: Nam vnicuique conceditur ius denfendi ſeſe. De hoc diuus Thomas. 2. ſententia. diſtinctio. 44. quæſtio. 2. articu. 2. & opuſ. 20. de regimi. princ. cap. 6. optimè diſſerit. Summa autem diſputationis ſecundũ quoſdam eius interpretes, atque alios Doctores, hæc eſt. Bifariàm quempiam contingit eſſe tyrãnum, videlicet aut potẽtatus acquiſitione, aut ſola eiuſdẽ adminiſtratione quem iuſtè adeptus fuit. Atqui in hoc ſecundo caſu communis conſenſus eſt nemini licêre ipſum priuatim interimere. Et ratio eſt quòd cùm ius habeat ad regnum, non eſt illo niſi per publicum iudicium expoliãdus, vt ſcilicet audiatur. Lata verò in eum ſententia, quiſque poteſt inſtitui executionis miniſter. Præterea dum particulariter ciuem quempiam aggreditur, vt vel ipſum trucidet, vel ſua rapiat, poteſt ciuis ille vim vi repellendo eum interimere: dũ tamen conſtantiſsimũ ſit eſſe tyrannũ. Nam ſi qui aliâs bonus eſt princeps, ſubito motu id ſemel inceptet: nõ perinde ac priuata perſona periculo mortis obijciendus eſt. Igitur vt ad rem reuertamur, quando ſecũdo modo princeps tyrannidẽ exercet, tunc verũ habet illud monitum Petri, vt etiam dyſcolis dominis obtẽperetur. Hæc enim, inquit, eſt gratia, ſi propter conſcientiam Dei patiatur quis: triſtitias patiens iniuſtitiæ. Quare ſi reſpublica ſuperiorem habet, ille adeundus eſt vt remedio ſuccurrat: ſin verò, illa poteſt in ipſum coarmari. Dũ autẽ potẽs nõ eſt, tũc Deus eſt orãdus, in cui⁹ manu cor Regis exiſtit: quiq; & propter peccata populi ſinit nonnunquàm hypocritam regnare. Atque in hoc caſu intelligenda eſt ſanctio Concilij Conſtantien. ſeſsio. 15. vbi tanquàm hæreſis condemnatur eorum error qui affirmabant cuilibet licêre tyrannum occidere. Si verò tyrannide inuaſam rempublicam obtinuit, neque vnquàm ipſa conſenſit, tunc quiſque ius habet ipſum extinguendi: nam vim vi repellere licet: & quandiu ille rempublicam ſic obtinet, perpetuum gerit in ipſam bellum. Adducitur exemplum de Aiod, Iud. 3. qui in viſcera tyranni Eglon ſicam abdidit. Eâdemq; ratione Tullius lib. de offic. quem diuus Thomas loco citato auſcultat, interfectores Cæſaris laude cõmendat: quippe qui per tyrãnidem dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius Brutus commendatur, qui extincto Tarquinio Reges exegit. ¶ At verò etſi forſan ſummo rigore iuris hoc liceat, non tamen conſilium eſt ſemper: niſi vbi reſpublica nulla alia patẽte via, tum in extrema ſit neceſsitate, tum præcipuè in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia aliâs huiuſmodi interfectiones non ſolent proſperos habere ſucceſſus. Imò interfectores quando id priuata autoritate exequuntur, peiùs peſtilentiùsque in rempublicam debacchari ſolent, quàm prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracuſana incolumem Dionyſiũ opta-

Blaſphemia hominis turpiſsimi. *Pernicioſus abuſus nobiliũ in vindicandis iniuriis.* *Ariſtot.* *Dubia particularia.* *Primum dubium.* *S. Thomas.* *Tyrãnus duplex.* *Bifida ad dubiũ reſpõſio* *Cõciliũ Cõſtantien. explicatur.* *Aiod.* *Cicero.* *S. Thomas.* *Deci⁹ Brut⁹.* *Limitatio huius opiniõis.* *Anus Syracuſana.*

optabat, nè ſicut ipſe durior alteri tyranno ſucceſſerat, ita & immanior tertius illi ſuccederet. Frequentiſsima ſunt paſsim ſcripta exempla. Et re vera hiſtoria Aiod parũ ad rem facit: tum quòd ille diuinitùs fuit ad illud facinus electus, tum quòd & à populo etiam fuerat ad id miſſus. Et prætereà non ſolùm tyrannus ille erat gubernator, ſed actu hoſtis. Qua ratione & Mutius Scęuola eatenùs laude dignus eſt quòd Porſenæ exitium aggreſſus fuit: licèt quòd flammis brachium admouerit, non fuit virtutis opus: ſed, vt ait Auguſtinus, inanis gloriæ cupiditas.

Mutius Scæuola.

Ad primum argumentũ. Auguſtinus. Dionyſius.

AD primum igitur argumentũ cum Auguſtino. 1. de Ciuitat. Dei, reſpondetur: quæ etiam Dionyſij doctrina eſt. 12. cap. cœleſtis Hierar. quòd dum quis quidpiam per miniſterium, quod iubenti debet, facit, non ipſe propriè facit, ſed alter qui iubet. Et ideo cùm Moyſes legitimus eſſet loco Dei iudex ad vlciſcendam immanẽ illam idololatriam conflati vituli, & tanta eſſet facienda cædes, nempe vigintitrium milium, neceſſe habuit plures inſtituere executores miniſtros. Quare id quod ait, vnuſquiſque fratrem ſuum, &c. occidat, non eſt intelligendum quòd temerè ac promiſcuè vnuſquilibet quemlibet occideret: fuiſſet enim illa truculẽta Andabatarum pugna: ſed condemnatis illis qui fuerant in culpa numeroſam copiam miniſtrorum deſtinauit: quibus ideo neceſſe erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquàm quòd fratres appellabantur, non ſolùm eodem parente geniti, ſed omnes eiuſdem populi. ❡ Ex hac autem ſolutione dubium enaſcitur, vtrùm princeps poſsit quibuſcunque priuatis facultatem facere occidendi malefactores. Reſpondetur id non licère, niſi certis moderaminibus. Primùm enim non poſſet generalem facultatem ciuibus facere, vt vnuſquiſque quem obuium haberet nocentem, abſque alia condemnatione interficeret. Eſt enim contra ius naturæ vt contra inauditam partem, indictaque cauſa, ſententia feratur: ſed quicunque quantumuis pernicioſus, audiendus eſt, vt Actuum. 25. habetur: niſi forſan publicus eſſet reipublicæ inuaſor aut Regis: nam tunc liceret vnicuique vim in rempublicam illatam repellere. ❡ Secundum aſſertum. Poſt latam ſententiam licet quoſque miniſtros inſtituere. Primùm in publicos latrones apertiſsimoſque reipublicæ hoſtes, qui alia via comprehendi nõ poſſunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et prætereà filijs & fratribus concedi ſolet miniſteriũ occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamẽ hanc facultatẽ nõ valet inferior iudex concedere, ſed tantùm princeps. Imò neque id fieri paſsim debet, ſed quàm rariſsimè & in caſibus egregijs. Nam præterquã ꝙ eiuſmodi executores vix expurgare conſcientiã poſſunt odio atque iracundia, quare vt inſidias condẽnatis tendãt alia accumulant peccata, vſu ſæpe venit vt ſine ſacramentaria cõfeſsione occidantur. Quocircà profectò nõ omnibus ſatis probatur Venetorum mos qui cùm complures à patria exules habeant condemnatos, ſingulis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. ❡ Subſequitur & de viro qui vxorem in flagrãti adulterio enecat, de quo nemini aut Theologorum aut Iuriſprudentum in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet ratione iam dicta: quia nemo antequã iudicetur adiudicãdus eſt morti, & eo caſu intelligendus venit Canon Nicolai Papæ. Interfectores. 33. q. 2. vbi eiuſmodi homines cenſentur homicidæ. At verò lege non puniuntur propter doloris grauitatem quem tunc ferre difficilimũ eſt: vt habetur. l. Gracch⁹. C. ad. l. Iuliã de adul. &. l. Marito. ff. eo. tit. ❡ Grauius autem dubium eſt, vtrùm marito liceat vxorem ſibi à iudice permiſſam occidere. Sunt enim qui hoc negãt, proptereà quod permiſſio illa nõ eſt præceptum, quali cogitur carnifex ad executionem iuſtitiæ. Accedit citatus canõ, Interfectores. qui abſq; exceptione illos cenſet homicidas: & expreſſè canõ proximus, Inter hęc. explicat quòd quãq̃ liceat marito ſecundùm mundanam legem vxorem interficere, tamẽ ſancta eccleſia nõ ſtringitur eiſdem legibus: vbi gloſſa annuere videtur ꝙ ſemper eſt peccatũ. ❡ Duplex autẽ hìc implicatur quæſtio. Prior de lege, an ſit licita. Antiquitùs enim licebat patri filiam in adulterio captam interficere: vt patet. l. patri. &. l. neque in ea. ff. ad. l. Iuliam de adulter. &. l. caſtitati. C. eodem titulo. Poſteà verò mutata eſt lex, vt patet. C. eodem titul. in Auctẽ. ſed hodie. vt ſcilicet verberata in monaſteriũ occluderetur. Et iſta lex in vſu eſt nunc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs reſpectu mariti: nam illa patris iam

Andabatæ.

Dubium ſecundum.

Solutio.

Venetorũ cõſuetudo non probatur.

Nicolaus.

Tertium dubium.

Duplex quæſtio.

iam obſoleuit ab vſu. Sed tamen lex Hiſpaniarũ ſequitur antiquam: non quidem cum illo rigore vt adultera neceſſaria morte dãnetur, ſed traditur marito cui facultas ſit, ſi eã velit occidere. Et quòd lex ſit iuſta, non eſt cur dubitetur. Nam præterquàm quòd crimen id videtur mereri, profectò Hiſpanorum de hac re ingenio vix fieri aliter poſſet ſatis. Neque vt paulò anteà inter reſpondendum Scoto dicebamus, Chriſtus illam legem reuocauit. Poſterior verò ſenſus quæſtionis eſt, vtrùm eâdem conceſſa marito libertate ſecundùm conſcientiã liceat ei id perſequi: & re vera de hoc minor eſt dubitandi ratio. Nã etſi non inſtituatur vt neceſſarius miniſter iuſtitiæ, inſtituitur tamẽ liber: quare ius ei ſit vt illam occidat. Quapropter licèt opus fuerit miſericordiæ illi parcere, tamen iuſtitiam neque coram hominibus violat, neque coram Deo. Et eſt porrò efficax argumentum, quòd ſi marito citra peccatum non liceret eam iugulare, peccatum eſſet principi & iudici illam facultatem illi facere. Neque valet ſolutio ſi quis dicat, non illi permitti tunc vxoricidium, ſed vt impunè id faciat: quoniã illo priuilegio iam fruebatur, etiam ſi abſque iudicio in flagrãti delicto illam interficeret. Cùm ergo ſolẽni forma iudicij condemnata illi traditur, teſtimonium apertum eſt fieri illi ius occidendi ceu miniſtro iuſtitiæ. ¶ Ad ſecundum principale argumentum reſpondetur, quòd etſi homines à ſua natura degeneres cum brutis conferantur, differunt tamen quòd beſtiæ natura ſua ſunt tales: ideòque & ſylueſtres quiſque citra iniuſtitiam occidit, & domeſticas citra ipſarum iniuriam, licèt dominis inferatur: peccator autem quia non eſt per naturam pecus, non debet niſi publico illius iudicio cui id incumbit damnatus interfici. ¶ Solutio autem tertij argumenti ſaluberrimum eſt documentum. Etenim vbicunque proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodeſſe quis poteſt, laudabile officium eſt eius commodum procurare: vbi autem nocumentum alterius ſeſe offert, quale eſt mors peccatoris, nõ debet niſi iudicio illius ad quẽ functio illa pertinet intentari.

Dilutio vtriuſq; quæſtionis.

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm clericis etiam maleficos liceat interficere.

POST deciſionem illius ꝙ publicæ poteſtati non ſolùm licitum, verũ & ſanctum eſt, maleficos extirpare, cõſequitur vt videamus an præfectis etiã eccleſiaſticis idem ſit licitum. Exiſtit enim à parte affirmatiua argumentum, quòd ſecundũ Paul. 1. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde ſanctorum eſſe debemus, ſicuti ipſi fuerunt Chriſti. Deus autem maleficos perimere ſolet, ſecundùm illud Pſal. Qui percuſſit Aegyptum cum primogenitis eorũ. Et Phinees quanuis ſacerdos interfecit Iſraëlitam cum Madianitide coëuntem: vt legitur Nu. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag regem Amalech. Et Helias ſacerdotes Baal. Denique Petrus Ananiam & Sapphiram. ¶ Secundò. Cùm poteſtas ſpiritualis ſuperior ſit temporali, Deoque coniunctior, nõ eſt cur habeat minorem facultatem occidendi eos malefactores qui ſibi ſubduntur quàm ſæcularis. ¶ In contrarium eſt illud. 1. ad Timotheum. 3. Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe, non vinolentum, nõ percuſſorem. &c.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Secũdum argumentum.

QVæſtio eſt ſolutu facilis, quæ hac vna concluſione neganter deciditur. Minimè clericis, quacunq; ſint eccleſiaſtica poteſtate cõſtituti, fas eſt vllum quãtumuis criminoſum morti addicere, aut mutilare. Probatur duplici capite. Primò propter repræſentationẽ. Cõſecrãtur enim altaris miniſterio: vbi iugis ſit memoria Paſſionis Chriſti: qui cùm in ara crucis occideretur, percuſſus, vbi ait Petrus, non repercutiebat: cuius ergo imitatione non debẽt eſſe percuſſores. Nam vt Eccleſiaſt. 10. cõmoneſit: ſecundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Secũdò id inde cõfirmatur ꝙ in Euangelio, cuius clerici ſunt miniſtri, nullũ capitis ſuppliciũ aut mutilationis membri vlli vindicando crimini decretum eſt. ¶ Hìc primùm omniũ animaduertendũ quo iure clerici ſanguinis effuſione interdicantur. Haud enim interdictum hoc, iuris eſt naturalis. Imò ſi merum illud conſideres, non obſtat quo minùs epiſcop⁹ ſubditos ſuos patibulo adiudicare poſſit. Dubium autem eſt, an ſit de iure diuino. Ad hoc enim ſunt qui diſtinguentes reſpondeant. Aiunt inquam duobus modis præceptum aliquod cenſeri poſſe de iure diuino. Vno modo, quia in ſacra pagina ſcriptũ eſt: altero verò, quia eſt à Deo ipſo poſitum

Cõcluſio vnica.

Ratio cõcluſionis.

Reſponſio quorũdam.

tanquàm de re ſupranaturali: qualia ſunt ſacramentorum mandata. Sic enim .1. ad Corin.7. diſtinguit Apoſtolus, dicens vxorem à viro non diſcedere, præceptum eſt Dei: ꝙ autem fidelis ab infideli vxore ſecum habitare cõſentiente non diſcedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorũ nè ſanguinẽ effundant, licèt non poſteriori, tamen priori modo, aiũt iſti, eſt diuinum: quia extat apud Paulum loco citato .1. ad Timoth.3. Quòd ſi hæſites, num quicquid Paulus iuſſit pro præcepto habendũ eſt Dei? quandoquidẽ quicquid Apoſtoli tanq̃ apoſtoli loquebãtur quaſi diuina organa proferebãt: Reſpondetur ꝙ in aſſertione fidei immediata reuelatione mouebanť. Quare enũtiationes eorũ, vt diuina fides habentur: tamen in legibus aliquibus ferendis, licèt Spiritus ſanctus eis aſsiſteret, ſicut nunc eccleſiæ, nihilo minùs tales leges non ſunt propriè iuris diuini, ſicuti neque modò Papæ, & Conciliorum iuſſa. Vnde Actuum.15. Viſum eſt, inquit Petrus, non tantùm Spiritui ſancto, ſed Spiritui ſancto & nobis: quia tunc in Concilio non vtebantur immediata reuelatione, ſed humana cõſultatione, Spiritu ſancto, nè errarent, aſsiſtẽte. Secùs in fide proferenda: de qua admoniti ſunt nè cogitarent quomodò aut quid loquerenť, ſed ſola vterenť reuelatione. ❡ At verò quanuis diſtinctio hæc ex re ipſa perſpectè fiat, neſcio tñ an ad propoſitum ſatis queat applicari cõmodè. Paulinũ enim illud verbum, attentè perſpectũ, non huc ſpectare videtur, vt clericos inhibeat nè tanquàm publicæ poteſtates malefactores occidant: ſed nè tãquàm priuatæ perſonæ ſint percuſſores. Vnâ enim cõpoſuit, ſobrium, prudentem, &c. non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non cupidum. Pręterquàm quòd illic tãtùm cũ epiſcopis ſermo illi erat. Neq; verò inibi ſæculares iudices eiecit, nè in ſacerdotalem ordinẽ admitterentur: quod tamẽ eccleſia facit. Quapropter ſi huic tantùm loco inſiſtas, profectò neutro ſuperiorum modorum prohibitio hæc eſt de iure diuino.

Paulus. *Obiectio.* *Solutio.* *Excluditur reſponſio illa ad dubium.*

❡ Aliud autem argumẽtum poſſet validius ad propoſitum adduci: nempe ꝙ Chriſtus, vt præcedenti lib. q.4. meminimus, non aſſumpſit ſæcularẽ poteſtatẽ iudicandi, ſed ſpiritualem regni cœlorũ. Vnde fieri videť cõſequẽs vt nec clerici poſſent illam exercere. Attamen neq; argumentũ hoc rem demonſtrat: ſed hoc tantùm, ꝙ poteſtas eccleſiaſtica, qua ratione ſpiritualis eſt, non ſe extẽdit ad iudicia ſæcularia ferẽda: niſi quatenus ordinem habent ad finem ſpiritualem. Huic tamen minimè repugnat quo minùs clerici poſſent eſſe ſæcularium principum miniſtri, vt eorum nomine nocentium ſanguinem effunderent. Imo verò neque repugnat quo minùs epiſcopi eos poſſent gladio ferire qui ſpiritualem ipſum finẽ perturbarent.

Cauillum. *Solutio.*

❡ Ex his ergo ſequitur (quod certò crediderim) prohibitionem hanc ſolùm eſſe de iure merè poſitiuo eccleſiaſtico. Neque verò ſanctus Thomas verbum adduxit apoſtolicũ ac ſi eſſet habendũ pro lege, nè clerici in cauſa ſanguinis iudices ſederent, ſed ſolũ per viã conſequentiæ & exempli: nẽpe quòd poſtq̃ admonentur nè ſint ꝑcuſſores, meritò eccleſia cauit vt ab omni percuſsione abſtinerẽt. Et in eodem ſenſu citat idem verbum Gratianus in fronte diſt. 45. vbi ca. neminem. & can. epiſcopum. eadem habetur prohibitio. Et expreſſè cap. ſententiam. nè cleri. vel mona. Et in titu. de cleri. percuſ. Ratio ergo huius eccleſiæ ſanctionis non fuit niſi decentia & honeſtas duplex, quæ ad cõcluſionem allata eſt. Et præterea mundities quæ eſſe debet non ſolùm in ſacerdotibus, verùm in vaſis etiam ſacris. Quapropter qui ſacris initiantur, vt votum emittunt nè ſe feminè polluant, ita & lege prohibentur nè contaminẽtur ſanguine. Quæ quidem duæ ſordium ſpecies, ſi in templo fundantur, illud quoq; pollutum relinquunt, & ſuo modo irregulare. ❡ Nomine autem clericorum in eiuſmodi prohibitione oẽs promiſcuè cõprehẽdunť tã minoribus ordinibus q̃ ſacris initiati. Tametſi quantũ ad culpæ gradum non ſit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus conſtitutus iudicatum ſæcularem vſq; ad ſanguinis effuſionem exerceret, non peccaret mortaliter: quia ordines illi non ſunt propriè ſacri: qua tamen lethali culpa inficeretur qui eſſet in ſacris: ſiue tanquàm iudex, ſiue tanquàm iuſtitiæ miniſter ſe cruentaret. At verò etiam in minoribus ordinibus nonnullum eſſet peccatum. Nam omnibus interdicta eſt ſanguinis effuſio.

Solutio vera principalis dubii. *S. Thomas.* *Quos cõprehendat iſta ſanctio.*

❡ Sed de irregularitate iure patentiſsimum eſt, occiſores ac mutilatores fieri omnes irregulares, ſiue poſt ſuſceptos ordines id fecerint, ſiue antè: vt patet can. Epiſcopum. diſtinct. 45. & diſtinct. 51. cano. aliquantos. & 23. q.8. can.1. & can. clerici. & can. quicunque. & de homi. volun. cano. de cætero. &

Quando incurratur irregularitas.

can.

ca.ad audientiam.& multis alijs locis. Quod *Sylueſter.* latè Syluest. tractat, verbo, homicidium. 3. *Sola ſanguinis effuſio non eſt irregularitatis cauſa.* ℭ Sed eſt notandum, ꝙ licèt citati canones, percuſſores omnes, imo & arma ſumentes, vt habetur dict. cap. clerici. irregulares eſſe decernant: intelligunt tamen doctores eos tantùm comprehendi qui occiſores fuerint, aut mutilatores. Quare Panor. in cap. 1. qui cler. vel vouen. Sola, inquit, ſanguinis effuſio non inducit irregularitatẽ. Et ità expreſsè habet gloſſ. Clem. vnicæ de hom. iuxta tenorẽ textus, Occidit aut mutilat. Sed de hoc ſtandum eſt mori eccleſiaſtico. ℭ Caue tamẽ nè excõmunicationis cenſuras cũ irregularitate permiſceas. Hactenus enim de clerico percuſſore aut ſæculari dictum eſt. Qui verò, vice verſa, in clericũ manus violentas iniecerit, licèt neq; mutilator ſit neq; ſanguinis effuſor, ſententiam excõmunicationis incurrit ſecundũ Canonem, Si quis ſuadente. Quòd ſi fuerit ſacerdos & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui ſemen aut ſanguinem in ſacro loco effuderit: ſi modò effuſio notabilis, vt aiunt, eſſet. Etenim qui pueri cùm ſe inuicem pugno cædentes, parùm ſanguinis de naribus mittunt, non ſubinde ſunt excommunicati. ℭ Homicidiũ autem etiam citra ſanguinis effuſionem irregularem facit homicidã. Neq; requiritur vt eiuſmodi actiones peccata ſint vt ſint irregularitatis cauſa. Imò etiam ſi ſint virtutes, dum modò ſint liberæ, id ipſum efficiunt: vt iudex eiuſq; miniſtri, qui iuſtè iniquum interficiũt, irregulares fiunt ad ſacros ſuſcipiendos ordines, atq; omnes miniſtri iuſtitiæ: quos gloſſa refert ſuper dicto can. aliquantos. ℭ Dixerim autem, Dummodò ſint actiones liberę & voluntariæ: quoniam, vt in articu. 8. dicturi ſumus, per homicidium caſuale & per alias actiones quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Imò cùm quis ſe aut ſua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut cauſam mortis: vt habetur Clemen. vni. de homi. & eodem titulo, lib. 6. cap. prælatis. *Irregularitas non eſt culpa.* ℭ Ex his ſit conſequens irregularitatẽ non eſſe culpam: imò neq; ſemper propriè pœnam: vt lib. 1. q. 6. adnotauimus: quia vbi nulla eſt culpa, nihil propriè habet rationem pœnæ: ſed eſt inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiẽ ad ſacrorum adminiſtrationem. Quapropter cùm in pontificijs Bullis confertur facultas abſoluendi à quibuſcunq; peccatis & cenſuris, cenſurę nomine non venit irregularitas. ℭ Quòd ſi quis forſan ambigat, vtrùm Pontifex Maximus ſuper hac lege diſpenſare poſsit, tam quantum ad culpam quàm etiam quo ad irregularitatem, facilimè colligitur ex ſuperioribus affirmatiua reſponſio. Enimuerò cùm lex ſit merè poſitiua, non ſolùm quia, vt diximus, verba Pauli nõ faciunt illum ſenſum, verùm etiam quòd quanuis eum facerent, non eſſet lex diuina illius generis, quòd non cadit in diſpenſationem Pontificis: colligitur poſſe eundem pontificem iuſta de cauſa diſpenſare, vt ſacerdos, iudex ſæcularis eſſe poſsit, & in bello miles: quibus functionibus annexa eſt ſanguinis effuſio.

POſt hæc nulla reſtat difficultas ad argumenta quæſtionis reſpondendi. Primi igitur reſponſio eſt, quòd Deus vnicuiq; ſecundùm ſuã cõgruentiam imitandus eſt. *Ad primum argumentũ.* Enimuerò neq; liceret ſic totam vrbem punire vt ipſe puniuit Sodomam: Neq; verò (vt ſuprà diximus) omnibus parcere quos ipſe ad pœnitentiam expectat. Sed vnicuiq; agendum eſt ſecundùm præſcriptam ſibi legem: quæ in hac parte congruenter clericis legis gratię poſita eſt. Sacerdotes nanq; veteris teſtamenti non tractabãt ſpiritualia, ſicut noſtri: neq; miniſteria occiſi innocentiſsimi Chriſti. Sed erant legis miniſtri, qua corporalia ſupplicia, etiam mortis, maleficis decernebantur. Quod autem de Petro adductũ eſt, nihil ad rem facit: quoniam neq; ipſe coniuges illos occidit, neque eius iuſſu interfecti ſunt: ſed quaſi ore Dei promulgauit ſententiam, qua audita exanimati corruerunt. ℭ Ad ſecundum *Ad ſecundũ argumentũ.* reſpondetur quòd poteſtas ſpiritualis clericorum non in hoc debet poteſtati principum præcellere vt corpora interficiat, ſed vt animarum conſulat ſaluti. Qua vtiq; ratione dicuntur principes terræ. Et per hoc ſoluitur tertium. *Ad tertium argumentũ.*

ARTICVLVS. V.

Vtrùm alicui liceat ſeipſum occidere.

QVanuis articulo tertio concluſum fuerit, nemini priuata authoritate licitum eſſe quenquã occidere, quia id eſt contra iuſtitiam: reſtat nihilo minùs ſcire vtrùm cuipiam id liceat in ſeipſum. Primum enim argumentum à parte affirmatiua eſt, quòd prohibitio homicidij eſt prohi- *Primum argumentum.*

 bitio

bitio iuſtitiæ: vnde cùm iuſtitia non ſit niſi ad alterum, fit (vt quemadmodùm oſtendit *Ariſtot.* 5. Ethico. Ariſt.) nemo ſibi faciat iniuſtitiam, *Argumen.2.* etiam ſi ſe occidat. ¶ Et accedit ſecundo loco quòd quando iudex qui alios habet interficiendi poteſtatē, ea eſt ipſe dignus morte qua alios meritò condemnaret: apparet *Argumen.3.* tunc & ſibijpſi eandem inferre poſſe. ¶ Tertiò arguitur. Licitum eſt cuicunq; periculo minore maius euitare: ſicuti membrum ſibi infectum reſecare, vt vitam ſeruet: contingere autem poſſet vt quis ſeipſum occidēdo à maioribus ſe malis eripiat, videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius fla *Argumen.4* gitij: ergò tunc id erit licitum. ¶ Quartò, Samſon, vt legitur Iudicū.16. ſeipſum ruina templi contriuit. Et Razias vt.2. Maccha.14. refertur, ſeipſum interfecit: eligēs potiùs nobiliter mori, quàm iniquorum fieri ſubditū: quod & de Catone memoriæ proditum eſt. ¶ In contrarium eſt verbum Auguſt.1. de Ciuitate Dei: quod refertur.23. q.5. ſi non licet priuata poteſtate hominem occidere, profectò etiam qui ſeipſum occidit homicida eſt. Et paulò pòſt: Præſtat vt de homine intelligamus illud quod dictum eſt, Non occides, neq; alterum: ergò neq; te. Neq; enim alium quàm hominē occidit, qui ſeipſum occidit.

Vnica conclusio. AD quæſtionem vnica concluſione reſpōdetur. Nemini fas eſt ſeipſum occidere: & qui contrà facit grauiſsimi peccati mortalis reus fit. Idq́; tribus rationibus comproba *Prima ratio cōcluſionis.* tur. Primò quòd ſi homo ſecundùm ſeipſum conſideretur, contra ſuam ipſius naturalem inclinationem atq; amorem, quem ſibijpſi naturaliter debet, facit, dum ſibi vitam adi *Secunda ratio.* mit. Secundò quòd ſi conſideretur vt pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur: atq; adeò, vt.5. Ethic. cap. poſtremo ait Ariſt. qui ſeipſum enecat, iniuriam irrogat reipu *Tertia ratio* blicæ. Tertiò quòd ſi cōſideretur vt effectus eſt Dei, vita humana diuinum donum eſt, à Deoq́; ſubinde pendens, tanquàm eius poſſeſsio: ob idq́; qui ſeipſum perimit, perinde in Deum peccat, cuius eſt ſeruus, atq; ille qui rem alienam vſurparet. Ad ſolū enim ipſum pertinet iudicium vitæ & mortis: ſecundùm illud Deut.23. Ego occidam, & ego viuere faciam. ¶ De concluſione nemo eſt qui dubitare poſsit: adeò eſt contra vniuerſalem naturam vt ſibi quiſque mortem conſciſcat per quam vita priuatur, quæ omnium eſt fundamentum bonorum. Circa rationum autem diſcrimen priùs perpendendum eſt, ꝙ ſi hominē abſolutè in ſeipſo cōſideres, nō eſt propriè cōtra iuſtitiā vt ſe occidat, ſed cōtra amorem quo res quælibet ſeipſam diligit. Si autē cōſideretur velut opificiū Dei, ac reipublicæ membrū: tūc quia ordinē habet ad alios, iniuſtus reſpectu eorū fit qui ſe occidit. ¶ De *Obiectio cōtra primam rationem.* eâdem tamen prima ratione dubium exiſtit: haud enim efficax ſatis apparet illatio, quòd ſi homicidium fiat contra propriam inclinationem naturalem, fit protinus peccatū mortale. Inclinatio nanq; naturalis, non omnis eſt bona: imò contra illam facere nonnunq̄ officium eſt. Enimuerò inclinatio humana in bonum delectabile, naturalis eſt: quinetiā genere ſuo bona. Appetitus enim animalis ſuapte natura fertur in id quod eſt delectabile. Qua vtiq; ratione natura neceſſarijs officijs conſeruandi, tam indiuiduum, quàm ſpeciem delectationem immiſcuit, vt eſſent appetibilia. Et nihilo minùs eadem inclinatio ſępenumerò eſt mala: eidemq́; adeò reſiſtere, bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis ſecundùm Ariſt. ad moderandū reprimendumq́; naturales affectus nobis inſeruiunt: ob idq; virtutis opus, laborioſum eſt ac difficile: nempè quòd eius conatibus cōtra naturalem inclinationem pugnamus, quæ ſuperatu difficilis eſt. Adde quòd & iuſtitia originalis ad eaſdem infrænandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Qua ratione, videlicet quia illæ naturales erant, iuſtitia ipſa fuit ſupernaturalis. Hac enim de cauſa Paul. ad Rom.7. conquerebatur aliam in membris legem præſentiſcere repugnantem legi mentis. Quodnam igitur argumentum eſt, fit cōtra inclinationem naturalem, ergò eſt peccatum? Quòd ſi intelligas illam inclinationem eſſe bonam, id tibi reſtat probandum: quandoquidem ex hoc quòd ſit naturalis, non cōuincitur. ¶ Ad hoc *Dilutio.* iam aliâs me dixiſſe memini. Habet enim ho *Duplex inclinatio naturalis in homine.* mo duas, eaſdemq́; ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis, alteram verò ratione ſpeciei: quarum ideo prior materialis eſt, ſecunda verò formalis. Habetq́; ſubinde hoc inter omnem creaturam corporalem ſingulare, quòd iſtæ inclinationes poſt naturam corruptam ſint ſibi inuicem contrariæ. Caro enim inquit Paul. concupiſcit aduer *Paulus.* ſus ſpiritum: & ſpiritus aduerſus carnem. At *Quæ dicatˀ abſolute īclinatio naturalis hoīs.* verò quia id ſimpliciter rei naturale eſt, quod formaliter & ſecundùm ſpeciem congruit: illud autem quod competit, materialiter competit

petit ſecundùm quid: ſit vt ſecundùm rationem contra materialem, hoc eſt, contra ſenſualem inclinationẽ facere, ad hominis perfectionem pertineat. Igitur quando dictum eſt inclinationem naturalem ad vitæ conſeruationem ferri, atq; eius amorem eſſe naturalem: intelligitur ſecundũ rationem: ob idq; facere cõtra illam inclinationem peccatum eſt, non ſolùm inhumanum, verùm & contra totum fundamentũ naturæ. Quòd enim viuere ſit rationalis inclinatio, inde patet, ꝙ rationalis natura eſt per rationis opera fœlicitatem conſequi: quæ quidem opera niſi à viuente exerceri nõ poſſunt. ¶ Poſthæc circa alias duas rationes explicandũ eſſet quomodò homo non ſit ſuæ vitæ dominus, niſi hæc concluſio ſuperiori libro. q. 3. ſatis fuiſſet à nobis demõſtrata. Recolere autem id opùs eſt quod ibidem demonſtrare etiam curauimus: nempè rempublicam non propriè habere dominium vitæ ciuium, ſicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, velut ille, poteſt innocentem in mortem adigere, quod ad rationem dominij eſſet neceſſarium: ſed tantùm vt reipublicæ propugnator, iuſtiq; cuſtos: vt inibi ſatis poſitũ eſt. Atqui huc applaudit exemplum totius, reſpectu partium. Homo enim non fungitur abſoluto membrorum dominio, vt poſsit ea dum libuerit ſibi amputare: ſed vt cuſtos vitæ poteſt illa obijcere ad defendendum totum: ac pariter dum putreſcunt, reſcindere. Sic ergò intelligendus eſt Ariſtot. 5. Ethico. cap. 11. vbi ait homicìdam ſuì, iniuriam irrogare reipublicæ. Diſputatio ſe hìc longa ingerebat, an liceat quempiam damnare vt ſeipſum occidat: nempè vt venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum inferiùs habent. q. 6. vbi de remedijs quibus reus vti poteſt, articu. 4. latè diſputandum eſt.

Ariſtot.

Reliquas ergò quæſtiunculas huic principali adhærentes, inter ſoluendum argumenta diſſoluere reſtat. Ad primum autem iam reſponſum eſt: nempè quòd homicidium, peccatum eſt tum contra iuſtitiam, tum etiam contra charitatẽ. Quare qui mortem ſibi conſciſcit, reſpectu ſuì non facit contra iuſtitiam, ſed contra charitatem: reſpectu verò reipublicæ ac Dei, facit cõtra iuſtitiam. ¶ Ad ſecundum autem quod adijcitur dum iudex ſimul eſt morte dignus: Reſpondetur quòd nemo conſtituitur ſui ipſius iudex: quia nemo de ſeipſo rectè iudicare poteſt. Quare ſicut ægroto medico non eſt cõmittenda ſuijpſius curatio: ità neq; malefactori iudici ſeipſum condemnare. ¶ Ad tertium argumentum Diuus Thomas reſpondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempè quòd cùm homo conſtitutus per liberum arbitrium ſit ſuijpſius dominus, hoc eſt ſuarum actionum: de omnibus quæ eidem libero arbitrio ſubſunt diſponere poteſt: non autem de vita, quæ Dei poteſtati, à quo illam recepit, tantùm ſubditur. Et ideo ob nullam prorſus cauſam licitum vlli eſt ſibi vitam adimere. Argumentum eſt quod locupletiſsimè Auguſt. diſſerit li. 1. de Ciuit. Dei: à cap. 17. vſq; ad. 26. Quare neq; qui illo Pauli deſiderio arderet diſſoluendi, vt eſſet cum Chriſto: poteſt ſe illa cauſa necare. Neq; vt extremas mundi huius calamitates ſuffugiamus. Nam cùm ſecundùm Philoſophum. 3. Ethico. vltimum ſit temporalium malorum, mors: qui illa ſe orbaret vt malis alijs careret, maius tunc contra naturam eligeret malum vt euitaret minus. Neq; ſumma quis immaniſsimi criminis pœnitudine perculſus, poteſt in ſe nefarias manus inijcere vt ſe abſumat. Neq; verò ad euitandum atrociſſimum ſcelus id licitum eſt. Quapropter Lucretiæ per mortem, quam ſibi ipſa inferret, non licuit adulterium cauere: & multò minùs poſtquàm illam paſſa eſt iniuriam, vt Liuius lib. 1. refert, ignominiã morte cõtegere: vt illic autor eſt Auguſt. Nam ſi reſiſtendo, ſe à culpa liberauerat, non erat digna quæ ſe occideret: & ſi in culpam cõſenſerat, nõ erat ſuijpſius iudex. Occidit ergò ſeſe ex puſillanimitate: quia ferre infamiam non valuit: ſicuti & Cato, qui Cæſaris dominatum ſubire potens non fuit. ¶ Quòd ſi hìc obiter quæras quid ferre debeat pudica puella antequã in ſtuprum conſentiat? Reuera quodcunq; genùs mortis. At verò vtrùm ſi non pro virili ſua cõtrà pugnet, membriſq; reſiſtat, ſed immota manẽs nihil agat, cõſentire cenſeatur? Reſpondetur: In foro exteriori ſi immobilis tacenſq; maneret, rea ſtuprii iudicaretur. Sic enim iubebatur, Deut. 22. vt puella quæ in vrbe comprimeretur, quia tacuerat, lapidibus obrueretur. Tamen in foro conſcientiæ tantùm tenetur non conſentire, neq; ſe ſceleri accommodare. Quare ſi metu tacet, nõ peccat mortaliter: dummodò nullum præbeat conſenſum. Neq; verò manus in alterum tenetur inijcere. Tametſi quæ honeſta eſt & ingenua

Ad primum argumentũ. *Ad ſecundũ argumentũ.* *Ad tertium argumentũ.* *D. Thomas.* *Auguſtinus.* *Paulus.* *Ariſtot.* *Lucretia.* *Auguſtinus* *Cato.* *Quæſtio.* *Solutio.* *Altera quæſtio.* *Reſponſio.*

nua, non debet facere quantum debet, ſed quantum poteſt. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit: quia, vt Lucia aiebat, non inquinatur corpus niſi de conſenſu mentis. Vnde quæ ſe occideret vt ſtuprum caueret, maius peccatum faceret vt euitaret minus. ¶ *Ad quartũ argumentũ.* *Samſon.* Ad quartum de Samſone ſunt qui reſpondeant per virtutem fortitudinis ei licuiſſe ad hoſtium cladem cum proprio periculo ſeſe accingere. Ad hoc tamen iam lib.2. q.3.arti.8.reſpondimus, quòd cùm ille auſus, nõ fuerit humanus, ſed ſupernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum eſt potiùs cum Auguſtino quòd id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio teſtatur, qua diuinitùs ſuppetias petebat. *Eleazarus.* De Eleazaro autẽ qui legitur.1. Maccha. 6. vt elephantẽ occideret, ab eodem oppreſſus, facilè, vt illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggreſſum fuiſſe. *Razias.* Razias autem non eſt cur excuſetur, vt bene ait S. *S.Thomas.* Tho. nam animi mollities fuit & lãguor proprio gladio malle occumbere, quàm vinci: Quod & Saûli vituperio datur, & Catoni. Vnde quòd hiſtoria addit, maluiſſe nobiliter mori. &c. non dicitur ſecundùm rei veritatem, ſed ſecundùm eius exiſtimationem. At *Apollonia.* verò de Apollonia, cuius hiſtoria refert quòd carnificũ operas pręueniens exiliuit in flammas, *Auguſtinus.* Auguſt. non eſt omninò certus. Si autẽ id verum fuit, vel dicendũ eſt quòd erat iam tam rogo admota vt penè eſſet coniecta: vel quòd cùm eſſet fœmina, acuminiſq; adeò iuris inſcia, per inuincibilem ignorantiam ſit excuſanda: vel ad hoc cum eodem Auguſtino recurrendum, quòd id diuino inſtinctu egerit.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm liceat vitam, pro defenſione amici aut cuiuſcunque virtutis, exponere.

ARTICVLO proximè præcedenti operæpretium duximus hunc ſextum adhibere: licèt D. Thom. ſilentio hìc eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæritur ergò vtrùm vitam propriã liceat pro amico aut pro quacunq; virtute morti offerre. *Primum argumentum à parte negatiua.* Arguitur enim à parte negatiua. Vitã periculo mortis obijcere eodẽ recidit ac ſi quis ſeipſum occidat: nam gubernator nauem nõ ſeruare dum poteſt, perinde habet ac ſi illam ſubmergeret: occidere ſe autem nemini licet, cùm non ſit vitæ ſuæ dominus, ſed cuſtos: ergò neq; vitã pro alio exponere. ¶ *Argumen 2.* Secundò. Ordine charitatis plus ſe quiſq; diligere tenetur quàm alterum: ſaltem nõ licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo vt proximos ſicut nos ipſos diligamus: qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quàm ſe ipſum, vt lib. de mend. cap.6. arguit Auguſt. *Auguſtinus.* ergò id non licet: vt ipſe ibidem concludit. ¶ *Argumen.3.* Tertiò. Sicut vita ſpiritualis ad ſpiritualẽ, ſic & temporalis ad temporalem: nemini autem ſpiritualem propriam licet pro ſpirituali totius mundi amittere: ergò neque temporalem propriam pro temporali amici. ¶ In contrarium eſt verbum Chriſti, Ioannis. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam quis ponat pro amicis ſuis.

QVæſtio eſt egregia: neq; ſolùm Philoſophis digna, verùm & Theologis: tametſi nõ pro eius dignitate viderim ex profeſſo diſputatam. Tribus ergò concluſionibus abſoluendam duxerim. *Prima concluſio.* Prima eſt. Ponere vitam pro Deo, atq; in teſtimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde cõtraria aſſertio, hæreſis eſt manifeſtaria. Hoc patet eccleſiæ teſtimonio, quæ ob hanc præcipuã virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuum, vſque adeò colit, vt cenſeat per actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergò non pertinet ad præſentem locum diſputare. Sed adiungimus eidem cõcluſioni, pariter pro tutela cuiuſq; virtutis id ipſum licere. Ob id enim Ioannes Baptiſta martyrum catalogo adſcribitur, quòd de iniquitate inceſtuoſum Herôdem redarguebat. Neq; ſolùm in præceptorum tutamen, verùm & ad defendendum conſiliorum veritatem id ipſum laus eſſet: nempè vt quis defenderet conſilium eſſe, vota religionis ſuſcipere. Hæc enim omnia in cuſtodiam propugnationemq́; fidei referuntur. Neq; verò eſt qui negare poſſit quin etiam pro republica liceat periculum ſubire mortis: quandoquidem, vt anteà ſæpè diximus, reſpublica ad id poteſt ciues ſuos cogere: ſicuti totum, membra, ad ſuî defenſionem. Hęc ergò citra diſputationem iacta ſint fundamenta. ¶ *Secunda cõcluſio.* Quò autem alterum, quod patentiſsimũ etiam eſt, extremum, cum hoc ipſo componamus, ſit

ſecunda

ſecunda concluſio. Nullatenùs licet aut vitam ſpiritualem, hoc eſt Dei gratiam, amittere: aut minimam eius iacturam facere pro ſalute ſpirituali totius mundi. Imò, vt abſit blaſphemia verbo, ſi caſus per impoſsibile accidere poſſet, neq; pro ſanctorum defendenda gloria. Memini enim quoſdam hoc in dubium reuocare: nihilo minùs concluſio adeò per ſe nota eſt, vt cōtraria manifeſtam complicet repugnantiam. Enimuerò optare de gratia Dei cadere, vt alij in ipſa perſiſtant, eſt eligere eſſe in odio Dei: quod autem hoc ſit virtus, implicatio eſt cōtradictionis. Nam quòd eſt virtus, licet: per id autem quod licet, non perditur gratia. Item optare odium Dei eſt optare id quod intrinſecè eſt malum. Imò & minimum veniale peccatum licère admittere pro ſalute ſpirituali totius mundi, contradictionem inuoluit. Sed neq; optare minùs diligi à Deo vt alij magis diligantur, fas eſſe poteſt: nam qui minùs diligitur, minùs diligit: optare autem minùs diligere, eſt quid optare contra naturam ipſam charitatis: atq; adeò implicatio contradictionis eſt illud eſſe opus charitatis. ¶ Contra hanc nihilo minùs veritatem arguitur. Sequeretur neq; licitum eſſe vitam ſpiritualem periculo obijcere pro ſalute animarum: nam ſi illam neutiquàm licet perdere, videtur ſequi, neq; eius periculum ſubeundum eſſe. Conſequēs tamen eſt falſum: quoniam prudens charitatis feruor nonnunquàm hominem animat vt ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo ſuo periculo earum colloquiū adeat: vel aliquò ad prædicandum pergat, vbi in maiori verſabitur periculo vitæ ſpiritualis, q̄ ſi intra clauſtra ſe monaſterij contineret. Reſpondetur, primam conſequentiā nullius eſſe valoris. Nam iacturam facere gratiæ, detrimentum eſt ipſius charitatis: exponere autem illam periculo, adeò non eſt charitatis remiſsio, vt ex nimio eius ardore procedat.

Obiectio.

Solutio.

¶ Tertia concluſio, ad cuius veritatem explorandam præſens mouetur quæſtio, ſit. Licitum eſt, & ſæpiſsimè officium, vitam corporalem exponere, non ſolùm pro vita ſpirituali amici, verùm & pro temporali: quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac quæſtione Diu. Auguſt. diuerſè locutus eſt: loco nanq; inter arguendum citato viſus eſt ad partem negatiuam annuere. Tamen lib. de Amicit. cap. 10. expreſsè ait vitam corporis ponendam eſſe pro amico: vt ſanxit, inquit, diuina authoritas. Nimirum ad verbum Chriſti alludens à nobis citatum, Maiorem charitatem nemo habet. &c. Et re vera nunquā mihi in dubiū venire potuit, quin certò crediderim peregregiū hoc eſſe amicitiæ, ac ſubinde virtutis officiū. Et primùm autoritas Chriſti, ſi meditatè perpēdatur, hunc planè ſenſum facit: tametſi nō deſint qui cauillantes dicāt Seruatorē noſtrum hunc tantùm docuiſſe, ꝙ liceat vitam corporalem pro ſpirituali amici, ſicut ipſe fecit, exponere. Enimuerò quanuis ipſe ad hoc propoſitum illud citauerit, nihilo minùs dicterium illud vulgò inter philoſophos circūferebatur: illud nimirū vbiq; docentes, Amicus eſt alter ego. Quare eorum ſenſus nō ad vitam ſpiritualem referebatur, ſed ad hoc ꝙ ius amicitiæ ſit cū periculo propriæ vitæ bona amici etiam temporalia tueri. Quocircà Chriſtus vulgatum allegans axioma, eundē ſenſum approbauit. Videlicet ꝙ cùm charitas ſit, diſpendium cæterorum bonorū amici gratia facere: hæc tamen ſumma ſit, vt etiā vitam ponas. ¶ Adde ꝙ Chriſtus pro vita tēporali noſtra propriā poſuit. Nam ſicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbē: ita & redemptoris munus fuit liberando nos à peccato liberare etiam à temporali morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodem cap. 5. Paul. concludit: ſicut regnauit peccatū in mortem: ita & gratia regnat per iuſtitiam in vitam ęternam. Et cap. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à peccato & lege mortis. ¶ Præterea illo verbo Chriſtus voluit mortalium amicitiā ſibi maximè conciliare. Ob idq; illud abſq; vlla exceptione abſolutè citauit: ſcilicet quòd in hoc maximè oſtendatur charitas ꝙ quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, ſed pro amico, vbi tua ipſe vita indiguerit. ¶ At verò vt ad rationes naturales deſcendamus, illa qua quidā vtuntur, non eſt ſatis firma. Arguunt enim ob id licère vitam exponere pro amico, quòd iuſtum eſt illam ponere pro virtute, & vera laude: & ponere vitam pro amico eſt virtus. Hęc nanque ratio principium petit. Nam hoc ipſum eſt in controuerſia. Amicitia enim nō eſt virtus, ſed virtuti proxima, vt ait. 8. Ethic. Philoſophus: Sum enim alteri amicus, quia ſtudioſus eſt. Sed de hoc eſt quæſtio, vtrùm ius amicitiæ hoc permittat vt vitam cuius tu non es dominus, poſsis pro illo exponere. Eò præſertim quòd cùm vita ſit bonorum omnium temporalium maximum, & amicitia

Tertia concluſio.

Auguſtin⁹.

Maiorē charitatē nemo habet. &c.

Chriſt⁹ pro vita temporali noſtra propriā poſuit.

Ariſtot.

citia non ſit niſi temporale bonum, videtur vita non eſſe pro amicitia commutanda. Ratio ergò concluſionis ſic efformatur. Vita nihil altius eſt quàm quoddam temporale bonum, quod nõ eſt ſupremus finis in quo noſtra conſiſtit fœlicitas: ſed eſt tantùm mediũ ad ipſam conſequendum & conſeruandum: bonum autem vtile licitum eſt in defenſionem alterius boni exponere, quod pars eſt noſtræ fœlicitatis, etiam ſi per ſe conſideratũ minoris eſſet pretij. Poteſt enim iure optimo quiſq; vitam periculo obijcere ad defendendum bona ſua temporalia: eò quòd bona ipſa rurſùs ordinantur in cõſeruationem eiuſdem vitæ, atq; in ſtatum eius fœlicem: vita autem amici mei eſt proprium meum bonum, ad meam etiam fœlicitatem pertinens: ergò eâdem ratione mihi licebit, imò multò decentiùs, propriam vitam pro illa ponere: nam meritò illam pluris facio quàm bona mea: quandoquidem per ipſam fœlicem ſtatum vitæ meę conſeruo. Quin verò eâdem ratione ſequitur, vt poſſim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, ſi fuerint vſq; adeò ampla. ¶ Secundò arguitur exemplo Chriſti. Certum enim eſt vitam eius etiam temporalem præſtantiorẽ fuiſſe noſtra ſpirituali: nam erat vita Dei, per quam ſcilicet homo verè erat Deus: & tamẽ quia vita noſtra æterna in eius redundabat gloriam, illam in pretium noſtræ diſpendit. ¶ Tertiò arguitur. Iure naturæ omnes mortales ſumus eiuſdem corporis membra: ergò ſicuti membrum eiuſdem corporis vnũ pro alio exponitur vt inuicem ſe cuſtodiant: ſic licitum eſt inter homines. ¶ Quartò. Sicut pro republica debitũ eſt vitam ponere, quia partes eius ſumus, quam ideo conſeruare tenemur: ſic & pars ſe poteſt periculo alterius partis exponere: quandoquidem ſalus reipublicæ ex ſalute partium conſtat. ¶ Adde ꝙ negare filium cùm proprię vitæ periculo debere vitam patris tueri, feritas profectò eſſet, & barbaries: cum eandem vitam à parentibus receperimus. Conceſſo ergò ſemel quòd iure charitatis hoc liceat, non eſt deſcenſus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre, atq; adeò pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. ¶ Præterea nullus philoſophorũ ſapientumq; phyſicorũ non laudat facinus Pyladis atq; Oreſtis, ſiue hiſtoria fuerit ſiue fabula, vt Cicero lib. de Amicitia, inſinuat. Tametſi mentiri vt alter pro altero haberetur, non fuit virtus. ¶ Sed quid in re non dubia moramur? vox populi, vox naturæ eſt: & tamen nulla fuit, ſeu barbara natio, ſeu ſancta, etiam ſi Chriſtianã intelligas, in qua nõ egregiæ laudi daretur, ac detur, ꝙ qui hominẽ in periculo mortis conieđũ viderit, eidem ſe offerat periculo vt proximi vitã, dum poſſibile apparet, eripiat. Dum poſſibile, inquã, apparet: nam alias, temeritas eſſet. Exempli gratia: qui gladijs ſe inuicem impetentes aſpectat, & potens cum aliquo ſuo periculo litem dirimere, non ſe medium infert etiam ſi non teneatur: profectò vt ignauus & infamis habetur: tantum abeſt vt ſi id fecerit perperàm feciſſe iudicetur. Idemq; ferè iudicium eſt de protegendo amici honore, atque alijs magnis bonis, quibus vita eius ſuſtentatur & honor. In ſumma, qui hoc negat officium eſſe eximium amicitiæ, ornamentum profectò eius præcipuum de media republica tollit.

Ratio efficax concluſionis.

Pyladis atq; Oreſtis memorabile facinus.

Vox populi vox naturæ.

AD primum igitur argumentum negatur idem eſſę, vitam quempiam pro amico ponere, quod ſeipſum occidere: iam enim ſuprà diximus, occidere ſe quempiã bifariàm contingere. Vno modo directè & per ſe: & hoc nunquã licet neq; pro amico, neq; pro virtute ipſa. Haud enim poterat martyr ſtrãgulare ſeipſum pro fide. Altero verò modo id contingit per accidens: ſcilicet quando quis propriam vitam non ſeruat, quam ſeruare poteſt: & hoc non reputatur homicidium niſi quatenus ipſam ſeruare tenetur. Et quanuis homo non ſit ſuæ vitæ dominus, ſed cuſtos: tamen nõ tenetur eam omni poſſibili modo ſeruare. Poteſt quippe eam, vt diximus, nõ ſolùm pro virtute, verùm & pro bonis temporalibus exponere. Quin verò etiam poteſt non vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipſam ſeruandã: eâdem ergò ratione poteſt illam exponere pro amico. Sed tunc peccaret quando illam prodigeret: hoc eſt, pro nullo bono fine aut pro exiguo illam diſpenderet. vt ſi ad defendendum valorem vnius ſcuti, periculo illam obijceret. ¶ Ex hac aũt ſolutione oritur ſcrupulus, vtrùm in naufragio vbi tantùm vna eſt tabula quæ duos ſeruare nõ poteſt, liceat vni alteri cedere: Et fac eſſe filiũ & patrem. Ex cõcluſione enim videtur ſequi id eſſe licitũ: ex hac autẽ ſolutione apparet contrariũ colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberet ac ſi ſe in mare proijceret: quod eſt ſe directè occidere. Profectò res eſt dubia. Reſpondetur

Ad primum argumentũ.

Occidere ſe bifariam cõtingit.

Qui teneamur ſeruare vitam propriam.

Scrupulus.

ſpondetur ergò quòd antequàm tabulam filius capiat poteſt illam relinquere patri: quia non hoc eſt poſitiuè ſe occidere, ſed permittere ſe mori: poſtquàm verò eidem inſidet, re vera non apparet licitum eſſe vt ſe in fluctus deijciat. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, q̃ ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximum quàm ſeipſum diligere, attendendus eſt ſecundùm vitam ſpiritualem: cuius ideo detrimentum homo nõ debet pati pro toto orbe: ſed quantum ad temporalia non eſt ille ordo neceſſarius: quoniam temporalia per ſe non pertinent ad perfectam fœlicitatem, ſed ſunt tantùm media, vt diximus. Vnde S. Thom. 2.2.q.26.ar.5. in ſolutione primi, ait, quòd cùm vnumquodq; id ſit quod in ipſo præcipuum eſt, magis eſt proximus diligendus quantũ ad ſpiritualia quàm corpus proprium: vt ſi ſimpliciter fuerit neceſſaria vita noſtra pro ſalute ſpirituali eius, tunc ſit nobis expendenda: vbi explicat ordinem qui eſt ex neceſsitate præcepti. Sed tamen inferiùs in ſolutione tertij ait, quòd licèt non ſit de neceſsitate charitatis quòd homo propriũ corpus exponat pro ſalute proximi, niſi in caſu quo tenetur eius ſaluti prouidere: tamen quòd aliquis ſua ſe ſponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non diſtinguit de ſalute ſpirituali & corporali, ſed vtrunq; videtur intelligere. ¶ Poſtremum deniq; argumentum ſolutum eſt, vbi monſtrauimus non eſſe eandem rationẽ de ſpirituali & temporali ſalute. Quare falſum eſt eandem eſſe rationem ſpiritualis ad ſpiritualem quæ temporalis ad temporalem.

Ad ſecundũ argumentũ. *D. Thomas.* *Ad tertium argumentũ.*

ARTICVLVS. VII.

Vtrùm liceat in aliquo caſu interficere innocentem.

POST nocentis homicidium, quod quemadmodũ lege fiat dictum eſt, ſubſequitur in hoc ſeptimo articulo, qui eſt apud S.Th. ſextus, diſputare vtrùm liceat in aliquo caſu innocentem interficere. Arguitur enim à parte affirmatiua. Abrahã hac laude inter cætera commendatur, quòd innocentem filiolũ aræ deſtinauerat. ¶ Secundò. Si id licet quod maius nocumentum infert, & id licebit quod infert minus: nam de illato nocumẽto exiſtimatur peccati grauitas: licet autem peccatorem occidere, etiã ſi periculo perditionis æternę nonnunquàm exponatur, vt ſuprà dictum eſt: ergò & innocentem quem certiùs creditur miſerijs huius ſæculi ſolutum ad æternam fœlicitatem aduolare. ¶ Tertiò: quod ſecundum ordinem iuſtitiæ fit, nullum eſt peccatum: ſed quandoq; iudex ſecundũ allegata & probata innocentem in mortẽ adigere cogitur, quem ſcit falſis teſtimonijs delatum: & pariter miniſter qui eius dicto audiens eſſe tenetur: ergò licitum eſt quandoq; innocentem interficere. ¶ In contrariũ autem eſt illud Exod. 23. Inſontem & iuſtum non occides.

Primum argumentum. *Argumen.2.* *Argumen.3.*

QVæſtionis titulus de duplici innocente, intelligi poteſt Primò de eo qui nõ ſolùm re vera eſt innocens, verùm etiam legitimè: quia non probatur nocens: & de hoc præſens intelligitur interrogatio. Alius verò eſt, qui licèt re quidẽ ſit innocens, tamẽ legitimè probatur nocẽs: de quo, cùm grauior ſit abſtruſiorq; dubitandi ratio, inferiùs. q.4. articulo.2. mouebitur peculiaris quæſtio. Hæc ergò facilimè vnica concluſione expeditur. Nullatenùs licet hominẽ innocentem, cuius nulla habetur ſiniſtra opinio, interficere. Probatio eſt peruia. Homo enim, vt ex dictis patet, & ſecundùm ſeipſum conſideratur, & præterea in ordine ad bonum commune. Et quidẽ ſecundũ priorẽ conſideratiõnẽ, ſcilicet quatenùs eſt rationalis naturæ, neminẽ interficere licet. Nam & iniquiſsimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei figmentum, diligenda eſt: ob ſolam ergò cauſam communis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil eſt cur ius rei publicæ fiat ipſum occidendi: quoniã præcipua eſt reipublicæ pars, atq; ad eius ſalutem præcipuè cõferens. ¶ De hac concluſione non eſt cur multùm dubites: offeruntur nihilo minùs nonnullæ, licèt tenues, dubitãdi rationes. Prima dum in obſeſſa à tyranno ciuitate ciuis innocens eſt, cuius caput tyrannus ille petit: eò forſan q̃ ſibi eſt aduerſus. Hiſtoria eſt de Demoſthene, quem, dum Athenieñ. ciuitas obſidione opprimeretur, tantùm dux ille hoſtis petebat, vt incolumẽ relinqueret ciuitatẽ. Tunc enim ille in ſenatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes depoſcebant, illa vafricie vt ſecuri poſteà poſſent in inermem pauidumq; gregem irruere. Dubium ergò eſt vtrùm tunc pro ſalute totius reipublicæ licuiſſet innocentem in manus hoſtis perdendum

Titulus quæſtionis illuſtratur. *Duplex innocens.* *Vnica concluſio.* *Probatio.* *Demoſthenes.*

dendum tradere. Apparet enim fuiſſe licitū. Primùm quia reſpublica ius habet exponendi ciues patenti morti pro ſalute totius: vt patet in bello: ſicut totum, ſuas partes. Deinde quòd & ipſe tunc innocens, cuius morte ſalus totius ciuitatis agitur, tenetur ſe hoſti dedere: ergò ad id poteſt reſpublica ipſum cogere. *Solutio.* Nihilo minùs reſpondetur nequàquam id eſſe tunc licitum. *S. Thomas.* Quare D. Tho. generalem ſtatuit concluſionem. Nam, vt ad primum argumentum reſpondeamus, tunc reſpublica poteſt exponere ciuem quando neceſſarius ad pugnandum eſt & reſiſtendū hoſti: quia tūc eſt per ſe neceſſariū mediū: nō autē quando tantū eſt neceſſarius ex malitia alterius. Quoniā cū homicidiū per ſe non ſit bonū, nunq̃ fit licitum niſi ex fine cuius eſt per ſe medium. Et innocentis mors nunq̃ eſt hoc modo reipublicæ neceſſaria. Quare ſicuti, vt paululò antè meminimus, non licet tibi iubente tyrāno eruere tibi ipſi vnum oculum, vt alterum ſerues: ita neq; tunc reipublicæ innocentem morti tradere. Nam, vt ſuperiùs dictum eſt, non eſt abſolutè domina vitæ ciuium, ſicut Deus: & ideo in innocentis vitam ſolus Deus poteſtatem habet. ¶ Sunt qui licèt diffiteantur rempublicā tunc iuſſu tyranni poſſe eum occidere, fatentur tamen poſſe ipſum ci[illegible]em tradere ad occidendum. Porrò autem idem eſt vtrunq; prorſus: atq; adeò neutrū licet. Poſſet nihilo minùs eum illo caſu nō defendere: quia reſpublica cum ſuî periculo nō tenetur defendere priuatum ciuē. *Obiectio à ſimilitudine.* ¶ Quòd ſi contrà ſimilitudinē arguas: Si quis mihi mortē cōminaretur niſi manū aut linguam abſcindendā illi offerrem, poſſem membrum tradere vt vitam ſeruarem: licèt medium illud non ſit neceſſarium niſi ex malitia alterius: ergò ſimiliter poſſet reſpublica ciuem ſuū tradere. *Dilutio.* Negatur conſequentia: quoniam membrum non habet eſſe diſtinctum ab eſſe totius: neque vllo modo eſt propter ſe, ſed propter totum: neq; per ſe eſt capax iuris vel iniuriæ. Homo autem quāuis ſit pars reipublicæ, eſt nihilo minùs & ſuppoſitū propter ſeipſum exiſtens, atq; adeò per ſe capax iniuriæ, quam reſpublica nō poteſt illi irrogare. *Soluūtur rationes cōtra obiectæ.* ¶ Vnde ad ſecundū ſuprà obiectum argumentum reſpondetur, q̄ quanuis ipſe teneatur tunc proprio ſe offerre periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi poteſt: quoniam tenetur non de iuſtitia, ſed de charitate. Sicut ſtat me in graui neceſſitate ad eleemoſynā teneri ad quam cogi non poſſum. ¶ Alius dubitandi caſus eſt in bello: & quidem in communi aggreſſu, vbi permixti ſunt innocentes cum nocentibus: *Secundus ſcrupulus.* non eſt dubium quin liceat hoſtes inuadere, cum innocentum periculo. Sed dubium eſt in ſingulari certamine. Video militem in me irruentem quem ſcio innocentem eſſe: puta qui certò credit bellum iuſtum contra me gerere. Videtur ratio ſuadere quòd tunc non poſſim illum occidere. Nam bellum non poteſt eſſe iuſtum ex vtrâq; parte. Si ergò ille iuſtè contra me pugnat, non poſſum ego iuſtè me defendere. *Submouetur dubium.* Reſpondetur nihilo minùs licère. Primùm quia iuſtè ambo pugnare poſſumus ex ignorantia, quando vterq; putat ſe iuſtam defendere cauſam. Præterea licèt tūc in conflictu vni militum conſtaret iuſtitiam ab alterius parte ſtare, poteſt ſe defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non ſolùm tunc ex falſa præſumptione (vt quidam aiunt) nempè quia vterq; putat alterum eſſe nocentem: ſed etiam ſi ſciat eſſe innocentem, licitè tunc pugnat. Non poſſet autem alterū occidere niſi in ſuam defenſam. *Tertius ſcrupulus.* Sed rogas, vtrùm miles poſsit alterum aggredi quem ſcit eſſe innocentem. Reſpondetur quòd ſi bona fide credat, iuſtū ſe gerere bellum, etiam ſi alium putet eſſe innocētem, putà quia vel idē ipſe credit, vel inuitus in exercitu retinetur, poteſt illū aggredi: tum quòd aggreſſus ipſe in bello eſt defenſio: tum etiā quòd vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autē miles crederet bellum ſe gerere iniuſtum, aggredi non poſſet.

Ad primum argumentū. AD primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. ſatis reſponſum eſt. q. 3. articu. 8. Deus nanq; non tanquàm legiſlator, vt Scotus putat, diſpenſare valet ſuper homicidio: ſed tanquā vniuerſalis vitæ dominus, poteſt cuiuis poteſtatem facere alterum occidēdi: ſicuti fecit Abrahæ: cuius ideo obedientia laude digna fuit. Tametſi pro ſua clementia id nō permiſerit executioni mandari. Nemo autem mortalium hoc abſoluto vtitur vitæ dominio. *Ad ſecundū argumentū.* ¶ Solutio autem argumenti ſecundi notanda eſt apud D. Tho. *D. Thomas.* nempè peccatorum grauitatem de ſe primò attendendam eſſe, non penes illatum nocumentū, ſed penes obiectum. Quapropter innocentis occiſio ſceleſtior eſt & maiori digna ſupplicio quàm occiſio impuri ac perditi hominis. Primò, quia huiuſmodi occiſor præſtantius bonum lædit, quod magis eſt per ſe diligendū: qua-

quapropter peiùs cõtra charitatem peccat. Secundò, quia & illi iniuriam facit qui minùs erat illa dignus:atq; ideò iniquiùs iuſtitiam violat.Et tertiò,quia rempublicam meliori priuat bono,ac ſubinde in bonum commune eſt peſtilentior. Poſtremò & Deum ipſum impudentiùs ſpernit, qui iuſtos chariores habet, ſecundùm illud Lucæ.10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Quòd autem iuſto mors in bonum æternæ gloriæ cedat, occi-

Ad tertium argumentũ. ſioni accidentarium eſt. ¶ A ſolutione autem tertij argumenti quod de innocente legitimè probato nocente addebatur, ſuperſedendum eſt vſq; ad locum citatum.q.6.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrùm ius ſit vnicuiq; proprium inuaſorem in ſuî defenſam occidere.

CVM ſuprà definitum ſit nemini priuata authoritate licêre malefactorem occidere, explorandum ſupererat vtrùm ſaltem liceat aggreſſorem per modum defenſionis interficere. Sunt enim nonnullæ ſanctorum authoritates quæ id vi-

Primum argumentum à parte negatiua. tare videntur. Ait quippe Auguſt. ad Publi. De occidendis hominibus, nè ab eis quiſq; occidatur, non mihi placet conſilium, niſi fortè ſit miles aut publica functione teneatur, vt non pro ſe hoc faciat, ſed pro alijs accepta legitima poteſtate. vbi negare videtur, cuipiam nè occidatur licêre priuatim occi-

Argumen.2. dere. ¶ Et in.1.de libe.arbit. Quomodò, inquit, apud diuinam prouidentiam à peccato liberi ſunt qui pro his rebus quas cõtẽni oportet, humana cæde polluti ſunt? Et cenſet illas res in vniuerſum eſſe cõtemnendas, quas homines inuiti amittere poſſunt, in

Argumen.3. quarum numero eſt vita. ¶ Et Nicol.Papa, can.de his clericis. diſt.50.ait: De his clericis quibus conſuluiſtis, ſcilicet qui ſe defendendo paganum occiderant, ſi poſteà per pœnitentiam poſſunt ad priſtinum ſtatum redire, aut ad altiorem aſcendere, ſcitote nullam nos occaſionem dare, neq; vllam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Cui quidem legi cùm ad mores pertineat, videntur & laici eſſe ſubie-

Argumen.4 cti. ¶ Quartò. Homicidium eſt grauius q̃ ſimplex fornicatio: ſed nemini hæc ad ſeruandam vitam eſt licita: ergò neque homi-

Argumen.5. cidium facere. ¶ Poſtremò. Si arbor eſt mala: ergò & fructus, vt habetur Matth. 7. ſed defenſio ipſa videtur illicita contra illam Pauli monitionem ad Romañ. 12. Non vos defendentes chariſsimi: ergò & aggreſſoris occiſio erat peior. ¶ In contrarium autem eſt illud Exod. 22. Si effringens fur domum ſiue ſuffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis: licet ergò æquiori ratione vitam propriam vſq; ad mortem inuaſoris defendere.

AD quæſtionem tribus cõcluſionibus reſpondetur. Prima. Nemini licet aggreſ- *Prima concluſio.* ſorem occidere niſi id fuerit neceſſarium medium: nempè ſi alia via ſe non poteſt defendere. ¶ Secunda. Vbi medium illud *Secunda cõcluſio.* fuerit neceſſarium, licitum eſt vim vi ſecundùm iura repellendo, cum moderamine inculpatæ tutelę illum occidere. Probantur ſimul ambæ cõcluſiones. Ad quarũ probationem ſupponitur contingere poſſe vt vnius actionis duo exiſtant effectus: quorum alter ex intentione agentis proferatur, alter verò accidat præter eius intentionẽ. Vt dum quis fodiens vt vitem plantet, theſaurum reperit. Morales autem actus ex eo ſpeciem ſortiuntur quòd in intentione & propoſito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium eſt, nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt ſi venator intendens ſagittam in feram dirigere, hominem tranſuerberet, non eſt cenſendus homicida. Ad propoſitum ergò noſtrũ, vbi quis ſe defendit, duos eſt conſiderare effectus, ſcilicet & propriæ vitæ conſeruationem, & exitium alienæ: quorum prior fuit intentus, poſterior verò accidentarius. Ille autem per ſe effectus ex quo actio ſpeciem ſortitur, nullam habet rationem rei illicitæ: quippe cũ hoc ſit ius naturale vnicuiq; proprium: ergò inde nullatenùs vitiatur actio. Ex accidentario autẽ effectu qui ex illo ſubſecutus eſt fine, vitiari nõ poteſt, niſi vbi medium illud proportionem non habuit legitimam ad finem, hoc eſt non fuit neceſſariũ. Fit ergò vtraq; concluſio ex eodẽ ſyllogiſmo conſequens: nempè ꝙ vbi illud medium nõ fuit neceſſarium iniuſta fuit occiſio: vbi verò fuit, nõ fuerit niſi licita. Nam cùm quiſq; potiùs teneatur ſuæ propriæ conſulere vitæ q̃ alienę, nemo tenetur iuri ſuo cedere, vt alienam vitam propriæ anteferat. ¶ Tertia cõ- *Tertia concluſio.* cluſio. Nemini priuata authoritate licet ex intentione hominem occidere, vt propriam

vitam ſeruet:ſed illud tantùm munus eſt publicæ poteſtatis, quæ talem occiſionem in publicum bonũ refert: vt patet in principe edicente alteri bellũ: & in miniſtro malefactorẽ capiente. Probatur:quia occidere aliũ ex intentione, non eſt niſi publicæ poteſtatis ad conſeruandum bonum commune.

¶ Hic in primis notandum eſt, concluſionẽ ſecundam quæ princeps huius quæſtionis exiſtit, in corde eſſe iuris naturalis. Vnde diſtin 1.can.ius naturale.inter alia eiuſdem iuris ponitur, violentiæ per vim repulſio. Idq; patet.ff.de vi & vi arm.l.1. Et.ff.de iuſt.& iure.l.vt vim. ait Florent. Iure hoc euenit vt quod quiſq; ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur.&.l.iniuriarum.ff.de iniur.Iuris exequutio nõ habet iniuriã:cùm quiſq; ergò habeat ius ſe defendendi, nemini tunc iniuriam facit.In ſumma, cap.ſignificaſti.2.de homicid.& cap.ſi verò.1.de ſententia excomm. Vim, inquit, vi repellere, leges omniaq; iura permittunt. Et. ff. ad.l. Aqui.l. ſed etſi. expreſsè habetur ꝙ qui alium ferro ſe petentem occiderit, non videtur iniuria occidiſſe. Adeò enim naturale eſt cuiq; rei exiſtere, vt in id quod ſibi noceat ſtatim inſultet. ¶ Exigit autem iſtarum concluſionum declaratio vt à tertia inchoëtur. *Declarãtur cõcluſiones.* Dubiũ nãq; ſtatim exiſtit, quidnam ſibi D. Tho. voluerit vbi ait, nemini licêre hominem ex intentione occidere vt ſeipſum defendat. *S.Thomas.* Videtur nanq; negare illud medium eſſe licitũ, atq; adeò ſibiipſi contradicere. Nam ſi intelligit quando illud non eſt neceſſarium, iam id docuerat in prima, atq; adeò repetitione vtitur inutili. Si verò quando eſt neceſſarium, contrarium dixerat in ſecunda. ¶ Huius ſolutio apud Caiet. niſi ampliùs explicetur, metaphyſicam obſcuritatem præfert. *Caietanus.* Ait enim licêre cuiq; vt ſe defendat, hoſtem occidere: non quidem vt occiſio illa eligatur tanquã medium, ſicuti medicus ex intentione pharmacum porrigit ad cõſequendam ſalutem. Et hoc eſt quod aſſeritur in tertia concluſione. Sed vt ſit defenſionis effectus: quemadmodùm debilitas infirmi nõ eſt in intentione medici, ſed eſt curationis effectus qui præter intentionem ſequitur. ¶ Hac autem regula niſi acutè legatur, multi decipientur. *Impugnatur Caietañ,* Arguitur enim contrà: licitum eſt inuaſo, dum videt aliter inuadentis manus euadere non poſſe, directo ſpiculo iugulum eius ex intentione petere, vt illum prius conſternat: ergò regula falſa. Patet antecedens. Docet nanq; Ariſt.6.Ethico.ad efficacem voluntatem finis perinde ſequi electionem medij, *Ariſtot.* quod iudicatur neceſſarium, atq; in ſpeculabilibus ſequitur ex præmiſsis concluſio: poteſt autem ille iure velle illum finem, quem rectè iudicat aliter aſſequi non poſſe: ergò & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiã ex noſtris hæc omnia negantes antequàm concedant licêre in conflictu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profectò ſi licita eſt defenſio, & iudicatur illud neceſſarium, neſcio cur nõ liceat in hoſtis iugulum rectà dirigere enſem. Quin verò qui videt hoſtem in ſe rectà euaginato gladio tendere, & timet conſertis manibus defendere ſe non poſſe, poteſt ſagitta eminùs iacta, vel globulo illũ ſolo ſternere. Hæc enim eſt defenſio cũ moderamine inculpatæ tutelæ. Mens ergò S.Tho. clara eſt, & planè phyſica: *Mẽs D.Tho. aperta.* cenſet enim tunc duntaxat homicidium ex intentione fieri propter defenſionẽ, quando quis alterum aggreditur ipſum præueniens: vel ad vindicandam preteritam iniuriam: vel ad cauendam futurã. Et ideo optimè ait in tertia concluſione id tantùm licêre publicæ poteſtati, vel per bellum reſpectu exterorũ hoſtium, vel per executionem iuſtitiæ reſpectu peſtilentium ciuium, per quorum punitionem reſpublica ſeſe defendit. Atqui hoc propriè cenſetur, medium eligere ad illũ finem: quod quidem priuatæ perſonæ non licet. At verò quãdo quis inuaditur, tunc quomodocunq; inuaſorem occidat inculpata tutela: puta quia videt aliter non poſſe eius manus euadere, etiamſi directè ſagitta aut alio iaculo iugulum aut cor petat, cenſetur id nõ intendere, ſed ſolùm ſuì defenſam. Et hoc ſenſu bene poteſt teneri quòd illa occiſio nõ eſt medium, ſed cõſeruationis effectus. Tametſi cõſueto ſermone rectè etiam appellatur medium, eodemq; nomine vtitur Diuus Thomas in prima & ſecunda concluſione. *D. Thomas ſemper ſibi conſtat.* ¶ At verò de tutelæ moderamine quidnam requiratur vt ſit inculpata, dubitari etiam poteſt. *Inculpatæ tutelæ.* Nam ſunt qui aiunt illum qui inuaditur debere ſummum adhibere iudicium, an poſsit aliter quàm per illatam mortem ſe defendere: nempè vel fugiendo, vel pacem deprecando, vel leuiter hoſtem cædendo, antequàm ei liceat illum transfigere. At verò licèt ita ſit quòd haberi debet horum ratio ſi commodè poteſt: tamen quòd in conflictu agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iubet ratio: tum quod melior eſt conditio illius

tio illius qui inuaditur, poſtquã alter illi offert iniuriam: tum etiam quòd illo temporis articulo metus non ſinit iudicium liberum. De fuga autem pòſt dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum conſcientiæ: De foro enim iudiciali iuris prudentes iudices ſunto.

Obiectio cõtra tertiam concluſionẽ. ¶ Exiſtit autem nihilo minùs argumentum permoleſtum, quippè quod rem valde facit ambiguam. Apparet inquam licêre priuatæ perſonæ hoſtem occidere, idq; tanq̃ medium eligendo: nempè ipſum præueniendo & aggrediendo: quod in tertia concluſione negatum eſt. Faciamus enim eum qui per inimicitias diuexatur, occluſum eſſe in aliquo opidulo vnde nullatenùs effugere poteſt, vel in eiſdem ædibus vbi eſt hoſtis: qui & certiſsimus abſq; vllo dubio eſt eundem hoſtem eum decreuiſſe occidere: ſed expectare horam, vel ſocios vel aliam iam iam inſtantem opportunitatẽ. Apparet enim eiuſmodi miſerũ poſſe aliũ præuenire, & dũ ſecurus eſt, eũ opprimere. Vel fac innoxiã mulierem cum marito eodem lecto iacentem euidenter ſcire eundem ſub ceruicali abdidiſſe gladium, quo ipſam dormientem iugulet: neq; patêre miſeræ ſuffugiũ aliud: nunquid non ipſa poſſet eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profectò res eſt dubia.

Dilutio. Ad quam aliud reſponderi non poteſt, quàm quòd dum actus ille, aggreſsio eſt, nullatenus eſt licitus. Si tamen eſt defenſio, nõ eſt cur condemnetur. Vtrum autem eorum ſit, non eſt lege aut ſcientia definiendum, ſed arbitrio prudentis quocunque caſu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacandas cõſcientias poſt factũ. Haud tamẽ eſt in publico hæc licentia prædicãda, nè rude vulgus, quod diſcernere neſcit quãdo eſt aggreſſio, quãdo verò defenſio, eã per abuſum amplificet.

Argumentũ cõtra ſecũdã cõcluſionẽ. ¶ At verò cõtra ſecundã concluſionem exiſtit argumentum huiuſmodi. Neceſſarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebamus, vitam ſpiritualem proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem ſpiritualis non ſolùm perfectior eſt, verùm & finis ipſe ad quem temporalis refertur: quiſquis autem priuata authoritate alterum vi aggreditur, eſt in peccato mortali, quia id nemini licet: ergò alterũ idem ordo charitatis ſtringit vt mori ſe citiùs permittat, quàm alterum in infernum obtrudat: atque adeò neutiquàm licet eum occidere. Argumentum eſt quod non modò ſciolos multos cogit vt eius concluſioni fidem adhibeant, verùm & Gerſonem, grauem alioqui authorem: qui tract. de Euchariſtia eam habet pro confeſſa. *Gerſon.* At verò hoc eſſet non ſolùm naturale ius peruertere, verùm & Chriſti iugum, quod ſuaue eſt & leue, acerbum facere, atq; importabile. Quænam enim iuſtitia eſſet in lege quæ ſubditos cogeret, vt vitam quam mortales tanti æſtimant, cuiuſcunq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malum vrgeret, vitam pro virtute deberem ponere: ſed tamen quòd cuicunq; volenti me iniquiſsimè occidere id permittere cogar, intolerabilis res eſſet. Imò non ſolùm vitam non cogor illi dare, verùm neq; honorem, neq; famam, neq; bona mea. Eſt, verbi gratia, impurus homo & peruicax qui iurat niſi dedero ei pondus auri patraturum ſeſe graue aliquod ſcelus, vtrùm propterea ego ſtringar petitionem ſuam illi concedere? minimè gentium.

Solutio. ¶ Ad argumentum ergò conceditur ordine charitatis magis eſſe diligendã ſalutem ſpiritualem proximi quàm noſtram temporalem. Hæc autem charitatis lex ſolùm obligat, vt quoties ad eiuſmodi ſpiritualem ſalutem mea fuerit temporalis ſimpliciter neceſſaria, debeam illam periculo offerre. *Charitatis lex quando obliget.* Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel perſona ignorantia vincibili, quam ego ſolus poſſum tollere: deberem certè ordine charitatis cum periculo vitæ veritatem detegere. Item ſi mihi incumbit ex officio. Nam tempore peſtis tenetur prælatus, & tempore belli princeps non deſerere populum: quia hoc ſecundo caſu non ſola charitas, verùm & iuſtitia concurrit. Vbi autem vita mea non eſt neceſſaria, ſed ipſi ſciunt ſe malè agere, & poſſunt ceſſare, & ſua culpa non ceſſant: ego non teneor: ſed ad perfectionem charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expreſsè docet ſanctus Thomas in loco nuperrimè citato, in ſolutione ad. 3. & q. 25. eâdem. 22. ar. 8. ait, quòd licèt dilectio inimici in præparatione animi ſit neceſſaria, quando neceſsitas occurrerit: tamen extra talem neceſsitatem diligere inimicum non eſt, niſi de perfectione charitatis. *D. Thomas.* ¶ Ad propoſitum ergo vt deſcendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, ſua culpa id facit: quare mea vita non eſt illi neceſſaria: & ideo nec teneor illi ſuccũbere. Aliâs occaſio porrigeretur nefandis hominibus iuſtos inuadendi: nempè dum certi eſſent ab illis non ſe eſſe occidendos. Simili enim audacia Macchabæorum hoſtes Sabbathis eos adoriebantur,

bantur, arbitrantes tunc eos non poſſe pugnare. Quare vt legitur. 1. Macchabæo. 2. decreuerunt etiam diebus illis ſanctis ſeſe armis defendere. Haud ergò eſt conſequens: Teneor diligere ſalutem proximi ſpiritualem præ mea corporali: ergò teneor illam extra caſum neceſsitatis plus ſeruare. Vnicuiq; nanq; mandata eſt cura ſuæ vitæ ſuorumque bonorum: non autem alienorum, etiam ſi pretioſiora ſint. Sicuti ſeruare pater tenetur magis filium ſuum quàm extraneum longè meliorem. ¶ Hactenus de libertate quam quis habet defendendi ſe. De neceſsitate autem, vtrùm ſcilicet quiſque ad id teneatur, ab aliquibus dubitatur. Imò ſunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modò aſſerebatur. Hoc autem dubiũ articulo. 6. deciſum eſt: nempè demonſtratum, licitum eſſe vitam ponere pro amico. Vnde palã conſequitur poſſe inuaſum permittere ſe occidi, nè occidat. Quin verò quãdoq; tenetur. Quare tres ordines ſtatuendos de hac re arbitror in præſentiarum. Eſt enim vnus quo inuaſus teneretur, vt reor, potiùs mortem perpeti quàm inuaſorem interficere, etiã vbi aggreſsio iniurioſa eſſet. Etenim ſi aggreſſor eſſet rex, vel dux, vel alia perſona quæ valde eſſet reipublicæ neceſſaria: inuaſus autem eſſet perſona vilis, cuius vita ad bonum commune nihil referret: profectò crediderim tunc inuaſum illum charitate cogi vt lethum potiùs ferat, quàm alteri inferat. Atqui per alterum extremum contingeret caſus vt teneretur inuaſus ſub pœna peccati mortalis defendere ſe: vt ſi vice verſa princeps aut quæuis alia perſona reipublicæ perquàm commoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas eſſet vitæ nõ ſe illum iniuria laceſsitũ defendere: etiam dum opùs eſſet laceſſentem occidere. In reliquis verò medijs caſibus & ius habet inuaſus quiſq; defendendi ſe: & nihilo minùs ei liberum eſt propter charitatem iuri eiuſmodi renunciare. ¶ Quid autem ſi quis me iniuria laceſſeret, non armis, ſed vi alia aut fraude? vt ſi ſcirem iudicem decreuiſſe me per iniquitatem ad mortem adducere, aut teſtes iniquis teſtimonijs: idque mihi eſſet certiſsimum, remq; iam eſſe in proximo, nunquid non poſſem illos occidere ſciens me aliter non poſſe mortem fugere? Apparet enim idem ius eſſe, ac ſi me gladijs inuaderent. Reſpondetur nequaquã licere, neq; idem eſſe iuris: quoniam ſolùm licitum eſt vim vi repellere: vis autem non eſt niſi in præſenti aggreſsione. Aliàs (vt ſuprà diximus) ſi tu præuenires, tu eſſes qui aggredereris. Quare tũc alia tibi iuris remedia exquirenda ſunt. Si autẽ prætor aut alij miniſtri iuſtitiæ vellent in me manus inijcere, conſtaretque mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profectò perindè vim vi repellere ac ſi eſſent perſonæ priuatæ. Secùs tamen ſi id bona fide & lege tentarent: nempè quia ſunt indicia vel aliqua legitima accuſatio. Tunc enim licèt ego eſſem innocens, non mihi liceret, quò me eriperem, miniſtros vulnerare: vt infrà quæſtione. 4. dicturi iterum ſumus. ¶ De bonis autem temporalibus dubium eſt, vtrùm in eorum defenſam licet etiam latronem occidere. Apparet enim hoc non licêre: quia bona hæc temporalia lubrica atq; adeò neceſſariò peritura non ſunt tanti facienda, vt vita eorum gratia homo multandus ſit. Eò præcipuè quòd omnia hæc in vitæ humanæ ſubſidium mortalibus collata ſunt. Atq; ad id facit authoritas Auguſtini ex. 1. lib. de lib. arbi. ſecundo argumento citata. Quin verò & illud Exod. 22. quod cap. 1. de homicid. citatur de fure nocturno, adiuncta gl. Auguſtini quæ citatur cap. ſi perfodiens. de homicid. Gloſſa enim eſt, propterea licêre furem nocturnũ in flagranti delicto morte opprimere, non autẽ orto iam ſole, quod noctu diſcerni nequit, veneritne ad furtũ faciendũ an ad homicidiũ, ſicuti luce ſolis deprehẽdi poteſt. Vbi ſignificat Auguſt. ſolùm metu mortis licere furem occidere, non autem metu amiſſionis bonorum. Reſpondetur nihilo minùs citra dubium licêre furem etiam diurnũ in defenſionem bonorum temporalium interficere ſi aliter illa eripi ab ipſo nequeunt. Et ratio eſt quòd bona mea, media ſunt ad vitæ ſuſtentationem, & ſtatus, atque honoris. Quapropter ſicut vita fundamentum eſt omnium bonorum: ita eſt & eorum tutrix. Ad Auguſt. autem reſpondetur, aut quòd illius forſan fuit ſententiæ quòd ob ſolùm bona temporalia non licet furi vitam haurire: vel meliùs quòd locutus eſt vti philoſophus moralis: quia vix accidere conſueuit quin poſsint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quando id fieri poſſet, certè iniquum eſſet illum occidere: ſic enim habetur. l. furem. ff. ad. l. Corn. de ſica. furem nocturnum ſi quis occiderit, ita demum impunè feret, ſi parcere ei ſine ſuo periculo nõ potuit: parcere

Quando ſit neceſſe occidere aggreſſorem. *Tres ordines aggreſſionis.* *Dubium.* *Dilutio.* *Alterum dubium.* *Auguſtinus.* *Solutio.* *Auguſtinus explicatur.*

cere ſcilicet liberando res ſuas. &.l.ſed & ſi. ff. ad. l. Aquil. ſi quis cùm furem apprehendere poſſet maluit occidere, iniuriam feciſſe videtur. Idemq; habetur cap. Interfeciſti. extrà, de homicid. Vnde iuriſconſulti inferunt quòd etiam dum ſpes eſt via iuridica recuperandi furtum, nõ licet furem occidere. Et certè ſi ſpes eſſet certiſsima quòd facilimo negotio recuperari poſſet, verum apparet. Vbi autem res eſſet dubia, poſſet liberum eſſe domino iure vti ſuo. Vnde eodem cap. interfeciſti. ſubditur: Si autem ſine odij meditatione te tuaq; liberando huiuſmodi diaboli membra interfeciſti, ſi ieiunare volueris bonum eſt tibi. Quaſi dicat, non teneris. De tempore autem defenſæ, quandiu duret, prætereà fortè dubitas. Nempè vtrùm tunc tantùm liceat reſiſtere quandiu fur rem non arripuit: an verò etiam tunc dum tuis rebus onuſtus fugit, liceat tibi eum armis inſequi: & ſi aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo ſternere. Reſpõdetur toto illo tempore flagrantis delicti licêre vim vi repellere, etiam dum fugit: poſtquàm verò aliquô ſe iam recepit, non licet eum vi aggredi, ſed tenere quouſq; iudex eum capiat. Attamen cùm hæc licêre aſtruimus, nempè furem telo proſternere, ſic intelligimus ſi bona aliquanti ſint pretij. Nam pro re vili, nempè pro valore duorum triúmve ducatorum, vt vitam periculo exponere delictum eſſet, ſic & alium interficere. Nam licèt te tuaq; tuendi ius habeas, conferendũ tamen eſt damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quanuis innocentis conditio melior ſit.

Quam diu tẽpus defenſæ duret.

Dubiũ aliud

❡ Supereſt autem de honore videre, vtrùm ob eius defenſam liceat aggreſſorem occidere. Eſt verbi gratia ingenuus vir aut illuſtris, qui videns hoſtem ad ſe gladio appropinquare, fugiendo poſſet liberare vitam, vtrùm fugere cum ſuo dedecore teneatur nè ſuam vel hoſtis periculo mortis obijciat. Apparet enim ſecundùm ea quę dicta ſunt neutiquàm expectare poſſe: quãdoquidem moderamen inculpatæ tutelæ requirit hoſtis necem neceſſariam eſſe ad ſeruandam vitam: quod in illo caſu non eſt.

Solutio.

Reſpondetur nihilo minùs nõ tenere ſe in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum eſt citra honoris detrimentũ quod alicuius ſit momenti. Quapropter ſacerdotes & monachi fugere omninò in tali caſu tenerentur: vtpote quorum honor nõ eſt conflictum illum expectare: quippè quos armorum vſus niſi in extrema neceſsitate nõ decet. Et idem eſt de plebeio infimæ ſortis, qui nullam prorſus honoris iacturam fugiendo faceret. ❡ Quòd ſi hinc quiſpiã contra nos intulerit, licêre tunc etiam laceſsito & in duellum prouocato exire: quoniã ſine honoris iactura aliud nequit facere. Reſpondetur nullam eſſe conſequentiam. Nam tũc nulla vis infertur, ſicuti dum præſens eſt hoſtis. Et ideò qui exit in duellũ non repellit vim vi, ſed cooperatur ad iniuſtitiam qua alter ipſum prouocauit. Præſertim quòd ſecundùm rei veritatem & ſapientum iudicio, non exire, non eſt dedecus: quia vbi virtus nõ defenditur, nullus eſt honor: quippe qui eius eſt præmium. Ob idq; cùm exire ad occidendum priuata authoritate, nõn ſit virtus: fit vt neq; verè ſit honor, niſi ſecundũ vulgus. Et nomine vulgi quicunq; intelligũtur, qui non ſecundum rei naturam, ſed ſecundùm popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad præſens.

Submotio cauilli.

❡ Vnũ autem hîc quiſpiam meditabitur fortè ſophiſma. Videtur nãq; nobili qui in cõflictu vulnus accepit licere hoſtem ceſſare iam volentem repercutere: nõ quidem in defenſam vitæ, ſed honoris quem ei abſtulit: nam ſi licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non & iſti eripere honorem? Reſpondetur diſparem eſſe rationem: nam latro importat tua ipſa bona quæ ab illo eripis: in caſu verò præſenti ille qui te dehoneſtauit non ſecum portat tuum honorem: quare non potes illum iam vendicare niſi per vindictam quæ ſoli publicæ poteſtati licet.

Excluditur alterum ſophiſma.

❡ Ex his ſuprà dictis fit ꝙ ſi quis quempiam aggrederetur vt eum fuſte leuiſsimè percuteret, poſſet id alter etiam hoſtem interimẽdo repellere. Præſertim in Hiſpania vbi tam atrox illa iniuria reputatur. ❡ Vtrùm autem eadem ſit ratio de clericis quæ eſt de laicis. Reſpondetur quantum ad ius naturæ idem eſſe prorſus: niſi quòd de defenſione honoris non eſt par ratio: vtpote qui illum nõ habent in armis. De iure autem Eccleſiaſtico, ſtatim.

PRimum igitur argumentum pariter & ſecundũ eâdem ſolutione diluũtur. Loquitur enim planè Auguſt. in caſu tertiæ noſtræ concluſionis: nempè nemini ex intentione, puta per viam aggreſsionis & præuentionis licere priuata authoritate ſe defendere, neq; ſua. Et ideo ait, pro his rebus, directam ſignificans intentionem: excipiens niſi ſit miles.

Ad primum & ſecundũ argumentũ.

❡ Ad tertium verò reſpondet Diuus Thomas, quòd cùm irregularitas incurratur præ-

Ad tertium argumentũ.

ter culpam, vt patet in iudice, fit vt clericus etiam ſi ſe defendendo aliquem interficiat fiat irregularis. Loquitur tamen ſecundũ ius quod ſuo ſæculo erat in vſu. Poſtmodùm nanq; Clemen. vnica de homi. prouidenter cautum eſt vt qui mortem aliter vitare non valens ſuum occidit vel mutilat inuaſorem, im nunis ſit ab irregularitate. Præterq̃ ꝙ in dict cap. de his. nihil aliud habetur q̃ ꝙ clericus ille qui paganum defendendo ſe occidit, multùm ſibi conſuluit ſi ab officio ſacerdotali receſsit: quaſi non eſſet neceſſarium. Adde q: òd fortè loquitur vt in præcedenti cap. Clericũ. de eo qui in militia, nẽpè obſidione incluſus paganum occiderat: debuerat enim in obſidione non manere. Vnde can. Interfeciſti. de homi. volun. presbyter qui ſe & ſua defendendo inuaſorem occidit, non deponitur, ſed ad pœnitentiam admonetur: forſan propter exemplum, aut propter aliquam præſumptam culpam. Sed de irregularitate ſtatim articulo proximo: vbi hæc verba S. Thom. emunctiùs examinabuntur.

Ad quartũ argumentũ. ¶ Quartum argumentum nullius eſt ponderis: quoniam neq; fornicatio neq; adulterium media ſunt ad defenſionẽ quemadmodùm homicidium.

Ad quintum argumentũ. ¶ Quintum verò ſuper eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem eſt Græcè quod, Non vos vindicantes: vt eius verbale nomen ſtatim ſubiunctum oſtendit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Licet enim vim dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam, niſi per publicam authoritatem, vindicare.

ARTICVLVS. IX.

Vtrùm qui caſu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Primum argumentum. POST voluntariũ homicidiũ ſequitur de caſuali, vtrùm reũ faciat homicidã. Sunt enim in partẽ affirmatiuã, teſtimonia tã ſacra, q̃ ſanctorũ patrũ. *Lamech.* Legitur enim Geñ.4. de Lamech ꝙ virũ in vulnus ſuum occiderit. Et hiſtoria ſecundũ ſanctos interpretes fuit quòd cùm in venatu credens interficere beſtiam, hominem interfecerit, nihilo minùs homicidium ei imputatum fuit.

Argumen 2. ¶ Secundò legitur Exod.21. Si quis percuſſerit mulierem prægnantem & abortum fecerit: ſi mors eius fuerit ſubſequuta, reddet animam pro anima: abortus autẽ ille præter percutientis intentionẽ accidere poterat: ergò caſuale homicidium non eſt abſq; culpa.

Argumen.3. ¶ Tertiò. Diſt.50. & extrà de homicid. quàm plures extant canones quibus qui clerici caſu homicidia fecerunt, irregulares habentur: irregularitas autem vbi in pœnam ponitur, nõ niſi propter culpam incurritur.

Auguſtinus. ¶ Contrarius autem obuiam occurrit ad Publi. Auguſt. vbi ſic ait, Abſit vt quę propter bonum aut licitum facimus, ſi quidem propter hoc præter noſtram voluntatẽ quicquam mali acciderit, nobis imputetur: homicidium autem caſuale eſt cùm ei qui bonũ intendit, malus accidit effectus.

AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima eſt bimembris, eademq; cæterarum baſis ac radix. Nihil caſuale quatenus caſu accidit peccatũ eſt: ſed quatenus quidpiam habuerit voluntarij, eatenus erit peccatum. Concluſio probatur ſecundùm *Auguſtinus* Auguſtinum contra Fauſtum: peccatũ non eſt niſi quatenus voluntarium: caſus autem ſecundùm *Ariſtot.* Ariſtot. 2. Phyſicor. eſt cauſa præter intentionem, atq; adeò præter voluntatem agentis: ergò caſualia ſecundùm illam rationem nihil ſecum afferunt culpæ.

Secunda concluſio. ¶ Secunda concluſio. Nemo dans operam rei licitæ, neq; ſiniſtram habens intentionem, dum modò debitam adhibuerit diligentiã ne noceat, q̃uis ex actione ſua ſequatur homicidiũ, reatum illius incurrit. Concluſio hæc præcedentis appendix eſt & corollaria. Nam eiuſmodi homicidium nihil proſus habet voluntatis, ſed eſt ſimpliciter caſuale.

Tertia concluſio. ¶ Tertia concluſio. Si quis dat operam rei illicitę, vel dans operam rei licitæ debitã non adhibet diligentiã, non eſt à reatu homicidij immunis, quod ex eiuſmodi actione fuerit ſubſequutũ. Probatur concluſio. Contingit id quod actu per ſe neq; volitum eſt neq; intentum, per accidens eſſe volitum atq; intentum: quatenus id non impedit quod impedire tum poterat, tum etiã debebat. Nam cauſa quæ prohibẽs remouet, dicitur accidentaria. Quo fit vt qui cauſam vel actionem nõ remouet atq; impedit quam tollere debebat, ſi ſequatur homicidiũ, reus eius cõſtituatur. Hoc autẽ fit dupliciter. Vno modo quando operã nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero verò q̃n vacans rebus licitis diligentiam nõ adhibet: ex cuius cõtraria negligentia ſubſequitur homicidium. Atq; hæc eſt aſſerta noſtra cõcluſio.

¶ Ad

Illuſtratur concluſio. ¶ Ad planam verò rei intelligentiam recolendum eſt, bifariàm aliquid eſſe voluntarium. Vno modo directè, quia intentũ: & hoc ſimpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturq; ſimpliciter caſuali, vbi nihil eſt voluntarij: & alio modo contingit eſſe voluntarium per accidens: quia non impeditur: & hoc eſt medium inter ſimpliciter voluntariũ ac ſimpliciter caſuale. Sed nihilo minùs ob carentiam directæ intentionis dicitur caſuale. Requiritur ergò ad caſuale homicidium primò ꝙ non ſit intentum: ſecundò vt imputetur ꝙ re vera ſequatur ex actione quæ tolli debebat: vt habetur cap. ad audientiam. de homi. & cap. presbyterũ. Nam ſi aliunde ſequatur, nullatenùs imputatur agenti vt eod. cap. Ioãnes. Vt ſi quem imprudenter incauteq; caſtigans vulneraſti: & homicidium, vel non eſt ſubſequutum: vel non ex vulnere, ſed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in cõſcientia homicidij reus, ſed tantũ incautæ pulſationis. Tertiò requiritur ꝙ non ſolùm poſſes talem actionem euitare, verùm quòd deberes: licèt enim venator excuſare poſſet venationem, atq; adeò iactum teli quo præter intentionem factum eſt homicidium, nullam inde contraxit culpã. Similiter, vt paulò antè dicebamus, dum latro ex te pecuniam petit, comminatus niſi dederis, furtum aliunde ſe facturum: licèt non dederis & faciat, nõ eſt cur tibi furtum imputetur: quoniam non tenebaris. ¶ Atq; ex hoc ſequitur quæſtiunculæ ſolutio in præſentiarum moueri ſolitæ. Dubitatur nanq; vtrùm homicidiũ caſuale quod per accidens eſt voluntarium, ſit in vniuerſum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Reſpondetur nihilo minꝰ nõ habere eiuſmodi homicidia plus culpæ quàm fuit in cauſa: ſiue cauſa fuerit datio operæ rei illicitæ, ſiue negligentia in re licita. Exempli gratia: Prohibitus eſt clericus equum equitare, illum tamen aſcendit caſu quo nõ erat niſi venialis culpa, & hominẽ infortunio peſſundedit, vt habetur in cap. Dilectus. de homicid. non eſſet niſi veniale peccatum. Pariter ſi dans operam rei licitæ: vt miles venator ex negligentia, quia non ſatis circunſpexit occidit hominem, ſi negligentia non fuit niſi venialis, homicidium non erit niſi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi ſemper neceſſarium eſt quàm maximè poteſt, ſed quàm fuerit pro qualitate negotiorum congruens. Quòd ſi cauſa culpam habuerit mortalem, leuiorem

Tres conditiones requiſitæ ad hoc quod caſuale homicidiũ imputetur.

Dubitatio ſubmouetur

Quod peccatũ ſit caſuale homicidiũ.

tamen quàm eſt genere ſuo homicidium, nõ erit in ipſo homicidio culpa grauior. Sententia eſt Auguſtini. 22. lib. contra Fauſtum: vbi ait, Loth, qui ebrius inceſtum commiſit, non fuiſſe reum inceſtus: eò quòd crimen illud non habuit plus culpæ, quàm in inebriatione præfuerat. ¶ At verò de irregularitate eſt dubium: & primò contra ſecundam conditionem ſuprà poſitam eſt argumentum. Dictum enim eſt quòd ſi quis lethaliter incautè & ex graui negligentia quempiam percuſſit, qui tamen vel per egregiam curationem, vel fortè per miraculum mortem euaſit, tũc percuſſor ille nõ eſt reus homicidij. ¶ Arguitur verò contrà. Si ex intentione illum tam grauiter vulneraſſet, eâdem culpa inficeretur ac ſi eſſet homicida: ergò & ſi id incautus ac negligens fecerit. Reſpondetur in primis irregularitatem non incurri, quæ homicidis poſita eſt, niſi re vera ſequatur homicidium. Quare etiam ſi miraculoſa ſit mortis euaſio, ſatis eſt vt percuſſor non habeatur irregularis. Præterea quantum ad culpam eſt differentia. Nam qui ex intentione hominem vt occideret percuſsit, ſtatim, quicquid ſequatur, reus eſt apud Deum homicidij: qui verò non ex intentione, ſed ex cautelæ defectu alium ſauciauit, non fit reus maioris culpæ quàm quę fuit in cauſa, vt modò dicebamus. ¶ At contra alterum membrum eiuſdem cõcluſionis quo dictum eſt, etiã ſi ſequatur homicidium, non tamen ex vulnere, ſed aliunde, tunc non imputari: arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quanuis infirmus nõ ſibi ſatis caueret, vel non fuerit adhibita illa curatio, quæ ſi adhiberetur euaderet: nihilo minùs dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergò quanuis negligentia vel infirmi vel medici fuerit etiam in cauſa, ille nihilo minùs eſt reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quòd neq; infirmus tenetur tanta cautela ſibi cauere, neq; optimũ exquirere medicum, neq; verò medicus tam ſolertem adhibere curationem: & ideo licèt non ſimpliciter ex vulnere, ſed adiunctis alijs negligentijs ſequatur mors, nihilo minùs percuſſori imputatur qui per iniuriam cauſam dedit. Adde ꝙ forſan neq; chirurgorum copia haberi potuit, neq; alterius qui ſanguinis exitum reſtingueret: qua de cauſa ille mortem obijt: tunc enim cùm nullus præter percuſſorem fuerit in culpa, ille erit verè reus. Reſpõdetur ad hoc ꝙ quando homicidium ſubſequitur, iudicio medicorum ſtandũ eſt: vt cap. ſignificas.

Auguſtinus.

Impugnatur ſecundæ conditiõis prior pars.

Poſterior pars oppugnatur.

Solutio.

ficas.titul.2. admonetur. Vtrùm re vera vulnus, lethale erat, quo plurimũ homines mori ſolent: & tunc non obſtante à parte infirmi negligentia, homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiuſdem generis, tunc quantum ad percuſſoris culpam nihil fortuitus euentus refert, quandoquidem tota præfuit in actione: ſed quantum ad irregularitatem ſi citra alterius culpam ſequuta eſt mors, homicidium ei imputatur. Si verò ob culpã vel infirmi vel medici, excuſatur. Nam vulneratus poſtquàm ſemel vulnus accepit iure naturæ tenetur ſuæ vigilanter ſaluti conſulere, & Chirurgus etiam ob fidem ſui muneris eidem proſpicere. ¶ His præhabitis deſcendendum nobis reſtat ad irregularitatis modos. In primis enim quòd qui iuxta tenorem ſecundæ concluſionis operam dat rei licitæ, prudentemque adhibet diligentiam quempiam occidit, nullo irregularitatis notamine ſordeſcat, multi ſunt textus, extrà, de homicid. vt cap. lator. & ca. dilectus filius. & c. ſignificaſti. & c. Ioannes. & cap. ex literis. extrà, de homicido. atq; alij, diſt. 50. Quoniã illic non ſolùm nulla eſt culpa, verùm neq; voluntaria occiſio. Ex hac ergò concluſione collige, infirmorũ cuſtodes atq; infirmarios dum infirmum in lecto mouent vt vel aptiùs ei cibum miniſtrẽt vel quietiùs iaceat, etiam ſi inde mors tantillùm acceleraret nullam irregularitatem incurrere: quia dant rei licitæ operam. Niſi tam immodica eſſet negligentia & iactatio illius, vt prudentũ iudicio cenſeretur occiſio, atq; adeò mortalis temeritas. Audiui de Confeſſario qui cùm reũ quendam ad patibulũ comitaretur, & caſu iumentum quo ille vehebatur pepuliſſet, inde ſcrupulum irregularitatis conceperit, quòd ſua cauſa properantiùs eum morti obtuliſſet. At verò hæc ridicula ſunt. ¶ In tertia autem cõcluſione duas cauſas irregularitatis poſuimꝰ: quarum prima erat dum quis dat operã rei illicitæ. Et quidẽ Caiet. hìc & Sylueſt. in verb. homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuerſalẽ regulã aſtruunt, ꝙ omnis qui dat operã rei illicitæ, quomodocũq; ex illa datione ſequatur homicidiũ, fiat irregularis. Attamẽ regula hæc in primis nõ habetur in iure, ſed eius interpretes illam inferunt ex contrario ſenſu: nempè ex prȩfatis capitulis quibus qui dãt operã rei licitæ excuſantur. Et potiſſimùm ex cap. ex literis. 2. & ex cap. dilectus filius. vbi habetur ꝙ qui non dat operam rei illicitæ, ſi nõ eſt negligens nõ eſt irregularis.

Qui incurrunt notã irregularitatis.

Factum ridiculum.

Explicatur tertia cõcluſio.

Inde nanq;, tum alij, tum etiam S. Tho intulit, quòd qui rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergò ſuis moderaminibus temperari vt verũ habeat vniuerſaliter. In primis ſi clericus in adulterio deprehenſus inuaditur, & cum moderamine inculpatæ tutelæ inuaſorem occidit, quãuis operã daret rei illicitæ, non debet irregularis cenſeri: quia homicidiũ illud nõ eſt tunc voluntariũ. Nam quanuis adulteriũ fuerit voluntarium, nõ tamen fuit per ſe cauſa homicidij: ſed vulneratio quæ nõ fuit voluntaria. Rurſùs in dicto cap. ex literis. excuſatur ille monachus ab irregularitate qui cũ campanã de campanili deponeret, cadens lignũ puerũ oppreſsit. Fac opus illud fuiſſe ſeruile, & forſan in die feſto, aut contra præceptum Prælati deliquiſſe illo opere monachũ: vtrùm proptereà eſſet irregularis? profectò minimè credendũ eſt. Itẽ in dict. cap. dilectus. excuſatur clericus qui ſanitatis gratia aſcendens equũ inopinatò alterũ interemit, vtrũ ſi equitatio illa eidẽ clerico fuiſſet nocua & cõtra iuſſum medici deliquiſſet proptereà eſſet irregularis? præfectò nulla eſt ratio vt credas. Nã peccatũ quod fuit ĩ cauſa ex natura ſua, nihil ad homicidiũ referebat. Sed ais, neq; hoc dicũt Summiſtæ. Imò verò id aſſerit Sylueſt. in verbo, homicidio. 2. dub. 18. videlicet ꝙ ſi quis cȩdens arborẽ quȩ erat ſua, optimè circũſpexit nè quenquã opprimeret: quanuis poſteà cadens arbor tranſeuntẽ fortè cõpreſſerit non eſt irregularis. Si tamẽ arbor nõ erat ſua, fiet irregularis: quoniã dabat operã furto. Et pariter habẽt dicere ꝙ ſi nobilis ſȩcularis in proprio nemore venatur, & merè caſualiter hominẽ occidit, nõ fit irregularis ad ſuſcipiẽdos ordines: fiet tamẽ ſi nemus eſt alienũ, & contra domini voluntatẽ illic deprædatur feras. ¶ Hæc autẽ profectò minimè credenda ſunt: ſed ſic intelligẽda eſt res illicita cui datur opera vt ſcilicet genere ſuo res illa cauſa eſſe ſoleat homicidij. Vt ſi clericus dat operã rei bellicæ: licèt imprudẽs & neſciẽs aliũ præter ſuã intentionẽ occidat, eſt irregularis. Et pari iure ſi torneamenta atq; alia pugnæ ſimulacra exerceat, quæ clericis vetita ſunt. Itaq; vt homicidiũ caſuale ratiõe rei illicitȩ cauſa ſit irregularitatis, requiritur ꝙ opus illud cui cõſultò operã dabat genere ſuo ſit periculoſum. Quando verò illa opera nõ ſunt clericis ideò prohibita, neq; adeò illicita quia periculoſa, ſed aliã ob cauſam: tũc homicidiũ quod merè eſt caſuale nullius eſt irregularitatis cauſa.

Quando deſbet irregularis cenſeri qui dat operam rei illicitæ.

Syluester.

Quapro-

Quapropter Caietani hîc ſentẽtia, quòd clericus qui inter venandum homicidium caſuale fecit, ſimiliter excuſatur ac ſæcularis, neſcio an ſit vſquequâq; vera: nam ſi eſt venatio talis q̃ clericis non ob id vetatur, ꝙ periculoſa eſt: verũ habet: ſi autem propter periculum prohibetur: vt eſt venatio aprorum quæ armis, & telis, & ferocibus canibus fit: profectò fiet clericus irregularis: vbi ſæcularis non fieret. ¶ Et per hanc deciſionẽ arbitror explicari cũcta capitula q̃ de nauãte operã rei illicitæ adduci poſſunt. In primis in c. continebatur. de homic. vnde ſuam iſti regulam colligunt, Diaconus irregularis cenſetur nõ ob id qd' operam dabat rei illicitæ: nam iácere baculos leuandi laboris gratia, neq; erat clericis interdictum, neq; erat periculoſum: ſed propterea quòd dum alter in eum inſiliuit, debuiſſet cauere nè falce qua ipſe erat accinctus vulneraretur: nam ſtatim cap. lator. clericus qui alterũ in terrã proiecit, quod opus de ſe magis videbatur illicitum: quia non ex ſua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non condemnatur irregularitatis pœna. Caſu autem capituli: Suſcepimus. non idcirco fit ille monachus irregularis ꝙ latrones in defenſam propriæ vitę occidit, ſed ob id quòd pro rebus temporalibus, quarum monachi non debẽt eſſe adeò cupidi, eos ligauerat, ac perinde cauſam dederat homicidio. Sed & caſus capituli, Tua nos. eidem noſtro aſſerto patrocinatur: Illic enim decernitur clericum qui Chirurgiæ pietatis gratia in curanda quadam muliere operam impenderat, & præter eius intentionem mortua eſt, non fuiſſe irregularem. Vnde à contrario ſenſu colligitur ꝙ ſi quæſtus cauſa id feciſſet, fuiſſet irregularis: eo videlicet ꝙ propterea clerici ab illa arte arcentur, ꝙ eſt genere ſuo periculoſa. ¶ Secũdus modus quo caſuale homicidium imputatur eſt negligentia: quæ quidem ſi abſq; vlla fuerit culpa, nulla eſt irregularitatis cauſa: vt capitulis ſuprà citatis habetur: quibus ſecundam cõcluſionem diui Thomæ ſuffulſimꝰ. Nam etſi irregularitas citra culpam incurratur, vt patet in ſæculari iudice, debet tamẽ vt diximus, eſſe voluntaria: & vbi negligentia extra omnem eſt culpam, effectus non cenſetur voluntarius: quandoquidem inuoluntariũ, vt dictũ eſt, in his quæ cauſæ ſunt per accidens, non eſt niſi vbi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, vt ſuprà diximus, prudenter cautũ eſt Clemẽ. Vnica de homicidi. vt qui aliter mortem euadere non valens inuaſorem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate ſit. Et pari iure etiam clerici ſacerdotes petentes in iudicio ſæculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati ſunt reſtitutionem, dummodò proteſtentur ſe id ad vindictam non facere, neq; ad ſanguinis effuſionem, quanuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate ſunt immunes: vt habetur de homicid. volũ. lib. 6. cap. Prælatis. ¶ Id autem forſan ſciſcitaris, vtrùm vbi cauſa culpam non habuit niſi venialem, incurratur irregularitas. Caieta. in præſentiarum ad partem annuit affirmatiuam. Ait quippe caſuale homicidium ſemper imputari danti operam rei illicitæ, quo ad pœnam irregularitatis, & culpam aliquã: ſed non ſemper quo ad mortalem culpam. Vbi docet citra mortalem incurri irregularitatem propter aliquã culpam. At verò quãuis hoc aliquam pręſe ferat probabilitatẽ, pro eo quòd iam tunc homicidium eſt quadantenus voluntarium, neſcio tamen an omninò ſit verum. Difficile enim eſt creditu quòd irregularitas, quæ ceu pœna propter culpam imponitur, incurratur ex ſola veniali culpa. Quare ego vix illud credere queã. Exempli gratia, Decernit Clemen. modò citata clericum qui ſe defendendo hoſtem occidit, non eſſe irregularem: quòd ergo qui per leuiſsimam culpam venialẽ, cauſam dedit homicidio, ſcilicet quia non vſque adeò perſpexit an citra illud poterat ſe defendere, irregularis fiat, neſcio quis credat.

Explicantur multa capita de homicidio.

Quando incurrãtirregularitas propter negligentiam.

Dubitatio.

Caietanus.

Solutio.

PRimum igitur argumentum erat de Lamech, qui Gene. 4. fatetur occidiſſe virũ in vulnus ſuum: nempe qui, vt omnes habẽt interpretes, inter venandum, Cain latẽtem, putans ſe feram occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur reſpondetur, non ſatis circunſpexiſſe: vel, vt alij aiunt, cùm oculi iam ſibi caligarent ducatu pueri id incautè feciſſe: ea ſcilicet ignorantia quæ ipſum in culpam cõiecit. ¶ Ad ſecundum reſpondetur ꝙ qui mulierem prægnantem pulſat, idem iudiciũ ſubit, vbi periculum eſt abortus, atque homicida. nempe quòd ſi ex intentione faciat mortaliter peccat: & ſi caſu, tanta delinquit culpa quãta fuit in cauſa. Quòd ſi fœtꝰ erat animatus, fit verè homicida, atque adeò irregularis. ¶ Ad canones autẽ adductos in tertio argumento, ſatis ſuperque reſponſum eſt. Neminem enim irregularitatis ſen-

Ad primum argumẽtum.

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

tentia cōdemnant, niſi eum qui vel operam rei illicitæ dederit, vel in re licita fuerit negligens.

QVAESTIO SEcunda, de mutilatione membrorum.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæſt. 65.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm quempiam ſuo mutilare mēbro ſit licitum.

QVoniam animalis vita ex ea quæ in mēbris eſt conſtat, poſt homicidiū ſequitur de membrorū mutilatione, vtrùm ſit vllo caſu licita. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum per hoc committitur, vt libr. 2. ait Damaſ. quòd receditur ab eo quod eſt ſecūdùm naturam, in id quod eſt contra naturā: ſecundùm autem naturam, autore Deo, corpus decet eſſe ſuis membris integrum: ergo contra naturam eſt illud mutilare. ¶ Secūdò. Sicut anima ad totum corpus, ſic & animę partes ad partes corporis: vt. 2. de Anima autor eſt Ariſt. anima autem hominem priuare niſi publica poteſtate non licet, ipſum occidendo: ergo neq; particularia membra niſi eâdem publica poteſtate licebit ſuis animæ partibus, hoc eſt potētijs, orbare. ¶ Tertiò. Salus animæ ſaluti corporis præferenda eſt: nemini autem propter animæ ſalutem licet ſibi membrum abſcindere: puniuntur enim ſecundùm priſca Niceni Concilij ſtatuta qui ſe cauſa conſeruādæ pudicitiæ caſtrauerunt: ergo ob nullam aliam cauſam amputatio vlla membri licita eſt. ¶ In contrarium eſt quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manū pro manu reddi.

Primum argumentū à parte negatiua. *Secundum argumentū.* *Ariſtot.* *Tertium argumentū.* *Conciliū Nicenum.*

QVæſtio hæc duobus ſenſibus decidenda eſt: quatenùs amputatio mēbri aut publica autoritate fieri poteſt, aut cuiuſq; priuata. Nam & abſciſsionis cauſa, vel morbus eſſe poteſt ſpiritualis, puta voluntarium crimen, vel naturale corporis vitium. Reſpondetur ergo tribus cōcluſionibus. Prima. Sicuti publica poteſtate quis licitè ob graue crimen priuari poteſt vita: ita & propter leuius truncari poteſt membro. Probatur. Sicuti partes eiuſdem humani corporis membra eius ſunt, atq; adeò in eius ſeruitiū atq; adminiculum creata: ſic & ſinguli ciues membra ſunt totius reipublicæ ad eandem relata & ordinata: ergo ſicut de mēbris eiuſdem corporis eo modo diſponendū eſt qui ſaluti totius corporis eſt congruentior: ſic & de ciuibus ſingulis quatenùs ſaluti reipublicæ eſt expedientius: membrum autem ſanū abſque detrimento corporis abſcindi nō poteſt: quia toti cōmodum eſt: ſed tunc quando infectum nocet. Igitur ſi ciuis nocumentum intulit reipublicæ, ſicut poſſet reſpublica illum prorſus dum crimen id mereretur extinguere: ſic dum peccatum non eſt tam graue, poteſt ipſum mutilare: etiam ſi membrū qd' abſcindiẗ corporali ſanitate vigeret, eſſetq; perſonæ vtile. ¶ Secunda concluſio. Rurſus dum membrū aliquod naturali morbo corruptum fuerit, ex voluntate ipſius ægroti abſcindi poteſt ad eius ſeruandam vitam. Probatur. Nam vnuſquiſque ius habet propriam ſeruañdi vitam: ergo dum abſciſſio membri neceſſaria eſt, tunc perinde atq; alia medicaminū genera poteſt illam quiſq; ſibi optare. Quare & autoritate etiam parētis, aut alius gerentis eius curam, citra publicam facultatē id fieri poteſt. ¶ Tertia concluſio. Extra hos duos caſus nulli per publicam autoritatem, neq; per conſenſum priuatæ perſonę licita eſt mutilatio. Probatẗ: quia vita totius ex membris conſtat. Quare ſicut homicidium nemini licitum eſt, ita neq; mutilatio. ¶ Adnotandum ergo diſcrimen eſt quòd propter ſpirituale vitium licet quidē reipublicæ hominem mutilare, non tamen ipſi priuatæ perſonæ: ſed vice verſa, ob corporalem morbum licet infirmo ſibi membrū conſilio medici abſcindi permitti, nō tñ hoc reipublicæ munus eſt vt eū cogere poſſit. Et ratio eſt: quia, vnuſquiſq; eſt ſuæ vitæ cuſtos: reſpublica verò boni cōmunis. Quo fit vt licèt homicidium non niſi ob culpam fieri poſsit: mutilatio tamen licita etiam ſit propter corporalem ſalutem. ¶ Sed nunquid non poteſt reſpublica, aut pater, aut prælatus filium aut ſubditum cogere, vt dū ad ſalutem fuerit neceſſarium, membrum ſibi permittat abſcindi? Reſpondetur ꝙ reſpublica in hoc nullum habet ius: prælatus verò cogere poſſet ſubditum propter ſingularem

Senſus quæſtionis. *Prima concluſio.* *Secunda concluſio.* *Tertia concluſio.* *Adnotādum diſcrimen.* *Rogatio.* *Solutio.*

rem obedientiam illi promiſſam, vt medicamina admittat quæ commodè recipere poteſt. At verò quòd ingentiſsimum dolorem in amputatione mẽbri aut corporis inciſio ne ferat, profectò nemo cogi poteſt: quia nemo tenetur tanto cruciatu vitam ſeruare. Neque ille cenſendus eſt ſuî homicida. Imò vera eſt illa Romani vox dum crus illi aperiretur, Non eſt tanto dolore digna ſalus.

Vox Marii.

¶ Tertia demum concluſio abſque alia exceptione generalem continet veritatem. Nulla enim de cauſa, præter iam exceptas, vlli licet à ſe membrum truncare. Summa enim videri poteſt ad extirpandos carnis agones: quam ob cauſam Origenes in Hiſto. Eccleſiaſti. lib. 6. cap. 6. fertur ſeſe caſtraſſe: quò ad literam, vt fortè arbitrabatur, verbum impleret euãgelicum de eunuchis qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Quod tamen, flagitium illi fuit: vt decretum habet Concilij Niceni: cano. ſi quis à medicis. diſtinctio. 55. licèt zelus & caſtitatis indicium, laudi ſit illi tribuendum. Neque verò Marci factum qui, vt eius habet hiſtoria, pollicem ſibi ex nimia humilitate reſecuit, nè inuitus ſacris initiaretur, laude dignum eſt, niſi reuelatione aliqua protegatur.

Origenes.

Marcus.

¶ Hoc autem reſtat haud diſsimulandum dubium, vtrùm qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet aut quoduis aliud membrum muro illigatum: ſi ignis flammam ipſum iam iam inuaſuram, aut irruentes hoſtes aliter effugere non poſſet quàm membrum ſibi amputando, id ſibi liceret. Apparet enim nequâquã id iure poſſe. Perinde enim caſus huiuſmodi habere videtur atque ille quem ſuprà refutauimus. Videlicet ſi quis tibi mortem minaretur, niſi tu tibiipſi membrum reſecares. Diximus enim id tibi non licère. Reſpõdetur nihilo minùs non eſſe ſimile: imò in præſenti euentu, niſi meũ me fallit iudiciũ, ius illi miſero fauet vt illo modo mortem euadat. Nam quando alter tibi minatur mortem, ab extrinſeco eſt abſciſsio membri neceſſaria: & ideo tibi non licet: quando verò alligatus es, iam eſt ab intrinſeco. Quare ſicut ſi te canis dentibus teneret poſſes partem illam inſcidere: & ſi occluſus eſſes, exilire de feneſtra poſſes, cum periculo frangendi membri. Simile ius eſt in caſu noſtro.

Dubium.

D. vbii excluſio.

¶ De irregularitate verò tam mutilantium quàm mutilatorum vt dicere pergamus, certum eſt mutilantem irregularitem contrahere. Nam cùm tot capitulis citatis in titulo de homicid. conſtitutum ſit, homicidium irregularitatem inducere: & membrum quodcunque pars ſit vitæ: conſequens fit vt mutilator quadantenùs homicida cenſeatur, hoc eſt membri occiſor, atque adeò irregularis: vt optimè Doctores notant poſt gloſſam ſuprà citatam in Clementin. de homicid. vbi ambo componuntur verba, occidere & mutilare. Quare non ſufficit ad irregularitem quòd quis membrum debilitet: imò fortè neque quòd ipſum citra detruncationem mortificet. Nam pœnæ ſunt reſtringendæ, & iura non loquuntur niſi de mutilatore.

Quando incurratur irregularitas

ex membrorum mutilatione.

¶ Adnotauit autem eadem gloſſ. intelligendam eſſe mutilationem membri principalis: atque hactenùs rationi conſonat. Exẽplũ autem quod ſubdit, nempe quòd abſciſsio digiti irregularitatem non inducat, non vſq; adeò veritatem continere videtur: tametſi plerique Iuriſconſultorum in eâdem perſiſtant ſententia, cum hac moderatione, quòd digitus ille non ſit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehẽditur. Et ratio eorum eſt ꝙ cæteri digiti non ſunt principalia membra: vtpote qui præcipua non habeant officia: iuxta verbum Apoſtoli ad Roman. 12. vt eſt oculus, & manus, &c. At verò fortè probabilior eſt contraria Caietan. aſſertio: nam re vera digitus quiſque officium habet, licèt nõ ita præcipuum ſicut pollex aut index. Qui autẽ particulam tantùm digiti vel ſibi vel alteri abſcinderet, eò non eſſet irregularis, quòd parùm pro nihilo reputatur.

Opinio iuris prudẽtium.

Caietani opinio probabilior.

¶ Quò autẽ ad mutilatos & truncos deſcendamus, id primùm adnotandum, ob aliam rationem eos haberi irregulares quàm mutilantes. Illi enim quia ſe cruentârũt, inhabiles facti ſunt: iſti autem quia ſuo ipſorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes exiſtũt, vt ſacris altaribꝰ adminiſtrẽt. Nã & antiquitùs vt Leui. 22. memoriȩ proditum eſt, nullum animal quod cæcum eſſet, aut truncum, aut fractũ, aut teſticulis ſe[illegible]is aut tũſis, licebat offerre Domino. Etenim ſi ad principum menſas tales non admittuntur adminiſtri, multò minꝰ eos decet diuina myſteria tractare. Hac enim ratione in cõcilio Niceno eiuſmodi corpore vitiati ab eccleſiaſtico munere abacti ſunt: vt can. ſi quis à medicis. 55. d. referẽ. Poſt quã ſanctionẽ ſubſequutæ ſunt aliæ tam concilij Arelatenſis quàm Gelaſij, atque aliorum pontificum: vt eâdem

Conciliũ Nicenum.

Concilium Arelatenſe & Gelaſius.

eâdem diſtin.can.Hi qui.atque alijs,legitur. Atqui illi præcipuè à ſacris functionibus inhibentur, qui ſiniſtrè Euangelium audientes,quò carni reſiſterent,volentes ſecti ſunt: quibus canonibus pòſt ſubſcripſit Alexã. 3. *Alexãder. 3.* toto titu.de corp.vitiat.Imò & deformitas ſi grauis ſit in oculo, q̃uis ſit natiuitatis vitiũ, promotionem prohibet. Qui autem ſanitatis gratia medicorum conſilio ſecantur,non ideo redduntur inhabiles ad ſacerdotium:vt habetur eâdem diſtinctione,can.ſi quis pro ægritudine.& de corpo.vitiat.vtroq; cap.ex parte.Neq; ſolùm mẽbri principalis abſciſſio,qualis eſt manus, irregularitatẽ inducit: vt habetur cap. expoſuiſti. eo.titu.ꝙ imò & ſi quis partem digiti ſibi abſcidit: vt habet can.qui partem.55.diſtin. Sed intelligitur ꝙ ſit tanta vt ſine ſcandalo tangere ſacroſanctum ſacramentum nequeat: vt exponitur de corp.vit.cap.1.& cap.vlt. Et forſan leuior cauſa requiritur in mutilante vt fiat irregularis, quàm in mutilato. Nam in mutilante abſcindere digitum,vt diximus, forſan ſufficit:quia membrum occîdit: in mutilato verò requiritur quòd ſit vel inſignis deformitas:ſiue à caſu, ſiue à natiuitate proueniat.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum principale reſpõdetur,id quod eſt contra particularem naturam fieri poſſe ſecundùm vniuerſalem:vt aſcenſus aquæ ad replendum vacuum, teſtimonio nobis eſt. Quare etſi membri amputatio deformis ſit corpori: cõgruere tamen poteſt tum ſaluti eiuſdẽ, tum etiam bono communi. Verum eſt tamen quòd reſpublicæ bene inſtitutæ,quàm poſſunt maximè,abſtinent ab huiuſmodi ſupplicijs. Primùm nè pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigant:ſcilicet oculum pro oculo,& dẽtem pro dente. Deinde nè dexteras amputent: quæ quidem detruncatio inutilem hominem reddit. Blaſphemis autem optimo iure lingua abſcinditur, & falſis teſtibus euelluntur dentes.

Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd cùm vita non ordinetur ad alium finem ipſius viuẽtis,ſed ſolùm ad bonum publicum, nullatenùs ſe homo poteſt illa priuare: ſed ſola reſpublica illam habet poteſtatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo perſona ipſa quæ ſuæ cuſtos eſt vitæ, poteſt membrum cauſa vitæ reſecare. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur,quòd abſciſsio mẽbri corporalis eò eſt licita quòd neceſſaria eſſe ſolet vitæ ſeruandæ. At verò ad ſalutem ſpiritualem nunquàm eſt neceſſaria. Nam peccatum per quod anima moritur,vbiq; & ſemper voluntati ſubiacet: aliâs non eſſet peccatum. Et fidelis Deus,vti ait Paulus,maiorem homini tentationem non permittit, q̃ ipſe per eius gratiam ſuperare poteſt. Quapropter verbum illud, Si oculus tuus ſcandalizat te,erue eum:& ſi dextera manus tua ſcãdalizat te,abſcinde eam: nõ eò dictum eſt quòd eſſe poſsit vnquàm neceſſarium: ſed vel hyperbole eſt,vel alium ſenſum facit moralem de occaſionibus amputandis, vt ſancti interpretantur:& nos etiam pro modulo illic noſtro expoſitum reliquimus. Vnde ſuper illud Matthæ.19. Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum: ait *Chryſoſt.* Chryſoſto.Non per membrorum abſciſsionem,ſed per malarum cogitationũ interemptionem.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm liceat patri filios, aut dominis ſeruos verberare.

POST mutilationem ſequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin reipublicæ id ſit licitum, inquiritur de patribus an liceat verberare filios.Ait enim Philo.10.Ethico.c. *Primum argumentum partis negatiuæ ex Ari.* 11.quòd patris pręceptio vires nõ habet,neq; cogendi neceſsitatem,neq; vllius prorſus viri niſi ſit princeps: verberatio autem quædam eſt coactionis ſpecies: ergo id patribus non conuenit, neque verò dominis. *Secundum argumentũ.* ¶ Secundò arguitur. Si id parentibus ac dominis licitum eſſet, cùm ad fraternam correptionem pertineat,cuicunq; perſonæ idem ſuffragaretur ius,vt quẽlibet verberare corripiendo poſſet. ¶ In cõtrarium autem eſt illud Prouerb.13.Qui parcit virgæ,odit filiũ ſuum. Et infrà cap.23.Noli ſubtrahere à puero diſciplinam.Et Eccleſi.13.ſeruo maleuolo tortura & compedes.

Cõcluſio vnica. AD quæſtionem reſpondetur vnica concluſione. Patribus tantùm ac dominis, aut paternam gerentibus curam, puta magiſtris ac pędagogis verberare licet ſubditos & flagellare: nequâquam tamen mutilare. Vtraq; concluſionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem ac verberationẽ hoc intereſt ꝙ mutilatio vſq; adeò eſt ma-

ius

ius verberatione nocumentum, vt ſit irrecuperabile: quale non eſt verberatio: vtpote quæ ſenſui duntaxat dolorem incutit: igitur cùm vita totius ex vita membrorum cõſtet, fit vt ad eundem præciſè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipſam habet poteſtatem: quæ quidem functio penes ſolam eſt rempublicam. Verberatio autem ad faciliorem caſtigationem, promptioremq; correptionem ſpectat: nihilo minùs & hæc quandam autoritatẽ exigit, quam verberãs in eum qui vapulat exercet: hanc ergo cum primis pater habet in filios: pòſt verò dominus in ſubditos: ac demum in diſcipulos & pupillos magiſter ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica vigent poteſtate, ambigi non poteſt. ¶ Res eſt facilima. At quanuis de patria poteſtate, ſcilicet quanta ſit in filios, lib. 1. q. ſtatim prima dictum ſit, nihilo minùs hîc forſan ſtudioſus roget quonam iure negatiua concluſionis pars fulciatur. Apparet enim iure naturæ liberum eſſe patribus, non ſolùm verberare, ſed etiam mutilatione, & ſi opùs eſſet, cæde etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus inſtituere: quæ quidem inſtitutio ſæpiſsimè expoſcit mutilationis mortiſque vindictam. Secũdò arguitur. Statim in mũdi primordijs nõ erat alia reſpublica quàm domeſtica: nempe dum ſola familia Adæ orbem poſsidebat: tunc ergo cùm neceſſaria eſſet publica ſcelerum vindicatio, conſequitur vt patri id incumberet munus. Enimuerò Cain dignus erat ſupplicio capitis niſi ei Deus peperciſſet: quod & reus ipſe metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, teſtabatur. Illud ergo ſupplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, ſi aliqui eſſent mortalium ſic diſperſim viuentes, vt ſub nullo agerent principe, ſed vnaquæque domus ſeorſum viueret, tunc profectò ratio ipſa docere videtur vt eos qui cõmeriti eſſent mortem, pater poſſet vel auus eidẽ ſupplicio addicere. ¶ His veruntamen non obſtantibus reſpondetur ius ipſum naturæ parentibus eiuſmodi vltiones interdicere, ſoliq; publicæ poteſtati tribuere. Idque iure gentium eſſe confirmatum. Vita enim humana vſq; adeò non debet abſq; meditatiſsimo iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi quanta eſt parentum, qui neq; leges ſciunt, neq; cauſarũ merita perpendere omnes poſſunt. Quocircà ſic parentibus educate filios natura conceſsit, vt tamen lineam præſcripſerit quouſq; ſua facultas procederet, & vnde publica inciperet: vt. l. ſi filius. cautũ eſt. C. de patri. poteſt. & l. Prætor. ff. de iureiur. §. prætereà. Et ad ſecundum argumentum iam loco citato lib. 1. q. 1. reſpõdimus, Adam habuiſſe publicam poteſtatem iure dominij orbis quod penes ſe tunc temporis erat: aucto verò mortali genere, orbeq; iure gentiũ per familias diſtributo, vnaq̃q; habuit ſuũ principem. Quapropter, vt ad aliud reſpondeamus, qui vagi nunc viuerent, ſeorſumq; & priuatim abſq; reſpublica, contra hominis naturam degerent vitam: quippe qui ſuapte natura animal ciuile eſt, & gregatile. Quare ab illis nullum ſumitur contra præſentem veritatem ſolidum argumentum.

Obiectio cõtra cõcluſionem.

Ratio altera

Solutio.

¶ Mutilare ergo parentibus non licet, neq; mortalium vlli præter publicam poteſtatẽ, ſed fuſte cædere aut ferula. Id enim eſt illis iure naturæ conceſſum. Homo nanq; tribus vijs ad virtutem inſtituitur: nam & ratione ducitur, & metu cogitur, & allicitur præmio: anteà ergo quàm rationis ſyd⁹ eluceat, natura prouidit vt puer & metu cogatur & afficiatur munuſculis. Quapropter inſtitutio paterna, quę prima omniũ eſt, his duobus vtitur. Vbi verò iam ratio ſuo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeò ſub publica poteſtate. ¶ At verò parentum verberatio nõ vſq; adeò atrox eſſe permittitur vt habetur citatis legibus. C. & ff. Quare Paulus ad Epheſ. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracũdiam prouocare filios veſtros. Et infrà, Et vos domini eadem facite ſeruis remittentes minas. Vbi tam parentes, quàm domini admonentur, tum nè minis ſuos acerbis exterritent: tum præcipuè, vt dum bili correpti acerba minantur, non ſe obligatos adimplere arbitrentur: ſed potiùs quæ perturbato animo cõminati ſunt, ſedato pòſt condonent. ¶ Ex quo fit patrem inter corripiendum filium poſſe lethaliter peccare: nempe ſi iracundia non illi ſit rationis miles, ſed dux, quæ illam ſuppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imò verò ſi ex odio in filium animaduertit, acriùs hac ratione peccat quàm extraneus. Eſt enim apprimè animaduertendum diſcrimen inter patrem & iudicem. Publica enim poteſtas, vt ſuprà dictum eſt, nõ tam reo ad emendam conſulit, quàm communi bono ad vindictam: patri verò, ac domino,

Qualis ſit pa rẽtũ poteſtas in filios.

Paulus.

Diſcrimẽ inter patrẽ & iudicem.

mino,& pædagogo non alia ratione verberare ſuos fas eſt, niſi quo ad eius emendationem ſalubriùs ei conſulitur. Quare & pro ætate,& pro cõditione,& ingenio pueri corripiendus eſt. Imò & Quintili. & qui de educatione puerorũ ſcripſerunt, non conſulunt vt nimio rigore parentes in ſuos natos inuehantur. Nam ſi ſint bene nati, ſolent eos illo rigore ignauos facere ac meticuloſos: ſi verò duri ſint ingenij, duriores illos efficiunt.

Quintilian⁹

Solutio alterius dubitationis prætactæ.

¶ Sequitur ex his ſecundò ſolutio dubitatiunculæ, an liceat parentibus vulnerare filios: aut dominis ſeruos. Quatuor enim ſunt læſionum genera: ſcilicet interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc eſt vulneris inflictio: quæ & fuſte fieri poteſt, & gladio, per dyſcraſiam & diſcontinuationem membri citra mutilationem: quare ad atrocẽ verberationem pertinet, quę neque parentibus licet, neque verò dominis. ¶ Poſt hæc verò rogitas vtrùm liceat etiam eiſdẽ œconomicis præſidentibus filios aut diſcipulos verberare etiam clericos, & an incurrãt canonem, Si quis ſuadente. De hoc loquitur Sylueſt. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Panormita. ſuper cap. cum voluntate. de ſent. excom. diſtinguit, quòd ſi ſint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodem cap. §. ſi verò. Nam dicitur quòd poſſunt clerici ſeniores, zelo deuotionis adoleſcentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere: tamen ſtatim ſine diſtinctione ſubditur quòd poſſunt etiam obtẽtu prælationis & magiſterij ſubditos ſcholares percutere: & expreſſè, ca. ex tenore. habetur ꝙ Prælato liceat verberare inferiorẽ, etiam ſi ſit ſubdiaconus. Ex quo infert Sylueſt. quòd ſi prælato id licet, eodem iure liceat patri. Et ſic diſſecantur Iuriſconſulti de his ſubditis, qui ſunt in ſacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari poſſint.

Altera quæſtio.

Syluester.

Panormita.

Legitima ſolutio propoſitæ quæſtionis.

¶ At verò his non obſtantibus de prælato, nullatenùs in dubiũ venire poteſt quin poſſit ſubditos etiam ſacerdotes flagellis cædere more cõſueto: vt patet in Decretis, diſtin. 45. per totum. An verò ex bili arrepto fuſte poſſit eos ferire, neſcio an liceret: quia cùm modus non ſit conſuetus, minimè apparet tam caſtigatio quàm iniurioſa læſio. At tamen conſequentia à prę latis ad parentes nõ eſt tam liquida quàm Sylueſt. arbitratur. Nam prælati habent publicam poteſtatem ac iuriſdictionem cum vi coërciua: parentes verò ac reliqui non niſi œconomicam. Nihilo minùs non eſſet omninò condemnandum, quin magiſtri poſſint etiam diſcipulos ferula verberare, etſi eſſent in ſacris. Sed de hoc ſtãdum eſt vſui & foro eccleſiaſtico.

Scrupulus.

Reſponſio.

¶ Si verò dubitas vtrũ dũ corripiendo exceſſerit, ſeu prælatus ſit ſeu pater, canonis ſententiam incurrat: Reſpondetur quòd quantuis aliquo modo excedat, etiam vſque ad ſanguinis effuſionem, dum tamen id præter ſuam intentionem accidat, non eſt cenſendus incurrere: poſtquàm dat operam rei licitæ. Neque poteſt homo tam attentus eſſe quo minùs virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vſq; adeò eſſet exceſſus enormis, vt odij indicium exiſteret, tunc ſanguinem fundens, canonem incurreret. Quapropter eâdem diſtinctione, cano. cùm Beatus Paulus. & can. diſciplina. admonentur lenitatis prælati: nempe nè tam immodicis verberibus quàm ſalutiferis verbis ſuos ſubditos inſtituant. ¶ De marito autem vtrùm vxorem verberandi ius habeat, reſpondetur non eſſe illis denegandum: quandoquidem vir, vti ait Paulus, caput vxoris ſit: vti tamen eodem iure dedecus eſt, atq; adeò nefas, niſi grauiſsima ingruẽte neceſsitate. Sunt enim barbari qui vxoribus vt mancipijs vtuntur: vt. 1. Politic. autor eſt Ariſto. Cùm enim duo ſint in carne vna, æqualitate quadã eſſe decet complexos.

Ariſtot.

Ad primum argumẽtum.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd etſi ſecundùm Philoſophũ pater vim non habeat coërciuam: quia domus non eſt perfecta reſpublica ſicut ciuitas: id tamen duntaxat fit inde conſequens quòd non poſsit aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tamen vetatur quin leuioribus verberibus poſsit vti. ¶ Ad ſecundum reſpondetur ꝙ etſi vnicuilibet licitum ſit diſciplina alios inſtituere & fraterna correptione admonere ſi ſua ipſi ſpõte audire velint, ad id tamẽ cogere nemo poteſt niſi qui curam alterius gerit: quales ſunt parentes, domini, ac pædagogi: quibus ideo ſolis pertinet verberibus caſtigare. Adde quòd etiam iuſſu iſtorum poteſt eorum miniſter idem facere: ſed præterea id nemini licet. Quare etiam ſi in flagranti delicto latronem tua deprædantem occupes, tantùm tibi licet reſiſtendo eum percutere, non tamen fugiẽtem per modum vindictæ: niſi adeò eſſet leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

Ad ſecundũ.

Artic.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm licitũ alicui ſit carceri quẽpiam mancipare.

POST cædes, vulnera, & verbera ſequitur vt de carcere etiã dicamus, vtrùm licitum ſit hominem in ipſum includere. Arguitur enim à parte negatiua. Homo ſuapte natura eſt liber: ſecundùm illud Eccleſi. 15. Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui: libertati autem incarceratio obuerſat: humanæ ergo naturæ repugnat, atq; adeò nemini licet. ¶ Secundò. Si hominem carcere coërcere liceret, id maximè ad cohibendum illum nè malefaceret: ſi autem illo fine licitum eſſet, idem cuicunque cõpeteret ius: nam cuiq; licet proximum ſuum à malo cohibere. Conſequens tamen eſt falſum: nã inter alias iniurias connumeratur: quæ quidem eo grauiores ſunt quo in perſonam inferuntur quæ plures habet coniunctas: nam tunc iniuria quæ vnum tangit, multos attingit: ergo id nequâquam licet. ¶ In contrarium eſt hiſtoria Leuit. 24. vbi quidam legit in carcerẽ de peccato blaſphemiæ intruſus.

Primum argumentum. *Secundum.*

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt. Publicæ poteſtati, eidemq; ſoli fas eſt ſubditos in carcerẽ occludere: ſiue eccleſiaſtica ſit, ſiue ciuilis. Probatur pars vtraque concluſionis. In bonis corporis tria per ordinem conſiderãtur. Primùm eius integritas, cui per occiſionem ac mutilationem nocetur. Secundum, ſenſualis delectatio ac voluptas quæ per verberationem impeditur. Tertium: membrorum vſus qui per carceres, perque alia quæcunque ligamina cohibetur. Primum autem nocumentum propter eius grauitatem ſoli reipublicæ, vt dictum eſt, reſeruatur. Secundum verò, quoniam leuius eſt, parẽtibus ac dominis permittitur: Tertium ergo, cùm non modò via ſit ad primum, verùm & quædam eius inchoãtio: nam ob id reus carceri mancipatur vt vel auditus ſupplicio deputetur, vel ob leuius crimen illam luat pœnam: condecens eſt, vt eidem ſoli reipublicæ ſit deputatum, penes quam poteſtas eſt vitæ & mortis. Quocircà neque parentibus neque dominis id licet. ¶ Hinc fit carcerum duplicem eſſe vſum in republica. Seruiunt nanque & ad conſeruandum malefactores dum eorum cauſæ tractantur ac deciduntur: & præterea in pœnam: qua plurimum eccleſiaſtica poteſtas vtitur, dum ad verbera procedere non poteſt. Et quod de carceribus dictum eſt, idem & de exilio cenſendum. Pariter enim libertati contrapugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exilium morti iure æquiparantur: atque adeò parentes non poſſunt in exilium mittere filios: licèt poſsint ab eo loco eos elongare, qui eorum moribus peſtilens eſt. ¶ Poſterior concluſio. Qui eiuſmodi iniurioſas læſiones præter iuris ordinem illis intulerint perſonis, quæ alias ſibi habent coniunctas, ex natura rei, ſi cætera ſint paria, grauiùs delinquunt, quàm ſi alijs quæ conſanguineis careant & neceſſarijs, eaſdem obtulerint. Tametſi aliunde, nempe ex qualitate perſonæ poſsit etiam aggrauari peccatum. Perſonas coniunctas in præſentiarum appellamus in primis conſanguineos & affines: vt patrem, filium, generum, leuirum, &c. vel alia neceſsitudine œconomica copulatos: vt maritum, vxorem, patronum, & ſimiles. Quin etiam & extra domum amicos atque alios neceſſarios. Concluſio eſt clara. Nam quanto iniuria & detrimentum in plures profunditur, tanto grauior eſt: omnes autem coniuncti quodammodò eandem repræſentant perſonam. Nam filius eſt aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quinetiam amicus alter ego. Quapropter q̃ vnũ lædit, in omnes iniurius eſt. Adde quòd etiam dum illi perſonæ cum qua delinquis iniuriam non infers, potes & coniunctam lædere. Nam dum tibi vxor in adulterium ſua ſponte conſentit, aut puella in ſtuprum, licèt volentibus iniuriam non facias, illam tamen infers marito ac patri. Quòd autem aliunde poſsit exceſſus fieri, patet. Primùm ex dignitate perſonæ: vt ſi principem vel optimum virum, vel viduam, vel orphanum, iniuria laceſſas, inde grauiùs peccas. Vnde Eccleſiaſt. 35. Non deſpicies preces pupilli, neque viduam ſi effundat loquelam gemitus. Hic autem diuus Thomas nil de illo in præſentiarum meminit, qui in alterum ſibi coniunctum iniurius eſt: vt ſi patrem occidas aut fratrem (hæc enim ſcelera iam ſpeciem mutant:) ſed loquitur de perſonis coniunctis ipſi læſo: vbi ſpecies delicti non mutantur ſed per accidens creſcit culpa.

Prima concluſio. *Probatio.* *Duplex vſus carcerum in republica.* *Exilium.* *Poſtrema concluſio.* *Ratio concluſionis.* *S. Thomas.*

Ad primum

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd licèt homo ſuapte natura liber ſit, tamen dũ delinquit per abuſum eiuſdem volũtatis ius perdit quod habet ad mẽbrorum vſum: & ideò merito carceri mancipatur. Exemplo nimirum Dei, qui licèt fecerit liberum hominem, quandoq; eum arcet: iuxta illud Iob. 5. qui diſsipat cogitationes malignorum nè poſsint implere manus eorum quod cœperant: licèt quandoq; permittat eos ſuis obſequi animi morbis. Pariter nanq; reſpublica non de omni culpa carcere tenet reum, ſed de grauioribus. ¶ Ad ſecundũ reſpõdetur quòd ſolummodò parentes retinere filios poſſunt, ac domini ſeruos occluſos in paruum tempus, tam in pœnam, quàm ad eos cohibendos: nam incluſio illa non habet rationem carceris. Alijs autem priuatis id non licet. Quoniam etſi cohibere quiſq; poſsit fratrem à malo fraternè corripiendo, neutiquàm tamen inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturq; in republica: ſed tantũ licet vnicuiq; delictorem qui ſibi iniuriam irrogauerit ad horam detinere, dum eum tradat iuſtitiæ miniſtris. *Ad ſecundũ.*

QVAESTIO TERTIA, de furto.

ARTICVLVS I.

Vtrùm furti definitio ſit bona.

SEcundùm rerum ordinem, ſi pretium earum ac dignitatem eſtimes, poſt homicidium quo ſummum bonorũ temporalium adimitur, dicendum ſtatim erat de detractione ac murmuratione, quib⁹ honor famaq; læditur. Hæc enim pluris habentur, quàm bona externa. Melius eſt enim, inquit Sapiens, nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Attamen lucidior fiet diſpoſitio ſi nõ hunc, ſed alium cum ſancto Thoma inſequamur ordinem: nẽpe ſi priùs iniurias expediamus quæ facto committuntur, ac deinde ad alias diſcurramus quæ committuntur verbo. Nam ratione operis criminoſior iniuria ineſt in facto, quàm in verbo. Atqui ſanctus Thomas. q. 66. duos hîc articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentum materiæ iuſtitiæ atq; iniuſtitiæ commutatiuæ, ſuperiori lib. prȩiecimus: vbi per omnes ſuos numeros dominiorum materiam deduximus. Primus enim articulus diui Thom. eſt de rerum poſſeſsione in genere: quæ homini ſtatim condito diuinitùs cõceſſa eſt. De qua quidem re. q. 1. diſputantes conſtituimus ſoli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere: non modò quãtum ad earum vſum, verùm etiam quãtum ad earum naturas: quas vtiq; creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ poteſt. In creaturis autem corporalibus ſolum hominem oſtendimus eſſe rerũ dominum: ea ſcilicet ratione qua libertatem ſuarum habet actionum ac dominium: Brutum verò minimè: ac multò minùs rem vllã inſenſibilem. Secundum autem S. Thom. adiecit articulum de dominiorum diuiſione, quam. q. 3. factam eſſe monſtrauimus iure gentium: rationeſque latè ſubiecimus ob quas collapſæ naturæ ac prauis affectionibus ſubditæ diuiſio talis congruat. Cùm ergo tam copioſè illic diſcuſſa hæc reliquerimus, non eſt quòd ſit hîc nobis de his articulis verbum aliud faciendum. ¶ Primus ergo articulus præſentis quæſtionis, eſt de nomine ac definitione furti: qui apud diuum Thomam eſt tertius. Et arguitur à parte negatiua, ꝙ furti definitio quam ſanctus Tho. ac Theologi conſtituunt, curta mancaque ſit: videlicet, Furtum eſt occulta acceptio rei alienæ. Furtum non ſolùm in acceptione cõſiſtit, ſed in retentione: quandiu enim quod ſurripuiſti non reſtituis, furti teneris: ergo non ſatis eſt dicere acceptio. *Primũ argumentũ.* ¶ Secundò. Poteſt quis non modò alienam rem, verùm & propriam quam penes alium depoſuerat vel impignorauerat furtim capere: quod ſi alterum celauerit, iniuriam illi irrogat: ergo ad rationem furti non requiritur acceptio rei alienæ. *Secundum.* ¶ Tertiò. Id quod peccatum minuit non conſtituit rationem culpæ: occultè autem delinquere peccatum minuit: tum quòd indicium ſit verecundiæ, tum ꝙ ſcandalum illa ratione caueatur. *Tertium.* ¶ In contrarium eſt quòd definitio debet eſſe breuis cõpendioſaq; oratio: ſed tribus illis vocibus ſatis furti natura depromitur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

DE furti tam nomine quàm definitione nonnullam inter Doctores varietatem reperias. Iſidôrus nanque libr. 10. cò ꝙ furtum clancularia acceptio ſit, putat fur à furuo dici, id eſt à fuſco & atro: nempe quòd nocturno vtitur tempore. Idem ait Varro de re ruſtic. libr. 14. Neque verò Iuriſconſultus. ff. de furtis. l. 1. hanc reiecit etymologiam: quanuis & alteram ſubijciat: vt ſcilicet à ferendo ſiue ab auferendo dicatur. Nam & Græci fures, φῶρας appellant à φέρω. Perparùm tamen refert. Attamen de definitione longiùs iuris interpretes à philoſophis diſcrepant. Ait enim Paulus eâdem. l. furtum eſt contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi graria, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſsionisve, quod lege naturali prohibitum eſt admittere. Et addunt alij quòd ſit contrectatio rei mobilis: propterea quòd Inſtitu. de vſucapio. §. quòd autem. habetur furtum non fieri loci, aut fundi: ac tandem adijciunt, inuito domino. Eſt tamen iuris Doctoribus in more dum genus aliquod definiunt ſpecies omnes in definitione ſubnotare: philoſophi verò compendio rei naturam exprimunt, quam poſt diuiſionibus explicatiùs euoluunt. Quare definitio autore Ariſtotele debet eſſe breuiſsima oratio quæ rei naturam compendio explicet: qualis illa eſt, Furtum eſt occulta acceptio rei alienæ. In primis enim cùm contrectatio ſolum rei contactum ſignificet, accõmodatiùs dicitur, acceptio, hoc eſt, vſurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copioſiùs res omnes furto captas comprehendimus, quàm ſi dicas, rei mobilis. Haud enim tantùm res mobiles, verùm & immobiles furto capiuntur, dum ſubdolè poſsidentur. Quocircà nihil opùs eſt exprimere, rei vel vſus: nam qui re aliena inuito domino vtitur, rem quodammodò alienam capit: hoc eſt vſurpat. Atqui in hoc quod dicimus, occulta, ſatis ſignificatur fraudulentia: nam qui clam domino rem capit, fraudem nectit. Atque eodem verbo deſignatur acceptionem fieri inuito domino: nam ignorantia cauſa eſt inuoluntarij. Id autem quod adijcitur, lucri faciendi gratia: non ſolùm ſuperfluè, verũ falſè adhibitũ eſt: qui enim rem capit alienam, quam in flumen proijciat aut incendio tradat, furti reus eſt: tāetſi dum id facit non lucri cupidus, ſed vt iniuriam inferat id faciat. Igitur ad rationem furti tria requiruntur. Primùm quòd rationem habeat iniuſtitiæ in cuius genere conſtituitur. Et hoc exprimitur cùm dicimus acceptio. Intelligitur enim inuito domino, quæ contrariatur iuſtitiæ tribuenti vnicuique quod ſuum eſt: extenditurque adeò ad detentionem. Secundum eſt ꝙ differat ab alijs iniuſtitiæ ſpeciebus. Et hoc in ſpecie deſignatur dum dicitur, rei alienæ: puta ab eo poſſeſſæ, qui eius eſt verè dominus. Nam qui vel membrum alteri abſcindit, filiámve aut vxorem rapit, quibus abutatur: nõ fur, ſed mutilator eſt, aut raptor, aut adulter. Tertiũ eſt qđ propriã rationem furti cõplet, ac demũ illud à rapina & latrocinio ſeiungit: videlicet ꝙ clanculò fiat. Oratio ergo horũ triũ explicatrix, genuina eſt definitio furti: videlicet, Occulta acceptio rei alienæ.

Sẽtẽtia Iſidori de origine nominis.

Varro.

Definitio furti ſecũdũ Iuriſcõſultos.

Vitiũ Iuriſcõſultorũ in definiendo.

Reprobatur præterita definitio.

Tria requiſita ad rationem furti.

¶ Hinc fit ineptè diuidi furtum in fraudulentam occultamq; acceptionem & rapinã: Furtum quippe nõ eſt genus ad rapinã, ſed ſpecies illi oppoſita. Iniurioſa ergo acceptio rei alienæ eſt quæ primò diuiditur in furtũ & rapinam ſeu latrocinium: vt articu. proximo patebit. Vtraque tamen ſpecies ex parte obiecti in quatuor ſubſecatur. Nã ſi quod furto rapitur res eſt ſacra, ſacrilegium dicitur: ſi verò eſt poſſeſsio reipublicæ, dicitur peculatus. De vtroque legitur. 23. q. 4. cano. quid ergo. ſi autem furtum fit de grege diſperſo, dicitur abigeatus. Et qui pecora ſic vel armenta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat titulus. 47. libr. digeſtorum. Quarta denique ſpecies eſt plagiarium ſiue plagium: puta furtum hominis vt vẽdatur. De quo etiã extat titulus ad. l. Flau. de plag. Etenim qui ſeruum vel ancillam domino ſuo aufert, verè fur eſt: poſsidetur enim ſeruus vt pecus. Niſi ancillam in tempus caperet, turpitudinis gratia: nam ille fornicator eſſet, non fur. Sicut raptor eſt qui ea de cauſa rapit virginem. Quid autem ſi quis filios aut vxorem alicui auferret, vt venderet? vtrũ eſſet furtum: iam ſuperiori libr. reſponſum eſt, ꝙ cũ pater non ſit verè dominus filiorũ neque vxoris, illud non eſt furtum, ſed plagium vel captiuitas.

Furtũ nõ cõplectitur ſub ſe rapinã ſed eſt ſpẽs illi oppoſita.

¶ Contra hæc autem forſan quis arguat. Dum filius clam patre, vxórve neſciente marito aliquid ei ſurripit, accipit rem alienã: & tamen neuter cenſetur fur. Reſpõdet ꝙ vbi res nõ eſt tanti pretij nõ cenſetur, filij acceptio, furtum: cò ꝙ non fiat inuito domino. Quicunq; enim parentũ iure præſumitur pro cõditione ſua & ſtatu indulgere

Obiectio.

Solutio.

dulgere filio minutiores ſumptus, & multò iuſtiùs maritus vxori. Quãdo verò res eſſet magni ponderis, ita vt meritò pater aut maritus cenſeretur inuitus, profectò verè eſſet furtum, vt bene adnotauit Sylueſter verb. furtum. §. 11. & teneretur filius ad reſtitutionem ſi peculium haberet caſtrenſe: hoc eſt militaria ſtipendia, vel alia bona libera: vel ſaltem poſteà in diuidunda hæreditate id patefacere. Et pariter de vxore cenſendum. Tametſi quantum ad excommunicationis cenſuras nunquàm præſumendus eſt pater tam acri ſpirituali mucrone aut vxorem aut filios ſauciare.

Sylueſter.

PEr hæc ergo clarent argumentorum reſponſa. Ad primum nanq; reſpondetur quòd peccati occultatio eſſe poteſt aut cauſa ipſius aut circunſtãtia. Cauſa ſcilicet quãdo delinquens occultatione vtitur vt tutiùs delinquat: vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatum, ſed ſuam per ſe conſtituit ſpeciem, puta furti (vt dictũ eſt) vt diſtinguitur à rapina. Tunc autem occultatio eſt circũſtantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam aut ob cauendum ſcandalum in tenebras ſe abdit vt ſuam expleat libidinẽ: & tunc diminuit rationẽ peccati. ¶ Ad ſecundum argumentũ reſpõdet diuus Tho. detinere alienũ inuito domino, eandẽ habere rationem nocumenti atq; iniuſtam acceptionem: ac perinde ad rationẽ furti reduci. ſuper quo reſponſo multa Caietan. cõmentatur. At verò cùm bis lib. præcedenti, nempe. q. 6. art. 1. & q. 7. ar. vlti. hoc ſatis fuerit à nobis diſcuſſum, non opùs eſt plura hìc adhibere. Sed recole, præceptum reſtitutionis affirmatiuum eſſe, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quæ eſt prohibitio mali: qua ratione affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod eſt detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod eſt accipere: ſed eſt illius continuatio tanto grauior, vt illic diximus, quanto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur poſitiuus actus, ſcilicet ſi proponas non reddere, aut ſi re aliena ad conſumendum vtaris, non proponens damnum ſoluere, illi actus ſunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi incluſam in eodem præcepto. At verò contra affirmationem reſtituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominum egere, aut eum petere audit: nam tunc nouo iuris merito reſtituere tenetur.

Ad primum argumentum. *Ad ſecundũ.*

¶ Ad tertium argumentum ſubobſcurè idẽ S. Doctor reſpõdet. Senſus eius tñ eſt, ꝙ qui rem ſuã quæ penes alium eſt, videlicet penes illum qui illã vel rapuit vel in depoſito cuſtodit, furtim rapit, fur ob id cenſendus eſt: quòd licèt ſimpliciter ſit ſua, eſt tamen alterius ſecundum quid: ſcilicet vel quantum ad cuſtodiam, vel quantum ad detentionem. Videtur autem hæc ſolutio nonnulla complicare falſa. Primùm quòd res rapta nullatenùs raptoris eſt: res enim illius tantùm eſſe dicitur, qui iure poſſidet, quod latroni nõ competit: imò detinendo mortaliter peccat. Secundò hæc ſolutionis ſententia falſa eſt: nempe ꝙ qui rem capit ſuam furtum faciat: quandoquidem nõ ſolùm vulgari ſermone non reputatur fur niſi qui alienum capit, verùm & iura id decernunt: vt patet. l. ſi is qui rem. 1. ff. de furtis. vbi habetur quòd qui rem quam commodauit ſurripit, non eſt fur. Quapropter ſi poſtquàm res quiſpiam ex me ſuſtulit, vi ſtatim ab eodem extorqueã, non ero furti reus. Reſpondetur mentem ſancti Thomę legitimam eſſe, quam ipſe ſtatim arti. 5. eiuſdem quæſt. patefacit. Si enim ego apud quendam rem meam depoſui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea cenſeor fur: quia ille neſciens me accepiſſe tenebitur ex conſcientia mihi reſtituere: & eâdem ratione ſi auferã à latrone ipſo inſcio. Atq; hac de cauſa ait rem illam quodammodò eſſe illius ſeruantis depoſitum: nempe quantum ad ius cuſtodiendi: quinetiam & illius qui rapuit: quia debet illam ſeruare ad reſtituendum. Quare ego non poſſum priuata autoritate vi aut fraude illam capere.

Ad tertium. S. Thomas. Prima obiectio aduerſus ſolutionẽ S. Thomæ. Secunda. Solutio.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm furtum & rapina ſpecie differant.

QVanuis ex præcedenti arti. ſolutio huius quæſtiũculæ facilè colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eâdẽ differentia rurſus quæritur. Nẽpe an inter furtum & rapinam ſit ſpecifica differentia. Arguitur nanq; à parte negatiua. Primũ ꝙ non videtur differre niſi tanq̃ occultũ & manifeſtum: quæ quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variant ſpecies:

Primũ argumentum.

vt

vt ſi in publicum peieres aut in ſecreto. **Secundum.** ❡ Secundò, quia differentia ſpecifica à fine & formali obiecto ſumitur, quod furti & rapinæ idem eſſe videtur: nempe vſurpatio alienæ rei. **Tertium.** ❡ Tertiò, ſicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ ſiue publicè fiat, ſiue ſecretò, ſpeciem non mutat: ergo neque raptus pecuniæ. ❡ In contrarium autem eſt Philoſophus. 5. Ethico. cap. 2. vbi furtum & rapinam diuerſas ſpecies conſtituit. **Ariſtot.**

Cõcluſio reſponſiua. Probatio cõcluſionis. AD quæſtionem breuiſsima concluſione reſpondetur. Furtum & rapina differunt ſpecie. Probatur. Differentia ſpecifica actuum attenditur penes formalem, eandemque proximam differentiam obiectorum: hæc aut in furto & rapina eſt ſpecifica: ergo eiuſmodi crimina differunt ſpecie. Probatur minor. Vitia hæc ambo in hoc conueniunt quòd ſunt commutatiuæ iuſtitiæ aduerſa, quatenùs per vtranque iſtarum acceptionum iniuſtum fit, puta ius alienum violatur: iniuſtum autem, vt illic habet Ariſtoteles, nemo niſi inuitus contraq; ſuam voluntatem patitur: inde ergo actiones iſtæ iniurioſæ ſunt quòd contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium patitur: at verò inuoluntarium, vt 3. Ethicor. author eſt Ariſtoteles, dupliciter fit: nempe aut per ignorantiam aut per violentiam. **Ariſtot.** Furtum autem ex ſua ratione dicit acceptionem ignorante domino: rapina verò eodem conſcio ac vim patiente: ergo furtum & rapina differunt ſpecie. Itaq; non ad rationem alieni aſpiciẽdum eſt quæ eſt materiale obiectum, ſed ad rationem inuoluntarij. ❡ Differentia eſt quam non ſolùm morales philoſophi, verùm & Iuriſconſulti qui ex eâdem philoſophia ſuas leges elicuerunt, agnoſcunt: vt patet. l. ſed nouo iure. C. de ſeruis fugiti. & apud Vlpianum. l. fur. ff. de furt. Eſt autem nè quis decipiatur meditatè conſideranda. Cogitare enim quiſpiam poſſet aut in hoc conſiſtere quòd furtũ fiat in tenebris: vt Exod. 22. habetur: rapina verò ſub lucem diei. Aut quòd furtum in abſentia domini committatur: rapina verò in eius præſentia. Cùm tamen in neutra iſtarum ratione diſcrimen conſiſtat. Sed differentia eſt quòd furtum fit abſque violentia: rapina verò & latrocinium violenter. Hinc enim vt articu. vltimo videbimus, augeſcit rapinæ culpa præ illa quæ eſt in furto. Ex quo fit vt præſente domino furtum fieri poſsit: ſicuti & eodem abſente, rapina. Exempli gratia, ſi præſente patrono impurus homo in ædes inſultet, illumque vel reſiſtentem opprimat, vel nè reſiſtat alliget, aut in cellam includat, aut talem ei incutiat metum vt taceat: quanuis inermis id faciat, habetur raptor & latro: quia vim infert. Si verò patronus etſi non conſentiat, tamen ob ſuam modeſtiam taceat, latronis parcẽs vel honori vel vitæ, non erit rapina: ſed furtum. Eâdem ratione ſi ædes quis vi aggrediatur, licèt nemo ſit intùs, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obſident non fures modò ſint, verùm & raptores. Diſtinctio autem quæ habetur. l. 2. de furtis. vbi diſtinguuntur duo furtorum genera: quorum alterum eſt occultum, alterum verò manifeſtum, nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifeſtum pro rapina, ſed pro eo caſu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuò exponitur. l. 3.

OMnia igitur argumenta ſoluta reſtãt. Ad primum enim reſpondetur quòd peccata alia ab iniquitatibus iniuſtitiæ non habent pro obiecto inuoluntarium alterius, ſicut furtum & rapina: & ideo ex diuerſa ratione voluntarij non variantur ſpecie, ſicuti hæc. **Ad primum argumentũ.** ❡ Et per hoc reſponſum etiam eſt ad ſecundum, quòd etſi circa idem verſentur obiectum materiale & remotum ſcilicet alienum: tamen formale & proximum non eſt idem. **Ad ſecundũ.** ❡ Ad tertium reſpondetur quòd raptus puellæ quantuncunque reſpectu aliorum occultè fiat, puellæ tamen ſemper eſt notus: & ideo quia illa ſemper præſumitur reſtitiſſe, dicitur raptus. **Ad tertium.**

ARTICVLVS. III.

Vtrùm furtum ſit genere ſuo peccatum mortale.

POSTQVAM dictum eſt quid ſit furtum, quomodoque à rapina differat, quæritur de vtriuſque natura, an ſit genere ſuo mortale delictum. Et quò hiſtoriam filiorum Iſraël expoliantium Aegyptios toties iam expoſitam miſſam faciamus, arguitur primùm. Qui **Primũ argumentum.**

rem ſuam vel penes alium depoſitam vel furto ſublatam furtim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, poſtquàm iure vtitur ſuo: ergo furtum non eſt peccatum. ℭ Secundò arguitur: cùm id quod quis inuenerit aut caſu repererit nulli reſtituit, furtum committere videtur: & tamen ſi ad naturalem æquitatem ſpectes, nullum eſt peccatum: nam, vt habetur Inſtitut. &.ff. de rerum diuiſion. quod nullius eſt, occupanti conceditur. & re vera quarum rerum dominus non compàret, nullius eſſe cenſentur. ℭ Quòd autem non ſit genere ſuo mortale, tertio loco probatur. Tum ex illo Prouerbi. 6. Non grandis eſt culpæ dum quis furatus fuerit: tum quòd ſi eſt rei modicæ, non eſt cur ſit mortale: tum maximè quòd ſi mortale eſſet, cùm ſit contra iuſtitiam & pacis quietem, dignum eſſet pœnæ mortis: illa autem non appàret digna quæ furibus infligatur, ſed ſatis eſt vt multiplicatum reſtituat furtum, ſecundùm illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur. l. ſed nouo iure. C. de ſeruis fugiti. ℭ In contrarium autem eſt quòd nemo ſecundùm diuinum iudicium, niſi ob mortale delictum, vehemẽti percellitur maledictione: fures autem acri animaduerſione damnantur verbis illis, Zachariæ. 5. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur.

Secundum.

Tertium.

AD quæſtionem vnica concluſione reſpondetur. Furtum, fortiorique ratione rapina, peccatum eſt, idque genere ſuo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt identidem dicere conſueuimus, inde perpenditur quòd charitatem extinguit, quæ vita eſt animæ: furtum autem eſt huiuſmodi: ergo eſt mortale. Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduerſatur, reipublicæ neceſſariæ, per quam ſcilicet pax quieſque eius ſeruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduerſatur iuſtitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaque ſocietas ſalua conſiſtit. Nam per furtum ciues expelluntur iure ſuo, atque adeò pax ciuitatis perturbatur: eſt ergo contra charitatem: ſed tñ tanto grauior rapina, quãto vis peior eſt fraude. Dictum autem eſt, genere ſuo, propter rationem explicari ſolitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. ℭ Concluſio clariſsima ac perinde omnibus compertiſsima eſt: ſed tamen de furti comparatione ad alia crimina poſſet quis, neque immeritò dubitare, vtrùm ſit genere ſuo omnium peccatorum contra Decalogum minimũ, an peiorem obtineat gradum. Primùm enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempe. quęſtio. 2. minoris eſſe culpæ genere ſuo quàm furtum. Cuius potiſsimum fundamentum eſt, quòd fornicatio non eſt natura ſua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantùm eſt mala, quia prohibita: nempe lege veteri, Deuterono. 23. Non erit meretrix ex filiabus Iſraël: & noua, ad Epheſ. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hæreditatem in regno Chriſti. Et eodem applaudit Durandus. 4. Sententi. diſtinct. 33. quæſti. 2. Pręterea quia furtum eſt contra iuſtitiam, fornicatio autem non niſi contra temperantiam: nam qui fornicatur, vti ait Paulus, in corpus ſuũ peccat: iuſtitia verò præſtantior eſt: quin verò, vt libro. 3. definitum eſt, omnium moralium præſtantiſsima. At verò diuus Thomas. 2.2. quæſtio. 154. articu. 3. contrariam habet ſententiam: nempe fornicationem genere ſuo grauius eſſe flagitium, quàm furtum. Nam de adulterio nemo dubitat, propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo ſanè doctus negare poteſt. Et primùm ratio Martini ac Durandi peior eſt multò quàm eorum concluſio. Dicere nanque fornicationem non eſſe contra ius naturæ, error eſt hæreſi proximus. Nam conſequens inde protinus fieret, gentibus ante legem ſcriptam non fuiſſe delictum: quin verò neque poſt ſcriptam: quia lege Moſaica non tenebantur. Ratio ergo, vt fornicatio genere ſuo grauius ſit peccatum, eſt quòd peccati grauitas potiſsimùm ex obiecto eſt perpẽdenda: malum autẽ fornicationis eſt nocumentum vitæ futuræ prolis. Nam quę ex vago concubitu naſcitur, ſi ad rei naturã ſpectes, neq; educari rectè poteſt, neq; verò ali commodè: vita autem præſtantius bonum eſt exterioribus bonis quæ furto auferũtur: quare fornicatio nõ ſolũ natura ſua eſt mala, verũ & furto iniqor. Neq; verò ratio quam contrà idẽ author obmoliť digna eſt morali philoſopho. Ait quippe hoc eſſe accidentarium fornicationi quòd malè

Cõcluſio reſponſiua.
Ratio cõcluſionis.

Dubitatio.
Martinus.
Prima ratio Martini.
Secunda.
S. Thomas.
Ad primum argumentũ Martini.
Ratio ſancti Thomæ.

malè educetur alaturque proles: nam poteſt fornicarius tum facultatem habere maiorem, quàm coniugatus: tum etiam propoſitum firmius alendi: quin verò ditandi ſuos liberos. Non inquam hæc ratio digna eſt philoſopho. Quin verò id quod ipſe dicit accidentarium eſt: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natiuũ. Nam ex natura rei, qui non ſunt matrimonio iuncti non poſſunt bene alere prolem. Et re vera ſi argutia Marti. vllius eſſet momenti, tunc ſequeretur matrimonialem coniunctionem non eſſe vinculum naturale. Inde enim hoc habet quòd natura eius eſt, vt ſit bene educatiua prolium. Et tamen vſu nihilo minùs accidit vt ſæpe coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Eſt ergo exiſtimandus actus ex natura & non ex accidente. Cùm ergo dicimus bonam educationem, naturalem eſſe matrimonio, non autem fornicationi, non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediri poteſt: vt iam modò dicebamus, ſed de naturali potentia. Quin verò & ſimplex per mollitiem pollutio, eo turpior eſt ac peior, non modò furto, verùm & fornicatione, quòd ſeminatio nemini licita eſt niſi ad fructus ferendos: quare illa, quia fruſtranea eſt, maiorem habet iniquitatem. ℭ Ad aliud verò Martini argumentum reſponderi poſſet quòd quanuis fornicatio non eſſet contra iuſtitiam, non tamen inde ſequitur non eſſe grauius: quia neque ſi iuſtitia ſit præſtantior virtus, ſit conſequens vt omne opus iuſtitiæ excedat quodcunque temperantiæ. quoniam ſatis eſt fornicationem eſſe contra melius bonum puta contra vitam. Sanior autem ſolutio eſt quòd fornicatio eſt etiam quodammodò contra iuſtitiam quæ erga futuram prolem ſeruanda eſt. Conſtituitur autem principaliter in ſpecie intemperantiæ, non ex eo vt quoſdam audiui, quòd præcipuè in illo actu conſideretur delectatio: nam & eadem eſt pariter in adulterio præcipua: & nihilo minùs eſt contra iuſtitiam. Sed quia ille actus non eſt contra perſonam actu exiſtentem: neque verò quæ præceſſerit, ſed contra illam quæ eſt tantùm in potentia.

Ad ſecundũ argumẽtum Martini.

ℭ Aliter tamen nos poſſumus contra noſipſos arguere. Vitium furti expreſsè prohibitum eſt in Decalogo: non autem fornicatio: ergo furtum eſt peius. Mox. Nulla fuit vnquàm tam barbara gens quæ ignoraret furtum eſſe peccatum, quatenùs iniurioſum eſt: & tamen multæ ignorauerunt in lege naturæ fornicationem eſſe peccatum: imò verò vſque adeò aliquæ poterant eſſe agreſtes, vt talis ignorantia eſſet illis inuincibilis: patentior ergo eſt culpa furti atque adeò grauior. Deinde. Furtum etiam nũc maiori infamia denotatur q̃ ſimplex fornicatio: eſt ergo fœdius ac perinde atrocius.

Obiicitur rurſus cõtra pſa tã veritatẽ.

ℭ Ad primũ tamen reſpondetur conſequentiam eſſe nullam. Ponũtur enim, vt ſuprà dixim⁹, in Decalogo præcepta quę apertam habent iniuſtitiam: ſicuti adulterium: nihilo minùs fornicatio, quæ ad illam reducitur, peior eſt quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum eſſe peius nefando crimine, quod illic non exprimitur.

Ad primam obiectionem

Ad ſecundum reſpondetur, quòd quanuis furti nequitia apertior ſit, non tamen inde ſequitur eſſe peiorem. Nam etſi ratio iniuſtitiæ latentior ſit in fornicatione, militat tamẽ contra maius bonum.

Ad ſecundũ.

ℭ Ad tertium denique negatur maioris infamiæ eſſe furtum quàm fornicationem: nam honeſtę mulieri pudentius eſt fornicationem quàm furtum feciſſe, ſed viri propter corruptiſsimam conſuetudinem minoris illam æſtimant. Et quanuis minoris eſſet infamiæ, non inde ſit conſequens vt ſit minus peccatum: quoniam Gregorio autore peccata carnalia ſunt minoris culpæ & maioris infamiæ quàm ſpiritualia. Et blaſphemia citra dubium peior eſt furto: & tamen non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto.

Ad tertium.

ℭ Hac autem veritate nihil obſtante, nempe quòd fornicatio genere ſuo grauius ſit peccatum, eſſe tamen poteſt in indiuiduo furtum quod ſit lõgè fornicatione ſceleſtius: vel ratione quãtitatis, vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulterium: vt ſi decem milia ducatorum quis deprędaretur. Quin imò & qui ampliſsimam domum ac familiam expoliaret grauius peccatum committeret quàm ſi faceret homicidium plebei hominis. Eſt enim fallaciſsima regula, collationem quæ eſt inter ſpecies virtutis aut vitiorũ ad ſingula indiuidua applicare: quippe in quibus poſſunt eſſe aliæ qualitates augentes aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modò infamatio & contumeliatio genere ſuo grauior eſt furto ex obiecto. In ſumma, cùm bona externa ſint inferiora quàm fama & vita, furtum genere

Pulchra limitatio pręritæ cõcluſionis.

nere ſuo minimum eſt peccatorum Decalogi.

INter argumenta cõtra hanc concluſionẽ primùm facit diuus Thomas de furto filiorum Iſraël in Aegypto, quòd nullum fuit peccatum: ſed iam libr. 2. ſatis dictũ eſt illud nullam habuiſſe rationem furti. Nam præterquàm quòd Deus tanquàm rerum dominus citra vllam diſpenſationem potuit illos eiuſmodi bonis donare, tanquàm rectus iudex ſoluit illis mercedẽ inſumpti laboris in luto & latere. *Scrupulus.* ¶ At verò vtrùm liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occultè præcipiant quod citra publicum tumultum miniſtri teneantur exequi: Verbi gratia: Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quẽpiam priuatim expoliare, vtrũ teneretur ille exequi. *Solutio.* Reſpondetur quòd ſi dicta cauſa lataque condemnationis ſententia id faciat, citra dubium parendum ei eſt: quoniam expedit quandoq; eiuſmodi executiones, ſecretas eſſe. Et tunc illud non eſt furtum, ſed executio pœnæ. Quòd autẽ citra iudicij formam & ordinem id imperet, nefas eſt: neq; parendum eſt illi: quoniam & princeps tenetur iudiciario ordine procedere. Siquidem non eſt Deus, qui errare non poteſt. Niſi forſan, quod quàm rariſsimè accidere ſolet, in aliquo caſu: qui cùm patentiſsimam haberet iuſtitiam, neq; moras ferret, neq; ſtrepitum publicum. Quando verò publicitùs indicitur bellum, tunc niſi iniuſtitia cauſæ manifeſta eſſet, iuſsio principis pacare debet militũ conſcientias, vt *Augustinus.* Aug. 23. q. 1. can. qd culpaт admonet. *Ad primum argumentũ.* ¶ Ad aliud verò quod primo loco poſuimus argumentũ de illo qui res ſuas proprias vel furatur vel rapit, ar. 1. partim dictũ eſt, & partim modò dicendũ supereſt. Reſtat enim dubiũ illic prætermiſſum vtrùm liceat cuicunq; autoritatẽ priuata id quod ſibi debetur recuperare. *D. Thomas.* Ad quod S. Tho. reſpondet negatiuè: nam ſi rẽ illam apud illũ depoſueras quã ipſo neſcio furaris, aggrauas illũ, vt tibi neſcius furti reſtituere teneatur. Si verò ille contra ius vſurpauerat, inde peccas quòd trãſgrederis iuris leges, priuatim vſurpando iudiciũ quod publicæ poteſtati conuenit: quod quidẽ mortale delictũ eſt: idq; ciuili lege acerrimè prohibitum. *Dubitatio.* ¶ Sed tamen operępretiũ eſt hoc locupletiùs explicare. Quid enim faciet miſer qui nullatenùs res ſuas via iuris recuperare poteſt? Eſt nanque in regulis iuris lib. 6. ꝙ nemo re aliena ditari debet. Reſpondetur ergo tam de culpa, q̃ de reſtitutione. Licèt nãq; cuiq; priuata autoritate ſua capere, dũ modò iſtę adſint cõditiones. *Conditiones quas adeſſe oportet vt liceat cuiq; priuata autoritate ſua recuperare.* Prima, vt omni procul dubio certiſsimus ſit rem ſibi eſſe debitam: nam vbi quidpiam eſt dubietatis, nequâquam id licet iuris ordine prætermiſſo. Quapropter famuli ſiue principum ſiue inferiorũ dominorũ nullo iure poſſunt quidpiam furtim à ſuis heris ſurripere: eo obtentu quòd non ſatis pro ſuo ſeruitio & famulatu repenſum eſt illis. Solent enim creberrimè hæc ſibi apud confeſſarios obtẽdere. Quibus tñ reſpondẽdum eſt, ꝙ ſi pretium illud de quo inter ipſos conuentum eſt non poſſunt alia via extorquere, poſſunt quidẽ id latenter eripere: illud autem auctarium quod famuli ipſi putant ſibi inſuper adhibẽdum, nequâquam: niſi vi aut fraude coacti à dominis fuerint ſeruire. Volenti nãq; nõ fit iniuria. Et ideo ſi non vis illo pretio ſeruire, abi. Secũda conditio eſt, vt omnia expertus certus ſis te nõ poſſe via iuridica rem tuã recuperare. Nam aliàs publicæ poteſtati iniuriam faceres. At verò in tali caſu diſtinctione opùs eſt. Aut enim impoſsibilitas illa inde naſcitur quòd teſtibus inſtrumentiſque cares quibus ius tuum probare poſsis: & tunc nequâquam licet per vim res tuas ſurripere: nam vim inferre nemini priuatim licet, niſi vt vim vi in flagranti delicto repellat. Quare ſi alia via rem tuam acquirere nequis, nullum tibi reſtat remedium: potiùs nanque publicæ quieti conſulendum eſt, quàm tuo priuato cõmodo. Quare vnuſquiſque ſibi prouideat qua cautela res alienet ſuas. Si verò via latenti citra ſcandalum potes eiuſmodi tibi debitum ſurripere, aut tibi compẽſationem facere, licebit quidem: dummodò periculum caueas nè debitor ille tuus reſtitutionem iteratò faciat. Et hoc quantum ad excuſationem culpæ. Nam quantum ad reſtitutionem, dum modò tibi euidenter cõſtet rem eſſe tuam, licèt contra ius non expectata publica autoritate etiã per violentiam illã debitori eripias, nihil reſtituere teneris. Neque ad excommunicationis cenſuras reſpõdere cógeris: ſed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere poteſt occludi alicui viam recuperandi rem ſuam, non quòd probationes non ſint legitimæ, ſed propter iudicis iniquitatem qui renuit cauſam decidere: tunc enim ratio apparentiùs euincere videtur, licêre etiam per vim vnicuique rem ſuam

ſuam capere: nam princeps hac ratione poteſt alteri bellum indicere: nempe quia alium non habet iudicem qui ius ſibi reddat ſuum. Nihilo minùs reſpondetur, neque tunc fas eſſe rem per vim patenter aggredi. Sed ſi latenti via eripi nequit, vel adeundus eſt ſuperior, vel ſi nullum aliud remedium ſupereſt, potiùs ferenda eſt bonorum iactura, quàm vi rempublicam perturbare: vt in hac quæſt. arti. 8. docere videtur diuus Thomas. Eò potiſsimè quòd ſimilis caſus vix contingere poteſt. Vbi tamen tam barbara eſſet reſpublica aut tanta tyrannide oppreſſa, vt nemo poſſet ius ſuum obtinere: tunc ſi citra armorum ſtridorem poſſet quis etiam cum aliqua violentia in ſuum ſe ius reſtituere, non prorſus eſſet iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nam vindicare ſe, nullo caſu liceret. Vt ſi iniuriam paſſus es, etiam ſi obtinere ius nequeas, nequâquã tibi licet illam priuatim vindicare. Neque ſimile eſt de principibus. Nam ille penes quem eſt ſumma reipublicæ, non ſolùm eſt eius iudex, verùm & externorum hoſtium ad iniurias, non modò propulſandas, verùm etiam vlciſcendas.

Ad ſecundũ argumentũ. S. Thomas. Duplex gen⁹ rerũ inuentarum.

SEcundum autem argumẽtum materiam tangit inuẽtorum: ad quod ſanctus Thomas per hanc diſtinctionem reſpõdet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquàm fuerunt propria: vt lapilli & gemmæ quas maritimum littus procreat. Et talium inuentores nulli reſtitutioni ſubdũtur: quoniam quod nullius vnquàm fuit, occupanti conceditur. Inſtit. de rerum diuiſio. §. feræ. &. ff. eodẽ titul. Atque eadem eſt ratio de inuentione vetuſti theſauri: videlicet cuius domini nulla extare poteſt memoria. Nam iam tum ille theſaurus perinde habet atque aurifodina quam terra nutrit. Præterquàm ꝙ legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac ſi eius fructus eſſet. Quod quidem ciuile ius vetuſtiſsimum eſſe oſtendit Euangelica Parabola de inuentore theſauri in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur quòd illud priùs coëmerit quàm theſaurum proderet: vt integer ſibi obueniret. Sed aliæ ſunt res inuentæ in terræ ſuperficie, vel alibi recenter perditæ, aut depoſitæ, quarum idcircò domini aut hæredes ſuperſtites eſſe cenſentur. Et iſtæ, ait ſanctus Thomas, accipi nõ poſſunt animo retinendi, niſi conſtiterit dominum pro derelictis eas abieciſſe, ſecundùm verbum Auguſtini. 14. q. 5. ſi quid inueniſti & non reddidiſti, rapuiſti. *Auguſtinus* ¶ Eſt tamẽ exponentib⁹ nobis per ſingula diſcurrendum. Et primùm quòd in littore maris lapilli inuenti, ſint inuentoris, expreſſa eſt iuris definitio, Inſtit. de rerum diuiſion. §. lapilli. &. ff. eodem titu. l. item lapilli. Et ratio eſt, quia littora iure gentium manſerunt communia. Atque idẽ eſt iuris naturæ iudicium de auri aliorumq́; metallorum venis, quæ ſunt in viſceribus terræ. ¶ Dubitare hîc tamen quis poſſet *Dubitatio.* propter noſtrates qui ad Occidẽtalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicunque vnius nationis ad aliam quæſitum aurum peregrinari. Apparet enim id vnicuique eâdem ratione licêre poſtquàm iure gentiũ non fuerint res iſtæ diuiſæ. *Ratio dubitandi.* Reſpõdetur tamen hoc duntaxat iure non eſſe omninò licitum, niſi incolæ ipſi conſentirent: aut pro derelictis eoſdem theſauros haberent: nam regiones iure gentium diuiſæ ſunt: & ideo licèt gentibus illius regionis ſint res illæ communes, tamen non poſſunt aduenæ incolis inuitis eaſdem res vſurpare. *Reſponſio.* Neq; enim valẽt Galli hac de cauſa ad nos penetrare, neq; nos ad illos ipſis inuitis: ſed hoc alius eſt loci diſputare. ¶ De theſauris autem, vt bene ait ſanctus Thomas, eadem eſt ratio naturalis. *De inuẽtione theſauri.* Theſaurus enim eſt, vt habetur in. l. nunquàm. ff. de acquirend. rerum domin. vetus depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos theſauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur. l. falſus. ff. de furtis. Et ratio eiuſdem legis eſt quòd non fit furtum, niſi ſit cui fiat. ¶ Quapropter qui in fundo ſuo eiuſmodi theſaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Inſti. de rerum diuiſio. §. theſauros. &. C. lib. 10. de theſ. l. vnica. At verò ſi qs id in alieno agro dedita opera incõſultoque domino illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eiſdem proximis citatis legibus, totus theſaurus eſt domini fundi: quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino. Idque forſan ad ſeruandam pacem. Atq; idem eſt ius de illo qui in ædibus quas emit theſaurum eiuſdem generis inuenit: licèt ſint qui id negent. Nam profectò eadem eſt ratio: etiam ſi eandem ob cauſam

ædes emerit, eãdem vſus prudentia quam Chriſtus in Euangelio laudi tribuit. Secùs aut ſi in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quidpiam repererit, quod antiquus poſſeſſor illic poſuiſſet & per obliuionẽ reliquiſſet: tunc enim eiuſdem poſſeſſoris eſt aut ſuorum hæredum: vt habetur in.l.à tutore.ff.de rei vendicatio.

Paludanus. ¶ Hinc fit opinionem Paludani in.4.diſt. 15.quæſt.3. dicentis iam ex conſuetudine vniuerſos theſauros, vbiuis reperiantur, eſſe principum, non eſſe auſcultãdã: vt bene ait *Sylueſter.* Sylueſter in verb. inuentum.§.13. quoniam talis conſuetudo in republica bene inſtituta non eſt introducta. In Hiſpania nanque iſtæ leges citatæ ad literam ſeruantur: quare ſi contraria conſuetudo alicubi obtinuit, eſt per vim, contra ius naturæ & gentium. Habetur enim Inſtitut. &.l.citata, quòd Adrianus naturalem æquitatem ſequutus, ei concesſit qui theſauros inuenerit. Et.l. illa Codicis, de theſaur. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, nè vlteriùs Dei beneficium inuidioſa calumnia perſequatur. *Quæſtio.* ¶ Vtrùm verò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis forte dubitet. *Solutio.* Reſpondetur autem nullam in tali exactione apparere iuſtitiam: & ideo in Hiſpania non eſt in vſu: neque vbi eſſet crediderim conſcientias obligare, ſed inuentorem ſecundùm ius commune poſſe bona conſcientia poſsidere. Nam dictus titul. Inſtitut. nihil meminit principis: ſed vbi ait quòd qui repererit in loco alieno medietatem det domino, ſubdit quòd pari ratione ſi inuenerit in loco Cęſaris, dimidium det Cæſari: & ſi in fiſcali loco vel publico det etiam medietatem fiſco. Et idem legitur.l. non intelligitur. ff. de iure fiſc.§. ſi in locis. Quæ quidem leges non loquuntur niſi vbi loca ſunt propria principis aut ciuitatis. Quocircà princeps tanquã dñs non poteſt quidpiam exigere quando theſaurus infoſſus eſt in loco ciuis: niſi forſan ingruenti graui neceſsitate publica, tanquàm gubernator potuerit id genus tributi petere: quod neſcio an ſatis probarem. *De metallorũ venis.* ¶ De metallorum autem venis vſus iam obtinuit, vt pars quinta obueniat principi: eò quòd venæ illæ ſunt res naturales, quæ quodammodò in bonum publicum metalla progignunt. ¶ Multò autem maius dubium eſt de rebus inuentis quæ non ſunt theſauri, ſed præſumũtur habere dominos. Eſt quippe ferè vnus conſenſus tam Theologorum quàm Iuriſconſultorum, vt Summiſtæ aiunt, verbo, inuentum: quòd ſunt pauperibus reſtituendæ. *Opinio communis de rebus inuentis quæ non ſunt theſauri.* Hoc autem primùm rei huius vt confeſſum ſupponamus, quòd inuentor ſedulò tenetur dominum perquirere bona fide, & præconio publico, atque alijs vijs pro rei quantitate commodis: alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licèt ego non audeam contra communem opinionem aſſeueranter quidpiam affirmare, ſunt tamen mihi grauiſsima argumenta quòd inuentor poſsit ſibi in conſcientia retinere. *Prima ratio authoris in proximam ſententiam.* Probatur: Iure naturæ & gentium illa ſunt inuentoris: & nullum eſt ius, aut Euangelicum, aut eccleſiaſticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuiuis alteri: ergo poteſt inuentor ſibi capere. Probatur prior præmiſſa. Res, vt libro.3.dictum eſt, ius naturæ non diuiſit, ſed permiſit in communi poſsideri: ius autem gentium, id cuius nõ extat dominus, primo occupãti permittit: res verò illa cuius dominus poſt legitimam diligentiam non compâret, perinde habet ac ſi nullius eſſet: ergo qui inuenit perinde acquirit eius ius ac ſi theſaurus eſſet antiquus. Enimuerò antiquitas nihil aliud præſtat quàm quòd indicium eſt rem carere domino: hoc autem quod dominus non reperiatur, eodem modo eſt cauſa nè alicui fiat iniuria: quia non apparet cui furtum fiat. Quòd autem non ſit poſitiuum ius quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt niſi cap. cùm tu. de vſuris. & ſimilia, quibus vſuraria pecunia & ſimoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiuſmodi non loquuntur niſi de rebus malè partis & acquiſitis: vt habetur canon. Non ſanè. 14. quæſtio.5. Inuentio auem non eſt iniqua acquiſitio, ſed licita: neque eſt clarum debitum ſicuti quod mutuato aut credito recepiſti. *Secũda ratio.* ¶ Secundò arguitur: Ante legem euangelicam iure naturæ veriſimilimum eſt res inuentas fuiſſe inuentoris: ſicuti antiquos theſauros: nam iura non faciunt aliam differẽtiam quàm quòd ſi inueniãtur res quæ dominos habere pręſumũtur, non capiãtur niſi animo reddendi domini. quod quidẽ ius ſolùm cogit vt dominus diligẽter diſquirat. Hic enim eſt ſenſus legis, falſus.ff. de furt. quæ ait furti reum eſſe qui inuentum accipit animo non reddendi: etiã

ſi dominum ignoret: nempè quia tenetur illum diſquirere: quo vtiq; non inuento nihil loquitur de pauperibus: non ergò eſt cur in lege Euangelica debitum fiat iuſtitiæ illis cōferēdi. ¶ Sed ais eiuſmodi res venire in ius cō mune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profectò non ſatis probatur. Nam illud illic tantùm ſuprà oſtendimus habere verum, vbi manifeſtū eſt quempiam aliquid debere ignoto domino: nempè quia iniuſtè accepit, vel ſub fide reddēdi: inuentio autem non eſt huiuſmodi: imò beneficium eſt Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profectò ſi eiuſmodi res in ius commune reipublicæ vel pauperum cederent, non video cur non etiam & antiqui theſauri. Neq; obſtat ſi dicas illum qui inuenit non amittere ius ſuum, ſed velle vt des pauperibus, vt in eius bonū ſpirituale cedat. Nam ſi eo ipſo quòd reperiri non poteſt, nulla ei fit iniuria, eo ipſo caret executione iuris petendi. Item ſi conſtat mihi eum qui perdidit eſſe Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergò ſuccedit ius pauperū propter bonū perdentis: poterat enim eſſe iniquus: ſed aliunde ſcilicet, quia ſunt bona redundātia in republica. Quod tamen non ſatis probatur, cùm non probetur eſſe debita. Et eſt porrò mihi magnum argumentum, diuum Thomam nihil hìc de pauperibus meminiſſe: ſed id tantùm ait, quòd inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum ſibi retinendo: & certè facta diligētia, pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc non de theſauris, ſed de illis rebus quę de propinquo dominum habuerunt. Argumenta verò quæ ex Auguſtino & Hieroñ. 14. quæſt. 5. afferuntur, nihil cō uincunt. Ait inquam Auguſt. ſi quid inueniſti & non reddidiſti, rapuiſti. Et Hieroñ. can. multi. Peccatum, inquit, ſimile rapinæ eſt ſi quis inuenta non reddat. Planè tamen intelligunt quādo dominus haberi poteſt: & mala fide non inquiritur. ¶ Concludamus ergo primùm, ꝙ vbi inuentor indigens eſſet, capere tutò poteſt vel totum inuentum vel partem pro ſua neceſsitate: id quod & fautores contrarię opinionis etiam fatentur: vt patet apud eundem Sylueſt. loco citato: dummodò id faciat de conſilio prælati aut confeſſarij. quanuis neque id forſan ſit neceſſarium. Secundò, ſi qui inuenit eſt diues, conſilium eſt ſaluberrimum res inuentas quarū domini haberi non poſſunt, in pauperes aut in publicos piosq; vſus erogari. Nam vti ait Greg. Timorati animi eſt, ibi culpā agnoſcere, vbi culpa non eſt. At verò an ſit neceſſaria præceptio, non ſatis audeam affirmare. Qui autem id adſtruxerit, per hoc ſuā tuebitur opinionem, quòd iure naturæ illa quæ in republica redundant ſunt indigentium, vt ſtatim articulo proximo dicemus: quòd autem illa redundent inde quodāmodò apparet, quòd nō habent certos dominos: præſumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis theſauris non conuenit.

Altera ratio ad idem.

Sententia authoris.

AD tertium argumentum reſpondetur, ꝙ furtum cenſetur non grandis culpæ dupliciter. Primò ex parte ſubiecti: quia ex neceſsitate furantis alleuiatur. Præterea quia ſicut proximè diximus, genere ſuo eſt minimum reſpectu aliorum mortaliū. Vnde ibidem ſubditur, fur deprehenſus reddet centuplum: qui autem adulter eſt perdet animam ſuam. ¶ Ad ſecundum autem membrū reſpondetur, tam tenue tamq; exile poſſe contingere furtum vt non ſit mortale: propterea enim dictum eſt, genere ſuo eſſe mortale. Ratio hinc autem dubitandi reſurgit, quomodò ſit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet niſi venialem: reſpectiuène, an abſolutè. Enimuerò cùm grauitas furti ex damno dato ſit perpendenda, & indigo, verbi gratia, plus noceas vnum ſuffurando quadrantem, quàm prædiuiti à quo ducatū eriperes, conſequens fieri videtur vt reſpectiuè ſit æſtimanda. In cōtrarium autem arguitur, ꝙ ſi id verum eſſet, conſequeretur, furari à Cæſare centum aureos nunquā eſſe mortale delictum: quoniam longè minus damnū inde ipſe accipit, q̄ miſera vetula cui duo minuta raperes: quandoquidem & in Euangelio ob id cumulatiùs cōmendata eſt eleemoſyna illius anus, quòd plus reſpectu ſuæ facultatis in gazophylacium miſit. ¶ Lis tamen hęc ſic per diſtinctionem dirimitur. Eſt enim aliqua pecuniæ quantitas tanta, quæ per ſe abſq; vllo perſonæ reſpectu cauſa eſt in furto peccati mortalis. Vt ſi verbi gratia dicamus duo trèsve aurei ducati: quare etiā ſi à Cæſare ſurripiantur, licèt illos ipſe flocci pendat, nihilo minùs crimen eſt. Sed alia eſt tam exigua ſumma quæ ſecum ipſa non habet tantum culpæ: ſed nihilo minùs ob paupertatem poſsidentis fieret mortale: vt ſi argenteū nummum aut duplum à miſero ſurriperes. Augeſcit autem præterea damnum,

Ad tertium argumentū.

Dubitatio.

Ratio hæſitandi.

Diſtinctio.

etiã ſi per ſe parùm ſit, dũ cauſa eſt maioris: vt ſi lora boũ rumpas quã ob cauſam agricola diurnas operas perdit: aut aliud vile inſtrumentum ab artifice detrahas, cuius cauſa ab opere ceſſat. *Obiectio.* ¶ At verò forſan quis arguat, nunq̃ quantitatẽ furti tam puſillã eſſe poſſe, quin crimen ſit mortale: Primò ex iure canonico, puta ex Hierony. 14. q. 6. can. fin. vbi ait furtum non ſolũ in maioribus, ſed in minoribus etiam iudicari. *Hieronym⁹.* Deinde iure ciuili ex Inſt. de rerum diui. §. Gallinarũ. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio. *Solutio.* At verò ad Hieroñ. reſpondetur quòd loquitur quando animus adeſt nocendi in maioribus: ſic enim cõtinuò ſubdit, Non enim quod furto ablatũ eſt, ſed mens furantis attenditur. Ius autem ciuile nihil aliud habet, quàm quod aucupiũ domeſticarum auium ſit furtum: ſed tam parũ eſſe poſſet, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. ¶ Adiecit autẽ in calce ſolutionis D. Thom. quòd qui habet animum furandi & inferendi nocumentum proximis, etiam in talibus minimis poteſt peccare mortaliter: ſicut in ſolo cogitatu per conſenſum. *D. Thomas.* Sunt tamen amphibola verba, & ideò anceps ſententia. *Caietanus.* Ait ergò Caiet. nõ eſſe ſenſum D. Tho. vt particula, in minimis, referatur ad nocumentum, quaſi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare poſſet. Eſt enim talis ſenſus, vt ipſe putat, rationi diſſonus: ſed ait id tantùm voluiſſe quòd qui habet animum nocendi ſimpliciter, etiam ſi noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem ſe animum ad maiora. *Mens ſanct. Thom.* At verò etſi mens Diui Tho. non ſit adeò perſpicua, id tamen quod Caiet. refùtat crediderim ego contrà eſſe verũ. Etenim ſi noui puſillanimi hominis ingenium qui minimis maximè offenditur, atq; animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiam concitatur, profectò ſi haberem ego animũ ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam: nam de hoc eſſet ille mihi inimicus, atq; adeò mortaliter delinquerem: idq; non ſolùm re eum lædendo, verùm etiam verbo & geſtu. Dico minima, quibus homines anguſti cerebri vehementer offendi conſueuerunt: nam tam puſilla eſſe poſſent, vt ludibrio haberet̃ qui inde ſe reputaret offenſum: & tunc eiuſmodi læſio non eſſet culpa. *Obiectio altera.* ¶ Sed aliud prætereà argumentum reſtat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere poteſt dubiam. Si paruum furtum non eſſet mortale, ſequeretur ꝙ neque ſi multoties iteraretur ad tantam culpam poſſet aſcendere, vt eſſet mortale: nam peccata venialia quantumuis multiplicentur, vt ſana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc trãſitus de genere in genus. Conſequens tamen eſt falſum. Nam etſi famulus nunquã niſi minimum quadrantem ab hero vno furto ſurripiat, tamen dum centies id mutiplicat, reus furti iudicatur. *Solutio.* Ad hoc reſpondetur conſequentia perempta. Nam etſi pluralitas peccatorum venialium nunquã ſit mortalis, nihilo minùs quando ſumma rerum incipit eſſe magna, tunc actus ille, etiam ſi non ſit niſi acceptio vnius quadrantis, quia acceſsio damni eſt ad præcedẽtia, fit mortalis. *Replica.* ¶ At verò videre videor ſtudioſum lectorem cõtra hanc ſolutionem ſic reſurgentem. Sequeretur ſaltem ꝙ ſi eiuſmodi furta idem fur non ab eiſdem perſonis faceret, ſed à diuerſis ita vt ab vno caperet obolum atq; ab alio, ac ſubinde ab alio quadrantem aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini dat graue damnum. Neq; verò vlla eſt redargutio quòd ipſe recipit grande lucrum: nam furtum non eſt æſtimandum ex accedente furi lucro, ſed ex damno dato. Si autem conſequentia cum conſequenti concedas, admittis poſſe furẽ aliena ſubſtantia citra peccatũ mortale ditari: atq; adeò patrociniũ præſtares iſtis publicis coëmptoribus qui diuerſos in paruis defraudant. Nam ſecundũ tuã opinionem non peccarent mortaliter. Reſpondetur ergò quòd quanuis à diuerſis exigua quis ſuffuretur, tamen cùm ſumma incipit creſcere, actus iam vnus furãdi prçcedẽtibus accedens efficitur mortalis: nam, vt modò dicebamus, quantitas quæ per ſe eſt magna abſq; vllo perſonarum reſpectu, ſiue à diuite accipias ſiue à pluribus, per ſe conſtituit peccatũ mortale. *An fures licite ſuſpendantur.* ¶ In quarto argumento tangitur an capitale ſupplicium quòd furibus decretum eſt, ſit licitum. Et poteſt quæſtio vel de poteſtate interrogari, vel de vſu. *Scotus.* Scotus nanq;, quem quæſt. 1. retulimus, arbitratur talem poteſtatem non eſſe penes rem publicam: quia non valet, inquit, quenquam morti addicere, niſi in caſibus expreſsis antiqua lege. Hoc autem ſatis illic me arbitror expugnaſſe. Poteſt enim iure naturæ, quod nuſquam diuinitùs reuocatum eſt, publica vlciſci ſcelera prout viderit ſalubriùs expedire. De vſu tamen, an videlicet furti grauitas id me-

id mereatur, alia eſt quæſtio: nam cùm bona exteriora non ſint tanti habenda præcipuè inter Chriſtianos, quos Chriſtus admonuit vt petenti pallium relinquant & tunicam, nō apparet ratio vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cùm antiquitùs pœna illa in legibus extaret, poſteà viſa eſt atrox: quare cautum eſt nè vllus de ſimplici furto capite plecteretur: vt habetur. l. ſed nouo iure. C. de ſeruis fugit. & in Authē. vt nulli iudici liceat habere. &c. colla. 9. Sed publici tantùm latrones digni illa morte cēſentur. Et re vera ſæculo ſancti Thomæ non erat in vſu ſimplices fures, ſed tantùm latrones ad furcas ſuſpendere. Nam ait non eſſe infligendam pœnam pro quolibet peccato mortali, ſed pro eo quo damnum datur irreparabile: quale non eſt furtum. Quin verò in Hiſpania ius olim iſtud ſeruabatur: vt patet par. 7. titulo. 14. l. 18. ſed tantùm ſuſpendebātur ſacrilegi qui ſacra deprædabātur, atq; alij id genus. Poſteà verò creſcente perditorum hominum audacia, auctæ ſunt pœnæ.

Sententia Baldi.

¶ Et arbitror Bal. in cauſa fuiſſe huius ſupplicij: qui ſuper eâdem lege, Sed nouo iure. duo aſſeruit. Primùm quòd etſi pro ſimplici aut geminato furto non ſit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur latrociniū. Secundò inde infert quòd quando vnū ingens eſt, tunc tribus æquipollet.

Prima obiectio aduerſus ſententiā Bald.

¶ Porrò autem vt nihil ego cōtra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla eſt. Primùm enim latrones non ſunt cenſendi ex actuum ſolùm frequētia, ſed ex modo: nempè quia vim inferunt & rapinis perturbant rempublicam, atq; illi duntaxat iure deputantur neci: fur autem licèt identidem peccet, ſi tamē id ſemper latenter, ita vt neque publicas vias obſideat, neq; irruptionem in ædes faciat, nec cædem offerat, non cenſetur latro. Quare gaudere debet priuilegio eccleſiaſtico ſi ſe in ſacrum recipiat. Atq; adeò multò minoris probabilitatis habet ſecundum aſſertum: quòd quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum ſit morte.

Secunda.

Nam licèt æquipolleat in quantitate, non tamen in modo: vt reputetur latrocinium. Quanuis propter inſignem audaciā imaginē eius gerat. Id autē quod tādem pro ratione aſſerti ſui adducit: videlicet propter enorme delictum licère leges tranſgredi, indignum eſt iuriſperito: nam tranſgredi leges peccatū eſt: & peccatū licere non poteſt: ſed forſan tranſgreſsionem appellat dum fit aliquid contra verba legis, non tamen cōtra mentem. Id veruntamen inſuper adnotandum hîc eſt, ꝙ Baldi aut cuiuſvis alterius doctoris aſſertio nullatenùs haberi poteſt pro lege: imò verò neq; dictum ipſorum Iuriſconſultorum: niſi aut principis authoritate aut reipublicæ more & vſu eorum documenta pro legibus recepta ſint: quippe cùm, vt lib. 1. demonſtratum eſt, ſola autoritas publica valeat legem condere, quæ vim habeat coërciuam.

Vſus iam recepit ſententiam Baldi.

¶ Eſt ergò iam receptiſsimum vt fures pro ſimplici aut geminato furto, ſi non eſt magnum, aut flagellis cæſi, aut aures reciſi, ſeu ferro inuſti relegentur. Pro trino verò aut pro vno enormi ad furcas ſuſpendantur. Quæ quidem lex etiam Hiſpanis in more eſt: vt patet in lib. 4. regalis for. titu. 15. l. 6. qui furatus fuerit. 40. dipondia, nouies tantundem ſoluat. Quòd ſi iteratò ſimile cōmittat furtum, occidatur. Tametſi ſub illo rigore nō ſit nunc eadem lex in vſu, vt pro decima parte vnius ducati quis ſuſpendatur. Pluris enim tunc fortè æſtimabatur illa quota, quàm nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ei qui egeſtate premitur furari liceat.

POſtquā tam ſtricto iure oſtenſa eſt iniquitas furti, diſputare cōuenit an aliquis ſit inde excipiendus caſus: ſaltem vbi extrema neceſsitas ingruit.

Primum argumentum à parte negatiua.

Et arguitur primò à parte negatiua, de illo cap. ſuprà citato, ſi quis. extrà, de furt. vbi habetur quòd ſi quis propter neceſsitatem famis furatus fuerit veſtem, cibarium, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: quod non iuberetur niſi furtum tunc illicitū eſſet.

Argumen. 2.

¶ Secundò idem arguitur ex Ariſt. 2. Ethicor. vbi ait quædam eſſe quæ confeſtim nominata conuoluta ſunt cum malitia: & ſubdit exemplū in furto: vbi ſignificat eſſe intrinſecè malū, atq; adeò nullo fine nullaq; de cauſa reddi poſſe licitum: cuius eſt in mendacio ſimilitudo.

Argumen. 3.

¶ Tertiò: homo debet proximum ſicut ſeipſum diligere: nemini autem ad ſuccurrendum per eleemoſynam proximo licitum eſt furari, vt libr. contra mendacium admonet Auguſt. ergo neq; ad ſubueniendum ſibi. ¶ In contrarium autem eſt quòd in neceſsitate, vt axiōma habet vulgare, omnia ſunt communia.

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. Prima. Res quæ homini redundant, pauperum ſuſtentationi iure naturæ debentur. *Ambroſius.* Authoritas eſt Ambroſij quæ inter decreta refertur, diſtin. 47. eſurientium panis eſt, quem tu detines: nudorum indumentum eſt, quod tu recludis: miſerorum redemptio & abſolutio eſt, pecunia quam tu in terra défodis. Ratio autẽ naturalis ſic colligitur. Nullum ius gentium aut humanũ naturali poteſt aut diuino derogare, cùm hæc ſuperiora ſint: iure autem naturæ, diuinaq; prouidentia inſtitutum eſt vt res inferiores hominum neceſsitati ſubſeruiant, propter quos conditæ ſunt: ergo vbi res huiuſmodi redundantes poſſeſſori non ſeruiunt, nullo humano iure vetari potuit quo minùs in egentium vſum veniant. *Secunda cõcluſio.* ¶ Secunda concluſio. Hoc tamen nõ obſtante nemo citra extremam neceſsitatem ei cui affluunt, eripere ſua bona poteſt. Probatur: quoniam & ſi locuplex ille eadem teneatur bona diffundere, ſunt tamen multi egeni, diuerſis locis & temporibus occurrentes, quibus ideo charitatiuam illam erogationem per poſſeſſorem fieri conuenit. *Tertia concluſio.* ¶ Tertia concluſio. In extrema neceſsitate, puta vbi euidens & vrgẽs eſt, tunc calamitoſus ille licitè poteſt alienis rebus ſibi ſuccurrere: ſiue clam ſublatis, ſiue palàm. Concluſio ſæpe iam eſt à nobis aſſerta: quoniam tam innatum eſt homini ius ſeruandi ſeſe vt illi alia cuncta cedant. *Primæ cõcl. declaratio.* ¶ Primã iſtarum concluſionum non intelligas obligationem ſonare iuſtitiæ, ſed tantùm miſericordiæ: vt libr. 4. q. de diui. rerum adnotauimus. Nam poſtquàm diuiſæ ſunt res, quiſq; eſt ſuarum dominus: eatenùs tamẽ perſiſtit naturale ius commune, vt qui abundat, eſſe debeat in egenos beneficus. Qua ratione inde enaſcitur veritas concluſionis ſecundæ: nempè vt nemo quanuis grauiter patiens, poſsit à diuite furari. Neq; valet argumentũ: Diues in tali caſu (nempè grauis neceſsitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in ſua canonica, Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere & clauſerit viſcera ſua ab illo, quomodò charitas Dei manet in illo? ergo ille poteſt ſua authoritate eripere: quoniam obligatio illa non eſt iuſtitiæ, ſed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi poteſt. At verò materia hæc de eleemoſynarũ obligatione non eſt præſentis loci. Tractat enim eã Diu. Tho. 2. 2. q. 32. ¶ Circa tertiam autem concluſionem, quæ ad rem attinet præſentem, dubium eſt quænam neceſsitas ſit extrema iudicanda. *Quænam extrema neceſsitas dicat.* Vtrùm ea tantùm cùm quis iam iam aut fame ſtrangulatur, aut frigore aliáve calamitate abſumitur. Videtur nanq; nomẽ ipſum, extrema, id deſignare. *Reſponſio.* Reſpondetur tamen non eam, vt vulgus arbitratur, expectandam eſſe. Sunt enim qui eam vocãt extremam neceſsitatem cuius impoſsibile eſt tunc remedium. ille ergo cenſetur articulus neceſsitatis extremæ quando vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut alius miſeriæ quæ homines ſolet cõficere. ille inquam dum præueniri poteſt cauerique ſumma miſeria. Neceſsitas verò quæ in periculo hominem conſtituit honoris, licèt non cenſeatur extrema, eſt tamen profectò grauis: quæ eum qui facultatem habet opem ferendi ſub reatu mortalis culpæ obligat. ¶ Quid autẽ ſi puella in periculo verſetur amittendi pudoris ob victus inopiam? Videtur nanq; & illam cenſeri extremam: quippe qua non modò honor, verùm & ſalus animæ periclitatur. Reſpondetur nihilo minùs quòd quanuis illuſtre ſit miſericordiæ officium eiuſmodi miſeris in orphanitate periclitantibus ſubuenire: non illa tamen cenſetur extrema vt poſsit puella alienum rapere: quoniam nulla eſt neceſsitas quæ cogere poſsit illam vt ſui copiã alteri faciat: aliâs conſenſus ille non eſſet peccatum: ſed perire potiùs debet quàm delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè patiens ad publicum magiſtratum anteà recurrat quàm aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum eſt quando commodè id fieri poteſt. *Obiectio aduerſus reſpõſionem.* ¶ At verò non deerit forſan qui contra nos in præſentiarum inſurgat. Diximus enim tum aliâs ſæpe, tum paulò antè, neminem ad id cogi poſſe ad quod ſola charitate tenetur: ſed ad id tantùm ad quod de iuſtitia obligatur: extremæ autem neceſsitati nemo tenetur ſuccurrere niſi ex charitate: nam ſi obligatio eſſet iuſtitiæ, ille qui tunc non ſuccurreret, teneretur ad reſtitutionem, quod non conceditur: ergò neq; publica poteſtas cõpellere tunc quempiam iure poteſt, neq; qui in periculo eſt quippiam alieni priuatim capere. *Solutio.* Reſpõdetur parùm referre an dicas in tali neceſsitate aliquam iuſtitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non eſt niſi miſericordia: ſtrictiſsimè tamen obligans. Quòd autem coactio tunc locum habeat, eſt propter ſingulare ius quod cuipiam competit ſuam ſeruandi vitam. ¶ Appendenda

pendenda hîc erat diſputatio, an qui in articulo neceſsitatis alienum rapit, arridente fœlicius poſteà fortuna, teneatur id reſtituere: niſi iam ſatis libro præcedenti ſub titulo de reſtitutione, eadem à nobis abſoluta eſſet diſputatio.

Ad primum argumentũ. AD Canonẽ igitur adductum in primo argumento reſpõſum illic eſt quòd intelligitur de neceſsitate quæ nõ eſt extrema: vbi aliqua eſt culpa furari. ¶ *Ad ſecundũ argumentũ.* Ad ſecundum concedimus ingenuè, furtum eſſe actionem intrinſecè malã: imò talem, vt lib.2. diximus, in qua Deus, vt legis naturę lator, diſpenſare non poſsit. At verò ſicuti de prohibitione homicidij diximus ꝙ illa generalitate, Non occides, eò quòd præceptum eſt naturale, non includuntur caſus quos ipſa natura includere non poteſt: neq; in illa, Non iurare omninò: ſic neq; prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ quam natura ipſa hominibus indulſit. Quocircà eiuſmodi acceptio non eſt furtum, ſed acceptio rei à natura conceſſę. ¶ *Ad tertium argumentũ.* Ad tertium deniq; reſpondetur cuiq; pari iure licère in eâdem neceſsitate alienum rapere vt indigenti ſuccurrat. Sed citra illam vetat Auguſt. eleemoſynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm rapina vllo pacto fieri poſsit citra peccatum.

ETSI furtum in extrema neceſsitate licitũ ſit, tamen quia rapina atrocius eſt crimen, videre reſtat vtrùm & illa quoque aliquãdo ſit licita. *Primum argumentum.* Arguitur enim à parte affirmatiua. Præda illata vi, fit, quòd rationem habet rapinæ: prædam autem accipere ab hoſtibus licitum iudicauit in libr. de Patriar. Ambro. vbi ait: Cùm præda fuerit in poteſtate victorum, decet militarem diſciplinam vt regi ſeruẽtur omnia: ſcilicet tam ad belli ſumptus quàm ad militum præmia: ergo rapina eſt aliquo caſu licita. *Argumen.2.* ¶ Secundò arguitur. Terrarum principes multa à ſuis ſubditis inuitis extorquẽt, quod effigiem præ ſe fert rapinæ, & tamen graue eſt illos delictores cenſere: ergo rapina non eſt vbiq; mortale crimen. *Argumen.3.* ¶ Tertiò arguitur. Id quod poſſeſſoris non eſt, licitè ab illo aufertur: infideles autem iniuſti ſunt ſuarum rerum poſſeſſores: ſecundùm illud Auguſtini in epiſtola ad Vincẽt. Donatiſt. Res falsò appellatis veſtras, quas neq; iuſtè poſſidetis, & ſecundùm leges terrenarum legum amittere iuſsi eſtis: ergo licitum apparet ab ipſis eadem eripere. ¶ In contrarium eſt ꝙ tanquam de re iniquè parta prohibetur ſacrificium vel oblatio de rapina fieri: ſecundùm illud Eſa.61. Ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocauſtum.

AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. Prima. *Prima concluſio.* Rapina nullatenùs eſt licita, neq; priuato neq; publicæ poteſtati: itaq; ſicut furtum nunquàm eſt licitum: & vbi acceptio rei alienæ licita eſt, non habet rationem furti: ſic, imò efficaciori ratione de rapina cenſendum eſt. Probatur: quicquid nomine ſuo innatam habet rationem iniuſtitiæ, eſt ſic intrinſecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem idipſum ſonat quod violenta acceptio contra iuſtitiam: ſicuti furtum, id quod fraudulenta: ergò rapina neutiquàm eſſe poteſt licita. ¶ At verò ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ. Secunda ergo concluſio eſt. *Secunda concluſio.* Sola reſpublica & princeps qui eius gerit vices per violentiam poteſt citra iniuriam aliquid à ſuis ciuibus extorquere: quicunq; verò priuata authoritate per violentiam aliquid rapit, raptor eſt & latro, atq; adeò huius iniquitatis reus. Probatur vtraq; ſimul pars. Violentiam inferre proprium eſt publicæ autoritatis munus: nam violentia idem eſt quod coactio: vis autem coactiua ſolùm in republica reſidet atq; in principe qui eam repræſentat: ſicuti non niſi totum animal poteſt cogere membra. Eſt enim hæc poteſtas ab ipſiſsima natura conceſſa ad cohibendos homines à malo, adducendoſq; in bonum: quæ quidem conceſsio, vt ſuprà diximus, non expediebat priuatis fieri, proptereà quòd permaturo iudicio mandari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, ſi via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ: nempè ſi vel contra externos hoſtes, vel contra internos maleficos illa ex legis præſcripto vtatur: in perſona verò priuata ſemper eiuſmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de cauſa, articulo tertio etiam illi cui conſtat rem ab alio poſſeſſam, ſuam eſſe, idque legitimè probare poteſt: tamen præ iudicis iniquitate nequit obtinere: negauimus per vim poſſe rem aggredi.

aggredi. Quòd ſi eum ſaltem obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipſo naturæ exceptum eſſe ab hac lege. Adeò enim vitæ conſeruatio naturalis iuris faſtigium tenet, vt violẽtia tũc nõ ſit rapinæ charactère denotanda. ¶ Tertia cõcluſio. Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magiſtratus ſua abuſus poteſtate per violentiam quidpiam à ciuibus rapuerit, inſigne rapinæ ſcelus cõmittit: & ad reſtitutionem tenetur. Tanto enim impudentiùs ac ſceleſtiùs eiuſmodi potẽtatus peccant quanto ſanctiori fide iuſtitiam, cuius cuſtodes exiſtunt, erga oẽs deberent immaculatam ſeruare.

Tertia concluſio.

De cõcluſionibus iſtis nulla eſt ambiguitas præter illas quæ per propoſita argumenta inſinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda reſpondet diuus Tho. ſi iuſtum eſt bellum prædam eſſe licitam, neque ad reſtitutionem obligare. Tametſi peccatum cupiditatis contra charitatem committi etiam tunc poſsit: dicẽte Auguſtino in lib. de verb. Domini. propter prædam militare, peccatum eſt. Si verò bellum eſt iniuſtum, rapina committitur. ¶ Bellum autem iniuſtũ, ſicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primùm ex autoritatis defectu: nam ſoli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut indicendi, aut gerendi: reliqui verò magnates & potẽtatus regibus ſubditi, non item: ſed tantùm violentia poſſunt vti in malefactores ſibi ſubditos. Quare ſi extraneos armorũ vi impetant, ceu priuatæ perſonæ cenſendæ ſunt, & rapinam committunt: quanuis alioquin iuſtã haberent cauſam. Mox ad belli ęquitatem requiritur cauſa, non qualiſcũq;, ſed digna pro qua tã ingẽtia pericula ſubeãtur, tamq; calamitoſæ atque exitioſæ reipublicæ perturbationes cõcitentur. Bellorum nanque tumultibus non ſolùm prophana omnia, verùm & ſpiritualis reipublicæ ſalus, & ſacra omnia, & fides ipſa, periclitantur. Tertiò requiritur forma iuris, eademq; tanto exactiùs quàm in priuatis iudicijs, quanto perículoſiùs de ſumma boni publici agitur: nempe vt niſi cunctis pacis rationibus priùs oblatis, nõ indicatur, neq; vlteriùs proferatur, quàm fert æquitas. Sed de hoc aliâs. Præda ergo belli iuſti nõ ſolùm ad reſarcienda damna, verùm vt inter milites diſtribuatur licita eſt. Et quanuis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iuſtitiæ belli: qua vtique ratione licèt ipſe iniuſtũ bellum conflet, milites nonnunquàm excuſantur: tamen tam aperta eſſe poſſet iniuſtitia, vt etiam ipſos ſubditos excuſatione nudaret. ¶ Ad ſecundum argumentũ de principibus & magnatibus concluſiones ipſæ ſatis reſpondent: nempe ꝙ ſi violẽtia vtuntur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non eſt rapinæ crimen. Si autem vltra ius aliquid inſuper exprimant, non ſunt à crimine liberi: imò tãto nequiùs delinquũt quanto eorum poteſtati non eſt qui reſiſtere poſsit. Vnde Auguſt. 4. de Ciuita. Dei: Remota iuſtitia, quid ſunt regna niſi magna latrocinia? quia latrocinia quid ſunt niſi parua regna? Et Ezechiel. 22. Principes eius in medio eius quaſi lupi rapientes prædam. Quo fit vt etiam ad reſtitutionem teneãtur. ¶ Tertium argumentum latiſsimam, & his temporibus, neſcio an dixerim neceſſariam diſputationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem, quem noſtrates noſtro ſeculo repererũt: ſed bona cauſa, vt præcedẽti libro ſub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiuſmodi diſputatione ſuperſedimus. Dabimus autem, ſi Deo dante nobis licuerit, libellum de Ratione promulgandi Euangelium: vbi hęc, ſi non pro rei dignitate, pro noſtro tamẽ captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandũ Auguſtinum ſatis fuerit adnotare triplicem eſſe infidelium ordinẽ. Quidam enim ſunt qui iure & facto ſub ditione Chriſtianorũ principum vitam degunt: quales olim erant in Hiſpania Sarraceni & Hebræi: & nunc in Italia & Germania perſeuẽrant Iudæi. Et de iſtis nemini in dubium venit, quin valeant Chriſtiani principes lege in eos agere, ſuisq; adeò priuare bonis. Veritas enim hæc latè patet, tam in Decretalibus ſub titu. de Iudæ. & Sarr. quàm in Decretis, diſt. 54. His proximè accedũt hæretici qui ex nobis, vti ait Ioãnes, exierunt. Ac de his propriè loquebatur Auguſtinus. Erat enim eis ſermo contra Donatiſtas: quos quidem vniuerſim hæreticos patentiſsimum eſt tam canonico quàm ciuili iure ſuis multari bonis: vt patet cap. Cùm tu. de vſur. lib. 6. ¶ Alij ſunt infideles qui licèt non de facto, tamen de iure Chriſtianis principibus ſubduntur: ſaltem quantum ad regnorum ſuorũ poſſeſsionẽ: nempe qui terras vi poſsident quæ olim ſub ditione nõſtra fuerant: vt ſunt Afri, Sarraceni, ac Turcę Græciam

Ad primum argumentũ S. Thom. reſpondet.

Auguſtinus.

Bellum iniuſtum ex triplici capite.

Primum.

Secundum.

Tertium.

Ad ſecũdũ.

Ad tertium.

Infideliũ ordo triplex.

Primus.

Secundus.

Græciam tyrannide poſſidentes. Et de iſtis certum etiam eſt poſſe bello à nobis laceſſiri, atq; adeò eiſdem regionibus expoliari. Nihilo minùs priuata authoritate nullus noſtrûm per eos tranſitum faciens eorũ bona aut deprædari aut diripere valet. Tum ꝙ præter regiones bona domeſtica quę ſua induſtria lucrantur, ſua ſunt: tum præcipuè ꝙ ad ſubigendum illos authoritas publica requiritur. Quare nemo niſi facultate & conceſsione principis poteſt illis moleſtus eſſe.

Tertius ordo. ¶ Infideles autẽ tertij ordinis ſunt, qui neq; iure neq; facto nobis ſubditi ſunt: neq; verò nobis infeſti: quales ſunt illi qui vel Chriſtianum nomen nõ audierunt, vel quod eòdem recidit, per obliuionem omni memoria ſuperiorem excuſantur. Tametſi propriè excuſatur nemo: quia cùm vniuerſus orbis teneatur fidem dum eius prædicationem audierint, ſuſcipere, ſi rectè ſeruaſſent naturæ legem, Chriſtus illis via aliqua ſua irradiaret fide: licèt excuſari dicatur eò quòd dum nihil de ea audiunt, ſua infidelitas nõ eſt peccatum. Et de iſtis conteſtari lis ſolet, vtrùm liceat nobis illos bello petere. *Caietanus.* Et quidem Caietañ. hìc inter interpretandum ſententiam diui Thomæ negat vllum Chriſtianis fauere ius illos de ſuis ſedibus ac poſſeſsionibus deturbandi. Quoniam vt S. Tho. 2.2. q. 10. arti. 10. ait, Fides naturam non tollit, ſed perficit: atq; adeò poſſeſsiones quarum mortales iure gentium potiuntur nemini aufert: eò potiſsimùm quòd ſpecies infidelitatis negatiuæ, ſcilicet eorum qui de Chriſtiano nomine nihil audierunt, neq; eſt peccatum, neq; adeò vllo ſupplicio digna. Imò verò ait quòd neq; olim filios Iſraël vllis infidelium bellum indixiſſe legitur: eò ſolùm quòd infideles eſſent. de quo apud aliquos malè intellectus, malè audit. In primis enim non negat licitũ eis fuiſſe infideles propter idololatriam Dei iuſſu debellare: ſed tantũ negat eò ſolũ ꝙ infideles eſſent, nẽpè negatiuè: hoc eſt, eò ſolùm ꝙ fide carebant debellatos: ſecùs ob idololatriam. Præterea ſi de bello cõtra poſſeſſores illos terræ promiſſæ geſto loquatur, ſanum etiam poteſt habere intellectum. Video nanq; nonnullos digladiari vtrùm gentes illas Deus pellere ſuis ſedibus iuſſerit ob ſua ipſarum ſcelera atq; idololatriæ impietatem, an verò ſolùm vt pollicitationem impleret quam Abrahæ fecerat & ſemini eius, tradendi eis regionem illam. Cùm tamen proculdubio certo certius ſit, vtranq; fuiſſe cauſam. Eſt enim illic & gentium expulſionem conſiderare, & introductionem diuini populi. Et quidem expulſionis cauſa iuſtiſsima, fuerunt ſua crimina: introductionis autem, promiſsio illa populo facta. At verò cùm Deus vniuerſos idololatras totius orbis eodem iure potuiſſet extinguere, illos tamen ſingulariter inde expulit vt illic ſuum plantaret populum. Quare fortè non ſolùm ob idololatriam, ſed vt Deus impleret promiſſum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror legitimum ſenſum illorum verborũ Deuteroñ. 9. vbi ambæ copulantur cauſæ: Quia illæ (ſcilicet gentes) egerunt impiè, introëunte te deletæ ſunt: & vt impleret verbum ſuum Dominus quod cum iuramento pollicitus eſt patribus tuis. ¶ At verò quæſtionis punctum, vtrùm nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil contra nos moliuntur bello petere, non in hoc conſiſtit, quòd impietas idololatriæ, aliorumq; ſuorum ſcelerum immanitas digna ſit morte. Hoc enim nemini poteſt non eſſe confeſſum: quandoquidem Chriſtiana reſpublica meritiſsimò eadem crimina morte vlciſcitur. Quare incaſſum ſeſe diſcruciant qui de hoc cõcertant. Veruntamẽ cùm, vt lib. 3. dicebamus, ad rectum iudicium duo ſint requiſita: nempè & iuſta cauſa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex hoc tota diſputatio pendet, vtrùm nos legitimi ſimus eorum iudices, ſuorumque criminum vindices. Nam ex hoc quòd Deus, totius orbis Dominus, quæcunque voluerit fuerit vnquàm vltus crimina, arguere quòd nos idipſum in omnibus infidelibus poſſimus, perinde eſt ac ſi arguas, quòd cùm rex poſſit in toto ſuo regno vniuerſos maleficos extirpare, poſsit pariter vnuſquilibet magnatum qui ſub illo iuriſdictionem habent territorium alterius ingredi ad id exercendum munus. Aliunde ergo demonſtrandum eſt, ſi verũ habet, nos tali facultate pollère. Attamen, vt præcedenti libro ſub titulo de domi. diximus, ab hac diſputatione in hoc opere bona cauſa duximus ſuperſedendum. Si nobis forſan diuino fauore licuerit libellum de Ratione promulgandi Euangelium ædere, illic diſputatio hæc pro captu noſtro ſuis numeris abſoluetur.

ARTI-

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm rapina ſit grauius furto.

QVONIAM de furto & rapina quæſtione præſenti locuti ſumus, quas duas commonſtrauimus eſſe ſpecies: quærere in calce diſputationis conuenit, vtrum iſtorum vitiorum alteri grauitate præcellat. Et arguitur. Furtum eſſe peius, tum quòd ſupra rapinam addit fraudem & dolum, quæ per ſe rationem augent peccati: tum etiam ꝙ verecundia & metus ex actus turpitudine naſcitur: magis autem pudefiũt homines de furto quàm de rapina: ergo illud eſt ſceleſtius. ¶ Accedit demum ꝙ delictum quo pluribus nocet, eo eſt iniquius: per furtum autem pluribus nocumentum infertur, nempè non ſolùm magnatibus, verũ & plebeis & cuiuſuis claſsis hominibus. Violentia autem & rapina nõ niſi illis infertur potentatibus qui reſiſtere poſſunt: grauius ergo eſt furtum quàm rapina. ¶ In cõtrarium autem eſt quòd leges acerbiùs in latrones atq; raptores animaduertunt quàm in fures.

AD quæſtionem vnica eademq; facilima concluſione reſpondet. Rapina grauius peccatum eſt furto. Concluſio per ea quæ dicta ſunt liquidò conſtat. Dictum enim eſt hæc duo in hanc vnam rationem obiecti cõuenire, quòd vtrunq; eſt acceptio alieni contra domini voluntatem: niſi quòd furtum tollit voluntatem per ignorantiam, rapina verò per violentiam. Violentia autem è regione magis opponitur volũtati quàm ignorantia. Nam violentia aperto Marte pugnat cõtra actum nolendi: ignorantia verò efficit inuolũtariũ per abſentiã actus. Qui ignorat enim non vult: ſed qui reſiſtit, cõtrariè vult. Hac ergo ratione rapina peior eſt. Accedit & ratio iniuriæ quæ in rapina cumulatior eſt. Nam fur pluris facit rei dominum, quem ſcilicet per metum non audet apertè aggredi, ſed latenter. Raptor verò multò eum minoris æſtimat: ſiquidem abſq; metu eũ adoritur. Quare nõ ſolùm in bonis lædit, verùm & in honore per ignominiam. Qua etiam ratione contumelia (vt infrà dicturi ſumus) peior eſt quàm murmuratio. Quin verò accedit tertiò quòd non ſolùm in bonis externis atq; etiam in honore iniuriam infert, verùm & vitæ periculum offert. Raptor enim & latro armis vtitur quibus reſiſtentem perimat. Fur autem pauore & metu ſemper eſt pallidus. Atque hac de cauſa iura ipſa communia quæ furibus vitam indulgent, latrones morti omnino adiudicant: adeò vt neq; perfugium ad ſacrum illis ſuffragari concedant. ¶ Et per hæc, argumentorum ſolutiones clareſcunt. Nam etſi in furto aliqua ſit fraus, peior eſt tamen audacia iniuriaque rapinæ. ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur quòd audacia vulgò apud ſenſuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiam dum facinoribus perpetrãdis exhibetur, minùs de illa homines pudefiant: cùm tamen argumentum minoris culpæ ſit in ſceleribus metus, qualis eſt in fure. ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur quòd & ſi pluribus per furtum ſoleat nocumentum inferri, grauiora tamen per violentiam inferuntur.

QVAESTIO QVARTA, De iniuſtitia iudicis.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm liceat iudici eum qui ſibi nõ ſubditur iudicare.

INIVSTITIAE quæ facto ſeu in perſonam, ſeu in res committitur, proxima eſt ſpecies illa quæ verbis fit. Huius autem generis illa eſt iniquior, quę in iudicijs verſari conſueuit: videlicet tam iudicum culpa, quàm teſtiũ, reliquorumq; iuſtitiæ miniſtrorũ. Sunt enim perſonæ quinq;, videlicet Iudex, accuſator, reus, teſtis, & aduocatus: quæ quinq; depoſcũt quæſtiones. Sed ex iſtis Iudex eſt cuius crimina grauiora exiſtimantur. Quatuor autem in iudice ſunt neceſſaria: videlicet iudicandi poteſtas, veritas, & forma, & executionis vis: quæ quatuor articulis explicabuntur. Primum ergo vitium eſt ſi iudicandi, quam non habet, facultatem vſurpet. Igitur vt iſtud hoc primo articulo examinemus, Quæritur vtrùm poſsit quſpiam eum qui ſibi non ſubditur iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua.

Chriſtus

Primũ argumentum. Chriſtus, quippe qui Rex Regũ erat,& Dominus dominantium, nulli erat creaturarũ ſubiectus: & tamen Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehendi non ſolet, quòd non ſubditum iudicaret, ſed quòd innocentem condemnaret: poteſt ergo quiſpiam in alienum ciuem ius dicere. ¶ Secundò: Daniel (vt eius hiſtoria cap.13. refert) ſeniores illos falſi criminis teſtes iudicio condemnauit, qui tamen non perhibetur fuiſſe iudex: ergo. *Secundum.* ¶ Tertiò: Iura ſæpe iudici facultatem tribuunt caſtigandi ratione delicti eos qui, licèt non ſint ſibi ſubiecti, delinquunt tamen intra limites ſui fori: ergo eum iudicare qui iudici non eſt ſubditus, non ſemper eſt illicitum. *Tertium.* ¶ In contrarium eſt Gregorius ſuper illud Deuteron. 23. Si intraueris ſegetem &c. vbi ait: falcem iudicij mittere nemo poteſt in eam rem quæ alteri videtur eſſe commiſſa. *Gregorius.*

QVæſtioni huic, licèt pro argumentorũ ratione pluribus videri poſsit indigere, duæ tamen concluſiones ſatisfaciunt. *Prima cõcluſio.* Prior eſt. Nemini fas eſt quempiam iudicare niſi eum qui ſibi, vel ſimpliciter, vel tali caſu ſubditus ſit. *Probatio.* Probatur. Sententia iudicis eſt quaſi quædam lex particularis de ſingulari re prolata: lex autem (vt ſuprà monſtratum eſt) vim debet habere coactiuam: ergo & ſententia: aliâs fruſtranea eſſet, nulliusq; efficaciæ: hanc autem vim habere non poteſt niſi vel princeps, vel reſpublica eiusque miniſtri, quibus ciues veluti partes toti ſubduntur: ergo illum quiſque ſolùm legitimè iudicare poteſt, qui ſibi ſubijcitur: quippe in quem vices gerit reipublicę. Idem enim prudentiæ genus quod ferendis legibus neceſſarium eſt, ſcilicet præceptorium, neceſſarium quoq; eſt vt ſecundùm illas ius dicatur. Nec quicq̃ ſiquidẽ vis legib⁹ ineſſet coërciua, niſi in earũ applicatiõe perſiſteret. Hinc iura illa dimanârunt, extrà, de iudi. c. at ſi clerici. ſentẽtia à nõ ſuo iudice lata, nõ tenet. Et de conſti. lib. 6. c. vt animarũ. Extra territoriũ ius dicenti, non paretur impunè. Vnde iudex idẽ eſt quod ius dicẽs. c. forum. de verb. ſig. & iuriſdictio, tam facultas q̃ territoriũ quod illa cõprehenditur. Neq; Paulus nos iubet ſubiectos eſſe niſi poteſtatib⁹ ſublimiorib⁹: hoc eſt illis qui nôbis loco & poteſtate præfecti ſunt. Etenim ſicut orbis cœleſtis nõ in ſuperiores ſubſtãtias influit, ſed in corpora quæ ſibi ſunt loco ſubiecta: ſic neq; homo poteſt niſi ſibi ſubditos legib⁹ ac iudicijs gubernare. Hac enim de cauſa (vt ſuprà diximus) homo ciuile animal in ſocietate viuit. ¶ Poſterior cõcluſio. *Vltima concluſio.* Quatuor modis cõtingit vnũ eſſe alteri ſubditũ. Primò ordinariè, veluti illi qui per ſe poteſtatem habet: ſicut oẽs Chriſtiani Papæ ſubdũtur, & in ſæcularibus totũ regnũ regi. Secũdo modo quia poteſtatẽ habet delegatã: ſicuti prouincia procõſuli ſubijcitur & prætori ciuitas. Tertiò eò ꝙ quis ſua ſpõte alterius ſe iudicio ſubmittit: vt ille qui arbitrũ eligit, & q iudiciũ quod retractare poſſet, ſubire mauult. Et quartò ſi quis in alieno territorio &, qd' aiunt, diſtricto delinquat: vel alia via alienã iuriſdictionẽ ſubierit.

PEr hæc ergo, obiectiones facilè diluũtur. Ad primũ nihil aliud reſpõdet S. Tho. q̃ ꝙ ſua ſe volũtate Chriſtus ſubmiſit Pilato à quo iudicaretur, exẽplo eorũ qui arbitrum eligunt cuius arbitrio parêre, ſtata pœna, obligãtur. *Ad primum argumentũ. D. Thomas.* Eſt tamen in exemplo nonnihil ambiguitatis. *Obiectio.* Nam ſi ad viuum ſimilitudo exiſtimetur, videtur tum S. Thom. ſenſiſſe quòd Chriſtus conſtituerit ſibi Pilatum iudicem conferendo ei nouam poteſtatẽ, quã non habebat ordinariam: ſicuti qui priuatam perſonã ſequeſtrẽ ſibi præfecit. Hoc autem falſum eſt. Nam Pilatus poteſtatem illã à Cæſare receperat, atq; ideo ab ipſo Deo, illa ratione qua lib. 4. q. 4. mõſtratum eſt, ciuilem rempublicã per legem naturæ & gentium à Deo deriuari. Idq; Redemptor ſignificauit Ioannis. 19. dicens, Non haberes poteſtatem aduerſum me vllã niſi tibi datũ eſſet deſuper. Hinc etenim ſumitur argumentũ aduerſus illos qui dicunt poteſtatẽ ciuilẽ deſcẽdere à Papa tanq̃ à vicario Chriſti. Enimuerò non ait, Niſi tibi datum eſſet à me: ſed, deſuper. Chriſtus enim, vt ſuperiori lib. diximus, non aſſumpſit temporale regnum, ſed temporalium vſum qui ad ſuum cœlorum regnum eſſet neceſſarius. Solùm ergo vult ſanctus Thomas quòd ea ratione qua erat rex regni cœlorum, ac perinde rex regũ & dñs dominantium, exẽptus erat ab omni humano iudicio: in qua vtiq; exẽptione reliquit vicarium ſuũ Pontificẽ maximũ, eiusq; ſubinde inferiores ſacerdotes, ſecundũ illud Matth. 17. liberi ſunt filij. *Solutio.* Et ideo quãuis potuiſſet retractare Pilati iudiciũ, ob noſtram tamen ſalutẽ ſua ſe libera voluntate illi ſubiecit, adigendum morti. Hinc Caiet. ſibi colligit, Pilatum nõ peccaſſe vſurpatione iudi- *Caietanus.*

cij (nam quòd peccauerit innocentem condemnando, dubium eſſe nequit) ego tamen non id tam facilè colligerem. Sed ſi Auguſtus legitimus rex erat Iudæorum, non peccauit hac ratione Pilatus: quia Chriſtus voluit vt vnus ex Iudæis haberi. Si vero tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Chriſtum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noſter non indulſit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Thom. cum illo conferre qui eligit arbitrum. Hic enim poteſtatem iudici confert qui ea ante carebat. Chriſtus autem nihil aliud fecit quàm quicquid de illo fieret libē-

Corollariū. ter pati. ¶ Ex hoc Chriſti exemplo fit conſequens, Papam eius vicarium qui ſimiliter exemptus eſt, poſſe nihilo ſeciùs ſubdere ſe alterius iudicio: idq; non modò in foro pœnitentiæ (quo res eſt comperta) verùm in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa. iiij. qui, vt legitur. 2. q. 7. can. Nos ſi. ſubmiſit ſe iudicio Ludouici Imperatoris de rebus quibuſdam iudicādus vt ſeipſum iuſtificaret. ¶ Du-

Prima dubitatio. plex tamen de hac re enaſcitur dubiū. Prius quòd ſequeretur generaliter de quibuſcunque cauſis poſſe alius ſententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: conſequens tamen doctores in. 4. ſen-

D. Thomas. ten. conſentienter negant: vt S. Tho. diſt. 19.

Richardus. q. 1. ar. 3. & Richard. diſtin. 18. articu. 5. & Pe-

Petrus de Pa lud. trus de Palud. q. 2. Poſterius dubium eſt de ſubiectionis modo. Videtur inquam quòd

Poſtrema dubitatio. ſic ſe poſſet alteri ſubijcere, vt eum ſibi ſuperiorem aut æqualem cōſtitueret: id autē falſum eſſe inde mōſtratur, quòd cùm ſit Chriſti vicarius nō valet alterum eodem loco ſtatuere. Conſequentia verò probatur. Aut enim libera ſua ſubiectio in neceſsitatem trāſit, ita vt cui ſe ſemel ſubdiderit, ſubducere durante iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui ſe ſubdidit eſſe ſuperiorem: vtpote cuius poteſtas à Papa non pendet. Si verò ſubiectio non ſit neceſſaria, ſuperuaca-

Ad primam dubitationē. nea eſt. ¶ Ad prius iſtorum perempta conſequentia reſpondetur. Haud enim conſequitur, vt quicquid in aliquibus poteſt, poſſit in omnibus: ſed eſt regula, quòd quamcunq; facultatem in ſeipſum in foro exteriori exercere poteſt, valet alteri committere. vt ſi fortaſſe inter ſe & alterum lis conteſtetur: qua ſcilicet debitum aliquod, vel alter ab ipſo, vel ipſe ab altero petit: vel de aliqua ſententia quam ipſe protulerit ad eundem ipſum prouocatio fit, tanquàm ab iniuſto grauamine: ſicut poteſt tunc ipſe de illis cauſis iudex ſedere, ſic poteſt & eaſdem alteri cōmittere, ſeq; ſubmittere. Et hoc fecit in di. can. Nos ſi. Excommunicare autem ſeipſum nequit, neq; ſuſpendere, neque ſeipſum propriè punire: & ideo neque valet conſtituere ſibi iudicem qui ſe excommunicet, ſuſpendat, aut puniat: ſed ſolùm qui ſibi iubeat reſtitutionem facere, aut reuocare ſen-

tentiam. ¶ Alterius argumenti pariter interimitur conſequentia. Haud enim poteſt ſuperiorem ſibi aut æqualem conſtituere. *Ad alterum dubium.*

Quapropter cùm duplex ſit neceſsitas: altera ſcilicet iuſtitiæ, atq; altera ſimpliciter coactionis, ſubiectio ſua poteſt priori modo fieri neceſſaria: non autem poſteriori. Poteſt inquam ſubiectionem ſuam pœna vallare & ſtabilire: ſicuti qui ſequeſtrem eligit: teneturq; adeò ſubire ſententiam, etiam in foro Dei. Itaque eſſet peccatum mortale nō ſtare fidei ſuæ: obligareturq; pœnam ſoluere: quocircà non eſt vana ſubiectio. Attamen neceſsitate coactionis, ita vt poteſtas iudicis non dependeret à ſua, nemini ſe poteſt ſubiugare: imò quoties vellet alterius ſententiam retractare, illiuſq; reuocare poteſtatem, etſi male faceret, teneret factum.

¶ Exiſtit tamen ingens argumentum quòd *Argumen. 1.*
poſsit Papa alteri ſe ſubmittere, non modò in minoribus cauſis, ſed etiam vt anathemate aduerſus illum procedatur vſq; ad depoſitionem. Supponamus enim ex cap. ſi Papa. diſt. 40. quod dū hæreſeos labe ſordeſcit, poteſt à Concilio conueniri & deponi: & cū deponendus nequâquam ſit niſi auditus, poterit ſub anathematis cenſura, vt compareat, cogi. Fac ergò ipſum vehementi infamia de hereſi laborare, ſic vt Concilium iamiam de illa re indicatur. Videtur ratio perſuadere ꝙ poſsit iudicium circunſpectis viris & grauitate inſignibus delegare. Arguitur enim ſic. Iam tūc iure poteſt fieri reus & cognita cauſa deponi, idq; fieri nequit ſine magno epiſcoporum diſpendio: ergò quò illam caueat iudiciorum turbam, poteſt illis negotiū cōmittere, qui rem expeditiùs trāſigant. Secun *Argumen. 2.*
dò arguitur: Lite in concilio conteſtata poſſunt & cōcilium & ipſe iudices delegare qui rem peragant: cur ergo ipſe nō poterit ſeorſum cōmittere? ¶ Reſpondetur neutiꝗ hoc *Solutio.*
Papā poſſe. Enimuerò poteſtas illa cogendi tunc Pontificem nō eſt penes ipſum, quippe qui nō poteſt vim coërciuā in ſeipſum exercere: ſed duntaxat penes conciliū: & ideo nō

eſt in

eſt in arbitrio Papæ talis commiſsio: quia quam non habet poteſtatem nemini valet dare: neq; depoſitio per ſuos commiſſarios facta vllius eſſet valoris. Concilium autem poteſt & cauſam cognoſcere & alteri delegare.

Alterum dubium. ¶ Poſſet quis forſan idem & de inferioribus ſacerdotibꝰ hæſitare, An ſcilicet poſſent ſibi ſeqſtres iudices ſua ſpōte præficere: pro eo ꝙ iure vſq; adeò vetitum eſt in ſæculare forum pertrahi, vt illis ſit adempta poteſtas renuntiandi iuri ſuo: vt patet extrà, de foro comp. c. ſi diligenti. & latiùs. 11. q. 1. in olita. & can. Placuit.

Reſponſio. Reſpondetur nihilo minùs liberum eſſe quibuſcunq; ſacerdotibus iudicem ſibi arbitrum conſtituere, cui parêre teneātur. Quòd enim illis interdicitur non eſt niſi vt non conſentiant in ſæcularium tribunalibus ſiſti.

Ad ſecundū argumentū principale. ¶ In ſecundo argumento de Daniele nihil eſt difficultatis, quoniam ipſe inſtinctu afflatuq; Dei ſententiam illam pronuntiauit. Legitur enim ibidem dominum ſuſcitaſſe ſpiritum iunioris.

Ad tertium argumentū. ¶ Neq; in tertio argumento difficultas vlla eſt, quæ nunc debeat pertractari. Satis ergo hîc fuerit concedere quòd qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti fit illis ſubditus: vt extrà, de raptori. cap. 1. &. ff. de accuſa. l. Alterius. Sed pręter delictum ſunt etiam aliæ cauſæ quæ ius faciunt iudici cōprehendēdi caſtigandiq; alienum ſubditum, vt de foro cōpe. cap. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudiciū ſæculare deferri nequeūt: de quibus latior pateret nunc campus diſputandi ſi proprius eſſet hîc locus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm iudici liceat cōtra veritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitimè probatur contrarium.

POST autoritatem iudicis ſecundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcircò ſecundo loco quæritur vtrùm iudici liceat contra veritatem quam certò nouit iudicare, quando legitimè probatur contrarium.

Primum argumentum à parte negatiua. Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim Deutero. 17. Venies ad ſacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæreſq; ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vſu autem venire ſolet vt innocens, cuius palàm iudici innocentia conſtat, teſtimonijs fálſis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia teſtimonia non debet veritatem deſerere.

Argumen. 2. ¶ Secundò arguitur. Homo debet iudicio ſuo diuinum imitari: diuinum autem ſemper fit ſecundùm veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iuſtitia iudicij Dei (vt ait ad Romañ. 2. Paul.) quòd reddet vnicuiq; ſecundùm opera ſua. Et de Chriſto ait cap. 11. Iſai. Non ſecundùm viſionem oculorum iudicabit: neque ſecundùm auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ: non ergo licet iudici falſis teſtimonijs à veritate abduci.

Argumen. 3. ¶ Tertiò: Teſtimonia in hoc ſunt neceſſaria vt veritas conſtet: quando autem res eſt manifeſta, nullis opùs eſt teſtimonijs, ſecundùm illud Pauli. 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res eſt manifeſtè comperta non opùs habet alienis teſtimonijs.

Argumen. 4. ¶ Quartò arguitur: Iudex condemnando innocentem facit contra ſcientiam: & conſcientia nihil aliud eſt quàm ſcientia applicata ad opus: ergo facit contra cōſcientiam: quod proculdubio ſemper eſt peccatum: ergo id minimè licet.

Auguſtinus. ¶ In contrarium autem eſt authoritas Auguſtini ſuper Pſalte. Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed ſecundùm leges & iura pronuntiat.

QVæſtio hæc inter doctores tam Iuris quàm Theologiæ magna ambiguitate controuertitur. Et cùm vtrinq; ſit diſputabilis, quàm maximè tamen refert eam ſciri. Propoſuimus autem quæſtionem ſub tenore quo eam interrogat ſanct. Thom. ſcilicet vtrùm liceat iudici contra veritatem quam certò nouit iudicare propter contraria teſtimonia.

Duplex quæſtionis ſenſus. Includit tamen titulus duas partes. Prior eſt, vtrùm dum euidenter noſſet eum qui vinculis tenet eſſe reum, non tamen legitimè probatur, imò fortè legitimis teſtimonijs purgatur, poſsit eum condemnare.

D. Thomas. Et hunc ſenſum non interrogat S. Thom. quia neque de illo dubitatum vnquam eſt: imò eſt extra controuerſiam id non eſſe licitum: quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta: & occulta illa iure cenſentur, quæ ſecundùm regulas iuris legitimè non conſtant: ſcientia autem iudicis nō reputatur iure ſufficiens teſtimonium, vt habetur cap. ſi ſacerdos. de offi. iudi. ordi. nam iure naturali ac diuino, in ore duorum vel

Senſus legitimus propoſitæ conclu. trium ſtat omne verbum. Alter verò eſt ſenſus contrarius: vtrùm dum iudici palàm conſtat eum qui reus ſit & legitimè criminoſus probatur, innocentem eſſe, liceat illi eum condemnare. Et quanuis tantùm quæramus an liceat, explorandum tamen eſt an aliquando teneatur. Porrò autem quò ordine perſpicaciori procedamus, ea præmittemus, quæ omnibus ſunt in confeſſo, vt rem in vltimas redigamus anguſtias. Et conſtabit reſponſio cõcluſionibus trib⁹. ¶ Sup-*Primum documentum.* ponitur enim hîc primùm ex ſuperioribus, iudicem non priuata, ſed publica authoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit, non ſuo priuato iudicio, ſed communi & publico debere informari. Huic autem ſubne-*Secundum.* ctitur documentum alterum: videlicet dupliciipſum ſcientia vti: vt puta vniuerſali iuris, & particulari facti: quæ quidem ſcientia via ordinaria à teſtimonijs petenda eſt. Habet enim iudicij quæſtio duo membra. Alterum, vtrùm fecit: alterum, quid ergo iuris.

Prima concluſio. ¶ Eſt ergo prima concluſio. Scientiam vniuerſalem iuris tenetur iudex ſic ſanctè ſequi, vt neque ſuum proprium arbitrium, ſi contrarium eſt, audire poſsit, neque vllas in *Ratio cõcluſionis.* contrarium probationes admittere. Et ratio eſt: quia ipſe non eſt legum iudex, ſed cuſtos. Non enim ad ipſum attinet iudicare an lex bona ſit: ſed quid iubeat. Et ideo ſi vel actor vel reus contendunt probare legem non eſſe iuſtam, non ſunt audiendi. Neque verò in foro cõſcientiæ dum lex edicto principis promulgata eſt, poteſt quiſpiam tutò illam tranſgredi, cauſatus non eſſe iuſtam: quia nemo eſt illius iudex: niſi fortè intolerabilem, eandemq́; maniſeſtiſsimam iniquitatem præ ſe ferret. ¶ Secunda concluſio. *Secunda cõcluſio.* In particulari facto licèt ſcientia à teſtium inſtrumentorumq́; teſtimonijs petenda ſit, poteſt nihilo minus iudex ſuo ſe ingenio & prudentia iuuare: ſcilicet in examinandis tam inſtrumentis quàm teſtibus. Idq́; tunc maximè debet quando ſibi conſtat innocentem calumniarum falſitate premi. Hanc concluſionem ratio ipſa naturalis, innocen-*Suadetur cõcluſio.* tiæ fautrix, perſuadet. Quamobrem impendiò quàm rariſsimè vſu venire poteſt vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipſi euidens eſt, morti addicere. Nam tunc ipſe ſciet, non ſolùm teſtes eſſe falſos, verùm & quibus vijs poſsint falſitatis deprehendi. Ob idq́; poterit illos inſtantiùs interrogare, diſtrictiusq́; ſcrutari horam, & locum, & formam: illa nimirum prudentia vſus, qua Daniel presbyterorum iniquitatem deprehendit, vt Suſannæ innocentiã patefaceret. Quinetiã ſi Caietano auſcultandũ *Caietanus.* eſt, debet tunc coram populo iurare illum eſſe innocentem: vt puta quem ipſe eâdem hora alio loco viderat. Neque vlla teſtibus tunc iniuria irrogatur. Imò cùm ipſi ſint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quanuis fortaſſe id bona fide facerent, nulla eis fit iniuria, dum miſeri innocẽtia protegitur. Haud tamen liceret occultum nocentem prodere. Addiderim ego verò tertium, quòd deberet tunc, ſi profuturum cerneret, in tempus exuere perſonam iudicis, & coram ſuperiori perſonam agere teſtis. Quin etiam ſi citra ſcandalum, optimaq́; diſſimulatione id fieri poſſet, liceret ei carceres apertos ſecretò dimittere, vt innocens ſe in pedes conferret. Itaq́; (vt dicebam) vix poteſt extrema neceſſitas ingruere innoxij hominis in mortem adigendi. De duob⁹ autem remedijs ac ſuffugijs reliquis, ſcilicet an teneatur iudex, aut innocentem ſuperiori remittere, aut officium dimittere, dicemus ſtatim. ¶ Igitur vt ad punctum deſcendamus, vbi neceſsitas cõtingeret, tunc autores in diuerſas diſſecãtur ſententias: quæ numero ſunt tres. Prima eſt *Prima opinio.* in vno extremo, omnino D. Th. cõtraria: Puta ꝙ in nullo caſu ſcilicet, neq́; in cauſa ciuili, neq́; in criminali licet iudici condemnare eũ quẽ euidenter ſcit eſſe innocentẽ: quantũuis legitimè probetur reus. Nã citra euidentiã, nemo ambigit ſequendũ eſſe iudiciũ publicũ. Hanc opinionem ortũ traxiſſe arbitror & originẽ ex Hugone ſuper legẽ Prætor. ff. *Hugo.* de iuriſ. omni. iudi. Eandẽ tamẽ opinionẽ amplexi ſunt Calderin. & Panor. ſuper. c. Paſto-*Calderinus.* ralis. de off. deleg. & Sũma Angeli. in verbo, *Panormita.* iudicare. q. 7. & Nico. de Ly. Exo. 23. Secunda *Sũma Ange.* opinio vtiẽ diſtinctione. Nẽpè ꝙ in cauſa cri-*Nicola⁹ Ly.* minali ſiue capitalis ſit ſiue vllius mutilatio-*Secunda opinio.* nis, nequit iudex cõdemnare innocentẽ ſecũdùm allegata & probata. Secùs autẽ in ciuilibus: puta cũ de pecunia agitur, aut de aliarũ rerũ poſſeſsione. Hęc autẽ opinio falſò tribuiẽ Calderi. & Panor. qui certiùs fuerũt primæ ſentẽtiæ: ſed fuit cuiuſdã Rodolphi quẽ *Rodolphus.* loco citato Angelus citat. In quã ſententiam ſubſcripſit Imola & alij Iuriſcõſulti ſup legẽ, *Ioã. de Imo.* A diuo Pio. ff. de re iud. & Sũma Roſella, & *Sũma Roſel.* Supplementũ. Et hęc media opinio eſt quæ *Supplemẽtũ.* Adriano ꝓplacuit, in quoli. q. 6. ar. 3. Sed mi-*Adrianus.* ror ꝙ hãc aſſerat eſſe Theologorũ opinionẽ.

Cùm

Cùm tamen ex antiquis nemo ſit qui non indubiè teneat cum ſancto Thoma: imò minùs inter omnes habet probabilitatis.

Tertia opinio. ¶ Tertia ergo opinio eſt in alio extremo ſecundùm quam ſtatuimus concluſionem tertiam. Iudex in vltimas concluſus anguſtias debet in omni cauſa tam criminali q̃ ciuili contra veritatem ſibi notam ſecundùm allegata & probata ſententiã pronuntiare. Hæc inquam opinio eſt S. Thom.2.2.q.67.ar.2.& ſuperiùs.q.64.ar.3. ad tertium, vbi exemplũ protulit in cauſa mortis: nimirum ꝙ potiùs eſt morti adiudicandus innocens, q̃ deſerenda teſtimonia publica. Eademq́; fuit ſententia Alexan.de Hales, Doctoris grauiſsimi, in 3.p.q.40.membro.6. ar.2. & Richard. arti.3. q.26.& egregij doctoris Petri de Tarantaſia. Et fuit inter Iuriſcõſultos opinio Bart. ſuper l.illicitas. ff. de off. præſid. & Ioannis Andr. in ſuis Nouellis, titulo de allega. vbi recitat opinionem S. Thomæ in qua ſe aſſerit. Fuit etiam ſententia Petri de Palud.& Sylueſt. in verbo, Iudex.ij.§.5. Quam poſt plurimam autorũ citationem fatetur eſſe opinionem antiquorum omnium Theologorũ, iuriſq́; vtriuſq; interpretum: contra quam Adrian. affirmat. Cui re vera ſententiæ & rationes cõſtanter, & planè iura patrocinantur. ¶ In primis Auguſt. iam ſuprà citatus id aſtruit, quòd bonus iudex nihil ex arbitrio, ſed ſecundùm leges & iura pronuntiat. Eiſdemq́; idipſum prorſus verbis Ambr. ſuper Pſal. Beati immaculati. & refert.3.q.7.can.iudicet. Et.11.q.3.c. ſummoperè id quoq; Greg.&.ff.de off. præſid.l. illicitas. §. veritas. iubetur præſes id ſequi quod cõuenit eum ſequi ex fide eorum quæ probabuntur. Cenſent ergo iura iudici nefas eſſe, niſi ſecundùm allegata & probata, iudicare.

D. Thomas. Alexã. Halẽ. Richardus. Petrus de Tarantaſia. Bartolus. Ioan. Andr. S. Thomas. Petrus Palu. Syluester. Auguſtinus. Ambroſius. Gregorius.

Cauillatio. ¶ Ait verò fortaſſe quiſpiã hæc citata iura nihil aliud definire q̃ quòd iudex debet ſecundùm leges & iura ius dicere: non tamen ſubinde cenſere ꝙ debeat pronuntiare ſecundũ allegata & probata: imò iubẽt vt ſequatur ſcientiã iuris: porrò autẽ ius ipſum (vt patet Exod.23.) iubet inſontem & iuſtũ non condemnari. Attamen cauillus iſte repulſu facilis eſt. Idem eſt nanq; iudicare ſecundùm iura, & iudicare ſecundùm allegata & probata. Id enim iura perſanctè præcipiũt, vt nemo præiudicio, hoc eſt incognita cauſa condemnetur: ſed per legitimos teſtes præcognita. Sed eſt lepida Calderini gloſſa ſuper verbis legis citatę, Illicitas. Iubetur ibi pręſes fidem eorũ ſequi quę probabũtur. ait verò ipſe ꝙ tantùm admonetur ſequi allegata & probata, quando illa vera ſunt. Sed reſpõdeat nobis, qua via debet iudex cognoſcere vera eſſe quæ probanẽ, niſi per idoneorum teſtium iuramenta. Nam ſi liberũ ei poſteà relinquitur negare illa eſſe vera, fruſtranea eſſent teſtimonia. Multò ergo melior eſt gloſſa ſuper illo verbo, ca.1.de off. iudi. ordi. quo admonentur epiſcopi iudicare ſecundùm quod Canones cenſent: quæ quidẽ.gl. inde planè infert, iudicem debere iudicare ſecundùm allegata & probata. Id quod inſuper cõfirmatur ex diuino documento, Deutero.17. vbi admonitione præmiſſa ꝙ in ore duorum vel trium teſtium peribit qui interficietur, ſubditur ꝙ iudices ſequantur in iudicio veritatem. Illic ergo docentur iudices illã ſequi veritatem, non quam ipſi ſciunt, ſed quam ab ore teſtium venantur.

Calderinus.

¶ Veruntamen, vt autoritates rationibus dilucidentur, arguitur ratione prima quæ omnium eſt baſis. Nemo ius habet quempiam condemnandi autoritate priuata, ſed in quantum publica fungitur: ad iudicium autem requiritur & ſcientia iuris, & facti: ergo & vtraq; debet vti publica, non priuata: nempè vt ſicut in ſcientia iuris non debet ſequi ſuam opinionem, licèt reputet eſſe ſcientiam, ſed auſcultare debet leges: ita neq; in cognitione facti ſequi poteſt priuatam ſuam ſcientiam: ſed ſtare tenetur teſtium publicæ fidei, quam leges probant. *Prima ratio*

¶ Secundò arguitur. Per ſuam ſcientiam iudex neminem condemnare poteſt, vt ſuprà dictum eſt, quantumlibet eum euidẽter nouerit eſſe reũ: ergo neq; poteſt quẽpiã abſoluere. Id quod & patroni contrariæ opinionis fatẽtur. Si ergo nõ poteſt innoxiũ abſoluere, ſed debet perpetuis vinculis adſeruare: & perpetua vincula morti æquiparantur: gratis profectò negatur quin poſsit eum, lotis ab eius ſanguine manibus lege in ipſum agere. *Secunda ratio.*

Obiectio. ¶ Sed obuias: ergo innocens fuit Pilatus qui ſecundùm allegata Chriſtũ iudicauit. *Solutio.* Nulla ſanè eſt conſequentia: quoniam adeò erat Chriſti innocentia non modò ei, verùm & publicitùs cunctis euidens, adeoq; ſubinde aperta teſtimoniorum falſitas, vt neq; Pilatum ipſum celaretur eorum iniquitas, ſed poſſet eos facilè falſitatis reuincere. Vnde cùm dixit, Innocens ego ſum à ſanguine Iuſti huius: vos videritis: nõ modò innocentiam Chriſti, verùm & teſtimoniorum iniquitatem faſſus eſt. Sed illum morti addixit (vt ex Euangelio comperitur) me-

tu Cæſaris, qui vel nomen ipſum regis abhorrebat: & inſimulatus eſt Chriſtus quòd ſe regem faceret. Quin verò & idem metus nè venirent Romani & Iudæorum gentem tollerent, eorum inuidiam exacuit vt eum reum agerent. *Tertia ratio* ¶ Tertiò arguitur ex fine publicæ authoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum ſtatum reipublicæ conſtituta ſunt, atq; eo pacto vt nulla ſit patula iudici via declinandi, vbiuis libuerit, à veritate. Si autem non teneretur ſecundùm allegata iudicare, pax illicò reipublicæ turbaretur. Nam cùm populus de occultis non iudicet, videns non ſtari publicis probationibus, non poſſet non in iudicem proclamare. Tunc præſertim vbi de re atroci lis eſſet, vt de vrbis proditione, aliáve ſimili. Prætereà iudici ſemper relinqueretur via excuſandi ſe ab exequutione iuſtitiæ, per hoc quòd diceret ſibi patère contrariam veritatem. In ſumma, neceſſarium eſt vt iudex qui in oculis ciuium ius dicit ſententiam ſuam populo perſuadeat, eatenùs ſaltem vt conuincatur ſecundùm iura fuiſſe prolatam: quod facere nequiret niſi ſecundùm allegata iudicaret. *Quarta ratio.* ¶ Quartò, ſi (vt exempli gratia dicamus) certum eſſet duorum alterum, videlicet Petrum aut Paulum hæreſin ſeminaſſe, lateret tamẽ vter eorum id feciſſet, & Petrus verè reus, confiteretur ſacramentaliter in aurem iudicis hæreticæ prauitatis, & poſteà Paulus innocens deferretur de illo crimine, cuius vtiq; innocentia eidem inquiſitori cõſtaret: tunc profectò inquiſitor perplexitate teneretur anceps. Nam ſi Paulum cõdemnare nequiret, ſecretum confeſsionis reuelaret: fieret enim inde compertum Petri crimen. *Quorundã euaſio.* ¶ Sunt autem qui ex his omnibus elabuntur, reſpondentes quòd iudex in caſu quo innocentem euidenter nouit legitimis teſtibus accuſari, debet illum ſuperiori remittere. *D. Thomas.* Idq; ſanctus Thomas quæſtio. 64. articulo. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium quòd licitum ſit, non eſt dubiũ. Nam quãcunque cauſam poteſt inferior ſuperiori remittere. Et fateor prætereà quòd dum inſignis perſona de aliquo infami delicto accuſaretur, illo diuerticulo pius iudex debet ſubterfugere poſtquàm omnia alia intentata remedia nihil prodeſſent. Attamen quòd illud ſit neceſſarium, non video. *Prima ratio.* Nam primùm inferior iudex legitimam habet authoritatem terminandi cauſam ſecundùm allegata. Mox remedium illud tenuiſsimum eſt, imò inane: quoniam cùm ſuperior rei neſciat innocentiam, non poſſet ob teſtimonium inferioris eum abſoluere: ſed deberet aliorum teſtium iuri iurando ſtare. Et ideo perinde eſſet ſuperiori remittere, ac ſupplicio offerre. Quare ſi non liceret eum occidere, conſequens apparet quòd nec deberet eum tradere ſuperiori, ſed eum liberare. *Secunda ratio.* ¶ Prætereà quæſtio inſtauratur de ipſo ſupremo iudice, apud quem delatus eſt miſer, quem ſcit eſſe innocentem: accuſatus tamen de grauiſſimo crimine, adeò vt citra graue ſcandalum nequeat illum vita donare. At verò ſupremus iudex multò plura habet remedia. Nam poſſet teſtes vrgentiùs deterrere: poſſetque excogitare alias vias quibus innoxium à tanto eriperet periculo. Præſertim cùm (vt articulo. 4. videbimus) poſsit etiam dãnato ad mortem vitã cõcedere. *Alterum ſubterfugium.* ¶ Alterũ ſubterfugiũ eſt, quòd debet tunc iudex magiſtratui cedere. Quin alij aiunt teneri citiùs omnium ſuorum bonorum diſpendium facere, quàm illum occidere. Hoc autem profectò multò eſt improbabilius, quàm id quod proximè tractabamus: *Replica.* tum quòd remedium illud inutile eſt, tum pręcipuè quòd nemo tenetur tam ingenti ſuo incommodo damnum, quod ipſe non dedit, in fratre cauere. Etenim quòd homo qui officio ſuo viuit debeat tantam iacturam facere, durum creditu eſt. Eò vel maximè quòd ſi eum nequit ſupplicio tradere, potiùs debet mortem ipſe perpeti, q̃ in eũ capitis ſentẽtiã proferre. Quod nimis eſt creditu rigidum. Hinc fit noſtrũ Syluestrũ, licèt opinionẽ S. Tho. viſus ſit defendere, id tamẽ non optima fide feciſſe. *Sylueſter nõ ſatis plenè mentem D. Thom. aſſequutus eſt.* Ait inquam quòd iudex tenetur occidere innocentem, quando neque ipſum potuerit ſuperiori remittere, neq; ſuum officium dimittere. Hoc etenim ſecundum ſanctus Thomas nuſquàm dixit. Et tunc nulla profectò eſſet noſtra opinio: quia cùm quicunque poſsit officium ſuum dimittere, ſemper in promptu eſſet remedium hoc.

Ad primum argumentũ. SVnt nihilo ſeciùs argumenta non infirma contra hanc ſententiam. Diluamus autem illa priùs quæ S. Thom. adducit ſuis ſolutionibus. ¶ Ad primam authoritatem Deuterono. qua iubetur Iudex veritatem iudicare, iam reſpõſum eſt, veritatem illic eam cenſeri, quæ in ore duorum vel trium teſtiũ conſiſtit. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et ad ſecundum reſpondetur quòd

quòd Deus qui nullo extraneo indiget teſti monio, ſed ſua infinita ſapientia omnia penitiſsimè nouit, & pariter Chriſtus in quantum homo, rectiſsimè iudicant ſecundũ propriam ſcientiam. Secùs autem humani iudices qui mendicatis publicis teſtimonijs ſtare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. ¶ Ad tertium reſpondetur, ꝙ quando res eſt manifeſta, non iudici tãtùm, verùm publicitùs, non opùs eſt teſtimonijs. Secùs quando ſoli innotuit iudici. ¶ Ad quartũ ſunt qui reſpondeant non eſſe abſurdum in perſona publica facere cõtra conſcientiam: ſecùs ſi eſſet priuata. Attamen iſti non ſunt in Theologorum ſcholis verſati. Quoniam agere contra conſcientiã intrinſecè malum eſt: quia eſt agere id quod agens exiſtimat eſſe malum. Et ideo negatur iudicem agere contra cõſcientiam. Non enim agit contra conſcientiam qui tantùm agit contra ſpeculatiuam ſcientiam: ſed qui agit contra practicam. Iudex inquam facit contra illam ſcientiam, hic eſt innocens: non tamen contra iſtam, non eſt occidendus. Imò rectè iudicat eſſe occidendum propter idonea teſtimonia. Vbi verò iudex opinionem haberet perſuaſam, noſtrę contrariam, cenſeretq; ſubinde neutiquàm innocentem eſſe condemnandum, nullatenùs poſſet cõtra talem conſcientiam eum morti tradere. Hìc enim hanc tãtùm veritatẽ definimus ꝙ innocens in tali caſu ſit condemnandus: ꝙ autem contra conſcientiam facere nemini licet, altera veritas eſt. ¶ Accumulãtur præterea alia argumenta: nempe quintum, ex illo Exodi. 23. Inſontem & iuſtũ non occides. vbi Nicolaus negat opinionem ſancti Thomæ. Ad hoc tamen reſpõdet, priuatis perſonis ſimpliciter iuſſum eſſe: publicis autẽ poteſtatibus nõ ille reputari debet inſons, quẽ publica teſtimonia ſontem faciũt. Ob idq; iudex cùm publico muneri impendit operam, quia tunc ex intẽtione non occidit innocentem, ſed debitum officij ſui, quicquid ſequatur perſoluit, nullatenùs peccat, ſed ſtudioſè agit: ſicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem interficit. ¶ Et per hoc ſoluitur aliorum argumentum, arguentium hoc eſſe contra ius naturale. Illi enim qui falsò accuſant, ius violant naturale, ſi ſcienter hoc faciant: nam poſſunt id bona fide facere. Iudex autem potiùs ius idem tranſgrederet niſi debitũ officij ſui pręſtaret: quod iure naturę ob commodum bonum conſtitutum eſt. ¶ Hæc argumenta communia ſunt primæ ac ſecundæ opinioni. Aliud eſt quo Adrianus peculiariter vtitur vt ſuã mediam perſuadeat. Nullus mortalium eſt dominus vitæ humanæ, ſed ſolus Deus: nemini ergo fas eſt innocentem perimere. Secùs inquit de bonis temporalibus, quorum homo eſt dominus. Potuit quippe, ait, populus conſentire vt dum quiſq; innocens ciuili cauſa legitimè accuſaretur, qua deberet bonis præciſè externis multari, innocens ille cõſentiret propter allegata & probata. Hæc autem opinio omnium eſt incõgruentiſsima, neq; vllo ſuſtentaculo fulcitur. Nam ꝙ ait neminem ius habere ſuæ vitæ aut membrorum, hoc duntaxat probat ꝙ autoritate priuata nemo poteſt ſe, aut, niſi vim vi repellendo, alium interficere. Secùs autem de perſona publica: quare iudici in tali caſu publica idoneaque teſtimonia ius faciunt occidendi innocentem. ¶ Mox reuincitur Adrianus. Si non poſſet innocens damnari in cauſa criminali, profectò neq; poſſet in ciuili. Quia ſicuti iudex facultatem non habet vita priuandi hominem, niſi pro crimine: ita neque externis bonis. Vnde enim ipſe illum populi conſenſum piſcatus eſt? Eò præſertim ꝙ (vt ſæpe dicere cõſueuimus) poſſet eſſe tam ingens bonorum cumulus, qui vitam priuati hominis adæquaret. Nullum ergo profectò argumentatio aculeũ habet aut pondus aduerſus hanc D. Tho. quam pleriq; meritiſsimò amplexi ſunt, opinionem, niſi illud quod à pietate ſumitur. Videtur enim animus extimeſcere innocentem morti adigere. Hoc autẽ ſolùm perſuadet quòd ſit impendiò quàm maxima adhibenda diligẽtia & cura in eius tutelam: non tamẽ quòd eius cauſa deferendæ ſint leges, deferendaq; tranquillitas publica. Eſt enim lex omnis humana, quantũuis iuſta, nihil aliud quàm cribrũ expurgandi tritici: quæ nequit ſic exactè iuſta & iniuſta diſcernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoq; decidant grana. ¶ Verũtñ hoc non eſt prætereũdũ argumentum, quod poſſet quoſpiam decipere. Argumentum autem eſt. Vbi lis eſſet de aliqua condemnanda propoſitione hæreſeos nota, & Doctores plurimi decepti illã damnarẽt, Papæ verò aut iudici epiſcopo, euidens eſſet illius veritas, neutiquàm ſubſcribere in aliorum ſententiam poſſet, ſed deberet conſtanter ſuam retinere veritatem: ergo ſimiliter iudex nequit contra ſibi compertã veritatem

Ad tertium. *Ad quartũ.* *Primum argumentum cõtra poſitã concluſionẽ.* *Solutio.* *Argumentũ ſecundum.* *Adriani opinio incongruẽtiſsima.* *Ratio in Adrianum.* *Aliud argumentũ cõtra conclu.*

Reſponſio. teſtium probationibus auſcultare. Reſpondetur nullam eſſe rerum ſimilitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil aſſerit falſi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum eſſe in culpa: ſed facto profitetur damnandum eſſe: idq; verum eſt: quia teſtimonia illum morti offerunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm Iudex abſq; accuſatore poſſit quempiam iudicare.

TERTIVM quod ad iudicis rectitudinem requiritur, eſt forma iudicij. Circa quã quæritur, vtrùm abſq; accuſatore poſſit reum quempiam iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua, tã Dei exemplo quàm ſanctorum: *Primum argumentum.* Deus nulla prę uia accuſatione delictores caſtigat: iuſtitia autem noſtra à ſua deriuatur: ergò & nobis id licet. *Argumen.2.* ¶ Secundò idem oſtenditur in Daniêle, vt eius hiſtoria refert, cap.13. qui accuſator vnà fuit & iudex. *Argumen.3.* ¶ Tertiò arguitur. Accuſator in hoc neceſſarius eſt, vt crimen in aures deferat iudicis: poteſt tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergò non ſemper neceſſaria eſt accuſatio. *Ambroſius.* ¶ In contrarium eſt Ambroſ. ſuper Apoſtoli ſententia de fornicatore.1.ad Corinth.5. vbi ait: Iudicis non eſt ſine accuſatore damnare: quia Dominus Iudam cùm fuiſſet fur, quia non eſt accuſatus, minimè abiecit.

BReuiſsima eſt quæſtio, vnaq; hac concluſione contenta. *Concluſio reſponſiua.* Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare, niſi accuſatum. *Ratio cõcluſionis.* Ratio eſt, quòd cùm iudex interpres ſit iuſtitiæ, ad quem ſecundùm Ariſt.5. Ethico. veluti ad animatum iuſtum concurritur: iuſtitia autem hominis nõ ad eundem ipſum, ſed ad alterum ſit, fit vt iudex inter duas partes iudicaturus ſedeat, actorem ſcilicet vel accuſatorem & reum. Accedit authoritas Actuum.25. vbi ait Feſtus, Non eſt conſuetudo Romanis damnare aliquem hominem priùs quàm is qui accuſatur præſentes habeat accuſatores, locumq; ſe defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obijciuntur. *Argumentũ* ¶ Occurrit autem illicò argumentum contra formam huius cõcluſionis, quæ anguſta ſtrictaq; nimis eſſe videtur. Arguitur inquam contrà. Eadem eſt ratio criminalium cauſarum & ciuilium: cur ergo ſtrictim dictum eſt, in criminibus, ac ſi in ciuilibus minimè eſſet accuſatio neceſſaria? Reſpondemus, diui nos Thomæ tenuiſſe formam. *Caietanus.* Ipſe autem, ſi Caietano fides habetur, exemplum in criminalibus poſuit, eò quòd in illis requiritur delictoris præſentia: & ideo euidentiùs illic patet accuſationis neceſsitas. *Vera ſolutio* At tamen expoſitio hæc non facit ſatis: deberet enim cõcluſionem ponere quàm latè patebat. Ratio ergo S. Thom. fuit quòd licèt in omni iudicio præter iudicem neceſſariæ ſint duæ perſonæ: in cauſa tamen ciuili, vbi non petitur delinquentis ſupplicium, ſed rerum reſtitutio, patentiſsimum erat iudicium iniri nõ poſſe ſine parte res ſuas petente, quę quidem, accuſator nõ dicitur, ſed actor. Et ideo quæſtio particulariter mota eſt de accuſatore, de quo in dubium venire poterat, an eſſet neceſſari⁹: propterea ꝗ iudex munere ſuo vi detur poſſe crimina vindicare. *Argumen.2.* ¶ Arguit̃ autem prætereà contra concluſionem. Ius naturale non vetat quo minùs poſsit poteſtas publica, nulla expectata accuſatione, pernicioſum hominem extinguere. Nam & pater familiâs & monachorum præfectus poteſt familiam ſuam abſq; illa iudicij forma caſtigare: nulla ergo debuit lex humana illud prohibere. *Reſponſio.* Reſpondetur ꝗ licèt ius naturale id expreſsè nõ prohibeat, eſt tamen vtroq; humano iure ſanctè prohibitum: Vt extrà, de accuſa. cap. ſi legitimus. & l. illicitas. ſuprà citata. ff. de off. pręſi. & ff. de mune. & hono. l. reſcripto. Si quis accuſatorem nõ habet, ab honoribus prohiberi non debet. Et alijs Romanorum legibus quas inſinuauit ille Feſtus loco citato in Actibus Apoſtolorum. Ad quas leges alludere viſus eſt Chriſtus Ioan.8. Nemo te cõdemnauit mulier: neq; ego te condẽno. Et eſt naturali iuri apprimè conſonum. Satis enim reipublicæ pax cuſtoditur & quies, ſi qui accuſatione aut proclamatione delati fuerint in iudicium, in conſpectu populi afficiantur ſupplicio. Nam ſi iudex accuſatoris ſimul & vindicis perſonam gereret, via calumnijs ſterneretur. Debet ergo iudex tertius eſſe inter duas alias perſonas arbiter. *Ariſtot.* Quare Ariſt.5. Ethic. cap.4. ait eũ eſſe mediatorẽ. At verò paterfamiliâs, qui vi non vtitur coërciua, neq; capitali ſentẽtia ferire poteſt, hac nõ indiget accuſationis ceremonia. Sicuti neq; monachorũ prælat⁹ in delictis minoris momenti, quæ, ceu pater caſtigare debet.

Idq;

Idq; iuris habet pontificũ conceſsione, quorum autoritate monachales inſtitutiones firmitatem habent. Quin verò & extra religiones in leuioribus non opùs eſt ſtricta accuſationis forma: vt habetur. l. leuia. ff. de accu. vbi leuia audire & diſcutere de plano iubentur. At verò grauia crimina quæ ſine delinquentis infamia puniri nequeunt: nẽpe vbi carceribus opùs eſt, neque in monachorum clauſtris vindicari poſſunt niſi accuſatione præuia.

Ad primum argumentũ. RESpondetur ergo ad argumẽta. Etenim quæ Dei ſanctorumq; exempla in contrarium obiecta ſunt, nihil contrà mouent. Deus ſiquidem nullo opùs habet accuſatore, eò q & omnia nouit, & pro ſua abſoluta potentia, ſummaq; æquitate neq; minimam culpam impunè permittit. Tametſi nihil ſine accuſatore puniat. Creauit enim rationẽ noſtram adeò culpæ inimicam, vt conſcientia ipſa criminoſi ipſum ante diuinum eius tribunal iugiter accuſet: vti ad Roman. 2. doctor eſt Paulus. *Paulus.* Præterea & factum ipſum, quod etſi ſit latentiſsimum, ipſi tamen patẽtiſsimũ eſt, pro accuſatore eſt ante eius conſpectum. Vnde Gene. 3. quaſi Adæ præuaricatio eum ad ſuum tribunal detuliſſet, in iudicium euocauit dicẽs, Adam vbi es? & cap. 4. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et cap. 18. in Sodomorum vltione: Deſcendam & videbo vtrùm clamorem qui venit ad me opere compleuerint. Quin verò forma finalis iudicij futura videtur cũ accuſatione: vt habetur Matth. 12. Viri Niniuitæ ſurgent in die iudicij cum generatione iſta, & condemnabunt eam. Regina Auſtri, &c. ¶ Atq; eâdẽ ratione Daniel quoniã Dei agebatur autoritate & appulſu, potuit eoſdẽ ſenes & reos accuſando facere, & morti addicere condemnãdo. ¶ Ad tertium reſpondetur, *Ad tertium.* præter hominem, cuius propriũ eſt accuſandi munus, quatuor exiſtere alias cauſas, quarum quælibet locum ſibi vendicat accuſatoris. Prima eſt manifeſtarium crimen, quod notorium appellant: puta vbi quis in conſpectu populi vel iudicis cum legitimis teſtibus delinquit: tunc enim non alius præſtolandus eſt accuſator: ſecũdùm illud Pauli. 1. ad Corin. 5. Quorundam peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudiciũ. Vnde gloſſa Auguſtini ſuper locum citatum Geneſ. 4. *Auguſtinus.* de ſanguine Abel: Et refertur extrà, de accu. euidentia patrati ſceleris clamore accuſatoris non indiget. Idemque habetur. 2. q. 1. can. manifeſta. Secunda cauſa eſt infamia, vel indicia, vel clamoroſa inſinuatio. Hæc enim vicem habent quodammodò accuſatoris. Nõ quidem vt iuſta ſint cauſa, reum in ſupplicium rapiendi, ſed via inquiſitionis re priùs explorata & dicuſſa: iuxta formam capitulorum, qualiter & quando. &, Inquiſitionis. extrà, de accuſatio. Tertia cauſa eſt quando quis iudici denuntiatione iuridica denũtiatur, quæ ad vindictam tẽdit: qualis fit inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. Tunc etiã via inquiſitionis proceditur ad cognitionẽ cauſæ, & vltionem criminis. Eſt enim illa denuntiatio hoc tantùm ab accuſatione differens, quòd qui denuntiat non tenetur probare: aliâs nemo denuntiare auderet. Quarta deniq; cauſa eſt dum quis fraterna correptione præmiſſa euangelicè denuntiat fratrem prælato vt patri. Tunc enim ſi denuntiatus fuerit dicto audiẽs, non licet prælato ad pœnas & infamiam procedere: ſed illic ceſſare debet vbi correptus frater, correctus ſubinde apparuerit. Nam illuc tendit ille proceſſus. Sin verò rebellis extiterit, tunc rebellio accuſatoris vicem gerit vt poſsit prælatus in eum lege agere, vt infrà limatiùs patebit. Hęc enim non eſt hìc locus emunctiùs examinandi.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm iudici liberum ſit pœnam iuris relaxare.

QVartum deniq; quod in iudice requiſitum eſt, ad iudicij pertinet executionem. Et ideo videre reſtat an liceat iudici pœnã relaxare. Arguitur ergo à parte affirmatiua. *Primũ argumentum.* Admonuit nos Iacobus cap. 2. iudiciũ ſine miſericordia ei manere, qui miſericordiam non fecerit: ergo non ſolùm pœnam iudici miſericorditer licitum eſt relaxare, verùm etiam debitum. ¶ Secũdò id con- *Secundum.* firmatur Dei exemplo, qui (vt habetur Ezechiẽl. 18.) non vult mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat. ¶ Tertiò. Id *Tertium.* quod alicui prodeſt, nemini verò nocet, quicunq; iuſtè præſtare poteſt: ergo ſaltem vbi qui iniuriam paſſus eſt, noxiam condonat, poterit & iudex remittere noxam. ¶ In cõtrariũ ſunt legis teſtimonia. Legimus enim Deuter. 13. de idololatrîa: Non parcat ei ocu-

lus tuus vt miſerearis & occultes eum: ſed ſtatim interficies eum. Et de homicida. c. 9. Morietur neq; miſereberis eius.

Diſtinctio. AD quæſtionem hanc quæ facilima eſt, ſuppoſita diſtinctione per duas concluſiones reſpondetur. Alia enim eſt longè ratio ſupmi iudicis, puta principis penes quē ſumma eſt imperij, à ratione inferioris, qui ceu eius miniſter, exequendis duntaxat legum ſanctionibus deputatus eſt. *Prima cõcluſio.* ¶ Prima ergo eſto concluſio. Antequàm pars læſa iniuriam remittat, nullus iudicũ, ſiue ſummus ſit, ſiue infimus, remittere poteſt pœnam. *Probatio cõcluſionis.* Probatur. Duplici enim nomine tenetur iudex ſceleroſum ſupplicio tradere. Priori, quia cauſam definire debet inter ipſum & accuſatorē: Poſteriori, quia miniſter eſt reipublicæ, qui non priuata, ſed publica poteſtate vindex eſt iniuriarum, quæ in ipſam fiunt. Nam qui ciui iniuriā infert, reipublicæ ſubinde eandem impingit. Igitur iudici duplex obſtat impedimẽtum nè valeat à noxa abſoluere reum: alterum ex parte accuſatoris: atque alterum ex parte reipublicæ. Quocirca quādiu qui iniuria affectus eſt, in accuſatione perſtiterit, non fit iudici liberũ reum indemnem ſeruare. Ob id quod, ceu iuſti cuſtos, tenetur vnicuiq; ius perſequenti ſuum reddere: & ſi contrariũ faceret, perinde atq; ille delinqueret, qui de alieno miſericors eſt: teneretur q́; ſubinde ad reſtitutionē tam iniuriæ quàm damni. Vnde. 5. Ethico. *Ariſto.* Ariſt. cap. 5. Quando homines, inquit, vidẽt non ſibi per inflicta ſupplicia cõpenſari iniurias, in ſeruitute ſe viuere arbitrantur. *Vltima concluſio.* ¶ Poſterior concluſio. Poſtquàm accuſator ab accuſatione contentus deſtiterit, in arbitrio eſt ſupremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare: tale autem arbitrium inferiori non committitur. *Probatio.* Poſterius hoc mẽbrum inde fit planum, quòd iudici inferiori præſcriptus eſt à ſuperiori agendi modus: & ideo ſic legibus alligatur, vt nequeat earum præſcripta exire. Vnde ſuper illud Ioan. 19. Nõ haberes ſuper me poteſtatem vllam. ait *Auguſtinus.* Auguſtin. Talem Deus dederat Pilato poteſtatem, vt eſſet ſub Cæſare, nè ei omninò liberum eſſet accuſatum abſoluere. Prius autem concluſionis membrum ex eo veritatē ſortitur quòd princeps non tantùm eſt legũ cuſtos, verùm diſpẽſator. Non inquam abſolutus, vt poſſet illas pro arbitrio ſuo, veluti pallium ſuum diſpẽdere, ac diſsipare: ſed tamen poteſt, vbi decêre videbit aut bono publico expedire, in legibus diſpenſare. Quo fit, vt accuſatore deſiſtente, & veniam ei quē accuſabat deprecante, non ſubinde obligatur princeps pœnam cõdonare: ſed eſt in arbitrio ſuo illam infligere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et poſſet eſſe ille tam ſceleſtus, vt debeat ſupplicio eum addicere: quod ſi nõ faceret, iniurius eſſet reipublicæ: vt puta quando publicus eſſet ſicarius, aut latro, vel ſtudio ſceleroſus. Secùs quando vnum præ humana fragilitate commiſit crimen. Sed nunquid non poſſet reus qui vni- *Scrupulus.* cum fecit humanum delictum tam inſigniter eſſe reipublicæ vtilis, vt etiam reclamante accuſatore poſſet vita donari? Reſpõ- *Solutio.* detur hoc impendiò quàm rariſsimè licêre: nihilo min⁹ vſu venire poſſe, vt deceret principem (quod habetur. 2. q. 7. c. ſi quem pœnituerit) accuſationem abolere, & accuſatorē compellere vt prudentum arbitrio alia ſatiſfactione eſſet contentus, vt perſona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregiè commoda ſeruaretur.

AD primum igitur argumentum reſpon- *Ad primum argumentũ.* detur quòd perſonis priuatis quàm rariſsimè, imò vix poteſt in remittendis iniurijs exceſſus cõtingere: adeò nos diſtrictè cõmendauit Chriſtus inimicorum dilectionē. Publicis autem magiſtratibus, quia patroni & protectores iuſtitiæ ſunt, præſcripta eſt linea inclinādi in miſericordiam. Debẽt quidem genere ſuo eſſe clemẽtes, neq; cauſas diſquirere, technaſq; innectere trucidandi homines. Imò quod Ariſto. etiam. 5. Ethi. agno- *Ariſtot.* uit, & eſt inter regulas iuris, debet eſſe clemẽtior ad minuenda mitigandáque ſupplicia: quatenùs tamen fert ratio iuſtitiæ & legis. Inde enim exilire, non eſt clementia, ſed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimium procurant malefactores è iudicum manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim ſæpe iuſtitiæ violentiam. Neq; illic locũ habet exemplum Chriſti, ſuis crucifixoribus veniam à patre deprecātis: quippe quod ad culpæ remiſsionem pertinebat. ¶ Et perin- *Ad ſecundũ.* de reſpondetur ad ſecundum, ꝙ cùm Deus ſit in quem primùm præcipueq; peccatur, poteſt remittere culpam & pœnã, vt ei placitum fuerit. Tāetſi vbi ait, Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idq; ſubdit, ſed vt magis conuertatur & viuat, videlicet

cet ſpirituali vita. Pœnam autem nemini relaxat, præterquàm in ſacramento, niſi ſecundùm opera & fructus pœnitẽtiæ. *Ad tertium.* ❡ Ad tertium autem iam reſponſum eſt, quòd iudex remittendo pœnam, etiam accuſatore ceſſante, nocumentum infert reipublicæ, quatenùs metum de medio tollit, quo homines arceantur à malo. Vnde Deuterono. 13. Poſt pœnam ſeductoris ſubiungitur: vt omnis Iſraël audiens timeat: & nequâquam vltrà faciat quidpiam huius rei ſimile.

QVAESTIO QVINTA, de iuſtitia accuſatoris.

S.Tho.2.2.q.68.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm quiſpiam teneatur alium accuſare.

SECVNDA perſona in iudicio eſt actor vel accuſator: nam niſi ille qui noxius aſt ab alio in iudicium deferretur, nunquàm ipſe veniret. In accuſatore autẽ quatuor ſunt conſideranda: *Quatuor in accuſatore cõſiderãda.* ſcilicet obligatio, forma, iuſtitia, & pœna ſi iniuſtè accuſet: de quibus ideo quatuor extruuntur articuli. Primò ergo quæritur vtrùm quiſpiam teneatur quempiam accuſare. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum.* Primò, quia Mat.6. iubemur debitoribꝰ noſtris dimittere debita. Et ad Roma.12. Nõ vos defendentes, hoc eſt nõ vos vindicantes chariſsimi: ſed date locũ iræ. *Secundum.* ❡ Secũdò: Amicum in iudiciũ traducere amicorũ fidei derogat: ergo id minimè fas eſt. *Tertium.* ❡ Tertiò: ſi accuſatio eſſet virtutis præceptum, nemo inde exciperetur: multi autẽ ab accuſatione repelluntur: vt.2.q.7. latè patet, de excõmunicatis & infamibus: ergo nõ eſt præceptũ. *Quartum.* ❡ Quartò: Si tale eſſet præceptũ, illud potiùs officiũ deberemus prælatis & amicis perſoluere: ſed eâdem cauſa &. q. prohibentur ſubditi, niſi in certis caſibus, Prælatos accuſare. Et præterea clerici accuſari à laicis & illos accuſare: & maximè in cauſa ſanguinis: vt patet cõcilio *Concilium Toletanum.* Toletano quarto. 23. q. 8. can. his à quibus. & can. clericis. atq; alibi crebrò: ergo nõ eſt pręceptũ. *Quintum.* ❡ Quintò. Accuſator aſtringitur crimen probare: aliâs pœnã talionis ſubiret: nemo autẽ cogitur tantũ ſubire periculũ: ergo nemo accuſare cõpellendus eſt. ❡ In cõtrarium eſt illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocem iurantis, teſtisq; fuerit quòd ipſe vidit aut conſcius eſt: niſi indicauerit, portabit iniquitatem ſuam.

PRæſentem quæſtionẽ in Relectione noſtra de tegend. & detegen. ſecretis, quintam fecimus, vbi eam ad amuſsim diſputauimus. Nihilo minùs non poſſumus non huc aliqua conferre nè iſta lacuna interciſus appareat præſens tractatus. Reſpondetur ergo ad quæſtionem, diſtinctione præmiſſa, duabus concluſionibus. *Diſtinctio.* Eſt enim differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accuſutionem, quæ ex parte finis ſumitur. Denuntiatio enim illuc tendit, vt correptus frater corrigatur & emẽdetur. Quare (vt dicebamus) illo obtento ſcopo, nõ eſt vlteriùs progrediendum. Accuſatio verò ad hoc innĩtur, vt reus puniatur, idque præſertim in bonum publicum vt quies reipublicæ conſeruetur, neque eius decor ſordeſcat. *Quid denuntiatio fraterna.* Vnde denuntiatio fraterna eſt criminis delatio ad prælatum, veluti ad patrem correctionis gratia. *Quid accuſatio.* Accuſatio verò eſt criminis delatio ad iudicem, veluti ad perſonam publicam, vindicationis gratia. *Prima concluſio.* ❡ Prior ergo concluſio eſt. Vbi quis ſcelus nouerit in reipublicæ perniciem ire, quod idoneis teſtibus probare potuerit, tenetur noxium accuſare. *Probatio cõcluſionis.* Probatur. Criminum vindictæ quæ in hoc ſæculo fiunt, non propter ipſas expetendæ ſunt, veluti vltiones in odium exitiumque malorum: illiuſmodi enim pœnæ, infernales erunt, vbi tempus aduenerit plenariæ retributionis: ſed ſunt tanquàm medicinæ procurandæ, vel ipſius qui ſupplicio afficitur, vel boni publici: nimirùm vt earum metu homines in officio cotineantur, nè commune bonum perturbent: quicunque autem bono communi ſuccurrere conſtringitur, veluti pars toti, vbi viderit vel contagione infici, vel ſceleribus corrumpi: id verò fieri non poteſt niſi per publicam poteſtatem, ad quam accuſatione crimina deferuntur: ergo quiſque in tali caſu tenetur pernicioſum accuſare. *Gemina conditio quam adeſſe oportet vt quis accuſare teneatur.* Duæ ergo conditiones coïre debent vt obligatio enaſcatur accuſandi, ſcilicet vt crimen exiſtat contra bonum publicum, & probari poſsit. ❡ Atqui hinc conſequitur poſterior

Poſtrema concluſio. rior concluſio. De peccato quod vel in cladem reipublicæ non vergit, vel idoneis teſtibus probari non poteſt, nemo iure naturali accuſare tenetur. *Ratio concluſionis.* Prior concluſionis pars probatur. Nam cùm quiſque ſit ſuorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt lib.4.q.2. oſtenſum eſt, poteſt illa remittere, tum vt dicto Chriſti audiens ſit, quo nos tãtoperè ad dilectionem inimicorum animauit: tum etiam ad redimendum tempus. Et in hoc caſu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accuſa. cog. Et eſt expreſſa *S. Thomas.* ſententia ſancti Thomæ. 2.2. non ſolum. q. 68. vbi hoc tractat, verùm. q.73. art.3. vbi ait, cuiuſq; arbitrij eſſe detrimentum ſuæ famæ pati, niſi hoc vergat in periculum aliorum. *Ratio S. Thomæ.* Secũdam partem probat ſanctus Thomas, quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo, cùm in accuſatione neceſſaria ſit probatio, qui probare non poteſt, accuſare non cogitur: eò præſertim nè periculum ſibi creet vel talionis, vel alterius damni ſi in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, nè in litem aliam deſcendamus, vtrùm hæredes occiſi teneantur iure ciuili homicidam accuſare, ſecundùm opinionem Bart. ſuper legem, In eum. ff. de accuſa. nè ius hæreditatis amittant. cuius tamen contrarium ſentire videtur. l. diui fratres. eod. &. C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica. *Argumentũ in priorẽ cõcluſionem.* ❡ At verò quò prior concluſio explicatiùs euoluatur, arguitur contra eam. Nullum eſt peccatum quod nõ afferat detrimentum publicum: nempe vel ſcandalum, vel mali exemplum, vel aliquã perſuaſionem conſortis: ergo ſi concluſio vera eſt, nullam fert exceptionem, ſed de quocunque peccato, cui pœna poſita eſt, debet quiſq;, ſi probare id poteſt, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentum pleroſque multos conuincit. Attamen diſcre- *Solutio.* tione opùs eſt. Haud enim omnia peccata ſic in detrimentum cenſentur reipublicæ, vt ſint neceſſariò, vel denuntianda, vel accuſanda, vel tanquàm talia inquirenda: ſed illa tantùm quorum proximum obiectum eſt commune bonũ, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua ſiquidem quæ aduerſus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actuum, ſpecies exiſtimantur. Exẽpla ſunto. Bona proximi furari, priuatum delictum eſt, ſicuti & priuatum hominem occidere: compilare autem ærarium publicum, ſicuti & crimen læſæ maieſtatis, hæc ſunt quæ in publicum detrimentum vergunt. Pari modo mendacium pernicioſum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatũ eſt. Hæreſis verò qua cõmunis religio concutitur, crimen eſt cũ primis publicum. Nam etſi ſcelera quæ in ſingulas reipublicæ priuatas partes cõmittuntur, quodammodò rempublicam attingant; non tamen ideo exiſtimanda ſunt publica. Latrones autem qui regias vias obſident, & Aſſaſini publicis crimino ſis adſcribuntur.

Secundũ argumentum ad idem. ❡ Secundum argumentum eſt. Quando talia crimina publica quis reſciuerit, ſatis eſt ſi illa denuntiet: non ergo neceſſaria eſt accuſatio. Eò præſertim quòd ſi denuntiat, non tenetur probare, ſicuti ille qui accuſat. Quare vt ab illo periculo deficiendi in probatione liberetur, ſatisfeciſſe videbitur dum denuntiauerit. ❡ Propter hoc argumentũ tenet Summa Angel. contra ſanctum Thom. *Summa Angelica.* ꝙ nemo accuſare tenetur: in quam ſententiã citat Barto. ſuper. l. in eum. ff. de accuſa. Hic tamen eſt notandum denũtiationem, quantum ad rem attinet præſentem, duplicem eſ- *Duplex denuntiatio.* ſe: licèt Doctores canonici iuris plures præter accuſationem diſtinguãt ſuper. c. nouit. de iudi. & 2. q.1. can. ſi peccauerit. quas eâdẽ 5. q. de Ratio. tegen. & detegen. ſecre. diffuſè nos explicuimus. Vna eſt enim denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modò diximus ad fratris correctionem referri: ſed alia eſt iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro ſcopo: quæ ideo procedit etiã ad punitionem: ſicut eſt illa quæ fit inquiſitoribus: & ſeruus qui accuſare non poteſt dominum, poteſt illũ denuntiare: & ſubditus etiã inferiorem prælatum ſuperiori. Et illa eſt pene accuſatio, hoc ſolo differens ꝙ denũtians nõ teneť probare, ſed iudex tũc teneť inquirere. Et hanc forſan hìc ſanctus Thomas nomine accuſationis comprehendit. Tametſi vbi crimen eſſet valde pernicioſum & contagioſum, ille qui teſtes poſſet afferre, accuſare quoq; teneretur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quicquid ſit de iure ciuili, nõ dubium quin in cauſa publica teneatur quiſq; in conſcientia accuſare. Et Barto. ſolùm loquitur in cauſa priuata. ❡ Tertium *Dubium.* autem dubium eſt, vtrùm ſicut ante denuntiationem euãgelicam prærequiritur admonitio fratris: ita, & ante accuſationem. Et ar- *Argumentũ partis affirmatiuæ.* guitur à parte affirmatiua. In euangelio nulla fit exceptio accuſationis vel denuntiationis: ſed ſimpliciter præcipitur vt ſecreta admonitio

monitio præcedat. In contrarium tamen facit quod in.c.qualiter & quando.de accuſa. diſtinguitur inter denuntiationem & accuſationem, ſub his verbis: Sicut denuntiationem admonitio, ita & accuſationem inſcriptio præcedere debet: vbi nulla ante accuſationem admonitio exigitur. Propterea Durandus in.4.diſtinc.19.q.4.ait quòd in foro interiori & conſcientiæ requiritur admonitio, non tamen in foro exteriori. Et ſanctus Thom.eâ.diſtin.q.2.art.3.recitat ambas opiniones. Et quàquàm Syluester in verb. Accuſatio.§.3.exiſtimet tenere partem affirmatiuam, tenere tamen apertiùs videtur negatiuam. Scilicet quòd non requiritur. Et ideo Caietanus.2.2.q.33.art.7.dicit, quòd quando accuſatio ſolùm eſt licita, non tamen in præcepto neceſſarium eſt vt admonitio ſecreta præcedat: qñ verò eſt in præcepto, tunc non eſt neceſſaria. ¶ His tamẽ non obſtantibus rem ſic ratio dilucidat, vt nullis opùs ſit citationib⁹, ſed diſtinctionibus. Prima eſt: quando accuſatio alicui incumbit de re ſua propria, nulla requiritur admonitio, neq; in foro exteriori, neque in conſcientia. Ratio eſt: quia ſcopus talis accuſantis non eſt emendare fratrem: ob idq; inanis eſſet & vana admonitio: quoniam etſi ſit emendatus, poteſt qui iniuria affectus eſt ius ſuum perſequi. Atque in hoc caſu palàm deficit opinio Caietan. Iſte enim non tenetur accuſare, & tamen poteſt ſine præuia admonitione id facere. Quando verò crimen, modo nuper expoſito, peſtiferũ eſt reipublicæ, tunc diſtinguendum eſt. Enimuerò ſi ille qui reſciuerit certiſsimus omninò ſit quòd per ſuã admonitionem ſic frater emendabitur, vt dãnum publicum omninò ſopitum ceſſabit, neceſſaria eſt admonitio. Et hoc non ſolùm lege charitatis, verùm etiam iuſtitiæ: quia peſtilens ille ſceleroſus adhuc habet poſſeſsionẽ honoris ſui: ob idque ſi ſatis poteſt occurri malo publico ſine eius læſione, nõ eſt in publicum traducendus. Eſt enim (vt diximus) accuſatio, medicinalis: & ideo ſi excuſari tantum detrimentum poteſt, cauenda eſt. Si verò non ſit omni firmitate certiſsimus ꝙ ſua proderit admonitio, vel ſit in mora periculum, illicò ad accuſationem properandum eſt. Vnde ſi inſerperet ciuitatis proditio, aut regis exitium, aut ſuper omnia hæreſeos crimen, maximè in dogmatizantibus: præceptum eſt ſtatim ad iudices aduolare: quia nemo debet exiſtimare ſe poſſe tam ingentib⁹ periculis aliter occurrere. Quin verò etſi nõ exiſterent idonei teſtes ad probandum, feſtinandum eſt ad denũtiationem iudicialem. Sententia eſt expreſſa ſancti Thomæ.2.2.q.33.ar.7.vbi ait oportêre in talibus caſibus ſtatim procedere ad denũtiationẽ, vt huiuſmodi nocumenta impediantur. Niſi fortè, inquit, aliquis firmiter exiſtimaret, ꝙ ſtatim per ſecretam admonitionem poſſet huiuſmodi mala impedire. ¶ Et hinc ſumẽda eſt regula in Inquiſitionibus generalibus, quãdo edicto præcipitur, vt quiſq; denũtiet latentia crimina. Etenim ſi omninò ſint emendata, cuiuſcunq; ſint generis, nemo tenetur illa vel denuntiare, vel accuſare: ſed tantùm teſtis eſſe ſi eius teſtimonium in particulari legitimè poſtuletur. Si autem non ſint emẽdata, tunc aut ſunt priuata, vt concubinatus, vel alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum: & hæc tantummodò denuntianda ſunt fraternè ad emendationem fratris. Si verò ſint in perniciem publicam: vt proditio, hæreſis, & ſi quis forſan non ex infirmitate, ſed ſtudio & quaſi publicus hoſtis membra reipublicæ ad malum ſolicitaret, vt rempublicam corrumperet: & non poſſet aliter obuiari illi malo, denuntiandus eſſet denuntiatione iudiciali: quin verò accuſandus ſi probari res poſſet. Et pariter ſi immineat periculum tertiæ perſonæ. Quanuis in his non ita crebrò vſu venit neceſsitas accuſandi: quia eiuſmodi crimina frequẽtiùs poſſunt via correptionis fraternæ præueniri.

Durandus. *S.Thomas.* *Sylueſter.* *Caietanus.* *Solutio propoſitæ dubitationis.* *S.Thomas.* *Regula.*

¶ Hìc de fiſcalibus examinandũ eſſet in cauſis criminalibus. Etenim quòd fiſci procuratores inſtituantur, iuſtum eſt vt curam habeant ærarij publici. Item vt criminum etiã in perniciem publici boni (vt expoſitũ eſt) vergentium accuſatores exiſtant: quandoquidẽ quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen ꝙ fiſcales inſtituant̃ ſcrutatores priuatorum criminum, credo neq; S. Tho.neque antiquiores ſancti probaſſent. Quoniam talium ſcelerum vltionem & vindictam poſcere, ſolis priuatis incumbit, qui iniuria perculſi ſunt. At poſtquàm cõſuetudo hoc habet, non eſt noſtrum de hoc cenſere.

AD primum igitur argumentum ſecũda concluſio reſpondit. Probant enim illa teſtimonia, priuatis perſonis conſilium eſſe euangelicum ſuas priuatas iniurias condonare. ¶ Ad ſecundum autem de amicorum fide reſpondetur, amicos vſq; ad aras eſſe co-

Ad primum argumentũ. *Ad ſecundũ*

lendos:

lendos: & ideo vbi res eſt de bono communi, hoc illis anteferendum eſt. Neque ideo amicitiæ fides infringitur, etſi promiſsio præceſſerit ſeruandi ſecreti. Niſi ſit ſacroſanctum arcanum ſacramentalis confeſsionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas eſt.

Ad tertium.

¶ Ad tertium reſpondetur quòd infames & excommunicati (vt dicta quæſtio. 7. habetur) ab accuſatione repelluntur: non quidem in bonum ipſorum: ſiquidem accuſare vbi & quando oportet, virtus eſt: ſed in pœnam arcentur ab illo munere. Propterea quòd accuſatio autoritatem deſiderat accuſantis: quam illa ſors hominum non habet. At. ff. de accuſatio. l. qui accuſare. multis alijs de cauſis alij prohibentur accuſare: ſcilicet ratione ſexus, ætatis, conditionis, &c.

Dubium.

¶ Sed eſt dubium, vtrùm ſaltem quando crimen eſt reipublicæ perniciosum, iſti qui ſunt iure repulſi admittantur ad accuſationem.

Reſponſio.

Reſpondetur neque tunc quidem eſſe admittendos: poſſunt tamen & debent iudiciali denuntiatione pericula patefacere: vt. 2.2. quæſ. 68. articu. 1. author eſt Caietanus.

Caietanus.

Ad quartum argumentū.

¶ Et pariter reſpondetur ad quartum. Prohibentur enim eâdem cauſa & quæſtio. eâdemque lege citata in. ff. filij, & ſubditi, & ſerui, ſuos ſuperiores accuſare.

D. Thomas.

Hoc tamen gloſſat ſanctus Thomas eâdem quæſti. quòd nihilo minùs affectu charitatis poſſunt illos accuſare: & maximè in cauſa communis boni: quia illi non cohibentur, vti alij, in pœnam: ſed propter honeſtatem: quia accuſatio præ ſe fert neſcio quid odij, quod aduerſus ſuperiores dedecus eſt.

Clerici qualiter poßint accuſare.

¶ De clericis autem reſpondetur, quòd in cauſa ſanguinis, vt illa habent iura, nequâquam poſſunt eſſe accuſatores: poſſunt tamen denuntiare crimina, proteſtantes non ſe reuelare eiuſmodi criminoſos petendo ſanguinis vindictam, ſed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona ſua. Cum hac enim proteſtatione licitum illis eſt talia crimina in iudicium deferre: non ſolùm illa quæ ſunt contra bonum publicum, vt hæreſeos impietatem, & læſæ maieſtatis: verùm etiam illa quibus vel tertiæ perſonæ, vel ſibiipſis iniuria fit, vel damnum datur: vt patet in cap. Prælatis. de homicidi. volunta. lib. 6.

Ad poſtremum.

¶ Ad poſtremum de pœna talionis inferiùs art. 4. commodior dabitur reſpondendi locus.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm neceſſarium ſit accuſationem in ſcriptis exhiberi.

POST accuſandi obligationem quæritur circa accuſationis formam an debeat in ſcriptis exhiberi.

Primū argumentum.

Et arguitur à parte negatiua. Scriptura tūc eſt neceſſaria quādo aut de præteritis loquimur, nè nobis memoria elabātur: aut loquimur abſentibus, ad quos verba non pertingunt: accuſatio autem fit & in præſenti tempore, & ipſo præſente reo. Nā vt habet. 2. q. 8. can. accuſatorū. Nemo abſens accuſari poteſt: ergo ſcriptura non eſt neceſſaria.

Secundum.

¶ Secundò nihilo minùs per denuntiationem q̄ per accuſationem crimen panditur alienū: in denuntiatione autem nullus eſt libellus neceſſarius: ergo neq; in accuſatione.

Auguſtinus.

¶ In contrarium eſt Auguſti. eodem can. citato, 2. q. 8. vbi ait, accuſatorum perſonæ nunquā recipiantur ſine ſcripto: neque abſente eo quem accuſare voluerint quibuſlibet accuſare permittatur.

Cōcluſio reſponſiua.

FAcilima eſt quæſtio ad quam vnica concluſione affirmatiua reſpōdetur. Forma accuſationis eſt vt in ſcripto fiat. Concluſio eſt iuris, non ſolùm canonici loco citato, & eâdem cau. & q. can. quiſquis. & can. crimē. verū & iuris etiā ciuilis. ff. de accuſa. l. ſi cui. Et quanuis ius naturæ id non planè præcipiat, elicitur tamen inde naturalis ratio.

Ratio naturalis pro cōcluſione.

Eſt enim iudex (vt ſuprà dictum eſt) medius inter duas partes, accuſatorem ſcilicet & reum cōſtitutus: qui cauſam examinare debet, de qua eſt ſententiam prolaturus. Cùm ergo ex vna parte memoria, quæ lubrica eſt, cuncta diu verba adſeruare nō poſsit, & ex altera neceſſarium ſit eadem vſq; ad definitiuā ſententiam retineri, neceſſarium eſt ſcripturæ adminiculum.

Ratio ſecūda.

Adde quòd cùm accuſator pœnæ, antiquitùs talionis, & nunc etiam non leui fiat obnoxius, ſi de calumnia fuerit reuictus, operæpretium eſt accuſationē ſubſcribere, quam poſtmodùm inficias ire nequeat.

Ratio tertia.

Ad hæc cùm accuſationi adhibendæ ſunt, tum defenſiones & exceptiones, tum etiam probationes, expediens eſt vt libelli caput occupet accuſatio. Attamen vt habetur. l. Leuia. ff. de accuſati. in leuibus de plano procedendum eſt ſine huiuſmodi ceremonijs.

remonijs. Pretereà in notorijs, in quibus cũ (vt ſuprà diximus) non expectetur accuſator, neque ſcripto opùs eſt.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd ſcriptura accuſationis non eſt neceſſaria eò quòd de præteritis ineatur, ſed vt in futurum debeat ſalua cuſtodiri. Et ideo neq; obſtat accuſationẽ fieri in præſentia rei: debet em̃ tam reus q̃ accuſator adeſſe. vnde eâdem cauſa & quæſt. can. per ſcripta. iubet Stephanus Papa nè vllius accuſatio per ſcripta ſuſcipiatur. Non quòd non ſit in ſcriptis porrigenda (vt dictum eſt) ſed quòd non eſt ab abſente accuſatore in ſcriptis mittenda: ſed debet ipſe comparêre. Quòd autẽ cauet nè reus abſens accuſetur, non ſic ſtrictè intelligendum eſt vt non liceat in eius abſentia accuſationẽ iudici exhiberi: ſed quòd non eſt ſententia condemnãdus antequàm ipſe præſens audiatur. Idque potiſsimùm in cauſa criminali, atque adeò omnium maximè in capitali: vt cauetur lege, Abſentem C de accuſa. ſi autem publico præconio vocatus noluerit comparêre, ſententia quidem veluti in rebellem ferri poteſt: poſtmodùm verò captus, antequã executioni mandetur, audiri debet. ❡ *Ad ſecundũ.* Secundi verò ſolutio facilè ex dictis colligitur. In denũtiatione enim fraterna euãgelica, quia ad vindictam nõ proceditur, ſed tam iudex quàm denuntians ſoli conſulit ſaluti fratris ſine diſpendio eius famæ, nulla eſt ſcriptura neceſſaria: ſecùs in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem & accuſationem denotat cap. ſuper his. de accuſation.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm accuſatio per tria hæc reddatur iniuſta, quæ ſunt calumnia, præuaricatio, & tergiuerſatio.

TErtium quod in accuſatore requiritur eſt iuſtitia. De hac ergo quæritur, vtrùm tribus his vitijs corrumpatur, quæ ſunt calumnia, præuaricatio, tergiuerſatio. *Primum argumentũ partis negatiuæ* Et arguitur à parte negatiu. Calumnia (vt habetur. 2. q. 3. can. ſi quem pœnituerit) eſt falſa crimina ſcienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam extruere ignoranter, leuitate tamen animi nõ omninò excuſante: ergo vel illa contra can. cenſenda eſt calumnia: vel quartum eſt vitium quo accuſatoris iuſtitia commaculatur. ❡ *Secundum.* Secũdò: præuaricari (vt ibìdem ſubditur) eſt vera crimina abſcõdere: in hoc autem non ſemper ſubeſt iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque ſua neque proximi. ❡ *Tertium.* Tertiò: tergiuerſari eſt in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere: hoc autem non ſemper eſt cum iniuria coniunctum: imò verò in initio eiuſdem capitis præſcribitur, vt quem accuſaſſe pœnituerit de eo quod probare non poteſt, ſi cum accuſato innocente cõuenerit, in vicem ſe abſoluant. ❡ In contrarium tamen eſt idem textus: vbi habetur accuſatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur.

Cõcluſio reſponſiua. VNica concluſione ad quæſtionem reſpondetur. Tribus nominatis vitijs contingit accuſationem vitiari. Concluſio eſt non ſolùm iuris canonici textu citato, verùm & iuris ciuilis. ff. ad Senat. conſul. Turpili. ſeu de abolitionibus. l. accuſatorum. vnde eadem prorſus verba deſumpſit canõ, quem pœnituerit. Numerus autem horum vitiorum ſic colligitur. Cùm accuſatio in bonum commune referatur, ſic tamen, vt iuſta fiat criminis vltio, vtroque pede claudicare poteſt accuſator. Videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicæ ſiue parti læſæ. In rempublicam inclinat, cùm reo crimen falſum impingit. Et hoc eſt calumniari. Eſt enim calumnia ſubdola rei vexatio per fraudem. Neque verò ille tantùm calumniator eſt, qui falſum crimen imponit, verùm & qui occultum, quod iure probari non poteſt, in iudicio propâlat. Nam iure quicquid idoneis teſtibus vel inſtrumentis innoteſcere nequit, falſum reputatur. Poteſt ſecundò accuſator viceverſa in rempublicam eſſe iniurius quando in cauſa eſt nè qui in bonũ publicũ delinquit, reprimatur. Et hoc cõtingit dupliciter. Vno modo fraudẽ extruẽdo reipublicæ: nẽpe inclinando in fauorem rei. Et hoc eſt præuaricari. Quoniam varicari idem eſt quod flecti. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter: Vno modo diſsimulãdo oĩa crimina quæ in commodũ reipublicę detegere tenetur, atq; adeò proba-

probationes negligendo: & altero modo falſas admittẽdo excuſationes & exceptiones. Quare præuaricatio altero nomine dicitur colluſio: quaſi tunc accuſator & reus ſimul illudant reipublicæ aut parti læſæ. Quocircà hoc vitium non tantùm in accuſatorẽ, verùm & in aduocatũ, & in alios miniſtros, quinetiam & in iudicẽ ſolet vſu cadere. Secũdo modo ei cõtingit accuſato fauere, prorſus & in vniuerſum (vt ait lex) ab accuſatione deſiſtendo. Et illa dicitur tergiuerſatio, quaſi accuſator terga cauſæ vertat.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd criminis impoſitio nõ cenſetur iure calumnia, niſi ſtudio & conſultò fiat. Nihilo minꝰ nemo debet accuſator prodire niſi priùs tũ certior factus ſit criminis: tum etiam certam, paratamq; habeat probationẽ: Et ideo qui leuiter ac temerè ad accuſandum proſilit, non eſt à culpa immunis. Attamen nõ debet vt calumniator talione vel acri alio ſupplicio plecti: ſed alia leuiori pœna. Niſi forſan iuſto errore fuerit motus: nam tunc nulla eſt dignus. Hæc autem omnia prudentia iudicis libranda ſunt & æſtimanda. ¶ Ad ſecudum reſpondetur ꝙ *Ad ſecundũ.* ſua propria crimina nemo debet detegere niſi reus legitimè factꝰ à legitimo iudice interroget̃. Neq; verò aliena niſi caſu quo denuntiare vel accuſare tenetur. Quando autẽ ob bonũ publicũ accuſat, tunc tenet̃ omnia detegere, quę ad rem cõferũt. Quare ſi prece vel pretio vel alia cauſa cum reo colludat, præuaricator eſt. ¶ Pariter ad tertium re- *Ad tertium.* ſpõdetur, ꝙ tergiuerſari non ſemper eſt crimen, ſed tunc prorſus quando accuſator tenetur in accuſatione perſiſtere. Quare tribꝰ *Tribus modis tergiuerſari cõtingit citra culpã.* modis tergiuerſari citra culpam accidere poteſt. Primò, cùm quis in cauſa propria accuſauit. Tunc enim ſicut liberè accuſationem inſcripſit, ita poteſt & quãdo libuerit, illam deſerere. Secundò, quando accuſauit in cauſa publica, leuiter tamen: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, poteſt cum reo conuenire & ab accuſatione deſiſtere. Et hic eſt caſus dicti cap. ſi quem pœnituerit. Tertiò, authoritate principis, qui propter illuſtrem perſonæ dignitatem, & reipublicæ vtilitatem poteſt accuſationem & in initio refellere, & in proceſſu abolere: vt eodem cap. ſubiungitur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm accuſator qui in probatione defecerit pœna talionis teneatur.

QVartum quod de accuſatore diſputãdũ reſtat eſt, vtrũ in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. *Primũ argumentum.* Contingit aliquando iuſto errore quempiam ad crimen falſum accuſandũ prodire: cui ideo Fabianus Papa. 2. q. 3. can. Si quis iratus. veniam concedit: non ergo omnis calumniator dignus eſt talionis pœna. ¶ Secundò. Si talis pœ- *Secundum.* na iuſta eſt, ob id iuſtè infligitur, quòd accuſator damnum per iniuriam alteri intentat: igit̃ aut hoc eſt propter iniuriã reo illatam, & tunc non poteſt princeps eam remittere: aut propter illam quæ reipublicę irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: poteſt autem eam vterque remittere: ergo ſignari nõ poteſt iniuria ob quam talis ſtatuatur pœna. ¶ Tertiò: ob vnam culpam nemo ple- *Tertium.* ctendus eſt duplici pœna, ſecundùm illud Naum. 1. Nõ iudicabit Deus bis in idipſum. calumniatores autem, infames habentur iure: vt patet. 2. q. 3. can. ſi quis circa. non ergo debent alterum ſubire ſupplicium. ¶ Sed in contrarium eſt Damaſi decretum. 2. q. 3. *Damaſus.* Calumniator ſi in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterũ proximũ Adriani: *Adrianꝰ Pa.* Qui non probauerit quod obiecerit, pœnã quam ipſe intulit patiatur.

PRo ſolutione quæſtionis notandũ quòd *Talio vnde trahat originem.* talio à tale dictum eſt: ſcilicet vt quiſque tale patiatur, quale alteri contra ius moliebatur. Id quod Ariſt. 5. Ethico. cap. 5. repaſſum *Ariſtote.* appellat, ſecundùm illud Rhadamanthi,

Si quæ fecit, patiatur & ipſe,

rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo con- *Cõcluſio affirmatiua.* cluſio affirmatiua. Iuſtum eſt vt ille qui per accuſationem in periculum quempiam induxit grauis pœnæ, ſimilem & ipſe ferat. Concluſio eſt nõ ſolùm canonici iuris locis citatis, verùm ciuilis: vt patet. ff. ad ſena. cõſ. Turpil. l. mulier. & l. quæſitum. Cùm ergo leges deficiẽtem in probatione talionis pœnæ adiudicant, oſtendunt non ſolùm eum qui falſum crimẽ imponit, verũ & qui occultum quod probari non poteſt detegit, eidẽ ſubiacère ſupplicio. Ratio naturalis eſt hęc. *Ratio cõcluſionis.* Accuſator cõſtituitur pars reo aduerſa, con-

tendens

tendens eum in ſupplicium adigere: iudex autē medius inter ambos ſedet iuſtitiæ protector: ſed ęqualitas iuſtitiæ id exigere apparet, vt periculum qđ quis alteri per iniuriā creat, in ipſum recidat: ergo pœna talionis
Cōfirmatio. eſt iuſta. Eadem cōcluſio cōfirmatur. Nam lege veteri, quæ iuſtiſsima erat, eadem pœna ſtat ſcripta: ſcilicet Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuterono. 19. Cùm diligentiſsimè perſcrutantes inuenerint, falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur, vt quidam arbitràntur, illam pœnam eſſe modò de iure diuino: illa nanque non erat moralis de iure naturæ, ſed tantùm iudicialis, quæ ideo prorſus ceſſauit. Non ꝙ Chriſtus legem illam Matthæ. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantùm retulit veterem legem, conſulens nobis contrà nè nos vindicaremus, ſed inimicis remitteremus iniurias: at quòd tota lex illa vetus ceſſauit. Niſi quòd præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, confirmata ſunt lege euangelica: ceremonialia verò ſic ceſsârunt vt, tanquàm ſigna iam modò falſa, inſtitui denuò non poſsint: iudicialia verò poſſunt quidem, ſi iuſtum cenſeatur, iteratò conſtitui. Attamen lex talionis ſemper fuit vt trux duraq; exiſtimata, ſed propter duritiē illius populi, & ad nectendas calumnias procliuis poſita fuit. Nam ſi naturalem rationem conſulueris, ſatis eſt vt qui occîdit occidatur. Qui verò occidere procurauit, non ſubinde, niſi ſummo iure, reus ſit tanti criminis. Eò præſertim quòd tunc abſterrerentur homines plus nimio ab accuſandi munere. Et ideo (vt habetur Inſtitut. de iniur. §. pœna.) iam de deſuetudine ferè abijt illa pœna: retinetur tamen quadantenùs in prouincijs bene moratis: potiſsimùm in teſte qui ſtudio falſum teſtimonium dicit in cauſa capitali. Idq; maximè quando illius cauſa innocens interficitur. Tāetſi debeant etiā extra talem caſum iniqui delatores acri ſupplicio plecti.

Ad primum argumentū. *Ariſtot.* AD primum ergo argumentum reſpondet Ariſtote. loco citato. 5. Ethico. quòd repaſsionem, quam nos talionem appellamus, nō ſemp iuſtitia depoſcit: quoniā valde differt vtrū quis volūtariè quid faciat, an inuolūtariè. Spōtaneus enim iniurius dignus eſt pœna: qui autē inuolūtariè lædit, dignus eſt venia. Et ideo qui inculpata ignorātia eū quem in crimine eſſe putat, reum facit, nō habetur iure calūniator, vt ſuprà diximus: atque adeò neque talione dignus. ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd calumniator & in reum & in rempublicam iniurius eſt. *Ad ſecūdū.* Vnde Deuteron. 19. vtrunque præcipiebatur: ſcilicet prius, vt qui falſum teſtimonium cōtra fratrem dixiſſet, id pateretur quod fratri cogitabat facere: ſcilicet propter iniuriam illi factam. Poſterius, vt tales de medio populi auferrentur, vt audientes timorem haberent. Vbi inſinuabatur iniuria quę reipublicæ irrogatur. Ex quo fit vt quandiu accuſatus pœnam talionis non remiſerit, nequeat princeps illam remittere, vt ſuperiore quæſtione dictū eſt. Poſtquàm verò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis reſtabit illam relaxare. ¶ Ad tertium reſpondetur *Ad tertium.* quòd pœnam talionis incurrit accuſator ratione nocumenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet: vt ſi ſit eccleſiaſtica, ad Papam, vt ait Gratian. 2. quæſt. 3. can. Euthemium. vbi reſpondet ad illa verba Gelaſij, Quanquàm animas per pœnitentiam ſaluare poſſumus, infamiam tamen abolere non poſſumus: dicens illud intelligi de infamia per ciuilem iudicem irrogata, quæ ad Papam non pertinet. Quanuis fortaſſe perſpicacior ſit ſenſus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpi facto annexa eſt, nemo delere poteſt: cùm ad præteritum non ſit potentia.

QVAESTIO SEXTA, de iniuſtitia rei.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm accuſato liceat veritatem negare.

TERTIA perſona in iudicio eſt reus: de quo q̄tuor diſputanda ſunt: ſcilicet an liceat ei veritatē negare, calūnijs ſe defendere, iudiciū declinare, aut poſt condēnationē ſupplicio ſe capitali ſubducere. Et arguitur à parte affirmatiua primę quęſtionis illa celebri autoritate Chryſoſto. quæ refert *Primum argumentum.*

de pœnitẽtia, d.1.can.quis aliqñ. Non tibi dico vt te prodas in publicũ, neq; apud alios te accuſes. Sic enim legẽdũ eſt, nõ, excuſes, vt corrupta litera habet. Qui autem veritatẽ proprij criminis retegeret, ſeipſum proderet: ergo licitum eſt ei ſuum celare crimen.

Secundum. ¶ Secũdò. Mendaciũ officioſum, ſcilicet cũ quis mentitur vt alteri profit, nemini nocẽs, non eſt peccatum mortale: qui autem mentitur vt ſe à morte protegat, officioſè mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet.

Tertium. ¶ Tertiò nullum eſt peccatum mortale niſi ſit contra charitatem: qui autem mendacio ſibi mortem cauet, neque cõtra charitatem Dei facit, neque contra proximum: imò ſecundùm charitatem qua ſe diligit: ergo id non eſt lethale piaculum. ¶ In contrarium eſt illud Ioſuæ. 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriã Domino Deo Iſraël, & confitere, & indica mihi quid feceris: nè abſcondas. dare autem gloriam Deo tenetur quiſque ſecundùm illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

Prima conclusio. AD quæſtionem hanc tribus concluſionibus reſpondetur. Prima: quicunque legitimè de proprio crimine interrogatur, tenetur ſub reatu mortalis culpæ crimen ſuum patefacere: etiam ſi merito eiuſdem confeſsionis ſit in mortem rapiendus. Cùm aio legitimè, intelligo à legitimo iudice, & ſecundùm idoneam formam iuris. *Ratio cõcluſionis.* Ratio concluſionis eſt manifeſta. Virtus enim iuſtitiæ eſt ad ſalutem neceſſaria: ergo quicunque ſub reatu mortalis noxæ tenetur eam ſeruare: iuſtitia autem ſubditum compellit ſuperiori obedire, ſecundùm verbum Pauli, Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. ſuperior verò ſæpenumerò ius habet ſubdito præcipiendi vt propriũ ſibi detegat crimen: ergo tunc ſubditus parêre conſtringitur. Quòd autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali præſertim ſententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunq; indicia vel infamiam condemnari debet niſi confeſſus: ſaltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio: vt. l. obſeruare. C. quorum appellatio non recip. Niſi ſufficiẽs ſit teſtiũ numerus quibus cõuincatur: idq; via tantũ accuſationis. Atq; idẽ cauetur iure canonico. 2. quæſt. 1. can. nos in quẽquam. & can. iudex. ergo niſi reus ad confeſsionem compelli poſſet, nimis eſſet ſtricta via finiendi iudicia. Et eſt intelligenda concluſio etiã cùm quis citra iuſiurandũ interrogatur: nã etſi periurium ſacrilegij impietate mendacium accumulet, nihilo minus ſimplex mendacium, in re graui contra vinculum obediẽtiæ, crimen eſt genere ſuo mortale.

Secunda concluſio. ¶ Secũda concluſio. Quando verò quiſpiam non legitimè etiã iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non eſt ſibi iudex, vel contra canonum legumq; ſanctiones, non tenetur crimẽ ſuum confiteri. Quin verò ſimile affirmandum eſt de teſtibus in crimine alieno. Concluſio eſt clara: quia quicunque ius habet ſe ſuaq; tuẽdi, niſi iure ad cõtrarium fuerit cõpulſus: at verò quãdo quis præter legis cauſas & ordinẽ interrogat, nullo iure cogitur: ergo neutiq̃ ſe cõuincitur prodere.

Tertia concluſio. ¶ Tertia cõcluſio. Nemini ſiue iure ſiue iniuria interrogetur, licitum eſt mentiri: quoniam mendacium adeò eſt natura ſua malũ & iniquũ, vt nullã ob cauſam qui illud protulerit, incolumis à culpa ſit. Tametſi quando iniuſtè, ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non ſit mortale: quia non pernicioſum, ſed officioſum eſt. Secùs autem ſi ſit periurium. Poſtulabant hîc autem ſecunda & tertia concluſiones, vt artem, prudentiãq; ſubijceremus, quò ſe tunc iniuſtè requiſitus poſſet protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem articulo ſequenti cõmodiùs reſpondebimus, poſtquàm cauſas habuerimus inſpectas, quibus reus cõuincitur veritatem propalâre.

Ad primum argumentũ. AD primũ igitur argumentũ reſpõdetur Chryſoſtomũ loqui in caſu ſecũdæ concluſionis, aut quãdo nemo reũ percõtat. Nã quãdo iuris ordine & merito interrogat, nõ ipſe ſe, ſed infamia, vel teſtes, vel accuſator eũ produ͂t: quib⁹ reſiſtere nõ licet. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecũdũ reſpõdetur ꝙ mẽtiri quẽpiã ad cauẽdũ mortẽ, vel ſibi vel alteri, ſi fiat ſine alterius nocumẽto, nõ eſt mortale: qñ tamẽ quis iure rogatus culpã ſuam, mendacio ſe cõtegit, iniuriã facit, tum iudici cui obedientiam debet, tum accuſatori & parti læſæ. *Ad tertium.* ¶ Et pariter reſpondetur ad tertium. Negatur enim non eſſe tale crimen contra charitatem. Nocet enim & iudici & actori: atq; adeò aduerſatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parêre maiorib⁹. Nemo enim virtutẽ iuſtitiæ cõtemerat, qui charitatem nõ ſubinde violet, tam Dei q̃ proximi. Vnde ſuper illud Pſal. Non declines cor meũ in verba malitiæ, ad excuſandas excu-

ſationes

Gloſſa. ſationes in peccatis:ait gloſſa, Hæc eſt conſuetudo impudentium vt deprehenſi per aliqua falſa ſe excuſent. *Gregorius.* Et Gregor.21. Morali. ſuper illud Iob.31. Si abſcondi quaſi homo peccatum meum: Vſitatum humani generis vitium eſt,& labendo,peccatum committere:& commiſſum,negando abſcondere:& *Quæſtio.* conuictũ,defendendo multiplicare. ¶ Percõtaris hîc autem vtrùm mẽdacium in iudicio quando quis verum fateri tenetur,in vniuerſum mortale ſit crimen:an verò leuitate materiæ poſsit,ſicut extra iudicium fieri veniale. *Caietanus.* Reſpondet Caieta.2.2.q.69.artic.2.Omne mendacium in materia etiam leuiſsima, in iudicio prolatũ,eſſe mortale. Ratio eius eſt: quia talis mentiens vim infert iudicio, quod in mendacio fundatum falſum ſubinde fit. Itaque ſicut periurium nullatenùs tenuitate materiæ fit veniale,ſed omne eſt mortale:ſic mendacium in iudicio. Neque id tantùm in iudicio ſacramentalis confeſsionis, verùm etiã in foro exteriori. ¶ At verò neq; Caiet. concluſio,ſalua eius egregia autoritate,veritatem præ ſe fert:neq; eius ratio probabilitatẽ.Imò procul dubio crediderim poſſe illic etiam contingere veniale peccatum.Nam in *S.Thomas.* primis hoc inſinuat S.Tho.eâdem.2.2.q.70. ar.4.vbi ait ꝙ violare iuſtitiã mentiendo,eſt mortale in ſuo genere: vbi inſinuat poſſe eſſe veniale.Itẽ in materia fidei, & charitatis, & religionis,poteſt exilitas materię attenuare peccatum,vt ſit veniale:cur ergo nõ in iudicio?Prætereà poteſt illic fieri veniale mendaciũ ex defectu plenę deliberationis:quare ergo nõ ex puſillitate. Adde ꝙ tũc quicũq; alius defectus leuiſsim⁹ in iudicio eſſet mortalis:vt ſi quis rem exigui momenti taceret. Ac demum poſtremò arguitur. Peccata venialia non ſunt de neceſsitate confeſsionis: ergo illa illic negare non eſt mortale crimẽ. Conceditur ergo ꝙ ipſum veniale mẽdaciũ peius eſt in iudicio quàm extrà: non tamen fit conſequens vt ſit omne,mortale.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm accuſato liceat per calumniã ſe defendere.

Poſtquàm afflicto reo,nec legitimè interrogato licet veritatẽ negare, neq; præter ius requiſito mentiri,conſequitur vt videamus an ſaltem alterutro illorũ caſuũ liceat ei per calũnias ſe defendere. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primũ argumentum.* Secũdũ iura ciuilia licet ei qui de capitali crimine delat⁹ eſt, trãſigere, hoc eſt cum accuſatore paciſci, & ipſum corrũpere,qui deſiſtat:vt.C.de trãſa. l.trãſigere.& expreſsiùs.l.in capitalib⁹.ff. de bon.eor.qui ant.ſent.mortẽ ſibi cõſciue. ergo nõ eſt illicitũ calũnijs vti. *Secundum.* ¶ Secũdò.Accuſator qui in fauorẽ rei præuaricat̃ pœna plectitur legibus cõſtituta,vt ſuperiori quæſtione viſum eſt:&.2.q.3.patet:accuſato verò nulla eſt pœna decreta,etiam ſi technis agat cum accuſatore,eiq; imponat:ergo id nõ eſt iniuſtum. ¶ In cõtrariũ eſt ius canonicum, extrà,de iuram.calum.c.inhærentes. præcipiens vt iuramẽto calũniæ in principio litis adſtringantur tam reus q̃ accuſator:vbi & ciuiles leges de re eâdẽ citantur: iuramentum autem calumniæ,vt nomẽ ſonat, eſt, ꝙ neq; accuſator,neq; accuſatus vtetur calumnijs.

QVæſtio eſt grauiſsima:quàm nos in dicta noſtra Relectione ſexto loco per omnes,vt arbitror,ſuos numeros diduxim⁹. Sed nõ poſſumus(vt ſuprà dicebamus) hũc locũ hac diſputatione vacuũ relinq̃re.Reſpõdebimus ergo hìc ſeptẽ cõcluſionibus. *Prima cõcluſio.* Prima eſt illa notiſsima quã articulo proximo conſtituimus. Etſi nemini liceat veritatem mendacio negare,licet eam tamen nõnunq̃ prudentia contegere. *Ratio cõcluſionis.* Nam (vt modò dictũ eſt)nemo tenetur veritatem propalâre, niſi iure cõpulſus:ergo extra talem caſum quiſque poterit ſecretum,& præcipuè ſuum,cuſtodire. Rei autem articulus ac nodus illic occulitur, vt ſciamus quando iudex, qui legitimus eſt, legitimè poteſt ſubditum de proprio crimine, etiam iureiurando interrogare. ¶ Ad hoc ergo explicandum ſtatuitur *Secunda concluſio.* Secunda concluſio. Tres ſunt caſuũ differentiæ quibus iure poteſt iudex reum percontari: in quibus ſubinde reus veritatem reſpondere tenetur: videlicet ſi infamia eius ſuper aliquo crimine præceſſerit, vel aliqua expreſſa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit ſemiplena. Concluſio *S.Thomas.* eſt ſanct.Thom.2.2.q.69.ar.2.Et quanuis rationẽ non ſubijciat, apertè tamẽ colligit̃ ex *Probatio.* ſuperiori definitione.Nẽpe ꝙ iudex abſque accuſatore,vel eius ſupplẽte vices,neminem dãnare poteſt. Hæc autẽ tria ſunt quæ præter expreſſum accuſatorem vicem eius gerunt vt poſsit reus legitimè interrogari. *Obiectio.* Sed arguis,non omnes cauſas diuum Thomam con-

connumeraſſe. Diximus enim quæſt.4.art.3. crimen quoque notorium & manifeſtum ius facere iudici condemnandi reum. Conceditur id quidem: ſed tamen tunc non opùs eſt reum interrogare: nunc autem merita tantùm quærimus quibus poteſt iudex ſecretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum concluſionis ſupponendum eſt ex cap. qualiter & quando. de accuſation. tribus vijs patêre ius ad cognoſcenda crimina, compellendoſque delictores vt ſua propria confiteantur: videlicet via inquiſitionis, denuntiationis, & accuſationis. Et licèt ſuper eodem capitulo Iuriſperiti plures inquiſitionis ſpecies diſcernant, ſatis eſt tamen duas dignoſcere. Vna eſt enim generalis, atque alia ſpecialis. Generalis eſt qua Prælati munere fungentes ſuo & (quod aiunt) officij debito, prouinciam, aut conuentum viſitantes crimina diſquirunt: quibus ſcilicet reuelanda ſunt, eo ordine quo articu.1.quæſtionis proximæ dictum eſt. Altera verò eſt ſpecialis, qua ſcilicet particulariter inquiritur crimen alicuius ſingularis perſonæ. Denuntiatio quoque (vt ſuprà dictum eſt) altera eſt fraterna quæ procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quæ tendit ad vindictam. Accuſatio itidem duplex: altera in cauſa priuata, atque altera in cauſa publica. Sunt autem differentiæ multæ inter has vias. Denuntiatio enim quæ fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accuſatione quinque modis. Primò ex fine, vt ſæpe dictum eſt: quia hæc procedit ſolùm ad emendam: aliæ verò ad vindictam. Et ex hac ſumitur ſecunda, quòd denuntiatio fraterna eſt officium charitatis: iudicialis autem & accuſatio pullulat ex iuſtitiæ debito. Ob idque ſanctus Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis. 2.2. quæſtio. 33. de alijs autem in materia iuſtitiæ, quæſti. 68. & duabus ſequentibus. Tertiò differunt eandem ob cauſam quòd ad denuntiationem fraternam omnes, nemine excepto, tenentur: nam poſſunt ſubditi denuntiare prælatos, & filij parentes: neque infames aut excommunicati eximuntur ſicuti in accuſatione. Neque verò ſacerdotes, vt habetur cano. tam ſacerdotes. 24. quæſtio.3. Quartò differunt forma. Nam in correptione fraterna ſemper requiritur admonitio, in reliquis verò nõ ſemper, vt nuper expoſitũ eſt. Et quintò differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatio ſi frater emendatur ceſſat: ſin minùs, rebellio exinde habetur pro accuſatore, & incipit forum iudiciale: vt diximus quæſtio.4. Iudicialis verò & accuſatio non ceſſant vſque ad punitionem. Differunt autem iudicialis & accuſatio primò (vt dictum eſt) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare ſicut accuſator. Præterea (vt habetur cap. inquiſitionis. de accuſation.) licèt denuntiatio hæc ad vindictam tendat, non tamen denuntiato infligenda eſt tota pœna iuris ſicuti accuſato. ¶ Deſcendendo ergo ad iſtarum ſpecierum ſingulas, ſtatuimus concluſionem tertiam. Ille qui fraternè denuntiatur, tenetur prælato veritatem criminis ſui fateri, tanquàm patri. Si tamen non leuiter ſed grauiter timet quòd tanquàm iudex machinatur eum caſtigare, nequâquam tenetur. Concluſio hæc fit clara ex fine & ſcopo talis denuntiationis: quæ ſola emenda eſt: non autem punitio. ¶ Quarta concluſio. Si denuntiatus fuerit rebellis qui neque tanquàm patri vult fateri crimẽ, iure compelli poteſt. Hanc concluſionem ſtatuimus membro ſecundo, quæſtio.4. de correptio. fratern. contra Altiſsiodorẽ. lib.3. tracta.25. ca.2. & contra Durandum in.4. diſtinct.19. queſtio.4. qui putant ſi peccatum eſt ſecretum, nulla obſtãte rebellione ceſſandũ eſſe. Sed eſt noſtra concluſio ſanct. Tho. 2.2.q.33. articu.8. ad primũ argumentũ. Moderatur eam tamen ipſe, & cum ipſo illic Caiet. & Palu. 4.d.19.q.4. duobus limitibus: videlicet caſu quo crimen probari poſſit teſtibus adhibitis in ſecreta correptiõe vel alijs. Præterea ſi ſpes vlla reſtat emendæ fratris: nam illa ſpe ceſſante illic ceſſandum eſt, ſi peccatum eſt priuatũ. Nam ſi ſerpit in perniciẽ publicã, modo ſuprà explanato, vel in detrimẽtũ tertiæ perſonæ, etiã ſi nõ emendetur, imò propterea ꝙ nõ iniquũ propoſitũ ille neq; expuit, progrediẽdũ eſt. Et quis Caie. 2.2.q.69. arti.2. contrarium videatur ſentire, arbitror tamen illum denuntiantem, ſi eſt omni exceptione ſuperior, valêre pro teſte in iudicio inde futuro, & pro ſemiplena probatione. Nam propterea in euãgelio iubentur adhiberi vnus aut duo teſtes, vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbum: quia ſcilicet ipſe denũtians valet pro tertio. Et hoc habet expreſſè ca. In omni. de teſtib. At verò quantum ad illam reſtrictionẽ, quã nos

Solutio.

Triplex via ad cognoſcẽda delicta iure pſcripta.

Quinq; modis denuntiatio fraterna diſtat à iudiciali.

Diſcrimẽ inter denuntiationẽ iudicialem & accuſationem.

Tertia concluſio.

Quarta concluſio.

Altiſsiodor.

Durandus.

D. Thomas.

Caietanus.

Paludanus.

nos quoq; in Releɛt. de ſecreto. q. 2. membri 2. approbauimus: nempe quòd etiam ſi denũtiatus rebellis fuerit, niſi ſpes ſit eius emẽdæ non eſt iudicialiter procedendum, eò ꝗ totus ille proceſſus in bonum fratris tendit. At verò in cõtrariũ videt̃ exiſtere verbũ euãgelicum: Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus: cui aſtipulatur can. tam ſacerdotes. 24. q. 3. vbi habetur ꝗ tales incorrigibiles, ab eccleſia ſeparẽtur. Quo circà arbitror quòd licèt non ſit citra ſpem emendæ ad alias iuris compulſiones & pœnas progrediendum: ſententia tamen excõmunicationis eſt ab eccleſia fortè rebellis coram teſtibus denuntiationis ſeparandus, donec reſipiſcat. Diximus quando crimen vergit in damnum publicum aut tertiæ perſonæ progrediendum eſſe ad forum iudiciale, intelligendũ eſt tñ ſi aliter illud malũ caueri non poteſt. Accidit enim tẽporibus noſtris vt quidã præmiſſa correptione fraterna denũtiauerit quẽpiam qui alterius cædẽ moliebatur: denuntiauit autẽ tanꝗ patri: iudex autẽ nolebat denuntiationẽ ceu fraternã audire, ſed tanꝗ iudicialem, vt lege in illum criminoſum ageret. De qua re Adrian. antequàm eſſet Papa cõſultus, reſpondit non poſſe denuntiatorem illum cogi vt iudicialiter denuntiaret. Et fuit cõſultiſsima reſpõſio. Eſt enim ſententia Auguſtini. 2. 2. q. 5. cano. hoc videtur. vbi ait in eiuſmodi caſibus occultũ crimen illi eſſe reuelandum, qui prodeſſe poteſt, & non obeſſe. Intelligitur tamen ſi citra tale iudicium occurri poterat futuro homicidio: nam ſi aliter impediri nequiuerat, commutanda erat euangelica denuntiatio in iudicialem. ¶ Quinta concluſio. Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere admonitio, ſic & inquiſitionem ſpecialem vel infamia vel expreſſa indicia. Dixerim ſpecialem: quia generalem (vt dictum eſt) ſuapte autoritate poteſt prælatus facere. Cõcluſio eſt expreſſa in iure, extrà, de accuſati. cap. cũ oportet. & cap. inquiſitionis. & cap. qualiter & quando. ſecundo. Cõfirmatque illic eandem ſummus Pontif. ſacris oraculis: vt puta illo Luc. 16. vbi villicus non fuit in iudiciũ euocatus antequàm infamia eum proderet. Et Geneſ. 18. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus, &c. Et ratio naturalis eſt quam ſuprà tractauimus: quia ſine accuſatore nemo eſt in iudiciũ deferendus. ¶ Eſt autẽ dubiũ de obiecto infamiæ, vtrũ ſatis ſit obortã eſſe de crimine, quod ſcilicet vel notoriũ, vel infamia publicũ eſt, vt inquiratur perſona quæ nulla dũ infamia læſa eſt. Iacet (vt exempli gratia dixerim) cadauer occiſi hominis: vtrùm liceat per viciniã diſquirere quiſnam interfecit. Et ſuffragantur affirmatiuæ parti hæc argumenta. Primum eſt conſuetudo. Vbi enim notorium eſt crimen, ſtatim diſquiritur reus, licèt nullus ſit ſpecialiter diffamatus: aliàs vecors & negligens haberetur iudex: populuſque, vt nunc mos eſt, ſcandalum acciperet, ac ſi iuſtitia diſsimulatione languêret. Et extant prætereà canones. 2. quæſtio. 1. can. manifeſta. Et de accuſatio. c. euidentia. quibus habetur quòd euidentia patrati ſceleris nõ indiget accuſatore. Quin verò & patrocinari huic conſuetudini apparet ius diuinum. Legimus enim Ioſue. 7. quòd cùm Acham anathêma occultus eſſet, crimen tamẽ notoriũ, ſortibus inquiſitus eſt, ac deprehenſus. Accedit & autoritas diui Thom. quem Caietan. 2. 2. q. 69. art. 2. refert: ſcilicet quòd cùm Pariſijs ipſo Baccalaureo, furtum factum eſſet, cõſilio ſuo inquiſitus eſt ille qui latebat fur. ¶ His tamen non obſtantibus iura canonica & euangelica, ratioque ipſa conſuetudini refragantur. Et ideo ſtatuitur negatiua reſponſio. Infamia delicti nõ ſufficit niſi paucis exceptis caſibus ad inquirendum reum, quem nulla dum reſperſit infamia. Verba ſunt in dicto cap. cùm oporteat. de accuſation. Niſi ſuper prædictis famam ipſius, ſcilicet perſonæ, læſam eſſe noueritis, vos ad inquiſitionem non ſubitò procedatis. Et in cap. inquiſitionis. iubetur nullum pro crimine ſuper quo aliqua non laborat infamia puniendum. Et in cap. qualiter & quando. ſic legitur: Si ſuper exceſsibus ſuis quis fuerit infamatus, tunc procedendum eſt ad inquiſitionem. Et in teſtimonijs diuinis ſuprà citatis de Villico & de Sodomitis extat, perſonas ipſas fuiſſe infamia læſas. Deinde ratio id probat. Nam iura hæc fundantur in loco illo Matthæ. 5. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Eſt autem temerarium iudicium de perſona iudicare propter publicum crimen, ac ſubinde illam explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiuerſentur: dicentes quòd quanquàm licitũ nõ ſit particulariter de ſingulari perſona ſuſpicari, atque adeò neque percontari: licet tamẽ in genere diſquirere quiſnã fecit. Attamẽ diſtinctio hæc fallax videtur. Etenim ſi qui interrogatur, tenetur particulariter reũ prodere,

Adriani reſponſio. *Auguſtinus.* *Quinta concluſio.* *Ratio concluſionis.* *Dubium.* *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* *Secundum.* *Poſtremum.* *Reſponſio.* *Quorundã ſententia.* *Refelluntur præfati autores.*

dere, eôdem recidit ac ſi particulariter ſciſciteris. Præterquàm quòd etiam accidere poſſet vt inter cæteros reus ipſe fortè interrogaretur: qui tamen nullo ſe iure prodere conuincitur: & tamẽ vix euadere poſſet, quo minùs vel de rubore vultus, vel de verborũ ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgentiſsimum argumentum ex ca. Inquiſitionis. de accuſa. Iubetur enim illic quòd etſi duo vel plures iurati affirmẽt cuiuſpiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, non procedatur in ipſum via inquiſitionis. Si ergo hoc verum eſt, quomodò illi qui nondum iurati ſunt interrogari poſſunt, vt quem nulla inſinuauit infamia ipſi prodãt? Poſſent tamen fortaſſè in tali caſu indicia inquiri: vt ſcilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occiſus, quibus armis, & ſimilia. Et tunc ſi illa indicia aliquem in particulari infamia denotaſſent, poſſet de illo inquiſitio iniri.

Ad poſtremũ argumentũ. ¶ Vnde ad autoritatẽ ſancti Thom. dum iunior erat, bene Caieta. reſpondit non permanſiſſe in illa ſentẽtia: poſtquã 2.2.q.69.ar.2. eam non probauit. Quin verò fertur neque tunc fuiſſe magiſtrorum calculis approbatam. Iura autem quæ aiunt

Ad iura citata adhibetur reſponſio. euidentiam patrati ſceleris accuſatore non indigere, intelligenda ſunt quando & patrator ipſe, vel manifeſtus eſt, vel infamia detectus. Id verò quod de ſortibus antiquæ legis adiectum eſt, nihil mouet. Nam cùm Deus cognitor ſit vindicatorque vniuerſorum criminum, potuit illum toruum populum ſortibus illis deterrere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde ſenſus illius, Da gloriam Deo, illuc ſpectat, quòd poſtquàm Deus ipſe veritatem reuelaſſet, ille qui celaret, Deum ſubnotaret mendacij. Et ideo dare ei gloriã, erat veritatem confiteri, vt appareret queadmodùm Deus eſt occultorũ cognitor: quod in gloriam ſuam magnoperè cedit. Illud autem ſcrutinium per ſortes iam modò non liceret. Sicuti neq; illud Nume.5. de inueſtiganda muliere adultera citra infamiam. Conſuetudinem autem contrariam non eſt noſtrum vellicare: ipſi viderint qui illam in vſum inuexerũt: inde enim iam nunc perſuaſum habent plebes, neceſſariã eſſe. Cùm tamen nuſquàm iuris peritiſsimi illam induxiſſe videantur. Niſi in quibuſdã caſibus quos ad ſex vel ſeptẽ loco citato in Relectione noſtra reduximus, atq; ad amuſſim perpendimus. De quibus Barto. ad. l. Iuliam de adul. l. 2. poſt gloſſam. §. ſi publico. & ſuper Extrauagã. ad reprimen. Et Doctores iuris canonici ſup citatis tribus capitulis, de accuſ. tractãt. Ex quib⁹ caſib⁹ illi ſunt planiſsimi qui contingunt in crimine hęreſis & in crimine læſæ maieſtatis. Tunc enim obor to rumore criminis diſquiri poſſunt perſonæ. De cæteris verò illic, cui libuerit, noſtra legat. Non enim poſtulat hic locus tam longam de hac re diſputationẽ.

Regula certiſsima. ¶ Hanc tamen regulam adhibendam hîc duxerim, quæ infallibili (vt reor) certitudine caſus omnes cõplectitur. Quibus licet notorio, diffamatóve crimine, latentem reũ inquirere. Ea autẽ eſt. Quãdocũq; accuſare quiſq; tenetur, puta dum crimen eſt in perniciem publicã aut tertiæ perſonæ: neque eſt emendatũ, ſed pendet in futurum: iuſtè vnuſquiſque interrogari vt teſtis poteſt, & prodere reum tenetur. Quo fit vt ſolùm ad vindicandum præteritum crimen nequâquàm id liceat.

Obiectio. ¶ Quòd ſi quis forſan cõtra hoc arguat ꝙ ſi infamia expectaret̃, multa crimina impunita manerẽt.

Reſponſio. Anaclẽtus Papa reſpõdet, can. ſi oĩa. 6. q. 1. ꝙ permulta relinquenda ſunt iudicio diuino.

Argumentũ perperã à Caietano ſolutum. ¶ Illud tñ argumentũ quod ex can. quidã maligni. 5. q. 1. huic ſentẽtiæ obijcitur, quia ei Caieta. ſuper hac. q. S. Tho. 2.2.q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate ſatisfacit, nõ decet hîc prætерire. Caſus text⁹ eſt ꝙ quidã libello nocturno ſecretario diui Gregorij infamiæ notã inuſſerat. & ait Caie. ſub cõditione latentẽ illũ criminoſum Põtificẽ excõmunicaſſe: ſcilicet ſi non ſe reuelaſſet. Addit tamen excõmunicationẽ illã non ferri ſuper cõditionem, niſi ſe reuelauerit, ſed ſuper crimen: quia, inquit, poteſt delinquẽs pro elapſo delicto abſolutè excõmunicari. Et ideo benignè, inquit, cum illo actũ eſt: cùm eius optioni relinq̃bat̃, vtrũ mallet ſe reuelare, q̃ ſentẽtia excõmunicationis vulnerari. ¶ Hæc autẽ reſponſio (vt in dicta Relectione latiùs oſtendimus) profectò (vt bona venia dixerim) non eſt tanto Doctore digna.

Prima ratio in Caietan. Primùm enim ꝙ pro delicto præterito quis, nulla ante delictum præcedente monitione, ſentẽtia excõmunicationis feriri poſsit, inauditũ eſt. Nam vt ex Euãgelio planè colligitur, nemo poteſt tali percelli cenſura niſi ob mortale peccatũ, ideq; inobediẽtiæ: quia ſcilicet rebellis nõ vult eccleſiã audire. Neq; Paul. Corinthiũ illum ob cõmiſſum inceſtũ Sathanę tradidiſſet, niſi quia incorrigibilis erat. Ideo eñ ſeparauit illũ à cõſortio aliorũ: admonẽs illos nè cõmiſcerentur fornicarijs. Ob idq; poſtquàm

poſtquàm correctus fuit, ſtatim reſtituit reliquorum cœtui. Quãuis mos ille excommunicandi forſan non erat qualis nunc eſt, vt excommunicati priuarentur ſuffragijs eccleſiæ, ſed in torturam tradebantur Sathanæ, quod fieri poterat ob commiſſam culpam: ſeparari verò non niſi nè contagione plebẽ inficerent. Quocircà nulla eſt licita excommunicatio niſi præuia monitione: vt ſanctè cautum eſt cap. ſacro. & cap. per tuas. extrà, de ſententia excõmunicationis. Ob id enim illi qui à iure præmoniti ſunt, cenſurã excõmunicationis ipſo facto incurrunt. At cùm primùm parêre parati ſunt, veniunt abſoluendi: quoniam coram Deo iam non ſunt excõmunicati. ¶ Hinc ergo palã fit vt neq; poſsit occultus peccator, qui nulla infamia denotatus eſt, ſub illa cõditione, niſi ſe prodat, excõmunicari: aliâs cũcta iura quæ inqſitionis formam & ordinem delineant, corruerent. Textus ergo Greg. planiſsimus eſt. Nunquàm enim ſanctiſsimus Pontifex cogitauit illum latentem diffamatorem extorſione excommunicationis in publicum producere: ſed hoc tantùm ei præcepit, ad quod iure naturæ ipſe tenebatur. Nempe quòd vel produceret ſe vt crimen probaret quòd alteri impoſuerat: aut famam ẽi reſtitueret, quam niſi ſe proferendo reſtituere non poterat: ſin minùs, à ſacroſancta Euchariſtia ſub pœna excõmunicationis deinceps abſtineret. Excõmunicat͛ ergo nõ pro delicto prę terito, neq; niſi ſe proderet: ſed pro futuro ſacrilegio ſi ab Euchariſtiæ ſuſceptione in peccato exiſtẽs nõ abſtineret. ¶ Atqui ex huius quęſtiũculæ reſpõſione facilè alteri⁹ ſolutio colligit͛: videlicet vtrũ ille qui propriũ faſſus eſt crimẽ licitè poſsit de complicibus interrogari, qui nulla infamia læſi ſunt. Nam etſi conſuetudo parti affirmatiuę patrocinetur, ex his tamen quæ dicta ſunt cõſequitur negatiua. Quin verò expreſſa eſt iuris vtriuſq; determinatio: vt cap. cùm monaſterium. de confeſſ. & ca. veniens. extrà, de teſtib. & 15. q. 3. cap. nemini. & C. de accuſa. l. fina. & ff. de quæſtionib. l. repeti. quibus locis cauetur nè confeſsi ſuper aliorum conſcientias interrogẽtur: crimine læſæ maieſtatis excepto: quo cõprehẽditur & hæreſeos impietas. Tametſi alios etiam Bartol. ſuper eâdem lege, repeti, excipiat: vt publicos latrones, & eos qui falſam monetam cudunt. De his autem ſatis illic à nobis dictum eſt. Et eadem regula quã nuperrimè ſtatuimus hìc ſimiliter locum habet: videlicet quòd liceat reum interrogare de complicibus quando ipſe teneretur accuſare: nempe ad obuiandum futuro malo in damnum reipublicæ, vel egregiũ tertiæ perſonæ: non autem ad vindicandum præteritum. Scio equidem contrariam vigere conſuetudinem: neſcio tamen quo orta ſit iure. Profectò in conſcientia interrogatus, parêre non cogitur: vt Caiet. ait opuſ. 16. reſ. q. 5. Sed tamen abſit, vt qui tacere licitè poteſt, mendacium dicat, vt illic inſinuat. ¶ Enaſcitur autem hinc dubium aliud, vtrùm vice verſa quando perſona diffamata eſt de vno crimine, interrogari poſsit de alijs occultis. Petrus enim de Palude in. 4. diſtin. 19. q. 4. affirmatiuè reſpondet. Cuius fundamentum eſt ꝙ ratio ob quam non licet de abditis iudicare, non ſumitur ex eo quòd peccatum ſit occultum, ſed inde quòd ſecretus ſit peccator: qui ideo per vnius delicti cõfeſsionem detectus interrogari deinceps poteſt ac debet an alia commiſerit. Verùm hanc tamen opinionẽ & Adrian. quolib. 11. & Caietan. 2. 2. q. 69. art. 2. meritò confûtant. Nam expreſsè in canonibus citatis vtriuſque infamia exigitur, ex qua ius inquirendi naſcatur, ſcilicet tam delicti quàm delictoris. Eademq; eſt ſententia ſancti Thomæ. 2. 2. q. 70. artic. 1. & ratio eſt in comperto. Poteſt enim quis adulterij infamia obſcurari: qui tamen circa furtum, aliaq́ue ſcelerum genera ſerenum habeat nomen. ¶ Attamen duobus modis licet conuictum de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quando notum crimen indicium eſt alterius: vt ſi quis infamatus eſſet cõuictusq; de adulterio, & adulteræ coniunx reperiretur in ſuo lecto necatus, interrogari poſſet an reus eſſet talis homicidij. Et ſi quis de homicidio conuictus eſſet, & cadauer nudum inueniretur, interrogari poſſet ſuper ſpolio. Secundus caſus eſt, quando vnum crimen, alterius eſt circunſtantia: vt qui de conſuetudine cum puella conuincitur, iure interrogatur an ipſam deflorauerit. ¶ At verò de hac infamia quæ viam inquiſitionis antecedere debet, vtrùm ſit certo numero teſtium deſtinata, non ſatis inter Doctores conuenit. Pleriq; tamen ſuper illo cap. Inquiſitionis. cenſent denarium numerum ſatis eſſe. Attamen de hoc numero nihil in iure habetur, ſed id ſolùm quòd propter dicta paucorum non debet quis infamatus reputari: niſi opinio eius apud probos & graues læſa exiſtat. Quocircà an infamia ſufficiens ſit, pruden

Germana interpretatio citati textus.

Dubium alterum.

Paludani ſententia.

Fundamẽtũ Paludani.

Adrianus.

Caietanus.

S. Thomas.

Ratio in Paludanum.

prudentum arbitrio æſtimandum eſt: vt ſcilicet perpendant quando iam rumor ſit frequens. Numerus autem ille denarius inde autoritatem nactus eſt ad infamiam, quòd ſufficit populum conſtituere. Nihilo minùs nulla eſt alia regula certior quàm gloſſa dicti capituli, quæ ait, quòd ſi rumor ſit ſparſus per maiorem partē viciniæ aut collegij, aut vniuerſitatis, illa eſt ſufficiens infamia. Hanc enim commendat Barto. ff. de quæſt. l. de minore. §. tormenta. vbi ait, fama eſt cōmunis opinio, voce manifeſta, ex ſuſpectione proueniens: quæ ſi ſit de malo, dicitur infamia. Requiritur ergo in primis bonorum opinio. Nam perditorum clamor atq; hominum infimæ claſsis, legitimam infamiam non conflat. ¶ Hæc de infamia. Indicia autē, vbi non volat infamia, non qualiacunque ait ſanctus Thomas, ſed expreſſa eſſe debent, & quæ prudentia iudicis vehementer reum indicēt antequàm ius emergat inquirendi. Vide quàm ſancti ſanctaq; iura famæ & honori conſultum curauêre delitescentis rei. ſanè cùm maluerint aliqua crimina inpunè fieri, quàm delinquentes occultos de poſſeſsione honoris ſui, famæque, & vitæ temerè depellere. ¶ Semiplena autē probatio cēſetur vnus teſtis omni exceptione ſuperior. Sed repetis fortè cōtra hanc definitionem argumentum ſuprà factum, ex cap. Inquiſitionis. de accuſa. vbi cauetur etiā ſi duo vel plures iurati teſtes crimen pandant, niſi infamia reus laboret, non patêre inquirendi ius. Reſpondetur autem argumentum concludere ſemiplenam probationem: quin verò plenam trium teſtium non ſufficere ad inquiſitionē: ſed ſemiplenā probationem tunc facultatē facere interrogandi tam reum quàm alios teſtes, quando proceditur via accuſationis. Atque hæc eſt mēs S. Tho. ¶ Ex his autem reliquū fit dubium aliud, vtrùm reus in foro aut exteriori aut conſcientiæ compulſus ſit veritatem reſpondere anteq̃ certior fiat, iudicem iure ipſum interrogare: an illicò ei potiùs debeat ſimpliciter credere. Reſpondetur nequâquam cōpelli, quouſque illi conſtet more & lege interrogari. Etenim qui bona ſua, honorem, & vitam iure poſsidet: quouſque ius alterum ſibi innotuerit quo debeat illorum iacturam facere, non adſtringitur illa dimittere: aliâs prodigus eorum eſſet. Atq; id maximè in rebus grauioribus: ſed in his potiſsimùm quæ vitam in diſcrimen obijciunt. Nā

Regula.

Qualia oportet eſſe indicia quæ inquiſitionem antecedant.

S. Thomas.

Quid ſemiplena probatio.

Argumentū.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

in leuioribus debet ſubditus prælato fidem adhibere, illi tamen prorſum quem probū nouit, prudentem, & ſcientiæ peritum. Igitur vbi primùm reo notum fuerit ſecūdùm iuris ordinem interrogari, ſub pœna peccati mortalis detegere veritatē etiam iniurat⁹ tenet, multò tñ ſanctiùs ſi iuratus interrogetur. Loquimur nunc modò ex genere rei. Nam ob leuitatem materiæ iam ſuprà dictū eſt fieri poſſe vt negatio veritatis etiam in iudicio venialis ſit culpa. Quocircà reus qui veritatem negat, etiam illam qua in mortem adigitur, nullatenùs eſt ſacramento confeſsionis abſoluendus quouſque illam aperiat. Debent tamen confeſſarij conſiderata maturitate tunc vti nè calamitoſum morti temerè addicant: ſcientes in re dubia propēdendum eſſe potiùs in fauorem rei. Et ideo niſi meridie clariùs lex illos cogat, non ſunt miſeri cogendi: maximè in cauſa capitali, aut honoris & famæ: dum ex altera parte nō agitur de tanto periculo alîus tertiæ perſonæ: ſed debent priùs rimari an iudex legitimus ſit, an reus aliquo ſit priuilegio exemptus, puta quia clericus: an denique plenè conſtet cuncta legis merita fuiſſe ſeruata. Præterea illa debent eſſe prudentia, vt etſi reus auſcultâre nolit eorum ſententiā, diſsimulatiſsimè id ipſi extra cōfeſsionē celatam rem ſeruent. Solēt nanq; ſæpe iudices de cōfeſſarij facie delictū expiſcari. Ecce quando reus tenetur & iuſtus teſtis veritatem patefacere. ¶ Quod autē plus dubietatis & anxietatis affert eſt, noſſe, quādo vel reus vel teſtis præter iuris ordinē iniquè cogitur, cùm nullatenùs ei (vt ſuprà dictū eſt) mentiri liceat, etiā ſi ſalus totius reipublicæ illic periclitaretur, qua ſe poterit prudētia defendere, quóve ſuffugio elabi. Hæc fuit in illa noſtra Relectione citata mēbri. 3. queſtio. 3. vbi cūcta credo tetigim⁹ quæ à nr̃o puſillo ingenio deſiderare quis poterat. Vt autē ſummatim dicamus, cōplures ſecretorū gradus & ordines dignoſcūtur. Quorū ſummus eſt qui ſacramentali confeſsioni debetur: ob idq; de illo conſtitutiſsimū eſt cōfeſſarium verè reſpondere ſe neſcire quod in ſacramento audiuit: quoniam huius contradictionis, ſcio, neſcio, vtraque pars diuerſis ſenſibus eſſe poteſt vera. Nam licèt prior ſimpliciter vera ſit, ſi ſcire pro eo vſurpes, quod relatu credis, poſterior nihilo min⁹ eſt vera in hoc ſenſu: quòd neſcis tanquàm homo, vel quia neſcis vt dicas: de hoc autem nō eſt præſentis loci diſputatio:

Sana doctrina ad cōfeſſarios ſpectans.

Multiplex ſecretorum ordo.

tatio: illic enim ſatis ſuperque dictum eſt. ¶ Vnum hîc tamen repetere admonendo non ceſſabo, contra quod paſsim grauiſsimè peccari video: nempè quàm debeat eſſe reconditum, quamq; ab exteriori foro ſemotum confeſsionis ſecretum. Video inquam ſæculares iudices, imò & peiùs eccleſiaſticos ſuas ſæpè cauſas ad confeſſarios remittere, à quibus rei informati veritatē poſteà fateantur in iudicio. Idq; præcipuè in cauſis matrimoniorũ quæ clàm fiunt. Cùm tamen multò minus eſſet periculi ſi mille eſſent illegitimi cõiugati & in perpetua fornicatione perſiſterent quàm illa via procedere. Arbitrantur enim iſti iudices neminem poſſe in confeſsione ſacramẽtali mẽtiri: & tñ & adultera & puella, imò vulgaris homo q. ſemel veritatem in iudicio negauerit, paratiſsimus eſt etiã in confeſsione id contegere: qua ideo ratione patentiſsima illis offertur occaſio, vt ſacrilegium faciant mentientes in confeſsione. Et quando id non cõtingat, faciunt eiuſmodi iudices confeſsionem odioſiſsimam. Nam cùm videat indocta plebs per illam viam in iudicio compelli, quis non illam reformidet? Perſuaſiſsimum ergo Chriſtianis eſſe debet ſecretum illud nulla prorſus ratione reuelari poſſe: magis quàm ſi Deus ſolus ſciret. Aliâs apertiſsimo periculo exponeretur ſacroſanctum ſacramentum, vt homines non auderent ſua illic patefacere crimina. Caueri ergo ſanctiſsimè debet ab hoc ſacrilegio nè iudices in ſuo foro ſacramentum cõfeſsionis nominẽt. Neq; ſacerdotes ſi qui ad illos inde remittãtur, vllo modo eos audiãt. Imò & iudices ipſos acerrimè reprehendant. Interſtat ſacer limes inter vnum forum & alterum, quem tranſgredi ſacrilegium eſt, in rem publicam Chriſtianam peſtilentiſsimũ. Sed quò ad rem de iudicio exterioris fori reuertamur. In eiuſmodi ſecretis ſunt etiam gradus quantum ad fidem quæ ipſis ſeruandis debetur. Etenim qui per iniuriam ab altero ſecretum extorſit, arctiſsimo nexu ſtringitur illud ſeruandi. Adeò vt ſi illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere auderem quòd deberet ipſe periculum anteà ſubire propriæ, quàm illum detegere. Poſt hoc eſt illud quod quis prudenter, vel tanquàm prælato vel tanquàm amico, alteri cõcredit. Tunc enim etſi nemo obligetur mortem oppetere vt illud celet dum ab illo extorqueretur, tenetur tamen quàm poſſet maximè illum contegere. Deinde ſequuntur alij gradus remiſsioris obligationis. Vt ſi ſcis ſecretũ vel quod alter temerè effutiuit, vel quod caſu vidiſti. ¶ At nè quæſtione ſequenti de teſtibus eadem nos occupet quæſtio, de omnibus tam reo quàm teſtibus conſtituitur ſexta generalis concluſio. Licet cuicunq; præter ius requiſito primùm non reſpondere, mox appellare. Quin verò & quo potuerit pacto ſe defendere, nè loquatur: ſicuti cõtra priuatam perſonam. Nam iudex multò grauiùs mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debent) dum tali vi ſecreta exprimit, quàm ſi priuata eſſet perſona: eò quòd cùm ſit iuſtitiæ patronus & cuſtos, eidem iuſtitiæ authoritate publica vim infert. Quamobrem dum per iniuriam extorſit crimen per illam confeſsionem nõ poteſt reum condemnare: quia ex iniuria nullum naſcitur ius. ¶ Si verò nullũ aliud remedium interrogatis reliquum ſit, pro tali caſu eſt concluſio ſeptima. Poſſunt ac debent ſic contra ius requiſiti quacunq; vti amphibologia, quam vſitatus ſermo citra mendacium ferre poſsit. Nam ſi talia verba nullatenùs ſenſum verum admitterent, mendacium parerent, quod nullatenùs licet. Et quidem antiquus doctorum clypeus ille erat, vt interrogatus diceret, Nego propoſita vt propoſita ſunt. Et re vera inter ſynceros iudices illa eſſet legitima reſponſio: ſed tamen quoniam iam illa minimè contenti vrgentiùs inſtãt, diſtinctione opus eſt. Dum enim teſtis de alieno actu interrogatur, faciliùs protegere ſe poteſt, quàm ſi interrogaretur de proprio. Arbitror enim, licèt non ſit eo gradu certũ, quo in confeſſario, poſſe ritè reſpondere ſe neſcire: vt ſi interrogeť an alius quiſpiã, puta Petrus occiderit, illúdve aut aliud fecerit, fueritve tali hora in tali loco, aut quicquam ſimile, per quod veniri poſsit in notitiam criminis. Enimuerò cùm voces ſint cõceptuum ſigna, oratio illa, neſcio, recipere hunc ſenſum citra mendacium poteſt: Neſcio vt tibi modò dicam. Quare non aduerſatur alteri veritati, ſcio ſimpliciter: etiam ſi proprijs oculis id de quo interrogatur vidiſſet. Nam ſi tantùm auditu illud teneret, dubium non eſt, quin poſſet reſpondere ſe neſcire. Quandoquidem quod credimus, non propriè ſcimus. Et confirmatur concluſio. Iudex ſciſcitari de occultis non poteſt: imò vt habetur. c. qualiter & quando. 1. de accuſat. debet interrogans excipere occulta crimina, admonens teſtem nè illa detegat: ergo

Iudicum huius temporis ignorantia.

Sexta concluſio.

Cõcluſio. 7.

Probatio cõcluſionis.

quanuis ipſe aſtu exceptionem non explicet, legibus ipſis intelligitur expreſſa. Quocircà iuramentum calumniæ vel quodcũq; aliud teſtium, eo moderamine intelligitur, ꝗ ille iuratus dicet veritatẽ ſecundùm ius. Atq; inter alias expoſitiones hæc optima eſt & textui genuina illius loci, Marc. 13. De illo die nemo ſcit, neq; filius hominis. Cũ enim Apoſtoli Chriſtum ſciſcitarẽtur, Dic nobis quando iſta fient: ipſe reſpondit, De die illo nemo ſcit, neq; filius hominis. Quaſi dixiſſet, Ad finem redemptionis quam filius hominis operatur non pertinet illum manifeſtari: ſed potiùs reticeri. Quare filius hominis neſcit vt dicat. ¶ Attamen dum interrogatio fit de proprio actu: vt ſcilicet ſi vel teſtis interrogetur an viderit, vel audierit, vel adfuerit tali loco. Et pariter ſi reus interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic perplexior fit locus euadendi. Nam dicere, Neſcio, ridiculum eſſet. Poteſt tamen dicere, Non memini: nam eũdem ſenſum recipit, quem, neſcio, ſcilicet, vt dicam. Si tamen res eſt tam proxima, vel tam inſignis, vt illa reſponſio fiat etiã deridicula, difficilior fit multò euaſio. Nam dicere, Non vidi, vel, Non audiui, non mihi ſatis videtur eundem ſenſum admittere, quem, Neſcio. Nec auderem ſic ego reſpondere ſi vidiſſem. Quanuis in, audire, tolerabiliùs idem permittatur ſenſus. Nam etiã audimus vt dicamus. ¶ De reo autẽ multò eſt res grauiſsima. Dũ enim interrogatur an occiderit, vel furatus fuerit, vel de quocunq; alio proprio actu, eludere interrogationem nequit, dicẽdo ſe neſcire, neq; (vt diximus) admittetur ſi dicat ſe nõ meminiſſe. Quod autẽ liceat ei dicere ſe non feciſſe, nullatenùs eſt ſuſtentabile: quoniam, Non feci, nullo modo amplecti poteſt ſenſum, Nõ feci vt dicam: Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod eſt, vt dicam, quam habet, ſcire. In communi enim colloquio vbi ſermo oritur de re aliqua quam ſecretò ſeruare volumus, licèt quis reſpondeat ſe nihil ſcire, non exiſtimatur mendax, etiã ſi credatur id ſecretò noſſe. Si tamen ſermo eſſet de re quam alter fecit: qui ſciens rem illam feciſſe, diceret, non fecit: aut, non ita res eſt, profectò mendax meritò haberetur. Idẽ enim eſt prorſus, Non feci, &, Nõ ita res eſt. qđ porrò nullo ſenſu à mendacio excuſari poteſt. Scio Adrian. 4. ſeut. q. de ſigillo confeſſ. dicere, quòd reus contra ius interrogatus poteſt etiam iuratus reſpondere non ſolùm nihil de illa re nouiſſe: verùm interrogatus an fecerit, poteſt, inquit, ſecundũ omnes Doctores reſpondere ſe non feciſſe. Neſcio tamen qui ſint omnes illi Doctores: quia neminem vidi: imò indubius credo, id neutiquàm licêre. At quia neminẽ dico, eſt vtiq; Caiet. opuſ. 16. reſ. q. 5. quẽ ſuprà citauimus: qui ait, inquiſitum præter ius de occultis cõplicibus reſpondere poſſe non habere complices: quod ſi verum eſſet, conſequẽs fieret vt de ſe quoque iniuſtè interrogatus reſpondere poſſet non feciſſe. Quod ego profectò adduci non poſſum vt credam. Quoniam nulla amphibologia valet eiuſmodi reſponſa à mendacio excuſare. Et eſt mihi apertiſſima demonſtratio hæc, quòd ſi illud non eſſet mendacium, vana tunc fuiſſet cura & ſolicitudo omnium Doctorum admonendi nõ licêre neq; pro vita ſeruanda in iudicio mentiri: quia nullum aliud mẽdacium cauere volunt, quàm hoc quo quis apertè negat ſe feciſſe, quod fecit. Quæro enim ab iſtis, an ſi iudex diceret tu occidiſti, reſpondens reus, non ita eſt, mentiretur: profectò non eſt dubium. Quare nec adulteræ à marito nudo gladio interrogatæ an amicum admiſerit dicere fas eſt non admiſiſſe, ſi id modò falſum eſt. Neq; poſſet à mendacio excuſari ſi cùm eum admiſiſſet nudiuſtertiùs, abſolutè reſpondiſſet non admiſiſſe: intelligens heri: nã illa negatio vniuerſalis eſt. ¶ Quid ergo remedij eſt? profectò nullum: nam hominũ iniquitatibꝰ, poſtquàm ſemel iuris ſyncerita tem peſſundant, nullis poteſt legibus obuiã iri. Sed miſeris neceſſe eſt mortẽ, velut martyres perpeti, antequàm ius naturale & diuinum mentiendo tranſgrediantur. Quod enim remediũ excogitare poteſt miſera puella cùm mortem tyrannus ei minatur, niſi ſecum turpiter conſentiat? profectò nullum: ſed gladio potiùs ſuccumbendum illi eſt. Eodem modo cui eandem mortem offerret, niſi mendacium proferret, moriẽdum eſſet. Et talis eſt caſus dum tyrannicè iudex reum in tales anguſtias redigit, vt vel mentiri debeat, vel mori. Hæc truncatim de hac materia hîc dixerim: quoniã nec res eſt quæ hoc loco plenariè diſputari deberet, & in dicta noſtra Relectione copioſè extat diſcuſſa.

Qualiter interrogatꝰ inique proprio actu poſsit ſe legitimè eripere.

Sententia Adria.

Ratio egregia in Adri.

AD primum igitur argumentum in contrarium reſpondetur, iura ciuilia multa impunè permittere quæ non ideo approbãt diuinæ leges: vt meretricia. Atq; hac ratione

Ad primum argumentũ.

quia

Ariſtot. quia ferre mortem, quæ ſecundùm Ariſt.3. Ethico. terribilium omnium terribiliſsimũ eſt, egregiæ virtutis eſt, illiusq; fortitudinis culminis quod rariſsimi homines attingũt, leges humanæ nulla ſupplicia illis ſtatuerunt, qui cum accuſationibus tranſigerent vt ſe à morte eriperẽt: licèt ante tribunal Dei culpa non careat. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Et ſimilis eſt reſponſio argumenti ſecundi.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm reo liceat iudicium per appellationem declinare,

TERTIVM vitium rei eſt ſubdola cauilloſaq; appellatio. Arguitur ergò ꝙ reo non liceat iudicium per appellationem declinare. *Primum argumentum.* Primùm videtur hoc contradicere documento Pauli ad *Paulus.* Rom. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Nam appellatio, quædam eſt recuſatio iudicis, & ab eius obedientia exemptio. *Argumen.2.* ¶ Secundò. Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica poteſtate pollent, quàm alijs quos arbitrio tuo elegeris: ſed ab electis communi partiũ conſenſu appellare non licet: vt patet. 2. q. 6. can. à iudicibus. ergo nec ab ordinarijs. *Argumen.3.* ¶ Tertiò arguitur. Si appellare licitum eſſet, quocunq; tempore liceret: pręfinitur autem à iure tempus decem dierum ad appellandum: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorum. ergo appellatio non eſt licita. ¶ In contrarium eſt exemplum Pauli, qui, vt refertur Act. 21. appellauit ad Cæſarem.

BReuiſsima eſt atq; facilima quæſtio, ad quam duabus concluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prior eſt. Licitum eſt reo quando iuſtitiæ confidit, qui iudicis fortè grauamine premitur, appellare: dum modò ad legitimum appellet iudicem. *Ratio cõcluſionis.* Concluſio eſt manifeſta, etiam naturali iure: quoniã vt ſe ſuaq; quiſq; defendat, tutela & beneficio vti poteſt quod ratio naturalis ei non denegat. quòd autem id nulla ratio naturalis vetet, patet: quia ea maximè eſſet, obedientia: hæc tamen non obſtat: quia nemo obedire tenetur inferiori, niſi quatenus ille ſuperiori ſubalternus eſt. Eſt enim iudicum ordo ſicut cauſarum naturalium, quarum in ſuis influxibus alia eſt alijs ſubdita. Quare eâdẽ cau. &. q. can. Oĩs oppreſſus. conceditur afflictis reis appellare, iubeturq; vt à nullo prohibeantur: ſed fulciantur potiùs & audiantur. Et can. præcedenti, Appellanti non debet afflictio vlla carceris aut retentionis iniuriare cuſtodia. Sunt autem multæ à iure præſcriptæ ceremoniæ & formulæ appellandi de quibus nõ eſt pręſentis loci preſsiùs dicere. Quod autem habetur in can. Catholicus, videlicet quòd ſi quis fidelium ad iudicem prouocauerit infidelẽ, excommunicetur: de Apoſtolica doctrina ſumptum eſt. Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. 6. prioris epiſtolæ, quòd frater cum fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cùm inter ſeipſos poſſent ſuas componere lites. *Paulus.* Nam vbi fides nõ eſt, neq; rectum eſſe poteſt iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis qui inter catholicos viuunt: nam illi noſtrates qui in terris infidelium negotiationis cauſa commorari permittuntur, nihil peccant ſi coram ipſorum iudicibus, vel actores compareant vel rei. *Poſtrema cõcluſio.* ¶ Poſterior concluſio. Appellare ad ſuperiorem cauſa aut repellendæ aut differendæ iuſtæ ſententiæ, iniuſtum, & iniquum eſt. *Probatio.* Probatur: quia ſicut imponere reo (vt ſuprà diximus) calumnia eſt, ſic imponere iudici: ille autem qui ſubdolè & vafrè appellat, præterquàm quòd obedientiã violat quam iudici debet, re ipſa imponit illi falſum, quaſi iniuſtam ſententiam tulerit: inſuper & impedimento illi eſt nè ſuum perſequatur munus: atque adeò eiſdem de cauſis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eâdẽ cau. &. q. can. quicunq;. præcipitur vt tales appellationes non recipiantur. & can. omni nò. eiuſmodi appellantes puniri iubentur. *Quæſtio.* ¶ At verò ſciſcitaris circa priorem concluſionem vtrùm licitum ſit & condecens ſic religionum familias inſtituere vt appellare prohibeãtur. *Ratio hæſitandi.* Apparet enim id neq; decère, neq; verò licère: tum quòd præcipuè in cauſa capitis, quam tantoperè nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo ſe tueri poteſt: tum etiam ꝙ, vt eâdem cau. &. q. habetur, vtroq; canone, Ad Romanam. Chriſtianis vniuerſis hoc indulgetur beneficiũ, vt quoties ſe quiſq; premi ſenſerit, ad Romanam ſedem tanquã ad caput prouocatione confugiat. *Reſponſio.* Reſpondetur nihilo minùs perquàm ſanctè è religionibus abigi appellandi vſum: nam etſi fortaſſe accidere quandoq; poſsit vt monachus aliquis iniuria læſus affligatur, tamen ex alia

parte

parte talia damna (quæ rariſsimè contingunt) pace & quiete compenſantur: neruus enim & decus religionis in hoc maximè cōſiſtit, vt altiſsimo inter ſe ſilentio, omnia veluti inter fratres, quæ ſua eſt profeſsio, planiter tractent, & tranſigant: neq; ſe ſæculo prodant. Etenim vbi primùm religionum cauſæ clauſtrorum metas exierint, actum de illis eſt. Quocircà inſtitutiones ipſas ſic Pontifices confirmârunt, vt appellationes prohiberent. Non quòd per hoc ſummis ipſis Pōtificibus obedientiæ quicq̄ ſit ademptum. Quicunq; enim quantumuis incluſus monachus ad ipſum appellauerit, iure id faciet: verùm quòd ſic conſultum eſt religionum incolumitati. ❡ Sed & circa ſecundam concluſionem dubium prætereà reſtat, vtrùm reo etiam dum iuſtè credit ab inferiori condemnari, liceat ſuperiorem interpellare: ea nimirum ſpe ductus vt ſuperior, vel fauore, vel quia diuerſam habet iuris opinionem, reuocabit ſententiam, vel illa dilatione poterit ſe ipſe eruere. Eſt enim à parte affirmatiua argumentum quòd poſtquàm intra limites obedientiæ iure id permittitur, videtur poſſe illuc ſubterfugere: nam (vt dicemus ſtatim) licet ei è carceribus fugere. Accedit & vſus: nam quicunq;, ſi poteſt, appellat. Reſpondetur tamen id certè non licêre: ſed eſſe peccatum genere ſuo mortale, vbi quis certiſsimus eſt merito eſſe condemnatus, etiam ad mortem, per appellationem iudiciū eludere: nam eſt contra iuſtitiam & in reipublicæ detrimentum: nam ſæpiſsimè illis prolatationibus iudices & miniſtri vel laſſantur, vel corrumpuntur: & reſtant ſcelera impunita. Secùs ſi aliquo pacto de æquitate ſententiæ dubitaretur.

Dubitatio.

Argumentū partis affirmatiuæ.

Solutio.

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd quando inferior iudex fines tranſgreditur iuris, exorbitat ab ordine ſuperioris: & ideo ſubditus nullam tranſgreditur obedientiæ lineam ſi ad ſuperiorem recurrat: quoniam nemo conſtringitur parêre inferiori, niſi quatenùs ipſe perſeuêrat in ſuperioris ordine. ❡ Ad ſecundum reſpondetur quòd in vtroq; eſſe peccatum vſu venit, ſcilicet in iudice perſpicientiæ defectum per quem iuſtā cauſam dat reo æquiorem aliū interpellandi: & in reo defectū conſtantiæ: quia non perſiſtit in eo quod ſemel elegit. Vnde licèt ordinario iudici firmior obediētia quàm arbitro debeatur, tamen quia ordinarius non à reo eligitur ſed eius authoritas pendet à ſuperiori, fit vt quando ille ab eius ordine exit, poſsit reus citra incōſtantiæ notam prouocare: quando verò litigantes communi conſenſu ſequeſtrē elegerunt, propter eorum inconſtantiam non permittuntur appellare. Attamen ſi tres fuerint electi, & duo ſine tertio ſententiam tulerint, appellare licet: vt ſubditur ſtatim in cap. ſanè. ❡ Ad tertium argumentum reſpondetur ꝙ cùm appellare officium ſit virtutis conſtringi debet ab vtroq; extremo: nempè vt ita hoc beneficium reo concedatur, vt tamen non cedat in accuſatoris iniuriam. Ob idq; antiquitùs biduum aut triduum cōcedebatur reo vt poſſet appellare: poſt verò indultum eſt tempus decem dierum. Nam ſi quantocunq; elapſo tempore appellare liberum eſſet, nulla eſſet firmitas in iudicio & ſententia, ſed ſemper eſſet ex arbitrio rei pendens. ❡ Atq; eandem ob cauſam interdictum eſt ſuper eodē articulo tertio appellare. vt patet extrà, de appel. cap. Directæ. vbi permittitur appellare bis: & cap. ſua nobis. vbi prohibetur appellare ter. Et eſt expreſſus titulus in Codice, lib. 7. nè liceat in vna eâdéq; cauſa tertiò prouocare. Iam verò Romæ inductus eſt cōtrarius mos: vt ſcilicet tres ſentētiæ expectentur cōcordes. Ea fortè de cauſa quòd technis fraudibusq́; humanis in dies creſcentibus, aliter ſatisfieri litigantibus non poſſe creditum eſt: nam cùm hæc ex iure pendeant poſitiuo, poteſt Summus Pōtifex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem nocentiſsimus intolerabilisq; ſtylus eſt, vt litigatores permittantur cauſas in fruſta lacerare, & nouos articulos effingere, vt à quocunq; iudicis verbo appelletur, & de ſingulis expectentur tres ſententiæ, atq; hac ratione lites immortales fiant.

Ad ſecundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm liceat cōdemnato ad mortem ſe quacunq; via defendere.

POſtremum remedium quod reo ſupereſſe videtur eſt, vt ſe defendat, tūc præſertim dum morti addict⁹ eſt. Arguitur ergo id licitum eſſe. Naturalis inclinatio ſemper eſt licita, cùm Deo authore illa ſit vniuerſis rebus indita: inter inclinationes autem naturæ, ſumma cunctis rebus ineſt vt

Primum argumentum.

ſeſe

ſeſe conſeruent: inde enim naſcitur vt ſummam exoptemus fœlicitatem, in qua perpetuò permaneamus: ergo ad tuendam vitam quæcunq; nobis defenſa licet. ¶ Secundò perinde ſententia fugiendo declinatur, atq; reſiſtendo: fugere autem licitum eſt, ſecundùm illud Eccleſi.9. Longè eſto ab homine poteſtatem habente occidendi & nõ viuificandi: ergo & reſiſtere licet. ¶ Tertiò. Plus homo ſibi ordine charitatis tenetur quàm alteri: licet autem alterum periculo mortis eripere, ſecundùm illud Prouerb.24. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & eos qui trahunt̃ ad interitum liberare nè ceſſes: ergò & cuiq; licet ſeipſum à morte liberare. ¶ In cõtrarium eſt Apoſtolus ad Rom.13. Qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit, & ipſe ſibi damnationem acquirit. Etenim qui à ſuo ſe iudice defendit, poteſtati reſiſtit quæ diuinitùs ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum inſtituta eſt.

Argumen.2. *Argumen.3.* *Paulus.*

Diſtinctio. QVæſtio hæc per diſtinctionem eſt diſſoluenda. Contingit enim quempiã, aut iuſtè damnari aut iniuſtè. Et ſecundùm hæc duo membra duæ ſunt ſecernendæ concluſiones. Prior eſt. Nemini iuſtè ac iuridicè condemnato licet ſe à legitimo iudice defendere. Et ratio (præter teſtimonium citatum Pauli) eſt quòd bellum nequit eſſe vtrinq; iuſtum niſi vbi ignorantia alterutram partium excuſaret: iudex autem, iuſtè capit, tenet, ſupplicioq; addicit legitimum reum: nõ ergo reus iuſtè poteſt illi reſiſtere: ſed eſt ſuo genere mortale crimen. ¶ Poſterior cõcluſio. Cuicunq; iniuſtè condemnato fas eſt iudici reſiſtere, vbi tamen nõ daret ſcandalum ex quo grauis turbatio timeretur. Concluſio eſt nota: quoniam iniqua ſententia nullam ſubdito inducit obedientiam: quin verò iam tunc iudex non publica, ſed priuata vtitur authoritate: creſcit autem inde eius culpa quòd prætextu iuſtitiæ iniuriam infert, & violentiam. Vnde Ezechi.22. Principes eius in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem: ergò ſicuti à lupis, ſic ſe quiſque poteſt ab ipſis tueri, niſi graue inde metueretur ſcandalum. ¶ Emergunt tamen ex his concluſionibus rationes aliquot dubitandi. Et primùm omnium offertur dubium de innocente qui ſecundùm allegata & probata condemnatur: videlicet vtrùm ſit illis connumerandus quibus poſterior cõcluſio ſuffragatur, vt ſe defendant: an verò illis quibus refragatur prior, præcipiens vt pareant. Nam quòd ſe poſsit defendere, argumentum eſt ſua innocentia. Duriſsimum enim eſt manus innocentis ligare qui per iniquitatem accuſatus eſt: id præſertim in cauſa mortis: cùm natura cuilibet ius faciat defendendi ſeſe. Sed ex altera parte eſt nihilo debilius argumentum, quòd illum iudex iuſtè condemnauit. Et ponamus eundem etiam iudicem credere illum eſſe nocentem. Quare ſi damnato liceret ſe defendere, bellum eſſet iuſtũ ex vtrãque parte. ¶ Res profectò grauis eſt: & qui à parte innocentis cenſeret, reſpondere ad contrarium argumentum poſſet, quòd bellum ſimpliciter eſt iuſtum ex parte innocentis: ſed tamen iuſtitia iudicis fundatur in falſa præſumptione, quæ innocenti ius protectionis non adimit. Nihilo minùs non auderem ab hac parte ſtare: ſed crediderim (vt quæſt. 4. dicebamus) quòd ſi eiuſmodi innocens poſſet citra graue ſcandalum, & citra vulnerationem iudicis eiuſque miniſtrorum ſe protegere, poſſet quidem: vtpote non ſolùm fugiendo, verùm & includendo ſe in locum munitum, & fortè armatis territando miniſtros iuſtitiæ: & dum capitur, connitendo ſe eripere etiam pellendo miniſtros. Attamen ſi non poſſet ſe defendere niſi inflictis vulneribus, neutiquàm crediderim id licere. Nam primùm id non fieret ſine grauiſsimo ſcandalo, quod peccatum eſt. Secundò arguitur. Iudex in tali caſu non ſolùm licitè reum inuadit, verùm & iuſtitiæ præcepto ita compellitur, vt ſi non faceret, grauiter peccaret. Nam faciamus teſtimonia eſſe legitima, & iudicem habere illum pro reo: duriſsimum autem conceſſu eſſet quòd iudex teneretur prælium contra hominem aggredi, qui iuſtè poſſet etiam ſe contrà prælio defendere: nam etſi in bello poſſent contra ſe inuicem duo hoſtes iuſtè pugnare, quia alterum ignorantia excuſat: eſt autem longè diſsimilis ratio: quia allegata & probata ſecundùm iura obligant iudicem reum damnare. Itaq; iudex etſi decipiatur credens illum eſſe reum: tamen non decipitur in hoc, quòd etiã ſi ſit in ſecreto innocens, tenetur illũ damnare. Prætereà ꝙ ipſe ſit perſona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quòd ſi prætorem vel occideret vel vulneraret, licèt poſtmodũ de eius innocentia conſtaret, nihilo ſeciùs od id

Prima concluſio. *Ratio cõcluſionis.* *Secunda concluſio.* *Probatio cõcluſionis.* *Prima dubitatio.* *Argumentũ* *Solutio poſtæ dubitationis.*

ob id quòd illa ſe vi defendiſſet puniretur. Signum ergo eſt quòd in conſcientia id ei minimè licuiſſet.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum in principio quæſtionis reſpondetur, quòd inter inclinationes naturales illa eſt potiſsima, vt rationalis homo nihil cõtra rationem inceptet. Ob idque vniuerſale deſiderium omnium creaturarum conſeruandi ſe, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in ſuo ſe iure nõ valet aſſerere, vitam potiùs quàm rationis ordinem deſerere debet. ❡ *Ad ſecundũ argumentũ.* Argumentum autem ſecundum multa exigit diluenda dubia. *D. Thomas.* Reſpondet enim S. Thomas quòd cùm nemo ita condemnetur, vt mortem ſibiipſi inferat, ſed tantùm vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors ſequatur: quod contingeret ſi ſua ſponte maneret in carcere. Et ideo cùm ei fuga patet, arripere poteſt. Verùm tamen non poteſt reſiſtere miniſtro iuſtitiæ: nam hoc nõ ſolùm eſſet non agere ſuam mortem, verùm reſiſtere nè patiatur. *Prima ratio.* ❡ At verò cõtra hanc ſolutionem ſunt argumenta permulta. Primum, quòd nemo poteſt ſuam cuſtodire vitam cum alieno damno, quale daretur cuſtodibus contra quos ſi fugeret, lege ageretur. *Solutio.* Ad hoc autem reſpondetur hoc accidentarium eſſe: quòd ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipſi viderint cuſtodes quomodò munus ſuum expleãt. Etenim ſi negligentes fuerint, illis imputandum eſt: nam fugiens, ius perſequitur ſuũ. *Secunda ratio.* ❡ Quòd ſi vrgentiùs arguas, ſequeretur ſi condemnato liceret ſe in pedes dare, ꝙ liceret pariter & compedes rumpere, & infringere ſeras, & perforare murum qua ſe via eriperet: hoc tamen reprehenſibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ ſunt illis pœnæ qui talia audent. *Henricus.* Henricus Gandenſis quolib. 9. ar. 25. negat illationem hanc: nimirum arbitratus hoc perinde eſſe atq; reſiſtere iudici, eius percutiendo miniſtros. Vnde ſicut licet tibi, inquit, per alienum agrum tranſire, haud tamen diruere ſepem vt tranſeas: ſic condemnatus dum fores patent fugere poteſt, nequâquam tamẽ vincula rumpere. Attamen etſi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri poſsint, tamen contraria probabilior eſt: *Caietanus.* quam Caiet. 2.2. q. 69. cenſet Diuo Thomæ conſonam, dicenti ꝙ licet fugere, ſed nõ reſiſtere. Et ita credo in foro conſcientiæ de quo præciſè tractamus. Cuius enim fugere licet: iuſtum ſubinde fit & ſe ab impedimentis, citra vim expedire. Eſt autem notandum vim propriè, neq; brutis animantibus, quæ neq; dominum vllum, neq; ius habent, neq; verò inanimis rebus inferri, ſed ſolis hominibus. Et ideo condẽnato non licet vel iudici vel cuſtodi carceris reſiſtere, manus in ipſos inijciendo: vincula verò rumpere non eſt reſiſtere, ſed fugere. Sicut neq; qui leonibus eſſet traditus vim inferret iuſtitiæ, dum, vt ſe defenderet, illos interficeret. Qui autem cuſtodem carceris ligaret, aut os illi nè clamaret obſtrueret, vim faceret: non tamen ſi eum dum ſe teneret poſt ſe fugiens traheret. *Argumentũ* ❡ Sed arguis cõtrà. Qui ædes rumperet vicini, vim inferret: ergo qui clauſtra rumpit carceris vt fugiat. *Solutio.* Negatur conſequentia: quoniam ille ius non habet ingrediendi, ſicut hic exeundi. Fatemur tamen quòd teneatur in cõſcientia de damno dato. Hìc enim tantùm conſtituimus ius fugiendi, declarantes illic non inferri vim iuſtitiæ vindicatiuæ: quicquid ſit de commutatiua. *Ratio altera* Quòd ſi arguas ſaltem rumpere vincula peccatum iniuſtitiæ eſt: *Solutio.* Negatur conſequentia: quia totum reducitur ad hoc quod eſt fugere. Quare non tenetur ille de damno ratione acceptionis, ſed ratione rei acceptę. Enim uerò ſi fune ligati poſſunt nodum diſſoluere, imò & funem diſcindere. & habẽtes adulterinam clauem poſſunt ſeras aperire, fit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiam ſi qui hoc facit, ſciat occluſos ſecum alios exituros. Nam ipſe ſuo vtitur iure: cui cura non incumbit cuſtodiendi alios. Verùm tamen ex his non ſubſequitur quòd amici condemnati poſſent vincto vel intrinſecùs vel extrinſecùs nauare operas ſuas vt vincula vel muros dirumpat, licèt poſsint cõſulere vt fugiat. Nam ille tantùm cui fugere licet, viam ſternere poteſt: cæteri verò maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, ꝙ priuatam domum: eſſetq; in vtroq; foro capitale crimen. *Caietanus.* Et quanuis Caiet. 2.2. q. 69. cõtrariæ ſit ſententiæ, arbitror tñ nemini licẽre porrigere vincto vel limam vel aliud inſtrumentum: quoniam iam hoc eſſet cooperari. Neq; vera eſt illa regula, quòd ſi mihi licet aliquid operari, liceat aliis me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, ſolũ eſt licitum ſternenti ſibi viam. Secùs habet conſulere alteri quod ei licet. Cuſtodibus autem carceris iuſtitiæq; miniſtris grauiſsimũ eſſet infidelitatis ſcelus vel cooperari, vel cõniuẽre,

niuêre, vel diſsimulare: imò credo, & conſulere. Neq; verò propterea quòd condemnatis fugere in foro conſcientiæ liceat, aliquod patitur reſpublica detrimentum: nam ſatis obuiatur ſi carceres bene ſint murati, & cuſtodes vigilantes. Non enim eſt neceſſarium vt nullum ſit impunitum crimen. ¶ Porrò autem fateor cõtra hanc determinationem frangendi carceres, quam in foro conſcientiæ veridicam arbitror, validiſsimum exiſtere argumentum ex iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerum decernitur: vt patet. ff. de effracto. l. De ijs. &. ff. de cuſtod. & exhibitio. reor. l. in eos. ſecũdùm quas & alias particulares ſolent benè moratæ reſpublicæ adhibere. Nam tam grauis pœna niſi pro mortali culpa, iniuſta ſanè eſſet: ſecundùm ea quæ lib. 1. quęſt. 6. definita reliquimus: nempè pœnam, niſi pro culpa infligi non poſſe. ¶ Ad hoc nihilo minùs reſpõdetur, quòd cùm legum cõditores ciuiles non ſint ſpiritualium iudices, vt perpendere valeant culpas in foro conſcientiæ: nihil mirum ſi putent eſſe culpam vbi culpa non eſt. Igitur vel illam ſunt opinionem ſequuti, quòd per ſe effringere carceres lethalis culpa ſit, vel ſuas leges in præſumptione fundauêre. Præſumitur enim vis ſemper illata cuſtodibus & reſiſtentia, vbi verè ineſt culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis conſpiratione facta cum cæteris carceres effregerit. vbi vis & reſiſtentia cuſtodibus illata inſinuatur. Subditur autem ibìdem: Qui per negligentiam cuſtodum euaſerint, leniùs puniantur. Et intelligendum eſt ſi vincula aut carceres rumperent: nam aliâs profectò nulla eſſet æquitas: cùm citra controuerſiam, nulla ſit illic culpa. Tam etſi qui fugit, eo ipſo criminis ſit iure ſuſpectus. Subdit autem eadem lex, In eos. quòd etſi effractores inuenirentur poſteà innocentes ex eo crimine propter quod impacti ſunt in carcerem, tamẽ puniendi ſunt. At verò leges (vt dictum eſt) ſemper præſumunt reſiſtentiam. Aliâs re vera innocentibus nulla eſt culpa vincula lacerare, nec terebrare parietes. ¶ Supereſt autem contra hanc eandem definitionem & aliud argumentũ huiuſmodi. Qui ad mortem damnatus eſt, eo ipſo damnatur ad carcerem: facit ergo contra obedientiam dum fugit. Reſpõdetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, ſolùm cogitur pati: & ideo ſubducere ſe poteſt. Verum eſt quòd leges ciuiles decernentes fractoribus pœnas, in virtute præcipiũt nè carceres effringant: quia legiſlatores præſumunt illic culpam (vt expoſitum eſt) aliâs nequirent repoſcere pœnas. vt libro. 1. q. 6. dictum eſt. Poſſunt quidem & condemnare ad carceres ſicut ad exilia, tenenturq; tunc rei in carcere manere, eſſetq; illis peccatum fugere, niſi immineret periculum mortis aut corporalis ſupplicij. ¶ An verò ſimul poſſet quis damnari ad carcerem & ad mortem, Caietañ. loco citato innuere videtur, tales poſſe ferri leges, licèt latæ non ſint. Arbitror tamen quòd non eſſent iuſtæ: quia non poteſt miſer illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad ſupplicium deſtinatur corporale. Beneficium enim illud naſcitur ex appetitu quem natura dedit rebus conſeruandi ſe. Quapropter diſtinguendum eſt quòd in aliquibus non poteſt homo condemnari niſi vt patiatur: puta in his quæ vel mortem vel corporale ſupplicium afferunt. Et tunc non poteſt condemnari nè fugiat. Diuerſa autem ratio eſt in alijs, in quibus ad ſimile ſupplicium corporale non proceditur. Tunc enim poteſt reus condemnari non ſolùm ad pati, verùm & ad agere. Puta vt pecuniam ſoluat, in exilium ſecedat, in clauſtro maneat, vel in carcere: non ſolùm ad tempus, verùm & perpetuò. In his nanq; omnibus obedire tenetur & facere quod ſibi iniunctum eſt. ¶ At verò ratio quam ſecundùm Diu. Thom. aſsignauimus, nempè ob id licitum eſſe damnato fugere, ꝙ non tenetur facere id vnde mors ſequatur, non apparet vſq; adeò ſolida: nam expectare reũ in carcere, non eſt occidere ſe: aliâs minimè expectare liceret: quod falſum eſt: cũ expectãtes martyres cõtrariũ dederint documentũ. Reſpondetur quòd neq; ſanct. Tho. affirmat hoc eſſe occidere ſe: ſed facere vnde mors ſequatur: quod licèt nemo virtute ſententiæ teneatur facere, poteſt tamen ſua ſponte: quia æquanimiter pati vult ſententiæ executionem. De martyribus autẽ alia eſt ratio. Nam aliquando tenentur ob confeſsionem fidei expectare. ¶ In eâdem ſolutione ad ſecundum ſubdit Diuus Thomas ſimilitudinem, dicens: Sicut etiam ſi aliquis ſit condemnatus vt fame moriatur, non peccat ſi ſibi cibum miniſtratum ſumat: quia non ſumere, eſſet ſeipſum occidere. Et quòd liceat ei cibum paratum ſumere, nemo ambigit: quia damnari non poteſt

Argumentũ *Reſponſio.* *Argumentũ alterum ad idem.* *Solutio.* *Dubium.* *Caietanus.* *Solutio.* *Diſcutitur ratio S. Th.* *Mens S. Th.*

teſt niſi vt ei non miniſtretur. Reſtat tamen ambiguitas vtrùm teneatur ſumere. Et quidem Caietan̄. illic incunctanter aſſeuêrat teneri: ita vt ſi non ſumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis ſancti Thomæ: nam dicit hoc eſſe ſe occidere: quod nemini licet. Ego verò fateor nõ eſſe mihi prorſus improbabile, quòd liceat ei non ædere. Nam ſi verè dignus eſt morte, etſi licitè poſsit eam ſubterfugere, poteſt nihilomin⁹ nõ ſubterfugere. Quis enim ambigat quin ſceleroſus homo ſuorũ criminũ cõſcius, ſciens prætorem venire ad ſe capiendum, poſsit illum operiri, atq; adeò in carcere aperto ſine vllis vinculis mortem expectare quam meretur. Ergo, licèt fatear non eſſe parem omnino rationem, haud tamen eſt longè diſpar, quin & damnatus, vt inedia abſumatur, poſsit à cibis contra iudicis iuſſa oblatis abſtinere. Neque ſanctus Thomas aliud ait quàm quòd nemo poteſt ad hoc condemnari. Et ideo neq; ille comedens, neque qui cibos illi porrigerent, niſi ſpecialiter eſſent prohibiti, peccarent. Od idque laudi datur apud Valer. Maxi. lib. 5. Athenienſis Cimona, qui patrem ſuum tali damnatum morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur tales cibos ſuppeditare, ſicuti extrema extra iudicium patientibus: vt. 2.2. quæſt. 31. articulo. 2. author eſt ſan. Thomas. ¶ Igitur vt ad ipſam diui Doctoris rationem reuertamur: quando ſubdit quòd non ſumere eſſet ſeipſum occidere, non intelligit poſitiuè, quod aiunt, & formaliter, ſed reductiuè: ſicut qui tenetur ſeruare nauim, ſi non ſeruat, cenſetur ſubmergere. Et idcirco qui ſine cauſa non ſeruaret vitam, ſe occideret. Puta ſi quando extra caſus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flamma, nõ fugeret, ſuę eſſet vitę prodigus: quia ſine cauſa eam negligit, ſuiq; adeò eſt interfector: ſicuti & qui non damnatus non comederet. Qui autem legitima ſententia proiectus eſſet leonibus, non teneretur ſe ab ipſis defendere, quanuis licitè poſſet: quia non ſe ſine cauſa mori ſinit: ſed quia mortem meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille non eſt damnatus nè comedat: fateor: & ideo poteſt comedere. Sed tamen quia eſt damnatus, nè ei miniſtretur eſca quouſq; exhâlet animam, poteſt (quod probabile reputo) nõ comedere. Secùs autem de illo innocẽte qui immeritus condemnatus eſſet. Ille enim fortaſſè teneretur & de carcere fugere, & comedere ſi apponeretur panis. Præcipuè ſi vita ſua vtilis eſſet reipublicæ. Nam aliâs neſcio an vt tale patientiæ ſpecimen exemplo Chriſti præberet, liceret ei ſententiam iniquam ſponte ſua ferre: ſaltem non fugiendo.

Caietanus. *Valerius Maximus.* *D. Thomas.* *Scrupulus.* *Solutio.*

¶ Poſtrema autem dubitatio ſupereſt de eo qui ad epotandum venenum condemnaretur: quo quidẽ mortis genere ſolenne Athenienſibus fuit ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates ſublatus eſt. Videtur nanq; huiuſmodi condẽnato id licêre: quia hoc non eſt agere, ſed pati: vt ſi vi aperiretur ei os cur non poſſet ſponte ſua aperire vt cruciatum effugeret? Et ſi eſſet, verbi gratia, quis condemnatus vt linguæ particula ei abſcinderetur, dareturq́; ei optio vt vel paruam ſibiipſi abſcinderet vel maiorem carnifex ſecaret, cur non poſſet minus detrimentum optare? ſicuti de ſeipſo Ioſephus refert libro 2. de Bell. Iudaic. c. 27. ꝙ data ſibi optione maluit vnam ſibi ipſe manum amputare quàm permittere vt ambabus truncaretur. Et ſi quis cõdemnaretur ad ſanguinis emiſſionem per venam quam lictor aperire neſciret, cur ſi reus eſſet artis peritus id exequi tanquàm miniſter iuſtitiæ non poſſet? ¶ Ad hæc breuiter omnia reſpondet, in primis eiuſmodi leges atque ſententias eſſe iniquas: quippe quibus condemnantur rei ſeipſos vel occidere vel mutilare. Quapropter Chriſtiana familia illas non permittit. Imò verò neque martyribus eiuſmodi iudicibus parêre liceret. Secùs autem quando actio potiùs eſt paſsio: vt ſi reus linguam extrahat, manúmve aut collum lictori paret, aut patibuli ſcalam aſcendat. Hoc enim non eſt agere, ſed ad crucem ſe hominem adaptare: ſicuti dum in carcerem dúceris potes tuipſe ambulare. ¶ Ad hiſtoriam ergo Ioſephi reſpondetur male feciſſe: ſicuti male faceret qui particulam linguæ ſibi reſecaret vt euitaret maius damnum: quia illud medium non erat per ſe neceſſarium, ſed ex malignitate alterius pręcipientis. Secùs ſi putridum haberes membrum: tunc enim tu tibiipſi, ſi alius Chirurgi non haberetur copia, poſſes abſcindere: ſicuti alia quacunque via tibiipſi mederi.

Poſtrema dubitatio. *Ioſephus.*

QVAE-

QVAESTIO SEPTIMA, De iniuſtitia teſtis.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm teneatur quandoq; homo teſtimonium ferre.

QVARTVM locum in iudicio obtinet perſona teſtis: de qua quatuor examinanda ſunt: ſcilicet teſtium obligatio, ſufficientia, repulſa, & culpa. Quæritur ergò primò vtrùm quis aliquando teneatur teſtimonium dicere. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum partis negatiuæ.* Fraudulentia nemini licita eſt, quippè cui in diuidua malitia ineſt: qui autem occultum crimen reuêlat, id præcipuè quod ſuæ fidei concreditur, infidelis eſt & fraudulentus, ſecundùm illud Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuêlat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum: ergo nulli licet talia reuelare ſecreta, tantum abeſt vt quiſpiam teneatur. *Argumen. 2.* ¶ Secundò arguitur. Si teſtificari virtus eſſet, ea maximè conueniret ſacerdotibus & clericis propter eorum maiorem autoritatem. His enim qui ſacra tractãt firmior debetur fides: & tamen clerici teſtes eſſe in cauſa ſanguinis prohibentur: ergo teſtificari non videtur eſſe virtus. ¶ In contrarium eſt *Auguſtinus.* Auguſt. vbi ait, Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterq; reus eſt. Ille quia prodere non vult, iſte quia nocere deſiderat.

Reſponſio quæſtionis quatuor concluſionibus continetur. *Diſtinctio.* Diſcernendum enim eſt inter eum à quo teſtimonium requiritur, & eum qui nõ eſt requiſitus. Prima ergo cõcluſio eſt. *Prima concluſio.* Quicunq; à legitimo iudice ſecundùm formam iuris in teſtem adſciſcitur, tenetur teſtimonium ferre. *Suadetur cõcluſio.* Concluſio inde patet quòd illud eſt obedientiæ munus: & obedire quicunq; ſubditus tenetur maioribus ſuis, iuſta præcipientibus. ¶ Secunda cõcluſio. *Secunda cõcluſio.* Qui occulta crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præceſsit, neq; alia iuris cauſa ex ſuprà nominatis, non tenetur teſtimonium dicere. *Ratio cõcluſionis.* Hæc itidem eſt manifeſta: quoniam quicunq; tenetur bono proximi nomini conſulere, celando eius crimina: niſi legitimè compulſus fuerit. Similes ergo ſunt regulæ iſtæ à teſte obſeruandæ illis quæ reo præſcriptę ſunt. Quando verò vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus non eſt iudex, altera tibi eſt obſeruanda diſtinctio. Enimuerò ſi teſtimonium tuum neceſſariũ eſt ad liberandum hominem, vel ab iniuſta morte, vel à falſa infamia, vel ab iniquo damno: tũc auſcultanda eſt tertia cõcluſio. ¶ Quicunq; *Tertia concluſio.* ab eiuſmodi periculis iniquè oblatis tenetur teſtimonio ſuo proximum liberare. Probatur: quia charitatis mandato quicunque tenetur proximo ſuo malum cauere. *Probatio cõcluſionis.* Exemplum præſtò eſt in eleemoſyna quam grauiter patiẽti porrigere quiſq; tenetur. Eſt enim & hoc, genus quoddam, idemq; præcipuum eleemoſynæ. Quapropter nõ ſolùm petitus à ſuo proximo & rogatus obligatur, verùm etſi minimè fuetit requiſitus, tenetur quiſq; vltrò ſatagere vt ſuum denuntiet teſtimonium, vbi prodeſſe poteſt. Sic enim nos admonet Pſaltes: Eripite pauperem: & egenũ de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Prouerb. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortem. Et ad Rom. 1. Digni ſunt morte, non ſolùm *Paulus.* qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Vbi gloſſa, conſentire eſt tacere cùm *Gloſſa.* poſsis redarguere. Et eâdẽ ratione cùm poſſis teſtificari. Quapropter cõcluſio hæc multò habet patentiorem veritatem in prodendis criminibus quæ in exitiũ reipublicæ vergunt. Nam ſi tunc quicunq; tenetur eſſe accuſator, multo æquiùs teſtis. ¶ Quarta con *Quarta concluſio.* cluſio. Extra caſum neceſsitatis liberandi miſerum ab iniuria vel rem publicam à periculo, ſolùm cauſa condemnandi reum nemo tenetur ſua ſponte offerre ſe in teſtem, niſi iuri dicè cõpulſus ſecundùm ordinem iuris. Probatur: *Probatio.* quia celare tunc veritatem, nulla eſt cauſa damni vel publici vel priuati. Quare neq; iuſtitię ratio neq; charitatis quempiam tunc cogit priuatum ciuem ſecretum pandere, quod in pectore habet. ¶ At verò cõcluſiones has, ſic iuxta ordinem S. Tho. ſimpliciter aſſertas, neceſſe eſt exactiùs perpendere. *Argumentũ cõtra primã concluſionẽ.* Exiſtit enim ſtatim argumentum contra primam, ꝙ ſi teneretur teſtis euocatus à iudice teſtimonium ferre, ſequeretur ꝙ neutiquã ei liceret ſeſe occulere nè accerſeretur. Imò ꝙ ſi vlla vteretur aſtutia nè verum teſtimoniũ ferret, teneretur reſtituere damnũ quod vel actor vel reus acciperet, cui eius teſtimoniũ conducebat. Hæc enim illatio inde patet ꝙ

ferre tunc teſtimonium, actus eſt iuſtitiæ: iuſtitia autem læſa reſtitutionem poſtulat. Quòd ſi argumento hoc conuincaris, conſequens ſubinde apparet vt qui contra tenorem tertiæ concluſionis etiam à iudice non vocatus teſtimonio ſuo non ſuccurrerit iniuriam patienti accipientive damnum, pari ratione teneatur reſtitutione id reſarcire. Conſequentia patet: quia dum S. Tho. teſtimonium Pauli adducit: Non ſolùm qui agunt, ſed etiam qui conſentiuut facientibus, opinatur illum tunc in damnum proximi conſentire. Quòd autem id concedendum non ſit, arguitur ſic. Primò, nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, niſi extrema aut graui neceſsitate prematur: ergò licèt quiſpiam teſtimonio meo indigeat, vbi ei damnum agitur pecuniȩ aut famæ extra extremum aut graue periculum mortis, niſi à iudice cogar, non teneor obſequium meum ferre. ¶ Secundò: neq; verò eiuſmodi periculis extremo aut graui eâdem charitatis lege ſuccurrere vllus compellitur cum detrimento ſuo. ¶ Tertiò: etſi in talibus caſibus quiſpiam charitatis negligens officium ſuum non præſtiterit, obnoxius ſubinde non ſit reſtitutioni. Concluſio ergo tertia non eſt vſq; adeò vera, vt in ſuperficie ſonat. ¶ Hæc argumenta adducta ſunt vt diſcrimen pateſcat quo inter primam tertiamq; concluſionem intereſt. Enimuerò licet vtraq; vera ſit, prima tamen iuſtitiæ lege: tertia verò ſolo charitatis debito. Per hoc ergo diſcrimen alia innoteſcunt. Qui enim ſe fraude & dolo ſubduceret nè à iudice vocaretur in teſtem, profectò ſi ita eſſet proximo ſuum teſtimonium neceſſarium, vt ibi tota periclitaretur cauſa: tunc & grauiter peccaret, & reſtituere teneretur. Nam eiuſmodi tunc homo contra iuſtitiam dediſſet alteri damnum. Et multò peccaret grauiùs, teneretur q; arctiùs reſtituere ſi falſum diceret teſtimonium, ex quo alterius condemnatio ſequeretur. ¶ Igitur ad primum argumentũ contra tertiam hanc concluſionem reſpondetur quòd quanuis qui non accerſitur à iudice non debeat ex iuſtitiæ lege, ſed per officium charitatis teſtimoniũ ſuum: eſt tamen inter hoc atq; alias eleemoſynas differentia, quòd in alijs licèt extra extremã & grauem neceſsitatẽ nemo ſtringatur dare quod ſuũ eſt: tamen quando alter tuo indiget teſtimonio, quoddam ius habet ad illud: quia vnicuiq; mandatũ eſt de proximo ſuo. Et ideo ſi abſq; vllo prorſus detrimento illud poſsis exhibere, etiam ſi alter non ſubeat periculũ vitæ, ſed famæ vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodùm ſi haberes aliquam ſcripturã ex qua ius eius & cauſa dependêret, tenereris illam producere. Et accedit aliud vinculum ſingulare quòd alia eſt ratio neceſsitatis, cui ſuccurrere tenemur quando illam quis patitur per iniuriam aut aliquam caſualem cladem, quàm ſi illam pateretur per ſolam inopiam. Etenim cùm proximus domo caret, non obligor illi donare: quando verò domus eius ardet, etiam ſi ſit diues, teneor ſi poſſum ſine meo nocumento incendium extinguere. ¶ Secundo autẽ argumento concedimus ſuam concluſionẽ: videlicet quòd nemo cum ſuo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præſtare: quin verò nec cũ detrimento ſuorum. Vt ſi lis eſſet cum patre meo non tenerer mea ſponte contra eum prodire teſtis. Sicut ſi idem meus parens aggrederetur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non poſſem niſi eundem parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium reſpondetur, quòd vbi ſolùm charitatis obſequium & munus omittitur, nulla naſcitur reſtitutionis obligatio. ¶ Præterea ex quarta concluſione nonnihil exoritur difficultatis. Apparet enim quòd etiam extra caſum liberandi innocentẽ, ad nocentis condemnationem compellatur iure quiſq; nondum à iudice accerſitus, offerre ſe in teſtem: tunc ſcilicet quando legitimè accuſatus eſt. Neq; ſolutio S. Thomæ vero ſimilis eſt, vbi ait quòd neq; ſi accuſatori periculum immineat, curare hoc debeat teſtis. Nam quando accuſator accuſare conſtringitur, videtur & teſtis ad teſtificandum ſubinde cõpelli: aliâs iniqua eſſet accuſatoris conditio: ſcilicet qui teneretur immergere ſe in cauſam vbi in probatione deficeret. Reſpondetur ꝙ S. Thom. præciſè loquitur vbi accuſator nõ tenebatur accuſare. Et ideo ſubdit: quia ipſe in hoc periculum ſponte ſe iniecit. Tunc enim nemo illi tenetur fauere, ſicuti reo iniuriam contra ſuam voluntatem patienti. Et in hoc caſu verũ habet illud Auguſtini ſuper verbo Abrahæ, Geneſ. 12. Dic quòd ſoror mea ſis: veritatem celare licet, non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Nè quis. Quando autem obligatio eſt accuſandi, vt in criminibus bono publico exitialibus, tunc quicunq; tenetur etiam non vocatus proferre ſe in teſtem.

Primum argumentum in contariã partem. — *Argumen. 2.* — *Argumen. 3.* — *Legitimus ſenſus primæ ac tertiæ concluſionũ* — *Ad primum argumentũ.* — *Ad ſecundũ argumentũ.* — *Ad tertium argumentũ.* — *Auguſtinus*

Ad primum argumentũ principale. AD primum igitur argumentum reſpondetur diſtinguendos eſſe ſecretorũ gradus (vt ſuperiori quæſtione dictum eſt) ſigillum enim ſacramentalis confeſsionis, nulla eſſe poteſt, neque verò excogitari cauſa, niſi expreſſa eſſet Dei reuelatio, ob quam detegendum eſſet. Et in hoc caſu verum habet prouerbium citatum. Eſſet enim illa ſacrilega fraudulentia & infidelitas. Dixerim ſacramentalis confeſsionis: Nam vulgaris conſuetudo detegendi alijs ſecreta ſub ſigillo confeſsionis, etiam ſi genibus flexis ſignum crucis & Confiteor præmittaт: niſi fiat integra confeſsio omnium peccatorum, non obligat ad ſigillum confeſsionis, ſed ad ſigillum ſæculare. Et ideo cùm iuridicè requiruntur, poſſunt ac debent talia ſecreta nullo obſtante iuramento ſeruandi, reuelari iudici. Puta ſi ſint peſtifera reipublicæ, debent ſtatim accuſatione deferri in aures iudicis. Etſi ſint in periculũ graue tertiæ perſonæ, cui non poteſt aliter occurri: vel ſi euoceris in teſtem. At citra tales caſus tenetur quiſq; ſeruare ſecretum: aliter ius naturæ frangeret, eſſetq; mortale crimen, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra caſus modò nominatos, in re dubia potiùs inclinãdum eſt ad ſeruandum ſecretum proximi, q̃ ad prodendum. Vt ſi iudex ſolùm à te quærat an ſcias aliquid, & tu tantùm audiſti, nõ vidiſti, potes dicere, neſcio: quia quod audimus, non ſcimus. Si autem iuſtè interrogaris an audieris, fateri cógeris. Item vidiſti fieri homicidium, etiam cum alijs conteſtibus: interrogaris tamen per viam inquiſitionis, non teneris reſpondere, niſi vel infamia præceſſerit vel indicia. Si autem procedatur via accuſationis, etiam ſi ſolus videris, teneris adductus in teſtem teſtimonium ferre. Reus autẽ tunc interrogari iuſtè non poteſt abſq; vno præuio, iuratoq; idoneo teſte. ¶ Ad ſecundum autem iam ſatis ſuprà reſponſum eſt. *Ad ſecundũ argumentũ.* Quæſtione enim prima huius libri cauſam reddidimus quare clerici criminalium iudices eſſe non poſſunt: videlicet nè qui ſacra tractant cædis cruore cõmaculentur. Eademq; ratione .q. 5. diximus interdictum eis eſſe in eiſdem cauſis accuſare, ac ſubinde modò dicimus nefas quoq; eſſe teſtificari.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm duorum vel trium teſtimonium in iudicio ſufficiat.

SEquitur ſecundo loco de teſtimoniorum ſufficientia, vtrùm duo vel tres ſatis ſint. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum à parte negatiua.* Teſtimonium vt fidem faciat, concors eſſe debet: contingit autem ſæpenumerò duos & tres teſtes re aliqua diſcordare: eiuſmodi ergo teſtimonium non eſt legitimum. ¶ Secundò in nonnullis cauſis non ſufficiũt tres teſtes: *Argumen. 2.* nam in obſignatis teſtamentis iure ciuili requiruntur ſeptem: vt patet Inſt. de teſtamen. §. fin. &. C. eodem titulo. l. Hac cõſultiſsima. Et in alijs perinde cauſis eadẽ ſeruatur cautela. ¶ Tertiò, contra perſonas *Argumen. 3.* in dignitate conſtitutas, & potiſsimũ ſi ſunt Eccleſiæ Romanæ non ſatis eſt ternarius teſtium numerus. Legitur enim. 2. q. 5. ca. Præſul. quòd Præſul nõ damnetur niſi cũ ſeptuagintaduobus teſtibus, qui fuit numerus diſcipulorum Chriſti. Presbyter autem Cardinalis non niſi cum ſexagintaquatuor teſtibus deponatur: Diaconus verò Cardinalis vrbis Romę non niſi cum. 27. condemnetur. Subdiaconus, acolythus, exorciſta, lector, oſtiarius, non niſi ſeptem. Et eſt tex. Sylueſt. in Concil. generali. In huiuſmodi autem Eccleſiaſticis, quippe quorum crimina minùs ſunt toleranda, pauciorum deberẽt teſtimonia requiri: ergo vrgentiori ratione in alijs non ſufficiunt tres. ¶ In contrarium eſt illud Deuteroñ. 17. In ore duorum vel trium teſtium peribit qui interficietur. & cap. 19. In ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum. Quod Chriſtus Matth. 18. approbãdo citauit. Idemq; Paul. 1. ad Corinth. 13. *Paulus.*

AD quæſtionem vnica concluſione reſpõdetur. *Concluſio reſponſiua.* Duorum teſtimonium, qui ſint homines fide digni, ſufficiens eſt in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. *Suadetur cõcluſio.* Concluſio hæc trifario iure aſſeritur: Naturali ſcilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata ſunt teſtimonia. Et prętereà Chriſtus, Ioan. 8. eâdem ratione aſtruxit teſtimonium ſuum, quod ſimul erat & patris, fide dignũ eſſe. Quo loco ait Auguſt. ꝙ in hoc teſtium *Auguſtinus* numero eſt trinitas ſecundùm myſterium cõmendata: in qua eſt perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum patet. 2. q. 5. ca. quod verò. & extrà, de teſtib. c. In omni negotio. &. ff. eod. titu. l. vbi numerus. Ratione autẽ naturali probatur. Certitudo (vt. 1. Ethi. autor eſt Ariſt.) nõ eſt ſimiliter in omni materia exquirenda. Ob idq; in actibus humanis, qui

nis, qui in caducis & contingentibus verſantur, & de quibus conſtituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in ſcientijs demõſtrabilibus: ſed illa ſatis eſt quæ plurimùm veritatem continet, raro autem deficit: probabilius autem eſt, certoq́; propinquius id quod à multis aſſeritur, quàm quod aſſerit vnus. Ob idq́; vbi vni tantũ reo neganti multi obijciuntur teſtes, rationi conſentaneum eſt vt illorũ potiùs teſtimonio ſtetur, quàm rei negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio ſcilicet, medio, & fine, quibus continetur linea: item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus cõcluditur corpus. Vnde Ariſt. initio. 1. de Cœl. totum & omne de tribus primùm dicitur: nam de duobus ſolùm dicimus ambo: duo autẽ teſtes cum actore faciunt tres: quo autem abſq; auctore cui in iudicio non tanta perhibetur fides, teſtimoniũ abſolutum ſit ac perfectũ, adhibetur tertius teſtis. Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Cùm ergo ſub diſiunctione dicitur in ore duorũ vel trium, prius membrum neceſsitatem deſignat & ſufficientiam: poſterius verò abundantius cõplementum. ¶ Quòd ſi obijcias cur non vnus affirmans contra negantem vnum ſufficiat, reſpondetur quòd cùm reus ſit ſuæ vitæ ſuorumq́; bonorum poſſeſſor, & melior ſit conditio poſsidentis, nõ exiſtimatur vnius actoris affirmatio cõtrà ſufficiens, etiam ſi vno alio fulciatur teſte, ad depellendum ipſum de ſua poſſeſsione. Sed nunquid non quãdoq; vnius autoritas plurium teſtimonio præſtat? Fatendũ quidem eſt tamen, leges vt ſæpè dici ſolitum eſt, non ea conſiderare quæ raro cõtingunt, ſed quæ plurimũ. Quanuis vnius eximię autoritatis, qualis eſt Imperator, teſtimonium, ſufficiens iudicatur: vt habetur. l. omniũ. C. de teſtam. Quin verò neq; plurium ſemper affirmatio firma eſt. Nam vt legitur. 3. Reg. 21. Naboth pluriũ falſo teſtimonio condemnatus eſt. Et innocentiſsimus Chriſtus. ¶ Emergit autem ex hac concluſione argumentum cõtra ius humanũ. Leges humanæ non poſſunt naturali derogare, ac multò minùs diuinæ: ꝙ autem tres teſtes ſufficiant, eſt de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modò eſt: ergo leges humanæ non potuerunt teſtimoniũ trium infirmare, conſtituentes vt in teſtamento aperto requirantur quinque teſtes, & in occluſo ſeptem: atq; alijs cauſis item plures. Reſpondetur, ius naturæ & diuinum non vſq; adeò ſtabilire teſtimonium trium vt cenſeant nullam ob cauſam exigi poſſe plures. Enimuerò quis niſi hominũ malitia nimiũ excreſceret, duorũ vel trium abundaret teſtimoniũ: mortalium tamẽ fide & iuſtitia deprauata, idem ius naturæ perſuadet, vt teſtimonia firmiora requirantur: & maximè in defunctorum teſtamentis, qui ſuas voluntates poſt mortem aſſeuerare nequeunt.

Ariſtot. *Obiectio.* *Solutio.* *Argumentũ* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum reſpondetur, ꝙ ſingulares teſtes non faciunt in iudicio fidem, ſed illi tantùm qui ſunt conteſtes. Dicuntur autem ſingulares quando quiſq; ſuum actum ſeorſum cõteſtatur. Sed eſt tamen de eorum diſcordia cum D. Tho. diſtinguendum. Nã ſi diſcordant vel in ſubſtantia actus, puta ꝙ vnus ait reum percuſſiſſe alapa, alius verò fuſte: vel in loco aut tempore quæ ſunt proximæ actionum circunſtantiæ: nempè quòd vnus ait rem contigiſſe, aut manè aut domi, alius verò ſerò, aut in agro: teſtimonium tunc aut refutatur, aut non ſatis ad ſententiam facere cenſetur. Videntur enim ſingulares eſſe, hoc eſt de diuerſis actibus loqui. Præſertim ſi tanquàm certa aſſerant. Nam ſi vnus dicat ſe non meminiſſe, non vſque adeò inficiatur eius teſtimonium. ¶ Sed eſt tamen regula quam prudenter ſanctus Thomas conſtituit: videlicet quòd ſi teſtes actoris & teſtes rei ab inuicem fuerint diſcrepantes, tunc cæteris paribus, ſtandum eſt à parte rei: quoniam cùm melior ſit conditio poſsidentis, iudex propenſior eſſe debet ad abſoluendum quàm ad condemnandum. Si verò teſtes eiuſdem partis inter ſe diſſenſerint, & pariter teſtes alterius inter ſe, tunc iudex vtri partium aſſentiri debeat ex multis poteſt perpendere: ſcilicet vel ex numero teſtium, vel ex dignitate, vel ex fauore cauſæ: vt ſi agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitatibus. Multò autem iuſtiùs repellitur teſtis qui ſecum ipſe diſſidet: ac tunc maximè cùm de viſu & ſcientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, non ideo reijciendus venit, quòd ſecundùm diuerſa viſa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus diſcrepant circunſtantijs quæ ad ſubſtantiam cauſæ exiguum afferunt momentum, non ideo teſtimonium inficiatur. Vt ſi alius dicat contigiſſe rem hora tertia, alius hora quarta, vel quòd tempus erat ſubnubilum

Ad primum argumentũ. *D. Thomas.* *Regula ſancti Thomæ.*

nubilum aut ſubclârum:aut ſi domus picta rata erat, aut ſecùs:ad quas circunſtantias non ſolent homines eſſe attenti. Quinimò (vt de concord. Euangel. Chryſoſt. & Auguſt.ſapienter adnotauêre)aliquanta hiſtoricorum diſcordia ſolidiorem illis arrogat fidem: quàm ſi vſq; ad minima eſſent concordes. Tunc enim conſultò & ex condito videri poſſent conſpiraſſe ad fingendum hiſtoriam.Præter hæc autem (& hoc cũ Caietano) lubenter in præſentiarum adnotauerim quòd etiã ſi teſtes, ſingulares fuerint de multiplicatis ab eâdẽ perſona eiſdẽ actibus, non debilem faciunt fidem : maximè in religionibus, vbi ſyncera debet eſſe & plana cognitio criminum : vt ſi vnus atteſtetur talem commiſiſſe vnum furtum, atque alius eundem commiſiſſe aliud. Tunc enim, licèt de rigore iuris non ſit illis fides habenda, tamen in religionibus poſſent haberi pro indicijs, vt procederetur ad aliquam inquiſitionem & ad interrogandum reum ipſum, etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Secùs autem in ſæcularibus, vbi ad acerbiora ſupplicia proceditur. ¶ Ad ſecundum iam reddita eſt ratio cur in aliquibus cauſis cumulatiora requirantur teſtimonia. ¶ Ad tertium autem reſpondet ſanctus Thomas quòd illud cap. intelligitur de epiſcopis & reliquis miniſtris ſingulariter Eccleſiæ Romanæ. Tribus enim de cauſis tam ingens teſtiũ copia ante eorũ condemnationem expectatur. Primùm, quia ea debent ſplendêre ſanctitate, ac ſubinde authoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quàm teſtibus multis. Secundò, quia cùm ipſi, iudices ſint vniuerſæ Eccleſiæ, propter executionem iuſtitiæ inuidiam contrahuut apud multos: & ideo facilè poſſent aduerſus illos falſa obijci teſtimonia. Præſentia tempora documento ſunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blaſphemias. Tertia cauſa eſt quòd ex illorum condemnatione multum deperiret authoritatis Romanæ Eccleſiæ: quod periculoſius eſſet, quàm aliqua illorum mala citra ſcandalum tolerare.

Chryſoſt. *Auguſtinus.* *Caietanus.* *Ad ſecundũ argumentũ.* *Ad tertium argumentũ.* *D. Thomas.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm cuiuſpiam teſtimonium citra eius culpam repellendum ſit.

TERTIO loco dicendum eſt de teſtium idoneitate. Quærendum ſcilicet vtrùm cuiuſpiam teſtimonium ſit citra eius culpam repellendum. Et arguitur à parte negatiua. Ad ea quæ ſunt reipublicæ neceſſaria, ac ſubinde de neceſsitate ſalutis præſtanda, nemo repelli debet niſi propter culpam: teſtimonium autem ferre eſt huiuſmodi: ergo ab illo munere nemo reijciendus eſt, niſi illius ſit ſceleris notatus. ¶ Secundò: repulſio teſtis, aut in pœnam illi decernitur, aut ideo fit, ꝙ nõ datur illi fides: pœna autem nemo dignus eſt niſi propter culpam, neq; ob aliam cauſam indignus eſt fide: quia quicunque præſumitur bonus, quoaduſq; ſua ipſum malitia prodat: ergo nullo modo teſtis refutandus eſt niſi propter culpam. ¶ In contrarium eſt can. ſi teſtes. 4. q. 3. vbi complures hominum ſortes à teſtimonio ferendo citra culpam ſuam repelluntur.

Primum argumentum. *Argumen. 2.*

AD quæſtionem reſpondetur hac affirmatiua concluſione, citato. c. conſona. Iure & merito homines à teſtificandi munere, tam ob alias cauſas, quàm ob culpam repelluntur. Concluſio hæc, præterquàm iure humano, ratione etiam naturali clareſcit. Enimuerò cùm certitudo humani teſtimonij (vt proximè dictum eſt) non ſit prorſus infallibilis, ſed fallentijs multis peruia, conſentaneum eſt vt quicquid teſtimonij fidem infirmat refutetur. Infirmat autem huiuſmodi fidem cum primis culpa, cuius cauſa infideles atq; infames non admittuntur in teſtes. Præterea & qui publici criminis rei fuêre. Præter culpam autem ſunt & alij defectus probabilitatem teſtimonij debilitãtes: vt rationis inopia ob quam pueri & amẽtes recuſantur, atq; etiam mulieres, niſi in certis caſibus. Secundò & cauſæ quæ plenæ libertati obſtant: vt inimici & amici, atq; adeò domeſtici. Tertiò & humilium conditio: vt pauperes qui cauſa leuandæ famis corrũpi poſſent. Præterea & viles, vt ſerui. Deniq; latiſsimè huiuſmodi defectus can. citato dinumerantur: videlicet ratione ſexus, ætatis, criminis, conditionis, aliarumq; huiuſmodi cauſarum. ¶ Circa hanc concluſionem, nõ tam dubitando quàm admonendo quærendum supereſt vtrùm huiuſmodi defectus, quando latẽt in teſte, liceat litiganti in publicum traducere, quò teſtimonium ſibi contrariũ vel

Concluſio reſponſiua. *Ratio cõcluſionis.* *Quæſtio.*

infirmet vel prorſus recutiat. Et vt certiſsimum citra diſcuſsionem ſtatuamus, cõſtantiſsimum eſt neutiquàm crimen falſum licére teſti obijcere, neq; cauſa ſeruandæ totius reipublicæ. Nam ſi mentiri officioſè fas non eſt, quanto minùs pernicioſè? Iniquiſsimus ergo vſus eſt, & qui in bene morata republica non eſſet ferendus, qui iam nunc temporis in iudicijs eſt frequens. Nempè dum aduocati flagitia, quæ neq; ſuſpicantur quidẽ, teſtibus impingunt, dicentes vti iure ſuo ad ſuam redimendam vexationem. Cùm tamẽ mos ille plus habeat diabolicæ nequitiæ, q̃ iuris. Fatemur quidem cauſidicos illos procuratores minimum autoritatis in hac re habere: nam meritiſsimò in his mendaciſsimi habentur: nihilo minùs vix inde emergit teſtis ſine læſione honoris & famę. Et ideo prę ter illam quam irrogant priuatæ perſonæ, iniuriam quoq; inferunt reipublicæ: nam illa ratione deterrentur viri probi, teſtes eſſe. Et nonnunq̃ legitimè excuſantur, etiam dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris ſui & famæ, tenetur obſequium præſtare ſuum. Quare deberent iſti taxatores, quos vocant teſtium, ſi in probatione deficerent, ſupplicio affici. *Dubitatio.* ¶ At verò de crimine vero, occulto tamen, ſupereſt dubitandi ratio. Nam qui crimen occultum reuélat (vt lib. præcedenti. q.5. dictum eſt) licet ſecundo gradu, nihilo minùs iure infamator habetur, ſicuti falſi impoſitor. *Solutio.* Nihilo ſeciùs reſpondetur genere ſuo non eſſe peccatum, reuelare occultum crimen teſtis, ob quod iure repulſam patitur. Nam poſtquàm id ius cõcedit, licitũ eſt cuicunq; eodem iuris beneficio vti. Attamen multæ ſunt requiſitę cõditiones, vt talia detegere crimina, nõ ſit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa ſit vincendæ liti neceſſaria. Quare ſi crimen non eſt ex illis quibus iure teſtimonium repellitur, nefas eſt illud propalare. Mox libranda eſt fœditas detegendi criminis, cum detrimento, quod ſi non detegeretur, dari poſſet. Nam ſi in cauſa exigui momenti immane crimen teſtis patefaceres, ob quod vel periculum mortis ſubiret, vel infamis deinde viueret, profectò charitatem grauiter vulnerares. Tertiò & præcipuè perpendendum eſt, vtrùm teſtis, vel ſua culpa, vel ſua ſponte ſe ingeſſerit: nã tunc æquiùs poſſet ei crimen ſuũ opponi, quo os illi obſtrueretur. Quando verò, non ſolùm abſque culpa ſua, verùm cõpulſus teſtimonium dicit, periculoſum eſſet illum infamare: tunc vel maximè quando non tam neceſsitate quàm ob vindictam id fit. Quartò denique perpendendum eſt vtrùm quanquàm aliâs improbus ſit, probè tamen & candidè verũ fert teſtimonium. Nam ſi conſtaret falſum eſſe, multò iuſtius eſſet, etiam cum eius infamia impudens illi os compeſcere.

Ad primum argumentũ. Argumenta autem quæſtionis facilima ſunt. Ad primum enim reſpondetur q͞ illa teſtimonia ſunt penitus reipublicæ neceſſaria, quæ bonũ habent authoritatis pondus: quod quidem citra culpam alijs etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. ¶ Et per hoc patet ſolutio *Ad ſecundũ argumentũ.* ſecundi argumenti. Haud enim omnis teſtium repulſa, pœna eſt, quæ ob culpam infligatur: imò quandoq; eſt cautela. Ad alterum autem membrum reſpondetur quòd vbi res non vergit in nocumentum alterius, quicunq; præſumitur bonus, dum non probať malus. Quando verò agitur in tertiã perſonã, nemini fit iniuria, dum neceſſaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm teſtimonium falſum ſemper ſit peccatum mortale.

Qvartum quod in teſte conſideratur eſt culpa, ſi falſus ſit. De qua ideo quæritur an ſemper ſit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum.* Primò ſic. Quandoq; teſtis non ſtudio, ſed facti ignoratione falſum dicit teſtimonium: ignorantia autem excuſat à mortali labe: ergo non ſemper falſum teſtimonium peccatum eſt mortale. ¶ Secundò. *Argumẽ.2.* Mendacium quod alicui quidem prodeſt, nulli verò nocet, quodq; ideo officioſum appellant, non eſt mortale: ſæpè autem teſtimonium falſum huiuſmodi mendacium eſt: Puta dum teſtis falſitate illa ſtudet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria, ſeu iudicis ſeu aliorum teſtium: ergo hoc genus teſtimonium non erit lethale crimen. ¶ Tertiò: *Argumen.3.* ideo iuſiurandum à teſte requiritur vt timeat peierando mortaliter peccare: hoc autem neceſſarium non eſſet ſi ipſum per ſe falſum teſtimonium ſemper eſſet mortale: ſignum ergo eſt citra iuramentum quandoq;

contin

contingere vt ſit veniale. ¶ In contrarium eſt illud Prouerb. 19. Teſtis falſus non erit impunitus. vbi cũ ſermo ſit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

QVæſtio hæc ſecundùm triplicem gradum abſurditatis quæ in falſo teſtimonio accidere conſueuit, tribus concluſionibus diſſoluitur. Conſideratur enim & ſecundùm ſacrilegium periurij, & ſecundùm iudicij iniuſtitiam, & ſecundùm falſitatem dicti. ¶ Eſt ergo prima concluſio. Omne periurium ſiue in iudicio ſiue extrà, quantumuis de re ſit minima, peccatum mortale eſt. Nec poteſt vlla ex cauſa alleuiari vt ſit veniale: quia adducere Deum in teſtem cuiuſuis falſitatis ſacrilega impietas eſt. ¶ Secunda concluſio. Mentiri in iudicio violando iuſtitiam, etiam citra iuſiurandum genere ſuo eſt mortale. Verba ſunt ſancti Thomæ quibus inſinuat opinionem quam quęſtione præcedenti contra Caietañ. conſtituimus: nempè quòd poteſt mendacium in iudicio eſſe veniale. Ob id enim adiecit, genere ſuo, quod poteſt in indiuiduo eſſe veniale. Concluſio inde patet quòd præclara iuſtitiæ virtus eſt ad ſalutem neceſſaria: & ideo qui illam tranſgreditur, charitatem, in qua ſalus conſiſtit, auerſatur. Quamobrem Decalogi præceptum Exod. 20. ſub illa forma conſtituitur. Non loquêris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Nam teſtimonium falſum in fauorem proximi, non eſt mortale: neq; adeò quãdo dicitur vt idẽ impediatur iniuriam facere: quoniam neq; hoc eſt contra ipſum, ſed illud cõtra ipſum exiſtit quod dicitur, vt tollatur ei ius ſuum. ¶ Tertia concluſio. Mendacium, ſi aliam non habeat maculam quàm falſitatis, non eſt genere ſuo mortale. Patet: quia neq; eſt contra religionem neque contra iuſtitiam: & ideo genere ſuo non expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia concluſionum iſtarum. Omne periurium, non ſolùm in genere, ſed in quolibet indiuiduo eſt mortale. Mendacium citra iuramentum, ſi ſit pernicioſum, genere ſuo eſt mortale, ſed poteſt fieri veniale. Iocoſum autem & officioſum genere ſuo non eſt mortale, poteſt tamen ex circunſtantijs illuc vſque creſcere. Quòd ſi ſciſciteris vtrum ſit grauius, periuriúmne quodcunque extra iudicium, an pernicioſum mendacium citra iuramentum in iudicio: Reſpondetur ex obiecto grauius eſſe periurium, vtpote quod aduerſatur religioni, quàm mendacium, quod aduerſatur iuſtitiæ. Attamen in indiuiduis penſandæ ſunt circunſtantiæ, quibus poteſt cõtra ſimplex pernicioſum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

Prima concluſio. *Secunda cõcluſio.* *D. Thomas.* *Probatio cõcluſionis.* *Tertia concluſio.* *Quæſtio.* *Solutio.*

AD primum igitur argumentum reſpondet S. Thom. Primùm quòd nemo debet in iudicio aſſerendo teſtificari, niſi id de quo per vigilantem cõſiderationem certam habet ſcientiam: ſed quod ſub dubio habet, ſub dubio debet proferre. Attamen ſi poſt prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac ſubinde aſſerit, quod falſum eſt, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit contra mentem, quod nomen mendacij ſonat. Quare neq; ſi iuratus id affirmet, periurus eſt. ¶ Ex hoc reſponſo elicit Caiet. neq; vllam talis teſtis ſubire reſtitutionis obligationem. Etenim (vt lib. præcedenti dictum eſt) reſtitutio, vel ratione acceptionis naſcitur, vel ratione rei acceptæ: eiuſmodi autem teſtis ratione acceptionis, in qua culpa nõ infuit, non fit reſtitutionis debitor. Neq; verò ratione rei acceptæ: quia cùm teſtis nõ agat cauſam propriã, id quod alter perdit ſibi nõ accreſcit. Hoc autem corollarium cum his temperamentis verum eſt. Primò quòd nulla præfuerit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nam tunc certè teneretur teſtis in parte pro ratione negligentiæ. Deinde qui omni procul culpa falſus eſt, quanuis non teneatur de ſua ſubſtantia reſtitutionem facere, tenetur tamen dictum ſuum retractare, ſi illa via prodeſſe poterit, vt qui iacturam fecit amiſſum recuperet: tunc præſertim cùm de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licèt iure teſtis nõ admittatur teſtimonium retractare niſi in continenti & abſq; mora, vt patet extrà, de teſtibus: cap. prætereà. nihilo minùs quia (vt gloſſ. illic habet) etiam poſt temporis interuallum robur prioris teſtimonij retractatione infirmatur: tunc maximè, dum teſtis bonæ eſt exiſtimationis, de quo nulla eſt ſuſpicio, conſultò fuiſſe mentitũ: debet quantocunq; elapſo tempore teſtimonium mutare, ſi modò intellexerit quòd aliquo pacto poterit famam & honorem alterius reſarcire. ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, mendacium officioſum adeò genere ſuo non eſſe mortale, vt neq; in iudicio tale fiat. Quare dum innocens vel teſtium calumnijs accuſatur,

Ad primum argumentũ. *D. Thomas.* *Corollariũ Caietani.* *Ad ſecundũ argumentũ.*

tur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere contra aliquid veritatem, vt illa via ab iniquo iudicio innoxius eripiatur, niſi iuſiurandum interueniat, non eſt mortale. Et ratio eſt (vt ait Sanct. Thom.) quia iudicium iniuſtum, non eſt iudicium: ideoq; nihil illic contra iuſtitiam peccatur. Dum autem vniuerſaliter ait iudicium iniuſtum non eſſe iudicium, non loquitur more ſtyloq; doctorum iuris, ſed ſermone philoſophorum moralium, qui quicquid vitioſum eſt, nullum arbitrantur. Iuris enim prudentes non omnem ſententiam iniuſtam pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de cauſa eſt nulla, ſcilicet, vel quia dimânat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifeſtum. Attamen etiam ſi non ſit nulla, accidit eſſe iniuſtam triplici de cauſa, vt author eſt Gratian. can. epiſcopus. 11. quæſt. 3. ſcilicet aut ex animo: vt puta quia iudex ex odio procedit: tametſi hoc quidem niſi alia adſit iniquitas, ſententiam non vitiat. aut ex ordine: nempè quòd non ſeruatur neceſſarius ordo iuris. aut ex cauſa: nempè dum contra veritatem aut facti aut iuris ſententia pronuntiatur. Atq; hæc eſt eſſentialis iniuſtitia: nam reliquæ, accidentariæ ſunt. Et quæ dicimus de ſententia, quæ terminus eſt iudicij, idem & de iudicio cenſendum eſt. At verò licèt hoc pacto ſit ſententia iniuſta: non tamen (vt dicere cœpimus) cenſetur ſubinde nulla, niſi error tum intolerabilis, tum etiam propatulus ſit: ideo admonet Grego. eâd. cau. & quæſt. dicẽs, Sẽtentia paſtoris ſiue iuſta ſiue iniuſta timenda eſt. *Gregorius.* Ob id ſcilicet quòd quando error nõ eſt manifeſtarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Conſideratè ergo perpende duo verba: ſententia, &, paſtoris. Priori nãq; intelligit quòd non ſit intolerabilis erroris: & poſteriori quòd ſit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro conſcientiæ, quiſquis omni procul dubio reſciuerit ſententiam eſſe iniquam, hoc eſt contra veritatem, poteſt non parêre: dum id modò citra ſcandalum faciat. Et ideo ſanctus Thomas omne iudicium iniquum cenſet nullum. ¶ Ad tertium facilè reſpondetur, quòd ideo ſtringuntur teſtes iureiurando, vt maiori percellantur timore. Grauius enim eſt à Dei religione præuaricari, quàm humanam ſauciare iuſtitiam. *Ad tertium argumentũ.*

QVAESTIO OCTAVA, De iniuſtitia Aduocatorum.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæſt. 71.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm Aduocatus teneatur gratis præſtare patrocinium pauperibus in ſuis cauſis.

POSTREMA denique perſona in iudicio eſt aduocatus: de quo primò quæritur, Vtrùm teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* Patrocinium inter alia miſericordiæ opera connumeratur: ſed opera miſericordiæ gratis debent impendi, ſecundùm illud Exod. 23. Si videris aſinum odientis te iacentem ſub onere, non præteribis ſed ſubleuabis cum eo: cùm tamẽ moleſtiùs premitur pauper lite contra ius ſibi cõflata, quàm aſinus onere. ¶ Secundò accedit autoritas *Argumen. 2. Gregorius.* Gregorij, qui inter ſuas homilias exponens locum Euangelicum Matthæ. 25. de talento quod ſeruus nequam ſubtùs terram infoderat, ait: Habens intellectum, curet omninò nè taceat: habens rerum affluentiam, à miſericordia non torpeſcat: habens artem qua regitur, vſum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vſum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abſcondere culpa eſt, vt de pœna ipſa deprehenditur quam ſeruus ille pertulit: ergò patrocinium eſt in præcepto. ¶ Tertiò, *Argumen. 3.* præcepta miſericordiæ ſunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligant quo calamitas ingruit: neceſsitatis autem tempus in paupere eſt quoties iniuria opprimitur: ergo tunc aduocatus tenetur ſuo patrocinio illi adeſſe. ¶ In contrarium autem eſt quòd neceſsitas cibi non eſt minor q̃ illa qua pauper in iudicio vexatur: non autem ſemper tenetur diues cibo pauperi ſubuenire: ergo neq; patronus ſuo patrocinio.

SIcuti de accuſatore quæſitum eſt vtrùm de iuſtitia teneatur quandoq; accuſare: & de teſte

de teſte vtrùm teneatur teſtificari: ita & de aduocato operæpretium eſt ſcire an officio miſericordiæ teneaſ fauore ſuo miſeris ſuppetias ire. Ad quam vtique quoniam gratis pauperibus patrocinari vnum eſt eleemoſynarum genus, perinde reſpondendum eſt ac de alijs miſericordiæ officijs de quibus diuus Thomas.2.2.q.32.diſputauit. Eſt ergo cõcluſio quæ ſola quæſtioni ſufficit. Aduocatus non ſemper cauſæ pauperum patrocinium ſuum gratis præſtare tenetur: ſed tunc dũtaxat cùm nõ in promptu apparet quomodò ei poſſit aliter ſubueniri. Probatur cõcluſio. Præceptum miſericordiæ, vt modò dicebamus, eſt affirmatiuum: obligat ergo non pro ſemper, ſed miſeria id inopis exigẽte: igitur vbi in promptu eſt vt poſſit aliter pauperi ſuccurri, non te præceptũ conſtringit, ſed conſilium admonet. Eò potiſsimùm quòd ad impoſsibile nemo obligatur: & nemo poteſt omnibus opem ferre: licèt ſit conſilium dum potes, alium benefaciendo præuenire. At verò vbi non eſt in promptu per viam aliam ſubuentio, tunc extrema cenſetur neceſsitas, atq; adeò obligaris. Vnde Auguſtinus in princip. de doctrina Chriſtiana: Cum omnibus, inquit, prodeſſe non poſsis, his tibi potiſsimùm conſulendũ eſt qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtrictiùs tibi tanquàm quadam ſorte iunguntur. vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nempe quia non poſſumus. Mox affirmatiuum præceptum ſuis qualitatibus circunſcribit vt ſit obligatoriũ. Primùm ratione loci: quia non teneris quæritare quibus benefacias, ſed occurrentibus auxilio adeſſe: ſecundùm illud citatum Exod.23. Si occurris oui aut aſino vicini tui erranti, reduc eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris proſpicere in futurum cauſis pauperum, ſed in præſenti eis opitulari: ſecundùm illud. 1. Ioannis.3. Qui viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera, &c. Subiungit autem Auguſtin. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non ſufficit, illis citiùs opem debet qui ſibi ſunt aliqua neceſsitudine coniuncti: ſecundùm illud. 1. ad Timoth.5. Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptum charitatis: prius vt hę circunſtantiæ conueniant: poſterius vt non ſit in promptu via paratior ſubuentionis.

S. Thomas. *Cõcluſio reſponſiua.* *Probatio.* *Auguſtinus.* *Duo requiſita ad præceptũ charitatis.*

Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter cẽſendum eſt: ac de alijs perinde qui miſericordiæ officio leuare ærumnas poſſunt, miſerorũq; neceſsitatibus opitulari, ſiue publicis ſiue priuatis. ¶ Primum autem circa hæc dubium exiſtit, quomodò intelligatur excuſatio hæc præcepti, quando in promptu apparet quomodò alteri neceſsitati ſubueniri poſsit, vtrùm ſatis ſit vt tu excuſeris, alios eſſe qui neceſsitatem intuentes & meliùs quàm tu poſſunt, & arctiori vinculo tenẽtur. Sic enim vulgus exiſtimat: quare paſsim audias hoc ſeſe pacto excuſantes, Eſt talis qui meliùs facere poteſt ac debet: cur igitur ego tenear? Reſpondetur nihilo minùs iſtis eiuſmodi phyſicas potentias & naturales obligationes, niſi adſit actus, non excuſare reliquos qui ſuccurrere poſſunt. quid enim miſero prodeſt quòd multi poſſint & debeant, ſi accurrit illi nemo? Verba ergo hęc, ſi in promptu appareat aliter ſubueniri poſſe, intelligenda ſunt in proxima aptitudine ad opus: ſcilicet vt credas re vera abſque te ſubuentum iri ſtatim per alios. Alioqui ſi tu non facis, aliorum culpa tuam non excuſabit. ¶ Sed alterum deinde hîc reſtat dubium. Videtur enim D.Thom. nõ ſatis rei feciſſe: loquitur inquam de extrema neceſsitate, nihil autem de graui: & tamen dubium eſt vtrùm citra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui neceſsitate, aut medicus etiam infirmum curare. Et quidem Caietan. in præſentiarũ ſolam extremam neceſsitatẽ arbitratur ſecum afferre præceptum obligans ad mortale. Diſtinguit enim tres gradus: Primũ extremæ neceſsitatis cui ſub mortali culpa ſuccurrendum eſt. Secundum neceſsitatis grauis citra extremam: cui non occurrere venialis inquit culpa eſt. Leuioribus autem ſuccurrere conſilium eſt: ſed illas prætermittere nulla eſt culpa. Mirandũ eſt tamen quomodò ſuiipſius fuerit oblitus: nam.2.2.q.32. arti.5. legitimè diuum Thomam interpretatus duos confeſſus eſt caſus pręcepti eleemoſynæ ſub mortali: videlicet neceſsitatem extremam de neceſſarijs, & grauem de ſuperfluis. In cuius confirmationem tractatum poſteà compoſuit de eleemoſyna: vbi eandẽ ſententiam adſtruxit neceſſariam eſſe conceſſu. Ioannes nanque non tantùm de extrema loquitur, ſed de vrgenti neceſsitate. Qui viderit, inquit, fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua, &c. Viſcera enim quę

Primum dubium. *Reſponſio.* *Dubium ſecundum.* *Caietanus.* *Caietanus ſuiipſi⁹ oblitus.*

ſola extrema neceſsitas aperit, ferrea ſunt & obſtruſiora quàm ſinit charitas. Igitur non eſt dubiũ quin perinde atq; in alijs eleemoſynis in patrocinio locum etiam habeat grauis neceſsitas, vt in loco citato ait ſanctus Thom. quod rectè Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Ecquis enim dubitet, quin ſi inopis hominis omni fauore destituti citra periculum vitæ periclitaretur, honor aliáve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus ſuo illi adeſſe patrocinio. Et pariter medicus quãuis nõ immineret ægroto periculum mortis. ¶ Hoc autẽ verum eſt quòd cùm in graui neceſsitate non ſit præceptum niſi de ſuperfluo, penſanda eſt & neceſsitatis grauitas, & aduocati aut medici poſsibilitas. Et quidem grauitas ex obiecto perpenditur: periculum enim præſentiſsimum vitæ extrema neceſsitas eſt. Et quanq non eſſet tam certum periculũ mortis, poſſet eſſe grauis neceſsitas: vt in infirmo graui tento infirmitate: & ſi cui grauiter periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenùs aduocatus eſt: ſicuti & in medico: eſt tempus quod ſibi ſupereſt. Haud enim ad ſuccurrendum grauibus cauſis citra extremam tenetur horas ſuccidere quas in alẽda ſua familia collocare eget: ſed ſatis fuerit ſi ſit diues qui non tanto tempore pro ſe eget, vt qd' ſibi ſupereſt, cauſis pauperũ impendat. Si non omnibus illis potiùs quæ grauiora ſunt. Nam inde quòd ſcientiæ locuples eſt, tenetur partem etiam impartiri egenis: ſicuti ſi alijs diuitijs afflueret. Qui enim inuiſos habet pauperes, non eſt cur ſit in conſcientia ſecurus: quia neq; eſt in tuto. ¶ Et per hæc clarent argumentorum ſolutiones. Qui enim iumentum ſub onere iacens obuium habet, videt ſuam opem eſſe illi neceſſariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium reſpondetur, quòd talentum abſcondere eſt, vbi neceſsitas occurrit, auxilium ſubtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam expoſita eſt illa quæ obligat neceſsitas, atque illa quæ ſub conſilio militat.

Solutio proximi dubii. *D. Thomas.* *Syluester.* *Ad argumẽta partis affirmatiuæ.*

ARTICVLVS. II.

Vtrùm meritò ſint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

POST hæc quæritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrùm aliqui ſint tanquã inidonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim à parte negatiua: ab operibus miſericordiæ nemo arcendus eſt. ¶ Secundum. Eiuſdem effectus neutiquàm incongruè aſsignãtur diuerſæ cauſæ: vacare autem ſacris & peccatis ſordeſcere, contraria ſunt: incongruè ergo ab hoc officio arcentur ex vna parte infames, atque ab altera clerici. ¶ Tertiò. Quiſq; tenetur proximum ſicut ſeipſum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere cauſam: ergo neque cohiberi vllus debet tueri cauſam proximi. ¶ In contrarium autem eſt quòd infames & excommunicati repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames. & etiam monachi, niſi de licẽtia Prælati in cauſis pijs. 16. q. 1. ca. monachi. & extrà, de poſtulatio. c. ex parte.

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

AD quæſtionem ſuppoſita diſtinctione duabus concluſionibus reſpondetur. Bifariàm enim quis poteſt à munere aliquo repelli, ſcilicet aut propter impotẽtiam aut propter indecentiã. Sed differũt ꝙ impotentia ſimpliciter excludit hominem, indecentia verò non item: quia poteſt per neceſsitatem quod indecens erat fieri condecens. Eſt ergo prior concluſio. Qui potẽtia caret aduocandi neutiquàm patrocinari poteſt ſiue potentia deſit in ſenſu interiori, quales ſunt furioſi, qui ſanum non habent ſenſum: atq; impuberes, qui ipſum non habẽt integrum ac ſolidum: aut in exteriori, ſicuti ſunt ſurdi aut muti. Requiritur enim in oratore primùm mens non ſolùm ſana, verùm etiam extructa ad iudicandum: & deinde cùm cauſæ in foro exteriori agantur, inſtrumenta ad exprimendum conceptus. ¶ Secunda concluſio. Duplex eſt qualitas quæ in aduocato exiſtens, niſi neceſsitas adſit, indecentem facit aduocationem. Prior eſt dignitatis excellẽtia. Poſterior verò orbitas aliqua, aut defectus. Excellẽtia in quam dignitatis indecẽtes reddit ſacerdotes, & maximè monachos vt in foro verſentur. Qui enim ſunt ſacris miniſterijs mãcipati, orationiq; perinde & cõtemplationi addicti, eos minimè decet ad ſæculares cauſas demitti: quæ & impedimẽto illis ſunt nè poſsint ſpiritualibus vacare: & autoritatem diminuunt, atque offuſcant, nè pro ſua conditione & ſtatu in honore

Distinctio. *Prima concluſio.* *Secunda cõcluſio.*

nore & exiſtimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis eſſe poteſt & naturalis, aut quæ ex peccato proficiſcitur: corporalis inquam vt cæcitas. Nam qui cæcus eſt, non eſt ad dicendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere poteſt niſi eos videat cũ quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentione excitatur orator: & per eoſdẽ ſpiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquimur enim de oratore qui voce cauſas agit. Nam in illis qui ſcripto reſpõſa dant non tantùm officit oculorum orbitas. Fœdior autem ac nocentior eſt qui corruptis moribus ſordeſcit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati ſunt. At verò, vt in cõcluſione adiectum eſt, ingruere poteſt neceſsitas qua eiuſmodi decentia compenſetur. Quare & monachi pro ſuis eccleſijs, atque alij pro ſeipſis & ſibi coniunctis, aduocationis officio fungi poſſunt. ℭ Primũ ergo omniũ in præſentiarũ animaduertẽdum eſt, quãta in aduocato reqſita ſit dignitas: quæ certè paulò minor deſideratᷓ in iudice. Vnde cùm in alijs cunctis actibus atq; officijs præ ſcientię copia requiratur morum probitas, in oratore potiſsimùm atq; in aduocato etiam philoſophi id ſingulariter exigunt. Quare in *Munus oratoris.* deſcriptione Oratoris priùs ponunt, Vir bonus, ac ſubinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis ſumma fide cliẽtis curam ſuſcipere: deinde cauere nè parti aduerſæ iniuriam inferat, ac demum ea pollère autoritate, vt non tantùm iuris prudentia, verùm & morum præcipuè integritate fidem *Quintilian9* ſibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 12. Quint. etiã vera dicẽtibus fides deeſt: videturq; malus aduocatus malę cauſæ indicium & argumentum. *Interrogatio theologica.* ℭ Interrogatio autem hìc exiſtat theologica, Vtrùm dum quis ſe contra ius in hoc officium inſinuat peccet mortaliter. *Reſponſio.* Reſpondetur quòd ſi defectus non multùm ad rem referat, non eſt mortale crimen: imò poteſt fieri etiam citra veniale. Vt ſi mutus ſcripto conſulat & emendatus infamis, ſi tamen abſq; vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret ſeſe, non eſſet à mortali culpa immunis: quandoquidem in illo periclitarentur cauſæ ſibi concreditæ.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, non omnia opera miſericordiæ omnes decère. Imò ſi indocti ad docendum prodirent, & ſtulti ad conſulendum, & inexpti medici ad medicandũ, & infames ad corripiendum, potiùs peſtilentes haberentur ᷓ miſericordes. ℭ Ad ſecundũ reſpõdetur ꝙ *Ad ſecũdũ.* ſicut virtus inter duo extrema conſtituitur, ita & patrocinandi muneri alij per excellentiam non ſunt apti, atq; alij per defectum. ℭ Ad tertium autem reſpondetur quòd ne- *Ad tertium.* ceſsitas non incumbit tanta ſuccurrendi alienis negotijs quàm proprijs: & ideo infames admittuntur in cauſis proprijs & non in alienis.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm aduocato delictum ſit iniuſtam cauſam defendere.

POST aduocati dignitatem ſequitur de idonea aduocandi forma: nempe vtrùm licitũ ſit cauſam iniuſtam defendere. Haud enim deſunt à parte *Primum argumentum.* affirmatiua argumenta. Etenim ſicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd deſperatos morbos medicus ſanet: ita & aduocatus inde præcipuè commendari aſſolet ꝙ infirmas cauſas propugnat. ℭ Secundò. Si *Secundum.* cauſam propter iniuſtitiam deberet deſerere, non eò punirentur aduocati quòd cauſas perdunt: puniuntur autem tanquàm præuaricatores, qui diuerſam adiuuant partem: vt patet cap. ſi quem pœnituerit. 2. q. 3. ergo licitum eſt ſuſceptam cauſam contra iuſtitiam defendere. ℭ Accedit tertiò quòd maior il- *Tertium.* lic apparet culpa, vbi cauſa iuſta iniuſtè defenditur: puta dum vel falſi producuntur teſtes, vel leges allegantur falſæ: quàm iniuſtã cauſam via regia defendere. licet autem aduocato aſtutijs vti ac technis, ſicuti militi ex inſidijs pugnare: ergo iniuſtam cauſam protegere non eſt prorſus nefas. ℭ In contrarium autem eſt reprehẽſio illa. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & idcircò iram Domini merebaris.

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt. Aduocatus qui *Prima concluſio.* ſciens & prudẽs iniuſtam cauſam defendit, tum mortaliter contra iuſtitiã peccat, tum perinde ad reſtitutionem tenetur. Probatur. *Probatio.* Qui ad malum cooperatur, eiuſdem eſt iniquitatis reus, atq; ipſe qui facit: ſecundùm illud Pauli, ad Roma. 1. Digni ſunt morte, non *Paulus.* ſolùm

ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui facientibus conſentiunt: aduocatus autem & conſilio & fauore cooperatur ei qui iniuſtam litem gerit: quin verò ipſe eſt qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat: ac ſubinde cùm peccatũ ſit contra iuſtitiam, nempe in nocumẽtum alterius partis, ad reſtitutionem obligatur.

Poſtrema cõcluſio. ¶ Poſterior concluſio. Qui per ignorantiã, iniuſtam tuetur cauſam, excuſari pro ratione ignorantiæ poteſt, tam à culpa quàm à reſtitutione. Concluſio in omnibus materijs clara eſt. *Dubitatio.* ¶ Emergit autem ex priori cõcluſione dubitãdi occaſio de cauſa dubia. Vtrũ aduocatus ſuſcipere eam cauſam poſsit ac ſubinde defendere, quæ iudicio ſuo anceps eſt. Et quidem ſi in æquilibrio dubitatio pẽdeat, in promptu eſt affirmatiua reſponſio: quoniam iuriſprudentis munus non aliud eſt quàm legum ſenſa bona fide ad alterutram partem applicare. Imò hinc omnes lites pẽdent quòd res aut iure aut facto in dubio verſantur. Sed ratio dubitãdi potiſsima eſt, vtrũ etſi aduocatus intelligat aduerſam partem maiorem habere iuris energiam, poſſit eam quę minoris eſt probabilitatis defenſare. *Argumentũ.* Apparet nanq; id nõ eſſe licitum: quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partẽ inclinare & trahere, contra quã pronuntiare deberet. *Solutio.* ¶ Reſpondetur nihilominùs ſub diſtinctione. Quando enim eſt cauſa mortis, aut ſanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc actori contra reum patrocinari, niſi minimum tanta vigeat probabilitate accuſatio, quanta defenſio, profectò ingens eſſet ſcelus: quoniam melior eſt conditio poſsidentis: maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idem eſt cùm quis reus ſit vt de ſua deturbetur bonorum omnium poſſeſsione. Imò in hiſce caſibus, potiſsimũ in cauſa capitis, niſi reus perniciosiſsimus haberetur, pium eſſet eius ſuſcipere patrociniũ, etiam ſi eius cauſa minoris eſſet probabilitatis: dũmodò nulli fraudi panderetur locus. In cauſis autem minoris momenti, tametſi vix abſq; periculo poſsit infirmior cauſa defendi ac debilior: tamẽ ſi ad rigorem conſcientiæ loquamur, non eſt cur omninò condemnetur: dũmodò patronus clientem in primis ſuum admonitũ curet, iuſtitiam non tam ei quàm alteri parti arridere: deinde nulla prorſus vtatᵉ falſitate: leges ſcilicet aut cõmentitias allegando, aut falſè interpretando, ſed illis ſemper vtatur, quæ cauſæ ſuæ ſuffragantur: reliqua verò ſubticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium *Ad argumentum.* reſpondetur, ꝙ vnicuique licitum eſt ius ſuũ abſque vi & fraude experiri & perſequi. Et ideo cũ patroni munus ſit ſuo clienti fauere, nemini iniuriã facit ſi merita ſuæ cauſæ patefaciat. Altera verò pars ſibi viderit, cui patrono ſuam concredat cauſam: & iudex etiam ſibi, vt quadratus ſtet, nè in partẽ nutet infirmiorem. Tametſi vt dicebam ſimilium cauſarum defenſio non caret periculo adulterandi leges.

Ad primum argumentũ principale. AD primum igitur argumentum reſpondetur diſparem eſſe medici atq; aduocati rationem. Medicus nãq; qui deſperatum morbum curandum ſuſcipit nemini iniuriã irrogat, ſcilicet neq; tertio, neque verò infirmo, ſi ipſe conſentit. Aduocatus autem qui vnam partem ſic propugnat vt alteram expugnet, licèt ſcientiæ laudem mereatur, eſt tamen ſecundùm voluntatem iniquus.

Ad ſecundũ. ¶ Secundum autem argumentũ de illo qui bona fide cauſam ſuſcipit, quam poſt conteſtatã litem intellexit eſſe iniquam, abditioris eſt ambiguitatis. *S. Thomas.* Reſpõdet em̃ S. Tho. ꝙ non debet eam prodere vt alteram partem iuuet ſecreta iniuſtæ cauſæ retegendo: eſſet enim tunc præuaricator, iuxta ca. ſi quem pœnituerit. 2. q. 3. quę iam expoſuimus: ſed debet eam diſsimulanter deſerere. ¶ At verò ſolutio hæc anſam contra ſe affert arguẽdi. *Ratio in ſanctum Thom.* Si enim quis accuſatori patrocinaretur contra aliquem in cauſa capitali, quem decurrente cauſa euidenter noſſet eſſe innocẽtem, teneretur cauſam prodere, vt eũ à morte liberaret. Imò verò agere teſtem eius innocentiæ, & tranſire ad defendendum eius cauſam. Nam innocentia tanto potitur iure, vt etiam iudex, vt ſuprà dicebamus, cui illa eſſet cognita, ad id ipſum teneretur, nedũ aduocatus. Conceditur ergo huius argumenti concluſio. *Mẽs S. Tho.* Nec ſanctus Thomas loquitur niſi in communi ordine & ſtylo iuris. Quin etiam ſi cauſa in re grauiſsima verſaretur, quæ paulò minoris æſtimaretur q̃ mors. Vt ſi quæſtio eſſet de celeberrima fama & honore, ſtatuq; alicuius illuſtris, idem pro meo captu cenſerem. Hoc ſub aliorum cenſura dixerim: dummodò aduocatus non ſub dubio id noſſet, ſed certiſsima ſcientia. Et præter eà dum id poſſet facere abſque ſcandalo, & præmiſſa fraterna admonitione, qua id comminaretur accuſatori, niſi deſiſteret. Et

dando

dando quam poſſet operam nè accuſatoris vita periclitaretur. Sed tamen ſi vſque adeò ille nequam deſiperet vt reſipiſcere renueret, profectò cum eius periculo id poſſet facere. Imò ſi citra ſuum ipſius detrimentum id poſſet, arbitror teneretur. Et vice verſa illi qui reum mortis defenderet, quanuis noſſet iniuſtè ſe protegere, neutiq̃ liceret cauſam eius prodere: licèt deberet deſerere cauſam, ſi nullo eum colore tueri poſſet.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm licitum ſit aduocato pretio patrocinari.

Primum argumentũ partis negatiuæ

SEquitur denique de ſtipendio patroni, vtrùm ſit licitũ. Arguitur nanque à parte negatiua. Opera miſericordiæ non ſunt intuitu humanæ retributionis exhibenda: ſecũdùm illud Luc. 14. Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, nè fortè ipſi te reinuitent. patrocinari autem vt articu. 1. dicebamus, officium eſt miſericordiæ: ergo gratis eſt impendendum. Eò potiſsimùm quòd eſt ſpirituale opus: & ſpiritualia non licet temporalium æſtimatione tribuere.

Secundum.

¶ Secundò arguitur. Iudici, quia perſona eſt neceſſaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigãtium recipere, vt Auguſtinus ait contra Macedo. & refertur. 14. q. 5. can. non ſanè. aduocatus eſt etiam neceſſaria perſona: ergo neque illi id licet. ¶ In cõtrariũ eſt ibidẽ Augu. vbi ait ꝙ aduocatus licitè vendit iuſtum patrocinium, & iuriſperitus verum conſilium.

Auguſtinus.

Prima cõcluſio.

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior. Licitum eſt aduocato ſuum patrocinium pretio æſtimare.

Ratio cõcluſionis.

Facilis eſt ex ſuperioribus eius collectio. Nam quæ hominis propria ſunt, neque alteri de iuſtitia debet, citra iniuriam poteſt vendere: quia nemo quæ ſua ſunt gratis donare tenetur. Sciẽtia autem iuriſperiti, & aduocati ſolertia & prudentia, ſunt propria ipſorum bona, ſicuti & ſciẽtia medici & cuiuſuis Doctoris alius facultatis: neque illa rigore iuſtitiæ ſemper alijs debet: ergo tunc poterit pretio illa æſtimare ac vẽditare.

Vltima concluſio.

Poſterior concluſio. Si quis iſtorũ per improbitatem aliquid vltra modum extorqueat, mortaliter peccat: idq; contra iuſtitiam.

Probatio cõcluſionis.

Patet concluſio in primis autoritate Auguſtini eodem loco: vbi ait quòd ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti ſolent: data verò per tolerabilem conſuetudinem non ſolent, ſcilicet repeti. Et ratio deinde eſt in prõptu: nam eiſmodi officia pretio ſunt æſtimãda: in his autem quæ pretio penduntur exceſſus pretij iniuſtitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam ciuilis. C. de poſtul. l. ſi qui.

Dubium.

¶ Circa priorem autem concluſionem dubitas forſan quomodò ſit æſtimandum huiuſmodi patrociniorũ pretium: vtrùm conſiſtat in indiuiſibili, an potiùs latitudinem permittat vt poſsit quiſque paciſci quantum velit. Arguitur enim quòd tantum cuique petere liceat, quantum exprimere valuerit: quoniam re vera ſcientia hominis eſt ſicut margaritum quod nullo certò æſtimatur pretio, ſed pro voluntate contrahentium. Imò omni eſt magarito pretioſior, ſecundùm illud Prouerbi. 16. Poſside ſapientiam: quia auro melior eſt.

Solutio.

¶ Reſpondetur nihilo minùs aduocatorum pretium, perinde atque aliarum rerum duplex eſſe: vt lib. 6. dicturi ſumus: ſcilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum eſt: conſueuerunt enim lege taxari mercedes operarum miniſtrorum iuſtitiæ: videlicet tam ſcribarum, quàm aduocatorum, atq; aliorum: vt ſcilicet pro tali ſcripto tantum eis pendatur pretium: & pro tali, tantũ. De quibus vtique pretijs dubitari non licet, quin ſit peccatũ iniuſtitiæ quidquã vltrà ex pacto ſuſcipere: & qui plus percipit, ad reſtitutionem tenetur. Si lex modò ſit vſu recepta, neq; annuẽte principe abrogata. Quoniã vt lib. 1. dictum eſt, leges obligant conſcientiam, atque illę potiſsimùm quæ de rerum æſtimatione iuſta cauſa feruntur. Et eſt profectò iuſtiſsima, patrocinijs præſtandis reſponſiſque ferendis mercedes lege publica ſtatuere. Alioqui cùm litigantes ab vna parte pudor ſuffundat, ſi parùm conferant: ab altera verò vincendi auiditas extimulet: non poſſunt non eſſe immodicæ. Qua vtique ratione vſu maximè fieri ſolet vt lites nutriantur: & vtrauis pars vincat, maior tamen ſortis portio cauſidicis obtingat.

Scrupulus.

¶ At verò quãdo mercedes nõ ſunt lege conſtitutæ, quia neque omnes commodè poſſunt: tunc ſupereſt dubitandi ratio, vtrùm iuriſconſulto quantum exprimere potuerit

exigere

exigere liceat. Tunc enim militare videtur argumentum quod ſuprà fecimus de rebus pretioſis,quæ tanti ſtant quanti vendi poſſunt. ℭ Reſpondetur nihilo minùs id non eſſe licitum. Nam rerum, vti libr. eodem.6. dicturi ſumus, aliæ ſunt non ſimpliciter ad vſum humanum neceſſariæ:quæ idcircò licèt tanti æſtimentur quanti vendi poſſunt, non vergit in reipublicæ perniciem.Sed aliȩ ſunt humano vſui omninò neceſſariæ:vt frumentum,vinum,lana,&c. quæ citra iniuriã diſtrahi nequeũt niſi iuſto pretio,pro ratione tẽporum,& locorum. Atq; huius generis ſunt forenſia munera. Quare optimè ait Auguſtin.ꝙ extorta per immoderatam improbitatẽ repeti ſolent. Improbitas enim ſi non dicat niſi inſtantiam petendi, non continet iniuſtitiam:ſed quãdo eſt immoderata, hoc eſt exceſsiua reſpectu iuſti pretij. Et ſic eſt intelligenda poſterior noſtra concluſio.

Solutio.

Auguſtinus.

ℭ Quocircà neq; ſcriba,neq; aduocat⁹,quãtũ libuerit,exigere poteſt. Imò verò neq; recipere. Nam etſi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunꝗ tamen re vera cõferuntur,niſi coacta voluntate. Sunt fateor penſandi labores,quos ſtudentes ad comparandã iuris peritiam exhauriunt,& quos faciunt ſumptus,& præ omnibus ingeniũ eorum & ſcientia: ſed tamen cum moderamine,habita qualitate & quantitate cauſæ,& litigantium poſsibilitate. Neq; verò audienda eorũ ſunt hæc obtendicula. Aiunt enim non poſſe aliter ſuum ſuſtentare ſtatũ, cùm tamen ſtatus eorum & cõditio non ſit ipſorum iudicio æſtimanda, qui illas ſibi vſurpant faſtuoſas pompas. Si enim ſcribæ & victu & veſtitu nobilitatem præ ſe ferre contendant,& aduocati illuſtrium ſtatum: non debent illos ſplendores miſerorum ſumptibus ſuſtentare. ℭ Vnum autem prouidenter iure cautum eſt, nè aduocatus de quota litis paciſcatur: ſcilicet de medietate, aut de tertia,aut de duabus tertijs,&c. vt habetur C. de poſtulati.l. ſi qui.& illic Bartol.&.l.litem.C. de procura.&.l.ſumptus.ff. de pact. Et fuit optima ratio legis:nam illa via inſerperent fraudes & technæ, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Imò verò eãdem ratione, quicquid nonnulli Gloſſatorum in contrarium muſsitent, neque licèt paciſci de aliqua certa quantitate ſub conditione victoriæ, quæ ſit tanquàm honorarium. Nam eadem omninò offerretur tunc nefandis fraudibus occaſio. Sed tantùm licet paciſci abſolutè de tanta quantitate, in vtranuis partem euaſerit cauſa.

Aduocat⁹ nõ poteſt paciſci de quota litis.

AD primum igitur argumentum iam ſæpe reſponſum eſt. non quicquid homo poteſt,facere debere per miſericordiam: ſed hoc tantùm nos admonet Euangelium, vt eorum quæ per miſericordiam exercemus à Deo ſolo expectemus mercedem. Quare vbi cauſa pauperis te cogit ei patrocinari,id debes ſolo diuino intuitu facere.Non tamẽ, vt ſuprà diximus, tenemur ſemper ad talia opera :ſed vendere ſuum poteſt homo patrociniũ. Nam etſi ſcientia res ſit ſpiritualis ratione ſubiecti, non tamen illius eſt generis ſpiritualium quæ gratis accepimus, gratisque debemus:imò noſtro ſudore & vigilijs parta nobis eſt,vt lib.9.ſub titul.de ſimo. liquidius fiet. ℭ Secundum argumentum diſcrimen petit inter iudicem,teſtem, & aduocatum. Nam cùm ſinguli iſtorum veritatem prorſus tueri debeant, perinde ſcilicet aduocatus vt reliqui,nulla apparet ratio cur huic potiùs quàm alijs pro defendenda veritate liceat mercedem recipere. Eſt tamẽ diſcrimen quòd finis proprius iudicis ac teſtis eſt iuſtum & veritas in communi,ſine reſpectu actoris vel rei:ob idque ob veritatem dicendam neutri illorum quidpiam recipere licet. Scopus autẽ aduocati non eſt iuſtũ ſimpliciter,ſed iuſtum clientis ſui, cuius cauſam omnibus ſuis viribus protegit, altera neglecta: & ideo non ſolùm, vt aliqui putant, pro labore, ſed pro ipſo patrocinio & defenſa veritate poteſt mercedem ſuſcipere: ſicut Doctor pro veritate docẽda quam dilucidat. Nihilo minùs autem reſtat & inter iudicem & teſtem differentia, quòd iudex non ſolùm pro veritate pronuntianda nihil poteſt à litigãtibus percipere, quia eſt communis vtrique:ſed neque pro labore & ſtudio id ſibi licet, ſed reſpublica debet illi prouidere tanquàm perſonæ publicæ. Non quod iure naturæ id ſit prohibitum, imò ſi nullus exiſteret metus nè intuitu pretij in alterutram partem corruptus propendêret, ius naturæ non prohibet quin poſsit à litigãtibus aliquid recipere, ſed propter talem metum iure ciuili cautum eſt, vt ærario publico ſuſtentetur. At verò teſtis quia non eſt vſque adeò perſona publica, ſed citatur ab illa parte cui intereſt,quanuis pro veritate dicenda nil poſsit recipere, quia cuicunq; parti debet eam ſyncerè proferre: tamẽ pro labore

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ.

Diſcrimẽ inter iudicẽ ac teſtẽ & aduocatũ quãtum ad recipiẽdã mercedẽ pro tutela veritatis.

Teſtis.

labore ſuo recipere poteſt pretium ab eo à quo citatus eſt. ¶ Cùm autem iudici negamus quicquam recipere poſſe, inficias non imus quin pro ſubſcriptione aut citationis aut ſententiæ quidpiam ei cõſtitui lege poſſit. Hæc em̃ meditatio nõ eſt præſentis loci.

QVAESTIO NONA, de contumelia.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæſt. 72.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm contumelia conſiſtat in verbis.

Expeditis verborũ iniurijs quæ forẽſi iudicio accidere ſolent, progrediendum nobis eſt ad illa etiam iniurioſa verba quæ extra iudicium vſu veniunt. Quęritur ergo primò de cõtumelia, vtrùm conſiſtat in verbis. Arguitur enim à parte negatiua. Contumelia nomen eſt nocumenti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, ſed factis potiùs læditur vel perſona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, ſed in factis contingit.

Primũ argumentum.

Secundum. ¶ Secundò dehonoratio quæ verbis fit, ſuũ habet peculiare nomen vituperij & conuitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non conſiſtit in verbis. ¶ In cõtrarium eſt quòd ſolum verbum auditu percipitur: contumelia autem ad aures pertinet: ſecundùm illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia eſt in verbis.

Quinque ſunt capitales iniuriarum ſpecies verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, ſuſurrus, irriſio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per ſe differunt ex obiecto: Cõtumelia enim eſt iniuria quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò eſt famæ læſio. Differunt naq; honor & fama, quòd honor eſt reuerentia alicui propter aliquam excellentiã ac potiſsimùm propter virtutem exhibita: Fama verò, vt habetur in glo. c. veſtra. de cohabit. cler. & mulie. eſt illęſæ dignitatis ſtatus, vita & moribus cõprobatus. Vel ſi cum theologis ac philoſophis loquamur, eſt clara illa notitia quam alij de nobis habent. Itaq; eſſe poteſt honor ſine fama, & è diuerſo. Exhibetur enim reuerẽtia magnati quãdoq; propter ſanguinis excellentiam, cuius tamẽ morum ſiniſtra habetur exiſtimatio. Ac vice verſa eſſe ſolent priuati viri in angulis latitantes, honoribus orbi: quorum tamẽ vitæ clara habetur opinio. ¶ Hoc præiacto diſcrimine ad quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior. Contumelia propriè loquendo in verbis conſiſtit. Probatur. Contumelia, vt modò dicebamus, idem eſt quod dehoneſtatio, reuerentiæ contraria, quæ honori exhiberi ſolet. Honor autẽ dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt ſi dicamus mediatè: puta dum id quod honoris cauſa erat, ſubmouet̃. Qui enim diuiti ſubſtantiam, cuius ſolius gratia honor illi habẽbatur, ſurripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui ſapientis ſcientiam læſione cerebri aufert. Nam exinde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille ſolus honor verus eſt, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea cauſa præterquàm ex Deo depẽdet. Eiuſmodi autem dehonorationes non faciunt propriam ſpeciem, ſed referuntur ad alias iniurias: puta ad furtum, homicidium, & reliqua. Secũdo autem modo aufert̃ alicui honor directè & propriè. Et hoc fit dum quis quidpiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam ſicut honor excellentiæ debetur, ita & turpitudinis notitia cauſa eſt dehonorationis: atq; in hoc propriè ratio contumeliæ conſiſtit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationem ſigni: & cùm ſecundũ Auguſti. 2. de doctri. Chriſti. verba, inter homines primas partes ſignificandi obtinuerint: ſunt enim ſecundùm Ariſto. 1. Peri. earum conceptionum indicia quæ ſunt in anima, conſequens fit vt ratio contumeliæ propriè in verbis inueniatur. Vnde Iſidôrus in ſuis etymolo. Contumelioſus, inquit, ille dicitur qui velox eſt & tumet verbis iniuriæ. Alluſio enim vocum eſt, tumet, & contumelia. ¶ Poſterior concluſio. Contumelia extenſo nomine etiam in factis poſita eſt, quatenùs rationem habent ſignificãdi. Hoc patet: quia & rebus ipſis, vt illic docet Auguſtinus, conuenit ſigna eſſe aliarum rerũ. Quapropter & factis poteſt quis alterius vitium

patefa

Differentia cõtumeliæ & detractionis

Prima concluſio. Probatio. Auguſtinus. Ariſtot. Iſidorus. Poſtrema cõcluſio. Probatio. Auguſtinus.

patefacere. Vnde ſuper illud ad Rom.1.Contumelioſos,ſuperbos,&c. dicit gloſſ. contumelioſos illos eſſe qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum,quatenùs res ſunt,rationem habere contumeliæ,ſed quatenùs vim habent ſignificandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo,non contumelioſus, ſed latro eſt. Si autem id in vituperium & vilipendium domini conetur,fit contumelioſus. Significat enim re illa dominum flocci pendere. Pariter ſi quis fuſte agaſonem cædat,non animo dehoneſtandi ſed feriendi, non perinde contumelioſus eſt atque ſi nobilem pulſaret:nō vt dolorem incuteret, ſed vt auferret honorem . Et eâdem ratione qui vxorem vicini libidinis gratia ſolicitat, non eſt formaliter contumelioſus in vicinū ſuū, ſed ſi id tentaret vt honori mariti officeret. Deſignare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimuerò quantum ad rem attinet cōtumeliæ, non ſemper exigitur vt vitium quod propalâri contenditur peccatum ſit:quanuis huiuſmodi contumelia ſit inſignior:ſed ſatis eſt eſſe vitium generis, aliúsve animi vel corporis morbū, aut quidpiam excellentiæ contrarium ob quam homines honori habentur. Vt ſi hominem denotes malignè natum, aut ignauum,&c. Neq; verò requiritur vt ſis contumelioſus quòd hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam ſi publicum cōcubinarium,aut coclitem, aut ſordidè natum ſic appelles,contumelia eum afficis : maiore autem ſi talia illi imponas.

Gloſſa.

Præter hæc autem factorum genera, ſunt alia per ſeipſa contumelioſa: quia nihil aliud in ſe habent quàm ſignificationem : vt naſum vel pollicem inter duos digitos demonſtrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc,vt fertur, Romanis fœdiſsimum vitium. ¶ Hæc autem contumeliæ deſcriptio occaſionem offert ſciſcitādi, vtrū ad eius rationem neceſſariū ſit vt verba aut facta in præſentia alterius fiant. Apparet enim id eſſe neceſſarium. Nam hoc differunt contumelia & detractio, ꝙ illa vim ſecum affert & contemptum, hæc autem ad fraudē inclinat & dolum:illa ergo fit in præſentia palàm:ſicuti hæc clàm in abſenti. ¶ Reſpōdeẜ perinde differre contumeliā à detractione ac ſuprà de rapina & furto diſſerebamꝰ. Contumelia enim quia contemptum ſignificat, & reuerentię quæ in præſentia fit aduerſatur, ingenio ſuo in præſentia irrogatur:vel ſi fiat in abſentia non eſt eò quòd cōtumelioſus illam celare velit vt detractor : imò ob hoc verba in abſentem iactat, vt in eius perueniant notitiam. Quare conſultò dixit ſanctus Thom.contumeliam eſſe cùm quis id quod eſt contra honorem alicuius, deducit in notitiam eius & aliorum:hoc eſt cùm ſua intentio eſt in faciem tale conuitium iactare.

Sciſcitatio.

Ratio alteriꝰ partis.

Solutio.

AD primum argumentum reſpondetur quòd verba quatenùs ſonus quidam ſunt naturalis,neminem lædūt niſi forſan tenerrimis ſit auribus:at verò quatenùs ſigna exiſtunt, honorem & afferunt ſi ſint honeſta, & auferunt ſi ſint turpia. Eò quòd honor de excellentia quæ in hominum notitia eſt ortū habet. Facta autē quatenùs facta ſunt,ſuas,vt diximus,habēt vitiorū ſpecies:ſed q̄tenùs ſigna ſunt, pro verbis reputantur. ¶ Ad tertium reſpondetur, per diſcrimen illud deſignari ſolitum inter contumeliam,conuitium,& improperium . Contumeliam enim, qui literarum colluſionem cum Iſidôro nimium obſeruant, à cōtumeo deriuari contendunt:cōtumelioſus enim tumens eſt & turgenti animo inflatus. Quanuis vt Vlpian.vult.ff.de iniu.l.1. à cōtemnendo rectiùs dicatur. Quare ſua primæua ſignificatione ſolùm ſignificat dicti acerbitatem contra honorem alterius:ſed tamen ex vſus accommodatione,apud Theologos illam ſpeciem ſignificat qua obijcitur alteri peccatū mortale:vt quòd ſit hæreticus, aut latro,&c. cōuitium autem latiùs patet: vt ſit maledictū quo alteri obijcitur, malū quod uis,ſeu culpæ, ſeu pœnæ. Vnde Cicero pro Cœlio:Maledictum,inquit, nihil habet propoſiti præter contumeliam:quæ ſi petulantiùs iactatur,conuitium:ſi facetiùs, vrbanitas nominatur. ¶ Quod autē Labeo apud Vlpian.ff.de iniur.l. Item apud Labeonem. ait:nempe conuitium perinde ſonare atque conuocium: quaſi plurium coëuntes voces ad maledicta in vnū iactanda:ſicuti.4. Reg. 2.de puerorum vociferatione legitur aduerſus Eliſeum inclamantium, Aſcende Calue: forſan non multùm ad rem pertinet. Non enim,con, in hoc nomine tam concurſum ſignificat plurium, quàm vehementiam : ſicuti in,conficio . Et crediderim ex, vitium, componi: conuitiari em̄ nihil aliud eſt q̄ vitijs alterum conſpergere. Niſi dicatur à conuitando

Ad primum argumentū.

Ad tertium.

Interſtitium inter cōtumeliā,cōuitium & improperium.

Iſidorus.

Vlpianus.

Cicero.

Valla. uitando:vt lib.6.ait Valla. Nam quē conuitijs proſcindimus,procul à noſtro cōtubernio vitamꝰ: quaſi illũ à nobis per cōtemptũ abigentes. Hæc autē ad grãmaticos attinēt. Improperiũ verò aliam peculiariter ſpeciem cōuitij ſignificat:nēpe cũ quis alteri beneficiũ obijcit quod à ſe receperat: ſecũdũ illud Eccleſi.20.Exigua dabit,& multa improperabit.Et apud Comicum :Iſtæc cõmemoratio quaſi exprobatio eſt immemoris benefi cij. Sed hæc tamen receptiſsimo vſu promiſcuè vſurpantur. *Terentius.* ℭ Quæſtiũcula autē ſcholaſtica ſeſe hic lectori fortè offeret, vtrùm omnes hi atq; alij cõtumeliarũ modi eiuſdem ſint ſpeciei:an verò ſpecie differant, ſicut & ipſa probra differũt quæ quis in alterũ iacit. *Quæſtiuncula.* Crediderim cũ Caietano omnes eſſe eiuſdē ſpeciei. Nam cõtumelia ſpecies eſt ſpecialiſſima,vt puta quę vnũ habet honorē pro obiecto, quē ab eo aufert qui per vim patiꝛ inuolũtariũ:ab vna enim ratione formali obiecti vnica ſpecies cõſtituiꝛ. Nihilo minùs augeri tãtùm poteſt cõtumelię grauitas vt eius expreſsio de neceſsitate ſit cõfeſsionis. Vt ſi quē hæreticũ,aut traditorē, aut quid ſimile appelles, id ipſum eſt cõfeſsione explicãdũ.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm contumelia, & generaliter conuitium, ſit genere ſuo peccatum mortale.

CVM contumelia in verbis vt dictũ eſt cõſiſtat, quæ genere ſuo nõ videtur tam enormem habere læſionē:meritò quæriꝛ vtrũ perinde atq; homicidiũ, & furtũ,& adulteriũ, ſit etiã genere ſuo mortalis culpa. Arguitur enim à parte negatiua. *Primum argumentum.* Nullũ mortale crimē eſſe poteſt virtutis officium:cõuitiari autē eſt actus virtutis eutrapeliæ,ad quã ſecundũ Philoſophũ.4. Ethic. *Philoſophus* pertinet bene conuitiari:ergo cõtumelia nõ eſt mortale peccatum. *Secundum.* ℭ Secũdò arguitur. Peccatũ mortale viri perfecti nõ admittunt. qui tamē nõnunq̃ cõuitijs & cõtumelijs vtũtur,vt patet apud Paul.ad Gal.3.O inſenſati Galatæ! *Paulus.* Quin verò & Chriſtus Luc.vlti. O ſtulti,inquit, & tardi corde ad credendum! ergo contumelia nullum eſt peccatũ. *Tertium.* ℭ Tertiò. Quanuis id quod eſt ex genere & obiecto veniale poſsit ex fine & ex circunſtantia fieri mortale:vt mendacium quando fit per niciosum : tamen vice verſa id quod genere & obiecto eſt mortale,fieri non poteſt ex intentione veniale:quia ſuũ ſecũ affert obiectum:quocunq; enim fine furẽris, mortaliter peccas:ſi ergo contumelia ex genere ſuo peccatum eſſet mortale, nunquã poſſet ab illo cadere gradu : quod tamen eſt falſum: nam leue conuitium aut ex ſubreptione collapſum,nemo vnquàm pro mortali duxit. ℭ Quartò. Omne peccatum mortale vel eſt capitale vel alicuius capitalis ſoboles : *Quartum.* contumelia verò nõ eſt capitale,vt per ſe liquet: neque verò capitalis criminis germen : nam maximæ iræ, vt Gregorius.31. Moral. autor eſt. *Gregorius.* Quod tamen falſum eſſe videtur : nam potiùs aut ex ſuperbia gignitur, ſecundùm illud Prouerb.10.Vbi ſuperbia,ibi contumelia.aut ad ſtultitiã reducitur, ſecundũ aliud Prouerbio.20. Omnes ſtulti miſcentur contumelijs. ℭ In contrarium eſt, ꝙ nihil ęternam commeretur pœnam niſi mortale ſit crimen : conuitiator autem infernali pœna dignus eſt, ſecundùm illud Matthæ.5. Qui dixerit fratri ſuo,fatue, reus erit gehennæ ignis.

AD quæſtionem tribus facilimis concluſionibus reſpondetur.Prima eſt.Contumelia genere ſuo peccatum eſt mortale:idq; atrocius quàm furtum & rapina. *Prima concluſio.* Hic autem animaduertendum diſcrimen eſt inter peccata quæ in facto conſiſtunt, atque ea quæ in verbis poſita ſunt . *Interuallum inter peccata quæ in facto verſanꝛ & ea quæ verbis complentur.* In illis nanque peccatis genus ex ſolo obiecto perpēditur: in verbis autem non niſi ex adiuncta ſimul intentione. Quare hìc, genere ſuo,non id tantùm ſonat quod eſt ex obiecto : ſicuti in furto & in homicidio, ſed etiam ex intentione. Et ratio eſt quòd cùm verba re ipſa non offendant, ſicut facta, ſed ſignificatione : ſignifitio autem ex intentione fiat aliquid exprimendi:non cenſetur formaliter contumelia niſi quæ ex animo conuitiandi procedit,vel ex craſſa ignorantia & negligentia aduertendi quod dicis. Probatur ergo concluſio. *Probatio cõcluſionis.* Illud peccatum eſt mortale quod eſt contra charitatem : charitas verò per quodcunque peccatum tollitur per quod pax perturbatur & amicitia : tale autem eſt contumelia:ergo eſt peccatum mortale.Probatur poſtrema hæc præmiſſa.Honor eſt inter bona humana præſtantius quàm exteriora:ſecundùm illud, Melius eſt nomen bonum q̃ diuitiæ multæ.Et cùm honor ſit poſitum in

excellentia potiſsimùm virtutis, meritò pluris mortales faciũt honorem quàm alia externa bona. Quin verò elegantes homines illis omnibus vt medijs vtuntur ad comparandos honores, illorumq́ue bonorum diſpendio illos ſuſtentant. Eſt ergo contumelia ex genere ſuo grauius peccatum, quàm furtũ & rapina. Malũt enim homines alijs priuari bonis quàm cõtemptui haberi: quãuis tanta eſſe poſsit quantitas furti vt grauitatem exuperet contumeliæ. *Secunda conclusio.* ¶ Secunda concluſio. Iactatio conuitij & probri quæ fit præter intentionem contumeliandi, penſanda eſt quandoque ex intentione proferentis: quandoque verò ex rei quantitate, & quandoque ex defectu cautelæ quæ adhibenda eſt. Vnde in triplici eſſe poteſt gradu: nẽpe vt ſit quandoq; virtus, quandoq; venialis culpa, & nonnunquàm mortalis.

Ratio pro cõclusione. Probatur. Cùm vel pater, vel prælatus, vel maior natu corripiendo probro aliquo vtitur aduerſus inferiorem, ſi moderamine vtatur, officium præſtat. Dum autem quis conuitium graue per iracundiam euomit, mortale eſt. Vbi verò non nullus eſt cautelæ defectus, plurimùm conſueuit eſſe veniale. Vt ſæpe inter mulierculas cõtingit & homines infimæ claſsis qui inuicem ſe conuitijs cõſpergunt, vt in buccam veniunt, quibus perparũ ſolet adhiberi fidei. At verò cũ tantùm ſemper fuerint homines honoris tenaces, conſultiſsimè cuiq;, etiã prælatis, abſtinẽdum eſt à cõuitijs, quæ humanos animos amarulentiùs q̃ corporalia vulnera exulcerant. Atque adeò perparùm ſolent ad correptionem conferre. Facilimæ ſunt concluſiones: neque vt illis ampliùs immoremur opùs eſt. *Tertia conclusio.* ¶ Tertia concluſio. Contumelia ſuopte ingenio naſcitur ex ira, vt Gregorius ait loco citato. *Gregorius.* Non quòd ſola ſuperbia vel odium quo quis alterum contemnit non quandoque ſufficiat ad contumeliam: ſed quòd vitium inde cenſetur originem ducere, vnde plurimùm oriri conſueuit: contumelia verò ex ira plurimùm naſcitur: eò quòd maximam habet connexionem ad eius finem. Iræ nanque finis eſt vindicta atque vltio: & nulla eſt præſentior compendioſiorq; via ad vlciſcendum q̃ contumelia. Qui enim potens nõ eſt vt re ſe vindicet, aut id non audet, ſtatim in contumelias proſilit, vt fœminarum ingenium teſtimonio eſt. Per hoc enim quòd quis verbis aliũ peſſundat, quadantenùs animo ſatisfacit ſuo.

Ad primum argumentũ. Ad primum igitur reſpõdetur quòd conuitiari ſecundùm Ariſtotel. 4. Ethico. c. 8. *Ariſto.* catenùs eſt virtutis eutrapeliæ quatenùs intra limites moderatæ facetiæ continetur: quando ſcilicet vrbanitatis venuſtas in conuitio adeſt: ſecũdùm illud ſuprà citatum Cicero. Maledictũ ſi petulantiùs iactatur, conuitium: ſi facetiùs, vrbanitas nominatur. Quare iſti aulici ſcurræ neutiquàm permittendi ſunt ſcommatibus vti quæ plus amaritudinis afferunt quàm ſalis. Sic enim riſus mouendus eſt, vt bilis non concitetur. *Ad ſecũdũ.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd ſicut verberibus gratia diſciplinæ vti licet, ita & moderatis verbis quæ ſuo acrore delinquentis animum nonnullo dolore afficiant. At verò vt Auguſtinus lib. de Ser. mon. Domini in mont. admonet, *Auguſtinus.* rarò ſunt huiuſmodi amarulentæ obiurgationes adhibendæ. *Ad tertium.* ¶ In ſolutione tertij adhibendus animus eſt ad intelligendum illud verbum quod diuus Thomas tractauit. 12. quę. 88. artic. 2. vbi docuit mendacium iocoſum quod genere ſuo eſt veniale, poſſe ex fine fieri mortale: vt ſi referatur vel ad adulteriũ vel ad infamiã alterius: mortale autẽ ex genere, quod facto cõmittitur vt furtũ, ad quẽcunq; finem referatur, etiam ſi fiat ad dandã eleemoſynam, eſt mortale. *Intentio ſancti Tho.* Itàque ſententia diui Thomæ eſt, quòd intentio finis, licèt veniale pertrahere poſsit ad mortale, non tamen mortale vſque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum eſt quin quod genere ſuo eſt mortale, poſsit vel ex leuitate materiæ, vel ex ſurreptione fieri veniale. Contumelia verò, vt iam dictum eſt, quoniam ſignificatione committitur, quæ ex intentione procedit, licèt ſit genere ſuo mortalis, nihilo minùs poteſt ex ipſa intentione fieri venialis. Quin verò aliquando laudem habere virtutis. *Ad quartũ.* ¶ Ad quartum iam ſatisfactum eſt concluſione tertia. Eſt enim contumelia filia iræ: non autẽ ſuperbiæ: nam peccatum quod ex alio naſcitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem qui eſt finis ſuperbiæ. Attamen ſuperbia diſponit ad contumeliam: nam qui elatus eſt, facilè alios ſpernit: & ideo ait Sapiens, Vbi ſuperbia, ibi contumelia. Et rurſus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miſcentur contumelijs.

ARTI-

ARTICVLVS. III.

Vtrùm debeat quiſque contumelias æquanimiter ſuſtinere.

Primũ argumentum. POſtquàm de illata cõtumelia dictũ eſt, ſequitᷣ vt dicamus quomodò ſit ferẽda. Eſt enim argumentũ ꝙ id non ſit virtus. qui enim probra cõuitiaq́; ſuſtinet obloquẽtis, audaciã atq; petulentiã eius fouet: quod re vera nullũ eſt virtutis officium. *Secundum.* ¶ Secũdò arguitur. Plus ſe quiſq; diligere tenetur q̃ alterum: atq; adeò honorẽ ſuum pluris pẽdere q̃ alienũ: nemo autẽ ferre debet vt ſe præſente honori & famæ amici detrahatᷣ: ſecundũ illud Prouer. 26. Qui imponit ſtulto ſilẽtiũ, iras mitigat: ergo nullus ſua ipſiꝰ pro- *Tertium.* bra ſuſtinere debet. ¶ Tertiò. Nemini licet ſeſe priuatim vindicare: qui autem æquo animo ſpumã contumelioſi ſuſtinet, ſeſe de illo vindicat: quatenùs eũ ſpernere profitetᷣ: ſecundũ illud Chryſ. ſuper Mat. Si vindicari vis, ſile: & funeſtã illi dediſti plagam: ergo id nõ licet. ¶ In cõtrarium eſt illud Pſal. Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates. Et ſubdit: Ego autẽ tanq̃ ſurdus nõ audiebam, & tanquàm mutus non aperiens os ſuum.

Prima cõcluſio. AD quæſtionẽ duabꝰ receptiſsimis cõcluſionibus reſpõdetur. Prior. Vnuſquiſq; tenetᷣ animum cõtumelijs ferẽdis habere paratũ, vbicũq; fuerit expediẽs: nõ tamen eas *Probatio.* ſemper ferre. Probatur vtraque concluſionis pars. Patientia, vt in his quæ contra nos fiunt, ſic & in his quæ cõtra nos maledicuntur neceſſaria eſt: in his autẽ quæ contra nos fiunt tãtùm eſt neceſſaria in animi pręparatione: ſecundùm expoſitionem Auguſtini *Auguſtinus* ſuper illud Matth. 5. Si quis te percuſſerit in in vna maxilla, præbe illi & alteram: præparatio autem animi cùm affirmatiuo præcepto iubeatur, non obligat, pro quocunque tempore: ſed pro illo articulo quo id ratio exegerit: ergo & animũ debemus habere paratũ, & tñ non ſemper re ipſa tenemur cõtumelias taciti ferre. Id quod ipſiꝰ Redẽptoris exemplo edocti ſumus. Nam & à percutiente ſe rationem rogauit dicens, Ioannis. 18. Quid me cædis? quod nonnullam reprehen- *Vltima concluſio.* ſionis effigiem præ ſe ferebat. ¶ Poſterior concluſio. Quandoq; oportet illatam contu- *Ratio cõcluſionis.* meliam repellere. Probatur duplici ex capite. Primò quidem propter bonum eius qui contumelioſus eſt: nempe vt tumentis eius animi inſolentia reprimatur, nè illis iniurijs aſſueſcat: ſecundùm illud Prouerb. 26. citatum: & ſecundùm aliud ibìdem, Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, nè ſibi ſapiens videatur. Secũdò propter aliorum bonum, tam circunſtantium quàm abſentium, qui contumelijs affectum nonnunquàm ſolent minoris reputare: atq; adeò eius doctrina & monitis minꝰ inde proficeret. Vnde Grego- *Gregorius.* rius ſuper Ezechie. homil. 9. Hi quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent ſi poſſunt detrahentiũ verba compeſcere: nè eorum prædicationẽ non audiant qui audire poterãt: & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant. ¶ Hìc primũ omnium arbitror apud D. Tho. animaduertendũ eſſe quod lib. proximo. q. 6. verum iudicauimus: nempe licère cuiq;, ſaltem priua- *Priuatꝰ quiſque poteſt læſionẽ famæ illatã remittere.* to, famæ ſuæ læſionẽ infamatori remittere. Nam ſi eis qui honorem noſtrũ cõtumelijs denigrant, reſiſtere non tenemur, nõ eſt cur ſemper teneamur ſplendorem famæ noſtræ alia via ſuſtentare q̃ officijs virtutũ vacando. ¶ Hoc autem ſolenne membrum prioris cõcluſionis, videlicet ꝙ tenemur animos habere paratos ad ferendas cõtumelias, vbi id ratio tulerit, nonnihil explicationis deſiderat. Et primò quæritur, vtrùm præceptũ *Quæſtio.* ſit habere ſemper voluntatem, hoc eſt actualẽ propoſitum ferẽdi iniurias inferẽdas pro loco & tempore. Nam præparatio talẽ actũ ſignificare videtur. Reſpondetur id non eſſe *Reſponſio.* neceſſarium: nam præcepta affirmatiua ſicut non obligant pro quolibet tempore ad extera opera, ita neque ad intimos actus: ſed ſatis eſt non habere propoſitum contrarium: atque in genere propoſuiſſe ſeruare mandata: nam illic virtute includitur hoc propoſitum. Et eſt animaduertendum huiuſmodi præparationem non ſolùm eſſe neceſſariam ad non vindicãdas autoritate priuata illatas iniurias: nam id certiſsimum eſt nemini licère, vt ſuprà dictum eſt, ſed ad nõ reſiſtendum vbi reſiſtentia ſine graui ſcãdalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici ſuſtinentiã exegerit. Quare qui in animo gerit de quacũq; cõtumelia ſe vindicatũ ire, & cuicũq; citra delectum obſtiturũ, in ſtatu eſt perditionis. Attamẽ citra illos caſus quiſq; poteſt & priuatim cũ virtutis moderamine reſiſtere, & per publicã poteſtatẽ iuris ordine vindicare ſe. ¶ Quæris autẽ an citra caſus neceſsitatis, dũ *Hæſitatio.*

quis poſsit reſiſtere, cõſiliũ ſemper ſit nõ reſiſtere: apparet enim id eſſe cõſilium cùm ſit miſericordiæ opus. Sed ad hoc iam poſteriori cõcluſione negãter reſpõſum eſt. *Solutio.* Vtrunq; enim ſimul cõſulit Sapiens: ſcilicet & nè reſpondeamus ſtulto iuxta ſtultitiã ſuam, nè efficiamur ei ſimiles: & rurſus vt reſpondeamus ei nè videatur ſibi ſapiens. Quapropter prudentiæ perpendiculo librandũ eſt quando contumelianti nobis reſpondere oporteat: quãdo verò minimè. Eſt enim ei reſpondendum quãdo ratio correptionis fraternæ id decêre monſtrauerit: tunc enim præceptũ charitatis eſt animum eius ſedare, eumq; ſui furoris & ſtultitiæ admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda eſt noſtri: nè ſcilicet alterius furor noſtrũ excitet: & qui cõpeſcere aliũ deberemus, ſimili nos impetu feruẽtes eũ potiùs irritem9. Leniter ergo admonere eũ debemus oſtendendo abſq; cauſa & ratione cõcitari. Exẽplo nimirũ Chriſti, qui tantũ dixit: Cur me cædis? hoc eſt nullã habebas cædendi cauſam. Quando verò cõtumeliæ cõtra honorẽ fidei & religionis iactantur, tunc viciſsim religio eſt acriori obiurgatione cõtrà vti. *Paulus.* Huc enim refertur ꝙ Paulus Galatas inſenſatos appellauit: & Chriſtus alios ſtultos, atq; alios generationem nequã & prauam. Perſonæ autẽ publicæ etiã propter ſuũ ꝓpriũ honorẽ, vt dictũ eſt, debẽt cõuitijs reſiſtere, vtpote qrũ honor neceſſarius reipublicæ eſt: priuatæ autẽ licèt non teneantur, poſſunt tamẽ. *Poſtrema dubitatio.* ¶ Poſtrema autẽ supereſt dubitatio vtrũ quando reſiſtere licitum eſt, tunc fas ſit pro vna ſuſcepta cõtumelia aliã reijcere. Appellat me quiſpiam latronem, appello eum ſicarium. Notat meum genus, noto ego ſuũ ingenium & mores. *Solutio.* Reſpondetur in primis nunquàm licère crimen falſum alteri obijcere: eſſet enim mendacium, idemq; pernicioſum. Præterea neque crimen defectúmve vllum vel occultũ vel publicum per modũ vindictæ licet in cõuitiatorem reſpuere: ſed tantùm per modum defenſæ vim vi repellendo. Hoc eſt, Non licet illi obijcere crimen quod impertinens eſt ad obterendam eius autoritatem: ſed illud prorſus quod ad id eſt neceſſarium: vt ſi dicã eum eſſe hominem mendacem & ad eius confirmationem pateſaciam aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autẽ me appellat concubinarium, non licet mihi eum appellare latronem: ſicut neq; ius eſt percutientem repercutere.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum iam reſponſum eſt, ꝙ licet audaciam cõuitiantis mitibus verbis comprimere, nè videatur ſibi ſapiens: non tamẽ acerbis, nè efficiamur ei ſimiles. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum dicitur ꝙ quando ei reſpondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore noſtri id facere, ſed ex charitate, tam cõtumeliãtis, q̃ eius qui contumelias perfert: & ideo id facere ſemper eſt officium. Quando verò cõtumelias noſtras propulſamus, tũc non tam charitatem colere videmur, quàm noſtræ ſuperbiæ ſuccumbere, & iracundiam irritare. Quare tunc ſæpiùs conſilium eſt tacere. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium denique reſpondetur, quòd ſi quis contumelias ſuas audiens aſtu taceret, eo ſcilicet animo vt alterum quaſi ſpretum ad iracundiã exagitaret, peccatum eſſet vindictæ: ſi autem ſibi conſulens taceat & virtuti obſecundans, licèt ſciat alterum inde peiùs concitandum, nihil ſua referre debet. *Chryſoſt.* Et hoc eſt quod Chryſoſt. ait ſecundùm Sapientis conſiliũ, Eccleſi. 18. Non litiges cum homine linguato: & non ſtruas in ignem illius ligna.

QVAESTIO DECIMA, De detractione.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæſt. 73.

ARTICVLVS I.

Vtrùm detractio ſit denigratio alienæ famæ per occulta verba.

POST contumeliam qua derogatur honori, ſequitur de detractione per quã famæ detrahit. Et primò circa eius quidditatem quæritur, vtrũ ſit denigratio alienæ famæ per occulta verba. *Primum argumentum à parte negatiua.* Arguit enim à parte negatiua. Occultũ & manifeſtũ circũſtantiæ ſunt non conſtituentes motum ſpecies: in definitione autem id tantùm poni debet quod ad ſpeciem pertinet: ergo non eſt quòd in definitione detractionis ponatur occultationis differentia. *Secundum.* ¶ Secũdò arguitur. Fama eſt publica illuſtriſq; notitia: ergo per id quod occultũ eſt nõ denigratur. Quare detractio quæ fit per occulta verba non eſt

famæ

Tertium. famæ cõtraria. ¶ Tertiò. Detractio idem eſt quod ſubtractio & dẽptio ex aliquo toto: cõtingit autẽ famam denigrari nihil veritatis ſubtrahendo, ſed occulta propalando crimina: ergo non idẽ eſt detractio qđ famæ denigratio. ¶ In cõtrariũ eſt illud Eccleſiaſti. 10. Si mordeat ſerpens in ſilẽtio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit: ergo occultè mordere alienam famam eſt illi detrahere.

Vnica conclusio. AD quæſtionẽ vnica ſufficit cõcluſio quę ex ſuperiori quæſtione palã cõſequitur. Detractio eſt occulta denigratio alienæ famæ. Cõcluſio iam ex ſuperiorib⁹ oſtẽſa eſt. *Probatio.* Enimuerò ſicuti facto noceri alicui bifariàm ſolitũ eſt, vt in furto & rapina oſtẽdebamus: nẽpe aut per manifeſtã vim, aut per ſubdolã læſionem: ita etiã & verbo vſu venit. Nã manifeſtè quis alteri per cõtumeliam nocet: occultè autẽ, per detractionẽ. Qui autẽ in alterius cõſpectu manifeſtis verbis in eum inuehit, paruipẽdere eum ſe profiteť: quapropter honorem eius, vt diximus, ex profeſſo lædit. Qua ratione cõtumeliam diximus honori aduerſari. At verò qui in angulis abſens aduerſus quẽpiã obmurmurat, non tã vilipẽdere eũ q̃ vereri ſe oſtẽdit. Ob idq; nihil cõtra eius honorẽ obmolitur, ſed cõtra famã: puta cõtra bonam exiſtimationem ab alijs de illo habitã, quã per cõtrariam opinionẽ, vel obnubilat, vel extinguit. Eſt ergo detractio nihil aliud q̃ alienæ famę denigratio per occulta verba. Ex quo clareſcunt differẽtiæ illæ ſuprà poſitæ inter cõtumeliã & detractionẽ: tũ quãtũ ad modũ, ꝙ ſcilicet illa, manifeſta ſit, hæc verò occulta: tũ quãtũ ad obiectũ, ꝙ illa ſcilicet honori, hæc verò famæ contraria eſt.

NIhil eſt quod hîc ampliùs immoremur, ſed eſt ſolutio primi argumẽti adnotanda. *Ad primum argumentũ.* Differũt enim cõtumelia & detractio ſpecifica differẽtia, nõ tantũ ratione obiectorũ materialium, puta honoris & famæ: vt multi etiã diſcipulorũ D. Tho. arbitrãtur: ſed ratione formali proximorũ, puta ob rationem diuerſam inuolũtarij: ſicuti diximus de furto & rapina. Nã etſi tam raptor q̃ fur alienũ capiant, tñ in furto patitur homo inuolũtariũ per ignorantiã: in rapina verò, per vim: quæ ſecũdùm Ariſt. diuerſæ ſunt cauſæ inuolũtarij. Pari ergo modo qui per acceptã cõtumeliam iacturã facit honoris, patitur inuolũtarium per vim: qui autem detrimentũ accipit famæ per detractionẽ, patitur inuoluntariũ per ignorantiam. Reſpõdetur ergo ad argumentũ, ꝙ etſi occultum & manifeſtum abſolutè non varient ſpeciem, vt in eo patet qui mẽtitur vel occultè vel manifeſtè: tamẽ quãdo per hęc variatur ratio inuolũtarij, ſpecies ſubinde mutãtur. ¶ Ad ſecũdum reſpondeť *Ad ſecundũ.* ꝙ detractor dicitur occultè obloqui, nõ ſimpliciter, ſed clàm illo qui infamať: ad differẽtiã cõtumelioſi. Nihilo minùs loquiť coram alijs quibus bonã aufert exiſtimationẽ quã de alio habebãt. Itaq; differẽtia inter detractionem & cõtumeliam non cõſiſtit in hoc quòd corã plurib⁹ aut paucioribus fiat: ſed in hoc ꝙ fiat corã ipſo qui læditur, aut clàm ipſo. ¶ Ad tertiũ deniq; reſpõdetur ꝙ detra- *Ad tertium.* ctio non dicitur reſpectu veritatis, puta ꝙ ei quidpiã ſubtrahatur: ſed reſpectu famæ quę ſemper minuiť. Id quod octo modis contin- *Octo modis famæ ſplendor minuiť.* git: quatuor nimirũ directè, quatuorq; indirectè. Directè quidẽ primo modo qñ falſum imponitur. Atq; hic eſt omniũ peſsimus. Secundò quãdo vitium quis alienũ ſuis verbis exauget: qui quidẽ ſtylus peſtifer eſt, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertiò, quando occultum reuelatur. Qua quidẽ peſte illi rempublicam inficiunt, qui auiditate noua docendi, nihil ſciunt ſe continere ſecreti, ſed rimarum pleni omnia profundũt. Quartò, quãdo id quod bonũ eſt oſtendere quis cõnititur ex mala intentione profectũ. Nam etſi hoc ad temeritatem quoq; iudicij ſpectet, nihil tamen obſtat quin vnũ peccatum in duabus ſit malitiæ ſpeciebus. Vnde quãdo quis id facit ad denigrandũ alius exiſtimationẽ, infamator eſt: quatenùs inſinuat ſe aliunde intẽtiones hominis noſſe prauas: vnde bona eius opinio obſcureſcit. Indirectè autẽ ille quoq; eſt infamator qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore reticet, vbi propalâre debet. Dum enim me præſente ſermo de illo initur bonus, quem conſtat me optimè nouiſſe, & ſileo, ſilentium meum indicium quoddam eſt illum nõ eſſe tantę laudis digum: quod eſt genus infamiæ. Et ter- *✱ dignum* tiò id quoq; contingit quãdo quis diminuit aliena merita. Et deniq; quartò cùm malignè quis alium laudat: quæ quidẽ vafricies, infamiæ modus eſt non infimus. Vnde Fauorinus apud Gelliũ: Turpi⁹, inquit, eſt exiguè atq; frigidè laudare, q̃ inſectanter grauiterq; vituperare: quoniã qui maledicit, quanto id acerbiùs facit, tanto magis pro iniquo inimicoq; duciť: tantoq; minùs fidem capit. Sed qui infacundè ieiuneq; laudat, à cauſa

ipſa deſtitui videtur. Nam amicus credit eiꝰ quem laudare vult, ſed nihil poſſe reperire quod in laudibꝰ ponat. *Quæſtio.* ¶ Quòd ſi quis, ſicuti de cōtumelia interroget, an modi iſti diffamādi ſpecie differāt, qđ apparet ex formarū varietate: *Solutio.* Reſpōdetur eodē modo omnes eſſe eiuſdē ſpeciei. Eſt em̄ detractio, vt reor, ſpecies ſpecialiſſima: vtpote cuius obiectum ſit infamia, modusq; iniuſtitiæ ſit iniuriam inferre quā alter per ignorantiā patiť: ſicut in cōtumelia accipitur per vim. Tāetſi vt de contumelia dictum eſt, tam ingens poſſet eſſe infamia, vt eſſet de neceſsitate confeſsionis. Qui enim de hæreſi, aut de inceſtu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non ſatis peccatum ſuum explicat, niſi vitiū exprimat cuius notam alteri inuſsit.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm detractio genere ſuo ſit peccatum mortale.

QVemadmodū de contumelia, ſic & de detractione quęriť, an ſit genere ſuo mortale crimē. *Primum argumentum.* Arguiť em̄ à parte negatiua. Peccatū alienū quod occultū eſt, aut per correptionē fraternā aut p accuſationem detegere, eſt detractio: quippe qua aliena fama denigrať: & tñ illud eſt officiū: ergo detractio genere ſuo nō eſt peccatum. *Secundum.* ¶ Secūdò: nullū vitiū quod toti mortali generi cōmune eſt, cēſendū eſt mortale: nam à peccato mortali, pcipuè inter Chriſtianos, multi ſunt qui abſtinēt: ſed venialia ſunt quibus nemo citra mēdaciū aſſerere poteſt nō habere: hoc autē ſpecialiter vitio totū genus humanū periclitať: *Gloſſa.* vt habet gloſ. ſuper illud Prouer. 24. Cū detractoribꝰ nō cōmiſcearis: ergo non eſt genere ſuo mortale. *Tertium.* ¶ Tertiò. *Auguſtinus.* Augu. in hom. de igne purgatorio minutioribꝰ peccatis annumerat qñ cū omni facilitate & temeritate maledicimꝰ: ergo detractio non eſt niſi veniale peccatum. *Paulus.* ¶ In contrarium autē eſt quòd Paulus ad Roma. 1. vnà cōponit detractores ac Deo odibiles: cuius cauſam ſubdit gloſſa, nè detractio, eò quòd conſiſtit in verbis, leue quid putetur.

Prima concluſio. AD queſtionē quatuor cōcluſionibus reſpōdeť. Prima. Detractio genere ſuo eſt peccatū mortale. *Ratio cōcluſionis.* Probať præſuppoſito eodē notamine quod de cōtumelia declarauimus: nēpe φ cū detractio ſit peccatū in verbis, quæ ſola ſignificatione nocēt, non ſolo obiecto ſed ex intētione ſignificādi perficiť: quare ille propriè diciť detractor qui ex intētione vel craſsiſima negligētia rumorē hominis abſentia diſſeminat, cuiꝰ famā obſcurat. Et diciť quis ex intētione facere, nō ſolū quādo directè id animo proponit, verū & quando animaduertit quid dicit, & ſine legitima cauſa nihilo minùs verbū effutit. Hoc ergo ſuppoſito probať cōcluſio, vt ſimiles demōſtrari cōſueſcunt. Illud vitiū eſt cōtra charitatē atque adeò mortale, quo in re magni momēti proximus lęditť: nam inde pax cōturbatur: tale autē eſt detractio: quippe qua fama obnubilať quæ meritò maiori habetur ꝑtio, ꝗ exteriora bona. ſecūdū illud Eccleſ. 41. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi ꝗ mille theſauri boni & pretioſi. ¶ Secunda concluſio. *Secunda cōcluſio.* Quando quis verba aliqua profert, licèt ſint famæ detractoria: tamen id non intendit, ſed quidpiam aliud, prolatio illa non per ſe propriè cenſetur detractio, quod aiūt, formaliter: ſed quaſi per accidens. Concluſio hæc ſequitur ex præcedenti. Nam cùm intentio ſignificandi ſit detractioni natiua, vbi illa abeſt, deeſt detractionis forma. ¶ Tertia concluſio. *Tertia concluſio.* In tali caſu quo ſcilicet iniqua intentio non adeſt, ſi bono animo cordatoq; zelo, & vbi oportet circunſpectè oblocutio illa fiat, virtus eſt: ſi autem ex animi leuitate loquendive libidine ore labatur, in ſumma propter aliquam cauſam non neceſſariam fiat, peccatum eſt plurimùm veniale. Niſi fortè verbum adeò ſit acerbum, vt ſua ipſius ratione ſecum afferat mortalem culpam. Nam tunc adeò requiriť prudens cautela, vt quæuis negligentia loquendi, niſi ſubitus ſit motus, mortale ſit crimen. Et maximè inquit S. Tho. in his quæ pertinent ad honeſtatem vitæ. *S. Thomas.* Vt ſi quis alium de hæreſi aut de quouis alio crimine notet: præcipuè carnis: quæ licèt ſint, vti ait Gregorius, minoris culpæ, ſunt autē maioris infamiæ. *Gregorius.* ¶ Quare ſuperuacanea videť Caietani diſputatio ad quidnam referatur pronomen, hoc, apud ſanctū Thomam, vbi ait, Hoc ex ipſo genere verborum habere rationem peccati mortalis: vtrū ſcilicet referatur ad id quod eſt dicere verba contra honeſtatem alterius, an ad ipſum aſſertū: vt ſit ſenſus quòd quoties quis aſſerit de aliquo peccatum mortale, aſſertio ipſa ſit *Superuacanea Caieta. diſputatio.*

peccatum

peccatũ mortale, propterea quòd id quod de alio aſſerit̃ eſt mortale. Manifeſtũ enim eſt priorem eſſe ſenſum ſancti Thom. non enim vult quoties affirmo alium peccaſſe mortaliter, pariter me delinq̃re. Nam quando id non profertur ex intentione, iam dixerat nõ eſſe mortale. Sed vult dicere quòd quando verbum à me prolatũ eſt nimis graue, ipſa prolatio de ſe eſt mortalis, licèt non fiat ex intentione, propter incircunſpectionem. ¶ Quarta concluſio. Quicunq; alteri famam iniquè ſuſtulit, tenetur ei ad reſtitutionem, illo ordine & modo qui lib. 4. q. 6. latiſsimè expoſiti ſunt. ¶ Multa hîc dicenda fuiſſent niſi eodem lib. & q. fuiſſent à nobis pertractata. Nihilo minùs quia hîc cõmentatores diui Thom. nõnulla ſolent adnotare, recolere aliqua eſt operæpretium. Haud enim Dominus Caiet. in præſentiarũ infamiam reputat mortalem, cùm quis occultum alienum crimen vni cordato viro ſecretò detegit, apud quem ita celabitur ac ſi muto dictum eſſet. Quod ego profectò, ſalua eius pace, probare omninò non poſſum. Quin verò mallem crimen meũ notum eſſe tribus aut quatuor, quàm vni grauiſsimo viro. Nam quãuis ex vna parte præſentius periculum immineat ab illis euulgatũ iri, q̃ ab iſto: tamẽ ex altera pluris ego æſtimo in bona eſſe exiſtimatione apud illum grauiſsimũ quàm plures alios minoris autoritatis. Quare infamia non eſt ſolùm accipienda hîc in rigore iuris quando eſt apud plures: verùm & ſecundùm rei naturam. Quocircà peſsimè ac nocentiſsimè illi faciunt, qui, niſi vrgens ſit cauſa corrigendi fratrem, vel vni quantunuis prudenti viro occultum alienũ crimen reuẽlant. Nam etſi in ſuo id pectore reconditũ ſeruet, tamen alius apud ipſum magnum patitur honoris ac famæ detrimẽtum. ¶ Illud autẽ quod idem Caietan. ſubdit, videlicet recenſere peccatum alterius vnde ille nullam contrahit infamiam, non eſſe infamare, iam nos illic ſimiliter confeſsi ſumus. Vt ſi iuuenum amores referas, de quibus ipſi ſe iactant. In quo autẽ Scoto ſubinde cõſentit, nẽpe ꝙ qui non aſſertiuè rumores ſeminat, ſed relatiuè, dicẽdo ſeſe hoc & illud audiſſe, non ſit habẽdus infamator: profectò cõſentire ego non poſſem. Imò vt iam illic diximus, genus hoc eſt infamandi. Nã non poſſunt illi qui aliâs non audierunt nõ nouam concipere opinionẽ ſiniſtram proximi. Qua vtiq; ratione, vt illic notauimus, illo modo fama vires acq̃rit eũdo. ¶ Quod verò ibi tantùm obiter tetigimus, examinandum hîc preſsiùs reſtat: nempe vtrùm eum qui vno loco infamatus eſt liceat in alio, vbi bono fruitur nomine, infamare. Caiet. enim in opuſ. 16. reſponſ. reſpõ. 9. id adſtruit. Adrianus verò quotlib. 11. q. 1. negat. Et quidem ratio Caietani ea eſt prorſus, quòd cũ quis priuatus ſit iure famæ, nullam ei iniuriam irrogat qui idem detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secùs autem ſi aliud quod occultum eſt detegeretur. Ratio verò Adriani, contraria eſt: nempe ꝙ licèt alicubi quis infamia laboret, poteſt alibi illam habere illęſam: quare iniuria illi fit dum eâdẽ nudat̃. Et confirmatur Adriani opinio. Quanuis quis vitio ſit publico infectus, ſiue ad mores pertinente ſiue ad naturã, nemini licet illud ei in faciẽ expuere: ergo minùs licebit illud de quo alibi infamatus eſt, hîc diſſeminare. ¶ Hæc tamẽ diſcordia per diſtinctiones eſt cõcilianda. Bifariàm enim quiſpiam poteſt alicubi labem infamiæ contraxiſſe: videlicet aut publica autoritate & iudicio damnatus, aut priuatim per viciniam aut vrbem. Rurſus dupliciter quis delinquere poteſt alterũ infamando: ſcilicet aut contra charitatẽ aut contra iuſtitiam. His præhabitis dum quis priori modo honore ſuo & fama alicubi expoliatus eſt, nulla eſt iniuſtitia eum vbique de eodẽ crimine infamare. Et ratio eſt: quia ille iure, publicoque præconio in pœnã mulctatus eſt ſua fama, atque adeò cuicunque facta eſt facultas ſcelus illud propalandi. Quare qui hominem ſic infamat, ad nullam tenetur reſtitutionem. Nihilo minùs peccatum eſt contra charitatem: quin verò poſſet eſſe mortale eiuſmodi damnatis hominibus ſua rurſus pudenda nudare. Tunc potiſsimùm quando emendati ſunt, bonumq; nomen alibi recuperauerint. Nam bona fama quàm maximè hominibus adiumẽto eſt ad virtutem: qua perdita exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad reſtitutionem obligat. Atque ad hoc facit text. l. eum qui nocentem. ff. de iniur. vbi habetur, eum qui nocẽtem infamauit, non eſſe bonum & æquum ob eam rem condemnari. Quando verò quis poſteriori modo extra ordinẽ iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non ſolùm contra charitatem, verùm cõtra iuſtitiã facit qui eundẽ alibi eâdem infamia reſpergit: & ad reſtitutionẽ, eo quo fieri poteſt modo, tenetur. Quandoquidẽ iure non ſit illa

Senſus ſancti Tho. · *Quarta concluſio.* · *Caietani ſententia.* · *Refellit̃ proxima ſententia.* · *Alterũ dictũ Caietani in quo Scoto cõſentit.* · *Ratio in Caietan.* · *Quæſtio.* · *Opinio Cai.* · *Adrianus.* · *Ratio Caie.* · *Ratio Adri.* · *Cõfirmatio.* · *Diſtinctio. 1.* · *Secunda diuiſio.* · *Solutio propoſitæ concluſionis.* · *Ratio cõcluſionis.*

priuatus. nam propter rumores, etiam ſi priuatim manifeſti ſint, nemo ius perdit honoris ſuæ ac famæ, ſi domiciliũ mutet: ſed reputatur ibi ſecretum eſſe delictũ. Vnde ad Caietani argumentũ atq; ad prius Adriani reſpõſum putato. Ad poſterius verò reſpondetur diuerſam eſſe rationem contumeliæ & detractionis. Nam per modũ contumeliæ nequâquam licet improperari alteri ſuũ crimẽ aut naturale vitium etiam ſi naturale ſit. ¶ Poſt hoc ſubſequitur dubitatio alia, vtrùm eum qui falſis cõmentitijsq; virtutibus, ſeu moralibus, ſeu intellectualibus, famã per vafriciẽ in republica comparauit, licitum ſit diffamare, Apparet enim id eſſe virtutis officium cùm tales impoſtores rempublicam ſeducant. Ad hanc autem dubitationem, licèt Adrianus loco citato abſolutè reſpõdeat id eſſe licitum, cum temperamento tamen & diſtinctione reſpondendum eſt. Quando enim eiuſmodi ſycophantæ ſuis impoſturis perniciem reipublicæ offerũt, tunc nõ ſolùm licet, verùm expedit eorũ crimina fallaciasq; retegere: vt ſi quis ſe optimũ ementiretur medicũ, aut theologũ, qui populo eſſent peſtiferi. Tunc enim docẽdus eſſet populus veritatẽ. Si autem ſunt mulierculæ quæ foris ſanctitatẽ præ ſe ferũt, qua ratione eleemoſynis victitãt, licèt occulto aliquo crimine ſint infectę, neutiq̃ reipublicæ noxio, ſed innocuè viuũt, non eſt cur debeãt infamari. ¶ De hiſtoricis autẽ dubitare meritò quis poterit, an liceat illis hominũ crimina perpetuæ memoriæ prodere. Ad quod cũ grano etiã ſalis reſpõdendũ eſt. Primũ, ꝙ vbi nõ denarrãt infamia peccata & turpia, ſed bella, & homicidia, & alia quæ viris illuſtrib⁹ dedecora nõ ſunt, nõ eſt qd' ſint cõdẽnandi. Mox quanq̃ aliqua turpia denarrẽt quę nõ ſunt omninò ſecreta, nõ eſt illis vitio vertendũ, ſed officio potiùs tribuendũ. Debent enim optima fide quæ ad rẽ pertinẽt pernarrare. Nihilo min⁹ vbi inuidia moti aut alio prauo affectu quẽpiã alicuius vitij notãt, non ſunt à peccato liberi. Tunc potiſsimũ dũ generi alicui & propaſiæ notã inurunt, quæ in perpetuã memoriã manſura eſt. ¶ Aſtrologos deniq; qui falſa ſępe vitia hominib⁹ imponũt, puta latrocinia & alias turpitudines, non dubiũ eſt nõ eſſe ferẽdos. Nã præterq̃ ꝙ maxima pars eorũ quæ ſciunt, minima eorũ eſt quæ ignorant: quã ob rem infinitis vtuntur mẽdacijs: neq; tanta fides eſt aſtris tribuenda: neque illa via permittendum eſt crimina explorare.

Ad argumẽta Caieta. & Adriani.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Adrianus.

Solutio dubitationis proximæ.

Dubiũ de hiſtoriographis.

Alterũ de aſtrologis.

Extat quidem. l. item apud Labeonem. vbi §. ſi quis aſtrologus. habetur, vt ſi aſtrologus conſultus furem aliquem eſſe dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: ſubiungitur tamen conſtitutionibus eum teneri: hoc eſt municipalibus legibus condemnari poſſe. Quocircà. C. de malefic. l. nemo. cautum eſt vt nemo aruſpicem aut mathematicum cõſulat. Porrò ergo iſti non ſolùm tanq̃ impoſtores, verùm tanquàm publici infamatores, eſſent in vltimas cruces adigendi. ¶ Celeberrimũ hîc autẽ ac cognitu neceſſariũ eſt, vtrùm idem maiúſve ſit crimen ſeipſum quẽpiã infamare q̃ aliũ. Quod quidẽ in noſtra Relectione de rat. teg. & deteg. ſecr. tractauimus: & ſuperiùs hîc lib. 4. q. 2. & rurſus. q. 6. in hunc locum repoſuimus: quippe qui proprius eſt eius. Et quidẽ Caie. hîc & in ſua Sum. verbo, detractio, indubius partẽ tenet affirmatiuã: quatuor nimirũ aſſerens propoſitiones. Prima eſt. Quicunq; ſeipſum infamat, peccatum cõmittit genere ſuo mortale: idq; grauius q̃ ſi alienam famã læderet. Secunda. Illud peccatũ nõ modò cõtra charitatẽ, verùm contra iuſtitiã cõmittit: quia eſt contra eccleſiam & rẽpublicã cuius noſtra fama eſt: vti Augu. 11. q. 3. can. nõ ſunt audiẽdi. videtur dicere. Tertiò. Nemo ab huiuſmodi peccato excuſat: quãuis metu mortis id faciat. Quartò. Quicũq; ſe infamat, ad reſtitutionẽ tenet. Fũdamẽtũ opinionis hui⁹ eſt qd' ꝑinde cẽſet de hominis fama, atq; de eius vita: vt ſicut vitæ nõ habem⁹ dñium, ita neq; noſtræ habeam⁹ famę. ¶ At quãuis nõ ſim neſci⁹ hãc vulgò opinionẽ veridicã exiſtimari, eius tñ fundamẽti demõſtratio adhuc ſemper deſiderat: quia nuſq̃ probat. Nã etſi à Sapiente admoneamur curã habere de bono nomine, nullatenùs tñ inde fit cõſequẽs, vt nõ ſimus famæ noſtræ dñi. Quoniã & bonorum exteriorũ tenemur habere nonullã curam, quorũ tamen dñio fungimur. Igitur vt præſenti diſputationi via & ordine ſatisfaciamus, cõtrarium fundamentũ cẽſemus verum: videlicet vnũquẽlibet ſuæ famæ habere dñium. Id quod præcedenti lib. q. 2. quatenùs materia fert moralis, demõſtraſſe me arbitror. Ex quo vtiq; fundamẽto poſtmodũ q. 6. elicuimus, in arbitrio eſſe cuiuſq; priuati reſtitutionem ſuæ famæ remittere. His ergo, vt illic oſtenſis, hîc ſuppoſitis, Primũ aſſertum in præſentiarum ſit hoc: Hominẽ ſeipſum abſq; cauſa infamare, peccatum eſt: tamen neq; cõtra iuſtitiã, neq; genere ſuo mortale.

Quæſtio cognitu digna

Caie. opinio

Prima propoſitio Caietan.

Secunda.

Auguſtinus.

Tertia.

Quarta.

Fundamẽtũ Caietani.

Fundamẽtũ Caie. falſum

Prima aſſertio authoris

Probatio pte ritæ aſſertio nis. tale. Quod enim ſit peccatum, patet, quia eſt
præter charitatem. Tenemur enim nos no-
ſtraq; bona diligere: & fama bonum noſtrũ
eſt: quare à Sapiente curã boni nominis ha-
bere iubemur: quia pretioſiꝰ eſt diuitijs mul
tis. Quapropter qui ſine cauſa ſe infamat,
prodigus eſt ſuæ famæ: quæ quidẽ prodigali
tas peccatũ eſt. Quod autẽ nõ ſit cõtra iuſti-
tiã patet: nã id maximè eſſet, ꝙ nõ ſumꝰ dñi
famæ: ſed ſicut vita noſtra, ſic fama reipubli
cæ eſt: cui eam diſpendendo iniurij ſumus.
Hoc autẽ loco citato latè mõſtrauimus eſſe
falſum: contrariaq; argumenta diluimus: in
ferentes perinde nos habere honoris fameq;
dominiũ vt bonorũ exteriorum, atq; adeò
nemini illum iniuriam irrogare, qui ſuæ fa-
mæ prodigus eſt: neq; ad vllã reſtitutionem
teneri, quoniã ſibiipſi nemo ad reſtitutionẽ
tenetur. Atq; hinc fit rurſus non eſſe gene-
re ſuo peccatũ mortale: & idcircò diximus
eſſe, non contrà, ſed præter charitatem: quo
niam præcepto charitatis nõ vſq; adeò hæc
bona tenemur diligere, vt illa negligere ſit
mortale delictum. Quin verò, vt illic inter a-
lia dicebamus, Chriſtus Redemptor noſter
non ſic nos inſtituit, vt honores ac famam,
primos ſcilicet accubitus, & honorum ſplen
dores tanti faceremus. Imò admonemur in-
Gregorius. famiam patienter tolerare: vt Gregor. ſuper
Paulus. Ezech. homi. 9. egregiè docet. Et Paul. parui
Ambroſius. æſtimabat iudicari ab humano die. Et Am-
broſ. ſi vera eſt eiꝰ hiſtoria, mulieres ad ſe in-
duxit, vt illa infamia epiſcopatum ſibi caue
Auguſtinus. ret. Et Augu. atq; Anſel. ſua peccata ſcriptis
Anſelmus. ſuis propalârunt. Et S. Thom. q. præſenti ar.
S. Thomas. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiuſq; eſſe detri-
Adrianus. mentũ ſuæ famę pati. Idq; Adria. 4. q. de re-
ſtit. fam. & latiꝰ quodli. 11. aſſeuerat. Quæ cer
tè vera nõ eſſent niſi dñium eius haberemꝰ
aliter q̃ vitæ. De hoc autẽ locis citatis abũdè
dictũ eſt. Dixerim tamẽ genere ſuo non eſſe
mortale. Nam qui iuratus crimẽ ſibi falſum
imponeret, reus eſſet periurij. Et prælatꝰ qui
famã ſuã regendis ſuis ſubditis habet obſtri
ctã, cõtra iuſtitiã faceret infamãdò ſeſe. Sicu
ti qui familiã habẽs alendã, aut pauperes vi
det grauiter patiẽtes, ſua bona in flumẽ pro
iiceret. Et qui hęreſin vel aliud nefandiſſimũ
ſibi crimẽ, etiam citra iuramẽtũ imponeret,
propter inſignẽ turpitudinẽ poſſet peccare
mortaliter. Sed re vera citra eiuſmodi caſus
mẽdacia illa nõ eſſent niſi officioſa. Non eſt
ergo cur grauiꝰ, imò nec tantũ delinq̃re cen-
ſeať qui ſeipſum infâmat, q̃ qui diffamat a-
lium: cũ hoc ſit cõtra iuſtitiã: illud verò mini
mè. Et ad Auguſti. iam illic reſpondimus, ſo
lùm intelligere famã noſtrã ſic eſſe reipubli-
cæ, vt bona noſtra exteriora: nẽpe vt cũ indi
guerit, teneamur ei per bonã noſtrã famam
ſeruire: ſicut tenemur per noſtrã pecuniã. At
ſicut nõ tenemur ſeruare pecuniã pro futu-
ris neceſsitatibꝰ reipublicę, ita nec famã. Ad
aliud eius dictũ. 1. de Ciu. Dei. c. 20. ſcilicet ꝙ
illo pręcepto, Nõ falſum dices: iubemur etiã
noſipſos nõ infamare, reſpõdimus verũ eſſe
quãtũ ad vim charitatis: non tñ quãtum ad
vim iuſtitiæ. Facit enim, qui ſuã obſcurat fa-
mã, pręter charitatẽ qua ſe diligere debet: nõ
tñ cõtra iuſtitiã, ſicut qui alienã corrôdit. Et
illud, Curam habe de bono nomine, monitũ
eſſe diximus vt per virtutũ culturã bonum
procuremus nomẽ. ¶ Ex his igitur, vt gradũ *Secunda aſ-*
ad rem præſentẽ faciamus, ſecũdũ hîc aſſer- *ſertio.*
tum colligamus. Quãdo quis in quæſtionẽ
cõtra ius de occultiſsimo ſuo crimine inter-
rogať, licèt iure reſpõdere non obligetur, tñ
ſi vt ab eculei preſſura ſe eripiat illud infa-
mãdo ſe reuêlat, non ſolũ nõ eſt illi peccatũ,
verùm eſſe poteſt virtutis officiũ. Concluſio
eſt ſuperioribus appẽdix. Nã cùm quiſq; ſit *Probatio.*
ſuæ famæ dñs, poteſt eius diſpendiũ ob cau-
ſam facere: ſicuti & aliorũ bonorum tẽpora-
liũ: igitur vt in tali caſu licitũ miſero eſt libe-
rationẽ ab illis tormẽtis propria pecunia re
dimere, ita & ſui criminis confeſsione, qua
ſuæ famæ iacturam faciat. Secundò id pro-
baur. Poteſt eſſe tantus nũmorũ aceruus, vt *Ratio altera*
exiſtimationẽ famæ vulgaris hominis adæ- *ad idem.*
quet: ſicuti tãtũ eſſe poteſt argẽti põdꝰ, vt au
rũ exuperet: qd' profectò nemo dextri inge
nij inficias ire poteſt: cũ ergo cuiq; in illo ca
ſu diſpendio magnæ pecuniæ eiuſmodi cru
ciatꝰ effugere liceat, fit vt poſsit id etiã diſpẽ
dio ſuæ famæ facere. Tertiò id ipſum argui *Tertia ratio*
tur. Si quis cõtra ius eculeo exponereť, vt a-
lienũ crimẽ reuelaret, qd' ſub ſigillo ſecreti
ſuſceperat: nõ loquimur de ſigillo ſacramẽti
cõfeſsionis, qd' anteq̃ ſacerdos reuêlet teneť
truculẽtiſsimã mortẽ perpeti: ſed de alijs ſæ-
cularibꝰ nequaq̃ tenereť tã grauia tormẽta
perferre anteq̃ id detegeret: maximè ſi nõ eſ
ſet ſecretũ regis aut reipublicę, aut qd' per in
iuriã ab alio extorſerat, ex cuius reuelatione
vita illiꝰ pẽderet: ergo à fortiori, nemo teneť
tam acrem torturã ferre vt ſuũ celet propriũ
crimẽ. ¶ Si autẽ de falſo crimine interrogare *Dubium.*
tur, maius dubiũ eſt, an peccatum ſibi eſſet
mortale, illud ſibi citra iuramentum impo-

nere:nam periurium nemo dubitat eſſe mortale.Nec verò dubitatur quin etiã citra iuſiurandum peccatum eſſet veniale, mentiri: atque adeò certum eſt ſuccumbendum eſſe priùs morti,quàm illud admittatur.Sed dubium eſt an mendacium illud citra iuramentum eſſet pernicioſum,ac ſubinde mortale. Et profectò ſi quæ dicta ſunt verum habent, non video cur eſſet pernicioſum, neq; ad reſtitutionem obligatorium:quandoquidem ille ſuiipſius infamator, ſi perſona ſit priuata,nemini mentiendo facit iniuriam: poſtq̃ ſibi ſoli famam aufert. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod ſibi imponeret,non eſſet hæreſis, aliáve enormitate aut fœditate grauiſsimum. Aliâs propter dignitatem perſonæ,vel propter enormitatem infamiæ, mortale eſſet. ¶ Exiſtit tamen contra hanc ſententiam argumentum,quando ex tali cõfeſsione delicti ſequeretur mortis periculum qua reus ille condemnaretur:nam tunc videtur ideo non licere, quòd tenemur vitã præ rebus omnibus ſeruare. Ad hoc autem compluribus reſpondetur modis. Primùm enim hactenùs nihil de periculo vitæ locuti ſumus, ſed tantùm de iactura famæ. Mox confeſsio illa ſic extorta non eſt cui fides ſit adhibenda, vt propter illam reus adiudicetur morti:imò neq; vt propriè pro infamia ducatur: vt patet.15.q.6. can.ſi quandoq;.Deinde,etiam ſi mortis periculum immineat,non tenetur homo tanto cum cruciatu vitam ſeruare, ſed poteſt breuiorem ſibi permittere mortem, vt tam acerbam effugiat. ¶ Ad primũ igitur argumentum reſpondetur, quòd vbi ratio denuntiare aliquẽ vel fraternè vel iuridicè poſcit,non eſt infamia occultum delinquentis reuelare crimen. ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur, gloſſam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali.Nam primũ addit penè,deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus,quæ in vulgus citra mortale ſerpere ſolent:quas Auguſt.in tertio argumento citatus reputat minutiora peccata.Hieroñ.ad Gelantiam rationẽ vniuerſitatis huius morbi adnotauit:vbi ait,Pauci admodũ ſunt qui huic vitio renuntient:raroq; inuenies qui ita vitã ſuã reprehẽſibilem exhibere velint,'vt nõ libentèr reprehendãt alienam. Tantaq; huius mali libido mentes hominũ inuaſit,vt etiam qui procul ab alijs vitijs receſſerunt, in iſtud tamẽ quaſi in extremum diaboli laqueum incidant.

Argumentũ contra prædicta. *Prima ſolutio.* *Secunda.* *Ad primum argumentũ.* *Ad ſecundũ argumentũ.* *Auguſtinus.* *Hieronym⁹.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm detractio ſit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

QVæritur tertio loco de grauitate detractionis: quoniam videtur omnium delictorum maximum quæ in proximum committuntur.Ait enim gloſſ.ſuper illud Pſal. Pro eo quòd me diligerent,detrahebãt mihi:plus nocere in eius membris detrahentes Chriſto, quia animas crediturorũ interficiunt, quàm qui eius carnem mox reſurrecturam peremerunt. Vnde fieri videtur conſequens, detractionem tanto grauiorem eſſe homicidio,quanto vita animæ corporali præſtat:cùm ergo homicidium ſit reliquis omnibus grauius, quibus proximus offenditur,ſit vt detractio ſimpliciter ſit omnium grauiſsimum. ¶ Secundò. Detractio videtur eſſe grauior quàm contumelia, pro eo quòd contumeliam faciliùs homo repellit quàm latentem detractionem quam ignorat:cõtumelia autem grauior adulterio:nam per adulterium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum: contumelioſus autem diſiungit eos qui amore coniuncti erãt: quatenus occaſionem alijs præbet vt quem cõtumelijs afficit, odio habeant:ergo detractio eſt peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur magnum habet pondus. ¶ Tertiò: contumelia oritur ex ira,vt ex Gregorio articulo præcedenti retulimus:detractio verò ex inuidia,vt eodem loco.31. Moral. idem ait Diuus. ſed inuidia grauius peccatum eſt quàm ira: ergò & detractio quàm contumelia. ¶ Quartò. Eo peccatum quodcunq; grauius eſt, quo nocentiorem inducit effectum: detractio autem inter omnia peccata peſtilentiſsimum inducit: ſcilicet mentis excæcationem, ex qua radice omnia pullulant. Ait enim idem Gregorius.11.q.3.Quid aliud detrahentes faciunt niſi quòd in puluerem ſufflant, & in oculos ſuos terram excitant? & vnde plus detractionis ſufflant,inde minùs vident. Eſt ergò detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauiſsimum. ¶ In contrarium eſt quòd ſceleſtius eſt facto peccare quàm verbo:homicidium autem & adulterium ſunt peccata in facto:detractione verò intra verba peccatur.

Primum argumentum. *Argumẽ.2.* *Argumen.3.* *Gregorius.* *Argumen.4* *Gregorius.*

Meritò

MEritò porrò crimen hoc in ſuſpicionẽ venire poteſt quòd ſit omnium grauiſſimum, adeò eſt reipublicę multimodè peſtiferum. Nihilo minùs tribus concluſionibus ad quæſtionem reſpõdetur.

Prima concluſio.

Prima. Inter vniuerſa peccata quæ mortales aduerſus ſe inuicem committunt, eſt homicidium. Excepta enim hìc ſemper habemus peccata quę Deũ habent pro obiecto: qualia ſunt infidelitas, deſperatio, Dei odium, blaſphemia, periurium, & ſimilia.

Probatio.

Probatur concluſio. Princeps formaliſq́;, vt aiunt, ratio vnde vnumquodq; peccatum quod contra proximum committitur malitiam ſortitur, ſumitur ex nocumento illato: nam quo illud peius eſt, eo repugnantius eſt charitati: nocumentum autem tanto peius eſt quanto bonum quod per illud tollitur exiſtit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet, eſt corporalis vita: ergo homicidium eſt peſsimum. Probatur hæc poſtrema præmiſſa. Bona humana in triplici ſunt gradu. Primum enim eſt bonum animæ: atq; ei proximum, bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus poſitum eſt. bonũ autem animæ, quanuis ſit omniũ præſtantiſſimum, nemo tamen poteſt illud alteri inuito adimere, licèt poſsit illi occaſionẽ eius porrigere: bonum enim animæ eſt gratia per quã viuit, quæ ſolo conſenſu in peccatum mortale adimitur: in huiuſmodi autem cõſenſum nemo poteſt alterum cogere. Et ideo quanuis alterum in peccatum inducere maiorem præ ſe ferat ex obiecto grauitatem quàm ſi illum occideres, tamẽ quia talis inductio nõ eſt coactio, nõ tã enormiter peccas, quàm ſi temporali morte illum interimeres. Ratio eſt qua lib. 4. q. 6. vſi ſumus aduerſus eos qui putabant grauius eſſe animam proximi per occaſionem occidere, q̃ illam corpori eximere. Reſtant ergo duo bonorum genera quæ quis alteri inuito vi aut fraude poteſt eripere: illorum autem præſtantius eſt bonũ corporis, puta vita exterioribus bonis quæ primum eſt omnium fundamentum: fit ergo vt homicidium crimen ſit genere ſuo omniũ atrociſsimum, quæ in proximum committuntur.

Secunda concluſio.

¶ Secunda concluſio. Detractio ſecundùm genus ſuum eſt maius peccatum quàm furtum, minus autem quàm homicidium & adulterium.

Ratio cõcluſionis.

Patet ex dictis: quoniã fama egregius eſt bonum quàm exterior ſubſtantia: inferius autẽ q̃ vita, quæ per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole læditur: nam per ſe loquendo filius qui incerto naſcitur parente, educari nequit commodè. Ex quo fit & fornicationem ſimplicem eâdem ratione, vt q. 3. contra Mar. de Mag. conſtituimus, grauioris eſſe culpæ q̃ furtum. Et ſecundò ſequitur, contumeliam peiorem eſſe etiam furto: nam eſt detractione propter violentiã & contemptum acrior.

Tertia concluſio.

¶ Tertia concluſio. His nõ obſtantibus quę per ſe rebus cõueniunt, poteſt accidentariè peccati grauitas aliundè, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberatè malũ perpetrat, grauiùs peccat quàm qui ex infirmitate aut ignoratiõe illud admittit. Qua vtiq; ratione peccata quæ intra verba cõtinentur, eò quòd linguæ velocitate expuũtur, aut leuiter ore decidunt, leuiora cæteris paribus reputãtur. Qua vtiq; ratione paulò ante aſſerebamus peccata quæ in facto cõſiſtunt, grauiora eſſe q̃ verbalia. Intelligitur enim ſi rationem verbi cũ ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti aſſertum peculiariter eſt in ſecunda cõcluſione, detractionem qua fama obnubilatur, grauiorem eſſe furto, quo bona eripiuntur externa. Hæc autẽ ſemper intelligenda ſunt in ſpecie: nam in indiuiduo poteſt eſſe furtũ peius q̃ detractio: & detractio peior homicidio: vt ſi quis Deo aut eius fidei detrahat: quod ad blaſphemiã attinet.

Ad primum argumentũ.

AD primũ igitur argumentũ per hoc poſtremũ verbũ reſpõdetur. Nam qui Chriſto detrahũt in ſuã obmurmurantes fidem, atq; adeò obſtãtes quo minùs qui credituri erãt illã ſuſcipiãt, in eiꝰ diuinitatẽ blaſphemi ſunt: atq; adeò quadantenùs enormiùs peccãt, q̃ qui carnẽ eius vita in tempus priuãrũt. Nam illã vitã gratia cõfirmandę fidei aſſumpſit.

Ad ſecundũ argumentũ. Solutio ſancti Thomæ.

¶ Inter ſoluendũ argumentũ ſecundũ definit S. Tho. contumeliã peiorem eſſe detractione: licèt faciliùs repelli poſsit propter maiorem contemptũ & violentiã: ſicuti rapina peior eſt furto.

Tentatur ſolutio S. Tho.

¶ Contra hoc autẽ quis forſan arguat. Fama excellentius bonum eſt honore: ergo detractio peior eſt cõtumelia: quia nocẽtior.

Quorundã ſolutio.

Reperias qui neſciẽtes hoc argumentũ ad mentẽ Tho. diluere, negẽt famã egregius eſſe bonũ honore. Imò cùm audiãt Tho. aſſerentẽ contumeliã eſſe peiorẽ, inferũt honorẽ præeminere famæ.

Reprobatur proxima ſolutio.

Cùm tamẽ re vera cõtrà ſtet veritas. Obiecta eñ propria & formalia cõtumelię & detractiõis, vt ſuprà dicimꝰ, nõ ſunt honor & fama: ſed rationes inuolũtarij. Et inde colligitur cõtumeliã eſſe acer-

acerbiorē: nempè quia per eam quis patitur inuoluntarium vi, & per detractionem non niſi ignorantia. Huic tamen deciſioni minimè diſſonat quo minùs fama cumulatius ſit bonum atq; illuſtrius quàm honor. Pretioſior enim eſt bona exiſtimatio quam populus de tua habet probitate, quàm honor, puta reuerentia quæ ſæpè mendaciter exhibetur & vafrè: neq; ſemper propter virtutem, ſed quandoque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, ſed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adſcripſit præminentes qualitates. Primùm quantum ad pretium, quòd bonum nomen ſit melius quàm diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò quantum ad ſuauitatem & loci dilatationem, quòd ſit pretioſius quàm vnguenta, odore ſuo oblectantia: Eccleſ. 7. Et tertiò quantū ad temporis diuturnitatem, quòd diutiùs permaneat quàm mille theſauri pretioſi & magni: Eccleſ. 41. ¶ Sed & hoc rurſus adnotandum, quòd etſi propter contemptum contumelia ſit genere ſuo & obiecto peior detractione, ſcatet nihilo minùs detractio mille incommodis ac peſtibus. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriā, quæ illius cœleſtis repræſentatio eſt. Mox faciliùs committitur pluresq; inficit quàm contumelia. Nam cùm in latebris fiat, impunè atq; adeò paſsim & quacunq; nacta occaſione loquendi obrêpit: cùm contumelia propter metum non ſit adeò in vſu. Deinde detractores ex inſidijs pugnant, ob idq; quàm difficilimè cauentur. Et maximè dum bilingues ſint ac bifrōtes: nempè qui in facie mulcent, in aureſq; incantant, ſed in dorſo latenter commordent. Quo quidem proditionis genere nihil in republica peſtilentius eſſe poteſt. Nam cùm nemo eiuſmodi homines caueat, ſed ſua illis pectora cuncti ſecuri pandant, ſanguinem alijs exugunt, quem in aliorum aures euomāt. Vnde Eccleſ. 28. Suſurro & bilinguis maledictus erit. ¶ Accedit huc ꝙ detractores non ſuas tantùm animas perimunt, verùm & cunctis apud quos ſua ſeminant ſcommata eandem ſpiritualem mortē inferunt: quatenùs eis odium eius ingenerant cui detrahunt, ac ſubinde pacem & amicitiam publicam, qua ſydere nullo reſpublica ſplendidiùs fulget, violāt & contenebrāt. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor homicidæ, vti in quadam epiſtola ait Clemens, quæ refertur de pœnitentia, diſt. 1. can. homicidium. quòd animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare contendunt, quibus ſpiritualiter viuit. Et eòdem fortè refertur verbū. 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. ¶ Ad tertium conceditur, contumeliam, vt ſuperiori articulo dictum eſt, ex ira naſci: vt pote quòd ira correptus, vt. 2. Rheto. author eſt Ariſt. in manifeſto cupit vindictam, quam per contumeliā faciliùs adipiſcitur. Et ideo detractio, quia non ad eiuſmodi manifeſtam vindictam tendit, non eſt iræ filia, ſed inuidiæ. Detractor enim quia liuore tabeſcit, claritudinem alienarū virtutum conſpurcare ſtudet. Haud tamen conſequitur, vt ſi inuidia peior ſit quàm ira, filia eius ſit peior ꝙ filia iræ. Nā geniture iſtæ vitiorum iudicantur ratione couerſionis ad eundem finem: ad quem ſcilicet & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attenditur ex parte auerſionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quàm per fraudem, elongatior eſt auerſio à charitate, contumelia eſt peior. ¶ Nihilo minùs & detractio hac inter alias macula ſordet, quòd ex inuidia naſcitur quæ ſordidiſsimum eſt vitium: quatenùs è regione maximè charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Paul. non æmulatur, non agit perperàm, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormiſsimum, naturæq; rerum repugnantiſsimum, vt de malo, quod abhorrendum eſt, gaudeat: de bono verò, ac potiſsimùm de alienis virtutibus quæ amore ſunt potiſsimùm venerandæ contriſtetur: id quod diabolicum eſt ingenium. Quapropter nemo eſt qui inuidiā cauere poſsit: quandoquidem omnes tenentur ad virtutū faſtigia conniti: & quo quiſq; altiùs euehitur, maiorem inuidiā liuidis concitat. Huius ergò hydriæ ſobolem ſeſe detractores agnoſcant. ¶ Ad quartum igitur perinde conceditur, ingenium eſſe detractionis mentem excęcare: nam cùm vnuſquiſque, vt Prouerb. 15. ait Sapiens, in ſententia lætetur oris ſui, qui detrahere pergit, amare dicta ſua incipit, maleq; de bono ſentire, ac probos ſubinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cùm & idem ipſe effectus alijs etiam vitijs communis ſit, vt gulę, luxuriæ & cæteris: non inde arguitur omnium eſſe peſsimam detractionem.

Documentū. *Incommoda detractionis* *Ad tertium argumentū.* *Ariſtot.* *Paulus.* *Ad quartū argumentū.*

A R-

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm audiens toleranſq; detrahentem mortaliter peccet.

PRopter perniciem detractionis quærendum demũ reſtat, vtrùm qui detrahentes audiũt mortaliter peccet, niſi illis ora compeſcant. *Primum argumentum.* Arguitur enim contrà: Nemo plus alteri quàm ſibi tenetur. Laudi autem cuicunq; apponitur ſi ſuos ferat detractores: *Gregorius.* ſecundùm illud Gregorij ſuprà citatum ſuper Ezechiëlem homil.9. Linguas detrahentium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ita per ſuam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat: ergo non eſt peccatum detractoribus aliorum non obſiſtere. *Argumen.2.* ❡ Secundò, Eccle. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis vllo modo: vſu autem venire ſolet vt qui detrahit, à veritate non recedat: ergò tunc non eſt virtus illi contradicere. *Argumen.3.* ❡ Tertiò. Id quod in aliorum vtilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebrò in rem eorum eſt quibus detrahitur. Vnde Pius Pontifex.6.q.1.can. Oues. Nonnunquàm, inquit, detractio aduerſus bonũ concitat, vt quos vel domeſtica adulatio vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo detrahentes reprimere nõ eſt officium. *Hieronym⁹.* ❡ In contrarium eſt Hierony. vbi ait, Caue linguam aut aures habeas prurientes, vt aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Prima concluſio. AD quæſtionem tribus cõcluſionibus reſpondetur. Prima. Quicunq; vel alium ad detrahendũ inducit, vel detractione propter odium delectatur, nihilo minùs quàm detrahens peccat: quin verò quandoq; aliquanto plus. *Probatio cõcluſionis.* Probatur concluſio ex illo ad Rom.1. Digni ſunt morte, non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui facientibus cõſentiunt. Eiuſmodi enim conſenſus bifariàm contingit: vno quidem modo directè, quando vel quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui iſto modo cõſentit, omnino fit criminis particeps. Quin verò ſi inducit, eo grauiùs peccat, quo in motore plus eſt culpæ quàm in moto: atq; adeò ſi lętatur, fortè poteſt & grauiùs peccare ſi odium cumulatius habeat quàm ſit in detrahente. *Bernardus.* Ac de iſtis intelligitur verbum Bernard. prope finẽ ſecundi lib. de conſi. Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius ſit, nõ facilè dixerim. Secundo autem modo conſentire quis dicitur indirectè: quia ſcilicet nõ reſiſtit. Hoc autem dupliciter cõtingit. Nam qui non reſiſtit, aut munere ſuo proprio ac publico officio reſiſtere tenetur: aut priuata perſona eſt, cui id ex officio non incumbit. *Secunda concluſio.* ❡ Sit ergò ſecunda concluſio. In priuata perſona detractionem aliorũ non repellere peccatum eſt: multò tamen minùs quàm in detrahente: quod quidem plurimùm eſſe ſolet veniale. *Tertia concluſio.* ❡ Tertia concluſio. Quandoq; nõ reſiſtere detrahenti, peccatũ eſſe poteſt mortale. Primùm in perſona publica, puta in eo qui detrahenti præeſt. Secundò propter periculum quod ille qui audit imminere ex detractione videt. Ac tertiò ſi quis ob ſolum timorem humanum obijcere ſe detractori formidet. Concluſiones ſunt ſancti Thomæ. *Suadetur vtraq; cõcluſio.* Et vnica ratione ambæ cõfirmantur. Iam enim ſuprà pluries monſtratum eſt, vt quis ſit indirectè cauſa alicuius mali, nõ ſatis eſſe quòd vitare illud poſsit, ſed prętereà exigi, quod teneatur. Teneri verò quempiã accidit aut ex iuſtitia aut duntaxat ex charitate. Priuata autem perſona rigore iuſtitiæ non tenetur malum proximi cauere, ſed tantùm ex charitate ſi abſq; ſuo detrimento poteſt. Et ideo non eſt per ſe omnino charitati aduerſum, à tali infamiæ detrimento proximum non liberare: vix tamen à veniali excuſatur: vt in ſecunda concluſione aſſertum eſt. Nam vbicunq; detractio oboritur, poteſt quis facili negotio vrbanè ac leniter detrahenti occurrere: atq; adeò ſi id nõ faciat, negligere omnino cenſetur proximi famam. Attamen ſi detractor ille vſq; adeò eſſet turgidus atque intractabilis vt periculum ab illo immineret, quicunq; excuſaret, etiam à veniali. Hoc autem quàm rariſsimè vſu venit. Adde & ſola verecundia excuſari aliquem poſſe. Vt ſi qui detrahit illuſtriſsimus eſt: audiens verò famulus eius aut alia abiecta perſona quæ mutire nõ audet. Ex iuſtitia autem cum primis tenetur Prælatus, & ideo ille procul omni metu & pudore tenetur ſubditos à detractione corripere, ſi ſit in re alicuius momenti: cuius idcirco omiſsio peccatum eſt mortale. Pręlatus inquam detrahentiũ: nam prælatus eorum quibus detrahitur, non tanta iuſtitia eos tenetur protegere: quia cura prælati eſt cauere nè ſubditi peccent. Quanuis & quodammodò teneatur charitatis vinculo

culo ſubditorum honorem tueri. Præterea priuata perſona cùm ex detractione videt periculum imminere alicui mortis vel turbationem reipublicæ, cum aliquo ſuo detrimẽto tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc aſcenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum charitati quis anteferret. Non autem id facere cenſendus eſt, quoties metu humano cauere ceſſat proximi detrimentum, vt in ſecunda concluſione dictum eſt: ſed quando ſua eſſet omnino neceſſaria pœnitentia ex præcepto. Vt ſi detraheretur fidei, aut religioni. &c. ❡ Ex his demum hoc colligamus

Documentũ ſaluberrimũ ſaluberrimum documentũ, vt intelligamus impendiò quàm maximè neceſſarium eſſe ad pacem & ſalutem reipublicæ, ac potiſsimùm Chriſtianæ familiæ detractoribus obuiam vbiq; prodire. Quod certè, vt dicebã, nemo non ſuo gradu facilè poteſt perficere. Et quando id non poterit, prudentis officiũ erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pudore ſuffundat.

Hieronym⁹. Vnde Hierony. epiſtola ad Gelantiam, quæ eſt. 14. egregiè tum detrahentes obiurgat, tum nihilo minùs & eos qui eis non obſiſtunt: ſecundùm illud Pſalm. Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd maledicta quæ in præſentia eius cui maledicitur iactantur, nõ detractiones, ſed contumeliæ ſunt: & ideo ad virtutẽ humilitatis attinet illas ferre. Quando verò iam in alias aures inſerpunt, detractionis rationem induunt. Et tunc ait S. Tho. id quod ſuprà à nobis ſæpè citatum eſt, in arbitrio eius eſſe detrimentum ſuæ famæ pati, niſi in periculum aliorum vergat. Dum autem in noſtra præſentia abſentis famam corrodit, non eſt noſtri arbitrij infamatori parcere: quia nõ ſumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur ſi nõ reſiſtamus cùm facilè poſſumus. Nam ſi Deut. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem aſinum proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere.

Ad ſecundũ argumentũ. ❡ Ad ſecundũ reſpondetur quòd etſi dum detractor vera dicit, non ſit ei contradicendum, eſt nihilo minùs ei reprimendum verbum nè aliena vulnera exulceret: aut ſaltem ſubrugata frõte illi oſtendendum eius nobis diſplicere ſermonem. Nam vt Prouerb. 15. legitur, ventus aquilo diſsipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem.

Ad tertium argumentũ. ❡ Ad tertium demum reſpondetur vtilitatem & emolumentũ quę ex detractione prouenit, non ex intentione detrahentis proficiſci, ſed è Dei gratia mollientis alterius animum: & ideo perinde obſiſtendum eſt illi, atq; raptoribus & furibus: licèt ex talibus incommodis, eis qui paſsi ſunt meritum nonnunquàm patientiæ accreſcere ſoleat.

QVAESTIO VNDECIMA, De ſuſurratione & deriſione.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 74. & 75.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ſuſurratio ſit peccatum à detractione diſtinctum.

CONTVMELIAE & detractioni quę inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur quæ non ſunt ſilẽtio prætereunda. Et primò de ſuſurratione quæritur ſitne crimen à detractione diuerſum, an verò quippiã grauius.

Primum argumentum à parte negatiua. Primùm enim arguitur à parte negatiua, nẽpè quòd à detractione nõ differat. Ait enim lib. Etymol.

Iſidorus. Iſidô. ſuſurronem de ſono locutionis appellari: quia non in facie alicuius, ſed in aure loquitur detrahendo: vbi ſuſurrare idem eſſe cenſet quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec ſuſurro in populis. Et Eccleſ. 23. vt ſuprà citatum eſt, Suſurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem eſſe apparet quod detractor.

Argumen. 2. ❡ Secundò arguitur, quod quanuis ſuſurratio à detractione differat, nõ tamen ſit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam cõtrahunt: detractor autem mala ſimpliciter de proximo ſpargit: cùm tamen ſuſurrones ſatis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare.

Argumen. 3. ❡ Tertiò. Qui detrahit fratri ſuo, vt habetur Iacob. 4. detrahit legi atq; adeò legiſlatori Deo. Vnde maiorem cõtrahit grauitatem quàm

quàm ſit in ſuſurratione. ¶ In contrarium autem eſt illud Eccleſ. 5. Denotatio peſsima ſuper bilinguem: ſuſurratori autẽ odium, & inimicitia, & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur ſuſurrationi, quàm detractioni.

Prima concluſio. AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior. Suſurratio etſi tam forma quàm materia cum detractione conueniat, fine tamen differt. Etenim tam ſuſurro quàm detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculò, inque eius abſentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiſcuè apud Doctores ambo quandoq; vſurpantur verba. Vnde ſuper illud Eccleſiaſt. 5. Non appelleris ſuſurro, ait Gloſſa, id eſt, detractor. *Gloſſa.* Attamen ſi verborum etymologiam conſulas, detractio idem eſt, vt ſuprà diximus, quod famæ ſubtractio & diminutio. Suſurratio autem ſolùm denotat clancula-riam, atque adeò vitioſam loquutionem. Ob idque forſan ex vſus accommodatione illam ſignificat oblocutionem, qua quis cõtendit non tam famæ detrahere, quàm amicitias diſſoluere: & ideo differt fine. Quapropter etſi tam ſuſurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in ſpecie detractor illa diſſeminat quæ verè ſint mala culpæ. Nempe quibus fama commaculetur. Suſurro autẽ ſatis ducit illa proferre, quæ poſsint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam ſi ſit bonum, dummodò vel malum appareat vel audienti diſpliceat. Vt ſi apud prodigum de eius amico ſuſurret quòd ſit pecuniarum tenax: & apud feſtiuũ & diſſolutũ obmumuret alterum eſſe nimis compoſitum ac modeſtũ.

Probatio ſuperioris cõcluſionis. Diſcrimen hoc primum patet ex gloſſa ſuper illud ad Roman. 1. ſuſurrones, detractores. quæ ait ſuſurrones inter amicos diſcordiam ſeminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Suſurrone ſubtracto iurgia conquieſcunt. Et Eccleſiaſt. 28. Vir peccator (& eſt de ſuſurrone ac bilingui ſermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quanuis & hoc etiam ſuprà detractori tribuimus: eidemq; idem tribuit ad Gelantium Hieronym. *Scrupulus.* Quòd ſi nos interroges, vtrùm cùm multæ ſint amicitiarũ ſpecies ſecundùm Philoſoph. 9. Ethico. alia ſcilicet quæ fundatur ſuper bono honeſto, & alia ſuper vtili, atque alia ſuper delectabili, ſint etiam diuerſæ ſuſurrationis ſpecies.

Solutio. Reſpondetur negatiuè. Suſurro enim tantùm contendit amicitias diſſociare in genere. Tametſi dum alium ſcopum per illam viam attingere contendit, tunc eius ſuſurratio poteſt diuerſas malignitatis maculas contrahere. Vt ſi quis in aures principis aduerſus alium ſuſurret, vt eius honorẽ obtineat: ambitioſus eſt vel auarus: & ſi de marito ſuſurret apud vxorem, vt amicitia inter eos ſublata, eius potiatur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rem præſentem ſunt.

Poſtrema cõcluſio. ¶ Poſterior concluſio. Suſurratio genere ſuo grauius peccatum eſt detractione, atque etiam quàm contumelia. *Ratio cõcluſionis.* Enimuero vt ſuprà dictum eſt, inde venamur peccatum eſſe grauius, quòd maius inferat nocumẽtum: eoq; nocumentum maius cenſetur, quo bonum ſublatum eſt præſtantius: amicitia verò præſtantius bonum eſt, quàm fama & honor: ergo & ſuſurratio pacis perturbatrix peior eſt quàm detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmiſſa tum autoritate Eccleſiaſt. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio. tum & ratione. Nam bona fama & honor in hoc vtilis eſt, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeò per regulam poſterioriſticam amicitia præſtantior eſt quàm fama. Adde quòd poſt virtutes, ad fœlicitatem comparandam, vt. 8. Ethicor. ait Ariſtoteles nihil conducentius eſt quàm amicorum copia. *Ariſtot.* Sanè cùm non ſolùm amicorũ omnia ſint cõmunia, verùm oẽs quadãtenùs homo vnus. Quare cui legitimi abundant amici, nihil deeſſe in vita poteſt.

Obiectio. ¶ Sed arguis etiamnum in contrarium. Detractio, vt ſuprà dictũ eſt, amicos etiam diſſoluit, ſicut ſuſurro: non ergo differunt fine. *Solutio.* Reſpondetur quòd etſi per detractionẽ amicitiæ nonnunquàm euertantur, non eſt tamen ille detractoris ſcopus, ſed tantùm famã deturpare quæ ad inimicitias viam ſternit: finis autem proximus ſuſurronis eſt eaſdem inimicitias cõflare: & ideo eſt turpior.

Primum dubium. ¶ De hac autem concluſione duo ſe offerunt minutiora dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretioſior, tum ꝙ latiùs extenditur: plures enim ſunt quibus ſtudioſus notus eſt, quàm quibus eſt amicus: tum etiam quòd eſt virtuti propinquior. Nam qui moribus præſtat, illicò in aliorum notitiam venit: etſi non tam facilè in

lè in amicitiam:propterea quòd non omnes ſunt virtutis amatores. ℂ Ad hoc in primis reſpondetur, neque famam, neque honorem, neque verò amicitiam, virtutes eſſe: atque adeò neq; ſpiritualia bona in quibus vera fœlicitas conſiſtit: ſunt tamen virtuti agnata. Vnde Ariſt. 8. Ethicor. Amicitia, inquit, non eſt virtus, ſed virtuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine verè gaudet, nempè quę ex bono honeſto, hoc eſt ex virtute proficiſcitur. Nam quæ de vtili aut delectabili nitur, non eſt niſi ſecundũ quid amicitia. Sicuti & bona ipſa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute niſi per eius notitiam, in qua fama conſiſtit, inde fit amicitiam præſtantiorem eſſe q̃ famam, tanquàm eius finem: nam fruſtra eſſet virtutis notitia niſi homines ad ſtudioſi amorem alliceret. Ac proinde in cœleſti beatitudine propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem ſpectat, quod omnes eodem amore cõglutinat. ℂ Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latiùs protendi famam, quàm amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutum prẹſtantiæ, niſi corruptis ipſi ſint moribus, ipſum amant. Ac perinde ad poſterius negatur propinquiorem eſſe virtuti famam quàm amicitiam. Imò amicitia germanior illi eſt: quapropter ſicut virt⁹ nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potiùs à virtute naſcitur, quàm à fortunæ temeritate. ℂ Alterum dubiolum eſt de grauitate peccati ſuſurrationis. Ad quod facilè reſpõdetur quòd etſi genere ſuo mortale ſit crimen propter nocumenti grauitatem, poteſt tamen ex leuitate materiæ eſſe veniale. Vtrùm autem aliquando contingere abſq; vlla culpa poſsit, Reſpõdetur primùm quòd ſuſurrare ad dirimendam perniencioſam amicitiam, dum modò citra infamationem fiat, virtus eſt: etiam ſi nonnulla naturalia vitia hominis commemorentur. Vt ſi ad dimouendum hominem ab amica dicas eſſe deformem atq; inſulſam. &c̃. At verò diſſociare amicos quorum amicitia in virtute & honeſto fundatur, nunquàm eſſe poteſt citra peccatum, & quidem mortale ſi ex amicis contendas facere inimicos: nam ſi tantùm contendas amouere aſsiduam familiaritatem, eſſe poteſt veniale. ℂ An verò quis poſſit amicitiam aliquorum diſſuere non quidem illa intentione vt ſint inimici, ſed tanquàm mediũ vt ſe loco illius expulſi in amicitiam alterius inſinuet: quia videlicet prælatus aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, niſi alter excludatur. Reſpondetur primùm quòd alterum infamando neutiquàm licet: ſed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ ſunt publica, forſan nullum eſt peccatũ: quia vnuſquiſq; ſine vi & fraude poteſt ſibi commodum cuius dignus eſt procurare. ℂ Quòd ſi arguas, id eſt verum niſi alter non repellatur à iure ſuo: Reſpondetur quòd quando illud ius ei per iuſtitiam competit, nefas eſſet tali iure hominẽ expoliare: ſed tamen quando gratuitò in amicitia alterius retinetur, nõ fit ei iniuria.

Solutio prioris concluſionis. *Ariſtot.* *Amicitia priſtat famæ.* *Ad argumẽtum factũ.* *ad famam* *Poſtrema dubitatio.* *Reſponſio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Obiectio.* *Diſſolutio.*

AD primum igitur argumentum iam reſponſum eſt quòd ſuſurro ſecundùm illam generalem rationem qua male de alio loquitur detractor dicitur: differt tamen fine vt dictum eſt. Ad illud autem Leuit. 19. reſpondetur criminatorem vt nomen ſonat tam à ſuſurrone quàm à detractore differre. Eſt enim ille qui aliena crimina præter ius, vel imponit vel denuntiat, vel auget & improperat: licèt hoc etiam detractor aliquando ſuſurroq; faciat. Ad aliud verò Eccleſ. 28. concedimus & ſuſurronem nonnunquàm eſſe bilinguem: nam duorũ amicorũ vtriq; dicit quod ei diſplicet. Atq; adeò alteri vnũ ac ſubinde alteri aliud. tamen ſi & detractor alia ſit ratione bilinguis, vt ſuprà diximus: quia aliud in abſentia, aliud in præſentia loquitur. ℂ Ad ſecundum reſpondetur quòd quanuis detractor ſemper quod malum eſt obloquatur, ſuſurro autem non id ſemper, ſed quod malum alteri apparet, eſt nihilo minùs ſuſurratio peior: quia peccatorũ grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, ſed ex fine & effectu qui peior eſt in ſuſurrone. ℂ Ad tertium deniq; reſpondetur quòd qui detrahit homini propterea cenſetur detrahere legi, quòd agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & ſuſurro amicitiarum extinctor quia nocentiùs eandem dilectionis legem trãſgreditur, Deum peiùs offendit: qui, vt habetur. 1. Ioã. 3. dilectio eſt. quapropter Prouerb. 6. Sex inquit ſunt quæ odit dominus, & ſeptimum (quaſi omnium peſsimum) deteſtatur anima eius. Atq; illud ſeptimum ille eſt qui ſeminat inter fratres diſcordiam.

Ad primum argumentũ. *Ad ſecundũ argumentũ.* *Ad tertium argumentũ.*

ARTI-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm deriſio ſit ſpeciale peccatum à præcedentibus diſtinctum, atq; adeò mortale.

POS T hæc & de deriſione etiam videre ſupereſt, quale quantumque peccatum ſit. Et arguitur primò quòd non differat à contumelia: nam ſubſannatio idem eſſe videtur quod deriſio, eademque in contumeliam concidere. idq; & ex materia & ex illato nocumento comperitur. Nemo enim deridetur niſi de aliquo turpi, quod quidem ſi in faciem ei obiiciatur, contumelia eſt: ſi verò clanculum, eſt vel detractio vel ſubſannatio. Item nocumentum quod per deriſionem infertur aut contra honorem eſt, & tunc eſt contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit ſuſurrus. *Primum argumentum.*

¶ Quòd autem deriſio non ſit peccatum mortale arguitur: quia cũ deriſio ludo fiat, ac ſæpe inter amicos, non videtur eſſe charitati contraria. Adde quòd neque deriſio quæ in iniuriam Dei vergit eſſe apparet mortalis. Nam quicunque in peccatum recidit à quo per Dei gratiam reſurrexerat, irriſor eſt eius: etiam ſi peccatum illud ſit veniale: ſecundùm illud Iſidòri, Irriſor eſt & non pœnitens qui adhuc agit quod pœnitet: & tamen non quicunque relapſus in veniale eſt veniale. Item & ſimulator irriſor Dei eſt: ſecundùm illud Gregorij, Per ſtructionem ſignificatur ſimulator, qui deridet equum & aſcenſorem, id eſt Deum: & tamen non quæcunque recidiuatio neque ſimulatio eſt peccatum mortale. *Secundũ argumentum quo tentatur altera pars agitatæ quæſtionis.* *Iſidorus.* *Gregorius.*

¶ In contrarium eſt quòd irriſio fit ludo: cætera verò ſeriò: & ideo peccatũ hoc ab illis differt. Et Prouerbior. 3. legitur quòd Deus deridet illuſores: deridere autem Dei eſt æternaliter punire: vt teſtatur illic Pſaltes, Qui habitat in cœlis irridebit eos. vnde colligitur eſſe peccatum genere ſuo mortale.

AD quæſtionem tribus facilimis concluſionibus reſpondet. Prima eſt. Peccatũ deriſionis diſtinguitur à cæteris ſuprà nominatis. Probatur. Peccata quæ verbis committuntur, ex intentione, vt ſuprà dictum eſt, exiſtimantur: ergo diuerſa eorum intentio diuerſas inter ipſa cõſtituit ſpecies. Sicut autem contumeliator honori intendit derogare, & detractor famam diminuere, & ſuſurrator amicitiam extinguere: ita irriſor erubeſcentiam & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab alijs diſcriminatur: ergo ab alijs ſpecie ſecernitur. Differt prætereà, vt dicebamus, quòd cætera ſeriò: irriſio verò ſub ludi forma ſcõmata ſua tegit: vnde & luſus dicitur. Quare irriſio frequentiſsimè in ironìa verſatur: vt ſi deformem hominem pulchrum appelles: & infimè natum, ingenuum: & elinguem, diſertum & elegantem. *Prima concluſio.* *Ratio cõcluſionis.*

¶ Ad ſubſequentium autem concluſionum intellectum præmeditandum eſt quòd cùm irriſio non ſit niſi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter diſcernendum eſt an malum illud per ſe ingens ſit & graue, an verò per ſe paruum: ſi enim per ſe magnum ſit, non eſt ſecundùm naturam ſuam irriſionis materia: imò eius commemoratio vt ſeria improperatio natura ſua reputatur. quare ſi in riſum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur vt paruum. Bifariàm ergo vitium aliquod ceu exile & puſillum riſu & luſu profertur: videlicet vel tanquàm paruum & tenue ſecundùm ſe, aut reſpectu perſonæ quæ parui penditur. *Documentũ.*

¶ Sit ergo ſecunda concluſio. Exponere peccatum alienum aut naturalem defectum irriſioni tanquàm paruum, ſecundùm ſe non eſt genere ſuo mortale, ſed veniale, ſi aliquo inde modo alter pudefiat: nam res eſſe poteſt tam exigui momenti, vt nullum ſit peccatum. Concluſio eſt per ſe manifeſta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiæ fieri poteſt veniale. Dixerim autem genere ſuo: quoniam ſi quis vitium non adeò per ſe magnum alteri illudendo obijciat: ſciens irriſionem illum grauiſsimè laturum, peccatum contra charitatem committit. Vt ſi honeſtiſsimo viro ac religioſo quis in facie diceret abſque arbitris fuiſſe puellæ loquutum, vnde ille ingenti rubore ſuffunderetur, profectò non euaderet à mortali culpa illæſus. *Secunda cõcluſio.* *Probatio.*

¶ Tertia concluſio. Si vitium quodpiam ſub riſu & ioco in faciem hominis expuatur tanquàm paruum, non quidem per ſe, quia magnum abſolutè æſtimatur: ſed reſpectu perſonæ cui obijcitur, quæ pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale eſt: idque *Tertia concluſio.*

grauius quàm contumelia, tantoque enormius quanto perſonæ quæ illuditur maior erat habenda reuerentia. Probantur ſingulæ partes: quoniam magnum vitium alteri in faciem obijcere peccatum eſt contumeliæ: quod, vt ſuprà diximus, culpam affert mortalem: quod autem per ironiam vel ſub riſus ſchemate proferatur, re vera culpam non minuit: imò eò auget quòd tali irriſione perſona adeò denotatur vilis, vt non magni pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihili æſtimatur pueros ſtultosque homines atque alios abiectæ ſortis ſimilium vitiorum nominibus denotare. Hoc enim ratione conteptus exauget: quare grauius eſt crimen quàm ſi ſeriò per contumeliã talia obijcerentur vitia. ¶ Hinc palàm fit tertium concluſionis membrum ꝙ quantum perſona illa maioris erat reuerentię digna, tanto eiuſmodi irriſionis ſcommata grauioris ſunt culpæ. Quocircà dum in Deum eiuſmodi irriſiones euomuntur, aut in fidem & religionem enormiſsima exiſtunt blaſphemiæ crimina. Vnde Iſai. 37. Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocem tuam? Et ſubditur ad ſanctum Iſraël. Poſt hanc ſecundum locum obtinet irriſio parentum. vnde Prouerbior. 30. Oculum qui ſubſannat patrem & deſpicit partum matris ſuæ effodiat eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Deinde tertio loco habetur deriſio iuſtorũ: nã cùm honor ſit virtutis præmium, iuſto ſubſannare eſt virtutib⁹ ipſis & quadantenùs Deo iniuriam irrogare. Quin verò & hæc nonnunquàm ob inſignem viri ſanctitatem excedere illam poteſt quæ eſt in parentes. Et contra hos irriſores legitur Iob. 12. Deridetur iuſti ſimplicitas. Quod quidem deriſionis genus nocua eſt & peſtifera: quippe qua homines à virtutum exercitio præ pudore retrahuntur. Vnde Gregorius, Qui in aliorum actibus exoriri bona reſpiciunt, mox ea manu peſtiferæ exprobrationis euellunt. ¶ Circa hanc tertiam concluſionem, nam de alijs nullum eſt dubium, ſcrupulum ingerit argumentum quòd cum contumelia contra honorem exiſtat: deriſio autem contra verecundiam, honor verò præſtantius bonum ſit verecundia: videtur contumelia grauius crimen quàm deriſio. Reſpondetur nihilo minùs quòd vitiorum grauitas non inde ſemper ſumitur vnde eorum ſpecies diſtinguuntur: ſecernitur enim deriſio à contumelia ex fine diuerſo, quę ſcilicet erubeſcentiam & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui eſt in deriſore quàm in contumelioſo. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorem eſſe detractione, licèt fama cui per detractionem officitur, pretioſius donum ſit quàm honor. Adde quòd irriſio adiunctam ſemper habet contumeliam: quippe qua in pręſentia irriſi improperatur eius vitium, ſed ſingulari modo. Quòd autẽ irriſio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuſcunque virtutis ſit nocentiſsima, inde patet, quòd multi aliàs probatæ virtutis, nempe qui alia vitiorum monſtra debellârunt: quoniam à filijs huius ſæculi hypocritæ nominantur, atque ideo quòd egregiè viuunt ſubſannantur, pudefiunt in publico egregijs virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam ſuam Chriſtus admonitam prouidè curauit. Primùm Matthæ. 5. vbi ſingularem beatitudinis gradum illis propoſuit quibus homines ob id maledicerẽt, quòd mundum ludibrio haberent, & eius ſapientiam ſtultitiam reputarent, & veluti ſtulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matth. 10. Qui me confeſſus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo qui in cœlis eſt. Et apertiùs Lucæ. 9. Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cùm venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum angelorum.

Suadetur poſita concluſio quo ad oẽs ſui partes.

Primus gradus irriſionis.

Secũdus gradus.

Tertius.

Gregorius.

Scrupulus.

Solutio.

AD primum igitur argumentũ reſpõdet ꝙ ſubſannatio & irriſio licèt fine cõueniant pudefaciendi, differunt tamen in modo: quia irriſio ſolo fit verbo, & cachinnis, & ſcommatibus potiſsimùm ironiæ: ſubſannatio verò geſtib⁹ alijs, vt detorto rugatóve naſo: vt habet gloſ. ſuper illud Pſal. 2. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Aut prolatis labijs, aliiſve ſeu mẽbrorũ ſeu rerum figuris oſtenſis quibus vitium hominis ſubnotatur. Talis verò differentia ſpeciem non variat: eò quòd geſtus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunque à contumelia ſicuti erubeſcentia à dehonoratione. Eſt enim erubeſcentia, vti ait Damaſ. inhonorationis timor. ¶ Ad aliud eiuſdem argumenti membrum reſpondetur, ꝙ etſi irriſio non ſit niſi de aliquo turpi, quare in materia cum cõtumelia & detractione conuenit:

Ad primum argumentũ.

Ad aliud mẽbrũ eiuſdem argumenti.

Tria ſunt quæ homo virtutũ vſu apud alios promeretur. uenit:tamen effectu differt. Tria enim ſunt quæ homo virtutũ vſu apud homines commeretur: ſcilicet & honoris reuerentia, & fama apud alios, & apud ſeipſum bonæ conſcientiæ gloria, ſecundùm illud. 2. ad Corin. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ: contumelioſus ergo & detractor turpia dicunt vt honori & famæ officiant: deriſor autem & ſubſannator vt per erubeſcẽtiam & pudorem gloriam conſcientiæ illi alteri adimat. *Ad tertium membrum.* ¶ Ac per hoc reſpondetur ad tertium membrum. Nempe aliud eſſe detrimentum deriſionis ab alijs: ſcilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis conſcientiæ quæ magnum bonum eſt, ſecundùm illud Prouerb. 15. Secura mens quaſi iuge conuiuium. Pabulum enim conſcientiæ, nempe quo homo animam ſuam ſaginat, cogitatio eſt virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perſtat. *Ad ſecundũ argumentũ principale.* ¶ Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd etſi ludus de ſe nihil importet charitati contrarium, reſpectu illius perſonæ cum qua luſus initur: poteſt nihilo minùs ratione materiæ charitati aduerſari propter contemptum. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur, quòd neq; qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypocrita officiũ ſimulans directè irriſor eſt Dei: quoniã poteſt vel ex infirmitate vel ex ignorantia relabi: ſed interpretatiuè talis habetur: quia quandam irriſoris effigiem præ ſe fert dum quod in pœnitentia promiſit non ſeruat. Adde quòd venialia iterare non eſt propriè recidere, cùm non ſit à gratia Dei caſus: ſed eſt diſpoſitio quædã ad caſum. *Ad quartũ.* ¶ Ad quartum denique reſpondetur, quòd etſi deriſio quatenùs ludũ importat leuius quidpiam ſonet quàm contumelia & detractio, nihilo minùs quia maiorem habet contemptum, inde fit grauior.

QVAESTIO DVODECIMA, de Maledictione.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæſt. 76.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cuipiam ſit licitum alteri maledicere.

POSTREMA iniuria quæ verbis infertur eſt maledictio: de qua primùm quæritur, vtrùm ſit quoquo pacto licita. *Primũ argumentum.* Arguitur enim à parte negatiua. *Paulus.* Apoſtolus nanque (in quo Chriſtus, vt. 2. ad Corint. 13. ipſe aſſerit, loquebatur) præcipit ad Roman. 7. dicens: Benedicite, & nolite maledicere. & vt habetur Danielis. 3. Omnes tenemur Deum benedicere. Ait enim, Benedicite filij hominum Domino. & tamen ex eodem ore, vt Iacob. Apoſtolus cap. 3. docet, non poteſt Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere. *Secundum.* ¶ Secundò arguitur ratione. Nam qui maledicit, optare alteri increpareque cenſetur malum. Quę quidem animi affectio cum charitate pugnat. Quin verò neque diabolus ipſe malitia obſtinatiſsimus licitum apparet vt maledicatur: quippe cùm Eccleſia. 20. legamus, Cùm maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. *Tertium.* ¶ Tertiò denique arguitur. Si quempiam maledicere licet, hoc eſt quia malus eſt: tamen cùm aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet licita maledictio. vnde ſuper illud Numer. 23. Quomodò maledicam cui non maledixit Dóminus? ait gloſ. Non poteſt eſſe iuſta maledicendi cauſa, vbi peccantis ignoratur affectus. ¶ In contrarium autẽ exiſtit maledictio illa Deuterono. 27. Maledictus qui non permanet in ſermonibꝰ legis huius. Et Eliſeus, vt. 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris ſibi illudentibus.

QVanuis vſitatius ſit multò, Maledicere alteri, quàm alterũ: tamen inter morales philoſophos vſus etiam obtinuit vt ad explicandum affectum quem quis in alium exhibet, maledicere, cum caſu etiam accuſandi copuletur. *Diuiſio trimembris.* Ad quæſtionem ergo trimẽbri diuiſione præmiſſa, trina cõcluſione reſpondetur. Eſt enim maledicere idẽ quod malum dicere: id quod trifariàm contingit. Vno ſcilicet modo ſub forma enũtiationis, vitium alterius referendo: atq; hoc quidem nihil ad præſentẽ quęſtionem attinet: ſed ad vitium detractionis, aut contumeliæ, aut aliorũ quæ hactenùs explicata ſunt. Secundo verò modo maledicere aliquid cõtingit per mo-

modũ cauſæ aut effectricis aut motricis: qua ſcilicet alius quiſpiã ad agendum mouetur. Atq; hoc idem primùm ac propriè Deo per excellentiã cõpetit, qui ſolo verbo condidit vniuerſa: ſecundùm illud Pſal. Dixit, & facta ſunt. Quapropter Deo benedicere idem eſt quod bonũ impartiri: & maledicere idem quod malũ inferre. Secũdũ autem Deũ ſuo quoq; gradu & ordine cõpetit, etiã hominibus qui imperio ſuos mouẽt ſubditos ad aliquid exequendũ, ad quẽ exprimendũ affectum inſtituta ſunt verba imperatiui modi. Tertio demũ modo dicere expreſsio quædã eſt affectus id deſiderãtis quod verbo exprimit: cui quidẽ affectui verbũ inſeruit optatiui modi. Et hic propriè mod⁹ vulgò appellat maledictio aut benedictio: puta boni maliue ĩpcatio. Ex quo fit ꝙ dicere his duob⁹ poſtremis modis, velleq; id, qd' dicit ſecũdũ bonitatẽ & malitiã ſe conſequunt: nempe vt qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromat in dicto. ❡ His ergo præhabitis ſit prima concluſio. Imperare vt alij malũ fiat, optareq; aut imprecari malũ quatenùs malum illi eſt: nempe quaſi illud propoſito ſuo intendẽs peccatum eſt genere ſuo mortale. Concluſio manifeſta eſt. Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati apertè repugnat. ❡ Secunda concluſio. Malum ſic imperare, optare, aut imprecari vt rationẽ induit boni, licitũ eſt & quãdoq; neceſſarium officium. Probatur. Nonnunq̃ malum peculiaris perſonæ vt medium concipit ad aſſequutionẽ boni: nã licet malũ ꝑ ſe nõ ſit neceſſariũ mediũ boni finis, è malitia tñ hominum accidere poteſt vt ſit cõducẽs: tali ergo caſu ſicut voluntas eiuſmodi finis bona eſt, ita & imperatio & imprecatio illi⁹ medij, licèt ſit perſonæ incõmodũ. Quapropter tunc eiuſmodi affectio nõ eſt per ſe propriè maledictio, ſed accidẽtariè: quia tũc nõ per ſe malum intendit, ſed bonũ, queadmodũ mors quã qui ſeipſum defendebat intulit. ❡ Tertia cõcluſio. Imperiũ huiuſmodi & impcatio mali bifariã poteſt rationẽ boni induere. Vno modo quia rationẽ habet iuſtitię queadmodũ Deus ac ſubinde human⁹ iudex licitè malefactorem maledicit, ſupplicio eum adiudicãdo: queadmodũ & ſancta ipſa eccleſia dũ anathemate rebelles ꝑcellit, iure & merito maledicit. Atque hac ratione & prophetæ ſæpe maledicũt, malè peccatoribus impcantes, diuinæ ſeſe accõmodantes voluntati: vt eſt illud, Cõfundantur ſuperbi: quia iniuſtè iniquitatem fecerũt in me. ac totus Pſal. 108. Cõſtitue ſuper eum peccatorẽ, & diabolus ſtet à dextris eius. & Pſalm. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperirẽt de ciuitate dñi omnes operantes iniquitatẽ. tametſi eiuſmodi imprecationes nonnunq̃ vim habeant propheticarum pronuntiationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari ſub ratione vtilis: qua vtiq; ratione licet ei imprecari qui moribus corruptus eſt ęgritudinem aliquam, aut aliam calamitatem, qua ſalubriter caſtigatus cautiùs reſurgat. ❡ Circa has igitur concluſiones id ipſum recolẽdum eſt quod ſuprà de alijs verborum iniurijs adnotauimus: nempe ad iudicandum maledictionis culpam perpendendum eſſe animi propoſitum. Quapropter cùm parẽtes filijs maledicunt nullum intus habentes mali deſiderium, nunquàm eſt peccatũ mortale: quanuis cõſuetudo profectò peſsima eſt & hominibus infimæ claſsis peculiaris. Neq; ad correctionem quicquam conferens, præterquã quòd ipſe maledicendi impetus ſæpe iram in odium concitat atque animum mutat, vt quicquid malorum imprecantur, ferè illis optẽt. Ad hæc demũ Diaboli appellatio qui illum cui maledicit importet, vix à mortali peccato excuſari poteſt. Eſt eñ blaſphemię genus & ſcandalum, ſempiternam mortem alicui imprecari. Neque verò quod maledicentem poſt euomitam maledictionem dicti pœniteat indicium eſt non præceſsiſſe conſenſum atque adeò culpam: ſed duntaxat eſt ſignum impetum illum non tam ex habitu quàm ex paſsione emanaſſe. Leuiores autem maledictiones plurimùm ſunt venialia peccata. Atqui vt articul. proximo de ſuſurratione dicebamus, ex maledictionis obiecto peccatum ipſum ſpeciem trahit. Qui enim imperat imprecatúrve homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis ſuis ſpolietur nummis. ❡ Hoc autem adnotandum eſt diſcrimen inter maledictionem ſub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, ſi nullam habeat malam intentionem neque ſcandalum det, nullam committit culpam: qui verò vt malum fiat imperat, licèt nihil habeat ſiniſtræ intẽtionis ſed fictè id faciat, poteſt incautus cauſam damni dare: atq; adeò tantum cõmittere peccati quanta fuit cautelæ

Prima cõcluſio.
Secunda.
Probatio.
Tertia concluſio.
Documẽtũ

telæ negligentia. Vt ſi quis famulis præcipiat vt nudis gladijs quenquam terrefaciant ex quo aliquid læſionis aut incõmodi ſubſequatur. Sed quia ſcandali meminimus, illud maximè datur ratione perſonæ maledicentis: prælatus enim aut quæuis grauis perſona vix ſine ſcandalo poteſt male ſubditis precari. Quòd autem filij parentibus aut inferiores ſuperioribus maledicant, id quidem neq; per iocum licet. Eſſet enim non modò ſcandalum, ſed contumeliæ genus: tanta eſt reuerentia quæ illis debetur.

Argumentũ cõtra tertiã concluſionẽ ¶ Contra tertiam demum concluſionem exiſtit argumentum quòd perſonę priuatæ non liceat optare alicui malum tanquã medium ad aſſequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri poſſe: nemini autem priuatæ perſonæ licet illi qui corruptis eſt moribus damnum dare vt emendetur: ergo neque illud licet ei optare.

Solutio. Reſpondetur autem perempta priori præmiſſa. Nam quanuis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non ſum miniſter iuſtitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permiſſu penes quem ſumma poteſtas eſt aut publica authoritate malum ei obtingat, quo flagello reſipiſcat. Neque verò ſolùm ob ſpirituale bonum optare vitioſo poſſumus temporale malum, verùm & ad cauendum aliud temporale peius. Enimuerò optare poſſumus dilapidatori ſuorum bonorum temporale aliquod incommodum, nè ludo ac luſibus illa decoquat. Quinetiam & mortem alicui optare poſſumus, licèt nobis conſtet viã perditionis ingreſſum ire, vt noſtræ reipublicæ mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Poteſt enim quiſque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrannide liberemur. Quin verò & Chriſtianis hoſtibus qui nos iniuſtè perſequuntur, quando alia non patuiſſet via, licitum eſt idipſum optare.

Ad primum argumentũ. AD primũ igitur argumentũ reſpõdetur ſacris illis teſtimonijs hoc ſolũ conuinci, ꝙ malũ quatenus malum eſt nemini licet imprecari: ac perinde ad ſecundum *Ad ſecundũ argumentũ.* reſpondetur quòd qui malum alteri bono fine & propoſito imprecatur, non illi malum ſimpliciter optat, ſed bonum. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium reſpõdetur, quòd diabolũ quantum ad eius naturam maledicere non licet: quippe quæ Dei figmentum eſt. Tametſi propter eius culpam id licitum ſit, ſecũdùm illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Senſus autem citatæ authoritatis Eccleſ. 21. eſt quòd cùm impius diabolo propter eius culpã maledicit, ſeipſum ſimili ratione iudicat maledictione dignum. *Ad poſtremũ argumentũ.* ¶ Ad illud autem poſtremo argumento inductum reſpõdetur, quòd ille Balaam meritò renuebat populo Iſraëlitico maledicere: quippe cui conſtabat eidem populo Deum benedicere. Secùs autem res habet de peccatoribus quorum culpas, licèt eorum corda non inſpiciamus, externis ſignis atq; documẽtis perpendimus: & ideo illis poſſumus in rem ſuam maledicere.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm creaturæ etiam irrationali maledicere liceat.

SVperiori articulo quæ de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum eſt, alterum de irrationali creatura ſubiũgitur. *Argumentũ partis negatiuæ.* Arguitur enim quòd non liceat illam maledicere. Maledictio nanq; aut in pœnam licet, aut ad emendam culpæ: creatura autem irrationalis neq; culpæ eſt capax, neq; verò pœnæ: imò nihil in creatura irrationali eſt niſi natura quæ Dei opificium eſt, eiuſque inſtinctu appulſuq; agitur: quare qui ei maledicit, in Deum reſpergit iniuriam. ¶ In contrarium eſt ꝙ Dominus, vt Matthæ. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali ſuo: vt eius habet hiſtoria cap. 3.

AD quæſtionem quatuor cõcluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima quæ cæterarum eſt fundamentum. Benedictio ac maledictio per ſe propriè in ſolam poteſt conijci rationalem aut intellectualem creaturam. *Probatio.* Probatur. Benedictio & maledictio in eam tantùm rem competit cui bonum ac malum ad fœlicitatem ſeu infœlicitatem pertinens contingere poteſt: id autem ſoli creaturæ ſpirituali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ ſuarum actionum dominium non habent, vt libro. 4. quæſt. 1. demonſtrabamus: neque fœlicitatis capaces ſunt propriè aut iuſtitiæ, neq; infœlicitatis & iniuriæ. Conſiſtit enim fœlicitas in aſſequutione vltimi finis quem creatura per ſuas actiones intendit: irrationales autem atque inanimæ creaturæ nec fines agnoſcunt, neque illuc

quippiam referunt, neque ideo ius propriè ad rem aliquam per ſe habent: ſed quicquid ſunt, hominis ſunt. ¶ Maior autem dubitatio eſt de priore pręmiſſa. Nam etſi irrationalibus creaturis neque bonum neque malum accidat ad fœlicitatem pertinens ſuam, fameſcunt tamen, infirmantur, & moriuntur: quæ quidem mala poſſumus eis imprecari, atq; adeò eis maledicere. Ad hoc verùm tamen reſpondetur, bona aut mala quæ per benedictionem aut maledictionem imprecamur, non eſſe illius generis quæ merè ſunt naturalia, & generalia Dei concurſu lignis ac ſaxis cõtingunt: ſed quæ ſub ſpeciali prouidentia Dei ad humanam fœlicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi deſignat. ¶ Hinc ergo gradus fit ad concluſionem ſecundam. Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominem propter quem creatæ ſunt: ita vt earũ maledictio aut benedictio in hominem ipſum refundatur. Probatio eſt ꝙ earum bonum & malum ad noſtram fœlicitatem & infœlicitatem refertur. Tribus autem præcipuè modis relatio eiuſmodi conſideratur. Primo quidem per modum ſubuentionis, quatenus ſcilicet eorum ſeruitio adiumentoq; vtimur. Et ideo qui agris ſterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferunt: & qui armẽtis aut pecoribus optaret mortem, dño damnũ illud optaret. Quare & in pœnã delictorũ noſtrorum ſterilitates accidere ſolent, & iumentorum peſtes. Atq; hac ratione Dominus Geneſ.3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo: vt ſcilicet ſudore vultus ſui victum quæritans pœnas ſuæ culpæ lueret. Et econuerſò Deut.28. eidẽ benedixit: vbi ait, Benedicta horrea tua. ac ſubinde maledixit dicens, Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modum ſignificationis inſeruit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneã, in ſignificationem Iudaicæ ſterilitatis. Tertio deniq; modo eadẽ irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur: vt tempus & locus. Atq; hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis ſuæ. Non quidem male hominibus precando, vt ille facit qui aëris inclementiam in frugum detrimentum deſiderat. Peccaret enim tunc: cùm tamen Iob.1. legatur ꝙ in omnibus illis non peccauit. Et cap.2. commonuit Deus Sathanam nè animam illius tangeret: ſed maledixit illi diei propter amo-

Obiectio.

Solutio.

Secunda concluſio.

Ratio cõcluſionis.

rem potiùs humani generis, ac potiſsimùm Dei. Nempè propter culpã originalem quã ſuì conceptione cõtraxit: & propter calamitates atq; ærumnas inde humano generi ſuc creſcentes. Atq; ad hunc modum reducitur maledictio Dauidis. 2. Reg.1. qua montibus Gelboë male precatus eſt: nempè vbi clades Saûlis & populi contigit. ¶ Tertia concluſio. Maledicere autem rebus irrationalibus, imò & dæmonibus, vt ſuprà diximus, quatenus creaturæ Dei ſunt, blaſphemia eſt. ¶ Quarta demum: Maledicere eiſdem ſecundùm ſe conſideratis, otioſum ac vanum eſt, ab ſubinde illicitum. Concluſio hæc ex prima manifeſtè colligitur. ¶ Ex his cordatiſſimus quiſq; elicere nouerit quouſq; liceat tempeſtates, æruginem, & locuſtã, aliaq́; id genus portenta maledicere. Abſit enim tanta ſacrorum irriſio, quãta fieri inter aliquos ruſticos fertur: nempè quòd locuſta & bruchus patrono illis ac procuratore, vt fertur, conſignatis, in iudicium euocantur, & conteſtata lite cauſa vtrinq; agitur, ac demum anathematis cenſura exterminantur: quæ enim res maiori ludibrio digna contingere Chriſtianis poteſt, q̃ cũ eiuſmodi portentis ac vermiculis & volucribus quę mero naturali inſtinctu agũtur feriò res agere? Quod ergo in eiuſmodi calamitatibus licet, id tantũ eſt vt diuinũ auxiliũ aduerſus dæmones legitimis exorciſmis imploremus, qui in vltionẽ delictorũ noſtrorũ permitti diuinitùs ſolẽt eiuſmodi incurſionibus ac turbinibus nos infeſtare. Atq; hac fortè ratione licet terminos benedicere. Quãuis hoc nõ ſit adeò neceſſarium: ſed ſatis eſt Deum pro fructuũ proſperitate exorare. Benedicere autem campanas religionis habet prætextũ, ſicut benedicuntur calices: quanq̃ in his nõ negauerim quin poſsit nonnunquàm ſuperſtitionis nõnihil commiſceri. ¶ Argumentorum ergo ſolutiones per ea quæ dicta ſunt liquent.

Tertia concluſio.

Quarta concluſio.

Ruſticorum portentoſa ſuperſtitio.

Qua via occurrentibus calamitatibꝰ obuiandum ſit.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm maledictio, peccatũ ſit genere ſuo mortale, idemq; detractione peius.

POSTREMO quæritur de culpæ maledicentium grauitate: videtur enim non eſſe genere ſuo mortalis: tum quòd Auguſt. in homil. de igne Purgatorij inter leues culpas & hanc commemorat: tum

Primum argumentum.

Auguſtinus.

tum quòd malefacere peius eſt quàm maledicere: & tamen non quicunq; malefaciens mortaliter delinquit. Quod autem econtrariò grauius ſit peccatum quàm detractio, inde primùm apparet, quòd maledictio genus quoddam blaſphemiæ eſt, vt habetur in gloſſa ſuper illud canonicæ Iudæ: Quòd cùm Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſpemiæ: blaſphemia autem grauius peccatum eſt detractione. Adde quòd maledicens ſuo imperio cauſa eſt mali: qui autem detrahit, ſolùm id malum ſignificat quod exiſtit: peius autem eſt cauſam eſſe quàm ſignum. ¶ In contrarium autem vtriuſq; partis eſt, quòd nihil à regno excludit niſi mortale peccatum: à quo tamen maledictio excludit, ſecundùm illud. 1. ad Corinth. 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt. Quod autem non adæquet detractionis grauitatem ex eo conſtat quòd maledictio licita eſſe quandoque poteſt: detractio verò nunquam.

Argumẽ. 2.

AD quæſtionem quatuor cõcluſionibus reſpondetur. Prima: maledictio ſecundùm genus ſuum peccatum mortale eſt. Loquimur enim in propoſito de maledictione illa quæ fit intentione mali: nam quæ bono fit propoſito non adducitur in quæſtionem peccati. Probatur concluſio. Imperare malũ alteri infligendũ, ſicuti & illud cuipiã imprecari, aduerſum eſt genere ſuo charitati: cuius ingenium eſt bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledicentis animũ. Quo fit vt tanto ſit grauius quanto & perſonam chariùs amare tenemur: aut malũ quod illi optamus, pernicioſius eſt ac nocentius. Vnde Leui. 20. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ¶ Secunda cõcluſio. Poteſt nihilo minùs cõtingere vt maledictio ſit veniale peccatũ, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempè vel quòd ex leui motu, vel luſu, vel fortè ex ſurreptione verbum ore labitur: verborum enim ſignificatio, atque adeò culpa ex affectu potiſsimùm penſanda eſt. ¶ Ex his id quod articulo. 3. diximus, apertius fit: nempè maledictionis peccatum multiplicis eſſe ſpeciei. Eſt enim perinde de illo ac de odio cenſendũ: vnde ſi maledictio in genere fiat, nullo in ſpecie explicato malo, vt ſi quis dicat maledicaris à Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: ſi verò vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidium mente cõmiſiſti. ¶ Tertia concluſio. Maledictio quæ ſimplex exprimit deſiderium, genere ſuo minoris eſt culpæ quàm detractio. Probatur ex his quæ ſuprà dicta ſunt. Primùm enim detractor, ſicuti & contumeliator, malum culpæ diſpergit obijcitve aduerſus alterum: qui autem ſimplex eſt maledictor, non optat alteri niſi malum pœnæ, puta mortem, aut varias calamitates, aut fortè culpam ſub ratione pœnæ: culpa verò grauius malum eſt ac nocentius quàm pœna: eſt ergo hac ratione detractio, ac ſubinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundò & id confirmatur ex proferendi modo. Detractio enim & contumelia ac deriſio eſt enuntiatio aſſertioque mali: ſimplex verò maledictio (nil enim modò de imperio loquimur) non eſt niſi ſolum deſiderium: peior autem eſt enuntiatio & aſſertio quàm deſiderium: nam deſiderans non ſtatim deſiderio ſuo cauſa eſt mali, ſicuti qui enuntiat cauſa eſt infamiæ: fit ergo vt detractio peior ſit ſimplici maledictione. Attamen deſiderium internum mali, malitia inficitur ſui obiecti. Vnde Chryſoſto. ſuper Matthæ. Cùm dixeris maledic ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs. ¶ Quarta concluſio. Maledictio quæ per modum imperij fit, cùm rationem cauſæ habeat, poteſt eſſe detractione grauior: ſi modò ingentius nocumentum inferat, quàm ſit famæ denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius damnum per ipſam detur. Hæc autem audienda ſunt ſecundùm id quod per ſe ad rationem horum vitiorum attinet: poſſunt nanque alia conſiderari accidentia, quibus prædicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum. ¶ Vnus tamen ſcrupulus reliquus ſit circa tertiam concluſionem, qua dictum eſt ſimplicem maledictionem eò eſſe leuioris culpæ quàm detractionem quòd non eſt cauſa mali. Arguitur enim contrà. Maledictiones parentum in filios eſſe ſæpe ſolent efficaces: nam hac ratione ſunt extimeſcendæ. Deus enim nonnunquàm eiuſmodi imprecationibus annuit: ac potiſsimùm ſanctorum: vti de Helia legimus. 4. Reg. 1. quòd ob ſuam maledictionem ignis de cœlo cadens deuorauit vnum, ac ſubinde alterum quinquagenariũ. Et de Eliſeo

Prima concluſio. *Probatio cõcluſionis.* *Secunda concluſio.* *Corollariũ* *Tertia concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Cõfirmatio.* *Chryſoſt.* *Quarta concluſio.* *Scrupulus.*

ſeo, cap. 2. quòd cùm maledixiſſet pueris nomine Dei, egreſsi duo vrſi de ſaltu lacerauerunt quadragintaduos. Reſpondetur primò quòd dictum Diui Thomæ intelligitur de verbis exterioribus: illa enim non ſunt perinde cauſa ſicut verba detractionis per quam proditur ſecretum peccatum alterius. Secundò intelligitur de maledictione quæ fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit quo iuſtas imprecationes parentum ac ſanctorum. ¶ Ad primum igitur argumentum iam reſponſum eſt. Et ad ſecundum reſpondetur, quòd gloſſa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura eſt Dei. Et ad poſtremum, quod concludit maledictionem per modum imperij peiorem eſſe detractione.

Solutio.

Ad primum argumentũ.

Ad vltimũ argumentũ.

LIBRI E DECEM QVINTI,

atque adeò Primi Tomi de Iuſtitia & Iure

Fratris Dominici Soto,

FINIS.

FRATRIS DOMINICI Soto Segouienſis, Theologi, ordinis Prædicatorum, Cæſareæ Maieſtati à ſacris confeſsionibus, Salmantini Profeſſoris, De Iuſtitia & Iure

LIBER SEXTVS.

PROOEMIVM.

Materia cõſequentium librorum.

EO denique deſtinati operis peruentum nobis eſt, cuius præcipuè gratia de illo cœpimus cogitare. Hæc inquam vſurarum, cõtractuũ, cãbiorumq́ue ac ſimoniarum ſylua in animum potiſsimè nobis induxit, vt tantam operis molem aggrederemur. Videmus enim inſtantia tempora huiuſmodi iniuſtitiæ auaritiæq́ue portentis vſque adeò ſcaturire, vt vix reliqua nobis fiet ſpes veritatem perſuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu noſtro ſuffragante Dei numine operas noſtras: cæterùm ipſius erit, pectora eorum, quorum intereſt, tangere, vt ſecundùm veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirùm gratia, auctore. 2. *Ariſto.* Ethicorum Ariſtotele, tractatio omnis moralis philoſophiæ inſtituitur. Quò ergo ad ſeriem dicendi identidem ſpectemus, in capite ſuperioris libri ſic tractationem iniuſtitiæ cõmutatiuæ partiti ſumus, vt (quæ Ariſtoteles. 5. Ethicor. cap. 2. diuiſio eſt) in eodem præcedenti libro de iniuſtitia diceremus, quæ ab inuolũtarijs violentiſq; acceptionib⁹ proficiſcit: in hoc & ſubſequẽti autẽ ſubinde alterum iniuſtitiæ mẽbrum explicaremus, quæ in his pactis atque conuentis verſatur quæ homines ſua ſponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vſuris & contractibus peculiariter expendimus, quæ ſub titulo de Iuſtitia & iure, inſignem habet locum. Et quidem ſanctus Thomas duas duntaxat de hac re diſputauit capitales quæſtiones: vnam ſcilicet de emptione, atque alteram de vſura: in quibus tota contractuum materia virtute continetur. Enimuerò (quod ceu baſis totius tractatus prænotandum eſt) omnis iniuſtitia cuiuſcunque contractus ad alterum duorum capitum reducitur. *Fundamentũ* Aut enim pretium de re exigitur, quæ nullius eſt pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vſuram: & in ſpiritualibus ad ſimoniam. Aut res pretio æſtimabilis iniuſto, per exceſſum traditur, per defectúmve recipitur, & hoc reducitur ad iniuſtitiam vẽditionis & emptionis. At verò quia prædictas duntaxat quæſtiones duas, eaſdẽq; breuiſsimas tractare cõſtituit, illam de emptione alteri de vſura ordine prætulit: eò quòd emptio dignior videtur contractus. Nobis autem qui de omni emptionis ſpecie cæterorumq́ue contractuum natura patentiorem locupletioremq́ue tractatum inſtituimus, operæpretium eſt ordinem alterum ſequi. Nam cùm tota contractuum iniuſtitia ad vſuræ figuram exigenda ſit & ꝑpendenda, neceſſum fuit eius naturam in capite ſtatim enucleare, nè filum poſteà cõtractuum quæſtio hæc nobis interrumperet. Neque præterea ratio huius ordinis bona deeſt: vtpote quòd à maiori iniquitate exordium ſumat. Iniquius enim eſt pretium inde quærere, vnde nullum debetur, quàm vnde iuſtũ debetur, iniuſtum extorquere.

QVAESTIO PRIMA, De vſura.

Sanct.Thom.2.2.q.78.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm vſuraria mutuatio genere ſuo ſit peccatum mortale.

AD rem ergo vt deſcendamus, quæritur primò an vſuraria mutuatio peccatum ſit genere ſuo mortale. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum.* Primùm exemplo Chriſti qui noſtrorum eſt morum norma. Ipſe enim Lucæ. 19. ſeipſum affirmat vſuras exigere. *Secundum.* ¶ Secundò & lex diuina priſcis patribus data, quã ideo Dauid Pſalm.18. immaculatam appellat, ꝙ prohibebat peccata, permittebat nihilo minùs vſuras. Legimus enim Deuter.23. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram, ſed alieno. Quin verò & eo.lib.cap.28.id ceu præmium illis mortalibus proponebat. Fœnerabis gẽtibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies: ergo fœnerari ad vſuram licitum eſt. *Tertium.* ¶ Tertiò & leges humanæ quibus iuſtitia inter homines conſtituitur vſuras permittunt: vt patet totis titulis de vſur.ff.&.C. ergo illæ ſunt licitæ. ¶ In contrarium eſt præceptũ Exo. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi exactor: neque vſuris opprimes. Et Dauid inter eos qui habitaturi ſunt in tabernaculo Dei connumerat illum qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram.

IN capite ſtatim quæſtionis de nomine vſuræ, vt moris nobis eſt, hoc prænotemus, quòd Latinis non dicitur quaſi vſus æris, vt illi autumãt qui ſyllabarum colliſionem ſuperſtitioſè rimantur: *Multiplex vſuræ acceptio.* ſed ſi primæuã eius ſignificationẽ ſpectes, idem eſt prorſus quod vſus. *Cicero.* Vnde Cicero aduerſus Verrẽ: Cur piratis lucis vſurã tã diuturnã dediſti? lucis ergo vſura idẽ eſt qd' lucis vſus, puta vita. Mox idẽ nomẽ ad id deſcendit ſignificãdum qd' ex vſu cuiuſq; rei tanquàm eius fructus accreſcit. *Cicero.* Idem lib. de Senect. Terra nunquàm ſine vſura reddit quod accepit: vbi fructus appellatur vſura ſeminis. *Cicero.* Et Tuſc. quæſt.li. 1. Natura dedit vſuram vitæ ſicut pecuniæ, nulla præſtituta die. Dicitur ergo ab vſu vſura, ſicuti à fœtu fœtura, & à cultu cultura. Quapropter ſecundùm has ſignificationes nõn eſt nomen vitij. Verùm tamen inde tertiò more & vſu accommodatum eſt ad ſignificandum id peculiariter quod ex vſu pecuniæ aut rei cuiuſq; vſu conſumptibilis ſorti excreſcit. Et ratio forſan accommodationis huius eſt vt nomine ipſo, rei peruerſitas per antitheſin denotaretur. Nempe quòd cùm talium rerum vſus, quippe qui re ipſa abſumiť, ſterilis per ſe ſit, veluti fructuoſus æſtimetur. Quocircà vſura ſecundũ hoc ſignificatum, ceu nomen delicti vſurpatur. Appellať deinde & vſura, vt.1.Poli.cap. 7. autor eſt Ariſt. fœnus. *Ariſtot.* Et eſt alluſio ad Græcam etymologiam. Quod enim nos vſuram, Græci τόκον appellãt: ἀπὸ τοῦ τίκτω, qd' eſt pario. Sicut enim animalia proles ſibi ſimiles pariũt, ſic & pecunia pecuniã. Quare maximè, inquit Philoſophus, contra naturã eſt hic acquirendi modus. Haud enim nũmꝰ veluti terra, aut pecus, fœcũdus eſt, vt pariat. Diciť ergo Latinè fœnus, quaſi fœtus. *Quid interſit inter vſurã ac fœnus.* Quãuis inter iuris doctores tãtũ diſcriminis interſit, vt nomẽ vſuræ latiùs pateat, & vt dialecticè dicamus, ſuperius ſit q̃ fœnus. Nempe ꝙ fœnus duntaxat pro vſura ſtrictè ſumpta vſupetur: nimirũ pro eo ꝙ ex ſolo mutuo iniuſtè accreſcit. Vſura autẽ accipiatur extẽſiùs pro quocũq; augmento ex quocũq; cõtractu: etiã dũ licitũ ſit. Vt ſi quid credita pecunia vẽdidiſti: & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri ceſſantis auctũ eſt, acceſsio illa vſuraria quidẽ eſt, non autẽ fœnebris. Sic enim habet iuriſconſultus. l. cũ quidã. §. ſi pupillo. ff. de vſuris. Vſuræ non propter lucrũ petentiũ, (illę ſcilicet q̃ legitimæ ſunt) ſed propter moram non ſoluentium infliguntur. Item dum quis de hæreditate vel re aliqua etiam de pecunia litigat, ſi vincit, addiciť ei cũ ſorte quicquid vſu excreuerit: idq; vſura nũcupatur. Sed tñ vbi de hac re quæſtio non habeť, promiſcuus eſt vſus fœnoris & vſurę. Nos ergo vt cõmunis vſus non ſolùm Theologorũ habet, verùm & reipublicæ, dũtaxat accipimus nomen pro illicita vſura mutui. Adeò vt vbi quidpiam vel in pœnam vel ratione moræ vel aliter iuſtè ſoluitur, non exiſtimetur vſurarius contractus. Quod autem nos vſuram, Græcique partum, id quidem Hebræi morſum nuncupant. Vnde

Deut.

Deuteron.23.vbi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo: Hebræi habent, Non morſum inferes fratri tuo: ſeu, Non fœnore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dentibus canis cadaueris viſcera, ſic fœnerator debitoris ſuis ſubſtantiam diuellit. Quô vtiq; Chryſoſto. alluſit ſuper illud Mat.5. (vt nos illic adnotauimus) & volenti mutuare, &c. Similis eſt, inquit, pecunia vſurarij morſui Aſpidis. Percuſſus enim ab Aſpide quaſi delectatus abit in ſomnum, & per ſuauitatem ſoporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia mēbra decurrit. Sic enim qui ſub vſura accipit, ſub tempore quaſi beneficiū ſentit: ſed vſura per omnes ſuas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hæc Diuus ille. Igitur ſi hæc meditatè conſideraſti, vſura non more accidit niſi in ſolo mutuationis contractu, atque in alijs quibus mutui ratio ineſt. Et cùm mutuatio non habeat locum niſi in rebus vſu conſumptibilibus, in his duntaxat verſatur vſura. Exemplum, Vendidi tibi expectato pretio rem meam: & vt te expectem auctarium poſco: quia contractus hic perinde habet ac ſi idē pretium ſtatim à te mihi ſolutū tibi in tempus mutuaſſem, vſurari[9] eſt. ¶ Imò verò hæc regula, fallentiæ neſcia, in capite iſtorum cōtractuum præfigenda eſt, quòd ad perpendendum de vno quolibet contractu an vſurarius ſit, explorandum eſt, an aliquam ſecū complicet rationem mutui, pro quo pretiū redditur. Tunc enim in vniuerſum vſurari[9] eſt: alioquin, minimè. Et ideo in titul. quæſtionis pro eodem duximus, contractus ſeu actio vſuraria: & mutuatio vſuraria. ¶ Incaſſum autē hauritur labor, quo nonnulli inſudant, definitionē vſuræ perſcrutantes: &, niſi ego fallor, nunq̄ abſolutā inuenietes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidē modo pro actione, hoc eſt, pro mutuatione cum pacto quidpiā vltra fortē recipiēdi. Sic enim videt in cōci. Agathē. vſurpari. 14. q. 3. cano. vſura. vbi habet, Vſura eſt vbi amplius requirit q̄ quod datur. Alio modo accipit pro pretio quod vſus ęſtimatione ſorti accreſcit. Quod eâdē di. c. pleriq;. ait his verbis Amb. Quodcunq; accedit ſorti, vſura eſt. Et hoc certè eſt natiuū nominis ſignificatū. Nam cōuentionalis actio potiùs dicit vſuraria mutuatio, atq; vſuræ peccatum, q̄ vſura: ſicuti tonſura eſt quæ ex tonſione reſtat. Itaq; vſura obiectum peccati eſt. Quapropter mutuator dicitur ad vſuras mutuare, vſuraſq; recipere: mutuatarius verò mutuum ad vſuras recipere, & vſuras ſoluere. ¶ Eſt ergo vſura (ſi exactam cōpendioſamq;, vt eſſe debet, definitionem cupis) vſus pretium mutuatæ rei. Per hoc enim quòd dicitur, pretiū vſus, ſecludit contractus emptionis, vbi non pro vſu tantùm, ſed pro re ipſa penditur pretium. Per id autem quòd dicitur, mutuatæ rei, ſemouētur à definitione cōtractus empytheuſis, & locationis, quibus res nō mutuatur. Rurſus nomen pretij, præcurrens pactum deſignat in mutuatione, vel ſaltē ꝙ receptio fiat ratione mutui. Ob idq; hoc ſelectiùs poſui, q̄ lucrum. Cōpingimus enim definitionē hanc vſuræ ſtrictè pro maledicto fœnore. Et ideo vbi quid iuſtè ſeu ratione lucri ceſſantis, ſeu dāni emergentis, ſeu in pœnam accreſcit ſorti, eſt quidē extento nomine vſura: haud tamen vſuræ peccatum, de quo hîc agimus: quia illud, licèt ſit lucrum, non tamē eſt pretium: ſanè cùm non pullulet ex conuētione mutui. Neque verò ſi quid mutuatarius honeſtatis gratia redonet mutuanti, eſt vſura: quia vbi non ſubeſt pactum, nullum eſt pretium. Item ſi pecuniam vel aureā, vel argenteam (vti ait S. Thom. in ſolutione ſexti:) ad alium vſum, qui ſibi eſt accidentarius: puta ad oſtentationem vel ad ornatus commodes, indeq; pretium ſuſcipias, vſura non eſt: quia pretium non obuenit ex mutuo, cùm illic non transferatur dominium, ſed ex locatione pecuniæ. Eodem modo excluditur à ratione vſuræ contractus ſocietatis, vbi qui ponit ſortem, quia non tradit dominium, nō mutuat. Prætereà ſi id quod recipis aliâs tibi debitum erat, etiam ſi ex conuentione mutui id recipias, nempe dum debitori tuo mutuas vt debitum ſoluat, non eſt vſura: quia non eſt pretiū vſus rei mutuatæ, ſed recuperatio rei tuæ. ¶ Sors autem in præſentiarum dicitur ſubſtantia ipſa mutuata, quæ ſcilicet te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitror ex contractu ſocietatis pertractum eſſe nomen ad omnes generales. Illic enim quiſque ſuam ſortem, id eſt portionē in aceruū mittit: vnde omnes dicuntur cōſortes, id eſt ſuas vna participantes ſortes. Græcè dicit, ἀρχαῖον, hoc eſt principale: & κεφάλαιον, hoc eſt capitale: q̄ etiā nomina Latinis in vſu ſunt. ¶ Ex hac definitiōe clara colligit diſtinctionis ratio inter vſurā externā & mentalem. Differunt enim non ſolùm tanq̄ actus interior & exterior eiuſdē obiecti, verùm quòd externa dicit pactum

Chryſoſto.

Vſura in mutuo ſolūmodo cōtractu rebuſq; vſu cōſumptibilibus locū habet.

Regula.

Vſura dupliciter.

Definitio vſuræ.

Quid ſors.

Diſcrimē inter vſuram mētalem & externam.

tacitum vel expreſſum: mentalis autẽ (quod meditatè conſiderandum eſt) abſque vllo intercurrente pacto committit. Statue ergo ante oculos tria hæc, mutuum, pretium ſeu lucrum, & pactum. Vbicunq; interuenerit pactum, eſt vſura in opere, puta exterior: alioqui minimè. Atqui ad pactũ expſſum in foro Dei neque ſcriptura requiritur, neque teſtes: ſed etiam dum abſque arbitris explicas tuam voluntatem, ſcilicet mutuo tibi vt tantũ vltra ſortẽ mihi perſoluas, eſt expreſſum pactum. Si autem non ſic in forma, ſed nutibus tuam inſinuas voluntatem, cenſetur tacitum pactum. Vt ſi dicas: Ecce mutuo tibi: tu autem ſcis vſum: ego non habeo vnde viuã. Soles eſſe gratus alijs: vel quid ſimile. Etenim licèt non ſit pactum ciuile vt mutuatarium poſsis compellere, eſt tamen obligatio: & ideo vſura exterior. Vſuram autem mentalem ſola ſpes cum intentione conſtituere ſufficit abſque vlla pactione. Vt ſi mihi mutuas ſperans intendensque ratione mutui me tibi aliquid exhibiturũ, vſura mentalis eſt: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, ſcilicet recipere ratione mutui, eſt obiectum vſuræ. Non ergo fallaris ſic exteriorem interioremque vſuram diſcriminans, quod illa requirat expreſſum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactio vſuram facit exteriorem. Sed quando dico ſpes intelligitur dum illa eſt mutuandi cauſa & intentio, vt non mutuaſſes, niſi vt ratione mutui quidpiam tibi lucri accederet. Nam dum ex beneuolentia mihi mutuas, eſto inde ſuboriatur tibi repenſionis ſpes quam gratuitò ratione amicitiæ facturus tibi ſum, nulla ſubinde naſcitur mentalis vſura: quia nec illa ratione accipere, vſura eſt realis. Sed de his artic. proximo redibit ſermo.

HIs de nomine vſuræ præiactis ad quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prima. Vſuraria mutuatio, hoc eſt pretium vſus mutuatæ rei ex pacto ſuſcipere, peccatum eſt genere ſuo mortale, iuſtitiæ comutatiuæ contrarium. Et quidem concluſio nulli non eſt in confeſſo: ſed tamen quo iure fundamentum habeat, nonnulla eſt controuerſia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadam ſua diſputata quæſtione) qui negant iure naturæ prohibitam eſſe vſuram: ſed aiunt iuri duntaxat diuino aduerſari. Et ideo fortè idem autor

Prima concluſio.

Aliquorum ſententia.

Ancharanus

tenuit, ꝙ tractare de vſuris non pertineat ad Theologos, ſed ad Iuriſconſultos: quia cernebat perpendere naturæ ius, Theologorum eſſe munus. At negari non poteſt quin ſit de iure diuino, cuius theologi interpretes ſunt. Reſpondere ergo de iure exteriori deque fœneratorum pœnis decernere, relinquitur Iuriſperitis: vſurarum autem naturã de ſuis principijs enucleare Theologorum eſt. ¶ A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc quòd vſura nõ ſit iuri naturali contraria, non ſolùm planè falſa eſt, verùm etiam periculo ſubdit cõcluſionis veritatem, qua aſſeritur vſuram eſſe peccatũ. Si ius inquã naturale ſemoueas, tenuiſsimũ cõcluſionis ſtabilimẽtũ relinquis. Etenim licèt antiqua lege multis locis vituperata infamataq; vſura ſit, tñ cùm etiã illic Iudæis permiſſa fuerit, quã exercerẽt cũ gentib⁹, aliũde debent illa præcepta irroborari: nè ſuſpicio oriatur aliquo pacto eſſe licitã & iuſtã. Præterea (qđ rem vehemẽter vrget) tota illa lex, vt ad Hæbræos. 7. docet Paulus, impleta per Chriſtum eſt, ac ſubinde abrogata. Quapropter nullum eius prorſus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, niſi quæ vel ſunt de iure naturæ, vel præcepta ſunt rurſus à Chriſto. Hoc enim ſenſu, vt dicere ſæpe conſueuim⁹, intelligendũ eſt, moralia præcepta permanſiſſe, videlicet quia vigore iuris naturę ſuſtẽtata ſunt, ac perinde in euãgelio cõfirmata. Igitur qui negauerit crimẽ hoc, eſſe cõtra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis eneruat. ¶ Loc⁹ autẽ euãgelij Luc. 6. Mutuũ dantes, nihil inde ſperãtes: ad hoc ipſum propoſitũ adduci cõſuetiſsimũ, profectò nõ illã habet energiã, quæ vulgò æſtimat. Quã ob rem D. Tho. ſacrorũ ſenſuũ oculatiſsim⁹ perſpector, nõ modò nõ vſus eſt illo loco ad aſſerendã cõcluſionẽ, verùm ex illo quartũ argumentũ cõtra eandẽ obiecit. Agnouit enim nõ eſſe prohibitionẽ vſuræ, ſed conſiliũ mutuãdi ſine ſpe humanæ cõpẽſationis. Et ideo argumentatus eſt quod cùm mutuare nihil inde ſperãdo, cõſiliũ pręciſè ſit Chriſti, nõ ſit præceptum, nihil ex mutuo recipere. Tãetſi inſolutũ nõ reliquerit argumentũ. Et re vera euãgeliũ eſt patentiſsimum. Cõmendat enim illic Chriſtus dilectionem quam non ſolùm amicis, verùm & inimicis debemus. Admonetq; ſubinde nè ob fauorẽ humanum & gratiã quã homines rependunt, charitatis beneficia præſtemus: ſed ſolùm diuinam intuentes mercedem. Et ideo ait ſi benefe-

Prima rati... in prox... ſententiam

Secunda.

Tertia.

benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quę vobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis his à quib⁹ ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. ſi loqueretur de vſura, non dixiſſet æqualia: quia non eſt in more vt fœnebre lucrum ſit ſorti æquale: ſed dixit æqualia, hoc eſt, paria bona, gratuitò refuſa. Idem ergo eſt quod ſubdit: Verũtamẽ diligite inimicos veſtros, benefacite & mutuum date, nihil inde ſperantes: id eſt nullã ab hominibus gratiã, ſed à Deo. Quare ſubdit: Et erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſsimi. Quare inepta gloſſa eſt, quòd pri⁹ mẽbrum ſit conſilium, poſterius verò præceptum. Neque ſanctus Thom. in prima ſolutione illius quarti argumenti, dum dixit quòd mutuum dare eſt conſilium, & inde lucrum non petere, eſt præceptum: voluit illum ſenſum ſecundi membri extare in euangelio: ſed quòd eſt lex iuſtitiæ, non expectare lucrum. Quare ſenſum legitimum ſtatim ſubdit, ſcilicet quòd illic non fit mentio de ſpe vſurarij lucri, ſed de quacunq; quę in homine ponitur. Nulla enim illic edicitur prohibitio iniuſtitiæ vſurarum, ſed commẽdatio fit miſericordiæ mutui, quæ propter ſolum Deum eſt erga proximos declarãda.

Obiectio prima. ¶ Sed rogas, quomodò ergo ait Alexander Tertius in conci. Late. cap. ſuper eo. de vſur. ꝙ vſurarium crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtatur. *Dilutio.* Reſpõdetur ꝙ in veteri plana ſunt teſtimonia, in nouo verò illud abundè interdictum Decalogi, Non furtũ facies: illã prohibet. *Obiectio ſecunda.* Ais verò rurſus, *Vrbanus. 3.* Vrbanus tertius cap. cõſuluit. eo. tit. citat eundẽ locũ, Date mutuum, nihil inde ſperantes. ad confirmandam vſurarum prohibitionem. *Reſponſio.* Reſpondetur ꝙ Papa non, vbicunq; citat teſtimonia ſacræ paginę in aliquo ſenſu, intendit canonizare eũdem ſenſum tanq̃ de fide: ſed citat quandoq; illud ſecundùm Doctorũ opinionem. Præterea illa euangelica ſententia ſubminiſtrat vim argumento per locum à maiori. Nempe ꝙ ſi Chriſtus conſuluit vt neq; gratuitũ donũ ſperemus ab hominib⁹, quod licitè poſſunt repẽdere, à fortiori conſequitur neque expectandum eſſe pretium vſus, quod iuſtitia vetat. *Ratio cõcluſionis.* ¶ Deducitur ergo concluſio ex viſceribus naturalis iuris hoc pacto. Rerum duæ ſunt differentiæ. Quædam ſcilicet quarum vſus eſt ipſarum rerũ conſumptio: vt cibus & potus. Qua vtiq; ratione in his non habet ſeorſum computari vſus à re ipſa. Et eſt notandum verbum ſancti Thomæ ad repellendam quorundum argutiam. Arguunt ſiquidem in contrarium. Cùm vſus rei ſit actio ſeu paſsio eius, res autẽ ſubſtantia, natura differunt, ſicut res duorum prædicamentorum. His autẽ reſpondetur ꝙ S. Thom. nil de diſtinctione meminit quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vſus non differt à re: ſed, non eſt ſeorſum computandus, ſcilicet pretio diſtincto, quantũ ad humanum vſum. Et hæc eſt cauſa quare iſtarum rerum per mutuũ trãſfertur dominium. Nam ſi illud non transferas, nullũ concedis vſum propriũ panis, qui eſt edi. Atqui hac de cauſa, vt habetur Inſtitut. de vſufruct. §. cõſtituitur. &. ff. de vſufructu earum rer. quæ vſu conſum. l. 2. quando legatur vſusfructus talium rerum, legatur & ipſarum dominium. Niſi quòd legatarius tenetur cautionem præſtare, pòſt reſtituendi: vt ſit quædam effigies mutui. Aliæ verò ſunt res quarum vſus ab ipſis diſtinguitur: vt ſunt fundus, domus, equus, veſtis, &c. Poſſumus enim illis vti ſalua earum ſubſtantia. Quanuis veſtis longo vſu atteratur: quia ſuapte natura eſt conſumptibilis, ſicuti miſta vniuerſa. Et ideo talium rerum poteſt locari vſus retento dominio. Et vice verſa transferri dominium retento vſu. Res ergo prioris ordinis ſunt quæ mutuo dantur, atq; ideo inde elicitur concluſionis ratio ſub hac forma. Siue eadẽ res bis vendat̃, ſiue id vendatur quod per ſe nullius eſt pretij, vtroq; modo contra naturalẽ rationem iuſtitiæ cõmutatiuæ delinquitur: transferre autẽ dominium huiuſmodi rerum ſic vt rei pretio alterum pro eius vſu accumuletur, vel eſt bis vendere idem corpus: vel vſum, qui præter rem nullius eſt pretij, vendere nouo pretio: ergo vſuraria mutuatio eſt peccatũ contra naturam. In numero autem talium rerum potiſsimùm cenſetur pecunia: quippe quæ vt. 5. Eticho. author eſt Ariſto. ad vſum *Ariſtot.* permutandi res fuit inuenta. Et per hoc ſoluitur argumẽtum quod fieri hoc pacto conſueuit. Mutuator pro illo beneficio dignus eſt cui mutuatarius par referat: ergo poteſt illud in pactum ducere. Enimuerò pro beneficio mutuandi (vt ait S. Thom. in ſolutione quinti argumenti) de iuſtitia quidẽ nõ mihi plus debet̃ q̃ ego do: centũ verò aurei quòs tibi mutuo nil amplius valẽt q̃ centũ. Quare ſi ampli⁹ exigo, rem quodãmodò vẽdo plus

 iuſto.

iuſto. Quandoquidem vſus rei non valet ni ſi quantũ res ipſa, quæ vſu cõſumitur. Ex honeſtate autem debes mihi beneficiũ, ſed tamẽ gratis. Et ideo obligare te ſi illud eſt æſtimabile pecunia, iniuſtitia eſt. Quòd ſi inſtãtiùs vrgeas: Scienti, & volenti non fit iniuria: mutuatarius ſua ſponte ſe vult obligare: nullam ergo præfert effigiem furti, aut rapinæ. Reſpondet ad ſeptimum ſanct. Thom. quòd mutuatarius non ſua ſponte, ſed neceſſitate compulſus ſe nexu illo implicat: ſicut ſi neceſsitate etiam cõpulſus cogeretur rem plus iuſto emere. Sed quid ſi non ob neceſſitatem, ſed propter voluptatem quis mutuum petat: reſpõdetur quòd neceſsitas intelligenda eſt hoc modo, quòd quomodocunque mutuum petatur non poſsit obtineri niſi ſoluatur vſura. ℂ Ex hac concluſione fit vſurariam nequitiam, vti ſuprà diximus, præcepto illo Decalogi eſſe prohibitam: Non furtum facies. Vnde Ambroſius 14.q.4. Si quis, inquit, vſuram accipit, rapinam facit: vita non viuet. Quin verò Auguſtinus canone proximo, Quid dicam. cum homicidio confert. Ait enim an crudelior eſt qui ſubtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucîdat pauperem fœnore? Nam inopi ſubſtantiam corrodere, trucidare eſt. Et in fine. 2. lib. officio. introducit Catonem Cicero, qui interrogatus quid eſſet fœnerari, reſpondit hominem occidere. Teſtimonia ergo veteris legis frequentiſsima: vtpote Exod. 22. Leuit. 25. Deuteronom. 23. Ezechi. 18. & Pſalmorum alia, quibus peſtis hæc atq; humanæ ſocietatis exitium, identidem condemnatur, iuris huius naturalis explicatoria ſunt. Vſq; adeò vt vbi regius Pſaltes beneficia quæ nobis Meſsias præſtiturus erat, exaggerare cõſtituit, vnâ cõpoſuit vſuras & iniquitates, à quib⁹ nos eſſet liberaturus. Ex vſuris enim, inquit, & iniquitate redimet animas eorum. ℂ Quòd ſi demum addubites quo gradu certũ ſit vſurariam mutuationẽ eſſe peccatum: Reſpõdetur, eſſe catholicam fidem: cuius perinde cõtraria negatio, hæreſis eſſet: vtpote Clemen. vnica, de vſuris. condemnata. ℂ Secunda concluſio quæ prioris appendix eſt. Vſurarum lucrũ obnoxiũ eſt reſtitutioni, etiã ſi non petat: quippe cuius dominium minimè fœnerator acquirit.

Cicero.

Secunda cõcluſio.

RESTAT ergo tria argumẽta, in capite quæſtionis obiecta, diſſoluere: nam reliqua quatuor S. Tho. iam in ſuperioribus ſoluta ſunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis eſt. Tranſtulit enim Chriſtus nomẽ vſuræ à ſæcularib⁹ ad ſpiritualia. Et ideo metaphorica eſt vſurpatio. Eſt quippe ſimilitudinis plurimũ, ſed diſsimilitudis multũ. Mutuat nãq; nobis Deus ſpiritualia chariſmata eò ꝙ gratis ac ſine vllo noſtro pretio donat: vult tñ vt noſtro vſu officijſq;, vel vti ſemina in nobis iacta per eius fauorem cœleſtemq; rorẽ colamus, multiplicatosq; fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriam eius cedit, appellat ſuas vſuras: vtilitas tamen præmiorũq; cumulus nobis accreſcit, quaſi noſtra nos fœnora faciamus. Interſtat autem hoc diſcriminis, quòd pecunia temporalis vſu conſumitur: & inde fit vitioſa vſura: dona verò ſpiritualia vſu creſcunt: ob idq; eorum vſura commendatur apud Deum. ℂ In ſecũdo argumẽto illius difficultatis expetitur ſolutio, vtrùm in veteri lege eatenùs fuerit vſura permiſſa, vt culpa vacauerit apud Deum: an verò præciſè quantum ad forum humanum permitteretur impunè. Nam S. Thomas quæſtio. 78. articu. 1. Et Alexander de Hales. 3. part. quæſtio. 36. membr. 4. Et reliqui huius notæ autores poſteriorem hanc ſententiam tenent. Cõradus verò quæſt. 24. licet ambas, vti probabiles referat, priorem tamen alteri præfert. Et iuniorum quidam illum ſequũtur. Porrò autẽ non modò opinio ſancti Thomæ certiſsima eſt, & ideo ſuo iure & merito communi conſenſu Doctorũ recepta, verùm altera ęgerrimè eſt ſuſtentabilis. ℂ Et primò ſuus loquendi modus, quo aiunt Deum diſpenſaſſe cum illis, falſus ineptusque eſt. Enimuerò vitiũ vſuræ (vt nuperrimè oſtendebamus) contra præceptũ naturale eſt: quod ſcilicet vetat pretium de re illa ſuſcipere, quæ nullius eſt per ſe valoris, qualis eſt pecuniæ vſus ſeorſum à pecunia conſiderati: præcepta verò naturalia neque à Deo ipſo diſpẽſabilia ſunt, vt lib. 2. q. 3. demonſtratũ reliquimus. Id enim quod natura vetat tam intrinſecè malũ eſt, quàm eſt homini eſſe rationalem. Cuius vtique contrarium non eſt factibile. Et eâdem ratione neque quod natura vetat, licère poteſt. Et qui contrarium dicunt, ideo id autumãt, quod ignorant, vel quid ſit præceptum naturale, vel quid ſit diſpenſare. Igitur qui partem illam ſuſtentare contendunt, non debent illam appellare diſpenſationem. Et Conra. omnium minimè, qui tam inſtructa argumentorũ phalange probat, vſuram eſſe contra

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

S. Thomas.

Alexã. Halẽ.

Conradus.

Vſura nunquã fuit licita.

contra ius naturæ. ¶ At quò res pateat, recolere opùs eſt, vſurã nõ laxa licentia, ſed certo modo fuiſſe illi genti ꝑmiſſam, vt ſcilicet nõ fœneraretur proximis ſuis, ſed alienigenis. Sic enim habetur Deut. 23. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſurã, neq; fruges, neq; quãlibet aliã rem: ſed alieno. Fratri autẽ tuo abſque vſura id quo indiget cõmodabis. Frater autẽ dicebatur ille qui erat de populo: vt patet Exod. 22. Si pecuniam mutuã dederis populo meo pauperi qui habitat tecũ, nõ vrgebis eũ quaſi exactor, neq; vſuris opprimes. *Quorũdam aſſertio.* Aiunt ergo iſti ꝙ quia Deus cõceſſerat Iudęis terrã gẽtiliũ, permiſit ſubinde eis vſuras ab eiſdẽ accipere tanq̃ ab hoſtib⁹, quorũ bona in ius ſuũ venerant. Sicuti poſſet, inquiũt, Cęſar ſuo cõcedere exercitui vt ſub vſurarum effigie hoſtes expolient. *Ambroſius.* Et adducunt textũ Ambroſij 14. q. 4. can. Ab illo. vbi ait, Ab illo exige vſurã, cui meritò nocere deſideras. Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vſuræ. Sed in primis licèt hoc illis largiremur, illa nullaten⁹ fuiſſet diſpẽſatio, ſed donatio Dei, q̃ vniuerſalis eſt omniũ rerũ dñs. *Deus non diſpenſauit in vſuris.* Queadmodũ qñ donauit eis Aegyptiorum vaſa, nõ diſpẽſauit in furto, ſed vel tanquã dñs eis tradidit: vel quod probabilius eſt, tanq̃ iudex eis adiudicauit, ſoluẽs eis laborũ operumq; mercedẽ quibus Pharaõni ſeruierãt: veluti dum ego amico rem meã dono, neutiq̃ diſpẽſo in furto. Neq; verò rex diſpẽſat qñ per legẽ pręſcriptiõis trãsfert dñium. Diſpẽſare nãq; in vſura eſſet ꝙ pro vſu pecuniæ quis licitè ꝑciperet pretiũ, non illo vltrò donante, qui donare poteſt. *Reprobatur altera aſſertio Conrad.* ¶ At verò lite ſuper nomine pretermiſſa, neq; credendus Deus eſt illas alienigenarum vſuras ſic Iudæis cõceſsiſſe, vt earũ conſtitueret eos dños. *Primum argumentum.* Primò quia eandem prorſus vſurarũ ſpeciem quã inhibuit reſpectu proximorũ, permiſit illis reſpectu gentiliũ: quando autẽ inhibuit nè fœnerarẽt fratribus ſuis, prohibuit illã quæ iure naturę interdicitur: eandẽ ergo vitioſam, & iniquã permiſit illis reſpectu gentiũ. Reſpõdet autẽ Conrad. ꝙ licèt eadẽ fuerit in genere, non tamẽ in ſpecie. *Primũ argumentum.* At profectò ſi non erat eadẽ in ſpecie, neq; erat vſura in genere, ſed erat vera Dei donatio: & ideo illi nõ recipiebant niſi quod ſuũ erat. Et tamẽ abſurdũ eſt tam immodicã homonymiam & ęquiuocationẽ in eodẽ verbo ſcripturæ admittere. Ait nanq;, *Secundum.* Non fœnerabis fratri tuo, ſed alieno. ¶ Secundò, quod miror iſtos non animaduertiſſe, Terra gentilium Iudæis donata, non erat niſi vtraq; ripa Iordãnis quæ centũ ſexaginta miliarib⁹ in lõgitudine patebat, & ſexaginta in latitudine: permiſsio autẽ vſurarũ multò ſe lati⁹ dilatabat. Inpunè quippe vſuras ſuſcipiebãt à q̃buſcũq; gẽtiliũ, qui remotiſsimis prouincijs ad illos aduentãtes cõmercia cum illis inibant. Adde ꝙ eodẽ ipſo cap. Deut. 23. præceperat eis Deus nè abominarentur Idumæũ vel Aegyptiũ: & tamẽ ab illis impunè poterãt vſuras accipere: nõ ergo in ratione hoſtilitatis fundabatur illa permiſsio. ¶ Et tertiũ arguitũ eſt ꝙ ꝓfectò per tales technas ſuffurari hoſtiũ ſubſtantiã nõ eſſet inter Chriſtianos bonũ exẽplum, neq; reſpublica vlla bene inſtituta eiuſmodi fraudes permitteret. *Tertia ratio* Haud ergo eſt credibile illa de cauſa Deum hoc illis cõceſsiſſe. Aliâs indulſiſſet pariter vt quacũq; via deprędarentur eorũ bona. ¶ Itẽ quartò. Prophetæ Dei vbi ius naturæ, quod omnes ſeruare tenebantur, explicabãt, abſolutè improbabãt vſuras: vt Ezec. 18. illa iuſtitia cũ alijs cõnumerabatur: *Quarta ratio in Cõra.* Si quis ad vſurã nõ cõmodauerit. Et infrà: Ad vſurã dãs: & accipiẽs amplius, nũquid viuet? Et cũ ait Dauid: Ex vſuris & iniquitate redimes animas eorũ. certè non de illis intelligebat quas extorq̃bant à fratrib⁹ ſuis: quia nullas accipiebant: ſed de illis quas ſinebantur ab extraneis exprimere. ¶ Poſtremò ꝙ per illã furti imaginẽ Deus illis nõ donauerit gẽtiliũ bona apparet, *Poſtrema.* tũ ꝙ illi non cognoſcẽtes verũ Deũ, iniquitati tribuiſſent: tum ꝙ ſi Iudæi tanq̃ ſuũ accipiebãt, abſq; modo & limite illas corraſiſſent: atq; ideo gẽtiles abſterrerentur eorum cõſortio. Quare neutiq̃ fit aliud credibile, q̃ ꝙ Hebræis nefas erat, etiã à gẽtilib⁹ vſuras eripere, niſi vſq; ad certũ limẽ & lineã, quã tamẽ non præſcripſiſſent, ſi putaſſent accipere quod ſuum erat. ¶ Accedit & quod Euſe. lib. 8. de præparatione euãgelica c. 2. vbi enarrat Moſaicæ legis præcepta, abſolutè refert illis fuiſſe illicitã vſurã, ſub his verbis: *Euſebius.* Non tollas quod nõ depoſuiſti: non tãgas alienũ: nõ mutues fœnore. Et Ioſeph⁹ legis peritiſsimus libr. 4. Antiquit. abſolutè quoq; refert præceptũ dicẽs: *Ioſephus.* Nulli verò Hebræorũ licebat fœnerari, neq; cibũ neq; potũ, &c. In quã etiam ſententiã & Conr. citat Rabinũ quendã legis interꝑtem. Cuius etiã ſignũ eſt ꝙ cùm crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio vſuræ, nullibi legitur permiſſio illa fœnerãdi alienis niſi vno dũtaxat loco Deut. 23. ¶ Permiſsio erga illa eâdẽ prorſus ratione intelligẽda eſt facta Iudæis, qua

ius ciuile modò eandẽ Chriſtianis permittit. Nempe vt impunè fieret ad euitanda maiora mala: ſcilicet latrocinia: quia erant auaritiæ deditiſsimi. Quemadmodùm & meretrices permittuntur ad euitanda adulteria. Simili nanque figura prædixerat eodem cap. Non erit meretrix de filiabus Iſraël nec ſcortator. Quaſi dixiſſet, de gentibus impunè permitto. Quapropter S. Tho. inprimo, inquit, verbo, Non fœnerabis fratri tuo: denotatur ius naturæ: ſcilicet quòd cùm mortales omnes naturæ glutino ſint fratres, à nullo accipienda eſt vſura. Altera verò pars eſt permiſsio: vbi diſsimulandam non duxerim quorundam calumniam imponentium diuo Thomæ quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perſpiciebat enim diſcrimen inter fratrem & alienũ: ſed intelligit, quòd licèt nomine fratris ſpeciatim intelligerẽtur qui erant de populo: tamẽ quia ampliſsima vocis ſignificatione (vt 1. de doctrina Chriſt. c. 30. autor eſt Auguſt.) omnes homines fratres ſunt et proximi, inſinuatur illic naturalẽ vſuræ prohibitionẽ ad omnes homines protẽdi. ¶ Sed neq; hoc ſilenter prætereũdũ eſt, quòd nõ deſunt qui alterũ ſenſum illi cõceſsiõi, ſed alieno, aſſuere velint: vt videlicet nulla ſit permiſsio, ſed potiùs inhibitio. Ac ſi dixiſſet, Fratri tuo nõ fœnerabis. Sed ſi quis pro alieno tibi ducendus foret, ille eſſet à te fœnore premendus. Neminem tamen mortalium debes ſic exiſtimare. Queãdmodùm inquiunt legendus eſt canõ Ambroſij ſuprà citatus. 14. q. 4. Ab illo exige vſurã cui meritò nocere deſideras. Quaſi dicat, ſecundùm gloſſam illic adſcriptã, ſicut nulli nocere debes, ſic à nullo debes petere vſuras. Quare ex verbo ibìdem ſubiuncto, Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vſuræ: non eſt inferendũ, vt communis infert opinio, quòd ab hoſtibus fas ſit vſuras ſurripere. Quoniam reuera, vt paulò anteà dicebamus, talis mos neq; ſpecimen præ ſe fert honeſti: neque Diuo illi inurenda eſt hæc nota, vt hoc cõſuleret. Sed voluit excarnificare iniquiſsimã vſuræ naturã. Et ideo ſubdit, Sine ferro dimicat, qui vſuras flagitat: Sine gladio ſe de hoſte vlciſcitur, qui fuerit vſurarius exactor inimici. Eſt ergo non licentia ſed conſilium, quòd cùm nemo ſe debeat de hoſte vlciſci, neq; debeat vſuris illũ affligere. Haud enim cum regibus loquebatur, quibus ſolis licet bella indicere: ſed in vniuerſum cum priuatis, quibus cõſilium eſt vt fratribus iniurias cõdonent. Igiť quantũ ad Ambroſium longè mihi eſt probabiliſsimũ, hanc nobis exhibuiſſe mentẽ. Quòd autẽ idem ſenſus accõmodari poſſet textui Deut. 23. nouum eſſet, &, credo, violentum: ſed eſt ſenſus quem iam expoſuimus.

Mẽs S. Tho.

Auguſtinus

Explanatur locus ex Ambro. citatus.

¶ Illud autẽ quod obijciť eodẽ. c. Deut. cap. 28. Fœnerabis à gentib⁹ multis, & ipſe à nullo fœn⁹ accipies: nihil ad rem pertinet. Accipiť eñ illic fœneratio pro eo qd' eſt ſimpliciter, mutuare: iuxta illud Eccleſ. 29. Fœnerare proximo tuo tempore neceſsitatis illius. Ob idq; nihil aliud illic Deus ſignificauit ꝗ bonorũ affluentiã, quã populo illi pollicebať. ¶ Ex his demũ ſequitur nõ opùs eſſe (quod Conrad. arbitratur) moderari permiſsionẽ illam antiquã, dicẽdo ꝙ per euãgelium iam ceſſauit. Nã vſura illa culpã ſemper habuit: quòd autem impunè fiat, leges etiam nunc ciuiles illis permittunt ſicuti alijs Chriſtianis. Et ideo cap. quanto. de vſur. ſolùm eiſdem Iudæis inhibetur nè graues immoderatasque vſuras Chriſtianis extorqueant. Eòdemque pertinet, quòd cap. poſt miſerabilẽ. eo. ti. Papa principib⁹ iubet, vt Iudæos vſuras Chriſtianis reſtituere compellãt: nempe quòd immodicas diuellerant. ¶ Ad tertium argumentũ de legibus ciuilibus vſuras permittentib⁹ pari modo reſpõdetur ꝙ illas non permittũt tanꝗ licitas in foro Dei: quia neq; poſſunt, cùm ſint cõtra naturam & cõtra diuina mandata: vt cap. ſuper eo. de vſur. ſed ſicut meretricia ad obuiandũ latrocinijs: quia mortalium, ſicuti luxuria: ita neq; auaritia poteſt humanis legibus omninò reſtingui. ¶ Permiſsio autẽ vſurarũ patet toto ti. de vſur. lib. 22. ff. orum. & C. eod. titu. potiſsimũ. l. eos. vbi vſurarũ quãtitati modus præſcribitur, quarũ ſumma eſt centeſima. Hanc enim iura appellãt maximam: vt. l. qui ſine. ff. de negotijs geſtis. eademque appellatur grauiſsima. De qua fit quoque mentio cano. ſi quis. 14. q. 4. Deinde erant bes centeſimæ, triens, &c. De quibus Bartolus diffuſum compoſuit tractatum ſuper legem, Si hæres. ad. l. Falcidiam. vbi. §. item. nominantur trientes vſuræ. In quo tractatu cõplures cõgerit opiniones. Multa enim de hac re nõ nulli iuris interpretũ hallucinãtes multiplicãrũt gloſſemata. ¶ Ad huius ergo intellectum notãdum in more fuiſſe Romanis, vſuras Calẽdis ſingulorum menſiũ perſoluere. Vnde vſura centeſima erat centeſima pars ſortis ſingulis menſibus aucta. Mutuo tibi dederam

Corollariũ cõtra Cõra.

Ad tertium.

Leges humanæ vſuras permittunt.

Bartolus.

Budæus. dederam centum aureos: ſingulis menſibus debebas mihi vnum. Budæus libro .1. de aſſe, arbitratur nomē inde cadere, quod centum menſibus reddebant duplam ſortem: ſed multò ſignificatiùs deriuatur à parte aliquota, vnoquoq; menſe ſoluta. Itaq; ſingulis annis obueniebant duodecim ex centum, vt mercatorū verbo vtamur. Et exiſtimabatur hæc vſq; adeò grauis, vt non permitteretur niſi in traiectitijs mercibus: Puta cùm quis pecuniam mutuabat mercatori marino vt capitalis periculum ipſe qui mutuabat ſubiret. Ab hac centeſima denominabantur reliquæ, ſcilicet bes centeſimæ: triens centeſimę, *As dicitur omne totū.* dodrans, &c. Nam omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnde triens eſt tertia pars, puta quatuor vnciæ: ſemis medietas, &c. Et ſic dicitur quis hæres conſtitutus ex aſſe, ex ſemiſſe, ex beſſe, quæ ſunt duæ tertiæ partes, puta vnciæ octo. Et *Dodrans.* dodrans, nouem. Quocirca triens vſura non *Triens vſura.* eſt (vt quidam putant) tertia pars ſortis: nec quadrans, quarta: alioqui longè maior eſſet quadrās quàm centeſima: cùm eâdem .l. eos centeſima exiſtimetur maxima: ſed triens eſt tertia pars centeſimæ: vt ſi pro centū aureis vnoquoq; menſe ſolueretur tertia pars vnius aurei. Et ſimili proportione in cæteris. ¶ Exiſtimandū ergo hic eſt quanto ſit iam hiſce temporibus licentior vſurarum rabies. Non enim ſolùm duodecim ex centum in annum parùm exiſtimantur, verùm neque quatuordecim neq; ſedecim in ſingulas nundinas ſatis habentur. Præterea à vſurarum vſu*Vſuræ vſurarum olim ſummo rigore prohibitæ.* ræ ſummo rigore prohibitæ erant: vt. ff. de vſur. l. Placuit. Et. C. eodem titulo. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vſuræ vſurarum à debitore exigantur. Vſuræ vſurarum dicuntur, quæ nunc maximè ſunt in vſu. Suſcepiſti mutuo mille, pro quibus in vſuram debes centum: Non ſoluis fixa die, inde ergo priores vſuræ alias pariunt: ſcilicet vt pro illis centum ſoluas inſuper decem. Hoc ſanè eſt quod neq; leges ciuiles vnquā permiſerunt. Et tamen modò vſq; adeò peſtis hæc irrepſit, vt qui id delicti nota repre*Dubium.* henderit, ceu ridiculus exibiletur. ¶ Sed dubium ex his fit reliquum quouſq; extendatur permiſsio ciuilis iuris, vtrùm ſcilicet ad hoc tātùm, vt vſurario nulla decernatur pœna, ſicut permittitur meretricium: an verò eouſque vt vſuris læſo denegetur in iudicio actio ad repetendum: ſicuti de illo dictum eſt emptore qui citra dimidium iuſti pretij decipitur. An fortè vlterius etiam vt qui vſuras promiſerat, cogeretur in iudicio eas ſoluere. His quippe tribus gradibus intelligi permiſsio poteſt. Ad hoc ineundum reſpon*Solutio.* ſum meminiſſe opùs eſt diſtinctionis propoſitæ inter vſuras licitas & illicitas. Licitè nanque, vtpote quæ propter moram ſoluendi, ratione vel damni emergentis, vel lucri inuito domino ceſſantis ſoluuntur, non ſolùm lege permiſſæ ſunt, verùm ſoluere eas cogitur qui in mora eſt. Et de iſtis intelligendæ ſunt leges vſuras ſolui iubentes: Qualis eſt .l. prima. C. de vſuris. Si interrogatione præcedente promiſsio vſurarum rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id eſt iuſta de cauſa, ac debito ſtipulationis modo. De vſuris autem iniquis, quæ fœnus dicebantur, arbitror nunquam ſic fuiſſe permiſſas, vt qui promitterent pėndere cogerentur. De quo notanda eſt lex tertia eiuſdem tituli quæ ſic habet: Quanuis vſuræ fœnebris pecuniæ circa vinculum ſtipulationis peti non poſsint. Ecce fœnebres vſuræ non poterant in iudicio peti, tamen propter pactum, ſicuti modò fit, ſoluebantur. An verò qui ſolueret poſſet in iudicio repetere, dubiū eſt. Sequitur enim ſtatim in eâdem .l. Tamen ex pacti conuentione ſolutæ, neque vt indebitæ repetuntur, neque in ſortem accepto ferendæ ſunt. Ecce non repetebantur. At verò quicquid antiquis in more erat, certè nō eſſet iuſta lex quę actionē negaret volēti repetere. ¶ Dicamus ergo quòd iura ciuilia rectè & ritè potuerūt vſuras permittere impunè: nempè quòd cū fur ſupplicio plectatur, fœnerator tamen ab illo ſit immunis. Cogere autē mutuatarium vſuras ſoluere, nulla vnquam lex permiſit: nec potuit. Sed & ſoluenti, actionem negare repetendi iniquum eſſet. Non enim eſt eadē ratio quæ in decepto citra dimidium. Nam cùm hæc fraudulentia, vt ſuprà diximus, nō ſemper facilè conſtet, litium peſti panderetur aditus ſi actio daretur. In vſura verò patentiſsima eſt iniquitas. Item impedire volentem repetere, eſſet cōtra ius canonicum, quod læſo per vſuras repetitionem cōcedit. Imò Clem. vnica de vſuris, ſententia excommunicationis feriūtur quicunq; rectores, ac iudices, & officiales, qui impedimento fuerint volentibus vſuras quas perſoluerunt repetere. ¶ Per hæc ergo facilè diſſoluitur alia dubitatio vtrùm principes ſæculares permittentes vſuras ſint iure canonico condemnati. Quæ quidem quæſtio multos cōtorquet,

arbitrantes ius canonicum hac parte obſtare ciuili. Quod tamen re vera nihil obſtat. Si enim ius ciuile aſſereret licitas eſſe in foro Dei, hæreſis eſſet in Clement. condemnata. Id tamen non aſſerit. Item ſi vel compelleret vſuras ſolui, aut ſolutas non repeti, non eſſet ferendum: quia eidem Clementinæ aduerſaretur. Quare bene ait cum gloſſa Bart. ſuper l. cunctos populos. C. de ſum. trit. quòd iure ciuili peti non poſſunt vſuræ, vt vſuræ: ſed vt intereſſe ratione moræ. At verò quòd principes ſæculares non plectant ſuis pœnis vſurarios, ius verò canonicum ſuis eos puniat, nulla eſt contradictio. Nam principes illa tantùm vlciſcunt, vt libr. 1. diximus, quæ paci & quietudini reipublicæ officiunt, præſertim per vim. Papa verò & eccleſiaſtici Antiſtites munere ſuo attentiùs conſcientijs cõſulunt. Et ideo nil mirum ſi acriùs animaduertant in vſurarios, quàm ſæculares principes.

Ius ciuile nõ aduerſa ĩ canonico, circa cõtractũ vſurarum.

¶ Ius ergo canonicum vſurarios, tum multis opprobrijs proſcindit: tum & pœnis pluribus accumulat. Quas ad vndecim connumerat Sylueſt. in verb. vſura. 9. Prima etenim eſt infamia: vt patet cano. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiunt eſſe infames. Attamen. l. improbum. C. quib. cau. infami. irrog. non pronuntiantur infames niſi exigentes vſurarum vſuras, quas ius ipſum ciuile ſupradiximus vetare. Atq; illud appellatur improbum fœnus. Tres aliæ ſtatuuntur cap. quia in omnibus. de vſur. ſcilicet ꝙ manifeſti vſurarij non admittantur ad communionem altaris. Quod ſic ſtrictè quidam intelligunt, quaſi non ſint admittendi ad ſacra audienda. Veruntamen quia pœnæ non ſunt reſtringendæ, & illic non fertur in eos excommunicationis ſententia, non eſt audiendum niſi ſecundùm verborum ſonitũ, quòd ſcilicet non ſunt admittendi ad ſuſcipiendam ſacroſanctam Euchariſtiam: eò ꝙ ſunt publici peccatores. Item quòd non donentur eccleſiaſtica ſepultura. Deinde quòd ſacerdotum nullus eorum oblationes accipiat: quia cenſentur rapinæ. Et qui acceperit, eſt ab officijs ſuſpẽſus. Reliquas verò cui libuerit quæret loco citato. ¶ Ex his demũ palàm fit quàm fuerit ſuperuacaneus labor, quem Bald. atq; Bart. inſumpſerunt ſuper. l. cũctos populos. C. de ſumma trinit. quamq; ab re longè ad quæſtionem illam de Catholico Iuſtiniano Cæſare reſponderunt. Videlicet quomodò duo hæc cohærerent, quòd eâdem lege præceperit cunctos populos ſibi ſubiectos in religione verſari quam Diuus Petrus Apoſtolus Romanis tradiderat: & tamen vſuras permiſerit, quas fides catholica docet eſſe illicitas: quasq; Eccleſia vetat. Ad quod reſpondet Bald. quòd præcepit teneri fidem trinitatis, ſed non reſpectu aliorum articulorum qui requiruntur ad ſalutem animæ. Profectò ſolutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcipit omnes verſari in religione Eccleſiæ Romanæ, quę non ſolùm fidem trinitatis, verùm totam includit, & ſimul etiam mores. Reſponſio ergo eſt, quam iam declarauimus: nempè quòd Imperatoria vſurarũ permiſsio nullatenus repugnat fidei: quia non aſtruit eſſe licitum in foro Dei. Hæc enim eſſet manifeſtaria hæreſis. Quod aũt vſurarij ciuilibus pœnis nõ ſubiaceant, non eſt contra fidem: ſicuti neque id quod meretrices nullo afficiãtur ſupplicio.

Syleſter.

Pœnæ vſurariorum iure canonico taxatæ.

Baldus.

Bartolus.

Reſponſio Baldi ſiniſtra.

Vera ſolutio

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ratione mutui aliqua poſſit expeti commoditas.

QVoniam conſtitutum eſt nihil ratione mutui poſſe in pactum duci, explicandum reſtat, vtrùm neq; commoditas expeti vlla poſsit. Et arguitur a parte affirmatiua. Eadem eſſe videtur comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum: ſed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandem vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuãdi licet par expectare officiũ. Vt ſcilicet mutuatarius vinciatur vt mutuãti remutuet. ¶ Secundò arguit. Si gener pignus mutui accipiat, quod ſit fructiferum, vt hortum vel fundum, poteſt fructibus eius vti, donec ſibi de dote ſatisfiat: vt patet cap. ſalubriter. de vſur. ergo licet aliquid recipere ratione mutui. ¶ In cõtrarium eſt quod Ezechi. 18. inter ea quæ ad viri iuſtitiã requiruntur, aſſcribitur: ſi vſuram & ſuperabundantiam nõ acceperit. Vbi nomine ſuperabundantiæ res omnis comprehenditur, quæ pecunia æſtimari poteſt. Accedit & verbum Ambro. cap. pleriq;. 14. q. 3. quodcunq; accedit ſorti vſura eſt. Et Hieroñ. can. putãt. Omnia munuſcula cuiuſcunq; generis accipere, vſura eſt.

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Ambroſius.

Hieronym⁹.

AD quæſtionem præſentem tribus cõcluſionibus de mente S. Thomæ reſpondetur.

Prima concluſio.

tur. Prima. Nihil ex pacto mutui vel recipere vel expetere licet, cuius pretium pecunia æſtimatur. Concluſio clara eſt: quoniam ſecundùm Philoſo. 4. Ethicor. Omne illud cuius valorem pecunia metîmur, pro pecunia habendum eſt. Cùm igitur nõ liceat pretio mutuare, fit vt neq; ratione mutui quidpiam recipere, quod ſit pecunia æſtimabile.

Ariſtot.

Secunda concluſio.

¶ Secunda concluſio. Accipere aliquid non conuentionis nexu vel tacitæ vel expreſſæ, ſed quod gratuitò mutuanti rependitur, nullam impingit vſuræ labem. Probatur: quia beneficium mutuandi non ſolum non auerſatur amicitiam, verùm conciliat & firmat: ergo neq; obſtat quo minùs mutuator poſſit munus quodcunq; ſuſcipere, quo ſolent amici amicorum beneficia repenſare.

Tertia concluſio.

¶ Tertia concluſio. Nulla lex obſtat quo minùs fas ſit mutuanti illa ratione mutui conquirere & exigere, quæ pretio pecuniæ nõ penduntur: vt puta mutuatarij amicitiã, ac beneuolentiam.

Tria ſunt quæ mutationem vſurariã reddũt.

¶ Ex his cõcluſionibus ſummatim colligitur iudicium quæſtionis præſentis. Tria enim requiſita ſunt, quæ mutuationẽ vſuraria macula inficiant. Primum vt id quod expetitur æſtimabile ſit pecunia: Secundum vt ratione mutui expectetur: & non quia aliâs debitum, vel alia via. Et tertium quòd ducatur in pactum, vel expreſſum vel tacitum. Quod intelligendum eſt vt mutuationis actus ſit re exterior vſura. Nam etiam ſi in mutuatione non interueniat pactum, ſi poſteà receptio ſit ratione mutui, eſt receptio vſuraria. Quare vſura mentalis, vt diximus, eſt mente intendere ratione mutui lucrum accipere. Per hæc enim prudentiſſimus quiſq; de omnib⁹ iudicabit. ¶ Contra tertiam verò concluſionem, qua dictum eſt, licêre pro mutuo exigere id quod pecunia non æſtimatur, obuium fit illicò ſophiſticũ argumentum, quòd liceret mutui obligatione exigere ab epiſcopo ſacerdotium: ſiquidẽ ſpiritualia non ſunt pretio æſtimanda. Reſponſio autem eſt, quòd concluſiò loquitur de his quæ in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatẽ ꝑtinent: videlicet quæ ſub obligationẽ nõ veniũt, ſed ſolẽt dari gratis: ſpiritualia verò alia ratione nõ æſtimantur pecunia. Nempè ꝙ non ſunt eorum propria qui conferunt, ſed ſunt illis à Deo gratis cõmiſſa, vt tanquàm eius bona gratis diſpenſent. Ob idq; res huius generis crimen eſt, pretio, tam dare, quàm recipere. ¶ At quia ait S. Tho. beneuolentiam & amicitiam nõ eſſe æſtimabilem pecunia: Arguitur contrà.

Argumentũ

Secundùm exiſtimationem humanam vir probus pluris faceret bonorum amicitiã, quàm aliquem pecuniæ numerum. Quin verò & pretio illam emeret: ergo eſt æſtimabilis pecunia.

Solutio.

Reſpondetur ꝙ non ideo cenſetur nõ æſtimari pecunia, ꝙ non ſit pretioſior, q̃ illa: ſed ꝙ natura ſua, neq; emitur, neq; venditur. Conſiſtit enim in voluntate quæ non cogitur. Potes tu quidem collata pecunia emollire hoſtis animũ, vt te diligat: emere verò, ceu panem, minimè. Ob idq; non modò intuitu amicitiæ contrahendæ mutuare licet, verùm & amicitiæ ſigna in pactum ducere: nam verum amorẽ, eſt impoſſibile. Vt puta quòd mutuatarius non tibi noceat, affabilem ſe tibi præbeat, atq; vrbanum. &c.

Scrupulus.

¶ Quid autem ſi ad amicitiam illius adrepere per mutuum procures, qui tibi poteſt aut ſacerdotium conferre, aut magiſtratum. Puta ſi rex, ille ſit, aut epiſcopus. Aiunt quidam quòd quando propoſitum non ſiſtit in amicitia, ſed vlterius ad lucrum progreditur, vſura eſt mentalis.

Solutio.

Vſura mentalis.

Sed tamen de hoc iam regulam ſuprà tetigimus, quam nunc confirmandam repetimus: videlicet ꝙ vſura mentalis per obiectum perpendenda eſt: nõ per hoc ꝙ ſit principalis intentio vel acceſſoria. Nempè ſi per mutuum intendis mutuatarium allicere vt ratione mutui tibi quidpiã conferat: vſurã mente committis: quãuis illa fortè non eſſet principalis intentio. Si autem non intendis niſi amicitia eum deuincire, vt poſteà, nõ ratione mutui ſed ratione beneuolentiæ id tibi cõferat, cuius tu dignus es, nulla eſt mentalis vſura, etiã ſi illa ſit tua principalis intentio: puta facere amicũ vt poſteà bene erga te affectus gratuitò & liberaliter tibi aliquid donet. Itaq; totũ negotiũ hinc pendet quod ſperas habere, vel ratione mutui, vel ratione amicitiæ. Si autem illius officij quod ſperas indignus es, alia eſt noua iniquitatis ratio. Sentẽtia eſt S. Tho. q. 13. de malo. quã probè Caiet. quolib. 1. q. 3. ſequutus eſt.

D. Thomas.

Caietanus.

Patet exemplis cõcluſio. Dum æquiſſimum noſti epiſcopum, quem nullo alio reſpectu q̃ iuſtitiæ ſcis ſacerdotia cõferre, licet tibi ei ſeruire ad venandũ eius beneuolentiã: vt poſteà gratis, & non propter impenſa obſequia cõferat tibi beneficiũ, cuius es dignus: quia certus es neq; illũ propter obſequia daturum, neq; te recepturũ. Item ſi tu magiſtratu dignus es, ſed tamẽ regi inuiſus, potes illum muneribus placare, vt te ad eius amicitiam inſinues & dignorũ

albo

albo te adſcribat: cur ergo nõ poteris etiam mutuato auro beneuolentiam eius piſcari? etiam ſi alioqui non mutuares niſi vt eius amicitia tibi eſſet frugi. In ſumma cùm exterioris, mentaliſq; vſurę idem ſit obiectum, exterior eſt fidiſsima interioris regula. Accipere ratione mutui, vſura eſt in re: ergo id animo proponere, vſura eſt in mente. Accipere verò ratione amicitiæ, non eſt realis vſura: ergo neq; illud optare, eſt mentalis. Scio equidem reſponderi poſſe quòd licet illud ſimpliciter optare, non ſit peccatum: tamen illam amicitiam per mutuum procurare, culpa non vacat. Attamen cùm obiectum intentionis ſit licitum, neſcio quid culpæ hìc lateat. Hoc tamen fatendum, quòd cùm ſit valde ſubtile diſcernere, quando intentio ſubeſt recipiendi ratione amicitiæ, aut ratione mutui, ſemper eſt talis intentio ſuſpecta. Sed vbi vir prudens id diſcernit, nulla ſubeſt culpa.

Quæſtio. ¶Sed nunquid nõ potero per mutuãdi beneficiũ amicitia cum illo me cõiungere, cui debitor ſum, vt mihi remittat? Vt ſi me quiſpiã de re aliqua in litem vocat, num mutuata pecunia poſſum cum illo fœdus inire, firmato pacto, vt liti cedat? *Solutio.* Reſpondetur quòd ſi rem illam verè debeo, non poſſum in pactum ducere: ſin verò per calumniã diuexor, poſſum quidem conuentione mutui meam redimere vexationem. *Argumentũ contra ſolutionem.* ¶ Exiſtit autem contra priorem partem argumentum. Si quem ego iniuria affeci, ſeu honorem eius lædendo ſeu famam, etiam ſi pecuniariam reſtitutionem ex me iure poſſet exigere, poſſum nihilo ſeciùs ego mutuandi vinculo eum obligare. *Licet ratione mutui iniuriæ gratiã petere.* Reſponſio. Quòd ego quidem procurem, vt ratione amicitiæ per mutuum genitæ mihi condonet, iam aſſertum eſt, licère. Quòd verò paciſci liceat, aliquantulo maior eſt hęrendi ratio: tamen rectè mihi videor id quoque concedere, ſaltem antequàm ſim in pecuniã condemnatus. Nam etſi honor & fama pecunia poſsit æſtimari, tamen ex natura ſua iure amicitiæ condonari ſolet. Quare illud pactum non eſt niſi amicitiæ fœdus. Suffragatur nobis Syl. verb. vſura. pri. §. 11. ¶Quęris autem fortè, nec immeritò, vtrùm illa amicitia poſsit in pactũ duci, quæ turpis eſt vſus. Vtrùm ſcilicet petulans iuuenis conuenire ex mutuo poſſet cum muliere de turpi obſequio. Et ratio dubitandi eſt: quia illa nihil aliud apparet, quàm amicitia. Reſpondetur quòd amicitiam per mutuum procurare, vt poſtmodùm illa amore victa conſentiat, nõ eſt vſuræ vitium: obligare tamen illam, nimi mè ab eodem vitio excuſatur: quia illa obligatio æſtimabilis eſt pecunia. ¶ Ecce de his quæ pecunia non ſunt æſtimabilia. Contraria ergo ratione nihil pretio pecuniæ dignũ poteſt in pactum mutui conſtitui: vt non licet tibi ea conuentione regi mutuare, vt tributorum te penſione exoneret: ſiue per priuilegium ſubſignatum, vt fias nobilis, ſiue in tempus, niſi forſan in propatulo eſſet quòd per iniquitatem & tyrannidem exigerẽtur. Nam tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui recipio, ſed vindico me ab iniuria defendendo quod meum eſt. Eâdem ratione nec poſſum ratione mutui principem obligare, vt opuſ. 21. ait S. Tho. qui mihi conferat magiſtratũ aut rem aliam. Neq; poſſum mutuare centum eo pacto vt mutuatarius illa vel eorũ partem ſuis expenſis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficilè extorquebuntur. Neq; ſi habeo frumentum decem miliaribus ab hinc lõgè, poſſum mutuare, vt tu inde aduehas vel illic conſumas: ſed mihi id hìc perſoluas: quia te vectura aggrauo. Neq; verò vt aliquod obſequium recipias vel à manu vel à lingua. Vt alius ſcilicet tibi adſit aduocatus in cauſa, vel ſit tibi amanuenſis. Imò verò neq; in pactum ducere vt mutuatarius eleemoſynas faciat, vel alia opera miſericordiæ. Hæc inquam non licet in pactum ducere, neq; expectare ratione lucri. Secùs ſi alter gratuitò referat. Neq; vt mutuatarius coram te canat, aut ſaliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem. Niſi res eſſent tam exiguæ, pro quibus non conſueuit pretium rependi. ¶ Atq; eandem ob cauſam neq; mercator citra notamẽ vſuræ mutuare ſub eo vinculo poteſt vt vel totum mutuum vel partem in mercibus mutuatarius ſuſcipiat, etiam ſi iuſto pretio vendat: dummodò ille re vera mercium non egeat, ſed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emendi æſtimabilis eſt pecunia. Imò inde lucrum mercatori obuenit: nam licèt merces tantum valeant, maiorem tamen copiam vendit, quàm vendidiſſet. *Mercatorũ inſignis fraudulentia.* ¶Ex quo iniquiſsima mercatorũ fraudulentia proditur: qui indigenti regi ſtipendio militum, ea ratione ei mutuant, vt milites in mercibus tantum ſuſcipiant, & tantum in pecunia. Eſt enim triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima quòd licèt ipſi putẽt merces tanti valere, haud tamẽ ita res habet: quia emptorum raritas extenuat pretium: & ſi

& ſi illi non diſtraherent inter milites, non tam citò nanciſcerentur emptores quibus illo pretio diuenderēt. Secunda iniquitas eſt, quòd quia credito vendunt, cariùs vendunt. Et cùm à rege expectationis intuitu lucrum ceſſans nihilo minùs corradunt: fit vt tempus bis vendant. Et tertiò, cùm miſeri milites non indigeant eiuſmodi mercibus, viliſsimo eas ſtatim pretio coguntur reuendere: atq; vt ſummatim dicamus pro decem milibus quæ rex ſoluit, vix milites ſex milibus potiuntur.

Dubitatio.

¶ Sed percōtaris vtrùm poſsis mutuatariū ratione mutui ligare, vt tuum colat agrum iuſto pretio: vel tuū molendinum, aut furnum, aut tabernā frequentet. Sunt quippe qui aſtruunt id licère: vt Summa Angelica, & Adrian. q. de vſura, & quos Syluest. memorat in verbo, vſura. pri. §. 7. Quorum ratio eſt quòd cùm huiuſmodi mutuator nullum det damnum, nullum extorquet pretiū. Attamen ab aduerſa parte ſtat ratio ꝙ illa ciuilis obligatio, eſt æſtimabilis pecunia. Haud enim dubiū eſt quin priuatio libertatis ſuapte natura digna ſit pretio.

Summa Angelica. Adrianus. Syluester.

Solutio propoſitæ dubitationis.

Alij verò arbitrantur nullam cōmitti vſuram ſi mutuum dederis illo termino ſoluendum quando mutuatarius ceſſauerit ad tuum molendinum venire, vel tibi alia via iuſto pretio ſeruire. Sed re vera eòdem relabitur. Et ideo vſuræ palliatio eſt. Niſi fortè contractus ſit emptionis & venditionis: nil enim vetat quo minùs poſsis conſtituto pretio obligare hominem vt ad tuū veniat molendinum per tot annos, ac per totam vitam: etiam adiuncta pœna, vt quando defecerit certam tibi mulctā ſoluat.

Corollariū.

¶ Hinc planè colligitur prædiorum dominos vſuræ ſordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam aut frumentum mutuant, vt auctiori pretio fundos ſuos & prædia cōducant. Neq; verò excuſantur dicentes prædiorum vſum tanti valere: ſed quia non poſſunt colonos alia conditione inuenire, mutuant: nam ſi non inueniunt, ſignum eſt quòd non tanti valet conductio. Ergo quando inuenires alium tanto pretio conducentem, tutum tibi eſſet tunc pauperi mutuare, vt eodem pretio conduceret: aliter minimè. ¶ Sunt prætereà qui vſuram in hac conuentione nullam agnoſcunt. Obliga tu te mihi meas in æſtate demetere fruges pretio tunc temporis currente: vt ego tibi nunc ſoluā partem pretij. Nam hîc nulla apparet mutui ratio, ſed ſolutionis. At verò nō auderem hoc admittere. Nam illa anticipata ſolutio mutuatio quædam eſt pecuniæ per operas alterius ſoluēdæ. Quare obligatio ratio mutui fit.

Argumentū

¶ Sed arguis contrà. Dum mutuatarius iuſtum pretium ſuarum operarum recepit, nulla ei videtur deberi reſtitutio. Reſpondet Ioan. And. vt refert illic Adria. quòd debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamen iubet ratio. Quoniam reſtitutio non cedit in ius pauperum, niſi vbi non poteſt haberi creditoris copia, vel vbi condēnatur vt perdat, ſicut in ſymonia. Sed illi eſt reſtituendum, quantum illa obligatio valet.

Ioan. Andr.

Solutio legitima.

Ex quo fit quòd ſi vt ſe colonus obliget, pretium aliquantulo ſtatueretur ei maius, aut vt veniat ad molendinum aliquid remitteretur pretij molæ, nulla eſſet vſura. Item ſi etiā cōductor obligaretur ipſum conducere: nā tūc quia obligatur vnus obligatur & alter, & nō ex vi anticipatę ſolutionis. ¶ Et hęc de prima cōditione vſuræ, quæ eſt vt quod recipitur, æſtimabile ſit pecunia.

Secunda cōditio vſurarii cōtract⁹.

Secunda verò eſt vt ratione mutui recipiatur. Quapropter ſi mutuatarius aliâs mihi debitor eſt, poſſum illum pactione mutui diſtrictiùs deuincire, vt cum mutuata pecunia aliam etiam mihi debitam ſoluat. Vt verbi gratia ſi abſq; arbitris decem illi mutuo dedi, quæ in iudicio negare poteſt, poſſum ea lege decem inſuper mutuare, vt coram tabellario ſyngraphā omniū viginti mihi ſubſcribat. Nā licèt illa obligatio ęſtimabilis ſit pecunia, mihi tamen illam debebat. Et eâdem ratione excluditur à ratione vſuræ ſi vel ratione lucri ceſſantis, vel donationis, vel alia via illud recipiam.

Quæſtio celebris.

¶ In calce tamen huius articuli explicandum ſupereſt in qua ſpecie ſit mutuum reſtituendum, vt iuſtitia citra vſuræ crimen, quod alterutra partium committat, obſeruetur. Habet enim locum mutuatio in his duntaxat rebus (vt ſuprà dictum eſt: & habetur. l. mutuum. ff. de reb. credi. ſi certum petatur) quæ vſu conſumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem quo tempore viliùs venditur: vtrùm tempore redhibēdi quo fortè carius erit eandem menſuram mihi debeas quam tibi dedi, an idem tantū pretium quo æſtimabatur dum tibi contuli. Et vice verſa ſi pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrùm poſteà eandē præciſè mihi debeas menſuram, an, quo vendidiſſem, pretium. Idem eſt de vino, oleo, melle, & ſimilibus. Tractat hoc Syluest. in verb. vſura. pri. §.16. & .17. & alij multi, quos re vera nō video ſcopum punctim ferire.

Solutio.

Reſpōſio ergo hiſce diſtin-

diſtinctionibus ſit clara. Primùm diſcernenda eſt mutuatio à venditione. Etenim dum tu hyemali tempore decem modios frumenti credidiſti, vidēdum eſt vtrùm mihi eo pretio vendidiſti quo tunc vendebatur: an verò mutuaſti. Si vendideras, non tibi frumentū, ſed pretium debeo. Quapropter ſi tunc ſinguli modij valebāt ducatum, decem tibi ducatos debeo, quocunq; pretio pòſt frumentum væneat. Et ideo ſi inter nos cōuentum fuit, vt idem pretium frumenti rependerem, & poſteà valet modius non niſi dimidium ducatum, viginti tibi modios debeo. Res eſt clara. Si autē nō ſit niſi mutuatio, tunc non pretium, ſed decem tibi præciſè modiorum debitor ſum, quocunq; vænundetur poſteà nummo. Vt ſi menſe Ianuarij frumentum ſuſcepi, ſoluendum ſequentis anni eodem menſe, eoſdem tibi decem modios eiuſdem qualitatis remetiri teneor: Vt ſcilicet granū eiuſdem ſit bonitatis. Neq; refert, longè ne maioris annona vænibat quando tu mihi dediſti, an multò minoris. Et idem eſt vini iudicium atque aliarum rerum vſu conſumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, ſed corpora in eadem ſpecie & qualitate. Quam ob rem ſi quādo ego tibi ſoluo non valet modius niſi dimidiū ducatum, quinque ducatis tibi ſatisfacio: licèt quando à te mutuatus ſum, decem modij emebātur ducatis decem. At verò ſi tu mihi menſus es frumentū vetuſtum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vſuraria mutuatio eſt. Nam petis frumentum melioris qualitatis quàm mihi tradis. Neq; refert vtrùm nouum viliùs vendatur. Et ideo iſti reconditores frumenti caritatem exoptantes renouatorum nomine infamantur. Mutuant enim frumentum ſubmarcidum, ac corruptioni proximum, vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs cēſeto: vt ſi ſubacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc doctrina, quia rationis germana, ciuilis quoq; iuris eſt: vt patet. ff. de rebus cre. ſi cer. peta. per totum. præſertim. l. vinum.

Renouatores

Dubitatio.

ℭ Quæris autem quid ſi mutuo ſoluēdo nō ſit deſignata certa dies, vtrū fas ſit tunc mutuatori non repetere quando videt viliùs vænundari, ſed operiri tempus quo ſit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet. Reſpondetur ex natura rei nullam prodi iniuſtitiæ effigiem. Eſſet tamen auaritiæ indiciū euidentius quàm charitatis. Dico non eſſe iniuſtitiam niſi mutuator operam daret, nè alter anteà ſolueret: tunc enim iniuſtitia fit. Alioqui mutuatario imputatur, ſi non ſibi conſulit ſoluendo quando ex re ſua fuerit. At verò dū pactū interuenit, vt ſolutio non fiat ante certum tempus, quando coniecturæ docent auctiori pretio æſtimandum, vſurarius contractus eſt. ℭ Contra hanc autem ſententiam ſumitur à monetarū æſtimatione argumētum. Sequeretur inquam ex his quæ dicta ſunt quòd liceret mihi mutuare tibi ducatos centum, quando minori argento vel ære æſtimantur: & poſteà dum regis pragmatica aureorum valor augetur, idem auri pondus ſuſcipere. Sylueſt. vſura. pri. §. 14. refert Doctores iuris dicentes quòd ſi veriſimiliter dubitatur tempore ſolutionis poſſe valere minùs plúſve, tunc eadem aurea moneta eſt reſtituenda. Sed re vera vel me vel iſtos fallacia cæcat. Interſtat enim, ni fallor, planiſsima intercapedo inter valorem monetæ, & valorem aliarum rerum vſu conſumptibiliū. Nam dum pretiū, verbi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipſa in ſe immutata manet. Et ideo eadem eſt reſtituēda menſura quæ mutuo recepta fuit, modo iam expoſito. Quando verò monetæ valor augetur, ipſa in ſe natura monetæ, quatenùs moneta, hoc eſt rerū menſura eſt, augetur ac ſi augeretur menſura frumenti: vt puta modius fieret maior. Et ideo ſi quādo à me mutuatus es ducatum, non valebat niſi regalia vndecim: & pòſt ad duodecim eius æſtimatio aucta eſt: non debes ducatum integrum, ſed vndecim argentea regalia. Quemadmodùm prorſus ſi decem tibi vrnas frumenti mutuarem, dum vrnam duodecim tantū modioli explebant, & poſteà per legē aucta eſt vt capiat modiolos tredecim, non debes mihi niſi vrnas quæ duodecim præciſè reddant. Veruntamen quod de variatione valoris pecuniæ diuerſis temporibus in eādem prouincia dicimus, falleret quidem ſi pecunia traduceretur ab vna prouincia in aliam. Ducatus, exempli gratia, in Hiſpania quæ auri abundantior eſt, minori argento penditur quàm in Anglia, vbi maior eſt argenti copia. Ob idq; vndecim hìc argentea regalia plus valent quàm illic. De hoc ergo reponenda eſt diſputatio vſq; ad proximū librū, vbi de cambijs diſſerendum nobis eſt.

Solutio.

Obiectio cōtra dicta.

Syluester.

Diſcrimē inter pecuniæ & aliarū rerū valorem.

Solutio.

Tēperatio ſuperioris aſſertionis.

RESTAT ergo vt ad argumenta reſpōdeam⁹ quæ tantùm nos duo propoſuimus. Primum enim ſancti Thom. de lucro ceſſante

ſtatim

ſtatim articulo proximo enucleandum eſt. Secundum verò idem fermè eſt quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atq; illic ideo ſolutum reliquimus. Eſt enim eiuſmodi. Mutuatarius tenetur ex honeſtate beneficium compenſare, ergo poteſt ad illud beneficium ratione mutui ciuiliter obligari. Iam enim ſuprà negata eſt conſequentia. Nam iuſtitiæ legi illa repenſatio ſatisfacit: qua tantũ tibi redditur quantum mutuaſti: alia autem honeſtatis, libera eſſe debet: ſicut tu liberè mutuaſti. ¶ Ad quartum ergo, quod nos primum fecimus, nempè an liceat ratione mutui obligare mutuatariũ ad iterum mutuandum, reſpondet Ange. aſſertoriè. Ratio ſua eſt eadem quæ paulò ſuperiùs allata eſt. Nempè quòd in tali contractu nullum mutuatario datur damnũ. At verò iam ibidem mõſtrauimus fallacem eſſe rationem. Nam licèt beneficium mutuandi, officium ſit liberalitatis & miſericordię, tamen obligatio eſt æſtimabilis pecunia. Ob idq; perſpectè Diuus Thomas negat eſſe licitum. ¶ At verò vtrùm mutuare hoc pacto liceat, vt in præſentia tu mihi aliã rem mutues: Scilicet mutuo tibi frumentum vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis S. Tho. apparet licentia hæc colligi. vbi ait: licet ſimul mutuanti vnum aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in poſterum faciendum, cùm tamen diſcrepantia deprehendi vix queat: quòd cùm non te poſſim ligare vt cras mutues, poſſim te obligare vt ſtatim mutues. Neq; reſpõſio ſolida eſt, ſi dicas mutuationem de præſenti non eſſe æſtimabilem pecunia: nam etſi hoc verum ſit, tamen obligatio eſt æſtimabilis. Reſpondetur ergo quod neq; S. Thom. dicit quòd poteſt intercedere obligatio in præſenti, vt ſcilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quàm ciuiliter obligando vt ſtatim mutuet. Sed ſupponit, vti res habet, quòd mutuationes de præſenti gratuitò fiunt. Vt mutua tu mihi, & ego tibi. Et ideo ſimpliciter ait quòd licet mutuũ recipere. ¶ Quapropter placet mihi appendix illa Caietani hoc loco: nempè ꝙ liceat fideiuſſori pretium recipere, vt fideiubeat. Quoniam illa obligatio qua ſe ſtringit tuo nomine ſoluere, æſtimabilis eſt pecunia, ac ſubinde vẽdibilis. Quòd ſi contrarius inſurgas: fideiuſsio eſt quædã ſpecies mutui: ſed ſi fideiuſſor mutuaret amico pecuniam, non poſſet pretium recipere: ergo neq; inde quòd pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmiſſa. Alia enim res eſt fideiubere pro te, quàm mutuare tibi. Ex quo rurſùs infertur quòd poſſet quis vt ſe obligaret paratũ eſſe ciuibus mutuare quoties egerent, ſtipendium reipub. ſuſcipere: hoc enim non eſt pro mutuo, ſed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur quòd non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Thomæ argumentum materiam inducit contractus ſocietatis: de qua nos infrà longam diſſerturi ſumus quæſtionem. ¶ Ad ſextũ ergo, quod nos ſecundo loco poſuimus de pignoris vſu fructu, reſpondetur planiter quòd quando pignus eſt fructuoſum, cõputandi ſunt eius fructus in ſortem. Aliâs ijdem reciperentur in pretium mutui, vnde vſuræ labes contraheretur. Cautio eſt vtriuſq; iuris, vt extrà, de vſur. cap. 1. & 2. & C. de diſtract. pigno. l. 1. ¶ Exurgit autem duplex difficultas ex eodem iure. Prima naſcitur ex cap. cõqueſtus. eo. vbi poſtquàm præcipitur vt fructus pignoris ducantur in ſortem, additur, Niſi terra ipſa de feudo ſit monaſterij veſtri. Nempè quòd ſi eccleſia fundos aliquos in feudum ſeu in emphyteuſin alicui tradidit, & poſteà feudatarius eidem eccleſiæ eoſdem impignorat fundos, eccleſia poteſt recipere fructus non computando in ſortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extrà, de feudi. cap. 1. Et tamen eſſe apparet manifeſtariæ vſuræ ſcelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi poſſe, quàm quòd in vtilitatem eccleſiæ permiſſum eſt. Veruntamen ſolutio hæc nõ ſatisfacit. Nam eccleſiæ mos & conſuetudo eſt potiùs non exigere vſuras: neq; vnde licitè poſſet: vt patet in cap. fraternitas. 12. q. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio quàm quòd hæc eſt natiua feudorum conditio, vt quoties redierint ad verum dominum, redeant cum fructibus: ſed tamen feudatarius abſoluitur à ſolutione feudi: vt eod. cap. 1. de feud. habetur. Verum eſt tamen æquitati apparêre confine, vt ſi feudatarius, quia meliorem reddidit fundum, plures colligebat fructus quàm ſoluebat, ille exceſſus ſemper obueniret ei, quanuis eum impignoraſſet. Attamen quia exoneratur illo onere excolendi deinceps fundum, & meliorem reddendi, etiam illo exceſſũ priuatur. ¶ Grauius tamen oboritur dubium ex cap. ſalubriter. de vſur. vbi habetur ꝙ ſi ſocer tradidit genero pignus dotis fructuoſum, iuſtè idem gener vſufruitur pignore, dum ſibi dos non ſoluĩ: neq; fructus

Ad primum argumentũ.

Dubium.

Solutio.

D. Thomas.

Caietanus.

Ad ſecundũ argumentũ.

Prima difficultas de fructibus pignoris.

Solutio.

Feudorum conditio.

fructus illos cogitur ducere in ſortem. Idem permittit ius ciuile.l.Pater. ff. de doli mali & met.excep. ¶ Et quidem de cõcluſione nemo ambigit:ſed tamen de ratione eſt dubiũ. *Panormita.* Aiunt enim Panor. & cæteri ſuper dict. cap. ſalubriter . rationem ſumi ex ſuſtentatione onerum matrimonij. *Adrianus.* Sed eſt Adrian.in.q.de vſura,cui cauſa hæc nõ probatur. *Argumentũ Adriani.* Argumentum eius eſt,quòd in alijs quoq; cõtractibus contingit vt qui pignus recipit teneatur aliqua onera ſuſtinere:& tamen non ideo poteſt percipere fructus extra ſortem. vt ſi vendas annuam penſionem pretio mille ducatorum pro quo recipis pignus,teneris illa onera ſoluẽdi penſionem ſuſtinere:& nihilo minùs debes fructus pignoris in pretiũ numerare. Item qui ſtipendio regis viuit, tenetur alere familiam:& tamen ſi pignus ſtipendij acciperet, teneretur fructus recipere in pretium:ergo ratio illa nulla eſt. Hinc ergo colligit Adria. quòd non poteſt gener recipere illos fructus extra ſortem niſi ratione intereſſe,puta lucri ceſſantis.Et miror ita alios eſſe hoc argumento deuinctos vt dicant hanc eſſe Theologorum opinionem : cùm tamen nullus præter Adrian. extiterit qui hoc ſomniet. *Prima ratio in Adrianũ.* Enimuerò quòd propter onera matrimonij illi fructus percipiantur,nõ ſolùm doctorum opinio eſt,ſed expreſſa iuris ſententia. Hanc enim rationem ſubdit præfatum cap.dicens,Cùm frequenter dotis fructus nõ ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda. Atq; idem colligitur ex allegata.l. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare? *Secunda ratio.* ¶ Præterea cauſa illa lucri ceſſantis communis eſt in alijs etiam contractibus, & tamen leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. *Poſtrema.* Adde quòd ſi illa eſſet tantùm cauſa,locum nõ haberet niſi vbi gener eſſet mercator,qui negotiatione deberet tractare pecuniam.Nam qui illam nõ habet negotiationi expoſitam, agere de lucro ceſſante non poteſt:& tamen generis in vniuerſum indultum eſt priuilegium hoc. Iſtæ rationes adeò remordent eoſdem authores vt illic non perſiſtant, ſed dicant eſſe donationem ſoceri. Hoc tamen reſponſum nullum habet fulcimentum:nam Papa cum interrogatus fuerit de iure,nihil reſpondit de donatione, ſed quid ius ratioq; iubeat. *Deceptio Adriani & cõplicum.* ¶ Igitur Adrian. & qui eum ſequuntur ideo ſeducti ſunt, quòd nullatenùs intellexerunt quidnã eſſet onera matrimonij ſuſtinere. Haud enim hoc, vt ipſi putant, id ſimpliciter eſt, quod vxorẽ familiamq; alere vt in alijs oneribus vſu venit:ſed eſt eandem alere reſeruata ſemper dote. *Sententia authoris.* Tenetur enim ſemper maritus vxori de integra dote:& quia præter dotem debet illam alere, etiam ſi non ſit negotiator,recipit iure fructus pignoris,dum ſoluatur dos:quia præſumitur quòd aliquid illa dote emeret, vnde, illa ſalua, vxoriũ onus ferret.Et ideò lex illa,pater,docet ꝙ quando pater alit filiam, non poteſt gener recipere fructus pignoris. *Scrupulus.* ¶ Sed quid ſi gener liberè conceſsit terminũ ſolutionis ſocero? *Solutio.* Reſpondeo ꝙ ſi id conceſsit ſuſcepto fructifero pignore, cenſendus eſt intellexiſſe ſecundùm ius:ideoq; poteſt percipere fructus extra ſortem.Niſi cõtrarium liberè expreſsiſſet.Nam cùm poſſet quiſq; indotatã ſibi deſponſare, poteſt & fructus remittere pignoris. *Almain.* Quo fit vt Almain.4.ſent. diſtin.15.q.2.immeritò remordeat iuriſconſultos:dicens ꝙ quando ſocer nõ eſt in mora ſoluendi,non licet genero recipere fruct⁹ pignoris vltra ſortẽ. Imò ipſe nõ penitus radicem iuris penetrauit,quo poteſt illos etiã tunc ſuſcipere. *Panormita.* ¶ Atq; hinc planè fit,quòd Panor. eodem cap.ſalubriter.ſcitè vt arbitror colligit, poſſe generum non ſolùm fructuoſum pignus,verùm & certã penſionem quotannis recipere:dum dos nõ ſoluitur.Illud enim nõ recipit ratione expectatæ ſolutionis, ſed quia,dote ſalua,tenetur familiæ prouidere. Neq; argumentũ quorundam contrarium tenentiũ vllius eſt momenti : ſcilicet quòd Papa non reſpondet niſi de fructibus pignoris. Nam ex eodem reſpõſo colligitur quòd poteſt alia via recipere vnde vxorios ſumptos faciat. *Sylueſtri moderatio.* Sylueſt.autem moderatur ſic ſententiã vt non poſsit gener plures fructus ſuſcipere pignoris quàm quibus ſufficiat onera ſupportare. Et arbitror cõditionẽ non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicũt, ſcilicet tantũ poſſe recipere quãtum lucri ceſſat:inde refellitur,quod (vt probatũ eſt) nõ recipit ratione lucri ceſsãtis. *Quæſtio altera.* ¶ Atqui ex eâdem radice ſoluitur alia quæſtio,ſi interroges vtrũ defuncto marito poſsit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, ſeu à patre, qui nõdum ſoluit dotem,ſeu à mariti hæredibus, ſi ſoluta fuerat. *Ratio dubitandi.* Apparet enim inde non licère,ꝙ diſſoluto matrimonio vidua non ſic perfert matrimonij ſumptus vt debeat ſeruare dotem : & ideo poteſt mutuum ſuſcipere ex illa poſteà ſoluendum. Nihilo minùs reſpõdetur,abſq; dubio, ſeu pater debeat, ſeu coniugis hæres,

alteruter

alteruter tenetur, vel dotem ſoluere, vel illam ſecundùm ſuum ſtatum & conditionem alere: quia tenetur maritus iure matrimonij eã alere quouſq; ſuam ei integram ſoluat dotem: quæ debet eius hæredibus, quàm maximè fieri poteſt, reſeruari. ¶ Hoc tamẽ mihi dubium in præſentiarum occurrit, ad rem

Dubium.

minimè impertinens: vtrùm poſſet quis filiam non aliter dotare quàm mutuando genero pecuniam: ita vt mutuaret quiſpiam decem milia ducatorum mercatori ſub pacto & obligatione, vt ſuam duceret filiam.

Ratio hæſitandi.

Apparet enim hoc eſſe licitũ. Primùm quia poſſet quiſq; (vt dicebamus) indotatam ducere: ergo pro mutuo. Itẽm quia ducere vxorem, videtur eſſe opus amicitiæ: nam illam deberet prudentiſsimus quiſque ſibi matrimonio adiungere, quã haberet honeſtè charam: amicitiam autem pro mutuo poſcere non eſt vſura, vt ſuprà dictum eſt. Præterea ſi ille diligens eſſet & negotiationum peritus, pluris penderet decem milia mutuata,

Reſponſio.

quàm donata mille. Reſpõdetur nihilo minùs non eſſe licitum. Nam dum mutui vinculo alium obligas vxorem ducere, cùm illa obligatio graui ſit æſtimabilis pecunia, vſum mutuatæ pecuniæ ſeorſum conſideratum, rependis in pretium illius obligationis: loco videlicet mille ducatorum quos ille in dotem reciperet.

Ad argumẽta facta.

Neque refert, maioriſne ille æſtimaret mutuum, an minoris. Et ad aliud reſpondetur quòd quanuis per amicitiam poſſet gratis vxorem ducere: tamẽiam tunc non facit gratis, ſed pro vſu pecuniæ, pretio æſtimato. Ex his fit conſequens Reges aut magnates nullatenus poſſe vrbibus aut villis quas in pignus mutui ſuſcipiunt, extra ſortem vſu frui: neque vlla ratione poſſunt ab vſuraria iniquitate excuſari: Remedium eſt tamen vt non recipiant niſi emptas cum pacto retrouendendi. Tunc enim fructus emptoribus obueniunt. ¶ Hoc autem nihilo minùs ſubticendum non eſt. Impignoras, verbi gratia, ſterilem agrum, qui tibi neutiquàm erat vſui: quia nec erat frugifer, neque vireſcebat: neque illum colere cogitabas: alter autem, cui impignoraſti, colit illum vt olera ſaltem inde colligat, fortè non eſt condemnandus vt in ſortem ducat: quoniam cùm tu nullum pateris detrimentum, non debet alterius induſtria in ſortem computari: veluti ſi depoſitarius vſu pecuniæ tuæ lucretur, nihil tibi debet. Hæc autem prudenter penſanda ſunt. Nam ſi emolumentum eſſet alicuius momenti: puta quòd ager, non quòd putabatur ſterilis, ſed domini incuria non colebatur: & poſteà cultus fit frugi, arbitror fructus in ſortis ſolutionem annumerandos.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm ratione damni emergẽtis aut lucri ceſſantis, liceat mutuatori quidpiam vltra ſortem recipere.

IN contractu mutuationis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri ceſſantis. Et ideo quęritur an horum ratione liceat mutuatori quidpiam ſuper ſortem accipere. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Si hoc eſſet licitum, ſequeretur quòd nullum eſſet vſuræ vitium, eiuſmodi lucrum in pactum ducere: conſequens tamen eſt falſum: quia cùm mutuatio opus ſit charitatis, gratis debet fieri: ideoq; dum ſuapte ſponte ſuam quis pecuniam mutuat, debet eam ſubinde gratis à lucro diuellere. Alioqui non mutuet, poſtquàm non cogitur.

Argumẽ. 2. D. Thomas.

¶ Secundò arguitur ex verbo ſancti Thomæ, quæſt. 78. articulo. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non poteſt: mutuator nõ habet lucrum: imò multis peruium eſt periculis, quibus impediri poteſt: ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere.

Argumen. 3.

¶ Tertiò: ſi de lucro ceſſante poſſet mercator ſtatim cum mutuatario conuenire, patentiſsima aperiretur via palliandis vſuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. ¶ In contrarium tamen eſt quòd nemo tenetur ob præſtitum beneficium ſibi incommodare: contingit autem ſæpe vt cuipiam cauſa mutui & damnum accidat, & ceſſet lucrum: ergo licitè poteſt tunc incolumem ſe, indemnemq; ſeruare.

QVæſtio hæc & inter doctores controuerſa eſt, & inter mercatores periculoſa. Habet autem certi compertiq; quicquã, atq; aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum prænoſcenda eſt terminorum ſignificatio.

Damnum emergens.

Damnum quippe emergens eſt detrimentum quod mutuator cauſa ſolius mutuationis patitur: vt ſi ruinoſas ædes reficere parabat, aut annônam in æſtate in totum annum emere: & amicus precibus im-

probis mutuatam ab illo pecuniam, quia ipſe fortè grauiùs indiget, euellit: & idem tunc mutuator eum damni commonefacit ſui: ſi poſteà domus ſine alia eius negligentia corruit, vel frumentum cogitur cariùs poſtmodùm emere, vel per vſuras pecunias recipere, quibus alia ſua debita ſoluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum verò ceſſans eſt ſi mercator pecuniam negotiationi expoſitam, precibus etiam victus mutuat: vel, quò citra dubium loquamur, ab inuito extorquetur, vel ſtato tempore non ſoluitur, lucrum quod augere potuerat ceſſat.

Quid lucrũ ceſſans.

¶ Reſpondetur ergo ad quæſtionem quinq; cõcluſionibus: ab his quæ certiores ſunt initio ſumpto. Prima: quando mutuatori inuito, videlicet contra ſuam voluntatem vel damnum emergit, vel lucrum ceſſat, iuſtè & abſq; vllo vſuræ periculo illud poteſt exigere. Memento lucrum tunc duntaxat ceſſare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio eſt patentiſsima: quia quando quis inuitus eſt, vim patitur, ac perinde quaſi rapinæ iniuriam. Atque huc pertinet. l. Cùm quidam. ff. de vſur. vbi ait Iuriſconſult. vſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentiũ infliguntur. Et. l. 1. habetur quòd ſi ſocius communem pecuniam in proprios vſus conuertit, teneatur ſocio vſuras præſtare. Et. C. eodem. l. vſuras. cogitur emptor qui in ſolutionis mora eſt vſuras inſuper ſoluere venditori. Concluſio ergo in dubium venire non poteſt.

Prima concluſio.

Ratio cõcluſionis.

¶ Sed vtrùm ſtatim ab initio poſſet ſic licitè inter ambos conuenire, vt ſi non ſolueris ſtato die, teneberis deinceps certum nummum vſurarum ſoluere.

Dubitatio.

Reſpondetur in primis quòd nomine pœnę proculdubio poteſt. Nam cùm mutuatarius teneatur in tẽpore ſoluere, iam inde mutuator inuitus caret ſuis nummis. Et ideo rigore iuſtæ mulctæ poteſt illũ cogere, ſicuti & iudex eũ cogeret. At verò an idem liceat ratione ceſſantis lucri, & ſi aliquantulo ſit maius dubium, tamen neq; negandum eſt licère: dum tamen in fraudem cõtegendæ vſuræ id nè fiat. Nẽpè ſi mutuator verè eſt mercator negotiatione victitans. Quoniã poteſt bona fide mutuare vſque ad certum diem, admonitumque ex tunc mutuatarium habere, quòd deinde ſuum non eſt propoſitum mutuare, ſed quòd deinceps inuitus à ſuis negotijs cohibetur.

Solutio.

¶ Secunda concluſio. Si quis habet pecuniam negotiationi mãcipatam, quomodocunque inuitus cogatur illam mutuare, non ſolùm damnum emergens, verùm & lucrum ceſſans poteſt iuſtè vltra ſortem repetere. Dico inuitus: quia ei, vel aliqua vis infertur, vel tenditur fraus. Exempla. Vt ſi quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur niſi ſibi mutuet: vel ſi vaſallus prudenter grauiterque metueret, niſi domino ſuo mutuum daret diuexatum iri ab illo & moleſtias perpeſſurum. Hæc enim eſt quædam violentiæ ſpecies. Aut ſi fortè rex ingruente bello indigeret à mercatoribus pecunias mutuari: qua vtique ratione poſſet illos compellere: illique tenerentur parère. In hiſce inquam atq; id genus accidentibus planũ eſt mutuatariũ propter tales coactiones ſe poſſe indemnem ſeruare. Atqui huic aſſertioni patrocinatur Pontificium ius, extrà, de fideiuſſ. cap. peruenit. & cap. conſtitutus. quibus iubetur quòd ſi fideiuſſor nomine illius pro quo fideiuſsit ſoluit, diſpendiumq; aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia ſoluit, reſtituat eum in ſuum ius, reddatq; ipſum prorſus indemnem, ab omniq; immunem iactura.

Secunda concluſio.

¶ Verùm tamen quò ad rem deſcendamus, ibi latet quæſtionis neruus vbi mutuator nullam ſpeciem vis aut fraudis patitur, ſed rogatus ſuapte ſponte mutuat. De hoc igitur adhibetur concluſio tertia, paulò minoris certitudinis quàm ſuperiores. Ille qui rogatus mutuat, poteſt præuiſum formidatúmve damnum emergens in pactum mutui ducere. Videlicet ſi domus ruinam timet, aut annonæ caritatem, quam modò emere impeditur, aut ſi vſuras poſtmodùm ſoluere cogitur pro ære alieno in quo, vt mutuet, manet. Concluſio eſt ſancti Thomæ. 2. 2. q. 78. ar. 2. alteriq; ſimilis quam præcedenti quæſtione de venditore aſſeruerat, qui rei pretio apponere damnum poteſt quod vẽdendo incurrit. Ob idque ſimili ratione probatur. Damnum enim quod talis mutuator patitur, ſua intereſt: quod ideo ratione mutui accipere non tenetur: atq; ideo poteſt de ſua incolumitate paciſci. Moderati autem conſultò ſumus concluſionem veluti de venditione dicturi ſumus. Nempè ꝙ rogatus mutuet, mutuatariumq; admoneat. Nam ſi vltroneus tacituſq; mutuat, ſibi imputandum eſt damnũ: quoniam ſi alter rem ſciret, nollet fortè ſub illa conditione mutuũ accipere. Atq; hinc ſequitur ꝙ ſi damnũ non fuit præuiſum, neq; timebatur, ſed poſt fortè ſuper-

Tertia concluſio.

S. Thomas.

ſuperuenit, non tenetur mutuatarius de illo: vtpote, qui reddere non cogitâuit niſi ſimplex mutuũ. Et per hęc intelligatur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud ſignificauimus quàm quòd mutuatarius ſciẽs & prudens tanquàm rem ſibi commodam mutua ri ab altero velit cum illo damno. Nam ſi ex re ſua non eſſet, neutiquàm illud acciperet. Quo fit vt etiam ſi qui damnũ paſſurus eſt alteri ex charitate tanquàm amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnum emergẽs recipiat. Hoc dixerim, quia rogari vel offerre, vt ſtatim dicturi ſumus, per ſe nihil facit neque tollit rationis vſuræ.

Quæſtionis difficultas. Hactenus plana ſunt omnia. ¶ Totum ergo quæſtionis pondus huc inclinat vtrùm pariter poſsit lucrum ceſſans ab eodem mutuationis articulo recipi vltra ſortem. Ad cuius examen præfigere operæpretium eſt diſtinctionem hanc:

Diſtinctio. Bifariàm poteſt exiſtimari pecunia: vno modo abſolutè ſecundùm eius communem vſum. Et de hoc omnes conſentiunt, nemini fas eſſe vltra ſortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuerſis, qui negotiationi non vacant latè patet. Nam hîc eſt vſus qui ſeorſum nõ venit computandus. Altero verò modo conſideratur vt negotiationis induſtriæ ſubeſt: nempè quia poſſeſſor illam habet negotiationi expoſitã.

Opinio Conradi. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoq; multi poſteriores ſtatim poſſe mercatorem paciſci vt lucrum ceſſans ad ſortem ſibi accumuletur: etiam ſi non ſit inuitus, ſed rogatus mutuet.

Quarta concluſio. ¶ Nihilo minùs ſtatuo egomet mihi hanc quartã concluſionem. Quod hoc modo poſsit lucrum ceſſans in pactum duci, non eſt adeò certum vt patroni aſſertionis huius arbitrantur: ſed eſt tum minùs probabile, tum quàm plurimis vſurarũ periculis expoſitũ. Et quidem quòd non ſit vſq; adeò certum, multis rationibus cõprobatur.

Prima ratio pro concluſione. Primùm, nullam iuris aut canonici, aut ciuilis legem inuenias, quæ hoc permittat: quod certè non eſt infimum argumentum. Nam cùm tam frequentes extent quę vſuras ratione moræ pendi iubeant: videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re ſua caret: ſi ſpontanea hæc lucri ceſſantis pactio tam planè licita eſſet, non defuiſſet lex quæ id inſinuaret.

Secunda ratio. *D. Thomas.* Mox ſi priſcos doctores conſulas, Diuus Thomas id negat, conſultò dignoſcens inter damnum emergens & lucrũ ceſſans. Nempè quòd illud licet in conuentione ponere, hoc verò minimè. Cuius ſententiæ accedit Scotus in.4.diſt.15.q.2.& Durand in.3.Senten.diſt.37.q.2. & inter iuriſcõſultos illuſtris Innocen.ſup.cap. Nauiganti. de vſur. *Scotus.* *Durandus.* *Innocentius* Imò inter antiquos grauesq; ſeu iuris ſeu Theologiæ doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id aſtruat, niſi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, ſunt Conrad. recens author, quæſt.30. eandemq; cum formidine & timore ſeptem conditionibus circumſepiens. *Conradus.* Pòſt verò Syluеſt. verb. vſura. pri.§.19.& Caietañ. ſuper S.Thom.2.2.q.78. & in ſua Summa affirmatiùs eandem defenſant. *Syluеſter.* *Caietanus.* Atq; Adria.in.q. de vſura: licèt fateatur (vt ſuo verbò vtar) eſſe opinionem modernorum. *Adrianus.*

Ratio potiſſima præteritæ cõcluſionis. ¶ Quòd ſi ratione agamus, vna eſt quæ vehementer apud me aduerſus hãc opinionem depugnat. Lucrum ceſſare, vt nomẽ ſonat, eſt hominem à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur niſi ſua impediatur voluntas: inuoluntarium verò, doctore.3. Ethicor. Ariſt. ſola vis, metúſve, aut ignorantia facit: ergo vbi nullum iſtorum intercedit, nõ propriè cenſetur ceſſare lucrum. *Ariſtot.* Certè eſt res creditu difficilis: quòd ſi mercator qui negotiationi expoſitam habet pecuniam offert illam mutuo, non poteſt recipere lucrum ceſſans: & tamẽ per hoc ſolùm quòd alter leuiſſimo verbo mutuum idem ab eodem petat, poſsit idem lucrum in pactum ducere: cùm nihilo minùs ſpontaneus faciat rogatus, q̃ ſi alterum præueniret.

Primum argumentum contrariæ opinionis. ¶ Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactantur. Primùm enim patens eſt diſcrimẽ inter damnũ emergens & lucrum ceſſans: nam illud non pẽdet ex induſtria: ſed eſt mera paſsio à qua idcirco ſe quiſq; incolumem ſeruare poteſt: hoc autem pendet ex induſtria à qua qui ſi ſua ſponte ſuam abſtrahit pecuniam, nõ eſt quòd impediri cenſeatur. ¶ Arguunt præterea ſic. Poſt moram licet recipere lucrum ceſſans: ſed pecunia negotiationi expoſita, tantæ vtilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum abſq; mora peti. Sed vides argumentum extra chorum ſaltare.

Solutio. Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum poſt moram: ſed tamẽ anteà nõ impeditur, ſicut poſteà. Nam illa iniuria quæ fit poſt moram dimouet voluntatem inuiti mercatoris à ſua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò ſponte mutuat, nõ propriè impeditur. Atq; hanc differentiã optimè perſpexit D. Tho. quippe qui.2.2.q.61.ar.4. in ſolutione ad ſecundum,

cundum, fatetur quòd qui pecuniam creditoris vltra terminũ præfixum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo male infert ibidem Caietañ. eandem eſſe rationis vim ante moram. Nam quantum ad lucrum ceſſans non cenſet Diuus Tho. creditorem damnificari, niſi dum inuitus impeditur: quandoquidem poſtmodùm. q. 78. negat ante moram idem lucrum licère recipi. ¶ Et per hoc aperitur fallacia alius iſtorum argumenti. Huius ſcilicet: Qui mercenarium à ſuis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum ceſſans: ergo negotiatori mutuanti. Negatur enim conſequentia. Imò contrarium per hoc cõuincitur. Si enim vi aut fraude illum impedias, teneris quidem: ſi autem tuis ſolis precibus ductus vult amore tuî ceſſare, nihil ei debes. Et ſimile nos dicimus in propoſito. Si autem conuentione facta ob pretium ille ceſſat, nullũ ad propoſitum affers exemplum. Atqui & in huius diſcriminis ignoratione latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura ſua locabiles pretio ſunt & conducibiles: pecunia verò minimè. Nam ſi aliquid plus valet, non à ſe habet, ſed duntaxat ex adiuncta poſſeſſoris induſtria: ob idq; quando ſua ſponte mutuat, liberè nudat illam tali valore. ¶ Quapropter neq; eſt ſimile de illo qui impeditur nè beneficiũ aſſequatur, cui reſtitutio debetur. Nam ille inuitus non aſſequitur. Neque rurſum eſt par ratio de inſtrumẽtis. Arguũt enim: Opifex poteſt inſtrumenta ſuæ artis pretio locare: ſed pecuniæ ſunt etiam inſtrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo poteſt illas locare. Eſt nanq; latiſsimum interuallũ quòd vſus inſtrumentorum, quia non conſumuntur vſu, ſeorſum eſt dignus pretio, ſicut vſus equi, & domus: quæ idcircò locabilia ſunt. Vſus autem pecuniæ per ſe non eſt ad illum vſum locabilis, quo conſumitur, ſed totus valor de tua naſcitur induſtria, quem ideo recipere nequis niſi quando impediris: impediris autem ſolùm quando inuitus ceſſas. Ariſtot. nanque diuitias per ſe vocat fœlicitatis inſtrumenta: ſcilicet vt liberalitatis virtus vſum habeat: non tamen quòd ſint ſicuti aliarũ artium inſtrumenta. ¶ Ac perinde patebit diſsimilitudo de ſato aruo. Arguunt ſiquidem præterea quòd ſicut frumenti modius per ſe nõ valet niſi modium: ſeminati verò atq; herbeſcentis pluris, propter potentiam æſtimatur: ideoque non ſolùm quando per vim ab aliquo peſſundatur, verùm & ex conuentione poteſt vendi quãtum valet cum illa potentia: ſic vtiq; negotiator, aiunt, poteſt cum illa potentia mutuare pecuniam. Porrò autem à venditione ad mutuum, nulla fit ſolida conſequentia. Nam res vendibilis ſuapte natura valet pretium: mutuũ autem gratis fieri debet: nam, vt identidem hoc dicamus, induſtria mercatoris non impeditur niſi quando eius voluntati ſeu per vim ſeu per fraudem obſiſtitur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui l. ſi iactum. ff. de acti. emp. & vendi. declaratur eſſe vendibilis in ſpe, ad præſens propoſitum refert. Eſt enim res illa per ſe vendibilis. Hoc enim ſolùm concluderet quòd poſtquàm mercator iam emit merces, quas ad nundinas miſit, poſſet lucrũ vendere, quod eſt in ſpe. Eſt enim tunc ſicut ſatus ager: & ideo illud lucrum eſt vendibile. Quando verò nihil emis, ſed ſponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multò minùs ad rem facit argumentum quod de genero fit ſuſcipiente fructus pignoris extra ſortem: ſiquidem iam probatum eſt non ratione lucri ceſſantis, ſed propter vxorios ſumptus illos recipere. ¶ Præter hæc alia ſunt argumenta quibus palàm docetur quantum periculi ab illa opinione conſletur. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus neceſſarijs, vt aiunt, vt contractus ab vſuræ periculis liberetur. Harum capitalis eſt quòd mercator potiùs expetere debet & optare negotiatione augere ſuam pecuniã, quàm mutuo. Per hoc enim putant impediri eius voluntatem. Nam ſi mauult mutuare, fatentur non impediri, atque adeò non licere lucrum ceſſans recipere. Sed quàm ſit imbecilla hæc conditio, apertè monſtratur. Id quod in re natura ſua licitum eſt, nullum eſt peccatum deſiderare: neque tale deſiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc ſolùm quòd rogetur lucrum ceſſans recipere: ergo licet deſiderare vt aliquis ſe rogatum accedat, vt illo modo impediatꝛ à negotiatione. Si ille ſic apud ſe conſtituiſſet: Niſi quis à me mutuum petat, nolo mercaturæ meum æs committere, planum eſſet vſuræ vitium: quia non habet pecuniam expoſitam. Dum autem firmiter conſtituit negotiari, niſi quis ab eo mutuum petat, profectò neſcio ſecundùm iſtorũ opinionem, cur deſiderare, vt quis mutuum petat vt lucrum recipiat, vitium conſlet vſuræ.

Caietanus. *Argumen. 2.* *Solutio.* *Argumen. 3.* *Solutio.* *Argumen. 4* *Solutio.* *Opinio Conradi nonnihil continet periculi.*

Atq; adeò ſequitur quòd per hoc ſolũ quod mutuator rogatur, non propriè impeditur: quandoquidẽ illud optare licet. Quòd ſi hoc verũ eſt, vide quàm lata ſternatur vſuris via. Nam dicere quòd debet mutuator mutuare charitate victus, vt poſsit lucrum recipere, cõmentum eſt. Siquidem ad naturã vſuræ tollendam, nil facit charitas. Adde quòd tunc non opùs eſt vt rogari expectet: nam maior eſſet charitas ſi amicum egêre ſciens offeret ei pecuniã mutuo, ſi vellet cum pacto lucri ceſſantis. Nam dum metus eſt damni emergentis, profectò licet habenti pecuniam eandem amico offerre, vt ſi ex re ſua eſt, mutuatam cum tali periculo recipiat. ℭ Alia eorũ conditio eſt quòd labores, & expenſæ, & pericula deducantur à ſumma ceſſantis lucri. Attamen neque hæc conditio, ſi ſua vera eſt opinio, firma eſt. Expenſas quidem planum eſt eſſe deducendas: quia remanẽt apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non eſt eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, ſi mihi liceret lucrum ceſſans iam nunc ſuſcipere, poſſem etiam tantum recipere quantum ſi meas nauarem operas lucrarer: nam paratus ſum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrifacere decem, quàm ſine labore octo: volo etiã ſubire pericula]. Si ergo ſolas preces iſti cenſent eſſe impedimentum meæ voluntatis, vt lucrum dicatur ceſſare, profectò cum à laboribus meis & periculis impediar, totum poſſum petere. Enimuerò ſi mercenarium impedires nè ſuas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei ſine deductione laboris: quia maluiſſet ille integrum denarium laborando, quàm decurtatum ceſſando. Ecce rationes quæ me ſemper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem ſententiã tenere. At ſatis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: ſed optarem habere patronos qui mecũ eiuſmodi perſonata vſurarum portenta abigerent. Nam hæc lucri ceſſantis imago hiatum iſtũ & voraginem vſurarum non à multis hinc annis patefecit. ℭ Nihilo ſeciùs, quia non mihi tantum arrogo vt primus opinionem illam prorſus refellam, ſit noſtra quinta concluſio. Non omnino probabilitate caret vt poſsit lucrum ceſſans in pactum duci ab articulo mutuationis: dum modò re vera ceſſet, & nõ fiat in fraudem vſurarum. Verè enim ceſſare tunc penitus cenſendum eſt, nõ

Argumentũ contra opinionem recitatam.

Quinta concluſio.

quia poteras negotiationi pecuniam cõmittere, ſed quãdo re vera iam firmus exponere cõſtitueras, atq; eandem quã mutuas. Nam ſi habes viginti milia & nõ decreuiſti mercaturæ niſi decem milia cõmittere, nequis ex aliorum mutuo lucrum ceſſans petere: eò ꝙ illis quoq; negotiari potuiſſes. Ratio cõcluſionis huius quæ vllã habeat probabilitatẽ, hæc vna eſt, ꝙ poſtq̃ illa pecunia tuæ mancipata induſtriæ tanti æſtimatur: & alter ſciẽs & prudens vult illam cum illo onere ſuſcipere, videris tu poſſe de illo pretio paciſci. Et tunc S. Tho. ſic interpretandus eſt ꝙ non licet id integrum ſuſcipere, quod refuturum erat in actu: quia nondũ eſt certum, ac multò minùs quantum poterat accreſcere: quoniã hoc minus habet certitudinis, ſed quantum eſt in habitu, puta in ſpe ſecundũ coniecturalem prudentiam veriſimili. Quãuis cui rationes noſtræ alteram perſuaſerint ſententiã, optimo ſe iudicio tuebitur, dicens, nunq̃ lucrũ, niſi in inuito propriè ceſſare. Et idcircò argumenta in capite quæſtionis propoſita ille diſſoluet cuia intererit.

Ratio cõcluſionis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm quicquid lucri pecunia vſuraria peperit, ſit reſtitutioni obnoxium.

POST hæc ſequitur ſermo de vſurarum reſtitutione. Et quia de illa ambigere nemo poteſt, quæritur ampliùs an quicquid lucri pecunia vſuraria peperit, ſit reſtitutioni obnoxium. Et arguitur à parte affirmatiua, ſecundùm Paulum ad Rom. 11. Si radix ſancta, & rami: ergo à cõtrario ſenſu: ſi radix infecta, qualis eſt vſuraria pecunia, & rami, puta eius lucra, ac perinde reſtituenda. ℭ Secundò. Si fœnerator fœnebri pecunia poſſeſsionem aliquã emit, vendenda illa eſt, vt iubetur extrà, de vſur. cap. cùm tu. vt de eius pretio pecuniæ vſurariæ reſtituantur: ergo æquali ratione debet & lucrũ eiuſdem pecuniæ domino reddi. ℭ Tertiò. Fœnerator non plus iuris habet in lucrum vſuraria pecunia comparatum, quàm in ipſam pecuniam: ſed illius pecuniæ nullum acquirit dominium: ergo nec lucri, ac ſubinde pari iure tenetur illud domino refundere. ℭ In contrarium eſt ratio hæc. Id quod homo per ſuam propriam induſtriam nulla vetante lege acquiſiuit, legitimè poſſidet:

Primum argumentum.

Argumẽ. 2.

Argumen. 3.

ſidet: contingere autem poteſt vt vſurarius ſua induſtria id acquirat, quod lex poſſidere non vetat: ergo illud nõ tenetur reſtituere.

De vſurarũ reſtitutione vt in fronte quæſtionis dicebam nemo dubitat, ſed tanquam certũ relinquitur. Nihilo minùs quia eius ratio nonnihil habet dubietatis, & de hoc quoq; reſpõdendum eſt. Tribus autem concluſionibus conſtabit reſponſio. ℂ Prima: quicquid pretij ratione mutui per vſuram receptũ fuerit, manet reſtitutioni ſubditum. Concluſio iam ſuprà articulo.1.ex altera illata eſt: inde videlicet quòd vſura eſt peccatum iniuſtitiæ commutatiuæ: eò quòd illic vel pecunia bis venditur, vel ſemel vſus, qui ſeorſum nullius eſt pretij dignus. De lucro autem quod poſtmodùm per pecuniam vel rem aliam vſurariã accreſcit, diſtinguendum eſt cum D.Tho. Rerum nanq;, vt dictũ eſt, aliæ ſunt quarũ vſus eſt ipſarum cõſumptio: qualis eſt frumentum, pecunia. &c. aliæ verò quarum vſus non eſt earum conſumptio: vt prædium, domus, & ſimilia. ℂ Eſt ergo ſecunda concluſio. Quando res quæ vſu conſumuntur per vſuram extorquentur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc fœnerator non tenetur reſtituere niſi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, ſi quæ alia dedit: & cum lucro, ſi quod alteri ceſſet. Fructus autem qui per eaſdem res ſua induſtria accumulauit, liberi ſunt à reſtitutione. Extorſiſti à mutuatario mille aureos per vſuram, quibus poſteà induſtria tua centum adiecisti: mille tantùm illi debes: ac inſuper damna quæ tua cauſa accepit: & lucrum ſi quod illi ceſſauit. Idem eſt ſi centum cados vini eripuiſti, quibus venditis illos multiplicaſti. Centum inquam tantùm debes. Ratio eſt manifeſta. Nullus debet alteri niſi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tantùm ſurripuit, ſimpla illa debet: nã quod illi per ſuam induſtriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infrà eſt de emptore, qui non cogitur emere vtilitatem ſuam, ſed venditoris damnum. Atq; idem omninò de depoſitario, qui ſi vſu depoſitæ pecuniæ alienæ lucretur, non debet niſi ſimplum depoſitum. ℂ Tertia concluſio. Si fœnerator rem aliquã fructiferam per vſuram recepit, reſtituere eandem tenetur cum fructibus. Vt ſi recepit fundum, non ſolum ipſum, ſed quotquot habuit fructus debet. Et ſi recepit domum, cuius locatione acquiſiuit decem

Prima concluſio. *Probatio.* *Secunda concluſio.* *Tertia concluſio.*

nummos, eoſdem vnà cum domo debet. Et ratio S.Thom. eſt quòd rerum illarum quas fœnerator per vſuram acquiſiuit, non eſt dominus ſed dominium manet apud mutuantem. Quapropter non fœneratori ſed alteri fructificant. Veluti de pignore dictum eſt. ℂ Sed arguis: nunquid non & vſurariæ pecuniæ dominium penes ipſum cõferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, ſicut aliarum rerum fructus? Reſpondetur planiſsimum eſſe interſtitium: quòd res illæ quæ vſu conſumuntur ſteriles per ſe ſunt: neq; pariunt: & ideo quanquàm ſint alienæ, tamen accedens lucrum totum debetur negotiantis induſtriæ. Illæ verò quę per ſe fructificant, domino fructificãt. Quòd ſi arguas: Si fœnerator illa pecunia vſuraria emeret fundũ, teneretur ipſum cum fructibus reſtituere: ſiquidem cum alterius pecunia illũ emerit, videtur perinde eſſe ac ſi eundem fundum per vſuram ab illo extorſiſſet: ergo eâdem ratione tenetur reſtituere lucrũ eiuſdem vſurariæ pecuniæ. Negatur antecedens. Imò fructus illius empti fundi ſunt ipſius fœneratoris ementis: vt puta ſuæ induſtriæ debiti. Neq; tenetur reſtituere niſi pecuniam: veluti ſi depoſitarius aliena pecunia rus coëmeret, non debet niſi pecuniam. ℂ At verò vt perſpicacior fiat iſtarum concluſionũ ac potiſsimùm primæ intellectus, examinãda eſt vetus illa quæſtio, vtrùm per vſurariam dationem transferatur dominiũ. Fuit enim opinio gloſſæ illius textus Ambroſij, Si quis vſurã.14. q.4. quæ id aſſeruit. Cum qua conſentit & Scot. in.4.diſt.15.q.2. ar.3.& Palude ibidẽ, atq; Adrian⁹ in quæſtione de vſura: qui ait eſſe cõmunem opinionẽ Canoniſtarum. Et citat in eandẽ ſententiam Henricum Gandenſ. in quol.4.q.27. Imò & D.Thomã in.4.diſt.15.q.2.ar.4. Attamen S. Thomas nõ ait illic niſi quoſdã hoc dicere. Et ratio iſtius opinionis eſt, ꝙ vnuſquiſq; liberã habet poteſtatẽ donandi quod ſuũ eſt: mutuatarius autem liberè donat: ergo dominium transfert. Quòd ſi reſpondeas, vt ar.1. dictum eſt, non eſſe omnino liberam donationem: quia ab eo fit qui neceſsitate compellitur, hoc non obſtat: tum quòd poſſet quis abſq; neceſsitate accipere ad vſuras, tũ etiam quòd metus multò efficaciùs tollit voluntariũ: & tamen nõ obſtante metu transfertur dominium: vt patet vtroq; iure. Nempè cap. Abbas. de his quæ vi metuſ. cau. ſiu. & .l. metum. ff. eodem. licèt detur repetitio,

D. Thomas. *Obiectio.* *Solutio.* *Replica.* *Grauis quæſtio.* *Opinio gloſſæ.* *Scotus.* *Palud.* *Adrianus.* *Henricus.* *Ratio prætericta opinionis.* *Solutio.* *Replica.*

titio,& tales contractus ſint in irritum reuocandi. Quinetiam contractus matrimonij, ſi metus non ſit cadens in conſtantem virum, tenet. Et conſonat Ariſt. ſententia.3. Ethi. de maritimo mercatore: qui metu abijcit merces. Vbi licèt inuoluntarij quidpiã admixtũ inſit, eſt nihilo minùs abiectio ſimpliciter ſpontanea. Item mutuatarius non dat vſurario pecuniam tanquàm in depoſito, vel in pignus, neq; per locationem, quibus contractibus non transfertur dominium: ſed verè dat pro mutuo: ergo transfert dominium. Præterea ſi non transferret dominium, ſequeretur quòd omnis cõtractus quem poſteà vſurarius illa pecunia cõficeret, eſſent caſsi: Perinde ac ſi latro pecunia furto ſublata illos faceret. Ideoq; quicunq; vſurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, teneretur reſtituere pretium vero domino. ¶ His tamen non obſtantibus opinio negatiua eſt indubiè vera. Quam quidem opinionem expreſſè hìc tenet S. Thomas in vltimis verbis articuli: vbi ait fructus rei per vſuram extorti, eò fore reſtituendos, quòd qui eã dedit eſt eiuſdem rei dominus. Et eſſet nihil aliud quàm cauillus, dicere quòd licèt rerum vſu non cõſumptibilium non transferatur dominium, transfertur tamen pecuniæ. Eadem quippe eſt vtrobiq; ratio. Quare D. Thomas in ſolutione tertij idem aſtruit de pecunia. Ob idq; non debuiſſet Adria. eum citare in ſuam ſententiã, neq; verò omnes iuris doctores. Nam & vnus eorum, Syluest. in verb. vſura. ſexto, dicit opinionem ſancti Thomæ teneri communiter à doctoribus. Sed mos ipſorum eſt de hoc etiam raro cõuenire quęnam ſit opinio communis. Et ideo parùm deterrere debet illud ſuum verbũ, omnes. ¶ Opinionem autem ſancti Thomæ cuncti amplexi ſunt antiqui patres: vt Alexan.3.p.q.66. membro 4.& Altiſsiodorenſis.3.par. tract.21. quæſt.1. & Richard. in.4. diſtin.15.q.4. arti.5. Et Caietañ. quol.1. fecit de hoc quæſtionem tertiam. Atqui vt rationes ſententiæ huius eluceant, ſupponendum eſt quòd nuda traditio rei non eſt certum ſignum tranſlationis dominij. Sic enim habet. ff. de acqui. re. domi. l. Nunquàm nuda. traditio enim transfert dominium: ſed ita, ſi venditio aut iuſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur. Hoc ſuppoſito arguitur ſic. Si per vſurariam ſolutionem dominium transferretur, vel hoc eſſet rigore legis vel arbitrio voluntatis ſoluentis: quia non eſt alia via transferendi: lege autem non transfertur cùm lex omnis talem contractum vetet: voluntatem verò ſoluentis, iam dictum eſt non conſtare per hoc quòd voluntariè pecuniam tradidit. Supponimus enim nõ dare ratione amicitiæ merè gratis: hoc enim extra propoſitum eſt: ſed ratione contractus mutui: contractus autem hìc tranſlationem non indicat: vtpote quo vſus pecuniæ emitur, qui nullo eſt ſeorſum pretio æſtimabilis: ergo nullum eſt conuincens argumentum quod voluntas ſoluentis ſit dominium transferre. Cùm ergo nemo præſumatur donare niſi planis documentis conſtet, fit vt nulla fiat illic dominij trãſmiſsio. Eò potiſsimùm quòd in huiuſmodi traditionibus quę plenam nõ habent voluntatem, quàm minima excogitari poteſt, credẽda eſt alienatio. ¶ Quòd ſi exquiras, cur ergo mutuatarius dat, poſtq̃ (vt ſuprà argutum eſt) neq; dat in depoſito, neq; in pignus. Reſpondetur eò dare: quia aliter non poteſt extorquere mutuum. Etſi vrgeas: ergo decipit hominem: negatur conſequentia. Imò fœnerator ſeipſum ſeducit. Nam poſtquàm accipit quod nõ debet, ipſe viderit quomodò recipit: illa enim traditio non habet peculiarius nomen, q̃ datio vſuraria. Et eſt nõ diſsimile exemplum de illo qui in naufragio eijcit merces in mare. Nõ enim ideo dominium ab ſe illarum abdicat. Quare ſi vndarum poſtmodùm impetu reijciantur in ſiccam, ſui etiam tunc ſunt iuris. ¶ Secundò preſsiùs. Omnes (illi etiam qui ſunt partis aduerſæ) fatentur ꝙ ſi fœnerator loco vſuræ extorſit aruum, tenetur idem, vti ait S. Tho. cum fructibus reſtituere: huius autem cauſa alia reddi nequit, q̃ illa S. Tho. ſcilicet ꝙ eius dominium ſemper manet apud eum qui dedit. Nam ſi prædium verè eſſet fœneratoris, licèt iniuſtè extorſiſſet, fructificaret ſibi: neq; ampliùs teneretur q̃ prædium reſtituere. Quòd ſi dicas debere illos ratione morę, quia alter impeditur, tunc ſequeretur ꝙ ſi mutuatarius nõ deberet agrum colere, nihil fructuũ deberetur ei: quod eſt falſum. ¶ Præterea tertiò arguitur: cùm leges omnes vſuris recipiendis reclament, quantum fieri poteſt, denegãdum eſt vſurario ius: ſi autem ei dominium concedatur, periculo exponitur reſtitutio: nam ſi vera eſt illa donatio, poſſet quodammodò vſurarius tergiuerſari, negãs teneri ſe reſtitutionis ligamine, ſaltẽ quouſq; alter petat. ¶ Ad hæc inſuper quarto loco accedit ꝙ ſolent leges dominiorũ tranſlationem

Ariſtot. · *Solutio.* · *D. Thomas.* · *Syluester.* · *Alexander.* · *Altiſsiodorenſis.* · *Richardus.* · *Caietanus.* · *Prima ratio in gratiam proximæ aſſertionis.* · *Scrupulus.* · *Solutio.* · *Secunda ratio.* · *Tertia ratio* · *Quarta ratio.*

nem impedire in dationibus quæ fiunt pro re turpi & iniurioſa: vt ſi des Aſſaſino vt hominem occidat: aut corrumpēdo iudici, aut ſimoniacè: quia res illa non eſt vendibilis: cùm ergo vſus mutuatæ pecuniæ ſeorſum nullius ſit pretij, ſignum eſt, leges illius contractus prohibitrices tranſlationem dominij impedire. Mutuatarius autem qui dat, nō ratione amicitiæ, ſed ratione mutui, nunquam intendit aliter dare quàm iura permittunt. Atq; huc forſan ſpectat ratio Altiſsiodorenſis, inde probantis non poſſe mutuatarium ratione talis conuentionis donare: quia à Deo prohibetur: ſcilicet per leges naturæ ac diuinas contractum improbantes.

Poſtrema ratio autoris. ¶ Poſtremum autem egomet mihi argumentum excogito. Si vſurarius vſurariæ pecuniæ eſſet dominus, conſequens fieret, vt ſi haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vſuras debitor erat, & poſteà æs alienum per vſuras contraheret, neq; haberet alia bona niſi illa vſuraria, priùs deberet ſoluere antiquioribus. Nam ſi illa bona verè ſunt illius, re vera antiquius debitum præferendum eſt: & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vſurarum dominis facienda eſt priùs reſtitutio, non eſt alia quàm quòd vſurarius non acquirit earum dominium.

Ad primum argumentū partis aduerſæ. ¶ Primo igitur argumento in cōtrarium conceditur, illam eſſe cauſam cur non transferetur dominium: quia ſcilicet illic nō eſt libera donatio, ſed datio propter vſum mutuatæ pecuniæ, quæ nihil valet. Neq; refert (vt ſuprà art. 1. dictum eſt) ſi vſurarius ſtricta neceſsitate compulſus petat, an ſuo obſequatur animo: ſatis enim eſt ꝙ poſtq̃ conſtituit mutuum petere, compellitur dare: quia aliter obtinere non poteſt. Atq; idem reſpōdemus de datione per metū facta. Nam cùm ſpontanea non ſit, non eſt cur dominium in alterum tranſmittat. Neq; iura contrarium volunt: imò hoc planè ipſum docent: dum ſcilicet ſanciunt, eiuſmodi donationes eſſe, non irritandas, ſed vt irritas declarandas. Fatemur quidē ſi latronis metu iures illi quippiam largiri, teneri de ratione iuramenti: ſed tamen cùm tradideris, minimè dominium traducis.

Dubitatio. ¶ Quid autem ſi mutuatarius, id fœneratore exigente, dicat, ſe ſuam pecuniā cum dominio tradere?

Solutio. Reſpondetur quòd ſi nō det ratione meræ amicitiæ, ſed mutui cauſa, quicquid dicat & iuret, nō intelligitur dominium traijcere: quia iura prohibent: ſecùs autem de matrimonio: vbi ſi metus non eſt cadens in cōſtantem virum, eò fit conſenſus legitimus, quòd citra talem metum nemo debet ſeipſum tradere, tāq; cæco nodo illigare.

¶ Secundum autem argumentum ſolutum eſt. *Ad ſecundū argumentū.* Sed tertium an videlicet vſurarius poſſit per vſuras acquiſita eo vigore alienare vt eius contractus ſint validi, paulò inferiùs cōmodiùs tractabitur.

Ad primum argumentū principale. Per hæc ergo reſpondetur ad argumenta in capite quæſtionis propoſita. Ad autoritatem enim Pauli dicendum ꝙ radicis qualitas, ſeu bona ſeu mala, propterea redundat in ramos quòd habet rationē effectricis cauſæ: pecunia verò vſuraria non eſt niſi ſola materia induſtriæ: & ideo licet ipſa ſit reſtitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Et ſimili ratione reſpondetur ad ſecundum. Poſſeſsiones nanq; fœnebri pecunia emptæ ſuæ ementis ſunt, ſibiq; fructificant: Sunt tamen obligatæ vſurarum debitis. Et ideo cap. cùm tu. iubentur vendi, ſi alioqui ſoluendo non ſit fœnerator. ¶ Ex quo ſequitur gloſſam eiuſdem cap. textum non intellexiſſe. Elicit enim inde ꝙ res vſuraria pecunia emptæ, ſunt reſtituendæ: cùm tamen textus nō hoc dixerit, ſed ꝙ ſunt vendendæ. Et refert quàm plurimùm. Nam cùm poſſeſsiones illę in dominio ſint fœneratoris, ſi plus valent quàm fuerat vſuraria pecunia, ille exceſſus, vt hìc S. Tho. docet, non alterius à quo pecuniam extorſit, ſed ſuus qui emerat eſt. Niſi forſan ratione vel damni emergentis vel ceſſantis lucri aliquid ei deberetur. Item ſi eædem eſſent reſtituendæ, & fructus quoq; earum deberent cum illis refundi: quod eſt falſum. Longiſsimè ergo differt res eſſe debitis obligatas, & eaſdem eſſe reſtituendas.

Ad tertium argumentū. ¶ Atque inde liquet tertij reſponſio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptam quàm in pecuniam ipſam. Falſum enim eſt: quippe cùm ratione induſtriæ ius habeat in rem, quod in pecuniam non habebat.

Quæſtio. ¶ Et per hæc diſſoluitur alia quæſtio, Vtrùm ſcilicet omnia bona vſurarij ſint ſubdita reſtitutioni: nam ſuper eodem capitulo, Cùm tu. aliqui affirmant (vt Panormit. refert) alij verò negant: *Panormita. Ioan. Andr.* vt Panormi. ipſe & Ioannes Andreas, dicentes quòd illa quæ per vſuram ſunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitimè acquiſita, minimè: quia nullum ius, inquiunt, id præcipit. *D. Thomas.* At verò Sanctus Thomas in eàdem ſolutione ſecundi, non modò illa

quæ

quæ vſuraria pecunia empta ſunt, verùm omnia affirmat eſſe obligata. Diſtinguendũ ergo eſt.

Bona vſurarij triplicia.

Primùm enim triplicia ſunt vſurarij bona. Illa ſcilicet, quæ velut vſurarum pretium acquiſita ſunt: & ea quæ pecunia vſuraria fuerũt empta: & præter hæc alia, ſi quæ legitima hæreditate, vel via quauis licita poſſidet.

Diſtinctio.

Rurſus obligatio, altera eſt perſonalis, ſcilicet quæ ex perſona deſcendit in poſſeſſiones: alia verò realis, quæ ratione rei ligat perſonã.

Solutio præmiſſæ quæſtionis.

Res ergo primi ordinis, puta quæ vſu non conſumuntur, vſura vel furto ſublatæ, obligatione reali manẽt reſtitutioni obnoxiæ: quippe quæ eædem numero reddendæ ſunt: eò quòd dominium fixum permanet penes primũ poſſeſſorẽ. Quocircà obligatio hæc quocũq; cum re ipſa cõmigrat. Nempe ſiue vendantur, ſiue donentur, ſiue iure hæreditario poſsideãtur, obligatur poſſidens eaſdem res ratione rei acceptæ reſtituere vero domino. Sed ſunt aliæ res ſiue vſuraria pecunia emptæ, ſiue legitimè ab vſurario acquiſitæ: verbi gratia, ſunt patrimonialia. Et hæc non ſunt obligatione reali reſtitutioni ſubdita, ſed perſonali. Nam fœnerator vſurariũ æs per vſuras cõtrahens, fit reſtitutioni obnoxius: & ratione ipſius cũcta quæ poſsidet. Et eſt latiſsima differẽtia q̀ hęc perſonalis obligatio nõ trãſit perinde atq; realis cũ rebus, ſed tãtùm in illos qui loco perſonę ſuccedũt. Exẽpli gratia. Si vſurarius vendat ſuũ patrimoniũ qñ alia bona habebat quibus vſuras reſtitueret: poſt verò in pauperiẽ lapſus, reſtituere nõ poteſt, illi emptores liberi ſunt à reſtitutione. Nã bona quæ emerũt, vera erãt fœneratoris. At verò ſi vita defunctus aliqua reliquit in bonis: ſiue illa quæ per vſuras acquiſiuit, ſiue aliud legitimũ, etiã ſi vſurariã ſubſtãtiam totam perdiderit: hæredes tenẽtur paternas vſuras ſoluere ratione obligationis: nõ quidẽ realis, ſed perſonalis: quia ſuccedũt loco defuncti. ¶ Ex his iã gradũ facere poſſumus ad fœneratoris contractus, vt examinem⁹ quinã ſint validi: qui verò minimè: quod quodam ſuperiori argumẽto exquirebaẽ. Enimuerò ſi vſurarius dominiũ nõ acquirit, cõſequẽs fieri videtur vt nullatenùs poſsit vſuraria bona vllo contractu abalienare. Ad hoc in primis per diſtinctionẽ illã ſuperiùs poſitam reſpõdetur. Res quippe vſu cõſumptibiles in pretiũ vſurarię mutuationis receptę, alienari nequãq̃ ab vſurario poſſunt: eſſet nãq; alienatio irrita, quãdoquidẽ nunq̃ in ſuũ ius venerũt. De alijs autem, puta, quæ vſu conſumunẽ, alia eſt ratio. Enimuerò ſi vſurari⁹, etiã ſi illas alienauerit, alia habet bona quib⁹ reſtituat, cõtract⁹ alienationis, ſiue gratuitò fiãt, ſiue oneroſo vinculo, tenẽt: quoniã nõ eſt neceſſe vt eędẽ numero reſtituanẽ. Si autẽ nihil prorſus habet niſi qđ per vſuras corraſit: imò licet illa quę habet, non ſint vſuraria, ſed legitima bona, quæ tñ debitorũ ſummã nõ exuperãt: tunc vniuerſale fermè Doctorũ reſpõſum eſt, oẽs eius contractus eſſe irritos: quia omnia illa bona ſunt debitis obligata: vel obligatione reali, ſi ſunt prioris generis: vel perſonali, ſi ſunt poſterioris: quia perſona eſt reſtituere obligata. ¶ At verò tam vniuerſalẽ ſentẽtiã, niſi cũ certo moderamine, nõ mihi videor ſatis probare.

Moderatio ſententiæ communis.

Etenim ſi ſit gratuit⁹ cõtractus, verbi gratia donationis, planũ eſt nõ valere: quoniã tunc donatũ illud ab vſurarum debitis eximiẽ. Si autẽ ſit oneroſus, tũc diſtinguã: nã ſi per illũ nihil vſurarius recipit quod debitorib⁹ ſoluat, fateor ſimiliter caſſum eſſe vt ſi filiã dotaret: quia nõ ſibi ad iuſtũ ſupereſt quantũ debet. Atq; idẽ cenſendũ ſi ſtipẽdia famulis ꝑſoluat, etſi victualia emat, quæ certum eſt ab ipſo cõſumenda fore. Vide ergo quantũ ſit periculi cũ vſurarijs atq; alijs qui credunẽ nõ alia bona poſsidere, q̃ illicitè acquiſita, huiuſmodi cõtractus inire.

Venditio facta ab vſurario valida eſt ſecundũ ius naturæ.

Si tamẽ vẽdat, dum modò id non fiat in fraudem, arbitror ſecundũ ius naturæ contractum firmum eſſe, emptoremq; in conſcientia nullatenùs teneri ad reſtitutionem: nam venditor etſi rem vendidit, pretiũ tamen recepit, quare nihilo minùs in bonis habet: & poteſt ex illo pretio ſoluere vſurarum debita, ſicut poterat ex re ipſa. Itaq; ad irritandum cõtractum, eò conijciendus eſt oculus vtrùm per ipſum vſurarij ſubſtantia minor fiat, q̃ quæ ſoluẽdis debitis ſufficit. Et patet hoc modo ratio noſtra. Fac vſurariũ nõ ampliorẽ habere pecuniam, q̃ eſt ſuũ æs alienum: ſi tunc illi vendo meum fundum, contractus eſt firmus: quia tantum habet in rebus, quantum habebat in nummis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem nummo redimam, cur contractus eàdem ratione non ſit ſolidus? Ius quidem ciuile forſan, quia fraudem præſumet, illum reſcindet: ſed tamen illo ſecluſo non eſt cur conſcientiam remorſet.

De hæredib⁹ fœneratorũ.

¶ Hinc protinùs facilis eſt deſcenſus ad fœneratorum hæredes. Ad illos enim nõ tantũ obligatio realis deriuaẽ, verùm & perſonalis defuncti. Non ſolùm in quã dum in hæreditate

tate res eædem permanent, quæ veluti pretium vſurarum acquiſitæ fuerant, tenentur eaſdem propter obligationem realem, quæ cũ ipſis migrat, dominis referre: verùm etſi nihil illarum ſuperſit, ſed tamen defunctus aliquid vnde debita ſoluantur in alijs legitimis bonis reliquerit, tenenť reſtituere quicquid ille debebat, propter perſonalẽ obligationem: eò ꝙ eius loco ſubrogantur. Tenẽtur inquam in conſcientia, ſi bona debitorũ ſummam adæquent. Alioquin ſatis eſt ſi totam hæreditatem reſtituant. In foro autem exteriori, ſi hæreditatem acceptarent, cogerentur in totum: niſi forſan ſcriptorum præciſè bonorum ſe hæredes pronuntiaſſent.

Dubitatio. ¶ Reliqua iam demum ſit dubitandi ratio, vtrùm hæredum ſinguli in ſolidũ teneãtur, an dũtaxat pro quota aſsis. Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuerſa. Et *Syluester.* Syluest. arbitratur in verbo, vſura. 6. §. 10. ſe ſatis reſpondiſſe ꝙ ſecũdùm illam opinionẽ quæ tenet omnia bona vſurarij eſſe obligata vſurarum debitis, vnuſquilibet tenetur in ſolidum: ſi verò non ſunt obligata, quilibet tenetur pro rata. At verò diſtinctio hæc parùm ad rem facit. Nam, vt ſuprà monſtratum eſt, cuncta vſurarij bona obligata manent, ſiue reali ſiue perſonali obligatione. Et *Satisfit dubitationi propoſitæ.* ideo ſic potiùs cenſendũ, ꝙ res illæ quæ pretium fuerunt vſurarium, à quouis hæredum poſsideantur, reddendæ ſunt domino. Et tunc cæteri cohæredes tenentur illi refundere pro ratione ſuæ portionis. Si autẽ ſint alia bona, arbitror neminem teneri niſi pro quota aſsis: vt qui hæres fuit ex ſemiſſe, teneatur de vſurarum medietate: & qui ex trientẽ, de tertia: & cæteri ſimiliter de ſua cuiuſq; *Ratio pfatæ aſſertionis.* portione. Et ratio eſt: quia perſonalis obligatio non tranſit in hæredes niſi ratione hæreditatis: ob idq; obligatio diſpertitur ſecundùm portionem hæreditatis cuiuſq;. Et hoc ſentio etiã ſi bona illa, vſuraria pecunia fuerint empta. Et hæc de reſtitutione eorum *Quæſtio altera.* quæ per realem vſuram acquiruntur. ¶ Reſtat autem de vſura mentali reſpondere vtrũ obliget ad reſtitutionem: vt cap. cõſuluit. de vſur. definiuit Vrban. 3. Et in primis ex ſupe*Primum fundamentum.* rioribus conſtitutum ſupponamus, vſuram mentalem eſſe, quando etiam nullo præcedenti pacto aliquid ſperatur ratione mutui recipiendum. Nam quando duntaxat ratione beneuolentiæ ſperatur, nunquàm cõtrahitur vſuræ contagium: ſiue illa ſit principalis intentio, ſiue ſecùs. Hoc nanq; iam ſuprà ſatis non ſolo teſtimonio ſancti Tho. ſed clara ratione monſtratum eſt. Secundò ſuppo- *Secundum.* nendum eſt, vſuram mentalem, licèt ſemper peccatum ſit cordis, nunquàm tamen obligare ad reſtitutionem niſi dum re vera ſubſequitur vſuræ receptio. Quin imò etſi pactũ interueniat & mutuator iniquè contendat vſuras exprimere, niſi recipiat, nulla emergit reſtituendi obligatio: quia nihil debetur niſi Deo in ſatisfactionem pro culpa. Igitur cap. cõſuluit. vbi reſtitutio iubetur vſuræ mẽtalis, hoc pacto intelligendum eſt. ¶ At verò nondum per hæc ſatis liquet eiuſdẽ textꝰ intellectus. Haud enim deſunt qui cenſeant mẽtalem vſuram neminem reſtitutionis vinculo innodare, niſi eum qui prauam ſuam mentem alteri inſinuauerit. Imò Scot. in. 4. *Scotus.* diſt. 15. q. 2. arti. 2. id videtur ſentire. Ait enim quòd animus ſine vllo pacto verbali vel alio ſigno æquiualẽti oſtendente debitori ꝙ mutuans non mutuaret ſine ſpe lucri, non facit illum recipientem ſine pacto habere alienũ: & ideo nõ tenetur ad reſtitutionem. Et eiuſdem ſententiæ apparet eſſe Richard. eâdem *Richardus.* diſtinct. ar. 5. q. 5. vt puta ſi vſurarius, vt habetur in eodem cap. parabolam iuramẽti, hoc eſt chirographũ debiti reddere recuſet quouſque aliquid vltra ſortem ei ſupererogetur. *Motiuũ Sco.* Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Regi- *Gregorius.* ſtro. Et habeť. 1. q. 2. c. ſicut. vbi ait, eius oblatio, ſcilicet mutuatarij, nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione proceſsit. Porrò autem hæc opinio, vt a- *Sententia Sco. nullius probabilitatis.* pud autores iacet, nulla probabilitate viget. Nam qui prauitatem ſui propoſiti inſinuãt, non mẽtales, ſed reales vſurarij cẽſendi ſunt. Quandoquidem licèt pactum non ineant expreſſum, inſinuant tamen tacitè. Quare in dict. cap. conſuluit. ſeorſum mentalis vſurarius ſecernitur ab eo qui mentem ſuam illo modo ſignificat. Item ratio eſt manifeſta *Ratio in Scotum.* vt etiam ſine tali ſignificatione vſura obliget ad reſtitutionem: nam quanuis tuã auaram mentem celes, tamen dum ſcis alterum ratione mutui tibi dare, tunc planè intelligis dationem illius non eſſe liberam donationem, ſed fieri pro illo quod non eſt pretio dignum, ac perinde retines alienum inuito domino. ¶ Vt ergo res hæc lucidè pateat, notandum eſt quatuor modis poſſe contingere receptionem fœneratoris à mutuatario. Primò: ſi mutuator intendat ratione beneuolentiæ recipere, eodemq; modo recipiat: tunc enim planum eſt nullum conflari vſu-

ræ peccatum:tantum abeſt vt vlla exigatur reſtitutio. Secundò. Si intẽdit recipere cauſa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licèt nullum interueniat pactum, neq; intentionis ſignificatus, citra controuerſiam, peccatum eſt reſtitutioni obnoxium: tum propter rationem proximè factã: tum quia expreſſa eſt determinatio dict. cap. conſuluit.

Dubium. ¶ Vnũ tamen offendit me dubium circa capituli verba. Habentur nanq; ibidem hæc: Si non aliàs mutuò eſſet traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt quòd intẽtio ſecundaria vſuræ non obligat ad reſtitutionẽ, ſed dũtaxat primaria & principalis. Videlicet ſi tu non mutuares niſi ob eiuſmodi ſpẽ & intẽtionem: nam ſi etiam ſine illa mutuares, aiunt hoc licère: quia hòc eſt ſiniſtrum, vt aiunt, oculum habere ad lucrum. Attamẽ profectò intelligere hoc non poſſum. Enimuerò quanuis ſine tali ſpe mutuares, ita vt hæc tua non ſit principalis intentio, tamen poſteà dum recipis, noueris alterũ tibi dare ratione mutui, profectò recipere tibi non licet. Sed eſſet peccatum nexu te implicans reſtituendi: quia recipis quod neq; eſt tuum, neque ille gratis dat. Quare non aliter percipio ſecundariam intentionem capituli, excuſantẽ à reſtitutione, quàm dum nullo modo mutuo, vt ratione mutui aliquid recipiã: ſed gratis: licèt cogitatio obrẽpat ꝙ mutuatarius ſupererogabit mihi aliquid: quod tñ ego ſum certus non recipere niſi gratis contulerit. Alioqui quanuis ſecundaria intẽtio eſſet recipiẽdi ratione mutui, eſſet delictum cordis. ¶ Tertio modo poteſt ſic lucrũ contingere, ꝙ fœnerator nõ putat ſe recipere vltra ſortẽ ratione mutui, ſed fortè ratione beneuolẽtiæ: nihilo minùs alter dat mutui cauſa. Et tunc fortaſſe quiſpiam cenſeret nullã emergere reſtitutionis obligationem: quia illa intentio nullum fuit peccatum. Nihilo minùs diſcernenda moderandaq; eſt hæc ſententia: nam quandiu iſte crediderit accepiſſe ratione beneuolentiæ, & à culpa & à reſtitutione eſt liber. Attamen cùm primùm reſciuerit mutuatarium non dediſſe niſi ratione mutui, tenetur ſub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio eſt, quòd iam inde agnoſcit non fuiſſe gratuitam donationem. At verò quia obligatio non naſcitur ratione acceptionis, ſed ratione rei acceptæ, non tenetur reſtituere niſi id quod illi⁹ poſsidet, vel quo factus fuit ditior. Itaq; ſi quid bona fide conſumpſit, putans eſſe ſuũ, non debet. ¶ Quarto modo contingere poteſt quòd mutuator corruptam habuit intentionem, ſed tamen alter non eſt largitus niſi gratis ex liberalitate. Et de iſto membro ſunt opiniones diuerſæ. Nam Hoſtien. & Panormita. in cap. conſuluit. de vſuris, & gloſ. cap. fina. de ſimonia, & Ioan. Andre. in Mercur. regul. pactum. affirmant obligationem inde exurgere reſtituendi. Et ratio eorum eſt, quòd cùm illa intentio ſit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quicquid recipitur, reſtitutionis debito implexum eſt. Et intelligũt etiã dum cõſtiterit alterum dediſſe beneuolè. Nam dicunt quòd reſtitutio tunc non eſt facienda illi, poſtquàm gratis dedit: ſed pauperib⁹ ratione peccati. Nihilo minùs in hac opinione nihil prorſus probabilitatis ineſt: res eñ eſt clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla eſt dubitatio. Secundò neque de hoc ambigendum, quin quandiu mutuator habeat conſciẽtiam, alterum ratione mutui dediſſe, teneatur ad reſtitutionem: non quidem ſimpliciter, ſed ratione errantis conſcientiæ: pro eo quòd putat ſe retinere alienum. Et hactenùs rectè dicunt prædicti authores. Attamen quòd à parte rei teneatur, falſum eſt. Et ideo vbi conſtiterit alterũ non dediſſe ratione mutui, ſed gratuitò, quanq̃ deprauatiſsima intentione illud receperit, nullo implicatur reſtituendi nodo. Et hoc manifeſtè probatur. Reſtituendi obligatio ex nulla alia inſurgit cauſa quàm ex damno alteri dato: hoc enim nomen ipſum aperit. Eſt enim reſtituere, alterum in ſuum ius ſtatuere: quando verò mutuatarius ob meram beneuolentiam quidpiam confert, nullum accipit damnum, nec depulſus eſt à iure ſuo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrum quod fœnerator acquiſiuit, reſtitutionem non inducit: aliàs quod donatum tibi eſt, reddere obligareris. Deinde atguit. Dũ ego rem meam ab altero eripio, quam arbitror eſſe ſuam, etſi tunc corde furtum cõmittam, tamen ſi poſteà mihi innoteſcat, rem eſſe meã, nullo reſtitutionis reatu teneor. Imò verò quanuis ſua ipſius fuiſſet, ſi poſtmodũ notum mihi faceret dono mihi dediſſe, profectò religatus eſſem iugo reſtituẽdi: par autem ratio eſt in propoſito. Illi ergo mutuatario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multò minùs pauperibus. Reſtitutio nanq;, vt iam ſuprà dictum eſt, non cedit in ius pauperum, niſi vel quando copia creditorum haberi non poteſt, vel quando datio ipſa

Explanatur textus citat⁹

Hoſtienſis. *Panormita.* *Gloſſa.*

Ratio pteritæ opinionis

Autoris iudicium.

Ratio dicti.

Ratio altera ad idem.

ipſa iure condemnatur, vt in ſimonia: datio autem illa beneuola nullatenùs eſt prohibita. Dicere autem quòd mala intentio ſit digna illa pœna, vt vſurarius eleemoſynã egenis eroget, profectò nullo fulcimento connititur. *Corollariũ.* ℭ Ex his ergo collige ſolam receptionem ratione mutui atq; omnem in vniuerſum, ſiue intentio primaria fuerit, ſiue accidentaria, obligare ad reſtitutionem. *Ad motiuũ Scoti.* Igitur quando dixit Gregori. oblationem mutuatarij non ingerere culpæ maculam ſi ex fœneratoris petitione non proceſſerit, intellexit, quòd non impingit eidem fœneratori labem, ſi neque petit neq; ſcit in pretium ſibi propter mutuum rependi: nam dum ſciens & prudẽs illa cauſa recipit, eòdem recidit ac ſi peteret. Et ſic gloſſare debet Scotum, qui eius ſuſceperit patrocinium. *Dubium.* ℭ Porrò verò poſtremum hîc dubium diſsimulandũ non eſt: quippe quod multorũ ingenia torquet. Videntur enim præfatum caput, conſuluit. de vſuris. & cap. mãdato, quod eſt finalè, de ſimon. ſecum pugnare. Nam cap. hoc, vt expoſitum eſt, vſurarium mentalem nexu reſtitutionis perſtringit. Illud verò de ſimon. ait quòd ſimoniacus affectus, nullo intercedente pacto, per ſolam pœnitentiam diluitur, neq; ad reſignandum beneficium obligat, quod tali affectu ſuſceptum eſt. Et tamẽ quicquid in tẽporalibus vſura eſt, fit in ſpiritualibus ſimonia. Imò grauius eſt ſimonię crimen. *Adriani ſolutio.* ℭ Adrianus in illa. q. de vſura, hoc conſtituit diſcrimen, quòd cùm reſtitutio ſimoniaci pretij faciẽda eſt eccleſiæ, Papa poteſt illam remittere: ſecùs autẽ de vſura. *Solutio Adriani nõ ſatis apta.* Hæc autem ſolutio nulla eſt prorſus: quoniã Papa illic nullam facit debiti relaxationem: ſed tantùm de iure interrogatus reſpondet. Docet ergo nullam eſſe neceſſariam reſignationem. *Aliorum reſponſum.* Alij dicunt quòd cap. conſuluit. loquitur in conſcientia, qua quiſque tenetur vſuras reſtituere: ſed cap. mãdato. loquitur tantùm in foro exteriori: quòd ſcilicet ſimoniacus mentalis non compellatur in foro exteriori reſignare beneficiũ. *Refellitũ proxima ſolutio* At verò neq; hoc ſatisfacit. Nam etſi in humano tribunali nõ cogatur, deberet ipſe nihilo minùs in conſcientia reſignare: & tamen Papa illic pacatas curat conſcientias per ſolam pœnitentiã. Panorm. & reliqui in illo cap. complures. cõmentantur gloſſas. *Solutio vera* Arbitror tamen quòd quam conteſtantur litẽ, nulla eſt. Etenim caput illud, mãdato. fortè nihil aliud ſibi vult ꝗ quòd ſi quis obſeqa vel munera epiſcopo obtulit ea intentione vt illorum intuitu & interuentu obtineret ſacerdotium, poſteà tamen reſciſcit collatum ſibi fuiſſe non ratione munerum, ſola pœnitentia deletur ſibi præterita culpa: non tamen reſignare tenetur: quia re vera collatio non fuit ſimoniaca. Sin autẽ ſibi cõſtaret collationem factam propter munera, forſitã neceſſaria eſſet reſignatio. De hoc tñ lib. 9. in loco proprio examinati⁹. *Vltimum dubium.* ℭ Poſt hæc demũ dicendũ ſupereſt de fœneratorum cooperatoribus, an teneantur etiam ipſi reſtituere ratione acceptionis: quanlibet vſurarum nihil apud ipſos fuerit. Quales ſunt eius factores & miniſtri. Atqui in initio ſtatim quæſtionis ſtatuitur regula. *Regula.* ℭ Quicunque verè eſt cauſa, vt quiſpiam per vſuras alterum lædat, tenetur in integrum ad reſtitutionem. Eſt enim regula iuris, quòd qui cauſam damni dat, dãnũ dediſſe videtur. Eſtq; par ratio ac de concurrentibus cum fure. Nam cùm ſecũdùm Paulum ad Roman. 1. non ſolùm qui faciunt, ſed qui facientibus conſentiunt digni ſunt morte, multò iuſtiùs qui re vera in cauſa ſunt. *Qui dicãtur cauſa vſurariæ prauitatis.* Cauſa autem illi cum primis exiſtimantur, qui mutuatarios ad ſoluendas vſuras compellunt, vt ſi principes in hunc errorem collaberentur, ac ſubinde iudices: etiam dum principũ iuſſu id auderent: tales enim leges manifeſtariam haberent iniquitatẽ. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudiciũ cõcurrẽt, ad reſtitutionẽ tenerenť. Pari modo proxenetę & intercurſores qui fœneratarios diſquirẽtes inter ipſos ac fœneratores fœnorũ pacta cõficiunt. Nam iſti veriſsimè ſunt cauſa. Item conſultores, vt ſi quis filio vel amico perſuaderet vt tale iniret viuẽdi inſtitutum, profectò perinde teneretur reſtituere, ac ſi latroni conſilio faueret. Hoc dixerim propter quoſdam qui putant cooperari vſurarijs ad mutuandum, non inijcere reſtitutionis laqueum, ſed cooperari ad ſuſcipiendum lucrum. Nam profectò ſi ex mutuo ſequitur lucrum, eadem eſt vtriuſque ratio. Conſulere autem mutuatario vt ſoluat vſuras, neq; culpa eſt, neq; ad reſtitutionem obligat: quia vſuras ſoluere non per ſe vetitum eſt. *Quid de miniſtris vſurariorũ ſit ſentiendum.* ℭ De miniſtris autem non eſt facilè iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, quibus vſurarij ſua negotia committunt, quiq; illorum pecuniam fœnori dant, omninò tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelligunť ſi vſurarij non reſtituũt: & ipſi ſoluendo ſunt. Tametſi dum vſurarũ

nihil

nihil in vſum iſtorum venit, conſilium eſt vt dent pro ſua virili operam qualiter vſurarij reſtituant. Quòd ſi nõ profecerint, arbitror eſſe caſum conueniendi creditores à quibus obnixè vel debitorum vel partis remiſsionẽ deprecentur. Eſt enim tunc miſericordiæ locus maximè, ſi illi ex aliqua ignorantia peccârunt. ¶ At poſtquàm de ignorantia incidit ſermo, animaduertẽdum eſt, quòd ſi huiuſmodi adminiſtros ea contingeret ignorãtia teneri, quæ prorſus ab omni eos culpa ꝑpurgaret, nullo poſteà colligarẽtur reſtitutionis nexu. Nam cùm reſtitutionis obligatio nõ niſi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, ſi acceptio nulla fuit culpa, & res apud miniſtrum nõ manet, omnis ceſſat obligatio: veruntamen crimen eſt tam apertum, vt neminem poſsit ignorantia in totum excuſare. Niſi forſan in nonnullis caſibus quorum ſunt grauium Doctorum opiniones diuerſæ. Tunc enim quem conſcientia in contrarium non remorderit, auſcultare Doctoribus poterit qui bonæ ſunt autoritatis. ¶ Præter hos nominatos ſunt alij adminiſtri, qui propriè non cenſentur eſſe cauſæ: veluti famuli qui pecunias portant & ſeruant. Erat, verbi gratia, mutuatarius ſoluturus: mittit fœnerator per famulum ad petendum & tradit alteri ad cuſtodiendũ, illi non propriè ſunt cauſa neq; reſtituere tenentur. Imò credo neq; amanuenſes qui in commentarios rationes dati & accepti referunt. Nam iſti tãtùm memoriæ ſubſeruiũt. At verò de publico ſcriba cuius inſtrumentum fidem facit, paululò ſanè maior eſt dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat quod vera eſt vſuræ cauſa. Et ideo ſaluberrimum eſſet conſilium talia pacta non ſubſignare. Imò, ſi vigore illius inſtrumenti poſteà alter condemnaretur, non eſſet tabellio immunis à reſtitutionis debito. Quanuis cùm tales vſurariæ lites non admittantur in forum, non tantũ inde imminet periculum. Niſi tabellio fraudem ſciens, inſtrumentum vſurarium ſub tacita nequitia ſubſignaret. Vt, ſi mutuum erat mille ducatorum, & centum vſurarum, fidem faceret mutuatarium mutuo recepiſſe mille & centũ. Tunc enim reus eſt reſtituendi. ¶ Reliqua quæ de reſtitutione adhiberi hìc poſſunt, non ſunt hoc genus reſtitutioni propria, ſed alijs ſimul cõmunia. Tenetur enim vſurarius de damnis quæ mutuatarius propter vſurarias ſolutiones accepit. Item fieri poteſt vſurarum recõpenſatio. Vt ſi ego à te eundem vſurarũ numerum recepi, quem tu ex me per ſimilem iniuriã extorſeras, neuter reſtat alterius debitor. Imò cap. quia fruſtra. de vſuris, non permittitur ille qui vſuras ſoluit, repetere antequàm ipſe quas accepit perſoluat. Ad hęc ſi neque creditoris copia, neq; hæredum haberi poteſt, pauperibus facienda eſt reſtitutio: vt Alexãd. 3. ſtatuit, cap. cùm tu. de vſur.

Quid de famulis pecunias fœneratorũ portantibus.

Quid de amanuẽſibus.

Quid de tabellione.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm liceat mutuo pecuniam accipere ſub vſura.

CVM dare mutuum ad vſuras peccatum ſit, & mutuatarius cauſam eidem malo dare videatur, meritò ſubinde interrogatur vtrùm liceat mutuo pecuniam accipere ſub vſura. Arguitur enim à parte negatiua. Pari iure cõdemnat Apoſtolus ad Rom. 1. eos qui malefactorib⁹ conſentiunt, atq; ipſos qui malefaciunt: qui autem mutuum ſub vſura accipit, non ſolùm vſurario crimini cõſentit, verùm & occaſionem præbet, ac perinde ſcãdalum dat: ergo vndequâq; peccat. ¶ Secundò. Si hoc gen⁹ neceſsitas acceptionẽ excuſaret, ſequeret & excuſare quoq; poſſe, vt quis pecuniã ſuam in depoſito penes vſurarium collocaret. Nam æqualis eſſe poſſet neceſsitas: hoc autem à crimine nullatenùs excuſatur: nam perinde eſſet atq; gladium furioſo committere, aut impudico virginem: ergo neq; licitum eſt mutuum ſub fœnoris vinculo ſuſcipere. ¶ In contrarium autem eſt Philoſophus. 5. Ethico. vbi docet iniuriam pati non eſſe delictum, ſed facere: mutuator autem iniuſtitiam irrogat petenti mutuum, ſi eum fœnore morſicat: alter verò tantùm patitur.

Primum argumentum.

Secundum.

Ariſtot.

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior eſt. Eum qui paratus non eſt fœnori dare, nemini licet inducere vt fœneret. ¶ Poſterior. Ab eo qui paratus eſt fœnerato mutuare, licitũ eſt mutuari ſub fœnore. Ambæ ſimul concluſiones vna bimembri ratione comprobantur. Inducere quempiam ad malum, nemini licet. Præcipuum enim genus cooperandi ad malũ, eſt ad illud mouere & excitare: cùm ergo fœnerari malum ſit, nemini in tale propoſitum quod ipſe non habebat cõijcere potes. Attamen

Prima concluſio.

Secunda.

Ratio vtriuſq; concluſionis.

men vti alterius peccato in bonũ, nihil abſurdi habet. Nam & Deo hoc eſt in vſu. Vtitur enim peccatis noſtris in bonũ, vt in Enchirid. diſertè docet Auguſtinus. Vnde idẽ ſacer autor ad Publicolam: Qui vtitur, inquit, fide illius qui per falſos Deos iurat, nõ ad malum, ſed ad bonum: non peccato illius ſe ſociat quo per dæmonia iurauit, ſed facto eius bono, quo fidem ſeruauit: ſi tamen induceret eum ad iurandum per falſos Deos, peccaret. Subiungit diuus Thom. exemplũ Hierem. 41. decem virorum qui vt vitam ab Iſmahele redimerent qui eos volebat occidere, theſauros ſuos ei obtulerunt. Quocircà veluti dum quis incidit in latrones, licèt iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare, ipſe tamen offerens aurum quo vitam redimat, non eſt prodigus: ſic cẽſendum de illo qui vt ſuæ neceſsitati prouideat mutuũ accipit fœnori obnoxiũ. ℭ Hîc autẽ dubia non deſunt minimè prætereunda. Primũ eſt vtrùm ſine vlla prorſus neceſsitate ab vſurario fœnerari, peccatum ſit. Videtur enim diuus Tho. hoc affirmare: dum nõ aliter huiuſmodi mutui acceptionẽ excuſat, quàm dũ fit ad ſubueniendum neceſsitati propriæ vel alterius. Hoc autem facilimæ ſolutionis eſt. Enimuerò ille qui vel nulla, vel nõ iuſta neceſsitate adductus fœnerato mutuatur ab eo qui paratus eſt, non alio peccato delinquit, quàm prodigalitatis: quæ genere ſuo nõ eſt mortale. Poteſt enim quiſq; citra peccatum mortale ſua profundere. Attamẽ ex circunſtantijs fieri poteſt mortale. Nempe ſi familiam habet alendam & proles quibus debet in poſterum proſpicere: vel ſi eſſet Antiſtes qui ſcandalum daret. Quòd ſi ſciſciteris, quænam ergo neceſsitas ingruere debet vt prorſus culpam abſtergat? Reſpondetur non eſſe neceſſariam ita multùm grauẽ, ſed ſatis eſſe vt occurrat decentia ſtatus, & ornatus perſonæ: vt ſi magnates ad Torniaminis apparatum & ad ſimiles celebrandas feſtiuitates ſub fœnore mutuetur, non eſt peccatum. Quin verò ſi ob meram voluptatem facerent, non eſſet niſi veniale. Tametſi etiã in hac magnatum claſſe fieri cõtingat mortale: vt puta dum hac ratione ingens cõtrahunt ęs alienum in grauiſsimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauiter peccare, ꝙ fomenta vſurarum ſubminiſtrant, cauſaq; ſunt vt omne genus mercaturæ deſeratur, vertaturq; in vſurarium quæſtum. ℭ Vtrùm verò liceat mutuũ ſub fœnore accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes incũdas, fertur diuus Thom. Florentino mercatori reſpondiſſe peccatum eſſe: attamen nõ eſt genere ſuo mortale. Imò verò forſan quandoque nullũ. Etenim dum quis non aliam inſtituere valeret rationem viuẽdi, non video cur non poſſet fœnebre mutuum petere quò illa arte ſibi ſuiſq; prouideret. Verũtamen hoc tacendum in præſentiarum non eſt, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentẽ enim hominum turbam videas qui nihil in bonis habentes, vt alias effugiant mechanicas artes, nacta à fœneratorũ facilitate occaſione, ſub vſuris mutua corradunt quæ negotiationi exponunt. Et de repente mercatores prodeũtes lautiorem vitam inſtituũt. Qua ratione & luxu breui ſuam inopiam produnt, & fracta creditoribus fide reclamant non eſſe ſoluendo. Hi profectò tanq̃ publica peſtis eſſent arcendi, & ceu publici latrones exiſtimandi. ℭ Hæc autem ſpecialis ratio vtendi in bonum alieno peccato ad id nos euocat generaliùs perſcrutandum, vtrùm videlicet in alijs quoq; materijs pariter liceat. Et reſpõdetur per hanc regulam, quotieſcunq; id quod petitur tum iuſtè fieri poteſt, tum & bona de cauſa petitur, quãquàm ſcias alterum perperàm facturũ, licet tibi tuo vti iure. Exemplum eſt in re præſenti, dum mutuum ab vſurario petis, id tantũ poſtulas, quod ipſe poſſet tibi abſq; fœnore præſtare. Igitur ſi beneficium tibi fœnorat, ſua eſt, non tua culpa. Similiter in exemplo Auguſtin. Dum ab infideli iuratam exigis fœderis conuentive fidem, licitè ipſe poſsit per Deum verum iuratam præſtare: ſi autẽ per falſos iurat, ſuæ impietati tribuitur. Veruntamen ſi id quod flagitas præſtari ab altero iuſtè nequit, petitio tua iniqua eſt. vt ſi ab amico peteres vt quo tuis prouideret ſumptibus furaretur: aut quò tuam iniuriã vlciſceretur, inimicum tuum vulneraret. Tametſi hanc regulam non vſq; adeò vniuerſalis veritatis arbitror, quo minùs exceptionem citra violentiam patiatur. Etenim qui à miſero proſtibulo ſtato pretio turpẽ conſenſum petit, non eſt alius criminis condemnandus quàm ſimplicis fornicationis: quippe cùm id genus mulierẽ non cenſetur ille mouere: quãdoquidem ipſa eſt quæſtui paratiſsima. Secùs ſi honeſtam ſolicitaret. ℭ Hinc rurſus ad rem proximè gradus fit ad aliud dubium examinãdum, quod grauius eſt:

Auguſtinus. *Dubium. 1.* *Solutio.* *Sciſcitatio.* *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Dubitatio.* *Solutio.* *Dubiũ graue.*

eſt: vtrùm liceat minus malum ad peius euitandum conſulere. Videlicet ſicuti licet mutuum petere ſub vſuris vtendo alieno peccato in bonum: ita ſit decens diſſuadere alteri nè occidat: quod bonum eſt, perſuadendo vt mitiorem vindictam ſumat. Viſus enim eſt hic Caietan. hoc negare, quod nos tamẽ ſuper. 3. cap. ad Rom. obiter & quaſi aliud agentes affirmauimus. Quapropter conſtituimus rem hîc preſsiùs enucleare. Et à parte negatiua militare videtur primùm omnium ſententia Pauli loco citato: Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Nam cùm conſulens cauſa illius rei ſit quam conſulit, fit vt qui minus malum conſulit, idem cenſeatur facere: & cùm euitare maius malum quædam ſit ſpecies boni, vt. 5. Ethico. cap. 1. autor eſt Ariſtot. conſequens apparet vt conſulere minus malum ad euitãdum peius, idem ſit quod facere malum vt inde eueniat bonum. ¶ Itẽ alteri nõ licet malum vllum facere, vt peius euitet: ergo neque tibi idem ei conſulere. Et confirmatur. Si tibi fas eſſet tale conſilium alteri præbere, non eſſet nefas tibiipſi idem aſſumere: quare liceret tibi facere malum vt peius caueres: quod eſt abſurdum. Præterea conſulere minus malum, eſt inducere ad malum: at ſanct. Thom. hîc vniuerſim negat licitum eſſe inducere alium ad malum: ergo nefarium eſt tale conſilium. Ad hæc ſecundùm regulam poſitam non licet ab aliquo petere id quod licitè ipſe præſtare nequit: ſed nemo minus malum facere licitè poteſt: ergo neque hoc eſt licitum ab aliquo petere. ¶ His tamen non obſtantibus arbitror documentũ eſſe non ſolùm iuſtum, verum, & ſalutiferum, ſi res perſpecta conſideratione verſetur. Enimuerò quia res moralis eſt, debet caſus in eas anguſtias perſtringi, vt cui tale conſilium dederis, conſtitutiſsimum habeat, certiſsimusq; ſit grauius ſcelus perpetrare: ita vt nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animum ab illo propoſito, niſi molliùs inclinando in aliud, vbi virus euomat. Enimuerò etſi amicum tuum certis cõiecturis crederes cras commiſſurum adulterium, quod nondum conſtituit, nihilo minùs nefas eſſet perſuadere modò illi fornicationem, qua calorẽ reſtingueret. Neq; ſi haberet corruptam naturam in alterum ſexũ, licitum eſſet ad euellendum illum habitum perſuadere illi conuerſationem cùm fœminis. Nam ad præueniẽdum malum propoſitum, ſeu ad compeſcendum corruptũ habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Eſt enim regula Ariſt. 2. Ethico. c. 9. cum qui delinquit in vnum extremum, inclinandũ eſſe in alterũ: ſed tamen intra virtutis lineam. Igitur conſulere minus malum nõ licet, niſi ad cõuellendum animum qui actu, firmoque propoſito infixus eſt in malum. Fac ergo vnum hominem cõſtitutiſsimũ habere alterum trucidare, & accinctũ eſſe operi: cui, vt diſſuaderes nullam præteriſti rationem. ¶ Quod huic ergo conſiliũ præbere poſsis, vt mitiore læſione virus expuat, arguitur ſic. Illud cõſilium habet bonum obiectum & finem abſq; ſiniſtra vlla circũſtantia: ergo eſt bonũ. De fine nullũ eſt dubiũ: cùm ſit homicidiũ euitare: ſed & de obiecto idẽ probatur. Illud ſiquidẽ nõ eſt, vt aduerſarij falsò putãt, ſimplex illud remiſsius incõmodum: puta, cæde cum fuſte, aut alapa, aut quid ſimile: ſed hoc cõditionale, ſi alterũ certus es facere, nempe aut occidere aut leuiùs vulnerare, citiùs hoc fac: hoc autem obiectũ bonum eſt & rationi conſonans. Nam vt Topicorum regula habet, Ex duobus malis minus eſt eligendum. Quod vniuerſim, etiam in malis culpæ verum obtinet: vt Gregor. 13. diſtinct. cano. Nerui. perſpectè docet. Quapropter cũ conſulens duorũ malorum minus, nihil aliud quàm electionem illam ſuadeat, nihil mali committit, ſed bonũ conſulit. Sed arguis: ſaltem non licet illud minus malum abſolutè conſulere. Diſtinguitur de, abſolutè. Si enim intelligas extra talem caſum, conceditur. Attamen caſu quo ille certiſsimus eſt cõmittere grauius malum, quod illi diſſuadendo perſuadere nequis nè faciat, quanuis comparationem non exprimas, ſed alterum minus conſulas, ſemper ſubintelligitur comparatio: ſcilicet ſi alterũ facturus es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud conſilium, malum eſſet, inde maximè quòd per illud alter inducitur ad peccandum. Quòd autem id falſum ſit, probatur. Nemo inducit alterũ ad illud quod alter apud ſe habet cõſtitutiſsimũ facere: ille autẽ conſtitutũ habet malũ aut hoc aut illud facere: ergo cõſulẽs nõ inducit vt malũ faciat: ſed vt faciat minus malũ: Nulla ergo eſt conſequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malũ: ergo induco ad malum. Imò in tali caſu inducere eum ad minus malum, eſt inducere ad bonũ. ¶ Tertiò ad hominem

Marginalia: Caietanus. — Primũ argumentum. — Secundũ argumentum. — Cõfirmatio. — Tertium. — Poſtremum. — Solutio. — Ariſto. — Prima ratio præteritæ aſſertionis. — Gregorius. — Obiectio. — Solutio. — Secunda ratio. — Tertio.

minem arguitur contra Caietanũ. Fatetur nanq; licitum eſſe in tali caſu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, vt licitum ſit eandem ei declarare materiam: puta quòd mitiùs poteſt vulnerare hoſtem, atq; illo modo ſuum explere animum, ſuoq; honori ſatisfacere, meliusq́ue ſibi conſulere, & maiora cauere pericúla: ſicut Loth expoſuit filias nefandis Sodomitis, quò caueret hoſpitum abuſum: hæc autẽ materiæ propoſitio (vt eius vtamur verbo) planè conſilium eſt & ſuaſio. Nam quomodò aliquid aliter conſulas quàm explicando rationes quibus alter moueat? Quin verò & hoc eſt inducere. Porrò ergo figmẽtum eſt, perparùm ad mores referens, concedere quòd licet proponere materiam minoris mali, & tamen negare conſulendi licentiam. Quare Loth, non ſolùm expoſuit filias, ſed ait, abutimini illis. Et dicere quòd illud fuit tantùm permiſsio, eſt contra verborum ſchema, quod apparet plus quàm conſilij. Quapropter poſteà in ſua Summa, verbo, tyrannis. concedit planè quòd licet conſulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit nõ ſibi cõtradicere. Nam. 2.2. ar. præſenti nũquàm negauit licere conſulere minus malum, ſed licere inducere ad minus malum. Et forſan aliquid diſcriminis commentus eſt inter conſulere & inducere, quod ego non penetro. Vel fortè emendauit ſententiam. Et Adria. quodl. 1. quæſt. 2. noſtram amplectitur. Sed dimiſsis huiuſmodi autoribus qui citra diſputationem & examen ſimpliciter loquuntur, extat ſententia Auguſtini in libr. Quæſtionũ ſuper Exod. & refert. 33. q. 2. cano. ſi quod verius. vbi de coniuge adulteræ loquens ait: Si facturus eſt quod non licet, puta vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & nõ faciat homicidium. Eſtq; expreſſa ſententia Chryſoſto. hom. 27. ad populũ: vbi admonet conſulẽdum eſſe illi qui aſſuetus eſt iurare, vt iuret per caput ſuum, ne iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato, Nerui. idem colligitur. ¶ Vnde ad primum argumentorum in contrarium, conceſſo nõ licere fieri mala vt inde eueniant bona, negatur inde conſequi quòd liceat conſulere minus malum: nam talis conſultor, vt dictum eſt, licèt ſit cauſa minoris mali, non ideo eſt cauſa mali. Eſt enim fallaciſsima conſequẽtia. Imò eſt cauſa electionis bonæ: quandoquidem eum qui infixus eſt ſceleſtiori propoſito, deflectere ad remiſsius, verè eſt bonum. Et perinde reſpondetur ad ſecundum. Haud enim ſequitur: Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet cõſulere. Ille nanq; cùm in ſua habeat poteſtate neutrum facere, alterutrum faciat, reus eſt: mihi verò quia facultas non ſuppetit dimouendi illum ab vtroq;, iuſtum eſt, minus conſulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit conſequens vt ego non poſsim mihi ſumere ſimile conſilium: nam ſemper in mea eſt poteſtate duobus delictis oblatis, vtrunque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam oſtenſum eſt, conſulere minus malũ nõ eſſe inducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeò nec talis conſiliarius petit id quod alter præſtare iuſtè nequit: nam abſolutè nõ petit niſi vt grauius malum non faciat: ob idq; ſua culpa eſt ſi acquieſcere non vult, niſi in alterum impingendo malum. Cuius ſimile eſt, mutuum petere ſub vſuris. ¶ Ex his ergo colligito nemini licere minimũ veniale peccatum facere ad euitandum immaniſsimum malum in altero. Eſt enim contradictionis implicatio, malum eſſe & licere. Neque licet id vni tertio cõſulere. Quapropter dũ mihi tyrannus mortem comminatur, potiùs debeo permittere homicidium quàm vt mentiar. Neq; ad euitandum grauiſsimum adulterium in iuuene liceret mihi ſecundam aliã viro ſolutã inducere vt illam cognoſcendo, ab adulterio declinaret. ¶ At verò de Loth nondum per hæc quæ dicta ſunt planè conſtare poteſt, veniátne eius factum excuſandum. Porrò Ambroſi. 32. q. 7. can. offerebat. videtur eius zelum excuſatum habere. Et Petrus in ſecunda ſua Canonica eum appellat iuſtum. Licèt inde non fiat conſequens, vt in illo ſingulari actu nõ deliquerit. Tametſi etiam ſit probabile eum peccaſſe. Nihilo minùs ſi factum natura ſua perpendas, profectò nullatenùs licitum fuit, niſi ignorãtia illud excuſes. Haud enim prudens fuit cõſilium, ſed res indecens. Et ratio eſt quòd cùm illi incumberet ſuarum filiarum cura, atq; adeò paterno iure teneretur earum cuſtodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obſtare. Nam iam dictum eſt neq; minimum tibi peccatũ licere ad euitandum in altero grauiſsimum. Secùs ſi conſulendo dixiſſet, ſunt in vrbe virgines fœminæ, quibus veſtram poteſtis libidinem offerre. Quapropter excuſatio quam ei prætexit hîc Caieta. dicens quòd tantùm expoſuit materiam minoris mali, dupliciter mihi apparet deficiens

Adrianus. *Auguſtinus* *Chryſoſto.* *Ad primum argumentũ.* *Ad ſecundũ.* *Ad reliqua argumenta.* *Corollariũ.* *An Loth offerẽdo filias deliquerit.* *Caietanus.*

ciens. Primùm quòd re vera fuit inductio. Abutimini enim, inquit, eis. Deinde quòd neque illa propriarum filiarum expoſitio eum decebat. Gloſſa ergo illius loci Geneſ. 19. quæ Auguſtini eſt, & refertur. 14. diſtin. can. qd' ait. nõ cõſilio tribuit qd' fecit Loth, ſed animi pturbationi: quæ partim eius culpã extenuauit. An verò prorſus excuſauerit, perpendendũ eſt ſecũdum ſcientiam quam homines illius ſæculi tenebantur habere.

Auguſtinus. *Qualiter Loth ſit excuſandus.*

Ad primum argumentũ principale.

SVpereſt ergo tandem ad argumenta partis negatiuæ principalis quæſtionis reſpõdere. Et quidem primi ſolutio ſatis ex ſuperioribus liquet. Negatur enim, eum qui ſub vſuris mutuum accipit, vſurario conſentire: tantum abeſt vt cauſam illi vel occaſionem peccandi porrigat. Etenim cùm ipſe ſit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modò de conſulente minus malum dicebamus. Atque adeò ipſe eſt qui ſcandalum dat: ſecùs ſi paratus non eſſet. ¶ Ad ſecundum verò eo pacto reſpondetur, quo ſuperiùs de illis dictum eſt qui commercia cum vſurarijs ineunt. Si vſurarius inquam nullam aliam crederetur habere ſubſtantiã huius mundi quàm vſuris acquiſitam, profectò nemini liceret pecuniam ſuam apud illum deponere: nam perinde tunc eſſet ac ſi tuum eſſet propoſitum vt tuam quoque pecuniam fœnori daret: quod quidem propoſitum, iniquum eſt. Si verò copioſiorem pecuniam habet, licet tibi ſana mente tuam apud illum cuſtodiendam deponere.

Ad ſecundũ.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm Mons pietatis, vſurarius ſit.

HVic quæſtioni adhibẽdũ articulũ duxerim de Mõte pietatis, q ſub forma mutui vſuræ labẽ cõtrahere videt. Dicit enim mons pietatis cumulat⁹ æris aceruus, qui ſubleuãdis per mutuũ miſerijs pauperũ deſtinat: ea tñ lege vt mutuatari⁹ quiſq; exiguã pecuniã in ſingulos mẽſes cõferat: non quidẽ, vt aiũt, ratione mutui, ſed veluti ſtipẽdiũ miniſtrorũ qui ad ſeruãda excutiẽdaq; pignora, habẽdaſq; rationes dati & accepti deputant. Cùm ergo in mutuo pietas inſit, quærit vtrũ ab illo collato ſtipẽdio vſuræ macula inficiat. Et arguit à parte negatiua. Si quidpiã hîc cõmitteret vſurariæ iniquitatis, maximè inde q mutuatarij aliqd vltra ſortẽ erogãt: id autẽ nõ faciunt ratione mutui, ſed ad alẽdos miniſtros, eidem negotio neceſſarios: ergo procul hinc abeſt vſuræ peruerſitas. Probat minor. Aequũ eſt vt illud ærariũ ab illis, quorũ intereſt, ſeruet incolume: intereſt autẽ pauperũ: nã diuitis qui illud erogauit, nihil refert poſtquã iam tali miſericordiæ illud mãcipauit. Neq; refert reipublicæ, vtpote cui nihil inde accreſcit: ſolis ergo pauperib⁹, quorũ cõmodo depoſitũ eſt, incũbit illud cuſtodire. Neutiq autẽ in cuſtodia eſſe poſſet, niſi ſub pignorũ fide mutuaret, atq; adeò adiectis eidẽ negotio miniſtris qui pignora ſeruarẽt, & poſt morã vẽnũdarent, rationeq; ſingulorũ bona fide retineret: ergo pauperũ munus eſt tales miniſtros ſuis ſvmbolis ſuſtentare: atq; adeò illic omnis vſura cauetur. ¶ In contrarium eſt q reddere tantum in ſingulos menſes, ac perinde tanto plus, quanto plus temporis prolatatur ſolutio mutui: atque id ad reddendum tutam mutuatam pecuniam, qua certè cautela mutuantis negotium agitur, quãdam habet effigiem vſuræ.

Quid mons pietatis.

Primum argumentũ partis negatiuæ

INſtitutum hoc Montis pietatis in Italia centum hinc annis ortũ eſt. Nam Pius. 2. primus eius refertur approbator. Et poſteà Lateranen. concilio ſub Leone Decimo iterum fuit receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniam, vt Caieta. eiuſdem ſanctæ eccleſiæ Cardinalis, qui vt. 2. 2. q. 1. ar. 10. refert, eidem interfuit cõcilio, in Opuſculo huius rei ſingulari commemorat, non cuncta eiuſdem montis capitula fuerint per eandem bullam approbata: ſed quatenùs ſacris canonibus non eſſent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem apoſtolicæ ſedi, ſi de eâdem montis ratione controuerſetur. Eò præſertim quòd Papa & Concilium, in quibus authoritas reſidet ſumma cõdendi tum fidei articulos, tum & morum leges, non curant falcem ſuam mittere ad definiendas tãquàm de fide philoſophiæ diſputationes, quæ non ex ſacra ſcriptura, ſed ex nuda philoſophia eliciuntur: qualis illa eſt quæ inſtituitur ad examinandum quiſnam contractus ſit vſurarius, quis verò ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex ſacra ſcriptura colligitur, vnde ſuas veritates elicit ſancta Sedes, ſed ex media meraque natura rerum. Aliud denique eſt prohibere vſuras ſub his aut alijs cenſuris: quod cùm non ſolùm ex morali philoſophia, ſed ex

Inſtitutio mõtis pietatis. *Pius ſecũd⁹.* *Cõciliũ Lat.* *Caietanus.*

ſacra ſcriptura colligitur, proprium eſt Apoſtolicũ munus: aliud verò examinare quiſnam contractus ſit vſurarius, quod permittit ex ſola natura rerum perpendi. Et ideo licèt in eâdem Bulla ſententia excommunicationis in eos feratur qui contrà vel prædicauerint, vel diſputauerint, debet illa tamẽ intelligi cum eâdem clauſula: ſcilicèt ſi impugnauerint capitula, quæ ſacris canonibus non fuerint contraria. Aliâs Caietan. fuiſſet damnatus: qui tamen cùm tempore Leonis opuſculũ ædidit, quo montem non probauit, minimè fuit reprehenſus. Cum hac ergo quam facimus proteſtatione, quòd decretis, vel concilij quatenùs fuerit receptũ (quoniam neq; omnia acta illius Lateranenſis recepta ſunt) vel ſanctę ſedis, nullatenùs volumus contraire, ſed eiſdem ſanctiſsimè obedire: paratiſsimi retractare quidquid eccleſia catholica iuſſerit, nihil aliud quàm operæpretiũ arbitror explicare rationes quæ eundem montem oppugnare videntur: ac poſt ſubijcere qua ratione eadem apoſtolica bulla ſit interpretanda. ❡ Igitur Mons pietatis multis poteſt modis congeri. Primò ſi qui habet ſubſtantiam huius mundi, commiſeratione ductus alicui vrbi aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem ſimpliciter in eius id transferendo dominium, ſed huic mutuationis vſui dedicando. Secundò ſi reſpublica vel ex publico ærario id tali vſui ſeponat, vel ciuium contributione cõficiat. Nam quantum ad rem attinet præſentem, nihil refert. Neq; verò intereſt, pondúſne auri ſit an frumenti copia, rerúmve aliarum vſu conſumptibilium. Capitula autem montis ſunt primùm, vt non mutuo detur pecunia aut frumentum niſi in tempus certum: puta in annum. Aliâs in rem communem non cederet, ſed apud paucos totum occuparet. Rurſus neq; decet abſq; pignoratitia cautione montem diſpenſare. Alioqui, cùm mutuatarij pauperes eſſe debeant, ſæpiſsimè contingeret vt ſoluendo non eſſent: qua vtique diſsipatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neq; pignora vltra præfixum tempus ſeruanda ſunt, ſed illicò ſub haſta exponenda, vt cumulus reficiatur. ❡ His præhabitis radix huius diſputationis, vna quidem eſt, ſed tamen quæ diuerſè intellecta diuerſas parit opiniones. Radix inquã eſt quòd ille cuius intereſt capitalem illam ſummam pecuniæ ſeruare incolumẽ, debet ſuis impẽſis miniſtros ſuſtentare. Sunt autẽ qui cenſent pauperum intereſſe: ideoque immunẽ ab vſuræ vitio arbitrantur contributionẽ ab illis fieri: vtpote quæ alendis miniſtris neceſſaria eſt. Alij verò quorum eſt Caietan. putant hoc non intereſſe mutuatariorũ, ſed mutuantis: cuius ideo onus eſſe debet ſuos ſuſtentare miniſtros: atq; adeò quicquid vltra ſortem recipit, extorquere aiunt ratione mutui, ſeu ratione dilatæ ſolutionis. ❡ Atque in hanc ſententiam noſtra cõcluſio inclinat. Arbitror inquam eiuſmodi rationem montis neutiquàm ab vſuræ ſordibus elui poſſe. Et quo huius ſententiæ veritas innoteſcat, hoc primùm omnium vtamur exemplo, quod eſſe exiſtimo omnium regulam. Arguitur inquam: Si quis diues, ac miſericors homo decreuiſſet cuicunque petenti à ſe, euangelio auſcultans, mutuare: non tamen niſi ſuſcepto pignore, & vſque ad certum tempus ſecundùm iura Montis pietatis, nequâquam poſſet quidpiam vltra ſortem recipere: ergo neque illa, quam vocant Montis communitatem, id licitè poteſt. Demonſtremus priùs antecedens, vt inde ad illationem deſcendamus. Homo huiuſmodi mutuator ſi pignus recipit, hoc nõ facit in vtilitatem mutuatarij, ſed in ſuam propriam, vt tutam ſibi faciat ſolutionem pecuniæ ſuæ: ergo quòd idem cuſtodiatur pignus, ſua intereſt, non mutuatarij. Nam mutuatarius mallet ipſe retinere. Sed quia mutuator aliter non vult pecuniam ſuam ei credere, pignus recipit: atque adeò ratione eiuſdem acceptionis fit debitor idem reddẽdi pignus. Idque adeò non ſolùm vti depoſitarius. Nam hic quia non in ſuam, ſed in depoſitãtis vtilitatem depoſitum ſeruandum recipit, non tenetur ratione acceptionis, vt lib. 4. ſub titulo reſtitutionis dictum eſt. Ob idque ſi citra ſuam grauem culpam depoſitum perdatur, non tenetur illud reſtituere. At verò qui pignus recipit, cogitur ratione acceptionis, ob idque licèt minori culpa illud perdat, nihilo minùs reſtitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia ſi nulla ſua culpa diſpereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caietan. falſus, qui tantum interualli inter pignus & depoſitum iecerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratiõe acceptionis reſtituere, ac ſi mutuo vel furto reciperet: atq; ideo etiã ſi abſq; vlla ſua culpa pignus pereat, manere ſemp reſtitutiõis fune ligatũ: cũ ſit latiſsima differẽtia. Nã qui mutuũ recipit, eius dñium acquirit

Mõs pietatis

Capitula mõtis pietatis.

Radix pſentis diſputationis.

Cõcluſio vnica qua ſatiſfit quæſtioni.

Prima ratio pro cõcluſione.

acquirit. Quare quomodolibet perdatur, ſibi perijt. Dominium autē pignoris manet apud debitorem: ſicuti dominium depoſiti apud depoſitorem. Quocircà eidem perijt debitori: vt patet expreſſa lege, pignus. de pigno. actio. Niſi aliqua culpa creditoris perierit: vt colligitur. l. quæſitum. ff. de diſtract. pigno. Ad noſtrum ergo propoſitum ſatis eſt quòd creditori incumbit cuſtodia pignoris.

Obiectio. ¶ Quòd ſi arguas: Beneficium mutuandi in vtilitatem cedit eorum qui mutuū accipiūt: mutuator autem habet ſe incolumem ſeruare: ergo id poteſt aliorum ſumptibus facere.

Solutio. Iam ſuprà prodita eſt fallacia huius argumentationis. Beneficium enim mutui debet gratis conferri: & ideo qui mutuat, recipere onera debet, quæ ſunt mutuationi annexa: puta ſeruare pignus & reddere. Aliâs non mutuet. Hoc quidem verum eſt quòd vbi pignus, tale ſit, quod poſsit tinea corrodi, vt veſtis: vel alia ratione perire, vt pote ſi eſt res ꝑtioſiſsima ac ſubinde cuſtoditu periculoſiſsima: debet mutuans proteſtatione mutuatarium admonere, vt ſuo periculo pereat. Quòd ſi voluerit pignus curari, ſuis fiat expenſis. Eſt quippe accidentarium quòd pignus illius ſit naturæ. Et pari ratione ſi mutuator ſuam credere pecuniā recuſat antequàm mutuatarius publicò ſe obliget inſtrumento, illud quidem debet expenſis eiuſdem mutuatarij à tabellione confici. Nam mutuator nil niſi fidem petit, quam alter tenetur diſpendio ſuo exhibere.

Secunda ratio cōtra mōtem pietatis. Atque hinc ſumitur nouum contra Montem argumentum. Nempe quòd hoc quod quibuſpiam pignoribus accidentariū & peculiare eſt, non debet in legem duci vt quicunque mutuatarius ratione cuiuſque ſeruandi pignoris ſtipendium ſoluat. Quod autem de mutuatitia pecunia peculiaris domini cenſetur, conſtat & de illa exiſtimandum cuius reſpublica dominiū habet: nempe ꝙ eius eſt curæ eam tutò ſeruare.

Obiectio aduerſariorū. ¶ Sed tamen arguis. Eſto ita res habeat dum mōs certum habet dominium: ſecùs tamen in monte pietatis. Eſt enim ratio longè diuerſa. Quare illatio ſuprà facta, nulla eſt. Cumulus ſiquidem huiuſmodi nullum habet præter mutuatarios proprium dominum: nam diues qui illum contulit, dominium à ſe eius abdicauit. Quare ſua iam non refert eandem cuſtodire. Neque verò reſpublica, ſiue, vt aiunt, communitas eundem tenetur ſeruare montem: quoniam nihil ei inde emolumenti obtingit: neque verò dominium eius habet. Fac enim montem illum non eſſe congeſtum ſubſidijs ciuium, neque ex ærario publico, ſed à diuite in illos vſus donatum, qui vel reipublicæ vel certis perſonis meram adminiſtrationem commiſerit. Cùm ergo nullus ſit alius dominus, conſequens fit vt mutuatarij cuſtodia eiuſdem ærarij incumbat. Ecce argumentum contrariæ ſententiæ: quod eius patronos ſeducit: ſi non contraria nos ratio falſos habet.

Probatur ergo eôdem relabi illam pecuniam domino alio carere, ac ſi certum haberet. *Solutio pteritæ obiectiōis* Illa nanque tunc pecunia mutuationi expoſita, non eſt pauperum qui mutuum recipiunt. Patentiſsimum enim eſt nunquàm in eorum dominium veniſſe neq; illa ratione ventū ire, ſed perinde ſunt merè mutuatarij ac ſi illa pecunia alium haberet dominum: ergo non magis ad illos pertinet illam ſeruare, quàm ſi eſſet vel particularis perſonæ vel reipublicæ. Ex hoc igitur capite ſumitur argumentum. *Argumentū alterū adidē* Mutuatarij non tenentur illam ſeruare: ergo idem eſt prorſus iudicium illius ſtipendij quod vltra ſortem tunc ſoluunt, quod eſſet ſi eadem pecunia eſſet particularis perſonę: tunc autem iam oſtenſum eſt, non eſſe licitum illud extorquere ſtipendiū: ergo neque vbi nuda adminiſtratio exiſtit apud rempublicam.

Quæſtio. ¶ Sed quæris, quis ergo tenetur illam cuſtodire? *Solutio.* Reſpondetur: Si nullum alium habet dominum, illa ſeipſam. Itaque nullum reſtat remedium, quàm quòd expenſæ ex eâdem capituli pecunia ſubtrahantur.

Replica. Sed preſsiùs arguis: Tandem ergo exhaurietur? *Solutio.* Fateor quidem ingenuè. Et hoc eſt quod fautores alterius opinionis decepit. Ex quo ſequitur quòd quicunque talem montem de ſua ſubſtantia erigere cogitauerit, ſi voluerit fore perpetuum, debet ſtipendia ſtatuere quibus ſuſtentetur, vel rem publicam obligare vt montem ſuſtentet: alioquin mons ſeipſum mutuando conſumet.

Obiectio altera. ¶ Sed contrà: Mons ille tunc in perniciem tantùm miſerorum peribit, qui inde mutuabantur: ergo eorū referebat illum ſuis expenſis ſeruare.

Solutio. Negatur conſequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere ſuis expenſis ſeruare diuitias hominis miſericordis: qui mutuata pecunia præſidio ipſis eſſe ſolet. Operas enim eiuſdem miniſtrorum ideo cenſeri in fauorem fieri pauperum, ꝙ ipſi

ipſi mutuationis beneficia ſuſcipiunt, atque hac ratione eos obligare vt illa contributione alant miniſtros, iam monſtratum eſt quàm ſit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias vſuras defenſares. Enimuerò quotquot egeſtate coacti mutuum ſub fœnore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur vt iterum dicam, cùm mutuatio gratuitò ſit facienda, non debet penſari in cuius fauorem operæ cedant miniſtrorum Montis, ex eo quod mutuum recipere, beneficium ſit pauperum: ſed mutuatione ſuppoſita ſpeculari oportet, cuiúſnam referat pecuniam ſeruare tutam. Quando verò mutuatarius eſt in mora ſoluendi, liquidum fit ſuis expenſis ac diſpendio vænundanda fore pignora. Confirmant hanc noſtram ſententiam exempla ciuitatum quarundam Italiæ, puta Mediolani, & Brixiæ, & aliarum, vt Caietanus refert, & nos illic audiuimus, in quibus publico ſtipendio ſuſtentantur Montis adminiſtri. ℂ Vnum tamen argumentum ſupereſt quod videtur contrariæ ſententiæ ſuffragari. Nam etſi pro mutuationis beneficio nihil poſſit vltra ſortem recipi, tamen mutuandi obligatio, vt ſuprà aſſerebamus, digna eſt pretio. Poteſt quis inquam ſtipendium ſuſcipere, vt ſit mutuare obligatus: cùm igitur mons ille tali ſit vinculo aſtrictus, licitè à mutuatarijs aliquid pro illa obligatione exigitur. Reſpondetur in hoc nullum apparêre vſuræ vitium: dummodò hac ſolùm de cauſa tenuiſsima eſſet exactio & pro curatione pignorum, & pro ſcriptis rationibus dati & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

Confirmatio ſuperiorũ rationum.

Poſtremũ argumentum.

Reſponſio.

Ad argumẽtũ principale.

ET per hæc ad argumentum in principio quæſtionis obiectum patet reſponſio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui: niſi hac fortè tantùm de cauſa fiant, quam modò adiecimus. Ac perinde Bulla Concilij tres permittit ſolutiones. Prima eſt (vt cum debita obedientia id ac reuerentia dicamus) nõ omnia acta illius concilij more & vſu eſſe recepta. Nam illud Seſsionis nonæ, quod fuit inter præcipua: nempe quòd non per ſoluentes diuinum officium fructus ſacerdotiorum pro rata reſtituerent, & poſt ſex menſes ſacerdotijs priuarentur nondum planè ſcitur an fuerit vſu ſeruatum. Quanuis ego quia iuri diuino quàm proximum eſt, non audeo omninò contrà conſulere. Secunda ſolutio eſt, quam ſuprà dedimus. Videlicet quòd excommunicatio non fertur niſi cũ illo moderamine vt diſputatio cohiberetur contra capitula, quatenùs ſacris canonibus ac naturali rationi non ſunt aduerſa. Nam ſimpliciter non fuit illic articulus fidei conſtitutus. ℂ Sed rogas, Nunquid non eſſet eccleſiæ conducens, vt caſus omnes de quibus dimicatur, ſintne vſurarij, eccleſiæ authoritate definirentur? Apparet enim hoc ad ſalutem animarum neceſſarium. Reſpondetur minimè id expedire, vt tanquàm de fide definirentur: ſi tales ſunt qui non niſi ex mera philoſophia perpendi debeant: quoniam Spiritus ſanctus non curat eccleſiæ niſi ſcripturam ſacram exponere, & leges neceſſarias ſancire. Et quando ſunt opiniones probabiles inter graues Doctores, vtranque ſequaris, in tuto habes conſcientiam. Secùs de immortalitate animæ ac ſimilibus veritatibus, quæ licèt inter philoſophos diſputentur, nihilo minùs in ſacris habentur vel inde colliguntur. Tertia verò demum ſolutio eſt, quòd penſio quam Bulla in Monte pietatis approbat, ſit illa tantùm quæ ſoluitur ratione obligationis ad mutuandum: atque hanc dicit cedere in miniſtrorũ ſuſtentationem. ℂ Aliæ verò montium ſpecies quas in vſu eſſe video, longè patentiùs vitium ſuum produnt. Solet enim potiſsimùm inter ruſticanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuo diſtribuitur ſine pignore, & ſine alijs negotijs quæ miniſtrorum operis egeant: illo nihilo minùs tributi onere, vt meſsis tempore duodecimam partem menſuræ ſupererogent: nempe modiolum in fanecas ſingulas: quod profectò non video quomodò defendi poſsit. Niſi omnes indiſcriminatim opidani & mutuum ſuſciperent, & quaſi gratuitum ſpontaneumq́; tributum per capita illud ſoluerent. Nam ſi non ab omnibus, ſed ab illis tantùm qui mutuato egent corradatur, palàm extorquetur ratione mutui.

Quæſtio.

Diſſolutio.

Aliæ montiũ ſpecies quæ ſunt in more patentiorem præ ſe ferũt prauitatem.

QVAE-

QVAESTIO SEcunda, De generali ratione contractus emptionis & venditionis.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm cõtractus emptionis & venditionis ſit reipubl. neceſſarius.

DVO ſuprà capita ſtatuimus quibus humani contractus deprauantur. Videlicet aut id vendere quod nulliꝰ eſt pretij, aut quod pretioſum eſt, pluris iuſto diſtrahere. De priori vitio ſub vſuræ nomine quæſtione præcedenti diſputatum eſt: conſequitur ergo vt de poſteriori diſputationem proſequamur. Quæ quidem diſputatio de cõtractibꝰ inſcribitur. Et quoniã omnium primus atq; aliorum index eſt contractus emptionis & vẽditionis, quæſtio hæc ſecunda inſtituitur de generali ratione huiuſmodi contractus: atque adeò primus articulus, an ſit neceſſarius reipublicæ. Arguitur em̃ à parte negatiua. Quanto vita humana ſimpliciùs ac ſynceriùs tranſigeretur, tanto quietiùs viueret ac fœliciùs: ſed ſi ſolùm eſſet rerum cambiũ, vt videlicet res non numiſmate diſtraherentur, ſed pro rebus commutarentur alijs, quietior eſſet mortalium vita, & à tumultis pacatior quos negotiationũ turbulẽtia ſecum affert: ergo cõtractꝰ emptionis tollẽdus de medio eſſet humanæ reipublicæ. ❡ Secundò arguitur. Sæcula multa, vt. 5. Etich. & 1. Poli. c. 6. autor eſt Ariſt. abſq; nũmorum vſu trãſierunt. Et Plinius lib. 33. c. 3. ait Seruiũ Romanorum regẽ primùm ſignaſſe æs nota pecudũ, vnde pecunia dicta eſt: & poſteà fuiſſe ſignatum argentũ, anno vrbis. 585. & longè pòſt aurum. Et lib. 7. c. 56. ait Liberum patrẽ inſtituiſſe emere ac vẽdere: illis autẽ ſæculis fœlicior agebatur vita, atq; à fraudibꝰ ac ſolicitudinibus incolumior, q̃ modò nobis per iſtas negotiationes agere licet: ergo pernicioſus eſt iſte contractus, tantũ abeſt vt ſit neceſſarius. ❡ In contrarium eſt idem Ariſtot. loco citato: vbi ait neceſsitatẽ humanæ vitæ numi fuiſſe inuentricem, qui eſſet velut menſura & norma æquitatis rerũ. Id quod & Iuriſconſultus. l. 1. ff. de contrahen. empti. diſertè retulit.

Primum argumentum partis negatiuæ. *Secundum.* *Ariſto.* *Plinius.* *Ariſtot.*

IGitur quò quæſtionẽ à genere ipſo auſpicemur, prima noſtra concluſio ſit: Contractus eſt actio inter duos ex qua vtrinq; obligatio naſcitur. Sic enim Vlpianus ait. l. Labeo. 2. ff. de verb. ac rerum ſignifica. Contractus eſt vltrò citroq; obligatio. Quod Græci σύμπραγμα vocant: hoc eſt confectum. Quando videlicet quippiam ego cauſa tuî, tu verò cauſa meî, accepta dataq; vtrinq; fide cõficimus, ac ratũ habemus. Quapropter prędicatio illa cõtractꝰ eſt oblgatio (vt ſic loquamur) nõ eſt idẽtica, ſed cauſalis, illũ exhibẽs ſenſum, quẽ nos in noſtra concluſione explicuimus. Vt quia ſtato pretio paciſcimur, me tibi merces traditurũ, te verò mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. ❡ Atqui hinc fit vt ſtricto nomine nullũ pactum dicatur contractus, niſi ex quo vtrinque oritur obligatio. Qualia ſunt do, vt des: facio, vt facias: do, vt facias: facio vt des: quæ quatuor connumerantur. l. naturalis. ff. de præſcriptis ver. Quẽadmodùm in matrimonio, inque venditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanq; omnis, ſi de ſuo nomine rem perpendas, actus iuſtitiæ eſt, vtranque colligantis partem. Laxant tamen alij latiùs nomen vſq; ad illas actiones ex quibus ex altera tantùm parte oritur vinculum: veluti eſt donatio, & ſimplex promiſsio. Et ideo Bald. quem Sylueſt. citat in verbo, contractus. & Conrad. ſequitur. q. 16. diſtinguit de nomine contractus, quòd accipiatur propriè, quando obligatio oritur ex vtrâque parte, & impropriè pro eo ex quo oritur tantùm ex altera parte, & improprijſſimè quando ex neutra naſcitur. Sed re vera abuſiuæ iſtæ acceptiones abuſu eſſent abigẽdæ. Hoc enim eſt nomina à ſua natiua ſignificatione abalienare: ſiquidem neq; donatio neque promiſsio ſimplex ad iuſtitiam attinent, ſed ſunt actus liberalitatis. Vnde Ariſtotel. 4. Topicor. Donum, inquit, eſt datio irredibilis. Mutuatio verò, quanuis ſecùs ibidem Conrad. ſentiat & Sylueſt. nihilo à propria ratione contractus recedit: tũ ꝙ eſt datio vt reddat, tũ ꝙ ſi fide data pollicitꝰ es mutuare, tu teneris dare, atque alter reddere. Quòd autẽ cõtractũ illũ etiã velint appellare, vbi nulla eſt obligationis vis, ſed potiùs obli-

Prima concluſio. *Stricto nomĩe nullũ pactum cõtractus dici valet.* *Baldus.* *Sylueſter.* *Conradus.* *Ariſto.*

obligationis relaxatio, meritò fatentur eſſe (vt ſuo vtar nomine) impropriiſsimũ. Exẽplum eſt in acceptilatione: puta quãdo debitor creditorẽ interrogat an quicquid illi debeat acceptũ habeat: & ille reſpõdet, acceptũ habere: hoc eſt illi cõdonare. Hìc nanq; potiùs eſt ſolutio debiti ſeu remiſsio, quod ex cõtractu ortũ eſt, q̃ contractus. ¶ Sed & cõtractuũ ſpecies, numeroſiùs q̃ ars permittit, *Scotus.* multiplicãt. Scotus enim. 4. d. 15. q. 2. octo ſpe- *Gerſon.* cies diſcernit, ac totidẽ Gerſon in ſuo tracta- *Antoninus.* tu de cõtract. licèt parũ differenter. Antoni- *Conradus.* nus verò. 3. p. tit. 8. cap. 2. duodecim: ſed Cõra. quod ſuum ingeniũ eſt, ad ſpecies numero 30. diuiſionẽ inuitã pertrahit: quæ porrò, ſpecies nõ ſunt, ſed rerũ potiùs cõnumeratio in quib⁹ confici contractus poſſunt. Eiuſmodi autẽ materiales diuiſiones cùm arte nõ cõtineãtur, in infinitũ abeũt. *Secunda cõcluſio.* ¶ Sit ergo nobis ſecũda cõcluſio. Septẽ ſunt contractuũ ſpecies, ſcilicet emptio, cambium, mutuatio, emphyteuſis, cõmodatio, permutata cõmodatio, & locatio. Tametſi prima ad ſecundam, ſextaq; ad ſeptimã quodãmodò reducãtur. Miſſum enim hinc facimus matrimonij cõtractum, quæ mutua eſt perſonarũ traditio. Nã reliquos tãtũ qui in externis bonis celebrant̃ cõſideramus, quorũ præſens tractatio inſtituit̃. Horũ autem tres tantũ ordines reperias. Etenim cũ tria in huiuſmodi reb⁹ ſit *Sufficientia p̃habitæ diuiſionis.* meditari, videlicet dñium, vſumfructũ, & vſum, vnus eſt contractuum ordo, quibus dominiũ trãsfertur: alius verò eorũ quibus cõceditur vſusfructus, atq; tertius eorũ quibus cõceditur nudus vſus. Igitur vbi dñium rei trãsfertur, ſi gratis id fiat abſq; vlla reddi- *Donatio.* tionis obligatione, nuda donatio eſt: quæ ideo contractus nomine nõ cẽſetur. Cui adiungit̃ & liberũ legatũ: nimirũ vbi nullũ eſt iuſtitię debitũ. Si aũt trãſlatio nõ gratis fiat, inde emergũt tres cõtractuũ ſpecies: ſcilicet *Cambium.* cãbiũ, vẽditio & mutuatio. Cãbiũ eſt vbi res pro re cõmutat̃: vt panis pro vino, mel pro oleo, coriũ pro panno, &c. Licèt de nũmorũ *Emptio.* cãbijs alia ſit lõgè ratio, vt ĩfrà videbim⁹. Emptio autẽ eſt vbi dñium æſtimato pretio trãſ- *Mutuatio.* fertur: ſed mutuatio vbi trãsfertur, vt idẽ vel vel tantundẽ reddatur. Quod in rebus vſu cõſumptibilib⁹ & potiſsimũ in numiſmate vſu venit. Si autẽ ſaluo dominio trãsferatur vſusfructus non gratis, ſed pretio, fit tertius *Emphyteuſis* contractus, qui eſt emphyteuſis ſeu cenſualis penſio. Vt ſi fundum ſub annua pẽſione, vel in tẽpus, vel in perpetuum alteri tradas.

Quanq̃ dum ſit in perpetuum, emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum: eò ꝙ ſemper dependet à vero domino, ſi emphyteuta in commiſſum inciderit. Et dicitur emphyteuſis, hoc eſt melioratio: ob id quòd illa ratione inuentus fuit olim huiuſmodi contractus, vt ſteriles agri quos dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. Dum verò merus vſus transfertur, tunc exurgunt tres aliæ ſpecies. Nam ſi vſum rei gratis indulgeas, vt ſola tibi reſtituatur ſubſtãtia, eſt commodatio. *Cõmodatio.* Hæc enim ſecundùm nomen differt à mutuatione, eò quòd commodatum in eâdem ſpecie redditur: vt equus & veſtis &c. Mutuatio verò vel in illa vel in altera. Satis enim fit mutuanti aurum, ſi ei reſtituatur argentum. Se- *Diſcrimẽ inter mutuationẽ & cõmodationẽ.* cundùm verò rem ſpecie differunt: quoniã mutuatione transfertur dominium: commodatione verò minimè. Si autem vſum non gratis concedas, ſed pro vſu alterius rei, illa eſt permutata accommodatio: vt ſi alte- *Permutata accõmodatio* ri cõmodes equum tuum, vt ſuam tibi commodet mulam. Si autem vſum concedis, nõ pro vſu altero ſed pretio, illa eſt locatio, cui *Locatio.* reſpondet conductio, ſiue domum, ſiue e- *Conductio.* quum, ſiue proprias operas loces. Perſpice ergo quemadmodùm vt cambium ad emptionem, ſic & permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambium enim (vt habetur. l. 1. de contrahend. emption.) hoc tantùm à venditione ſeiungitur, quòd in illo non ſecernitur pretium à re, ſicuti in emptione, ſed vtraque exiſtimatur alterius pretiũ. Pari modo in permutata cõmodatione vſus vnius rei, eſt pretiũ vſus alterius rei: ob idque eſt quædam locatio. Quare neutra iſtarum ſpecierum peculiares habet difficultates præter illas quæ in alijs ſunt, ad quas reducunt̃. Satis ergo fuiſſet quinq; dinumerare ſpecies, niſi quòd explanationis gratia duæ aliæ adiectæ ſunt. Venditio nanque nullo probabilitatis colore ſeponitur diſtincta ſpecies ab emptione: ſunt quippe nihil aliud quàm duæ correlatiuę partes eiuſdem cõtractus: ſicuti locatio & cõductio. ¶ Hinc *Corollariũ.* fit neq; depoſitionẽ neq; impignorationẽ, quippe quibus neq; dominium vllũ transfertur, neq; vſus, eſſe per ſe contractũ. Depo- *Quid depoſitio.* ſitio nãq; eſt poſitio rei apud aliũ ſolius cuſtodiæ gratia. Quare non eſt niſi quædam fideicõmiſsio. Impignoratio verò eſt rei cu- *Quid impignoratio.* iuſpiã tẽporaria poſitio apud alium ad cõfirmandã contractus obligationẽ. Quare ea ratione

tione

tione dicit̃ cõtractus, quia eſt cõtractionis, vtpote mutuationis aut vẽditionis cõfirmatio. *Fideiuſsio cõtractus dici nequit.* Quin verò neq; fideiuſsio eſt per ſe contractus inter fideiuſſorẽ & eũ pro quo fideiubet: quoniã ſolùm naſcitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet ſi amicus gratis fideiuſsit. Sed fideiuſsio talis, dicitur iure cõtractus: quia eſt robur cõtractus inter debitorẽ pro quo fit fideiuſsio, & creditorẽ cui fideiubetur. Atq; idem dicendum de ſtipulatione ſi pro fideiuſsione accipiatur. Si verò pro ſimplici cõmiſsione, nullus eſt cõtractus. Sed tamẽ, vt iure frequentiùs vſurpat̃, pro actione illa qua quis interrogatus ſtipem obligat, tunc ſi alter aliquã pollicetur conditionẽ, veriſsimus eſt cõtractus: quia vtrinq; pariter obligatio. Si autẽ alter ad nihil obligatur, tunc quia tantũ ſtipulans obligatur, licèt cõtractus iure dicat̃, reducitur tamẽ ad donationẽ. Ecce contractuum ſpecies quos vocant nominatos: quia ſuũ quiſq; ſortitur nomẽ. Innominati autẽ licèt plurimi ſint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim cõprehenduntur ſub illis quatuor ſpeciebus ſuprà poſitis, do, vt des, &c.

Tertia concluſio. ¶ Tertia cõcluſio. Emptio & vẽditio ſunt cõtractus reipublicæ maximè neceſſarius. Cõcluſio eſt *Ariſtot.* Ariſto. & iuriſconſulti in locis citatis in argumento poſt quæſtionẽ. In primordijs enim humani generis, tantũ erat rerũ cãbiũ: mos autẽ & vſus mõſtrauit pene eſſe impoſsibile illa ratione poſſe tranſigi humanã vitã. Dũ enim ſutor domo indigeret, ingẽtiſſimo opùs haberet calceorũ aceruo, quẽ pro illa cãbiret: quib⁹ vtiq; calceis dñs ędiũ fortè nõ indigeret, ſed reb⁹ alijs quibus carebat ſutor. Et dũ tu frumẽto affluens, vino alterius egebas, fortè alter tuo nõ egebat frumẽto. Et ideo Ariſ.1.Pol.c.6. barbaras eas gẽtes appellat, penes quas etiã tũc cãbia tãtũ rerũ abſq; *Vſus numiſmatum.* numiſmatis vſu durabãt: de quo li. ſeq. lati⁹. In hũc ergo vſum ſignatũ eſt numiſma: nẽpe vt tũ norma eſſet exęquãdi res, tũ etiã vas & fideiuſſor reipublicæ nomĩe, vt quoties illud porrexeris, reddant̃ tibi res q̃rum ĩdigueris. *Genuin⁹ ſenſus loci ſacri.* Atq; hũc arbitror genuinũ ſenſum illius Eccleſ.10. Pecuniæ obediũt omnia: nẽpe ꝙ pecunia in virtute eſt omnis res. Pecuniã enim qui poſsidet, vænalia cũcta habet. Hac ergo ratione ex cãbio ortũ habuit emptio & vẽditio. Ob idq; cũ in illo contractu quia non diſtinguebat̃ res à pretio, ex vtraq; parte dicebatur cãbium. In hoc autẽ traditio mercium eſt venditio: receptio verò repẽſo pretio, emptio. Quare emptio eſt vẽditionis finis: quia cõtractus hic ad id ordinat̃, vt quiſq; ſibi neceſſaria prouideat. Ideoq; quaſi à digniori, denominat̃ cõtractus emptionis. ¶ Ex his ergo cõpendioſa elicit̃ vẽditionis emptioniſq; *Definitiones emptionis & venditionis.* definitio, in qua cõſtituenda multi poſtq̃ ſe macerârũt, nihil exactũ colligũt. Eſt enim vẽditio, rei pro pretio diſtractio: emptio autẽ rei pro pretio cõtractio. Sunt enim hæc verba iuris, quib⁹ generaliter ſignificat̃ tranſlatio dñij illius rei quæ nõ eſt reddibilis, vt.C. de reſc.vẽdi.l.2. Rem maioris pretij ſi tu aut pater tu⁹ diſtraxiſti. Quocircà hoc verbo notatur diſcrimẽ inter hunc cõtractũ & emphyteuſin & locationẽ: in quibus nõ dñium, ſed vſus, vel vſusfruct⁹ trãsfertur. Ea itẽ voce ſecernit̃ hic idem cõtractus ab vſuraria mutuatione. Nã licèt illic trãsferatur dñium pecuniæ pro pretio, tñ cùm eadẽ pecunia ſit reddibilis, nõ propriè diſtrahit̃. Particula autẽ, pro pretio, ſeparat eundẽ cõtractũ à cãbio, quo res pro re cõmutatur. ¶ Et per horũ in- *Solutiones argumẽtorũ* telligentiã argumenta in cõtrariũ reſponſa patẽt. Humanũ enim genus ab impfecto ad perfectũ progreſſum eſt. Et ideo in initio, dũ rude erat, incõptumq;, ac pauciorib⁹ neceſſitatib⁹ implicitũ, per rerum cãbia ſibi ſufficiebat: pòſt verò iam cultiùs politiorẽ ornatioreq; vitã inſtituens, neceſſe habuit nouas excogitare commerciorum rationes: inter quas cõſultiſsima fuit cõmerciorũ vſus: licèt humana auaritia nihil non deprauat.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm negotiatio ſit licita.

QVanuis ſimplex rerum emptio & vẽditio, quibus quiſq; ſuæ familiæ prouidet demõſtrata ſit reipublicæ neceſſaria, nõ ſubinde claret negotiationem eſſe licitã, quæ eſt emere vt reuẽdas: quæ vtiq; quęſtio etſi à D.Tho.4.arti.q.77. ſub cõpendio diſputetur, hîc tñ ordine quẽ nos inſtituim⁹ videtur cõgruentiùs apponi: vbi aliquãtulo fuſiùs diſſerenda eſt. Quæritur ergo vtrùm negotiatio ſit licita. Et arguitur à parte negatiua. Emptio & venditio ideo oſtenſa eſt *Primum argumentum.* neceſſaria, ꝙ nõ omnibus omnes abundãt: & ideo neceſſe quiſq; habet, vt venditis quibus affluit, emat qđ ſibi deeſt: quare emptio (vt dictũ eſt) vẽditionis eſt finis: negotiatio autẽ eſt cõtra hmõi emptiõis naturã. Negotiator eñ nõ vẽdit, vt emat qđ ſibi deficit, ſed

peruerſè emit vt reuẽdat: ergo negotiatio nõ eſt licita. *Ariſto.* Quapropter Ariſto.1.Politi.c.6. emptionẽ rerũ quæ neceſſariæ ſunt ad vitã, vẽditionẽq;, ratione eiuſmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autẽ negotiatorias appellat cõtra naturã, vtpote cuius finis nõ eſt vitæ ſufficientia, ſed lucrum.

Secundum. ℭ Atq; ex hoc ſumitur ſecundũ argumentũ *Ariſtot.* qd' inibi idẽ Philo. ſubiũgit. Ars illa quæ nõ habet præfinitũ taxatumq; finem, non eſt licita: ars autẽ nũmularia & quæſtuaria, q̃lis eſt negotiatorũ, nullum ſibi præſcribit finis modũ, ſed lucro lucrũ aceruare: ergo nefaria eſt.

Tertium. ℭ Tertiò arguitur. Negotiatio in cauſa eſt vt rerũ pretia excreſcant: tum ꝙ merces ad paucitatẽ venditorũ reducuntur, quæ caritatis cauſa eſt: tum etiã ꝙ negotiator cari⁹ q̃ emit, vẽdit. Et ideò ſi omnes ad primos vẽditores cõcurrerent, minoris emerent: id qd' rerũ vſu vbiq; experientia docet: ergo tanq̃ reipublicæ nocua interdicenda eſt negotiatio.

Quartum. ℭ Quartò: Actiones morales ex plurimũ contingentibus exiſtimandę ſunt: plurimũ autẽ negotiatiões plenę ſunt fraudib⁹, technis, ac dolis: ergo genere ſuo prauę ſunt, atq; adeò de medio tollendæ. Hac enim de cauſa peſsimè audit negotiatio, & in ſacris literis & apud ſacrorũ doctores. Vnde Dauid Pſal.70. Quoniã non cognoui negotiationẽ (ſecũdũ.70.) introibo in potentias Dñi: Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. Quaſi negotiatorum iuſtitia nõ ſit iuſtitia Dei. Et *Chryſoſt.* Chryſoſt. ſup illã hiſtoriã Chriſti apud Matthæũ, eijcientis vẽdentes & emẽtes de tẽplo, Et refertur.88.di.can. eijciẽs. ſignificauit, inquit, ꝙ mercator nunq̃ poteſt placere Deo: & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator: aut ſi voluerit eſſe, proijciaṫ de eccleſia: dicẽte Propheta, Quia nõ cognoui negotiationes, introibo in potẽtias Dñi. *Cõfirmatio.* Atq; hac de cauſa interdicta eſt clericis: vt patet eâd. diſ. per totã.

Auguſtinus. ℭ In contrariũ eſt Auguſt. ſentẽtia in lib. Quæſtionũ veteris & noui teſtamẽti: & refertur in eâd. diſt. can. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus ſemper non licet, negotiari verò aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, ſacerdotibus non licet.

Fundamẽtũ. PRo quæſtionis deciſione notandũ eſt, negotiũ otio eſſe cõtrarium. Eſt enim idem quod abſq; otio. Vnde pro labore & occupatione accipiṫ. Quẽadmodũ dicim⁹, Negotium forẽſe aut familiare &c. Peculiariter autẽ negotiari idẽ eſt quod mercaturã exercere. Et eſt forſan Antonomaſia quædam, propterea ꝙ ars hæc ſolicitudinib⁹ implicita ab otio eſt alieniſsima. Eſt ergo negotiari, emere vt reuendas. *Quid ſit negotiari.* Vnde negotiatores coëmptores dicũtur pro eo ꝙ ex omnibus ſimul locis emunt: & mercatores quia, mercari, cõmuni vſu non tam eſt ſimpliciter emere q̃ lucri cauſa ad reuendendũ. Et dicũtur prætereà inſtitores eò (vti ait Vlpianus) quòd negotijs inſtent. Vnde Prouerb.31. Facta eſt ſicut nauis inſtitoris.

Duplex ſpecies negotiationis. ℭ Duplex autem negotiationis ſpecies diſtinguitur: videlicet vna qua res emitur vt per induſtriã mutata reuẽdatur. Sed hæc (vt eod. cap. eijciẽs. habetur) non eſt nuda negotiatio, ſed inter alias mechanicas artes cõnumeranda. Quemadmodùm enim mechanicus ex lana pãnũ texit, & ex ferro fabrefacit gladium: ſic (vt exẽpli gratia dicamus) qui induſtrius eſt curandi, vel aues, vel equos, ſi rudẽ emat vt cultiorem vendat, non tam negotiũ, q̃ artem exercere cẽſetur. Nam qui pãnos tondet, aut attritas veſtes coëmit vt refectas vẽdat, nihil amplius per ſuã artem præſtat. Negotiatio igiṫ mera, de qua in præſentiarum loquimur, eſt qua quis quid mercaṫ, vt nullatenùs mutatũ vẽdens, lucrum cõparet.

ℭ Reſpondetur ergo ad quæſtionẽ quinq; cõcluſionibus. *Prima cõcluſio.* Prima. Negotiatio neq; eſt de ſe, hoc eſt intrinſecè bona, vt charitatis virt⁹, neq; de ſe intrinſecè mala, vt mendaciũ: ſed indifferẽs: vt comẽdere, quod ſecundũ finis circũſtantiarũq; qualitatẽ poteſt bene maleq; fieri. Concluſio patet ex citatis verbis Auguſt. Ait enim nõ eſſe vt fornicari, ſed ꝙ aliqñ licet, aliquãdo nõ licet.

Secunda cõcluſio. ℭ Secunda cõcluſio. Si negotiationis finem per ſe cõſideres, qui nõ eſt niſi lucrari, quandã præ ſe fert turpitudinẽ. Cõcluſio eſt S.Thom.q.2.2.77.ar.4. quã quidẽ probat argumentũ ſecundum ſuprà ex Ariſto. deſumptũ. Quoniã lucrari per ſe nil neceſſariũ, honeſtúmve nominat. At verò ſi lucrum aliorſum ordinetur, licitè poteſt procurari.

Tertia concluſio. ℭ Et ideo ſubditur tertia cõcluſio. Negotiatio eſt ſimpliciter reipublicæ neceſſaria. Haud enĩ oĩs prouincia oĩb⁹ abũdat qb⁹ indiget: ſed pro climatum varietate alia affluit terræ fructib⁹ & opificijs, quorũ alia inops eſt. Et vice verſa, alia eſt aliorũ locuples quorũ inopia alia laborat. Neq; poſſent indigentium ſinguli tam longa facere itinera, vt minutiora quibus indigent, apportarent: neque verò omnes qui abundant poſſunt vecturam exercere vt illa aliò tranſportent: ne-

ceſſarij

ceſſarij ergo ſunt quibus ea ſit cura vt merciũ copias hinc inde tranſuehant qua ſingulis minutiùs vendant. Et quod de loco dicimus, de tẽpore etiã cenſendũ. Vſu enim venire aſſolet vt vno tẽpore redũdantia ſit rerũ, alio verò egeſtas: neque tamen pauper quis poteſt ſuos fructus adſeruare. Quare niſi eſſent qui emerent vt in aliud tempus cuſtodirent, non poſſet res publica ſeruari incolumis. Quin verò & dum mercimoniæ vel in maris portu vel in ciuitate exonerantur, neceſſarij ſunt coëmptores qui earum copiam in tempus ſeruent: quia non ſinguli poſſunt ſibi in futurum prouidere. Sed rogas: Nunquid prudentius eſſet vt reſpublica ſuos miniſtros conduceret qui hanc prouinciã ſubirent? Re vera non poſſet commodè tam multis mercimonijs hac via ſufficere. Et ideo conſultius ducit artem hanc inter alias permittere, quinetiam fouere.

Interrogatio. *Reſponſio.* *Quarta conclusio.*

¶ Atq; hinc ſequitur quarta concluſio quam S. Thom. interrogat in dicto ar. 4. Licet negotiationis gratia merces cariùs vendere, quàm emptæ ſunt. Ratione impenſarum, laborum, locorũ, ac temporum: nam iuſtæ rei pretium, vel in melius, vel in locum, vel tempus mutatæ, excreſcit. Hoc autem non facilè, quod quidam autumant, concedam: videlicet quòd negotiatori liceat cariùs eodem loco & tempore vendere propter officium quod habet, quàm alteri cuicunq;: nam pretij iuſtitia nullum reſpectum ad perſonas dicit, ſed per ſe abſolutè penſatur. Scotus in. 4. diſt. 15. q. 2. dicit quòd tantũ deberent mercatores lucrari quantũ ſtipendij reſpublica illis decerneret. Regula autem hæc neq; contemnenda porrò eſt, neq; tamẽ ad vnguem ſeruari poteſt. Sed de rerum pretio ſtatim articulo proximo.

Quinta conclusio.

¶ Quinta concluſio. Ars negotiatoria, tum ex multis circunſtantijs illicita fit, tum compluribus fraudibus eſt peruia, tũ ſubinde in plurimis verſatur periculis. Fit enim primùm illicita ex obiecto, vt puta ſi rem emas quæ vel natura ſua eſt inuendibilis: vt ſacramentum, aut ſacerdotium, quæ cùm gratis accipiuntur gratis dari debent: aut lege eſt prohibita vendi: de quibus habes. C. quæ res vendi non poſſunt. Secundò ratione perſonæ, ſiue quæ negotiatur, vt ſacerdotes qui iure negotiatione interdicuntur: vt patet diſt. 88. per totam: vel ratione perſonarũ cum quibus negotiatur. Nam ad Sarracenos neque ad infideles licet Chriſtianis arma deportare, vt patet extrà, de Iudæis. cap. Ita quorundam. & ſequentibus. Fit prætereà indecens negotiatio ratione temporis. Vt ſi in die Dominica, vel in alio feſto egregiè ſolenni exerceretur, vt habetur cap. 1. de ferijs: vel in loco ſacro. Qua ratione Chriſtus eiecit de templo vendentes & ementes. Iſtæ autem circunſtantiæ temporis & loci, ratione ſcandali conſtituerent peccatum mortale: aliâs minimè. Vel ſi in eccleſia impediretur diuinũ officium, quod Chriſtus notauit dicẽs: Quia domus mea, domus orationis eſt. Qua ratione cap. decet. de immuni. eccleſ. lib. 6. negotiationes quæ in Eccleſijs præcipuè prohibentur, ſunt nundinarum ac fori cuiuſcunq; tumultus. Citra hos autem caſus nõ eſſet mortale. Nam in Eccleſia confabulando, citra expoſitionem mercium, negotiari, niſi ſacrorum aut concionis tempore, non eſt tãtum peccatum, quanuis indecentia non careat. ¶ De alijs autem circunſtantijs quæ non peculiariter negotiationes vitiãt, ſed in omnes artes inſerpunt, quales ſunt mendacia, & fraudes, hoc ſingulariter adnotandum eſt, quòd mercatura, neſcio quo ſuo genio, prę cunctis artibus & officijs inextinguibilem ſitim lucri generat. Agricolæ enim atq; opifices ſuis officijs victitantes contenti ſunt: mercatores autem, tum quòd pecuniam præ manibus ſemper habẽt, tum quòd hæc ars plurimùm euentibus fortunæ patula eſt, auidiſsimè lucro inhiant. In hoc nimirum aleatoribus ſimilimi. Quæ quidẽ auiditas animos abſorbet, mendacia nutrit, & dolos nectit. Atq; hac de cauſa ait ibidem in ſolutione ad tertium S. Thom. quòd hæc ars habet ſpeciem mali: & ideo interdicta eſt clericis.

Inextinguibilis ſitis lucri negotiatoribus ſingularis. *Negotiatores aleatoribus ſimiles.*

¶ Ineſt prætereà & in hac re peſtis alia, quòd cùm ſine labore magno & ſudore exerceatur, & maiore ſit in honore quàm mechanicæ artes, otioſi hominis & honoris cupidi, cætera deſerentes opificia, in hoc ſe baratrum immergunt. Atq; adeò non vt merces loco traducant, aut in tempus reſeruent, aut in melius mutent: ſed meri gratia quæſtus, vænalia cuncta coëmunt, vt ſtatim lucrum exprimant. Quorum ſubinde cauſa, quia liberum non permittunt forum, pretia augentur. Qui idcircò exigendi profligandiq; è republica eſſent: atq; alijs artibus quæ perſonis vacuæ ſunt, mancipandi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim condemnandi illi ſunt, qui poſtquàm ſinguli ſibi neceſſaria emerunt, redundantia mercantur, vt in tempus ſeruent. Neq; verò illi qui publicitùs

Alia incõmoda negotiationis.

parati ſunt illa coëmere, quæ pauperes neceſſitate coacti, nec emptores inuenientes, vendere volunt: vt veſtes, libros, &c. Qui verò annônam emunt vt tempore futuro reuendãt, licèt quandoq; vtiles ſint, quaſi rerum neceſſariarum cuſtodes, multò tamẽ pluries ſunt peſtiferi: vtpote cauſa immodicè augẽdi pretia: & ideo niſi vbi neceſsitas aliud expoſcat, meritiſsimò eiuſmodi mercatus vetatur.

PER hæc ergo, argumenta ſuprà facta facilimę ſolutionis fiunt. *Ad primum argumentũ.* Ad primum enim negatur, negotiationem cõtra naturã neceſſariæ emptionis pugnare: quin imò illi obſequens eſt. Miniſterio ſiquidem mercatorũ, res ſunt veluti in penu, ſingulis indigentibus expoſitæ. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Illa autem negotiatio quæ merum lucrum haberet pro fine, quia inſatiabilem faceret animum, non ſolùm neceſſaria non eſt, ſed eſt impendiò peſtilens. Attamen hæc ſitis in cuncta mortalium pectora ſe inſinuat. Et per hoc reſpondetur ad ſecundũ argumentum. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Tertiò verò cõcedimus neceſſarium eſſe hac ratione rerum pretia augeri: ſed tamen ex altera parte maiora fierẽt diſpendia ſi vnuſquilibet deberet longa facere itinera ad quęritandũ quod in ſua deeſt ciuitate. *Ad quartũ argumentũ.* ¶ Ad quartum reſpondet Auguſt. *Auguſtinus.* ſuper Pſal. 70. Et refertur eâdem diſt. 88. can. quoniam. quòd negotiatorum vitia nõ ſunt negotij, ſed perſonarum. Etenim ſi propter eorum fraudes releganda eſſent negotia à republica, eâdẽ ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proſcribere deberemus profligareq; ab vrbe. Nam & mentitur quãdoq; agricola vt grana ſua vendat, & opifex vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in ſacris literis malè audiant, declarat eâd. diſt. *Caſsiodorus* Caſsiodo. can. quid eſt. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles exiſtimantur, qui iuſtitiam Dei minimè conſiderantes, per immoderatũ pecuniæ ambitum polluunt merces ſuas, plus periurijs onerando, quàm pretijs. Veruntamen negare non poſſumus, vt paulò antè declarabamꝰ, quin huic arti multò plus periculorum à dolis & fraudibꝰ immineat, quàm cæteris. Vnde Eccleſiaſt. 26. Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt. Difficilè exuitur negotians à negligentia, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorũ. Et cap. ſequẽti: Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur: ſic inter medium venditionis & emptionis, qui quærit locupletari anguſtiabitur peccatis. Quocircà Prouerb. 20. in vniuerſum ait Sapiens: Malum eſt, malum eſt, ait omnis emptor: & cùm receſſerit, gloriatur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm rerum pretia, arbitrio mercatorum ſint taxanda.

QVoniam primum in emptione & venditione fundamentũ iuſtitiæ eſt pretiũ, de illo quærendum eſt loco tertio, an mercatorũ æſtimatione ſit taxandum. Et arguitur à parte affirmatiua. Primò. *Primum argumentum.* Axiôma inter iuriſconſultos eſt & celebrata regula, Tantum valet res, quantũ vendi poteſt: quam videlicet adnotant. l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. 1. §. ſi hæres. ad ſenat. cõſult. Trebellian. & alibi ſæpe: ergo ſi fraus modò abſit & dolus, mercatorum erit arbitrium pretia ſuis mercibus ſtatuere. *Argumẽ. 2.* ¶ Secundò. In vnaquâq; arte eiuſdem peritis credendum eſt, vti. 3. Polit. cap. 7. author eſt Philoſophus: *Ariſtot.* & vt Iuriſconſultus ait. l. in re mãdata. C. mandati. vnuſquiſque in re ſua eſt moderator & arbiter. mercium autem artifices, ſunt mercatores: ipſis ergo ipſorum iudicio deferẽdum eſt vt pretia ponãt. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò: vnuſquiſque dominium rerum ſuarum habet, ac ſubinde liberam poteſtatem: ergo poteſt quiſq; tantum petere ac recipere pretiũ pro ſua re, quantũ extorquere potuerit. id quod in gemmis & rebus pretioſis vſu fieri compertum eſt. ¶ In contrarium autem facit lex, Pretia. citata ad. l. Falci. cuius verba ſunt: Pretia rerum non ex affectu neq; vtilitate ſingulorum, ſed cõmuniter finguntur: hoc eſt communi æſtimatione taxantur.

AD hanc quæſtionem quatuor concluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima: Pretia rerũ non ſecundùm ipſarum naturam æſtimanda ſunt, ſed quatenùs in vſus veniunt humanos. *Ratio cõcluſionis.* Concluſionis huius ratio naturalis eſt, quòd cùm mundus & quæ eo continentur propter hominem facta ſint, tanti ciuili æſtimatione res valent quantum hominibus inſeruiunt. *Ariſtot.* Quapropter Ariſt. 5. Ethico. cap. 5. ait indigentiam cauſam menſuramque eſſe humanarum commutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis ceſſaret commutatio rerum humanarum: ergo indigentiæ admetiri debemus rerum pretia.

Viuentia enim genere ſuo prꝗſtantiora ſunt vitæ expertibus: attamen (vt ait Auuguſtin. lib.11.c.16.de Ciuita.Dei.) mallet homo frumētum domi habere, quàm mures. Et ſolet domus plus vænire, quàm equus: & nõnunquàm equus, quàm ſeruus: licèt cùm natura hominis nihil in corporalibus conferri ad æqualitatem valeat. Vbi autem indigentiã nominamus, ornatum etiam reipublicæ intelligimus: vt cũcta complectamur quæ hominibus præter vitæ neceſsitatem etiam ad ſuam voluptatem & ſplendorẽ vſui eſſe poſſunt. ℂ Secunda concluſio. Ad explorandum iuſtum rei pretium ex multis ducenda eſt ratio, quæ in triplici ſunt ordine. Primũ enim attendenda eſt neceſsitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, induſtria, & pericula. Præterea ſi merces vel in melius mutatæ ſunt vel in deterius, vẽditorumq́; atque emptorum frequẽtia, atq; id genus alia, quæ prudentiſsimus quiſque ſpeculari poteſt. ℂ Tertia concluſio. Cùm pretium rerum iuſtum, duplex ſit, aliud ſcilicet legitimum, & aliud naturale: iuſtum legitimum cõſiſtit in indiuiſibili: naturale autem ſeu arbitrarium minimè: ſed in latitudine diuiſibili. Iuſtum legitimũ eſt illud quod lege principis poſitum eſt: arbitrarium autem ſeu naturale currit quando per legem non eſt conſtitutum. Diſtinctio eſt Ariſt. 5. Ethi.c.7. de iuſto naturali & legitimo. ℂ Ad huius autem concluſionis intellectũ notandum eſt quòd merita illa & cauſas ſtatuendi rerum pretia exiſtimare, per ſe quidem primùm ad rem publicã & eius gubernatores ſpectat: qui ſcilicet omnibus ſupradictis pẽſatis deberent ſua ſingulis mercibus ſtatuere pretia. At quia illud in omnibus impoſsibile eſt, relinquitur vendentium ementiũq; exiſtimationi. Et illud nunc vocamus naturale: quia ſecundùm rerum naturam vſui ac commodatam currit. Igitur vbi pretium lege poſitum eſt: nempe, vt modius aut tritici aut vini, aut vlna panni vẽdatur decem, neq; vnius oboli acceſsio licita eſt: ſed eſt peccatũ mortale ſi exceſſus notabilis augeat, obnoxiumq́; reſtitutioni. Et ſi exceſſus ſit perexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuiſibili conſiſtere. Atq; hoc eſt quod ait loco citato Ariſt. iuſtum legitimum eſſe, quod licèt antequàm poſitum ſit nihil referat, refert tamen poſtquàm poſitum eſt. Pretium verò quod non eſt lege poſitum, non indiuiſibile eſt, ſed latitudinem habet iuſtitiæ: cuius vnũ extremum dicitur rigidum: alterũ verò piũ: ſed medium, moderatum. Vt quæ res iuſtè vẽditur decem, iuſtè quoq; vendiť, tum vndecim, tum etiam nouem. Atqui ratio huius eſt quòd prudentia humana, qua per ſupradictorum conſiderationes de pretio exiſtimatur, nequit pũctim attingere metam: ſed arbitramento quodam. Sicuti.2. Ethic. c. 6. de virtute ait Ariſt. ꝙ conſiſtit in medio, vt definierit ipſe prudens. Atq; adeò dũ reſpublica penes quam talis reſidet autoritas, punctum non indicat, laxior reſtat iuſtitia pretij latitudinem habens. ℂ Ex quo fit primò cõſequẽs vt infra illos extremos limites vẽdere cuicunque liceat cariùs pecunia credita, quàm numerata: inimico quàm amico: diuiti deniq; quàm pauperi. ℂ Sequitur ſecundò ſenſum illius legis, In cauſæ.ff. de minor. vbi.§.idem Pomponius. habetur licère naturaliter contrahentibus ſe decipere, cui ſimile habetur.l.item ſi pretio.ff.locati. non eſſe (vt Conrad.& aliqui putant) infrà latitudinem iuſti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locum deceptio: neque vlla opus eſt remiſsione (vt p̃dicti doctores autumãt) ſanè cùm tota latitudo iuſta ſit. Sed (vt. q. proxima exponetur) intelligitur citra dimidium iuſti pretij. Et ideo ait naturaliter, ꝙ humanum ingenium lucri auidum, in cauſa eſt. Quare, licère, illic non eſt idem quod ſine culpa, ſed impunè in humano foro. ℂ Sequitur tertiò, multò tutiùs, ſi fieri poſſet, con ſultum fore, tum coëmptorum negotiatorumq́; conſcientijs, tum etiam communi bono, ſi omnium pretia lege paterent: vnde.l. 1.ff.de offic. præfect. vrbi.§.cura carnis. inter alias præfecti curas illa cenſetur vt rerũ pretia ſtatuat iuſta. Ob idq́; quando in omnibus ſeruari nequit, quàm fieri poſſet maximè, deberent taxari. Enimuerò negotiatores, eò præſertim ꝙ (vt ſuprà dictum eſt) lucris ſitienter inhiant, non ſolùm præ ſua cæcitate decipiuntur, verùm etiam propter ſuã auaritiam conſultò aſtuq́; decipiunt. Quam ob rem quãdo lege nõ eſt ſignatũ pretium, non eſt ſtandũ vniuſcuiuſlibet mercatorum arbitrio, ſed prudẽtium iudicio, eorũq; qui ſunt æquitatis cultores. Eſt em̃ fallaciſsima regula ſi quis ſemper quãto emit p̃tio, quãtumq; laboris & periculorum ſubijt, tãti velit vendere cum lucri acceſsione. Enimuerò ſi mercator, artis negotiorũq; ignarus pluris iuſto emit, aut ſibi fortuna aduerſa reflauit: quia ſcilicet copia merciũ inſperata ſuccreuit,

Secunda conclusio. — *Tertia conclusio.* — *Ariſto.* — *Pretium rigidũ, piũ, moderatum.* — *Prima deductio.* — *Secunda.* — *Tertia collectio.* — *Fallax regula in taxãdis pretiis.*

uit, non poteſt iuſtè extorquere expenſas quas fecit. Et vice verſa ſi induſtrior alius aut fortunatior, cui vel contigit minoris emere, vel fautrix arriſit fortuna: hoc eſt inſperata rerum inopia poſt accidit, iuſtè ſanè poteſt cariùs vendere: etiam eodem die & eodem loco, idq; nullatenùs mercibus in meliꝰ mutatis. Nam cùm negotiationis ars plurimùm ſit fortuitis rerum euentibus ſubdita, debent negotiatores & ſiniſtra ſuo diſpendio ſubire pericula, & dextram operiri fortunam. Loquimur cum Chriſtianis de Fortuna, pro euentu nobis inſperato. Atq; hic eſt ſenſus l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. Vbi habetur, pretia rerum non ex affectu aut vtilitate ſingulorum, ſed communiter fungi. Hoc eſt nõ ſecundùm priuatorum exiſtimationem, ſed ſecundùm communem prudentiam conſtitui. Et eôdem alludit ſimile verbum. l. in lege 4. eodem titulo, vbi habetur rem non æſtimari pretio formali, id eſt, à contrahentibus formato, ſed ſecundùm præſens, puta communi foro currens. Valor nanq; rei non ſecundùm futurũ quando res nondũ eſt, ſed ſecundùm præſens, in quo res eſt, debet iudicari. Accipe horum exempla. Eſt frumenti caritas in Hiſpania: mercator tunc Siculus hoc audiens onuſta frumento naui ad nos adnauigat: quando huc peruenit, vel afflante nobis clementiori cœlo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè imminutum eſt pretium: non poteſt ergo tanti vendere, quanti ſibi ſtat merx: neq; verò ſi credito futura ſolutione carius venderet, vt ſaltem ſe indemnem redderet, immunis à peccato fieret, aut à reſtitutione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ in nundinis vſu venire ſolet. Etenim in initio cùm ſit vberior emptorum copia, merces pluris væneunt: in fine autem, contraria ratione pretium decreſcit. Arbitrantur ergo tunc mercatores expectato in tempus pretio licitè poſſe tanti vendere, quanti in initio: cùm tamen numerata pecunia idem non poſsint extorquere pretium. Falluntur in caput ſuum. ¶ Vbi demum ad clariorem iſtorum notitiam animaduertenda eſt quarta cõcluſio. Mercium pretia, emptorum copia augent: penuria verò minuunt: ſicuti ecõuerſò abũdantia venditorum minuitur, raritate verò excreſcit. Enimuerò vbi merces affluunt, venditorum numerus amplior eſt, & emptorum minor. ¶ Atq; ex hoc tibi reſponſum elicies, ſi hæſitaueris an vendendi cauſa & modus pretiũ

Fallacia qua frequenter negotiatores in nundinis vtuntur.

Quarta conclusio.

Solutio.

variet. Etenim cauſa vendendi aut emendi nihil per ſe ad rem facit. Siue enim vendas neceſsitate compulſus, ſiue pręſatietate rerũ ipſas deſpiciens. Item ſiue ob neceſsitatem emas, ſiue propter voluptatem, nihil inde variatur pretij. Attamen quia venditoris neceſsitas in cauſa eſt, vt merces ſub haſta væ-nũ exponat, fit vt paucioribus tunc exiſtentibus emptoribus, pretium rerum vileſcat: ſicuti in bello parta victoria exiguo nũmo vẽditatur præda. Econuerſò vbi publici mercatores emptores expectant: quia illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium creſcit. Atq; eâdem ratione in initio nundinarum plurimùm cariùs venditur quàm in fine. ¶ Atq; per hanc concluſionẽ lucet monopoliorum iniquitas, puta cùm quis vel à principe priuilegium emit vt ſolus ipſe vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuertentes, merciũ aceruum coëmunt, vt vniuerſi ad ipſos cogantur confluere: vel iurata fide conſtituunt vt nullus eorum niſi tanti vẽdat. Hinc enim raritate venditorum pretium creſcit. Et eâdem ratione, vice verſa, licèt non tam crebrò accidere cõſueſcat, emptorũ monopolia, ad extenuandum pretia, eſſent nihilo minùs iniqua. Vt ſi in portu cui pretioſiſsima nauis applicuit, illi qui emere poſſent ſibi mutuo promitterent non emere niſi tanti, aut ſi in ſubhaſtatione alios ego nè licitarentur auerterem, vt minoris ego emerem, peccatũ profectò eſſet, quod ante reſtitutionem non remitteretur. Et hoc eſt quod ait Cicero lib. de Officijs. Non licitatorem venditor, nec qui contra ſe licitetur emptor apponet. Quando verò venditores monopolium facerent, tunc iuſtè emptores, quaſi vim vi repellentes, contraria pariter poſſent prudentia vti: puta conuenire inter ſe vt nullus niſi certo pretio emeret.

Monopoliorum iniquitas.

Cicero.

Reſtat ergo ad argumenta reſpondere. Et primùm omniũ regulam illam, Tantum valet res, quanti vendi poteſt. palàm eſt, non habere tam vaſtum ſenſum, quantum verba ſonant. Aliâs liceret vendere vltra medietatem veri pretij: quin verò duplo & triplo. Quòd ſi illam ſic modereris, vt intelligatur quantum iure & iuſtè vendi poteſt: nam id poſſumus quod iure poſſumus: tunc quaſi principiũ petens, redderes illam inanem. Si enim quærenti quanti vendere poteſt reſpondeas, Quantum iuſtitia fert: nihil reſpõdes

Ad primum argumentũ.

des quod ipſe ignorabat. Senſus ergo eſt ꝙ tantum valet res quanti vendi poteſt, ſecluſa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quanuis eôdem videatur reſponſum recidere ac ſi dixiſſem, iuſtè, non eſt tamen idem. Enimuerò ſi quærenti quid eſt homo, reſpondeas, eſſe hominem, nihil doces. Si autem reſpondeas eſſe animal rationale: licèt idem ſit, tamen quia definitum explicas, non petis principium.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad ſecundum reſpondetur, perito artis credendum eſſe quando affectione rei propriæ nõ eſt infectus: & vnuſquiſq; eſt arbiter in re propria, dum illa ad alterum nihil attineat: qui autem vendit, non rem propriam ſuam, verùm communem ſibi & emptori tractat. Et ideo non eſt legitimus arbiter. ¶ At quia de gemmis & rebus pretioſis mentio in tertio argumento fit, diſtinguendum de mercibus eſt.

Diſtinctio.

Quædam enim ſunt rei publicæ minimè neceſſariæ: atq; illas poteſt quiſq; tanti vendere quantum emptor ſciens & prudens voluerit dare. Cuius generis ſunt pretioſi equi, gemmæ, accipitres. &c. Spectant enim ad ornatum decoremq; & ſplendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia eſt, res illas magno æſtimare. Alia verò ſunt reipublicæ neceſſaria: vt quæ ad victũ, veſtitum, & alios id genus vſus attinẽt. Atq; in his licèt nihil fraudis dolive irrepſerit, vis tamen eſt, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

QVAESTIO TERTIA, De iniuſtitia quæ in emptione & venditione cõmittitur.

Sanct. Thom. 2.2. quæſt. 77.

ARTICVLVS. I.

Vtrũ licitè quis poſſet rem pluris vendere quàm valeat.

TRIBVS itaq; articulis ſuperiori quæſtione præiactis, ſcilicet de emptionis, negotiationiſq; neceſsitate, ac de rerum pretio: ſequitur tertia quæſtio de iniuſtitia quæ in hunc contractũ ſe inſinuat. Hoc autẽ ſtatim in capite tacitus non præteribo de quo lector fortè dubius apud S. Thom. hærebit. Ait enim in diſtributione ſtatim quæſtionis, ſolas duas quæſtiones tractãdas aſſumere, de emptione, ſcilicet & de vſura: eô quòd circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniuſtitia, quæ non reducatur ad rapinam aut furtum.

Dubiũ circa verba Sancti Thomæ.

In quibus verbis dubitatio eſt duplex. Prior quòd eâdem ratione potuiſſet & has omittere: Nam fraudulentia emptionis & vſuræ, genus quoddam furti eſt. Quòd ſi dicat, has duas eſſe commutationes voluntarias, tunc emergit poſterior dubitatio, quòd eâdem ratione deberet de locatione, ſtipulatione, & alijs tractare.

Solutio.

Ad has autem ſimul dubietates reſpõdetur, ſcientem fuiſſe ac prudentem conſiderationem D. Thomę. Iniuſtitia enim emptionis & vſuræ differt à rapina & furto, quia nõ fiunt ſimpliciter inuito domino, ſed ſpontaneè tractante: hoc eſt transferente res ſuas in alium. Et ideo licèt quantum ad iniquitatem pretij fuerit inuitus, eſt tamen contractus, qualis non eſt furtum. Et quanuis eadem ſit ratio de locatione, tamen iniuſtitia eius & quorumcunq; aliorum contractuum ad iſtorum normam exigenda eſt & perpendenda. Omnes nanq; iniuſtitiæ voluntariarum cõmutationum ad hæc duo capita reducũtur: ſcilicet, vel ꝙ aliquo pretio rem vendas, quæ nullo digna eſt, & hoc reducitur vniuerſim ad vſurã: aut ꝙ pretio quod iuſto vel maius vel minus eſt, ſiue rem tuam ſiue vſum transferas. Et de hoc iudicandum eſt per regulas emptionis & venditionis. ¶ Eſt ergo primus articulus vtrùm licitè quis poſsit rem cariùs vendere, quàm valet. Quibus verbis implicatur, an poſsit contrà viliùs emere.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Et arguitur à parte affirmatiua. Iuſtum in commutationibus iure ciuili conſtitutũ eſt: idem autẽ ius permittit cõtrahentibus inuicẽ ſe decipere, vt habetur. l. rem. C. de reſcindẽda venditione. & l. in cauſæ. 2. ff. de minoribus. §. idẽ Põponius. ergò licet pluris rẽvendere, minoriſq; emere q̃ valet.

Argumen. 2. *Auguſtinus.*

¶ Secũdò. Cõmune oĩm deſideriũ à natura videtur proficiſci, ac ſubinde culpa vacare: vili autem emere & magno vẽdere (vt Mimus ille apud Aug. 13. de Trin. aiebat) cõmune eſt mortalium deſiderium: cui & Sapiens conſonat Prouerb. 20. vbi ait, Malum eſt, malum eſt, ait omnis emptor: & cùm receſſerit gloriatur. ergo licita eſt venditio iuſtum exuperans pretium, atq; emptio idem non attingens.

Argumen. 3. *Ariſtot.*

¶ Tertiò arguitur. Lex amicitiæ ſecundũ Philoſophũ. 9. Ethi. ea eſt vt rei vtilis repenſatio ſecundùm vtilitatem

fiat,

fiat,quam qui beneficiũ ſuſcepit conſequutus eſt:contingit autem vt emptor cumulatiùs ex re empta beneficium ſuſcipiat,quàm ipſa res valebat, vt ſi equum emit quo hoſti le periculum euaſit: ergo licebit tunc venditori pluris rem illam æſtimare. ℭ In contrarium eſt ſaluificum illud Redẽptoris monitum:Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit ꝙ cùm nullus ſibi velit rem iuſto cariùs vendi, nullus debeat cariùs vendere alteri.

NE inſtitutum noſtrum peruertamus, quod eſt ſancti Thomæ ſententiã vbiq; noſtræ præmittere,quatuor eius concluſionibus ad quæſtionem reſpondemus. Prima eſt. Fraude vti & dolo,vt vel pluris res vendatur aut minoris ematur,ſicuti in omni cõtractuum ſpecie, delictum eſt,idemque ſuo genere mortale.Primò patet autoritate Apoſtoli.1.ad Theſſ.4. vbi admonet nè quis fratrem ſuum in negotio circunueniat:quoniã vindex eſt Dominus,inquit, de his omnib⁹. Et Cicero de Offic.Tollendum eſt igitur in rebus cõtrahendis omne mendacium: non licitatorem venditor: neque qui contra ſe licitetur emptor apponet. Etenim vbi adeſt fraus, voluntarium abeſt:ac ſubinde iniuſtitia fit,charitati aduerſa. ℭ Secunda concluſio. Si emptio & venditio ſecundùm ſuam nudè naturam contempleris,neutiquàm licet rem aut iuſto maioris vendere, aut minoris emere. Concluſio eſt patẽtiſsima. Eſt enim hoc genus contractuum in commune bonum,æqualeque commodum introductus:quod autem ſic inſtitutum eſt, neutrã partium grauare debet,ſed ad iuſtitiæ æqualitatem eſt conficiendum: mẽſura autem ac velut bilãcium trutina eſt pretium, in cuius vſum numiſma(vt ſuprà diximus) inuentũ eſt:ergo iuſtum pretium vel augere vel minuere peccatum eſt iniuſtitiæ, atq; ſubinde genere ſuo mortale. ℭ Poteſt nihilo ſeciùs venditio ſecundùm accidẽs exiſtimari: nempe quatenùs res vendibilis,aut in detrimentum vendentis, aut in ementis vtilitatem cedit. Quo ſuppoſito adhibetur tertia concluſio.Licitum eſt in pretiũ rei ducere damnũ quod venditor accepit:ita vt non ſolùm res æſtimetur quanti in ſe erat,verùm & quanti venditori valebat. Vt ſi meum ſolum per ſe non niſi decem valebat, mihi tamen,quia ædes illic extruere commodiſsimum duco, valet duodecim: hoc ipſum ex te pretium

Prima concluſio. *Probatio.* *Paulus.* *Cicero.* *Secunda concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Tertia concluſio.*

poſſum,tum petere, tum perinde recipere. Et ratio eſt plana:quia vnuſquiſque vendere totum poteſt quod ſuum eſt:& in tali caſu non ſolùm res, verùm & eius emolumentum eſt vendentis. ℭ Quòd ſi contrà ſic arguas: Poſtquàm rei dominus ſuapte ſponte diſtrahere mauult, quàm emolumentũ rei capere,ſibi imputare debet, & non exigere plus quàm emptori confert. Et præſertim quòd ſi hic reſciſſet,rem non tanti per ſe valere,forſan non emiſſet. Reſpondetur, argumentũ conuincere id nequãq licẽre,niſi venditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominem vt videat an ſibi expediat illa lege emere. Quãdo enim emptor ſciẽs & prudẽs, quia vel ipſe tantam vel maiorem rei neceſſitatem patitur, vel ſuo vult animo obſequi, cum illo onere rem emere contendit, iuſtè venditor tanti vendit quanti ſibi valebat: aliâs minimè. ℭ Quarta concluſio: commodum quod ementi accreſcit, ſi nullum inde detrimentum vendens accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria: quoniam vẽditor non poteſt niſi quod ſuũ erat vendere: commodum autem emẽtis nõ erat res vendẽtis,ſed ſua ipſius neceſsitas vel ars cauſa illius exiſtit. Vt ſi quis equũ emit qui non venditori,ſed ſibi ad bellum neceſſarius eſt, vel rem aliam qua per vſum ſuæ artis cumulatiùs lucrũ facere poteſt, quàm feciſſet venditor. Alioquin ſi vtilitas ementis pretio accreſceret, liceret pharmacopolis medicamenta tanti vendere, quanti valet ſalus in infirmo. Vrbanum autẽ eſt,vt eiuſmodi emptor grates venditori rependat. Et per hoc ſoluitur argumentum tertium ex Ariſto.ſumptum. In commutatiua nanque iuſtitia rerum tantùm æqualitas penſatur: in amicitia verò vtili, vtilitas,quæ per donũ gratificum rependitur. Vide ꝗ ſit falſa & fallax regula Ioan. Maio.4. diſt.15.q.29. vbi aſſerit quòd quid ſecundùm naturalem æquitatem debetur, poteſt in pactum duci. Nam tunc liceret mutuatarium obligare non ſolũ ad remutuãdũ, vt ipſe fateť, ſed ad emẽdũ à mutuantis officina & molendũ in ſuis molis: & pariter emptorẽ ad augendũ pretium ob ſuum emolumẽtum. ℭ Quæreret hìc autem attentus lector circa hanc concluſionẽ, an vice verſa detrimentum quod emens patitur cauſa ſit legitima vt pretij quidpiã detrahatur. Syluest. quidem verb. emptio.§. 7. aſſerendo reſpõdet. Vt ſi quis,inquit, tuarum operarum nihil egens, tuis victus precibus,

Ratio cõcluſionis. *Obiectio.* *Solutio.* *Quarta concluſio.* *Probatio.* *Regula Maioris falſa.* *Quæſtio.* *Syluester.*

bus, quia pauper es, te conducit, poterit operas tuas minoris redimere, quàm ſi teipſe rogaret. Attamen huius certè cauſæ non eſt emptoris detrimentum: ſed quia (vt articulo præcedenti diximus) venditoris copia vileſcit pretium. Et ideo cùm emptorem rei tuæ quæris, vel tuarum operarum conductorem, minoris tu tuaque æſtimantur.

Argumentũ ¶ Aliud enim apparentius fieri poteſt argumentum contra eandem concluſionem. Sequeretur nanq; ex illa quod neq; dum quis vſu alienæ pecuniæ, quam habet in depoſito, quidpiam lucri conficit, teneatur domino illud, partémve refundere. Conceditur

Reſponſio. autem planè concluſio. Neq; poteſt depoſitor cum depoſitario citra vſuræ crimen paciſci de parte lucri: niſi ſocietatem faceret cum periculo ſortis: de qua infrà. Poteſt nihilo minùs ac debet idẽ depoſitor per honeſtatem & comitatem illi eſſe, re etiam gratus: Neq; verò vſuræ culpa ſubeſt. Si tu pecuniã tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi ſperas fore beneficum: neq; verò ille vſurarius cenſetur, ſi ea ſpe tibi ſit munere gratus, vt tu iterum eius cuſtodiæ aurum tuum concredas.

Ad primum argumentũ. PRimũ igitur argumentorũ capitis quæſtionis, dubij illius ſolutionem depoſcit, quo ſcilicet pacto iure permittitur in venditione & emptione deceptio. Et quidem iam proximo articulo ſenſum illius legis excluſimus, In cauſæ. 2.§. idem Pompo. ff. de mino. Vbi habet ꝙ licet cõtrahẽtibus naturaliter ſe decipere. Cui ſimile cõcinit lex, Item ſi pretio. ff. locati. Haud enĩ intelligit infra latitudinem iuſti pretij: quoniã illic nulla eſt deceptio. Intelligitur ergo citra medietatem iuſti pretij. Id enim nõ ſolùm ciuilia iam nunc citata: & l. 2. C. de reſcindenda venditione. & l. ſi voluntate. eodem titulo: verùm etiam iura canonica permittunt: vt patet cap. cùm dilecti. & cap. cùm cauſa. extrà, de emptione & vendit. ¶ At vendere vltra dimidium iuſti pretij, ſunt qui, referente Conrad. q. 57. eſſe arbitrentur vendere vltra duplum: ſed nulla ſe poſſunt probabilitate tueri: nomen enim

Quid ſit vẽdere vltra dimidiũ iuſti pretii. ipſum rem explanat. Eſt enim vendere vltra ſeſquialterum: vt res quæ valet decem habet latitudinem iuſti inter nouem & vndecim: vendere autem eam ſedecim, eſt vendere vltra dimidiam veri. Sicuti emere citra dimidium eſt emere quatuor: nam quinque, ſunt media pars. Sic enim habet lex illa citata, Rem maioris. in. C. Minus pretium eſſe videtur ſi neq; dimidia pars veri pretij ſoluta eſt.

¶ Eſt ergo quæſtio vtrùm lex id permittat tanquàm licitum. De quo tres ſunt opiniones. Prima eſt Durandi ordinis Minorum, quem & citat Conrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. titu. 1. cap. 16. tenentis, licere venditori in foro Dei exigere pretium iuſto maius, etiam ſi immodicus ſit exceſſus: dummodò non ſit vltra dimidiũ. Et poſſet quis in fauorem opinionis huius ſic arguere. Lex humana obligat in foro conſcientiæ: poteſt ergo in pœnã imprudentiæ condemnare emptore illo exceſſu: ſicuti facit in præſcriptione. ¶ Secundò. Sententia iuſta obligat in foro conſcientiæ, niſi ex falſa præſumptione procedat: ſed ſi emptor venditorem in iudicium de hac re deferat, abſoluetur venditor: ergo in tuto manet eius conſcientia. ¶ Proxima huic eſt ſententia Gerſonis in tract. de contracti. & in ſuis Floribus: vbi ait ꝙ huiuſmodi deceptor, peccat quidem, idemq; mortaliter, ſi exceſſus eſt notabilis, tamen ad reſtitutionem non tenetur. In tract. quidem de cõtracti. cunctatiùs id dicit, ſed tamen in Floribus audaciùs idem aſſeuerat. Et ratio ſua eſt: quia ſcienti & volenti non fit iniuria. ¶ Tertia tamen opinio eſt S. Thomæ præſenti loco 2.2. Et quanuis dicat Gerſon non eſſe de hoc concordiam inter Theologos: profectò in. 4. Senten. q. 15. omnes communi conſenſu ita ſentiunt. At forſan quis contrà eſtet Scot. qui illic. q. 2. ait, durum eſſe inter cõtrahentes, ſi non ſemper intenderent aliquid de indiuiſibili iuſtitia remittere ſibi mutuo, vt omnem contractum cõcomitetur aliqua donatio: ex quibus fortaſſe verbis ille ſuus Durand. ſeductus eſt. At verò Scotus nihil ſibi aliud vult, quàm quòd vltra citraq; indiuiſibile pretium cõtrahentes, ſibi mutuo intendunt remittere: infra latitudinem tamen iuſti: vbi nos ſuprà diximus nulla opùs eſſe remiſsione aut donatione. Etenim inferiùs arti. 3. ait quòd in fraudibus non eſt voluntaria donatio. ¶ Igitur quòd leges nec canonicæ nec ciuiles permittere velint deceptionem citra dimidiam iuſti, tanquàm ratam in foro Dei, patet cum primis naturali diuinoq; illo præcepto ſuprà citato: Id nè facias alijs, quod tibi fieri nõ vis: nemo enim ſeduci aſtu vellet. Eſt quippe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro communi bono inuentus, quare neutra pars debet ab altera grauari. At demonſtratio naturalis eſt hæc: Præceptis naturalibus nulla humana lex

Quæſtio. *Prima opinio Durãdi.* *Conradus.* *Antonius.* *Primũ argumentum pro Durando.* *Secundum.* *Sententia Gerſonis.* *Ratio Gerſonis.* *Tertia opinio S. Tho.* *Scotus.* *Suadet ſententia S. Th.* *Prima ratio*

lex derogare poteſt:quia eiuſmodi iuſſa (vt patet in Decalogo) non ſunt diſpenſabilia: ſaltem nemo ambigit indiſpenſabilia eſſe iure humano, quanto minùs abrogabilia: ſeruare autem iuſtitiam in commutationibus eſt præceptum naturale, atq; adeò diuinum: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege poteſt abrogari. Minor porrò præmiſſa tam nota eſt q̃ Maior: quoniam iuſtitię obiectum eſt æqualitatem facere in rebus. Et ideo Ariſt. 5. Ethi. docet totam virtutem iuſtitiæ commutatiuæ in hoc verſari, vt æqualitatem inter perſonas conſtituat: nempè vt quantum à te accepi tantum tibi reddam: neque tu ex me plus extorqueas: ergo recipere vltra latitudinem iuſti pretij manifeſtè repugnat natiuæ rationi iuſtitiæ. ¶ Secundò. Fraus (vt ſæpè diximus) opponitur voluntario: illic autem eſt iniqua fraus: ergo emptor inuitus dat vltra dimidium, atq; adeò venditor genus furti cõmittit. Et præterea eſt contra præceptũ Pauli. 1. ad Theſſalo. 4. Nè quis fratrem ſuum in negotio circunueniat: vbi omnis fraudulentia condemnatur. ¶ Tertiò. Si liceret decipere citra dimidiam iuſti, pariter liceret defraudare in menſura: vt ſi decem modios grani vendidiſti, liceret tibi recepto integro omnium pretio ſex tantùm ſubdolè tradere. Patet: quia eòdem relabitur: hoc autem iniquiſsimum eſt, aſſertuq; abſurdiſsimum, cõtra illud Deutero. 25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus: neq; erit in domo tua modus maior & minor. ¶ Ex his fit cõſequens quòd huiuſmodi deceptor tenetur ad reſtitutionem. Hoc compertiſsimum eſt: quoniam peccatum iniuſtitiæ (vt identidem repetimus) natura ſua obligat ad reſtitutionẽ: Iuxta illud. c. ſi culpa. extra, de iniu. & dam. Si culpa tua datum eſt damnum, vel iniuria irrogata, iure ſuper his ſatisfacere te oportet. ¶ Atq; hinc ſumitur quartum argumentum contra illam Durandi opinionẽ, & (ſi qui ſunt, vt fert̃) doctores iuris qui illi patrocinantur. Si deceptio medietatem iuſti pretij ſuperaret, obligatio inde emergeret reſtituendi: quod negare non poſſunt. Tũc ergo aut reſtituẽd9 eſſet totus exceſſus vltra iuſtum pretium, aut non niſi ille qui eſt vltra iuſtum pretium cum dimidio. Hoc ſecundum dicere nequeunt. Siquidem ius etiam ciuile contractum reſcindit, niſi integer exceſſus reſtituatur emptori: vt expreſsè habet præfata lex. 2. C. de reſcinden da venditione. Si autem tunc reſtituendus eſt totus exceſſus, fit vt in deceptione citra dimidium reſtituenda ſit illa pars. Mirabile enim eſt dictu quòd ſi rem valentem decem à te mercatus ſum ſedecim, tenearis mihi reſtituere ſex. Dum autem mercatus eam ſum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocircà multò magis eſt de Gerſone mirandum, q̃ de prima opinione: nam poſtquàm agnouit eiuſmodi deceptionem delictum eſſe, quomodò ignorare potuit prę uaricationem eſſe iuſtitiæ? cuius vtiq; naturale eſt nexu reſtitutionis delinquentem illaqueare. Neq; planè intelligitur quid ſibi voluerit, regulam iuris allegando: Scienti & volenti non fit iniuria. Nam etſi emptor ſciens & volens emit, celatur eum tamen iuſtus valor: at ſubinde ſeducitur, putans tanti rem valere quantum venditor petit. ¶ Sed aiunt iſti (vt pro illis arguebamus) lex potuit humana venditorem à reſtitutione liberare, tradendo illi dominium, ſicut in præſcriptione. Profectò iuſtè non potuit: quia non ſubeſt tanta cauſa. In præſcriptione nanq; ratio quietis obuiandiq; litibus perſuadet vt princeps qui cuſtos eſt pacis priuet negligentes, qui diu rem ſuã deſerunt: quia poſt longi temporis lapſum multæ oborirentur fallaciæ. In contractu autem emptionis nequeunt cuncti rerum pretia noſſe. Et ideo illi qui bona fide emunt, non eſt cur propter iniquitatem inſtitoris mulctentur illo exceſſu. Eò præſertim quòd in præſcriptione poſſeſſor bona fide poſsidet: & ideo iniquum eſſet vt poſt tam longã temporis moram inquietaretur: fraudulentus verò mercator mala fide decipit: ob idq; nulla fert ratio vt de ſua iniquitate emolumẽtum reportet, atq; id præſertim quod ab innocente extorquetur. ¶ Igitur vt rei cõcluſionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex eſt: Vna quòd lęſo citra dimidium non dat in iudicio actionem. Altera quòd non permittit contractum reſcindi: vt habetur lege citata, Si voluntate. C. de reſcind. &c. ¶ At verò rogas cur ergo tali caſu actio non datur? Reſpondetur id conſultiſsimè legumlatores feciſſe. Haud enim illi mortales tanti æſtimabant bona hæc temporalia, vt propter illa tantam ſinerent litigationum turbinem, quantam nunc videmus: contra documentum Chriſti admonentis, vt ad redimẽdum tempus petenti à nobis tunicã, dimittamus & pallium. Ob idq; in præſcriptione vbi maior erat cauſa ratione conſulendi

Ariſtot. *Secunda ratio.* *Paulus.* *Tertia ratio* *Corollariũ contra Gerſonem.* *Argumen. 4* *Obiectio.* *Solutio.* *Scrupulus.* *Reſponſio.*

ſulendi paci, dominiū adiudicatur poſsidenti: in deceptione autem citra dimidiū, actio petenti denegatur. Eò quòd illa deceptio infra dimidiū iuſti ægrè & lubricè poteſt ſemper percipi: & ideo multas parturiret fraudis formas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac reſpōſione fit ſatis argumento ſecundo ſuprà facto. Haud enim abſolutio iudicis in tali cauſa eſt ſacramentalis. ¶ Sed allēget

Obiectio. forſan contrarius axiôma illud: Qui peccat legis authoritate, non peccat: ſed quia cōtra legem agit. vt contra Pellicianum ait Auguſt. 23. q. 4. can. Qui peccat. & idem fermè habetur. l. Gracchus. C. ad legem Iuliam de

Solutio. adult. Eſt autem deluſoria hæc citatio. Illud enim intelligitur de lege iuſſoria: ſecùs autē de permiſſoria. Ille inquā qui agit quod lex iubet, nō peccat: ſecùs de illo qui agit quod lex humana impunè permittit. Non enim omne illud permittit diuina. Alioqui meretrices, quia lege permittuntur, nō peccarent.

Chryſoſt. Vnde Chryſoſt. (vt habetur. 33. q. 1. can. hac ratione) Quod permittimus, inquit, nolentes prçcipimus: quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non poſſumus. Et. ff. de regul. iur. Semper in coniunctionibus (ſic enim lex incipit) non ſolùm quod licet conſiderandum eſt, ſed & quod honeſtū ſit. Vbi gloſſa ponit exemplum in propoſito. Nam etſi liceat, inquit, contrahentibus ſe decipere, non tamen conuenit bono viro. Nullum ergo dubium reſtat quin huiuſmodi vafri ac ſeductores, ſiue venditor ſit, ſiue emptor, teneantur reſtituere etiam non re-

Innocentius quiſiti. ¶ Quòd ſi inſignem doctorem Innocentium contrà nobis obijcias, qui ſuper cap. quia pleriq;. de immunita. eccle. in genere ait ꝙ quando contractus iure tenet, pars quæ lædit non tenetur reſtituere quoadusq; pars læſa repetat, nullatenùs contra nos pugnat: quia id de contractibus prorſus intelli-

Mens Innocentii. git, in quibus ius tranſlationem dominij nō vetat. Qua ratione lucrum ex ludo non tenetur lucrator reſtituere niſi petatur: in præſentiarum autem iure naturali & diuino inhibetur tranſlatio dominij. Quare idem egregius author ſuper cap. In ciuitate. de vſur. in hoc particulari caſu docet leges permittentes deceptionem citra dimidium iuſti pretij intelli-

Panormita. gi iure fori, ſed non iure poli. Idemq; Panormit. ſuprà dicto. c. quia pleriq;. Atq; idē in-

Baldus. ſigniter Bal. ſuprà cap. cùm cauſa. de teſtib. vbi allēgans ſingularem illam gloſ. l. ſemper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos cōtractus non eſſe licitos in foro conſcientiæ: ſed mercatorum animas in periculo verſari. Quāuis alibi variare videatur. Etenim qui nō rerum cauſas introrſum rimanť, non poſſunt ſibi conſtare. Attamen in eandem ſubſcribunt ſententiam quotquot ſunt iuriſconſulti pręcipui nominis. ¶ Ad ſecundùm argumen- *Ad ſecundū argumentū.*

tum ipſe ibidem Auguſtinus reſpondet, dicens quòd Mimus ille dicebat, ſcilicet carè vendere, & vili emere, re vera vitium eſſe naturæ, ac latam viam per quam (vt Chriſtus teſtatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen poteſt quiſq; adipiſci iuſtitiā, qua illi reſiſtat. Et ſubdit cuiuſdam exemplum, qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iuſtum ſoluit. ¶ Ad tertium autem ſuprà reſponſum eſt.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm vitium rei venditæ ſic venditionem reddat illicitam, vt neceſſarium ſemper ſit illud detegere.

POſtquàm de ſubſtantia venditionis viſum eſt, quæ in iuſto conſiſtit pretio, ſubſequitur vt eius conditiones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Thomę. q. 77. niſi qui oculatè perſpexerit, vix differre videat. Quærit enim in ſecundo vtrùm venditio reddatur iniuſta propter defectum rei venditæ. Cui quæſtioni poſtquàm affirmatiuè reſpondit, adiecit quòd ſi quis in venditione ſcienter fraudem fecerit, venditionem reddit illicitā, & reſtituere tenetur. In tertio nihilo minùs ſciſcitari pergit vtrùm venditor teneatur vitium rei venditæ dicere: quod videri poteſt affirmando definiiſſe in ſecundo. At verò diſcrimen eſt huiuſmodi, quòd vendere rem vitioſam, aut contingit eodem pretio ac ſi integra eſſet & ſolida. Et in hoc ſenſu procedit articulus ſecundus. Aut contingit pretio duntaxat quod cū vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: videlicet vtrùm poſtquàm res non maioris venditur quàm iuſtè valet, liceat venditori vitium ſubticere. At verò adeò ſunt iſtæ quæſtiunculæ germanitate connexæ, vt fortaſſe eodem ſimul articulo commodiùs dilucidentur. Quæritur ergo vtrùm mercis vitium, ſic venditionem reddat illicitam, vt neceſſarium ſit illud ſemper detegere. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentum. gatiua. Tria ſunt in quibus accidit merces deficere, ſcilicet ſubſtantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem ſubſtantiæ qui omniũ eſt nocentiſsimus non eſt cur ſemper contractum vitiet: puta ſi quis vendat argentũ, aut aurum, alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magiſtri, ad eoſdem ferè humanos vſus confert, puta ad vaſa cęlanda, cudendaq; numiſmata: ergo multò minùs ob alios defectus qualitatis & quantitatis reddetur venditio illicita. *Argumen.2.* ¶ Secundò vbi emptor emere non cogitur ſuo ſubeſt iudicio cognitio rei, ac perinde illi imputanda eſt deceptio: ergo venditor dum modò non mentiatur, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo ſtultitię genere notaretur, quod retulit in Officijs Tullius vbi ait: *Cicero.* Quid tam abſurdum quàm ſi domini iuſſu ita præco prædiceret: Domũ peſtilentem vendo? *Argumen.3.* ¶ Accedit huc tertiò ꝙ cauſa quæ vrgere poſſet vitium detegere, non eſt alia quàm vt pretium fiat minus: haud tamẽ tenetur venditor cauſas ſemper propalare quibus res minoris ęſtimaretur: nam mercator præſcius mercium, quarum copia ſuperuentura eſt, licitè poteſt tacitus ſuas præuendere pretio currẽti: ergo illa de cauſa non tenetur reuelare alia vitia. *Ambroſius.* ¶ In contrarium eſt Ambroſius lib. de Officijs: vbi ait, Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, ꝙ à vero non declinare virum deceat bonũ: neq; damno iniuſto afficere quenquam: neq; aliquid dolo annectere rei ſuæ. Atque ibidem rurſum: In contractibus vitia eorum quæ væneunt prodi iubentur: ac niſi intimauerit venditor, quanuis in ius emptoris tranſierit, doli actione euacuantur.

CVM in duos ſenſus partiti quæſtionẽ ſimus, ſcilicet vtrùm rem vitioſam pro integra, eodemq; pretio vendere liceat: & vtrùm dum pretio valorem non excedente venditur, liceat eius vitiũ ſilere: de priori ſenſu tribus cõcluſionibus reſpondebitur, ac de poſteriori alijs item tribus. *Tria in re vænali cõſideranda.* In re autẽ vænali (vt primo argumento dicebamus) tria ſunt conſideranda: videlicet ſubſtantia, quãtitas, & qualitas. *Prima concluſio.* Eſt ergo prima concluſio. Defectus mercis, ſiue in ſubſtantia, ſiue in quantitate, ſiue in qualitate cõtractum reddit illicitum: ſi pretio veræ rei integræ & ſolidæ vendatur. *Ratio cõcluſionis.* Concluſio patentior eſt ꝙ̃ teſtibus indigeat. Violatur enim tũc iuſtitia, atq; adeò genere ſuo eſt peccatũ mortale niſi rei puſillitas veniale faciat. Atqui in eum qui contrà facit quantum ad ſubſtãtiam, proclamatur apud Iſai. cap. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam: vinum tuum mixtum eſt aqua. Quantum ad qualitatis verò menſurã admonetur Deut. 25. Non habebis in ſacculo diuerſa põdera, maius & minus: neq; erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò pòſt: Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiã. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et ſimile eſt de qualitate. Vt ſi quis morbidũ iumentum pro ſano firmoq; vendiderit. De his oĩbus extant prætereà cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contrahend. empt. cõtractus reſcinditur ſi ſubſtantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt ſi mihi vnum fundũ aut ſeruum vẽdas, & alterum tradas. De menſuris etiam, & de merciũ qualitatibus leges abundant. ¶ Secunda concluſio quæ ad iſtam conſequitur. *Secunda concluſio.* Venditor qui rei defectum cognoſcens eundem fraudulenter emptorẽ celauerit, cõtra iuſtitiã delinquit: qui verò rei neſcius contractum fecerit, licèt à culpa fiat immunis, tenetur tamen vbi primũ defectus fuerit deprehenſus, eundem contractum infectum reddere. Alioqui reſtitutiõis funiculo ligaẽ. Res eſt clara: atq; eis etiam qui lippis ſunt oculis peruia. Atqui celare cenſetur qui ea verborum verſutia vtitur, vt vitium contectum relinquat. Vt iſti proxenetæ dum equum vitioſum vendunt omnium morborũ maculis eum depingũt, vt in aceruo verum vitium contegant. ¶ Tertia concluſio. *Tertia concluſio.* Similis ſententia comprehendit emptorem. Vſu enim venire ſolet vt venditor, ſubſtantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis rei ſuæ ignarus, rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu reſtitutionis innodatur, ſi minoris rem emit quàm valet. ¶ Atq; hæc de priori ſenſu. In ſecundo autẽ opùs eſt diſtinctionibus. *Diſtinctio.* Aut enim vitium occultũ eſt, aut manifeſtum. Et quando eſt occultum, aut in damnum vergit, periculúmve emptoris, aut ſecùs. ¶ Sit ergo quarta concluſio. *Quarta concluſio.* Quando vitium mercis occultũ eſt per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas eſt venditori illud celare: & ad reſtitutionem tenetur. *Ratio concluſionis.* Concluſionis ratio eſt hæc. Quanuis nõ quiſq; lege iuſtitiæ cogatur cõſiliũ auxiliũve alteri præbere, quo à periculis dãniſq; eripiat, niſi quãdo vel ipſi ex munere proprio & officio incũbit, vel alter extremè laborat, tñ occaſionẽ periculi aut damni alteri

alteri dare nemini fas eſt:venditor autem eo ipſo quòd rem vitio aliquo affectam vænũ exponit,occaſionem damni dat,& periculi, quæ neſcius emens incurrere poſſet:damnũ quidem ſi res propter vitium minoris ſit pretij q̃ venditur:periculum autẽ ſi propter idẽ vitiũ vſus rei vel inanis ſit, vel fortè nocuus. Vt ſi militi equum mancũ pro ſano vendas, quo poſteà in acie vti nõ poſſet:aut ſi domũ ruinã minnãtem venderes,aut peſtiferum cibum:ergo talis occultatio manifeſtaria iniuſtitiæ fraus eſt,ac perinde genere ſuo mortale,idemq; hominem reſtitutioni ſubijciens.

Quinta conclusio. ¶ Quinta cõcluſio. Si vẽditor caueat dãnum dare:puta q̄ nõ pluris rem vendat q̃ cum vitio valet,neq; vllo emptorẽ obiiciat periculo:& res ſit emptori pro pretij ratione vſui, nulla lege cõpellitur vitium patefacere. Hãc concluſionem non ponit in forma de occulto vitio S.Thom.ſed tamen apertè ex præcedẽti colligitur. *Probatio.* Et ratio eſt:quia vẽditor eatenùs tenetur emptorẽ admonere, quatenùs nullius ſit ei occaſio vel damni vel periculi: ſed tunc nullius eſt cauſa:ergo poteſt rei ſuę conſulere,reticendo vitium. Nam ſi emptor ſciret fortè, & iuſto etiam pretio renueret emere. *Sexta cõcluſio.* ¶ Sexta concluſio. Quando vitium eſt manifeſtum; puta equus vnoculus eſt, vel à parte claudus,vel perforatã domus,nulla eſt neceſsitas euidentiùs illud euulgandi: quia niſi cæcus emptor ſit, ipſe poteſt videre. Quare ſi emit, præſumitur ſciens emere. Itaq;,vt ſummatim dicamus,ſi vitiũ eſt notum,nulla eſt neceſsitas diuulgandi: ſi verò occultum & periculoſum, quantunuis pretiũ extenues,illicita eſt venditio, niſi emptorem admoneas. Sed ſi non eſt periculoſum, & pretiũ ad vitij qualitatem admetiaris,non teneris reuelare. Attamen pluris vendere iniquitas eſt propter dãnum datum. ¶ Circa harũ autem cõcluſionum ſingulas minutiora dubiola emergunt. *Cõradus nõ vſquequaq; probat concluſiões præmiſſas.* In primis Conrad.q. 54 non plenè approbat concluſiones has S. Tho.etſi fateaẽ eaſdẽ eſſe Gerſonis, vt re vera ſunt,in ſuis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceu regulã cõſtituit: Si dum vitiũ eſt occultũ vẽditor probabili cõiectura ſcit,emptorẽ, etiam ſi vitiũ deprehenderet, nihilo ſeciùs rem empturũ, tũc licitè vẽditor tacito vitio æquo pretio vẽdit:ſi autẽ coniiceret q̄ non eſſet empturus, iniuſtè occulit vitium. Et eadem eſt opinio *Panormita.* Panor.in.c.iniuſtum.de rer.perm.quẽ videtur *Syluester.* Syluest.ſequi,verb.emptio.§.20.Et ratio iſtorum eſt,quòd dum alter nõ eſſet empturus,inuoluntarius contrahit,ac perinde iniuriam patitur. *Ratio Conradi & aliorum.* Quin verò eàdem ratione addunt q̄ etiam dum defectus eſt manifeſtus,ſi emptor non animaduertit, tenetur eum venditor admonere.Atq; hanc ſententiã ſequũtur fermè iuniores. ¶ Sed tñ regula hæc iſtorum quanuis ſit ipſis conſtitutiſsima, non tamẽ habet in ratione fundamentum. Nam etiam ſi venditor ſciret alterũ empturũ, fortaſſe ille nollet tanti emere quanti res valet: atq; adeò etiam dum ſcitur empturus,eſt nihilo minùs ratione pretij inuoluntarius & inuitus. Et tamen ipſi fatentur quòd poteſt tunc nihilo minùs vendere pretio iuſto tacendo vitium, nè alter pretium imminuat. Idq; ratione fateri vincuntur:nam venditor non tenetur dare occaſionem deterendi ſuũ iuſtum pretium. Quòd ſi in tali caſu ei licet vitium celare, profectò pariter id licet etiam ſi ſciret quòd alter non eſſet empturus:quia vtitur iure ſuo. Negamus igitur vllam eſſe rei cõſequentiam,quòd ſi emptori ignorantia in cauſa eſt vt inuoluntarius emat,venditor fiat illi iniurius. *Ad argumẽtũ Conradi.* Etenim nemo dũ vtitur iure ſuo dat alteri cauſam damni. Quocircà, vt Diogenes apud Ciceronem lib.3.Officiorum aiebat,aliud eſt celare, aliud tacere. Celas dum quod pandere teneris, non prodis: taces dum loqui iure non cogeris. Quemadmodùm ergo & ſi quis tertius ſciens vitium non admoneret emptorem, non laberetur in culpam:maximè ſi ſciret nec damnum illi nec periculum creari, ita neq; emptor eſt in culpa:quia ſuũ ſeruat ius. Hoc tamen nos fatemur quòd ſi noſſet venditor illam rem fore prorſus inutilem emptori,non poteſt vitium tacere. Vt ſi ego equum ſubmancum vẽdo nobili iuueni,cui in more eſt eques curſitare,quanuis vendam iuſto pretio, iniuſtè tamẽ ago. At ſi vendo ſeni medico qui optat equum leniter gradientem,profectò nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo poſuimus tres cõditiones: ſcilicet q̄ caueatur periculũ, & damnum,& res ſit emptori vſui. Adde quòd ſi creditur emptorem alteri poſt rem venditũ ire:& quia vitium ignorat tantum petiturũ, quãti abſq; vitio væniret, tenetur tunc prior vendens emptorem admonitum facere, nè alterum fallat. Atq; hoc modo concordia conciliari poteſt inter Diogenem & Antipatrũ, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim vẽditorem minimè ſtringebat vitiũ mercis detegere: hic verò cõtrà putabat. Quidnam ſit

de iure ciuili in foro exteriori, ad iuriſconſultos remittimus: quorum intereſt ſcire quando eſt & venditori merces, & pecunia emptori propter contractus vitium redhibenda. Sed tamē iure naturæ cōcluſio S. Tho. eſt veriſsima. At tūc potiſsimùm quando vitium eſt manifeſtum, quis dubitat ſi emptor non aduertat, quin ipſe reputandus ſit ſui erroris cauſa? ¶ Sed tū ſcrutatores iſti S. Tho. aliud obijcere illi potuiſſent argumentū, quo mordaciorem inijcerent ſcrupulū. *Argumentū* Etenim ſi hęc eius ſententia vera eſt, nō ſolùm in rei qualitate, verùm & in quantitate menſuræ, & in ſubſtantia ipſa, id pariter eſſet licitū. Proferamus quippe mercatorem in exemplum, qui habet grana, vel vini genera, re vera pluris valentia q̄ poteſt publico foro diuēdere: & adde exemplum de rebus illis quæ vel numero vel pondere væneunt, ſequeretur ꝙ poſſet ille ſi iuſtus modius, verbi gratia, valet duos aureos, ſed nemo eſt qui det: & demus, iniuriam illi fieri, vel propter monopoliū emptorū, vel quia iniquus gubernator vrbis hoc eū grauamine premit. Poſſet inquam tunc ille vendere minoris: ſed tamē curtando menſuram: ita vt quam ille quantitatem tradit, iuſtiſsimè valet illud quod recipit pretiū. Quin verò in ſubſtantia ipſa idem liceret. Eſt qui vænale habet vinū optimū, cuiꝰ amphora iuſtiſsimè valet decem: ſed tamē ſi populus crederet nō eſſe Rhenenſe, non tantū daret pretium: ſequeretur eâdem cōſequentia poſſe illum, etſi nō ſit illius vineti, tacendo vendere decē. Adde ꝙ eâdem ratione & aqua poſſet vinum diluere. Vt ſi nimia eſſet vini caritas ita vt vrna ſtaret duobus aureis, quā ob cauſam nemo emeret, cur nō poſſet caupo aqua illud miſcere, vendendo vrnā viginti argenteis, quæ re vera cum illa aqua tantum valet? Et tamen illic eſt error in ſubſtantia: vt ait S. Thom. ſecundùm illud Iſai. 1. Vinum tuum mixtum eſt aqua. Profectò concluſiones horū argumentorū magna cōſequētiæ energia colligūtur ex dictis S. Tho. nam quantū ad moralem vſum idem eſt tacere vitium in rei qualitate, atq; in quantitate, & ſubſtātia. Pręſertim quando ſubſtantia nō eſt adeò diuerſa, quin eodem modo ſeruiat. Veluti ſi tu cogitas meū ſericū eſſe Granatenſe, & pannū Segouienſem, quod tamen nō eſt niſi minoris notæ: ſed tamen ego vendo quanti valet, & eſt tibi vtile pro ratione pretij. ¶ Nè ergo nihil ad hæc reſpondeamus: *Prima aſſertio.* Primū omniū argumenta hæc nō militant vbi pretium eſt legitimū, puta lege poſitum: quia tunc nulla eſſe poteſt vel arbitratio contra ius: Sed ſi militant eſt, vbi pretium nō cōſiſtit in indiuiſibili. *Secunda.* Secūdò nolumus cauponibus atq; alijs, ſeu tabernarijs, ſeu alius generis coëmptoribus anſam porrigere innectēdi fraudes: ſunt enim iniquiſsimi ſuorū iudices, magni ſanè ſuas merces pēdentes. *Tertia.* Et ideo ſubijcio tertiò ꝙ reipublicæ magiſtratus nō debent ad hæc argumentorū pondera attendere, ſed lege in eos agere qui vel in menſura vel in ſubſtātia publicā fidē violāt. Nihilo minùs in foro cōſcientię, ſoli ſtando iuri naturæ, qui vir eſſet alias ſyncerus & cādidus, cōcurrentibus illis tribus cōditionibus, videlicet ꝙ periculū & damnū euitaretur, & emptori eſſet merx ſecundū ratione pretij vtilis, nō eſſet cur cōdemnarer de iſtis memoratis occultationibus. *Solutio facti argumenti.* Leges naq; naturales de æquitate mēſuræ & de rei ſubſtātia intelligunt, vel quādo pluris iuſto vendit̄ res, aut quādo res nō ſunt ad eoſdē vſus accōmodæ. ¶ Hoc autē per ſe cōpertū eſt ꝙ mentiēdo nō licet vitiū cōtegere. Quapropter ſi emptor interrogat rei qualitatē, tenetur venditor veritatē aperire: ſi autē nō interrogat neq; damnū accipit, ſibi imputet. Quāuis forſan venditoris mendaciū in talibus caſibus, ſi alioqui prædicto modo ſeruet iuſtitia, nō eſt pernicioſum. Secùs autē ſi talis rei qualitate neutiq̄ emptor indigeret. Vt ſi fortaſſe ad aliquā medicinā indigeret fortiſsimo vino, & venderetur ei lymphatū. Et ideo inter pharmacopôlas nefandum eſſet tale rerū cambiū. ¶ His autē expeditis reſtat nihilo minor dubitatio circa tertiā cōcluſionē: *Dubitatio.* qua dictū eſt, ſimili iuſtitiæ ratione cōplicari emptorē: qui ſcilicet pari iure venditorē admonere tenetur, ſi minoris rē vendat q̄ valet. Cuius exemplū. 13. de Ciui. refert Auguſt. *Auguſtinus.* Apparet nanq; in contrariū ratio. *Prima ratio dubitandi.* Haud enim videtur emptor tā ſtrictè ratione contractus ligari vt venditorē doceat, q̄ vice verſa obligatur emptorē docere vēditor. Etenim qui ſuas exponit merces inuitādo emptores, occaſionē eis offert erroris niſi illos cōmonefaciat: emptor verò nullā venditori occaſionē porrigit. Exēplis hoc patet. Venditat quis pretioſum lapillū, quē putat eſſe vel vitrū vel quidpiā minoris pretij q̄ gemma. Incidit autē in lapidariū rei illius gnarū, qui ſcilicet cognoſcit gemmulæ pretium: Nunquid nō ille poterit tacitus tanti emere, quantū alter petit, licèt ſit longè iuſto minus? Idē eſt ſi aurifico ſpeciē offeras & corpꝰ quod neſcis eſſe puriſſimum

ſimum aurum: ille tamē nouit. Procedimus nanq; de venditoribus qui hæc non proferunt, interrogantes vt doceantur rei valorē. Alioqui non ambigitur quin emptores teneantur eos docere: ſed loquimur de illis qui nullatenus ſuſpicantur quid in re deliteſcat: quia forſan neque illis pluris ſtat res.

Secunda ratio. ¶ Et adhibetur altera ratio quæ id preſsiùs perſuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in prædio tuo abditam eſſe aurifodinam, vel aliam venam, ſeu Iaſpidis, ſeu alius pretioſi lapidis, poteſt ad te prædium emptum accedere, tacitoq; myſterio, emere. Sic enim ſæpè vſu venire ſolet. Quin verò Chriſtus Redemptor noſter, vt libro proximo. q.3. dicebamꝰ, idem velut licitum ac legale videtur recenſere Matth.13. vbi ait: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro. &c. id eſt, dominū agri ſecretū celat quouſq; diuenditis vniuerſis quæ poſsidet illum emat vt ſibi totus theſaurus competat: veluti loco citato copioſè diſſeruimus: igitur nequaquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere.

Reſponſio. ¶ Ad hæc autem ipſa nihilo minùs reſpondetur, diuerſam eſſe rationem agri atq; aliarū rerum. Nam agri pretium de ſola expenditur ſuperficie: quippe cuius natura eſt fructus ferre. Ob idq; qui agrum coëmit, nō maiori vinculo tenetur detegere id quod in viſceribus reconditum eſt, q̄ ſi alius quiſpiā eſſet qui non cogitaret illum emere. Aliæ verò res perpenduntur ſecundū id quod ſunt: & ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis ſi te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed præterea etiā nō rogatus, ſi illa eſſes perſona quæ nolles emere, obligareris nihilo minùs charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, poſtq̄ nihili tibi admonitio conſtat. Imò ſi grauem metueres iacturam proximi, peccatū mortale eſſet non eum docere ſecundùm charitatis regulas, quas lib. proximo. q. de teſtibus explicuimus. At verò quando emere conſtituis, accedit inſuper & iuſtitiæ lex. Nam cùm ille rei neſcius minoris tibi iuſto rem ſuam vendit, inuoluntarius illo pretio diſtrahit, & ideo teneris ſub culpæ reſtitutioniſq; reatu veritatis illum admonere. Tametſi in eâdem ſpecie grauius eſſet in venditore delictum: quia cùm rem offert, arctius prohibetur decipere.

Ad primum argumentū. REſtat ergo, ex concluſionibus argumentorum in contrarium reſponſa colligere. Primi ergo ſolutio eſt peculiaris de auro & aurichalco, quòd nunquam hoc ad puritatem pretioſitatemq; illius pertingere poteſt: neq; ad dignitatem & omnes vſus. Præcipuè quòd naturā auri quæ corporum ſalubritati confert, nulla ars præſtare poteſt. Et ideo citata lex, In venditionibus, illud pro verò diſtrahi vetat. An verò per Alchimiam exprimi poſſet verum aurum, ſub iudice ſanct. Tho. relinquit. Et ideo ſubdit quòd ſi id forte fortuna contingeret, non eſſet illicitū pro vero vendere: intelligas tamen retectis effectibus, quos artificioſum præſtare non poteſt. Nihil enim vetat ſecūdùm Auguſt.3. de Trinit. quin arte dæmonum vtentium naturalibus cauſis veri naturæ effectus ingenerētur.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Ad ſecundum verò reſpondetur, q̄ etiam ſi emptor vltroneus emat, incumbit nihilo minùs vēditori rem eatenùs patefacere, quatenùs neq; damni ſit cauſa neq; periculi. Nō quidem per præconem, quod Cicero irridet, ſed tamen priuatim inter ſe & emptorem. Alioqui non ſatis ei permittit iudicium rei, quam niſi per ſuam relationem cognoſcere nequit. Secùs dū vitia ſunt manifeſta.

Ad tertium argumentū. ¶ Ad tertiū deniq; reſpondetur non eandem extare rationem de rerum vitio & de ſuperuenturis mercibus. Rei enim valor æſtimatur ſecūdùm id quod in præſenti eſt: & ideo per vitiū rei decreſcit. Qua vtiq; ratione detegendum eſt. Merces verò poſt venturæ nihilo reddunt viliorem æſtimationem rei præſentis. Et ideo venditor non tenetur reuelare quid in futurū expectetur.

Hiſtoria Thaletis Mileſij. Ariſtot. Hiſtoria eſt Thaletis Mileſij, quam.1. Polit. cap.7. Ariſt. enarrat. Philoſophus enim ille, cùm ei ceu opprobrium obijceretur, philoſophiam pauperes ſuos alumnos efficere: & ipſe per Aſtrologiā oliuarum vbertatem proſpexiſſet, collecta exigua pecunia credito emit in hyeme ſub confuſo quantum quiſq; collecturus eſſet olei, arrhaſq; dedit: poſteà verò, tum ingentiſsima copia proueniente, tum q̄ ſolus ipſe eſſet venditor, ampliſsimam confecit pecuniam. Nimirum oſtendens facile eſſe philoſophis ditari: ſed tamē ſapientis eſſe diuitias deſpectui habere. Simile legitur de Ioſeph, Gene.41. qui diuinitùs edoctus futuræ vbertatis annorum ſeptem, quos ſubſequutura erat aliorum ſterilitas, vili priùs emendo, & pòſt carè vendendo Pharaonē ditauit.

Ciceronis exemplum. Exemplum eſt præterea Ciceronis lib.3. de Offic. de Alexandrino mercatore, vtrùm cùm Rhodum annonæ caritate laborantem frumenti numerum aduexiſſet, ſciens ſe alios mercato-

res ſecuturos, teneretur ciues præmonere: an verò tacitus poſſet pretio tunc currenti diuendere. Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in pręſentia ſententiam cum S. Thoma amplectimur: ſic tamen attemperatam, quòd cumulatioris eſſet virtutis ſi quidpiam pretij venditor ille ſubtraheret. ¶ De quarto articulo S. Thom. quæſtionis. 77. poſt illa quę quæſtione proxima de negatione diſſeruimus, nihil nobis dicendum ſupereſt.

QVAESTIO QVARTA,

De emptione credito pretio.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm liceat rem cariùs vendere expectata quàm numerata pecunia.

POST generales emptionis ac venditionis leges quæritur in particulari, vtrùm ratione crediti pretij liceat rem cariùs vẽdere. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argumentum partis affirmatiuæ.* Pretium iuſtum rei ſecundùm prudentum iudicium debet ęſtimari, & ſecundùm commune forum: duodecim autem nummi abſentes, ſcilicet in futuro ſoluendi, nõ plus valent quàm decem præſentes: ergo res quæ vendi poteſt præſenti pecunia decem, iuſtè poteſt credito vendi duodecim. *Argumen. 2.* ¶ Secundò. Venditor poteſt ſe indemnem ſeruare: quapropter D. Tho. 2.2. q. 77. ar. 1. aſſeuerare nõ eſt veritus, poſſe venditorem pretio damnum adhibere quod patitur. Porrò verò ex dilata pretij ſolutione venditor multa ſubijt incommoda: vtpote lucri ceſſantis: ſecundò periculum ipſius capitalis, quod ſibi fortè nunquam ſoluetur: & tertiò periculum diſpendiorum atq; expenſarum quas fortaſſe antequàm pretium recuperet facturus eſt: iſti autem periculorum metus pretio ſunt æſtimabiles: ergo poteſt horum gratia auctiori pretio vendere. ¶ Pari paſſu contrarium currit argumentũ de emptore, qui ratione anticipatæ ſolutionis videtur iure poſſe minori pretio emere. Nam anticipata ſolutio pluris æſtimatur, quàm eadem prolatata: & ſimilia pericula ſubijt emptor antequàm mercium compos fiat. ¶ Tertiò denique arguitur. *Argumen. 3.* Sunt aliquæ merces reipublicæ neceſſariæ quæ niſi expectato pretio diſtrahi nequeũt, quod ex mercibus ipſis conficiendum eſt: ergo iuſtum ipſarum pretium eſt, non illud quod in præſenti, cæterùm illud quod in futuro ſoluendum eſt. Suntq; aliæ econuerſò quæ vænundari nequeunt niſi anticipata ſolutione: ergo iuſtum pretium erit, non illud quòd cùm merces traduntur valent, ſed quod anticipato tempore ſoluitur. Exemplũ prioris membri patet in maritimis mercibus: quæ niſi in magna copia aduehi non poſſunt. Enimuerò cùm totum nauis onus, ſi illa quæ plurimùm contingunt ſpectes, vendi ſimul nequeat præſenti pecunia: ſed expectandum ſit tempus quo emptores eaſdem valeant merces minutiùs diſtrahere, iuſtum pretium erit quod in futurum promittitur: quanuis maius illo ſit, quod ſtatim numeraretur. Exemplum ſecundi membri profertur in lanarum mercatu. Nam cùm, vt plurimùm accidit, paſtores nequeant paſtum gregum redimere niſi lanarum pretium ſibi anticipetur, apparet illud eſſe iuſtum quod anticipatur: licèt minus ſit quàm quod dum traduntur valent. ¶ In contrarium eſt quòd pretium, vt quæſtione ſecunda dicebamus, & habetur. l. in lege quarta, ad leg. Falcid. res ſecundùm rei veritatem: hoc eſt ſecundùm præſens pretium æſtimandæ ſunt. Verba ſunt legis. Et idem colligitur ex ſubſequenti lege, Pretia.

SOlutio quæſtionis præſentis patula eſt: *Concluſio negatiua.* quippè quæ ex ſuperioribus liquidò colligitur. Reſpondetur inquam vnica negatiua concluſione. Nullatenùs ratione crediti prorogatiq; pretij licet rem cariùs vendere quàm in præſenti valet. Cariùs, ſcilicet vltra latitudinem iuſti pretij. Nam infra illam iam ſuprà dictum eſt id licitè augeri poſſe. Concluſionem primò probat *Prima ratio pro concluſione.* argumentum proximè inſinuatum: quia neque rem pluris vendere licet quàm valet, neq; plus valet quàm eſt pretium in præſenti currens. Et ratio naturalis eſt, quòd pretium cuiuſque rei, eius exiſtentiam comitatur, vt tanti æſtimetur quanti eſt quan-

do exiſtit : nam tunc eſt hominibus vſui. ¶ Secundò id patefit per regulam quæſt.prima cõſtitutam. Nempè quòd ad perpendendum contractum an ſit vſurarius, explorandum eſt an mutui quidpiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiuſmodi venditionibus reperias. Perinde quippe eſt rem, decem valentem, credito vẽdere duodecim, ac ſi decem ſtatim connumerata emptori mutuo dares ſub duorum fœnore. Probatio eſt ſancti Thomæ.2.2.queſt. 78.articulo.2.ad.7. Ex quo fit, vt quæſt.2.dicebamus, neutiquam poſſe venditorem ſibi prætexere quòd tanti ſibi merces ſtent: neq; aliter poſſe ſumptus quos fecerat reficere, quàm ſi credito vendat: quoniam negotiatio eiuſmodi fortuitis euentibus ſubdita eſt. Quare in diſſolutione nundinarum mercium pretia decreſcunt, non poteſt mercator vendere credito quanti præſenti nummo vendidiſſet in emptorum feruore: quia res iam tunc minoris æſtimatur. Et eadem concluſio emptores pari iure comprehendit: nempè quibus ratione anticipatæ ſolutionis fas non eſt viliùs emere. Nam pretium legitimum eſt quo merces tunc æſtimantur quando traduntur: & ideo ſi minoris emunt, contractus reducitur ad vſurarium mutuum: videlicet quòd pecuniam venditoribus mutuant, auctuariam mercibus ſoluendam.

D. Thomas.

AT quia de concluſione nulla eſſe poteſt dubitatio, ad argumentorum ſolutionem deſcendamus. Et primum quidem tenuiſsimi momenti eſt. Negatur enim quòd duodecim in futuro ſoluendi nummi ſecundùm ſe non plus valeant quàm decem præſentes: imò duodecim abſentes idem valent atque præſentes. Et licèt accidentariè in negotiatore ratione induſtriæ poſſint decem augeri vſque ad duodecim: tamen inde non creſcit rei pretium, quod ſecundùm eius naturam æſtimatur præciſis decem. ¶ De alio verò membro, puta de lucro ceſſante, Richard. & Caietañ. & quibus eorum probatur opinio, perinde cenſent atque de mutuo. Nempè quòd licet mercatori pretium ob lucrum ceſſans augere. Nam eadem eſt vtriuſque ratio. Ego verò ægerrimè in hanc ſententiam trahi poſſum: eo ſanè argumento ductus quòd neque lucrum ei ceſſat, qui vendere non cogitur, neque vllus abſque vi & fraude cogitur: qui verò tantùm rogatu vendit, vltrò vendit. Quare neque Panormitañ. cap. Ad noſtram.de emption.& venditio. neque antiquorũ vllus huiuſmodi exceptionẽ approbat, ſed ſimpliciter vſuræ reos faciunt quotquot credito cariùs vendunt quàm numerato. Et Anton.2.parte, titulo primo, cap.8. §.2. intrepidè negat ratione lucri ceſſantis licere cumulatius pretium exigere. Et re vera ex iſto capite lucri ceſſantis frequentiores crebreſcent vſuræ in mercatura, quàm in mutuo. Quare licèt neque modò vſque adeò aſſeueranter hanc refutare audeam opinionem, ſed permanſerim vt ſuprà in mea formidine: tamen argumenta contrariæ opinionis non ſunt tanti ponderis quàm eius patroni putant. Quare ad authoritatem Sancti Thomæ quam Richardus pro ſimili adducit, idem quod ſuprà reſpondemus. Nempè aliud eſſe damnum emergens quod venditor patitur, quodque ideo vendibile eſt: aliud verò lucrum ceſſans, quod re vera, niſi inuito non ceſſat. ¶ Multò verò improbabilius eſt quod quoſdam Neotericos valde miror defenſare. Nempè quòd ratione periculi, cui venditor ſuas exponit merces, dum pretium in tempus credit, ius habeat cariùs vendendi. Conrad. quidem quæſtione citata.59. vbi hanc ediſſerit materiam, concedere hoc recuſat: ſed tamen iunior Metina, quæſt.38. de Reſtitutione, neſcio quem imitatus, id audenter affirmat. At verò cùm res vſuraria, Ethnico etiam Ariſtotele teſte, tam ſit odioſa ac pernicioſa, nemo deberet eius occaſiones offerre, niſi vbi patentiſsima ratio id euinceret. Porrò autem in hac opinione, nulla, vel probabilis exiſtit. Primùm ergo omnium in contrarium arguit Conrad. nullam aut vix vllam eſſe huiuſmodi venditionem in futuro ſoluendam, quæ non alicui ſubdatur periculo. Quocircà ſemper liceret aliquid vltra ſortem recipere. Sed tuebuntur ſe contrarij authores dicentes, non id opinari in qualicunq; periculo, ſed vbi eſt legitimum. Nempè quando mutuatarius vel pauper eſt, vel fraudulentus, vel quauis alia ratione male fidus: tunc quippe aiunt poſſe debitorem metum periculi pretio vendere. ¶ Secundum eius argumentum non eſt multò maioris efficaciæ. Arguit quippe quòd tunc non ſolùm capitale, verùm & illud quoque metus pretium periculo ſubeſt. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium. Verùm

Ad primum · *Richardus.* · *Caietanus.* · *Solutio authoru.* · *Panormita.* · *Antonius.* · *Metina.* · *Prima ratio in præfatam opinionem.* · *Argumentũ 2. ad idem.*

tamen reſponderent aduerſarij expectatione auctarij illius vltra ſortem recipiendi, omnem compenſari metum. ¶ Aliter ergo ſic vrgentiùs reprobatur opinio. In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt ſuas merces non tutò diſtrahi, non vendat credito, vel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? ¶ Secundò arguitur: Venditor ille, vel fac eſſe mutuatorem, nullum patitur emergens damnum, neque iacturam facit ceſſantis lucri, neque diſpendium aut ſumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia ceſſare ſupponimus, quandoquidem de ſolo metu diſceptamus: quo ergò iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia eſt pretio æſtimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alicuius pecuniæ diſpendium facere quàm tali anxiari metu. Sed tamen non inde ſequitur quòd ſit illa ratione vendibilis: tum quòd venditor ſuapte ſponte in illũ ſe emergit: tum præcipuè quòd emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu quàm ſoluẽdo mercis pretium: cui idcircò dum ſoluit, ſatiſfacit. Et elucidatur etiamnum argumẽti vis, ſi initio non fuiſſet facta timoris mentio, venditor tamen fuiſſet ob periculum vehementer metu vexatus: poſteà dum emptor ſoluit, nihil poſſet vltra ſortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neq; in initio potuit in pactum duci. Profectò ſi vera eſſet talis opinio, conditio vendentis, puta ſi eſſet nimirum auarus ac perinde meticuloſus, cauſa eſſet legitima recipiendi maius pretium. ¶ Perpendamus ergo argumenta quibus iſti audent haſce perhibere vſurarum anſas. Primum eſt hoc: fideiuſſor (vt ſuprà dictum eſt) pro obligatione illa qua aſtringitur alienum debitum ſoluere, poteſt pretium recipere: ergo licet venditori hiſce verbis cum emptore paciſci: Quod fideiuſſori præbitur[9] es, mihi exhibe, & ego ſubibo periculum: nulla enim apparet diſcriminis ratio. Nam etiam fideiuſſor in virtute videtur debitori mutuare: dum pro eo ſoluit. Reſpondetur latiſsimam eſſe diſcrepantiam: quoniam fideiuſſor non pro eo quòd mutuat, cùm contingere poſsit vt nunquam pro debitore ſoluat: ſed quia obligatur ſoluere, illã poteſt obligationem vendere: mutuator verò verè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror iſtos non eſſe ſui memores. Cùm enim fateantur, non quidem pro mutuo, ſed tamen pro obligatione mutuandi licère pretium recipere, ſimili intercapedine deberent perſpicere fideiuſſorem poſſe recipere pretium pro obligatione ſoluendi, ſeu mutuandi: non tamen mutuatorem pro mutuo. Tametſi vterq; in eodem verſetur periculo. ¶ Et pari modo recutitur ſecundum eorum argumentum de illo qui per contractum aſſecurationis in ſe ſuſcipit periculum alienarum mercium: iſte enim nihil mutuat, ſed pro illa obligatione ſoluendi merces ſi perierint, recipit pretium: ſicuti ille qui per contractum ſocietatis exponit periculo æs ſuum, non recipit lucrum propter periculum, ſed propter negotiationem. Hic enim ſuam pecuniam non mutuat, ſed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex iſtis nullum ſumitur argumentum ad mutuantem: quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominiũ: ea ſolummodò obligatione vt tantundem recipiat. Atq; hoc maximè cõfirmatur: quoniam mutuator non obligatur pecuniam ſuam perdere, ſicut aſſecurator: vel qui facit ſocietatem, ſi merces pereant: ſiquidem mutuatarius ſemper eſt obligatus ſoluere: quare tale periculum non eſt alio pretio dignum, quàm vt mutuatarius mutuum perſoluat. ¶ Arguunt tertiò. Qui equum ſuum homini locaret à quo grauiter timeret nè nimia eum fatigatione diuexaret, vel forſan alio modo occideret, poſſet cum illo de pretio conuenire: vt ſi equus periclitaretur, ſibi periret: ergo eodem modo in mutuata pecunia. Sed vides quàm nulla ſit ſimilitudo. In locatione enim equi non transfertur dominium: & ideo poteſt verus dominus de periculo rei ſuæ paciſci. Qui verò vendit aut mutuat, transfert in alterum dominium: qui cùm teneatur totum ſoluere, non eſt alio pretio grauandus ratione creditoris metus. ¶ Supereſt autem reſpondere vtrùm liceat venditori ratione impenſarum quas probabiliter ſe timet antequàm pretium recipiat facturum aliquid vltra ſortem in pactum ducere. Idem enim citatus author bifariàm hanc licentiam concedit: ſcilicet quòd licet inter contrahentes de cõiecturalibus expenſis conuentionem facere. Secundò quòd ratione anxietatis quam paſſurus eſt timore litis & laborum, poteſt etiã aliquid recipere. Hoc autem ſecundum iam ſatis repulſum eſt. Solus quippe metus & periculũ abſq; vllo labore & diſpendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiẽdi.

Prima ratio authoris. *Secunda ratio.* *Primum argumentum.* *Solutio.* *Argumen. 2.* *Reſponſio.* *Argumen. 3.* *Solutio.* *Quæſtio 4 tera.*

At

Solutio. At quantum ad expẽſas res attinet, non eſt dubium quin quicquid creditor in recipiendo debito diſpendit, poſsit à debitore exigere. Attamen multò eſt tutius dum hominis vafritiem & infidelitatẽ times, nil ei mutuare nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare ſolutionis terminum, an fortè ſine vllo diſpendio fiat. Nam expenſarum anticipatę conuentiones vix vſuræ ſuſpicione vacant. Nihilo ſeciùs vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expenſæ: nempe dum tuus debitor à tua vrbe loco diſtat: nulla eſt iniquitas de expenſis & laboribus pactum cum illo inire, conſtitutumq́ue pretiũ recipere, etiam ſi nullos ſit poſteà facturus. Nam etiam ſi eſſes plura expenſurus, non poſſes amplius recipere, quàm fuit conuentione firmatum. ¶ De materia tertij argumenti variè etiam inter Doctores opinatur. Ab vna enim parte repręſentatur vſuraria mutuatio, ſed ex altera apparet emptio iuſta. Et quia caſus eſt conſuetus, deciſu neceſſarius eſt. Igitͬ re oculatiùs perſpecta, arbitror ſub diſtinctione reſpondendum. Quando enim debitum nulli eſſet prorſus ſubiectum periculo, ſed abſque vllo ſumptu & labore certiſsimè ſperaretͬ ſoluendum, neutiq̃ liceret tale debitum minoris emere: quanuis longum eſſet tempus expectandum: Eſſet quippe non ſolùm palliatum, verùm & detectum fœnebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere quàm tribuas, vſura eſt. Neq; refert quòd creditori actionem vẽdenti commodiora ſint nunc decem quàm poſt annum duodecim. Non inquam hoc cõpurgaret ementẽ: quoniam non emptio ſed certè mutuatio eſt. Quando verò ſolutio in periculo verſaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quàm eſt totũ debitũ: vtpote dum militi ſtipendiũ regiũ debetͬ, quod creditor timet aut non totũ, aut nõ ſine magno negotio & moleſtia, aut non ſine expenſis ſe recepturum, poteſt quiſq; tale debitum ab illo minoris emere. Quiſq; inquã, abſq; vi & fraude. Nã ſi quis regi à theſauris eſt, & qd' ſoluere debet minoris redimeret, vis eſſet. Exẽplũ aſſerti noſtri eſt, ſi debitor in pauperiem lapſus eſſet vel fugiſſet, &c. Illic enim nulla eſt ratio mutui, neq; in forma neq; in virtute: ſed eſt emptio illiꝰ actionis: quę re vera nõ tantũ valet, vt quidã putant, quanta eſt pecunia quę debetur. Imò eſt ſicuti emere ſata, & emere actionem quæ ex lite pendet. Quod eſt emere rem in ſpe. ¶ Argumentum autem quod è regione militare putaretur, eſt quòd tunc videretur debitor ipſe licitè ſuum ipſum debitum minori pretio poſſe redimere. Nam quod alteri licet, cur non idem ſibi licebit? Quòd autem illi non liceat, per id liquet ꝙ qui non quantum debet ſoluit, æquitatem iuſtitiæ minimè ſeruat. *Replica contra ſolutionẽ*

Reſponſio. Reſpondetur ergo, argumentum nulla ſimilitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam ſummam debet; tertius verò quia nihil debebat, iuſtè emere poteſt actionem illam quanti valet. ¶ Sed oritur hinc argumentum aduerſus id quod à nobis nuperrimè deciſum eſt. Argumentum autem eſt hoc: Duodecim ſub periculo non plus valent, quàm decem certa: quandoquidem actio illa decẽ iuſtè emitur: ergo qui numerata pecunia poſſet rem vendere decem nummis, poterit eandem credito vendere tunc duodecim, dum probabile periculum ſolutionis imminet. *Argumentũ alterum.*

Solutio. Reſpondetur aliud eſſe rem emere quæ periculo ſubiacet: aliud verò mutuare ſeu credito vẽdere ſub periculo. Nam qui mutuat aut credito vendit, cùm nullam patiatur vim aut fraudem: quia ratione prorogatæ ſolutionis nihil poſſet recipere, vel cautionem capiat, vel non mutuet cum periculo. Quare ſi gratis vult illud ſubire, ſibi imputet. ¶ Quartum demum capitale argumentum diu me certè multumq; ancipitem tenuit. Nam ſecundùm regulam vniuerſalem ac regiam, Iuſtum rerum pretium eſt illud, quod receptis mercibus in promptu ſoluitur.

Solutio quarti argumẽti. Verùm tamen non mihi videor negare poſſe quin in tali caſu legitima fiat exceptio regulæ, vt iuſtum pretium nõ ſit, niſi quod in futurum expectatur. Merces enim quæ peregrè, & potiſsimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt niſi in tanta copia traduci, quanta ſimul vendi non poteſt numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, ſi illa quæ plurimùm contingunt conſideres. Secundùm quam cõſiderationem de legibus cenſendum eſt. Quam ob cauſam qui naues eiuſmodi mercibus onerant, neceſſe eſt vt partim credito coëmant. Ob idq́ue & ſperare eis licet etiam in portu alijs mercatoribus eo ſimul pretio vendere, quod ex ipſis minutatim venditis conficiendum eſt. Veruntamen per hanc cõceſsionem nullam cogitamus porrigere mercatoribus anſam, qui in ciuitatibus merces diſtrahunt: quoniam tota ratio contractum excuſans, eſt neceſsi-

tas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idq; venditur illis qui pretium inde ſunt collecturi. Citra hanc autem neceſſitatem debent res æſtimari pretio præſenti. Quapropter peculiares mercatores in nundinis ſibi videant quomodò emãt: porrò intelligentes non poſſe reuendere niſi pretio præſenti. Nam nulla inde ſumitur excuſatio ꝙ empturi ciues non ſemper habeant pecuniam præſentem. Hoc enim eſſet illos cogere propter neceſsitatem emere ad vſuras.

¶ De ſecundo etiam membro quarti argumenti nihil eſt mirum ſi prudentiſsimus quiſque ambigat. Nam reverà lanarũ mercatus qui anticipata fit ſolutione, effigiem præ ſe fert vſurarum: cùm viliùs illa ratione emantur. Attamen neq; eiuſmodi emptiones vſurarias prorſus arbitror, ſi modò fraus abſit. Nempe dum non anticipetur ſolutio niſi duos aut tres menſes quando ſolet fieri herbarum ſolutio: aut plurimùm intra eundem annum fiat quo ſunt lanæ recipiendæ. Nam ſi anticipetur in alterum annum vt ratione tam lõgè dilationis minoris emas, manifeſtaria vſura eſt. Ratio quæ me in hãc cogit ſententiam eſt quòd merces ipſæ natura ſua hoc exigunt. Nempe quòd ſumptus paſcendi tam numeroſos greges eorum domini ferre nequeunt, niſi ex ipſa nutrienda lana præſens ſibi ſubſidium communiant. Accedit quòd forma huiuſmodi fori adeò iam more & vſu percrebuit, vt ipſi etiam paſtores in quos grauamen inclinat, renuant aliter vendere. Et fortè in marino piſcatu idem permittitur anticipatum pretium: non ſolùm propter ſumptus pauperum piſcatorum, verùm & propterea quod piſcatura ſeruari nequiret niſi emptores paratiſsimi eſſent iactum anteà emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora deducitur, vt liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium eſt quòd agricola ea ſit paupertate, vt exiguos illos ſumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vſuram mutuum quæritare. Parque iudicium eſt de alijs huiuſmodi: nimirum quando neceſsitas perſonæ in cauſa eſt intempeſtiuè vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria perſonarum neceſſitas ineſt, quàm rei ipſius natiua.

De lanarum anticipata ſolutione.

De piſcatu marino.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm liceat rẽ credito cariùs quàm præſenti pretio vendere, quando rei domino non erat tunc venditurus.

TAmetſi regula generalis ſit quam ſuperiori articulo conſtitutam reliquimus, reſtat nihilò minùs explorare an vllã admittat exceptionem: videlicet vtrùm quando merces vendendæ non erant, vſq; ad tẽpus quod plùs valituras ſperabatur, cariùs licitũ ſit eas diſtrahere quàm præſenti numiſmate. Et arguitur à parte negatiua ex regula ſuprà conſtituta: nempe ꝙ rei pretium æſtimandum ſit ſecundùm præſentem valorem: vt habetur. l. in lege. 4. ad l. falcid. ¶ Secundò arguitur. Si liceret cariùs tunc vendere, id maximè permitteretur ratione lucri ceſſantis, quod ſperatur ex pretij augmento: dictum eſt autem ſecundùm ſententiam nobis probatiorem, nemini propriè ceſſare lucrum, præter eum qui vim aut fraudem patitur: qui ergo ſuapte ſponte vẽdit non poteſt de lucro ceſſante agere, atque adeò neque illa ratione cariùs vendere.

¶ Tertiò: Si illa ratione cariùs liceret vendere, ſequereť quòd econuerſò liceret rem emere cum pacto vt integra ſeruaretur quoadvſque vel maioris æſtimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oues ante fœturã eo pacto emere, vt venditor periculo ſuo eas cuſtodiret, quouſq; fœtus ſuos æderent, caſeumq; & lanam ferrent. Conſequentia probatur: Nam ſi venditor poteſt futurum pretium quo in poſterum valituræ ſunt res ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoq; reddere fructus rei emptæ quos emit. Conſequens tamen eſt falſum. Nam res lege non pereunt niſi domino. Vnde cùm primùm quis rerum acquirit dominium, ſibi periclitantur, vt colligitur. l. incendium. C. ſi cert. petat. & l. pignus. C. de pignora. actio. ¶ In contrarium eſt cap. Nauiganti. de vſuris.

Primum argumentum.

Secundum.

Tertium.

ARticulus hic intellectum expoſcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate. de vſuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria ſunt membra. In primo condemnatur vſuræ contractus quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniam mutuat periculum capitalis ſubiens, vt aliquid ſibi vltra ſortem repen-

Cap. nauigãti. & cap. in ciuitate. de vſuris.

rependatur: quæ quidem condemnatio interpretamento indiget, vt verum exhibeat intellectum. Nam vt q. 6. in arti. de ſocietate, deciſuri ſumus, nihil vſuræ cõmittit qui pecuniam ſuam in ſocietatem mittit vt inde lucrum ſperet quòd periculum ingreditur capitalis: nam hoc nõ eſt ratione mutui, ſed quia ſua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniã cõmittit ſuam, non omninò mutuat: quandoquidẽ ſi pereat ſibi perit: videtur ergo contractus ille immeritò illic dãnari. ¶ Reſpondetur, propterea cõdemnari quòd cùm mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare q̃ mutuatarium ad contractum aſſecurationis vel ſocietatis obligando, vſura eſt. Quòd ſi cõtrà redarguas: Qui mutuare nõ teneť, poteſt id renuere vt alios cõtract⁹ ſibi cõmodos faciat: Reſpõdeť hoc verũ eſſe: attñ vi mutui nõ poteſt aliũ cogere q forte aſſecuratione nõ egebat. Nã fortè illic nullũ imminebat periculũ, ſed fingebať. Quod patet ex illa cõpoſitione nauigãti, vel eũti ad nũdinas. Nã euntes ad nũdinas nulli ſubſunt periculo: & ideo fortè habebať ſermo de nauigatione quę extra omne fieret periculũ. Sed de hoc illic rurſus.

Dubitatio circa primũ mẽbrũ cap. nauiganti.

¶ Ad quæſtionem ergo præſentem duabus cõcluſionibus reſpondetur. Prior eſt: Licitũ eſt merces anticipata ſolutione viliùs mercari quàm præſenti foro væneunt. Si tamẽ cõiectura eſt tempore quo tradendæ ſunt plus minúſve valituras. Vt ſi quis in hyeme triticum emit, quod vſq; ad meſſem nõ eſt recepturus, etſi tẽpore contractus modius quatuor vẽdatur ſolidis, iuſtè poteſt trib⁹ emi, ſi creditur plus minúſve in æſtate valiturum. Iſte eſt caſus ſecundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio eſt, ꝙ cùm res propter vſum emanť, id quod nunc nõ venit in emptionis vſum, non debet æſtimari præſenti pretio: ſed illo quo valiturũ eſt, dum ei traditur. ¶ Sed arguis, rationem id tantùm euincere ꝙ liceat nunc emere indefinito pretio: hiſce videlicet verbis, Emo ex te tot modios tritici eo pretio quo æſtimabitur tempore meſsis: quòd autem nunc liceat certum taxare, effigiem habet vſuræ: nam forte valebit plus: & tamẽ cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur. Reſpondetur quòd quando res in dubio verſatur poteſt prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iuſtitia huius cõtractus non in anticipata ſolutione fundatur: alioqui vſuram ſaperet: ſed in coniecturali æſtimatione rei dubiæ. Ex quo fit vt etiam dum ſolutio non anticiparetur, firmaretur tamen ſic contractus vt vtrinq; reſultaret obligatio, ęquus eſſet ac probus. Quemadmodùm ſi quis datis arrhis ſtatoq; pretio indefinitè emeret quantum olei vel vini eſt prouenturum: vti Ariſto. de Thalete (quod ſuprà meminimus) retulit, nullam committeret vſuram: licèt multò plus ſperato proueniret: neque venditor teneretur reſtituere, etiam ſi totum periret.

Prima concluſio.

Ratio cõcluſionis.

Obiectio.

Reſponſio.

¶ Poſterior concluſio. Qui ſuas non erat merces vendíturus vſque ad tempus quo pretium auctum iri coniicitur, poteſt pluris vendere quàm tempore venditionis valet, expenſis deductis, laborib⁹, ac periculis: & caſu, quo, vt ſuprà admonitum eſt, ſcilicet rogatus vendat: vt qui vſque menſem Maiũ ſeruaturus erat granum ſuum, poterit ſub Natalem Domini cariùs quàm tunc valet diuendere. Hic enim eſt caſus tertius eiuſdem cap. Nauiganti. Et ratio concluſionis ſuperiori germana eſt: quoniam tunc non debet æſtimari pretium ſecundùm præſens, ſed ſecundùm tempus quo ſuas erat merces diſtracturus. Aliâs pateretur emergens damnum, à quo, vt ſuprà dictum eſt, poteſt ſe iure venditor ſeruare incolumẽ. Quare nõ ſolùm indefinitè vẽdere poteſt eo pretio quo mẽſe Maij valituræ ſint, verùm definiri conſtituiq; pretium certum poteſt. Nam res dubia poteſt, vt modò dicebamus, per prudentiam terminari. ¶ Non eſt autẽ cur, vti in ſuperiori caſu, ſciſciteris vtrũ liceat ſic etiã cariùs vendere præſenti nummo. Quoniã qui ſic emeret, mẽtis veriùs q̃ pecuniæ egeret. Ecq̃s enim numerata pecunia, quas res viliùs poteſt, cari⁹ emat? Attamen ſi vẽditor emptorẽ nõ decipiat, ſed ille velit tantũ dare, quanto ipſe futuro tempore venditurus erat, genere ſuo non eſt vſura. ¶ At verò reſtat circa cap. In ciuitate. nõ paruum dubium. Arguitur inquam ꝙ nõ illi modò qui ſeruaturus erat merces, fas ſit pretioſiùs vendere, verùm & illi quoq; qui non erat ſeruaturus, ſi modò pretio credito vendat. Enimuerò cap. In ciuitate. nulla conditionis illius mentio fit, eſsétne venditor ſeruaturus, nécne. Sed abſolutè reſpondetur quòd ſeu piper ſeu cinnamõmũ quod præſenti pecunia quinque venditur libris, citra peccatum poteſt vænundari ſex: dummodò credatur ſolutionis tẽpore plus minúſve valiturum. Caiet. hac commotus autoritate 2.2. q. 78. articul. 1. diſtinguit de huiuſmodi contractu. Ait inquam ſolutionis dilationẽ bifariàm

Poſtrema cõcluſio.

Ratio cõcluſionis.

Argumentũ

Caiet. ſolutio

bifariàm poſſe conſiderare. Vno modo per ſe vt actionem ab emptione ſeparatam: puta ſi contractus venditionis non ſimpliciter conſideretur, ſed tanquàm mutuum habẽs annexum. Itaque venditio perfectè nunc abſoluatur, ſed quia expectatur ſolutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc, inquit, illicitum eſt, atque vſurarium. Secundo modo poteſt eadem dilata ſolutio conſiderari, non quidem per ſe, at tanquàm pars venditionis, quæ nondum fuit completa: ſed inchoata, & in futurum pendens. Et tunc, inquit, aliquid inſuper recipere, quàm ſit præſens pretium, ſi res creditur plus valitura, non eſt vſura: quoniam venditio tunc cenſetur perfici quando fit ſolutio. Ob idq; ait ineptè exponi cap. in ciuitate. per alterum, Nauiganti. cùm ſint duo diuerſi caſus. ¶ Veruntamen contra hanc opinionem eſt argumentum, quòd hæc Caietana diſtinctio abſtruſior eſt quàm vt facilè poſsit intelligi. Cõtractus enim, vt ſuprà citatũ eſt. l. Labeo. ff. de verb. ſignifica. eſt vltrò citroque obligatio: ergo tunc contractus emptionis abſolutus eſt & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atq; emptor vel ſoluit vel ſoluere obligatur pretium. Quo fit vt expectata ſolutio nihil vetet quo minùs contractus perfectus ſit. Quare ex illo capite nihil vltra præſens pretium recipi poteſt. ¶ Secundò. Venditionis forma quæ credito fit vna eſt ſemper: ſcilicet vẽdo tibi hanc rem pretio tali tempore ſoluendo: nulla ergo reſtat diſcriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando verò perfectus & includens mutuũ. Imò ſemper includit mutuũ, puta expectationem ſolutionis. ¶ Tertiò. Si venditor non erat ſeruaturus merces, nil ei refert quantum ſit valitura, atq; adeò nec damnum illi emergit, nec lucrum ceſſat: quare ratione illius nihil niſi pretium, quod in præſenti currit, pcipere poteſt. ¶ Ob idq; profectò multò eſt tutior ſolutio, quòd capitulum, Nauiganti. gloſſa ſit capituli, In ciuitate. ſcilicet quòd nũquàm liceat credito cariùs vendere, niſi quando ſeruandæ erant merces. Nam licèt capitu. Nauiganti. fuerit Gregorij Noni, & capitulũ, In ciuitate. Alexandri Tertij, explicuit nihilo minus Gregorius Alexandri mentem. Nihilo ſeciùs nõ eſt prorſus Caietan. opinio improbabilis: præſertim ſi venditio fiat indefinito ptio. Enimuerò ſi qui tempore Natiuitatis grano abundat, rogatur credito vendere, quanuis non eſſet ſeruaturus, poteſt venditionem renuere: & dare quaſi mutuum decem modios recipiendos menſe Maio, vel pretium quo tunc vænierit. Veruntamen ſi eſt ceu mutuum, non poteſt emptorẽ cogere, vt menſe Maio & non antè ſoluat. Atq; hac tunc ratione dicetur imperfectus contractus, quòd non eſt taxatum pretium, ſed in futurum pendens. An verò taxari poſsit dubium pretium auctiore æſtimatione quàm in præſenti foro currit, porrò concedere illi nõ auderem, qui non eſſet ſeruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. quòd licèt ex forma contractus, non ſit vſura: quia effigiem habet venditionis, tamen ſuſpectus contractus eſt: ac perinde plebi interdicendus.

Ratio in Ca. *Secunda ratio.* *Tertia.* *Solutio tutior.* *Caie. opinio nõ prorſus improbabilis.*

PRimum igitur argumentum iam ſolutũ eſt. Regula nanq; docens iuſtum pretiũ eſſe quod in præſenti foro currit, intelligitr ſi tunc merces emptori tradantur. Nã aliâs non ſunt æſtimãdæ niſi tempore quo in emptoris vſum veniunt. ¶ Secundum autem valentiùs pugnat: nimirũ dum quærit qua ratione qui ſeruaturus erat, pretioſiùs vendere poteſt. Nam ſi ratione id lucri ceſſantis, iam ſuprà probabiliùs arbitrati ſumus non ceſſare lucrum niſi inuito. Reſpondere ergo primò poſſumus q poteſt recipere ratione dãni emergẽtis. Quod quidẽ etiã ſponteus vẽditor quãdo ob cõmodũ ementis vendit, poteſt, vt ſuprà deciſum eſt, in pactũ ducere. Si autem huic reſponſo non acquieſcas, eò quòd videtur lucrum ceſſans, reſpondetur ſecundò euidentiùs, quòd lucrum ceſſare dupliciter vſu venit. Vno modo quando res quæ alteri traditur, non plus per ſe valet, ſed ſolũ ratione negotiationis induſtriæ: qualis eſt pecunia. Et tunc cenſebã ego eum qui vltrò à ſe alienat mutuãdo, non poſſe lucrum recipere: quia propriè non impeditur, vt ſuprà expoſitum eſt. Secundò contingit quòd res ipſa quæ traditur, non modò ratione induſtriæ, verùm ſuapte natura per ſe ipſa plus eſt valitura. Huiuſmodi ergo res, licèt quis ſponte ſua vendat, ſi rogatus facit, cariꝰ vendere poteſt, ob illum, qui ſperatur, valorem: expẽſis tamen ac laboribus, vt dictum eſt, inde ſubductis. ¶ Tertio argumẽto dubitatio ſubmouetur de quodam vſitato contractu emptionis non ſatis tuto. Sunt enim qui miſeris ruſticanis mutuare renuentes, mille innectant fraudes. Primùm iumenta ab

Ad primum argumentũ. *Ad ſecundũ.* *Ad tertium.*

ab illis emunt, quæ non habent: eademq; fictè eiſdem locant. Nempe conſignant ruſtico viginti aureos, ceu pretium boum quos ille non habet, obligando illum vt ſaluos ac tutos locatosq; cuſtodiat, ſoluatq; mẽſtruũ locationis pretium. Hæc enim vſura eſt. Nimirum cùm in fine anni redhibentur iidem viginti aurei: vtpote ſeruati boues, adiectoq; inſuper pretio dictæ locationis. Secundò, eſt qui in autũno mille, verbi gratia, oues emit, obligatis venditoribus vt vſque ad Maium eaſdem ſaluas cuſtodiant. Nempe vt ipſorũ periculo pereant. Et poſtquàm totam fœturam percipit, reuendit eiſdem eaſdem eodẽ pretio. In quo contractu multæ latẽt iniquitates. Primùm enim ſi agricolæ obligantur vt iterum eodem pretio emant, manifeſtaria vſura eſt. Nam cùm teneantur eandem pecuniam remetiri, mutuum eſt: cui augetur pretium agnorum, caſei, & vellerum. Rurſus obligare illos vt illæſum ſeruent gregem, palliatio vſuræ eſt: nam grex ipſis ementibus, tanq̃ veris dominis periclitari debet: quod quidem periculũ ſi venditores ſuſcipiant, iuſta pecunia eſſet pro quãtitate periculi æſtimandum: cùm tamẽ neq; pro periculo, neq; pro cuſtodia recipiãt niſi pertenue fortè ſtipendium. Negatur ergo argumenti conſequentia. Videlicet quòd ſi poteſt venditor qui merces erat ſeruaturus, immunẽ ſe à damno ſeruare, poſsit etiam emptor venditorẽ arctare, vt merces ſeruet: nam cùm primùm emit, ſuo ſunt periculo perituræ.

QVAESTIO QVINTA, De Cenſibus.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cenſuum emptio ac venditio ſit vſuraria.

POſtrema quæſtione de emptione & venditione, quę huius libri quintum habet locũ, interrogatur de cenſibus: quorum contractus latiſsimè in republica percrebuit. Eſt ergo articulus primus, vtrùm huiuſmodi contractus emendi vendendiq; cenſus, ſit vſurarius. Et arguitur à parte affirmatiua. Numiſma, vt ſuprà dictum eſt, non eſt vendibile, ſed tandẽ mutuabile: & qui vſum eius ſeorſum vẽdit, vſurarius eſt. Nam vt ex 5. Polit. c. 6. citabamus, ſolùm inuentũ eſt vt ſit pretium rerum, non vt ipſum vendatur: qui autem cenſum emit, pecuniam emit vltra ſortem ſibi augẽdam: ergo vſurarius eſt. Probatur minor. Qui dat, verbi gratia, mille ducatos vt ſingulis mẽſibus aut annis certam pecuniam recipiat, nihil aliud emit q̃ illam pecuniam, quæ ſibi vltra ſortẽ accreſcit. Nam ſi quotannis recipit centum, in decennio recuperat iuſtam ſortem. Quare ſi cenſus redimitur, eandem duplat: ſi verò non redimitur, quicquid vltrà recipit, ſorti accumulat. *Primum argumentum.* *Ariſto.* ¶ Secundò arguitur. Hoc genus contractus pallium eſt & clypeus omnium vſurarum: ergo deberet longè à republica relegari. Probatur antecedens. Quicunque gratis mutuare recuſat hoc aſtu vtitur vt ſaluo capitali redimibiles cenſus coëmat: quod perinde eſt ac ſi ſub fœnore mutuaret. *Secundum.* ¶ Tertiò arguitur. Si cenſus poſſent in rem aut rerum fructus inſtitui, poſſent pariter & in perſonam, etiam quæ bonis careret: nam ſicut res, fructoſæ ſunt, ita & operis ſuis perſona fructificat: conſequens autem videtur condemnare cap. 2. de pigno. vbi habetur ꝙ liber homo pro debito non tenetur, ſi res defuerint. *Tertium.* ¶ In contrarium eſt argumentum quòd annui reditus in bonis immobilibus iure cenſentur: vt patet Clem. Exiuit. de ver. ſignifi. §. cumq; annui. bona autem immobilia vendi emiq; iuſtè poſſunt.

QVæſtio præſens pluribus fortè opinionibus controuerſa eſt inter Doctores quàm res exigit. Eſt enim plana. Igitur vt à nomine rem auſpicemur, cenſus, vt lib. 3. ſub titu. de tributis dicebamus, à cenſendo ducitur: eò quòd, vt habetur. l. forma. ff. de cẽſib. facultates ciuiũ recenſendæ ſunt, vt pro ſua quiſque tributum ſoluat. *Cẽſus à cenſendo dict⁹.* Inde tamen ſecundò deriuatum eſt, vt peculiariter tributum ſignificet, quod pro capite exigitur: nẽpe dum princeps vult perſonarum capita catalogo eſſe recenſita: vt quantum ſit eius imperium ſibi innoteſcat. De quo Chriſtus interrogatus fuit an liceret cenſum dari Cæſari. Cuius vtiq; ſuperbiæ pœnas dedit Dauid. Nempe quòd populum numerauit, vt legit. 2. Reg. 24. Tertiò & cenſus facultas, & ſubſtantia cuiuſq; dicitur, & patrimonij æſtimatio. Refert enim Liuius libr. 1. ꝙ Seruius *Liuius.* Tullus

Tullus Romanorum rex cenſus ciuium conſtituit. At verò in præſentiarum nomine cẽſus nihil aliud cenſetur, quàm penſio quam quis ſuper ſuis bonis aut perſona conſtituit. Aut, quò ſignificantiùs dicamus, eſt ius percipiendi penſionem ſiue in fructibus, ſiue in pecunia, vel re aliqua vtili.

Bifariã cẽſus conſtitutio. ¶ Eſt nihilo minùs ſecundò adnotandum, quòd cenſus bifariàm conſtituitur. Vno modo vt ſit reſeruatiuus: alio modo vt ſit conſignatiuus. Reſeruatiuus eſt quando quis vel rem ſuam alteri confert reſeruato ſibi iure quotannis recipiẽdi partem quampiam. De quo extat lex fin. C. de rer. permut. vbi quiſq; permittitur mille alteri donare, reſeruato ſibi, ſiue annuo, ſiue menſtruo cenſu. Et de huiuſmodi cenſu meminit gloſſa ſuper cap. conſtitutus. de religi. domib. Condemnatur enim in eodem cap. quidam abbas qui pẽſionem quam debebat multis retrò annis non ſoluerat. Condemnatur inquam non vt ius prædij amitteret, de quo penſionem debebat; ſed vt penſionem perſolueret. Et tamen ſi fuiſſet emphyteuſis, prædio ipſo expoliandus erat: vt patet. l. 2. C. de iur. emphyt. Ait ergo bene gloſſ. quòd emphyteuſis hoc modo differt à cenſu, quòd quando quis in emphyteuſin dat alteri prædium ſuum, quia nõ transfert dominium directum, ſed tantùm vtile, ſi nõ ſoluitur penſio, prædium redit ad ipſum dominum. Sed quãdo dat bona ſua alteri ſub cenſuali penſione, quia transfert dominium rei in alterum, quantocunque tempore ceſſet ille pẽſionem ſoluere, non perdit ius prędij, ſed debet pẽſionem. Ille ergo dicitur cenſus reſeruatiuus. De quo tamen in præſentiarum non fiet amplior mentio: eò quòd non eſt vſq; adeò in vſu. Alter ergo eſt cenſus conſignatiuus: vt dum quis retentis ſuis bonis eorumq; vſu conſignat alteri certam penſionem, quam obligatur ſingulis menſibus aut annis ſoluere.

Variæ cẽſus diuiſiones. Conradus. Hunc autem cenſum quàm plurimis diuiſionibus more ſuo partitur Conrad. q. 74. Nam ex parte fundamenti in quo cõſtituitur, alter eſt realis: puta qui in rem inſtituitur: atq; alter perſonalis, qui conſtituitur in perſonam. Mox ex parte rei quæ recipitur, alter eſt fructuarius: vtpote dum recipiuntur grana vel alij fructus: & alter pecuniarius, vt cùm recipitur pecunia. Atq; hic eſt more frequentior. Rurſum alter certus, puta cùm taxati ſint fructus ſeu pecunia: & alter incertus, dum non definitur niſi quota, puta vt tertiam partẽ vel aliã fructuum recipias. Deinde alter eſt perpetuus, & alter temporalis. Præterea alter pro certo annorum tempore, & alter pro incerto, puta pro tota vita: quem appellat vitalitium. Ac demum alter eſt redimibilis, atq; alter irredimilis. De quorum fermè ſingulis peculiaria ſubmouentur dubia: licèt nõnulla parui momenti.

¶ Reſpondetur ergo ad quæſtionem quatuor cõcluſionibus. *Prima concluſio.* Prima eſt. Vnuſquiſque poteſt realem fructuariumq;, vt aiunt, cẽſum in ſua bona conſtituere, dũmodò ſint libera. Quod dixerim, vt illa excluderem, quæ maioratus vinculo ſunt adſtricta. Concluſio hæc in genere receptiſſima eſt, neq; eſt qui de ea dubitet. Eſt nanq; perquàm manifeſtum poſſe quenque bona ſua gratis donare ac vendere, & quocũq; alio contractu alienare: poterit ergo pari iure donare aut quotam aliquam ſuorum fructuum, aut certam partem: perpetuò ſe vinculo perſtringendo, eandem, vel præfinito tempore, vel certè in perpetuum perſoluere: hoc autem eſt cenſum conſtituere, puta conſignare.

Dubium. ¶ At verò dubium eſt, an ſicut poſſit ſub donationis forma inſtitui: ſic etiam liceat per contractum venditionis. *Hẽrici ſolutio. Innocentius. Ioã. Andr. Salicetus. Greg. Arim.* Enimuerò ex Theologis Henri. quolib. 1. q. 39. vbi in ſuam ſententiam allegat alios: & ex iureconſultis Innocen. ſuper cap. In ciuitate. de vſur. & ibidem Ioann. Andr. & Salicet. ſuper Auctẽn. ad hæc. C. de vſur. vbi pro ſe citat Gregor. Arimĩ. diſtinguẽtes aiunt ꝙ antiquos annuos reditus, puta qui iam fuerant anteà conſtituti, ſiue in res ſiue in perſonã, poteſt quiſque emere. Haud tamen vllus iure poteſt ſic tales reditus emere vt tunc conſtituant. Exempli gratia: liberè quiſque poteſt conſtituere ſuper bona ſua aut ſuper ſuam perſonam cenſum, quem dono det alteri: & poſtquàm conſtitutus eſt poteſt vnus tertius ab illo donatario emere. Pari modo tributa regia quæ ſuper ciues inſtituta ſunt poteſt vnuſquilibet emere: quæ dicitur iurium emptio. Attamen quòd ego à te emam cenſum quem modò ſuper te aut ſuper bona tua conſtituas, iniquũ eſt. *Ratio proximæ opinionis.* Et ratio, inquiũt, eſt, quòd in emptione debet diſtingui pretium & merx: vt habetur. l. 1. de contrahen. emptio. quando autem iam cenſus eſt conſtitutus, ipſe habet rationẽ mercis: ſi verò nõ eſt conſtitutus, nulla eſt merx, ſed nummi nummis emuntur. Vnde ait Ioann. Andre. ſe neſcire excuſare talem contractum. ¶ Veruntamen, ſalua Doctorum autoritate qui

egregia

egregia meritò pollent, nemini debet in dubium venire quin ſicut via donationis, ita & emptionis poſsit cenſus conſtitui. Et ſit hîc ſecunda concluſio: quam cæteri omnes tam Theologi, quàm ſuper eodē cap. in ciuitate. Iuriſconſulti, vt Hoſtieñ. & reliqui, intrepidè confitentur. Nam cùm quiſque liber homo bona ſua diuendere poſsit, planè fit conſequens, vt poſsit quoque vendere eorum fructus vel eorum partē, obligando ſe vel quotam eorum vel certam partem ſoluere: ita vt alteri ius vendat exigendi à ſe eoſdem fructus. Secundò: ſi poteſt tale ius gratis donare, cur non poterit dare genero in dotem, atque adeò cuicunque alteri, vel pro ſeruitio vel pro pretio? Tertiò id confirmatur. Poteſt quiſque ſuperioris iuſſu & lege cogi, vt partē ſuorū fructuū annuatim ſoluat: vt patet in decimarū tributorūq; exactione: ergo poterit ſua ſe ſpōte taxato pretio ad eandem ſolutionem obligare. Quartò. Poteſt quiſque (vt nuperrimè vtroque iure monſtrauimus) rem ſuam alteri donare, ac perinde vendere retento ſibi cenſu: ergo poteſt vice verſa retento dominio cenſum vendere. Quapropter vti Sylueſt. ait, verb. vſura. 2. §. 12. fallitur contraria opinio non dignoſcens hîc mercem à pretio diſtinctam: nam ſicuti dum emuntur reditus anteà conſtituti, emitur ius illud: ita & dum nunc conſtituitur, ius idem ipſum habet rationem mercis.

Secunda concluſio. *Hoſtienſis.* *Prima ratio pro conclu.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Syluester.*

¶ At quoniā de pecuniario aliquantulò maior reputatur dubitatio, adhibetur tertia cōcluſio. Iure etiā quiſq; poteſt pecuniariū cenſum ſuper ſuis facultatib⁹ cōſtituere: nō ſolū donationis forma, verū etiā vēditionis. Hæc ex ſuperiorib⁹ facilè colligitur: & eſt aſſertio Cōra. q. 75. Enimuerò ſi poteſt fructuari⁹ cēſus cōſtitui, & fructus æſtimabiles ſunt pecunia, nulla vetat ratio quo min⁹ poſsit & pecuniari⁹ cōſtitui. Neq; in hoc cōtractu mutuū ſubeſt, vti Anch. illic à Sylue. citat⁹ autumat: imò eſt vera emptio: quia pretiū illud nō traditur vēdenti cū pacto redhibēdi, ſed in ppetuū. Secundò poteſt ſe quiſq; gratis obligare ad nūmariā annuamq; ſolutionē, tradēdo alteri ius petēdi: ergo poteſt tale ius pecunia vendere. Tertiò poteſt cenſus ſuper domū cōſignari cuius fructus non eſt niſi pecunia: ergo poteſt taxari idem cenſus pecunia. Re vera de reali cenſu, ſiue fructuarius ſit & prędialis, ſiue nūmarius, res eſt apertior quàm vt pluribus egeat probationibus. Et præter rationes ſunt etiā iura tā ciuilia quàm canonica huiuſmodi comprobantia contractus. Eſt enim Auctenti. Vt ij qui obligat. ſe hab. per. res min. §. quoniam autem. vbi admonētur minorum curatores reditus illis emere annuos. Et in regno noſtro extat lex Tauri, 68. id permittens. Et ſuper omnia ſunt Extrauagantes duæ inter communes titul. de emptio. quarum prior eſt Martini Quinti, anno. 1423. ędita: poſterior verò Calixti Tertij anno. 455. qui quidē Pōtifices maximi interrogati de eiuſmodi iure, ſanxerunt licitos eſſe cōtractus. Neq; iura hæc diſtinguūt inter fructuarios & pecuniarios.

Tertia concluſio. *Caietanus.* *Probatio. 1.* *Ancharan⁹.* *Secunda.* *Tertia ratio* *Martinus. 5.* *Calixtus. 3.*

¶ Verùm tñ de cenſu perſonali grauius emergit hinc dubium. Multi quippe Doctorū qui cēſus reales fatētur eſſe legitimos, id de perſonalibus diffitent: vt eſt Ioānes de Ligniano ſuper. c. in ciuitate. de vſur. & Abb. in diſput. 5. & Sū. Angel. in verb. vſura. & diuus Anto. in. 2. parte, tit. 1. c. 8. §. 10. & Sylueſt. loco citato eòdem propendet: dicēs q dum cenſus ſtatuit ſuper domū, quę nō locatur niſi quinq;, nō poteſt cenſus cōſtitui maior. Quare omnes iſti autores aiunt nō poſſe cōſtitui cenſum niſi ſupra rem cuius fructus minimum tātundem valeat quantus eſt cenſus. Fundamentum huic opinioni hoc ſubiicere poſſum⁹, quòd emptor cùm dominus fiat rei emptæ, debet eius ſubire periculum: vt patet. l. 1. C. de pericul. & commo. rei vendit. Si autem cenſus ſupra perſonam conſtitueretur, nulli emptor ſubeſſet periculo. Nam interemptis etiam rebus, ſemper maneret venditor obligatus. Eſſet ergo iniqua conditio quòd ſemper venditor in periculo verſaretur: emptor verò in nullo. ¶ Secundò arguitur. Si cēſus poteſt perſonę infixus remanere, eodē modo poſſet conſtitui & ſuper cunctis eius facultatibus ſimul obligata perſona, ſic vt pereuntibus cūctis bonis nihilo ſeciùs obligatus ipſe ſupereſſet: talis autē cōtractus nō apparet emptio, ſed mutuatio ſub fide pignoris: quoniam bonorum dominium non tranſit in emptorem, imò habent rationem pignoris: quandoquidem ipſis extinctis nihilo minùs tenetur perſona. Si autē eſt mutuum, vſura eſt cenſum inſuper recipere. ¶ Fauere deinde videtur huic opinioni, tum cap. ſuprà citatum, de pignorib. vbi habetur quòd homo liber pro delicto non teneatur, ſi res defuerint: tum præſertim & præfatæ conſtitutiones Martini & Calixti: in quibus habetur quòd ſuper bonis, ſcilicet domib⁹, prędijs, &c. cōſtituendi ſunt cenſus.

Dubitatio de cenſu perſonali. *Ioā. de Lign.* *Abbas.* *Sūma Ange.* *D. Antonin⁹* *Syluest.* *Fūdamentū præteritæ opinion.* *Secundū argumentum ad idem.* *Poſtrema ratio.*

Et ſubditur quòd etiam poſſeſsionibus ipſis obligatis, interemptis, & deſtructis, non debent venditores aſtringi. ¶ His veruntamẽ non obſtantibus adiicitur quarta cõcluſio.

Quarta concluſio.

Iuſtè quiſque emere poteſt perſonalem cenſum: vtpote quem venditor ſupra ſuam conſtituat perſonam. Concluſio eſt eiuſdẽ Conrad. q. 74. quam & q. 75. repetit.

Conradus. *Ratio cõcluſionis.*

Probaturq; iudicio meo rationibus ſatis firmis. Poteſt ſe perſona gratis obligare, etiam ſi bonis ſit temporalibus deſtituta ad menſtruã vel annuam pecuniæ ſolutionem, gratuitò ius alteri conferens petendi: idemq; ius genero filiæ conferendo: ergo poterit ius idem alteri vendere. Nam vt ſuprà dictum eſt, emptor tunc pretium non mutuat, poſtquàm nõ retinet ius repetendi: ſed illo emit ius illud, quod habet rationẽ mercis.

Secũda ratio

Secũdò poteſt ſe quiſq; aſtringere ad æs certum quotãnis mercenario pro ſuis operis perſoluendum: cur ergo non poterit eadẽ obligatio pecunia æſtimari, ac ſubinde vendi?

Tertia.

Tertiò poteſt cẽſus perſonalis principis lege conſtitui: vt patet. 2. Nehemiæ. 10. vbi Hebræi ſtatuerunt ſuper ſe tertiam partem ſicli ceu annuũ cenſum perſonalem. Qua ratione in more nunc eſt aliquarum eccleſiarũ, perſonales decimas exigere: de quibus mentio fit cap. Apoſtolicæ. de decim. & de negotiatione ſoluuntur decimæ: vt eod. in. c. Paſtoralis. Et, vt ſuprà diximus, poteſt princeps non ſolùm ex facultatibus, verùm ex capitum recenſione cẽſus exigere: poteſtq; ratione delicti homo cogi ad annuum tributum: ergo poterit ſua quiſq; ſponte tale ſuper ſe ius vendere.

Quarta.

Rurſus liberum cuiq; iure eſt obligationem ſuarũ operarum vendere. Nempe vt ſit obligatus ſuo corpore ſeruire: ergo pari iure vendere valet & perſonalẽ cenſum. Quid ni? Poteſt liber homo non ſolùm alijs ciuilibus contractibꝰ obligari, verùm & in ſeruitutẽ, vt lib. 4. monſtratum eſt, ſeſe vendere, & filium ſuum: poteſtq; ſuper mancipium ſuum, ſicuti ſuper ſuas reliquas poſſeſsiones cenſum conſtituere: cur ergo non & ſuper ſe vẽdere queat pecuniarium ius?

Quĩta ratio

¶ Et (quod hiſce omnibus robur adhibet) quicunq; realis cenſus annexam habet perſonalem obligationem: ergo ipſis etiam pereuntibus rebus ſuperſtes obligatio eſt in perſona, atq; adeò conſtitui poteſt perſonalis cenſus. Probatur primùm antecedens. Tum quòd forma contractus ſemper ſic habet, quòd vẽditor obligat ſe & ſua bona: quippe cùm res inanimes nõ niſi per Metaphoram dicuntur obligari: ſed dominus eſt qui obligatur & iudicio cogit: tum præcipuè quòd per huiuſmodi cõtractꝰ nec dominium rei transfertur, neq; fructus venduntur, ſed ius illos petẽdi. Quapropter bona illa ſuper quibus cõſtituitur cenſus, non tam rei venditæ rationem habent quàm pignoris atq; hypothecæ qua venditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis, fundus. ff. de ann. legatis. Et probatur hoc ipſum. Quoniam ſi fructus illo contractu venderentur, conſequens fieret, vt eorum periculum non venditor, ſed emptor ſubiret. Quapropter quo anno fructus perirent, non deberentur emptori, ſed eidem ipſi perirent: quod tamẽ eſt falſum & contra vniuerſalem vſum. Qua vtiq; ratione & vſu oſtenditur eum qui cenſum emit, non emere fructus, ſed ius petendi: quippe cùm vẽditor periculo fructuum, ceu rei ſuæ ſubditus maneat. Sunt nanq; res cẽſui obligatę, inſtar pignoris, quo diſparente, nõ ideo creditori extinguitur agendi ius: vt. l. ſeruo. C. de pigno. admonet. Quod quidem inde rurſus confirmatur quòd aliâs nõ poſſent emi pecuniarij cenſus nullis conſignatis fructibus: cuius contrariũ ſuprà probatum eſt.

Primum corollarium.

¶ Ex hac concluſione ſubſequitur primò, cenſus reales non ſolùm conſtitui poſſe ſuper certis deſignatiſque bonis, verùm & ſuper indefinitis, atque incertis: nempe ſuper quibuſcunque quæ venditor ſeu poſsidet ſeu poſsidebit: eò quòd obligatio in perſonam reſoluitur.

Secundum.

¶ Sequitur ſecundò quòd poteſt inſtitui cenſus ſuper re etiam cuius fructus non adæquent cenſum. Denique in huiuſmodi emptionibus nulla vſura eſt. Neque verò iniuſtitia, ſi modò pretium ſit iuſtum ad quod eſt attendendum. Perſpice inquam an ius illud tantæ recipiendæ penſionis iuſto ematur pretio. Nam tunc ſi res ſupra quam conſtituitur tuta non ſit, aut non tãtum fructum reddat, in emptoris vergit periculum. Quomodò autem iuſtum pretium æſtimandum ſit, articulo proximo patebit. Quapropter Metynenſis ęgrè ſibi conſtat: qppe qui cùm priùs aſſeruiſſet cõtrariũ huius corollarij, poſteà affirmauerit perſonales cenſus. Nam ſi perſona manet obligata, licèt fundus fructũ iuſtum nõ ſuppetat, ſupereſt actio contra perſonã.

Obiectio.

¶ Sed arguis. Quando res non ſatis ſoluendo cenſui fructificãt, tunc cenſus non eſt tutus: ergo tunc contecta ſubrẽpit vſura. Negatur conſequentia.

Imò

Solutio. Imò verò ex parte citiùs venditoris reſultat iniquitas quàm à parte emptoris. Nam emptor ſuo periculo cenſum emit in re malè fida: ſed alter eſt qui non deberet vendere niſi ſuper re tuta.

Reſtat ergo ad argumenta in contrarium reſpondere. Atque ad illa priùs quæ initio quæſtionis obiiciebamus: *Ad primum argumentũ.* Ad primum reſpondetur: forſan iniri de nomine diſputationem, an huiuſmodi contractibus ematur pecunia. Tametſi propriè non emitur, niſi ius petendi pẽſionem: licèt iuris eiuſdem valor non ſit maior quàm ipſa penſio. Vnde & lingua noſtra materna cenſus ſuper regijs tributis conſtituti, iura dicuntur. Dicuntur inquam vendi emiq; iura. At quanuis pecunia annuatim ſoluẽda emeretur, nihil aliud eſſet quàm bonorum emptio immobilium: vt citata Clemen. exiuit. habetur. Neq; verò inde quòd tractu temporis exuperent capitale, exiſtimandus eſt contractus vſurarius: differt enim à mutuatione ex diametro. Hęc enim eſt radix iuſtitiæ huius generis contractuum, quòd qui mutuat, obligat mutuatarium eandem ſibi integram reſtituere pecuniam: qui verò cenſus emit, minimè: ſed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obſtat quo minùs, veluti in cæteris emptionibus, temporũ curriculo fructus ſuper pretium exuberent. Et per hæc ſolutum reſtat argumentum ſecundum. Nulla enim in hoc genus cõtractibus occulitur vſuræ prauitas. ¶ Sed & reliqua quibus perſonalis cẽſus diſſuadebatur pari facilitate ſoluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorẽ nullum ſubire periculum. Imò licèt ſuper re ſtatueretur cenſus, nullo ſe periculo obiiceret: vel rei ſuper qua conſtituitur cenſus, vel fructuum: quia dominium in ipſum non migrat: ſed venditor eſt qui pro recepto pretio ſub eo permanet periculo tanquàm rerum domin⁹. Nihilo minùs & emptor huic ſubiicitur diſcrimini quòd etſi res perirent nunq̃ poteſt venditorem cogere redimere cẽſum: & ſimili modo in cenſu perſonali, hoc ei periculum imminet, ꝙ vẽditor ad pauperiem redactus ſoluere non poſsit cenſum. ¶ Ac ſubinde ad ſecundũ argumẽtum conceditur *Ad ſecundũ.* conſequẽtia & conſequens: ac proinde fatemur dum quis cenſum ſuper ſuis bonis vendit, manente nihilo minùs obligata perſona, bona illa formam induere atque effigiẽ pignoris & hypothecæ. ¶ Capitulo autem ſecundo de pignoribus, hoc tantùm admonetur quòd liber homo non poteſt conſtitui in pignus debiti, veluti mancipium: vt patet. l. qui filios. C. quæ res pigno. obliga. poſſ. Haud tamen inde ſubinfertur non poſſe cenſus nexu, ſicuti per alios contractus, obligari. ¶ Argumẽtum autem quod ego *Argumentũ.* in meipſum contra perſonalem cenſum validius inſtruo, eſt hoc. Cenſum ſuper re conſtituere vſu conſumptibili non eſt licitum, ſed vſurarium: perſonalis autem cenſus eſt huiuſmodi: ergo iniquus eſt. Probatur antecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, teque grauarem vt de eius vſu quotannis certum mihi quidpiam ſolueres, vſuram committerem: eò quòd vſum pecuniæ ſeorſum venderem. Minor autem patet. Nam perinde videtur facere qui ſuper perſonam cenſum emit: videlicet vt pro vſu illius pecuniæ certam penſionem rependat. Verùm tamen argumenti huius vtraque pręmiſſa ne- *Solutio.* gatur. In primis inquam conſtituere cenſum ſuper vſum pecuniæ, non eſt vſura, niſi ſaluo id capitali fiat: puta cum obligatione reſtituendi pretium: nam tunc eſſet mutuũ. Si autem tibi in perpetuum mille conferrẽ ducatos, nihil vetat quin poſſem de eorum vſu penſionem recipere. Idque patet. Primò, quia poſſum illos dare conuentione facta, vt tu eiſdem emas fundum fructiferum: quẽ ſi non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipſum ait Baldus in feudis. Si de feudo vaſallus. l. *Baldus.* vnica. Præterea hoc habet vim contractus ſocietatis. Secundò & altera quoque præmiſſa eſt falſa. Etenim perſonalis cẽſus non conſtituitur ſuper vſum pecuniæ: ſed eſt ius petendi, recipiendique à perſona talem penſionem. ¶ Neque verò Extrauagantes Martini & Calixti eandem quartam concluſionem noſtram vllo pacto auerſantur. At verò hoc in primis admonito opùs eſt, quòd cùm in Conciliorum Sũma, quã reuerẽdus noſter Miranda, neq; ſine publico commo- *Miranda.* do, neque ſine priuata laude cõpilauit, poſt dictas Extrauagantes in formã vnius redactas, appenſas inſpexeris, ſex cõditiones ad æquitatem huiuſmodi contractuum requiſitas, non intelligas eaſdem in dictis Extrauagantib⁹ vt neceſſarias extare, põtificiáve autoritate pollêre. Sed autorem ipſum iudicio ſuo, quod peregregium eſt, illas ceu neceſſarias collegiſſe. Earum autem conditionum Prima eſt, quòd cenſuales reditus cõſignandi ſunt in rebus certis, puta domo vel agro,

Oo quæ

quæ ſolæ maneant eiſdem ſoluendis cenſibus obligatæ. Qua quidem conditione refutantur perſonales cenſus. Attamen conditio illa nequâquam ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in ſola enarratione Pontifici propoſita continet, quòd res exprimantur quæ permaneant obligatæ. Tamen poſteà in approbatione non excludit quin ſuper perſonam poſsint inſtitui. Enimuerò illic tantùm fit mentio de realibus cenſibus, quos Bulla approbat: nulla tamen fit de perſonalibus, quos non ſubinde reprobat. ¶ Secunda autem eiuſdem autoris conditio, nempe quòd iuſto pretio emantur cenſus, ſtatimque tempore contractus integrum ſoluatur, idem ſoluatur pretium, pro priori membro vera eſt. Non quòd ſi pretium non eſſet iuſtum, ea ratione fieret contractus vſurarius: ſiquidem res illic vendibilis emitur: ſed quòd eſſet iniuſtus. Sicut dum res pretio digna, pluris minoriſve iuſto diſtrahitur. At verò quantum ad ſecundum membrum, nullam præ ſe fert probabilitatem. Nam licèt in narratione Bullæ id quoque ponatur, non tamē in approbatione tanquam neceſſarium cōſtituitur. Quid enim vetat quo minùs, veluti in cæteris contractibus, vēditor cenſus emptori valeat partem pretij credere? Neque quinta conditio ex eâdem Bulla colligitur. Nempe quòd ſi res ſuper quibus conſtitutus eſt cenſus perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad ſoluendum cenſum. Nam Bullæ clauſula id ſolùm cauetur nè pereuntibus bonis cogantur venditores cenſum redimere. Haud tamen prohibetur quin poſsint cogi penſionē ſoluere. Imò ſi extinctis bonis liberi debitores reſtarent à penſionis debito, profectò id Pontifices explicuiſſent. Quare cùm hoc tacuerint, inſinuârunt licitos quoque eſſe etiam perſonales cenſus. Quanuis quia non ſunt vſque adeò emptoribus tuti, non erant tunc fortè in illis partibus in vſu. Et ideo Pontifices non fuerūt de illis requiſiti. ¶ Et per hæc quoque monſtratur, ſexta conditio non eſſe neceſſaria, vt ſuprà dictū eſt: videlicet, quòd ſit neceſſarium cenſum conſtitui ſupra rem fructuoſam, atque adeò vt fructuum valorem non excedat.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm cenſus tam temporales quàm perpetui ſint liciti.

SATIS erat in genere quæſtionem decidiſſe: niſi quòd nonnulla ſunt tam de temporalibus quàm de perpetuis peculiaria dubia. Quæritur ergo an vtrunq; iſtorū genus ſit licitum. Et de perpetuis arguitur à parte negatiua. Si eſſent liciti, ſequeretur quòd non ſolùm vēditor, *Primum argumentum.* verùm & eius ſucceſſores perpetuò manerent eodem penſionis fune irretiti. Conſequens tamen videtur iniquum: maximè poſtquàm res perierint ſuper quibus conſtitutus eſt cēſus. ¶ Secundò arguitur cōtra cōditiones *Secundum.* quibꝰ ſolet perpetuitas hæc firmari. Nēpe vt vēditor teneaꝛ prædia ſeruare ſuper quibus cōſtituitur: neq; illa poſsit abſq; cenſuarij facultate abalienare: quòd ſi eius facultate vendiderit, decima nihilo minùs vel vigeſima pars illi obueniat. Tertiò, quòd niſi ſtatis terminis ſoluerit, rebus orbetur ſuper quibus conſignatus eſt cenſus. Quartò, quòd etiam ſi res ipſæ diſpereant, nihilo minùs maneat obligata perſona. Addunt & ſi deiuſſores & ſexcenta alia munimenta, quæ non ſatis apparēt æquitatis marita. ¶ Tertiò *Tertium.* contra temporarios arguitur. Si liciti eſſent, ſeq̄retur non poſſe minoris emi quàm ſit omnium pēſionum ſumma. Vt ſi in decennium cenſum emas aureorum decē, non valeres minoris q̄ centum emere. Nam aliâs quicquid vltrà reciperes, ſorti adhiberes: & tamē cōtrarius eſt vſus. ¶ Quartò arguitur. *Quartum.* Si liceret temporaneos emere cenſus, perinde liceret, nō ſolū in tēpus certum, verùm & in incertum, vt puta ſæculares: emere, quātum videlicet qui emptoris ſeculo vitaq; duraret, quos vitalitios vocant: hoc autē tū iniuſtū apparet: quia cū vitę periodū ſolus Deus nouerit, vſu ſæpe veniret multò plus durare q̄ vēditor credidiſſet: ac perinde grauiter lædereꝛ: tū etiā inde periclitareꝛ charitas. Nāciſcereꝛ inquā inde occaſionem venditor exoptandi emptori mortem.

DVabus concluſionibus ad quæſtionem *Prima concluſio.* reſpōdetur. Prior: Non modò perpetui cenſus licitè emuntur, verùm in illis minor eſt vſuræ ſuſpicio quàm in tēporalibus. Cōcluſio *Ratio concluſionis.* ex his quæ dicta ſunt euidentiam ſortitur: quoniam ille merus eſt venditionis emptioniſq; contractus, ac ſi prædia emas, aut quis alia quæ iure hæreditario tuis poſteris reliquas. Quo fit vt huiuſmodi cēſus neutiq̄ eſſe poſsint meri ꝑſonales, ſed debēt eſſe nō ſolū reales, verū & rebus immobilibꝰ infixi.

Nam

Nam reliqua omnia collapſo tempore dilabuntur. Quapropter Clemen. ſuprà citata, Exiuit. Annui, inquit, reditus intra immobilia cenſentur à iure. Atque eò minorem præferunt effigiem vſuræ, quòd pretiũ nunquàm eſt emptori redhibendum. ¶ Poſterior concluſio. Pari iure licet emere temporales cenſus ſeu certi temporis, vt in decennium vel in alium quemlibet terminum: ſeu incerti, puta ſæculares pro ementis vita aut filiorum. Concluſio eſt nota. Quia hîc etiã diſtinguitur à pretio merx: quæ eſt ius petendi penſionem. Quare niſi in pretio, de quo ſtatim dicemus iniquitas inſit, nulla macula talis contractus inficitur. Etenim ſicut poteſt quiſque fundum ſuum alteri in emphyteuſin pro ſua vita dare retenta penſione, ita vice verſa poteſt & re ipſa retenta penſionem ad vitam vendere. Item vnuſquilibet poteſt alienum prædium ad vitam conducere, cuius fructibus viuat: cur ergo non & ius ſuper eodem prædio emere recipiendi taxatam pecuniam? Adde quòd & de bonis eccleſiæ id ipſum pmittit Clem.1.de rebus eccleſiæ nõ alien. Nempe quòd ingruente neceſsitate poſsit prælatus pro ſua vita poſſeſſiones eccleſiaſticas alienare: ergo & poteſt emptor pro ſua annuos emere reditus.

Poſterior cõcluſio.

IN cõcluſionib⁹ ergo nulla eſt ambiguitas prętер illas q̃ per argumẽta inſinuant̃. Quarũ prima eſt in primo: vtrũ omnis obligatio ppetui cẽſus ppetuò in hęredes deſcẽdat. Nã dũ cẽſus ſup ædib⁹, aut molarib⁹, aut re ſimili cõſtituit̃: ratio pſuadere videt̃, vt re tali diruta nõ debeat illa obligatio ampliùs hæredes premere: & tñ ſuprà dictũ eſt obligationẽ rei in perſonã refundi, qua ideo extincta nihilo min⁹ ſimiliter teneri perſonã. Quòd ſi verũ eſſet deberet eadẽ obligatio ad hęredes permanare. Quod quidã abſurdũ arbitrantur. Ad hoc tñ per hanc diſtinctionẽ reſpondetur. Quãdo perpetuus cẽſus ſuper bonis incertis cõſtituitur: ſcilicet ſuper his quæ homo poſsidet poſſeſſurúſve eſt, tũc obligatio ad hæredes permeat: ſiue in bona quæ tunc vẽditor habebat ſuccedãt, ſiue, illis interemptis, in alia: quoniã illa omnia ſunt eidẽ ſolutioni obnoxia. Et ideo hęredes tunc ipſi ſibi videãt dum hæreditatẽ acceptãt. Nã qui cenſum vẽdidit potuit cũcta ſua præſentia futuraq; bona illo innodare vinculo. Quãdo verò cẽſus cõſtituit̃ in rem hãc cõſignatã non prorſus perpetuã: qualia ſunt ędificia: neq; alia hypotheca cõtractus firmat̃, nõ prorſus cenſetur perpetuus cẽſus, ſed tantum quantũ res duratura eſt, & perſona quæ vendidit fuerit ſuperſtes. Nã illa perſonalis obligatio nõ ſuccedit in hæredes niſi ratione illi⁹ ſignatæ rei. ¶ De pretio autẽ perpetuorũ cenſuũ dicere aliud nõ poſſumus, q̃ quòd non ſolũ quãtitas cẽſus exiſtimari debet, verũ ſtabilitas ac firmitas ſuper quib⁹ cõſtituit̃. Quare iura ſuper caſtra, & perpetua paſcua, & prædia, maioris ſunt p̃tij. Qua vtiq; ratione non poteſt lege vnũ in vniuerſum p̃tiũ cõſtitui. Sed illud eſt iuſtũ quo publicit⁹ ſine vi & dolo vẽdunt̃. Tametſi cõtingere poſsit vt vrgẽs pauperũ neceſsitas eos cogat viliori iuſto emere. Quare nõ apparet iuſto emi vnũ redimibilẽ nũmũ p̃tio decẽ: vt iã factitari incipit. Quãuis vbi vſus inualuerit, nõ ꝓrſus cõdẽnarẽ. ¶ Fuit aũt cõſultiſsimũ frumẽtarios cẽſus lege taxari. Nẽpe vt nõ in frumẽto ſoluerentur, ſed æſtimato pretio, vnũ pro quatuordecim penderet̃. Emiſti, verbi gratia, grani cenſum cẽtũ quadraginta aureis. Lex ergo præcipit vt quoniã frumẽti pretium latiſsimè variat̃, nõ tibi quotãnis ſoluat̃, niſi quantũ frumẽti decẽ aureis ęſtimatur. ¶ Circa ſecundũ argumẽtũ quo de cõditionib⁹ reliquis hiſce cõtractibus apponi cõſuetis inquiritur, hoc ſtatim in frõte firmiſsimè aſſeuerat̃, nullã ab illis cõtrahi vſuræ maculã. Nam vſura, vt ſæpe dictũ eſt, inde tantũmodò naſcit̃, vbi res emit̃, quæ vẽdibilis nõ eſt. Nihilo ſeciùs hiſce cõditionib⁹ inuadi poteſt iuſtitia, per iniquitatẽ pretij, & nimiã venditoris oppreſsionẽ. In primis ꝙ non poſsit vẽditor bona illa ſuper quib⁹ ſtatutus eſt cẽſus abſq; cẽſuarij facultate abalienare, nõ eſt iniqua cõditio. Nã cõtingeret aliâs in aliũ poſſeſſorem demigrare, qui non eſſet vſq; adeò tutus. Quòd verò cẽſuarius, dum talẽ facultatẽ confert, valeat partẽ pretij recipere, nihil meis aurib⁹ æquitatis exhibet. Nã etſi in emphyteuſi propterea ꝙ qui penſionẽ recipit dñium rei directũ retinet illo iure gaudeat, tñ cẽſuari⁹, qui nullum habet rei dominiũ pro mera facultate quã cõcedit vẽdendi, quidpiã recipiat, profectò rationi nõ eſt cõſentaneũ. At ſi iure particulari regni pmittit̃, nihil obloqui audeo. Itẽ ꝙ ad ſtabiliẽdos decẽ aureos cẽſus cogat̃ vẽditor ſufficiẽtia hypothecare bona, ratio ſanè poſcit. Quòd aũt ſua bona, dũ amplisſima ſunt, debeat ad maiorem cautelã ſic colligare, vt neq; illa diuendere, neq; impignorare, neq; vlla ratione de illis diſponere queat, profe

Ad primum argumentũ.

Pretium cenſuum.

Ad ſecundũ argumentũ.

Quod cẽſuarius recipiat partẽ pretii quia cõcedit facultatẽ vẽdedi, iniquũ eſt.

Altera cõuẽtio iniqua, quæ in huiuſmodi cẽſibus ſolet apponi.

profectò importabile onus eſt, quod miſer ob ſolã neceſsitatẽ ſubire cogitur. Itẽ ꝙ qui vno vel duobus annis nõ ſoluerit, eiſdẽ obligatis poſſeſsionibus expolieꝛ, nõ eſt prorſus genere ſuo iniquũ: quoniã poteſt id quidem in pœnã imponi. Et eſt. l. Tauri. 68. approbatum. Attñ vt pœna ſit iuſta, debet eſſe moderamine ad culpæ quantitatẽ tẽperata. Nam ſi eſſet nimia, nõ eſſet iuſta. Illud autẽ poſtremum, nẽpe ꝙ rebus pereuntibus perſona nihilo minùs obligata maneat, iam ſuprà oſtẽſum eſt licère. ¶ In tertio argumento dubiũ ſubmouetur de pretio tẽporaliũ cenſuum. Richar. enim. q. 80. tenet poſſe emi tẽporalẽ pecuniariumq́; cenſum certi tẽporis minori pretioq̃ ſit pẽſionũ ſumma. Poſſunt, inquit, nonaginta aureis emi decẽ in cẽſum vſq; ad decẽniũ. Ratio inquit eſt, ꝙ tanti æſtimanꝛ nonaginta nũc, quãti cẽtum in decẽnio diuiſim ſoluti. Hæc autẽ ratio nulla eſt, niſi vbi vera ſit emptio. Fallit nanq; in mutuo: quoniã non licet tibi mutuare nonaginta, vt illo modo recipias cẽtũ. Vnde cũ idẽ ipſe autor metuat huiuſmodi emptionẽ reduci ad mutuum, ſubiũgit tũc eſſe cõtractũ licitũ qñ emptor mallet nõ emere q̃ emere, ſed rogatu vẽditoris emit. Addit inquam hoc tẽperamentum: arbitratus non licère decem illa recipere vltra ſortem niſi ratione ceſſantis lucri: quod anteà dixerat tunc penitus licère quãdo mallet mutuator non mutuare. At verò cùm hoc lucrum ceſſans, vt crebrò ſuprà diximus, ſuſpectum ſit quando quis ſponte mutuat: idque maximè in præſentiarum: nam qui cenſus emit, non putat ſe mutuare: ob idque non ſolùm rogatus, verùm & rogans emit, negare non poſſum, quin huiuſmodi contractus emendi pecuniarios cẽſus certi temporis ſuſpicionem prę ſe ferat, ſi minus ſit pretium quàm cenſus. Neque verò ſunt vſu frequẽtes, neque eſſe decet, niſi vbi aliquod ſubeeſt dubium plus minùſve ſuſcipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta poſſeſsionem emere decennio duraturam, quæ ſingulis annis prolatura eſſet fructus decem aureorum, liceretq́; adeò ſimiles emere fructuarios cenſus. Nam cùm fructus ſint in dubio, verè cognoſcitur emptionis ratio: quæ ideo non vitiatur quòd fructus tractu temporis ſuperaturi ſint pretium: cùm autem nonaginta ducatis, non poſſeſsionem, ſed ius petendi in pecuniã cẽtum emis, quę in nullo verſantur dubio: hoc enim ſupponamus, videlicet quòd neque timeantur expenſæ, neque labores, neque vllum exiſtat periculũ: profectò vix poteſt diſcerni, quin ſit mutuum. Perinde atque ſi nonaginta nunc dares cum obligatione, vt poſt decennium redhiberentur tibi ſimul centum: vbi plana eſt vſura. Nam quòd ſoluantur per partes, vel ſimul in fine, nihil videtur diſcriminis afferre. Quocircà abſque formidine approbare non auderem vt poſsint huiuſmodi pecuniarij cenſus certi temporis emi, niſi tanto prorſus pretio, quanta eſt omniũ penſionũ ſumma: vt ſit omninò forma mutui. Si quis autẽ iudicio ſuo diſcreuerit inter ſolutionem centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipſe ſibi viderit. Tametſi de hac ambiguitate articulo proximo redibit ſermo. De cenſibus autem incerti tẽporis, puta ad vitam, vel quouſque paternam ingrediaris hæreditatem & ſimiles, dubitari non poteſt quin ſint liciti. Etenim cũ illic dubiũ ſit quantũ ſis tẽporis victurus, quãtúmve tuus parens, quãtumq́; ſubinde fructuum emptor percepturus ſit, manifeſta eſt emptionis vẽditioniſq; ratio.

Ad tertium. *Sentẽtia Ric.* *Qualiter cẽſus pecuniarii certi tẽporis ſint liciti.* *De vitalitiis cenſibus.*

ARTICVLVS III.

Vtrùm licita ſit emptio cenſuũ cum pacto retrouendendi.

POSTREMA demum quę inter præcipuas eſt dubitatio huiuſmodi contractuum, verſatur in pacto retrouendendi: vtrùm ſit licitum. Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo cõtractu iuſtitia ſeruatur niſi ſit in commune bonum vtriuſque partis æquilibris: ergo ſi licita eſſet conditio qua vẽditori facultas ſit redimendi cenſum, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem poſſet cogere ad redimendum: aliâs eſſet præ illo grauatus: hoc autem emptori non eſt licitum: nam ſi venditor ei tenetur pretium redhibere, mutuatum cenſeretur, ac ſubinde vſura eſſet, emptorem quidpiam vltra capitale recipere. ¶ Secundò arguitur. Si huiuſmodi conuentũ legitimũ eſſet, ſequereꝛ & legitimas pariter eſſe adiectiones vt vẽditor nequeat ante certũ tẽpus cẽſum redimere, eundemq́; non minutius per partes, ſed ſimul totum. Item quòd non niſi vſque ad præfixum terminum ſit ei integrum redimere: quo trãſacto perpe-

Primum argumentum. *Secundum.*

perpetuus maneat. Hæc autē omnia grauamina, tum iniqua per ſe videtur, tum & ſanctionibus contraria prædictarum Extrauagantium Martini & Calixti. ¶In contrarium autem eſt ꝙ in nulla iſtarum cōmitti videtur vſura. Quare niſi alia contractus iniuſtitia maculetur, non eſt cur repellatur.

PRO deciſione quęſtionis huius diſcerniculo illo primū omniū in huiuſmodi cōtractibus opùs eſt, cuius in ſuperioribus meminimus: nempe duplicem eſſe in eis diiudicandam prauitatem: ſcilicet vſuræ & iniuſtitiæ. Nam, vt ſuprà dictum eſt, vbi res venditur, quæ nullo per ſe pretio eſt digna, vſura eſt: vbi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra vſuram committitur iniuſtitia. ¶Hoc præhabito fundamento, quatuor cōcluſionibus ad quæſtionem reſpondetur.

Duplex prauitas in cenſibus.

Prima concluſio.

Prima eſt. Nequâquam fas eſt cenſum emere cum pacto retroēmendi. Puta obligando venditorem vt eundem redimat eodem pretio, vel minori, niſi fructibus in ſortem computatis nihilo plus emptor recipiat, quàm tribuit. Imò omnis talis contractus eſt manifeſtè vſurarius. Hæc eſt conditio Extrauagantium Martini & Calixti: quæ quanquã illic non haberet, eſt per ſeipſam manifeſta. Enimuerò vbicūq; traditur vel pecunia vel res quælibet vſu cōſumptibilis cū pacto eandem rurſus vel eius valorem recipiēdi, & aliquid vltra ſortem, illic vſura, vel patet, vel latet. Dū ergo mille ducatis cēſum emis qui tibi quotãnis quinquaginta reddit, vēditorē cogēs vt iterum ex te redimat, tutum reddis capitale tuum: quod idcircò re vera mutuas & vltra ſortem recipis rei fructus. Hæc ergo eſt radix vſuræ in huiuſmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi vltra ſortē: quoniam nil te vetat rem emere ſic cum venditore conueniens, vt ſi tibi infra certum terminum diſplicuerit, reſcindatur contractus: dūmodò perceptos fructus in ſortē annumeres. Eandē concluſionē lex etiã regni ſanxit.

Ratio cōcluſionis.

Secunda concluſio.

¶Secunda concluſio. Licitum eſt cenſum emere cum pacto retrouendendi: neq; vlla illic ſubeſt vſuræ labes: nempe dum emptor eam obligatur reuendere, ſi venditori libuerit rem ſuam redimere: ita vt optio nō in emptore, ſed in venditore ſita ſit. Quare niſi aliūde iniuſtitia adſit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam eſt cōditio earundem Extrauagantium Martini & Calixti: quam & ratio ipſa naturalis patefacit. Quocircà per hoc pactum diſtinguuntur cenſus redimibiles & irredimibiles. Quo fit vt omnes perpetui ſint irredimibiles: non tamē contrà. Nam etiam ſi non ſint redimibiles, poſſunt vendi duntaxat in tempus, vt ſuprà dictum eſt. Probatur concluſio. Si aliqua hìc ſubeſſet vſuræ ratio, maximè quia huc irreperet ratio mutui: at verò cùm emptor ius ſibi non reſeruet cogendi venditorem vt pretium reſtituat, nullū eſt mutuū, ſed vera emptio. Quòd autem talis emptio expers eſſe quoque poſsit alius iniuſtitiæ, patet: quoniam talis iniuſtitia vel committeretur propter venditoris grauamen: & hoc non, cùm ex re ſua ſit illa libertatis cōditio: vel ob emptoris ligamen, & hoc minimè: quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent, verbi gratia, decē perpetui floreni ducatis ducentis: ob illud autem vinculum iteratò vendendi minuitur pretium, vt emantur non pluris quàm cētum quadraginta florenis. Quapropter cùm obligatio illa quà emptor reuendere cogitur æſtimetur toto reſiduo, nulla reſtat iniquitas. ¶Secundò id probatur. Poteſt in contractu emptionis grauamen aliud quodcunq; emptor vltrò ſuſcipere ſi fiat pretij remiſsio. Videlicet vt in emptis ędibus non aperiat feneſtras, vt certis perſonis non vendat, & ſimilia: poteſt ergo & hoc reuendendi iugū ſuapte ſponte ſubire. Concluſio eſt quæ lege etiã ciuili iuſta cenſetur, vt patet. l. ſi fundum. C. de pact. inter empto. & vend. atqui. c. ad noſtram. de emp. inſinuat quoq; iuſta ſi pretiū ſit iuſtū. Nam proptereà illic ſimilis contractus vſurarius cenſetur, ꝙ qui redimibilē cēſum emerat adeò exoluerat vilē pretiū vt potiùs cenſeretur mutuum. Quòd ſi quis argumentū obiiciat ex Leui. 25. vbi iubebatur vt ſi rem venditam venditor poſteà redimeret, percepti fructus reciperentur in ſortem. Reſpondetur legem illam fuiſſe legalem ſicuti alteram: vt anno Iubilęi res omnes venditæ ad ſuos remigrarent venditores. Cauerat enī id Deus nè via venditionis ſortes terræ promiſſionis in paucos aggerarentur, alijs in paupterie derelictis: & ideo leges illæ ceſſauerunt.

Probatio cō cluſionis.

Secūda ratio pro cōcluſi.

Argumentū

Reſponſio.

¶Tertia concluſio. Licitum etiam eſt, neq; vſuræ ſaporem habet, cenſus emere cum pacto retrouendendi: conſtituto tempore, tam illo, ante quod non ſit venditori redimendi facultas, quàm illo citra quod, ſi nō redimatur, nulla fiat reliqua vltrà redimendi facultas: ſed cenſus maneat perpetuus. Concluſio

Tertia concluſio.

cluſio eſt quæ eidem citato autori eiſdē Extrauagantibus Martini & Calixti condēnata videtur. Hoc tamen eſt in eâdem hærere ſalebra: nempe ex affirmatione negatiuam inferre. Continet enim narratio propoſitionis vt quoties venditori redimere libuerit, facultas ſuppetat. At quanuis propoſitioni Pontifex annuit, non tamen ſubinde cenſuit illam eſſe neceſſariam ad cauendam vſuram. Imò proptereà propoſita illi eſt illa cōditio quòd maiorem effigiem præferre videbatur mutui, ac ſubinde vſuræ, ſi quoties vellet venditor pecuniam reddere, liber eſſet à cenſu. Nam, vt ſuprà diximus, quo minor eſt in venditore redimendi libertas, maior eſt in contractu ratio emptionis, ac ſubinde minor vſurę ſuſpicio: nam proptereà minorem habet vſuræ repræſentationem perpetuus cenſus, quàm temporalis. ¶ Probatur ergo vtraque concluſionis pars manifeſta ratione. Poteſt quis perpetuum cenſum emere vbi omninò aufertur venditori facultas redimendi: ergo poteſt facultas illa ei concedi pro eo tempore quo inter ipſum atque emptorem conuenerit. Et confirmatur. Grauamen illud quod emptor ſibi imponit iteratò vendendi quoties alteri libuerit, pecunia æſtimabile eſt: & ideo minoris emit quàm ſi emeret in perpetuum: quòd autem venditorem aſtringat vt ante tale tempus emere nō poſsit, nihil aliud mali habet quàm quòd eidem emptori alleuiatur grauamē: atq; adeò pluris æſtimandus eſt tunc cenſus, quàm ſi integra libertas venditori relinqueretur: ergo ſi ob hanc rem pretium augeatur ad iuſtum, nulla eſt vſura. Imò licèt pretium eſſet minus iuſto, non eſſet vſura, quāuis eſſet iniuſtitia quæ vſuram ſaperet: vt habetur citato capitulo, Per veſtras. Eâdem ratione poteſt etiam emi conceſſa præciſè facultate redimendi vſque ad præfinitum tempus.

Suadetur vtraque pars cōcluſionis.

Cōfirmatio.

Quarta concluſio.

¶ Quarta concluſio. Licitum eſt & ab vſurę ratione ſemotum huiuſmodi cenſus redimibiles ea appoſita conditione emere vt non membratim & per partes, ſed totum ſimul redimatur. Neque obſtat quod in narratione dictarum Extrauag. proponitur, vt quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in ſuo ſit arbitrio. Eodem enim modo reſpondetur, quòd licèt id concedatur, tamē in conceſsione non excluditur aliud. Imò ratio docet non fuiſſe excludendum. Nam ſi eiuſmodi pactio contractum vitiaret, eò maximè quòd faceret vt nō eſſet emptionis & venditionis: hoc tamen non facit: nā ſi abſq; illa conditione ob id quod pretium dabatur in perpetuum ſine obligatione reſtituendi, erat vera emptio (nā in hoc vera emptionis ratio conſiſtit) proptereà quòd illa apponatur conditio non deſinit eſſe emptio. Poſſet quidem eſſe iniuſtitia: quia minimè diffitendum eſt illam conditionē alleuiare obligationem emptoris de retrouendendo: atq; illa de cauſa dignū fieri cenſum maioris pretij: ſed tamen effigies vſuræ nulla illic præfertur. Nam ſi cēſus poteſt emi perpetuus, cur non erit vera emptio ſi emptor noluerit grauiùs ſe obligare quàm ad reuendendum totum? ¶ Adde quòd ſi vera eſſet contraria opinio, conſequēs fieret vt nullius certæ partis poſſet apponi conditio, ſed ſi ego mille ducatis emi ſeptuaginta in cenſum, ille poſſet ſingulos ducatos quoties vellet redimere: quod re vera grauis eſſet emptoris incōmodatio. Nam poſſet ille pecunia illa prædium emere quo aleretur, ſaluo ſemper prædio. Si autem tam minutatim pretium reciperet, id non poſſet. ¶ Ad hæc, accidentarium eſt atque adeò extra rem quòd venditor non poſsit redimere ſimul totū. Si enim emi cenſum vnius tantùm ducati, quis non poterit totum ſimul redimere? Et ſi vēditor diues eſt, quanuis cenſus cumulatior ſit, poterit illum totū redimere: ꝙ autē, vel ille pauper ſit, vel cenſus magnus, contractum non mutat. ¶ Poteſt quidem, vt dicebam, iniuſtitia committi ob defectum pretij: nam ob huiuſmodi conditiones quæ in grauamen venditoris, in leuamen autem emptoris vergunt, auctior eſſe debet cenſus æſtimatio. Tametſi de hoc vſui prouinciæ abſque vi & fraude ſtandum cenſeo.

Ratio pro cōcluſione.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, in primis duabus concluſionibus aſsignatum eſſe diſcrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret vt quoties ipſe vellet teneretur venditor reddere pretiū, manifeſta illic eſſet ratio mutui, atq; adeò quicquid in cenſu venditor recepiſſet, eſſet vſurarium. Quòd autem in ſolo venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptionis: quia poteſt ipſe nunquàm redimere. ¶ Ad ſecundum verò reſponſum itidem eſt, duabus reliquis concluſionibus, eædem conditiones licitæ declarantur.

Ad primum argumentū.

Ad ſecundū.

QVAE-

QVAESTIO SEXta, de Contractu ſocietatis.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm contractus ſocietatis ſit licitus.

POST contractum emptionis & venditionis ſubſequitur de alio, qui vſu celebris eſt, contractu ſocietatis. *Primum argumentum.* Arguitur nanque non eſſe licitum. Si licitus eſſet, ſequeretur iure inter duos ita contrahi poſſe ſocietatem, vt alter totam ſuam pecuniam periculo exponeret: alter verò nihil aliud quàm operas. Nam vt habetur Inſtitut. de ſocietat. §. de illa. quorundam opera ita pretioſa eſt vt iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti: conſequens tamen apparet falſum: tum quòd iniquum eſſe videtur vt alter periculum ſubeat mille aut decem milium ducatorum, alter verò nullum: & nihilo minùs partem lucri recipiat: tum etiam quòd ſi contingeret nihil lucri accreſcere, iniuſtum etiam apparet vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter ſuas omnes amitteret operas. *Secundum.* ¶ Secundò arguitur. Si eiuſmodi ſocietas eſſet legitima, ſequeretur lucri diſtributionem ſic fieri debere, vt tanto maior pars illi obueniret qui pecuniam poſuit quàm ei qui poſuit ſolas operas, quanto pecunia illa maioris valoris eſt quàm alterius operæ. Conſequens tamen falſum eſt. Nam ſi decem milia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnius hominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire qui pecuniam poſuit: cùm tamen integrum ſuum ſeruet capitale: alter verò ſuarum operarum diſpendium fecerit. ¶ In contrarium eſt. c. per veſtras. de donation. inter vir. & vxor. vbi Innocentius Tertius contractum ſocietatis approbat.

Qui dicãtur ſocii. HIc primùm omnium ante concluſionum aſſertiones notandum eſt, ex nomine ipſo ſocios illos cenſeri qui in vnam coëunt negotiationem, vt ſuis quiſque ſeu pecunijs, ſeu operis, ſeu expenſis, particeps lucri fiat. Quin verò, vt ſuprà diximus, ex hoc contractu nomen ſortis deriuatum eſt: vt puta quòd ſinguli in commune partes ſuas conferant: quæ quidem partes ſortes dicuntur. Secundò adnotandum, duplex eſſe ſocietatis genus. *Duplex ſocietatis genus.* Vnum ſcilicet dum ſimul multi mercatores vnũ cumulum ſuarum pecuniarum congerunt, communeſq; habent miniſtros. Itaque & pecuniæ, & operæ, & expenſæ ſunt communes. Quod quidem ſocietatis genus illuſtribus mercatoribus in vſu eſt frequentiſsimum, Burgenſibus ſcilicet, Genuenſibus, Brugenſibus ac Londinenſibus, & reliquis. Et in hoc nulla exiſtit dubitandi ratio. Quicunque enim ſua pecunia negotiatur cuiꝰ periculũ ſubit, quibus tam expenſarum ratio pro rata ſuæ cuiuſq; ſortis obtingit, q̃ etiã lucri diſtributio. ¶ Sed alterum eſt genus vbi vnus pecuniam ponit, alter verò induſtriam & operas: vt habetur. l. ſocietatem. ff. pro ſocio. vel induſtriam cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiuſmodi contractibus peculiater eſt quæſtio. Eſt fortè vir honeſtus qui non habet negotiandi peritiam, habet tamen nummos, ſeu dotales, ſeu aliter acquiſitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars ſibi lucri pendatur. De hoc ergo quæritur, ſitne licitum. Quam quæſtionem in duos articulos partiti ſumus. Quorum prior eſt: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius ſubit: poſterior verò, an etiam id liceat, ſaluo capitali aut aliqua eius parte. *al. capitali* ¶ Et quidem membrum prius vnica eademque indubia concluſione facilimè expeditur. *Cõcluſio reſponſiua.* Si qui pecuniam ponit periculum eius ſubit, licitus eſt contractus: neque vllum ſubolet odorem vſuræ. Concluſio eſt primùm iuris Pontificij cap. citato, per veſtras. deinde & iuris Cæſarei, Inſtitut. de ſociet. per totum, & C. ac. ff. pro ſoci. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enim verò cùm negotiatio licita ſit, nihil refert an tu ipſe pecunia negotieris tua, an verò alteri eã cõmittas qui tuo noĩe eiꝰ negotiũ ineat, dũmodò ſub tuo dñio pecunia maneat. Qui autem pecuniam ſuam in ſocietatem ponit, dominium eius non transfert, ſed penes ſe retinet, ſi modò eius periculum ſubeat: ergo licitè poteſt lucrum recipere quod pro illa pecuniæ ſorte ſibi cõtigerit. ¶ Quomodò autẽ tunc debeat lucri diſtributio fieri, quod *Qualiter fieri debet di-*

ſtributio lucri in cōtractu ſocietatis, dū vnus ponit pecuniā alter operas.

ſecundo argumento petebatur, ſic definiendum eſt. Debet quidem primùm cumulus fieri omnium ſortium, ſingulis æſtimatis, vt de qualibet conſtet, quota ſit pars totius cumuli. Vbi cauendum eſt nè quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratus totum valorem pecuniæ quam quis ponit ducendum eſſe pro vna ſorte. Vt ſi, verbi gratia, Petrus induſtriā & labores ponat: alter verò duo milia ducatorum: vna ſors ſit totus ducatorum valor. Nam tunc vix poſſet contingere vt induſtria tanti eſſet æſtimanda quāti pecunia: cuius tamen contrarium habet textus Inſtitutionum citatus. Nempe ꝙ pretioſior eſt quandoq; opera quàm pecunia. Et confirmatur ꝙ valor ille non ſit totus cenſendus ad percipiendum lucrū: quoniā qui pecuniam ſic ponit, non illam expēdit, neque alteri tribuit: poſtquàm eſt item ſibi redhibenda: ſed tantùm exponit illam periculo. Quapropter ſolū æſtimandū eſt eiuſdem periculum pecuniæ. Vt ſi Petri operæ, & labores, & induſtria valet centum, forſan periculum duorum milium ducatorum nō æſtimatur pluris: nam ſi contractū cum alio faceres aſſecurationis, illo centenario pretio aſſecuraret tibi illa duo milia: atq; adeò tūc lucri æqua portio vtriq; obtingit. Et iſte eſt caſus. l. ſi nō fuerint. ff. pro ſoci. vbi habetur ꝙ poteſt eſſe lucrum commune, licèt vnus tantùm periculum ſubeat. Vt ſi alter nauigat, alióſve labores aſſumit. Quin verò poſſunt eſſe tres, quorū vnus ponat pecuniā: alter induſtriā: quippe cuius prudētia negotiatio gubernetur, alter verò operas: & tūc ſunt ſingula æſtimāda. Per hæc quorundā deceptio detegit̃, q̃ arbitrātur poſſe quēpiā in ſocietate ponere mille eo pacto vt quintæ partis tantū periculum ſubeat, quintāq; pariter recipiat lucri: nam cùm alter ſubeat periculum aliarū quatuor partiū, illa ratione mereretur alias quatuor partes lucri: atq; adeò pro induſtria nihil reciperet. ❡ Pari modo ſi qui induſtriā ponit aliquā etiā ſimul appoſuit pecuniā, percipere ex lucro debet quantum operæ ſuæ & induſtria valent, & prætereà quāti periculū auri ſui pēditur. Atq; hic eſt caſus per quē intelligēdus eſt Paragraphus ille citatus, De illa. Inſti. de ſocie. vbi ſancitur poſſe alterū ſociorū lucri quidē duas partes ſuſcipere: dāni verò nō niſi tertiā. Quod quidē Mutius condēnabat propter iniquitatē quæ prima frōte apparet. Sed prēualuit Seruij Sulpitij ſentētia, illud eſſe licitū. Vt ſi, verbi gratia, Petr⁹ poſuit bis centū ducatos: Paulus verò nō niſi centū: ſed tamē poſuit induſtrias & labores valētes tercentum. Nempe quia negotiatio illa fortè obit̃, vbi parū periculi pecuniæ imminet, & induſtriæ plurimū eſt neceſſariū: vel vbi operæ & labores ſunt magni: vt in nauigatione. Tūc enim cumulus valet ſexcenta, quorū quatuor ponit Paulus: & ideo lucri debet recipere duas tertias: Petrus verò vnā, q̃ poſuit duo. In dāno verò Paulus nō ſubijt niſi periculū vnius: Petrus verò duorū. Et eòdem alludit caſus. l. ſocietas. C. de ſoci. ❡ Simili modo cenſendū de alijs ſocietatib⁹, vt dum quis pecunia ſua oues aut armenta emit, alter verò paſcit & induſtria ſua curat: ſi ille qui oues emit periculū ſubit tanq̃ ſuarū rerū, valor illius periculi conferendus eſt cū valore induſtriæ & laborū alterius. Nam ſi facis vt paſtor periculū ſubeat, iam ſuprà diximus eſſe vſurariū mutuum: cùm ſaluum ſtet domino capitale ouiū. Pariter ſi pecuniam das opifici vt tuo periculo artem ſuam exerceat, conferendū eſt periculum pecuniæ tuæ cum ſuis operis & laboribus: & illa ratione diuidendum lucrum. ❡ Sed nūquid nō poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiā vēdere, vt poſtq̃ induſtria ſuæ artis pecuniam confecerit, auctius tibi pretium ſoluat q̃ lana aut corium venderetur præſente pecunia? Hic enim contractus in multis locis in vſu eſt: exiſtimaturq; proptereà licitus ꝙ in rem cedit & cōmodum opificis. Reſpondetur nihilo minùs eſſe omninò illicitum, etiam ſi vtile ſit opifici, qui illa mutuata pecunia viuit. Nam eſt manifeſtum mutuum: nempe vbi res venditur cariùs pecunia credita. ❡ Ad primum igitur argumentum ſunt qui reſpondeant, vbi nihil lucri accreuit non debêre qui operas poſuit illas perdere: ſed aliquid ei ex ſorte tribuendum. Nihilo minùs reſpondetur, quòd quemadmodùm ſi capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud poſuit: ita vice verſa ſi ſaluo capitali nihil lucri accreſcat, totum eſſe illius qui illud poſuit: & alterum debere ſuas operas perdere. Quoniā hic fuit pactionis nexus vt alter ſubiret capitalis periculum: alter verò operarum. ❡ Ad ſecundum autem palàm dictum eſt: videlicet quemadmodùm ſit diſtributio lucri facienda: non æſtimata tota pecunia, ſed eius periculo.

Dubitatio.

Reſponſio.

Ad primum argumentū.

Ad ſecundū.

ARTI.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm licitum ſit pecuniam in ſocietatem exponere, ſaluo capitali.

DE ſocietate contractus vbi legitima eſt ſocietas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen ſupereſt vtrùm ſaluo capitali ſit etiam permittendus. Arguitur enim à parte affirmatiua primò ex cap. Per veſtras. citato, de don. int. vir. & vxo. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, vt eius lucro viuat: quod fieri non poteſt niſi ſaluum ſit capitale: quandoquidem dos, vt ſuprà dictum eſt, debet ſalua perſiſtere.

Primum argumentum partis affirmatiuæ.

Argumen. 2.

¶ Secundò arguitur. Poteſt qui amplam pecuniam in ſocietate ponit paciſci cum ſocijs, vt nõ ipſe totum eius periculum ſubeat, ſed ipſi partem: ergo eâdem ratione poteſt inter eos conuenire vt alij periculum ſubeant: ipſe tantùm verò pecuniam conferat.

Argumen. 3.

¶ Tertiò. Poteſt qui pecuniam in ſocietate collocat celebrare cum vno tertio aſſecurationis contractũ, qui periculũ in ſe vertat: ergo poteſt eundem cõtractum celebrare cum ſocio: cui perinde periculũ imminet, ſeruato ipſo in tuto qui pecuniam contulit: ergò illud eſt licitum. ¶ In cõtrarium tamen eſt. l. citata, ſocietatem. C. pro ſocio. vbi cùm illa ſocietas approbetur vbi vnus pecuniam confert, alter verò operas: illa reprobari videtur, vbi vnus neq; periculũ pecuniarum ſubit neq; operarum.

QVæſtio licèt controuerſum ſit inter doctores, perparùm tamen habet ambiguitatis: vnica ergo concluſione reſpondetur. Neutiquàm licitus eſt eiuſmodi contractus vbi quis ſic pecuniam ponit vt nulli ſe exponat periculo: ſed alter tenetur quicquid accidat eundem ſeruare indemnem.

Concluſio reſponſiua.

Ratio cõcluſionis.

Ratio eſt manifeſta: quoniam hæc non eſt ſocietas, ſed verè mutuum. Eo enim ipſo quòd alter periculum tuæ pecuniæ ſubit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè eſt dominus cui res perijt ſi perdatur: & ideo quicquid vltra capitale mutuator ille recipiat, fit vſuræ reus. Atque hinc fit nullam eſſe ſocietatem. Nam ille verè nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam non eſt ſua. In ſumma, qui neque operas neque pecuniã periculo exponit, non benè negotiatur. Illa enim eſt negotiatio vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primum argumentũ.

AD primũ igitur argumentũ ſunt qui reſpondeant concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt poſsit dotem ſaluo capitali apud mercatorem ponere, vt eius lucro matrimonij onera ſuſtineat: ſicuti ſuprà genero permitti monſtrauimus vt fructus pignoris extra ſortem ſuſcipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Eſt tamẽ aſſertũ hoc, vt improbabiliſsimũ, ſic peſtilentiſsimũ: quoniã cũ recipere vſuras ſit cõtra ius naturæ & diuinũ, nulla eſt ratione diſpẽſabile, vt expreſſẽ habet cap. ſuper eo. de vſur. neq; pro redimẽda vita captiui. Neq; ſimile eſt de pignore cuius fructus iure cenſetur ſocer tribuere dũ dotem non ſoluit. Capitulum ergò illud tantùm declarat quomodò maritus poſsit fructibus dotis viuere: nempè ſi illam apud tutum mercatorem collocet iure communi ſocietatis: puta vt capitalis periculo ſit expoſitus.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad ſecundum concedimus poſſe quempiam decem milia, verbi gratia, ducatorum in ſocietatem conferre eo pacto vt nõ ſubeat periculum niſi ſex aut octo milium. Attamen tunc non poteſt ex lucro recipere niſi illam præciſè partem quæ illi pecuniæ reſpondet, cuius ipſe periculum ſubit: nam reliqua cenſetur ſocijs mutuare: quippè qui ſuo periculo illa ſuſcipiunt: atq; adeo pars illa lucri quæ periculo illius prouenit illorum eſt qui eidem ſeſe ſubmiſerunt diſcrimini.

Ad tertium argumentũ.

Ioan. Maioris.

Accurſius.

Panormita.

¶ Tertium verò argumentum eſt, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in. 4. diſtinct. 15. quæſt. 48. & 49. Et quidem Accurſius. l. ſi non fuerint. ff. pro ſoci. & Panormita. cap. citato, per veſtras. indubiè, idque meritò tenent nullatenùs cõtractum ſocietatis licitum eſſe vbi ſaluum eſt capitale: nam re vera eſt merè mutuum. Neque argumentum quo in contrarium arguit Maioris, vllius eſt momenti. Arguit enim, ex eo quòd alter ſociorum pecuniam ponat, alter verò periculum ſubeat, nõ ſatis colligi eandem pecuniam mutuatam cenſeri. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Poteſt enim quis alteri commodare equum ſuum aut rem aliquam ſuæ ſupellectilis eo pacto vt commodatarius & conductor periculum in ſe ſumat: & nihilo minùs non eſt mutuatio, cur ergo ſecùs in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentum nullius eſt ponderis: quoniam ſi in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quemcunq; vſum tradas, profectò contractus eſt venditionis,

tionis pretio credito: cùm ergo pecunia taxatum habeat pretium, vt puta quòd ipſa eadem ſalua reſtituatur: iam alter fit dominus, & poteſt quicquid ei libuerit de pecunia diſponere, ac ſi ſua eſſet, dummodò illam reſtituat cum lucro: eſt ergò verè mutuum.

Hoſtienſis. *Ioan. Andr.*

❡ Quapropter neq; moderatio Hoſtien. & Ioannis Andreæ, qui illic ab eodem doctore citantur, faciũt rei ſatis. Aiunt enim contractum eſſe licitum ſaluo capitali ea lege vt ſi per negotiationem diſpereat teneatur negotiator illud reſtituere: non autem ſi caſu fortuito. Et Maioris quidem prius approbat membrum, reprobat verò poſterius: nam poteſt, inquit, taliter ſeruari capitale ſaluum, vt etiam ſi aduerſa fortuna pereat, teneatur negotiator illud perſoluere. Attamen proculdubio vtróuis modo pereat, nõ erit contractus licitus, ſi ſit capitale ad æquale reſtituendum.

Argumentũ Maioris.

❡ Oſtendit ergo idem author dictum contractum eſſe licitum hac ratione, quæ iudicio ſuo manifeſta eſt. Poteſt, vt exẽpli gratia ſic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos quos poteſt tutos facere per contractum aſſecurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratia, quinquaginta ducatorum. Deinde poteſt cum Titio aſſecurare, vt aiũt, lucrum: nempè vt ipſi eidem Petro det centum pro lucro. Qua ratione habet ſaluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuerſis perſonis illis modis contrahere iſte poteſt, quidnam vetat omnes ſimul facere cum eodem? Do tibi mille in ſocietate, ex quibus cape quinquaginta pro aſſecuratione, ſupponamus enim periculum perexiguum eſſe, & dabis mihi centum aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic ſaluum capitale, & nihilo minùs recipit aliquid vltra ſortem.

Caietanus.

Caietañ. opuſ. 16. reſponſ. quæſt. 11. partim contractum reprobat, partim verò approbat. Ait inquam, ſi illi contractus vnà ſimul cum eâdem perſona fiant, non eſſe licitos: ſcilicet cõtraho tecum ſocietatem hac lege vt inter nos etiam cõueniat tam de pretio aſſecurationis quàm de quantitate lucri. Eſt enim tunc palliatum mutuum. Si autem inquit fiant ſucceſsiuè: itaq; qui ponit pecuniam non obliget tunc alterum ad eoſdem contractus. Sed poſtquàm pecunia communi lege ſocietatis expoſita eſt, ille negotiator ſocius vult facere eoſdem contractus: nõ eſt cur condemnetur. Eiuſmodi diſtinctio placuit eidem authori in penſionibus: nempè quòd non poteſt conſtitui penſio cum pacto redimendi: ſed tamen ſucceſsiuè non eſt inquit illicitum.

Iudicium authoris.

❡ At verò ea porrò eſt exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his contractibus non poſsim quàm vſurarium mutuum: ſiue ſucceſsiuè fiant, ſiue ſimul.

Reprobatio diſtinctio. Caietani.

Neque diſtinctio hæc ad rem mihi quicquam referre videtur. Enimuerò cùm ſimul fiunt, manifeſtum eſt mutuum. Nam eo ipſo quòd Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturque inter eos de lucro, & quòd capitale ſit Petro per eundem Paulum ſaluum, tunc, vt nuper dicebam, poteſt de illa pecunia Paulus diſponere ac ſi ſua eſſet: puta prædia emere, dotare filiam, &c. ergo verè fit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dñium tali forma transfertur, verè mutuũ eſt, atq; adeò quicquid poſteà vltra ſortẽ recipitur, vſurariam habet iniquitatem.

Solutio argumenti facti.

❡ Ex quo potentiſsima fit fallacia conſequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnum. Cùm enim ego vni trado pecuniam meam & cum altero paciſcor de aſſecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi reſtituere, atque adeò nõ transfero dominium in ipſum: alter verò qui reſtituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem perſonam ambo concurrunt, nempè quòd idem ipſe cui pecuniam trado obligatur mihi ad reſtitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Poſſum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri: quia per hoc non transfero dominiũ: nõ tamen ſimul cõuenire de ſeruando capitali.

Corollariũ.

❡ Ex hoc rurſus palàm colligitur, idem prorſus committi vitium, quanquam ſucceſsiuè idem contractus cum eâdem perſona fiat. Nam etiam ſi ante menſem vel quoduis aliud tempus ſocietatem cum aliquo legitimè contraxi, numerando ei pecuniam meam meiipſius periculo, quotieſcunque tamen cum eodem de tuto capitali paciſcor, in virtute transfero in ipſum dominiũ, atq; adeò mutuo. Quod non contingeret ſi cum alio tertio eundem celebrarẽ aſſecurationis contractum.

❡ Per hæc ergo quæ dicta ſunt cenſeri de quodam contractu poteſt qui alibi tunc ſæpiſsimè Romæ fieri ſolet. Habet Petrus officium, ſiue ſcriptor ſit ſiue aliter palatio ſeruiat, contingit nummis egere, conuenit mercatorem aut quemuis alium qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in ſuo

in ſuo officio decem annuos aut duodecim conſignat:ea tamen lege vt ſi intra ſemeſtre tempus mercator ille qui pecuniam numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat,neq; Petrus teneatur ſuis hæredibus reſtituere. Si autem poſt ſex menſes eſt vita ſuperſtes, proteſtatur debitori nolle ampliùs in ſocietate remanere, ideoq; eum admonet vt niſi extemplò ſoluerit, inde ratione moræ ſoluturum eaſdem ſtatutas vſuras. ¶ Eſt inquam contractus quem ſocietatem appellant: ſed profectò eius iuſtitia non eſt vſque adeò liquida. Primùm enim non poteſt reduci ad rationem empti cenſus:quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit,priuare ſe in perpetuum eius dominio: vt neque alter neq; eius hæredes in perpetuum tenerentur cēſum redimere: ſed in ſuo eſſet arbitrio ſi vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in poteſtate tribuentis eſt capitale ſuū repetere:quin & re vera repetit. Et ideo eiuſmodi contractus non appellant niſi ſocietatis. Fingunt enim quòd ſi qui fructuoſum officium habet, mille,exempli gratia illud emit:cuius fructus aſcendunt vſque ad centum, mercator qui centum tribuit, init cum illo ſocietatem: ponit ſcilicet decimam partem pretij vt decimam etiam fructus ſuſcipiat. At verò hoc videtur à lege ſocietatis diſtare, quòd ille non ſubijt capitalis periculum eo modo quo fieri ſolet in ſocietatibus: videlicet exponendo ſe periculo ſi in negotiatione capitale perdatur, ſed tantùm illi periculo ſi mortem ante ſex menſes obierit. ¶ Igitur, vt de hoc, ſi quid valet, noſtram aperiamus ſententiam, quantum ad illud ſemeſtre tempus attinet, iuſtus apparet contractus:nam periculum illud quod centum conferens ſubijt, vt ſi vita tunc fuerit defunctus illud amittat, æſtimabile eſt pecunia: atque adeò ſicut in ludo atque itidē in alijs furtuitis fieri conſueuit, iuſtè videntur pro illo periculo centum aureorum recipi ſex. Attamen quòd poſt lapſum ſex menſium ratione moræ recipiātur ſingulis annis duodecim, fraudem videtur ſapere:tum quòd ab initio mora illa præuiſa eſt, atque adeò videtur in fraudem mutui conceſſa. Tum præcipuè quòd ratione morę non poteſt ſupra capitale recipi niſi damnum emergens: lucrum verò ceſſans minimè: niſi eiuſmodi pecunia licitę negotiationi fuiſſet expoſita. Quapropter ſi ita res erat, contractus forſan eſt licitus: aliâs minimè. Quin verò vix eiuſmodi contractus approbare auderem, niſi ſub forma empti cenſus, aut planæ ſocietatis: videlicet vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVAESTIO SEptima, de Contractu aſſecurationis.

ARTIC. VNICVS.

Vtrùm aſſecurationis contractus ſit licitus.

POSTREMVS denique contractus nominatur aſſecuratiōis. Nam quanuis verbum non ſit inter linguæ peritos latinitate donatū, eſt tamen iuris cōmentatoribus vſu receptum pro eo quod eſt in tutorem conſtituere. At quòd huiuſmodi contractus non ſit licitus, decretum apparet in cap. nauigati. de vſu. *Primū argumentum.* ¶ Secundò & ratio id videtur probare:nam qui pro pretio periculum in ſe ſuſcipit, verbi gratia, onuſtæ nauis, nihil emit aut ſocietati committit: imò abſq; aliquo negotio pecuniam lucratur:ergo pro nihilo aliquid percipit: quod vſuræ habet ſpecimen. *Secundum.* ¶ Accedit tertiò quòd ſi contractus hic licitus eſſet, occaſio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam ſi nihil prorſus in bonis haberent, poſſent ſe aſſecuratores exhibere: poſtquàm nihil pecuniæ debent præſentem offerre: quod eſſet reipublicæ pernicioſum. *Tertium.* ¶ In contrarium eſt receptus vſus, idemq; tam Theologis quàm Iuriſconſultis probatus.

FAcilè ad quæſtionem affirmatiua cōcluſione reſpondetur. *Cōcluſio reſponſiua.* Contractus aſſecurationis, ſi lege & more fiat, licitus eſt. *Probatio.* Probatur hæc concluſio ex obiecto. Pro quacūq; re quæ pretio æſtimabilis ſit, poteſt quiſque mercedem recipere:in tuto autē rem conſtituere, quæ periculis eſt expoſita, pretio æſtimabile:ergo quiſq; poteſt illud pretio redimere, atque adeò qui periculum illud ſubijt, idē recipere pretiū. Atq; id ex eo potiſsimè

quòd vterque ſe periculo ſummittit: videlicet tam dominus nauis ſoluendi pretium, ſi ſalua ſit, quàm alter ſoluendi merces ſi pereant. ℭ Secundò arguitur à neceſsitate.

Secunda ratio. Contractus eiuſmodi eſt reipublicæ non infimè neceſſarius: ergò cùm ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus eſt. Antecedens inde patet, quòd eſt neceſſariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cũ pro exiguo pretio magnum auri pondus ſecurum cõſtituunt, audent eiuſmodi mercaturam obire: quæ quidem reipublicæ eſt neceſſaria. ℭ Accedit huc tertiò quòd licitum eſt fideiubenti

Tertia ratio prò alio, quem non eſt adeò tutum ſoluendo fore, aliquid pro illo periculo ſuſcipere cui ſe exponit ſoluendi. Perſimile autem contingit in aſſecuratione. ℭ Ad hæc per

Poſtrema ratio. viam depoſitionis, quam vadiationem nonnulli vocant, licet dubijs euentibus pecuniam exponere, vt illo periculo poſsint depoſitores quidpiam lucrari: vt de honeſto ludo diximus. item an pluet cras vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi gratia, ducatos periculo exponere, cum ſpe lucrandi quinquaginta aut ſexaginta.

ℭ Sunt quidem qui ſtupidum illum cenſeant, qui ſpe lucrandi centum aut mille, periculum ſubeat nauis inſtitoris valentis forſan viginti aut triginta milia. His autem reſpondemus, de pretio quidem nihil nos decertare, poteſt quidem eſſe iuſtum, vel iniuſtum. Ipſi ſibi contrahentes viderint. Sed re vera nullus eſt ſtupor neque dementiæ nota, pretio currente eiuſmodi pericula ſuſcipere: quippe cùm non ſint tam euidentia, quin poſsint aſſecuratores bene ſperare. Et quanuis aliquando iactura ſit, aliquando accreſcit lucrum. Eò potiſsimùm quòd viri cordati aleam cum tanto periculo non iaciunt. Et vice verſa vbi nullum prorſus immineret periculum, mente careret qui aſſecurationis contractum faceret ſuarum mercium. ℭ Oriuntur tamen hinc dubitatiunculæ nonnullæ. Primùm omnium nõ ſunt

Vitia quæ in cõtractu aſſecurationis contingere poſſunt. huc admittendæ vafrities & impoſturæ quę in alijs etiam contractibus vſu euenire poſſunt. Si enim qui nihil in bonis habet periculum ſe nauis ſuſcipere ait: ea nimirum ſpe quòd ſi ſalua fuerit, habebit mercedem: ſin verò perierit, abdet ſeſe aut bonis cedet, iniuſtiſsimus eſt, poſtquàm re vera nulli ſe exponit periculo: atque adeò mercedem contra iuſtitiam poſcet. Et econuerſò ſi dominus nauis ad alium minùs fidum portum roſtrum dirigat, quàm ad illum qui fuerat in contractu expreſſus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquère. ℭ Sed dubium eſt ſi quis naui

Dubium. vult vacua enauigare: quam tamen vult aſſecurare, ac ſi eſſet onuſta, vtrùm licitus ſit etiam contractus. Dabo tibi mille vt mihi viginti milia rependas ſi mea nauis fuerit ſubmerſa. Apparet enim non eſſe contractum legitimum ex parte nauigantis: quia non habebit tantam curam ſeruandi nauem, quæ vacua non valet niſi mille, ac ſi onuſta eſſet haberet. Reſpondetur quòd ſi

Reſponſio. nauigator alterum decipit: quia forſan non ſunt in portu, dicens ſuam nauim mercibus eſſe plenam tanti valoris, cùm tamen nullas habeat: profectò contractus non valeret: quia alter ſi rem ſciret, non illum iniret: timens non fore tantæ curæ nauigatori ſeruare nauem. Quin verò timenda eſſet fraus, nè ſcilicet conſultò ſubmergi eam ſineret, vt lucraretur viginti milia. Si autem aſſecurator ſciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriam: eſſet enim tunc genus vadiationis ſeu depoſitionis: Si ſalua euaſerit nauis, dabis mihi tantum: ſin minùs, dabo tibi tantùm. Eodem modo poſſent depoſitum facere alij ad quos nihil ſalus aut ſubmerſio nauis attinet: Si ſalua ad portum applicuerit, dabo tibi centum: ſin minùs, dabis mihi mille. ℭ Pari modo poteſt fieri aſſecuratio in nundinis: largire mihi tantum, & ego tibi ſecurum reddo quòd ſis tantum lucraturus. ℭ Dubium

Dubitatio altera. autem hoc aliud gignit: nempè vtrùm idem contractus in alijs quoque rebus quàm in mercibus ſit licitus. Sunt enim nonnulli

Syluester. quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. citauit: qui negant poſſe quenquam aſſecurare alterius vitam. Nam eſſet periculum vt alter cuius intereſt optaret alterius mortem. At verò hic de iuſtitia loquimur contractuum, atque adeò de earum natura, an ſint vſurarij: vitium autem contra charitatem huiuſmodi naturam non mutat. Quare liciti ſemper ex obiecto manent. Quin verò aliquando ſunt reipublicæ in vſum. Petit ex me mutuum filius familiâs: qui ſi prǽmaturè priùs parente ſuo mortem obierit, mihi non ſoluet. Si autem fuerit ei ſuperſtes, in tuto ſunt mei nummi. Profectò tũc meritò formidabo, mutuatum ei quidpiam

piam concredere. Et tamen ſi mercatorem qui ſecuram mihi faceret eius vitam mihi tribueret, nihil ei vererer beneficium impendere. Eâdem ratione licet aſſecurare quicquid incertum eſt euenturum: vt quòd erunt proſperi terræ prouentus, quòd naſcetur prægnanti filius maſculus, & ſimilia.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum iam ſuprà reſponſum eſt, illic neque condemnari contractum ſocietatis, neque aſſecurationis, ſed mutuationem: quæ cùm gratis fieri debeat, fit tamen cum pacto alicuius obligationis. Vt ſi quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt ſecum aſſecurationis contractum faciat. Præterquàm quòd, vt ſuprà diximus, forſan non erat tunc aſſecuratio neceſſaria: vel quanuis eſſet: tamen nauigator maluiſſet periculum ipſe ſubire quàm pretio redimere. ¶ Ad ſecundum verò iam reſponſum eſt, quòd pro periculo quod ille ſubijt, illam poteſt mercedẽ ſuſcipere. Atq; adeò ad poſtremum verbũ, vbi diximus quòd qui nõ habet vnde id ſoluere poſsit quod aſſecurat, neque pretium valet percipere. *Ad ſecundũ argumentũ.*

FINIS LIBRI SEXTI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER SEPTIMVS De Iuſtitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De Cambio in genere.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ars Campſoria ſit licita.

CAMBIORVM diſputatio ad vſuræ tractatum attinet: imò bona eius pars ibidem expedita eſt. Quocircà quę reliqua facta eſt, non poteſt non eſſe breuiſsima. Conſtituimus autem huic quantulocunq; fragmento, etſi multò ſit breuius iuſto volumine propter eius celebritatem, libri titulum indidère. Eſt enim materia hæc vt cognitu maximè neceſſaria, ita tũ per ſeipſa abſtruſiſsima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq́; inuentis intricatiſsima, ac ſubinde doctorum opinionibus plurimùm offuſcata. Quamobrem complurium ſum poſtulationibus improbè frequentatus, vt pus venenumq́; huius peſtis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicã graſſatur. Curabo ergò pro ea quæ mihi ſuppetit ingenij facultate, id tẽtare. Deus nobis quod veritas habet, ſuggerat. ¶ Igitur in ingreſſu libri, de arte primùm campſoria ſciſcitamur, an ſit licita. Arguitur enim à parte negatiua. *Primum argumentum à parte negatiua.* Ars campſoria, nummularia eſt: nẽpe nummorũ cõmutatrix & auctrix: hãc autẽ Ariſt. *Ariſtot.* 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti cõtra naturam ſit, condemnat: vtpote quòd in nummis cõmutandis nullum inſit naturale commodum: ſicuti in cõmutandis cibis, veſtimentis, atq; alijs rebus ad vitam neceſſarijs. *Argumen. 2.* ¶ Accedit ſecundò quòd finis huius artis, vt ſuperiori libro dicebamus, eſt diuitiarum conquiſitio quæ in infinitum procedit: cùm tamen temporalia deſideria modum habere debeant: qua idcircò de cauſa eſt reipublicæ peſtifera, vt experiẽtia ipſa teſtatur. Quare & Chriſtus nummulariorum menſas euertit. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò per hoc claret, vt ſuprà dicebamus, eſſe contra naturam quòd per hanc artem maximè fit vt ſterilis pecunia fructuoſior ſit q̃ terra ipſa: & inde campſores odium cõtrahunt apud homines. Atq; inde præterea, quòd ferè, homines ſunt ſedẽtarij: nempè qui otioſi viuũt, & tamẽ plus lucri corradũt quàm alij actuoſi labore manuum ſuarum inſudãtes. Eò præcipuè quòd pecuniam ſuam nulli ſubijciunt periculo: ſicuti in alijs fit negotiationibus. ¶ In contrariũ tamen facit quod quodammodò hæc ars vſui eſt reipublicę ad cambiendas traducendasq́; monetas.

PRimùm omnium nomen cambium latinũ eſt. Nam cambire idem eſt quod rem vnam pro alia commutare. *Quid Cambium.* Sed eſt cum Ariſtot. loco citato, vt ſuperiori libro partim adnotauimus, nunc emunctiùs recolendũ, tres permutationum formas temporum curriculo ordine ſuccreuiſſe. *Triplex permutationum forma.* Cœperunt enim homines res ipſas primùm cambire: puta vineam pro domo, vinum pro frumento, veſtem pro calceo. &c. Quæ quidem cambitio ſyncerita ti naturæ eſt à ſuis primordijs natiua. Sed tamen propterea minimè ſufficiẽs quòd neq; res poſſunt aut in diuerſa loca omnes aſportari vt cambiantur, neq; in lõga ſeruari tempora. Et ideo ſucceſsit ſecundum cambium: nempè nummus inuentus eſt qui rerum eſſet pretium, cumq́; rebus ipſis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illiq́; omnino deſeruit. Quare hoc porrò ad vitæ ſufficientiam ſatis erat. At verò inuento nummo humana ſagacitas per auaritiam excitata, tertiam cambiorũ progeniem peperit: vt videlicet nummũ pro nummo commutaret. Quę quidem commutatio inde primùm ortũ traxit, quòd auream pretioſioremq́; monetam neceſſe erat cum minutioribus cãbire. Deinde verò quia in vna regione aurum numeroſiori argento ęſtimabatur quàm in alia: & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant quàm in alia emerent. Atq; inde poſteà induſtria humana artificioſiùs eandem artem locupletauit. Hac

ergo ratione nomen generale cambij quod è rerum commutatione originem duxerat, tandem crebreſcente vſu ad pecuniarum cõmutationem,quæ minùs eſt naturalis,accõmodatum eſt. Quare cambium nõ eſt idem quod ars ipſa nummularia ſeu pecuniaria. Nam ars induſtriam negotiandi ſignificat: cambium verò ipſam eius cõmutandi actionem. Sunt autem qui intelligere aliter non valentes cambij nomẽ quàm ſi inter res fiat diuerſas,aiunt propriè cambium non poſſe intelligi niſi inter monetas aut diuerſi metalli aut diuerſi ſigni. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget:imò in cambio ratione loci, vt infrà patebit, idem propriè nummi pro diuerſitate loci cambiuntur. ¶ His ergo præhabitis ad quæſtionem forſan alicui videbitur propter rationes factas negatiuè ſimpliciter reſpondendum:ſcilicet huiuſmodi artem non eſſe licitam: pleriq; tamen contrà reſpondent, non ſolùm licitam eſſe, verùm & vtilem. Crediderim tamen tali eſſe concluſione reſpondendũ. *Concluſio reſponſiua.* Ars campſoria quam nummulariam Ariſto. appellat,ſi per ſe nudè ſecundùm ſonum vocis exiſtimetur,in malum ſonat:non tamen ſic habet penitùs intrinſecam malitiam, quin bono fine & circunſtantijs fieri poſsit licita. Quatuor enim actionum genera libro tertio diſtinximus. Alia enim eſt genere ſuo bona, vt virtutis opus:alia indifferens, vt ambulare:alia verò ſic intrinſecè mala vt neutiquàm fieri queat licitè,vt mentiri. Quarta verò eſt quæ per ſe nudè conſiderata in malũ ſonat: attamen non repugnat quo minùs fine aliquo & circunſtantia fieri poſsit licitè:vt plura ſimul retinere ſacerdotia. Atq; huius generis,ſi rem conijcio,eſt ars campſoria. Nomen enim nummulariæ artis,vt Ariſt. loco citato docet, duo ſignificatione ſua præ ſe fert abſurda. Primùm ratione materiæ,quòd præter pecuniæ primæuum vſum, qui eſt vt rerum ſit pretium,cambitur vna pro alia. Secundò ratione finis : quia ſcilicet eiuſmodi commutatio non ad prouidentiam proximè neceſſariorum vitæ: ſed propter lucrum fit, quod infinitam gignit appetendi ſitim. Atq; adeò ſic nudè conſiderata, male ſonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorumq; genera,ac ſubinde fraudes atq; alia mala quæ ſuperiori libr. quæſt.2. negotiationi oſtendimus annecti: imò verò hæc pluribus eſt delinquendi occaſionibus expoſita. Nam reliquæ negotiationum ſpecies quæ in emptione & venditione verſantur,plus habent naturalis commercij: cùm res illic cambiantur ad vitam neceſſariæ, plusq; exigunt induſtriæ, diligentiæ, ac laborum:pluribusq; periculis capitale ſummittitur: quibus quidem rationibus honeſtantur. In hac verò arte nullum illorũ ineſt. Pręterea maius habet illectamentum ad expiſcandum aliena bona: porrò cùm prodigi homines qui ſuis volunt voluptatibus inſeruire, paratam à campſoribus habent viã breui ſuas ſubſtantias decoquendi. At quoniam huius artis vitia in libri decurſu tractãda ſunt, de his modò ſatis. ¶ At verò ſecunda cõcluſionis pars nihilo minùs ſic probatur. *Probatio cõcluſionis.* Hæc eadem ipſa ars aliqua reipublicæ afferre poteſt emolumenta: ergo ſi illis vitijs expurgetur, in finemq; referatur honeſtum, licita erit, atq; adeò vtilis. Antecedens inde patet quòd neceſſarium quandoq; eſt ciuibus pretioſiorem monetam cum vilioribus commutare: vt in ſubſequentibus compertum fiet. Quòd autem ab illis maculis quibus ſordet elui poſsit, liquet: nam poteſt campſor non abſque modo, at honeſtum optare lucrum. ¶ Sed neq; numiſmatum cõmutatio quæ earum inſtitutioni aduerſari videtur, eſt omnino eius naturæ contraria. Nam ſicuti in alijs rebus Ariſtot. eod. 6. cap. 1. Politico. duplicem dignouit vſum: ſic & in pecunia licet. *Ariſto.* Eſt enim calcei, veſtisq;, ac reliquorum vtenſilium, duplex vſus: vnus primæuus cuius gratia inuentus eſt. Quemadmodùm calcei vſus eſt calceatio, & indumenti, indutio, atq; equi equitatio. &c. Alter verò emptio & venditio. Horum autẽ licèt prior ſit proprius, poſterior tamen non eſt repugnans. Ordinatur enim venditio calcei ad priorem vſum. Pari ergo modo etſi nummorum proprius vſus & finis ſit rerum æſtimatio, ac pro illis commutatio, nihilo minùs eorum inuicem cambium non eſt omnino abſurdum, ſi eatenùs permittatur quatenus eſt reipublicæ neceſſarium. In ſumma, ſi quod in huiuſmodi cambio ſubeſſet periculum mutui, id maximè ex parte campſoris: nam ab altero qui pecuniam in alterum locum traijcere optat, id non timetur: plurimùm tamen, imò ſemper campſor prius recipit pecuniam quàm reddat: vbi omnis abſtergitur effigies mutui. ¶ Et per hæc, reſponſio clareſcit argumenti in capite quęſtionis obiecti.

ARTI-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm plures ſint cambiorum ſpecies.

Primum argumentum.

DE cambio in communi,qui titulus eſt præſentis quæſtionis, ſecundò explorare reſtat cambiorum ſpecies. Arguitur enim non eſſe plures. Nã cambium nihil aliud ſonat quàm rerum permutatio : propterea autem quòd materia, hoc eſt,res quæ commutatur diuerſę ſint ſpeciei, actiones ipſæ non variant ſpecies. Eadem enim artis ſpecies eſt,veſtem vel ex ſerico vel ex panno facere. ¶ Secundò. Neque propterea rurſùs variantur quòd cambium fiat ratione loci,vel ratione temporis,vel ratione monetæ:quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. ¶ In contrarium autem eſt receptiſsimus, non modò vulgarium, verùm & ſcholarium vſus, diſcernentium diuerſas cambiorum ſpecies.

Argumen.2.

Prima concluſio.

AD quæſtionem quinq; concluſionibus reſpondetur. Prima : Si res ipſæ quatenus res ſunt exiſtimentur,cambium non eſt genus plurium ſpecierum. Concluſionem hanc profectò argumentum modò factum ſatis oſtendebat. Eadem enim eſt actio cambire vinum pro oleo:& aurum pro domo:& argentum pro auro, aut pro alio metallo:ſiue ſignata ſint numiſmata,ſiue rudis metalli maſſa. Actiones enim non ex materia,ſed ex obiecto ſpeciem mutãt.Eadem enim eſt ſtatuaria ars ſiue in ligno ſculptio fiat,ſiue in lapide. Atq; in moribus eadem eſt ſpecies furti auri & veſtium.Quare,vt diximus,furtum ſpecies ſpecialiſsima eſt:differens à rapina ſola ratione inuoluntarij, quæ eſt in obiecto : quia vnum fit per fraudem,& aliud per vim. Imò verò neq; quantũ ad rationem iuſtitiæ aut iniuſtitiæ,mutatur ſpecies.Nam vt in tribus cambiorum generibus ſuperioris articuli exemplum ponamus,eadem eſt ratio iuſtitiæ & iniuſtitiæ,cambire vinum pro oleo, & pecuniam pro frumento,atq; aureum nummum pro argenteo . Nam æqualitas in his omnibus ſeruata eandem habet rationem commutatiuæ iuſtitiæ:inæqualitas verò,eandem rationem iniuſtitiæ.Quapropter phyſicè loquendo non ſunt diuerſa cambiorum genera,neq; diuerſæ ſpecies:ſed dicuntur latinè diuerſa genera propter diuerſas materias:& prętereà propter diuerſam accommodationem ad ciuilem vſum. ¶ Secunda cõcluſio . Si moneta , non vt naturalis res, ſed quatenus numiſma eſt , atq; adeò legale rerum pretium exiſtimetur,commutatio rerũ pro pecunia, cõtractus eſt ſpecie ciuiliter differens à cãbio primi aut tertij generis. Cuius vtiq; rationẽ ſuperiori libro aſsignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter eſt contractus emptionis & venditionis:vt habetur l.2.de contrahen.empti. eò quòd illic diſtinguitur pretium à re:cùm in cambijs cæterorum generum inuicem res vna ſit alterius pretij.

Secunda cõcluſio.

Ratio cõcluſionis.

¶ Tertia concluſio. Cambium tertij generis quæ actio eſt nummulariæ artis,ſpecies eſt etiam ciuiliter,atq; in genere morum diſtincta à cambio primi generis: nam illic nõ eſt niſi ſimplex rerum cõmutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam & ſufficientiam naturaliter inſtituta:hîc autem non res naturales,ſed legales nummi,idq; non ad victum neq; veſtitum, ſed ad lucrum. Quare neſcio an propria ſpecies ſit negotiationis: quoniam negotiatio eſt rem emere vt reuendas:quod non ſonat in malum : hîc autem, vt diximus,non eſt propria emptio vbi pretium à re diſtinguatur : dicitur nihilo minùs negotiatio , quia eſt nummorum permutatio gratia meri lucri. ¶ Ex his fit cambium, de quo præſens initur tractatus,à reliquis cõtractibus ratione diſtare.Iam enim monſtratum eſt non eſſe emptionem. Neq; verò eſt locatio aut commodatio, cùm hîc dominiũ transferatur,quod non fit in illis.Sed neque eſt mutuatio:quia non transfertur dominiũ ſimpliciter , hoc eſt vt ſors ſimplex reſtituatur : ſed cum lucro , & fœnore , aut pretio.

Tertia concluſio.

Differentia cambii à cæteris cõtractibus.

¶ Quarta cõcluſio. Cambiorum de quibus loquimur complures nominantur ſpecies: quæ quidem ſiue re vera ſint ſpecies, vt philoſophi,ſeu naturales,ſeu morales de ſpeciebus loquuntur : ſiue vulgari negotiatorum forenſiumq; vſu: perparui ad præſens negotium refert. ¶ Igitur quoniã in genere moris prima conſideratio in id fertur , quod eſt æquum aut iniquum, prima in præſentiarũ cambiorũ diuiſio eſt in reale & ſiccum. Vix enim reperias horũ nominũ rationes apud autores explicatas.Et tamen reale,quod à re dicitur , idem eſt quod cambium in re : hoc eſt legitima cõmutandi ratione factum : ſeu ratione diuerſarum monetarum,ſeu ratione loci, ſeu aliud ſit quodcunq; legitimũ:veluti in proceſſu patebit. Siccum autem idem eſt quod cambium quod in re non eſt cambium,

Quarta concluſio.

Prima diuiſio cambii.

Cambium reale.

Cambium ſiccum.

bium, ſed fictum & vſuræ palliatum: quod ideo è regione reali opponitur. Et dicitur ſiccum, id eſt ſterile, & humore carens ad fructificandum. Non quòd campſori non inde lucri fiat acceſsio: ſed quòd, vt ſuperiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam ſiccum: quia merum eſt ac nudum fœnebreq; mutuũ, quod nihil habet legitimi contractus. ℭ Quapropter hæc duo cambiorũ genera, licèt in eadem verſentur naturali materia, puta in pecunia: tñ in genere morũ contraria prorſus diametralique linea ſpecie differunt: ſicuti iuſtum & iniuſtum. Sub vtroq; ergo iſtorum membrorum multæ ſubſecantur ſpecies: ſiue modos dixeris cambiorum. ℭ Sit ergo quinta concluſio. Omnes cambiorum formæ & modi, vt tam illicita quàm licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur: quorum aliqua manifeſtam habent iniuſtitiam: alia verò manifeſtam iuſtitiam. Sed alia ſunt quæ in dubium reuocari poſſunt. Cambium enim monetæ non niſi propter aliquam diuerſitatem fit: videlicet aut ipſorum nummorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur quàm in ſubſtantia, vel in loco, vel in tempore. At verò quoniam monetæ diuerſitas bifariàm cauſa eſſe poteſt cambij: ſcilicet aut quia ad vſum humanum pretioſiores cum vilioribus cambiuntur: vel quia re vera vna venditur pro alia ratione auctioris æſtimationis ob loci aut temporis diuerſitatem, ad quatuor capita reducamus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philoſophicè diſputabimus, ſiue genera ſint, ſiue ſpecies, ſiue modi: ſed more latino promiſcuè his nominibus vtemur.

Quinta concluſio.

ℭ Primum ergo cambiorum genus eſt quod minutum vocant: hoc eſt dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur: vel è diuerſo. Inde enim nomen ſumpſit, quòd minutiores nummi pro pretioſioribus, aut è diuerſo, commutantur. Secundum genus eſt ratione loci: vt dum qui alibi pecunia indiget quam hîc habet, hîc numerat vt ſibi alibi conſignetur. Et hoc ſolet appellari cambium per literas, ad differentiam ſuperioris quod poteſt dici manuale. Illud nanque præſenti vtrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit literas tradit, quarum fide alibi ſolutio fiat. Atq; hæc duo genera ſi nihil doli admiſceatur, realia ſunt, ac ſubindè planè iuſta. Tertium genus eſt ratione temporis: vt ſi quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione expectati temporis cum fœnore reſtituat. Et hoc eſt cambium manifeſtè ſiccum, ac proinde iniquum: de quo lib. præcedenti abundè dictum eſt. Iſtæ ergo duæ radices diſputationem cambiorum ineuntibus ob oculos primùm omnium præfigendæ ſunt, ad diſcernendum inter iuſtitiam & iniuſtitiam cambiorum. Vbi enim ratione præciſè loci cambium fit, hoc eſt ea duntaxat ratione vt pecunia tranſmittatur, cambium reale eſt & legitimum. Vbi autem aliqua ſe ingeſſerit ratio expectati temporis, ſiccum eſt & vſurarium. Solet etiam diſtingui cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullũ aliud admiſcetur. Cambium verò impurum vbi aliud commiſcetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac ſubinde fatentur cambium eſſe poſſe impurum, ſed nihilo minùs legitimum. At verò quoniam impurum in malum ſonat, ſignificantiùs dicetur purum omne cambium reale ſiue minutum, ſiue ratione loci: impurum autem cui aliquid iniuſtitiæ permiſcetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartum verò cambij genus eſt ratione monetæ: non inquam quod minutatim cambiantur, ſed quia re vera pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambitur diuerſis vtriuſque loci æſtimatis pretijs. Et in his genus cambijs potiſsimùm verſatur cambiorum diſputatio: quippe quæ, cùm in vſu potiſsimùm mercatoribus ſint & campſoribus, quàm plurimos parturiunt ſcopulos, humanas conſcientias cruentantes: atque adeò tum confeſſarios perplexos tenent, tum etiam doctores & obſcuros reddunt & varios: vt videre eſt apud Caietañ. in ſingulari cambiorum opuſculo, & apud Syluest. verbo, vſura. 4. & apud alios multos. Vtinam non idem nobis inuratur character! D. enim Thom. de hac re nihil ex profeſſo ſcripſit. Nam tractatus ille vſuræ, vt ſuprà diximus opuſculo. 73. nullum præ ſe fert ſpecimen ſancti Thomæ ac multò minùs cap. 13. vbi de cambijs breuis fit ſermo. ℭ Ad argumentum ergo principale in fronte quæſtionis poſitum, prima concluſio reſpondit.

Cambium minutum.

Cambiũ per literas.

Pulchrũ documentũ ad diſcernendã iuſtitiã aut iniuſtitiam cambiorũ.

Cambium purum.

Cambium impurum.

Caietanus.

Syluester.

QVAESTIO SECVNda, De cambio minuto.

ARTIC. VNICVS.

Vtrùm minutum cambium ſit licitum.

QVANVIS MInutum cambium obiter aſſertum ſit licitũ, reſtat nihilo minùs, vt à clarioribus & certioribus auſpicemur, id ſuis rationibus patefacere. *Primum argumentum.* Arguitur enim non eſſe licitum. Numiſmata ad hoc publico ſigno cuduntur, vt ſint iuſtum legitimumque rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc eſt, lege poſitum eſt, vt ſuperiori libro monſtrauimus, in indiuiſibili conſiſtit. Si ergo, exempli gratia, ducatus vndecim regalibus lege æſtimatur, non poteſt cum maiori argento commutari. *Argumen. 2.* ❡ Secundò ſi id liceret, ſequeretur cuique priuatæ perſonæ licitum eſſe, atque adeò in emptionibus & venditionibus cuicunque ementi liceret: eò quòd pretium in aurea moneta ſoluit, viliùs emere. Et vice verſa, ſi venditor dum recepto auro refundit quod ſupereſt pretij, minutiori, atq; ad vſum magis accommodata moneta, poſſet perinde atq; campſor aliquid pretij recipere: conſequens autem conceſſum viam panderet ad euertendam pecuniarum æſtimationem. ❡ In contrarium autem eſt receptus vſus, qui neutro foro aut exteriori ſcilicet aut interiori cõdemnatur.

Fundamentum. AD intelligentiam non modò quæſtionis præſentis, verùm & omnium ſubſequentium animaduertendum eſt, pecuniam cùm in metallo cudatur duplici ratione in pretio haberi: ſcilicet & tanquàm res & tanquàm ſignatum numiſma. Propterea enim quòd ſigillum publicum impreſſum habet, valor metalli non mutatur. Sed eſt illud velut ſignum alijs menſuris ac ponderibus publica authoritate inſculptum, quod ſit teſtimonium valoris monetæ. Quo fit vt ſi aliqua prouincia plus auro abundat quàm argento, aurum illic minore argento æſtimatur, quàm in alia quæ ditior eſſet argenti ꝙ auri. Et idem eſt de cupro & ęre. Tanta enim poſſet eſſe raritas auri & argenti, tantaq; copia aliorum metallorum, vt illorum æſtimatione multò pluris penderetur aurum & argentum, ꝙ in alia regione quæ copia auri aſflueret aut argenti. Atqui eadem hæc ratio in cudendo nũmo habetur: æſtimatur enim apud nos ducatus vndecim regalibus argenteis, propterea quòd ſecũdùm copiam quæ apud nos eſt vtriuſq; metalli, illa eſt legitima æſtimatio. Et in Italia æſtimatur duodecim Carlinis, atq; alibi maioris aut minoris. Quo fit vt licèt moneta non eſſet ſignata, idem pondus haberetur pro pretio rerum. Imò vt Ariſtot. loco citato ait, priuſquàm ſignaretur, pondere ęſtimabatur: ſed reſpublica illo ſigno teſtatur metalli valorem. *Ariſtot.* ❡ Duobus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia. Vno ſcilicet ſi cõſideretur ſub ratione metalli: atq; altero ſub ratione monetæ. *Duplex cõſideratio numiſmatis.* Quapropter tribus concluſionibus ad quæſtionem reſpondetur. Prima eſt. Cambire diuerſas monetas ſecundùm metalli naturam, etiam ſi parum aliquid ſupra valorem ſignati numiſmatis recipiatur, nullum habet ſpecimen mali. *Prima concluſio.* Vt ſi qui auro indiget vel ad deaurandum, vel ad medicamen aliquod cõficiendum, vel ad ornamentum, vel ad alios vſus ad quos natiuum habet iuuamentum, poteſt quis ei ducatum optimi auri vltra valorem quo ceu numiſma æſtimatur vendere: dummodò augmentum illud nõ ſit niſi exiguum. Concluſio eſt Syluestri, verbo, vſura. 4. §. 3. & Caietañ. in ſuo opuſculo: *Syluester. Caietanus.* & apparet manifeſta: quia ſicut tunc poſſet ille rude aurũ egenti vendere, ſic & illud quod eſt ſignatum. ❡ Haud tamen deſunt qui non ita gratis concluſionem fateantur: quorum eſt Ioannes Metinenſis qui in ſuo cambiorum tractatu eam nõ recipit. *Argumentũ Metinenſis.* Cuius argumentum eſt, quòd Rex dum monetam cudit æſtimat auri valorem quo ad omnes eius vſus: veluti dum ſua Pragmatica pretium taxat frumento: ergo ſicut poſt talem legem non licet neq; obolo pluris frumentum vendere: ita neq; ſignatum aurum. *Solutio.* Reſpondetur tñ non taxari monetã niſi ſub ratione pretij: quãuis etiã habeat ratio valoris metalli: & ideo nihil obſtat quo minꝰ aliquãtulo pretio cãbiũ fiat auri cum argento, propter metalli commoditates. Imò eſſe poteſt tam pulchra moneta, vt ceu gẽma ęſtimet. Quare nõ eſt ſimile de frumẽto quod nõ habet aliam naturam aut vſum ꝙ frumenti.

❡ Secunda

Secunda concluſio. ¶ Secunda concluſio. Licitum perinde eſt numiſmata qua ratione numiſmata ſunt cambire, nonnullo ab alterutra parte conceſſo alteri pretio. Hoc patet in cambio minuto, quod ſuprà manuenſe nuncupabamus: nimirum dum nummularius aut aurum dat pro minuto argento, aut vice verſa. *Probatio cõcluſionis.* Hoc inde probatur, quòd hoc genus cambij legi nullatenùs aduerſatur de numiſmatum æſtimatione: æſtimatio enim illa non eſt niſi quatenùs ſunt rerum pretia: minutum autem cambiũ ob id permittitur quòd illic nulla eſt emptio aut venditio, ſed cõmutatio ad vſum humanum vtilis. Eſt enim fortè pauper qui minutim pecunias expendit, pro quibus ideo aurum exhibet vt ſibi ad ſumptus familiares vſui ſint: & fortè eſt diues qui argento ad fabrefacienda vaſa opùs habet. Et vice verſa, eſt alius cui tranſportare expedit grandem pecuniam: vel cuius fert animus theſaurum recondere: qui ideo nè tanto ſit ſibi oneri magnum pondus vel argenti vel æris, cum exiguo auri commutat: cùm ergò ad iſtos vſus ſeruitium ſit & obſequium reipublicæ, varias habere paratas monetas quæ ſine ſumptu & labore congeri nequeunt, ſeruariq; & exhiberi, poteſt perſona publica qui huic muneri ſuas impendit operas, iuſtum percipere pretium. Quin verò non ſolùm ob iſtos vſus, ſed habes forſan monetas vetuſtate exeſas quæ vix ſignum repræſentant, neq; facilè à mercatoribus recipiuntur: quare vt illas cum alijs integris commutes, æquum eſt vt auctarium pretium ſoluas. Debet autem pretium tum tenue eſſe tum etiam vſu receptum, vt via fraudibus occludatur. *Caietanus.* ¶ Caietañ. autem in illo ſuo tractatu hanc facultatem ſolis campſoribus concedit, proptercà quòd publici ſunt reipublicæ miniſtri: quare ait inter priuatas perſonas non eſſe licitum. Non autem video cur non etiam priuatim liceat. Nam ſi genere ſuo cambitio illa æſtimabilis eſt pecunia, cur non licebit cuicunque? Quòd ſi non eſſet pretio æſtimabilis, profectò nec liceret campſoribus: nam vt infrà apertiùs monſtrandum eſt, antequàm ſumptus & labores ſint digni pretio, penſanda res eſt ex obiecto, licitáne ſit an non. Hoc tamen eſt verum, quòd ſi ego debeo duodecim regalia, non poſſum propterea quòd aurum ſoluam vno ducato ſatiſfacere: & idem eſt in pretijs. Tametſi qui liberè ſine vi & fraude rem ſuam vendit, nihil obſtat quo minùs ſua ſpõtè minoris vendat aureo pretio quàm argenteo vel æneo. Et tũc alter iuſtè poteſt oblato puro & optimo auro minoris emere. Hactenus de hoc genus cambio ſecundùm legem naturæ.

Tertia concluſio. ¶ Tertia concluſio. Poteſt reſpublica & princeps eiuſmodi minuta cambia inter perſonas priuatas interdicere. Quod conſultiſſimè lege cautum iam dudum eſt in Hiſpania: tum ad obuiandũ iniuſtitiæ, quæ ex pretij cremento ſtatim obrêpit: tum præſertim ad inhibendum nè aurea moneta in extera regna tranſportetur: quod re vera abſque graui reipublicæ detrimento non fit. Quapropter eiuſmodi lex ſi recipiatur, obligat in conſcientia ſub reatu peccati mortalis: & qui monetam auream cambiret pro alia ſuper legalem æſtimationem ſignati auri, fieret reſtitutioni obnoxius. *Ad primum argumentũ.* ¶ Ad primum igitur argumentũ iam reſponſum eſt quòd quanuis in cambio minuto nummi tanquàm moneta cambiantur, non tamen vt rerum pretia, ſed ad alios vſus qui ad emptiones ipſas & ad venditiones ordinantur.

Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum pariter reſponſum eſt, hoc genus cambij priuatis etiam perſonis eſſe licitum, dum modò in emptionibus & venditionibus fraudibus nõ aperiatur aditus. Nec verò ſit ciuili lege interdictum.

QVAESTIO TERTIA,
De cambio ratione loci & ratione temporis.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm cambium ratione loci ſit licitum.

ASSERTVM quidem iam eſt cambium ratione loci nihil præ ſe ferre iniuſtitiæ: ſed tamẽ vt id preſſiùs examinetur, arguitur de more à parte negatiua. *Primum argumentum.* In omni commutatione requiritur æqualitas iuſtitiæ: monetæ autem ſuum habent aut natiuum aut

ſignatum valorem: ergo vbicunque exiſtat debent ad æqualitatem cõmutari: atq; adeò ratione loci non poteſt pretium recipi.

Argumen.2. ℭ Secundò arguitur. In eiuſmodi cambijs ratio latet mutui: recipit nanque vnus dominium pecuniæ in vno loco vt eandem reſtituat in alio: ſicuti recipitur in vno tempore vt reſtituatur in altero: ratione autem temporis nihil licet recipere: ergo neque ratione loci. ℭ In contrarium autem eſt quòd hoc cambium ſeruit traducendis pecunijs ab vno in alterum locum, quod reipublicæ vſui eſt.

Duplex ſenſus quæſtionis. Titulus quæſtionis huius duos ſenſus auribus exhibet. Vnus eſt, vtrùm cùm eadem moneta in diuerſis locis inæquali valore æſtimatur, liceat illam hîc numerare vt eadem vbi plus valet reſtituatur: qui quidem ſenſus ſubſequenti diſputationi reſeruatur: nam in hoc intelligendo tota cambiorum machina poſita eſt. Alter autem ſenſus eſt ſimplicior, vtrùm ratione tranſportationis tranſmiſsioniſve monetæ ab vno in alterum locum ęquum ſit pretium recipere: quod ſuprà diximus appellari cambium per literas: ad quem vnica affirmatione reſpondemus.

Concluſio reſponſiua. ℭ Licitum inquam eſt ratione huiuſmodi tranſmiſsionis pretium recipere. *Probatio cõcluſionis.* Concluſio eſt plana: quoniam ſicuti merces aliaq; rerum genera expedit ſæpe ad diuerſa loca tranſuehere, ſic etiam expedit pecuniam traducere: tum ad alia tranſigenda negotia, tum præcipuè ad coëmendas merces quæ ab vna in alteram prouinciam neceſſarium eſt aſportari. Cùm ergo munus hoc neceſſarium ſit pecuniaq; æſtimabile, cuiq; licet mercedem idem percipere. *Secunda ratio.* Secundò arguitur. Si quidpiam iniquitatis res hæc haberet, maximè quia effigiem habet mutui: at re vera non eſt mutuum: quia qui hîc pecuniam confert vt alibi recipiat, non ſimpliciter transfert dominium vt alio tempore reſtituatur: ſed vt alio loco. Itaque temporis expectatio accidentaria eſt huic contractui: nempè quia non poſſunt innoteſcere literæ in alio loco vt pecuniæ exhibeantur niſi in tempore. Tempus inquam quod genus hoc cambij non vitiat, atque adeò accidentarium exiſtimatur, eſt illud quod neceſſarium eſt ad tranſmittenda chirographa. Nam ſi longius interueniat, illud iam impurum redit cambium: hoc eſt cum temporis expectatione commiſtum, ac ſubinde vſuram redolens. Quapropter ad explanandam huiuſmodi cambij legitimam rationem ſtatui aſſolet tempus ſolutionis, protinus viſis perlectiſq; literis. Id quod in ſubſequentibus fuiſiùs elucebit. ℭ Et probatur tertiò eadem concluſio. *Tertia ratio* Poſſet agaſo & nauta vt tranſportaret pecuniam perinde pretium recipere, atque ob aliarum rerum vecturam: qui autem hîc dat vt alibi recipiat, idem efficit: transfert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hîc recipit vt alibi reddat, transfert eam hinc illuc: ergo id poteſt pretio æſtimari. Accedit quòd pecuniarum traductio maximè ab vno regno in alterum multis ſubijcitur periculis, tam bellorum q̃ latronum: atq; etiam ſubmerſionis ſi mari & ventis committatur. Imò ob id quoque quod ſæpiſsimè inhibitum eſt numeratam pecuniam à regno extrahi: quibus vtique de cauſis expedientiſsimum eſt vt campſores exiſtãt qui in diuerſis prouincijs pecuniam habeant, aut fide polleant, &, quod aiunt, credito: vt ſcilicet abſq; auri & æris tranſportatione pecuniam per literas tranſmittant. Quòd ſi id neceſſarium eſt, iuſtè ſubinde huic negotio ſtipendium conſtituitur: ſiue campſor hîc tibi pecuniam numeret quam tu illi redditurus es Romæ vel Brugis: ſiue tu illi id numeres vt tibi aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori modo transfert tibi pecuniam tuam aliunde huc: poſteriori verò hinc aliò. Vnde fit notum id quod ſuprà diximus, non eſſe de intrinſeca natura cambij in diuerſis fieri monetis. Nam hoc in eiſdem fieri poteſt. ℭ At licèt concluſio *Dubitatio.* certiſsimæ veritatis appareat, dubitas fortè vtrùm ſi ei qui Metinæ, quod exempli gratia dicamus, pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis recipiat, expedit illuc ſuas aſportare pecunias: Itaque pretium ipſi tranſmiſſori penderet, liceat pro eodem cambio pretium recipere. Apparet enim neutiquam licere: quia non modò nullum ſuſcipit laborem neque periculum, verùm & rei ſuæ ſibique conſulit. *Reſponſio.* Reſpondetur nihilo minùs id eſſe licitum: quia numerando alteri pecunias Metinæ, numerandas ſibi Brugis, trãsfert illi ſuas à Brugis Metinam. Itaq; licèt & Petro expediret ſuam pecuniam à Metina trãſmittere Brugas, Paulo verò ſuas inde afferre Metinam, vterq; illorũ, nempè qui ab altero præuenitur, poteſt ab ipſo præueniente pretium recipere. *Probatio.* Probatur reſponſio hæc. Nam in his omnibus

quæ

quæ de cambijs dicenda ſunt,oculus ſemper habendus eſt ad obiectum ipſum cōtractus: nempè ſi res eſt,primùm quæ malitiam non inuoluat, mox quæ ſit pretio æſtimabilis: tunc enim vniuerſim poteſt pro pretio fieri.

Primum corollarium. ¶ Ex quo fit,labores & reliqua omnia eſſe accidentia,quæ rei naturam quantū ad vſuræ labem non variant. Accidentarium inquam eſt quod cum labore aut ſine labore, aut cum meo commodo aut incommodo vicibus meis fungar:ſiue pecuniā alibi numeratam habeam,ſiue tantùm fidem apud aliquem qui pro me reſpōdeat:dum tamen id pro te faciam quod eſt æſtimabile pecunia.

Secundum. Nam in his induſtria plurimum valet.Sequitur deinde non ſolùm illis ſi qui eſſent per rempublicam ad hoc munus conſcripti, verùm & quibuſcunq; priuatis cambium hoc iure naturæ permitti niſi fortè ciuili lege eſſet interdictū. Hoc inde patet quòd res ipſa genere ſuo eſt licita & pretio æſtimabilis. Quin verò nulli ſunt per rempublicam ad hoc deputati, ſed quibuſcūq; mercatoribus in vſu eſt hoc modo cambire. ¶ Hoc autem ad rem maximè in præſentiarum pertinens,

Documentū. admonito opus eſt,quòd vbi pecuniæ tranſmiſsio re vera non fit, ſed fingitur, vafra eſt: neq; palliata,ſed certè depudenda vſura. Eſt verbi gratia,illuſtrium quiſpiam nummis in Hiſpania egens: conuenit mercatorem qui ſibi mutuato auro ſuccurrat, renuit ille: offert tamen hîc vt ſibi in Flandria rependat. Arbitrantur ergo mercatores & campſores quibus non eſt tanta ſuæ ſalutis cura. Nam qui timoratæ ſunt conſcientię,non ſe huiuſmodi impoſturis contaminant.Arbitrantur inquam huiuſmodi contractus non eſſe illicitos. Aiunt enim,Ego qui hîc pecuniam cōfero recepturus in Flādria, illam cogito inde huc iſti traducere:cuius idcirco pretium recipio. Cùm tamen re vera nobilis ille neq; vllam habeat in Flandria pecuniam, neq; huc eam ſomniet afferre, ſed ſuæ hîc prouidere neceſsitati.Aiunt tamen campſores nihil ſua referre, neq; illis ſtudium incumbere an alij pecuniam habeant necne. Attamen nullo prorſus fuco incruſtare poſſunt cābia iſta, quin ſint manifeſtè vſuraria.Quoniam fundamentum iuſtitiæ huius contractus de quo in præſentia tractamus, non eſt aliud quàm quòd re vera fiat pecuniæ tranſmiſsio: aliâs apertum eſt mutuum,atq; adeò quicquid vltra ſortem percipitur extorquetur ratione temporis. Alius autem clypeus quo ſe protegunt,eo eſt iniquior, quò putant illo figmēto omniſcientem Deum fallere. Petūt enim ab illis qui pecuniā recipiunt literas in Flandriam:qui quidem eas exhibent diriguntq; ad eos ipſos miniſtros eorundem campſorū ac ſi illi pecuniam ipſorum nobilium haberent: qui quidem miniſtri tanquàm eorum factores, poſteà remittunt Metinam ſub nouo fœnore.Cùm tamen re vera eiuſmodi cōfictæ miſsiones ac remiſsiones non niſi expectando tempori inſeruiant,ac perinde exaugendo fœnori, ad exugendam debitorum ſubſtantiā. Et re vera ſi hæc non eſſet vſura, liceret etiam quibuſcunq; priuatis qui nullam exercent negotiationem, neq; alibi pecuniam habent,eodem quoq; modo contrahere.Nolo tibi mutuare,ſed tamen numerabo tibi hîc vt tu mihi renumeres in Flandria tali pretio.Satis ergo homines ducant hominū illuſores eſſe, nè ſint etiam Dei. Adde ꝙ pecuniæ tranſmiſsio eſſe debet nō ad quemcunq; proximum locum: vt ſi à Metina ad alteram Metinā vel Toletum fingatur tranſmitti.Nam traductio quæ fit intra regnum, non eſt pretio digna,ſed expectati temporis palliatio. De quo inferiùs latiùs.

Ad primum argumentū. ¶ Ad primum igitur argumentū reſpondetur, quòd in hoc genus cābio nullatenùs iuſtitiæ æquitas violatur:redditur nanq; pecunia eadem vel æqualis receptæ, ſed pretium inſuper traductionis.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Ad ſecundum verò iam reſpōſum eſt,non eſſe prorſus mutuum:imò maiorem habet depoſitionis formam. Collocat enim iſte pecuniam ſuam hîc apud iſtum,vt eam vſq; ad alium locum deferat,

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ratione temporis licitum ſit cambij pretium.

NEgatiua reſponſio huius quæſtionis ſatis eſt ſuperiori libro demonſtrata. Attamen non modò quia in præſentia dicendorum fundamentum eſt, verùm quia multi aliter ſentire videntur, operępretium fuit hîc rurſum in diſputationem repetere.

Primum argumentum. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dictum eſt ſuperiori libro licēre pro mutuandi obligatione mercedem recipere: nam illa obligatio eſt æſtimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis

nihil aliud eſt quàm quoddam genus mutui quod apparet emolumentũ afferre mercatoribus ipſis: atque adeò recipere pro illo publico munere, licitum eſt, pretium.

Argumen. 2. ¶ Accedit quòd multi labores campſores in ſumunt, expenſaſq; faciunt: & ſupra hæc omnia lucrũ etiam eis ceſſat, quod illa pecunia mercaturam exercendo poſſent conquirere: horum ergo cauſa poſſe videntur, habita ratione temporis quo ſua carent pecunia, aliquid percipere. ¶ In contrarium autem eſt definitio naturalis iuris quam ſuperiori libro monſtrauimus: nempe aliquid pro vſu pecunię vltra eius ſubſtantiam recipere, vſuram eſſe.

Reſponſio vt modò dicebam non poteſt non eſſe omnibus receptiſsima ad partem negatiuam. Quare vnica hîc ſufficiat cõ- *Cõcluſio reſponſiua.* cluſio. Cambium ratione temporis neutiquam poteſt eſſe licitum: quippe quod manifeſtam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet vſuræ iniquitatem. Quapropter demirandum eſt doctores aliâs non infimi nominis huiuſmodi cambia nõ reprobare, propter rationes quas inter arguendum huc attulimus: videlicet propter labores, & ſumptus, & lucrum ceſſans. Enim uerò vt labores & ſumptus in aliquam functionem impenſi mercede digni exiſtimentur, perſpiciendum priùs eſt an functio ipſa & negotium genere ſuo & obiecto iuſtitiæ munus ſit: nam aliâs neque labores neque ſumptus vlla digni ſunt retributione: imò ſupplicio. Alioqui vniuerſos vſurarios habe remus excuſatos. Ecquis enim illorum eſt qui in ſua exercenda arte labores non collocet & ſumptus? Quin verò latrones ipſi publici nónne improbas latrocinijs exercendis operas nauant? igitur campſores, cùm mutuum indiſpenſabili iure naturæ & diuino reprobetur, ſi ratione temporis ex mutuo aliquid percipiunt, nullos labores aut ſumptus ſibi prætexere poſſunt, quorum de cauſa mercedem recipiant. ¶ Sed aiunt artem eſſe reipublicæ neceſſariam, ob idq; eſſe licitã. Ecce aliã fallaciam: priùs enĩ ex natura rei perpẽdendũ eſt an negotiatio licita ſit, quàm aſſeratur eſſe neceſſaria: nam quod natura ſua non licet, ad nullum iuſtum finem eſſe poteſt neceſſarium: peruerſa ergo illatio eſt dum per hoc quòd res ab aliquibus iudicetur neceſſaria, inferatur eſſe licitam. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Sed obtendiculo quod de lucro ceſſante adhibent, multò minùs eorum valet vſuras fucare: Nam in primis ſi quod in ſuperiori libro non abſq; magna probabilitate diſputauimus veritatem habet, qui ſua ſponte, hoc eſt abſq; vi & fraude ſuam à ſua induſtria alienat pecuniam, non poteſt ante moram ſolutionis de lucro ceſſante paciſci. At verò vt in ſententiam contrariæ opinionis ſubſcribamus, tamen in campſoribus nulla fingi poteſt cauſa lucri ceſſantis. Vniuerſis enim ĩn confeſſo eſt nemini licere lucrum ceſſans exigere, niſi qui expoſitam habet negotiationi pecuniam, à qua negotiatione alterius rogatu illam euellit. Campſores autem nulli alij negotiationi habent pecuniam expoſitam, ſed illi potiùs cambiendi muneri mancipatam: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam etſi dicant ſe poſſe alia negotiandi forma lucrum conficere, omnes doctores, lucri ceſſantis patroni cõſentienter reclamabunt. Aiunt quippe illam potentiam non ſatis eſſe ad petendum lucrũ ceſſans, ſed requiri quòd ſit iam pecunia negotiationi deſtinata. *Scrupulus.* Sed ais, non ſolùm campſores qui arti duntaxat nummularię ſuam dedicârunt pecuniam, verùm alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergò poſſunt rationem habere lucri ceſſantis. *Solutio.* Reſpondetur neque illis prorſus licere. Eiuſmodi nanque mercatores ſuam pecuniam minimè cambiunt alibi percipiendam, niſi illam quæ poſtquàm ſuas emerunt merces ſibi ſupereſt. Quin verò ſunt qui deſtinatam habent pecuniam mercaturis, atque aliam ineundis cambijs. Adde quòd idem etiam mercator qui alteri Metinæ pecuniam numerat, recipiendam in Flandria, ab altero etiam recipit ibidẽ ſoluendam: prout ſibi videtur ex re ſua eſſe. Cùm igitur cambia hæc, negotiatio per ſe ſint, ſecundùm nullam opinionem vlla poteſt haberi ratio lucri ceſſantis. Atqui hoc eſt quod lectorem obſecro attentè hîc præ foribus perſpectum habeat, vt legitimè cambiorum diſputationem ingrediamur. ¶ Per hæc ergo, argumenta ſuprà facta diluta reſtant.

QVAE-

QVAESTIO QVARTA, De pretio ſoluendi numerata pecunia.

ARTI. VNICVS.

Vtrùm campſori liceat, vt pecuniam in ſuo cambio conſignatam in numerato ſoluat, mercedem aliquam recipere.

POST hæc ſequitur vt receptiſsimam conſuetudinem examinemus, qua cãpſori permittitur, quò pecuniã numeret, pretium aliquod recipere. Eſt enim à parte negatiua argumentum, quòd numerare pecuniam officium eſt proprium debitoris. *Primũ argumentum.* Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare quàm illam ſoluere: ergo ſicut nulli licet ob id quod debitum ſoluit aliquid recipere, ita neq; id liceat vt debitam pecuniam numeret. *Cõfirmatio.* Idque adeò inde confirmatur, quòd certè præter campſores nemini aliorum ciuium id liceret tanquàm pretium recipere: qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quantũuis ingentis ſummę, nihil exigere poſſet pro numerãda pecunia. Cùm enim numerat, rei ſuæ conſulit. Nam ſi non vult numerare, id creditori confidat. ¶ In contrariũ eſt quòd lege principum id permittitur.

POſtquàm fundamẽta ſuperioribus quęſtionibus præſtituimus, quibus machina diſputationis huius ſubnititur, campum barathrumq; cambiorum ingredientibus per neceſſarium eſt radices eorum & venas aperire. Nam præter negotiatores rari ſumus, etiam inter ſcholaſticos, qui facta ipſa intelligamus. Quamobrem non poſſumus circa ius ipſum non hallucinari. *Prima radix vnde ars nũmularia ducit ortum.* Igitur animaduertendum initio eſt, primam radicem artis nũmulariæ excogitandæ eam fuiſſe, quòd proceres mercatores qui amplo ære negotiantur, non poſſunt pecuniam aut in burſa ad nundinas deferre, aut in arca habere præſentem. Eſſet enim onus & impedimentum maximum eam ad tam diuerſa, diſtantiaq; loca euehere. Sed omnia chirographis tranſigũt. Ob idq; introducti ſunt campſores qui eiuſmodi chirographis reſponderent: nempè in quorum cambio mercatores pecuniã conſignent. Secundò notandũ quòd huiuſmodi chirographorum ſolutiones minimè, niſi in nundinis, fieri conſueſcunt: atq; adeò in illis quæ ratione eiuſmodi ſolutionum ſunt illuſtres: in quibus ſcilicet ſtata ſunt ſolutionibus tempora, vt infrà patebit. Quam ob rẽ mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus ſoluendas, præſente pecunia ſoluere cenſetur. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit quarum pretiũ chirographo ſuo apud campſorem conſignat proximis nundinis ſoluendum, non exiſtimatur credito emere, ſed præſenti pecunia. At rurſùs ſciendum ꝙ dum creditores qui ſuper fidem campſoris bona ſua vendiderunt, chirographi ei repræſentãt, bifariàm illud recipiunt debitum. Vno modo abſente pecunia. Recognoſcit inquã campſor chirographum, manetq; obligatus ſoluere æs illud, cuicunq; idem creditor ſuo rurſus chirographo cõſignauerit. Atq; iſto modo omnia ſunt chirographa: & quæ vocant credita. Si autem eiuſmodi creditoribus opus eſt numerata pecunia, ſoluere tenentur campſori quinq; in ſingula milliaria. Hoc ergo quærimus an liceat. Sunt enim qui rationẽ huius iuſtitiæ eam eſſe cogitant quòd pecuniã numerant. Sed re vera argumentum ſuprà obiectum, ſententiam hanc vehementer impugnat. Nam cùm debitoris interſit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caieta. opuſculo citato indubiè aſſerit. *Caietanus.* ¶ Sed & præter hoc argumentũ exiſtũt etiam alia manifeſta, ꝙ pretium illud non recipiãt pro negotio & labore numerandi, ſed propterea ꝙ pecunia ſoluitur in numerato quæ pluris æſtimatur. Primùm ꝙ profectò creditor mallet ipſe numerare q̃ illa quinq; ſoluere. Secundò ꝙ qui vice verſa campſori ſoluit nil recipit vt numeret. Et tertiò præcipuè ꝙ quãdo in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretiũ ipſum numerandi augetur vt ſoluatur in numerato. Adeò vt aliquando exhibeantur decẽ & fortè triginta in ſingula milliaria. Non ergo pretiũ penditur pro numeratione: ſed re vera quia pluris æſtimatur pecunia præſens. Neq; ſatisfacere videtur ratio, ꝙ id recipiatur tanq̃ ſtipẽdium cuſtodiæ: eò ꝙ eſt pecuniarum cuſtos. Nam ſi pecunia illa, ſua eſt propria, ſibi incũbit cuſtodire. ¶ His nihilo minùs nõ obſtantibus, affirmatiua reſpondetur concluſione. *Concluſio reſponſiua.*

Eiuſmodi ſcilicet pretium iure poſſe recipi. Non quidẽ, vt reor, ob rationes illas iam modò refutatas: ſed ob hoc ꝙ cùm campſores ſint veluti mercatorum depoſitarij ac fideiuſſores, ob neceſsitatem iam modò explicatam, huius muneris & obſequij gratia conſtitutum illis cenſetur hoc genus ſtipendij: vt quoties pecuniam numerauerint, illa quinq; in ſingula milliaria ſuſcipiant. ¶ Ex hoc ergo fit, nihil eos poſſe vltrà recipere q̃ quod lege illis permiſſum eſt. Nam eatenùs cenſetur publicum ſtipendium, quatenùs lege publica vel proborum conſuetudine permittitur. At ſi propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam cauſam plus recipiant, profectò vſura eſt: quippe cùm pro ſolutione illius quod verè debent, pretium extorquent. Nam poſtq̃ mercatorum fideiuſſores inſtituuntur, tenentur illa lege ſoluere, vel à munere illo & officio recedant. ¶ Et per hoc argumentũ in cõtrarium reſponſum cenſeto. Pretiũ enim illud nõ recipiunt quaſi numeratores pecuniæ quã ſimpliciter debent, ſed quaſi numeratores illius quam ceu fideiuſſores debent, atq; adeò tanquàm publicum ſtipendium illius neceſſarij muneris. Quo fit vt perſonis priuatis id non liceat. ¶ Habet autem prætereà iſtorum vſus, vt fertur, ꝙ ſi mercatorum quiſpiam in cambio numeratam pecuniam deponat, campſor pro maiori illius gratia reſpõdeat. Numeraui campſori decem milia: fidem habebo apud ipſum, & creditũ pro duodecim, & forſan pro quindecim: quia cãpſori habere numeratã pecuniam bonum eſt lucrum. Neque verò quicq̃ vitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æſtimabile eſt pecunia, atque adeò campſor idem poteſt facere pro beneficio quod ex tali ſuſcipit depoſito.

Deductio. *Ad primum argumentũ.*

QVAESTIO QVINTA,

De nummorũ cambio ratione diuerſæ eorum æſtimationis in diuerſis locis aut temporibus.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet commutare.

QVO ad vſitata cambiorum genera nos inſinuemus, quæritur an licita ſit cambitio pecuniarum diuerſarum regionum, quæ ſub eodem põdere & numero diuerſi ſunt valoris. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit ducatum vnum pro alio eiuſdem auri eiuſdemq; ponderis, legitimum facit mutuũ. Nam nihil ſibi petit reſtitui niſi id quod confert: ergo illud eſt licitum perinde ac ſi frumentũ mutues eâdem tibi menſura reddendum, etiam ſi tempore ſolutionis pluris væneat. ¶ Secundò: Si ego tibi decem mutuo ducatos quos mihi elapſo anno reſtituas, quanuis tempore ſolutionis pretium ducati fuerit lege auctum, poſſum ex te eundem ducatorum numerum recipere: ergò pari modo ſi pluris in alio loco æſtimetur aurum, poſſum percipere idem pondus. ¶ In cõtrarium eſt quòd iuſtitia non fert vt plus recipias quàm tradidiſti, niſi ſit pretiũ pro re aliqua licita: ſi ergo ducatum hîc contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor non tenetur reſtituere valentem duodecim.

Primum argumentum. *Argumen. 2.*

IN ingreſſu ſtatim materiæ cambiorũ quę ſuper commutatione monetarum fundantur ratione diuerſi valoris, in quibus tota verſatur cambiorũ ambiguitas, adnotandum in primis eſt nõ eſſe commiſcendas diuerſas cambiendi rationes. Modò enim non diſputamus vtrùm pro tranſlatione pecuniæ ad alium locum fas ſit pretium exigere. id enim iam conſtitutũ eſt. Sed tantùm quęrimus vtrùm illa ratione ſecluſa liceat cambire monetam hîc minus valentem cum eâdẽ pluris alibi æſtimatam. Secundò notandum eſt quatuor modis contingere poſſe vnam monetã plus in vno loco aut in vno tempore (vt de ambobus vnà dicamus) q̃ in alio valere. Primò ratione gradus auri vel argenti: nempè quòd in Anglia, verbi gratia, purius eſt altiorisque gradus, aut in Luſitania quàm in Gallijs. Sicuti re vera Anglicum argentum pretioſiſsimum eſt. Secũdo modo, quia rarius eſt aurum in vna regione quàm in alia: aut vice verſa argentum vel aliud metallũ quo nũmi cuduntur, abũdãtius. Tertio modo, quia princeps dũ reipublicę expedit pretiũ auget eiuſdẽ monetæ: quare vno

Senſus quæſtionis.

vno tẽpore plus æſtimaꝛ ꝙ in alio. Et quarto modo, quia pecuniæ in toto genere maior eſt copia in vno loco quàm in alio, atque adeò illic minoris penditur: vbi autẽ maior eſt inopia, maioris æſtimatur. De trib⁹ prioribus modis præſenti articulo dicere adornamus: dicturi de quarto in ſubſequẽti, vbi cambiorum natura potiſsimũ eſt explicanda. Ad quæſtionem ergo præſentem tribus conclusionibus reſpondetur. Prima: cambire monetam minoris valoris, hoc eſt inferioris gradus auri vel argenti, pro alia ſuperioris niſi cõpenſatione intercedẽte, eſt manifeſta iniquitas. Hoc patet primùm ſi in eâdẽ fiat ciuitate: vt ſi coronas, quod deterius eſt aurum, pro auro ducatorum aut Caſtellanorum eiuſdem ponderis quod longè purius eſt commutares. Nam perinde eſt ac ſi triticum, aut vinum, aut ęs, aut cuprum pro alio cambires quod eſſet ex natura ſua melius. Idẽ ergo eſt ſi Pariſijs mille ſcuta Gallica aliquis numeraret, vt ſibi in Hiſpania tot puri ducati rependerentur. Res eſt plana ſi exceſſus eſt alicuius momenti. Nam cambire ducatum Hiſpanum pro Hungaro, quòd licèt ſit pretioſior eodem apud nos argento æſtimatur, nihil habet iniuſtitiæ. ❡ Secũda cõcluſio. Cãbire monetam minoris valoris vt idem prorſus pondus recipias, etiã cùm eius valor lege auctus fuerit, iniquitatem præ ſe fert vſurariam. Hanc concluſionem præcedenti libro quæſtione prima conſtituimus, ſed vt cunctas rationes diuerſitatum monetarum ſimul componeremus, repetendam duximus. Et intelligitur concluſio contra opinionem Syluestri in verbo, vſura. §. 14. ſiue auctio illa præuiſa fuerit, ſiue inopinata. Etenim dum decẽ tibi ducatos mutuo quorũ ſinguli vndecim regalibus argenteis ęſtimantur: ſi poſteà lege publica conſtituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia quàm centum ac decem.

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Syluester.

Atque adeò idem eſt ſi in alia prouincia, vbi mihi ſoluturus es, cumulatior eſt æſtimatio monetæ. Neq; eſt ſimile, vt ibi dicebamus, de moneta ac de alijs rebus. Nam dum frumenti valor augetur, eadem prorſus res manet, quæ ſecundùm naturam ſuam non habet niſi vnicum vſum: & ideo quot modios tibi mutuaui, totidẽ mihi debes: etiã ſi plus valeant: monetæ verò valor cùm augetur, licèt non mutet naturam metalli, mutat tamẽ naturam monetæ quatenùs rerum menſura eſt. Ac ſi faneca noſtra quæ duodecim modiolis expletur, augeretur vt tredecim caperet: tunc enim ſi mutuaui tibi illã dum duodecim tantùm capiebat, non debes mihi niſi aliam eiuſdem quantitatis. Illic ſatis, vt arbitror, concluſionem cõfirmauimus. ❡ Tertia concluſio. Cambire monetã in vna prouincia, vt eadem in alia rependatur vbi propter raritatẽ metalli pluris æſtimatur quàm vbi fuit numerata, iure non licet, ſed eſt vſura. Excẽpli gratia, Ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea, & apud Italos Carlinos tredecim qui ſunt regalia noſtra: vel faciamus diſputationis gratia rem ſic eſſe in more, neutiquàm licet hic centum numerare ducatos, ſiue mutuo ſiue cambio, ſoluẽdos Romæ, æſtimatione tredecim Carlinorum: niſi forſan crementum illud in pretium cederet traducendi pecuniam: de illo quippe nil modò loquimur. Res eſt liquida: quoniam perinde eſt ac ſi pro mille hìc ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim ſi Carlin⁹ eiuſdem ſit prorſus valoris apud illos cuius eſt apud nos regale: nam forſan non eſt eiuſdem valoris. Et ideò idem eſt fortè recipere duodecim Carlinos, quod vndecim regalia. Qua fortè ratione liceret cambire ducatum valentem in Hiſpania tercentũ ſeptuagintaquinque dupondia, vt redderẽtur in Gallia quadringẽta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Galliæ non eſt tanti valoris quàm dupondium Hiſpaniæ. ❡ Cõtra hanc nihilo minùs cõcluſionem exiſtũt duo argumenta, quibus via ad ſubſequẽtia minimè obſcurè panditur. Prius eſt. Poſſet quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutuare, reſtituendos ſub eâdem mẽſura in Hiſpania, vbi pluris æſtimatur frumentum: ergo eâdem lege poteſt centũ mutuare ducatos ſoluendos vbi plus valent. Secundò arguitur. Poteſt quis deferre ſuã auream monetam à regione vbi minùs æſtimatur, ad illam vbi pluris habetur, atque illic eodem modo cambire quo pretio illic currit, ſicuti poteſt merces minoris emere in vna regione & pluris vendere in alia: ergo eâdem ratione poſſum centum ducatos alicui in Hiſpania mutuare, reſtituendos vbi auctioris ſunt valoris. ❡ Ad prius argumentum iſtorum diſtinguitur antecedẽs: poteſt nanque contractus ille frumenti & rationẽ habere mutui & rationem cambij: quorum differentia eſt quòd mutuũ fit ratione temporis quo expectatur ſolutio. Eò quòd qui

Tertia concluſio.

Primũ argumentum.

Secundum.

Ad primum argumentũ.

ab altero mutuatur, re caret in præſenti: cãbium verò non niſi ratione loci. Petrus re vera habet frumentũ in Sicilia, Paulus in Hiſpania: fit inter eos cambiũ vnius pro alio. igitur vbi mutuum eſt. Si non ſcitur quanti valiturum in Hiſpania ſit tempore ſolutionis, licitus eſt contractus. Si autem fieret mutuatio ea lege vt quando cariùs in Hiſpania væniret tunc reſtitueretur, iniquũ eſſet atq; vſurariũ, vt ſuperiori lib. dictũ eſt. Cambiũ ergo duarum rerum in diuerſis exiſtentium locis, ſiue grana ſint ſiue quæcunq; aliæ res, neutiquàm fieri licet ſi pluris in vno loco q̃ in altero æſtimentur. Claret enim tunc iniquitas iniuſtitiæ. Et pari modo cenſendum de pecuniarum cãbio.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad poſterius denique argumentum conceditur, cuique liberum eſſe ex natura rei, niſi ciuili lege ſit interdictum, pecuniam ſuam ad locum alium tranſportare vbi maioris æſtimatur, & illam illic currente loci æſtimatione diſtrahere. Et pariter quiſque alteri poteſt aurum ſuum concredere, quod quidẽ ſibi alibi reddat. Nam hoc non habet rationem cambij. Quandoquidem in mutuo & quodammodò, vt dictum eſt, in cambio transfertur dominiũ, & ideo non poteſt recipi niſi res eiuſdem valoris.

Corollariũ.

¶ Ex his fit conſequens quòd cùm in nundinis inter mercatores, vt infrà narraturi fuſiùs ſumus, ſcutum cremento ſæpe valoris ac decremento varietur, cauendæ ſunt vſuræ quæ in mutuis hac ratione deliteſcunt. Si quis, verbi gratia, vt aliarum nationum ſermone loquamur, centum alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe currente, vbi, verbi gratia, ducatus viginti octo groſsis æſtimatur, vt reſtituantur pretio in nundinis Lugdunenſibus, mercatoribus taxato, vbi penè certum eſt ducatum valiturum groſſos triginta, vſura eſt manifeſta: ſiue mutuatio in auro fiat, ſiue in argento. Nam in ſingula ſcuta recepturus eſt tunc mutuator duos groſſos vltra ſortem. Et vice verſa ſi in nũdinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia: numeret ea tamen in aureis ducatis æſtimatione duodecim argẽteorum regalium: quo pretio inter mercatores currunt: itaque non annumerat niſi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vſu forenſi ducatus non æſtimatur niſi vndecim argenteis, vſuram committit. Nam cùm non dederit niſi cẽtum ducatos, vult ſuprà recipere centum regalia. ¶ Et eſt notãdum in hoc latêre fallaciam, quòd dum inter mercatores ducati aut ſcuti valor creſcit aut decreſcit, non eſt propter raritatem auri, de quo tertia noſtra concluſio loquebatur: imò eius nummus in foro ſemper habet ſuam argenti & æris æſtimationem: atque adeò inter mercatores qui dederit vnum aureum, non recipiet niſi, verbi gratia, vndecim argentea regalia: ſed fingunt illa ſcutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minorive pretio æſtimant. Et ideo qui mutuat aureũ ſcutũ æſtimatũ nundinarum pretio, maiori illud argento æſtimat dum mutuat, quàm dum illud recipit. Mercatores nanque nullam habent auri rationem aut argenti: vt ſtatim clariùs patebit.

Ad primum argumentũ.

¶ Atque hinc colligitur reſponſio primi argumenti in fronte quæſtionis obiecti. Dum enim decem ducatos mutuas ſiue in auro ſiue in argento, nihil amplius tibi debetur quàm pecunia eiuſdem valoris.

Ad ſecundũ.

¶ Ac perinde ſecundi argumenti antecedens, concluſione ſecunda oſtenſum eſt falſum. Non enim poſſum creſcente valore aureæ monetæ niſi illum recipere quo dum mutuaui vel cambiui æſtimabatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm licitum ſit monetarum cambium, quæ in diuerſis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ inæqualis ſunt valoris.

RESTAT hîc de quarto modo variati monetarum valoris diſputare. Fac, verbi gratia, in Flãdria modò propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multò eſſe ſtrictiorem inopiam numeratæ pecuniæ quàm in Hiſpania: qua ratione pluris illic æſtimatur ducatus quàm apud nos, vtrũ liceat hac ratione pro ſcutis quę illic numerantur, plus in Hiſpania recipere.

Argumentũ partis negatiuæ.

Apparet nanque in proximo articulo definitam eſſe quæſtionem ad partem negatiuã. Sanè cùm tertia concluſione negatum ſit licêre cambire monetam aureã, vbi minus valet, reſtituẽdam vbi pluris, propter raritatem auri æſtimatur. Eâdem enim ratione non licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarum copiam minoris æſtimatur, quàm illic vbi pecunia fuerat collata. ¶ In contrarium eſt, quia rerum copia pretium earum minuit: qua ratione licet pro vno modio

dio frumenti vbi duplo pluris æſtimatur duos ſuſcipere vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

PEruentum nobis tandem ad locum eſt vbi cambiorum natura quæ mercatoribus in vſu habentur, explicanda eſt. Quam profectò, ſi ego non fallor, nuſquàm hactenùs apud auctores intellectam legerim. An verò ſcopum ego tetigerim, alij iudices ſunto. Igitur poſt ea quæ in ſuperioribus iacta ſunt fundamenta, mercatorum modò praxis ante oculos conſtituẽda illis eſt qui eiuſmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. *Mercatorũ praxis.* Dictum enim eſt, chirographorũ ſolutiones quibus mercatores ſua tranſigunt negotia in nundinis ſtatis temporibus celebrari: quæ quidem ſolutiones ac ſi tunc fierent præſenti pecunia quando res vendunt, ita reputantur. Subiiciamus ergo in noſtratibus exempla quæ illis ſimilima ſunt, quæ in alijs prouincijs, ſiue Venetijs ſiue Genuę, ſiue Lugduni ſiue Londini vſu fiunt. Sunt ergo apud noſtrates quaternæ ſtatæ nundinæ: quibus ſub eodem numero aliæ reſpondent in Flandria. Primæ celebrantur Campenſis Metinæ ſub menſem Maiũ: vbi campſorum menſæ ad ſoluendum ſternuntur, vel, ſuo idiomate, cambia aperiuntur, quintadecima Iulij, durantque ſolutiones vſque ad decimam Auguſti. His reſpondent aliæ in Flandria ſub menſem Septembrem, vbi cambia ſolutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durantq; ſolutiones toto illo menſe. Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci: vbi cambia incipiũt decima quinta Septembris, finiũtur autem decima Octobris. His reſpondent aliæ in Flandria, quæ celebrantur ſub Natalem Domini: in quibus cambia incipiunt decima Februarij, durantq; per totum menſem. Tertiæ fiunt apud nos eâdem Metina Campẽſi ſub menſem Octobrem, cuius cambia durant à menſe Decembri vſque ad initium Ianuarij. Cui reſpõdent in Flandria nundinę Reſurrectionis: in quibus cãbia incipiunt decima Maij, durantque toto menſe. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon, quarum cambia fiunt Quadrageſima dimidiata vſq; ad Paſcha: quibus reſpondent in Flandria nundinæ Iunij, quarum cambia durant ferè toto menſe Auguſti. Igitur cambiorum praxis eſt hæc, vt tres menſes poſt receptam pecuniam Metinæ, reſtituatur in Flandria. Nam campſor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Auguſti pecuniam numerat, recepturus eſt in Flandria nundinis Septembris, vbi ſolutiones, vt diximus, fiunt toto menſe Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniam annumerat in initio Octobris, eandẽ recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, puta menſe Februarij. Et ſimili anologia de alijs cenſendum. Aiunt enim illam temporis intercapedinem neceſſariam eſſe vt chirographa poſsint illuc commodè peruenire, & parari pecunia. ¶ His circa practicam intellectis, ecce cambiorũ punctum. Quando in Flãdria vel propter bella vel alia quacunque de cauſa nummorum penuria laboratur, ille qui hinc illuc ſuã vult inter mercatores tranſmittere, pretium pendit: qui autẽ vice verſa pecuniã in Flandria numerat, Metinæ ſibi reſtituendam, non modò nihil pendit, verùm & plus lucratur, quàm ille pendit qui in Hiſpania numerat vt in Flandria recipiat. Exempli gratia. Nunc temporis quo propter continua bella Cæſar pluribus indiget apud Flandriam talentis, raritas eſt pecuniæ illic maxima. Itaq; minor pecunia tanti habetur quãti apud nos maior. Sicuti vbi caritas eſſet tritici, vnus modius tanti væniret, quanti alibi duo. Quæſtione enim ſequẽti arti. 1. narraturi ſumus cauſas augẽdi cambiorum pretia. Hac ergo de cauſa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decem denariolos noſtros, quos dupondia appellamus, Itali quatrinos, Galli turonos, non plures in Flandria recipit quàm trecentos ſexaginta. Itaq; pro tranſmiſsione perdit quinquaginta: quãuis, vt ſuprà dixim⁹, nõ iactura, ſed lucrũ eſt. Qui autẽ è conuerſo in Flandria numerat trecentos, recipit in Hiſpania trecentos ſeptuagintaquinq;. Itaq; plus lucratur in remittenda huc pecunia quàm pẽderat, dum hinc illam illuc tranſmiſerat. Simile fermè nunc cõtingit inter Hiſpaniam & Romam: vbi anguſtior eſt ſolito pecuniæ inopia. ¶ Per hæc ergo, vt obiter adnotemus, patet eiuſmodi cambia non eſſe à Doctorib⁹ intellecta: ac proinde in diuerſas ſententias diſsident. Caietanus nanq; in ſuo illo opuſculo, cap. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, quòd pecunia loco abſens minoris habetur quàm ſi eſſet loco pręſens: & eidem applaudit Syluest. verb. vſura. 4. *Caietanus.* *Syluest.* Nam quæ loco, inquiunt, diſtat, pluribus eſt ſubiecta periculis: quocircà poteſt minor quæ tutior eſt iuſtè pro maiori cambiri quæ minùs eſt tuta. Et quidem ſi re vera hęc exiſte-

exiſterent pericula, inficias non irem. Faſsi enim ſupra ſumus, æs alienum quod ille debet, à quo vel propter pauperiẽ vel propter fidei tenuitatem nõ eſt recuperatu facile, minoris vendi poſſe, quàm ſit eius quantitas: neque merces inſanis vndis commiſſæ tanti emerentur quàm ſi eſſent in portu. Attamẽ inter mercatores nulla ſunt, aut vix vlla huiuſmodi pericula. Nam illi qui Metinæ recipit apud Flandriam ſoluturo, tanta habetur fides quàm ſi pecuniã haberet in Hiſpania. Quare hanc illis licentiam facere eſt plus illis indulgere quàm ipſi petunt. Adde quòd ſi hæc eſſet horum cambiorum baſis, tunc ille qui modò Metinæ pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flandrenſem emere: hoc eſt auctior illi deberet in Flandria reſtitui: cùm tamẽ multò minus illic recipiat. ❡ Alij ergo arbitrantur rationem qua huius cambij iuſtitia fundatur, eam eſſe quòd aurum pluris pẽditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licère niſi commutatio fiat diuerſarum pecuniarum, ſcilicet argẽteæ pro aurea, vel ęnea. At verò hoc iam ſuprà diximus, merè gratis eſſe dictum. Nam cambia ratione loci non eſt fieri neceſſarium in diuerſis monetis. De quo cambio ſuperiori articulo tertia noſtra concluſio loquebatur. Imò, vt proximè dicebamus, nulla inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullũ eſſe aurum vel argentum pręter æneos eoſdemq; minutiſsimos denariolos. Ex his nanque qui modò Metinæ confert quadringentos decem, in Flandria recipit non niſi tercentum ſupra ſexaginta. Et vice verſa, qui illic cõfert tercentum, hìc recipit ſeptuagintaquinque ſupra trecentos. Vnde cùm amplius ſit lucrũ dum priùs pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hiſpania, quàm diſpendium ſi Metinæ numeretur redhibẽda Brugis, vnũ ex frugiferis negotijs eſt theſaurizare pecuniam apud Flandriam, hoc eſt illam à nobis illuc tranſmittere, in hunc potiſsimũ vſum vt inde huc rurſus remittatur. Fit enim lucri acceſsio. 25. dupõdiorum in ſingulos ducatos. Quanuis illud etiam ꝙ diſpendium facere videtur qui plus Metinæ videtur priꝰ cõferre quàm pòſt recipit in Flandria, re vera non eſt iactura, verùm etiam ſępe lucrũ. ❡ Sed & hoc demum noſſe oportet quòd quanto exuberantior eſt Metinæ pecunia, tanto viliùs cambitur: hoc eſt qui pecuniam numerat ſoluẽdam ſibi in Flandria, auctius pendit pretium: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto anguſtior, tanto minus pendit: quia plures ſunt recipientes Metinæ vt conſignent in Flandria. ❡ Quæſtio ergo præſens eſt, vtrùm cambia hæc ſint licita. Et præter argumentum in capite quæſtionis factũ, arguitur hoc modo. Si hoc cambium, reale eſſet ac licitum, id maximè, vel quia eſſet diminutum cambiũ, vel ratione loci: nempe quia pecunia ab vno in alterum traducitur: minuti autẽ nullum habet ſpecimẽ. Haud enim illic pretioſior moneta cum viliori cambitur: ſed denarij pro denarijs. Neq; verò totum eius fundamentũ eſt ratione loci: nam tunc ſicut pro trãſlatione ab Hiſpania vbi copioſior eſt pecunia ad Flandriam pretium ſoluitur: ita & econuerſò pro tranſlatione ſolueretur quæ fit à Flandria in Hiſpaniam: quod tamen, vt in practica oſtenſum eſt, non fit, ſed accedit lucrum. Adde quòd qui in Flandria pecuniã confert quæ ſibi in Hiſpania referatur, porrò id non facit quia indiget huc ſuam tranſmittere pecuniã, quia forſan illã hinc trãſtulerat: ſed propter lucrum. ❡ Secundò arguitur. Genus hoc cambij manifeſtam oculis exhibet ſpeciem vſuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratia, pecuniam numerat, reſtituendam ſibi in Flandria, dominiũ eius in illum transfert abſolutũ, quam perinde alter ibidem diſpendit ac ſi ſimpliciter eſſet mutuũ. Et (quod rem probabiliorem facit) ille qui recipit, non ob id videtur facere vt quam habet in Flandria, Metinam transferat: quia fortè nullam illic habet: ſed quia Metinæ indiget: & quò expectetur ſolutio, fucatur illo colore quòd ſoluatur in Flandria. Accedit quòd ſi quis alteri in Hiſpania re vera mutuaret pecuniã quam mutuatarius in Flandria eſſet repenſurus: quia ambo illuc fortè proficiſcuntur, propterea quòd in diuerſo loco eſſet ſoluenda, nihil de natura mutui amitteret. ❡ Et confirmatur hæc ratio. Vt cambium ratione loci ſit licitũ, nulla debet temporis mora de neceſsitate interuenire. Sed ego, verbi gratia, habeo hìc pecuniam præſentem, & tu Romæ etiam præſentem, admetior tibi hìc vt tu mihi Romæ remetiaris. Itaq; ſi poſsibile eſſet me hodie exiſtere Romæ, hodie mihi illic rependeres: ſed requiritur tempus, quia non poteſt nuntius illuc aduolare. Attamen in iſtis cambijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet ſoluere in Flandria,

Refutatur proxima ſententia.

Primum argumentum.

Secundum.

Cõfirmatio.

dria, vel intra hebdomadam: ſi ſtatis ſuccuſſarijs equis nuntius euolaret, iſte qui recipit, re vera vel non reciperet, vel non niſi viliori pretio. Cùm ergo hoc verum habeat, ſignũ eſt expectationem trium menſiũ eſſe in cauſam lucri huiuſmodi cãbiorum. ¶ Præterea ex notabili ſuperiùs poſito elicitur etiã num recens argumentũ. Nam ſi ſecundùm copiam aut inopiam pecuniæ quæ eſt in nũdinis cambiorum pretia variantur, indiciũ eſt eadem cambia rationem habere mutui. Etenim ſi mercatoribus, reliquis negotijs peractis amplior pecunia ſupereſt, faciliùs eam conferunt, plusque perdunt: ſi verò maior eſt penuria, difficiliùs conferunt & cum maiori lucro. ¶ Quòd ſi negemus eſſe mutuum, illuc relabi videbimur vt cõcedamus (quod quidã arbitrantur) venditionem eſſe emptionemq; pecuniæ: ita vt pecunia in Hiſpania vbi eſt maior copia minori æſtimetur pretio: ſimilis autem in Flandria maiori. Quemadmodùm oliuæ quæ apud nos naſcuntur, non autem illic. Et hac ratione pecunia quæ eſt Metinæ venditur illius pretio quæ eſt in Flandria. Et è diuerſo. Pecunia autem cùm ſit rerum pretiũ, non poteſt pretio alio diuendi. ¶ Hæc profectò dubiam rem faciunt. Imò apud illos qui eius tantùm ſuperficiem aſpiciunt, meritò demonſtrabunt iniquam. Nihilo minùs quantum pro captu meo coniicere poſſum res aliter habet. Quare ad quæſtionem hac concluſione reſpondetur, licitum eſt pecuniam ab vno in alterum locum cambire, habito reſpectu copiæ quæ eſt in vno, atq; inopiæ quæ in altero: vt ſcilicet pro maiori numerata vbi eſt copia, minor recipiatur vbi eſt inopia: dummodò nulla prætereà temporis habeatur ratio quàm illius quod neceſſarium eſt ad traducenda chirographa (pro quo, vt infrà patebit, nec pretium augeri poteſt) omneque fraudis doliquè genus abſit. Enimuerò niſi mea me coniectura fallit, hoc quantũ coniicere poſſum, eſt cambiorum fundamentũ, quæ hac noſtra tempeſtate vſu celebrantur. Probatio apud me concluſionis eſt hæc. Iuſtitiæ lex eſt vt dati & accepti æqua ſit æſtimatio: quadringenti autem, verbi gratia, denarioli vbi affluentior eſt pecunia non pluris habentur quàm tercentum quinquaginta vbi pecuniæ penuria laboratur: ergò numerare illic quadringentos vt tercentũ quinquaginta hic recipias, non eſt iuſtitiæ violatio. Nec vice verſa dare hic tercentum quinquaginta, vt illic tibi quadringentĩ reddantur. Exemplum profertur in oleo, vt modò dicebamus, cuius copia eſt apud nos: aut in vino, quod à nobis illuc defertur. Nõ enim pluris apud nos habentur, imò minoris centum cadi quàm ſexaginta aut ſeptuaginta in Flãdria: ergo ſicut poteſt quis maiorem hìc menſuram huiuſmodi liquorum pro minori apud Flandriam ſoluenda cambire: ita fieri poteſt in pecunia. Et vice verſa, ſicut poteſt quis pauciores Metinæ vlnas lini cambire pro pluribus ſoluendis in Flãdria: quia lini apud nos maior eſt caritas: ſic poteſt modò mercator apud Flandriam, minorem cambire pecuniam pro maiori in Hiſpania redhibenda. ¶ Et confirmatur prætereà inde concluſio, quòd ſi quis vellet cãbire ſimpliciter ratione loci: nempe tranſmittere pecuniam ſuam ex Hiſpania Romam, ſed tamen vel propter bella vel propter alia præſentiſſima pericula, nulla alia pateret via, niſi cãbiendo hanc pro illa: & Roma nũmorũ anguſtia grauiter premeret, liceret minorẽ illic reddere: eò ꝙ tanti habetur quãti hìc aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quòd ſi hoc licitum eſt, nihil refert an obiter quis illud faciat & præter conſuetudinem, an verò ex officio. Nam quòd natura ſua iuſtum eſt, quiſque poteſt conſultò exercere. ¶ Contra hanc nihilo minùs concluſionem hoc ſe ſtatim offert argumentum, à loco ad tẽpus. Sequeretur inquam eâdem ratione ꝙ liceret cuiq; modo in Flandria ſuo ciui numerare, verbi gratia, decem Scuta, quorum ſingula æſtimantur tercẽtum denariolis ſiue in auro ſiue in denarijs: quia nihil refert, hac lege vt quando eſſet affluentia pecuniæ quanta eſt in Hiſpania vel maior, reciperet pro ſingulis ſcutis tercentũ ſeptuagintaquinq; denarios, quos modò recipit in Hiſpania. Nam ſi hoc licet propter copiam quæ eſt in Hiſpania, cur nõ erit licitum quando tanta fuerit abundãtia in Flandria? Reſpondetur, hanc quæ apparet, non eſſe ſimilitudinem: quoniam transferre nunc dominium pecuniæ vt deſignato pòſt tempore reſtituatur, non poteſt non eſſe mutuum: & ratione mutui nihil poteſt pretij extorqueri: ſed quando habetur ratio diuerſitatis, non tẽporis ſed loci, non eſt mutuũ, verùm cãbitio duarum rerũ præſentiũ, quarũ valor modò æqlis eſt. ¶ Ex his ergo facilè moderamina colliguntur ac tẽperamẽta cõcluſionis, quib⁹ eſt ei⁹ veritas circũſcribenda.

Tertium argumentũ. *Cõcluſio reſponſiua.* *Probatio cõcluſionis.* *Cõfirmatio.* *Argumentũ contra concluſionem.* *Solutio.* *Moderamina poſitæ cõcluſionis.*

da. Primũ enim diximus, cauẽdũ eſſe nè ratio huc tẽporis obrẽpat, quæ indiciũ ſit palliati mutui. Ad cuius vtiq; rei notitiam, hãc *Regula.* cenſeo ſtatuendam regulam. Non poteſt virtute huiuſmodi cambij aliud quidpiam recipi, quàm ſi duæ res in præſenti exiſtẽtes cãbirentur. Hoc eſt non poteſt qui pecuniam in Flandria numerat quantum eſt ex genere ſuo plus in Hiſpania recipere, quàm ſi eodem puncto quo pecuniam illic confert fieri poſſet vt eandem reciperet in Hiſpania. Exemplum eſto. Si ille admetiens pecuniã in Flandria certus eſſet eadem die miniſtrũ ſuum eandem recipere Metinæ: nẽpe quia per literas anteà & nuntios inter eos ſic conuentum fuerat, & ratione aſſertæ concluſionis ampliùs recipit q̃ confert, tantundẽ prorſus valoris neq; aliũ prætera obolũ recipere poteſt, ſiue ſolutio faciẽda ſit poſt menſem, ſiue poſt tres, ſiue poſt decem. Hanc inquã regulam conſtabiliendam hic quàm maximè neceſſarium arbitror. Nam ſi tam vera eſt quàm re vera cenſeo, infallibilis eſt iuſtitiæ index huiuſmodi cambiorum. Modificati autem ſumus cõcluſionẽ, dicentes quantum eſt de genere ſuo: quoniam nõ perinde in pecuniarum cambio cenſeri poteſt tempus illud præſens quo æſtimandus eſt valor pecuniæ in alio abſente loco, atque in alijs mercibus: vt articu. proximo declarabimus.

Altera ratio pro cõcluſione. ¶ Porrò autem eius veritas ex dictis fit compertiſsima. Fundamentum enim iuſtitiæ horum cambiorum atque adeò teſtimoniũ rationem mutui huic nõ abdi, eſt q cambitur maior pecunia pro minori: aut vice verſa: quoniam in vno loco tãti æſtimatur minor quãti in altero maior: ergo ratio valoris huiuſmodi pecuniarum ad eundem temporis articulum referri debet, & perinde ac ſi res præſentes ſint earum cambium exiſtimari: atq; adeò nulla tẽporis ratio interuenire valet, q̃ pretiũ vel vnius augeat vel alterius minuat. Et quoniam concluſionem ſimilitudine aliarum rerum fulciuimus, earum exemplo in eius explicatione vtamur. Licet quidem mihi exiſtenti in Hiſpania vbi frumentum pluris vænundatur duos modios cambire pro tribus in Sicilia, quos ſcio eodẽ æſtimari pretio quo duos in Hiſpania. Hæc autem cambitio non eſt licita, niſi pro eodem tempore: Nempe quia tu habes frumentum in Sicilia, & ego in Hiſpania. Quare ex illo pũcto quo ego tibi in Hiſpania meũ cõfero, id quod tu in Sicilia habebas factũ eſt meũ. Nam ſi tu illic nullum habes modò frumentum, ſed expectas habere, & quò te expectem reddis mihi pro duobus tres, manifeſtum eſt vſurarium mutuum. Ad propoſitum ergo, ſi ille qui recipit in Flandria reddit tibi poſt trimeſtre plus quàm redderet ſi eâdem die qua tu confers in Flandria redderet tibi in Hiſpania, manifeſtum eſt hoc nõ eſſe ſyncerum cambium rei pro re: ſed auctarium illud ob id adhiberi, quòd illo tempore illum expectas dum pecuniam quam paratam non habet conficiat: atq; adeò ratione mutui quod illic contegitur. ¶ Et per *Exploditur mercatorum cauillatio.* hoc patebit vitium illius rationis quam ſibi mercatores obtendunt. Fatentur nanq; vnã cauſam cur expectetur toto trimeſtri eſſe, vt ille qui in vno loco recipit, parare poſsit, & forte conficere pecuniam ad ſoluendum. Hoc inquam indicium eſt manifeſtum mutui. Nam vt ſimplex ſit cãbium, requiritur (vt crebrò repetimus) vtriuſq; rei exiſtẽtia: atque adeò vt ille qui recipit, in prõptu habeat pecuniam. Quare ſi in præſenti non habet, palàm fit pro expectatione dum cõquirat augere cambij pretium. ¶ Sed ait mercator, chirographum non eſt volucris, quæ poſsit ſubitò euolare: atque adeò tempus requiritur. Fatemur quidem, vt ſuprà faſsi ſumus. Attamen cùm tempus illud non niſi illi neceſsitati inſeruiat vt cambium innoteſcat, ratione illius nihil pretij extorqueri poteſt. Et hoc eſt punctum quod conſideratiſſimè meditandum eſt. Si enim cambiũ eſt rei pro re, ad idem eſt reducendum punctũ: pro tempore ergo notificandi nihil recipi poteſt. Quare vbi diximus admittẽdum eſſe tempus neceſſarium ad tranſmittẽda chirographa, non eo pacto intelligendum eſt vt haberi eius ratio poſsit ad recipiendum pretium: quia tunc profectò pro eiuſdẽ temporis expectatione reciperetur: ſed intelleximus illud neceſſarium tempus non eſſe, vt quidam arbitrantur, vſuræ indicium. ¶ Sed *Obiectio.* ait rurſus qui partes mercatorum defenſat: Si iſte qui pecuniam aliò tranſmittit, curſori eandem concrederet transferendam, inducias illi temporis concederet, tunc pro tẽpore pretium ſolueret. Reſpondetur non vnã *Solutio.* ſolùm fallaciam in argumento latêre. Primũ enim qui ſic arguit immiſcet diuerſas ſimul cambiorũ ſpecies quod in præſentis quæſtionis fronte cauendũ admonuimus: nunc enim non diſputamus de cambio ratione loci, hoc eſt qd' fit ſola ratione trãſmittẽdi pecuniam

cuniam qua alibi indiges: ſed de cõmutatione pecuniæ vnius loci pro pecunia alterius, propter copiæ inopiæque varietatem. Nam qui pecuniam dat in Flandria recipiendã in Hiſpania, nihil diſpendit, vt diximus: ſed lucratur. Item qui pecuniam concredit curſori non transfert in ipſum dominium, vt fit in cambijs. Atq; adeò nulla illic abdi poteſt ratio mutui. Et quod ad rem pertinet, pretium non illi cõſtituitur pro tẽpore, ſed pro labore: cãbire ergo pecuniam quæ eſt Metinæ pro illa quæ cenſetur eſſe in Flandria, nõ debet illa norma iudicari quæ eſt mera trãſlatio per curſorẽ. Eò vel maximè quòd pretia non cõueniunt. Tranſportaret enim curſor ab Hiſpania in Flandriam quatuor milia ducatorum, pretio centum: & tamen qui priùs recipit in Flandria repenſurus in Hiſpania, ſoluit quintã partem, & eo amplius, capitalis. ¶ Sed arguat ſic forſan contrà cãpſorum quiſpiam: dum bella vel obſtacula alia impedimento ſunt nè pecunia transferri poſſet, multò auctius eſſe debet tranſlationis pretium: ergo id ego poſſum ſupra illam rationem ſuſcipere qua vna moneta cambitur pro alia. Nam cùm duarum cambiorũ ſpecierum per ſe vtraque licita eſt, nulla eſt iniquitas, ſi altera alteri adhibeatur. Ad hoc reſpondetur, & eſt iudicio meo apprimè notanda reſponſio, quòd ſi cambium de quo in præſentiarũ loquimur licitum eſt, nempe vt pecunia vnius loci pro pecunia alterius cãbiatur, hæc, nihil bellis obſtantibus, ſtrata eſt paratiſsimaq; via traducendi monetam: & ideo iniquiſsimũ eſt ad lucrum huiuſmodi cambij pretium aliud inſuper adhibere, ratione tranſlationis de loco ad locum. Sed alterum eligendum eſt: vel ſi quidpiam pretij ratione ſecundi adhibeatur, id debet eſſe tenuiſsimum. ¶ Ex quo fit quòd cùm inter mercatores non habeatur ratio niſi prioris cambij, ſcilicet commutationis monetæ ſi cambium fiat cum alio ciue qui nõ eſt mercator neq; negotiator, & præter hanc habeatur etiam noua ratio pretij propter tranſlationem, iniquum eſſet. Crediderim ergo certiſsimam eſſe noſtram concluſionem: videlicet ex cambio de quo in præſentiarum agimus nihil amplius poſſe recipi quàm ſi eâdem die in vno loco paretur, & in alio reciperetur, vel perexile inſuper quidpiam. ¶ Ex quo fit tandem, vt in calce totius queſtionis hoc adnotemus, nondum patere differentię huius æquitatẽ. Nempe quòd cùm

Argumentũ.

Reſponſio.

Primum corollarium.

[Se]cundum.

ille qui pecuniã Metinæ pri⁹ capit, reddit autem pòſt in Flandria, non lucretur niſi quinquaginta: ille qui econuerſò eodem tẽpore inuariataq; pecuniæ ęſtimatione priùs confert in Flandria, recepturus in Hiſpania, lucretur ſeptuagintaquinq;. Enimuerò quòd prius cambium licitum ſit, id in cauſa exiſtit ꝙ tercẽtum ſexaginta quæ iſte qui Metinæ recipit reddit in Flandria, tanti æſtimãtur quanti quadringenta decem quę receperat: & ediuerſò. Igitur qui vice verſa tercentum ſexaginta priùs confert in Flandria, nõ eſt cur poſteà recipiat Metinæ niſi quadringenta decem. Nam idem eſt valor. Quare nihil referre deberet quòd priùs quis recipiat Metinæ, vt ſoluat in Flandria: &, quòd priùs annumeret in Flandria, vt poſteà recipiat Metinæ.

Reſtat igitur argumentis reſponſa ſubiicere, quatenùs contra hanc noſtram aſſertionem militare videntur. Ad primum ergo in vertice quæſtionis oppoſitum reſpondetur, diuerſam eſſe rationem quando pretium auri augetur vel minuitur æſtimatione argenti aut æris, propter ſolius auri raritatem: & quando tota pecunia pluris minoríſve æſtimatur propter eius in genere copiam vel inopiã. Nam priori mòdo qui ducatum, verbi gratia, confert in Hiſpania, nõ confert amplius quàm vndecim argẽtea regalia. Siquidem idem eſt, in auro tribuat an in argento. Qui autem illud recipit Romæ, æſtimatione Romana recipit illic regalia tredecim: non ob id quòd tredecim regalia nõ pluris illic habeantur quàm vndecim apud nos, ſed ꝙ aurum cariùs æſtimatur. Sicut ſi frumentum valens vndecim, cambiret quis pro alio valente tredecim. Attamen quando maior eſt copia pecuniæ totius in genere in vna prouincia quàm in alia, non pluris æſtimantur vbi maior eſt copia pecuniæ tredecim regalia, quàm vndecim in altera vbi eſt penuria. Et ideo poteſt, verbi gratia, dare quiſq; in Flandria vndecim in quacũq; moneta, ſiue aureos ducatos, ſiue argenteos, ſiue æneos nummos, recepturus tredecim in Hiſpania. ¶ Ad primum autem eorũ quæ proximè ante cõcluſionem adiecimus, iam ſatis reſponſum eſt, iuſtitiã huiuſmodi cambij monetæ pro moneta non in eo fundari ꝙ ſit cambium mutuum vel merum ratione loci, id eſt, vt nummi transferantur: ſed propter differentiam valoris in diuerſis locis.

Ad primum argumentũ.

Ad aliud.

Quare

Quare non inde variatur contractus quòd fiat non ob neceſsitatem transferendi pecuniam, ad alia negotia quàm ratione lucri, ſicuti in alijs mercibus accidit. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum verò negatur hoc eſſe mutuũ, vt declaratum eſt: quia non fit ſic hoc cambium, vel fieri non debet, vt ratione temporis aliquid petatur: ſed eſt cambitio duarum præſentiũ pecuniarum. Quocircà ingenuè concedimꝰ eum qui cambit, transferre in alterum dominium ſuæ pecuniæ, vt quo libuerit vſu illàm diſpendat. Vnde tamen non fit conſequens, vt quidam neoterici cenſent, eſſe mutuum: nam in cambio etiam transfertur dominium, vt dum merces quaſlibet tuas cum alijs commutas. Neq; refert, vt idẽ autor cogitat, pecuniam redditum iri in moneta diuerſi metalli aut eiuſdem. *Ad tertium.* ¶ Ad aliud verò quod illic adhibebam, nempe accidere nõnunquàm quòd qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiam dictũ eſt in tali caſu, ſi iſte non eſt ſoluturus in Flãdria, omninò eſſe palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, ſed ſoluitur pretium pro inducijs ad reſtituẽdum indultis. *Ad quartũ.* ¶ Ad aliud autem etiam reſpondetur, quòd recipere hîc & ſoluere in Flandria, non tollit rationem mutui ſi fiat ratione temporis. Si autem fiat ratione diuerſitatis valoris, nõ eſt mutuum, ſed cambium. ¶ Sed & ad confirmationem ſatis reſponſum eſt vbi eius cõcluſionem conceſsimus: nempe non licere plus recipere ratione huius cambij, quàm ſi eodem die quo in vno loco confertur pecunia referretur in altero. *Ad quintũ.* ¶ Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum ſtatim dicturi ſumus articulo proximo. *Ad poſtremum.* ¶ Ad vltimum denique negatur ſub hoc cãbiorum tegmine pecuniam emi aut vendi: quia neutra habet rationem pretij alterius, ſed eſt mera rerum permutatio.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm cambiorum pretia inter campſores variari poſsint.

SVbſequitur vt de varietate cãbiorum pretij quæramus, an ſit licita. Arguitur nanque ꝙ inter mercatores nequeant eiuſmodi pretia variari. Nam cùm pecunia non ſit vendibilis, non poteſt eius pretium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, niſi ſola pricipis lege augentis minuentiſve eius valorem. ¶ In contrarium autem eſt celeberrimus cambiorũ vſus qui reprobari hactenùs non conſueuit.

QVæſtio hæc ad ſuperioris claritudinẽ apprimè eſt explicatu neceſſaria. Cùm enim definitum ſit monetas diuerſorum locorum propter diuerſam æſtimationem iuſtè cambiri, operæpretium eſt noſſe vtrùm in nũdinis variari iuſtè poſsint inter mercatores pretia. Ad quã idcircò quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior. Accidere poſſunt cauſæ quarum meritò ſecluſis fraudibus ac dolis poſsint cambiorum pretia variari. *Prima concluſio.* Concluſio hæc ex ſuperiori articulo non obſcurè fit cõſequens. *Ratio cõcluſionis.* Enimuerò ſi raritas non auri vel argenti, ſed pecuniæ in genere in cauſa eſt vt aliquantulo minor tanti æſtimetur, ac maior vbi pecunia abundat: conſequens eſt vt ſi in nundinis, verbi gratia, Metineñ. vel quia rex pecuniam corraſit, aut propter aliam calamitatẽ cuſsi ęris penuria laboratur, & nihilo minùs ad mercaturam aliaſque negotiationes reipublicę neceſſarias, operępretium eſt ab Hiſpania in Flandriam, & vice verſa, pecuniam per cambia traducere, poteſt qui illam Metinæ annumerat, meliori conditione recipere in Flandria: & vice verſa, ſi Metinæ abundantior eſt pecunia poteſt etiam qui ibi recipit, meliori conditione recipere. Atq; hic modus vſitatiſsimus eſt augmenti & decrementi cambiorum: nẽpe vt nulla habetur ratio auri vel argenti. *Caietanus.* ¶ Caieta. autẽ in ſuo Cãbiorum opuſculo aliud enarrat cremẽti decrementiq; genus: neſcio verùmne ſit an fictum. Nẽpe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddẽdi Marcham auri Lugduni viliori pretio quàm eſt valitura: vt ſi, verbi gratia, dicamꝰ quòd quis accipiat mille argentea regalia repẽnſurus centum ducatos, qui re vera valent mille centum regalia. Neque verò condemnat hoc cambium, imò arbitratur venditionem eſſe auri minori pretio propter neceſsitatem: quia mauult ille iacturam centum argenteorum regalium facere quàm ab alia negotiatione ceſſare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cambij in vſu haberi: neq; ſi haberetur, illud auderem approbare: quoniam (vt ſæpe diximus) inter mercatores nullum eſt diſcrimen auri & argenti, neq; augent valorẽ

ſcuti

ſcuti vel ducati ratione auri vt facit rex cùm auri pretium lege exauget: ſed vtuntur nominibus illis, ſcuti vel ducati, vt ſuprà diximus. Et hoc fortè dicere voluit Syluester verbo, vſura.4.§.6. vbi ait non vti mercatores moneta vt vulgus. Præterea quando in vſu verſaretur, profectò pro vſura ducendum eſſet. Nam illa non eſt venditio auri, ſed reſtitutio mutui cum vſura. Eius enim qui pecuniam priùs dedit, nihil intereſt ſolutionem in auro recipere vel in alia moneta, dum modò auctiorem extorqueat dilationis gratia. ℭ Dixerim autem hoc eſſe licitum, fraudibus excluſis ac dolis, quæ profectò creberrimè inter augendas monetas inſerpunt. Nam qui huiuſmodi cambiorum lucris omnem poſthabent religionem, perinde atque in alijs mercibus monopolia exercent. Confœderantur nanque duo aut tres qui omnem abradunt pecuniam. Recipiunt ſcilicet ab omnibus initio nundinarum pecuniam, ſoluendam partim in Flandria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genuæ, &c. Atq; adeò qui poſteà in eiſdem ineundis cambijs indigent, nempe præſenti Metinæ pecunia cùm alia non pateat Burſa niſi monopôli, coguntur eo pretio recipere quo illis libuerit. Eſt nocentiſsima peſtis, neque eſſet vllo modo ferenda. ℭ Verũ tamen præcipua dubitandi ratio de hac cõcluſione eſt circa cauſas, qui bus legitimè pretium cambiorum variari poteſt. Et quidem quòd raritas atque abundantia pecuniæ legitimè cenſeri poſsit in cauſa, compertiſsimum eſt, eſſeque debet conſtitutiſsimum. Penuria verò hæc atque affluentia, bina eſſe poteſt. Nempe abſoluta & reſpectiua. Abſoluta inquam, vt ſuprà dictum eſt, ſi propter bella aut quoſuis alios ingentes ſumptus rex vndique pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatem re vera anguſtior eſſet. Et econuerſò ſi ob aliquam proſperitatem afflueret.

Syluester.

Cauſæ quib⁹ legitimè augeri poteſt cambiorum pretium.

Et de hac dubitari non poteſt quin ſit cauſa legitima. Alia verò eſt de qua meritiſsimò inter prudentes multum eſt hæſitandũ. Videlicet vtrùm frequentia paucitaſque indigentium, atque adeò petentium pecuniam in forma cambij, augeat & minuat cambiorum pretia. Et quidem Caietanus in illo ſuo Opuſculo cap.7. id nihil formidat aſſerere: cui & Metinenſis quoq; ſubſcribit: de quo hoc obiter adnotauerim ꝙ ſecũ gratis pugnare videtur. Concedit enim

Caietanus.

Metinenſis.

ſecundùm accipientium numerum variari cambiorum pretia, & nihilo minùs negat copiam aut inopiam pecuniarum legitimã poſſe æſtimari cauſam vt eadem cambiorũ pretia varientur: cùm tamen ob id numerus accipientium pretia augeat aut minuat: quòd cùm ſint plures, pecunia reputatur anguſtior, reſpectu eorum: cùm verò pluris, reputatur amplior, ſicuti in alijs mercibus. ℭ Porrò ergo dubia eſt hæc cauſa variandi pretiũ. Primùm quòd pecuniã cum alijs mercibus hac ratione conferre, non eſt adeò legitimum. Nam pecunia non eſt vendibilis, atque adeò neque videtur pretio more aliarum mercium æſtimanda. Secundò (quod attenta conſideratione ſpeculandum eſt) ſi hanc campſoribus licentiam indulgeas, fraudibus aditum aperis. Nam ſolent burſas in nundinarum initio claudere, expectantes quo pretio cambia currant. Et dum proſperum vident forum, illam in cambia producunt: alioqui ſeruant. Et quanuis primo aſpectu nulla ſe illic prodat iniquitas, eò quòd quiſque poteſt rem propriam ſuo arbitratu aut ſeruare aut diſtrahere, prout ex re ſua fuerit: tamen ſi res oculatiùs inſpiciatur, illa eadem cauſa eſt eadem augendi cambiorum pretia. Nam propterea plures ſunt qui cambia quærunt, quòd rarior eſt pecunia: eſt autem rarior, quia abſcondita eſt: imò illa ratione abſcondita vt augeantur pretia. Et re vera ſi ad normam aliorum pretium, vt mercatores volunt, varianda eſt cambiorum æſtimatio, debent eidem ſubdi legi quæ ſolet à republica in alijs mercibus obſeruari. Dum enim multi ſunt qui horrea obſerant vnde annonæ caritas naſcitur, compelluntur eadem aperire, & legitimo diuendere pretio: imò quanuis non compellerentur, peccatum eſſet: eò quòd cùm res ſint reipublicæ neceſſariæ, non poſſunt eorum domini communem iniuriam illo modo populum affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia eſſe neceſſaria, profectò ſuo ſe mucrone iugulare videntur, dum pecuniam abſcondent. Eò potiſsimùm quòd vix fieri poteſt ſine aliqua ſpecie monopolij. Nam ſi inter illos non conueniret vt burſas obſerarent, vnus & fortè alter aperiret cambium. ℭ Profectò res eſt mihi non ſatis comperta: nihilo minùs in hanc partem mihi ipſi propendêre videor, quæ ſit poſterior concluſio.

Poſtrema cõcluſio.

Vberior accipientium copia genere ſuo ſi calliditas omnis & verſutia caueatur, cauſa eſſe poteſt augendi cambiorum pretia, ſicuti & raritas cauſa minuendi. Concluſio inde ſuadetur. Primùm quòd cambire monetam vnius loci pro moneta alterius, non ſolùm licitum monſtratum eſt, verùm & neceſſarium. Mox quòd nummorum penuria vnius regionis cauſa eſt vt minor tanti æſtimatur quàm alibi maior: cùm ergo auctior numerus recipientium cambia, cauſa ſit vt minor habeatur pecuniæ copia quàm dum rariores ſunt qui capiunt, colligitur vt hac etiam ratione augeri poſſit pretium. At verò adeò ſunt multæ technæ ac doli qui hac ſe ſtatim ratione ad augenda pretia inſinuabunt, vt non abſque formidine & metu ſit concluſio in vſum admittenda. Eſt enim res quæ non tam in ſcientia poſita eſt quàm in ſcientia & prudentia: & ideò optimorum cuique iudicio deferendus eſt huiuſmodi vſus. ¶ Ad argumentum ergo quod in vertice quæſtionis propoſuimus reſpondetur, quòd etſi pecunia non ſit vendibilis, atque adeò neq; proprio pretio æſtimabilis: ob id autem ꝙ eſt campſibilis & commutabilis, poteſt pluris minoriſque æſtimari, vt cum alia alterius loci commutetur. ¶ Ad aliud autem quod inſuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud reſpondere poſſumus quàm quòd, vt dicebamus, cuique timoratæ conſcientiæ iudicio relinquatur. Nam etſi condemnandum ſimpliciter non ſit vt quis pecuniam ſuam veluti reliqua bona in tempus ſeruet, quò cōmodiùs ac magis è re diſtrahere poſſit: vix tamen, vt dictum eſt, abſque fraude fieri poteſt.

Probatio. *Ad primum argumentũ.* *Ad ſecundũ.*

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm cambium ad incertam ſolutionis quantitatem ſit licitum.

EX articulo proximo hîc naſcitur, vtrùm ſcilicet cambiri poſſit pecunia præſens ac certa pro futura, cuius valor incertus ſit. Vt ſi quis alteri centum ducatos numeret eo pacto vt ſolutio fiat ſecundùm æſtimationem cambiorum proximarum nundinarum: aut Metinenſium, aut Lugdunenſium, aut Londinenſium: parùm enim refert. Et apparet inde non eſſe licitum, quòd iuſtitiæ bilances periculo exponuntur: aut quòd minus referatur quàm collatum eſt: aut (quod multò frequentiùs vſu venit) plus. Nam alterutrum contingat, violabitur iuſtitia. ¶ In contrarium autem eſt, quòd cùm liceat pecuniam ambiguo euentui committere: vt in ludo patet, & in ſortibus: non eſt cur id non liceat in forma cambij.

Argumentũ.

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Prior. Si omnis fraus atque dolus procul abſit, nullam per ſe habet rationem vſuræ quòd aliquis Mediolani, vel Pariſijs, vel alibi, pecuniam alteri conferat: nempe centum aut mille ducatos, ſiue in auro ſiue in argento (iam enim ſæpe dictum eſt nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendos. Confeſsio eſt etiam Caietani in ſuo cambiorum opuſculo: vbi procul abſit fraus. Nempe primùm quòd ſit æquilibre dubiũ pluris minoriſve ducatum æſtimandum. Secundò quòd ille qui confert, non ſit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus eſt. Et ratio eſt plana: imò id licitum eſſe poteſt ſub forma mutui. Eſt enim ſicut depoſitio, quam vadiationem appellant: hoc eſt expoſitio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiam diximus de aſſecuratione. Accipe hac lege centum: & ſi cambiorum pretia aucta fuerint, ſolues mihi plus: ſin verò, minus, vel æquale. Nam vtraque pars eidem ſubeſt aleæ. ¶ Quin verò Caietanus in ſuo opuſculo capit. 6. aliud quid addit, quod neſcio an tutò affirmari poſsit, ſatiſque doceri. Nempe bifariàm hoc poſſe contingere: Vno modo in incertum, reſtitutionem relinquendo, vt hac noſtra concluſione aſſertum eſt: Altero verò pacto, vt quod in dubio eſt, certa quantitate taxetur. Exēpli gratia: credo tibi ducatos nunc centum, valentes argentea, verbi gratia, regalia mille: de quibus tamen dubitatur vtrùm in nundinis valituri ſunt mille, an fortè mille ducentos. Poteſt inquit inter nos conuenire vt mihi referas mille centũ, quod eſt mediũ illiꝰ exceſſus ſupra capitale. ¶ Huius autem cōtractus æquitatem profectò videre mihi non videor: imò citra dubium id minimè licère crediderim. Primùm enim aſſerta noſtra cōcluſio verum non habet, niſi eius moderamine temperata: nempe quòd ſit æquale dubium, monſtã plus quàm modò

Prima concluſio. *Caietanus.* *Caietanus.*

dò valituram aut minus:iuxta monitum capituli, In ciuitate. de vſuris. Vt ſi nunc centum ducati valent mille argentea:æquale ſit dubium, valorem æſtimandum in nundinis mille centum, aut nongentis:tunc enim æqualis eſt alea. Si autem certum eſt quòd ſint vel quanti modò valent vel pluris pendendi, non autem minoris: vt caſus habet Caietani: nequâquam profectò licet. Nam illud cambium diximus habere rationem depoſitionis, aut, quam vocant, vadiationis, aut ludi: in quibus debet euentus ęqualiter in vtranque pendêre partem. Item caſus hic ſecundus manifeſtum inuoluit mutuum cum lucro. *Secundum.* Nam ſi cambium fit, non poteſt niſi res pro æquali cambiri: ſicut ſi modò tibi frumentum mutuarem. Quare non eſt ſimile de alijs mercibus iuxta tenorem capitu. Nauiganti. quòd qui ſeruaturus eſt merces poteſt illas pluris vendere, ſi tempore quo à poſſeſſore erant vendendæ plus erant valituræ:qnoniam pecunia nequâquã vendi poteſt, ſed cambiri. Quocircà ſi taxatur lucrum, mutuum eſt, quod vſuræ formã induit. Veluti ſi modò tibi frumentum mutuarem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarem vt pro decem modijs vndecim mihi reſtitueres. *Documentũ* ❡ Ex his hoc colligamus documentum, quòd neque ſecundùm tenorem noſtræ ſecundæ cõcluſionis, licèt genere ſuo vera ſit, tutum eſt huiuſmodi cambia ad incertam ſolutionem facere.

Nam ſemper illic abditur anguis: eò quòd perquàm rariſsimè, imò poſſumus dicere, nunquàm, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretium:ſed ſemper certum eſt auctũ iri. Neq; fiunt niſi ad perſonandas vſuras. Adit enim qui indiget mercatorẽ aut campſorem, à quo pecuniam mutuetur: ille autem non renuit niſi rependatur pretio currenti poſteà in nundinis, quia certus eſt lucri. *Ad argumẽta facta.* ❡ Argumenti igitur in capite quæſtionis obiecti cõcluſio conceditur. Nempe ſecundùm id quod plurimùm contingit non eſſe cambium licitum:quia iuſtitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantùm probat, quòd ſi contingere poſſet æquale dubium futuri pretij in minus quàm valet dum fit cambium, vt in maius, licitum eſſet.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm cambium huiuſmodi, quod intercalatis ac prætermiſsis primis nũdinis in alias ſubſequentes fit, ſit licitum.

IN hoc tandem poſtremo articulo, concludere negotium reſtat totius campſorum practicæ:quod vt lucidiùs reſeratur luculẽtiusq; examinetur: Arguitur, quòd liceat ſic eiuſmodi cambia celebrare vt propterea ꝙ in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri poſsit. *Primum argumentum.* Etenim ſi hæc conditio cambium vitiaret, id præſertim quod ratione dilatæ ſolutionis aliquid percipitur:hoc autem minimè accidit: ergo eſt licitum. Probatur poſterior præmiſſa:quoniam id pretij, vt campſores ſibi obtendũt, non recipitur ratione temporis, ſed ob id quòd cãbia quæ in lõgius fiunt temp⁹ minùs ſunt cãbienti fructuoſa. Nam ſi quã tibi Metinæ numeraui pecuniam, non mihi in Flãdria in tempore renumeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atq; adeò pro illa quã facio iacturã, poſſum ex te amplius recipere lucri. ❡ Secunda ratio au*Secundum.*ctioris exigendi pretij dum ſolutio prorogatur, eſt, vt aiũt, ꝙ dũ cãbia laxiora ſunt, hoc eſt plus tẽporis ad ſoluendũ indulgetur, plures ſunt qui illa recipiãt:vbi aũt ſunt ſtrictiora, multò ſunt rariores: quo aũt qui recipiãt plures ſunt, eo cãbiorum pretia meritò augẽtur:ſicuti in reliquis mercib⁹. ❡ Tertia: quia *Tertium.* quo plus temporis collator cambij cõcedit debitori ad ſoluendum, minus ei negotium exhibet ad parandã alibi pecuniã: quandoquidẽ maiori tẽpore faciliùs poterit parare. Ob idque non eſt iniqua acceſsio quæ hac ratione ad pretium fit. ❡ In contrarium autem eſt quòd in huiuſmodi cambijs manifeſtè augetur pretium ratione temporis:quod indicium eſt vſurariæ mutuationis.

IN campſorũ praxi inter probos, atq; eos qui ſunt circũſpectæ virtutis, nunquã non malè audiuit cambium, quo, vt eorum ſermone loquamur, nundinæ tranſiliunt: hoc eſt proximis intercalatis ac prætermiſsis, ſolutio vſq; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilo minùs verò inter eos de quibuſdam ambigitur, quas intercalare & tranſilire neceſſarium ducunt:atque adeò exiſtimant

ratione illius dilati temporis augeri poſſe cambiorum pretia. ¶ Rememoranda ergo ſunt nundinarum tempora quas ſecundo retulimus articulo. Diximus nanque à nundinis Maij Metinenſibus, hoc eſt à fine Iulij, in vſu eſſe cambiri ad Flandrenſes Septembris: id eſt ad mēſem Nouembrem, intercalatis nundinis Iunij: quarum ſolutiones fiunt toto menſe Auguſti, ob id quod cùm ſolutiones Metinę decima die eiuſdem menſis abſoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem menſe tranſmitti. Item in nundinis proximis Riui Sicci, quarum ſolutiones abſoluuntur menſe Octobris, nō cambitur ad Flandras Septembris, quarum ſolutiones durant toto Nouembri: quia nō ſatis exiſtimatur tempus illud ad tranſmittenda chirographa: ſed cambitur ad nundinas Natiuitatis, quarum ſolutiones fiunt in Februario. Ac denique à nundinis Octobris, quarum ſolutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitur ad nundinas Reſurrectionis quæ Bergis celebrantur: quarūque ſolutiones fiunt in Maio. Et de hoc eſt maior dubitatio. Nam dimidiata quadrageſima fiunt etiam in Flādria cambiorum quędam ſolutiones: licèt non ſint nundinæ: in quod igitur tempus apparet cōmodè menſe Decēbri cambiri potuiſſe. Prætexunt ſibi tamē mercatores hanc excuſationem, quòd tempus non eſt ſatis lōgum: tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs poſsint ad ſoluendum cōficere: & idcircò protelatur ſolutio vſque ad menſem Maium. Aiunt ergo ꝙ cùm trimeſtre tēpus neceſſariū ſit ad mittēda chirographa, nihil aliud q̄ ęquitas eſt ratione illius tēporis pretium aliquod recipere, quod alteri indulgetur vt commodiùs ſoluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauim⁹. ¶ Atq; huic potiſsimùm opinioni anſam porrexit decretum quorundam Pariſienſium, anno Domini. 1517. quo ad tria mercatorū quæſita reſpondentes, eam in tertia reſponſione illis indulſerunt licentiam, vt ratione tēporis pretium poſſent recipere propter lucrū ceſſans, ac labores, & induſtrias. Atq; adeò adiecerunt quòd ſi intercalatis nundinis ſolutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tēpus, plus recipi poteſt. Fuerūt Coryphę illius negotij duo fratres Coronelli, ciues noſtri: aliàs profectò non pœnitendæ eruditionis & famæ: ſed tamen in hoc, ipſorum etiā mercatorum confeſsione ab ſcopo, vt ſalua eorum autoritate id dixerim, tam de facto q̄ ſubinde de iure, neq; abſq; vlcere conſcientiarum mercatorū, aberrārunt. ¶ Ad quæſtionem ergo hac reſpondetur concluſione: quæ profectò nulli qui rem attentè perſpexerit, poſſe videtur in dubium venire. Non modò nullatenùs licet ob nundinarum intercalationem & prætermiſsionem pretium recipere: imò ſi ex ipſa temporis conditione res perpendatur, neque propter illud tempus quod inter cambium interſtat & proximas nūdinas. Concluſio ex ſuperioribus elicitur: quin verò articulo ſecundo eſt expreſſè demonſtrata: ſed maioris tum elucidationis, tum confirmationis gratia hìc reſumitur. Nempe vt oſtendamus argumentis ſuis campſores contra ſeipſos pugnare. Aiunt nanq; non recipi pretium pro illo trimeſtri tempore quod intercurrit inter Hiſpanas nūdinas atq; Flandras: ſed quia nō poſſunt chirographa citiùs mitti. Haud enim neceſſum eſt habere ſtatos equos quibus euolent: imò bellorum tēpore fieri non poteſt. Nos autē fatemur equidē tēpus ad id muneris neceſſarium. Attamen tempus illud non debet in hoc ſeruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit ſoluere poſsit commodè. Nam ſi de præſenti non habet, fit vt propter expectationem pretium ſoluat: ſi verò habet, potiùs ei tempus ſeruit qui pecuniam contulit. Nam ſua intereſt pecuniam recuperare, ac proinde chirographa mittere: quare nihil ratione illius temporis poteſt recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo eſt mittendis contractus inſtrumentis neceſſaria, licère cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Imò quomodocunq; propter tempus illud quidpiam pendatur, ſignificatur mutuum, atque adeò vſura. Accipe aliarum rerum exemplum. Si ego frumentum meum, aut vinum, aut quiduis aliud cum tuis ſimilibus rebus commutarē, quas alibi habes eiuſdem omninò exiſtimationis cuius meæ ſunt: adiicerem tamen, propter eà quòd tempus requiritur quo contractus miniſtris tuis innoteſcat qui meis reſtituāt, quidpiam mihi pretij ſolueres: profectò iniqua eſſet vſura: niſi perexiguum illū ſumptum reciperem, quē in mittendis literis facerem. ¶ Sed perſiſtunt etiam tunc in ſua defenſione, dicentes: Fatemur illū qui in Flādria cābiū recipit, nō habere in prōptu pecuniā Metinę, ſed expectare in nundinis, vendendo ſuas merces quas illuc mittit collectūrum

Fūdamentū.
Pariſiēſium decretum.
Cōcluſio reſponſiua.
Probatio. 1.
Secunda.

lecturum. Porrò autem confeſsio hæc pus aperit rationemq́ue mutui: quandoquidem ob indigentiam temporis alter recipit, non loci. Sicuti nobilis ciuis ideo ab vſurario mutuatur: quòd ſuos expectat prouentus quibus ſoluat. Et ſuprà ſub titulo de ſocietate, diximus, vſurã eſſe ſi quis opifici lanã vel aliam materiam mutuet aut vendat, vt cum fœnore ſoluat quando ex ſuo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo vſura eſt, indigenti mutuare vt ſua negotiatione pecuniam congreget vnde ſoluat. ℭ Ad practicam ergo vt deſcendamus: Cambiũ quod Metinæ fit, menſe Decembri, nihil prorſus, vt reor, refert quando ſit ſoluendum. Porrò inquam ſiue cambiatur ad nundinas Natiuitatis quarum ſolutiones fiunt in Flandria in Februario, ſiue ad dimidiatam Quadrageſimã, ſiue ad nundinas Maij, nõ poteſt neq; obolus recipi plus minúsve propter temporis prorogationem: niſi id fortè quod in mittendis literis recuperandaq; pecunia diſpenditur: quod ferè nullum eſt. Et idẽ pro comperto habet Caieta. cap. 6. ſui tractatus: nempe ex hoc quòd pecunia diutiùs occupata ſit, non poſſe pretiũ exigi: quia non inde fit res ipſa ꝑtioſior. Qua vtiq; ratione S. Tho. 2.2. q. 78. ar. 2. negauit licẽre rem cariùs vẽdi credito q̃ numerata pecunia: niſi fortè debitor in mora ſit: hoc eſt ſtato die non ſoluat. ℭ Quòd ſi qui cãpſorum partes agit reſpondeat ſolutiones fieri cõmodè non poſſe niſi nũdinis, atq; adeò faciendæ ſolutioni neceſſarium eſſe tẽpus illud præcedens: hoc idem ipſum nos lubẽtes cõfitemur. Sed hæc eadẽ ſua noſtraque cõfeſsio à nobis pugnat, cambiũq; vſuræ cõuincit, ſi pretiũ ratione illiꝰ tẽporis petaꝛ. Si em̃ eius qui Metinæ pecuniã cõtulit nihil refert vt illa primo mẽſe aut ſecundo ſibi repẽdatur vſq; ad primas nundinas, non eſt ꝙ debeat quidpiã pretij auctius recipere q̃ ſi eâdẽ ſibi die ſolueretꝛ. Nã vt ipſi fatentur, nũmi qui in proximis nundinis ſoluuntur, pro præſentibus habentur. ℭ Si autem demum vel lucrũ ceſſans, vel alios labores, vel induſtriam ſibi prætexãt ad incruſtãdũ hoc pretiũ ratione tẽporis, iam ſuprà. q. 3. lõgè me arbitror hæc omnia exufflaſſe. Lucrũ enim ceſſans nulla poſſunt ratione petere: etiã ſi milies rogati cãbiãt: tum ꝙ ſua ſpõte faciũt: tũ præcipuè ꝙ à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cũ, vt illic declarauimus, ſolis cãbijs expoſitam habeãt pecuniã. Atq; adeò ſi genere obiecti vitioſum eſt cambium, nulla induſtria, nulliq; labores digni mercede ſunt. Quòd qdẽ ſi doctores illi celeberrimi Pariſiẽſes ſuprà noĩati fuiſſent cõſideratiꝰ meditati, nunq̃ tã patulã vſurarũ occaſionẽ mercatoribꝰ obtuliſſent. ℭ Sed ecce vnde præcipitiũ fit in hmõi cãbiorum barathrũ. Nam etſi dociles cãpſores, qui rẽ ꝓſpicienter habuerint exploratã, hæc forſan oĩa nobiſcũ fateantur, tñ multa cõminiſcunꝛ & cauſanꝛ quibꝰ ſe protegãt. Primũ (in quo rei nodus cõſiſtit) dicere fortè pertẽdent ꝙ etſi nõ liceat hoc genere cãbij pecuniã niſi præſentẽ pro præſenti permutare, tñ hæc ratio præſentis nõ poteſt hîc perinde atq; in reliquis mercibꝰ perpẽdi. Primũ quod fortè dũ Metinæ cãbitur ignoraꝛ cambiorum forum quod in Flãdria currit vel Romæ. Secundò, quod eſt vrgẽtius, quanuis modò id notũ eſſet, neſcitur tñ an quãdo facienda eſt apud Flandriam ſolutio aliquo inopinato euẽtu, malignior futurus ſit pecuniæ prouentus, an verò benignior. Qua varietate creſcere valor pecuniæ ſolet aut decreſcere. Tertiò, quod horum eſt confirmatio, eiuſmodi ęſtimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ eſt inter nundinas, ſed in nundinis. Et ideo dum cãbitur, verbi gratia, Metinæ mẽſe Octobris, neceſſarium eſt vt referatur ſolutio ad aliquas Flandrenſes nundinas aut Lugdunen. Nihil enim refert. Quare perinde eſt cambire à nundinis in nundinas ac ſi præſentem pecuniam cambires pro præſenti: ob idq; nulla hîc latet iniquitas. ℭ Quòd ſi quis in contrarium hoc argumento exurgat: Si quando in Hiſpania fit cambiũ, tunc de valore nõ cõſtat Flandrẽſis, aut Genuẽſis, pecunię, fiat cãbium in incertũ: vt art. proximo dicebamus: & tamen non ſic fiunt: ſed certo pretio. Do tibi tãtum in Hiſpania, dabis tantum in Flandria. Numero tibi tantũ in Flandria, reddes mihi tantum cum fœnore Metinæ. Ex quo conſequens fieri videtur, quòd non poſsint campſores illo incertitudinis clypeo ſatis ſe tutò protegere. ℭ Ad hæc autem reſpõdebunt, quòd illa ratione patentior fieret vſurarum campus. Nam tunc qui pecunias Metinæ numeraſſent, ea vterentur calliditate vt pecunia poſteà apud Flandriam minoris penderetur, quò locupletius eis lucrum obueniret. Et præterea ſi cambia non niſi in incertam quantitatis ſolutionem fieri poſſent, porrò vel nulla eſſent vel quàm rariſsima. Nam quot inuenias qui velint

Marginalia: *Caietanus.* — *S. Thomas.* — *Suffugium mercatorũ.* — *Argumentũ*

ſuam pecuniam ſic fortuitæ aleæ committere? ¶ Imò verò & horum maximum adhibetur ex ſuperiori articulo argumentum, quòd cambia huiuſmodi in incertum non ſunt licita, niſi quando ſunt in vtranque partem ambigua: videlicet ꝙ plus ſis recepturus quàm confers, vel minus. Et tamen cambia quæ ſunt in vſu, non fiunt niſi cum certiſsimo lucro illius qui priùs pecuniam numerat. Nam & qui in Hiſpania priùs confert denariolos quadringentos, recepturus in Flandria non niſi trecentos quinquaginta, licèt perdere videatur, lucratur tamen: vt ſuprà dictum eſt. ¶ Haud igitur abſque cauſa diximus, hinc fieri præcipitium in cambiorum ſpinetum, vnde neque dicendo extricare ſe homo poteſt: quanto minùs ab eorum ſe periculo eripere qui in re ipſa verſantur? Profectò prudenter ac ſalubriter Alexander tertius, capitu. In ciuitate. de vſuris. ad interrogatum Genuenſis Archiepiſcopi reſpondit. Nempe quòd etſi vendere res maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium eſt an ſint plus minúſve valituræ, non habeat figuram vſuræ: tamen conſulendos fore ciues nè iſtis ſe fluctibus propter præſentanea pericula immergant. Nam vix ibîdem poſſunt non latêre fraudes quæ Deum non celantur. Et ideo meritiſsimò quotquot ſunt ſancti & prudentes viri, ab iſta nummularia quæſtuariaque arte deterrent homines: & qui illi ſe dedunt, malè audiunt apud populum. ¶ At verò, nè nihil dicamus, neu totum cambiorum vſum ſtirpitùs videamur conuellere, dicã quę in re tam lubrica pro meo captu admonere poſſum. Primùm huiuſmodi cãbia fieri non poſſunt in incertam ſolutionis quantitatem: propter argumentum modò factum: nempe quia ſemper eſt certum non minus ſed plus valituram reſtituendã pecuniam ꝗ ſit illa quę priùs confertur: & niſi certi eſſent campſores aliquam ſibi factũ iri lucri acceſsionẽ, nunꝗ cãbirent. Secundò hoc ſit etiam conſtitutiſsimum, quòd temporis illius expectatæ ſolutionis nulla eſt ratio ducenda ad augendum pretium, ſiue in proximas, ſiue in tertias, ſiue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego ſaltem pro meo ingenio dubitare poſſem. Tertiò & hoc etiã in præſentiarũ admonuerim, quòd dum aliqua ſit nundinarum intermiſsio vt cambium in illas proferatur

Argumentũ alterum.

Alexãder. 3.

Prima aſſertio.

Secunda.

Tertia.

in quibus ſperatur cambiorum pretium auctum iri, vſura metuẽda eſt. Verbi gratia, cãpſorum praxis eſt in nundinis Octobris, quarum ſolutiones Metinę fiunt menſe Nouẽbri, ad nundinas Reſurrectionis quę fiunt Bergis menſe Maij cãbire: eò quòd cùm illæ ſint ditiores, pluresq; adeò ſint qui cambia ſuccipiant, pluris illic æſtimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretioſiora fiũt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præſens pro præſenti, ſed pro illa quæ in futurũ auctior ſperatur. Præterquàm quòd ſemper ratione maioris dilationis plus inſuper recipitur. Hæc ergo omnia vſuraria ſunt cambia. Et confirmatur hæc ratio: quoniam ſi illa futuri valoris ratio haberi poſsit in cambijs, eadem ratio duci poſſet in cambijs proximorũ locorum eiuſdem regni, imò & eiuſdem loci. Poſſet inquam quis numerare pecunias in nundinis Maij Metineñ. reſtituendas ibîdem in nundinis Octobris, eaſdemq; cum lucro: proptereà quòd ſperatur tunc auctum iri pretium: quæ tamen patentiſsima eſſet vſura: vt quæſtione etiã proxima repetentes monſtrabimus. Quocircà intercalatio ſolutionum dimidiatæ quadrageſimæ, profectò non poteſt non eſſe ſuſpecta. ¶ Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimam cambiendi rationem quàm ſi ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præſentibus cõiecturis æſtimetur abſque fraude & dolo pecuniæ valor qui eſt in præſenti aut in proximis nundinis: & ſecundùm illud ſolutio cambij conſtituatur. Hoc enim eſſe cenſeo cambire præſentem pecuniam pro præſenti. Et præcipuè dum cambitur ad Romam & ad quencunq; locum, vbi non expectantur nũdinæ. Ex quo fit quòd præteritio nundinarũ nunquàm fieri præſumitur niſi cum vſurarum fraude. Quòd ſi dicas, forſan tempore faciendæ ſolutionis res fore variatas: Reſpondetur quòd eiuſmodi pericula oportet te ſubire. Nam hæc eſt negotiatorum cõditio & ſors. Etenim ſi vis pecuniam tuam adeò in tuto collocare, iam non eſt negotiatio, ſed verè mutuatio: cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Legitima cãbiorũ ratio.

Deſcendamus ergo ad ſuperiorum argumentationum reſponſa, quibus ſe ipſi mercatores iugulant. Quanuis illi qui rationem ſuarum habent cõſcientiarum bene vident

dent nullius eſſe momenti: ſed illi hæc cogitant qui ſuam volũt vſuram fucare & incruſtare. *Ad primum argumentũ.* Ad primum igitur reſpondetur, quòd etſi cambia ad longius tempus nõ ſint adeò frugifera, neque tam commoda conferenti prius pecuniã, non tamen ideo fit conſequẽs vt poſsit illius dilationis gratia pretium recipi. Aliâs omnes vſurarum nequitias excuſare à culpa valeremus. Nam vſurarius proptereà ex longiori tẽpore amplius petit pretium, quòd diutiùs habet ſuam pecuniã impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectãdi beneficium gratis conferre, non faciat eiuſmodi cambia: quia neq; ſi improbiſsimè ab alio rogetur, excuſabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam ſuam aliæ negotiationi. Imò qui illam cauſam allêgat, recipiendi pretium, ore proprio, ſuã fatetur nequitiam, ac ſi lucrum ceſſans recipere poſſet, quod vt ſuperiùs ac rurſus nuperrimè dicebamꝰ, iuſtè nequit. *Ad ſecundũ.* ¶ Secunda verò ratio, nempe quòd quo laxiora ſunt cambia plures ſunt qui recipiant, & ideo pretium augeri licet: non eſt præ ſua fœditate audienda. Primùm quia non ſunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Prætereà quãdo accipientiũ multitudo inde emergit quòd plus temporis expectatur ſolutio: iam ſuprà explicuimꝰ quemadmodùm non ſit iuſta cauſa augendi pretia: eò ꝙ radix manifeſtiſsimũ in fronte inſcriptum habet vſuræ titulum. *Ad tertium.* Quare ridiculum eſt quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctius nõ recipi propter longius tempus, ſed quia indulgentur recipienti maiores induciæ, vt poſsit in loco ſolutionis parare pecuniam. Nam profectò idẽ eſt prorſus recipere ratione expectati tẽporis, atque ob id recipere vt alter poſsit ſoluendam pecuniam parare quam in promptu non habet. Hac enim prorſus de cauſa qui ad vſuras recipit, maiores ſoluit quanto longius illi tempus conceditur.

QVAESTIO SEXTA, De reliquis cambiorum generibus.

ARTICVLVS I.

Vtrùm cãbia ad proxima loca eiuſdem regni ſint licita.

E Denſioribus ergo cãbiorum ſpinetis emerſi, reliqua quæ deciſu faciliora ſunt, in hac poſtrema quæſtione proponamus. Et primò arguitur, licitum eſſe pro cambio inter duo loca eiuſdem regni pretium recipere. *Primum argumentum.* Nã loci diſtantia huic negotio accidentaria eſt, atque adeò licèt iuſtitia pretij violari poſſit, ſi non pro ratione diſtantiæ taxetur, vſura tamen non poteſt committi: quandoquidem & trãsferre pecuniam ab vno in alium locum, pretio quoq; æſtimari poteſt. *Secundum.* ¶ Secũdò: quia cùm dictum ſit poſſe cambiri pecuniam vnius loci pro maiori alterius quando pluris illic æſtimatur, eâdẽ ratione id fieri poteſt in nundinis eiuſdẽ regni. Vt ſi cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalon, vbi ſperatur auctum iri pretiũ, poteſt illud in pactum duci Metinæ. ¶ In contrarium eſt ꝙ eiuſmodi cambia meritò apud viros probos vſuræ charactêre inuruntur.

AD quæſtionem tribus concluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima eſt. Si res ſyncerè & candidè, vt ſimpliciter ſonat, cõſideretur, poteſt quidem pro cambijs inter quæcunq; loca quantumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim concluſionem prior earum rationum quas proximè faciebamus demonſtrat. *Ratio cõcluſionis.* Si enim magnũ pecuniæ pondus trãſmittẽdum tibi eſſet à Metina Hiſpalim vel à Florẽtia Romã, poſſet q illã Hiſpali haberet vel in numerato vel in debitis, eandẽ à te Metinæ accipere: & quia cõſignat eam tibi Hiſpali, pretium recipere. At verò non ampliùs quàm exiguum illud quo per nuntium poſſet mitti: niſi fortè non fictum ſed verum latronum vel alius generis periculum itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius eſſet iuſtum. ¶ Hæc autem pretia adeò ſunt exilis momenti vt nihili apud campſores fiant. Quocircà adhibetur ſecunda concluſio. *Secunda concluſio.* Pro cambijs intra regnum ſoluendis nulla poteſt æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretijs tantæ æſtimationis, quanta campſoribus in vſu eſſe ſolet. *Probatio.* Probatur: quoniam illa non fiunt cauſa transferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neq; labores neceſſarij ſunt neq; propter itinerum pericula induſtria aut diligentia, quæ ſint aliquo pretio digna. Et ideo manifeſtum eſt

eiuſmodi fœnus pro ratione temporis exigi quo differtur ſolutio. Neque de hoc vllus eorũ qui bene morati ſunt ambigit. ¶ *Tertia concluſio.* Tertia concluſio. Cambia quæ re vera eodem loco aut parùm diſtanti in eâdem prouincia redhibenda ſunt, licèt fieri fingantur ad nundinas aliorũ regnorum, neutiquàm ab vſuræ labe elui poſſunt: ſed inter ea quæ propriè dicuntur ſicca, primum habent locum. Quare illa quę Mediolani, verbi gratia, fiũt, per Genuam, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flãdriã: ſi re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit non habet in illis locis pecuniam, neq; ſperat habere vt illic ſoluat: ſed vbi recipit indiget, & illic eſt ſoluturus: quicquid campſores fingant, impudentia cambia ſunt: vt ſuprà ſub titulo de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim ſunt figmenta & palliamenta quibus campſores nobiliũ bona deglubunt. Sciunt enim dum ciues qui mercaturam non exercent cambia ab ipſis expoſcunt, nullos habere apud Flandriã nummos, & nihilo minùs cogunt eos vt ad ſuos ipſorum campſorum miniſtros literas dirigant qui cambia remittant. Non ſolùm ergo hominibus vt illic diximus, imò & Deo ipſi imponere iſti ꝑgunt. At verò aiũt, nihil mea refert ſoluturúsne ſit mihi alibi an nõ. *Syluest.* Porrò autem his Syluest. reſpondet, verbo, vſura. 4. §. 9. quòd quando cãpſor id ſcit vel præſumit, in vſuræ vitium mergitur: quia bene ſcit nullum recipere pretium niſi pro tempore: ſicuti ille facit qui fictitios boues à ruſtico emit quos non habet, eoſdemq; illi locat qui ſaluos ſuſtentet, & operarum mercedẽ ſoluat. Et quò vſurę huiꝰ venenũ apertiùs pateſcat, fac ciuium quemlibet qui non eſt campſor illa calliditate tribuere alteri ſuam pecuniam auctiorem ſibi reſtituendam, nunquid nõ vt manifeſtarius vſurarius haberetur? Cur ergo nõ etiam campſor? Multò autem impudẽtiùs eadem fiunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quamuis in virtute eôdem recidat, etſi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam, vt dicebamus, ſi in nundinis Hiſpanis facienda eſt ſolutio eôdem recidit. Quapropter illa cambia quę in Italia intra eandem prouinciam fiunt, nempe Mediolani per Florentiã aut per Genuam, neſcio quo poſsint modo perſonari nè appareãt vſuraria: cùm planè pretium non ratione loci, ſed ratione temporis, augeatur.

Ad primum argumentũ. AD prius igitur argumentum iam reſpõſum eſt. *Ad ſecundũ.* Ad poſterius autem reſpondetur, vt ſuperiùs dicebamus, quòd intra eandem prouinciam fieri non poteſt cambium præſentis pro præſenti pecunia diuerſo valore æſtimata. Sicut inter diuerſas prouincias & regna. Nam in diuerſis prouincijs varietas inde prouenit, quòd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alia verò vbertate fruitur. In eodem autem regno diſcrimen hoc haberi non poteſt, niſi habita ratione diuerſorum temporũ: vt ſi modò maior ſit copia & timeatur in futuris nũdinis inopia: & ſub hac ſpe cambiri, vſura eſſet ratione tẽporis, vt ſuperiori quęſtione explicatũ eſt.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm cambia quæ licèt ad primas nũdinas fiant tempore & loco diſtantes, tamen quo lõgiùs diſtant pretioſiùs fiunt, ſint licita.

POTREMVS deniq; cãbiorum ſcrupulus eſt, vtrùm quo proximæ nundinæ alterius loci diſtantiùs abſunt, pretioſius fieri poſsit cambium. Et arguitur à parte affirmatiua. *Primum argumentum.* Cambire in primas nundinas quantocunque tempore diſtantes, nulla eſt vſura: vt ſuprà declaratũ eſt. Quòd ſi fiant extra regnum, poteſt maior pecunia pro minori, & econuerſò cambiri, vt eſt etiam definitum: quo autem diſtantiores ſunt tẽpore nundinæ, plures ſunt qui cambiorum pecuniã petant: ergo nihil obſtat quo minùs cambium pretioſius fieri poſsit. Quandoquidem vberiorem recipiẽtium numerum pretium cãbiorum auget, ſi ex corrupta radice non pullulet. ¶ In cõtrarium eſt quòd augmentum hoc prouenire videtur ex hoc quòd diutiùs expectatur ſolutio: quod vſuræ teſtimonium eſt.

HVNC articulum ob ea potiſsimùm cambia adiecimus, quæ apud noſtrates in more ſunt. Nempe propter cambia quæ inter Caſtellanos ac Luſitanos celebrantur. Enimuerò ſi cambium ad nundinas eiuſdẽ prouinciæ fiat, iam ſatis dictum eſt non eſſe licitum plus recipere, propterea quòd nundinæ plus diſtent. Nam illic ſola temporis ratio habetur. Quando verò cambium extra prouinciam fit, tunc eſt dubium, eò quòd

ꝙ vel valor pecuniȩ diuerſus in altero loco, vel trāſlatio videtur cābiū iuſtificare: dum nundinæ diſtantiores ſunt tempore. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Luſitaniam eſt, quòd cùm illic non ſint nūdinæ, ſicut de Roma dictum eſt, non cambitur niſi ad certum tempus. Diuerſimodè tamen à nobis ad ipſos quàm econuerſò. Campſoria enim penuria quæ Metinæ ſuſcipitur, ſoluēda eſt Olyſsipponæ poſt integrum menſem: & cùm illic, vt de Flandria hoc tempore dictū eſt, non ſit tanta pecuniæ copia, pluris apud illos quàm apud nos æſtimatur: ob idque ille qui Metinæ mille numerauit, licèt aliquātulo minus reciperet Olyſsipponæ, tamē ſicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Flandria, tantum recipit. Et ſi tantundem in forma recipiat, plus tamen recipit in valore. Et ideo cambium lingua noſtra vocatur ad par: hoc eſt quòd idem prorſus recipitur quod cōfertur: cùm tamen illud par Luſitaniæ valore ſit maius. Sed dicere poſſunt mercatores, ratione trāſlationis pecuniæ illud lucrum eſſe licitum. Attamen in remiſsione quæ illinc ad nos fit, venenoſior latet anguis. Remittitur enim ad primas noſtratū nūdinas. Sed quo plus diſtant, plus mercedis exigitur, & ſolēt plurimùm quatuor menſium induciæ concedi.

Explanatur quæſtio propoſita.

¶ Obtendunt autem campſores non illud plus recipere propter tempus, ſed quia plures tunc ſunt qui cambia recipiant. Et quidem Caietanus in illo ſuo celebri opuſculo cap. 7. huic campſorum cauſæ apertè fauet: admonet ſiquidem diligēter notandū, non eſſe ſufficiens ſignum iniuſti contractus minus dare pro cambio, dum tempus multum interiacet ante nundinas, pluſque quando proximæ ſunt nundinæ: hoc eſt campſorem qui priùs numerat minus dare quando diſtantiores ſunt nundinæ: plus autem quando ſunt propinquiores: vt eandem recipiat pecuniam: id eſt plus lucrari propter longius dilatum tempus. Sic enim eſt obſcura eius litera explicanda. Nam forſan, inquit, hæc conſuetudo introduci potuit, propterea quòd ad longius tempus pauciores ſunt campſores qui locum habent venditorum, pluresque cambia recipientes. At verò profectò niſi ego grauiter decipior, non poſſum nō mirari ꝙ hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campſoribus obtulerit. ¶ Ad quæſtionem ergo duabus concluſionibus reſpondetur, ad cambia quæ ad Luſitaniam fiunt peculiariter accommodatis.

Caietanus.

Prior. In pretium miſsionis pecuniæ hinc illuc, recipi quicquam nequit, niſi quanti æſtimaretur ſimplex tranſlatio pecuniæ, iuxta formam explicatam quæſtione ſecunda. Itaq; ſi centum ducati qui Metinæ mille centum argenteis regalibus æſtimantur, valent Vlyſsipponæ mille forſan tercentum, campſor non poteſt recipere Vlyſsipponæ niſi mille centum: & tantillum fortè inſuper quātum valeret illa tranſlatio: quæ profectò dum per literas fit, non magno æſtimanda eſt. Quocircà cùm, vt vſus habet, longè plus recipiatur, eiuſmodi cambia culpa non carēt.

Prima concluſio.

¶ Poſterior concluſio. Neque remiſsio pecuniæ illinc ad nos maiori prorſus digna eſt quàm eiuſdem pecuniæ tranſportatio valeret. Has ſimul concluſiones vnica ratio ex ſuperioribus collecta ſatis probat. Pecunia enim vnius loci non poteſt in alium cambiri niſi altero duorum modorum, vel ratione tranſlationis pecuniæ, vel qui in vno loco propter eius raritatem pluris æſtimatur ꝙ in altero, in quorum neutro nulla haberi poteſt temporis ratio, ſed laboris in tranſportando, & præſentis æſtimationis amborum locorum. Sed refulget hîc lucentiùs ratio occluditurque magis via palliandi vſuras, propterea quòd nullum hîc patet ſuffugiū ad nundinas: quæ quidem in Luſitana non fiunt, vt expectetur quantum illic ſit valitura pecunia. Præterea quòd in remiſsione inde ad nos manifeſta comitatur vſura, palā inde fit, ꝙ quanto maius eſt temporis interſtitium vſq; ad nundinas, maioris æſtimantur cambia. Et quo ad argumentum à nobis præfactum, ac perinde ad opinionē Caietani, reſpondeamus: Manifeſtum eſt quòd numeroſior multitudo recipientium cambia non aliunde naſcitur quàm quòd laxiores indulgentur ad ſoluendum induciæ. Quare illa de cauſa augere pretia, manifeſta eſt iniquitas. Secùs ſi, vti quæſtione præcedenti diximus, idem receptorum numerus aliunde augeretur. ¶ Præterea & inde detegitur vſuræ facies quòd campſores Metinenſes propterea ad id cogunt cambiorum receptores ad ſoluendum primo menſe, vt inde poſteà longior ſit temporis diſtantia vſque ad proximas nundinas vt locupletiùs remittātur. ¶ Sed rogant fortè campſores quomodò cambient? quia non poteſt primo menſe ſibi Vlyſsipponæ pecunia ſolui in numerato, propter eius qui illic eſt raritatem,

Poſterior cō concluſio.

Probatio vtriuſque cō concluſionis.

Scrupulus.

ſed in remiſsiuis chirographis:& ideo cogũtur illo tempore cãbire quo proximæ nun-
Solutio. dinæ longè diſtant. Reſpondetur autem ita iuſtè cambire poſſe ſi nullam prorſus temporis rationem habeãt: hoc eſt eodem prorſus pretio cambiant, dum nundinæ per quatuor menſes abſunt ac ſi intra mẽſem eſſent. ¶Haud equidem neſcio quàm plurimos ab alijs multiplicari cambiorũ modos, quos nos cõſultò miſſos fecimus: tum quòd adeò ſint obſcuri vt nullatenùs poſsint lectorem informare: tum etiam quòd omnia ſummatim fundamenta me arbitror tradidiſſe, per quæ de ſingulis poteſt quiſq; oculatiſsimus iudicare. Nam fateor niſi qui mediocris fuerint ingenij, & attenta conſideratione rem fuerint ſpeculati, prætereà ab ipſis campſoribus inſtructi, non poſſunt ad tanta quanta hac arte accidunt ambigua, reſpondere. Bellorum enim calamitas, quam ciuium peccata in rempublicam inuehere ſolent, in cauſa potiſsimùm eſſe conſueuit vt reges pecuniã vndique & maximè ex famoſis nundinis cambiorum via corradant. Atq; hac de cauſa cambiorum turba & ſæpe præter legem permittitur. Sed fieret multò conſultius, ſi in tali calamitate Rex ſecum tantùm eadem ſineret cãbia fieri: cæteris verò interdiceret: nã cũ nõ ſit par in cæteris ac in ipſo neceſsitas, non debet fieri conſequens, vt ſi cum rege fiant, fieri debeant cum cæteris. Quanuis quæ perſonatæ vſuræ ſunt, neq; cum rege licitæ fiunt.

DE miniſtris autem cambiorum, per ea
De cãbiorũ miniſtris. quæ ſuperiori libro de vſurariorum famulis dicta ſunt, iudicari poteſt: quanuis in cambijs celebrãdis noua quæpiam de illis adnotanda ſuperſunt. Eſt enim dubium an qui cãbium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratia. Sunt locu-
Dubium. pletiſsimi mercatores qui regi potiſsimùm pecunia ſuccurrunt, neque abſque ingenti fœnore: ſed aiunt tanquàm eius miniſtros ſe ex multis locis campſoriam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos eſſe ab omni vſurę labe, ſi quas vſuras ſoluunt ab ipſo recipiant. ¶ Hic autem
Solutio. multa ſunt conſideranda. Accipere enim nomine regis dupliciter contingit: imò verò vno tantùm contingit re vera modo, ſed ipſi alterum fingunt. Ille inquam propriè cambium accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquàm eius famulus id exequitur: puta quia eius œconomus eſt, vel à ſecretis, &c. itaque ipſe non fit debitor cambij quod recipit, neque poſteà tanq̃ ſuum tribuit regi: ſed rex eſt qui per illũ recipit. Et talis miniſter nullam vſuram cõmittit, ſed accipit vice domini ad vſuras: quod vrgente neceſsitate licitè fit. Sed alius eſt qui licèt fingitur miniſter regis, non eſt tñ: nẽpe mercator aut campſor qui aliũde ad vſuras accipit vt regi ſub eiſdem vel maioribus tribuat. Exempli gratia: Petrus accipit à Paulo & à Ioanne &c. & dat regi: itaq; rex nõ cambit cum Paulo vel Ioanne, ſed cum Petro: qui fit dñs pecuniæ. Hic ergo perſonatus fit regis miniſter: cùm officium campſoris exerceat: & ideo accipere ad vſuras, peccatũ illi eſt: non ſolùm quia id facit abſq; propria neceſsitate, verùm quia ad vſum illicitum accipit: ac perinde ea ſub vſuris regi tribuere, aliud eſt ei nouum peccatum vſuræ. Id quod ex alio eorum vſu fit etiam apertius. Aiunt enim quòd qua ratione poſſunt aliũde ſub fœnore pecunias diſquirere quas regi tribuant, poſſunt & ſuas tribuere proprias. Hoc ergo non faciũt noĩe alterius, ſed proprio. Quare de iſtis citra dubiũ vllũ ſi cãbia faciãt vſuraria, verè vſurarij ſunt. ¶ De
cambiorũ autẽ proxenetis, hoc eſt de inter- *De cãbiorũ*
currentibus conſtituentibusq; inter partes *proxenetis.*
cambiorum pretia, non dubito quin adeò ſint vſurarum miniſtri vt eodem cõuoluantur vitio: quanuis peiùs illi qui factores campſorum ſunt, & ipſorum nomine cambia faciunt. ¶ De his ergo factoribus qui aliorũ nomine cambia faciunt, magna eſt dubitandi ratio, quando & quomodò ad reſtitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius diſputationis reſpondere pro captu noſtro eſt operæpretium. Et quidem ſi ſcientes ac prudentes vſuraria cambia faciant, ad reſtitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptionis, quæ illis peccatum eſt: etiam dum nihil ſibi lucri acquiſierint. Si autem ignoranter & bona fide: arbitrantes cambia eſſe licita, vſq; adeò, vt (ſi accidere poteſt) ab omni ſint culpa incolumes, liquidum eſt nõ teneri ratiõe acceptionis: teneri tñ vident̃ ratione rei acceptæ, cùm poſteà cambiorũ iniquitatẽ reſciuerint. Saltẽ dubio procul tenẽtur quãdo aliquid lucri apud ipſos remãſit. Si verò nihil illis prorſus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur ſolertiſsimè operam vt illi quorum nomine cambia fecerũt,
reſtituant. ¶ Si autem id perficere nequeãt, *Dubitatio.*
tunc

tunc meritiſsimò dubitatur, an iidem ipſi reſtituere teneantur. Neq; dubium facilis ſolutionis eſt. Enimuerò quòd nullatenùs teneantur, ex illis radicibus argumentum extruitur quas lib. 4. ſub titulo de reſt. iecimus. *Primum argumentum a parte negatiua.* Haud enim aliunde quàm ex altero duorũ capitum vinculum reſtitutionis naſcitur: ſcilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullã prorſus commiſit culpam, non tenetur ratione acceptionis, niſi in mutuo & ſimilibus, vbi promiſit reddere. Hoc patet vtroq; iure: nã tota lex Aquilia, quæ de iniur. & dam. dato, ſcripta eſt, nemini actionẽ dat niſi cõtra eũ qui in culpa fuerit. Et extrà, de iniu. & dam. dato, can. ſi culpa. nõ dicitur ſi cauſa tua, ſed ſi culpa tua datum eſt damnum. Vnde neq; in practica, neq; in foro exterioris iudicij, vllus damni aut iniurię condemnatur niſi qui *Argumen. 2.* in culpa fuerit, ſaltem leuiſsima. Accedit & quod ſuprà diximus, quòd ſi quis à latrone partem furti dono ſuſceperit quod conſumpſerit, neq; factus fuerit inde ditior, nullatenùs teneri: iſti ergò factores ratione acceptionis non tenentur, neq; apparet teneri ratione rei acceptæ poſtquàm nihil prorſus lucri eos tetigit. Hæc argumenta hanc profectò *Solutiõ.* negatiuam partem concluderent, niſi quòd ignorantia iuris nunquam, aut vix vnquã, prorſus excuſat, niſi homo ſit agreſtis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vſus adeò publicitùs malè audit, vt nemo ſibi prętexere queat excuſationis clypeum, niſi peritos bona fide conſulat, quin verò peritiſsimos atque homines præcipui nominis: adeò omnes clamãt periculoſiſsimam artem eſſe. Quocircà ego non auderem iſtos prorſus ſaltem à toto excuſare. Sed ſi ſoluendo ſunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipſis de re componere vt aliquid ſoluant: aliquid verò eis condonetur.

FINIS LIBRI SEPTIMI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER OCTAVVS De Iuſtitia & Iure.

QVAESTIO PRIMA, De ſubſtantia voti.

Sanct. Thom. 2. 2. quæſt. 88.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm votum ſit alicuius rei poſsibile, ad quã vi præcepti non tenebamur.

HACTENVS de iuſtitia & iniuſtitia, earũq; partibus ſubiectiuis, hoc eſt ſpeciebus huic virtutis generi ſubiectis, dictũ eſt. Amodò de partibus eius potentialibus, id eſt illi annexis, ſubſequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa quę cùm non ſit eius directè ſubiecta ſpecies, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilo minùs propter aliquid, quod vtriq; cõmune eſt, ad illam ceu ad capitalem reducitur. Exempli gratia. Abſoluta iuſtitiæ ratio tria comprehendit. Primum quòd eſt vnius ad alterum: ſecundum quòd verſatur circa debitum: ac tertium quòd æqualitatem ſoluti ad debitum cõſtituit. Liberalitas autem licèt non verſetur circa debitum, eſt nihilo minùs ad alterum cui per ipſam beneficium confertur. Ob idq; licèt non ſit iuſtitiæ ſpecies, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum conſiſtit circa debitã quidem reuerentiam & famulatũ quem ei debemus verſatur. Sed tamen quia Deo, vt author eſt 5. Ethi. Ariſt. æquale reddere non poſſumus: hac ratione, à vera ratione iuſtitiæ deeſt: quapropter reducitur ad iuſtitiam: tametſi ratione obiecti longè ſit quàm illa præſtantior. De liberalitate autẽ ac miſericordia: deq; id genus cæteris, quæ longiùs à iuſtitia diſtant, nihil præſenti Opere tractare decreuimus: ſed de religione. Neque verò de cunctis eius partibus: abiret enim Opus in immenſum: Sed de his tantùm quę cum iuſtitia coniunctiorem habent affinitatem: nempè de voto: quippe quod reddere ad fidem pertinet, quæ eſt iuſtitiæ fundamentum: ac de decimis, & ſimonia: quæ, niſi quòd materia differt, ſimilima eſt vſuræ, ſacrilegaq; iniuſtitię ſpecies: & poſtremò de his quæ ipſi viciſsim, præſertim epiſcopi, tum populo, tum eccleſijs debent, tam in eleemoſynis quàm in reſidentia. ℭ Præſens ergo Octauus liber in voti ſermone verſabitur. Neq; nobis vitio dandũ eſt quòd ordinem quodãmodò D. Tho. nõ inſectamur. Nam tum quòd decimarum tractatus Simoniæ diſputationi affinis eſt, quæ voti ſermonem ſubſequitur, tum etiam quia ſpontaneæ promiſsionis conſideratio illam antecedit, qua obligatio cõſideratur reddendi id quod debetur: in hoc octauo agere conſtituimus de voto quo Deo aliquid vltrò promittitur, & in ſubſequenti de oblationibus, ac decimis quæ eidẽ debitæ ſunt. ℭ Atq; eapropter hunc ſtatim in fronte articulum proponimus: Vtrùm votum ſit rei alicuius poſsibile, quam anteà vi præcepti non debebamus. Nam ſi nihil eſt quod Deo non ſit vigore præcepti debitum, inanis eſt vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua. Nihil operis præſtare Deo poſſumus quod ei non ſit à nobis tenore præcepti dilectionis ſuper omnia debitum: ergo vanum eſt quidpiam vouere. Probatur antecedens: tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mente, & ex totis viribus: ergo nihil eſt quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. ℭ Secundò. Ille nos de nihilo creauit, ſuaq; miſericordia paſcit, & ſuſtentat: ergo quicquid ſumus, atq; adeò quicquid operari poſſumus, illi debemus. Imò verò, vt etiã Ethnicus ipſe Ariſt. 5. Phyſi. agnouit, nihil ei poſſumus pro ſuſceptis beneficijs par rependere: nihil ergo ei aliâs indebitum ſpondere poſſumus. ℭ In contrarium autem reclamat tota ſcriptura ſacra, vt Deute. 23. Cùm votũ voueris Domino Deo tuo, nõ tardabis reddere, & Pſal. 75. Vouete & reddite Dño Deo veſtro.

Hanc

Ariſto.

Primum argumentum.

Ariſtot.

HAnc quæſtiunculam, licèt ſcholaſticis inſolitam, quam ſuperficie tenus in calce ſecundi libri tetigimus, toti huic noſtræ diſputationi præ foribus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem & commentitiam contendunt. De qua re illos lib.3.de natu.& gra.cap.2. in iudicium detulimus. *Lutherus.* Lutherus inquam in ſuo damnato Opere De votis monaſticis, demoliri nititur morem hunc eccleſiaſticum: quoniã res eſt, inquit, ſine authoritate & exemplo ſcripturæ, merumq́; ac pernicioſum hominum inuentũ. Audi monachum quanto impetu ſuum euomat inſtitutũ: idq́; poſteà Lutherani in ſuis dogmatibus confirmare ſtuduerunt. Fuit enim Lutherus omnium hæreſum Vuicleff *Vuicleff.* fidus atq; impudens renouator. Ille quippe molimen hoc fuit anteà molitus. Contra quem celeberrimus Thom. Vuald. tomo.5. *Thomas Vualdenſis.* de ſacramentalibus, titu.9.c.83.&.84. doctiſſimè ditiſsimeque de hac re diſſeruit. Sed vt alios omittamus, rationem originemq́; erroris huius, vt nos loco citato explicuimus, ex duobus fontibus Lutherus deduxit. *Gemin⁹ fons vnde Lutherus præteritum errorẽ hauſit.* Primus fuit, quòd putauit præcepto dilectionis Dei ſuper omnia teneri nos ad omnia opera officiaq́; illi offerenda, quæ facere poſſumus: vt in primo argumento dicebamus. Vnde continuò intulit, non ſolùm nullum eſſe opus quod non ſit natura ſua præceptum, verùm nullatenùs mortales in hac vita poſſe illud præceptum ſatis implere. Quapropter ait quemcunq; quantumcunq; iuſtum in omnibus operibus delinquere, vt articu.31.&.32. ad Leonem adſtruit. Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis modum quocunq; præcepto concludi: quem quidem modum cùm pro ratione præcepti adhibere non poſsimus, quocunq; opere delinquimus. Sed tamen miſericordia, inquit, Dei eſt quòd non nobis eandem omiſsionem imputet. Ex quo ſibi ipſis inferunt nullum eſſe ſupererogationis opus, quod eſſe queat peculiaris materia voti. Alter iſtorũ putidus fons extitit, quòd opera iuſti debent liberrimè fieri: votum autem neceſsitatem infert ac ſubinde libertati obſtat. At ſecundi huius capitis error quæſti. ſubſequenti monſtrabitur. Primũ tamen *Autor libro de natura & gratia.* expugnauimus loco citato. Nimirum oſtendentes quemadmodùm in illa blaſphemia perſiſtant, quòd Deus nos ad impoſsibile obliget. Hæc autẽ expugnatio nihil ad præſens. Sed idcircò de hoc errore meminimus, vt radicem panderemus ex qua illas in nos blaſphemias depromunt: porrò quòd diſtinguamus à præceptis conſilia: cùm tamen omnia ſint præceptis cõprehenſa. Item quòd putemus aliqua eſſe opera ſupererogationis, per quę homines & nos præcipuè monachi ſatisfacere gloriamur: nõ ſolùm pro noſtris, verùm pro alienis delictis: de quibus ſubinde ſupererogatiõis operibus vota emittimus. Fuit tamen hæreſis hæc aduerſus Pelagianos condemnata: vt refert Auguſt. in *Auguſtinus.* epiſtola ad Pauli. Vbi ex decem eorum erroribus illum quintum facit quòd diuites baptizati tenerentur renuntiare omnibus diuitijs. ¶ Reſpondetur ergo ad quæſtionem catholica concluſione. *Concluſio catholica.* Præter opera præceptorum ſuperſunt alia non debita quorum votum emittere iuſtum eſt, ac celebre religionis officium. Concluſio tum frequentibus vtriuſq; inſtrumenti teſtimonijs ſtabilitur, tum etiam locupletiſsimis ſanctorum exemplis, ac ſubinde ineluctabili ratione. Oracula enim veteris legis iam cœpimus ex Deut. *Prima probatio.* 23. citare: & ex Pſal. 75. Extat & Num.6. lex: Vir ſiue mulier cùm fecerint votum vt ſanctificentur, & ſe voluerint domino conſecrare, à vino & omni quod inebriare poteſt abſtinebunt. Et Eccleſ.5. Si quid vouiſti Deo, nè moreris reddere. Et Prouerb.20. Ruina eſt homini deuotare ſanctos, & poſt vota retractare. Neq; verò ſe ſatis ab his iaculis ab clypeo illo protegunt, quòd vetus lex iam pridem cum ſuis præceptis eſt antiquata: nam hæc non ex ceremonialibus habentur, aut iudicialibus quæ abolita ſunt: ſed planè inter moralia quæ naturæ iure perdurant. Imò verò quò iſtorum cæcitas apertiùs deprehendatur, Ethnicorum mos locupletiſsimo teſtimonio eſt ipſiſsimo naturæ iure hãc vouendi religionem fundari. Sanè quibus ſemper vbiq; terrarum ſolenne fuit tam rebus afflictis, quàm pro lætis victorijs vota ſuis delũbris nuncupare. Vnde Liuius lib.1. Tullus, inquit, in re trepida duodecim vouit Salios, fanaq́; Pallori & Pauori. Et Pſaltes legẽ proſpiciebat Euãgelicã vbi aiebat, Immola Deo ſacrificium laudis, & redde altiſsimo vota tua. Sacrificium enim laudis ſacroſanctum conuiuium noſtrum eſt, cui compoſuit reddere vota. ¶ Mox & patrum exem- *Probatio ſecunda.* pla perpetuò durant vt illa imitemur. De Iacob autem legitur Geneſ. 28. votum vouiſſe Deo. Et de Anna Samuẽlis matre. 1. Reg. 1. Et vt reliquos ſileamus, ex illo Lucæ. 1. Quoniam

niam virum non cognoſco. clarè colligitur
Auguſtinus. ſacratiſsimæ Virginis votũ, vti Auguſt. aſſerit in lib. de nuptijs & concupiſcentia: & refertur. 27. q. 2. can. ſufficiat. Et in noua lege de Paulo legitur, Actu. 18. totondiſſe ſibi caput in Cenchris, quòd haberet votum. Et in Euangelio Matth. 19. conſtat votorum inſtituta Chriſto eſſe probatiſsima. Ait enim primùm eſſe eunuchos qui ſe caſtrauerunt: hoc eſt ſua ſpõte abſq; legis vinculo, propter regnum cœlorum. Et nè contrà cum Lutheranis exiſtimaretur præceptum, ſubdit: Qui poteſt capere capiat. Cuius inſtar ait. 1. ad Corinth. 7. Paul. De virginibus præceptum non habeo: conſilium autem do. Deinceps ſubſequitur adoleſcentis hiſtoria: qui Chriſtum interrogatione pulſans quid faceret vt vitam haberet æternam, reſponſum accepit, vt ſeruaret mandata. Cui rurſùs dicenti cuncta à iuuentute cuſtodiſſe, reſpondit Chriſtus: Si vis perfectus eſſe, vade & vẽde omnia quæ habes & da pauperibus, & ſequere me: vbi apertè perfectionis ſtatum à præceptorum materia diſcreuit. Ait enim primùm: Si vis ad vitam ingredi, tanquàm de re neceſſaria. Quare vt legitur, Mar. 10. poſtquàm adoleſcens reſpondit omnia ſeruaſſe, intuitus eũ Chriſtus dilexit eum. Vnde fit conſequens
Hieronym⁹. non fuiſſe mentitum, licet Hieroñ. & Orig.
Origenes. ad contrarium annuere videatur. Ob idq; Dominus cupiens eum ad vberiorem frugem promouere, culmen ei perfectionis mõſtrauit, quo poſt præceptorum fundamentum in conſilijs prominet. Quocircà illicò Petrus publico Apoſtolorum nomine ſubdit: Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te: quid ergo erit nobis? Super quo lo
Auguſtinus co Auguſt. lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 4. ait: Hoc votum potentiſsimi vouerant, iuxta illud. 1. Reg. 2. Dans votum vouenti. Conſtat ergo Apoſtolos voto ſe obſequio Chriſti cõſecraſſe. Hæc autẽ non eſt loci pręſentis locu pletiùs diſſerere: quę rurſùs. q. 5. ſub titulo de voto religionis in mentẽ redibunt. Sed expediebat ſtatim in libri veſtibulo rationem patefacere cur extra præcepta materia pateat multa vouendi, quæ non ſunt lege debita.
Ratio concluſionis. ¶ Ratio ergo cõcluſionis de contrario principio, quàm quo Lutherani nituntur, ducitur hæc. Plurima extant opera ad quæ nullum nos cogit præceptũ, multaq; alia à quibus neq; legis prohibitio nos arcet: ergo voto poſſumus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohibere. Probatur antecedens. Prouidentiſsimus Deus in ædendis legibus quibus nos cogeret, non tantùm ad id aſpexit, quod nos illi procreationis beneficio deberemus, quodq; à nobis poſſet abſoluta autoritate exigere: ſed cùm omnia ſuauiter pro cuiuſq; conditione diſponat, ad id prorſus quod vniuerſi mortales ſecundùm imbecillem naturam noſtram præſtare ſufficiebamus: nam lex omnes æquè obligare debet: atq; ad id maximè quòd tum ad eius cultũ, tum ad noſtram mutuam charitatem neceſſarium erat. Hoc autem non eſt quicquid vnuſquilibet totis ſuis viribus efficere poteſt, ſed ea prorſus quæ in Decalogo continentur, & quæ illi tanquàm ibidem implicita appendent: ergo reliqua omnia in noſtra ſunt poſita libertate, faceréne ea velimus an ſecùs. ¶ Idque apertiùs confirmatur. Deus *Cõfirmatio.* naturæ autor præter ſacramentorum decreta nihil nobis aliud edixit quàm quod ipſa præcepiſſet: natura autem non obligat vniuerſos vt vnuſquiſq; quantum poteſt faciat: ergo neq; Deus. Aliâs non omnes ex æquo ſuis legibus obligaret: cùm nõ omnes æqua valeant. Eſt ergo nihil minùs quàm veſania ſic de Deo ſentire vt iſti prædicant. Colligamus igitur multa nobis eſſe extra præceptorum lineam arbitraria & libera, quę ſint nobis votorum materia. Adde quòd votorum materia, vt paulò inferiùs patebit, non modò ſunt conſiliorum opera, verùm & præceptorum. Sed hactenus locuti ſumus de illa peculiari quæ nõ niſi voti obligatione fit debita.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum in contrarium, negamus maximo illo dilectionis mandato omnia cõplicari opera quę quiſq; exhibere poteſt: ſed ſatis eſt ſic tota mente, & anima, & viribus Deum diligere, vt nihil eidem dilectioni aduerſum admittamus: quod quidem in hac vita per Dei fauorem & ſubſidium implere poſſumus. Dupliciter quippe vt. 2. 2. q. 44. ar. 6. author eſt S.
Tho. præceptum hoc impleri poteſt. Vno *D. Thomas.* modo perfectè: ſcilicet dum ad finem peruenitur quem Deus intendit: qui ſanè eſt, vt homo ſe illi omnimodò amore coniungat, vt neq; venialiter delinquere, nec alium admittere amorem queat. Atq; hoc fiet in patria quando ſecundùm verbum Apoſtoli. 1. ad Corint. 15. Deus erit omnia in omnibus. Vnde Auguſt. lib. de perf. iuſt. Illa, inquit, pleni *Auguſtinus* tudine charitatis patriæ pręceptum illud implebitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto

toto corde tuo. Sed alio modo impletur imperfectè: quando ſcilicet etſi non perueniatur ad finem, tamen à regula non receditur, quæ illuc ducit. Et iſto modo impletur in via. Quare impletio hæc non eò dicitur imperfecta quòd non ſufficiat ad euitandam culpam, ſed quòd per ipſam non aſſequimur finem. Vnde idem Auguſt.lib.de ſpiritu & lit.cap.26. inter militantem vitã & triũphantem ſic diſcernit quòd ad iuſtitiam huius vitæ quæ illo dilectionis mandato præſcribitur, ſatis eſt non peccare. Neque id, inquit, deputandum eſt culpæ, quòd nondum poteſt hîc eſſe tanta Dei dilectio, quanta illius erit, dum à nobis conſpicietur.

Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur quòd licèt quicquid ſimus, figmentũ Dei ſimus: non tamẽ quicquid operamur, ei virtute præcepti debemus: vtpote qui ſuas leges naturæ noſtræ tenuitate admetitus eſt.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm votum in ſolo voluntatis propoſito perficiatur.

SVppoſito, votum eſſe poſsibile propter liberam materiam quæ extra præceptorum obligationem ſuperſit, quæritur de eius ſubſtantia quę per definitionem innoteſcit. Atqui ordine peripatetico prima inueſtigatio eſt de genere: ac ſubinde de forma definitionis: ſecunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atq; alterum in ſequenti. Compertiſsimũ ergo cùm ſit, votum eſſe actionem humanã, quæritur cuiúſnam ſit potentię actus, vtrùm ſcilicet ſit voluntatis propoſitum, an verò intellectus promiſsio. Et arguitur quòd ſit propoſitum.

Primum argumentum. Eſt enim multis recepta definitio voti, quòd ſit conceptio boni propoſiti cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum ſe Deo obligat: propoſitum autem huiuſmodi firmum ſolo voluntatis motu perficitur: ergo votum in tali propoſito conſiſtit.

Argumen.2. ¶ Secundò & vox rem ipſam oſtendit. Dicitur enim votũ à voluntate: nam id quiſq; proprio voto facere dicitur quod voluntate facit: cùm ergo promiſsio non niſi rationis opus ſit, fit conſequens vt in voluntate votũ conſiſtat.

Argumen.3. ¶ Tertiò. Illic votum perficitur, vnde obligatio naſcitur: nam hæc eſt voti genuina virtus: obligatio autem ex ſolo propoſito abſq; vlla promiſsione exoritur: ergo illic votum conſummatur. Probatur minor. Per hoc quòd quis mittit manum ſuam ad arâtrum, obligatur ad opus, ſecundùm illud Lucæ.9. Nemo mittens manum ſuam ad arâtrum & reſpiciẽs retrò, eſt aptus regno Dei: nempè quòd obligationem frangit: per hoc autem quòd quis opus proponit, mittit manum ad arâtrum: ergo illic fit obligatio, atq; adeò votum. ¶ In contrarium eſt illud Eccleſi.5. Si quid vouiſti Deo, nè moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. Vbi quod priùs nominatur votum, illicò nuncupatur promiſsio: in qua ideo eius eſt ſubſtantia poſita.

AD queſtionis elucidationem hoc primũ de nomine notandum eſt, quod eſt latinis celebre: idque duplicis ſignificatus. Eſt enim verbi illius nomen, quod eſt, vouere: *Prima voti acceptio.* hoc eſt promittere: nõ cuiq;, ſed Deo, vel diuis. Promittere ſiquidem, pollicerí q;, & ſpondere, communia verba ſunt pollicitationum quę vel Deo fiunt, vel hominibus: vouere autem eam præciſè ſignificat quæ fit Deo. Eſt nanq; votum, vt in ſubſequentibus patebit, religionis promiſsio, ac virtus qua ſoli Deo eiuſq; ſanctis ſeruimus. Vnde Cicero ad Aticum: *Cicero.* Ego me maiore religione quàm quiſq; fuit vllius voti, obſtrictum puto. Quocircà vota nuncupare eſt diuis voce polliceri, & deſtinare pro fœlici rerum euentu. At verò quia id quod à Deo votis, hoc eſt oblatis promiſsionibus depoſcimus valde deſideram⁹, *Secunda acceptio.* inde vſu venit vt deſiderium ipſum votum dicatur. Vnde voti cõpotes dicimur, & pro voto ſuccedere gaudemus, dum noſtra aſſequimur deſideria. Et vota facere idem eſt quod optare, auêre, & precari. Hîc autẽ non vſurpatur nomen in hoc poſteriori, ſed in priori ſignificatu: vt vouere ſit vota emittere, & quod latinè dicitur, vota ſuſcipere: hoc eſt aliquid Deo ſanctè polliceri. ¶ His præhabitis ad quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur.

Prima concluſio. Prior eſt. Ad votum tria ex neceſsitate requiruntur. Primò quidem rationis deliberatio. Secundò verò propoſitũ voluntatis. Sed tertiò promiſsio in qua ratio perficitur voti.

Probatio cõcluſionis. Probatur: votũ obligationẽ ſecum affert ad aliquid faciendum vel cauendum: obligatio autem quę ex propria voluntate naſcitur (nam ſecùs de illa quę oritur ex lege) per modum promiſsionis fit: ergo ante pro-

promiſsionem nullum eſt votum. Probatur minor. Obligat ſe homo alteri non aliter quàm ordinando ſe illi, offerendoque id ad quod obligatur: ordo autem eſt opus rationis. Quare ſicut imperando (qui eſt actus prudentiæ) ordinat homo ac diſponit quid fieri à ſuo famulo debeat, & deprecando quid ſibi per ſuperiorem fiat, ſic promittendo ordinat quid ipſe pro alijs facere diſponat: atq; adeò in hoc rationis actu conſiſtit obligatio, ac ſubinde votum. Promiſsio autem ex faciendi propoſito proficiſcitur: propoſito verò, cùm ſit actus deliberatæ voluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres iſti actus ſunt ad votum ordine neceſſarij. Adde quòd cùm ex promiſsione obligatio emergat, debet ei innoteſcere cui fit. Eſt autẽ hoc inter homines ac Deum interſtitium, ꝙ cùm nobis non niſi vocibus aut exteris nutibus aliena mens innoteſcat, non poteſt homo homini, niſi voce aut ſignis quicquam promittere. Vnde Prouerb. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo autem, cui intima cordium patent: ſecundùm illud. 1. Reg. 16. Homines vident ea quæ parent, ſed Deus intuetur cor: per ſolam mentis loquelam fieri poteſt promiſsio. Quo fit, vt ſi voti eſſentiam ac neceſsitatem ſpectes, in intellectu abſque vlla voce conſumatur. ℭ Poſterior concluſio. *Poſtrema cõcluſio.* Solent nonnunquàm duo alia ſuperaddi voto, quæ ſunt illi accidentaria. Sed nihilo minùs ad eius attinent expreſsiorem firmitatem. Vt puta externa oris pronuntiatio: ſecundùm illud Pſal. Reddam tibi vota mea quæ diſtinxerunt labia mea. Quæ quidem verba non ſunt reſpectu Dei neceſſaria, ſed reſpectu noſtri: ſicuti vocalis oratio, ad expergefaciendos noſtros animos, excitandosq; mentis oculos in Deum. Secundò etiã acciri ſolet aliorum teſtimonium, vt non ſolùm Dei metus, verùm & humanus pudor firmiores nos reddat, nè voti fidem defringamus. Quô forſan alluſit ſententiarum Magiſter *Magiſter Sententiarũ.* in. 4. diſt. 38. vbi ait quòd votum eſt teſtificatio quædam promiſsionis ſpontaneæ, quæ Deo & de his quæ ſunt Dei, fieri debet. Tametſi & de teſtificatione interna fortè loquatur, qua ſe homo Deo debitorem conteſtatur. ℭ At verò quanuis hæc lucida ſint, nihilo minùs pluſculæ lucis indigent. *Documentũ. Ariſtot.* In primis circa tres actus prioris concluſionis recolendum eſt ex Philoſ. 6. Ethicor. cap. 9. & 10. tres eſſe prudentiæ actus, ſcilicet conſulere, & iudicare ſeu ſententiam ferre, ac tertiò imperare. Suppoſita enim finis intentione quæ ex virtute morali proficiſcitur, verbi gratia, temperatè viuendum eſt, voluntas intellectu vtitur ad conſultandum de medijs, conferendumq; difficultates quæ ſunt in religione cũ illis quæ ſunt in coniugio, illaq; mediorum collatio eſt cõſilium. Inuentis autem medijs per ſyneſin fertur ſententia: quæ eſt melioris commodiorisq; medij approbatio. Significato ergo deliberationis, ambo comprehenduntur, tam conſilium quàm ſententia. Atque hoc eſt proprium voti fundamentum. ℭ Reſtat tamen de huiuſmodi deliberationis maturitate, quanta eſſe debeat indagare. *Quæſtio de liberationis* Vtrùm antequàm votũ obliget cuncta ſint conſilio deliberanda, quorum ignoratio cohibere hominẽ poſſet à vouendo. Hæc enim apparet eſſe quorundam Iuriſconſultorum opinio: in quorum cœtu eſſe videtur Richardus *Richardus.* lib. 4. diſt. 38. ar. 1. Vbi ait quòd vbi non eſt plena deliberatio, & ſi ſit ſemiplena, inde nullum oritur voti ligamen. Et arguitur pro *Motiuum Richardi.* hac opinione. Votum, cùm à voluntate dicatur, debet eſſe ſpontaneum & voluntarium: ignorantia autem voluntarium tollit: ergo vbi non omnia plenè librantur, non eſt plena libertas, atq; adeò nec votum. Secundò. *Altera ratio ad idem.* Vota hæc qua facilitate fiunt, ſubinde franguntur: ergò periculoſa ſunt, neq; ſuccedere valent proſperè: atq; adeò tutius eſt illa irrita reputare. Quapropter non deſunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votum. 2. *Syluester.* §. 13. quòd iratus aut bene potatus vouẽs aut iurans ingreſſum religionis, non tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro non facto haberi debet. ℭ His tamen nihil obſtãtibus ſentiendum arbitror cum Palude. 4. di- *Palud.* ſtin. 38. q. 1. & cum Caietañ. pręſenti articulo, *Caietanus.* quòd ad votum requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamẽ deliberationis bifariàm intelligi poteſt. Vno modo vt opponitᷣ ſubreptioni: motui ſcilicet ſubitaneo, ſeu merè naturalis ſit, quẽ vocãt primo primum, vbi nulla eſt ratio vel culpæ vel meriti: ſeu ſecundo primꝰ in quo ſola eſſe poteſt venialis culpa: & talis deliberationis plenitudo neceſſaria eſt ad votum. Alio modo plena deliberatio eſt qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidem non eſt neceſſaria. Probatur prior pars. *Probatᷣ proxima ſententia.* Votum debet eſſe non modò ſpontaneum, verùm ſic deliberatum vt ſub mortali reatu obliget: motus autem primo primus nullatenus eſt voluntarius: & ſecundo primus, qui eſt abſq; plena aduertentia,

tentia, eſſe non poteſt mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationem non ſufficit: quandoquidem votum ſub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc conſiſtit quòd homo iudicio cognoſcat quid faciat. Et confirmatur. Per motum vbi ſola eſſe poteſt venialis culpa, votum non frangitur: ergò neque per talem motum firmatur. Poſterior verò pars probatur ratione contraria. Ad voti nexum ſatis eſt quòd ſit opus ſpontaneum: ſed prior deliberatio ad hoc ſufficit, puta iudicare quid facias: ergo poſterior non requiritur.

Prima probatio alteri⁹ partis.

Secundò id confirmatur. Talis promiſsio homini facta obligaret: vt ſi eo iudicio pecuniam pollicereris, aut vxorem tibi ſponderes: ergo obligat etiam reſpectu Dei. Non enim remiſſior Deus in exigendis promiſsis eſt, quàm homo.

Secunda.

Tertiò illa prior deliberatio ſufficiẽs eſt ad meritum & ad mortalem culpam: ergo ad voti obligationē. Enimuerò ſi quis in repentino periculo mortis conſtitutus votum ſuſcipiat rei bonæ, meretur, & non niſi per virtutem religionis: ergo talis voti ſuſceptio eſt verè votum. Item ſi eſſet rei illicitæ, eſſet lethale crimē: ergo dũ materia eſt debita, obligatio voti emergit ſub reatu mortali.

Tertia.

Quartò ſi religioſus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur ſurreptitio motui contra votum faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadem deliberatio ſufficiens eſt ad votum cõfirmandũ.

Quarta.

¶ Colligamus ergo quòd ſi quis ira percitus, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollerent, votum emitteret, non obligaretur: vbi tamen illa rationis lux perſtat, quæ facere poteſt aut meritum aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax eſt apud Angelum Regula in verbo, votum. ad perpendendum an ſubitum votum fuerit validũ. Nempè quòd ſi tranſacta anguſtia periculi eum qui vouit, facti pœnitet: vel, vt ipſe ait, eſt male contentus, ſignum eſt votum non tenere. Fallit inquã grauiter regula. Nam etiam ſi diu deliberes, poteſt te pòſt facti tædere.

Fallax regula Summæ Angelicæ.

¶ Fulcitur prætereà concluſio authoritate canonica: vt cap. ſic nobis. de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine laborans religionem vouit, ad habitus ſuſceptionem compellitur. Et.17. quæſt. 4. can. ſunt qui opes. illi etiam qui tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuas opes eccleſiæ contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilo minùs tanquàm ſacrilegi habentur ſi eas reuocant. ¶ Addiderim tamen huic ſententiæ hoc temperamentum, quòd talia vota, repentina deliberatione ſuſcepta iuſtam ſecum afferunt diſpenſationis cauſam. Id quod doctè Panormitañ. admonuit ſuper cap. veniens. de voto & vot. red. Quin verò cap. ipſum id clarè docet.

Temperamẽtum præfatæ ſententiæ.

Panormita.

Tametſi neque monitum hoc præterierim quòd vbi votum Deo nuncupas qui te ſiue in mari, ſiue in lecto, ſiue alibi à præſentaneo periculo eripiat, poſteà ſaluus profectò iniquè & infidè diſpenſationem procuras. Nam licèt repentina deliberatio id ſinat, tamen cauſa vouendi, beneficiumq́; receptum ingratitudinis te redarguunt.

¶ Ad primum igitur argumentorum in cõtrarium reſpondetur, quòd cùm quis rationis iudicio cognoſcit quid facit, ſatis ignorantiam abſtergit, quæ voluntarium tollit: licèt non cuncta conſideret quæ conſiderari poſsint. Et confirmatur inde ſolutio quòd labores & difficultates quæ ſunt in religione, nunquam ſatis citra experientiam percipiuntur. Quare ſi cuncta eſſent perpendenda, nullum ſimplex religionis votum citra rei experientiam obligaret.

Ad primum argumentũ.

¶ Sciſcitaris autem quid ſi te aliquis deciperet, affirmans in tali religione non ſeruari ciborum delectum, nec ieiunia, aut quidpiam aliud difficile, quod ſi prænoſſes nunquam voueres, vtrùm cùm ita ſeductus voues iugo ſubiaceas?

Scrupulus.

Reſpondetur quòd ſi deceptio eſt circa illa quæ tu ferre non poſſes, votum non obligat: quia eſt grauis iniuria. Cuius ſignum eſt probationis annus, in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas. Sed tamen ſi deceptio eſt circa alia minutiora, nihilo minus obligaris. Pari modo ſi quis ruſticum falleret, dicens Hieroſolymas citra nauigationem adiri poſſe, aut Romam non longè diſtare, cùm longiſsimè diſtet, quam ob cauſam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secùs ſi aſſereret maiorem eſſe itinerum amœnitatem quàm re vera eſt. Hic videri cuipiam poſſet de metu protinus & vi quæ voluntarium tollunt dicendum: veruntamen cùm tantùm hìc de deliberatione fiat ſermo, qua ignorantia cauetur, commodiùs de metu tractabitur quæſtione ſequenti ſub titulo de obligatione voti.

Solutio.

¶ Sequitur ergo de ſecundo actu qui eſt propoſitum voluntatis. Nam quòd id ſit voto neceſſarium, ambigere nemo poteſt. Quandoquidem citra vo

tra voluntatis actum nulla eſſe poteſt promiſsio voluntaria, atque adeò neque obligatorium votum. Igitur poſt deliberationem, quæ eſt in intellectu, neceſſarium eſt in voluntate propoſitum: hoc eſt electio & conſenſus quo voluntas iuxta deliberationis ſententiam proponit operari. ¶ Arguitur autem quòd hoc propoſitum non ſit neceſſarium, ſed ſufficiat promiſsio. Nam dum quis vel Deo vel homini quidpiam pollicetur aut iurat, etiam ſi non proponat ſeruare promiſſum, obligatur: quandoquidem ex ipſa promiſsionis natura, fides promittentis aſtricta manet. Reſpondetur trifariàm contingere promiſsionem fieri. Vno modo dum quis proponit tum promittere, tum etiam ſeruare promiſſum. Et de hac neutiquam ambigitur quin ſit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio quàm propoſitum, quàm promiſsio eſt de opere ipſo: cùm ſcilicet opus deliberaſti, propoſuiſti, promiſiſti. De qua igitur ait ſanctus Thomas: Promiſsio procedit ex propoſito faciendi. Alia eſt promiſsio per contrarium extremum, ſcilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò promittere quod dicit, ſed nugari aut ſeducere. Quam ob rem neque de hoc caſu vlla eſt dubitatio, ſed certum eſt talem promiſsionem apud Deum non obligare, eò quòd promiſsio ſignum eſt propoſiti & intentionis, qua dum caret, vana eſt. Sed tamen foro exteriori tam Eccleſiaſtico quàm Ciuili, ſiue Deo promiſsio fiat ſiue homini, compellitur ſic vouens aut promittens ſeruare fidem: quia Eccleſia de interioribus non iudicat. Aliâs ſi vnuſquilibet allégans non habuiſſe propoſitum obligandi ſe audiendus eſſet, protinus reſpublica perditum iret. Vnuſquiſque enim contenderet non eſſe monachum, neque matrimonium contraxiſſe. Requiritur ergo quòd quicunque hoc cauſari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitimè id probet. ¶ An verò qui tale votum verbo tenus emiſit, aut matrimonium contraxit, teneatur parêre ſententiæ. Reſpondet hîc Caietan. quòd ratione Eccleſiæ & ſcandali tenetur. Hæc autem ſententia grano ſalis condienda eſt. Nam ſi id quod iubetur, fieri nequit licitè, porrò quia intrinſecè malum eſt, potiùs mortem perpeti ille debet quàm obedire. Vt ſi quis poſt clandeſtinas nuptias ſecundò publicè contraxit, & ſi foro exteriori compellatur debitum reddere, obedire nequit. Eſſet nanque fornicator. Si tamen id licitè fieri poteſt: vt fictum monachum habitare in conuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra ſcandalum ſuffugere non valet. Nam ſi ſubripere ſe poſſet, in aliamque ſe conferre prouinciam, vbi quia non eſſet notus citra ſcandalum quiret exemptus viuere, non teneretur ſe ſententiæ ſummittere quæ in falſa præſumptione fundabatur. ¶ Tertiò, eodemque medio modo poteſt quis votum emittere, intendens quidem verè promittere, non tamen ſeruare promiſſum, aut intendendo iurare, non tamen iuramentum ſeruare. Quod re vera accidere poteſt in militaribus religionibus, atque in alijs vbi obtentu citius bonorum temporalium quàm religionis ſolent talia vota celebrari. Et de hoc voto poſſet quodammodò dubitari an ſit obligatorium. Facere enim in contrarium videtur quòd non præceſsit propoſitum faciendi: & tamen ſanctus Thomas dicit ꝙ ex propoſito faciendi procedit obligatoria promiſsio. Reſpondetur nihilo minùs quòd illic eſt vera voti obligatio. Nam promiſsio ex natura ſua parit obligationem. Quare ſi eſt humana, id eſt volita, ligat. Vnde fit vt ſic promittens grauiter peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et ſimile eſt de illo qui intendit iurare. Manet enim obligatus. Nec ſanctus Thomas hoc inficiatur. Quoniam non loquitur niſi de regulari vouendi via. Sed quid, ſi quis proponat intendatque promittere, aut iurare, ſed tamen non intendat ſe obligare? Apparet enim tunc nullam oriri obligationem: poſtquàm obligatio non eſt volita. At nihilo ſeciùs reſpondetur obligationem oriri pro eo quod eſt naturalis effectus promiſsionis. Et ideo ſatis eſt cauſam eſſe volitam. Nequis enim laqueum tibi iniicere, quin illaqueeris. ¶ Sequitur de promiſsione in qua dictum eſt votum perficiei. De qua quæritur an ſit poſt propoſitum ad voti obligationem neceſſaria. Sunt enim nonnulli ex iure conſultis qui ſuper cap. conſulti. de regularibus, affirmãt ſufficere propoſitũ abſq; promiſsione, ſaltem quando res iam incepta eſt. Vt dum quis cum propoſito permanendi in religione, induit habitum: nam ille eſt caſus illius cap. in quo, quiſquis ille erat, iubetur eſſe religioſus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid

Argumentũ *Solutio.* *Quæſtio.* *Solutio Caietani.* *Qui vouet animo promittendi nõ tamen ſtandi promiſſo manet verè ligatus.* *D. Thomas.* *Dubitatio.* *Solutio.* *Quæſtio.* *Opini Iuriſconſultorũ.*

Primum argumentum præteritæ opinionis. vt quid ſit propoſitum aperiamus. Propoſitum quippiam faciendi, eſt animum habere applicatũ ad opus: applicatio autem animi idem eſſe apparet quod obligatio. Secundò. *Argumen. 2.* Propoſitum faciendi eſt affirmatio de futuro, faciam: ergo qui poſt propoſitum non facit, mentitur: ſiquidem reddit propoſitionem falſam: mendacium autem in re graui eſt peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid ſimile proponit, ſi non faciat mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio ſufficit ad votum. *Propoſitum non ſatis eſt ad votum.* ¶ His tamen non obſtantibus reſpondetur, propoſitum ad votum non ſufficere, ſed neceſſariam eſſe promiſſionem. Et primò patet ex receptiſsma voti definitione. *Probatio. 1.* Nam vt Eccleſiaſtæ. 5. citatum eſt, votum eſt promiſsio. Et Magiſter Sententiarum ait, votum eſſe teſtificationem ſpontaneæ promiſsionis. Vnde vota nuncupare, eſt aliquid Deo polliceri. *Secunda.* Sed ratione id etiam confirmatur. Votum non eſt niſi quod alteri fit: ordo autem vnius perſonæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas, non eſt niſi per rationem qua ſe homo alteri vel ſua ſubijcit & mancipat: ergo tantummodò fit per rationem: ſicuti præcipere & precari. *Tertia.* Tertiò, quo punctim res tangitur, votum eſt illud vbi ligatur fides, quæ, vt ait 1. Offic. *Cicero.* Cicero, eſt fundamentum iuſtitiæ: fides autem, vt ipſe & Auguſtinus aiunt, eſt quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim niſi id dicitur, quod faciendum eſt: dicere autem eſt opus intellectus: ergo in promiſsione conſiſtit obligatio: & non anteà. *Cõfirmatio.* Et confirmatur ſententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate conſtitutus dixerat, Non morabor, proponens in animo religionis habitum, abſoluitur à voto: quia non promiſit. Et ſunt verba expreſſa in cap. ſi bona. 17. quæſt. 1. aliud eſſe propoſitum concipere in corde & etiam ore nuntiare, aliud ſubſequenti obligatione ſe reum facere voti. *Gregorius.* Quare illic Gregorius illum qui propoſitum abſque promiſsione habuerat, abſoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione naſcitur obligatio: vt. ff. de pollicita. ſeru. l. pactum. ¶ Vnde pro ſolutione contrariæ rationis notandum eſt diſcrimen inter propoſitum & promiſsionem. *Diſcrimen inter propoſitũ & promiſsionem.* Propoſitum nanque cùm ſit in voluntate, neque affirmatio eſt neque locutio, ſed eſt conſenſus ſeu voluntas quæ exprimitur per ſimplicem intellectus affirmationem futuri, ſcilicet faciam. Hæc autem ſimplex aſſertio non facit illum ſenſum: Promitto facere: ſed eſt ſimplex affirmatio illius quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non eſt mendacium: quia mentiri eſt contra mentem ire. *Ad primum argumentũ.* Ad formam igitur argumenti negatur quòd ſi poſteà ſic proponens non faciat, mentiatur: licèt faciat propoſitionem fuiſſe falſam: quia potuit mutare propoſitum. Itaque licèt falſum dixerit, neque mentitus eſt quando protulit: quia tunc dixit quòd putabat facere, nec quando poſteà fecit contrà: quia non tenebatur non mutare propoſitum. Superueniens autem promiſsio ſic firmat propoſitum, ligatque animum alteri, vt abſque fractione fidei & iuſtitiæ non valeat illud mutare: promiſsio ergo eſt neceſſaria. Neque contrarium colligitur ex dicto cap. conſulti. ſanè vbi ſolùm ſancitur quòd qui propoſuit per ingreſſum religionis Deo famulari, perſeuêret, vel in ſuſcepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanque illic Innocentius conſueto more de propoſito promiſsione firmato. ¶ Reſtat tum demum poſtremum argumentum. *Argumentũ* Promiſsio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi eſt imperium & deprecatio, vt verbis ſancti Thomæ ſuprà diximus: imperium autem & iuſsio prudentiæ antecedit electionem, vt ſanctus Thomas ſentire videtur. 2. 2. quæſtio. 47. articulo. 8. *D. Thomas.* electio autem idem eſſe videtur, quod propoſitum voluntatis: ergo promiſsio non ſequitur, ſed præcedit propoſitum. *Caietanus.* Caietanus hîc diſtinguens reſpondet: videlicet quòd imperium quo quis ſibimet præcipit, antecedit electionem. Nam poſt deliberationem intellectus per prudentiam imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionem ſubſequitur, & pariter deprecatio ac promiſſio. *Reprobatio Caietani ſolutio.* ¶ At verò è contrario, vt reor, ſtat ſententia tam Ariſtot. quàm ſancti Thomæ, ac ſubinde veritas. Nempè quòd imperium, ſiue reſpectu alterius ſiue reſpectu ipſius imperantis ſemper electionem ſubſequatur. Etenim poſt deliberationem ſtatim ſequitur electio. Sed poſt electionem nõ ſequitur opus, niſi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non eſt, Elige: ſed, fac. Et ita illic dicit ſanctus Thomas quòd conſiſtit in applicatione conſiliatorum & iudicatorum ad operandum.

Similiterque ideo promiſsio ſequitur propoſitum. ¶ Ex his ſi definitionem voti, quæ vniuerſa comprehenderet, tam vana quàm ſolida, tam iniqua quàm legitima, elicere cuperes, ſatis tibi eſſet dicere quòd votum eſt promiſsio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantùm voto congruat definitio, articulo proximo commodiùs conſtituetur. ¶ Circa verba autem ſancti Thomæ inter probandum priorem concluſionem dubitabit fortè lector an ſimplex promiſsio obliget, & an ſolo actu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc quæſtione ſequenti inter agendum de obligatione voti cōmodiùs diſputabuntur: porrò vbi ex profeſſo id tangit S. Thomas.

Ad primum argumentū. AD primum igitur argumentum iam negatum eſt, conceptionem propoſiti ſufficere ſine promiſsione. Quare qui dicunt, votum eſſe cōceptionem propoſiti cum animi deliberatione firmata, voce, firmata, intelligunt per promiſsionem. *Ad ſecundū argumentū.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd votum non dicitur à voluntate, eò quòd ſit actus eius, ſed quia naſcitur ex eius propoſito. *Ad tertium argumentū.* ¶ Et pariter ad tertium negatur quòd per ſolum propoſitum quis dicatur manum mittere ad arâtrum. Nam manum mittere, eſt animum operi admouere: quod non niſi per promiſsionem fit. De promittēte ergo ait Chriſtus, quòd ſi reſpiciat retrò, non eſt aptus regno cœlorum.

ARTICVLVS III.

Vtrùm votum ſemper fieri debeat de meliori bono.

PRAECEDENTI Articulo determinatum eſt genus & forma voti: ſubſequitur ergo eius materiam explorare. Vtrùm ſcilicet debeat ſemper fieri de meliori bono, quod vocant ſupererogationis: nempè cuius obligatio non cadit ſub præcepto. *Primum argumentum à parte negatiua.* Et arguitur à parte negatiua. Baptiſmus, vt habet gloſſa ſuper illud Pſalm. Vouete & reddite, eſt votum: & tamen eſt opus præcepti. Et Iacob legitur Geneſ. 28. vouiſſe Domino quòd futurus ei eſſet in Deum: quod nihilo minùs eſt de neceſsitate ſalutis: ergo non ſemper fit de opere ſupererogationis. *Argumen. 2* ¶ Secundo: Iephte, vt legitur Iudicum. 11. voto aſtrictus occidit filiam: quem nihilo minùs *Paulus.* Paulus ad Romañ. 11. inter alios ſanctos connumerat: & tamen illud non modò non fuit melius, verùm neque bonum. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò nonnunquàm emittuntur vota quæ in detrimentū perſonæ redundāt: vt cùm quis ſe voto implicat, vt ieiuniorū ac vigiliarum quæ immodicè vitā hauriunt obſeruatione, affligat ſeſe. Et nonnunquàm de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur non lauari aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non ſunt meliora bona: ergo illud non eſt ad voti obligationem neceſſarium. ¶ In contrarium eſt illud Deuteronomij. 23. Si nolueris polliceri, abſque peccato eris. Vbi materia voti deſignatur eſſe illa quæ non eſt in præcepto.

AD quæſtionem hanc, vt ſeriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque concluſionibus reſpondetur. Nam cùm votum multis qualitatibus veſtiatur, ſecundùm illas expendenda eſt eius materia. Eapropter ex illis quæ cogitari poſſunt vouendi virtuti ſubſterni, quædam manifeſtam habent rationem, cur non poſsint voto offerri Deo: quædam per contrarium manifeſtam quoque, cur licita ſit eius materia: ſed alia ſunt de quibus eſt dubium. Cuncta autem in genere ſunt numero quinque. In quorum primo gradu ea collocantur quæ ſunt Deo vel aduerſa & contraria, vel ſaltem inconſona & inuiſa. Nempè delicta, ſeu mortalia ſeu venialia. *Prima concluſio.* ¶ De his ergo ſtatuitur prima concluſio. De re nulla illicita fieri licitè poteſt votum: puta neque de homicidio, neque de leuiſsimo mendacio. *Probatio.* Probatur ſuppoſita natura voti, quæ eſt promiſsio Deo facta. Promiſsio eſt rei quam quis in alterius gratiam facere diſponit: hoc enim à comminatione, quæ ſibi contraria eſt, differt, quòd comminatio eſt rei alteri iniurioſæ aut pernicioſæ. Promittere enim alteri quòd ſis eum occiſurus, aut quo modocunque læſurus, comminatio potiùs eſt: promiſsio ergo non eſt niſi beneficij: delicta autem in iniuriam Dei cedunt: ergo qui occidere voueret aut furari, potiùs id Deo comminaretur, quàm polliceretur.

Quare

Quare tale votum non eſſet obligatorium. Imò illud emittere, peccatum quidem eſſet, idemq́; pòſt implere cumulatius crimen.

Secunda conclusio. ℭ Huic proxima eſt concluſio ſecunda. De re indifferenti: nempè quæ nihil ſecum emolumenti affert neq; diuini honoris, nullum religioſè poteſt emitti votum. Vt ſi quis voueat vngues die Sabbathi non reſcindere, aut iter die Martis non arripere. Probatur concluſio. *Ratio concluſionis.* Quia cùm votum in gratiam honoremq́; Dei fieri debeat, non ſolùm de re illi inuiſa emitti non decet, quod eſſet iniquum, verùm neq; de re quæ illi non eſt accepta: quippe quod, cùm Deo in gloriam nõ cedat, vanum eſt: quin verò tunc etiam ſuperſtitioſum, dum numen aliquod in rebus illis ineſſe creditur. ℭ Ex his autem quæ Deo neq; contraria ſunt neque diſſona, alia ſunt vel impoſsibilia vel neceſſaria: alia verò contingentia, in noſtraq́; poſita facultate.

Tertia conclusio. De illis prioris generis ſtatuitur tertia concluſio. De re ſeu neceſſaria ſeu impoſsibili, fieri non poteſt votum. Stupidus enim eſſet qui ſe vel moriturum voueret, vel nunquam moriturum. Primum ſiquidem neceſſarium eſt, atq; alterum impoſsibile. Sicuti qui voueret, aut nunquam volaturum, aut volaturum aliquando. *Ratio concluſionis.* Ratio concluſionis eſt, quòd votum debet eſſe non ſolùm vltrò factum, verum & à prudentia profectum: impoſsibilia autem & neceſſaria noſtræ voluntati non ſubſtant: non ergo ſub voti obligationẽ incidere poſſunt. ℭ Eorum verò quæ in noſtra ſunt poteſtate neque Deo aduerſa, alia ſunt ad ſalutem neceſſaria: nempè vniuerſa præceptorum opera: alia verò minimè. Cùm audis neceſſaria: nomen ad illa etiam extende quorum contrarijs à via ſalutis remoramur: vt non ſolùm præcepta quæ ſimpliciter talia ſunt, nempè ſub reatu mortali obligantia, verùm & illa includas, quæ obligant ſub veniali.

Quarta conclusio. ℭ De iſtis ergo ſubijcitur quarta concluſio. Opus præcepti quatenùs eſt neceſsitatis, non eſt materia voti, bene tamen quatenus eſt in noſtra voluntate. *Explicatur concluſio.* Materia enim voti eſt illa quæ eius ratione fit debita: ergo quatenùs opus eſt, legis obligatione debitum, non cadit ſub voto: quia non pendet ex noſtra voluntate vt ſit debitum, ſed ex legis neceſsitate. At verò quia præcepti neceſsitas non eſt ſimpliciter neceſsitas, ſicuti illa tertiæ concluſionis, quæ eſt mori, aut non volare: ſed voluntariè illud implemus, aut tranſgredimur, hac ratione cadere poteſt ſub voto. Non quidem vt ad id obligemur ad quod non tenebamur, ſed vt ad id ad quod tenebamur, gemina ſimus obligatione conſtricti. Tenebaris inquam præcepto temperantiæ, non fornicari: cuius tranſgreſsio vitium erat tantùm luxuriæ: emiſiſti eiuſdẽ rei votũ: obligaris ergo virtute inſuper religionis. ℭ De illis demũ quæ neq; neceſſaria ſunt ad finem, neq; indifferentia: ſed tamen conducẽtia & expedientia, vt conſilia, adhibetur quinta concluſio. *Quinta concluſio.* Opera conſilij ſunt propria peculiariſque materia voti. Concurrunt enim in talia opera conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas eſt, quòd non ſit de re Deo aduerſa: propter quam excluſimus peccata: neque de re vana: propter quam abegimus indifferentia. Et tertiò quòd prudenter fiat: quam ob rem exploſimus impoſsibilia & neceſſaria. Quare primum votorum genus eſt iniquũ: ſecundum vanum: ac tertium ſtultum. Opera autem præceptorum licèt quodammodò ſint materia voti: nõ tamen omnimodè, quia ſimpliciter eorum obligatio non pendet à nobis, ſed ex legis neceſsitate. In operibus autem conſiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratiſsima, atq; in noſtra poteſtate conſtituta: eorumq́; obligatio non ex legis neceſsitate, ſed ex mera voluntate noſtra pendens. ℭ Hęc ergo hunc in modũ conſtituta operæpretium eſt preſſiùs expendere, emunctiuſq́; collimare. Et quidem circa primam cõcluſionem hoc primùm meditandum ſupereſt, quòd qui peccatum Deo vouet, eius id maieſtati cõminatur: quæ ingentiſsima blaſphemia eſt. Enim uerò cùm quicquid peccatum ſit, cõtra eius legem & voluntatem fiat; perinde eſt vouere hominem occidere, aut furari, ac ſi Deo ipſi cõminareris idem malum. Vide ergo quanta hìc ſit peruerſio. Nempè quòd cùm votũ actus ſit religionis quo gratiſsima ei obſequia dedicanda ſunt, eouſq́; religionem contaminas, vt obſequium in cõminationis audaciam conuertas. Ex hoc fit quòd cùm votum Deo fiat, atq; ad primũ Decalogi mandatum ſpectet, plus abſurditatis habet Deo rem illicitam vouere, q̃ homini ſub iuramento iniuriam cõminari. Nam iuramenti violatio cõtra ſecundum præceptum eſt. Atq; ex eiſdem rurſùs cõſequitur, vt vouere Deo materiam peccati mortalis, in vniuerſum ſit pec

catum mortale. Etiam ſi non fieret cum propoſito implendi votum, dummodò adſit intentio vouendi: quia obiectum de ſe eſt mortale. ¶ Percontaris autem vtrùm votũ emittere venialis culpæ, puta ioco mentiendi, aut otioſè loquendi, ſit ſemper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui aliquid Deo promittit quod tenetur non facere, grauem inferre ei videtur iniuriam. Atq; id vrgentiùs roboratur. Votũ, vt modò dicebamus, maioris eſt vinculi cùm Deo fit, q̃ iuramentum quod fit homini: iuramentũ autem promiſſorum venialis cõmittendæ culpæ, videtur mortale: quoniã qui iurat tenet̃ illud facere falſum: ergo & votũ. Nihilo minùs reſpondetur, votum de re veniali nõ eſſe niſi veniale: quoniam ipſum implere nõ eſt niſi veniale. Quare homo non ſe exponit periculo mortalis. Vnde ad priorem rationem negatur quòd promittere Deo id quod ſub culpa veniali teneris non facere, ſit tibi mortale. At verò de iuramento quod poſterior ratio tangit, in libello noſtro de iuramento cap. 9. aſſeruimus non eſſe niſi veniale, quando fit de re veniali, propter eandem rationem: quia ſcilicet implere illud non eſt niſi veniale. Attamen non eſt mirum ſi quis opinetur eſſe mortale. Et ratio poteſt ſic extrui. Omne iuramentum falſum eſt peccatum mortale, quantumcunq; in re leuiſsima: ergo iuramẽtum facere, quod poſtquàm emiſeris teneris facere vt ſit falſum, etiam ſi non tenearis niſi ſub veniali, videtur ex obiecto eſſe mortale: quandoquidem obligationis obiectum eſt falſitas iuramenti. Vnde qui hanc voluerit tenere opinionem, negabit conſequentiam quæ fit ex iuramento ad votum. Nam licèt votum ſit maius vinculum, poteſt nihilo minùs eſſe eius tranſgreſsio ratione materiæ veniale delictũ. Falſitas autẽ iuramenti in quolibet indiuiduo eſt mortale: falſitas verò naſcitur ex eo ꝙ quis id iurat facere quod tenet̃ nõ facere. Nihilo minùs ſemper eſt ſuſtẽtatu facilius vt nec iuramentum huiuſmodi ſit niſi veniale: quoniã facere cõtra tale iuramentũ nullũ peccatũ eſt, atq; adeò neq; vllũ mendacium. Facere enim contra iuramentum quod non eſt obligatorium, nullatenùs eſt illicitum. Vt ſi iuras non audire miſſam in die paſchatis, quam poſteà audis. Sed tota culpa committitur dum iuras, eò quòd iuras quòd teneris facere falſum. Et ideo idcircò tota culpa debet perpendi ex obiecto, non quidem obligationis, ſed iuramenti. Obiectũ autem iuramenti eſt veniale, quare neq; iuramentum ipſum nõ implere eſt niſi veniale. ¶ Circa ſecundam concluſionem de re indifferenti dubiũ inde emergit quòd multa ſunt indifferentia de quibus emitti votum poteſt. Eſt enim indifferens tranſire per vicum, aut ædium limina penetrare, & tamen ſunt nõnunquam ſalutaria vota quibus ſe homo à ſimilibus operibus arcet. Ad hoc facilimè reſpondetur quòd indifferentia quatenus indifferentia ſunt, id eſt, ſub ſua indifferentia perſeuerantia, dicari Deo aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur concluſio. Si verò penſata ratione aliqua, aut fine, pertinentia ad bonum fiant, tunc votum eorum nihil aliud quàm religio eſt. Dixerim ratione aliqua vel fine. Nè quis putet propterea tantùm quòd res quælibet vouetur, illicò ratione voti de impertinentibus ad pertinentia cõmigrare. Exempli gratia: Vouere reſcindere vngues, vel nõ reſcindere illicitum eſt: quia etiam poſt votum res eſt indifferens: nempè ad nihilum fructuoſa. Et eâdem ratione ſi abſq; alio fine voueres non tranſire per vicum, aut non ingredi domum. Sed ſi illa opera occaſionem tibi offerunt peccandi, puta inſpectandi fœminam vel alium inimicum, tunc fiunt ad rem referentia, ac ſubinde voti materia. Eâdem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorem Virginis non coquere panem, ſed tamen non abſtinet ab alijs operibus, vanum emittit votum: quia alios te inſumente labores, nil Diuæ Virginis refert hos aut illos inſumas. Si autem voueas omni opere ſeruili abſtinere, legitimum votum eſt. Sunt tamen aliqua quę prorſus neq; probantur neque reprobantur. Vt ſi quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriam virginitatis Deiparæ, non omnino eſſet vanum. Itaque exiſtimandus eſt finis vel cauſa quæ opus facit ad rem pertinere. ¶ Ex his fit conſequens quòd dum votum de ſimilibus rebus emittitur, non obligat niſi quandiu finis ille conducit, & cauſa durat, quæ votum fecit legitimum. Illa enim ceſſante, cùm opus ad ſuam redeat indifferentiã, deſinit eſſe materia voti, atq; adeò ceſſat obligatio. Vouiſti vicini limina non calcare propter periculũ qđ intus latebat: illo ceſſante nõ te diutiùs votũ tenet. Hoc probatur: quia votũ nõ plus obligat quàm ſi lex eſſet: Lex autem ceſſante in vniuerſum eius cauſa & fine, ceſſat: ergo pariter votum. ¶ His demũ inſtructus documentis, cen

Dubitatio. *Ratio dubitandi.* *Solutio.* *Ad argumentum.* *Dubium alterum.* *Reſponſio.* *Pulchra deductio.*

tis,cenſere de votis quiſq; poteſt quæ de huiuſmodi indifferentibus rebus paſsim emittuntur. Loquebaris fortè cum homine & in colloquio aliquid tibi ingratum accidit propter quod vouiſti nunquam ampliùs cum illo inire ſermonem. Et forſan ludebas,& ideo vouiſti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occaſio ſunt mali, neq; aliqua exiſtit cauſa vt ad bonum inſeruiant, tunc talia vota nullatenùs tenent. Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autē loqui cum tali perſona occaſio tibi eſt mali, votum tenet. Sicut ſi voueas non ludere propter diſpendium quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neq; horum vlla eſſe poteſt dubitatio quæ hominis conſcientiam vllo pacto ſauciat. Sed abſq; vlla diſpenſatione, qui vota huiuſmodi rerū indifferentiū fecit, poteſt contra illa facere: ſatiſq; illi eſt voti pœnitere. ℭ At verò de iuramento propter eius reuerentiam, quia omne periurium peccatum eſt mortale, poſſet quiſpiam animi hærere. Enimuerò ſi illud quod metu mortis extorquet̃ implendum eſt, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis perculſus fecit, vt doctores ſentiunt, ratio videtur ſtrictiùs perſuadere vt iuramētum de re etiam indifferenti ſit ſeruandum: aliâs fieret falſum. Nihilo minùs reſpondetur, iuramentum promiſſorium huiuſmodi rerum nulla prorſus cauſa aut fine ad rem aliquam conferens, nō magis obligare, quàm votum. Quoniam tale iuramentum nihil aliud eſt quàm promiſsionis ac voti confirmatio. Et ideo ſi votum non obligat, fit vt neq; iuramentum. Iuraſti nunquam te ampliùs cum tali homine colloquuturum: aut nunquam ampliùs tranſire per limen ad quod pedem fortè offenderas: aliáve ſimilia quæ nullius ſunt emolumenti: peccaſti quidem cùm iuraſti contra ſecundum præceptum: veruntāmen, iuramentum nullatenùs fit obligatorium: quare abſq; diſpenſatione facere contra ipſum nullum eſt peccatum: atque adeò neq; mendacium: quoniam, vt ſuprà dictum eſt, tota iſtorum iuramentorum malitia patratur dum fiunt. Iuraſti non audire miſſam die feſto: facere contrà, quia non eſt malum, non fit tunc mendacium: licèt effi cias fuiſſe falſum. Et quod non ſit obligatorium, patet: quia veluti ſi homini id promitteres, nihili tuam faceret promiſsionem: ita neque Deus. Quare Eccleſ. 5. vtraque promiſsio dicitur Deo diſplicere, ſcilicet infidelis, & ſtulta. Vbi verò dubium eſſet an res eſſet aliquo modo vtilis, tunc timorati animi eſſet diſpenſationem procurare. Neq; ſimile eſt de iuramento extorto quando cadit ſuper materiam, quæ eſt alicuius emolumenti: latroni autem promiſſam pecuniam exoluere, res eſt commoda, atq; adeò ex natura ſua iuramenti materia. Quapropter, licèt ſit extortum, propter reuerentiam diuini nominis eſt implendum: materia verò vana non eſt iuramenti ſubiectum, ac proinde neque obligationis capax. ℭ Circa tertiam concluſionem nulla eſt dubitandi ratio, ſed de quarta ſequitur explorandum quidnam contineat veritatis. Eſt enim argumentum, quòd materia præceptorum non ſit materia voti. Nam cùm votum ſit opus conſilij, & materia debeat reſpondere formæ, fieri videtur conſequens vt eius materia debeat ſimiliter eſſe arbitraria & conſiliorum: & ideo vbi lex obligatos non habet, vanum fit votum. Imò verò quodammodò Deo ingratū. Nam qui vouet facere quę Deus aliâs iubet, maiorem vim ſuæ videtur attribuere voluntati quàm Deo iubenti. Item adhibere præcepto votum, ex animi languore procedere iudicatur: nempè quòd homo viribus ſit deſtitutus, vt quod Deus iubet, explere nequeat. Inſuper & dæmonem laceſſit vt pugnatiùs eum tentamentis inuadat. ℭ Reſpondetur nihilo minùs præceptorum materiam eſſe quoque poſſe votorum. Et ratio ſancti Thomæ eſt, quòd non eſt ſimpliciter neceſſaria ſed à noſtra pendet voluntate. Quare poſſumus nos ad talia opera arctiori vinculo aſtringere. Nulla enim inter ambas obligationes exiſtit repugnantia. Secundò id ſolenni Eccleſiæ vſu probatur. Vouentes enim religionem, nouo nexu deuinciuntur ab adulterio & fornicatione abſtinere, à quibus diuina lege erant prohibiti. Idq; à clericis dum ſacris maioribus initiantur exigitur. Tertiò licitum eſt & ſanctum ad id ad quod lege tenebaris iureiurando te inſuper innodare: vt cùm mutuum recipis, aut depoſitum, aut alium iuris contractum: ergo ſimili modo potes voto eandem confirmare fidem. Quartò quanuis lege teneamur non occidere, non furari, &c. nihilo minùs malefactoribus ſupplicia decernuntur, vt quos virtutis honeſtas non ſufficit, metus pœnæ cohibeat: ergo nulla eſt repugnantia legis obligationi alteram voti adhibere.

Dubitatio. *Solutio.* *Scrupulus.* *Solutio.* *Prima ratio S.Thomæ.* *Secunda ratio.* *Tertia.* *Quarta ratio.*

Sunt qui quaſi de nomine diſceptantes dicant, hoc genus promittendi non eſſe propriè votum, ob id quòd materia non eſt propriè apta: nihilo minùs qui ſic promittit, duplici modo peccaret ſi promiſſum non ſolueret: videlicet contra legẽ & contra promiſsionem. At verò profectò non eſt cur negetur eſſe propriè votum, poſtquàm eſt vera promiſsio Deo facta. Et confirmatur ſic eſſe fatendum. Nam qui tale votum tranſgreditur, vt ſuprà dicebamus, verè contra religionem peccat: non autem ſic peccaret niſi verè faceret contra votum. Nam ſi in hac obſeruantia ſubſtantia religionis, quæ eſt genus, continetur, fit vt & ſubſtantia voti contineatur quæ eius exiſtit ſpecies. Poteſt ergo quiſque de materia ſingulorum præceptorum votum emittere. ¶ Vnde ad primum in contrarium argumentum reſpondetur, quòd etſi vouere ſit opus conſilij, non tamen requiritur vt materia ſit propria conſilij: nam poteſt eſſe conſiliũ vt arctiùs nos ad id perſtringamꝰ ad quod lege tenebamur. Quòd ſi huc fortè verba ſancti Thomæ ex. 4. diſtinct. 38. quæſt. 1. contra nos afferas, dicentis, huiuſmodi vota largè ita dici, non propriè: Reſpondetur, largè, non accipere pro eo quod eſt abuſiuè, ſed pro eo quod eſt communiter: quemadmodùm illic Magiſter loquitur. Haud enim negat quin propriam habeant rationem voti: ſed tamen quia materia communis eſt & votis & præceptis, ad quam ſubinde omnes homines in communi tenentur, ait huiuſmodi materiam non eſſe propriam, id eſt, peculiarẽ voti. Quare hic exactiùs loquitur. Et elicitur hæc materiæ diſtinctio ex verbis Auguſtini. 17. quæſt. 1. vbi ait: Sunt quædam quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ niſi vouerimus non debemus. Neque in hoc plus tribuimus noſtrę voluntati quàm Dei, ſed religamus eandem diuinæ religioni vt firmiùs id quod nobis præcipit perſoluamus. Et quanuis in hoc profiteamur noſtram imbecillitatem, illam tamen conſolidamus. Atqui vt dęmones inde ferociores in nos inſultant, ita & diuina ſubſidia locupletiora nobis mittunt. ¶ Tametſi vt verum fatear vota hæc operum præceptorum nunquam aut vix vnquam alicui ſuſcipienda aut conſulenda ſunt: quia neq; crebrò ſolent bene ſuccedere. Quare vel nõ fiant, vel caſſanda ſunt vel facilè diſpenſanda: niſi quando perſona prudens & cõſtans

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ.

eſt, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occaſio illi eſt mali grauiſsimi aut ſcandali. Et cura nihilo minùs vigilantiùs adhibita, cauere illud poteſt malum. ¶ Vtrùm verò votum nunquam venialiter peccandi ſanæ ſit mentis. Ad hoc reſpondetur, eiuſmodi votum inſanum eſſe neq; vllo pacto obligare: quoniam eſt de re hominibus impoſsibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Vouere autem nunquã peccare, mortaliter non eſt genere ſuo malum: quoniam id per Dei gratiam poſsibile eſt. Attamen neque hoc prorſus conſulerem: quia res eſt perdifficilis, tum factu tũ præſertim & cognitu: potiſsimùm de peccatis cordium. Crebrò enim ſcrupulus pungit conſenſeriſne in mortalem culpam: votum autem debet eſſe de re compertà & de opere cuius tranſgreſsio in propatulo habeatur. A ſingulis autem cauere, hoc vouere permittitur: vt non fornicari, non ioco mentiri, & ſimilia. Quæris autem vtrùm ſi quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa ſaltem peccata quæ potuerit, vt iocoſa mendacia. Offert ſe nanque ad id ratio. Nam qui promiſit dare decem, ſi cuncta non poteſt, tenetur tamen ea conferre quæ poteſt. Et qui promiſit ieiunare aduentum, ſi nequit totum, tenetur nihilo minùs in quantum poteſt. Reſpondetur tamen tale votum ad nihil obligare: quia ſtultum eſt. ¶ Hoc tamen poſtremum supereſt decidere. Vtrùm tranſgreſsio cuiuſcunq; talium votorum ſit mortalis. Vt ſi quis vouit non mentiri iocoſè. Patrocinatur nanque affirmatiuæ parti ratio hæc, quòd tunc mentiri eſſet religionis violatio quæ à genere ſuo eſt mortale. Solutio autem huius pendet ex articulo ſubſequenti, vbi diſputabitur vtrùm tranſgreſsio voti ex leuitate materiæ fieri poſsit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. ¶ Ex quinta autem concluſione, tametſi certiſsima ſit, dubia emergunt multò grauiora. Et primum an licitum illa ſit malo fine vouere. Vt ſi quis, quemadmodùm nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiæ profiteretur opulentiæ cauſa præbendarum: aut ſi quis quod creberrimè vſu venit, fieret ſacerdos, non propter ſtatus ſanctitatem, ſed propter ſacerdotia: nimirum ditari magis cupiens, quàm ſacrificare. Apparet enim votum non eſſe licitum, atque adeò nec obligatorium.

Quæſtio parua.

Solutio.

Primum dubium.

Ratio hæſitandi.

torium. Nam malus finis obiectum vitiat: de malo autem obiecto (vt concluſione prima dictum eſt) iniquum eſt votũ. ¶ Dubiũ hoc etſi doctè hoc loco diſſerat Caieta. accuratioris tamẽ eget examinis. Multimoda enim diſtinctione vti in præſentiarum oportet. In huiuſmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem. Poteſt quippe vel obiectũ ipſum voti in malum referri: vel applicatio animi ad vouendum, vel votum ipſum. Eempli gratia. Si quis hanc faceret animo oblationem: Voueo dare eleemoſynam propter vanam gloriam: tunc vocula, propter, moderari, &, quod aiunt, determinare poteſt aut verbũ, dare, aut verbũ voueo. Et ꝗdẽ priori modo obiectum ipſum voti quod eſt, dare, refertur in malum finem, à quo ideo datio ipſa cõtaminatur ac deprauatur. Et de hoc ſenſu eſt prima aſſertio, eiuſmodi votũ nullum eſſe: ſed eſt inter illa quæ prima concluſione condemnantur. Nam dare propter vanam gloriam eſt malum obiectum, & multò erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, vt ſi voueas ad eccleſiã ire ad ſolicitandam puellam. Nam ire ipſum tunc malum eſt, quod eſt voti obiectum. Exemplum ſecundi. Vt ſi quis intendens pingue ſacerdotium cuius nõ eſt dignus, fieret ſacerdos, vbi eſt implicitum votum caſtitatis vel præceptum, de quo modò nõ diſputamus. Aut cùm nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hîc enim obiectũ voti non refertur ad malum. Si enim hîc dicat, voueo eſſe ſacerdos propter beneficium expiſcandum: prępoſitio, propter, nõ modificat rem quæ eſt eſſe ſacerdotem, ſed hoc quod eſt, voueo. Haud enim pòſt ſacerdos aut miles effectus opera facit ſuæ religionis, puta nec orat, nec celebrat, nec obẽdit propter malum finem, ſicut qui dat eleemoſynã propter vanam gloriam: ſed tantùm profeſſus eſt propter malum finem. Et de hoc intellectu fit aſſertio ſecũda: Votum ſic factum tenet. Et ratio eſt, quia obiectũ eius res licita eſt & bona, ſcilicet eſſe militẽ, aut ſacerdotẽ: nempe militare, orare, ſacrificare: quæ quidẽ nõ referuntur in ſiniſtrum finem. Pari modo ſi quis profiteretur religionem, peruerſo fine adductus: porrò vt poſſet poſteà res conuentus ſuffurari. Ille enim obiectũ voti, puta vigilias, orationes, & obedientias non refert in malũ, ſed finis vouẽdi fuit malus. Quare votũ, quia de bono eſt obiecto, ſolidũ eſt & firmũ. Ad rei autẽ perſpicatiorẽ intellectum arguitur. Sicut dare eleemoſynam propter vanam gloriã peccatũ eſt: & corrupto fine ire ad eccleſiam: ſic & malo fine votũ facere: ergo ſicut votum primi generis eſt malũ, quia de malo obiecto, ſic & votum ſecundi generis, quia malum habet finẽ. Quòd ſi vtrũq; malum eſt, fit vt neutrũ teneat. Pro ſolutione argumẽti hoc apprimè in præſenti materia notandum eſt, quod lectorem minùs attentum fallere valde poſſet. Nempe non eſſe in vniuerſum verũ ꝙ omne votum illicitum & malum ſit irritum: neq; hoc à nobis aſſertum eſt, ſed hoc tantùm ꝙ omne votum de obiecto malo eſt irritum & caſſum. Cõcedimus ergo ꝙ vouens ſacerdotiũ aut religionẽ malo fine, peccat quidem vouendo: tamen quia votum, bonũ habet obiectũ: (nam etſi votum referatur in malum finẽ, tamen obiectum non refertur in eundẽ) votũ tenet. Negatur igitur poſtrema conſequentia, votum factum malo fine malum eſt: ergo non obligat: ſicuti ſi haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona eſt: licèt malo fine dicata. ¶ In tertio autẽ modo pluſculũ latet ambiguitatis. Exẽpli gratia: Rex ſciens & prudẽs iuſtũ indicens bellum, vouet Deo auri talentum, ſi victoriã obtineat. Hîc obiectum voti, puta dare pondus auri, bonũ per ſe eſt: finis tamen voti, puta obtinere iniquã victoriam, eſt malus: de hiſce igitur votis diſtinguendũ hoc pacto eſt. Si tale votũ fiat vt Deus eiuſmodi victoriam concedat, non eſt religionis actus: imò omninò religioni contrarius: eò ꝙ qui ſic vouet, Deum facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quã Deo impingit munus illi ſpondet: ob idq; nullũ eſt votum, ſed graue impietatis blaſphemiæq; peccatũ. Atq; adeò longè ſceleſtius, q̃ ſi eſſet votũ de re illicita. Multò enim enormius eſt Deum facere authorẽ mali, q̃ rem illi diuerſam vouere. Pari modo ſi quis voueret Deo munera vt compotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocircà nihil refert votum antè facias quàm rem inceptes, an poſtquã fueris optatis potitus. Nam etiã ſi poſt partã victoriam aut patratum adulteriũ Deo quidpiã ob id voueas, quo te tui cõpotẽ deſiderij fecit, aut victorẽ iniquũ, votũ nõ tenet: quia eadẽ impietatis lue ſordeſcit. Neq; ſi id voueres in gratiarũ actionẽ: quia neq; pro illo gratum Deo eſt gratias audire. Neq; verò intereſt tale votũ emittas, nõ exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur,

Solutio Cai.

Diſtinctio.

Prima aſſertio Caietan.

Secunda.

Tertia.

cinetur,ſed merè conditionaliter, hoc tenore: Si victoriã hanc obtinuero, aut ſi compos deſiderij mei fuero, hanc faciam eleemoſynam. Quoniam nullus ſic ſub mera conditione vouet niſi vt Deum ſui ſceleris patronum ac fautorem compellans. Et aliud excogitare, eſſet caſum inſolentem effingere. Quare vota hæc abſurda omnia ſunt & nullius vigoris. *Obiectio.* ¶ Quòd ſi contra inſurgas: Similes ſtipulationes hominibus factę iure naturæ tenent: nam quod quis ſcorto pollicetur, ſoluere aſtringitur: ergo & ſolidę erunt *Dilutio.* reſpectu Dei. Negatur conſequentia: quoniã poteſt homo ab homine turpe obtinere obſequium, pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod abſurdũ eſt, neque pro illo debet illi quidpiam rependere. Quare neque tenebit votum, etiam ſi quis ignorãs putet talia vota eſſe licita: quoniam ex natura rei ſunt impia & blaſphema. ¶ At verò quoniam in re mala aliquid boni ineſſe poteſt cuius citra impietatẽ poteſt Deus autor inuocari, ſecundo modo fieri hæc vota ſanctè poſſunt. Nẽpe ſi rex bellum adortus nefarium pro ſui exercitus incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti ſi in duellum deſcendens quidpiã ſpoponderit ſi ſaluus euaſerit: quia effectus hos Deo aſcribere non eſt niſi virtus. Quapropter talis finis votum nõ vitiat. Secùs ſi pro eo voueat, vt hoſtem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens cauſa ſit omnium entitatum: vtpote delectationis quæ eſt in flagitio & ſimilium: neutiquàm tamen peccati. Pari modo ſi quis voueat ſi prolem ex adulterio ſuſceperit. Nam licèt adulterij cauſa Deus non ſit, conceptio tamen partuſque fœtus naturalis eſt, Deoq; aſcriptus. Neq; idem eſt de victoria: qppe cũ id ipſum qd' eſt iniquè vincere piaculũ ſit. Simili iure ſi vſurariꝰ aut luſor pro parto lucro votũ voueat, illud quidem tenet: iuxta verbum Chriſti: Facite vobis amicos de mammôna iniquitatis.

Cum eo tamen id moderamine intelligitur, vt votũ ex ære alieno quod aliter reſtituere nequit, non expleat. Cõtingeret enim tunc de rapina eleemoſynam erogare. ¶ Validiori denique ratione votum tenebit vbi illud emiſeris ad puniendum malum, vel quo *Vota pœnalia.* ab illo cautiùs cohibearis. Vt ſi huiuſmodi emiſeris votum. Si tale flagitium admiſero, talem faciam eleemoſynam, aut peregrinationem, aut ſæculo religioſus valedicã. Huiuſmodi enim vota vel ſunt quaſi opera pœnitentiæ, patratæ iniquitatis vindicatoria, aut patrandæ prohibitoria, atq; adeò conditione poſita tenent. De quibus inferiùs emũctiùs. ¶ Secundum dubium circa eandem *Secunda dubitatio.* concluſionem exiſtit de operibus quæ ſunt conſiliorum, aut directè contraria, aut impedimenta. Diſſecantur hæc autem in tres ordines. Quædam enim ſunt prorſus contraria: de quibus reſpondetur, nullatenùs licère *Reſponſio.* votũ emittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licèt nemo ingredi teneatur, liberum debet eſſe cuicunq; & ſemper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat: atque adeò iniuſtum eſt, nõ ſolùm tanquàm vanum, verùm & tanq̃ de re Deo odibili: quandoquidem conſilia ſua impendio ſibi placeant. ¶ Sed arguis. *Obiectio.* Nõ omnia opera quæ in ſeipſis cõſilia ſunt, cunctis hominibꝰ conſiliũ eſt facere: & ideò qui certus eſt non eſſe ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere poteſt non facere. Reſpondetur, tale votum non poſſe *Solutio.* à culpa excuſari. Nam qui impotens eſt faciendi, incaſſum vouet non facere: & qui quoquo pacto ſperat poſſe, iniquus eſt dum ſe voto cohibet. ¶ Ob eandẽ cauſam nemini licet vouere aut iurare ſe nunquàm aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutuaturum aut fideiuſſurum, aut quæuis alia miſericordiæ officia nunquàm indignis impenſurum: quandoquidem ea facere, ſæpe ſit cõſilium. Nè tamen complures condemnemus qui hooc conſueuerunt, hoc intelligimus quando ea facere conſiliũ fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibꝰ fideiubere, non eſt conſilium. Quare qui ſic voueret: Non omnibus indiſcriminatim mutuabo, nihil mali voueret: ſed qui diceret, Nulli neq; vllo caſu. ¶ Ex his fit cõſequẽs, neq; licitum eſſe votum non vouendi: quoniam vouere in genere conſilium eſt. At quoniã nõ cuicunq; eſt ſemper conſilium, licet votum facere non vouendi, niſi coram tali perſona aut cum talibus circũſtantijs. Nihilo minùs ſi eo non obſtante voueas, quanuis pecces, tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licère huiuſmodi, ſeu vota ſeu iuramenta facere: quoniam neq; facta tenent. Deus nanq; aſcenſiones, teſte Dauid, diſponit in cordibus noſtris: non deſcenſiones. Quocircà vouendi religio ſuopte ingenio & natura inſtituta eſt ad promouendos homines in ſublime, non ad retrahendum.

¶ Secun-

Secūdus gradus operum quæ ſub voto cōprehendi poſſunt. ¶ Secundus gradus operū eſt, quæ licèt nō ſecum compatiātur maiora bona, ipſa tamē per ſe, officia ſunt, neq; ipſorum vota voto-rúmve impletiones impediunt, quin aſcenſus fieri poſsit ad ſublimiora. Quocircà talium vota ſolida ſunt. Vt ſi quis voto ſe pauperum ſeruitio in hoſpitali mancipet, etiam ſi dicat perpetuò manebo. Hoc inquam, votum eſt obligans. Neq; proinde obſtat quo minùs ille ſi libuerit citra vllam diſpenſationem religioſus fieri queat. *Tertius.* ¶ In tertio verò ordine ea collocantur quæ quanuis nō ſint formaliter religioni contraria, ſunt tamen ſuapte natura eius obſtacula: vt coniugale fœdus. Qui enim matrimonium ſemel conſummauit, cōmigrare ad religionē viuente coniuge nequit. *Dubium.* In dubiū ergo vertitur, vtrū fas ſit votum emittere ineundi coniugium. *Ad primum argumentū.* Et arguitur hoc eſſe licitum, poſtquàm obiectum eſt bonum, ac virtuti legitimū: & cuicunq; ante emiſsionem voti religionis integrum ſit eligere quod maluerit viuēdi inſtitutum. *Secundum.* Item fas cuiq; eſt celebrandas à ſe nuptias iurare: quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quiſq; poteſt earundē votum emittere. *Reſponſio.* ¶ Nihilo minùs reſpōdetur eiuſmodi vota genere ſuo & obiecto non eſſe licita: vtpote per quæ Deo offertur id quod illi non eſt acceptum. Non aio ob id ſolum, ꝙ impediunt maius bonum: nam & matrimonium contrahere & conſummare impedit religionem: ſed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenùs offers impedimentum ſui conſilij. Itaq; potes contrahendo matrimonium obſtaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicare. Nam etſi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnuſquiſq; viam Spiritui ſancto per impoſsibilitatē non occludere, quouſq; ſtatum mutes & firmes, ſi ei forſan aliquādo afflare dignetur. ¶ Sed ais, ſaltem licère votum emittere cōnubialis conſortij citra copulæ conſummationem: quoniam illud nulli eſt religioni impedimento. Reſpōdetur quòd qui ſimpliciter votū emittit matrimonij, ex natura rei obligat ſe conſummare: aliâs caſſum deceptoriumq; matrimonium eſſet: ob idq; dum abſolutè emittitur, ſemper eſt illicitum: ſi autem cōtingere poſſet vt quis matrimonium voueret quale fuit inter Virginē & Ioſeph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinq; adiūcto, nihil aliud eſſet quàm religionis officium. *Argumentū cōtra pteritā definitionem.* ¶ Contra hanc autem deciſionē arguitur. De matrimonio bifariàm meditari poſſum⁹. Vno modo vt eſt ingenerationis officium, & tanquàm ſtatus quidam ac viuendi inſtitutum. Atq; hoc modo indubiè fatemur nemini licère voto ſe illi aſtringere: quoniā eſt ſtatus inferior excelſiorē impediens, atq; adeò abuſus eſt voti, quod eſſe debet ſemper fœlicioris frugis, aut ſaltem minimè illi obſtās. Sed altero modo conſideratur in remedium ad compeſcendam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur quòd ſit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iuſtum & ſanctum eſt, & coniugale commerciū ad hoc eſt etiam munus permiſſum: nihil ergo in tali voto abſurditatis ineſt. Propter hoc argumentum Caietan. art. præſenti intrepidus aſſeuerat licère in tali caſu ac tali cauſa votū emittere matrimonij. *Caie. ſolutio* Et aſciſcit contra ſe argumentum ex S. Thom. in. 4. diſtin. 31. cui multi adhærent, adſtruentes quòd non liceat ſolùm ad vitandam fornicationē coniuge vti. Eſſet enim tori coniugalis abuſus: qui in officium tantùm conceſſus eſt. At nihilo minùs reſpondet ſe nihil abſurdi in tali vſu agnoſcere, quin obiectum eſſe poſsit voti. Veruntamen quicquid ſit de vſu, dato inquam eſſet ſola cauſa cauendæ fornicationis licitus, non tamen ſit inde conſequens fas eſſe tale votum emittere. Nō enim ratio quare non liceat ea ſola eſt, ꝙ obiectum per ſe non ſit bonum, ſed quòd eſt impeditiuum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aſpexiſſe. Liberum enim cuicunq; eſt ac licitum matrimonium inire, imò aliquādo conſilium: quia melius eſt, vt ait Paulus, & conſultius nubere quàm vri: & tamē ratio quare non licet votum emittere eſt, quòd quandiu quis matrimonium non contrahit, liber eſſe debet, vt ſi Spiritus ſanctus magis ei proſperè afflauerit, mutare mentem poſsit. Et ꝙ ratio Caietani fallax ſit, patet: *Prima ratio in Caietan.* nam aliâs ſequeretur ꝙ liceret vouere matrimoniū quatenùs eſt in officium: ſiquidem bonum eſt. Si ergo non licet quia eſt impedimentum religionis, eandem ob cauſam non licebit vt eſt in remedium alterius mali. Et confirmatur *Cōfirmatio.* non obſtante tali voto. Poſſet vouēs mutato propoſito ad religionem tranſgredi, ergo vanum eſt atq; adeò illicitū. Et ideo non poſſum de hac re Caietano non refragari.

¶ Vnde ad primum argumentum ſuperiùs factum iam reſponſum eſt, *Ad primum argumentū.* quòd etſi connubiale fœdus obiectum ſit bonum & legitimum, tamen hoc tantùm concluditur ꝙ poteſt

teſt quiſque illud inire, non tamẽ quòd poſſit votum eius emittere: quoniam vanum eſſet: quandoquidem eo non obſtante poſſet illе religionem profiteri. ℂ Et pariter ad ſecundum reſpondetur quòd etſi liceat futuras nuptias iurare, nihilo minùs non obſtante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neq; aliter illud tenetur implere quàm ſi religioſus eſſe non maluerit, aut ſacerdos, qui melior etiã ſtatus eſt: Quoniam iſtæ conditiones à iure ſemper intelliguntur proſilire. ℂ Supereſt autem poſtremum dubium: quantum ſcilicet grauitatis in huiuſmodi votis inſit quæ fiunt cõtra cõſilia. Videtur enim nunquàm pertingere ad peccatum mortale: ob id quòd nullum obligat, atq; adeò neque vllum ſunt excelſioris frugis impedimentum: ſicuti de illo dixim⁹ qui ſe hoſpitali voto addixit. Reſpondetur autem tria in ipſis penſari. Primũ eſt obiectum ipſum & intentum. Cùm enim dare eleemoſynam & ſimilia conſilia, nonnunq̃ ad limen præcepti pertingãt: tenemur enim quãdoq; eleemoſynam facere: ſi quis ita voueret vt proponeret nũquã eam largiri, manifeſtè peccaret mortaliter: quia proponeret facere contra præceptum. Secundò etiã conſideratur in talibus votis repugnãtia diuinæ volũtatis: qua ratione quis vouet Deo tanquàm gratum id quod ingratum eſt. Et qui hoc ſciens ac prudẽs faceret, non dubiũ quin peccaret mortaliter. Eſſet enim manifeſtarius abuſus voti. Poſſet tamen ignorãs excuſari. Attamẽ ſi conſiderentur ſolũ tanq̃ impeditiua maioris boni, non habent aliam malitiam quàm vanitatis: quia re vera non tenent. Quare non videtur genere ſuo mortalia niſi in odium fierent religionis. Nam impia eſſent. ℂ Quòd ſi arguas, nullũ prorſus habere, magis quàm ſi voueres ſeruire hoſpitali: Negatur ſimile. Quãdo enim obiectum voti etiam dum eſt executioni mandatum maiori bono non obſtat, votum nihil habet culpæ. At verò licèt votũ coniugij ante eius conſummationem non impediat, tamen quiã conſummatio impedit, votum vitiat. Quòd ſi arguas, licet iurare futuras nuptias quia ſemper intelligit exceptio, niſi iurãs vouerit eſſe religioſus: ergo ſimili modo licet vouere matrimoniũ. Reſpondetur ꝙ quando promiſsio fit homini, etiam ſub iuramẽto, iure intelligitur exceptio diuini cõſilij: ſed quia votũ fit Deo, illicitũ eſt rem illi contrariã eiuſdẽ cõſilijs polliceri: niſi palàm expromeres exceptionẽ, ſcilicet vouco Deo matrimoniũ, niſi de me ipſe ſalubrius quidpiam diſpoſuerit. ℂ An verò votum licitũ ſit, dum pro fine bonorum tẽporaliũ emittitur, ambigere nemo poteſt. Vt ſi quis quid voueat, ſi Deus illi proſperum iter dederit, veluti Iacob, Geneſ. 28. Aut ſi dederit maritum, aut proles, aut victoriam. Tamet ſi nonnulli nos hæreticorum irrideant, dicentes hoc eſſe coëmere & mercari à Deo: cùm tamen non ſit niſi profiteri cuncta nobis ab ipſo prouenire: & ideo eccleſia orat pro huiuſmodi bonis: quia vtilia nobis ſunt ad vitam æternam. Quare ſi votum fiat ſub conditione: puta ſi hoc mihi illúdve acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationem non parit. Secùs ſi abſolutè fiat. Nã tunc etiam ſi intentio tua ſit temporale illud adipiſci, quanuis non adipiſcaris, teneris. ℂ Ex his demum in calce quæſtionis quam de voti ſubſtãtia inſtituimus, venari quiſq; poteſt definitionem quam multifariàm Doctores. 4. d. 38. conſtituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendio continere, quæ ſubinde tam formam explicet quàm materiã. Eſt ergo votum promiſſio deliberatæ voluntatis, Deo de his quæ Dei ſunt facta. Genus enim eſt promiſsio ex deliberatione & propoſito proficiſcens. Per hoc autem quòd dicitur, Deo facta, vbi intelligit, vel diuis, ſeparatur à promiſsione quæ fit hominibus, conſtituiturq; in religionis genere. Adiectum autem eſt de his quæ Dei ſunt, ad explicandum conſiliorum materiã quæ propria eſt ac peculiaris voti: licèt extendatur ad præceptum.

Ad ſecundũ. *Dubium alterum.* *Solutio.* *Obiectio.* *Replica.* *Licitũ eſt vouere pro fine bonorum tẽporalium.* *Voti definitio.*

AD primum igitur argumentum in contrarium reſpondere videtur S. Thom. quòd in baptiſmo fit votum: quanuis illud non ſit opus ſupererogationis, ſed neceſsitatis. Dicitur autem, inquit, votum quia voluntariè fit: ſicuti cùm quis rem præcepti vouet. Quod quidem baptiſmi votum Magiſter Senten. 4. d. 38. appellat votum commune. ℂ Attamen vt bene hìc diſſerit Caieta. non eſt propriè votum, quaſi præcepto adiectum: idq; multis rationibus comprobatur. Primùm quòd Chriſtianus tranſgrediens Chriſtianiſmi præcepta, nõ duplici, ſed ſimplici peccato delinquit: quod manifeſtum ſignũ eſt illic nos non obligari niſi lege ſimpliciter, nullo ſuperaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis conſtat. Interrogat enim cate-

Ad primum argumentũ. S. Thomas. *In baptiſmo nõ emittitur votum.* *Prima ratio proximæ aſſertionis.* *Secunda.*

catechumenus an abrenuntiet Sathanæ, & an velit baptizari, & an credat? & reſpondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantummodò ſunt profeſsionis legis, & religionis Chriſtianæ, & aſſumptionis noui ſtatus: quæ quidem non ſunt ſigna noui voti. *Poſtrema.* Et poſtremò id confirmatur: quia baptizari eſt neceſſariæ obligationis præceptum: vouere autem eſt liberum arbitrariumq; opus conſilij. At non pluribus opùs eſt. Nemo enim vnquàm cogitauit ſic baptiſmum eſſe votũ, vt ſit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum ſacerdos vel monachus ſua ſtatuta profitentur nodo ſeruandæ caſtitatis, quæ eſt in præcepto, nouũ per votum adiungunt: ſed dicitur votum commune, pro eo quòd Chriſtianiſmus eſt quędam religio ad quam omnes homines tenẽtur: atq; ideo in baptiſmo eandẽ cuncti profitentur religionem, ſua nimirum nomina in talem militiam conſcribentes. ¶ De Iacob autem cùm Deo vouit quòd futurus ei eſſet in Deum, dicendum eſt, vel quòd ſe voto ad id ad quod lege tenebatur religioſiùs aſtrinxit: vel certè vouit nouum conſilij cultum. Vnde ſubdit, Cunctorum quæ dederis mihi decimas ſoluam tibi. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum de Iephte cũ Hieronymo reſpõdetur, fuiſſe in vouendo ſtultum: quia diſcretionẽ non habuit: atque in reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Tho. nonnulla quæ non modò genere ſuo bona ſunt, verũ in omnẽ euentum: qualia ſunt virtutis opera. Alia verò nõ ſolùm mala in genere, verùm & omni caſu: veluti illa quæ ſunt genere ſuo mala. Quorum ideo priora tutò quiſq; abſolutè vouere poteſt: poſteriora verò, nullo pacto. Sed alia pretereà exiſtũt quę etſi genere ſuo ſint bona, & ſecundũ hoc legitima voti materia, poſſunt tamen in euentum exire ſiniſtrũ: & tale fuit illud quod Iepte vouit. Vbi nota opus illud non fuiſſe indifferens: nam indifferentia iam ſuprà abacta ſunt à materia voti, imò fuit genere ſuo bonum: vtpote immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipſo præfinita, ſed dixit, quicunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, eum holocauſtum offeram domino, votum prudenti caruit diſcretione. Et ſimilia ſunt indiſcreta vota cùm ſub nota vniuerſalitatis proferuntur. Videlicet voueo quicquid à me pauper petierit illi porrigere. Nam forſan à te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Eapropter huiuſmodi vota in illis euentibus quæ iure naturę licita non ſunt, neutiquàm obligant. Atque hac de cauſa impius fuit Iepte votum implens. *Iephte impius in reddendo votũ.* Quoniam illud ſuapte natura de pecude intelligebatur, vel armento, deque alijs animalibus ſacrificio offerri conſuetis. Neque videtur vlla poſſe ignorantia excuſari: eò quòd non modò hominem cõtra ius naturę, verùm & gnatam truculentæ adegit morti. Eapropter quòd in eius hiſtoria præmittitur, videlicet, Spiritus ſanctus factus eſt ſuper Iephte: neq; ad voti emiſsionem, neque ad eius ſolutionem eſt referendum: ſed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hoſtes adortus eſt. Et quanuis eum inter iuſtos antiquæ legis Paulus commemoret, non inde fit conſequens nullum admiſiſſe delictum. Recenſet enim & Samſonem & Dauîdem: quos conſtat nonnunquàm fuiſſe collapſos, tum, quòd aliâs iuſti fuêre, tum propter egregias eorum victorias. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur neque votum macerationis corporis, neque aliud quodcunque tenere: niſi quatenùs eſt virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare ceſſant. *Paulus.* Quocircà Paulus ad Roma. 12. ſuos alũnos commonefacit, vt exhibeant corpora ſua hoſtiam ſanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile ſit obſequium veſtrum. At verò quia homines, inquit ſanctus Thom. in his quæ ad ſeipſos attinent plus ſibi nimio iudicantes indulgent, conſultius eſt, vbi de hac re dubiũ ingruerit, præfecti iudicio ſubdi. *Scrupulus.* ¶ Percontaris autem quódnam erit iudicium tranſgreſſæ lineæ in huiuſmodi votis? Reſpondetur non eſſe aliud q̃ dum ius naturæ reclamat. *Solutio.* Non dico ꝙ vbi ius naturæ nõ præcipit talia ieiunia & operũ aſperitatẽ non ſint talia vota licita: aliâs neq; quadrageſima eſſet licita: ſed quando id quod facis, legi naturæ aduerſatur: nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. ¶ De alio verò argumenti membro, nempe de rerum indifferentium votis, iam reſponſum eſt nihil valêre. Quare aliquando deridicula ſunt & muliercularum ludicra. Quin verò aliquando execranda: vtpote quando ſunt ceu ſortilegia, & ſuperſtitionum vel deliramenta vel ſacrilegia.

QVAE-

QVAESTIO SECVNda, De voti vigore ac virtute.

Sanct. Thomas.2.2.q.88.ar.3.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm omne votum obliget ad ſuî obſeruationem.

CONSTITVTA voti ſubſtantia, ſubſequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primùm quæritur de eius vi obligãdi. An videlicet omne votũ ſit obligatoriũ.

Primum argumentum. Et arguitur à parte negatiua. Votum vt dicebamus, eſt promiſsio Deo facta: promiſſio autem ſimplex quæ fit hominibus non obligat. Nam iure ciuili non omne promittens ſoluere cogitur: Deus autem cùm bonorum noſtrorum non egeat, non cenſetur vrgẽtior promiſſorum exactor quàm ſit homo: ergo neq; ſemper votum obligat. ¶ *Secundum.* Secundò arguitur. Si votum eſſet obligatoriũ ſequeretur quòd nullus vouentium metus à voti præuaricatione valeret eos excuſare: quia ſicuti nullam Dei legem metus cauſa violare licet, ita neq; vllum ſuſcipere votum quod non optima fide ſoluas: conſequens tamen eſt falſum: eò quòd votum, ſpontaneum eſſe debet: voluntati autẽ, autore Ariſtotele, metus obſtat. ¶ *Tertium.* Tertiò. Nemo ad impoſsibile obligatur: vſu autem nonnunq̃ venit vt qui aliquid vouit explere votũ nequeat: nempe aut quòd ex alio dependet: vt ſi religionem vouit ad quam monachi eum admittere renuunt: aut ſi mulier quam virginitatem vouerat lapſu deinde amiſit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus eſt: ergo non ſemper votum obligat. ¶ *Quartum.* Præterea quartò: Si votũ omne ſoluendi nexu colligaret vouentem, ſequeretur quòd omne votum illicò eſſet implendum: nam quod debes, ſtatim reddere cogeris: non tamen omne votum ſtatim reddere neceſſum eſt, vt puta quando ſub conditione fuerit emiſſum: ergo non omne votum obligat. ¶ *Quintum.* Quintò arguitur. Si votũ omne obligaret, conſequens fieret tum quòd quis poſſet ſubditum obligare, vt pater filium: tum etiam quòd qui per ſe nõ poſſet implere, teneretur id per alium facere: quod videtur abſurdum. ¶ In contrarium autem eſt illud Eccleſ.5. Quodcunque voueris redde. Multoq; melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſum non reddere. Nam vnũ eſt conſilium non capere: alterum verò iuſtitiam præuaricari.

QVæſtionis ſolutio facilis eſt & clara, quę in vnica cõcluſione cõſiſtit. *Cõcluſio reſponſiua.* Votum genere ſuo & obiecto ſub reatu lethalis criminis ſacrilegijq; obligat. *Probatio.* Probať. Naturalis ratio conuincit vt promiſsi fides ſeruetur: vnde vt *Cicero.* Cicero.1.de Off. ex quo id Auguſtinus in epiſtola.19.ad Hieronymum de- *Auguſtinus.* ſumpſit, Fides, inquit, duabus ſuis ſyllabis ſignificat, vt fiat quod dicitur. Quòd ſi homines hac lege inter ſe tenentur, longiſsimè conſtrictiùs tenentur Deo: tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tũ etiam ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulat. Ex his nanq; arctiſsimum fidelitatis vinculum naſcitur, quo homines tenentur ſua Deo promiſſa perſoluere. Vnde Sapiens, diſplicere, inquit, maximè Deo infidelem promiſsionem. Hinc ergo fit votum obligare ſub reatu culpæ mortalis. Nã etſi vouere opus conſilij ſit, nihilo minùs reddere eſt actus iuſtitiæ, quæ citra charitatis iniuriam violari non poteſt: cùm ſit inter homines maximè neceſſaria. Quicquid autem charitati aduerſatur per quam anima viuit, eſt peccatum mortale. ¶ Et ſecundò reatus *Secunda ratio.* augetur ratione vulneratæ religionis. Promiſsio quippe facta hominibus obligat iuſtitiæ vinculo: illa autẽ quæ fit Deo, inſuper ratione religionis. Eſt igitur vouere Deo, religio: atque adeò id reddere, iuſtitiæ actus, religione inſignitus. Ex vtroq; ergo capite votum genere ſuo obligat ſub reatu mortali.

¶ *Dubitatio.* Nihil in concluſione reliquum ſit ambiguitatis: ſed hoc vnum quod omnibus præceptis vniuerſale eſt, explorare id̃ poſſumus *al. hîc* de voto. Vtrùm ratione leuitatis materiæ fieri poſsit, vt voti tranſgreſsio non ſit niſi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quòd votum ſtrictioris eſt vinculi quàm iuramẽtum, maioremq; adeò ſanctitatem præ ſe fert: iuramentum autem falſum nunquàm ratione materiæ ſit veniale, ſed in omni indiuiduo eſt mortale. Ex al- *Solutio.* tera verò parte, cùm commune ſit omni pręcepto

cepto poſſe fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atq; ita indubiè confitendum arbitror. Et nè quis forſan propter religionis ſanctitatem id credere reformidet, *Suadet proxima aſſertio.* egomet mihi ſic probo. Votum eſt quædā lex quæ ex hominis volūtate dimânat, quā ſcilicet quiſque ſibi ponit: ergo non aliter obligare debet quàm ſi lex eſſet ab eccleſia vel à Deo ipſo poſita. Imò vrgentior videtur legis neceſsitas quàm voti: Lex autem etiam ſi genere ſuo obliget ſub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remittit: vt eius tranſgreſsio non ſit niſi venialis. Furari enim genere ſuo eſt mortale: ſed nihilo minùs furari vnum obolum, non eſt niſi veniale. Aequa ergo ratione ſi ego voueo non furari, tunc vnum obolum ſurripere non erit niſi veniale. Quòd ſi dicas religionis celſitudinem hoc nō permittere: profectò id non video: quandoquidem præceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. *Secunda ratio.* ¶ Secundò: tranſgreſsio voti quando nō eſt plena deliberatio, poteſt inde fieri venialis: ergo & ratione materiæ. *Tertia.* ¶ Tertiò. Si quis vouit quotidie recitare Roſariū, propterea quòd omittat vnum Aue, aut duo, non peccaret mortaliter: quia neq; lex eccleſiaſtica, imò diuina cum tāto rigore nos obligat ſtatos pſalmos perſoluere. ¶ Cōcluſio ergo nō eſt dubia, vbi prætermittitur tenuis particula illius quod voueras. *Dubium alterum.* At dubium ſupereſt quando totum id quod vouiſti eſt res leuis. Vt ſi ſpopondiſti erogare pauperi vnū obolum, aut dicere vnum tantùm Pater noſter, vtrùm horum omiſsio ſit mortalis. Et facit pro parte affirmatiua quòd tūc cùm totum omittas, fidem frangis. *Solutio.* Nihilo minùs arbitror huiuſmodi omiſsionem non eſſe niſi venialem. Nam dum materia leuis eſt, nihil refert, totúmne ſit obiectū voti, an pars. Quocircà ſi votum emiſiſti quotidie dicendi vnū Credo, etſi id quotidie omittas, nunquàm mortaliter delinqs. Secus ſi fortaſſe voto ſpopōderis quotidie obolū erogare pauperibus. Tunc enim licèt nec vnius ſolutionis nec duorum omiſsio ſit mortalis, tamen quòd hodie non tribuis, cras teneris. Quare vbi debiti ſumma excreuerit, mortalis ſit culpa. ¶ Per hæc ad id quod ſuprà tetigimus reſpōdemus. Nimirum quòd ſi quis voueat vnū veniale cauere peccamen, tunc illud cōmittere, gemina erit venialis culpa: quoniam in hiſce lege vetitis non ſe homo cogitat obligare niſi legis inſtar. Vnde ſi lex non obligat niſi ſub reatu veniali, videtur vouens nō aliter ſe obligare. Enimuerò (quod hîc conſideratiùs meditari debes) non eſt in vouentis arbitrio ſitum ſub reatu ſe mortali aut veniali obligare, ſed culpæ qualitas ex quantitate & neceſsitate obiecti perpēdenda eſt. *Argumentum.* ¶ Contra hoc autem eſt argumentum. Stat quòd ludere, verbi gratia, decem aut viginti ducatos ante emiſſum votum non ſit niſi veniale: quoniam prodigalitas genere ſuo non eſt niſi venialis: & tamen poſt emiſſum votum, ſit mortale ſacrilegium. *Reſponſio.* Reſpondetur nos non ire inficias quin id quod anteà erat veniale, efficiatur quandoq; mortale per votū. Nam quod non erat malum, puta non dare eleemoſynam, emiſſo voto eſſet mortale. Imò fortè ludere illam pecuniam eſſet virtus ante votum, & poſt votum mortale. Sed dico quòd eſt reſpiciendum ad quantitatem. Vnde poſtquàm iam non ludere, virtutem conſtituiſti in genere religionis, ac iuſtitiæ in quo anteà non erat, perpendenda eſt obiecti quantitas: & dum illa eſt grauis, erit mortalis.

Difficultas ergo quæſtionis non in ipſa, ſed in argumentorum ſolutione tota conſiſtit. *Quæſtio in primo argumento prætacta.* In primo quippe inſinuatur dubium ſuperiùs attactum, an videlicet ſimplex promiſsio homini facta ſit obligatoria. Et cùm ſimplicem audis promiſsionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedentis ſit, nec iuramento firmatur: ſed cùm quis ſua ſponte ſimplici verbo quippiam amico pollicetur. Et quidē quòd in huiuſmodi promiſsione quędam ſemper ſit obligatio, nemo eſt qui ambigat: quoniam ad minus eſt aſſertio, quam ſi re nō compleas, mentitus es: mendacium autem vniuerſum delictum eſt, ſaltē veniale: ſed dubitatio eſt an genere ſuo obliget ſub mortali reatu. *Caie. ſententia.* Et quidem Caietanus. 2.2. cùm. q.88. tum euidentiùs. q.113. non aliam vim obligādi agnoſcit in ſimplici promiſsione quàm hæc modò inſinuata. Putat inquam promiſsionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quàm ad illam quæ eſt moralis veritas: ſcilicet verū dicere: ob idq; nō adimplere genere ſuo nihil aliud eſt, inquit, q̄ mendaciū. Quapropter ex obiecto non eſt mortale: niſi aliunde fiat pernicioſum: vt ſi vouiſti rem quæ multū alteri referebat, puta ſuppetias amico ferre aduerſus hoſtem, aut filiā eius ducere, quod non re compleueris. *Promiſsio ſimplex gen[...]* ¶ At verò in contrarium ſtare videtur veritas. Nem

pe

reſuo obligat ſub mortali. pe quòd promiſsio ſimplex genere ſuo obliget ſub reatu mortali, niſi ex leuitate materiæ efficiatur venialis. Et ratio habet contra- *Probatio.* riam eidem Caietano radicem. Enimuerò promittere non pertinet ſimpliciter ad virtutem veritatis, ſed reducitur ad commutatiuam iuſtitiam. Non enim eſt vtcunque verum aſſerere, ſed obſtringẽdo alteri fidem. *Cicero.* Quare vt ait Cicero in. 1. de Offic. fides hæc non ſolùm ad iuſtitiam attinet, verùm eſt ipſiſsimum iuſtitiæ fundamentũ, cui omnia hominum pacta conuentaq; nituntur. Ex hoc ergo arguitur. Peccatum quod genere ſuo charitati aduerſatur, eſt mortale: eiuſmodi autem eſt promiſſum non ſoluere: quandoquidem eſt iuſtitiæ ſubuerſio, quæ ligamen eſt ciuilitatis humanæ. Eſt ergo genere ſuo peccatum mortale, vtpote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui *Ratio altera* ſuam fidem promittenti adhibuit. Inſuper promiſsio Deo facta obligat ſub reatu mortali, non ſolùm quatenùs cultus eſt religionis, verùm etiam quatenùs officium eſt iuſtitiæ: ergo illa quæ fit homini: quia quan- *Poſtrema.* tum ad hoc, eiuſdem ſunt generis. Ad hæc vniuerſarum gentium exiſtimatio eſt fidei violatorem, veluti ſceleſtum hominem execrari: vox autem publica, eſt vox naturæ: ergo obligat ſub reatu mortali. Vnde quòd ait Salomon, Deo diſplicere infidelem promiſsionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quæ fit homi- *Obiectio.* ni. ℂ Quòd ſi verbũ ſancti Thomę obiicias, dicentis hîc promiſsionem obligare tantùm ſecundùm honeſtatem: vbi videtur excludere obligationẽ iuſtitiæ: nam ſic ſolet vſurpari honeſtas pro eo quod non eſt ad iuſti- *Solutio.* tiam neceſſarium. Reſpondetur quòd non accipit honeſtatem, vt excludat iuſtitiam, ſed vt excludat ciuile forum. Non inquam negat quin ſit obligatio iuſtitię, ſed inſinuat quòd quantum ad ciuile tribunal, non ſufficit ſimplex promiſsio: niſi ſit vel iuramento vel ſcripto vel teſtibus firmata. Imò & quantum ad honeſtatem iuſtitiæ in foro Dei, accidere conditiones poſſunt quæ vim obligationis tollant. Vt ſi quod tibi promiſi tibi poſteà ſit inutile, aut nocuum: vt ſi gladium tibi promiſi quo poſteà video te velle abuti. Aut ſi promittenti factũ eſt impoſsibile aut pernicioſum: vt ſi promiſi pecuniam quam poſteà ob infortuniũ reddere non poſſum. Aut ſi mihi ingratitudinis ſigna exhibuiſti. *Argumentũ* ℂ Contra hanc autẽ promiſsionis obligationem ſtare videtur teſtamẽtorum ritus. Quãdiu enim teſtator viuit, legata omnia mutare liberè poteſt, neque obligatus cenſetur illa ſoluere: & tñ legatũ, quoddã videť promiſſi genꝰ. Reſpõdeť autẽ legata nõ eſſe propriè promiſsiones, quæ vllam habeant firmitatẽ vſque ad teſtatoris mortem, qua, vt ait Paulus, teſtamentum confirmatur. Quare omnia ad illum ſunt articulum referenda.

ℂ Præter hæc ex ſuperioribus recolendum eſt, ſimplicem aſſertionem futuri non eſſe ſemper promiſsionem. Si enim dicas faciã, id tantùm exprimẽs quod in propoſito habes, non ſubinde obligaris niſi illo id ſenſu proferas quod eſt, Promitto facere: vtputa dum quis ex te quidpiam petit, & reſpondes, faciam. Aliâs iam ſuprà diximus poſſe te mutare propoſitum. ℂ Aliquantulo autem difficilius dubiũ eſt an promiſsio quã apud te ſola mente homini facis, ſit obligatoria. *Difficultas altera.* Viſus eſt enim ſanctus Thom. artic. 1. id negare: dicens promiſsionem quæ ab homine fit homini, non poſſe fieri niſi per verba. Cui & ratio ſuffragatur. Nam obligatio eſt inter duos: homo autem nõ loquitur homini niſi verbis aut exteris ſignis: ergo non ſe aliter valet alteri deuincire. *Ratio dubitandi.* Hoc fortè problêma eſt, ſtando in iure mero naturæ & in conſcientia. Nam in foro exteriori manifeſtum eſt mentalem obligationem, imò neq; omnem quæ fit abſenti, ligare. Sed in conſciẽtia de vtrâque fortè parte opinari quiſq; poteſt. Et quanuis rariſsimè id vſu veniat, nihilo minùs ſi cõtingat, neceſſe eſt ſcire an promittentis conſcientia ligata maneat. Et quòd ſit obligatoria, profectò ſunt argumẽta non pœnitenda. *Suadetur ſequẽtibus rationibꝰ altera pars quæſtionis proxima.* Primum: Voces ſunt ſigna conceptuum: ſi ergo vox obligat, nõ eſt niſi ex vi cõceptus. Et cùm mẽtalis promiſſio, locutio verè ſit, non poteſt ſi non impleatur carere mendacio, quod intrinſeca ratione delictum eſt. *Primum argumentum.* Mox quando ſolùm mente de re deliberaſti, illamq; facere propoſuiſti, *Secundum.* nondum obligatus es: ergo ſi his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam: aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. ℂ Tertiò. *Tertium.* Si talem promiſsionem in mente iuramento firmaſſes, vinctus remaneres ad ſoluẽdum: & tamen iuramẽtum promiſſorium non obligat niſi virtute præcedentis promiſsionis: ergo promiſsio obligabat. Quartò. *Quartum.* ſi poſteà nullam aliam concepiſſes mente promiſsionem, ſed illam amico poſteà notificares, dicens

cens: Nihil tibi nūc promitto, ſed tamē heri tibi apud me hoc pollicit⁹ ſum: vide an promiſſum acceptū habeas: tūc obligat⁹ videreris: ergo virtute prioris promiſsionis. Quintò. Si ſurdo nihil audiēti aliqd verbo promittas, ſimiliter ſi in præſentia vnius dicas, Ego tali abſenti amico hoc promitto: promiſsio in cōſcientia videtur tenere, quicquid ſit de foro ciuili: ergo etiam ſi fiat in mēte quæ eſt promiſsio in abſentia. ¶ Quòd ſi contrà arguas: Promiſsio pendet ex acceptatione alterius: ergo anteq̄ ipſe nouerit nō tenet. Fateor equidē: ſed tñ quod contēdimus nō eſt aliud q̄ ꝙ ille qui alteri mente promiſit, tenetur id ei ſignificare: & ſi voluerit acceptare, teneť ei reddere. At verò qñ promiſsio eſt mutua: puta, do vt des: facio vt facias, vt eſt cōiugalis cōſenſus: tunc nō ſufficit mentalis niſi vtriq; parti exteriùs cōſtet. Et pari iure nullus alius cōtractus teneret: puta emptionis aut vēditionis, niſi externè ſignificarentur cōſenſus. De ſimplici autē promiſsione videnť argumenta nōnulla ſuadere probabilitate: at probabilius fortè eſt eam quæ ſola mente fit non obligare: nam antè q̄ alius ſciuerit, poteſt reſcindi & mutari, vt lib. 4. q. de tranſlatione dñiorum me dixiſſe memini: ob id ꝙ cùm naturale ſit hominib⁹, verbis aut ſignis ſuos ſignificare conceptus, ante ſignificatam promiſsionem nulla videtur obligatio reſultare. ¶ In ſecundo argumento tāgitur de metu. Hoc enim conſtitutiſsimum eſt ꝙ votum debet eſſe voluntariū. Voluntati autem ignorantia, vis, & metus obſtant: vt. 3. Ethi. autor eſt Ariſt. Et quidē de ignorantia ar. 1. dictum ſatis eſt. De metu ergo reſtat in præſentiarum hoc pacto reſpōdere. Primū in confeſſo eſt metum obſtare nè votū obliget ratione iam dicta: quia tollit voluntarium. At verò cùm metus multiplex ſit, dubium reſtat vtrùm omnis eandem vim habeat impediendi: nam ſolenne eſt in mortis periculo vota facere: quæ quidem nefas eſſet re non complere. Diſtinguitur ergo duplex metus: alter forinſecùs incuſſus: alter verò ab intrinſeco ortus. Et quidem forinſecùs imminens impedit nè votum obliget niſi pòſt liberè ratum habeatur & firmum: ille autem qui eſt ab intrinſeco, obligationē non tollit. Diſtinctio eſt receptiſsima, non modò Theologis, verùm & Iureconſultis: vt patet apud Panormitan. cap. ſicut. 2. de regula. Quin verò ambæ iſtæ concluſiones, ſanctiones ſunt iuris canonici. Prima ſiquidem habetur in cap. Relatū. de his quæ vi metúſve cauſ. fiūt. vbi mulier quæ coniugis metu votum emiſerat religionis, abſoluitur. Secunda verò habetur eodem citato cap. ſicut. de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine monachatum vouerat, cogitur eſſe monachus. ¶ Sed eſt perſpectè expendendum quíſnam in præſentiarum cenſeatur metus ab extrinſeco qui excuſet. Haud enim ſatis eſt vt à re extrinſeca incutiatur: nam votum emiſſum in naufragio metu turbati maris, tenet. Neque requiritur incuti ab homine: nam qui in vincula coniectus aut in ſuſpendium raptus votum emittit, licèt metus ſit ab homine, ligatus manet. Sed requiritur quòd incutiatur per iniuriam. Neque verò id ſatis eſt: nam ſi Turca te habet captiuum & Deo votum facias aut diuæ Virgini quæ te inde eripiat, reuera tenet. Et ſimiliter ſi inuaſus ab hoſte in in conflictu votum facias vt illæſus euadas. Requiritur ergo quòd incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale votum. Puta ſi dicat: Occidam te niſi voueris. Quocircà inde ratio huius diſcriminis elicitur, quòd metus ab intrinſeco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriā: ille autem qui ab homine infertur, ex iniuria naſcitur. Sed licèt forſan eòdem recidat, genuina ratio eſt quòd votum per metum ab extrinſeco non eſt voluntarium ſicut alterum: qui enim vouet extrinſeco metu perculſus nulla id ratione gratum habet quod vouet: & ideo non ſua ſponte illud acceptat: ſed quò ſe ab hoſte defendat: quando verò metus eſt ab intrinſeco, quia nulla exiſtit pugna cum hoſte, gratum habet illud vouere vt patrocinium mereatur diuinum, quo liberetur à periculo. Et ideo eſt alia ratione voluntarium quàm priùs. Et exemplo inſuper ab hominibus oſtenditur id tenere. Dum enim grauiter iacens metu mortis amplam medico ſi euaſeris polliceris mercedem, ideo votum tenet quòd illud mediū eligis vt ſerueris: multò ergo meliùs tenebit votū emiſſum Deo. ¶ Huic nihilo minùs veritati nonnulla obiiciuntur argumenta. Primum eſt. Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in conſtantem virum prorſus obligat: votum autem genere ſuo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quàm iuramentum: ergo ſimile votum obligat. Negatur conſequentia. Nam etſi votum propterea quòd fit

Quintum.

Obiectio.

Solutio.

Duplex metus.

Panormita.

Explanatio ſuperioris aſſertionis.

Primum argumentum cōtra dicta.

Solutio.

c. ſi u. de iurando et v. q. c. autoritate. 96. vbo abſolu

Deo coactiùs vinciat quàm iuramentum quod fit homini: tamen iuramentum aliam habet obligandi naturam ꝙ votū. Nam voti obligatio ex nuda pendet puraque uobentis voluntate: & ideo metus eidem voluntati obiectus tollendo voluntariū tollit obligationem: vinculū autē iuramenti non ex voluntate iurantis, ſed ex natura iuramenti reſultat ac pendet. Eſt enim reuerentia hæc debita diuino nomini vt quod iuras, nunquàm falſum eſſe ſinas, quomomodocunque id iures: dum modò ſis mentis compos.

Secundum argumentū. SEcundum argumentum eſt: Conſenſus per metum forinſecùs expreſſus, verè conſenſus eſt? *Ariſtot.* Ait enim Ariſtote. 3. Ethico. quòd qui in naufragio fluctibus ſuas merces committit, ſimpliciter vult, licèt conditionaliter nollet: ergo votum ſimpliciter eſt voluntarium, atque adeò tenet. Non deſunt è Iureconſultis qui huic argumento manus dent: nimirum fatentes quòd ſi vouens habuit conſenſum quocunq; fuerit metu coactus, tenet in cōſcientia apud Deum. Secùs *Solutio Panormita.* autē in foro eccleſiaſtico. Opinio eſt Panor. in cap. cùm locum. de ſponſa. cui aſtipulatur *Chryſoſt.* Syluest. in verbo, metus. §. 8. vnde ad illud cap. relatum. de his quæ vi, metúſve cau. ſi. reſpondet quòd Papa mulierem illam quæ metu vouerat abſoluit, præſumens nō habuiſſe conſenſum: ſimilique ratione abſoluit eccleſia eos qui legitimè timorem probant: quos vtique ſi conſtaret habuiſſe con*Refutatur ſolutio Panor.* ſenſum, non abſolueret. At verò ſalua Doctorum grauium exiſtimatione, malè coniiciūt: imò quanuis reus fateatur ſe habuiſſe conſenſum, ſi tamen metum legitimis com probet teſtibꝰ, in more eſt vt abſoluatur. Et ſimili probatur exemplo in matrimonio, ꝙ quoties metu cadente in conſtantem virū celebratur, irritum habetur in foro eccleſiæ: vt patet cap. cùm locū. & cap. veniens. de ſponſal. & 33. quæſt. 5. canon. notificaſti. Et ratio eſt, quòd cùm voti obligatio non niſi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale eſt vt dum voluntas illa neceſſitate compellitur, votum non ſit legitimum, eò præſertim quòd votum eſt opus conſilij, *Corollariū.* cui metus viſque repugnat. ¶ Ex quo fit vt idem metus qui impedit dum votum emittitur nè obliget, culpam etiā eiuſdē trāſgreſſionis excuſatione abluit. Exempli gratia: Si vouiſti die Sabbathi ieiunare, aut non ludere, aut eleemoſynam elargiri, & poſteà tibi metus mortis incutitur vt contrà facias: tunc contrà faciendo excuſaris, niſi in contemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam cauſa quæ promiſsioni obſtaculo eſt nè obliget, excuſationem ſecum eadem affert tranſgreſsionis. Et præterea id probatur ratione ſuprà formata: nempe quòd votum nō obligat niſi ad modum legis: lex autem eccleſiaſtica ad ieiuniū non eo rigore cōpellit vt nos contendat pro ſui obſeruatione in mortem adigere, niſi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur. ¶ Grauius autem intricatiusq; dubiū in præſentiarum eſt, vtrū *Graue dubium.* hoc quod dictū eſt, nempe metum extrinſecùs per iniuriam oblatum voti obligationē impedire, in vniuerſum de omni metu ſit intelligendum, ſiue grauis ſit ſiue leuis. Et in primis conſenſus eſt omnium vniuerſalis, metum omnem cadentem in cōſtantem virum, illam tollere voluntarij rationē quæ ad obligādum eſt neceſſaria: ſed nondum ſatis eſt apud omnes cōpertum quiſnā cēſendus ſit metus cadens in cōſtantem virum. Vulgaris enim quorundam Iuriſconſultorum, *Opinio Iuriſcōſultorū* imò & Theologorum opinio eſt, quæ prima fronte imaginem veri præ ſe fert: nempe metum cadentem in conſtantem virum eum eſſe cui vir conſtans non ſuccumbit vt faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falſa eſt, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde conſequens nullum metum quantumuis atrociſsimæ mortis ob quem homo naturalem *Prima ratio in proximā opinionem.* legem ac diuinā tranſgrederetur, cēſendum eſſe cadere in conſtantem virum: quoniam qui vllo impulſus metu talem tranſgreditur legem, non eſt vir conſtans. Obligat enim nos virtutis ratio vt potiùs mortem feramus ꝙ furari, aut mentiri, aut quid ſimile, quod intrinſeca ratione malum eſt. Et tn̄ profectò metus mortis genere ſuo cadit in cōſtantē virū, vt res ipſa per ſe patet: cū terribiliū oīum terribiliſsimū ſit. Et ꝙ definitio eadem prin*Secunda.* cipium petat inde liquet, ꝙ cùm quæſtio eſſet an metus aliquis matrimonij aut voti obligationem tolleret ob id quod cadens eſſet in conſtantem virū, facile pateret ſubterfugium dicenti talem metum in conſtantem virum non cecidiſſe, propterea ꝙ ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur deſcriptionem legitimam eiuſmodi metus, vox nos ipſa docet. Metus enim ille eſt

Quid metus cadẽs in virũ cõſtantẽ. le eſt cadens in conſtantem virum, quem viri conſtantia ſecum patitur: ſcilicet quem ſtat virum conſtantem ſine ſuæ fortitudinis vituperatione habere: ita vt non repugnet eſſe virum conſtantem, & ſic metuere: nam vna pars fortitudinis eſt, timere vbi oportet. Sed eſt apprimè animaduertendum, quòd nullus metus quantumuis in virum conſtantiſsimum incidere ſolitus, à culpa tranſgreſsionis excuſat diuinæ legis & naturalis. Vnde etſi mortis metus puellæ oblatus vt ſtuprum patiatur, verè ſit cadens in conſtantem virum: quia fortiſsima id fœmina metuere poſſet: nihilo minùs ſi ob talem metum cõſentiret ſtupro, non eſſet conſtans. At verò ſi eiuſdem cauſa metus ieiunium frangeret eccleſiaſticum, vel Miſſam die feſto ceſſaret audire, non eſſet inconſtans: quia huiuſmodi leges eccleſiaſticæ cum tanto rigore non obligant, vt illarum ſemper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id quòd quis metui ſuccumbat, deſinit eſſe cadens in conſtantem virum: qunoiã tunc metus excuſat vt ſuccumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo me- *Solutio dubitationis propoſitæ.* tuum genus eſt quod voti obligationem tollit. ¶ Haud tamen hîc pacabitur lectoris ſolertia: ſed quæret fortè vlteriùs, *Scrupulus.* vnde perpendendus eſt metus vt cadere cognoſcatur in conſtantem virum, Vtrùm ſcilicet in indiuiſibili is metus conſiſtat, idemque ſit vniuerſis? Ad hoc ergo reſpon- *Solutio.* detur, Trinum eſſe caput vnde tale iudicium ſumendum eſt. Primum ſciliet ex parte obiecti, Timor enim mortis, quæ omniũ eſt temporalium truculẽtiſsimum malum, cadere exiſtimatur in conſtantem virum. Atqui nomine mortis exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verò & inſignis infamia quam homines formidare nihilo minùs quàm mortem aſſolent. Secundò id penſatur ex parte modi quo metus incutitur. Si enim fœmina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in conſtantem virum. Sed tertiò (quod attentè hîc conſiderandum eſt) id etiam perpenditur ex parte ſubiecti. Etenim virorum iuſta conſtantia non conſiſtit in indiuiſibili, ſed ſuam habet latitudinem. Haud enim aut Theſei aut Herculis ſtrenuitate pollêre omnes, aut debent, aut poſſunt. Eſt nihilò minùs linea extra quam non eſſet conſtantia. Metus ergo qui ſecum illam compatitur conſtantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, eſt cadens in conſtantem virum. Quocircà metus qui fœminam excuſaret, aut ſenem calore ſanguinis iam deſtitutum, non excuſaret virum aliũ. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiuſq; conditione. Ex quo fit quòd ſi puella religionem ingreditur parentum metu, pro eius cõditione atroci: nẽpe quia illam & verbis & re nimium tractant aſperè niſi in monaſterium ſe permittat obtrudi, certè votum tali conſenſu emiſſum non teneret. Sibi ergo ſuiſque liberis parentes conſulant, vt eiuſmodi rigorem cogendi remittant. Quò ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remiſſior q̃ qui cadit in conſtantem virum, nec voti obligationem impedit, nec eius tranſgreſsionem excuſat. Quòd ſi arguas neque *Obiectio.* eiuſmodi vota eſſe prorſus ſpontanea, cùm ratione metus fiant: Reſpondetur metum *Solutio.* leuem in rebus ſpiritualibus, puta in voto & matrimonio nõ exiſtimari metus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hîc diſputamus: ſed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quiſnam metus contractum vitiet, quis verò minimè.

Tertium argumentum quod apud diuũ *Materia tertii argumẽti* Thom. ſecundum habet locum, complures aperit dicendi materias. Prima eſt de illis quibus poſsibile non eſt votum implere: ſeu quòd citra ſuam culpam in tali ſunt impoſsibilitate conſtituti: ſeu quòd ſibi viam præcludunt ſeruandi promiſſum. Et primum membrum ad illum ſpectat qui religionem vouit, quam ſibi refragantibus monachis profiteri non eſt poſsibile. De quo cẽſet S. Tho. diſtinguendũ eſſe. Aut eñ eiuſmodi hoĩs intẽtio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licèt ex peculiari deuotione hanc poſtmodũ elegerit: aut princeps eius propoſitũ fuit ſe obligare ad hanc religionẽ vel ad hunc locũ. Atqui priori caſu teneť ingreſſum illius monaſterij bona fide & diligentia procurare. Quòd ſi illic nõ admittatur, teneť adire aliud: ac demũ ſi ad illã religionem non pateat ſibi aditus, tenetur aliam ac ſubinde aliam tentare, vt per ſe non ſtet quo minùs habitum induat. Sin verò vouẽdi intẽtio nõ fuit niſi ad talem domum, vel ad talem religionẽ, inde vel repulſus vel excluſus non tenetur aliam adire: ſed

Illuſtratur litera S. Thom. liber eſt à voto. ¶ In his ergo primùm omnium perpendẽdum eſt obiectum voti. Vouiſti religionem in genere. Itaq; in obiecto voti non poſuiſti hanc vel illam: tunc licèt magis in vnam ſis quàm in aliam propẽſus, nõ tamẽ ad illam magis es obligatus quàm ad aliam. Si tamen in obiecto non ſolùm genus religionis, ſed hanc expreſſè ſtatuiſti, illam debes priùs aggredi, & inde repulſus aliâs adire. Igitur ſi votum tuum fuit, hanc ſingularem domum ingredi, fortè in qua ſtudium viget: & repulſam à monachis pateris, nullatenùs aliã explorare teneris: etiã eiuſdem ordinis, quanuis obſeruatione præſtantiorẽ: neque vllum in contrarium ſcrupulum tibi vllus iniiciat: quia votum tuum non fuit emiſſum alio religionis intuitu q̃ huius conuentus. Quare licèt eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure ſi vouiſti talem religionem, nempe noſtram, aut diui Franciſci, aut ſingulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & ſi non admittaris, non teneris ad aliã. Si autem in genere vouiſti religionem, tunc teneris alias tentare. ¶ Sed eſt dubiũ vtrùm tenearis circumire omnes conuentus & religiones. *Dubium.* Apparet enim ſic eſſe: nã poſtquàm votũ emiſiſti quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes à quibus votum tuum pendet. In contrarium facit, quòd tunc deberes orbem totum peragrare: quod quàm moleſtiſsimum onus eſſet. Item ſi in conuentibus bene inſtitutis non eſſes receptus, deberes eum ingredi vbi religio iacet: quod tuæ ſaluti non eſſet tutum. Reſpondetur ergo primùm quòd vnuſquilibet ſuam *Reſponſio.* cum primis debet intentionem conſulere, qualiſnam fuerit: nam ſi tantùm fuit illis religionibus ſe addicere quæ ſibi erant circunſtantes & notæ, non tenetur niſi eaſdem diſcurrere. Quin imò licèt quis ſic ſuam intentionem non reſtrinxerit, ſed abſolutè vouerit religionem, non tenetur regiones omnes peragrare: quoniam neque Galli vnquàm hac de cauſa ad nos permeârunt, neque ex noſtris vllus ad illos. Aliãs deberes etiam vſque ad Græciam & Inſulas eandem ob cauſam oberrare. Enimuerò ius nos ipſum naturæ circumſpectè docet vt eiuſmodi vota intra regnum noſtrum & linguam ſint adimplenda. Ecquis enim voueret ſi ob id teneretur ignotas gentes inuiſere? *Scrupulus.* Quòd ſi inſtantiùs ſciſciteris, vtrùm omnes ſaltem conuentus in regione propria circumire cogaris. Apparet enim id ſaltem ratio poſtulare: quandoquidem votum ex omnibus illis dependet. Reſpondetur, neq; tam latè pro *Solutio.* tendi obligationem: dum enim religioni te certæ deuoueris, tantùm teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphyſico, aut dialectico ſignificatu ſic tota eſt adeunda, vt vniuerſi conuentus viſitentur: ſed morali modo. Ille enim ſic dicitur totam religionem exploraſſe, qui bonã partem circumiuit: nempe ſi quinque aut paulò plures conuentus ambiat. Nam licèt ex paucis iudicium cæterorum venari. ¶ Ex his quæ *Deductio.* dicta ſunt palàm ſequitur illum qui aliquod habet impedimẽtum religionis quod vel quando vouit non conſiderauit, vel poſt votum ſiue citra culpam ſiue ſua culpa incurrit, liberũ fieri ab eiuſmodi voti obligatione: quoniã ad impoſsibile nemo iure cogitur. Vt ſi fortè eam religionem peculiariter vouiſti vbi neophyti non admittantur: cùm id primùm reſciueris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Idem ſi morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento ſubiectus es, quorum cauſa te iura repellunt, tutus es in conſcientia: neque vlla eges diſpenſatione. Secùs ſi impedimenta non ſint niſi temporalia: vt ſi laboras quartana febre, illa abeunte teneris. Vbi axiôma illud theologum, cuius ſanctus Thomas. 4. diſtinct. 38. articu. 3. meminit, memoriæ mandandum eſt: nempe, quicquid faciẽdum votum impediret ſi præſens eſſet, etiam emiſſo voto obligationem auferre. Veruntamẽ nè quempiam decipiat, ad obligationem voti referendũ eſt, non ad impedimentum voluntatis vouentis. Exempli gratia: Ille morbus, qui ſi dum vouebas, adeſſet, obligationẽ impediret, adueniẽs poſt votum, eiuſdem obligationẽ tollit. Attamẽ licèt emiſſo voto aliquid difficultatis experiaris, quam ſi prænoſſes non vouiſſes, non ideo voti obligatio ceſſat. Aliâs omnia dirimerentur matrimonia, omniaque expoliarentur religioſorum clauſtra. ¶ Quid autem ſi repelleris quia neſcis grammaticam: aut neſcis officium aliud vt recipiaris inter profeſſos laicos, an tenearis grammaticam diſcere, aut aliud officium? Ad hoc non eſt ſimpliciter reſpondendũ, ſed cum diſcretione. Enimuerò dũ quis votũ edidit religionis ꝓponẽs illi⁹ eſſe ordinis q ſacris initianẽ, bona tñ fide arbitrabaẽ nõ reqri Latinè ſcire: ſi id

ſi id poſteà ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam diſcere: neq; tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam ſua ignorantia videtur hominem excuſare. Ac perinde ſi religionem vouit laicorum, non tenetur aliquod diſcere opificium ſcitu difficile: quia putabat non eſſe neceſſarium. Quando verò quis communi lege religionem vouit, tunc arbitror teneri Grammaticam diſcere: ſi modò facultas ſuppetit: quia ſciebat id eſſe neceſſarium: vel tenetur intrare vt laicorum ordini deputetur.

Dubiũ egregium. ¶ Dubium autem egregium ſupereſt, Vtrũ repulſam paſſus aut à religione excluſus teneatur religionis regulam inquantum poſſit ſeruare, ac munera religionis implere. Dixerim repulſus aut excluſus. Nam repulſus eſt qui non admittitur: excluſus autem qui ob incorrigibilitatem habitum exutus pellitur. Neque idem eſt vtriuſque iudicium. De priori ergo priùs diſputemus. Et loquimur de illo qui bona fide procurauit religionem profiteri: minimè verò potuit. De quo pro parte affirmatiua, ſcilicet quòd nihilo minùs ad id quod poteſt obſtrictus maneat, arguitur. *Primũ argumentũ partis affirmatiuæ.* Puella quæ votum emiſit virginitatis, ſi poſteà illum florem ſua amiſerit culpa, debet nihilo minùs perpetuam ſeruare continentiam: vti hîc ſanctus Thomas & conſentienter Doctores aſſerunt: in voto autem religionis perinde ac in voto virginitatis includitur caſtitas: ergo qui religionem vouit, licèt repellatur, tenetur perpetuam ſeruare continentiam: atque adeò petere ſaltem debitum non poteſt. *Secundum.* ¶ Secundò. Si quis voueat pauperibus decẽ erogare, aut Aduentus ieiunia ſuſtinere: non autẽ totum perſoluere queat, tenetur quantum poteſt: ergo idem eſt ius de ijs qui religionem vouerunt. *Tertium.* ¶ Tertiò. Dum quis votum ſolenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera quæ in eâdem ſunt religione conſtituta: votum autem ſimplex habet pro obiecto votum ſolenne: nam qui ſimpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum ſolennitate ſtabilire: ergo pariter tenetur eadem religionis officia in quantum valuerit exhibere ac ſoluere. *Quartum.* ¶ Quartò. Accedunt & textus de conuerſ. coniugatorum. canon. Quidam. & cano. Placet. in quibus eadem ſententia definitur. Caſus enim prioris capituli eſt quòd quidam inuita vxore religionem ingreſſus, ac ſubinde ea ipſum repetente in ſæculum reuocatus, poſt eiuſdem vxoris mortem cogitabat ad ſecundas ſe transferre nuptias. Alexander autem tertius de eâdem re conſultus, licèt eum non rurſus in clauſtra religionis coëgerit, inhibuit tamen nè ſecundam vxorem duceret. Idem deciditur in ſecundo cap. de muliere quæ putans maritum obijſſe vitam monaſterium ingreſſa eſt: atque inde poſteà à coniuge extracta, orbata poſteà viro, tentauit ſecundò nubere, & tamen prohibita eſt. *Solutio dubitationis proximæ.* ¶ His nihilo ſeciùs non obſtantibus ſub diſtinctione reſpondetur, quòd ſi qui religionem vouit continentiam in ſuo propoſito expreſsit, tenetur in ſæculo permanens idem ſeruare: ſi verò nihil aliud quàm religionem vouit ad quã non recipitur euſque liber eſt, vt nihil in ſæculo teneatur religionis præſtare. *Probatio.* Probatur. Si huiuſmodi perſona, vel ad caſtitatem teneretur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc eſſet virtute eiuſdem voti, aut quia repulſam paſſus impoſsibilis ei ſit ingreſſus: neutrum iſtorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio ſtatim à tempore eiuſdem emiſsi inciperet: hoc autem vſus ipſe falſiſſimum oſtendit. Ecquis enim aſtruat vt qui votum ſimplex Carthuſienſium ſuſcepit, illicò perſtringatur & Pſalmos recitare, & à carnibus abſtinere. Quòd autem ratione repulſæ teneatur, multò eſt improbabilius. Nam illa repulſa non fuit in eius poteſtate. Quare neque ipſum nouo vinculo irretiuit: nullo ergo pacto tenetur in ſæculo vllum religionis munus ſoluere. *Secunda probatio.* ¶ Secundò id arguitur, vt legitima cauſa pateſiat. Nemo virtute voti obligatur niſi ad id quod eſt proprium eius obiectum: illius autem qui religionem ſimpliciter vouit propoſita fuit tantùm religio: ergo ad id tantùm tenetur: quod ſi ſoluere non poteſt, immunis à voto fit. *Obiectio.* At verò contrarius fortè inſurgis: Qui obligatur ad aliquid, ſimul & ad id obligatur quod inde ſubſequitur: cùm ergo ex religione ſubſequantur religionis inſtituta, is qui religionem ſimpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. *Solutio.* Hoc autem argumentum non ſolùm non eſt contrarium, verùm & fauet ſententiæ noſtræ. Etenim qui ſtatum aliquem pollicetur aſſumere, non ſe obligat ad leges illius ſtatus quouſque ſtatum illum re vera aſſumat: quia

non exprimit in ſuo voto obligationem ad peculiares leges illius ſtatus. Cùm ergo religio, ſtatus quidam ſit, licèt illum fueris aſſumere pollicitus, quouſque illum aſſumas, non teneris ad eius leges: quippe quæ non obligant niſi eiuſdẽ ſtatus profeſſores: vtpote qui ad illas ſe expreſsè obligârunt. Exemplum eſt in Chriſtianiſmo. Vniuerſi enim mortales Chriſtianiſmũ ſuſcipere tenentur: & tamen quouſque per baptiſmum illum profiteantur, non tenentur ad leges noſtrorum ſacramentorum, neque ad alias nobis peculiares quæ non ſunt de iure naturæ. Eòdem itidem pertinet illius exemplum qui emiſit votum ſuſcipiendi ſacros ordines: haud enim tenetur eccleſiaſticos pſalmos recitare antequàm ſacris initietur, atque adeò neque caſtitatem ſeruare niſi quatenùs diuina lege prohibetur. Idẽ ergo eſt de illo qui religionis ſimplex votũ fecit. Poteſt enim mutuum ius non ſolùm coniugi reddere, verùm & ſibi viciſsim petere. ¶ Et per hoc ſoluitur argumentum ſuperiùs obiectum. Haud enim valet cõſequẽtia. Votum ſolenne obligat ad ſingularia religionis ſtatuta: & illud eſt obiectũ voti ſimplicis: ergo & ſimplex ad eadẽ obligat. Nam votũ ſolenne eſt cõpletiuum, quod aiunt: nẽpe ſtatus profeſsio quo quiſq; expreſſè dicit vouere obedientiã, caſtitatem, & paupertatẽ: & leges obligant profeſſos: ſimplex autẽ nõ obligat niſi vt ſtatũ ſuſcipias. Ac perinde reſpõdetur ad illos canones ſuprà citatos de cõuerſione coniugatorũ. Illi nãq; vota ſolenniter ediderant promittẽdo explicitè caſtitatẽ: & ideo inquantũ ſe inuito cõiuge potuerunt obligare, aſtricti erãt. Potuerũt autẽ ſe obligare vt nunq̃ coniugalem vſum peterẽt: & idcircò prohibiti ſunt ad ſecundas trãſire nuptias. Sed quia quantũ ad alia votũ nõ tenebat, non ſunt, defunctis cõiugibus, in religionem reuocati.

Ad argumẽta facta in contrariũ.

¶ De alio autẽ argumento. nẽpe de illo qui multũ vouit: qui perinde ſi totũ nõ valet, debet ſoluere partem, nullũ ad rem affertur exemplum: quoniã qui vouit totum, formaliter vouit partem.

Ad ſecundũ argumentũ.

At verò de illa quæ ſuam virginitatem Deo dedicauit, diſtinguendum eſt. Bifariàm enim vouere quis poteſt virginitatem vno modo ad ipſam. propriè reſpiciens: ita vt ſua non fuerit intẽtio niſi à prima Venere abſtinere: nã vſu hoc venire ſolet. Et tunc illa perdita non tenetur ampliùs ad caſtitatem: quia ſuum penitus propoſitum non fuit niſi vt carnis integritatem cuſtodiret. Si autem ſimpliciter & abſque vllo moderamine votum emiſit virginitatis, tum illa etiam corrupta nihilo minùs tenetur ad caſtitatem: quia votum eiuſmodi eſt ſimpliciter negatiuũ: puta virum nõ cognoſcere. Quare quoties illum experitur, votum violat. Ob idque nullum inde exemplum ad illum deducitur qui religionẽ vouit.

Ad primum

¶ Quòd ſi hic obiter ſciſciteris, vtrùm illa quæ vouit nõ nubere, teneat̃ ſubinde ad votum caſtitatis: vt quoties fornicetur dupliciter peccet: apparet enim inde ſic eſſe, ꝙ ideo mulier non nubet vt caſtè viuat.

Quæſtio.

Reſpõdetur nihilo minùs eiuſmodi votũ ex ſua natura, niſi aliud exprimatur, nõ obligare ad caſtitatẽ. Eſt enim caſtitatis materia duplex. Altera quæ opponitur luxuriæ. Et hæc eſt communis materia præcepti & voti: ad quam idcircò ſe obligat qui religionem profitetur. Altera verò eſt ſupererogationis quæ eſt propriè materia voti: vtpote à toro coniugali abſtinere. Et quæ tantùm vouet non nubere, ad hanc ſolã ſe obligat: ſcilicet non opponere religioni obſtaculũ. Quapropter ſi fornicet̃ ſimplici flagitio delinquit.

Reſponſio.

¶ Quid autẽ ſi eo propoſito non nubere voueret, vt licentiùs ſcortaret̃? Reſpondetur votum hoc nullatenùs eſſe obligatorium: eò quòd eſt de re mala: obiectum enim tunc quod eſt non nubere, refertur in malum finem: atque adeò vitiatur. Eapropter neque nubendo neque fornicando trãſgreditur illa votum.

Scrupulus.

Solutio.

¶ Hactenùs de illo diſſertum eſt qui citra ſuam culpam impoſsibilitatem incurrit implendi votum. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui ſua ſponte illud fecit impoſsibile. Vtrùm videlicet qui poſt emiſſum ſimplex religionis votum vxorem duxit, teneatur inquantum poteſt caſtitatem ſeruare: puta debitum non exigere.

Quæſtio altera.

Videtur enim hæc ratio id perſuadere. Nemini ſua culpa ſuffragari debet, neque ſuus patrocinari dolus: eiuſmodi autem homo ſua culpa viam occluſit implendo voto, ac perinde in eius fraudem vxorem ſibi aſſociauit: manet ergo inquantum poteſt ligatus. Atq; hanc opinionem propter hanc rationem amplexantur Iuriſconſulti.

Ratio partis affirmatiuæ

Vnde Sylue. in verbo, votum. 2. §. 1. cum cæteris Summiſtis ait eiuſmodi perſonam impediri à complemento voti: quia ad debitum reddendum tenetur: quaſi compertum habens, non poſſe petere.

Syluester.

Nihilo minùs cõtraria ſententia, nẽpe quòd poſsit etiam petere, ample

Solutio quæſtionis.

Caietanus. amplectenda eſt: quam hoc loco Caietanus meritò ſtatuit: quandoquidem ratio proximè facta eiſdem viribus de vtroque militet, ſeu citra culpam ſeu ex culpa impoſsibile fecerit votum religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat vt præmiſimus ſtatum illum ſuſcipere: qui penitus fuit ſui voti obiectum. Nam cùm ſtatuta religionis ſolos profeſſos præſtringant, ad illa non tenetur quoad illa fuerit expreſſè profeſſus. Idq; iam inſuper ſic confirmatur. Religio tribus votis conſtat: ſcilicet obedientiæ, paupertatis, & caſtitatis: qui autem ſimpliciter vouet, illa non explicat: ſicuti qui vouet ſolenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat ſi aſſeueraueris quòd qui religionem diui Franciſci vouit poſtquàm rei vxoriæ mancipatus eſt, teneatur bonorum dominium & poſſeſsionem abdicare? teneaturq; ad ieiunia & alia obedientiæ munera quæ in ſæculo præſtare poteſt? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit vt neq; ad votum caſtitatis. ¶ Ex hac autem definitione alia emergit dubitatio, vtrùm ſcilicet qui nõ modò religionis ingreſſum vouit, verũ & perſeuerantiam vſq; ad mortem, citra ſolennitatẽ tamen: & nihilo minùs ſuapte ſponte matrimonij ſe nodo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui non niſi ingreſſum vouit. Et ratio dubitandi eſt quòd iſte formaliter vouit ſuum votum ſolennitate firmare: & ideo apparet ad caſtitatem ſibi poſsibilem teneri: ſcilicet vt vxorium debitum ei petere nõ liceat. ¶ Caietanus de hac re multa inſumit verba, iudicio meo ſuperuacanea. Fateor enim me non percipere quidnam nouæ obligationis votum perſeuerantiæ voto religionis accumulet. Triplici enim forma fieri votum ſimplex poteſt religionis. Vno modo vt quis voueat tantùm ingredi: non quidem animo perſeuerandi aut ſolenniter profitendi, ſed ſtatim exeundi. Et hoc arbitror eſſe vanum, vti ait Paludanus. 4. d. 38. q. 4. Nam etſi obtendatur id fieri gratia tantùm verecundiæ, nihil ad religionem hoc refert. Secundò modo vt in obiecto voti ponatur perſeuerentia & ſolennis profeſsio. Et tertiò vt ſimpliciter voueatur religio. Et cenſeo ſecundum votum nihil tertio adhibere vinculi. Nam qui religionem abſolutè vouit, votum illud ſecundùm iura emittit, tam diuina quàm humana: ius autem diuinum eſt vt voueat ea intentione vt verè efficiatur religioſus: atq; adeò vt perſeuẽret vſque ad mortẽ: iura autem eccleſiaſtica tẽpus indulgent probationis, vt ſi experimento bona fide didicerit non ſibi religionem congruere, non ſuſcipiat quod ferre nequit. Quapropter etſi terq; quaterq; vouendo addas, perſeuerare, ſemper intelligitur, niſi tempore probationis experientia te aliud admonuerit. Atq; adeò poſt tale emiſſum votum, ſeu ad profeſsionem ſine tua culpa non admittaris, ſeu tua ſponte matrimoniũ contraxeris, non arctiùs in ſeculo reſtas obligatus quàm ſi ſimplex emiſiſſes religionis votum. Et ad argumentum in contrarium reſpondetur, quòd quãuis voueris perſeuerare ſeu religionem profiteri, nõ te obligas niſi ad profitendũ ſecundùm iura. Et ideo quouſq; fueris profeſſus, neq; ad caſtitatem teneris, neq; ad alia ſtatuta. ¶ Supereſt hic demũ de illo dicere qui poſt ſolenne votum, ceu incorrigibilis à monaſterio pellitur, vtrùm tutus maneat in conſcientia, poſtquàm vi expulſus eſt, & abiectus. Reſpondetur quòd quandiu per ipſum ſteterit quo minùs recipiatur, non eſt tutus, ſed tenetur emendare ſeſe, & in viam redire: quoniã cùm ex culpa ſua fuerit excluſus, quandiu in illa perſeuerauerit verſabitur in periculo. Si autem correcta vita ad clauſtra rediẽs nõ admittatur, tutus manet in ſæculo. Quòd ſi ſciſciteris an teneatur in ſæculo religionis vota ſeruare: Reſpondetur. A voto quidem obedientiæ abſolutus manet: poſtquàm prælatus eam reiecit, ac ſubinde à voto paupertatis: quandoquidem conuentus eum nõ alit. Ac perinde à perſoluẽdo officio diuino, niſi fuerit in ſacris, atq; à ieiunijs & alijs annexis religioni: ſiquidem illorum nõ fecit votum expreſſum, neq; ad illa tenebatur niſi ratione religionis à qua expellitur. Sed tamen à voto caſtitatis non eximitur: eò quòd expreſſè illud emiſit, nec prælatus potuit ab eo illum liberare. ¶ Quid autem ſi ante indutum habitum vouerat religionem in genere, vtrùm ſic excluſus ab hac religione teneatur ad aliam correctus tranſmigrare? Re vera ratio id videtur conuincere. Nam ſicut ille qui nõ huc admittitur, tenetur aliam religionẽ explorare: ita ille teneri videtur, qui poſt profeſsionem expellitur. Et ita libentiùs cenſerem. Quanuis forſan dici poſſet quòd per votum ſolenne huius religionis ceſſauit illud ſimplex generale: & ideo ſi huc poſtea non recipitur, liber ille eſt prorſus. Sed tamen prior ſententia mihi probabilior eſt.

Dubitatio altera.

Ratio dubitandi.

Solutio.

Argumentũ

Dubitatio de excluſo à monaſterio propter icorrigibilitatẽ.

Solutio.

Ad quartũ. IN ſolutione ad quartum ſummouetur dubium de tempore adimplendi voti. Ad *S. Thomas.* quod ſanctus Thomas ſolum reſpondet q̃ qui ſe obligare propoſuit vt omni procul mora illud impleret, tenetur ſtatim: qui verò ad certum tempus vel ſub certa conditione id propoſuit, tenetur tunc. Veruntamen ſi exactius reſponſum deſideras, ſic accipito. *De tempore quo votum reddẽdũ eſt.* Trifariàm quis poteſt votum ædere: ſcilicet aut tempus conſtituendo, aut conditionem ſupponendo, aut ſimpliciter abſque vllo additamento. Et quidem primum membrum ſubdiſtinguendum eſt. Nam ſi vouiſti certo tempore quicquam facere, idque temporis illius intuitu, ex deuotione ſcilicet illius: vt cùm vouiſti ieiunare in vigilia Corporis Chriſti, vel Aduentum, teneris tunc temporis ſub pœna mortalis culpæ: quod ſi tunc non exolueris, non teneris alio tempore ieiunium ſupplere: eò quod animus tuus ad illud fuit tempus propenſus. Perinde enim tunc cenſendum de voto eſt, atque de lege, quæ ſingulariter quadrageſimale ieiunium iubet. Si verò adiectio illius temporis non fuerit propter eius affectionem, ſed vt principali voto limen poneres, tunc teneris quidem illo tempore: ſed nihilo minùs illo tranſacto obligatio nõ aboletur, quin alio tenearis. Vt ſi vouiſti religionem intra annum ingredi, delicto tibi dabitur niſi illo anno promiſſum reddas Domino Deo tuo: & nihilo minùs illo præterito eandem teneris ſuſcipere religionem. Res eſt clara. ¶ *Votum conditionale.* Conditionale autem votum non vno ſed duobus fit modis. Eſt enim alterum ſyncerè conditionale: alterum verò pœnale. Conditionale eſt quotieſcunque homo ad rem aliquam affectus eſt: ſed quia impedimentum ſibi obſtat vel facultas non ſuppetit, vouet ſub conditione. Vt ſi voueas poſt mortem matris quæ tibi erat impedimento religionem intrare: aut poſt mortẽ patris ſuppetẽtibus tibi nũmis peregrinari: aut ſi tibi tale Deus beneficiũ cõtulerit, orphanã dotare. Pœnale autẽ *Votũ pœnale.* eſt quando non eras tali rei affectus, neque tibi erat cordi: imò quia exoſa eſt & inuiſa tibi, adigis te voto in illam crucem ſi in re tibi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cùm voues ſi luſeris, aut ſi adulterium feceris religionem ingredi. Hoc enim licèt formam habeat conditionalis voti, eſt tamen pœnale: quoniam directè votum non eſt religionis: ſed non ludẽdi aut non adulterãdi: pœnã enim adiecisti vt vel caueres, vel poſt factum, teipſum caſtigares. Eapropter inter hæc vota vna eſt cõpertiſsima differentia: & vna item aperta cõuenientia: ſed vna reſtat cõtrouerſia. *Differẽtia inter votũ cõditionale & pœnale quãtũ ad diſpẽſabilitatẽ* Differẽtia inquã eſt quod ante poſitã cõditionem qñ votum eſt religionis aliúdve ex trib⁹ Pontifici Maximo reſeruatis, ſup purè cõditionali non poteſt niſi per ipſum Pontificem vel per Cõcilium diſpẽſari. In pœnali autẽ poteſt per epm. Ratio eſt, quòd in priori illud quô directè fertur votũ, eſt religio: votũ autẽ pœnale non rectà fert, vt præmiſim⁹, niſi in illud proximũ obiectũ: quod eſt nõ ludere, aut nõ adulterari. Quare qui in illa diſpenſari poteſt, valet etiam in pœnam ex tranſuerſo appoſitam, quãtunuis ſit religionis. Cõuenientia verò eſt quòd vtrunq; poſita conditione obligat: neq; de hoc vllo pacto controuertitur. Quod ergo ſub iudice reſtat eſt, vtrùm poſita conditione pœnale votum nequeat niſi à ſummo Põtifice diſpenſationem ſuſcipere: perinde atque aliud conditionale. De quo quæſtione 4. ſub titulo diſpenſationis, arti. 3. dicturi ſumus. Videtur enim eodem modo eſſe indiſpenſabile: quandoquidem virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta eſt. ¶ *Ad quintũ principale.* Ad quintum facilè reſpondetur. In primis neminem poſſe alium ſuo voto obligare: neu filium, neu ſeruum, neu aliter ſubditum: quoniam votũ eſt religionis actus qua quis ſuam propriam offert Deo voluntatem. Quare ſi vouiſti filium alicui templo offerre, teneris illum ducere: ille autem ſolùm tibi filiali obedientia tenetur parêre: nullatenùs tamen ex vi religionis. Rurſus, qui per ſe votum implere non poteſt, ſi perſonale eſt, nullatenùs id tenetur præſtare per aliũ: tum quòd in voto ſemper intelligitur poſſibilitatis conditio: tum quòd perſonale votum fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandam deuotionem, vt patet in voto ieiunij, aut peregrinationis. Hæc autem nemo per alium aſſequitur. Secùs ſi non eſt votum merè perſonale: vt ſi in ſubſidium belli Hieroſolymitani perſonam vnam vouiſti, & tu non potes, debes aliam mittere. Rurſus ſi vouiſti monaſterium ædificare, aut virginem dotare, quod viuens non perſoluiſti, tenetur hæres tuus ſi bona illi relinquis, vti ait *Paludanus.* Paludanus. 4. diſtinct. 38. quæſt. 3. Pro quo facit. l. 2. ff. de pollicita.

ARTI-

ARTICVLVS. II.

Vtrùm vtile ſit expediensq́; vouere.

POST virtutem voti obligandi ſequit̃ de alia quæ eſt eius vtilitas. Vtrũ ſcilicet aliquid nobis emolumenti afferat. Et arguitur à parte negatiua. *Primum argumentum à parte negatiua.* Nemini expedit priuare ſe optimo bono, quale eſt libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præſtamus: quare nullo eſt auro æſtimabilis: hac autem homo per voti neceſſitatem nudatur: ergo vouere non eſt expediens. *Argumen. 2* ¶ Secundò. Nemini conſilium eſt periculis ſeſe obijcere: qui autem vouit, periculo exponitur extra quod erat. *Auguſtinus.* Vnde Auguſt. in epiſtola ad Armentar. & Paul. Quia iam, inquit, vouiſti, iã te obſtrinxiſti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris ſi non feceris quod vouiſti, qualis manſiſſes ſi nihil tale vouiſſes. Minor tunc eſſes, non peior. Modò autem tanto (quod abſit) miſerior ſi fidem Deo fregeris, quanto beatior ſi perſolueris. *Argumen. 3. Paulus.* ¶ Tertiò arguitur. Conſilium eſt Pauli. 1. ad Corinth. 4. vt imitatores eius ſimus, ſicut ipſe eſt Chriſti: Chriſtus autem nullibi legitur aliquid vouiſſe, neq; Apoſtolorum vllus: ergo nihil in vouendo emolumenti ineſt. ¶ In contrarium autem eſt Pſalm. ille, Vouete & reddite Domino Deo veſtro.

Concluſio reſponſiua. AD quæſtionem hanc vnica eademq́; cõpertiſſima cõcluſione reſpondetur. Vouere vtile quidem eſt: non tamẽ Deo, ſed nobis. *Probatio.* Probatur. Alia ratione homini quidpiã promittitur quàm Deo: homini enim aliquid promittimus, quòd non ſolùm beneficium conferre, vtile illi eſt, verùm & ipſum ei polliceri. Nam ſicuti re ipſa collata iuuatur, ſic & promiſſione fit certior futuri beneficij vnde ſpem generat quam pro alio beneficio ducit. Quapropter non ſolùm conferenti, verùm & promittenti gratiæ exhibentur. Deo autem vt nihil inde commodi accreſcit, quòd aliquid ei conferimus, eò quòd noſtrorum bonorum non indiget: ita neque vtile eſt, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatiùs quàm nos quidnam ei ſimus exhibituri. At verò vtrunq; nobis vtile eſt: nam per hoc quòd ei aliquid exhibemus, nobis ipſis augemus præmia, ei verò tantùm extenſior fit gloria. *Auguſtinus* Vnde Auguſt. in eâdem epiſtola, Benignus exactor eſt, & non egenus: & qui non creſcat ex redditis, ſed qui in ſe faciat creſcere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem quòd illi quidpiam pollicemur hoc nobis accreſcit lucri, quòd voluntatem noſtram in bonum figimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animũ. Eſt ergo ex re, nõ quidẽ ſua, ſed noſtra, vouere. ¶ Corollarium concluſionis *Corollariũ.* huius eſt, ſalutare eſſe alijs conſulere vt voueant. Attamen tam concluſio quàm corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam ſpeciatim non ſingulis eſt ſemper commodum. Quod quidem non ex natura & qualitate voti deſcendit, ſed ex imbecillitate & defectu perſonarum: nempè quia ſibi non ſunt conſtantes vt voti arduitatem euincere valeant.

IGitur inter Catholicos adeò res hæc euidens eſt, vt niſi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Eſt ergo primum ſuprà factum argumentum, quo hæretici, vt nouiſsimè Lutherus in impio ſuo libro De votis monaſt. contendunt, *Lutherus.* pernicioſum eſſe vouere: tantum abeſt vt ſit vtile. Verba ſunt Lutheri in eodem libro. Et paulò pòſt: Votum, inquit, caſtitatis & totius monaſticę, ſi pium eſt, debet neceſſariò ſecum inuoluere libertatem rurſùs omitendi. *Motiuum Lutheri.* Et poteſt hæc hæreſis fucari ex verbis Chriſti: Qui poteſt capere capiat. Si vis perfectus eſſe. Et ex illo Pauli, Præceptum Domini non habeo: conſilium autem do. Et ratio, inquit, eſt: quia priuamus nos libertate qua iuſti debent ſeruire Deo, & non ſicut mancipia. Et inde inſcripſit aliũ nefariũ librum de Captiuitate Babylon. ſic enim appellat Eccleſiaſticas traditiones. *Solutio ſancti Thomæ.* Reſpondet ergo S. Thom. quòd ſicut non poſſe peccare non diminuit libertatem, ita neq; neceſsitas firmatæ voluntatis in bonũ: qualis eſt neceſsitas voti. *Fit liquida ſolutio ſancti Thomæ.* ¶ Ad huius autem liquidiorem intelligentiam notandúm eſt, duplicem eſſe neceſsitatem agendi: alteram quidem naturalem, qualis eſt in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et hæc prorſus tollit rationem laudis & meriti. Altera eſt neceſsitas obligationis. Et hæc non tollit meritum, ſed auget. Aliâs inconſultè atq; in noſtrã perniciem nos Deus legibus obligaſſet. Quòd ſi altiſsimam rei huius rationẽ deſideras, ex fine libertatis tibi liceat perpendere. Enimuerò etſi libertas noſtra, naturalis nobis ſit, tñ autor ipſe naturæ Deꝰ, in hoc nos atq; angelos liberos creauit vt opera no-

ſtra digna eſſent laude, & præmij merita apud ipſum. Opera enim naturalia, vt modò dicebamus, merita eſſe nequeũt. Ad hoc igitur noſtram condidit libertatem, vt cùm malum facere poſsimus, facientes bonũ mereamur vitam æternam: quam ſi nobis abſq; vllis prorſus meritis neq; noſtris neq; Chriſti contuliſſet, flore illo accidentario gloriæ caruiſſet, quod eſt mereri quod habes. Nam præſtantius eſt mereri quod non habes, q̃ id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas noſtra in bonum figitur, vt nõ peccet nihil libertatis perdit: quia figitur in id ad quod creata eſt. Quapropter neq; Apoſtolorum voluntas in bonum confirmata vllam perdidit libertatẽ: ac multò minùs beati: longeq; minimè Chriſtus: qui licèt ad vtrumlibet habuerit libertatem, nõ tamen ad id quod malum eſt in ſenſu compoſito. *Auguſtinus* Vnde Auguſt. in eâdem ipſa epiſtola: Fœlix, inquit, neceſsitas eſt quæ in meliora compellit. Vnde illæ authoritates ſuprà citatæ quibus Chriſtus oſtenditur liberam reliquiſſe familiam ſuã ad conſiliorum opera, perperàm ab hæreticis intelliguntur: quaſi nos prohibuerit nè voto nos ad illa conſecraremus. Legitimus enim ſenſus eſt quòd noluit nos illorũ præceptionibus deuincire. Qui tamen voto ſe voluerit ad illa præſtringere, hoc ipſum conſilium eſt ſaluberrimum. Alioqui nullus eſſet monachorum fixus ſtatus, ſi cuilibet pro libito fas eſſet abire: ſed hoc ipſum eſt quod ipſi moliuntur. *Scrupulus in verbis ſancti Thomæ.* ¶ Aliquem tamen tibi fortè ſcrupulũ verba ſancti Thomæ inijcient quibus comparat neceſsitatem voti illi quæ eſt nõ poſſe peccare: cùm tamen votum de opere ſupererogationis ſit cuius contrarium nõ eſt peccatũ. *Solutio.* Reſpondetur tamen non eô illa quidẽ verba retuliſſe vt affirmaret votũ eſſe firmitatem non peccandi: ſed vſus eſt ſimilitudine, quòd ſicut ſtabilitas non peccandi in Apoſtolis & beatis non minuit libertatẽ, ita neq; firmitas faciendi opus conſilij quod eſt maius de maiori bono. *Ad ſecundũ argumentũ.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur per diſtinctionẽ. Duplex enim eſt periculum: alterum quod ex ipſo facto naſcitur: cui quidem te obijcere non eſt conſilium. Vt cùm quis ſe ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua ſe proijcit trucis tauri. Sed alterum eſt periculum non quidem ex facto ortum, ſed ex hominis fragilitate & languore. Et huic ſe hominem gratia melioris boni offerre, non ſolùm non eſt ſemper temerarium, verùm & nonnunquã expediens: vt equum aſcendere vt expeditiùs iter abſoluas: licèt ob ſegnitiem tuam poſsis inde cadere. Item neq; eſt temerarium periculis te committere quæ ex euentu ſolent euenire. Ait enim Sapiens Eccleſ. 11. Qui obſeruat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquam metet: periculum autem voti non eſt prioris generis, ſed poſterioris, puta quòd vir conſtans & ſtrenuus ſuperare poteſt. *Auguſtinus.* Vnde in eâdem epiſtola Auguſt. Non te, inquit, vouiſſe pœniteat: imò gaude iam tibi non licère quod cum tuo detrimento licuiſſet. *Ad tertium argumentũ.* ¶ Ad tertium reſpõdetur quòd Chriſto nulla ratione vouere congruebat: tum quòd Deus erat: tum quòd in quantũ homo cõſtantiſsimam habebat voluntatem in bono, ceu comprehenſor exiſtens. Vnde illud Pſal. Vota mea reddam in conſpectu timentium eum: nõ de ſua ipſius perſona, ſed de corpore, quod eſt Eccleſia, intelligitur. Apoſtoli verò vota paupertatis & reliqua ſuſceperunt, vt Matth. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te: quid ergo erit nobis? De quo latiùs quæſt. 3. & 6.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm votum ſit actus latriæ ſiue religionis.

CVM in quæſtione hac de voti virtute ſermo verſetur, quæritur cuiúſnam ſit virtutis officiũ. *Primum argumentum.* Et arguitur primò q̃ nullius ſit ſpecialis opus. Omne opus cuiuſq; virtutis, vt ſuprà dictum eſt, poteſt eſſe voti materia: eiuſdem autem virtutis eſſe videt promittere, & facere: ergo cuiuſcunq; virtutis eſt ſuũ vouere opus, atq; adeò non eſt ſpecialis virtus. *Argumen. 2. Cicero.* ¶ Secundò. Illa eſt ſolùm religionis virtus, vt in de Offic. autor eſt Tullius, qua cultum Deo ceremoniamq; offerimus: qui autem vouit nondum aliquid Deo vouet, ſed tantùm promittit: ergo non eſt religionis actus. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò. Religionis cultus ſoli Deo exhibendus eſt cui latria debetur: votum autem non ſolùm Deo, verùm & ſanctis fit, imò & prælatis quibus religionem profeſſuri obedientiam promittunt: ergo votum non eſt religionis actus. ¶ In cõtrarium eſt illud Iſai. 19. Colent eum in hoſtijs & muneribus, & vota vouebunt Domino & ſoluẽt. Vbi colere, quod eſt religionis, per id explicatur quod eſt vouere.

AD

AD intellectum quæſtionis huius notandum eſt, actum quemlibet ſtudioſum bifariàm eſſe poſſe alicuius virtutis. Videlicet & elicitus, & imperatus: ille enim actus elicitur à virtute qui eſt obiectum formalis eiuſdem virtutis. Sic enim credere eſt actus elicitus fidei, & reſtituere alienum actus elicitus iuſtitiæ. Inſtar actuum potentiarum. Viſio enim elicitur à viſu: quia eſt ſenſatio coloris. Ille autem actus imperatur à virtute, qui elicitur per imperium illius mouentis aliam virtutem propter ſuum finem: vt ieiunium quod elicitur à temperantia, tunc imperatur à charitate, quando mouetur homo ad ieiunandum, non ſolùm quia actus eſt temperantiæ, ſed propter amorem Dei. Sicuti & in vitijs: Dum quis furatur propter mœchiam, furtum quod elicitur ab iniuſtitia, imperatur à luxuria. Dum ergo quæritur de aliquo officio cuiúſnam virtutis ſit, non inueſtigatur cuius imperio fiat. Nam à multis poteſt imperari: ſed cuiúſnam ſit actus elicitus. Et hoc eſt quod de voto in præſentiarum percontamur. Ad quod vnica concluſione reſpondetur. Vouere eſt actus elicitus religionis, tanquàm Dei cultus. Probatur. Votum eſt ordinatio quædam & oblatio eorũ quæ homo vouet in obſequium cultumq; diuinum. Hoc enim ſonat ipſum quod eſt Deo promittere: ordinare autem & offerre quodcunq; opus in Dei cultum, eſt actus religionis: ergo eiuſdem virtutis eſt vouere. Monſtratur minor. Opus cuiuſcunque virtutis Deo poteſt ceu ſacrificium offerri: vt ieiunium, eleemoſynæ erogatio, & quicunque actus, ſeu fortitudinis ſeu temperantiæ. &c. Huiuſmodi autem ordinatio & oblatio nõ tribuuntur ipſis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, ſed virtuti imperanti: qualis eſt religio: ergo vouere eſt actus elicitus religionis. ❡ Vna autem tibi forſan dubitatiuncula ex his oboritur. Quòd cùm ordinare & referre aliquid in Deum non ſoli religionis virtuti, verũ & charitati, eidemq; præcipuè competat, nõ magis inde colligat, vouere eſſe actum religionis, quàm charitatis. Reſpondetur autem hoc non inferri ex eo quòd vouere ſit ordinare & referre aliquid in Deum: ſed ex hoc prorſus quòd ſit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiam & cultum. Itaq; prima differentia eſt quòd charitas refert opera in Deum tanquàm in finẽ. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deũ: quæ quidem præpoſitio, finem deſignat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo vbi Deum non exprimimus ſub forma finis, ſed ſub forma illius cui aliquid offerimus. Itaq; Deus ponitur in obiecto religionis, ſicuti in obiecto fidei. Secundum diſcrimen eſt quòd charitas habet Deum pro obiecto tanquàm rem amatam: id eſt cui bonum in communi volumus, & nolumus malum: religio autem tanquàm id cui reueremur & obſequimur, nos noſtraq; illi cultu offerentes: votum ergo non ſolùm ordinatum in Deum, ſed in reuerentiam eius & in cultum.

Fundamentum. — *Concluſio reſponſiua.* — *Ratio cõcluſionis.* — *Dubitatiuncula.* — *Solutio.*

PRimum igitur argumentũ veritatem cõcluſionis apertiorem facit. Reſpondetur enim quòd etſi id quod cadit ſub voto tanquam eius materia, vt ieiunare, & ſeruare cõtinentiam, ſint actus eliciti aliarum virtutũ: tamen illorum votum non elicitur niſi à religione. Contingit tamen nonnunquã vt non ſolùm votum, verùm & actus ipſi deuoti eliciantur à religione: vt cùm voues orare, & ſacrificare. Nam orare eſt actus religionis. Itaq; quandoq; votum eſt actus religionis ſolùm ratione formæ, quia ipſa promiſsio elicitur à religione: quandoq; verò ratione formæ & materiæ, ſcilicet quãdo actus ipſi promiſſi ab eâdem eliciũtur virtute. ❡ Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrùm vlla ſit voti tranſgreſsio quæ duas includat culpas: alteram ſcilicet contra ſpecialem virtutem à qua elicitur, atq; alteram contra religionem, per quam Deo offertur. Exempli gratia: Vouiſti ieiunare, vtrùm nõ ieiunans & contra continentiam delinquas, & cõtra religionẽ? Item vouiſti Deo vt obedires prælato, vtrùm & virtutem obedientiæ violes quæ eſt iuſtitiæ, & rurſus voti religionem? Eſt enim argumentum, eſſe peccatum duplum: eò quòd, vt antè prædiximus, votum eſt quædam particularis lex quam ſibi vouens præſcribit: lex autem quicquid præcipit conſtituit in aliquo virtutis genere: vt dũ præcipit quadrageſimam ieiunare, cõſtituit illum actum in genere abſtinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiens coniugibus non ſe inuicem defraudare, conſtituit illum vſum in genere cõtinentiæ: ergò & ieiunium vouens conſtituit illud in eodem virtutis genere. Et præterea in genere religionis: quare eius trãſgreſsio geminum erit delictum. ❡ In contrarium autem eſt quòd communi iudicio non cenſetur niſi vnicum peccatum contra votum. ❡ Ad hoc reſpondetur q̃ tranſgreſſio

Ad primum argumentũ. — *Dubitatio.* — *Argumentũ* — *Solutio.*

ſio voti ex natura ſua vnicum eſt peccatum. Vbi adnotandum eſt quòd actus ille qui voto, vt materia ſubſternitur, poteſt eſſe conſtitutus in genere virtutis, aut per legem aliam ſeu diuinam, ſeu naturalem, ſeu humanam: aut per ſolum votum. Si priori modo, congeminatur peccatum: ſi verò poſteriori, nõ eſt niſi ſimplum. Vouiſti honorare parentes, aut cõfiteri, aut ieiunare Quadrageſimam: quia iam ſecluſo voto opera erant ſingularium virtutũ, ſi tranſgrederis, bifariàm peccas. Vouiſti autem ieiunium in vigilia corporis Chriſti. Fateor quidem te conſtituiſſe illud opus in genere abſtinentię, ſed tamen quia non aliter quàm per votum, ruptio ieiunij nõ eſt niſi ſimplex peccatum. Pari modo ſi puellæ dotem pollicearis, cùm iam humana ſis aſtrictus fide, ſi eandem pollicitationem religionis voto confirmes: tunc fracta fides duplum erit peccatum: ſcilicet tam contra humanam iuſtitiam, quàm contra religionẽ. Dum autẽ ſoli Deo vouiſti eleemoſynam facere, ſi non facis, ſolùm contra votum peccas. Hinc ergo fit ſimplum eſſe religioſo crimen, non obtemperare præfecto: quia licèt illud obſequium cõſtituerit in genere obedientiæ, non tamen niſi per ſolum votum. Haud enim obedientiam prælato voues, ſed Deo quòd eris prælato obediens.

Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd licèt ille qui vouet nõdum det, ſi dare ad promiſſum referatur, quia nondum dat quod promittit, dat tamen illud in cauſa: quia obligat ſe: quæ quidem obligatio virtute continet rem promiſſam. Tametſi etiam re vera det ſuam mentem, ſuamque voluntatem, quam Deo mancipat.

Ad tertium argumentũ. ¶ Tertium argumentum quærit vtrùm votum quod fit ſanctis vel prælatis, ad religionem pertineat: quandoquidem religio ſolum Deum habet pro obiecto. Et quidem de re nemo hæſitat, ſed modus latet. *D. Thomas.* Atqui ſanct. Thom. nihil diſcriminat inter votum quod fit prælatis, & illud quod fit diuis. Nam vtrunq; cenſet promiſsionem factam hominibus, quæ non pertinet niſi ad humanam fidem. Sed vtraq;, inquit, eſſe poteſt materia voti, quatenus idipſum quod homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaq; votum quod facimus Beatæ Virgini, vt in ſanctorum culmine exemplũ ſtatuamus, non eſt votum niſi quia quod ipſi promittimus, offerimus Deo: nimirũ ei pollicentes quòd hoc vel illud faciemus in honorem Virginis. Sicuti ſi Deo me vouerem puellæ largiturum dotem, aut alium habiturũ honorem. ¶ At verò non eſt mirũ ſi hanc Diui Thomæ doctrinam alicui, nõ quidem falſa, ſed tamen curta cenſeatur: nam vſus vouendi ſanctis aliam prætereà rationem præ ſe fert. Haud enim cùm quis vouet Virgini, aut Diuo Petro, aut Diuo Iacôbo peregrinationem, vouet formaliter Deo, talem honorem Diuo exhibendum. Non inquam hoc illo pacto vouet, quo religioſus dum ait Præpoſito, Voueo Deo quòd ero tibi obediens: ſed voueo Virgini, & voueo Petro. Quinetiã religioſi vnà cum Deo componunt ſanctos: dicentes, Promitto obedientiam Deo & Beatæ Virgini, & beato Dominico, aut Franciſco. Dicamus ergo, ſanctos duobus modis exiſtimari. Vno ceu homines aut angelos, qui puræ ſunt creaturæ. Et iſto modo vera eſt ſententia ſancti Thomæ, quòd promiſſio illis facta non eſt votum niſi offeratur Deo. Secundo verò modo conſiderantur vt Deus eſt in illis: nõ quomodocunq; per gratiam, vt in viatoribus, ſed per gloriam, quaſi in his qui ratione ſtatus ſuam ipſius præſentem diuinitatem participant. Et ſic vouere ſanctis, eſt vouere Deo, qui eſt in ipſis. At verò ſanct. Tho. hunc modum forſan non inconſultè præterijt, ſed eò quòd ſicut orare ſanctos non eſt orare Deum, ſed diuerſa eſt ratio: ita alia eſt ratio vouendi ſanctis, quàm Deo. Sed tamen vbi de catholico ſenſu conuenit, vana eſt de nomine diſceptatio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm magis ſit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto quàm abſq; illo.

CVM articulo ſecundo definitum fuerit, vouere eſſe vtile, & in tertio, eſſe actum religionis, aptiſsima ſubſequit̃ quæſtio, vtrùm opus voti cumulatioris ſit laudis ac meriti quàm ſi fieret abſq; voto. Nam ex illis apparet hoc ſubſequi. *Primum argumentum.* Arguitur nihilo minùs à parte negatiua authoritate Proſperi, lib. 2. de vita contempla. vbi ait: Sic abſtinere & ieiunare debemus, vt nõ nos neceſsitati ieiunandi ſubdamus: nè iam non deuoti, ſed inuiti rem voluntariam faciamus: votum autem neceſsitati nos ſubdit: ergò præſtantius eſt abſque voto operari.

Argumen. 2. ¶ Secundò arguitur ex illo Apoſtoli. 2. Corinth. 9.

rinth.9. Vnuſquiſq; prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſsitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Votum autem, vt crebrò vſu venit, triſtitiam generat: idq; ob neceſsitatem. Nam vt. 5. Meta. *Ariſtot.* tex. 6. & 1. Rhet. cap. 11. author eſt Ariſto. neceſsitas eò quòd voluntatem premit, triſtitiam infert: ergo excellentius eſt opus abſq; *Argumen. 3.* voto. ¶ Tertiò: votum ad hoc eſt neceſſarium vt voluntas in eo firmetur quod ſpondet: firmari autẽ immobiliùs nequit, quàm dum rem facit: ergo melius eſt ſine voto facere. Nam tunc firmior eſt res, quàm dum promittitur. ¶ In contrarium autem eſt monitum illud Dauidicum: Vouete, & reddite. Cuius ſolennis interpretatio eſt, vouere eſſe conſilij: conſilium autem, vt præmiſimus, de meliori eſt bono: ergo melius eſt ex voto operari quàm citra votum.

Titulus vtrunq; de opere voti meditato quærit, ſcilicet vtrùm ſit magis laudabile, vt quando extra gratiam eſt moraliter bonum: & an ſit magis meritorium, vt puta *D. Thomas.* quando fit in charitate. Et S. Thom. vnica reſpondet affirmatiua concluſione: quam *Concluſio.* tribus rationibus corroborat. Concluſio eſt. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quàm abſq; ipſo exhibitum. Primò pro- *Prima ratio pro quæſtione.* batur ex virtutis obiecto. Opus nanq; nobilioris virtutis, excelſioris eſt tã laudis quàm meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à ſuperiori imperatur, præſtantior fit: vt ſi ob charitatem temperatè agas: virtus autem latriæ, in qua hoc quod eſt vouere collocauimus, eſt virtutum præcipua, vt puta in cultu Dei poſita: ergo actus ab illa per votum imperatus præſtantior eſt, quàm qui fit ſine vo- *Auguſtinus.* to. Vnde Auguſt. lib. de virg. Neq; ipſa, inquit, virginitas, quia virginitas eſt, ſed quia Deo dedicata eſt, honoratur: quam fouet & *Secunda ratio.* conſeruat continentia pietatis. Secundò id rurſùs confirmatur ex ea re quæ exhibetur. Nam qui opus citra votum facit, ſolum actũ Deo impendit: qui verò ex voto, non actum modò, verùm & poteſtatem: addicit enim ei mancipatq; ſuã voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat ſecùs facere. Sicuti qui fructiferam arborem alteri conferret, vt *Anſelmus.* in lib. 1. de Similit. author eſt Anſel. plus elargiretur quàm qui ſolos donaret fruct⁹. Qua vtiq; ratione promittentibus gratiæ ſingulares debentur, præter illas quæ illis aguntur, *Tertia.* dum conferunt. Tertiò & id confirmatur ex modo agendi. Enimuerò per votum figitur aſſeriturq; voluntas in bonum: facere autem aliquid ex maiori animi ſtabilitate & cõſtantia, laudabilius eſt. Vnde Philoſoph⁹. 2. Ethi. *Ariſtot.* nullum officium, virtutis nomine cenſet, antequàm ex firmato habitu proficiſcatur. ¶ Reſtat autẽ ante deſcenſum ad argumentorum ſolutiones concluſionem explanare. Catholicorum nanq; nemini dubia eſt, ſed tamen ſolet male intellecta in abuſum venire. Arguitur igitur contrà. Sequeretur ſi ve- *Argumentũ* ra eſſet, quòd deberent ſemper monachi in quocunq; obeundo obedientiæ munere exigere expectareq́; ſuperioris ſcriptum præceptum. Nempè vt ex maiori voti energîa opus factum maioris eſſet meriti: ſicuti trãſgreſsio peioris eſſet culpæ. Sic enim faciunt religioſorũ multi, quibus nos hîc eò conſultũ pergimus, quod à parte contraria ſtet ratio. Nam quo libentiùs maioriq́; animi prõptitudine obtemperas, illuſtriorem præſtas obedientiam: promptiùs autem facit qui vrgens præceptum non expectat, ſed ſimplici iuſsioni audiens eſt. Reſpondetur ergo ſub *Solutio.* diſtinctione. Quando res ardua eſt eademq́; dubia, vt ad Indos adnauigare, aut regiminis onus ſuſcipere, aut quid ſimile, conſilium eſt vt monachus non iniuſſus ſuo proprio iudicio tales ſubeat prouincias, ſed præfecti mandatum præſtoletur. Quando verò res nõ eſt ambigua, tunc aut vanum eſt aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim ſi paratus es facere, ſed compulſoriũ præceptum ob id ſolùm requiris, vt officij tibi meritum augeatur, vanum eſt. Nam virtute voti obedientiæ, promptitudo eſt magis meritoria. Præceptum enim nõ ponitur niſi aut rebellibus aut in dubio hærentibus. Si autem re vera facere renuis niſi præcepto cogaris, tunc meritum non ſolùm non creſcit, verùm adeò diminuitur, vt nonnunquam vertatur in culpam. Concluſio ergo non ſic eſt intelligenda, ſed quòd omnia opera quæ ſine nouo præcepto, ex voto tamen facis, maioris ſunt meriti & laudis quàm ſi faceres ſine voti neceſsitate: maiorisq́; adeò quàm ſi præcepti coactionem attenderes.

Ad primum igitur argumentum ex Pro- *Ad primum argumentũ.* ſperi ſententia ſumptum reſpondetur, quòd neceſsitas coactionis, vtpote quando quis inuitus operatur, quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum. Imò nonnunquam prorſus aufert. Et de illa loquebatur

Proſper

Proſper vbi aiebat: Nè iam non deuoti, ſed inuiti rem voluntariam faciamus: neceſsitas autem voti, quo voluntatem penitiùs in bonum aſſerit, eo deuotionem auget. ¶ Sed *Obiectio.* arguis fortè vrgentiùs, vti hæretici putant. Qui abſq; voto operatur, in ſingulis actionibus habet libertatem, vt citra iuris violationem ceſſare poſsit: qui autem voto illaqueatus eſt, etſi liberè vouerit, tamen in ſingulis pòſt actionibus illa caret libertate: liberiùs ergo facit qui non eſt voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritum: ergo concluſio falſa. Qui rem ſuperficie tenus cerneret, reſponderet fortè conceſſo maiorem ineſſe libertatem in eo qui facit ſine voto, quia ſemper illi eſt integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad concluſionem allatas, auctius creſcere meritum in eo qui fecit votum. *Solutio.* Legitima tamen ſolutio non eſt hæc: ſed ꝙ maior eſt libertas in eo qui vouit. Enimuerò qui vouere reformidat, eò non vouet quòd tam liberum ſuijpſius dominium nõ habet, quàm ille qui vouit. Vnde ſicut illuſtrior eſſet in illo libertas (vt in Anſelmi exemplo perſiſtamus) qui non ſolùm arboris fructus quotannis daret, verùm totã ſemel arborem, quàm ille qui ſolos fructus donaret: ſic præclarior eſt magnificentiorq; libertas, Deo non modò opera tua, ſed ipſam voluntatem ſemel dedicare. Quare libertas illius primi actus tanquam ex radice diffunditur ad ſingula opera, vt pretioſioris ſint libertatis, quàm ſi fierent ſine voto. ¶ *Ad ſecundũ argumentũ.* Ad ſecundum argumentum ex illo Pauli aſcitum, Non ex triſtitia, & ex neceſsitate: tria ſub diſtinctione reſpondet S. Thom. *Solutio ſancti Thomæ.* Primum quòd neceſsitas coactionis eſt, quæ cùm ſit voluntati contraria, triſtitiam parit: de qua proinde loquitur Ariſto. *Ariſto.* Et hanc iam conceſſum eſt non eſſe bonam. Eandemq; perinde condemnat Paul. *Paulus.* Secundũ eſt quòd neceſsitas voti in his qui ſunt bene diſpoſiti, ob contrariam cauſam, videlicet quia voluntatem habent bono affixam, triſtitiam non generat, ſed planè gaudium. *Auguſtinus* Vnde Auguſt. in eâdem citata epiſtola ad Arment. Non te, inquit, vouiſſe pœniteat: imò gaude iam tibi id non licère quod cùm tuo detrimento licuiſſet. Et quidem circa hæc duo aſſerta nullus ſupereſt ſcrupulus. Ait verò tertiò, ꝙ etſi quãdoq; opus voti ſecundùm ſe conſideratum triſte & inuoluntarium reddatur poſt votum, dum tamen inconcuſſa maneat implendi voluntas, non ſolùm non eſt malum, verùm eſt magis meritoriũ, quàm ſi fieret ſine voto: pro eo quòd procedit ex religione, quæ potior eſt virtus quàm abſtinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, puta ieiunare. ¶ Hoc tamen documentum non caret ambiguitate. *Ambiguitas orta ex ſolutione S. Thomæ.* Et idcircò explorãdum eſt, vtrùm pœnitentia voti ſit quandoq; delictum: & quale genere ſuo, venialéne an mortale. Nam ex vna parte videtur perinde eſſe pœnitere voti, ac ſi ante votum nolles vouere: quę quidem nolitio, cùm non ſit rei ad ſalutem neceſſariæ, non eſt mala. Idem enim eſt obiectum vtriuſq; actus. Nolo vouere, & nollem vouiſſe. Sed ex alia parte eſt argumentum, quòd pœnitentia rei bonæ mala eſt: quoniam pœnitentia eſſe non debet niſi de malo: vouiſſe autem eſt bonum: ergo illius pœnitentia eſt mala. Et ita conſueuit vitio tribui. Caietañ. *Caietani reſponſio.* reſponſioni ſuæ triformem præiacit diſtinctionem. Ait enim quenquam pœnitere poſſe, aut voti, id eſt, promiſsi: aut vouiſſe, puta animum applicuiſſe ad vouendum: aut tertiò, bonorũ operum quæ ex voto fecit. Pœnitere, inquit, voti, eſt dolere de promiſsione: qui enim, inquit, ſic dolet, promiſsionem non ſeruat: pœnitere autem vouiſſe, eſt pœnitere quòd ſe ſubiecerit voto: qui quidem non ideo animum mutat. At verò licèt inter mutare & non mutare propoſitum clarum ſit diſcrimen, non tamen inter verba ipſa, pœnitere voti & pœnitere vouiſſe. *Exploditur Caietani diſtinctio.* Nã profectò latinè idem eſt. Etenim ſi pœnitere voti intelligas abſtractè, id eſt, nõ illiꝰ à te facti, impoſsibilis eſt hæc pœnitẽtia. Quandoquidẽ neminẽ niſi facti ſui pœnitere poteſt. Si autem id contractè vſurpes, tunc pœnitere voti idẽ eſt prorſus quod pœnitere te vouiſſe. Sicut pœnitere peccati, & pœnitere te peccaſſe. Haud ergo diſtinctio ex parte voti & vouiſſe, ſumenda eſt, ſed à verbo ipſo, pœnitere, quod ambigui eſt ſignificatus. Pœnitere enim voti, aut vouiſſe, vno modo accipitur, pro eo quod eſt, retractare propoſitum. *Solutio ambiguitatis proxima.* Dicitur enim ille pœnitere facti, qui mentẽ mutat. Et de hac ſignificatione non habetur in pręſentia ſermo. Eſt enim citra controuerſiã, genere ſuo eſſe lethale peccatum, vt dictũ eſt, tum contra iuſtitiã, tum etiam contra religionem. Secundo autem modo, idq; vſitatiùs, accipitur pœnitere, pro eo quod eſt nolle feciſſe. Et de hoc eſt præſens dubitatio. Ad quam reſpondetur, eiuſmodi pœnitentiam, licèt abſolutè conſiderata ſonet in malum,

lum, tamen dummodò propoſitum faciendi ſit firmum, poſſe ex circunſtantibus qualitatibus ab omni culpæ macula eſſe munda. Sonat inquam in malum, ſicut occidere, quia vouiſſe eſt bonum: tamen ſicuti iudex, vimq; repellens non peccat, ſic non ſemper qui vouiſſe pœnitet. Idq; præſertim vbi materia voti res eſt ardua, ac perpetua, & qui votum ſuſcepit experimento difficultatem ſentit: quam ſi prænoſſet, votum non feciſſet. Quare ſicut initio nolle vouere, ita & emiſſo voto nolle vouiſſe, nullum eſt vitiũ. Quoniam hoc non tam ex animi languore quàm ex ipſius natura obiecti contingit. Vnde ad argumentum ſuprà factum reſpõdetur, quòd pœnitentia rei bonæ, quando non eſt abſolutè neceſſaria, nõ eſt per ſe mala. Et de hoc ait S. Tho. eſſe præſtantius ex voto id facere cum tali mœſtitia, quàm citra votum. Atqui huius veritas inde patet, quòd hanc ob cauſam vouere eſt vtile & ſalubre, vt animus obligatione firmetur, nè poſtea rei difficultas & mœſtitia non nos ab opere abſterreat, ſed omnibus impedimentis ſuperatis in propoſito perſiſtamus. Addiderim tamen quòd licèt eiuſmodi pœnitentia per ſe non ſit reproba, poteſt tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Qui enim crebros eiuſmodi mœrores voti admittit, labefactari incipit, vt à propoſito deſiſtat. Quare dum quis experitur propoſitum ſuum langueſcere, non poteſt citra venialem culpam eiuſmodi pœnitentiam non recutere. Mortalem autem citra conſenſum frangendi fidem voti, non eſt quòd metuas. ¶ At verò quando vota non ſunt perpetua, neq; de rebus arduis, ſed de minutioribus, tunc pœnitere vouiſſe, durante tamen implendi propoſito, non ſolùm non eſt culpa, verùm raró eſt periculum: quia poteſt qui vouit propoſitũ in melius mutare. Vt ſi vouiſti peregrinationem, aut prolixos recitare Pſalmos, quòd obex tibi ſit, vel ad ſtudium reipublicę commodum, vel ad alia miſericordiæ opera: nullum eſt periculum pœnitere voti. Tametſi abſq; diſpenſatione propoſitum demutare, nefas ſit. ¶ Tertium membrum eſt, dum quis poſtquàm opera ex voto fecit, puta in religione degit vitam, ſe pœnitet ſub tali inſtituto vixiſſe. Et de hoc diſtinguendũ eſt. Aut enim eum illius tranſactæ vitę pœnitet, pręſuppoſito voto: hoc eſt pœnitet eum perſoluiſſe opera quæ ratione voti debebat. Et hoc manifeſtarium eſt mortale crimen: nam

Pœnitentia voti in monachis quale crimẽ ſit.

cùm ſi non perſoluiſſet lethaliter peccaſſet, ſit vt huiuſmodi pœnitentia ſit de re ad ſalutem neceſſaria, atq; adeò mortaliter iniqua. Si autem pœnitentia huc fertur quod eſt te vouiſſe, nihil curans an illis caruiſſes fructibus, incidit in ſecundum membrum proximè tractatum: vt non ſit genere ſuo mortale, quanuis pluſculũ habeat grauitatis. Nam poſtquàm fructus feceris, nõ potes citra culpam illorum pœnitere. Niſi vota eſſent de re leui & temporali. Quoniã tunc nihil habet abſurditatis, pœnitere q illud tempus in cõmodioribus alijs negotijs non collocaueris. ¶ Ad tertium deniq; argumentum reſpondetur quòd etſi dum quis re ipſa officium aliquod præſtat, firmatam tunc habeat voluntatem in illo præſenti opere, non tamen in futurum, ſicut ille qui vouit. Et præſertim ſi vouit, iugiter eadem opera frequentare.

Ad tertium argumentũ.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm votum per ſuſceptionem ſacri ordinis, perq; profeſſionem religionis, fiat ſolenne.

INTER virtutes voti ſumma eſt in voto ſolenni: vt pote quod matrimonium non modò impedit, ſed dirimit. Quapropter potiſsimum votorũ diſcrimen dignoſcitur inter ſimplex & ſolenne. Quæritur ergo vtrùm votum per ſuſceptionem ſacri ordinis, & per profeſsionẽ religionis, fiat ſolenne. Et arguitur à parte negatiua. Votum, vt pręfati ſumus, fit Deo qui nouit intima cordium: ſolennitas autem in extera ceremonia conſiſtit, quæ fit in conſpectu hominum: ergo huiuſmodi ſolennitas non eſt voto neceſſaria, ſed accidentaria, vt iure diuino nouum afferat vinculum.

Primum argumentum à parte negatiua.

¶ Secundò: ſi eiuſmodi forinſeca ſolennitas eſſet de ſubſtantia voti, omnibus competeret votis in quacunq; materia: quandoquidem ſubſtantia generis in cunctis participatur ſpeciebus: ſunt autem multa extra ordinum ſuſceptionem profeſsionemq; religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c. quæ non cõſueſcunt ſolennitate firmari: ergo huiuſmodi ſolennitas ad ſubſtantiam voti non pertinet.

Argumen. 2.

¶ Tertiò. Solenne idem eſſe videtur quod publicum: ſed poſſunt fieri multa vota in publico coram teſtibus, quæ non ſubinde ſunt ſolennia: & vice verſa, poteſt fieri votum

Argumen. 3.

votum religionis & ſacri ordinis in ſecreto: ergo ſolennitas non eſt neceſsitas in voto. ¶ Quarto deniq; peculiariter contra clericorum votum arguitur. Si ſacris ordinibus ſolenne votum eſſet annexum, vſu contingere poſſet vt quis ante legitimum pubertatis annum, quin verò ante iuſtam rationis vſuram poſſet funiculo perpetuæ caſtitatis illigari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Conſequentia verò inde conſtat, quòd cùm ordinis ſacramentum charactêrem imprimat, quocunq; tempore conferatur, ſuſcipitur. Quod quidem abſurdum à voto religionis cautum eſt, cùm ante quartumdecimum annum fieri nequeat ſolenniter. ¶ In contrarium eſt quòd huiuſmodi duntaxat vota, matrimonium & contrahendum impediũt, & contractum dirimunt: quod ſolius eſt voti ſolennis.

AD quæſtionem ſanct. Tho. duabus reſpondet concluſionibus. Prior eſt: Solennitas voti attenditur ſecundùm aliquid ſpirituale: puta ſecundùm benedictionem aut conſecrationẽ, quæ ex inſtitutione Apoſtolorum adhibetur. Probatio. Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari: vt patet in rebus corporalibus: ſolennitas enim nuptiarum conſiſtit in conuiuarum apparatu: ſolennitas verò nouæ militię, in apparatu equorum, militumq; concurſu: vt potiſsimùm in Germania videre eſt, dum quis creatur Elector: & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votum autem cùm Deo fiat, eſt res ſpiritualis: ſolennitas ergo eius debet ſubinde ſpiritualis eſſe: puta benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri conſueuit, & in conſecratione: vt dum quis ſacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apoſtolorum ortum habuit: vt apud Dionyſium conſtat. Nam de ritu ſacrorum ordinum meminit. 2. cap. Eccleſ. Hierarch. Et de monachis, cap. 6. ¶ Poſterior cõcluſio. Votum fit ſolenne tum in profeſsione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinũ ſuſceptione. Probatur. Solennitas fieri non conſueuit niſi dum quis per ſuſceptionem noui ſtatus rei alicui mãcipatur. Haud enim ſolennitas nuptialis celebriter adhibetur niſi dum vterq; coniugum alteri ſe mutuo tradit, ſtatumq; matrimonialem profitetur qui publicitùs innoteſcere debet. Per ſuſceptionem autem ſacri ordinis, puta ſubdiaconatus, diuino ſe homo addicit miniſterio, firmum ſtatum ſuſcipiens clericalem. Similiter in profeſsione certæ regulæ: quando per abrenuntiationem ſæculi propriæq; voluntatis, ſtatum quis perfectionis aſſumit: igitur tunc fit votum ſolenne. ¶ Hîc primùm omnium Doctores tam Iuriſconſulti quàm Theologi innumeras voti diuiſiones aggerant: vt peculiariter apud Palud. in. 4. diſtin. 38. quæſt. 2. eſt videre. Vbi vſq; ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magiſter Sentent. aliquas ponit. Alterum enim eſt votum perſonale, vt continentiæ: alterum reale, vt eleemoſynæ: atque alterum mixtum, vt peregrinationis, vbi ſumptus ſunt neceſſarij. Item alterum eſt temporale, hoc eſt in tempus certum: alterumque perpetuum. Item alterum eſt commune, vt quando materia cõmunis eſt præcepto & voto. Cuius exemplum Magiſter ponit in baptiſmo: atq; alterum proprium: vt de opere ſupererogationis, quod eſt propria materia voti. Hæc autem atq; id genus alię ſectiones parùm ad rem conferunt. Sed illa ſatis nobis eſt, qua diuiditur in ſimplex & ſolenne. Horum enim vincula & obligationes multum differunt. ¶ Rurſùs adnotandum eſt diſcrimen inter ſimplex votum & ſolenne ſi ex effectu perpendatur, hoc eſſe quod ſimplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum eſt mortale poſt emiſſum votum ſimplex religionis, connubialia fœdera celebrare. Tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modò matrimonio contrahendo obſtat, verùm & contractum dirimit. Non quòd ſit propria diremptio, quia matrimonium nullum eſt, ſed dicitur eò dirimere quòd perſonas inhabiles ad contrahendum reddit. Diſcrimen hoc extat apud Bonif. 8. de voto & vo. redempt. cap. vnico, libr. 6. Tertiò inſuper ſupponendũ eſt, votũ ſolenne in duabus tantùm materijs habere locum: ſcilicet in profeſsione religionis, & in ſuſceptione ſacri ordinis: vtpotè diaconatus, vt idem Pontifex ibidem definit. Non quòd definitio hæc illic fuerit primùm ſancita. Nam ſanctus Thomas viginti annis Bonifacium octauum anteceſſit, qui tamen, ceu rem priſcam illam commemorat. ¶ His ſuppoſitis in lite verſatur in quónam conſiſtat votum eſſe ſolenne, hoc eſt matrimonium dirimens: vtrùm videlicet de iure ſit merè poſitiuo, an verò de iure diuino. Neq; parùm refert vtra pars vera ſit. Nam ſi eſt de iure

Prima concluſio. *Probatio.* *Poſtrema cõcluſio.* *Probatio.* *Palud.* *Multiplex diuiſio voti.* *Diſcrimẽ inter votũ ſimplex & ſolenne ex parte effectus.* *Quæſtio.*

de iure diuino nequit à Papa ſuper voto ſolenni diſpenſari: ſecùs autem ſi ſit de iure poſitiuo. *Caietanus.* Caietañ. ergo hîc tres de hac re opiniones recenſet. *Prima opinio.* Prima eſt quòd voti ſolennitas conſiſtat ſeu in benedictione, qualis fit in religione ſeu in conſecratione, cuius vſus eſt in ſuſceptione ordinum. Hæc autem opinio multis rationibus confutatur. *Prima ratio in primam opinionem.* Primò quia profeſsio tacita, ſcilicet cùm annus probationis, annuente neophyto elabitur, eſt in virtute ſolenne votum, & tamen abſq; omni benedictione. *Secunda.* Secundò: quia in aliquibus religionibus, vt in noſtra, non benedicitur ille qui profitetur, ſed ſcapulare: idq; fit poſtq̃ in manibus prælati profeſſus eſt: ergo illa benedictio neq; eſt de eſſentia, neq; requiſita. *Tertia.* Tertiò neque illa, neque conſecratio ſufficit. Græcorum nanq; ſacerdotes conſecrantur, & tamen non aſtringuntur ſolenni voto caſtitatis: idq; perinde Eccleſia de noſtris decernere poſſet. Quapropter ſublato Eccleſiæ ſtatuto poſſet quiſq; dum ſacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo ſimplex votum caſtitatis aut nullũ. ¶ Anteà verò quàm vlteriùs tranſeamus, admonitum volo lectorem hanc opinionem nuſquam fuiſſe ſancti Thomæ, imò neminem reor ſic intellectam illam fuiſſe cõplexum: nam D.Thom. in priori concluſione (quod meditatè conſiderandum eſt) non aſtruit ſubſtantiam voti ſolennis in benedictione aut conſecratione conſiſtere: ſed præciſè ait quòd ſolennitas voti attẽditur ſecundùm benedictionem, & conſecrationem. *Mens ſancti Thomæ.* Itaq; tantùm vult dicere quòd illa benedictionis ſolennitas adhibetur in ſignum voti: ſicuti ſolennitas nuptiarum non eſt de eſſentia matrimonij, ſed eſt eius teſtimonium. Quare non vult quòd illa ceremonia ſit ſimpliciter de eſſentia, ſed tantùm explicat ritum qui revera nunc in eccleſia viget. Quanuis de ſuſceptione ordinum alia ſit ratio. Nam eo ipſo quòd ſubdiaconus ordines ſuſcipit, vnà ſuſcipit & votum. *Secunda opinio.* ¶ Secunda opinio eſt quòd voti ſolennitas conſiſtat in exhibitione perſonæ. Itaq; ſubſtantia ſolennis voti à ſimplici hoc differat, quòd ſimplex eſt tantùm promiſsio rei tradendæ: ſolenne autem ſit traditio perſonæ: ſiue promiſſa fuerit, ſiue ſecùs. Et quanuis opinio hæc à Caietañ. reprobetur, arbitror tamen eſſe veriſsimam. Et eſt expreſsè opinio ſancti Thomæ in. 4. diſt. 38. quæſt. 1. ar. 3. & expreſsiùs hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentiùs eluceſcat, *Tertia opinio Caieta.* tertia opinio quam Caietañ. amplectitur eſt, votum eſſe ſolenne in hoc conſiſtere quòd Eccleſiæ authoritate ſtatutũ eſt per tale votum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neq; eſt peculiaris Caietañ. ſed eſt Scoti in. 4. diſt. 38. *Scotus.* Probationes autem Caietani hæ ſunt. *Prima ratio pro opiniõe Caietani & Scoti.* Prima quòd Eccleſia poſſet ſtatuere vt quicunq; corã tribus teſtibus continentiam voueret, faceret votum ſolenne, ſicuti ille qui ordines ſacros ſuſcipit aut religionem profitetur: quod vtiq; ſignum eſt totũ pendêre ex arbitrio eccleſiæ. *Secunda ratio.* Secunda, quòd vice verſa licet quiſpiam quacunq; ſolennitate profiteretur tria vota in religione non approbata per ſedem Apoſtolicam, non reſultaret votum ſolenne ex ſolo defectu eccleſiaſticæ authoritatis. Quinimò verba ſunt Pontificis loco citato de vot. lib. 6. videlicet quòd voti ſolennitas ex ſola conſtitutione eccleſiæ eſt inuenta. ¶ Hanc veruntamen opinionem reprobat S.Tho. in. 4. loco citato hoc argumento: *Argumentũ D.Thom. in præteritam opinionem.* Si ſolenne votum religionis ſolo ſtatuto eccleſiæ faceret religioſum matrimonio inhabilem, & hoc nõ eſſet de iure diuino, ſequeretur quòd eccleſia poſſet contrarium ſtatuere: videlicet quòd poſſet diſpenſare in illo ſolenni voto caſtitatis: quod tamen falſum eſt, vt poſteà diſputabimus. *Solutio metaphyſica Caietani.* Reſpondet hîc autem Caietañ. neſcio qua metaphyſica: videlicet quòd etſi neque votum ſeorſum ſine ſtatuto Eccleſiæ ſufficiat ad irritandum matrimonium, neq; per ſe præceptum, tamẽ ambo ſimul ſufficiunt. ¶ Solutio autem hæc dupliciter claudicat. Primò ſi neq; per votũ ea ratione q̃ quis ſe tradit, neq; per præceptũ efficitur inhabilis, intelligi neutiquam poteſt quomodò ratione vtriuſq; efficiatur: hoc enim declarandũ reſtabat. *Argumentũ in Caieta.* Et arguitur ſic. Clarum eſt quòd quanuis Papa ſæculari præcipiat, etiam ſub pœna excõmunicationis latæ ſententiæ vt vxorem nõ ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eum petit, nihilo minùs ſi ille non eſt alteri coniugio mancipatus & cõtra iuſſionem pontificis contrahat, licèt peccet, matrimonium tenet: quoniam iubere ne cõtrahat, non eſt inhabilem facere. Igitur ſi votum eò quòd eſt perſonæ traditio, non facit eam connubio inhabilem, neq; ſuperueniẽs præceptum id perficiet. *Argumen. 2.* Præterea neq; reſpõdet ſancto Thomæ. Si enim ſolum ſtatutum eccleſiæ in cauſa eſt vt votum religionis inhabilem faciat religioſum ad matrimoniũ, poteſt eadem eccleſia facere, primùm quòd

ſit vera religio ſine illa inhabilitate: quandoquidem ablato ſtatuto votum per ſe manet ſimplex: itẽ poterit in tali voto ſolenni poſtquã emiſſum eſt diſpenſare. Profectò ad hoc non reſpondet, ſed fit ei conſequens concluſio. Et ita tandem, vt poſteà videbimus, concedit quòd Papa poteſt diſpenſare in voto ſolenni. Illa enim opinio natiuum germen eſt huius radicis. ¶ Igitur ſi opinio ſancti Thomæ de indiſpenſabilitate voti ſolennis ſuſtinenda eſt, vt arbitror ceu antiquiſsimam doctorum confeſsionem ſuſtinendam, ſic cenſendum eſt de voto ſolenni, vti dicere recipimus ꝙ ſubſtantia eius conſiſtit in hoc quòd ſit traditio: cùm votum ſimplex ſola ſit promiſsio. Quam quidem opinionẽ tam in. 4. quàm hîc expreſſè tenet: dum per ſimilitudinem nuptiarum ait quòd ſicut in illis eò fit ſolennitas quòd vterq; coniugum totaliter mancipatur rei vxoriæ, ita per ſuſceptionem ſacrorum ordinum mancipatur homo diuino miniſterio, & per abrenuntiationem ſæculi & propriæ voluntatis ſtatum perfectionis aſſumit. Ex hoc enim diſcrimine naſcitur aliud: videlicet quòd ſimplex poteſt fieri ſoli Deo ſine aliquo eius miniſtro, ſolenne autem non niſi per eius miniſtrum. Et ratio eſt ꝙ promiſsio cũ nõ ſit datio, non habet pro correlatiuo ſolẽnẽ receptionẽ, ſed ſolũ quia Deo ꝓmittis, tua reſtat ligata fides. Traditio autẽ nõ fit niſi vbi ille qui traditur ſolẽniter recipit. ¶ Sed ais, Deus etiã te recipiet ſi tu te illi dedas. Ecce in quo ſtat punctum. Cùm tradere ſe hominem mutando ſtatum, renuntiandoq; ſuæ propriæ voluntati, ſit res maximi momenti, fieri non debet ſine iudicio & examine: quod quidem iudicium non eſt illi committendum qui vouet, ſed eccleſiæ quæ exploret, an qui tradere ſe adornat, idoneus aptusq; ad illũ ſtatum ſit. Ob idq; eccleſia neminem ante tempus probationis ad religionem recipit. Neq; verò ad ſacros ordines abſq; examine: vt patet in titu. de ætat. & qual. ord. præfici. Itaq; in hoc quod eſt hominem Deo ſe per illum tradere à quo nomine Dei recipitur, conſiſtit ſubſtantia ſolennis voti: quia tunc abdicat à ſe ius tranſeundi ad alium ſtatum: ille autem Eccleſiaſticus ſuſcipiẽdi modus quæ ſolennitas eſt voti: eſt de iure poſitiuo. Veluti ſi quis ſecundùm iura antiqua alteri ſe venderet, eo ipſo iure gentiũ eſſet eius mancipium: ſed tamen poſſet rex ciuili iure ſancire, vt nemini liceret ſe vendere, niſi tali ſolennitate: aliàs traditio non teneret. Et hoc eſt quod ait Bonif. in dicto cap. ſcilicet quòd voti ſolennitas ex ſola conſtitutione Eccleſiæ eſt inuenta. Non enim dicit quòd ſubſtantia ſolennis voti, puta quòd qui ſe tradit non poſsit matrimonium contrahere, ſit inuentum Eccleſię, ſed quòd modus ille tradendi, ſit decretalis Eccleſiæ conſtitutio. In ſumma, vt ad præfatam obiectionem reſpondeamus, nemini cõſtare poteſt à Deo recipi per votum ſolenne, niſi per iudicium Eccleſiæ. Et hoc eſt quod ait ſanctus Thomas in dicta diſtin. 4. articulo. 2. quæſtiuncul. 3. Scilicet quòd votum nunquam eſt ſolenne quantumcunq; quis profiteatur niſi ſeruato ordine poſitiui iuris. Atque ea propter, nempè quia in alijs votis ſcilicet peregrinationis & ieiuniorum nulla fit traditio, neq; ſtatus mutatio, non poſſunt fieri ſolennia. Item neque in religione quæ non fuerit ad hunc effectum per Eccleſiam approbata. ¶ Sed interrogas, ex quo loco ſcripturæ infertur votum ſolenne in iure diuino dirimere matrimonium? Reſpondetur, hoc ſyllogiſmo id concludi: Quicunque ſe alteri tradit, ſuam illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium ſtatum: qui vouet ſolenniter tradit ſe: abdicando ab ſe ius ducendi vxorem poſsidendiq; propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior eſt de iure naturæ ac diuino: quod patet: nam ſi dominium rei tuæ alteri tradidiſti, nullatenùs illam rurſùs citra furtum potes ſurripere: ſecùs ſi promiſiſti: quoniam tunc cùm nondum dominiũ à te alienaueris, cauſæ, vt ſuprà dictũ eſt, ſuperuenire poſſunt cur non reddas. Pari ergo modo ſi teipſum tradidiſti, ius naturæ diuinumque vetat nè tui ipſius furtum facias. Minorem autem eſſe de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet eſſe ſtatus ſequendi Chriſtum: ſecundùm illud, Si vis perfectus eſſe, vade & vende, &c. & ſequere me. Nam niſi hoc inſtitutum per modum ſtatus acceperis, non eſt firmum: ſtatus autem non firmatur per promiſsionem, qualis eſt votum ſimplex, ſed per traditionem. Vtraq; ergo præmiſſa eſt de iure diuino atq; adeò cõcluſio. ¶ Diſcernito ergò inter ſolennitatem & votum ſolenne: Solennitas enim, hoc eſt illa ceremonia non eſt de iure diuino, ſed Eccleſiaſtico: ſed tamen votum ſolenne dirimere matrimonium eſt de iure diuino, eò quòd eſt traditio.

¶ Et

Subſtãtia voti ſolennis. *Obiectio.* *Solutio.* *Ad motiuũ Caietani.* *Dubitatio.* *Reſponſio.*

Ratio altera in Scot. ¶ Et licèt pergere videar moleſtus eſſe, id cõtra Scotum & Caietañ. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione quòd Papa poſſet diſpenſare in matrimonio rato non conſummato. Probatur ſic. Votum ſolenne dirimit matrimonium eiuſmodi: & tota vis voti ſolennis (vt autumant) eſt inſtitutum Papæ, quod eſt ius poſitiuum: ergo pari authoritate poterit illud matrimonium abſq; tali voto per ſolam diſpenſationem dirimere. Ecce argumentum Caietani quod re vera ſecundùm ſuam opinionem concludit: atq; adeò eodem deuictus conceſsit concluſionem. Sed profectò, vt bona venia grauiſsimi authoris dixerim, adeò eſt abſurda concluſio & nullo vnquam ſæculo admittenda, vt antequàm illam concederet, dimouere animum deberet ab illa ratione ſolennis voti, quam hîc refellimus. Negamus ergo minorem: ſcilicet quòd votum ſolenne virtute Eccleſiaſtici ſtatuti dirimat matrimonium ratum, ſed dirimitur iure diuino: quia eſt mutatio ſtatus inferioris in ſuperiorem. Ob id enim etſi conſenſus in matrimonium ſtatum cõſtituat, licitum eſt tamen inde, quandiu non eſt cõſummatum, ad meliorem frugem conſcendere: conſummata verò copula, quia ex natura ſua eſt procreatiua prolis, aſcenſum propter iniuriam quæ educandæ proli irrogaret, prohibet. Ecce ergo in quo votum ſolenne conſiſtat. ¶ Contra hanc autem concluſionem arguitur primùm omniũ argumento Scoti, qui loco citato hanc opinionẽ ait minus omnibus valere. *Primum argumentum Scoti.* Homo, in fit, per propriã voluntatẽ dominiũ ſuî habet: ergo per eandem ſolã poteſt illud transferre: per votum autem ſimplex quod ſoli Deo facit ſuã obligat voluntatem: ergo per ipſum Deo dominium ſuî confert, ac per votum ſolenne. In hoc ergo nõ poteſt eſſe diſcrimen. *Solutio.* Reſpondetur autem hoc eſſe negare manifeſtiſsimam naturam promiſsionis & dationis. Enimuerò qui pecuniã aut equum amico dare pollicetur, non ideo ab ſe dominiũ abdicat: nam ſi poſteà alteri daret, teneret datio tanquàm à vero domino profecta: aliâs deberes dicere quòd quicunq; alteri aliquid debet, iam non eſſet dominus illius: quæ quidem aſſertio eſſet contra omnem legem & forenſem vſum. Concedimus ergo ꝙ homo per voluntatem poteſt transferre dominiũ: non tamen per ſolam promiſsionem, ſed per dationem. *Argumentũ Caietani.* ¶ Secundò arguit Caiet. Si Eccleſia conſtitueret, vt ſi quis coram tribus teſtibus votum faceret, illud dirimeret cõtrahendum matrimoniũ, illud eſſet ſolenne ſine receptione. Reſpondemus duo: primum ꝙ illa eſſet tunc receptio Papæ: nam quomodocunq; ipſe ſtatueret eſſe ſolenne, cenſeretur recipere votum. *Solutio.* Secundò adijcimus ꝙ Spiritus ſanctus nunquam Eccleſiam permittet traditionem hominis per votũ ſuſcipere, niſi iudicio adhibito & examine: aliâs vergeret in religionum & ſacerdotij exitium. At verò tranſacto probationis anno per ſuum decretum tacitam profeſsionem recipit. Et econuerſò quando religionẽ non approbat, tunc quantumuis vota tria exprimantur, non eſt ſolenne votũ: quia Eccleſia illud nõ recipit. ¶ Tertiò arguitur. Prope Apoſtolorum ætatem, vt eſt videre apud Dionyſium. 6. cap. eccle. Hierar. vigebant monachorum ordines, votorum ſolennitate (vt creditur) firmati: & tamen nõ erant ſicuti modò ſunt. *Argumen. 3. Dionyſius.* Nam poſt Antonius & Benedictus hanc religionum formam Eccleſiæ autoritate inſtituerunt. *Reſponſio.* Reſpondetur quòd ſi vota ædebant ſolennia, authoritate Eccleſiæ & forſan in manibus epiſcoporum illa ædebant. A ſacratiſsima verò Virgine nullũ accerſiri poteſt contra nos argumentum: nam ſi votum emiſit ſolenne id fuit ex peculiari Dei reuelatione. An verò adeò ſit religioni intrinſecum votum caſtitatis vt neq; per Eccleſiam fieri poſsit vt abſq; illo ſit vera religio. q. 5. diſputandum eſt. Illic enim &. q. 6. reuertendum nobis ad votũ ſolenne explicandum reſtat, tam religionis quàm ſacerdotij.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur capitalium argumentum reſpondetur, ꝙ voti ſolennitas licèt fiat in oculis hominum, pertinet nihilo minùs ad Deum in quantũ per eius miniſtros hominis voluntas recipitur, transferentis ius ſuum in Deum, abdicantiſq; à ſe facultatem & arbitrium mutandi ſtatum. Quapropter eatenùs conceditur votum ſimplex perinde obligare apud Deum atq; ſolẽne, ꝙ vtriuſq; tranſgreſsio eſt mortalis. Sed tamen vtrunq; in ſuo ordine. Simplex enim obligat ſicut promiſsio: cuius ideo tranſgreſsio eſt non reddere quod promiſiſti. Sed tamen ſolenne obligat ſicut traditio: ob idq; qui illud tranſgreditur peccat auferendo quod tradidit vel abutendo voluntate Deo mancipata. Vnde fit vt ſit grauior tranſgreſsio voti ſolennis, ꝙ̃ ſimplicis. ¶ Quòd ſi arguas votum ſolenne perinde eſſe promiſsionem atque ſimplex: *Obiectio.*

nam pari modo ait qui profitetur, Promitto obedientiam Deo ꝙ ero tibi obediens. Reſpōdetur differentiam eſſe ꝙ qui ſolenniter vouet, licèt promittat obedientiam quantũ ad officia religionis exequẽda, nihilo minùs promittit illam ſeipſum ſuamq; voluntatem & totum ius tradendo addicendoq; & mancipando Deo. Votum autem ſimplex nō eſt traditio voluntatis, ſed promiſsio qua obligatur eã tradere ſtatumq; mutare. ¶ Et per hæc decidetur quæſtio quã hîc tractat Caietañ. vtrùm diſtinctio voti ſimplicis & ſolennis ſit ſpecifica, & pariter trãſgreſsio ſit alius ſpeciei. Reſpondet enim ſub diſtinctione. Nempè quòd ſi diſtinctio attendatur ex parte ſubiecti, differunt ſpecie: eò ꝙ qui ſimpliciter vouit non eſt inhabilis ad cōtrahendum matrimonium, ſicuti ille qui vouit ſolenniter: quemadmodùm primo de Anima affirmat Auerr. oculum hominis differre ſpecie ab oculo leonis, propterea quòd animæ ſic differunt. Si autem, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc nō differunt ſpecie: ſicuti neq; hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniam eiuſdem ſunt formalis obiecti, perq; eadem media ſentiunt. Nam eadem, inquit, vis eſt obligandi in vtroq;: licèt in ſolenni maior in eâdem ſpecie. Et certè ſi tota differẽtia cōſiſteret in ſtatuto eccleſiæ, ita dicere debuit. Attamen tenendo quòd vnum eſt promiſsio & alterum traditio, proculdubio ſpecie differunt ex ratione formali obiecti. Atq; ita forenſi vſu cẽſetur. Alia quippe actio eſt promiſsio, atque alia tranſactio dominij. Et ita S. Thom. in. 4. ait differre ſicut vegetatiuum & ſenſitiuum: quòd differunt ex obiecto. Tametſi ad mores parum hæc diſcrimina referant: dummodò certus ſis grauius committi peccatum cōtra votum ſolenne quàm contra ſimplex.

Solutio. *Quæſtio ventilata à Caietano.* *Refellitur definitio Caietani.* *D. Thomas.*

¶ Ad ſecundum iam vtiq; reſponſum eſt, ꝙ cùm per vota aliorum operum non fiat mutatio ſtatus, non eſt cur fiant ſolenniter. Et ad tertium demum reſpondetur aliam eſſe diſtinctionem publici & ſecreti: aliam verò ſolennis & ſimplicis ſeu priuati. Non enim ob id quòd votum in publico fiat eſt illicò ſolenne, ſed quia fit ſecundùm ſtatutum Eccleſiæ recipientis vouentẽ. Quo quidem ſtatuto ſeruato, etiam in angulo poteſt fieri ſolenne.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad quartũ tandem, vbi maior eſt difficultas, reſpōdere reſtat. Et in primis ambigi non poteſt quin etiam ſi ante vſum rationis ordo ſuſcipiatur charactêrem imprimat, atq; adeò verè ſuſcipiat: vt S. Tho. in. 4. diſt. 25. q. 2. & illic Richard. & Theologi fatentur: quia ad ſuſceptionem ſacramenti imprimentis charactêrem, vt eſt Baptiſmus, Confirmatio, & Ordo, non requiritur actus in ſuſcipiente, atq; adeò neq; certa ætas de neceſsitate ſacramenti: ſecùs de neceſsitate præcepti nequeunt ſubdiaconi ante decimumoctauũ annũ creari, neq; ſacerdotes vngi ante vigeſimumquintum, ſub reatu peccati mortalis & pœna ſuſpenſionis. Quapropter quidam qui arbitrantur ſacramentum ordinis non ſuſcipi in quacunq; ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorum aſſertum neq; ratione vlla neq; autoritate firmatur. ¶ Hoc ergo ſuppoſito conſequens planè eſſe videtur id quod quarto argumento infertur: nempè ante legitimum rationis vſum poſſe quenq; voto caſtitatis complicari. Neq; hoc abſurdius eſt quàm de obligatione matrimonij. Puella nanq; cuius malitia ſupplet ætatem, etiam ſi ante duodecimum nubat, vinculo matrimonij tenetur: vt patet cap. De illis. de deſponſ. impub. Quapropter etiam ſi quis conſenſu extorto per metum cadentem in conſtantem virum ſacris initietur, voto etiã eodem caſtitatis tenetur: ſecundùm dexteriorem opinionem, vt bene ait Syl ueſt. verbo, ordo. 4. niſi forſan vxori eſſet matrimonio coniunctus, qui inuita vxore abſtinere non poteſt. Atque id probatur argumento ſumpto ex cap. de Iudæis, diſt. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilo minùs ad fidem cogũtur: propterea quòd charactêre eſſent inſigniti: & tamen illis qui renuunt, grauius eſt ad totam Chriſtianam religionem obligari, quàm ad ſolum caſtitatis votum. ¶ At verò diſtinguendum eſt, vt reor, de huiuſmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vſum habebat rationis, puta quia decimum vel duodecimum annum attigerat, & fortè in octauo: quia liberè initiatur, cogendus eſt votum ſeruare. Si verò nullum prorſus habebat rationis vſum, ſed neſciens quid de illo fieret ordinatus eſt: Profectò rationi eſt maximè cōſentaneum vt detur ei optio: nempè vt ſi voluerit in ordinis functione permanere, abſtineat: ſin minùs, omni prorſus officio ſuſpenſus vxorem ducat.

Ad quartum argumentũ. *D. Thomas.* *Richardus.* *Sylueſter.*

QVAESTIO TERTIA, De his qui vouendi facultatem habent.

Sanct. Thom.2.2.quæſt.88.arti.8.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm illi qui ſunt alterius poteſtati ſubiecti, vouere poſsint.

POST voti ſubſtantiã &virtutem, ſubſequitur circa eius ſubiectũ indagare quinam ſunt quibus facultas ſuppetat &arbitrium vouendi. Et primò de his qui *Primum argumentum.* ſub aliena ſunt poteſtate arguitur quòd vouere poſsint. Minus enim vinculum à maiori ſuperatur: obligatio autem qua quis homini ſubditur minus eſt quàm quo obligatur Deo: ergo &obligatio prior nequit poſterio-*Argumen.2.* ri impedimento eſſe. ¶ Secundò. Filij qui ſub cura degunt paterna, neque ab illa ſunt mancipati, arbitrium habent abſq; parentum voluntate religionem profitendi: ergò illos qui alienæ poteſtati ſubſunt, nihil à vo-*Argumen.3.* uendi virtute cohibet. ¶ Tertiò. Maior deſideratur ad faciendum quàm ad promittendum facultas: religioſi autem poſſunt abſq; maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Pſalmos recitare, inediaq; ſe atque alijs afflictationibus macerare: ergo ſubiectio minimè adimit vouendi *Argumen.4* facultatem. ¶ Quartò: Quicunque id tentat quod iure facere prohibetur, delinquit: ſubditi autem vouendo non peccant: quandoquidem nullibi prohibitum reperiatur: ergò videntur iure vouere poſſe. ¶ In contrarium facit illud Numer. 30. Si mulier in domo patris ſui & adhuc in puellari ætate aliquid vouerit, non tenetur rea voti, niſi pater eius conſenſerit: & idem ſubditur de muliere habente virum: quod.33.quæſtione 5.can. manifeſtum. & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur neq; alios quicunq; alienæ poteſtati ſubdantur, voto ſe poſſe abſque ſuperioris arbitratu deuincire.

DVę ſunt hominum conditiones quibus non plenaria ſuppetit ad vouendum facultas: nempè ſubditi, qui alijs habent mancipatã voluntatem: & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce ſatis illuſtrari. De prioribus dicendum in hoc articulo: ac de poſterioribus in ſubſequenti. Ad quæſtionem ergo vnica concluſione, eademq; nega- *Concluſio reſponſiua.* tiua reſpondetur. Nemo qui ſub alterius ſit poteſtate, valet de ijs rebus in quibus ei ſubijcitur votum vllum ſuſcipere, quod citra eius aſſenſionem ſolidum ſit ac firmum. Concluſio eſt clara. Votum quippe, vt in *Ratio cõcluſionis.* ſuperioribus patet, eſt promiſsio quæ Deo fit: Deus autem qui author eſt naturalium legum non vult aliena ſurripi vt ſibi tribuantur. Quare neque eleemoſynas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem ſub aliena eſt poteſtate, non eſt ſui iuris: ergo nihil Deo vouere poteſt, quod domino ſuo aut maiori debet: ſed eſt omninò ab eius poteſtate pendens: fit ergo vt eiuſmodi votum abſque eius conſenſu non ſit validum: ſed irritari à ſuperiori poſsit. ¶ Primùm omnium, quia quæſtio hæc, iſte inquam & ſubſequens articulus de votorum irritatione inſtituitur, ſupponamus irritationis nomini id ſignificatum ſupponi quod eſt nullum, ac perinde caſſum haberi ac ſi nihil eſſet factum. Quomodò enim differat à diſpenſatione, & commutatione, & redemptione, quæſtione proxima quæ de diſpenſatione ſubſequitur, commodiùs explicabitur. ¶ Prima ergo hìc cauſa dubitandi eſt de *Dubitatio.* fundamento authoritatis pręlatorũ irritandi ſubditorum vota, vtrùm ſcilicet tantùm iure humano, an etiam diuino & naturali ea ſibi competat autoritas. Et ratio dubi- *Ratio dubitandi.* tationis eſt quòd locus citatus Numero. 30. ſolùm loquitur de muliere quæ eſt ſub cura parentis, aut ſub viri poteſtate: quemadmodùm Auguſt. illic exponit. Et refertur *Auguſtinus* 33. quæſt. 5. can. noluit. inferre autem inde generalem regulam ſubditorum, non apparet qua ratione firmetur. Nã ſubiectio vxoris & filiorum eſt naturalis: ſubiectio verò religioſorum, licèt ſit diuina, tamen non videtur extendi niſi ad obſeruantiam trium votorum & ſuarum conſtitutionum. Eò potiſsimùm quòd cùm religioſi ſtatum profiteantur qui via eſt ad perfectionem, non videntur diuino iure arceri quo minùs ſui ſit arbitrij recentibus ſe votis vrgentiùs ad meliorem frugem promouere. Adde quòd man-

mandatũ illud apparet in numero eſſe legaliũ, quę per pręſentiã Euãgelij extincta ſunt. ¶ Haud ergo deſunt qui cenſeãt ſolũ humano iure ademptã eſſe monacho vouẽdi facultatẽ, citra maiorũ aſſenſum: nempè cap. illo, monacho. 20. q. 4. At verò cùm illud non habeat authoritatem aliam quàm Baſilij, ceu authoris, & Gratiani decreta colligentis, nõ poteſt habere vim legis, quippe quã Concilium tantùm vel Papa ædere poteſt. Quocircà niſi iuri diuino aut naturali authoritas illa conniteretur, non inde ſatis eſſet collecta. Reſpondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nam eo ipſo quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiam arbitrio prælati, atque adeò iure naturæ non poteſt inde abſq; eius iniuria ſuam dimouere voluntatem. Quapropter non modò tanquàm ſpiritualis prælatus ex vi iuriſdictionis diſpẽſare ſuper votum ſubditorum poteſt, verùm & tanquàm dominus voluntatem eorum perinde ac ſæcularis pater eadem irritare. *Reſponſio.*

Scrupulus. ¶ Sciſcitaris autem vtrùm in omnibus prælatis ſimilis ſit irritãdi facultas, quibus adeſt diſpenſandi autoritas? Videtur nanq; affirmatiua pars vera: quandoquidem diſpenſatio, vtpote quæ ſpiritualis ſit functionis munus, maiorem exigat poteſtatem quàm irritatio. Reſpondetur nihilo minùs non ità rem eſſe. Epiſcopi enim diſpenſare poſſunt: irritare verò minimè: quia non ſunt abſoluti domini libertatis ſubditorum, ſed tantùm iudices. Imò verò neq; Pont. Max. poteſt ſæcularium vota irritare: ſecùs religioſorum: quorum non ſolùm iudex eſt, verùm & peculiaris prelatus. Eſt enim ſicut generalis miniſter, aut magiſter cuiuſcunq; ordinis, & ſicut Prouincialis, & ſicut Prior. Quare & in hoc etiam fallit regula, quòd ſi epiſcopus id quod plus eſt valeat, perinde poſsit & quod eſt minus: quia nõ ſunt eiuſdem generis. Illi ergo qui facultatẽ habent irritandi vota præter religioſorum prælatos, ſunt iure naturæ parentes ac tutores vtriuſq; ſexus, & domini ſeruorum qui ſunt mancipia. Nam paterfamiliâs nõ eâdem autoritate fungitur in ſuos famulos: vtpote quorum voluntatum non habet dominium. ¶ De vſu autem huiuſmodi poteſtatis, an videlicet abſq; vlla prorſus de cauſa dũ maiori libuerit poſsit quęcunq; vota irritare, ambigitur. Archid. nanq; quem Syluest. verbo, votum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in. 4. d. 38. q. 4. vſq; adeò abſolutiorem cenſent poteſtatem irritandi q̃ diſpenſandi, vt credant ſine vlla prorſus cauſa fieri poſſe irritationem, licèt non diſpenſationẽ. *Solutio.* *Archidiaconus.* *Sylueſter.* *Palud.*

Et ratio, inquiunt, eſt quòd diſpenſatio non fit, quia votum non erat validum: & ideo requirit cauſam: irritatio verò fit quia non erat validum abſq; ſuperioris aſſenſu, & ideo putant in mero eſſe arbitrio ſuperioris abſque alia cauſa irritare: ſicuti qui vouet, abſq; vlla cauſa poterat non vouere. At verò hæc ſententia moderatione temperãda eſt: nam etſi diſcrimen ſit quòd irritatio nulla interceden te cauſa, ſit valida: quod in diſpenſatione nõ ſic vtiq; facilè conceditur: nihilo minùs prælatus abſq; vlla omnino ratione votum irritans profectò non eſſet à culpa ſaltem veniali liber: nam cùm irritatio actus quodammodò ſit iuriſdictionis, debet iudicio & perſpicientia vti antequam irritet: vt perpendat vtrùm ſit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non eſt tã abſoluta libertas in ſuperiori ad irritandum poſtquàm ſubditus propoſuit auetque vouere, quàm in ſubdito antequàm à ſuperiori facultatem expoſcat. *Ratio præſatæ opinionis* *Moderatio præteritæ ſententiæ.*

¶ His de poteſtate irritandi præhabitis ſecundum continuò ſubſequitur dubium circa illud cõcluſionis temperamentũ, videlicet. In quibus alteri ſubijcitur. Nempè vt illa perſcrutemur in quibus monachus ſuperiori ſubditur. Nam apparet nulla opùs fuiſſe exceptione. Quoniã, vt modò dictum eſt, ſimpliciter totam prælato tanquam Dei vicario cõſecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum eſt quadrifida eſſe monachorum opera. Primũ enim genus eſt eorũ quę ſolenni voto cõprehẽduntur, vt ſunt tria vota eſſentialia & peculiaria ſtatuta. Et in his dubio procul ſubijcitur prælato monachus. Apparet nihilo minùs poſſe de his votũ voto ita firmiter adijcere, vt illud prælatus irritare nequeat: vt ſi voueat in ordine noſtro nunq̃ carnes guſtare, & nunq̃ locis & horis vetitis ſilentiũ rũpere: quoniã poſtquã licuit votũ ſolẽne de illis emittere, videť poſſe, & arctiùs ſe aſtringere ad ea ſeruanda. Reſpõdetur nihilo minùs & hæc etiã poſſe prælatum irritare vota: quin verò & debere: quia hæc vinculorũ cõgeminatio ſuper eâdem materia vix vnquã prudẽter fiũt. Poteſtas autem inde patet q̃ cùm ſuper oĩbus cõſtitutionibus & regulæ ſtatutis præter tria eſſentialia vota valeat p̃fectus ex cauſa diſpẽſare, cohibere poteſt ſubditorũ arbitriũ nè de hiſce ſtatutis recẽtia ædãt vota. *Dubium. 2.* *Quadrifida monachorũ opera.* *Prima aſſertio.*

Nam

Nam & illa ſuper quibus diſpenſare poteſt dum diſpenſando facit ea de illicitis licita, poteſt pro cauſa nonnunquam iubere, ſcilicet vt ſubditus ſilentiũ rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horũ vota caſſare.

Secunda. ¶ In ſecundo ordine ſunt opera libera, id eſt quæ neq; lege ſunt præcepta neq; ſub voto cõcluduntur: vt orare, atq; noua ſuperaddere ieiunia. Atq; ad hæc quidẽ præfectus pro ſuo libito cogere nequit ſubditum: ſecundũ illud verbum Bernardi: Votum meum non augeat Prælatus ſine mea volũtate. Tametſi nonnunquã in caſu neceſsitatis iubere poſſit orationes & fortè ieiunium: quod ad rem modò non pertinet. Poteſt ea tamen impedire quando libuerit, atq; adeò hæc peculiariter proprieq; ſunt opera quorum vota Præfectus irritare poteſt.

Tertia. ¶ Tertius operum ordo eſt quæ prorſus Prælati autoritatem exuperãt: vt tranſitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cùm ad exitum ſpectet ſubditi ex eiuſdem obedientia Prẹlati non comprehenditur ſub illa: quo fit, vt bene ait Caiet. votũ quod monachus eiuſmodi tranſitus emiſerit, nõ poſſe à Prælato irritari. Atq; adeò hoc operum genus exceptum putes illo concluſionis verbo in his in quibus alteri ſubijcitur. Haud tamen crediderim huiuſmodi votum tranſeundi ad altiorẽ religionem omni nò exire autoritatem Prælati, vt idem autor inſinuare videtur: ſed tantùm quo ad irritationem: imò arbitror poſſe eundem Prælatũ ſuper idem diſpenſare. Quorum diſcrimen quæſtione ſequenti articulo tertio ſubijciemus. *Caietanus.*

Quarta aſſertio. ¶ Quartum operum genus eſt eorum quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria: vt legis præcepta ſeruare: neq; verò illa modò, ſed & quẹ ad charitatis feruorem attinent, quorum cõtraria ſunt venialia. Atqui horũ votum cenſet idem Caiet. irritari à præfecto non poſſe: vt ſi monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius eſt quoniam hæc materia non eſt prælato ſubdita: quandoquidem ſuper his ipſe, veluti ſuper regularibus ſtatutis, diſpenſare non valeat. Ait nihilo minùs poſſe prælatum eiuſmodi votum nomine Dei cõmutare. Quare & hoc quoq; exceptum arbitratur in concluſione. At verò nõ facilè illi de hac re ſubſcriberem. Nam etſi quantum ad neceſsitatem implendi diſpenſatio iſtorum ſub poteſtate prælati minimè comprehendatur, nihilo minùs illa noua obligatio qua ſubditus ſua ſponte religare ſe cogitat, nõ video cur nõ poſsit à prælato irritari. Nam quantum ad ſpontanea, dominus eſt ſubditarum ſibi voluntatum. *Caietanus.*

Tertium dubium. ¶ Tertium ſubinde dubium circa eandem concluſionem eſt de illo verbo: videlicet ꝙ eiuſmodi votum rei in qua ſubditus ſuperiori ſubijcitur nõ eſt ſine eius conſenſu firmũ. Eſt inquam dubium vtrùm anteà q̃ accedat ſuperioris conſenſus votum ſubditi teneat, an verò cõtrà ipſo facto ſit nullum. Et dubitationis articulus eſt, vtrũ cùm in voto ſubditi ſemper includatur ſuperioris cõditio, ſubintelligatur affirmatiuè ſi ille conſenſerit, an verò tãtùm negatiuè: ſcilicet niſi diſſenſerit. Nam priori modo votum ante eius conſenſum nullũ eſt: poſteriori verò valet quouſq; per ipſum irritum fiat. Et quidem Richard. 4. ſen. d. 38. ar. 4. quem multi Summiſtarum ſequuntur, diſtinguunt inter religioſorum vota, atq; alia aliorum ſubditorum: puta filij familiâs, & vxoris, &c. Et de religioſis generalem abſolutamq; aſſeuerat concluſionẽ: nempè ſic eſſe per votum ſolenne inhibitos noua ædere vota, vt quodcunq; cuiuſcunq; generis abſq; expreſſo conſenſu ſuperioris faciant, ipſo facto irritũ ſit & caſſum. Quare non ſolùm eius tranſgreſsio, nullum eſt peccatum, verùm & emiſsio nõnulla eſt noxia. Nam incaſſum vouere, culpa eſt. Quin verò arbitratur Richard. eiuſq; comites hanc eſſe ſententiã D. Thomæ propter verba poſtrema ſolutionis tertij quartiq; argumenti: vbi ait votum religioſi non eſſe firmum niſi ſuperiori placuerit, aut nõ renuerit. Affertq; in eandem ſententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et ſuprà hæc adhibet rationes duas. *Richardus.*

Prima ratio Richardi. Prior eſt, quòd cùm religionis onus ſit valde graue, neq; decet, neq; verò licet profeſsionis votum nouis ſarcinis onerare, nè religioſus oneri ſuccumbat.

Secunda ratio. Poſterior, quòd cùm idem religionis votum tantæ ſit altitudinis vt omnia præcedentia in ipſum cõmutata extinguat, fit vt etiam ſubſequentia eiuſdem virtute irritentur. Quare de filio familiâs & vxore nõ negat quin poſsint facere aliqua vota de his quæ ſibi nõ ſunt prohibita.

Contraria opinio Syluest. ¶ Huic autem opinioni, vt bene Syluest. verbo, votum. 3. §. 3. ait, neq; S. Tho. ſuffragatur, neq; arridet veritas. Quare Petrus à Palud. & Innocen. illic ab eodem Syluest. citati, ingenuè fatentur religioſos qui quidpiam vouerint, quo prælati obedientia non impeditur, reos eſſe voti, niſi dum per prælatum irritum nõ habetur illud impleant. *Pet. à Palud.* *Innocentius*

Ratio opinionis. Et ratio profectò eſt in promptu. Nam ſi alij ſubditi citra ſuorũ maiorum in-

iuriam poſſunt ipſis inconſultis votum ſuſcipere conditionale, quouſq; ſuperiores ipſi renuerint, vt Richar. ipſe fatetur, non eſt cur religioſis eadem facultas interdicatur. *Secunda ratio.* ¶ Secundò arguitur contra eius rationem. Non obſtãte religionis onere poteſt religioſus habita prælati facultate alia ſuperaddere vota: ergò nihil obſtat quo minùs ipſo inconſulto de materia quæ ſibi nõ eſt prohibita poſſit idem ſuſcipere: dummodò paratus ſit cauſa voti nunquàm abeſſe officijs obedientiæ: & quoties ſuperiori votum diſplicuerit, ab ipſo ceſſare. Capitulũ autem, monacho. nullatenùs aduerſarijs, imò nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Baſilius quòd votum monachi ſine conſenſu Abbatis ſit nullum, ſed quòd ſit frangendum: vbi inſinuat ante fractionem ſolidum fuiſſe. Quanuis neq; illa admonitio illo eſt rigore audienda vt quicquid religioſus vouerit illicò ſit frangendũ, ſed illud prorſus quod vel ei vel prælato ſit graue & moleſtum. ¶ Ad ſenſum igitur ſancti Thomę deſcendamus, qui videtur ſentire votum ante conſenſum prelati emiſſum nullatenùs eſſe obligatorium. Nam & in concluſione & in ſolutione tertij & quarti dicit, tũc nondum eſſe firmum: quod ſonare videtur non eſſe obligatorium. Huius autem verbi *Caietanus.* ſenſum Caieta. docta diſtinctione enucleat. Materia enim voti reſpectu religioſi duplex eſſe poteſt: altera ſcilicet prohibita: vel in genere, ſicut conſtitutionum interdicto nè quis monaſterij ſepta egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, ſicuti ſi prælatus bona cauſa inhiberet nè quis ſuorum de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò eſt materia non interdicta: vt orare quibus horis vacat: & ſtudere, ieiunare, &c. Secundùm quam diſtinctionem ad dubium reſpondetur, quòd cùm votum de materia prioris generis emittitur, ſubintelligenda eſt affirmatiua conditio: videlicet ſi prælatus ratum habuerit. Si verò materia ſit poſterioris ſpeciei, tunc conditio ſubintelligenda eſt negatiuè, ſcilicet niſi prælatus irritum fecerit. Et ratio diſcriminis eſt quòd votum debet fieri de re licita: quando verò materia eſt prohibita, non eſt licita niſi fiat ſuper illa diſpenſatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quouſq; aſſenſus prælati acceſſerit. Attamẽ quãdo materia nõ eſt prohibita, apta eſt ad votum. Et ideo religioſus votum faciens orandi, vel ieiunandi, vel non mentiendi, ipſo facto aſtrictus eſt quouſq; præfectus votum irritet. Qua forte de cauſa ſub diſtinctione ait in ſolutione. 4. S. Tho. quòd in votis religioſorum intelligitur debita conditio, ſcilicet ſi ſuis ſuperioribus placuerit renitantur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam: poſterius verò ad liberã. Quare cùm dicit votum abſq; aſſenſu prælati non eſſe firmum, ſi ſit votum prioris generis, intelligit non eſſe validum: ſi verò poſterioris, planè intelligit quòd etſi valeat, non tamen ſic ſolidè, quin ſemper eius irritatio ex voluntate pendeat præfecti. ¶ De vtroq; autem membro ſupereſt dubietatis nonnihil: ad quod operæpretium eſt reſpondere. De priori inquam eſt dubium, quòd votum de re illicita ipſo facto eſt nullum, imò peccatum: votum ergo religioſi de re prohibita, neq; ſub cõditione valet, imò eſt peccatum. *Dubitatio.* Reſpondetur per diſtinctionem antecedentis. *Solutio.* Quando enim res eſt prohibita, quia per ſe mala, tunc votum illius iniquum eſt: quando verò tantũ eſt mala quia prohibita, poteſt ſub diſpenſationis conditione materia eſſe voti. Sed quæris vtrùm ſic vouens teneatur id denuntiare prælato? *Scrupulus.* videtur enim poſtquàm nõ eſt voto ligatus, non teneri. Reſpõdetur ideo teneri nè vanũ ſit votũ quod abſq; eius licẽtia implere nequit. *Solutio.* Sed de hoc ſtatim apertiùs. ¶ De poſteriori etiam membro dubitatur, vtrùm religioſus qui liberam materiã vouit (puta orare, aut ieiunare) teneatur rem Prælatum celare, nè votum irritet: an verò cõtrà licitum ei ſit eidem id patefacere, vt infectum reddat. *Dubium alterum.* Videtur enim hoc poſterius in fraudem voti cedere. Reſpõdetur licẽre rem detegere. *Reſponſio.* Nam in hoc vtitur iure ſuo. Quin verò ſi graue eſt votũ, poteſt moleſtiã ſuã & grauamẽ ei aperire, vt irritet. Neq; ſit voto iniuria: quandoquidẽ munus maiorũ eſt ſubditorũ temeritates corrigere. Tametſi quãdo votũ nõ eſt acerbũ, ſalubri⁹ eſt libẽter illud perſoluere. ¶ At verò rurſus circa pri⁹ membrũ dubitatur, vtrũ religioſus qui votũ rei prohibitę emiſit ſatisfaciat petendo à ſuo pręfecto facultatẽ operis obeũdi nõ exprimẽdo votũ. *Hæſitatio.* Apparet enim hoc ſatis eſſe. Nam poſtq̃ conſenſus ſuperioris ad hoc requiritur vt tanq̃ materiæ dominus illam permittat: qua ratione dicebamus ꝙ cùm votũ materiæ nõ inhibitę emittiť, ſtatim tenet, fit vt ſi ipſe opus inhibeat, videlicet nè peregrineris, ſatis illud eſt ad nullitatẽ voti. Multã hîc nõ neceſſariã metaphyſicam accumulat Caietañ. *Caietanus.* res enim perſpi-

perſpicacior eſt quàm vt tot verbis indigeat. *Prima aſſertio.* In primis hoc eſt certiſsimum, quòd ſi prælatus, voti neſcius, tantùm prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam ſubtrahere materiam ad tempus, non eſt votum irritare. Etenim cùm irritatio actio ſit iuridica quæ rei notitiam expoſcit, debet idẽ prælatus votũ noſſe vt ipſum caſſet. Atq; hinc palàm fit cõſequens, teneri ſubditum anteq̃ ſit in mora illud eidem patefacere. Quare Numer.30. requiritur in patre notitia voti filiæ, vt conſentiat vel diſſentiat. *Obiectio.* ℭ Quòd ſi contrà arguas: Marita mulier quæ votũ ſimplex continentiæ fecit, non tenetur coniugi illud detegere: ſed poteſt licitè, dũmodò debitum reddat, non petere: ergo pariter poteſt tacere ſubditus. *Solutio.* Reſpondetur, nulla ſimilitudine argumentum pugnare: quoniã eo ipſo quòd mulier eſt viro coniugata, adèpta illi eſt poteſtas vouendi non reddere, etiam ſub conditione: & ideo votum ſuũ non intelligitur niſi de non petendo: quod poteſt facere inſcio viro: ſicut religioſus clàm prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur ſub conditione, tenetur vouens id diſpẽſatori notum facere: aliâs incaſſum voueret quod in Dei ludibriũ vergeret. *Quæſtio.* ℭ Maiori autem ambigendi occaſione interrogatur, vtrùm poſtquàm religioſus cum facultate prælati votum de re aliqua ſuſcepit, maneat nihilo minùs penes eundẽ ſuperiorem irritandi facultas? Apparet enim nullam fieri reliquam. *Richardus.* Quod Richardus loco citato opinatus eſt: imò dubitat an diſpẽſare tunc poſsit: ſed ait euolãdum ad Papã. Nam cùm ad voti firmitatẽ in ſubdito nihil amplius requiratur quàm prælati conſenſus, fit vt poſtquàm illo firmatum eſt, nulla ſuper ipſo illi ſuperſit irritandi poteſtas. *Solutio.* Nihilo minùs reſpondetur tunc etiam in præfecti arbitrio permanere, illud irritare. Et ratio eſt: quia etiam emiſſo voto religioſus nihilo minùs ſimpliciter manet ſubditus: atq; adeò neq; prælatus ſua orbatur autoritate. Quin verò adde quòd nõnunquàm, etſi bona cauſa facultatem conceſſerit, poterit nihilo minùs ritè & rectè mutatis rebus id quod ſemel ratum habuit reuocare. Patrocinatur *Auguſtinus.* huic documento Auguſt. ſuper Num. qui refertur .33.q.5.ca. noluit. vbi docet, votũ quod puella paterna facultate firmiter ſuſceperat, poſſe poſteà à viro irritum reddi. Adde q̃ quanuis abſq; vlla cauſa votum idem caſſet, etſi peccet, nihilo minùs votum eſt caſſatũ.

Atq; huic aſſertioni ſuffragatur idem ibidẽ Auguſtin. eâdem cau. & q. can. manifeſtum. vbi ait expreſſè, quòd ſi vxor autoritate viri votum emiſerit, quod ipſe, neq; citra ſuam culpam poſtmodùm caſſauerit, nihilo min⁹ vxor parêre tenetur. Quin verò textus ipſe ſacer id ipſum continet. Quòd autem vir & pariter prælatus ſine cauſa reuocando peccet, non ſolùm illic Auguſt. verùm & textus ipſe Num.30. conteſtatur: vbi ait quòd etiã dum conniuêre viſus fuerit maritus, ſed poſteà cõtradixerit, tũc vxor non tenebiť voti rea, ſed vir ipſe portabit iniquitatem eius. Et ratio eſt, quòd etſi ſuperior facultatẽ habeat irritandi inferioris votum, non tamen vſq; adeò abſolutam, vt ſuprà diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo poſtquàm facultatem conceſsit non debet abſque cauſa reuocare. ℭ Confirmatur hæc manifeſtè de religioſis ſententia, ex ſimili à muliere maritata deſumpto. Enimuerò ſi vxor præmiſſa etiã viri facultate munus aliquod vouerit ſacro alicui⁹ Diui, ſemper dum non ſoluit in arbitrio eſt viri dictũ retractare: quòd ſi retractauerit, quãuis ipſe in culpa ſit, nihilo minùs ipſa non poterit non obedire. Expreſſa eſt ſententia Ambroſij in lib. de Paradiſo: qui refertur can. nec illud.33.q.5. vt illic Gratian. infert. *Ambroſius.* Et ratio eſt, quòd illa facultatis conceſsio non eſt abſoluta trãſlatio dominij illius rei in vxorem, ſed ſolum ius offerendi ſacro: quapropter quouſq; res ipſa tradatur, ſemper eſt à ſuperiore dependens, ſi reuocare libeat. Neq; tua cõſequentia vlla eſt ſi arguas. Superior peccat retractando ſe: ergo ſubditus minimè ei tenetur obſequi. Illatio inquã nulla eſt: Quoniam non eſt ſubditi examinare iuſſa maiorum in his quæ non ſunt per ſe mala, ſed ex ipſorum arbitrio dependent: ſecùs vbi rem per ſe illicitam iuberent; vti furari, vel mentiri. ℭ At verò ſicuti de religioſis monachis ſuprà quæſitum eſt, ſic & de vxore reſpectu viri quærendum ſupereſt, vtrùm in vniuerſum poſsit vir cuncta vxoris vota irritare. *Quæſtio altera.* Et quidem Caieta. pari modo exciperet votum non peccandi, puta non mentiendi: *Caietanus.* quia in illa materia non videť ſubdita vxor. At verò crediderim & illud irritare poſſe. *Solutio.* Nam licèt quantum ad neceſsitatem legis non ſit ſubdita, eſt tamen ſubdita quantum ad vltroneam obligationem. Quare nullo excepto vir poteſt vniuerſa vxoris vota irritare: & ſi aliquod eſſet qđ irritare nequiret,

diſpenſare notiſsimum eſt neutiquàm poſſe: quia vt quæſtione proxima videbimus, illud proprium eſt ſpiritualis prælati. ❡ Attamẽ vice verſa, vtrùm etiam vxor irritare poſſit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiuſmodi facultatem. Nam vt ſcriptum eſt, ipſa ſub viri poteſtate erit: non econuerſò. Reſpondetur quod cùm in fide coniugalis tori pares ſint, vt. 1. ad Corint. 7. ait Paulus: quia vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vxor: ſicuti neq; vxor ſui, ſed vir, neuter abſque alterius permiſſu votum facere poteſt ſimpliciter caſtitatis: imò illo non obſtãte tenetur vterq; debitum alteri reddere: vt bene collegit Gratian. cano. manifeſtum. 33. q. 5. ❡ An verò poſsit alteruter votũ facere non petendi, maior eſt dubitandi ratio. Nã in hoc nullam, quantum ad fidem tori, irrogat alteri iniuriam. Nihilo minùs quòd vir poſsit eiuſmodi votum vxoris irritare, non debet eſſe in ambiguo: non vtiq; propterea quòd eſt contra fidem thalami matrimonialis: ſed quia ipſa verè eſt ſubdita. Et ita expreſſè ait Auguſtin. in eodem cap. manifeſtum. Quòd autem vice verſa ſimile votum mariti poſsit vxor irritare, latentius dubiũ eſt. Nam propterea quòd ſit contra fidem, non poteſt: poſtquàm paratus eſt debitum reddere. Neque verò ratione ſubiectionis: quia vir non eſt vxoris ſubditus. Reſpondetur, in primis tale votum prægraue eſſe vxori, & penè maritali fidei aduerſum. Nã cùm mulieres præ pudore petere vix audeant debitum, ſi vir petere eſſet prohibitus, in fraudem matrimonij reſultaret. Et ideo non lõgè ab ſcopo aberraret qui diceret tale votũ abſque conſenſu vxoris non tenere. Saltem hoc certum eſt, quòd deberet per Antiſtitẽ omninò ad tollendos ſcrupulos diſpenſatione aboleri. ❡ An verò extra hanc materiam vir habeat abſolutam poteſtatem vouendi inconſulta vxore, fortè quæris. Apparet enim veritas ſic habere, poſtquàm non eſt vxori ſubditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilo minùs exiſtit, quòd in his quæ ad communem vtriuſque familiam attinent, non poſsit. Vt ſi longam peregrinationem voueret per quam officium coniugale ſuo defraudaretur fructu: aut ſi amplam voueret pecuniam, quæ ipſi vxori & filijs alendis neceſſaria eſt. Profectò non prorſus ꝓbabilitate caret, id nõ poſſe: qñquidẽ in vxoris perniciẽ vergit. Ad hoc nihilo minùs reſpondetur irritãdi facultatẽ ſimpliciter non eſſe vxori permittendã, reſpectu viri: maximè in bonorum diſpẽſatione. Nam etſi illa reclamante ipſe voluerit bona prodigere, quanuis malefaciat, factum nihilo minùs tenet, poſtquàm abſolutus eſt eorũ adminiſtrrator: atque adeò eiuſmodi votum non ſubeſt vxoris poteſtati. Nihilo minùs ſi votum in vitium prodigalitatis aut iniuſtitiæ impingeret, ipſo facto non haberet vim obligandi: & ſic nulla egeret irritatione. Simile dicendum eſt de abſentia. Poteſt enim vir citra fraudem matrimonij peregrè profiſciſci, atque adeò ſi cauſa exigeret votũ emittere: neque in hoc ſubditur vxori. Si tamen non eſſet cauſa legitima, pariter non teneret: ſed peccatum eſſet vouere. ❡ Potiſsimũ hìc autem dubium eſt, quin verò ſolutu nõ facile, vtrùm poſtquàm vterq; cõiugum cõmuni conſenſu votum caſtitatis emiſit, poſſit maritus, quam fecit vxorĩ, facultatem reuocare, atq; adeò eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forſan pœnitet, ſuã etiam quam viro dedit retractare, debitũq; ex illo petere. Eſt enim ſententia Gratiani in eodem can. manifeſtum. negatiua. Nam poſtquàm vterq; ſuo renuntiauit iuri, vterq; fit ab altero liber. ❡ Argumentum autem quod rem dubiã facit eſt huiuſmodi. Poſtq̃ vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet non petere debitum, poteſt illam reuocare, vt autoritate non ſolùm diui Auguſti. verùm & diuinæ ſcripturæ, & ratione modò confirmatum eſt: quòd autem pleniorem conceſſerit, nempe vt neq; peteret, neq; redderet, non tollit quin vtranque pari ratione poſsit retractare: ergo vir ſaltẽ annullare poteſt eiuſmodi votum vxoris. Et cũ hoc iure par ſit marito cõiux, ipſa etiã poſſe videt̃ retractare cõceſſam facultatem. Accedit quòd vſu venire poteſt vt vterq; in periculo verſetur carnis illecebræ, atq; adeò conſultius ſit iuxta monitum Pauli. 1. ad Corin. 7. ad vſum coniugij redire. Quòd ſi dixeris, eò quòd ambo communi conſenſu votum emiſerint priuatum eſſe vtrunq; poteſtate reuocãdi, profectò ratio huius non eſt adeò patens. Si enim maritus reuocare facultatẽ valet quam dedit vxori quando vxor non eandem ei viciſsim contulit, nõ apparet cur eò quòd vxor eandem contulerit, priuatus ſit vir facultate ſua. Profectò argumentum videtur rem dubiam facere. Nihilo minùs reſpondere poſſumus ꝙ cùm in illo officio pares

Scrupulus. *Reſponſio.* *Paulus.* *Auguſtinus.* *Dubitatio.* *Solutio.* *Dubium graue.* *Sentẽtia Gratiani.* *Argumentũ ad alterã partem.* *Paulus.*

res

Solutio. res ſint coniuges quando vicario mutuoq; cõſenſu vterque vouet, eſt genus quoddam mutui contractus: facio vt facias: id eſt renũtio iuri meo vt tu renunties tuo. Quocircà ob id quod vxor viro ſuo renuntiat debitũ exigere, priuatur maritus non ſolùm iure petendi, ſed & facultate reuocandi factum: quapropter vtriuſque votum cenſetur abſolutum caſtitatis. ¶Aliud poſt hæc dubium ſequitur, Vtrùm votum ſemel à ſuperiori irritatum, ſi poſtmodùm ab eius cura & ſeruitute exeat, reuiuiſcat. Ad hoc ſunt qui diſtinguant, votum impuberis irritatum non reuiuiſcere. Si tamen pubes iam erat quando illud fecit, nempe ſi quartumdecimum exceſſerat annum, quanuis irritetur: nam ſi reale eſt, vt ſuprà diximus, etiam tunc vſque ad vigeſimumquintum irritari poteſt: tunc aiunt cùm taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc ſententiam ſolet citari Innocen. in cap. ſcripturæ. de vot. & vot. redempt. Attamen ipſe nihil ampliùs dicit quàm quòd impuberes vouentes, vel qui ſunt ſub cura parentum, tenentur cùm fuerint emancipati implere: cùm ergo non explicet, etiam ſi fuerint caſſata, non eſt credendus id ſentire. Sed Paludan. tametſi ambiguus, annuere ad hoc videtur in. 4. diſtinct. 38. quæſt. 4. Attamen ſalua autoris exiſtimatione, contraria ſententia proculdubio amplectenda eſt: quam Syluefter tenet verbo, votum. 3. §. 2. Nempe quòd in vniuerſum, votum quodcunque, ſiue vxoris, ſiue filij, ſiue ſerui, ſiue religioſi ſemel irritatum, nullam deinceps virtutem retinet qua vllo tempore obligari poſsit niſi iteratò fiat. Extat enim regula iuris, quòd obligatio ſemel extincta inſtaurari non poteſt: Codice, de remiſsione pignoris. l. cùm ex cauſa. Atque huic ſententiæ libentiùs arridet Panormitanus ſuper eodem capitulo, ſcripturæ. citato. Imò & textus capituli, quidam. & cap. placet. de conuerſio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur quòd coniunx religionem intrans quatenùs alterius coniugis reclamatione caſſatum eſt, poſt obitum eiuſdẽ coniugis non ampliùs ligat. ¶Moleſtior autem dubitandi ratio exiſtit dum vxor, verbi gratia, votum emitteret executioni tunc mandãdum, ſi maritũ vita ſuperauerit: & idem de filio ſi dũ ſub cura parentis ageret votum emitteret, poſt ſuam emancipationem explendum: & pariter ſeruus ſub conditione ſi fuerit libertate

Poſtremum dubium.

Innocentius

Paludani ſententia.

Reprobatur ſentẽtia præfata.

Panormita.

donatus, vtrùm & eiuſmodi vota poſsint etiã iidem ſuperiores irritare. Videtur nanque pars negatiua inde cõfirmari ꝙ eiuſmodi vota fiunt pro tempore quo vouentis libertas ſub aliena poteſtate non conſtringitur. Præterea quia votum vxoris tunc nullatenùs marito nocet. Ad hoc poſſet trifariàm reſponderi. Primò ſub diſtinctione. Eiuſmodi nanque vota alia ſunt quæ fiunt ſuperiori grauia & incommoda: alia verò quæ non niſi in vouentis grauamen vergũt. Illa quæ ſunt prioris generis non poſſunt ab illo irritari ſi pro tempore facta ſunt quo fuerit ipſe vita defunctus: vt ſi vxor religionem vouerit, aut caſtitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquàm quòd coniugali officio ſuperſtite viro quadantenùs videntur obſtare. Si autem incommoda ſunt vouenti, itaque irritatio in bonum eius cedit: tunc videtur poſſe maritus & pater illa irritare: vt ſi vouerent longam peregrinationem, aut longos ſumptus. Alij verò ſcrupuloſiùs reſpondent, neutriùs generis vota illo pacto edita irritari poſſe: ac ſubinde conſulunt ad diſpenſationem recurrere. Sylueſt. verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariam per aliud extremum ſequitur opinionem: nempe quodcunque votum quod quiſque dum ſub alterius eſt poteſtate emiſerit, poſſe durante illo tempore irritari: vt ſi puer decimotertio anno intrare decimoquinto vouerit religionem: & pariter ſi ante vigeſimumquintum quidpiam vouerit, poſt illam ætatem exequendum: poteſt illicò ea pater irritare: videlicet illud perſonale ante quartumdecimum: & alterum reale ante vigeſimumquintum, vt articu. proximo videndum eſt. Et re vera non eſt eiuſmodi ſententia metuenda. Apparet enim inde tuta quòd cùm voluntas ſubditi illo tempore ſimpliciter ſit ſuperiori arbitrio alligata, quacunque conditione id vouerit, irritari tunc poteſt. Adde quòd ratio huius poteſtatis quæ ſuperiori ineſt, illic fundatur vt ſubdito conſultum curet: propterea quòd non præſumitur eius voluntas idonea rationis luce illuſtrari, vt vouere poſsit. Quapropter etſi conditionem apponat implẽdi poſtquã fuerit liber, eadem poſcit ratio vt ſuperior iudicio ſuo tunc dum ſui iuris eſt, perpendat, an id illi congruat: atque adeò in ſua eſt poteſtate tunc quando votum editur, irritare. Eò vel maximè quòd nullũ eſt votũ quod in grauamen ipſius vouentis non cedat.

Sylueſter.

dat. Quare diſtinctio in prima reſponſione facta, ſuperuacanea videtur. ¶ Vtrùm verò ſi durante ætate quo filius eſt ſub poteſtate parentis nunquàm fuerit irritatum, poſtquàm eandem ætatem tranſilierit poſſit ab eodē patre irritari, multò maiori perplexitate ambigitur: ſed tamen articulo proximo aptiùs diſſoluetur.

Ad primum argumentũ.

SVpereſt ergo tandem ad argumenta initio quæſtionis obiecta reſpondere. Primi autem reſponſio iam ſuprà explicata eſt. Nã etſi obligatio quæ fit Deo maior ſit quàm illa quæ fit hominibus, nihil ſibi tamen offerri optat niſi quòd ſub dominio ſit offerētis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam eſt diuina, & quam ſubditi debent prælatis: quare non habet gratum vt contra eiuſmodi maiorum voluntatem ſubditi quicquam voueant.

Ad ſecundũ.

¶ Ad ſecundũ reſpõdetur quòd poſtquàm filij ad annos pubertatis peruenerint: puta quartumdecimũ annum maſculus exceſſerit, & fœmina duodecimum, niſi ſeruitia ſint & mancipia, ſui ſunt iuris, quantum ad ea quæ ſuam attinēt perſonam: nempe vt vel religionē profiteantur, vel matrimonia contrahant: manent tamen ſub cura parentum quantum ad bonorum diſpoſitionem. Quare reale votũ quod ante vigeſimumquintum emittunt, irritari à ſuperiori poteſt: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in poteſtate domini eſt, neq; ad religionem ſe vnquàm obligare valet, neq; ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obſequio ſubducatur: vt Doctores ſuper cap. ſcripturæ. extrà, de vot. & vot. redem. annotant.

Ad tertium.

¶ Ad tertium verò reſpondet ſanctus Thom. quòd etſi plus ſit facere quàm promittere, atque adeò religioſi multa inconſultis prælatis facere queãt, nihilo minùs non poſſunt firmiter abſq; eorum conſenſu vouere. Et ratio, inquit, eſt: quia nullum eſt tēpus exceptũ in quo prælatꝰ nõ poſsit eũ circa aliqd' officiũ occupare.

Obiectio Cõradi.

Veruntamen hanc rationem Cõradꝰ loco citato non approbat. Arguit enim hoc nõ euincere quin poſsit ſubditus aliqua vouere, quorum contraria non poteſt iubere prælatus: vt non mentiri, non maleloqui &c.

Solutio.

At verò ſanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanq; quæſtionis cauſam reddiderat cur ſubditus inconſulto prælato vouere non poteſt: nempe quia habet voluntatem illius arbitrio alligatam: & eandem explicat in initio reſponſionis: ſcilicet quia religioſus ſubditus eſt prælato quantum ad ſuas operationes, ſecundùm profeſsionem regulæ. Alia autem ſubiuncta cauſa ſolùm eſt particularis, reſpectu illorum operum quorum contraria prælatus poteſt præcipere. Nam cùm poteſtatem habeat quocunq; tempore præcipiendi, libera eſſe debet ſubditi voluntas ad obtemperandum: & ideo vouere contrà non poteſt. At verò neq; de huiuſmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem cõuincit, quàm illa priùs enarrata. Nam cauillare quis poſſet, dicens quòd quanuis prælatus poteſtatem habeat quocunq; temporis articulo occupare ſubditum, non inde euincitur quòd poſsit eius vota irritare: ſed hoc tantùm quòd non obſtante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilo minùs votum perſtat firmum, obligans ſubditum ſecundùm ipſum facere quandiu prælatus opus contrarium non præceperit. Itaque autoritas prælati extendatur ad impediendum aliquando executionem voti: non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilo minùs eſt congruens ratio, quòd ſi poteſt quoties libuerit executionem impedire, poſsit & votum tollere: quod quadantenùs liberæ obedientiæ obuiare videtur.

Ad quartũ.

¶ Ad quartum denique reſpondetur, quòd etſi votum ſubditi ſine conſenſu prælati emiſſum non ſit omninò firmum, nihilo minùs quia eius permiſſu mandari poteſt executioni, non peccat ſubditus vouendo: ſiue religioſus ſit, ſiue vxor, ſiue filius. Ex quo verbo colligitur votum ſtatim eſſe obligatorium, ſi de materia ſit non prohibita: licèt à prælato pendulum. Secùs ſi ſit prohibita. Sed neque tunc eſt peccatum vouere poſtquàm ſit ſub conditione, ſi prælato placuerit: ſicuti alterum cum conditione, niſi renuerit.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm pueri religionis voto ſe poſſint obligare.

SECVNDA hominum cõditio de quibus dubitaẽ, an ſe poſsint voti iugo ſubdere, eſt puerorum. De quibus igitur arguitur, quòd nulla ſe poſſint

Primũ argumentum. ſint vouendi religione vincire. Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cùm abſq; rationis luce fieri nequeat, amentibus & furioſis non accidit, ac perinde à religione vouendi excluduntur: pueris autem aut nullus affulget rationis radius, aut malignior atq; exilior quàm vt deliberare queat: ergo quicquid vouerint, caſſum eſt. *Secundum.* ℭ Secundò arguitur. Id quod fieri rectè poteſt, nequit ab alio haberi irritum: votum autẽ religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos ſuſceperit, poteſt à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt.20.q.2.cano. puella. proſpectum eſt: ergo vidẽtur eiuſmodi pueri ante legitimos eoſdem annos non poſſe ritè vouere. *Tertium.* ℭ Tertiò. Propterea religionẽ ingreſsis annus permittitur probationis, vt maturo conſilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura perpenſio non competit pueris: ergo non poſſunt legitimè vouere. ℭ In contrarium eſt idem ipſe citatus canon, puella. vbi admonetur votum puellæ, niſi intra annum à parentibus reuocetur, validum eſſe: quod teſtimonium eſt antè fuiſſe ritè factum. Nam quod non ritè fit, etiam ſi non reuocetur, nunquàm fit illa ratione ſolidum.

AD quæſtionem quatuor cõcluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Prima eſt: Si puer & puella ante pubertatis annos non ea vtantur rationis luce, vt deliberare queant, nullo ſe voto poteſt conſtringere. Ante probationem autem concluſionis recolere ex ſuperiorib⁹ opùs eſt, alterum eſſe votum ſimplex, alterũ verum ſolenne: quorum differẽtia eſt quòd ſolenne ſola eccleſiæ autoritate firmatur: eò ꝙ in benedictione aut conſecratione, ad modum ſuperiùs expoſitũ, ſecundùm eccleſiaſtica decreta ſolidatur: votum autẽ ſimplex efficaciam non habet aliã quàm quæ à deliberatione vouentis exurgit, qua ſe obligare intendit. Hæc autem deliberatio duplici de cauſa, vt dictum eſt, infirmatur, nè robur habeat: Vno quidem modo ex defectu rationis: vt de furioſis & amentibus dictũ eſt, dũ ſuo paroxiſmo tenentur: altero verò modo ex eo quòd voluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro fit conſequens noſtra concluſio: quòd ſi puer nondum vſu rationis fungitur, nequàquam ſe poteſt voto perſtringere. *Secunda concluſio.* ℭ Secunda cõcluſio. Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, poteſt quidem quantum in ipſo eſt voto ſe obligare: ſed nihilo minùs ex parentũ arbitrio pendet, aut eius qui pueri curam gerit, vt poſsit ab ipſis irritari. Probatur concluſio. *Probatio cõcluſionis.* Nam pueri ante legitimam ætatem vtroq; memoratorum modo impediti ſunt: nempe & ob rationis defectum, & ob ligamen, quo eorum voluntas ſub iugo eſt parentum. At verò quia, etſi non crebrò, tamen quandoq; vſu venit vt lux feſtina rationis ante conſuetam ætatem aliquibus affulgeat, fiantq; ſubinde doli capaces, idonei tunc fiunt, vt ritè poſsint quantum in ſe eſt vota edere: manet nihilo minùs impedimentum alterum: puta dependẽtia ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari poſſunt. *Tertia concluſio.* ℭ Tertia concluſio. Votum ſolenne nemo, quantuncunq; ſit doli capax, ante pubertatis annos poteſt ſuſcipere. Cõcluſio nõ alia indiget probatione quàm eccleſiæ autoritate: nam ſola eſt cauſa huius aſſerti: quæ quidem maſculis quartumdecimum annũ præſcripſit, fœmellis verò duodecimũ. *Quarta concluſio.* ℭ Quarta demum concluſio. Poſt annos pubertatis quiſq; ſe poteſt religionis voto nihilo minùs ſolenni quàm ſimplici, quantumuis parentibus reclamantibus, firmiſsimè obligare. *Tres limites ætatis.* ℭ Hic primùm omnium tres ſunt diſcernendi ætatis limites: videlicet infantia, quæ durat primo ſeptennio: quo tempore infantes cẽſentur nullo fungi rationis ductu, atq; adeò eorum vota nihili penduntur. Atq; ad hoc tempus alludit prima concluſio. Mox ſequitur pueritia, quæ vſq; ad quartumdecimum annum maribus protenditur: vbi pubertas aduenit. Et illa ætate poſſunt pueri eſſe doli capaces: ſed tamen durat tunc poteſtas parentum ad irritandum puerorum vota, etiam ſi ſint perſonalia, puta religionis: vt habetur cap. non ſolùm. de regul. lib. 6. Fœmellis autem præſcribitur annus duodecimus, vnde pubertas illi incipitur: vt habetur citato can. puella. 20.q.2. ſed quãtum ad vota realia, quibus ſcilicet res vouentur aut ſumptus: deinde ſubſequitur tertia ætas, puta adoleſcentia quæ dicitur pubertas: quo tempore adoleſcentes ſunt ſub cura parentum, vt de ſuis bonis ſine eorum autoritate diſpenſare nequeãt: vt habetur. ff. toto titul. de minor. 25. annis. *Interrogatio.* ℭ Hinc autẽ forſan nos obiter interrogans interpellet, cur puellis minus ſit tempus ante pubertatem præſcriptũ quàm maribus. Nam cùm fœminæ leuioris ſint iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis pone-

poneretur ad conſultandum tempus. *Reſponſio.* Reſpõdetur forſan in cauſa fuiſſe quòd in fœminis acceleratiùs feſtinat rationis vſus: fructus enim quo excelſioris ſunt naturæ, ſeriùs matureſcunt. Sed tamen legitima cauſa fuit ꝙ in viro qui præeſſe debet vxori, præſtantior requiritur prudentia quàm in fœminis quibus gubernatio familiæ nõ adeò incumbit. Præſtantior enim ſapiẽtia requiritur ad gubernandum quàm ad obediendum. *Primũ documentum.* ¶ Hìc verò admonito opùs eſt quòd puer qui ante pubertatem non habet rationis vſurã vouere nequeat, non eſt tantùm intelligendũ ante ſeptennium. Nam etiam vndecimo anno, & puer tertiodecimo, qui illo caret, eadẽ ratione probibetur. Et vice verſa iuxta tenorem ſecundæ concluſionis ſi ante ſeptenniũ eundem haberet vſum, quod quidem prudentum diſcerniculo perpendendũ eſt, obligare ſe poſſet voto, niſi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites deſignãtur ſecundùm præſumptionem iuris: atq; adeò quando res eſt dubia, ex illis ſumendum eſt iudicium. *Secundum.* ¶ Sed eſt hìc prætereà notandum, ꝙ quando ante legitimum tempus pubertatis quis emiſit votũ, etiã ſi ſit religionis, quod poſtmodùm neq; irritatum fuit, neq; legitima ætate iteratò confirmatũ: tunc vt ille ſecundùm conſcientiam reus vòti iudicetur, non ſufficit quęcunq; opinio, tunc habuiſſe vſum rationis quando vouit: ſed requiritur rem eſſe adeò certam & compertam vt nulla aut tenuiſsima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Monitum hoc pro captu meo hìc ob id appendi, quòd vulgò exiſtimatur dum res eſt dubia, potiùs eſſe in fauorem voti iudicium ferendum: nempe obligare. Crediderim nãq; prorſus contrarium: nam cùm iure eiuſmodi puer præſumatur non habuiſſe vſum rationis, non eſt in contrariũ adigendus niſi luculenter id ratio conuicerit. Melior ſiquidem eſt poſsidentis conditio: & hominẽ manere liberum, cenſetur manere in ſua poſſeſſione. Imò hoc ſemper arbitratus ſum in fauorem voti facere, ac potiſsimùm religionis: quippe ꝙ cũ res ſit grauis momenti, nemo debet in illam niſi ratione cogente obtrudi. Et confirmatur: quia nemo ante illud legitimum tempus tenetur eccleſiaſticis legibus, puta ſacramentorum aut ieiuniorum: non ergo eſt cur teneatur voto quod ex ſua mera voluntate pendet, niſi planè conſtet eſſe doli capacem. ¶ Ex his ſic diſpoſitis ætatũ limitibus, colligitur tam cõuenientia quàm diſcrimen inter votum perſonale & reale. *Diſcrimẽ & cõuenientia inter votum perſonale & reale.* Perſonale enim eſt quod ad perſonam attinet: vt eſt religionis, orationis, aut ieiunij: reale verò quod pertinet ad res: puta vbi ſumptus requiruntur. Ambo ergo in hoc cõueniunt quòd ante rationis vſum neutrum poteſt emitti: illo tamen præſente, vtrunq; ſimplex. Nam ſolenne religionis, non niſi poſt quartũdecimum. Rurſus cõueniunt quòd ante pubertatis annos, nẽpe ante quartũdecimum in puero, & duodecimum in puella, vtrunq; poteſt à parentibus vel tutoribus irritari, etiam ſi ſit religionis: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum reſurgit. Differunt tamen quòd votum perſonale poſt quartũdecimũ irritari non poteſt. Et ratio eſt: quia iam puer habet rationis vſum vt ſuam obliget perſonam: votum autem reale vſq; ad vigeſimumquintũ irritari poteſt. ¶ Circa prius autem horum membrorũ forſan quis dubitet, an de omni perſonali voto ſit intelligendum. *Dubitatio* Nempe ſi puer anno decimoquinto voueat ieiunium, aut quotidianã orationem, vtrùm perinde ac ſi eſſet religionis nullatenùs irritari poſsit. Eſt enim à parte affirmatiua argumentum: quoniam canones irritationem non prohibẽt, niſi voti religionis: quod in eius fauorem videtur factũ. *Ratio dubitandi.* Neq; S. Thom. in. 4. de alio voto loquitur. *S. Thomas.* Item ſi vxor ſimilia ędcret perſonalia vota, poſſent à viro irritari, & pariter prælatus omne votum ſubditi: ſed tantam habet poteſtatem pater in filium, quantum vir in vxorem: ergo & hæc valet caſſare pater in filio qui nondum vigeſimumquintum annum attigit. In contrariũ eſt quòd ratio quæ conuincit religionis votum tunc ætatis irritari non poſſe, eſt, quòd iam tunc eſt plenus rationis vſus: quæ quidem ratio idem conuincit de quocunq; alio perſonali. *Solutio.* Quare non facilè credam illam exceptionem eſſe factã in fauorem religionis: imò eſt declaratio naturalis iuris. Et ideo cùm illud quod obſeruatu difficilius eſt, maioremq; exigens deliberationem irritari vetatur, conſequens apparet, minora minùs irritari poſſe. Igiť libẽtiùs negatiuè ad quæſtionẽ reſpõderẽ: videlicet nullum perſonale votum filij pubertatẽ ingreſsi poſſe à patre irritari. Nam Doctores idem iudicium de omni perſonali proferunt. Neq; ſimile eſt de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, ſed propter ſubiectionem ad virum, qui

qui omne eius votũ irritare poteſt: ſicuti prę latus omne votum ſubditi: filius autem poſt pubertatem quo ad libertatis vſum nõ vſq; adeò ſubditur patri: ſed dũtaxat in diſpenſatione bonorum. Et ideo in tali caſu nõ aliud quàm diſpenſationis remedium ſuppetit. Quòd ſi quis contrarium cenſuerit, probatiorem rationem excogitet. ¶ Contra tertiam deinde cõcluſionem qua negatum eſt votum ſolẽne ante quatuordecim annos validum eſſe, arguitur. Matrimonium eorum qui ſunt doli capaces tenet: vt docemur. c. de illis. de deſponſatio. impuber. ergo & votum valere deberet: ſiquidem maioribus priuilegijs foueri debeat q̃ matrimoniũ. Adde ꝙ etiam ordo ſacer: quod. q. præcedenti dicebamus: ſi quis ante legitimũ tempus illi initietur, tenet. Cui quidem ordini annexũ eſt caſtitatis votum: ergo nõ eſt cur non valeat ſolenne votum. Neq; ſatis eſt reſpondere ſic eccleſiæ placuiſſe: nã cùm Spiritu ſancto regatur, nihil temerè conſtituit. Quærimus ergo eiuſmodi rationẽ decreti. ¶ Reſpondetur, ꝙ ſacramenta non ſubſunt eccleſiæ iudicio vt ſecundũ eſſentiã mutentur: & ideo vbi cõpetens ſubſtat materia, non poteſt illa ſacramenta irritare. Vnde cùm vir & fœmina liberè conſentientes poſſint iure naturæ ſe matrimonio coniungere, fit vt ſi malitia ętatem ſuppleat, nẽpe ſi non modò rationis lux vtriq; præfulgeat, verùm & fœmina idonea ſit viro, atq; ipſe poſſit matrimonium conſummare, nõ potuit eccleſia tale irritare matrimonium poſtquàm illic ſacramentũ perficitur. Et ſimilis parq; eſt de ordinis ſacramento ratio. Attamen quoniam religio nõ eſt ſacramentum, poteſt eadem eccleſia ſolenne religionis votum irritare: idq; adeò cõſultiſsimè ante quartumdecimum annũ caſſatum duxit. ¶ Quòd ſi rurſus interroges, an ſaltem tale votum religionis exiſtimandũ eſſet pro ſimplici, apparet nanq; ſic eſſe: quoniam cùm eccleſia ſolam ſolennitatem deneget, videtur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto ſimplici. Simile enim habetur cap. quidam. & cap. placet. de conuerſ. coniuga. Coniunx enim qui altero reclamante abſtractus eſt à religione, quãuis à voto ſolẽni abſolutus cẽſeatur, ligatus tñ manet nè altero defuncto ad ſecũdas trãſeat nuptias: quia obligatus eſt carnis debitũ non petere. ¶ Nihilo minùs nõ obſtãte argumenti ſimilitudine, quæ nõnulla eſt, crediderim in præſentiarum rem ſecùs habere:

Argumentũ cõtra tertiã cõcluſionem

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

nempe ſi ante quartũdecimũ quis fecit ſolẽne votum, qui nunq̃ ſimplex aliud neq; antè nec pòſt egerit, nullo ligari neq; ſimplicis voti fune: quandoquidem votum illud irritum per eccleſiam habetur: vt habetur cap. non ſolùm. de vot. lib. 6. Neque ſimile eſt de coniuge: nam in voto ſolenni cõiugis includuntur tanq̃ duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideò licèt ab altero coniuge ſub cuius eſt poteſtate impediatur eius voluntas reſpectu prioris, ſuperſtes nihilo minùs ſit ei poteſtas obligãdi ſe reſpectu poſterioris. Ille autem qui ante ætatẽ ſolenniter vouet, non impeditur: quia alligatam habet alteri voluntatem: ſed propter ætatis defectum: & ideo vbi ſimpliciter irritatũ eſt ſolenne votum religionis, non eſt cur virtutem ſimplicis retineat. ¶ Poſtremum denique dubium eſt quod ſuperiori articulo tetigimus: nempe vtrùm ſi pater votum filij dum ſub ſua eſt poteſtate non irritat, integrum ſibi ſit, poſtquàm emancipatus eſt, idem eius votum irritare, quod dum ſub ſua erat cura emiſerat. Exempli gratia: Puer tertiodecimo anno votum fecit ſimplex religionis, quod neque pater ante quartumdecimum irritauit, neque filius ipſe poſteà amplius confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium pœnitet: vtrùm facultas tunc perduret in patre illud caſſandi: quandoquidem ſi tunc vouiſſet, certum eſt non poſſe. Pariter votum reale ante vigeſimumquintum annum emiſſum à filio, vtrũ poſtq̃ eodẽ elapſo tẽpore emancipatus eſt filius, poſsit à patre irritari. Profectò res eſt dubia: gratiùs tamen in partem negatiuam inclinarẽ: nam etſi tẽpore emiſsi voti pater irritare illud poterat, eadem ei poteſtas non perſtat niſi vſque ad præfinitum lege tempus. Quare ſi illa intra idem tẽpus non fungitur, poſteà non valet illam exequi. Idque à ſimili confirmatur. Nam ſi ſeruus dum erat ſub alterius dominio votũ emiſit quod nũquàm dominus irritauit, poſteà libertus non poteſt ad dominum recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Poſtremum dubium.

Solutio.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, ſolùm concludere pueros quibus nõdum rationis vſus illuxit nequaquam vouere poſſe: vt prima aſſeruit concluſio.

Ad primum argumentũ.

¶ Ad ſecundum negatur prior præmiſſa. Enimuerò quanuis in poteſtate ſit patri liberorum vota inſecta reddere, nihil tamen obſtat

Ad ſecundũ.

ſtat quo minùs vouere poſſint:nam intelligitur negatiua conditio:niſi à parente vel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, vti de religioſo diximus, illud exequi. ¶ Tertium denique de voto ſolenni currit:quod iam dictum eſt ante annos pubertatis ſuſcipi non poſſe.

Ad tertium.

QVAESTIO QVARTA, De diſpenſatione & cõmutatione voti.

Sanct. Thomas.2.2.q.83.ar.10.

ARTICVLVS I.

Vtrùm in voto poßit fieri diſpenſatio.

Primum argumentum.

POST irritationẽ voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, ſequitur quæſtio de eorũ diſpenſatione, quæ firma ſunt vota. Arguitur ergo de more, quòd nulla in eiuſmodi vota cadere poſſit diſpenſatio. Minus eſt votũ commutare quàm ſuper illud diſpenſari:votum autem commutari non poteſt, vt verbis illis Leuit.27.inſinuat: Animal quod immolari poteſt Domino, ſi quis vouerit, ſanctum erit, & mutari non poterit: neque melius malo:neque peius bono: ergo multò minùs poteſt ſuper votum diſpenſari.

Secundum.

¶ Secundò, in his quæ de lege naturæ ſunt aut diuina, non poteſt per hominem diſpenſari, ac multò minùs in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei ſpectant:quę autore Paulo omnium eſt præceptorum finis:votum autem ſemel emiſſum, re ipſa explere, eſt ius diuinum ad religionem attinẽs: ergo nulla in illud incidere valet diſpenſatio. ¶ Accedit tertiò quòd redditio voti pertinet ad fidẽ quæ Deo firma debetur, poſtq̃ illi eſt impignorata: ſuper hoc aũt diſpẽſare abſurdũ apparet:ergo non eſt licitum. ¶ In contrarium exiſtit argumentum quod maioris roboris eſt, id quod ex cõmuni voluntate procedit habentis publicam autoritatem, quàm quod ex volũtate ſingularis perſonæ dimânat:ſed in lege quæ ex communi conſenſu reipublicæ ſtabilimentum habet, diſpenſari poteſt, vt libr.1. oſtenſum eſt: ergo ſuper voto quod ſolo vouentis arbitrio firmatur.

AD intellectum quæſtionis præſentis recolenda eſt illa diſtinctio quam lib.1. q. vltima præmiſimus, inter diſpenſare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiã in voto, commutare, & redimere. Irritare nanque, ſiue in lege ſiue in voto id mediteris, eſt illud caſſum habere per ſubtractionem materiæ. De lege illic exemplum poſuimus:& de voto.q.proximè præcedenti multa produximus. Commutare autem, vt nomen ſonat, eſt vnum in aliud quidpiam mutare: vt ſi peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem eſt redimere:niſi q̃ redemptio cõmutationem ſonat in pecuniã, vel in aliud pecunia æſtimabile:vt dum votũ peregrinationis quod ad ſacrũ Iacôbi edidiſti, in aurum mutatur quod eidem templo offeras. Abrogatio verò non habet locum niſi in lege, quando ceſſante cauſa legis ipſa ſubinde ceſſat. Sed interpretatio atque epieikeia, perinde atque in lege habet locum in voto, quæ eſt quando declaratur legem aut votũ in tali caſu non tenere:vt paulò pòſt videbimus. Diſpenſatio verò in lege, eſt exceptio, vt illic diximus, perſonæ ab vniuerſali obligatione: vt cùm aliquis priuilegio excipitur nè Quadrageſimam ieiunet. Voti autem diſpenſatio, vt quod ſingularem tantũ perſonam obligat, non ſic commodè definiri poteſt:ſed eſt ſublatio voti: ob id qd' cauſa qua factum eſt, minimè iam tunc decère videtur. ¶ Vt autẽ hæc clariùs eluceſcãt, ad reſponſionem quæſtionis deſcẽdamus quæ hac continetur concluſione. Votum quodcunq; ſimplex poteſtati ſubeſt eccleſię, tam vt ſuper eo diſpenſet q̃ vt ipſum in rem aliã commutet. Probatur cõcluſio. Voti diſpenſatio inſtar diſpenſationis legis perpẽdi debet. Diſpẽſare autem, ſecundũ vocis ſonum, idem eſt quod cõmunia ad ſingulares perſonas pro cuiuſq; gradu & ordine applicare: quod œconomus in familia exequitur. Et per hoc clareſcit diſpenſatio legis. Etenim cùm lex, vt libr.1. latè monſtratum eſt, non ponatur niſi habita conſideratione boni communis & eorum quæ plurimùm contingunt, accidat autem id in aliquo caſu & perſona deficere, oportet per eum qui publicam gerit poteſtatem diſcernere in tali caſu

Irritatio voti. *Cõmutatio.* *Redemptio.* *Abrogatio.* *Cõcluſio reſponſiua.* *Probatio.*

li caſu

li caſu non eſſe ſeruandam. Pari ergo modo de voto cenſendum. Nam qui vouet, quandam ſibi conſtituit legem: ob id quod bonum ſibi cenſebat, ac Deo cum primis gratum: vſu autem venire poteſt vt rebus mutatis id quod ſibi bonum erat, vel malum ſimpliciter fieri, vel incommodum, vel fœlicioris frugis impedimentum: quod eſt contra rationem voti. Qua ratione expediens eſt vt penes illum qui ſpiritualem habet iuriſdictionem poteſtas ſit iudicandi, ſatius eſſe aut votum non eſſe ſeruãdum aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur diſpenſatio: quæ maioris eſt poteſtatis: poſterior verò, commutatio: quæ faciliùs fieri poteſt. Vnde ratio cur huiuſmodi autoritas in eccleſia fuerit neceſſaria, explicat Innocentius ad Ianuarium. 1. q. 7. ca. diſpenſationes. vbi prudẽter ait, diſpenſationes nonnunquàm cogere ex rigore debito aliquid remittere, inſtar nauigantium, qui tempeſtate vrgente quædam exonerant vt cætera ſalua permaneant. ¶ In præſentiarum tres tantùm cauſas iuſtæ diſpenſationis refert diuus Tho. Scilicet ſi voti materia mala ſit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autẽ articu. locupletiùs omnes ſunt explicãdæ diſpenſandi rationes. Nã in præſentia ſat erat exẽplum proferre. ¶ Circa hanc concluſionem nihil aliud notandũ ſupereſt q̃ quò perſpicuum fiat diſcrimen inter illa quinq; vel ſex quæ dicta ſunt. Et primò inter diſpenſationem & cõmutationem liquida eſt differẽtia. Nam per diſpẽſationẽ vinculum prorſus voti enodatur ac tollitur: in cõmutatione verò minimè. Ipſo enim eodẽ vinculo quo ad peregrinationẽ, verbi gratia, coactus eras, obligaris ſubinde ad orationem in quã votum cõmutatum eſt. Itaq; ad orationẽ illam non teneris virtute præcepti illius qui commutauit: quia ille nihil iubet, ſed mutat. Neq; verò nouum ſuſcipis votũ: ſed virtus prioris manet in ſecunda materia. Ac perinde eadem eſt religio ſeruare illud in ſecunda materia, atque in priori. ¶ Mox neque inter diſpenſationem & irritationem obſcura differentia eſt. Nam irritatio eſt ſublatio materiæ, atque adeò obligationis voti quod nondum firmum erat, ſed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideo non ſolùm ad ſpiritualem pertinet poteſtatem, ſed pater & maritus idem poſſunt. Diſpenſatio verò eſt religatio & ablatio vinculi quod firmum erat: quæ ideo functio ad ſpiritualem poteſtatem attinet. Neque ſine cauſa & iudicio fieri poteſt, quo iudicetur cauſam vouendi inutilem iam eſſe. Quod ad irritationem non eſt neceſſarium. ¶ Attamen inter diſpenſationem & epieikeiam ſeu interpretationem, nõ tam clarũ eſt interuallum. Nam qui diſpenſat, nihil aliud videtur facere quàm interpretari & declarare votũ iam tunc in illo caſu non obligare. Ad hoc autem loco citato libr. 1. cùm de legis diſpenſatione diceremus, reſpondimus. Interpretatio enim voti, ſicuti legis, exigit vt eius impletio ſit rationi naturali contraria: ad diſpenſationem verò ſatis eſt quòd legis & voti ratio in tali perſona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati autoritatem, vt illic declarabamus, ſi recurſus ad ipſum non pateat.

Diſcrimẽ inter diſpenſationẽ & reliqua.

Quantũ interſit inter diſpẽſationẽ & irritationem.

Accipe exemplum. Vouiſti carnes non edere: tamen in eum locum incidiſti, vbi niſi eas comedas, peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tuipſe autoritate priuata potes non obſtante voto illas comedere. Haud tamen ideo à voti vinculo abſolueris: ſanè quòd eâdem neceſsitate præterita ſeruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimento tibi eſt nè tam atttentè poſsis ſtudio literarum incumbere: non ideo potes per epieikeiam contra votum facere: ſed tantùm poteſt eſſe cauſa quare prælatus tecum diſpenſet, votique obligationem vel ad tempus vel in perpetuum tollat. Quocircà diſpenſatio nõ eſt interpretatio, votum tunc non tenere: ſed etiam ſi votum teneat, illud tollere.

Quo fit vt aliquam habeat ſimilitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis authoritate, ceſſante cauſa. Quanuis plus requiratur ad diſpenſationem: nempe quòd materia voti ſit, vti diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Eſt præter hæc omnia & voti ceſſatio quæ nulla indiget diſpenſatione: de qua quæſtion. 1. meminimus: nempe ſi vouiſti certam domum nunquàm intrare, & cauſa fuit propter periculum quod illic tibi imminebat, ceſſante prorſus illa cauſa ceſſat & votum. Nam non intrare domum, res eſt vana, atq; adeò indigna materia voti. ¶ Igitur vt ad concluſionem redeamus, quòd condecens fuerit eccleſiæ prælatos tali fungi autoritate in votum quali in legem, compertiſsimũ eſt: nam cùm neque vouentis prudentia tanta ſemper ſit, vt votum matura conſulta-

Ratio altera cõcluſionis.

tione ſuſcipiat: & res prætereà humanę quotidie ſubinde mutentur, ſæpe ſæpiùs rationi conſonat id quod quis vouerit retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo eſſe non poteſt idoneus iudex in cauſa propria, ratio ipſa à natura profecta docebat vt qui vices Dei gerit tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Chriſtus hanc eccleſiæ ſuæ autoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in cauſis conſiſtit quibus diſpenſatio iuſtificatur: de quibus articu.3.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, idem diſcrimen in lege veteri inter animalia conſtitutum quæ templo offerebãtur, perinde apparere inter votum ſolenne & ſimplex. Animal enim oblatum quod immolationi idoneum erat, iam inde exiſtimabatur quaſi diuino cultui mancipatum: qua de cauſa redimi pretio nequibat. Ac pariter, vt ſtatim dicturi ſumus, in votum ſolenne, quo ſe homo diuino tradidit cultui, diſpenſatio non cadit: animal verò quod ſanctificari per immolationem nõ poterat, redimi iubebatur: & pariter nunc ſuper voto ſimplici diſpenſari ab eccleſia
Ad ſecundũ. poteſt. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, quòd quãuis ſuper his quæ iuris naturæ ſunt ac diuini, diſpenſari per hominem non poſsit: tamen non minùs tenetur homo legi maiorum mandatatoque parêre, quàm explere votum. Nam & hoc quoque naturale ius eſt ac diuinum. Quapropter etſi implere votum ſit de lege naturæ ac diuina, tamẽ dum ſuperior diſpenſat nihil contra votũ ipſum fit, ſed tollitur: eò quòd iudicatur non debere in tali caſu ligare. Quemadmodùm quando princeps in lege humana diſpenſat, non id fit vt ſubditus legi non obtemperet, quod eſſet contra ius diuinum, ſed hoc prorſus vt quod erat lex, in hoc caſu ceſſet. Quare prælatus diſpenſans in voto, non diſpenſat ſuper ius diuinum aut naturale: hoc enim faceret ſi manente voto licitum cenſeret opus contrarium. Quòd ſi tibi hoc videatur petitio principij, atque adeò ſic
Obiectio. arguas: Lex diuina & naturalis non poteſt per hominem tolli: reddere votum eſt lex diuina: ergo non poteſt illa tolli, atque adeò
Solutio. neque eius obligatio. Reſpondetur quòd diſpenſans non tollit legem diuinam, quæ eſt vt dum votum firmum manet ſeruetur, ſed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Quòd enim homo reus ſit voti, ex duabus præmiſsis colligitur. Nempe quia vouit, & quia lex eſt vt votum reddatur: diſpenſans autem non tollit hoc ſecundum, ſed prius: puta obligationem quatenùs ex voluntate iſtius emerſit: quæ, vt ſuprà diximus, quodammodò eſt lex humana. ¶ Ac pari modo reſponde- *Ad tertium.*
tur ad tertium, quòd qui non perſoluit votum quod præfectus cenſet incommodum, nullam frangit Deo fidem: imò eius vicario obſequitur.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ſuper voto ſolenni continentiæ religionis fieri poßit diſpenſatio.

QVANVIS eccleſia poteſtatem habeat, vt dictum eſt, diſpenſandi in voto perinde atque in ſuis legibus: tamen propter ſingulare priuilegiũ voti ſolennis, explorare reſtat vtrùm vſque ad hoc etiam eadem poteſtas extendatur.
Et arguitur à parte affirmatiua. Vna ea- *Primum argumentum à parte affirmatiua.*
rum ratio quæ ſuprà relatæ ſunt diſpenſandi in voto eſt, ſi pretioſiori bono obſtaculum ſit: ſed hæc in voto etiam ſolenni continentiæ reperiri poteſt. Nam bonum commune, teſte Ariſtot. diuinius eſt quàm peculiare cuiuſpiam: poteſt autem in voto *Ariſtot.*
continentiæ alicuius perſonæ periclitari cõmune bonum: vt ſi per matrimonium illius qui continentiam ſolenniter vouit, perpetua regni ſucceſsio ſeruaretur incolumis, ac ſubinde afflicta republica paci conſuleretur publicæ: ergo tunc religio eſſet ſuper tali voto diſpenſare. ¶ Secundò: La- *Secundum.*
trîa nobilior virtus eſt quàm caſtitas: poteſt autem ſuper voto latrîæ, puta offerendi ſacrificium aliquod, iuſta de cauſa diſpenſari: ergo ſuper voto ſolenni caſtitatis. ¶ Tertiò: Sicut votum abſtinentiæ *Tertium.*
periculum vitæ offerre poteſt vouenti, ſic & ſolenne votum continentiæ: ſed cauſa ſeruandæ vitæ licita eſt diſpenſatio prioris: ergo & poſterioris. ¶ Quartò: ſub voto ſo- *Quartum.*
lenni religionis nõ ſolùm caſtitas, verùm & paupertas & obedientia continetur: horum autem duorum diſpenſatio legitima eſſe poteſt & iuſta: ergo & caſtitatis. Minor

nor patet, dum quis ex monachatu ad functionem epiſcopalem aſſumitur: tunc enim ille & à pfeſsionis obediẽtia eximit̃, & in diuitijs pmittitur viuere. ¶ In cõtrariũ autẽ eſt illud Eccleſ.26. Omnis põderatio non eſt digna animæ continẽtis: id eſt nihil eſt quo cõtinentiæ ſtatus cõpenſari poſsit. Cui applaudit &.c. cũ ad monaſteriũ. de ſtat. mona. Cuius poſtrema verba ſunt, Abdicatio proprietatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis, adeò annexa eſt regulæ monachali vt contra eam neq; ſummus Pontifex poſsit indulgere.

AD quæſtionẽ trib⁹ refutatis opinionib⁹ reſpõdet D. Tho. per ſuã, quã quinq; cõcluſionib⁹ explicat. Ad materiæ autẽ intelligentiã prænoſſe oportet tria eſſe in voto cõtinẽtiæ cõſideranda: nẽpe materiã, perpetuitatẽ, ac ſolẽnitatẽ. Tres ergo opiniones, videlicet duæ priores & quarta, in cõcluſione capitali eadẽq; negatiua conſentiunt: nẽpe ſup votũ ſolẽne cõtinentiæ neutiq̃ per eccleſiam diſpenſari poſſe: ſed de cauſa diſsidẽt. Prima enim quæ eſt antiqui Altiſsid. & glo. c. cũ ad monaſteriũ. de ſtat. mona. & ſup. c. 1. de vot. & vot. redemp. cauſam ad materiã reducit. Aiunt inquã eius autores hmõi ſolenne votũ idcircò nõ eſſe diſpenſabile, quòd excellẽtia cõtinentię virtutis æquã non recipit compẽſationẽ, vt autoritas Eccleſiaſtæ citata inſinuat. Rationẽ autẽ eam aſsignant ꝙ homo per continentiã tum de domeſtico triũphat inimico, nimirũ de carne, quę diabolo & mũdo moleſtior eſt: tũ & angelorũ repræſentat naturã, Chriſtoq́; ſecundũ animæ puritatẽ & corporis aſsimilat̃. Hęc autẽ ratio non admodũ vrget: nã animę bonũ, vt cõtemplatio & oratio, præſtãtius eſt, viciniusq́; nos Deo reddit conformes q̃ bona corporis. Id quod & Apoſt. 1. ad Cor. 7. cõteſtatur: vbi cõtinentiã mediũ exiſtimat fouẽdæ cõtemplationis quæ eius eſt finis. Ait enim ꝙ innupta mulier cogitat quæ Dei ſunt: & ideo cõiugibus ob id cõſulit à cõmuni toro in tẽpus ſeiũgi, vt poſsint orationi vacare: & tñ ſuper voto cõtemplationis & orationis diſpẽſari poteſt. ¶ Ob id ergo alij, quorũ fuit Alber. Mag. in. 4. d. 38. ar. 7. rationẽ eiuſdẽ concluſionis à perpetuitate voti deducũt. Aiunt ſcilicet idcircò hoc votũ diſpenſationi nõ ſubdi, quòd prętermitti nequit, niſi per id quod omninò eſt contrariũ: id autẽ quod voto contrarium eſt, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hęc nullã habet energiam: nã etiã votum

Tria in voto cõtinẽtiæ conſiderãda

Altiſsiodor.

Gloſſa.

Ratio proxima nõ admodũ vrgens.

Paulus.

Ratio Alberti Magni.

Refutatur ratio Alber.

abſtinẽdi ppetuò ab eſu carniũ ptermittere nemo poteſt niſi edendo carnes: & tñ poteſt in illo diſpẽſari. ¶ Igitur tertia opinio cõcluſionis ſententia differt: aſſeuẽrat enim votũ ſolenne cõtinẽtiæ eſſe diſpẽſabile propter cõmunem reipublicæ vtilitatem: vt ſuprà argutũ eſt. Attamẽ his nõ obſtãtibus, D. Tho. reſpõdet quatuor preambulis ppoſitionib⁹: ex quib⁹ quintã colligit capitalẽ concluſionem. Prima propoſitio eſt. Nullus eccleſiæ prælatus, vt ſummũ atq; minimũ cõprehendamus, efficere poteſt vt qui votum ſolenne emiſit ab eo deſiſtat ad quod cõſecratus aut benedictus eſt: nempe vt ſacerdos non ſit ſacerdos: aut religioſus non ſit religioſus. Probatur ex illo Leuit. vlt. Illud quod ſemel ſanctificatum eſt dño, non poteſt in alios vſus cõmutari: quoniam iam dicatũ eſt Deo: eccleſia autẽ nõ poteſt ſanctificationem illius quod ſemel ſanctũ eſt tollere, neq; in rebus ipſis inanimatis: nequit enim efficere vt conſecratus calix, aut tẽplum, aut ara, non ſint conſecrata: atq; adeò multò minùs vt homo ſemel Deo conſecratus aut dicatus, deſinat eſſe conſecratus: atq; adeò neq; poteſt ab illo vſu abducere ad quẽ conſecratus eſt aut benedictus, atq; alijs applicari. Solennitas autem voti, vt. q. 2. dictum eſt, conſiſtit in cõſecratione & benedictione vouẽtis: fit ergo cõſequens aſſertio noſtra: nẽpe fieri non poſſe vt qui ſemel ſacerdos aut religioſus eſt, deſinat eſſe talis. Tãetſi ſacerdos functione & executione ordinum ſuſpẽdi poſsit. At quia hoc de ſacerdote propter charactẽrem certius eſt, nonnulli Iuriſtæ id de religioſo negârunt: dicentes poſſe fieri non religioſum. Sed tamẽ hoc, inquit ſanctus Thomas, ignoranter dixerunt. ¶ Hac ergo prima propoſitione præfixa, vt ad votum continentiæ deſcẽdamus, ſpeculari reſtat vtrùm cõtinentiæ votum illi ſit muneri eſſentialiter annexum, ad quod per votum ſolenne conſecratio fit aut benedictio: nam ſi ita ſit, qua ratione qui cõſecrat⁹ eſt, eſſe nequit nõ conſecrat⁹ aut benedictus, fit vt neq; vlla queat ſuper tale cõtinẽtiæ votũ fieri diſpẽſatio. Sin autem tali muneri continentia non ſit indiuiduè annexa, diſpenſari poteſt vt huiuſmodi conſecratus aut benedictus continentię voto ſoluatur. Res eſt apertiſsima ¶ Subnectitur ergo ſecunda propoſitio. Ordini ſacro debitum continentiæ non eſt eſſentialiter annexũ, ſed ſtatuto eccleſiæ: vt ſuperiùs iam nobis cõſtitit. Hoc patet: quia non

Prima propoſitio diui Thomæ.

Probatio.

Secunda propoſitio.

Ratio.

eſt de eſſentia ſacerdotis caſtitatem ſeruare: quandoquidē Græci etiā ab eccleſia Latina permittũtur in coniugij fœdere permanere. *Tertia propoſitio.* ¶ Ex hac ergo protinꝰ ſeqꝰtur tertia. Videtur eccleſia diſpēſare poſſe in voto continentiæ, quod per ſuſceptionē ſacri ordinis ſolēniter ſuſcipiť. Patet poſtq̃ nō ſecũ in eodē pugnat, ſacerdotē eſſe & nō cōtinere. *Quarta propoſitio.* ¶ Quarta propoſitio: Debitũ cōtinētiæ ſtatui religionis eſſentiale eſt. *Probatio.* Probať: homo per religionis ſtatum ſæculo prorſus abrenũtiat, totũ ſe Dei ſeruitio mācipādo: ergo illo voto ab ſe reſcindit quicquid eiuſmodi obſequio obſtaculo eſſe poteſt: hoc autem maximè eſt cōiugalis ſarcina: vt per quā homini neceſſitas incumbit familię curādæ: ſecundũ illud Apoſtoli. 1. ad Cor. 7. *Paulus.* Qui cũ vxore eſt ſolicitus eſt quæ ſunt mũdi, quomodò placeat vxori: & diuiſus eſt: ergo religionis voto eſſentiale eſt caſtitatis debitũ. Idq; nomine ipſo confirmať. Nam monachus ab vnitate ſic nuncupatur: nēpe quia ſolus viuit, atq; vnico Dei negotio incũbit, neq; ad vxorem vel ad alia ſęcularia diuiſus eſt. *Cōcluſio reſponſiua.* ¶ Ex his tādem eliciť quinto loco capitalis cōcluſio, qua ad quæſtionem reſpondeť. In voto cōtinentiæ quod religionis profeſsione fit ſolēne, nequit eccleſia diſpenſare. Cuius ratione Decretalis citata ſubdit: nēpe ꝙ cuſtodia caſtitatis annexa eſt regulæ monachali. ¶ De tertia ꝓpoſitiōe S. Tho. quæ ad votũ ſacerdotale ſpectat, nemo dubitat, quin ſit ab illo ſeparabilis cōtinētia. Sed *Scrupulus.* de hoc forſan tyrũculꝰ hęreret, vtrũ votũ caſtitatis quod ſacerdotes modo ſtatuto eccleſiæ ſuſcipiunt, ſit de caſtitate intelligendum, quæ rei vxoriæ opponiť: an verò de illa quæ ſimpliciter omni copulæ aduerſať, ſiue cōiugali, ſiue fornicariæ: multũ enim refert: nam ſi tātũ de priori intelligiť, tunc fornicatio ſacerdotis nō eſſet niſi ſimplex peccatũ: ſi autem de poſteriori, erit etiā fractio voti. Apparet autē non intelligi niſi de priori, ſcilicet ꝙ tantũ voueāt nō ducere vxores: nam hoc eſt quod ſuo ſtatui ſatis eſſe videtur. *Reſponſio.* Reſpōdeť nihilo minùs, ſimpliciter eſſe intelligendum de caſtitate, ſicut eſt votũ religionis: nam ad functionē ſuā qui cōſecrando venerabili ſacramēto mācipanť, omnis mũdities cōdecet: qua ratione eccleſia ordinibꝰ ſacris illud adnexuit votũ. Quare fornicātes, duplici culpa maculātur. *Quæſtio.* ¶ At ſciſciteť fortè quiſpiā, quomodò poſsit Papa ſuper huiuſmodi voto diſpenſare: videlicet vtrũ anteq̃ fiat: nēpe abrogādo nunc legē poſitā: vt qui amodò initiari voluerint ſacris, nō fiāt voti caſtitatis obnoxij: an verò etiā cũ illis qui iā votũ ſolēne fecerunt. Apparet enim modus hic ſecundus nō licēre: nēpe vt qui votum ſolēne fecerũt, vxores ducāt. *Solutio.* Reſpondetur, vtroq; id modo poſſe facere: quādoquidem huiuſmodi votũ vim aliam non habet q̃ ex eccleſiæ ſtatuto: cum ex natura rei, votũ continētiæ non ſit ordini ſacro annexũ. Et ſimile. q. 6. de militaribꝰ religionibus dicturi ſumus. ¶ De capitali autē cōcluſione multi ſunt qui à ſentētia S. Thom. deflectunt: tenētes eccleſiam perinde in voto ſolēni continētiæ religioſorum diſpēſare poſſe atq; in voto ſacerdotum: vt eſt Henri. Gandeñ. quodlibe. 5. q. 25. & 26. & Richar. in. 4. d. 38. art. 9. & Durandus eād. d. q. 2. *Henrici opinio.* Et ex noſtris Palud. q. 4. *Richardus.* Quin etiam & ipſe D. Tho. aliquādo cōtrariā ſentētiā non reſpuit: *Durandus.* vt patet in. 4. d. 38. q. 1. arti. 4. *Paludanus.* Imò verò, quod non poſſum nō mirari, Caiet. in præſentiarũ *Caietanus.* non ſolùm cōtrariam ſentētiam aſſeuērat, verùm & aſſerit opinionem hîc ſancti Thomæ de huiuſmodi indiſpenſabilitate non eſſe eius abſolutè, ſed opinatiuè: quia illum, inquit, ſenſum ex Decretali hauſit: quem tamē ipſe non cenſet eſſe legitimum. Idemque contendit & in opuſculis. q. 12. primi quotlibeti. ¶ Igitur pro examine præſentis quæſtionis attentè notādum eſt quēadmodùm ſanctus Thomas ex prima propoſitione & quarta colligit diſpenſari non poſſe in voto ſolenni continentię religionis: quæ eſt capitalis concluſio. Sic ſcilicet fieri per eccleſiam nequit, vt qui ſemel in religionem benedictus eſt, deſinat eſſe religioſus. Sicuti fieri non poteſt, vt qui in ſacerdotem conſecratur, deſinat eſſe ſacerdos. Continentia verò perpetua eſt de intrinſeca ratione & eſſentia religionis: ergo ſuper illa fieri non poteſt diſpenſatio. Qui autem ſententiam hanc impugnant, vtranq; præmiſſam demoliri conātur. Imò nō ſolũ extranei, verũ & hîc Caietan. priorē nō approbat: *Caietanus ſtudet demoliri rationē S. Thomæ.* quia nō idē de religioſo quod de clerico in ſacris cenſet: eò quòd per ſacros ordines imprimitur indelebilis character, vnde fit impoſsibile eũ qui ſemel eſt ſacerdos, deſinere eſſe talis, etiā ſi degradeť. In religione autē nullus character imprimiť, ſed ſola adhibeť benedictio. Quare etſi fieri nequeat religioſum nō fuiſſe benedictũ, nihil tñ vetat quo minùs pro legitima cauſa eiuſmodi religioſus diſtrahatur ad alios vſus: puta diſpēſetur cum illo vt à cœlibatu ad nuptias demigret.

Veluti

Veluti & cõſecratus calix poteſt per diſpenſationē in alios aſſumi vſus: nã & ſacros propoſitionis panes ſacerdos legis veteris Dauîdi porrexit quò ſuorũ famē leuaret. Hęc oĩa à Palude mutuatus eſt. ¶ Ex quo ſubinde infert D. Thomã Decretalē, Cũ ad monaſteriũ.nõ citaſſe legitimo ſenſu. Illic enim ſolũ habetur ꝙ nõ poſſet religioni ſine voto caſtitatis religioſum permanere: haud tñ inde, inquit, colligit̃ ꝙ nõ poſsit à religione extrahi. Imò ait ꝙ ſi autor vidiſſet ſummos Põtifices eãdē Decretalē ſic fuiſſe interptatos, procul dubio nõ ſuſcepiſſet onus huius opinionis ad defendendã illã Decretalē: ſanè cũ pluries à Romano Põtifice diſpenſatũ ſit in voto ſolēni: vt cũ rege Aragoniæ refert Petrus de Palu. in. 4. d. 38. & Papa Cœleſtinus diſpēſauit cũ ſanctimoniali Cõſtantia filia Rogerij regis, vt monaſteriũ poſt profeſsionē exiens, Hērico Sexto Regi nuberet: vt hiſtoriæ tradunt. ¶ Alij autē Thomiſtæ vt D. Thomam defendãt, fingũt neſcio quã qualitatē religioſo per benedictionē ĩprimi indelebilē: qd' de ridiculũ figmētum eſt. ¶ Igitur quod Caietanus de S. Tho. cenſet, videlicet ꝙ ſi ſenſus Decretalis intellexiſſet nõ perſtitiſſet in hac ſētētia, id ipſum ego de eo cēſuerim: nempe ꝙ ſi mētem D. Tho. penetrare voluiſſet, non tam facilè ab illo receſsiſſet. Vis enim rationis D. Tho. ad probãdũ religioſum fieri non poſſe nõ religioſum, nõ perſiſtit in eius benedictione tanq̃ in prima radice: ſed in legitima traditione: quia ſcilicet dũ ſolēniter profitet̃, dedit traditq; ſe in alterius poſſeſsionē: hoc eſt in alienã poteſtatē: nēpe quia religioni ſe dedicat perinde ac ſi qs in mãcipiũ ſeſe traderet dño: vt. q. 2. ar. vlt. declarauim⁹. Sed quia illa traditio ſub forma benedictionis celebratur, ea vtitur quaſi traditionis ſigno. Nã in ordine noſtro anteà fit profeſsio q̃ benedictio. Vnde in. 4. d. 38. q. 1. arti. 2. expreſſè ait tum votũ ſolēne fieri qñ quis præſentialiter ſeſe Deo tradit, diuinis ſe præceptis mãcipando: vel in ſacro ordine, vel in religionis profeſsione. Et ar. 3. inter ſoluendũ tertiũ argumentũ poſtremæ quæſtiũculę, propterea ait per votũ ſolenne dirimi matrimoniũ, qd' nõ fit per ſimplex, quia votum ſolēne habet actualē exhibitionē proprij corporis. ¶ Hęc autē ratio profectò nõ eſt tam debilis q̃ Caieta. & alij arbitrantur: nã ſi quod eſt in hoĩs dñio & poſſeſsione per humanã poteſtatem auelli ab illo iuſtè nõ poteſt, nec verò cõiux ab altero coniuge, multò fit probabilius vt qui iam ſe Deo in hoc obſequiũ mãcipauit, amoueri inde nõ valeat. Quę quidē ratio tãti tēpore D. Tho. habebat̃, vt præter ingenitã ſibi cõſuetiſsimamq; vrbanitatē & modeſtiã, nõ fuerit dicere veritus, eos qui ſentirent religioſum poſſe fieri nõ religioſum, ignorãter id dixiſſe. Hoc ēm prorſus argumēto D. Matth. vſus eſt aduerſus regē illũ, qui ſanctimonialem Ephigeniã ducere volebat: ꝙ cùm cœleſtis regis ſpõſa eſſet, nefas ꝑmittere exiſtimauit, quãuis dimidiũ regni illi offerret. Ad quã autoritatē Caie. reſpõdere nequiuit niſi negãdo hiſtoriã. ¶ Et rationis fundamētũ eſt quod. q. 2. arti. de ſolēni voto, declarauimus: nēpe ꝙ etſi cerimonia ſolēnitatis voti cõſtitutio ſit humana, eius tñ obligatio ius eſt diuinũ ac naturale: videlicet vt qui re vera iam ſe alteri perpetuò mãcipauit, nequeat inde citra iniuriã diuelli. Quòd autē religio ſit perpetua traditio, patet ex illo euãgelico: Vade & vēde oĩa quæ habes, & ſequere me: perpetua ſcilicet animi firmitate. Igit̃ qui cõtrariæ opinioni patrocinant̃, in eo, niſi nos fallimur, decipiuntur, ꝙ cũ cerimonia profeſſionis ſit de iure eccleſiaſtico, inde inferunt vinculũ nõ eſſe de iure diuino. Quòd ſi verũ eſſet, profectò tã facilè poſſet ſuper voto ſolēni diſpenſari q̃ ſuper ſimplici: quod tñ abſurdũ eſt. Quocircà Altiſsiodorēſis & Albertus Mag. in. 4. d. 34. ar. 17. & Alexã. Hal. in. 3. par. & Bonauētura etiã in. 4. in fin. d. 38. atq; alij huius claſsis pro cõſtitutiſsimo ſemper hoc habuerũt. Ob idq; D. Tho. opinionem cui in. 4. viſus eſt cõniuere, poſteà in Sũma re oculatiùs ꝓſpecta, demutauit: cõtrariãq;, quicquid Caietan. dixerit, affirmatiſsimè cõplexus eſt. ¶ Et eſt mihi profectò in confirmationem eius ſētētiæ argumentũ minimè debile: nã ſi religioſus per diſpēſationē fieri valeret nõ religioſus, non eſſet firma ratio vt per profeſsionē religionis matrimonium ratũ nõ conſummatũ dirimeret̃. Fac enim maritũ ante copulã religionē profiteri, atq; vxorē alteri ſe cõiugio copulare, tunc ſi iſte fieri poſſet non religioſus, trãſire poſſet ad alias nuptias: quandoquidē priores diſſolutę fuerãt. Vnde vſu veniret vt poſt ratũ matrimoniũ de præſenti, viro liceret habere aliã vxorē, & vxori aliũ virũ. Hæc in corroborationē attulerim prioris ꝓmiſſę: nēpe religioſum fieri nõ poſſe ſęcularē. ¶ Ex his fit S. Tho. Decretalē, cũ ad monaſteriũ. nõ ad id citaſſe ad qd' Caiet. putat. ſ. ad cõfirmãdũ ꝙ religioſus nõ poteſt fieri nõ religioſus: nam bene videbat, hoc illic nõ definiri. Sed hoc aliũdè cõſtituto citauit illã ad aſſerendã alterã ꝓmiſſam: videli-

Explanatio rationis ſancti Thom.

Altiſsiodor. *Albertus Magnus.* *Alexã. Halē.* *Bonauētura.*

Firmißima ratio pro opinione ſancti Thom.

videlicet perpetuam continentiã ſic eſſe religioni annexam, vt neque per eccleſiam fieri poſsit vt ſit vera religio ſine cõtinẽtiæ voto. Et certè eſt mirandũ ꝙ Caietan. apud diuũ Thom. hoc non perſpexerit. ❡ At verò & ſecundã præmiſſam nõ deſunt qui inficient: nimirũ arbitrantes cõtinentiã nõ ſic penitus natiuã eſſe religioni q̃n abſq; illa poſsit vera eſſe religio. Imò verò Caiet. licèt hic aliud affirmare & defenſare videat, tñ illis ſuis verbis q. 88. ar. 7. quòd ſolo eccleſiæ ſtatuto religioſus inhabilis ſit ad matrimoniũ, q̃ pariter Scotus ait, videt idẽ ſentire. De hac autẽ re in ſubſequẽti q̃ſtione ſingularis nos manet artic. 3. vbi de militarib⁹ religionib⁹ diſputabimus, an veræ ſint religiones: cũ eiuſmodi milites matrimonia cõtrahãt. Interim tñ ſatis ſit nobis expͤſſum decretũ Innocẽtij iam citatũ: vbi ait nec per ſummũ Pontificẽ indulgeri poſſe vt abſq; caſtitatis voto verus ſit monachatus.

Ad primum argumentũ. ❡ Per hæc ergo argumẽta cõtrariæ opinionis diluunt. Simile nãq; quod à ſacerdotio ad religionẽ afferũt, nullũ eſt: videlicet ꝙ ſi poteſt Papa ſuper continẽtia ſacerdotis diſpẽſare, poſsit cũ monacho: nã caſtitas nõ eſt illi muneri indiuidua, veluti huic. Sed arguũt ſic prætereà.

Replica. Id quod voto nè fieret obſtaret, cauſa eſt legitima vt factũ tollat: ſi autẽ grãde reipublicæ periculũ immineret niſi vnus quiſpiã dũ liber eſt matrimoniũ cõtraheret, id potiùs eligere deberet q̃ religionẽ: ergo ſi eadẽ neceſsitas poſtq̃ eſt religioſus, incũbit, tunc etiã extrahẽdus eſt. Negat autẽ

Solutio. prior aſſumpta. Reſpõdeant enim mihi qui hoc vtunt Achille. Si ſalus omninò reipublicæ inde eſſet depẽdẽs ꝙ qui vxorẽ habet legimã alterã duceret, vtrũ dimittere quã habet deberet vt aliã ſibi copularet? omninò negabunt. Et tñ ſi res eſſet integra, hoc eſt ſi ille liber eſſet, deberet illã ſibi adiũgere quæ ad publicã ſalutem conferret. Simile ergo nos de religioſo reſpõdem⁹: quippe qui fortiori eſt vinculo colligatus.

Altera ratio Paludani. ❡ Rurſus, Palude arguit ꝙ in oĩ voto excepta ſubintelligit autoritas Papæ, ſi diſpẽſare voluerit. Atque alij eidẽ rationi aliã adiungũt: videlicet ꝙ homo à iure naturæ nullatenùs ſe valet eximere: quaproꝑter nullo obſtante voto ſi naturalis lex caſum obtulerit neceſſariũ, parendũ eſt: atq; adeò omninò cũ religioſo diſpẽſandũ.

Solutio. Negat verò illud documentũ. Imò ſicut poteſt homo ſic ſe per matrimoniũ alteri addicere vt neq; per Põtificẽ poſsit ab illo diſſociari, ita ſe poteſt & per votum religioni mancipari. Quocircà falſum eſt ꝙ ĩ voto ſolẽni illa ſubintelligit exceptio. ❡ Reliqua iſtorum argumẽta nullius ſunt prorſus momẽti pręter illud, quod licèt meritò pluris habeat, non tñ perinde cogit atq; ipſi putãt. Et eſt illud qd' hic Caiet. ineluctabile exiſtimat: nẽpe ꝙ Põtifices ſuprà memorati cũ religioſis diſpẽſaſſe legunt, vt religionẽ cũ matrimonio cõmutarẽt.

Ad aliud argumentũ contrarię autorum. Ad hoc aũt in primis reſpõderi poteſt, hiſtorias illas, ſaltẽ illã Regis Aragonũ nõ eſſe vſq; adeò certã: haud enim in Chronicis illius regni extat: nec verò in ſacro canone: ſed à Palude citat. Secũdò, vt Sylue. in verbo, votũ. 4. refert, ſunt qui aſſeuerent religioſum illum Aragonẽ nõ fuiſſe profeſſum. Idemq; aſtruunt de ſanctimoniali Cõſtãtia. Vel fortè allegârũt nõ vſq; adeò ſpõtaneos ſolenniter vouiſſe: quod creberrimè vſu venit. Prætereà idẽ Syluester magiſter Palatij ſacri nõ veretur dicere alia multa Põtifices factitare neq; ſecundũ ius, neq; ſine ſcãdalo. At verò nõ opùs eſt huc cõfugere. Sed cũ de re hac diuerſè fuerit iam pridem opinatum, Papa diſpenſans ſequutus eſt opinionẽ illã quã probabilẽ cẽſebat: Haud tñ ſubinde fit cõſequẽs vt illam tanq̃ de fide decreuerit. Nã facta Põtificum minimè articulos fidei conſtituunt. Quod miror tum alios, tũ præcipuè Caietanum nõ animaduertiſſe. Quapropter ſi Cœleſtinus diſpenſauit cũ Cõſtantia, nõ dubiũ quin hoc D. Tho. notiſsimũ fuerit: ſucceſsit enim ei paulò pòſt. Et nihilo minùs nõ fuit cur vereret cõtrariã probare ſentẽtiam. Neq; in hoc cõdemnabat Papam: vtpote qui arbitratus fuerat ſuã opinionẽ fuiſſe probabilẽ. Quare ſi D. Tho. fuiſſet Papa, nunq̃ diſpenſaſſet, nec citra culpã potuiſſet, niſi ſentẽtiã mutaſſet.

Caieta. affirmatio. ❡ Quin age id expẽdamus quod Caietanus arbitratus eſt. Ait quippe quòd cùm Innocentius Tertius, illius Decretalis auctor, cùm ad monaſteriũ. Cœleſtino Tertio proximè ſucceſſerit, qui cum Cõſtantia diſpenſauerat, non eſt vero ſimile anteceſſoris ſui factũ condemnaſſe.

Solutio. Ego verò cõiicio diuum Thomam aliter ſenſiſſe: quĩ paulò pòſt ſcripſit: videlicet Innocentium ob id illum canonẽ edidiſſe, ꝙ diuerſæ eſſet ſententiæ q̃ fuerat Cœleſtinus. Quod quidẽ citra eius iniuriam ratione iam dicta facere poterat. Nam Cœleſtinus non fecerat canonem quaſi de fide. Et ideo ſanctus Thomas Innocentij potiùs canonem amplexus eſt quàm Cœleſtini factum ſequutus.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, cauſam illam diſpenſandi quando votum impedimẽtum eſt maioris boni,

de

de ſimplici tantùm intelligendam eſſe: nam ſolenne perinde ac matrimonium fit indiſſolubile. Quare nullam permittit diſpenſandi cauſam. Vnde optimè ait ſanctus Thom. periculis humanarum rerum per eaſdem res humanas obuiandum eſſe, non autem per hoc quòd res diuinę in vſus pfofanentur humanos. Quocircà cũ religioſi omninò ſint mundo defuncti, nulla de cauſa aut euentu ſunt illinc reuocandi. Vide quàm affirmanter hanc diuus Thomas opinionem habuerit imbibitam, contra quam Caietanus cenſuerit. ¶ Ad ſecundum reſpondetur id tantùm conuincere, ꝙ ſicut poteſt in voto orationis aut ſacrificij diſpenſari, quæ excellentiora ſunt obiecta, poteſt & in voto ſimplici continentiæ, ſiue temporalis ſiue perpetuæ. Attamen dum ſolenniter fit, non cenſetur indiſpenſabile propter dignitatem obiecti caſtitatis, ſed, vt identidem repetimus, propter traditionem & mancipationem voluntatis: cuius gratia opus caſtitatis fit excelſioris virtutis, puta religionis & latrîæ. ¶ Ad tertium reſpondetur latum eſſe inter abſtinentiam & continentiam diſcrimen. Cibus nanque per ſe medium eſt ad conſeruationem vitæ indiuidui: coïtus autem nõ niſi ad conſeruationem ſpeciei: ob idque continentia, vbi in periculum vergit manifeſtum ac præſentiſsimum vitæ, etiam citra diſpenſationem, vt ſuprà diximus, non obligat. Sed per epieikeiam poteſt qui votũ ſuſceperat, illud frangere. Ac perinde vbi res eſt dubia, locus diſpenſationi patet. Nam in hmõi caſibus continẽtia deſinit eſſe materia voti. Vbi autem coïtus ſaluti indiuidui medicinalis cenſetur, quia non per ſe ad talem vitam ordinatus eſt, non ideo eſſe deſinit materia voti: atque adeò dum ſolenne eſt, tolli per diſpenſationẽ non poteſt: ſed tali periculo per alias medicinas vel abſtinentiam eſt ſuccurrẽdum. ¶ Ad quartũ deniq; ſanctus Thomas reſpõdet, quòd monachus dum epiſcopali infula inſignitur, non magis à paupertatis voto abſoluitur, quàm cõtinentiæ: quia nihil habere tanquàm proprium debet: ſed ſicut diſpenſator cõmunium bonorũ eccleſiæ. Similiter neq; à voto obedientię liberat: nam ꝙ prælatis religionis non obediat, inde accidit ꝙ ſuperiorem non habet præter Papam: ſicuti generalis magiſter, licèt nemini in religione obediat, non cenſetur exempt⁹. ¶ Ad illud autem verbum Eccleſiaſti. cõtra quæſtionem citatum, quatenùs primæ ſuperiùs repulſæ opinioni aſtipulari videtur, reſpondendũ reſtat. Videtur enim continentia illic propter eius pretioſitatem indiſpẽſabilis cenſeri: quod ſi verũ eſſet, nec votũ eius ſimplex diſpenſari poſſet. Reſpõdetur ergo id tantùm illic doceri ꝙ nec carnis fœcunditas nec bonum aliquod corporale cõparandũ eſt continentiæ, quæ bonũ eſt animi. Sed nihilo minùs ſi votum eſt ſimplex, diſpenſari poteſt. ¶ Id autem quod hoc loco diuus Thom. de epiſcopo monacho affirmat, profectò difficultate non caret. Primũ enim ambiguum reliquit an nihil voluerit diſcriminis inter epiſcopũ monachum, atque alios ex ſęculo aſſumptos in paupertate cõſtituere: an verò ſoli monacho cenſuerit non licêre habere proprium: reliquis verò id licêre. Nam ſi peculiariter id de monachis aſtruxerit, id porrò mori & vſui videtur contradicere. Quoniam monachus in epiſcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuũ qui ſuę functioni deſtinati ſunt, ac ſi ex ſęculo aſſumptus eſſet. Si autem voluerit nullum epiſcoporũ vllum habere dominiũ ſuorũ redituum, ſed tantùm diſpenſationẽ, res eſſet creditu lõgè durior: quod lib. 9. tractaturi ſumus: &. 10. pro captu noſtro preſſiùs diſſerturi. Crediderim nãq; cùm epiſcopales fructus ſtipẽdia ſint epiſcoporũ, dominiũ illorũ habere: licèt iure miſericordiæ largiores teneãtur eleemoſynas fundere q̃ ſęculares, tanq̃ pauperum patres. Alioquin ſi dominiũ non haberẽt, quicquid ſuperflui expenderent, cõtra iuſtitiã vſurparent, & ad reſtitutionem tenerentur: quæ quidẽ ſẽntentia acerbiſsima eſſet. Sed quia hic articulus illic habiturus eſt propriũ locum, ſuperſedendũ interim. Fortaſſè verò hìc diuus Thom. inter epiſcopũ ex ſæculo aſſumptũ, & illum qui aſſumitur ex religione, noluit diſcriminari quantum ad reditus epiſcopales, ſed quantum ad alias proprias poſſeſsiones. Concedit enim. 2. 2. q. 85. art. 6. ſæcularem epiſcopũ poſſe habere proprium, quod denegat religioſo. At verò forſan non eſt tam indiſpenſabile votum paupertatis in religioſo quàm caſtitatis. Nam poſtquàm creati ſunt epiſcopi, nonnunquàm hac parte cum illis diſpenſatur. Et illos qui ad primam apoſtolicam ſedem aſſumuntur, notum eſt propria poſſidere: licèt à voto caſtitatis, religioni annexo, non ſint abſoluti.

Ad ſecundũ. *Ad tertium.* *Ad quartũ.* *Ad aliud argumentum.* *Ambiguitas in litera ſancti Tho.* *Solutio.*

ARTICVLVS. III.

Vtrũ ad cõmutationẽ vel diſpẽſationẽ voti requiratur prælati auctoritas.

POſtquàm viſum eſt autoritatem cõmutandi diſpẽſandiq́; vota in eccleſia exiſtere, videre reſtat an penes ſolos prælatos ſita ſit. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentum à parte negatiua.

Poteſt vnuſquiſq; liber homo abſq; prælati licẽtia religionẽ ingredi: per votũ autẽ ſolẽne religionis à quibuſcũq; votis in ſæculo editis abſoluit: vt habetur. c. ſcripturæ. extrà, de vot. ergo citra prælati autoritatẽ fit votorũ abſolutio.

Secundum.

¶ Secũdò: diſpẽſatio voti in hoc cõſiſtere videtur ꝙ præpoſiti iudicio decernatur votũ non eſſe obſeruãdum: at ſi prælatus id perperã decernat, nõ ſubinde videt̃ ſubditus à voto abſolutus: quia nemo cõtra diuinũ præceptũ ſoluendi promiſſum diſpenſare valet: ergo prælati autoritas nõ ſufficit. Imò verò nec requiri videt̃. Si enim qui voto irretitus eſt, rectè cenſeat in tali euentu non eſſe ſeruandum, cõtinuò fit liber: ſiquidem votum eo caſu non obligat quo malum eſt ipſum ſeruari: non ergo ad hoc munus auctoritas prælati neceſſaria eſt.

Tertium.

¶ Tertiò. Si diſpenſare in voto, præfectorum eſſet poteſtas, tunc omnibus competeret: non tamen cuncti facultatem diſpenſandi habẽt in quocunque voto: ergo hæc non eſt prælatorum poteſtas quatenùs prælati ſunt.

¶ In contrarium exiſtit quòd votum perinde ac lex obligat: ad diſpenſationem autem legis neceſſaria eſt ſuperioris autoritas: ergo & ad diſpenſationem voti.

IN præſenti articulo tametſi de ſola diſpenſandi commutandiq́; autoritate interrogetur, de cauſa pariter legitimè diſpenſandi reſpondendum eſt. Quare duabus eſt operæpretium concluſionibus reſpondere.

Prima concluſio.

Prior eſt. Ad votum diſpenſandum neceſſaria eſt ſuperioris autoritas. Nam vt hoc obiter verbum in tyronum gratiam non præterierim, non hîc loquimur de abſolutione à trãſgreſſione voti: quanuis enim poſtquàm caſtitatem voueris lapſus carne fueris, tuus te parœcius valet abſoluere. Sed de diſpenſatione probatur concluſio. Votum, vt in ſuperioribus commonſtrauimus, eſt promiſsio quæ de re aliqua Deo fit quæ illi accepta eſt & grata: quòd autem Deo acceptabile ſit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atq; adeò & iudicio præpoſiti qui in eccleſia vices eius fungitur: ad illum ergo ſpectat ſuper votis diſpenſare: ſecundùm illud. 2. ad Corinthios. 2. Nam & ego ſi quid donaui, propter vos, in perſona Chriſti.

Vltima concluſio.

¶ Poſterior concluſio. Ad voti diſpenſationem ac perinde ad commutationem quæ in minus fit bonum, requiritur cauſa.

Probatio.

Probatur primò autoritate modò citata. Nam vbi ait Paulus, in perſona Chriſti, autoritatem deſignat: vbi verò ſubdit, propter vos, cauſam ſubſignat legitimè diſpenſandi: quæ quidem in bonũ eccleſiæ referri debet: alioquin in honorẽ Chriſti nõ cedit: Hoc enim iam ſuprà in fine ſecundi libri de legis diſpenſatione demonſtrauimus: nam cùm lex non niſi propter bonum publicum ſtatuatur, fit vt niſi eiuſdẽ gratia licitè diſpenſari queat. De voto autẽ non lõgè diſsimilis eſt ratio: nam poſtquàm quis fidem ſuã Deo obſtrinxit, non debet eius vicarius promiſſum remittere, niſi in bonum eccleſiæ cui ipſum Chriſtus præfecit. Aliâs non eſſet fidelis diſpenſator, ſed diſsipator iniquus. ¶ Circa priorem concluſionem diſcrimen in primis recolendum eſt, quod ſuprà inter eos conſtituimus qui irritare vota poſſunt, atque eos quibus ſolùm incumbit diſpenſare. Functio enim prior poteſtatem eccleſiaſticam non exigit: quare parentibus, maritis, & dominis conuenit. Poſterior verò ſolis incumbit prælatis: qui tamen irritare non perinde valent niſi religioſorum præpoſiti: quoniam his vtraque competit facultas.

Dubitatio

¶ At de commutatione rimandum eſt vtrùm citra ſuperioris autoritatem priuatim fieri queat.

Opinio Sylueſtri.

Sylueſter nanque verbo, votum. 4. §. 7. in partem negatiuam inclinat: nimirum affirmans quòd nec commutatio in melius abſque prælati autoritate fieri poſsit.

Refellitur Sylueſter.

Haud tamen opinio hæc veritate pollet: quoniam nec eius teſtimonia firma ſunt.

Vera ſolutio

Diſtinguendum igitur. Aut enim ſimplex votum in illud mutatur quod manifeſtum eſt eſſe melius: aut in in illud de quo id quoquo pacto ambigitur. Si enim liquet commutationem in melius fieri, tunc ſuperioris authoritas non exigitur: vt Caietanus hîc probè cenſet.

Caietanus.

Huic nanque veritati & rationes ſuffragantur & teſtes. Eſt enim aſſertio, tum capituli, peruenit. 2. extrà, de iure iurando. propoſitum aut promiſſum non infringere qui in melius illud cõmutat. Et in capitulo citato,

citato, ſcripturæ. de voto. ob id vota in ſæculo facta extingui cenſentur per ſolenne religionis, quòd omnia mutantur in melius: quæ quidem commutatio priuata fit autoritate eius qui ſe religioni addicit. Sed & ratio nihilo eſt minùs efficax. Cùm enim voti obligatio ea ſit prorſus vt quod vouiſti reddas, quando id perſoluis quod conſtat, tum melius, tum perinde creditori acceptius & gratius, cumulatior fit à te ſolutio. Cùm ergo Deum qui ineffabili infallibiliq; iudicio perpenſor eſt rerum, conſtet quo res meliores ſunt, gratiores acceptioresq; habere, non eſt dubium quin qui votum in melius commutat, cumulatiùs ei ſoluat, atq; adeò nulla indigeat prælati authoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, verbi gratia, Deo vouit, aut ouem, aut bouẽ, & loco illorum argenteum calicem eccleſiæ largiatur, quis ambigat voto ſatisfeciſſe, æditUumq; & tutorem eccleſiæ imprudẽter atq; infideliter agere, ſi ſolutionem repellerent. Nec verò iura ciuilia huic obſtant veritati: nam. l. mutuum. ff. ſi certum petatur. ſolùm habetur quòd aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt: nam inter homines non quicquid melius eſt, acceptius fit creditori: vel quia non eſt ei tam vtile: vel quia non eſt tam gratum: vel alia de cauſa: quod reſpectu Dei contingere non poteſt. Imò dum nobis conſtat rem eſſe meliorem, conſtat eum magis acceptam habere: atq; adeò ſemper in talem ſolutionem conſentire: iuxta illum Inſtitutio. titu. quibus modis tollitur obligatio. Conſentiente creditore, aliud pro alio ſolui poteſt. Adde quòd fortè ſi certum eſſe poſſet rem eſſe æqualis apud Deum valoris, inconſulto prælato poſſet fieri commutatio. Sed tamen nõ eſſet adeò tuta: quia dum agitur de qualitate, alienum requiritur iudiciũ. Nam commutatio ſi ſolo debitoris arbitrio fiat, auctiorem ſolutionem videtur expoſcere. Nec verò ſimplex modò votum commutari in melius poteſt authoritate priuata, verùm & ſolenne religionis in arctiorem aliã, ac perinde altiorem: vt promittitur. c. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus. Sicut nec diſpenſari.

Ratio prætcrita aſſertionis.

¶ At verò quãdo in dubio eſt vtrũ mutatio in melius an in minus bonũ fiat: nempè vbi compertiſsimum non ſit opus eſſe excellentius, ſemper eſt autoritas prælati neceſſaria. Quocircà votum ſimplex caſtitatis mutari priuatim non poteſt: quia nihil in votis melius æſtimatur. Nec votum Hieroſolymitanæ peregrinationis: nam poſtquàm hæc ſoli Papæ reſeruantur, nullus alius ea commutare poteſt. Quin verò nec votum abſtinentię, nec alia perſonalia tutò citra prępoſiti decretum mutantur. Eò potiſsimùm quòd quoties votum in leuius mutatur, nonnihil habet diſpenſationis admixtum: quandoquidem remiſsius fit vinculum. ¶ Qui ſunt autem pręlatorum ordines quibus facultas adſit diſpenſandi, ex iure canonico explorandum eſt. Primùm omniũ Antiſtites omnes niſi per Pontificem Maximum prohibiti eſſent, ſuo ordinario munere ſuper omni voto in ſua quiſque Diœceſi, veluti Papa in toto Chriſtianiſmo, diſpenſare poſſent. Attamen quoniam maiores fidei cauſas, vt extrà, de baptiſmo & eius effectu, admonetur: ad ſummum eccleſiæ caput Chriſti vicarium deferri decet, quinq; votorum ſpecies ipſi ſunt iure reſeruatæ. Nempè votum religionis, & votum caſtitatis perpetuæ, votumq; peregrinationis Hieroſolymitanę, Romanęq;, ac Compoſtellanæ. Tametſi Romanum Compoſtellanumque votum ſolùm eſt vſu reſeruatum Romanæ curiæ: nam iure ſolùm excipitur votum Hieroſolymitanum: vt patet. c. quod ſuper his. & ca. ex multa. extrà, de voto. Imò verò cùm reſeruationis ratio ea illic ſupponatur quòd eiuſmodi votum in ſubſidium terræ ſanctę ſuſcipitur, adnotauit ibi Panor. illud tantùm eſſe Papæ reſeruatum, quod illa ratione ſuſcipitur. Quare ſi fiat, inquit, ex deuotione & non pro ſubſidio, epiſcopus poſſet diſpenſare. Attamen conſuetudo aliter habet: cui ideo ſtandũ eſt. Quare diſpenſatio epiſcopi non teneret. ¶ Præter hæc ergo vnuſquiſq; epiſcoporum poteſt ſuper oĩ voto ſimplici ſuorum parœcianorũ diſpenſare. Hæc autẽ in archiepiſcopo facultas, ad diœceſes ſibi ſuffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria niſi in ſua diœceſi: etſi in cauſis forenſibus ad ipſum fiat prouocatio. ¶ Abbates item & religionum præfecti non ſolùm generales ac prouinciales, verùm & conuentuales eâdem vigent diſpenſandi autoritate: nam hac parte veluti antiſtites ordinarij ſuorum ſunt ſubditorum. Haud tamen ad vota ſæcularium qui ſibi ſunt ſubditi, eadem facultas niſi de ſpeciali priuilegio protenditur. Et eſt generalis regula quòd diſpenſandi facultas eadem vbiq; eſt cõmutandi: quandoquidem Diuus Thomas ait, maior eſt diſpẽ-

Panormita.

Regula generalis.

ſandi quàm commutandi. Diſcrimen autem Panormitani ſuper capitulum, Propoſuit.de conceſsione præbendæ.videlicet Papæ diſpenſationem, abſolutam eſſe relaxationem totius obligationis: epiſcopum autem nō prorſus vota commutare, ſed relaxare, nullum habet aut iuris aut rationis fundamentum. In illo nanq; capitulo ſic Papæ cōceditur deſpenſandi facultas, vt epiſcopis nō interdicatur. Parœcij verò curati, quia iuriſdictionem non habent, eâdem diſpenſandi authoritate carent. Nec verò archidiaconi eâdem funguntur. At de his iura ſunt conſulenda. ¶ Ex his fit conſequens, epiſcopum ſuper voto caſtitatis non perpetuæ ſed temporalis diſpenſare poſſe. Nam cùm ordinaria poteſtate omnia ob cauſam poſſet tollere vota, cohibitiones & exceptiones reſtringendæ ſunt vt ſonant: & ideò quia non eis excipitur niſi votum perpetuæ caſtitatis, fit, vt temporalia illis relinquantur. ¶ Sequitur ſubinde etiam religionum præpoſitos poſſe in votis ſubditorum diſpenſare tranſeundi ad altiorem religionem: quanuis illud, vt in quæſtione ſuperiore diximus, irritare nequeant. Eſt enim latum interſtitium: quòd irritare eſt voluntatem alterius coërcere: diſpenſare verò non niſi ſpontaneæ petitioni ſubditi annuere: Prælatus autem prohibere nequit ſubditum tranſire volentem ad fœliciorem frugem. Si autē ille vult ſub eius obedientia permanere, poterit tum ſuper eiuſmodi voto ab eodē prælato diſpenſari: quandoquidem illud non eſt ſimpliciter votum religionis, quod Papæ reſeruatum eſt, ſed votum tranſitus ab vna ad alteram: & huiuſmodi exceptiones, vt modò dicebamus, reſtringendæ ſunt. ¶ Vnum verò dubiū quæſtione.2.in hunc locum repoſuimus de voto pœnali religionis & peregrinationis Hieroſolymitanæ, vtrùm perinde reſeruentur Papæ, ac ſi abſoluta eſſent. Vouiſti, verbi gratia, à tali peccato vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda cauere: adhibita cautione ſi contrà faceres, monachale inſtitutum ſuſcipere, aut Hieroſolymam ire. Quod quidem votorum genus, vt frequētiſsimè inter inconſtantes adoleſcentes in vſu eſt, ita maximè in Dei deſpectum & vilipendium fit. Quia nemo eſt qui illud impleat. Quare huiuſmodi vouentes acerbiſsimo pœnæ rigore eſſent à confeſſarijs vulnerandi. Dubium ergo eſt, vtrùm poſtquàm (vt ſemper accidit) malū illud admiſeris, diſpenſatio ſit Papæ reſeruata. Etenim negatiuè argumenta hęc pugnant, quòd tale votum non eſt propriè conditionale, veluti illud: ſi pater obierit, monachus fiam. Nam illi qui hoc ſecundo modo vouet, cordi eſt religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare poſita cōditione votum fit firmum: qui autem in pœnam ſibi ingreſſum religionis comminatur, non eſt ad religionem affectus, neq; voti intentio illuc fertur, ſed in cautionem illius mali: puta vt à ludo vel mœchia ſeſe cohibeat. Quapropter citra dubium eſt, ante illud admiſſum malum poſſe ab epiſcopo diſpenſari, & à quocunq; prælato qui authoritatem habet ſuper illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quòd etiam poſt commiſſum illud malum ſit ab eodem prælato citra Papam diſpenſabile: quandoquidem non eſt directum votum religionis. At nunquam mihi hactenus hoc potui ſatis perſuadere: nam etſi non ſit votum directum religionis, nihilo minùs poſita conditione fit obligatio ad religionem quæ ex vi voti nata eſt & cōfirmata. Et ideo omninò timeo aliud aſſerere quàm quòd ſit Pontifici Max. reſeruatum. Tametſi fatear non tantam cauſam ad eius diſpenſationem requiri, ac ſi votum eſſet abſolutum. ¶ De cauſis ſubinde diſpenſandi & commutandi vota, diſcrimen perpendendum eſt. Per diſpenſationem nanq; & vinculū prorſus voti diſſoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum quod eſt diſpenſandi cauſa, vtranq; rationem compenſare debet: ſcilicet vt maius ſit quàm erat materia voti, & quàm erat vinculum quod ad religionis latriæq; virtutē pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non diſſoluit, & ideo nō alio opùs eſt quàm vt materia ſit melior ſi mera eſt cōmutatio. Ecce regulas in præſentiarum conſtitui ſolitas. Sunt autem tum obſcuræ tum & fallaces & ad vſum parū conducentes, niſi accuratiùs explicentur. Et ideo ad huius explicationem commemorandæ ſunt cauſæ diſpenſandi in voto. Superiùs enim arti.1.tres ex mente S.Thom.retulimus, ſcilicet ſi votum ſit malum, aut inutile, aut impeditiuum maioris boni. Hìc autē ait debere huiuſmodi cauſam cedere in bonū eccleſiæ, ac ſubinde in honorē Chriſti. Quæ quidem nō ſunt nouæ cauſæ, ſed aliarum finis & explicatio. ¶ Eſt ergo dubium quod hìc mouet Caietanus, vtrùm ad diſpenſationem voti ſemper requiratur cauſa quę eius executioni obſtet: videtur

Panormita. *Primum corollarium.* *Secundum.* *Dubium.* *Solutio.* *De cauſis diſpenſandi & cōmutandi vota.* *Dubiū Caietani.*

videtur enim id ſanctus Thomas in ſolutione ſecundi affirmare: vbi ait quòd ſi prælatus in voto ſimplici religionis diſpenſat, nulla apparenti cauſa obſtante, diſpenſatio nõ tenet. In contrarium autem facere videtur quod commutatio ſine vlla obſtante cauſa fit licitè: & tamen idem apparet vtriuſq; iudicium. Item quia nonnunquam votum diſpenſatur, etiam ſi impleri poſsit, propter aliquod publicum emolumentum. ¶ Ad iſtorum ergo dilucidationem per hæc reſpondetur documenta. *Primum documentum.* Primùm ad voti diſpenſationem neceſſaria eſt cauſa obſtans. Vbi notandum tripliciter poſſe cauſam obſtare: videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ratione communis boni. Ex parte materiæ: Primùm ſi illicita ſit. Et tunc malignitas eius obſtat. Si verò ſit inutilis, inutilitas etiam ipſa quodam modo impedit. Nam opus vanum non eſt Deo gratum. Et in his caſibus non opùs eſt quòd cauſa illa diſpenſandi præſtantius ſit bonum quàm voti vinculum abſolutè conſideratum: ſed quàm vinculum talis voti, ſcilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi eſt pretij: & ideo in rem parui momenti mutari poteſt aut prorſus tolli. Poteſt ſecundò impedimentum intercedere ex parte vouentis: puta eius infirmitas aut debilitas ob quam commodè non poteſt illud implere. Et tunc etiam in cõmutatione penſanda eſt illa infirmitas, vt cõmutatio remiſsior fiat & clemẽtior. Imò tanta eſſe poteſt vt ſit obligatio ſimpliciter diſſoluenda. Sed poteſt tertiò obſtaculum ex parte communis boni exiſtere. Vt ſi vouiſti ieiunium quod tibi impedimentum eſt ſtudendi aut prædicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc verum habet regula, quòd bonum illud voto obſtans, propter quod fit diſpenſatio, debet æſtimari pretioſius quàm erat materia, & ipſum voti vinculum. Pariter ſi Hieroſolymitanam peregrinationem voueris: & expedit eccleſiæ vt aliter ei inſeruias. Vel ſi voto ſimplici te ad religionem obſtrinxiſti: ſed ad communem pacem reipublicæ confert vt vxorem ducas. Tunc enim licitè fit diſpenſatio: quia commune bonum tui obſtat voti executioni. Si autem in tuum tantùm bonũ particulare cederet, minimè eadem diſpenſatio licêret. ¶ Ex iſtis conſequitur, ad cõmutationem, quę mera eſt commutatio, hoc eſt quæ in melius fit, nullam exigi prorſus obſtantem cauſam, ſed ſatis eſt vt ad finem magis conducat. Exemplum extat in. c. Quod ſuper his. de voto. vbi mulierum vota viſitãdi terram ſanctã permutari ſinuntur in eleemoſynas: non quòd executioni voti quidpiam obſtaret: ſed quòd in ſubſidium terræ ſanctæ, plus mulierum pecunia quàm præſentia cõfert. Quando verò commutatio fit in minus bonum, ſemper requiritur cauſa obſtans. Quoniam tali commutationi admixta eſt diſpenſatio: nempè nonnulla voti relaxatio. ¶ Hinc ergo fidelis diſpenſator & prudens colligat vt dum voti impedimento ſatis per cõmutationem ſuccurritur, illo vtatur citra diſpenſationem remedio: aliâs infidelis eſſet: nam omnimoda diſpenſatio, citra neceſsitatem, culpa non caret: neq; diſpenſantis reatus petentem excuſat quin eodem complicetur. Tametſi maior ſit in diſpenſante. ¶ Hìc autem forſitan ſedulus lector inquirat, vtrùm ſit maiori cum difficultate diſpenſandũ, lêxne an votum? *Dubitatio.* Vtrinq; enim extant argumenta. Lex nanq; quia in commune bonum ponitur & vniuerſos ciues ligat, apparet ſanctiùs eſſe cuſtodienda quàm votum. Econtrariò verò quia votum fit Deo, atq; adeò ad virtutem attinet religionis, videtur maiorem cauſam diſpenſandi requirere. Vix ergo reſpõdere ad hoc certa regula poſſumus. Igitur aliqua eſſe poteſt lex, *Solutio.* quam diſpenſatione violare pernicioſius ſit quàm particulare votũ tollere. Aliquod verò econuerſò poteſt eſſe votum, cuius diſpenſatio maius ſit religionis offendiculum. Cauſæ autem legitimæ diſpenſandi latè. 1. q. 7. cõmendantur: can. requiritis. & ibi glo. & can. neceſſaria. & ſubſequenti. Sunt enim penſanda tempus, vtilitas, perſona, & rei qualitas. ¶ Vtrùm verò illa diſpenſandi cauſa, ceu legitima & idonea admittẽda ſit, quòd illi qui voto tenetur, graue moleſtumq; ſit illud explere, iam loco citato in fine libri primi reſpondimus: quòd quando moleſtia ac difficultas ex re ipſa naſcitur, nempè quia res eſt ardua & viribus impar, tunc cauſam offert ad diſpenſandum legitimam: tamen quando ex corrupta affectione & morbo vouẽtis procedit, profectò nõ eſt legitima cauſa: nã cùm in hunc finem voueris vt morbo tuo prauoq; habitui medearis, idipſum in cauſam proferre, vt ab eodem religêris voto, nõ eſt fidei ſynceritatem ſeruare. ¶ Poſt hæc de priuilegijs quæ in diplomatibus Cruciatæ ad votorũ diſpenſationem indulgentur, hoc notandum eſt, quòd non ſunt perinde intelli-

intelligenda atq; facultas abſoluēdi à peccatis reſeruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiā extenditur quæ quiſq; poſtq̄ Bullam ſuſceperit commiſit. Priuilegium verò diſpenſandi in voto, illúdve commutandi, non niſi de illo voto intelligitur quod antè edideras quàm diplôma ſuſceperis. Nam diſpenſatio voti nihil ad forum pœnitentiæ attinet: ſed eſt alia diſtincta facultas, quam Pontifex ſuſcipienti Cruciatæ bullam tunc ſuper votum quod cōmiſerat indulget: ac ſi tunc diſpenſationē ipſe poſtulaſſet. Etenim cùm vota ad religionem pertineant, tantiq; ſubinde æſtimata ſemper fuerint in Eccleſia, incōgruens eſſet vt alicui antequàm votum emiſerit, facultas fiat vt quoties emiſerit, poſsit ab illo per diſpenſationem liberari. ¶ Rurſùs circa eadem diplomata animaduertendum eſt, quo tenore eadem indulgeatur facultas: nam ſi exprimitur vt ſuper nullo voto diſpenſatio fiat, niſi eleemoſyna in ſubſidium belli erogata: tunc nō tam facultas diſpenſandi, quàm commutandi aut redimendi votum: atq; adeò talis eleemoſyna pro ratione voti per prudentiā diſpenſantis taxanda eſt. Si autem facultas ſimpliciter fiat diſpenſandi, tunc admoniti ſint diſpenſatores, non illis fieri abſolutam diſpenſandi licentiam, ſed ſi legitima interceſſerit cauſa: nam verbum abſolutè prolatum, ſecundùm tenorem iuris intelligendum eſt. ¶ Neq; id demū tacitus præteribo, quòd crediderim nullo diplomate in fauorem alicuius monaſterij, aut hoſpitalis, aut ſubſidij indulto, facultatem fuiſſe vnquam conceſſam diſpenſandi in voto religionis, aut perpetuæ caſtitatis. Hoc propter Bullam admonitū duxerim, quæ in fauorem D. Antonij circumfertur: vbi ſi verba cortice tenus audias, eadem illic facultas comprehendi videtur: quandoquidem generale conceditur priuilegiū diſpenſandi in voto, exceptis illis Hieroſolymitanę Romanæq; peregrinationis. Attamē eodem verborum contextu accuratiùs perſpecto cōſtat minoris voti exceptionē liquidū eſſe teſtimoniū exceptionis maioris. Sed hìc latet fallacia ꝙ votū religionis & perpetuæ caſtitatis ab ipſo vetuſtiſsimo iure excepta ſunt. Et ideo niſi exprimatur facultas ſuper eiſdē diſpenſandi, non cōprehenduntur ſub generali clauſula, ſed ſemper intelligūtur à iure excepta. Votū autem Hieroſolymitanū, quia recentiori iure excipitur, neceſſe habet expreſsè excipi, quando non conceditur.

Virtute diplomatis nequit diſpenſari niſi in votis ante eius ſuſceptione emiſſis.

Nullo hactenus diplomate cōceſſa eſt facultas diſpenſandi in voto religionis aut perpetuæ caſtitatis.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentum quęſtionis conceditur omnia vota quæ in ſæculo fiunt ceſſare per ſolenne religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorſus illa ceſſatio fit priuata authoritate vouentis. Imò fit per legem eccleſiæ, quæ optimè cenſuit vt qui vitam ſæcularem in monachatū mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionem eiuſdem ſæcularis vitę ediderat: nam particularia in illo vniuerſali clauduntur, quo tota vita perpetuò mancipatur religionis obſequio. Præterq̄ quod religionis onus alias ſecum ſarcinas nō fert. Qua ratione ſuprà dictum eſt, illa etiam quæ poſt profeſsionem monachus emittit, irritari poſſe à prælato. ¶ Inter reſpondendum autem ad ſecundum confutat primò Diuus Thomas quorundā opinionem, qui aiebant prælatos omnes pro ſuo libito perinde poſſe ſuper vota ſubditorum etiam ſæcularium diſpenſare, vt dictum eſt poſſe parentes illa irritare quæ filij illegitimæ ætatis emiſerint: nulla ſcilicet interueniente cauſa. Quorum ratio erat, quòd in omni voto intelligitur exceptio autoritatis prælati. Imò verò Pal. in. 4. d. 38. q. 5. hac eādem ratione vtitur ad probandum Papam diſpenſare poſſe ſuper voto ſolenni. Huic ergo opinioni aſſeueranter D. Thomas contradicit, vbi fundamentum iſtorum ſubuertit: nam prælatus, nec verò maximus, dominus eſt abſolutus aut legum aut voluntatum ſubditorum, ſed merus diſpenſator: idemq; nō in deſtructionem, ſed in ædificationem corporis Chriſti: vt. 2. ad Corint. 10. ait Paul. Et ideo ſicuti præcipere non valet quæ Deo diſplicent, nempe peccata, ita nec illis, nè fiant obſtare, quæ Deo ſunt accepta. Quare vnuſquiſq; ſubditorum abſolutam habet poteſtatem vouendi, à prælato independentem: ac perinde in voto, nulla ſubintelligitur ſuperioris voluntatis exceptio: niſi parentis, (vt diximus) ac prælatorum religionum. At verò ſpectat poſteà ad epiſcopum prudenti maturoq; iudicio perpendere, an cauſa aliqua interueniat diſpenſandi. ¶ Ex his infert D. Thomas tripertitā regulā. Nempè quòd in manifeſtis, videlicet vbi manifeſtus eſt error prælati, tūc diſpenſatio nō excuſaret à culpa. Vt ſi prælatus, ſine apparenti ſaltē obſtāte cauſa, ſuper votum religionis diſpenſaret. Si autem, inquit, eſſet cauſa apparēs per quam res in dubiū verteretur, ſtari tunc poſſet iudicio prælati diſpenſantis vel commutantis. Non tamen

Ad ſecundū argumentū. *D. Thomas.* *Palud.*

men

men iudicio vouentis proprio, quia ipſe Dei vicem non gerit. Niſi fortè caſu quo voti materia manifeſtè illicita eſſet, neq; ad ſuperiorem opportunus pateret recurſus. Quoniã tunc, vt dictum eſt, epieikeiæ locus pateret.

Prima dubitatio circa aſſerta D. Th. ¶ Circa hæc autem ſancti Thomæ aſſerta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere nõ poteſt virtutum officia: ergo neque pro libito diſpenſare. Etenim aut nomine virtutis intelligit materiam voti, aut idipſum quod eſt vouere. Prior enim ſenſus eſſet huiuſmodi: Prælatus non poteſt cohibere ſubditos, nè ieiunent, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec poteſt pro libito tollere vinculum huiuſmodi operum. Quæ quidem argumentatio, dupliciter peccaret. Primò quia nulla eſt illatiõis vis: nã etſi monaſticus pfectus nequiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret, poſſet nihilo minùs impedire votũ: ſicut maritus, licèt iniquè ageret, impediendo nè vxor oraret, nihilo minùs poſſet irritare votum. Pariter ergo epiſcopus, licèt non obſtaret ſubdito quin liberè exerceret virtutum opera, nihilo minùs tollere pro libito poſſet vinculum, vt ſcilicet non ſe nouo funiculo perſtringeret. Secundò & antecedens eiuſdem illationis eſt falſum. Poteſt enim prælatus in religione aliquãdo opus vnius virtutis propter aliã prohibere: videlicet nè orationi monachus vacet, ſed infirmis ſeruiat: nè ieiunet, ſed ſtudeat. Si autẽ nomine virtutis, intelligit ipſum vouere, nec tunc ſolida erit argumentatio, quæ eſt hæc: Non poteſt præcipere peccata, ergo neque prohibere nè vota fiant, aut facta pro libito tollere. Infirmitas enim conſequentiæ patet in religionis prælato, & parente reſpectu filij: qui non poteſt ei præcipere peccata, & tamen poteſt eius vota caſſare.

Solutio. ¶ Ad horum ergo intellectum notandum, alteram eſſe rationem ſuperioris qui habet dominium voluntatis ſubditi, quales ſunt, maritus, pater, dominus, & prælatus religionis: alteram verò prȩlatorum populi qui eiuſmodi non habent dominium, ſed tantùm ſpiritualem iuriſdictionem. Et Diuus Thomas non loquitur hìc de priore ſuperiorum ordine, quorum eſt vota irritare: nam de illo rem iam articu. 8. & 9. expedierat: ſed loquitur de prælatis tantùm quatenus prælati ſunt, ſpiritualeſq; iudices: quibus idcircò non irritandi, ſed diſpenſandi ſuppetit facultas. Et de iſtis conſtituere pergit quòd cùm non ſint domini voluntatum ſubditorum, non ſunt eorundem vota ex ipſorũ voluntate pendentia: atq; adeò neq; in eiuſmodi votis excepta ſubintelligitur Antiſtitis authoritas, vt ſint conditionalia, ſi epiſcopo aut Papæ placuerit: ſicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per ſe eſt manifeſtum: & ideo Palud. atq; alij qui contrarium ſentiunt in hoc ſunt cæcutienter hallucinati. Pontifices nanque non ſunt domini ſubditorum, nec eorum voluntatum. Quare ſicut matrimonia alijq; ciuium cõtractus, ita & eorum vota iiſdem epiſcopis inconſultis firma & ſolida ſunt. Hac ergo voti firmitate ſuppoſita, optimè procedit ratio ſancti Thomȩ in vtroque ſenſu eorum quos nuper impugnabamus. In priori ſcilicet quòd ſicut non poteſt epiſcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neq; poteſt eos prohibere quin eádem opera abſolutè voueãt: quandoquidem non eſt dominus ſuæ voluntatis. Quare nullum eſt argumentum quod de parente & vxore faciebamus. Item & in poſteriori ſenſu, vt nomine virtutis votum ipſum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet quòd ſicut non poteſt epiſcopus aut Papa ſubditis peccata præcipere, ita neq; poteſt opera virtutum, puta vota, quippe quæ abſq; ipſius ſuperioris conſenſu firma & ſolida ſunt, pro libito impedire, atq; adeò neq; horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc ſecundam arbitror legitimam eſſe mentem Diui Thomæ.

¶ Sed dubium de ſenſu concluſionis *Dubium. 2.* reſtat, qua ait, dum prælatus ſine vlla ſaltem apparenti cauſa diſpenſat, eiuſmodi diſpenſationem non excuſare à culpa. Triplicem enim intelligentiam verbum hoc parturit: nempè quòd prælatus diſpenſans non excuſetur à culpa: & de hac non dubitatur quin vera ſit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem diſpenſandi. Secundò ꝙ nec ſubditus diſpenſationem procurans culpa careat: quod etiam certum eſt. Nam qui rem iniuſtam procurat, reus eſt noxiæ. Sed tertius ſenſus eſſe poteſt quòd etiam poſt diſpenſationem non excuſetur à culpa ſi illa vtat, quaſi diſpenſatio non teneat. Et de hoc ſenſu ſuboriri alicui poteſt dubitatio: nam poſtq̃ diſpenſatũ eſt, videtur ſubditus abſolutus. At verò D. Thomas omnes tres ſenſus aſtruxiſſe videtur: nam ait, quòd ſicut non poteſt prælatus peccata prȩcipere, ita neque pro

Solutio. pro libito diſpenſare. Præceptum autē illud nullius eſſet vigoris: ergo neq; diſpenſatio. Et in hanc partem in calce lib.1.ſententias ſecuti maiorum ſubſcripſimus: nempè quòd ſi Papa vel Epiſcopus in legibus ſuis diſpenſat, quanuis aliquando iniquè id faciat, nihilo minùs diſpenſatio tenet. In his autem quę de iure diuino pendent, quale eſt votum, & promiſſorium iuramentum, vbi manifeſtè cōſtat nullam interceſsiſſe cauſam, euanida eſt diſpenſatio: quoniam cùm iam res debita Deo ſit, non poteſt Papa illud gratis ſine cauſa quæ Deo ſaltem appareat accepta, condonare. ¶ Ad tertium denique reſpondetur, nullam eſſe conſequentiam, quòd ſi ad prelatos functio diſpenſandi ſpectet, omnibus æquo iure competat. Maximus enim Pontifex qui vicem Chriſti gerit, plenariam habet in eccleſia poteſtatem in omnia vota, quæ ſint diſpenſabilia: quod Diuus Thomas ad excipiendum ſolenne votum religionis appoſuit. In ea verò quæ inferiora ſunt, poteſtas ſe inferiorum prælatorũ prolatat: vtpote ad quos neceſſe eſt identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuæ caſtitatis exceptarumq; peregrinationum diſpenſare valent: nempè in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarumq; peregrinationum. Sed ſanctus Thomas non excipit niſi Hieroſolymitanam: quia forſan ſua ætate nulla alia erat excepta.

Ad tertium argumentũ.

¶ At forſan hìc quiſpiam eundem ſanct. doctorem contradictionis redarguat. Dixit enim in.4.diſtinct.38. quæſt.1. articulo.4. omnia vota perpetua reſeruari Papæ: hìc autem ait ſuper votum ieiunij poſſe ab alijs prælatis diſpenſari, & pariter orationis: quæ nihilo minùs poſſunt in perpetuum fieri.

Scrupulus.

Solutio. Reſpondetur autem vota illic appellare perpetua quæ per ſe dum abſolutè ęduntur perpetuitatem habent annexam: vt eſt votum religionis & caſtitatis: qui enim abſolutè caſtitatem vouit, perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis niſi perpetuitatis conditio exprimatur, non affert illam ex ſua natura. Et ideo quanuis in perpetuum fiant, poſſunt ab inferioribus prælatis diſpenſari.

QVAESTIO QVINTA, De religionis voto in particulari.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm religionis votum ad ſtatum perfectionis attineat.

QVONIAM Bifariàm quæſtione.2. dicebamus votum fieri ſolenne: videlicet vel per religionis ſuſceptionē, vel per clericorum conſecrationem: neque de eiuſmodi ſolennitate, alijs ſe ad dicendum inſinuantibus, ſatis illic nobis dicere licuit, operæpretium duximus, nè truncum tractatum hunc relinqueremus, ſingulas quæſtiones de huiuſmodi votis hìc tandem adhibere. Alteram ſcilicet de voto religioſorum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo ſtatim quibus nos hæretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad ſtatum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiam res ipſa, vniuerſæ Chriſtianæ familiæ ſunt communes: eſt nanq; religio cultus latriæ: ſecundùm illud Cicero.1. de Officijs, Religio eſt quæ naturæ diuinæ cultum & religionem affert: quod quidem non ſolùm Chriſtianis omnibus, ſed etiam cunctis mortalibus cōpetit. Quòd ſi aliquibus per Antonomaſiam tribuendum hoc nomē eſſet, ſoli ſunt ſacerdotes, ſacrorumq; miniſtri, qui Hierarchias religionis actiones exequuntur: falſò ergo nomen hoc ſibi monachi arrogant. *Primum argumentum.* *Cicero.*

¶ Secundò arguitur. Perfectus in hac vita nemo eſſe poteſt: nam vt.3. Phyſicorum author eſt philoſophus, perfectum eſt cui nihil deeſt. In hac autem vita, vt habetur Iacobi.3. in multis offendimus omnes: vnde Paulus.1. ad Corinth.13. Cùm venerit, inquit, quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: temerarium ergo eſt atq; impiũ nomē perfectionis in hoc lubrico ſæculo nobis vſurpare. Quòd ſi aliquid in terris perfectionis exiſtit, illa in charitatis culmine & faſtigio poſita eſt. Secundũ illud ad Coloſſ.3. Super omnia charitatem habete, quæ eſt vinculum perfectionis. Non ergo in monaſticis conſilijs perfectio eminet. *Argumen.2.* *Iacobus.* *Paulus.*

¶ Tertiò deniq; ad rem proximè arguitur. *Argumen.3.*

tur. Si religioſorum ſtatus ad perfectionem pertineret, eò præſertim quòd in conſiliorũ exercitio quæ monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falſum eſt: imò Chriſtus ſic nos Matth.22. inſtituit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pendêre intelligeremus vniuerſam legem, & prophetas. ¶ In contrarium eſt ꝙ vetuſtiſsimus Dionyſius. 6. capite cœleſtis Hierarchiæ poſt Antiſtites religioſis quoq; perfectionẽ tribuit: quos monachos, & ſuo idiomate triapædas, id eſt Triadi perfectè famulantes nuncupat. De quibus ſubinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro ſeruitio & famulatu vniri ad monachalẽ perfectionem.

Dionyſius.

ARgumentum quæſtionis huius locupletè D. Thom. vt pleraq; omnia & luculenter ediſſerit. 2.2.q. 84. & infrà ſummatim: hîc verò & ad rem præſentem accommodè octo concluſionibus reſpondebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum inſtituta protegamus. ¶ Eſt ergo prima cõcluſio. Perfectio Chriſtianæ vitæ, ad cuius fidem ſuſcipiendam, adorandam, & colendã vniuerſus obligatus eſt orbis, in ſolo charitatis culmine ſecundùm ſuam eſſentiã & ſubſtantiam poſita eſt. Concluſio liquida eſt. In hoc nanq; vniuſcuiuſq; rei perfectio conſiſtit, quòd ſuo ſupremo fini vniatur: per vnã autem charitatem & angeli & homo Deo vniuntur, qui vtriuſq; creaturæ finis eſt: ergo in charitatis faſtigio noſtra conſiſtit perfectio: Secundùm illud citatum Apoſtoli, Super omnia charitatem habete, quæ eſt vinculum perfectionis. Cùm verò audis, vniri, non intelligas, adipiſci, aſſequi, & comprehendere: hoc enim per viſionem Dei fit in qua propoſita nobis eſt noſtra fœlicitas. Nam quandiu in hoc corpore poſiti ſumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino: atq; adeò ipſum non attingimus: ſed voluntatem habemus præſentes fieri ad ipſum: quod cùm faciem eius conſpexerimus obtinget nobis. Per charitatem autem ſic cum ipſo conglutinamur, vt cum anima corpus, ſecundùm illud Ioan. 4. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Nam ſi Phyſicam conſulas, tam in anima corpus eſt, q̃ in corpore anima: ſed diuerſimodè. Eſt enim corpus in anima tanquam contentum in cõtinente: hoc eſt in eo à quo eſſe & quicquid eſt recipit. Et eo modo nos ſumus per charitatem in viuificante nos Deo. Sicuti ſecundùm naturam in eo viuimus, mouemur, & ſumus. Sed eſt viciſsim anima in corpore tãquàm forma in ſubiecto, atq; per quandam ſimilitudinem: ſic Deus in nobis per charitatem eſt: quæ forma exiſtit qua noſtra perficitur anima: ſecundùm illud Ioan. 14. Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus. In hoc ergo vicariȩ charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac ſubinde à nobis viciſsim diligitur, faſtigium noſtræ perfectionis conſiſtit. Vnde. 1. Ioan. 3. Nos ſcimus ꝙ tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniã diligimus fratres. Et ſubditur, Qui non diligit, manet in morte. Conſultò tamen diximus ſecundùm eſſentiam & ſubſtantiam: quoniam quodammodò ex aliarum quoq; virtutum famulatu eadem perfectio pẽdet: nempè quorum adminiculo nutritur ac protegitur: ſecundùm illud ad Epheſi. 6. Accipite armaturam Dei vt poſsitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. Armaturam autem Dei appellat continentiam, qua lumbos ſuccincti, in veritate perſiſtimus: lorîcam iuſtitiæ, & ſcutum fidei, &c. ¶ Secunda concluſio. Eadem perfectio in præceptis duobus magnis charitatis conſiſtit: ſcilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximum ſicut teipſum. Neque verò quenquã conturbare debet quòd & in charitate perfectionem conſiſtere profitemur: & rurſùs in eius præceptis. Prioris enim ſenſus eſt, eandem ipſam charitatem noſtram eſſe perfectionem: poſterioris verò per præceptorum obſeruantiam cõſeruari, foueriq;, & augeri. Concluſio hæc tũ teſtimonio Chriſti ſuprà citato ſtabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ: tum etiam ad ſuperiorem protinùs conſequitur. Etenim ſi charitas ipſa perfectio eſt noſtra, cõſequens eſt, vt ex eius obſeruatione præceptorum eadem perfectio ſaluſque noſtra dependeat: ſecundùm verbum Chriſti, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Tametſi nõ eodem gradu. Eſſentia nanq; perfectionis noſtrȩ, in charitate Dei ſita eſt: ſecundùm tamẽ hanc in charitate proximi. Quin verò ob id ſecundus charitatis gradus ad eandem attinet perfectionem quòd dilectio proximi nihil aliud quàm quidam Dei amor eſt: iuxta illud. 1. Ioan. 4. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuũ quem videt,

D. Thomas.
Prima concluſio.
Probatio.
Paulus.
Ratio concluſionis.

videt, Deum quem non videt quomodò poteſt diligere? Etenim cùm Deus omnium ſit parens noſtrûm, quos intimè charos habet, nemo eum ex corde diligit niſi & filios eius diligat, quos ipſe diligit. ℭ Tertia cõcluſio. Præcepta hæc charitatis nullum nobis præfigũt diligendi modum. Probatur: quoniam præcepta admetiri debent ipſorum fini: iubemur ergo eiuſmodi præceptis ſic Deum diligere & proximum, vt vterq; diligibilis eſt: modus autẽ diligendi Deum, vti ait Bernardus, eſt ſine modo diligere: ergo eius præceptum nullum præfigit modum, ſcilicet vt hoc aut illo gradu à nobis ametur, aliive ſic, alij verò aliter, ſed abſoluta eſt diligendi præceptio. Nec verò exemplũ huius deeſt quod nobis natura profert. Etenim vt. 1. Politicorum acutè Ariſtoteli perſpectum eſt, ſic inter finem & media differt quòd finis, cùm ſit per ſe bonus, abſq; modo & termino diligitur: nemo enim ſibi præfinit quantum ſibi ſalutis velit: ſed quia quo maior, eo melior, ſine limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitatem à fine ſortiuntur, nõ quo maiora ſunt, eo meliora: ob idq; non infinitũ, ſed ſub pondere & menſura, tum ab ægroto optantur, tum & applicantur à medico: Deus ergo quia ſupremus eſt finis, ſine modo iubetur amari: atq; hoc illa verba ſonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus autem, tametſi non vſq; adeò abſq; modo ſit diligendus, ſed modus ille præſcribitur, Et proximum tuum ſicut te ipſum, tamen & modus ille quandam prę ſe fert infinitatis imaginem: nam homines etiam quadantenus abſq; modo ſeipſos diligunt: imò verò dum verè ſe diligunt, illam ſibi debent æternam fœlicitatem abſque vllo modo exoptare, eandemq; reliquis. Conſiſtit igitur eſſentialiter noſtra perfectio in illis mandatis quibus abſq; modo iubemur Deum proximumq; diligere. Vnde Auguſti. lib. de perfectione iuſtitiæ: Cur ergo, inquit, nõ præciperetur nobis iſta perfectio, quam in hac vita non habeat, ſcilicet in gradu perfectiſsimo quæ nec venialem offenſionem admittit. ℭ Exiſtit autem contra concluſionem hanc argumentum. Si perfectio Chriſtianæ vitæ in eiuſmodi charitatis præceptis conſiſtit, quibus ſine modo diligere Deum & proximum iubemur, cùm eiſdem præceptis cuncti teneantur mortales, vniuerſi cogerentur in culmine perfectionis viuere, atq; adeò nemo eſſe valeret à culpa liber: quod impium eſt concedere, diuinæq; benignitati aduerſum. Ad hoc autem reſpondetur non ſic eſſe intelligendum, abſq; modo & termino poſitum eſſe charitatis mandatũ, vt quemcunq; obligent faſtigium charitatis tenere: ſed vt vnuſquiſque intelligat quô debeat diligendo conari. Quare, vt tranſgreſſionis delictum quis euitet, ſatis eſt vt nihil contrarium charitati eiuſq; præceptis committat: vt in ſolutione ad ſecundum luculentiùs patebit. ℭ Quarta concluſio. Reliqua omnia præcepta, tam illa quæ in Decalogo expreſſa ſunt, quàm vniuerſa quæ ad ipſorum rationes reducuntur, atq; adeò cuncta cõſilia ad perfectionem ipſam charitatis aſſequendam referuntur: ac perinde in ipſis tanq̃ in inſtrumentis perfectio noſtra conſiſtit: diuerſo tamen modo in pręceptis quàm in cõſilijs. Nam præcepta ſic charitati inſeruiunt vt impedimenta tollant, quæ vel ei cõtraria ſunt: vt, Non furtum facies, Non mœchaberis, & reliqua quæ ſub reatu mortali obligant: vel eandem tepefaciunt, vt venialia peccamina. Conſilia verò, vt ſuprà dictũ eſt, illa reſcindunt, quæ etſi licita ſint, nec charitati prorſus inimica, tamen, nonnulla ſunt ad culmen progredientibus obſtacula: qualia ſunt rerum poſſeſsiones & matrimonia, quæ mortalibus innumera faceſſunt negotia. ℭ Valeãt ergo qui monachorũ inſtitutis petulanter oblatrant: haud enim, vti nobis imponunt, ſic in operibus conſiliorum exercendis perfectionem collocamus, vt eius ſubſtantia & eſſentia in illis ſuſpicemur ſubſiſtere: neq; verò eadem conſilia præceptis anteferimus: vtpote quæ non perinde atq; illa neceſſaria exiſtimamus: ſed ſic prorſus monachatum ad perfectionem ſpectare profitemur, ſicuti accliuis cõpendiariaq; via ad perfectionem obtinendã expeditior eſt. Accliuis inquam incipientibus: nam prouectioris planiſsima eſt. Atqui hic fortè non ſiniſter eſt ſenſus illus verbi Chriſti, Matth. 5. Qui fecerit mandata hæc minima, & docuerit ſic homines, magnus vocabitur in regno cœlorum. Qui quidem ſenſus Chryſoſtomũ non latuit: & ideo à nobis illic perampliùs locupletatus eſt. Apparet enim illic Chriſtus conſilia quibus Apoſtolicum ordinem inſtituebat, minima appellare mandata: & nihilo minùs aſſeruit eorum cultores magnos apellari in regnum cœlorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam ſi minima ſunt,

Tertia concluſio. *Probatio.* *Bernardus.* *Ariſtot.* *Auguſtinus.* *Argumentũ* *Solutio.* *Quarta concluſio.* *Chryſoſt.*

ſunt, quomodò eorum cultores magnos red dunt? aut ſi magnos reddunt, quomodò minima? Reſponſio ergo eſt, cõſilia idcircò cenſeri minima quòd non ſunt ad ſalutem neceſſaria veluti præcepta: quæ proinde maxima cenſentur: quippe ex quibus noſtra pendet ſalus: ſed tamen qui hæc faciunt, eò magni vocabuntur, quòd non ſolùm præcepta ſeruant neceſſaria, verùm illa quæ etſi licita ſint, obſtare nihilo minùs ei poſſunt nè tantò compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quemadmodùm non in conſilijs perfectio conſtituitur, imò tam ipſorum quàm etiam præceptorum perfectio in charitate poſita eſt. Quare de ambobus ordinibus ait ſimul in Enchiridio Auguſt. Quæcunque mandat Deus, ex quibus vnum eſt, Non mœchaberis: & quæcunq; non iubentur, ſed ſpeciali conſilio monentur: ex quibus vnum eſt, Bonum eſt homini mulierem nõ tangere: tunc rectè fiunt quum referuntur ad diligendum Deum, & in hoc ſæculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyſes, vt in Collationibus Patrum legitur, Ieiunia, inquit, vigiliæ, meditatio ſcripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, ſed perfectionis inſtrumenta ſunt: quia non in ipſis conſiſtit diſciplinæ finis, ſed per illam peruenitur ad finem. ¶ Quinta concluſio. Conſiliorum obſeruatio non ſolùm rationibus alijs, verùm & hac etiam adminiculũ eſt ad altiorem obtinendum charitatis gradum, quòd cautionem præſtant, vt prẹſtantiùs ac tutiùs cuſtodiãtur pcepta. Non dixerim cõſilia eum habere finem. Votum quippe caſtitatis non in hunc ſcopum refertur, vt euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque votum paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò plurimi qui hęc vouẽt ab illis ſcelcribus liberi ſunt. Quãuis aliquem eâdem ratione contingat eiuſmodi vota ſuſcipere. Sed tamen hoc certum eſt quòd cõſiliorum exercitium, clypeus præceptorum exiſtit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elongatior eſt à perpetrando furto: & qui voto ſe caſtitatis obſtrinxit, abſtractior etiam ab adulterijs. Et qui põpis ſæculi vale dixit, à cædibus eſt alijsq; inferẽdis iniurijs tutior. ¶ Quare nulla arbitror violẽtia vaticinium illud Iſaiæ. 26. in hunc ſenſum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui eſt Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatio

Auguſtinus

Quinta concluſio.

ne quid niſi legis præceptiones intelligamus, quibus ſalus noſtra circumſcepta protegitur? Antemurale ergo, &, vt ſic dicamus, legis pomœrium, haud ineptè conſiliorum exercitium eſt, quibus Seruator noſter legẽ Euangelicam circumuallauit. Ecce quomodò monachi non in ſuis inſtitutis perfectionem collocãt. Sed vt Auguſtini verbis in de moribus eccleſiæ, vbi de ipſorum vita loquitur, vtamur, charitas inter eos ſi legitimi ſint, præcipuè cuſtoditur, Charitati virtus, charitati ſermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. ¶ Sexta concluſio. Votum religionis in paupertate conſiſtit, caſtitate, & obedientia. Ratio huius eſt quòd religio in hoc vt dictum eſt collocatur, quòd ſæculum deſeras, vt Chriſtum ſequens gradibus charitatis proficias. Huc enim attinet Paulinum illud verbum ad Galat. 6. Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo. Voluit enim eos qui Apoſtolicum inſtitutum amplexuri eſſent, ſic mundum poſt terga relinquere, vt non ſolùm eũ prorſus obliuioni traderẽt, verùm & operam ſedulò darent, vt mundus ipſorum viciſsim obliuiſceretur. Atq; adeò vterq; alteri ſic eſſet alienus, ac ſi duo eſſent cadauera: hæc autem abdicatio mundi non aliter fit quàm ſi illa relinquamus quibus nos mundus retinet. Hæc verò, vt. 1. Ethicorum autor eſt Ariſtoteles, tria ſunt genere bona: nempe externa, & corporis, atq; animæ: de quibus in ſua 1. cano. Ioannes, Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Hæc ergo bona nè ſua exorbitantia, vel charitatem propellant, vel eius feruorem tepefaciant, præceptorum lineis ac normis limitantur. Quare qui præcepta ſeruat, illis poteſt bonis licitè vti: nam iuſtitiæ limina non egreditur. Attamen quia etiam tunc non poſſunt non multa alendæ charitati creare pericula, ſaluifica Chriſtus adiecit conſilia: vt illis prorſus impedimentis eiectis expeditiores ſuam ſequeremur crucem. Quòd enim ijs etiam qui præceptis obtemperant poſſeſsio ſæcularium bonorum periculoſa ſit, enarrauit diuinè Chriſtus Lucæ. 18. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim ſeminantis verbum in terra iactum ſit, legis præcepta deſignat, humanis mentibus ſuſcepta. Sed vel ſuperbia vitæ eorum qui ſecus viam ambulant, hoc eſt cunctis mundi honori-

Sexta cõcluſio.

Ratio cõcluſionis.

Paulus.

Ariſtot.

bus inhiant, vel cordium ariditas eorum qui carnis deſiderijs madentes in ſpiritualibus areſcunt, vel eorum ſolicitudo qui pungentibus diuitijs implicantur, ſemen idem ſalutiferum, aut dæmonibus exponunt, aut roris inopia exiccãt, aut deniq; rerũ auaritia ſuffôcant. Hac igitur de cauſa Chriſtus legiſer noſter dũ in mõtem aſcendens, vt Matth. 5. refertur, vnde cum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, ſed os ſuũ aperiens leges orbi ponere adornaret, ſtatim vt optimus architector, ab ipſo legum fine, nempè à beatitudine exorſus, Beati, inquit, pauperes ſpiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorum vota delineauit. In triplici nanq;, vt. 1. Ethico. author eſt Ariſt. ſapientes huius mundi verſabantur errore de ſuprema fœlicitate. Alij quippe in diuitijs eã collocabant, alij verò in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentam veſaniam trina ſententia Redemptor retundit. Cùm enim totus mortalium orbis fœlicitatem quam nullus nõ auet, vbi ſita eſſet ſcire percuperet, cõmuni omniũ deſiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinẽ cognoſcere quô lex omnis ducit: Beati ergo pauperes ſpiritu: hoc eſt ſpontanei. Ac ſi dicat, Tantum abeſt immodicã rerum exuberantiam homines beare, vt iuſtitia in earũ potiùs moderato vſu conſiſtat: beatitudo verò in eorum prorſus neglectu & abiectu. Mox, beati mites: nempè qui nõ ſatis habent iuſto honorũ moderamine vti, verùm altiori ſe obedientia religantes, ab eorum tumultu perfugiunt. Beati qui lugẽt: hoc eſt nõ qui voluptatibus ſubmerguntur, fœlices ſunt: ſed qui legis præſcripto eis fruũtur, illi iuſti. Qui verò vſq; ad lutum illas repudiauerint, illi beati. Et quò id quod paulò antè diximus clareſcat, Nempè conſiliorum exercitia ad egregiam mandatorum cuſtodiam magnopere conducere, ſubdit: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: & beati miſericordes. Etenim qui conſiliorum votis ſeſe perſtringunt, non ſatis ducunt præcepta iuſtitiæ ac miſericordiæ vtcunque ſeruare, verùm ſitientiſsimè. Et quoniam tam conſilia quàm præcepta ad faſtigium, vt dictum eſt, & perfectionẽ charitatis perducũt qua corda mundantur: cordiũ verò mundities ad Deũ videndũ mentis aciem purificat & exacuit, in qua viſione beatitudo cõſiſtit, ſubdit: Beati mundi corde: quoniã ipſi Deũ videbunt. Et quoniã in omnimoda illa deſideriorũ ſatietate & tranquillitate poſitũ eſt, vt iuxta Ioan. verbum filij Dei nominemur & ſimus: tandem concludit, Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabũtur. ¶ Quod ſi trinũ hoc conſiliorũ votũ quod vno hoc loco ſtabilitur diſperſum per Euangeliũ deſideras, diuerſis illud locis inuenies. Eſt enim paupertas horũ ordine & vſu prima: quod Ambroſ. ſuper Lucã adnotauit. Nã vt rerũ facultates inſtrumenta ſunt omniũ vitiorũ, ſic earũ ablegatio generatrix eſt nutrixq; omniũ virtutũ. De qua inſigne pleniſsimũq; extat Chriſti documentũ, Matth. 19. vbi adoleſcentem, qui vitã æternã ſitiebat, gradatim inſtituit. Primũ enim quod neceſſarium erat, admonuit: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Mox cùm ſe illa à iuuentute ſeruari reſpondiſſet, adiecit: Si vis perfectus eſſe, vade & vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me. Haud enim vendere quæ habes, ſi nudè id cõſideres, cõſilium eſt: ſed pauperibus erogare. At quia neq; in conſiliorũ vllo perfectio cõſiſtit, verùm in eo quod aſſeclaſis Chriſti, ac perinde charitatis cultor, ſubdit: Et ſequere me. ¶ Sũt fateor Hieronymus & Orige. illuc annuentes ꝙ adoleſcens ille præcepta non ſeruaret, cuius nonnullũ inde ſumitur argumentũ quod ſubditur: Impoſſibile eſt diuitem intrare in regnũ cœlorũ: vnde Lutherani colligunt nullã illic perfectionẽ deſignari, præter illã quæ in præceptorũ cultura ſita eſt. Re tamẽ penitiùs cõſiderata, præferenda eſt aliorũ patrũ ſententia. Videlicet verè reſpõdiſſe, dum eam dixit ab ineũte ætate ſeruaſſe, tametſi nõ adeò id feruidè feciſſet. Refert enim Marcus tum eũ Chriſtum intuitum dilexiſſe: quod niſi verè loquutum intellexiſſet, non feciſſet. Adde ꝙ ſi Chriſtus noſſet mentitũ fuiſſe, vel id ipſi ſignificaſſet, vel nõ tanq̃ altiorem gradũ ſupra mandatorũ culturã adieciſſet: Si vis perfectus eſſe. In ſumma, cũ tanto verborũ diſcrimine priùs dixiſſet, Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata. ac ſubinde, Si vis perfectus eſſe, vẽde omnia quæ habes: quod re vera ad ingreſſum vitæ nõ eſt neceſſariũ, citra dubiũ mandatorũ neceſsitati adiecit ſpõtanea cõſilia: quę vtiq; ad perfectionem tutior cõpendioſiorq; via eſt. Quod quidẽ Petrus planè intelligẽs protinꝰ noĩe oĩm interrogauit: Ecce nos reliquimus oĩa & ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Ex quibus verbis, vt quæſtione ſequẽti viſuri ſumus, edocti ſumus Apoſtolos votũ ſuſcepiſſe, quod modò religioſi eorũ exẽplo ędũt. Quòd

Ariſtot.

Votorũ numerus deducitũ ex ſacris literis.

Ambroſius.

Hieronymꝰ.

Origenes.

Quòd autē iuuene conſilium renuente Chriſtus adiecit, nempè diuitibus difficilem eſſe ingreſſum regni cœlorum: exaggeratio fuit periculorum quæ à diuitiarum poſſeſsione poſſeſſoribus imminēt. Nam ſi ille qui cùm præcepta vtcunq; ſeruaſſet, tanta auiditate Chriſtum, quem magiſtrū confitebatur, cōuenerat, qui ſe viam regni doceret, anteà eius conſilium quàm diuitiarum poſſeſsiones repudiauit: quid de alijs ſperandum? ❡ Ecce quemadmodùm paupertatis votum nō eſt perfectio, ſed perfectionis medium, quæ in Chriſti obſequio charitatisq; ardore collocatur. Idem ergo & de voto caſtitatis cenſendum. Hoc enim & alterum verbum eiuſdem Redemptoris in eodem capitulo denotat: Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerūt propter regnum cœlorū. Idemq; docet Paul. 1. ad Corinth. 7. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt: quomodò placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat quę dñi ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quibus locis nō in caſtitate, ſed in charitate perfectio ponitur. Atq; idem de voto obediētiæ facile eſt elicere ex verbo Chriſti, Luc. 9. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuā quotidie, & ſequatur me. Et enim cùm hominis natura quæ cæteris animātibus præſtat, de libertate penitus dignoſcatur, ſecundùm quam factus eſt ad imaginem Dei, idem eſt ſe hominē ipſum abnegare quod propriā libertatem alterius arbitrio voti nexu ſubdere. Sed nec in hoc perfectio figitur niſi Chriſtū ſequaris, vbi ſita eſt charitas. ❡ Conſultò autem ſeptimam hîc addiderim concluſionē. Abrenuntiatio ſæculi eo pacto quod explicatum eſt, non modò in iure diuino exiſtit per Chriſtum legiferum noſtrum conſtituto, verùm ex viſceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeò Chriſti prędicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur. Chriſtus qui autor fuit naturę, vt crebrò in ſuperioribus diximus, illā neq; deſtruxit, neque mutauit, ſed ſua lege tum declarauit, tum etiam, vbi ipſa deficiebat, perfecit: conſuluit autem nobis eandem ſæculi renuntiationem: ergo idipſum in iure naturę latebat: licet nōn omnibus eſſet notū. ❡ Secundò ad idem arguitur. Deum, dum homo factus in hunc venit mundum, maximè decebat, vt illud vitæ inſtitutū nobiſcum victurus iniret, quod ſecundùm naturam quam ipſe condiderat, optimum eſſet: elegit autem eam vitā quæ in cōſiliorum exercitio poſita eſt, nempe paupertatem, & inacceſſum caſtitatis culmen: nam obedientiam quæ caſtitatis voto annexa eſt, cùm caput eſſet eccleſiæ, nemini præter parentem ſuum pręſtare potuit: ergo hęc eſt à natura ſua optima vita. ❡ Sed forſan quis reſpōdeat, Non quòd ſecundùm naturam optima eſt eam elegit vitæ conditionē, ſed quòd cùm nobis eſſet ad vitam æternam expeditior, decuit vt non ſolùm verbis, ſed exēplo nos ſuo ſic inſtitueret. Fuit enim condecens, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autem cauillus neruum argumenti non rumpit. Imò illud cōfirmat. Si enim nobis hæc vita expediebat, ſignum eſt, ex natura rei eſſe expedientem: alioquî aliter nos inſtituiſſet. Quoniam nè rerum naturā mutaret, docuit nos eius veritatem. ❡ Atq; id demū legitima ratione & cauſa cō monſtratur: Ille eſt ſecundùm naturam optimus vitæ ſtatus, qui ad ſempiternam fœlicitatem aſſequendā aptior eſt & expeditior: quòd autem eiuſmodi ſtatus in renuntiatione ſæculi cōſiſtat ex natura rerum, planè colligitur: quandoquidem iam mōſtratum eſt, temporalia bona, vxorumq; ac familiæ apparatum humanos animos inaeſcare atq; irretire, nè ad ſpiritualia ſuo ferantur impetu. ❡ Quòd ſi nos quis fortè redarguat, hæc bona temporalia Deo authore in gratiam humani generis eſſe creata, nobiſq; in vſum indulta: quare legitimum eorum vſum propiùs ad perfectionem accedere, quàm omnimodam eorum abiectionem: Reſpondetur, argumentum cōcludere quòd ſi in eo ſtatu hominū genus perſtitiſſet in quo Deus illud condidit, nihil periculi ab eiuſmodi bonis nobis immineret: ſed potiùs ad inflammandum diuinū amorem nobis eſſet obſequio: atq; adeò tunc neq; caſtitas virtutis munus eſſet, neq; verò paupertas. Attamen poſt lapſum eiuſdem noſtri generis, illa quæ nobis ſalubria erant, facta ſunt nocua. Non ꝙ res ipſæ naturas ſuas mutâuerint, ſed quòd nos noſtram deprauauimus. Sicuti vinum quod ſanis vſui eſt, ægrotis eſt nocuum: inedia verò quæ firmis validiſq; hominibus nocet, febrem patientibus medela eſt. ❡ Octaua deniq; poſtremaq; cōcluſio ſit. Ad perfectiōis ſtatum, qualiter in conſilijs conſiſtere explicatum eſt, nec ſufficit nec verò requiritur vt re ipſa legitimè cuſtodiatur: ſed in hoc eiuſmodi ſtatus conſiſtit, quòd perpetua voti ſolennis obligatione ſtabiliatur. Concluſionē hanc contra eandem Lutheranorum hære-

Margin notes: *Paulus.* — *Septima concluſio.* — *Probatio concluſionis.* — *Argument. 2.* — *Solutio.* — *Replica.* — *Obiectio.* — *Solutio.* — *Octaua concluſio.*

 ſim,

ſim, ſic enim eodem citato lib. De votis monaſticis, religionis vota permittit, vt tñ non ſint perpetua: & quo hominem de ſuis verbis agnoſcas, ſic inquit: Monachis vouendum eſſet: Voueo obedientiã, caſtitatem, & paupertatem, ſecundùm regulam Diui Auguſtini vſque ad mortem liberè. Hoc eſt, vt quando mihi viſum fuerit, mutare poſsim. Vide temulentam verborum pugnantiam, vſque ad mortem, vt mutare poſsim. Si enim vſque ad mortem, quomodò mutari poteſt? nam vinculum quod ante mortem abrumpitur, non eſt vſque ad mortem firmũ.

Lutheri error.

¶ Igitur cõcluſio hęc è duobus pendet. Prius eſt, vtrùm legitimè ac decenter tale votum facere quis poſsit perpetuum. Poſterius, an ad ſtatum perfectionis ſit neceſſarium. Et quidem priorem partem, nemo niſi mente cæcus negare valet. Enimuerò cùm ſe homo ciuilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur ſe non poterit Deo æternùm mancipare? vt quod anteà integrum erat, atq; adeò ſibi liberum facere, deinceps, per datam fidem in vinculum præcepti trãſeat? Poteſt inquam quiſque res ſuas in perpetuum vendere, poteſt & libertatem ſuam connubiali fœdere coniugi obligare, vt nexus inde reſtet inſolubilis: imò verò & ſecundùm ciuiles leges poteſt quis ſeſe in perpetuum ſeruum alteri vendere: atque adeò alijs multis modis ſuam alteri ſic in perpetuum impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regreſſus. Quid ergo obſtat quo minùs ſe Deo, cui ſeruire, regnare eſt, ſe quiſq; poſsit ſeruum offerre: idq; inſolubili vinculo ſanctiſsimè cõfirmare. Accedit huc quòd ſacerdotes decenter etiam ſe irreuocabili fœdere ſacrorũ miniſterio alligant.

Prima ratio in Lutherũ.

¶ Adde quòd qua ratione iſti negant poſſe ſe quenquam legitimè & congruè in perpetuum obligare, negare coguntur id fieri poſſe in tempus aliquod certum ac præfinitũ, quantumcunq; ſit paruum. Nam ſi poteſt ſe homo in annũ deuincire, poterit & in duos, & in decem, & perpetuò. Quòd ſi nõ poteſt in annum, fit vt neq; in menſem, neq; in diem, neq; in horã. Quod eſt totam voti naturam denegare. In ſumma, iſti nullã obligationem in voto cognoſcunt. Haud ergo ad ſuã freneſim reſpõdendum eſt, nè eis cõtra ſapientis documentũ, ſimiles videamur.

Secunda ratio.

¶ An verò conſiliorũ exercitiũ citra perpetuũ votũ nõ mereatur ſtatus nomẽ, monſtrandũ nobis reliquũ fit. Id quod ſic elucidatur, ſtatus, idem ſua voce eſſe indicatur quod cõditio libertatis, aut ſeruitutis. Dicitur enim ſtatus matrimonialis propter vinculũ fidei inter cõiuges: quę quędã eſt ſeruitus, & ſtatus mulieris ſolutæ propter libertatem: ſtatus autem ſpiritualis, ſiue ſeruitutis ſit ſiue libertatis, non ſolũ internã obligationem, quæ Deo patens eſt, requirit: verũ & externã ſolennitatẽ in cõſpectu eccleſię. Non enim hìc de ſtatu gratię aut peccati nobis ſermo eſt, qui in foro tantũ Dei decernitur, ſed de illis ſtatibus atq; ordinib⁹ quib⁹ eccleſiæ pulchritudo cõpaginatur: quæ ceu regina ſpõſo à dextris aſsidet, circũamicta varietate. Exemplum in ciuilibus patet. Haud enim ob id quòd quis alteri ſeruiat, in ſtatu ſeruorũ eſt: nã poteſt quiſq; liberè alteri inſeruire: ſed quia ſolenniter ſe in ſeruũ tradit. Nec verò in ſtatu libertatis aſſeritur, propterea ꝙ qualitercunq; à ſeruitute ſe eripiat: nã poteſt fugere: ſed quia publico inſtrumento libertate donaĩ. Pari vtiq; modo & ſi quiſq; abſq; ſolẽni voto poſsit conſiliorũ exercitio proficere, atq; adeò illum charitatis gradũ ac meriti apud Deũ attingere, quẽ religioſorũ multi nondũ fuerint aſſequuti, ſtatũ tamen perfectiõis nemo abſq; perpetuo vinculo habet. Et vice verſa, quãuis religioſus nõ pro ratione & dignitate ſui inſtituti fuerit charitate progreſſus, nihilo minùs ratione ſolennis voti in ſtatu eſt perfectiõis. Ob idq; vbi cætera paritatẽ habeãt, idẽ opus religioſi, vt.q.2. dictũ eſt, cumulatioris eſt apud Deũ meriti.

¶ Confirmatur autem eadẽ noſtra cõcluſio aduerſus iſtos hæreticos. Nam niſi perpetuo voto religio conſtaret, multa eſſent Euangelica teſtimonia quæ nullum haberent legitimum ſenſum. Illud enim Lucę.9. Nemo mittens manum ſuam ad arãtrum & reſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei: et ſi de Chriſtiana religione in vniuerſum veritatem habeat, peculiariter tamẽ vitæ monaſticæ ſancti applicant: ſicuti & illud Lucæ.7. Memores eſtote vxoris Loth. Et tamen ſi citra culpã liceret à cœnobio in ſæculum retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud ſuprà citatum Leuit.27. Omne quod Domino cõſecratur, ſiue homo fuerit ſiue animal, nõ veniet nec redimi poterit, ſed ſanctum ſanctorum erit: haud ineptè, vt ſuprà vidimus, ſacerdotibus ac monachis aſſuitur. At quid cũ iſtis diſputamus? niſi religionũ inſtituta ſolẽni voto firmarentur, quidnã eſſent aliud religioſorum clauſtra, ꝗ hominum ludibria: nempè

Cõfirmatio in Lutherũ.

nempè hodie plena, cras vacua. Et qui hodie cucullam geſtaret, cras eſſet opifex coniugatus. *Argumentũ* ❡ Reſtat autem cõtra ea quæ dicta ſunt poſtremum argumentum ſoluere. Inter cœnobitas nihilo ſeciùs diſtinguendi ſint tres hominum ordines, quàm inter ſæculares: videlicet incipientium, proficientium, & perfectorum: non ergo omnes ſunt in ſtatu perfectionis. Ad hoc verò per ea quæ circa poſtremam cõcluſionem modò dicebamus reſpõdetur. *Solutio.* Nam etſi antecedens verum ſit, conſequentia tamen eſt nulla. Dicuntur enim eſſe in ſtatu perfectionis, non propter progreſſum ad culmen, ſed propter votum. Quãuis pudore deberent monachi omnes ſuffundi, qui non ad eum cõnituntur ſcopum, quem habitu & ceremonijs profitentur. ❡ Igitur qui monachorũ ſtatum, ſic explicatum, perfectionis eſſe denegat, in ius omne, naturale, ſcilicet, diuinum, & humanum iniurius eſt. Haud enim vnquam vlla fuit mundi ætas, in qua non eſſent aliqui à reliquo populo vitæ inſtituto ſemoti: qui ſpecimen aliquod religionis præ ſe ferrent. Initio nanq; ſtatim naſcentis orbis, inter cæteros mortales legitur Geneſ.5. Enoch peculiariter ambulaſſe cum Deo: Quare non refertur morte ſublatus, ſed non apparuiſſe. Et inter Philoſophos Pythagoreorum ſchola ac Diogenis aſſeclæ vitam agebant à communi cœtu ſecretam: ab ijs videlicet abſtinentibus ſæcularibus fruitionibus, quę votis monaſticis abijciuntur. Et Romæ erant ſanctimoniales, quę Veſtæ virginitatem voto conſecrabant. Et Hiere.35. cõmemorantur Rechabitæ, quorũ religionis profeſſio erat, vinum nõ bibere, neq; domos extruere, neq; ſementem ſerere, neq; plantare vineas. Et de Elia atq; alijs Prophetis refert *Paulus.* Paul. ad Hebrę.11. quòd circumibãt in melotis, in pellibus caprinis: egentes, anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis, & in cauernis terræ. Et, vt capite.3. ſuper *Ioſephus.* Matthæum è Ioſepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentũ Chriſti degebat in deſerto Iudeæ Eſſenorũ collegium à reliquo populo in cellulis ſegregatũ: videlicet à matrimonijs abſtinẽs, parciſsimoq; cibo vtens, eodem deniq; inſtituto, quo Chriſtianorum Anachorêtæ mirifica ſanctitate viuentes. Inter quos fertur Ioannes Baptiſta nutritus. ❡ At quãdo in hunc diuũ incidimus, qui ſnã eum reſpiciens in religiones audeat obgannire? Hic nãq; Domini Præcurſor anteà ſanctus quàm natus, non aliter appropinquans regnum cœlorum prædicare tentauit quàm ab humano conuictu ſemotus, habituſq; & victus horrore ſignificantiùs quàm verbo, illius pœnitentium vitę nos admonens, quam pro ſua virili monachorum inſtitutores imitari ſategerũt. De Apoſtolis autem anguſtia loci dicere non ſinit quem ad modũ à magiſtro ſuo prima ſuſceperint ſemina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vvaldenſis.2.&.5. tomo de ſacramentalibus aduerſus Vvicleff, argumentum hoc ditiſsimè locupletauerunt. *Thomas Vvaldenſis.* Mihi autem is tantùm animus fuit, vt ſcholaſtico ſtylo rem vtcunq; ſummatim dilucidarem.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, religionis nomen communi vulgariq; ſignificato vniuerſos comprehendere mortales, ac pręcipuè Chriſtianos, quatenus Deum virtutum officijs ſecundùm legis præcepta colũt. *Ad primum argumentũ.* At verò per antonomaſiam illis tribuitur, qui ſuper præceptorum culturam conſiliorum ſtatum capeſſunt, ſiue religio à relegãdo dicatur, vt Auguſt. ait, in de vera religione: *Auguſtinus.* nempè ꝙ præter pręceptorũ nexum arctiori ſe religant: ſiue, vt Ciceroni lib.2. de natura Deorum viſum eſt, religioſi à relegendo dicti ſint, *Cicero.* quippe qui omnia quæ ad cultũ Dei pertinent retractent & tanq̃ rélegant. Sacerdotes autem hoc pariter nomine, videlicet ſacerdotum: quod ſequenti lib. iterum dicturi ſumus, per ſimilem antonomaſiã appellantur: eò quòd inter Chriſtianos qui ſuo modo ſe ſuaq; Deo ſacrificant, propriè ſacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorum religionem, nõ verebantur perfectã appellare, vt eſt apud Vvaldenſem tomo.5. cap.83. videre. ❡ Ad ſecundum argumentũ, *Ad ſecundũ argumentũ.* egregiè Auguſt. reſpõdit in lib. de perfectione iuſtitiæ, perfectionẽ charitatis in hac vita abſolutè vniuerſaliterq; nobis præcipi: adeò vt ſub illo generali præcepto, Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo, dilectio etiã patriæ comprehendatur. Enimuerò, ſicuti in inferno nunq̃ à Dei odio deſiſtitur, quod illic etiã peccatũ eſt, licèt nõ ſit maioris pœnæ demeritoriũ: ita & in patria vbi nunq̃ à Dei amore ceſſatur, mãdato dilectiõis obeditur: tametſi meritũ glorię nõ augeatur. ❡ Ex hoc autem Auguſtini aſſerto Lutherus ſuũ illud delirũ dogma elicuit, *Lutheri peſtiferum dogma.* Quòd nemo in hac vita dilectionis mandatum implere valet. Ex

quo ruſſus intulit, ꝙ cùm ſingula opera ad normã eiuſdem mãdati exhibere teneamur, quocunq; opere cuiuſcunq; virtutis peccamus. Hoc enim erat illius hominis ingeniũ, vt paſsim pugnantia diceret. Haud ſiquidẽ cæcus videre potuit, quemadmodũ diceret, Deum nos ad impoſsibile obligare: quod ex ſententia Hieronymi aſſertu impium eſt, vt lib.3. de Natura & gratia, cap.4. latiſsimè demõſtrauimus. Auguſt. ergo illic ſe planè explicat: vbi duplicem charitatis perfectionem dignoſcit: nempè viæ & patriæ: per charitatẽ enim viæ, tendimus in illam quæ eſt patriæ. Quare perfectio huius noſtræ eſt, recta ad brauium currere, vt dicit Paul. perfectio autem patriæ eſt in Deo ipſo quieſcere. Atque adeò in hac vita implemus præceptum tanꝗ viatores, vt ex toto corde, idẽ ſit quod nihil charitati aduerſum mentis aſſenſu concipere. In patria verò, tanꝗ cõprehenſores, vt ex toto corde idem ſit quod cõtinenter ſic amare vt nihil de amoris feruore neq; per minimã negligentiã vnꝗ remittamus. Quin verò nõ ſolũ impletio mãdati charitatis in hac vita eſſe poteſt quę incipiẽtibus cũ aliquo colluctat̃ timore, verũ & perfecta charitas quæ ſecundùm Ioannem foras mittit timorem: quia vt ipſe ait.1. Cano. cap.2. Qui ſeruat verbum eius, verè in hoc charitas eius perfecta eſt. Et Chriſtus nos admonet vt ſimus perfecti, ſicut eius pater. Et Paul.2. ad Corinth.13. De cætero fratres gaudete, eſtote perfecti. In ſumma, vt Lutheranis ſatisfaciamus, nõ Auguſt. modò, verùm & Paul. ad Philippẽſes.3. vtrunq; perfectionis gradum, nempè viæ & patriæ planè diſtinxit: ait enim primùm: Nõ quod iam acceperim, vt iam perfectus ſim, ſcilicet triumphantium perfectione. Sequor autem ſi quomodò comprehendam. Perfectio ergo viæ ſequi eſt: de qua protinus ſubdit: Quicunq; ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus. Igitur.1. ad Corinth.13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa quæ cũ fide viatrix eſt euacuabitur. Iacobus autem intelligit etiam perfectos in via, in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduerſantur. ❡ Ad aliud autem ad Coloſſenſes.3. iam cõceſſum eſt, perfectionem quidem in charitate conſiſtere. In conſilijs autem tanquam inſtrumentis. Ad tertium argumentum per ſecundam concluſionem ſatisfactum eſt, nempe in illis duobus mandatis, tanquàm in conſeruantibus, eandem ſitam eſſe perfectionem.

Hieronym⁹. *Paulus.* *Ad tertium argumentũ.*

ARTICVLVS. II.

Vtrùm paupertas ad mendicitatem vſque ad perfectionem vitæ monaſticæ pertineat.

POSTQVAM in genere de perfectione cœnobitici inſtituti dictum eſt, congruit, vt de ſingulis trium votorũ nonnihil diſputationis adhibeam⁹. Et primò de paupertate quæritur, vtrùm vſque ad mendicitatem ſit congrua: videtur enim Apoſtolus.2. ad Corinth.8. modum Chriſticolis eleemoſynarum præſtituere. Si voluntas, inquit, prompta eſt, nõ ſecundùm id quod non habet: non enim vt alijs ſit remiſsio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate. Vbi ſic Chriſti alumnos, ad eleemoſynas animat, vt ſimul admoneat nè ſe tribulatione paupertatis premant. Et gloſſa ſuper illud ad Timotheum.6. Habentes alimenta & quibus tegamur: ait, non eſſe hæc temporalia abijcienda. ❡ Secundò, qui ſe periculo obijcit impatientiæ, in culpa eſt: qui autem ſe in mẽdicitatem adigit, tale ſubit periculũ: ergo id nõ eſt virtus. Secunda verò præmiſſa, multis teſtimonijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouerbiorum.30. Mendicitatem & diuitias nè dederis mihi: ſed tribue tantùm victui meo neceſſaria: nè egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Eccleſiaſt.27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philoſoph.4. Ethic. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipſius hominis: quippe cùm homo diuitijs viuat. ❡ Tertiò, virtus, vt.2. eſt Ethicorum, in medio conſiſtit, mendicitas autem extremum eſt. Eò potiſſimùm quòd diuitiæ fœlicitatis inſtrumenta ſunt, vt.1. Ethicorum author eſt Philoſophus: cui & Eccleſiaſticus capite.31. aſtipulatur. Ergo mendicitas aduerſatrix potiùs eſt perfectionis, quàm nutrix. ❡ Quartò: eſto conſilium ſit cuncta prorſus propria abijcere: non tamen inde ſit protinus conſequens, vt mẽdicare liceat, ſed tenentur tunc monachi manibus laborare, ſicuti Paulus.1. ad Corinthios.4. ſe feciſſe teſtatur: & Actuũ 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opùs erant miniſtrauerunt manus iſtæ. Et.2. ad Theſſaloni.3. Si quis nõ vult operari, nec mãducet. ❡ Quin-

Primum argumentum. *Gloſſa.* *Argumen.2.* *Ariſto.* *Argumen.3.* *Argumen.4*

Argumen.5. ¶ Quintò, quando hæc omnia ceſſarent, cõducentius ad monachorũ quietem eſſet, aliquid ſaltem in communi poſsidere, quàm vt victum quæritantes inter ſæculares oberrarent. ¶ Accedit poſtremò quòd epiſcopi altiori ſunt gradu genere ſuo quàm cœnobitæ: quorum tamen perfectioni mendicitas non congruit. ¶ In contrarium autem eſt verbum Chriſti, Matth. 5. Beati pauperes ſpiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mẽdici.

QVanuis in ſuperioribus aſſertum fuerit paupertatẽ perfectioni charitatis inſeruire, ſcire nihilo minùs ſupereſt, quónam gradu ſit capeſſenda. Duplex nanq; paupertatis genus inter religionum cultores inuenias: alij nanq; ſunt quadripartiti, quorum primæua inſtitutio fuit, mendicitas, hoc eſt, vt neq; priuatim ab vllo monachorum, neq; in communi à toto cœnobio quicquã poſsideretur: ſed quotidianis eleemoſynis victitarent, ſiue oblatis, ſiue quæſitis, & poſtulatis. Vtra autem iſtarum paupertatum ratio ſit alteri præferenda, non deſunt qui diſputent. Imò nec defuerũt hæretici qui vtranq; refutârent. ¶ Reſpondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas: nempe vt neq; priuatim neq; in cõmuni aliquid poſsideatur, ſi genere ſuo exiſtimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deum, quàm in communi poſſeſsio. Prima concluſionis ratio, ex rerum natura, vt ſuprà dictũ eſt, proficiſcitur: eſt enim religionis monaſticæ inſtitutio, illam amplecti diſciplinam per quã ad perfectionem charitatis expeditiùs aſcendatur: primũ autẽ quod hominũ aĩos faſcinatos ad ſuî amorem ineſcat, eſt rerum poſſeſsio. Nam cùm pecuniæ obediant omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiſcit: & qui illã abijcit, omniũ quodammodò mundanorũ affect⁹ ab ſe facilè amputat. Vnde Auguſt. in lib. trigintatrium quæſt. Nutrimentum charitatis eſt diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Eſſet ergo tutius nunq̃ amorem in hanc rerum lubricitatem infixiſſe. Attamen ſecundùm hunc alter eſt gradus ab eiſdẽ cùm poſsidentur animum euellere: quod lõgè eſt difficilius. Quocircà idem Auguſt. ad Paulinũ & Theraſiã: Terrena, inquit, diliguntur arctiùs adepta, q̃ concupita. Nam inde iuuenis ille Euangelicus triſtis diſceſsit, q magnas habebat diuitias. Aliud eſt enim nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa

Prima conclusio.

Prima ratio cõcluſionis.

Auguſtinus.

nanq; velut extranea repudiantur: iſta verò velut membra præſcindũtur. Non igitur inconſultò legiſlator noſter inde legiferam ſuã concionem orſus eſt, Beati pauperes ſpiritu. Quapropter quanq̃ nihil aliud laudis in ſancta paupertate cõperiretur, hæc eſſet præclariſsima, quòd primum verbum quo Deus, legem orbi poſiturus, os ſuum aperuit, fuit fœlicitatem in ipſa collocare. ¶ Quòd autem hæc paupertas vſq; ad mendicitatẽ & nuditatem ſit Chriſti alumnis cõmendabilis, magnificè Paulus exaggerat in poſteriori epiſtola ad Corin. cap. 8. Scitis enim, inquit, gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniã propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet diues: vt eius inopia vos diuites eſſetis. Si ergo, vt ſuprà diximus, nullum officiũ præſtitit, quod ex rei natura non eſſet honeſtum, conſilium eſt diuitibus, in pauperes ſua bona diſtribuẽtes egenos fieri, vt cœleſtibus diuitijs perfruantur. ¶ Accedit & eiuſdem Seruatoris exemplum, q nihil poſſediſſe legitur, niſi quod illi in diem ſuæq; familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Accedit inſuper & eius inſtitutio, Matth. 19. Oĩs qui reliquerit domum, vel fratres, vel ſorores, vel patrem, vel matrẽ, vel vxorem, vel filios, vel agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitã æternã poſsidebit. Vide quàm cunctis rebus eũ denudet qui optauerit eſſe perfectus. Quare Apoſtolis quos lucẽ mundi, & ſal terræ eſſe voluit: Nolite, inquit, poſſidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniã in zonis veſtris. ¶ At verò propter cauillum quarti argumenti ſubtexitur ſecunda concluſio. Religioſi qui proprijs renuntiârunt, non tenentur manuum labore victum quærere: ſed iuſtiſsimè mẽdicare poſſunt. Concluſio eſt de qua D. Auguſtinus iuſtum volumen de opere monachorũ inſcripſit: quã ſubinde D. Thomas opuſculo. 19. cap. 5. locũ pletiſsimè ſimul ac diſertiſsimè contra religionum hoſtes dilucidauit. Graphicè nanq; gloſſa ſuper caput Exodi quintum, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigunt cum Pharaône componit: qui Moyſen & Aaron obiurgabat dicens: Quare ſolicitatis populum ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra. Probatur ergo concluſio, iure naturæ, & gentium, & cum primis diuino. Finis ſpiritualium bonis temporalibus præſtantior eſt: ſed in republica milites & equites, atq; adeò iudices qui ad bella gerenda, aut

Mendicitas in ſacris literis commendatur.

Secunda concluſio.

Auguſtinus.

D. Thomas.

Gloſſa.

Probatio cõcluſionis.

ad tuendam iuſtitiam, aut deniq; ad rempublicam adminiſtrandam deputati ſunt, communibus ſtipendijs populi ſuſtentantur: quod & Paulus ad Rom. 13. iure etiam diuino iuſtum exiſtimat. Ideo enim, inquit, tributa præſtatis: Miniſtri enim Dei ſunt. Religioſi autem monaſticè viuentes, ſpiritualiũ functione Reipublicæ inſeruiunt: quod multò eſt magis ipſi neceſſarium, quàm temporaliũ adminiſtratio. Ergo nihil aliud quàm naturæ ius, & gentium, ac diuinum eſt, vt populi eleemoſynis ſuſtententur. Illi nanq; qui verbi miniſterio incumbunt, digni ſunt mercede ſua: nam ſtudij gratia, neceſſe habent à manualib⁹ operibus eximi. De quibus ideo Paulus. 1. ad Corinth. 9. Per exempla complura à naturalibus deſumpta colligit eos qui ſpiritualia ſeminant, ius habere metendi temporalia. Sic enim, inquit, Dominus ordinauit his qui Euangelium annuntiant de Euangelio viuere. Vbi gloſſa: ſic Deus rationabiliter diſpoſuit de prædicatoribus, vt expeditiores ſint ad prædicandum. Imò verò & Chriſtus Matth. 10. idipſum explicuit. Ob id enim diſcipulos ſine pera prædicatum dimiſit, quòd dignus eſt operarius cibo ſuo. Et quando hanc prouinciam non ſuſceperint, quæ tamen mendicantium ordinibus ſolennis eſt, vacant etiam ſacramentalibus confeſsionibus audiendis. Imò verò his etiã ceſſantibus ob id quod ſtatos Pſalmos ſolenniter perſoluunt, preceſq; aſsiduas pro populo fundunt, & ſupra hæc omnia ſacrorum ſtudijs diuinæq; contemplationi vacant, ius habent diuinũ & naturale vt populi ſtipendijs viuant. Vnde Auguſt. opere illo citato: Si Euangeliſtæ, inquit, ſint, poteſtatem habent de ſumptibus fidelium viuendi: ſin miniſtri altaris, eandem non arrogant, ſed planè ſibi vendicant poteſtatem. Quin etiam Apoſtolus ipſe loco citato rem ad certum officium non perſtringit, ſed in genere ait, Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? & qui altario deſeruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monaſticos religioſos operum ſolicitudinibus implicare contendunt, Marthæ opinionem ſequantur, quæ ſororem ſuam ad pedes Chriſti contemplatione fruentẽ diuellere inde conabatur, vt ſe iuuaret. Quam quidem Chriſtus opinionem ipſi retudit, dicens: Porrò vnum eſt neceſſarium. Ob idq; bene gloſſa illud Matthæi. 6. Reſpicite volatilia cœli, non laborant, &c. & tamen Deus paſcit ea, ſanctis contemplationi vacantibus attribuit: qui ita à mũdo ſurſum euecti ſunt, vt nil in terris agentes aut laborantes, ſola contemplatione in cœlo degant. Meritò ergo Hieronymus in prologo ſuper Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fiſcellã iunco texere, aut palmarum folia complicare vt in ſudore vultus panem edãt, quàm vt iuxta ſententiam Seruatoris diuinorũ cibum operentur qui non perit. Accedit ſupremè quòd mendicitas ad humilitatem non parùm confert, qua ratione Alexio atq; alijs ſanctis laudi datur quòd ſplendidas facultates ab ſe abdicauerint, vt mendicata ſtipe viuerent. Impietas ergo eſt ſanctam mendicitatem impugnare, atq; adeò peregregium charitatis officium monaſticos mendicantes alere. ¶ Tertia concluſio. Quanuis genere ſuo mendicitas omnimoda præferenda ſit, poteſt nihilominùs ratione finis aliarumq; circunſtantiarũ pro tempore & loco conducentius eſſe ea in cõmuni poſsidere, quę monachorũ victui ſunt neceſſaria. Cõcluſio eſt quę ex D. Tho. colligitur. 2. 2. q. 188. ar. 7. Atqui in primis ꝙ eiuſmodi poſſeſsio nihil de religionis perfectione deterat, tum canon, expedit. 12. q. 1. ait, tũ ex ſuperioribus palàm fit. Haud enim in paupertate perfectionem ſitam eſſe mõſtrauimus, ſed in charitate. Cùm ergo in paupertate ea tantũ ratione conſiſtat ꝙ rerũ amorẽ ſolicitudinẽq; præſcindat, ea paupertatis ſpecies in vnaquãq; religione præſtantior eſt, quæ ad eius finẽ aptiùs cõfert. Etenim vt inſtrumentũ ac medicamen nõ eo melius quo maius, ſed quo ad finẽ accõmodatius: ſic & de paupertate cenſendũ. Vnde ſi ordo inſtitutus eſt ad cõtemplationis opera & prędicationẽ, quod quidẽ munus altã mentis quietẽ requirit: & tempora extãt vbi à populo non facilè religioſorũ egeſtati ſuccurritur, non ſolũ perfectioni nõ repugnat aliquid habere in cõmuni, verũ cõfert. Quoniã illa monachorũ diuagatio quæ ad victũ quærendũ neceſſaria eſt, otiũ nõ ſecũ permittit quod ad eiuſmodi ſpiritualia munia exercẽda eſt operępretiũ. ¶ Secũdò & ex eadẽ tẽporũ inclemẽtia alia oriri poteſt cõmoditas eiuſmodi poſſeſsiõis in cõmuni. Nempè ꝙ poſtq̃ charitas refrixit, mendicantes moleſti ſunt populo & oneroſi. Qua ratione religio vileſcere in eius oculis incipit. Pręterea nimia egeſtas cogere mẽdicos aſſolet aliqua negotia cũ ſecularib⁹ tractare, & aliquibus qñq; improbitatib⁹ victũ extorquere, quę eorũ inſtituta obſcurãt.

¶ Adde

Paulus. *Auguſtinus* *Gloſſa.* *Hieronym⁹.* *Tertia concluſio.* D. *Thomas.* *Prima ratio cõcluſionis.* *Secunda ratio.*

Tertia. ¶ Adde quòd quando religiones in illa ſyncera mẽdicitate inſtitutę fuêre, multa eidem inſtituendæ ſuffragabantur quæ ab aliquibus iam temporibus languêre videmus. Primũ enim ſumma victus parcitate veſtitusq; vilitate contenti erant. Adeò vt eleemoſynæ quæ nunc vix viginti religioſis ſufficiũt, pluribus tunc q̃ centum ſatis erant: nam & corporis natura facta eſt imbecilior, & ſpiritua les vires remiſsiores. Legimus nanq; in hiſtoria diui patris nr̃i Dominici, quandoq; œconomum obiurgaſſe, quòd ſæpiùs quàm par eſſet pitanciam cõuentui porrigeret. Quod argumentum eſt perrarum quidem fratrib⁹ fuiſſe ouorum aut piſcium vſum, ſed leguminibus victitaſſe. Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac ſyncerior. Et quod citra pudorẽ fateri monachi non poſſumus, noſtra tunc vita alium q̃ modò ſplendorem habebat, vt populares animos alliceret.

Obiectio. ¶ Sed ais, Rerum poſſeſsiones non poſſunt non poſsidẽtium animos ſolicitare, tum ad culturam, tum etiam vt augeantur. *Solutio.* Fatemur equidem: ſed tamen hoc perpendẽdum eſt, vtránam ſolicitudo animos acerbiùs angat ac diuexet, quæritaréne quotidie neceſſaria, an curare quæ in communi poſsidentur: nã ſolicitudo poſſeſsionum præter vnum aut alterum qui illas procurat, cæteros vel non tangit, vel quàm tenuiſsimè: ſolicitudo autẽ quotidiana plurimos occupat. Quòd ſi Chriſto inſtitutore noſtro exemplum ſumere lubet, quanuis, vt dictum eſt, indigẽtis vitam delegerit, nihilo minùs eleemoſynas ſibi oblatas in diẽ reſeruabat. Habebat enim loculos Iudæ commiſſos. Nã Ioannis. 4. dicitur quòd abierunt diſcipuli in ciuitatem vt cibos emerent. Et Ioan. 13. iuſſus eſt Iudas ea emere quæ ad diem feſtum opùs erãt. Quanuis non niſi exiguos horarioſque numinos ſeruari ſinebat. Quare ad emendos panes ſatiandæ turbæ pecunia diſcipulis defuit. Et nè illa quæ in victum tantùm & in pauperũ ſubſidia ſeruabantur in prophanos vſus verterentur, noluit inde tributum ſolui, ſed Petrum ad piſcem miſit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nonnunquàm præ inopia eoſdem diſcipulos ſpicas collectum miſit. ¶ Abſit ergo vt aduerſus omnimodam mendicitatem oblatrare velim; vtpote quã ſuis nominibus ſuperiùs illuſtrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos diuus Tho. *S. Thomas.* opuſculo. 18. c. 14. cõfutare perſiſtit, qui paupertatem reprobabant, niſi neceſſaria in cõmuni poſsiderentur: quibus ſubſcribere, errorem exiſtimo. Imò qui ſyncerè & candidè ſupremam ſeruant mendicitatem, ſuſpiciendi ſunt & exoſculandi. Sed tamen hæc dicta ſunt, tum vt cauſa poſsidentium in communi defendatur: tum etiam vt mendicantes omnes admonitos habeam quanta eſſe debẽt parcitate contenti. Proptereà enim aſſerente Chriſto Deus paſcit volatilia cœli, quib⁹ vtiq; religioſi cõparant̃, veſtitq; lilia agri: ꝙ cibo illa ſimpliciſsimo, hæc veſtitu contenta ſunt. Porrò ergo diuus Benedictus altiſsimè contemplantium quieti ſtudens, conſultè poſſeſsiones recepit ſibi oblatas, atq; alij deinceps religionum inſtitutores. Sed tamẽ humanum ingenium, mediũ tenere neſciũ, eouſq; eorum opes auxit, vt celeberrimũ ordinem non parum de ſuo faſtigio deiecerit. Quare in ordine noſtro hactenùs niſi cauſa ſtudij non eſt diſpenſatum poſſeſsiones habere: ſed ſunt frequentia monaſteria quibus in antiqua mẽdicitate viuitur. Vtinam nos Deus, quantum eſt hoc maximè ſæculo Chriſtianæ familiæ neceſſarium, ſuſtineat.

Ad primum argumentũ. AD Primum igitur argumentum reſpondetur, illic Paulum neutiquàm condemnare, ſi quis cũcta quæ habet in pauperes voluerit erogare, ſed humanæ imbecillitati indulget. Rariſsimi enim ſunt qui arduum hoc conſilium capeſſant. Et ideo ait neminẽ cogere vt ſic alienis miſerijs conſulat, vt ſeipſum neceſſarijs deſtituat. Et eôdem pertinet citata gloſſa ad Timoth. nempe nõ eſſe prorſus abiicienda temporalia. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, eum qui vltrò temporalia bona propter Chriſtum deſerit, nulli ſe periculo nec temporali nec ſpirituali obiicere. *Ad ſecundũ.* Spirituali inquam: quia quòd homo bona cauſa ſponte ſua facit, periculum non affert pœnitentiæ ac triſtitiæ: ſed quando quis inuitus ſuis expoliatur. Imò verò à diuitiarum poſſeſsione præſentius periculum imminet: iuxta illud. 1. ad Timoth. vltim. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Nec verò periculo corporali ſubdũtur. Nam vt ait Pſaltes, Diuites eguerunt & eſurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Qui enim nos ſolicitos eſſe prohibet in craſtinum, curã gerit noſtri. Salomon autem ſuũ præſentiens ingenium, non ſe audebat extremæ pauperta ti committere: ob idque mediocritatem vitæ poſtulabat. Nam etſi, vt ſuprà diximus, opũ

affluentia nocua ſit homini corruptæ naturæ,tamen rari ſunt qui inopiam ferre queāt. Sicuti infirmi licèt videant vinum ſibi nocere,nihilo minùs non ſemper ſe cōtinere poſſunt,quin tantillum guſtent. Qua de cauſa propter inopiam multi deliquerunt. Accedit quòd Salomon erat rex,quare non poterat abſque diuitijs viuere.

Ad tertium. ¶ Ad tertium reſpondetur,virtutis medium,ſecundùm Philoſophum.2.Ethic.non ſecundùm quantitatem,ſed ſecundùm rationem eſſe ſumēdum. Et ideo quicquid ex rationis præſcripto fit, ab eodem medio non deflectit. Relinquere autem temporalia bona,vt expeditiùs Chriſtum ſequaris,ratio docet. Nam & lumine naturali doctus Socrates, vt ad Paulinū ait *Hieronym⁹.* Hieronymus,auri pondus abiecit,vt cōtemplationi liberiùs vacaret.

Ad quartū. ¶ Ad quartū autem argumentum reſpondet diuus Thom. *S. Thomas.* 2.2.q.187.artic.3.ꝙ manualis labor(qua voce humana omnia officia comprehenduntur, *Labor manualis ad quatuor vtilis.* ſiue manibus,ſiue pedibus,ſiue lingua fiant: eò quòd manus organorum illuſtriſsimum eſt) ad quatuor eſt vtilis. Primò quidem ad victū quærendū. Vnde primo homini mādatū eſt,vt in ſudore vultus ſui pane veſceretur ſuo:& in Pſalmo,Labores manuum tuarum quia manducabis. Secundò cōmodus eſt ad vitandum otium,quod multorum eſt cauſa malorū. Vnde Eccleſiaſt.33. Mitte ſeruum tuum in operationem, nè vacet:multā enim malitiam docuit otioſitas. Tertiò refertur ad concupiſcentiam refrænandam:quatenùs labore corpus maceratur. Vnde.2. ad Corin.6.In laboribus,in ieiunijs, in caſtitate. Quartò & labor frugifer eſt ad eleemoſynas erogandas. Vnde ad Ephe.4.Qui furabatur,iam non furetur:magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonū eſt, vt habeat vnde tribuat neceſsitatē patienti. Per hæc ergo quatuor membra, ad omnia Pauli loca reſpondetur, quibus manualem laborē videtur, ſeu præcipere, ſeu commendare. Illud nanq; citatum.2. ad Theſſal.3. Si quis non vult operari,nec manducet, nō eſt niſi naturalis admonitio:vt ſcilicet qui aliūde non habet vnde viuat, manibus victum ꝗrat,vt furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo vtiq; ſenſu dudū epiſtolam ad Epheſ. citauimus. Huic tamen veritati non obſtat quo minùs religioſi diuinis vacantes,ius habeāt eleemoſynis viuendi. Hoc enim ipſum eodem loco docet Apoſtolus. Nam poſtꝗ dixit,non gratis panem manducaſſe ab aliquo,ſed in labore & fatigatione operans nè quem illorum grauaret, ſubdit: Non quaſi non habuerimus poteſtatē, ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud.1.ad Theſſal.4.Operamini manibus veſtris,ſicut præcepimus vobis,nō eſt generale præceptum,vt impugnatores religionū aiunt, quod monachos etiam cōuoluat:ſed eos tantùm complicans,qui aliter ſine ſcandalo viuere non valēt: quod patet ex ſubiūctis verbis:vt honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt. Religioſi autem ſine ſcandalo poſſunt ſtipem ſuſcipere & poſtulare.

¶ Secunda etiam vtilitas corporalis laboris ac ſubinde tertia. Nempe otij euitatio & afflictio corporis,nō eſt in præcepto niſi quādo aliter eiſdem incommodis obuiari non poteſt. Monachi autem per alia ſalutaria exercitia otium cauent,& corpus edomant. Quartum deniq;:Nempe eleemoſynas erogare, non eſt in religioſis virtus: quippe qui ſemel cuncta largiti ſunt. Niſi caſu extremæ neceſsitatis pauperum:quo quidem euentu perinde atque ſæculares,tenerentur manib⁹ laborare. Hęc fermè diuus Tho. loco citato.

¶ Ad quintum denique argumentum tertia concluſione reſponſum eſt. *Ad tertium.*

ARTICVLVS. III.

Vtrùm votum caſtitatis ſit de intrinſeca ratione religionis.

SECVNDVM membrū voti monaſtici eſt, caſtitas. Sed vt eius ratio patētior fiat, arguitur illam non eſſe de intrinſeca ratione religionis. So *Primum argumentum.* la eccleſiæ inſtitutione,vt prædicebam⁹, inuenta eſt ſolennitas voti:ergo ſi eccleſia tale ſtatutum abrogaret, profiteri quis poſſet religionem abſque voto ſolenni caſtitatis.

¶ Secundò. Sacerdotium ac religio hac ra- *Secundum.* tione adæquantur,quòd vtrobiq; fit votum ſolenne caſtitatis. Sacerdotalis autem ordo verus & legitimus exiſtere poteſt abſq; huiuſmodi voto, vt in Græcorum ſacerdotib⁹ videre eſt:quod pariter poſſet eccleſia de noſtris etiam decernere:ergo & religio ſine tali voto eſſe poteſt.

¶ Tertiò:Militare crucife *Tertium.* rorū inſtitutū eſt vera, vt aiūt, religio:emittunt nāq; explicitè tria vota:& tamē diſpenſatum iam eſt cum illis vt in religione perſeuerantes,vxorum fœdus inire valeant: ergo huiuſ-

huiuſmodi votum non eſt de intrinſeca ratione religionis. *Quartum.* ¶ Quartò deniq; arguitur. Omnis perfectio vitæ Chriſtianæ apoſtolis ſecundùm Chriſtũ in more eſſe cœpit: Apoſtoli verò non videntur continentiam ſeruaſſe: nam de Petro Chriſti vicario legitur Mat thæi.8. ſocrum habuiſſe: ergo caſtitas nõ eſt de intrinſeca ratione religionis. ¶ In contrarium faciunt verba capituli ſuprà citati, Cùm ad monaſterium. de ſtat. monachor. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis, adeò annexa eſt regulæ monachali vt contra eam neq; ſummus Pontifex poſsit indulgere.

Duplex quæſtionis ſenſus. QVæſtio hæc duos habet ſenſus. Prior eſt vtrùm re vera nunc votum caſtitatis annexum ſit religioni, idque decentiſsimè: cuius affirmatiua concluſio definitio eſt eccleſiæ contra hæreticos, vt habetur capit. Quod votum. de voto. lib.6. Fuit enim Iouinianus qui matrimonium cœlibatui adæquabat: qui de eadem hæreſi perinde condemnatus eſt, atq; de alia Vigilantius, quòd diuitias exæquabat paupertati. Poſterior verò ſenſus eſt, vtrùm cùm ſolennitas voti, hoc eſt vouendi cerimonia ſit de iure eccleſiaſtico, vt illic refertur, ſic & annexio ipſa caſtitatis ad religionem ſit de iure eccleſiaſtico, ita vt per eccleſiã fieri poſsit vt religio abſq; caſtitate vera maneat religio: an verò ſit de iure diuino vt p eccleſiã inſtitui vera nõ poſsit abſq; caſtitate religiõis ſubſtãtia. ¶ At quoniã ſolus nobis eſt anim9 de ſecũdo ſenſu cũ catholicis diſputare: quoniã prim9 orthodoxus eſt, ac perinde nemini niſi hæreticis dubius: vnica concluſione ſub probabilitate, quæ mihi quàm maxima eſt, reſpondetur. *Cõcluſio reſponſiua.* Sic eſt caſtitas religioni annexa, vt nulla humana diſpenſatione fieri poſsit, vt religio abſq; caſtitate rem habeat ſuo nomini congruam. Haud ergo hìc diſputamus vtrùm valeat Papa ſuper voto ſolenni religionis diſpenſare: hoc eſt vtrùm eximere profeſſum queat à ſua religione: de qua re quæſtione præcedenti ſatis diſſertum eſt. Sed hoc tantummodò in præſentia ſub doctiorum cenſura negamus, quòd religioſus verè perſiſtẽs euangelicus monachus, in coniugio poſsit eiuſq; vſu permanere. Et quidem concluſio *S. Thomas.* eſt ſancti Tho. vt. q. 4. vidimus. Apparet tñ *Scotus.* eam negare Scotus.4.diſt.38. vbi non alia de cauſa ſentit ſolenne votum religionis matrimonium dirimere, quàm quod eccleſia in cuius ſe manus vouens tradidit, eum illegitimum fecit ad matrimonium: quorum ſimilibus verbis vtitur Caietan. vt. q.3. vidimus *Caietanus.* 2.2.q.88.arti.7. Vnde elici videtur in poteſtate eccleſiæ ſitum eſſe vt religioſi ſimul poſſint cum coniugio religionẽ retinere, perinde atq; ſacerdos ſuos ordines. Concluſio tamen noſtra contraria planè ab Innocentio *Prima probatio cõcluſionis.* capitulo citato, Cùm ad monaſterium. aſſerta videtur. Nempe vbi inſinuat caſtitatẽ iure diuino annexam eſſe religioni. Et quòd ita ſit probať ratione. Religio nomine ipſo *Secunda.* nihil aliud ſignificat quàm quod Chriſtus euangelicum adoleſcentulum docuit: Si vis perfectus eſſe, vade & vende &c. & ſequere me. Et quod ſubinde Petrus ſubiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, &c. qui autem connubiali nodo ſe ſemel innexuit, nomine quidem poteſt, ſed tamẽ re ipſa non reliquit omnia, imò neque ſæculum: ergo non eſt verè euangelicus religioſus. Media propoſitio probatur ratione ſancti Thom. 2.2.q.186. artic. 4. Res enim vxo- *Res vxoria cum religione è diametro pugnat.* ria vtroq; cornu è diametro pugnat cum religione. Primùm contranititur contemplationi, diuinorumq; meditationi, quibus ſecundùm nomen ſuũ debet ſedulò religioſus vacare: renitiť inquã propter voluptatis vehemẽtiam quæ ex Venere naſciť: cuius vtiq; frequentatione concupiſcentia augetur: vt *Ariſto.* 3. Ethic. commonitor eſt Ariſto. vnde Augu. *Auguſtinus* in primo Soliloquiorum: Nihil, inquit, ſentio quod magis ex arte deiiciat animum virilem quàm blandimenta fœminæ, corporumq; ille contactus ſine quo vxor haberi non poteſt. ¶ Nec verò naturalis ratio valde eſt recondita. Etenim cùm contemplatio ſubtiliſsimis puriſsimiſq; ſpiritibus foueať, carnaliſq; ac brutalis ille vſus ſpirituũ multitudinem inſumat, ſanguinemq; à corde vehementer diſtrahat, cuius collectio ad mentis attẽtionẽ neceſſaria eſt, fit vt idem vſus hebetudinem mentis efficiat. Qua vtiq; de cauſa Paulus.1. ad Corinth.7. coniugibus cõſulebat vt orationis tempore toro ſepararentur. ¶ Altero autem cornu ſtatus coniugalis religioni colluctatur, quod eſt adminiſtratio ſolicitudoq; rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodò placeat Deo: qui autem cùm vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodò placeat vxori: & diuiſus eſt. Vbi ſi meditatiùs attendas, ad viuũ expreſsit religionis faciem, eamq; è regione

oppoſuit

oppoſuit coniugio: quaſi maritari nequeāt. Quocircà monachi, hoc eſt ſoli, inde potiſsimè nomen trahunt, quòd à coniugali conſortio ſemoti viuūt. ℂ Secundò id apertiùs explicatur. Duo alia vota, ſcilicet paupertatis & obedientiæ, adeò ſunt à voto caſtitatis pendentia, vt hoc ſublato reliqua continuò ſuſtuleris. Matrimonialis qppe ſarcina votū legitimæ paupertatis procul reſpuit. Quî enim fieri poteſt vt vxorē quis & liberos atq; familiam illis appendicem alere in paupertate valeat? Eò præſertim quòd non ſolùm debet liberis in tempus prouidere, ſed in perpetuum proſpicere, ac perinde poſſeſsiones & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde quòd neque legitimæ obedientiæ, de qua Chriſtus ait, Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paulus Chriſti aſſeclas peculiariter optabat manere ſicut ipſe erat, abſque vxore. Eo ergo ipſo quòd eccleſia votum caſtitatis à religionibus ſeiungeret, ſynceritatem ipſam religionum euangelicam funditùs conuelleret. Quare id certè, vt ſub eius cenſura loquar, non eſt factibile.

Secunda ratio.

ℂ Hinc diſcerniculū colligit̃ quo iudicandū eſt ſitne quæuis religio verè abſolutoq; nomine religio, hoc eſſe vnicum, vtrùm intrinſecè annexum habeat, matrimonium contractum ſeu potiùs attētatū dirimere: quod quidem nulla habet religio niſi auctoritate eccleſiæ inſtituentis ſolennitatem voti: vt habetur in dicto cap. vnico, de voto. libr. 6.

ℂ Quapropter religioſi tertij ordinis diui Franciſci, & noſtræ, ſolenne votū non emittunt. Quanuis expreſsiùs inculcatiuſq; dicant ſe facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per ſuā Bullam declarauit eiuſmodi fratres facere ſolenne votū. Et poſtmodùm alij ſummi Pontifices idem etiam decreuerunt de quibuſdam ſanctimonialibus noſtris eiuſdem ordinis, quas Beatas appellamus: quæ incluſę viuunt. Illæ autem quę clauſuram non ſeruāt, eidem Bullæ non ſubduntur. Multò autem minùs iſti Eremitæ qui hac noſtra tempeſtate in montibus diſperſim degunt. Nam etſi epiſcopo promittant obedientiam, non intelligunt niſi pro tempore quo voluerint illic commorari. Imò neque de ratione illius inſtituti eſt vt votum ſuſcipiant ſimplex caſtitatis. Tāetſi citra illud nō eſsēt admittēdi.

AD primum igitur capitalium argumentum, concedit̃ voti ſolennitatem, vt habetur in dicto cap. vnico, de voto. lib. 6. ab eccleſia cōſtitui, hanc aut illā inſtituēte approbanteq; religionem, ex qua matrimonij impedimentum ſequitur. Sed iam quæſtione proxima negata eſt conſequentia, qua infertur connexionem caſtitatis cum voto religionis non eſſe de iure diuino. Eſt enim in poteſtate eccleſię vt hæc aut illa habeat̃ pro religione: attamen poſtquàm conſtituitur religio, de iure diuino eſt vt habeat caſtitatē annexam: ſecundùm illud, Vade & vende omnia quæ habes, & ſequere me. Nemo enim ſtatum habere poteſt via conſiliorum ſequendi Chriſtum, niſi ſit ab vxore liber: atq; hoc ex intima rei natura. ℂ Ad ſecundum reſpondetur, ſacerdotalem ordinē nullatenùs eſſe religionem: aliâs citatus canon & Doctores non ſub duorum forma explicuiſſent ſolenne votum: dicentes conſiſtere & in ſuſceptione ſacri ordinis, & in profeſſione religionis. Ex quo fit hoc inter ſacerdotium & religionem differre, vt diuus Thomas loco citato arti. 11. edocet, quòd votum caſtitatis non eſt de intrinſeca ratione ſacerdotij perinde atque aliud religionis. Imò ſacerdotale miniſterium ſeruari abſq; eodem voto poteſt. Hanc ob rem qui ſacris initiatur, non perinde atq; religioſus expreſſè ait, voueo. Quare non eſt votum explicitū, ſed implicitum: porrò in ipſa ordinū ſuſceptione abditum. Votum inquam tātùm caſtitatis. Cætera nanq; religionis nec implicitè facit. Haud enim paupertatem vouet aut obedientiā, ſed fit ſui epiſcopi ſubditus: etiam ſi abſens ſit: non autem ordinantis. ℂ Quo fit vt Græci eiuſdem ſint nobiſcum generis ſacerdotes. Sequitur ſubinde ſecundò Romanam eccleſiam poſſe idem tollere votum ſalua re ipſa ſacerdotum. Negatur ergo conſequentia quæ inde extruitur ad probandū religionem abſq; tali voto poſſe conſiſtere.

Primum corollarium.

Secundum.

ℂ Sed infers contrà: Ergo incongruè ſacerdotale votum dicitur ſolenne. Negatur conſequentia: ſed tamen id ingenuè fatemur ꝙ non eſt votum ſolenne de iure diuino tanq̃ religioni eſſentiale, ſed eſt ſolēne de iure poſitiuo: hoc eſt tantùm ſtatuto eccleſiæ ſacerdotes illegitimos reddens & inidoneos contrahendo matrimonio. ℂ Contra hoc autē remergere videtur argumentum ſuprà à nobis informatum. Viſi enim hîc ſumus concedere tantùm eſſe præceptum eccleſiæ nè mariti fiāt. Quòd ſi ita eſt, licèt malè facerēt abſq; licētia cōtrahēdo, teneret tñ matrimonium:

Obiectio.

Solutio.

Argumentū

nium:vt paulò antè argumentabamur. Reſpõdemus autem non ſolùm eſſe præceptũ, ſed ſtatutum inhabiles eos reddens ad matrimonium, perinde atque conſanguineos. Habet ſeſe ergo medio modo inter merum præceptum & ſolenne religionis votum. Eapropter eccleſia perinde atq; prohibitionẽ in quarto gradu, poſſet hoc tollere votum à ſacerdotibus. An verò liceret, quęſtione proximè ſequenti diſputabitur. ℭ Ex his ſequitur, matrimonium ratum non conſummatum non dirimi per ſuſceptionem ſacrorum ordinum, ſicuti per religionis profeſsionem. Quod & Caietanus. q.12. quotli.1. fatetur. Et cauſa eſt, quòd ſacerdos non ſit ſimpliciter inhabilis ad aliud contrahendum matrimonium, ſicuti religioſus: eò quòd cum illo diſpenſari poteſt. ℭ Quod cùm verum ſit, neſcio quid Paludanus ſibi voluerit in.4.d.38. q.3. vbi ait, quòd ſi poſt matrimonium ratũ non conſummatum vir ſacris initietur, & vxor in ſeculo permanens votum faciat ſimplex, inhabilis ipſa redditur ad ſecundas nuptias, etiam poſt mortem viri. Nam in primis ſuſceptio illa ordinũ non eſt licita: cùm matrimonium non dirimat. Secundò: nulla eſt rationis apparẽtia quòd votum ſimplex vxoris in tali caſu fieret ſolẽne, vt ipſe putat. Quare ſi mortuo coniuge alteri nubat, licèt peccet contra votum ſimplex, nihilo minùs matrimoniũ tenet: quod ipſe negat. ℭ Tertium autem argumentum de militaribus ordinibus eſt, quod præcipuum hîc habet ambigendi momentum. Equites enim iſti cruciferi vulgò habentur religioſi: nam faciunt tria vota: & nihilo minùs vxoribus fœdere matrimoniali copulantur: coire ergo poſſunt ambo ſtatus: religionis ſcilicet & matrimonij. Idq; poteſt ratione ex ſuperioribus deducta corroborari. Nam ratio qua ſuprà monſtrauimus cõiugium cum religione pugnare, erat impedimentum cõtemplationis & orationis: religio autem militum non hũc habet ſcopum, ſed militare, vbi nulla eſt neceſſaria contẽplatio. Nihilo minùs propter rationes ſuprà allatas pſuaſum habere nunq̃ potui, eiuſmodi religiones, ſimpliciter eſſe religiones. Et ratio eſt, quia non ſolam caſtitatẽ iſti non ſeruãt, nam rei vxoriæ perinde ac cæteri ſæculares inſeruiunt: eoſdem ſcilicet ambientes honores, eaſdemque facultates ſuæ ſoboli procurantes: quod toto cœlo à religionis inſtituto diſtat: verùm neq; paupertatem, neq; obedientiam, niſi ſolo nomine profitenť. Non quidẽ de ſacerdotibus cruciatis loquor, qui intra ſepta monaſteriorũ vitam degunt. De iſtorum nanque legitima religione nihil ambigendum eſt: ſed de commendatarijs equitibus. Nam quænam paupertas quæſo eſt relationem tantùm magiſtro facere ſuarum facultatum: ex quibus ſi vel obolũ eis adimeret, perinde reclamarent ac cæteri regni nobiles. Obedientia autẽ eſt per totam fermè vitã nullum ſuperioris mãdatum audire, niſi dum eorum comitia fiũt. ℭ Sed aiunt, hæc eſt noſtra religio: nec ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter reſpondemus. Primùm id negantes ſi primæuam eorum inſtitutionem reſpiciamus. Nam tunc nonnullum clauſuræ genus incolebant: multoq; crebriora obedientiæ perſoluebant munera: lõgeq; aliam habebant paupertatis rationem. Sed poſteà lapſu temporis eouſque labefactatæ ſunt eorũ religiones, vt iam ſynceram religionis naturam exuerint. Ob idq; ſecũdò dicimus quòd ſi non ſtrictior q̃ hęc, eſt ſua religio, non eſt illa euangelica quæ in cõſiliorum exercitio poſita eſt. Porrò enim ſi noſtra aut diui Franciſci (quod Deus auertat) in eum locum collaberetur, vbi nõ plus paupertatis, caſtitatis, aut obedientiæ vigeret, religio eſſe deſineret. Non dico ꝙ vbi uis ſtatuta non ſeruãtur ſtatim eſſe deſinat religio; nam poſſunt forſan ex incuria & culpa præſidentium ea quæ mala reputantur non puniri. At ſi in illum locum aliqua deiiceretur religio, vbi non maior exigeretur obediẽtia, aut paupertas, aut caſtitas, quàm inter huiuſmodi equites, non eſſet euangelica cõſiliorũ religio. Et nè primus ego videar hanc aſſeruiſſe ſententiam, eandem apud diuum Thom. inuenies loco citato. 2.2.q.186. arti.4. Arguit enim tertio loco quòd continentia ad perfectionem religionis non requiratur: eò ꝙ aliqui ſunt religioſi qui vxoribus vtuntur. Et reſpondet, illos viuendi modos, vbi eſt matrimonialis vſus, non eſſe ſimpliciter & abſolutè loquendo religiones: ſed ſecundùm quid: in quantum ſcilicet aliqua participant quæ ad ſtatum religionis pertinẽt. Hæc diuus Thom. ℭ Ex his ergo militum ordinibus meritò exceperim equites diui Ioannis: ſanè qui pro ſuo inſtituto conuentum habent & obedientiæ ſpecimen: neque matrimonia contrahunt. Quare non eſt cur non vt religioſi habeantur. ℭ Quòd ſi contra ſuperiorem aſſertionẽ arguas, Si iſti equites connubiale fœdus abſq; pontificio priuilegio

Solutio. *Caietanus.* *Palu. opinio* *Refutatur Paludanus.* *Grauis dubitatio de militaribus ordinibus.* *Solutio quæſtionis propoſitæ.* *S. Thomas.* *Limitatio ſuperioris aſſertionis.* *Obiectio.*

legio inire tentarent, matrimonium non teneret: quod non aliundè emanare videtur q̃ à ratione religionis. *Solutio.* Reſpondetur non inde prouenire quòd ſit vera religio, ſed ex Pontificis ſtatuto: vt modò de ſacerdotibus dicebamus. Quapropter multò minùs matrimonium ratum non conſummatum per ingreſſum huiuſmodi ordinis diſſoluitur, quàm per ordinis ſuſceptionẽ. ¶ Ac per hęc alia diluitur quæſtio de qua ante quindecim hinc annos decertanter in Hiſpania fuit diſputatum. *Quæſtio bimẽbris diu ac multũ in Hiſpania vẽtilata.* Quæ quidem bimembris erat. Primũ vtrùm expediens eſſet diſpenſatio vt huiuſmodi equites vxores ſibi poſſent copulare. Secundò vtrùm etiam cum illis qui vota ſolenniter ediderant diſpenſare liceret: quæ quidem fuit multò moleſtior. *Solutio prioris membri.* De priori ergo pro meo captu ſemper eiuſmodi diſpenſationem expedientẽ arbitratus ſum. Quòd ſi eiuſmodi religiones pro legitimis ducerẽ, impoſsibile reputarem. Commoditas autẽ diſpenſationis hæc eſt, ꝙ caſtitas in eiuſmodi vitæ inſtituto ſi humano loquamur more, non eſt ſeruatu poſsibilis. Viuunt enim lautè & ſplendidè, domi ſeruitrices habẽtes, foriſq; cum aulicis mulieribus iuge habẽtes commercium: torneamenta aliaq; militaria exercitia meditantes. Qua ergo ratione iſti voto caſtitatis aſtringendi eſſent? Eâdem fermè de cauſa quæſtio ſecunda affirmatiuè ſoluta eſt. *Solutio poſterioris quæſtionis.* Nam cùm votum illorum non ſit legitimè religionis, ſed ſtatuto Pontificis matrimonium impediens, non eſt impoſsibilis diſpenſatio ſi legitima cauſa fiat: vt de ſacerdotũ voto proximè dictum eſt. *Ad quartũ.* ¶ Ad quartum argumentum quod de Apoſtolis petebatur, an votum caſtitatis ſuſceperint, quæſtione proxima commodiùs reſpõdebitur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm obedientiæ votum ſit de eſſentia religionis.

TERTIVM deniq; membrum monaſticæ profeſsionis eſt, obediẽtia: quam vt ſuis numeris cõmendemus, arguitur de more nõ eſſe neceſſariam. *Primũ argumentum.* Illa enim obſequia Deo maximè placẽt quę ex libertate, non ex neceſsitate fiunt: ſecundùm illud .2. ad Corinth. 9. Non ex triſtitia, aut ex neceſsitate: illa autem quæ fiunt ex obedientiæ voto, ſimul cũ neceſsitate triſtitiam afferunt: ergo non eſt conſilium obedientiam vouere. ¶ *Secundum.* Secundò: cùm hominẽ Deus liberum creauerit non eſt prudẽtia vt à ſe ſuam abdicet libertatem, præterquàm vbi Deus eum iuſſerit obedire: in euangelio autem nullum extat eiuſmodi obediẽtiæ vouendæ mandatum. *Paulus.* Quod enim Paulus ad Hebræ. 13. iubet dicens: Obedite præpoſitis veſtris & ſubiicite eis, ad omnes attinet Chriſtianos. ¶ *Tertium.* Accedit tertiò ꝙ Chriſtus, vt ad Ro. 8. ait idẽ Apl̃us, liberauit nos à lege peccati & mortis, ac ſubinde adoptionem filiorum nobis commeritus perfecta nos libertate donauit. Ex quo fieri conſequẽs apparet vt Chriſtiana perfectio in ſumma libertate conſiſtat: atq; adeò obedientiæ votum, non ſit conſilium. ¶ In contrarium eſt quòd perfectio, vt ſuprà dictum eſt, ea re agitur vt Chriſtum ſequamur & imitemur. Id autem quod in ipſo præcipuè commendatur, vt patet ad Philip. 2. eſt obediẽtia. Factus eſt enim obediens vſq; ad mortem, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

EX tribus votis quibus monaſtica religio conſtat, potiſsimum eſt obediẽtia. Nam poſſeſsionum renuntiatio & caſtitatis votũ in hoc præcipuè ordinantur, vt liberrimè indiſſolubiliq; obſequio obedire poſsimus. Quo fit, paupertatẽ, vt ſuprà diximus, primã quidẽ eſſe exequutione: obediẽtiã verò primã in intentione. At verò vt obedientia omnium eſt officiorum præſtantiſsima, ita, quod hæreticorum ingenium eſt, Luthero fuit execratiſsima. *Lutherus.* Vnde in lib. ſuo de votis monaſticis, & in altero de libertate Chriſtiana, nullis non conuitijs monachalẽ obedientiam proſcindit. Ait enim libertati euangelicæ è diametro obſiſtere: vtpote quòd eâdem euãgelica libertate ſublata ſunt vniuerſa hominum mandata, & quicquid in externis ceremonijs ſeruari poteſt. ¶ Nihilo minùs ipſo renuente Luthero, ſuoq; magiſtro Vuicleff, ſua veritate ſolida eſt concluſio, nulloq; hæreticorum vento nutabunda. *Concluſio reſponſiua.* Religioſorum ſtatus, qui euangelicum conſilium eſt, obedientiam cum primis requirit, quæ peculiari præfecto nomine Dei voto eſt offerenda. Et ratio eſt manifeſta. *Ratio cõcluſionis.* Nam ſi perfectio in eo conſiſtit vt omnibus relictis ſequamur Chriſtum, neceſſe eſt, vt .2.2. q. 186. artic. 5. ait diuus Tho. aliquem eligere prępoſitum qui nomine Chriſti vouentem dirigat, etiam imperio (ſi opùs eſt) vt quod Chriſto pollicitus eſt,

Duæ radices Lutherani erroris. eſt, bona fide ſoluat. ¶ Sed ecce radices duæ Luterani erroris. Prior, quòd non admittit, votum ſpontaneę ſuſceptum in neceſsitatem tranſire præcepti. Nam hoc dato neceſſe eſt eum qui ſolenniter vouet obedientiam alicui præſtari à quo legitimè cogatur ſi opùs fuerit. Altera verò eius ignorantia eſt quòd ſatis eſſe putat Chriſto obedire, homine quocunque neglecto. At verò non videt quemadmodùm homines non poſſumus à Chriſto, qui in cœlis eſt, niſi per homines gubernari. Egemus enim præſente ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. ¶ Sed ait forſan quiſpiam, Satis ſunt epiſcopi, atque alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Imò per hoc luculentiùs claritas huius veritatis pateſcit. Prælati nanque ordinarij non ſunt niſi legum cuſtodes, quare neminem niſi ſecundùm diuinas leges & humanas cogere poſſunt. Vnde cùm vota, de operibus ſupererogatis ſuſcipiantur, neceſſe eſt vt qui vouet, vel ipſi epiſcopo ſingulariter (vt in primitiua eccleſia fortaſſe conſuetum fuit) vel ſingulari præpoſito (quod conducentius iam nunc exiſtimatur) obedientiam præſtet, vt ſupra ea quæ legibus præcipiuntur ad id etiam quod ex voto tenetur, ducatur & compellatur. Id quod Chriſtus verbo illo ſuprà citato, Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam & ſequatur me, demonſtrauit. Abnegare enim ſemetipſum, eſt propriā voluntatē per quā homo eſt homo, abnegare: quod re vera niſi obligatorio voto alteri eam ſic tradas, vt in tua nō ſuperſit facultate eandem rurſus tibi vſurpare, fieri non poteſt. ¶ Quid autē cum Luthero depugnamus? *Ratio in Lutherum.* illa enim ſua libertate, quam euangelicam vocat, non ſolùm cœnobiorum præpoſitos, verùm & ſæculares omnes principes & eccleſiaſticos de medio ſublatos pertendit. Sic enim poſteà docere perrexit, nos eſſe à Chriſto liberatos, vt ab omni nos humana poteſtate exemerit, vt ſibi ſoli ſeruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potiùs, &(quod idem eſt) Lutherana appellanda eſt. Nam ſi hierarchicos ordines, obedientiaſque omnes quæ iubente Deo hoīb[9] præſtamus de republica ſummoueas, omneſq; adeò malefactorum vltiones ad poſtremum diem iudicij reſeruaueris, humanos mores, quin humana vniuerſa ſtatim neceſſe eſt perditum iri. Nam quanto quæſo plures ſunt qui metu pœnæ quàm honeſti amore virtutes colant? Et præter rationē hanc quæ abundè rem demōſtrat, tota euangelica ſcriptura apertis teſtimonijs Lutheri impudentiæ reclamat. Alibi enim audias: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Alibi: Subditi eſtote præpoſitis veſtris, etiam dyſcolis. Et Chriſtus: Qui vos audit, me audit. Imò vſque adeò idem Redemptor voluit nos eſſe maiorum dicto audientes, vt nos ſedulò admonuerit, quòd quanuis illi qui ſuper cathedram Moyſi ſedent, hoc eſt cuncti noſtri præpoſiti, illa faciant quæ imitanda à nobis non ſint: nihilo minùs quæ nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen eſt in hoc peruulgato argumento diutiùs remorari.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, neceſsitatē coactionis quę inuoluntarium facit, illam quidem & triſtitiam parere, & rationem laudis ac meriti excludere. *Ad primum argumentū.* Illa autē neceſsitas quæ ex voto ſponte propter Deum emiſſo naſcitur, primùm triſtitiam non affert: mox etiam ſi nonnunquàm illam parturiat, nihilo minùs meritū non imminuit: nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat. ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd libertas *Ad ſecundū.* in qua homo ſuapte natura creatus eſt, in hoc nobis ſeruire debet vt noſtro creatori ſeruiamus. Quare eam in eius obſequium dedicare, non contra naturam eſt, ſed maximè ſecundùm naturam. ¶ Ad tertium de- *Ad tertium.* niquereſpōdetur, ex eo quòd Chriſtus nos à lege peccati liberauit, non fieri conſequēs, perfectionem Chriſtianam in exemptione ab omni obedientia conſiſtere: ſed in hoc omninò quòd ſimus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cùm vſque adeò ſimus periculoſè animi noſtri obſequentes, propriæq; voluntatis amantes, ad eandem libertatem aſſerendam præcipuè cōfert noſtram voluntatem alterius gubernaculo ſubmittere. Nā ſi ſeruire Deo regnare eſt, quo pluribus eius nomine obſequimur, perfectiùs regnamus. Tutius nanque carnis illecebris atq; inſultibus dominamur, atq; adeò cœleſtem Hieruſalem referimus: vbi vt fœlices illi neceſsitate quadam confirmatiſsimi ſunt nè delinquere valeant: ita ſumma libertate perfruuntur.

QVAE-

QVAESTIO SEXTA, De voto & continentia Sacerdotum.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm eccleſiæ decôro & ſtabilitati, ſacerdatale votum cōtinentiæ congruens fuerit ac neceſſarium.

IN calce demum libri huius, in quo de voto pro noſtra virili diſputauimus, poſtremam quæſtionem de continentia ſacerdotum duximus adhibendam: hoc eſt de voto, quod dum ſacris initiantur, ſecundùm Occidentalis Eccleſiæ inſtitutum implicitè ſuſcipiunt. Enimuerò inter alia Lutheranorum molimina, quibus eccleſiam Dei funditùs demoliri nituntur, hoc vnum eſt, quòd totis viribus cœlibatum à clero abigere cōtendunt. Quocircà cùm me apud Cæſarem in Germania agente de componenda cum ipſis pace tractaremus, hoc mordicùs retinere pertendebant, vt ſacerdotes non modò vxorio conſortio non interdicerentur, imò cogerentur vxores ducere: adeò impoſsibilè ducunt, hominem abſque Veneris vſu viuere poſſe. Quod re vera ſi illis ſemel eſſet cōceſſum, fieri non poſſet minus, quin protinùs eadē cōceſsio in totum ſerpēs Chriſtianiſmum, ſanctam eccleſiam radicitùs ſubuerteret. Hac ergo de cauſa mutilum reliquiſſem tractatum hunc de voto, niſi & hanc ei quæſtionē adhibuiſſem. De hac autem re, vt de vnaquâq; alia, ſecundùm Philoſophum in Poſterioribus Analyticis tria eſſe poſſent quæſita: ſcilicet an ſit, & quid ſit, & propter quid ſit. Quid autem ſit, nempe in quo ſacerdotale votum conſiſtat, quæſtione proxima commonſtrauimus: conſtituentes eſſe votum, non quidem explicitum ſed implicitū: neq; de intrinſeca ratione ordinibus annexū vt votum religionis, ſed eccleſiæ ſtatutum matrimonium irritans. Duo ergo hìc reſtant articuli. Prior ſcilicet de conuenientia huius eccleſiaſtici inſtituti. Nam in moralibus idē eſt quærere, an ſit, & propter quid. Quod enim eſſe non cōuenit, ſuperfluit. Poſterior, quàm ſit antiquū: an videlicet à primordijs ſtatim naſcentis eccleſiæ fuerit in vſu. ¶ Arguitur ergo prior quæſtio negatiuè. Et primò quidem noua & vetera ad colorandum errorem adducendo. Primùm enim exemplum Chriſti legiferi noſtri à parte negatiua pugnat: quippe qui apoſtolos non cœlibes, ſed certè maritos elegit: vt Petrum cuius ſocrus mentio ſit in euangelio: Andream & cæteros, quos opinabile eſt vxoribꝰ fuiſſe copulatos. Quin imò vnum Ioannem quem virginem elegit, de medio nuptiarum thalamo fertur euocaſſe. ¶ Mox & magiſtri exemplo diſcipulorum conſentiunt documenta. Ait quippe Paul. 1. ad Timot. 3. Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virū, filios habentem ſubditos in omni caſtitate. Et ad Titum 1. Si quis ſine crimine eſt, vniꝰ vxoris vir, &c. hunc ſcilicet conſtituas presbyterum: ſicut diſpoſui tibi. ¶ Tertio eſt loco exemplum ſacerdotum veteris legis: qui figuram noſtri præferebant. Aaron enim ac deinceps Leuitarum ſobolem conſtat ſuam cōſtituiſſe tribum, atq; adeò coniugali fœdere vixiſſe: vt etiam Lucæ. 1. de Zacharia progenitore Ioannis Baptiſtæ legitur. Quorum quidē inſtar ſuos habent Græci ſacerdotes inſtitutos: nēpe qui per vices & rei ſacræ adminiſtrent, & nihilo minùs rei vxorię dent operā. Adde ſi figuris agere volumus, quòd Arca Noe, vti in priori ſua Canonica ait Petrus, figura fuit eccleſiæ, ſeruantis nos à peccatorum illuuie: cui quidē eccleſiæ ſacerdotes pręſunt: illam autem nulli cœlibes, ſed octo animæ matrimonio coniunctę ingreſſę ſunt: non ergo eſt cur vxorium inſtitutum ſacerdotibus inhibeatur. ¶ Quartò arguitur ratione. Connubia in ipſo ſtatim mundi primordio inſtituta ſunt in officiū humano generi impendiò q̃ maximè neceſſariū: cùm ergo ſacerdotibꝰ qui primū obtinēt in Chriſti familia locum, tāta religione interdicatur, videt eccleſia, vt ſaluo eius honore, contra diuinū naturaleq́; ꝑmiſſum nuptijs cū Martione & Manichęo detrahere: quos Apoſtolus. 1. ad Corint. 4. erroris ſubnotauit, quòd nubere eſſent prohibituri. ¶ Quintò ad rem proximè arguitur: Votum caſtitatis res eſt perquàm difficilis obſeruatu. Adeò enim prouida natura propagandæ ſpeciei conſultè proſpexit, vt vehementiſsimum vixque adeò eluctabilem eiuſdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, poſt naturam corruptā inter omniū ſpecies

Primum argumentum. *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.* *Quintum.*

ſpecies longè ardentiùs humanã exurit. Sacerdotale autẽ officium adeò eſt eccleſiæ neceſſarium, vt abſq; illo conſiſtere Chriſtiana familia minimè valeat. Imò eidem obeundo muneri tantus eſt numerus neceſſarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem ſit mancipata: tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum ſi plus iuſto rigidum coäctumq; videatur. Enimuerò monachatus, vt ſanctum inſtitutum eſt, non tamen adminiſtrandis ſacramẽtis ac ſacrificijs ſimpliciter eſt neceſſarius: atq; adeò nec eſt tam numeroſus: quare nihil rigoris eſt ſi qui liberè voluerint permittantur monaſticis votis addici: tam ingentem verò ſacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, videri cuiquã poteſt non vſq; adeò conſultum. ¶ Sextò: caſtitatis votum adeò, vt dicebamus, eſt difficile, vt non niſi incluſis & eis qui ſint clauſtris circumſepti permittendum videatur: qua ratione ſe monachi in monaſteria abdunt: ſacerdotes autem proprios habẽt lares neq; viuere ſatis poſſunt cõmodè ſine ancillis nec abſq; ſæculari tumultu: tanto ergo periculo votũ caſtitatis permittere, non apparet eſſe prudentia: nõ ergo id condecens eſt. ¶ Septimò, & id euentus ipſi docent. Sunt enim frequẽtiſsimi cõcubinarij alieniſq; toris inſidiantes. Quam ob rem & populo inuiſi ſunt, & ſacramẽtis quæ tractant iniurij: videtur ergo melius fore rei vtriq; conſultum, ſi ſuam quiſque haberet vxorem: vt nullo ſe commacularent flagitio. Nam quo longiùs à carnis vſu arcentur, ſpurciùs defœdantur. ¶ In contrarium eſt ſolennis & laudabilis mos Occidentalis Eccleſiæ ſecundùm Pontificum ſanctiones, vt antiquiſsimi Calixti. 27. diſtinction. canon. Presbyteris. ac Syricij. 82. diſtinctio. cano. plurimos. & aliorum complurium.

Sextum.

Septimum.

PEſtiferæ huius hæreſis, continentiæ ſacerdotum oblatrãtis, duo ſunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahẽdi: poſterius verò quod etiã cogit, vt id faciant. Et ſunt inter neotericos qui eius primum faciant parentem Lutherum: nam Iouinianus, inquiunt, etſi nuptias virginitati æquauerit, non tamen ſacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipſe, vt Auguſtinus libr. de hæreſ. cap. 82. refert, connubio abſtinuit: non propter meritum, ſed vt vxorias moleſtias ſibi caueret. At verò horum opinione nõ obſtante, dubitari in primis non poteſt quin conceſsionis, hoc eſt, vt ſacerdotibus maritos eſſe liceret, Iouinianus fuerit primus autor: quandoquidem in cœlibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitiæ generi adeò apertum bellum indixit, vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad ſacram arcem confugientem, inde conatus fuerit impudentiſsimè deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus autor: ſcilicet vt ſacerdotes non modò permitterentur, verùm & cogerentur coniuges ſibi adiungere. Succeſſit nanque Iouiniano eius diſcipulus Vigilantius: qui in hanc euaſit impudentem inſaniam, vt neminem ſineret ſacris initiari antequã vxorem duceret. Vnde Hierony. epiſtola. 2. aduerſus ipſum ad Riparium: Proh, inquit, nefas, epõs ſui ſceleris dicitur habere cõſortes: ſi tñ epiſcopi nominandi ſunt, qui non ordinent diaconos, niſi priùs vxores duxerint: nulli cœlibi credẽtes pudicitiam. Fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiuſdem hæreſis autores: quorũ impudicitiæ meminit Auguſti. libr. de Catalo. hæreticorũ. c. 5. A quib⁹ Niceta quidam Græcus inſtitutũ Græcorũ deduxit, vt art. ſequẽti videbimus: nam etiã illi ſacerdotes non ordinant niſi priùs vxoribus copulentur. Quam quidẽ iamdiu ſopitã ſepultãq; hæreſin, reuocare in lucẽ curauit hæreſiarcha ille Vuicleff, vt Thom. Vuald. 2. tom. de ſacramẽtis. c. 128. fideliter refert: quã ſubinde hæreſin in proximis capitulis profligatã curauit. Ab his ergo ſuis patriarchis contagionẽ hanc traxit Lutherus, vt ſacerdotum continentiã nõ modò non probaret, verùm immani petulãtia, quæ ſibi natiua erat, condemnaret. Vnde in libro ſuo illo identidem condemnato, De abroganda Miſſa priuata, de illo præcepto, Nõ mœchaberis, diſſerens, hæc euomuit diabolica verba: Nuſq̃ ſic inſanit Sathanas per Papam atque in caſtitate & libidine tractanda. Primùm, etſi non prohibet verbo caſtitatem, & ſcortari docet: cogit tñ ſcortari decreto ſuo intolerabili, & perditiſsimo de cœlibatu totius ſui ſacerdotij tam latè patentis: cùm tam rara & anguſta ſit caſtitatis gratia. Et ſubdit: quòd cùm continere neque poſsint neq; debeant, rabies eſt Sathanica & plus quàm ſacrilega eos ab vxorib⁹ arcere. Videte quouſq; ingenium beſtiæ erat ad conuitia effræne. Hoc itaque dogma adeò ſuorum cordibus altè

Auguſtinus

Iouinianus omnium primus docuit ſacerdotib⁹ licere nuptias.

Hieronym⁹.

Vuicleff.

Thomas Vualdenſis.

Lutherus.

impreſsit, vt nulla ſit poteſtas quæ ab ipſis illud queat eradicare. Neque verò hæreticorum tãtùm animos error hic occupauit, ſed vſque ad catholicos irrepſit. Fuit enim Panormitanus inter Iuris canonici interpretes illuſtriſsimus: qui tamẽ ſuper cap. cùm olim. de clericis coniugatis. conſultum iri eccleſiæ arbitratus eſt, ſi ſacerdotibus abſtinere nolentibus facultas fieret vxores ſibi aſſociandi: quia cùm quotidie, inquit, illicito coïtu maculentur, facere eccleſia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinam potiùs officere quàm prodeſſe, eam tollit. ¶ Contra hunc ergo errorem ſtatuitur catholica conclusio. Vſque adeò ſacerdotum continentia, non modò congruens, verùm neceſſaria eſt eccleſiæ Chriſti vt abſq; illa neque decorem ſeruare poſsit, neque legitimam Chriſti effigiem retinere. Et quoniam ſubſequens nos monet articulus, in quo antiquitas ſanctionis huius, tum eccleſiaſticis teſtimonijs, tum ſacris oraculis corroboranda eſt, in præſenti, quod titulus eius poſtulat, duntaxat nobis eſt vtendũ rationibus, quibus oſtendatur quàm fuerit congruens ac neceſſaria. Octo nanque aut nouem poſſumus meditari capita ex quibus rationes huiuſmodi deducamus. ¶ Primũ, vt ſicut obiectiones, ſic & probationes Chriſti exemplo exordiamur. ſacerdotes inſtar Chriſti ſpirituali connubio eccleſiæ copulãtur: Chriſtus autem virgo deque virgine natus vnicã ſibi, candidam, immaculatamque columbã eccleſiam copulauit: cuius ſacramentum authore Paulo, coniugium primorum parentum geſsit: quapropter adiectũ illic eſt, Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ. Hæc eſt ergo vnica vxor propter quam ſacerdotes, non ſolùm patrem & matrem, verùm & carnales vxores ſunt meritò relicturi. Si enim eccleſia virgo caſta, vt cum Paulo. 2. ad Corinth. 11. loquamur, deſponſata eſt Chriſto, & ſacerdotes eius ſponſos caſtos eſſe condecet. Alioquin ſpirituale connubium ſuam non teneret ſynceritatem. ¶ Secundũ, quod huic ſancto inſtituto ſuffragaꝶ, eſt mundities quę ſacerdotum functioni in ſacro ſancto potiſsimũ altaris ſacramẽto perficiendo neceſſaria eſt. Enimuerò, vt ſemp eccleſia decentiſsimũ duxit, vt miniſtri illius ſacramẽti vbi innocẽtiſsimus agnus immolaꝶ, nullò effuſo ſanguine contaminarenꝶ, ſed etiã illi qui ſęcul. rẽ iuſtitiã adminiſtrarent, irregulares fierẽt ad ordines ſuſcipiendos: ſic multoque iuſtiùs decuit, nè carnis vſu fœmineoq; cõmercio pollueretur. Etenim poſtq̃ cõiugalis amplexus tradux eſſe cœpit originalis culpæ, qua gen⁹ noſtrũ inficiꝶ, illã ſubinde cõtraxit fœditatẽ, vt nõ poſsit hoĩes non pudefacere. Vnde pudenda mẽbra nomẽ hæreditãrũt. Quocircà cũ carnalia ſpiritualib⁹ è regione ſint oppoſita, nullus carnis vſus ſpiritualiũ nitori ſic aduerſaꝶ ac ſordidus iſte. Vſq; adeò ꝙ locũ etiã ſacrũ, vt ſanguinis, ſic etiã ſeminis effuſio polluat. Neq; huius defuit antiqtùs religionis figura. Legiꝶ nãq;. 1. Reg. 21. ꝙ cùm Dauid à facie Saül fugiẽs, veniſſet ad Abimelech ſacerdotẽ Leuiticũ, poſtulaſſetq; ab eo ſibi ſuiſq; refectionis panes, reſpõderit: Non habeo laicos panes ad manũ: ſed tãtùm panẽ ſanctũ: ſcilicet qui mẽſæ ſanctuarij in vſum ſacerdotũ ſuppoſitus erat. Si mũdi ſunt pueri, maximè à mulierib⁹, mãducent. Neq; verò mãducare permiſsi ſunt, anteq̃ Dauid certiorẽ eũdẽ faceret, dicẽs: Cõtinuim⁹ nos à mulierib⁹ ab heri & nudiuſtertius: & fuerũt vaſa puerorũ munda. Si ergo panẽ illũ in quo nil aliud diuinitatis latebat q̃ ꝙ ſacramẽtum, hoc eſt, figura erat ſacroſancti panis qui de cœlo deſcẽdit, edi nefas erat niſi ab his q̃ eſſent ab vxoribus mũdi: quãto ergo iuſtiùs idẽ nitor illos decet q ipſam ſacramẽti veritatẽ tractãt: hoc eſt quotidie ſub ſpecie panis Dei corp⁹ mãducant? ¶ Accedit & alia figura ꝙ legalẽ agnũ niſi ſuccĩctis renib⁹ cœnare nõ licebat. Quod Greg. hom. 22. ſup euangelia exponẽs ait, in renibus delectationẽ carnis ſedere: ob idq; illic ſignificatũ eſſe, vt qui paſcha comedũt, voluptates edomare debeãt, & carnẽ à luxuria reſtinguere. Igiꝶ cũ ſacerdotes euãgelici quotidie agnũ immolẽt immaculatũ, par eſt ſuoq; muneri decentiſsimũ, vt abſtinẽtia carnis perpetua fulgeãt. ¶ Adde & rei huius tertiã eãdẽq; peculiarẽ vmbrã in ſacerdotib⁹ antiquæ legis. Legiꝶ enim Exod. 28. Porrò filijs Aaron tunicas lineas parabis. & infrà: Facies & fœmoralia linea vt operiant carnẽ turpitudinis ſuę à renibus vſque ad fœmora. Quod quidem venerabilis Beda, libr. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, fœminalia illa caſtimoniam, quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet, propriè deſignaſſe: ſine qua nemo, inquit, vel ſacerdotiũ ſuſcipere, vel ad altaris poteſt miniſteriũ cõſecrari. i. ſi nõ aut virgo ꝑmãſerit, aut cõtracta vxore cõiunctionis fœdera ſoluerit. At verò ſicuti res eccl̃iaſticę aurea ſunt catena cõnexę, ſic vno defracto

Panormita. *Cõcluſio catholica.* *Prima ratio cõcluſionis.* *Secunda.* *Planiſsima præteriũa cõcluſionis figura.* *Secũda figura.* *Gregorius.* *Tertia eiuſdẽ veritatis vmbra.* *Beda.*

defracto nodo, omnes diſſoluuntur. Propterea eccleſia hanc à ſuis ſacerdotibus ſanctimoniam requirit, quòd inconcuſſè credit corpus Christi verum ab ipſis tractari: poſtquàm ergo Lutherani eiuſdem corporis ſacramentalem veritatem diffitentur, nil mirum ſi eundem candorem à ſuis ſacerdotibus non deſiderent. ¶ Tertium decentiæ huius caput ſumitur ex altiſsimo meditationis, orationiſque culmine, cui ſacerdotes dedicãtur. Debent nãq; ſacræ ſcripturæ legendæ ac relegendæ ſe totos dedere: vt ſicut nubes in ſublimi volantes ſaluificam pluuiam populo ſuppeditent. Vſus autem vxoris non modò corpus conſpurcat, verùm & mentem deprimit & obnubilat: atque adeò ſupernorum contemplationi ineptiſsimam reddit. Vnde Apoſtolus. 1. ad Corinth. 7. vbi coniuges admonet nè ſe inuicem coniugali officio defraudent, exceptionem nihilo minùs faciens ait: Niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacent orationi: nimirùm docens quanto ſit impedimento officium illud eleuandæ in Deum menti. Cùm ergo ſacerdotes iugi ſint meditationi & orationi pro ſe & populo conſecrati, debent ab illo officio, atque adeò ab illo fœdere eſſe ꝑpetim alieni. Vnde ſi ab ethnicis etiã licet teſtimoniũ petere, peripateticus Theophraſtus in lib. de nup. ſapiẽter ſcripſit, per cõiugium impediri ſtudia philoſophiæ: neque poſſe quenquam libris & vxori pariter inſeruire. Et, quò ad ſacerdotes reuertamur, Origenes hom. 23. ſuper lib. Numer. eundem Paulinum locum ediſſerens, ſic colligit: Vnde mihi videtur quòd illius ſolius eſt offerre ſacrificium indeſinẽs (de ſacerdotibus porrò loquens) qui indeſinenti & perpetuæ ſe dououerit caſtitati. Et Ambroſius in tertium caput. 1. ad Timo. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis cauſa ad tempus abſtinere iubetur, quanto magis Leuitis aut ſacerdotib⁹, quos die noctuque pro plebe ſibi commiſſa oportet orare? Et Hieronymus libr. 1. contra Iouinianum eadem fermè repetẽs verba (quæ ambo ex Epiphanio, tomo. 1. libr. 2. in hæreſi Catharorum deſumpſiſſe videtur) ſubdit: ſi ſacerdotibus ſemper orandum, ſemper ergo illis cauẽdũ eſt matrimoniũ. Neq; verò huius exemplum in ſacerdotibus defuit antiquæ legis. Hac enim de cauſa, vt 1. Paralipom. 14. à Dauide inſtitutum eſt, & Lucæ. 1. memoratum, per vices miniſtrabant templo: illoque tempore vxorum conſortio intra templũ clauſi abſtinebant: nempe quòd cùm eorum orationes ſicut incenſum quod ad altare cremabant, in conſpectu Dei aſcendere profiterentur, vnà confitebantur non poſſe illas nitidè fundere, niſi eſſent ab coniugibus ſequeſtrati. Vnde Beda ſuper eundem locum exemplum colligit quòd ſacerdotes noſtri, quibus non per vices, ſed ſemp altari ſeruire iubetur, perpetuæ eſſe debeant caſtitati addicti. ¶ Quartus deinde fons eiuſdem inſtitutionis eſt, quòd ſacerdotes euangelici, qui, vt Paulus ad Coloſſen. 1. admonet, ea implent quæ deſunt paſsionum Christi, delicta iugiter debent lugêre populi, perpeteſque adeò facere pœnitentiæ fructus. Hanc enim ob rem, vt Oſeę. 4. legitur, peccata, hoc eſt, oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis è diametro reluctatur quàm venerea voluptas: vtpote quæ ſpiritus omnes exhâlans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum eſt: Non permanebit ſpiritus meus in homine: quia caro eſt. Vnde ſi pœnitentibus, vti Ionæ. 3. legitur, ieiuniorum mœrores congruunt, & illis qui antiquitùs cultui templi offerebantur, vinum, & ſicera, & omne quod inebriare poterat interdicebatur: multò congruentiùs euanglicis ſacerdotibus Venus prohibetur, quæ vino truculentiùs inebriat. ¶ Adde rationem quintam: ꝙ niſi impudẽtiſsimus hæreticus, negare nemo poteſt, cœlibatũ, præſtantem eſſe virtutem: quam potiſsimùm ſacerdotes populo prædicare & commendare debent, viduaſque & reliquos continentes ad caſtitatem animare. Quomodò autẽ poteſt hortator eſſe viduitatis, virginitatis, aut caſtitatis, qui ipſe coniugij lege viuit? ¶ Ex ſexta inſuper radice ortum habuit ſancta hæc inſtitutio: nempe ex cura quam ſacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorum patrocinium ſuſtinere, & inter egenos ſua bona diſtribuere: huic autem perſoluendo muneri nihil pugnãtiùs obſtat quàm cura rei familiaris, vbi vxor eſt, & liberorum germina. Vnde Paulus. 1. ad Corin. 7. Volo, inquit, vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Dñi ſunt, quomodò placeat Deo. Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quomodò placeat vxori, & diuiſus eſt. Quo loco Ambroſius: Amputata, inquit,

Tertia ratio · *Theophraſtus.* · *Origenes.* · *Ambroſius.* · *Hieronym⁹.* · *Epiphanius.* · *Beda.* · *Quarta ratio.* · *Quinta ratio.* · *Sexta.* · *Paulus.* · *Ambroſius.*

inquit, ſolicitudine rei vxoriæ, quæ ſola in mundo cæteris grauior eſt, ad Deum promerendũ animus eruditur. Hæc ille. Inter oẽs ergo mundanas ſolicitudines res vxoria moleſtiſsima eſt, & negotiorum anxietatibus occupatiſsima. Nam huic cætera cuncta ſeruiunt, non ſolùm vt in præſenti illa onera ſuſtentẽtur, verùm vt perpetuæ ſucceſſioni proſpiciatur. Qua vtique ratione Iouinianus ipſe pudicitiæ oſor, vt diuus Auguſtinus lib. de hære. cap. 82. refert, licèt non ob meritum, tamen vt eiuſmodi moleſtiarum ſarcinam ſibi caueret, noluit ſe matrimonio addicere: eiergo qui vxori alligatus eſt, nulla fit reliqua libertas, quæ tamen ſacerdotum functioni maximè eſt neceſſaria. *Auguſtinus.*

Septima ratio. ❡ Septimus locus huius perſuadendæ eccleſiaſticæ ſanctionis deſumitur ex autoritate qua ſacerdotes in eccleſia Chriſti ad ſacramentorum miniſterium pollêre debent, atque ex honore illis debito: ſecundùm illud Eccleſi. 7. Honora Deum, & honorifica ſacerdotes. Quod de noſtris potiſsimũ intelligendum eſt: quippe qui non tantùm diuina, verùm & Deum ipſum ſacramento tangunt. Hæc enim autoritas inde illis maximè adnaſcitur quòd ſint egregio loco, hoc eſt extra plebis gregem. Si autem mariti eſſent, in media verſarentur plebe: quare neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia. Imò pudor eſſet myſteria diuini corporis & ſanguinis in manibus maritati hominis adorare: & metus, peccatorum confeſſionem illis concredere cui vxor ſemper aſſiſteret: nam inter virum & vxorem, nihil ſecretò ſeruatur. At verò Lutherani, vt ſuprà dicebam, quia hæc omnia ſacramenta denegant, nihil mirum ſi neque ſuis ſacerdotibus vllam venerationẽ impendant. ❡ Octauum vtique caput, idque non in inferioribus habendum huius inſtituti eſt, tum ſacerdotalis alimoniæ prouidẽtia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex vxorum conceſsione turbarentur. Enimuerò ſi vxorum proliumque turba obſepirentur, tunc ſacerdotia illis ac præbendæ non ſufficerent. Eſſent enim honeſtè alendi. Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat populi, eò decimæ ſufficientes erant, quòd integræ illis obueniebant. Et præterea quòd nõ tot erant tunc vnius templi miniſterio neceſſarij, quot nũc tãtæ eccleſiarũ multitudini. Ex qua re cõſequẽs fieret vt deberent eſſe opifices & coloni, quales erant fortè Leuitę, qualeſq; Lutherani ſuos optant habẽtque ſacerdotes. Vnde in quãtũ vilipendiũ eorũ ordo apud nos veniret, vnuſquiſque ſecũ repetet. Inſuper ſi ſacerdotib⁹ cõiuges adhęrerẽt, tũc totã ſuam ſolicitudinẽ & vigilantiã illuc congererẽt, vt ſua ſacerdotia quaſi hæreditario iure in filios trãsfunderent. Hoc enim nobis ſacerdotũ ambitio documento eſt qui filios habẽt. Si enim quib⁹ nefas eſt & pudor filios ſuos præbẽdis ditare, nihilo minùs id tãtopere ſatagunt, quãto illi id facerẽt libentiùs & audactiùs, quibus nõ pudor, ſed honor eſſet longa liberorũ ſerie abũdare? ❡ Ad hæc demũ accedit ꝙ ſi ſacerdotes cõiugati eſſent, tunc ad epiſcopatus nõ niſi magnates, puta Duces & Comites, ac cæteri ſæculares principes aſſumerentur, & ad pinguia beneficia alij ſeculares nobiles. Quare omnia litibus eſſent diſcordijsq; ac bellis plena, cũctæque adeò res eccleſiaſticæ ſusq; deq; cõfuſæ. Hęc ſunt quæ de hac re meditari ſoleo. *Octaua.* *Poſtrema ratio.*

AD primum igitur argumentum in contrarium reſpondetur, quòd eò Chriſtus Apoſtolos de matrimonio ſumpſit ꝙ tunc cœlibatus religio non perinde atq; nunc in conſilio, in vſuque erat. Attamen vt doceret ꝙ tranſacta lege (vt apoſtolica verba quæ ſunt ad Hebr. 7. permutemus) ſacerdotũ ratio erat ſimul mutanda, illos ad cœlibatum euocauit, Ioannemq; adeò de medijs nuptijs ad virginitatẽ. Quanuis, vt Hiero. lib. 1. cõtra Iouinia. autor eſt, de ſolo Petro certũ ſit habuiſſe vxorem, de alijs autẽ non ita conſtet. Illo tamen ex ſuperfluo admiſſo ambigi nõ debet, vti ait ibidem Hieron. quin annuentibus vxorib⁹ vota fecerint caſtitatis. Id quod ex illis verbis Petri Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Alluſit eñ ad id quod ab ore Chriſti adoleſcenti dictum audierat: Si vis perfectus eſſe, vade & vende &c. & ſequere me. vbi religionum inſtituta fundantur. Ad ſecundum verò argumentum, quod ex Paulinis verbis accerſebatur, artic. proximo commodiùs reſpondebitur. ❡ Ad tertium de antiquis ſacerdotibus, quod ad rem præſentem attinet, reſpõdetur, eorũ rationẽ latiſsimè à noſtra diſtitiſſe. Primũ ꝙ illi non ſacramentorũ veritatẽ, quib⁹ nunc Chriſtus offerṫ, ac Spiritus ſancti cõferṫ gratia, ſed horũ penit⁹ vmbras tractabãt: quare nõ tanta ab illis deſiderabaṫ mundities. Tãetſi lotionibus quæ illis erant frequentes, candorem qui in noſtris debet ſacerdotibus ſplendere, præſi- *Ad primum argumentũ.* *Hieronym⁹.* *Ad ſecundũ.* *Ad tertium.*

præſignabant. Præterea, vt Leuitic.21. legitur, ſummus ſacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam, aut repudiatam, aut ſordidam: & cùm templo ſeruiebant, vt dictũ eſt, ab vxoribus abſtinebant: quod nonnullum erat candoris indicium. Vnde
Ambroſius. 1.ad Timoth.3. Ambroſius veteribus, inquit, idcircò cõceſſum eſt ſacerdotibus vxores ad vſum habere, quia multũ tempus otio vacabant à miniſterio. Multitudo enim erat ſacerdotum vt per vices ſeruire poſſent: nunc autem iugiter eſſe debent in miniſterio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus conſilium. Adde quòd Leuiticus ordo ſuam per ſe duodecimam tribum conſtituebat, apoſtolici numeri prognoſticã: ob idq; neceſſe habebat ſuam ſobolem vxorio munere procreare. noſtris autem ſacerdotibus ſola commiſſa eſt ſpiritualis genitura: videlicet animas in Chriſto renatas, ſuo verbo, miniſterioque, & ſtudio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregiè Arator in ſuo illo carmine, quo Apoſtolorum Acta contexuit, hiſce verſibus declarauit:

Eccleſiæ nunc alma fides ſine fine pudicos
Pontifices iubet eſſe ſuos: & quærit in omni
Cauta tribu, quos ritè probet: neque ſangui
nis iſte,
Sed meriti ſucceſſus erit.

Quocircà Græci Leuitarum inſtitutum imitantes, multò feciſſent conſultiùs ſi Latinis Chriſtianorum ſanctionibus auſcultarent. Sed de ipſis inferiùs repetendum no-
Ad quartũ. bis eſt. ℭ Ad quartum latè contra Iouinianum Hieronymus reſpondet, quòd eccleſia cœlibatum anteferens, matrimonium minimè damnat: ſed docet, vt illud ad propagandum humanum genus neceſſarium eſt, ita & ſacramentorum miniſtros cœlibatum decere. Sicuti non condemnat iuſtitiæ miniſtros, licèt ſuos ſacerdotes à cruento illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum eſt, & ſatis à patribus lo-
Ad quintũ. cupletatum. ℭ Quintum autem argumentum eſt quod cum ſubſequẽtibus punctim rem tangit. Fatemur nanque caſtitatis votum nõ eſſe obſeruatu facile, ſacerdotumq; ordinem, eccleſiæ neceſſarium, perquàm
Ad ſextum. numeroſum eſſe. Et (quod in ſexto argumento obtendebatur) agnoſcimus inſuper in priuatis ædibus non vſque adeò tutè ſeruari poſſe eiuſmodi votum, quàm in monachorum clauſtris. Neque verò infi-
Ad ſeptimũ. cias imus, vt ſeptimum argumentum admonebat, crebros eſſe in clero concubinarios & adulteros. Sed tamen ad hæc multimodum reſponſum damus. Primò. Reipubli- *Prima ſolutio.*
cæ & maximè eccleſiæ ſtatuta ex fine iudicanda ſunt, licèt non omnibus incommodis obuiari poſsit. Cũ ergo ad ſacroſanctum altaris miniſteriũ cãdorẽ illum & animi & corporis in ſacerdotibus florêre deceat, congruum fuit ſic illos inſtituere: non obſtantibus carnis inſultibus, quos humanam fragilitatem neceſſe eſt quocunq; ſtatu perpeti. Alioquî & lex diuina quæ omnem libidinem inhibet, iniqua eſſet. Innumeri ſunt qui carnis lapſu polluuntur, quàm plurimique adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. ℭ Secundò: *Secunda.*
Nemo ad ſacerdotium compellitur: imò ſi ſacros canones conſulas, neque vllus niſi maturo iudicio admittitur: nempe qui ætate ſit legitima, vt ſibi videre deliberatè poſsit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione ac ſcientiæ lumine fulgeat, vt præter alias complures ſanctiones videre eſt apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualita. & ordine præficiendorũ. Ob id enim ait ad Ti- *Paulus.*
moth. Paulus, oportere epiſcopum, atque adeò ſacerdotem, teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt, nè in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem diſcipulum admonitum curauit, nè cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantis ſplendere deberet virtutibus qui ad ſacerdotium aſſumendus eſſet. ℭ Ter *Tertia.*
tiò reſpondemus, humanam naturam non eſſe vſque adeò imbecillem & lubricam quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat ſe à carnis incurſionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem ſancta Ni- *Nicena ſynodus.*
cena Synodus, vt. 3. eius cano. videre eſt, omnem extraneam mulierem à tectis ſacerdotum abegit, abactasque ſubinde voluit Syricij decretum: quod eſt. 81. diſtin- *Syricius Papa.*
ctio. canon. fœminas. videlicet vt non niſi mater, aut ſoror, aut auia cum ipſis commorentur. Attamen hæretici, vt Hieronymus ſuper tertium Hieremiæ caput ſapienter adnotauit, cùm habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perdito calore fidei audire illud Apoſtoli non poſſunt: Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus ſeſe tradentes, caſtitatis inimicis, non poſſunt non eſſe pudicitiæ hoſtes, naturæque infamatores, aſſerentes non poſſe homines

niſi vt fœminarum mancipia viuere. Quanuis diſſiteri non poſsimus, numerum iam nunc ſacerdotum iuſto ampliorem in eccleſia permitti: admittique citra delectum in hunc ordinem plebeios ac infimæ claſsis homines: idque eiuſmodi ordinem in infimũ, quo nunc iacet, locum proieciſſe. *Quarta ſolutio.* ¶ Quarto loco reſponſioni noſtræ adijcimus, quòd coniugale officium, etſi iuxta Paulinum monitum, patrũque adeò confeſsionem nonnullum ſit bene natis hominibus remediũ effrenis carnis ſedãdæ, tamen laſciuis & obſcenis adeò non eſt remedium vt ſit etiam pernicioſum periculum. Auſculta Paulum 1. ad Corinth. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, non peccaſti. Et ſi nupſerit virgo, non peccauit: tribulationes tamen carnis habebunt huiuſmodi. Quæ quidem tribulationes non tantùm ad familiæ moleſtias referendæ ſunt, verùm & ad eaſdem carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hoſtem enim fugientes, in hoſtiles pugnas incidunt: ignem extinguere volunt, & ignem ſuſcitant. Vnde *Auguſtinus.* Auguſtinus in libr. de ſingul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, non ſibi ſufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obſequendo, eidẽ obuiare: ſed fugienda eſt prorſus. Adde ꝙ coniugalis vſus tum natura ſua ſatietatem facit, tum, irritante dæmone, nauſeam, & alieni thalami deſiderium. Quocircà dum iſti hæretici ſacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Non debuiſſet ergo, vt ad Panormitan. reſpiciamus, ſacrorum canonum expoſitor illam cenſere ſalûbrem medicinam vt carni aduerſus ſpiritum depugnanti fœdè indulgeretur. Non enim ſic nos voluit inſtructos Paulus, vbi aiebat: Volo autem omnes vos eſſe ſicut me ipſum. Sanctiùs certè ſanctus Thomas, quæſti. præſenti articul. 11. admonitos voluit eccleſiæ prælatos: nempe quòd periculis humanarum rerum per res humanas obuiandum ſit: non autem per hoc quòd res diuinæ conuertantur in vſum humanum. Eò potiſsimùm quòd alia remedia præſentiora ſunt morbo titillantis carnis medendo, quàm ei obſequendo eius excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilantiùs eccleſia in ſacerdotũ ordine inſtauraret, & ad ſacros canones exigeret. Nempe vt ſacrorum doctrina pollerent, frugali vterentur menſa, ſecularibus abſtinerẽt, tum delitijs tum cõmercijs, orationi deniq; incumberent. His enim inſtitutis multò efficaciùs clericorum corruptioni proſpectũ foret, quàm eos in matrimonialia impedimenta ſubmergendo.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ſacerdotalis continentia ab ipſis ſtatim eccleſiæ incunabulis cœperit.

SECVNDO loco de antiquitate huius inſtituti dicendum ſupereſt. Et more noſtro ꝙ nõ ab ipſis eccleſię primordijs fuerit exortũ, arguit̃ eodem loco ſuprà citato, vt limatiùs exponat̃. *Primum argumentum.* Apoſtolus enim ẽpos commonuit vt vnius eſſent vxoris viri: haud ergo ab illo ſæculo originem mos iſte traxit. *Secundum.* ¶ Secundò extat canon ſextæ Synodi Conſtantinopolitanæ, quæ habita fuit ſub Agathone Pontifice, tẽpore Conſtantini Quarti, Anno Salutis 673. & refertur. 31. diſtinct. cano. quoniam. Canon eſt: Quicunque diligens inuentus ſubdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut ſacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem aſcendere gradum pro vxoris ſuę cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis ſuæ profiteri cogantur quòd abſtinere debeant à legalis vxoris familiaritate. *Tertium.* ¶ Tertiò arguitur autoritate quæ tribuitur Auguſtino in. 15. de Ciuit. citaturque à Gratiano can. cùm igitur. 35. quęſt. 1. Cuius verba ſunt: Eccleſia poſt apoſtolica inſtituta quædam conſilia perfectionis addidit: vtpote de continentia miniſtrorum eccleſiæ: hoc ergo non erat neceſsitatis præceptũ, ſed honeſtatis conſilium. ¶ Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur *Calixtus.* 27. diſt. can. presbyteris. vbi ait, Presbyteris, diaconibus, ſubdiaconibus, & monachis, cõcubinas habere ſeu matrimonium contrahere penitùs interdicimus: contracta quoque matrimonia ab huiuſmodi perſonis diſiungi: iuxta ſacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 218. cùm ergo ipſe antiquiores canones citet, documentum eſt rem eſſe antiquiſsimam.

QVæſtio præſens quinq; cõcluſionibus eget, vt eius veritas clareſcat. *Prima concluſio.* Prima. Apo-

Apoſtolorum ſæculo permiſſum fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilo minùs ſacris initiarentur. Id quod nullo alio opùs habet teſtimonio quàm illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timot. 3. & ad Titum. 1. vbi ait oportere epiſcopum eſſe vnius vxoris virum. Haud enim eludere loca illa poſſumus, dicentes intelligi de his qui cùm fuiſſent matrimonio mancipati, iam eſſent vxoribus viduì. Paulinus enim contextus planè cõmonſtrat illos eſſe intelligendos qui in matrimonio durabant: tum quòd vnius vxoris vir, hoc ipſum ſonat quod vxorem habẽs: tum etiam quòd inter alias eius virtutes hãc etiã ponat, vt ſit ſuæ domui bene præpoſitus. Sed in hoc confirmando, non eſt cur immoremur. Nam ſi ille non eſſet ſenſus Pauli, nunquàm poſtmodùm eccleſiaſtica iura cõiugatis permitterẽt fieri ſacerdotes: quod tamen permittunt: vt can. quoniam. ſuprà citatus, diſtinct. 31. & can. ſi quis. diſtinct. 32. & mos ipſe Græcorum, conteſtantur. Quare quod in eius loci expoſitione ait Hierony. videlicet, Non dicit qui vnam ducat, ſed qui vnam habuerit, nõ ſic eſt intelligendũ quaſi tunc non haberet, ſed quòd aliam antè nè duxerit. Hoc enim docuit propter ſacramẽtum Chriſti, qui vnicam ſibi eccleſiam deſponſauit. Ratio autem aſſerti in hac concluſione eſt, quòd cùm Oriens tunc eccleſia copia miniſtrorum egeret, neq; cœlibatus fuiſſet tunc tanta religione auditus, conſtringebatur ex ordine coniugali philoſophos aſciſcere, & ſenes atq; alios qui prudentia valerent, quibus ſua miniſteria & functiones interim committeret: quouſque adulta aliud poſſet ſibi ſanctius conſtituere. ¶ Secunda concluſio. Receptiſsimum eſt nuſquàm ſacerdotibus licuiſſe poſtquàm eſſent ſacro miniſterio addicti, vxorio ſe negotio implicare. Concluſio eſt quã inter alios celeberrimus Vualdenſis vigilatiſsimus antiquitatis ſcrutator affirmat tomo. 2. qui eſt de ſacramentis, cap. 129. & to. 5. de ſacramẽtalib⁹ cap. 66. Et Iodocus Clithoueus, non pœnitẽdus autor, lib. de contin. ſacerd. cap. 4. ait eandẽ fuiſſe ſententiam probatiſsimorum autorũ, in qua omnes ſancti patres vno cõſenſu conueniũt. Citamus iſtos autores eò quòd cùm concluſio hæc negatiua ſit, eademque hiſtorialis, inde potiſsimùm fidem cõmeretur ꝙ ſi contrarium in vſu quandoq; & more fuiſſet, non defuiſſet eius hiſtoria: quæ tamen nulla extat. Tametſi eadem concluſio ex canonibus proximè citatis non obſcurè colligatur: qui ambo ſunt ſextæ Synodi Conſtantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam. quo ſacerdotes in coniugio permanere ſinũtur, duntaxat fit mentio de contracto ante ſacros ſuſceptos ordines. Et canon, ſi quis. diſtin. 32. ſic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem ſubdiaconatus faciat. Vnde à contrario ſenſu infertur, poſteà non licêre. Et in Concil. Neocæſa. quod refertur diſt. 28. Presbyter ſi vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cuncta referamus, ſunt verba Stephani Papæ in cano. aliter. eâdem diſt. 31. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quòd Græcorum ſacerdotes diaconi & ſubdiaconi in matrimonio copulãtur. Ob quæ verba Caietan. 12. q. primi quolibe. audenter ait, quòd etiam poſt ſuſceptos ordines quondam ſacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirùm gloſſam eiuſdẽ capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Porrò autem propter illum textum non debuiſſet vniuerſalem confeſsionem Doctorũ deſerere, quæ in citatis modò iuribus egregiè fundatur, optimaq; corroboratur ratione: & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latinè verbum paſsiuum non ſolùm actionem præſentem, cæterùm & præteritam ſignificat. Nulla ergo eſt violentia dicere, copulantur, id eſt copulati permanent: vt non ſit ſenſus quòd liceret illis nouo connubio copulari, ſed copulatos viuere: vt habetur cap. cùm olim. de cle. coniuga. Hoc tamen fateor negari non poſſe, quin olim diacones & ſubdiacones permitterentur etiam poſt ordinem ſacrum ad nuptias peruolare: dum tamen id in ordinũ ſuſceptione proteſtarentur, vt eſt tex. Synodi Anchyritanæ. 28. diſtinct. can. Diaconi. Ad ſacerdotium tamen non admittebantur niſi cõuerſionis propoſito confeſsi eſſent caſtitatem: quæ verba ſunt Cõcilij Arelatẽ. 4. Quod eâdem diſt. refertur, can. Prẹtereà. ¶ Rationem concluſionis huius illam Doctores afferũt, vt Clithoueus refert, quòd cùm opus ſacerdotale præſtantius ſit coniugali, neque diuino iuri neq; naturali conſentaneum patres vnquàm duxerunt, vt à ſacerdotio ad coniugium retrò cederetur: fieret enim iniuria, tũ ſacroſanctæ functioni, tum etiam eccleſiæ, cum qua ſacerdos nuptias celebrat. Hanc

Ratio cõcluſionis.

Secunda concluſio.

Vualdenſis.

Iodocus Clithoueus.

Cõciliũ Neocæſarienſe.

Stephan⁹ Papa.

Caietanus.

Diaconis ac ſubdiaconis olim permiſſum erat poſt ſuſceptũ ordinem nuptias celebrare.

Synod⁹ Anchyritana.

Cõciliũ Arelatenſe.

Ratio poſitæ concluſionis

inquam ob cauſam qui vxoribus ſoluti ſacros ordines expetebant, cogebantur ſi ſacerdotes creari iuberet, votum ędere caſtitatis, vt modò fit. Quanuis propter perſonarũ tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiã ſine tali voto admitterētur: vt habet citatus tex. quoniam. diſt. 31. ¶ Iſtę ergo concluſiones citra controuerſiam in confeſſo cunctis ſunt catholicis. Neq; vllus ſecundam niſi Iouinianiſtæ, & Vuicleuiſtæ, ac demũ Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum nonnulli, quorũ eſt Clithoueus in præalleg. lib. cap. 13. affirmant, ſcilicet votum ſacerdotalis continentię eſſe indiſpenſabile, neque Summi Pontificis autoritate relaxari poſſe, vt qui ſemel ſacerdos eſt vxorem ducat, ęgerrimè fieri poteſt probabile. Nam ſi id intelligant ante idem votum emiſſum, ita vt nequeat eccleſia ſtatutum abrogare, falſum planè eſt. Nam Græci qui iuxta ſanctiones ſextæ Synodi ſacerdotes vnâ ſunt & mariti, verè ac legitimè ſunt ſacerdotes. Quare non dubium quin idem eccleſia de occidentalibus ſancire poſsit: vt ſanctus Thomas. 2. 2. quæſtio. 88. articul. 11. confitetur: eò quòd caſtitas non eſt intrinſecè annexa ſacerdotio, ſicuti religioni. Quod prædicti authores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad ſacerdotium applicant. Quare poſſet pariter ſtatuere vt poſt ſuſceptos ordines ad matrimonia aduolarent, perſiſterentque ſimul in ſacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet eccleſiaſticum: quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si verò ſuam ſententiam de voto ſolenni iam emiſſo intelligant, ita vt cum ſacerdotibus qui nunc in eccleſia ſunt occidentali diſpenſari non poſsit, aliquantulo probabiliùs loquuntur: ſed tamen neque prorſus quod demonſtrare proponunt, ſatis comprobant. Nam cùm ſtatutum illud eccleſiæ non de intima ſit ratione ſacerdotij, nulla ratio neceſſariò negare cogit quin poſsit etiam ſuper hoc Papa diſpenſare, licèt, vt ſuperiori articulo monſtratum eſt, exitioſiſsima eſſet eccleſiaſticæ rei clades.

Sētentia Clithouei.

Prima ratio cōtra proximã ſentētiã.

¶ Hoc autem eſt quô præſens hæc noſtra diſputatio feſtinat: vtrùm illicò ab eccleſiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad ſacerdotium recipiebantur non priùs reciperentur quàm annuentibus vxoribus perpetuam caſtitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos iſtos hæreticos noſſe hoc parùm refert. Et exiſtit vtrinque pugnax argumentorum acies, quæ me ſemper penè tenuêre perplexum. Affirmauerim hîc autem ſub probabilitate quæ mihi perquàm maxima eſt, concluſionem tertiam, nempe quòd circà Apoſtolorum tempora cunctis fuerit ſacerdotibus vxorius vſus interdictus: licèt mos poſteà fuerit corruptus. Exiſtit enim apud me hoc ab iſta parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquàm non fuit præſtantius habitum quàm Leuiticum: illi autem ſacerdotes quando templo ſeruiebant, vt panes propoſitionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abſtinebant: vti articulo præcedenti monſtratum eſt. Quî ergo credi poteſt vt diuini Apoſtoli eorumque diſcipuli ferrent panem viuum qui de cœlo deſcendit eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die ſurrexiſſent? Adde quòd ſi hæc meditatio poſteris in animum induxit, nempe occidentali eccleſiæ vt ſacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit eſſe neceſsitas quæ primitiuos illos patres excuſaret, nè id ipſum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat virorum quibus ſacerdotalis prouincia demandaretur. Fateor equidem: ſed tamen neque eccleſiarum tanta erat frequentia, quin feruente tunc Chriſti ſanguine inueniri poſſent homines ætate prouecti, literis & probitate præditi, qui illam caſtimoniam vxorum conſenſu profiterentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac re inſtitutum non ſuſcipientes nunquàm auſi ſunt quando templo adminiſtrant vxores inuiſere, nónne teſtimonium eſt ab ipſis eccleſiæ incunabulis aliquid ſanctius in more fuiſſe?

Tertia concluſio.

Argumentũ pro concluſione.

Cōfirmatio.

¶ Secundum autem & quod me vehementer vrget argumētum eſt, quod ex ſuperioribus concluſionibus egomet mihi excogito. Conſtitutiſsimum enim cunctis eſt ſtatim ab eccleſiæ incunabulis coniugatos quidem ad ſacerdotium admitti: ſacerdotes verò à ducendis vxoribus fuiſſe cohibitos. Hoc autem diſcrimen nulla quiuit alia eniti ratione quàm quòd neutri illorum vſui matrimoniali indulgere ſinebantur. Alioquî ſi qui in matrimonio erant poterant vxoribus vti, quidnam quęſo vetabat nè & ſacerdotes poſſent pariter inire cõnubia? Nam ſi fateamur coniugatos vxorio vſu fuiſſe interdictos, palàm fit ratio cur

Secundum argumentũ.

cur poſt ſacerdotium interdiceretur contractio matrimonij: nempè quia vouebant caſtitatem ſicuti cæteri qui erant vxoribus copulati. Adde quòd illa diſparitas vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minimè, nequiſſet non decôrum Eccleſiaſticum deturpare. ¶ Profectò quando nulla extaret authoris aſſertio, rationes me vehementer in hanc cogerent ſententiam: ſed extant nihilo minùs ſanctorũ patrũ teſtimonia quę conſideratiùs penſata, rem aperiũt. Eſt quippe in primis autoritas antiquiſsimi Epiphanij, encomijs Hieronymi atq; Auguſtini illuſtriſsimi: cuius verba ſunt, tom. 1. lib. 2. in hæreſi Catharorum: Re vera non ſuſcipit ſancta Dei prædicatio poſt Chriſti aduentum eos qui à nuptijs mortua ipſorum vxore ſecundis nuptijs coniuncti ſunt, propter excellentem ſacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certò ſancta Dei Eccleſia cum ſynceritate obſeruat. Sed & adhuc viuentē & liberos gignentem vnius vxoris virum nō ſuſcipit: ſed eum qui ſe ab vna cōtinuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, & epiſcopum, & hypodiaconum: maximè vbi ſynceri ſunt canones Eccleſiaſtici. Et ſubdit: At dices mihi omninò in quibuſdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & ſubdiaconos. At hoc non eſt iuxta canonem, ſed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem: cùm nō inueniretur miniſterium. Hæc ille atq; alia ſubſequenter accumulat ad confirmandum nunquam fuiſſe licitum ſacerdotibus vxoribus vti: quanuis eſſent maritati: niſi vbi propter libidinem canonum ſynceritas non ſeruaretur. Et tomo. 2. lib. 3. circa finem, vbi eccleſiaſticam diſciplinam ſcribit, expreſſè ait nō eſſe ad ſacerdotium admittendos niſi ex his qui aut virgines ſunt aut continentiam à proprijs vxoribus ſeruant, aut ab vnis nuptijs viduitatem cuſtodiunt. Eòdem accedit Hieronymi teſtimoniũ, vbi ait: Quid facient Oriētis Eccleſiæ? quid Aegypti & ſedis Apoſtolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes: aut ſi vxores habuerint, mariti eſſe deſiſtunt? En tempore Epiphanij Salaminę epiſcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quanq̃ ſacerdotes vxores alerent, earũ tamen vſu abſtinebant. Eidem aſtipulatur Ambroſ. in expoſitione 1. ad Timoth. ſuper verbis, Vnius vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterũt digni fieri ſacerdotio. & infrà: Iam de cætero ſe ab vſu fœminæ cohibentes. Atq; ibidem Haymo: vnius vxoris: id eſt, quòd non ſit digamus: poſteà verò penitus abſtinere debet. Et ſuprà citatus venerabilis Beda, lib. 3. de taber. aſtruit tunc temporis nemini licuiſſe in ſacerdotē creari, niſi aut virgo permanſiſſet, aut contracta vxore cōiunctionis fœdera ſoluiſſet. Accedant demũ verba Concilij Carthaginenſis, quæ referuntur. 32. diſtin. can. Placuit. Hęc ſcilicet: Placuit epiſcopos, presbyteros, diaconos, ſubdiaconos, ſecundùm priora inſtituta etiam abſtinere ab vxoribus. Et verba ſubinde Leonis Pontificis can. ſeriatim proximo: ſcilicet, Si quis ex coniugatis deſiderat ad ſubdiaconatum aſcendere, non poteſt ſine cōſenſu vxoris ſuæ vt fiat de carnali deinceps ſpirituale coniugium: nemine cogente eos. Neq; permittitur poſteà vxor iungi eidē marito ſuo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut poſt mortem illius. Nempè quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum caſtitatis. Et hoc concilium appellat priora cōſtituta: ſcilicet, vt arbitror, ſæculo Apoſtolorũ proxima. Quin verò & canon ipſe ſextæ Synodi, Quoniam. 31. d. quo ſe Græci tuentur, id planè docet: vbi ait quòd clerici tempore ordinationis ſuæ caſtitatem profiteri nō cogantur: illic inquam docentur in primitiua eccleſia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt concluſionem impendiò quàm maximè probabilem: imò certam: & prætereà quòd nunq̃ tantum poſtmodùm eccleſia cōnixa fuiſſet caſtitatis voto ſacerdotes obſtringere, niſi à ſanctis ipſis Apoſtolis id fuiſſet edocta.

Epiphanius. *Hieronym⁹.* *Ambroſius.* *Haymo.* *Beda.* *Concilium Carthaginēſe.*

NIhilo minùs neq; abnuendum eſt eſſe aduerſus hanc ſententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt eſt Clithoueus, contrariam conſtitui. Et primum eſt locus Pauli in ſuperiori articulo & in pręſenti allegatus: Oportet epiſcopũ eſſe vnius vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc ſenſu quòd ſit neceſſarium antequam quis ſacris initietur vxorem ducere. Sed hîc adeò Paulinis verbis reluctatur vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitioriq; ſenſu à catholicis opponitur. Videlicet vt inde inferant licuiſſe tunc torum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen ſatis per illorum ſanctorum teſtimonia excluſi ſunt, quos nuperrimè ad confirmandã proximam concluſionem attulimus:

Primum argumentum Clithouei in præfatã ſententiam. *Solutio.*

tulimus: quippè qui non ſolùm negant neceſſarium fuiſſe vt qui ſacris initiaretur vxorem duceret, verùm aſtruunt eis qui matrimoniali anteà fœdere tenebantur, non licere vxoribus ampliùs vti. Et præterquàm in loco citato, audiamus rurſum expoſitorẽ Hieronymum lib. 1. aduerſus Iouinianũ vbi noſtram tertiam concluſionem apertiſsimè cõfirmat. Ait enim: Non dicit, (ſcilicet Paulus) eligatur epiſcopus qui vnam ducat vxorem & filios faciat: ſed, qui vnam habuerit vxorẽ & filios in omni ſubditos diſciplina. Certè confiteris non poſſe eſſe epiſcopum qui in epiſcopatu filios faciat. Alioqui ſi comprehenſus fuerit, non quaſi vir tenebitur, ſed quaſi adulter damnabitur. Aut permitte ſacerdotibus exercere opera nuptiarum, vt idem ſint virgines quod mariti: aut ſi ſacerdotibus vxores non licet tangere, in eo ſancti ſunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hierony. ¶ Quin age prætermiſsis expoſitoribus perſpiciamus an Paul. ipſe id minimè obſcurè inſinuauerit. Nã vbi dixit, vnius vxoris virum, ſtatim ſubdit, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum: quod profectò non de pudicitia matrimoniali, ſed de omnimoda intellexiſſe videtur. Quod & clariùs ad Titum cenſuiſſe apparet: quippe vbi ait, iuſtum, ſanctum, continentem. Quaſi dixiſſet, perinde cum coniuge atq; cum ſorore habitantem. Nam eum qui rei vxoriæ operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit quòd beatus Ioãnes, epiſcopus fuit Epheſi: qui tamen virgo electus eſt à Domino, & virgo in æuum permanſit. Quin verò crebros alios reperias ſanctos patres atteſtãtes tempore Apoſtolorum obſeruatam fuiſſe ſacerdotalem continentiã. ¶ Sed eſt prætereà argumentum contra hanc noſtrã probatiſsimã aſſertionem quòd inter canones Apoſtolorum ille extat qui refertur diſt. 28. Si quis docuerit ſub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathêma ſit. Cui cõſonat canon quintus Apoſtolorum: Nè epiſcopus aut presbyter vxorem ſuam prætextu religionis eijciat. & can. ſi quis docuerit. 28. d. Ad hoc autem reſpõderi poteſt, quicquid hæretici dicãt, quibus Clithoueus minimè debuiſſet fauere, ſolũ illis locis prohiberi nè ſacerdotes ſic vxores contemnerent, vt eis, liberiſq;, & familiæ non prouiderent, ſed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex amborum conſenſu abſtinebant. ¶ Vehementius tamen argumentum primo aſpectu ſumitur ex hiſtoria Caſsiodôri in Tripar. lib. 2. cap. 14. quę citatur à Gratiano. 31. diſt. can. Nicena ſynodus. Verborum ſententia eſt, nè cuncta referamus: quòd cùm ſynodus ſancire adornaret nè presbyteri cum coniugibus quas ante conſecrationem duxerant non dormirent, Panutius, licèt nuptiarum eſſet inexpertus, patribus perſuaſit nè talem ponerent legem: aſſerens eſſe grauem fornicationis occaſionem. Cui quidem ſententiæ ſtatum eſt: atq; adeò non in neceſsitate, ſed vniuſcuiuſq; voluntate poſitum. Ad hanc autem hiſtoriam primùm reſpondetur non eſſe relatam inter acta Concilij, ſed ſola Caſsiodôri autoritate vigere. Imò mirum eſt ſi hoc verum ſit quòd in tertio canone eiuſdem concilij, vbi ſacerdotibus interdictum eſt mulierem extraneã ſecum habere, niſi fortè mater eſſet aut ſoror, aut auia, aut amita, aut matertera, non fuerit inter iſtas exceptas & vxor cõmemorata. Sed tamen vt authoritatem hiſtorię nõ repudiemus, adhibenda eſt ſecunda reſponſio: nempè id ſolùm conuinci quod nos in concluſione adiecimus: ſcilicet poſt Apoſtolorum ſæculum corruptis ſacerdotum moribus diſsimulatam fuiſſe, vt ex Epiphanio citauimus, obſeruãtiam ſacrorum canonum. Et quia tunc Nicena ſynodus cogitabat ſacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius conſuluit potiùs eſſe propter corruptum ſæculum conniuendum, ſicut nunc facit eccleſia cum Germanis. Et eodem modo reſpondendũ ad canonem Concilij Gangrẽſis, Si quis diſcernit. eâdem. 28. diſtin. vbi iubetur quòd ſacerdotes nolentes abſtinere, non ſunt ideo à ſacris arcendi. ¶ Deniq; vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, ſtatuitur quarta concluſio. Decretum Eccleſiaſticum quod modò in Eccleſia Occidentali viget: vt ſcilicet neq; poſt ſacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati ſacerdotes fiant, non ſolùm ante Nicenam ſynodum factum eſt, verùm quàm maximè ſit probabile, proxime ſæculum Apoſtolicum fuiſſe in vſu. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris. 27. diſt. vbi eadem extat conſtitutio. Et ſubditur iuxta ſacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam anteà fuiſſe canonicum. Anteceſsit autem Calixtus Nicenam ſynodum annis centum. Sedit quippe anno. 214. vſq; ad. 20. Synodus autem Nicena ſub Sylueſtro celebrata fuit anno. 315. Poſt Calixtum eandem conſtitutionem cõfirmauit

Hieronym⁹. *Argumen. 2.* *Solutio.* *Argumen. 3.* *Prima reſpõſio.* *Quarta concluſio.* *Probatio. Calixtus.*

Syricius. firmauit Syricius qui falsò ab aliquibus cenſetur fuiſſe prim⁹ eius inſtitutor, Anno.388. cuius decretum extat.82.diſt.can.Plurimos. Pòſt verò anno. 408. eandem ſanctionē ſuo decreto ſtabiliuit Innocen.primus, in epiſtola ad Exuperium: quæ refertur eâdem diſt. can.Propoſuiſti. His adhibentur & duo eiuſdem rei canones, Diui Gregorij videlicet, Nullum. diſt.28. Et ante triennium, diſt.31. quibus ſanctè prohibet nè quis in ſubdiaconum ordinetur niſi perpetuam caſtitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei teſtimonia quæ operoſum moleſtumq; eſſet huc congerere. Et hæc de latinorum ſacerdotum inſtituto. *Innocentius primus.*

IGitur vt ad Græcorum inſtitutum gradum hinc faciamus, quinta poſtremaque præſentis articuli concluſio eſt. Græci non modò Romanũ inſtitutum repudiârunt, verũ illud amplexati ſunt, quod ex nullo prorſus vel Apoſtolorum vel Conciliorum permiſſu elicuerunt: imò omni eccleſiæ antiquitati omninò repugnat. Haud enim tantùm eos qui rei vxoriæ mancipati ſunt ſacris initiant, imò nullum ad eundem ordinem admittunt, niſi rogatus reſponderit coniugatum eſſe. Ad literam ergo Vigilantij errorē ſequuntur: de quo Hieronymus ad Ripariũ in fronte quæſtionis à nobis citatus lamentatur: nempè quòd neminem continentium in ſacerdotem crearent. ¶ Quo ergo hæc liquidò pateant, rem auſpicemur à canone, Quoniam. d.31. quem argumento ſecundo in Græcorum fauorem attulimus: qui habetur inter canones ſextæ ſynodi Conſtantinopolitanę. Et quoniam ſi ſynodali eccleſiæ authoritate polleret, vt Gratianus & qui ipſum de prima facie iudicant, vehementer contra noſtram tertiam concluſionem pugnaret, ac perinde hæreticis permagnum præſtaret patrocinium, qui Græcorum inſtitutum Romano anteferunt, contenduntq; adeò expedire vt à Latinis recipiatur, operæpretium q̃ maximè duximus hoc abſq; cenſura nō prę terire: nempè vt Græcanicũ morem, quàm ſit ſacris Apoſtolorum inſtitutis aduerſum, perpendamus. Oportet ergo priùs verba canonis adnotare quæ ſubſequuntur. Quoniã in Romani ordine canonis eſſe cognouimus traditum, eos qui ordinati ſunt diaconi vel presbyteri confiteri quòd non ſuis iam copulentur vxoribus: antiquum nos ſequentes canonem Apoſtolicæ diligentiæ & conſtitutiones ſanctorum virorum, legales nuptias amodò valere volumus: nullo modo cũ vxoribus ſuis connubia diſſoluentes: aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infrà: Neq; etiã tempore profeſsionis ſuæ caſtitatem profiteri cogantur, quod abſtinere debeāt à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario miniſtrant, in tempore oblationis ſacrorum continentes eſſe in omnibus: vt à Deo poſſint conſequi quæ ſimpliciter poſtulant. *Quinta conclusio.*

¶ Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus ſacerdotibus. Haud tamen abſq; acriori cenſura rem prætcrire debuiſſet. Quem ergo nō piguit verba canonis cuncta audére, non tædeat ſingula perpendere quantum habeāt roboris: ſunt enim ea, quæ ſi penitiùs perſpiciantur, manifeſtè falſitatis ſeſe redarguũt. Vſq; adeò vt ante nos alij minimè ſint affirmare veriti, eundem canonē profanum eſſe, inſolentiæ impudentiæq; plenum: & ab eis æditum qui caſtitatis Romanorum ſacerdotum aperti eſſent hoſtes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregiæ ſolertiæ & eruditionis in propugnanda eccleſia Romana, qui authoritatem illius Synodi non infimis rationibus labefactare conatus eſt: quippe quæ Honorium Romanũ Pontificem eiuſdem hæreſis immeritò damnauit, cuius ipſe cōdemnauerat Sergium. Et perſonam etiam Origenis pronuntiauit hæreticam: qui profectò, licèt in aliquos errores lapſus, non cenſetur ſtudio contra Eccleſiam fuiſſe pertinax. Ego verò Pighio omninò non ſuffragor, neq; verò refragari modò inſtitui: quia non eſt locus. Attamen etiam ipſi qui apologias pro eâdem Synodo cōtra ipſum ſcripſerunt, quorum fuit Franciſcus Torrenſis, negare nequeunt, quin verò planè fatentur eundem canonem qui ordine illic eſt.13. nō ſolùm apocryphum, verũ & corruptiſsimũ eſſe: huius enim verba ſunt quæ nuperrimè referebamus. Et primùm omniũ notum eſt eiuſmodi canones non fuiſſe ęditos in eâdem.6.ſynodo, ſed vel, quemadmodùm Tharaſius, act.4. ſeptimę ſynodi refert, quinque poſt annis illuc reuerſis epiſcopis: vel, quod veriſimilius eſt, vt ex.3.can. eiuſdē ſextæ ſynodi colligitur, vigintiſeptem trãſactis. Quare licèt Adrianus poſteà eandem ſextam Synodum, quatenus Romanis inſtitutis non repugnaret, ſuſceperit, non tamen cenſetur eoſdem canones autoritate catholica donaſſe: quippe qui neque in Concilio *Albertus Pighius.* *Reprobatur Pighii censura.* *Franciſcus Torrenſis.*

editi

editi ſunt, neq; ſub legato Romano. Quòd autem dictus canon nō ſolùm tanta, verùm neq; vlla ſit authoritate dignus, ſua ipſius facies præ ſe fert. In primis enim quænam erat Cōcilij maieſtas, in pręſentia Romani legati, ſi præſes ſediſſet, recitato Romano decreto è regione ſtatim ſubdere contrariā cenſurā: dicendo, Antiquū nos ſequentes canonē Apoſtolicæ diligentiæ. Ecquis enim eſt ille canō? aut vbi extat? nam quòd ait gloſſa illud referri ad Paulinum verbū, nè coniuges ſe inuicem defraudent, minimè textui congruit: ſiquidem ſubdit, & conſtitutiones ſanctorum virorum: vbi planè Concilium ſecundū Carthaginenſe denotatur, quod refertur. 31. diſtinctione. Canone, Epiſcopos. &. 84. canone, cùm in præterito: ac ſubinde Concilium quintum. Quis autem credat ſanctam aliquam ſynodum Conciliū prouinciale œcumenico Romano antetuliſſe? ¶ Sed quod apertè falſitatem eiuſdē canonis detegit eſt, quòd nullum Carthaginenſe Concilium ſic decreuit vt eodem canone refertur, ſed totū contrarium: Canon enim ſecundus ſecundi Concilij expreſsè iubet, quæ Aurelij ſententia fuit, omnes antiſtites, ſacerdotes, & leuitas continentes eſſe in omnibus, etiā ab vxoribus: quò poſsint ſimpliciter quod à Deo poſtulant, impetrare: verba ſunt expreſſa. Perperam ergo hic canon citauit illum: addens vt tempore oblationis continentes eſſent. Hoc enim Paulus cunctis etiam ſæcularibus edixerat. Sed vide quomodò iſti impoſtores deprauârunt Carthaginenſe Concilium quintum: cuius can. 3. ad literam ſic habet: Cùm de quorundam clericorum, quanuis erga vxores proprias, in continentia referretur, placuit epiſcopos, & presbyteros, & diaconos, ſecundùm propria inſtituta etiam ab vxoribus continere. Omiſſus eſt ſubdiaconatus: qui tūc fortè nō habebatur ordo ſacer. Verbū autē, ſecundū propria inſtituta, quod ad literā intelligitur ſecundū legē ſacerdotali ordini congruam, quæ ſcilicet ab Apoſtolis vſque ea erat, vt nullus coniux ſacris initiaretur niſi votum emitteret caſtitatis, ipſi præuaricati ſunt, dicentes: Cùm inſtaret tempus ſacrificij. Et propterea addiderūt vt ſui ſacerdotes tempore ordinationis profiteri caſtitatem non cogerentur, neq; ab vxoribus abſtinere. Quod nos bene ſuprà notauimus, tanquàm teſtimoniū, quòd ille eſſet mos antiquus eccleſiæ. Vide ergo quàm nō liceat quicquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, vt moris eſt Canoniſtarum, tanquàm oraculū adorare. Imò potiùs vel ipſe debuiſſet vel ſui gloſſatores radicitùs hiſtorias conſulere, vt rerum medullas eruerent. At verò vt gratis donaremus eundem canonem ligitimum eſſe, haud tamen in eo continetur vt ſacerdotes ad id muneris non admittanť niſi fuerint priùs cōiugati, vt Græcorū mos habet: ſed hoc ſolùm ꝙ nō cogantur caſtitatem vouere. Cui accinit & alter eiuſdē ſynodi canon qui refertur. 32. diſt. cuius verba ſunt: Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem ſubdiaconatus faciat. Et canon ſubſequens Carthaginenſis Concilij quarti: Lectores cùm ad annos pubertatis veniūt, cogantur aut vxores ducere, aut cōtinentiā profiteri. ¶ Meritò ergo à multis, vt idē ait Torrēſis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eū morē contraxiſſe. Horū enim parens Nicolaus, vti in catalogo hæreticorū ait citatus iam Auguſt. cùm pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipſum in ſuſpicionem impudicitiæ venerat, neq; ſatis procos abigere domo poſſet, communem vſum vxorum ſuis perſuaſit diſcipulis: qui quidem poſteà multa in illum errorem deprauârunt. Inter quæ decimumſeptimū canonem mendoſè ſuppoſuerunt ſexto libro Inſtitutionū Apoſtolicarum Clementis: quem quidem canonem quidam poſteà author Grȩcus Niceta, Pectothoratus nomine, defendit, Grȩcisq; perſuaſit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipſum refert, ſic habet: Epiſcopū, & presbyterum, & diaconum dicimus, qui vnam habet vxorem, ordinari, nec licet eos poſt manus impoſitionem innuptos eſſe. Ex quo canone ſuam Græci conſuetudinem traxêre. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertū Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum Milleſimum quinquageſimum Conſtātinopolim de hac re delegatus cōtra eundem Nicetam ſcribens, has omnes Græcorū præuaricatiões patefacit. ¶ Haud ergo Græcorum mos cenſendus eſt alicui orthodoxæ Synodi cōſentaneus, ſed tanquàm errror inter alios eorum tolerari ab eccleſia præſenti. Nam antiqua nunquam eis permiſit, vt non ordinarentur niſi coniugati, ſed id penitus quòd illi etiam ſecundo gradu poſt continentes admitterentur. Et fortaſſè idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem, ſeriatim. 32. Atqui eodem modo intelligendus eſt

Roboratur præterita aſſertio.

Fragmentū concilii Carthaginenſis quinti deprauatum.

Hæreſis Nicolaitarum. Auguſtinus

Canon alter corruptus.

dus eſt textus Innocentij tertij, cùm olim. de clericis cõiugatis. nempè quòd propter Græcorum duritiam permiſſum eorum ſacerdotibus eſt nè votum caſtitatis emittant: haud tamen quòd cogantur eſſe coniugati. Igitur vt ad noſtros Lutheranos, à quibus profecti ſumus, reuertamur, nullatenùs ſe poſſunt Græcanico inſtituto protegere.

Ad primum argumentũ. EX his argumenta in capite quæſtionis obiecta, ſoluta reſtant. Primum enim ex Paulo hæretici acceſſunt: intelligentes illud verbum, Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum, quaſi præceptum, quo ſacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam ſuprà mõſtrauimus quàm diuerſè ſancti idem interpretentur verbum. Fuit enim tantùm prohibitio nè digami aſſumerentur in ſacerdotes, & prætereà propter ſacerdotũ inopiam permiſsio, vt etiam coniugati initiarentur: ſed vt monſtrauimus, præmiſſo, conſentiente vxore, caſtitatis voto. ¶ Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apoſtolorum canonem nè presbyteri aut diaconi prętextu religionis vxores eijciant quaſi præceptum ſit vt illis vtantur: contra quam à nobis ſuperiùs expoſitũ eſt. ¶ Et pariter verbũ epiſtolæ cuiuſdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad ſuam libidinem pertrahũt. Verba enim epiſtolæ ſunt. Miniſtri altaris ad Dominica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges ſuas nouerint. Quod quidem ipſi, perpende abſurditatem, aiunt eſſe præceptum ac prohibitionem nè cui ante conſummatum matrimonium liceat ſacris initiari. Quod alij, vt cauerent abſurdum, negatiuè legerunt, non nouerint: cùm tamẽ non ſit niſi affirmatiuè legendum: at verò non truncatè, ſed ſi ſemper continere noluerint. Hoc eſt ſi non fuerint virgines, aut continentes, ſed coniugati, ea lege ad ſacerdotium recipiãtur, vt vſq; ad illud tantùm tempus vxores nouerint. Quaſi dicat: deinceps autem ab illis abſtineant: vt in tertia concluſione monſtrauimus. *Correctio ad tertius canonis.* ¶ Secundum autem argumentum, de cap. quoniam, iam ſatis ſolutum eſt. *Ad ſecundũ argumentũ.* Tertium verò quod illi authoritati nititur quæ Auguſtino tribuitur, nempè vbi apparet dicere continentiam ſacerdotũ poſt Apoſtolica inſtituta ab Eccleſia fuiſſe adiectam, nullatenùs contra tertiam noſtrã concluſionem pugnat: tum quòd illud non eſt verbum Auguſt. Sed quia initium illius cap. Cùm agitur. eſt illius: ſcioli legunt totũ tanq̃ Auguſtini: cùm tamẽ ſit Gratiani. tum quòd Gratianus hoc tantùm ait quòd continentia ſacerdotum eſt opus conſilij: quia cõſilium eſt, vt fiãt ſacerdotes: ſed tamen poſtquàm ordinati ſunt, iam ſit illis præceptum. *Ad tertium argumentũ.* Quod autem ait poſt Apoſtolorum inſtituta fuiſſe adhibitam, ſi vult tempore Apoſtolorum nondum fuiſſe illud in more, authoritates ſanctorum ac rationes ad eandem tertiam cõcluſionem allatæ ei refragantur: quæ ideo pluris æſtimandæ ſunt.

FINIS LIBRI OCTAVI DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER NONVS De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

IN ſuperiori libro, vbi religionis argumentum ingreſsi ſumus, de voto à nobis diſputatum eſt: nempè de his quæ homo Deo ſuapte ſponte pollicetur, atq; adeò de ſacerdotibus qui diuinis peragendis ſacrificijs mãcipantur. Subſequitur ergò ſecundùm ordinem ibidem propoſitum, vt de illis dicamus quæ mortales religionis vinculo eidem optimo Deo reddere cõſtringuntur: vtpote de oblationibus ac de decimis, quæ ſubſtantia ſunt & alimonia ſacerdotum: ac ſubinde de vitio ſimonię, quo aditus eiuſdem ſanctæ eccleſiæ pollui ſolent. Oblationum autem decimarumq; tractationem nequîmus aliũde aptiùs ac ſubindę pulchriùs auſpicari, q̃ ab earum radîce & fundamento: nempè à ſacrificijs, quæ non modò Chriſtiani, verùm vniuerſi mortales Deo ſuo iugiter offerre tenentur. Eſt enim ſacrificiũ, oblationum ſuprema ad quã reliquę vniuerſæ referuntur. Quare duas ſacrificiorũ quæſtiones præmittere operæpretiũ duximus: vnam in genere, atq; alteram in ſingulari.

QVAESTIO PRIMA, De Sacrificio in genere.

S.Tho.2.2.quæſt.85.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm Deo ſacrificare, ſit de lege naturæ.

PRIMVS IGITur articulus quæſtionis de ſacrificio eſt, vtrùm ſacrificiorũ oblatio ſit de iure naturæ. Arguitur nanq; negatiuè. Ea quę ſunt iuris naturæ, cunctis ſunt mortalibus communia: ſacrificia autem Deo offerre non fuit ſemper vniuerſis mortalibus commune & vnum. Abel nanque legitur obtuliſſe de grege ſuo: Cain verò de terræ frugibus. Atqui Melchiſedec, vt Geneſ.14. relatum eſt, panem & vinum: alij verò alia animalia: ergo ſacrificiorũ oblatio non eſt de iure naturæ. ¶ Secundò. Ea quæ ius naturæ docet, minimè credere licet iuſtos homines præterijſſe: de Adam autem nuſquam ſacrificium obtuliſſe legitur: neq; verò de Iſaac: cùm tamen de eodem primo parente Sapientia ipſa cap.10. cõteſtetur eduxiſſe eum à delicto ſuo: vbi potiſsimùm ſacrificij oblatio videbatur congruere. ¶ Tertiò. Sacrificia, vt.10. de ciuit. Dei. autor eſt Auguſt. in quadam ſignificantia offeruntur: ſignificare autem quod vocibus primum (vt .2. de doctr. Chriſt. idem eſt author) deinde rebus congruit, humano beneplacito inſtituitur: non ergo ſacrificia à lege naturæ dimanârunt, ſed à iure humano. ¶ In contrarium autẽ eſt quòd omni ætate ſemper fuit apud cunctos mortales aliquod ſacrificandi ſpecimen: quod autem mortales omnes docti ſunt, natura magiſtra didicerunt.

Primum argumentum à parte negatiua.

Argumen.2.

Argumen.3.

Auguſtinus.

CVM res ſit per ſe ipſa euidens, ſacrificia, ſeu Deorum ſeu veri Dei, ab ipſo ſtatim mũdi primordio more & vſu inter mortales celebratiſsima: ſuperuacaneum fuiſſet quærere an fuerint. Sed prima quæſtio de eorum fonte & origine inſtituitur: nempè vtrùm ſit hominum inuentum, an potiùs documentum naturæ. Vbi primùm omnium non eſt prætereundum, vt res ipſa, ſolenniſſima ſemper Latinis fuit, ita & nomen eiſdẽ eſſe receptiſsimum. Eſt enim ſacrificiũ idem quod factio ſacri: & ſacrificare idem quod ſacra facere. Quapropter, vt ſcienter D.Tho. præſenti quæſt. ar.3. adnotauit, ſacrificium non idem eſt prorſus quod oblatio. Nam quicquid in Eccleſia offertur, oblatio dicitur, etiam ſi nihil circa rem ipſam fiat. Sicut dum offeruntur nummi, aut panis, aut res aliæ: ſacrificium autem non fit niſi vbi circa res ipſas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales

Quid ſacrificium.

D.Thomas.

Quales erant priſcis animalium immolationes:& nobis dum ſacroſanctum panem benedicimus,frangimus,& conſumimus: hoc enim eſt ſacra facere. Vnde apud gentes præter ſacerdotes ſacrificia offerentes, erant ſacrifici qui illa exercebant opera. Eſt ergo ſacrificium, peculiare ſacerdotũ munus.

Concluſio reſponſiua. ¶ Ad quæſtionem igitur vnica concluſione reſpõdetur. Sacrificiorum oblatio non ſolùm diuini iuris eſt & humani, verùm & ex eorum numero, quæ in iure naturæ ſunt poſita.

Probatio. Probatur. Ratio ipſa naturalis magiſtra ex his quæ in ſe homo experitur eum planè docet alicui ſuperiori eſſe ſubditũ. Miſeriæ nanq;, ærumnæ, & calamitates quibus indeſinenter affli ctatur, eum commonefaciunt aliunde ſibi, hoc eſt deſuper opem ferri. Atq; adeò ſentit aliquem ſurſum exiſtere cuius auxilijs egeat: idq;, quicquid ſit, omnes pro Deo habent. Rurſus & ex rerum ipſa natura diſcit ſublunaria hæc: quia cœlorum influentiam ſuſcipiunt eiſdem eſſe loco ſubdita, eademq; ratione terrã cæteris elementis: vtpote quorum rore aëreq; iuuatur: ac perinde ſe etiam ipſum Deo, cuius ope viuit, ſubiectionẽ debere atq; honorem. Modus autem ſenſuali homini cõgruens eſt, vt reuerentiam quam Deo debet non modò intùs animo referat, verùm & ſenſilibus ſignis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atq; admoniti ſunt vniuerſi mortales qualicunq; ratione Deum nouerint, eidem ſacrificia offerre, in ſignum debitæ reuerentiæ & ſubiectionis. Quemadmodùm & inter homines mos ſubditorum eſt, dominis, quaſi eorum dominium cõfitentes, munera offerre: hoc autem ipſum in præſentiarum ſacrificij nomine intelligimus. Fit ergo noſtra concluſio cõſequẽs: nempè ſacrificiorũ oblationẽ eſſe de iure naturæ. Et eſt notanda concluſionis perſuaſio: quæ non de ſacrificio tantùm quę mente intus offertur procedit, ſed etiam de externo. Nam etſi verus Dei cultus, qui ſpiritus eſt cordiumq; inſpector, intus in corde potiſſimùm conſiſtat, iuxta illud Pſal.50. Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus: id quod tum Chriſtus ipſe Ioannis.4. teſtatur dicens, Venit hora & nunc eſt quando veri adoratores adorabunt in ſpiritu & veritate: tum

Paulus. etiam Apoſtolus.1.ad Corinth.14. Orabo ſpiritu, orabo & mente: tamen cùm nos corporei ſimus, vtroq; homine debemus eum colere.

Corollariũ. ¶ Ex his vtiq; colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neq; exterum ſacrificium eſſe neceſſarium, neq; verò vocalem orationem, veluti inter homines, quibus non niſi externis ſignis aliena corda innoteſcunt. Neq; verò externus cultus laudi datur niſi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non eſt magno pretio æſtimandus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad teſtificandum mentis affectũ. Quare ſuo non caret egregio merito. His nanq; quæ ex animo redundant, debitum Deo ſecundùm noſtram naturam perſoluimus. Quare ſanctè inſtitutũ eſt vt publicitùs in tẽplis res diuina celebriter fiat. ¶ Arguat verò quiſpiã contra concluſionis rationem ſic: Naturalis ratio, etſi nos noſtrorum defectuum admoneat, tamen non ab altiori principio nos docet ſubſidia nobis prouenire q̃ à naturalibus cauſis. Nam ſi lumen duntaxat naturale conſulas, quantum ad corpus per orbes cœleſtes naturales philoſophi docuerunt nobis eſſe à natura prouiſum: quantũ verò ad animi cognitionem per intellectuale lumen: ſed quantum ad affectus per liberum noſtrum arbitrium.

Solutio. Reſpondetur quòd vbi naturalis ratio omnibus eſt nebulis expurgata, clarè monſtrat hæc ipſa naturalia adminicula non nobis ſufficere ad medendum omnibus miſerijs quas corpore & animo patimur: atque adeò ſaltem in confuſo aliam indicat ſuperiorem cauſam quam homines pro Deo habent. Quòd ſi aliquæ reperiantur tam barbaræ nationes quæ non niſi vel cœlorum vel alia inferiora præſidia cognoſcunt, ſolari ſyderi aut cuipiã alteri creaturæ honores pendunt diuinos: ac ſubinde ſacrificia. ¶ Concluſio ergò cùm ſua ratione adeò eſt lumine naturali nota, vt nulla vnquàm fuerit natio quæ non Deum coleret, ſacerdotesq; haberet, atque adeò ſacrificia. Duo enim hæc paria cogitare ſoleo quibus omnis ſemper conſtitit reſpublica: videlicet ſacrificium & ſacerdotium: lex & gubernator. Nam reipublicę inſtitutor quem primũ illicò ſcopum ciuium oculis præfigere conſueuit, fuit Deus, quem populus veneraretur & à quo ſubſidia poſceret. Mox, quibus coleretur, ſacrificia inſtituere. Deinde leges cõdere eidem religioni cõgruas: ac ſubinde magiſtratus penes quos ſita eſſet legum cuſtodia. Sic enim Liuius tradit, Numam illum ſecundum Romanorũ Regem inſtituiſſe rempublicam. Vnde Ariſt.6. Ethi. cap. vlt. inter *Ariſtot.* magiſtratus ſine quibus conſtare nequit res publica, connumerat ſacerdotes qui publicis ſa-

cis ſacrificijs addici debent: quorũ quidem præſidentes, tum reges ſacrorum dicuntur, tum Pontifices Maximi. Idq; repetit lib.7. cap.8. vbi in primo magiſtratuũ gradu eoſdem collocat ſacerdotes. Et Ethi.8. cap.9. ad rationem alludens noſtræ concluſionis, ait ſacrificia vetuſta poſt perceptionem frugũ fuiſſe fieri ſolita. ¶ Quòd ſi hiſtorias tam noſtras quàm profanas perluſtres, ſtatim ab orbe condito, Abel, Noë, ac Melchiſedec, in lege naturæ videas oblationes & ſacrificia obtuliſſe. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in ſacra præterea hiſtoria, Geneſ.47. extat ſacerdotum Aegyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs inſignes.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, quòd ſacrificiorũ oblatio, ſi eam in genere mediteris, cũctis fuit gentibus ſemper communis: quòd autem his vel illis vterentur, conſtitutiones fuerunt humanæ ſecundùm hanc aut illam Dei cognitionem quã vnaquæq; gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo & ſecundo, humanas leges à naturali deriuari: ſcilicet per modum determinationis generis ad ſpecies. Eſt enim lex naturæ vt malefactores ſupplicio plectantur: quod autem hoc aut illo, lex ſanxit humana, ſecundùm cuiuſque nationis ingenium. Et idem eſt de cultu & ſacrificijs. ¶ Et per hoc reſpondetur ad argumentum tertium: videlicet quòd ſuos ſignificare conceptus, naturale eſt homini: his autem aut illis vocibus & ſignis, cuiuſlibet eſt nationis placitum.

Ad tertium argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

¶ Ad ſecundum verò reſpondetur nõ eſſe dubitandum, quin Adam & Iſaac, ſicut & cæteri iuſti, ſacrificiũ obtulerunt: maximè cùm Adæ ſua innotuerit culpa, atq; Iſaac ſua etiam originalis: quæ quidem culpa ſecundùm Gregorium antiquis patribus per ſacrificiorum oblationes remittebatur. Sed non opus fuit vt vniuerſa in ſacram hiſtoriã eſſent relata. Et fortè conſultò. Nam cùm in Adam initium habuerit culpa, non eſt tanquã oblator ſanctificantis hoſtiæ nominatus: ſed filij ſui Abel & Cain in quibus ſacrificiorum diſparitas quę ſemper fuit in orbe placentium & diſplicentiũ Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Iſaac obtulerit, ideo forſan non habetur in ſacris memoria, ꝙ ipſe fuit à patre in ſacrificium oblatus, tanq̃ hoſtiæ Chriſti prognoſticum, quod vniuerſorum apex radixq; fuit.

ARTICVLVS II.

Vtrùm ſoli Deo ſit ſacrificium offerendum.

QVONIAM dicere viſi ſumus, Deo, cuius ope indigemus, ſacrificia à nobis deberi, arguitur ꝙ non illi ſit ſoli ſacrificijs litandũ. Sancti homines, iuxta verbum Petri in.2. Canonic. diuinæ efficiuntur conſortes naturæ. Præterea angeli, vt patet Iob.1. filij Dei nominantur: ergo vtriſq; decet ſacra litare. ¶ Secundò: Maior illis quàm terrenis principibus debet honor: ſed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum eſt, vt ſanctis ſacrificia fiant. Eò potiſsimùm ꝙ aras illis templaq; & altaria erigit Eccleſia. ¶ In contrarium eſt illud Exod.22. Qui immolat dijs, occidetur, præterq̃ Domino ſoli.

Primum argumentum.

Argumen.2.

AD quæſtionem ſimplici concluſione negatiua reſpondetur. Nemini præterquã vni ſummoq; Deo fas eſt ſacrificia immolare. Concluſio præter allatum teſtimonium triplici ratione probatur. Prima autẽ ex ſuperiori facilè colligitur. Dictum enim eſt ſacrificium exterius, ceu teſtimonium offerendũ eſſe interni illius quod eſt in anima: nam religio exterior in hoc potiſsimũ ſeruit: anima verò ſe illi in ſacrificiũ addicit, penes quẽ, vt dicebamus, ſitum eſſe cognoſcit ſuũ præſidium & ſubſidiũ: ille autem ſolus eſt Deus: ergo illi tantùm ſacrificia debentur. Probatur hæc poſtrema præmiſſa. Homo ſicuti & rerum vnaquæq; pręter Deum & ab aliquo principio emanare ſe cognoſcit, & in aliquẽ vltimum tendere finem, qui ſua eſt ſuprema fœlicitas: Deus autem ſolus eſt & principiũ hoc, & ſubinde finis, atq; adeò ab ipſo veluti à primo fonte, & quicquid habemus recepimus: & ad id quò tendimus adiuuamur. Soli ergo ipſi fas eſt ſacrificia libare. Accedit ſecundò ꝙ illi tantũ licitũ eſt ſacrificare apud quem licitũ eſt orationibus noſtris ac precationibus accurrere, tanq̃ ad illũ vnde nos, noſtraq; vtriuſq; hominis ſalus pendet. Hac autẽ ratione ſolũ Deũ oramus, vt noſtri miſereatur, nobiſq; opẽ ferat. ¶ Ad idem facit tertiò exemplũ quod inter homines cernimus. Regi enim, ſummo reipublicę capiti, illi dicati ſunt honores: quos alteri inferiori deferre, crimen eſſet læſæ maieſtatis: debet enim pręciuibus cunctis in ea eſſe excellentia, vt ei

Concluſio negatiua.

Prima ratio cõcluſionis.

Secunda ratio.

Tertia.

quempiã

quempiam exęquare, citra eius iniuriam fieri nequeat. ¶ Hæc igitur nos concluſio docet, ſacrificare, officium eſſe cultus latriæ, hoc eſt ſeruitutis & ſubiectiõis quæ ſoli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Rom.1. planè curauit admonitos: vbi impudentiſsimã illam gẽtiũ idololatriam obiurgabat, arasq; eorum, & lucos, ac ſubinde nefaria ſacrificia abominabat: quæ cùm honores eſſent ſoli immortali Deo iure proprio debiti, vilibus creaturis impendebant. Et eſt præterea concluſio D. Auguſt. 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & ſubſequentibus luculenter ediſſerit: vbi rationes D. Th. inſinuat. Deus nanq; ſacrificia noſtra nõ ideo quòd illis indigeat à nobis expoſcit: eſt enim, teſte Dauide, Deus qui noſtrorum nullatenùs bonorum eget: ſed ſignificationis gratia. Primùm ſcilicet vt exterioribus rebus vera cordis ſacrificia expromamus. Vnde ſacrificium, inquit, viſibile, inuiſibilis ſacrificij ſacramentum eſt: hoc eſt ſacrum ſignum. Interna autem ſacrificia proteſtationes eſſe debent, quibus Deũ profiteamur, eum eſſe vnũ, à quo ſalus noſtra, totaq; rerũ ſumma, ac demũ ſuprema nr̃a fœlicitas pendet. Quare dum peccamus, confitentes cum Propheta ei ſoli peccaſſe, corda noſtra conterimus & contribulamus, atque orationes ei veluti ſuauiſsimũ incenſum adolemus: cuius vtiq; ſacrificij ſigna erant illa quę ſub antiqua lege in victimis atq; incẽſo offerebant. Vbi profectò egregiè ſacer ille pater verſiculum illum pœnitentis Dauidis interpretatur: Si voluiſſes ſacrificiũ, dediſſem: vtiq; holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus nõ deſpicies. Admonet enim nos propheta ea ratione Deum nolle ſacrificia qua vulgus eum velle arbitratur: ſcilicet quòd in pecudum trucidatione delectet: aut quòd illis cibis indigeat: quas quidem dementiũ cogitationes in alio Pſalmo retundit dicens: Si eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorũ, aut ſanguinem hircorum potabo? Quaſi diceret: Ego quidem eſurire non poſſum: & ideo tauris tuis & hircis in cibum non egeo. Neq; verò ſi eſurire poſſem, tuo indigerem paſtu: nam meus eſt orbis terrę & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult ſacrificia. At quia non omnino ea renuit ac deſpicit, ſed grata habet, tanquam ſigna ſpiritualis ſacrificij, ſubdit: Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus. &c. Per hæc ergo ratio elucidatur priſcorum ſacrificiorum: nempè immolationis animalium, emiſsionis hirci, ac cæterorum. Ratio inquam erat quòd non offerebantur tanquam res ſimplices: ſed tanquam ſigna. ¶ Duo autem ex his fiunt reliqua dubia. Prius de ſacroſancto ſacrificio altaris noſtri, quod re vera non tantùm vt ſignũ à nobis offertur, ſed veluti res nullo æſtimabilis pretio. Sanè cùm Deo Deum ipſum in pretium debitorum noſtrorum offeramus, vt quæſtione proxima dicturi ſumus. Ad hoc autem reſpondetur, rationem huius immẽſæ hoſtiæ longè eſſe à reliquis diuerſam: nã eſt cõmemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametſi nihilo minùs ſignum ſit ſeruitutis noſtræ, quo profitemur totum noſtrum genus, tum præuaricatione in Deum fuiſſe collapſum, tum eius beneficio ſeruatum: atq; adeò eiuſmodi expiatione in eius gratiam reuocatũ. Sed de hoc ſtatim latiùs. ¶ Alterum verò dubium eſt, quòd videntur Chriſtianorum mores præſenti concluſioni contradicere: nam & Deiparæ Virgini cæteriſque diuis in more nobis eſt munera offerre, locaq; habere deſignata quorum deuotione diuerſis ſanctis noſipſos noſtraq; offerimus, atq; id etiam ſub forma ſacrificij: nam & ſanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem præſeferunt ſacrificij. Hoc autem dubium, argumentorum reſponſa diſſoluent.

Paulus. *Auguſtinus.* *Ratio veterum ſacrificiorum.* *Prima dubitatio.* *Solutio.* *Dubium. 2.*

Ad primum argumentũ. AD primum igitur reſpõdetur, quòd etſi angelis ac ſanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam cõmunicetur: iuxta illud, Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes: nempè in filiorum ordinẽ adoptati: tamen hęc non eſt diuinitas per naturã & ęqualitatem Dei. Quare nemini præter ipſum par eſt honores deferre diuinos: atq; adeò ñeq; ſacrificia facere ratione iam dicta. ¶ Et ex hoc deriuat ſolutio argumẽti ſecundi: nempè ꝙ etſi principibus humanis maiora offerantur, quàm quæ antiquitùs, &, præter ſacrificium altaris, modò offeruntur Deo: tamen pretioſitas ſacrificij non æſtimatur ſecundùm rem quę offertur, ſed ſecundùm cultus ſubiectioniſq; ſignificationem: & ideo ſicut illa qua homines Deo ſubduntur, obedientia & veneratio nemini pręter ipſum impendi poteſt, ſic nec vlla ſacrificij ceremonia. ¶ Ad tertiũ demũ reſpondetur, ex hac veritatis cõfeſsione nullatenùs fieri conſequens, vt non modò hæretici,

Ad ſecundũ argumentũ. *Ad tertium argumentũ.*

tici, verùm & alij arbitrantur qui nolunt illo nomine cenſeri, vllam idololatriæ imaginē hac religione palliari, quòd diuis munera offerimus: nam in primis illa non ſunt ſacrificia, ſed meræ oblationes. Etenim verum ſacrificium altaris ſoli Deo offerre fas eſt. Vnde Auguſt. 8. de Ciuita. Dei: Non conſtituimus martyribus templa ſacerdotalia: quoniam non ipſi, ſed Deus eorum nobis eſt Deus. Vnde ſacerdos non dicit, offero tibi ſacrificium Petre vel Paule: ſed Deo dicimus, Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctorū autem memoria fit in Miſſa, tum quia de eorum victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atq; interceſſores noſtros apud eundem Deum noſtrum cōſtituimus. Prætereà & ſimplicia munuſcula quæ ſanctis offerimus, in Dei laudem & honorem referimus: quippe qui amat in ſanctis ſuis laudari, quatenus eius ſunt filij ad æternā iam hæreditatem recepti. Quemadmodùm quo regis famulos honore dignaris, regem ipſum colis. In ſumma, ſicuti ſanctos ſola duliæ adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulſamus, nō vt noſtri miſereantur, ſed vt pro nobis orent: eodem interſtitio oblationes illis facimus, non ſacrificia. ¶ Hinc fit abſurdè eos errare qui licere negāt & eleemoſynas in honorem Virginis & ſanctorum, aut petere aut porrigere. Nam primum nihil aliud eſt quàm gratitudinis virtus ſi ſanctorum ipſorum amore eleemoſynas ob id cōferamus, quòd noſtri ſunt interuentores apud Deum: vt ſuo charitatis officio par rependamus. Et prætereà eleemoſynę quas in honorem ſancti pendimus, perinde ac de alijs oblationibus dictū eſt, in Dei honorem cedunt.

Auguſtinus

Licitum eſt eleemoſynas in honorem Virginus ac ſanctorū petere & porrigere.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm ſacrificiorum oblatio ſit ſpecialis virtutis actus.

POſtquàm viſum eſt de ſubſtātia, & obiecto, ſeu fine ſacrificij, quæritur quàm latè pateat. Primùm in hoc articulo quantum ad actus, an videlicet omnia opera omnium virtutum, ſint ſacrificia. Et ſubinde articulo ſequenti quantum ad perſonas, quæ ad ſacrificia obligantur: vtrùm vniuerſi mortales ad hoc obligētur. Quæritur ergo vtrùm offerre ſacrificia ad ſpecialem pertineat virtutem. Arguitur enim negatiuè. Primùm ex Paulo. Admonet quippe ſic nos ad Romanā. 12. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, Deo placentem, &c. & ad Hebræos vltimo: Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Exhibere autem corporum membra in hoſtiam, ad corporis affectionem attinet, cuius maceratio per plures fit virtutes: nempè per abſtinentiam & ieiunium, per caſtitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentia, quæ officium eſt charitatis, per miſericordiā exercetur, & per liberalitatem: nō ergo ſacrificare officiū eſt ſingularis virtutis, ſed omniū. ¶ Huc ſecūdò accedit Auguſt. lib. 10. de Ciui. Dei: vbi ait verū ſacrificiū eſſe omne opus quod agit̄ vt in ſancta ſocietate inhęreamus Deo. ¶ Adde tertiò quòd ſacrificiū id omne cenſetur quod offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationē, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias, & holocauſta. &c. quæ variarum ſunt virtutum officia. ¶ In contrarium eſt quòd ſingularia pręcepta nō dantur niſi de actibus ſingularis virtutis: & in Leui. ſingularia ſunt de ſacrificijs poſita.

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Auguſtinus

Argumen. 3.

VEritatem huius quæſtionis pluris iam propter Lutheranos ſcire refert, quàm elapſis temporibus referebat. Negant enim non minùs obſtinanter quàm impudenter aliquod eſſe familiæ Chriſtianæ ſingulare ſacrificiū, ad certā attinens virtutem & cultū: ſed dicūt omnia virtutum officia nihil aliud eſſe quàm ſacrificia quædam: atque adeò in Chriſtianiſmo nullum dignoſcunt ſingularem ſacerdotum ordinem: ſed aiunt vniuerſos Chriſtianos vtriuſque ſexus eſſe promiſcuè ſacerdotes: iuxta verbum Petri, in ſua prima Canonica, vniuerſos appellantis regale ſacerdotium. Ac perinde inficiantur ſacroſanctum altaris ſacramentum eſſe ſacrificium. De quo quidem expugnando errore conſtituta hìc nobis eſt proxima, quæ ſubſequitur, quęſtio. ¶ Vt igitur hic articul⁹ eiuſdem ſit quæſtionis ſubſterniculū, reſpondet ad pręſentē quęſtionē tribus cōcluſionibus. Prima: Sacrificiorum oblatio ſecundùm ſuā propriā rationem, eſt actus ſpecialis virtutis: nępè religionis: ſuā inde nanciſcens laudē, ꝙ in diuinā fit reuerentiā. In hoc enim, vt lib. 2. dictū eſt, propria ratio religiōis cōſiſtit. ¶ Secūda: Cuncta officia vniuerſarū virtutū participatiuè

Lutheranorum error.

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

ticipatiuè & ab extrinſeco quatenus per religionis virtutem in diuinum honorem & cultũ referuntur, ſunt quędam ſacrificia. Exemplo ambæ ſimul cõcluſiones pateſcunt. *Ratio vtriuſq; concluſionis.* Virtutum ſingulæ ex ſuis proprijs obiectis ſortiuntur ſpeciem: vt alia ſit fortitudo: & alia iuſtitia: & ſic cęteræ. At verò dum per charitatem referuntur in Deum, quandam charitatis ſpeciem participant: ſed nihilo minùs charitas ſuum habet proprium obiectum & actum, qui eſt Deum ſub ratione bonitatis eius diligere, ac ſubinde eâdẽ ratione proximum. Similiter in vitijs furtũ per ſe eſt peccatum: attamen dum fit propter mœchiam quandam, inde maculam eiuſdem vitij contrahit, vt. 5. Ethicorum autor eſt Ariſto. *Ariſtot.* Pari ergo modo propriũ religionis obiectũ eſt, Dei excellentia & omnipotentia nobis opitulãdi, quã ſacrificijs & hoſtijs proteſtamur: ſignificantes nos illi eſſe ſubditos, & tanquã domino tales debere honores. Quapropter corda noſtra altaria ei conſtituimus, in quibus & per pœnitentiam cruentas peccatorum victimas ei cedimus, & per fortitudinẽ pro eius veritate martyrio nos cõſecramus: & per charitatis feruorem incenſum ei adolemus: ac perinde per miſericordiã eius amore pauperibus ſubuenimus: & per temperantiam corpora maceramus. Cùm hæc inquã omnia in Dei cultum & honorem virtute religionis referimus, ſacrificiorum rationem participant. Et hoc pacto intelligendus eſt Auguſt. libro allegato de Ciuitate Dei, cap. 4. vbi quædam horum exempla congeminat. Et illud Oſeæ vltimi: Reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Et ad Hebræo. vltimo: Per ipſum (ſcilicet Chriſtum) offeramus hoſtiã laudis ſemper Deo: hoc eſt fructibus labiorum, eius celebrantes nomen. ¶ *Tertia concluſio.* Tertia concluſio. Sunt tamen actiones quædam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quàm quòd in diuinã reuerentiam ſignificandi gratia exhibentur. Et hæc maximè propriè dicuntur ſacrificia. Exempli gratia: Eleemoſynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiã ſi nõ per virtutẽ religionis ſacrificia fierent, eſſent nihilo minùs per ſe virtutes. Attamen vetus illa animaliũ occiſio, & aſperſio ſanguinis, pinguedinumq; incenſio, ſi ſignificationis rationem ſemoueas, nullam per ſe haberẽt virtutis rationem: & ideo hęc peculiariter dicuntur ſacrificia: quaſi nõ aliam promerentia quã religionis laudem. *Ad argumẽta facta.* ¶ Argumenta igitur in cõtrarium allata, per has tres concluſiones diſſoluuntur. Probant enim officia aliarum virtutum eſſe, non intraneè ſuapteq; natura ſacrificia, ſed extrinſecùs propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamen non obſtante, ſacrificandi munus officium eſt ſpecialis virtutis religionis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm vniuerſi mortales ad ſacrificia teneantur offerenda Deo.

POſtquam viſum eſt quo modo ſacrificandi virtus cæteris virtutibus imperet, vtpote quaſi in ſuũ ipſius finem eas referens, videre reſtat quàm late ſe ad omnes mortales extendat. Arguitur nihilo minùs à parte negatiua. *Primum argumentum.* Inde ſacerdotes nomen trahunt quòd litandis ſacrificijs ſunt adſcripti, non autem omnes ſunt ſacerdotes: ergo neq; omnibus incumbit ſacrificandi munus. ¶ Secundò: ſacrificare proprium eſt populi ſub lege Dei peculiariter agẽtis. *Argumen. 2.* Nam vt ait Apoſtolus ad Rom. 3. quęcunq; lex loquitur, his qui ſub lege ſunt loquitur: *Paulus.* & lex vetus fuit vbi primò populus eſt ad ſacrificandum vero Deo inſtitutus, vt patet in toto Leuitico: ergo gentiles, qui ſola viuunt lege naturæ ad nulla tenentur ſacrificia. ¶ In contrarium autem eſt quod ſacrificijs Deum revereri ac venerari eſt de lege naturæ: ad ea autem quæ ſunt legis naturæ, vniuerſitas mortalium tenetur.

AD quæſtionẽ ſub diſtinctione quatuor concluſionibus reſpondetur. *Duplex ſacrificii genus.* Eſt enim ſacrificium, aliud intraneum quod mente immolatur: aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atq; hoc extraneum rurſùs duplex, vt ſuperiùs dictum eſt: aliud ſcilicet quod ſic ſpecialiter eſt ſacrificium vt nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod per ſe quidem officium virtutis eſt, licèt relatum in reuerentiam Dei fiat ſacrificium: qualia ſunt cuncta virtutum munia. ¶ Eſt ergo *Prima concluſio.* prima concluſio: Ad ſacrificium mentis internum nõ ſolùm antiqui lege ſcripta, Chriſtianiq; ſub lege gratiæ, verùm & mortalium vniuerſitas lege naturæ tenetur: nemo enim viuentium exiſtit qui quatenus creatura Dei eſt atque ad ipſum tanquam ad ſupremum finem condita, non teneatur illam

intus reuerentiam illi exhibere quæ primo rerum principio ſupremoq; fini debetur.

Secunda concluſio. ¶ Secunda concluſio. Ad illa ſacrificia quæ ſola ſignificatione virtutem religionis induunt, ſoli illi tenentur qui ſub lege ſcripta Dei agunt: vt patres ad ſuum ſacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum noſtrum. *Paulus.* Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Romanã.3. nam lex illa ſolùm obligabat ſuos ſubditos ſicut nos noſtra. *Tertia concluſio.* ¶ Tertia concluſio. Nihilo minùs ſolo naturali iure viuentes, quocunq; ſæculo fuerunt futuriq; ſunt, eodem ſemper aſtricti ſunt iure ad aliquod exhibendum ſacrificium, quo ſecundùm legitimam cognitionem quam de vna prima cauſa habere tenentur, profiteantur ſe illi eſſe ſubiectos, honoreſque diuinos debere: per cuius quidem ſacrificij proteſtationem in lege naturæ ablueretur eis originalis macula. Concluſio eſt manifeſta: quoniam eo ipſo quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi eſſe ſubiectum, atque adeò, non ſolùm mente, verùm & corpore obligari eum colere. Eò potiſsimùm quòd nunquàm Deus humanum genus remedio deſtituit abluendæ originalis culpæ: niſi mentis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit nè illud deprehenderet. *Quarta concluſio.* ¶ Quarta cõcluſio. Sacrificia quæ ab extrinſeco ſic dicuntur, hoc eſt cuncta virtutum opera vniuerſi tenentur Deo offerre, vel actuali, quod aiunt, vel virtuali relatione: nam tenetur quiſq; proponere vni ſeruire primæ cauſæ ſupremoq; rerum fini, declinando à malo & ſequendo bonum: ac ſubinde eidem officia cuncta offerre & obſequia ſua, cui vniuerſa bona tenentur accepta referre. Hic autem non eſt locus quo hæc debeāt altioribus principijs diſputari: in hoc quippe duntaxat, hîc cõmemorata à nobis ſunt, vt literam Diui Thomæ per concluſiones diſtribuentes, viam ſterneremus ad quæſtionem proximã quæ de peculiari eſt noſtro ſacrificio. ¶ Et per hæc ad argumentũ reſpondetur. Nam quatenus homines virtutum omnium officia in Deum referunt, Petrus Apoſtolus Chriſtianos vniuerſos appellauit ſacerdotes: tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè ſacrificant: hoc eſt illas ceremonias in quibus diuinus cultus conſiſtit peragunt. *Ad argumẽta facta.* ¶ Argumenta autem initij quæſtionis id prorſus conuincunt, quòd non ſinguli mortalium propriè offerunt ſacrificia: & idcircò nihil definitioni quæſtionis præſentis obſtant: nimirum qua id tantùm conſtitutum eſt, quod iure naturæ vnaquæq; reſpublica tenebatur per ſuos ſacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo Optimo Maximo genus aliquod offerre ſacrificij.

QVAESTIO SECVNda, De ineffabili ſacrificio altaris in particulari.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm ſacroſanctum Sacramentum altaris ſit verè ſacrificium.

CVM SATIS demonſtratum ſit, ſacrificiorum ritum ad religionem iure naturæ pertinere, conſequens ſit vt ad ineffabilem Chriſtianorum hoſtiã deſcendamus: nimirùm cum primis interrogantes, ſitne aliquod peculiare ſacrificium Chriſtianæ familiæ, idemq; ſacroſanctũ altaris ſacramentum. *Primũ argumentum.* Videtur enim Paulus huiuſmodi confeſſioni ad Hebræos.10. refragari: vbi conferens Chriſtum ſupremum ſacerdotem noſtrum cum antiquis, qui hoſtiarum multitudinem quotidie frequentabant, ait: Hic autem, ſcilicet Chriſtus, vnam pro peccatis offerens hoſtiam in ſempiternũ ſedet in dextera Dei. Et è veſtigio iterum: Vna enim oblatione conſummauit in æternum ſanctificatos. Ac ſubinde rurſum voluntariè peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis iam nõ relinquitur pro peccatis hoſtia. Quibus vtiq; aſſertis conteſtari videtur vnicam fuiſſe veram victimã quam Chriſtus in cruce obtulit: atq; adeò altaris ſacramentum nõ eſſe ſacrificium. Alioqui non vna, ſed quàm plurimæ exiſterent hoſtiæ, quę peccantibus nobis eſſent à Chriſto relictæ. *Argumen. 2.* ¶ Adde ſecundò ꝙ cùm hæc altaris cerimonia nihil aliud ſit quàm memoria illius Chriſti paſſionis, vt illud eius commonſtrat mandatum: Hæc in meî memoriam facietis: nõ modò abuſus videtur

videtur vocis, verùm & temeritatis audacia, appellare illud ſacrificium: memoria ſiquidem rei non eſt noua res, ſed antiquæ repræſentatio. Etenim dum memoriam Natiuitatis aut Reſurrectionis feſtiuè celebramus, non vtiq; conſideramus tunc Chriſtũ naſci aut reſurgere: Quare neque dum in altari eum offerimus, ipſum tunc fingere licet crucifigi aut mori: ſed in memoriam reducimus, quemadmodùm ſe ipſe obtulit. ¶ Ad hæc tertiò: Chriſtus non ſe obtulit ſub ſpeciebus panis & vini: ergo noſtrum ſacramentum, non eſt ſacrificium, ſed ſacrificij memoria. Præterea Auguſt. lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 20. lib. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Chriſti idem eſt ſacerdos offerens, & ipſa oblatio: quod in Miſſa non vſu fit. ¶ In contrarium eſt ſolennis eccleſiæ confeſsio in venerando canone, qui omni eſt antiquior memoria. Nam ante venerabilis ſacramenti conſecrationem perhibet ſancta Eccleſia offerre ſe diuinæ maieſtati, ſancta ſacrificia illibata: ac ſubinde poſt conſecrationem proteſtatur ſe eidem diuinitati offerre hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam: panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis æternæ.

Argumen. 3.

Auguſtinus.

SAcroſanctum ſacramentum altaris adeò eſt religione noſtra ac fidei confeſsione perſpicuum, eſſe ſacrificium, vt niſi in diabolo diuinitùs permiſſa tanta eſſet poteſtas homines dementandi, nullus poſſet Chriſtianorum eatenùs deſipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Vvicleff Anglus, Sathanica furia correptus, cùm omnes ritus ac ſacramenta Eccleſiaſtica è medio tollere pertenderet: & hoc etiam diuina maieſtate plenum demoliri conatus eſt. Et quatenus ſacramentum eſt, & quatenus ſacrificium. De quo articulo venerabilis Vualdenſis contra ipſum egregiè diſputauit, libro ſecundo de ſacramentis: ac de hoc peculiari puncto an ſit ſacrificium, cap. 31. & 32. Pòſt verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicè iurauit, idem ſacramentum negat eſſe ſacrificium. De qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit, De abroganda Miſſa priuata. vbi poſtquàm inanibus rationibus, quas nos modò retulimus, viſus ſibi eſt rem demonſtraſſe, amarulentis nos ſcõmatibus proſcidit: dicens quòd qui ſacramentum altaris ſacrificium vocamus, idololatra impietate cõmaculamur: imò eodem verbo ait nos negare, Chriſtum ſemel tantùm fuiſſe mortuum. Nam ſuam, inquit, mortem vnicum eſſe voluit ſacrificium. Infert ergo ſubinde nullum eſſe peculiare ſacrificium in Eccleſia Chriſti, ſed cũcta Chriſtiana opera, nempè eleemoſynas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia eſſe noſtra ſacrificia. Et quoniam ſacerdos ab immolando ſacrificio dicitur, eâdem ratione totam Eccleſiaſticam Hierarchiam ſubuertit, negans diſtinctos eſſe gradus epiſcoporum, ſacerdotum, & laicorum: ſed quotquot Chriſtiani ſunt, ait eſſe ſacerdotes: iuxta illud primæ Petri. 2. Vos autem genus electũ, regale ſacerdotium, gens ſancta, &c. Ob idq; vnumquenque ſuum offerre ſacrificium ſacramentaq; miniſtrare poſſe, etiam altaris. ¶ Contra hanc autem abſurdiſsimam hæreſim, non duæ dicam conſtituuntur modò concluſiones, ſed oſtenduntur legitimè ab Eccleſia cõſtitutæ. Prior. Adorandum altaris ſacramentũ nõ ſolũ vti cætera ſacramentum eſt, verũ proculdubio victima & ſacrificium: idemq; Chriſticolis vnicum. Probatur concluſio primùm omnium naturali iure. Nulla enim vnquam fuit, vt quæſtione proxima dicebamus, mortalium reſpublica quæ ſecundùm exiſtimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria ſacrificia inſtitueret, vt illo potiſsimùm ritu ab alia republica dignoſceretur. Quapropter alia erant Athenienſibus ſacrificia, alia verò Lacedæmonijs, atque alia Romanis. Adeò vt illis quatuor confeſſum vbiq; ſemper fuerit, conſtare rempublicam ſcilicet ſacrificio, ſacerdotio, legibus, & gubernatore. Cùm ergo nos per Dei Gratiam tam alta inſigniti ſimus veri Dei cognitione, non modò impium, verùm & barbarũ eſt prorſum ambigere, quin peculiare ſit nobis ſacrificium, in quo noſtra religio conſiſtat. Quòd niſi hoc altaris confiteamur, nullum inter Chriſtianos ſit reliquũ, quod propriam habeat rationem ſacrificij. Enimuerò oblationes aliæ, nempè decimæ & primitiæ: in ſumma, reliqua opera virtutũ, vt quæſtione præcedenti dicebamus, non ſunt ſecundùm propriã ſpeciem ſacrificia, ſed relatione extrinſeca: quia per virtutem religionis in honorẽ Dei referantur. Sacrificium verò, quo propriè in ſignum ſubiectionis Deum colamus, ſi hoc altaris ſuſtuleris, nullũ ſit reliquum. ¶ Mox ex lege Moyſi ſecundum ſumitur argu-

Vvicleff.

Vualdenſis.

Lutherus.

Prima concluſio.

Prima probatio.

Secunda ratio.

argumentum. Iubebat enim lex illa numeroſiſsimam ſacrificiorum hoſtiarumq; oblationem, quibus tum ſuam ſubiectionem erga Deum commendabat, tum etiam noſtram præfigurabat legem. Ergo niſi legem illam noſtræ velis dignitate præferre, neceſſe eſt Euangelium profeſsis peculiare eſſe ſacrificium: quod vt identidem repetamus, præter illud altaris nullum eſt propriè.

Euaſio Lutheri. ¶ At verò reſpondet Luthêrus hæc omnia probare aliquod eſſe ſacrificium Euangelicum: hoc tamen, inquit, non fuit niſi illud quod Chriſtus in ara crucis ſemel obtulit. Attamen reſponſio hæc minimè rationibus *Replica.* noſtris ſatisfacit. Enimuerò ſacrificiũ, quod religioni peculiare eſt, tandiu durare debet, quàm diu religio perſtat: illud autem Chriſti in propria ſpecie nõ iteratur. Nam vt ait Paul. Chriſtus ſemel mortuus eſt, ſiquidem reſurgens ex mortuis, iã non moritur: Mors illi vltrà non dominabitur. Neceſſarium ergo fuit ſacrificiũ inſtitui, quod religio Chriſtiana quotidie Deo ſuo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipuè, pro illo redemptionis inſigni. Alioqui vt dicebamus, inferior obſcuriorq; hac parte eſſet lex noſtra, nõ modò quàm vetus, verùm & quàm lex naturæ.

Tertia ratio ¶ Tertium ſubinde argumentum eſt, quod Chriſtus, vti tum Pſaltes prophetauit, tum Paul. interpretatus eſt, fuit ſacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedec: qui obtulit panem & vinum. Cùm ergo in cruce nõ has corporum ſpecies, ſed ſuum propriũ corpus moriens immolauerit, documentum eſt maximum, hoc quod nos, qui ſua membra ſumus, ſub eiſdẽ ſpeciebus quotidie offerimus, legitimum eſſe noſtrum ſacrificium. Quare ſeipſum, panem de cœlo deſcendentem nuncupauit. Atqui ceu huius præſagiũ, præter Agnum paſchalem, quem ſecundùm legis mandatum Exo. 12. antiqui patres ſemel quotannis in figuram Chriſti paſsionis immolabãt, iubebantur & Numeri. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocauſtum: nempè vt doceremur, non modò quod Chriſtus obtulit, ſed & quod nos quotidie offerimus legitimum eſſe ſacrificium.

Quarta ratio. ¶ Quarto loco arguitur. Quicunq;, vt paulò antè dicebamus, peculiare aliquod ac noſtræ religioni propriũ renuerit eſſe ſacrificium, debet perinde & peculiarem ſacerdotum ordinem ac pontificum, vt Luthêrus fecit, prorſum denegare: quo vtiq; ſublato ſpecioſiſsimus eccleſię decor & pulchritudo cõfunditur ac perturbatur: quod quàm ſit Chriſti prouidentiæ indecens, nullus eſt vel mente captus qui non planè videat. Cùm enim, vt Diuus ille vetuſtiſsimus Dionyſius in lib. de Cœleſti Hierarchia teſtatur, triumphantium cœtus, angelorum Hierarchijs pulcherrimè diſponatur, cur quæſo ſancta militantium Eccleſia quæ prophetico teſtimonio vt regina Chriſto à dextris aſsidet circumamicta varietate, nõ ſimili ordinum diſpoſitione, functionumq; diſcretione, vt idem ipſe Dionyſius in libro Eccleſiaſticę Hierarchię optimè col legit, non ſit diſtincta? *Dionyſius.*

Cõfirmatio. Augetur & huius rationis vis exemplo ciuilis reipublicæ: quæ cùm diſtinctis magiſtratibus vſq; ad regem aſcendat, teſtimonio eſt quòd niſi Eccleſia ſic eſſet diſpoſita, prouidentiam eius nõ referret qui illã inſtituit. Quin verò cùm Deus orbem ipſum tam multiiuga cœlorum, elementorumq́ue, ac rerum varietate conſtare voluerit, cur eâdem ſimili pulchritudine ſuam orbaſſet Eccleſiam?

Quinta ratio. Adde quòd & lex vetus Euangelij vmbra diſtinctis ordinibus ſacerdotum, ac Leuitarum, quibus Summus præſidebat Pontifex, diuinitùs eſt inſtituta. Vmbrã illo decôre honeſtauit, cur & veritatem ipſam promiſcua confuſione dehoneſtaſſet?

Poſtrema. ¶ In ſumma, erant gentibus ſuæ religionis peculiares ſacerdotes, quare non in noſtra, quæ ſola legitima eſt, diffiteantur iſti peculiarem exiſtere gradum ordinemq; ſacerdotum? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. vbi declarat quemadmodùm & humanum corpus, ſic & Eccleſiam varijs membris compingi. *Paulus.* Vnde ad Epheſi. 4. dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdã autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores & Doctores: ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Igitur cùm palàm conſtet ſingularem eſſe in eccleſia ſacerdotum ordinem, ſit vt & peculiare quoque ſit ſacrificium, quod eorum eſt munus. Colligamus ergo ꝙ vt Chriſtiani omnes generali nomine ſacerdotes ob id dicuntur ſecundùm Petrũ Apoſtolum ꝙ officia virtutum quæ extrinſecùs communiq; nomine dicuntur ſacrificia offerunt: ſic per antonomaſiam ex proprio munere illi dicantur ſacerdotes qui ſingulare propriumq; immolant ſacrificium. ¶ His prætereà rationibus accedunt ſacroſanctæ Eccleſiæ decreta: nempè antiquiſsimi in primis

Concilium Nicenum. mis Niceni Concilij, vt habetur diſt.93.c.peruenit. Cuius verba ſunt: Hoc neque regula, neque conſuetudo tradidit, vt hi qui offerendi ſacrificium non habent, poteſtatem his qui offerunt corpus Chriſti porrigant. *Innocentius tertius.* Et Inno.tertius in Conci. Lateranenſi, vt de ſum. Trini.& fi.ca.c.firmiter.habetur. Vna, inquit, eſt fidelium vniuerſalis eccleſia, extra quam nullus omnino ſaluabitur: in qua idem ipſe ſacerdos eſt & ſacrificium Ieſus Chriſtus. Et nè putes ad mortem eius tantũ alluſionem fieri, ſubditur: Cuius corpus & ſanguis in ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis & vini veraciter continetur. Quaſi dicat: Quod ipſe ſemel ſub carnis forma immolauit ſacrificium, nos quotidie ſub ſpeciebus panis & vini offerimus.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum ex Paulo ad Hebræos.10.deſumptum, reſpõdetur, Apoſtolum illic ſermonem prorſus habere de hoſtia quam Chriſtus in ara crucis, videlicet proprium corpus idemq; ſub ſpecie carnis moriens obtulit. Quę quidem vnica fuit, eademq; infinito modo ſufficiens ad delictorum omnium remiſsionem. Qua ratione iterari neq; debet, neq; poteſt. Eãdẽ tamen veritate nihil obſtante, & hoc quod quotidie offerimus verè eſt ſacrificium, quatenus à Chriſto, ceu eiuſdem ſacrificij memoria inſtitutum eſt. *Ambroſius.* Vnde Ambroſius ſuper eodem loco, Semel oblata eſt hoſtia ad ſalutem ſempiternã potens. Quid ergo nos? nónne per ſingulos dies offerimus? Sed ad recordationem mortis eius & vna eſt hoſtia, non multæ. Quomodò eſt vna, non multæ? quia ſemel oblatus eſt Chriſtus. Hoc autem ſacrificium exemplũ eſt illius: idipſum ſemper idipſum: proinde hoc idem eſt ſacrificium. Sicut id quod vbiq; offertur vnum eſt corpus, & non multa corpora. Ecce quomodò ſacramentum verè ſacrificium eſt: atq; idem quod Chriſtus obtulit. ¶ Sed hinc emergit vis ſecundi argumenti. Sacramentũ hoc nihil aliud habet vt ſit ſacrificium, niſi quòd eſt illius commemoratio: memoria autem non eſt vera res: aliàs memoria natiuitatis eſſet natiuitas. Quòd ſi dicas, vti ait ad *Auguſtinus* Simplicium Auguſt. conſueuiſſe imagines, nominibus ipſarum rerum appellari: quod *D. Thomas.* D. Thomas.3.parte.q.83.arti.1.ad hoc propoſitum citauit, parùm profectò ad rem confert: tum quòd imagines appellari nominibus rerum, non eſt eſſe res ipſas: & tamẽ nos profitemur ſacramentũ noſtrum eſſe verũ ſacrificiũ: tum etiã ꝙ eâdem ratione in victimis quoq; antiquæ legis poteſt cenſeri Chriſtus ſub figura immolatus: iuxta illud Apocalypſis.13. Quorum nomina nõ ſunt ſcripta in libro vitæ agni, qui occiſus eſt ab origine mundi. Si autem dicas noſtram oblationem ob id cenſeri ſacrificium quòd per eandem efficimur participes paſsionis Chriſti: vt ibidem S. Thomas ſubiungit, neque hoc porrò ſatisfacere videtur: nam quodcunq; ſacramentum eundem habet effectum. Videntur ergo hæretici Lutherani non exiguam occa- *Ad ſecundũ argumentũ.* ſionem nacti negandi ſacramentum noſtrũ verè eſſe ſacrificium, aſſerendiq; ſolùm eſſe ſignum commemoratiuum illius paſsionis, inſtar comicæ repræſentationis. ¶ Reſpondetur nihilo minùs radicem huius intelligẽtiæ eſſe hanc eccleſiæ veridicã cõfeſsionem, quòd corpus ſanguiſq; Chriſti realiter ſub his ſpeciebus panis & vini contineri, eaſdemq; Chriſtus in cœna conſecraſſe: hac eñ negata veritate catholica, palàm fit conſequens myſterium altaris non eſſe ſacrificiũ, ſed nudum memoriale ſignũ. Quare Lutherani ex priori poſterius collegerunt: catholica verò cõfeſsione ſuppoſita, res fit protinus liquida. Eſt enim idem Euchariſtiæ ſacramentũ ob id victima & ſacrificiũ, ꝙ idẽ realiter corpus eundemq; ſanguinem quę Chriſtus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla eſt ſimilitudo cum feſto Natiuitatis aut Reſurrectionis: illic enim non habemus Chriſtum præſentem qui tunc vt natus aut reſurgens offeratur. Nec verò ſacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falſa enim eſſet tunc noſtra profeſsio: ſed tamen quia corpus ipſum crucifixum & ſangui- *Ad tertium argumentũ.* nem fuſum in memoriam paſsionis offerimus, verè & propriè abſq; vllo figmento ſacrificamus. ¶ Atqui ex his colligitur tertij argumẽti ſolutio. Diſtinguimus enim Chriſtum non ſe obtuliſſe ſub ſpeciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum eſt, ſed tamen in cœna dum noſtrum ſacrificium inſtituit, ſeſe vt nos modò ipſum, obtulit. Ad verbum autem Auguſt. quod in Chriſti immolatione idem eſt ſacerdos & ſacrificium: Reſpondetur quòd quia ſacerdos nomine Chriſti ſacrificium libat, eiuſque vice fungitur, quanuis non tam propriè quàm dum Chriſtus ſe obtulit: tamen neque ineptè in noſtra immolatione cõceditur idem eſſe ſacerdotem & ſacrificium.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm altaris ſacrificium pro pluribus oblatum perinde ſingulis ad ſatisfactionem proſit ac ſi duntaxat offerretur pro vno.

QVONIAM ſuperiori articulo definitum eſt ſacroſanctam Euchariſtiã vnã eſſe & ſacramentum & ſacrificium, res ipſa poſtulat vt quemadmodùm ſit ſatisfactiorum exploremus. Apparet quippe nihilo parciùs ad ſatisfactionẽ ſingulis prodeſſe pro pluribus oblatum, quàm ſi præciſè offerretur pro vno. *Primum argumentum.* Primò quia cùm hoc ſacrificio, vt dictum eſt, corpus ipſum verum ſanguiſq; Chriſti offerantur, videtur perinde eſſe infiniti valoris atq; res ipſæ quæ offeruntur: eò potiſsimùm quòd eſt memoriale, vt dictum eſt, paſsionis Chriſti: quæ fuit quantum ad ſufficientiam infiniti valoris: valor autem infinitus non inde in ſingulis minuitur quòd pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæſtionis vera. *Argumen. 2. D. Thomas.* ¶ Secundò in eandem ſententiam applaudere videtur Diuus Thomas. 3. parte, quæſt. 79. arti. 5. vbi ait quòd quanuis hæc oblatio ex ſuî quantitate ſufficiat ad ſatisfaciendum pro omni pœna: tamen fit ſatisfactoria tam offerentibus quàm ijs pro quibus offertur ſecundùm quantitatem ſuæ deuotionis, & non pro tota pœna: vbi quantitatem valoris videtur infinitam deſignare: ſed limitari cenſet ſecundùm quantitatem deuotionis ſuſcipientium: deuotio autem vnius non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur ſingulorum fructus: ſicut eorum qui in conſpectu ſolis ſunt, nihilo minus caloris ſinguli ſuſcipiunt, propterea quòd in plures irradiet. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò arguitur ex eccleſiæ ritu. Offert enim ſacerdos eccleſiæ nomine pro Papa, pro Rege, & pro aſtãtibus: in ſumma, pro viuis ac defunctis: & tamen non apparet dicendum, quo pro pluribus offertur, eo minùs prodeſſe ſingulis: *Hieronym'.* nam vt ait Hieronymus de cõſecratione, diſt. 5. can. nõ mediocriter. Cùm pro cunctis animabus Pſalmus vel Miſſa dicitur, nihilo minùs q̃ ſi pro vno quodlibet ipſorũ diceretur, accipitur. ¶ In contrarium eſt ꝙ etſi ipſa paſsio Chriſti quantum ad ſufficientiã infiniti fuerit valoris, tamen quantũ ad efficiam, per ſingula ſacramenta ſub certo limitatoq; gradu applicatur: quod & ſacramento altaris etiam congruit: per diſtributionem autem finiti, quo inter plures diſpertitur, minus ſingulis obtingit.

QVæſtio præſens celebris eſt inter Theologos: nec tã explicatu facilis q̃ vtilis ſcitu. *Scotus.* Scotus enim quolib. 20. ad partem arridet negatiuã: nẽpè Miſſam pro multis oblatam nõ tantum ſingulis prodeſſe q̃ ſi ſingulariter offerretur pro vno. *Sylueſter.* Et Sylueſter in verbo, Miſſa. §. 9. in eandem ſententiã ex iuriſconſultis plurimos citat, inter quos cõnumerandus videtur *Palud.* Palud. quippe qui in. 4. d. 45. q. 2. eiſdẽ apparet conniuère. Ipſe tamen Sylueſt. medio quodã modo incedit: nẽpè ꝙ ſi ſacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc nõ tantùm ſingulis prodeſt. Si verò ſigillatim ad ſingulos peculiariter referat intentionẽ, nihilo ſatisfactionis minus ſingulis obtingit. *Caietanus.* Caiet. autẽ 2. 2. q. 79. art. 5. & ex profeſſo latiſsimè quolibet. ſuo. 1. q. 18. abſolutè affirmatiuam reſpõſionem ſuſtentat: videlicet perinde ſingulis prodeſſe ſi offeratur pro pluribus, imò etiã pro infinitis ac ſi præciſè pro vno. Eandemq; arbitratur eſſe opinionẽ D. Tho. Neq; deſunt qui magno fauore eandem amplexẽtur opinionem. At verò vt meã ego inſcitiã fatear, ſemper ſum arbitratus non ſolùm falſam eſſe, verùm antiquiſsimo eccleſiæ vſui cõtrariam: ac ſubinde, vt à peiori verbo abſtineamus, parùm excitandæ plebi ad eleemoſynas pro celebrandis miſſis elargiendas conducens: vt infrà notum fiet. *Tria cõſideranda in altiſsimo altaris myſterio.* ¶ Ad quæſtionem ergo vt reſpondeamus, ſupponendum eſt ex ſuperioribus in hoc ſacrificio tria cõſiderari: nempè ſacramentum, & ſacrificium, & precationes quæ Deo funduntur. Quorum tertium nõ eſt de eſſentia aut ſacramenti aut ſacrificij. Sacramenti enim conſecratio in illis ſolis verbis conſiſtit: Hoc eſt corpus meum. &, Hic eſt calix ſanguinis mei, &c. vſus autem in ſumptione. His autẽ ambobus ratio ſacrificij addit oblationem. Eccleſia verò conſultè adhibuit orationes, & ſanctorũ laudes, vt in canone eſt videre. Et quidẽ de ratione ſacramenti nihil ad locum præſentẽ. Prodeſt nanq; tantùm ſumentibus: quibus ceu alimoniã ſpiritualis vitæ gratiã cõfert, & dulcedinem, atq; adeò deuotionem excitat. At verò tanq̃ ſacrificium, de quo pręſens eſt quæſtio, non ſolis ſumẽtibus, verũ & offerẽtibus & pro quibus offertur

offertur [redacted]. Nec verò tantùm ſacerdos offerens cenſetur, verùm & aſtantes & eleemoſynam largientes, vt infrà patebit. Prodeſt inquã illis ad ſatisfactionem pro peccatis: nempe ad pœnarum remiſsionem eorũ criminum quorum culpa deleta eſt. ¶ His igitur ſuppoſitis tribus concluſionibus reſpondetur. Et quoniam vnicum fundamentum Caietani eſt, hoc ſacramentum eſſe infiniti valoris: Prima ſit hæc.

Prima concluſio.

Res contentæ in hoc ſacramento, nempe corpus ſanguiſque Chriſti, infiniti ex ſe valoris ſunt: nam ſunt corpus & ſanguis Dei, per quæ quantum ad ſufficientiam, peccatis totius mundi ſatisfecit.

Secunda concluſio.

¶ Secunda cõcluſio. Sacrificium quod per ſacerdotẽ, Chriſti miniſtrũ cõficitur, nõ eſt infiniti valoris. Hoc enim hîc primũ animaduertendum eſt: videlicet huic nomini, ſacrificium, non præciſè corpus ſanguinẽq; Chriſti ſupponi, ſed hæc dum offeruntur. Enimuerò dum in pixide reſeruantur, non ſunt ſacrificium, licèt ſint ſacramentum: ſed dum à ſacerdote, cõſecratione, oblatione, & ſumptione celebrãtur: quare ſacrificium actionem ſacerdotis ſuo ſignificato complectitur.

Prima ratio concluſionis.

Probatur ergo concluſio. Quantitas ſacrificij, quandoquidem rei oblationẽ importat, nõ ſolũ ex parte rei oblatæ, ſed ex dignitate quoq; intentioneq; offerẽtis ꝑpendi debet. Haud enim ſacrificium Chriſti quod in cruce obtulit, ſola ratione rei oblatæ infiniti valoris fuit, ſed quia offerẽs ipſe Deus erat, ac perinde patri infinitùm gratus: ſacerdotes autem qui miniſtri ſunt Chriſti non habent illam virtutem, neq; illis diuinitùs collata eſt. Profectò æquiparare ſacerdotis ſacrificium in valore oblationi Chriſti, non eſt apoſtolicis verbis conſonũ quę ſuperiùs ex.10.ca.ad Hebræ.retulimus: porrò vbi ait vna oblatione conſummaſſe in ſempiternũ ſanctificatos: quæ ideo oblatio nec poteſt nec debet ampliùs iterari. Quod re vera de noſtro ſacrificio, etſi commemoratio illius ſit, non aſſeruiſſet.

Secunda.

¶ Secundò vt res hoc pacto patentior fiat, arguitur. Infinitus valor ſatisfactionis Chriſti ſolũ æſtimatur quantum ad ſufficientiam: at verò quãtum ad efficaciã per ſacramẽta non operatur niſi finitè: & ideo ſingulis, etſi inſtrumẽta eiuſdẽ paſſionis exiſtant, non niſi ſub gradu finito tribuit ad certam menſurã eſſe cauſas gratiæ: vt patet in baptiſmo & cæteris, ex opere, quod aiunt, operato: nẽpe virtute ſacramenti. Id quod & ipſi euchariſtiæ ſacramẽto cõmune eſt: quippe quod etſi corpus & ſanguinem veraciter contineat, non niſi limitatum gratiæ modum ex ſua inſtitutione confert: cùm ergo idem ſacramẽtum, quatenùs ſacrificium virtute etiam ipſius operis, ſicuti cætera ſacramenta, gratiam conferunt, ſic ſatisfactionem efficiat: planè fit conſequens vt ex ſua ipſius ratione operis, ſcilicet ratione inſtitutionis Chriſti, qui non diſpoſuit per inſtrumenta ſuæ paſsionis operari niſi finitè, non ſit ad ſatisfaciendum infiniti valoris: ſed certè finiti.

Caieta. hallucinatio.

¶ Sed hoc eſt biuium vnde Caietanus à nobis, &, vt arbitror, à veritate declinat: nempe quòd huic ſacrificio nullam ex opere operato vim cõfert, ſed totam ſatisfactionis menſuram cenſet ex ſolo deuotionis gradu, ſeu offerentium, ſeu pro quibus offertur taxari. Quod re vera ſanctus Thomas quem ſe ſequi exiſtimat, neq; opinatus eſt, neq; opinari potuit: nam cùm non ſolùm quatenùs eſt ſacramentum, verùm & quatenùs ſacrificium, inſtrumentũ ſit paſsionis Chriſti, vtrãq; ratione manifeſtum eſt virtuti operis, ſeu quod aiunt, operi operato reſpondere certum terminatũq; ſatisfactionis gradũ.

Tertia ratio

¶ Tertiò etiàmnum ad maiorem explicationem arguitur. Cuncta ſacramenta per intentionem conferẽtis potiſsimùm perficiuntur: ergo euchariſtia, etiam in quantum victima eſt, per Chriſti & eccleſiæ miniſtrum, perq; eius adeò intentionem fit ſacrificium: nempe quia miniſter illud ſecundùm intentionem eccleſiæ offerre intendit. Vnde rurſus conſequitur quòd ſecluſa quacunque particulari deuotione, ſacrificio per intentionem miniſtri oblato reſpõdeat certꝰ ſatisfactionis gradus. Et hoc eſt punctum in quo veritas ſentẽtiæ, quam defendimus, ſi vera eſt, cõſiſtit. Quod quidẽ punctum inde confirmatur, ꝙ etiam dum ſacerdos & cuncti aſtantes qui offerunt eſſent in peccato, imò etiam illi pro quibꝰ ſingulariter offertur, nihilo minùs verum eſſet ſacramentum: ac perinde ſacrificium, ideq; ſatisfactorium. Qui quidem fructus, ſi illis non prodeſſet, in theſauro eccleſiæ reconderetur.

Obiectio.

¶ Sed arguat forſan contrà diſcipulus quiſpiam diui Thomæ, quòd idem ſanctus Doctor loco citato.3.p.quæſt.79.artic.5. totam ſatisfactionem admetiri quantitati deuotionis videatur.

Solutio.

Reſpondeo autẽ ſic Caietanum eum intellexiſſe, indeq; hauſiſſe opinionem ſuam: attamen diuus Thom. hoc non ſenſit: quippe qui tantùm ait magis

gis in oblatione attendi affectum offerẽtis, quàm quantitatem oblationis: vt non neget ipſam ſacrificij ſacerdotalem oblationẽ, ſuum per ſe habere valorem: eundemq; ſuo gradu taxatum: vt Chriſtus, ceu in cæteris ſacramentis diſpoſuit. Et patet eodẽ ipſo exemplo quod ſanctus Thom. adduxit de vidua quæ duo ænea minuta in gazophylacium miſit: nam licèt ex eius affectu paupertatiſq; reſpectu auctum eſt illi meritum, nihilo minùs ipſa per ſe minuta à quocũq; oblata, aliquid valebãt. Quin verò fortaſſè hoc quòd valor huius ſacrificij creſcat ex deuotione offerentis aut recipientis, non eſt ei ſingulare, ſed omnibus ſacramentis commune. Fortaſſè inquam gradus ille gratiæ qui in baptiſmo ſacramẽtali virtuti reſpondet, crementum accipit ex deuotione ſuſcipientis, ſi ſit adultus: nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, inſtar operũ naturæ: puta vberius ei qui aptiùs pręparatur. Imò neq; deſunt qui dicant creſcere etiã ex ſanctitate miniſtri: licèt hoc ſecundum mihi non ſit ita multùm probabile. At verò multò eſt compertius valorem ſacrificij creſcere ex deuotione quàm valorẽ ſacramentorum, ratione oblationis quę eſt actus offerentis: nam in alijs ſacramentis nihil offertur. Et hoc ſignificat diuus Thomas. ¶ Ex his ad rei elucidationem conſequitur non creſcere valorem ſacrificij omninò ſecundũ proportionem deuotionis offerentiũ: nam ille gradus reſpondens ſacramento, ſemper manet idem. Exemplum in baptiſmo accipito: Gratia (verbi gratia) ex opere operato eſt vnius gradus, quo quidem paruulus ante rationis vſum ſuffunditur: ſi ergo duo adulti ſacramentum ſuſcipiant, vnus dupla deuotione & merito quàm alter non ſubinde gratia baptiſmalis duplabitur: eò quòd non duplatur tota cauſa: quandoquidem ſacramentum idem confertur vtrique. Pari ratione etſi vnus ſacerdos dupla deuotione conſecret quàm alius, non duplabitur illi ſatisfactio quæ prouenit ex ſacramento: quia non duplatur ſacramẽtum ipſum, nec eius efficacia quam ex Chriſti diſpoſitione habet: quæ quidem multò eſt maior, q̃ quæ ex deuotionibus accedit: licèt plus obueniet melius offerenti. ¶ His inſuper addiderim, verbum aliud ſancti Thom. quo ait, oblationem ſacrificij ex ſua quãtitate ſufficere pro omni pœna, ſcilicet offerentis vel eius pro quo offertur, non ſignificare eſſe de ſe infiniti valoris: nam hoc etiam conuenit baptiſmo, imò & ſacramento pœnitentiæ de ſe quatenùs inſtrumentum eſt paſsionis Chriſti. Ei enim qui optima contritione reſurgeret, omnis condonaretur pœna. Haud ergo vnquàm ſenſit ſanctus Thom. ſacrificium hoc niſi in Chriſto eſſe infiniti valoris. Sed vbilibet vel ipſe vel alius appellauerit infinitum, inlligit pręciſè quantum ad rem oblatam: attamen ſacrificium actionem ſacerdotis ſuo ſignificatu, vt dictum eſt, comprehendit: cũ qua Chriſtus, vt dictũ eſt, nõ niſi finita mẽſura & modo cõcurrit. ¶ Igit̃ vt ſummatim cõcludamus, non dicitur hoc ſacrificiũ memoriale illius Chriſti: eò quòd dum ſacerdos conſecrat, cenſeatur tunc Chriſtus vt olim infinitùm quo ad ſufficientiã ſatisfacere, ſed quòd quantum ad efficaciã per idem corpus & ſanguinẽ finito operetur modò vt in cæteris ſacramentis, tam ad ſatisfactionem, quàm ad gratiam. Nam vt planè intelligas ſacrificium noſtrum, nõ eſt Chriſti paſsio, ſed eius applicatio. ¶ Tertia concluſio qua ad quęſtionem reſpondetur. Ineffabile ſacrificium Miſſæ quo pro pluribus offertur, minus ſingulis ad ſatisfactionẽ prodeſt. Cõcluſio hæc corollaria eſt, appendixq; ſuperioris: nam quo res finita in plures diſpertitur, minor vnicuilibet contingit portio: ſed præterea eadem concluſio per aſſertionem ipſius Caiet. tum declaratur tum etiam confirmatur. Fatetur enim quòd ſi ille qui ſacrificium offert, nẽpe vel ſacerdos, vel aſtans, vel eleemoſynam ſoluens, tantam habeat deuotionem cui vnus ſatisfactionis gradus in ſacrificio reſpondet, eandemque duobus impartiatur, non prouenit ſingulis niſi pro medietate illius gradus: & ſi tribus, pro tertia parte: &c. Eâdem ergo ſimilitudine nos bifariã arguimur. Primò. Id qđ ipſe ait de deuotione, longè efficaciori ratione intelligendum eſt de intentione ſacerdotis: nam ſi omnes aſtantes & qui eleemoſynam conferunt offerre cenſeantur: longè tamen differẽtiùs ſacerdos qui rẽ diuinã ceu eccleſiæ miniſter peragit. Ille etenim ſolus conſecrat, & eccleſiæ verbis offert, & inſumit. Quare ſuæ particulari functioni & ſumptioni quibus victima perficitur correſpondet, certus limitatuſq; ſatisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorũ ſacramentorum analogiam monſtratũ eſt: etiam ſi ſacerdos in peccato mortali conſecret abſq; vllo deuotionis valore. Quare diuus

Valor ſacrificii nõ creſcit ſecundũ proportionẽ deuotionis offerẽtium.

Explanatur locus alius S. Thom. qui videt Caiet. patrocinari.

Tertia concluſio.

Probatio.

uus Thom.in.4.diſt.45.quæſt.2.articu.1.loquendo de Miſſa mali ſacerdotis: quæ certum eſt illis prodeſſe pro quibus offertur, pro ratione ſubdit, quòd ipſum opus operatum, puta ſacrificium altaris ſicut reliqua ſacramenta etiam per malum miniſtrum oblatum prodeſt. Et iſte eſt gradus eſſentialis ſacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius eſt: maior aut minor. Atque adeò hic eſt quem qui eleemoſynam porrigit applicari ſibi optat: vnde fit conſequens vt quo pluribꝰ distribuatur, minor ſit in ſingulis.

Ratio altera pro cõcluſione.

¶ Adde argumentum alterum eiuſdem rei minimè debile. Sacerdos tanquàm miniſter eccleſię ſi legitimè conſecret, non ſolùm intentionem, verùm & deuotionẽ afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorum tibi fides cognita eſt & nota deuotio. Quare qui ſuã cõfert eleemoſynã vt pro ſe offeratur ſacrificium, merito iuſtitiæ petit, vt ſacerdos nõ ſolùm ex intentione, verùm ex deuotione pro ſe offerat: præſertim ſecundùm ipſum Caietanum: nã cùm inopinabile aliud ſit, quàm quòd aliqua actio ſacerdotis ſit de intrinſeca ratione ſacrificij, & totã ipſe oblationẽ in deuotione ponat, fit vt illius ſit debitor: deuotio autem ſecundũ eũdem quo pluribus applicatur, minùs ſingulis prodeſt: ergo cõcluſio noſtra fit planè conſequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius aſſertis procedit: nam re vera actio ſacrificio neceſſaria, eſt oblatio cum intentione: quæ etiam in ſacerdote dum in peccato cõſecrat reperiṫ. Quare de rigore iuſtitiæ abſq; deuotione ſatisfacit ei qui eleemoſynã porrexit. Quãuis ſanè noua ſit culpa niſi ex deuotiõe ipſam obtulerit, pro qua eleemoſynã ſuſcepit.

Argumentũ Sylueſtri.

¶ Vnum tamen argumentũ facit Syluester, quo putat contrariũ concludere: quod tamẽ à nobis pugnat. Arguit enim ſic. Quo plures ſint offerentes ſacrificiũ, eo id ipſum fit auctius: ergo nullus per conſortium aliorum ſuo defraudatur fructu: aliâs cõſultius eſſet illi ſacrificio intereſſe, cui pauciores aſsiſterent. Et ſubdit exemplum in baptiſmo: nam etſi vno ſacramento baptizarenṫ plures, nihil minus reciperet vnuſquiſque gratiæ.

Solutio.

At verò non videt vt baptiſmus ſecundùm eorum multitudinem qui baptizanṫ multiplicetur: nã ſi ego vna aſperſione quatuor vel decẽ baptizarẽ, tot eſſent ſacramẽta baptiſmi quot eſſent baptizati: ſacrificiũ autem non multiplicatur propter multiplicationem offerentium, ſed eſt vnum ſolum propter vnicam oblationem atq; intentionem ſacerdotis quæ eſt de eſſentia ſacrificij. Et ideo licèt verum ſit, quo plures offerunt ſacrificium quodam modo augeri extenſiuè: nam vnuſquilibet ſuam ſatisfactionem ſortitur: tamen valor ille ſacramento intrinſecùs non creſcit eâdẽ proportione qua multitudo offerentium eſt maior. Quare illa diſtinctio eiuſdem Sylueſtri de oblatione ſigillata aut confuſa, non vſq; adeò eum iuuat: nam etſi per ſigillatas diſtribuatur, minores ſingulis portiones obuenient.

Potiſsimũ argumentũ cõtra opinionẽ Caietani.

¶ Potiſsimũ autem argumentum propter quod contraria opinio eſſet repudianda, eſt, quòd ſi illa vera eſſet, liceret ſacerdoti pro vno ſacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocãt) ſuſcipere: quin verò à triginta & à trecentis: nam ſi ſacrificium tantũ tunc ſingulis prodeſt ac pro vno oblatum, neminem ſuo defraudat fructu, atq; adeò nulli facit iniuriã. quod quidem adeò apparet conceſſu in congruum vt nemo id auſit adhuc concedere. Imò Scotus & Palude loco citato omninò negant: licèt hic nonnullos caſus excuſatorios ſubiiciat. Quin etiam neq; Sylueſter id admittit. Quocircà neque Caietanus argumentum hoc debuiſſet diſsimulanter ac tacitè præterire: quia ſi quis reſpondeat id nõ eſſe licitum propter ſcandalum, ad minus citra ſcandalum ſecretè poſſet id ſacerdos facere. Item ſcandalum ex falſitate illius opinionis naſcitur: nam ſi vera eſſet, perſuaderique poſſet plebi, nullum ſcandalũ daret.

Prohibeṫ Caietā. opinio.

Et ideo in ordine noſtro ſanctè cautum eſt nè fiducia illius opinionis à pluribus eleemoſynæ pro eâdem Miſſa recipiantur. Imò verò qui ab eâdem opinione aſſenſum dimouere nequiuerit, nihilo minùs neq; eiuſmodi numeroſas pitãtias ſuſcipere poteſt: nam cùm illa neq; fides ſit, neq; ſcientia, ſed obſcura opinio, nemo ſe eius perſuaſu debet periculo iniuſtitiæ obiicere, plura ſtipendia pro vna Miſſa recipiendo. Imò aliud argumentum quod ipſe contra ſeipſum inducit non debiliter pugnat: nempe quòd poſſet ſacerdos per vnam Miſſam illi ſatisfacere cui decem debet, ſaltem ſi tantam illuc afferret deuotionem, quantæ eſſent diſperſæ decem. Modò verò nihil de eleemoſynis pro Miſſarum ſolennijs recipiendis definimus, ad quã poſſint quantitatem & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximã, quæ de oblationibus eſt, quæſtionem attinet. ¶ Supra

hæc

hæc autem & illa non eſt prætereunda ratio quæ ad ſacrificij pcationes attinet: nam & hãc idem autor inficiaṫ. Ratio autẽ eſt hæc. Quicunq; erogata eleemoſyna Miſſam pro ſe offerri poſcit, non ſolùm ſacrificij ſatisfa-ctionem, verùm & eccleſiæ preces ab eccle-ſia inſtitutas, ſibi iuſtè optat eleemoſynæ ſuæ merito applicari: ſacrificium nanq; per modũ ſolutionis debiti ſatisfacit: oratio ve-rò prodeſt per modũ impetrationis veniæ: quorum ideo vtrũq; eleemoſynam offeren-ti ſingulariter applicandum eſt: oratio autẽ eadẽ atq; vna non multiplicata, minùs pro-deſt ſingulis ſi pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipſe Chriſtianorũ atque eccleſiæ documẽtũ nobis eſt. Primò nãq; in ipſo canone non ſine cauſa poſt oblationẽ pro eccleſia in genere ſubditur, nominatim pro Papa, &c. Item quando aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auerſionem pre camur: ſiue in eccleſiam ingruat, ſiue in ſin-gularem amicum: nam etſi Deus tam facilè plura donare poſsit quàm vnumquodlibet beneficium: nihilo minùs quando aliquem videt ad rem aliquam ſingulariter affectũ, in quam precando incumbit, ſi iuſta eſt, ma gis, vt more noſtro loquamur, flectitur: ergo cùm in Miſſa orationes illæ ſtatutæ ab eccle ſia non multiplicentur, fit vt dum ſacrificiũ pro plurib⁹ cõficitur, minùs ſingulos iuuet, quàm ſi ſingulariter pro vno offerretur.

Quarta ratio pro concluſione.

Obiectio. Quòd ſi Auguſtini ſententiam nobis obii-cias. 1. quæſtione. 8. vbi contrarium vide-tur ſentire dum ait, tanto plus ſingulos de oratione gaudere, quanto pro pluribus fun ditur: ad hoc reſpondet diuus Thom. in. 4. diſtin. 45. q. 2. ar. 2. inter loquendum de ſuf-fragijs, quòd etſi ſuffragiorum valor (quib⁹ orationem annumerat) quatenùs à charita te procedũt per quam mẽbra eccleſię vniun tur, maior quodam modo fit: quia eandem vnitatem præſtantiùs repręſentat, atq; adeò maius gaudiũ ingenerat ſingulis. Attamen ſi conſideretur per modũ ſatisfactionis quã quis alteri applicat, valor idẽ diuiditur in-ter eos quibus applicatur. Et ideo qui pluri-bus tribuitur, minus ſingulis obuenit. Idq; adeò in ſolutione tertij de oratione ſpatia-tim confitetur. ¶ Accedit huc demum ꝙ hac ratione pij fidei cultores particulares Miſſas vel certis Chriſti myſterijs, vel diuo-rum ſolennitatibus proprias offerri pro ſe volunt, propter ſingularem affectum quem habent & iuuamina quæ inde participant: quare neutiquàm poſſet tunc ſacerdos pro ſingulis vnã celebrare Miſſam. ¶ Ad vnũ demum Hieronymi verbum reſtat reſpon-dendum ſuprà à nobis argumento tertio ci tatum, de conſecratione. diſtin. 5. cano. Non mediocriter. videlicet, cùm prò cunctis ani-mabus Pſalmus vel Miſſa dicitur, nihil mi-nus quàm ſi pro vno quolibet diceretur ac-cipitur. Quod variè Syluester atq; alij inter-pretantur. Sed primùm omnium in hoc no bis potiſsimùm aſtipulaṫ ꝙ Pſalmũ cũ Miſ ſa confert, dicens vtrunque perinde pro plu ribus oblatum perinde valere atq; pro vno: nam compertiſsimum eſt pſalmum nõ eſſe infiniti valoris: quare non inſinuat Miſſam illa de cauſa ꝙ infiniti ſit pretij, non minùs prodeſſe ſingulis dum pro plurib⁹ offertur. Duo ergo gloſſemata illi textui ſubſcribun-tur. Prius ꝙ referatur ad meritum offeren-tis: nẽpe ꝙ non minus meretur qui prò plu-ribus illum offert, quàm qui pro vno. Poſte rius (qđ ſuperficie tenus præcedentibus ver bis quadrare videtur) quòd tantũ prodeſt ſingulis vnus pſalmus ex attentione & ani-mi ardore pro pluribus oblatus, quàm ex te pore pro vno. At profectò ingratè gloſſas iſtas textus amplexatur, ſed arbitror eodẽ modo ſoluendum, quo ſecundùm ſanctum Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus: nem-pe ꝙ ſi oblatio æſtimetur ex radice charita-tis vnientis mẽbra eccleſiæ, non minùs pro-deſt ſingulis ſi offertur pro multis: hoc eſt meritum charitatis offerentis æqualiter ſin gulos iuuat: quia extenſione non minui-tur: ſi tamen conſideretur in ratione ſatisfa-ctionis ac ſolutionis debiti ad tales perſo-nas applicatæ, non tantũ prodeſt ac ſi ſingu lis applicaretur. Haud enim negaret Hiero nymus quin ſi hunc pſalmum pro vno reci-tares, mox eundem rurſus pro alio atque iteratò pro alio, plus prodeſſet ſingulis ꝗ ſi vnum diceres pro omnibus tribus.

Solutio. S. Thomæ.

Poſtrema ratio.

PRimum igitur argumentum eorum quę in capite obiecta ſunt, illic ſolutũ eſt: vbi diximus ꝙ etſi res in hoc ſacrificio conten-tæ infiniti ſint valoris, tamen ſacrifitiũ cùm ſacerdotalem actionem includat per quam Chriſtus non niſi finito modo certaq; men ſura operatur, finitum eſt. Quare non idcir cò memoriale paſsionis Chriſti dicitur ꝙ æqualis ſit virtutis, ſed ꝙ idẽ offerṫ qđ illic oblatum eſt. ¶ Ac perinde ad ſecundum quod ex verbis diui Thomæ colligitur, pari ter

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ.

ter ſatisfecimus: quandoquidem monſtraui mus nequâquam negaſſe ſacrificium de ſe alicuius eſſe certi finitiq; valoris, quem virtute ſua ſi ſuſcipiẽtis obex non ſemper exercet, ſed nihilo minùs penſandas etiam eſſe offerentium deuotiones ſecundùm quas ſacrificium creſcit. Haud tamen ſecundùm totam proportionem illarum, vt explicatũ

Dubium. eſt. ¶ Circa hanc autem deuotionem dubium reſtat vtrùm non ſolùm conficientiũ & offerentium, verùm & eorum pro quibus offertur ſit æſtimanda deuotio: nam diuus

S. Thomas. Thom. loco citato priùs non loquitur niſi de affectu offerentis: quod exemplo euangelicæ viduæ declarat: & in. 4. Sentẽtiarum diſtin. 12. q. 2. art. 2. ait hoc ſacrificium pœnam tollere in toto vel in parte, ſecundùm menſuram pœnæ debitæ ex deuotione qua ſacramentum offertur. Nihilo minùs eodem loco. 3. part. q. 79. ſtatim videtur ſubiungere ꝙ eſt ſatisfactorium illis pro quibus offertur, ſecundũ quantitatẽ ſuæ deuotionis: idemq; repetit artic. 7. in ſolutione ſecundi: & in. 4. Sententiarum, diſ. 43. q. 2. arti. 1. Ab vtrâque verò parte extant argumenta: nam ꝙ penſanda ſit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentũ eſt quòd quẽadmodũ natura, verbi gratia ignis, quo materiam aptiorem nãciſcit̃, eo efficaciùs formã producit: & in republica dignioribꝰ cumulatiora conferunt̃ beneficia: ita intẽtio Chriſti ac ſubinde eccleſiæ ſuæ eſſe videtur vt paratioribus benignius ſacrificium hoc rem ſuam conferat.

Auguſtinus. Quare Auguſtinus ad Renatũ: Quis offerat corpus Chriſti niſi pro eis qui ſunt mẽbra Chriſti? Nihilo minùs verò à parte negatiua ſtat argumẽtum quòd dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemoſynas in ſatisfactionem applicat duobus amicis, bonitate diſparibus, æquè illis prodeſt. Vnde non inepta videtur collectio, ꝙ dum ſacrificium quod ſua ipſius ratione æquale eſt pro pluribus offertur, licèt illi inæqualis ſint probitatis, æqualiter nihilo minùs illis conferat. ¶ Ad horum igitur intelligentiã notandũ cum primis, offerentes cenſeri non ſolùm ſacerdotẽ qui rem facit diuinam, verùm aſtantes omnes atq; illos qui eleemoſynas pro Miſſa pendunt, vel quomodocunq; fauent vt Miſſa celebretur: licèt longè præſtantiùs (vt diximus) ac propriùs ſacerdotẽ. Ac de iſtis non ambigitur quin eorum deuotio in cauſa ſit percipiendi maiores fructus. Etenim cùm verè ſint offerentes, inde

Qui ſacrificio interſunt item & qui eleemoſynas pro eo pẽdũt offerẽtes cenſendi ſunt. Solutio dubitationis propoſitæ.

valor ipſe ſacrificij extenſiuè augetur. Et forſan vbi ait ſanctus Thom. deuotionem illorum pro quibꝰ offertur augere ſacrificij fructũm, id de deuotione ſentit eorum qui Miſſam celebrari faciunt. Quandoquidẽ actualem afferunt deuotionem: & ſunt veluti offerentes. Quare de circunſtantibus peculiariter habetur in Canone, Quorũ tibi fides cognita eſt & nota deuotio: quaſi illi actu ad ſacramentum ſint affecti: atque adeò Deus cui eorum ſunt deuotiones notæ, ſecũdùm earum menſuram tribuat vnicuique. Alij verò ſunt qui actualem deuotionẽ nunquàm habuerunt ad hoc indiuiduum ſacrificiũ quod hodie in hac Baſilica celebratur: vt pueri ante vſum rationis, & alij Chriſtifideles qui hoc nunquàm cogitârũt: pro quibus nihilo minùs eccleſia offert: vt quamprimùm dicturi ſumus. Et iſti non dicuntur offerentes niſi quodã fortè generaliſsimo modo per modum habitus: quatenùs membra ſunt corporis eccleſiæ quæ offert. De iſtis ergo nulla porrò eſſet abſurditas cẽſere quòd omnes æquales percipiant portiones ſacrificij: licèt inæquali vigeant charitate: nã cùm nihil prorſus vel egerint vel cogitârint circa hoc in indiuiduum ſacrificium, apparet nihil eis obtingere, præter nudam portionem quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptiſmali certum eſt quæ infantibus ante vſum rationis confertur. Qui autẽ aliter ſenſerint, ſuum ſequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinq; facta arbitrio eligentium relinquuntur ſoluenda. ¶ Tertium autem argumentum, omnium maximum eſt quæ contrariæ ſententiæ patrocinantur. Eccleſia nanq; pro multis offert: primùm in communi pro pace & regimine eccleſiæ: ſecundùm illud canonis: Pro eccleſia tua ſancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antiſtite, pro Rege, & pro circũſtãtibus, qui pro ſe & ſuis offerunt. Neq; ſolæ orationes pro illis offeruntur, verùm & ſatisfactio ipſa ſacramenti: nam ſubditur: Pro redemptione animarum ſuarũ. Deinde pro animabus quæ igne purgatorio detinentur. Cùm ergo eccleſia ſacrificium pro tot offerat, non eſt vero ſimile vt minus idcircò ſatisfactionis ſingulis obueniat. Alioqui vix minima particula quenq; contingeret. Quòd ſi dicas eccleſiam ſic offerre pro multis vt nihilo minùs ſinguli nanciſcantur, ſecùs autem ſacerdos in ſingularibus applicationibus, hæc diſcriminis ratio deſideratur.

Ad tertium argumentũ. deſideratur. ¶ Reſpõdetur ergo nullatenùs hac parte eccleſiam à ſacerdote diſcriminari: quippe qui,ceu eiuſdẽ eccleſiæ miniſter ſacrum conficiat atque offerat. Sed eſt ex ſuperioribus colligendùm, ſacrificio Miſſæ nudè conſiderato,hoc eſt vt actionem dicit ſacerdotis cum ſua intentione faciendi quod Chriſtus inſtituit, reſpõdere ex opere operato certã ſatisfactionis quantitatem,ſicut cæteris ſacramentis, gratiam: verbi gratia vt decem:nam arbitror eſſe amplã. Quæ quidem ſecundùm eccleſiæ inſtitutum applicatur. Eccleſia igitur ipſa certã illius portionem illis qui in canone nominantur diſtribuit:licèt illam non nominet:alteram verò relinquit ſingulari intentioni ſacerdotis ſecundùm ſuam peculiarem obligationem applicãdã.Ex illa ergo portione eccleſię vna particula prouenit toti ſimul corpori myſtico,alia Papę,alia Antiſtiti, alia Regi, &c. & quãuis minima in quolibet ſacrificio vnicuilibet obtingat,tñ ſecũdùm ingentiſsimũ ſacrificiorum numerum quæ quotidie in tota eccleſia offeruntur,ditiſsimus congeritur cumulus. Præterquàm quòd ſingularis memoria ſingulorũ quæ in precationibus habetur, permultum eis confert. Portio ergo quæ ſacerdoti relinquitur,perinde atq; altera eccleſiæ,quo pluribus applicatur, minùs ſingulis ſufficit. Et ſi pro ſe etiam, ſemper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Miſſa eleemoſynas recipere queat, ſiue parochus ſit ſiue vagus ſacerdos,illicò quæſtione proxima videbitur.

Oblatio generalis eccleſiæ ad paruulos fideles extenditur. ¶ At quia dicere de illis cœptũ eſt pro quibus ſacrificiũ offertur, nomine eccleſiæ ad quam primò refertur oblatio, comprehenduntur etiam paruuli ante vſum rationis ſacro fonte intincti: nam etſi in ſatisfactionem pœnæ quam nullam debent, oblatio non ſit neceſſaria:refert tñ ad ſolatium viuorũ & ad repſentandũ myſticũ Chriſti corpꝰ eiuſq; redemptionem,quæ ad illos vſq; promanauit. Veruntamen quanuis eàdem eccleſiæ generalitate ſceleſti quoq; & criminoſi Chriſtiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiuſdem ſacrificij fiunt quatenus ſatisfactorium eſt: nam ſatisfactio remiſsionem præexigit culpæ.

Auguſtinus Vnde ad Renatum Auguſtinus: Quis offerat corpus Chriſti niſi pro eis qui ſunt membra Chriſti? Vbi certè de viuis membris loquitur. Nihil tamen obſtat quo minùs pro illis qui hæretici non ſunt nec legitimè excommunicati, orationes inibi fiant. Eapropter error eſſet Capellaniam inſtituere aut Miſſas pro infidelibus: qui quidẽ caſus ad me,de quo reſpõderem, allatus eſt: nam inſtituere Miſſam eſt inſtituere vt ſacrificium pro illis offeratur,atque adeò eius applicetur eis ſatisfactio: quod nefas eſſet. *Error eſſet Capellaniam inſtituere pro infidelibus.* Nihil tamẽ vetat inſtituere vt oratio in Miſſa pro eorũ conuerſione fundatur. ¶ Pro excommunicatis autem & hæreticis orari non poteſt ſi verè ſunt excõmunicati.In die autem Paraſceues ex diſpenſatione eccleſię, quæ illos excommunicauit,oratur pro hæreticis. ¶ Offertur etiam ſacrificium pro illis,vt diximus,defunctis qui loco purgatorij ignis deputati ſunt:non quòd eccleſię nomine intelligantur, vtpote cuius gremio & iuriſdictione non comprehẽduntur:ſed forſan illo verbo canonis,vnà cum animabus viuentium deſignantur:vbi legitur, Pro redemptiòne animarum ſuarum. Etenim vbi habetur circunſtãtes pro ſuis offerre, etiam includuntur ſui defuncti. Quidquid autem de illo verbo ſit,poſteà exprimuntur in ſecundo memento,vbi precatio pro illis funditur, qui cum ſigno fidei in ſomno pacis dormierunt. Nam etſi per modum orationis dicatur, Vt indulgeas depcamur:ſubintelligitur tamen,acceptando ſacrificij huius ſatisfactionem. Vnde Auguſtinus in libro de agẽda cura pro mortuis: Non parua eſt, inquit,vniuerſæ eccleſiæ qua in hac conſuetudine claret autoritas,vt in precibus ſacerdotis,quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum etiam ſuum habeat cõmendatio mortuorum. *Auguſtinus.* Quę quidẽ conſuetudo, vt Damaſcenus in quodã ſermone de ſuffragijs mortuorũ refert,ab Apoſtolis demanauit.Ait q̃ppe diſcipulos Saluatoris & ſacros Apoſtolos, tremendis & viuificis myſterijs memoriam fieri eorũ, qui fideliter dormierunt,ſanxiſſe.Id quod & vltimo capite cœleſtis Hierarchiæ Dionyſius refert. *Dionyſius.* ¶ At nè nihil ad quæſtionem attinens immotum relinquamus, dubium hìc reſtat poſtremum de intellectu verbi Auguſti.in eodem lib.de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: *Dubium.* quod Gratianus. 13. q. 2.cano.Non æſtimemus.& canon.Tempus. relatum duxit. *Gratianus.* Ait enim tam ſacrificium altaris quàm reliqua ſuffragia pro defunctis oblata eis prodeſſe, qui cùm viuerent,hoc ſibi vt poſſent prodeſſe meruerunt.Et rationem dubitandi ſolus Caietan.offert in ſuo opuſculo vigintiunius *Solutio Caie.*

quæſtionum

quęſtionum,quęſtio.5.vbi generale hoc verbum Auguſtini ſpeciatim ſic contrahit vt nemini defunctorum in purgatorio exiſtentium,ſacrificia, ſuffragia, aut indulgentias quicquam prodeſſe cenſeat: niſi in hac vita deuotionem ad eccleſię claues & indulgentias habuerint, aut ſolicitudinem ad ſatisfaciendum pro peccatis, aut ſtudium ad ſuffragandum defunctis,aut quid ſimile. Saltem ſpecialia ſacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profectò, quanuis me tędeat viro doctiſsimo & mihi colendiſsimo tota iſta quęſtione obuiam prodire: tamen quia neque hoc,ſi credatur,ad pietatem eorum qui in defunctos benefici ſunt quicquam confert,non mihi videor hîc debuiſſe tacere.

Prima ratio in Caietanũ.

Enimuerò cùm hoc neque ex euangelio neque ex vllo eccleſiæ decreto colligatur,quin verò contrarium, ſanè cùm eccleſia pro oībus qui in charitate ſunt indiſcriminatim offerat, & indulgentias conferat, non erat ſic facilè aſſerendum in eorum prę iudicium qui piè in Chriſto dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, ſed generaliter ait: Memento famulorum, famularumq́ue tuarum qui nos præceſſerũt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis. Et illicò: His & omnibus in Chriſto quieſcentibus. Quòd ſi huius omnes ſacrificij participes fiunt, non eſt cur non & vniuerſis priuata ſuffragia opitulentur.

Secunda.

¶ Secundò: Quicunque eſt in charitate eo ipſo quòd amicus Dei eſt, vt ſatisfacere pro ſe poteſt, ſic & ius habet vt quicunque iuſtorũ ſibi quamcunque applicet, ſi voluerit, ſatiſfactionem. Quare ſuprà Auguſt. pro omnibus Chriſti membris, nempe viuis aſſeruit ſacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, videlicet illis defunctis prodeſſe ſuffragia, qui dum viuerent, vt prodeſſe ſibi poſſent meruerunt, ipſe ſtatim planè exponit: vt eſt videre apud Magiſtrum in. 4. diſtinct.45.eos ſiquidem omnes docet id meruiſſe qui in fide per charitatem operante, atque adeò in communione corporis & ſanguinis Chriſti defuncti ſunt.

Solutio dubii.

Magiſt. Sét.

Quocircà quãuis quiſpiam neque ad indulgentias neque ad defunctos affectionem habuerit, neque ad ſatisfaciendum diligentiam, ſi tamen in charitate Dei diſceſſerit, non eſt cur vindex vltrixq́ue eius iuſtitia, vti ait Caietanus, obſtet, quo minùs per ſacrificia eis, perque ſuffragia & indulgẽtias ferre valeamus opem.

Poſtrema ratio.

¶ Et quo rem ſuprema ratione concludamus, Chriſtus Dominus ſuum ipſius ſacrificium, nempe paſsionem omnibus fide prędictis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcunque, ſeu commune ſeu ſpeciale ſuffragium ſibi placet eis applicari. Quare illa Caietani diſtinctio quòd defunctum capacem eſſe alienæ ſatisfactionis ſibi applicatæ, non ad meritũ eſſentiale, ſed ad accidentarium attineat, puta vt defunctus ad illa ſit pradicta affectus fuerit, nullas præ ſe fert fundamenti radices.

QVAESTIO TERtia, De oblationibus & primitijs.

S. Thom.2.2.q.86.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm homines de neceſsitate præcepti ad oblationes teneantur.

POST ſermonem de ſacroſancto ſacrificio, quod oblationum omnium Chriſtianę familiæ apicem obtinet, ſupereſt vt hac quęſtione de oblationibus & primitijs: ſubſequenti verò de decimis quę ad eiuſdem ſacrificij celebritatem ſuppeditantur, mentionem ſubdamus. Primò ergo de oblationibus quęritur, vtrùm ſint de neceſsitate pręcepti. Arguitur enim negatiuè.

Primum argumentum.

Oblationes vetuſtę legis inter ceremonialia pręcepta connumerabantur: nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi ceremoniales feſtiuitates adhibetur: Non apparebis in conſpectu meo vacuus. ceremonialia verò cuncta per euangelium ceſsârunt: ergo Chriſtiani ad oblationes non cogimur. Id quod Chriſtus Matthę.5.deſignare videtur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quaſi offerentium arbitrio id reliquerit.

Secundum.

¶ Secundò arguitur. Quicunque ius aliquod eccleſię debet, ſi non ſoluat, poteſt ſacramentorum ſubtractione ad id cogi: acerbum autẽ eſſet renuenti oblationem ſoluere, ſacramenta eccleſiaſtica denegare: iuxta

canonem

canonem illum ſextæ Synodi.1.q.1. Nullus qui ſacram communionem diſpenſat, à per cipiēte gratiam aliquid exigat: ſin verò exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. ¶ In contrarium autem eſt illud Gregorij Septimi, de conſe. diſt.1. Omnis Chriſtianus procuret ad Miſſarum ſolennia aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam quod Deus per Moyſen dixit, Non apparebis in conſpectu meo vacuus.

Gregori⁹.7

Quid nomē oblatio, deſignet.

IN proloquio quæſtionis præſentis notanda eſt nominis ſignificatio. Enimuerò oblationis verbum actiones omnes ſuo ſignificatu ambit, quibus res quæcunque ad diuinū cultum exhibentur. Quo fit vt oblatio, latior ſit patentiorq; vox, quàm, ſacrificium. Quicquid enim ſacrificium eſt, cenſetur oblatio: haud tamen conſequentia recurrit. Etenim cùm aliquid offertur quod integrum eſt permanſurum, hoc eſt quod ſacrificio ipſo non inſumitur, nec circa illud aliqua fit ceremonia, ſed eccleſię offertur, ſiue in fabricam ſiue in miniſtros cedat, oblatio quidem eſt: vt ſi nummos, vel cereos offeras, vt in exequijs panem aut vinum: aut forte prædium. Sacrificium autē, vt diximus, non eſt niſi oblatio rei quæ immolatur: vt animalia olim, & nunc ſacrificium altaris. De primitijs nanque deq; decimis quomodò ab his differant, ſuo loco dicemus. Vnde Exodi. 29. Offeres totum arietem in incenſum ſuper altare. Et ſequitur, Oblatio eſt Domino odor ſuauiſsimus victimæ Dei. Et Leuit.2. Anima cùm obtulerit oblationem ſacrificij Deo, ſimul erit eius oblatio. ¶ His ſuppoſitis duabus ad queſtionē cōcluſionibus reſpōdetur. Prior eſt. Oblatio naturali ſua ſignificatione vltroneā exhibitionē deſignat: offerre enim eſt vltrò munus quodpiā donare. Quo fit vt res per ſe, ſi nudè pēſetur, opus ſit ſupererogationis ad cultum religionis attinens: quippe qua, vt ſuprà diximus, obedientiam ſubiectionemque Deo profitemur. Vnde Exodi.25. Loquere filijs Iſraël vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas. ¶ Poſterior concluſio. Oblationes quadruplici de cauſa ſub præceptum cadere poſſunt. Primò quidem ex præcedenti conuentione: vt dum eccleſia fundum aliquem ciui confert retenta penſione, ſtatis temporibus referenda. Quæ quidem pactio, cenſus rationem induit. Secundò propter præcedentem deputationem: quia res donatione, vel pollicitatione, aut teſtamenti legatione debetur. Tertiò, quod ad rem propinquius accedit, propter eccleſiæ neceſsitatem: nempe ſi aliunde miniſtri ali ſuſtentarique non poſſent. Quartò propter conſuetudinē, quę in ius tranſit: vt ſcilicet ſi conſuetum eſt certis ſolennitatibus hoc aut illud offerri. Quanuis nonnunquàm his poſtremis duobus caſibus oblationis quantitas relinquatur vouentis libertati. ¶ Circa poſteriorem concluſionem, quoniam prior planiſsima eſt, nonnulla exiſtunt, licèt exigua adnotamenta. Prætermiſſo enim priori obligationis membro ad rem parum attinente, quia eſt velut cenſus, de ſecūda extāt textus.13. diſt.2. cano. qui oblationes. & duo ſequentes: quibus ſub anathematis cenſura coguntur, quibus incumbit vt defunctorū oblationes, ſeu donatas ſeu legatas facilè & abſque mora perſoluant. Sunt enim planè debitæ. Et generaliter de omnibus oblationibus extat canon, Præter hoc. 32. diſt. & canon, Statuimus. diſtinctio.16. quæſt.1. quibus eandem animaduerſionem retinentibus debitas oblationes eccleſia comminatur. Tertia verò ratio obligationis eſt adnotanda quæ præcipuè legitima eſt. Etenim cùm Chriſtianorum religio in ſacramentorum ſuſceptione, ſacrificijq; oblatione poſita ſit: ad quæ iure naturali ac diuino, eodemque, vt ſanctiſsimo, ita & ſtrictiſsimo totus Chriſtianiſmus teneatur, fit vt quiſque populus ſub reatu criminalis impietatis, tū templum pro ſua facultate extruere, tum & miniſtros alere, & cultui neceſſaria cōtribuere ſit iure conſtrictus. Quapropter vbi decimę nō ſoluunť, neq; aliūdè ad eiuſmodi ſumptus prouiſum eſt, teneť populus eoſdē ſumptus de ſua ſubſtātia ſuppeditare. Ad quod, ſi renuerit, per cenſuras eccleſiaſticas, atq; adeò ſi opùs fuerit, animaduerſiōe ſecularis iudicij cogi poteſt. Locus eſt cōſtitutiſsim⁹ apud Paulum. 1. ad Corin. 9. vbi docet plus iuris miniſtris altaris ſuppetere ad ſubſidia temporalia recipienda, quàm ad ſuum ſtipendium miles, & ad vineæ fructum qui illā plantauit, & qui gregē paſcit ad fruendum lacte: ſanè cùm Dominus diſpoſuerit vt qui altario ſeruit, de altario viuat. ¶ Dubium autem deinde offert textus ille citatus Gregorij, Omnis Chriſtianus. vtrùm ſcilicet ad Miſſarum ſolennia teneatur

Prima concluſio.

Poſterior cōcluſio.

Primū documentum.

Populus iure naturæ tenetur miniſtros eccleſiæ alere & tēplum ſtruere.

Paulus.

Dubium.

tur vnuſquiſque aliquid in templum afferre quod offerat. *Hugo.* Hugo nanque, vt Hoſtien. in rubrica de parœc. & alien. parœ. ait, omnem Chriſtianum tenore eiuſdem capituli teneri ad oblationes in Miſſa ſub reatu criminalis culpę. Quare poteſt, inquit, qui non fecerit, eccleſiaſtica cenſura compelli. Idque idem Hoſtiẽ. *Hoſtienſis.* hoc adhibito moderamine fatetur, quòd intelligatur in præcipuis duntaxat feſtiuitatibus. Alij verò id durum arbitrati, cenſent ſolùm intelligi de interna animi oblatione per deuotionem. Hęc autem gloſſa longiſsimè à Canonis mente aberrat: citat enim Gregorius textum ipſum antiquum quo oblationes temporalium rerum iubebantur. Omiſſa ergo opinionum recitatione, res eſt clara. Etenim vbi cuiuſpiam oblationis conſuetudo vſque adeò inoleuit, vt vim legis obtinuerit, ibi pręcepti obligatione firmata eſt: *Solutio.* vt diuus Thomas ratione quarta docuit. Vbi autem neque lex extat, neque eiuſmodi viget conſuetudo, nullum metuendum eſt pręcepti vinculum. Conſultò dixerim: vbi conſuetudo vim legis obtinuerit. Nam vſu teneri poteſt conſuetudo per modum liberę deuotionis: quę ideo nũquàm, quantũcunq; diuturna vim ingerit pręcepti. ¶ Quòd ſi aliquod ſciſciteris indiciũ quo eiuſmodi conſuetudines dignoſcantur, *Iudicium ad dignoſcendũ quãdo cõcõſuetudo offerendi obligat ſub præcepto.* forſan hoc nõ eſt adeò fallax quòd vbi decimę in vſu non ſunt, neque alia miniſtris iuſta ſtipendia conſtituta, ibi conſuetiſsimę oblationes cenſentur in præcepto eſſe. Et pariter ſi conſuetudo ſit populi omni memoria vetuſtior, ſtatis ſolennitatibus aliqua munera eccleſię, vel ad fabricam, vel ad alios ſumptus offerre. At verò vbi decimarum ſolutio more ſeruatur quę miniſtris ſufficit, re vera quotidianę oblationes, quæ vel in profeſtis diebus, vel in feſtiuitatibus, quantumuis præcipuis offeruntur, exiſtimari non debent, pręcepti obligationi eſſe obnoxias. Neque verò vllo colore in contrarium obtendi poteſt, quòd legitimi paſtores omnes decimarum fructus, gregem deglubentes, ſibi vſurpant, miſeriſque mercenarijs quotidiana illa munuſcula, quæ ad altaris gradus offeruntur, relinquunt: nam poſtquàm decimis paſtores ſaginantur, ipſis incumbit primùm pręſentes ſeruire: mox ſi officio abeſſe iuſtè vel iniuria permittantur, vicarios cum iuſto ſtipendio ſibi ſubſtituere: Quare in hanc rem optimè per concilium Tridentinum proſpectum eſt, vt parœcijs non reſidentibus tertia pars fructuum adimatur, quæ vicarijs adiudicetur. *Definitio Cõcilii Tridẽtini de portione vicarius adiudicãda.* Haud tamen arbitrentur curati exoneratos ſubinde eſſe animarum cura, excuſatoſque nè reſidere teneantur: nam cùm ad hoc iure diuino naturalique irretiantur, ſanctum Concilium nullatenùs excuſare illas cogitauit, ſed eccleſijs quàm minimè malè potuit proſpicere. ¶ Inter oblationes autem vna eſt quæ offertur pro Miſſa. De qua duplex ſupereſt dubium. Vnum, an liceat ſacerdoti pro Miſſa celebranda de pretio paciſci: quòd quidem cùm ad titulum ſimonię pertineat, quæſtione ſexta diſputabitur. Secundum, *Dubium.* vtrùm licitum ſit plures, vt aiunt, pitantias pro vna Miſſa recipere. Nã ratio illa quod pro plurib⁹ oblata tãtũ ſingulis proſit, iam ſuperiori quæſtione exploſa eſt: ſed vtrùm alia de cauſa id liceat, iam nunc ambigitur. Apparet enim ſi illa nõ ſit legitima, nullam fieri reliquã: nã quicunq; illa cauſa eleemoſynam largitur, contendit ſibi totum ſacrificium applicatum iri. ¶ Nihilo minùs hìc in primis diſtinguendum eſt de plebano paſtore, & de alijs mercenarijs qui neque parœcij ſunt neque eorum vicarij. Parœcij nanque iure decimarum quotidie celebrare tenentur pro ſua parœcia, *Parœcii quotidie celebrare tenentur pro ſua parœcia ſi competẽtes alios habeant reditus in eadem eccleſia.* ſi modò fructus ſatis ſint ad ipſum alendum: ſin minùs, pro eorum quantitate vel ter vel quater in hebdomada: ad iudicium Antiſtitis, quod tutius eſt: vel ad arbitrium prudentum. Quotidie inquam pro humana fragilitate: nam licèt vno aut altero die ceſſet, ſeu quia non ſe præſentiſcit idoneum vel animi laxandi gratia, non ideo conſtituitur in culpa. Vnde & monitum hoc adhibendum eſt, *Corollariũ primum.* quòd legitimus paſtor ſi per fas vel nefas non reſideat, tenetur iuſtum alimentum vicario ſuppeditare, vt poſsit tot Miſſas celebrare quot ipſe teneretur: nè vicarius cauſari poſsit non ſufficere ſibi victum, niſi aliundè pitantias corradat. ¶ Ex hoc fit, paſtorem parœciæ inſeruientem non poſſe peregrinas pitãtias ab alijs, *Secundum.* pręterquàm à ſuis parœcianis percipere. Hoc enim eſſet in fraudem ſacrificiorum quæ pro ſua parœcia offerre tenetur. Attamen nõn obſtante obligatione qua tenetur pro parœcia offerre, poteſt particulares pitantias ab eiſdẽ parœcianis vltrò oblatas recipere, dũ modò illas nõ extorqueat: idemque ſacrificium poteſt & pro parœcia

& ſimul pro tali parœciano facere. Idemq; cenſendum de defunctorum exequijs & teſtamentorum Miſsis. Ratio huius eſt quòd defunctos ſepelire & piorum Miſſas offerre, propria eſt functio ipſius paſtoris: neq; debent parœciani foras exire ſacerdotes ad hoc munus quæſitum. Quocircà hæc non ſunt incompatibilia. Hoc autem documentum, vt cuncta moralia, cum moderamine temperandum eſt: videlicet nè Miſſarū prouentus immodicè ſit exuberans: nam tunc deberet paſtor qui curam habet animarum auxiliares ſacerdotes ad ſe adiungere. ¶ Sed & hoc prætereà cōſultari aſſolet, vtrùm poſſit paſtor qui curam habet animarū, cuique ſubinde incumbit huiuſmodi functio ex pitantijs portiunculam ſibi vſurpare: imminutaſque mercenario porrigere. Et reuera ſi iuſtum ſtipendium mercenario relinquatur, nō video in hoc apertam iniuriam: quandoquidem pitantiæ omnes parœcio conferūtur: qui ſubinde, vt Miſſarum debitor, quo potuerit honeſto ſtipendio, poteſt mercenarios ad eas celebrandū conducere.

Dubitatio altera. *Solutio.*

¶ Subſequitur ergo membrum alterum eiuſdem dubietatis ad vagos ſacerdotes attinens: qui aliâs functionem ſuam celebrandi alligatam non habent: vtrùm plures valeant pitantias pro eâdem Miſſa percipere. Huius autem prima reſponſio eſto: quòd ſi Antiſtites in clericorum ordinatione iura caſtè ſeruarent, non tanta hinc emergeret ambigendi ratio. Si inquam neminem ſine legitima bonorū poſſeſsione ac titulo ſacris initiarent, non cogerentur ſacerdotes mendici eſſe, & exigua Miſſarum mercede viuere: quod porrò tum reuerentiam ſacramento debitam non tenuiter obnubilat: tum etiā periculum eiſdem ſacerdotibus offert pluries celebrandi quàm fortè pro ſua puritate par eſſet. Ceterùm quia rei huius perexigua habetur cura, ſed plurimi effictis titulis ordinantur, in queſtionem meritò vertitur vtrùm hac ratione, vt neceſſarium ſibi victū & quibus tegantur habeant, recipere plures pitantias poſsint: nam ratio infinitatis ſacramenti iam ſuprà repulſa eſt. ¶ Reſpōdetur ergo quòd vbi non eſt in vſu eam pro vna Miſſa eleemoſynam erogari, quæ diario victui ſufficiat, poteſt ſacerdos duplam ſaltem percipere: dum tamen latiùs non ſe hæc licentia proferat: quoniam ſtatus apparatum non licet ſacerdotibus hac ratione ſuſtentare, ſed pauperem vitam ducere. Hac enim ratione iure cautum eſt vt abſque aliqua bonorum poſſeſsione ad ordines non admittātur: & ideo qui ſua culpa pauper ordinatus eſt, paupertatē æquo animo ferat. Dū autē ſacerdoti abundat vnde honeſtè & forſan ornatè viuere poſsit, videtur nequire vti hoc ſubſidio: quandoquidem ob leuandam neceſsitatem permittitur. Sed nihilo minùs reſpōdetur, quòd etſi non adeò id ipſum eiuſmodi ſacerdotem deceat: tamen ſecūdùm rigorem iuſtitiæ nulla eſſet iniquitas: quoniam iudicium non eſt de rebus ferendum ſecūdùm id quod accidit, ſed ſecundùm rei naturam. Quare vbi per ſe ſatis pitantia non ſufficiat, vnicuique eodem iure licet ampliorem ſuſcipere. ¶ Quòd ſi contra ſententiam hanc argumento ſuprà facto reſurgas: Qui pitantias largiuntur, ſibi volunt totum ſacrificium applicari, atq; ita faciendum putant: ergo ſacerdos ſecùs faciens, illos decipit. Reſpōdet, eum ſilere poſſe, quidquid alij credāt: nam vtitur iure ſuo quo poteſt de altario viuere. Secùs autē ſi alter expreſſè poſtulet pro ſe ſolo ipſum ſacrificiū offerri: nam tunc ſi ſacerdos annuat, tenetur ſeruare pacti fidem.

Tertium dubium. *Prima reſpōſio.* *Secunda reſponſio.* *Obiectio.* *Solutio.*

AD primum argumentum quæſtionis reſpondet diuus Thomas iuxta illa quæ lib. 2. diximus, ſub titulo, de ceſſatione legalium: quòd quanuis legalia ſic ceſſauerint vt quaſi iudicia legis veteris ſeruare nobis non liceat: tamen non obſtat quin poſsint ab eccleſia alia ratione inſtitui. ¶ At verò ſi oblationes inter legalia duntaxat haberentur, ſolutio ſatisfaceret: ſed tamē habētur, vt ipſe ait, etiā inter ceremonialia: nam ſacrificare, ceremonia eſt, & feſta colere, atque adeò in eiſdē feſtiuitatibus quidpiā offerre: & vt illic expoſitū reliquimus, ceremonialia ſic ceſsârūt, vt ea nobis inſtituere minimè liceat. Ad hoc autē, ſanctus Tho. infrà art. 4. ad pri. reſpōdet, duas ceremonialiū ſpecies diſcernēs. Illas q̄ppe cerimonias īſtituere nequit eccleſia quę vel ſtatū Hebræorū referūt, vt obſeruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in noſtra lege prędicebant, vt circūciſio, eſuſque agni paſchalis, & ſimiles: nā eſſent iā nūc mēdacia, eadēq; in fidē p̄nicioſa: vtpote ſignificātia figuras illas nō eſſe cōpletas. Veruntā ſunt aliæ ceremoniarū ſpecies ſic ad diuinū cultū pertinētes, vt citra vllū mendaciū poſſint ad eundem finem nunc inſtitui: vt thurificare, conſecrare in azymis, purificatio puerperę:

Ad primum argumentū. *Replica.* *Solutio Caie.*

puerperæ: quæ non condemnatur, extrà de purificat. poſt part.cap.vnico. Et tales ſunt oblationes. *Ad ſecundū.* ❡Aliud autem verbum Chriſti: Si offers munus tuum, &c. ſolùm probat non omnes oblationes eſſe de neceſsitate præcepti: nihil tamen obſtat quin aliquę, vt dictum eſt, eidem ſubiiciantur neceſsitati. *Ad tertium.* ❡Ad tertium denique reſpondetur, quòd propter voluntarias oblationes nulla ferri poteſt excommunicationis cenſura: ſecùs autem propter illas quæ iure debentur. At verò ſacerdos priuatus qui ſacramentum adminiſtrat, vt excommunicare non poteſt, ita neque illud rebelli ſubtrahere: ſed poſtquàm fuerit à ſuperiori iuriſdictionem habente excommunicatio lata, tunc ſacramenti ſubtractio erit legitima.

❡Textus autem ſextæ Synodi ſolùm vetat ſacramenta pretio vendi: quæ labes eſt ſimoniaca.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm oblationes ſolis ſacerdotibus debeantur.

POST oblationum vinculum ſequitur vt de illis dicamus quibus debentur. Apparent enim non ſolis ſacerdotibus conferendę. *Primum argumentum.* Etenim illud eſt in oblationibus pręcipuum, quod hoſtiarum ſacrificijs deputatur: hoſtię verò pauperibus aſſcribuntur, ſecundùm illud ad Hebræ.vltimo: Beneficentię & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus: ergo & oblationes eiſdem largiendæ ſunt pauperibus. *Secundum.* ❡Secundò: In multis paroecijs monachi oblationū portionem ſortiuntur: cùm tamen alia ſit ſecundùm Hieronymum clericorum cura, quàm monachorum: ergo non ſolùm ſacerdotibus ſunt oblationes erogandę. *Tertium.* ❡Tertiò: & laici oblationes, nēpe panē & vinū, in proprium vſum à ſacerdotibus coēmūt: non ergo illis ſolis earum vſus permittitur. *Damaſus.* ❡In contrarium autem eſt canon Damaſi. 10. quæſt.1. Oblationes quę intra ſanctam eccleſiam offeruntur, tantùm modò ſacerdotibus qui quotidie Domino ſeruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri teſtamento prohibuit Dominus panes ſanctos comedere filijs Iſraël, niſi tātùm Aaron & filijs eius: vt patet. 1. Reg. 21.

AD quęſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. *Prima concluſio.* Vna eſt: Vniuerſarū oblationum quę à plebe Deo exhibentur diſpēſatio ad ſacerdotes pertinet. *Probatio.* Probatur. Oblatio genere ſuo non eſt niſi rei quæ Deo ad cultum religionis dicatur: eſt enim nobis de ſacris, non de ſęcularibus oblationibus ſermo: inter homines autem & Deū ſacerdos eſt ſequeſter conſtitutus, & ſuo gradu ſecundùm Chriſtum mediator: vt de Moyſe Deuteronomij. 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere: tum etiam & ſacramenta per ipſum inſtituta eidem populo ipſius nomine adminiſtrare. Et vice verſa eius eſt functio à parte populi coram Deo ſtare: eius ſcilicet preces apud ipſum fundere: ſacrificia ei offerre: donaque, & oblationes, & munera præſentare: ſecundùm illud Apoſtoli ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia pro peccatis: ergo omniū munerum quæ populus Deo dicare conſtituit, vſus, adminiſtratio, & diſpenſatio, ad eoſdem pertinet ſacerdotes. *Scrupulus.* ❡Quòd ſi extemplò dubitandi ratio irrepſerit, multa Chriſtianam familiam, non ſacerdotibus, ſed ad templorum fabricas vtenſiliumque ornamenta eccleſijs dedicare, quæ ideo ſacerdotibus vſui eſſe non debent: *Solutio.* Reſpondetur propterea nos conſultò non aſſeruiſſe oblationes omnes in eorum tranſiiſſe dominium, vt in proprios vſus poſsint cuncta conſumere: ſed eorum diſpenſationes illis incumbere. *Secunda concluſio.* ❡Quare adiūgitur altera concluſio. Sacerdotes trifariàm poſſunt ijs quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. Primùm in fabricam reparationemque eccleſiarum, & rerum apparatum: quæ ad diuinum cultum attinent. Secūdò in ſuum ipſorum proprium victum: quoniam, vt Paulus ſuprà citatus ait: Qui altario ſeruit, de altario viuere debet. Tertiò in ſubſidium pauperum, quos condecet bonis eccleſiaſticis paſci & ſuſtentari. Concluſio eſt nota. Nam quicquid Deo exhibetur, cùm noſtrorum ipſe bonorum non egeat, ad duo tantùm vtilia ſunt: ſcilicet aut ad templorum vel ędificia vel ornamenta, aut ad ſacerdotum alimoniā. Quicquid autē ſupereſt erogare debent pauperibus. Præterquàm quòd antiquitùs, vt ſubſequentia demonſtrabunt, aliqua etiam ſolebāt eccle-

ſiis conferri peculiariter in vſus pauperum. Eorum autem quæ ad eccleſiæ ſumptus dedicantur, epiſcopus eſt adminiſtrator ac diſpenſator, vel canonicorũ collegium, ſecundùm morem qui legitimus ſit. Quapropter veriſsima eſt ſic expoſita prior concluſio, ꝙ omnes oblationes ad ſacerdotes pertinent. Res eſt clara: quæ ſi vllam habet dubietatẽ, libro ſequenti tractanda eſt, inter explorandum ſintne ſacerdotes ſuorum fructuũ domini: quomodoq; ſint ab ipſis bona eccleſiaſtica expendenda.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, ꝙ eleemoſynæ in pauperes erogatæ, licèt quadantenùs oblationes dicantur ac ſacrificia: eò quòd in Deum referuntur: non tamẽ aut ſacrificia propriè ſunt aut oblationes. Hoc enim nomen ſolis illis congruit quæ officia ſunt religionis. Eleemoſynæ autem non ſunt niſi miſericordię opera: fiunt tamen, vt dictum eſt, ijdem egeni & per ſacerdotum diſpenſationem ſacrarum quoque oblationum participes. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundũ reſpondetur, monachos partẽ quoq; earundem oblationum triplici de cauſa ſibi poſſe vendicare: porrò aut ſacerdotum largitate tanquàm inopes: aut ratione mercedis, ſi illis ſint adiutores: aut ſi aliqua eis fortè fuerit commiſſa parœcia. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium denique reſpõdetur, quòd oblationes poſtquàm conſecratæ ſunt, non poſſunt rurſum in ſæcularem vſum reuocari: vt ara conſecrata aut calix. Sed tamen ſi non ſint conſecratæ, poſſunt ſacerdotum arbitrio & permiſſu ad ſæculares reuerti.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm oblationes de rebus omnibus quæ licitè poßidentur facere liceat.

SEQVITVR tertio loco poſtquàm de oblationum diſpenſatoribus dictum eſt, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia quæ homo poſsidet materia eſſe videntur oblationis idonea. *Ratio à parte negatiua.* Etenim meretrix iuſtè ea poſsidet quæ turpiter lucratur: vt patet. l. idem ob ſtuprum. ff. de condicti. ob turpem cau. & tamen Deuteronom. 23. legitur: Non offeres mercedem proſtibuli in domo Domini Dei tui. Continuoq́ue ibidem prohibetur & pretium canis offerri: quod tamen animal iuſtè venditur. ¶ Et Malach. 1. Si offeratis claudum & languidum, nónne malum eſt? Non ergo quicquid iuſtè poſsidetur, perinde offertur iuſtè. ¶ In contrarium autem eſt illud Prouerbiorum. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua ſubſtantia. Qua vna voce cuncta quæ poſsidentur concluduntur.

Prima concluſio. AD quæſtionem tribus reſpondetur concluſionibus. Prima. De ijs quæ iniuſtè acquiruntur & poſsidẽtur nulla fit Deo oblatio licitè. *Probatio.* Probatur. Oblatio cùm virtus ſit religionis, eſſe non debet iuſtitiæ violatio: nam eadem virtus ſub pręcepto eſt Dei: & ſicut vero, vti ait Ariſtotel. omnia vera, ſic & cuicũq; diuino mãdato cætera conſonant: cuncta autẽ iniuſtè parta, iuſtitiæ lege, atq; adeò Dei reſtitutioni obnoxia ſunt: ergo nequeunt eidẽ Deo dicari. *Auguſtinus.* Huius rei Auguſtinus in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum. Si deprædaueris, inquit, aliquem inualidũ, & de ſpolijs eius dares alicui iudici qui pro te iudicaret, tanta vis eſt iuſtitiæ vt & tibi diſpliceret. Non eſt talis Deus tuus: qualis non debes eſſe neque tu. Hæc ille. Vbi affabrè rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiãdum placandũq; Deum fit: qui iudex eſt virtutum omnium, legumq́ue cuſtos. Cùm ergo te condemnaturus ſit niſi quicquid debueris reſtituas, genus eſt diuinæ contumeliæ, ſi eâdem re illum propitiari contendas de qua te certus eſt condemnare. Vnde & Eccleſiaſtici. 34. Immolantes ex iniquo, oblatio eſt maculata. *Secunda concluſio.* ¶ Secunda concluſio. Quantum ad rei per ſe naturam attinet, de re quacunque iuſtè poſſeſſa iuſtè fieri poteſt oblatio. *Ratio cõcluſionis.* Patet: nam & eiuſmodi rerum homo eſt verè dominus aut poſſeſſor legitimus: quorum ideo habet legitimum vſum, eundemq́ue ſibi præſtante Deo: poteſt ergo vnuſquiſque, atque adeò debet cum prudentiæ moderamine eorum quæ ab ipſo recepit partem ei rependere: ſecundùm illud primi Paralipom. cap. vltimo: Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi. *Tertia concluſio.* ¶ Tertia concluſio. Ex his quæ rei accidunt, cõmaculari oblatio poteſt, etiã eorũ quę licitè poſsidẽtur. Probať: quia ad operis ſtudioſitatem non ſatis eſt genere ſuo eſſe bonũ niſi & quę circunſtant ſint perinde honeſta: accidere autem poteſt vnde eiuſmodi oblatio ſit mala.

mala. Et primũ cultoribus priſcę legis, qui bus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter ſignificationem, vel propter id quod illi reipublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri nõ licebat: quæ quidẽ prohibitionis ratio ſub lege noſtra ceſſauit: nam vt ait Paulus ad Titum. 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. Poſſunt nihilo minùs & noſtris oblationibus alia cõtingere incommoda: vel quia id quod licitè poſsidetur, per miſericordiam debetur potiùs alteri, quàm offerri debeat in tẽplo: vel propter ſcandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Chriſtus Matthæ. 5. Phariſæos qui plebi perſuaſum contẽderent vt potiùs ſubueniendis parentibus abeſſent quàm faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, ſcandalum dat: & qui quod deſpectui habet, Deo offert, eũ ipſum deſpicit. ¶ Contra primum autem membrum tertiæ huius concluſionis, quo dictũ eſt nonnunquàm deberi potiùs res vel parentibus vel egenis erogari, quàm templo offerri, arguitur, in vniuerſum conducentius eſſe atque ad diuinum cultum accommodatius, bona noſtra ad conficienda celebrandaque ſacrificia elargiri, quàm in egenorum ſubſidia. Apparet enim vulgò ſic cenſeri: eò quòd per ſacrificium Deo propiùs reipſa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miſerorum egeſtas nonnunquàm reclamat. ¶ Ad hoc ſub diſtinctione reſpondetur. Opus enim virtutis è duobus inter alia quantæ ſit perfectionis æſtimatur. Primùm ex obiecto, vnde ſuam ſpeciem ſortitur. Secundò ex neceſsitate, cui charitas ſemper ſuccurrere ſatagit. Igitur ſi ad priorem rationem ſpectemus, oblationes ſacræ, ac perinde ſacrificia, reliquis eleemoſynis longè præſtant: nam religio, vt. 2. 2. quæſtio. 81. auctor eſt diuus Thomas, quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelſior eſt virtus: non modò miſericordia, verùm & moralibus vniuerſis: vtpote quæ non niſi erga proximos verſantur. Atque huc pertinet verbum Chriſti, Matthæ. 21. vbi officium & cauſam Magdalenę, quæ ipſum diſpendio pretioſiſsimi vnguenti vnxerat, aduerſus indignantes diſcipulos defendit. Sanè qui opus miſericordiæ pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerẽtiam perſonæ ipſius Dei exhibitum, religione ſua anteferendum. Et ideo non condemnauit miſericordiam in pauperes, imò commendauit maximè: dicens, Pauperes ſemper habebitis vobiſcum. Attamen declarauit quòd opportunitatem illam vt eleemoſyna cùm tam excelſo gradu religionis eſſet adiuncta, nunquàm deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem non ſemper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maieſtatem atque immortalitatem pretioſo illo incorruptibilique vnguento confiteri: tum etiam & incorruptionem humanitatis præſignare. Scriptum enim erat: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Idque fortaſſe verbo illo cœleſtis Redemptor declarauit: Ad ſepeliendum me fecit. Hoc eſt: Sic iſta proteſtatur me verè mortuum ſepeliendum, vt quaſi ſpiritu prophetico ſingularem meum ſepulturæ modum prænuntiauerit: vbi non meum corpus communi lege eſt in cineres abiturum. Adde inter huiuſmodi religionis officia potiſsimum eſſe atque optatiſsimum ſacramentum, vbi nihil minùs, quàm Deus ipſe immolatur.

Paulus. *Argumentũ* *Diſtinctio.*

¶ Nihilo minùs tamen hoc veriſsimum eſt, quod vtinam, vt eſt certiſsimum, ita eſſet Chriſtianæ familiæ perſuaſsimum, quòd neceſsitatis pondus vnde virtus ac potiſsimùm miſericordiæ incrementa ſuſcipit, efficere poteſt vt ad Dei cultum conferentius ſit, atque adeò optatius opem ferre miſeris, quàm oblationes & ſacrificia facere. Et ratio eſt, quòd ſacrificia, vt dictum eſt, non in Dei vtilitatem, quæ bonorum noſtrorũ non eget: ſed in eius duntaxat gloriam, noſtramque deuotionem excitandam celebrantur & offeruntur. At verò tanta eſt Deo pauperum cura vt eorum vtilitatẽ ſæpenumerò pluris ad ſuî charitatem, ac ſubinde gloriam æſtimet, quàm reliqua ſacrificia. Idque maximè poſtquàm idem ipſe Deus cùm diues eſſet, vti ait Paulus, propter nos egenus factus eſt, noſtraſque miſerias & ęrumnas vſque adeò ſuas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumque vniuerſitate confiteri non ſit veriturus, ſeipſum apud nos eſuriuiſſe, nudumque fuiſſe, & mendicum: ac tandem quicquid vni ex minimis indigentib⁹ fecimus, quaſi ei ipſi in propria perſona feciſſe. Vnde Matth. 9. nec verò citra indignationem Phariſæos obiurgat, quòd propheticum oraculum non intellexiſſent. Euntes enim, inquit, diſcite quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſa-

crificium. Sic enim ſcriptum extabat Oſeæ. 6. cui Propheta adiecerat: Et ſapientiam Dei plus quàm holocauſta. ¶ Quapropter poſtquàm Paulus epiſtolã ad Hebræos, qui tam erãt ſacrificijs frequentãdis dediti, in hoc penè inſumpſerat, vt ſingulare Chriſti Pontificis noſtri ſacrificium commendaret, cuius præſentia illa omnia aboleuerant, nè inde colligerent ob illud dimittendam ſemper fore miſericordiam pauperum, illum tandem Epiſtolæ colophônem adhibuit, vt commonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hoſpitio receptis. Et infrà: Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium reſpondetur, nihil vetare quo minùs virtus quæ altera genere ſuo inferior eſt, quandoque ob neceſsitatem ſit pretioſior. ¶ Hæc propterea tam multis inculcauerim, quòd ſunt qui falſò omnia putent ſua bona, potiſsimùm dum ab hac luce recedunt, in ampliſsimum Miſſarum numerum & in Capellanias expendenda. Nam etſi in eccleſiæ ortu illa eſſent impendiò neceſſaria, & vbi modò deſunt conſulenda ſint: tamen vbi diuinus cultus ſatis eſt celebris, multò eſſet conſultius egenorum calamitates leuare: longè enim crebriùs in euangelio huius nos Chriſtus miſericordiæ admonitos curauit, quàm vt eleemoſynas in ſacrificia conuerteremus. Nam quanuis oratio ſatisfactioque ſacrificij acceptiſsima ſit, tamẽ eleemoſyna quę præcipuum eſt charitatis officium, & pauperum orationes valde ſunt, teſtante Chriſto, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

Solutio.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, in veteri lege mercedem proſtibuli offerri eſſe prohibitam, propter immunditiam: quæ ratio ceſſauit in noua. Eſſet tamen ſcandalum talem recipere oblationem: quia viderentur ſacerdotes ad meretricum turpitudinem conniuère. De pretio autem canis, Ioſephus lib. 2. vt inter tractandum de legalibus dicebamus, ſic legem interpretatur, quòd canum operæ, ſicuti modò aſini & equi ad fœcũdãdas equas, redimi ſolebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretium illud propter turpes ſordes quoque ab oblationibus repellebatur. Et ſortitur inde probabilitatem interpretatio, quòd vnà componuntur proſtibuli merces & pretium canis. Altera verò à Doctorib⁹ adhibetur interpretatio, quòd cùm primogenitum animalis mundi ſic eſſet in templo conſeruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem ſic reputabatur abiectus, vt non eſſet quinque ſiclis dignus, quibus eiuſmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt quòd extra templum occidebantur. Porrò autem expoſitio hæc neque rationi neq; textui eſt conſona. Si enim propter eius vilitatem ad nihil erat commodum, ad quid erat in templum præſentandum? Quocircà melius eſt dicere, ſimpliciter fuiſſe offerri prohibitum, tum propter animalis vilitatem, tum etiam quia forſan, vt ait ſanctus Thomas, in vſu erat Gentibus ad ſacrificandum idôlis. Ratio ergo illa ceſſauit in euangelio.

Ioſephus.

Ad tertium. ¶ Ad tertium reſpondetur quòd animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primùm quia oblatio debebat eſſe immaculata. Secundò quia eſſet vilipendiũ atque opprobrium. Prætereà ratione voti quod debet Deo optimè ſolui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta ſicut Abêlis. Quæ quidem rationes vim ſuam in lege noſtra retinent. Qui enim vel acidum vinum vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret: nam illa non ſunt conficiendo ſacrificio congrua. Et qui vaſa aut indumenta ſordidiſsimis vſibus ſeruientia, templo dedicaret, ex quibus veſtes ſacræ & vaſa fabrefierent, contemptor eorundem ſacrorum cenſeretur. Et qui animal voto Deo deuoueret, & claudum vel cæcum vel alia de cauſa viliſsimi pretij ſolueret: vel decimas ex peſsimo grano & muſto: profectò non caſtè ſeruaret fidem quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ad primitiarum ſolutionem homines teneantur.

Inter

INTER alias oblationum ſpecies cõnumerantur primitię: de quib⁹ ideo inqrit, vtrũ vi præcepti debeãtur. Eſt eñ cõtrariũ teſtimoniũ ſuprà citatũ, Exod.25. vbi ait Dominus ad Moyſen vt primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exod.13. data lege primitiuorum quæ legitimè erant primitiæ, ſubditur: Erit quaſi ſignum in manu tua: vox autem ſigni ceremonialia deſignat, quæ in noſtra lege ceſsârunt: ergo ſicut non tenemur primogenita offerre, ita neque aliarum rerum primitias. ¶ Secundò: primitiæ olim Deo reddebantur vt de ſingularibus beneficijs ab ipſo ſuſceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habetur enim Deuteronom.26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedeſque ad ſacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo tuo quòd ingreſſus ſum terram pro qua iurauit Deus patribus noſtris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. ¶ Tertiò: Si lex eſſet primitiarum coactrix, tunc præſcripta eſſe deberet taxataque ſolutionis quantitas, ſicut in decimis. At verò in neutro teſtamento talis habetur taxationis lex: ergo ſub nullo comprehenduntur præcepto.

Primũ argumentum. *Secundum.* *Tertium.*

¶ In contrarium autem eſt canon Gregorij Septimi, Decimas.16.q.7. Cuius verba ſunt: Oportet congruentiùs nos decimas & primitias, quas iure ſacerdotum eſſe ſancimus, ab omni populo accipere: quas fideles Domino præcipiente offerunt.

Quadruplex differentia primitiarũ à cæteris oblationibus.

PRimitię ſingularem in genere oblationum locum obtinent. Differunt enim à reliquarum generali ratione quatuor modis, quos hîc diuus Thomas dignouit. Primò iuxta vocis ſonitum differunt materia. Nempe quòd de primitiuis rerumq; opimis initijs offerebantur. Quanuis ſint qui nomine primitiarum, non prima, ſed optima intelligant. Quemadmodùm de Abêle refertur quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numer.18. vtrũq; inſinuat. Nam quod primum eſt, cenſetur optimum. Vnde ibidem: Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti: quicquid offerunt primitiarum, tibi dedi: ſcilicet, Aaron. Et ſubdit: Vniuerſa frugum initia quæ gignit humus & Domino deportantur, cedent in vſus tuos. Secundò ratione cauſæ à reliquis diſtant, quòd reddebantur Deo ex cauſa ſpeciali: nempe vt homines diuinum beneficium recognoſcerent, profiterenturque adeò quicquid ex terræ fructibus percipiunt, Deo authore illis prouenire: cui adeò iuxta verbum citatum. 1. Paralipomen. vltim. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertiò differebant & in modo, quòd cum aliqua ceremonia offerebantur. Legitur enim Deuterono.26. poſt verba ſuprà citata offerentium primitias: Suſcipiens ſacerdos cartallum (quod eſt caniſtrum primitiarum de manu eius qui defert primitias) ponet ante altare Domini. Et infrà commemoratis Dei beneficijs, ſubduntur offerentis verba: Idcircò nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi, &c. ¶ Quartò denique differunt ex parte eorum in quorum vſum exhibebantur. Nam cùm Deo pro beneficio rependerentur, inter quem (vt diximus) & populum ſacerdos eſt ſequeſter, in eius ſingulariter vſum cedebant: ad differentiam decimarum quæ totam Leui tribum contingebant. Vnde loco citato Numer.18. ait Deus Aaron: Omnes primitias ſanctuarij quas offerunt filij Iſraël Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et ſubditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Iſraëlis in poſſeſsionem pro miniſterio quod ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis. ¶ His ergo præhabitis ad quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur.

Prima concluſio.

Vna eſt. Primitiæ pręcepto legis naturę & ſcriptæ Deo debentur, eiusq; miniſtris: atq; adeò iure pontificio, ex eâdem priſca lege diuina deriuato. Probatur concluſio ratione illa iam inſinuata. Ius naturæ eam nos docuit gratitudinem vt benefactoribus gratias redderemus: Deus autem eſt primus naturalium omnium beneficiorum author: illi ergo primas debemus penſiones eorum omnium quę nobis natura confert. Quòd ſi quis cauilletur id ei deberi non de præcepto ſed de honeſtate, redarguitur ſic. Iure naturę cogimur Deum noſtrî noſtrorumque authorem profiteri: quandoquidẽ in eo viuimus, mouemur, & ſumus. Nam ſi parentibus à quibus vitam accepimus, vt quarto nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum noſtrum poſsidemus, dum eget, ſuccurrere ſtrictè cogimur, longè ſtri-

Probatio cõcluſionis.

ctiore iure Deo eandem debemus recognitionem: non quidem propter eius indigentiam, quia nullã habere poteſt, ſed propter noſtrum commodum & eius gloriam. De hac itaque ratione ſic mortalium vniuerſitatem natura erudiuit, vt ethnicis etiam fuerit cunctis ſæculis (vt ſuprà dicebamus) notiſsima. Ob idque non ſpeciatim quæſiuimus hîc an Chriſtiani, ſed vtrùm homines, ſcilicet cuncti mortales primitias ſoluere teneantur: ad qnos idcircò vniuerſos reſponſio protenditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum hiſtoria libr. 18. cap. 2. refert, nihil anteà de terræ naſcentibus deguſtabant q̃ ſacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. ¶ Sed occurret hîc fortè nobis obuius quiſpiam, rationem hanc non eſſe ad debitum primitiarum concludendum propriam, ſed hoc tantùm euincere quòd teneamur Deo religionis lege ſacrificia offerre, vt ſuprà dictum eſt. Quibus eum conditorem noſtrum profitemur. Primitiæ autem lõgè à ſacrificijs diſtant, cùm ſimplices ſint oblationes. Reſpondetur autem aliter nobis naturalem rationem ſacrificia perſuadere, aliter verò reliquas oblationes, ac ſingulariter primitias. Nam Deo quatenus Deus eſt, ſupremum ſcilicet per ſe bonum, honores debemus diuinos, atque adeò obedientiã. Qua vtiq; ratione rem illi diuinã facere & ſacrificare tenemur. Sed ꝑtereà quia fructus terræ nobis quotidie ſuppeditat, colligimus ad eius honorẽ accedere, de his quæ nobis donat partem illi libare, & ſingulariter rerum primitias: quibus profitemur illum eſſe primum ſupremumque authorem cuius nutu & ſolis circuitus & aëris clementia hæc nobis affatim progignunt. ¶ Altera concluſio. Etſi ius naturę antiquitùs diuina lege expreſſum nos huiuſmodi primitiarum oblationis admoneat, tamen qualitates & circunſtantiæ: nempe perſonæ quibus tradẽdę ſunt & materia: videlicet an de primis omninò fructibus: atque adeò quantitas legibus humanis patriæque vſu & more nobis compertæ & legitimę ſunt. Olim nanque primitię ſingulariter ſacerdotibus obueniebant: decimę verò Leuitis. Iam verò nunc decimæ vice verſa ſacerdotũ ſunt: primitię verò plurimũ ſacriſtis ſacrorumq; ędituis deputantur. In aliquib⁹ tamen eccleſiis in fabricæ ſumptus cõſignantur, & nõnunq̃ ipſis eiſdẽ ſacerdotibus. Neq; verò tam exactè depoſcitur vt de primis ſoluantur fructibus. Neq; de holeribus aut leguminibus, ſed de frugibus tantũ. Illa enim omnia antiquis patrib⁹ legalia erant: quibus nos ideo modò minimè obligamur. Tanta enim cõmendatione ius illud decimarũ ac primitiarũ Deus illo ſæculo indixit populo ſuo, vt quemadmodùm Exo. 34. legitur, hebdomadarũ ſolennitatem in primitijs frugum meſsis triticeæ celebrari præceperit: quę nobis non eſt in vſu. ¶ De quantitate autem primitiarũ nihil vel in veteri vel in nouo teſtamẽto ſcriptum legimus: præterq̃ illud Ezech. 45. Hęc ſunt primitię quas tolletis: ſextam partem Ephi de coro frumẽti, & ſextam partẽ Ephi de coro hordei. Menſura quoque olei Batus de quolibet coro. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere: nam Ephus decima pars cori erat: ſicut Batus in liquidis. Qui quidem corus triginta continebat modios. Subdit autem idem ſacer Doctor verba iſtæc, quæ extrà, de decimis, cap. 1. referuntur. At verò primitiæ quas de frugibus offerebant, non erant ſpeciali nomine definitę: ſed offerentium arbitrio derelictę. Traditionem quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptam, ſed arbitrio magiſtrorum inolitam: quòd qui plurimum, ſexageſimam partem dabant ſacerdotibus: qui minimum, inter. xl. & .lx. licebat quodcunque voluiſſent offerre. Hæc in antiqua lege. In noua autẽ nulla ſignata eſt quota. Sed in Hiſpania ſi cui prouentus vltra decem modios obuenerit, vnum ſoluit: etiam ſi vſque ad mille aut decem milia aſcenderint. Et in alijs locis magis eſt tenuis ſolutio. In hoc enim plurimum conſuetudini defertur. Quin verò vbi decimæ ad totum eccleſiarum cultum affatim abundarent, niſi conſuetudo aliud contineret, nõ eſſet cur & primitiæ legis obligatiõe exigerent: nã ꝙ diximus naturale ius primitias ſolui iubere, decimę tunc ſatis ſupplerent.

Plinius.

Obiectio cõtra proximã rationem.

Solutio.

Vltima concluſio.

Hieronym⁹.

Ephus decima pars cori: ſic Batus in liquidis.

AD autoritatẽ ergo ſuprà poſitã Exo. 25. reſpõdet, ꝙ nomine illic primitiarũ, vt litera planè docet, intelligebantur oblationes quas populus ad tẽpli ornamẽta fabrefaciẽda admonebatur facere: vidicet vt vnuſquilibet aurum conferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamque id genus pretioſam ſupellectilem ad vaſa paramentaque templi fabricanda. Quòd autẽ Exo. 13. primitiuorũ oblationes, ſigna, hoc eſt

Ad primum argumentũ.

eſt ceremoniæ appellantur, S. Thomas non negat, ſed reſpondet vt art.1. de oblationibus in genere reſpondebamus. Nempè illas præciſè ceremonias ſanctæ Chriſtianorum Eccleſiæ nō licère ex lege veteri inſtaurare, quę figurę futurorum erant: eò quòd iam modò menda eſſent. Aliâs tamen quæ duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebātur, cùm eadem apud nos ratio permaneat, non eſt quòd nobis non liceat inſtituere.

Ad ſecundū argumentū.

¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd primitias vetus populus Deo non ſolùm debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verùm & ob terras ipſas quæ eius beneficio tum illis promiſſæ fuerāt, tum etiam donatæ. Hæc ergo ſecunda cauſa non eſt apud nos ſuperſtes: ſed prior. Tametſi cùm & mundum ipſum Deus ob noſtri gratiam condiderit, nobiſq; ſubinde in poſſeſsionem donauerit, iuxta illud Pſalmi: Terram autē dedit filijs hominum. hac etiam de cauſa debentur illi primitiæ.

Ad tertium argumentū.

¶ Tertium autem iam ſolutum eſt, vbi diximus quantitatem primitiarum non eſſe lege præſcriptam: quia cùm intra oblationum lineam comprehendantur, deberent ſaltem ſpontanei aliquid retinere.

QVAESTIO QVARTA, De Decimis.

Sanct. Thomas. 2.2. q. 87.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm homines teneantur dare decimas ex neceſsitate præcepti.

Prima ratio à parte negatiua.

POST oblationes ſequitur de decimis ſermo. Apparet enim nō oēs homines ex neceſsitate præcepti ad earū ſolutionē teneri. Illud enim præceptū extat Leui. 27. vbi legitur, Omnes decimæ terræ, ſiue de frugibus ſiue de pomis arborum, Domini ſunt. Et infrà: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt: quicquid decimum venerit, ſanctificabitur Domino. hoc autem præceptum inter moralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet: quæ tamen non decimam potiùs q̃ vel vndecimam vel nonam partem pręcipit. Si autē ceremoniale fuerit aut iudiciale, iam ſatis lib. 2. monſtratum eſt, quemadmodùm illa fuerint antiquata.

Secunda ratio.

¶ Secundò. Illa ſola Chriſtianis, quorum fidem vniuerſi mortales ſuſcipere tenentur, ſub præcepto concluduntur, quæ Chriſtus vel eius Apoſtoli nobis indixerunt: ſecundùm illud Matthæi vltimo, Docentes eos ſeruare omnia quæcūq; mandaui vobis. Et Paulus Actuum. 12. Non ſubterfugi, quo minùs annuntiarē vobis omne conſilium Dei. Sed neque inter Chriſti neq; inter Apoſtolorum documenta obligatio vlla legitur decimarum. Quod enim Dominus de decimis Matth. 20. meminit, Væ vobis qui decimatis menthā, & rutam, &c. hæc oportuit facere: ad tempus præteritæ legis referendum cenſetur: ſecundùm illud Hilarij ſuper Matth. *Hilarius.* Decimatio illa holerum quæ in præfigurationem erat vtilis, non debebat omitti: ergo tempore gratię diſſolutū nobis eſt decimarū iugum.

Tertia.

¶ Tertiò. Tempore gratię ea ſolùm ex lege veteri nobis relicta ſunt, quæ nobis natura iubet: quare neq; ad plura tenemur quàm gentes ante illam legem: illis autem ſæculis non exhibebantur ex præcepto decimæ, ſed ex voto. Legitur enim de Iacob, Geneſis. 8. quòd votum Deo vouerit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi: ergo neq; nos arctiùs decimas debemus.

Quarta ratio.

¶ Quarto. Sub illa priſcorum lege trinæ ſoluebantur decimæ. Primæ quidem tribui Leui: de quibus, vt articulo proximo dicebamus, legitur Numero. 18. Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vſus eorum & neceſſaria ſeparaui. Secundæ, de quibus Deuterono. 14. refertur: Decimam partem ſeparabis de cunctis frugibus tuis quæ naſcuntur in terra per annos ſingulos: & comedes in conſpectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertię, de quibus inibi protinùs ſubiungitur: Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus quæ naſcuntur eo tempore: & repones intra ianuas tuas, venietque Leuites qui aliam non habet partem neq; poſſeſsionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas ſunt: & comedent & ſaturabūtur. A ſecundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos abſoluit: ergo pari modo ab

Quinta ratio. illis primi generis. ¶ Quintò. Quicquid abſq; tẽporis determinatione præcipitur id niſi tempore cõgruo ſoluatur, in culpa cõſtituit negligẽtem: ergo ſi neceſsitas eos qui Euangelium profitentur ad decimarum ſolutionem vrgeret, fieret ſubinde conſequens vt quibus terris eadem ſolutio nõ eſt in more, criminalis delicti rei eſſent, non modò nõ ſoluentes, verùm & eccleſiæ miniſtri diſsimulantes: quod non eſt dignum vt facilè cõcedatur. ¶ In contrarium autem eſt Augu- *Auguſtinus.* ſtini teſtimonium. 16. q. 1. canone, decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requirũtur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

IN quæſtionis veſtibulo appendendũ ſtatim diſcrimẽ eſt inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe ſecundùm omne cauſarũ genus. Primùm ſcilicet ex parte finis per quem de cæteris iudicatur, quòd reliquæ oblationes Deo in eius honorẽ immediatè, vt cum ſcholaſticis loquamur, dedicantur: quanuis in vſum miniſtrorum deinde redundent: quippe qui nomine ipſius eas ſuſcipiunt, vti in ſacrificijs expoſitum eſt, quorum ceremonia diuina maieſtas colitur: atq; in primitijs quæ pro ſuſceptis fructibus eidem rependuntur. Decimæ verò, veluti hìc ait D. Thomas, ceu miniſtrorum ſtipendiũ ſunt peculiariter inſtitutæ. Hoc vtiq; lib. 3. ſub titulo de acceptione perſonarum ſatis ſuperque monſtrauimus. Sic enim habetur Numero. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Iſraël in poſſeſsionem pro miniſterio quo ſeruiũt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infrà de eiſdem decimis: Pretium eſt pro miniſterio quo ſeruitis in Tabernaculo teſtimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meũ, vt ſit cibus in domo mea. Et eâdem ratione ſub lege gratiæ ſoluuntur ſacerdotibus pro altaris obſequio, ſacramentorumq; adminiſtratione, ſecundũ verbum Chriſti, Lucæ. 10. Dignus eſt operarius mercede ſua: & illud ſæpe citatum. 1. ad Corinth. 9. Nemo ſuis ſtipendijs militauit vnquam. Quod Innocentius Tertius in eandem ſententiã, extrà, de præbend. citat, cap. Cùm ſecundùm Apoſtolũ. Atq; hoc, quod loco citato ſatis ſuperq; indicauimus, fundamentum eſt eorum maximum quæ nõ modò hìc dicenda ſunt, verùm & lib. ſequenti repetenda. Ex hac ſequitur ſecunda differentia ex parte materiæ: nempè quòd cùm reliquæ oblationes non ſint ex rebus omnibus neceſſariæ: decimæ tamẽ ex cunctis quę vel domi vel in agro procreantur ſecundum ſtrictum ius perſoluuntur. Ac demum tertia differentia ſumitur ex parte formæ: ꝙ cùm reliquæ oblationes vltrò offerantur, vel ſaltẽ quo ad quotam, Decimæ tamen rigore præcepti, eædemq; ſub illa quota quam nomen ſonat, debentur. ¶ His ſic tenuiter prænotatis, quatuor concluſionibus ad quæſtionẽ reſpondetur. Prima. Decimarum ſolutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini ac naturalis, partimq; humani. Nam quòd in genere eccleſiæ miniſtri populi ſumptibus ſuſtententur, naturale præceptũ eſt, atq; adeò in lege veteri moralium numero cõprehenſum. Quòd autem pars fructuũ decima eiſdem ſumptibus mancipetur, iudiciale tunc ius erat, atq; adeò in noſtra lege pontificiũ. Vtraq; pars patentiſsima eſt. Si modò tamẽ illud inter moralia iudicialiaq; diſcrimen recolas, quod li. 2. latè dilucidauimus. Eſt enim morale præceptum, quodcunq; ex naturę principijs ceu ſyllogiſmi concluſio elicitur: veluti illud, Non occides: ex illo generali, Id nè facias alijs, &c. Iudiciale autem eſt illud ad quod ſpeciatim arbitratu quodã ab vniuerſali deſcenditur: vt ſi vniuerſale illud, Aliquid Deo eſt offerendum, ſic arbitreris, vt bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo diſcrimine ſuppoſito, facilè cõcluſio liquet. Et quidem prior pars præcedenti quæſtione ſub titulo de religioſorũ paupertate ſatis eſt nobis demonſtrata. Etenim quicunq; reipub. in re neceſſaria adminiſtrant & ſeruiunt, ius habent ſtipendium ab eâdem repub. ſuſcipiendi, imò & exigendi: adminiſtratio autẽ diuini cultus reipub. neceſſaria eſt: imò verò multò pluſquàm ſecularium magiſtratuum: ergo eiuſmodi adminiſtris ſtipendiũ reſpub. debet, idq; multò æquiùs quàm quæ principibus ac militibus conferuntur: nam diuino ordine temporalia ſpiritualibus inſeruiunt. Quare Deus iure optimo eccleſias earumq; miniſtros inſtituit: in quorũ ſuſtentationem tanquàm rerum Dominus imperare populo potuit quam ipſe iuſtam cenſeret bonorum ſuorũ portionem. Hoc ipſum naturale ius docet Pau. 1. Cor. 9. Altera verò cõcluſionis pars nihilo patet obſcuriùs. Ius etenim naturæ non niſi miniſtrorum pro eorum numero & dignitate ſuſtentationem iubet. At verò qualis eſſe debeat populi penſio, id arbitrio prudentiæq; reipub. pro rei qualitate ſtatuendum

Diſcrimẽ inter decimas & reliquas oblationes.

Innocentius

Prima concluſio.

Probatio cõcluſionis.

dum relinquit. Deus autem qui populum illum priſcũ peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnã diuino cultui adminiſtrando mancipauit: quæ ideò agriculturę vacare nõ poterat, atq; adeò nec propriam ſortem in terra promiſſa erat poſſeſſura, nè minus reliquis, imò aliquantulo plus tanquam honoratior de terræ fructibus perciperet, decimam partem ſingulis reliquarum tribuũ in eorundem Leuitarum ſubſidium imperauit: vt patet Leui.23.& alibi crebrò. Atq; ob id etiã quòd cùm forſan ſolutio nõ tam exactè fieret, paulò plus obueniebat illi tribui quàm cæteris. Nam ex centum decem quæ vndecim ſimul tribus quotannis in horrea cõderent, vndecim reddebant Leuitis: atq; adeò aliarum ſingulæ retinebant non niſi nouem.

Corollariũ. ¶ Ex quo fit præceptum illud de quota, fuiſſe, vti ait ſanctus Tho. iudiciale veluti alia multa ad ſeruandã populi æquitatem & decorem. Tametſi ex conſequenti aliquid etiam in futurum ſignificabat: ſicuti & ferè cuncta eorum geſta: ſecundùm illud ad Corinth.10. Omnia in figura cõtingebant illis. Decima enim pars perfectionis ſymbolum eſt: quippe quum denarius digitorum ſit numerorum ſupremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota proteſtabatur ille populus legem ſuã & ſtatum non eſſe perfectum, ſed eius cõplementum à Chriſto fuiſſe dependẽs. At verò licèt hac ratione quodammodò præceptũ illud cũ ceremonialibus conueniebat, tamen non erat eiuſdem generis: quia non præcipuè ſignificandi gratia erat conſtitutum.

Secunda concluſio. ¶ Secunda concluſio. Inter ceremonialia & iudicialia legis præcepta ſic differebat, vt circa finẽ ſecundi lib. demonſtrauimus, & paulò antehac repetiuimus, ꝙ ceremonialia non licet poſt Euangelium integrare: iudicialia verò quãuis quãtũ ad vim illius legis fuerint prorſus antiquata: poſſunt nihilo minùs nonnulla Chriſtianis inſtaurari. Quemadmodùm lex talionis: & quòd qui ouem deprædatur quatuor reddat, poteſt à principe modò lege inſtitui.

Tertia concluſio. ¶ Tertia concluſio. Determinatio decimarũ ad iſtiuſmodi quotam eſt de iure eccleſiaſtico & pontificio: quod prudentibus conſiderationibus inſtitutũ eſt. Atqui in primis quòd id poſſet eccleſia conſtituere, haud dubium eſt, cùm non fuerit ex eo ceremonialium genere quod aliquid nouæ legis præfigurabat: ſed iudiciale, idq; ad cultũ diuinum pertinens: quod apud nos excellentiùs permanet. Sed quòd eandem debuerit imperare quotam, Probatur tam ex parte populi quàm ex parte ſacerdotum. *Probatio.* Ex parte quidem populi: quia Euãgelicus antiquo dignitate præſtat, abundantiorq; eſt iuſtitia præditus: ſecundùm illud Matth.5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus q̃ Scribarũ & Phariſæorũ, non intrabitis in regnum coelorum. Ex parte quidem ſacerdotũ: quoniã longè ſunt excellentioris dignitatis quàm antiqui, excelſiusq; tractantes ſacramentũ: vt.2.ad Corinth.3. mõſtrauit Apoſtolus. Decimarũ ergo genus ex iure naturali ortũ habet: ſpecies verò ab humano per eccleſiã meritò ſancita eſt. ¶ Quarta cõcluſio. Hæc decimarũ quota pro tẽporũ, locorũq;, & pſonarũ qualitate & opportunitate maior poteſt minorq; ſecundùm eccleſię iudiciũ inſtitui: concluſio eſt ſuperioris appendix.

¶ Circa corollarium primæ concluſionis, qua aſſertum eſt decimas ad iudicialem ordinem ſpectare, ambigere quis forſan poſſet: *Dubitatio.* tũ ex eo quòd cùm ad diuinum cultum attineat, ceremonia potiùs eſſe videntur: tum præcipuè ex cap. Tua nobis. de decimis. vbi Innocentius Tertius ait Deum ſibi in ſignum vniuerſalis dominij reddi præcepiſſe: vnde fit vt ad cultus religionem ſpectent.

Solutio. ¶ Ad hoc tamẽ facilè per ea quæ dicta ſunt reſpondet̃. Haud enim Deo immediatè ſicuti ſacrificium offeruntur, ſed miniſtris tanquã merces ſoluuntur, perinde atq; principibus tributa: itaque non ſunt ipſæ cultus, ſed miniſtrorum ſtipendia cultui qui deputant̃: ſecundũ verbũ Malachiæ citatũ, vt ſit cibus in domo mea. Quare ſtatim Propheta ſubdit, propterea ꝙ decimæ non ſoluebantur, inhibuiſſe Deum pluuiam, famemq; populum oppreſsiſſe. At verò quia Deus eccleſias, ſacramentaq;, eorumq; miniſtros inſtituit quibus ſtipendia hæc cõſignauit, ideo ait Pontifex in ſignum vniuerſalis dominij Deo exhiberi. Cõfirmatur hæc noſtra ſolutio: quia quota tam noſtris q̃ antiquis eccleſiæ miniſtris ad æqualitatem in populo ſeruandã, atq; adeò ad humanitatem plebis, honoremq; qui ſacerdotibus debetur conſtituta eſt: quod eſt indicium in ordine exiſtere iudicialiũ.

Argumen. 2. ¶ Aliud autem ex eodem canone argumentũ ſumitur: nempè nõ modò decimas ſecundùm genus & ſubſtantiam, verùm & quotas eſſe de iure diuino: nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur: ſed de hoc ſtatim in ſolutione poſtremi argumenti, vbi iterum dicere

dicere repetemus quotam nõ eſſe de iure diuino: quippe quùm lex vetus nil nos obliget, & de huiuſmodi quota nihil in nouo ſacro eloquio ſcriptum ſit, ſed extant eccleſiaſticæ & pontificiæ conſtitutiones, inſtar antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis. & .16.q.1. & alibi crebrò. Obligant nihilo minùs eadem ſancta decreta ſub reatu lethalis criminis: ita vt vbi deſuetudo culpam non excuſaret, ſacrilegium eſſet eandẽ quotam non perſoluere. ¶ Ex his ſubinfertur, vt in quarta concluſione diximus, eandem quotam variari poſſe, & diſpenſatione pontificis & minui & tolli. Dum tamen id quod iuris naturalis eſt, ſit ſemper ſuperſtes & ſaluum: nempè vt alicunde eccleſiarum miniſtris pro ſua dignitate & munere alimenta ſuppetãt, reliquaq; vitę ſubſidia. Hoc enim nulla deſuetudo vel diſpenſatio violare poteſt. ¶ His ergo quæ patentia ſunt prænarratis, potiſsimum hîc dubium, idemq; explicatione digniſsimum, tertia nobis offert cõcluſio. Nam ſi hanc quotam, vt compertiſsimum eſt, neq; lex Euangelica neq; vlla perinde diuina nobis imperat, videtur eccleſia nimium à Chriſtiana familia pro ſuis adminiſtris exegiſſe, atq; adeò neq; ęquitatem ſeruaſſe antiquæ legis, neq; humanitatem quã noua debuiſſet induere. Nam ſi in illo Hebraico populo decima templi miniſtris addicta fuit, ratio id poſtulabat. Erant ſiquidẽ Leuitæ duodecima pars populi. Quocircà etſi vndecim decimas perciperet, non erat enormis exceſſus, cùm reliquarum ſingulæ retinerent nouẽ. Eò potiſsimùm quòd vxores habebant & alendam familiam. Clerus autem Euangelicus curatorum, quibus ſolis (ſi Caietano credamus) debentùr pro ſuo miniſterio decimæ, fortè nõ eſt decima pars populi: aut plurimũ quinquageſima: quod ergo à reliquis quadragintanouem totidem recipiat decimas, ſingulisq; cæterarum non fiant niſi nouem reliquæ, nulla ferre videtur æquitas. Atq; ob id maximè quòd neq; vxores, neq; ſobolem habere debent. Et ex alia parte decimæ Chriſtianis etiam perſonales imperantur, quę antiquitùs nõ erant in vſu. ¶ Ex quibus fit cõſequens neutram earum rationum quibus tertiam concluſionem ſanctus Thomas fulciuit, eſſe ſolidam. Nam etſi populus Chriſtianus iuſtitia præſtare debeat Hebræo, non eſt neceſſe in hoc abundare vt ſupra iuſtum ſacerdotibus ſuis effundat. Et quanuis ſacerdotes ſint præ antiquis honorandi, non tamen tanto ſtipendiorum aceruo. ¶ Hæc ſunt rationes quibus tum alij, tum præſertim hoc loco Caietanus conuicti, non aliam iuſtitiam in decimarũ quota reperiunt, quàm ꝙ clericis non pro ipſis ſolis, ſed pro pauperibus quibus eccleſiæ fructus diſpenſare tenentur, perſoluitur. Et quidem ſi id duntaxat authores iſti ſentirent ꝙ eccleſiaſtici ſtrictiori longè ſanctioriq; miſericordiæ vinculo quàm laici tenẽtur in pauperes eſſe benefici, aſſertio eſſet certiſsima: contendunt tamen decimas illis non omnino tanquàm dominis ſolui, ſed tanquàm diſpenſatoribus concredi: quarum partem rigore iuſtitiæ tenentur egenis refundere. Imò tanta obligatione, ait Caietañ. quanta eis eædem debentur decimæ. Vnde fit iſtis autoribus conſequens, vt ſecùs facientes, ſint reſtitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò non tanta probabilitate pollet, quin contrarium ſit longè probabilius: imò, ni fallor, certa ratione verum: vt libr. ſequenti conſtabit: vbi de hac re amplam diſputationem adornamus: à qua ideo in præſentiarum ſuperſedendum nobis eſt. At verò quoniam hoc potiſsimũ eorum eſt argumentum quo aduerſarij ſuã opinionem fulcire contendunt, reſpondere hac de re illis eſt nunc operæpretium. ¶ Primum ergo contrarium fundamentum ſi fieri poteſt affirmemus: nempè decimam ſub hac quota non exuperare iuſtum ſtipendium miniſteriorum eccleſiæ: etiam ſi tanq̃ veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cõtraria ratione illius qua aduerſarij vtũtur: Iuſtus numerus clericorum qui ad cultũ diuinum in lege gratiæ neceſſarij ſunt, non tanta proportione minor eſt reliquo populo vt iniuſtè decimam ſuſcipiãt. Imò forſan duodecima eſt pars populi, ſicut olim Leuitica tribus, aut plurimùm quintadecima, vel multò minor quàm vigeſima. Probatur hoc. In lege veteri vnicũ erat duntaxat templum quò omnes duodecim tribus ad ſacra confluebant: neq; niſi quater in anno: nam tot erant duntaxat præcipuæ ſolennitates: in noſtra verò eccleſia vix ſunt centum domus quæ non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus ſacerdotibus ſeruitur: nam illi per vices hebdomadatim ſeruiebãt. Si ergo in ſeruitiũ vnius præciſè templi duodecima pars populi erat conſcripta, quidnã miraculi eſt ſi æqualis nunc pars tantę templorum multitudini adminiſtrandæ mancipetur? quandoquidem ratio mediorum à fine ſu-

Corollariũ. *Dubiũ graue.* *Solutio Caietani.* *Solutio propoſiti dubii.* *Ratio primæ aſſertionis proximæ.*

ne ſumitur. Sed ait Caietañ. ſolis clericis qui curam habent animarum, decimas deberi: cuius profectò aſſertionis neſcio quódnam habere potuerit fundamentum: nam attulit nullum. Enimuerò ſi templo illi quo nõ niſi Arca teſtamenti cuſtodiebatur tam numeroſa cantorũ aliorumq; miniſtrantiũ copia, vt in libris Paralipomenon legitur, deputata fuit: cur nõ in templis noſtris, quibus corpus Chriſti adoratur & colitur, non præter parœcios amplior ſacerdotum numerus dedicetur: quibus, vt iuxta verbum Malach. cibum habeant in domo Dei, decimæ contribuãtur? ❡ His autem inſuper adiungamus, ſacerdotes noſtros multò eſſe ſublimioris dignitatis quàm illos: vtpote in quibus ampliſſimus eſſe debet Antiſtitum numerus: mox & Canonicorum quibus eccleſiam præfulgere cõgruit, qui adeò neceſſe habent miniſtros & familias habere. Nam ſi quis nobis obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo eſſet qui huic ſententiæ refragaret̃, ſi poſsibile eſſet vt tantus clericorũ numerus, quãtus neceſſarius eſt, decenti ſanctitate polleret: nã tunc citra aliũ ornatũ populo haberet̃ in ꝓtio. At quia id fieri nõ põt, neceſſe eſt conditioni humanæ indulgere: Haud em̃ eſſe oẽs poſſunt vt D. Martin⁹ aut Nicolaus: atq; adeò ſic ſacerdotes familia & autoritate honeſtare, vt popul⁹ eos nõ deſpicetur, ſed tanq̃ præcipuos reipub. colat. Quare nulũ eſt indecõrũ ſi epi, ceu alij magnates viuãt: & canonici, ſicuti alij nobiles: & ſacerdotes, velut alij ciues. Etem̃ documentũ hui⁹ rei manifeſtũ eſt ꝙ in illis prouincijs vbi ſacerdotes nimia egeſtate premuntur, vileſcũt in conſpectu populi: atque inde ſacramenta & res ſacræ eò inclinant, vbi in opprobrio habentur. Quocircà vt aliud ineamus argumentum, non condecet ſacerdotes noſtros propter ſacramentorum dignitatem opifices eſſe, manualeſq; operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo quòd ſi tãtum eſſe decet tamq; præclarum eccleſiaſticum ordinem, cunctoſq; adeò eius gradus cum ſuis familijs perpendamus, non minor eſt pars in populo quàm duodecima, ſeu vti dicebant, quintadecima. ❡ Præterea ſacerdotes noſtri vacare debent literarum ſtudio, atq; adeò hoc negotio patrimonia ſua inſumere. Quare reperiri non poſſent qui abſq; aliquo propoſito præmio tãtos facerẽt ſumptus, tantumq; & ætatis & laborum diſpenderẽt. Nã qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quàm rariſsimi eſſent. Quapropter conſulere eccleſia debuit humano ingenio, eiuſq; imbecillitati conniuere. Fateor equidẽ ingenuè eccleſiaſtica ſacerdotia iniquiſsimè eſſe diſtributa. Quare alij abundant, neque citra ſcandalum pompis ac rerũ luxurie exuberant, alij verò eſuriunt: tamẽ ſi ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate perſonarum eiuſmodi fierent diſtributiones, conſtaret liquidò ſanctionem eccleſiaſticam de decimarum quota nõ eſſe ſuperfluam, ſed æquiſsimam. Atq; hac ratione in primitiua eccleſia vbi ſynceriùs colebatur fides, multi de ſua ſubſtantia eccleſias locupletabant. ❡ Accedit huc quòd decimæ non ita exactè vbiq; exoluuntur, ſed multis in locis exiliores: ſuntq; cœnobia multa atq; hoſpitalia illarum fructibus fundata. Supra hæc & ingruente aliqua eccleſiæ calamitate neceſſarij ſunt ampliores ſumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iam eſt bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta eccleſia maturè proſpexit, dum decimas edixit. ❡ Haud ergo ad iuſtificandum hanc legem eſt ad id ſuffugere opùs, quòd clerici de iuſtitia teneantur ſua bona eleemoſynis diſpendere. Quare meditatiſsimè D. Tho. hanc rationem inter probandum concluſionem tertiam non commemorauit, ſed illarum tantùm meminit quòd noſter populus iuſtior eſſe debet antiquo, noſtriq; ſacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex miſericordiæ perſtrictiùs clericos cogit, ſubdit idẽ ſanctus Doctor bis aut ter in hac quæſtione quòd decimæ dantur ſacerdotibus vt ſint in pauperes effuſiùs benigni. ❡ Et quò potiſsimum propoſiti noſtri argumentum in calce ponamus, arguitur tandem. Quota decimarum nihil aliud eſt quàm moderatio & ſpecificatio naturalis iuris: ius autem naturæ in hoc tantum decimas imperat, vt ſint miniſtris eccleſiæ in alimentum & ſtipendium: ergo quota de rigore iuſtitiæ ad hoc præciſè inſtituta eſt, non in vſus pauperum. Nam & Caietañ. ipſe in præſenriarum concedit quòd decimæ quantum ad ius naturæ in victũ tantùm debentur miniſtris: ſed ius eleemoſynarũ eſt, inquit, vt auctiores eiſdẽ ſacerdotibus pro pauperibus tribuãtur. At verò neſcio cur eſſet cogẽdus populus vt eleemoſynas pauperũ ſacerdotibus cõcrederet. De hoc autẽ infrà loco citato. ❡ Igitur nemo debuiſſet propter illã excogitatam proportionem quòd clerus non ſit quinquageſima pars

Secunda ratio. *Cõfirmatio.* *Tertia ratio* *Poſtrema.*

pars populi in hanc deſcendere ſententiam, quòd Clerici teneātur de iuſtitia ſub pœna reſtitutionis ſua ſtipendia pauperibus impertiri. Nam res tanti momenti abſq; eccleſiæ expreſſo decreto certè non eſt affirmanda. Dixerim excogitatam proportionem: nam vt ſummatim cuncta cōplectar, ſi experientiam, qua moralis ſcientia nititur, conſulas, nulla eſt ciuitas aut inſigne opidum vbi nō multò plures reperias ditiores quàm ſint ſacerdotes. Fictitiū ergo eſt dicere quòd habeāt ipſi quinquagintanouem decimas: & ſinguli in reliquo populo nouem.

Ad primum argumentū. PRimum igitur argumentū ſatis ſuperq; diſcuſſum eſt atq; dilutum. *Ad ſecundū argumentū.* Ad ſecūdum verò reſpondetur, decimarum præceptum, qua parte naturale eſt & morale, illic eſſe à Chriſto deſignatū: vbi Luc. 10. ait dignum eſſe operarium mercede ſua: locupletius autem. 1. ad Corinth. 9. ab Apoſtolo inculcatū: vbi tam multis naturaliū ciuiliumq; exemplis conſtituit vt qui altario ſeruit de altario viuat. Sed quantum ad quotam, cōmiſſum fuit eccleſiæ iudicio & ſententiæ. *Ad tertium argumentū.* ℂ Ad tertium reſpondetur, ante tempus antiquæ legis ab Adam vſq; ſemper viguiſſe idem mādatum quatenùs naturale eſt. Fuerunt enim ſemper in quacunq; repub. bene inſtituta ſacerdotes qui feruntur fuiſſe primogeniti. At verò quia nō erant certo numero decreti, quotā vnaquæq; reſpub. ſuo arbitrio inſtituebat, vel aliunde ſuis prouidebat ſacerdotibus. Abrahā autem, vt legitur Gen̄. 14. prophetico inſtinctu decimas obtulit Melchiſedec: qui, teſte Paulo, figuram noſtri ſacerdotij præferebat. Et eodem fortè ſpiritu Iacob eaſdem non certis ſacerdotibus, ſed Deo vouit. *Ad quartum argumentū.* ℂ Ad quartum reſpondetur ꝙ cùm in illo quondam populo tam frequentia iterarentur ſacrificia, neceſſe habebant præter decimas Leuitis ſoluendas, ſecundas etiam ad ſacrificia offerenda reſeruare. Quæ nobis quibus iam illæ victimæ ceſſārunt, nō imperantur. Tertium verò decimarum genus quæ cum pauperibus diuidundæ erant, in noua lege mandato miſericordiæ augetur: quo nos identidem Chriſtus admonuit vt eſſemus in pauperes profuſi. Ait enim Lucæ. 11. Quod ſupereſt, date eleemoſynam. Addit autem D. Thomas, & decimas quæ miniſtris eccleſiæ dantur per eoſdem deberi in vſus pauperum diſpenſari. Quod non intellexiſſe de præcepto iuſtitiæ ſed miſericordiæ, inde conſtat, quòd hoc cum altero præcepto eleemoſynarum adiunxit. *Quæſtio poſtremo argumento pertacta.* ℂ Poſtremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrùm per deſuetudinem abrogari ius poſſit decimarum: quę ex altera pendet, An decimæ ſint de iure diuino. *Sententia Iuriſtarum.* Et quidem nonnulli interpretū canonici iuris ſuper cap. in aliquibus. de decimis. cenſent omnino eſſe de iure diuino, etiam quantū ad quotam: nam poſtquàm illic dicitur decimas cum integritate eſſe ſoluendas, ſubditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci conſuetudine approbata. Et cap. Parœcianos. eodem titulo, legitur decimas non ab homine, ſed ab ipſo Domino eſſe inſtitutas. & cap. tua nobis. ſuprà citato: & cap. Reuertimini. extrà, de decimis. idem apparet inſinuari. Et quanuis aliorum dicta doctorum gloſſari poſsint quòd intelligant de decimis quantum ad ſubſtantiam, *Hoſtienſis.* Hoſtienſis tamen in ſua Summa, titulo de decim. §. 7. expreſsè ſuſtentat etiā quotā eſſe de iure diuino: dicens tum illud quotæ præceptum fuiſſe morale, tum legem illā non prorſus ceſſaſſe: plurimis id inculcans authoritatibus: ſubſánnanſque adeò Raimundum & Theologos contrà ſentientes. At verò nō eſt res quæ in controuerſiam venire poſsit: cùm planiſsimum ſit, decimarū quotam in lege veteri iudiciale fuiſſe præceptum: non morale. Quod Hoſtienſis nunꝗ negaſſet, ſi ſuę fuiſſet facultatis rationem diſcriminis noſſe inter morale præceptum & iudiciale. *Reprobatur proxima ſententia.* Morale enim (vt ſæpe dictum eſt) concluſio eſt principiorum naturalium: ex quibus quanuis eliciatur alendos eſſe eccleſiæ miniſtros, quod ad decimarum genus & ſubſtantiam attinet: tamen quòd hæc aut illa fructuum quota contribuatur, nulla lex naturæ præcipit, ſed quòd id tantùm tribuatur quantum eiſdem ſufficit. Sed gloſſa quā Paulino verbo ad Hebræ. 7. aſſuēre connititur, eſt annotanda. Ait Paulus: Tranſacto ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Cuius ſententia eſt, legem illam cum Chriſto expiraſſe: atq; adeò illa ceſſaſſe legalia. Et reſpondet ipſe nō facere illum ſenſum: quia nullo modo, inquit, cōcedendum eſt legem illam omnino ceſſaſſe. Sed ſenſus eſt, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos ſacerdotes tranſiiſſe. Vide quàm facerēt conſultiùs qui Theologiam nō profitentur, ab interpretamento ſcripturæ ſacræ calamū abſtinere: neq; de diuino naturalive iure tractare: quod ipſis meſsis aliena eſt. Ceſſauit

enim

enim omnino lex illa,vt latiſsime lib.2.com monſtrauimus:præter id quod vel lex naturæ retinuit,vel eccleſia ſanxit.Quotam ergo hanc certiſsimum eſt nõ eſſe de iure diuino. Sed ſi quæ inter Decretales & Canones ſacros offendantur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuantur, vel intelligenda ſunt quantum ad ſubſtantiam:vel ſi de quota habeatur ſermo,gloſſandus eſt vt ſit de iure diuino exemplariter, hoc eſt exemplo vetuſti

Solutio Diui Tho. ad præcipuam quæſtionem.

iuris conſtitutæ. ¶Igitur vtrùm per deſuetudinem aboleri poſsit decimarum obligatio, D. Thomas negare omnino in præſentiarum videtur:nam reſpondet in Italia,in illisq; terris vbi decimæ non ſoluuntur, ob id ſolùm incolas à culpa eripi,quòd eccleſię miniſtri indulgere illis cenſentur non petendo: ſicuti Paulus ſe feciſſe.1.ad Corinth. 9. teſtatur. Nam vbi poſtquàm demonſtrauit poteſtatem habuiſſe ſuſtentamina ab illis petendi,ſubdit,nõ eſſe vſum eâdem poteſtate, nè quod offendiculum daret Euangelio Chriſti. ¶Eſt autem reſponſio hæc D. Thomæ non vſq; adeò clara. Ad cuius igitur intellectum diſtinguendum eſt de decimarum deſuetudine. Aut enim penſatur quantum ad quotam,aut in totũ. Et priori quidem modo forſan quis arbitraretur ſolam deſuetudinem ſufficere, vt non debeantur: propterea quòd quota non eſt niſi de iure poſitiuo.Ac perinde cenſebit D. Thomam intelligere de ceſſatione in totum. Sed profectò vtrunque eſt falſum : primũ quidem,non vtique propter rationem Hoſtienſis, atq; aliorum qui dicunt quotam eſſe de iure diuino, ſed quia licèt ſit de iure põtificio, nihilo minùs quia ius illud tum tanta æquitate pollet,tum etiã inſtar antiqui diuini iuris poſitum eſt,nulla contra illud cenſetur præualere deſuetudo quin poſsit eccleſia,vbi oportuerit, vti iure ſuo: niſi annuerit,ac diſsimulauerit. Et hæc

Mens S. Thomæ.

eſt mens S. Thomę.Noĩe enim decimarum quotã intelligit.Et eodẽ pacto intelligendus eſt quotlibet.2.ar.8.vbi eodem modo reſpõdet. Et quòd de quota loquatur, confirmatur:nam deſuetudo decimarum in totum nullatenùs ab eccleſia permitti poteſt:quandoquidem, vt iam monſtratum eſt, ius exiſtat naturale,& præceptum morale,ſtrictiſsimeq; diuinũ,vt ſint eccleſiæ,vbi res celebretur diuina,ſacramentaq; diſpenſentur ac miniſtrentur, ſacerdoteſq; adeò & miniſtri populi ſumptibus alantur.Quare ſuper hoc totũ eccleſia non habet authoritatem diſpenſandi:neq; ab Spiritu ſancto id vnquã facere permittetur.Id quod & vſus ipſe palàm oſtẽdit:quoniam neq; in vllo Italię angulo,neq; alibi vſpiã gentium reperitur Chriſtianorũ locus vbi non ſint ſacerdotes,quibus vel prouentus annui ſtati ſint,vel populi ſtipendia.

Argumẽtũ. Auguſtinus

¶At verò cõtra prius ſolutionis membrũ exiſtit argumentum,q̃,vt ait Auguſt.16.q.1. canone,decimæ.earũ penſio tributũ eſt animarũ egentium : & qui eas,inquit, dare noluerint,res alienas inuadũt,& pauperes propter illam penuriam fame perempti, ab his qui nõ ſoluũt occiſi ſunt. Quare eccleſia nõ videtur cõtra ius pauperũ diſsimulare poſſe. Quòd ſi dicatur id ob cauendum ſcandalũ ſinere:inde fit cõſequens,nõ liberè id facere: quare nõ ſoluẽtes minimè videntur à culpa excuſari.

Ad argumẽtum.

Ad priorem locum argumenti reſpondetur,illud ius pauperũ nõ eſſe iuſtitię, ſed miſericordię:nõ ſolùm in ſoluentibus decimas,verùm & in ipſis clericis:& ideo eccleſia poteſt diſsimulare illa via eaſdem eleemoſynas extorquere. Ad poſteriorem autẽ reſpondetur,q̃ etiam ſi id ad cauendum ſcandalum permittat, & nè detur, vt ait Paulus, impedimentũ Euãgelio, nihilo minùs ſubditi excuſantur:quia laudabiliter id facit eccleſia,ſpiritualibus temporalia poſthabẽs.Vbi autem populus animi obſtinatione indureſceret, nè petenti eccleſiæ obtẽperare vellet, tunc culpa nõ vacaret.Si autem gens aliqua ea lege vellet in Chriſtianiſmũ ſua nomina dare,vt decimarũ tributo nullatenùs oneraretur,reſpõdet Caietanus eccleſiam poſſe ac debere eandem cõditionem recipere. Quòd ſi intelligatur quantum ad quotam, verum eſt. Attamen vt nullo modo tenerentur miniſtros eccleſiæ alere,profectò eccleſia ſinere non poſſet, niſi aliunde ipſa vnde viuerent prouideret:nam aliâs illa conditio contraria eſſet naturali diuinoq; iuri in re quæ apud Chriſtianos præcipui eſt momenti.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm de omnibus teneantur Chriſtiani decimas ſoluere.

Primum argumentum.

DOST decimarum ſubſtantiam ſubſequitur vt earũ materiam perpendamus. Appa ret nanq; non de rebus omnibus deberi. Decimarum nanq; penſio ex veteri inſtrumento originẽ duxit:

illic autem nullum perſonalium pręceptum legitur: nempè earum rerum quę homo propria induſtria & negotio acquirit: quales ſunt mercatio, & militia, & ſimilia. Ergo de iſtis nullæ debentur decimæ. ¶ Secundò. De male acquiſitis (vt ſuprà dictum eſt) nulla fieri poteſt oblatio: ergo neq; decimarum ſolutio. Nam cùm oblationes propinquiùs ad diuinum cultum accedant, illæ potiùs de omnibus fieri deberent. ¶ Tertiò. Leuitici vltimo vbi decimarũ ſcripta eſt lex, non niſi de frugibus & arborum pomis ac de animalibus quæ ſub virga paſtoris tranſeũt iubentur: ergo de minutioribus herbis quæ hortorum cultura feruntur non debentur. ¶ Quartò. Nemo niſi quod in ſua eſt poteſtate ſoluere poteſt: ſed non omnes fructus qui de prædijs percipiuntur in domini poteſtate permanent: nam quædam coloni dominis fundorum pendunt: quædam in mercedem famulis: quædã etiã principibus in tributa. Et ſæpe aliqua vel furto vel alia via pereunt: ergo de illis nihil debetur. ¶ In contrarium eſt legis exemplum, Geneſ. 28. in Iacob, qui aiebat: Cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi. cuncta autem quæ homo habet diuinitùs ei donantur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Argumen. 2. *Argumen. 3.* *Argumen. 4*

Concluſio negatiua.

AD quæſtionem vnica concluſione reſpõdetur, de vniuerſis tam ex terræ prouentibus quàm ex perſonarum labore partis, ſi merum ius perpendas, nec conſuetudo obſtet, debentur decimæ. Probatur. Iudicium vniuſcuiuſq; rei ex eius proprijs cauſis radicibuſq; ſumendum eſt: natiua autem decimarum radix eſt, quòd ſecundùm Apoſtolum. 1. ad Corinth. 9. ſpiritualia ſeminantibus ius competit metendi carnalia. Si nos, inquit, ſpiritualia ſeminamus, non mirum eſt ſi carnalia veſtra metamus: hoc enim eſt inſtituti eccleſiaſtici fundamentum: vniuerſa autem quæ homo poſsidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuerſis ſoluendæ ſunt decimæ. ¶ Concluſio quidem præſens multis locis canonici iuris conſtituta eſt, vt cap. Tua nobis. de decim. & cap. Reuertimini. 16. q. 1. ſed expreſsiùs canone, decimæ: qui eſt Auguſt. vbi ait de negotio, de militia, de opificio, ac deniq; de rebus omnibus ſoluendas eſſe decimas. Idemq; ait Cœleſtinus Papa cap. Non eſt. extrà, de deci. vbi habetur quòd etiam de venatione debentur. & cap. peruenit. etiam de piſcaturis, & de molendinis, &c. & cap. nuntios. additur etiam de apibus. Quapropter celebris eſſe ſolet decimarum diſtinctio, in reales ſeu prædiades, ac perſonales. Reales enim ſunt quę de rebus debentur: puta de prædiorũ fructibus quos terra per ſolis aëriſq; clementiã natura ſua progignit. Perſonales autem quæ ex perſonarum operis ac negotijs ſine terrę ope exercitis ſoluuntur. ¶ Quicquid autem veritatis concluſio contineat, ratio tamen D. Thomæ non magna energia pollere videtur. Colligit enim vniuerſalem ex particulari: nempè quòd ſi ius ſuppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis ſtipendia. Reſpondetur primò rationem hanc ſanctum Thom. adduxiſſe ad declarandum potiùs defendendumq; ius eccleſiaſticum, ꝗ ad eius neceſsitatem demonſtrandã. Secundò. Cùm ius naturæ, vt dictũ eſt, clericis ſuppetat temporalia pro ſpiritualibus metendi, non eouſq; ratio ad aliqua temporalia præponderat, quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nã quod afferri contrà ſolet, ex agri fructibus iuſtiùs deberi decimas quàm de opificijs, pro eo quòd fructus illos Deus naturæ author creat: opificia verò aliaq; negotia ad humanam induſtriam attineant, licèt quandam præ ſe ferat probabilitatem, non tamen neceſsitatem. Quoniam & in agricultura induſtria adhibetur, & in negotijs non deeſt naturalis Dei concurſus. Eò potiſsimũ quòd decimarũ obligatio, ſi quæ dicta ſunt reſpicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, ſed in eo potiùs quòd populus miniſtros eccleſiæ ſuſtentare tenetur, à quibus ſacramenta ſuſcipit. Et ideo quia ſunt plurimi qui non agriculturam, ſed aliam artem exercent, ijdemq; pariter ſint ſacramentorũ participes, non eſt quòd ab exactione tributi eccleſiaſtici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuerſalem videtur ſenſum auribus exhibere. ¶ His tamẽ nihil obſtãtibus ſciſcitaretur quiſpiã vtrùm deſuetudo, legitima eſſe poſſet præſcriptionis cauſa ſuper perſonales decimas, nè ſoluãtur. Sciſcitaretur inquam propter Hoſtienſem in ſua Summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes ſuper cap. In aliquibus. de decim. Qui porrò inter decimales perſonaleſq; decimas ſic dijudicant, vt contrà iſtas inolere poſſe credant præſcriptionem: cõtra illas verò non item. Quorum fundamentum eſt illas eſſe de iure diuino: has verò minimè: quippe cùm loco citato Leuitici vltimo non niſi

Probatio. *Decimæ aliæ perſonales aliæ reales.* *Obiectio cõtra rationẽ S. Thomæ.* *Solutio.* *Dubitatio.* *Hoſtienſis ſententia.* *Fũdamentũ ſuperioris ſententiæ.*

niſi de frugibus, & arborum pomis, & animalibus indicantur decimæ. At verò iam ſatis de hac re contra iſtos depugnatum eſt. Illud nanq; ius antiquũ quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idq; non eſt tantum diſcrimen inter has ſpecies meditandum. Neq; quantum ad huiuſmodi præſcriptionem ſanctus Thomas inter eas diſtinguit. Igitur, vt in calce proximi articuli dicebamus, ſiue prædiales ſiue perſonales decimas exiſtimes, nulla deſuetudo aut præſcriptio obtinere contra eccleſiam vllo tempore poteſt, quo minùs dum ad alendos eccleſiæ miniſtros nulla alia pateret via, poſſet ſiue ex fundis ſiue ex perſonis tributa imperare, quæ eidem muneri honeſtè ſufficeret. Porrò cùm diſsimulare non poſſet quin erigantur templa, addicanturq́; illis miniſtri. Hoc autem nihilo minùs diſcriminis non eſt diffitendum quòd iuſtiùs paratiusq́; alio ex terræ prouentibus, quàm ex opificijs ac negotijs decimæ exiguntur: eò quòd fructus illi magis ſunt naturales. Quocircà ſi ſatis ſuppetũt, pręſcribi cõtra perſonales poteſt: hoc eſt: niſi conſuetudo ſoluendi illas vigeat, dignum non eſt vt exigantur.

Solutio autoris.

Quapropter quòd à ſeruitoribus de ſua mercede decimæ exigantur: niſi mos omni memoria vetuſtior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multò minor ab agricolarum famulis, quibus ex decimato aceruo merces ſoluitur: vt ex Diuo Tho. in ſolutione quarti colligitur. Sententia enim Auguſt. quòd ex negotio & militia ſoluuntur decimæ, illic forſan ſuam retinet vim, vbi prædiales non ſunt adeò vberes ac pingues. Quare in Hiſpania ex opificum negotiatorumq́; lucris nullus eſt vſus ſoluendi decimas. ❡ Vtrùm verò agricola ex aceruo ante decimationem operas ſuas & ſumptus, aut ſaltẽ ſemina excipere poſsit, non video cur dubitetur, neq; de hoc ratio permittit conſuetudinem valere: adeò id certum eſt non licere, vt cauetur cap. Non eſt. & cap. Tua nobis. & cap. Paſtoralis. Quoniam exiſtimandum in præſentia eſt genus quoddam ſocietatis inter hominem & Deum. Homo enim ſemina ſua laboreſq; & ſumptus ponit: exponitq́; Deo confiſus periculo. Cùm ergo Deus ſua benignitate cumulatam frugem conferat, ſatis eſt ſi homo pro ſuo periculo nouem retentis partibus decimam Deo reddat.

A ſeruitoribus nõ ſunt decimæ exigẽdæ nec ab agricolarũ famulis niſi de hoc vigeret conſuetudo.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur. In veteri populo rationem ob id popoſciſſe vt perſonales decimæ non exigerentur, quòd ſingulæ vndecim tribus ſuas habebant prædiorum ſortes quarum decimæ ſatis erãt tribui Leui, quæ ſorte carebat. Eò potiſsimùm quòd Leuitæ ab alijs opificijs negotijsq́; ſæcularibus non arcebantur: ob idq; iniquum erat, vt ex ſimilibus artificijs ab alijs corraderẽt. Secùs autem in Chriſtiana familia, vt dictum eſt: vbi neq; cuncti poſſeſsiones habent ex quibus decimas ſoluant, neq; clerici implicare ſe debent mundi negotijs, vt. 2. ad Timoth. 2. admonet Paulus.

Ad ſecundũ argumentũ.

❡ Ad ſecundum reſpondetur, male acquiſita in duplici eſſe ordine. Quædã enim ſunt quorum acquiſitio iniuſta eſt & iniurioſa: vt furtũ, & rapina, ac perinde vſura. Et hæc quia in integrum veris dominis reſtituenda ſunt, decimari non poſſunt. Secùs de arborum fructibus quæ vſuraria pecunia empta fuerint: nam illi, vt lib. 6. oſtenſum eſt, nulli ſunt reſtitutioni ſubiecti: ſicut neque lucra eiuſdem vſurariæ pecuniæ. Alia verò dicuntur male acquiſita: nõ quòd acquiſitio iniurioſa iniuſtáue ſit, verùm quòd turpi cauſa comparentur. Vt ſunt meretricum, hiſtrionum, aliorumq́; id genus lucra. Et iſtorum, inquit ſanctus Thomas, decimæ debentur. Loquebatur tamen ſecundùm ſui temporis regioniſq; morem, vbi Auguſtini ſententia ad plenum in vſu erat. Iam verò modò nullibi, quod audierim, eiuſmodi perſtat decimarum obſeruatio.

Ad tertium argumentũ.

❡ Ad tertiũ reſpondetur, quòd cùm decimæ in ſortem Leuitarũ olim penderentur, debebant honeſtè & abſq; ſordibus exigi: ad ſordes autem attinet, vt. 4. Ethico. cap. de liberalitate, author eſt Ariſt. minimorum eſſe hominem exactorem: non erat Leuitis cõgruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Phariſæi qui iuſtitiæ ſplendorem præ reliquo populo ambiebãt, de illis etiam decimas perſoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit quòd mentham, anethum, & rutam decimarent, ſed quòd illa pluris quàm maiora præcepta æſtimabant. Imò quadantenùs commendauit, cùm ſubiungit: Hæc oportet facere, ſed alia non omittere. vbi non tam præcepto q̃ conſilio eiuſmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Euangelica immemorialis conſuetudo obſeruanda eſt. Imò vbi alię frugum viniq́; decimæ malignè prouenirẽt, exigi de nouo poſſent hortorum decimæ: vt re

Ariſto.

vera, extrà, de decimis, cap. non eſt. exiguntur. Præſertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus hortulani viuũt. Nam de exiguis priuatis ſicuti de diminutiſsimis holeribus non ſunt exigendæ: vt notatur ex cap. ex multiplici. extrà, de decimis. ¶ Ad quartum deniq; reſpondetur, ꝙ ſi granum agricolæ ante decimationem ſublatum eſt, tunc decimas, niſi culpata ſua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profectò arbitror ſi vel fruges vel iam excuſſus grani aceruus alluuione aliqua in area perierit. Si enim graui ſua culpa diu illud reliquit in area, profectò non eſſet à decimarum debito immunis. Secùs ſi eſſet à culpa liber: nam quanto tempore ſub dio eſt granum, ſacerdotibus etiam periclitatur. Poſtq̃ verò in horrea conditum eſt, iam inde dominus eſt decimarũ debitor: quacunq; ſtrage aut calamitate diſpereat. At qui granum aut vinum non decimatum vendit, manifeſtum eſt reum teneri ſoluendi decimam. Quin verò & emptor ſi ſciuerit, nihilo minùs obligat̃ eccleſiæ quouſq; venditor reſtituat. ¶ Cæterùm notandum eſt ꝙ cùm decimæ ex rebus diuino munere partis ſoluantur, nulli ſubduntur aut mercedi aut tributo: ob idq; agricola, neque famulorũ mercedem, neq; regis tributũ excipere ab aceruo poteſt, anteq̃ totius decimã exoluat. Et arbitror nomine tributi cõprehendere D. Tho. etiam penſionem quam colonus alieni fundi domino ſoluit. Itaq; ſi rigorem legis ſpectes, agricola qui fundum colit, ſiue proprium, ſiue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: niſi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare ſi dominus non ſoluit, eccleſia conuenire colonum poteſt. ¶ Hinc ſuperiùs colligebamus, mercenariũ qui ex decimatis mercedẽ recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idẽ colligendum apparet ex ſuis prouentibus quos colonus poſt decimationem ei ſoluit.

Ad quartum argumentũ.

Documentũ.

ARTICVLVS. III.
Vtrùm decimæ ſolis clericis debeantur.

POST decimarum materiã ſequitur de perſonis quibus iure & more debentur. Arguit̃ enim ꝙ non debeantur clericis: cuius contrarium ex ſuperioribus colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Numero. 18. iam ſępe citatum eſt: eò ꝙ ſorte promiſſæ terræ carebãt: in noſtra verò Chriſtiana familia clerici patrimonia nonnunq̃ habent, & præter decimas oblationes recipiũt & primitias: ſupfluere ergo illis videtur decimæ. ¶ Secũdò. Si clericis iure decimæ deberẽtur, fieret inde ſæpenumerò cõſequens ſoluendi perplexitas. Nam vſu venire poteſt vt incola vnius parœciæ fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat quos illius parœciano colẽdos locat. Contingit etiã & paſtorem eodẽ anno in paſcuis vnius epiſcopatus aut parœciæ gregẽ ſuũ paſcere: partim verò in paſcuis alterius: vel forſan ipſe moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi iſtiuſmodi hoĩes eſſent cuinã eccleſiæ deberẽt decimas. ¶ Tertiò. Conſuetudo ſæpenumerò habet vt ſęculares laici decimas in feudũ poſsideant: & nõnullis etiã monachis cõferuntur: nõ ergo ſolis debentur clericis. ¶ In contrarium eſt quòd, vt Numero. 18. legitur, ſolis Leuitis adiudicabantur: quibus in noſtra ſuccedunt clerici.

Primum argumentum. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.*

AD quæſtionẽ diſtinctione pręmiſſa duabus cõcluſionibus reſpondet̃. Duo nãq; in decimis eſt cõſiderare: nẽpe & ius illas petendi, & res ipſas. Prior ergo cõcluſio eſt. Ius petendi decimas clericis dũtaxat merito ſuo cõpetit. Probatur. Ius ſpirituale ſolis cõgruit clericis: vtpote qui ſpiritualiũ ſunt adminiſtratores: ius autẽ hoc eſt ſpirituale, ſecundũ illud Pauli, Cùm ſpiritualia ſeminem⁹, nihil mirum ſi carnalia veſtra metamus: ergo ius hoc proprium eſt clericorũ. Poſterior cõcluſio. Res ipſæ quæ hoc iure clericis obueniũt, nihil vetat quo minùs eorũ cõceſsione in ius laicorũ demigrẽt. Probatur: quia res eiuſmodi, vt frumentũ & vinũ, non ſunt ſpirituales. ¶ Hic primùm omniũ cõſideratè diſcernito inter ius petendi & res ipſas. Alioqui falli potes. Enimuerò feudatarius, imò verò reges & principes quibus pars decimarũ adiudicata eſt, nõ ſolũ decimas poſsidẽt, verũ ius vident̃ habere petendi: atq; adeò cùm ſęculares ipſi ſint, ius habere vident̃ ſpũale. Hęc autẽ fallacia diluit̃, ſi in præſentiarũ noĩe iuris petẽdi facultatẽ prorſus intelligas petẽdi à parœcianis decimas, tanq̃ propriũ ſtipẽdiũ ꝓ ſpũali officio: hoc enim ius in ſola exiſtit eccleſia, eiuſq; miniſtris qui ſpũalia diſpẽſant. Feudatarius autẽ nõ niſi eiuſdẽ eccleſiæ noĩe eaſdẽ petit decimas. Et pariter Rex & ſæcularis Princeps ex priuilegio & conceſsione eiuſdẽ eccleſiæ.

Duo in decimis conſideranda. *Prima concluſio.* *Probatio cõcluſionis.* *Poſtrema cõcluſio.* *Ratio concluſionis.*

eccleſiæ. Et habere tale priuilegium non eſt habere ius petendi pro proprio ſpirituali officio, ſed rebus frui: vel quia res ipſas ab eccleſia redemerunt: vel aliud ei impenderũt obſequium, ſeu infideles debellandi, ſeu aliud ſimile, ob cuius reſpectum meritò tali premio donati ſunt. ¶ Caietanus in præſentiarum in ſua perſiſtens ſententia quam anteà retulimus: nempe ſolis clericis curam animarum gerentibus deberi decimas, ait ius hoc petendi duo ſimul prærequiri: nempè & altaris miniſterium, videlicet ſacramentorũ adminiſtrationem, & præterea ſpiritualium ſeminationem: hoc eſt Euangelij prędicationem, quorum vtrunq; per ſe perſonę incumbat. Quare alij clerici aliter altari ſeruiẽtes & monachi, quibus accidentariè & nõ ex proprio munere cõuenit prædicare, eodem iure ceu proprio non funguntur. At verò iam ſuprà diximus nõ ſolùm decimas ob ſacramentorum adminiſtrationem deberi, verùm & ob alia altaris obſeq: putacãtare, vt canonici, & ipſi ſacroſancto ſacrificio altaris adminiſtrare: quod diaconorum munus eſt: idemq; ſpirituale. Imò & Leuitis olim decimæ propter templi miniſterium cõferebantur: cùm neq; in ipſis, neq; verò tunc in ſacerdotibus quicquam eſſet propriè ſpirituale. Tametſi omnino fatendum ſit curatorũ munus functionum ſpiritualium apicem tenere: cuius ſubinde cauſa potiſsimũ debentur decimæ. Nihilo minùs & canonici, & archidiaconi, atq; id genus cęteri, nõ ſunt negandi ſuo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes verò mercenarij qui nulli ſunt addicti particulari eccleſiæ, ſicut neq; monachi, eodem iure non funguntur niſi ex priuilegio. ¶ Atqui ex hoc documẽto & diſcrimine inter ius petẽdi & res ipſas eodem iure acquiſitas poſsidẽdi, elicienda eſt regula ad perpendendũ quęnã ſacerdotia eccleſiaſticeq; præbendæ ſint ſpũales: quod quidẽ fundamentum eſt & baſis diſputationis de ſimonia, quam ſumus quæſtione proxima ingreſſuri. Illa enim præbenda quæ ſpirituali muneri annexa eſt, cenſetur ſpiritualis. Munus autem ſpirituale non ſolùm eſt ſacramentorũ adminiſtratio animarumq; cura, verùm & alia nonnulla eccleſiæ munia. Cuius contrariũ miror quiſnam poſsit aſſerere. Aliâs canonicatus & alia peregrina ſacerdotia ad eccleſiarum ſeruitium inſtituta, non eſſent ſpiritualia: ac perinde neque ſimoniæ materia: quod concedere error eſſet.

Caietani aſſertio.

Refutatur Caietanus.

Regula ad dignoſcẽdũ quænã præbendæ ſint ſpũales, quæ verò minimè.

AD primum igitur argumentum ſanctus Thomas reſpondet, quòd Leuitis non dabantur decimę vt ex illis eleemoſynas prę reliquo populo facerent: nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autem lege decimæ nõ ſolùm in clericorum victum, ſed & in eleemoſynarum vbertatẽ pro egenis cõferuntur: & ideo licèt præter decimas alias clerici poſſeſsiones habeant, ſiue patrimoniales, ſiue quas populi benignitas & pietas eccleſiæ contulit, quas Leuitę non habebant: non ideo decimarum ſolutio redundat. Vtrùm autem S. Thomas hoc quod de clericorum eleemoſynis affirmat ad iuſtitiæ rigorem pertineat, ita vt negligentes ad reſtitutionem teneantur, an verò ad ſingulare miſericordiæ officium, libr. proximo examinabitur. Interim tamen nõ arbitror de rigore iuſtitiæ loqui, ſed de miſericordia ad quam clerici noſtri præ Leuitis obligantur: cùm vxoria onera nõ ſuſtineãt: atq; adeò plus illis redundet. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, perſonales decimas illi eccleſiæ deberi cuius quiſq; parœcianus eſt: vt habetur extrà, de deci. cap. Ad Apoſtolicæ. prædiales autem, ſi rerum naturã nudè perpendas, eidem videntur eccleſiæ deberi, vbi prędia iacent. Nihilo minùs eccleſia mauult ſe ad conſuetudinem referre: vt patet eodem cap. & cap. Cùm ſint homines. extrà, de decim. itaq; ſi agricultor eſt in vna parœcia, colit autem terras alterius, præcipitur inolita conſuetudo obſeruari. Nam vtraq; eccleſia poteſt ius ſuũ allegare. Altera ſcilicet quòd perſonæ ſacramenta diſpenſat: altera verò quòd in ſuo territorio prædia iaceant. Quare multis in locis ſolent tunc decimæ diuidi. ¶ Pari modo ſi nobilis ciuis qui ciuitatis parœciã incolit fundos in aliquo caſtro aut pago poſsideat, quos illic colendos locat, ratio videtur depoſcere, imò vt plurimùm vſus habet, vt decimæ diuidantur: vbi autem præſcripta conſuetudo aliud iuſſerit, ſequenda eſt. Idem Diuus Thomas de paſtore reſpondet, qui verno tempore gregem habet in vna parœcia, hyemali verò in alia: vt ſcilicet pro rata vtrique pendat eccleſiæ. Eſt tamen alicubi in vſu vt vbi fœtura gregis tollitur, nẽpe vbi vel tondetur, vel partus ædit, illic ſit decimandum. At verò ſanctus Thomas contrarium hîc videtur ſentire: dicens quòd quia ex paſcuis fructus gregis proueniunt, potius vbi ſunt paſcua decimandum eſt, quàm vbi ouile locatur. Hæc omnia adno-

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

tanda ſunt, non ad euellendas inueteratas conſuetudines, ſed ad ſciendum vbi manifeſta conſuetudo non viget, quinam ſint ſecundùm rationem eligendi. ¶ Ad tertium deniq; reſpondetur, quòd ſicut res nomine decimæ partas poſſunt clerici diuendere, & quomodocunq; diſtrahere, ita poſſunt & laicis facultatem facere, vt dandas in futurum decimas accipiant, vel eccleſiæ reſeruato cenſu, vel in ſubuentionem pauperum: ſicut pontificio priuilegio decimæ hoſpitalibus & monaſterijs annectuntur. ¶ Quibuſdam autem religioſis, inquit Diuus Thomas, cura ſolet adiungi animarũ, atque adeò decerni decimæ. De hac autem re pro vtrâq; parte ſuaſiuæ rationes exiſtunt, vtrùm videlicet congruat ſacerdotia cum curis animarum monaſterijs annecti: nam ex vna parte videntur monachi ſolertiùs ac vigilantiùs poſſe gregi proſpicere: ex altera verò propinquius Euangelio videtur vt proprius paroecius ſit in ſua paroecia: qui cum ſuis ſubditis conuerſetur, eos deniq; conſilijs, ope, & eleemoſynarum largitate iuuet. Cùm tamẽ monachi non niſi per vicarium rem adminiſtrare poſsint. Et certè hæc ratio apud me ſemper inualuit. Mitto antiquitatem Benedictinorum ac Ciſtertienſium, in quam nõ eſt oblatrandum: ſed tamen hac ætate vix huiuſmodi faciendis annexionibus ſuffragari poſſem.

Ad tertium argumentũ.

Nõ cõgruit monaſteriis annecti ſacerdotia cũ animarũ cura.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm clerici etiam ipſi decimis ſoluendis ſint aſtricti.

POST ſubſtantiã materiamq; decimarũ, atq; eorum cognitionem quibus debentur, ſubſequitur tandem vt videamus quinam mortalium illas debeãt. Et primùm quòd ipſi etiam clerici ſint decimarum debitores, arguitur. Ius commune eſt vt paroecialis eccleſia de cunctis prædijs quæ intra ſuum territorium iacent decimas percipiat. Contingere autem aſſolet vt clerici poſſeſsiones etiam habeant, eaſdemq; vel in ſua paroecia, vel fortè in aliena. Et ſimiliter quòd patrimonium vnius eccleſiæ in alterius territorio ſitum ſit: in huiuſmodi ergo caſibus clerici, quin & ipſa eccleſia pecimas debere videntur. ¶ Secundò arguitur. Religioſi inter clericos nominantur: & tamen decimas ratione prædiorum debent eccleſijs in quorum ſunt territorio: vt patet in cap. dilecti. & cap. licet. de decim. ¶ Tertiò. Numero. 18. Leuitæ præcipiuntur ſummo ſacerdoti decimas decimarum ſoluere: ergo eâdem ratione clerici Leuitis ſuccedentes, eaſdem Pontifici Maximo debent. ¶ Quartò. Decimæ non ſolùm, vt dictum eſt, in ſuſtentationem clericorũ ſoluuntur, verùm & in pauperum ſubuentionem: ergo ſi clerici à decimarum ſolutione eſſent exempti, pariter eſſent & pauperes: hoc autem falſum eſt: ergo neque illud eſt verum. ¶ In contrarium autem eſt cap. ſecundum de decim. vbi ait Paſchalis Papa: Nouum genus exactionis vt clerici à clericis decimas exigant.

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

Argumen. 4

AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Vna eſt. Clerici in quantum clerici, hoc eſt, in quantum de decimis, quas pro ſuo ſpirituali munere recipiunt, & de eccleſiæ fundis, quorum fructibus clericali iure viuunt, nullas tenentur ſoluere decimas. ¶ Altera. Clerici non quatenus clerici, ſed qua ratione ſæculari iure, vel hæreditario, vel emptionis, vel quouis alio terras poſsident ſæculares, decimarum ſunt debitores: videlicet ex fructibus qui inde ſibi proueniunt. Probantur ambæ ſimul concluſiones. Neutiquam idem eſſe poteſt fundamentum & ratio quidpiam dandi ac recipiendi. Eſt enim contra naturam vt idem ſit agendi patiendique principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus eſt, non eſt calefactibilis: clerici autem propter ſpiritualem functionem ius habent recipiendi decimas, ac perinde fructus prædiorum quę eccleſia poſsidet: ergo eâdem ratione nihil debent decimarum refundere. At verò nihil obſtat quo minùs in eâdem perſona diuerſa ſint principia, alterum agendi, alterum verò patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat: & quatenus materialis, calefit. Pariter ergo in clerico non obſtante ſpirituali principio recipiendi decimas inueniri poteſt ſpiritualis poſſeſsio, ex qua eaſdem debeat. ¶ Concluſiones receptiſsimæ iure ſunt: de quibus ideò nihil reſtat dubitandum, niſi quòd contra tenorem ſecundæ concluſionis aliquibus cõceſſa extant priuilegia. Ciſtertienſibus nanq; & hoſpitala

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Suadetur vtraq; cõclu.

forte, temporali

ſpitala

ſpitalarijs cõceſsit Alexander Tertius vt de prædijs quæ quomodocunq; poſsiderent, ſi proprijs manuũ laboribus illa coleret, decimas nõ ſoluerent. Idemq; cõceſsit Adrianus, vt patet cap. Ex parte. extrà, de decim. & intelligebatur etiam ſi illa colerent per ſuos famulos. Quare cæterorum nulli, ſiue clerici, ſiue monachi eximuntur, quin illas debeant etiam ſi ipſi arua ſua colant. Niſi ſimili eximuntur priuilegio. Dum autem terras eaſdem colonis locant, multò minùs dubium eſt quin eiuſmodi decimarum ſint debitores: vt illic habetur cap. Licet. & ſubſequenti, Ad audientiam. Quanuis & ſuper his conſulenda ſit etiã conſuetudo. ¶ At verò poſtquàm de perſonis hìc loquimur quæ ad decimarum penſionem tenentur, quæritur vtrùm non modò Chriſtiani, verùm infideles, ad eccleſiaſticas decimas teneantur. Eccleſiaſticas inquam: quoniam quod in iure naturæ quæcunq; reſpub. veridica Dei cognitione illuſtrata, teneretur ſuo more eidẽ ſacrificare Deo, atq; ad id muneris magiſtratus inſtituere, alia eſt ratio. Tenebãtur enim, vt ex ſuperioribus colligitur. Sciſcitamur hanc autem quæſtionem propter nõnullos iuriſperitorum ac potiſsimùm propter Panormitanum, qui ſuper capitulo, de terris. extrà, de decim. affirmatiuè quæſtionem decidit. Iubentur enim in præfato cap. Iudæi de illis quas colunt terris decimas perſoluere: & cap. quanto. de vſuris. perinde coguntur de domibus ac poſſeſsionibus quæ antequàm in eorum venirent dominium eidem oneri ſubdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus, Odoardum ſequutus, infert omnes infideles vbicunq; gentiũ vitam degant, iure compelli poſſe ſi factu eſſet poſsibile, vt decimas ſoluerent. Neque verò tantùm prædiales, verùm & perſonales. Saltem, inquit, tenetur ad id Iudæus, quod Chriſtianus loco ſuo habitans ſolueret. Aliâs, inquit, eccleſia defraudaretur. Imò ait dum ad Chriſtianiſmũ accedunt, poſſe cogi vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt, perſoluant. ¶ At verò ſiue textus conſulas, ſiue diuinum ius, ſiue naturalem rationem, nulla probabilitate, vt cum venia tanti doctoris dixerim, huiuſmodi opinio fulcitur. Primùm enim de iure diuino nullum eſt dubium: non ſolùm quòd, vt ſæpe diximus, ius vetus de quota iudiciale erat, iamq; adeò antiquatum eſt, verùm etiam ſi in naturali ac morali perſiſtamus. Quoniam decimę antiquitùs ſolùm in ſtipendium miniſtrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis eccleſiæ miniſtrantium iuſſæ ſunt. Itaq; niſi eccleſiæ eſſent, nulla eſſet ratio illas exigendi. Cùm ergo infideles non ſint in eccleſiæ gremio, neq; illis ſacerdotes quidpiã ſpirituale diſpenſent, nullum eis ius ſuppetit, authore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen ſacramenta ſuſcipere, & in Chriſtianiſmum nomina ſua dare. Ecce quomodò iſti ius tractant diuinum. Enimuerò quanuis tota mortalium vniuerſitas ad fidem ſuſcipiendam teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque noſtris tenetur legibus, neque noſtris prælatis obedire: ſecundùm verbum Pauli: De his qui foris ſunt nihil ad nos. Quemadmodùm qui votum religionis emiſit, licèt perſtrictus ſit religioſus fieri: tamen quouſque fuerit profeſſus, ad peculiaria religionis mãdata non tenetur. Ecquis enim qui ius diuinum calleat, affirmare auſit Turcas eo delinquere quòd non confitentur ſacramento noſtro, Euchariſtiam non guſtant, feſta ieiuniaque noſtra non ſeruant? ¶ At verbum illud ſuprà citatum, authores huiuſmodi opinionis ſeducit, quod habetur cap. Tua nobis. & cap. Cùm non ſit. de decim. Deum ſcilicet in ſignum vniuerſalis dominij ſibi decimas reſeruaſſe. Inde enim colligũt quoſcũq; mortales, cùm omnium ſit dominus, eaſdem debere. At verò ſi talem ſenſum verbum illud faceret, pontifices ipſi aut eccleſia eundem nobis alicubi tradidiſſet: quod nuſquã fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuerſos olim mortales decimas etiam debuiſſe Leuitis. Quod conceſſu eſſet abſurdum. Senſus ergo legitimus eſt quòd in ſignum vniuerſalis dominij voluit Deus ſemper ſacrificijs à quacunq; repub. coli: ac ſubinde vt ſacerdotes ſuſtentarentur. Sed quia Leuitis Moſaici populi illa congruebat ſuſtentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuũ eis ſoluerent. Id quod & eccleſia pro ſuis ſacerdotibus inſtar illius præcepti imperauit ſuis ſubditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidem nunquam amplexi ſunt, non comprehendit. Neq; capitulum, de terris. neq; capitulum, quanto. quoquo pacto contrà facit. Nam illic peculiariter habetur de Iudęis ſermo, qui inter Chriſtianos commorantur, poſſeſsioneſq; habent, quas

Quæſtio.

Panormitani opinio.

Opinio Panormitani nulla fulcitũ probabilita.

Argumentũ in Panormi.

Solutio Panormita.

Replica.

Deceptio Panormita.

à Chriſtianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quanuis ſermo ad illas quoq; prolataretur terras, quæ nunquam fuiſſent Chriſtianorum, quod tamen non facilè credam, alia eſt tamen fortè ratio de Iudæis qui non alia ratione permittendi ſunt inter nos viuere, quàm ſic, vt eccleſiam ſuo territorio non defraudent. Attamen quòd infideles terras poſsidentes, quæ nunq̃ ſub noſtro fuère dominio, priusq̃ ſint fidem profeſsi cõpellantur decimas ſoluere, non dubito quin antiquis patribus ſacrorũ peritis quàm alieniſsimum ab Euangelio fuiſſet exiſtimatũ. Quocircà ſub hoc tituli obtentu ab illis quibus fides prædicatur, non video quomodò poſſint decimæ exigi: vtrùm verò ratione prædicationis ad concionatorum ſuſtentationem poſsit aliquid ab illis tributi exigi, ipſi quibus id ſcire incumbit viderint. Ego nanq; in hoc libro, vt aliâs dixi, nihil de occidentalibus inſulanis dicere conſtitui.

Ad primum argumentũ.

VT ergo ad rem redeamus, Primum argumentum in capite quæſtionis obiectum, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ ſæculari titulo poſsidẽt. Ad quam reſpondet D. Tho. iuxta tenorem concluſionis ſecundæ, quòd tenentur illiuſmodi fructuũ decimas pendere, etiam ſi ipſi

Argumentũ

ſint eiuſdem eccleſiæ clerici. Huic autem deciſioni nõnulli argumentum obmoliuntur ex citato cap. Nouum genus. de decim. vbi habetur, illos clericos qui à clericis ſpiritualium miniſteriorum accipiunt decimas, eiſdem debere. Cùm ergo clerici ab alijs clericis eiuſdem eccleſiæ non recipiant miniſteria, ſed ſimul omnes populo adminiſtrent, non

Solutio.

eſt quòd alij alijs decimas debeant. Ad hoc autem reſpondetur, verbum illud non eſſe excluſiuum. Aſſeritur inquam quòd clerici (& forſan, vt habet gloſſa, intelligitur de cõiugatis) ob id quòd ſacramenta ſuſcipiunt decimarum penſioni ſint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter poſsident, maiores etiam clerici eaſdem debeãt. Vnde, vt ait S. Thomas, Aliud eſt aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ: aliud verò habere cõmune eccleſiaſticũ, ratione cuius non debentur. Præter hanc autem ſolutionem altera eſt, ꝙ clerici à clericis eiuſdem parœcię nonnunq̃ ſacramenta percipiunt præter Curatum qui non niſi à ſuo vicario illa ſuſcipit: ſed nihilo minùs de ſuis temporalibus fundis decimas debet. ❡ Poſterius membrum eiuſdem argumenti eccleſiã tangebat, quæ prædia fortè habet in alia parœcia: ad quod contrario modo q̃ ad priorẽ partem D. Thomas reſpõdet: nempe eiuſmodi eccleſiam nullas de ſuis poſſeſsionibus debere decimas.

Solutio ſancti Thomæ.

Et ratio eſt, ꝙ eo ipſo quòd fundus ſit eccleſiæ, efficitur eccleſiaſticus: hoc eſt, ſpirituali muneri aut eccleſiaſticæ fabricæ mancipatus.

Replica.

❡ Quòd ſi quis cõtrà inſurgat, per hanc legem vſu venire poſſe vt aliqua eccleſia omnibus prorſus ſuis decimis expoliaretur: vt ſi parœciani ſua bona alienis eccleſijs donarent:

Solutio Caietani.

Placet reſponſio domini Caietañ. ꝙ lex hæc eo temperamento & moderamine condienda eſt, vt res in tantũ detrimentũ eccleſiæ non vergat. Quare tunc trãſire deberent fundi cum ſuo decimarũ onere. Exemplum extat cap. ſuggeſtum. de decim. Nam cùm cuidam ordini indultum priuilegium eſſet nè decimas ſolueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum acceſsio vt aliæ parœciæ magnum damnum acciperent, iuſſum eſt vt fieret ſuper hac re cõpoſitio. Quare in tali caſu clerici clericis per accidẽs decimarent: id eſt ratione prædiorum. Neq; obſtaret capitulũ, Nouũ genus: quippe quod intelligitur nè clerici à clericis in quantum clerici decimas exigant.

Ad ſecundũ argumentũ.

❡ Ad ſecundum reſpondetur, eos religioſos quibus eſt animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationem ſoluendi. Reliqui verò de iure communi decimas debent prædiales, niſi vllo ſint priuilegio exempti: vt ſuprà citatum eſt ex cap. ex parte. de decim.

Ad tertium argumentũ.

❡ Ad tertium reſpondetur quòd cùm in veteri teſtamento Leuitæ quibus decimæ decretæ erant, ſub ſacerdotum obedientia viuerent, & ſacerdotibus non niſi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptum vt decimarum decimam Summo ſacerdoti penderent. Qua vtiq; nunc ratione Summus Pontifex iuſta ingruente neceſsitate decimam decimarum à clero exigere valet. Imò verò vtinam vniuerſalis eademque perpetua toti clero imponeretur: ſi tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia commentandi iura, aliaſque excogitandi artes ſuſtentandi Apoſtolicam ſedem: quibus Eccleſiaſticæ leges non poſſunt non periculoſiſsimè arietari.

Ad quartum argumentũ.

❡ Ad quartum denique reſpondetur, quòd etſi decimæ in ſubſidium etiam pauperum tribuantur clericis,

clericis, qui præcepto miſericordiæ ad eleemoſynas tenentur erogandas: tamen quia eiuſmodi eleemoſynæ ipſorũ diſpenſatione fieri debent, non perinde atq; clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

QVAESTIO QVINTA, De peccato Simoniæ in genere.

Sanct.Thom.2.2.quæſt.100.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm Simonia ſit ſtudioſa voluntas emendi vendendiq; aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.

TERTIA PARS libri præſentis, quam poſt tractatum de ſacrificijs, alterumq; de oblationibus, primitijs, ac decimis, polliciti ſumus, eſt de Simonia: de qua diſputat D.Thomas.2.2.q.100. Huius ergo tractatus prima quæſtio, quæ quintũ hîc habet locũ, inſtituitur de ſimonia in genere: cuius primus articulus definitionem inueſtigat: nempe vtrùm ſimonia ſit ſtudioſa volũtas emendi aut vendendi aliquid ſpirituale aut ſpirituali annexũ. Et arguitur à parte negatiua.

Primum argumentum. Primùm de noîe. Vitium hoc tam in venditione conſiſtit q̃ in emptione ſpiritualium. Simon autem, vt Actuum.18. videre eſt, nihil vendere voluit, ſed tantùm Spiritum ſanctũ emere: nõ ergo à Simône ſatis cõgruè nomẽ deducitur: ſed cõgruentiùs duceretur à Balaam: qui, vt legitur Numero. 22. Moabitis ſuas locauit operas vt per donum Dei populo malediceret. Quẽ Petrus in ſua can.cap.2. criminis huius reum facit. Et rurſùs Iudas apoſtolus. Vel à Ieſi, qui vt legitur.4.Reg.5. Naaman donum ſanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamitæ aut Ieſitæ, cuius Ieſi ad hoc propoſitũ mentio fit.1.q.1. can. qui ſtudet. Imò & Iudas immanius cõmiſit ſacrilegiũ Chriſtũ autorem omnium ſpiritualium chariſmatum vendendo, q̃ Simõ magus.

Argumen.2. ¶ Secundò. Multa ſunt ſpiritualia bona quę citra ſimoniæ labem vendi poſſunt: vt cõſilia, vt habetur can. Nõ licet.11.q.3.& pariter artes & naturales ſcientiæ: ergo illa non eſt legitima definito.

Argumen.3. ¶ Tertiò. Simonia vt ex regiſtro Gregor.1.q.1.can.eos. legitur hęreſis eſt. Tolerabilior enim, inquit, eſt Macedonij impia hæreſis q̃ Simoniaci. Illi enim creaturam & ſeruum Dei patris & filij ſpiritum ſanctum deliberando fatentur: iſti verò eundem ſpiritum ſanctum efficiunt ſeruum ſuum. Omnis enim dominus quod habet ſi vult vendit, ſiue ſeruũ ſiue aliquid eorum quod poſſidet. Hæreſis autem nõ in voluntate ſed in intellectu eſt: ergo. ¶ In contrarium ſunt verba can. qui ſtudet.1.q.1. qui ſtudet donũ Dei pretio mercari in ſacro ordine nulla ratione de cętero remanere aut reuocari nõ poſſe dubiũ nõ eſt. à verbo nanq; ſtudet, deriuatur ſtudioſa voluntas.

AD quæſtionem tribus reſpõdetur cõcluſionibus: prima de noîe, ſecunda de materia: ex quibus tertia colligiť, de definitione ſimoniæ.

Prima concluſio. ¶ Prima ergo eſt. Nomẽ vitij huius à nullo ſignificãtiùs deduci potuit q̃ à Simône illo mago cũ quo Petro cõtentio fuit.

Prima ratio Primùm ꝙ Balaam & Ieſi ad hiſtoriã veteris teſtamenti attinent, cuius ſacramenta nõ cõferebant gratiã vt noſtra, atq; adeò nõ erãt tanto gradu ſpiritualia.

Secunda ratio. Secundò ꝙ illi gratias tantùm gratis datas, vt donũ ſanitatis & arcendi per maledictionem hoſtes, quod Moabitæ à Balaam petebant, vendiderũt: Simon autẽ nihil minùs q̃ ipſum ſpiritũ ſanctũ emere voluit. Non quidẽ in ſua perſona, nã talis meditatio inſaniſsima eſſet, ſed eius donũ: vt habetur.1.q.3.can. Saluator. puta gratũ faciẽtem eius gratiam quæ ſpiritualiũ donorum culmen per eſſentiã tenet.

Tertia ratio Tertiò, vt ad primum argumentũ reſpõdeamus, illi tantùm vendiderunt, nihil ementes: Simon autẽ emere ſpiritum ſanctũ ambiuit, vt venderet. Sic enim habet hiſtoria: Cùm vidiſſet Simon ꝙ per impoſitionem manus Apoſtolorũ daretur Spiritus ſanctus (dabatur nãq; tunc viſibiliter) obtulit eis pecuniã dicens: Date mihi hanc poteſtatẽ, vt cuicunq; impoſuero manus accipiat ſpiritum ſanctũ: nempe pretio quo oblatã poſſet cũ vſuris pecuniã reficere: vt habetur eodẽ can. Saluator. Iudas autẽ etſi Chriſtum autorem ſpiritualis gratiæ vendiderit: cuius eodem can. qui ſtuduit. Greg. ad hoc propoſitum meminit: tamẽ quia ipſum non vendidit tanq̃ donum ementibus vtile, imò vt morte perimendum, nõ eſt ab illo nomen huius ſacrilegij tractũ, ſed à Simone cogitã-

gitãte emere ac vẽdere Spiritũ ſanctũ, cui oĩa tribuunẽ diuina dona, eundẽq; ab apoſtolis, eccleſiæ ſecundũ Chriſtũ fundatoribus: quę vtiq; eccleſia hoc propriè inficitur crimine. Itaq; ſicuti artes à ſuis primis inuentoribus noĩa ſortiri cõſueuerũt, ſic & ſimonia ab eo q primũ eã excogitauit. ❡Secunda cõcluſio. Res ſpũales ſunt ꝓpria ſimonię materia, ſed nõ cuiusq; generis. Vbi aĩaduertendũ eſt ꝙ ſpũs idẽ eſt quod aĩaliũ halit⁹, quæ aſpirãdo reſpirãdoq; viuũt: inde autẽ per ſimilitudinẽ ſignificat quemcunq; venti flatũ. Sed quia ventus atq; ſpiritus inuiſibilia ſunt, & ad ſenſum incorporea, inde tranſlatũ eſt nomẽ ad cuncta ſignificandũ quæ corporũ expertia ſunt: vt Deũ, angelos, & animã: ac perinde accidẽtia ſpiritualia. Quocircà ſunt qui in præſentiarũ duo ſpũaliũ genera diſtinguant: alterum eorũ quæ deriuantur ab ſpiritu creato: alterũq; eorũ quæ ab increato dimânant. At verò quia etiam naturalia ab increato effluũt, in quibus, vt illicò patebit, ratio ſimonię nõ cõſtat, accõmodatiùs ad rem ſecernas alterũ genus ſpiritualiũ naturale: cuiuſmodi ſunt intellectus, acquiſitæq; ſciẽtiæ, ac virtutes: alterũ verò ſupernaturaliũ, vt ſunt tã gratia gratis data q̃ gratũ faciens, ſacramentaq; & ſibi annexa ſacerdotia. Quocircà pleriq; doctorũ arbitrãtur ſpiritualia vniuerſa tam prioris q̃ poſterioris generis, materiã eſſe ſimoniæ. Qui ſubinde doctores aſtruunt, vendere ſcientias & artes vitium eſſe ſimoniæ. Huius opinionis fuêre Altiſsiodoren. libr. 3. tracta. 21. coæuusq; ſuus Alexand. Halenſ. 2. parte. q. 185. mẽbro. 3. & eſt gl. cap. Non licet. 11. q. 3. & fermè doctores canonici iuris: vt eſt videre apud Syluelt. in verbo, doctor. & in verbo, ſimonia. §. 10. Quinetiã & S. Tho. in. 4 diſt. 25. q. 3. ar. 2. Et probatio Altiſsid. qui hãc poſteris opinionem propinauit, prima fuit autoritas Prouerb. 23. Noli vendere ſapientiã, & doctrinã, & intelligentiã. Secũda, quia vt Auguſt. in lib. de magiſterio docet, Spirit⁹ ſanctus eſt qui interiùs homines edocet ſciẽtias, etiã naturales. Quare qui illa diuendit, dona prophanat Spiritus ſancti. Nihilo ſeciùs contraria opinio abſq; formidine credi vera poteſt: nempè ꝙ licet ſcientias naturales vendere. Haud quidẽ per ſe, vt panem aut pannũ, ſtultũ enim hoc eſſet dictũ. Cùm in nullius poteſtate ſit ſuã in aliũ traducere ſcientiã veluti rem aliã coporeã. In quo ſenſu illud legendũ eſt Prouer. 17. Quid prodeſt ſtulto habere pecunias: cũ ſcientiã emere nõ poſsit? Sed loquimur de vẽditione doctrinę: hoc eſt ꝙ licet pretio docere, ſicuti cõſulere, &c. In primis em̃ opinio eſt q̃ nõ caret autorib⁹: quorũ eſt Durãd. i. 4. d. 25. q. 3. & Palud. ibidẽ. q. 5. & Adrian. q̃lib. 9. & ex antiquioribus Armacha. lib. 10. c. 8. & Richar. in. 4. d. 25. Imò & S. Tho. 2. 2. q. 100. ar. 3. ad tertiũ, ab eãdẽ opinione nõ abhorret: vt infrà eodẽ loco videbim⁹. Sed qñ nullũ haberet patronũ, ratio ei ſatis patrocinatur: loquimur em̃ de ſciẽtijs naturalib⁹. Primũ igiẽ arguiẽ. Vitiũ ſimoniæ quale ſit, ex Euãgelio venit veſtigandũ: at verò Matth. 10. vbi Chriſtus gratiarũ dona Apoſtolis contulit, quæ plebi cõmunicarẽt. Infirmos, inquit, curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mũdate, dæmones eijcite: gratis accepiſtis, gratis date: vbi de naturalibus nihil cõmeminit. Itẽ Ioã. 2. vendentes & ementes de tẽplo eijciens, tantũ ſignificauit ſacrorũ venditionẽ & cambiũ, eſſe ſacrilegiũ. Et Actuũ. 8. in Simône illo Simoniacorũ primate nõ dãnatur niſi ꝙ ſpiritũ ſanctũ eiusq; gratias emere voluit. Hoc nãq; illic appellatur donũ Dei: cùm ergo nullibi bonorũ naturaliũ mentio fuerit habita, non eſt ꝙ eorũ venditio labe ſimoniæ denotetur. ❡Secũdò arguiẽ ratione. Si ſciẽtię & artes naturales vẽdere nõ liceret, maximè qa dona ſunt Spũs ſancti: haud tamẽ ſunt dona per ſpecialẽ influxũ, de quibus. 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalem cõcurſum: ergo ex hoc capite dãnari nõ debet eiuſmodi venditio. Aliâs nulla alia bona naturalia fas eſſet vendere, neq; grana ſcilicet, neq; vinũ, neq; oleũ. Itẽ ſequeretur ꝙ neq; docere pretio artes mechanicas artémve ſcribendi liceret: quod eſſet cõceſſu abſurdũ. ❡Et ꝑ hoc reſpõdetur ad argumentũ Altiſsidoreñ. Nam licèt Spũs ſanctus doceat omnẽ veritatẽ: aliter tamen ſupranaturales, vt ſcripturæ myſteria. De qua re peculiariter intellexit Chriſtus vbi ait, Ipſe vos docebit omnia. Aliter verò naturales: & certè has vendere non eſt ſimonia: quia neq; gratis habẽtibus dãtur, vt gratis non habentibus cõmunicentur. ❡Tertiò arguitur. Si non liceret huiuſmodi ſcientias vendere, fieret cõſequens vt neq; liceret pro labore pretiũ recipere, quo doctor docendo deſudat. Nam quãdo res verè ſpiritualis eſt, vt ſacramẽti adminiſtratio, neq; pro labore licet quicq̃ recipere: idem quippe eſſet recipere pretium pro labore baptizandi, ſeu miniſtrandi ordines ſacros, & recipere pro ipſo opere, quod eſt adminiſtratio ſacramẽti: Labor

Secunda concluſio. *Vocabulum ſpũs multipliciter vſurpatur.* *Duplex genus rerũ ſpiritualium.* *Altiſsiodor. ſententia.* *Alexã. Halẽſ.* *Gloſſa.* *Syluester.* *D. Thomas.* *Fundamentum prioris ſententiæ.* *Opinio Durand.* *Palud.* *Adrianus.* *Armachan.* *Richardus.* *D. Thomas.* *Prima ratio ſecundæ opinionis.* *Secunda ratio.* *Ad argumẽtũ Altiſsid.* *Tertia ratio*

bor enim nõ diſtinguit ab opere. Quomodò autẽ ſacrorũ miniſtris recipere alimoniã liceat, infrà patebit. ¶ Et poſtremò qñ tẽpora le ſpũali annexũ eſt, nõ licet pro re illa auctius ſuſcipere pretiũ q̃ ſine illo ſpirituali valeret: non inquam licet calicem aut veſtes ſacras pluris vendere, quàm ſi non eſſent cõſecratæ: licet autem, vt manifeſtum eſt, pretioſiùs vendere vnam ſcientiam quàm aliam: quanuis minus laboris fuerit ibidem impenſum. Imò vnus atque idem Doctor quo doctior, etiã ſi minores fecerit ſumptus minoresq; exhauſerit labores, pretioſiùs ſuas locare operas poteſt ad docẽdũ. Quare etiã ſi ſine labore poſſet ſuã ſciẽtiã in aliũ trãsfundere ſicut flatũ, poſſet p̃tiũ recipere. ¶ Illud aũt Prouer. 23. nihil cõtra nos pugnat. Imò quod habet illic, eſt: veritatẽ eme: & noli ſapientiã vẽdere. Ac ſi dixiſſet tãti eſt pretij vt qui nõ habet, emere illã debeat: & qui habet, nunquàm vendere: id eſt nunquàm illa priuari. Et gloſſa illa cap. Non licet. aduerſat textui: quippe quo aſſeritur ꝙ poteſt aduocatus vẽdere ſuum conſilium, & patronus ſuum patrocinium. Et idem tenuit ſanctus Thom. 2.2.q.71. vbi videtur reuocaſſe ſuam ſententiam quam in.4. Alexandrum ſequutus aſſeruerat. Quare impertinens eſt ad labores recurrere qui in docendo hauriuntur. ¶ At verò de Theologia peculiariter dubitatur. Propterea quòd videtur priori modo ſpiritualis. Per donum enim Spiritus ſancti panduntur ſcripturæ, quæ ſunt Theologię principia. Attamen neq; hanc ſcientiam pretio de cathedra ſcholaribus prælegere, ſimonia eſt: etiam ſi citra vllum laborem & expẽſas fiat: hæc enim accidẽtaria ſunt. Et ratio eſt, quòd licèt fides & arcanorum reuelatio donum Dei ſit, ſcientia tamen Theologiæ humano ſudore conquiritur. Quocircà quòd Hoſtieñ. ait ſuper cap. Nonnullis. de magiſ. nempe Theologo publicum habenti ſalarium non licere pro extraordinaria lectione quicquam recipere, alioqui ſimoniã committere: gratis dictum eſt, & abſq; vlla ratione. Quid enim quæſo refert, ſalariúmne publicũ recipias, an peculiarem mercedẽ pro peculiari lectione? Hoc autem eſt verum ꝙ concionatori theologiam de ſuggeſto docẽti neutiquàm citra ſimoniam licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio diſcriminis eſt: quia Theologia tantũmodò intellectum erudit, ſicuti aliarũ quælibet ſciẽtia: prædicatio verò per ſe ad animarũ ſalutem ſit, commouendóſq; ſurſum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corin. 12. inter alia connumerat. Licet autem prædicatori ſuſtentationis ſubſidium ſicut cæteris eccleſiæ miniſtris recipere. ¶ Colligamus ergo, ſpirituale in definitione ſimonię non accipi pro naturali munere, ſed pro ſupernaturali: hoc eſt pro gratia & ſacramentis, atq; alijs Spiritus ſancti donis, quę ad æternam nos fœlicitatẽ promouent. Appoſitio autem illa, vel ſpirituali annexum, illa ſignificat quæ non per ſe, ſed per ordinem ad ſpiritualia idem contrahunt nomen. Vtpote ſacerdotia & præbendæ, quæ ſunt ſacerdotum ſtipendia: & ius patronatus, atq; alia iura eligendi eccleſiaſtica ſuppoſita. ¶ Ex his fit conſequens (id quod aſſertam ſententiã euidentiùs confirmat) quòd dare aliquid ſpirituale pro doctrina alicuius ſcientię, quãtũlibet ſit Theologia, eſt ſimonia. Vt ſi epiſcopus ordines aut beneficium Doctori conferat, vt ipſum doceat. Cõfert enim tunc ſpirituale pro doctrina, quæ eſt pecunia æſtimabilis. ¶ Per hęc rurſus dirimitur lis alia quam Doctores conteſtari ſolent, vtrùm extra eccleſiã apud infideles contingere poſsit ſimonia. A parte enim affirmatiua exiſtit argumentum ꝙ inter illos eſt ſacerdotium, quo ſecundùm ipſorum iudicium Deum colunt: ergo ſi illud vendunt, eſt ſimonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihilo infirmius, ꝙ apud illos nihil eſt propriè ſpirituale: Durand. ergo & Palud. reſpondẽt verè illos nõ committere ſimoniam, ſed ſolùm quantum ad ſuam exiſtimationem. Nihilo minùs cũ diſtinctione eſt meditatiùs reſpondendum. Enimuerò ante Chriſti aduentum extra dubium eſt, inter patres veteris teſtamenti verè cõmitti potuiſſe ſimoniã. Erat enim tũc verum donum prophetiæ, quod ſi venderetur, ſimonia fuiſſet: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nũquàm. 1. q. 1. Item & eorum ſacerdotium quanquàm per illud nulla tunc conferretur gratia, ſpirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinẽs cultum. Quare Ieroboã. 3. Reg. 13. inſimulatur quòd ſacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege naturæ erat ſacerdotiũ: quale fuit in Melchiſedec: Et quidem pro illo ſæculo legitimum: quod perinde ſi pretio cõferret, ſimonia emergeret. Spirituale em̃ ſuo modo cenſetur, quicquid Deus & natura quocũq; mortalium ſtatu pro animorum ſalute ad

Poſtrema ratio. — *Quæſtio peculiaris de Theologia.* — *Solutio.* — *Ratio aſſerti* — *Prædicatori euãgelico nõ licet pro munere prædicationis pretiũ ex cõuentione recipere.* — *Corollariũ.* — *Quæſtio altera.* — *Argumentũ partis affirmatiuæ.* — *Hieronym.*

Solutio quæſtionis. Dei cultum inſtituit. At verò poſt Chriſtianam redemptionem nil iam extra eccleſiã ſupereſt quod ſit legitimè ſpirituale. Niſi ſi fortè ſunt qui inuincibili ignorãtia legis noſtræ laborant. Illos enim eadẽ excuſat ignorantia, ſi naturalibus tantùm ritibus vtantur. Quocircà extra eccleſiam iam nulla eſſe poteſt ſimonia, niſi ſecundùm humanam exiſtimationem. ¶ Tertia demum concluſio eſt, quam de definitione promiſimus.

Tertia concluſio.

Probè illa præfixa definitione exprimitur natura ſimonię. Probatur. Definitio illa & obiectum vnde vitium vel virtus ſpeciẽ ſortitur, explicat, & pariter ſubiectum eius & modum: ergo bona eſt. De obiecto quidem iam conſtat: ſubiectũ verò iuſtitiæ, ac perinde iniuſtitię, omniumq́; eius partium eſt voluntas: vt ſanctus Tho. 1. 2. q. 56. ſapienter ſecundùm Ariſto. docuit. Hoc enim intereſt inter virtutes quę hominem in ordine ad ſeipſum componunt, atq; illas quæ ipſum diſponunt in ordine ad alterum: quòd cùm voluntas ad proprium perſonę bonum per ſe ſit propenſa & determinata, reſpectu illius boni nulla virtute indiget præter illas quæ ſunt in potentijs, quę affectionibus, paſsionibusq́; turbantur. Enimuerò ſi nulla eſſet paſsio neq; in iraſcibili neq; in concupiſcibili, nulla eſſet in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idq́; temperantia in concupiſcibili ſita eſt, & fortitudo in iraſcibili: quibus eiuſmodi morbi turbidiq́; affectus ſedantur: vt. 2. Ethic. author eſt Ariſtote. At verò quoniam hominis volũtas non ſic per ſe eſt affecta & propenſa in alienum bonũ, fit vt quanuis nullas patiatur ſenſuales affectiones, virtutibus nihilo minùs indigeat ad perſoluenda proximis debita officia. ¶ Sed eſt tamen contrarium argumentum apud Scotum in. 3. diſtinct. 33. illa potentia eſt virtutis ac vitij ſedes, cuius actione conſummatur ratio laudis & vituperij, ſeu meriti & demeriti: hæc autem potentia eſt voluntas, vtpote cuius electione tam virtus quàm peccatum conſummatur: ergo illa eſt omnium virtutum ſubiectum. Negamus tamen cùm Ariſtotele priorem præmiſſam. Hęc enim opinio non ſancti Thomę tantùm, imò manifeſtiſsimè eſt Ariſtotelis. 2. Ethic. Non ergo virtus in ea potentia eſt quæ electionem facit, aliâs fides eſſet in voluntate: quippe in cuius aſſenſione conſiſtit eius meritum: ſed debet potiùs exiſtere in illa potentia in qua tota conſiſtit difficultas bene eligẽdi: & certè affectionibus appetitus ſenſitiui pacatis, liberrimè fit volũtatis electio: atq; hac ratione virtus eſt habitus electiuus. Ad propoſitum ergo cùm iuſtitia ſit virtus ad alterum, fit vt in voluntate ſedeat: vt Ariſtote. 5. Ethi. docet: atq; adeò religio, & ſimiles. Cùm ergo ſimonia vitium ſit & iniuſtitię & contra religionem, conſequitur vt ſit in voluntate: ob idque in definitione dicitur ſtudioſa voluntas. ¶ Quòd ſi arguas, auaritiam in cauſam eſſe ſimonię, vtpote quæ iuſtitiæ officijs obſiſtit: auaritia autem eſt in concupiſcibili: Reſpondetur non eſſe renuendum, quin alia vitia ſint à quibus ſimonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod eſt in voluntate. ¶ Exiſtit autem alterum argumentum aduerſus id quod dicitur, ſtudioſa: Nã cùm ſtudio peccare idem ſit quod peccare ex malitia: tale autem peccatum ſit contra Spiritum ſanctum, conſequens fieret ſimoniam in vniuerſum eſſe peccatum in Spiritum ſanctum: quod nemo conceſsit vnquã. Reſpondetur non id ſignificare, ſtudioſa, quod ex malitia, ſed id quod conſultò, puta quòd non excuſatur ignorantia: imò ſcienter fit vel ex malitia vel ex paſsione. ¶ Panormi. autem ſuper cap. Nemo. de ſimonia Hoſtienſem ſequutus addit definitioni vt opere emptio ſubſequatur: idemque ait Richard. ſequutus gloſſam dicti cap. qui ſtudet. quę ait cum effectu. Attamen hoc eſſet nomen ad ſolam externam ſimoniam arctare: Cùm tamen ex ęquo commune ſit etiã internę. Nam vt infrà patebit, peccatũ ſimonię intus committitur, etiam ad reſtitutionem obligans. Conſultiùs ergo dicitur, ſtudioſa voluntas, abſq; adiectione. ¶ Sub illis autem verbis emendi & vendendi, cunctos vſurarios contractus intelligito: puta permutationem & cambia præbendarum ſine authoritate Pontificis, atque alia obſequia quæ loco pretij exiſtimantur.

Probatio. *Argumentũ Scoti.* *Solutio.* *Obiectio.* *Reſponſio.* *Argumentũ ſecundum.* *Solutio.* *Panormita.* *Hoſtienſis.* *Richardus.*

EX his ergo quę dicta ſunt, primo ſecundoq; capitali argumẽto ſatisfactum eſt. Ad tertium autem quo ex verbis Grego. arguebatur, ſimoniam hęreſin eſſe, atq; adeò in intellectu exiſtere, ſanctus Tho. duo dat reſponſa. Prius quòd etſi ſimoniacus non ſit propriè hęreticus, quoniam abſque intellectus errore poteſt prę auaritia in hoc vitiũ labi: tamen re ipſa & facto profiteri videtur dominium Spiritus ſancti eſſe penes homines: qui eſt hęreticus error. Atq; hoc quidẽ reſponſum

Ad tertium argumentũ.

reſponſum amplexus eſt Gratianus in can. ventum.1.queſ.1. Secūdò, ac ſi non ſatis ſibi hoc placeret dicit ſanctus Thom. Simonem Magum preterquàm quòd voluit Spiritū ſanctum coëmere hæreticum etiam fuiſſe, in eo quòd credidit mundum non fuiſſe à Deo creatum. Attamen propter hoc ſimoniaci non dicerentur hęretici: quo tamē ferro crebrò inuruntur in iure. Et ideo forſan dicēdum eſt, quòd Simon ille propterea voluit Spiritum ſanctum emere, quòd credidit eſſe vęnalē, & pretio poſſe ab Apoſtolis dari: quod quidem apoſtolica reſpōſio palàm docet, Pecunia tua tecum ſit in perditionē: quoniā donum Dei exiſtimaſti, hoc eſt credidiſti, pecunia poſsideri. A qua porrò hæreſi tanquàm à proprio fonte vitium ipſum nomen contraxit.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm vitium ſimoniæ, genere ſuo ſit peccatum mortale.

SVppoſita definitione ſimoniæ quęritur de eius qualitate, an ſit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua. Inter cūcta ſpiritualia quæ creata ſunt, regnū cœlorū culmen tenet: vtpote quò cætera alia referūtur: ipſum autē vēdibile eſt. Vnde Gregor. Regnū cœlorū tātum valet quantum habes: ergo non eſt ſimonia velle emere aliquod ſpirituale. ¶ Secundò. Si ſimonia genere ſuo peccatum eſſet, ſequeretur quòd etiam Papa ſpiritualia vendens eodem vitio commacularetur: fertur tamen non poſſe eſſe ſimoniacum: quia princeps non ligatur ſuis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non eſt genere ſuo mortale. ¶ Tertiò. Spiritualia cambire, videlicet vnum pro alio permutare: vt calicem pro ara: quin imò ſacramentum pro ſacramēto: vt ſi ſacerdos nollet alterius ſacerdotis confeſsionem audire, niſi viciſsim audiret ille ſuam: aut ſi catechumenus nollet alterū baptizare niſi cum pacto vt ſe mutuò baptizarent, non apparet eſſe ſimonia: ergo nec ſpiritualia vendere. ¶ In contrarium autem ſunt ſacri cano. Habet em̄ in Regeſto Gregor. quod Paſchalis.2. refert.1.q.3. Altare, vel decimas, vel Spiritum ſanctum emere, vel vendere, ſimoniacam hæreſim eſſe nullus fidelium ignoret. & dicitur hęreſis ad exaggerādum eius grauitatem. Et cap. ſicut. de ſimonia. Simoniaca peſtis ſua magnitudine alios morbos vincit. Et cap. proximo: Tanta eſt labes huius criminis, quòd etiam ſerui aduerſus dominos, & quilibet criminoſi admittuntur ad accuſationem.

Primū argumentum.

Gregorius.

Secundum.

Tertium.

AD quæſtionem vnica eademq; cunctis receptiſsima concluſione reſpondetur. Simonia eſt genere ſuo crimē mortale. Probatur. Emere aut vendere id quod nullo pretio vendibile eſt, genere ſuo eſt mortale crimen: vt ſub titul. de vſur. dicebamus. Nam cùm ſit iuſtitiæ contrarium, quæ virtus reipublicæ quàm maximè eſt neceſſaria, fit ſubinde vt etiam ſit contrarium charitati, in quo ratio conſiſtit peccati mortalis. Excreſcit tamē religioſitas in ſimonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autem minor ex triplici loco. Primò ex ratione obiecti. Res enim quæ modo ſuprà expoſito ſpirituales ſunt, nullo ęſtimari poſſunt terreno pretio: vtpote quòd ſupernaturalia ſunt, inter quæ & terrena, nulla eſt proportio. Vnde de diuina ſapientia Prouerb. 3. aſſeritur: Pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Quod vtiq; reſpiciens Petrus, ait Mago illi: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſsideri: id eſt æſtimari. ¶ Secundò idem ex eo probatur quòd etſi ſpiritualia per ſe vænalia eſſent, neutiquàm tamen poſſent à præfectis eccleſiæ vēdi: nemo enim iuſtè rem vendit niſi cuius eſt dominus. Si enim œconomus rem patrisfamiliâs iniuſſu illius diſtraheret, iniquus eſſet: præfecti autem eccleſiæ non habent ſpiritualium dominium, ſed ſunt meri diſpenſatores, ſecūdùm Pauli confeſsionem.1. ad Corinth.4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Tertiò idem ex origine confirmatur, qua ſpiritualia nobis obueniunt. Id enim quod gratuitò à Deo collatum eſt, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, ſed in bonum publicum totius eccleſiæ, nemo poteſt iuſtè venūdare: quia non eſt ſuum, ſed illorum quibus vendit: talia autem ſunt ſpiritualia dona Dei. Atq; hoc Chriſtus admonitos curauit Apoſtolos Matth.10. vbi ait, Gratis accepiſtis, gratis date. Idq; illo verbo denotauit, Luc. 12. Quiſputas eſt fidelis diſpenſator & prudens? Fidelis ſcilicet, vt quod gratis accepit,

Cōcluſio reſponſiua.

Prima ratio cōcluſionis.

al. vitioſitas

Secunda.

Tertia ratio

pit,gratis largiatur. Et prudens:hoc eſt,qui oculato iudicio merita perſonarum diſcernat,vt pro cuiuſq; dignitate cuncta diſpenſet. ¶ Fit ergo ex his cõſequens, ſimoniam, peccatum eſſe,non ſolùm contra iuſtitiam, verũ & ratione materiæ, quæ ſpiritualis eſt, contra religionem. Ob idq; adeò nuncupatur ſacrilegium. Nam læſio eſt ſacrarum rerum. ¶ Hic primùm omnium circa concluſionẽ hanc cum ſuis rationibus inueſtigandum occurrit quęnam iure ſimonia ſit prohibita,vtrùm diuino tantùm an etiam naturali. Ad quam quidem dubitationem peruia eſt reſponſio,ſimoniam ſpiritualium donorum ſupernaturalium ,tam naturali iure quàm diuino eſſe prohibitam. Et quidem ius diuinum in vtroq; teſtamento manifeſtum extat. Nam Matth.10. connumeratis eiuſmodi donis ſubdit Chriſtus: Gratis accepiſtis,gratis date. Et Ioannis.2.in figuram eius flagello eiecit ementes & vendentes columbas è templo: Columba nãq; Spiritum ſanctum,eiusq; dona ſignificat. Et Actuum 8.idem patet in hiſtoria quæ Petro aduerſus Simonem contigit. Et Num.22.idem notatur in hiſtoria Balaam,quem ceu donum Dei vendentem obiurgat, tum Petrus, tum etiam Iudas in ſua Canonica. Tãetſi poſteà diuinitùs admonitus non fecit quod Moabitæ volebant. Et Ieroboam.3. Reg. 13. reus fit quòd ſacerdotes pecunia creabat: quanuis illi non eſſent verè ſacerdotes, ſed Balaã. Et.4. Reg.5. opprobrio etiam datur Ieſi ꝗ pro dono ſanitatis quicquã receperit. ¶ An verò ſit etiam contra ius naturæ, dubiũ idcircò eſt quòd ſpiritualia quæ eius ſunt materia, res ſunt ſupranaturales ad quas naturalis lex non videtur pertingere. Nam hac ratione præcepta ſacramentorum non ſunt naturalia, ſed ſuprà. Nihilo minùs contrarium eſt aſſerendum. Idq; inde primò probatur quòd ius omne diuinum in euangelico expreſſum præter partem illam quæ ad fidei ſacramenta pertinet, nihil continet niſi quæ iure naturali neceſſaria ſunt. Atque hæc vna eſt ratio cur dicatur lex libertatis: vt lib.2.q.vlti.adnotauimus, ar.1.Cùm ergo ſimoniæ prohibitio ad ſacramenta non pertineat,fit vt in euangelio non niſi tanquàm res naturalis ſit prohibita. ¶ Secundò id rationes confirmant, quibus peruerſitas ſimoniæ demonſtratur. Nam etſi ſpiritualia bona ſupranaturalia ſint, tamen quia natura ſua non ſunt vænalia, neq; Antiſtites eccle-

Simonia naturali diuinoque iure prohibita.

Prima ratio adſuadendũ ſimoniã eſſe iure naturæ prohibitam.

Secunda.

ſiæ domini eorum ſunt:ſed gratis acceperũt, gratis dare debent:ius ipſum naturæ eorum venditioni reclamat. ¶ Et tertiò, niſi iure naturæ prohibita eſſet,Balaam non peccaſſet vendens,neq; Rex Moabitarum emens: quia Gentiles erant:qui non alio quàm naturali iure tenebantur. Quin verò eâdem ratione neq; Simon Magus peccaſſet: quoniã cùm in Chriſtianiſmo neophytus eſſet, niſi ius naturæ ſuum auſum condemnaſſet, poterat euangelici mandati ignorantia excuſari. Ad argumentum ergo in contrarium negatur conſequentia. Materia ſimoniæ fit talis iure diuino: ergo ipſa non eſt cõtra ius naturæ. Et eſt meditanda conſequentiæ fallacia. Nam vndecunq; res fiat ſpiritualis, fit ſubinde vt non ſit vænalis: vænum autẽ exponere quod vænale non eſt, ius naturæ vetat. ¶ Aliquantulo autem grauior dubitandi ratio exiſtit, vtrũ aliqua ſit ſimonia quæ neque diuino iuri neque naturali contraria ſit, ſed ſolùm quia humano iure eſt inhibita. Rationem quippe hanc dubitandi offert nobis gloſſa in cap.ex parte.1. de off. deleg. quæ diſtinguit inter ſimoniam prohibitam quia mala eſt,vt eſt illa quæ iure euangelico talis eſt, atque aliam quæ non eſt mala niſi quia iure poſitiuo prohibita: quæ ſubinde diſtinctio Doctoribus canonici iuris ſolennis eſt:vt eſt videre apud Syluest. in verbo, ſimonia.§.4. Quin verò & multis Theologis. Durandus autẽ in.4.diſt.25.q.5.duabus rationibus hanc diſtinctionem refellit,nullam nimirum admittens ſimoniam contra ius merè poſitiuũ. Prior eſt. Circa illud qd' non eſt per ſe malum niſi quia prohibitum, peccare non contingit niſi peccato inobedientiæ:vt dum tibi Præpoſitus rem aliâs indifferẽtem iuſſerit,ſi non pareas, nihil aliud quàm inobediens ſis: ſi ergo ſola eſt humana prohibitio nè hoc aut illud vendas, inobedientia erit non parêre,non autem ſimonia. Poſterior eius ratio eſt, quòd ſimonia eſt rei ſpiritualis venditio:eccleſia autem nõ poteſt rerum naturas mutare vt faciat ſpirituale quod anteà non erat:nam hoc ad ſolum pertinet ius diuinum. ¶ Nihilo ſeciùs medio modo inter has opiniones cenſendũ eſt. Primùm enim contra ſecundam rationem Durandi certum eſt poſſe eccleſiam aliquid facere ſpirituale quod iure diuino non erat. Hoc patet in conſecratione eccleſiæ,& aræ,& in benedictionibus calicum, corporalium, & ornamentorum. Hæc enim iure diuino

Tertia.

Dubitatio.

Gloſſa.

Durandus.

Prima ratio Durandi.

Secunda.

Eccleſia poteſt aliquid facere ſpirituale quod prius non erat.

diuino ſpiritualia non ſunt. Nam quantum ad rei eſſentiam, conſecratio corporis & ſanguinis Chriſti fieri poſſet etiam ſi vaſa & ornamenta non eſſent conſecrata aut benedicta. ¶ Secunda aſſertio. Nihilo minùs horum venditio & emptio, ſi ratione conſecrationis pluris vendantur quàm res ipſa valet, eſt ſimonia contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunque ius prohibet quòd venale non eſt pretio vendi: cùm ergo illud ſit ſpirituale, quanuis iure poſitiuo factum ſit ſpirituale, iuri nihilo minùs diuino & naturali repugnat eius venditio. Et confirmatur: quia qui vendit benedictionem calicis aut aquam benedictã, vendit certè id quod gratuitò donatur in bonum publicum: eſt ergo huiuſmodi ſimonia iure diuino prohibita. Secundò ad idem arguitur. Minores ordines non ſunt de iure diuino: quin verò neque diaconatus habebatur olim vt ordo ſacer: quod patet ex verbis Innocentij Tertij in cap. A multis. de ætat. & qualita. & ordin. præfi. ſed ſunt de iure merè poſitiuo, & tamen iſta vendere eſt peccatum ſimoniæ iure diuino prohibitæ: ergo licèt res iure poſitiuo fiat ſacra, nihilo minùs eius venditio eſt contra ius diuinum. Sicuti nuperrimè fallacem eſſe diximus conſequentiam illam: Spiritualia ſunt de iure diuino: ergo illa vendere non eſt contra ius naturæ.

Secunda aſſertio.

Ratio aſſertionis.

Secunda ratio ad idem.

¶ Ex quo fit illos Doctores qui in huiuſmodi rebus conſecratis exemplũ collocãt ſimoniæ de iure merè poſitiuo, paralogizari, inde id nimirum inferentes, quòd materia eius iure poſitiuo ſit conſtituta: veluti & ſuprà de ſolennitate voti dicebamus, quæ eſt de iure poſitiuo: & nihilo minùs obligatio ad perpetuam caſtitatem, quæ ex illo voto ſolenni reſultat, eſt de iure diuino. ¶ Sed interrogando vrges, an detur aliqua ſimonia ad ius merè poſitiuum attinens? Reſpondetur aliquam eſſe. Primùm vbi venditur officium eccleſiæ annexum quod de ſe non eſt ſpirituale. Hoc patet ex cap. Saluator. ſuprà citato. 1. quæſtio. 3. vbi Vrbanus prohibet nè vendatur officium œconomi eccleſiæ, aut ſacriſtæ, aut protectoris: citans Concilium Calcedoneñ. hæc autem officia vendere non eſt contra ius diuinum aut naturale: ſiquidem perſonæ non ſunt aut res per ſe ſacrę. Neque eccleſia facit eas ſacras ſicut templa, & vaſa, & perſonas, puta ſacerdotes cõſecrationi ſacramẽti euchariſtiæ dedicata: ſed quia ſunt ſacrorum cuſtodię deputati. ¶ Eiuſdem autem ſimoniæ exemplum ſunt qui proferant in commutatione prębẽdarum. Prohibetur enim. c. quæſitũ. de rerũ perm. nè ſine licẽtia epiſcopi præbẽdæ cum pacto permutẽtur. Attamen prohibitio hęc non eſt merè poſitiua, ſed ſignificatio diuini iuris. Nam qui attentaret præbendas priuatim permutare, nihil faceret. Poteſt enim quiſq; ſuo renuntiare ſacerdotio, ſed id tamen facere debet in manibꝰ prę lati: cõſtituere verò alterum in iure præbendæ, neutiquàm iure poteſt, niſi ſolus Pontifex & epiſcopus: aut pręlati quorũ eſt ſacerdotia cõferre. Quod autem illic Papa iubet eſt, nè quis pactum permutationis faciat: quia hoc labem ſapit ſimoniæ. Attamen ſi fiat ſub conditione, ſi Papa conſenſerit, nulla eſt culpa. Illa tamen cõditione prætermiſſa, ſimonia reſultaret. Quocircà ſi conditio eſſet iuri diuino contraria: vt ſi pactum eſſet ſupererogandi pecuniam, vel aliud pretium pro maiori præbenda: tunc ſimonia eſſet contra ius diuinum: nam talis permutatio mixtam haberet emptionem præbendæ. Si verò tantùm eſſet contraria iuri poſitiuo: vt ſi eſſet pactum ſoluendæ penſionis abſque Papæ conceſsione: tunc ſimonia eſſet cõtra ius poſitiuum. Enimuerò permutare res ſacras & ſpirituales, præſertim ſi tales ſint iure tantùm poſitiuo, non eſt contra ius diuinũ: vt ſi cambium fiat calicis pro calice, aut pro ſacro veſtimento. Quin verò neq; in his quę ſpiritualia ſunt de iure diuino: vt ſi ſacerdos confeſsionem alterius ſacerdotis audire noluerit niſi alter audiat ſuam: licèt Richard. ſecùs cenſeat, de quo ſtatim: ergo cùm præbendæ non ſint adeò ſpirituales, pactum illarum permutandarum non eſt contra ius diuinum. Secundò id confirmatur: Si eſſet contra ius diuinum, neutiquàm Papa poſſet ſuper eâdem re diſpenſare: & tamẽ Papa, eiuſmodi permutationes cõſtitutis pẽſionibus permittit. Pręterea ſi hmõi vẽditio perinde eſſet prohibita iure diuino atq; vẽditio ſacramentorũ, nõ liceret de illo paciſci, etiã adhibita cõditione ſi Papa conſenſerit: quia hoc certè in ſacramentis non licet: & tñ talis pactio in prębẽdis cũ tali cõditione nõ condẽnatur. Iam vt rem cõcludamus, in euãgelio non eſt prohibita talis commutatio, ſed de ſolis Spiritus ſancti donis habeť: Gratis accepiſtis, gratis date: nõ ergo hmõi pactio eſt cõtra ius diuinum. Nihilo minùs tamen quædã eſt ſimonię ſpecies de iure poſitiuo. Vnde

Hæſitatio.

Diſſolutio.

Prohibitio permutationis pbendarũ nõ interueniẽte ſuperioris autoritate nõ eſt merè poſitiua ſed ſignificatio diuini iuris.

Moderatio ſuperioris aſſertionis.

Vnde ad primũ Durandi argumentũ duobus modis reſpondetur. Primò negamus illud ſuum aſſertum quòd vbiuis res prohibetur quæ alioqui non eſt mala, tranſgreſsio non eſt aliud peccatum quàm inobediētię. Imò verò eccleſia dum abſtinētiam quadrageſimalem indixit, ieiunium illud cōſtituit in virtute abſtinentiæ: & ideo non ſolùm ille contra obedientiam peccaret, qui ieiuniũ ex contemptu frangeret, verùm & ille cōtra abſtinentiam, qui non ex contemptu, ſed pręgula id faceret. Et pari modo eccleſia poteſt actum quempiam in vitio ſimoniæ conſtituere. Secundò reſpondetur, ꝙ officium Sacriſtię vendere, aut pactum facere cōmutandi ſacerdotia contra ius eccleſiaſticum, non definiuit eccleſia eſſe propriè ſimoniã, ſicuti vendere ſacerdotia: ſed dicitur ſimonia, quia ſimoniæ pœna vindicatur.

Ad primum argumentũ. PEr hęc facilis fit argumentorum ſolutio. Ad primum quippe reſpondetur, regnũ cœlorum venum eſſe expoſitum: nō ſi venditionis nomen propriè vſurpes, ſed per Metaphorã, ſicut dicitur vim pati. Quòd enim propriè non ſit vendibile, primùm inde patet, ꝙ cùm ſit ſupernaturale, nullo eſt pretio æſtimabile. Vnde Paul. ad Roman. 8. Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operibus filiorũ Dei per gratiam: ſignificās opera noſtra ex obiecto exiſtimata, non eſſe regni cœlorũ pretium: ſed quatenùs procedunt ex gratia. Quod autē gratis datur, non venditur. Tum etiam ꝙ ex noſtris obſequijs Deo nihil accreſcit: ſiquidem bonorum noſtrorum non indiget. Vnde Iſaiæ. 52. Gratis vænundati eſtis, & ſine argento redimemini. Dicitur autem per Metaphoram emptio, iuxta verbum eiuſdem Prophetæ, cap. 55. vbi ait Sapiētia ipſa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate & emite: venite, emite abſq; argento, & abſq; vlla commutatione lac & mel: hoc eſt regni cœleſtis dulcedinem. Metaphora autem in eo conſiſtit, ꝙ operibus iuſti regnum cœlorum proponitur, tanquàm merces: vt patet in Parabola conducentis operarios in vineam, conſtituto denario diurno. & in verbo Pſalmi: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum argumētum licèt inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium ſit an poſsit eſſe ſimoniacus, per illa tamen quæ dicta ſunt peruia fit reſponſio. Enimuerò de ſimonia quę iure diuino naturaliq; talis eſt, nullam eſſe licet controuerſiam, quin illam poſsit committere. *Papa ſimoniā poteſt cōtrahere.* Si, inquam, ſacramenta pretio adminiſtraret, donumve quoduis aliud Spiritus ſancti diſpenſaret, ambigere nemo poſſet, quin ſimoniacus eſſet. Ageret quippe contra ius diuinum: ſuper quo ipſe diſpenſare nequit. Neq; iſtiuſmodi donorum dominus eſt, ſed merè diſpenſator. Imò verò tanto grauiùs maioriq; ſcādalo peccaret, quanto eminentiorem locum in eccleſia tenet. Vnde Petrus primus Chriſti vicarius hoc ſibi crimen à Simône vigilantiſsimè cauit. Quin etiam ſi templa, vel vaſa, vel veſtimenta ſacra pretio conſecraret: quanuis talis ritus iure ſit poſitiuo ſancitus, nihilo minùs, quia eius vænalitas eſt contra ius diuinum, ſimoniacus eſſet. Et pari modo ſi ſacerdotiũ aut prębendas vænundaret: vtpote quorum diſpenſator eſt tantùm: neutiquàm tamen dominus. Si autem admittas officium ſacriſtæ & œconomi eccleſiæ vendere, non eſſe ſimoniã niſi de iure poſitiuo: quia propriè non ſunt perſonæ ſacræ: illud ipſe poſſet citra peccatũ pretio cōferre, niſi obſtaret ſcandalum: quia poteſt ſuper ſuis legibus diſpēſare. Et eâdem ratione pœnas iuris ſimoniacis decretis incurrere nequit. Etenim quanquàm ſacerdotia venditaret, neq; excommunicatus eſſet, neque ſuſpenſus: quoniam princeps eſt & quantum ad vim coactiuam ſuis legibus non ſubditur. ¶ Sed hoc tamen ſupereſt hìc dubium, vtrùm ſi ſacerdotium cuipiam venderet, facto ipſo cenſendus eſſet ſuper pœnis iuris cum illo diſpenſare: vt neq; excommunicatus emptor ille eſſet, neq; teneretur renuntiare prębendam. *Dubium.* Quidam enim, vt Palud. d. 25. q. 4. affirmant: alij verò in quibus eſt Adrianus quotl. 9. negāt. *Paludan.* *Adrianus.* Profectò res eſt quæ me ancipitē tenet. A parte quippe negatiua eſt argumētũ Ioānis Andreæ in Mercurialibus: ꝙ ſi epiſcopus ludum aliquē ſub pœna excommunicationis inhiberet clericis, licèt poſteà eorum aliquem ad ludēdum induceret, non ideo diſpēſaret in lege, niſi illam exprimeret: quia vel poſſet eſſe illius oblitus, vel ad malum illum inducere. *Argumentũ à parte negatiua.* Rurſus quanuis excommunicato oſculum pacis porrigat, non ideo illum abſoluit. A parte autem affirmatiua eſt argumentum quòd non eſt cenſendus Papa tam inſigniter peccare vt præbendam

dam cogitet ſacerdoti vendere, quam neque emere ille neque retinere citra excommunicationem, atque adeò citra culpam nequit. Porrò ergo huius ambiguitatis affirmatiuã hanc partem præ altera eligerem. Nam forſan & epiſcopus inducens ad id ſubditum quod lege ſua prohibitũ eſt, quidquid Ioannes Andreas cenſeat, diſpenſare creditur: perinde ac ſi præciperet. Deinde quicquid hoc veritatis habeat, tamen de Papa quando præbendam vendit cùm ipſe ſit qui dat, omninò videtur habilem alium reddere vt recipiat.

Papa beneficia alicui vẽdẽs cenſetur cũ eo diſpenſare in pœnis ſimoniæ.

Ad tertium.

❡ Ad tertium denique reſpondetur cum diuo Thom. nomine emptionis quamcunque aliam commutationem comprehendi ſpiritualis pro temporali. Quare ſicut præbendam nũmis emere ſimonia eſt, ita & ſæcularem illum fundum pro illa commutare. Quin verò (vt ſuprà diximus) neq; præbendam pro præbẽda abſque facultate Pontificis cõmutari citra ſimoniam poteſt. Tametſi vt expoſitum eſt, non eſſet ſimonia niſi de iure poſitiuo. Quocircà res alias ſacras cõmutare, quia tali iure minimè prohibetur, nulla eſt ſimonia: dummodò ſolius rei valoris habeatur ratio, neque pro cõſecratione quicquam pendatur. Poteſt inquam calix pro calice commutari. Imò tanti vendi quanti materia & forma abſque conſecratione æſtimaretur: atque adeò alteri eccleſiæ locari. ❡ De ſacramentis verò Conradus. 4. diſtinct. 25. artic. 3. negat vnum pro alio commutari poſſe: nam licèt nõ ſit, inquit, tam illicitum quàm ſimpliciter illa vendere: eſt tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc cenſetur alterius pretio. At verò profectò non video quidnam venditionis aut pretij admiſceatur ſi vicariæ operæ in pactum ducantur: Baptizabo te ſi me baptizaueris: &, ſi meam volueris audire confeſſionem, tuam viciſſim audiam. Et orabo pro te ſi tu mihi viciſſim par rependeris beneficium.

Sacramentorum commutatio licita.

QVAESTIO SEXTA, De materia ſimoniæ.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm quandoque liceat pro ſacramentis pecuniam ſeu dare ſeu accipere.

COnſtituta definitione & culpabili qualitate ſimoniæ, ſequitur vt ſeriatim de eius materia diſputemus. Et primò de ſacramentis arguitur quòd liceat nonnunquàm illa pretio redimere. Baptiſmus ianua eſt ſacramentorum: & nihilo minùs dum iniquus ſacerdos iamiam morientem puerum abſq; pretio baptizare nequit, neq; pater manus habet aut linguam quibus ipſum tingere valeat, conſultiùs videretur pater facere ſi pecuniam offerret ſacerdoti, quàm ſi animam prolis ſuæ perditum ire ſineret: ergo licet ſacramentum mercari.

Primum argumentum.

❡ Secundo. Euchariſtia eſt ſacramẽtorum maximum, pro quo tamen conficiendo & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamq; accipere: ergo faciliùs eſt concedendum alia ſacramenta redimi pretio poſſe.

Secundum.

❡ Tertiò. Pœnitentia eſt ſacramentum neceſſitatis quæ abſolutionẽ ab excommunicatione præexigit, ſed pro abſolutione ab excõmunicatione in more iudicibus eſt pecuniam recipere: ergo id nõ eſt ſacrilegium.

Tertium.

❡ Quartò. Conſuetudo in cauſa eſt vt quod anteà delictum erat licitè fiat. Qua vtiq; ratione ait Auguſtin. plures habere vxores quando mos erat, non fuiſſe crimen: viget autem apud quoſdam conſuetudo vt pro conſecrandis epiſcopis, benedicendiſq; abbatibus, inungendiſq; ſacerdotibus aliquid pro chriſmate & oleo detur accipiaturq;: ergo illud eſt licitum.

Quartum.

❡ Quintò. Ius habet vnuſquiſq; ſuam redimendi vexationem: ſed vſu ſæpe accidit vt quiſpiam ab epiſcopatu vel alio ſacerdotio per iniuriam arceatur: ergo licebit eiuſmodi vexato nũmis ſe ab illa iniuria eripere.

Quintum.

❡ Sextò. Matrimonium eſt quoddam ſacramentum, ſed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro ſacramento pretium tum dare tum etiam percipere.

Sextum.

❡ Contrarium admonetur canone illo. 8. Synodi. 1. q. 1. Qui per pecuniam conſecrauerit, vel ab alio conſecratus eſt, alienus à ſacerdotio fiat.

IAm ſuprà inter ſpiritualia quæ materia ſunt ſimoniæ, atq; alia ſpiritualium genera diſcriminatum eſt. Illa nanq; ſpiritualia quæ naturalia ſunt, neq; nobis gratis vt largiamur donantur, ſimoniæ vitio non ſubſternuntur: ſed illa prorſus chariſmata quæ

dono

dono diuinitùs ſuſcipimus ad gratiam quoquo pacto ſpectantia. Hæc autem quadruplici differẽtia diuiduntur. Quædam quippe ſunt ſpiritualia per eſſentiam: vt gratia quæ ipſiſsima eſt vita ſpiritualis animæ: & charitas quæ eſt habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenùs in quæſtionẽ accerſiri poſſunt an vendi emíve queant: ſunt enim vſq; adeò Dei munera, vt dementia eſſet cogitare quẽquam poſſe in alterum illa ſiue dono ſiue pretio transfundere. Secundo ordine ſunt ſpiritualia: quæ hiſce velut cauſa proximè antecedunt. Qualia ſunt ſacramenta, quæ ceu inſtrumenta paſsionis Chriſti effectricia ſunt gratiæ. Tertio gradu ſpiritualium ſunt actus chariſmatum, quæ gratiæ nuncupantur gratis datæ: quales ſunt dona prophetiæ & linguarum quibus annumerari poſſumus & orationẽ & religionem. Quarto deniq; loco accedũt & ſpiritualia per annexionem: qualia ſunt ſacerdotia & præbẽdæ, quæ ſpiritualium functioni inſeruiunt. Prętermiſſo ergo primo membro, de ſingulis aliorum trium ſinguli ſunt hîc articuli examinandi. ❡ Igitur in hoc primo, qui apud diuum Tho. ſecundus exiſtit, reſpondetur de ſacramẽtis duabus concluſionibus. Prior: Pro ſpirituali ſacramentorum gratia pecuniam accipere, crimen eſt ſacrilegum ſimoniæ: vſq; adeò naturali diuinoq; iuri aduerſum, vt nulla poſſit conſuetudine excuſari. Sanè cùm nulla eiuſmodi iuribus pręiudicari poſsit. Et quidem pecuniæ nomine iuxta Philoſophi documentum, 3. Ethic. quicquid nummo ęſtimatur, intelligitur. Concluſionis probatio manifeſtiſsima eſt. Nam ſacramenta nouæ legis quàm maximè ſunt ſpiritualia: quippe quæ gratiæ, ſpiritualiſq; vitæ cauſa exiſtũt: quæ quidem virtus priſcis illis Moſaïcis nõ inerat: gratia autem, vt nomen ipſum perſonat, gratis nobis confertur: alioquin autore Paulo non eſſet gratia: nemo ergo mortaliũ pro eius collatione pretium percipere poteſt. Etenim præterquàm quòd ius naturæ iniquiſsimè violaret, id vendens quod neq; ſuum eſt neque vllo eſt pretio æſtimabile, in Deum eſſet impientiſsimè iniurius. Porrò quòd id vendere cogitaret quod ſolus ipſe altiſsimus ſua benignitate confert. Atq; hic primus eſt ſimonię apex vnde & nomẽ traxit. Nam vt ſuprà dicebamus, munus hoc Spiritus ſancti conferendum erat, quod malus ille Simon emere cogitabat. Huc accedunt canon Leonis, Gratia. 1. q. 1. & plerique multi eiuſdem Cauſæ. ❡ Poſterior concluſio. Miniſtris eccleſiæ ſtipendia populi alimentaq; ad ſui ſuſtentationem accipere nullum eſt ſimonię vitium, neq; verò peccatũ vllum. Prior concluſio adeò eſt clara vt nullum nobis dubium relinquat. Poſterior verò ſæpe & ſępiùs ſuprà demonſtrata eſt ex verbis Pauli. 1. Corinth. 9. Quibus & illud accedit. 1. ad Timo. 5. Qui bene pręſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Vbi Auguſtiniana gloſſa: Accipiant, inquit, ſuſtentationem neceſsitatis à populo, mercedem diſpenſationis à domino. Permagno ergo ſacerdotes iure pollent, non vt qualitercunq;, ſed pro ſua dignitate decenter ſuſtentari.

Quadruplex differẽtia rerũ ſpiritualium.

Prima concluſio.

Probatio cõcluſionis.

Vltima concluſio.

❡ Quod hîc igitur dubitandum reſtat, eſt: Vtrũ pro his quę ſacramentis annexa ſunt, nempe pro vaſorum vſu, pro materia: & potiſsimùm pro labore ipſo poſsit pretium ſuſcipi, idque ex pacto. Apparet enim nullum interuenire poſſe pactum quod non ſit ſimoniacum: vt diuus Thom. arti. 3. ad ſecundum argumentum aſtruere videtur. In contrarium autem eſt vſus ab eccleſia permiſſus. Conſentit enim presbyterum de ſtipendio paciſci, vt Capellaniæ ſeruiat, ter ſcilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare colligetur. Cui quidem mori & ratio, vt hîc ait Caietanus, fragatur. Quoniam ſi velle ſtipendium in ſuſtentationem licet, vt ſecunda concluſione aſſertũm eſt, nihil vetat quo minùs id procurari atq; in pactũ duci poſsit. Nam materia eſt quæ contractum facit ſimoniacũm. Quare cùm eadem ſit materia abſque pacto & cum pacto: nempe temporalis ſuſtentatio, fit vt ſi abſq; pacto id licet optare & accipere quod ad vitam neceſſarium eſt, ſine quo ſpiritualia miniſtrari non poſſunt, nullum ſit vitiũ de pretio conuenire. ❡ Res eſt inter Doctores, potiſsimùm iuris Canonici, plurimùm controuerſa: de qua Summiſtæ in verbo, ſimonia. variè loquũtur: & Adrianus quotli. 9. cum Altiſsiodorenſi antiquo Theologo complures allẽgat Iuriſperitos in ſententiã affirmatiuam: nempe quòd liceat pro labore adminiſtrationis ſacrãmentorum, de pretio paciſci: iuxta apoſtolicam doctrinam in ſuperioribus allegatam. Cui conſonare videtur can. vltimus. 1. q. 2. vbi aſtruitur quòd clerici ſtipẽdia accipere poſſunt, iuſtis laboribus merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Chriſtus, Dignus eſt operarius mercede ſua.

Dubitatio.

Adrianus.

Altiſsiodor.

Durandus. ſua. Et eſt vulgaris opinio Durand.tñ in.4. diſtinct. 25. quæſt.1.omninò renuit pro labore adminiſtandi ſacramēti quicquam recipi poſſe. *Caietanus.* Et Caietanus & hîc & in ſua Sũma, verbo, ſimonia: & quæſt.9. primi quotlibeti, permulta de hac dirimenda lite doctè diſſerit: ſi modò res paulò explicatiùs & cõpendioſiùs colligatur. *Diſtinctio.* Placet ergo ad rei intellectum tripertita diſtinctio inter pretium ſpiritualium & ſtipendium ad ſuſtentationem, & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur: adeò perſpicuum eſt pretiũ pro re ſpirituali aut ei annexa percipi non poſſe: veluti ſuprà explicatum eſt: Ob id quod tales res non ſunt pretio vendibiles. Neque verò duorum cæterorum membrorum diſtinctio vſq; adeò eſt intellectu difficilis vti prima frõte apparet. Merces enĩ operi adæquatur, de qua Mat.20. Redde operarijs mercedem ſuam. ſtipendium verò ſuſtentationis, licèt tandem referatur ad miniſtrorum operas, tamen proximè non fit niſi ad neceſſariam ſuſtentationem miniſtri. Et poſſumus diſtinctionem hanc quantum ad duo mẽbra hoc exemplo elucidare. Si enim quiſpiam artifex, cuius opera digna eſſent magno pretio, ſic cum domino aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam quantiuis fuerint pretij dignæ: Tunc non æſtimarentur operæ, ſed tantùm neceſſaria ſuſtentatio. Econuerſò dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificium valet petit, non æſtimat neceſsitatem victus, ſed valorem operis. Quare Auguſtinus nuperrimè citatus acutè diſtinxit dicens: Suſtentationem neceſsitatis recipiant à populo: mercedem autem diſpenſationis, id eſt ęqualem valorem operis, à Domino. Igitur quòd clerici ſtipendium ſuſtentationis recipere poſsint, non eſt dubium. Idque poſſunt dupliciter. Primò authoritate publica eccleſiæ: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde epiſcoporum conſtitutionibus: ſanè qui taxare poſſunt quanto ſtipendio ille dignus ſit qui tali ſeruitio eccleſiæ mancipatur. *Clerici ſtipendiũ ſuſtẽtationis recipere poßũt.* Secundo modo priuata libertate. Poteſt nanque & ipſe ſacerdos victus indigens, cùm ad ſeruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus paciſci de ſtipendio ſuſtentationis ſecundùm loci, temporiſque diſpenſationem. Hoc autem non ego eâdem facilitate approbarem qua à Caietano aſſeritur: nempe ꝙ quando ſuſtentationis ſtipendiũ ſuperioris authoritate decretum eſt, poteſt illud ſacerdos, ſiue pauper ſit ſiue locuples, percipere. Nam idem ſacerdotium poteſt diues ſacerdos nihilò minori iure ſuſcipere quàm egenus. Quando verò eiuſmodi ſtipendium non eſt legè conſtitutum, ſed priuata conuentione conſtituendum, tunc inquit pauper paciſci de illo poteſt: diues verò minimè. Quoniam cùm aliundè ſibi ſuſtentatio ſuppetit, indicium eſt conuentum facere, non pro ſuſtentatione, ſed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam cenſendi rigorem non facilè probarem. Nam ſi ex rei natura ad ſuſtentationem miniſtri tali functioni mancipati talis ſuſtentationis moderatio neceſſaria eſt, tunc ex natura rei nulla emergit ſimonia: atque adeò neque ex qualitate ſacerdotis creatur. Intentionis nanque Deus ſolus ſcrutator eſt. Quòd autem tale ſtipendiũ ſuſtentationis gratia ſit licitũ, ſuprà ſatis lege naturæ & diuina demonſtratum eſt: quamq; debeat ſacerdotalis ordo decenter ſuſtentari. ¶ An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium diſtinctionis membrum, hoc eſt de quo inter doctores ambigitur & controuerſatur. Quanuis non ſit tantum dubium quantum multi authores putãt. Imò per diſtinctionem adeò omnes concilientur, vt diſsidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ ſunt antecedentes ſacramentum, atque adeò illi accidentes: alię verò concomitantes: imò verò de eius ſubſtantia. Priores ergo locari poſſunt ſtato pretio. Poſteriores verò minimè. *Poteſt ſacerdos locare operas antecedentes nõ ſubſequẽtes.* Eſt, exempli gratia, infirmus cui à longinquo accerſendus eſt ſacerdos qui eius audiat cõfeſsionem, vel Miſſam celebret, vel rem faciat diuinam. Poteſt profectò ſacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius eſt labor & operatio ſacramento intrinſeca: putà Miſſæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia ſacramenti applicatio. Et pro his laboribus & operis manifeſtum eſt nihil pretij poſſe recipi. Sed de his ait Auguſtinus, mercedem diſpenſationis à Domino recipiat. Perinde enim eſſet ac ſi reciperetur pro gratia ſacramẽti. Baptizatio enim & baptiſmus pro eodẽ reputant̃: ſicut Miſſa & celebratio Miſſę: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec poteſt duo recipere, alterum pro rẽ, alterum

rum verò pro opere. ¶ Cùm autem pro huiuſmodi functionibus adſtruitur nihil poſſe mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi poſsit. Quemadmodùm etſi pro mutuandi officio nihil pretij poſsis exigere, tamen pro mutuandi obligatione non eſt illicitum. Licet inquam ſacerdoti dum ad ſeruitium parœciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confeſsionibuſque audiendis aſsiſtendi, de ſtipendio conuentum inire. Cui quidem aſſertioni aſtipulatur cap. ſignificatum. de præbendis. ¶ Per hæc & de vaſorum vſu atque de materia ſacramentorum facilè vnuſquiſque iudicabit. Nefas enim eſſet pro vſu calicis aut corporalium illum qui conſecrat aliquid depoſcere præmij: nam vſus ille de intrinſeca eſt ratione ſacramenti conficiendi. Quanuis, vt diximus, poſsit vna eccleſia alteri calicem, ſicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa eſt accidentaria, longè antecedens ad ſacramentum. Pari modo ſi nullum eſſet oleum in vrbe poſſet vna eccleſia oleum conſecratum tanti vendere quanti ſi non eſſet conſecratum. Imò & chriſma poſſet vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus ſimiles ſunt actionibus quas nuper diximus accidentariè antecedere ad ſacramentum. Niſi hoc in iniuriam & contemptum rei ſacræ fieret: vtpote ſi conſecratio ipſa venderetur. Attamen ſicuti neque actio ipſa quæ eſt de eſſentia ſacramenti, neque labor qui eſt illi annexus vendi poteſt, ita neque vſus materiæ ſacramenti quæ ad ſubſtantiam eius attinet. Hoc eſt: Sicut neque epiſcopus pro labore confirmandi, neque ſacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedē recipere poteſt: ita neuter pro vſu Chriſmatis aut olei, quod illic conſumitur, poteſt quicquam ſuſcipere. Et quod de actionibus ſacramentorum dictum eſt, id pariter & de ſacramentalibus ſentiendum. Nequit enim ſacerdos pro exorciſmis & catechiſmis, aut pro benedictionibus nubentium quicquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum. 1. quæſtione. 2. reſpondetur, quòd loquitur de ſtipendijs ſuſtentationis: ſicuti & verbum Chriſti. Quare quod ait Lucas, Dignus eſt operarius mercede ſua: aut Matthæus, cibo ſuo. ¶ Ex his denique colligitur quàm ſit abſurdus vſus quamque ſacrilegè ſimoniacus pro ordinum exhibitione pecuniam aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares epiſcopos inuectus eſt: nam cùm proprii & legitimi, aut non ſint reſidentes, aut celebrare ordines, quod pudendum eſt, non dignentur, titulares ad id muneris accerſunt: & quod abſurdius eſt, non tam iuſtum eis ſtipendium pendunt vt poſſint illos ab omni exactione prohibere. Eſt ergo iniquum cogere illos qui ordinantur, vt non modò candelas, verùm & pecunias offerant. Imò verò arbitror neque pro literis teſtimonialib⁹ quicq̄ poſſe exigi.

Licet ſacerdoti pro obligatione celebrandi paciſci de mercede.

AD primum igitur capitale argumentum diuus Thomas ſic reſpondet vt vniuerſa perluſtrans remedia, nunquàm concedat licêre mercedem pro actione ſacramentali exhibere. Ait enim quòd ſi baptizandus nondum eſt rationis vſum ingreſſus, & ſacrilegus ſacerdos nolit abſque pretio baptiſmum diſpenſare, perinde cenſendum eſt ac ſi nullus adeſſet ſacerdos, atque adeò ſicuti in caſu extremæ neceſsitatis vbi quilibet eſt miniſter, à quocunque eſt citiùs tingendus, quàm ſacerdotis ſacrilegio aſſentiatur. Quanuis aqua, quæ elementum eſt, poſsit ab illo emi. Si autem ſit adultus, neque vllus alius adſit à quo ſacramentum ſuſcipiat, potiùs eſt illi abſq; ſacramento de vita migrandum, quàm baptiſmum emat. Tunc enim baptiſma flaminis ſatis ei erit ad ſalutē. ¶ At verò rem in extremas anguſtias non cogit. Faciamus enim nequam ſacerdotem præſente paruulo, ſoloque parente, eodemque trunco & ad baptizandum inepto, ſuam exprimere corruptam mentem: videlicet nequâquam ſacramentum adminiſtrare velle niſi pretium ſibi pro ipſa ſacramentali functione pendatur: vtrùm fas tunc ſit patri, tale illi porrigere pretium. Apparet enim ratio non infirma id perſuadere. Vnicuique enim vt paulò antè dicebamus, licet ſuam vexationem redimere: ille autem parens qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaleque ſuffragantur, & humanum, vt teneatur ille nequam ſacrilegus ipſum baptizare: poteſt ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille eſt qui ad vſuras tempore neceſsitatis petit: quod re

Ad primum argumentū. Solutio S. Thomæ.

Dubitatio

vera

vera citra culpam facere poteſt. Imò longè efficaciùs videtur huic patrocinari ratio. Nam cùm iura omnia ad animarum ſalutem referantur, neque vllum aliud miſero infanti remedium ſuppetat, potiùs eſt vexatio illa pretio repellenda, quàm infans à regno cœlorum in æternum repellatur. Cùm ergo dubitandi rationem hucuſque diuus Thomas non perſtrinxerit, reſtat nobis ad hoc reſpondere. Et quidem Paludanus in. 4. diſtinctio. 5. ſacrilegium omninò reputat, etiam in tali caſu pretio emere ſacramentum ad redimendum vexationem. Et fortè id propter diuum Thomam adſtruxit, qui in. 4. eâdem diſtinctio. quæſtio. 2. probabiliùs id arbitratur. Quod & ante ipſum Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quæſtion. 189. membro tertio: & Richardi in. 4. diſtincti. 52. articul. 3. Et ſubdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit, vexationem, bifariàm vſu venire poteſt. Vno modo ab illo qui obeſſe poteſt, prodeſſe verò non item: altero verò ab illo qui obeſſe poteſt & prodeſſe. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita eſt: poſterioris verò nequaquam. Exempla eius ſunt. Epiſcopus electus poteſt ab illis qui ſuam poſſeſsionem & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuerſitatis eſt, quòd priori caſu non venit in ſuſpicionem quòd epiſcopatum velit emere, cùm illi non poſsint dare. Poſteriori verò eâdem ſuſpicione reſpergitur. Et ideo cùm ſacerdos prodeſſe baptizando poſsit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem gloſſam ſuper cap. Baptizandis. 1. quæſtione. 1. audi. Poſtquàm enim ait neutiquàm poſſe in tali caſu pretium pro baptiſmo pendi, ſubdit: Ego tamen potiùs darem pecuniam quàm puerum ſic dimitterem mori: & bene: licèt non deberem facere. Perpende ſi non deberet, quomodò bene faceret. Igitur Panormitanus ſuper cap. Cùm in eccleſiæ. extrà, de ſimonia. atque alij quos Richardus loco citato refert diſtinguentes inter infantem & adultũ, probè concedunt debere eum qui paruuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam neceſsitatem: non tamen adulto qui per baptiſmum flaminis ſeruari poteſt. In quorum ſententiam Caietanus ſubſcribit: idque, vt reor, meritò. Nam quòd paruulus extremam patiatur neceſsitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere quòd intentio volentis baptizare ſufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptiſmi ſuppleat, non ſolùm temerarium eſt, nullaque ratione fulcîtum: imò & peiori nomine dignum. Nam cùm nemo alteri mereri poſſit gratiam ſine ipſius actu qui recepturus eſt, nulla intentio baptiſmi cenſetur baptiſmus flaminis, niſi ſolùm propria ipſius qui baptizari cupit: & lex eſt, ſine baptiſmo aut ſanguinis, aut flaminis, aut fluminis, ſaluum fieri neminem. Cùm ergo ſacerdos in caſu noſtro tam ſtricto iure baptizare hunc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam inſignem patiatur iniuriam, licitè illa vexatio pretio redimitur. Neque eſt ſimile de electo epiſcopo reſpectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit neceſsitas vt confirmetur: neque alter ſimili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit fine, vt beneficium ſacramenti emat: ſed vt iniuriam propulſet. ❡ At verò quò res explicatiùs pateat, vrgentiùs arguitur. Sit ille vel ſacerdos, vel alius quiſpiam infidelis, vſque adeò peruerſus vt nolit anteà baptizare puerum quàm pater perſanctè iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, ſed emendum ſacramentum ipſum, & gratiam ſacramentalem: vtrùm tunc liceat. Et apparet non eſſe licitum: nam tunc pretium conferens, idem videtur efficere quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hîc non videtur huc annuere vt liceret pro ſacramento dare: & quæſti. 9. primi quotlibe. id apertiùs videtur denegare. Porrò cùm cenſeat tam intrinſecè malum eſſe rem ſpiritualem emere quàm vendere. At profectò iſta iudicio meo non ſibi inuicem coherent: nam ſi ſacramentum emere, eſſet perinde ac mentiri, intrinſecè malum, neque ad redimendam vexationẽ licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem eſt ſacramentum emere, tanquàm medium ad propulſandam iniuriam: nam etſi ſuprema intentio in emptionem ſacramenti non feratur, nihilo minùs illud accipitur tanquàm mediũ quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emeret fauorabilem ſententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantumuis ille me iurare cogat quòd pecuniam

Paludani ſolutio.

Alex. Halẽ.

Richardus.

Panormita.

Solutio propoſitæ dubitationis.

Argumentũ.

Caietanus.

Argumentũ contra Caie.

cuniam

cuniam pro ſacramento tribuo, nihilo minùs ſalua eſt mea ſuprema intentio quòd hoc facio ad redimendam vexationem: ob idque nulla ſubeſt in iuramento falſitas. Quapropter niſi mea me fallit inſcitia, ſententia hæc de redimenda vexatione non aliter defenſari poteſt, quàm per diſtinctionem emendi vendendique ſacramentum. Itaque & ſi vendere ſacramentum & rem quamcunque ſpiritualem ſit penitùs intrinſecè malum, adeò vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla excogitabili cauſa fieri poſsit licitè: pretium tamen pro illo offerre dicendum eſt non vſque adeò eſſe intrinſecè malum, quin extrema neceſsitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum eſt in mutuatione ſub fœnore, quę intrinſecè mala eſt, & in receptione quã poteſt excuſare neceſsitas. ❡ Neque vllum poteſt contrà argumentũ peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condẽnatur. Nam ille ideo emere voluit vt poteſtatem haberet reuendendi. Qua ratione fœdiſsimã gratiæ irrogauit iniuriã. Qui autem ratione modò dicta pretium pro ſacramẽto offert, non ea intentione id facit, ſed ex veneratione præcepti baptiſmi & ſumma æſtimatione gratiæ ſine qua credit neminẽ ſeruari poſſe. In ſumma, ſicut dare pretiũ pro ſacramẽto extra extremam neceſsitatem non liceret, ſic extrema neceſsitas id efficit licitũ. Hæc autẽ omnia eatenùs affirmauerim, quatenùs ille qui baptiſmum vendere pertenderit, id nè faciat in religionis contemptum. Nam ſi eſſet hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium ſimoniacam prauitatem perſuadere vellet, illudque pretium tanquàm confeſsionem illius falſitatis exigeret, neutiquàm tunc liceret eidem pretio dato conniuere. Nam eſſet fidem diffiteri. Secùs ſi non illa ratione peteret, ſed vel propter auaritiam, vel inducens, vt ipſe arbitraretur, alterum ad malum. ❡ Per hæc de adulto facilè iudicium ſumitur. Si enim arguas, adultum qui baptizari optat perinde habere ius vt ab altero baptizetur atque paruulum, eandemque ſubinde iniuriam perpeti, atque adeò eandem redimere poſſe vexationem, negatur omninò eſſe ſimile. Quoniam in ſpiritualium ſimonia multò eſt adhibenda maior cautio quàm in temporalium vſura. In vſura nanque grauis neceſsitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamen in ſpiritualibus propter eorum excellentiã ſola extrema neceſsitas excuſat, nè pretiũ offerẽs conſentire in alterius ſimoniã videatur: atque adeò nè efficiatur eius particeps: adultus verò nõ laborat neceſsitate extrema. Neq; verò vrget ſi redarguas forſan illum nõ habere niſi attritionẽ, quæ per baptiſmũ fieri poſſet cõtritio. Nam ſua culpa eſt ſi dum videt alterũ nolle niſi ſacrilegè baptizare, nõ ſe mente ſatis per Dei ſuppetias ad ipſum vertit. Caue tamẽ prudens, vlla te ex his quæ dicta ſunt ſuſpicio tangat, licère cuipiam, quãuis digniſsimo, ad ſuam redimendam vexationem, vel electoribus vel Antiſti ti quidpiã tẽporale offerre vt eligatur: eſſet enim aperta ſimonia, vt infrà patebit. q. proxima. ❡ Ad ſecundum argumentũ bene ſanctus Thom. reſpondet, ſacerdotẽ pro Miſſæ ſacrificio nõ pretium aut mercedem operæ ſuſcipere: ſanè quod ſimoniacũ eſſet: ſed eleemoſynã ad ſuſtẽtationem. Ad illam nanq; ſuperiùs præfixam diſtinctionem reſpiciendum eſt inter ſuſtentationem & mercedem operis pro labore. ❡ Sed nunquid fas erit de eleemoſynæ quantitate ad ſuſtentationem paciſci? Apparet enim non licère. Quoniam ſuſpicio inde ſuboriretur, ſacerdotem pretio rem diuinam æſtimare. Reſpondetur, ſi rem nudè ſecundùm ſuam naturam expendamus, non videtur eſſe illicitum, quòd ſacerdos nollet celebrare niſi vbi victus ſuppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro ſe petit rem fieri diuinam. Qua vtique ratione ſuprà conceſsimus poſſe ſacerdotem duas pitantias pro vno faciendo ſacro ſuſcipere. Attamen de quantitate contendere vix citra ſcandalum fieri poſſet, propter rationẽ adductam. ❡ Quapropter id ſupereſt in præſentiarum admonendum de vſu quodam inſerpere incipiente, quod ſi antiquis patribus innotuiſſet, arbitror dehortarentur obnixè & execrarentur. Fertur nanque in nonnullis eccleſijs ab epiſcopis eleemoſynam quæ pro vna Miſſa offerenda eſt, ſic taxari, vt ſacerdotes ſub anathematis cenſura inhibeant nè minorem ſuſcipiant. Quòd ſi quis in teſtamento eleemoſynas pro certo Miſſarum numero legauerit, taxata pro ſingulis eleemoſyna ſub eadẽ cẽſura hæredes teſtamentorũq; executores cõpellunt, vt eandẽ augeãt eleemoſynã. Quod profectò neſcio quomodò citra ſcãdalũ, citraq; iuris violationem fieri queat. Fateor equidẽ poſſe debereq; epiſcopum plebem inſtantiùs admonere, vt pro ſua

Solutio autoris.

Ad argumentũ factum.

Limitatio ſolutionis proximæ.

Argumentũ alterum.

Solutio.

Replica.

Solutio.

Ad ſecundũ principale.

Scrupulus.

Reſponſio.

ſua quiſque facultate, proque temporum ratione eleemoſynam Miſſæ augeret quò ſe ſacerdos ſuſtentare valeret. Sed tamen lege & plebem perſtringere, & plebanos arcêre nè minori pretio celebrare poſsint, è diametro rationi eleemoſynæ aduerſatur, quæ libera eſſe debet, & imaginem induit pretij mecedisque pro ſacrificij celebratione. Nota verbum ſancti Thomæ in præſenti quæſtio. articul. 3. inter ſoluendum ſecundum argumentum: Illicita enim, inquit, eſſet ordinatio. Quòd ſi redarguas, Antiſtitem poſſe ſuſtentationis ſtipendium taxare: Diſtinguitur. Etenim quòd id poſsit pro obligatione qua ſe ſacerdos ſtringit ad capellaniam, & ad ſeruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor: ſed tamen taxare pro ſingulari Miſſa, quæ non eſt obligatio, ſed ſimplex actio: Do vt celebres: idque ſub tali cenſura, nè minus dari aut recipi poſsit: profectò ius non video ſed ſcandalum.

Ad tertium. ¶ Ad tertium reſpondetur quòd in abſolutione ab excõmunicatione pecunia non penditur in pretium rei ſacræ, ſed in pœnam delicti. *Ad quartũ.* ¶ Ad quartum reſpondetur quòd vbi priſca inoleuit conſuetudo vt pro eiuſmodi actibus hierarchicis aliquid retribuatur: credendum eſt illud ceu ſuſtentationis ſtipendium fuiſſe introductum. Qua ideo ratione illud nefas nõ eſſet pcipere. Vbi autem id quaſi actionis pretium ſoluitur, nullâ conſuetudine fit licitum: vt habetur cap. Cùm in eccleſiæ. de ſimonia. vbi pro vniuerſis huiuſmodi actionibus prohibetur quicquam percipi. Nam cùm ſimonia vitium ſit contra naturam, nulla in contrarium vim habet conſuetudo. Quare huiuſmodi moribus attentè cauenda eſt ſpecies mali: ſecundùm verbum Apoſtoli. 1. ad Theſſalonicẽſ. 2. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. *Ad quintũ.* ¶ Ad quintum reſpondet diuus Thomas, antequàm quippiam iuris ad epiſcopatum, vel ad aliud quoduis ſacerdotium, vel dignitatem per electionem vel prouiſionem acquiratur, ſimoniacum eſſe crimen aduerſantium obſtacula pecunia propellere. Sic enim viam ſibi homo ſterneret ad rem ſpiritualem mercandam. Sed poſtquàm ius alicui acquiſitum eſt, licet per pecuniam iniuſta impedimenta remouere: nempe ſi aliqui obſtarent nè electus confirmatorem adiret, aut in poſſeſsionem admitteretur. Priorem autem partem ſic intelligito, vt quemadmodùm libro quarto de impediente ab aſſecutione beneficij dicebamus, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem nè dignitatem peteres te in carcerem obtruderet, aut electorũ quemlibet, nè te eligeret, porrò pecunia illam redimere poſſes iniuriam. *Licet pecunia redimere vexationem ab eo qui per vim electionẽ ſtudet impedire.* Secùs ſi per ambitum & palpationem, & quam ſubornationem dicunt, te procuraret excludere. Neque verò, vt ſuprà diximus, confirmatorem qui te confirmare renueret pecunia emollire poſſes: ob id, vt ſuprà dicebamus, quòd non ſolùm poteſt obeſſe, verùm & prodeſſe. Quapropter largitio illa, emptionis ſpecimen exhiberet. Quod in alio qui te impediebat non reperitur. Et forſan neque ab illo qui te in poſſeſsionem miſſurus eſt, vexationem redimere licet: nam poſſeſsio aliquid eſt ſpirituale, quod tu mercari videris. Quanuis de poſſeſsione non ſit res adeò certa, ac de confirmatione. *Dubitatio.* ¶ Circa hæc autem inſurgit non ſubticendum dubium: Vtrùm ad cauendam iniquam electionem, quæ eccleſiæ nocua eſt & pernicioſa, liceat pecuniam offerre. *Caietani aſſertio.* Caietanus in illa nona quęſtio. primi quotlibeti aſſerere non formidat, in electione Pontificis maximi, ſi liquidò conſtiterit electionem in indignum inclinare & eccleſiæ peſtilentem, licêre oblato pretio eiuſmodi electionem cauere: hoc enim eſſet eccleſiæ vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem vſque adeò in priorem ſententiæ partem arbitror conſentiendum, vt etiam poſteriorem crediderim eſſe temperandam. Enimuerò tanta pernicies eſt, & atrox eccleſiæ deuexatio ſi non eligatur dignus, ac ſi eligatur indignus: quoniam inter hæc non eſt medium. Quocircà vbi duo eſſent tantùm inter quos nutaret electio, quorum vnus eſſet dignus & alter indignus, vt liceret pretio indignum repellere, liceret profectò electionem ad dignum inflectere: quia repulſio vnius, eſſet alterius electio. Arbitror enim, vt ſuprà dicebam, quòd licet huiuſmodi ſpiritualia vendere omninò ſit intimè malum, redimere tamen non vſque adeò, quin extrema neceſsitas licitum id poſsit facere. Quapropter vbi multi eſſent digni, neutiquàm liceret pretio ambire vnius electionem. Imò quanuis alij eſſent alijs digniores, non liceret id in fauorem digniſsimi facere: quo-

niam vbi dignus ſperatur eligendus, non ingruit extrema neceſsitas eligendi alium, quæ ſola huiuſmodi largitionibus ſimoniam abſtergit. *Ad ſextum.* ¶ Ad ſextum denique reſpondendo reprehendit diuus Thom. quoſdam, qui pro matrimonio affirmant licêre pecuniam recipere, ac ſi non eſſet ſacramentum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in Apparatu, ſuper cap. Cùm in eccleſię. de ſimonia. vbi ait quòd quanquàm pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non eſt illicitum: eò quòd etſi ſacramentum ſit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis ſuſpicionem venit apud quoſdam *Magiſter Sententiarũ.* Magiſter Sententiarum: propterea quòd in. 4. diſtinct. 26. non explicat idem ſacramentum aliter quàm in remedium eſſe inſtitutum. Sed neque *Durandus.* Durandus ſuper eandem diſtinct. eidem opinioni conniuere eſt veritus. Eſt tamen error plus quàm falſus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris, pro matrimonio confertur, non quatenùs ſacramentum eſt, inſtrumentaliſque adeò gratiæ cauſa: ſed quatenùs eſt officiũ naturæ, cuius vtique onera ſine ſumptibus fieri nequeunt.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm pro ſpiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam ſit licitum.

Primum argumentum. CONSEQVENTER de alio ſpiritualium ordine arguitur: nempe ꝙ pro actionibus ſpiritualibus fas ſit pecuniam tum dare tum etiam accipere. Vſus enim prophetiæ eſt actus ſpiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt. 1. Regum. 9. de Saûle legitur: &. 3. Regum. 13. de Ioſia: ergo non eſt illicitum. ¶ Secundò: Oratio, prædicatio, *Secundum.* atque adeò diuinæ laudes actiones ſunt inter ſpirituales præcipuæ: ſed ad impetrandum orationis ſuffragia licet munerum beneuolentia viros iuſtos, præſertim egenos, conciliare: iuxta illud Lucæ. 16. Facite vobis amicos de mammôna iniquitatis. Mox, & verbi miniſtris: puta prædicatoribus ſpiritualia ſeminantibus, temporalia: ſecundùm Apoſtoli conſtitutionem 1. ad Corinthios. 9. debentur. Deinde & diuinas celebrantibus laudes, & Pſalmos, & eccleſiaſtico ritu proceſsiones & mortuorum exequias, aliaque id genus facientibus, ſua quoque ſtipendia decernuntur: & nonnunquàm annui reditus: nulla ergo iniquitas eſt pro eiuſmodi ſpiritualibus actionibus ſtata percipere præmia.

¶ Tertiò. Scientia eſt res quædam ſpiritualis, *Tertium.* cùm ſit ad docendum facultas: ſicuti prælati poteſtas ad corripiendum, ſuumq; diſpenſandi munus: tamen pro vſu ſcientiæ mercedem ſuſcipere, nihil habet abſurdi: licet enim & Doctori, & aduocato, & medico ſuas pretio locare & vendere operas: ergo pariter prælatus pro ſua ſpirituali functione recipere poteſt pretium.

¶ Quartò denique arguitur. Religio ſtatus eſt ſpiritualis perfectionis: & tamen ſolent *Quartum.* in monaſterijs, præſertim ſanctimonialiũ, non aliter ad religionem virgines admitti quàm ſi dotes ſecum afferant: ergo licitum eſt pro huiuſmodi actibus rem aliquã tum tribuere, tum etiam accipere. ¶ Contrarius autem extat canon Concilij Toletani *Concilium Toletanum.* vndecimi. 1. quæſ. 1. cuius initium eſt: Quidquid inuiſibilis gratiæ conſolationi tribuitur, nunquàm quæſtibus vel quibuſlibet præmijs vænundari debet: dicente Domino: Quod gratis accepiſtis, gratis date. hæc autem ſpiritualia quæ recenſita ſunt, per inuiſibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas eſt pretio illa diſpenſare.

POſt ſacramenta quibus gratia gratum faciens cõfertur alium ſpiritualitatis gradum obtinent (vt ſuprà diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas ſpectãt: quæ videlicet vel ex eâdem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adiſpiſcendam animum præparant. De quibus ideo eiſdem duabus concluſionibus, quibus de ſacramentis, reſpondetur. Prior eſt: Non modò *Prima concluſio.* licet, verùm neceſſarium eſt eos qui huiuſmodi actionibus ſpiritualia chariſmata adminiſtrãt, à populo ſuſtentari. Hęc iã ſuprà ſatis ſuperq; demonſtrata eſt: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino teſtimo- *Paulus.* nio. 1. ad Corinthios. 9. vbi ait: Quis militat ſuis ſtipendijs vnquàm & de lacte gregis non manducat? ¶ Poſterior. Vende- *Poſtrema cõcluſio.* re aut emere id quod in huiuſmodi actibus ſpirituale eſt, ſacrilegium ſimoniacum exiſtit. Hoc palàm eſt: neque alia poſt

ſuperiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait diuus Thomas primùm omnium cauendum eſſe nè intentio emptionis aut venditionis ſpiritualium animum occupet: cuius tunc maximè indicium prodiret ſi vſque adeò exigeretur pręmium, vt offerre nolentibus ſpiritualia ipſa munera ſubtraherentur, quæ exhibenda eſſent. At verò poſtquàm gratis priùs exhibentur, licitè, inquit, poſſunt ſtatutæ conſuetæque oblationes à nolentibus & valentibus ſoluere, authoritate ſuperioris exigi. ¶ Circa concluſiones iſtas aliquantulo maior ſeſe offert dubitandi ratio, an pro laboribus huiuſmodi muneribus annexis liceat aliquid pretij recipere, quàm pro adminiſtrationibus ſacramentorum: nam in iſtis videntur labores & operæ quodammodò eſſe diſtinctæ ab ſpiritualibus: vtpote cantare, ſiue vocibus, ſiue organis, aut alijs inſtrumentis: ire proceſsionaliter ad deducendum funus, aliaſque illic celebrare exequias quæ ſimpliciter ad ſepulturam non ſunt neceſſariæ. Item ſtudere ad prædicandum, ad conſulendum, ad viſitandum ſubditos, cognoſcendaſque eorum cauſas: qui quidem omnes labores videntur poſſe mercede locari. Quapropter authores offendas complures concedentes pro eiuſmodi laboribus poſſe pretium recipi, quantũ eſt ex natura rei: niſi quia exteriùs præ ſe ferunt effigiem mali. Attamen opinio hæc non eſt ſatis circunſpecta. Nam pacta in iſtis non ſunt ſolùm mala, quia ab eccleſia prohibita: ſed quia ſunt ex natura ſua mala, ideo prohibita. ¶ Igitur primùm omnium ſuppoſita illa trifida diſtinctione ſuperiori, quæ inter pretium ſpiritualium, quod neutiquàm licet, ſuſtentationemque ſacerdotum & operarum mercedem poſita eſt: notandum reſtat diſcrimen inter adminiſtrationem ſacramentorum, & alias ſpirituales actiones: nempè quòd in ſacramentali functione neutiquàm carere poſſet ſpecie ſimoniæ, alia ſoluenda iura, & oblationes inſtituere præter decimas, vel illos reditus qui ad ſuſtentationem inſtituti ſunt: pro alijs verò actionibus ſecundi ordinis ſolent alia inſtitui, mercedis formam habentia: vt pro exequijs mortuorum, pro cantoribus: quin etiam pro prædicatoribus, pro proceſsionibus, atque id genus alijs. Et ratio diſcriminis eſt, quòd eiuſmodi actiones non ſunt tam neceſſariò annexæ ſpiritualibus: haud enim tanta funeris pompa ad ſepulturam eſt neceſſaria: neque cantores muſici ad rem celebrandam diuinam. In huiuſmodi ergo actionibus, quibus miſceri aſſolet temporale quidpiam, diſcerniculo opùs eſt. Nam quando temporale illud non eſt ad ſpirituale neceſſarium, nulla interuenit ſimoniæ ſpecies ſi pro mercede ex pacto fiat. Quare cantores & organorum muſici abſque ſcrupulo poſſunt ſuas locare operas. Eſt enim officium illud ſpiritualibus acceſſorium. Atque huic membro Caietanus & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorumque operas: de quibus tamen illicò nos in ſolutione tertij. Quando verò id quod principaliter quæritur eſt ſpirituale, non licet pro illo quicquam, mercedis loco percipere: vt pro Pſalmis ipſis diuinis, pro neceſſarijs orationibus, & pro mortuorum neceſſarijs exequijs. ¶ Sed tamen hæc ad medendum ignorantium conſcientijs ad normam concluſionum ſuprà poſitarum expendenda ſunt. Diximus enim ſecundùm diuum Thomam quòd oblationes dictis actionibus cõſtituas non licet eo rigore exigere vt non ſoluentibus ſpiritualia ſubtrahantur, quæ exhibenda ſunt. Exempli gratia: ſi Plebanus nollet mortuum ſepelire niſi iura ſibi conſueta priùs penderentur: quia ſepultura neceſſaria eſt, ſcandalum daret, ſpeciemque ſimoniæ præ ſe ferret. Si autem illi qui funus curãt volunt cum magna pompa ſuum humare mortuum, non tenetur paſtor gratis illud exequi: & ideo licitè poteſt conſueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam ſpiritualium ſuo modo attingunt, cauendum eſt ſcandalum: ſaltem antequàm ſepulturæ officium perſoluatur: vt hìc admonet diuus Thomas. ¶ Hìc autem admonendum meritò duximus quàm ſint ſcandaloſæ ac ſacrilegæ extorſiones clericorum aduerſus monachorum iura, Chriſtianorumque libertatem. Reperies enim dioeceſes vbi clerici nolunt eum qui in monaſterio ſepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nonnũquàm neq; crucẽ importent, neque Pſalmos canere velint: quod profectò religio Chriſtiana abhorret. Nam cùm vnicuique liberum ſit ſepulchrum pro ſua deuotione vbi maluerit eligere, non ſunt defunctorum voluntates per illas extorſiones cohibendæ.

Dubium graue.

Ratio dubitandi.

Diſcrimẽ inter adminiſtrationẽ ſacramentorũ & alias ſpirituales actiones.

Solutio proximæ dubitationis.

Clericorũ ſacrilegæ extorſiones.

Poſtremum dubium. bendæ. ¶ Poſtremum hic dubium reſtat triuiale de canonicis atque alijs clericis qui ad horas canonicas in eccleſiam non niſi ſtipendij gratia concurrunt, vtrùm ſimoniæ vitiũ contrahant. ¶ Ad hoc diuus Thomas quolib. 8. quæſtio. 6. ſeu articulo. 11. reſpondet: quòd ſi ſtipendium ſit finis intentionis celebrandi diuinum officium, ſimonia committitur: quoniam tunc ſtipendiũ habet rationem pretij, quo non eſt licitum vendere rem ſpiritualem, quale eſt diuinum officium. Si autem principalis intentio non ſit niſi diuinus cultus: temporalis verò fructus ſit acceſſorius, tanquàm ad ſuſtentationẽ neceſſarius: non eſt ſimonia. ¶ Hæc autem ſolutio niſi ſanè intelligatur, ſcrupulis punget humanas conſcientias. Videtur enim hic diuus Thomas, vt ſimoniacos condemnare quotquot ad eccleſiam ire pergunt, intuitu numulariæ diſtributionis, aliâs nequâquã ituri: quod profectò durũ eſt creditu. Itẽ, vt ſuprà de receptione puellarum ad velum moniale arguebamus, neceſſitas rei familiaris impertinens eſt, vt quod alioquì ſimonia non eſſet, eodem notetur vitio. Nam ſimonia in hoc prorſus conſiſtit vt ſpirituale vendatur, ſiue à paupere ſiue à diuite. Quare idem propoſitum quod locupletem faceret ſimoniacum, faceret & inopem: & quod excuſaret inopem, excuſaret locupletem: ſaltem à ſimonia: quicquid ſit de auaritia. ¶ Reſolutio ergo eſt, quòd ire ad eccleſiam tempore quo clericus aliâs non tenetur, tãtùm diſtributionum cauſa: ita vt aliâs non iret, non eſt vera ſimonia, niſi intenderet pro re ſpirituali pretium recipere modo ſuprà expoſito. Peccaret ille clericus nihilo minùs grauiter contra ſuum ordinem & inſtitutionem qui nũquàm vel raro eccleſiã viſeret niſi illa de cauſa: & qui in genere non haberet præcipuũ propoſitum frequentandi eccleſiã propter diuinum cultũ, cuius ſolius gratia præbẽdarũ iura inſtituta ſunt. Imò verò qui cultum ad temporalem mercedẽ tanq̃ ad finem referret, peruerſam ſacrilegamq; haberet intentionem contra legitimum rerum ordinem, qui eſt vt beneficium ſit propter officium.

Solutio S. Thomæ. *Solutio authoris.*

Ad primum argumentũ. AD primum igitur reſpondetur ꝙ queadmodùm nos pro rebus ſacris, ita priſci ſolebant bonis Prophetis ſpontanea munera offerre, vt Hierony. ſuper Micheam adnotauit: ſicuti & de Damiano eius tradit hiſtoria, qui pro dono ſanitatis vltronea munuſcula penè inuitus accepit. Petere autẽ nefas eſt, vt patet de Giezi quem Eliſeus de poſtulato à Naama pretio pro dono ſanitatis acriter obiurgauit. ¶ Secundum argumentum triforme erat. Ad cuius primum membrum de eleemoſynis quæ pauperibus pro eorum ſuffragijs precationumque ſubſidijs erogantur: Reſpondetur, non eſſe licitas in pretiũ eiuſmodi ſubſidij: quod re vera ſpirituale eſt: ſed donantur in ipſorum pauperum alimoniã. Vtrùm verò tertio modo quaſi pro locatis operis ad orãdum liceat de mercede paciſci, aliquis forſan hæſitaret: quãdoquidẽ cantoribus muſicis id liceat. At verò hoc affirmare non auderem. Eſt enim diſcriminis multum. Quoniã muſica (vt diximus) non eſt ad ſacrorum celebrationem neceſſaria. In oratione verò non diſtinguuntur labor & opera ab ipſo ſpirituali munere. Imò labor eſt ipſiſſimũ ſpirituale officium. ¶ De prędicatoribus autẽ in dubiũ euocari nõ debet vtrũ poſſint pretiũ pro functione ipſa recipere: eſſet eñ aperta ſimonia, vt de oratione modò dicebamus. Neq; eſt ſimile de ſciẽtia, quę vẽdi poteſt: nã in ſciẽtia etiam Theologię, humanitùs acquiſita, nõ ęſtimatur niſi merũ ſubſidium tẽporale: puta intellectũ dirigere, inſtituere, & illuſtrare. Munꝰ autẽ prędicationis eſt nõ ſolùm intellectũ illuminare, ſed id facere ſecũdùm donũ Spiritus ſancti, atq; adeò ſecũdùm eius gratiã expurgare corda, animoſq; ſurſum prouehere, diuinoq; amore cõſolidare & perficere. De quibꝰ ideo Doctoribꝰ intelligit verbũ illud apoſtolicum ad Ephe. 4. Et ipſe dedit quoſdã Apoſtolos, alios paſtores & doctores, ad cõſummationẽ ſanctorũ in opus miniſterij, in ędificationẽ corporis Chriſti. Et ad Rom. 10. Quomodò prędicabũt niſi mittant? Itaq; ex duplici capite nequit prędicationis functio pretio vẽdi: ſcilicet & quia ſpiritualis res eſt, & quia diuina delegatio: quod ideo officium illorũ ſpiritualiũ numero comprehenditur, de quibus ait Chriſtus: Gratis accepiſtis, gratis date. Vnde gloſſa ſuper illud ad Timo. 5. Qui bene præſunt pſbyteri. &c. Neceſſitatis eſt accipere vnde viuitur: charitatis eſt prębere: nõ tñ venale eſt euãgeliũ vt pro his prędicet. Quocircà, vt de oratione nuperrimè dicebamꝰ, nõ poteſt cõcionator laborẽ ipſum prędicandi & operã quã inſumit pro ferẽdo verbũ, mercede locare: quoniã labor ipſe res ſpũalis eſt. Solũ ergo poteſt honeſtã ſuſtenta-

Ad ſecundũ. *Prædicationis functio ex duplici capite nequit pretio vẽdi.*

ſuſtentationem recipere,& pro victu qui ad laborem ſtudij ſuſtentandū neceſſarius eſt, & pro librorum ſumptu. Neq; verò ſimoniacam labem contrahit ſi quando prædicatio non eſt prorſus neceſſaria, mauult verbū ſeminare vbi meliùs ſuſtentetur. Imò & ſi illic concionari renuat vbi victū ſibi non ſperat ſuppeditandum, culpam nō committit. Eſt tamen ſemper cauendū ſcandalum, idq; potiſsimùm monachis. ¶ Tertium demum membrum erat de laudibus diuinorum officiorum, tam pro viuis quàm pro defunctis: de quo ſatis dictum eſt. Pretium nanq; nunquam eſt licitum, ſed ſuſtentationis ſtipendia: atq; alia præterea iura (vt explicuimus) quaſi mercedem operarum, quæ non ſunt omninò neceſſariæ, ſed ad pompam pertinentes. Sed & verbum nihilo minùs Diui Thomæ notandum eſt: ſcilicet quòd non licet pactum facere, neq; mentem habere recipiendi pretium emptionis. Vnde illicita eſſet, inquit, negatoria illa lex, quòd proceſsio in funere nullatenùs ſine certo pretio fieret: quippe qua via prçcluderetur nè gratis eiuſmodi pompa fieret. Atq; adeò ſpecimen haberet exactionis: quod quidem, vt diximus, multò eſſet abſurdius in celebratione Miſſarum. Non tamen haberet eandem abſurditatem affirmatoria conditionaliſq; lex. Vt ſi quis talem obtulerit eleemoſynam, talis ei pompa, quæ non eſt neceſſaria, exhibeatur. Haberet quippe eiuſmodi lex ſpeciem gratuitæ retributionis. ¶ Ad tertium argumentum, quia prçlatorum hierarchicas functiones cum doctorum ſcientia & aduocatorum conſilijs conferebat: per diſtinctionē reſpondetur, quandoquidem diuerſa eſt ratio. Antiſtites nanq; cæteriq; eccleſiaſtici præfecti, virtute poteſtatis ſibi commiſſæ, rationeq; ſtipendij ad ipſorum ſuſtentationem conſtituti, obligantur ſuas adminiſtrare prouincias. Quocircà qui pro vſu eiuſdem poteſtatis aliquid vltrà reciperent, non tam pro operis quas gratis debent, id intelligeretur ſuſcipere, quàm vendere vſum ſpiritualis gratiæ. Vnde colligit Diuus Thomas pro nulla diſpenſatione licitum eis eſſe quidpiam accipere: neq; pro hoc quòd vices ſuas committant, neq; pro correctione, aut pro eo quòd non corrigant. Nomine autem diſpenſationis, non ſolùm legis relaxationem intelligas vt vulgò verbum ſonat, ſed omnem etiam ſpiritualem adminiſtrationem. Pretium ergo recipere vt cum aliquo ſubdito diſpenſetur in lege, manifeſtaria ſimonia eſt: nam pro cauſa diſpenſare, ad ſpiritualem gubernationem attinet: quæ per gratiam fit Spiritus ſancti. Eſt enim paſtoris officiū, de quibus ait Paulus: Alios autem conſtituit paſtores: & ideo gratis fieri debet, ſicuti correctio & eruditio. Si autem abſq; cauſa fit, iniqua eſt, atque eo longè deterior quòd pretio venditur. Neq; verò vllus eſt paſtorū tam mentis inops, à minimo vſq; ad maximum, qui hoc non intelligat. Sed exactiones illas quæ in diſpenſationibus fiunt, neſcio quo alio fuco incruſtant. Appellant enim compoſitiones, & quaſi commutationes legis: vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterū ſubeat: ipſi viderint. At verò pretio cum ſubdito paciſci vt non corripiatur, magis eſſet nefandū facinus: puta cùm licentia illi fieret impunè delinquendi. ¶ Addit autem Diuus Tho. licêre prælatis dum ſubditos viſitant, ſtatas procurationes percipere. Non quidem tanquàm correctionis pretio, quæ proculdubio ſpiritualis res eſt, ſed quaſi debitum ſtipendium. In quo quidem verbo duo ipſe mihi obſeruo. Prius, quòd re vera viſitationum ſtipendia ob id cenſentur licita quòd prælati per ſe ipſos viſitare deberent greges ſuos, vt vultum pecoris agnoſcere poſſent, & vocem audire: ſecundùm verbum Chriſti: Ego ſum Paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ: nam aliòs mittere qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Poſterius quod hîc obſeruauerim, eſt, quòd cùm eiuſmodi ſtipendia ſuſtentationis gratia fuerint conſtituta, illic præciſè videntur puriſsima conſcientia exigi poſſe, vbi epiſcopatus non ſint nimium pingues: nam vbi decimæ abundant, profectò non eſt vſq; adeò tutum. ¶ Ad ſecundū membrum argumenti quod ad ſcientiā pertinebat, bimembre D. Tho. reſponſum reddit. Qui enim, inquit, officium non ſuſcepit ratione cuius ſibi incumbat alios docere, licitè poteſt pretium ſuæ doctrinæ percipere: non quaſi veritatem aut ſcientiam vendens, ſed quaſi operas ſuas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, ſi aliquid pretij reciperet, intelligeretur inquit veritatem vendere: & ideo grauiter peccaret. ¶ Locus hic D. Thomæ contra nos ſtare cuipiam forſan videbitur: qui quæſtione præcedenti contra quam multi cenſent, monſtrare nitebamur licitè poſſe ſcientias, artesq; acquiſitas pretio doceri. Ait ſiquidem non licêre ei recipere pre-

Ad tertium argumentū.

D. Thom.

Viſitationū ſtipēdia ſunt licitè percipiunt cū prælati per ſe ipſos viſitant & aliunde nō habēt cōgruā ſuſtentationem.

D. Thomas.

re pretium pro veritate aut ſcientia, ſed quaſi operas ſuas locans. At verò potiùs nobis fauet, tantum abeſt vt ſit contrarius. In primis enim veritatis doctrinam non omninò cenſet ſpirituale, aliâs neq; operas locare liceret: vt de ſacramentis, & prædicationibus, & orationibus, dictum eſt: ſed tantùm ſuſtentationem recipere. Et tamen doctori etiam ditiſsimo licet operas ad iuſtum locare. Atqui vbi ſcientia eſt excellentior: & qui docet peritior & luculẽtior, cariùs eaſdẽ æſtimare. Item etſi pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt lib. 5. quæſt. 8. de teſte diximus) eò quòd cùm mentiri nefas ſit, nemini licet niſi verum fari, aut docere. Tamen pro eâdem veritate ex ſuis principijs eruenda, ac ſubinde diſſerenda, elucidanda, prælegendaq; & relegenda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quin etiam (vt ſuprà diximus) etiã ſi ſine vllo labore id fieri poſſet, liceret illud vendere. Sicuti ſi quis alium doceret ſcribere aut pingere: quia illud non eſt ſpirituale de quo loquimur, ſcilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus: ſed tantũ ratione ſubiecti. Imò verò neque Theologia ſic eſt ſpiritualis: quoniam etſi ſcripturarum fides donum ſit gratis datum, atque etiam ſcientia Apoſtolis ad prædicandum infuſa, quam ideo vendere illis nefas fuiſſet: tamen illam quam in ſcholis diſcimus, humanitùs acquirimus. Idem & de aduocatorum cõſilio cenſendum: vbi certè nihil ſpiritualitatis vitiatur, etiã ſi ditiſsimus pretio illud perhibeat in cauſis agendis. Imò quanuis pauperibus pretium extorqueat, nullam cõmittit ſimoniam: tametſi præceptum miſericordiæ violet. Secùs de correctione fraterna & conſilio ad leuandum mœrorem afflicti hominis: talia enim officia, porrò quæ per ſe ad ſalutem animæ referuntur, ſpiritualia quidem ſunt, & ideo gratis impendenda. ¶ Secundum item verbum D. Thomæ, ſcilicet quòd qui ex officio docere tenetur, non poteſt pretium recipere: Hoſtien. ſuper cap. Quia nonnullis. de magiſt. eouſq; protendit, vt ſentiat nemini qui publico ſtipendio prælegit fas eſſe peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autẽ gratis dictum eſt. Nihil enim vetat quo minùs qui non tenetur niſi vnam facere lectionem, pro alia pretium recipiat. Sed quod Diuus Thomas ait, exemplo ipſe protinus pandit ſecundùm tenorem dicti cap. quia nonnullis. nempè quòd vbi eccleſia habet canonicatum aut certum ſtipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neq; tamen contrà faciẽs, vlla ideo ſimoniæ labe denotatur: ſed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum, pretium exigit, à beneficio Eccleſiaſtico iubetur eſſe alienus. ¶ Ad quartum argumentum, de religionis ingreſſu, tripertita eſt reſponſio. Primùm enim conſtitutiſsimum eſt, pro ingreſſu, hoc eſt pro profeſſione, neutiquam fas eſſe pretium aut exigere, aut offerre: porrò quòd religionis cultus res ſit ſpiritualis, ad quam ideo prælatus volentes gratis gratanterq; recipere debet: vtpote quod illud ſit inſtitutum beneficium diuinũ. Textus enim extant in cano. Quàm pio. 1. q. 2. & in cap. de regularibus. & cap. quoniam. de ſimonia. id declarantes. Itaq; ſpiritualitas per quam in ingreſſu religionis attenditur ſimonia, non eſt inde perpendenda quòd religioſi aliqui ex decimis viuãt & bonis Eccleſiaſticis: poſſunt enim decimæ titulis ſæcularibus applicari, puta regibus, aut ducibus, ad propugnandam eccleſiam: præterquàm quòd ſunt religioſi nullis talibus fruentes decimis aut ſpiritualibus oblationibus. Sed ratio ſpiritualitatis in hoc conſiſtit, quòd profeſsio ipſa & religio inſtitutio Chriſti eſt, vt volentes eum ſequi gratis admittãtur. ¶ Secundum aſſertum eſt, quòd vbi monaſterium eſt tenue, nec ad tantum numerum nutriendum ſufficiens, nulla eſt ſimonia aliquid pro victu & veſtitu recipere. Exemplum qualecunq; poſſumus in matrimonio ponere. Pro illo nanq; quatenùs eſt ſacramentum, nil poteſt vir ab vxore recipere: poteſt tamẽ id admittere ad ſuſtinenda eius onera. Ex hoc tertio fit conſequens, neq; eſſe ſimoniã ſi illa inter moniales libentiùs ſuſcipiatur, quę ex ſua deuotione largas eleemoſynas monaſterio fuerit elargita. Sicut & econuerſò licitum eſt monialibus temporalia impendendo beneficia, ſæculares ad deuotionem allicere, vt ſanctimonialem habitum induant. Tametſi non poſsint pretium dare vt tale capeſſant religionis inſtitutum. ¶ Circa ſecundam concluſionem dubia exurgunt exigua. Primum, vtrùm quando monaſterium eſt locuples vt poſsit perſonas quæ recipiuntur alere, ſimoniacum ſit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quòd cùm non alia ratione eiuſmodi exactio iuſta ſit quàm propter monialium alimentum, vbi illud aliunde ſuppetit, apparet pretium pro ingreſſu religionis

Explanatur mens S. Th.

Hoſtienſis.

Ad quartum argumentũ.

Primum dubium.

Argumẽtũ.

ligionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, vt eſt videre apud Sylueſtrum, verbo, ſimonia. §. 15. in eandem affirmatiuam ſententiam cogit. Reſpõdetur nihilo minùs, opulentiam monaſterij nihil prorſus facere, vt quæ in paupere non erat ſimonia, ſit in diuite. Et ratio eſt patentiſsima: nã ſimonia ex obiecto ſpeciem ſortitur: nempè quia ſpirituale venditur, puta profeſsio ipſa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non niſi pro victu recipitur, etiam ſi monaſterium illo ſubſidio nullatenùs egeat, poterit quidem eſſe peccatum auaritiæ, non tamen ſimonię. Sed hoc tantùm fatendum eſt, quòd tunc præſumitur ſimonia: nam ſi victus eſt abundans, præſumitur pecuniam recipi pro ingreſſu, vt probè illic conuincit Sylueſt. ¶ Quocircà monaſteria ditiſsima quæ pauperes recipere abſq; pretio renuunt eodemq; ingenti, profectò citra ſcandalum facere id non poſſunt: tunc maximè quando videntur pecuniam recipere, non pro ſuſtentatione, ſed alijs de cauſis: nempè quia puella nõ eſt tam bono ſanguine orta, aut alia notata infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in cõuentu æſtimare, vix à ſimoniæ macula elui poteſt: atq; hoc demum, ſi conuentus vt ſuam amplitudinem & magnificentiã clariorem reddat, auctiora exigunt pretia. *Solutio.*

QVAESTIO SEPTIMA, De Simonia, in ſacerdotijs ac dignitatibus conquirendis.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 100. arti. 4.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm pro ſacerdotijs atq; alijs præbendis quæ ſpiritualibus ſunt annexa, liceat pretium percipere.

POSTQVAM DE rebus ſpiritualibus, puta de ſacramentis deq; alijs ſpiritualibus actionibus diſputatum eſt, ſubſequitur vt rationẽ ſimoniæ circa ſacerdotia, præbendaſq;, ac dignitates, quæ eiſdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim iſtorum mercatum, nulla ſordeſcere ſimoniæ macula: quoniam ſi hæc emere aut vendere ſimoniacum eſſet, eò vel maximè quòd ſunt ſpiritualibus actionibus coniuncta: ſed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cùm omnia temporalia mundi fuerint propter ſpiritualia condita, cuncta cenſentur ſpiritualibus annexa. ¶ Secundò: ſacrorum vaſa ſacrataq; veſtes, inter ea quæ ſpiritualibus connectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Eccleſiæ neceſsitati vendere licet & ſacras veſtes: ergo liceret etiã Pontifici Maximo, vbi Eccleſia graui premitur neceſsitate, epiſcopatum aut quoduis aliud ſacerdotium, pretio conferre: dummodò conferretur digno. ¶ Tertiò arguitur: Inter ſpiritualibus annexa aſſcribuntur ius ſepulturæ, ius patronatus, & ſecundùm antiquos ius etiã primogenituræ. Eò quòd tunc ius ſacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron ſpeluncam duplicem in ſepulturam, vt Geneſ. 23. memoriæ proditum eſt: & Iacob à fratre ſuo miſera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro, cap. 25. legitur. Ius præterea patronatus tranſit cum re vendita, & in feudum conceditur. Item decimæ quibuſdam ſunt regibus ac militibus conceſſę, à quibus rurſum & redimi poſſunt. Deinde & prælati præbendarum fructus quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam ſi præbendæ ſpiritualibus ſint annexæ: ergo ſacerdotiorum mercatus in vitium ſimoniæ minimè impingit. ¶ In contrarium autem facit canon Paſchalis Pontificis ſummi. 2. quæſtione tertia, cap. ſi quis obiecerit. Cuius verba ſunt: Quiſquis eorum vendiderit alterum ſine quo neque alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Eccleſiam, vel præbendam, vel aliquid Eccleſiaſticum: vtpote ſine quo ſpiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

Primum argumentum. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.*

AD quæſtionem ſuppoſita diſtinctione duabus concluſionibus reſpondetur. Bifariàm enim accidit temporale quidpiã ſpiritualibus eſſe annexũ. Vno quidem modo, tanq̃ id quod ab ſpirituali dependet: ſicuti ſacerdotia habere Eccleſiaſtica, quod cum clericali officio cõiunctum eſt: de quo vtiq; annexionis genere, ſtatuitur prior cõcluſio. *Diſtinctio.*

Neuti-

Prima concluſio. Neutiquam id quod hoc pacto ſpiritualibus annectitur, eſt pretio vẽdibile. Imò eiuſmodi venditio eſſet ſimoniaca. Et ratio eſt clara iuxta tenorẽ citati canonis. Nam cùm eiuſmodi temporale ſine ſpirituali nõ tranſeat, dum illud venditur, ſpirituale coniunctim venditur. ❡ Alio verò modo id quod temporale eſt, ſpiritualibus eſt cõiunctum, in quantum ad huiuſmodi ſpiritualia ordinem habent: cuiuſmodi eſt ius patronatus: vtpote cuius munus eſt clericos ad Eccleſiaſtica ſacerdotia prę ſentare. Et vaſa veſtimentaq; ſacrorum vſui deſtinata: de quibus poſterior adhibetur concluſio. *Poſtrema cõcluſio.* Illa quæ hoc pacto ad ſpiritualia referuntur, nulla eſt ſimonia vendere: dummodò non quatenùs ſacrę ſunt vendantur, ſed quatenùs res quædam.

Probatio. Probatur contrario modo: nam cùm temporalia hæc nihil ſpirituale præſupponant, trãſire in alterius dominium poſſunt, qui nihil habeat ſpiritualitatis: vt ſi quis ſæcularium villam emat cui ius patronatus annexũ eſt. Et ſi calix in maſſam argenti refundatur, & formam perdat, poteſt in alterius trãſire dominium, qui ex eâdem maſſa poteſt profanum vas fabrefacere. *Dubium.* ❡ Circa priorem concluſionem dubium emergit, tum quòd ſub obſcura eſt eius ratio, tum etiam quòd nec ſatis videtur ſolida. Quare ad luculentiorem eius explicationem inquiritur, quo iure emptio venditioq; prębendarum, ceu ſimoniaca ſit vetita: vtrùm ſolum Eccleſiaſtico, an verò diuino. Nam etſi quæſtione. 5. de ſimonia in genere ſimilem quæſtionem diſputauerimus, vbi venditionem ſacramentalium actionum deciſum eſt iure diuino eſſe ſimoniam: nihilo minùs de præbendarum dignitatumq; mercatu non eſt tam compertum. Apparet quippe huiuſmodi ſimoniam ſolo humano & pontificio interdici: nam ſacerdotia hæc nihil aliud ſunt quàm decimarũ fructus, quę quidem res ſunt merè temporales: ergo non obſtante quòd ſint ſpiritualibus annexę, poſſunt ab illa ſpiritualitate ſemoueri, & vendi: ſicuti calicis materia, dummodò conſecratio non vendatur, vendibilis eſt. Mox & ſi decimarum ſubſtantia iure diuino ſit ſpiritualibus functionibus addicta, quota nihilo minùs, vt ſuprà monſtratum eſt, iure humano eſt conſtituta: poterit ergo Papa ſi ſacerdotium valet centum, ius medietatis vendere, alteramq; Eccleſiæ relinquere. ❡ De hac quæſtione interpretes canonici iuris in diuerſas ſententias diſſecantur: quas Caieta. quotlib. 1. q. 9. ad tres reducit. *Caietanus.* *Prima opinio.* Prima enim eademq; extrema eſt, huiuſmodi ſimoniã in vniuerſum eſſe de iure humano, quæ ortum habuit ex gloſſa in cap. ex parte. de off. delega. 1. *Gloſſa.* *Antonius de Butrio.* *Cardinalis.* quam illic Antonius de Butrio & Cardinalis cap. 1. de ſimonia. comprobãt. *Secunda opinio.* Secunda per aliud extremũ eſt, omnem eſſe prohibitam de iure diuino, quam D. Thomas docere hic videtur. *D. Thomas.* *Tertia opinio Panormitani.* Et tertia eſt Panormitani eodem cap. 1. de ſimonia: & rurſus in ſua repetitione, ſuper cap. extirpandæ. de præben. vbi ait, venditionem præbendæ cui annexa eſt ordinis adminiſtratio, vel clauiũ executio, ſimoniam eſſe de iure diuino: quia id cui annectitur, eodem iure eſt ſpirituale. Venditio autem præbendæ quæ non eſt talibus ordinibus ſacris mãcipata, tantùm eſt ſimonia de iure poſitiuo: quales vtique ſunt illæ quæ adminiſtrationibus hoſpitalium deſtinatæ ſunt. Caieta. verò hoc ſolo ab hac tertia Panormitani opinione differt, quòd ait, non ſolùm illam præbendã quæ annexa eſt executioni ordinis ſacri aut clauium, iure diuino ad ſimoniam pertinere, ſi vendatur, verùm & illam quæ annexa eſt cuicunq; clericatui citra ſacros ordines, puta primę tonſuræ aut minoribus ordinibus. Et ratio eius eſt, quia clericatus inquit eſt de iure diuino, ſanè cùm omne clericale officiũ in ſpiritualibus actibus cõſiſtat: etiam prima tonſura. ❡ Arbitror autem iſtarum opinionum ſuo ſingulas cõdimento opùs habere. *Non oĩs clericatus vſq; ad primã tõſuram eſt de iure diuino.* In primis quod ait Caieta. omnem clericatum vſq; ad primam tonſuram eſſe de iure diuino: non eſt adeò probabile, quin contrarium ſit probabilius: imò plurimis certum, vt in. 4. Sententiarum diſputatur: quandoquidem non ſint de ſacerdotis eſſentia. Sed nihilo minùs inde non colligitur opinio Panormitani, ꝙ nulla venditio præbendæ quæ non eſt mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, ſit ſimoniaca iure diuino. *Probaẗ opinio Caietañ.* Imò cum Caietañ. crediderim ſatis eſſe vt ſit annexa ſimplici clericatui: nõ quidem propter eius rationem, ſed quòd quãuis minores ordines ſint de iure poſitiuo, nihilo minùs poſtquã re vera ſunt res ſacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, eſt contra ius naturæ: atq; adeò diuinum: ſicuti de calice & ara dictum ſuprà eſt: quæ quidem res licèt iure poſitiuo ſint ſacræ, vendi tamen pluris ratione conſecrationis nequeunt quin ſit ſimonia contra diuinum ius. Prima autem opinio gloſſæ citatæ capituli, Ex parte. nullam vim in cõtrarium

habet:

habet:nam in cap.illo nulla fit mentio ſimoniæ,ſed hoc ſolùm habetur quòd ſi quidam Archidiaconus renuntiare ſuæ vellet præbendæ, daretur certæ perſonæ: vnde infert gloſſa quòd ſi in alterius fauorem renuntiaret,aliâs non renuntiaturus,eſſet ſimonia de iure poſitiuo. In qua gloſſa duplex eſt peccatum. Primum quòd falſum aſſerit:imò dummodò fiat de conſenſu Papę, nulla eſt ſimonia:nam talis eſt vniuerſalis vſus. Secundò inde inferre, venditionem præbendæ eſſe ſimoniam de iure poſitiuo, nullam habet apparentiam. Quanuis neq; hoc in gloſſa habeatur. ¶ Igitur quò ad declarandã vim rationis huius prioris concluſionis deſcendamus,fundamentum eius eſt, quòd præbendæ & ſacerdotia ex decimarum fructibus ſunt conſtitutæ. Decimę autem iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatæ ſunt, quàm vt ſint ſtipendia alimentaq; clericorum pro ſpiritualibus functionibus. Quocircà conferre alicui præbendam,nõ eſt ſolùm conferre illi fructus: nam eiuſmodi fructus laico poſſunt vendi:ſed cõferre ius decimarum: quod quidem eſt Eccleſiaſticum,atq; adeò ſpirituale:quandoquidem ſuopte inſtituto propter munus Eccleſiaſticum exiguntur. Et hic eſt ſenſus canonis Pontificis citati,ſcilicet quòd vendita præbenda venditur res ipſa ſpiritualis, puta ius ipſum clericale.

Duplex peccatũ gloſſæ.

Fundamentum prioris cõcluſionis.

Obiectio.

¶ Quòd ſi quis contrarius ſic nos coarguat: ſaltem illi qui iam eſt ſacerdos,nõ eſſe ſimoniam ſacerdotiũ emere:nam eo vel maximè quòd cùm præbenda ſimul acquirit ordines quibus annexa eſt. Sed hoc non: quia iam erat ſacerdos. Et faciamus eſſe præbendam, quæ non habeat animarum curam:nè dicas tunc illam ſpiritualitatem acquirere. Item confertur nonnunquam ex diſpenſatione præbenda puero antequàm ordinetur:ergo cum illa nihil ſpirituale tranſit, atque adeò vendi poteſt. Reſpondetur (vt dictum eſt) ipſiſsimum ius petendi decimas eſſe ſpirituale: & ideo ſiue ille cui confertur fuerit clericus,ſiue futurus ſit,ſemper venditur ſpirituale. ¶ Quid autem de fundo præbendæ mancipato? Ille enim non eſt pars decimarum. Reſpondetur quòd vendi non poteſt cum illo Eccleſiaſtico titulo: vt ſcilicet clericali iure poſsit emens eoſdem fructus recipere:poteſt tamen ab illo ſacro titulo emancipari & vendi:ſicut materia calicis, ſecluſa conſecratione. ¶ Vnde prius ſuperiorum argumentorum,nullius erat roboris:nam emere præbendam, non eſt tantùm emere fructus, ſed ius ſpirituale. Ad poſterius autem de decimarum quota,quæ ſolo Eccleſiaſtico iure videtur conſtituta, Reſpondetur: & eſt notanda ſolutio, quòd eiuſmodi pontificia ſanctio non eſt per ſe alia diſtincta à diuino iure, quo præcipitur decimarum ſubſtantia: ſed eſt ipſius determinatio & moderatio. Quemadmodũ Eccleſiaſtica præcepta de celebrandis his illiſve feſtis, & de annuali confeſsione, nihil aliud ſunt quàm determinationes diuini iuris. Et ideo non ſolùm vendere ius decimarum in totum cum titulo clericali, verùm & quo ad quotam, eſt ſimonia contra ius diuinum. ¶ At verò nõ negamus quin aliqua ſit ſimonia de iure poſitiuo:nempe quę non eſt prohibita quia mala, ſed mala quia prohibita:vt habet eadem gloſſa:puta quando prębenda non eſt annexa clericali muneri, ſed alijs officijs:vtpote hoſpitalium ſeruitio,aut ſacrorum ęditius,Eccleſiæve œconomo: vt quæſt. 5. arti. 4. declarauimus: nam eiuſmodi munera & officia nõ ſunt propriè ſpiritualia:ſed ſola pontificia lege eorũ venditio eſt inhibita:vt patet cap. Saluator. 1. q. 3. ¶ De præbendis autem quas Præſtameras vocant,audio aliquos hæſitare an ſint merè ſpirituales. Haud tamen eſt cur in litem euocetur: quoniam non ſunt vt penſiones quæ ſine titulo conferuntur. Imò habent verum titulum. Et cùm ille non ſit ſæcularis,ſequitur quòd ſit clericalis, ac perinde ſpiritualis. Quòd enim aiunt ſola ratione ſtudij eſſe ſub ductas à communi decimarum cumulo, nõ habet in iure fundamentum, neq; huius veritas liquet:ſed à quibuſdã confingitur. Quare in re dubia ſtandum eſt iuri decimarum communi,videlicet vt eiuſmodi titulus,ſpiritualis ſit. Quare ambigere non poſſum quin eiuſmodi titulus obliget ad perſoluendum diuinum officium:atq; adeò emptio & venditio ipſius ſimoniam proculdubio germinat. Secùs de alijs titulis ſæcularibus, quales habent ſæculares principes & reges ad decimas:vt ſtatim articulo ſequenti patebit. ¶ In calce demum quæſtionis commendandum memoriæ eſt, tunc duntaxat ſimoniam pullulare cùm quippiam quaſi pretium confertur. Nam vt bene ait Caietañ. in Summa, in verbo, ſimonia. cùm multis rationibus ac modis quippiã conſueuerit temporale, dum ſpirituale recipitur, retribui: ſcilicet vel per modum ſuſtentationis Eccleſiaſticorum miniſtrorum,quam ſuprà diximus eſſe neceſſariam,

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

Præbendæ quas Præſtãmeras dicũt ſpirituales ſunt & obligãt ad perſoluendũ diuinum officium.

riam, vel per modum liberalis honeſtatis ad gratiam vel referendam vel incundam: vel fortè quaſi ex lege ob laudabilem conſuetudinem: atq; alijs præterea modis nullus ſimoniam procreat, niſi quippiam per modum pretij rependatur. Neque vice verſa eum qui ſpirituale confert quicquam retributionis quouis aliorum modorum expectans, ſimoniacus fit. Imò verò etſi antequàm illud conferat illud poſtulet quod ex laudabili & firmata conſuetudine ei debetur, vt litem caueat quam pòſt ad recuperandum timet, vllam contrahit ſimoniæ labem. ¶ Poſtrema denique dubitatio ſit, vtrùm ſaltem ad redimendam vexationem liceat temporale pro præbenda largiri. Arguitur enim à parte affirmatiua ex ſuperiori deciſione, qua aſſertum eſt nullam eſſe ſimoniam ad redimendam vexationem pro baptizando paruulo iamiam animã exhalaturo pretiũ porrigere. Cùm enim ſacramentum maiorẽ habeat ſpiritualitatis rationem, quàm præbenda, videtur vt pro ipſa ſit etiam licitum. Reſpondetur nihilo minùs ſub diſtinctione, vexationem redimere duobus modis vſu venire poteſt. Vno modo, vt diximus, cũ quis per vim aut fraudẽ impedit præbendã petere: vt ſi quis te vi detineret nè ad cõpetendũ canonicatum pergeres: aut ſi timeres aliquẽ falſa de te ſparſurum vt tuam electionem impediret: & hoc licitum eſt pretio redimere: quandoquidem quicunq; idoneus tale habet quæſitum ius. Alio modo ſi quis putaret præ alijs candidatis dignitate pollere, & ideo putaret iniuriam ab electoribus pati contra ſuum honorem ſi non eligeretur: & idcircò electoribus aut alio intercurſori pretiũ porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam etſi quiſque ius habeat petendi, non tamen par ius habet vt eligatur. Sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentiſsimus quiſq; hoc ſibi palliamentum prætexere: eſſet enim vera emptio ſpiritualis. Secùs autem de baptiſmo in extrema neceſsitate, in quo caſu paruulus ius habet vt baptizetur propter ſacramenti neceſsitatem. Quod quidem acquiſitum ius reſpectu præbendæ nemo habet. Præterquã quòd nemo nõ fallitur dum de propria idoneitate iudicat. Neq; polliceri liceret penſionem ſuper futuram prębendam: etiamſi exprimeret de conſenſu Papæ: Totum enim hoc eſſet tẽporali ſpirituale coëmere. Secùs in permutationibus aut reſignationibus.

Dubitatio.

Solutio.

Poſſum ſiquidem ego permittere penſionẽ ſuper beneficium quod in meum fauorem reſignas: vt ſtatim articulo ſequenti patebit.

PRimi capitalis argumenti dilutio ſubobſcura apud D. Thomam apparet: concedit nanque temporales omnes poſſeſsiones ſpiritualibus ſicut fini annecti: nam vt corpus propter animã, ita temporalia propter ſpiritualia condita ſunt. Colligit autem inde vendi poſſe, non tamen eorum ordinem quẽ habent ad ſpiritualia. Quod eſt dicere, Sicut quiſq; ſæcularium ſua vendere poteſt, quia illa non vendit quatenùs ad ſpiritualia referuntur, ſed quatenus in vſum humanum aſſumuntur: ita & ſacerdotes fructus ſuarum decimarum vendere poſſunt: ordinem tamẽ ad ſpiritualia, puta ius decimas percipiendi, quatenùs clericali functioni mancipantur, vendere, ſimonia eſt. ¶ Pari modo reſpondetur ad ſecundũ, vaſa ſacra quatenùs res materiales ſunt, vendi poſſe: conſecrationem verò, nequâquam. Si autem vendantur in profanos vſus, pro Eccleſiæ vel pauperum neceſsitate: tunc aut infringi aut effundi debent, vt deſinant eſſe ſacra. Si autem vna Eccleſia vendat alteri ad ſacrum vſum, poteſt quidem ſine fractione, dum modò nihil pro conſecratione recipiatur. Et idem eſt de veſtimentis. Etenim per dilacerationem poſſunt perdere formã, & tũc vendi, etiã in vſus ſæculares. ¶ Tertium verò argumentum plura habet membra. Primum de ſpelunca Abrahæ quã emit in ſepulturã ab Ephron. Ad quod bifariàm Diuus Thomas reſpondit. Primò quòd forſan terra illa nondum erat in ſepulchrum dedicata: quare neq; vlla fuit ſimoniæ culpa illam emere: ſicuti neque vlla eſt ſolum emere profanum, vbi cœmeterium extruatur. Præfert tamen ſolutionem alteram: nempè quòd cùm etiam apud gentiles officiũ ſepulturæ religio eſſet, ſi Ephrõ ſpeluncam quę in ſepulturam deſtinata erat pretiò vendere intendebat, ſimoniaca contagione infectus fuit. Non autem iuſtus Abraham: vt qui non intendebat niſi terram emere communem: aut vexationem redimere. Quanuis neque Ephron apparet niſi gratis obtuliſſe eam, neq; verò Abraham niſi pretiũ gratis retuliſſe, quãto terra æſtimaretur. Vbi id quod.q.5. dicebamus annotandum eſt: nempè apud infideles quadantenùs illis ſæculis rationem rei ſpiritualis viguiſſe, ac perinde ſimoniæ notam. ¶ At vero cùm nõ eſſet

Ad primum argumentũ.

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

D. Thomas.

Quæſtio.

eſſet tunc talis templorum conſecratio qualis eſt modò, dubium reſtat vtrùm apud nos loca cœmeterij ſepeliẽdis mortuis pretio vendere ſit ſimonia. Apparet enim id iure prohibitum, cap. Abolendæ. de ſepulturis. & capit. qui in Eccleſia. de ſimonia. Et ratione id ipſum confirmatur: nam ius ſepeliendi mortuos ad religionem attinet: ſi ergo illa de cauſa gentilibus nefas erat ſepulchra vendere, maiori ratione erit & nobis, vt qui cœmeteria conſecramus, aut benedicimus. Imò apparet eſſe ſimoniam de iure diuino & naturali: nam eodem iure religio virtus eſt. ¶ Nihilo minùs reſpondetur per hanc diſtinctionem. Vt officium ſepeliendi mortuos quantum ad id quod neceſsitatis habet nequit citra ſimoniæ labem vendi, vt ſuprà propter hanc modò factam rationem conſtitutum eſt: ita & pro loco neceſſario in cœmeterio pretium exigere ſimonia eſſet: vtpote ſi clerici nullo loco ſacro vellent mortuum humare, niſi pro terra aliquid penderetur: nã profectò eadem eſt ratio officij ſepeliendi, & neceſſarij ſoli: quandoquidem religio Chriſtiana eſt, vt cadauera in cœmeterio recõdãtur. Et hoc eſt quod ait ſanctus Tho. etiam apud gentiles fuiſſe ſimoniacum. At verò ſi quis honoratiorem locum in Eccleſia ceu pompam non neceſſariam affectat, non prorſus ſimoniæ condemnandum eſt, ſi aliquid pro illo loco ad Eccleſiæ fabricam exigatur: ſicuti de ſuperfluis pompis ſuprà diximus. Vnde vbi talis viget cõſuetudo, quæ iam eſt pro lege recepta, citra ſcandalum poteſt taxatus numus poſtulari. Quare ſententia Hoſtien. ſuper cap. Audiuimus. de ſimonia. negantis licitum eſſe huiuſmodi pactum, non eſt neceſſaria. Quoniam re vera ſi nihil pro conſecratione aut benedictione loci recipiatur, ſed vendatur terra ſicut materia calicis, nihil illic ſpirituale venditur: ſed humanus temporalisq; honor: Dummodò ſcandalum caueatur. Quemadmodùm & loca in Eccleſia honoris gratia ad ſedendum certis proſapijs deſtinata eſſe conſueuerunt. Quanuis diffitendum non ſit quin iſti honoris tituli in locis ſacris nimium affectati deformem habeant vanitatem. ¶ Ad capitula verò citata reſpõdetur nihil aliud prohibere quàm nè id vendatur quod eſt de neceſsitate ſepulturę, compulſo ſcilicet pacto vt non ſepeliatur qui terram non emerit. ¶ Ad hiſtoriam autem Iacob reſpondetur, nequâquam ſimoniam cõmiſiſſe pro eo quòd diuinitùs indultum illi

Ratio dubitandi.

Reſponſio.

Refutatur Hoſtienſis ſententia.

Iacob emendo primogenituram ab

fuerat ius primogenituræ, atq; adeò ſacerdotij: ſecundùm illud Malachię. 2. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Eſau verò quem idẽ myſterium celatum erat, peccauit vendens: ſecundùm Apoſtolum ad Hebræ. 12. Nè quis fornicator aut profanus vt Eſau qui propter vnam eſcam vendidit primitiua. ¶ Haud tamen reſponſio hæc omnem lectori dubietatem eximit. Primùm enim non conſtat tale myſterium quod Eſau opertum erat, apertũ fuiſſe Iacob. Mox, etiam ſi ei fuiſſet notum, non ideo eluitur à culpa: tum propter inhumanitatem renuentis indigenti fratri porrigere pulmentum: tum quòd Eſau ad peccandum induxerit, cùm ipſe non eſſet, ad modum vſurarij, paratus vendere. Imò cùm iure naturæ bona fide poſsideret primogenituram, nullatenùs vexabat Iacob: quare non eſt excuſatio legitima dicere redemiſſe ſuam vexationem. ¶ Ad horum primum reſpondetur ex textu ſacro colligi Rebeccæ innotuiſſe myſterium, aut nuptu patris aut alio diuino modo. Aliâs nunquàm id perſuaſiſſet nato ſuo minori, dicens: Super me ſit fili iſta maledictio. Qua ratione & Iacob id ipſum intellexit. Et ideo iure ſuo vſus eſt. Dicẽs enim, vende mihi, idem intellexit quòd, da quod meũ eſt. Nec tenebatur myſteriũ fratri ſuo reuelare: quia tunc ille fraternæ ſuaſioni non acquieuiſſet. Quocircà licèt nõ eſſet idem Eſau paratus vendere, non idcircò cenſetur Iacob eum induxiſſe: nam qui iure ſuo vtitur, neminẽ inducit. Quare cùm alter poſsideret alienum, bene dicitur ipſum Iacob vexaſſe, poſtquàm alia non pateret ei via recuperandi quod ſuum erat, ac perinde Iacob redemit vexationem ſuam. Prætereà quòd Eſau non neceſsitate ſed gula affectabat lenticulam: qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur. ¶ De iure autem patronatus, vt extrà, eodem titulo patet, perinde ac de re ſpirituali cenſendum eſt: ita vt ſimonia ſit illud per ſe pretio vendere: ſed trãſit cum villa aut caſtro cui eſt annexũ. Quocircà qui villam vendit neutiquam propter ius patronatus poteſt auctius pretium exigere. ¶ Circa aliud membrum de decimis, primò notandum eſt duo in ipſis conſiderari: nempe fructus ac prouentus, quæ res ſunt merè temporales: & ideo, vt dictum eſt, vendi poſſunt, vt patet de publicanis qui conſtituto pretio eoſdem fructus mercantur. Et hoc eſt, inquit Diuus Thom. quòd Papa cõceſsit ſæcularibus dominis ac principibus. Qua

Eſau, ſimoniam non cõmiſit.

Prima obiectio.

Secunda.

Ad primam obiectionẽ.

Ius patronatus vendere ſimonia eſt.

Decimarum prouentus vendi poſſunt.

Qua ratione Regi noſtro conceſſæ ſunt tertiæ in bellorum ſubſidium contra infideles. Secundò notandum conſideratè eſt ius ſpirituale illas petendi: & hoc laicis indulgeri non poſſe: quoniam eſt ius ſacerdotale.

Argumẽtũ. ¶Contra hoc autem eſt argumentum quòd Rex & quicunq; ſæcularium habent huiuſmodi decimas, quales ſunt qui templariorũ bona poſsident, idem ius habent eas petendi, quod clerici ipſi: nam Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit: & alij domini totas decimas perinde atque epiſcopi. Imò ipſi ſunt qui parœcio ſuam conſignatã ſortem tribuunt. *Solutio.* Ad hoc bifariàm reſpondere poteſt. Primò quòd recipiunt nomine Papæ. Secundò ad rem accommodatiùs, quòd Papa cùm decimarum partem principibus adiudicat, illas ſub ſæculari titulo, puta defendendi Eccleſiam, conſtituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamẽ ſpirituale, quod tantùm Diuus Thomas negat poſſe cõcedi laicis: *D. Thomas.* ſed ius ſæculare quod ipſi poſſunt alijs vendere, & ceu alia ſæcularia bona quomodocunq; diſtrahere & alienare. ¶Ad vltimam deniq; particulam reſponſionis perpendenda eſt ſolutio D. Thomæ: videlicet quòd ſi Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit particulã pro ſua iuſta ſuſtentatione, aut pro alijs pijs vſibus adimendã, rectè id quidem poteſt. Sed nota, ordinauerit, id eſt cõmuni & æqua lege ſanciuerit, pro cauſa iuſta: nam profectò ſi pro libito abſq; lege id fecerit, ſuſpectum eſt. Et hac ratione lege in Hiſpania recepta & in alijs nonnullis prouincijs conſtitutum eſt vt à natis hoc eſt à tempore quo quis obtinet ſacerdotium, dimidiatos fructus illius anni ſoluat. Et poſſet ſi neceſsitas ingrueret, vt ſuprà diximus, decimas decimarum ſibi retinere, ſi modò illa ratione reliquæ omnes exactiones & compoſitiones extinguerentur. Sed id maximè notandum, quòd Diuus Thomas ſubdit: ſi verò enim inquit ab eo qui beneficium confert præter poſitam anteà legem requirat aliquid ſibi exhiberi de fructibus illius beneficij, idẽ eſt ac ſi aliquod munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio ſimoniæ. Quam quidem ſententiam ego mihi plurimum obſeruo in cõfirmationem noſtrę, quam lib. 3. de penſionibus declarauimus. Quemadmodùm enim nõ poteſt pro ſe Papa penſiones iniungere: ita neque pro alijs: niſi tanquam ſtipendium pro officio & obſequio ſeu ſpirituali, ſeu ſæculari: quod Eccleſiæ eſt cõmodũ. ¶Quòd ſi quis cõtrarius ſic arguat: *Obiectio.* Quicquid alteri conceſsione Papæ conferri poteſt, ſibi ipſe valet applicare: quandoquidem ipſe eſt bonorum Eccleſiæ diſpenſator: poteſt autem commutans aut renuntians eius authoritate penſionem ſibi retinere: ergo eandem poteſt ſibi & Papa adiudicare. Reſpondetur fallaciam in argumento latère: nam etſi authoritate pontificis commutanti ac renuntianti concedatur penſio, non eſt tamen eadẽ cauſa in ipſo pontifice vt ſibi retineat: quandoquidem ipſe nõ eſt præbendæ dñs velut ille qui commutat aut renuntiat: ſed duntaxat diſpenſator: qui ideo debet ſuã pro iuſta cauſa interponere authoritatem.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm præbendarũ permutatio abſq; ſimonia fieri poſsit.

PRæbendarum permutatio earum venditioni affinis eſt: & ideo quæritur an abſq; ſimonia fieri poſsit. Arguitur enim à parte negatiua. *Primum argumentum.* Primùm ex gloſſa ſuprà citata, capi. ex parte. 1. de officio delegati. vbi habetur quòd ſi quis in gratiã alterius ſacerdotium renuntiauerit, aliâs nõ renuntiaturus, ſimonia committitur contra ius humanum: cùm ergo vniuerſæ commutationes illo pacto fiãt, ſimoniam redolent. ¶Secundò arguitur: *Argumen. 2.* ſi eiuſmodi permutationes iure eſſent permiſſę, ſequeretur quòd liceret, dum exilior pro pinguiori commutatur, tantam retinere penſionem ſuper pinguiori, quanto exceſſu alteram ſuperat. Id autem falſum eſſe ſic mõſtratur: quòd tunc pariter ſequeretur, ſi vna nullos haberet fructus, ſed tantùm perſonalem titulum; altera verò fructibus abundaret, poſſe quantitate pecuniæ refuſa quanti ſunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non eſt cur de toto interdicatur: & tamen contractus iſte emptio videtur eſſe præbendæ. ¶Tertiò potiſsimùm arguitur. *Argumen. 3.* Si tales permutationes iuri eſſent conſonæ, conſequens inde fieret vt eiuſmodi penſiones poſſent numerata pecunia æſtimari & redimi: vt annua penſio ducatorum. 10. octoginta aut. 100. numeratis redimeretur. Concluſio tamen ſi vera eſt, aditum vendendis ſacerdotijs patefacit. ¶In cõtrarium eſt

cap.

cap.quæſitum.de rerum permut.vbi ſolùm vetantur permutationes cum pacto ſine licentia epiſcopi:conceditur tamen epiſcopo facultas eaſdem faciendi:quod quidem non concederetur ſi ſimonia eſſet.

AD quæſtionem iuxta argumentorum numerum tribus concluſionibus reſpondetur. Prima.Reſignatio præbendæ in manus legitimi Antiſtitis in fauorem alterius deſignatæ perſonæ,& non aliâs, ſi non aliud interueniat pactũ, ſiue fiat per modũ permutationis,ſiue per modum ſimplicis renuntiationis,nullam habet rationem ſimoniæ:neque iure diuino neque iure humano. Concluſio hæc ſuprà à nobis contra citatã gloſſam aſſerta eſt.Quòd ſi gloſſam ſubgloſſaueris quòd id ſentiat quando renuntiatio aut commutatio fit ſine licentia Papæ aut Prælati,inanis tunc eſſet,vt.q.5.diximus:nã cùm nemo poſsit prębendam dimittere niſi in manibus prælati, cuius eſt beneficia conferre,neq; autoritate priuata alteri adiudicare, illa nõ eſſet ſimonia niſi fortè mentalis: quia nihil fieret.Quòd autem cum illa conditione renuntiare nulla ſit ſimonia, patet manifeſtè: quoniam cùm prælato ſacerdotiorũ collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, ſi voluerit conferre Petro:quòd ſi noluerit,aliter ille qui iure poſsidet non renuntiat. ¶ Secunda concluſio. Commutare præbendas cum pacto, niſi in pacto ponatur,cum conſenſu Põtificis, ſimonia eſt:vt verbi gratia, ſi duo de cõmutatione paciſcantur,& qui minorem prębendã habet alteri polliceatur penſionem: Papæ autem non referant niſi ſimplicem cõmutationem, neq; ipſe eandem penſionem concedat,ſimonia eſt apertiſsima:& tamen apud idiotas frequentiſsima. Et pariter ſi quis non per viam permutationis, ſed ſimpliciter renuntiat in fauorem alterius, nõ reuelando Prælato penſionis pactum: quod inter eos interuenit.Eſt autem ſimonia de iure poſitiuo:nam commutare præbendas retenta penſione, non eſt iure diuino prohibitum,ſed pontificio:vt patet in cap. Ad quæſtiones.de rerum permutatione.Sed fieri nequit niſi conſentiente prælato, vt illic patet, & cap.citato, Quæſitum. Quare dum Papa non concedit penſionem illam, reputatur vt pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim talem collationem, etiam ſi à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri.

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Quòd ſi pactum cõtra ius diuinum interceſſerit, ſcilicet vt quis pro tali renuntiatione pecuniã numeret,tunc nec Papa diſpẽſare abſq; culpa poſſet vt tali modo fieret renũtiatio.Quare qui illo modo prębẽdã obtinuiſſet,inhabilis fieret ad poſsidẽdũ, niſi poſteà pacto pro infecto habito,Papa, qui ſolus poteſt, eum idoneum redderet & habilẽ. Adde, penſiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum Papa inferiorem conſtituere valere, neq; in permutationibus, neq; in ſimplicibus renuntiationibus. Quòd autem eiuſmodi penſionum pacta in commutationibus aſſenſu eiuſdem Pontificis fieri poſsint,expreſſè habetur cap.citato,ad quæſtiones. ¶ Eſt tamen exceſſus chriſtianè cauendus.Audio nanq; in huiuſmodi commutationibus non ſolùm fructuum quantitatẽ ęſtimari,verùm per ſe etiam honorem & dignitatem ſacerdotij:vt cùm archidiaconatus aut decanatus illuſtris eccleſiæ pro ſimplici præbenda permutatur, etiam ſi fructus pares fuerint, alia inſuper penſio pro dignitate exigitur:quod quo modo fieri poſsit non video: quippe cùm dignitas res ſpiritualis ſit: & in dicto cap.proximè citato, expreſſè caueatur nè miſceatur permutatio dignitatũ cum compenſatione fructuũ, ſed per ſe ſimpliciter ſacerdotium pro ſacerdotio,& dignitas pro dignitate permutetur abſq; aliqua refuſione pecuniæ: & ſeorſum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compenſentur. ¶ Prætereà & fructus omnes pro penſione ſtatuere,præcipuè in ſacerdotijs habẽtibus annexum ſeruitium, atq; omnium potiſsimùm in curatis, neſcio quis probet:non ſolùm quòd iure cautum ſit nè penſio tertiã fructuum partem exuperet,verùm quòd diuino iuri & naturali aduerſetur vt quis ſeruitio ſit abſq; vllo ſtipendio addictus. Quare pro minori abſurdo duco vt quis duo ſacerdotia cum animarum cura retineat, quàm vt alterũ,retentis fructibus,relinquat. Nam qui duo habet,poteſt alternatim ambo viſitare,& eleemoſynas ſuis parœcianis diſpertiri:qui verò fructibus beneficium expilat,in cauſa eſt vt qui titulnm habet, neq; curam poſsit gerere animarum, neq; eleemoſynas facere: nam cùm cogatur victum aliunde quæritare, quo modo functioni ſuæ adeſſe poteſt? ¶ De tertio mẽbro quæſtionis quod argumento tertio tactum eſt,puta de redemptione pẽſionum,variè à doctoribus opinatur. Caie.nanq; in opuſculo.16.reſponſionũ q.10.

Nullus prælat⁹ Papa inferior pẽſiones cõſtituere valet.

In præbẽdis cõmutandis dignitatis earum nulla eſt habenda ratio.

Iniquum eſt ĩ ſacerdotiis habentibus annexũ ſeruitiũ fruct⁹ oẽs pro pẽſione ſtatuere.

Quæſtio.

quæſtio.10.in vniuerſum affirmat perpetuas penſiones numerata pecunia redimi poſſe: alij verò recentiores, quorum eſt Ioannes Maior in.4. diſtinct.25. quæſt.5. in vniuerſum negant. Varietas autem hæc ex fundamentorum diuerſitate ſuboritur. Caietañ. enim cenſet penſionem eſſe rem merè temporalem, ſolos ſcilicet fructus reſpicientem. Alij verò cenſent ius penſionum eſſe clericale ac perinde ſpirituale. ¶ Inter has ergo opiniones ſtatuitur tertia concluſio. Penſiones functionibus ſpiritualibus adiudicatæ, neutiquàm redimi pretio poſſunt. Secùs autem illæ quæ ſub ſæculari titulo cõceduntur: Vtraque pars non tam probatione, quàm ſolo exemplo indiget. Enimuerò ſi priſcum penſionũ morem ſpectes, nunq̃ cõcedebantur niſi ſpiritualibus functionibus annexę. Non ſufficiebat, verbi gratia, epiſcopus vniuerſam diœceſim viſitare & gubernare: acceſſebat ſibi auxiliarem qui ſibi eſſet adiumento: cui ideo certã penſionem in ſuis fructibus cõſignabat. Atq; huiuſmodi penſiones, ſicubi modò in more ſint, vt vẽdi nõ poſſunt, ita neq; redimi. Habent enim præbendarum effigiem quæ ſpiritualibus annectuntur. Et fortaſſè idem eſt ferendum iudicium de penſione quæ daretur ſeni ac bene merito epiſcopo aut preſbytero propter exhauſtos labores, ſi quoniam vires eum ad ſeruiendum deficiunt, renuntiare vellet ſacerdotiũ ſuum. Hoc enim lib.3. legitimũ ſumus arbitrati penſionũ genus: videtur enim huiuſmodi penſio clericali iuri annexa. Aliç verò ſunt penſiones quas iam diximus titulis ſæcularibus applicatas: puta principibus ac militibus: & has non eſt dubium poſſe redimi: quandoquidem, vt dictũ eſt, vendi poſſunt. Si enim militi cõſtituatur penſio ſuper epiſcopatum, poteſt eam epiſcopus redimere. Sed aliæ ſunt quæ nonnihil habent dubietatis: vtpote quæ in cõmutationibus aut ſimplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuntio in tuum fauorem meum beneficium, retenta certa penſione. Videtur enim hoc genus penſio eſſe merè temporalis: nam vt lib.3. diximus, ad nullum officium Eccleſiaſticum talis penſionarius tenetur: nec titulum habet, ſed ſolum ius à poſſeſſore petendi fructus. De his ergo inquit Caietañ. quòd ſi vnico contractu vtrunq; conficias: conſtituas ſcilicet penſionem decem ducatorum, octoginta redimendã, ſimoniacus eſt cõtractus. Si verò diuiſim poſt conſtitutam penſionem illam velis redimere, nullum tibi ius obſtat. ¶ Et primo de commutationibus citatum capitulum, Ad quæſtiones. de rerum permutatione. incautum lectorem fallere poſſet. Illic nanque nulla habetur mentio penſionis, ſed hoc ſolùm quòd quando inæquales ſunt præbendarum fructus, poteſt illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet quòd poſſit pecunia præſens tota numerari: & per conſequens penſio vnico contractu conſtitui & redimi. Imò ſine penſionis nominatione, ſi tua valet centum, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, ſimul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profectò non eſt cõcedendum: aliàs liceret & præbendam emere. Vt ſi ego nullam haberem prębendam, poſſem octoginta ducatis emere tuam, quæ valet decem. Textus ergo intelligendus eſt de quantitate pecuniæ quæ habeat rationem annuæ penſionis. At verò quòd illa poſſit redimi, videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur ſeorſum fieri permutationem præbendarum ſimpliciter, & poſteà æquipararì fructus. Quare iam illa penſio videtur dari ſine clericali iure, & ideo forſan illa redimi poteſt: Tametſi ingenuè fateor non poſſe me diſcrimen illud percipere domini Caietañ. inter duos ſeorſum contractus & vnum. Nam ſi conſtitutam penſionem ob id redimere poſſum, quod eſt res ſine titulo Eccleſiaſtico, neſcio quando conſtituitur, poſtquàm tunc extrahitur ab eodem Eccleſiaſtico titulo, cur non poſſit ſimul de redemptione paciſci. Sed nè tantam largiamur licentiam, dicendum quòd talis contractus habet vehementem ſuſpicionem emptionis & venditionis. Quare non poteſt non ſcandalum dare. De alijs penſionibus quæ in vſu modò ſunt, ſcilicet quæ pro libito ſine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas exiſtimant reſpondeant. Ego nanque, vt libro tertio dicebam, deuorare ius illud nequeo vt poſſit penſio poni, niſi pro titulo aliquo Eccleſiaſtico vel ſæculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi. Aliter inquam non poteſt. ¶ Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quæſtionis propoſita ſunt, ſoluta reſtant, præter ſecundum quod in gratiam Caietani adiecimus. Concedit nanque in commutationibus licitam eſſe compenſationem exceſſus maioris præbendæ, dummodò altera fructus habeat: hæret

Maior.

Tertia concluſio.

Explanatur concluſio.

Capitulũ ad quæſtiones. exponitur.

Ad argumẽta facta.

hæret autem ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quòd talis commutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò nō eſt cur dubitetur quin talis cōmutatio perinde atq; altera, licita ſit: ideo nihil abſurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm liceat ſpiritualia pro munere conferre quod eſt vel à lingua vel ab alio quouis obſequio.

Primum argumentum. QVANVIS cōſtitutum fuerit ſpiritualia non eſſe pretio æſtimanda, apparet nihilo minùs pro alijs muneribus poſſe conferri. *Gregorius.* Ait quippe in Regeſto Gregor. Eccleſiaſticis vtilitatibus deſeruiētes, eccleſiaſtica dignum eſt remuneratione gaudere. Eccleſiaſticis autem vtilitatibus deſeruire, eſt munus ab obſequio: ergo licitè pro eiuſmodi munere rependūtur Eccleſiaſtica ſacerdotia. *Argumen. 2.* ¶ Secundò. Tam ſordidū & carnale eſt intuitu conſanguinitatis beneficium conferre, quàm ſi pro ſuſcepto munere & obſequio daretur: illud autem non apparet euſq; ſordidum, vt ſit ſimoniacum: ergo neq; hoc ſecundum. *Argumen. 3.* ¶ Tertiò. Quod precibus cōceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à ſimonia eſt alienū: vtpote quam ſola vēditio emptioq; conſtituit. *Argumen. 4* ¶ Quartò. Hypocritæ ſpiritualia opera foris exhibent vt per munus linguæ laudem aucupentur humanam: neq; tamen eiuſmodi hypocriſis ſimoniæ tribuitur: ergo munus à lingua ſimoniā non parit. ¶ In contrarium eſt verbum Vrbani Papæ, canone, Saluator. 1. q. 3. Quiſquis res Eccleſiaſticas nō ad quod inſtitutæ ſunt, ſed ad propria lucra munere linguæ, vel obſequij, vel pecuniæ largitur vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt.

Prima concluſio. AD quæſtionem duâbus concluſionibus reſpondetur. Prior: Simonia perinde cōmittitur ſi res ſpiritualis pro aliquo tēporali munere vel obſequio ſeu exhibito ſeu exhibendo tribuatur, ac ſi pro pecunia quis eā vel numerata vel promiſſa largiretur. *Probatio.* Probatio eſt clara: quoniam nomini pecuniæ vniuerſa ſupponuntur quæ pecunia æſtimari poſſunt. Manifeſtum autem eſt, eiuſmodi obſequia, quippe quæ ad commodum aliquod referuntur, pretio penſari poſſe: nā & nummo operarij miniſtri cōducuntur. *Poſtrema cōcluſio.* ¶ Poſterior cōcluſio: Sicuti ſuſcepta pecunia aut alio quouis munere ſimonia cōtrahitur: ita & per munus à lingua. Exēpli gratia: Si quis epiſcopus precibus ad temporalē vtilitatem captandā inflexus ſacerdotiū cōferat, ea ſcilicet intentione vt fauorē captet, ex quo ſibi aliqua poſſit ratiōe collationis prouenire vtilitas. Probatur eâdē ratione, quia hoc etiā eſt pecunia æſtimabile. ¶ Circa iſtas cōcluſiones poſt illa quæ de vſura deciſa ſunt, nil fermè annotandū reſtat: nā propemodū quod vſura eſt in tēporalibus, id in ſpiritualib⁹ eſt ſimonia. *Sacerdotiū largiri pro munere etiā turpi ſimonia eſt.* Quare ſicuti mutuū dare pro aliquo munere vſura eſt, ita & ſacerdotiū pro eodē munere largiri eſt ſimonia. Neq; verò refert munus aliâs genere ſuo honeſtum ſit nécne. Si quis enim propter turpē familiaritatē cū muliercula fratri eius aut alteri quaſi in pretiū ſacerdotiū pénderet, ſimonia eſſet: & qui reciperet, reſignare teneretur. Secùs ſi ob amicitiā, licèt turpiter contractā, gratis illud cōferret. Adde ꝙ etiam ſi non ille qui ſacerdotiū recipit, ſed alius, quantūuis ipſo neſcio, pretiū pro ipſo obtulerit, ſimonia emergit: vt patet cap. Nobis. de ſimonia. Quapropter quùm primū ipſe reſciuerit, tenetur ſacerdotiū renuntiare: quia collatio nulla fuit. *Quæſtio.* ¶ Quæris autē eâdē ratione ſi qui præbendā ambit, nō epiſcopo, ſed alijs interuentoribus qui ipſam ei procurēt elargitur, vtrùm talis ſit ſimonia vt teneatur præbendā deſerere. Apparet enim ex vna parte non eſſe rationē parem. Nam ſi epiſcopus nihil pretij recipit, neq; preces pecunia æſtimabiles, vt in ſolutione tertij declarabitur, gratis ſanè confert, ac ſubinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandē eſſe rationē: nam vt quæſtione ſequenti explicaturi ſumus, diuino naturaliq; iure nō ſolū datio ſpiritualiū pro pretio prohibita eſt, verū & receptio. In caſu autem præſenti licèt epiſcopus gratis ſecundū ſuā opinionē cōferat, nihilo minùs alter nō gratis recipit, ſed pretio. *Solutio.* Et eſt tanti apud me vigoris hæc ſecūda ratio, vt ei libentiùs ꝗ priori aſſenſum præbuerim. Si quæ autem alia dubiola emergere hinc poſſunt, propoſitis argumentis attinguntur.

Ad primum argumentū. AD primū igitur reſpōdetur, ſententiam Gregorij huc tantū pertinere: Quòd ſi clericus vel eccleſiæ vel prælato honeſtū impenderet obſequiū ad eccleſiæ commodum vel aliud ſpirituale negotium conducens, eo

ipſo idoneus ſit cui ſacerdotium conferatur: ſicut reſpectu aliarum virtutum conferri poteſt. Obſequiũ autem & munus quod iure cõdemnatur, illud eſt prorſus quod ad carnalia referẽ: puta ſi quis ſeruit prælato aut ſuis agnatis vel amicis ad temporale cõmodum vt ſacerdotium, tanq̃ merces eiuſdem obſequij rependatur. Quod idcircò addiderim ꝙ epiſcopus qui iuſtam mercedem temporalem ſuis famulis perſoluit, nihil abſurdi facit ſi gratos habeat, atq; adeò erga eos gratioſum animum gerens, dum idonei ſint, etiam in præbendarum collatione ſe illis beneficũ exhibeat: quia tunc illud obſequiũ nõ reducitur ad temporale commodum, ſed ad gratiam quam famuli poſſunt per idonea grataq; obſequia cum hero ſibi conciliare. Quare ſeruire Antiſtiti propter Eccleſiaſticum ſacerdotium, non eſt in vniuerſum culpabile, niſi quando illud quodãmodò ad emptionem reducitur, ſcilicet cùm ſpectatur tanq̃ pretium obſequij. Nam vt articulo primo dictum eſt, cùm multifariã quidpiam alteri cõferri poſsit, ſcilicet per modũ liberalis vel doni vel obſequij, & per modum reuerentiæ & honeſtatis, vel quaſi debitũ ex laudabili cõſuetudine, nihil iſtorum vitium ſimoniæ parturit, ſed ſola ratio pretij aut mercedis.

Ad ſecundũ argumentũ. D. Thomas. ¶ Ad ſecundum reſpondet D. Thomas negando eandem eſſe rationem de conſanguinitate quæ de alijs carnalibus obſequijs: nã hæc quandam habent rationem pecuniarij pretij, quæ non ineſt in conſanguinitate. Quare qui alioqui gratis ſuis conſanguineis ſacerdotium confert, etſi id tali reſpectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen ſimoniaca. Secùs ſi in altero ſacerdotiũ collocaret ea de cauſa vt ſuis conſanguineis beneficium remuneraret. ¶ Huic autẽ ſententiæ non deſunt qui contradicant. Enimuerò Altiſsiodorenſis antiquus autor. 3. parte, tractatu. 21. quendam refert Pariſienſem cantorem collationem ſacerdotij ratione cõſanguinitatis vitio ſimoniæ tribuentem, licèt ipſe eidem opinioni non ſubſcripſerit. Sequuntur autem eam Durandus & Bonauentura in. 4. diſt. 25. & Adrianus. Quin verò & inibi D. Thomas in eandem opinionẽ inflexit. In cuius gratiam arguere ſic poſſumus: Beneficia debent gratis conferri: qui autem perſonam conſanguinitatis reſpectat, non dat prorſus gratis. Nam vt lib. 3. diximus, acceptio eſt perſonarum. Quin verò cõſanguinitas pretio videtur æſtimabilis. Quis enim non ſuper aurum æſtimet, conſanguineum illuſtri eſſe proſapia ortum? Quæſtio ergo hęc quia ſcrupulorum nutrix eſt, ſubiectis propoſitionibus eliquidatur.

Altiſsiodor. Durandus. Bonauentura. Adrianus. Ratio prætetitæ opinionis.

Prima propoſitio. Prima eſt. Etſi cõferre beneficiũ cõſanguineo indigno crimẽ ſit genere ſuo mortale: digno autẽ propter conſanguinitatẽ, peccatũ etiam nõnullum: neutrum tamẽ eſt ſimonia. *Probatio.* Prima pars lib. 3. ſatis probata eſt: nam eſt peccatum iniuſtitiæ cõtra fidem epiſcopalis officij. Mox & ſecunda etiam nota. Quoniam cùm ſacerdotia pro illis qui dignè ſeruiant ſint inſtituta, ſi conferantur alio reſpectu, acceptio eſt perſonarum. Haud tamen erit mortalis ſi digno fiat collatio, ſed tantùm venialis, eò quòd nulla violatur iuſtitia. Tertiam autem partem bene aſſerit D. Thomas: nam vbi non eſt ſpiritualium venditio, nulla eſt ſimonia: illic autem nullum interuenit pretium. Id quod à ſimili vſuræ deducif. Quod enim in tẽporalibus vſura eſt, id in ſpiritualibus, vt dicere ſolemus, eſt ſimonia. Et tamen mutuum dare conſanguineo, & tali reſpectu, nulla eſt vſura. Accedit quòd in cap. Saluator. vbi Vrbanus ſimoniæ cauſas enumerat, nullam conſanguinitatis mentionem fecit. *Vrbanus.* Idq; inde præterea confirmatur quòd propter talem perſonarum acceptionem nemo incurrit pœnas iuris in ſimoniacos decretas. *Cõfirmatio.* Propter argumentum ergo proximè factũ diſtinguitur ꝙ qui dat conſanguineo, non det gratis. Si enim intelligatur, nõ dat ſimpliciter ea ratione qua debet, verum eſt: ſi autẽ intelligatur pro pretio, id negamus: nam etſi præclara conſanguinitas ſuper aurũ æſtimetur, vt Sapiens de ſapientia inquit, nullo eſt tamen foro vendibilis: ſicuti poſſeſsiones & miniſtrorũ operæ. ¶ Secunda propoſitio. *Secunda propoſitio.* Conferre ſacerdotium conſanguineo digno ratione dignitatis ac probitatis, tantum abeſt à ratione ſimoniæ, vt ſit etiã laudabile: quoniã cõſanguinitas de genere bonorũ eſt, veluti amicitia. Et ideo illius de cauſa nemo fit deterior qui aliâs dignus eſt. Imò cęteris paribus ſi ſcandalũ caueaẽ, ille pręferẽdus eſt veluti cęteri honeſti amici. ¶ Vltima ꝓpoſitio. *Vltima propoſitio.* Antiſtites q in propoſito habẽt, aut vniuerſa ſacerdotia, aut cuncta quę pinguiora ſunt ĩ cõſanguineos & affines ꝓfundere, etiã ſi adiunctã habeãt intentionẽ nõ cõferendi niſi dignis, nõ habent conſcientiã tutã: imò vix poſſunt à mortali macula elui. Primũ, ꝙ qui hoc pacto affecti ſunt, facilè à ſuo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducant qui verẽ

vere non ſunt. Mox quòd non poſſunt non ſcandalũ dare. Deinde quòd alijs qui digni ſunt, & forſan digniores, non parum iniuriæ irrogant. Quin verò illis occaſionem offerunt: nè cùm fauore & præmio ſint deſtituti, ſegniores ſint ad literarũ ſtudia, atq; ad probitatis ſtudia exercenda. Quare bene inter alias iniquitates veterum ſacerdotum ac iudicum deplorabat Micheas, capite tertio, quod ædificarent Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniquitate. ¶ Ad tertium plura Diuus Thomas reſpondit: nempè tria. Primũ eſt quòd qui in collatione ſacerdotij munus principaliter à lingua intendit, puta vel laudem aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut contraria inuidia vel odium cauetur, ſimoniacã labem contrahit.

Ad tertium argumentũ.

Prima aſſertio D. Tho.

Obiectio.

¶ Quòd ſi contrà quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat: quare neq; pœnas incurrit iuris, perſpectè ponderet verba. Non enim D. Thom. laudis intentionem, etiam ſi ſit principalis, nec precum cauſam ſimoniæ ſimpliciter tribuit: ſed quando per hæc aliquod emolumentũ temporale pretio æſtimabile contenditur: vt ſi epiſcopus ſacerdotiũ regis famulo, aut eius precibus ductus conferat qui ſe apud regem laudibus efferat, quo hamo pinguiorem Eccleſiam poſsit expiſcari. Imò verò neq; tunc eſt ſimonia niſi quando id principaliter intenditur, cuius indicium eſt quando collatio fit indigno: nam cùm tunc principalis intentio non ſit idoneitatis perſonæ, conuincitur eſſe emolumenti temporalis. Quare criminі tunc iniuſtitiæ & infidelitatis adhæret inſuper ſimonia. Atq; adeò recipiẽs præbendam tenetur eam relinquere, niſi denuò integretur prouiſio. Quando verò non niſi ſimpliciter laudes Antiſtes affectat, aut per preces amicitiã & gratiam, tunc nulla eſt ſimonia. Imò verò quando quis confert digno, præcipuè propter dignitatem, licèt ſiniſter oculus non modò ad humanam laudem & fauorem ſpectet, verũ & ad temporale emolumentum & lucrum, ſimonia nõ inficitur. Quòd ſi Innocentiũ coſulas ſuper cap. Tuã. de ætate & qualit. ord. ſimilia ſuo more docet. Cui & Caiet. in ſua Summa, verbo, ſimonia. aſtipulatur. ¶ Secundum igitur aſſertum eſt quòd dum preces pro digno porriguntur, tunc collatio non eſt ex genere ſuo ſimoniaca: quandoquidem legitima ſubeſt tam precandi quàm cõferendi cauſa. Poteſt nihilo minùs illuc irrepere ſimonia mentalis ſi collatio non propter dignitatem fiat, ſed præcipuè propter fauorem & emolumentum pretio, vt dictum eſt, æſtimabile.

Secunda.

¶ At quia in ſermonem de precibus & fauore incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrũ collatio metu extorta ſit ſimoniaca, ita vt qui beneficium tale recepit, reſignare ipſum teneatur. Idem enim præfatus cãtor Pariſienſis, referente eodem Altiſsiodorenſi, tenet. Quoniam metus, inquit, pecunia eſt redimibilis. At verò eodem modo quo de conſanguinitate & amicitia, reſpondetur: videlicet quòd etſi metu conferre indigno peccatum ſit genere ſuo mortale: digno verò, nonnulla etiam culpa, quia collatio non fit legitimo fine: neutrum tamen eſt ſimonia: quoniam dare metus cauſa non eſt dare pretio. Nam etſi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilo minùs qui metuit, nil recipit. Imò verò nec ſacramenta conferre propter metum vllo cõdemnatur iure: vt ſi quis metu confeſsionem audiret. Nec verò vulgò talis epiſcopus haberetur ſimoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur qui eſſet modò expoſito pretio æſtimabilis, tũc eſſet ſimonia: vt ſi rex vel eius aulicus comminaretur epiſcopo quòd niſi ſacerdotium tali perſonæ conferret de gratia regia excideret, neque ad aliam eſſet aſcenſurus ſedem. Qui enim tali metu ſacerdotium conferret, id ad venandum epiſcopatum faceret: ac perinde ſimoniacus eſſet. Secùs ſi metus ei incuteretur amittendi vitam, aut temporalia bona quæ poſsidet: nam tunc metuens nullum habet reſpectum lucri. ¶ At quoniam dictum eſt ob metum indigno conferre, peccatum eſſe genere ſuo mortale, non quidem ſimoniæ, ſed iniuſtitiæ & infidelitatis. Poſtremus ſupereſt ſcrupulus: Vtrùm nullus metus talem culpam excuſet. Reſpondetur tamen nullum eſſe in tali re excuſantem metum: nam cùm & diuinum ius & naturale id vetet, atque adeò facinus ſit intrinſecè malũ, potiùs gladio ſuccumbendũ eſt, quàm illud patrandum. ¶ Tertium dictum diui Thomæ eſt: Quenquã pro ſe rogare ad obtinendum ſacerdotium cui animarum cura ſubiungitur, præſumptuoſum eſt, ac proinde per ſuas ipſe preces indignus redditur: atq; adeò peccat pro indigno rogans. Si autem ſacerdotium abſque tali ſit cura, ipſe autem vitæ ſuſtentatione indigeat, citra ſimoniam poteſt id petere. Ratio prioris membri eſt, quòd

Dubitatio.

Altiſsiodorẽſis.

Solutio.

Scrupulus.

Reſponſio.

Tertium aſſertum.

Ratio aſſertionis.

quòd dignitatem quæ ad animarum curam requiritur, ſi quis in ſe non agnoſcat, iniuſtè appetit: ſi verò habere ſe crediderit, inſolentia turget: id quod libr. ſequenti clariùs patebit. Secùs autem de alijs ſimplicibus ſacerdotijs. ❡ Hæc veruntamen ſententia Diui Thomæ nil mirum ſi nimium appareat rigida.

Prima ratio in. D. Tho.

Enimuerò ſi de ſola epiſcopali cura illa fuiſſet prolata, maximam haberet probabilitatem, vt lib. ſequenti viſuri ſumus. Exigit enim epiſcopalis profeſsio in eo culmine perfectionem, vt poſsit epiſcopus cæteros perficere: vt Dionyſius ait in lib. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Et ideo, vix non ſolùm procuratio, verùm appetitus poteſt eſſe ſine culpa: aut iniuſtitiæ, ſi appetens nõ ſe agnoſcat idoneum: aut præſumptionis, ſi id facilè credat. Cura autem animarum in parœcianis Eccleſijs non tam excelſum expoſtulat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tanta præſumptio ſi quis ſe dignum exiſtimet.

Secunda ratio.

Secundò ad id arguitur. Poteſt eſſe tanta eorum raritas, qui ad parœcias regendas ſint idonei, tantaq; Eccleſiarum neceſsitas, vt viro cuius egregia in populo habetur exiſtimatio tam doctrinæ quàm vitæ, non modò non ſit præſumptio, verùm ſit charitatis virtus ſe ad id munus offerre.

Tertia ratio

Tertiò. Poteſt etiam contingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis poſthabitis Eccleſias omnes indignis committant: quo certè caſu non eſſet aliud quàm officium charitatis ad occurrendum tali peſti illum qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in ſe nullum crimen agnoſcit, prodire, vt per ſuiipſius electionem alij impediretur. Nam quanuis nemini de ſe credere liceat, nec leue aliquod peccatum habere, poſſunt nihilo minùs multi iuſtam habere probabilitatem ſuæ dignitatis, atque adeò ardore charitatis labores ſitire qui adminiſtrationi Eccleſiæ ſunt neceſſarij: ac perinde cum Iſa. dicere, Ecce ego: mitte me. Accedit & cap. tua nos. de ſimonia. quòd pro ſe rogantem vt in Canonicum eligeretur, reum non facit ſimoniæ. De hoc autem latiùs libro ſequenti in tractatu epiſcoporum.

Moderatio ſententiæ S. Thomæ.

Interim autem de parœcianis preſbyteris ſic eſt ſententia Diui Thomæ moderanda. Primùm non ait, vt de epiſcopo dicturus eſt, quòd appetere talia ſacerdotia ſit præſumptuoſum, ſed pro ſe rogare: quod certè vix poteſt carere ſcandalo. Secundò id etiam ſentit ſi res per ſe conſideretur: nempè ſi prouiſores ſacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obſeruarent, digniores ſemper anteferrendo. Item in prouincia bene inſtituta in qua viri non deſunt idonei. Tunc enim rogare pro ſe quenquam præſumptuoſum eſſet & ſcandalo proximum: quia talem tunc virum non tam publica neceſsitas quàm priuata voluntas ad id adducere videretur. Imò verò non dicit Sanctus Thomas huiuſmodi præſumptionem ſemper eſſe mortale delictum: quoniam poteſt eſſe leuius.

Ad quartum argumentũ.

❡ Ad quartum reſpõdetur ſecundùm Diuum eundem, quòd hypocrita non confert ſpirituale propter temporalem laudem, ſed ſolùm ſeipſum talem demonſtrat. Quare per talem ſimulationem potiùs furtiuè ſurripit laudem humanam, quàm emat: quapropter illa non eſt ſimonia.

Quæſtio.

❡ Huic autem reſponſioni affine eſt diſputare, vtrùm qui per hypocriſim aut aliam ſimulationem aliquid acquirit, teneatur illud reſtituere. Vt ſi quis nequam ſimulata ſanctitate, aut diues efficta paupertate, eleemoſynas aut beneficia acquirat, vtrùm teneatur ea quæ ſic acquiſiuit ſuis dominis refundere.

Alexander. Altiſsiodor. Adrianus.

Fuit enim aſſertio antiqui Alexandri & Altiſsiodorenſis: illius quidem quarta parte. q. 86. membro. 3. huius verò lib. 4. capite, De reſtitutione. In quorũ ſententiam ſe contulit Adria. eo. lib. in titulo, De reſtitutione.

Fundamẽtũ proximæ opinionis.

Et fundamentum iſtorũ eſt, quòd hypocrita fraude ſeducit populũ, atq; adeò quicquid ſibi illa vafritie acquirit falſo titulo adipiſcitur, ob idq; nullum ſortitur dominium. Perinde ac ſi ego Petro pecuniam deberem cuius perſonã mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec oĩno opinio hęc ꝗbuſpiã probabilitate carere videtur: tametſi nimiũ ſit acerba.

Argumentũ cõtra præteritam opinionem.

Arguũt autẽ cõtra ſe ipſi hoc pacto: Si epiſcopus occulto criminoſo, aut alteri aliâs indigno, quẽ crederet eſſe legitimè idoneũ, beneficiũ cõferret, collatio teneret: quãuis falſus titulus in cauſa ei⁹ fuiſſet: ergo eodẽ pacto dominiũ acquirit hypocrita.

Solutio Alexandri.

Reſpõdet Alexãder antecedẽte cõfeſſo, inficiãdo cõſequentiã. Quoniã qui idone⁹ eſt ſacerdotio, nõ fingit probitatẽ illo fine ſicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur eſt & latro. Alter verò etſi eccleſiã ingrediẽs indignus ſit, ingreſsũ tamen legitimũ habet.

Replica cõtra ſolutionem.

Ex hac tamẽ iſtarũ ſolutiõe duo ſequunť. Primũ cõtra ipſos, ꝙ nõ oĩs hypocrita teneť ad reſtitutionẽ eorũ quæ taliũ intuitu illi erogãtur, ſed ille præciſè qui intentione & cauſa illius lucri hypocrita ſit: nam par eſſe debet ratio

ratio illius atq; alterius qui ſacerdotiũ ſuſcipit. Quocirca ex eorum ſolutione ſequitur ſecundò: Quòd ſi quis ſanctitatem qua caret ea intentione ſimulet vt ab epiſcopo ſacerdotium aucupetur, ſimoniam ſimiliter cõmittat, reſtitutioni obnoxiam: quod re vera nõ eſſet aſſertu ſecurum. Aliâs multi eſſent qui mala fide præbendas poſsiderent, atq; adeò multi curati, quin verò epiſcopi qui verè nõ eſſent tales: quod qui cõcederet, multas Eccleſiaſticas functiones ſuſpectas redderet, atq; inualidas. ¶ Igitur prædicta opinio ſi quid veritatis habet, his eſt moderaminibus temperanda. Primùm de culpa nemo dubitat quin ſit grauis, tali viſco ineſcare populũ ad extorquendã eius ſubſtantiã. Sed quantum ad reſtitutionem animaduertendũ eſt, aliud eſſe quicquam alteri porrigere ſub cõditione: hoc eſt, do ſi ſis talis qualis appares. Aliud verò abſolutè donare: etſi motiuũ ſit illa qualitas quæ apparet. Collationes autẽ ſacerdotiorũ dignitatũq; eccleſiaſticarũ ambigere nõ licèt quin abſolutè fiãt, & abſq; vlla prorſus cõditione: perinde atq; ſacramẽtorũ diſpenſationes. Alioquin nihil eſſet in eccleſia firmũ neq; ſolidũ. Quare qui aliter hęc munera diſpenſare cogitaret, non id faceret quod eccleſia intendit. Quo fit vt etiam ſi qui ad Eccleſiam aſſumitur, illa intentione mendoſam ſanctitatem venditaſſet, nihilo minùs collatio teneret. Et quis poſt adeptionẽ dignitatis, aut cuiuſcunq; ſacerdotij quis vitam ſuam corruptis moribus cõtaminet, nihilo minùs verè poſsidet, neq; ad reſtitutionẽ tenetur fructuum. ¶ Per hæc ergo fermè de eleemoſynis iudicandum eſt. Enimuerò ſi qui eleemoſynam aut hypocritæ aut diuiti perſonato pauperi largitur, ſub tali conditione id faceret, ſi verè eſt quod apparet, certum eſt non transferre dominium, illa nõ aſsiſtente conditione. At verò non illo pacto conferri cenſentur, ſed abſolutè donantur: tametſi motiuum ſit falſum: & ideo re vera credendum eſt transferri earum dominium, etiam in hypocritas & falſos pauperes conferantur. Quòd autem abſolutè donentur inde apparet quòd homines propter Deum eleemoſynas largiuntur. Imò quodammodò Chriſto ipſi in pauperibus. Nam quod vni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquiſitio dignitatis perſonæ ad porrigendũ ſtipem. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipſe concedit quando cauſa finalis eſt vera, licèt motiua ſit falſa, tranſlatio dominij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum quem putat eſſe bonum conducat, licèt non ſit talis, nihilo minùs acquirit mercedis dominium: dummodò ſeruiat, quæ fuit cauſa finalis: quanuis non tam bene ſeruiat, vt herus putabat. Eleemoſynarũ autem finalis cauſa eſt charitas Dei, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos: ergo licèt motiuum ſit falſum, ſcilicet perſonæ dignitas, non impeditur dominium. Aliâs qualecunq; mendacium diceret pauper, ſubmitteretur reſtitutionis iugo. Et poſtremò ex alio iſtorum aſſerto arguitur: Si hypocrita & mẽtitus pauper tenetur reſtituere, quęritur cui facienda ſit reſtitutio. Reſpondet Alexan. non illis qui eleemoſynas porrexerunt: quippe qui propter Deum earum à ſe dominiũ alienãrunt, ſed facienda eſt reipub. vel alijs pauperibus quibus fuiſſent fortè collatæ. Sed contrà redarguitur: Si qui eleemoſynas largiti ſunt à ſe dominium abdicãrũt, fit vt in ipſos tranſtulerint quibus tribuerunt: nam in Deum non tranſtulerunt niſi in iſtos quibus eius cauſa donãrunt. Porrò ergo opinio illa non eſt neceſſaria. Quòd ſi nos rurſus vrgeas: Illi eleemoſynas porrigentes non ſponte fecerunt & voluntariè: quandoquidem ignorantia fuit in cauſa, quæ ſecundùm Ariſtote. facit inuoluntariũ. Quare D. Thomas ait hypocritam furtiuè ſurripere laudes. Inuoluntaria autem donatio nõ valet. Negatur prior præmiſſa: non enim omnis ignorantia facit inuoluntarium quando non ignoratur potiſsima cauſa operis. Sciunt autem omnes miſericordiam officiũ eſſe charitatis, quod nõ indiget tanta exploratione meritorum perſonæ: quoniam licèt pauper non ſit dignus, nulla tamen fit meritorum iactura. Et ideo quanq̃ eadem dignitas ignoretur, nihilo minùs ſpõtanea eſt miſericordia. Hoc in quotidianis eleemoſynis aſtruxerim: nã ſi inſignis impoſtor eximiã vel ſanctitatem vel neceſsitatem effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim talem peſsimum ad reſtitutionem teneri: nam tunc ingens eleemoſyna illa nõ eſſet cenſenda ſpontanea, ſed per fraudem extorta. ¶ Soluta ergo reſtant argumenta in contrarium. Conceditur enim talem hypocritã deceptorem eſſe, & quodammodò falſo titulo qui in eo ſit corraſiſſe eleemoſynas: ſed negatur nihilo minùs, propter rationes dictas, dominium nõ acquiſiuiſſe: quoniam vltro-

Qui ſimulata paupertate eleemoſynam extorquet ad reſtitutionẽ non tenetur.

Confirmatio præteri-te aſſertionis.

Ratio altera ad idem.

Solutio Alexandri.

Replica.

Obiectio.

Solutio.

Limitatio ſuperioris dicti.

neè in illum tranſlatum eſt. Neq; ſimile eſt quando vna perſona pro altera ſupponitur. Si enim [illegible] is mihi diceret eſſe Petrum, cui ideo id t[illegible]buerem quòd non niſi Petro largirer, ſi non eſt Petrus, non tenetur datio: ſicut non teneret matrimonium. Error autem in moribus aut in bonis fortunæ nõ habet eandem efficaciam ad elidendum contractum.

QVAESTIO OCTAVA, De reſtitutione Simoniæ & pœna Simoniaci.

ARTICVLVS. I.

Vtrũ quicquid per ſimoniã vel datur vel recipitur, ſit reſtitutioni obnoxiũ.

POSTREMA DEmum quæſtio de ſimonia, vt reſtitutionem ac reliquas pœnas exploret oportet. Apparet nanq; non eſſe neceſſarium vt quiſquis per ſimoniam præbenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim ſpiritualia quædam quæ ſemel obtenta abijci nequeunt: vt charactêres qui per ſacramentales conſecrationes imprimuntur: ergo illi licèt ſimoniacè acquirantur, non ſunt reſtituendi. ❡ Secundò. Contingit epiſcopum ſimoniacè eſſe promotũ, cuius ſubinde pœna eſt ſuſpenſio: & tamen ipſum ſubdito ſub anathemate iubere vt à ſe ordines ſuſcipiat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamen ab eo qui poteſtatem nõ habet conferendi, intenta re debet recipere: ergo epiſcopus per debitum ſimoniæ ab illa epiſcopali poteſtate non ſuſpenditur. ❡ Tertiò. Nemo pro illo delicto puniendus venit quod ſe neq; ſciente neque volente factum eſt: ſiquidem pœna ſoli voluntario delicto debetur: contingit autem nonnunquam vt quis ſpirituale quidpiam accipiat, alijs clam ipſum id procurantibus: ergo non eſt quòd ille debeat collatione ſibi facta priuari.

❡ Quartò. Nemo pro ſua culpa debet cõmodum reportare: vſu tamen venire aſſolet vt ſi ſimoniacus id quod ſic acquiſiuit reſignaret, in rem eorum cederet qui fuerunt ſimoniæ participes: vtpote quando prælatus aut totum collegium cui facienda eſt reſtitutio in ſimoniam conſenſit: ergo tali euentu nulla eſt reſtitutio facienda. ❡ Quintò. Dum quis per ſimoniam ad ſolenne votum religionis admittitur, nõ poteſt ab eodem ſe voto religare: ergo ab eius reſtitutione quod per ſimoniã adeptus eſt abſoluitur. ❡ Sextò. Exterior pœna in hoc ſæculo nõ debet pro intimo cordis motu infligi: quippe qui ſoli Deo patet: accidit autem ſimonia nõ ſolùm foris in opere, verùm & intus in corde: qua ratione, vt ſuprà patuit, per voluntatem definitur: ergo eiuſmodi ſimonia nulli eſt reſtitutioni obnoxia. ❡ Septimò arguitur. Multò plus eſt ad altiora promoueri quàm in ſuſceptis permanere: Quandoq; autem cum ſimonia fit diſpenſatio vt ad ſublimiora euehantur: ergo nõ ſemper debent ſuſceptis orbari. ❡ In contrarium eſt ſententia illa canonis, Si quis epiſcopus. 1. q. 1. Qui ordinatus eſt, nemo ex ordinatione vel promotione quæ eſt per negotiationem facta proficiat: ſed ſit alienus à dignitate vel ſolicitudine quam per ſimoniam acquiſiuit.

Primum argumentum. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Argumen. 4* *Argumen. 5.* *Argumen. 6.* *Argumen. 7*

AD quæſtionẽ vnica cõcluſione reſpõdetur: Quicquid per ſimoniã acquiſitum eſt, ſiue pecuniario pretio, ſiue munere alio perinde valente, reſtitutioni ſubiectũ eſt: videlicet, neq; qui ſpirituale emit retinere illud poteſt, neq; pretiũ ille qui vẽdidit. Probatur cõcluſio. Nemo id retinere poteſt quod contra voluntatẽ Dñi acquiſiuit: vt ſi diſpenſator res heri ſui diſtraheret, neq; ipſe poſſet retinere pretiũ, neq; res emptores retinere. Dñs autẽ, cuius diſpenſatores ſunt Eccleſiarũ prȩfecti, lege cauit nè ſpiritualia quȩ gratis ipſis in commune bonũ collata ſunt, pretio diſtribuerent: ſecũdùm illud Matth. 10. Gratis accepiſtis, gratis date: ergo ſi pretio eodẽ ſpiritualia diſpenſantur, neq; venditor pretium neq; emptor ſpirituale retinere poteſt. ❡ Circa hanc concluſionẽ cũ eius, quæ S. Tho. eſt, probatiõe, primũ dubiũ eſt quo iure vigorẽ habeat veritatis: diuinõne & naturali, an verò ſolo põtificio. De hoc nãq; nulla extat dubitatio. Totũ em̃ canonicũ ius id cõclamat: vt patet canone citato, Si quis eps. vbi qui dignitatẽ per ſimoniã emit, ab eâdem iubetur eſſe alienus: & can. preſ byterũ. eâ. cau. &. q. qui per pecuniã Eccleſiam obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice verſa, cap. de hoc. de ſimonia: Reges qui pretium vt in electionem conſentirent acceperint, idem pretium reſtituere

Concluſio reſponſiua. *Probatio cõcluſionis.* *Dubium.*

Martinus.5. reſtituere coguntur. Et in Extrau. Martini 5. quæ extat inter acta concilij Conſtantienſis, ſeſsione.43. Sancitũ eſt vt electiones, poſtulationes, & quæuis prouiſiones ſimoniacæ nullæ ſint ipſo iure. Vnde fit vt neq; prębendæ

Paulus.2.

neq; pretium pro ipſis penſum retineri valeat. Id quod & Paulus Secundus in ſua Extrau. cùm deſtabile. cõſtantiſsimum eſſe voluit. Præterquàm quòd eiuſmodi ſimoniaci prælati perpetuę damnationi perpetuè adiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs ſuſpenduntur: vt patet ibidem, & cano. Si quis dator. & cano. Si quis epiſcopus.1.q.3. Quin verò mediatores, & intercurrentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrùm verò iure etiam naturali, ac perinde diuino vtraque reſtitutio, ſcilicet tam præbendæ quàm pretij ſit iuſſa, ambigitur. Et quidem quòd qui ſacerdotiũ vendidit ad pretij reſtitutionẽ teneatur, manifeſtè ex naturali, diuinoq; iure colligitur.

Qui ſacerdotiũ vẽdit diuino ac naturali iure tenetur reſtituere pretiũ.

Nam cùm ſpirituale non ſit natura ſua vendibile, ſed gratis dari iuſſum, vt per verbum Chriſti proximè citatum conſtat, palàm eſt iniquè recipi: ſicuti de vſuraria pecunia ſuprà monſtratum eſt. Quòd autem ille qui præbẽdam vel quippiã ſpirituale pretio recipit teneatur diuino naturalive iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam vt in exẽplo concluſionis perſiſtamus, bifariàm diſpenſator poteſt res domini contra eius voluntatẽ alienare. Vno modo quia dominus nullatenùs id præcepit: & tunc iure naturæ ille cui hęc traduntur non acquirit dominium. Altero modo quia herus pręcepit, vt gratis dentur: verbi gratia, pauperibus diſtribuatur frumentum. Et tunc etſi diſpenſator, id pauperibus diuẽdens teneatur pretium reddere: tamen pauperes qui gratis erant accepturi, etſi quidpiam pretij rependant, nullatenùs tenentur res ipſas reſtituere. Pari modo Dominus præcepit diſpenſatoribus ſuis ſpiritualia gratis diſtribuere: ergo qui idonei erant, etiam ſi emerint, non tenentur id quod emerunt reſtituere iure diuino neq; naturali: ſed ratione eccleſiaſtici iuris caſſantis huiuſmodi prouiſiones. Id quod exemplo vſuræ confirmatur. Etenim quanuis qui dat ad vſuras reſtituere ſit obligatus, qui tamen pro mutuo vſuram ſoluit, non tenetur. His rationibus probabile fortè quibuſdam fiat in iure diuino & naturali non fundari, vt emptor ſpiritualium teneatur illa reſignare. At verò ſecùs res habet: nã

Emens ſpiritualia tenetur reſignare iure diuino.

in primis diuus Thomas & Doctores ex illo diuino iure, Gratis accepiſtis, gratis date: inferunt ſpiritualia empta eſſe reſignanda: imò nõ Doctores modò, verùm & iura ipſa:

Ratio aſſerti

Demonſtratur ergo non modò pretij, verũ & ſpiritualium reſtitutionem fundamentũ à iure diuino ducere, licèt parum differẽter. Spirituale non ſolùm vendere, verùm ipſum emere eſt ſimonia: ergo in iure naturæ eius fundatur reſtitutio. Probatur antecedens. Spirituale eſt mera gratia Dei: Gratia autẽ non modò gratia eſſe deſinit: quia non gratis datur, ſed quia nõ gratis recipitur: vt probè Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. q. 1. vbi ait: Gratia ſi non gratis datur vel recipitur, gratia nõ eſt. Et Vrbanus cap. Saluator. 1.q.3. dicens: Qui Dei Dona quæ gratis accipiuntur vt gratis dentur propter ſua lucra vendit vel emit, cum Simône donum Dei poſsideri pecunia exiſtimat. Imò Simon in hoc priùs quòd ſpirituale emere voluit, contra Spiritus ſancti gratiam, atq; adeò contra ius diuinum peccauit: licèt poſteà eandem gratiam vendere cogitaret. Neq; ſolùm gratiæ emptio diuino iuri aduerſatur, verùm & contra ipſam eſt rerum naturam: nam gratia non pretio, ſed gratis poſsideri debet. Itaq; etſi Chriſtus tãtũ dixerit: Gratis accepiſtis, gratis date: in eo tamẽ quòd dixit, gratis date, intellexit quòd omnes gratis debẽt accipere. Vnde non minori iniuria ei infert qui emit, quàm qui vendit: nam vult Deus gratiam ſuã ſibi ſoli deberi: & qui emit, profitetur ſe non à Deo ipſo, ſed à venditore recipere. Quocircà non ſolùm vendere, verùm emere, quia eſt contra diuinam gratiam, peccatum eſt, vt ſuprà diximus, contra religionem. Atque in hoc ſimonia ab vſura differt. Vſura enim ſolùm prohibetur in bonũ proximi: puta ad cauendum iniuſtitiam nè pretium pro eo quod non eſt vendibile recipiatur: quare vſura ſolùm ex parte accipientis, & nõ ex parte dãtis eſt iniuſtitia. In ſimonia verò ex vtrâq; parte peccatur contra religionem & contra Dei iuſtitiam: quippe qui non tantùm diſpenſatoribus ſuis iuſsit gratis illa donare, verùm cunctis inhibuit nè aliter quàm gratis illa reciperent, vt illa ratione confiterentur à ſolo ſe Deo ſuſcipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum ſolutiones quæ proximè faciebamus. Igitur ſi ſpiritualia emere, ſimonia eſt, contra ius diuinũ & naturale: nẽpe cõtra rationẽ gratiæ: & ideo ibidem iactum eſt reſtitutionis ſpiri-

tualium fundamentum. Dixerim, iactũ fundamentum: quoniam modò id ſolùm conſtituimus, quòd tam emptio quàm venditio ſit iure naturali ac diuino ſimonia: an verò eodem iure impediatur tranſlatio tam præbẽdæ quàm dominij pretij, vt reſtitutio ipſa perinde atque in vſura ſit de iure diuino, in reſponſione ſexti argumenti inter enarrandum cap. mandato. de ſimonia. dilucidabitur. ¶ Poſt hæc ad penitiorem concluſionis intelligentiam recolẽda eſt, ſicuti vſuræ, ita & ſimoniæ celebris diſtinctio, in realem ac mentalem. Simonia realis eſt illa quæ pacto fit, vel expreſſo vel tacito: hoc eſt nutibus ſignificato. Quanuis niſi poſteà re vera ſequatur executio pacti: hoc eſt ſi nõ ſoluatur conſtitutũ pretiũ, tunc venditor ad nullam in conſcientia reſtitutionem tenetur: vt de vſurario etiam diximus: quandoquidem nihil recipit. Vtrùm verò qui præbendam recipit teneatur illam reſignare, ſtatim examinabitur. Simonia verò mentalis eſt internum propoſitum & intentio dandi aut recipiendi ſpirituale pro temporali: ad cuius percipiẽdum intellectum ad id recurrito quod lib. 6. de vſura mentali diximus. Eſt enim lubrica fallaxque illa regula, quòd principaliter intendatur pretium aut minùs principaliter: ſed eſt philoſophico more ex obiecto mens perpendenda: Nimirum vt illa præciſè mentalis ſimonia cenſeatur, cuius obiectũ eſt ſimonia realis: ſcilicet intentio dandi recipiẽdive ſpirituale pro pretio tẽporali. Vnde ſi quis epiſcopo ex ſua liberalitate ad cõciliandam eius amicitiam ſeruit & certus ſit neque ſe recepturum neque epiſcopum largiturum pro ſeruitio, ſed ſperet quòd factus amicus fortè id gratis dabit, cuius ipſe eſt dignus, nulla eſt mentalis ſimonia: quia obiectum ipſum, ſcilicet, dare ratione amicitiæ, nulla eſt ſimonia realis. Neq; ſi cogitet dare aliquid liberali honeſtaq; datione, quaſi gratias referens, aut quaſi aliquid ex laudabili cõſuetudine debitum. Neq; vice verſa ſi epiſcopus taliter intendat recipere. ¶ Colligit autem Caietan. in ſua ſumma trinam ſimoniæ ſpeciem. Prima conſiſtit in ſola intentione abſq; vllo opere: Nempe cùm quis mente decreuit ſpirituale vẽdere aut emere: quã quidem certiſsimum eſt non eſſe pœnis iuris ſubiectam: cùm eccleſia de illis nõn iudicet. Secunda verò eſt, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, ſed latente. Dum ſcilicet celat qua intentione id facit. Et dum prælatus corrupta etiam intentione quam occulit, ſpirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, ſed non mandatur executioni. Imò antequàm collatio fiat vtrinq; à præcedenti conuentione deſiſtitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda eſt, quàm realis nondum perfecta. Propter quam licèt peccatum ſit graue, nemo pœnas iuris incurrit. ¶ Dubium hinc autem non diſsimulãdum exurgit: Vtrùm ſicuti contingit ſimonia mentalis abſq; reali, ita vice verſa contingere realis poſsit abſq; mentali. Eſt, verbi gratia, deceptor quiſpiam atque impoſtor qui pretium epiſcopo pro ſacerdotio pollicetur, idq; inſtrumento confirmat: abſq; vlla tamen implendi intentione. Apparet tũc ex vna parte ſimoniam oriri: quandoquidem ſi hoc innotuiſſet eccleſiæ, pœnis ille iuris adigeretur expoliareturq; ſacerdotio. Ex altera verò nulla videtur ſimonia: vtpote cũ externa operatio ex intẽtione ſit pẽſanda, à qua ſpeciẽ ſortit. Dicendũ ergo re vera nõ eſſe ſimoniã: neq; in foro cõſcientiæ præbẽda donatũ teneri eã relinqre: vt Caiet. ait. q. 10. primo quoli. Eccleſia tñ certior rei facta, qa de exterioribus iudicat, legitima præſumptione eum condemnaret. ¶ His denique prælibatis concluſio in primis reſtitutionẽ imperans, omnem complectitur realem ſimoniam, vbi pretium verè ſolutum eſt. Vbi autem pactum præceſsit, ſed non ſubſequutum eſt pretium, iam dictum eſt venditorẽ ad nihil teneri, ſed ſolùm ad delicti pœnitentiam. Vtrùm verò emptor teneatur ſacerdotium dimittere, diſtinguendum eſt. Si enim ante collationem explicat ſe pretium non daturum, non dubium quin collatio, ſi fiat, teneat: neq; opus eſt diſpenſatione habilem eum reddente ad ſuſcipiendum. Et vſq; ad hãc veritatem intelligendum eſt veridicum illud dictũ, cuius modò meminimus: Quòd ſi pactum nõ mandetur executioni, non incurrit in pœnas iuris: Si verò ſub tali pacto collatio fiat, nullaten⁹ hæſitari debet quin collatio nulla ſit. Id qd' propterea tam aſſeueranter affirmamus, quòd video nonnullos de hoc deceptos. Et in primis aſſertio fuit ſancti Thom. in articulo præcedenti: nã ob id conſultò expreſsit, quòd ſi aliquis det rem ſpiritualem pro aliquo temporali obſequio exhibito vel exhibendo, ſimonia eſt. Et ratio eſt manifeſta: nam illic eſt expreſſa emptio & venditio. Qui enim creditò vẽdit, verè

Diſtinctio ſimoniæ.

Illa ſimonia mẽtalis cenſenda eſt, cuius obiectũ eſt ſimonia realis.

Triplex ſpecies ſimoniæ

Dubium.

Solutio.

Omnis ſimonia realis ad reſtitutionẽ obligat vbi ptiũ ſolutũ eſt.

Dubitatio.

verè vendit. Adde quòd collatio non depen det ex futuro contingenti, ſed ſuppoſito pa cto, protinùs abſolutè fit. Quare iam inde eſt ſimonia quidquid poſteà ſubſequatur: videlicet ſiue pretiũ ſoluatur, ſiue ſecùs. Aliâs nunquàm ſub pollicitatione commit ti poſſet vſura: quod eſt falſum. Neq; refert pactum ſcripto & cum iuris ſolennitate fuerit celebratũ, an ſolo verbo inter duos abſq; arbitris: dũmodò fidem tuam impignores pollicitus te daturũ pro præbenda: quãdoquidẽ inde exoriretur ciuilis obligatio quę in alia materia firma eſſet & valida: ſecùs ſi non interueniat talis obligatio, ſed aliqua ſpes fiat alicuius referendæ gratiæ de honeſtate. ¶ De ſimonia verò mentali, obligétne ad reſtitutionem, in reſponſione ſexti dicendum eſt. Interim ergo de reali dicere conſequitur, cui, quomodoq; ſit reſtitutio facienda. Et priùs quidem de pretio, mox de præbenda aut re alia ſpirituali ſuſcepta. Et quidem quando ante rei ſpiritualis collationẽ præcedens pactum diſſoluitur, etiam ſi pretium fuerit ſolutum, nullum eſt dubium quin reſtitutio eidem ſit facienda qui pretiũ largitus eſt: ſiquidem, vt modò dicebamus, ob illam ſimoniam nemo fit reus pœnarum iuris. Confeſsio eſt Caietani in ſua Summa. At verò ſi ſimonia executioni mandata ſit, ſcilicet collatio tam pretij quàm præbendæ facta, tunc eſt dubium. Omnes enim in hoc conſentire videtur, etiam diuus Thom. in ſolutione quarti, ꝙ reſtitutio pretij ſit facienda vel eccleſiæ in qua ſimonia confecta eſt, aut pauperibus. Auguſtinus enim, vt habetur cap. Non ſanè. 14. q. 5. reſtitutionem malè acquiſitorum pauperibus adiudicat: cap. verò, de hoc. & cap. audiuimus. de ſimonia. eiuſmodi pretia ſimoniaca eccleſijs reſtitui iuſſa legimus. Idemq; expreſſè Cæſar imperauit in Authentica de ſanctiſsimis epiſcop. Attamen ſi res penitiùs inſpiciatur, diſtinguendum eſt. Etenim poſt condemnationem, extra controuerſiam faciẽdam eſſe cõſtat reſtitutionem eccleſiæ vel pauperibus, aut quemadmodùm Papa iuſſerit: quoniam & qui dedit ob crimẽ, mulctatur ære quod dedit: & qui recipit, dominium non acquirit. Verùm tamen dum crimen nõ eſt delatum, ſed in foro conſcientiæ latet, perſuadere aliud mihi nõ poſſum quàm quòd reſtitutio pretij faciẽda ſit eidem qui dedit. Et ratio eſt quòd lex pœnalis, vt lib. 1. diſputauimus, ante condemnationem reum non

Quãdo ante rei ſpiritualis collationẽ pactũ præcedẽs diſſoluitũ reſtitutio accepti pretii ei faciẽda eſt qui ſoluit.

Caietanus.

Dubium.

S. Thomas.

Auguſtinus.

Simoniacus poſt cõdẽnationem reſtituere debet eccleſiæ vel pauperibus: aliàs ei qui dedit.

Ratio proximæ aſſertionis.

ligat, vt ipſe teneatur exequutorem eſſe ſui ſupplicij aut mulctæ. Cùm ergo illæ præbẽdæ emptor ob crimẽ veniat ſuo pretio mulctandus, ſit vt ante condemnationem de crimine non amiſerit vel dominium vel poſſeſſionem, vt illic declarauimus: ac proinde cũ dominium translatum non fuerit in recipiẽtem, fit vt ſuo ſit domino redhibendum. Neq; quicquam refert iurène diuino & naturali, an ſolo eccleſiaſtico impediatur trãſlatio dominij. Poſſet enim forſan in præſentiarum quiſquam cõminiſci trãſlationem pretij non eſſe prohibitam diuino iure aut naturali: nã licèt Dominus noſter iuſſerit gratis ſpiritualia cõferri, nihilo minùs quia præbenda res eſt æſtimabilis pecunia, quanquã vendere peccatum ſit, nihilo minùs iure naturali acquiritur pretij dominium, pariter vt præbendæ: ſed quia eccleſia annullauit caſſauitq; tales contractus, vt patet iuribus ſuprà citatis, proclamantibus eſſe nullos, potuit ipſo facto pretium applicare pauperibus. Huiuſmodi autem commentum bifariàm, vt reor, pèccat. Primùm enim arbitror iure diuino & naturali dominium pretij nõ tranſmitti. Nam cùm Deus gratis dare iuſſerit pretium, pro re non vendibili datur. Quidquid ſit de collatione præbendæ. Secundò etiam ſi talis annullatio contractus ex ſolo ſtatuto eccleſiæ ortum habuiſſet, nõ potuit eadem ſancta eccleſia ſimoniacũ emptorem indicta cauſa in pœnam adigere, quouſq; eſſet de crimine condemnatus. Ex his ergo ſequitur quòd qui tale pretium recepit, perinde atq; vſurarius debet abſque vlla mora nullaq; expectata iudicis ſententia reſtituere illud tanquàm alienum, cuius dominium non habet: dummodò cautionẽ capiat nè poſteà cùm fiſcus reſciuerit, cogatur iteratò ſoluere. Quanuis illi qui dedit repetitio iure non permittitur: quandoquidẽ re cognita pretio mulctabitur. ¶ De reſtitutione autem præbendæ longè diuerſa eſt ratio: etenim ſi collatio facta eſt, reſtitui immediatè priori poſſeſſori non poteſt. Quoniam dum prælatus ſecundùm ſuam eſtimationem Petro cõtulit, Paulo ſimpliciter abſtulit. Quare neuter eius dominus eſt: videlicet neq; Paulus, quia illi fuit adempta: neq; Petrus, quia ratione ſimoniæ inidoneus factus eſt recipiendi. Quocircà Paulo reſtitui aliter nõ poteſt niſi reſignatione in arbitrio prelati facta qui ei reddat: præuia tñ diſpẽſatione ſuper irregularitate per ſimoniã contracta.

De reſtitutione præbẽdæ.

tracta. Quanuis retecta Papæ ſimonia, qui ſolos ſimoniacos habiles reddere valet, nihil obſtat quo minùs Petro denuò prouideat. Sed eſt aduertendum quòd quãuis ſimoniacus ſolo iure pontificio irregularis ſit atque inhabilis ad recipiendum ſacerdotium vel rem ſpiritualem, atque adeò eodem iure impediatur tranſlatio dominij, vt artic. proximo apertius fiet: nihilo minùs ius illud cogit vt nulla ſpectata ſententia protinus reſignet præbendam: vtpote cuius non eſt legitimus poſſeſſor. De fructibus autem perceptis in ſolutionibus tertij & quarti dicendũ.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum multa diuus Thomas reſpondet. Primùm ꝙ etſi qui ſacro ordine ſimoniacè initiatur charactêrem propter ſacramenti efficaciam ſuſcipiat, haud tamen ſacramentali gratia propter obicem ſimoniæ ſuffunditur. Secundò ſubdit quòd ab ordinis executione ſuſpenditur ob id quòd quaſi furto contra domini voluntatem charactêrem ſurripit. Vbi id quòd anteà diximus recolendum eſt: nempe quod non ſolùm dare, verùm recipere ſpirituale pretio, delictum ſit ſimoniæ. Tertiò addit ſuſpenſionem ordinis eò protendi vt non modò ſuſpenſis non liceat ordinis munere fungi, verùm neq; alijs fas ſit eis in tali executione communicare, ſiue delictum publicum fuerit ſiue occultum. Itaq; dũ quis pretio quantumuis occulto, hoc eſt nondũ in ius foras delato, ſacerdotalẽ ordinem ſuſcipit, neque celebrare poteſt, neque alij, qui id ſciuerint eius celebrationi intereſſe. Quartò ſubiungit talem ſimoniacum repetere nõ poſſe pretium. Intelligo hoc autem in publico foro, vt nuperrimè dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem eſſe reſtituendum. Quintò deniq; concludit, quòd ſimoniacus inde factus quòd ordinem ſimoniacè contulit, aut præbendã vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, ſi delictũ ſit publicũ, puta iudiciali foro, iure ſuſpẽdiť & quo ad ſe & quo ad alios: ſi verò ſecretũ, tunc duntaxat eſt ſuſpenſus quo ad ſe. Notanda ergo hìc eſt differentia quòd in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens, quando delictum eſt occultum, eſt ſuſpenſus quo ad alios, ſed tantùm quo ad ſe. In collatione autem ordinum, licèt conferens eãdem liberetur lege: ſcilicet vt crimine occulto, non ſit ſuſpenſus niſi quo ad ſe: recipiens tñ, etiã ſi ſit occultũ, vtroq; modo eſt ſuſpenſus. Sententia eſt antiqua, quam Panormit. ſuper cap. tanta. de ſimonia. comprobat. Et arbitror eam eſſe rationem quòd cùm in ſuſcipiendo radix ipſa infecta fuerit, non ſolũ ipſum ab executione voluerunt iura arcere, verùm & quoſcunque, priuatim id ſciẽtes: quanuis crimen occultum eſſet: hoc eſt non in publicum iudicium pertractum. Dator verò ſi legitimè erat ordinatus, ſatis duxerunt, vt ipſe abſtineret, reliqui verò non tenerentur eum euitare, niſi publicitùs eſſet condemnatus. De iſtis ſuſpenſionibus extãt iura in Extrauagante Martini ſuprà citata, Sacro. quæ eſt in concilio Conſtantien. & in Extrauag. damnabile. eiuſdem Marti. & Eugenij. & in alia, Cùm deteſtabile. Illa autẽ quæ de aliorum cõmunicatione cum ſimoniacis hìc recẽſentur, ad ſæculum diui Thomæ referenda ſunt: nam poſteà ad conſulendum timoratis conſcientijs decretum eſt in concilio Cõſtantien. vt nemo excõmunicatum vitare teneatur, niſi nominatũ, vel eum qui fuerit publicus clericorum percuſſor. Nec ſatis eſt quòd ſit nominatus generali nomine criminis: puta ſimoniacus, aut hæreticus: ſed requiritur quòd ſit de proprio nomine expreſſus. Aliâs non eſſet delicatis cõſcientijs ſatis ſuccurſum. Quare cùm omnis excõmunicatio ſuſpenſionem ſecum afferat, ſit vt etiam à ſuſpenſis antequàm publica ſententia nominati ſint, poſsint legitimi ſubditi ſacramenta ſuſcipere, etiam abſolutionis. Imò verò ſubdito ſuum ius petente parœcius poteſt ſine culpa illi ſacramentũ adminiſtrare: quia hoc totum in fauorem ſubditi indultum eſt. Dum modò tamen non celebret: id quod peccator citra immane ſacrilegij crimen facere non poteſt. ¶ Ad ſecundum pari modo reſpondetur quòd ab epiſcopo ſimoniacè promoto non ſolũ propter præceptum, verùm & propter eius excommunicationem nemo debet ordines ſuſcipere abſq; diſpenſatione. Idque, vt diuus Tho. ait caſu etiã quo ſubditus probare crimen non poſsit. Aliâs recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem ſimili modo quo proximè dicebamus venit intelligẽdum: loquebatur enim ſecundùm leges ſui ſæculi. Iam quippe nunc niſi talis epiſcopus nominatim ſit excõmunicatus, poteſt ſubditus iuxta dictum decretum ab ipſo petere ſacramenta. Si tamen ei ſit neceſſarium. Neq; verò epiſcopus tunc adminiſtrans delinquit. Secùs ſi ſua ſe ſponte ingereret: vt ſi ſubdito

Panormita. *Ratio aſſerti* *Martinus. 5.* *Eugenius.* *Cõciliũ Cõſtantienſe.* *Ad ſecundũ.*

ſubdito non petente præcepto cum ad recipiẽdum vrgeret: aut ſi extraneos ordinaret. Quare tunc ſubditus non tenetur ei parere. Ab epiſcopi autem communione qui aliter quàm per ſuî promotionẽ ſimoniacus eſt, niſi crimen eſſet iuridicè publicatum, neq; ſecundùm iura antiqua vllus tenebatur abſtinere. *Ad tertium.* ¶ Ad tertium reſpondetur bifariã quenquã, veluti de vſurario & fure dictum eſt, ad reſtitutionem teneri. Vno modo ratione acceptionis: quando ſcilicet peccauit accipiendo. Altero verò ratione rei acceptę, quando videlicet rem poſsidet quæ non eſt ſua. Igitur dum quis ſciens & prudens, ſua ſponte vel ordines vel ordinibus adiunctas præbẽdas ſuſcepit, tenetur tunc ratione acceptionis. Quapropter non ſolùm ijs priuatur quæ accepit: nempe ordinis executione & beneficio cum perceptis fructibus, verùm & alios quos fortè non percepit: potuiſſet tñ alius legitimè poſſeſſor percipere, reſtituere tenet: quia oĩm damna per iniuriã dedit: deductis tamen expenſis cauſa fructuũ factis: etſi quos in eccleſiæ vtilitatem legitimè, vt tenebatur, fecit. Quando verò ſe neſciente neque volente per ſimoniam promotus eſt, tunc quidem ſolùm tenetur ratione rei acceptæ: & ideo cùm primùm reſciuerit, ab ordinis executione ſuſpenſus eſſe debet: ſed tamen eos tantùm fructus reſtituere, quibus factus eſt ditior. Haud tamen eos inſuper, quos ſuis vſibus bona fide inſumpſit. Si verò ille qui pecuniam eius nomine obtulit in fraudem id fecit atq; aſtu, vt poſteà ipſe expoliaretur: tunc niſi ipſe cõſenſerit nullatenùs expoliandus eſt. *Ad quartũ.* ¶ Ad quartum reſpondet diuus Thomas quòd tam pecunia vel poſſeſsio, hoc eſt, prælato impẽſa, quàm etiam fructus ſimoniacè percepti ſunt eccleſiæ reſtituendi, etiam dum prælatus vel aliquis collegij in ſimoniam conſenſit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prælati facienda eſt reſtitutio, vel alteri eccleſiæ vel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus aſſerit, ad verbum veriſsimum eſt ſecundùm antiqua iura: tamen ſi iam nunc mos habet Romanus vt Papæ obtingãt ad ſuos ſuſtinendos apoſtolicos ſumptus. Quare cũ illo fieri ſuper eos poteſt cõpoſitio, ab illoq; obtineri remiſsio. Quòd autem de ſimoniæ pretio addit, intelligendũ arbitror eo modo *Mens ſancti Thomæ.* quo ſuprà à nobis expoſitum eſt: Nempe poſtquàm quis fuerit criminis condemnatus: nam dùm res eſt occulta, exiſtimò ei qui dedit redhibẽdum. *Ad quintũ Conciliũ Lateranenſe.* ¶ In ſolutione ad quintum enarrat diuus Thomas decretum Lateranenſis concilij ſub Innocẽtio Tertio quod proximè eius tempora celebratum eſt, referturque cap. quoniam. de ſimonia. vbi qui ad religionis profeſsionem ſimoniacè ſunt recepti, niſi ſuſtentationis gratia (vt ſuprà explicatum eſt) non quidem ſolennis voti obligatione liberantur: quia nequiuerant: ſed tamen de ſuo monaſterio repulſi ad perpetuã pœnitentiam in arctiori regula ſubeundam addicuntur. Quod autem ſubſequitur, nihil ad pręſentia tempora attinet, ſed ad illos qui ante eiuſmodi decretum fuerant delinquentes: qui ſcilicet tantùm cogebantur in alijs cõuentibus eiuſdem ordinis cõmorari.

Ad ſextum. SExtum denique argumentum quod in præſentiarum longè plus ambiguitatis affert, ad explorandam naturam mentalis ſimoniæ adhibitum eſt: obligétne ad reſtitutionem dum foras opere non prodit. Et quidem ſi qui præbendam recepit nullum re vera tribuit pretium, tunc collator, etſi pretiũ ex pacto ſperaſſet, ad nihil teneretur: vt de vſurario diximus. *Dubium.* Sed dubiũ eſt de illo qui præbendam ſuſcepit ſi citra pactum credidit ſe eandem per ſimoniam recipere, videlicet vel quia collatorem ſpe pretij allectum arbitratur eandem contuliſſe, vel quia munera præmiſerat praua intentione, quæ etiã prælatus nihilo ſaniori receperat. Tunc inquam dubium eſt neque parùm moleſtum vtrùm teneatur reſignare præbendam: & pariter prælatus quicquid receperat reſtituere: nam ſi leges vſurarias conſulas, dum vſurarius mente concipit id quod ab altero ſibi vltra ſortem porrigitur, non gratis, ſed ratione mutui porrigi ad reſtitutionem tenetur. Tamen in contrarium exiſtit textus, vt multis apparet, expreſſus in cap. mãdato. quod vltimum eſt tituli de ſimonia. Vbi habetur quòd quando ſic inter duos contingit, vt alter ab altero ſpirituale quidpiam, ſcilicet locum in monaſterio, alter verò ſcilicet conuentus temporale recepit, vtrinque tamen corrupto affectu, videlicet quia vterq; apud ſe credidit id ſibi ſimoniacè collatum, imò fortè vterque eâdem intẽtione largiebatur: dum modò nullum exterius interuenerit pactũ, nullaq; expreſsio corruptæ mentis, neuter ad reſtitutionem, vt plerique rentur, obligatur: ſed ſatis vtrique eſt per ſolam pœnitentiam

nitentiam ſuo ſatisfacere creatori. Hoc ergo capitu. quatenùs aliter ſentire videtur quàm de vſura definitum eſt, prægrande Doctoribus faceſsit negotium ad explicandum.

Hoſtienſis ſolutio.

Vnde Hoſtien. ſuper eodem cap. diſtinguens ait, ea quæ per ſimoniam contra ius diuinũ acquiruntur neceſſaria eſſe quæ reſtituantur: quæ verò per ſimoniam de iure poſitiuo, hoc eſt malam quia prohibitam, eſſe à reſtitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur.

Henricus Gandenſis.

Conſentit Hẽricus Gandenſis quotlib. 6. q. 26. inquiens in dicto cap. ſermonem haberi, non de illo qui pro ingreſſu religionis pecuniam contulerat, ſed de illis monachis qui honorifica loca coëmerãt, puta Abbati propinqua.

Exploditur præterita ſolutio.

Attamen ſi legitimum ſignificatũ introſpicias, locus in monaſterio pro eodem vſurpatur quod eſt admiſsio ad religionem. Quare illic proculdubio de ſimonia cõtra ius diuinum initus eſt ſermo. Vnde ſtatim ſubtexitur mentio reſignationis ſpiritualium.

Panormita.

Quocircà Panorm. illic credens nullum ſimoniæ mentalis genus ad reſtitutionem obligare, etiam ſi munus ſiniſtra intẽtione & detur & recipiatur, hoc diſcriminis inter vſuram & ſimoniam comminiſcitur quòd in odium vſurariorũ iuſſa eſt reſtitutio vſuræ mentalis: nè ſcilicet illo palliamento crimen obtegeretur: non autem reſtitutio ſimoniæ. At verò maiorẽ ſanè deberet ſimonia inuidiã párere quàm vſura: vtpote quæ virulentior eſt.

Solutio altera eiuſdẽ Panormitæ.

Addit ergo ſecundò quòd forſan dictum capitulum eſt intelligendum quando principalis intentio non eſt ſimoniaca.

Obiectio cõtra ſolutionẽ.

Verùm tamen neq; hæc valet ſolutio: quia in vſura, vt ſuo loco declarauimus, quacunq; intentione recipiatur aliquid vltra ſortem pro vſu pecuniæ, eſt vſura.

Ioan. Andr.

❡ Ioannes Andreas ſuper dicto cap. aliud. minoris probabilitatis affert diſcrimen: nempe quod in vſura ſola mens vſurarij eſt deprauata, exigentis aliquid vltra ſortem: non autem alterius ſoluentis. Et ideo iubetur ei fieri reſtitutio. In ſimonia verò vtriuſque animus eſt corruptus. Nam tam emi quàm vendi ſpirituale prohibetur: & ideo cæteris paribus melior eſt conditio poſſidentis vt vterque permittatur id poſsidere quod recepit. Præterquàm, inquit, quòd per vſurã magis vulneratur charitas.

Refutatur interpretatio Ioan. Andr.

Sed tamẽ quòd hęc cõficta interpretatio minùs ſit ad rem accommoda, inde patet quòd deprauata mens nemini debet ſuffragari. Quare multò minùs ſimoniacus deberet dominium acquirere, quàm vſurarius. Nam aliâs etiam ſi pactum interueniſſet, deberet vterque dominium acquirere.

Caie. ſolutio

❡ Caietanus ergo longè alia via procedit. Ait inquam ſecùs habere ſimoniam quàm vſuram: nam vſuram inquit qui ſoluit, inuitus dat. Quare alter neutiquàm dominium acquirit. In ſimonia verò vterque dat vltroneus: nam cùm præbenda ſuapte natura æſtimabilis, vt ei videtur, ſit pretio, lubenter eam recipiens pretium ſoluit: quare niſi eccleſia prohiberet translationem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterq; euadit dominus.

Ratio in Caieta.

Sed neque iſta ſolutio hærenti animo ſatisfacit: nam perinde ſimoniacus inuitus videtur conferre pretium, atque ille qui accipit ad vſuras: ſiquidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur cõferre. Innumeræ deniq; ſunt expoſitiones aliȩ huius textus, qd' indiciũ magnȩ eius obſcuritatis eſt.

Sententia authoris.

❡ Igitur vt rem quàm maximè ego poſſum perſpicuè explicare pergã, totum dubium ex illo pendet quòd ex præcedẽtibus huc repoſuimus enodandũ: nempe vtrùm reſtitutio tam pretij ſimoniaci q̃ rei ſpiritualis, ſit de iure diuino & naturali. Et primùm omnium hoc confeſsiſsimũ ſit, quòd vtrinque contra ius diuinum committitur ſimonia: ſcilicet tam ex parte emẽtis q̃ ex parte vẽdentis. Qua ratione, vt ſuprà expoſuimus, ſimonia differt ab vſura: quoniã non ſolùm vendens, verùm & emens aduerſatur naturæ gratiæ ſpiritualiũ: ſcilicet quæ gratis debent non ſolùm dari, ſed etiam tanquàm Dei donũ recipi. Secundò & hoc cõpertiſsimum eſt, quòd reſtitutio ex vtrâque parte in ſimonia hactenùs eſt de iure diuino, quod in tali diuina prohibitione vendẽdi & emendi fundat̃: ſed hoc eſt quod apud neminem diſputatũ reperio: cùm ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet vtrùm iure diuino ſit impedita trãſlatio tam rei ſpiritualis pretio receptȩ, q̃ dominij eiuſdẽ pretij. Nam ſi iure diuino ſimoniacus inhabilis ſit ad recipiendum, tunc eccleſia nullatenùs facere potuit vt ſimoniacus mentalis, puta credẽs aliquid ſibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem tranſlatio eiuſdem dominij ſolo iure eccleſiaſtico eſt impedita, potuit quidem eccleſia illud impedire interueniente pacto: permittere autem vbi nullum intercederet.

Caietanus.

Et quidem Caietanus hanc ſecũdam viam eſt ingreſſus. Arbitratur enim quòd

etſi

etſi ſpiritualia iubeant̃ gratis dari & recipi, nihilo minùs ex natura ſua eſſe pretio æſtimabilia. Quare qui pretium ſua ſponte pro illis confert, licèt peccet quidem contra diuinam prohibitionem, nihilo minùs dominiũ transfert, niſi vbi tranſlationem eccleſia impediuerit. Et fateor hoc modo planam fieri textus intelligentiã. ¶ Porrò verò ex altera parte ſuadere contendam, neſcio an perſuadere potero trãſlationem dominij, ſaltẽ pretij iure diuino impediri: nam de re ſpirituali empta non eſt tanta perſuaſio. Et quò à prohibitione ipſa diuina auſpicemur, Chriſtus dicens, Gratis accepiſtis, gratis date: omne ius ſublatum voluit aliquid recipiendi pro ſpirituali. Si autem nullum reliquit ius recipiendi, fit vt pretium recipiens, nullatenùs, deo vetãte, efficiatur dominus: ſanè cùm niſi aliquo iure, nemo rei dñs conſtitui valeat. Secundò. Qui mutuũ dat propterea tenetur vſuras reſtituere, ꝙ gratis mutuare debet. Tenetur autẽ prælatus diuino iure eodẽ pacto ſpiritualia conferre: ergo eodem inhabilis fit vt dñs fiat. Quòd ſi dixeris non ob id vſurarium teneri, ſed quia ſeorſum vſum pecuniæ vendit, qui nullius per ſe eſt pretij. Pariter arguitur de ſpirituali re, nam neq; hæc quidem, vt omnes fatentur, eſt pecunia æſtimabilis. Quòd ſi reſpondeas ex natura ſua eſſe æſtimabilẽ: ſaltẽ vbi eſt fructiferum ſacerdotium: coarguitur nihilo minùs hęc nõ eſſe vendibilia. Nam dum quis pro aliquo magiſtratu adminiſtrãdo publicũ ſuſcipit ſtipẽdium, ea lege vt gratis illũ adminiſtret, ſi quid vltrà pretij recipiat, non fit dñs, ſed ad reſtitutionem tenetur: Prælati autem eccleſiaſtici ſunt huiuſmodi: ergo ſi quis eorũ pro collatione ſpiritualium quidpiam recipiat, iure diuino reddere perſtringuntur. Eò potiſsimũ ꝙ neq; Papa, neq; Antiſtitum vllus, dominus eſt ſpiritualium, ſed merus diſpẽſator rerũ dñi ſui: qui gratis id facere cunctis iuſsit. Quare nec tãquàm domini nec tanquã diſpenſatores dominiũ pretij acquirunt. Accedit huc præpterea vrgens admodùm argumentum, ꝙ ſi ſolo iure pontificio prohibita eſſet trãſlatio dñij in ſimonia, ſequeretur ꝙ ſi quis quid pro adminiſtratione ſacramentorũ, præter ſacros ordines, repoſceret, verè perciperet dominiũ. Nam iure pontificio eiuſmodi tranſlatio ſolùm legitur prohibita, vt ait in præſenti articulo diuus Thom. in ordinum & beneficiorum collatione & ingreſſu religionis: in quibus pro

Ratio prima in Caieta. *Secunda.* *Tertia ratio*

nullis habentur contractus, vt ſuprà dictum eſt. Profectò ergo quàm maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiam ſenſu iure diuino fuerit in ſimonia reſtitutio iuſſa. Id quod antiqui ſemper crediderunt: vt Henricus Gandenſis quotlibe. 6. quæſt. 26. & Armacha. lib. 10. cap. 23. quibus & quotlib. 9. articulo. 3. Adrianus adhæreſcit. Imò & ſanctus Thomas idem hìc videtur ſentire: ſiquidem obligationem reſtituendi in ſimonia non aliundè deducit quàm ex verbo Chriſti: Gratis accepiſtis, gratis date. Quanuis Caietanus hìc & in ſua Summa, verbo, ſimonia: & illic Syluester. §. 2. Panormitanum ſuprà citatum ſequuti, contrarium cenſeãt. ¶ Dixerim autem non tantam eſſe perſuaſionem de acquiſitione ſimoniaca rei ſpiritualis, quòd nulla ſit iure diuino. Tum ꝙ licèt dans pretium peccet contra naturam gratiæ, tamen dum id ſua dat ſponte, non videtur inhabilis ſubinde fieri ad recipiendum. Tum præſertim quòd ſi iure diuino nulla eſſet, nullatenùs poſſet Papa ſuper eo diſpenſare, & tamen cõmunis eſt omnium conſenſus, quòd ſi alicui ſimoniacè conferat beneficium, licèt vterque peſsimè faciat, collatio tamen teneat: vt articulo proximo diſputabitur. Tenendo ergo, vt quàm longiſsimè certius cenſeo, iure diuino iuſſam eſſe in ſimonia reſtitutionem, reſtat ad allegatum capitulum reſpondere: quod nõ eſt facile. Alijs ergo prætermiſsis ſolutionibus, duæ ſunt quæ alicuius momenti haberi poſſunt. Vna quòd etſi qui tanq̃ pretiũ aliquid obtulit prælato, ſed tamẽ nullo expreſſo pacto, dominiũ in ipſum non trãſtulerit: tamen quia reſtitutio non illi facienda eſt, ſed eccleſiæ, potuit Pontifex illam eidẽ prælato indulgere, atq; adeò ipſum à vinculo liberare. At verò mihi nullatenùs fit probabile poſſe eccleſiam condemnare quenquam ad pœnam ante cõdemnationem de crimine: & ideo neq; illum qui pretium dedit priuare ſuo iure potuit quandiu eius lateret crimẽ. Ob idq; probè ait Adrian⁹ loco citato quotl. 9. Papã non poſſe reſtitutionẽ cuipiam remittere quę faciẽda eſt parti quę dedit, ſed illam quæ facienda eſt eccleſiæ. Quanuis & hoc non prorſus improbabiliter poteſt ad textum applicari: nam illi monachi mentales ſimoniaci cum diſpenſationem peterẽt, delictum ſuum prodebãt. Quocircà iã eccleſia poterat eos q dederãt eodẽ ꝑtio mulctare, tribuereq; eccleſiæ, atq; adeò

Pretium rei ſpiritualis iure diuino reſtituẽdũ eſt. *Henricus Gandenſis.* *Armachan⁹.* *Adrianus.* *S. Thomas.* *Caietanus.* *Sylueſter.* *Panormita.* *Prima interpretatio præfati cap.* *Ratio in proximã ſolutionem.* *Adrianus.*

adeò reſtitutionem ei remittere qui poſſidebat. Attamen ob id ſolutio hæc nõ omninò quadrat textui, quòd illic Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet conferre: ſed prorſus id reſpõdere quod eſt de iure. ¶Alia ergo eſt ſolutio Adriani loco citato quę profectò atter tè perſpecta, vt meum fert iudicium, perplacebit. Ait ſiquidem illic Pontificem nullatenùs decernere in ſimonia mentali non eſſe neceſſariam reſignationem ſpiritualium, aut temporalium reſtitutionem: imò contrarium docet: ſed lectio quæ punctum & cõma ineptè collocat, errorem generat. Vulgò nanque poſt narrationem caſus, reſponſum in duo diuiditur: videlicet vt poſt verbum, extendi, fiat rubrîca. & inde quaſi noua clauſula ſic legatur: Et ad reſignationem ſpiritualium & temporaliũ quæ nullo pacto ſed affectu animi præcedente: in quo caſu delinquentibus ſufficit per ſolã pœnitẽtiam ſuo ſatiſfacere creatori: eos pro ſimonia huiuſmodi nõ teneri. Ita vt hoc vltimum verbum referatur ad præcedentia: ſcilicet non teneri ad reſignationem temporalium & ſpiritualium. Quod profectò Papa non apparet ſenſiſſe: qui erat Gregorius Nonus. Nam Gregorius Primus, vt patet canone, Si quis neq; .1. q.1. cõtrarium ſtatuiſſe videtur: vbi admonet quòd qui fraudulento munuſculo eccleſiaſticam dignitatem acceperit, tenetur illam ſub pœna damnationis reſignare. Fraudulentum enim munuſculũ, planè ſignificat illud quod fraudulẽta mente abſq; pacto expreſſo ſupponit: nã vbi cõuentio interuenit, non eſt fraus, ſed aperta iniquitas. Igitur non eſt credibile Gregor. Nonũ contrarium voluiſſe docere. ¶Igitur vt rectè textus legatur, præmittendus eſt caſus capituli. Quidam enim dato praua intẽtione pretio abſq; pacto recepti ſunt ad religionem: & forſan dederant monaſterio aliquam præbendam, & inſuper aliquod temporale. Poſtmodùm verò compuncti Romã miſerunt vt cum illis fieret diſpenſatio. Papa verò miſit mandatum vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit poſteà eius Abbas de extenſione mandati quantum ad duo: nempe vtrùm extenderetur facultas vſq; ad abbates, vt ipſe poſſet cum illis diſpẽſare: item vtrùm extenderetur etiam ad diſpenſandũ ſuper reſignationibus, nè ex alterutra parte fierent: vt ſcilicet conuentus reſignare non teneretur, ſed omnia poſſet retinere, quę monachi contulerant. Reſpõdet ergo ad vtrũq; Pontifex affirmatiuè: dicens, Mandato noſtro recepto, vt cum monachis qui per ſimoniam dato aliquo (ſcilicet munere tam temporali quàm ſpirituali) locum in monaſterio ſunt adepti ſecundùm conſtitutionem generalis concilij (videlicet Conſtantienſis: vt habetur cap. quoniam. paulò autè in eodem titu. relato) & infrà. Sequitur reſponſio: Conſultationi tuæ breuiter reſpondentes dicimus, mandatum apoſtolicum (id eſt facultatem diſpenſandi) ad abbates extendi (vt ſcilicet ipſi valeant diſpenſare) & ad reſignationes ſpiritualium & temporalium. Itaque verbum, extendi, fertur in hoc quod ſequitur: ſed interlita rubrîca rem obſcurauit, peruertitque ſubinde lectionem, vt intelligeretur non teneri ad reſignationes. Debes ergo ſic legere: Extendi ad abbates vt ipſi poſſint diſpenſare, extendique ad reſignationes, tam temporalium quàm ſpiritualium, ſi modò nullum interuenerit pactum: nempe vt abbas poſſit diſpenſare: nè reſignatio tam temporalium quàm ſpiritualium, quæ aliâs neceſſaria erat, non fiat. Addit verò: quæ vtrinque taliter acquiruntur: vtpote quòd diſpenſetur nè vel monaſteriũ reſtituat quæ perceperat, neque verò monachi inde abire cogant: id qđ alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebant, & trãſire ad aliud monaſteriũ. Ait ergo Papa quòd in illo caſu, id eſt facta diſpenſatione, delinquentibus ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori. Verbum ergo, ſolã, non excludit quin ex natura ſimoniæ faciẽda eſſet tam reſignatio ſpiritualium, quàm reſtitutio temporalium. Imò cùm dicat mãdatum diſpenſandi ad id extendi, palàm docet ſuper his diſpenſationem fuiſſe neceſſariam: ſed excludit illa quæ in dicto concilio iubentur: ſcilicet nè exeant monachi à monaſterio, ſed maneant in ſuo loco cum ſola pœnitentia. Profectò apud me perq̃ abundè videtur reſponſio hęc, capituli vim explicare: atque adeò cùm communis opinio, quòd ſimonia mentalis non obliget ad reſtitutionẽ in eodẽ ſolo cap. fundetur, nõ eſt cur ei adhibeatur fides. ¶At ſanctus Tho. eſt cui reſpondendum ſupereſt: quippe qui in præſenti ſolutione ait ſufficere ſimoniaco mentali de mala intẽtione pœnitere. Cui igitur reſpondetur non loqui de ſimonia mentali vt communis opinio intelligit dictum capitu. mandato. aliâs cùm inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipſum citaſſet.

Secunda ſolutio quã autor probat.

Qualiter legendus citatus textus.

Obiectio ex S. Thoma.

Solutio.

ſet. Sed vocat ſimoniacum mentalem eum qui intendit pretio dare aut accipere rem ſpiritualem, tamen verè non dat. Colligamus ergo id quod ſentimus. Si prælatus aliquid pro collatione rei ſpiritualis receperit, etiam ſine pacto, credens illud in pretium ſibi dari, profectò nõ magis dominium quàm vſurarius acquirit: atque adeò reſtituere tenetur eidem qui dedit: ſi tamen poſteà reſciuerit id nõ ſibi datum in pretium, retinere poteſt: Atqui ſi quando confert beneficiũ ſcit in pretium ſibi munera eſſe impenſa, non tenet collatio. Si autem quando contulit nõ credebat ſibi dari in pretiũ, collatio ex parte ſua tenet: ſed tamen ſi poſteà ſciuerit ceu pretium ſibi data, reſtituere tenetur: & collatio cõſtat ob inhabilitatẽ emẽtis fuiſſe inualida. Et profectò quouſq; me vel eccleſia vel ſapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud perſuadere nequeo.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm ſummus Pontifex poſsit ſuper pœnis ſimoniæ diſpenſare.

Primum argumentum. POſtremò denique quæritur vtrùm pœnæ ſimoniæ ſint per pontifices diſpenſabiles. Et arguitur negatiuè. Quidquid Papa poteſt in tota familia Chriſtiana, poteſt antiſtitum quicũq; in ſua diœceſi: nullus autem ipſorum diſpenſare ſuper eiuſmodi pœnis valet: ergo neque Papa. *Secundum.* ℭ Secundò. Vna, potiſsimaque pœna, vt articulo proximo diſſerebamus, eſt ſpiritualium reſignatio, temporaliumq; reſtitutio. Super hoc autem diſpenſare nullus videtur mortalium poſſe: cùm eiuſmodi reſtitutio iure appareat diuino imperata. *Tertium.* ℭ Accedit tertiò, quòd ſi talis eſſet in Papa facultas, inde perui⁹ pateret aditus ad ſimoniarum barathrum: nam & Papa ſecum ipſe diſpẽſaret vt dum vellet ſacerdotia venditaret: quorum nihilo minùs collationes tenerent. ℭ In contrariũ eſt textus in cap. mãdato. proximè expoſitum, de ſimonia. vbi Papa facultatem indulſit diſpenſandi ſuper ſimoniam. Id quod celeberrimo vſu confirmatur.

Prima concluſio. AD quæſtionem duabus concluſionibus reſpondetur. Vna. Pœnæ vitio ſimonię decretę, ſunt numero quatuor aut quinque. Prima, ſi verè pœna dici poteſt, eſt ſpiritualiũ reſignatio, tẽporaliumq; reſtitutio. Hoc patet cap. ſuprà citatis, ſi quis epiſcopus. & cap. presbyterũ. 1. q. 1. & cap. de hoc. & cap. audiuimus. de ſimonia. Et in extrauagãtib⁹ Martini, Eugenij, & Pauli Secũdi, cùm deteſtabile. quibus cõtractus ſimoniacus habet vt nullus: ſiue declaratio ea ſit diuini iuris, vt arbitror, ſiue eccleſiaſtica ſanctio. *Probatio.* Vbi autẽ contractus eſt nullus, inde protinus reſtitutionis vinculũ exurgit. Quare nõ propriè cẽſenda eſt pœna, ſed naturalis obligatio vt quiſq; alienũ relinquat. Quã ob rem nulla eſt (vt ſuprà diximus) expectãda ſententia. Secunda pœna eſt, Papalis excõmunicatio: vt eiſdẽ Extrauagantibus patet: & cano. reperiuntur. 1. q. 1. quæ quidẽ (vt lib. 1. expoſitũ reliquimus) ipſo facto incurritur per ſententiam ipſam iuris, eiuſdemq; admonitionẽ. Tertia eſt ſuſpenſio ab ordinum functione qui per ſimoniam recipiuntur: vt patet eodem cap. ſi quis epiſcopus. &, reperiũtur. & in eiſdem Extrauagãtibus Martini & Eugenij. Atqui excõmunicationis pœna cõmunis eſt etiam mediatoribus: vt inibi patet. Itaq; illi qui ſuo negotio cauſam prebẽt, vt alij ſimoniacè cõtrahant, ſunt ipſo facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa ſcientia teſtes eſſent ſimoniæ, iure antiquo tenebantur ſub anathematis pœna reuelare: neque antequàm reuelarent abſolui poterant: vt in Extrauagant. Martini legitur. *Iure antiquo quotquot certa ſciẽtia teſtes eſſent ſimoniæ, tenebãtur ſub anathematis pœna reuelare.* Sed tamen, vt in verbo, ſimonia. §. 19. Syluester admonuit, de illis tantùm intelligebatur qui præſentes eſſent in Curia Romana. *Syluester.* Imò verò neque illo modo temperata lex vim nũc, inquit, habet vllam: quoniã eſt per vſum iam abrogata. Pœna autem irregularitatis non eſt ſub hoc termino iure expreſſa, neq; in Extrauaganti, cùm deteſtabile. vbi omnes pœnę percenſenẽ, exprimiẽ. Nihilo min⁹ ſuſpẽſio ab officio illius qui ordines ſimoniacè ſuſcepit aut cõtulit, quoddam genus irregularitatis eſt. Præterea cùm ſimoniaci oẽs ſint excõmunicati, ſi poſteà celebrẽt, tunc lege cõmuni excõmunicationis manẽt irregulares. Imò verò quãuis non celebrent, quãdiu excommunicati ſunt nequeũt ad alios ordines promoueri: quæ eſt alia irregularitas. Quare diuus Tho. art. 6. in reſpõſione ſeptimi maximã diſpẽſationem quæ cũ ſimoniaco fieri poteſt, arbitratur, vt in eãdẽ eccleſia maiores ordines cõſequatur: vbi denotat ſimoniacos eſſe irregulares. Poſtrema deniq; pœna eſt infamiæ, vt habetur 15. q. 3. can. Sanè. & de accuſationib. cap. inquiſitio-

Poſtrema cõcluſio. quiſitiones. ¶ Poſterior concluſio. Cum eo qui ſimoniæ labe infectus eſt ſummus Põtifex, idemq; ſolus diſpenſare valet. *Ratio cõcluſionis.* Prior pars inde patet ꝙ cùm pleniſsimam habeat poteſtatẽ remittendi peccata, fit vt eorũ quaſcũque pœnas valeat pro cauſa remittere: aliàs Chriſtiana familia remedio eſſet orbata. Accedit ꝙ pœnę quę verè ſunt pœnæ, videlicet vna excepta reſtitutione, omnes ſunt eccleſiaſticò iure decretę: in quod ipſe pleniſsima fungitur poteſtate. Poſterior verò cõcluſionis pars nõ eſt vſq; adeò certa: imò diuus Tho. loco proximè citato art. 6. di. 6. ſecùs ceſet. Ait quippe ſolùm Papam cum eo qui ſcienter eſt ſimoniacè beneficiatus diſpenſare poſſe. In reliquis verò caſibus poſſe etiam epiſcopum. Quin verò ordinaria poteſtate epiſcopus valet à quouis commiſſo crimine abſoluere: niſi Papa id ſibi reſeruans eius coërceret poteſtatem. Quocircà vt communis habet Doctorum ſententia, quos Syluester refert, verbo, diſpẽſatio. §. 14. contra canonem Papæ aut concilij epiſcopus diſpenſare non poteſt. Cùm ergo ſimoniacę pœnę omnes ſint conciliorũ aut ſummorũ Põtificum decretis conſtitutæ, vſus iam habet vt ſolus Papa vel cõcilium diſpẽſet. Saltẽ in ſimonia ordinis aut collati beneficij ſcienter acquiſiti non eſt dubiũ quin ſoli Papæ hoc ſit reſeruatũ: vt habetur in Extrauagã. cùm deteſtabile. Pauli. 2. & idem arbitrãdũ eſt de ingreſſu religionis: vt patet in dicto cap. Mãdato. vbi conſtat ad ſolum Papam de hac re fuiſſe recurſum, & Martinus. 5. in ſua Extrauag. etiam receptionem monaſterij ſimoniacam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo abſolutio ad ſolum attinet Papam. Sin verò ſimonia ſuſceptione aut miniſtratione aliorum ſacramentorum quidpiam ſimoniacè aut detur aut recipiatur, ſanctus Thomas poſſe cenſet epiſcopum diſpenſare. Attamen recentior Extrauagans, cùm deteſtabile. *Excõmunicatio oĩs ſimoniaci Papæ reſeruatiure nouo.* omnem prorſum ſimoniam excõmunicatione ferit ſibi ſoli reſeruata. Ait enim qui quomodolibet dando vel recipiendo ſimoniã cõmiſerit, aut ꝙ illa fiat mediatores extiterint, ſeu procurauerint, ſententiã excõmunicationis incurrant: à qua niſi à Romano Põtifice abſolui non poſsint, niſi in articulo mortis. Cũ ergo ait quomodolibet, nullius prorſus ſimoniaci cõſcientiam pacare audeրem, anteq̃ ſummum Pontificẽ vel eius vicarium adiuerit. ¶ Sunt autẽ diſpenſationis gradus, ſuper ſimonia quondam conſueti, numero quatuor: quos diuus Thom. eodem articul. 6. recenſet. *Quatuor gradus diſpenſationis ſuper ſimonia.* Erat enim parua diſpenſatio, magnaque: maior, & maxima. Parua quidem vt ad laicorum cõmunionem ſimoniacus admitteretur: Magna, vt poſt pœnitentiam in alia eccleſia in ſuo ordine remaneret: Maior verò vt remaneret in eâdem eccleſia, ſed in minoribꝰ ordinibus: Sed maxima vt in eâdem etiam permaneret, atque ad maiores ordines poſſet promoueri: nuſquã tamen vſq; ad præfecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquàm concedebatur. Quin verò, vt illic ait idem ſanctus Doctor, nullũ de diſpenſatione verbum audiebatur, priùs quàm, tum temporaliũ, tum etiam ſpiritualium reſtitutio fieret. Nunc verò tẽporis ſuper his omnibus facilè diſpenſatur.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondet: Quidquid epiſcopi ordinario iure poſſunt, Papa nihilo minꝰ meritò huiuſmodi diſpẽſationes & abſolutiones ad ſeipſum in odium ſimoniæ aduocauit: nè ſi diœceſani eâdem omnes poteſtate fungerentur, hiatus ſimoniæ propter diſpẽſandi facultatem patentior fieret. *Ad ſecundũ.* ¶ Ad ſecundum reſpondetur diſpenſationẽ ſuper ſimonia bifariã cõſiderari poſſe. Vno modo poſt factũ: Altero verò vt fiat. Et quidem poſt factum nullatenùs cõtrouertitur quin poſsit Papa ſuper omnibus pœnis diſpenſare, ſimoniacumq; in priſtinum reſtituere honorem & locum. Atq; adeò non ſolùm de fructibus, verùm & de pretio ſimoniaco arbitratu ſuo diſponere. Nam poſtq̃ crimen in ſuum eſt forum delatum, reſtitutio non eſt ei facienda qui dedit, ſed cui Papa conſtituerit. Poſteriori autem modo neutiquàm ſic Papa diſpenſare poteſt vt quis rẽ ſpiritualẽ pretio emat, quin talis emptio & venditio ſacrilegum ſit & immane ſcelus: quandoquidem iure ſit diuino & naturali interdicta: ſiue cum alio, ſiue ſecum diſpenſare auſit. Imò quotieſcunq; ſpirituala pretio venderet, tam ipſe quàm emẽs eodem complicaretur ſimoniæ execrabili vitio. Poteſt tamen diſpenſare ſuper excõmunicatione & infamia, atq; alijs eccleſiaſticis pœnis: vt ſcilicet citra earũ reatũ poſsit cõtractus ſimoniacꝰ celebrari. *Dubium.* ¶ At verò de reſtitutiõe dubiũ reſtat, vtrũ ſcilicet ſi vel ipſo vel alio pretiũ recipiente ſpirituale cõferret, eatenꝰ diſpenſatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à reſtitutione liberum. Et re vera neſcio an antiq patres

id

id confiterentur. Nam ſanctus Thomas nõ aliter diſpenſationem admittit quàm præmiſſa reſignatione ſpiritualiam, temporaliumque reſtitutione. Quanuis dici poſſet non eſſe locutum niſi de legitima diſpenſatione. Dicendum ergo quod ſi ea ſententia vera ſit, quòd iure diuino ſit ſimoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, nõ eſt in Pontificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum neceſſe eſt id quod ſequitur confiteri. Et fateor niſi communis opinio reclamaret, ſic dicerem. Nihilo minùs admittamus, vt ſuprà hæſitantes inſinuauimus, collationem illam pretio emptam, atque adeò iniquam, non vſque adeò iure diuino impediri, quin teneat: eſſet tamen inſigniter iniquus, vt abſit impietas verbo, Pontifex ille qui tale patraret ſcelus. Quòd ſi venderet, ambigere nequeo quin pretium ſemper reſtituere teneretur: quandoquidem (vt ſæpenumerò dictum eſt) illius tranſlatio dominij, iure diuino eſt nulla. ¶ Hinc ergo grad⁹ fit ad ſolutionem tertij. Concedendũ enim eſt huiuſmodi facultatem diſpenſandi, vt ſacerdotiorum collatio ſimoniaca firma ſit, ſuapte natura præcipitium eſſe ad ſimoniacum barathrum. Eſt tamen hoc Deo fidendum quòd nunquàm vel quàm rariſsimè in tam abſurdum ſacrilegium ſuum vicarium collabi permittet. ¶ Vtrùm verò eo ipſo quòd Papa ſecum diſpenſet vt ſacerdotium vendat, pariter cum emptore diſpenſet, vt percipiat: non dico quantum ad culpam, quia non poteſt, ſed vt verus ſit poſſeſſor: iam quæſt. 5. affirmatiuum cum Palud. contra Adrian. reſponſum reliquimus. Caietan. verò hîc eidem ſententiæ prius refragatur, licèt poſteà videat̃ ſuffragari. Nã re vera ratio quam contra potiſsimã obmolitur, non eſt præcipui momenti. Arguit enim quòd cùm illa Papæ venditio non ſit expreſſa diſpenſatio, non eſt præſumenda niſi recta id ratio perſuadeat: quę quidem potiùs ſuadet oppoſitum: quoniam ex tali præſumptione fieret conſequens, vt omnes paſsim adirent Pontificem ad emendum ſacerdotia: quo nihil eſſe pernicioſus poteſt. Quare etſi iniquitas ſit, inquit, in Papa, vendere, peior eſſet ſi vendens præſumeretur diſpenſare: quia peccatum duplaret. Reſpondetur autem rationem rectam potiùs ſuadere quòd eadem ſemper pręſumatur diſpẽſatio: quoniam ſi ſine diſpenſatione præſumpta venderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantùm ſacerdotium vendere attentaret, verùm & iniquiorem adhiberet fraudem: ſcilicet quòd pretium recipiens nihil conferret: ſiquidem niſi emptorem ab excommunicatione immunem rdderet, & habilem conſtitueret, collatio non teneret. Neque iſto modo patentior ſit aditus ad ſimoniam. Tum quòd ſi diſpẽſatio ipſo facto non pręſumeretur, qui iniquus Pontifex eſſe vellet, tam facilè vẽderet, vnaque expreſſè diſpenſaret, quàm ſine diſpenſatione venderet. Tũ præcipuè quòd etſi tanta inſit in Papa facultas, tamẽ cùm eius vſus tam ſit deteſtandus, non eſt de ipſo tam malè timendum vt per talem occaſionem fiat ad ipſum, vt ſacerdotia vendat, ſacerdotum concurſus.

Solutio. *Ad tertium.* *Hæſitatio.* *Solutio.* *Caietanus.* *Ratio Caiet.* *Solutio.*

FINIS LIBRI NONI

DE IVSTITIA ET IVRE.

LIBER DECIMVS De Iuſtitia & Iure.

PROOEMIVM.

Argumentũ libri.

LIBRVM decimum, qui huius noſtri deſtinati operis cõcluſio eſt, de Epiſcoporum ordine, deq́ue eorum potiſſimùm in ſuis diœceſibus reſidentia polliciti ſumus. Nam poſtquàm in ſeptem prioribus cunctas iuſtitiæ iniuſtitiæq; ſpecies quę illi generi directè ſubſtant, abſoluimus, in tribus ſubſequẽtibus religionis materiã, eidem iuſtitiæ annexã, ſubtexere tulit animus. Sic enim arbitrati ſumus totum negotiũ de iuſtitia & iure, quem titulũ eidẽ operi inſcripſimus, pro virili noſtra ad iuſtum pertractare. Nõ ergo, tum vtiliùs ac pulchriùs, tum etiã ad rem accommodatiùs colophônem operi adhibere duximus, q̃ ſi extremam manũ ad Antiſtitum dignitatẽ & functionem admouerimus: in quibus ſacroſanctũ iuſtitiæ columẽ ſuper omnes qui Chriſtiana cẽſentur religione eminẽtiſsimè promicare cõdecet. In quinque ergo mẽbra & quæſtiones præſentẽ librum diſpertiti ſumus. In quarũ prima, dignitas inſtitutumq; epõrum quale ſit, quoq; iure inſtitutum, elucidatur. In ſecunda de epiſcopali prouincia adeunda diſſeritur. In tertia de eorum reſidentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur eccleſiaſticos prouentus diſpendere ac diſpenſare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius ſolutione clerici eoſdem promerentur fuctus.

Partitio libri.

QVAESTIO PRIMA, de epiſcopali inſtituto & iure quo inſtitutum eſt.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm epiſcopalis dignitas fuerit in eccleſia ſuper ſacerdotalem neceſſaria.

INITIVM ergo diſputationis noſtræ inde nobis aucupandũ eſt, vt rationem epiſcopalis culminis ꝑpẽdamus. Apparet nanque præter ſacerdotalẽ dignitatem neutiquàm fuiſſe epiſcopalem eccleſiæ neceſſariam. Dignitas enim facultasque miniſtrorum ex eorum functione perpenditur: Functio autẽ ſacerdotalis eſt ſacroſancti corporis Chriſti cõſecratio ac diſpẽſatio, quo nulli⁹ ſacer act⁹ eſſe poteſt maior. *Primum argumentum.* ¶ Secũdò: Si ad figuram id referre lubet, ſacerdos effigiem Chriſti in eccleſia gerit, quatenùs ſe pro nobis in ara crucis obtulit: Chriſto autem in eccleſia nemo altior excogitari poteſt: vtpote qui caput ei⁹ eſt: atq; adeò neq; repræſentatio eſſe poteſt ſublimior: ergo nulla eſt pręſtantior ſacerdotali poteſtas. *Secundum.* ¶ Tertiò, vt ad quæſtionis titulũ alludamus, etiam ſi gradus ille ſuperior poſsibilis eſſet, nõ erat neceſſarius: ſiquidẽ per ſingulos ſacerdotes oĩa poſſent eccleſiaſtica munera adminiſtrari: ad quos perinde expeditior foret acceſſus, cùm quicunque parœciani ad ſuum Plebanum facilimè accurrerent, qui ſuas cauſas definiret. *Tertium.* ¶ In contrarium autẽ eſt traditio Dionyſij Apoſtolorũ ſęculo ſcribẽtis: qui.5.c. Eccleſiaſticę Hierarchiæ Pontificalem dignitatẽ ſacerdotali præfert: dicẽs ſacerdotũ eſſe populum purgare, & illuminare: põtificum verò hæc ipſa & ſupra hæc, ipſum perficere. *Dionyſius.*

IN ingreſſu ſtatim præſentis tractatus proponendus ob oculos eſt pontificum gradus, inſtitutumq́ue adeò & functio. Quod quidẽ, vt de nomine primùm expendamus, ab Hieron. græcè perito, in epiſtola ad Euagrium, quæ refertur.93. cano. legimus epiſcopos ſupintendẽtes appellari. Ἐπισκοπεῖν nãq; idẽ eſt quod ſuperintendere. Idemq; ait Augu. ſuper epiſtolam ad Timot. & refertur. 8. q. 1. cano. qui epiſcopatum. Quanquàm & vis verbi Græci, vehementiã attentionemq; mentis explicat: vt idem ſit quod inſpicere,

Hieronym⁹. *Quid vocabulũ, epiſcopus, Latinè ſonet.* *Auguſtinus.*

tere, & tota mentis acie atq; animi ſolertia aduigilare: vt epm eſſe, idem ſit quod in perpetua ſpecula perſiſtere indefeſſeq; ſuo gregi inuigilare ac proſpicere. Quocircà vt ad reſidentiæ obligationẽ iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo ſeſe interpretamento Hieron. & Auguſt. ſeducat: videlicet arbitratus propterea epm ſuperintendentẽ appellari, quod cùm ſacerdotes ſimpliciter dicãtur intendentes, ſatis ſit epo ſuper ipſos, hoc eſt eorũ tantũ mores intendere, gregẽq; reliquum eis cõcredere: eſſet quippe hęc nocentiſsima fallacia. Non enim hoc tãtùm illud, ſuper, ſignificat: ſed perſpectiorẽ curã, vigilantioremq; ſolertiam, quam non ſolũ ſacerdotibus, verùm & toti gregi debẽt: quæ longè maior eſt, quàm illa quam ſimplices habere debent Plebani. Quomodò enim aliter veritatem verbum Criſti contineret, quo optimum paſtorem inde commendat quòd de facie & voce, tum ſuas cognoſcat oues, tum etiam viciſsim cognoſcatur ab ipſis. ¶ De nomine ergo proprium natiuumq; epiſcopi officiũ & munus deprehenditur. Eſt enim nihil aliud q̃ paſtor: hanc enim metaphorã & analogiam Chriſtus toto euangelio cõſultiſsime obſeruauit. Quin verò re perſpecta nõ quidẽ ſolùm metaphora, ſed proprietas forſan eſt: nam mentis eruditio morumq; inſtitutio verè pabulum animi eſt. Cùm multi ergo eſſent alij præfectorũ ſubditorumq; ordines, neq; regẽ ſe neq; ducem, quod poterat, neq; prætorẽ neq; cõſulem, ſed paſtorem, quod veriſsimè exiſtebat cenſeri voluit: videlicet qui rem de cœlo & nomen detulit. Etenim cùm illic meridies ſit vbi ſanctę mẽtes ineffabili otio recubãtes diuinitatis paſtu perfruũtur, quẽ vtiq; meridiem oſtẽdi ſibi ſponſa inter Cãtica efflagitabat, quaſi paſtor ſe Deus ipſe, relictis illic reliquis. 99. ouibus, centeſimam quæ perierat quæſitum ad nos deſcendiſſe profitetur. Quare vt paſtor fuerat vẽturus decantatus: Iſai. 40. Sicut paſtor gregẽ ſuum paſcet. Ob idq; primũ eius natiuitãtis nuntiũ ad vigilantes paſtores ſuper gregem ſuũ Angeli detulerunt. Ac ſubinde paſtori ſe optimo ſolẽniter aſsimilauit, qui etiã animã pro ſuo grege ponere nõ dubitaret. In eãdẽ igitur perſiſtens rei figura, non in aliã dignitatem vicarium ſibi ſubſtituit, q̃ vt eſſet ſuarum ouiũ paſtor. Paſce enim, inquit, oues meas: quo vtiq; verbo epiſcopale munus ſignificãtiſsime expreſſum eſt. Non ob id modò ꝙ tum

Epiſcopi munus idem quod paſtoris.

cuncta beneficia quæ Antiſtites ſuis populis debent, tum & damna quæ illis aut per auaritiam, aut per ſocordiam, aut per crudelitatem eis dãt, cum illis quæ in paſtoribus & opilionibus inſunt genuinam habẽt ſimilitudinem, vt ſubſequens ſermo latiſsimus luculẽtiùs declarabit, verùm ꝙ paſtorale otiũ præ cunctis reipublicæ exercitijs pacem ac trãquillitatem ſupremam, quam Chriſtus mundum docere inſtituerat, penitiſsimè refert. Regum enim & ducũ nomina licèt magiſtratus deſignent ſuopte munere iuſtos, adeò vt Homerus Regem, paſtorem etiã eſſe adſtruxerit: tñ non poſſunt non ſæpe bellis perturbari. Si autem conſulem dicas aut aliud iudicum genus, neceſſe illos eſt litibus obrui: Paſtoris verò munus ab omni eſt tumultu longiſsimè alienum, ouium innnocẽtia, taciturnitate, & ſimplicitate dulciſsimũ: ac ſubinde præ ſe ferens tum ſilentium illud quo ſuam Chriſtus familiam voluit à terrenis abſtractam cœleſtium negotio vacare: tum & ſynceram & ſilentiſsimam obedientiam quam ſine vlla reſpõſatione oues ſuas Chriſtus voluit ſuis adminiſtris exhibere.

Paſtoris nomẽ multò reſtiùs cæteris functionem epi exprimit Homer⁹. I. Iliados.

¶ Igit̃ nè præter ſcopũ ꝓcedẽtes cõſueti moris noſtri obliuiſcamur, ad quæſtionẽ vnica affirmatiua concluſione reſpondetur. Neceſſarium fuit ex ſacerdotibus epiſcopos inſtitui, qui dignitate, autoritate, & functione cęteris præminerent. Probatur. Duæ ſunt natiuæ ſacerdotali dignitati facultates. Altera ſcilicet prima & præcipua conficiendi miniſtrandiq; corpus & ſanguinem Chriſti: quô tota eccleſiaſtica religio refertur. Altera verò eidem ſubſeruiens ad præparandum adaptandumq; populum, vt pro rei dignitate ſacroſanctam illam ſynaxim ſuſcipiant: videlicet ad purgandum ipſum à peccatis, doctrinaq; illuminandum, atque adeò gubernandum. Et quidem quantum ad primum, ſacerdos eo ipſo ꝙ ſacro illo ordine initiat⁹ eſt, à nullo ampliùs dependet, ſed charactẽre ipſo Chriſti ad id muneris pleniſsimè pollet, vt quotieſcunque conſecrare tentauerit, verè ſacrum conficiat: ad quod igitur nullo opùs habet ſuperiori. Sed quantum ad ſecundum decentiſsimum fuit iurique naturali conſonantiſsimum, vt inter ſacerdotes vnus in tota eſſet diœceſi qui totam gubernaret, atque adeò à quo ſacerdotalis iuriſdictio dependeret: nè videlicet presbyteri quoſcunque obuios à peccatis abſoluere temerè poſſent: quod ad facultatem præpa-

Cõcluſio reſponſiua.

Ratio cõcluſionis.

randi populum attinet, niſi iuriſdictione ab epiſcopo inter ipſos diſpertita. Eſt ergo epiſcopus, licèt non in conſecratione corporis & ſanguinis: tamen in iuriſdictione ſacerdotibus ſuperior. Quòd autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primùm ſi ſupracœleſtia ſuſpicias, inter beatas illas mentes ordines ſunt hierarchiæque diſtinctæ: nempe vt inferiores per ſuperiores illuminentur. Inter quas ideo ſunt angeli, & archangeli, & principatus, &c. Rurſus & corporalia Deus, qui prima eſt omnium cauſa, per ſublimes cœlorum orbes & aſtra res ſublunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs neceſſarij etiam ſunt magiſtratuum ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autem principibus ac regibus ſubdantur. Sed ecce radicem vnde huiuſmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna neceſſaria eſt tum prudentia & ſapientia, tum etiam morum probitas, atque adeò authoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tantæ ſacerſacerdotum multitudini ſuppetere non poſſunt: neceſſe ergo fuit tum populo tum etiam ipſi clero epiſcopum præficere qui eis eſſet ſicut ſol ad illuminandum, & ſicut norma ad regendũ. Hinc ergo perpende quantum ſit dignitatis ac ſanctitatis culmen epiſcopo neceſſarium. Sed de hoc alius nos locus inferiùs expectat. Quòd ſi peculiare prętereà exemplum ab antiqua lege petere lubet, eoſdem illic gradus diſtinctos inſpicies. Nam cùm tota tribus Leuitica, vt Magiſter Senten. in. 4. diſtinct. 24. adnotauit, diuino eſſet cultui mancipata: ſoli tamen Aaron & filij eius erant ſacerdotes: neque verò omnes pares: ſed pater erat Pōtifex, cui tantùm licebat ſemel introire in ſancta: filij autem eius ſimplices ſacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (ſicut modò epiſcopi) aliaque vnctione conſecrabatur, quàm cæteri: vt Leuiti. 8. legitur. Cuius ideo in conſecratione epiſcopi mentio fit per illum Pſalmi verſiculum: Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam Aarō, quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effuſio, vt vſq; ad ima defunderetur.

Ratio congruens.

Elucidatur concluſio.

Ad primum argumentũ.

ADd primum igitur capitaliũ argumentum reſpondetur, quòd etſi ſacerdotali functione in conſecrando ſacroſanctas ſpecies nulla eſſe queat maior, eſt nihilo minùs epiſcopalis dignitas ſuperior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nā ſacerdos in abſolutione à peccatis ab epiſcopo dependet quantum ad iuriſdictionē. Solutio eſt ſancti Thomæ in. 4. Senten. diſt. 24. q. 3. articu. 3. Vbi ergo non videtur concedere ſimpliciter epiſcopalem gradum ſuperiorem eſſe ſacerdotali, ſed ſolùm quantum ad iuriſdictionē. Scotus verò eâdem diſtin. articu. 2. & Durand. ibidem quæſt. 5. atque alij ſimpliciter concedere pergunt ordinem epiſcopalem eſſe ſimpliciter digniorem: eò ꝙ includit facultatem ſacerdotalē cōficiēdi corpus. Nam vt cap. ex literis. de exceſsib. præl. cautum eſt, nemo antequàm ſit ſacerdos in epiſcopum poteſt conſecrari. Addit autem tum ſuperiorem facultatem iuriſdictionis, tum & poteſtatem conferendi ordines, conſecrandiq; ac benedicendi templa, vaſaque & veſtimenta eccleſiaſtica. Attamē parum refert, & eòdem recidit. Etenim ſi dignitatem nudam conſecrandi conſideres, nulla eſt in epiſcopo maior. Quare id quod epiſcopus ſupra ſacerdotem habet, non eſt ſacerdotali dignitate præſtantius. At quoniam idem epiſcopalis ſplendor ſacerdotalem præſupponit, tota eius amplitudo maior eſt ſua parte. ¶ Ad ſecundum verò reſpondetur quòd cùm Chriſtus caput eſſet eccleſiæ, perinde erat omnium eccleſiaſticorum munerum exemplar, atque Deus eſt omnium naturalium rerum: vnde, vt Magiſter Senten. inquit loco nuper citato, omnes eccleſiæ magiſtri, ſcilicet ſinguli ſuo ordine Chriſtum ſecundum diuerſa quæ geſsit repræſentant: illi tamen perfectiùs, qui ſecundùm altiorem qualitatem ipſum referunt. Sacerdotes ergo repræſentant ipſum ſecundùm peculiarem actum & perſonalem, quo ſe in cruce pro nobis obtulit: epiſcopi verò non ſolùm in hoc quatenùs ſacerdotes ſunt, verùm quatenùs epiſcopi, etiam ſecundùm id quod caput erat, inſtitutorque eccleſiæ. Vnde & ſacerdotes ipſos conſecrant atque omnes miniſtros: quod fecit Chriſtus: & omnia alia eccleſiaſtica pręparamenta benedicunt, quæ ipſe inſtituit: atque ex plenitudine Spiritus ſancti baptizatos confirmant.

S. Thomas.

Scotus.

Durandus.

Ad ſecundũ.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm epiſcopatus ſit ordo natura ſua à ſimplici ſacerdotio diſtinctus.

Non

Primũ argumentum.

Hieronymꝰ.

NON ſatis eſt noſſe epiſcopũ excellentiori fungi munere quàm ſimplicem ſacerdotẽ: ſed rimari oportet vtrùm ex rei natura differant. Apparet enim non eſſe ordinem ex natura rei diſtinctum à ſacerdote. Ait quippe Hieronymus in epiſtola ad Euagrium ſuprà citata: & rurſus ſuper epiſtolam ad Titum: quod refertur.95.d.can.olim.idem quõdam fuiſſe epiſcopum quòd presbyterum. Id quod multis ſacrorum teſtimonijs confirmat. Ait nanq; Paulus in ſalutatione epiſtolæ ad Philippẽ. Paulus & Timo. ſerui Chriſti Ieſu, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu qui ſunt Philippis cũ epiſcopis & diaconibus. vbi presbyteros (nã in vna eccleſia non erant epiſcopi plures) appellat epiſcopos. Quare ſimul componit epiſcopos & diaconos. Et Actuum.20. Attendite vobis & cuncto gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos. Et ad Titũ, poſtq̃ inquit ob id ipſum reliquiſſe Cretæ vt conſtituiſſet presbyteros per ciuitates: ſubdit: Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe. Et Petrus, qui erat epiſcopus, ait in epiſtola 1. Presbyteros compresbyter precor. Haud ergo epiſcopalis dignitas à ſacerdotali ex natura ſua & inſtituto differt.

Secundum argumentũ.

¶ Secundò arguitur: Si epiſcopus ordine à ſacerdote diſtaret, eiuſmodi ordo eſſet verum ſacramentum, atque adeò ſicuti ſacerdotalis character atque diaconi, ſic differẽt. Quod falſum eſſe inde conſtat, quòd tunc plures eſſent quàm ſeptem ordines.

Auguſtinus.

¶ In contrarium eſt authoritas Auguſtini in epiſtola ad Hierony. quæ refertur.2.quæſt.7.cano. Quanquàm. vbi ait ſecundùm honoris vocabula iam tunc vſum obtinuiſſe quòd epiſcopatus presbyterio ſit maior.

Diſtinctio.

AD præſentis quæſtionis intelligentiam prænotãdum eſt, bifariàm intelligi poſſe epiſcopum reliquis ſacerdotibus dignitate præſtare. Vno modo in eodem genere: nempe intra lineam ſacerdotis. Alio modo ac ſi ſit in altiori genere. Exempli gratia ſacerdos differt à diacono in alio genere: quia eſt diſtinctus character, diſtinctaque conſecratio. Archidiaconus autem à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodem genere: quia ſcilicet vnum eligunt qui ſibi præſit. Nec refert quòd Papa illis an illi ſibi eũ præficiant.

Sẽtẽtia Hier.

Hieronymus ergo hoc tantùm ſecundo modo, puta in eodem genere arbitrari videtur olim epiſcopum altiorem eſſe presbyteris: nẽpe quòd in ſchiſmatis remedium factum eſt vt ex presbyterorũ numero vnus cæteris præponeretur: qui ideo non erat niſi magnus presbyter. Eſt enim preſbyter nihil aliud quàm ſenior, ac pro ſua ætate venerandus & colendus.

Nomen ordinis bifariàm eſt in vſu.

¶ Igitur nè per homonyma & ęquiuoca procedamꝰ, ordinis nomẽ bifariàm in vſu eſt. Vno modo ſecũdùm eius ſignificatus amplitudinẽ, quo latiniſsimè omnẽ gradũ & dignitatem ſignificat. Dicitur enim ſenatorũ ordo, & doctorum, & ducum. Vnde Cicero ſępiſsimè aliũ ordinem appellat cõſulum, atq; alium tribunorum, &c.

Cicero.

Altero verò modo per ſolẽnem vſum Chriſtiani Theologi nomẽ accommodârunt ad ſignificandum vnum ex ſeptem ſacramentis: quales ſunt ordo ſacerdotalis, diaconi, &c. ¶ Quo ſuppoſito ad quęſtionẽ duabus concluſionibus reſpondetur.

Prima concluſio.

Prior eſt: Secundùm priorem ſignificationem epiſcopalis poteſtas natura ſua ſemper fuit ſingularis ordo: hoc eſt gradus & dignitas ſacerdotali ſublimior.

Probatio.

Concluſio hæc primũ omniũ fundamentum habet in authoritate Dionyſij, qui ętatẽ Apoſtolorũ attigit, Pauloq; inſtitutore potitus eſt. Is enim loco ſuprà citato, de eccle. Hie. cap.5. planè lateque diſtinguit ex rei natura inter epiſcopos ac reliquos ſacerdotes. Nam ait põtifices integrè ſacerdotalis perfectionis participes eſſe: quaſi reliqui nõ habeãt integrã perfectionẽ. Et ſubdit: Pontificũ itaq;, ordo ſacratior, primus eſt diuina ſpeculãtium ordinũ, idemq; & ſummus & vltimus: quippe in quẽ perficitur & implet̃ ſacerdotij noſtri diſtinctio oĩs. Sicut enim Hierarchiam omnẽ in Ieſum terminari conſpicimus, ita vnamquanq; functionem in diuinum Pontificem propriũ. Vide quomodò inſtar Chriſti præfert Pontificẽ reliquo clero. Eſt ergo arctioris generis. Et apertiùs ſubdit ſecundũ aliam tranſlationẽ: Diſcretè autẽ huic vltra cęteros ordines in ſua operatione diuina lex diſtribuit diuiniores ſacrificationes. Hæc autem ſunt perfectrices diuinæ virtutis imagines: conſummãtes omnia diuina ſymbola & omnes ſacras diſpoſitiones. Qnoniã neq; ſacerdos ſacrũ baptiſmũ operabit̃ ſine diuiniſsimo vnguẽto, ſed neq; ipſe ſacerdos erit, niſi à põtificibꝰ id muneris fuerit ſortitus. Vide q̃ latè & diſertè explicat differentiã inter epm̃ & ſacerdotem: idq; diuino iure: quandoquidẽ nullus ſacerdos ſine epiſcopo ordinatur,

neq; chriſmate vti poteſt niſi ab epiſcopo cõfecto, neq; veſtib⁹ aut vaſis niſi ab ipſo cõſecratis aut benedictis: præter iuriſdictionem quã altiorẽ habet. Quod demũ ait diuina lege eſſe ſanciũ. Nã vt art. 4. videbimus, diui na lege inſtitutus eſt epiſcopatus: licèt chriſmatis confectio & aliæ eiuſmodi ceremoniæ traditione Apoſtolorum inſtitutæ creduntur.

Ratio altera pro cõcluſi. ¶ Ex his ergo Dionyſij verbis talis colligitur ratio: Ille eſt cenſendus diſtinctus ordo, hoc eſt gradus & dignitas in eccleſia, cui aliqua propria ineſt & peculiaris ſpiritualis functio ad ſacramentum euchariſtiæ ordinata: talis autem eſt epiſcopalis gradus: nam ad ipſum, vt dictũ eſt, ſpectat ſacerdotes cęteroſq; miniſtros, ac deniq; & chriſmata & tẽpla conſecrare, atq; adeò & plebẽ confirmare: quę quidẽ ſimplices ſacerdotes perficere nequeũt: ergo ſuapte natura eſt ordo & gradus à ſacerdotali diſtinctus.

Cõfirmatio. ¶ Et confirmatur hæc ratio: nam ordo & gradus huiuſmodi ac poteſtas ex ſua ipſius ſolẽnitate dignoſcitur. Epiſcop⁹ autẽ pręter ſacerdotalẽ vnctionẽ ſolenniùs inungitur & cõſecratur: quaſi nouam in ſacrorũ adminiſtrationem poteſtatẽ ſuſcipiens. Nam cùm ſacerdotes ſolùm inungãtur manus ad cõſecrandũ ſacramentũ, epiſcopi vngitͬ caput: ſicut Aaron: ad denotandum eſſe caput eccleſiæ ſuę inſtar Chriſti: vt proximè Dionyſius aiebat. Niſi ꝙ Chriſtus nõ ſolùm hominibus, verùm & angelis vniuerſæque creaturæ ceu caput præfectus eſt.

Tertia ratio ¶ Tertiò id arguitur. Epiſcoporum cœtus ſtatus eſt perfectionis, longè altior quàm monachorum. Profitentͬ enim ſolenniter, nõ doceri, ſed docere perfectionẽ: eſt ergo per ſe ordo. Accedit & exemplũ antiquæ legis: nã dignitas Aarõ diuino iure excelſior erat q̃ reliquorũ ſacerdotum. In ſumma, epalis dignitas nõ ratione ſolius iuriſdictionis conſtituitur per ſe in altiori gradu, neque illa de cauſa opùs habebat aut veſtis aut vnctionis differentia, ſed ratione ſpiritualium functionum. Quocircà epiſcopus ante conſecrationem iuriſdictione fungi poteſt: quanuis ordine tunc epiſcopali non polleat: vt habetur cap. ſuprà citato, ex literis. de exceſſibus prælatorum.

Vltima concluſio. ¶ De altero verò ordinis ſignificatu cõtrouerſum eſt inter Doctores, vtrùm epiſcopatus ſit ordo, hoc eſt ſacramentũ. Partem affirmatiuã credit Durã. in. 4. Sẽ. d. 24. q. 5. Et eãdẽ. d. Scotus ait eſſe Canoniſtarũ opinionem. Cõtra quos ſtatuitͬ poſterior cõcluſio. Epiſcopatus non eſt ordo, qui ſeptẽ ſacramentis cõnumeratur. Sentẽtia eſt Hugonis grauiſsimi autoris, qui poſt numerationem ſeptẽ ſacramentorum vſq; ad ſacerdotium, ſubdit: Hic gradus diſpares in eodem ordine habet dignitates, vt epiſcopalem, &c. Eãdem ſequitur Magiſter Sentẽ. eãdem. d. 24. ac diuus Thomas ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Epiſcopus nullum recipit charactêrem in ordine ad corpus Chriſti & ſanguinem conficiẽdum: ergò cùm in hunc ſcopum omne ſacramentum ordinis referatur, epiſcopatus non eſt ordo. Probatur antecedens. Quoniam ſi talem reciperet charactêrem, aut eſſet minor ſacerdotali aut maior: non quidẽ minor, nam eiuſmodi charactêrum functiones omnes ſunt adminiſtratrices in cõfectione ſacroſancti ſacramẽti: vt in diacono patet & ſubdiacono. Epiſcopus autem de ſua natiua ratione non ſic adminiſtrat ſacramẽto. Neq; verò eſſe poteſt excelſior character reſpectu eiuſdem qui ſacerdotalis eſt. Quoniã conficere ſacramentũ, quod quilibet poteſt ſacerdos, faſtigiũ tenet & culmen quò omnia referũtur ſacramẽta.

Secũda ratio ſancti Tho. ¶ Secundum huc adhibet diuus Tho. argumentum loco citato. Natura ſacramenti eſt ꝙ à pręcedenti quantũ ad eius neceſsitatem non dependeat: epiſcopatus autem dependet à ſacerdotio: nam vt iam anteà dictũ eſt, conſecratio epiſcopi, antè q̃ ſit ſacerdos, nõ valeret.

Solutio Sco. Hoc autem argumentum Scotus in 4. diſtin. 24. eludit potiùs quàm impugnat. Ait quippe inde quòd epiſcopatus ſacerdotium prærequirat, argumẽtũ potiùs ſumi ꝙ ſit perfectior.

Refutatio. At verò hoc nihil ad rẽ. Haud enim de pefectione hìc diſputamus, ſed de natura ſacramẽti oſtẽdim⁹ inde nõ eſſe ſacramentum, quòd aliàs etiam abſq; præuio ſacerdotio cõſecratio epiſcopi eſſet valida: ſicuti conſecratio ſacerdotis, etiam ſi non fuerit diaconus ſuum imprimit charactêrem: vt diſt. 52. can. ſolicitudo. & extrà, de clerico per ſal. ordina. c. vt tuæ literæ. decretum legitur.

Poſtrema ratio. Accedit huc & ritus eccleſiæ, quòd ſacramẽta ordinis in ſabbatho cõferuntur: epiſcopus verò, tanq̃ legitimus eius ſpõſus, die Dñica cõſecratur. Eſt ergo opinio hęc, vt dictũ eſt, non modò diui Tho. ſed Alexãdri & Bonauẽt. & oĩm cõmunis. *Alexander. Bonauentu.*

Argumentũ Scoti. Scotus verò loco citato ait Canoniſtas cõtrarium tenere propter hoc argumentũ, ꝙ niſi epiſcopatus ordo eſſet, poſſet funditùs auferri: nam tunc non reſtat quid aliud ſit quàm iuriſdictio: iuriſdi-

iuriſdi-

iuriſdictione autem quicũq; priuari poteſt: quandoquidem propter crimen hæreſeos atq; alia, priuatur ſua eccleſia epiſcopus. Et quidem Scotus deuinci hac ratione videtur. Annuit enim concedere quòd ſi non ſit ſacramentum, nihil in eo ſupereſt niſi auferibilis iuriſdictio. *Solutio.* At verò profectò nulla eſt rerum conſequentia. Imò quanuis non imprimatur ſacramẽtalis character, nihilo minùs adhibetur ſacerdotalis habilitas quædam & facultas indelebilis, atq; ab ẽpo inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depoſitus ẽpus ſi iterum in ſuum ordinem reſtituatur, non opùs habet denuò conſecrari.

Durandus. ¶ Sed & Durand. quoq; eâdem diſt. q. 5. alia via negat hanc noſtram concluſionem. Concedit inquam epiſcopatum ſacramentũ eſſe: non quidem à ſacerdotio diſtinctum, ſed illud ipſum perfectum. Itaq; ſimplex, inquit, ſacerdos, licèt ſimpliciter habeat charactêrẽ ſacerdotalem, non tamen eſt omninò completum & perfectum. Et ſubtexit exemplũ, quòd ſicut confectiones corporis & ſanguinis vnum conſtituunt perfectum ſacramentum, ita conſecratio ſacerdotis & cõſecratio epiſcopi. Quare ſubſequenter confitetur epiſcopatum charactêrem imprimere perfecti completiq; ſacerdotij. *Argumentũ Durandi.* Argumentum autem quo ſibi hoc habet perſuaſum, eſt quòd pariter, imò perfectiùs epiſcopalis dignitas ordinatur ad ſacramentum Euchariſtię quàm diaconatus aut ſubdiaconatus cũ miniſtros ipſos inſtituat. Ex quo concludit eſſe perfectius ſacramentũ. *Solutio argumẽti facti* ¶ Ad ipſum autem atque ad ſuam rationem pariter reſpondentes fatemur ingenuè dignitatem epiſcopalem perfectionem ſacerdotio adhibere, quod ſupponit & includit: ſed illa tamen perfectio non eſt de eſſentia ſacerdotij, ſed illi accidentaria & acceſſoria: quæ ideo non conſtituit vnà cum illo verum ſacramentum, neq; eſt pars integralis eius. Nec verò eſt intellectu facile duos imprimi ſacerdotales charactêres, alterum ſimplici ſacerdoti, alterum verò epiſcopo. Quocircà nulla eſt rationis eius illatio. Epiſcopatus eſt in ordine ad corpus Chriſti verum: ergo eſt ſacramentum. Requiritur enim ampliùs quòd ſit poteſtas ad id proximè pertinens: nempè quòd eius functio ſit vel miſſæ celebratio: vel eius miniſtratio, ceu diaconatus & ſubdiaconatus. Functio autẽ epiſcopi non eſt eiuſmodi, ſed inſtituere ac præparare miniſtros. *Obiectio.* ¶ Quòd ſi cõtrà rurſus arguas: Epiſcopus quatenùs epiſcopus aliqua ſacramenta cõfert, puta ordines: quæ non poſſet in quantum ſacerdos: ergo eius propria poteſtas eſt ſacramentum: quoniã poteſtas in vnum ſacramentum, ſacramentum alterum eſt. *Solutio.* Negatur conſequentia: ſed ſolùm concluditur quòd epiſcopalis poteſtas ſacramẽtum ſacerdotale præſupponat. Niſi enim eſſet ſacerdos, nequiret ordines cõferre. *Altiſsiodorẽſis opinio.* Porrò autem Altiſsiodorenſis non ſolùm eôdem quô Durandus inclinat, verùm vlteriùs progreſſus ait quòd archiepiſcopatus eſt etiam ſacramentum diſtinctum ab epiſcopatu: qui ideo in articulo ſequenti in diſputationem eſt accerſendus. ¶ Per has igitur concluſiones conciliantur iura ſanctorumq; aſſerta quę variare videntur. Quoties enim legeris quempiam in epiſcopum ordinari, non ità propriè intelligas atq; ordinantur ſacerdotes. Atq; id pariter quod. 21. diſt. can. cleros. ait Iſidorus: quòd ſcilicet ordo epiſcoporum quadripertitus eſt. Sed tamen, vt in priori concluſione aſſeruimus, nil eſt cur cunctêris verè vocare ordinem. Tametſi alij ad ambiguitatem tollendam non ordinem, ſed dignitatem appellent: vt Hugo de ſacramentis ſuprà citatus. *Hugo.* Et Magiſter Sen. lib. 4. d. 24. vbi extra numerum ſacramentorum ait, Sunt & alia quædam, non ordines, ſed dignitatum nomina, vt epiſcopus. *Magiſter Senten.*

Ad primum argumentũ. Ad primum igitur argumentum reſpondetur, fortaſſe Hieronymum illa fuiſſe affectum opinione, quòd epiſcopus & preſbyter ſolo diuino iure conſulto eadem eſſet res, ſed humano arbitrio vnum ex preſbyteris fuiſſe cæteris præfectum. Nam præter citata teſtimonia ſubdit quòd Alexandriæ à Marco Euangeliſta vſque ad Heraclam & Dionyſium preſbyteri ſemper vnum ex ſe electum, in excelſioremq; gradum collocatum, epiſcopũ nominabant. Et ſubdit exemplũ: vt diaconi eligunt archidiaconũ. Tametſi Hieronymum non planè intelligam: quandoquidem ſubdit, epiſcopum conferre ordines poſſe, non autem ſacerdotem ſimplicem: vbi diſtinctionẽ ex natura rei inſinuat: niſi velit hoc tantùm eſſe ex ordinatione eccleſiæ: vt in fine eiuſdem citati cap. olim. ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori ſunt admiratione digna. Ait ſiquidem epiſcopos cõſuetudine magis quàm diſpenſationis dominicæ veritate preſbyteris eſſe maiores, & in cõmuni regere debere eccleſiam. Cùm tamẽ citatus ſuprà Diony. iam tempore Apoſtolorum

rum diuina lege aſtruxerit epiſcopum à ſimplici ſacerdote diſtingui. *Auguſtinus* Quin verò Auguſti. in libro de Hære. Arrianos inquit ea fuiſſe infectos quòd diceret preſbyteros ab epiſcopo nulla differētia debere diſcerni. Haud tamen tam infami nota verba Hierony. inurenda ſunt: nam ipſe, quocunq; id iure factū ſit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminentia agnoſcit. Sed in hoc tamen lubentiùs Auguſtinum atq; alios ſanctos patres auſcultare debemus quòd illa realis differentia ex inſtitutione diuina per apoſtolos originē traxerit. Ad ea verò loca ſacra *Hieronym⁹.* quæ Hieronymus affert, Reſpondetur, hoc inde tantùm concludi quòd olim nomina epiſcoporum & preſbyterorum promiſcua erāt: vt tam epiſcopus diceretur preſbyter, quàm preſbyter, epiſcopus. Itaq; vtrūq; erat commune nomen ad ſignificandum duas diuerſas dignitates. *Ad ſecundū argumentū.* ¶ Ad ſecundum ſatis ſuperque ſecunda concluſione ſatisfactum eſt. Concedimus enim epiſcopatum eſſe ordinē ſecundùm amplitudinem ſuæ ſignificationis. Negamus verò eſſe ſacramentum.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm epiſcopi inter ſe perinde differant atque ipſi à ſimplicibus ſacerdotibus.

POSTQVAM viſum eſt epiſcopalem dignitatem à ſacerdotali ſuopte inſtituto differre, explorare cōſequens eſt an epiſcopi ſimiliter inter ſe differant. *Primum argumentum.* Apparet enim ſic eſſe: nam archiepiſcopo ex proprio incūbit officio epiſcopum conſecrare, quod epiſcopo non niſi ex commiſsione videtur cōpetere: vt patet cap. Quod ſedem. de off. iudi. ordi. vnde & pallio vtitur, quod epiſcopo non eſt indultum: ergo ſpecie differunt. *Argumen. 2.* ¶ Secundò: Papa ſaltem dignitatis ſpecie cæteris eſt excellētior: quandoquidem Petri ſucceſſor eſt, cui peculiariter Chriſtus vniuerſum gregem commiſit. Quare & ſingulariter etiam ſi fuerit aliâs epiſcopus, in Papam cōſecratur, ſingulariq; Tiâra vtitur. Quocircà diſtin. 21. ait Pelagius Romanam Eccleſiam non Synodicis conſtitutis cæteris eccleſijs eſſe prælatā, ſed Euangelica voce Domini Saluatoris noſtri primatum obtinere. ¶ Sed in contrarium eſt ꝙ in ijs quæ ad confectionem corporis & ſanguinis attinent, nihil poteſt vnus epiſcopus quod ſinguli non poſsint: vt patet in ordinū collatione atq; in ipſorum mutua conſecratione: nam vnus alterum conſecrat. Quin verò Hoſtien. cōſecrat Papam, & tamen ſi inferioris eſſet poteſtatis id nequiret: iuxta illud ad Hebræ. 7. Sine vlla contradictione quod minus eſt à meliore benedicitur.

QVæſtionis huius duo inſinuātur membra. Primum de epiſcopalibus officijs & functionibus. Atq; alterum de ipſorum diſtinctione: quippe quorū poſterioris cognitio à prioris notitia pendet. Duabus ergo cōcluſionibus ad quæſtionem reſpondetur. *Prima concluſio.* Prior eſt: Vniuerſæ functiones quæ ad perfecti paſtoris officium attinent, ſunt epiſcopo peculiares & propriæ. Iam enim ſuprà artic. 1. oſtenſum eſt, genuinum epiſcopi munus, officium eſſe paſtoris: in cuius teſtimonium dum conſecratur traditur ei baculus paſtoralis. Imò verò antè deſignatur eſſe paſtor, quàm anulo fiat ſponſus Eccleſiæ. Oēs ergo functiones quæ paſcendo gregi accommodantur ſunt dignitati epiſcopali, quatenus cunctis communis eſt, partes & qualitates. *Scrupulus.* ¶ Sed ais, nunquid non & plebani ſacerdotes ſuarum ſunt etiam parœcialium eccleſiarum paſtores? *Solutio.* Sunt quidem. Haud tamen vndequâq; abſoluti & perfecti. Quare non omnibus vniuerſa paſtorum officia ratione ſuæ dignitatis incumbunt: ſed quædam. Ad cuius intellectum notandum primum *Paſtoris officium.* paſtoris officium eſſe vitam præbere gregi, eundemq; alere, ſanare, & ſuſtentare. Functiones autem huiuſmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanq; id potiſsimùm fit per adminiſtrationem omniū ſacramentorum. Baptiſmo enim regeneramur: deinde confirmati euchariſtia alimur: & per pœnitentiam ſanamur, &c. Illa ergo ſacramenta quæ ad huiuſmodi ſunt vitam prorſus neceſſaria & cōgrua, incūbit cuicūq; plebano ſacerdoti adminiſtrare. Qualia ſunt baptiſmus, euchariſtia, pœnitētia, & ſacra vnctio: & præterea benedicere ſpōſos. Attamen ordinare miniſtros incumbit epo: & præterea ob vberantiorem copiam Spiritus ſancti cōfirmare plebem. In adminiſtratione ergo ſacramentorum primùm incipit paſtorale officiū locupletius ac perfectius eſſe in epiſcopo quàm in plebano ſacerdote. Tum ſcilicet quòd ſacerdotes non omnia conferre poſſunt: tum etiam quòd quæ poſſunt, ex ſola iuriſ-

iuriſdictione ab epiſcopo conceſſa habent. ¶ Secundum ad idem pertinens paſtorale officium eſt, fidem docere populum. Huius autem functionis duo ſunt gradus. Alter illos explicare articulos qui ſunt ad ſalutem neceſſarij. Et hoc propriè parœcianis ſacerdotibus curam gerentibus animarũ incumbit. Quare profectò huius muneris, vbi grandis eſt negligentia, peccatum eſt illis mortale. Tenentur enim plebem Articulos docere fidei & Decalogum. Imò verò & orationem Dominicam: illa videlicet quæ pœnitentes, an ſciant, ſunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quiſq; quidnam ſibi credendum, quidq; agendum, & quid à Deo petendum. Alter gradus eſt altiora fidei myſteria explicando ſacram ſcripturam propalare, ac morum probitate gregem imbuere & inſtituere. Et hoc propriè pertinet ad officium epiſcopi. Cui ideo in conſecratione tradito Euangeliorum libro ſub forma præcepti dicitur: Vade & prædica populo Dei. ¶ Tertium quod ad idem paſtoris officium ſpectat, eſt gubernatio & correctio: nam & hoc pacto vita gregis ſeruatur. Et facultas hæc, planum eſt, quàm ſit in quolibet epiſcopo plenaria: niſi ſit per Papam coercita: in plebano verò nulla eſt aut quàm tenuiſsima. Poteſt enim plebi vt ſtatis temporibus ſacra audiat, ſacramentaq; ſuſcipiat, pręcipere. An verò excommunicatione aut alia pœna in foro exteriori cogere, paulò inferiùs dicemus. ¶ Et per hæc intellectus eſt capiendus doctrinæ Dionyſij ſuprà citati, diſtinguentis tres hierarchicas, hoc eſt ſacri principatus actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere: ſecundum ad ſacerdotes: ac tertium ad epiſcopos. Purgare enim eſt purum ab impuro ſeparare: vt triticum cribro, & farinam diſcerniculo. Venientes enim ad baptiſma diaconus examinabat, an vellent vitam priſtinam deſerere, erroreſq; abiurare: & ſic ſeparabat illos qui baptiſmo digni erãt ab alijs. Sacerdos verò fidei catechiſmo illos erudiens, fonte ſacro tingebat: vbi per gratiã gratũ facientẽ illos illuminabat. Sed eps cõfirmabat: hoc eſt gratia perficiebat. Deinde autẽ ipſorũ prædicatione quæ de ſacra ſcriptura hauſerat, illos peramplius ad diuinum amorẽ inflãmabat, in quo Christiana perfectio cõſiſtit. Haud ergo negandũ eſt quin ſacerdotes plebani curã verè gerãt animarum, quarum etiam exhibituri Deo ſunt exactã rationem, vereq; ſint paſtores. Perfectum tamen abſolutumq; nomen ſolùm congruit epiſcopis: vt de ſuo ipſorum nomine admonentur. ¶ Per hæc ſubinde fit etiam liquidum quemadmodùm epiſcopi omnes ſint ac ſoli qui propriè loco Apoſtolorum ſucceſſerunt, eorumq; funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. diſtin. 21. & can. eccleſiæ principes. diſt. 35. Id quod can. quorũ vices. d. 58. authoritate Auguſt. fulcitur, inquientis: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Patres miſſi ſunt Apoſtoli: pro Apoſtolis filij nati ſunt epiſcopi. Ad huius tamen intelligentiam notandum eſt, tria eſſe munera in quibus res & ordo Apoſtolorum conſiſtit: vt Diuus Thomas ſuper illud verbum Pauli. 1. ad Corinth. 12. Quoſdam poſuit Deus in eccleſia primò apoſtolos, adnotauit: Videlicet authoritatem gubernandi fidelem populum, facultatem docendi fidem & Christianos mores. Tertiò poteſtatem miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ, ſecundùm illud Lucæ. 9. Conuocatis Ieſus duodecim Apoſtolis dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent, & miſit illos prædicare regnũ Dei. Quo poſtremo verbo intelligitur vt eos qui verbum ſuſciperẽt, gubernarent: ſecundùm illud Lucę. 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et quidem quantum ad primum munus, epiſcopi ſunt illis ſubrogati. Tametſi illorum ſinguli in vniuerſum Christianorum orbem poteſtatem haberẽt. Epiſcopi verò non niſi in ſuas diœceſes: ſed ſolus Papa qui ſubſtitutus eſt Petro vniuerſalem retinet iuriſdictionem. In ſecunda autem eiuſdẽ poteſtatis virtute, quæ eſt prædicare fidem, gradus ſunt dignoſcendi. Apoſtoli nanq; eouſq; illa pollebant virtute, vt (quod in ſua. 2. Canonica Petrus ait) firmiſſimum habentes ſermonem propheticum, quicquid ipſi prædicarent, eò quòd ipſi id aſſererent, fides eſſet: vtpote qui cùm organa eſſent per quæ Spiritus ſanctus loqueretur, non opùs haberent cogitare quomodò aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in Eccleſia poſt Apoſtolos & Euangeliſtas non permanſit. Poteſt quidem Papa & Concilium articulos fidei explicare: ſed tamẽ eos qui in ſacra ſcriptura impliciti ſunt, vel ex traditione Apoſtolorum ore tenus firmiſsimè habentur: vtendo ſcilicet fundamento Christi, ac ſubinde Apoſtolorum. Illi verò ſine ſcripturæ perſcrutatione à Spiritu ſancto moue

Ad officium paſtorale pertinet docere populũ.

Gubernatio & correctio ad paſtorem ſpectant.

Explanatur Dionyſius.

Sacerdotes plebani verè ſunt paſtores.

Soli epi ſucceſſerunt loco Apoſtolorum.

Tria in quibus ordo Apoſtolorum conſiſtit.

D. Thomas.

moue

mouebantur. In ſingulis verò epiſcopis neq; iſta quæ in Papa & concilio eſt facultas ineſt, ſed tantùm prædicandi, interpretandi, amplificandi, perſuadendiq; ea quæ Chriſtus per ſe perq; Apoſtolos docuit. ℭ Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in eccleſia modò eſt atq; in Apoſtolis extitit: quia non eadem eſt prorſus neceſsitas. Quanuis vbi ratio id fidei modò exigeret, non haberet Deus manum occluſam. Ecce differentiam inter paſtoralem epiſcopi functionem & eam quæ eſt parœcianorũ ſacerdotum. Et ideo, vt cap. in nouo. ſuprà citato legitur, vt epiſcopi Apoſtolis quos Chriſtus Luc. 9. legitur elegiſſe ſucceſſerunt, ſic & reliqui ſacerdotes parœciani ſucceſſerunt. 72. diſcipulis: quos, quia meſsis multa erat, in auxilium epiſcoporum idem Chriſtus ſuffecit: vt Luc. 10. legitur: nempè vt eorũ eſſent auxiliares adminiſtri. Quare de lege cõmuni epiſcoporum eſt in eccleſijs parœcialibus preſbyteros inſtituere: vt legit̃ cap. Sicut. 16. quæſt. 7. ℭ Sed rogas nunquid & prædicare plebanis etiam conuenit, & aliqua iuriſdictionis imago? Reſpondetur, priùs de prædicatione certum eſt nihil ampliùs eis ex officij neceſsitate incumbere quàm doctrinam, vt dicebamus, Chriſtianam populo neceſſariam docere. Vtrùm verò ſit ſalutare conſilium illis id muneris iniungere, in Tridentino Concilio fuit in publicum cõſilium prolatum: & prima fronte ſic nõnullis patribus apparuit: ſed non defuit, qui vt ſententia penſiculatiùs agitaretur ſupplex orauit: à qua poſteà decernenda ſuperſeſſum eſt. Enimuerò vt decôrum & ſalutiferum eſt illis parœcialibus ſacerdotibus qui verè Theologi ſint id muneris ſuis plebibus impendere: ſic peſtilentiſsimum eſt Theologiæ ignaris id cõmittere. Iam enim & eo miſerabili loco iacet eccleſia, vt in animarum cura committenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio: pręterquàm quòd neq; proprij plebani ſuas Eccleſias adminiſtrant, ſed per vicarios id faciunt, vix Latinè ſcientes: nẽpè per eos quos quàm minimo poſſunt pretio conducunt. Adde quòd in aliquibus quas luſtraui prouincijs, illi ſunt plebani qui cùm neq; de limine Theologiam ſalutauerint, tamen latinè & fortè Græcè deturgentes putant fœliciter prædicare poſſe. Et iſti ſunt qui peſtilentiores diſſeminant errores. Salubrius ergo populo eſt eiuſmodi concionibus carere, quàm infici. ℭ Ad ſecundum interrogationis membrum reſpondetur. In ſacerdote ſecundùm ſuam propriam authoritatem nullam exiſtere vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. Nam maximè per excommunicationem quæ pœna paſtorali baculo annexa eſt. Excommunicare autem propria authoritate ſolius eſt epiſcopalis muneris: vt habetur. 24. q. 3. can. corripiantur. & apud Diuum Thomam. 4. ſen. diſt. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor Sanctus furtum & rapinam, pro quibus inquit conceſſum eſt à iure vt poſsit parœcianus ſacerdos excommunicare. Iam tamen non eſt in vſu conceſſio illa. Eſt nihilo minùs peccatum inobedientiæ illi non parêre in ijs quæ ſuprà diximus iure poſſe præcipere. Nempè vt feſta Eccleſiaſtica celebrent, & ſtatis temporibus ſacramenta ſuſcipiant, & doctrinam Eccleſiaſticam diſcant. At niſi adſit contemptus, nõ eſt mortale aliud nouum præter tranſgreſſionem Eccleſiaſtici pręcepti. De officijs functionibusq; epiſcopalibus plura hîc eſſent eademq; ſcitu perutilia adhibenda: ſed vſq; ad quæſtionem tertiã ea duximus reſeruanda: vbi inter tractandam obligationem qua epiſcopi tenentur in ſuis Eccleſijs reſidere, commodiùs differentur. ℭ Poſterior cõcluſio. Epiſcopales dignitates quanuis archiepiſcopum & patriarcham, imò & ſummum ipſum Pontificem commemores, non ſunt ſpecie diuerſæ, ſed ſolo iuriſdictionis ambitu aliæ alijs ſuperiores aut inferiores. Ait quippe Iſidôrus, vt ſuprà ex can. cleros. 21. d. citatũ eſt, quòd epiſcoporũ ordo quadripertitus eſt. Nempè in Patriarchas, Archiepiſcopos, Metropolitas atq; Epiſcopos. Eſt enim patriarcha patrum ſummus, atq; princeps: archiepiſcopus verò epiſcoporum princeps. Nam ἀρχὸς Græcè, idem eſt quod princeps. Metropolita qui certis ciuitatibus circumſcriptam habet iuriſdictionem: epiſcopus verò qui vnam regit cathedralem Eccleſiam. Iam verò metropolita nullus eſt ſub archiepiſcopo, ſed ipſi ſunt metropolitani. Patriarchæ verò, vt Alexandrinus, Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus, plures ſub ſe ſinguli habent archiepiſcopos. Imò & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait libro. 4. cap. de ordinibus, Altiſsiodoren. ſaltem epiſcopalem & archiepiſcopalem (nam de alijs non meminit) verè eſſe ſacramenta: eademq; diſtincta. Nam vt argutum primo loco eſt vt epiſcopus ſacerdotes atq; alios miniſtros ordinat

Facultas faciendi miracula non eſt perinde modo in Eccleſia atq; fuit in apoſtolis.

Quæſtio.

Solutio.

In ſacerdote nulla exiſtit vis coactiua quantum ad forum iudiciale ſi ei' nudam autoritatem ſpectes.

Poſtrema cõcluſio.

Altiſsiodor.

dinat & conſecrat, ſic & archiepiſcopus ex proprio officio habet ordinare epiſcopum. Epiſcopi autem non niſi ex commiſsione. Nihilo minùs concluſio à nobis aſſerta indubia eſſe debet. Primùm ſiquidem quantum ad id quod ait epiſcopalem dignitatem eſſe ſacramentum, iam ſuprà ſatis reprobatum eſt. Cæterùm & quòd eiuſmodi ordines epiſcoporum inter ſe genere non differant, ſed ſint eiuſdem generis & ſpeciei, probatur. Nam quicquid poteſt archiepiſcopus & Patriarcha, poteſt epiſcopus in ſua dioeceſi, etiam epiſcopos conſecrare & Papam. Et quanuis hoc faciant forſan ex commiſsione, hoc accidit propter iuriſdictionis defectum: non autem ex defectu epiſcopalis dignitatis. Quemadmodùm ob ſolum defectum ſimilem non poteſt ſacerdos quenquã abſoluere cũ virtute charactêris quoſcunq; poſſet indiſcriminatim. Et per hoc ſolutum reſtat eius argumentum. ¶ Ad ſecundum autem de Pontifice maximo pariter negatur, dignitatis ſpecie cæteris ſibi ſubditis antecellere. Sed quantum ad iuriſdictionis vniuerſalitatem, iura omnia illi primatum perhibẽt. Nam quantum ad dignitatem, etiam epiſcopus Hoſtien. ipſum cõſecrare conſueuit. Neq; quidpiam ſpirituale eſt ad corporis Chriſti conſecrationem relatum, quod Papa efficere poteſt, quod non queat etiam ſimplex epiſcopus quantum ad ſuam ſpectat dignitatem, niſi ſit ratione iuriſdictionis ab ipſo Papa cohibitus. Itaq; habet ſe inter epiſcopos ſummus Pontifex (quantum ad dignitatem epiſcopalem) ſicut Petrus inter Apoſtolos, quorum quatenus eccleſiam repræſentabant, caput erat: Tametſi quatenus erant Apoſtoli eſſent pares: vt can. in nouo. ſuprà citato habetur, diſtin. 21. Neq; verò quatenus epiſcopi ordinati ab ipſo fuêre, ſed à Chriſto conſtituti. Præminent ergo epiſcopi ſacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa verò epiſcopis in eodem genere: ſed tamẽ quatenus Chriſti vicarius, omnium eſt caput: vnde illi ſingulariter priùs dictum eſt, Tibi dabo claues regni cœlorũ: Matth. 16. licèt poſteà Ioan. 9. oĩbus datæ ſint: eiq; peculiariter dictum eſt, Paſce oues meas: licèt in ipſo cũctis ſit epiſcopis dictũ: qui per ipſum erãt ratione iuriſdictionis in orbẽ diſtribuendi. Decuit enim maximè vt Chriſtus ſuã poteſtatẽ vni cõmitteret capiti vt tota Chriſtiana politia imaginem regni ſpiritualis præ ſe ferret, quæ omnium eſt politiarum optima.

Probatio aſſertæ concluſionis.

Ad ſecundũ argumentũ.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm inſtitutio epiſcopalis dignitatis ſit de iure diuino.

POST hæc tandem vt hæc tota quæſtio abſoluatur, Quæritur vtrùm epiſcopi ſint iure diuino inſtituti. Apparet enim aliter res habere. Primùm quia præter Apoſtolos neminẽ legitur Chriſtus inſtituiſſe epiſcopum: ſed Apoſtoli ipſi ſua authoritate illos inſtituebant: vt patet de Timotheo & Tito, quos Paulus conſtituit: ergo pariter epiſcopi non debent cenſeri iure diuino creati: ſed à Papa iure poſitiuo penes quem diximus ſummam iuriſdictionem eccleſiæ eſſe. ¶ Secundò, id confirmatur facto ipſo Chriſti, Petrum ſibi ſubſtituentis. Ipſi enim ſingulariter iuſsit dicens, Paſce oues meas. Ac ſi dixiſſet: Tibi ſummam rei huius concredo: tu ipſe pro tuo arbitratu de illa diſpone: ergo epiſcoporũ inſtitutio non Chriſti, ſed Petri eſt, eiuſq; ſucceſſoris. Vnde vox illa ipſius in. 1. eius cano. cap. 5. Paſcite qui in vobis eſt gregem: non diuina, ſed humana, nempe Petri præceptio apparet. ¶ In contrarium eſt illud Pauli Actuum. 20. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos, regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.

Primum argumentum.

Argumen. 2.

Paulus.

CONſtitutum quidem ſuprà reliquimus dignitatem epiſcopalem ab Apoſtolorum ſæculo à ſacerdotio propria dignitate & muneribus fuiſſe ſecretam. Deſideratur autem quàm maximè ad rei præſentis elucidationem, noſſe quo fuerit iure inſtituta. Nam cùm Papæ ſit epos eligere, videtur eius inſtitutio. Id quod ad perſuadendam ipſorum reſidentiam tanti refert ſcire, vt inde ſint præcipua argumenta petenda. Et qui cauillari eludereq; rationes pertendunt, quibus ſaluberrimum illud ac diuinum reſidentiæ ius fulcitur, non alio ſe protegunt æneo clypeo quàm quòd aiunt non à Deo immediatè, ſed à pontifice epiſcopos fieri. Sic enim quidã coarmauit ſeſe in defenſionẽ, vt ipſe arbitrat⁹ eſt, epiſcoporũ: videlicet vt eos à iure diuino reſidendi liberaret: vt. q. 3. fuſiùs luculentiusque patebit. Quemadmodùm enim inquit epiſcopus iure diuino

Catharini fundamentũ ad inficiandam reſidentiam.

reſidere

reſidere teneatur, cùm nullus à Deo immediatè fiat epiſcopus, ſed à Pontifice? Ipſius enim eſt diuidere diœceſes & particularia ouilia, & imponere curam. Multaq; alia id genus ſubdit quæ illic ampliùs diſſeremus.

¶ Hic ergo more noſtro duæ ſunt concluſiones aſſerendæ & irroborandæ: vtpote quæ baſis futuræ ſunt ac fundamentum illius diſputationis. Duobus enim modis cōminiſci quis poteſt epiſcopatus particulares: nempè ſummo inferiores, non eſſe de iure diuino. Vno quòd dignitas ipſa non fuerit à Deo ipſo inſtituta: veluti ſunt ſacramenta, ſed à Papa, vt eſt quadrageſimalis abſtinētia, particulariumq; obſeruatio feſtorum, & annualis cōfeſsio. Altero verò quòd eorum electio quæ per pontificem fit non ſit diuina: hoc eſt de iure diuino: quorum vtrunq; eſt apertè falſum. ¶ Sit ergo prior concluſio. Epiſcopalis ordo, hoc eſt gradus & dignitas, inſtitutio prorſus diuina eſt, quā Chriſtus ore ſuo proprio fecit: hæc iam ſatis in ſuperioribus eſt demonſtrata. Chriſtus enim ipſe Apoſtolos elegit, cui muneri annexa eſt epiſcopalis dignitas, puta Chriſtianum gregem paſcendi. Illam autem dignitatem, præter ſpiritum propheticum quo illos imbuit, non in tempus inſtituit, ſed vt perpetuò in Eccleſia perduraret: ergo epiſcopalis dignitas & gradus qualis nunc in eccleſia perſeuērat, ipſiſsima eſt Chriſti inſtitutio. Poſterior quidem præmiſſa nemini in dubium venire poteſt: quādoquidem Chriſtus Eccleſiam fundauit perpetuò duraturam, perpetuoq; paſtu gubernationiſq; adminiculo indigentem: cui adeò in ſingulis prouincijs fides morumq; norma perpetuò eſſet elucidanda: non ergo in tempus, ſed in perpetuū hanc inſtituit dignitatem. Huc ſecundò accedit teſtimonium Paulinum ad Epheſ. 4. Et ipſe dedit quoſdā Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Paſtorum autem nomine epiſcopi potiſsimùm, vt dictum eſt, cenſentur: ergo illi neceſſarij ſunt in ædificationem corporis Chriſti: atq; adeò à Chriſto inſtituti ſunt: vt quantum Eccleſia, tantum eſſent duraturi. ¶ Tertiò: Sacerdotium Euangelicum præſtantius eſt Moſaico, pluſq; adeò neceſſarium: illud autem in pontificem & ſacerdotes diuiſum pro toto legis tempore diuinitùs inſtitutum eſt: ergo & noſtrum ſacerdotium in quo epiſcopi ſacerdotibus præferuntur à Chriſto eſt vſq; ad finem mundi inſtitutum. Id quod Paul. ad Hebræ. conteſtatur, dicens: Tranſlatio ſacerdotio, neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Niſi quòd cùm ſub illa lege vnus duntaxat populus vnaq; tantùm ſynagôga degeret, vno præciſè opùs erat pontifice: eccleſiæ verò Euangelicę in totum orbem latè patenti, quàm plurimis. ¶ Id etiam quartò ratione patet. Chriſtus fuit ſolus Eccleſiæ fundator. Vbi enim ait Paulus fundamentum neminem poſſe aliud ponere quàm quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus: non ſolùm perſonam deſignat, verùm & eius leges & politiam. Vnde ad Petrum ipſe ait: Super hanc petram ędificabo eccleſiam meam. Ad fundationem autē eccleſię non ſolùm neceſſe erat fidem ſperandarum rerum, quò ceu in ſcopum tendendum nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, verùm & magiſtratus inſtituere, qui eccleſiam ſecundùm eaſdem leges gubernarent. Qui quidem nō alij ſunt quàm epiſcopi, qui ſecundùm verbum Auguſt. pro patribus Apoſtolis nati ſunt nobis filij: ergo epiſcopalis functio inſtitutio Chriſti eſt: aliâs non ſatis firmiter fundaſſet eccleſiam. ¶ Quintò: Sacramenta & quæ illis neceſſaria ſunt, Chriſtus ipſe per ſe inſtituit, ac perinde ſacramentorum miniſtros, quare ipſe ſacerdotes ordinauit. Epiſcopi autem ſoli proprio nomine habent quædam ſacramenta adminiſtrare: nempè ordines & confirmationem. Haud ergo dubium eſt vllum quin Chriſtus, non ſolùm Papatū, verùm dignitatem epiſcopalem quâ latiſſimè ad omnes Antiſtites patet, inſtituit. ¶ Sextò. Dignitas epiſcopalis, vt in præcedentibus monſtratum reliquimus, eiuſdem generis eſt in omnibus epiſcopis: nàm ſola iuriſdictionis latitudine inter ſe diſtāt: ergo quatenùs Papæ & reliquis epiſcopis cōmunis eſt, eodem autore Chriſto inſtitutus eſt. ¶ Septimò: Epiſcopalis dignitas inter chariſmata numeratur, quibus Chriſtus ſpōſam ſuam Eccleſiam dotauit. De quibus nimirū ait Paul. 1. ad Corinth. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: & diuiſiones miniſtrationū ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operum ſunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. ergo epiſcopalis dignitas donum Dei eſt per ipſum eccleſiæ donatum, ſecundùm verbum Pauli ad

Prima concluſio. *Ratio cōcluſionis.* *Ratio altera* *Tertia ratio* *Quarta ratio.* *Quinta ratio.* *Sexta ratio.* *Septima ratio.* *Paulus.*

1. ad Tim. 4. Noli negligere gratiã quæ in te eſt: quę data eſt per prophetiã, cũ impoſitio ne manuũ preſ byterij. ¶ Poſtremò deniq; id confirmatur. Cùm Papa epiſcopum eligit aut confirmat, non magis inſtituit epiſcopalem dignitatem quàm inſtituitur Papalis dum ipſe eligitur, ſed ſola perſona ad eandẽ dignitatem applicatur. Accedit tum demũ & Pius Papa qui can. oues. 6. q. 1. conteſtatur hanc veritatem, dicẽs ꝙ epiſcopos Deus ſibi oculos elegit. Eſt ergo certo certius, & ſi ſic de his quæ ſunt fidei loqui liceret, luce euidẽtius Chriſtum inſtituiſſe dignitatem epiſcopalem, quæ modò in eccleſia viget. Ecquis enim credat tam inſignem magiſtratum in arbitrio Papæ poſuiſſe vt ipſe illum crearet? Et ita omnes Theologi tenent in. 4. diſt. 24. omneſq; iuris canonici interpretes, qui idipſum confeſsiſsimum habẽt. Qua vtiq; ratione Paulus nõ hominis miniſtros, ſed Dei prorſus Apoſtolos, ac perinde eius ſucceſſores epiſcopos, ac demũ ſacerdotes exiſtimãdos docet. Sic enim, inquit, nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei. cùm Papa epiſcopos creat aut epiſcopi ſacerdotes ordinant, nil aliud faciunt quàm ceu Chriſti miniſtri, Dei myſteria diſpenſare. ¶ Hanc ergo concluſionem tam multis duximus aſſerendam, non quòd vllus de illa dubitare credendus ſit, ſed vt per illam falſitas apertiùs innoteſcat aſſertionis illorum quos ſuprà citauimus: in quibus eſt Catharinus. qui aiunt epiſcopales functiones eorumq; obligationes ad reſidendũ ob id eſſe de iure duntaxat pontificio, quòd Papa eſt qui illos eligit applicatq; ad ſuas ſingulorum eccleſias. Cuius contraria in præſentiarum aſſeritur talis concluſio. Epiſcoporum electio, atque adeò obligatio ad ſua exercenda munera, eſt de iure diuino. At verò ſunt qui hanc concluſionem, quanuis veram, non ſatis ex ſuis principijs deducunt: quorum eſt Torrenſis ille, alioquî non pœnitendus author, quem ſuprà libr. 8. citauimus. Qui quidem plus inferunt quàm veritas permittat. Exiſtimãt inquam ob id eiuſmodi epiſcoporum electiones eſſe de iure diuino, quòd fiunt à Papa quatenus eſt Eccleſiæ miniſter. Quæ profectò cauſa ad id colligendum non ſatis eſt firma: neq; exemplum quod ſubdunt talem habet in vniuerſum efficaciam. Aiunt enim quòd ſicut baptizatio, quia fit à miniſtro Dei eius ipſius nomine, eſt de iure diuino: ſic electio epiſcopi, quam facit Papa. Sed poſſent qui contrariũ defendunt hoc pacto rationem hanc debilitare. Chriſtus Papæ & Concilio non modò adminiſtrationem commiſit eorum quę ipſe inſtituerat, verùm & facultatem tradidit nouas condendi leges & ritus. Quare obſeruatio quadrageſimæ feſtorumq; multorum merè ſunt poſitiui iuris: nempe pontificij. Et idem meritò cenſeri ſolet de conſecrationibus Eccleſiarum altariſq; ornamentorum. Quocircà nulla eſt collectio hæc ſi in vniuerſum fiat, Pontifex quaſi Dei miniſter hoc aut illud facit: ergo eſt de iure diuino: niſi antecedenti adhibeas illa facere tanquam inſtitutionem ipſius Dei, vel quam Apoſtolis ipſe explicuit vt eccleſiæ verbotenùs traderent. Quocircà ceu fundamentum huius poſterioris concluſionis priorem anteiecimus. ¶ Eſt autẽ priùs noſtra nobis explicãda concluſio. Epiſcoporum enim electiones eſſe de iure diuino, bifariã intelligitur. Vno modo in genere quod ſingulis eccleſijs ſecundùm eccleſiaſticam diuiſionem ſui applicentur epiſcopi. Alio modo quòd hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidẽ in hoc ſecundo ſenſu notum eſt hanc huius perſonæ electionem non eſſe de iure diuino eo pacto quo electio Matthiæ ac ſubinde Pauli: ſicuti aliorum Apoſtolorum fuit à Deo facta: ſed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo ſenſu intelligenda eſt concluſionis veritas. Quæ quidem facilè ex pręcedenti ſic colligitur. Dum Dei miniſter id quod ipſe inſtituit ipſius iuſſu diſpenſat, actio eſt de iure diuino cenſenda: cùm autẽ Papa epiſcopum confirmat & conſecrat, alicuiq; attribuit eccleſiæ, id exequitur quod Chriſtus in genere inſtituit, quodq; ei facere iuſsit: ergo id iuris diuini cenſendum eſt. Poſterior quidem præmiſſa ſuperiori concluſione ſatis eſt demonſtrata. Prior verò in ſacramentorũ adminiſtratione perſpicua fit. Baptizatio nanq; & ſacramentalis abſolutio & ſimilia licèt per miniſtros eccleſiæ immediatè (vt iſti loquũtur) fiat, nihilo minùs ob id iuris diuini ſunt, quòd Chriſtus illa inſtituit, eiuſq; nomine fieri ſic ac diſpenſari iuſsit. Et hoc eſt quod Paulus in priori ad Corinth. epiſtola admonitum eſſe curauit, vbi illa ſugillat diuerſa ſymbola: Ego quidẽ ſum Pauli, ego autem Apollo. &c. Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? & infrà. c. 3. Quid igitur eſt Apollo? quid verò Paulus? miniſtri eius

Poſtrema ratio. — *Pius Papa.* — *Secunda concluſio.* — *Torrenſis.* — *Bifariã intelligi poteſt epiſcoporum electiones eſſe de iure diuino.* — *Probatio concluſionis.*

eius cui credidiſtis: & vnicuiq; ſicut Dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit: ſed Deus incrementum dedit. Deus ergo per miniſtros ſacramentorum gratiam diſpenſat. Et pariter omnino de epiſcoporum electionibus cenſendum eſt: pariq; modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis ſuprà citatis ait: Chriſtus poſuit quoſdam Apoſtolos, alios verò paſtores & doctores. &c. Et alibi: Attendite vniuerſo gregi in quo vos poſuit Spiritus ſanctus. Et cùm Exod. 28. Deus Moyſi iuſſerit dicẽs: Applica ad te Aaron & filios eius vt ſacerdotio fungãtur mihi: Nunquid propterea quòd per miniſtrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuò fit conſequens non fuiſſe diuinam? Nónne & de epiſcopis qui à Pontifice ſummo creantur aſſertio vera eſt quòd ſint ſerui quos dominus cõſtituit ſuper familiam ſuam? Vide conſecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis ſeruus & prudens, non quem ego aut Papa, ſed quem conſtituas tu Domine ſuper familiam tuã: vt det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectũ. Hæc eſt enim epiſcopalis functio, perfectionem tum docere, tam etiam perſuadere. Seductorium ergo argumentum eſt, Electiones epiſcoporum diſtributionesq; eccleſiarum per pontificem fiunt: ergo id nõ eſt de iure diuino. Enimuerò cùm Chriſtus permanſurus nobiſcum non eſſet in æternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, ſed Spiritus ſanctus quem nobis in hoc miſit vt intima mentis tantùm motione eccleſiæ aſsideret, fieri nequiuit aliud quàm vt quæ Chriſtus inſtituerat, miniſtris committeret, qui externo foro & iudicio nomine ipſius perhiberent. Vnde Paulus non ſimpliciter, ſed per externam ceremoniam: nempè per manuum impoſitionẽ Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs ſuper Iſai. adnotauit Hieroñ. inquiens ordinationem non tantùm precibus, ſed manus impoſitione perfici, nè vocis tacita imprecatio clericos ordinet neſcientes.

Hieronym⁹.

❡ Adde, id quod iſti aiunt, immediatè eiuſmodi electiones per pontificẽ fieri, æquiuocatione laborare. Imò verò ſecũdùm Philoſophum libr. 1. Poſteriorum Analyticorũ, illa cauſa dicitur immediata quæ eſt omniũ prima: ſicuti immediata principia ſunt in quæ vltima fit reſolutio. Quare Deus eſt qui immediatè huiuſmodi facit electiones per ſuos miniſtros. Sed tamen eſto cauſa ſecunda dicatur immediata, eò quòd inter ipſam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediatè tangere lapidem: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philoſophos, locutio, inepta tamen eſt illatio: Quicquid Papa immediatè faciat, continuò excludere à iure diuino: tunc ſcilicet, quando Deus qui illud inſtituit & fieri præcepit, & tanquã primus author chariſmata poteſtatesq; confert: veluti epiſcopo vſu venit qui eligitur & conſecratur. Sed alia conſulenda eſt ratio ad explorandum ſitne id quod Papa facit de iure humano: nempe vt ſuprà dicebam, ſitne inſtitutio eccleſiaſtica per poteſtatem à Deo traditam nouas inſtituendi, tum leges, tum etiam ceremonias.

Deus immediatè facit epiſcoporũ electiones.

❡ Et quò tandem aduerſarios de ſua ipſorum confeſsione reuincamus, quæritur: Cùm epũs ex Papę commiſſione alium eligit & conſecrat, vtrùm illa electio & conſecratio cenſeatur Papæ, an illius epiſcopi qui eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin ſit potiùs Papæ delegantis, quippe cuius authoritate fit, quàm delegati. Pari ergo modo dicendum quòd cùm Papa eligit, vel conſecrat, illa electio eſt de iure diuino. Id quod poſtremo iſto teſtimonio corroboratur. Nam ſi dignitas epiſcopi effectus eſſet Papæ, poſſet quidem eum illa priuare: vt poteſt cùm eum deponit, eccleſiaſtica ſpoliare iuriſdictione. Et tamen quicquid Papa poſt cõſecrationem attentet, non poteſt dignitatem illam auferre: perinde ac ſi character eſſet ſacramentalis.

Ratio altera ad idem.

❡ At fortè non deſit qui ex noſtra nos confeſsione hoc pacto coarguat. Quãuis electio in genere ſit de iure diuino, nihilo minùs hæc quæ fit huius perſonæ, non ſit niſi humano arbitratu: ergo hoc ſufficit vt electiones ſimpliciter dicantur de iure poſitiuo. Id quod inde confirmatur quòd ſicut multi regnant, vt Deus per Prophetam cõqueritur, & non per ipſum: ita Hieremiæ. 23. lamentatur, ꝙ paſtores dilacerant gregẽ paſcuæ ſuæ: & in Euangelio quòd intrant non per oſtiũ, ſed vt fures & latrones aliunde: qui ideo nõ Dei numine, ſed humana voluntate eliguntur: atq; adeò non diuino iure, ſed humano.

❡ Ad hoc reſpondetur, aliud eſſe ius, aliud iuris vſum. Ius enim eſt facultas & pręceptio faciendi id quod Deus ipſe inſtituit. Quod ideo diuinum eſt. Vſus autem eſt exercitiũ quod in facto conſiſtit: & hoc relinquitur prudentiæ

prudentiæ & iudicio eligentiũ & cõfirmantium. Quocircà poteſtas epiſcopalis, niſi fiat claue cõtra iura errante, vt puta ꝙ irregularis nõ eligatur, ſemper iure diuino cõfertur. Quòd autẽ bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vſu humano: ex quo procedere contra Dei voluntatem poteſt electio mala. Atq; in hoc de quo nos aduerſarij decipi arbitrantur, ipſi falluntur. Cenſent inquã nos inde ſeduci quòd ex eo ꝙ epiſcopatus eſt de iure diuino, elicimus electiones epiſcopales eodẽ fieri iure. Hæc autẽ nõ noſtra eſt fallacia, ſed ſua: qua ex eo quòd vſus iuris fit arbitrio & iudicio humano inferunt electiones eſſe de iure humano. Audiãt quæſo Leonẽ Pontificẽ in ſermone de aſſumptione ſua. Dignatio, inquit, cœleſtis gratiæ gignit Antiſtitẽ. Et Ambroſ. in Paſtorali cõtra eos qui pretio ordines cõferũt. Quis, inquit, dat gratiã epiſcopalẽ, Deus an homo? Et reſpondet, Sine dubio Deus: ſed tñ per hominẽ dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiã. Ep̃us initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatẽ. Si homo in ordine nihil ampliùs operatur, niſi ſeruitiũ, quod ei creditur, cur Deo totũ negaẽ, qui ipſum ordinẽ tibi largitur? Hęc ille. Electio ergo iure diuino fit. At nè de noĩe diſputare videamur, dicimus ꝙ quicquid poteſtatis Papa eligens cõfert, iure diuino Deiq; noĩe cõfert: atq; adeò quicquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum eſt exiſtimandũ. Exempli gratia, cùm cõſecrator ait: Accipe Euangeliũ, & pręedica populo tibi cõmiſſo. Illi cõtrarij nobis autores vocẽ eſſe aiunt nõ Dei immediatè, ſed Papæ. Quare ordinatus inquiũt ep̃us arbitrio Papæ id exequi tenetur: vt ſi Papa voluerit nè ille reſideat, aut ſi nõ curauerit vt epiſcopale munus rectè exerceat, ipſi Papæ imputandum eſt, nõ autẽ ep̃o. Atq; in hoc puncto ſtatus litis cõſiſtit. Ecquis autẽ hoc ferat audire? Ecquis inquã vllo modo ambigere queat quin vox illa perinde habeat ac ſi illam Chriſtus proprio ore protuliſſet? quandoquidẽ quod ipſiſsimus inſtituit, iuſſuq; ſuo, ore ſui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet ep̃us auſcultare: diuinoq; ſubinde id iure ſibi imperari. Nam retrocedamus paulò antè in cõſecratione. Cùm ait cõſecrator: Accipe baculũ paſtoralis officij vt in corrigendis vitijs piè ſæuias, iudicium ſine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nõnne Dei? Nunquid non ipſe eſt qui per ſuum miniſtrum illã confert poteſtatem & chariſma tis dõnũ quod ipſe inſtituit? Vide quemadmodùm id planiſsimè ſubiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit nanq; qui cõſecrat: Creator & cõſecrator humani generis, dator gratiæ ſpiritualis, largitor æternæ ſalutis: Tu Domine emitte tuam benedictionem ſuper hunc anulum, vt qui cunq; hoc ſacroſanctæ fidei ſigno inſignitus inceſſerit, in virtute cœleſtis defenſionis ad æternã ſibi proficiat ſalutem. Et quaſi iam Deus ad precationẽ annuerit: Accipe anulum: fidei ſcilicet ſignaculum, quatenùs ſpõſam Dei, ſanctam videlicet eccleſiam inteme rata fide ornatus illibatè cuſtodias. Deus ergo eſt cuius nomine fit electio, & poteſtatis donatio. Id quod ex illo verbo Numero. 11. fit notius. Iuſsit enim Deus Moyſi dicens: Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël. &c. & auferam de ſpiritu tuo, tradamq; eis vt ſuſtentent tecum onus populi, & nõ tu ſolus graueris. Re vera, illa inſtitutio fuit diuina. Quòd autem ait, Auferã de ſpiritu tuo, nõ ſic eſt audiendum ꝙ donũ Moyſi collatum curtandum eſſet, ſed ꝙ de eodem ſpiritu quo illum donauerat, donaret etiam ſuis auxiliaribus. Quare idem genus gratiæ cõfertur omnibus epiſcopis. Vnde cõſecrator: Propitiare, inquit, Domine ſupplicationibus noſtris: & inclinato ſuper hunc famulum tuum cornu gratiæ ſacerdotalis, benedictionis tuæ in eum infunde virtutem. ¶ Ex his ergo fit planè cõſequens, epiſcopum nõ Papæ, ſed ipſiſsimo Deo fidem ſuã obſtringere. Quare facta electione, nõ Papæ, ſed ipſi redditurus eſt animarum rationem ſibi cõmiſſarum. Ecce in quo veritas àb eorum opinione quos hìc redarguendos duximus diſtat, & quò quæſtionẽ præſentẽ perducere conſtituimus: Videlicet electionem quæ fit à Papa eatenùs eſſe de iure diuino, vt eius vinculo ille qui perſonam induit epiſcopi, & reſidere teneatur in ſua eccleſia, & alia exhibere perficereq; munera quæ ſuæ paſtorali dignitati incumbunt. Atq; adeò hinc ſumendum nobis reſtat initium quæſtionis tertiæ de eorum reſidentia.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum eorum quæ in frõte quęſtionis propoſita ſunt, reſpondetur: quòd etſi neminem Chriſtus legatur inſtituiſſe epiſcopũ pręter Apoſtolos, vbi eos prædicatũ miſit: nam illi functioni epiſcopalis erat annexa: & ſingulariter Petrum ſub paſtoris nomine: tamen cùm eandem

dem authoritatem, vt dictum eſt, perpetuò permanſurā fundaſſet, eo ipſo facto in Apoſtolis, & ſingulariter in Petro ſingulis futuris epiſcopis locutus eſt. Itaq; quòd Petro dixit, Paſce oues meas: cūctis qui per ipſum creandi eſſent epiſcopi dictum voluit: nempè vt eo ipſo quòd quiſq; creatus eſſet, idem ſibi datum diuinitus præceptū intelligeret.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, propterea ſingulariter dictum fuiſſe Petro, Paſce, quòd quantū ad iuriſdictionis plenitudinem ſingulariter ipſum caput conſtituebat. Quocircà ſicut illi peculiariter permiſſæ ſunt claues regni cœlorū: Matth. 16. quas poſteà Ioan. 9. cunctis dedit Apoſtolis: quin verò & Ioā. 20. cunctis ſuo gradu ſacerdotibus in foro conſcientiæ: ſic hoc quod ipſi dixit, Paſce, cūctis faſſus eſt. ¶ Ad aliud autē verbū eiuſdem Petri, Paſcite qui in vobis eſt gregē Dñi: negamus catholicè idemq; firmiſsimè vocem eſſe præcipuè Petri. Imò id nōie Dei admonuit. Quin verò mirari ſatis iſtos nequeo q̄ cōtrariū putāt: videlicet vocē eſſe perinde à Petro p̄latā ac ſi ep̄us ſuis præciperet ſubditis, aut prælatus monachis aliud quidpiā quod ſua eſſet ordinatio & præceptio. Cùm planum ſit ac perſpicuum ceu diuinum organū eſſe locutum: perinde nimirū atq; Paulum vbi aiebat: Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit. Conſultò nāq; dixit, Paſcite gregem Dñi. Nam ſi oues ſunt Dñi, cuiúſnam paſtores niſi Domini, & cuius præcepto paſcere tenentur, niſi Domini? Vnde Hieroñ. ad Nepotianum: & refertur, diſt. 95. can. eſto. Petrus ſecundùm Dñi præceptum illud dixiſſe.

QVAESTIO SECVNDA, De epiſcopatu optando, ineundo, & cōferendo.

Sanctus Thomas. 2.2. quæſt. 185.

ARTICVLVS I.

Vtrùm liceat epiſcopatum appetere.

CONSTITVTO ergo quidnā ſit, quóq; iure dignitas epiſcopalis fuerit inſtituta, ſubſequitur ſecundùm rerum ordinem de eius deſiderio, optationeque & collatione ſermonem ſubtexere. Et nè Diuo Thomæ honorem quem hactenus detulimus adimamus: nempè vt vbi ipſe loquitur eius interpretemur mentem, exponenda nobis eſt quæſtio eius. 185. ſecundæ ſecundæ. Arguitur enim quòd deſiderare affectareq; epiſcopale munus, ſit non modò licitum, verùm & laudabile. Ait enim primùm omnium Paulus. 1. ad Timoth. 3. Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat: deſiderium autem boni operis, dignum eſt laude: ergo & epiſcopatum optare. *Primum argumentum.* ¶ Secundò. Epiſcoporum ſtatus præſtantior eſt & excellentior quàm monachorum religio: monachatum autem expetere pietas eſt & religionis officium: ergo optatius erit ad epiſcopatum anhelare. *Argumen. 2.* ¶ Tertiò. Prouerb. 10. legitur: Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium: ille autem qui vita & ſcientia pollet, atque adeò epiſcopali muneri idoneus eſt, videtur ſpiritualia frumenta abſcondere, ſi ſe eidem muneri ſubducat: cui ſi ſe ſubdat, eadem ſpiritualia frumenta ſalubriter diſpenſare poteſt: ergo idem munus retractare vitio dandum eſt, optare verò laudi tribuendum. *Argumen. 3.* ¶ Quartò. Sanctorum exempla ceu documenta nobis ad imitandum proponuntur, ſecundùm illud ad Romañ. 15. Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: legitur autem Iſai. 6. eundem Prophetam ad munus ſe prædicationis obtuliſſe: vbi ait, Ecce ego: mitte me: ergo illud nulla reprehenſione, imò præmio dignum eſt. *Argumen. 4* ¶ In contrarium facit verbum illud Auguſt. 19. de Ciuit. Dei: Locus ſuperior ſine quo populus regi non poteſt, etſi adminiſtretur vt decet, tamen indecenter appetitur.

AD quæſtionem, vt literam ſancti Thomæ conſueto more in concluſiones colligamus, ſuppoſita triformi diuiſione, quinque concluſionibus reſpondetur. Eſt enim in epiſcopali munere tria conſiderare. *Tria in epiſcopali munere conſideranda.* Primum ſcilicet, quod omnium eſt caput & finis, epiſcopalis operatio & functio, per quā communi ſaluti populi conſulitur: id quod verbo illo deſignauit Chriſtus, Ioan. vltimo: Paſce oues meas. Secundum eſt, ordinis graduſq; celſitudo & eminentia, ad quam epiſcopus aſſumitur, ſecundùm illud Matth. 25. Fidelis ſeruus & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam. Tertium deniq;

deniq; in eodẽ munere tanq̃ cõſequẽs annexumq; attẽditur, honor reuerentiaq́; ac temporaliũ prouentuũ afflues copia: ſecundùm illud Apoſt. 1. ad Tim. 5. Qui bene p̃ſunt preſbyteri, duplici honore digni ſunt: nempe & apud Deũ, & apud hoĩes. ¶ Hac ergo ſubſtrata diſtinctione, prima concluſio, vt à poſtremo membro exordiamur, eſt: Ep̃atũ intuitu affectuq; temporalium bonorum appetere, manifeſtarium crimen eſt ambitioſę cupiditatis: nam cùm bona temporalia non ſint niſi ſubſidia & ſuſtentacula, ad finem adminiſtrationis inſtituta, eadẽ temporalia præcipua intentione appeti, peruerſa appetitio eſt. Cuius quidem criminis obiurgabat Phariſæos Redemptor, Matthæ. 23. vbi aiebat: Amãt primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagôgis, ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. ¶ Secunda concluſio circa ſecundũ diſtinctionis membrum. Epiſcopatum ratione celſitudinis & eminentię ambire nihilo minùs eſt crimino ſum: nam eiuſmodi gradus altitudo, conſequens eſt ad operis functionem: quare cùm illa primùm appetitur, præpoſtera eſt appetitio. Vnde & idem Seruator noſter, Matth. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum: vos autem nõ ſic: ſed qui maior eſt inter vos, ſit tanquàm miniſter. Vbi Chryſoſtomus, per hoc, inquit, oſtenditur gentile eſſe primatũ cupere, & ſic gentium comparatione eorum æſtuantem animam conuertit. ¶ Tertia cõcluſio. Epiſcopatus functionem ad animarum ſalutem illum qui dignus exiſtimatur appetere, ſtudioſum officium eſt, egregiaq́; laude cõmendandum. Hoc enim eſt quod Paul. laudat: quoniam affectus ex obiecto perpenditur: & illud per ſe opus, charitatis exiſtit officium. ¶ Quarta concluſio. Eiuſmodi opus epiſcopale etiam ad conſulendũ proximorũ vtilitati expetere: ob id ꝙ gradꝰ celſitudo illi adiungit̃, pręſumptuoſum videtur: atq; adeò reformidandum eſt: niſi vbi manifeſta id neceſsitas exegerit. Vnde Gregor. 1. parte Paſtoralium, cap. 8. Tunc, inquit, laudabile fuit epiſcopatum quærere, quando per hunc quenquam dubium non erat ad ſupplicia grauiora peruenire. Quibus verbis ſcienter explicuit, ipſum per ſe bonum opus eſſe, vbi culmen celſitudinis non habet annexum. Quare tunc temporis rari erant qui id oneris ſibi imponi cuperent: nempè illi duntaxat qui charitatis zelo ad id diuinitùs excitabantur. Qua vtiq; ratione ibidem Gregor. cap. 7. Iſai. zelum offerentis ſe commendat. ¶ Quinta concluſio. Nihilo minùs poteſt quiſpiam abſq; illa prę ſumptione appetere ſe eſſe epiſcopatu dignum, prouinciamq́; illam dignè adminiſtrare, ſiue infula inſignitus ſit, ſiue anteà quàm ad id muneris aſſumatur: ita vt deſiderium non in celſitudinem & primatũ, ſed in obſequium ipſum Dei, gregisq́; beneficiũ feratur. Concluſio eſt tertiæ appendix. Vnde ſuper Matth. Chryſoſt. Opus quidem deſiderare bonum, bonum eſt: primatum autem, hominis vanitas eſt concupiſcere: primatus nanq; fugientem ſe deſiderat, deſiderantem ſe horret. ¶ Aſſertiones tametſi veræ ſint, pluſculum tamen lucis appetunt. Et primùm circa duas priores ambigitur, quantùmnam culpæ in eo immoderato affectu inſit, dum quis aut temporales prouentus, aut humanos honores præ ipſa epiſcopali functione deſiderat: vtrùm ſcilicet genere ſuo mortale ſit crimẽ. Apparet enim ſic eſſe, eò ꝙ eſt peruerſus affectus erga res ſacras: Sed nihilo minùs ab altera parte pugnat argumentum, quòd cùm illa iuſta ſint illius officij præmia, moueri eorũ affectu ad optandum epiſcopatum: dummodò paratus homo ſit, rectè & ritè ipſum adminiſtrare: nulla videtur aut perexigua culpa. Nam cùm honos, vt ait ille, alat artes, conſultò eiuſmodi præmia propoſita eſſe videntur, vt homines ad ſtudia allecti digni fiant huiuſmodi dignitatibus adeundis. ¶ Reſpondetur bifariàm contingere appetere epiſcopatum propter temporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruerſitas ſit obiectum appetitus. Itaq; vox, propter, deſignet bona temporalia eſſe finem epiſcopatus. vt cùm dicis, Appeto epiſcopatũ propter bona temporalia, affectus appetẽdi feratur in illum inuerſum ordinem, ſcilicet epiſcopatus propter bonũ temporale. Et re vera hoc genere ſuo exiſtit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuinitùs inditus peruertitur. Eſt enim debitus ordo, vt epiſcopatus propter functionem legitimã appetatur. Subſidia verò temporalia ad ſuſtentationem, vt rectè poſsit iniunctũ onus adminiſtrari. Quod quidẽ S. Tho. ſtatim in capi. quæſtionis docere cogitauit, dicens, Principale & finale in epiſcopatu eſſe epiſcopalem operationem, per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proximè factum reſpondetur. Primùm

Prima concluſio. *Secunda concluſio.* *Chryſoſto.* *Tertia concluſio.* *Quarta concluſio.* *Gregorius.* *Quinta concluſio.* *Dubitatio.* *Solutio.* *D. Thomas.*

mũ ꝙ etſi eiuſmodi homo in animo habeat rectè epiſcopatũ adminiſtrare, nihilo minùs præſentiſsimo exponitur periculo præcipuã habendi curam deglubendi gregem, procurandiq́; honorem & faſtum, poſthabendiq́; animarũ curam: nam qualis ordo eſt in appetitus obiecto, talis eſt in opere metuẽdus. Præterea, Etſi nullum tale immineret periculum, appetitio ex ſuo ipſius obiecto peruerſo vitiaretur. Secundo autẽ modo contingit epiſcopatum appeti ratione temporalium quę ei annectuntur: non ꝙ ratio illa conſtituatur finis epiſcopatus qui concupiſcitur, ſed quòd fuerit prima ratio mouendi appetitũ. Et huiuſmodi affectio non apparet genere ſuo mortalis: cùm per illam non conſtituatur peruerſus ordo in rebus. Poſſunt enĩ bona temporalia mouere hominem ad appetendum epiſcopatum: etſi ipſa functio epiſcopalis non ordinetur in finem illum. Imò poteſt amor temporalium mouere hominẽ ad amandũ Deum propter ſe, atq; adeò epiſcopatũ. Sicuti & timor inferni poteſt quenquã mouere ad diligendũ Deũ ipſum ꝑpter ſeipſum. Nihilo minùs quia cõcupita nõ eodẽ ordine appetitũ mouẽt, quem inter ſe habẽt: eiuſmodi appetitio nõ caret culpa, ſaltẽ veniali. At quanq̃ hęc in ſcholis vtcũq; explicari valeant: tñ in affectu & vſu ægrè diſtinguunt. Etenim qui primo à tẽporali pręmio mouet, adeò facilè ordinẽ peruertet, vt diſcerni nequeat, quin epiſcopatũ propter huiuſmodi pręmia cõcupiſcat: atq; adeò in periculo ſit peccati mortalis. Quare alia eſt cõſulẽda regula: nẽpè vt qui certus ſit in eccleſię adminiſtratione nullũ propter bona tẽporalia admiſſũ ire crimẽ, ſed officio ſuo ſecundũ leges ſeruitũ ire, licèt temporaliũ appetitu moueat, extra metũ eſt peccati mortalis. Sed tñ profectò rarò iſta cohærẽt. ℭ Secunda ambiguitas eſt in diſtinctione duarũ iſtarũ concluſionũ: videnť qppe in idẽ coincidere. Nã etſi appetere bona tẽporalia ad auaritiã ſpectet, appetere verò dignitatis celſitudinẽ ad præſumptionẽ: tñ appetere honores, quod primæ cõcluſioni appoſitũ eſt, ad præſumptionẽ etiã attinere videtur: cuius mentio fit in ſecũda. Reſpondeť autẽ diuerſum eſſe appetitũ honoris, qui eſt ambitio, ab appetitu celſitudinis, q eſt pſumptio. Nã altitudo & honor habẽt ſe vt cauſa & effectus. Eſt ſiqui dẽ honor excellẽtiæ effectus ac ſubinde teſtimoniũ. Quare ambitio, vt i.2.2.q.31.ait S.Th. eſt inordinatus appetitus honoris: vt puta

Secunda ambiguitas.

Reſponſio.

vel cũ quis teſtimoniũ excellentiæ appetit quã nõ habet, vel nõ ad vtilitatẽ aliorũ appetit: nam honor nõ propter ſe ſed tanq̃ aliorũ cõmodum appetendus eſt. Præſumptio autẽ, eſt immoderata ſpes: nempe cõcupiſcẽtia alicuiꝰ dignitatis aut loci, qui vires appetẽtis excedit: Quæ quidẽ vitia in appetitu cẽpatus diuerſa ſunt. ℭ His tñ ſic expoſitis inſurgere quis cõtrà poterit: nẽpè ꝙ huiuſmodi bona ꝑpter ipſa appetere nõ ſit peccatũ. Quoniã, vt ab auaritia incipiamus, duplex eſt eiꝰ ſpecies, vt S.Tho.2.2.q.118.docet. Altera ſcilicet quæ opponiť iuſtitiæ: Nimirum cũ quis aliena iniquè cupit: quę quidẽ ex genere ſuo eſt mortalis. Altera verò eſt quæ opponitur liberalitati: cùm quis ſcilicet nimiũ cupit bona temporalia: quod ſanè nõ eſt peccatũ, niſi quatenùs periculũ affert, aliquid contra charitatẽ appetẽdi. Poteſt autẽ quiſpiã bona tẽporalia ſpiritualibꝰ annexa cõcupiſcere: qui tamẽ firmũ habeat propoſitũ, rectè eadẽ bona tẽporalia diſpenſandi. Eâdẽ ratione aliquis poteſt cognoſcere in ſe virtutis ac ſcientiæ dignitatẽ, in cuius excellentiæ teſtimoniũ poteſt rectè appetere honorẽ, atq; adeò poterit in ſe vires præſentiſcere, vt citra præſumptionẽ valeat appetere celſitudinẽ loci. ℭ Hæc veruntamẽ argumẽta ex ſuperioribꝰ ſoluuntur: niſi ꝙ luculentiùs eandẽ elucidãt. Etenim loci altitudo natura ſua nõ eſt propter ſe appetenda: ſed vt quis ſuper candelabrũ erectus luceat oĩbus qui in domo ſunt. Et ſuo modo eſt de ſæcularibus magiſtratibus ſentiendũ. Enimuerò ad hoc huiuſmodi loci ſunt inſtituti. Qui ergo in hunc finẽ talem locũ concupiuerit, genere rei nihil mali committit: niſi propter periculum, vt quarta cõcluſio declarauit. Qui autẽ propter celſitudinẽ epiſcopatũ appetierit, eo ipſo ſe indignũ profitetur: quandoquidẽ peruerſum habet affectũ, atq; adeò ſupra vires id appetit ſuas: quod eſt præſumptio. Pari modo de honore ſentito: qui nõ eſt niſi ob teſtimoniũ virtutis expetẽdus, vt alijs profis. Et pariter de bonis tẽporalibus rei ſpũali annexis quæ nõ debẽt appeti niſi in ſuſtẽtationẽ vt poſsis officio in aliorũ cõmodum fungi. ℭ De tertia cõcluſione nulla apparere poteſt dubitãdi ratio, adeò perſpicuũ eſt licitũ eſſe appetitũ cõſulendi vacandiq́; animarum ſaluti. At verò quarta eſt meditatè cõſiderãda, qua ait D. Tho. idipſum propter annexam gradus celſitudinẽ præſumptuoſum videri: niſi vbi manifeſta neceſsitas extiterit. Etenim quis non

Obiectio.

Solutio.

non omnino eiuſmodi appetitum condẽnare videatur, ait tamen præſumptuoſum videri. Subſequitur ergo ex his concluſionibus, Præſulatus appetitum ſi ad ſalutem animarum non referatur, genere ſuo peccatum eſſe, vel mortale, vel veniale, vt explicatum eſt. Attamen ad huiuſmodi ſalutem relatus, genere ſuo nec malitiam habere innatam, nec verò eſſe per ſe bonum: nam ſi per ſe bonus eſſet, nulla egeret circunſtantia quæ ipſum excuſaret. Si verò per ſe malus, nulla eũ redderet excuſatum. Quocircà propter annexũ periculum, niſi cauſa aliud exigeret, malus eſt: cauſa verò exigente fit licitus. Quemadmodùm ſi quis in rapidum flumen aut aliũ quemvis periculoſum locum ſine cauſa ſe inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam nonnunquam cauſa poſſet abſtergere. Cauſam verò Diuus Thomas non aliam agnoſcit quàm neceſsitatem: non quidem perſonæ propriam, ſed communem eccleſiæ.

Obiectio. ℭ Quòd ſi quis eum redarguat, præter illam accidere poſſe alteram: puta ſi quis ſobrium ſe & pudicum & doctum, ac denique irreprehenſibilem nouerit: qualem Paul. 1. ad Timoth. 3. depingit epiſcopũ. Hìc enim nihil culpæ contrahere videtur ſi epiſcopatum ſalutis gratia animarum concupiuerit: etiam dum neceſsitas eccleſiæ non ingruat.

Solutio. Ad hoc reſpõdetur, conſultò Diuũ Thomam hanc cauſam ſubticuiſſe: eò quòd nemo id de ſe credere debet niſi diuinitùs, vt ait in ſolutione quarti argumenti, fuerit attactus: vt patet exemplo Iſai. nam vt capite eius. 6. refertur, priùs angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permundaret, quàm diceret: Ecce ego: mitte me. Et de Samuêle legitur. 1. Regum. 3. diuinitùs eſſe à ſomno excitatum, vt faceret verbum Domini in Iſraël. Et de cæteris Prophetis ſimiliter eſt ſancto numine diſpoſitum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Gregor. *Gregorius.* ſenſiſſe linguam ſibi à Deo tangi vt deinceps continere ſe à diutinis eloquijs non valeret. Hæc autem ſupernaturalia & rariſsimè contingentia, non ſunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quòd neq; diuina iſta prouidentia niſi neceſsitatis tempore nunquàm accidit.

Vnde epatus deſiderium reddaẽ iniquum aut de pſumptione ſuſpectum. Igitur quò rationem ſummatim colligamus, cur epiſcopatus deſiderium, aut iniquum ſemper ſit, aut de præſumptione ſuſpectum. Primùm ante oculos conſtituenda eius eſt ſublimitas. Eſt enim ſtatus non vtcunque perfectionis, vt religioſorum qui perfectionem diſcunt: ſed qui illud requirit perfectionis culmen vt gregem ſuum eandem doceat. Sanè cùm tanquàm Apoſtolorum ſucceſſores, vt dictum eſt, ſint animarum cuſtodes quas Chriſtus proprio ſanguine redemit. Ob idq; eâdem eſſe debent tum ſcientia, tum etiam vitę eminentia inſtructi: vt quod de Chriſto ait Paul. valeant eccleſiã ſuam ſine ruga & macula Deo in die iudicij præſentare: pro quo perſoluendo munere, mortem etiam, ſi oportuerit, oppetere. Hoc ergo ſcopo ob oculos poſito ſi quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum eſt quàm peruerſum habeat affectum. Si verò id propter animarum ſalutem appetat, tunc aut dignum ſe atq; idoneum ſentit, aut ſecùs: ſi non ſe arbitratur idoneum, iniquus eſt: puta iniuſtitiæ crimine implexus. Si autem idoneum ſe eſſe cenſet, vix liber eſſe debet à præſumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tantum ſibi dignitatis adſcribere, quantum munus hoc expoſtulat. Quando verò palàm eſt eccleſiam virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate inſeruire poſsint: tunc qui planè ſe videt ad eandem prouinciam aptum, licèt illam ob ſalutem animarum optet, eâdem neceſsitate poterit excuſari. Igitur ſi epiſcopatum mente expetere peccatum eſt, quanto deformius illud opere procurare & ambire? Porrò ergo depudendũ eſt quòd tam licẽter tamq; perfricata fronte præfecturæ huiuſmodi petantur, procurentur, & ambiantur.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum ex dictis colligitur ſolutio, quæ bifariàm exponenda venit. Primò vt illo loco Apoſtolus legitimum epiſcopatus deſiderium definire voluerit: quaſi dixerit, qui ritè & rectè epiſcopatum deſiderat, non niſi opus deſiderat quod bonum eſt: nempè operas ſuas ſaluti animarum nauare: quod in tertia concluſione tanquam licitum aſſertum eſt & laudabile. Vnde Auguſt. 19. de Ciuita. Dei: *Auguſtinus* Apoſtolus illic, inquit, quid epiſcopatus ſit exponere voluit. Eſt enim nomen operis, nõ honoris. Σκοπεῖν nanq;, ſpeculari eſt, & intendere: atq; adeò epus idem quod ſuper intendens: de quo iam ſuprà nos diximus. Quare vt paulò anteà dixerat, non epiſcopatus honor amandus eſt & potentia, quæ per ſe vana ſunt: ſed opus. Quare Grego. in Paſtorali: *Gregorius.* Tunc, inquit, Apoſtolus illud dixit quando ille qui plebibus præerat, primus ad tor-

 menta

menta martyrij ducebatur. Quapropter nihil tunc epiſcopis quàm bonum opus in votis erat. *Interpretatio altera Paulini loci.* ❡ Secundò autem paulò differentiùs idem Apoſtolicum verbum & fortè ſynceriùs interpretandum eſt: vt tanq̃ admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat. Ac ſi dixiſſet: Qui epiſcopatum deſiderat, ſibi caueat, ſibiq; quidnã deſideret prouidẽter videat. Deſiderat enim opus non vtcunq; bonum, ſed eouſq; egregium vt vix vllus ſit qui illi obeundo ſufficiat. Quem quidem ſenſum ſubiuncta verba planè commendãt. Subdit enim: Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium, prudentem. &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, deſiderium boni operis in pauorem vertit protinus quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas tertiæ concluſioni quartam adiungit. *Ad ſecundũ argumentũ.* ❡ Secundũ pariter argumentum in ſuperioribus ſolutum eſt. Sanè vbi diximus aliter præſulum ſtatum quàm monachorũ perfectionis eſſe: nam religioſi ſolùm tanquàm diſcipuli eiuſq; ſequaces illam profitentur: Epiſcopi verò tanquã doctores quaſi illam iam aſſecuti. Nam adoleſcentulum quem Chriſtus ad religionem inuitauit, nõ eſt ſciſcitatus an perfectus eſſet, ſed vtrùm vellet eſſe perfectus. Petrum verò non anteà paſtorem ſui gregis inſtituit, quàm tertiò interrogaret, an ſe plus illis diligeret: hoc eſt an cæteris eſſet perfectior? *Dionyſius.* Vnde Dionyſius elicuit perfectionem epiſcopo actiuè tanq̃ perfectori cõgruere, monacho verò paſſiuè tanq̃ perficiendo: velle autem perfici non eſt præſumptuoſum, vt velle perficere, neq; eidẽ periculo expoſitum. Adde prætereà ꝙ monachus alijs ſe ſubdit ad ſpiritualia capeſſenda. *Auguſtinus* Quod ſecundùm Auguſt. 19. de ciui. Dei, cuicunq; eſt laudabile: à ſtudio enim, inquit, cognoſcẽdæ veritatis nemo prohibet, quod laudabile otium eſt. Ille autem qui perſonã epiſcopi induit alios eligit ſibi eſſe ſubiectos, à quo appetitu omnes dehortatur Apoſt. ad Hebræ. 5. vbi ait: Nec quiſquã ſumat ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo. *Chryſoſto.* Et Chryſoſto. ſuper Matth. Primatũ eccleſiæ cõcupiſcere, neq; iuſtum eſt, neq; vtile. Quis enim ſapiẽs vult vltrà ſe ſubijcere ſeruituti & periculo tali, vt det rationẽ pro omni eccleſia, niſi fortè qui nõ timet Dei iudiciũ, abutens primatu eccleſiaſtico ſæculariter: vt ſcilicet ſeipſum cõuertat in ſæcularem. *Ad tertium argumentũ.* ❡ Ad tertiũ optimè etiam D. Tho. reſpondet, ꝙ frumentorũ diſpenſatio fieri nõ debet cuiuſlibet arbitrio: ſed primùm diuina diſpenſatione, mox & maiorum iuſſu & ordine: ſecundùm illud. 1. ad Corinth. 4. ſic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorũ Dei. Et ad Rom. 10. Quomodò prædicabunt niſi mittantur? Quapropter cui neq; ex munere proprio incũbit, neq; id à ſuperiori iniunctum eſt, is non cenſetur abſcondere frumenta: ſed ille prorſus qui vel officiũ quod aſſumpſit negligit, vel pertinaciter recipere renuit: *Auguſtinus* vnde Auguſt. 19. de Ciuit. Dei: Otium ſanctum quęrit charitas veritatis, negotium iuſtum ſuſcipit neceſsitas charitatis: quã ſarcinam ſi nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum eſt veritati. Si autẽ imponitur, ſuſcipienda eſt propter charitatis neceſsitatem. *Ad quartum argumentũ.* ❡ Ad quartum deniq; iam ſuprà reſponſum eſt. Sanctorum enim exempla nihilo nos ampliùs docent quàm quòd nemo ſe ad epiſcopatum ingerat anteq̃ diuinitùs ſit accerſitus, niſi ſit diuinitùs ad id purgatus: vt in Iſai. exemplo videre eſt.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm epiſcopatum iniunctum liceat omninò recuſare.

QVONIAM à virtutis linea verſus vtrũq; extremũ declinare contingit, & viſum eſt quantũ in epiſcopatus appetitu inſit aut peccati aut periculi, ſubſequitur vt videamus an in eius refutatione peccatum eſſe contingere poſsit. *Primum argumentum. Gregorius.* Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Paſtorali: vbi ait per actiuam vitã prodeſſe proximis cupiens Iſai. officium prędicationis appetit. Per contemplationem verò Hieremi. amori cõditoris ſedulò inhærere deſiderans, nè mitti ad prædicandum debeat contrà dicit. Ex his nanq; verbis ſic arguitur. Amor Dei amori proximi præſtat: ſicuti & vitæ actiuæ contemplatiua: nemo autem vt meliore potiatur fruge inferiorem renuens culpa denotatur: ergo omnino licet epiſcopatum contemplationis gratia refutare. *Argumen. 2.* ❡ Secundò. Ex definitione ſuperioris articuli arguitur. Nemo niſi purgatus, quod Iſai. exemplo monſtratum eſt, debet epiſcopalem ſubire prouinciam, ſed id quenquam de ſe cognoſcere, velut ibidem inquit Gregor. perdifficile eſt: ergo nemo tutò niſi fortè id diuinitùs nouerit

uerit debet ſe permittere epiſcopali functioni addici. ¶ Tertiò de beato Marco in eius prologo ait Hieroñ. quòd dicitur poſt ſuſceptam fidem amputaſſe ſibi digitum vt illa orbitate ineptus ſacerdotio fieret. Nec deſunt qui emiſſo voto ſeſe arceant, nè epiſcopi creari poſsint. Obſtacula autem huiuſmodi ſibi quenquã obtendere, grauius eſt, quàm dignitatem ipſam recuſare: ergo vnicuique ſubducere ſe licet nè eligatur. ¶ In contrarium occurrit Auguſt. in epiſt. ad Eudoxiũ, quæ eſt numero. 81. hiſce verbis: Si qua, id eſt, aliqua ratione, operam veſtram mater Eccleſia deſiderauerit, nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis: ſed miti corde obtemperetis Deo: cum manſuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãſuetos vias ſuas. Nec veſtrum otium neceſsitatibus eccleſiæ præponatis: cui parturienti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quomodò naſceremini, non inueniretis.

Argumen. 3.

Auguſtinus.

Concluſio reſponſiua.

AD quæſtionem vnica concluſione reſpondetur. Quemadmodũ ad inordinationem volũtatis pertinet vt proprio motu ſeſe vllus gubernandi periculis ſubdat, ita & eius prauitas eſt ſuperioris iudicio & præcepto ſe ſubducere. Probè enim hîc Diuus Thomas duo in epiſcopatus aſſumptione meditanda dignouit: nempe quid hominem deceat ſua ſpõte appetere, quidq; maiorum iuſſu acceptare. Propria enim voluntas hominis illuc debet eſſe mente intenta vnde ſua própria pendet ſalus: quia hæc ſibi propriè cura incumbit, atq; adeò cauere nè ſe illuc immergat, vnde ſibi periculum imminet. Sed tamen cum ſuperioris vigilantia ad bonum commune debeat potiùs attendere, ex eius arbitrio & diſpoſitione debet ſubditorum quiſque publicam adminiſtrationem capeſſere. Hinc ergo fit noſtra concluſio nota: videlicet vtrinque ſubditi voluntatem periclitari: nempè & dum proprio motu ad epiſcopatum ſeſe infert, & dum à ſuperioribus iuſſu ſe aufert. Quare optimè poſt citata verba ſubdit Auguſt. Sicut inter ignem & aquam tenenda eſt via, vt neque exuratur homo, neque demergatur: ſic inter apicem ſuperbiæ & voraginem deſidiæ iter noſtrum temperare debemus. Sicut ſcriptum eſt: Non declinantes neque ad dexteram neque ad ſiniſtram. Duo autem iniurioſa incommoda Diuus Thomas refert illius qui ſe plus nimio ſubtrahit. Primum, quòd charitatem repudiat proximorum, quibus frugi eſſe poteſt. Nam vt ait ſuprà citatus Auguſt. Negotium iuſtum ſuſcipit neceſsitas charitatis. Secundum, quòd humilitatem violat, & obedientiãm quam ſuperioribus debet. Vnde Gregor. in Paſtor. Tunc inquit ante Dei oculos vera eſt humilitas, cùm ad reſpuendũ hoc quod vtiliter ſubire præcipitur, pertinax non eſt. ¶ Sunt autem hæc digna quæ paulò altiùs expendantur. Primũ enim differẽtia illa de propria ſubditi & aliena ſuperioris voluntate non videtur rationi conſona. Nam cùm bonum commune præſtantius ſit particulari, non ſolùm magiſtratus & perſona publica, verùm quicunque priuatorum debet illud ſuo priuato commodo anteferre. Vnde licèt quis maiorem recreationem & dulcedinem in oratione ſentiat & abſtinentia, vbi tamen nouerit bonum publicum periclitari, ſuum propriũ otium debet ſua ſponte etiam iniuſſus deſerere, vt ad prædicandũ prodeat, vel ad aliud commune bonum: etſi opùs ad id fuerit ſolidiori cibo vti. Ad hoc reſpondetur quòd etſi bonum commune ſit præſtantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio ſoli perſonæ publicæ incumbit. Salus autem ſpiritualis cuiuſcunq; ſibijpſi propriè commiſſa eſt. Et ideo ſubditus quicquid ſua propria authoritate inceptauerit, debet facere ſecundùm quod expeditiùs conducentiusq; ad ſuam propriam animæ ſalutem fuerit arbitratus. Quare licèt videat quàm maximè poſſe bono communi prodeſſe: ſi tamen prudenter timeat, periculum ſuæ ſalutis ſpiritualem inde offerri, quod vtique putat non poſſe vincere, nequâquam ſe debet illi committere. Prælatus verò econuerſò ſecundùm indigentiam boni cõmunis iudicare debet quid cuique imperet. Et ideo metuenda eſt illinc vtique ſuperbia, atque hinc rurſus inobedientia. ¶ At verò ſciſcitaris vtrùm vtrunq; timendum ſit tanquam genere ſuo malum. Apparet enim non ſic eſſe: quoniam non obedire, genere ſuo peccatum eſt mortale: & tamen quòd ſua ſe quis ſponte ad epiſcopatum offerat, ſuprà dictum eſt, non eſſe ſuo genere peccatum. Imò poteſt id fieri licitè ſi circunſtantiæ ſuprà explicatæ concurrant. Ad hoc duas ſubdit Caietañ. ſolutiones. Primam quòd forſan Diuus Thomas noluit ſimilitudinem ſecundùm omnia conſtituere, ſed ſatis eſt quòd vtrobîque po

Explanatur concluſio.

Auguſtinus

Duo incommoda eorum qui iniunctum epiſcopatum pertinaciter recuſant.

Obiectio.

Solutio.

Dubium.

Duplex ſolutio Caietañ.

teſt eſſe peccatum. Secunda quòd fortaſſe in priori membro loquebatur de appetitione epiſcopatus peruerſe: vtpote non propter opus, ſed propter honores aut fructus: quod genere ſuo eſt mortale. *Refelluntur ſolutiones Caietani.* Hæc autem poſterior ſolutio menti Diui Thomæ non congruit: quia in priori membro non conſtituebat peccatum propter perurſionem finis, ſed eò quòd quis ſua ſponte ſe ingerat. Neque prior adeò eſt vero proxima: nam vtrobique videtur aliquid ex genere malum agnoſcere. *Solutio authoris.* Et ideo fortè dicere voluit quòd quia epiſcopatus nullatenus eſſe poteſt ſine periculo, ex genere ſuo habet quandam malitiam: ſcilicet quòd quis ſe periculo obijciat: licèt non ſit adeò innata quin per alias circunſtantias poſsit omnino excuſari. Eodem modo de inobedientia eſt cenſendum. Eſt enim genere ſuo peccatum, quare eſſe non poteſt inobedientia quin ſit peccatum: ſed tamen concurrere poſſunt in perſona tales circunſtantiæ propter quas nulla ſit inobedientia non parère prælato, ſubditum ad epiſcopatum adigenti: vt in ſolutionibus argumentorum explicare feſtinamus.

Ad primum argumentū. D. Thomas. AD primum igitur trimembrem ſolutionem affert Diuus Thomas. Cuius prima pars eſt, quòd etſi vita contemplatiua excellentior ſit quàm actiua: tamen ex altera parte bonum commune præſtantius eſt particulari: & ideo tenetur homo cùm ad epiſcopatum accerſitur, etiam cum aliquo ſpiritualis otij detrimento iuſſa capeſſere. Quòd ſi reſponſio hęc cõcluſioni ipſi eiusq; noſtræ expoſitioni aduerſari cuipiam appareat, eò quòd diximus priuatæ perſonæ magis propriè incumbere cuſtodiam propriæ ſalutis ſpiritualis quàm boni communis, etiam ſpiritualis: *Mens ſancti Thomæ.* intelligat nullam eſſe repugnantiam. Illud enim ſolùm cõcludit quòd ſpontaneè nullus ſe debet ingerere. At verò quando ſuperioris mandato accerſitur, iam tunc ſaluti ſuæ magis expedit obedire: tum quòd etſi ratione actus contemplatio ſit melior, tamen ratione obiecti ſeruire communi bono excellentius eſt: tum etiam quòd virtus non ſolùm ex obiecto exiſtimanda eſt, ſed ex neceſsitate, quæ in tali caſu ingruit. Quemadmodùm eleemoſyna eſſe poteſt præſtantior virtus quàm oratio. *Paulus.* Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus: deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto: multò magis melius. Permanere autem in carne, neceſſarium propter vos. *Auguſtinus.* Quare Auguſtinus in verbis citatis: Non otium, inquit, veſtrum neceſsitatibus eccleſiæ præponatis. Additur autem ſecundò ad maiorem huius explicationem hoc ipſum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo eſt & charius vt cura ſuarum ouium quas ſuo ſanguine redemit impenſè habeatur, quàm vt ſuæ ipſius contemplatione vacetur. Vnde Auguſti. ſuper illud Ioann. vltimo, Chriſti ad Petrum: Paſce oues meas: Sit, inquit, amoris officium paſcere dominicum gregem, ſicuti fuit timoris indicium negare paſtorem. Adijcitur demum tertiò quòd neque epiſcopus ſic eſt addictus vitæ actiuæ, vt à contemplatiua ſit prorſus alienus. Imò debent eſſe ſicut nubes volantes: nempè diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando ſubditorum animos fœcundent. ¶ *Ad ſecundū argumentū. S. Thomas.* Inter reſpõdendum autem ad ſecundum, primùm omnium Diuus Thomas præiacit fundamentum, concluſiònem ſcilicet, quòd nemo tenetur in his quæ illicitè ſibi præcipiuntur, dicto obtemperare: nam obediendũ eſt Deo magis quàm hominibus. Subdit autem tria impedimentorũ genera obedientiæ obſtantia. Primum ſcilicet quod ſubditus ipſe amouere poteſt: vt ſi ſit in peccato mortali quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipſi, ſed prælato auferendum incumbit: quale eſt irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prælato ipſum patefacere vt iudicet ſi expedit diſpenſare. Quemadmodũ de Moyſe legitur Exod. 4. Obſecro Domine non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. Tertiũ verò eſt, cui neq; ſubditus neq; prælatus mederi poteſt, vt ſi archiepiſcopus cum electo ſuper irregularitate diſpenſare nequeat: & tunc ad Papam conuolandũ eſt. ¶ Et quidẽ circa duo vltima nihil reſtat dicendum. *Exiſtens in peccato mortali indign' eſt epatu durante peccato.* De primo autẽ id primùm animaduertendum eſt, quòd qui in peccato eſt mortali, quod Pau. crimẽ vocat, indignus eſt qui epiſcopatum anteà ſuſcipiat q̃ animum ab illo diuellat: nam qui Dei iuſſu probitatẽ debet eius gregem docere, contra eius voluntatem prouinciam ſubit, qui, vti ait Paulus, nõ eſt ſine crimine. Vnde nõ dubito quin ille qui cũ animo perſeuerandi in peccato

cato epiſcopatum acceptat, eodem ipſo facto mortaliter peccet. Sed nihilo minùs ſi aliâs idoneus eſt & non vult ſibi ſordes abluere vt obediat, etiam in hoc admonet diuus Thom. ipſum peccare: quandoquidem ait ipſum teneri peccatũ amouere. Sed hoc profectò paulò accuratiori indiget meditatione. Primùm enim non eſt intelligendum nouum eſſe peccatum ab inobedientia diſtinctum: ſed vult ꝙ qui vt in peccato perſiſtat, obedire renuit, non habet legitimã cauſam vt inobedientiæ crimine abluatur.

Dubitatio. ¶ Queſtio hæc tñ illicò legentis animũ mouere poteſt: Vtrùm ſi homo ille qui eligitur ea eſt affectuum peſtilentia corruptus, quãuis latenter, vt turbulentiam ſuę conſcientię pacare nequeat, ſed prudẽter timeat ſe idẽtidem ab illis fore ſuperandum, proponendo vtcunq; exire à peccato, teneatur electori parêre. Apparet enim ratio id conuincere, quãdoquidem impedimentum habet primi generis: nempe quod ipſe poteſt excutere.

Solutio. ¶ Re vera ambigua res eſt. At verò cùm poſsibile in præſentiarum nõ dialecticè, ſed ſecundùm prudentiæ regulas, &, quod aiũt, moraliter ſit vſurpandũ: pro eo etiã quod perq̃ difficile eſt, ille qui ſentit ſe poſſe feritatem ſuorum affectuũ nõ edomare, profectò non teneretur parêre: imò delictum eſſet apud Deum tanto ſe diſcrimini obijcere. Secùs autem ſi inidoneum ſe quãtum ad ſcientiam vel alias qualitates, quæ foris pateſcũt præ ſua modeſtia exiſtimaret: nam ſi hæc prælatus prudens & probus cognoſcit, illi deferendum eſt iudicium: atq; adeò obtemperandum.

Quæſtio. ¶ Sed percontaris quinam cenſendus eſt prælatus cui eſt de neceſsitate in hac parte auſcultandum: an ſolus Papa electionis epiſcopi confirmator, & epiſcopus in collatione ſacerdotij, an etiam electores? Videtur quòd ſoli Antiſtites: nam electores non ſunt Prælati. Imò reges iam ſunt qui electorum loco præſentant.

Reſponſio. Reſpõdetur quòd quantum ad rigorem iuris ſolus prælatus qui ritè iuriſdictionem habet neceſsitatem infert vt citra inobedientiæ crimẽ nequeas eius iuſſa retractare: imò tunc dũtaxat quãdo in virtute obedientiæ id præceperit. Attamen quando electores viri ſunt probi qui ſancto zelo electionem faciũt, non opùs eſt electum difficilem ſe gerere. Imò conſultius eſt electionem acceptare: dummodò religioſus id nè faciat niſi facultate prælati præmiſſa: quandoquidem ſuum ſic habet inſtitutum. Enimuerò in eiuſmodi honoribus fugiendis circunſpectus eſſe quiſque debet: nã ſolent vt Schytę fugientes in tergũ periculo ſiùs vulnerare: ſolent inquam ſæpe iſtarum dignitatũ deſpectores peiori inde ſuperbiæ raptu corripi, quàm ſi acceptarent metuerent. Adde quòd etſi huiuſmodi celſitudinis loca omninò reſpuere actus eſſe poſsit heroicæ virtutis, nihilo minùs poteſt fidelis ſeruus & prudens in adminiſtratione eccleſiæ creberrima præſtare officia quæ ſimul multò ſint apud Deum cumulatoris commendationis quàm vnica humilitatis actio. Viris igitur probatæ vitæ ſic eſt prudentia modeſtiaq; in amplectendis magiſtratibus exhibenda, vt in nihilo ſit minor in renuendis adhibenda cautio. Tunc vel maximè, dũ præſulum, qui digni ſint, inopia laboratur, atque adeò eccleſia Chriſti bonorum opùs habet obſequio: vt paulò nos anteà citatus Auguſtin. admonebat.

Ad tertium argumentũ. ¶ Ad tertiũ reſpondetur. Cùm epiſcopatus ſimpliciter non ſit de neceſsitate ſalutis, vt ſacramenta ac virtutum officia, ſed tunc tantùm quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per ſe implicat iniquitatis vt voto quis alióve obice ſeſe prępediat, nè capiat. Quemadmodùm trãſitus ad ſecundas nuptias non ideo eſt illicitus ꝙ ordinibus ſuſcipiendis obſtat: dummodò votum nunquàm acceptandi epiſcopatum ſic habeat reſtrictam intẽtionem quòd hoc quantùm in ſe fuerit neq; procurabit neq; accipiet. Nam ſi proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictum eſſet: neque tale votum eouſque eſſet obligatorium. Ad id autem quod de beato Marco allatum eſt, ſi res ita habuit: nam Hieronymus nõ prorſus affirmat, ſed ait, dicitur: neceſſe eſt fateri diuina id reuelatione feciſſe: nam quempiam ſe tali fine membro mutilare, delictũ eſſet, vt ex concilio Nicæ. cano. ſi quis. d. 55. innoteſcit. *Hieronym⁹.* *Concilium Nicænum.*

Dubitatio. ¶ Hoc autem hìc non eſt ſilentio prætereundum, Vtrùm licitum ſit deſiderare & exoptare eum qui creditur omniũ optimus vtiliſsimusq; eccleſiæ in præſulem creari. Quanuis propter rei arduitatem vehementiſsimè de propria ipſius ſalute timeatur. Eſt enim caſus creberrimè contingens: nempe quòd quis in magiſtratus adminiſtratione non ſit totum facturus quod debet, & tamen inter omnes qui eſſe poſſunt ſit minimè malus, & reipublicæ maximè vtilis. Apparet ergo id expetere non eſſe licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi

eſt ad ſalutē tam periculoſum, & probabiliſſimè nocuum, videtur ad odium pertinere.

Solutio.

¶ Ad hoc nihilominùs reſpondetur. Primū quòd nemini licet cum tam ingenti periculo publicam prouinciam ſubire: neque verò in illa perdurare ſi metū excutere non poteſt. Nam quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Imò è diametro repugnat charitati Dei ſalutem ſpiritualem propriam ſaluti totius orbis poſthabere. Secundum aſſertum ſit: Nō ſolùm licitum eſt, imò laudabile deſiderium, vt ille ſit Antiſtes qui eccleſię eſt magis idoneus, ſeu minùs incommodus, quantuſcunq; de eius ſalute habeatur metus. Non dico quòd poſsis hoc illi cōſulere vt accipiat: nam ipſe tūc nequiter acciperet aut retineret, ſed quòd licitum ſit tibi id de altero deſiderare: quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi alter eſſet amicitia aut alia neceſsitudine cōiunctiſsimus, id debes optare. Et ratio eſt manifeſtiſsima: quoniā bonū vniuerſale præſtantius eſt particulari: atq; adeò, proprio excepto, magis eſt optandum quàm bonum ſpirituale cuiuſcunque amici. Atque hoc ipſum confirmatur: nam ſi elector eſſes, deberes illum eligere: ipſi enim electo examinare incumbit quid ſibi expediat.

Laudabile eſt eū expetere in Antiſtitē qui eccleſiæſt magis idoneus, etiā cū formidine aduerſæ valetudinis.

Ratio aſſerti

ARTICVLVS. III.

Vtrùm oportet eum qui ad epiſcopatū aſſumitur, eſſe cæteris meliorem.

POST appetitum epiſcopatus & temperatam obedientiam eius qui eligitur, ſubſequitur de electoribus & confirmatoribus explorare, vtrū ſemper teneantur eligere eum qui ſit cæteris omnibus melior. Apparet enim ꝙ hoc nos Chriſtus facto docuerit. Petrum enim non anteà eccleſiæ ſuæ præfecit, quàm trina interrogatione examinaret an ſe plus cæteris diligeret. Meliorem autem ſimpliciter ſola facit charitas: ergo nunquàm niſi melior eligendus eſt.

Primū argumentum.

¶ Secundò: Symmachus Papa. 1. q. 1. viliſsimus inquit cōputādus eſt niſi ſcientia & ſanctitate præcellat qui eſt dignitate præſtantior: ſed quiſquis ſcientia ſanctitateq; præcellit melior ſimpliciter cenſetur: ergo nemo niſi qui morum probitate cæteris præſtet eſt eligendus.

Secundum.

¶ Tertiò: In quolibet genere minora gubernantur per maiora, ſicut corporalia per ſpiritualia, & inferiora per ſuperiora: vt. 3. de Trinita. Auguſt. eſt autor. Sed epiſcopus aſſumitur ad regimen aliorum, ergo debet eſſe cæteris melior.

Tertium.

¶ In concrarium eſt textus Decretalis, de elect. cap. ſcriptum. dicēs quòd ſufficit eligere bonū, neque oportet eligere meliorem.

ETſi quæſtionem iſtam libro tertio de omnibus eccleſiæ magiſtratibus latiſsimè diſcuſſerimus, tamen quia hîc à diuo Thom. de epiſcopis peculiariter inſeritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo reſponſionis diui Thom. ſuppoſita diſtinctione duabus concluſionibus continetur: In electione enim, inquit, ad epiſcopatum, aliud eſt ex parte eligentium, atque aliud ex parte electi penſandum. Eſt ergo prior concluſio. Nemo eligere tenetur meliorem, ſi nomen melioris ſecundùm proprium ſignificatum vſurpes: ſed eum qui ad munus paſtorale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo ſimpliciter niſi ob ſolam charitatem exiſtit. Poteſt enim, vti aliâs diximus, eſſe bonus artifex ſine virtute morali: ſola autem hæc facit hominem ſimpliciter bonum. Vnde cùm charitas ſit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur & ſunt: & quo quiſque ſit illa prouectior, eo melior eſt. Probatur ergo concluſio. Electio perſonæ ad ſedem epiſcopalem ex eius functione perpendenda eſt, vtpote quæ finis eſt propter quem perſona eligitur, & bonitas medij eſt à fine. Latiſsimè nanque lib. 3. q. citata oſtendimus decimas ſtipendiaq; eccleſiarum non tanquàm præmium qualitatis bonitatiſq; perſonæ fuiſſe inſtituta. Illud enim præmium in cœlis nos apud Deum manet, ſed tantùm, vt eccleſijs rectè adminiſtretur: ſecundùm illud. 1. ad Corinth. 14. Ad ædificationem eccleſiæ petite, vt abundetis. Vnde non, inquit, qui boni ſunt presbyteri, ſed qui bene præſunt, duplici honore digni ſunt. Ad eiuſmodi autem obſequia obeunda & perficienda non ſolùm morum probitas & charitas, quę ſimpliciter facit meliorē, neceſſaria eſt, verùm & virtutes aliæ tam intellectuales quàm naturales: vt ſcientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo neceſſum eſt ſimpliciter eligere meliorē, ſed eum qui ad eccleſiæ regimen eſt expedientior.

Diſtinctio.

Prima concluſio.

Probatio cō concluſionis.

Vnde

Vnde Hierony. Quidam, inquit, non quærunt eos in eccleſia columnas eligere quos plus cognoſcāt eccleſijs magis prodeſſe, ſed quos plus ipſi amant. Hactenùs ille. Quod quidem ad acceptionem perſonarum attinet. Vnde ſuper illud Iacobi. 2. Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem domini gloriæ. Ait Auguſtin. Quod ſi ad honores eccleſiaſticos referatur, non eſt putandum leue peccatum. ¶ Poſterior cōcluſio. Ille qui ad ſedem aſſumitur, nō ſe tenetur cæteris meliorem reputare. In ſuperbiam enim & præſumptionem talis cogitatio hominem adigeret: ſed ſatis eſt ſi non in ſe crimen aliquod agnoſcat, per quod nefas ei ſit ſedem occupare. Quare etſi Petrus per cōparationem fuerit interrogatus, an plus cæteris diligeret: non tamen niſi ſimpliciter reſpondit, Domine tu ſcis quia amo te.

Auguſtinus.

Poſterior cōcluſio.

¶ Hæc omnia adeò latè ac fuſè lib. 3. q. 6. per decem concluſiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens poſsimus nunc adhibere: ſed ſatis fuerit textum diui Thom. in eius gratiam non præterijſſe. ¶ Duo verò aut tria ſunt in eius verborum textura mente perſpicienda. Primum quòd cùm ipſa electionis vox collationem inter plures deſignet, quorum reliquis poſthabitis vnus aſſumitur, elector de ſuo nomine admonetur non ſatis habere eum explorare quem idoneum eligat, ſed plurium debere merita expendere ponderareq́; vt præſtātiorem eccleſiæ tribuat: non ſolùm probitatis vitæ ratione habita, verùm reliquorum quæ ad publicam functionē ſunt expedientia. Tāetſi loco citato admonitū curauimus ꝙ primū idoneitatis fundamētū probitas eſſe debet. Nā eum qui prauus eſt, nullæ aliæ qualitates efficere poſſunt, vt eligatur, idoneum. Vnde Paulus tanquàm neceſſarium in epiſcopo requirit vt ſufficienti teſtimonio ſine crimine habeatur. Quod quidem nomen non leuioris eſt culpæ, ſed mortalis. Quæ autem præter charitatem in epiſcopo requirantur, ad tria quæ hîc ſanctus Tom. refert reducūtur: quæ ſunt inſtruere plebem fide & moribus, & ab hæreticorum aliorumq́; periculis, qui mores peruertunt defendere, ac demum pacificè gubernare. Nam ſcopus gubernationis eſt pax mentium & corporū. Hac enim ratione Dei filij ſuum retinent nomē. Nam, beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. ¶ De illo autem notando verbo quo ait ſanctus Tho. diuina myſteria, atq; adeò

Elector ex debito officij tenetur explorare ac pōderare merita eligēdorū, & meliorem eccleſiæ tribuere.

Tria præter charitatē in epiſcopo requiſita.

Obiectio.

ſtipendia non dari hominibus quaſi præmium ſuæ charitatis & probitatis, dubitare quis poſſet: eò quòd & naturalis ratio, & eccleſiaſtica iura reclamare videntur: quippe quæ volunt clericos qui de eccleſia bene meriti ſunt, ab ipſa remunerari. ¶ Reſpondetur autem dictam ſententiam nullo opus habere interpretamento. Nam vt iacet eſt vera. Non enim negat eos qui integræ ſunt vitæ præbendarum ac dignitatum eccleſiaſticarum dignos eſſe, verùm id tantùm, quod nos loco citato lib. 3. non leuiter demonſtrauimus: nempe ſacerdotia, eorumq́ue ſtipendia non eſſe inſtituta ad remuneratione bonorum, ſed duntaxat ad eccleſiarum ſeruitium. Si enim hoc in familia Chriſtiana neceſſarium non eſſet, certè, neq; eſſent imperatæ decimæ, neq; ſtipendia cōſtituta. Quare ſi hæc tribuenda ſunt dignis, non eſt ea ſuprema cauſa quòd ſuæ bonitati ſint debita, ſed quòd elector debet eccleſiæ idoneum miniſtrum pro ratione ſui ſtipendij prouidere. ¶ Reliqua loco citato lib. 3. ſi lubet reuiſe. Demonſtratum enim illic curauimus quòd etſi quantum ad rigorem exterioris fori & reſtitutionis vinculum ſatis ſit dignū eligere, tamen quantum ad forum poli neceſſe eſt eligere digniorem. Quod ſi in omnibus ſacerdotijs & præcipuè in habentibus animarum curam neceſſum eſt, quanto id magis neceſſarium in epiſcopis præficiendis: vtpote quorum adminiſtratione tota ſalus ſpiritualis Chriſtianę reipublicæ periclitatur: ac perinde ipſiſsimus Chriſti ſanguis, qui per ipſorum, non modò iniquitatem & fraudem, verùm inſcitiam, ignauiam, & ſocordiam fruſtrari poteſt, & ſæpiſsimè ſolet ſuæ redemptionis fructu. Sibi ergo videant quibus id muneris incumbit quantùm debeant ſolerter oculis perluſtrare eorum merita quos Apoſtolis ipſis diuinitùs electis ſubſtituunt. Atqui eos præſertim cauere debent qui huiuſmodi honores ambiunt. Illi enim non paſtores ouium habēdi ſunt, qui pro ipſis ſanguinem fundere anhêlent: ſed lupi qui ipſarum ſanguinem ſitientes nihili pendunt eorum animas extinguere.

Solutio.

AD primum igitur argumentum reſpondet diuus Thom. quòd cùm Chriſto notiſsimę eſſent alię Petri qualitates ad eccleſiæ gubernationem idonee, ob id de amplitudine dilectionis eum precisè examinauit, ꝙ vbi alię inſunt conditiones, hæc debet exiſtimari

Ad primum argumentū.

ſtimari pręcipua. Sed poteſt huic altera etiã *Secunda ſolutio.* ſupponi ſolutio, quòd cùm aliæ partes Petri ad regimen requiſitæ, cunctis circunſtantibus propatulę eſſent, charitas autem in corde intus deliteſcat, hanc voluit cunctis etiam conſtare: vt, quemadmodùm lib. 3. diximus, manifeſtum in foro exteriori fieret optimi electionem fieri. Hoc autem loco ci- *Ad ſecundũ.* tato lib. 3. fuſiùs explanauimus. ¶ Ad ſecundum reſpondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus eſt, vtpote quòd niſi ſanctitate & ſcientia præcellat viliſsimus ſit in electione exiſtimandus: ſed de illo qui iam electus eſt. Quo ideo verbo epiſcopi admonētur quòd etiam ſi dum in minoribus agebant, non prorſus ea ſanctitate fulgebant quæ epiſcopũ decebat. Tamen poſtquàm in candelabrũ erecti ſunt, ſatagere prorſus debent vt nomen & locum ſuum re ipſa expleant: aliâs non poſſunt non in cõſpectu populi vileſcere. ¶ Quæ autē ſcientia in epiſcopo ſit requirenda: Theologię ſcilicet an Canonici iuris, loco citato lib. 3. vtcunq; diſputauimus. Haud enim res digna *Sciētia Theologiæ maximè in epõ deſideranda.* eſt quæ in diſputationem deberet accerſiri: eſt ſiquidē indigna ſentētia quæ audiatur, illic pręciſè theologum eſſe pręferendum, vbi hæreſes ſerpunt. Tum quòd cùm oporteat hęreſes eſſe, vbique & ſemper timendę ſunt, atq; adeò docta prædicatione coarmandus populus, nè vnquàm labaſci poſsit: tum pręcipuè quòd Chriſtus epiſcopos paſtores inſtituit qui doctrinę pabulo quam ipſe docuit ſuum gregem ſaginarent, moribuſque quos ipſe inſtituit intingerent: non præcipuè Doctores legum quas homines poſteà adiecerunt & litium iudices. Eò præcipuè ꝙ canones ex Theologiæ fonte deriuati ſunt. Id quod eius bicornis mitra deſignat. Vt enim in eius conſecratione patet, caput epiſcopi cornibus non vtriuſque iuris, ſed vtriuſque Teſtamenti armatur: vt terribilis appareat, non aduerſantibus ſibi mutuò in *Ad tertium.* foro, ſed aduerſarijs veritatis. ¶ Ad tertium reſpondetur diſcrimē eſſe inter regimen rerum naturalium & gubernationem in ſpiritualibus quæ ad ſupernaturalem gratiam ſpectant. In naturalibus enim eo ipſo quòd res ſit ſimpliciter ſublimior, ſuapte natura magis eſt ad regendum idonea: vt cœli quã elementa: & alia elementa quàm terra. In donis autē gratiæ, quæ vt in priori ad Corin. ait Paulus, Spiritus ſanctus diuidit pro vt vult, nil prohibet vt qui inferior ſimpliciter eſt ſecundùm charitatem, cumulatioribus gratijs ac donis ſit ad regendum inſtructus. Et ad hunc gratiæ ordinem pertinet eccleſiaſticum regimen. Imò verò nõ hoc ſolùm, ſed etiam ciuile. Quare neq; in magiſtratibus ciuilibus eligendis ſolùm, vt in. 3. Politicorum ait Ariſto. attendenda eſt integritas *Ariſtot.* viri, inquantũ perſona eſt priuata, id quod charitas facit: ſed quòd ſit bonus ciuis. Quare aliæ qualitates regum & iudicum ſuo etiam gradu ad gratiarum diuiſiones attinēt.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm epiſcopo liceat cura epiſcopali deſerta ad religionem ſe conferre.

POST qualitates eorum qui eligendi ſunt & eligētium obligationem, ſequitur diſputare vtrùm epiſcoporum ſtatus ita ſit firmus, quem poſtquàm epiſcopus aſſumpſerit, deſerere nequeat. Argui *Primum argumentum.* tur enim id ei non licêre: nam maximè religionis intuitu: ſed hoc non licet, quoniam à perfectiori ad minùs perfectum retroſpicere damnabile eſt: ſecundùm Domini ſententiam, Luc. 9. Nemo mittens manum ad arâtrum & reſpiciēs retrò, aptus eſt regno Dei. Epiſcoporum autem ſtatus altior eſt monachorum inſtituto, vt paulò antè dicebamus: ergo ſicut de monachatu ad ſæculum nefarius eſt regreſſus, ita & de epiſcopali ad religionis clauſtrũ. ¶ Secundò. Ordo gratiæ *Secundum.* decentior eſt ordine naturæ, ſecundùm autē naturam nihil contrarijs motibus cietur: vt lapis qui naturaliter deſcendit, nequit aſcendere naturaliter: at ſecundùm ordinem gratiæ à monachatu ad epiſcopatum licitus eſt aſcenſus: ergo contrarius deſcenſus, illicitus. ¶ Tertiò. Nihil in operibus gratiæ debet eſ- *Tertium.* ſe otioſum: ille autem qui ſemel in epiſcopũ conſecratur, perpetuò retinet poteſtatem ordines cōferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem poteſtas ſi quis curam paſtoralem deferret, otioſa remaneret: ergo id minimè licet. ¶ In contrarium eſt quòd nemo ad id quod illicitum eſt cogi poteſt: qui autem ceſsionē à paſtorali cura petit, poſteà ſi cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet cap. Quidam. de renuntiatione: ergo non eſt epiſcopo illicitum epiſcopatu abſcedere.

Ad

Prima concluſio. AD quæſtionem quatuor cōcluſionibus reſpondetur. Prima quæ cæteris vt fundamentum ſubſternitur, eſt: Tam diu obligatur epiſcopus paſtoralem retinere curam, eiuſque agônes perferre, quàm diu ſpes aliqua illi durat quòd poſsit plebi prodeſſe. *Ratio cōcluſionis.* Probatur. Epiſcopalis ſtatus in hoc conſiſtit quòd aliquis ob diuinam dilectionem proximorum ſaluti cūrandæ ſeipſum mancipat: id quod Chriſtus dum Petrum elegit planè docuit. Haud enim prǽmiſit, Diliges gregem plus his: ſed, diliges me. Nulla enim dilectio niſi ex diuina deriuetur, ſufficit ad ſubeundos labores, perſiſtendumq; in vigilia & ſolicitudine quę epiſcopali functioni eſt neceſſaria. Quare epiſcopus non eccleſię tantùm aut populo, ſed Deo ipſi fidem ſuā obligat: vt tanquàm fidelis diſpenſator & prudens gregē ſuum gubernabit. Quæ quidē obligatio genus votī eſt, vt ſanctus Tho. *S. Thomas.* in calce quæſtionis ait. Atq; huc illæ conſecratoris interrogationes alludunt: Vis ea quæ ex diuinis ſcripturis intelligis plebē & verbis docere & exemplis? Vis beato Petro Apoſtolo eiusq; ſucceſſoribus fidem & obedientiam exhibere? Itaq; licèt non emittatur nouum votum caſtitatis præter ſacerdotale, neque vllum aliud quod ſit ſolenne ſuper quod Papa diſpenſare nequeat: emittitur tamen obedientię votum quod à ſolo ſummo Pontifice eſt diſpenſabile. Quòd ſi votum eſt, vt diuus Thom. ait, non Pontifici tantùm, ſed Deo ipſi fit. Atq; adeò, vt concluſio aſſerit, perpetuo vinculo obligatus reſtat epiſcopus eccleſię ſuę quam ſibi per annulum fidei deſponſat. Quapropter diuortium eſſet, ſi non cum illa perpetuò permaneret. ¶ Secunda concluſio. *Secunda concluſio.* Nequit eandē eccleſiā neq; propter dulcedinē contēplationis, neq; propter quoduis euitandū incōmodum, neq; propter cōmodū proprium lucrādū relinquere. *Probatio.* Probat̃: nā Paul. quem ſuprà ad Philip. 1. citauimus, quaſi duobus perplexus & quid illorum eligeret neſcius, etſi iudicaret diſſolui & eſſe cum Chriſto multò melius: tamē videns neceſſarium eſſe manere in carne propter fratres, ſubdit: Et hoc confidens ſcio quia manebo. Et Chriſtus Ioan. 10. Bonus, inquit, paſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Meditatiùs ergo perſpexeris quanta cum energîa omnia cōmoda atq; incommoda quæ perſonam epiſcopi propriè tangere poſſunt, excludantur. Nam ſi fruitionem ſempiternæ fœlicitatis, quæ etiam in paruum tempus omnia quæ deſiderari poſſunt indicibiliter exuperat, iuſtam cauſam Paulus non iudicabat vt poſſet fratres in eorum neceſsitate ſuo prǽſidio & munere deſtituere: quænam excogitari poteſt propria commoditas quę epiſcopū excuſet? Etſi Chriſtus vitam etiā ipſam admonet paſtorē vt exponat pro grege, quod ſit reliquum detrimentū, cuius cauendi cauſa poſsit grex deſeri? ¶ Tertia cōcluſio. *Tertia concluſio.* Poſſunt nihilo minùs aliqua accidere impedimenta quæ propter cedere epiſcopus poſsit epiſcopatui: quę quidem Innocen. Tertius *Innocētius. 3* cap. Niſi cùm pridem. de renuntia. percēſet. Sed hęc tn̄ impedimenta penſanda ſunt reſpectu functionis, quę fieri non poteſt debitè: vt ſi ſit ſpiritualis defectus perſonæ: aut corporalis: nempe crimen, vt ſimonia, aut homicidiū, aut hæreſis, aut aliud quodcūq; propter quod epiſcopus deponi debet: aut per quod infamiam contrahit: qua quidem reſperſus, quanuis pœnitentiam egerit, autoritate caret ad regēdum: cuius gratia plus officit quàm proſit. Enimuerò ſi purgare infamiam poteſt, tenetur quidem ſub pœna peccati mortalis ſi in dignitate vult perſiſtere. Nam quo iure tenetur ad rectam adminiſtrationē, tenetur & obſtacula amouere dum poteſt: etiam ſi citra ſuam culpā eam contraxerit. Quando verò infamiæ ſordes eluere non valet, tunc ſi abſq; ſua culpa illis infectus eſt, nō tenetur epiſcopatum renuntiare. At ſi cauſam verè dedit eiuſdem infamię quę tam obſcura ſit vt verè ſit functionis impedimentum, profectò tenetur prǽſulatu decedere. Et idem eſt ſi ſit vir ſeditioſus aut ſcandaloſus. Nam vt ait Apoſtolus. 1. ad *Paulus.* Corinth. 8. Si ſcandalizauero fratrem meū, non manducabo carnes in ęternum: Dummodò ſit ſcandalum datum, non acceptum: nam qui ſcandalum leuiter accipiunt, relinquendi ſunt, ait Chriſtus, tanquàm cæci & duces cæcorum. ¶ Vel poteſt eſſe defectus in ſciētia & prudētia. Haud em̄ ſibi ſe vllus perſuadeat ſi omninò ſacerdotio indignus ſit, propterea habere conſcientiam ſecuram, quòd à legitimo iudice ſic fuerit ei collatū, vt collatio teneat. Imò vt acceptatio peccatum eſt, maximè ſi curam habeat animarū, ſic & illud retinere in dies ſit abſurdius crimen, & aſcendere ad aliam eccleſiam multò ſceleſtius. Vnde Oſeę. 4. Tu, inquit Dominus, ſcientiam repuliſti: & ego te repellam, nè ſacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis

gularis tunc erat quando ad ſacerdotium aſſumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: ſi autem poſtquàm obtinuit illam incurrit, iam dictum eſt quemadmodũ ſine diſpenſatione non poſsit dignitatis muneref ungi. ¶ Si autem impedimentum eſt corporale, vtputa aut ſenectus nimia aut infirmitas, non eſt neceſſaria abdicatio eccleſię: ſed poſſet eſſe conſilium, retenta aliqua ſuſtentatione. Sed ad minus ſecundùm antiqua iura debet perſona digna in adiutorium illi adiungi. Tanta tamen poſſet eſſe autoritas in ſene vt conſultius eſſet in magiſtratu perſiſtere & ſua vmbra gubernare, quàm alteri committere: vt eod. titul. de renun. can. literas. ait idem Innocẽ. ¶ Poſtremò deniq; ex parte ſubditorum poteſt eſſe defectus non quicunque: nam propterea ꝙ aliquantulo ſit populus durior, non illicò per deſperationem reſpuendus eſt, ſed diuino pręſidio confidẽdum. At tunc relinquere eos licet, tametſi ad id nulla emergat obligatio, quãdo nulli ſunt inter improbos probi: ſed labor omninò exiſtit infrugiferus ac perinde ſuperuacuus. Solet enim ob defectum populi inepta eſſe Pręſulis prędicatio: ſecundùm illud Ezechiê. 5. Linguam tuã adhęrere faciam palato tuo: quia Dominus exaſperans eſt. Quocircà ſecundo dialogorum Grego. Ibi ęquanimiter portandi ſunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omninò fructus de bonis deeſt, fit aliquãdo de malis ſuperuacuus. Vnde ſæpe agitur in anima perfectorum, ꝙ cùm laborem ſuum ſine fructu eſſe conſiderant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant: iuxta illud Pauli: Ecce conuertimur ad gẽtes: quia verbi Dei vos indignos feciſtis. ¶ Quarta concluſio. Quantumuis cauſæ adſint ad iuſtè cedendum, nihilo minùs ceſsio citra autoritatem prælati fieri nõ poteſt: puta Papæ, ſi epiſcopus vult cedere: quippe cui ſoli facultas ſuppetit, vt ait diuus Thom. in illo voto diſpenſandi. Parœcialis autem ſacerdos poſſet de licentia epiſcopi cedere. Sententia eſt eiuſdem Innocẽ. in vltimis verbis eiuſdem capituli. vbi ait: Et ſi pẽnas habeas quibus ſatagas in ſolitudinem auolare, ita tamen ſtrictæ ſunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas abſq; noſtra permiſsione volatum. Imò neq; ad religionẽ demigrare abſq; Papæ facultate epiſcopo liberum eſt: vt patet cap. licet. de regula. Et ratio eſt, quòd ſicut nemo ad eccleſiã

Gregorius.

Quarta concluſio.

Ratio cõcluſionis.

abſq; iudicio ſuperioris aſſumendus eſt: ita neq; abſq; eius arbitrio vlli licet illam deſtituere. Sed eſt demum meditanda cautio capitu. quidam. ſuprà citati. Quòd ſi qui ceſſionem petit retrocedit, cogendus eſt. Conſueuerant enim aliqui & conſueſcunt epiſcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliâs ſibi minùs commodum, vt vberiorẽ poſsint expiſcari. Et ideò cùm vident ſuis technis fruſtrari, retrocedunt. Meritò ergo illi cedere compellendi ſunt, & ab eccleſia repellendi.

AD primum igitur argumentum reſpondetur. Cùm perfectio monachi ſit proprię ſaluti ſtudere: Epiſcopi verò perfectio eò ſit excellentior, quòd proximorum ſaluti debeat incumbere: conſequens fit vt quãdiu vtilis eſſe poſsit eccleſiæ, eidem muneri debeat impenſè ſuas nauare operas. Ob idq; ſi tunc ad religionem commigraret, retrocedere cenſeretur: nempe quòd cùm non ad ſuam tantùm, verùm & ad ſubditorum vtilitatem procurandam ſe obligaret, ſuæ ſolũ vacare ſtudeat. Vnde Innocen. cap. citato, Faciliùs, inquit, indulgetur vt monachus ad præſulatum aſcendat, quàm præſul ad monachatum deſcendat. Attamen quando iam eccleſiæ inutilis fit, aut fortè peſtifer, conſilium eſt, vt quò ſuę ſalubriùs cõſcientiæ conſulat, in monaſterium ſeſe recipiat. ¶ Ad ſecundum per idem fundamentum reſpondetur: quòd per nullum impedimentum homo curam propriæ ſalutis præterire debet, quod ad religionis ſtatum pertinet. Poteſt tamen à negotio alienæ ſalutis impediri: Et ideo monachus quidem aſcendere ad epiſcopatum poteſt, vbi propriæ ſaluti periculum non paratur. Et pariter epiſcopus vbi cohibetur nè alienæ ſaluti abſque propriæ detrimento incumbere quiuerit, intra clauſtra monaſterij ſeſe conferre. Ceſſante autẽ impedimento, poteſt rurſus ad prius inſtitutũ remeare: niſi forſan ob crimen aliquod fuerit epiſcopatu priuatus, & in monaſterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtruſus. Quemadmodùm illud intelligitur decretum. 7. q. 2. Præcipit ſancta Synodus vt quicunq; de pontificali dignitate ad monachorum vitam & pœnitentiæ deſcenderit, nequâquam ad pontificatum reſurgat.
¶ Ad tertium demum reſpondetur, quòd quemadmodùm in naturalibus infirmitas efficit vt potentia maneat ſuo vſu orbata,

Ad primum argumentũ.

Innocẽtius.

Ad ſecundũ.

Ad tertium.

bata, vt caligans oculis: ita neque incongruum eſt vt epiſcopalis poteſtas propter ſpirituale impedimentum maneat ab vſu colligata.

QVAESTIO TERtia, de Epiſcoporum reſidentia.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm epiſcopi in ſuis diœceſibus reſidere iure diuino teneantur.

TERTIO loco libri pręſentis queſtionem polliciti ſumus hanc inſignem, de reſidentia Epiſcoporum ac ſacerdotum curam habentium animarum. Apparet enim diuino iure non eſſe indicta. Ius enim hoc, illud præciſè cenſetur quod in euangelio aut loco alterutrius Teſtamenti, tanquam diuinum præceptum legitur: vt eſt præceptum baptiſmi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: aut quod inde planè colligit. Huiuſmodi autem reſidendi præceptio nõ eſt huiuſmodi: ergo non eſt ſanctio diuini iuris.

Primum argumentum partis negatiuæ.

¶Secundò, Soli Petro commiſſę ſunt claues regni cœlorum: illique ſoli dictum, vt vniuerſum Chriſti gregem paſceret: ergo illi ſoli commiſſa eſt ſumma rei huius, ac ſubinde paſcendi modus. Ad modum autem paſcendi attinet reſidentia: atque adeò non eſt de iure diuino.

Secundum.

¶Tertiò. Timomotheus Epheſinus epiſcopus crebrò Pauli iuſſu impulſus eſt per alias eccleſias diuagari: diutiuſque propriæ abeſſe: ergo id nõ eſt de iure diuino.

Tertium.

¶In contrarium autem eſt quòd epiſcopi ſunt paſtores: ſecundùm illud euangelicum: Paſce oues meas. paſcere autem gregem officium perſonale eſt quod perſonæ præſentiam expoſcit: ergo eodem euangelico iure tenentur ſuis eccleſijs reſidere.

QVæſtionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, ſi vel de ſolo paſtoris noĩe exiſtimetur, adeò perſpicaciter veritatẽ ſuã oculis obijcit, vt in queſtionẽ euocari penitùs renitatur. Quare apud antiquos, admonitã quidẽ vbilibet videre poteris, diſputatã verò vix vſpiam. At cũ eccleſiaſtici mores de florido illo priſcorum loco tam miſerè deciderint, eandem veritatem eouſq; in quæſtionẽ reuocârunt, vt iam nõ ſit perſuaſu facilis. Atqui Caiet. loco præſenti, ſcilicet. 2.2.q. 185. veluti rẽ cõpertã breuibus abſoluit. Tẽpore autẽ Tridentini cõcilij peregregius frater Bartholæmeus Mirãda neceſsitudine religionis, ac ibi tũc tẽporis ſocietatis mihi coniunctiſsimus, eandem quæſtionẽ tum plurimis ſacrorum teſtimonijs, tum etiã rationib⁹ adſtruxit: idq; ita locupletè ac diſertè, quod ſuum ingenium eſt ac ſolertia, vt laborẽ alijs potuiſſet excuſare: niſi Reuerendus Catharinus Minorienſis ad cõtradicendũ prodijſſet. Haud inquã negauit quin præſides reſidere teneãtur: ſed tñ aſſeuerare perſtitit, humano quidem iure, hoc eſt põtificio, ad id obligari: nõ autem aut naturali aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curã illam ſoli Papę incũbere vt illos reſidere faciat: ipſos autẽ non aliter teneri q̃ ipſe diſpoſuerit. Ego verò litem cũ homine cõteſtari nolo. Eſt enim vir, alioqui quidem religioſus, attamẽ acerrimi ad contradicendũ ingenij: cũ quo mihi priùs de certitudine gratiæ, & poſteà in Cõmẽtarijs ſuper Paulũ de prędeſtinatione controuerſia fuit. Qua de re, vt audiui, nam legi nunq̃, multis me, quæ ſibi genuina ſunt & natiua, ſcõmatum figuris reſperſit. Et re vera ſi tantùm ſuis aſſertis cõfirmandis inſudaret, quantũ huiuſmodi innectẽdis cõuitijs aſſolet, fœliciùs ſuũ celebraſſet nomẽ. Sed putat ſimpliciter ſuis dictis veluti oraculis auſcultandũ. Et cũ ęgrè ferat ꝙ omnes velint eſſe magiſtri, nil ipſe veretur omniũ prodire magiſter. At verò non cõſtitui, quia neq; theologicũ neq; Chriſtianũ eſt, malũ pro malo reddere. Et ęgriùs fero ꝙ epiſcopus ſimilia de aliquo euomat, q̃ ꝙ de me quiſq. Eò pręſertim ꝙ neq; ea in me expuit mala quę multa opus habeãt ad ferendũ lõganimitate. Rẽ ergo tantũ pro meo ingeniolo dilucidare ſatago: nõ cũ homine cõtendere.

Caietanus. *Bartholomæus Mirãda.* *Catharinus*

¶Igitur quò lineã aliquã omnibus cõfeſsiſsimã pręſtituam⁹, vnde diſputationẽ auſpicemur, cõcluſionem primã vniuerſis literarũ profeſſoribus receptiſsimã præfigamus. Conſtantiſsimum eſt, eccleſiarum Pręſules, imò & animarũ omnes paſtores vſque ad parœcios inter ſuos greges reſidere teneri: Sed quod in quęſtionem vertit eſt de iure ad id cogente, ſitne tantùm humanum, an

Prima concluſio.

verò

verò diuinũ etiam & naturale. Ecquis enim
Suadetur poſita cõcluſio
mente ſanus in quæſtionem compellet, vtrũ
ianitor cui iura claudendi recludendíque
commiſſa eſt, ad ianuam aſsiſtere debeat?
& cui nauis gubernatio incumbit, ad cla-
uum ſedere? Et vtrùm dux in bello, dum ge
ritur, & miles in acie debeat exiſtere? Quin
verò non modò humanæ leges hoc de epi-
ſcopis in quæſtionem traduci non ſinunt:
verùm & diuina & naturalis dementiæ no-
bis, certum eſt, adſcribunt, quòd ipſum in-
tentamus. Etenim ſi Deus, vt ipſi contrarij
fatentur, quia diffiteri nequeunt, epiſcopa-
lem dignitatẽ, quâ latè in eccleſia patet, in-
ſtituit, nónne & officium ipſum paſcendi
inſtituit? Paſcere autem num non naturale
ius apertè clamat perſonalem requirere præ-
ſentiam? ergo quanuis illis largiremur ele-
ctiones iure tantùm humano fieri, nunquã
inde obtinerent vt Papa mutare poſsit quin
officium paſtoris ſit iure diuino per ſe pa-
ſcere, ac ſubinde reſidere. At nè dicendi im-
petus ſine diſpoſitionis atque œconomiæ lu
ce in viſcera nos diſputationis inferat, ſup-
poſita prima fundamẽtali cõcluſione, quod
in quæſtionem accerſitur eſt, quo iure hæc
reſidẽdi obligatio innitatur. Et primus arti-
culus eſt de diuino. Debet autem ſacrorum
tractator, vt primo de doctrina Chriſtiana
Auguſtinus.
autor eſt Auguſtinus, documẽtum patriſfa
miliâs auſcultans, de theſauro ſcripturæ pro
ferre, primùm noua, deinde vetera. Qua de
cauſa peculiarẽ hîc titulũ fecimus, de diui-
no iure tam euangelico quàm antiquo: ex
quo primũ petendum eſt rei præſentis fun-
damentum: & articulo proximo de natu-
rali: ac tertio de humano. Tametſi adeò iſtæ
iuris ſpecies ſibi inuicem meritæ ſint, adeoq́;
ſe vicariè elucident, vt teſtimonia ſacra, niſi
naturali ſtatim ratione & iure explicent &
cõfirment, debiliora videri poſsint: & ideo
neceſſe erit ſæpenumerò pmiſtim ab omni
iure argumenta accerſere. ¶ Ad horum [redacted]
autem perſpicacem intelligentiam me
miniſſe ex lib. 1. & 3. opus eſt, primùm diui-
di ius in naturale & poſitiuum: deinde poſi
tiuum in diuinum & humanum. Ius enim
naturale eſt quod nos ipſa natura docuit.
Ius autem poſitiuum quod vel ex homi-
num condicto, vel ex principis iuſſu legis
habet vigorem. Et quia ſummus princeps
Deus eſt, fit vt ius poſitiuum diuidatur in di
uinum & humanum. Quo fit conſequens
vt minimè repugnet aliquid eſſe de iure na-
turali ſimul & diuino: vt patet in Decalo
go, quem, etiam ſi Deus non ſcripſiſſet, na-
tura nos ipſa docuiſſet. Sed tamen quia ſcri
pto Dei expreſſus eſt, cenſetur etiam de iu-
re diuino. Vnde fit vt diſtinguatur ius diui
num in naturale & poſitiuum. Vt poſitiuũ
ſit quod nos Deus præter aut ſupra cogni-
tionem naturæ docuit: vt ſunt ſacramento-
rum mandata. Et de hoc genere diuini iuris
loquimur in hoc articulo: nempe quod in ſa
cra pagina ſcriptum eſt. Id quod bifariàm
contingere poteſt: nempe aut quod expreſ-
ſis verbis ſit ſcriptum, vt, Qui crediderit &
baptizatus fuerit, ſaluus erit. Et, Quorum re
miſeritis peccata, remiſſa erunt: & quorum
retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis ſcri
pturæ expreſsis planè colligitur. Et quidem
quod ſub hoc verborum tenore expreſſum
ſit in euangelio vt epiſcopi reſideant, nemo
affirmat: quia nuſquàm legitur. Sed tamen
quòd verbis æquipollentibus eandem proſ-
ſus habẽtibꝰ ſignificationẽ, id ſit in eiſdem
ſacris Biblijs aſſertum, hoc perſuadere con-
tendimus. ¶ Sit ergo ſecunda concluſio.
Obligatio Antiſtitum ad reſidendum, o- *Secunda cõcluſio.*
mniumq́; paſtorum parœcialium eccleſia-
rũ, eſt de iure diuino. Et cum primis, poſtq̃ *S. Thomas.*
diui Thom. interpretes agimus, ſua eſt con-
cluſio præſenti quæſtione, quam exponen-
dam hic duximus, art. 5. Vbi ex teſtimonio
Chriſti quòd bonus paſtor animam ſuam
teneatur pro ouibus ſuis ponere, infert, ob
nullum temporale periculum licère præſuli
de ſua eccleſia decedere. Materiam autem
illius articuli, in. 4. nos huius quæſtionis di-
ſputaturi ſumus. An videlicet aliquæ ſint
cauſæ quæ huiuſmodi deceſſum excuſatũ
faciant. Interim autem concluſio præſens
affirmatiùs eſt demonſtranda. Atqui ſolet
quidem ab officio paſtoris initium demon
ſtrationis ſumi: eſt tamen illud altiùs peten
dum. Epiſcopus nanque non eſt propter *Prima ratio concluſionis*
quem eccleſia eſt conſtituta, ſed ipſe potiùs
eſt propter eccleſiam inſtitutus. Mundum
quidem Deus fecit propter hominem: nem
pe vt ei eſſet ſubſidium vitæ: ipſe autem nõ
propter ipſum, ſed creatus eſt tanquàm eius
dominus. Et patresfamiliâs ſæculares diui-
tijs ſuas domos propter ſuos ſucceſſores am
plificant. Itaq; in eiuſmodi familijs non per
ſonæ propter domos, ſed domus propter
perſonas ſunt extructæ. In rebus autem pu
blicis diuerſo modo ſe res habent. Regnum
enim non eſt factum propter regem, ſed rex
propter

propter regnū. Et in hoc, vt li.1. dicebamus, rex differt à tyranno, quòd ille omnibus ob publicum bonū vtitur: hic verò regno propter ſe abutitur. Multò id autem certius eſt in epiſcopis. Chriſtus enim qui propter nos homines deſcēdit de cœlis, propter ſeipſum eccleſias fundauit & propter ipſas, tū alios paſtores, tum præcipuè epiſcopos. Niſi ꝙ eſt diſcrimen duplex inter ciuilem & eccleſiaſticā rempub. Vnū ſcilicet ex parte finis ex quo in modo miniſtrandi alterū deriuatur. Finis nanq; proximus ciuilis rei publicæ, vt in ſuperioribus adnotauimus, eſt pacificus tranquillusq; eius ſtatus, etſi in ſupracœleſtem ſubinde referatur. Finis autem proximus eccleſiaſticæ eſt ſempiterna fœlicitas, ad quā nos Chriſtus eccleſiæ fundator per ſuos miniſtros perducere expetit, & omnimodè cōtendit. Alterum autem diſcrimen eſt ꝙ ſeculares principes in modo ſui regiminis effigiem habent dominorum: epiſcopis verò nullam prę ſe ferre licet, niſi miniſtrorum atque omninò ſeruientium. Principes enim gentium, ait Matthæ. 20. dominantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus. Sicut filius hominis non venit miniſtrari ſed miniſtrare, & dare animam ſuam in redemptionem pro multis. Vnde Auguſtinus ſuper Iſaiam homili. 7. Qui vocantur ad epiſcopatum, non ad principatum vocantur, ſed ad ſeruitium totius eccleſiæ. Ecce ergo epiſcopalis inſtitutionis fundamentum quod conſtitutiſsimum eſt eſſe de iure euangelico: nempe quòd vt ſeruus quidquid eſt, domini eſt, ſic epiſcopus quidquid eſt, ſit eccleſiæ. ℭ Hinc conſequitur epiſcopalem dignitatem non eſſe inſtitutam niſi propter officium. Eſt enim dignitatis paſtoralis officium, paſcere. Ad quam veritatem penitiſsimè commendandam nunquàm dignitas in ſacra pagina niſi officij nomine deſignatur. Nam vt concluſionem ab eo primùm loco demonſtrare ordiamur, qui eſt Ioann. 20. Paſce oues meas, vtpote quo epiſcopalis dignitas planiſsimè declaratur, non ait Chriſtus, Sis pręſul aut epiſcopus. Imò nec, ſis paſtor: nam & paſtores ſocordes eſſe poſſunt, & gregi indormientes. Sed paſce: hoc eſt doce, inſtitue, atq; adeò guberna exemplo meo meas oues. Et vbi apoſtolos prædicatū dimiſit nō dixit: Meſsis quidem multa eſt: ij autē qui metēdi docti ſunt, pauci: ſed, operarij: nēpe qui vſu poteſtatem exerceant. Nil enim refert qua doctrina aut facultate præditi ſint ſacerdotes, niſi munerę ſuo fungātur. Miſit ergo Deus non qui operari poſſent, ſed qui operarētur. Similiter enim inſtituerat Deus Aaron, Leui. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius: Nō ait vt ſacerdotes mihi ſint, ſed vt ſacerdotio fungātur mihi: & vt ſuprà in Paulo adnotauimus, Qui epiſcopatum, inquit, deſiderat, bonum opus deſiderat: id eſt ſi legitimum eſt eius deſideriū, nō ad dignitatē, ſed ad opus referēdū eſt. Quare illicò ſubiunxit, Oportet epiſcopū doctorem eſſe: quo nomine non deſignatur habitus ſeu facultas & dignitas, ſed vſus: hoc eſt oportet vt doceat. Vnde ad Paulinū ſuprà citatus Auguſt. & refertur. 8. q. 1. can. qui epiſcopatum. Exponere, inquit, voluit apoſtolus quid eſt epiſcopatus: quia nomē eſt operis non honoris. Et ad Honoratum Hieron. Qui epiſcopatum deſiderat, opus deſiderat: hoc eſt non dignitatē aut delitias, ſed opus & laborem. ℭ Ex hoc ſecundo vt per gradus deſcendamus tertium colligitur: nempe decimas & primitias, vt lib. 3. latè demōſtrauims & ſępiſsimè repetimus, non eſſe in hoc populo imperatas vt ſint bonorū præmia, eò ꝙ vel boni vel docti ſunt. Sed in hoc potiùs vt bene eccleſijs præſint, vt ait Paulus, & inſeruiāt. Haud enim me pigebit hoc inculcātiſsimè repetere quod ad rem penitiſsimè attinet: ꝙ ſi hoc eccleſiaſticum ſeruitiū Chriſtianis non fuiſſet neceſſariū, nulla fuiſſet à Chriſto habita perſonarū, quę idoneæ ſunt, ratio, quātū ad decimarū impoſitionē. Haud ergo arbitrenẽ vel nobiliſsimi vel doctiſsimi vel ſanctiſsimi ſibi vlla ratione deberi eccleſiaſtica ſtipēdia neq; eorū gratia fuiſſe inſtituta: ſed eò prorſus ꝙ ad eccleſiarum obſequia Dn̄s ipſis perſonis opus habet. Reuiſito, nè ſim moroſus, quæ lib. 3. q. 6. ar. 2. in huius demōſtrationē attulimus. Etenim Nume. 18. non alia de cauſa Deus decimas legiẽ inſtituiſſe, ꝗ pro miniſterio quo Leuitæ ac potiſsimū ſacerdotes tabernaculo ſeruiebāt. Et cū Chriſtus apoſtolos dimiſit vt meſſores eſſe voluit qui pro operis digni ſunt mercede ſua. Et Paul. 1. ad Corin. 9. omnia naturalia exēpla ad hoc propoſitū congerit. Vt de milite qui nō militat ſuis ſtipēdijs: & de triturāte boue, &c. Et. 1. ad Tim. 1. Presbyteros nō

Duplex diſcrimē inter ciuilē eccleſiaſticāq; rēpublicam.

Auguſtinus

Epiſcopalis dignitas nō eſt inſtituta niſi propter officium.

Corollariū.

Paulus.

ceſſet præmio eccleſiaſtico dignos quia boni ſunt, ſed quia bene præſunt. Et ſi ius cõſulas canonicũ, Innoc. 3. c. cùm ſecundũ apoſtolũ. de præben. eiſdẽ vſus ſacris oraculis idẽ prorſus conſtituit ꝙ ſtipendia eccleſiaſtica atq; adeò dignitates ſolũ propter opus cõferunt: ac tandẽ. c. fin. de reſcrip. beneficiũ aſſeritur non dari niſi propter officium. Communia ſunt hæc, ſed in præſentiarũ etiam vſque ad nauſeam repetẽda.

Innocẽtius. 3

Ratio pro cõcluſione.

¶ Ex his ergo colligitur noſtra cõcluſio illatione illa quã paulò antè inſinuabamus. Chriſtus non alia prorſus ratione q̃ propter eccleſias, hoc eſt propter earum obſequia atq; adminiſtrationes paſtores inſtituit, quorũ ſubinde officiũ propriũ eſſe voluit paſcere: & in huius tantùm mercedem & ſtipendia populo imperatæ ſunt decimæ: ergo quantum eſt ex rei natura diuinaq; inſtitutione, ipſis per ſe incumbit gregem paſcere. Hoc autẽ abſq; perſonali præſentia fieri nõ poteſt: ergo reſidentia eſt de iure diuino: nã quo quiſq; iure obligatur ad finem, obligatur ad mediũ ſine quo nequit illum cõmodè attingere. Primum antecedẽs nemo eſt qui neget, ſed primam conſequentiam inficiari moliuntur aduerſarij.

Solutio.

Quoniam inquiunt Papa epiſcopos creat: illi ergo incũbit diſponere vt per ſe vel per alios paſcere debeãt.

Replica.

Quod autem cauillus hic nullũ præ ſe ferat vel probabilitatis colorem, palã ex ſuperioribus colligitur. Primũ enim iam ſatis conſtitutum eſt, creationem epiſcopi, licèt fiat per Pontificem, nihilo minùs iure diuino fieri: quippe cùm inſtitutio Dei ſit, per ipſumq; fieri iuſſa, perinde atque ſacramentorum adminiſtratio. Sed nè de nomine nos angat diſputatio, eſto Papa immediatè vt aiunt electionem faciat, num conſequens ſubinde fit vt naturam ipſam quam dignitas à Deo ĩſtituta proprio ſignificato declarat, poſſit Papa mutare? Vnde rogo duarũ rerũ cõſequẽtia quæ tam ſunt diſparatæ? Nunquid dum Papa epiſcopum eligit & cõſecrat efficere poteſt vt non ſit paſtor, magis quàm cùm ſacerdotem initiat efficere vt non ſit ſacerdos. Potéſtne inquam efficere vt functio epiſcopi non ſit ſacramenta ordinum adminiſtrare, populũq; docere, ac moribꝰ inſtituere: &, quod nomẽ eius ſonat, gregi inuigilare? Quiſnam hoc vel fari queat? cùm hæc oĩa ẽpali muneri ſint diuino iure annexa: quin verò ipſiſſima eodẽ iure ſint dignitatis ſubſtantia. Profectò ſi Dei inſtitutio eandẽ vim habeat quã natura per ipſum inſtituta, planè fit vt ſicuti qui morum ſerit efficere nõ poteſt vt prunus inde aut alia arbor germinet, q̃ morus: ita neq; qui ẽpm facit efficere poteſt vt eius natura diuinitꝰ inſtituta nõ ſit per ſe paſcere. Haud enim modò diſputamus an vlla de cauſa efficere iuſtè poſſit vt ipſe per ſe non paſcat, ſed per aliũ. De hoc enim alia nos diſputatio manet. Sed rei tãtùm naturam cõſtituimus: docẽtes vt quẽadmodũ qui ſcãnum fabricat aut arcã, efficere nõ poteſt quin figurã habeat ſcamni aut arcæ: aut qui facit calceum, efficere nõ poteſt quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit epiſcopum, quæ res diuinitùs inſtituta eſt, efficere non poteſt quin eodem iure quo eſt inſtituta officium habeat, atq; adeò obligationem per ſeipſum paſcendi ac ſubinde reſidendi: quidquid poſteà forinſecùs accidere poſſit.

Illuſtratur amplius concluſio.

¶ Etenim nè nobis paſtoris homonymia & equiuocatio negotiũ amodò faceſſat, intelligere ẽpus debet paſtorẽ eſſe ſecũdũ propriã noĩs notionẽ, & nõ ſecũdùm illã abuſiuam qua gregũ domini paſtores dicũtur. Solent enim & paſtores nũcupari, pecudum, armẽtorũq; domini: eò ꝙ ſua ſubſtantia & peculium pecorarium ſit: quẽadmodùm rogati filij Iacob à Pharaône quid haberẽt operis reſpõderũt, Paſtores ſumus: puta hæc eſt noſtra diuitiarũ poſſeſſio. Et iſti per ſe nullam exercẽt ouilis curam, niſi per ſuos famulos: ſed duntaxat vellere, caſeo, fœturaque fruentes, delicatè ac molliter vitam degunt. Epiſcopi autem non ſunt ſic inſtituti paſtores gregis Chriſti, ſed prorſus velut miniſtri, qui gregum vigilias perferre tenẽtur, & per prata ſcripturæ ſacræ gregem deducere, eiuſq; fontibus potare, atq; oleo ſcabiẽ inungere, eiſq; lupum cauere, & quidquid vllo pacto nocere poterit.

Ẽps paſtor eſt ſecundũ propriã nominis notionem.

¶ Neq; enim eſt quod huic ſanctæ veritati quis obmoliatur, ſoli Petro dictum eſſe, paſce: in hoc enim verbo aliquid eſt ſingulare Petro dictum, aliud verò cũctis præſulibus generale. Singulare inquã vt tanq̃ vniuerſalis paſtor ſuo gradu & ordine vniuerſum gregem paſceret: non quidem vniuerſis aſsiſtendo eccleſijs, ſed ſuis conſtitutionibus & fidei ac morum ſentẽtijs vniuerſos illuſtrando & inſtituendo: dignoſq; adeò miniſtros cuicũq; eccleſiæ adſcribẽdo. Generaliter autem explicata eſt ẽpalis functio, quæ in apoſtolis & in ipſo per ipſiſſimũ Chriſtũ eccleſiæ inſtitutionẽ conſtituta eſt: vt ſcilicet cùm primũ vnuſquiſq; crearetur,

Solutio tacite obiectionis.

tur, iuſſum ab eodē Chriſto putaret vt ſimiliter ſuum peculiarem gregem paſceret. Ait quippe Auguſt. c. 13. in lib. de paſto. ob id Petro ſingulariter Chriſtum id quod omnib⁹ erat cōmune, iuſsiſſe, vt vnitatem cōmendaret. Multi enim erant, inquit, apoſtoli, & vni dicitur: Paſce oues meas. Hactenùs ille. Ac ſi dixiſſet: In vno cunctis poteſtatem dedit. In vno cunctis generalē regendi formā expreſsit, atq; adeò in vno cunctis idem iuſſit. Et Ambroſ. in Paſtora. Nobis, inquit, in verbis diuinis credita eſt diſpēſatio, gregéq; Chriſti alendū ſuſcepimus. In verbis inquit diuinis: Alludēs ad illa Petro dicta. Et infrà: Repetitum eſt à Domino tertiò, Paſce oues meas. Quas oues & quem gregem non ſolū tunc beatus ſuſcepit Petrus, ſed nobiſcum illa ſuſcepit: & cū illo nos ſuſcepim⁹ omnes. Iuſsit Dominus Petro paſcere oues, per quē ad reliquos omnes poteſtas & autoritas paſcendi manat à Deo. Hæc ille. ¶ Ex his ergo fit conſequēs, peruerſam eſſe, calumnioſamq; interptationē, vt vox illa cōſecratoris, Vade prædica pplo tibi cōmiſſo: pinde ītelligatur, ac ſi ſolius ſit Papæ. Eſt enim illius tanquàm organi Dei, atq; adeò expreſsio & quaſi repetitio verbi ipſius Chriſti, Paſce oues meas. Quô planè alludit Paulus Actuū 20. dicens, Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos, &c. Haud enim aduerſariorū gloſſa vllius eſt pretij, qua ſcilicet aiūt propterea tantùm dixiſſe, Spiritus ſanctus poſuit, ꝙ eccleſia etiā quo ad ius poſitiuū eius nutu gubernat. Nā. 1. ad Corī. 7. diſtinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipſe: & hîc propriam actionē & iuſſum Dei deſignat. Nō em̄ ait ſe illos poſuiſſe, ſed Deū. ¶ At verò quò res etiānum patētior fiat explicare paulò ampliùs opùs eſt ſpiritualis paſtoris officiū. Dictum enim iam ſuprà reliquimus eſſe ſpiritualis ouiū vitæ impenſiſsimā curam gerere. Quæ quidē cura tripertita eſt: videlicet vt epus ſacramētis plebē in vita ſpirituali generet & nutriat, atque adeò prædicatione foueat & prudentia gubernet. Quæ ſub alijs nominibus ſanctus Tho. expreſsit, puta inſtituere, defendere, & gubernare. Nomine autem ſacramentorū etiam ſacramentalia quædam intelliguntur, quæ quidem can. quanuis. diſtinc. 68. Leo Papa recenſet. Incumbit enim eis presbyterorū ac diaconorū cæterorūq; miniſtrorum altaris, & virginum conſecratio. Mox conſtitutio altaris, & benedictio & vnctio, atq; adeò omnium vaſorū indumentorumq; ad idem altare pertinentium, ac denique baptizatos chriſmate confirmare. Omnium autem maximè propriū eius munus eſt prædicare: hoc eſt non de ſuggeſto modò, ſed peculiariter etiam ſacra oracula interpretari, & de ambiguitatibus reſpōſa dare. Vnde ſuper illud Paul. ad Epheſ. 4. Alios paſtores & doctores: adnotauit Hieronym. conſultò non dixiſſe alios paſtores atque alios doctores, ſicut dixerat alios apoſtolos & alios prophetas: ſed alios paſtores & doctores: ſcilicet ꝙ idem eſt in eccleſia paſtor, qui & doctor. Ideq; Auguſt. in epiſt. 58. Paulino ſciſcitāti quo paſtores à doctorib⁹ differrēt, reſpōdet: videlicet nullo differre diſcrimine: quod eodē apoſtolico verbo cōfirmat. ¶ Tertium demū eiuſdē muneris mēbrum eſt gubernatio, quibus nō infimè adiūgitur pauperum, viduarum ac pupillorū cura. Hæc autem expreſsiùs, tum Gregori⁹ lib. priori Paſtor. tum etiā alij ſancti patres per Ezechi. prophetam explicari autumant c. 34. vbi ait Dominus: Fili hominis propheta de paſtoribus Iſraël qui paſcebāt ſemetipſos. Nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini. His em̄ duobus cūcta deſignantur quæ ad victū veſtitumq; ſpectant. Quæ quidē ad ſuſtentationē epiſcopis populus ſuppeditat. Sed ad deſignandā eorum luxuriē ſubditur: Quod craſſum eſt, occidebatis: vbi ſumma iniquitas paſtoris inſinuatur. Cùm enim officium eius ſit gregem doctrinæ ac morum pinguedine ſaginare & pinguefacere: eius potiùs ſubſtātia ipſi curāt pingueſcere. Et gregem meū non paſcebatis. Quid autē ſit paſcere, explicare proſequitur, dicens: Quod infirmum eſt, non conſolidaſtis: quod ęgrotum, non ſanaſtis: quod confractum, non alligaſtis: quod abiectū eſt, non reduxiſtis: & quod perierat, non quæſiſtis. ¶ Hîc autem primùm omnium animaduertendum eſt, oracula antiquæ legis non eandem prorſus energîam ad rem præſentem habere quam teſtimonia nouæ. Etenim ſacerdotium noſtrum longè ab illo differentius ac perinde ſublimius exiſtit quàm quo illi fungebant. Nam cùm illorū ſacramenta nullā cōferrēt gratificantem gratiam (nil de illa loquimur quæ ſub ſigno circumciſionis cōferebatur) neq; clauium illi poteſtatem habebāt ad remittenda peccata, neq; ſubinde curā, vt noſtri ſacerdotes, gerebant animarum: quę po-

Gregorius.

Vrior locus veteris inſtrumēti pro concluſione.

Oracula antiquæ legis nō eandē habent energiā quā teſtimonia nouæ ad ſuadendā cōcluſionē præſentem.

tiſsimum eſt fundamentum vt noſtri prælati reſidere teneantur. Petũtur autem inde ad propoſitum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, vt ait Paul. omnia contingebant illis: nempe ꝙ illud ſacerdotium præſagium erat noſtri. Tum etiam per modũ exempli: nam ſi illis tanto vitio tribuebatur quòd curam non gererent gregis, & in excubijs templi perpetuò eſſe cogebantur. Iuſſum enim legitur Num. 18. Aaron filijsq; eius ac Leuitis: Excubate in cuſtodia ſanctuarij: multò efficatiùs conuincitur paſtores noſtros animarum cuſtodes, debere ſemper præſentes gregi proſpicere. Quanuis, vt ad præſentem locum Ezechi. reuertamur, non ſolùm ſacerdotes illic, paſtorum nomine, denotantur, ſed omnes iudices & gubernatores populi. Tametſi iam tunc temporis, gubernationis ſceptrum penes ſacerdotes eſſet. ❡ Affabrè ergo Propheta illa quinaria oratione paſtoris munus delineat, quantum ad ea ſaltem quæ in grege medẽda ſunt. Quinq; enim incõmodis Chriſtianus grex periclitari cõſueuit. Primũ eſt in fide quæ totius Chriſtianæ vitæ fundamentũ eſt: nam ſine fide impoſsibile eſt Deo placere. Primũ autẽ detrimentum fidei eſt, lãguor & imbecillitas: quando ſcilicet homo propter magnitudinẽ credendorũ nutabũdus vacillat. Quare Paulus ad Roma. 4. laudi tribuit Abrahę ꝙ nõ fuit infirmatus in fide. Et ad Roma. 14. Infirmũ in fide aſſumite, (id eſt) nè cadat ſuſtentate. Hæc ergo Antiſtitis, qui doctor eſt fidei, prima functio eſt: nẽpe vt fidei ſcrupulos mentibus gregis eximat, dubia ſcilicet explicando: ac ſubinde animos affirmando & conſolidando vt intellectum, quemadmodùm ait Paulus, captiuẽt in obſequiũ fidei. Aegritudo autẽ ad mores attinet, cũ quis corruptis affectibus infectus eſt. Etenim, vt intellectus ſcrupulis fidei infirmaꝛ, ſic & appetitus affectuum tumultu ęgrotat. Quare ſicut illud doctrinæ luce eſt conſolidandum, ita & hoc ſalutaribus monitis ſanandum. Confractio verò iam ad diſcordiam inter fratres attinet: videlicet cùm populus aut varijs opinionibus, aut litibus & iurgijs inter ſe diſſidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis confœderandus eſt: amicitiaque conglutinandus. Ex his enim fracturis, niſi in tempore colligantur, hæreſes ſolent intumeſcere. Quod re vera vecordia & inertia præſulũ, ac potiſsimùm abſentia à ſuis eccleſijs creberrimè accidere, pręſentia tẽpora documẽto nobis ſunt. Quocircà id quod ſubdiꝛ, abiectũ, ad manifeſtariã hæreſim & apoſtaſiam refertur. Diſſenſio enim populi ſeminariũ eſt hęreſum: per quas ab eccleſia exiꝛ, & vſq; ad huius etiã medicamina pręlati cura protẽditur: vt ſaltẽ vna atq; altera monitione, vt docet Paulus, enitendum ei ſit abiectos in eccleſiã reducere. Cõcludit demũ, Et quod perierat non quæſiſtis: exemplo illius qui de cœlo quæſitũ venerat quod perierat. Perit autem homo per quodcunq; mortale delictum: inſigniter verò per obſtinationẽ. Sed neq; de illo prorſum deſperandum eſt, quin omnis adeatur quærendi ipſum via. Atqui effectus porrò iſti, gratiæ Dei eiuſq; ſingulari fauori referũtur accepti. Attamen quia ipſe eiuſmodi gratiã miniſterio ſacerdotum nobis ſuppeditat, fit vt propter eorũ negligentiã vſu veniat vt populus eâdẽ gratia priuetur. Id quod protinùs ibidẽ Deus apertè admonet, dicens, Et diſperſæ ſunt oues meæ eò quòd non eſſet paſtor: & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri: hoc eſt ab omnibus vitijs peſſundatæ ſunt: omnique errore conculcatæ. Qua de cauſa ſtatim comminatur paſtoribus: Requiram gregem de manibus eorum. Hac eâdem enim ratione ait ad Hebræos vltimo Paulus, præpoſitos ſic debere ſuper gregem inuigilare, quaſi rationem pro eius animabus ſint reddituri. Porrò ergo niſi hæc epiſcopi munera & officia tam eſſent obliuione ſepulta, nemo eſſet, arbitror, qui vel hæſitare poſſet tenerentúrne iure diuino epiſcopi per ſe illa præſtare, ac perinde in ſuis diœceſibus reſidere. Etenim non ſolùm publica concione, ſi ſuum bene noſcunt inſtitutum, hæc perficere debent, verùm priuatis viſitationibꝰ, exhortationibus, recreationibus, conſilijsque adeò & cõſolationibus. Imò nõ verbo tantùm, verùm & exemplo, ac deniq; re ipſa iuuando: nempe egentium cauſas negotio etiam tuẽdo, & eleemoſynis adiuuando. Ecce ſacerdotis officiũ qua parte debet nocumẽta gregi cauere. ❡ At verò qua parte ipſum ad perfectũ promouere teneꝛ, altiùs eius prominet functio. Hac quippe ratione appellat eos in ſuis anteceſſoribꝰ Chriſtus lucem mũdi. Vide quanta largitate ſua ipſius nomina illis impartitur: vt ſi in officio non perſtiterint, eos peiùs in die iudicij pudefaciat. Quin verò, vt ſuprà diximus, Pius Papa, cano. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum illos

Expenditur locus citatꝰ.

Paulus.

Paulus.

Paſtores eccleſiæ lux mundi.

Pius Papa.

illos inſtituiſſe ait. ſiue per quos Deus ipſe gregi ſuo prouidet, ſiue per quos populus quæ diuina ſunt ſuſpicit. Appellat etiã illos ciuitatem ſupra montem poſitã: quia nõ ſolùm doctrinæ lumine de candelabro lucêre debent, verùm prominenti vitæ exemplo in cõſpectu populi: & veluti ſal terræ mores cõdire. Perpende an eiuſmodi officia abſentes exhibere, vt decet, valeant. Quin age vt cuncta complectamur, epiſcopi in ea perfectionis ſublimitate eſſe debent, vt perfectionem non diſcant, ſed quẽadmodùm in ſua cõſecratione admonent, omninò doceant. Quid demum perfectionem doceant? ceu Chriſti miniſtri eccleſiam ſuã ſic expurgent, ſic promoueãt, ſic itaq; exornẽt, vt ſine macula, vt Chriſti ſponſam decet, Deo patri offerant. Ecce primum locum euãgelicũ, Paſce oues meas. ¶ Secundus locus ex quo veritas pręſentis cõcluſionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Chriſtus naturam boni paſtoris ſub hac verborũ exaggeratione cõmendat: Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animã ſuã dat pro ouib[9] ſuis: mercenarius autẽ fugit. Intelligere aũt nequeo qua vllus fronte deludere hũc poſsit locũ, dicens non intelligendũ eſſe generaliter de paſtorũ vniuerſitate: quippe ꝙ Chriſtus de ſeipſo particulariter, vt aiunt, id aſſeruit. Haud em̃ opùs eſt ſanctos huc interpretes compellare, qui hunc ſenſum recuſiãt. Præſtat nãq; ſemper ſcripturã ſacram, vbi id fieri poſsit, ex ſuis ipſius verbis elucidare. Perpẽde ergo verborũ cõtextum: Ego ſum paſtor bonus. ecce aſſertionem. Haud verò ſatis duxit ſimpliciter id aſſerere, ſed demonſtrare perrexit. Quomodò autẽ demonſtrauit? Quia bon[9] paſtor animã ſuã pro ouib[9] ſuis dat. Hoc ergo nõ de ſe peculiariter & propriè aſſeruit: aliâs id quod dixerat per idem ipſum probaſſet: nempe, ego ſum paſtor bonus, quia ego ipſe paſtor bonus animam pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriã propoſitionẽ naturã ingeniũq; & ſubſtantiã boni paſtoris definitione patefecit: nẽpe vt ſic colligeret: Ille prorſus qui animã ſuam dat pro ouibus ſuis, bonus eſt paſtor: ego autem animam meam, hoc eſt vitam do pro ouibus meis: ergo ego ſum bonus paſtor. Generalem ergo regulam præfixit per quam bonus paſtor ab ijs qui non ſunt boni, diſcernendi ſunt. Vnde Gregori. in homilia: Eius, inquit, bonitatis formam quam nos imitemur adiunxit: dicens, Bonus paſtor animam ſuam pro ouibus ſuis ponit. Fecit quod monuit: oſtẽdit quod iuſſit, &c. Et Auguſtinus de verbis Domini, ſermo. 5. Paſtor bonus, Chriſtus. Quid Petrus? nonne bonus paſtor? nam & animam ſuam pro ouibus ſuis poſuit: quid Paulus? quid cæteri Apoſtoli? &c. Itaq; ſi attentè verba reſpicias, non tantùm Chriſtus exẽplum ſeſe perhibere oculis noſtris voluit quod imitaremur, ſecundùm illud Ioan. In hoc cognouimus charitatẽ Dei, quoniã ille pro omnibus animã ſuã poſuit: & nos debemus pro fratribus noſtris ponere. Et ſicut ait ad Honora. Auguſtin. ꝙ inſtante perſecutione epiſcopus non poteſt fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus paſtor animam ponere pro ouibus ſuis. Hæc enim quodammodò poſſent aduerſarij cauillari, dicentes ꝙ licèt Chriſtus de ſe peculiariter id diceret, poſuit nihilominùs de ſe imitandũ exẽplum. Sed inſuper affirmamus poſuiſſe regulã & definitionẽ, per quã ſe probauit eſſe bonum paſtorem: quamq; adeò licèt ipſe per impoſsibile non ſeruaſſet, tenerentur vniuerſi pręſuſules iure diuino & naturali ſeruare. ¶ Agedum idem ex ſubiunctis verbis corroboremus. Subdit enim: Mercenarius autem & qui nõ eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videt lupũ venientẽ & dimittit oues & fugit. Quomodò rogo illic vſurpauit mercenarij nomẽ? vtrùm peculiariter pro aliquo? Re vera non niſi generatim: ergo eodem modo acceperat vocem boni paſtoris. Aliâs nõ è regione apponeret illi mercenarium. Vtriuſq; ergo naturã amborũ oppoſitione explicuit. Niſi admittere abſurdè malis ꝙ naturã explicuerit mali paſtoris: non autem boni. Neq; cõtentus fuit id ſimpliciter enuntiare, ſed natiuam ſubiunxit cauſam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia mercenarius eſt, cuius non ſunt oues propriæ: & ideo ad eum de ouib[9] non pertinet: quia nõ ſunt, inquit, eius propriæ: vtpote ꝙ cũ ei non ſint à Chriſto cõmendatę, fit vt eas non diligat: nimirũ ea dilectione qua ex Petro requiſiuit an ſe præ cæteris diligeret. ¶ Sed & vrgentiſsimum præterea argumentũ quòd hoc Dominus ac Redẽptor noſter nõ de ſe tantùm propriè, verùm tanq̃ cunctis qui legitimi ſunt epiſcopi neceſſarium enuntiauerit, eſt, quod ex hoc loco Sancti omnes & Doctores colligunt (vt articulo. 4. videbimus) teneri epiſcopum dum neceſsitas gregi ſuo ingruerit, vitam exponere antequàm inde recedat. Quam quidem veritatem cùm ipſi

Paſtor eccleſiæ ciuitas ſupra mõtem poſita.

Idẽ ſal terræ

Secũdus loc[9] pro cõcluſi.

Refellitur quorũdã interpretatio.

Auguſtinus.

Roboratur ampliùs proxima ratio.

aduerſarij negare profectò non auderent, inde deberent colligere reſidentiam eſſe de iure diuino: idque adeò ex hoc loco inferri, aliâs eccleſia non cum tanto periculo eos reſidere conſtringeret. At de hoc illic preſsiùs. ¶ Hìc ergo pedem ſiſtere cuperem ſi pro rei dignitate mihi facultas ad perſuadendum ſuppeteret, rogareque colendiſsimos epiſcopos, expenderent, vtrùm potuerit Chriſtus ſignificantiùs rem aperire, vehementiusque ipſos nè mercenarijs ſuos greges confideret dehortari. Quo modo enim diligere animas vſq; ad ſanguinis effuſionem poſſunt, quas vt proprias non habent? & niſi ita charas in Domino habeant, quomodò poſſunt eis legitimè proſpicere. Abundè ſe nanque mercenarij feciſſe arbitrantur, quando pro ratione ſtipendij quod recipiunt audiendis litibus horas aliquot inſumunt. ¶ Proſequitur autem Chriſtus eandem boni paſtoris naturam etiamnum patefacere. Ego, inquit, ſum paſtor bonus & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. Haud ergo locus iam vllus ſit reliquus deflectendi, vt quis dicat de ſe propriè Chriſtum loqui. Imò eandem demōſtrationem inſinuat: nempe ob id quòd ingenium, fides, & cura boni paſtoris ſit, vt mutuò ſe de facie & voce ipſe & oues cognoſcāt: ſe, in quē hęc cōpetunt, bonum eſſe paſtorē. vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnoſco differentiā paſtoris & mercenarij. Nā mercenarius quidē neſcit oues: quod cōtingit quia nō ſæpe illas inuiſit &c. Qui enī per Dei dilectionē non ſibi eccleſiā deſpōſauit, nō poteſt eius conſpectu & familiaritate magnoperè ſe oblectari. Præterq̄ ꝙ neq; officia paſtoris gregi prȩſtabit, niſi cuiuſq; ouis faciē & balatū nouerit, vt non per relationē aut per aliū, ſed de vultu, geſtu, & voce animi morbū deprehēdat. Neq; verò grex eum viciſsim ſatis diligere, eiuſq; tum exēplū imitari, tum & auſcultare mādatis valet, niſi de vultu & ſermone eū agnoſcat. Quocircà hoc quod iſti dicunt Chriſtū de ſe propriè affirmare, q̄ ſit falſum inde conſtat, ꝙ fortaſſe ad illud prouerbiū Salomonis alluſit qdꝰ ipſe tū propter priſcos paſtores, tum in noſtrorū figurā illius ore iampridē protulerat. Ait enī ille Prouerb. 27. Diligēter cognoſce vultū pecoris tui, tuosq; greges cōſidera: nō enim habebis iugiter poteſtatē: ſed corona tribuetur tibi in generatione & generationē. Vbi hebraicè habet, Cognoſcēdo cognoſces ſeu cui dēter agnoſce faciē pecoris tui: &, vt dicitur, facie ad faciē, & pone cor tuū ad greges. Vbi nō adeò ad rē accōmodè quidā cōminiſcuntur, verbo illo appone, alluſionem fieri ad illud Chriſti, Bonus paſtor animā ſuā ponet. Nam præterq̄ ꝙ verbū euangelicū nō ſignificat niſi, dat, manifeſta eſt rerū diſcrepātia: nam verbū Salom. ad internā curam & ſolicitudinē quam paſtor habere debet erga gregē, refert: vt ſcilicet cor impenſiſsimè habeat ad ſingularium ouium neceſsitatem attentum. Vox autē Chriſti ad teſtimoniū amoris: vt ſcilicet ſi opùs fuerit mortē eius gratia oppetat. Nam ſi cura bruti gregis illam mutuam agnitionē expoſcit, quanto magis ſtudium quod erga Chriſtianam familiā impēdendū eſt: ſanè cū quot ſunt ſubditi, tot ſint & morborū genera. Alius enim cōſolatione indiget, alius conſilio, alius reprehēſione, alius deniq; alio eleemoſynȩ ſubſidio. Quare protinùs in initio eiuſdem cap. Ioā. vbi ſe Chriſtus oſtium eſſe ouium dicere adornabat. Qui non, inquit, intrat per oſtium, ſed aliundè, fur eſt & latro: qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium. Huic oſtiarius aperit, & oues vocem eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas: & cùm proprias oues emiſerit, ante eas vadit, & oues illū ſequuntur, quia ſciunt vocem eius. Vide quomodò lex boni paſtoris nō tantū in hoc cōſiſtat ꝙ quis ad dignitatē ſecundùm Chriſti leges accedat, verùm & ꝙ eius exemplo eandē adminiſtret: Nempe cognoſcendo oues ſingulas de nomine, easque exēplo vitæ antecedendo, quod ipſæ ſequātur. Id quod abſentes quonam pacto præſtare perficereque poſsint, ipſi viderint. Vnde ſequitur: Alienum autem non ſequuntur, ſed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocē alienorū. Vbi alieni apppellatione nō ſolùm eos qui nō legitimè ingreſsi ſunt cenſet, imò & qui illegitimè rē adminiſtrant: ſcilicet tam mercenarios, q̄ eos qui illa quȩ prȩmiſerat nō ſeruant. Et quidē Apoſtoli non cognouerūt quid loqueretur eis, ſcilicet myſterium fidei ipſius: per quam ſolam ingreſſuri erant quotquot veris paſcuis eſſent potituri: quia non eſt aliud nomen ſub ſole in quo poſsint homines ſalui fieri. Nobis autē qui illud iam certò per eandem fidem cognoſcimus, aliud reſtat conſtātiſsima fide tenere: nempe ꝙ qui ab ipſo inſtituti ſunt paſtores, eiꝰ inſtar neceſſe habēt munere ſuo pfungi. Vnde Damaſus Papa in aurea ſua epiſt. 4. vbi de depellēdis chorepiſcopis

Theophyla. *Prouer. 27.* *Cōfirmatio.* *Damaſus.*

pis locupletè diſſeruit, hoc Chriſti teſtimonio vehementer inuehit in epiſcopos qui alienis ſuas plebes educandas concredunt: cũ Chriſtus bonum paſtorem aſſerat vitã pro ouili ſuo ponere: mercenarium autem ingruente lupo oues deſtituere. Sed de hac epiſtola ſtatim artic. proximo. ❡ Habeant ergo aduerſarij & contrà ſic arguant: Quidquid homo per ſuos adminiſtros facit, per ſeipſum cẽſetur efficere: ergo cùm epiſcop⁹ vicarium eccleſiæ ſuæ delẽget, reſidere non tenetur, ſed pro ſua ſatisfacit obligatione.

Obiectio aduerſariorũ.

Solutio.

Videant autem huiuſmodi argumentatores quanta eos reſponſa perſequantur. Primùm omniũ, vt ſuprà diximus, hîc non diſputamus an cauſa poſsit aliqua intercedere propter quam diſpenſari cum epõ abſenti queat: de quo artic. 4. repetendus eſt ſermo: ſed rei naturam cõſtituimus, & ea quæ diuina lege epiſcopo iuſſa ſunt. In primis ergo ſi factum ſpectemus, abſentes epiſcopi non ſibi vicarium ad omnia ſua munera ſubſtituunt, ſed eum tantùm qui ad lites audiendas ſedeat: quod re vera non eſt præcipuum. Et præterea viſitatorem qui diœceſim circũuolet: cùm neq; iſta in ipſorũ abſentia fieri poſsint commodè, neque alia vllo modo, ad quæ præcipuè tenentur. Potiſsima enim pars ſpiritualis paſtoris: vt in cõcilio Carthagi. 4. licèt breuioribus verbis admonetur: nempe cui animarũ longè maior cura incumbit, q̃ temporalium, in hoc poſita eſt vt lites quę ſine iudiciorũ ſtrepitu definiri poſſunt, cõponere ſatagat, pacareq; & extinguere procuret, vt tempus ſecundũ Chriſti mandatũ redimat, qd' oues in Chriſtianis exercitijs collocent. Quod quidẽ nemo ſine epiſcopi authoritate & grauitate & amore quo gregem proſequi tenetur, atque adeò ſine eius præſentia perficere valet. Item neque viſitationes, longiſsima experientia teſtatur per alium quàm per ipſum fieri caſtè poſſe. Haud enim criminibus ſola pecuniarum mulcta aut excommunicatione medendum eſt, ſed profectò verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac alijs denique adhibitis remedijs, quorum viſitatores, quia mercenarij ſunt, nulla tangit cura. Adde quòd eleemoſynæ quæ inter epiſcopales operas tam altum locum tenent, Oportet enim epiſcopum, vt ait Paulus, eſſe hoſpitalem, niſi per præſentes Antiſtites fieri nequeũt commodè. Conſpectus nanq; pauperis, egenorũq; clamor viſcera cõmouens, vel eleemoſynam exprimit, vel aliam ſaltem conſolationem qua ſuam poſsit miſeriam leuare.

Viſitationes non poſſunt caſtè fieri per aliũ quã per ipſum epiſcopum.

Huc enim illa ſpectant quæ modò circa verbum Chriſti tractabamus: nimirum quanti referat vultum pecoris viſu agnoſcere, & vocem auditu. Sed ais, quid ſi epiſcopus hęc omnia atque alia per alium rectè diſpenſet? Accidere enim poteſt vt alij efficaciores ſint prædicatores ipſo epiſcopo, atque alij ad alia munera doctiores & aptiores: quos cùm ſuffecerit, munus ſuum expleuit vt abſens eccleſiæ ſuæ viuere poſsit. Huius autem vna reſponſio eſt, eſſe impoſsibile. Altera præcipuè notanda quòd epiſcopi vicarij non ſunt perinde conſtituti ac ſi ſint futuri præſules, ſed quaſi præſulum adiutores. Et ideo non per hoc excuſatur eorum reſidentia. Debent enim vicarij eſſe ſicut mẽbra in corpore, ipſe verò ſicut anima. Chriſtus eñ non eos vt operariorum cõſtitutores, ſed vt operarios miſit. Et Paulus non ait oportere epm eſſe doctoris ſubſtitutorem, ſed eſſe doctorem: & 2. ad Timo. 2. Solicitè, inquit, cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilẽ, & rectè tractãtem verba veritatis. Vbi cõfuſione eum Antiſtitem aſpergit, qui operarius nõ eſt. Et alibi admonet vt qui non operatur, nec manducet. In ſumma, non vidẽt iſti qui munus epõrũ, in hoc collocãt vt bonos ſibi habeant ſubrogatos miniſtros: quemadmodùm leges vniuerſas electionis epiſcoporũ & paſtorũ de medio tollãt. Quid enim opùs eſt tantã ſolicitudinẽ & vigilantiam adhibere ad digniorẽ eligendũ, quantã iura omnia clamant, ſi ſatis epõ eſt alios eccleſiæ ſuæ miniſtros delegare? Ergo ſi iura illa certa ratione cõſtituta ſunt, planè colligitur perſonalem induſtriã in epiſcopo eligi, atq; adeò per ſe reſidendo teneri munia ſua explere. Quare non eſt cur nobis Valerium obijciãt qui Auguſtinum ſibi ſubſtituit. Id enim fecit ingraueſcente iam ætate quando vires ſibi non ſuppetebant. Imò nec tunc credendus eſt ſic ceſſaſſe quin id quod poſſet efficeret. Imò hinc ſumitur argumẽtum quàm ſit neceſſaria pręſentia perſonæ. Hac enim de cauſa Petrus Apoſtolus vt Theodorẽt⁹ refert in li. de. 70. diſcipulis: & antiqſsim⁹ Epiphanius to. 2. c. 26. nẽpe quia illi neceſſe erat tanq̃ Apoſtol⁹ per alias eccleſias diuagari, ſubſtituit ſibi epiſcopũ Romanum: nõ qui eſſet Papa, ſed qui ſibi eſſet auxiliaris vicarius. ❡ Ad eorum ergo argumentationem reſpondetur

Obiectio altera.

Prima reſpõſio.

Secunda.

Paulus.

Ad argumẽtum factum.

quòd etſi vnicuique liberum ſit de ſuis proprijs bonis, vt libuerit, per famulum diſponere, in quo caſu quod quis per alium facit, ipſe facere cenſetur: in publicis tamen adminiſtrationibus longè res ſecùs habent. Publici enim magiſtratus, atque illi potiſſimùm quibus ob perſonalē functionem iuſtā ſtipendia decreta ſunt, non ad iuſtum per vicarios adminiſtrantur. Ecquis enim in conſulem, aut prætorem, aut ducem creatur, vt per alium rem adminiſtret? imò verò in rebus priuatis quis œconomum, pincernā, imò vel coquū, vel qd' rei magis arridet, nauclērum vel certè aurigam conduxit, qui non munus eiuſdem perſonæ requirat? Quòd ſi magiſtratus alij hanc habent reſidendi naturam; quis non videat epiſcopatū, qui animabus proſpiciendis, quas Deus & ad ſuum ipſius conſortium condidit, & proprio vitæ diſpēdio redemit, primum huius legis obtinere locum? Vnde Paulus. 2. ad Corinth. 9. Væ mihi ſi non euangelizauero: neceſſitas mihi incumbit. ❡ Sed vide quomodò aduerſarij cauere hanc plagam contendunt. Aiunt enim apoſtolis per ſeipſos neceſſarium fuiſſe prædicare: quoniam in ipſis perſonalis induſtria electa fuit. Epiſcopi autem non illis ſucceſſerunt in apoſtolatu, ſed in epiſcopatu. At verò, vt fateamur vrgentiorem fuiſſe in apoſtolis prædicandi obligationem propter reuelatam eis doctrinam, tamen quis neget in epiſcopis perſonalem etiam induſtriam, quatenùs in epiſcopatu ipſis ſucceſſerunt, eligi? Sed neque aliud iſtorum commentum illis admittendum eſt, nempe quòd apoſtoli iuſſi ſunt ſolis infidelibus prædicare, ēpi verò ſolis ſubditis: imò Paulus ſæpe prædicauit conuerſis, quod certè ad eorum confirmationē facere debebat. Nec epiſcopo dicitur, vt aiūt, vade, prędica populo Dei: ſed, populo tibi cōmiſſo: cui non repugnat quin aliquando poſſit & debeat infidelibus prædicare.

Pulchra ratio.

Aduerſariorū ſubterfugium.

Refellit proxima ſolutio

❡ Alius verò cauillus iſtorum eſt, quòd etſi Papę dictum ſit, Paſce oues meas, nō tamen inde colligitur quòd reſidere teneatur in omnibus eccleſijs: atq; adeò neque de ſingulis colligitur quod teneantur in ſuis reſidere. Quòd autem cauillatio hæc peiori ſit nomine digna, quis nō planè videat? Iuſſus eſt Papa per ſeipſum paſcere, atque adeò in ſua eccleſia, quæ Romana deſtinata eſt, reſidere: vel vbi expedire viſum eſſet. Decet autem propter cōfluxū orbis illuc nè per alias diuagel, ſed ſuos ſingulis vt Deus ei iuſſit, ēpos conſignet: qui eodē diuino iure teneantur in ſuis diœceſib⁹ reſidere. Vnde Paulus ad Theſſa. 5. Rogamus, inquit, vos fratres vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monēt vos vt habeatis illos abūdantiùs in charitate propter opus illorum. Non ergo propter dignitatē, ſed propter opus quod reſidentes perſonaliter exercēt. ❡ Alia deniq; eorū argutia nō eſt reſpōſo digna. Arguūt eñ ꝙ cùm Papa poſſit epm̄ à ſua diœceſi dimouere atq; alteri adſcribere, fit vt deſpōſatio ēpi cum hac eccleſia nō ſit de iure diuino, atq; adeò nec reſidentia. Iam enim ſuprà oſtēſa eſt infirmitas cōſequentiæ: nempe ꝙ licèt Papa poſſit ēpos ſummutare, nō tñ eorū naturā & functiones quæ iure diuino annexæ ſunt dignitati. ❡ Sed rogas nōne multa ēps poteſt per miniſtros diſpēſare? Apparet enim poſſe: vt ordines cōferre, & cōfirmare: benedicere tēpla, & ornamenta &c. Itē permulta ſunt ēpiſcopalia officia quę nō niſi ſtatis tēporibus eadēq; rarò fiūt: vt chriſma cōficere, & ſacris initiare: quę ideo iugē reſidentiā nō exigūt. Reſpōdetur inter ēpalia munera gradus eſſe dignoſcēdos. Quędā enim ſunt quę licèt nō ita decēter fiant, tñ nō vſq; adeò abſurdū eſt per ſubſtitutos illa exercere. Vt ſunt chriſmatis cōfectio, & tēplorum ornamētorūq; cōſecratio. Eſt inquā in his, dum per titulares ēpos fiunt, in decōrū quiddā, quòd non tāta grauitate, vt docet, celebrātur. Pręterq̃ ꝙ anſa inde porrigitur titularib⁹ ēpis introducēdis. Verū tñ non iſta ſunt munera quæ vrgentiſſimè reſidentiā ēpi requirūt: ſed alia ſuprà cōmemorata quæ aſſiduā præſentiā, ſeduláq; diligētiā expoſcūt. Imò verò, ex iā dixim⁹, propterea ēpi obligationis reſidēdi obliti ſunt, ꝙ non putant alia ſibi incūbere onera, q̃ lites audire, & ſemel in anno ordines cōferre. Si enim ſe ignorātiū lucē, delinquentiū regulā, afflictorū ſuffugiū, egētiūq; ſubſidiū ac pręſidiū (vt verè ſunt) eſſe cognoſcerēt, nō grādi opùs eſſet negotio, vt ius reſidēdi perſuaſiſſimū haberent. Multa alia hîc miſſa facim⁹ ſcripturarū teſtimonia: nimirū ſatis rati ea quę pcipui ſunt momēti attuliſſe. Multaſq; aduerſariorum argutias ſilētio prętermittim⁹: ad quas vtiq; moleſtius eſſet reſpōdere, q̃ vtile. ❡ Quod autē de ēpo aſſertum curauimus, de cūctis etiā parœcialib⁹ paſtoribus ſubinde eſt intelligendum. Sanè cùm & allata teſtimonia idem ſibi velint: licèt

Cauillus alter.

Paulus.

Scrupulus.

Solutio.

al. vt iam

Etiam paſtores parœciæ reſidere tenentur.

licet multò efficatiùs epiſcopos vrgeant. ¶ In apice autem iſtorũ quæ dicta ſunt, hoc licèt per ſeipſum euidentiſsimum ſit, nõ erit admonitu ſuperuacaneum: nempè quòd reſidendi obligatio ſic præceptum eſt, vt non ſit præcepti finis. Videas enim præſules in ſuis quidem eccleſijs reſidentes: ſed tamen adeò oſcitanter & ſegniter in adminiſtratione verbi, in gubernatione, in afflictorum cõſolatione, & pauperum ſubſidio ſeſe gerentes, vt nihil referat abſentes nè ſint an preſentes. Reſidentia enim propter hæc neceſſaria eſt, quę ſi non fiant ſuperuacanea, imò quandoque cauſa vt epiſcopus maiori opprobrio & vilipendio à ſua plebe habeatur.

Ad primum argumentũ. AD primum igitur argumentum reſpondetur, verba illa formalia quòd epiſcopi reſidere teneantur, nullã fuiſſe neceſsitatẽ, vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cũ euidẽtiſsimè ex ipſa epiſcopali functione diuinitùs inſtituta colligantur: quod etiam ſecundùm aduerſarios ſatis eſt vt eadem reſidentia ſit de iure diuino. Nam vbi Chriſtus ceu operarios miſerit prædicatũ Apoſtolos atq; alios.72. diſcipulos quibus epiſcopi & parœciales ſacerdotes ſucceſſerunt: & vbi iubet in Petro cunctis epiſcopis vt gregem paſcant: & vbi docet bonũ paſtorem eſſe qui nominatim cognoſcit oues: & vbi ait Paul. epiſcopum eſſe doctorem & hoſpitalem: & vbi admonet Timoth. vt ſeipſum operarium incõfuſibilem, verbum veritatis rectè tractãtem exhibeat: & vbi admonet præſules vt vniuerſo gregi attendant in quo eos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos ad regendum eccleſiã Dei: atq; in id genus alijs locis vſq; adeò luce clariùs reſidentiam paſtorum præcepit, vt fatuum ſit expreſsiora verba requirere. ¶ *Ad ſecundũ argumentũ.* Ad ſecundum iam ſatis reſponſum eſt, quòd etſi ſummã eccleſiæ iuriſdictionem Petro eiuſq; ſucceſſoribus ſingulariter cõmiſerit, vbi ait, Paſce oues meas: atq; adeò facultatem eligẽdi paſtores: modum tamen paſcendi non reliquit ſuo arbitrio vt eum mutare poſſet. Haud enim in arbitrio eſt Papę facere vt epiſcopus non ſit doctor, non ſit hoſpitalis, nõ ſit vigilator ſuper gregem, quibus muneribus intimum eſt vt reſideat. ¶ *Ad tertium argumentũ.* Ad tertium deniq; reſpondetur quòd ſi Timotheus & alij forſan epiſcopi iuſſu Pauli à ſuis nõnunquàm eccleſijs peregrinati fuerint, id tamen ob eccleſię vniuerſalis neceſsitatẽ factũ eſt, atq; adeò per interpretationẽ eiuſdem diuini iuris & naturalis. Haud enim ſecum pugnant reſidentiam eſſe de iure diuino, & nihilo minùs poſſe caſus accidere in quibus non ſolùm licitum, verùm expedientiſsimum ſit epiſcopum à ſua eccleſia in tempus abſcedere.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm reſidentia epiſcoporum iure naturali fundetur.

CVM monſtratum ſit reſidentiam epiſcoporum de iure eſſe diuino, ſubſequitur vt videamus an ius etiam naturæ ſuas rationes eidem veritati ſubminiſtret. Arguitur nanq; à parte negatiua. *Primum argumentum.* Euangelicus epiſcopatus, ordo eſt ſupernaturalis: quippe cùm fundatio ipſa eccleſiæ ſuper naturam fuerit à Chriſto inſtituta: non ergo epiſcoporum reſidentia in iure naturali fundatur. ¶ *Argumen.2.* Secundò: Si iure naturali eiuſmodi reſidentia iuberetur, nulla ratione poſſet ſuper eo diſpenſari. Nam vt lib.2. de Decalogo pronuntiauimus, ob id indiſpenſabilis eſt, quòd indiuiduũ habet à natura obligandi vinculum: & tamen, vt in cap.4. patebit, ingruere ea neceſsitas poteſt, vt legitimè à ſua eccleſia epiſcopus abſens fiat. ¶ *Argumen.3.* Tertiò deniq; arguitur. Eſto de reſidentia præceptũ agnoſcamus: natura tamen præceptorum affirmatiuorum eſt vt non obligent, (quod aiunt) pro ſemper: Non ergo iugis cõtinuaq; reſidentia neceſſaria eſt. ¶ In cõtrarium eſt quòd cùm ius naturæ autore Deo mentibus noſtris inſculptum ſit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanantibus multum inſeruit. Nam diuinæ leges naturalium perfectrices exiſtunt.

IAm ſuprà dictũ eſt naturale ius eſſe quod natura nos docuit: atq; adeò minimè repugnare, vt quod diuino iure ſancitum eſt, naturali etiam quadantenùs roboretur. Reſpõdetur ergo ad quæſtionem affirmatiua hac *Concluſio reſponſiua.* cõcluſione. Obligatio reſidendi quàm proximè eſt naturali iuri affinis. Enimuerò quãuis epiſcoporum inſtitutio iure ſit facta diuino: tamẽ vt ſuprà dictum eſt, rationibus naturalibus eius congruentia innoteſcit: atque adeò modus epiſcopalis adminiſtrationis eiſdem rationibus elucidatur: quas quidem in ſuperioribus adeò inſinuauimus, vt hæc non

non ſit niſi explicatior repetitio. Primum igitur argumentũ ſumitur ab officio. Enimuerò cùm paſtoris officium, vt dictum eſt, ſit ſpirituali animarum ſaluti proſpicere: functio hæc bipartita eſt. Nempè vel reſpectu gregis infirmantis ac deficientis, vt iuuetur ſaneturq;: vel reſpectu eiuſdẽ ſani, vt ad perfectionem promoueatur. Defectus autem & quantum ad intellectum accidere poteſt, & quantum ad affectum. Eſt ergo paſtor ignorantiũ lux. Nam Vos, inquit, eſtis lux mundi. Lucem autem natura docet niſi præſentẽ lucere non poſſe. Illis autem qui de via decedunt, eſt ciuitas ſupra montem poſita, cuius vitæ ſydus aſpiciens populus recto tramite incedere debet: in conſpectu autem populi niſi reſideat eſſe non poteſt. Condiendis verò corruptis affectibus eſt ſal, qui in operibus virtutis oſtendere ſaporem debet. Deniq; ægrotis eſt medicus. Nam talem ſe appellauit Chriſtus, vbi ait: Non eſt opùs valentibus medico, ſed male habentibus. Perſpice ergo quæſo te vtrùm ſi rex ſelectiſsimũ medicum eligat, cui iuſta ſtipendia pro ratione ſuæ facultatis exoluat, ferre queat vt vbi corporalis ſibi vita periclitatur per aliũ ſeruiat? Si ergo in medico corporali induſtria perſonæ expetitur & optatur, quis neget tãto id iuſtiùs in medico ſpirituali, quanto temporali vitæ ſpiritualis præſtat? Eſt denique epiſcopus, vt ſuprà diximus, auriga, nauclêrus, dux, fideliſq; ſeruus ac diſpenſator myſteriorum Dei. Et tamen ſi ad rem publicam ciuilem ſpectes, quiſnam mortalium permitteret hæc per vicarios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius apertè reclamat. Sunt etiam ad arcendũ hoſtes, cuſtodes & vigiles, quòd abſentes eſſe nequeunt. Reſpectu autem gregis etiam ſi ſanus eſſet & ab hoſtibus tutus, ſummum epi officiũ eſt, vt iam ſuprà diximus, & in ſua cõſecratione habet, ad perfectũ plebẽ perducere, quod de Baptiſta Lu. 1. legit: vt ſit ſine macula & ruga: ac perinde digna quæ in cõſpectu Dei appareat. Ad hæc autẽ ratio naturalis manifeſtè demõſtrat induſtriã, atq; adeò præſentiã perſonę requiri. ❡ Secundus locus idem naturaliter demonſtrandi ſumitur ex ſtipendio, quod, vt ſuprà ſatis probatum eſt, non pro ſcientia aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate epiſcopali, ſed pro præſidentia & functione, atq; adeò pro exercitio ipſo & opere & vſu penditur: vt Num. 18. admonitio diuina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Apoſtol. Vbi nanq; ſtipendium pro opere penditur, naturalis ratio illicò demonſtrat non ſatis eſſe vicarium conſtituere, etiã ſi digniorem teipſo ſubſtituas. Eſt enim ille velut auxiliarius, qui ideo epiſcopum non excuſat quin præſens quod valuerit efficiat. ❡ Sed tertius locus ſumitur ex detrimentis quæ epiſcoporum abſentia progignit, & parturit. Horum autem potiſſimum eſt, idq; niſi omni ſenſu careant paſtoribus extimeſcendum, quòd propter eorum negligentiam creberrimè multæ animæ perpetua morte pereunt: quę quidem ſi ſecundùm ſuam obligationem diligentes eſſent, ſempiterna fœlicitate fruerẽtur. Reuiſe illud ſuprà citatum oraculum Ezechiẽ. 34. Poſtquàm enim ait Deus, Væ paſtoribus Iſraël. eorumq; negligentiam in conſolidandis infirmis, &c. recenſet, ſubdit: Et diſperſæ ſunt oues meæ, eò quòd non eſſet paſtor: & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri. Ecce, eò quòd nõ eſſet paſtor. Non quòd nullus eſſet: aliàs non dixiſſet, Væ paſtoribus Iſraël: ſed quòd nullus legitimè ſuã expleret curam. Et ideo ſubdit: Et ego de manibus paſtorum meorum oues meas requiram. Huc vellem attentos habere Chriſti paſtores. Si Rex chariſsimos filios negligentia pædagogi cuſtodiſq; eorum trucidatos conſpiceret, quiſnam regiam iracundiam ferre poſſet? Cùm ergo Deus (quod ſępe & ſępiùs ac ſæpiſsimè vſu venire ſolet) paſtorum incuria priuatum ſe viderit animarum contubernio, quas vt ſua ipſius gloria fruerentur condiderat, quorumq; gratia filium ſuum qui pro illis moreretur huc demiſit, eaſdemq; in infernorum abyſſo perpetuò trucidandas conſpexerit, quænam rogo non ſuppliciorum genera ab infidis illis & tam inſigniter ſacrilegis paſtoribus non repoſcat? Quin verò non ſolùm in paſtores ipſos prauos indignari ſolet Deus, verùm & ob ipſorum prauitatem indignatio eius dimânat in populum. Sic enim legitur Nume. 18. Excubate in cuſtodia ſanctuarij & in miniſterio altaris, nè oriatur indignatio mea ſuper filios Iſraël. Non quòd ob alienã culpam populus æternaliter puniatur, ſed quòd vel ex eo quòd in populo nunquam ingentiſsimus delinquentium numerus deeſt, qui prælatorum ſuffragijs ſuſtentari debet, illis ceſſantibus indignatur Deus in populum ob ſua ipſius crimina: vel quòd ceſſantibus epiſcopis manus cum Moyſe ad cœlum cum precibus leuare, atq;

Prima ratio · *Secunda ratio.* · *Paulus.* · *Tertia ratio* · *Proficua ac ſalubris meditatio Eccleſiaſticis paſtorib' iugiter mente verſanda.*

atq; adeò negligentibus populi curam, facilè à ſuis hoſtilibus cupiditatibus proſternitur, dignusque adeò fit indignationis Dei. Cùm ergo ex abſentia paſtoris tam præſentaneum moderãdo gregi emineat negligentiæ periculum, naturalis profectò ratio planiſsimè demonſtrat, quàm debeant præſentes aduigilare. ℭ Mox & præter gregis detrimentum eadem præſulum abſentia indecôrum aliud in Chriſtiana republica peperit. Nam cùm ob perſonalem reſidentiam ius cogat vnicuiq; eccleſiæ ſuum mancipare epiſcopum, vbi perſuaſum habent licère ſibi abſentes eſſe, pro inconuenienti non ducitur vt quis plures habeat eccleſias quarum ſi mul fructus vnus percipiat. Id quod in Concilio Lateranenſi prohibitũ eſt: vt patet, cap. Quia nõnulli. de reg. &.21. q.1. can. clericos. Ac deinde protinùs mos in eccleſiam ingeſtus eſt epiſcoporum titularium: per quos quemadmodùm ordines atq; reliqua epiſcoporum ſacramentalia perficiãtur, experientia ipſa teſtimonio eſt. Inde enim emanauit vt eiuſmodi ſpiritualia venundentur, adeoq; tractentur abiectè, vt in conſpectu Chriſtiani populi deſpectui habeantur. ℭ Accedit quartò quòd cùm epiſcopi cultores inſtituti à Deo ſint animarum, meſſoresq; adeò ſpiritualium frugum miſsi, ipſi per ſe deberent in conſpectum Domini portare manipulos ſuos: quod re vera qui per alios gubernant minimè faciunt. Ipſiq; talẽti ſui vſuras quas per ſe accumularent Deo reddere, & tanquã legitimi paſtores exẽplo cœleſtis illius qui illos inſtituit, oues ſuas proprijs humeris baiulare, proprijsq; manibus cõtrectare. Sic enim de illo præcantauerat Iſai. cap.40. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo cõgregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit: fœtas ipſe portabit. His nanque atq; id genus alijs exemplis Damaſ. Papa, vt in illa ſuprà citata epiſtola.4. videre eſt, chorepiſcopos explodere ſanctè curauit: qui quidem nõ ita multùm ab iſtis titularibus differebant, vt.68.d. can. eccleſijs. & duobus ſequentibus explicatur. Et potiſsima cauſa eos abigendi & extinguendi fuit quòd legitimi epiſcopi illis ſuos greges paſcendos committebant: vt otio ipſi torpeſcerent: inſtar, vt ait ille ſanctus Pontifex, meretricum: quæ ſtatim vt pariũt infantes ſuos alijs nutricibus tradunt educandos, vt ſuam citiùs libidinem explere valeãt. Sic enim miſerandi epiſcopi faciunt dum ſibi commiſſos populos vicarijs educandos credunt, vt liberiùs ipſi ſæcularibus curis inhient. Perſpice ergo quàm ratio naturalis perſuadeat, vt qui eccleſiæ deſpõſantur, proles Chriſti ſanguine per ſe progignant ſuisq; proprijs vberibus lactent. Nam ſponſa, vt in Canticorum capite legimus, ſpõſo vbera tribuebat: eademq; ſuper vinum vngentibus optimis fragrantia. Quæ profectò cùm in epiſcopo ſine vſu ſunt, vltore Deo, deſiccantur. Sed ô tempoũ calamitas! Iſtarũ nanq; omnium neceſsitudinem obliuio obligationem reſidendi obſcurauit. Quis enim iam ſe vt ſponſum eccleſiæ ſuæ gerat, & vt ſubditorum patrem? Paul. quidem inter ſuos epiſcopales labores & Eccleſiarum ſolicitudinem id potiſsimùm.1. ad Corinth. 9. commemorat, quòd & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac deniq; ad omnium ſe accommodaret affectus, vt omnes Chriſto lucrifaceret. Et in poſteriori ad eoſdem Corinth. Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur & ego nõ vror? Iam verò nunc temporis hic charitatis gradus adeò aboleuit ab vſu, vt nullibi zizaniorum ſeminator peiora ſcãdala, quàm inter epiſcopos & capitularia ſua collegia ſeminauerit. Id quod epiſcoporum multi cauſantes ſibi prætexunt, vt ſuam abſentiam excuſent. Cùm tamen enitendum illis ſummoperè primùm eſſet canonicos paternis viſceribus lucrari: quòd ſi perficere nequirent, non ideo illis eſſet de diœceſi decedendum. Nam propter paucorum culpam non eſſet grex totus deſerendus. Imò adeò vigilanter curandus & colendus, vt clericorum proceres pudore conuicti deuinctas eis manus offerrẽt.

Concilium Lateranenſe. *Quarta via ad demõſtrã dam præteritam concluſionem.* *Damaſus Papa.* *Epi qui abſunt à grege inſtar meretricum.* *Cõfirmatio.* *Paulus.*

ET per hæc ad argumenta in capite quæſtionis propoſita reſponſum nobis cenſetur. Prioris enim ſolutio eſt, tum quòd epiſcopalis dignitas non vſq; adeò eſt ſupranaturalis, quin ſit rationi naturali germana: tũ etiam quòd etſi ſit ſupranaturalis, illa tamẽ ſuppoſita, tũc ratio naturalis modũ quo adminiſtranda eſt plurimùm elucidat. Poſterioris autem reſponſio arti.4. patebit: vbi cõſtabit ius etiam ipſum naturale ac diuinum nonnunquam cauſas offerre, ob quas liceat epiſcopis ſuas diœceſes exire. ℭ Ad tertium deniq; reſpondetur, præcepta affirmatiua propterea non obligare pro ſemper quòd obligant pro loco & tempore & cũ reliquis circunſtantijs: quam ob rem nec epiſcopus obligaт ſemper prædicare aut ordinare. &c.

Ad argumẽta propoſita ĩ capite quæſtionis.

Attamen

Attamen quia multa eius munia ſunt quæ non habent determinatum tempus, ſed creberrimè & præter ſpem eorum neceſsitas offertur, tenetur in ſua ſemper eſſe diœceſi, niſi in caſibus quibus ius ipſum diuinum & naturale ei abſentiam indulget.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm Epiſcopi iure humano, hoc eſt pontificio, reſidere teneantur.

QVANVIS poſt diuinum ius & naturale nõ ita multùm noſſe de humano referat, conducit tamen ad omnimodã obtinendam victoriam. Arguitur nihilo minùs de more ab vtraq; parte. Aut enim reſidendi obligatio iure diuino ligat, aut ſecùs: ſi iure diuino, ſuperfluebat ius Eccleſiaſticum: quoniam humanum vinculum vrgentius eſſe non poteſt diuino: ſin minùs, videtur eccleſia rigidiùs iuſto id præcepiſſe. Nam cùm res ſit tam grauis, vt præſules arbitrantur, nõ debuit eccleſia diuinum ius oneroſius reddere. ¶ Secundò arguitur. Si reſidentia, iuris diuini eſt, tunc præceptiones de illa pontificię, eſſe non poſſunt niſi eiuſdem iuris declarationes, atq; adeò dici nõ poteſt vt ſit de iure humano. ¶ In contrarium eſt totus titulus de cleri. non reſident. nempe. c. Quia. & cap. relatum. & reliqui: vbi qui abſentes à ſuis ſunt parœcialibus eccleſijs, anathemate atq; alijs pœnis plectuntur.

Primũ argumentum. *Argumen. 2.*

QVò tandem nullum ſuffugium reliquũ fiat, ſed palàm paſtoribus ſit citra vllam controuerſiam ad reſidendum eſſe perſtrictos, adhibetur in hoc. 3. articu. poſtrema concluſio. Reſidentia epiſcoporum ac perinde ſacerdotũ animarum curam gerentium iure humano, puta eccleſiaſtico ſancita eſt, & ſub pœna peccati mortalis cõſtituta. Hęc autem concluſio non perinde intelligenda eſt, vt quòd ſingulis annis fiat confeſsio, & quadrageſimalis abſtinentia, ſingulorumq; feſtorum, multarumq; ceremoniarum obſeruantia. Iſta enim licèt ab Apoſtolorum ſęculo cenſeantur inſtituta: haud tamen ab ipſo Chriſto immediatè, ſed ab eccleſia per poteſtatem illi ab ipſo collatam condendi leges. Præceptum autem Eccleſiaſticum reſidentiæ eſt explicatio diuinæ inſtitutionis. Diſtinguit enim Paul. 1. ad Corinth. 7. inter hęc duo, vbi ait: Ijs qui matrimonio iuncti ſunt præcipio, non ego, ſed Dominus. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Eſt ergo differentia quòd quæ ſunt de iure humano, etiam ſi per poteſtatem diuinitùs traditam ſint conſtituta, nulla tamen vi pollerent obligandi niſi ab eccleſia eſſent præcepta. Quæ autem ſunt de iure diuino, etiamſi eccleſia de illis nihil decreuiſſet, obligaſſent. Huius ergo ſecũdi generis eſt obligatio qua præſules ac paſtores reſidere cogũtur: ſiquidem vt dicebamus, lex diuina eſt. Dicitur autẽ de iure humano propterea quòd Eccleſiaſticis ſanctionibus ius idem diuinũ explicatur. Imò vſq; adeò eiſdem ſanctionibus iubetur, vt etiam qui proterua obſtinatione ius diuinũ agnoſcere noluerint, cogantur nihilo minùs ius pontificium fateri. De hoc enim nemo doctorum aut Theologiæ aut canonici iuris hęſitauit vnquàm: ſed ſolùm paſtores quorum id noſſe confiteriq; potiſsimùm refert, facto ipſo diffitentur. Nam vſq; adeò, nõ quidem tuti, ſed ſecuri à ſuis eccleſijs peregrinantur, ac ſi omni eſſent iure liberi. Cùm tamen hoc citra vllam controuerſiam confeſsiſsimum eſſe debet, quod etiamſi ſolo iure pontificio reſidere tenerentur (quod ius procul dubio planum ac firmum eſt) nequeant abſq; diſpenſatione, eademq; ob legitimam cauſam petita & obtenta notabilem moram extra ſuas diœceſes protrahere. ¶ Concluſio ergo plurimis iuris teſtimonijs irroboratur. Primò enim, vt dicebamus extrà, de cleri. nõ reſident. cap. quia nonnulli. Concilij Lateranen. ſancitum eſt vt eccleſiaſticum miniſterium neutiquam committatur niſi perſonæ quæ reſidere in loco, & curam eccleſiæ per ſeipſum valeat exercere. Quam ob rem arctiſsimè illic inhibetur, vt nemo duas parœcias quibus per ſeſe reſidere non poſsit, retinere valeat: neq; fructus earum percipere. & in cap. 32. eiuſdem Concilij eadem prohibitio repetitur: nempè vt qui parœcialem eccleſiam habuerit, non per vicarium, ſed per ſeipſum illi deſeruiat: niſi forſan præbendæ vel dignitati parœcialis eccleſiæ ſit annexa. De qua quidem exceptione ſtatim cap. proximo redibit ſermo. Idemq; ſubinde Alexã. Tertius, cap. relatum. eodem tit. confirmat. Idemq; Cœleſtin. cap. ex parte. & Inno. cap. qualiter. & alijs duobus ſubſequentibus. Et in Concilio Antiocheno, cap. 21. ſtrictiſsimè inhibetur epiſcopus à ſua diœceſi exire. Et in Concilio Sardicenſi, canon. 14. prohibetur,

Concluſio reſponſiua. *Explanatur concluſio.* *Paulus.* *Prima probatio cõcluſionis.* *Alexander Tertius.* *Cœleſtinus.*

tur, nè epiſcopus in aliena prouincia vltra tres dominicas commoretur. Idemq; habetur in Concil. Agathen. quod refertur. 7. q. 1. can. ſi quis. & can. 9. Et duobus ſequentibus eiuſdem Concilij Sardicen. prohibentur acceſſus epiſcoporum ad principum curias. Sanè quæ ſine inuidia hominum & reprehenſione eſſe non poſſunt. Adeoq; illud prohibitum eſt vt ſi quæ iuſtæ emerſerint cauſæ: videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupillis tuendis, tunc diaconum mittat vt ipſi in ſuo grege permaneant. Idemq; habetur in ſexta ſynodo, cap. 18. & 80. Atque in Concilio Romano ſub Syluestro & Conſtantino: can. 17. arctiſsimè idem acceſſus ad curiam interdicitur: quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniam immolatio eſt ſimulachrorũ. Et in Concilio Calcedonen. can. 17. quod. 92. diſtin. refertur: Si quis epiſcopus per manus impoſitionem epiſcopatũ acceperit, & præeſſe populo conſtitutus miniſterium ſubire neglexerit, neq; acquieuerit ad eccleſiã ſibi cõmiſſam redire: hunc oportet cõmunione priuari donec ſuſceperit coactus officium. Hæc autem pœna ingentis criminis indiciũ eſt. Et. 21. q. 1. can. Clericus. reſidentiæ gratia prohibetur nè quis in duabus eccleſijs connumeretur. Idq; diuino teſtimonio confirmatur: quia nemo ſcilicet poteſt duobus dominis ſeruire. Et in. 8. ſynodo, can. 19. prohibetur nè quis archiepiſcoporum aut metropolitanorum relinquat propriam eccleſiã, vt ſub occaſione quaſi viſitationis ad alias accedat. Et in Concil. Cartha. 5. quod refertur. 7. q. 1. can. placuit. habetur, vt nulli ſit facultas, relicta principali cathedra in aliquã eccleſiam in diœceſi conſtitutam ſe cõferre: vel in re propria diutiùs quàm oportet conſtitutum curam & frequentationẽ propriæ cathedræ negligere. Et eãdẽ cau. & quæſtione can. Sciſcitaris. ait Nicolaus Papa, perinde iuri naturali aduerſari epiſcopum in perſecutione eccleſiam deſerere, ac ſi nauta inſanietibus fluctibus nauim deſtitueret. Et. 10. q. 1. can. decreuimus. iubentur epiſcopi annuatim diœceſim viſitare. Quin verò. 82. di. can. epiſcopis. iubentur ſaltem die Dominica eſſe in eccleſia. Plura deniq; ſunt iura q̃ vt poſsint referri. Et quò rem tandem concludamus, eadem demum veritas nouiſsimo decreto ſancita eſt in Concilio Tridentino, ſeſſione. 6. quo definitum eſt, nullos epiſcopos, quouis gradu & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiam comprehenderentur) excuſari à perſonali reſidentia epiſcopali in ſuis eccleſijs: niſi legitima habeãt impedimenta: nẽpe quæ iure ipſo naturali probẽtur. De quibus ſtatĩ ar. proximo. ¶ Iuri inſup canonico appendit & imperatoriũ. Primò in Authẽtico, quomodò oporteat epos, &c. coll. 1. §. & hãc. verſicu. & illud. vbi ſic legitur: & illud etiam definimus, vt nemo deo amabilium epiſcoporum foris à ſua eccleſia plus q̃ per totum annum deeſſe audeat, niſi hoc per Imperialẽ fiat iuſſionem. Idq; latiùs cauetur in Authẽtico de ſanctiſ. epiſcopis. colla. 9. §. interdicimus. vbi arctiſsimè prohibenẽ ſuas proprias relinquere eccleſias, niſi de conſenſu patriarcharũ aut metropolitani. Similis enim ſanctio habetur in Cõcilio Antiocheno, can. 11. Permittitur tamẽ vt poſsint per annum manere in curia Cæſarea. Sed de hoc ſtatim articulo ꝓximo. ¶ Quòd ſi poſt cõcilia ſanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damaſum in epiſtola citata de exigendis chorepiſcopis: & Auguſt. in lib. de paſtor. & Grego. Nazian. in oratione de ſtatu epiſcopali: & Chryſoſt. in lib. de ſacerdotio. Et Grego. atq; Ambro. in ſuis Paſtoralibus. Sed latiſsimè Hieroñ. in. 2. epiſtola ad Oceanũ, ſuper illud Pauli ad Titum: Oportet epiſcopũ ſine crimine eſſe. Vbi multa ad propoſitum diſſerit: concludens quòd non ſat eſt epiſcopis innocentibus eſſe, niſi & latratu ſint canes. Abſentes autem latrare nõ poſſunt. Vnde Bernardus ſermo. 77. ſuper Cantica. Qui dimittit, inquit, oues in paſcua abſq; cuſtodẽ, paſtor eſt, non ouium, ſed luporum. Ibidemq; complura præclarè aduerſus paſtorum negligentiã diſertè congerit: qui re vera ſucceſſores, inquit, Apoſtolorũ eſſe cupiũt, ſed imitatores non item: quia neq; ſunt tam vigilantes ad curam quàm alacriter currentes ad cathedrã. Et lib. citato de paſtori. Auguſt. cap. 10. docet quòd epiſcopi non laborantes in prædicatione verbi nõ debent percipere fructus ex ouibus: nam Paul. Si Euangelizauero, inquit, mercedem habeo: nempe tam apud Deum quàm apud homines. Quaſi dicat: Si nõ Euangelizauero, non ſum mercede dignus. Et Origen. ſuper Ioſue, homilia 7. ceſſantes eſſe cũ ouibus reprehendit exemplo paſtoris Chriſti, qui relictis. 99. ouibus in cœlo, quæſitum venit illam quę perierat. Sed pergo eſſe moleſtus: cũ omnia perſequi quæ de hoc argumento apud patres ſcripta ſunt, ſit prorſum impoſsibile: & ſic fruſtatĩ pauca decerpere, parũ vtile. Concludamus ergo

Concilium Agathenſe. Concilium Sardicen. Sexta Synodus. Concilium Romanum. Concilium Calcedonenſe. Octaua ſynodus. Concilium Carthaginẽſe quintum. Nicolaus Papa. Concilium Antiochenũ. Damaſus. Auguſtinus. Grego. Nazianzenus. Chryſoſto. Gregorius. Ambroſius. Hieronym⁹. Bernardus. Auguſtinus. Origenes.

Bernardus. ergo cũ Bernardo de perſecutione ſuſtinenda.c.31.ſuper illud, Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit: Vtinã hodie quicunq; paſtores non ſunt, mercenarios gregi vellent ſe exhibere, non lupos! vtinam ipſi non læderent! Vtinam non fugerent nemine perſequente! vtinam non exponerent gregem donec venientẽ lupum viderent! ¶ Taceant ergo qui aiunt quæſtionem iſtam nouam eſſe. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquiſsima, ac potiſsimùm ex Athana. epiſtolis quas articulo proximo appendere pergimus. Antiqua inquam: non quòd in dubio apud probos verſaretur: ſed quòd qui cõtrà faciebant obiurgabantur.

Ad primum argumentũ. AD argumentum ergo prius à parte negatiua præpoſitum reſpondetur ꝙ quanuis ius diuinum ſit quo eiuſmodi reſidentia indicitur, non tamen fuit ſuperuacaneum, imò ex re plurimum communi eccleſiaſticis cõſtitutionibus explicari: vt nemo ſibi eius ignorantiam prętexere poſſet. Præterquàm quòd etiam ſi diuinum ius nõ extaret in ſacris literis, natura ipſa paſtoralis officij eccleſiam admonebat vt idipſum ſtrictiſsimè prę ciperet. Neq; verò huiuſmodi præceptio tã eſt rigida, quàm vel auaritia & ambitio, vel luxus & ſocordia epiſcopis mentiũtur. Nam præterquàm ꝙ fructuũ temporaliũ pinguedo digna eſt illo labore, Chriſti charitas qui illis ſuos greges cõcredidit deberet in primis rem illis dulcorare. Ecquid enim cuiq; ſuauius quàm in domo propria ſponſum cum ſponſa, patremq; cum filijs commemorari? *Ad poſtremum argumentum.* ¶ Ad poſterius verò argumentum iam reſponſum eſt quomodò hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligendum eſt per excluſionem, ac ſi non ſit diuinum aut naturale, ſed quòd ſit horum explicatio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm aliqua emergere poſsit cauſa ob quam liceat epiſcopo à grege ſibi cõmiſſo abeſſe.

Sanct. Thom. 2.2.q.185.arti.5.

IN calce demum præſentis diſputationis ad expoſitionẽ Diui Thomæ reuertendum nobis reſtat: nempè ad articulum.5. eiuſdem quæſtionis.185. vbi diſputat vtrùm aliqua poſsit cauſa intercedere propter quam liceat epiſcopo gregem ſibi commiſſum deſerere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primùm ex illo *Primum argumentum.* loco Ioã.10. ſuprà iam expoſito: vbi ait Chriſtus bonum paſtorem animam ſuam dare pro ouibus ſuis: Mercenarium autem viſo veniente lupo gregẽ relinquere & fugere. In cuius homilia Grego. *Gregorius.* Lupus, inquit, ſuper oues venit, cùm quilibet iniuſtus & raptor fideles quoſq; atq; humiles opprimit. Si ergo epiſcopus ingruente tyrãni perſecutione gregem ſuo præſidio deſtituat, mercenarius & non paſtor reputabitur. ¶ Secundò. *Argumen.2.* Inter Prouerbia, cap.6. ſic legitur: Fili ſi ſpopõderis amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam. Et ſubdit: diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuũ. Quod quidem idem Gregor. *Gregorius.* in Paſtoral. ad propoſitum exponens: Spondere, inquit, pro amico eſt animã alienam in periculo ſuæ conuerſationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exemplum præponitur, nõ ſolùm vt ipſe vigilent, ſed & vt amicum ſuſcitet, admonetur: hoc autẽ facere nequit niſi qui corpore præſens adſit gregi: ergo tempore perſecutionis nemini paſtorũ licet ſe ſubducere. ¶ Tertiò. *Argumen.3.* Ad perfectionem epiſcopalis ſtatus pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionẽ profeſſus licet ea quæ ad perfectionem attinent ob vllum periculum deſerere: ergo epiſcopo, cùm ſtatum perfectioni ſprofiteatur, nullatenùs neq; in periculo mortis conſtitutus poteſt, vbi ſuum officium exigitur, terga vertere. ¶ In contrarium eſt illud Chriſti mandatum Matth.10. ad Apoſtolos: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Prima concluſio. AD quæſtionem Diuus Thomas duabus concluſionibus reſpondet. Prior. Neutiquàm epiſcopo aut paſtorum vlli vbi ſubditorum ſalus eorum exigit præſentiam, licet illis ſe perſonaliter ſubtrahere: neq; propter aliquod commodum temporale, neq; propter quoduis periculum imminens. Probatur concluſio. *Probatio.* Obligatio cuiuſcunq; perſonæ ex fine eiuſdem obligationis (quod cuiuſq; medij natura eſt) debet perpendi: finis autem epiſcopalis muneris, atq; adeò obligationis epiſcopi eſt ſpiritualis ſalus populi: ergo vbi illa præſentiam eius exegerit, nullum periculum eum excuſabit, quo minùs adeſſe teneatur. Id quod teſtimonio Chriſti cõfirmatur: nam ſi animam pro ouibus ponere tenetur

tenetur

tenetur, quod, vti ait Philoſophus, terribiliſſimum eſt omnium terribilium: nullum minorum periculorum culpam excuſabit: atq; adeò neq; vllum temporalium commodum: quãdoquidem natura faciliùs indulgeat detrimenta euitare corporalia, quàm commoda procurare. ¶ Secunda concluſio. Quando legitimus paſtor ſatis poteſt ſaluti plebis per alium prouidere & conſulere, tunc non erit ei nefas, etiam vt proprium perſonæ periculum euitet, à ſua eccleſia in tempus ſecedere. Imò verò vbi id ex re fuerit eccleſiæ, expediens erit vt faciat. Concluſio ex ſuperioribus colligitur: nã tunc fini obligationis nullatenùs aduerſatur. Vnde in epiſtola ad Honoratum Auguſt. Fugiant, inquit, de ciuitate in ciuitatem ſerui Chriſti: quando eorum quiſq; ſpecialiter à perſecutoribus quęritur: vt ab alijs qui non ita quæruntur non deſeratur eccleſia. Cùm autem omnium eſt commune periculum, hi qui alijs indigent non deſerantur ab his quibus indigent. Idem ſuprà citatus admonet Nicolaus. 7. q. 1. can. ſciſcitaris. vbi non negat quin quandoq; liceat præſuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus ſua pręſentia indiget, perinde, ait, delinquet, ac ſi nauta in periculo nauim deſerat. Quin verò tãto enormiùs quanto ſalus ſpiritualis præſtantior eſt corporali. ¶ Hîc primũ omnium animaduertenda eſt ſententia S. Thomæ quæ ex viſceribus Euangelij deſumpta eſt. At quò perſpicacius fiat, quæritur, vtrùm fides quàm epiſcopus eccleſiæ ſuę, imò Deo ſuo obſtrinxit, vſq; ad mortis perpeſsionẽ eum, vt reſideat, obliget. Apparebit enim hoc ſciolis prima fronte creditu durum: quoniam obligatio ſubeundæ mortis, quæ mortalibus ſumma eſt, affirmari non debet niſi diuinum de hoc mandatum palàm conſtiterit. Et tamen vbi ait Chriſtus, bonum paſtorem pro ouibus ſuis animam dare, conſilium magis ſignificare videtur quàm præceptũ. Verbum enim illud, Bonus paſtor, non videtur neceſsitatẽ, ſed ſupererogationem præ ſe ferre. Accedit quòd martyrium tunc duntaxat vbi fides periclitatur cõfeſsionemq; ſuî exigit, neceſſarium eſt. Obligare autẽ epiſcopos ad martyrium vbi fidei tale periculum non imminet, temerarium apparet. ¶ Nihilo minùs indubiè tenenda eſt pars affirmatiua quam hîc expreſſè Diuus Thomas in priori cõcluſione affirmat: quandoquidem ait propter nullum imminens perſonale periculum licẽre epiſcopo eccleſiam ſuam tempore neceſsitatis deſerere. Idque confirmat teſtimonio Chriſti: quod ideo in ſenſu præceptorio intelligit: ſic ſcilicet quòd nemo ſit bonus paſtor bonitate quæ ad gratiã amicitiãq; Dei retinendã neceſſaria eſt, niſi vbicũq; neceſsitatis caſus occurrerit, cũ periculo vitæ gregi ſuo fauore & auxilio præſens vſq; ad mortẽ adfuerit. Idq; Aug. ſuprà ad Honoratũ citatus aſſeueranter enuntiat: dicens quòd inſtãte perſecutione epiſcopus nõ poteſt fugere, ſed exemplo Chriſti debet animam pro ouibus ſuis ponere. Verbum nanq;, non poteſt, neceſsitatem præcepti ſignificat. Vnde ſanctus Thomas. 2. 2. q. 26. ar. 5. ad tertium argumentum, vbi ait non ſemper charitatis neceſsitatem obligare hominem ad offerendũ vitã pro amico, caſum excipit, quo tenetur eius ſaluti prouidere: Ad officium potiſsimè epiſcopi alludens. ¶ Ab hac ergo veritate, de qua nemo vnquam ambigere quiuit, per egregium argumentum ſumitur, reſidentiã eſſe de iure diuino. Nã ſi non eſſet niſi de iure poſitiuo, cùm pontificia præcepta, vt quadrageſimale ieiunium, & feſti obſeruatio, vt lib. 1. ſcriptum reliquimus, non conſueuerint vſq; ad periculum mortis obligare, non facilè perſuaderes teneri epiſcopum in periculo mortis reſidere. Eò potiſsimùm quòd, vt ſuprà viſum eſt, prædicti autores verbum Chriſti de ſe propriè aſſertum arbitrantur: & tamen ſi illud verbum neges vim habere præcepti, nullum relinquis, vnde inferatur teneri epiſcopũ tempore neceſsitatis vitam pro ſuo grege ponere. Quæ tamen omnium eſt generalis confeſsio. ¶ Ad argumentum ergo in contrarium reſpondetur, huiuſmodi pręceptum non eſſe cenſendum atrox: quin verò cùm tota ſalus temporalis orbis mediũ ſit ad ſpiritualem promouendam, idq; vſq; adeò ſit certum, vt Deus ipſe temporalem vitam, corporalium præſtantiſsimum, pro ſalute noſtra poſuit, naturalis ordo diuinuſq; poſtulabat, vt qui paſtores animarum futuri eſſent eodem tenerentur præcepto. Neq; vllus anteà ad id muneris eligeretur, quàm idoneus eſſet inuentus qui illud optima fide compleret. Imò verò & rex tenetur pro ſua republica vitam ponere. Quocircà ſicuti vbi fidei confeſsio id monuerit, martyrium eſt mortem oppetere: ſic & vbi hæc ratio iuſtitiæ idipſum poſtulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptiſta documentum reliquit, qui iuſtitiæ defendendæ caput obtulit. ¶ Hinc facilè ad

Secunda concluſio. *Ratio cõcluſionis.* *Auguſtinus* *Nicolaus.* *Dubitatio.* *Ratio hæſitandi.* *Tenetur ep̃s propriæ vitæ diſcrimẽ ſubire in-* *gruente neceßitate vt gregi proſpiciat.* *Auguſtinus.* *D. Thomas.* *Argumentũ* *Ad argumentum factum.*

lè ad poſterioris concluſionis expoſitionem deſcenditur: nam ex his quæ dicta ſunt elicitur, cauſas omnes ob quas licitè præſul poteſt à ſua eccleſia abſcedere, nullatenùs existimandas eſſe reſpectu ſuæ propriæ perſonæ: quandoquidem & vitam ipſam eccleſiæ debeat, ſed tantùm reſpectu boni eccleſiæ, cui fidem habet obligatam. ¶ Quare etſi Caietañ. in præſentiarum eaſdem cauſas ſub tribus generibus cõplectatur, quæ ſunt: Neceſsitas impedimenti: qualitas negotij: & cõditio perſonæ: ad commodum tamen eccleſiæ ſunt omnes referẽdæ. Atqui impedimentum, aliud eſt quod ab intrinſeco prouenit, & aliud quod ab extrinſeco. Ab intrinſeco ſcilicet: vt eſt aduerſa epi valetudo: ratione cuius ſolũ & aërem mutare debet. Et quòd hoc etiam debeat reſpectu eccleſiæ penſari, patet. Nam ſi etiam tunc eccleſia neceſsitate præſentiæ Antiſtitis premeretur, occumbere potiùs deberet morti, quàm exire, ſecundùm legem boni paſtoris à Chriſto præſcriptam. Quando autem non vſq; adeò eccleſia affligatur, in rem eius vergit quòd epiſcopus ſuæ ſaluti conſulat, vt expeditiùs ei ſeruire poſsit. Neq; verò ſolius valetudinis gratia, verùm & animi recreãdi ſuoſq; viſitandi neceſſarios ius naturale indulget, vt poſsit exigua tempora ſuccidere, quæ his, aliiſve id genus ſuis negotijs poſsit impẽdere. Nam eiuſmodi obligatio non eſt intelligenda ac ſi deberet eſſe in carceribus, cõpedibus vinctus. ¶ Pari modo cenſendum ſi impedimentum forinſecùs ingruat: vt cùm tyrannus eccleſiæ infeſtus eſt. Nam ſi non ſingulariter in odiũ præſulis, ſed in eccleſiã ipſam graſſatur: tunc perſiſtendum illi eſt vſq; ad mortem. Et ad hanc neceſsitatem applaudunt exempla Auguſt. ad Honora. ſuprà allata. Et de verbis Domini ſer. 5. de Petro & Paulo, ac cæteris ſanctis martyribus qui pro ſuis eccleſijs exẽplo Chriſti tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiã prælati tyrannus eſt infeſtus eccleſię, tunc etiam ex re eiuſdem eccleſiæ eſt vt in tempus ſeſe inde auferat: ſicuti ibidem idem ait Auguſt. nè ſubditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangeliſta, qui precibus ſuæ eccleſiæ, vt expediebat, ſeceſsit. Et in Cantuarienſi Thoma. Sed tamen poſteà dum opus fuit, ad eaſdem ſedes cum periculo vitæ remeârunt. ¶ Qualitas autem negotiorum ſimiliter reſpectu eiuſdem eccleſiæ penſanda eſt, vt legitima inde petatur abſentiæ excuſatio. Eſt enim triplex particularis eccleſiæ habitudo animaduertenda. Conſideratur inquam generalis vtilitas Salmanticenſis eccleſiæ ad ſingula eius miniſteria, vt prædicare, viſitare, &c. vt totum ad ſingula membra. In ordine autem ad vniuerſalem eccleſiam Romanam: ſicuti membrum ad caput, ſeu ad totum corpus. In ordine autẽ ad alias eccleſias, ſicut vnum membrum ad reliqua eiuſdem corporis. Et omnes iſtæ neceſsitudines, iuſtas poſſunt epiſcopo afferre cauſas ſecedendi ab eccleſia: etiam iure diuino & naturali. Quando ergo eccleſia particularis in aliqua eſt calamitate cõſtituta, tunc ob primam habitudinem totius ad partes poteſt eius epiſcopus ab alijs muneribus & officijs ceſſare, & accedere curiam vel Romanam vel Regiam ad protegendam ſuam eccleſiam: idq; iure diuino & naturali. Quandoquidem non ſolùm alia particularia officia, verùm etiam hoc, idemq; præcipuè ei debet. Dummodò per alios id perficere nõ poſſit. Si autem neceſsitas vniuerſalis eccleſiæ abſentiam epiſcopi expetiuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogatur abſcedere. Nam ſicut membrorum ſingula naturali ordine ſe ſaluti tuendæ capitis obijciunt: ita & eccleſiæ particulares ſeſe tenentur offerre, atq; adeò ſuos epiſcopos communi bono. ¶ Perplacet autem hìc adnotamentum domini Caietani: non ſolùm ob ſuam doctrinam, verùm & ob ſuam dignitatem, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudicium hìc eſſe adhibendum quo diſcernatur an perſonalis opera & induſtria epiſcopi ſit eccleſiæ vniuerſali neceſſaria. Nam ſi neceſſaria non eſt, non excuſatur eius abſentia. Exempli gratia: Dum Conciliũ œcumenicum aut prouincialis ſynodus indicitur, cõſtantiſsimum eſt debere iure diuino epiſcopos illuc commeare. Nam Concilium eſt eccleſiarum cœtus: & nomine eccleſię venit epiſcopus. Pari modo ſi citra concilium expedierit Papę propter egregiam doctrinam aut ſingularem authoritatem perſonæ aliquem epiſcopum accerſere, cuius conſilium in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum è ſua ſede euocare. At verò ſi quia eleganter ſcribit aut pſallit vult illo pro amanuenſi aut cantore vti: vel vult eum eſſe auditorem cameræ aut rotæ, cùm id non ſit neceſſarium per epiſcopũ exequi: imò abundant qui eiuſmodi prouincijs obeundis præſtò adſint, profectò non eſt legitima apud Deum

Cauſæ legitimæ ob quas licet epõ abeſſe à grege, nõ reſpectu ipſius ſed eccleſiæ penſandæ ſunt.

Prima cauſa abſentiã honeſtans.

Secunda.

Caietanus.

Licitum eſt paſtori pro cõmodo vniuerſalis Eccleſiæ gregẽ alteri committere.

Deum excuſatio. Eò potiſsimùm ſi reſidentia, vt verè res habet, iure diuino ſit neceſſaria. Nam inde certum fit non poſſe Papam diſpenſare niſi idem ius naturale ac diuinũ interpretando: quod quidem niſi in vera & legitima neceſsitate neminem excuſat: qualis in ſimilibus caſibus neutiquam occurrit.

Iureconſultorum fallacia.

¶ Haud equidem neſcio nõnullos iuris prudentũ huc nobis obuiam exituros, qui aiũt eos qui Romæ reſident reſidentes cenſeri in ſuis eccleſijs: nempe quòd qui reſidet in capite, reſideat in membro. Attamẽ hoc eſſe merum figmentum, neq; Caietanus, iuris non ignarus, affirmare veretur, neque vllus iuris aut Theologiæ peritus nõ planè videt. Cùm enim ius diuinũ ſit vt vnicuiq; diœceſi ſuus mancipetur epiſcopus: idq;, vt demonſtratum eſt propter peculiarem curam & vigilantiam quæ eidem eccleſiæ eſt neceſſaria, planè colligitur quòd reſidere Romæ, nõ ſolùm non ſit reſidere Salmanticę, verùm neq; abſentiam non reſidentis excuſet: niſi legitima id exigente neceſsitate. Quam ob rem ſic in Germania nõnulli epiſcopatus, quos ego vidi, inſtituti ſunt, vt epiſcopus nullos habeat alios fructus præter victum & honeſtiſsimam ſuæ familiæ in omnibus neceſſarijs ſuſtentationẽ dum fuerit præſens: abſenti verò nihil tribuitur.

Cardinalibꝰ inhibitũ eſt nè fiant epi.

¶ Per hæc vtiq; de Reuerendiſsimis Cardinalibus epiſcopis cenſendum eſt: ſua enim ſe ipſi lege iudicare debent. Haud enim fruſtrà lege ab ipſo ſacro ſenatu cautum eſt nè epiſcopi ad illam inſignem dignitatem aſſumantur: nempe quòd iudicârunt reſidentiam epiſcoporum eſſe de iure diuino: cuius idcircò diſpenſationem niſi alia eiuſdem iuris interpretatio, puta grauitas neceſsitatis, nõ admittebat. Quæ quidem lex vſq; adeò ſummo põtifici ſancta habetur, vt nullatenùs ſuper illam diſpenſare in animam inducat. Et nihilo minùs electo Cardinali cõmendatur ſine titulo eccleſia: quod, vt lib. 3. dicebam, ſi fas eſt minimo monacho, Chriſtiano tamen, de re fari Chriſtiana, apertam prę ſe fert legis eluſionem. Quaſi non tam ſtricto iure obligetur, cui eccleſia commendatur, illic reſidere, ac ſi eſſet legitimus epiſcopus. Aufertur Cardinali eccleſiæ titulus eò ſolùm quòd reſidere non poteſt, & tamen non timetur eandem ipſiſsimo commendare. Vtinam hoc non ſit Deo imponere! Porrò ergo qui diuinum ius conſuluerit, primùm hoc æquiſsimè iudicabit vt nemo epiſcoporũ Cardinalis creetur. At verò ſi cõtrariũ fiat, multò minor eſt culpa: imò forſan nulla, ſi vt in ſua eccleſia perſiſtẽs, nunquam Romam viſat, quàm vt in curia commoretur, ſuam deſerat eccleſiam. Si quis diœceſim proximam haberet Romæ, quam crebrò viſitare poſſet, & ea eſſet doctrinæ autoritatiſq; excellentia vt plurimũ ad eccleſię bonum referret ſacro intereſſe ſenatui, forſan ſuam poſſet defendere cauſam: hac nanque ratione, vt aiunt, permittuntur ſex epiſcopatus, Romæ circumiacentes, Cardinalibus eſſe mancipati. Extra hos tamen caſus ipſi ſibi viderint: nobis enim non licet hos ponere in cœlum, niſi quatenus ipſe cœli Dominus perſtrinxerit.

Limitatio ſuperioris aſſertionis.

¶ Huic demũ ſententiæ maximè aſtipulatur decretum Innocentij tertij in cap. Bonæ memoriæ. 1. de poſtulatione præla. vbi noluit exhibere Cardinalem in archiepiſcopum Rauẽnatem: quia neceſſarius erat eccleſiæ Romanæ. Quo fit vt niſi in tali caſu, ſcilicet propter excellentiam, tum autoritatis tum etiam probitatis perſonæ, & propter eccleſiæ vicinitatem, nõ ſit audienda ſententia Panormi. ſuper eodẽ cap. nempe Epiſcopatum & Cardinalatum eſſe dignitates compatibiles. Qua ratione in Concilio nuperrimo Tridentino (vt ſuprà dicebamus) vbi decretum eſt nullos epiſcopos excuſari à perſonali reſidẽtia, adiectum eſt, Quouis gradu vel dignitate fulgeant.

Innocentius Tertius.

Concilium Tridentinũ.

¶ Præter hæc neceſsitas etiam vnius particularis eccleſiæ poteſt alterius epiſcopo charitatis iure in animum inducere vt illi ſuccurrat: quando id ſine detrimento propriæ plebis facere poteſt. Sumus enim omnes, vt ait Paul. eiuſdem corporis membra, atq; adeò cùm ſinguli aliorum ope indiguerint, mutuò ſe poſſunt ac debent iuuare: vt quod in Symbolo de Sanctorum communione ſcriptum eſt, opere referatur. Maximè cùm præſtantius membrum inferioris auxilium expoſtulat. Atq; hac de cauſa Paul. Titum ac Timoth. alioſq; diſcipulos nonnunquam à ſuis eccleſijs abire in alias iuſsit: propter raritatem quæ tunc erat ſimilium ſuppoſitorũ eccleſiæ, & propter neceſsitatem promulgãdæ fidei. ¶ Per hæc reſpondetur aduerſariorum argumentis, fictis potiùs quàm legitimis. Arguunt quippe nonnunquam epiſcopos neceſſe habere ad conciliũ ire, aliaq; pontificis capeſſere iuſſa: & Apoſtolorum diſcipulos à ſuis eccleſijs diuagatos. Sed hęc nihil concluſioni aduerſantur: ſanè cùm reſidẽtia propter ſalutem eccleſiæ ſit inſtituta. Quare vt ei-

Argumentũ aduerſariorum.

Solutio.

vt eidē conſulatur fini, ipſum naturale ius ac diuinum eiuſmodi exceptiones, non ſolùm permittit, ſed iubet. Eadem ratione poteſt epiſcopus ad infideles in tempus tranſire & legatus ad componendam pacem, aliúdue id genus exequendum munus eccleſiæ neceſſariū abire. Secùs ſi legatio de re eſſet temporali, quæ per alium poſſet abſolui. Tunc enim abuſus eſſet epiſcopalis dignitatis in detrimentum eccleſiæ: quandoquidem vetitum ſit nè Deo militans implicet ſe negotijs ſæcularibus. ¶ Tertium demum cauſarum genus quibus poteſt epiſcopus nonnunq̃ ſe eccleſiæ ſuæ ſubtrahere, eſt cōditio perſonæ, adiunctis tamē temporis eccleſiarumq; qualitatibus. Vt ſi raritas eſſet perſonarum quibus eccleſiæ demandari poſſent, & perſona exiſteret excellenter idonea, & eccleſiæ proximæ, quibus fructuoſior eſſet viciſsitudo viſitationis talis præſulis, quā perpetua alius reſidentia. Tunc enim vni perſonæ duarum poſſent eccleſiarum tituli cōmitti: vt patet can. Illud. 21. q. 1. vbi archiepiſcopus Tarraconenſis permiſſus fuit epiſcopus eſſe Fundenſis. Hoc autem accidentariū eſt, & quàm rariſsimè vſu cōtingens. Præter hæc de iure cōceſſum eſt dum parœcia annexa eſt ſuperiori dignitati, vt qui in ſuperiori eccleſia reſidet per vicarium ſeruiat parœciæ: vt habetur in Concilio Lateranen. can. 32. ſuprà citato: iubetur tamen idoneum & perpetuū habere vicarium canonicè inſtitutum. & voce perpetuum, deſignari videtur vt ſit quaſi curam habens animarum. ¶ In calce demum præſentium exceptionum ſciſcitabitur quis forſan vtrùm poſsit Papa præter has cauſas ſuper hoc iure diſpenſare, peruia tamen eſt ſolutio: quippe quæ ex ſuperioribus planè colligitur. Quem enim opinio tenuerit hoc eſſe tantū de iure humano, ſubſequenter reſpondebit, perinde Papam ſuper hoc diſpenſare poſſe, atq; ſuper eccleſiaſtico ieiunio, aut quauis alia id genus lege. Itaq; nō ſolùm poterit interpretari ius, nēpe ꝙ ad talem caſum nō extendatur, verū & obligationē prorſus ſingularis perſonę tollere. Qui verò ius hìc diuinum & naturale cōfeſſus fuerit, quod non ſolùm probabilius, verùm certo certius eſt, ſubſequenter reſpondebit, pōtificem diſpenſare non poſſe, ſed ius interpretari diuinū ac naturale: ſcilicet declarando talem caſum ab ipſo eodem diuino iure excipi. ¶ Quòd ſi quis ſic cōtrà redarguat: Reddere votum ſimplex eſt etiā de iure diuino, ſuper quo tamē Papa diſpenſare poteſt: ergo poterit reſidentiæ vinculum pariter diſſoluere. Negatur cō ſequētia: nam etſi redditio voti manente voto ſit de iure diuino, cuius contrarium Papa permittere nō poteſt: tamen quia obligatio voti naſcitur ex peculiari vouentis voluntate, ſuper illo Papa poteſt diſpēſare: videlicet, vt factum votum, pro infecto habeatur. Lex autem diuina iubet epiſcopū reſidere. Quare dum manet epiſcopus, per nullam poteſt pōtificis diſpenſationem ab eodem reſidendi nexu religari. Vide quanti referat ſic aut ſic loqui. Attamen licèt in illa vix probabili opinione perſiſtas quòd reſidentia tantùm ſit de iure humano, nihilo minùs Papa pro libito diſpenſare non valet, ſed legitima id cauſa exigente. Neq; aliter ille cum quo fuerit diſpenſatum, tutò poteſt eâdem diſpenſatione vti. ¶ Iuxta hoc ergo documentū hæſitabit quis forſan vtrùm ratione ciuilis adminiſtrationis reipublicæ poſsit epiſcopus licitè in curia regia vel alibi vitam agere. Et arguitur à parte affirmatiua. Primùm iuris autoritate in Authenticis ſuprà citatis, Quo modò epiſcopos. &, de ſanctis epiſcopis permittitur vt poſsint per annū in curia manere atq; diutius de Cæſaris facultate. Et ratiōe id patet: quia bonū, quo cōmuni⁹ eſt, eo præſtantius. Adminiſtrare autem rempublicam regni vniuerſalius eſt, quā ad gubernaculū vnius eccleſiæ ſedere: vt exempli gratia, ſi epiſcopus fiat prorex, aut curię præſes. Nam veriſimilius eſt per epiſcopum eiuſmodi magiſtratus ſanctiori fide & iuſtitia, vigilātioriq; cura adminiſtrari quàm per ſæculares adminiſtratores. Et ſupra hęc ſi fiat generalis fidei protector aduerſus hęreticā prauitatem: nam eiuſmodi prouinciæ præfici cōmodiùs ac decētiùs nemo poteſt q̃ eccleſiaſticus præſul propter illuſtrē autoritatē eccleſiaſticam ad idem munus requiſitā. ¶ Ad hoc autem diſcreta diſtinctiōe reſpondendū eſt. Quòd enim epiſcopus ob cauſam cōponendæ pacis aut aliā nō fictā, ſed verè honeſtā, regia legatione fungatur ad aliū principem: Item ꝙ inquiſitor fiat hæreticæ prauitatis, profectò nullū refragatur ius: imò ęquitas ipſa ſuffragatur. Quòd vero annorū curriculo maneat, ciuilibus magiſtratibus, atq; adminiſtrationibus mācipati, tum iura citata cōſentienter reclamant: tum & ratio ſublimitatis, ac perīde fidei qua ſe ſuis eccleſijs mācipārūt, & iuſtitia inſup ſuſcepti ſtipēdij nullaten⁹ ferre poſſunt. Primū enim eiuſmodi adminiſtrationes

Tertium genus cauſarū quibus ſe poteſt eps eccleſiæ ſubtrahere.

Quæſtio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

Hæſitatio.

Ratio hæſitandi.

Solutio.

Suadet poſita reſpōſio.

tiones non ſolùm neceſſarium non eſt vt per epiſcopos fiant, verùm neque ſuum ſtatum condecet. Poſſunt enim in primis viri ſæculares illas optimè exequi: Antiſtites verò nõ ſatis dignè. Cùm Timotheũ Paulus admoneat neminẽ qui Deo militat implicari debere negotijs ſæcularibus, ecquis rogo ratum ducat epiſcopum qui tam ſancto ſpirituali muneri addictus eſt, in diſcordijs ac litibus ſæcularibus audiendis totum tempus prodigere? Quod re vera vel altiſsimo contemplationis ſilentio deberet vel ſuis ouibus docendis educandiſq; impendere? Euocauerat Romam Nicolaus Papa epiſcopos quoſdam qui erant apud Carolum Cæſarem: cauſante verò Imperatore quòd contra maritimos piratas inuigilarent & ideo ire non poſſent, reſpondet, vt patet. 23. q. 8. quòd reprehenſibile id valde eſſe cõſtaret: nam cùm militum, inquit, Chriſti ſit Chriſto ſeruire, milites ſæculares debent ſeruire ſæculo.

Paulus.

Nicolaus.

¶ Potiſsima tamen ratio quæ huic abuſui reclamat, eſt, quòd etiam ſi eiuſmodi munia meliùs ac ſalubriùs per epiſcopos quàm per alios exhiberentur, nõ tamen hoc eſt talentum quod Deus illis augendum commiſit, neq; id quod eis iuſsit: & pro quo tam ampla decimarum ſtipendia ipſi percipiunt: neq; de quo rationem eſt ab illis exacturus. Quid enim particulares eccleſiæ reipublicæ ciuili debent vt tantam decimarum copiam pro ſeruitio rependant, quod epiſcopi nõ ſibi ſed ſæculo impendunt? Aut quomodò dũ Chriſtus ab illis in die iudicij effuſi ſanguinis ſui rationem repopoſcerit, quo animas redemit, quas illis ſeruandas confidit: reſpondebunt ſe alijs vacaſſe negotijs, non ſibi ab ipſo cõmiſsis. Perpendant ſi rex à ſuo duce male ducti exercitus rationem interrogaret, cui ille reſponderet, rei aulicæ dediſſe operã, quomodò reſponſum ferret. Si qui in agône ſæculari contendunt, ſe ab omnibus abſtinent, vt ad Corinth. 9. ait Paul. vt ſe totos ſuo muneri tradant: qui Chriſto tam inſigniter militant, perpende quàm ſe debeant à cunctis alijs ſubtrahere vt tanto negotio integri adſint. Et ſi qui inuitati ad nuptias male in Euangelio ob id audiũt, quòd quia vel villas vel iuga boum emerant cõuiuium detrectauerant, quanto putas peiùs ſint apud Deum audituri præſules qui ad conuocandum cõuiuas miſsi ſunt: imò qui ſecundũ Chriſtum ſponſi & ipſi exiſtunt eccleſiæ qui ſunt cõuiuium celebraturi, ſi alijs ſeſe mãcipent negotijs, quibus illa vel defraudetur vel remittatur cura? Regi Oziæ, vt legitur. 2. Paralipo. 26. conuitio & ſacrilegio dabatur ꝙ thuribulo incenſum adoleret Domino. Cui ſacerdotes improperantes aiebant, Non eſt tui officij Ozia vt adoleas incenſum Domino, ſed ſacerdotũ. Sed longè iuſtiùs vice verſa ſacerdotibus ac maximè epiſcopis opprobrio tribuendum eſt quòd officium ſuum adolendi incenſum deſerentes thurificẽt ſæculo. Non enim eſt ille ſpiritus quem Deus illis dum cõſecrantur ſuggerit, ſed quo ſpirituales proles progignant ac nutriant. Audi Moyſen Numero. 11. quanta verborum ſignificantia ſimiles curas quas Deus animarum paſtoribus committit exaggeret. Cur enim, inquit, poſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? Nunquid ego cõcepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam vt dicas mihi, Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum: & efferes in terram pro qua iuraſti patribus eorum? Profectò multò maiorem curam & ſolertiam requirit Chriſtus à Præſulibus, animabus quas ſuo ipſe ſanguine progignit impendendam: ad quod propriè ſpiritum fauoremq; ſuppeditat. Quocircà illic ſtatim ſubditur: Cõgrega mihi ſeptuaginta viros. &c. & auferam de ſpiritu tuo, tradamq; eis vt ſuſtentent tecum onus populi. Aliqui volunt imminutũ fuiſſe tunc ſpiritum Moyſi, ſed forſan, vt ſuprà dicebam, nõ ille eſt ſenſus: quandoquidem illi nõ fuit culpa auxiliares ſibi poſcere: & ideo neq; pœnam cõmeruit. Sed ſenſus eſt fortè, Auferam, id eſt, capiam eiuſdem generis ſpiritum quem illis infundã. Nam, vt ait Paul. diuerſa ſunt gratiæ & ſpiritus munera, quæ Deus ſuis diſpertitur iuxta officiorũ neceſsitatem quæ illis cõmittit. Quare in epiſcoporum conſecratione ab ipſo petitur vt ſuper eũ qui conſecratur de oleo ſacerdotali infundat. Horſum ergo horũ meminimus vt epiſcopi intelligant non ſibi diuinitùs aliã gratiam & fauorem atque ſpiritum impertiri, ꝙ quo ad ſuam regendam eccleſiam opùs eſt. Sed humanæ appetẽtiæ & conatus ſunt, qui illos in alia ſecularia negotia ſubmergunt: vt nauim quam illis Deus ceu prorẽtis, vt ait in quadam epiſtola Clemens, ad regendũ concredidit ſummergi ſinant.

Paulus.

Paulus.

¶ Neq; verò diffitendum eſt hanc peſtem quæ eccleſias præſentia ſuorum paſtorũ expoliat, inde latiùs inſerpſiſſe, ex quo epiſcopi à ſuis capitulis eligi deſierunt, cœperuntq; in curijs, vel Roma vel

Ex quo epi nõ à capitulis ſed à regibus creari cœperũt paſſa eſt eccleſia

ſia diſpediũ reſidentiæ.

na vel regijs creari. Non quidẽ eſt quod prorſus contra principum indulta obmurmurẽ. Nam eò iam vſq; euaſit humana malitia vt ſi penes capitularia collegia poteſtas electionis duraret, omnia eſſent diſcordijs plena, cruentiſq; diſſenſionibus dilacerata. Sed tamen quia, vt eſt humanum ingenium, nullũ remedium rebus adhiberi poteſt, quod ſecũ non aliquid incommodi afferat, inde cœperunt curiæ, tum Romana, tum potiſsimùm regiæ epiſcopis crebreſcere: qui ſpõſis pauperioribus neglectis cũ ditioribus adulteria cõmittere ſemper inhiant. Quod quidem malũ non eſt recens. Hac enim de cauſa, vt Hieron. in epiſtola citata ad Ocean. refert, in cõcilio Nicen. cautum fuit nè iſti epiſcoporum aſcenſus eccleſiarumq; cambia permitterentur. ¶ Porrò autem quo ad finem iam demũ quæſtionis properemus ex huiuſmodi epiſcoporum, tum abſentia à ſuis eccleſijs, tum frequentia in curijs, cœpit vulgus eorũ

Incommoda quæ epis ex frequẽtatione iuris obueniunt.

dignitatem deſpicari. Cœptum inquam eis eſt & à ſæcularibus parũ reuerentiæ, & à clericis minus obedientiæ exhiberi, & à ciuilibus curijs & foris plurimum iudiciorum adimi. Nam, vti ait ſuper vltimũ cap. ad Hebr.

Athanaſius.

Athanaſius, quemadmodùm neceſſe eſt vt præſidentibus populus obſequentem ſe præbeat, ita & ſacerdotem oportet vt aliorũ aĩas curet, & noctes ducat inſomnes. ¶ Aequiſsima ergo eſt vindicta vt qui ſuum negligunt locum ſenſim de illo decidant. Hæc enim vltio fuerat de ſacerdotibus à Malachia præcantata cap. 2. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, ò ſacerdotes: Si nolueritis audire, & ſi nolueritis ponere ſuper cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituũ, mittam in vos egeſtatem, & maledicam benedictionibus veſtris. Ecce ego proijciã à vobis brachium (ſeu armum) & diſpergam ſuper vultum veſtrum ventriculum ſolennitatum veſtrarum. Et infrà: Ego dedi vos contemptibiles & humiles in omnes gentes pro eo quòd non cuſtodiſtis vias meas. Perpende maledictiones: Mittam in vos egeſtatem, hoc eſt ſubtraham vobis doctrinæ lumen & gratiæ fauorem quibus vberes fructus ferre ſoletis in populis. Et maledicam maledictionibus veſtris. Fortaſſe idem eſt. Nam ſacerdotum benedictiones ſunt fructus quos populus per ipſorum doctrinam & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, eſt vt malignos fructus ferant. Quanuis etiam ſi ad ſacramenta id referatur, quodam modo verum eſt. Nam etſi ſacramentorum fructus, mali eſſe non poſsint, tamen ſæpe cùm per ignaros & auaros diſpenſantur, non tenent: nempe ordines quos conferre attentant propter irregularitatem non verè conferunt, & crebrò quos non poſſunt, à delictis abſoluunt: quod ſæpenumerò propter abſentiam prælatorum accidit. Adde quòd maledicere idem quoq; ſonare poteſt quod permittam vt maledicantur. Quod lamentabili vſu accidiſſe in Germania & Anglia atq; alijs regionibus experti in malum noſtrum ſumus. Nam propter ignauiam & perniciosiſsimam epiſcoporum aliorumq; paſtorum incuriam cuncta ſunt hæreticis plena, qui ſacramenta omnia execrantur, blaſphemijsq; conſpurcant.

Radix & origo Germanicæ Anglicæque ſtragis hoc noſtro ſæculo editæ.

Vnde ſequitur: Et ecce proijciam à vobis brachium ſeu armũ, quod eſt robur dignitatis veſtræ, & regiminis baculum. Ac demum diſpergam ſuper vultum veſtrum ventriculum ſolennitatum veſtrarum. Alia litera pro ventriculo impudentiori voce, ſed tamen ſignificantiori, habet, ſtercus. Et fit alluſio ad Moſaica ſacrificia, quibus animalia mactabãtur. Nam iam apud hæreticos adeò ſacramenta noſtra fœtere cœperunt, vt ſacerdotum vultus ſtercore ſordeſcere exiſtimentur. Simile eſt apud alium Prophetam: nempè Zachariæ. 11. O paſtor & idòlum derelinques gregem. Ad viuum profectò exprimit naturam ingeniumque paſtoris derelinquentis gregem. Eſt enim nil aliud quàm paſtoris idòlum: nempè imaginem tantùm præ ſe foris gerens & perſonam paſtoris, vt ſculptus lapis, re tamen ipſa carens. Gladius ſuper brachium eius: hoc eſt ſuper regiminis poteſtatem & ſuper dextrum oculum eius: puta ſuper rectum ſenſum & iudicium. Nam poſtquam libido ſua eos cogit eccleſiæ gubernaculum deſerere, illicò eis ſuadere incipit non ea obligatione teneri quam ſapientes docent: quod eſt oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille qui lux venit in mundum quotquot ſuper candelabrum eccleſiæ ſuę erexit, ſic illuminet & inflãmet, vt iura ſui muneris, tum clarè cognoſcãt, tũ & charitatis ardore moribus exhibeant! ¶ Argumenta ergo in fronte quęſtionis propoſita, quoniã ad id militabant, quòd neutiquàm epiſcopo liceat de diœceſi ſua decedere, facilimæ ſunt ſolutionis. Ad primum enim reſpondetur quòd non omnis qui à ſua eccleſia ſeſe in tempus aufert, fugere vt mer-

Ad primum argumentũ.

vt mercenarius cenſetur, ſed ille prorſus qui ob peculiare commodum id facit: videlicet ſalutem ſpiritualẽ populi corporali ſuæ poſt habens:ſecundùm illud Grego. in eâdem homilia: Stare in periculo ouiũ non poteſt, qui in eo quòd ouibus præeſt non oues diligit, ſed lucrum terrenum quærit. Et ideo opponere ſe cõtra periculũ trepidat, nè hoc quod diligit amittat. Ille ergo qui abſq; detrimento gregis receſſu ſuo periculũ ſibi cauet, non eſt mercenarius. ¶ Pariter ad ſecundum ex Prouerb. 6. reſpondetur quòd qui fidem ſuã alteri ſpondet, ſi legitimè eſt impeditus, ſatis per alium ſeruit. ¶ Ad tertium denique reſpondetur quòd cùm epiſcopus in altiori ſit gradu perfectionis quàm monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur ſe religioni mancipare.

Gregorius.

Ad ſecundũ argumentũ.

Ad tertium argumentũ.

TAmetſi pro captu noſtro diſputationẽ hanc & fortè prolixiùs iuſto abſoluerimus, non ſuppudebit fragmenta quarundã epiſtolarũ Athanaſij ſubſcribere, quæ ante nos alij, tum traduxerũt, tum præſenti quæſtioni appenſas curârunt. Sunt enim profectò digniſsimæ quas præſules vniuerſi cordi altiſsimè haberent impreſſas. Quem ergo legere non pigebit, eundem profectò neq; pœnitebit legiſſe: qui verò tædio iam confectus legere recuſauerit, non grauabitur ſcriptas habere. Sanè vt conſtet quàm hæc quæſtio fuerit antiqua, quamq; ſanctiſsimis illis patribus affirmatiua eius veritas, ſanctiſsima, quamq; duxerint epiſcoporum reſidentiam ad animarum ſalutem & perpetuitatẽ Chriſtianiſmi neceſſariam. Irrepſerat enim iam tunc mos vt epiſcopi Imperatoriam vrbem Conſtãtinopolim, cuius Athanaſius patriarcha erat, frequentare. ¶ Primam ergo ſcripſit epiſcopo Cretæ: qui dum abſens à ſua eſſet eccleſia proponebat illuc proficiſci: quòd quidem propoſitum præcipuis laudibus & rationibus commendat. Chariſsime enim, inquit, mi frater & comminiſter, gratia tibi & pax à Deo. Conſilium iſtud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata eſt, fortis viriliſq; animi, ac ſurſum tantùm aſpicientis, verè ac legitimè certantis, & nomini ac vocationi ſuæ reſpondentis viſa eſt: non autem mercenarij, & fugientis, non ſolùm ſi lupum videat, ſed ſi vulpem: vnde gregi Chriſti principis paſtorum damnum creet, & animæ ſuæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphaſim. Et ſequitur:

Prima epiſtola Athanaſij ad firmandã reſidentiam epo Cretæ deſtinata.

Cur enim iſte, ſcilicet, qui in ſua non permanet diœceſi, non potiùs vitam priuatam viuere maluit, ſi cogitabat ſuccumbere, ſeq;, non oues paſcere, pro quibus ſanguinem ſuum Chriſtus profudit? Quemadmodùm non venit huic in mentem eius qui maledicto eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quanuis facere nomine ſimulet, in cuius alioqui animo inſidet, quod de inſipiente ſcriptum eſt, qui dixit in corde ſuo, non eſſe Deum. Neq; enim Deum ponunt, qui hæc in conſpectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis eſſe negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus nè ſimus, adſcribatq; nos inter fideles diſpenſatores, concedatq; benignè, vt præſtò ſimus principi paſtorum ad perficiendum quæ oportet, ponamuſq; animas pro ouibus eius, qui ſimul id & exemplo demonſtrauit & edicto ſanxit. Præceptum ergo in verbis Chriſti Ioan. 10. agnouit. Et paucis interiectis: Quam ob rem, inquit, veris paſtoribus non eſt tutum non vigilare, & non circumquâq; omnia luſtrare, oueſq; errantes ſolùm quærere, ac non magis ſolicitos eſſe pro ijs quæ non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iuſto Dei permiſſu ac iudicio nobis illatæ ſunt: quia ſcilicet non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed ô animarum noſtrarum detrimentum! O ingentes pœnas nobis ob noſtras libidines, & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererũt, infligendas! hoc inquam malum vt gens ſancta, per omnes campos & montes vitio paſtorum abſentium diſperſa ac diſsipata eſſet! Debent ergo hoc facere, (hoc eſt in ſuis diœceſibus reſidere) omnes boni paſtores, quicunq; hoc nomine digni ſunt: ita vt qui ceſſârit, non ſit impunè ceſſaturus. Etenim ſi quiſque paſtor in diœceſi quæ ſibi obtigit, vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna nõ eſſe futura in populo. Perinde nanq; eſſe videtur gregem abeſſe à paſtore, vt cœcum duce carere. Sanè augẽtur oues, & in tutò ſunt, cùm præſunt veri paſtores: non autem qui ſolùm ebibant lac, & lana tegantur: omniq; ſtudio, & arte ſeipſos, non oues paſcant. Hec atq; alia id genus multa in illa epiſtola. ¶ Secundam miſit epiſcopo Sardenſi: vbi ſtatim à proloquio ſic incipit: Scio te non ignorare, quæ à ſanctis Apoſtolis de conſtitutione rerum Eccleſiaſticarum ſancita ſunt. Ex quibus vnum eſt, vt quiſque paſtor, intra ſuos

Secũda eiuſdem epiſtola miſſa epiſcopo Sardenſi.

fines inſiſtat propter pacem, & charitatem, quarum eſt Ieſus arctiſsimum vinculum, quod ſolui non poteſt. Scis præterea, vt quales nos eſſemus, appareret, quibus nobis verum paſtorē deſignantibus magnus ille Pontifex Chriſtus munus paſtoris definierit: nēpe mutua in illū charitate. Alludit ad illud, Diligis mē plus his? Deinde nō ignoras ornatum egregij paſtoris, qui ſit animas ſuas euidēter cogniturus, Hoc eſt de facie: de quo in Prouerb. ſcriptum eſt quòd bonus paſtor de facie cognoſcere gregem debeat. Et infrà: Intellexiſti etiā quis ſit mercenarius & qualis, de quo pudet me tum dicere, tum tacere: cùm ſatis ipſe ſtatus temporum, & rerum, eum oſtēdat, atq; coarguat. De quo ſi attentè audiam prophetas, cùm in mei ſimiles paſtores his verbis inuehūtur, Paſtores paſcūt ſeipſos, nō oues. Et illud: O paſtores qui perditis oues paſcuæ! Item, ſacerdotes legem Domini occultârunt, & legem meā violârunt, & ſancta mea profanârunt. Item illud, Lanis ouium indui, & mactare quod pingue eſt, lac bibere. Hæc inquam attentè audiens, quid faciam, nè metuam eos, qui me redarguunt, & clarè ob oculos mihi ponunt, qualis ſim? Quæ ſi fabulas putat, qui in ignem illum extremum non intuetur, mihi fabulæ non certè, ſed ita horribilia omnia eſſe videntur, vt horrore excedant, conſumantque medullas. Neque tamen curamus, facere pro viribus, nè propter aliquod ex his vitium, ac ſcelus, conſtricti vinculis arctiſsimis, pœnis ſempiternis afficiamur. Sed quod ſubinde ſequitur eſt notatu dignum. Ait nanque quòd cùm à principio conſtitutum eſſet vt bis quoquo anno ſynodus haberetur, poſteà commodius viſum eſt haberi ſemel, nè oues propter crebram abſentiam paſtorum facilè à lupis inuadi poſſent. Vide quantæ illis patribus curæ erat reſidentia, vt eius gratia à ſynodo celebranda abſtinerent. Et ſequitur ad mores noſtrorum temporum accommodè contra illos epiſcopos qui deſertis ſuis gregibus in curia Conſtantinopolitata verſabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quàm cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis, quæ prohibent nè pauliſper quidem impunè à grege abeſſe. Auſculta, lege diuina eam ſic eſſe iuſſam reſidentiam, vt nè pauliſper quidem liceat impunè à grege abeſſe. Et ſubdit: Ac niſi, vt Apoſtolus ait, inimicus viderer, verum eloquens, poſſem aliquid verè dicere: Quid, quæſo, iuuat iſtos epiſcopos, & paſtores in vrbe morari, niſi (omittant alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, nè ſi idem diu ſit patriarcha, res omnes eccleſiaſticæ cōpoſitæ ſint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere iſti conſueuerunt, ex quo Conſtantinopoli potiti ſumus. Quod quidem cum reliquis malis non eſt ambiguum & incertum quin iram Dei nobis augeat. Certum enim eſt paſtores qui gregem negligunt non impunitos inultosq; diſceſſuros: tamen ſi fortaſſe non ita videatur ijs qui ſponte velamen obtendunt, nè limatam Euangelij veritatem aſpiciant. Hæc ille. ¶ Et in alia tertia epiſtola ad epiſcopum Apameæ, inter alia ſic illum admonet: Vt debet verus epiſcopus reſideas ſanctè ad ſanctam aram, de qua tibi participandum eſt, ſicuti Dominus pronuntiauit, Dignum eſſe operarium mercede ſua. Quam ob rem non eſt exiſtimandum, licère tibi diu quauis de cauſa abeſſe: quin potiùs faciendum tibi eſt, vt celeriter ire poſsis ad eam eccleſiam, quæ tibi addicta eſt, & commendata vt ei præſis. ¶ Sed in alia ad eundem quæ quarta eſt, verba etiamnum maioris emphaſis accumulat. Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Chriſti commiſſus eſt, ſi dignitatem muneris nôrit, iniquum eſſe arbitror, non vſq; ad ſanguinem ei ſtudere & incumbere niſi fortè ignoraueris Deum eſſe qui dixerit, Petre amas me, paſce oues meas. Sed hei mihi non iam paſtores oues paſcūt, ſed ouibus tanquàm pane paſcuntur! iam horribilia illa mala paſtorum, quæ propheta Ezechiel deſcribit, ſumma licentia irrepſerunt! Quæ ſi talia tamq; grauia vobis videntur, age optime vir contentus eſto tua diœceſi, permane in ea, fac ſis cū ouibus tuis, vt vſq; ad ſanguinem illis affixus, quas quidem nunc in frutetis, inter ficus & roſas, atq; in montibus diuina prouidentia cuſtodit. Neq; enim quod certiſsimum eſt, virga, & baculo tuo paſtorali fit, vt in paſcuis virentibus pacis, & bonorum cœleſtis Hieruſalē eæ ſint. Scis enim qui ampliùs ſex menſibus à diœceſi abfuerint, niſi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatū eſſe, vt ſacerdotiū & gregē amitterēt. Verùm nouū conſilium, & ſceleratum hic à noſtræ ætatis hominibus excogitatum eſt, ſcilicet mittitis aliquem qui ſciat mulgêre gregē, ipſi verò in vrbe Conſtantinopoli ſpectatis propter præfecturas

Tertia epiſtola eiuſdē.

Quarta epiſtola.

fecturas ciuiles, ſubſcriptiones, intēpeſtiuas ordinationes: adde etiā bullas, & decreta. Noſtra hæc ſunt tempora. Et tanquam impunè ſit vobis futurum, ita procul à diœceſi vobis cōmiſſa receditis, & alia huiuſmodi vt cuiq; libet committitis: oportebat potiùs cunctis epiſcopis vndiq; in vnum congregatis, ſuam cuiq; diœceſim funiculo diſtributionis circumſcribi, atq; ita patriarchæ partem ſuam à vobis aſsignari, aut vos à patriarcha priuari. ¶ Alias præterea de eâdem re ſubnectit epiſtolas, quas nè faſtidio eſſe perſiſtā miſſas faciam. Sed & ad Imperatorem qui Conſtātinopoli ſinebat epiſcopos degere, nec cogebat eos ad ſuas eccleſias abire, multa etiā commemorat: inter quę ait: Si tu oues paſtori committeres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum verò quieti ſuæ, ſuiſq; cupiditatibus indulgere & ſeruire, dic obſecro, relinqueréſne paſtorem impunitū? Non patimur oues pecudes impunè negligi, & patiamur paſtores animarum impunè ſeipſos paſcere, non oues? Quid quæſo apud Deum excuſabimus? Vtinámne illud nobis exprobretur: Omnes quærunt quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti. ¶ Deinde aliam de eâdem re ad eundem hoc tenore ſubtexit: Si verum eſt quod dici ſolet, qui gregem paſtore priuat, vtriq; periculum creare, profectò graue ſupplicium manet eum, qui paſtorem arcet ab ouili: debetq; qui paſtor eſt, vſq; ad ſanguinem pro grege Chriſti non relinquendo labores perferre: niſi cùm opùs fuerit in ſynodo ſingulis annis ad agendū de rebus neceſſarijs pauliſper abeſſe: quibus concluſis celeriter redeundū illi ſit, ſi crediderit ſe redditurum rationem ſummo paſtori Chriſto, & ſi dignus eſt nomine paſtoris. Niſi fortè etiā propter neceſsitatem ad vtilitatem animarū pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha ſtatim rediturus vocetur. Quòd ſi aliter epiſcopis aut Imperatori videatur, ſiue quid ſecùs fiat, minimè ipſe ſequar, neq; aſſentiar vllo modo. Neque enim rationem habebit Deus cauſationum noſtrarū & cupiditatum, ſed rationes repoſcet de veritate, iuſtitia, diuiniſq; legibus, & ſtatutis. ¶ Ac demum in alia breuiori ſic habet: Memento ſcripturæ quæ iubet contriſtari potiùs homines quàm Deum, tibi verò Imperator, cur graue videatur iuſtitiam, temperantiam, miſericordiam populis tuis ſancire, & inde nō modò nullum incommodum reportare, ſed potiùs operibus bonis conciliare Dei miſericordiam? Quid iuſtius, quàm ſi epiſcopus quiſq; iubeatur, velit, nolit, ad diœceſim ſuā redire? an non hoc debitum ſoluere tenentur? idq; canone ſancitum eſt? Video fuſiùs rem hanc diduxiſſe quàm cuiquàm fortè par cenſebitur: haud me tamen prolixitatis pœnitet.

Fragmentū alterius epiſtolæ ad Imperatorem directæ.

QVAESTIO QVARTA, De vinculo & modo quo epiſcopi & ſacerdotes tenentur ſua bona diſpenſare.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm epiſcopo liceat aliquid proprium poſſidere.

QVARTAM præſentis libri quæſtionē propoſuimus de vinculo & modo quo ſacerdotes, & præcipuè parœcij ac potiſsimū epiſcopi bona eccleſiaſtica diſpenſare tenentur. Quæ quidem quæſtio vſque adeò me diu multumq; ancipitem habuit vt maluerim alios audire qui me ſatis docerent, quàm meam explicare ſententiam. Verùm tamen ea proferam quæ de hac re meditatus ſum: alij verò iudices ſunto. Eſt enim res abſtruſa & perplexa, vtrinq; porrò ſuis ſubnixa rationibus ac teſtimonijs. Præterea cognitu perquàm neceſſaria. Primus ergo articulus eſt vt ordinem Diui Thomæ non deſeramus, vtrū epiſcopo liceat aliquid proprium poſſidere. Eſt enim Chriſti oraculum apud Matth. cap. 19. Si vis perfectus eſſe vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & ſequere me. vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requiſita docetur. Epiſcopi autem ſtatum perfectionis profitentur: ergo non iuſtiùs poſſunt propria poſſidere quàm monachi. ¶ Secundò epiſcopi, vt ſuprà ſatis comprobatum eſt, & gloſſa habet Lucæ. 10. Apoſtolorum locum tenent: Apoſtolis autem rerum dominium Chriſtus interdixit Matth. 10. Nolite enim, inquit, poſſidere aurum neque argentum

Primum argumentum.

Argumen. 2.

gentum neque pecuniam in zonis veſtris. Cuius obedientiam Petrus Matth. 19. confeſſus eſt: dicẽs, Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te: ergo epiſcopi nullum poſſunt habere dominium rerum. ¶ Tertiò. Cleros Græcè vt ad Nepotianum Hieroñ. author eſt, & refertur. 12. q. 1. can. Cleros. idem eſt Latinè quod ſors. vnde clerici ideo ſic appellantur, vel quòd de ſorte Domini ſunt, vel quòd ſors eorum Dominus: cuius autem poſſeſsio Dominus eſt, nihil extra ipſum poſsidere debet. Nam ſi aurum, ſi argentum, ſi poſſeſsionem, ſi variam ſupellectilem habet, cum iſtis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo videntur epiſcopi rerum dominio interdicti. ¶ In contrarium eſt can. Epiſcopi. Concilij Agatheñ. eâdem cauſa & quæſtione: vbi habetur quòd epiſcopi de rebus proprijs, vel acquiſitis, vel quicquid de proprio habent, hęredibus ſuis ſi voluerint relinquant.

Argumen. 3. *Hieronym⁹.* *Concilium Agathenſe.*

Titulus pręſentis quęſtionis, generalis eſt: quippe quo non diſtinguitur inter eccleſiaſtica bona atq; alia quæ naturali ciuiliq; iure obtinere poteſt epiſcopus. Duo nanque ſunt bonorum genera quæ epiſcopus poſsidet: videlicet alia quæ iure, ſeu hæreditario, ſeu donationis, ſeu quouis alio ſæculari, illi obtingunt, atq; alia eccleſiaſtica. Et de illis prioris generis nulla eſt ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa poſsidere valeãt, ſed de poſteriori erit tota rei diſputatio. In hoc ergo primo articulo ſolũ diſputatur an epiſcoporum ſtatus ſit ſtatus paupertatis ſicuti monachorum: ita vt nequeant propriũ poſſidere. Ob idq; perſpicua eſt ac facilimæ ſolutionis, quæ vnica concluſione continetur. Epiſcopi quanuis ſtatum perfectionis profiteantur, non tamen quemadmodùm monachi vt abſq; proprio viuere obligentur. Concluſio inquam plana eſt & conſtantiſsima: ob id quòd nihil in particulari de bonis Eccleſiaſticis affirmat. Quare inde poteſt veritatem ſortiri quòd iure ſæcularis acquiſitionis poteſt epiſcopis dominium rerum competere. At verò conſultò cum D. Thom. eſt à nobis generaliter aſſerta. Arbitror nanq; vt in ſolutione ſecundi planè quiſq; adnotare poteſt, & articu. ſequenti planius fiet, veram etiam illam ſenſiſſe de bonis eccleſiaſticis, pro ea portione quæ ipſis ratione ſtipendij obtingit. Probatur ergo ſecundùm iſtiuſmodi generalem ſenſum. Ad ea quæ ſunt ſupererogationis nemo niſi ſpecialiter ſe ad illud voto aſtringat cõſtringitur. Ait enim in epiſtola ad Paulinam & Armentariũ Auguſt. Quia iã vouiſti, iam te obſtrinxiſti: & aliud tibi facere non licet. Priùs quàm eſſes voti reus, liberum fuit quòd eſſes inferior: viuere autem abſq; proprio, opus eſt ſupererogationis: nempè non ſub præcepti vinculo, ſed ſub optione cõſilij comprehenſum: vt patet Matth. 19. Nam poſt neceſsitatem mandatorum, Si vis ad vitam ingredi, adiectum eſt vt qui velit perfectus eſſe, omnia quę habet relinquat vt ſequatur Chriſtum: epiſcopos autem manifeſtum eſt nõ ſe eiuſmodi voto irretire: quia neq; id ad paſtorale munus neceſſarium eſt: ſed ſatis eſt vt Chriſtum egregiè diligant: ergo epiſcopus ſecundùm leges ſuæ dignitatis non arcetur quo minùs dominio poſsit rerum fungi. ¶ Hîc nulla emergit dubitandi ratio, ſed hoc ſolũ eſt memoriæ mandandum quòd cùm epiſcopus religionis votum non emittat, fit vt nec votum faciat peculiare caſtitatis, præter id quod ſacerdotio adiunctum eſt, neq; votum paupertatis: ſed tantùm promittit obedientiã Papę, fidemq; ſuam huic eccleſiæ, à quo ideo vinculo niſi autoritate ipſius põtificis diſſolui nequit. Et ideo quatenus epiſcopus quiſq; eſt, nõ ei repugnat proprium poſsidere: nõ ſolũ hæreditario vel alio quouis ciuili iure, verùm neq; eccleſiaſtico. Haud enim ex parte ſuæ dignitatis ei repugnat iuſtum ſtipendium pro ratione ſuæ functionis percipere, cuius ſit verè dominus, ſicuti olim erant ſacerdotes & Leuitæ: Vtrùm verò tale eccleſiaſticum dominium alia ratione ſit eis prohibitum: nempè vt nullũ in decimarũ portionem habeãt quę ſibi prouenit, articulo proximo & ſubſequẽti examinandum eſt. Nunc ergo ſatis ſit cõſtitutũ, habere dignitatem epiſcopalem non eſſe paupertatis ſtatum, atq; adeò neq; epiſcopo repugnare habere dominium rerum quæ poſsidet.

Duo bonorũ genera quæ eṗs poßidet. *Concluſio reſponſiua.* *Probatio.* *Auguſtinus* *Documentũ*

AD primum igitur argumentum negatur propoſitio illa quòd ad naturã perfectionis aut ad perfectionis ſtatum generaliter & abſolutè neceſſaria ſit paupertas, ſed tantùm eſt neceſſaria ad peculiarẽ perfectionis ſtatum religioſorum. Quòd enim ad perfectionem non ſit neceſſaria, iam ſuprà lib. 8. ſatis conſtitutum eſt: vbi monſtrauimus perfectionis rationem in copia charitatis conſiſtere, ad quam quiſque quocunque ſtatu

Ad primum argumentũ.

ſtatu progredi poteſt. Ad ſtatum autem religioſorum ob id eſt paupertas neceſſaria quòd profitentur perfici (hoc eſt) perfectionem diſcere & comparare, cui quidem inſtituto rerum poſſeſsio onerieſt & impedimẽto. Epiſcopi autem non profitentur perfici, ſed perficere. Quocircà eas debent in charitate radices iecisſe vt à nullo vento poſsint inde eradicari: nempe neq; ab amore diuitiarum, quas poſsident, neq; ab alio quouis hu-

Gregorius. mano affectu. Exemplo Grego. in cuius vita ad Heremitam reſponſum diuini oraculi refertur, quòd plus ipſe ſuam catam quàm ſuas ille diuitias diligeret. Quare adoleſcenti non dictum eſt, Si perfectus es: aut, ſi vis eſſe perfector: ſed, ſi vis perfectus fieri, vade & vende &c. A Petro verò dum paſtor inſtituitur nulla exigitur paupertas, ſed charitatis

Ad ſecundũ. culmen. ❡ Ad ſecundum tres applicat diuus Thomas reſpondendi modos. Vnus eſt

Hieronym⁹. Hierony. idẽq; myſticus: vt ſub nomine auri & argenti prohibiti ſint prædicatores ſapientiæ atque eloquẽtię huius ſæculi inniti.

Auguſtinus. Alius verò eſt Auguſti. in libr. de conſenſu Euangeliſtarum: nempe vt illud: Nolite poſſidere, &c. non habeat vim præcepti, ſed potiùs permiſsionis. Ac ſi dixiſſet: Non opùs eſt vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquàm operarijs victum ſuſcipere. Vnde ſubdit: Dignus eſt operarius mercede ſua. Nam quòd noluit Paulus, vt. 1. ad Corinth. 9. refert, aliquando vti oblata ſuſtentatione, opus erat ſupererogationis. Sed ter-

Chryſoſt. tia reſponſio eſt Chryſoſto. vt inhibitio illa intelligatur peculiariter facta diſcipulis dũ ad prædicandum Iudæis mittebantur: tum vt populus ille faciliùs alliceretur, tum etiã vt ipſi firmiorem haberent fiduciam, quod diuina ſubſidia non eſſent eos defectura. Ex quo ideo neq; ipſi neque eorum ſucceſſores obligantur abſque proprijs ſumptibus euã-

Paulus. gelium prædicare. Quare Paulus, vt. 2. ad Corinth. 11. de ſe meminit, ab alijs eccleſijs ſtipendia mendicabat, quò poſſet gratis prædicare Corinthijs: quæ ideo aliundè ſibi miſſa iure poſsidebat. Confirmat præterea inde diuus Tho. ſolutionem, nempe poſſe epiſcopum propria poſsidere, quòd ſtultum eſſet ſanctos illos Pontifices Athana. Ambro. & Auguſt. eiuſmodi præceptum ſanctitatis fuiſſe tranſgreſſos. ❡ Duo hìc tamen circa hanc ſolutionem non ſunt diſsimulanda. Vnum eſt quòd ſolutio neq; vera in totum

Scrupulus. apparet, neq; argumento ſatisfaciens. Apparet enim negare verè apoſtolos fuiſſe profeſſos paupertatem: quod falſum eſſe ex auctoritate ab ipſo citata conſtat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec ſatisfacit eidem auctoritati quam in argumento aſſumpſerat. ❡ Ad hoc reſpondetur hìc diuum

Thom. nõ diſputare de apoſtolis vtrùm tria *Solutio.* vota, vti modò religioſi, emiſerint, tanquàm religionum futurarum exemplaria: quod quidem idem diuus Thom. vt lib. 8. vidimus 2. 2. q. 88. artic. 4. concedit: ſed modò tantùm de illis diſſerit quatenùs apoſtoli erãt & epiſcopi. ad quem quidem ſtatum non neceſſe attinet paupertas. ❡ Alterum hìc maximè

adnotandum eſt quod hìc affirmare vide- *Dubitatio.* tur: imò planè affirmat quòd poteſt epiſcopus habere dominium, non ſolùm rerum alio iure acquiſitarum, verùm ſtipendij eccleſiaſtici quod ſuæ functioni deputatum eſt. Nam argumentum erat quòd epiſcopi quatenùs epiſcopi, hoc eſt verbi prædicatores, debent eſſe pauperes. Et reſponſio eſt illius negatio. Vnde cùm paupertas in negatione dominij conſiſtat, & in hoc neget debere eſſe pauperes quòd poſſunt functionis ſuæ ſtipendia poſsidere, concedit eis illorũ dominium, paupertati contrarium. Sed de hoc preſsiùs artic. 3. ❡ Vt autem planè ſo- *Solutio.*

lutio tertij intelligatur, notandum eſt quòd Deus dicitur pars clerici, non vt dicat reſpectum ad aliam partem ab ipſo clerico poſſeſſam, ſed ſicut vnus hæres poſsidet partem hæreditatis quæ ſibi eſt tota ſubſtãtia, quæ dicitur pars reſpectu alterius quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia: debet clericus contentus eſſe Deo quem poſsidet, vt cum illo nihil aliud poſsideat: non quòd nequeat poſsidere famam, & honorem, & ſalutem, & aliqua bona tẽporalia, ſed quòd reliqua omnia ad nutum eius poſsideat. Itaque ſtudium erga Deum nullatenùs per curam aliarum rerum diminuatur. Hoc enim eſſet ſecundùm Hieronym. aliquid extra Deum poſsidere. Qui verò ſic Deũ poſsidet, Deus eſt ſua pars: hoc eſt tota ſua poſſeſsio reſpectu reliqui vniuerſi, quem alijs poſsidendũ relinquit.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm epiſcopi mortaliter peccent ſi bona eccleſiaſtica quæ procurant pauperibus non largiuntur.

NE filum diui Thom. rumpamus quæritur ſecundò vtrùm epiſcopus mortaliter peccet ſi bona eccleſiaſtica quæ procurat pauperibus non largiatur. Apparet enim Ambroſius id definire inter exponendum illud Lucæ. 12. de homine diuite cuius ager vberes attulit fructus. *Primum argumentum. Ambroſius.* Ait quippe, Nemo proprium dicat quod eſt commune: plus quàm ſufficiat ſumptui, violenter obtentum eſt. Et paulò pòſt, Neque minus eſt criminis habenti tollere, quàm cũ poſsis & abundas denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere criminale delictum eſt: ergo epiſcopi qui quæ ſibi ſuperſunt in pauperes non effundunt, lethaliter delinquunt. *Secundum.* ¶ Secundò ſuper illud Iſai. 3. Rapina pauperum in domo veſtra. ait Hierony. gloſſa quòd bona eccleſiaſtica ſunt bona pauperum. Idem ad Dama. 16. q. 1. cano. quoniam. quod iam ceu prouerbium vulgò ſuſceptum eſt: quicunque autem id quod alterius eſt, vel ſibi vſurpat, vel in alios vſus diſpendit, mortaliter peccat, atq; ad reſtitutionem tenetur: ergo cùm epiſcoporum bona, eccleſiaſtica ſint, fit vt ſi quæ ſibi redũdant, aut ſibi retinent, aut conſanguineis largiuntur, ad reſtitutionem teneri videantur.

Tertium. ¶ Tertiò. Multò magis ſacerdotibus licet de rebus eccleſiæ ea accipere quæ ſibi neceſſaria ſunt, quàm ſuperflua augere. Ait verò in *Hieronym⁹.* epiſtola ad Damaſum Hiero. & refert. 1. q. 2. clericos illos cõmodè ſtipendijs eccleſiæ ſuſtentari, quibus parentum & propinquorũ bona nulla ſuffragantur: qui autem bonis parentum & opibus proprijs ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium committunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apoſtolus. 1. ad Timoth. 5. Si quis fidelis habet viduas, ſubminiſtret illis, & non grauetur eccleſia: vt ijs quæ verè viduæ ſunt ſufficiat: ergo multò eſt certius tunc epiſcopos mortaliter delinquere, cùm ea quæ ſibi de bonis eccleſiaſticis exundant, pauperib⁹ non profundant. ¶ In contrarium eſt epiſcoporum quorundam vſus qui ea quæ ſuperſunt non cuncta pauperibus erogant: Sed ad ampliandos reditus eccleſiæ, idq; (vt apparet) laudabiliter expendunt.

OPeræ pretium eſt in fronte diſputationis noſtræ textum diui Thom. in concluſiões diſtribuere, quas explicatioris lucis gratia ſeptẽ numero conſtituemus. Perſiſtẽdũ autẽ eſt in ea diſtinctione inter epiſcopi bona quæ propriè, puta aut hæreditario aut alio ciuili iure poſsidet, & bona eccleſiaſtica. Eſt ergo prima concluſio. *Prima concluſio.* Propriorũ bonorum, hoc eſt quod iure ſæculari epiſcopi poſsident, verum habent dominium. Hæc iam ſuprà art. 1. ſatis eſt confirmata ex eo ꝙ ſtatus epiſcoporum nõ eſt paupertatis profeſsio. Quo fit vt ex rerum ipſarum conditione & natura non teneantur iuſtitiæ lege ea pauperibus vel alijs erogare, ſed & retinere poſſunt, & vt libuerit elargiri. ¶ Secunda concluſio. *Secunda concluſio.* Quanuis poſsint in earũ diſpẽſatione ſicuti ſæculares ciues peccare, nempe aut propter auaritiam contra debitum charitatis eas retinendo, vel indignè prodigendo, nemini tamen ad reſtitutionem obligantur. Enimuerò vt. 4. libr. ſæpe diximus, vbi iuſtitia non violatur, nulla inde reſtitutionis obligatio emergit. ¶ Tertia concluſio. *Tertia concluſio.* Epiſcopi bonorum eccleſiaſticorũ ſunt diſpenſatores vel procuratores. Hoc patet *Auguſtinus.* ex verbis Augu. ad Bonifaciũ Comitẽ: q̃ referuntur. 2. q. 1. can. vltimo. Si priuatum poſſidemus quod nobis ſufficiat, non illa bona noſtra ſunt, ſed illorum quorum procurationem gerimus: proprietatẽ nobis vſurpatione damnabili vindicemus. Hinc fit bona illa optima fide eſſe ab illis diſpenſanda, ſecundùm illud primæ ad Corinth. 4. Hìc iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi poſſeſsis intelligitur, vt ſubſequentes declarabunt. ¶ Et ideo de eorum diſtributione ſubtexitur quarta concluſio. *Quarta concluſio.* Eiuſmodi bona eccleſiaſtica non ſolùm in vſus pauperum, verùm & in diuinum cultum, & in miniſtrorum ſupplendis neceſsitatibus ſunt expendenda iuxta tenorẽ decreti Simplicij Papæ. 12. q. 2. qui ait, *Simplicius Papa.* De reditibus eccleſiæ vel oblatione fidelium ſolis epiſcopis ex his vna portio remittatur. Duæ eccleſiaſticis fabricis & erogationi pauperum profuturę à presbytero ſub periculo ſui ordinis miniſtrentur: vltima clericis pro ſingulorũ meritis diuidatur. ¶ Quinta cõcluſio. *Quinta concluſio.* Vbi diſtincta ſunt bona quæ debẽt in vſum epiſcopi cedere ab alijs tribus quæ pauperibus ac miniſtris & cultui addicuntur, ſi epiſcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, non dubium quin contra fidem diſpenſationis mortaliter delinquat, & ad reſtitutionem teneatur. Concluſio per legem commmutatiuę iuſtitiæ innoteſcit: nam in

tali

tali caſu verè furtum alienæ rei committit.
Sexta concluſio. ¶ Sexta concluſio. De his quæ ſpecialiter vſui epiſcopi deputata ſunt eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: vt ſcilicet per immoderatũ affectum & vſum peccet quidem ſi immoderata ſibi retineat,& alijs non ſubueniat,ſicut requirit debitum charitatis.
Correctio literæ D. Tho. Corrigendæ ſunt impreſsiones quibus deeſt vltimum hoc verbum, Sicut requirit debitum charitatis. Imò vehementi opinione teneor deeſſe etiam quod ad reſtitutionẽ non teneatur. Contra quam dixerat in ſuperiori concluſione: quandoquidem ait, Eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: quorũ prodiga conſumptio reſtitutionẽ non expoſcit.
Septima concluſio. ¶ Septima concluſio. Si verò non ſint prædicta bona,diſtincta, eorum diſtributio fidei epiſcopi committitur. Deeſt etiã in multis impreſsionibus totum illud, Si verò non ſint prædicta bona: in quibus ideo legitur,non ſubueniat diſtincta. quare fit litera inintelligibilis. ¶ De his ergo indiſtinctis adhibet̃ expoſitio cõcluſionis: nẽpe ꝙ ſi in modico diſtributio vel deficiat vel redũdet, poteſt id quidem fieri abſq; bonæ fidei detrimento: Siquidem nequit homo pũctum vbiq; virtutis tam certum tenere quin pro humana conditione in alterutrum vergat extremum. Si verò ſit multus exceſſus,tunc neq; latere poteſt,neque à peccato mortali excuſari: quoniam tũc bona fides violatur: atque adeò diſtributiua iuſtitia. Vnde tres denotantur maculæ infidelis ſerui, Matthæ. 24. vbi ſic legitur: Si dixerit malus ſeruus in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij contemptum: & cœperit percutere conſeruos ſuos: quod pertinet ad ſuperbiam: Manducet autem & bibat cum ebrioſis: quod pertinet ad luxum,cuius gratia mala fide fit diſpẽſatio: veniet dominus ſerui illius in die qua non ſperat,& diuidet eum, ſcilicet à ſocietate bonorum: & partem eius ponet cum hypocritis, ſcilicet in inferno. Ecce literam diui Thom. quam in fronte diſputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò eſt in articulo ſequenti,vbi inter alia & argumenta quoque ex Ambroſio & Hieronymo in capite quæſtionis propoſita diſſoluentur.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm epiſcopi ac reliqui ſacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum eccleſiaſticorum qui illos pro ſua portione contingunt.

PRAEIACTA ergo ſententia ſancti Thom. ſubſeque̅ter circa ſingulos eius articulos,qui generales ſunt,moueñtur ſinguli in particulari. Et primò circa priorem quo diſputatum in genere eſt,vtrùm epiſcopi poſsint habere rerũ dominium, quæritur in particulari circa ſextam concluſionẽ, vtrùm tam ipſi quàm reliqui ſacerdotes verum legitimumq́ue habeant dominium eorum fructuum eccleſiaſticorũ qui ſe pro ſua portione contingunt. Sunt enim innumeræ autoritates quæ à parte negatiua militare videntur. Illæq; in primis ſacræ paginæ. Nam etſi ſtatus clericorum non perinde atque monachorum votum habeat paupertatis annexum, ſaltem eorum quæ ipſis pro clericali functione miniſtrantur,nihil eis videtur competere,præter victum & veſtitum: iuxta verbum Domini, Dignus eſt operarius cibo ſuo, & verbum Pauli. 1. ad Timo. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſumus: ceu boues,quod ait alibi, aream triturantes. Quocirca apoſtoli miſsi ſunt ad prædicandum ſine pera,iuſsi non poſsidere aurum neq; pecuniam. Atq; eam ob rem in libro præcedenti ſub titulo de ſimonia monſtrauimus, nihil debere clericis, neque ipſi quicquam alio iure poſſe à plebe pro adminiſtratione ſacramentorum & reliquis ſpiritualibus functionibus percipere,quàm iure ſuſtentationis. ¶ Secundò accedit huc & ſanctorum patrum numeroſiſsima teſtimoniorum turba. Nam præter loca Ambroſij, Hieronymi, & Auguſtini proximè citata, grauiſsimus Proſper. 12. q. 1. can. expedit. ait, facultates eccleſiæ non eſſe proprias,ſed in communi poſsideri. Et in cõcilio Agathen. vt illic refertur, can. epiſcopi. habetur quòd quidquid de prouiſione eccleſiæ fuerit, ſiue de agris,ſiue de fructibus,ſiue de oblationibus, omnia in iure eccleſiæ ſunt ſeruanda. Et Vrbanus Papa ibidem in can. res. ait, Res eccleſiæ non quaſi proprias, ſed vt communes,non in alios quàm in præfatos vſus,puta in ſubſidium pauperum,& miniſtrorum,

&

& cultus diuini eſſe diſpenſandos. Et eâdem cauſa & quæſtione, cano. epiſcopus. qui eſt concilij Antiocheni, habetur, quòd epiſcopus eccleſiaſticarum rerum habeat poteſtatem ad diſpenſandum in omnes qui indigent cum ſumma reuerentia & honore Dei: participet autem & ipſe quibus indiget: ſi tamen indiget. Et inter Canones Apoſtolorum eſt trigeſimusnonus, talis: Omnium negotiorum eccleſiaſticorum curam epiſcop⁹ habeat, & eadem vt Deo contemplante diſpenſet: neq; illi liceat ex his aliquid omninò contingere, aut parentibus proprijs quæ Dei ſunt condonare: quòd ſi pauperes ſint, tãquàm pauperibus ſubminiſtret. Et ſuprà citatus ad Nepotia. Hieronymus ait clericorum hæreditatem ſolum eſſe Deum, cùm quo nihil aliud debent poſſidere. Et ibîdem eâdem cauſa & quęſtione, cano. quia. aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus: iuxta ſanctorum patrum traditiones nouimus res eccleſię vota fidelium eſſe, pretia peccatorũ, & patrimonia pauperum. Et cano. decimæ. ait Auguſtin. quòd qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis ſuis vbi ipſe habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante ęterni iudicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus erogatam, ſuis vſibus reſeruauit. Quare idem de ſacerdotibus cenſendum erit ſi illas non diſpenſauerint. Multa huiuſmodi ſunt ſanctorum loca. Et Hieronymus ad Damaſum: & refertur ca. quoniam. 16. q. 1. clerici qui ſecularibus bonis affluunt, non poſſunt bonis pauperum ali.

Hieronym⁹. *Auguſtinus*

¶ In contrarium autem facit textus in cap. vnico, de clerico non reſidente. vbi habetur quòd qui diuinis officijs non interſunt, niſi infirmitas ſeu iuſta & rationabilis neceſsitas, aut euidens eccleſię vtilitas releuet, non ſunt domini quotidianarum diſtributionũ: neque faciunt eas ſuas, ſed ad reſtitutionem ſic perceptorum obligantur. Vnde è contrario ſenſu colligitur quòd reſidẽtes verum dominium earundem diſtributionũ acquirant, atq; eadem ratione aliorum eccleſiaſticorum fructuum.

QVæſtio præſens, vt initio dicebam, nimiũ ambigua eſt. Sanè cùm ſanctorum teſtimonia primo verborum ſonitu diuerſè appareant illam definire quàm ratio penitiùs inſpecta videtur permittere. Miſſa ergo hinc faciamus epiſcoporum ac ſacerdotum bona ſecularia: de quibus, vt articulo proximo concluſum eſt, nemo ambigit: ſed omnes conſentiũt priuato dominio à ſacerdotibus poſsideri. De eccleſiaſticis verò tres, vt ſępe numerò aſſolet, verſantur opiniones. Vna eſt Alexandri de Hales grauiſſimi autoris. 3. parte. q. 36. membro. 5. ar. 2. Et Richar. in. 4. diſt. 45. artic. 3. q. 1. qui expreſſè aiunt fructuum eccleſiaſticorum clericos ſolùm habere vſum, & non proprietatẽ. Atq; hanc fermè amplexi ſunt doctores iuris canonici: vt Archidia. ſuper cap. ſtatutum. §. aſſeſſorem. de reſcript. lib. 6. vbi ait hęreticum eſſe in iure quòd eccleſiaſticus acquirat ſibi verum dominium fructuum præbendę vel eccleſię. Cui accedit Panormi. in. c. cùm eſſes. de teſtamen. Et Dominicus in. c. præſenti de offi. ordin. Et, qui non eſt in poſtremis habendus, eidẽ opinioni adſtipulatur, Tho. Vualdenſ. tomo. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor ſubſequentibus. Vbi multis patrum teſtimonijs videtur ſibi conſtantiſsimè probare nullum penes clericos eſſe eccleſiaſticorum bonorum dominium. Secunda nihilo minùs opinio eſt quam hîc tenet ſanctus Thomas: videlicet quòd illius portionis quę particulariter applicata eſt epiſcopo perinde videtur dominus atq; aliorum bonorum quę ſęculariter poſsidet: vt patet in ſexta concluſione. Secùs ſi omnia bona eccleſię in communi poſsiderentur, & eius eſſent diſpoſitioni mandata: vt patet in tertia & ſeptima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in 4. in materia de reſtitutione. Tertia eſt Caieta. loco præſenti, quam etiã ſuprà inſinuauit, vt lib. pręcedenti ſub titulo, de decimis, vidimus. Partim enim tenet cum ſancto Tho. nempe quòd regulariter epiſcopi ſint domini ſuę portionis, poſtquàm facta eſt bonorum diſtributio in quatuor partes. Meditatus eſt tamen eam exceptionẽ, quòd quando portio illa quæ ipſos contingit eſt notabiliter abundans, tunc tenentur duas partes eiuſdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quanuis expreſſè non affirmet vtrùm teneãtur iure charitatis an iuſtitiæ: tamẽ ſentire videtur quòd teneantur de rigore iuſtitiæ, ſicuti anteà quàm eſſent diuiſa bona. Ex quo fit conſequens ſecundùm eum neutiquã eſſe verè dominos eiuſdem portionis, ſicuti non erant tunc totius acerui. ¶ At verò ſecunda opinio adeò mihi ſemper pro meo exili iudicio perſuaſa fuit, vt quandiu eccleſia cõtrarium non definierit,

Prima opinio Alexan. Halen. *Richardus.* *Archidiaco.* *Panormita.* *Dominicus.* *Tho. Vuald.* *Secunda opinio S. Tho.* *Adrianus.* *Tertia opinio Caietan.* *Probat̃ opinio S. Tho.*

nierit, neſcio an de illa decidere poſſem. Eò potiſsimùm cùm ſanctus Tho. eam teneat: neq; vllus eiuſdem ordinis pater contrariũ expreſſe dicat. Non quòd clerum aut certè epiſcopos ab eleemoſynarum vinculo abſol uere moliar. Imò quàm eos crediderim eidẽ mandato eſſe obnoxios, arti. ſequẽti expromam. Sed quod vbiq; cuperem vnã quamlibet rem ſuo loco & iure pro meo modulo collocare. ❡ Ad plenam ergo rei intelligentiã duo ſtatim præ foribus prænotare oportet. Vnum ſcilicet de diuerſis eccleſiæ bonis, atq; alterũ de varijs eius ſtatibus. Hæc enim ſummoperè rem dilucidat. Et quãtũ ad primum, quatuor ſunt bonorum temporaliũ genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu eccleſiaſtico reponebantur. Prima videlicet erant quæ Chriſtifideles in primordijs eccleſię in commune conferebant vt inde tam clerici quàm pauperes alerentur. De quo ritu Actuum. 4. ſcriptum eſt, non fuiſſe quenquam egentem inter illos. Nam quotquot poſſeſsiones agrorum aut domorũ habebant, vendentes offerebant pretia eorum quę vendebãt, & exponebãt ante pedes apoſtolorum. Diuidebãtur autẽ ſingulis prout cuique opùs erat. Et quanuis illud inſtitutũ Hieroſolymis ortũ habuerit: inualuit mos tamẽ inde in chriſtianiſmo vt partem ſaltem bonorum in cœtum clericorum eodem fine Chriſtiani conferrent, neque poſſeſsiones venderentur, ſed permanerent in eccleſia. Ait enim Melchiades Papa in can. futuram. 12. q. 1. quòd cùm apoſtoli futuram eccleſiam in gentibus præuidiſſent, idcircò prædia in Iudæa minimè ſunt adepti, ſed pretia tantummodò ad fouendas gentes. At verò cùm eccleſia ſuccreſceret, omnes, vt maximè de Conſtantino Cæſare conſtat, non ſolùm pretia, ſed poſſeſsiones eccleſiæ conferebant. Et Vrbanus cano. ſtatim proximo: Videntes, inquit, ſummi ſacerdotes plus vtilitatis poſſe conferre ſi hæreditates & agros quos vendebant eccleſijs quibus præſidebant epiſcopi traderent, eò quòd ex ſumptibus eorum tam præſentibus quàm futuris temporibus plura & elegantiora miniſtrare poſſent fidelibus communẽ vitam ducentibus, quàm ex pretio ipſorum, cœperunt pręedia & agros quos vendere ſolebant matricibus eccleſijs tradere, & ex ſumptibus earum viuere. Hæc ille. Forſan enim tunc nondum per totam eccleſiam inoleuerat tam exacta decimarum ſolutio, ſed illis fortè diſtributionibus contentus erat clerus, parciſsimè tunc viuens. Alia ſunt bona quæ poſtmodùm offerri etiam eccleſiæ cœperunt: non ſolùm in fabricæ aut pauperum ſubſidium, ſed tanquàm ſtipendium alicuius perpetuæ capellaniæ. Imò verò fortè præciſè ad hoc tantùm onus: quæ quidem in eccleſijs nunc collegialibus dicuntur anniuerſaria, quorũ inſtitutiones extãt: in quibus nullius oneris habetur mentio aut fabricæ aut pauperũ, ſed ſolius anniuerſariæ memoriæ perpetuò celebrandæ. Quibus adiunguntur & quæ epiſcopalibus ſedibus denotata ſunt: nempe caſtra & vaſalli: de quibus articu. 5. redibit ſermo. Tertium genus bonorum eccleſiaſticorum eſt quotidianæ pitantię & oblationes vel pro ſacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique idque ſolenniſsimum eſt decimarum quota iuri clericorum addicta: vt habetur cano. decimas. 16. q. 1. & alijs illic pluribus. Et extrà, de decimis. per totũ. ❡ Secundò & id quoq; meminiſſe opùs eſt quòd naſcens clericorum eccleſia, cœpit in communi viuere: in quo vitę inſtituto nonnihil temporis adoleuit. Ille enim erat decentiſsimus eorum ſtatus ſi perdurare poſſet: vt patet ex cano. Clementis, Dilectiſsimis. & cano. citato Vrbani, Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs. 12. quęſtio. 1. Nam cùm paucitas tunc exiſteret clericorum & eccleſiarum, poterant ſic commodè viuere. Imò & in multis eccleſijs cathedralibus etiam nunc ſpecimen aliquod eiuſdem vitæ communis retinetur. Quando autem omuia erant in communi, tunc facultati & poteſtati epiſcopi tanquàm legitimi diſtributoris erant mancipata, vt clero & fabricæ & pauperibus ſecundùm cuiuſque neceſsitatem illa diſtribueret: eaq; etiam ſibi quibus egeret perciperet: vt habetur cano. citato, epiſcopus. 12. quæſtio. 1. Vbi legitur quòd epiſcopus eccleſiaſticarum rerum habeat poteſtatem ad diſpenſandum erga omnes qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et cano. ſtatim proximo, Præcipimus. qui eſt inter canones Apoſtolorum, habetur quòd ſi animæ epiſcopo traditæ ſunt, multò magis oportet eum curã de pecunijs agere: ita vt poteſtate eius indigentibus omnia diſpenſentur. Idemque continet can. citatus trigeſimuſnonus eorundem Apoſtolorum. At verò exaucto paulò plus clericorum numero,

Quatuor bonorũ tẽporaliũ genera quib' clerici fruuntur.

Melchiades Papa.

Vrbanus.

Documentũ.

Clemens.

Vrbanus.

Quando bona eccleſiæ poßidebant i cõmuni, ad epm pertinebat eorum diſpenſatio.

mero, vix illa communis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Auguſtin. in lite erat & ſub iudice, vtrùm deberent ſacerdotes initiari niſi qui vellent in communi viuere. Quoniam vt primo articulo definitum eſt, eorum inſtitutum id neceſſariò non exigit. Sanè cùm paupertatis votum non habeat annexum: neq; verò obedientię, quam non quiſque in domo ſua pręſtare epiſcopo poſsit. Vnde idem Auguſt. vt citatur eâdem cauſa. 12. q. 1. can. certè. fatetur de ſe ſtatuiſſe, nullum ordinare clericum niſi qui ſecum vellet manere: aut ſi vellet à propoſito recedere, illi clericatum tolleret. Sed ecce, inquit, in conſpectu Dei & veſtro muto conſilium. Qui volunt habere aliquid proprium quibus non ſufficit Deus & eccleſia eius, maneant vbi volunt & vbi poſſunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cùm autem clerici non cum ſuo capite vitam communem degerent, cœperunt epiſcopi infideliter communia illa diſtribuere. Quare videntes Pontifices non poſſe vitam retineri communem, facta bonorum eccleſię partitione in quatuor portiones ſingulas ſingulis addixerunt. Epiſcopo ſcilicet vnam, reliquo verò clero alteram, & fabricę neceſsitatiq; eccleſiæ tertiã, ac deniq; quartam pauperibus. Idque fieri cœpit circa annum Domini quadringenteſimum ſeptuageſimum: nempe in confinibus temporum Hieronymi, & Auguſtini. Tunc enim ſedit Simplicius Papa, cui⁹ eſt ille can. de reditib⁹ 12. q. 2. vbi hęc habetur diuiſio. Et poſt viginti annos ſedit Gelaſius, cuius ſunt canones, Vobis enim. &, Quatuor. quibus eadem diuiſio confirmatur. & poſteà anno ferè ſexcẽteſimo ſedit Grego. cuius ſunt canones, cognouimus. &, mos. quibus eadem refertur partitio. Hęc tempora eò denotauerim vt ſententiæ quę de hac re Auguſt. & Hieron. extant de tempore illo, intelligantur quando in communi viuebatur, omniaq; erant ſub epiſcopi diſpenſatione. ❡ His pręmeditatis ad quæſtionem tribus concluſionibus reſpõdetur. Prima eſt. Si quę modò alicubi extant illius generis bona quę Chriſtianus populus in ſubſidium pauperum offerebat, certum eſt neq; illa neq; eorum fructus poſſe vel ab epiſcopo vel à clero in totum vſurpari, ſed lege iuſtitiæ debere diſtribui: quæ ſi non diſtribuantur, ille qui diſtributionẽ omittit, ad reſtitutionẽ tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum ſancti Thom. 2. 2. q. 62. arti. 1. quòd qui ex debito diſtributionem omittit, illicò fit lege commutatiuę iuſtitię reſtitutionis reus. Idẽ & quidẽ certiùs aſſerendũ eſt de bonis quę hoſpitalibus ſunt mancipata. Et hic eſt vnus verus ſenſus quintæ concluſionis ſancti Thomæ. Quocircà ſi quippiam bonorũ iſtorum reperiâtur epiſcopi vſurpaſſe, ſuæq; applicuiſſe ſedi, ambigi non poteſt quin ipſa cum fructibus reſtituere teneantur. Hæc tamen cenſura limites præſentis negotij exit. Vbi enĩ contraria iuſtitia non conſtat, ille qui bona fide poſsidet, ab omni reſtitutione eſt liber. Quanuis nõnulla ſit ſuſpicio quòd caſtra, & villę, & alię eccleſiarum poſſeſsiones fortaſſè aliquo reſpectu pauperum fuerint eccleſię tributa. ❡ Secunda concluſio ad rem magis pertinens: Prędia, & caſtra, & vniuerſę poſſeſsiones, ſiue epiſcopali ſedi ſiue canonico collegio ſiue cuiuis alij prębendę eccleſiaſticę annexæ, non tranſeunt in abſolutũ dominium epiſcopi neq; ſacerdotis prębendam poſsidentis: ſed tantùm ſunt earundẽ poſſeſsionum adminiſtratores. Probatur cõcluſio. Quia illa neq; vendere neq; alienare poſſunt niſi de conſenſu epiſcopi & capituli, atq; eorum quorum intereſt: imò ſępe niſi Romanæ ſedis accedente conſenſu: idque in bonum & in perpetuitatem eccleſiæ. Hic eſt ſenſus canonis Bonifacij. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, Omne quod Domino conſecratur, ſanctum ſanctorum erit Domino, & ad ius pertinet ſacerdotum: propter quod inexcuſabilis erit omnis qui illud à Domino vel eccleſia aufert, vaſtat, inuadit, &c. Et 12. q. 1. can. expedit. ait, Proſper, facultates eccleſiæ non proprias, ſed communes eſſe. Vnde eâdem cauſa & quæſtione, cano. multi. & 16. q. 1. can. poſſeſsiones. & per totam quæſtionem: & extrà, de reb. eccle. non alienan. arctiſsimè cauetur earum alienatio. Hæc cõcluſio intelligitur de quibuſcunque bonis quomodocunq; ab eccleſia poſſeſsis: ſeu ratione anniuerſariæ capellaniæ ſeu cuiuſcũq; alius clericalis obſequij. Res eſt clariſsima: & de iſtis in vno ſenſu intelligenda venit cõcluſio tertia ſancti Thom. Nam de duobus primis nil reſtat diſputãdum. ❡ Tertia cõcluſio. Fructuum ex poſſeſsionibus prouenientium, quæ ratione alicuius obſequij clericalis annexæ ſunt eccleſiæ: nempe anniuerſarij aut capellaniæ, clerici pro ſua quiſque portione ſunt verè domini: ſicuti & quotidianarum pitantiarum quæ illis pro Miſsis vel

Auguſtinus.

Partitio bonorũ eccleſiæ facta eſt anno Domini quadringenteſimo ſeptuageſimo.

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Probatio cõcluſionis.

Explicatio proximæ cõcluſionis.

Tertia concluſio.

vel alijs diuinis exequijs offeruntur. Et hic erit vnus ſenſus ſextæ concluſionis ſancti Thom. Concluſionem hanc neſcio quis infi ciari poteſt. Enimuerò ſi eleemoſynarũ quæ pauperibus erogantur dominium acquirũt pauperes, non eſt cur dubitetur quin & elee moſynarum quæ fiunt ſacerdotibus fiant & ipſi domini. Eò potiſsimùm quòd, vt dictum eſt, nullum ſuſceperint paupertatis vo tum. Dominia nanq;, vt lib. 4. diximus, non alio æquiori titulo transferuntur quàm libe ra voluntate transferentis: ſed qui eleemoſy nam pro Miſſa celebranda vel pro exequijs mortuorum largitur, liberrimè pro illo ſpirituali obſequio confert: ergo clericum in ve ro dominio conſtituit. Neq; vllo pacto refert temporalésne ſint tales eleemoſynæ & quotidianæ, an verò perpetuæ: ſcilicet fructus prædiorum & poſſeſsionum quæ pro talibus obſequijs mãcipatæ ſunt clero abſq; vlla pauperum ratione aut eccleſiæ fabricę.

Ratio primæ cõcluſionis.

¶ Item ſtipendia quæ magiſtratibus ciuilibus pro ſuis laboribus dantur, vt iudicibus, prætoribus, quin verò & regibus & alijs dominis, verè trãſeunt in ipſorum dominium: ergo & illa quæ clericis pro ſuis obſequijs & muneribus erogantur: cùm ipſi multò pretioſiùs reipublicæ ſeruiant. ¶ Quòd ſi arguas, ſpiritualia non eſſe vendibilia, iam tibi ſuperiori lib. reſponſum eſt poſſe clericos ad ſui ſuſtentationem ſtipendia ſuſcipere, & iu ra quæ ſibi pro mortuorũ exequijs & alijs officijs ſtata ſunt percipere, atq; adeò eorũ dominium acquirere. ¶ Ex his colligitur quarta concluſio de epiſcopis. Quòd ſi caſtra & prædia quæ habent, de quibus arti. 5. dicturi ſumus, conſtet illis non eſſe adiudicatas ſub conditione & modo vt pauperes alãt, ſed abſolutè ad deferendum eorum ſedi honorem & autoritatem: quanuis collatores crediderint beneficos eoſdẽ fore Antiſtites in pauperes, nihilo minùs fructuũ earundem poſſeſsionum ſunt veri ac legitimi domini: neque contra rigorem iuſtitiæ faciunt quomodocunque illas diſpendant. Et in hoc ſenſu etiam verificatur eadem ſexta concluſio ſancti Thom. Et probatur. Quoniam ſi eiuſmodi poſſeſsiones dono illis datæ ſunt abſq; vlla conditione & oneris vinculo, niſi quòd maneant in perpetua poſſeſ ſione ſuccedẽtium in ſede, nulla eſt ratio iuſtitię quę illis prohibeat eſſe annuorum fru ctuum dominos. ¶ Contra hæc profectò neſcio quis firma aliqua ratione reclamare

Secũda ratio

Obiectio.

Solutio.

Quarta concluſio.

Probatio.

poſsit. De decimis autem tempora diſtinguenda ſunt. Nam de illo quo pro indiuiſo poſsidebantur, & ſicubi nunc temporis eo modo poſsidentur, ſtatuitur Quinta cõcluſio. Tunc non erat penes epiſcopum ita plenum dominium quin diſtribuere partẽ pauperibus teneretur: ſicuti & ſuam clero, & fabricę ſuam. Hęc fuit ſeptima concluſio diui Thomę. Nihilo minùs ambiguitate non caret vtrùm totum decimarum dominium eſſet tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tam ęquum ius pauperes haberet ad partem ſuam tanquàm verè illius domini, quàm clerus ad ſuam, an potiùs totum dominium eſſet penes clerum, cum illo tamẽ onere, vt vel miſericordię iure, vel etiam iuſtitię, teneretur illis dare partem. Et quantum conijcio, communis opinio priorẽ modum tenere cogitat. Tum quòd tanta fructuum copia non cenſetur ſoli clero eſſe addicta: tum quòd diuiſio quæ poſteà facta fuit atteſtari videtur, partem ſemper fuiſſe pauperum. At verò re oculatiùs inſpecta, poſterior modus non ſolùm eſt multò credibilior, verùm, vt arbitror, certiſsimus: nempe quòd dominium non erat niſi penes clerũ. Atq; huius prima ratio hęc eſt quæ ex ſuperiori lib. colligitur. Decimarum finis alius non fuit quàm eccleſiarum ſeruitium, ſacrorumque ac ſacramentorum adminiſtratio. Hoc enim ſublato quòd eccleſię non eſſent, profectò nullę eſſent populo imperatę decimę. Atqui eadem ratio inde confirmatur ꝙ ea de cauſa exiguntur à populo euangelico decimę, quo à Moſaico: illic autem, vt Numer. 18. conſtat, ſolùm ſoluebantur Leuitis & ſacerdotibus, neq; alia ratione quàm ob miniſterium templi: atque illius legis inſtar taxata eſt ab eccleſia decimarum quota: nempe quòd eccleſiæ noſtrę miniſtri excellentiores ſunt antiquis, vt ait ſanctus Tho. 2.2.q.77. artic. 1. vbi nullam aſsignat rationẽ pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tũc fuiſſe. Niſi dicas nullum habuiſſe dominum præter Deum: quod profectò falſum eſt: quia Deo non niſi clericis conferuntur, & pro eorum obſequio. ¶ Secundò ad idem arguitur. Ius petendi decimas, vt omnium eſt vna cõfeſsio, ius eccleſiaſticum eſt: quod ideo penes ſolos ſacerdotes exiſtit: non autem penes pauperes. Imò, vt ſuprà diximus, neq; ipſi quantuncunque inopes ab earum ſolutione liberantur: nullum ergo vnquàm penes

Quinta concluſio.

Decimarum dñium ante earũ partitionem ſolũ eſt penes clerũ.

Prima ratio proximæ aſſertionis.

Cõfirmatio.

Secũda ratio

penes pauperes fuit decimarum dominium.

Tertia. ¶ Accedit huc tertiò inuincibile argumentum. Quòd ſi intentio eccleſiæ tunc temporis fuiſſet pauperes in partem dominij decimarum mittere, profectò non ſolùm ſignata eſſet illis ſua quota, verùm neq; epiſcopo fuiſſet eius ſolutio commiſſa. Imò populo pręciperetur vt ſinguli ex ſuis decimis partem adimerēt, quā pauperibus elargirētur. Sicuti in antiqua lege, vt libro ſuperiori vidimus, quilibet ſeparabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opùs erat id quod verè erat pauperum, nempe cuius ipſi erant domini, epiſcopo committere vt illis refunderet? Nunquid non Spiritus ſanctus cuius nutu regebatur eccleſia bene nouerat non ita multos ferè antiſtites qui fideles eſſent futuri diſpenſatores? Quid ergo illis alienū committeretur?

Poſtrema ratio. ¶ Accedit deniq; quod eleemoſynarum ratio, alia eſt à decimarum. Illa enim, vt eleemoſynę vox teſtatur, tota eſt poſita in miſericordia: cùm decimarum ſolutionem ipſiſsima iuſtitia exigat.

Corollariū. ¶ Ex his ergo fit conſequens, decimarum dominium penes clerum ſemper fuiſſe, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nā cùm neq; alio paupertatis voto ſint ſacerdotes noſtri impediti, neque eis minores, imò multò maiores, ſi vigilanter ſeruiant, labores incūbant, non eſt cur nō perinde atq; illi efficiantur ſuorum ſtipendiorum domini. Attamen cùm tunc clerus nō eſſet multùm numeroſus, & in communi viuens paucis eſſet contentus, quàm æquiſsimum erat vt pauperes pro ſua facultate alerent: & ideo tenebatur epiſcopus illam facere diſtributionem.

Dubitatio. ¶ Sed adhuc non ſedatur animus quo minùs ſciſcitetur quo ad id iure tenerētur: iuſtitię ne an miſericordiæ.

Ratio dubitandi. Ex vna enim parte videtur nomen diſtributionis iuſtitię legem inſinuare: ex altera verò, ſi dominiū penes clerum erat, non apparet qua iuſtitia pauperibus deberentur, ſed ſola miſericordię: quæ ſolet etiam ſub reatu mortalis delicti obligare. Enimuerò lex iuſtitiæ tunc ſolùm locum habet quando aut alienum poſſides, vt apparet in furto, aut ſub ea ſuſcepiſti fide vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere in pręſentiarū videtur.

Reſponſio. Reſpōdetur ergo quòd radix illius diſtributionis ex miſericordia profecta eſt, non ex iuſtitiæ debito. Nec parum hoc ſcire refert, vt in ſubſequentibus liquebit. Sed tamen quia de ſuperfluo eleemoſynam dare præceptum etiam eſt miſericordiæ, vt 2. 2. q. 32. autor eſt diuus Tho. & clericorum collegijs ſuperfluere tunc decimarum quota videbatur, adiunctum præceptum creditur, vt ſacri canones docere videntur, vt illo modo fieret diſtributio nulla pro tunc deſignata quota pauperibus. *S. Thomas.* At quia præceptū ſemper intra limites miſericordiæ cōtinebatur, vehementer ſuſpicor, libenterq; crederē ꝙ omiſsio pro tunc eiuſdem diſtributionis nō obligabat ad reſtitutionē. Et nè videar primus id aſſerere, non modò Adrianus aſtruere videtur, verùm & mihi ſanctus Thom. in præſentiarum inſinuare. *Adrianus.* Nam cùm in quinta concluſione aſſeruiſſet quòd vbi diſtincta ſunt bona & ſua ſingulis adiudicata, ſi epiſcopus quod alienæ ſortis eſt ſibi ſurripiat, nō ſolùm mortaliter peccat, verùm ad reſtitutionem tenetur: in explicatione tamē ſeptimæ, quæ vbi non ſunt diſtincta loquitur, primùm ait quòd modicus defectus nō creat culpam: ſecundò quanuis grandiorem defectum culpę attribuat mortali: tamen de reſtitutione nullum adiecit verbum. Quod quidem etſi Caieta. neſcio quo alíorſum diuertat, certò tamen crediderim conſultò de reſtitutione ſubticuiſſe: eò quòd vbi bona indiſtincta ſunt, ſolum præceptū miſericordię agnouit: non autem iuſtitię. Sicuti vbi portio aliqua hoſpitalib⁹ adiudicata eſt, aut fabricę, aut aliter pauperibus.

Sexta cōcluſio. ¶ Sexta concluſio ad quam pręſens diſputatio feſtinabat, tandem conſtituitur. Poſt factam eccleſiaſticorum fructuum diuiſionē epiſcopus verè eſt dominus portionis quę ſibi contigit: neq; vllo iuſtitiæ vinculo quicquā illius pauperibus aut cuiuis alteri debet. Concluſionem hanc, vt ſuprà dicere cœperam, non eo animo affirmauerim vt ad minores eleemoſynas eos crediderim obligari, quàm qui in diuerſa ſunt opinione, vt articulo ſequenti patebit. Sed quò legitimū ius ab eo quod legitimum non eſt pro meo captu diſcernā. Eſt autem contra duas non nihilo differentes opiniones aſſerenda: primùm videlicet contra primam recitatarum Alexandri & quorundam iuriſconſultorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllum penes clericos eſſe eccleſiaſticorum fructuū dominiū. Deinde contra tertiam Caietan. qui opinionem diui Thom. moderatus, excipit caſum vbi decimarum copia exuberans eſt. Et primùm quòd hæc fuerit ſancti Tho. opinio, clariſsimè ex ſexta eius concluſione cōſtat: quæ

quæ fermè idem eſt quę hęc noſtra: quippe vbi ait: De his quæ ſpecialiter epiſcopi vſui deputata ſunt, eadem eſſe videtur ratio quæ de proprijs bonis: vt illic declarauimus. Et vt arti. 6. vt in ſolutione tertij adnotauimus, cùm argutum eſſet epiſcopos, ſaltem quantum ad ſtipendia ſuarum functionum, debere eſſe voto pauperes, id negauit, ac perinde conceſsit eorum habere proprium dñium, quod voto paupertatis opponitur. At verò nõ eſt ſola diui Tho. autoritas, quãuis ſola eſſe poſsit quæ hanc opinionem perſuadeat.

Prima ratio cõtra priorẽ opinionẽ negantem epis dñium ſuæ portionis.

¶ Arguitur ergo primo cõtra primã opinionẽ quæ omne prorſus eiuſmodi dñium denegat, ex ipſa iuris diuiſione. Diuidere nãq; eccleſiaſticos fruct⁹ in q̃tuor partes, nihil aliud effingi poteſt fuiſſe q̃ ſuę cuilibet dominiũ adiudicare: ergo ſicut reliquus clerus dominium habet ſuę partis, & fabrica ſuæ, & pauperes ſuę (vbi deſignata eſt) ita & eps habebit ſuæ: Nam profectò diſcrimẽ excogitari nequit vllũ. Sed probatur antecedens. Et ẽm quia eccleſia, vt dicebamus, more & vſu experiebatur epos in diſtributione fidẽ frãgere, abſtulit eis diſtribuendi arbitrium: & ideo nè plus iuſto caperent, cõſignata eſt illis portio qua viuerent: atq; adeo ſuo dominio addicta, ſicuti & ſuæ ſingulis aliorum.

Gloſſa. Et ita tenet gloſſa ſuper cap. duo ſunt. 12. q. 1. Et facit ad id cap. peruenit. extrà, de fideiuſſ. vbi pręcipitur de beneficiorum fructibus ſatisfieri clerici creditoribus: quòd ſi non eſſent fructuum dñi, nõ præciperetur.

Secũda ratio ¶ Secundò arguitur. Si per illam diuiſionẽ non eſſet epiſcopo ſuæ portionis dominiũ adſcriptum, ſed perinde teneretur eandem diſtribuere, atque anteà totum, fruſtranea profectò eſſet diuiſio. Cùm ergo non fruſtrà facta ſit, ſed vt cuique ſua certa eſſet portio, manifeſtè colligitur perinde ei applicatum eſſe dominium ſuę ſortis, ac reliquis dominia ſuarum. Vnde in cap. citato, vobis enim. 12. quæſtio. 2. eiſdem verbis explicatur epiſcopi portio atque aliorum. Ait enim *Gelaſius.* Gelaſius: Antiſtes, de quatuor portionibus vnam ſibi tollat, aliam clericis pro ſuo iudicio & electione diſpertiat, tertiam pauperibus, fabricę verò quartam. Quid ergo eſt, ſibi tollat, quàm ſua ſit? ſicuti & reliquę aliorum. Vnde poſteà ſucceſſu temporis factũ eſt vt epiſcopo prorſus fuerit adempta diſtributio, ſed ex ipſo cumulo fabrica ſuam partem capit, & clerus ſuam.

Tertia. ¶ Tertiò arguitur. In cunctis reipublicæ magiſtratibus creandis illa ſemper habetur ratio vt ſtipendia eis diſcernantur iuſta, quorum porrò domini fiunt. Cùm ergo epiſcopatus inter omnes tam ciuiles quàm eccleſiaſticos præſtãtiſsimus ſanè ſit, ac maximè neceſſarius, iniquiſsima eſſet eius conditio ſi non eodẽ iure epiſcopo decretũ eſſet ſtipendiũ cuius verè eſſet dominus. Neque obſtat q̃ ſit ipſe pater pauperũ. Neceſsitudo enim hæc eam illi obligationem adiungit, queadmodũ articulo proximo explicabimus, vt in pauperes ſit de ſua ſubſtantia prę ſæcularibus diuitibus beneficus & miſericors. Nam & diuites huius ſæculi, vt ait Paulus, tenentur etiam in pauperes eſſe benefici: de ſuo tamen. Quin verò ſi in ſimilitudine perſiſtere volumus, pater etiam omnium quæ tribuit filijs, verè dominus eſt.

Quarta ratio ad idem. ¶ Quartò, idque porrò vehementiſsimè, arguitur. Si vera eſt opinio omninò negantium epiſcopis eccleſiaſticorum fructuum dominium, conſequens ſubinde fit (quod ipſi liberè fatentur) nullam eis certam partem eſſe applicatam, ſed tantùm indultum vt pro ratione ſui ſtatus fructibus victitent: quicquid autẽ ſupererit rigore iuſtitiæ, tanquàm veris dominis, egenis conferant: hoc autem conſequens profectò incredibile eſt. Fac enim quartam partẽ fructuum epiſcopi attributam, decẽ milia ducatorum valere. Et quærò an totam ſummam poſsit ſuis vſibus inſumere? Cõcedis fortè vbi pro ratione ſui ſtatus illud fuerit neceſſarium: ſin minùs, non poteſt, niſi quãtùm eſt ei neceſſariũ. Quòd autẽ ſolutio hæc cõſiſtere nõ poſsit, probaẗ. Primũ non cõſtituis certam regulã per quã debeat ſtatus decentia iudicari: nam ſi regula ſit, eccleſiæ amplitudo & maieſtas, profectò illa nõ eſt certa: nã ſolet aliqua eccleſia eſſe magnæ auctoritatis, ac numeroſiſsimi populi, quę tñ non ita eſt prouentuũ temporalium diues: atq; alia multò minoris auctoritatis, longè tamen ditior. Quapropter eps qui ditior eſt, non eſt cur non poſsit ampliorem alere familiam, & maiores facere ſumptus. Ecquis enim renuat, quin epiſcopi Hiſpanię poſsint ſplendidiorem domum ſuſtẽtare, q̃ Itali? qppe qui bis & ter decuplo locupletiores habẽt eccleſias. Si aũt decẽtia ſtatus pro ratiõe fructuũ eſtimari debeat, pfectò neq; illa eſt ſatis fida regula: nã poſſet vice verſa eccleſia eſſe tã paruę auctoritatis, vt nõ reqreret in epo maiorẽ, etſi ditior eſſet. Sed hoc admiſſo neq; ĩde poteſt haberi certi

tudo. Nam quis debet ſumptus quos epiſcopus poteſt facere admetiri. Etenim ſi dicas ad prudentiam boni viri id eſſe deferendum, inter bonos & prudentes eſt opinionum varietas. Exempli gratia de epiſcopo Salmantino forſan quis prudens ſatis iudicabit vt ſumptus faciat quatuor miliũ ducatorum:& alius concedet ei ſex, & alius octo. Cuinam ergo ſententiæ debet epiſcopus ſtare? ℂ Imò, quod euidentius eſt argumentum, demus ſecundùm omnes prudentes poſſe conſumere octo milia: quare ſi habeat duodecim, ſatis eſt vt in mendicos quatuor milia effundat. Forſan vult parciùs viuere, & non expendere niſi ſex milia. Tunc vtrùm illa duo milia quę ſuperſunt teneatur de iuſtitia dare pauperibus? Si negatiuè reſponderis, iam illum concedis habere plenum dominium octo milium ducatorũ qui ad ſuum ſtatũ ſunt neceſſarij, atq; adeò ſi voluerit fraudare genium ſuum, illam ſuperſtitem quotã poterit pro ſuo libito expendere, vel in conſanguineos, vel in alios licitos vſus citra ſcandalum: quod nos probare contendimus. ℂ Si verò reſponderis ꝙ dum nõ cõſumit niſi ſex milia reliqua, duo debet de iuſtitia pauperibus: eâdem ratione affirmare perrexeris quòd ſi ex octo milib⁹ quæ expendere in proprios vſus licitè poterat, nõ vult, quia parciſsimus eſt, expendere niſi quatuor: cõtinuò debet pauperibus reliqua q̃tuor: & ſi nõ vult expẽdere niſi duo, debet reliqua ſex. Ex quo conſequitur, epm̃ reſpectu ſuorum bonorũ nihil aliud eſſe q̃ conuiuam ſedentem ad alienam menſam, cui tãtùm comedere licet quãtum libuerit, ſed nihil ampliùs percipere: quod profectò neſcio quis quantum ad rigorem iuſtitiæ conceſſerit. Nam de officio miſericordiæ nihil modò loquimur. Porrò enim ſi eccleſia cũ bona in quatuor partes diuiſit, hoc facere cogitaſſet, non illam præſtitiſſet prudentiam, quã certũ eſt inſtinctu Spiritus ſancti habuiſſe: nam legẽ iuſtitiæ quæ conſtitutiſsima eſſe debet, in ambiguo reliquiſſet: vtpote in humano arbitrio, quod maximè eſt variabile. ℂ Sed ecce aduerſariorũ Achilles: Populus Chriſtianus ad nihil ampliùs ſacerdotib⁹ tenetur q̃ illos alere ac ſuſtẽtare: ergo non aliter illis debuit prouideri q̃ ꝙ neceſſaria caperẽt: reliqua verò pauperib⁹ redderẽt. At verò illatio hęc fallaciſsima eſt: nã etſi nihil plus eis debeatur q̃ ſuſtẽtatio, tamẽ ratio prudẽtiæ exigebat vt certũ ſtipẽdium arbitrio eccleſiæ illis ad eandẽ ſuſtentationẽ deſtinaretur: porrò cui⁹ eſſent veri dñi, vt illis neq; liberũ ſit quãtum libuerit capere, neq; rurſus inquieta conſciẽtia metum incutiat an plus capiant, q̃ ſibi cõgruat. Sic enim res habet in republica ciuili. Nil inquã ampliùs publicis magiſtratibus, nempe ſenatoribus, ac iudicib⁹, quin verò regibus debetur q̃ ſuſtentatio pro ratione & obſequio quod reipublicę impendunt: & tñ ſingulis decreta ſunt pręſcriptaq; certa ſtipẽdia: aliâs em̃ nõ eſſet bona prouidẽtia. ℂ Quintò arguit̃. Si epis omne adimitur eccleſiaſticorũ fructuũ dominiũ, eâdem ratione & reliquis ſacerdotibus & toti clero adimi debet: qd' profectò nemo audet dicere: imò Caie. hîc reliquos ſacerdotes fatet̃ habere verũ dñium, nec teneri de iuſtitia ſua diſtribuere bona. Quòd tñ eadẽ ſit ratio, patet: quoniã nõ eſt cur eps vilioris ac parte ſit cõditionis q̃ reliq parœciani ſacerdotes, atq; alij aliarũ dignitatum. Eò vel maximè ꝙ ſua eis quarta addicta eſt, ſicut reliquis ſuæ. ℂ Item vix percipere iſtorũ poſſum opinionẽ. Aiunt enim epos nõ eſſe dños ſuæ portionis: nihilo minùs ſatis eſſe vt q̃rtã partẽ dẽt pauperib⁹. Quid ergo vbi pauperes ſuam habent quartã? Imò ſi nõ habeant, cur non ex toto cumulo illa quarta ſuccidatur, vt antè q̃ fieret diuiſio, ſed ex ſola epi portione. Adde ꝙ iam aliarum trium faciunt eum dñm. ℂ Sed aiunt: Creduntur epiſcopi fortẽ pauperum ſibi applicuiſſe. At verò hoc non ita certa ratione conſtat. Imò (quod nõ crediderim ratione vacare) cũ illa quarta pars pauperũ, fundamentũ vt ſuprà diximus, non habuerit in decimarũ iuſtitia, ſed tãtùm in miſericordia: vtpote quia ipſarũ cumulus ſuperfluere cenſebatur, fortaſſe in alia eccleſiaſtica beneficia mutata eſt: & ideo diſperijt. Eſt enim hoc ad iſtorũ intellectũ apprimè obſeruãdũ, ꝙ alere ex decimis pauperes, non eſt ius diuinũ, neq; naturale, ſed merũ eccleſiaſticũ poſitiuũ, idq; miſericordię: ob idq; eccl'ia poteſt illud variare. Nã pauperes naturali ac diuino iure alia via ſunt præter decimas ſuſtentandi. Ad cuius quidẽ coniecturam accedit quòd pæter ſortem epiſcopi, & fabricæ, & clericorum, videmus plures alias à decimarum aceruo deciſas: vt ſunt ſacerdotia quæ appellant præſtimonia: quæ quidem multò maior pars eſt, quàm quæ epiſcopum contingit. Nam eſſe plurimũ conſueuit tertia pars totius aceruí: quæ quidẽ beneficia nulla extat memoria

Confirmatio

Obiectio aduerſariorũ.

Solutio.

Quinta ratio.

Suffugium aduerſariorum.

memoria qua fuerint ratione inſtituta: ſed ſuſpicari ſolet (nã certa cõiectatio nulla eſt) ꝙ ad alendos pauperes in ſtudio fuerit deſtinata. Etenim quid aliud in eccleſia iſti facere teneãtur, non legitur. Vnde cõiectura fit ꝙ illic fuerit portio pauperũ aſſumpta. Imò verò forſan etſi ſub prætextu ſtudij fuerint illæ præbẽdæ inſtitutæ, ſuſpicione minimè caret, nõ aliam habuiſſe radicẽ, q̃ ꝙ exuberantibus eccleſiaſticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelauit, & ſedẽ apoſtolicã improbitatibꝰ deuicit, vt illas p̃bendas ex decimarũ trũco amputaret. Prętereà iam in Hiſpania & alijs prouĩcijs bona portio pro regibꝰ excipit. Nõ ergo eſt cur iam modò totũ onus alẽdi pauperes ex fructibꝰ eccleſiaſticis, quantũ ad rigorẽ iuſtitiæ attinet, in ẽpos reijciat. Quãuis ſuauiſsimo, eiſdẽq; peculiari miſericordiæ onere, non ſint exonerandi.

Poſtrema ratio. ¶ Poſtremũ deniq;, & quod rem concludat argumentũ cõtra aduerſam opinionẽ informetur aduerſus reſtitutionẽ ad quã iſti aiũt ẽpos teneri, ſi quidquid illis ſupereſt, pauperibus non reſtituãt. Qui enim dicunt rigore iuſtitiæ, tanq̃ veris dominis, pauperibꝰ id deberi, ſubſequẽter dicere coguntur ꝙ aliter facientes ad reſtitutionẽ teneãtur. Quòd autẽ cõſequens ineptè, atq;, vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gratia, vt dicebamus, Salmãtinus epiſcopatus pro quarta parte quę ſibi ſorte obtingit decẽ milia ducatorum, quorum ſex ad ſuam ſuſtentationem ſecundùm ſuam dignitatem neceſſaria ſunt. Et fac reliqua quatuor quæ pauperibus debebat, illis præſenti anno ſubtraxiſſe, & in alios prodegiſſe proprios vſus: Tunc anno ſuſequenti vnde reſtituet? Nam ſex pro ſua ſuſtentatione indiget & alia quæ ſupererunt quatuor, pauperum ſunt: nil ergo habet vnde reſtituat. In ſumma, Si quidquid epiſcopo quotannis ſupra neceſſarium redundat, pauperum lege iuſtitiæ eſt, vnde quęſo ẽps, quod pauperibus ſemel ademit poſteà reſtituet? Niſi forſan alia habuerit bona patrimonialia: aut niſi dicas debere de parte ſibi neceſſaria ſuum fraudantem genium illa quæ pauperibus debet abſcindere: quod non eſt conceſſu dignum. Porrò ergo opinio hæc nullatenùs videtur rationi conſona. ¶ Ex his diluta euadit alia quæſtio: videlicet vtrùm illi quibus epiſcopus ſua bona fuerit malè elargitus, ſiue conſanguinei fuerint, ſiue alij extranei, ad reſtitutionem teneantur. Illi nanque qui epiſcopum non faciunt dominum, id quidem affirmant: niſi illi tanquàm pauperes illa receperint. Attamen ſi epiſcopi verè ſunt domini, vt probatum eſt, quanuis contra præceptum miſericordiæ, exiguitate & nimia parcitate eleemoſynarum mortaliter delinquant, & ſua bona aliter profundant, etiam in malos vſus, verè dominia tranſmittunt. Quocircà qui illa recipiunt, ad reſtitutionem minimè tenentur. Atque idem ante nos ſenſit Adrianus. Et patet exemplum. Dum enim quis cuipiam in extrema neceſsitate conſtituto ſuccurre prætermittens, id quod illi præbere tenebatur, alteri diuiti prodigè contulit, neque ipſe neque ille qui recipit vllatenùs ſit reſtituendi reus. *Ẽpus bona ſua portiōnis prodigẽs ad reſtitutionẽ minimè tenetur, neque illi quibus ſunt collata.* ¶ Reſtat ergo examinanda Caietani opinio quam ſuprà diximus medium tenere locum. Vtitur enim hac diſtinctione: nempe quòd dum reditus epiſcopales aut tenues ſunt tantumque ſufficientes epiſcopo, aut mediocres, ita vt ſint parum abundantes, non tenetur de iuſtitia illos diſtribuere. Sed omninò inquit iudicandum eſt tunc de iſtis ac præbendis aliorum clericorum, quæ ad ipſorum ſuſtentationem deputatæ ſunt. *Opinio Cai.* Atque hactenùs videtur tenere cum ſancto Thoma: videlicet quòd perinde illorum bonorum ſint epiſcopi verè domini, vt aliorum quæ ſunt ſibi propria. Quando verò huiuſmodi fructus ſupra id quod eis neceſſariũ eſt, multũ redũdãt, tenẽtur, inquit, etiam quotam quę ſibi obtingit, in tres partes diuidere, quarũ vnam largiatur fabricæ, atq; alterã pauperibus: ſiquidẽ clerici iam habent ſuã. Probatio eius eſt duplex. Prior, quòd tunc in ſapientis animum cadere non poteſt, ꝙ tanti fructus ẽpo ſint aſsignati pro ſua ſuſtẽtatione: & ideo fabrica & pauperes nõ ſunt, inquit, fraudãdi in ſua quota. *Ratio prima Caietani.* Poſterior verò ratio eſt quã tetigerat. 22. q. 77. ar. 1. vbi cenſuit decimã partẽ fructuũ longè illã proportionẽ exuperare, qua ſe habẽt clerici ad Chriſtianũ populũ: quippe qui vix ſint quadrageſima eius pars. *Secunda.* ¶ At verò opinionẽ hãc in primis Caie. ex diuo Tho. elicere nequiuit: quippe qui in. 6. cõcluſione ſimpliciter ait, de his quę ẽpi vſui ſunt deputata, eãdẽ videri rationẽ quę de proprijs bonis. Et diuus Antoninꝰ. 3. par. titu. 20. c. 8. idẽ ſimpliciter ſentit. *Antoninus.* Quin verò hæc opinio Caieta. noua eſt, quę præter ipſum neminẽ habuit auctorem. Siquidem omnes in altero duorũ

extremorū ſimpliciter perſiſtant: nēpe aut
ꝙ epiſcopi nullum habeant dominium, aut
ꝙ ſuę portionis ſimpliciter dominio fungā-
tur. Pręterea diuerſa Caieta. immiſcet in hac
opinione. Primùm enim ex eo ſolùm ꝙ fru-
ctus epiſcopi ſint multùm abundantes, vide
tur colligere ꝙ teneatur illos in fabricam &
pauperes diſpertiri. In ratione autem qua
id probat aliorſum diuertit: nempe quòd fa
brica & pauperes non ſunt defraudandi à
ſuis partibus: nimirū inſinuans, fabricā tunc
& pauperes nullas habuiſſe partes. Quò er-
go perſpicuè cōtra ipſum arguam⁹, interro-
gatur ab illo quomodò intelligat fructus epi

Primum argumentum in Caietan.

eſſe nimiū abūdātes. Aut eñ intelligit ꝙ ei⁹
quota maior ſit quā quarta: nēpe quia fabri
ca & pauperes nullā habent portionē, vt ra-
tio eius inſinuat: & tunc ratio quę illū cogit
& fabricę & pauperibus proſpicere, nō eſt ꝙ
fructus eius nimiū abundēt, ſed ꝙ pręſumat̃
portiones fabricæ & pauperū ſibi iniquè ap
plicuiſſe: cui⁹ tñ nō inde ſemꝑ cōiectura cō-
perta ſit. Nam forſan portio pauperū, vt ſu-
prà diximus, in aliud beneficiū fuerit muta
ta: aut fortaſſe canonici ſibi ſurripuerūt; aut
fortaſſe fabricæ & pauperib⁹ aliter fuerit
prouiſum. Hoc autē accidētariū eſt ad pro-
poſitum. Si autē intelligat eiuſmodi fructus
nimiū eſſe abundantes, non ratione diuiſio-
nis: nempe ꝙ maiorē quotā habeat ꝗ debe-
ret: ſed quia eccleſia ipſa eſt pinguis, & ideo
portio epi creſcit ſicut aliæ portiones: tunc
grauare potiùs epiſcopū ꝗ clerum vt de ſua
portione rigore iuſtitiæ debeat prouidere fa
bricę aut pauperibus magis ꝗ alij clerici, nul
la perſuadet ratio. Nam id quod accidenta-
rium eſt, non mutat ſubſtantiam iuſtitiæ:
quòd autē fructus vno anno ſint benignio-
res, alio verò maligniores, aut ꝙ vna eccleſia
ſit alia pinguior aut exilior: poterit quidem
augere aut minuere vim præcepti miſericor
diæ, ſi plùs minúſve ſuperfluit: non autē ra-
tionē iuſtitiæ. Eccleſia nanq; non fecit diui-
ſionem ex futura varietate pendentem, ſed
abſolutè dedit epiſcopo quartam, quidquid
in futuro foret euentu: & ideo vbi pinguio-
res ſunt decimę, pinguior etiam eſt epiſco-
patus: & pluris epiſcopus ſecundùm ſuam
decentiam indiget. Quocircà, vt ad priorem
rationem Caieta. reſpōdeamus, negatur hoc
non poſſe cadere in ſapientis animum.

Secundum argumentū.

¶ Secundò arguitur. Si eiuſmodi fructuum
exuberantia iuſtitiam mutaret, ſequeretur
ꝙ etiam ſi pauperes haberent ſuam portio-
nem & fabrica ſuam, nihilo minùs de iuſti-
tia eps teneretur de ſua illis portione confer
re: Imò verò ſi poſtquā ſemel eis contulit, id
quoq; quod reſtat eſſet ſuperfluens, eadem
lex iuſtitiæ cogeret vt iterum daret: & ſic re-
labendum eſſet in primam opinionem, quę
omne epiſcopo dominiū denegat: ſed aſſerit
quidquid illi ſupereſt, de iuſtitia deberi pau
peribus. Quare profectò illa media opinio
Caiet. ægriùs ſuſtineri poteſt, quàm prima.
¶ Ad ſecundū autē argumentū Caie. in hoc
perſiſtentis ꝙ decimarum quota exuberans
ſit reſpectu proportionis quam clerus ha-
bet ad reliquum populū, partim libr. 9. ſub
tit. de deci. partim nunc proximè reſpōſum
eſt. Vellē eñ ab illis q̃ hoc opinant̃ cōſidera
ri ꝙ cū in illo tā numeroſo populo q̃ iuſtū
faciebat regnū nō niſi vnicū eſſet tēplū in
quo nec ſacramēta gratiā cōferentia admi-
niſtrabant̃, neq; corpus ſanguiſq; Dei ado-
rabatur, & nihilo minùs duodecima gentis
pars eius ſeruitio erat mancipata, decimaq;
pars fructuū non in ſubſidium pauperū, ſed
liberè tanꝗ eius ſtipēdiū addicta: cur in nr̃a
ſacroſancta religione in qua tam innumera
ſunt tēpla, & in quibus tam longè excellē-
tiùs Deus colitur, exceſſus exiſtimabitur ſi
tot ſint epi, eaque dignitate & autoritate vi-
uāt, tam amplusq; nutriatur clerus qui non
tantū adminiſtrandis ſacramētis, curæ quæ
animarū gerendę ſufficiat, verū eccleſijs aſsi
ſtendo cantandoq; ſeruiāt. Tolle maieſtatē
illā ſacerdotum in cathedralibus reliquiſq;
eccleſijs, illoſq; cātus qui ſine ſacerdotū nu
mero modulat⁹ eſſe nequit: & animo perſpi
ce quo loco haberetur Chriſtiana religio.
Quòd ſi talis religionis apparatus neceſſari⁹
eſt, profectò neq; decimarū quota ſuꝑfluit:
Eò vel maximè ꝙ, vt proximè dicebam⁹, tā-
tæ iam portiones ad ſæculares titulos ſint
inde ſucciſæ. Fateor equidem, vt illic dice-
bam, tum in ordinatione ſacerdotum, tum
etiam in ſacerdotiorum præbendarumque
prouiſione, quàm maximè abuſus patêre.
Attamen ſi pro rei dignitate ſecundúq; di-
uina iura hæc fierent, ipſique miniſtri loca
ſua fideliter tenerēt, atq; in pauperes eſſent
miſericordes, nulla fieret occaſio reliqua ad-
uerſus decimarū quotā & nōnullas eccleſia
rū diuitias obmurmurādi. ¶ Per hæc rurſū
quæſtio diſſoluit̃, quę ad me aliqñ plata eſt.
Sūt enim multa bona eccleſiaſtica in titulū
ſæcularē tranſmutata: vt patet de regijs ter-
tijs. Quin verò totę decimę aliqrum eccleſia

rum:vt patet de templariorũ bonis & multis alijs quæ illuſtribus dominis adiudicata ſunt, ac iure ſucceſsionis à ſæcularibus poſſidentur. Dubitari ergo poteſt an illa de iuſtitia ſint pauperibus pro ſua portione obnoxia. Sed eſt reſponſio negatiua. Nam totum ius quod pauperes ad decimas habent eſt poſitiuum & eccleſiaſticũ, ſuper quo Papa diſpenſare poteſt: & ideò cùm ratione aliqua bona eccleſiaſtica ſæculari titulo aſſeribit, libera relinquit.

Bona eccleſiaſtica in titulũ ſæcularem trãſlata pauperibus nullatenus ſunt obnoxia.

Ad primum argumentũ.

PRo ſolutione autem argumentorũ: nempe autoritatum ſanctorum quas vim magnam oſtentare prima facie fateor, Notandum eſt primò quòd cùm auaritia, vt aliâs diximus, altera ſit iuſtitiæ contraria, quæ propriè furtum & rapina nominatur, altera verò liberalitati, ſanctis patribus illa familiaris eſt Hyperbole, vt auaritiam contra liberalitatem ac miſericordiam, quæ eſt erga pauperes exercenda, rapinæ etiam nomine denotent: propterea quòd in neceſsitate omnia communia cenſeant quo ad vſum. Idq; non tantùm in clero, verùm etiam in ſęculari populo. Quanuis de hac re acerbiùs meritò ſugillent clericos, ac potiſsimùm epiſcopos, vt articulo proximo videbitur: eò ꝙ eleemoſynarum præcepto arctiùs perſtringuntur. Quare hoc genus rapinę, reſtitutionis vinculum minimè ſecum affert. Item notandum, multa apud ſanctos patres reperiri dicta de ſtatu clericorum in cõmuni viuentium, quę tempori factæ diuiſionis non congruunt, multaq; alia quæ cõſilia duntaxat ſunt, licèt illa ſint emphaſi exaggerata vt formam prę ſe ferant præceptorũ. ¶ Per hęc ergo argumenta diſſoluuntur. Nam vt ab auctoritate Ambroſij exordiamur, in fronte præcedentis articuli citata, & diſtinc. 47. cano. Sicut hi. quæ rem plurimùm elucidat, qua ait: Proprium nemo dicat, quod eſt commune: manifeſtum eſt non propriè de clericis aut epiſcopis loqui, ſed generaliter, vti ait diuus Thom. de omni Chriſtiana familia. Ad quemcunque enim auarum ait, Quid propria dicis quæ in hunc mũdum non attuliſti? Ad omnes ergo ſubdit: Proprium nemo dicat, quod eſt commune: Plus quàm ſufficiat ſumptui, violenter obtentum eſt. Cuius ſimile ait Hieronymus, vt refertur. 42. canon. hoſpitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vltra neceſſaria retinere probatur. Erat

Duplex modus auaritiæ apud ſacros doctores.

enim illorum ſanctorum idiôma vt quidquid ſuperflueret, commune cenſerent, quantum ad vſum. ¶ Quocircà id etiam quod in ſecundo argumento eiuſdem articuli citatum eſt, ex eodem Hierony. ſuper illud Iſaiæ: Rapina pauperum in domo veſtra: videlicet quòd bona eccleſiaſtica ſunt pauperum, propemodùm de ſæcularibus etiam dixiſſet: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur qui eleemoſynas ſubtrahunt, quando erogare debent. Quanuis alia ſit gloſſa quam diuus Thomas inſinuat: nempe quòd nomine pauperum nõ ſolùm ſæculares pauperes veniant, verùm & clerici ipſi. Vnde ſicuti dum in communi epiſcopi cum ſuis viuebant neceſſaria ſibi capere poterant, ita dum facta eſt diuiſio, de qua Hieronymus non loquebatur, epiſcopus dominium acquirit ſuæ portionis, ſicut & reliquus clerus ſuarum ſortium. ¶ Similiter reſpondendum eſt ad ea quæ in fronte præſentis articuli nos obiecimus. Ad primum nanque reſpondetur verbum Domini, Dignus eſt operarius mercede ſua, aut cibo ſuo: non tollere quin poſſit epiſcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio eccleſiæ pro eius ſuſtentatione taxatur. Verbũ autem Pauli quòd habentes alimenta & quibus tegamur contenti ſimus, non de clericis tantùm, ſed vniuerſaliter de omnibus etiam ſęcularibus intelligitur. Loquitur enim illic contra diuites huius ſæculi. Ad aliud autem quòd Apoſtoli ſine pera miſsi ſunt, iam ſuprà reſponſum eſt. ¶ Ad ſecundum, nempe ad auctoritatem Proſperi, cano. expedit. 12. quęſt. 1. videlicet facultates eccleſię nõ eſſe proprias, ſed in cõmuni poſsideri: & ad ſimiles canones eiuſdẽ cauſę & quæſtionis reſpondetur intelligi quantum ad poſſeſsiones, quas, vt dictum eſt, neque diſtrahi neq; alienari licet niſi in bonum eccleſiæ. Quòd ſi intelligatur de fructibus, vt loqui videtur can. epiſcopi, vt ſcilicet quòd quidquid de prouiſione eccleſię fuerit, ſiue de agris, ſiue de fructibus, ſiue de oblationib9, omnia iure eccleſię ſunt ſeruanda: referendum eſt ad tẽpus quo clerici in communi viuebant. De quo etiam loquuntur canones. res. &, epiſcopos. ¶ Dictum autem Auguſti. quod eſt ad Bonifaci. comitem, & citatur. 12. q. 1. cap. final. Profectò etſi ad eccleſiaſticos illud applicet, etiam ad ſæculares propemodùm attinere ſentit. Nam inducit in illa epiſtola miſericordiæ

S. Thomas.

Ad ſecundũ.

Ad Auguſt.

 præce-

præceptum, quo ſinguli quæ propria poſſident, communia quantum ad vſum facere debent: ſed quia loquebatur illic contra Donatiſtas qui conquerebantur bonis ſuis mulctari, ait, quòd ſi ad eccleſiam reuerti voluerint, omnia illis fient communia, etiam illa quæ priuatim eccleſia poſsidet. Quod autem ipſe ait in cano. decimæ. 16. quæſt. 1. nempe quòd qui decimas non ſoluit pauperes enecat, ad tempus referendum eſt quo in communi viuebatur. Tunc enim decimis pauperes tam ſeculares, quàm clerici alebantur. ℭ Poſtrema auctoritas Hieron. ad Damaſum, quę refertur. 16. q. 1. c. quoniam. ſingulare iuriſconſultis negotium faceſsit, vtrùm nō ſolùm epiſcopi, verùm alij clerici qui bonis paternis aut alio ciuili iure acquiſitis abundāt, poſsint de bonis eccleſiaſticis viuere. Ait quippe illic Hieron. clericos qui ſęcularibus bonis affluunt, non poſſe bonis pauperum ali. Imò ſacrilegium cōmittere, & per abuſionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius ſimile habetur in can. clericos. & can. paſtor eccleſiæ. 1. q. 2. Eſt autem apud Panor. dubium quartum. q. 4. in libello ſuarum quæſtionum. Sed profectò non erat queſtio digna tam longa diſputatione: quandoquidē vniuerſalis eccleſię vſus illam affirmatiuè decidit. Præterquā ꝙ & rationes & canones eandem ſentētiam confirmāt. Enimuerò cùm eccleſiaſticę præbendę ceu ſtipendia ſint eccleſiaſticarum functionum, nil obſtat quo minùs clericos, etſi aliundè valeant vitam ducere, poſsint, vti ait Paul. tanquàm triturantes boues de area paſci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathen. can. clerici. habet ſine exceptione, ꝙ clerici omnes qui eccleſię fideliter vigilanterq; deſeruiūt, ſtipēdia ſanctis laboribus debita cōſequantur: iuxta verbum Apoſtoli, Qui ſpiritualia ſeminat, nō eſt magnū ſi temporalia metat. Et iure permittit vt ſacerdos propria bona poſsit, ſi libuerit, hęredibus relinquere, & de euangelio viuere. Imò ſic habet vſus. Quare epiſcopi debent illa quę ad ſua patrimonia pertinēt ſcribere, vt habetur can. manifeſta. & can. ſint manifeſtę. 12. q. 1. vbi permittit vt eis ſi libuerit liceat ea ſuis agnatis ac neceſſarijs relinqre. Accedit & diuiſio facta in cap. quatuor. &, de reditibus. vbi abſque diſcrimine epiſcopo adiudicata eſt quarta pars. ℭ Duabus ergo ſolutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones ſunt cōtenti. Prima eſt quam diuus Thom. arti. 7. reddit: nempe dicta illa Hierony. intelligi in extrema pauperum neceſsitate. Cùm enim tunc etiā ſæculares teneantur quidquid poſſunt elargiri: multò ęquiùs epiſcopi patrimonijs pollentes debent eccleſiaſtica pauperibus impertiri. Altera forſan eſt ſolutio quæ colligitur ex dicto cap. ſacerdos. 1. q. 2. & ex ca. illi autem. 12. q. 1. nempe quòd Hiero. loquebatur de illo eccleſiæ ſtatu quando clerici in communi viuentes omnia ſua bona in vnū aceruum conferebant. Dabatur enim eis optio vt vel bona quæ habebant parentibus ſuiſque neceſſarijs relinquerent, & de eccleſiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut ſi mallent, ſua retinerēt quæ illis ſufficerent: ſed tamen ſumptui parcerent eorū quæ in cōmmuni poſsidebant.

Panormita.

Clerici aliūdè idoneū habētes victum poſſunt de bonis eccleſiaſticis viuere.

Concilium Agathenſe.

Gemina ſolutio citati canonis.

D. Thomas.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ſingulari iure teneantur epiſcopi præ ſecularibus diuitibus ad eleemoſynarum ſubſidium.

POſtquàm de dominio eccleſiaſticorum fructuum viſum eſt, ſequitur vt de eleemoſynarum iure quo epiſcopi tenentur, quartus ſubdatur articulus. Arguitur enim quòd non arctiùs eccleſiaſtici teneantur quàm ſæculares: nam ſi perinde veri ſunt ſuorum fructuum domini ac ſæculares ſuorum, nulla ſupereſſe videtur ratio quæ illos arctiùs perſtringat quàm ſæculares. ℭ Secundò: Officium miſericordiæ extra extremam neceſsitatem non obligat niſi de ſuperfluo: ſunt autem multi ſæculares diuites, quibus affluentiora ſunt bona, pluſque ſuo ſtatui ſuperfluentia quàm epiſcopis: ergo non ipſi in vniuerſum diſtrictiori eleemoſynarum iure tenentur. ℭ In contrarium autem eſt quòd epiſcopi peculiariter ſunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hieronym. quod refertur. 12. quęſt. 2. Gloria epiſcopi eſt, pauperum opibus prouidere: ignominia ſacerdotis eſt, proprijs ſtudere diuitijs.

Primum argumentum.

Secundum.

Hieronym.

HActenùs de rigore iuſtitiæ loquuti ſumus: ſecundùm quę pro captu noſtro aliud cenſere nequiuimus, ꝙ quòd epiſcopi ſuæ ſint portionis domini. Nā propter nullū miſericordiæ opus veritas iuſtitiæ, aut negāda eſt, aut occultāda: ſed nihilo minùs,

vt illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, epiſcoporum, ſacerdotumque conſcientias eouſque eleuare vt maligniores ſint, cordiſque durioris in pauperes. Imò verò, vt meum de hac re iudicium expromam, longè eos vrgentiùs, ſi id mihi auctoritatis arrogaretur, aſtringerem, quàm multi alij quos vidi alteram opinionem ſequutos. Conueni inquam multos tenentes, epiſcopos non eſſe dominos, ſed de iuſtitia quidquid eis exundat debere pauperibus: nihilo minùs ſatis eſſe aſſeuerantes ſi ſextam aut quartam partem egenis largiantur. Imò audias aliquos qui prælatum habentem centum milia ducatorum, ſatisfeciſſe exiſtiment ſi ſex aut decem milia tribuat: quod profectò ego mihi perſuaſum habebo nunquàm. ¶ Tribus ergo concluſionibus ad quæſtionem reſpōdetur. Prima eſt quæ ex ſuperiori articulo ſubinfertur.

Prima concluſio.

Neque epiſcop⁹ neq; ſacerdotum vllus illius portionis quæ ſibi contingit, ea iuſtitiæ lege ad eleemoſynas obligatur, vt ſi quas omiſerit, ad reſtitutionem teneatur. Enimuerò ſi verum eſt quòd per celebrem eccleſiæ diuiſionem adiudicatū eis eſt ſuæ portionis abſolutū dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemoſynas q̃ de alijs bonis: vt ſexta noſtra concluſione, quam etiam monſtrauimus eſſe ſancti Tho. adnotatū à nobis eſt. Exceptus hinc tñ cēſendus eſt ſemper caſus quo vehemēti ſuſpicione laboratur, epm̄ aliqua bona ſeu fabricę ſeu hoſpitalib⁹ aut alia ratiōe pauperib⁹ cōſignata, ſibi applicuiſſe. Tunc enim certum eſt, iuſtitiæ lege ad reſtitutionem teneri. Extra tamen eiuſmodi caſus liberi ſunt ab illa diſtributionis forma & vinculo, quo dum in communi viuebant tenebantur: atq; adeò nullo conſtringūtur iuſtitiæ precepto.

Probatio.

¶ Secunda cōcluſio. Mandato miſericordiæ quo vniuerſi, vti. 22. q. 32. autor eſt ſanctus Thom. & grauium Theologorum pleriq;, ad eleemoſynas coguntur, epiſcopi inter omnes Chriſtianos, ac ſubinde inter omnes mortales arctiſsimè perſtringuntur. Cōcluſio hæc multis nominibus cō probatur. Primū, vt modò dicebam, q̄ epi eſſe tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanq̄ patres, ac denique vniuerſis mendicis & inopibus ſingulare præſidium ac ſuffugium. Enimuerò cùm virtutū cultus animarumque ſubinde ſalus ſępenumerò in rerum temporalium egeſtate periclitetur: qua ratione Salomon, vt diuitiarū abundantiam, ſic & rerum inopiam metuebat: & epiſcopi paſtores ſint animarum, non modò verbo & exemplo paſcere promouereque gregem tenentur, verùm & re ipſa indigis ſuppetias ferre. Vidu arū enim honeſtas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famem patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaq; id genus incommoda intentandi periculis ſunt expoſiti. Quib⁹ cauendis Antiſtites pro ſua quiſque facultate proſpicere vigilantiſsimè debent.

Secunda concluſio.

Prima ratio cōcluſionis.

¶ Secundò accedit quòd quanuis propter collabentem clericorum vitam facta ſit illa diuiſio, qua cuique ſua portio adiudicata eſt, nihilo minùs epiſcopi exuere non debent antiquam illam eccleſiæ pulchritudinem, quæ in ſubſidio pauperum elucebat: nimirum quando Apoſtoli diaconorum miniſterio tam impensè viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. Neque verò debent prorſus de memoria delere eccleſiaſticos fructus ſpirituales eſſe, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Chriſti impenſos: cui tam cordi fuit pauperes ſuæ familiæ commendare, ac potiſsimum paſtoribus quibus illam fidenter commiſit.

Secūda ratio

¶ Tertiò accedit huc quòd caput ipſum pręcepti miſericordiæ, nempe rerum redundantia & ſuperfluitas, cæteris parib⁹, multò maior eſt aut eſſe debet in epiſcopis quàm in ſæcularibus. Primùm enim frugaliùs viuere debent, multoque cum minori pompa quàm diuites huius mundi. Neque enim conuiuiorum ſplendor & lautities illis eſt licita, neq; alius domeſticus apparatus. Nā, vti ait Hieronymus, de altario illis viuere fas eſt, non luxuriari. Prætereà cùm vxoribus careant, eximio inde ſumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeò cùm neque proles habeant quibus debeant maioricatus inſtituere, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quàm pauperes: neque conſanguineis aliter prouidere quàm pauperibus. Haud enim his debet erogare quibus ſua ſufficiunt: vt habetur cano. paſtor eccleſiæ. 12. quæſtio. 1.

Tertia.

¶ Quanuis documentum hoc non ſummo rigore intelligendū eſt, ſed grano ſalis, hoc eſt naturali ęquitate cōdiendū. Haud enim, vbi ſcandalum caueri poteſt, vitio eſt prorſus vertendum ſi epiſcopus qui pingui eccleſiæ præfectus eſt conſanguineos anteà indigos quadam victus me-

Moderatio proximæ aſſertionis.

diocritate honeſtet: non pro ſua tantùm vita, ſed pro ſuis ſucceſſoribus in perpetuum. Non inquam vt locupletia creet primogenitorũ iura, ſed vt quadantenùs ſtatum illi mutare poſsint, vt abſque neceſſitate deinceps vitam ducãt. Si enim qui viginti aut eo plura, imò qui decem, vel quindecim habet ducatorum milia, quartam partem in pauperes & pios vſus erogauerit: profectò ab omnibus cenſebitur ſuo debito feciſſe ſatis. Et ſi tertiam in tales vſus diſpenſauerit, nihil ab eo ampliùs, quantum ad cauendam culpam res attinet, deſiderabitur. Cùm ergo reſidiuum abſque vllo ſcandalo poſsit licitè in proprios vſus conſumere, cur non ei licebit ex reliquis ſumptibus tantillum quotannis adimere, vt poſsit honeſtam ſuſtentationem, eandemque perpetuam alicui conſanguineo relinquere? Sed fateor ſcandalum attentè ſemper eſſe cauendum. Quod tunc vtique cauebitur dum ſubditi amplas pro eius facultate viderint Antiſtitem eleemoſynas profundere, & quod dat conſanguineo de ſuis proprijs ſumptibus ſuccidere: neque verò ipſum eouſque locupletare vt de humili ſtatu ad illuſtrem ſubleuet. Hoc igitur non quòd ſuperbis & ambitioſis velim indultum iri, dixerim, ſed vt quod mihi rei veritas offert, non diffitear. ℭ Tertia conclusio. Pręceptum hoc eleemoſynarum quo epiſcopi perſtringuntur, non poteſt vniuerſim ſecundùm quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem exiſtimari: ſed ſecundùm iudicium prudentum, penſata, tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Concluſio cunctis liquida fiet, qui ratione᷑ præcepti miſericordiæ fuerint perſcrutati. Eſt enim vt de ſuperfluo fiat: ſuperfluum autem reſpectu ſtatus tam poſsidentis quàm indigentis venit exiſtimandum. Exempli gratia: ſunt Itali epiſcopi, qui cùm decimas non habeant vix habent vnde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquàm exiguus inijciendus eſt ſcrupulus, ſi eleemoſynas non faciant. Imò & præter illos ſunt etiam qui quanuis decimis fruantur, proueniunt illis tamen adeò tenues & malignæ vt ſi ſextam aut minorem partem in pauperes refundant, ſatis ſint feciſſe cenſendi. Qui autem duo triáve milia ducatorum, & eo ampliùs habent, profectò niſi vel quintam vel ſaltem ſextam partem diſtribuant, non debent exiſtimare, ſe abundè præceptum compleuiſſe. Quorum autem reditus viginti aut triginta milia exuperant, profectò maiorem deberent elargiri partem. Hæc autem exẽpli gratia dicta ſint: nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia rigorem poteſt augere præcepti. Quod autem de epiſcopis dictum eſt, id de reliquis etiam ſacerdotibus ſuo gradu intelligendum: ac de ijs præſertim quibus animarum cura incumbit: atque adeò de religioſorum monaſterijs quibus prouentus redundant. ℭ Quocircà non debent epiſcopi ob id ſecuriùs pacare conſcientias ſi in eleemoſynis erogãdis remiſsiores ſint, quòd vinculo iuſtitiæ ad reſtitutionem non teneantur: ſatis ſe proinde facturos arbitrantes, ſi in mortis articulo ſacramento pœnitentiæ eiuſmodi culpas abluant. Nam cùm etiam præceptum miſericordiæ, de quo præfati ſumus, ſub reatu mortalis criminis obliget, inde ſatis debent exterreri, vt fidem Deo ſuo illæſam ſeruent. Præterquàm quòd quanuis lex eos iuſtitiæ ad reſtitutionem non obliget, debent profectò eorum confeſſarij tam durante vita quàm in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modum ſacramentalis ſatisfactionis largiſsimas eleemoſynas imponere, vt eòdem propemodùm res incidat ac ſi lege iuſtitiæ ad reſtitutionem tenerentur. ℭ Modus autem eleemoſynarum Chriſto gratiſsimus eſt, vt in præſentes pauperes ſint diuites benigni. Non quidem inficias ierim quin vbi hoſpitalia extructa non ſunt, laudabile epiſcopo ſit eorum fabricis vacare: atque adeò eccleſiarum ruinas reficere. Attamen quòd vt ſuum nomen perpetuò celebret, in ædificijs ampliãdis & perornãdis ea inſumat, quibus pręſentibus pauperib⁹ ſuccurri poſſet nè fame perirent, non ſolùm vanum, ſed profectò perniciosum & Chriſto ingratiſſimum eſt. Quòd enim ait, Pauperes ſemper habebitis vobiſcum: id moniti auribus exhibet vt cura nos eorum pauperum angat qui nobiſcum ſunt, futuris enim miſeris per futuros Deus miſericordes proſpiciet. ℭ Atque ex his argumentorum ſolutio colligitur, quæ in vertice quæſtionis propoſita ſunt. Ad primum nanque reſpondetur quòd etſi lege iuſtitiæ non magis epiſcopi vinciantur quàm diuites ſæculares, tenentur tame᷑ ſtrictiori miſericordiæ nexu.

ℭ Ad

Tertia conclusio.

Explanatur concluſio.

Modus eleemoſynarum Deo gratiſsimus.

Ad ſecundū argumentū. ¶ Ad ſecundum autem reſpondetur, quòd etſi accidere poſsit vt laicus præ nimia diuitiarum exuberantia vrgentiùs ad eleemoſynas obligetur quàm epiſcopus: tamen epiſcopi cæteris paribus ratione ſui ſtatus preſſiùs ac vehementiùs vrgentur.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm eccleſiaſtico ſtatui condeceēs ſit inter alias poſſeſsiones caſtra, vaſallosque, ac iuriſdictionem ciuilem habere.

QVONIAM articulo. 3. inter alia eccleſiaſtica bona de opidis meminimus, non ab re fuerit de hoc poſſeſsionum genere articulum quintum adhibere. Apparet nanq; eccleſiaſticis Antiſtitibus atque alijs dignitatibus minimè congruere caſtra & opida poſsidere, aut vaſallos ciuili iuriſdictione gubernandos. *Pirmum argumentum.* Primùm quòd eccleſiaſticus ſtatus, ſpiritualis eſt, atq; adeò Chriſti obſequio totus mācipatus: ciuilis autem ſtatus totus eſt ſæcularis, atq; in rebus temporalibus poſitus, vbi plurimum iniquitatis commiſcetur. Quare vt lux & tenebræ, differre videntur. *Paulus.* Ait autem Paulus. 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio iuſtitiæ cū iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem cōuentio Chriſti ad Belial? *Argumen. 2.* ¶ Secundò eccleſiaſticus ordo in ſeceſſu potiſsimùm ſilentioq; contemplationis poſitus eſt: ciuilis autem litibus, fraudibus, atq; alijs id genus negotiorum turbinibus expoſitus, quibus neceſſe eſt Antiſtitū mentes à ſua quiete ſæpenumerò deturbari. Eò potiſsimū quòd cauſæ ſanguinis in illo foro agitantur: quibus nè ſe cruentet omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiuſmodi turbulentis rebus præeſſe, ſed illa omnia poſthabere. *Argumen. 3.* ¶ Tertium de priſco more antiquę legis ſumitur argumentum. Leuitis nanq; nulla poſſeſsionum ſors cōſignata fuit, ſed ſolùm decimarum ſubſidium. *Argumen. 4* ¶ Sed & de Chriſti exemplo quartū adhibetur. Nam, vt libr. 4. ſub titulo de dominio, dicebamus: & ſuper cap. primum Matthæi, latiùs commonſtrauimus, nullum ipſe ſæculare regnum huius mundi accepit, ſed tantùm fuit rex regni cœlorum. In res autē temporales ea fuit prçciſè, quatenus homo, poteſtate cōtentus, vt in ordine ad finem redemptionis quando ad eundem finem opùs eſſet quibúſuis temporalibus vteretur. Id quod illic ſignificauit, vbi dixit, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Et vbi Lucæ. 12. petenti vt inter ſe & fratrem iudicaret, reſpondit: Quis me cōſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos? Et alibi ſæpe: ergo neq; ſuos adminiſtros ciuilis iuriſdictio decet. *Argumen. 5.* ¶ Quintò: Eiuſmodi iuriſdictio & ſæcularis in vaſallos poteſtas ad ſuperbū faſtum & mundi extollentiā epiſcopos exagitat, quæ humilitati ac modeſtiæ qua illos Chriſtus inſtituit è diametro aduerſantur: ſecundùm illud eius admonitum, Matth. 20. Scitis quia principes gentium dominantur eorum: & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos: ſed quicunq; voluerit inter vos maior fieri ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus: ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Non ergo eccleſiaſticis dignitatibus decōrum eſt, ſed plurimùm indecōrum eiuſmodi ſæcularibus iuriſdictionibus ſplendeſcere: multoq; minùs conuenire videtur religioſis monaſterijs per quorum ingreſſum ſæculo renuntiatur, omneſq; ſæculares pompæ poſt terga relinquuntur. *Argumen. 6.* ¶ Sextò demum arguitur. Ciues illi ſunt præſidibus in cauſis ciuilibus & criminalibus committendi, à quibus decentiùs gubernentur. Sæculares autem non poſſunt in eiuſmodi cauſis per eccleſiaſticos ritè & rectè gubernari. Tum quòd illos non decet ciuilibus legibus eſſe imbutos, tum præſertim quòd illa authoritate non pollent vt ſubditi ſint terrori, qui ad arcendam humanam audaciam perquàm neceſſarius eſt. Imò vſq; adeò videtur precariò in rebus ciuilibus prę ſidere vt deſpicientes eos ſubditi ad regias curias ſuas cauſas deuoluāt. Qua ratione admonet in Timotheo nos Paulus vt nemo militans Deo implicet ſe negotijs ſæcularibus. *Paulus.* Et Chriſtus duobus gladijs fuit contentus qui eſſent diſtincti: & ſicut in cœlo, ita & in terra voluit duo eſſe luminaria: nempe authoritatem ſacram Pontificum, & regalem poteſtatem: vt habetur. 96. d. can. duo. haud ergo expedit ciuilem iuriſdictionem cum eccleſiaſtica commiſceri. ¶ In contrarium eſt Chriſtianorum vſus à Sylueſtri & Conſtantini ſæculo per ſanctiſsimos patres atque orthodoxos Cæſares & reges approbatiſsimꝰ, per quem conſtat non ſolùm primam eccleſiæ ſedem, verùm & alias inferiores eiuſmodi dota- *Sylueſter. Conſtantinus.*

di dotationibus eſſe decoratas: in quibus permulti habentur vaſalli, non ſolùm epiſcopis, verùm & monaſteriorum abbatibus ſubiecti.

QVæſtionem hanc non ſolùm quia præſens tractatio eã exigebat hîc attexere ſtatuimus, verùm quia hiſce diebus de illa controuertitur. Duo tamen ſunt eiuſdẽ quæſtionis membra. Vnum vtrùm ad eccleſiæ decôrum condecens ſit eiuſmodi ciuili autoritate fungi. Secundò vtrùm propter aliquã emergentem neceſsitatem reipublicæ eccleſiaſticæ vel ciuilis expediat eadem caſtra & vaſallos ſæcularibus vendere. Et quidem de ſecundo non conſtitui ad dicendum me ita multùm inſinuare: quia cùm negotium ſit ad Summum Pontificem atq; ad Cæſarem attinens, non eſt meum niſi interrogatum reſpondere. ¶ Ad priorem ergo quęſtionis partem vna eademq; affirmatiua concluſione more noſtro reſpõdetur. Conſentaneum eccleſiaſticæ autoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoq; inſigniri, vt caſtra, imò verò vrbes cum poteſtate vtriuſq; gladij ſub ſuo habere dominio. Concluſio hæc vel inde maximè probatur ꝙ Chriſtianiſsimi Imperatores tempore ſanctiſsimorum Pontificũ eiuſmodi dotationibus eccleſiam honeſtârunt. In primis Conſtantinus ille Magnus, maximusq; Chriſtianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus eccleſiam accumulauit & hac etiam eam auxit authoritate vt Romam cum alijs vrbibus Apoſtolicę ſedi donauerit. Et Theodoſius poſteà tempore Ambroſij, atque alij deinceps multi catholicorum Cæſares id genus donationibus eccleſiam locupletârunt: quas quidem niſi vt ſanctũ haberetur, neq; ipſi obtuliſſent, neq; illi ſancti antiſtites accepiſſent. Accedit quòd, vt noſtratium Annales tradunt, Chriſtiani Hiſpaniarum reges cùm Mauros ex prouincia bellis depellebãt pro partis victorijs de eiſdem caſtris atq; opibus quę de hoſtium manibus eripiebant offerebant eccleſiæ, non ſolùm epiſcopales ſedes illo modo augendo, verùm & monaſteria vtriuſq; ſexus fundando & ditãdo. Quod ergo illi Chriſti amantes fecerunt, omni potius ratione defendendum eſt, quàm aliquo pacto condemnandum. ¶Ratio ergo quam illi eccleſiarum fundatores ſibi in animum inducebant, hæc erat, quòd cùm temporalia omnia propter ſpiritualia, in eorumq; ſeruitium condita ſint: & homines (quod noſtrũ ingenium eſt) rerum iſtarũ ſplendore maximè moueantur: nam cognitio noſtra, vt natura docet, à ſenſu incipit: operę pretiũ exiſtimârunt eccleſiam nõ ſolùm ſanctis legibus inſtituere, verùm & rerum facultatibus inſtruere & fulcire, vt Chriſtiano populo illã repræſentans maieſtatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eâdem enim de cauſa, vt nobiles atq; illuſtres ſacris initiarentur qui eccleſiæ eſſent ſtabilimentum, iura permittunt vt duo poſsint habere ſacerdotia: vt habetur cap. de multa. de præben. ¶ Haud equidem neſcio ſtatim obmoliri quenquã poſſe huic ſententiæ argumenta. Primùm ab Apoſtolorum exemplo & priſcorũ præſulum qui huiuſmodi faſtus præ nimia ſua humilitate abigebant. Secundò ab abſurdo: vſu nanq; & experimento compertum eſt huiuſmodi ſæculares epiſcoporum poſſeſsiones multa attuliſſe incommoda: videlicet non ſolùm bella & eorum defenſionem, ſed etiam hæreſum turbas & rebellionũ inſultus: aduerſus eccleſiam Germaniæ nanq; atque Angliæ hoc in cauſa etiam ponitur turbatarum rerum, quòd neq; principes ſæculares ferre ęquo animo poterant epiſcoporum potentatus, neq; vulgus monaſteriorũ diuitias. Imò & religiones ipſas inde plurimùm videmus labefactatas quòd in modicis diuitijs abundant. ¶ Ad primũ autem reſpõdetur, vt lib. 9. ſub titulo de decimis, dicebam, quòd ſi omnes epiſcopi & eccleſiæ prælati eſſent, vel ſicut Petrus vel ſicut Auguſtinus aut Martinus aut Nicolaus, vt ſua ſanctitate poſſent à Chriſtiano populo beneuolentiam ac reuerentiam captare, forſan non eſſet opùs eccleſiæ eiuſmodi ſubſidijs tẽporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numeroſam multitudinem epiſcoporum ac ſacerdotũ quàm eſt eccleſiæ neceſſaria, illa religione pollêre, non eſt poſsibile, conſultum alio modo eſt, vt exiſtimatio eccleſiæ conſeruetur: & ſint qui quodam modo ad virtutum, literarumq; culturam horum reſpectu animentur. ¶ Ad ſecundum autem reſpondemus, vt ſępe conſueuimus, quòd humanis moribus nõ poteſt vlla vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi, quin temporum iniquitas omnia corrumpat. Negari enim non poteſt quin eccleſiarum diuitiæ multa ſpiritualibus rebus pericula conflent: ſed fortè maiora crearet paupertas: niſi, quod impoſsibile eſt, ſacerdotes & populi omnes ſancti eſſent.

Duo quæſtionis mẽbra.

Concluſio reſponſiua.

Probatio.

Ratio quare Chriſtiani Principes olim eccle-

ſiã tãmultis opibus ditarunt.

Prima obiectio contra præfatã aſſertionem.

Secunda.

Ad primam obiectionẽ.

Ad ſecundã.

ℭti eſſent. Experimur enim vbi epiſcopi pauperes ſunt, in nullo haberi pretio: & mendicantes ſacerdotes præter eos qui intra clauſtra nutriuntur, vilipendio haberi: & ſic omnia eccleſiaſtica peſſundari. Et re vera antiſtites niſi vllam ſæcularem etiam habeant poteſtatem, vix poſſent vitia caſtigare. Imò etiam in Germania, niſi catholici eccleſiarũ præſules potentatibus ſæcularibus ſubnixi eſſent, omnia eſſent iam fortaſsè à tyrannis & hæreticis obtrita, & conſumpta. Quocircà, vt argumento reſpondeamus, principum ſæcularium ambitio & inextinguibilis ſitis, qui eccleſiaſticis ſua bona ſemper inuident, quibusq; eos expoliare armis ac technis cupiunt, licèt cauſa fuerit vt eccleſiaſticum ſtatum contenderint demoliri, nullum eſt argumentum quòd eccleſiam non deceat eiuſmodi facultatibus pollere. Tametſi diffitendũ non ſit quin exceſſus in hoc, ſicuti in omnibus alijs rebus accidere poſsit: videlicet vt nimium plusq; iuſto locupletentur eccleſiæ. Nam vt hiſtoria Exod. 36. prodit, cùm videret Moyſes tanta animi promptitudine populum aurum, & purpuram, & reliqua ad ornatũ & cultũ tabernaculi neceſſaria afferre vt exuberarẽt, præconis voce cãtari iuſsit ac prohiberi nè vir aut mulier quicquam vltrò amplius offerret in opus ſanctuarij. ℭ Adiungitur in fauorem eiuſdem concluſionis ius etiam naturale. Nam cùm reges cuncta per ſe gubernare nequeant, ſed neceſſe habeant Ducibus, Comitibus, atq; alijs potẽtatibus partem iuriſdictionis committere, dum tamen ſemper penes eos ſuprema poteſtas reſideat, non eſt cur eccleſiaſtici Antiſtites ab huiuſmodi functione abigantur. Sanè cùm ipſos, ſi eorum ſtatum ſpectes, credendũ eſt, tum iuſtiùs & æquiùs, tum etiam mitiùs & maiori cum beneuolentia ſubditorum lites & cauſas, aut cõpoſituros, aut iudicaturos: maiorique ex charitate vitia vindicaturos. Hac enim confidentia freti antiqui reges, huiuſmodi iuriſdictiones illis committebãt: nempe quia fore certò ſperabant vt tanquã patres filios, eſſent ſubditos tractaturi. Quapropter præclarè ſecum agi ciues exiſtimabant, cùm eccleſiæ iuriſdictioni ſubdebantur. Et re vera, vt abſit inuidia verbo, niſi vbi eccleſiaſticus dominus corruptiſsimus eſt, experiemento didicimus multò minoribus exactionibus eccleſiaſticorum ſubditos premi, quàm ſæcularium dominorum. Nihil in reges obloquimur penes quos eſt ſumma poteſtas. Atq; adeò eccleſiaſtici qui ſecùs faciunt in peiori ſunt crimine, maioriq; digni reprehenſione. His veruntamen nihil obſtãtibus, diffitendum non eſt, quin plures multò ciuiles iuriſdictiones ſint ſæcularibus cõmittendæ, quàm eccleſiaſticis: nam illis ratione ſui ſtatus natiuum eſt illud regimen: eccleſiaſticis verò, acceſſorium. ℭ Accedũt huc & ſanctorũ teſtimonia. Aug. nãq; in illa quinquageſima citata epiſtola ad Bonif. comitem, egregiè laudat Conſtantini religionem, vel inde etiam quòd eccleſiam eiuſmodi donationibus locupletauit: idemq; latiùs Hom. 6. ſuper Ioan. & Melchiades Papa eiuſdem factum plurimùm commendat, can. futuram. 12. q. 1. nempe quòd ſedem Imperialẽ relinqueret, & beato Petro ſuisq; ſucceſſoribus profuturam concederet. Et Vrban. in canone ſtatim proximo, videtes. itidem inſtitutum laudat, quòd poſſeſsiones eccleſiæ traditæ non vendantur. Inter quas non dubium quin etiam eſſent vaſalli. Patrocinantur eidem concluſioni & omnia teſtimonia ſuprà citata, obnixè prohibẽtia nè eccleſiæ bona alienẽtur. Idemq; cõmendatur vtroq; can. Conſtantinus. 96. d. & Iuſtinianus in Authentico, de rerum eccleſiaſticarum alienatione. collatione. 5. mirificè conſtabilire conſolidareq; ſtudet immobiles cunctas eccleſiarum poſſeſsiones. ℭ Imò verò adeò ſancta habenda eſt hæc veritas, quòd eccleſiæ liceat immobiles poſſeſsiones nullo excepto genere habere, vt Vvicleph vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus quòd Conſtantinum eò vituperabat quòd eccleſiam tam amplè dotaſſet: vt refert Thomas Vvaldenſ. Tomo. 1. libr. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille quòd cùm voluntas ſupremi Domini Chriſti ex Euangelio non conſtaret huiuſmodi approbantis donationes, vituperio potiùs quàm laudi dandum eſſet Conſtantino factum illud. Ex quo ſubinferebat ex illo tum temporis articulo eccleſiã cœpiſſe labaſcere. At verò cùm vnicuique liberum ſit ſua bona donare, & eccleſia non ſit recipere inhibita, quamuis aliud non eſſet in Euangelio teſtimonium, hoc ſatis eſſet ad illius egregium facinus commendandum. Eò potiſſimùm quòd, vt iterum atque iterum diximus, tam ſancti Pontifices non ſolùm eas ſuſceperunt, ſed & conferentes vt facerent animârunt: & nè vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, ſanctiſsimè dehortati ſunt. Male ergo de fide Catholica audire

Ius naturale patrocinatur prætéritæ aſſertioni.

Ciuiles iuriſdictiões frequẽtius ſæcularibus quã eccleſiaſticis committendæ ſunt.

Auguſtinus

Melchiades.

Vrbanus.

Iuſtinianus.

Vvicleff.

Vvaldenſis.

dire illum neceſſe eſt qui eiuſmodi eccleſiaſticas poſſeſsiones, aut contra ius diuinum donatas eccleſiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni eſſe conſentaneas. Id quod per ſolutiones argumentorum clariùs elucebit. ¶ Si autem hæc, vt res habet, vera ſunt, attentas oportet, Chriſtianasque conſiderationes adhibere antequàm eccleſiaſticæ ſedes & ſacra collegia de eiuſmodi poſſeſsionibus deturbētur. Nihil enim aduerſus reges obmurmurandum eſt, quem non eſt credibile aliter quàm extrema neceſsitate conſtrictos quippiam quod aliquem mali colorem præferat, à ſede Apoſtolica petere: neq; contra Pontificem Maximū, quem minùs eſt opinabile quidpiam aliquid quàm maturo cōſilio concedere. Attamen res eſt vſque adeò magni momenti, vt niſi permultis priùs in conſilium adhibitis conſiderationibus non ſit decernenda. Fatemur equidem calamitoſa tempora, ea poſſe Chriſtianæ reipublicę creare pericula, vt etiam ex eccleſiaſticis reditibus ſint ad illa propulſandum authoritate Apoſtolica conquirenda ſubſidia. At verò antequàm huiuſmodi eccleſię dotationes ſęcularibus diuendantur, primùm omnium explorandum ſumma fide eſt an cauſa ingruat verè neceſſaria. Mox oculatè meditandū an aliquo modo inde decoloretur eccleſia, aliquódve honoris detrimentū accipiat: nam ſi res ita habet, omnia ſunt temporalia poſthabenda: eis potiſsimùm temporibus quando hęretici, & verbis & factis eccleſiam ſuis dotibus denudare cōtendunt: atq; adeò paupertate obſcurare. Si enim catholicorū facta eorum auſibus reſponderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoq; conſideratè attendendum, vtrùm regia maieſtas & ciuilis reſpublica inde maius capiat emolumentū: nam ſi quæ eccleſijs auferūtur, regi aut reipublicæ accreſcerēt, inde poſſet ratio huiuſmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamen quòd in alios ſæculares dominos transfundantur, videndum eſt an expedientius ſit regi. Eò potiſsimū quòd illa pretia quæ eccleſijs refunduntur, ex regijs poſſeſsionibus ſubtrahūtur, ſed magnates ſunt qui illa ratione pingueſcunt. Tertiò, & id quoq; ex charitate penſandum, vtrùm eiuſmodi venditiones in rem ſint ſubditorū: Nempe an credendum ſit cum tanta beneuolentia & charitate tractandos fore à ſæcularibus poſſeſſoribus, quàm ab eccleſijs ſupportantur. Et quartò nihilo minori conſilio perpendendum, quòd cùm Papa pater ſit eccleſiarum, reges autem patroni, licèt poſsint ab eccleſiaſticis ſubſidia poſcere, id tamen tunc fas erit quando ſæcularium tributa nō ſuffecerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione ſanguinis vel alijs priuilegijs à tributorum exactione eximuntur, immunes cuſtodiendi. Supra hæc aut omnia quando ad eccleſiaſticos recurrere neceſſe eſſet, deberet ab omnibus ęqua libra eiuſmodi ſubſidium exigi. Vnde ſi qui vaſallos habent ob id prę alijs grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cùm vaſalli pretio neq; modico ęſtimentur, illos ſuis dominis eripere, nō repenſo pro illis pretio ſed præciſa prouentuum compenſatione facta, iuſtitiæ lex ferre non videtur. In ſumma, conſulendi ſunt ſanctorum canones, qui, vt ſuprà diximus, iſtiuſmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 12. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod Domino conſecratur, ſiue fuerit homo, ſiue animal, ſi ue ager, vel quicquid ſemel fuerit cōſecratum, ſanctum ſanctorum eſſe Domino. Et ideo inexcuſabilē qui illud eripuerit vel inuaſerit: nempe quia non hominibus tantùm, ſed Deo ipſi conſecratum eſt. Quare Gregor. capite ſubequenti, excōmunicationi eum vult ſubiacēre, qui etiam conceſsione regis quidpiam tale poſſederit. Idemq; ſanctiſsimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus. eâdem cauſa & quæſtione: videlicet vt ſi quæ ſemel Deo contributa atq; dicta ſunt, & poſteà ſub occaſione principum inuaduntur atq; diripiuntur, excommunicationis vindicta vſq; ad emendationē poſſeſſor coërceatur. Hæc nō dubium quin ſanctiſsimus Papa & iuſtiſsimus quiſq; regum diu ac multùm ſint meditaturi, antequàm tam antiquis tamq; ſanctis iuribus eccleſiā expolient: nimirum inter alias Dei vltiones & hanc quoq; extimeſcentes, nè & ipſos de ſuis permittat Deus deturbari. Nam ſi olim reges hæc ſuarum victoriarum vota eſſe ducebant, vt tum Deo gratias referrēt, tum eccleſiaſticum ordinem, qui pro ſe preces funderet, gratum haberent, timendum eſt nè ſi eodem honore, & rerum poſſeſsione, eccleſię priuentur, & orationes priuatorū tepeſcant, & regum victorię non ſint adeò frequentes.

Bonifacius. *Gregorius.* *Nicolaus.*

Ad primum argumentū.

AD primum igitur argumentum reſpondetur quòd quanuis eccleſiaſticus ordo ſpiritualis ſit, atq; in hoc à ciuili tēporaliq; republica diſtans: nulla inde tamen repugnantia emer-

tia emergit, quo minus poſsit eccleſiaſticus præſul ciuibus ciuiliter præſidere. Nam virtus iuſtitiæ, adeò rebus ſpiritualibus nō obuerſatur vt inde maximè vires ſplēdoremq; accipiat. Neq; locus Pauli adductus huc pertinet, ſed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim, Nolite iugum ducere cū infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? &c. vnde cōcludit, Aut quæ pars fideli cum infideli?

Ad ſecundū argumentū. ¶ Vnde ſimiliter ad ſecundum reſpondetur, quòd etſi epiſcopalis dignitas plurimùm debeat contemplationi vacare, poteſt nihilo minùs homines probatæ vitæ ac eruditionis cauſis ſæcularibus audiendis præficere, qui ad ſe ſæpe recurrāt. Debet enim epiſcopus & Mariam agere, & Martham. Quod quidem ſine hoc quòd ſanguinis ſententiam per ſe proferat perficere poteſt.

Ad tertium argumentū. ¶ Ad tertium autem reſpondetur diſparem rationem inter legem noſtram & Moſaicam internoſci. Etenim cùm terram illam Deus populo donaſſet, voluit tribum Leui, vt templo eſſet totus addictus, à negotio agriculturæ ſubleuare, atq; hac ratione nulla eſt conſignata eis ſors. In noſtra tamen præter decimas poſſunt Chriſtiani ſua bona eccleſiæ donare. Et quantum ad iuriſdictionem non vetabantur ſacerdotes illam habere. Imò multum temporis penes ſacerdotes regimen populi perdurauit; quoniam ſacerdotium illud non illum gradum ſpiritualitatis annexum habebat quem noſtrum.

Ad quartum argumentū. ¶ Quartum autem quod de Chriſti exemplo ſumitur argumentum, maiorem præ ſe fert energiam: quippe qui ciuile regnū mundi non accepit. Ad id nihilo minùs reſpondetur, illud duntaxat inde colligi quòd poteſtas ſpiritualis non conſiſtit in republica ciuiliter adminiſtranda. Haud tamen ſubinde interdicitur, quo minùs eccleſiaſtici præſules annexas habere poſsint ſuis ſedibus eiuſmodi iuriſdictiones.

Ad quintum argumentū. ¶ Ad quintum reſpondetur quòd etſi ab eiuſmodi potentatibus quadantenùs pateat ad ſuperbiam præcipitium, tamen res de ſuî natura exiſtimanda eſt. Natura autem & conditio eorum qui eccleſiaſtica dignitate pollent, vt ſuprà diximus, eſt perfectionis ſtatus. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica ſæcularia ſic debent poſsidere, vt omnia inde pullulantia pericula vincere poſsint.

Ad cōfirmationem. ¶ Quod autem de religioſorum monaſterijs ſubditur, quibus minùs congruere eiuſmodi faſtus apparet, reſpondetur, in primis monachales ordines, quibus clauſtra mendicatum exire nō licet, neceſſe eſt auctioribus opibus abundare: nè eos inopia de ſua quiete perturbet. Fuerunt enim ſemper illa religionis inſtituta quàm maximè eccleſiæ vtilia, quæ ſi ſuū decôrem ſeruent, maximo ſunt fauore fouenda. Et inter alias ratio cur illis opida cùm iuriſdictione oblata ſunt, fuiſſe creditur vt expeditiùs poſſent ac quietiùs ſuos prouentus colligere. Neq; profectò eorum inſtituto repugnat eiuſmodi vaſallos peridoneos miniſtros gubernare. De qua re quāplura loquūtur iura.

Ad ſextum argumentū. ¶ Ad ſextum denique & poſtremum quod rem diſtrictiùs videtur vrgere, reſpondentes fatemur, quòd nullatenùs eccleſiaſtici valēt ſuos vaſallos, niſi regio fauore regere ac gubernare. Nam ſi rex penes quem ſumma ſita eſt poteſtas, iuriſdictionibus ſua inferioribus non fauet, neceſſe eſt omnes corruere. Sed ſi hoc argumentum alicuius eſſet energîæ, pari vigore probaret quòd neq; antiſtites decet eccleſiaſticas habere iuriſdictiones: quoniam niſi per regiam authoritatem ſuſtententur, ſatius eſſet de medio tolli. Si autem rex eccleſiaſticorum tribunalia, ſiue ciuilia ſiue eccleſiaſtica, perinde atque reliqua omnia, quaſi ſua propria, à ſuiſq; prædeceſſoribus indulta cōfoueret, nihilo minori decentia & autoritate eccleſiaſtici ſuos ſubditos gubernarent, quàm ſæculares. In vtroq; enim ordine ſunt qui bene, ſunt quoq; qui male ſuos magiſtratus adminiſtrent.

QVAESTIO QVINTA, De Clericorum debito officio.

ARTICVLVS. I.

Vtrùm inter officia eorum qui ſacris initiantur, peculiare, ad quod oēs generatim tenentur, ſit cōſtitutos Pſalmos ſtatis horis perſoluere.

CVM præcedēs quęſtio de eccleſiaſticis bonis ac ſtipendijs fuerit inſtituta, res ipſa poſtulat vt clericorum officia quorum gratia eadem eccleſiaſtica bona conſtituta ſunt, quibusq; ea promereri debent, perpendamus.

damus. Apparet nanq; clerum, neq; qui in ſacris eſt, ad ſtatas horas perſoluendas minimè teneri. Enimuerò cùm horarum canonicarum penſio graue nimis cenſeatur iugum, non apparet ab eccleſia vniuerſo clero licitè imponenda: niſi talem Chriſti aut Apoſtolorum inſtitutionem priùs in ſacra pagina legiſſet: quæ tamen nuſquam inibi reperitur. Imò verò Chriſtus, Matth. 6. non aliam nos orationem docuit quàm, Pater noſter. Non ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. ¶ Secundò arguitur. Oratio in hoc ſeruit vt mens in Deum eleuetur, Deoq; noſtra deſideria aperiamus, quæ largitate ſuæ miſericordiæ expleat: ad hoc autem nulla opùs eſt voce, cùm Deo noſtra patentia ſint corda: ergò non opùs eſt vocali oratione: Sed ſatis eſt, vti Chriſtus docuit, Ioan. 4. adorare Deum in ſpiritu & veritate. Et vt ait. 1. ad Corinth. 14. Paul. Orare ſpiritu, orare & mente. ¶ Tertiò. Clerici, ſaltem quibus animarum incumbit cura, ad hoc potiſsimùm munus inſtituti ſunt, vt ſacramenta populo adminiſtrent, verboq; eũ ac doctrina paſcãt, & prudentia gubernẽt ac moderentur: illi ergo ſaltem nõ eſt cur alios perſoluere Pſalmos obligentur. ¶ In contrarium eſt textus concilij Agathen. extrà, de celebratio. Miſſarum. cap. preſbyter. vbi omnes presbyteri iubentur vt expleto manè matutinali officio, penſum ſeruitutis ſuę, videlicet primam, tertiam, ſextam, & nonã veſperamq; perſoluant. Et poſteà demum additur Completorium: vt iuxta verbũ Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

Primum argumentum. *Argumen. 2.* *Argumen. 3.* *Concilium Agathenſe.*

CVM multa ſint obſequia & munia quibus clerus ſua ſtipendia meret: qualia ſunt ſacramenta adminiſtrare, prædicare, viſitare, iudicare, & id genus reliqua: de illis, vtpote quę ad rem præſentem nullam afferũt difficultatem, ſed alia poſcunt quibus diſputentur loca, non fert animus in præſentiarum dicere. Eſſet enim opùs in immenſum protrahere: ſed tantùm de Pſalmorum penſione, quas horas Canonicas appellant: quę quidem obligatio vniuerſum clerum in ſacris agentem comprehendit. Cuiuſq; ideo omiſsione dominiũ prouentuum eccleſiaſticorum, modo inferiùs explicando, amittitur: de quibus præcedenti quæſtione diſputatum eſt. Affirmatiua autem huius quæſtionis veritas, & aduerſus hæreticos aſſerenda eſt, & pro catholicis diſſerenda. Nunquam enim à primordijs naſcentis eccleſiæ hæretici defuère qui hoc ſacroſanctum inſtitutum concuſſerint, demoliriq; contenderint. Fuit quippe antiquiſsima hæreſis qua Pelagiani infecti ſunt, vt Auguſt. lib. de hæreſibus, cap. 88. refert, qui orationes eccleſiaſticas deſtruebant. Imò omnem neceſsitatem orandi negabant, ſed ſatis exiſtimabãt bonam ducere vitam: eò quòd gratiam non Deo referebant acceptam, ſed proprijs viribus tribuebant. Eandemque hæreſim ſuſtinuit Vvicleph, vt Thomas Vvaldenſ. in initio quinti tomi de ſacramentalibus refert, dicens, ſatis eſſe bonam vitam. Primus autem qui in mundo ſemen illius hæreſis iecit, fuit famoſus ille Nemrod, de quo refertur Geneſ. 10. De illo enim ſuiſq; aſſeclis legitur Eccleſiaſtici. 16. Non exorauerunt pro peccatis ſuis antiqui gigantes qui deſtructi ſunt, confidentes ſuæ virtuti. De quo Nemrod Ioſephus etiam lib. 1. Antiquitatum ſic ait: Cùm eſſet audacior & manu fortiſsimus, ſuadebat ſuis vt non Deo aſſcriberent quòd hominibus per illũ fœlicitas eueniret, ſed quòd hoc eis propria virtute præberetur. Cùm enim orationis vis illic ſubnitatur quòd nihil nobis boni niſi à Deo prouenire poteſt: qui neceſsitatem diuini ſubſidij diffitentur, nullã poſſunt in oratione religionem agnoſcere. ¶ At verò non eſt præſentis inſtituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & ſolennes ac publicas cõmune nomen eſt diſputare. Hoc enim alius eſt loci: ſed tantùm de publicis quas eccleſia clerum perſoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffitetur, non eſt dignus qui inter rationales creaturas aſſcribatur. Haud enim humanam tantùm naturam ignorat, quæ à Deo prorſum eſt pendens, verùm & diuinæ propriam gloriam adimit: imò Deum ipſum de rebus ſublatum contendit. Prima enim ſupremaque orationis virtus non eſt reſpectu noſtri ęſtimanda: nempe quòd per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam temporaria quàm æterna, ſed reſpectu Dei: videlicet quòd per ipſam confitemur profitemurque perennem omnium bonorum fontem in Deo exiſtere: vtpote qui totius bonitatis ſubſtantia ſit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipſum exiſtunt. Hanc enim confeſsionẽ qui oraturus ad Deũ accedit, debet primum caput orationis conſtituere. Quæ quidem maxima omnium eſt quæ Deo poſſunt eſſe gratiſsimæ, per

Fit planus quæſtionis titulus. *Auguſtinus.* *Vvicleph.* *Thom. Vvaldenſ.* *Ioſephus.* *Prima orationis virtus.*

per quamq; adeò ſumma ab ipſo beneuolentia captatur. Vnde quòd tantoperè à nobis efflagitat vt ab ipſo aliquid petamus, & quòd Chriſtus tam ſitienter optat vt in nomine eius quicquid nobis opus fuerit poſtulemus, non tam ob noſtrum commodum quàm ob ipſius gloriã deſiderat. Vnde Ioã. 16. ægrè conqueritur, dicens: Vſq; modò nõ petiſtis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quaſi dicat, nondum mihi iſtam tribuiſtis gloriam quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur. ❡ Reſpondetur ergo Pelagianis & Vvicleffiſtis, quòd non ſolùm bona vita ſine oratione non ſufficit, imò neque exiſtere poteſt. Nam bona vita quæ Deo grata eſt ex ſola gratia & fauore ipſius ſupranaturaliter procedit, quæ quidem per orationem impetramus. Ipſi autem quia tale ſupranaturale auxilium vt ſuis viribus ſubnixi, neceſſarium eſſe negant, virtutem ſubinde orationis ignorant, ſed proprijs meritis fidunt. Horſum ergo hæc dixerim, quòd qui orationem abnegant, vel diuinam prorſus de medio tollunt prouidentiã, vel omnia putant ex neceſsitate contingere: quare digni non ſunt cum quibus vlla ineatur diſputatio. ❡ Ad rem ergo præſentem reuertentes, cùm duplex ſit oratio: vna priuata ad quam quiſque præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur: atq; altera publica quæ per miniſtros eccleſiæ fit: non de illa, ſed de hac peculiariter pręſentem inimus quęſtionem. Hanc autem idem Vvicleph, vt ibidem Vvaldẽ. refert, hac ratione repudiabat, quòd ceu ſanctiſsimum fundamentum ducebat, vt primo argumento, quod ſuum eſt, ſignificabamus, nihil eſſe prorſus inter eccleſiaſticas ceremonias permittendum, quod in ſacra pagina non ſit expreſſum. Quod quidem fundamentum fuit antè ipſum Lollardorum, & multò anteà Arrianorum, & nũc etiã eſt Lutheranorũ. Reliqua enim omnia appellãt Phariſæorum traditiones. Quapropter præciſa verba conſecrationis totam eſſe Miſſam aiunt: cætera verò, adiectitia: nempe tam veſtes quàm lectiones atq; orationes inuenta eſſe hominum: atq; adeò horas canonicas penitus è ſuis eccleſijs eradicârunt. Quare eſto, inquiunt, orare bonũ ſit tanquã pars bonæ vitæ: debet eſſe tamen in cuiuſq; libertate tam tempus orandi q̃ modus. Quã quidem hæreſim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum antiquioribus Vvaldenſibus impingit: qui dicebant in horis canonicis cantandis fruſtrà tempus teri. ❡His ergo præcenſitis catholica veritas quinque concluſionibus conſtituitur: tum quantum ad ſubſtantiam rei ſpectat: tum etiam quantum ad orationum numerum, & ſtatas horas attinet. Prima ſit: Impendiò quàm decentiſsimum eccleſiæ decoro fuit, & ad ſalutem Chriſtiani populi quàm maximè neceſſarium, clerum inſtituere cui præter ſacramentorum adminiſtrationẽ id etiã proprio munere incumberet, vt quotidie Pſalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio nanq; naturalis manifeſta eſt. Enimuerò cùm inter omnia reipublicæ munia & functiones religio cultusque diuinus apicem teneat: cuius pręcipua pars eſt Deũ laudibus extollere, precibusq; nobis placare, multò ſanctiſſima æquitate perſuaſum eſſe debuit Chriſtianis, vt ſicut militiæ milites mancipati ſunt, & iudicatibus iudices atque alijs functionibus ſui magiſtratus & miniſtri, ſic & clerici deputati ſint, vt non ſolùm ſacramentis populũ ſanctificent, doctrinaq; & exemplo promoueant, verùm qui publico populi nomine, qui alijs artibus, opificibusq; & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, inceſſanter Deo laudes dicãt, precesq; fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores: qui videlicet vt miniſterium gerunt deriuandi ad populum gratiam per ſacramenta, ſic & nomine populi gratias illi viciſsim rependat: & quæ illi neceſſaria ſunt ſubſidia poſcãt, ac potiſsimùm peccatorum remiſsionem. Hac enim de cauſa, vt eſt cap. 4. apud Oſeam, Sacerdotes peccata populi comedũt: hoc eſt populi eleemoſynas, quas in peccatorum remiſsionem offert. Accedit huc ratio ſecunda, quòd cùm huiuſmodi laudum precumq; celebratio ea debeat lingua, arteq; ac rerum peritia celebrari qua tota plebs pollere non poteſt, neceſſe eſt perſonas eſſe deſtinatas quę ſicut in cæteris artibus fit, doctæ ſint faciẽdi. ❡ Secũda concluſio. Non ſolùm perſonas apprimè decuit eſſe huic muneri deſtinatas, verùm & ſtata tempora & horas quibus Pſalmi eiuſmodi & laudes celebrẽtur. Cuius plures exiſtunt rationes. Prima ꝙ quãdo temporis articuli cuiq; negotio fixi non ſunt, neq; ordo eſſe poteſt neq; vlla ſubinde perpetuitas. Eſt enim hoc ingenium noſtrum, quòd vbi tempore non cõſtringimur quod nos rei faciendæ admoneat, libertas ſtatim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facilè diſpe-

rijt.

Bona vita ſine oratione exiſtere non poteſt.

Duplex oratio.

Motiuum Vvicleph ad exterminandam orationẽ publicã.

Aeneas Syluius.

Prima concluſio.

Ratio concluſionis.

Secunda ratio.

Secunda concluſio.

Prima ratio

rijt. Quare qui perpetuò durare conſtituit, vt tempora figat opùs habet. ℂ Secundò & illic nos huius ad Theſſalonicen. admonitos curauit; vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo ſine intermiſsione. Et expreſsiùs cap. 5. Sine intermiſsione orate. Hæc enim intermiſsionis prohibitio intelligi nequit adeò abſolutè vt nullũ tempus refectioni aut ſomno tribuamus, ſed ſine intermiſsione intelligitur, hoc eſt nulla hora ad id cõſtituta prętermiſſa. Vnde cùm ſinguli plebis eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeant, neceſſe fuit certo hominum ordini eandem demandare curam ſine intermiſsione orandi. ℂ Tertiò. Id patet: quoniam, vt ait Sapiens, omnia tempus habent, atq; vnaquæque res ſuum proprium: quod profectò orationi q̃ maximè congruit. Cùm enim inter omnia negotia altiſsimum ſilentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maximè, qua ratione Dauid: Media, inquit, nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Quo fit vt horæ antemeridianæ quo ſunt auroræ viciniores, eo ſint orationi congruentiores: pomeridianæ verò, quo nocti magis accedunt. ℂ Quartò demum id potiſsimùm inde cõfirmatur, quòd cùm populus ad earundem laudum celebrationem concurrere debeat, niſi tempora ſtata eſſent quibus ad eundem cultum accederent, non poſſent omnes ſimul concurrere: neq; ſcirent quomodò negotia familiaria deberent diſponere vt orationum religioni non eſſent impedimento. ℂ Ex his demũ conſequitur concluſio tertia: nempe quòd & loca ſita eſſe decet quibus eiuſmodi laudum Pſalmorumque oblatio fiat: tum quòd cùm cultus res ſit ſacratiſsima, locus ille conſecrari debet, atq; adeò vaſa veſtimentaq; & alia ornamenta quibus maieſtatis quæ adoratur repræſentatio fiat: tum etiã quòd cùm oratio in cõmuni fieri debeat: nam vbi ſunt vnus, duo, vel tres, nomine Chriſti congregati, illic ſe ipſe aſtiturum pollicitus eſt: niſi locus deſignatus ſit, commodè orari non poteſt. Hanc enim tertiam concluſionem adiecimus, eò quòd brutalis Vvicleph, vt Vvalden. tomo. 5. de ſacris. titulo. 17. cap. 43. refert, tẽpla abominabatur. At quãdo hiſtorię tam phanæ q̃ prophanæ eum non vincerent, inde tamen deberet conuinci quòd cùm reliquis publicis actibus ſua ſint loca deſtinata, vt forum ad iudicandum, ſenatus ad conſilia conferenda, & ſcholæ ad docendũ, quin & theatra ad ludos ſpectandum: nulla ei reſtabat ratio templorum religionem abnegandi, quibus populus in vnum cõgregatus Deum ſuum adoraret. ℂ Sed ecce argumentum ſuum. In ſtatu innocentiæ non fuiſſent templa ſicuti neq; veſtes, vt nuditas primorum parentum ante peccatum atteſtatur: Chriſtus autem voluit nos ad illum ſtatũ reuocare: ergo neq; noſtrum ſtatum eiuſmodi fabricæ decent. ℂ Vide q̃ ſit brutus hominis ſyllogiſmus. Primùm quãuis in illo ſtatu aëris inclementia nullam neceſsitatẽ tegumentorum induxiſſet, forſan propter pulchritudinem & artiũ exercitiũ aliqua fuiſſent opificia fabricata. At eſto tẽpla nõ fuiſſent ſtructa, nihilo minùs mortales illi Deum coluiſſent: atq; adeò, vt plus quàm credibile eſt, in vnum ad Deum adorandum laudandumq; conueniſſent. Quare ſecundùm noſtrę naturæ ſtatũ neceſſaria ſunt tẽpla quibus eandẽ religionẽ colamus. Sed de huiuſmodi probationibus ſtatim latiùs. ℂ Quarta concluſio, ad rem maximè propriam. Quemadmodũ perſonas, templaque, & reliqua ornamenta definita eſſe condecuit & præſcripta, ſic & Pſalmos, orationes, ac preces cõſtitutas eſſe, fuit ad eundem cultum neceſſarium. Probatur: quoniam eiuſmodi laudum cultũ oportuit doctrina maxima & prudentia eſſe præfinitum: quæ quidem eruditio in ſingulis eſſe non poteſt. Quare opùs fuit ab eccleſiæ primoribus, imò à toto cœtu cui ſpiritus ſanctus præeſt, fuiſſe inuentum legeq; firmum, ſicuti & reliquas leges neceſſe eſt non à ſingulis ciuibus, ſed à tota republica inſtitui. ℂ Secundò: quia vt in reliquo cultu, ſic præcipuè in gratiarum laudumq; actione, atque in orationibus, & precationibus, neceſſariũ fuit vt totus Chriſtianus populus vnitatem repræſentaret, vt hac maximè ratione, quod ait Paul. vnam fidem, vnum baptiſma, atq; vnum Deum profiteremur. Hæc autem concordia & vnitas ſeruari non potuit niſi Pſalmorum corpus & ſubſtantia lege conſtitueretur, quæ eſſet vniuerſis Chriſtianis ſeruanda. Dixerim corpus & ſubſtantia: quia nihil incongruit: imò eſt congruentiſsimum vt variæ prouincię in horarum ſolutione nonnihil varient: vt eccleſia, quemadmodũ eam Sapiens depinxit, reginam referat à dextris ſponſi aſsiſtentem, circumamictam varietate. ℂ Hæc de publicis orationibus quantum ad perſonas & reliquas circunſtantias temporis,

Secunda ratio. *Tertia ratio* *Quarta ratio.* *Tertia concluſio.* *Vvicleff. Vvaldenſis.* *Probatio cõcluſionis.* *Argumentũ Vvicleph.* *Solutio.* *Quarta concluſio.* *Probatio. 1.* *Probatio. 2.*

poris, locique & modi, tenuiter affirmata, antè quàm ad quintam concluſionem de ſeptenario horarum numero deſcendamus operæpretium eſt firmiori antiquitatis molimine & vallo confirmare ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure & vtriuſque teſtamenti diuino, ac ſubinde humano corroborantur & conſtabiliuntur. Primùm quippe omnium natura ipſa quæ figmentum eſt Dei, vniuerſos mortales ſola eius lege viuentes, vtcunque de deorum varietate perditè ac impiè opinarentur, nihilo minùs docuit quicquid deorum colerent, ſacerdotes eſſe neceſſarios, & lucos, templaq;, & deſignatas aras, quibus ſtatis horis conſtitutiſque ceremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat pſalmos ſuo more concinere, precesque tam in bellis quàm in quibuſcunque alijs negotijs rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum ſibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valerius lib.1.cap.1.cōmemorat, vbi ait: Maiores ſtatas ſolennesque ceremonias Pontificum ſcientia explicatas curaſſe, vt priſco inſtituto rebus diuinis daretur opera: videlicet cùm aliquid commendandum eſſet precatione aut expoſcendum voto, aut gratulatione exoluendum. Neq; ſolùm prophanæ hiſtoriæ, imò & ſacra id conteſtatur: quippe quæ non ſolùm de Abraham, Iſaac, & Iacob ante ſcriptam legem refert altaria Domino extruxiſſe, verùm & Melchiſedec diuerſo ſacerdotij genere fuiſſe perfunctum: de quo ambigendum non eſt quin ſtatas Deo laudando haberet horas & ceremonias. ¶ At nè diu in profanis percenſendis immoremur, mos antiquæ legis abundè deberet omne os hæreticorum obſtruere. Porrò cùm illic Deus tam attenta cura, etiam dum per deſertum illi mortales caſtrametantes diuagarentur, tabernaculum fabricari iuſsit. Ac mox terra promiſſa potitis magnificentiſsimum templum quod omni auro omnimodaq; gemmarum varietate splendeſceret. Deinde ſummum ſacerdotem veſtium ornamento inſigniri, aliosq; ſacerdotes ac numeroſiſsimam Leuitarum multitudinem, vt Exod.26. & ſubſequentibus legitur: qui quidem non ſolùm ſacrificandi muneri, verùm & orandi addicti erant. ¶ Sed aiunt omnia illa, ceremonialia fuiſſe, atque adeò ceſſaſſe. Fatemur equidem id quod ceremoniale erat ab vſu aboleuiſſe, ſed tamen

Prima ratio in hæreticos citatos.

Valerius Maximus.

Secunda ratio.

Euaſio hæreticorum.

Replica.

cū hymnis, laudibus, & precationibus Deū colere in iure ſit naturali poſitum, non ſolùm hoc aboleri nō debuit: imò tanto maiori religione lege Euangelica retineri, quanto excellentiùs veritas quàm vmbra id depoſcebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinæ veritatis corporis & ſanguinis Chriſti, quæ ſub ſacramento noſtris templis continetur, adoratur, & colitur. ¶ Quò autem ex his ad noſtram Euangelicam legem deſcendamus, à templorum religione ſumamus exordium, quæ cùm ſint publicarum orationum loca, hæreticis non placent. Attamen quàm Chriſto placuerint, teſtatus ipſe eſt, non ſolùm paruulus ad templum crebrò delatus, & cùm eſſet vir illuc ad feſta creberrimè conſcendens: verùm & flagellorum verbere negotiatores inde depellens, eisq; improperans quòd domum patris ſui domum negotiationis facerent: Ioan.2. Et apud Lucam expreſsiùs, Domus mea domus orationis eſt. Eadem enim eſt domus patris & ſua: quia eâdem orandi religione trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipſe.2. Regum.7. vbi quaſi conqueſtus ait: Neq; enim habitaui in domo ex die illa qua eduxi filios Iſraël de terra Aegypti vſq; in diem hanc: Sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ tranſiui cum omnibus filijs Iſraël. Qua ergo fronte hæretici negare poſſunt orationis domos quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Chriſtus ab omni negotiatione ſemotas huic muneri ſacratas eſſe voluit? Quin verò & ipſum proculdubio creditur conſtitutas habuiſſe orationes quibus vtebatur. Conſueuerat enim, vt habetur Lu.6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur quòd hymno dicto exijt in templum orare. Quibus verbis certus deſignatur hymnus quo in gratiarum actione vtebatur. Et Lucæ.18. Oportet, inquit, ſemper orare & non deficere. quod vt ſuprà de alio Pauli, Sine intermiſsione orate, diximus, intelligi nequit niſi de orationibus quæ ſtatis horis dicuntur. Et.1. ad Corinth.11. ait idem Apoſtolus quòd omnis vir orās aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum: mulier autem non velato. Vbi ſecundùm Ambroſium & alios interpretes iam tunc tempore Apoſtolorū mos erat Chriſtianis præſcriptis verbis tum fidē confiteri, cuius Symbolum ipſi conſtituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus

Hæretici templa auerſantur.

Prima ratio in præteritū errorem.

Ambroſius.

Cõfirmatio. orare. Idq; manifeſtè confirmatur ex illo Lucæ.11. quod Apoſtoli tanquàm rem arduam neq; omnibus peruiam vno ore petierunt à Domino: dicentes, Domine doce nos orare ſicut docuit Ioan. diſcipulos ſuos. Et ſubdit: Sic autem vos orabitis: Pater noſter, &c. Haud ergo negari poteſt quin Apoſtolorũ tempore eſſent certæ orationes conſtitutæ.

Suffugiũ hæreticorum. ¶ Sed aiunt hæretici, Non fuit niſi illa quã Chriſtus docuit, Pater noſter. Profectò falſum eſt. Alias enim quaſpiam deſignat, Paul.1. ad Timoth.2. vbi ait: Obſecro igitur primùm omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus. &c. Duo enim illic deſignantur. Primum quòd eſſent differentes orandi modi iam tunc conſtituti. Secundũ quòd hoc clero potiſsimùm incumberet. Vnde Chryſoſto. eodem loco: Quod, inquit, eſt hoc? Primum omnium, hoc eſt in cultura quotidiana & hoc primùm ſciunt preſbyteri qualiter orationes per vnãquãq; diem fiunt, & ſerò & manè. Et Iſidôrus lib.1. de Officijs, cap. 8. precibus nobis Dominũ deprecari Chriſtus Dominus & docuit & cõſtituit. Cùm enim Apoſtoli neſcientes orare petierunt à Chriſto, dicentes, doce nos orare: id eſt compone nobis preces, quas Chriſtus ſtatim docuit, exinde producta eſt conſuetudo eccleſiæ: ſcilicet vti precibus: inſtar earum quas inſtituit Chriſtus: quas quidem primi Græci cœperunt componere. Per hęc ergo Iſidôri verba diluitur hæreticorum argutia: videlicet non eſſe vtendum alia oratione præter illam quam Chriſtus protulit. Haud enim intentio Chriſti fuit, ad illam præciſè ſic populum conſtringere vt neutiquàm aliam adhibere fas eſſet. Sed illud eccleſiæ propoſuit exemplar, vt quicquid orationum aut precationum & laudum inſtitueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudum pſalmodîa refertur ad id, Sanctificetur nomen tuum: Petitiones autem gratiæ & remiſsionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum. &c. Chriſto ergo orationem toti populo neceſſariam congruebat inſtituere: reliquas verò eccleſiæ inſtituendas illius inſtar commiſit. ¶ Hic autem publicus orandi modus, cùm, vt ſuprà dicebam, doctrina & arte eſſet perſoluendus, certas perſonas quibus id incumberet exigebat, quales ſunt clerici. Vnde idem ipſe Apoſtolus in priori ad Corinth. cap.14. Cùm conuenitis, inquit, (nempe ad publicas orationes) vnuſquiſq; veſtrûm pſalmum habet, doctrinam habet, apocalypſim habet. &c. Quaſi dicat, vnicuiq; diuerſum incumbit munus: vt ſcilicet alij pſalmos intonent, alij doceant: alius, ſcilicet concionator, apocalypſim, hoc eſt, reuelationem interpretetur. Vnde ſubdit, ſiue lingua quis loquatur ſecundùm duos, aut multum ſecundùm tres: id eſt illi qui publicè horas ſoluunt, ordine, numero, & viciſsitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpres, taceat in Eccleſia, ſibi autem loquatur: id eſt, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auſcultet, tacitus Deum oret. Ecce circa concluſiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundamenta trahant: nimirum ab Apoſtolorum tempore: nempè & perſonas fuiſſe ad orandum decretas, & pſalmos, & templa, atque orationes certas. ¶ De temporibus autem atque diei horis ad orandum conſtitutis, quod præſentis diſputationis præcipuum eſt punctum, adhibetur demum concluſio quinta. Septenarius numerus horarum Canonicarum, vt antiquiſsima eſt Eccleſiæ inſtitutio, ita & congruentiſſima atque decentiſsima: nempè vt poſt matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ ſex ſint numero: videlicet prima, tertia, ſexta, nona, veſperi, & completorium. *Quinta concluſio.* Et primùm quòd nocturnum officium ab Apoſtolorum ſęculo originem duxerit, teſtatur Hieronymus ſuper illud Matthæ. 25. *Hieronym.* Media nocte clamor factus eſt. Ait enim quòd cùm traditio Iudæorum eſſet Meſsiam media nocte venturum, in ſimilitudinem Aegyptij temporis quando Paſcha celebratum eſt & exterminator venit, traditio Apoſtolica vt retur permanſit, vt in die vigiliarum Paſchæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret ſpectantes aduentum Chriſti. Vnde & Pſalmiſta dicebat, Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Pſalmi verſiculum incidimus, multi alij ſunt eiuſmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi idem Pſaltes, Lauabo per ſingulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum eſt confiteri Domino, & pſallere nomini tuo Altiſsime. Ad annuntiandum manè miſericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Atque alibi: Memor fui nocte nominis tui Domine.

Et

Et quod in Completorio canimus, In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apoſtolis tantùm mos nocturnæ orationis originem duxit, ſed à Prophetarum oraculis. ¶ Præterea & eundem nos morem Chriſtus inſtitutor noſter re ipſa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Lucæ. 6. refertur. Et, vt habetur Matthæ. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit: vbi diſcipulos increpans quòd non poſſent vna hora ſecum vigilare, & à Iuda traditus eſt, & à Iudæis captus. Quæ quidem myſteria omninò deberent Chriſtianum populum in nocturnis orationibus continere. ¶ Igitur quoniam Vvicleffiſtæ: vt eodem cap. 25. idẽ Thomas Vvalden. refert, huiuſmodi nocturnos pſalmos cõtrectant, cauſantes quòd cùm noctem ad quietem nobis Deus indulſerit, nos eam vigilijs inſumẽtes, religionem Chriſtianam grauem reddimus: vt eorum blaſphemiam conteramus, reſpondemus: Primùm, eandem nocturnã quietem, vt ſuprà diximus, ad cõtemplationem, atq; adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quòd tunc ſenſibus à ſuo vſu ceſſantibus mens introrſum pacatior eſt. Secundò & Prophetarum oracula & Chriſti exemplum eiuſdem rei nos admonent. ¶ Sed tertiò, quod in primis ducendũ eſt, id antiqui patres ob id ſanctum duxerunt quòd in primitiua eccleſia infeſtiſsimæ erant nocturnæ dæmonum incurſiones, contra quas ideo nocturnas vigilias orationibus inſtructas inſtituerunt: vt lib. de Offi. cap. 19. peregregiè tradidit Iſidôrus. Milites nanq; in exercitu, ſicuti & in naui nautæ, quatuor ſtationes nocturnas ordinant, quas vigilias appellant: nimirum ſingulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occaſu ſolis quando ſopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: treſq; deinceps vſq; ad mediam noctem, ſecundam: & à media ſtatim nocte appellant tertiam: atq; deinde vſq; ad dilucu lum, quartam. In quibus, alijs dormiẽtibus, alij excubantes inuigilant. Huius ergo inſtar, in primitiua eccleſia, nimirum ab Apoſtolorum ſæculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium pſalmorum nocturnum. & alia in ſecunda ſecundum, atq; alia in tertia tertium, vt tam in ſingulis quàm in omnibus trinitatem profiterentur: ac demum diluculo in quarta vigilia omnes ſimul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde Auguſt. de verbis Domini, ſerm. 14. Venit inquit ergo Dominus ad viſitandum diſcipulos ſuos qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis eſt: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias. ¶ Et nè hæretici putent eiuſmodi vigilias ſanctorum patrum inuentum fuiſſe, perſpiciant in ipſiſſimis Chriſti verbis fundamentum habuiſſe: vt eſt videre & Lucæ. 12. vbi ſecunda & tertia vigilia nominatur: & expreſsiùs, Marci. 13. Vigilate enim, inquit: neſcitis enim quando Dominus veniat: ſerò, hoc eſt prima vigilia, an media nocte an gallicantu, hoc eſt ſecunda aut tertia, an manè, hoc eſt hora laudum: nè cùm venerit, repentè inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo inſtructa edoctaq; eccleſia, ſuas ſtationes atq; vigilias collegit. Vnde Valerianus lib. 1. c. de matutinis. Vigilias, inquit, tribus horis diſpertimus nocturnis, vt non ſolùm verbo, ſed & facto tres vigilias prædicemus: de quibus ait Dominus: Beati ſunt ſerui illi quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes. &c. Qua de re cùm Vigilantius hæreticus illius eſſet perfidiæ author, quòd nox quieti & ſomno indulgenda eſſet, nõ autem orationibus terenda: iſta occaſione Hieroñ. vt in epiſtola ad Riparium videre eſt, peruerſo nomine pro Vigilantio eum Dormitantium appellauit. Ait quippe: Quòd dicis eum execrari vigilias, facit & hoc contra vocabulum ſuum, vt velit dormitare Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem ſic, Non potuiſtis vna hora vigilare mecum? Quapropter ſequenti ſtatim epiſtola appellat eum Dormitantiũ. Vnde idem Hieroñ. ad Euſtochium virginem: bis, inquit, nocte terq; ad orandum ſurgendum eſt. At verò quoniam poſtmodũ aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, viciſsitudo illa ceſſauit & à toto ſimul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnà cani cœpti ſunt: idq; in diebus feſtis: nam in profeſtis non canitur niſi vnus, ſicuti & in Paſchali tempore. Et quanuis alij primam vigiliam elegerint, alij verò tertiam, plurimæ tamen eccleſiarum ac religionũ mediam noctem cõſtituerunt tanquàm orationi, iuxta Dauidis teſtimonium, aptiorem. Haud quippe vti Ambroſ. ſuper Pſalmum centeſimum decimumoctauũ author eſt, inconſultò dixit, Media nocte. tunc

Obiectio Vvicleffiſtarum nocturnum officiũ damnantiũ.

Prima ſolutio.

Secunda.

Tertia.

Iſidorus.

Ratio decantandi officiũ diurnum in primitiua eccleſia.

Auguſtinus

Valerianus.

Vigilantius.

Hieronym⁹.

Ambroſius.

enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potuſq; digeritur. Qua occaſione tentator multis tentamentis & carnem illidit & animum occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctum mediæ noctis & gallicantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admotus Chriſtũ negauit. Quocircà huius temporis relaxatio non tam facilè aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales eccleſiæ ſanctum illum priſcorum rigorem remittentes, indulta ab Apoſtolica ſede impetrant matutinos pſalmos appetente nocte ſoluendi. Sic enim omnia labaſcũt.

De horis diurnis teſtimõia è ſacris literis accerſita.

¶ De horis autem diurnis teſtimonia quoq; ſunt & rationes non minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, ſexta, & nona, viuentibus ipſis Apoſtolis celeberrimæ erãt ad orandum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quemadmodùm poſt aſcenſionem Domini Apoſtoli eſſent Hieroſolymis vnanimiter in oratione perſeuerantes, neq; dubium ſit quin in oratione ſolenni, quæ ſicut modò in choro ab omnibus celebrabatur. Vnanimiter enim nõ tantùm cordium vnitatem, verùm & vocum concordiam deſignat: ac tandẽ hora tertia, vt. 2. cap. legitur, Spiritus ſanctus illis apparuit, linguarum cordiumq; inflammator. Quocircà ambigi non debet quin illa tunc hora deſtinatos pſalmos dicerent. Qua de cauſa eccleſia illo tunc vtitur hymno: Nunc Sancte nobis Spiritus. &c. De ſexta verò legitur Actuum 10. nimirum vbi Petrus refertur circa horam ſextã in ſuperiora, vt oraret, aſcendiſſe. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habetur enim quòd Petrus & Ioannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin verò eaſdem horas more & vſu Hebræis fuiſſe celebratas, præter coniecturam quæ maxima eſt, authores non deſunt, qui aſtruant. *Cyprianus.* Cyprianus nanq; in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obſeruaſſe cum Danièle tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, ſextam, nonam. Alludit tum ad illud Danielis. 2. quòd illi tres quaſi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebant Deum. Et ad id potiſsimùm Danièlis. 6. vbi refertur quòd contra Hieruſalẽ ter in die flectebat genua ſua, & adorabat confitebaturq; coram Domino Deo ſuo, ſicut & antè facere conſueuerat. Erat enim prophetis ſolennis, fixis ſtatisque horis concinendi vſus. Vnde Primi Regum 10. ait Samuël Saûli: Cùm ingreſſus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregem Prophetarum deſcendentiũ de excelſo, & ante eos pſalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſoſq; prophetãtes: hoc eſt ſpiritu prophetico pſallentes. Et inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbiũ exijt, Nunquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis myſterium trinitatis fuiſſe præſignatũ, quod in nouiſsimis temporibus manifeſtandum erat. Eundem prorſus horarũ numerum, ſcilicet tertiæ, ſextæ, & nonæ, in eodem Danièle fundat Iſidôrus lib. 1. de Offic. cap. 19. Illo ergo tunc Apoſtolorum ſæculo non reperitur mentio niſi illarum trium horarum ante meridiem, prima ſubtacita. Quare Hieroñ. ſuper eodẽ loco Danièlis. 6. Has, inquit, tres horas, ſcilicet tertiam, ſextã, & nonã, eccleſiaſtica traditio intelligit. Hæc ille. Conijcio nanq; quòd illo tunc tempore quo ter ad nocturnos pſalmos ſurgebatur, laudeſq; in aurora cantabantur, ſuperflua ducebatur alia hora vſq; ad tertiam. Vnde idem Hieroñ. ad Euſto. de horis ad orãdum diuiſis loquens, horam inquit tertiam, ſextã, nonam, diluculum quoq; & veſperam, nemo eſt qui neſciat. Vbi diluculi nomine laudes forſan intelligit. Et quò coniecturis agere pergamus, Caſsianus libro. 3. de inſtitutis monachorum, cap. 4. cuius Iſidôrus meminit lib. 1. de Offi. cap. 23. Sciendũ, inquit, hanc matutinam quæ obſeruatur in occiduis vel maximè regionibus, canonicam functionẽ noſtro tempore noſtroq; monaſterio primitùs inſtitutam. Matutinam ergo fortè appellat quam nos primam. Quò etiam referri videtur verbum Cypriani loco citato: ſcilicet, Sed nobis fratres dilectiſsimi præter horas antiquitùs obſeruatas orãdi, nunc & ſpatia & ſacramenta creuerunt: nam & manè orandum vt reſurrectio Domini in matutina celebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, ſextam, nonam: cui addit & primam.

Horarum diurnarũ numerus in veteri teſtamẽto fundatus. Iſidorus. Hieronym. Caſsianus. Iſidorus.

De horarum diuiſione & exordio.

¶ Atqui horæ iſtæ per diuiſionem artificialis diei ſunt intelligendæ vt quocunq; anni tempore ab ortu ſolis incipiat prima. Tertia autẽ finitur in tertia diei hora: & ſexta etiam ab eodem ſolis ortu. Sic enim intelligendæ ſunt illæ horæ, Matth. 20. nempe ꝙ paterfamiliâs exijt ſummo mane conducere operarios: deinde hora tertia atq; hora ſexta. ¶ De veſperis autem & completorio ait loco citato D. Hieroñ. neminẽ eſſe, qui neſciat: quaſi res

ſi res eſſet antiquiſsima & vniuerſis Chriſtianis receptiſsima. ¶ Atqui de completorio ait loco citato Ambro. venire illi in mentem auium recordationem quæ cùm eunt cubitum quaſi peracto lętè munere æthera cantu mulcêre conſueuerunt. Quod velut à ſurgente & occidente die ſemper inſtaurare cõſueuerunt, vt vel decurſu vel adorto nocturno diurnoq; tempore, iuſtas laudes ſuo referant creatori. Vnde magnum incentiuum excitandę deuotionis ſumendum nobis eſt.

De Completorio. Ambroſius.

¶ Igitur vt quæ diſperſim commemorauimus, collectim ad noſtram confirmandam conclusionem applicemus. Tribus de cauſis ſeptenarius iſte numerus canonicus instinctu Spiritus ſancti ſanctiſsimus eſt Chriſtianæ familiæ. Prima ſcilicet eademq; ad literam potiſsima, vt iuxta Chriſti præceptum & Paul. monitũ, iugis neq; intermiſſa in nobis perſiſtat Dei memoria, lauſq; & gratiarum actio, ac demum deprecatio & fauoris petitio. Nam cùm in die naturali ſex ſint horarum ternarij, cùm in ſingulis ſtatos habemus pſalmos, perpetuo circulo in oratione perſiſtimus. Mox & Trinitatem quę noſtrę eſt fidei confeſsio, trinis quibuſq; horis profitemur: nam pari ratione eodem numero & pſalmos & orationes diſtribuimus. Accedũt deinde tertiò & myſteria, tum alia, tum etiam Chriſti: quæ gloſſa colligit ſuper cap. preſbyter. de celebra. Miſſar. Quod quidem eſt Concilij Agathen. celebrati ſedente Zozimo Papa, ſub anno Domini quadringenteſimo vigeſimo: vbi prædictæ omnes horæ tam diurnæ quàm nocturnæ perſolui iubentur. Cauenda autem eſt deceptio nè quis putet, vt hæretici blaſphemare attentant, tunc primùm fuiſſe inſtitutas. In hoc enim ſuperiora adduximus teſtimonia vt eas de antiquitate & tempore Apoſtolorũ deduceremus. Quare illic tanquàm res antiqua confirmatur. Myſteria autẽ ſunt quòd ſeptem exiſtunt hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: ſeptemq; Spiritus ſancti dona, quibus recreatur: ac ſeptem mundi ætates, quibus duraturus eſt: ſeptemq; adeò petitiones dominicæ orationis, quibus eadem dona poſtulamus. Chriſtus autem matutinali hora captus eſt, & per reliquas diei paſſus. Vnde verſus: Hæc ſunt ſeptenis propter quę pſallimus horis: Matutina ligat Chriſtum, qui crimina purgat: Prima replet ſputis, cauſam dat tertia mortis: Sexta cruci nectit, latus eius nona bipertit. Veſpera deponit, tumulo completa reponit. Ex his ergo cunctis quæ dicta ſunt colligitur, ſeptem eſſe Canonicas horas: ſecundùm illud Pſal. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctem includat. Quare non ſunt audiendi qui matutinum à laudibus ſeparantes, octo connumerant.

Trina de cauſa ſeptem horæ Canonicæ in eccleſia inſtitutæ.

Gloſſa.

AD primum igitur argumentum ſuprà obiectum Vvicleff, vſq; adeò negatur horarum canonicarum penſum graue eſſe, vt affirmemus eſſe ſuauiſsimũ. Ad illud autem quod inſinuat non eſſe in eccleſiæ facultate aliquid ſancire, quod in altero duorum teſtamentorum expreſſum non ſit, plura reſpondemus. Primum illud eſt hæreticum fundamentum, atq; illius beſtiæ quam Ioã. Apocalyp. 3. vidiſſe ſcripſit, quæ cùm agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait Auguſt. ſermo. 11. hæreticam illic eccleſiam ſignificari: quæ cùm, ceu agnus Chriſti, duo in fronte cornua, hoc eſt, duo teſtamenta præ ſe ferat, draconis tamẽ morſu Eccleſiã Catholicã dilacerat. Hæc ille. Habet enim eccleſia catholica poteſtatẽ à Chriſto Apoſtolicam qua leges poſsit condere, quas vel ex ſacra pagina elicit, vel ad Chriſtianorum ornamentum neceſſarias ducit. Inſtar nimirum Apoſtolorũ qui ſuis veſtimentis iumenta illa ſtrauerunt quibus Chriſtus Hieroſolymam ingreſſurus molliùs incederet. Ait quippe ſuper eodem loco Hieronÿ. quòd veſtis Apoſtolica, vel doctrina virtutum vel editio ſcripturarum intelligi poteſt: ſicut eccleſiaſticorum dogmatum varietas, quibus niſi anima inſtructa fuerit, ſeſſorem habere Dominũ non meretur. Et Anſelmus: Vide inquit quòd ſuper iumentum ponebãt Apoſtoli veſtimenta ſua, ſed cætera Iudaica turba ſub iumenti pedibus: quia mandatis Apoſtolorũ inſtruimur & ornamur: legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnales obſeruationes & circunciſiones reprobamus. Adde ꝙ Eccleſia non ſolùm intus per Spiritum ſanctum edocta, ſed viua voce Apoſtolorum & Chriſti illuſtrata eiuſmodi horarum religionem amplexa eſt. ¶ Ad ſecundum reſpondetur quòd in orationibus priuatis nõ opùs eſt voce, ſed ſatis eſt mente orare, niſi ad excitandam deuotionem. Quòd autem Chriſtus & Paul. ſecundùm ipſum ait, Spiritu & mente orandum, nihil aliud edocent quàm quòd orantis pſallentiſq; vox nõ debet eſſe

Ad primum argumentũ. Auguſtinus. Anſelmus. Ad ſecundũ argumentũ.

ſicut auium garritus: ſed mente & ſpiritu plena. ¶ Tertium argumentum articulo tertio pleniùs diſſoluetur, vbi monſtrabitur clericorum ſacris initiatorum officium, etiam ſi curam gerant animarum, eſſe horarum munus perſoluere.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. II.

Vtrùm congruens ſit & decõrum vt horæ Canonicæ, Pſalmorum, Hymnorumq; alto cantu pſallantur.

POST horarum Canonicarum ſubſtantiam & inſtitutionem ſubſequitur modò explorare vtrùm cãticis & hymnis ſint perſoluendæ. Nam idem Vvicleff, vt eodem tomo.5.cap.16. Thom. Vvalden. refert, & de hoc catholicos ſubſannabat, quòd alto cantu laudes & preces ad Deum inclamarent. Quam quidem hæreſim Lutherani ſuſcitârunt, obridentes ceu ridiculis nobis quòd vocibus in templis obſtrepamus Deo. Argumentum iſtorũ eſt quòd Deus non eſt ſurdus aut dormiens, vt clamoribus noſtris, quibus excitetur, indigeat. Quocircà nos Baaliticos appellant, hoc eſt ſacerdotibus Baal ſimiles: quos vt.3. Regum. 18. refertur, deridens Elias vt altiùs inclamarẽt irritabat, ſubdens: Deus enim veſter forſitan cum alio loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur. Et me dum inter illos agerem quandoq; de eâdem re ſic conueniebant: Nunquid ſi tu cum Cæſare cantando colloquereris, aut aliquid ab illo altiſsimis vocibus & muſico artificio depoſceres, non deridiculus eſſes? Quid ergo corã Deo facere non veremini quod non audei eretis corã Cæſare? ¶ Secundò arguitur exemplo illius matronæ Samuêlis matris, quæ vt initio lib.1. Regũ refertur, preſsis labijs adeò ſilenter orabat, vt temulẽta appareret. Quod quidem exemplum quaſi orantium figura inter ſanctos celebratiſsimum eſt. Vnde author in perfecti homilia. 13. Poſſumus inquit intelligere, vt oſtium domus, os corporis, vt non clamoſa voce oremus Deum, ſed deſiderio tacito. Nã ex clamoſa inquit oratione multa mala naſcuntur: maximè hæc tria. Primum quòd clamoſa voce orans non credit Deum vbiq; eſſe & ſecreta audire. Secundum quòd myſteria ſecretarum ſuarum petitionum, quæ fortè non oportebat alterum præter Deum ſcire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertium denique quòd clamoſè orans alterum iuxta ipſum aſtantem orare non ſinit. Id quod experientia teſtatur. Nam dum in Eccleſia canitur, non poſſunt aſtantes orare, vocibus eorum ſenſus rapientibus. Accedit poſtremò quòd muſica qua ſæculares in ſuis feſtis vtuntur, ſacra prophanare videntur. ¶ In cõntrariũ eſt autem illud Dauidis Pſalm. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rurſùs: Laudent nomen eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletañ. quartum, de conſecratiõe, diſt.1. cuius verba ſunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & Apoſtolorum habemus exemplum.

Vvicleff. *Vvaldenſ.* *Primũ argumentum.* *Argumen.2.* *Poſtremum argumentũ.* *Concilium Toletanum.*

CVM tantoperè iſti rerum nouatores & eccleſiaſticarum rerum perturbatores eccleſiaſticos cantus, vt modò dicebam, propellere à Chriſtiano cœtu contendant, non ſatis rei præſenti feciſſemus niſi hunc addidiſſemus articulũ. De quo ſanct. Tho. 2.2.q.91. nonnihil tetigit. Ad quem vnica eademque eccleſiæ receptiſsima reſpondetur concluſione. Cantus eccleſiaſtici quibus horæ Canonicæ ſolenniter celebrantur, vt in eccleſia ſunt optima ratione conſtituti, ita ſunt & antiquiſsimi. ¶ Et quò rationibus teſtimonia clareſcant, ab ipſis eſt nobis ſumendum exordium. Sed eſt cum primis adnotandum, horas Canonicas in quibus religio colendi Dei conſiſtit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima eſt diuina laudatio, quam quidem ei propter ſeipſum tanquã ſummo bono debemus. Hac enim de cauſa illa à nobis debetur confeſſio, quòd ſit ſummè infiniteque bonus, iuſtus, miſericors. &c. atque adeò cunctipotens, omniſcius, & quicquid boni in rebus exiſtit immenſa ſua continet eſſentia: & proptereà concinimus ei Hymnos & Pſalmorum laudes. Secunda earundem horarũ ratio eſt vt quicquid nobis ad vitam ſalutemq; tam temporalem quàm ſpiritualem neceſſarium eſt, ab ipſo petamus: confitentes nos ſuas ipſius eſſe creaturas, atq; nil nobis boni niſi ab illo poſſe contingere. Tertiũ deniq; officium quod illi orando perſoluimus, eſt gratiarum actio pro receptis beneficijs. ¶ Hoc autem ſuppoſito, rationibus pluribus demonſtratur concluſio. Primùm enim omnium, laudum conditioni adeò cantus non repugnat vt maximè ei congruat. Nam

Concluſio reſponſiua. *Prima ratio cõcluſionis.*

Nam ſi naturale hominũ ingeniũ conſulamus, inde heroica carmina ortũ habuêre vt ipſis ſonoro metro decurrẽtibus, Herôũ laudes & geſta canerẽtur. Quod & Poëta Aeneidũ principio ſignificãs ait: Arma virumq; cano. Quare Ariſt. 8. Poli. c. 5. & Boëti. in Prol. Muſicę, permultũ Muſicã cõmẽdant, ceu rẽ ad morũ affectus plurimũ cõferentẽ. ¶ Imò verò, vt ſecundũ ſubnectamus argumentũ, ſymphonia in eiuſmodi canendis laudibus adeò eſt naturalis, vt etiã authori ipſi naturę in cœlis eodẽ modo cõcini referantur. Vnde Apocalyp. 4. de ſanctis animalibus refert Ioan. quòd requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Miſſæ Præfatione ſeipſam eccleſia cohortatur vt quemadmodùm cœli cœlorumq; virtutes, Cherubim quoq; & Seraphim ſocia exultatione clamare nõ ceſſant: ita ipſa cum eis concinat. Quare & Deo ſupplicat vt ſuas etiam cũ illis voces admitti iubeat, dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter nõ immeritò ſunt qui fateantur veris vocibus, licèt ſupernaturalibus, Deum in cœleſtibus laudari. Atque rei huius teſtimonium terris angeli deſuper attulerunt: vbi paſtoribus nato Domino, non ſolùm cum ſplendore diuinæ gloriæ affulſerunt, verùm & cantantes intonârunt: Gloria in excelſis Deo. Vnde circa finem ſecundi lib. de Epipha. Greg. Cum paſtoribus, inquit, venerare, cum Angelis hymnum dicito, cum Archangelis choros ducito. Sit nobis iſta communis ſolennitas terreſtribus cum cœleſtibus cõmunis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare poſsint? Hac enim de cauſa militans eccleſia, nempe quò ſocietatẽ cũ triũphante initã referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent, atq; altero ſedente alter ſtet: videlicet vt qui ſtat, militantium aciem repræſentet: qui verò ſedet, triumphantium requiem. Quare cùm vterq; alteri reſpondeat, ambo, nempe angelicus atq; humanus chorus eundem Deum pulcherrima concordia venerantur. ¶ Tertium poſt mortalium naturam & immortalium cõditionem argumentum ſumitur ab antiqua lege. Eundẽ nanq; canendi ritum eodemq; diuino numine afſulſus Dauid, pſalterium cithara compoſuit, quo canere diuina myſteria conſueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iuſtificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non ſolùm Deo quicquid animo gerebat intimabat, verùm & ad depellendos obſeſſores dæmones vtebatur, vt patet. 1. Reg. 16. Nimirum futuram eccleſiam admonens, vt Pſalmorum concentu inſultantes dæmones fugitaret. Quocircà & in domo Dei, vt legitur. 1. Paralipom. 23. quatuor milia Pſaltes conſtituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Obidq; Pſalmo. 148. & duobus ſequentibus omnimodè ſanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omniq; muſico inſtrumẽto Deo laudes reſonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa ſpiritualia cantica quæ ſancti Prophetæ & Patres illius legis ſpiritu ſancto dictante ceciniſſe leguntur, & nunc eccleſia per hebdomadam cõcinit. Vt cantica Moyſi, Annæ, Delboræ, Iſaiæ, Ezechiæ, cæterorumq; Prophetarum. ¶ Neq; eſt cur quiſpiam reclamet, cantiones illas templo illi non noſtro congruere: nam cùm illud figura fuerit noſtrî, multò nos magis condecent. Vnde, quod quartum ſit argumentum, cùm Chriſtus Hieroſolymam ingreditur, vbi ingreſſus in eccleſiam noſtram deſignabatur, concentu puerorum pſallentium & cãtantium, Hoſanna fili Dauid, exceptus eſt. Atq; obmurmurantibus Iudæis Dominumq; interpellantibus qui illos tacere iuberet, reſpondit: ſi tacuerint, lapides clamabunt. Igitur ſi horæ Canonicæ quatenus laudes diuinæ ſunt exiſtimentur, congruentiſsimum eſt vt canticis perſoluantur. ¶ Quòd ſi, vt gratiarum actiones proferantur, non minùs eis cantio congruit. Id quod Chriſto ipſi, ex quo quintum ſumitur argumentum, in more & vſu fuiſſe teſtatur: Matth. cap. 26. vbi poſtremam enarrans cœnam ait: Et hymno dicto exierunt in montem Olìueti. Vnde colligitur Chriſtum cum ſuis gratiarum actiones cantando feciſſe. Ait enim Iſidôrus libr. 6. Etymolog. cap. 34. quòd hymni ſunt cantica laudantium Deũ. Quarẽ ſi ſit, inquit, laus, & non Dei, non eſt hymnus: & ſi ſit & Dei & laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Qua de re Auguſt. in illo libello quem de laude ſpiritualium canticorum inſcripſit, ex eo quòd Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli Gloria in excelſis Deo, intonârunt, & pueri Hieroſolymitæ Hoſanna inclamauerunt, & Chriſtus hymnum cum diſcipulis concinit, ſic colligit: Quis iam habito tali documento de pſalmorum & hymnorum religione dubitauerit: quando ille qui à cœleſtibus adoratur, & pſal-

Secunda ratio. *Gregorius.* *Tertia ratio* *Quarta ratio.* *Quinta ratio.* *Iſidorus.* *Auguſtinus*

pſallitur, ipſum cũ diſcipulis hymnum cantaſſe perhibetur? Et Ioan. inquit in Apocalypſi, refert ſe ſpiritu reuelante vidiſſe & audiſſe vocem aquarum multarum, & tonitrum multorum dicentium Alleluia. Hæc Auguſ. ¶ Neq; verò ſi ſolennẽ orandi religionem ſub precũ ratione mediteris, deerit Apoſtolicum exemplum, vt canôra melodia fiat. ¶ Eſt nanq; ſextum argumentum, id quod Actu.16. legitur: nempe quòd cùm Paulus & Silas in carcere cuſtodirentur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum ſuam cauſam illi proponentes. Et audiebant eos qui in cuſtodia erant, & ſubitò terræmotus factus eſt magnus, omniaq; oſtia aperta & omnia ſoluta vincula. vbi ſecundùm Bedam alia litera habet quòd hymnum dicebant. Quo loco hymnorum pſalmorumq; vim idem doctor adnotauit: admonẽs vt quicunq; fidelium in tentationes varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carceris tenebras hymnizet, & cum Pſalmiſta Domino canat, Tu es præſidium meum à preſſura quæ circundedit me. In qua item Apoſtolica autoritate illorũ trium differentia meditanda eſt: nempe hymnorum, pſalmorum, & canticorum. quam & ad Coloſſen.3. repetit vbi ait: Commonentes voſmetipſos pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris. Quo loco in ſuis annotationibus Hieroñ. Hymnis, inquit, vt trium puerorũ, pſalmis vt Dauid, canticis vt Moyſi & aliorum. Hęc ille. Canticum enim ſimplicem vocum intonationem deſignat: hymnus carmen: pſalmus verò eſt, qui inſtrumẽto muſico pſallit. ¶ Adde & quod ad Epheſ.5. idem admonet Apoſtolus: Implemini enim, inquit, ſpiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallẽtes in cordibus veſtris Domino, gratiam agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Vobis inquit metipſis, id eſt in choro veſtro alternis vocibus: & in cordibus veſtris, hoc eſt vt ſpiritus ex corde profectus cantum viuificet. ¶ Antiphonas verò, vt Iſidôrus lib.1. de Offi. cap.7. author eſt, Græci primi cõpoſuerunt: quos poſteà Ambroſ. imitatus Latinas excogitauit. Sicut & hymni, vt Euſebius lib.1. Eccleſiaſticę hiſtoriæ, c.18. refert, in cõuentibus ſancti Marci in Alexandria compoſiti ſunt multi: quibus & idẽ Ambro. & Hilarius plures addiderunt, vti illic cap.6. ait Iſidôrus. Reſponſoria verò ibidem Iſidôrus cap.8. tradit ab Italis longo antè tempore ſunt reperta, & inde ſic vocata quòd vno canente chorus cõſonando reſpondeat. Lectiones enim, vt de inſtitutis clericorum, cap. 80. ait Rabanus, antiquiſsimæ religionis à Iudæis deriuatæ traditio eſt vt choro ſedente, ab vno ſtante legantur: qua finita chorus concinendo reſpõdeat: & inde dicta ſunt reſpõſoria. Quin verò, vt Caſsiodôrus lib. 10. hiſtorię partitę refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius poſt Apoſtolum Petrum epiſcopus, atq; adeò cũ ipſis Apoſtolis conuerſatus, vidit angelorũ viſionem quomodò per antiphonas ſanctæ Trinitati dicebant hymnos. Itaq; modum vſionis Antiochenæ probatur tradidiſſe eccleſiæ: & ex hac ad cunctas trãſiuit eccleſias. ¶ Multa deniq; alia commemorari poſſent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturã rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis pręternuſsis ad alios arguendi locos deſcendamus, qui ex parte noſtra ſumuntur. Cantus enim eccleſiaſtici, præter quàm ꝙ ſic cõmodè Deus laudatur, permagnam habent energiam ad noſtram excitandã deuotionem. Nam cùm ſenſus ſint mentis organa quos muſica ſuapte natura demulcet, illa ratione mens in ſublime rapitur ad diuinam maieſtatem contemplandã. Vnde Rabanus de inſtitutis clerico. cap.76. Pſalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum ſuauiũ ab eccleſia frequentatur, quò faciliùs animi ad cõpunctionem flectantur. Et Auguſt. lib.9. cõfeſsio. cap.7. refert quemadmodùm tempore ſuo Mediolanẽſis eccleſia genus hoc cõſolationis & exhortationis celebrare ſuſceperit vt fratres vocibus & cordibus magno ſtudio concinerent, ad depellendum mœrorem quo propter hęreſim Arrianorum Chriſtiani animi tabeſcebant: tunc enim, inquit, & pſalmi vt canerentur ſecundùm morem Orientalium partium, nè populus mœroris tædio contabeſceret, inſtitutum eſt. Quod non eſt ſic intelligendum ac ſi noua tunc fieret inſtitutio: Imò erat inſtauratio illius quam illi hæretici depulerant. Et libro.10. cap.33. voluptates inquit aurium tenaciùs me implicauerant & ſubiugauerant, ſed reſoluiſti & liberaſti me nunc in ſonis quos animãt eloquia tua, cũ ſuaui & artificioſa voce cantantur. Et infrà cũ Athanaſij Alexandrini epi morẽ meminiſſet, qui tã modico flexu vocis faciebat ſonare

Argumẽt.6. pro cõcluſione. *Beda.* *Argumen.7* *Antiphonas primi Græci cõpoſuerunt teſte Iſidor.* *Euſebius.* *Reſponſoria vnde inſtituta.* *Rabanus.* *Caſsiodorus* *Ratio prima pro cãtibus eccleſiaſticis ex parte hominis ſumpta.* *Rabanus.* *Auguſtinus.*

ſonare lectorem pſalmi, vt pronuntianti vicinior eſſet quàm canenti, ſubdit: verùm tamen cùm reminiſcor lachrymas meas quas fudi ad cantus eccleſiæ tuæ in primordiis recuperatæ fidei meę, & nunc ipſe cõmoueor, non cantu, ſed rebus quæ cum liquida voce & conuenientiſsima modulatione cantantur, magnam inſtituti huius vtilitatem rurſus agnoſco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum ſalubritatis, magiſq; adducor, non quidem irretractabilem ſententiam proferens, cantandi conſuetudinem approbare in eccleſia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectũ pietatis aſſurgat.

Ratio altera autoris.

¶ Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiuſmodi cantiones extollendi. Valent enim & ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis non vel de hoc Deum ſuum amet, qui religionis officium tam neceſſarium, ſed tamen quòd ex alia parte nonnihil poſſet afferre moleſtiæ ſuo ſancto numĩe inſtituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animum recrearet ac demulceret. Adde quòd & clementiorem eum nobis eiuſmodi ſpirituales cantilenæ exhibent: nam qui fert vt crimina noſtra quibus ſuã iuſtitiam offendimus, quæque adeò lugenda potiùs eſſent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad ſuas perferamus aures, quomodò eum non credamus patentiſſimis eſſe in nos viſceribus, atque ad nobis indulgendum paratiſsimum?

Lactantius.

Vnde Lactãt. lib. 6. Diuinarum inſtitutionum. c. 22. Poſtq̃ ſæcularem melodiæ ſuauitatem quæ humanos animos labefactare ſolent reprobauit, paulò inferiùs ſubdit: Itaque ſi voluptas eſt audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum ſit.

Poſtrema ratio.

¶ Poſtrema verò horum noſtrorum argumentorum clauſura, quæ ſanè rem planiſsimè pãdit, ab experientia ſumitur. Qui enim has cantandi ceremonias condemnant, intereſſe catholicis eccleſijs cuperẽ, in quibus concentus cũ venuſtate & religioſa modeſtia canitur, & poſteà vt hæreticorum templa viſerent, vbi ſilentium nihil aliud quàm eccleſiarum cadauera refert, vt illo diſcriminis interſtitio de vtroque iudicarent.

In eccleſiaſticis cantibus exceſſus immodicus & vituperabilis eſſe poteſt

¶ Hoc verùm tamen in calce demum quæſtionis ſilendum non eſt, quòd, vti in reliquis ſanctis ceremonijs accidit, ita & in hanc poteſt abſurdus exceſſus obrepere: nempe ſi profana inter ſpirituales cantiones admittãtur, vel aliqua quæ pias aures offendãt, vt in natalitijs Domini & in alijs feſtis diebus alicubi conſueuit. Aut ſi ex præfectorum incuria ineptiſſimi ad canendum admittantur qui aures obtundant & attentionem perturbent. Quę quidẽ Hier. vt. d. 92. can. Cãtãtes. referẽ, reprehẽdit. Quãuis hoc pro ratione populi expendendũ eſt. In villis enim & ruſticanis opidis etſi haberi non poſsit vrbic⁹ cãticus, non ideo eſt abſurdus exiſtimandus.

Organorum vſus.

¶ Organorum autem vſus neutiquàm eſt repudiandus, cùm & ſacris teſtimonijs comprobetur, & vbique ſit celebris. Tametſi in Capella Pontificis Summi non ſit admiſſus.

Indicium de alijs inſtrumentis muſicis.

Alia verò inſtrumẽta neque prorſus approbanda ſunt, neque omninò reſpuenda, ſed conſulenda eſt prudentia quænam illorum locum ſanctitatis deceant. De quib⁹ S. Tho. q. citata, nil aliud inquit, niſi quod antiquo populo magis q̃ nobis congruebant.

Ad primum argumentũ.

AD primum igitur argumentum reſpondetur, vel de hoc hæreticos eſſe blaſphemos quòd eccleſiaſticos cantores cum ſacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quòd canerent, ſed quòd lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus eſſe ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi lætitiam & deuotionem excitandam canunt, ſeu vt Deo illum referant honorem, laude digni ſunt, non vituperio. Sicuti Hieroſolymitæ Chriſto acclamãtes Hoſanna. Et pueri in fornace, angelorum inſtar, Hymnos pallentes. Quare neque aliud ſimile quod ab humana maieſtate ad diuinã afferũt, quidpiã ad rem attinet. Eò enim nõ decet coram humanis principibus preces cantando fundere, quòd non ſunt vt dij colendi: tametſi & herôum laudes, vt ſuprà diximus, in ipſorum pręſentia, cani ſoleant.

Ad ſecundũ.

¶ Secundum autem argumentum ab Anna Samuêlis parente deductum, de priuatis tantùm orationibus procedit, atque adeò ſanctorum documenta quibus iubemur ſilenter orare. Secùs autem ſe res habet de ſolẽnibus quæ nomine publico fiũt. Neque vllum eſt abſurdum vt dum in choro canitur, populus, ſi orare nequit, auſcultet.

Ad poſtremum.

Ad poſtremum autem verbum reſpondetur quòd ſæcularis muſica in eccleſijs non eſt licita: eccleſiaſtica verò non eſt profana.

ARTICVLVS. III.

Vtrùm tam illi omnes qui ſunt ſacris initiati quàm qui titulum habent eccleſiaſtici ſacerdotij, ad horas dicendas teneantur.

IN primo articulo monſtratum eſt quemadmodùm ad orandum ſolenniter neceſſarium fuerit quatuor eſſe conſtituta: nempe perſonas, orationumq́; ſubſtantiam, loca, & tẽpora: quibus & ex ipſa natura rei quintũ intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, ſcilicet de perſonis, in iſto articulo: de reliquis verò in ſubſequẽtibus dicẽdum eſt. At quòd non omnes qui ſacris initiati ſunt teneantur ad diuinum officium, arguitur argumẽto illo quod ſuprà

Primũ argumentum.

tetigimus. In eccleſia diſpertita ſunt clericorum munia: alij nanque animarũ curæ ſunt mãcipati, alij verò vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quę ad rem eccleſiæ attinẽt: ergo illi qui alijs ſic impediunt̃, non eſt cur ad horas canonicas obligentur. ¶ Pari mo

Secundum.

do arguitur ſecundò, quòd neque omnes ſacerdotia habentes eccleſiaſtica ad horas ſoluendas teneantur: tum quòd beneficia propter diuerſa officia ſunt inſtituta: vt præſtimonia, quæ, vt fertur, ratione ſtudij conſtituta ſunt: tum etiam quòd eâdem ratione qui in religione ante profeſsionem probantur, canonicum officium pendere tenerentur, eò quòd illis fructibus paſcuntur quib⁹ populus propter eiuſmodi ſpiritualia officia religioſis erogat. Quod tamen non eſt rationi conſonum. ¶ Tertiò denique argui

Tertium.

tur. Si eiuſmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maximè eſſet de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarũ fundatam eſſe ſuprà monſtratum eſt. Quod ſi verum eſt, conſequens fieri videtur vt Papa ſuper his diſpenſare nequeat: cuius tamen contrarium mos habet & vſus. ¶ In contrarium autem eſt cap. Presbyter. de celebratione Miſſarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri ſecundùm gloſſam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quiſquã. de cohabitatione cleric. & mulier.

Duæ cauſæ ex quib⁹ oritur obligatio ad perſoluẽdas horas canonicas.

DE hac quæſtione quædã ſunt inter Doctores cõſtituta, quædam verò quæ vix poſſunt certa ratione definiri. Duæ inquam cauſæ pro certis habentur quarum per ſe vtraque ad penſum horarum canonicarum obligat: nempe ordo ſacer & eccleſiaſticum beneficium. ¶ Ad quæſtionem igitur duabus concluſionibus reſpondetur.

Prima concluſio.

Prima: Omnis clericus in ſacris, puta ſubdiaconus & illo ſuperior tenetur officium perſoluere diurnum ac nocturnum. Concluſio eſt quam tenet gloſſa, complectiturq́ue Panormita. & reliqui Doctores canonici iuris præcipui nominis, ſuper dicto cap. presbyter. de celebratione Miſſarũ. Eſt & ſententia diui Thomæ quotlibeto. 6. art. 8. & vnanimiter Theologorum. Nam quanuis in dicto cap. quod, vt ſuprà diximus, eſt concilij Agathen. de ſolo presbytero mentio fiat: tamen Innocent. cap. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et diſt. 92. cap. finali expreſsiùs obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium.

Gloſſa. Panormita. D. Thomas. Innocentius

Ratio cõcluſionis.

Ratio autẽ, quæ optima eſt iuris interpres, inde emergit, ꝙ qui ſacris initiatur, ſingulari Dei cultui mãcipatur, atq; in illo conſtituitur ſtatu qui ad diuinas laudes inſtitutus eſt: iuxta illud Iſai. 43. Omnem illum qui inuocat nomen meũ, in laudem meam creaui illum. laudum autẽ ordo & modus, vt ſuprà diximus, ab eccleſia lege ſancitus eſt: ergo eo ipſo quòd quis in clericorum ordinẽ ſuſcipitur, tali eſt vinculo obligatus. Quapropter, hoc quàm maximè cupio cunctis clericis eſſe perſuaſiſsimum, vt quidquid negotij eis incumbat, ſiue literarum ſtudium, ſiue gubernandi aut legendi munus, aut etiam prædicandi, conſtitutiſsimum habeant nunquàm vllam interpolare canonicam horam: certò videlicet ſcientes hoc eſſe proprium genuinumq́ue eorum officium, atq; adeò cũctis alijs pręferendum. Eò præſertim quòd tempus ſtatis orationibus dicatum, ex quocunque alio ſuccidatur negotio, nunquàm impedimento eſt, Deo ſic diſponente, quo minùs bene expediatur.

Clerici in minorib⁹ cõſtituti, ad nullas horas canonicas tenẽt, contra Panormita.

¶ De clericis autem qui in minoribus ſunt ordinibus conſtituti, quiq́ue nulla potiũtur eccleſiaſtica præbenda, quãq̃ Panorm. loco citato in alteram partem propendeat, abſq; dubio credendum eſt ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vllius eſt momenti: videlicet quòd, vt ipſum nomen clerici ſonat, aſſumuntur in ſortem domini. Haud enim ſic aſſumuntur, vt ſtatum firmiter mutent: nam quandiu integrũ illis eſt matrimonio ſe copulare, ſtatum nõ mutant.

tant. Item quia functio illorum ordinum in ſolo præparamento templi vaſorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad euchariſtiæ ſacramentum: ceu officium diaconi & ſubdiaconi. Et quamuis Palud. in 4. diſtin. 15. q. 5. dicat quòd ad aliquid plus teneantur quàm laici, non eſt credendum de præcepto: ita vt eius omiſsio aliqua ſit culpa: ſed forſan de honeſtate ſi voluerint. Quare non ſolùm qui prima tantùm tonſura ordinati ſunt, verùm neque alij aliorum graduum infra ſubdiaconatum tenētur ad canticum graduum. Neq; vlla eſt lex & conſuetudo quæ talem inijciat ſcrupulum: neq; epiſcopus ad hoc poteſt obligare. ¶ Secunda concluſio. Quicunq; habet eccleſiaſticū beneficiū aut præbēdā ſub clericali titulo, tenetur ſub reatu letalis criminis ad plenū horarū canonicarū officiū. Et eſt intelligēda concluſio cū præciſione ſicut præcedēs. Itaq; ſicut ſacer ordo ſine beneficio obligat, ita & beneficiū abſq; ordine ſacro. De hac quidē cōcluſione expſſum iuris textū nō vidi: annotatur tamen cap. fina. diſt. 92. cuius verba ſunt, quòd presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus eccleſiæ deputatus, ad quotidianum officiū teneatur: vbi verba, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficij, vt diſtinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum cap. finalis de reſcrip. lib. 6. Beneficium non datur niſi propter officium: nam peculiare ac propriū clerici officium, vt ſuprà diximus, eſt horarum canonicarū penſum. Facit & cap. cùm ſecundùm Apoſtolum. de præbēdis. vbi ſancitur, clericos omnes ad onus eligi, atq; adeò non eſſe à mercede depellendos. Ac ſubinde iubetur neminem ſine titulo aut beneficij aut patrimonij eſſe ordinandū: aut ſi ſecùs fiat, ꝙ epiſcopus ei victum præbeat. Cùm ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici ſit dicere officium, fit vt ex quacunq; præbenda naſcatur hæc obligatio. Atq; hac de cauſa ſic ſumus concluſionem moderati, vt talis præbenda poſsideatur clericali titulo: nam qui titulo ſæculari decimas percipiunt, vt reges & equites: & cōcionator & lector: non tenētur ad huiuſmodi horas ſoluendas. Quam ob rem eos qui præſtimonialia ſacerdotia poſsident, licèt alij aliter ſentiant, excuſare non auderem ab officio diuino perſoluendo. Eò quòd ille titulus, clericalis eſt, & non ſæcularis. Nam ꝙ dicunt illa fuiſſe inſtituta tātùm ratione ſtudij, nō ea pollet iuris autoritate, vt ob id ſint ab eiuſmodi munere exonerandi. Quare de conceſ. pręb. cap. quoniam. lib. 6. præſtimonia inter cæteros eccleſiaſticos titulos cōnumerātur. Quocircà non tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Sylueſt. verbo, hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios ſeruiūt, excuſari poſſe ab officio diuino: imò ſatiùs ait Panor. loco citato ꝙ cùm horas pendere, officium ſit perſonale, ſemper ad illud tenentur. Et quāuis Ioannes Andr. in Nouellis dicat ꝙ libenter videret, ſi eccleſia ratione ſtudij liberaret huiuſmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, vt tantùm recitarent officium Virginis, profectò non eſſet ſalutare conſilium: eò quod eccleſiaſtica ſtipendia præcipuè, vt diximus, propter huiuſmodi officia penduntur. ¶ Illos autē qui tantùm habent penſiones, quia nullum habent eccleſiaſticum titulum, ſed merum ius petendi ab illo qui titulum habet, iam ſæpe diximus minimè ad canonicas horas teneri. ¶ Dubium autem reſtat quādo præbenda eſt tenuiſsima. Sūt enim qui eatenùs hāc concluſionem affirment, vt etiam dum beneficium tenuiſsimum ſit, adeò vt neque ad miſeram ducendam vitam ſufficiat, nihilominùs obligare cēſeant. Imò verò & ſi merū titulum ſine fructibus quis habeat, non excuſent à culpa ſi horas canonicas pretermiſerit. Atq; hoc ſequitur Sylueſt. ver. hora. §. 3. Et quidam è recentiſsimis Theologis. Sed profectò multò libentiùs in contrariam ſententiam ſubſcriberem. Nam cùm clericus citra ſubdiaconū ad officium nō alia ratione quàm ſtipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeò eſt exiguū vt ferè pro nihilo reputetur: non eſt cur talem obligationem inducat. Nec vincit obiectio dicentium illi eſſe imputādum, qui illud recepit: nam tenuiſsimum beneficium ex natura ſua non obligat. Quare qui illud recipit nō obligat͛. Dixerim tñ tenuiſsimum, vt ferè pro nihilo reputet͛: nēpe ſi his tēporibus ſummā ſaltē octo ducatorū non attingeret: nā ſi ditius eſt, quāuis nō ſufficiat ad victū: ſi tamen pauperi clerico bona eſſe poſſet pars ſuſtentationis, non omninò poſsidens excuſatur. De hoc ergo ſapientum prudentia conſulenda eſt. ¶ Pari modo de illo cenſendū qui vel litigioſam, vt ait Palu. ne-rum habet titulum præbendæ ſine fructib⁹, idq; ex conceſsione Pontificis, eoſdem fructus

Paludanus. *Secunda concluſio.* *Probatio primæ cōcluſionis.* *Moderatio cōcluſionis.* *Qui præſtimonialia ſacerdotia poſſidēt, ad officiū diuinum tenentur.* *Reprobatur opinio Laurentii.* *Syluester.* *Panormita.* *Ioan. Andr.* *Peſionarius tātū nō tenet͛ ad horas.* *Dubitatio.* *Syluestri ſolutio.* *Refellitur ſolutio Syluc.* *Qui ſolū habet titulū beneficii ſine*

fructib⁹ non tenẽt ad officiũ diuinũ.

Caietanus.

ctus alteri reſeruantis, itaq; in ſua poteſtate non ſit illos percipere: vt ait Caieta. in Sum. verb. hora. quandoquidem obligatio non emergit niſi ex ſacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neq; in contrarium ſolida eſt ſuperior obiectio, videlicet illi eſſe imputandum qui tale beneficium accepit: nam quod autoritate fit Papę, alteri non imputatur. Cùm ergo ſacerdotiũ fructibus ſuis priuat, videtur poſſeſſorem ab obligatione abſoluere dicendi horas.

Limitatio ſuperioris aſſertionis.

Secùs res haberet ſi per illum qui præbendam poſsidet ſtaret vt fructus non perciperet: vtpote ſi vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non reſidet, illis priuaretur: tunc enim non eſſet ab orandi ligamine abſolutus.

Paludanus.

Exploditur p̃terita ſententia Paluda.

¶ Petrus de Palude loco citato eos propterea excuſat qui Breuiarium non habent neque emere poſſunt. Quãuis dicat quòd debent officium addiſcere. Porrò verò eiuſmodi excuſatio non eſt cur admittatur. Etenim cùm nemo ſit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excuſatur ſi Breuiarium non habeat: imò antequàm haberet, non eſſet ordinandus. Eò potiſsimùm quòd Palude loquebatur antequàm eſſent impreſsiones. Modò nanq; vilius emuntur. Diuerſa verò eſt ratio vbi fortuito caſu quis Breuiarium perdidit: neq; eſt in loco vbi haberi poſsit. ¶ Addiſcere verò officiũ vt memoriter dici poſsit, nemo lege cogitur: quia res eſt non omnibus bene poſsibilis: ſatis enim eſt ſi legere ſciat. Quare ſi quis eſſet aut inter infideles aut in prouincia vbi Breuiarium neutiq̃ reperiret, legitima obtegeretur excuſatione. Eâdem ratione excuſantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametſi dum aliquas horas memoriter proferre poſſent, fortaſſe tenerentur. Quanuis neq; omninò ſim certus an eſſent rigore cogendi: quandoquidem tenacitas illa memoriæ accidentaria ſit: licèt tutiùs eſſet vt ſe obligatos cenſerent.

Impediti nõ tenẽtur &c.

¶ Pari modo qui ſic eſſet impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenùs poſſet orare, itidem excuſaretur. Quanuis fraus ſemper cauẽda eſt, eò potiſsimùm quòd huiuſmodi obligatio arctiſsima eſt, à iureq; diuino deſcendẽs. Imò verò ſi vlla mihi adhibenda eſt fides, cõijcio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, ſimpliciter non teneãtur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque cogũtur memoriter ſcire, nec alium tunc ſecum portare librum. Eò præſertim ꝙ dum illi in re illa ad celebritatem eiuſdem officij occupantur, totus chorus pro illis ſupplet: Imò neſcio an ille qui organis choro reſpondet teneatur poſteà officiũ pendere: quia in primitiua eccleſia tantùm erat vnus liber in choro.

Infirmi ab horis recitãdis excuſanť

¶ In infirmis autem atq; in alijs ſimiliter impeditis manifeſta eſt excuſatio, dum modò abſq; omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum exiſtimetur eſſe legitimum. Quanuis re dubia cõſilium medici, autoritaſq; p̃lati vti in ieiunijs, intercedere debeat.

Quæſtio.

¶ At de alijs iuris impedimẽtis hæſitare quis poſſet: videlicet vtrùm excommunicatus, irregularis & degradatus, ab orandi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde ſic res habere quòd ab alijs officijs iure cohibentur.

Solutio.

Gloſſa.

Sed nihilo minùs reſpondetur nullatenùs excuſari. Nam vt habet glo. can. legi. 16. q. 1. nemo ex ſuo delicto facit conditionem ſuam meliorem. Et ideo iſti tenentur ad ea quæ ſunt oneris: licèt illis priuentur quæ ſunt honoris. Debet tamen excommunicatus ſolitariè officium ſoluere: quia non poteſt ſe publicis officijs ingerere. Tametſi niſi ſit nominatim excõmunicatus, aut manifeſtus clericorum percurſor, non tenẽtur alij, vt aliâs diximus, ipſum euitare: ſed poteſt quiſque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excõmunicatione non eſt irretitus, in choro etiam poteſt cum alijs officium ſoluere: quoniam ſolùm impediuntur ab adminiſtratione ſacramẽtorũ, & executione eccleſiaſticæ iuriſdictionis, & à ſuſceptione ordinũ.

Dubium de religioſis.

¶ Poſt hæc autem, quod omnium maximum dubium ingerit, eſt de religioſis, qui nondum maiores ordines ſuſceperunt. Maximũ inquam dubium: non quod nõ ſit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panormita. & omnes Iuriſconſulti: & diuus Antoninus. 3. par. tit. 13. c. 4. Neq; eſt qui contrariũ aſſerere audeat, neq; ego auderem.

Sylueſter, Panormita. Antoninus.

Sed dubium eſt de iure, aut ratione. Nam cùm neutrum ſuperiorum capitum: nempe neque ordo ſacer, neq; beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio.

Ratio prima inefficax ad colligẽdũ religioſos vt teneãtur diuinũ officiũ perſoluere.

Quapropter Caieta. in ſua Summa, verbo, hora: Certè inquit niſi conſuetudo illos obliget (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſsione. Hactenùs ille. Quòd enim aiunt teneri ratione voti ex cap. licet. de voto. non ſatis habet cogẽdi vim. Illic enim ſolũ habetur ꝙ ſi qs quid vouit, teneať illud ſoluere: religioſi

autem

autem tria tantùm ſuſcipiunt eſſentialia vota:& pollicentur viuere ſecundùm ſuas conſtitutiones. Vnde Hieron. ad Heliodòrum: & refertur.16.q.1. Alia eſt inquit cauſa monachi,alia clerici:illi de altario viuũt &c. Et ad Ruſticum monachum:Sic viue in monaſterio vt clericus eſſe merearis: cùm in clericum te populus elegit,age ea quæ ſunt clerici. Hoc ergo differt religioſorum ordo à clericali quòd clerici deputantur eccleſiarum ſeruitio:religioſi verò non niſi contẽplationi. Cui quidem diſcrimini applaudit diuus Tho.2.2.q.vlti.art.8.ad ſecundum. Secunda verò ratio, q̃ oĩbus eſt celeberrima: videlicet quòd viuunt ex eleemoſynis, quæ propter diuinum cultum ipſis à plebe erogantur, nihilo maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ nãque ſunt propria merces ſeruientium eccleſijs:reliquæ verò eleemoſynæ non habent illud onus annexum:atqui rari ſunt Cõuẽtus ex decimis viuentes. Præterquàm quòd tales decimę potuerunt illis, ſicut reliquis pauperum hoſpitalibus abſq; tali onere adiudicari. Et qui abſque decimis viuũt, licèt eleemoſynas percipiant, erogãtur illis, tamen ſicut cæteris pauperibus. Et eſto pro benefactoribus orare teneãtur, non tñ ideo canonicum perſoluere officium. ℭ Quod autem mihi argumentum occurrit, omniũ moleſtiſsimũ eſt. Si religioſus choro deputatus, qui tamen non eſt in ſacris, teneretur ad officium, non poſſet abſq; Papæ diſpenſatione illo onere eximi: & tamen ſi in eàdẽ religione fiat laicus, quos nos Conuerſos vocamus, non tenebitur ampliùs ad officium canonicum:illa autem mutatio nulla indiget Papæ diſpenſatione, ſed per ſolum prælati aſſenſum fieri poteſt. Mirabile ergo cuipiam fortè apparebit quòd ſolus prælatus poſsit monachum liberare ab officio perſoluendo, ad quod tenebatur. Nam ſi dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione ſi illud relinquat, liberaт̃, nullam præ te fers rei noſtrę ſimilitudinem: nam illa obligatio tantùm erat propter mercedem: obligatio verò monachi debet eſſe ratione ſtatus quẽ relinquere nequit. Quare qui ex choro ſubductus fit cõuerſus, ſtatum religionis non mutat. Si ergo cõuerſus non tenetur, apparet q̃ neq; ille qui deputatus eſt choro: niſi ſit in ſacris. Et ſimile argumẽtum, imò validius fit de ſanctimonialibꝰ quæ ex choro diſtractę fiunt laicæ. ℭ Quòd ſi nos viciſsim redarguas, ſaltẽ eiuſmodi religioſos teneri vinculo ſuæ regulæ, de hoc nõ cõtẽdimus. Obligabũtur enim tunc ſaltẽ in ordine noſtro, nõ ad culpam, ſed ad pœnã: vt de religioſis laicis illicò dicturi ſumus. Quæſtio autem eſt de præcepto quale eſt in ſubdiaconibꝰ & ſuprà. ℭ His verò nõ obſtãtibus, etſi negari nequeat, ſi vim tãtùm rationis conſulas, permultũ mouere, haud tamẽ negãdum eſt celeberrimã, eandemq; laudabilem conſuetudinem, vno antiquorũ patrum conſenſu approbatã, vim habere præcepti: videlicet vt nullus religioſorũ, qui choro dedicati ſunt, ab eiuſmodi obligatione ſoluendi diuinum officium excipiatur. Imò verò neque nuda hic confitenda eſt conſuetudo, verùm & lex etiam eſt agnoſcenda. ℭ Arguitur ergo in confirmationem præſentis ſententiæ. Vniuerſi & ſinguli monachorum conuentus cuiuſcunque ſpiritualis ordinis qui ſub ratione ſolennis voti ab eccleſia ſunt approbati, tenentur in cõmuni diuinũ officiũ celebrare: ergo quotquot eidẽ muneri addicti ſunt, quoties choro defuerint, tenẽtur idem officiũ pendere quod illic publicè canerẽt. Antecedẽs profectò nemo poſſet, neq; vllus auderet negare: nam vbi eccleſia religiones ſecundùm euangelium inſtituit, eas videlicet quas rei ſpiritualis gratia admiſit, eaſdem diuinis laudibus mancipauit: quippe cùm illud ſit præcipuum contemplationis munus: atque adeò, ſi vbi fieri poteſt, præfecti negligentia tale officium in communi non fieret, citra dubium mortale illi eſſet crimen. Loquor de religionibus antiquis: nam ſi alius religionis modus citra huiuſmodi obligationem admittatur, certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo ſplendore religionis careat. Conſequentiam verò argumenti fortaſſe quis neget, cogitans ſat eſſe eos qui ſunt in ſacris tale officium ſoluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen conſequentia inde maximam habet probabilitatem, quòd tota religio eidem muneri mãcipata eſt: atque adeò ſicut clericus ratione ordinis, ita & religioſus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S.Tho. loco nuper citato.2.2.q.vlti.in ſol. ad ſecundũ, quicquid Caieta. autumet, ſolos laicos monachos excipit ab officio clericorũ. ℭ Quòd ſi hoc de viris religioſis verũ habeat, idẽ eſt & de ſanctimonialibꝰ cẽſendũ. Nempe quòd teneantur in cõmuni, vbi fieri poteſt, ad officiũ diuinum: ſin minùs, priuatim.

Hieronym⁹. *S. Thomas.* *Secũda ratio etiam ineffi- cax.* *Argumentũ* *Solutio poſita cõcluſi.* *Suadẽt proxima aſſertio.* *Prælati negligentia circa ſoluendũ diuinũ officiũ in cõmuni, peccatum mortale eſt.* *S. Thomas.*

Ad primum argumentū. tim. ℭ Quocircà ad primum argumētum reſpondetur, quòd etſi monachorum ſtatus ſit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino perſoluendo potiſſimùm conſiſtit. Saltem ille, potiſsimus eſt contemplationis effectus. *Ad ſecundū.* ℭ Ad aliud verò argumentum, quod fateor eſſe difficile, reſpondetur ꝙ ea ratione qua quis eſt choro deputatus obligatur ſtatas horas perſoluere: ſed quomodocūque inde amoueatur, ab eodem fit vinculo liber. Hanc enim liberandi facultatē apoſtolica ſedes in inſtitutione religionum, earū præfectis indulſit. Et quādo rationes ſatis diſſolui nequirent, nihilominùs præualere deberet, tum conſuetudo quæ vniuerſis religionum patribus vim cenſetur habere præcepti: tum etiam quòd hac facta licentia vt religioſi ac potiſsimū ſanctimoniales ad diuinum officium non tenerentur, nullum eis fieret reliquum exercitiū ſpirituale, quo tēpus pro ratione ſui inſtituti expenderēt. Et re vera de me fateor neſcio quid erroris præſentiſcere dum mihi cogitatio animum ſubit negandi tam illuſtrē conſuetudinem vim habere præcepti. ℭ Eos autem qui nondum profeſsi ſunt, quanuis Petrus de Palu. loco citato in. 4. diſt. 15. q. 5. duplici capite eoſdem obligari cenſeat, videlicet & quòd eleemoſynis ſuſtententur, & ꝙ priuilegijs religioſorum gaudeant, vt patet de ſent. excommu. lib. 6. c. religioſo. tamen cū hæc aſſertio nullo iure fundetur, vt probè ait Sylueſt. loco citato, non eſt cur recipiatur. Enimuerò cùm nec religionis habeant ſtatum, neq; clericalem, nulla ſuperſtes fit cauſa illos obligandi. ℭ Similiter & de religioſorum laicis Auguſt. de Anchona, quem diuus Anton. 3. part. tit. 13. cap. 4. citat & ſequi videtur, cenſuit: videlicet quòd ſub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinū officium ſibi præſcriptū. Meliùs tamen rem alij conijciunt, quorum ſententiam Syluеſ. illic amplectitur: nempe quòd non teneantur: quādoquidē nō ſunt diuino officio dedicati. Quapropter qd' præfecti religionis illi laicorū ordini orandum iniunxerit, non aliam vim habebit præcepti, quàm quæ in tali religione exprimitur. Quare in noſtro ordine illud vinculum non obligabit ad culpam, niſi vbi contemptus irrepſerit, ſed ad pœnam pro arbitrio prælati.

Paludan. *Sylueſter.* *Monachi nō profeſſi non tenentur ad officium diuinum, contra Paluda.* *Auguſtinus de Anchona* *Antoninus.* *Sylueſter.* *De monachis laicis autoris iudicium.*

Ad primum argumentū capitale. AD primum igitur capitale argumētum reſpondet ꝙ vtcunq; diſpertita ſint alia clericorum officia, vniuerſis tamen commune eſt horarum canonicarum pēſum. Et pariter reſpondetur ad ſecundū ꝙ qualecunq; *Ad ſecundū.* quis poſsideat ſacerdotium ſub titulo clericali, etiam præſtimoniale, tenetur ad officiū perſoluendum: vt circa ſecundam concluſionem monſtratū eſt. Et de religioſis non profeſsis iam declaratum eſt, ꝙ non teneantur. ℭ Ad tertium denique in quo de diſpenſatione ſuper hoc vinculo interrogabatur, *Ad tertium.* Reſpondetur obligationem hanc partim eſſe de iure diuino, partim de iure poſitiuo. Nā in genere quòd omnes clerici ſacris initiati ad aliquod officium diuinum perſoluendū teneantur, ius diuinum eſt, ſuper quo Papa diſpenſare non poteſt. Quòd autē hoc aut illud dicatur, ius eſt poſitiuum eccleſiaſticū, vt ſtatim articulo proximo patebit, ſuper quo adeò Papa, ratione id legitima exigēte, diſpenſare poteſt.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrùm ordo & modus ſit aliquis perſoluendo diuino officio neceſſarius.

POſtquàm viſum eſt quinā ſint illi qui diuinum dicere officiū tenētur, ſequitur de alijs tribus circunſtantijs: nēpe quid, quando, vbi: nam de modo articulus ſubſequens adhibendus eſt. Et quòd quantum ad ſubſtātiam nullum ſit officium determinatum, arguitur: nam, vt habetur can. in die. de conſecratio. diſt. 5. diuerſæ eccleſiæ & religiones diuerſa canūt. Et cano. placuit. diſt. 12. prohibetur monaſteriorum cōſuetudines cum ſæcularium eccleſijs commiſceri: nil ergo certi ſtatutum eſt omnibus neceſſariò canendum. *Primum argumentum.* ℭ Secundò. Nec tempora ſunt neceſſaria: quia ordo non eſt de eſſentia, vt ferè vſus habet clericorum: & cap. presbyter. de celebrati. Miſſarum. inſinuat, præcipiens vt ruralis ſacerdos poſt matutinum officium penſum ſtatim aliarum horarum perſoluat, antequàm infirmos viſitet & in rus exeat: non ergo temporalis horarū ordo neceſſarius eſt. *Secundum.* Imò neq; circunſtātia loci, quia vbicunque quis officium ſoluat, etiam extra eccleſiam implet præceptum. ℭ In contrarium tamen faciunt canones, de his. & placuit. 12. diſtinct. vbi præcipitur vt idem ordo pſallendi ſecundùm metropolitanam eccleſiam ab omnibus teneatur. Et

Et in dicto cap. Dolentes. præcipitur deuotio & attentio.

QVinque propoſuimus in ſuperiori articulo de horis canonicis diſputãda: nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodò. Vnde cùm primum illic fuerit expeditum, & quintum ſingularem articulum exigat, ſupereſt vt ad præſentẽ quæſtionem ſecundùm aliorum numerum tribus concluſionibus reſpondeamus. Prima, ad orationum ſubſtantiam ſpectans, eſt: Ea quæ horis canonicis canenda recitãdáve ſtatuta ſunt, nõ eadem prorſus in omnibus eccleſiis & religionibus exiſtunt. Radix concluſionis eſt illa quam articulo proximo tetigimus: videlicet ꝙ etſi penſio officij diuini iure diuino ac naturali præcipiatur, tñ ꝙ hæc aut illa dicant, ius pontificiũ eſt: ꝗ ideo pro diuerſis anni tẽporibus, pro diuerſiſq; prouincijs & hominum ingenijs variantur. Vnde cano. in die. de cõſecratio. diſtin. 5. ait Gregorius Septimus, in tempore paſchali tres tantùm pſalmos totidemque lectiones cantari. Cuius cauſa intelligẽda eſt duplex aut triplex: ſcilicet ad recreandos animos à quadrageſimali labore: & ad ſignificãdum tum dies quibus Chriſtus in ſepulchro remanſit: tum etiam Reſurrectionis lætitiam. Alijs verò feſtis nouem pſalmi cum eodem lectionum numero: in profeſtis autem ſatis ſunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim pſalmos canũt, & alij octodecim: ſed alij toto anni circulo tribus contenti ſunt pſalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula ſanctorum patrũ, ſed ex faſtidio & negligentia comprobantur facere. Vnde cap. nouit. d. 12. idem Pontifex Auguſtinum Anglorum admonet vt ex multis eccleſijs colligere ea ſatagat quibus eccleſiam illam nouam ſalubriùs inſtituat. ¶ At verò etſi eccleſiæ nonnihil variẽt, nihilo minùs lex illa ſeruanda eſt quæ eâdem diſtinctione, cano. de his. & can. placuit. conſtituitur: nempe vt vnus ſit pſallendi modus ſecundùm morem eccleſiæ metropolitanæ: atq; in religionibus ſecundùm ſua cuiuſq; ſtatuta. Et quanuis nõnullorũ opinio ſit vt poſsit qſq; ſequi vſum eccleſiæ Romanę, non facilè crediderim id ſingulis perſonis ſine autoritate Pontificis eſſe liberum: nam quod in cap. nouit. citato admonetur Auguſt. Anglorum vt conſuetudinem eccleſiæ Romanæ conſulat, id intelligitur ad ſanciẽdas leges illius nouę eccleſię: non autem vt eandem quiſque licẽtiam priuatim accipiat. Quare licèt non prorſus contradicere auſim Caieta. ſententiæ, inquientis in ſua Summa non eſſe reatum mortalem ſolui officium de ſanctis, die qua deberet de feria: neq; ſolui iuxta ritum Romanę eccleſiæ dum deberet iuxta monachale inſtitutum: haud tamen culpa omninò caret: nec tam laxè remittendæ ſunt in re eiuſmodi habenę. Imò debent Antiſtites & religionum prȩfecti omninò eiuſmodi auſus cohibere: videlicet nè vllus clericorum aut religioſorũ aliter priuatim officiũ pendat quàm in choro faceret. ¶ Illud nãq; Directorij documentum, quòd qui ad titulum patrimonij ordinatus eſt poteſt quod libuerit officium diuinum ſoluere, nullum habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non naſcitur ſolùm ex beneficio, ſed ex clericatu: & ideo tenetur quiſque & in hoc quoque matrici eccleſiæ ſuę eſſe ſubiectus, niſi dum in alia eccleſia ſacerdotium obtinuerit: nam tunc illius more canere, atque adeò orare debet. Et ſi in pluribꝰ eccleſijs habeat beneficiũ, illam debet ſequi cui magis tenetur ſeruire. ¶ Fateor equidem prolixitatem nimiam pſalmorum, moleſtiſsimamq; precationum inculcationem aliquarum eccleſiarum ſubditos ſępenumerò ab officio illo pacto ſoluendo abſterrere, atq; adeò in cauſa eſſe vt compẽdioſius Breuiarium exquirãt. Hoc enim, vt lib. 1. dicebamus, cum primis latores legum animo proſpicere debent, nè illas leges ferant quas temporis longinquitas propter ipſarum intolerantiã corrõdat. Putant enim homines magis pij quàm prudentes benerei conſulere ſi pſalmos ad pſalmos, orationeſq; ad orationes lege accumulent: cùm tamen occaſionem potiùs offerant, vt breuiùs eiuſmodi orandi inſtituta pereant. Fuit olim ſanctiſsimè inſtitutum vt creberrimè de tempore penderetur officiũ: qua ratione totum Pſalterium hebdomatim recurrebat. Aucta tamen poſtmodùm ſunt tot viuorum ac mortuorum ſuffragia, preces, ac litaniæ, vt itum iam fuerit ad breuiſsima ſanctorum feſta excogitanda: adeò vt neque in Quadrageſima vel tribus diebꝰ officium de ſanctiſsimo tẽpore celebretur: qdꝰ profectò, prȩſertim inter religioſos, neq; ratione ſtudij decôrum eſt. In ordine autem noſtro ſic conſultum ſemper fuit mediocritati, vt officium nobis temporis vſu ſit frequentiſsimum. ¶ Per hæc, ſi vera ſunt, perpendere

Prima concluſio.

Gregoriꝰ. 7

Lex canonica de pſallendis horis.

Non eſt liberũ ſingulis perſonis ſequi vſum Romanũ in

recitãdis horis abſq; ſuperioris autoritate.

Directorii documentũ nullũ habet iuris fundamentum.

Cęſura Breuiarii Romani. perpendere ea quiſq; poteſt quę de nuperrimo Breuiario Romano lib. 1. adnotare cœpimus. Primùm quòd finis orandi non eſt Pſalmos addiſcere, aut ſacrarum ſcripturarum ſtudium, vt illic habetur, ſed laudes Deo dicere, preceſquefundere. Quare non ſunt reſponſoria, antiphonæque, & hymni, atq; aliæ cantiones aſpernenda, quæ non ſolùm tam lõga ſanctorum patrum ſeries, tanta cum meditatione & cõſultatione pro ſingulorum temporum rationibus conſtituit, verùm & angelicus chorus cœlitùs attulit. Enimuerò ſi, vt eodem loco dicebamus, ciuilis legis antiquitas tãtùm ſit honoris digna, vt niſi vrgentiſsima neceſsitate ſit mutanda, multò id minùs permitti debet in ſacrorum legibus & inſtitutis quibus populus ab antiquo imbutus eſt. *Obtẽdiculũ.* ¶ Sed aiunt, Breuiarium illud non eſſe excogitatum, vt publicitùs in eccleſijs cantetur, ſed vt priuatim quiſque horarum penſum ſoluat. Hoc autem obtendiculum multorum profectò eſt incommodorum cauſa. *Refellitur proximum ſuffragium.* Primùm enim cùm clericorum cœtus ex omnib[9] cõſtet, ſi ſinguli ſemel illo orandi modo aſſueuerint, facilè eũ admittẽt in publicum. Quod iam in aliqua eccleſia Hiſpaniæ intentatum eſt. Quod Tridenti in concilio non ſine mœrore & ſcandalo fuit auditum: nam cùm populus in Quadrageſima & ſancta hebdomada conſueta officia non audiret, non potuit non vehementi triſtitia & ſcandalo perturbari. Et quando hoc non exiſteret periculum, vſque adeò iam canonicis eccleſiarum vſu receptum eſt domi per illud Breuiariũ horas pendere, vt in choro muti ſedeant, & vtinam tam attenti quàm ſæculares: nimiũ obliti ſtipendia, non vt adſiſtant, & duntaxat ſint numerus: ſed re vera vt pſallant, recipere. Nam beneficium, vt ait lex, non datur niſi propter officium. Imò verò cò res peruenit vt canere dedignentur, putentq; ſuæ maieſtati derogari: ſed capellanis inferioris claſsis id committunt. Vide quàm ſint ſui officij immemores: ego ipſe ab eorum quibuſpiam rogatus ſum vtrùm debito ſoluendi horas ſatisfaciant ſi domi eas non ſoluãt, ſed in choro cantando. Quod profectò audiens, hinc riſu, inde mœſtitia afficiebar. Perſpice ergo quanta ſit habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinum officium ſoluat, quàm in choro ſoluitur. Præterquàm ꝙ tres tantùm pſalmos canere, quod illud habet Breuiariũ, vt cano. in die. ſuprà citato ait Gregorius, ex negligentia naſcitur & faſtidio diuini officij, contraque ſanctiſsimũ antiquiſsimumq; eccleſiæ morem trium nocturnorum quem primo articulo commonſtrauimus. Nunc ergo maximè temporis quando hæretici ſanctiſsimum orandi inſtitutum ab eccleſia deturbare contendunt, oĩ cura & vigilãtia eſſet aſſerendum, & ſi qua parte claudicat, inſtaurandum. ¶ De officio beatæ Virginis cõtrouertitur itidem inter Doctores, vtrùm etiam ſit in præcepto: *De officio beatæ Virginis controuerſia.* eò quòd hac de re nullum extat ius, ſed ſola conſuetudo. Imò verò ſi hiſtorias conſulas, res non eſt antiqua, ſed fortè à trecẽtis hinc annis. Nam ante Bernardi tempora & religionum Mendicãtium inſtitutionem, non increbuerat tanta Virginis deuotio. Quocircà ſi coniecturis agere licet, hæc conſuetudo non cœpit tanquàm vim habens præcepti: aliâs alicubi legeretur: ſed ex pietate & deuotione, qua ſanctiſsima Virgo digniſsima erat. Atq; huius nonnullum iudiciũ eſt, quòd in inſtitutione noſtri ordinis iuſſum eſt vt ſurgentes fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnũ recitando ſoluãt: quod ſi pręceptum eſſet eccleſiaſticum, in choro iuberetur ſolui. At verò de curſu temporis conſuetudo adeò inualuit, vt nullus doctorum aut ſanctorum patrum negare audeat vim habere præcepti. *Officiũ beatæ Virginis ſub præcepto debetur.* Quare neq; debuit omninò ab eccleſiaſtico more abigi: quanuis Breuiarium illud citatum, eiuſmodi vinculũ diſſoluerit. Iam enim clerus adeò ſacerdotia eccleſiaſtica quaſi ſæculari ſibi iure poſsident: videlicet quia vel ſucceſſores à ꝓdeceſſorib[9] hæreditãt, vel propria ſolertia & pecuniæ diſpendio conquirunt, vt vix arbitrentur ad officium teneri: ſed illud cunctis alijs negotijs poſthabentes, in dies procurent leuiùs reddere. ¶ De officio autem mortuorum idem eſt cenſendum: quanuis *De officio mortuorum.* mos iſte, vt diuus Thom. quotlib. 6. artic. 8. inſinuat, potiùs introductus eſt ratione prębendarum quas clerici poſsident, quàm *D. Thomas.* rationę meri ordinis. Ad officium nanque animarum poſtridie feſti omnium ſanctorum manifeſtum eſt omnes clericos in ſacris teneri, cùm ſit illius diei proprium: ſed ad aliud officium quod ſecundùm diuerſarum eccleſiarum conſuetudines diuerſimodè aut dietim aut hebdomadatim ſoluitur, apparet non teneri niſi eos qui decimis viuunt: puta beneficiatos, vt illic cenſere ſanctus Tho. videtur, etiam illos qui in ſcholis

exiſtunt:

exiſtunt: nam retribuitur pro bonis quæ mortui eccleſijs reliquerunt. Et ideo in religionibus tenentur ſinguli clerici ſecundùm ſua ſtatuta, vt reor, ſub pœna peccati mortalis illud exoluere. Sæculares autem clerici qui nullum eccleſiaſticum habent beneficium, non eſt ita conſtans ad eiuſmodi onus lege cogi: tametſi cùm iam ſint ſacris mancipati, videntur more teneri eccleſiæ cui ſubduntur.

De litaniis nocturno officio adiectis

¶ De litanijs demum quæ in profeſtis diebus nocturno officio adhibẽtur, bene arbitror cenſere, qui aiunt eiuſmodi conſuetudinem non habere vim præcepti. Non enim habent formam vt ſint pars diuini officij, ſed ſunt precationes quædam ad ſanctos adhibitæ, qui ſolutum munus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerũt inter religioſos propter ſatisfactoria flagella quibus tunc vapulabant. Quare iam nunc in ordine noſtro ſancitum eſt, vt chorus duntaxat Litanias dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis ſint abſoluti.

Secunda concluſio.

¶ Sequitur de tempore & ordine horarum Secunda concluſio. Quanuis in communi adeò ſit neceſſarium, officium ſtatis per eccleſiam horis perſolui, vt eius omiſsio culpa ſit mortalis, tamen priuatim tempora & ordinem mutare, licèt culpa nonnulla eſſe poſsit, non tamen mortalis.

Probatio prioris partis cõcluſionis.

Prima concluſionis pars inde conſtat, quòd, vt articulo 1. monſtratum eſt, ſanctiſsimis rationibus eccleſia horas publicis dicẽdis laudibus ſtatuit: & præſertim vt ſciret populus, quo tempore in eccleſiam confluere deberet. Quapropter ſi ordo ille intermitteretur prægrauem offenſam eccleſia pateretur: ex grauitate autem obiecti æſtimatur culpæ magnitudo: eſſet ergo mortalis. Vnde Clementi. 1. de celebratio. Miſſarum. Graui, inquit concilium, turbatione mouemur, quòd nonnullorum rectorum negligentia &c. Quo fit, vt eiuſmodi delictum præfectis eſſet impingendum: atque illis quibus cura publica incumbit vt officium diuinum in communi fiat. Vnde ad ſignificandum quantum hoc referat, ſubdit concilium: Sancimus vt illi ad quos id pertinet &c. Et infrà: vt cathedralibus, regularibus, ac collegialibus eccleſijs horis debitis deuotè pſallatur.

Suadetur altera concluſionis pars.

¶ Secunda verò pars concluſionis probatur. Nam quòd à priuatis perſonis tempus & ordo mutetur, cùm in conſpectu populi non fiat, non præ ſe tantum fert abſurditatis vt lethalem obducat maculam. Imò verò licèt cùm ſine cauſa fit, leui ſaltem culpa non careat: tamen aliquando nullã prorſus affert. Qui enim inquam abſq; vlla cauſa horã cõſtitutam prætermittit, abſq; dubio ſaltẽ venialiter peccat. Nam quod ſępe & ſępiùs inculcare non vereor, cùm hoc ſit propriũ clerici munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre: nempe vt quando in choro canitur, ipſe officiũ ſoluat: vt cum alijs orare cenſeatur. Eò vel maximè ꝙ ſi ſemel horam legitimam prætermittas, periculũ imminet, vt vſq; ad noctem rem prolãtes, & tunc potiùs murmurãdo ꝗ orando debitũ indignè ſoluas: qd' fœdũ eſt. Quare vt notatur. c. presbyter. de celeb. Miſſa. ſatius illi eſt qui impedimentum timet, horas præponere ꝗ poſtponere.

Explicatur celebris Sũmiſtarũ aſſertio.

Igitur cùm apud aliquem Summiſtam legeris horarum ordinem non eſſe in præcepto, duobus moderaminibus illud attempera: ſcilicet quãtum ad eos qui priuatim orãt. Et rurſus quod illos ſub mortali reatu non obligat. Attamen qui vel ex culpa vel abſq; illa horam, exempli gratia, primam aut tertiam, imò etiam nocturnum officium dicere quando debuit omiſerit, ſi poſteà occurrit tempus quo poteſt choro intereſſe, conſultius eſt vt inibi poſteriores priùs perſoluat, & poſteà priuatim priores, quàm ſi vt ordinem ſeruet, choro abſit.

Veruecẽſis. Sylueſter. Antoninus. Hoſtienſis.

¶ De ordine præterea miſſæ inter alias horas meminit Veruecenſis, quẽ Sylueſt. refert, verbo, Miſſa. §. 6. qui ait eum qui ante nocturnum officiũ, puta matutinos Pſalmos & laudes, Miſſam celebrat, mortaliter peccare: quod idem Sylueſt. ait omnes Summiſtas tenere. Et Antoni. 3. par. titu. 13. c. 4. citat in eãdem ſententiam Hoſtien. & alios, quibus non refragatur.

Nõ eſt mortalis culpa Miſſam celebrare ante matutinũ officiũ perſolutum.

Hoc autem abſq; vllo iure & rationis fulcimento dictum eſt. Nec cõſuetudo cenſenda vllo pacto eſt tale præceptum inuoluere: nam ſacrificium Miſſæ non cõnumeratur inter canonicas horas: cùm tantùm ſint ſeptem: ſed per ſe antiquitùs ſua habebat ſtata tempora, ſaltem Miſſa ſolẽnis, quam maiorem appellãt, ſcilicet diebus feſtis poſt tertiam. de conſecratio. diſt. 1. cano. nocte. & in profeſtis poſt ſextam, vt illic can. ſolẽt. & in diebus ieiunij poſt nonam. De priuatis autem nihil eſt cautum, præterquàm quòd niſi ex priuilegio, neque poſt meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo ſoluere nocturnum officium ſexta aut nona hora diei non eſt mortale, neſcio vnde inferatur quòd

celebrare priùs Miſſam ſit mortale: quandoquidem diſtincta ſint officia, neque vnũ habeat neceſſarium ordinem ad alterum. Forſan ob conſuetudinem, venialis eſſet culpa, vbi fieri poſſet cõmodè, ſi non priùs nocturnũ ſolueretur officiũ: nã ob cauſam aliquam ordinem anteuertere, nulla eſt culpa: vtpote ſi illi qui nondum matutinas dixit, cauſa incumbit celebrandi: quia vel prælatus præcepit, vel aliquis eleemoſynam offert vt ſtatim dicat. Imò verò ſi quis propter morbum aliquem legitimam haberet excuſationem ſoluendi officium diuinum, non video cur non poſset ſacrum Miſſæ facere: quanuis neq; dixerit neque dicturus eſſet cæteras horas. ¶ De prima autem nullus reſtat ſcrupulus. Qui enim in conuentu auroræ Miſſam & reliquas ante primam dicere iubentur, meliùs facient poſt Miſſæ celebrationem intereſſe choro ad primã, quàm illam ante Miſſam ſoluere: niſi eos obligare velis vt bis eandem dicant: quod eſſet ridiculum. Igitur ordo legitimus eſt vt diuinũ officium ſuis horis perſoluas: priuatam verò miſſam quando fuerit expedientius. Quanuis decõrum eſt vt ſi poſt primam celebraueris, illam priùs ſoluas.

Melius eſt poſt Miſſã celebratam choro intereſſe ad primã quã illã ante Miſſam ſoluere.

¶ Poſt hæc de loco vbi horæ dicendæ ſunt tertia concluſio ſuperioris ferè inſtar conſtituitur. Horæ quidem in communi & ſolenniter in eccleſia ſunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbique dici poſſunt. Prima pars ſimiliter vt ſuperior nota eſt: nam templa in hoc extructa deſtinataque ſunt, vt illic horæ celebrentur ſicuti & Miſſarum ſolennia. Quare in Clement. graui. de celebratio. Miſ. in eccleſijs iubentur horæ pſalli. Nihil tamẽ obſtat quo minùs in aulis principum eadem canantur officia, atque alibi ex priuilegio. Quanuis Miſſa profectò non deberet domi permitti. De hoc autẽ aliàs. Priuatim verò nulla eſt culpa, vbiuis, dũ modò locus nõ ſit adeò indecẽs, horas pẽdere. Quãuis Innocen. & Hoſtienſis, quos Syluest. verbo, hora. §. 3. refert, cenſeant beneficiatum clericum teneri ſingulis diebus horas dicere vel audire in eccleſia, niſi iuſto impedimento excuſetur: aliàs ſi in camera dicat, debitum inquit non reddet. Sed re vera vſque adeò hoc eſt rigidum, vt non ſit tenendum. Verùm tamen eatenùs Innocentij ſententia verum habet, quòd qui ſtipendio eccleſiaſtico fruitur, quod propter officium ei ſuppeditatur, non debet cauſas abſentiæ excogitare & fingere, vt eccleſia ſuo ſeruitio defraudet ad quod tenetur, cuius alimentis viuit. Alioqui iniuſtitiam committeret: imò tam apertè hac parte poſſet eſſe iniuſtus, vt ad reſtitutionem teneretur.

Tertia concluſio.

Probatio.

Innocentius Hoſtienſis. Sylueſter.

¶ Nihilo minùs tamen etiam illi qui priuatim diuinum officium canonicè ſoluunt, curare debent vt ſi non in eccleſia, ſaltem domi oratorium habeant pro ſua facultate deſtinatum, vbi attentè & deuotè tam egregium religionis officium Deo valeant exhibere. Nam illud in foro aut in vicis more aliorum negotiorum ſæculariũ præſtare, præterquàm quòd attentioni impedimentum obijcitur, non habet illam honeſtatem quam res pro ſua dignitate depoſcit. Adde quòd locis indecentibus, vt vbi profana fiunt & inter compotandum, & dum naturæ ceditur, eſſe non poteſt abſq; culpa. Quare multò eſt congruentius, tempus orandi differre quàm illis locis aut temporibus orare. ¶ Argumenta igitur initio quæſtionis obiecta, ſoluta reſtant.

Diuinæ pces loco honeſto perſoluẽdæ.

ARTICVLVS. V.

Vtrùm ad ſoluendum canonicè diuinum officium requiratur attentio.

QVINTVM denique circa orationem meditandum, eſt orãdi modus: qui in deuotione attentioneq; adhibenda poſitus eſt. Arguitur ergo quod huiuſmodi attentio ſit per totum officium neceſſaria. Oportet enim, ait Redemptor Ioannis. 4. cùm Deus ſpiritus ſit vt ij qui adorant eum, in ſpiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur aſcenſus intellectus in Deum, vbi autem non eſt attentio, neque ſpiritus adeſt quo in Deum conſcendi poſsit: ergo illa eſt ſemper neceſſaria. ¶ Secũdò arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis exiſtit, neceſſarium eſt vt omni careat peccati macula: qui autem abſque attentione Deum aliquid oraret, potiùs eum deridere appareret quàm honorare. Cuius exemplum Baſilius in libro de vita perfecta, capite ſecundo, à principe humano depromit. Attentione enim, inquit, oranti in primis opus eſt: nam ſi ante principem conſiſtas,

Primum argumentum.

Secundum.

Baſilius.

ſtas, negligentiùs te habendo, minimè audiendo, minimè reſpondendo, minimeque aſpiciendo: ſed aliò verſum oculos flectendo, non ſolùm non placabis, ſed ad iracundiam eundem prouocabis. Quanto magis ante Deum qui tuam conſcientiam intus & in cute nouit, & qui ſi quid vacillas ſtatim deprehendit. ¶ Tertiò, & eidem conſonat præceptum Innocentij cap. Dolentes. de celebrati. Miſſa. vbi diſtrictè præcipit in virtute obedientiæ vt diuinum officium quantum nobis Deus dederit ſtudioſè celebremus pariter & deuotè. ¶ In contrarium tamen eſt quòd id quod in hominis poteſtate ſitum non eſt, neutiquàm nobis ad culpam imputatur. Tenere autem fixam mentem vt non diuagetur, non ſemper nobis eſt poſsibile: imò proptereà Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me.

Tertium. *Innocentius*

POtiſsima orationis conſideratio eſt de deuotione & attentione, quæ illi partim neceſſaria, partim verò maximum ornamentũ eſt. Et vt res eſt pretioſiſsima: ita tum difficilima, tum ſubinde rariſsima. Ea enim natura eſt omnium rerum quæ excellentiſsimæ ſunt. Formauimus autem articulum de attentione orationis in genere, eo tenore quo eum diuus Thomas tractauit. 2.2. quæſtion. 83. cuius eſt articulus 13. vt inde ad attentionem horis canonicis neceſſariam deſcendamus. Vnde quò eius mentem præmittamus ait bifariè aliquid eſſe neceſſarium, vt. 5. Metaphyſicor. Philoſophus author eſt. Vno modo per quod meliùs & decentiùs peruenitur ad finem: ſicut equus ad peragendum iter. Atque altero ſimpliciter: vtpote ſine quo res ſuum finem attingere nequit: veluti cibus ad vitam. Pari modo attentionis neceſsitas duobus modis exiſtimatur: Vno vt tam diu perſeuêret quandiu oratio durat: atque altero vt cùm quis ad orandum ſe accommodat, attendat quid facere aggreditur.

S. Thomas. *Bifariã aliquid eſt neceſſarium.*

¶ His præhabitis ad quæſtionem ſeptem concluſionibus reſpondetur: quinque ad genus orationis vniuerſim ſpectantibus: & duabus ad horas canonicas propriè attinentibus. Prima, Attentio priori modo, hoc eſt per totam orationem neceſſaria eſt ei: ſi neceſſarium, priori etiam ratione vſurpetur. Eſt enim ſplendidiſsimum orationis ornamentum & decus ſingulis verbis attendere, quis, quid, cum quo loquaris. ¶ Si autem poſteriori modo, hoc eſt ſimpliciter neceſsitatis nomẽ accipias, tunc in oratione trinus eſt conſiderandus effectus. Primus vt actus ſit moraliter bonus ſi extra gratiam fiat, idemq; meritoruis ſi ex gratia procedat. Et de hoc ſtatuitur ſecunda cõcluſio. Vt actus ſit moraliter bonus, atque adeò meritum apud Deum, non eſt ſimpliciter neceſſarium vt attentio toti orationi aſsiſtat: ſed ſatis eſt vt qui oraturus accedit, animaduertat quid operis inceptet: tunc enim vis illius attentionis virtute per totum durat, vt faciat illum actum eſſe humanum. ¶ Secũdus orationis effectus eſt impetratio. Et de hoc ſimilis conſtituitur tertia concluſio. Neque ad iſtum effectum ſimpliciter neceſſaria eſt attẽtio quæ totam orationem comitetur: imò ſi quis initio attendat quid petit, impetrare poterit. ¶ Tertius denique effectus orationis eſt, idemq; præcipuus, ſpiritualis quædã mentis refectio, dulciſsimaq; recreatio quæ ab eloquio cũ Deo inito inſtillat. Et de hoc adhibetur quarta concluſio. Ad huiuſmodi effectum aſſequendũ neceſſaria ſimpliciter eſt attẽtio quę ſit totius orationis indiuiduus comes. Eſt enim attẽtio huiuſce effectus cauſa coæua: quippe quòd cùm primùm illa ceſſat, effectus quoque euaneſcit. Et ratio eſt quia huiuſmodi mentis refectio non in habitu, ſed in actu ſpiritualis vitæ conſiſtit: Quare niſi attentione præſenti, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (ſcilicet ſola) mens mea ſine fructu eſt. ¶ Quinta cõcluſio attentionis explicatoria eſt. Triplex eſt attentio, quæ vocali orationi adhiberi poteſt. Prima vt quiſq; ad verba duntaxat attendat, nè prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum ſenſa. Tertia qua attenditur ad finem orationis: ſcilicet ad Deum & ad rem pro qua oratur: quæ quidem eſt maximè neceſſaria. Et hanc etiam poſſunt habere idiotæ. Imò verò & docti ſic per hanc Deo poſſunt mente affigi, vt aliarum obliuiſcantur. Hæc diuus Thomas, quæ generalia ſunt omni vocali attentioni, ſcilicet tam ſpõtaneæ populi, quàm clericorum canonicæ. ¶ Quò autem antequã ad eam quæ horis canonicis neceſſaria eſt deſcendamus, iſta explicatiùs euoluantur, notandũ quòd attentionis quæſtio in vocali oratione locũ habet: nam in mentali, cùm ipſa eadem attentio ſit ipſiſsima oratio, vanum eſt quærere vtrùm illic requiratur

Prima concluſio. *Secunda concluſio.* *Tertia concluſio.* *Quarta concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Paulus.* *Quinta concluſio.* *Primũ documentum.*

quiratur attentio. Eſt enim repugnantia, mente orare & non attendere: cùm enim primùm diuagari mens incipiat, orare deſinit. Imò ob id mentalis oratio ſæpenumerò optatior eſt, quòd cùm mens ad verba non effunditur, diuinis hauriendis myſterijs liberiùs vacat. Quare ſola vocalis oratio eſt quæ attentione carere poteſt: nimirum dum aliorſum cogitatione diffluente, lingua dat ſine mente ſonum.

Secundum.

¶ Secundò notandum quòd attẽtio & deuotio, præſertim vt vulgus nomen deuotionis vſurpat, res ſunt diuerſæ. Vulgus nanque deuotionem eam eſſe putat, quam in quarta concluſione diximus mentis eſſe refectionem & recreationem: cùm tamen Latinè aliud auribus inſonet. Deuouere nanq; eſt aliquid ſanctè promittere. Vnde deuotio (vt. 2.2. quæſtio. 82. ait ſanctus Thomas) eſt quædam animi in alterius obſequium propenſio, & applicatio: nempe dum quis paratiſsimus eſt & promptiſsimus, Deo vel diuo obſequi. Sic enim dicitur quiſpiã ſacroſanctæ Virgini deuotus. Imò cùm morti ſe quiſq; pro re aliqua deſtinauit, dicitur animum deuouiſſe. Attendere verò nihil aliud ſonat quàm mentẽ habere præſentem ad id quod dicitur: nempe vt quod lingua foris perſonat, mens ſimul intus concipiendo loquatur. Et, qđ ait Aug. hoc verſet in corde, quod profert in ore. Vnde illic Paulus mentem appellat verborum animam. Quæ ſine anima inquit ſunt vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara &c. Eſt enim, ceu vox tubæ, ille qui ſine attentione orat. Et ideo ſubdit inferiùs: Orabo ſpiritu, orabo & mente.

Deuotio & attẽtio res diſtinctæ.

Diſtinctæ ergo res ſunt deuotio & attentio. Stat enim aliquem deſtinatum habere animum ad Dei ſeruitium, qui tamen mente dum orat non ſit attentus: & fortè vice verſa. Tametſi deuotio ſuapte natura cauſa ſit attentionis. Nam qui animum procurat diuinis obſequijs habere præſentem, ille & in oratione attentum eum habebit. At verò quoniam ex illa mentis præſentia & attentione deſtillat, vt diximus, ſpiritualis quædam dulcedo qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionẽ: cùm tamen potiùs ſit deuotionis attentionisque effectus & fructus.

Corollariũ.

¶ Ex quo fit illarũ trium attentionis ſpecierũ poſtremã eſſe fructuoſiſsimã. Prima nanque, puta attentio ad verborum prolationem infimus eſt attentionis gradus: quem habere non poteſt niſi qui linguam nôrit. Ob idque clerici omnes ſaltem debent eſſe Latini: aliàs rectè & congruè efferre verba nequibunt. Secundus autem gradus, puta ad ſenſa attendere, non omnibus Latinis congruit, niſi Theologiæ peritis. Tertius verò ſpiritualibus eſt familiaris: etiam ſi ſint idiotæ. Iſti nanque qui alia myſteria non callent, attendunt dum orant, tum ad diuinam maieſtatem cum qua loquuntur, tum ad ſuam exiguitatem qui loquuntur: & præterea ad eorum neceſsitatem quæ poſtulant.

Supremus orandi ſcop⁹.

¶ Supremus autem ſcopus orandi eſſe debet, cor & mentem quàm maximè fieri queat deificare. Quocircà ſi poſsibile eſſet, in deitatem ipſam, ſatiùs ſemper foret attẽdere. ¶ Quòd ſi vel in alios ſanctos vel in ſacram Virginem attẽdatur, non ſic debet illic mens gradum figere ac ſi vltimus eſſet ſcopus: de quo indocta plebs ſæpiſsimè errat: ſed debet id tanquàm medium accipi per quod ad diuinitatem, quantum Deus dederit, aſcẽdatur.

Orationis ratio.

¶ Quapropter oratio à ſanctis ſic deſcribitur, vt ſit aſcenſus mentis, non in diuos neq; in alias ſupremas ſubſtãtias, ſed in Deũ ipſum. Quin verò meditatio paſsionis Chriſti cæterorũq; eiuſdẽ humanitatis myſteriorũ dum oratur, etſi ſanctum ſit conſilium, haud tamen illic ſiſtenda eſt mens tanquàm in fine, ſed tanquàm medio vtendum, quod omnium ſupremum eſt ad diuinorum amorem. Cuius quidem nos meditatiſsimè eccleſia admonet in præfatione Natiuitatis. Per incarnati enim, inquit, verbi myſterium, noua mentis noſtræ oculis lux tuæ claritatis infulſit: vt dum viſibiliter Deum cognoſcimus, per hunc in inuiſibiliũ amorem rapiamur.

Secũdum corollarium.

¶ Ex quo fit rurſus quòd attendere ad id quod petis, ſi temporale eſt, quanuis quadantenus liceat, periculo tamen non caret, nè diuinam maieſtatem illuc referas. Et ideo non eſt illic diutiùs immorandum. Imò verò cùm inter ea quæ à Deo nobis efflagitanda ſunt, ſempiterna gloria, ac ſubinde gratia & virtutes quibus illuc promouemur, apicẽ & culmen teneant: tñ neq; in iſtis eſt finis orationis cõſtituẽdus. Etenim, etſi propterea ꝙ Deus ipſe eorum obiectũ eſt, ſaluberrimũ ſit poſtulare: tñ intẽtionis vertex in Deum ipſum, eiusque gloriam, qua ipſe beatus exiſtit, referendus eſt. Videlicet vt id ipſum quòd eius conſpectu frui expetimus, nõ tam ad noſtrum bonum, quod ad amorem attinet concupiſcentiæ, quàm ad ſuum

ſuum ipſius, quod amor eſt beneuolentiæ, referamus: nempe non tam ad id quòd noſtra voluntas, quàm ad id quòd ſua expleatur, qua voluit ſuam propriam fœlicitatem in nos effundere. Quam ob rem in horis ſingulis dum inchoantur, poſt petitionem diuini adiutorij ſtatim initio canitur, Gloria Patri &c. tanquàm ſcopus quô tota referatur oratio. Hæc autem alius eſt loci, fuſiùs diſſerere. ℭ Hinc ergo ad propoſitum reuertentes, ſtatuimus ſextam concluſionem. Attentio eſt in præcepto, non ſolùm clericis canonicè canentibus & orantibus, ſub reatu mortali obligante, verùm & ſuo modo ſæcularibus, dum ſpontaneas fundunt preces. Vtriuſque partis ratio ex ipſa rei natura proficiſcitur: nam cùm orare ſit actus virtutis, neque verò cuiuſlibet, ſed religionis, neceſſe eſt vt fiat, quando, & vbi, ac potiſsimùm quomodò oportet: quibus circunſtantiarum ornamentis vnaquæque virtus ſecundùm Philoſophum veſtitur: modus autem nullus eſt naturæ orationis germanior, quàm attentio. Quatenùs autem ad horas canonicas res attinet, concluſio peculiariter probatur ex verbis Innocentij in concilio generali: cap. dolentes. de celeb. Miſſ. vbi ait, Diſtrictè præcipimus in virtute obediētiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, ſtudioſè celebrent pariter & deuotè. Verba nanque illa, diſtrictè in virtute obedientiæ, planiſsimè oſtendunt præcepti vim, obligantis ſub reatu mortali. Neque vllius eſt apparentiæ eiuſmodi cauillatio quòd præceptum illic non fertur ſuper modum attentè deuoteque orandi, ſed ſuper ſubſtantiam, vt diuinum officium integrè perſoluatur. Nullius, inquam eſt apparentiæ: nam cùm præceptum illud iam pridem, vt dictum eſt, in eccleſia extitiſſet, nulla erat in Concilio oborta de illo quæſtio: ſed quia modus dicendi ſenſim in præceps ibat, curatum eſt ſub præcepto illum inſtaurare.

Sexta cōcluſio. *Ratio cōcluſionis.* *Innocentius.*

ℭ Adiectio autem illa, quantū eis Deus dederit, anſam prima fronte offerre poteſt dicendi quòd attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non ſic ſe res habet: ſed ſenſus eius eſt quòd nemo teneatur ſummam adhibere attentionem ac deuotionem: ſed tamen apparare ſeſe, modo ſtatim explicando, vt per ſe non ſtet quo minùs Deus deuotionem atque animi refectionem influat. ℭ Quòd ſi aduerſus huiuſmodi ſententiam inde arguas quòd eccleſia de actibus animi internis, vtpote quos minimè nouit, iudicare non debet: Reſpondetur quòd quanuis per ſe, ſi illos ſeorſum ſpectes, ſub eccleſiæ iudicium non cadant, nihilo minùs tanquàm exteriorum radicem aut circunſtantiam, mandare de illis poteſt. Dum enim annualem confeſsionem indixit, ſubſequenter iuſſit vt mente de peccatis cogites, illaque in memoriam reuoces. Imò in Clementi. multorum. de hæretic. eos qui odio vel amore hæreticos inquirūt, aut inquirere prætermittunt, excommunicatione ferit: quam non incurrent niſi ex huiuſmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionem quæ orationis ingenio & conditioni natiua eſt. ℭ At nè quis nimiùm mandati rigore perterreſiat, adhibetur concluſio ſeptima. Præceptum attentionis in officio diuino canonicè perſoluendo, duo includit: videlicet vt orandi initio quiſque attendat quid agere aggreditur. Preterea vt talem attentionem inter orandum conſultò & ex profeſſo non interrumpat: hoc eſt nil conſultò & meditatò agat per quod animum à priori attentione diſtrahi deprehēdat. Quin verò ad prius membrū ſatis eſt vt virtute alicuius præcedentis intentionis & conſuetudinis fiat. Vt ſi quis, dum ſignum ad horas datur ad chorum de more vadit, aut ſecum priuatim, faciendo id quod ſolet, recitare inchoet per illud ſatisfacit præcepto. Secundum autem membrum declarat diuus Thomas articulo citato in ſolutione tertij. Si quis enim inquit ex propoſito in oratione mente vagetur, hoc peccatum eſt, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit eſt: vbi præceptum denotat. Et fructum orationis amittit, puta non ſolùm animi refectionem, quam ſuprà diximus non durare niſi quandiu attentio durat, verùm & meritum & impetrationem: quia ſtudio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, ſenſu accipiendum eſt illud Auguſtini in regula, Pſalmis & hymnis cùm oratis Deum, hoc verſetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio verò mētis quæ fit preter propoſitū, orationis fructum nō tollit. Intellige meritum & impetrationem, vt ſuprà expoſuimus: nam ani-

Obiectio. *Solutio.* *Septima concluſio.* *D. Thomas.* *Auguſtinus.*

mi refectio non prouenit niſi dum ad rem attendis. Vnde Baſilius loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes, teipſum cohibeas, & Deus ignoſcet: eò ꝙ non ex negligentia, ſed ex fragilitate non potes vt oportet aſsiſtere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota quòd ex negligentia craſſa mentem diuagari permittere, eòdem relabitur ac ſi conſultò id faceres. ¶ Eſt enim diuagatio mentis cùm cogitatio à propoſito auerſa abſque vllo ſcopo oberrando diſcurrit. Cuius quidem cauſa multiplex eſt. Prima quidem quam Baſilius ſignificat, ſcilicet mentis debilitatio & languor quem ex peccato originali contraximus, per quod frænũ originalis iuſtitiæ amiſim⁹. Vt enim qui non eſt poplite firmus non poteſt fixè incedere: ita neq; mens noſtra firmiter propoſitæ meditationi adhæreſcere. Et ſicut ſol dum fluctuantem aquam irradiat, non poteſt radios ſolidè illic infigere, ſed videntur titubare: ſic ſe habent diuini radij in mentibus noſtris. Præterea & praui habitus noſtrorum ſcelerum & inolita conſuetudo mundana cogitandi. Nam ſicut corruptus humor corporeus quò ſemel fluere incipit, illuc ſemper ac pertinaciter decurrit: ſic & lubrica noſtra cogitatio. Accedit & ſupra hæc omnia dęmonum infeſtatio, quæ nobis in oratione qua cum Deo tam familiariter conuerſamur, infeſtiſſimi ſunt. Quapropter nec nobis demirandum eſt quòd mentem in oratione retinere non poſſumus, neque tamen deſperandum: ſed tanquàm in re, vt pretioſiſsima, ita & difficilima omni potiùs diligentia enitendum, vt orantes præſentes animo ſimus. Primùm diuinum fauorem contra dæmones imprecando. Hac enim ratione nos inſtruxit eccleſia quæ canendi exordium inde auſpicatur: Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis eſt, dimouentes, ad diuina aſſuefaciendo. ¶ Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentem ab attentione non dimouet, prę ceptum orandi non omittit. Vt autem rei perſpicuitate timoratis conſcientijs conſulamus, nemo cenſendus eſt ab attentione ex profeſſo diſtrahi, niſi hæc concurrant: videlicet vt dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod ſuapte natura orationis attentioni aduerſetur. Vt ſi quis, verbi gratia, tunc legat, aut ſcribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare ſi dum quis orat manus lauat, aut ſe induit, aut aliud quidpiam facit, quod non tantam animaduertentiam expoſtulet, etſi contra orationis dignitatem malefaciat, & forſan venialiter peccet, haud tamen contra præceptum mortaliter. Dixerim, forſan venialiter, quoniam non ſemper eſt peccatum. Imò in ordine noſtro præceptum nobis eſt vt ſurgentes officium Virginis dicamus: & vt antiqua indicat Dormitorij diſpoſitio, inter induendum ſe fratres illud inchoabãt: videlicet vt iniqua fantaſmata quæ in ipſa expergefactione occurrere aſſolent, abigerentur. Rurſus requiritur quòd qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum eſt, aduertat per illud ab eâdem attentione dilabi. Quare etſi vltrò & voluntariè alia cogitet (vt bene ait in ſua Summa Caietanus) quouſque inſpiciat ſe diſtrahi, ſemper reputatur inaduertenter diuagari, atque adeò excuſatur ab omiſsione præcepti de attentione, impletque adeò ſubinde orandi mandatum. Tametſi diffitendum non ſit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebrò venialem culpam irrepere. ¶ Supra hæc autem adde quòd non quoties per attentionis omiſsionem mortaliter delinquitur, neceſsitas incurritur reſtituendi: vt articulo proximo dicturi ſumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd ſi contra hoc poſtremum verbum ſic arguas: Qui eccleſiam ad audiendum ſacrum die feſto intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, ſi ſacrum audiat præceptum implet: ergo qui pſalmorum ſubſtantiam profert, etſi ſciens & prudens vaga mente id faciat, pari ratione ſatisfacit debito. Negatur conſequentia: quia præceptum audiendi Miſſam non obligat niſi taliter audire vt ſit actus humanus: qualis eſſe poteſt, etiam ſi aliud ſimul adſit ſiniſtrum propoſitum. Soluere autẽ officiũ diuinum obligat vt fiat attẽtè. Quare ſublata attẽtione præceptũ non impletur. Cõuincit autem prędicta argumentatio quòd ſi quis attẽtè oret, quãuis id faciat adiunctam habens vanam gloriam, imò quãuis ſimul habeat propoſitũ aliud mortale, ſatisfaciet pręcepto, quantũ ad ſubſtãtiã: ita

Baſilius. — *Quid metus diuagatio.* — *Multiplex cauſa præfatæ diuagationis.* — *Quoties quis debita opera mentẽ ab attẽtione nõ dimouet, orãdi præceptũ nõ omittit.* — *Caietanus.* — *Obiectio.*

ita vt non teneatur officium iterare. Hæc ad pacandas conſcientias dicta ſint: nihilo minùs nemo eſſe debet cõtentus ſic orare: imò, vt nuperrimè dicebamus, adhibenda eſt cura & diligentia vt attẽtio per totam orationem perſeuêret: & magis ac magis mens reficiatur. ¶ At verò quoniam concluſionis tenore ſæculares etiam liberè orantes complexi ſumus, adnotãdum eſt & illos ſuo modo ad attentionem teneri.

Sæculares orãtes etiã ſuo modo ad attentionem tenentur.

Primùm quia aliquando occurrit eis quoq; orãdi præceptũ: vt. c. 6. & 7. ſuper Matth. in illo Chriſti verbo, Petite, & dabitur vobis. adnotauimus: Tametſi cùm ſit affirmatiuum, non obliget pro ſemper, ſed pro tẽpore & loco: quod nõ eſt præſentis loci diſcutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiuſmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atq; clericus. Quare diuus Tho. loco proximè citato generaliter ait, ex propoſito in oratione mente vagari, peccatum eſſe.

Dubitatio.

¶ At verò dubium eſt, vtrùm dum quis liberè & ſuapte ſpõte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet nanque minimè teneri: nam ſi hoc ego tempore nullatenùs orare obligor, nulla apparet culpa ſi orare ad meũ libitum velim: etiam conſultò mentem aliorſum vertendo. Exempli gratia: Cùm opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit; tametſi dedita opera totam attentionem manuali operi habeat defixam?

Solutio.

Reſpondetur collectionem nullam eſſe: Nõ teneor orare: ergo quanuis orem, non teneor attendere. Nam quanquàm licitum mihi ſit ab opere religionis nonunquàm vacare, tamen dum facio, ex ipſa natura virtutis obligor debitè facere. Sicuti in operibus otioſis cõtingit. Nã, licèt nõ tenear operari: tñ dũ operor, teneor fine aliquo honeſto id facere: aliâs nonnulla eſt culpa. Pariter ergo dũ oro teneor pro rei dignitate orare: nè cõtemptor & irriſor apud Deum habear. Dixerim, dum oro: nam, ſi quis quidquid negotij faciat, vult Pſalmos recitare vt alias caueat cogitationes, non eſt cur vitio detur: quia illud non per modum orationis eligitur, ſed tanquàm mentis retinaculum.

Hæſitatio.

¶ Sed rogas nunquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptum orat, ac ſi clericus in horis canocis id faceret? Apparet enim ſic res habere: eò quòd, vt modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit.

Solutio.

Reſpondetur nihilo minùs non perinde peccare: nam vbi præceptum interuenit orandi, eodem præcipitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur: ſola eſt culpa venialis indecenter orare: quare diſtractio, etiam meditata, niſi cõtemptio adſit nunquàm erit mortalis.

Argumenta ergo quæ in capite quæſtionis proponebãtur, non neceſſitate præcepti procedunt: aliâs efficacia eſſent, vt concluſione ſexta aſſertum eſt, & in ſeptima declaratum. Sed dirigebãtur ad probandum attentionem neceſſariam eſſe per totam orationem: quod re vera non probant.

Ad primum argumentũ.

Et ideo ad primum reſpondetur, illum in ſpiritu & veritate orare, qui inſtinctu Spiritus ſancti ſecundùm diuinam & eccleſiaſticam ſanctionem ad orandum ſe accommodat: etiam ſi ex animi languore mens poſteà aliorſum diffluat. Et idem ſufficit vt oratio ſit aſcenſus mentis in Deũ.

Ad ſecundũ.

¶ Ad ſecundum ſatis inter explicandam ſeptimam concluſionem reſpõſum eſt: nempe quòd non quicunq; mente dum orat diuagatur, Deum irritat: ſed ille duntaxat qui id vel conſultò vel negligentia craſſa facit. Authoritati autem capituli, Dolentes. ſua eſt concluſio conceſſa: nempe, præceptum eſſe attentionis: non tamen quæ neceſſariò totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS. VI.

Vtrùm epiſcopus & clericus id facere prætermittens quod facere tenetur, ad reſtitutionem aut præbendæ aut fructuum obligetur.

CVM decimas clerici, vt ſuprà oſtenſum eſt, ſtipendij loco propter officium ſuſcipiãt, ordo præſentis diſputationis vt exploremus expoſcit, vtrũ eccleſiaſtici, ſeu epiſcopi ſint, ſeu inferiores ſacerdotes & clerici, ad reſtitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt.

Primũ argumentum.

Et arguitur à parte affirmatiua. In primis cap. Licet. de electione. libr. 6. ſancitum legimus in concilio Lugdunenſi ſub Gregorio Decimo, vt ille cui eccleſia parœcialis demandata eſt, niſi in-

Concilium Lugdunen.

tra annum ſacerdos fiat, vt reſidere in eccleſia valeat, nulla præmiſſa monitione ſit præbenda priuatus. Cui Bonifacius capi. commiſſa. eodem titulo, adiecit, vt ſi mentem non habuerit ad ſacerdotium promouendi, teneatur ad reſtitutionem fructuum. ❡ Secundò. In Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo, ſeſsione. 9. decretum eſt, vt qui diuinum officium canonicè non perſoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus reſtituere: quod ſi ſupra dimidiatum annum in eâdem negligentia perſtiterit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. ❡ Tertiò. Non ſolùm qui horas canonicas non pendit, imò qui corruptis moribus eſt, videtur ad reſtitutionem obligari. Sanè cùm fructus eccleſiaſticos populus clericis tãquàm pretium ſuorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur. 12. quæſtion. 1. cano. videntes. quare, vt Oſeæ. 4. legitur: & refertur. 1. quæſtio. 1. can. ipſi ſacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autem aliorum interceſſores ſunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare ſi aliter viuunt, ad reſtitutionem tenentur: ſecundùm tenorem tituli, de condiction. cauſ. dat. & non ſequuta. ff. ❡ In contrarium facit, quòd neque ſtipendia, neque verò decimæ conferuntur ſub ea conditione vt quocunque actu ſtipendiatus famulus defecerit, ad reſtitutionem teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana eſt, tam inculpatè famulari poteſt. Prætereà, quòd, vt lib. 1. diſputabamus, qui pœnam incurrit, non tenetur ante condemnationem illam luere.

Bonifacius.

Secundum.

Tertium.

Quatuor capita controuerſiæ præſentis.

QVatuor capita ſunt de quibus in præſentiarum cõtrouerti poteſt, vtrùm clerici ad reſtitutionem, ſeu præbendæ, ſeu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine deſignata ſunt. Primum cùm qui ſacerdotium poſsidet, in animo non fert ſacerdos aut clericus fieri. Secũdum cùm prædictos ordines in tempore non recepit. Tertium cùm officium canonicarum horarum non pendit. Et quartum cùm honeſtam vitam, vt clericum decet, nõ viuit. Haud enim hìc de ſimonia, aut de homicidio, aut de alijs ſceleribus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinẽdum beneficium, vel priuationis mulcta incurritur. Illorũ enim diſputationes ad alia loca ſpectãt diuerſa. Sed ea hìc duntaxat diſputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atque alia ſtipendia ſunt clericis neceſſaria. ❡ Ad quæſtionem ergo, licèt ſupra prędictum numerum, ſex concluſionibus reſpõdetur. Prima eſt expreſſa aſſertio prædicti cap. cõmiſſa. de elect. lib. 6. Qui paroecialem habet eccleſiam, non intendens ad ſacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum reſtitutionẽ tenetur. Paroecialem inquam quæ curã habet animarum annexam: ſecùs de collegiata, vt habet illic gloſſa. Et ratio eſt: quoniã, vt cauetur in citato cap. licet. eodem titulo, tenetur eiuſmodi clericus in eccleſia ſua reſidere, per ſeq; eccleſiæ famulari: quod anteq̃ ſit ſacerdos, non valet. Quocircà eâdem lege comprehenditur epiſcopus. Et quanuis textus loquatur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione. Queadmodũ inquã ſi dum paroeciam ſuſcipis promoueri ad ſacerdotium non cogitas, fructus reſtituere cogeris, quandiu mẽtem non mutaueris: ita licèt dum illam ſuſcepiſti ſanum habueris propoſitum, ſi tamẽ id poſteà mutes, decernens non fore ſacerdos, ab illo tẽporis articulo teneris fructus reſtituere. Itaque quocũq; tẽpore non intenderis ſacerdotiũ ſuſcipere, fructus illius tẽporis non facis tuos: nã par eſt de acceptione & retentione ratio, vt illic ſcitè in gloſſa notatum eſt. ❡ Et nota, Non intendens: quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio eſt animo: nam qui hæſitat, non intendit. Quocircà ſi qui paroeciam ſuſcipit nondũ de vita deliberauit, ſed pẽdẽs eſt animi: vt ſi res alia via fœliciùs ſucceſſerit, habitui clericali ſit renũtiaturus, profectò non tuta conſcientia fructus recipit. Si autem intentionem quidem habuerit ſacerdotij ſuſcipiẽdi, ſub cõditione tamẽ, niſi per mortẽ primogeniti fratris hæreditas paterna ſibi obtigerit, aut aliud quippiã ſæculare proſperè ſucceſſerit, fortaſſe erit, qui dicat eũ poſſe eoſdẽ fruct⁹ eccleſiaſticos pcipere: eò ꝙ cõditionalis intẽtio, quodãmodò eſt intentio. At neq; huiuſcemodi profectò conſcientiã ſanam eſſe arbitrarer: quoniã cũ textus ait, Nõ intẽdens. abſolutã intentionẽ expoſcit. Et ratio etiã ſuffragatur: nam qui abſolutè percipit fructus, abſolutam habere debet intentionẽ. Alioqui fraudulẽter, vt ait text⁹, eos recipit. Parẽtheſis verò illa text⁹ (niſi volũtate mutata promotus fuerit) non ſic aſtutè intelligenda eſt, quòd cum voluntate mutata ad ſacerdotiũ promot⁹ fuerit, poſsit

Prima concluſio.

fructus

fructus illius temporis recuperare, quo propoſitum ſacerdotij non habebat: ſed q cùm propoſuerit promoueri, iam inde ſuos illos faciat. ℭ Percontaris autem vtrùm in eiuſmodi reſtitutione facienda expectãda ſit iudicis condemnatio, an verò nulla expectata ſententia ſit exequenda. Apparet nanq; ſententiam eſſe præſtolandam: eò quòd lex illa videtur pœnalis. Reſpondetur nihilo minùs nulla opùs eſſe iudicis cognitione: ſed eo ipſo quòd quis non habeat propoſitum ſuſcipiendi ſacerdotium, fructus nõ facit ſuos: quoniam lex illa non eſt pœnalis. Imò collatio parœcialis ſacerdotij, licèt abſolutè fiat, confertur tamen cum illa obligatione, vt cui cõfertur, ſacerdos fiat: aliâs fructuum dominium nõ acquirat. Quo ergo caſu locum habet Digeſtorũ titulus ſuprà citatus, de cond. cau. data & nõ ſequu. ℭ Sed eſt præterea adnotandum quòd etiamſi ille non intenderit promoueri. Imò licèt propoſitum habuerit rei ſe vxoriæ implicandi, titulum præbendę ſecundùm rigorem textus non perdit. Imò quotieſcunq; ſacerdos eſſe voluerit, abſque noua prouiſione eandem valet retinere præbendam. Porrò verò, ſaltem ille qui firmato animo nunq̃ ſacerdotalem ordinem ſuſcipiendi parœcialem eccleſiam poſſidet, præterquàm quòd fructus, vt ait textus, non facit ſuos, non eſt immunis à delicto iudicandus: imò crediderim mortali, niſi illam reliquerit: quandoquidem eccleſiam occupat cui ſeruire non cogitat. quod profectò abſq; exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa eſt, fieri non poteſt. ℭ De alijs autem beneficijs quæ extra animarũ curam ſunt, etiam ſi ſeruitium habeant annexum, nihil ſancitum eſt. Quare neq; temerè aſſerendum quòd etſi abſq; clericali intentione poſsideantur, obligatio reſtitutionis fructuũ inde emergat: nam odioſa iura, vt habet Regula iuris, reſtringenda potiùs ſunt, quàm amplianda. At verò neq; arbitror à culpa mortali eſſe mundum qui beneficium habet cui annexum eſt clericale obſequium, niſi propoſitum habeat, ſi non ſacerdotalem, ſaltem illum ordinem ſuſcipiendi qui ad tale ſeruitium neceſſarius eſt. Aut ſi nullus requiratur ordo, ſaltem intentio neceſſaria eſt, clericorum more viuendi. Abſurdiſsimũ enim eſſet qui canonicatum aut aliud eiuſmodi beneficium, obſequio eccleſiaſtico deputatum, retineret cum animo ad matrimonium conuolandi, aut ſæculariter viuendi. Quin verò neque præſtimonia, quæ vocant, abſq; culpa cum eiuſmodi ſæculari animo & habitu poſſidentur: quandoquidem, vt ſæpe anteà diximus, iſtiuſmodi titulus, clericalis eſt. ℭ De penſionibus autem alia eſt ratio: quippe quæ ſine eccleſiaſtico titulo conferuntur. Quanuis niſi propter aliquem famulatum eccleſiæ concedantur, abſurditate non caret. Sunt enim qui cùm ſacerdotiorum potiantur, mutato animo eadem, retentis penſionibus, reſignant, quas quidẽ coniugati retinent, quibus vxorem, & proles, & ſæcularẽ faſtum ſuſtentent. Quod quidem adeò eſt inſtituto eccleſiaſtico abſonum, vt cur eccleſia ferat non viderim. ℭ Secundum caput reſtitutionis quod poſuimus erat, dum parœcialis clericus intra annum ſacerdotium nõ ſuſcipit. De quo in dicto cap. licet. de electio. lib. 6. extat concluſio, quæ hîc ſit nobis ſecunda. Qui titulũ habens parœcialis eccleſiæ intra annum ad ſacerdotium non promouetur, nulla etiam præmiſſa monitione, eâdem eſt præbenda priuatus. Et eſt ſimiliter intelligenda ac præcedens: nempe quòd non opùs eſt alia priuatoria ſententia: eò quòd lex illa non eſt pœnalis, ſed cõuentionalis. Enimuerò cum nulli eſſet animarum cura demandanda, niſi ſacerdos eſſet qui illicò ſuam prouinciam adminiſtrare poſſet, ſanctũ eccleſia duxit nemini eiuſmodi præbendas indulgere, niſi cũ illa conuentione, qua non ſeruata, eo ipſo ſit priuatus. Quòd ſi arguas: Ille facta prouiſione verè & abſolutè eſt præbendæ dominus: ergo niſi audiatur, non eſt expoliandus. Negatur conſequentia: quia eiuſmodi collatio ſemper quodammodò eſt à futuro pendẽs. Sicuti ſi tuam tu pecuniã alicui ſub aliqua obligatione & pacto conferres, eo ipſo quòd ille pacto non ſtet, tenetur eandem tibi reddere. Illum autem canonẽ poſtmodùm Bonifa. cap. cùm ex eo. eodem titulo, ſic moderatus eſt, vt dũtaxat ratione ſtudij, quo poſſet poſtmodùm ſacerdos eſſe eccleſiæ fructuoſior, valeat epiſcopus cum eiuſmodi clericis per ſeptennium diſpenſare. Nunc verò temporis quacũq; de cauſa diſpenſatur. Circa hanc ergo concluſionem nulla extat immorandi cauſa. ℭ Tertium ergo caput reſtitutionis eccleſiaſticorũ fructuũ ex omiſſione ortum ducit perſoluendi diuinum horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primũ eſt, An qui officiũ diuinũ nõ ſoluit, ad reſtitutionem teneatur, & quo iure.

Quæſtio. *Solutio.* *Quid de præſtimoniis.* *Quid de penſionibus.* *Secunda concluſio.* *Ratio cõcluſionis.* *Obiectio.* *Solutio.* *Limitatio Bonifacii ad præteritam concluſionẽ.* *Dubium 1.*

Primũ argumentum. iure. Et incipiẽdo à naturali & diuino, apparet in primis nõ teneri: q̃a in cap. preſbyter. de celebr. miſſa. & alijs ſuprà citatis, vſq; ad Cõcil. Latera. ſub Leone.10. nulla extat reſtitutionis mentio: ſed tantũ præcipitur vt ſoluatur officium diuinũ. Si autem reſtitutio diuini eſſet iuris, non fuiſſet ab eccleſia tam longo ſilentio diſsimulata, ſed expreſsis verbis explicata: nam per hoc quòd orare præuiſum eſt, nõ ſatis exprimitur quòd aliter facientes ad reſtitutionem teneantur. *Argumen.2.* Item beneficia nõ propter horarum officiũ ſolùm, verùm & pro alijs impenduntur clericis: qui autem alia prætermiſerit, vt ſi plebanus in ſua cura fuerit negligens, non ideo iure diuino ad reſtitutionem tenetur. ¶ His tamẽ nõ obſtantibus ſtatuit.3.conclu. *Tertia concluſio.* Qui ſub titulo clericali ſtipendium habet eccleſiaſticũ, nempe ex decimis aut ſimilibus oblationibus, niſi diuinum officium ſoluerit, ad aliquam reſtitutionẽ tenetur. *Probatio.* Hoc patet: quia huiuſmodi ſtipendia licèt nõ quantum ad quotã, tamẽ iure diuino, quin etiã naturali, inſtituta ſunt tanq̃ ſtipẽdia eccleſiaſticarũ functionum. Munus autẽ maximè propriũ clerici eſt, vt ſuprà diximus, officiũ diuinum certis horis pendere. Quare in Concil. Lateraneñ. ad hoc propoſitũ allegatur ꝙ beneficiũ datur propter officium: ergo qui nõ penderit, iugo reſtitutionis eodem iure ſubijcitur: eò quòd non vtcunq;, ſed contra iuſtitiam deliquerit. Non dixerim, ſi hoc aut illo modo officium non ſoluerit, neq; ꝙ ad talem aut talem reſtitutionem teneatur: nam hæc oĩa ſunt de iure poſitiuo: ſed quòd ſub pœna alicuius reſtitutionis teneatur clericorũ quiſq; ad orandi munus. *Cõfirmatio.* ¶ Atqui in huius cõcluſionis confirmationem facit, non eſſe aliud credibile, quàm quòd ante nuperrimum Lateraneñ. concil. mos fuerit eccleſiæ, vt qui officium diuinum non diceret, ad aliquam reſtitutionem teneretur: aliàs præfatum Concilium non ſic repentè tam inſigne præceptum protuliſſet: & tamen vt dicebamus, expreſſa reſtitutionis mentio non habetur anteà in iure: ergo præceptum ipſum orãdi, ſecundùm naturale ius & diuinum ſub alicuius reſtitutionis pœna interpretabatur.

Quarta concluſio. ¶ Subtexitur nihilo minùs quarta cõcluſio. Non quicunq; defectus in perſoluendo diuino officio, imò neq; omnis qui culpam inducit mortalem, ad reſtitutionem obligat. Vt, ſi incõgruè proferas: aut verſus aliquos, etiam ex ſupina negligẽtia & oſcitantia interpoles. *Probatio.* Probatur: quia hoc eſſet nimium irretire conſcientias: cùm vix caduca, labiliſq; hominum vita ſine huiuſmodi negligentijs tranſigi queat. Imò verò & ſi matutinale officium, aut aliam horam, ſeu ex culpabili obliuione ſeu dedita opera prætermiſeris, quod fortè ſemper eſt mortale: aut ſi totũ diem orare prętermittas, quod certè eſt lethale: non ideo ad reſtitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficij, quia nullum habet, ſed ratione ordinis orandi lege tenetur, non eſt quod reſtituat. Qui verò ratione beneficij fuerit obligatus, quãuis collatum ei fuerit propter officium: non tamen adeò minutatim reſpondere debent ſtipendij portiunculæ ſingulis canonicis horis, vt cuiuſq; prætermiſsio ad reſtitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exactè requiritur ſeruitium, neq; Spiritus ſanctus, cuius nutu eccleſia regitur, tales voluit ſuis miniſtris ſcrupulos inijcere. *Corollariũ.* Ex quo fit ꝙ & ſi dum oras attentionem ſtudio & meditatò inde dimoueas, licèt mortale crìmen ſit, vt ſuprà diximus, ad reſtitutionem tamen non obligeris: quoniam neq; ſi officium prætermitteres, obligatus eſſes. *Dubitatio.* ¶ At verò dubiũ de illis reſtat qui longiori tempore orare canonicè prætermittunt: maximè ſi præbendas habeant eccleſiaſticas. *Ratio dubitandi.* Et dubitandi rationem nobis offert ſeſsio. 9. citata Lateranen. Concilij. *Concilium Lateranenſe.* Cuius verba ſunt: Statuimus & ordinamus, quòd quilibet habens beneficium cũ cura vel ſine cura, ſi poſt ſex menſes ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento ceſſante beneficiorum ſuorum fructus non faciat, pro rata omiſsionis officij & temporis: ſed eos tanquam iniuſtè perceptos in fabricas eccleſiarũ huiuſmodi beneficiorum, vel pauperum eleemoſynas erogare teneatur. Si verò vltra dictum tempus in ſimili negligentia contumaciter permanſerit, legitima monitione præcedente, beneficio ipſo priuetur: cùm propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere, quo ad hoc quod eſt beneficio priuari poſſe, qui per quindecim dies illud bis ſaltem nõ dixerit. Hæc in Concilio. *Expendũtur verba Cocilij Lateranẽ.* In hac verò, vt iacet verborum ſerie, partim nimia videri cuipiam poteſt relaxatio, partim verò nimia perſtrictio. Nam quòd vſq; poſt ſex menſes ab obtento beneficio non cogatur clericus ſub aliqua pœna officium dicere, nimia relaxatio eſt.

eſt. Rurſus quòd qui poſteà vno aut duobus diebus orare ceſſauerit, teneatur pro rata ſoluere, nimiùm apparet rigidum. Præterea, quod vrgentius eſt, nec verba concilij vt iacent ſatis ſunt intelligibilia. Habetur enim priùs, quòd qui poſt ſex menſes ab obtento beneficio nõ orauerit, pro rata reſtituat. Poſteà verò ſubditur: Si vero vltra dictum tempus in ſimili negligentia contumaciter permanſerit, &c. Quę quidẽ verba prioribus nõ gratè cohærent: nam hæc poſtrema, in ſimili negligentia, apertè denotant negligentiã priorum ſex menſium ad reſtituendum pro rata obligaſſe: quandoquidem poſt illos rigor cogendi per comminationem priuationis beneficij adhibetur. ¶ Cõijcio ergo, imò certò crediderim illud verbum Concilij non eſſe, poſt, ſed, per: videlicet vt ſenſus ſit, quòd qui per ſex menſes ab obtento beneficio vel quamlibet eorum partem officium non dixerit, ſolùm teneatur ad reſtitutionem pro rata. Elapſo verò ſemeſtri, ſi poſt admonitionem in quindecim diebus non bis orauerit, beneficio priuetur. Itaq; primum ſemeſtre non datur tanquàm induciæ, vt clericus non orans nulli ſubiaceat pœnæ: eſſet enim omni rationi diſſonum: ſed, vt nõ priuetur. Et hoc pacto verba ſunt intelligibilia: alioqui minimè. ¶ Colligitur ergo ex hoc Cõcilio quòd quæcunq; horarum omiſsio cùm primùm quis habet beneficium, eum ad reſtitutionem obliget: Imò ſi rigorem verborum ſpectes, quanuis vnam duntaxat horã prætermittat, reſtituere compellatur. Porrò autem hic cenſendi rigor, nimium ius apparet. Eò vel maximè quòd etſi præcipuum clerici officium ſit horarum penſum, nihilo minùs beneficium pro alijs etiam officijs tribuitur: & ideo ratio non exigit vt vſque ad huiuſmodi minutias fiat reſtitutio. Neq; ius diuinum ad id cogit, neq; ſynodus credenda eſt tam diſtricto rigore ſua protuliſſe verba. ¶ Igitur quò rem ſummatim comprehendamus, concilium, ſaltem hoc capitulum nondũ plenè, quod ſciã, vſu & more receptũ eſt. Fuit enĩ Synod⁹ illa nimiũ prolixa, & aliqua continens quę nõ erãt tanti momenti. Quapropter ſalua illa authoritate quæ concilijs ſumma debetur, neſcio an ſit omninò neceſſarium ad rigorem ſeſsionis huius omittentes vnũ aut duos dies ad reſtitutionem obligare. Enimuerò neque altera pars, nempe ꝙ qui vltra ſemeſtre officium diuinum nõ ſoluerit, priuatione beneficij mulctetur, in vſu

Explanatur Concilium iam modò citatum.

Conciliũ Lateranẽſe more & vſu receptũ nõ eſt quo ad reſtitutionẽ fructuũ beneficii pro rata omiſsiõis officii diuini.

(quod audierim) vſpiam eſt. Neq; admonitio illa quæ illic fieri iubetur, fieri conſueuit. Haud enim eſt ipſo facto priuatus, vt de illo ſuprà diximus, qui in animo non gerit ad ſacerdotium promoueri, aut non intra annũ promouetur. Sed, ſi concilium ſeruaretur, eſſet priuãdus. ¶ Quod ergo cõſilium egomet mihi ex his colligerem eſt, pro vno aut duobus diebus nemini reſtitutionis ſcrupulum inijcere: quanuis peccatũ ſit mortale. Saltem eos qui relaxationibus cruciatæ Bullæ gaudent, quibus ab horis male penſis abſolutio continetur, ſatis crediderim eſſe tutos, quãuis eiuſmodi paruas negligentias commiſerint. Quando verò orandi omiſsio vlteriùs procedit, tunc compoſitio cum ſummo Põtifice, aut eius legato locũ haberet. Id quod propter authoritatẽ Concilij dixerim. Nam ſtando iuri diuino, cum epiſcopo fieri poſſet. Enimuerò huiuſmodi reſtitutiones, ſi idẽ diuinum naturaleq; ius, imò ſi pontificium priſcum conſulas, eccleſiarum fabricis adiudicandæ eſſent, aut in pios vſus inſumendę. Etenim cùm decimarum ſtipendia res ſint propriæ ipſarum eccleſiarum, miniſtri qui nõ ſeruirent, eiſdẽ ipſis deberẽt reſtitutionẽ. Quin verò idem Lateranen. concilium eiſdẽ eccleſijs aut pauperibus fieri iubet. Attamẽ, iam nunc temporis, vt aliâs diximus, ſummi Pontifices ſuis vſibus neceſſarias eſſe ducũt: & ideo cum illis de reſtitutione paciſcitur. ¶ Poſtremum deniq; dubium huc pertinẽs ſupereſt de illis qui eccleſijs famulari tenentur: non tamen pro dignitate ſatis inſeruiũt. Nempe de canonicis qui in intrando chorũ, indeq; exeundo, conſtitutum ſignum punctim obſeruant: videlicet vt neq; antè ingrediantur neq; pòſt permaneant: vtrùm ad reſtitutionem pariter teneantur. Petrus nanq; de Palud. in. 4. diſt. 15. q. 5. iſtorum conſcientias flagellat, dicens quòd ſi reſiduum temporis negotijs eccleſiæ impendunt, bene quidem: qui autẽ otioſè & ſine bona cauſa ſponte abeſt, non eſt tutus, etſi eccleſiæ ſtatutum aut conſuetudo eum excuſet. Quoniam tale ſtatutum irrationabilẽ erit: quod ideo conſcientia ſedare non ſufficit. Maximè in anniuerſarijs: eò quòd qui ſua bona ſub tali vinculo eccleſijs legârunt, non ea cenſentur canonicorũ ſtatutis, niſi rationabilibus, ſubdidiſſe. ¶ Nihilo minùs contra eiuſmodi ſcrupulum ſubijcitur quinta concluſio. Vbi nõ eſt manifeſta ſtatuti peruerſitas quicunque choro iuxta tenorem inſtitutionum ſuæ eccleſiæ

Conſiliũ authoris contrà proximam dubitationẽ.

Poſtremum dubium.

Petrus Palu.

Quinta concluſio.

cleſiæ inſeruiens bona fide & cōſcientia fructus facit: neq; ad vllam tenetur reſtitutionem. Concluſio eſt per ſe liquida: nam poſtquàm totū collegiū more & vſu legem cōdidit niſi manifeſtariè prauitatem & corruptelā præ ſe ferat, nemo eiuſdē ſocietatis, tenet amplius de legis ratione diſcutere, ſed eā ſeruando ſatisfaciet. ¶ Quartum deniq; ac poſtremum caput reſtitutionis bonorū eccleſiaſticorum ab aliquibus, vt ſuprà diximus, conſtituitur, ſi clericus moribus & vita non ſit ille, quem eſſe decet. Quam quidem opinionem Adrianus amplexari videtur in illa ſuprà citata quæſtione de reſtitutione: vbi ait quòd clericus perditè viuens & Deum cōtinuò prauis moribus ſtimulans, aut officiū debitum prætermittens tenetur reſtituere quicquid de fructibus eccleſiaſticis expenderit. Cuius argumentum ſuprà in fronte quæſtionis tertia ſede collocauimus. Opinio tamen hæc eſſe non poteſt niſi quorumpiam forſan iuriſconſultorum, qui ex ſancto potiùs zelo quàm conſulta ratione philoſophātur. Nā Alexan. Halenſis. 3. p. q. 36. cui Adrianus illam inſcribit, non loquitur niſi de eo qui eccleſiæ non ſeruit: de quo ait, quòd ſicut cōductus agricola non laborans nōn eſt mercede dignus, ita neq; clerici non ſeruientes. Contra illam ergo opinionem ſubnectitur ſexta concluſio. Quanuis clerici ratione ſui ſtatus moribus inter ſæculares effulgêre debeant, atq; adeò tanto præſtantiùs quāto quiſq; altiori inſignitur dignitate: tamē ſola vitæ corruptio eos ad reſtitutionem nō obligat: nam eius ſtipendia minimè ei ſub tali cōditione, conferuntur, ſed vt eccleſiæ ſeruiat. Tenentur enim etiam & reges & quicunq; publici magiſtratus morum integritate præpollêre: tamen quis dicat ſub tali pacto eos ſtipendia ſuſcipere? Adde quòd ſi vlla eſſet in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conſcientiis iniiceret: nam in tanta multitudine clericorum innumeri ſunt qui in dies lethaliter delinquūt. Et quod res manifeſtè demonſtrat, eccleſia præſcribens crimina, nempe ſimoniæ, homicidii, aliaq; id genus de quibus clerici ſuis præbendis expoliantur, manifeſtè animum ſuum patefacit, non eſſe ab reliquorum quodpiam ſuo ſacerdotio priuare. ¶ Ex dictis ergo colligitur reſponſio quæſtionis quæ neq; omnino eſt affirmatiua, neque omnino negatiua, ſed media. Primo ergo argumento ex capitulis, licet. & quoniam. libr. 6. compoſito, ſuas concesſimus concluſiones, quæ fuerunt nobis prima & ſecunda. Tertio verò id quod probare contendebat, in ſexta negauimus: Atq; adeò eiſdem argumentis ſatisfactū eſt.

Quartū caput reſtitutionis bonorum eccleſiaſticorum.

Adrianus.

Alexander Halenſ.

Sexta cōcluſio cōtra recitatā opinionem.

Ratio pro cōcluſione.

ARTICVLVS. VII.

Vtrùm religioſi creati epiſcopi ad obſeruantias regulares teneantur.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 185. ar. 8.

QVONIAM in ſuperioribus quæſtionem D. Tho. centeſimā octuageſimamquintam de epiſcoporū ſtatu tractare aggresſi ſumus, ſed tamen meditatio canonicarum horarum quam altera de clericorum bonis nobis obtulit, pauliſper nos diuertere, licèt non abs re, compulit, operæpretium duximus ad poſtremum eiuſdem quæſtionis articulum, quem miſſum feceramus, reuerti: vt decimum hunc librum qui præcipuè de epiſcopis inſtitutus eſt, conſideratio monachorum qui epiſcopali dignitate fulgent, concludat. ¶ Arguitur ergo quòd eiuſmodi religioſi in epiſcopos promoti ad obſeruantias regulares non tenentur. Habetur enim can. ſtatutum. 18. q. 1. quòd monachū electio canonica à iugo regulæ monaſticæ profeſsionis abſoluit, & ſacra ordinatio de monacho epiſcopum facit: obſeruantiæ autem regulares ſub iugo monaſticæ inſtitutionis cōtinentur: ergo illi qui epiſcopi creātur, ab illis eximuntur. ¶ Secundò. Ille qui ab inferiori ad altiorem gradum aſſumitur, videtur à vinculis inferioris abſolui: eò quòd homo non poteſt tot ſarcinis eſſe onuſtus. Quemadmodùm qui monaſticam profitentur vitam ab omnibus votis religantur quibus erant in ſæculo obligati: ſtatus autē epiſcopalis ſublimior eſt monachali: ergo religioſus illuc promotus ab omnibus canonicis inſtitutis liberatur. ¶ Tertiò. Inſolubiliores monachorum nexus ſunt obedientiæ & paupertatis: epiſcopus autem ab obedientia ſuorum prælatorum fit exemptus: & ꝙ ab altero etiam paupertatis funiculo enodetur, apparet ſentire præfatus canon: vbi ait eiuſcemodi monachum creatum epiſcopū, legitimè poſſe paternam hęreditatem adire. Adde quòd etiam illis conceditur teſtamenta conficere: ergo & ab alijs etiam obſeruantijs liberātur. ¶ In contrarium videtur facere ca-

Primū argumentum.

Argumen. 2.

Argumen. 3.

re canõ Innocentij, de monachis.16.q.1. quo ait, De monachis qui diu immorãtes in monaſterijs poſteà ad clericatus ordines peruenerint, ſtatuimus nõ debere eos à priori propoſito diſcedere.

SEntentia Diui Thomæ de hac quęſtione tribus concluſionibus continetur. Prima. Ad eas religionis obſeruantias quę pontificiæ functioni nullo eſſe poſſunt impedimento, imò eſſe poſſunt adiutorio, perinde tenetur monachus ſedem epiſcopalem adeptus atq; dum erat in clauſtro. Huius generis ſunt, continentia, paupertas, atq; adeò religionis veſtitus: qui eſt eiuſdem obligationis ſignum. ℭ Secunda concluſio. Si quæ verò inter regulares obſeruãtias exiſtunt quæ põtificis adminiſtrationi obſtaculo eſſe poſſunt, ab illorum iugo eximitur per epiſcopatum religioſus. Cuiuſmodi ſunt ſolitudo, ſilentium, grauesq; abſtinentiæ atq; vigiliæ quæ corpus debilitando poſſent epiſcopum ſuo muneri ineptum reddere. ℭ Ambas has ſimul concluſiones hac ratione commonſtrat. Cùm vterq; locus, tam religionis ſcilicet, quàm epiſcoporum, ſit ſtatus perfectionis, hoc tamen differunt, quòd ſtatus religionis viam ad perfectionem ſternit tanquàm eius diſcipulatus: ſtatus autẽ epiſcoporũ eſt ceu perfectionis magiſterium: diſpoſitio autem ad aliquam formam per illius perfectionem non ceſſat niſi quatenus eius fuerit impedimentum: vt lectio ac meditatio diſcipuli ceſſare non debet dum fit magiſter: imò hoc impenſiùs facere debet. Non tamen ampliùs debet audire, ſed docere: quia illud eſſet huius impedimentum: Pari ergo modo illæ obſeruantiæ religionis quæ functioni epiſcopali non obſtant, in monacho epiſcopo nõ ceſſant, ſed illę prorſus quę obſtãt. ℭ Tertia concluſio. Aliarum obſeruantiarum à quibus non abſoluitur, poteſt eiuſmodi epiſcopus diſpenſatione nonnunquam per ſuã authoritatem vti, ſicuti in religione id poterat authoritate prælati. ℭ Hæc Diuus Thomas: quæ quidem aliquando indigent maiori amplificatione. Et primùm omniũ iuxta numerum concluſionum tria denotat in religioſo operũ genera, quæ in eius aſſumptione ad epiſcoporum ordinem ſunt meditanda. Quædam ſcilicet quæ non ſolùm nõ obſtant, ſed conferunt: vt caſtitas & paupertas atq; obedientia: quam nõ relinquit, ſed mutat: vt qui præfectò religionis obediebat, deinde obtemperet Papæ: Quædam verò ſunt manifeſtè repugnantia: vt ſolitudo, & ſilentium, & immodicæ abſtinentiæ. Aliæ verò medij generis, quę ſcilicet nõ ſemper obſtãt, ſed aliquando: vt ſi dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem indui, in ipſisq; dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri epiſcopum monachum: ad alia verò ſecundi, ipſo iure abſolui. Sed in reliquis, licèt nõ prorſus ab illis abſoluatur, poſſe tamen ſecum dum expedierit diſpenſare. ℭ De ſingulis ergo nõnihil ſeſe offert dubietatis. Primum enim membrum trinum includit votum: ſcilicet caſtitatis, obedientiæ, & paupertatis. Et de primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat aſtrictus: non ſolùm ſacerdotum lege, verùm & religionis. Quare licèt cũ alijs epiſcopis, vt lib.8. explicuimus, diſpenſare eccleſia poſſet ſuper continentia: non tamen cum epiſcopis monachis. Neq; de ſecundo vlla eſt ambiguitas. Nam ſicut dum religioſus in generalem magiſtrũ aut miniſtrum ordinis aſſumitur, non obſtante obedientię voto, ſoli Papę manet ſubiectus: ſic monacho accidit dum fit epiſcopus: Nõ inquam deſerit, ſed mutat obedientiã. ℭ De voto autem paupertatis reſtat ſanè dubiũ, nec ſolutu facile. Primũ enim ſanctus Thomas in hac ſecunda ſecundæ, tum quæſtione.88. ad quartum argumentũ: tum hîc clariſsimè defendit monachum factum epiſcopum nullatenus à voto paupertatis abſolui. Nam & in prima cõcluſione exemplum ponit continentię & paupertatis. Et in ſolutione tertij ait, religioſum epiſcopum nõ poſſe habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt lib.8. dictum eſt, votũ religionis eſt indiſpenſabile quod tria includit vota. ℭ In cõtrarium autem eſt argumentum quod illic inſinuauimus, & hîc apertiùs vim ſuã demonſtrabit. In epõ, vt ſuprà dictũ eſt, duo cõſiderantur bonorũ genera: nempe ſæculariũ & eccleſiaſticorũ. Omiſsis ergo modò ſecularibus, de eccleſiaſticis arguitur, Reliqui epi ex ſæculari clero aſſumpti poſt factã portionũ diuiſionem dominiũ habent ſuæ: vt.q.4. multis modis cõfirmabamus: epiſcopis autem ex religionibus euocatis eâdem prorſus ratione & modo adiudicatur ſua portio, ſicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiuſdem portionis dominium habent atq; reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me reſpondere neſcire: quoniam neutram præmiſſarum video quomodò

Prima concluſio.

Secunda concluſio.

Ratio vtriuſq; concluſionis.

Tertia concluſio.

Tria operũ genera in religioſo.

Dubitatio.

Argumentũ.

dò negare valeam. Nam quòd eodem modo omnes fiant epiſcopi, dubitari non poteſt. Neq; verò D. Thomas quantum ad hęc bona eccleſiaſtica aliam paupertatem tribuit religioſis epiſcopis, quàm reliquis. Imò articulo ſexto præſentis quæſtionis, vbi conſtituit epiſcopum non teneri ad paupertatem, cùm ſecundo loco argumentatus eſſet quòd Apoſtoli fuerunt pauperes, reſpondet ad illam paupertatem nõ teneri epiſcopum. Idq; cõfirmat exemplo Athanaſij, Ambro. & Auguſt. qui fuerunt vnà & monachi & epiſcopi. vbi palàm oſtendit monachos epiſcopos perinde poſsidere eccleſiaſtica bona ac reliquos ſęculares. Cùm ergo idem Doctor ſanctus articulo ſtatim ſeptimo dixerit quòd de his quæ vſui epiſcopi deputata ſunt, eadẽ eſſe videtur ratio quæ de proprijs bonis, profectò id monachis epiſcopis nõ denegat. At quoniam ſemper habuit oculũ ad illud tempus quo clerici in communi viuebant, proptereà ſimpliciter ait monachũ factum epiſcopum, non abſolui à paupertatis voto. Dicendum ergo ſub peritiorum cenſura, quòd ſicut obediẽtia monachi dum fit epiſcopus ſic mutatur vt ſoli ſit Papæ ſubditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarum portio reliquaq; epiſcopalia bona illi ſicuti & reliquis epiſcopis adiudicentur. Nimirum vt & ipſe ſuſtentetur, & ſingulari miſericordiæ præcepto, quod prę alijs epiſcopis religioſos ligat, ſubſidio ſit pauperibus. ❡ Quantum ad aliud verò bonorum genus, ſcilicet ſæcularium, dubitari non poteſt, quin etiam paupertatis votum quadantenus ei mutetur: vt patet ex can. ſtatutum. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus eſſe non poterat, idoneus declaratur eidem adeundæ hæreditati: qua vtiq; poteſt ſuperſtite vita perfrui. Et in cauſam adducitur quòd ipſum electio canonica à iugo regulæ monaſticæ religionis abſoluit: & ſacra ordinatio de monacho epiſcopum fecit. Quin verò ſi vſum qui iam receptiſsimus eſt, conſulas, Papa cũ epiſcopis monachis nonnunquàm diſpenſat vt ſæcularia bona emant quæ poſteà quibus volunt relinquant. Qui quidem mos ſi legitimus eſt, profectò oſtendit non eſſe tam indiſpenſabile paupertatis votum, quàm continentiæ aut obedientiæ. ❡ Circa ſecundum autem obſeruantiarum genus, ſcilicet illorũ à quibus monachus eo ipſo quo fit epiſcopus abſoluitur, adnotauit hîc Caiet. non ſolùm illas comprehendi quæ manifeſtè epiſcopali functioni aduerſantur, vt ſilentium & ſolitudo, verùm & quæ eiuſmodi dignitati diſſonant, aut congruentia nõ ſunt: quod quidem conceſſu facile eſt: ſed tamen exempla quæ ſubdit neſcio an ſint adeò cõgruentia. Ait enim quòd abſoluitur à ceremonijs habendi ſocium ordinis bibendi ſedendo, cum duadus manibus, & benedictione, & ſimilibus. Attamẽ licèt forſan ita ſit, proptereà quòd res ſunt parui momenti: non tamẽ propter cauſam quam ipſe affert: videlicet quia epiſcopum illa non decent. Imò verò cùm talis epiſcopus habitũ religionis exuere nõ debeat niſi ſummus fiat Põtifex, adeò huiuſmodi monachales ceremoniæ ipſum non dedecent, vt eius habitũ decorẽt. In Italia quidem vbi monachi ad quemcunq; pauperem epiſcopatum aſſumantur, habitum vel prorſum abijciunt, vel alia figura incruſtant, omnes monaſticas ceremonias cum illo deponunt: quia Itali non dignantur epiſcopos in habitu monachali videre: quę quidem peſtis ad alias iam nationes inſerpſit. Et inde Caietañ. iudicium ſumpſit. Tametſi nõ pro ſe, qui etiam Cardinalis cum habitu monachali ſemper religioſiſsimè vixit. Igitur ꝙ epiſcopus religioſus ſocium ſui ordinis qui authoritate vigeat ſibi adiungat, & ceremonijs quibuſcunq; religionis, ac religioſorum idiomate vtatur, adeò non eſt indecens, vt qui contrà faciunt oculos prudentium ſęcularium offendant. ❡ De tertio verò ceremoniarum ordine à quibus ſanctus Thom. ait religioſum non abſolui, licèt ſuper ipſis ſecũ poſsit diſpenſare: qualia ſunt lineis non vti, regularia ordinis ieiunia ſeruare, etſi ſit ordinis noſtri vel Carthuſienſium eſu carnium abſtinere, dubium eſt, idemq; in pręſentiarũ præcipuum, quo vinculo religioſi epiſcopi ad horum obſeruantias teneantur, vtrùm ſcilicet legali debito, an ſolùm morali. Legale enim debitum eſt quando quis lege per vim coactiuã tenetur: ita vt qui contrà fecerit, legis pœnis obligetur. Vinculum autem morale eſt quando quis ſola vi directiua legis obligatur: non autem pœnis ſubditur. Exemplum eſt in principe qui non tenetur vi coactiua, ſed directiua. Et quòd monachus teneatur vtrâq; vi legis, videtur hîc D. Tho. ſentire, dicens quòd in iſtis poteſt tantùm ſecum diſpenſare. vbi inſinuare videtur quòd perinde obligatur atq; quando erat in clauſtro. ❡ Nihilo minùs placet mihi Caieta. ſententia quã in præſentiarum protulit, ſed

Solutio. *Paupertatis votum.* *Caietanus.* *Non probat ratio Caiet.* *Dubium.* *Solutio.*

ſed expreſsiùs in ſingulari opuſculo quod de hac re intitulauit: nempe in libello viginti unius quæſtionum. q. 19. Sententia verò eſt quòd non tenetur ex debito legis, ſed ex morum honeſtate: tum quia id ſignificatur ca. citato ſtatutum illis verbis: A iugo regulæ monaſticę religionis abſoluitur, & de monacho fit epiſcopus: iugum enim vim coactiuam deſignat. Item poſtq̃ eximitur à ſubiectione prælatorum ordinis, quia nullatenùs niſi per Papam puniri poteſt, indicium eſt quòd neque pœnis regularium ſtatutorum ſubiacet. Quòd autem ex debito morali & de honeſtate teneatur, patet: nam poſtq̃ monachatum profeſſus eſt qui perfectionis eſt diſciplina, condecens eſt vt magiſter perfectionis factus eandem ſeruet diſciplinã: nam licèt non per vim coactiuam, liberè tamen: quemadmodùm diſcipulus licèt factus doctor ferulæ metu alijsq; coactionibus quibus ad ſtudium compellebatur liberetur, debet nihilo minùs ſua ſponte eiſdem ſtudijs incumbere. Neque eſt ineptum exemplum quod à naturalibus ſumitur. Quandiu enim calor in ligno ad formam ignis diſponit, vi quadam coactiua agentis retinetur: adueniente autem ſubſtantiali forma, fit naturalis, atq; adeò ſuapte ſpõte in igne permanet.

Primum corollarium. Ex quo fit vt debitum morale religioſo epiſcopo propterea ꝙ de religione aſſumptus eſt maius ſit quàm in epiſcopo ſæculari.

Secundum. ¶ Sequitur nihilo minùs ſecundò quòd religioſus factus epiſcopus quanuis ferijs ſextis peculiari inſtituto religionis, etiam ſi ſub reatu mortali obliget, vt in ordine diui Franciſci obligari fertur, factus epiſcopus poteſt in die Natalis Domini, ſi illa feria occurrerit, carnibus veſci, & ieiunium frangere. Oppoſitum dicit in præſentiarum Caietañ. ſed in opuſculo cordatiùs mutauit ſententiã. Nam capitulo, explicari. extrà, de obſerua. ieiuni. vbi cunctis Chriſtianis illud priuilegiũ indultum eſt, non excipiuntur niſi qui ex voto aut ex regulari obſeruantia ieiunare aſtricti ſunt. Et intelligitur ex regularis obſeruãtiæ legali debito, quod non manet in epiſcopo niſi morale. Neq; votum abſtinentiæ fecit ſingulare, niſi vouendo religionẽ. Igitur S. Tho. hoc pacto intelligendus eſt ſenſiſſe monachum epiſcopum non abſolui à dictis obſeruantijs ſilicet quantum ad morale debitum.

Argumentũ. ¶ Sed contrà: ergo neq; ad caſtitatẽ tenetur ſub reatu moralis criminis: quia debitum morale nõ videtur ſub tali reatu obligare. Negatur conſequentia: quoniam votũ caſtitatis expreſsè fecit: virtute cuius, etiam ſi ceſſet vis coactiua obſeruantiæ regularis, obligat. Cætera verò non vouit formaliter niſi vouendo religionem: cuius vis ceſſat in illo quo ad legale debitum. Verum eſt tamẽ quòd pœnis quæ in religione decretæ ſunt transgreſſoribus trium votorum eſſentialiũ nõ manet ſubiectus. ¶ Sed vtrùm illud morale debitum plus obliget epiſcopum religionis D. Franciſci, quam noſtri ordinis: eò ꝙ ipſe ad aliquas obſeruãtias tenentur ſub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quanuis non tenatur vi coactiua, tenetur tamen fortè aliquibus ſuis legibus ſub reatu mortali. Reſpondetur quod ſi vera eſt hæc opinio, epiſcopi Diui Franciſci, non magis quàm noſtri obligantur: quia æqualiter abſoluuntur à legali debito: Quare de hoc nõnulla eſt in principe differentia: quia licèt non cogatur, lege tamen illa durante, ſi ad ſe pertinet, tenetur illa. ¶ Debent autem religioſi vt in adeundis epiſcopatibus multò eſſe cunctãtiores quàm ſęculares: ita & in adminiſtrandis longiſsimè vigilantiores. Qui enim ſeſe in clauſtra, mundo vale dicentes, abdiderunt, non debent ſicuti vxor Loth retrò, hoc eſt, ad ſæculares ſplendores reſpicere. Nam præter Dei offenſam ſæculari populo ſcandalo ſunt, ac ſubinde vilipendio & ludibrio: niſi palàm conſtet tum renitentes vi fuiſſe à ſuis clauſtris extractos, tum eccleſijs cum omni timore Dei famulari: alijsq; abſtinere pompis quæ non fuerint ad ornamentum ſuæ dignitatis neceſſariæ.

Ad primum argumentũ. PRimum igitur argumentũ in capite quæſtionis ex cano. ſtatutum. obiectum, iam ſua declaratione ſolutum eſt.

Ad ſecundũ argumentũ. ¶ Ad ſecundum reſpondet D. Tho. quòd vota in ſæculo facta non ex eo præciſè per profeſsionem religionis diſſoluuntur, quòd ſit aſcenſus ab inferiori ad ſuperius: ſed quòd illa habent ſe ad religionem ſicut particulare ad vniuerſale: puta ſicut ille qui partem ſui Deo obtulit ad illum qui ſe offert totum. Pars autem includitur in toto, & ideo adueniente toto ſuperfluit. Aſcenſus autem à religione ad epiſcopatum, eſt ſicut à diſpoſitione ad perfectionem: diſpoſitio autem non ceſſat adueniente perfectione. Intellige, vt diximus, quãtum ad debitum morale ſicuti calor diſponens ad ignem permanet in illo.

Ad tertium argumentũ. ¶ Ad tertium autem quantum ad id de obedientia

iam

iam reſponſum eſt, quòd non reliquitur, ſed mutatur: & pariter quantum ad paupertatē.

Dubium. ¶ Reſtat nihilo minùs dubium quod diuus Thomas illic inſinuat circa illud cap. ſtatutū. de hæreditate paterna quam monachus epiſcopus acquirit, cuinam poſt eius mortem obueniat, monaſteriòne an epiſcopali eccleſiæ? Verba quippe capituli obſcura ſunt: nihil enim aliud explicant niſi ꝙ quæ monachus acquiſierat, monaſterio relinquat: quæ verò factus epiſcopus acquiſiuerit, ad altare ad quod ſanctificatus eſt reſtituat.

Solutio. Senſus ergo iſtorum verborū eſt quem vſus declarat: nempe quòd quæ acquiſierat in ſæculo, relinquat monaſterio: quod autē epiſcopus factus adiecit, relinquat epiſcopali eccleſiæ. Bona verò religioſorum qui titulares epiſcopi fiunt: quia ſedem non habent licèt acquiſita eis ſint in epiſcopatu, monaſterijs obueniunt. ¶ Teſtamenta autem cōdere manifeſtum eſt non poſſe ſine Papæ diſpenſatione. Et tunc ait D. Thomas, ſi epiſcopus religioſus eſt, non ſibi cōcedi vt tandem quàm de proprio teſtamentum faciat, ſed quia Papa eius ampliat facultatem diſpenſandi ſua bona, vt eadem facultas duret poſt mortem. At verò poſtquàm ita liberè diſpēſatur cum illo atque cum alijs epiſcopis, parùm refert quomodò fiat.

Epiſcopus religioſus teſtamentū cōdere non poteſt abſq; facultate Papæ.

Epilogus. ¶ Ecce Opus decem Librorum quod de Iuſtitia & Iure polliciti ſumus: & in Quæſtiones ſeptuaginta tres, Articulos verò ducentos ſeptuaginta vnum partiti ſumus: per varia ac lubrica, perq; ardua ac difficilia rerum genera, aſpirante diuino flamine, ad optatum portum perductum eſt Anno Chriſtianæ ſalutis Milleſimo Quingenteſimo Quinquageſimo-quarto. In quo ſi quid per inſcitiam noſtrā & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oſcitantiam à nobis peccatum eſt (nam ſtudio per Dei miſericordiam certus ſum neutiquàm deliquiſſe) Deus ipſe miſericordiarum ignoſcat. Si quid verò præſtitimus quod in rem Chriſtianę familiæ eſſe poſsit, eidem ſoli Deo acceptum referendum eſt: Cui laus ſit & perennis gloria per infinita ſeculorum ſæcula.
Amen.

Tomi ſecundi, atque adeò totius Operis Librorum decem de Iuſtitia & Iure, exoptatus FINIS.

INDEX SVMMARIVS generalis, Operis decem Librorum, De Iuſtitia & Iure.

Arnoldus Schurerius Corrector Candido Lectori Salutem.

EN TIBI ſyncere Lector Indices duos eximij huius Operis Librorũ decem: quod ab vtilitate, commoditate, pietate, omniiuga eruditione diſciplinæ Theologicæ, Philoſophicæ, Iuriſprudentiæ vtriuſq;, ac denique authoris ſui authoritate, nemini non ſummoperè (ſi modò Chriſtianè ſapere volet) probatum iri haud eſt ambiguum. Porrò Indicum prior, Librorum, Quęſtionum atq; Articulorum, vnà cum omnibus ſummatim pertractandis, in ſingulis libris, ſeriem numerumque edocebit. Atqui Articulorum quiſq; (id quod noſſe, cum primis operæpretiũ fore exiſtimauimus) membra plus minus tria complectitur: è quibus primum obijcit, alterum reſpondet, poſtremum autem decîdit. Hic nanq; Index in eum eſt adornatus finem, vt feſtino Lectori, nihil, quod illi negotium faceſſeret, in inquirendo quod optaret, ſe exhiberet. Alter Indicum demum, rerũ & verborum, ac Sententiarum vniuerſo Operi, ceu floſculorum, inſperſarum, cornucopiæ vberrimum eſt futurus. Quare inæſtimabile hoc Opus haud ita magno compara, vtere, fruere, ac viue fœlix, Lector Amice mi tu. Salmanticæ Sexto Calendas Maias.

¶ Liber Primus, ediſſerit de Iure ſeu Legibus, quæ ſuprema ſunt Iuſtitiæ regula: hoc eſt de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis: per quas homo ad finem naturalem deſtinatur.

PROOEMIVM Operis. pagina.5.

OPERIS Titulus ac Diuiſio in Libros decem: atq; adeò ſummatim quid in ſingulis diſceptetur. pa.6

LIBER porrò Primus in Quæſtiones ſecatur Septem. pagina.6.

PRIMA agit de Lege in communi: Complectitur autem Articulos quatuor. pag.eâdem.

Primus, An vlla definitionum Legis à Doctoribus cõſtitutarũ legitima ſit, ſciſcitaur. ibîdẽ.

Secundus, Vtrûmne lex ſemper in commune bonum deſtinetur. pag.10.

Tertius, Sitne cuiuſlibet ratio, legis effectrix.12.

Quartus, Nunquid promulgatio ſit de ratione legis. pag.13.

QVAESTIO Secunda, De legis effectibus: Articulos ſortitur duos. pag.17.

Primus, An effectus legis ſit imperando ac vetando reddere homines bonos. pag.eâdem.

Secundus, Nunquid legis actus cõgruenter aſſignentur. pag.19.

QVAESTIO Tertia, De lege æterna, Articulis abſoluitur Quatuor. pag.21.

Primus, An lex æterna à naturali, humana, ac diuina diſtinguatur. pag.eâdem.

Secundus, Nunquídnam lex æterna ſit ſumma ratio in Deo exiſtens. pag.22.

Tertius, Vtrùm leges vniuerſæ ab æterna promânent, an non. pag.24.

Quartus, Creatáne cucta, tam neceſſaria q̃ contingentia, æternæ legi ſubijciantur. pag.25.

QVAESTIO Quarta, De lege naturæ: Articulos ſibi vendicat Quinque. pag.28.

Primus, An lex naturalis ſit habitus in nobis exiſtens. ibîdem.

Secundus, Anne lex naturalis complura contineat præcepta. pag.30.

Tertius, Omnéſne virtutis actus, ſint de lege naturæ. pag.32.

Quartus, Nunquid lex naturæ cunctis ſit mortalibus vna. pag.34.

Quintus, Vtrùm lex naturæ mutari aboleríue poſſit, an non. pag.36.

QVAESTIO Quinta, De lege humana in genere: Articulos habet quatuor. pag.37.

Primus, An præter legẽ naturæ neceſſariæ nobis fuerint humanæ. pag.eâdem.

Secundus, Omníſne humana lex à naturali deriuetur. pag.40.

Tertius, Nunquid legis humanæ qualitates rectè ab Iſidôro deſcribantur. pag.41.

Quartus, Conuenientérne Iſidôrus & qui illum ſequuntur, ciuiles leges, iuſq́ humanum diuidant. pag. 44.

QVAESTIO Sexta, De poteſtate legis humanæ: Articulos comprehendit octo. pag. 46.

Primus, An lex humana in communi debeat conſtitui. pag. eâdem.

Secũdus, Vtrúmne ad legẽ humanam pertineat omnia vitia cohiberi. pag. 47.

Tertius, Nunquid lex humana omnium virtutum actus præcipiat. pag. 48.

Quartus, Lex humana imponátne ſubditis neceſsitatem in foro conſcientiæ. pag. 50.

Quintus, Vtrùm omnis pœnalis lex obliget ad culpam, an non. pag. 55.

Sextus, Léxne pœnalis in foro cõſciẽtiæ ante iudicis cõdemnationẽ obliget ad pœnam. pa. 58.

Septimus, Omnes ſubijciantur legi nécne. pa. 69.

Octauus, Subditóne liceat præter verba legis agere, nécne. pag. 71.

QVAESTIO Septima, De mutatione & varietate legis humanæ. Articulos cõtinet tres. pagina. 73.

Primus, An lex humana debeat quoquo pacto mutari. pag. eâdem.

Secundus, Vtrùm cõſuetudo vim legis obtinere valeat an non. pag. 76.

Tertius, Nunquid rectores multitudinis in legibus diſpenſare poſsint. pag. 78.

¶ Liber Secundus.

SECVNDVS, De lege diuina, qua ad ſupernam fœlicitatem promouemur: in Quæſtiones finditur nouem. pag. 82.

QVAESTIO Prima, De lege veteri: continet Articulos quatuor. pag. eâdem.

Primus, An præter naturalem legem & humanam quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus neceſſaria. ibîdem.

Secundus, Anne lex vetus fuerit bona. pa. 84.

Tertius, Nunquid lex illa ſoli debuerit populo Iſraël poni, illũq́ duntaxat obligare. pa. 85.

Quartus, Vtrùm lex vetus congruenter data fuerit tempore Moyſi, an non. pag. 92.

QVAESTIO Secunda, De præceptis legis veteris in genere: Articulis cõſtat tribus. p. 94.

Primus, An lex vetus vnicum tantùm continuerit præceptum. pag. eâdem.

Secundus, Vtrũne præceptorum legis veteris trina ſit differentia: nempe moralium, ceremonialium, atq́ iudicialium. pag. 95.

Tertius, Nunquid lex vetus ad ſui obſeruantiã per temporalium promiſsiones & comminationes debuit ſuos ſub diuos inducere. pag. 99.

QVAESTIO Tertia, De moralibus præceptis: Articulis ſuperbit duodecim. pag. 102.

Primus, An omnia præcepta moralia pertineãt ad legem naturæ. pag. eâdem.

Secundus, Num præcepta moralia legis ſint de omnibus actibus virtutum. pag. 104.

Tertius, Nunquid oĩa præcepta moralia veteris legis ad decẽ Decalogi reducantur. pag. 105.

Quartus, Præcepta Decalogi conuenientérne diſtinguantur. pag. 107.

Quintus, Vtrùm præceptorum Decalogi numerus congruat, an non. pag. 109.

Sextus, Præcepta Decalogi debitóne ſint ordine diſpoſita. pag. 111.

Septimus, Præcepta Decalogi congruenti modo tradantur, nécne. pag. 112.

Octauus, Præcepta Decalogi ſintne diſpenſabilia, an non. pag. 114.

Nonus, Num modus charitatis cadat ſub præcepto. pag. 120.

Decimus, Modus charitatis cadátne ſub præcepto diuinæ legis nécne. pag. 123.

Vndecimus, An alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum diſtinguantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum. pag. 127.

Duodecimus, Num præcepta moralia veteris legis iuſtificarent. pag. 129.

QVAESTIO Quarta, De præceptis Decalogi in ſingulari: Articulis conficitur ſex. pagina. 133.

Primus, An præcepta Decalogi ſint præcepta iuſtitiæ. pag. eâdem.

Secundus, Nunquid primum præceptum Decalogi congruenti ſit modo traditum. pag. 134.

Tertius, Secundum præceptum conuenienti ſit forma poſitum, an non. pag. 137.

Quartus, Vtrùm tertium præceptum de ſanctificatione Sabbathi ſit rectè poſitum, an non. pag. 140.

Quintus, Anne quartum præceptum de honorandis parẽtibus cõgruè tradatur. pag. 147.

Sextus, Nunquídnam ſex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur. pa. 149.

QVAESTIO Quinta, De præceptis ceremonialibus: Articulis eſt contenta quatuor. pagina. 150.

Primus, An ceremonialia præcepta quadrifida fuerint: ſcilicet ſacrificia, ſacramenta, ſacra & obſeruantiæ. pag. eâdem.

Secundus, Nunquid ſingulis iſtis ceremoniarũ ſpeciebus reddi poſsint legitimæ cauſæ. p. 152.

Tertius,

Tertius, Vtrùm legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem extiterint, vel ſub lege iuſtificarent.pag.155.
Quartus, Ceremoniæ veteris legis ſicne in Chriſti morte ceſſauerint vt inde citra mortale crimen nequeant obſeruari.pag.157.
QVAESTIO Sexta, De iudicialibus mandatis: Articulos habet non plus duos.pag.167.
Primus, Anne præcepta iudicalia rectè à ceremonialibus diſtinguantur.pag.eâdem.
Secundus, Vtrúmne iudicialia præcepta conueniēter ſint in quatuor genera diſpertita.168.
QVAESTIO Septima, De lege Euangelica quantum ad eius ſubſtantiam. Articulis donatur quatuor.pag.172.
Primus, Vtrùm lex noua ſit lex ſcripta, ánne potiùs cordibus indita.pag.eâdem.
Secundus, Nunquídnam lex noua iuſtificet. pag.174.
Tertius, Annon lex noua debuerit dari à principio mundi.pag.175.
Quartus, Lex noua ſitne vſq; ad finem mu ndi duratura, nécne.pag.176.
QVAESTIO Octaua, De collatione legis nouæ cum veteri: Articulis perſtringitur duobus.pag.178.
Primus, Nunquídnon lex noua ſit veteris complementum.ibîdem.
Secundus, Lex noua grauiórne ſit quàm antiqua, an non.pag.181.
QVAESTIO Nona, De his quæ in lege noua continentur: Articulis eſt prædita tribus. pag.183.
Primus, Anne lex noua actus exteriores ſufficienti ordine inſtituerit.pa.eâdem.
Secundus, Nunquídnā lex Euangelica interiores noſtros actus ſufficienter cōpoſuerit. 185.
Tertius, Vtrúmne congruè lex Euangelica conſilia nobis quædam adiecerit.pag.188.

¶ Liber Tertius.

TERTIVS, De iure, quatenùs obiectum eſt Iuſtitiæ: deq; virtutis huius ſubſtantia & ſibi annexis, ad iuſtitiam diſtributiuam vſque: Quæſtionibus gloriatur Sex.pag.191.

QVAESTIO Prima, De Iure: Articulos poſſidet quatuor.pag.eâdem.
Primus, An ius ſit obiectum iuſtitiæ.ibîdem.
Secundus, Vtrùm diuiſio iuris in ius naturale & poſitiuum, ſit generi congruens, an non. pag.194.
Tertius, Nunquid ius gentium ſit idem cum iure naturali.pag.196.
Quartus, An non ius paternum ac dominatiuum & à iuſto politico & inter ſe vlla ratione diſtinguantur.pag.198.
QVAESTIO Secunda, De iuſtitia: Articulos complectitur octo.pag.200.
Primus, An definitio iuſtitiæ à iuriſperitis ſit rectè conſtituta.pag.eâdem.
Secundus, Iuſtitia ſitne virtus quæ habentem ad alterum ordinat.pag.202.
Tertius, Nunquid iuſtitia ſit virtus.pag.203.
Quartus, Vtrúmne iuſtitia ſit in voluntate. pag.204.
Quintus, Annon iuſtitia ſit generalis virtus. pag.206.
Sextus, Iuſtitia particularémne habeat materiam, an verò circa aliarum paßiones & materias verſetur.pag.209.
Septimus, Nunquídnam medium iuſtitiæ ſit medium rei: eiuſq; actus, ius vnicuiq; ſuum tribuere.pag.212.
Octauus, Iuſtitia inter morales virtutes ſit eminentißima, nécne.pag.214.
QVAESTIO Tertia, De iniuſtitia: Articulis duntaxat tribus expeditur.pag.220.
Primus, Anne iniuſtitia ſit ſpeciale vitium. pag.eâdem.
Secundus, Nunquid quicunq; iniuſtum facit, cōtinuò cenſeatur iniuſtus, an non.pag.221.
Tertius, Vtrúmne quis poßit iniuſtum pati volens.pag.223.
QVAESTIO Quarta, De iudicio: Articulos ſibi vendicat ſex.pag.225.
Primus, An iudicium ſit actus iuſtitiæ, an nō. pag.eâdem.
Secundus, Nunquid iudicare ſit licitum, an nō. pag.226.
Tertius, Anne iudicium temerarium, puta ex ſuſpicione procedens, ſit licitum.pag.229.
Quartus, Dubia ſintne in meliorem partem interpretanda.pag.234.
Quintus, Vtrùm ſemper ſit ſecundùm leges ſcriptas iudicandum, an non.pag.236.
Sextus, Nunquídnam vſurpatum iudicium ſit ſemper peruerſum.pag.239.
QVAESTIO Quinta, De diuiſione Iuſtitiæ: Articulos vult quatuor.pag.240.
Primus, An particularis iuſtitia rectè in diſtributiuam & commutatiuā diuidatur. ibidē.
Secundus. Nunquid idem ſit medium diſtributiuæ ac commutatiuæ iuſtitiæ, an nō.pag.243.
Tertius, Vtrúmne eadem ſit materia diſtributiuæ ac commutatiuæ.pag.245.

Quartus, Eadémne ſit vtriuſq; iuſtitiæ forma, nécne.pag.247.

QVAESTIO Sexta, De acceptione perſonarum: Articulos ſibi poſcit ſeptem. pag.249.

Primus, Vtrùm perſonarum acceptio, iuſtitiæ diſtributiuæ contraria, crimen genere ſuo ſit mortale.pag.eâdem.

Secundus, Nunquid in ſpiritualiū diſpenſatione poßit acceptio perſonarū contingere. pa.251.

Tertius, Beneficiorum pluralitas ſitne iure permiſſa.pag.262.

Quartus, An in collatione ſæcularium magiſtratuū ſubeſſe poßit crimen acceptionis perſonarum, an non.pag.266.

Quintus, Nunquídnam in iudicijs dicundis interuenire poßit perſonarum acceptio.pa.271.

Sextus, An non in priuatis honoribus deferendis interuenire poßit perſonarum reſpectus. pag.273.

Septimus, In tributis exigendis peccaríne poßit acceptione perſonarum.pag.275.

¶ Liber Quartus.

QVARTVS, De pręambulis ad iuſtitiam commutatiuam: nempe de dominio ac reſtitutione: Quæſtiones ſibi ſumit Septem.pag.278.

QVAESTIO Prima, De dominio in genere: Articulis conſtat duobus.pag.eâdem.

Primus, Vtrùm dominiū idem ſit quod ius & facultas rerum, an non.ibîdem.

Secūdus, An non tantū Deo, intellectualibusq; ac rationabilibus creaturis competant rerum dominia.pag.283.

QVAESTIO Secunda, De rebus quarum homo eſt dominus: Articulis explicatur tribus.pag.285.

Primus, An rerum omnium quæ ſunt in mundo, ſit homo iure aliquo dominus. pag.eadē.

Secundus, Nunquid homo homini dominus eſſe poßit.pag.288.

Tertius, homo ſitne vitæ ſuæ ac famæ dominus. pag.291.

QVAESTIO Tertia, De rerum diuiſione: vnici eſt Articuli.pag.295.

Vnus, Anne humano iure rerum dominia fuerint olim diuiſa.pag.eâdem.

QVAESTIO Quarta, De peculiari quorundā dominio: duorum eſt Articulorum.pag.300.

Prior, An hominum quiſpiam totius ſit orbis dominus.ibîdem.

Alter, Nunquid Imperator ſit dominus orbis. pag.303.

QVAESTIO Quinta, De tranſlatione dominiorum: Articulis inſtruitur quatuor.pagina.307.

Primus, Vtrúmne ſua quiſq; voluntate, naturali iure valeat rei ſuæ dominium in alterum transferre.pag.eâdem.

Secundus, Nunquídnam per ludum dominium transferatur.pag.312.

Tertius, Per contractúmne qui nullus eſt iure ciuili, transferatur dominium.pag.317.

Quartus, An præſcriptio dominium in poſſeſſorem transferat.pag.322.

QVAESTIO Sexta, De reſtitutionis ſubſtantia: Articulos continet quinq;.pag.327.

Primus, Anne reſtitutio ſit actus commutatiuæ iuſtitiæ.pag.eadem.

Secundus, Nunquid ſit ad ſalutem neceſſariū, rei quæ ablata eſt, reſtitutionem fieri. pa.330.

Tertius, Vtrúmne omnia in vniuerſum quæ quis vel ab alio abſtulit, vel inuito domino retinet, teneatur reſtituere.pag.333.

Quartus, Satíſne ſit id ſimplum reſtituere quod iniuſtè ſublatum eſt.pag.351.

Quintus, Debeátne aliquis id quod non abſtulit reſtituere, an non.pag.354.

QVAESTIO Septima, De circunſtantijs reſtitutionis: quatuor eſt Articulorum.pa.356.

Primus, Semperne oporteat ei reſtitutionem fieri à quo res ſublata fuit.pag.eadem.

Secundus, Ille qui accipit teneatur ſemper reſtituere, nécne.pag.367.

Tertius, Vtrùm illi etiam qui nihil acceperunt reſtituere teneantur, an non.pag.372.

Quartus, Nunquid qui debet, ſtatim reſtituere teneatur.pag.377.

¶ Liber Quintus.

QVINTVS, De iniuſtitia quę ex iniurioſa actione naſcitur: nempe de homicidio & reliquis: Quæſtionibus locupletatur Duodecim.pag.382.

QVAESTIO Prima, De Homicidio: Articulis dotatur nouem.pag.eâdem.

Primus, An aliquod viuentium quæ perfecta ſunt, occidere liceat.ibidem.

Secundus, Liceátne maleficos occidere. pagina.385.

Tertius, Vtrùm ſceleroſum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat, an non.pag.388.

Quartus,

Quartus, *Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere.pag.*391.
Quintus, *Alicuíne liceat ſeipſum occidere, an non.pag.*393.
Sextus, *Vtrúmne liceat vitam pro defenſione amici aut cuiuſcunq; virtutis, exponere, nécne.pag.*396.
Septimus, *Nunquídnam liceat in aliquo caſu interficere innocentem.pag.*399.
Octauus, *Iúsne ſit vnicuique proprium inuaſorem in ſuî defenſam occidere, nécne. pagina.*401.
Nonus, *Anne qui caſu alterum occiderit, fiat homicidij reus.pag.*406.
QVAESTIO *Secunda, De mutilatione membrorum: trium eſt Articulorum.pag.*410.
Primus, *An quempiam ſuo mutilare membro ſit licitum.pag.eâdem.*
Secundus, *Vtrúmne liceat patri filios, aut dominis ſeruos verberare.pag.*412.
Tertius, *Licitúmne alicui ſit carceri quempiam mancipare.pag.*415.
QVAESTIO *Tertia, De furto: Articulos continet ſex.pag.*416.
Primus, *An furti definitio ſit bona. pagina eâdem.*
Secundus, *Furtum & rapina ſpecie differant, nécne.pag.*418.
Tertius, *Vtrúmne furtum ſit genere ſuo peccatum mortale.pag.*419.
Quartus, *Nunquid ei qui egeſtate premitur furari liceat.pag.*427.
Quintus, *Anne rapina vllo pacto fieri poſsit citra peccatum.pag.*429.
Sextus, *Rapina ſitne grauius furto, an non. pagina.*432.
QVAESTIO *Quarta, De iniuſtitia iudicis: Articulis peragitur quatuor.pag.*432.
Primus, *Liceátne iudici eum qui ſibi non ſubditur iudicare.pag.eâdem.*
Secundus, *An iudici liceat contra veritatem quam certò nouit, iudicare, quando legitimè probatur contrarium.pag.*435.
Tertius, *Nunquid iudex abſq; accuſatore poſsit quempiam iudicare.pag.*440.
Quartus, *Vtrúmne iudici liberum ſit pœnam iuris relaxare.pag.*441
QVAESTIO *Quinta, De iuſtitia accuſatoris: Articulos poſsidet quatuor.pag.*443.
Primus, *Anne quiſpiam teneatur alium accuſare.pag.eâdem.*
Secundus, *Vtrúmne neceſſarium ſit accuſationem in ſcriptis exhiberi.pag.*446.
Tertius, *Nunquid accuſatio per tria hæc reddatur iniuſta, quæ ſunt calumnia, præuaricatio & tergiuerſatio.pag.*447.
Quartus, *An accuſator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur.pag.*448.
QVAESTIO *Sexta, De iuſtitia rei: Articulis fulcitur quatuor.pag.*449.
Primus, *Accuſatóne liceat veritatem negare, an non.ibîdem.*
Secundus, *Nunquid accuſato liceat per calumniam ſe defendere.pag.*451.
Tertius, *An reo liceat iudicium per appellationem declinare, nécne.pag.*459.
Quartus, *Vtrùm liceat condemnato ad mortem, ſe quacunque via defendere. pagina.*460.
QVAESTIO *Septima, De iniuſtitia teſtis: Articulis pertractatur quatuor.pag.*465.
Primus, *Vtrúmne teneatur quandoq; homo teſtimonium ferre.pag.eâdem.*
Secundus, *Duorum vel trium teſtimonium, an in iudicio ſufficiat.pag.*467.
Tertius, *Nunquid cuiuſpiam teſtimonium citra eius culpam repellendum ſit.pag.*469.
Quartus, *An non teſtimonium falſum ſemper ſit peccatum mortale.pag.*470.
QVAESTIO *Octaua, De iniuſtitia Aduocatorum: Articulos exigit quatuor.pag.*472.
Primus, *Aduocatus teneatúrne gratis præſtare patrocinium pauperibus in ſuis cauſis. pagina eâdem.*
Secundus, *Vtrúmne meritò ſint aliqui ab aduocationis officio arcendi.pag.*474.
Tertius, *Nunquid aduocato delictum ſit iniuſtam cauſam defendere.pag.*475.
Quartus, *Licitúmne ſit aduocato pretio patrocinari, an non.pag.*477.
QVAESTIO *Nona, De contumelia: Articulis declaratur tribus.pag.*479.
Primus, *An contumelia coſiſtat in verbis. pagina eâdem.*
Secundus, *Vtrùm contumelia, & generaliter conuitium, ſit genere ſuo peccatum mortale.pag.*481.
Tertius, *Nunquid debeat quiſq; contumelias æquanimiter ſuſtinere.pag.*483.
QVAESTIO *Decima, De detractione: Articulos poſtulat quatuor.pag.*484.
Primus, *Anne detractio ſit denigratio alienæ famæ per occulta verba.ibîdem.*
Secundus, *Vtrúmne detractio genere ſuo ſit peccatum mortale.pag.*490.
Tertius, *Nunquid detractio ſit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.pag.*490.

Quartus, Audiens toleransq́ detrahentem an mortaliter peccet. pag. 493.

QVAESTIO Vndecima, De ſuſurratione & deriſione: Articulorum tantùm eſt duorum. pag. 494.

Prior, Vtrùm ſuſurratio ſit peccatum à detractione diſtinctum an non. pag. eâdem.

Poſterior, Anne deciſio ſit ſpeciale peccatum à præcedentibus diſtinctum, atq; adeò mortale. pag. 497.

QVAESTIO Duodecima, De maledictione: Articulis adornatur tribus. pag. 499.

Primus, Nunquid cuipiam ſit licitum alteri maledicere. eadem.

Secundus, An creaturæ etiam irrationali maledicere liceat. pag. 501.

Tertius, Vtrúmne maledictio, peccatũ ſit genere ſuo mortale, idéq; detractione pcius. pag. 502.

TOMI PRIMI FINIS.

Tomus Secundus.

¶ Liber Sextus.

SEXTVS, diſceptat de vſuris & contractibus: in Quæſtiones diſtractus Septem. pagina. 505.

QVAESTIO Prima, De vſura: Articulis exornatur Sex. pag. 506.

Primus, An vſuraria mutuatio genere ſuo ſit peccatum mortale. pag. eâdem.

Secundus, Nunquid ratione mutui aliqua poſſit expeti commoditas. pag. 514.

Tertius, Vtrúmne ratione damni emergentis aut lucri ceſſantis, liceat mutuatori quidpiã vltra ſortem recipere. pag. 521.

Quartus, Quicquid lucri pecunia vſuraria pepererit, ſitne reſtitutioni obnoxium. pag. 525.

Quintus, Licéatne mutuo pecuniã accipere ſub vſura. pag. 533.

Sextus, Nunquidnam Mons pietatis vſurarius ſit. pag. 537.

QVAESTIO Secunda, De generali ratione cõtractus emptionis & venditionis: Articulis enucleatur tribus. pag. 541.

Primus, An contractus emptionis & venditionis ſit reipublicæ neceſſarius. pag. eâdem.

Secundus, Nunquid negotiatio ſit licita. pagina. 543.

Tertius, Vtrúmne rerum pretia, arbitrio mercatorum ſint taxanda. pag. 546.

QVAESTIO Tertia, De iniuſtitia quæ in emptione & venditione committitur: duorum eſt Articulorum. pag. 549.

Prior, Nunquídnam licitè quis poſſit rem pluris vendere quàm valeat. ibidem.

Alter, Anne vitium rei venditæ ſic venditionem reddat illicitam, vt neceſſarium ſemper ſit illud detegere. pag. 553.

QVAESTIO Quarta, De emptione credito pretio: Articulos ſortitur duos. pag. 558.

Vnus, Vtrúmne liceat rem cariùs vendere expectata quàm numerata pecunia. eâdem.

Alter, Anne liceat rem credito cariùs quàm præſenti pretio vendere, quãdo rei dominus non erat tunc venditurus. pag. 562.

QVAESTIO Quinta, De cenſibus: Articulis enodatur tribus. pag. 565.

Primus, An cenſuum emptio ac venditio ſit vſuraria. ibidem.

Secundus, Nunquid cenſus tã temporales quàm perpetui ſint liciti. pag. 570.

Tertius, Vtrùm licita ſit emptio cenſuum cum pacto retrouendendi. pag. 572.

QVAESTIO Sexta, De contractu ſocietatis: Articulis eſt contenta duobus. pag. 575.

Prior, Nunquid contractus ſocietatis ſit licitus. pag. eâdem.

Poſterior, An licitum ſit pecuniam in ſocietatem exponere, ſaluo capitali. pag. 577.

QVAESTIO Septima, De contractu aſſecurationis: Articuli eſt vnius. pag. 579.

Vnicus, Nunquid aſſecurationis contractus ſit licitus. ibidem.

¶ Liber Septimus.

SEPTIMVS, De Cambijs: Quæſtionibus armatur Sex. pag. 582.

QVAESTIO Prima, De cambio in genere: Articulis perficitur duobus. pag. eâdem.

Vnus, Vtrùm ars cãpſoria ſit licita, an nõ. ibidẽ.

Alter, Pluréſne ſint cambiorum ſpecies. pagina. 584.

QVAESTIO Secunda, De cambio minuto: vnicum duntaxat vult Articulum. pag. 586.

Vnicus, Anne minutum cambium ſit licitum. ibidem.

QVAESTIO Tertia, de cambio ratione loci & ratione temporis: ſuſtinet Articulos duos. pagina. 587.

Prior,

Prior, Nunquídnam cambium ratione loci ſit licitum.ibìdem.

Poſterior, Vtrúmne ratione temporis licitum ſit cambij pretium.pag.589.

QVAESTIO Quarta, de pretio ſoluendi numerata pecunia: gaudet Articulo vnico. pagina.591.

Vnicus, An campſori liceat, vt pecuniã in ſuo cambio conſignatã in numerato ſoluat, mercedem aliquam recipere.pag.eâdem.

QVAESTIO Quinta, de nummorum cambio ratione diuerſæ eorum æſtimationis in diuerſis locis aut temporibus: Articulis præfulget quinque.pag.592.

Primus, Vtrùm liceat pecuniam vnius regionis pro pecunia alterius vbi plus valet, commutare, an non.pag.eâdem.

Secundus, An licitum ſit monetarum cambiũ, quæ in diuerſis locis propter copiam & inopiam totius generis monetæ, inæqualis ſunt valoris.pag.594.

Tertius, Nunquid cambiorum pretia inter campſores variari poßint.pag.600.

Quartus, Cambium ad incertámne ſolutionis quantitatem ſit licitum.pag.602.

Quintus, Nunquídnon cambium huiuſmodi, quod intercalatis ac prætermißis primis nundinis in alias ſubſequentes fit, ſit licitum.pagina.603.

QVAESTIO Sexta, De reliquis cambiorum generibus: Articulis finitur duobus.pag.607.

Prior, Vtrùm cambia ad proxima loca eiuſdem regni ſint licita, nécne.pag.eâdem.

Alter, Nunquid cambia quæ licèt ad primas nundinas fiant tempore & loco diſtantes, tamen quo longiùs diſtant pretioſius ſunt, ſint licita.pag.608.

¶ Liber Octauus.

OCTAVVS, De Voto: Quæſtionibus adornatur Sex.pag.612.

QVAESTIO Prima, De ſubſtantia voti: Articulis excolitur tribus.pag.eâdem.

Primus, An votum ſit alicuius rei poßibile, ad quam vi præcepti non tenebamur.ibìdem.

Secundus, Nunquid votum in ſolo voluntatis propoſito perficiatur.pag.615.

Tertius, Votum ſempérne fieri debeat de meliori bono.pag.620.

QVAESTIO Secunda, De voti vigore ac virtute: Articulos vult quinque.pag.630.

Primus, An omne votum obliget ad ſuî obſeruationem.pag.eâdem.

Secundus, Vtiléne ſit expediensq́; vouere. pagina.641.

Tertius, Nunquid votum ſit actus latrîæ ſiue religionis.pag.642.

Quartus, Magíſne ſit laudabile & meritoriũ facere aliquid ex voto quàm abſque illo. pagina.644.

Quintus, Vtrúmne votum per ſuſceptionem ſacri ordinis, perq́; profeßionem religionis, fiat ſolenne.pag.647.

QVAESTIO Tertia, De his qui vouendi facultatem habent: duorum eſt Articulorum. pagina.653.

Primus, An illi qui ſunt alterius poteſtati ſubiecti, vouere poßint.pag.eâdem.

Alter, Nunquid pueri religionis voto ſe poſſint obligare.pag.660.

QVAESTIO Quarta, De diſpenſatione & cõmutatione voti: Articulos capit tres.pagina.664.

Primus, Vtrúmne in voto poßit fieri diſpenſatio.pag.eâdem.

Secundus, Anne ſuper voto ſolenni continentiæ religionis fieri poßit diſpenſatio. pagina.666.

Tertius, Nunquid ad commutationem vel diſpenſationem voti requiratur prælati authoritas.pag.672.

QVAESTIO Quinta, De religionis voto in particulari: Articulos occupat quatuor. pagina.678.

Primus, An religionis votum ad ſtatum perfectionis attineat.pag.eâdem.

Secundus, Nunquid paupertas ad mendicitatem vſq; ad perfectionem vitæ monaſticæ pertineat.pag.686.

Tertius, Vtrùm votum caſtitatis ſit de intrinſeca ratione religionis, an non? pag.690.

Quartus, Obedientiæ votum ſitne de eſſentia religionis.pagina.694.

QVAESTIO Sexta, De voto & continentia ſacerdotum: duobus duntaxat Articulis abſoluitur.pag.696.

Prior, Nunquídnam eccleſiæ decôro & ſtabilitati, ſacerdotale votum cõtinentiæ cõgruens fuerit ac neceſſarium.pag.eâdem.

Poſterior, Sacerdotaliſne continentia ab ipſis ſtatim eccleſiæ incunabulis cœperit, an non? pagina.702.

¶ Liber Nonus.

NONVS, De Decimis ac Simonia: Quæſtionibus ditatur octo.pag.710.

QVAESTIO Prima, De ſacrificio in genere: Articulis fruitur quatuor.pag.eâdem.

Primus, Vtrúmne Deo ſacrificare ſit de lege naturæ.ibîdem.

Secundus, An ſoli Deo ſit ſacrificium offerendum.pag.712.

Tertius, Nunquid ſacrificiorum oblatio ſit ſpecialis virtutis actus.pag.714.

Quartus, Anne vniuerſi mortales ad ſacrificia teneantur offerenda Deo.pag.715.

QVAESTIO Secunda, De ineffabili ſacrificio altaris in particulari: vnum atq; alterum habet Articulum.pag.716.

Vnus, Nunquid ſacroſanctum Sacramentum altaris ſit verè ſacrificium.pag.eâdem.

Alter, An altaris ſacrificiũ pro pluribus oblatum perinde ſingulis ad ſatisfactionem proſit ac ſi dũtaxat offerretur pro vno. pa.720.

QVAESTIO Tertia, De oblationibus & primitijs: Articulos obtinet quatuor. pag.727.

Primus, An homines de neceßitate præcepti ad oblationes teneantur.pag.eâdem.

Secundus, Nunquid oblationes ſolis ſacerdotibus debeantur.pag.731.

Tertius, Vtrúmne oblationes de rebus omnibus quæ licitè poßidentur facere liceat. pag.732.

Quartus, Ad decimarum ſolutionem an homines teneantur.pag.735.

QVAESTIO Quarta, De decimis: Articulo quarto perficitur.pag.737.

Primus, Hominésne teneãtur dare decimas ex neceßitate præcepti.pag.eâdem.

Secundus, An de omnibus teneantur Christiani decimas ſoluere.pag.743.

Tertius, Nunquid decimæ ſolis clericis debeantur.pag.746.

Quartus, Vtrùm clerici etiam ipſi decimis ſoluendis ſint aſtricti, an non? pag.748.

QVAESTIO Quinta, De peccato Simoniæ in genere: duorum tantùm eſt Articulorum. pag.751.

Vnus, An Simonia ſit ſtudioſa voluntas emendi vendendiq́; aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.pag.eâdem.

Alter, Vtrúmne vitium Simoniæ genere ſuo ſit peccatum mortale.pag.755.

QVAESTIO Sexta, De materia Simoniæ: Articulos eſt nacta duos.pag.759.

Primus, An quandoq; licet pro Sacramentis pecuniam ſeu dare ſeu accipere.pag.eadem.

Alter, Nunquid pro ſpiritualibus actionibus dare accipereq́; pecuniam ſit licitũ.pag.766.

QVAESTIO Septima, De Simonia, in ſacerdotijs ac dignitatibus conquirendis. Articulos eſt adepta tres.pag.771.

Primus, An pro ſacerdotijs atq; alijs præbendis quæ ſpiritualibus ſunt annexa, liceat pretiũ percipere.pag.eâdem.

Secundus, Nunquid præbendarum permutatio abſq; Simonia fieri poßit.pag.776.

Tertius, Vtrúmne liceat ſpiritualia pro munere conferre quod eſt vel à lingua vel ab alio quóuis obſequio. pag. 779.

QVAESTIO Octaua, De reſtitutione Simoniæ & pœna Simoniaci: Articulos ſortita eſt duos.pag.784.

Vnus, An quicquid per Simoniam vel datur vel recipitur, ſit reſtitutioni obnoxium. pagina eâdem.

Alter, Nunquídnon Summus Pontifex poßit ſuper pœnis ſimoniæ diſpenſare.pag.793.

¶ Liber Decimus.

DECIMVS, deniq; ac Poſtremus, de ſtatu, ordine, atq; reſidentia Prælatorum, ac de horis Canonicis: Quæſtionibus abſoluitur quinq;.pag.796.

QVAESTIO Prima, De Epiſcopali inſtituto, & iure quo inſtitutum eſt: Articulis contenta eſt quatuor.pag.eâdem.

Primus, Anne epiſcopalis dignitas fuerit in eccleſia ſuper ſacerdotalem neceſſaria.ibîdem.

Secundus, Nunquid epiſcopatus ſit ordo natura ſua à ſimplici ſacerdotio diſtinctus.pa.799.

Tertius, Epiſcopi inter ſe perindéne differãt atq; ipſi à ſimplicibus ſacerdotibus.pag.802.

Quartus, Vtrúmne inſtitutio epiſcopalis dignitatis ſit de iure diuino.pag. 805.

QVAESTIO Secunda, De epiſcopatu optando, ineundo, & conferendo: Articulos ſibi vſurpat quatuor.pag.810.

Primus, Liceátne Epiſcopatum appetere, nécne. pag.eâdem.

Secundus, An Epiſcopatum iniunctum liceat omninò recuſare.pag.814.

Tertius, Nunquid oportet eũ qui ad Epiſcopatũ aſſumitur, eſſe cæteris meliorem.pag.818.

Quartus, Vtrùm epiſcopo liceat cura Epiſcopali deſerta ad religionem ſe conferre. pag.820.

QVAE-

QVAESTIO Tertia, de epiſcoporum reſidentia: Articulos expoſcit quatuor. pag. 823.
Primus, Nunquid epiſcopi in ſuis diœceſibus reſidere iure diuino teneantur. pag. eâdem.
Secundus, Anne reſidentia epiſcoporum iure naturali fundetur. pag. 833.
Tertius, Vtrùm epiſcopi iure humano, hoc eſt põtificio, reſidere teneãtur, an non. pag. 836.
Quartus, Aliqua emergeréne poßit cauſa ob quam liceat epiſcopo à grege ſibi commiſſo abeſſe. pag. 838.
QVAESTIO Quarta, de vinculo & modo quo epiſcopi & ſacerdotes tenentur ſua bona diſpenſare: numero Articulorum quinario concluditur. pag. 847.
Primus, An epiſcopo liceat aliquid proprium poßidere, an non. pag. eâdem.
Secundus, Nunquid epiſcopi mortaliter peccent ſi bona eccleſiaſtica quæ procurant pauperibus non largiuntur. pag. 850.
Tertius, Vtrúmne epiſcopi ac reliqui ſacerdotes verum ac legitimum habeant dominiũ fructuum eccleſiaſticorum qui illos pro ſua portione contingunt. pag. 851.
Quartus, Singularíne iure teneantur epiſcopi præ ſæcularibus diuitibus ad eleemoſynarũ ſubſidium. pag. 862.
Quintus, Nunquidnam eccleſiaſtico ſtatui condecens ſit inter alias poſſeßiones caſtra, vaſallosq́, ac iuriſdictionem ciuilem habere. pag. 865.
QVAESTIO Quinta, quæ nouißima, de clericorum debito officio: Articulis clauditur fœliciter plus minus ſeptem. pag. 869.
Primus, An inter officia eorum qui ſacris initiantur, peculiare, ad quod omnes generatim tenentur, ſit, conſtitutos Pſalmos ſtatis horis perſoluere. pag. eâdem.
Secundus, Nunquidnam congruens ſit & decôrũ vt horæ canonicæ, Pſalmorũ, Hymnorumq́, alio cantu pſallantur. pag. 878.
Tertius, Vtrúmne tam illi omnes qui ſunt ſacris initiati quàm qui titulum habent eccleſiaſtici ſacerdotij, ad horas dicendas teneantur. pag. 882.
Quartus, Anne ordo & modus ſit aliquis perſoluendo diuino officio neceſſarius, nécne. pagina. 886.
Quintus, Ad ſoluendum canonici diuinum officium, requiratúrne attentio. pag. 890.
Sextus, Epiſcopus & clericus id facere prætermittens quod facere tenetur, ad reſtitutionẽ aut præbendæ aut fructuũ obligetur, nécne. pag. 895.
Septimus, isq́ poſtremus, qui omnibus finem ac colophônem imponit, Nũquid religioſi creati epiſcopi, ad obſeruantias regulas teneantur, an ſecùs. pag. 900.

Indicis Prioris, qui Librorum, Quæſtionum, & Articulorum, Finis.

Errata, quæ nonnihil lectorem remorari poterant, fidei diligentięque noſtræ argumentum futura, ita eradũtor.

Pagi.	col.	linea,	legendum,
5	1	à ſummo.11.	vindicat.
8	2	à ſummo.4.	conformari.
12	2	ab imo.5.	neque reſpublica.
14	1	à ſummo.21.	C.de legib. & conſt.
25	1	à ſum.20.	communis eſt.
39	2	ab imo.9	cohibeat.
41	2	ab imo.4.	diſtinct.4.
29	1.&.2.		ſyntereſis.
48	1	ab imo.14.	coërcendam eſſe.
54	1	ab imo.2.	leges humanæ.
56	1	ab imo.24.	ad culpam.
56	2	à ſum.11.	comminatio.
57	1	à ſum.26.	indicium ſit.
59	2	ab imo.2.	de pœnis, lib.6.
64	2	à ſummo.15.	c.cùm ſecundum.
65	1	à ſum.2.	in.d.c.cùm.
69	1	à ſum.16.	ff.de legibus.
77	1	à ſum.11.	extiterit lex.
80	2	ab imo.17.	quæ à ſuo.
99	2	ab imo.3.	ac territamenta.
107	1	à ſummo.25.	quatuor primæ.
149	1	ab imo.20.	tis motu.
169	2	à ſummo.26.	1.2.q.105.
192	1	ab imo.15.	iuſtificari.
224	1	à ſummo.20.	extortum.
234	2	à ſum.17.	indicia non.
238	1	à ſum.1.	l.Iulianus verùm.
238	1	à ſummo.19.	de conceſſ.præb.
245	1	à ſum.25.	Oligarchîa.
246	1	à ſum.29.	tolle, in vniuerſum, ac lege, voluntaria ſpontaneam.
256	1	ab imo.4.	ſine dimi. conf.
281	2	à ſummo.5.	conſumptibilibus.
285	1	à ſum.22.	brutę aũt animãtes
298	2	à ſum.3.	Inſti.de rerũ diuiſi.
303	2	à ſum.19.	&.C.de.
319	2	ab imo.25.	eſſet contraria.
331	1	à ſummo.2.	connumeratur.
335	1	à ſum.7.	correptionis.
352	1	ab imo.6.	deeſt verbum, oues:
361	2	ab imo.3.	iniuſtè.
378	1	ab imo.28.	externo.
388	1	à ſummo.12.	vulgarium.
416	1	ab imo.8.	meliùs.
423	1	ab imo.10.	vetuſtiſsimum.
447	1	à ſummo.22.	l.abſentem.C.de.

Pagi.	col.	linea,	legendum,
478	2	ab imo.3.	cuia intereſt.
483	1	à ſummo.8.	obloquentis.
485	2	ab imo.11.	dignum.
487	1	à ſummo.23.	muto.
496	1	ab imo.26.	fortè, famam.
550	1	ab imo.4.	meum ſolum.
556	2	à ſummo.22.	Hoc autem.
556	2	ab imo.7.	vel vitrum.
574	2	ab imo.22.	magnus.
575	2	ab imo.20.	capitali.
588	1	ab imo.2.	fortè, ĩpurũ reddit.
596	2	à ſummo.12.	Haud enim.
602	1	à ſum.2.	fortè, q̃ in cõſciẽtia.
613	2	ab imo.25.	denotare. & linea. 26. tolle, ab.
620	1	ab imo.14.	debeat.
Ibid.	2	ab imo.22.	ſit.
622	1	à ſummo.13.	promiſſorium.
623	2	à ſum.22.	nos habet.
624	1	à ſum.4.	propriè.
625	2	ab imo.28.	fortè, iniuſtum.
627	1	à ſummo.26.	reſpondetur.
630	2	ab imo.10.	explorare hîc. & li. 16. Eſt igitur.
634	1	à ſum.29.	Reſpondet.
Ibid.	1	à ſum.4.	fortè, vouentis.
Ibid.	1	ab imo.12.	c. cùm locum.
Ibid.	2	à ſum.29.	tolle, non.
636	1	à ſum.11.	in qua.
Ibid.	1	ab imo.8.	Alias.
637	2	ab imo.1.	ſtatum.
646	1	à ſum.25.	fortè, liberalitas.
662	2	ab imo.21.	quantam.
669	1	à ſum.8.	poſſet.
699	1	ab imo.16.	deuouerit.
707	2	à ſum.16.	audire.
740	2	à ſum.2.	Hæ ſunt.
Ibid.	2	à ſum.18.	facientes.
748	2	ab imo.6.	fortè, temporalis.
755	2	à ſum.17.	tamen vitioſitas.
775	2	à ſum.22.	nutu.
762	2	à ſum.4.	titulares.
776	1	ab imo.11.	cui beneficium.
818	1	à ſum.6.	metum.
824	1	ab imo.12.	dele, aurum.
832	2	ab imo.17.	Imò verò, vt iam.

FINIS.

INDEX ALPHABETICVS librorum decem de Iuſticia & Iure Fratris Dominici Soto. Numerus paginam indicat: A. columnam priorem, B. verò poſteriorem.

A

ABigeatus, furtũ de grege diſperſo. 417.b.

¶ Abrahã non ſuo merito, ſed Dei miſericordia electus eſt vt inde Chriſtus originem duceret. 90.b.

Abrahã & Saram probabilius eſt fuiſſe fratres quàm fratrueles. 120. a.

¶ Abrenuntiatio ſæculi non ſolùm diuino iure exiſtit, per Chriſtum cõſtituto, verũ ex iuris naturalis viſceribꝰ depromit̃. 683.a.

¶ Abrogatio quid ſit: & vtrũ differat à diſpẽſatione & irritatione. 79.a.

¶ Acceptio perſonarũ nomen eſt apud ſacros interpretes latinitate donatũ: quod & reſpectus perſonarum dicitur. 250.a.

Acceptio perſonarum eſt iniuſtitiæ crimen quo in diſtributione non cauſæ ad rem pertinentis, ſed perſonæ ratio habetur: quod ideo genere ſuo mortale crimen eſt. ibìdem.b.

Acceptio perſonarum non eſt qualitatem perſonæ conſiderare, quæ eius vel meritũ vel crimen auget. 251.a.

Acceptio perſonarum in ſpiritualibus genere ſuo grauius eſt quàm in temporalibus. 253. b.

Acceptio perſonarum tunc præ ſe fert manifeſtarium crimen quãdo idoneo prætermiſſo eligitur indignus. 254.b.

Acceptionis perſonarum crimen dum magiſtratus indigno confertur ad reſtitutionem obligat quæ facienda eſt populo. 267.a.

Acceptio perſonarum ſæpe in iudicijs dicendis committitur. 272.a.

Acceptionis iniuſtæ pœnam nemo ante cõdemnationem pẽdere tenetur. 351.b.

Acceptionis cauſa nouem modis poteſt aliquis eſſe. 373.a.

Acceptio rei trifariàm conſideratur & dupliciter contingit: ſcilicet directè & indirectè. ibìdem.b.

¶ In actione praua aliter ratio mali cõſideratur quàm culpæ. 370.a.

¶ Actus ſtudioſus bifariàm cẽſetur eſſe alicuius virtutis. 643.a.

Accuſare quis & quando teneatur. 443.b. & 444.a. & b.

¶ Accuſare, excõmunicatis & infamibus eſt ſemper prohibitum, licèt dum crimen eſt reipublicæ pernicioſum, denuntiare tenentur. 446.a.

Accuſare ſubditi ſuos maiores prohibentur & clerici in cauſa ſanguinis. ibìdem.

Accuſationis forma eſt vt in ſcriptis fiat. ibìdem.b.

Accuſatio tribus vitiatur, nẽpe calũnia, præuaricatione, & tergiuerſatione. 447.b.

Accuſatorem qui non habet, ab honoribus prohiberi non debet. 440.b.

Accuſatore manifeſtarium crimen non indiget. 441.a.

Accuſatoris vicem habent infamia, & indicia, & clamoroſa inſinuatio. ibìd.b.

Accuſatore opùs non eſt vbi iuridica adeſt denuntiatio, ſicut neque in fraterna correptione. ibìdem.

¶ Adã fuit princeps eo iure quo primus parens, atque adeò totius orbis dominus. 298.a

Adæ præuaricatione omnes pœnam mortis incurrimus. 19.b.

¶ Admonitio nulla requirit̃ cùm alicui de re propria accuſare incumbit. 445.a.

Admonitio neceſſaria eſt, etiam ſi crimẽ reipublicæ ſit peſtiferũ: quando quis omni procul dubio certiſsimus ſit per ſuã admonitionem emendandum fratrẽ ceſſandum quàm publicum damnum. ibìdem. alioqui in eiuſdẽ magnis ſceleribus cõtra

publicum

publicum bonum reipublicæ abſque vlla admonitione ad iudicialē ſeu accuſationem ſeu denuntiationem procedendum. ibîdem.b.

℄Adultera quæ falſam prolē marito ſupponit, quando teneatur ſe prodere nè legitimos filios hæreditate defraudet. 371.a. Et vtrùm teneatur cum periculo mortis. ibîdem.b.

Adulterinus filius non ſemper tenetur matri credere, & ab ſe hæreditatem abdicare. ibîdem.

Adulter qui ex aliena vxore prolem ſuſcepit quam ipſa marito ſuppoſuit, non tenetur rigore iuſtitiæ eidem marito ad reſtitutionem. ibîdem.

℄Aduocādi potentia ſiue in ſenſu interiori ſiue exteriori carens, neutiquàm patrocinari poteſt. 474.b.

Aduocatorum iniquiſsimus vſus impingentium teſtibus crimina quæ neque ſuſpicantur. 470.b.

Aduocati falſa crimina teſtibus impingentes præter illam quam perſonæ irrogant, reipublicæ quoque iniuriā inferunt. ibîd.

Aduocatus non ſemper cauſæ pauperū gratis patrocinari tenetur. 473.a.

Aduocatus etiam citra extremam neceſsitatem tenetur præſtare pauperi patrociniū in graui & vrgenti de ſuperfluo, tam eius poſsibilitate, quàm pauperis neceſsitate penſata. ibîd.b.&.474.a.

Aduocati requiſita dignitas. ibîdem.

Aduocatus qui ſciens iniuſtam cauſam defendit, & mortaliter contra iuſtitiam peccat, & ad reſtitutionem tenetur. 475.b.

Aduocato quouſque licitum ſit dubiam & infirmiorem cauſam defendendam ſuſcipere. ibîdem.

Aduocatus clientis cauſam an prodere debeat, nécne. 476.b.

Aduocato licitum eſt ſuum patrociniū pretio æſtimare, ſed tamen per improbitatē aliquid vltra modum extorquens, mortaliter cōtra iuſtitiam peccat. 477.a. &.b.

Aduocatorum pretium duplex. ibîdem.

Aduocatorū improbitas immoderata quæ ſit. 478.a.

Aduocatus de litis quota aut de certa quantitate ſub conditione victoriæ paciſci nō poteſt, ſed de certa quantitate, in vtrāuis partem cauſa euaſerit. ibîdem, &.b.

Aduocati teſtis & iudicis diſcrimen quantum ad recipiendam mercedem. ibid. b.

Aduocationem excellentia dignitatis aut orbitas aliqua reddit indecentem, niſi adſit neceſsitas. 474.b.

Aduocationis officium qui abſque vlla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret, non eſſet à mortali culpa immunis. ibîdem.

℄Affirmatio omnis negationem includit, non è conuerſo. 113.a.

℄Agere contra conſcientiam, intrinſecè eſt malum. 439.a.

℄Aggreſsio quando ſit, quandóve defenſa, arbitrio prudentis diiudicandū eſt. 403.a

Aggreſſorem occidere licet eligendo tanq̃ medium eius mortem, dum modò ſit neceſſarium. 401.b.

Aggreſſorem occidere tenetur inuaſus quādo ipſemet eſt reipublicæ neceſſarius. 404.a.

Aggreſſorem occidere non poteſt inuaſus quando aggreſſor eſt reipublicæ neceſſarius. ibîdem.

Aggredi & prçuenire hoſtē, ſcelus eſt. 402.b

℄Ambroſij factum vt ſe infamaret nè eligeretur in epiſcopum. 294.a.

℄Amicitia pecunia nō æſtimatur, ac ſubinde in mutuo illam conquirere nō eſt vſura. 515.b.

Amicitiam turpem in mutuo intendere, nō eſt vſura. 516.a.

Amicitia præſtantius bonum eſt quàm fama & honor. 455.b.

Amicitia, fama, & honor, non ſunt virtutes neq; ſpūalia bōa, ſed virtuti agnata. 496.a

Amicitia quæ de bono honeſto proficiſcitur, verè eſt amicitia: quæ verò de vtili & delectabili, ſecundùm quid. ibîdem.

Amicitia finis eſt famæ & germanior virtuti quàm illa. ibîdem.

Amicitiam aliquorū diluere, vt ipſe expulſi loco, in alterius ſeſe inſinuet amicitiam, ſi illum non infamet, non eſt peccatum. 496.a.&.b.

℄Andabatarum pugna. 390.a.

℄Anima in corpus habet principatum dominicum. 279.b.

℄Animalia bruta homini in multis deſeruiunt. ibîdem.

℄Antichriſti tyrannide defecturi non ſunt Chriſti proceres, qui pro fide atrociſsimas mortes oppetent. 177.b.

Antiſtitē appetere eum qui eccleſiæ eſt magis idoneus, laudabile eſt, etiā cum formidine aduerſæ valetudinis. 818.a. vide, Eps.

℄Apo-

❡Apollonia quòd ſe in rogũ coniecerit excuſatur.396.a.
❡Apoſtoli ſinguli habebant iuriſdictionem in vniuerſum Chriſtianorũ orbem.803.b.
Apoſtoli à Chriſto fuère ordinati epiſcopi. 805.a.
Apoſtoli docuerunt familiam Chriſtianam omnem veritatem ad ſalutem neceſſariã. ibidem.
Apoſtolis ratione ſtatus conſilia neceſſaria erant.189.a.
❡Appellare ad legitimũ iudicẽ licitũ eſt ei qui iudicis grauamine premitur.459. a.
Appellans ad iudicem infidelem, excommunicetur.ibid.b.
Appellare ad ſuperiorem cauſa repellendæ aut differẽdæ iuſtitiæ,iniuſtum eſt & iniquum.ibidem.
Appellandi vſus in religionibus pernicioſus.ibidem.
Appellare antiquitùs non licebat niſi intra biduum aut triduum:modò verò indultũ eſt tempus decem dierum.460. b.
Appellare tertiò ſuper eodem articulo, interdictum eſt.ibidem.
Appellare tertiò Romæ, iam introductum. ibidem.
Appellare à quocunque iudicis verbo, ſtylus eſt nocentiſsimus & intolerabilis. ibidem.b.
❡Ars campſoria.vide Cambiũ & Campſoria ars.
❡Archiepiſcopus ex officio habet ordinare epiſcopos.805.a.
❡As dicitur omne totum quod in duodecim vncias diuiditur.513.a.
❡Aſſecurationis contractus omninò eſt licitus.314.b.&.580.a.
Aſſecurationis contractus multis modis vitiatur.580.a.
Aſſecurationis contractus etiam in alijs rebus quàm in mercibus licitè fieri poteſt. ibidem.
Aſſecurationis cõtractus cum ſocio celebratus quo aſſecuratur ſors illi in ſocietatem tradita,vſuram ſapit.578.b.
❡Aſtrologi falſa ſæpe vitia hominib⁹ inferẽtes ferẽdi non ſunt:ſed tanquàm publici infamatores, eſſent in vltimas cruces adigendi.488.a.&.b.
❡Aethiopum ſeruitus quomodò illicita. 289.a.vide,Seruitus.
❡Auaritia duplex eſt. 314. b. ſed latiùs 861. a.
❡Audacia apud ſenſuales homines pro indicio fortitudinis reputatur: & ideò fit vt dum facinoribus perpetrandis adhibetur,minùs de illa homines pudefiant. 432.b.
❡Auferre alicui quippiam, ſtat dupliciter. 355.a.
❡Auium tres ſunt differentiæ.354.a.
Auium venatio quarum ſit permiſſa. ibid.

B

BEatæ, quas ſic appellamus, votum ſolennẽ emittunt quæ clauſurã ſeruant: non aliæ. 692.a.
❡Bellum ex vtraq; parte non eſſe iuſtum niſi forte ignorantia adſit. 461. a. b. & 400.b.
Bellum ex triplici capite iniuſtum eſſe poteſt.430.a.
Belli publici ſubditi num cauſas inquirere debeant.422.a.430.b.
Bellandum vt in pace viuatur.11.a. &.219. b. &.400.b.
❡Benedicere irrationales creaturas,contingit in ordine ad hominem.502.a.
Benedicere Deo quid ſit.500.a.
Benedictio per ſe propriè in ſolam poteſt ferri rationalem aut intellectualem creaturam.501.b.
Benedictionis relatio irrationalium creaturarum in hominem,tribus modis conſideratur.502.a.
Benedictionem vulgò poni imprecatio eſt. 500.a.
Benedictio vendi non poteſt.775.b.
Benedictio ad profeſsionem non ſemper eſt neceſſaria.649.a.
Benedictio terminorum,campanarum,&c. 502.b.
❡Beneficia ciuibus & qui inde ſunt oriundi diſtribuere,æquum eſt: etſi extranei præſtantiores meritis aliquando inueniantur.258.b.
Beneficia non ſunt conferenda pueris. 262. b.
Beneficia plura habere talib⁹ poteſt ornari circunſtantijs vt licitum ſit.273.a.
Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit.272.b.15.b.

Beneficia eccleſiaſtica non dantur prælatis vt præmia quia boni ſint,ſed vt bene prę ſint.825.b.&.834.a.b.

Beneficia plura citra diſpenſationem quæ poſsint obtineri, & quæ non.264.b. & 255.a.

Beneficia quæ reſidentiam requirunt etſi curam non habeant animarum,non debent eidem coarceruari.265.a.

Beneficia quæ curam habent animarum nō poſſunt tutò in conſcientia plura poſsideri.ibîdem.

Beneficiorum mutatio aſcenſus gratia, vitanda.257.b.

Beneficiorum dominus non eſt Papa.260.a. &.758.Vide,Papa.

Beneficium reſignans vt indigno conferatur,peccat.261.b.

Beneficium propter officium datur. 253. a.

Beneficium poſsidentis iniuſta ſententia, reſtitutioni eſt obnoxius.238.a.

Beneficium quod ſit ſpirituale, quod verò minimè.747.a.

Beneficium curatum nō annectendum monaſterijs.748.a.

¶ Bigamus cur irregularis.57.b.

¶ Blaſphemia eatenùs nefanda eſt quòd hac fortè de cauſa Deus in lege eam non nominauit.140.b.

Blaſphemia Deo vindicanda relinquitur. 49.a.

Blaſphemiæ prohibitio.128.b.&.138.a. 491.b

Blaſphemo lingua abſcinditur.412.a.

Blaſphemia furto grauior.421.b.

Blaſphemus quando ſit detractor vel deriſor.481.b.&.498.a.

Blaſphemus quando ſit creaturis maledicens.502.b.

¶ Bonum dupliciter dicitur ſimpliciter bonum.213.b.

Bonum commune priuato præſtat. 78. b. 815.b.&.816.a.

Bonum nomen melius diuitijs multis.345.a

Bonum intellectus quomodò præſtat voluntatis bono.235.b.

Bonitas quid ſit.203.b.&.235.a.

Bonus paſtor quo pacto animam ſuam pro ouib⁹ ſuis ponere debeat. 839.a. vide,Eps.

Bonus vnuſquiſque ſemper præſumitur,niſi oppoſitum probetur : quando res non vergit in detrimentum alterius.470.b.

Bona eccleſiaſtica quare prohibeantur alienari.310.b.

Bona eccleſiaſtica quo anno partita ſint. 854.a.vide,Diuiſio.

Bona eccleſiaſtica multa ſunt in titulum ſæcularem tranſmutata.860.b.

Bona eccleſiaſtica in titulum ſæcularem tranſlata, pauperibus non ſunt obnoxia. 861.a.

Bona eccleſiaſtica eſſe pauperum quomodò intelligatur.861.b.

Bona animæ triplicia.334.a.

Bona animæ quæ poſſunt & debent reſtitui.334.a.

Bonorum animæ diuiſio.ibîdem.

In bonorum temporalium defenſam licet latronem occidere.404.b.

Bonorum noſtrorum triplex eſt genus.293. a.243.a.&.291.a.681.b.

Bona incerta authoritate Papæ pauperibus addicta ſunt.363.b.

Bonorum præceptio non tam latè patet q̄ malorum prohibitio.113.b.

¶ Bulla nulla diſpenſat circa religionem & caſtitatem.676.a.

Bullæ irregularitatem non tollunt.393. a.

Bullæ cruciatæ compoſitio.363.a. &.364.a.

C

Calumniator eſt qui vel falſum crimen imponit,vel occultū in iudicio ꝓpâlat.447.b.

¶ Cambire cambium. 582.a.

Cambium quid ſit. 582. & quomodò ab arte campſoria ſeu nummularia differat.583.a.

Cambiorum plura mala. ibîdem. b. &. 589. a.&.b.

Cambij multiplex conſideratio,& quomodò à cæteris cōtractib⁹ differat : & de eius diuiſionib⁹,& de Cābio ſiccò.584.a.&.b.

Cambiorum formæ & modi ad tria capita reducuntur.585.a.

Cambium minutum quomodò licitum & quomodò illicitum . ibîdem . b. & . 587. a.&.b.

Cambium per literas. 585.a. & latiùs. 588.a.

Cambium per literas in quo tranſmiſsio pecuniæ re vera non fit,iniquam vſuram cōtinet.589.a.

Cambire diuerſas monetas ſecundùm metalli naturam,etiam ſi parum aliquid ſupra valorem ſignati numiſmatis recipiatur,

tur,iniquum non eſt.586.b.
Cābire numiſmata, qua ratione numiſmata ſunt,nonnullo ab alterutra parte conceſſo alteri pretio,licitum eſt.585.a.& hoc etiam inter priuatas perſonas. ibid.a.b.
Cambire an liceat nummos eiuſdem ponderis & numeri, valoris tamen diuerſi in diuerſis regionibus.592.b.
Cambire pecuniam inferioris gradus auri vel argenti cum alia ſuperioris, citra compenſationem,iniquitas eſt.593.a.
Cambire monetam hac lege etiam ſi tempore ſolutionis auctus fuerit valor, ſecundùm priorem valorem pēdatur,vſura eſt. ibidem.
Cambire ita vt eadem pecunia reddatur vbi plus valet:minimè licet.593.b.
Cambire pecuniam ab vno in alium locum habito reſpectu copiæ vnius loci,atq; inopiæ alterius,licitum eſt:modò tēporis ratio nulla habeatur.597.a.598.a.
Cambium ratione temporis licitum eſſe nō poteſt.590.a.604.b. Neque ibi eſt aliqua ratio lucri ceſſantis.605.a.
Cambium duarum rerum in diuerſis exiſtētium locis,neutiquàm fieri licet ſi pluris in vno q̃ in altero æſtimetur. 594. a.
Cambij pretium legitimè variat abundantia vel raritas pecuniæ.601.a. & etiam frequentia & raritas indigentium.602.a.
Cambium ad incertam ſolutionem etſi aliquo modo licitum ſit, non tamē tutum. 602.b. 603.a.606.
Cambij legitima ratio. 606.b.
Cambia an ad proxima loca eiuſdem regni ſint licita.607.b.
Cambiendi mos Luſitanorum & Caſtellanorum.609.b.
Campſoriæ artis radix & initium vnde.591.a.
Cāpſor qui Metinæ pecunias numerat, iuſtè cum lucro illas Romæ recipit, etiam ſi ipſi cāpſori expediret illuc aſportare. 588.b.
In campſore induſtria pluris valet quàm labor:imò ſine labore multoties pretiū recipit.589.a.
Campſori licitum eſt aliquid recipere vt pecuniam in ſuo cambio conſignatam in numerato ſoluat.591.b.non tamē vltra id quod lege taxatum eſt.592.a.
Campſor dominium pecuniæ in illum cui dat transfert.600.a.
Campſori nullo modo licet ob nundinarū intercalationem & prætermiſſionem pretium recipere. Imò neq; propter illud tēpus quod inter cambium interſtet & proximorum nundinas.604.b.606.b.
Campſor ratione lucri ceſſantis nihil recipere poteſt.605.a.
Campſorum miniſtri quomodò ſint in culpa,& ad reſtitutionem teneantur. 610. b. &.611.b.
Cantus eccleſiaſtici non ſtudij ſed diuinæ laudis gratia inſtituti.74.b. vide,Horas.
Capellaniam ſtatuere ad celebrandas Miſſas pro infidelibus,error eſt.726.b.
Capituli,nauigāti.de vſuris.optima explicatio.262.b. & aliorū capit.vide,Expoſitio.
Carcerum effractoribus pœna capitis decernitur propter præſumptionem illatæ vis.463.a.
Ad carceres condemnati,tenentur ibi manere & non fugere niſi immineret periculū mortis vel corporalis ſupplicij.ibi.b.
Ad carceres & ad mortem ſimul condemnari nullus iuſtè poteſt.ibid.b.
In carcere ſpectare mortē aliquando tenentur martyres ob confeſsionem fidei.ibid.
Carceres quare adinuenti.415.a.
Carcer perpetuus morti æquiparatur.415.b
Carceri mancipare quempiam niſi reipublicæ aut principi non licet.415.a.
Cardinalis epiſcopali fulgens dignitate potius tenetur eſſe præſens ſuæ eccleſiæ quàm Romæ.264.a.
Cardinalibus inhibitum eſt nè fiant epiſcopi.841.a.
Celare vitium rei & tacere, maximè differunt. 555.b.
Cenſus quid,& vnde dictus.565.b.
Cenſus bifariàm conſtituitur. Alius enim eſt reſeruatiuus: & alius conſignatiuus. 566.a.
Cenſum realem fructuariumq; vnuſquiſq; poteſt in ſua bona conſtituere, dummodò ſint libera,non ſolùm via donationis, verùm etiam venditionis.566.b.567.a.
Cenſus realis annexam habet perſonalem obligationem.568.a.imò bona ſuper quę cenſus conſtituitur rationē ſolū habēt pignoris & hypothecæ.ibi.b.&.569.a.
Cenſus realis non ſolùm conſtitui poteſt ſuper certis ſignatiſq; bonis, verùm & ſuper indefinitis:imò & ſuper re cuius fru-

ctus cenſum non adæquant.568.b.
Cenſum realem emens non fructus rei obligatæ emit, ſed ius exigendi cenſum. ibid.
Cēſum perſonalem, vtpote quem venditor ſupra ſuam conſtituat perſonam, iuſtè quiſq; emere poteſt.568.a.
Cenſus perſonales & ſuper incertis bonis etiam non fructificantibus conſtitutos, Extrauagantes Martin. & Calix. non damnant.569.b.
Cenſum pecuniarium iure etiam quiſque poteſt ſuper ſuis facultatibus cōſtituere, non ſolùm donationis forma, verùm etiā venditionis.567.a.
Cenſus ſuper vſum pecuniæ conſtitui poteſt.ibidem.b.
Cenſus pecuniarij temporales temporis certi cuius penſio maioris valoris eſt quàm ſit pretium, ſuſpecti ſunt & relegandi. 572.a.b.
Cenſus perpetui non modò licitè emuntur, verùm in illis minor eſt vſuræ ſuſpicio q̃ in temporalibus.570.b.
Cenſus perpetui obligatio quando cenſus conſtitutus fuit ſuper incertis & indefinitis bonis ad hæredes pertinet: ſi verò conſignatus fuit ſuper certa re, non niſi re illa permanente: qua perempta hæredes ampliùs non tenentur.571.a.
Cenſus temporales licitè emuntur.571.a.
Cenſus vitalitius licitus. 572.b.
Cenſus redimibiles licitè emuntur: appoſita conditione vt non membratim & per partes, ſed totum ſimul redimatur.574.a.
Cenſum emere cum pacto retroemendi, nequaquàm fas eſt: puta obligando venditorem vt eundem redimat eodem pretio vel minori.573.a.
Cenſum emere cum pacto retrouendendi, licitum eſt.ibid.
Cenſum emere cum pacto retrouendendi conſtituto tempore, tam illo ante quod non ſit venditori redimendi facultas, q̃ illo citra quod ſi non redimatur, nulla fiet vltrà redimendi facultas, ſed cenſus maneat perpetuus, licitum eſt.ibid.b.
Cenſus quod pretium dicatur iuſtum.ibid.
Cenſum multæ conditiones iniquum reddunt.ibidem.
Ceremonia vnde dicatur.97.a.
Ceremonialia ac iudicialia præcepta per quā illationem à iure naturali deſcendāt. 113.a.
Ceremonialia legis opera non conferebant gratiam ſicuti noſtra.132.a.b.
Ceremonialia præcepta & iudicialia quare ad decalogum non pertineant.134.b.
Ceremoniæ veteris legis quæ ad Dei cultū pertinebant, Chriſtum & eius legem figurabant.151.a.
Ceremonias veteris legis multiplices fuiſſe condecens fuit: quæ ad quatuor capita reducuntur.151.b.
Ceremoniæ omnes veteris legis quæ ex debito fine ducebant ſuas cauſas, literalem & myſticum ſenſum habebant. 153.a.
Ceremoniæ & ritus apud omnes gentes ſemper fuēre ad diuinum cultum ratione naturali magiſtra.155.a. Quinimò multi proceres fuēre inter gentes quibus ſuper naturalem inſtinctum diuinus radius affulſit.156.a.
Ceremoniæ veteris legis à ſolis carnis ſordibus corpus emūdabant.156.a. cuius emūdationis ratio potiſsima erat in noſtro myſterio poſita.ibid.b.
Ceremoniæ veteris legis an in Chriſti morte ceſſauerint.157.a.
Ceremonias legis veteris nullo modo licet poſt euangelij promulgationem obſeruare.158.a.
Ceremonialia obſeruando quomodò fuerit Petrus reprehenſibilis.164.b.
De ceſſatione legalium diſsidium Augu. & Hierony.158.b.
Ceſio ſyluæ vetatur in bonum reipublicæ.352. b. vide, Ligna, Sylua.
Cædens ligna in nemorib⁹ alienis furtim quando teneatur ad reſtitutionem.352. a.
Cedere bonis quando liceat.381.b.
Circuncisio non conferebat gratiam vi ſacramenti, ſed per fidem quam populus proteſtabatur. 132.b.
Charitas quid ſit. 121.a. ad præceptum charitatis requiſita.473.a.
Charitatis actus bifariàm conſiderantur. 124.a.
Charitatis actus vt ſingularis virtutis eſt, cadit ſub ſingulari præcepto.ibid.
Charitatis actus vt eſt vniuerſalis modus omnium virtutum non cadit ſub præcepto.ibidem.
Charitatis lex iuxta diui Tho. ſententiam ſtatim obligat cùm quis limen rationis ingreditur.126.a.
Charitas cùm ſit omnium aliorum præceptorum

ceptorum finis quare aſtruatur vt ſingulare præceptum.125.126.a.b.
Charitatis pręcepto occurrente tenemur cũcta quę tunc facimus in Deum referre vt in finem ſuprà naturalẽ.127.a.
Charitas nõ eſt titul⁹ rerũ poſſeſſarũ.287.b.
Charitatis pceptũ dupliciter impleri.614.b.
Charitatis lex & ordo qñ nos obliget.403.b
Chriſtus vt homo non eſt rex poteſtatis ſæcularis.301.a.
Chriſtus idem regnum quo functus eſt ipſe reliquit vicario ſuo Papę.ibid.
Chriſtus ſecundũ quod homo iure redemptionis eſt rex regni cœlorum.300.b.
Chriſtus caput eccleſiæ ac perinde omnium munerũ eccleſiaſticorũ exemplar. 798.b.
Clericus in quantum clericus nullas tenetẽ ſoluere decimas.748.b.
Cleric⁹ qten⁹ ſęculari iure terras poſsidet ſęculares debitor eſt decimarũ. ibi. &.75.a.
Clerici poſſunt recipere ſtipẽdium ſubſtentationis.761.a.
Clericus diues poteſt paciſci de ſtipendio ſubſtẽtationis cùm non eſt lege conſtitutum.771.b.
Clericus non eſt ſimoniacus cùm tantùm diſtributionum gratia diuinis intereſt, peccat tamen grauiter.768.a.
Non omnis clericatus vſq; ad primam tonſuram eſt de iure diuino.772.b.
Clerici quatuor generibus bonorum tẽporalium fruuntur.853.a.
Clerici in naſcenti eccleſia cœperunt in cõmuni viuere.ibid.b.vide,epiſcopus.
Clerici licèt aliundè victum habeant idoneum poſſunt tamen de bonis eccleſiaſticis viuere.872.a.
Clericorum multa ſunt obſequia quib⁹ ſua ſtipendia merent.
Clerici denuntiare poſſunt in cauſa ſanguinis cum proteſtatione.&c.446.a.
Clericis quare non licet malefactores occidere & quo iure.391.b.
Clerici qui dicantur.ibid.
Clerici qui petunt bonorũ ſuorũ reſtitutionẽ in iudicio dũmodò proteſtentẽ ſe id nõ facere ad vindictã & ſanguinis effuſionẽ non incurrunt irregularitatem, licèt malefactores occidantur.49. b.
Clericorum votum caſtitatis,vide,ſacerdos.
Cognitio diuinorũ in ſeipſis ſoli Deo & beatis cõpetit:nobis verò non ſic quo loco genuina Pauli loca explicantur optimè.23.b.
Commutationũ alia volũtaria,alia iuolũtaria.246.a.
Cõmutationis nomẽ non ſimplicẽ dationẽ, aut receptionẽ importat ſed dare vt recipiant, recipere vt reddant. 246.a.
Cõmutatio volũtaria ſpontaneã quãdam & voluntariã actionem tam ex parte offerẽtis q̃ recipientis importat.246.a.
Cõmutatio inuoluntaria, inuoluntariã ſupponit actionem ex parte patientis quàm auferentis.246.a.
Commutationes inuoluntariæ diuiduntur & in eas quæ occultè & ignorante domino per fraudem fiunt & eas quæ per violentiam manifeſtè.246.b.
Commutationes voluntariæ per ſua quoq; membra ſubſecantur. 246.b.
Compenſatio quę ſit facienda pro vita ablata.337.b.
Cõpẽſatio in fama optimè poteſt fieri.346.a
Communes debent eſſe res quantũ ad vſus per miſericordię & liberalitatis benignitatem,297.b.
Communitas rerũ triplex eſſe poteſt. ibi.a.
Commodatum & mutuũ quo pacto diſcriminẽtur. 370.a.
Concilij Apoſtolorum, Actuum.15.explicatio.ibid.a.
Concluſio practica quò eſt ſingularibus vicinior eò minùs habet certitudinis.35.b.
Condemnato ad mortem licet fugere & ſe ab impedimentis expedire.462.a.&.b.
Condemnato ad mortem iuſtè non licet inſtrumenta cõferre vt ſe vinculis expediat & fugiat.ibid.b.
Condemnatus iuſtè vt fame pereat poteſt abſtinere à cibis ſibi oblatis cõtra voluntatem iudicis.464.a.
Condẽnato à legitimo iudice iuſtè & iuridicè non licet ſe defendere.461.a.
Cõdẽnato iniuſtè fas eſt iudici reſiſtere vbi tamẽ non ſcãdalum daret ex quo grauis perturbatio timeretur.ibid.a.
Cõdemnat⁹ legitimis teſtimonijs, ſed tamẽ ſine cauſa aliqua,quia eſt inocens, ſi non poteſt ſe defendere niſi inflictis vulnerib⁹ tenetur obedire ſententiæ iudicis. ibid.b.
Confeſsi crimen propriũ,ſuper aliorũ conſcientias non interrogentur,excepto crimine læſæ maieſtatis & hæreſeos.455.a.

Conſilium non habet rationē legis vt pote virtute carēs coerciua.21.a.
Conſilia multa ſunt de iure naturæ.188. b.
Cōſilia euāgelica atq; adeò omnia naturalia,ad tria reducunť genera : ſcilicet paupertatis,continētiæ, & obedientiæ .189.a.
Conſilia noua in euangelica lege adhibita: ſunt virginalis puritas,& confirmato voto cuncta relinquere.ibìd.b.
Cōſilia illa quæ ſunt de iure naturę ſepe accidit vt ſint in præcepto.190.b.
Conſilia ideò cenſentur minima quia ad ſalutem non ſunt neceſſaria.681.a.
Cōſiliū p̄ſtās vſurario vt ſub vſuris mutuet ad reſtitutionem teneť.532. b.vide,vſura.
Conſulere minus malū quomodò liceat, optima diſputatio. 535.a.&.876.b.
Conſentire facientibus dupliciter cō tingit.493.a.
Conſuetudo quid ſonet.76.b.
Cōſuetudo trina pollet virtute.ibìd.a.
Cōſuetudo & mos qualiter differant. ibì.b.
Cōſuetudo ex ſeipſa vim legis nō habet niſi q̄tenꝰ à principis cōſenſu dimanat. 76.b.
Conſuetudo ligat non ſolū tanq̄ ſignū promulgationis nouæ legis,ſed aliq̄n etiā eſt ſignum quod olim talis viguerit lex.77.a
Conſuetudo tam legis robur nanciſcitur vt cōmuni hominū iudicio & arbitratu peccatum eſſet facere contra illam.77.a.
Cōſuetudo q̄ ex principis ſocordia,aut īpotentia obrepit,legi non derogat.77.a.
Cōſuetudo q̄ ex animi feruore ac pietate tātū ortū habet,non habet vim p̄cepti: niſi poſteà vti ſub p̄cepto cuſtodiatur.77.b.
Conſuetudo quæ illicitū habuit ortū legem poteſt antiquare, quin & apud poſteros vim legis obtinere, non tamen quandiu per actus prauos increbreſcit.78.a.
Conſulens minus malū ad maius euitandum non obſtringitur reſtitutione.876.b.
¶Cōſtitutiones prædicatorum, id ad quod obligant non habet rationem pœnæ, ſed conuentionis.58.a.
Contemplatiua vita ſit ne melior q̄ actiua.816.a.
Contractui quādo deeſt ſolennitas iuris eſſentialis,poteſt q̄s legis vti beneficio. 318.a.
Cōtractus eſt actio inter duos ex qua vtrūque obligatio naſcitur.541.b.
Cōtractus & pactū non cōuertuntur. ibìdē.
Cōtractus ſtrictè actus eſt iuſtitiæ. ibid.
Contractuum ſpecies ſeptē ſunt,ſcilicet emptio,cābiū,mutatio,emphiteuſis , cōmodatio,p̄mutata cōmodatio,locatio,542.a.
Cōtractꝰ aſſecuratiōis.579.vide.aſſecuratio.
Contractus cum bij.582.vide, cābiū, cābire.
Contractus emptionis & venditionis.541.a. vide, emptio & venditio.
Contractus ab vſuratio facti qui ſint validi. 529.a.b.vide , vſurarius.
Contrahentibus quomodò liceat ad inuicē ſe decipere.547.b.551.a.
Contumelia à cōuitio & improperio differt. 480.b.&.481.a.
Cōtumeliarū modi oēs ſunt eiuſdē ſpēi.ibì.
Contumelia genere ſuo eſt peccatū mortale idq; atrotiùs q̄ furtum aut rapina.ibìd.b.
Contumeliæ grauitatē,quantitas furti exuperare poteſt.482.a.
Contumelijs ferēdis animum habere paratum vnuſquiſq; tenetur.483.a.
Contumelias illatas q̄n ferre teneamur, q̄n repellere oporteat.ibid.
Contumelia peior eſt furto.491.b.
Contumelianti reſpondendum eſt quando ratio correctionis fraternæ id decere demonſtrauerit.484.a.
Cōtumeliāti honori fidei, & religionis religio eſt acriori reſpōdere obiurgatiōe. ibi.
Contumeliāti quæ crimina liceat obijcere: quando reſiſtere licitum.ibid.
Contumelianti alijs,reſpondere ſemper eſt officium.ibid.b.
Contumelioſus quis dicatur.476.b.
Cōtumeliæ & detractionis diſcrimina. 479. .480.a.&.485. a.&.488.a.
Contumelia propriè loquendo in verbis cōſiſtit.479.b.
Contumelia, extēſo nomine, etiam in factis poſita eſt,quatenùs rationem habent ſiſignificandi.ibid.
Contumelia eſſe poteſt etiam ſi vitiū quod propalatur peccatum nō ſit,quanuis huiuſmodi ſit inſignior.480.a.
Contumelia eſſe poteſt etiam ſi occultum vitium non detegatur.ibidem.
Contumelia illa maior eſt in qua vitia imponuntur.ibid.
Conuitium vnde dicatur. ibidem.b.
Conuitij iactatio, quæ fit præter intentionē contu-

contumeliandi quæ culpa ſit.482.a.

Conuitiari eatenus eſt virtus quatenus intra limites moderatæ faciei cõtinet.ibi.b.

Cor eſt prima pars in qua anima viuit. 135.a.

¶ Creaturæ oẽs irrationales lege Dei ęterna aguntur.27.a.

Criminator à ſuſurrone & detractore differt.496.b.

Culpa leuis quæ ſit & quæ grauis. 37.b.

D

DAmnũ emergens quid ſit.521.b.

Dãnũ emergens qñ mutuatori iuito emergit, iuſtè exigit.522.a.

Damnũ emergens iuſtè petit qui mutuare cogitur.522.b.

Damnum emergens præuiſum & formidatum, qui rogatus mutuat iuſtè poteſt à principio in pactum ducere.ibid.

Damnũ datum in re quæ erat in potẽtia, nõ eſt perinde reſtituẽdũ, ac ſi fuiſſet in actu: quiſq; tenetur ad integrũ reſarcire.355.a.

Damnum dantes graue iunctim quomodò contrahant reſtitutionis debitum. vide, reſtitutio.

Dationes licitæ triplices ſunt.361.a.

Debiti duplex eſt ratio, ſecũdũ qd' aliq res dicitur hominis.241.b.

Debita incerta naturali iure in vſus reipublicę cõmunes cedunt.363.b.vide, reſtitutio.

Decalogus cõpendium fuit totius naturalis legis.85.a.

Decalogi & reliquorum præceptorum diſcrimen.106.a.

Decalogus nõ exp̄ſſè cõtinet p̄ricipia de dilectiõe Dei & proximi: ſed q̄re hoc.106.b.

Decalogi præcepta diſtinguntur in tria primæ tabulæ & ſeptem ſecundæ.107.b.

Decalogi primũ præceptum licèt negatiui formam præ ſe ferat, affirmationem tamẽ amplectitur.109.a.

Decalogi præceptorum numerus conguentiſsimus eſt.109.b.

Decalogus nullũ cõtinet præceptum de virtutib⁹, hominẽ in ordine ad ſeipſum, cõponentibus.110.b.

Decalogi præcepta recto ordine ſunt diſpoſita.112.a. Et congruẽti modo tradita.113.a.

Decalogi præcepta omnia, tam primæ q̃ ſecundæ tabulæ ſunt prorſus etiã per Deũ indiſpenſabilia.116.a.

Decalogi præcepta non omnia includunt modum charitatis: ita quod ſit peccatum niſi in gratia fiant.124.b.125.a.

Decalogi præcepta data ſunt nobis vt legis capita: ſapientibus autem cõmiſit Deus vt de alijs nos erudirent.134.b.

Decalogi p̄cepta ante legẽ ſcriptã vtcũq; de iure gẽtiũ poterãt cẽſeri tãetſi non niſi naturali: poſt verò de diuino dicuntur.45.a. vide, præcepta Decalogi.

Deceptio intra dimidiã iuſti p̄tij, pmiſſa eſt, nõ tamen licita.551.b.

Deceptor quare ad reſtitutionẽ teneat.552.a

Decepto q̄re non det actio in iudicio.552.b.

Decimarum aliarumq; oblationum diſcrimen.738.a.

Decimæ quo iure debeantur. ibidem. b. & 739.a.&.b.

Decimæ ad iudicialem ordinem olim ſpectabant.ibidem.

Decimarũ quota non exuperat iuſtũ miniſtrorũ eccleſiæ ſtipẽdiũ, etiam ſi tanq̃ veris dominis eis adiudicentur.740.b.

Decimarum quota non eſt de iure diuino. 742.b.

Decimæ an per deſuetudinem abrogari poſſint.ibid.&.744.b.

Decimę quib⁹ de reb⁹ debeant. 744.a.&.b.

Decimę aliæ perſonales aliæ reales. ibidem.

Decimas à ſeruitoribus de ſua mercede exigere, niſi mos omni memoria vetuſtior ad id cogat, non eſt æquitas.745.a.

Decimæ ſoluẽdę ſunt ab agricola ita vt non poſsit ante decimationem operas ſuas & ſumptus nec ſemina excipere.ibid.

Decimę perſonales non exigebantur in veteri populo: & quare.ibid.b.

Decimas ex minutis olerib⁹ &c. Leuitę non exigebant, ſecùs autẽ Phariſęi. ibidem.

Decimas non debet agricola, ſi abſq; ſua negligentia ante decimationem granum ei ſublatum ſit.746.a.

Decimam totam debet ſoluere agricola antequàm vel ſuorum mercedem vel regis tributum excipiat.ibid.

Decimas ſoluere in integrũ tenetur colon⁹ alieni fundi antequã penſionem excipiat quam agri domino ſoluturus eſt niſi aliter inter eos conuentum fuerit.ibid.

Decimarum non tenetur mercenarius qui

ex decimatis merce dem recipit.ibid.
Decimarum non tenetur dñs fundi ex ſuis prouentibus quos colonus poſt decimationem ei ſoluit.ibid.
Decimas petere clericis duntaxat proprio iure cõpetit merito ſuo.ibid.
Decimas exigere non eſt idem quod res ipſas quæ decimantur petere. ibidem.
Decimæ in lege noua non ſolùm in clericorum victum, ſed etiam in eleemoſynarum vbertatem pro ęgenis conferuntur.747.b.
Decimę perſonales illi eccleſiæ debẽtur vbi quiſq; parœcius eſt.ibid.
Decimæ prædiales videntur deberi eidem eccleſię vbi prædia iacent. At eccleſia mauult ſe ad conſuetudinem referre. ibid.
Decimas ſoluere non tenentur infideles prę ter Iudęos.750.a.&.b.
Decimę decimarum congruenter Dei præcepto in veteri lege ſummo ſacerdoti Leuitę pendebant.ibid.b.
Decimarum ius eſt merè ſpirituale. 773. a.
Decimarum dominium ante earum partitionem ſolùm eſt penes clerum.855. b. & 856.a.quo iure.ibid.
Decimę multarum eccleſiarum totę ſunt in titulum ſæcularem transmutatę.860.
Defenſa vitæ & bonorum temporaliũ quandiu duret.405.a.
Defendere aliquando pro vindicare. 406.a.
Ob defenſam vitæ & bonorum temporalium licet occidere. Vide, occidere,& aggreſſore.
Deliberatio comprehendit cõſilium & ſententiam.616.b.
Deliberatio quanta ſit neceſſaria vt votum obliget.ibid.
Delicta triplici via à iure præſcipta cognoſcuntur.452.a.
Denuntiatio fraterna quinque modis diſtat à iudiciali. 452.a.
Denuntiatio iudicialis quomodò differat ab accuſatione.ibid.
Denuntiatus fraternæ tenetur prælato veritatem fateri niſi grauiter timeat quod eũ tãquã iudex machinatur caſtigare. Alioquin ad confeſsionem cogi poteſt. ibidẽ.
Denuntians fraternæ ſi ſit perſona omni exceptione maior valere poteſt pro teſte in iudicio inde futuro. ibid.
Denuntiatio duplex eſt.444.b.
Denuntiatus fraternę ſi rebellis ſit & citra ſpem emendæ excõmunicotionis ſententia ab eccleſia coram teſtibus denuntiationis eſt ſeparandus. 433.a.
Sicuti denũtiationẽ fraternã debet pręcede admonitio,ſic inquiſitionẽ ſpecialem vel infamia,vel expreſſa indicia.ibid.
Depoſitarius tenetur negare depoſitum quando dominus petit in abuſum iniurioſum.358.a.
Depoſitarius amittẽs rem citra magnã culpã ſuã nõ tenetur ad reſtitutionem. ibid.
Depoſitio non eſt contractus.542.b.
Depoſitum habens ſi quid ſua induſtria de poſita pecunia lucratur reſtituere non tenetur.551.a.
Deriſio à cõtumelia,ſuſurratione, & detractiõe differt.497.a.&.499.a.
Deriſio ſub ludi forma ſcomata ſua tegit. 497.b.
Deriſio frequentiſsimè in ironia vertař.ibi.
Deriſionis materia quæ ſit.ibid.
Deriſioni exponere peccatũ alienũ,aut naturalẽ defectum tanq̃ paruũ, genere ſuo eſt mortale, ſi inde alter pudefiat. ibidẽ.
Vitio quod ęſtimař ſecundũ ſe magnũ, paruum verò reſpectu illius cui obijciř aliquẽ denotare,peccatum eſt mortale .ibidem.
Deriſiones eiuſmodi grauiora peccata ſunt q̃ cõtumelię etſi in Deũ aut fidẽ euomanř enormiſsima blaſphemię crimina.498.a.
Deriſionis gradus.ibid.
Deriſio & ſubſanatio fine conueniunt,modo differunt.498.b.
Deriſor Dei quis dicatur.499.a.
Detinere rem alienam inuito domino peccatum eſt furti. 418.a.
Detinere rem alienam nullam addit malitiam ſuprà accipere,ſed eſt continuatio peccati.ibid.
Detractio quid ſit.485.a.
Detractio reſpectu famæ,non reſpectu veritatis dicitur.ibid.b.
Detractio genere ſuo eſt peccatum mortale.486.a.
Detractio per accidens quę ſit.ibid.b.
Detractio per accidens quando virtus,quãdóve peccatum ſit.ibid.
Detractionis vitium quomodò vniuerſis cõmune ſit.490.a.
Detractio ſecundũ genus ſuũ grauius peccatum eſt quàm furtum : leuius homicidio & adulterio.491.a.
Detractio in indiuiduo leuius peccatũ eſſe poteſt

poteſt quàm furtũ & grauius homicidio. ibidem.b.
Detractionis proprium obiectum, eſt ratio inuoluntarij.ibidem.
Detractione peior eſt contumelia.492.b.
Detractio eſt inuidiæ filia.ibîdem.
Ad detractionem alium inducens, aut qui propter odiũ illa delectatur, grauiùs peccare poteſt quàm detrahens. 493. a.
Detractor quis dicatur propriè.486.b.
Detractores quare homicidę peculiariter dicantur.492.a.b.
Detractor quæ verè ſunt mala culpa diſſeminat.495.a.
Detrahenti alijs nõ reſiſtẽs qñ peccet quãdóve excuſet. 493. b.
Detrahenti dum vera dicit non eſt contradicendum ſed reprimendum eſt illi verbum.494.a.
Deum velle aliquid extra ſe ſtat dupliciter.117.b.
Deus aliqua neſſaria vult.ibîdem.
Dei legiſlatoris & humani diſcrimen.118. a.
Deus duas habet poteſtates in vniuerſum orbem ibîdem.b.
Deus legitima iudicis authoritate vſus eſt vaſa Aegyptiorum Iudæis tradendo. 119. a.
Deus forſan cõciliauit animos Oſęæ & mulieris fornicariæ vt in matrimonium conſentirent.ibîdem.
Deus iubens Abrahæ filium immolare neutiq̃ in homicidio diſpenſauit.ibîd.b.
Deus non ſolùm vt dominus ſed vt iudex poteſt innocentem à culpa actuali occidere.ibîdem.
Deus ſolus gratiã confert quã non adimit: ſed homo ipſe per propria ſcelera. 53. b.
Deus poteſt occultè rem alienã alteri donare non tamen princeps niſi dicta cauſa & lata ſententia.422.a.
Deus ſolus eſt dominus vitæ.292.b.
Deus cum abſolutus ſit dñs vitæ, nunquã tamen hac vſus eſt poteſtate aut in vitã aut in bona reliqua.ibîd.
Deus nemini relaxat pœnam præterq̃ in ſacramento niſi ſecũdùm opera & fructus pœnitentiæ.443.a.
Deo primùm ac propriè per excellentiam cõpetit maledicere per modũ cauſæ effectricis.500.a.
Deũ benedicere ac maledicere quid ſit. ibî.
Diaboli appellatio qui illum cui maledicitur importet vix à peccato mortali excuſari poteſt.ibîd.b.
Diaconatus olim non habebatur vt ordo ſacer.757.a.
In die feſto quæ ſint licita ſex modis venari poſſumus.145.a.
Dies feſtus quomodò ſpirituales actiones permittat.ibîdem.b.
In die feſto opera corporalia quæ fiunt, licet fiant pro mercede, feſtum non violant.147.a.
In feſto quomodò licet ſegetes metere & texere & mulionibus & alijs iter agere. ibîdem.b.
Dies feſtus ad audiendum ſacrum (quod Miſſam dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs cauſis ab auditione excuſantur. ibîdem.
Difamans aliquem de vero crimine contra iuris ordinem neceſſarium qualiter & ad quam teneatur reſtitutionem.341.b.
Differentia inter poteſtatem eccleſiaſticam & ciuilem quo ad vinculum vtriuſq;.53.b.&.54.a.
Dignioris non eſt habenda ratio quãdo quis ſacerdotium inſtituit vt certis perſonis obueniat.258.a.
Dignum ſe eſſe ad præſulatum præſumere debet nemo, ni diuinitùs fuerit attactus.813.a.
Dilectionis ad inuicem debitum nunquàm ceſſat.332.a.
Dilectio proximi nobis notior eſt ad ſenſum quàm Dei. Hæc autem illius ratio & cauſa eſt.112.b.
Diligendus eſt à nobis Deus plus quã nos ipſi.217.a.
Diſpenſatio quid ſit.79.a.&.b.
Diſpenſandi munus tametſi plenariè penes ſolum legiſlatorem ſit interdum tamen inferioribus competit.ibîdem.b.
Diſpenſationis legitimæ cauſæ.80.a.
Difficultas ex natura rei promiſſæ orta idonea poteſt eſſe diſpenſandi cauſa : ſecùs ſi ex habitu prauo vouentis proficiſcatur.ibîdem. b.
Diſpenſatio citra cauſam in his quæ ſunt iuris diuini nulla eſt : ſecùs in his quæ ſunt poſitiui.ibîdem.
Diſpenſatio voti purè conditionalis, ſi ſit religionis, ad ſummum Põtificem ſpectat. 640.b.

Diſpenſatio voti pœnalis ad epiſcopum po teſt pertinere.ibid.
DiſpenſatPapa cum emptore cum ei vendit beneficium eo ipſo quod ipſe vendit, & efficitur emptor verus poſſeſſor.795.b.
Diſſenſio populi ſeminarium eſt hære ſum.828.b.
Diſtribui non poteſt ſemper ciuibus ſecundùm æqualitatem meriti.244.a.
¶Diſtributiua iuſtitia inactione qua homines in ſuam gratiam primum recipit, nullum locum habet. Secùs in meritis condigni.251.a.
Diſtributio fiet à Chriſto diuinorum bonorum in die iudicij, non ſolùm ſecundũ proportionem geometricam, verùm & ſecundùm Arithmeticam.244.a.
Diuiſio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit.297.b.
Diuiſionem primam rerum quis fecerit. 298.a.
Diuiſionem rerum negare hæreticum eſt. 297.b.
Diuiſio prima rerum externarum facta fuit iure gentium licèt poſteà ciuili iure plures acceſſerint.ibid.
Diuiſoriæ ſortes licitæ ſunt.314.b.
Dominium incepit ab orbe condito. 297.b.
Dominium non eſt tam vſu frequens q̃ dominatus ac dominatio.278.b.
Dominium fundatur in libertate.280.b.
Dominium non transfertur in neceſsitate extrema.283.a.
Dominium quarum rerum habeat Deus, quarum Angelus, quarũ homo.284.a.b.
Dominium quadruplex, naturale, diuinũ, iuriſgentium & iuris ciuilis.286.a.
Dominium & ius in regnum, quod habuit Dauid diuinum poſitiuum erat.ibîdem.b.
Dominium eſt habitudo inter poſsidentem & poſſeſſum.280.b.
Dominij legitima definitio & explicatio. ibîdem.a.&.279.a.
Dominium, vſus, & vſusfructus quo pacto differant.281.a.
Dominium habere rerum ſolis vigentibus intellectu & libero arbitrio cõuenit.284.
Dominiorum innumera genera ſtatuentes exploduntur.286.a.
Dominio multiplici abundat homo etiam iure humano.287.a.
Dominium differt ab eius titulo.28.b.
Dominij, ac iuris nomẽ, pro eodem vſurpari non debent.279.a.
Dominij ac iuris, nihilo plus habet in rem alienam exiſtens in gratia, quàm in peccato.287.b.
Domiuium an transferatur per actum interiorem.309.b.
Dominium duobus tantùm modis trãsfertur.ibîd.&.308.b.
Dominiorum diuiſio neceſſaria fuit in ſtatu naturæ lapſæ.296.a.
Dominium habet homo naturale, non ſolùm in omnes terræ fructus verùm etiam quodam pacto in elementa cœleſteſque orbes.286.b.
Dominiorum tranſlatio omni iure fieri poteſt.299.a.
Dominij tranſlationis, definitio.308.b.
Dominij aliena, definitio exploditur.279.a.
Dominij, correlatiuum ſeruitus.ibîd.b.
Dominus eſt homo honoris & famæ.293.a.
Domini quibus Rex opida cum nemorib' largitur quas poſsint condere ſanctiones circa nemora.352.b.
Dominium an acquirat vſurarius in ea quę per vſuram corraſit.526.b.&.527.a.
Donatio facta abſenti non obligat antequàm alter acceptet, ideoq; reuocari poteſt ſine iuſta cauſa.246.b.
Donatio ſi fiat abſenti ſolenniter & coram teſtibus, obliget necne, ſtãdum eſt iuri ciuili.ibîdem.
Dubitare de bonitate alterius vbi cõiecturæ ad prauũ iudiciũ inclinant laude dignum eſt.233.a.
Dubitare de bonitate alterius ex leuitate cõiecturarum culpa eſt.ibîd.
Dubitare de bonitate alterius citra aſſenſum, aliquando mortale eſt.ibîd.
Duellum illicitum.401.b.

E

ECclesia non tenetur de ſuis poſſeſsionibus reddere decimas.750.b
Eccleſia aliquid poteſt facere ſpirituale qd' priùs nõ erat: quod ideo ſi vendiderit plus, ratione conſecrationis q̃ valet, contra

tra ius eſt diuinum & naturale. 756.b. & 757.a.

Eccleſia non perinde habet modò poteſtatē faciendi miracula ac in Apoſtolis extitit. ibidem.

Eccleſia poteſt omnes dies feſtos quos ipſa ſtabiliuit tollere vel mutare, aut ſaltem factum teneret quod tamē ſ.ſ.non permittet.144.a.

Eccleſia quare olim multis fuerit temporalium dotibus à principib⁹ ditata.866.a.b.

Eccleſiæ licèt immobiles poſſeſsiones,nullo excepto genere habere.867.b.

Eccleſiæ bona optimo iure ei conceſſa ſunt, & qui contradiceret malè audiret de fide.868.a.

Eccleſiæ conducens non eſt vt caſus omnes de quibus dimicatur ſintne vſurarij, eius authoritate definiātur.540.b.

Eccleſiaſtica bona non mirum ſi ob nimiā temporum calamitatem quandoq; à regibus exigantur.ibidem.

Eccleſiaſticis conſentaneum fuit caſtra vaſallosq́; habere in poſſeſsionē ſicut alias dotes.866.a.

Eleazarus tanquàm vir fortis abſque vlla reuelatione diuina elephantem impetiuit. 120. a.

Eleemoſynam conferre in pretium orationis ſimoniacū eſt:non tamen ſi dentur in ſuſtentationē pauperum.768.b.

Eleemoſynam pro vna Miſſa offerendā taxare vt ſacerdotes ſub anathematis cenſura inhibeantur nè minorē recipiant, execrabile eſt.764. b.

Eleemoſynarum modus puta quòd fiant in præſentes pauperes , Deo gratiſsimus. 864.b.

Eleemoſynas petere in honorem ſanctorum & eas porrigere licet.714.a.

Eligere digniorem in foro conſcientiæ & poli pręceptum eſt.254.b.

Elegit Chriſtus non alium qui ſuus ſibi vicarius ſuccederet,quàm omnium tunc tēporis Apoſtolorum optimum.255.b.

Eligere dignum prætermiſſo digniore mortale non eſt etiā in rebus maioribus quando exceſſus meritorum non eſt tantus vt videatur ad rem multū pertinere. 256.b.

Electi ſunt à Chriſto domino homines literarum rudes ad euangelicam functionem duplici de cauſa.260.a.

Electio vt canonica ſit ſolidaq; ac valida habenda ſecundùm exterum ius fori , ſatis eſt eligere dignum.254.b.

Electionem,dum non eſt aliud medium licet pretio ab indigno remouere & ad dignum inflectere.765.b.

Electionis ſpiritualis beneficij , antequàm fiat,non licet obſtacula pecunia propellere : tamē electione facta licet iniuſta impedimenta per pecuniā remouere.765. a.

Electionem perimere Papa vel inferior in fauorem dignioris non poteſt,ſi electus ille ſit quem iura non repellunt.254.b.

Electores non debent ſuo calculo indigno ſuffragari.257.b.

Electores licitè poſſunt prętermittere digniſſimum qui eligi non poteſt, vt dignior eligatur. ibidem.

Electores epiſcopi an teneantur meliorē eligere?818.b.

Electores epiſcopi quid ex officio ſuo explorare debeant.819.a.

Emere an liceat minoris quàm ipſa in in ſe ſunt,vtique licet ſi ſunt in periculo.566.a.

Emere merces,vt lanas anticipata ſolutione viliùs quàm in præſenti foro veneunt licitum eſt:ſi tamen coniectura eſt tempore quo tradendæ ſunt plùs minùsve valituras etiam ſi pretio à principio taxentur. 563.a.

¶Emptio & venditio ſunt contractus reipublicę maximè neceſſarij.543.a.

Emptio & venditio vnus reputatur contractus.ibid.b.

Emptio eſt rei pro pretio contractio.ibi.b.

Emptio ab empyhteuſi & locatione differt. ibidem.

In emptione & venditione pretia rerum nō ſecundùm earum naturā æſtimanda ſunt ſed quatenùs in vſus veniunt humanos. 546.b.vide,pretium.

In emptione & venditione fraude vti & dolo hoc eſt pluris vēdere vel minoris emere peccatum eſt ex genere mortale.550.a.

Emptionis quidam peſsimus contractus & vſitatus.564.b.

¶ Emptor qui ſubſtantiā rei vel quantitatem vel qualitatem agnoſcit, venditori neſciēti tenet veritatē manifeſtare.554.b.

Emptor agnoſcēs theſaurū eſſe in agro abſcōditū an iuſtè emat agrū à vēditore neſciente abſq; myſterij reuelatione. 557. a.

Emptor perſonales cenſus etiam ſuper nudam perſonam conſtitutos emendo iniquitatē

quitatem non committit.568.a.
Epîceia quid ſit.79.a.
Epiceia ad ſolum principē ſpectat:niſi quando difficilis ad eũ eſſet aditus,aut inſtaret periculum apertum & ſubitum.72.a.
Epiceia vt differat à diſpenſatione. 79. a.
Epiſcopus in ieiunijs diſpēſare poteſt in diē aut breue tēpus non tamen per totam vitam.80.a.
Ep̄s idem ꝙ ſuperintendens.796.b.797.a.& epiſcopalis dignitatis neceſsitas. ibidem.
Epiſcopus non ſolùm ad ſacerdotum mores debet attendere,ſed ad reliquũ gregē. ibi.
Ep̄s iuriſdictionib⁹ ſacerdotũ ſuperior eſt nō tñ ĩ corporis et ſãguinis cōſecratiōe.798.a
Epiſcoporum ſacerdotumq; diuerſitas vnde ſumatur.ibid.
Epiſcopum reliquis ſacerdotibus dignitate præſtare bifariàm intelligi poteſt. 799. a.
Ep̄s die Dominica conſecratur.800.b.
Epiſcopale munus tria includit cōſiderãda. ibidem.
Ep̄s depoſit⁹ ſi iterũ in ſuũ ordinē reſtaure̅, non opùs habet denuò conſecrari. 801.a.
Ep̄s reali differentia diſcerni̅ à p̄sbytero licet Hier. cōtrariũ videatur aſſerere. 802.a
Epiſcopales dignitates non ſunt ſpecie diuerſæ.804.b.
Epiſcopus ſolũ ex cōmiſsi one habet ordinare epiſcopos.805.a.
Epiſcopalis poteſtas natura ſua ſemp fuit dignitas ſacerdotali ſublimior. 799. b.
Epiſcopalis dignitas perfectionem adhibet ſacerdotio quæ tamen perfectio ſacerdotio accidentaria eſt.801.a.
Epiſcopalis dignitas inſtitutio prorſus diuina eſt.806.a.
Epiſcopalis dignitas electæ perſonę,niſi fiat claue contra iura errante ſemper iure diuino confertur.809.a.
Epiſcopalis dignitas non niſi propter officium inſtituta eſt:ad quam veritatem deſignandam,ſemper in ſacra pagina dignitas, officij nomine, deſignatur. 825. a.
Epiſcopatu indignus eſt, exiſtens in peccato mortali.816.b.
Ep̄atum deſiderare quo caſu liceat.811.a. b.
Epiſcopatũ deſiderare,quod Paul⁹ ait, quo modò intelligatur,813.b.
Epiſcopatum iniunctum, licitum ſit recuſare nécne.815.a.
Epiſcopatũ acceptãs cũ animo perſeuerãdi in peccato mortali,mortaliter peccat.816.
Ep̄atum non acceptans quia ſic eſt affectuũ peſte corruptus vt cōſciẽtiæ ſuę turbulentiam pacare nequeat non peccat.817.a.
Epiſcopatum deſiderare vt ait Paulus quomodò intelligatur.825.b.
Epiſcopatuum & beneficiorũ mutationes maximè cauendæ ſunt:aliquando tamen expediens eſt vt vnus epiſcopus ad aliã ſedem commigret.257.b.
Epiſcopatus non eſt ordo qui ſeptem ſacramentis connumeretur.800.
Epiſcopatus appetitus ſi ad ſalutem animarum non referatur genere ſuo peccatum eſt mortale.813.a.
Epiſcopatus,nomē operis eſt non honoris: ac proinde non epiſcopatus honor,ſed opus amandum eſt.813.b.
Epiſcopi verum habent eorum dominium quæ iure ſæculari poſsident.850.b.
Ep̄i & reliqui clerici ſunt verè dñi fructuum eccleſiaſticarum poſſeſsionum.854.b.
Sunt itidem dñi decimarum portionis quã poſt factã diuiſionē illis obtingit. 856.b.
Epiſcopi arctiùs perſtringuntur præcepto eleemoſynæ quàm ſæculares.861.a.
Epiſcopi debent ea quæ ad ſua patrimonia ſpectant ſcribere vt eis liceat ſuis agnatis relinquere.ibid.
Epiſcopi vbi nimis ſunt pauperes in nullo habentur pretio.867.b.
Ep̄i munus idē quod paſtoris eſt hãc enim methaphorã Chriſtus toto euangelio cōſultiſsimè obſeruauit.796.b.797.a.
Epiſcopi dignitas ac ſanctimonia quanta debeat eſſe.798.a.
Epiſcopi repreſentant Chriſtum vt caput erat eccleſiæ aliorum ordinum magiſtri ſinguli ſuo modo.798.b.
Epiſcopi ac ſacerdotis differentia explicatur.799.b.
Ep̄i functio eſt præparare miniſtros.801.a.
Ep̄i ſoli ſucceſſerũt loco Apoſtolorũ. 803. b.
Epiſcopi præpollent ſacerdotibus altiori dignitatatis genere.805.a.
Epiſcopi ſecundũ propriã nominis notionē paſtores dicun̄t:non abuſiuè, ſicut gregũ domini paſtores appellantur.826.b.
Epiſcopi nō ſolùm publicatione, verùm etiam priuatis exhortationibus inſtruere debent plebem ſuam.828.b.
Epiſcopi vt anima in corpore : vicarij autē eorum vt membra.831. b.
Epiſcopi quędã ſunt munera quæ iugē reſidentiam requirunt:alia non ita.832.b.

Epiſcopi

Epiſcopi abſẽtia quæ mala parturiat.834.b.

Epiſcopi qui abſunt gregi inſtar meretricũ. 835.a.

Epiſcopi licet ſtatum profiteatur perfectionis non tamen vt monachi: ita vt abſque proprio viuere obligentur.848.a.

Epiſcopi verum hadent dominum eorum quæ iure ſeculari poſsident.85.a.

Epiſcopi & ſi peccare poſſunt ſicut alij ſeculares in diſpenſatione bonorum ſuorum: nemini tamen tenentur ad reſtitutionem ea non diſtribuendo. nec de bonis eccleſiaſticis pro ſua portione ſibi contingentibus: ſed expreſsius.863.a

Epiſcopi bonorum eccleſiaſticorum ſunt diſpenſatores quæ & quomodo habent diſtoibuere ibidem,&.851.a.

Epiſcopi habeant ne verum dominium fructuum eccleſiaſticorum variæ ſunt opiopiniones.752.a.b.ad quod reſpondetur. 854.a.b.&.856.b.

Epiſcopo conueniebat bonorum eccleſiaſticorum diſpenſatio quando clerici viuebant in communi.853.b.

Epiſcopo dum conſecratur quanuis nõ imprimat̃ ſacramẽtalis character nihilominus adhibetur ſacerdotalis habilitas ei indelebilis.801.a.

Epiſcopo peculiares ſunt & propriẹ functiones vniuerſæ quæ ad perfecti paſtoris officium pertinent.802.b.

Epiſcoporum ſtatus longè altior eſt quàm monachorum.800.a.&.803.b.

Epiſcoporum electio atq; ad ſua munera exercenda obligatio eſt de iure diuino : qd' biffariam intelligi poteſt.807.a.b.

Epicoporum vita ſine macula eſſe debet. 803.a

Epiſcoporum, cura epiſcopali deſerta, ad religionem ſe conferre ſit ne licitum.821. a.b.

Epiſcopus in ſuis legibus eadem pollet authoritate qua. ſummus Pontifex in eas quas ipſe condidit.80.b.

Epiſcopus non facit peculiare votum caſtitatis præter id quod ſacerdotio adiunctũ eſt.848.b.

Epiſcopus cui ſcientiæ incumbere debeat Theologiæ an iuri canonico.820.a.

Epiſcopus quibus de cauſis poſsit cedere Epiſcopatui licitè.822.a.b.

Epiſcopus ꝓpter eccleſiam inſtitutus eſt,nõ vice verſa.824.b.

Epiſcopus medicus eſt cuius induſtria vti in medico corporali expetitur.834.a.

Epiſcopus quibus de cauſis licitè gregi ſuo poſsit abeſſe.838.b.839.&.840.

Epiſcopus tenetur propriæ vitæ diſcrimen ſubire ingruente gregis neceſsitate.839.a

Epiſcopus religioſus quomodo ad obſeruãtias regulares teneatur vide religioſus eps̃.

Eſus carnium, fuit in vſu hominibus ante diluuium.383.a.b.

Euangelium Chriſti facultatem relinquit eccleſiæ addendi ſanctiones nouas, qua temperatiſsime vti debent antiſtiſtes.181.b.182.a.

Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari.178.a.

Excluſus à religione tenetur ſe ſe corrigere, & quantùm in ſe eſt eniti,vt iterum admittatur.639.b

Excluſus à religione voto caſtitatis dumtaxat manet ligatus ibidem.

Excluſus à religione fortè tenetur aliam religionem adire ſi votum religionis in cõmuni admiſerat ibidem.

Excommunicare propter furtum non cenſendus eſt pater vxorem & filios.418.a.

Excommunicare ꝓpria authoritate, ſolius eſt epiſcopalis muneris.804.b.

Exempla ſanctorum quid doceãt nos in euitandis præſulatibus. 814.b.

Exilium perpetuum morti confertur. 415.b.

Expoſitio C.quidam maligni. 5. q.1. 455.a.

Expoſitio optima.c.quoniam.31.8.707. a.

Expoſitio.c.mandato de ſimonia.791.b.

Extrauagantes Martini & Calixti perſonales cenſus etiam ſuper nudas perſonas cõſtitutos & non damnant.569.b. vide cenſus.

De litera.F.

Fabula de lupis petẽtibus canes ab ouibus.399.b.

Facultas vnde dicatur.280.a.

Fama læſa non eſt neceſſario reſtituenda, niſi quando iniuſtè aufertur. 340.a

Famę & honoris reſtitutio optimè poteſt fieri pecunia.344.a.
Famæ reſtitutio vt obliget oportet neceſſariò fuerit ablata vel obſcurata.340.a.
Famæ alienæ reſtitutio obligat, etiam cum famæ propriæ detrimento.342. b.
Famæ reſtitutio poſtulat vt læſor faciat plenam fidem coram quibus lęſit.348.a.
Fama læditur iniuſtè quando verum crimen detegitur cõtra iuris neceſſarium ordinem.341.a.
Famæ reſtitutio vt obliget requiritur quòd fuerit ablata per iniuſtitiam.340.b.
Fama & honor differunt.479.a.
Fama quid ſit.479.a.b.
Fama ſine honore eſſe poteſt & ediuersò. 479.b.
Famæ ſplẽdor quot modis minuatur.485.b.
Famam ſuam obſcurans præter charitatem, non contra iuſtitiam facit. 489.b.
Fama non protenditur latiùs quã amicitia. ibîdem.
Famuli ab heris furtim accipere quidq; non poſſunt præter ſua ſtipẽdia, cauſantes ſe minutiſsima accipere ſtipendia.422.b.
Feras cuſtodientes de damno dato in integrum tenẽtur.353.b.& de illis qui illas occidunt.ibi,& in ſubſequentibus.
Feſtos dies fieri hos vel illos ceremoniale eſt, in quod ſubinde eccleſia ius habet.344.a.vide,dies feſtus.
Fideiuſsio contractus non eſt.143.a.
Fides eſt credere quod non vides,quomodò intelligatur.201.a.
Fides nõ ſolùm deſuper naturalibus articulis nos erudit,verùm & de aliis quos natu tura docet.99.a.104.a.
Fidei præceptum non eſt intra decalogum, ſed eius præambulum.109.a
Filij quomodò debeant à parentibus corripi.vide,Pater.
Filius quando clàm accipit rem aliquam à parentibus,ſi non ſit tanti pretij non cõmittit furtum : neq; excommunicatione comprehenditur.417.b.
Filiorum libertas prædicata à Chriſto quandónam ſit.303.
Filij familiâs lucrans amplius quàm ludere poterat an teneatur ad reſtitutionẽ.716.a.
Finis legis non cadit ſub præcepto.123.a.
Fœnerator quod ſua induſtria pecuniã vſuraria acquiſiuit,reſtituere non tenetur.526.a.
Fœnerator reſtituere tenetur cum fructibus & damnis fructuum vel domum per vſuram extortam.526.a.vide,vſura.
Fornicatio iure naturæ prohibita eſt & oppoſitum aſſerere eſt error hæreſi proximus.420.b.
Fornicatio grauius delictum eſt quàm furtum.ibîdem.
Fornicatio in indiuiduo poteſt eſſe leui⁹ delictum furto.421.b.
Fornicatio ex natura ſua nocet vitæ prolis futuræ.420.b.421.a.
Fornicatio & contra temperantiam eſt & contra iuſtitiam.421.b.
Fornicatio quare conſtituatur principaliter in ſpecie intemperantiæ. 421.a. b.
Fornicatio nõ inde leuior eſt furto quòd nõ de illa tantũ pudefiunt homines. 421.b.
Fortitudo præſtantior eſt temperantia.218.a.
Fortitudo non eſt neceſſaria niſi ad iuſtitiæ prę́ſidium.219.b.
Fratres mendicantes non ſunt domini rerum quas poſsident . ibidem.
Fraterna correctio habet pro fine particulari emendationẽ fratris. 322.a.
Fraude aut vi qui alterum in crimẽ coniecit tenetur docere veritatem & liberum permittere.334.b.
Furtum quid.417.a.&.b.
Furti definitiones iuriſprudentium excluduntur.ibîdem.b.
Furtum & rapina ſpecie differunt.ibîdem.& 419.a.b.
Furti diuiſio in fraudulentam acceptionem & rapinam inepta.417.b.
Furtum eſt ſpecies iniurioſæ acceptionis. 419.
Furtum in quatuor ſpecies diuiditur,ſcilicet, ſacrilegium,peculatus, plagium , abigeatus.ibidem.
Furtum eſt detinere rem alienam inuito domino.418. a.
Furtum eſt accipere rem propriam occultè quæ penes alium eſt ſiue ſit raptor ſiue depoſitum cuſtodiens.418.b.
Furtum ex genere ſuo peccatum mortale eſt 420.a.tametſi minimum peccatorum cõtra decalogum.422.a.
Furtum non committit qui bona propria recuperat ab iniquo poſſeſſore ſi via iuris habere

habere ea non poteſt.422.b.
Furtum leuius peccatum quàm fornicatio. 420. & leuius quã rapina.432.a.
Furtum in diuiduo poteſt eſſe fornicatione ſceleſtius,quin verò griuius quam adulterium vel homicidium.421.b.
Furti rationem non habet, ſpoliare quempiã priuatim & occultè,authoritate principis,dicta cauſa , lataq; ſententia condemnationis. 422.a.
Furtim ſurripere à ſuis heris, quãdo liceat famulis quorumcunq; dominorum & quãdo non.422.b.
Furtim ſua recuperare quomodo liceat,etiã aliquando ſit licitum palam perſonæ priuatæ.ibidem.
In furto aliqua pecuniꝫ q̃titas tãta eſt,q̃ ꝑ ſe abſq; vllo ꝑſonꝫ reſpectu,cauſa eſt peccati mortalis vt duo, tres vè aurei ducati.425.b.
Furti grauitas augetur etiam ſi parum ſit quod ablatum eſt dum cauſa eſt maioris damni.426.b.
Qui furatur minima ab homine puſili animi,qui in minimis maximè offenditur,ſi habet animũ ei nocẽdi ꝑ illa minima,charitatem violat & peccat mortaliter.ibidẽ.
Furari à diuerſis exigua tunc incipit eſſe peccatũ mortale quãdo quãtitas accepta per ſe eſt magna abſq; vllo perſonarum reſpectu.ibidem.
Furũ ſcelera, iure naturæ, reſpublica poteſt prout viderit ſalubrius expedire, punire ibidem.
Furtum, permanẽs ſub ratione furti,fieri licitè nõ poteſt diſpenſatione diuina. 119.b.
Pro furto ſecũdum Euãgeliũ,etiam ſecundũ ius commnne vita non exigitur.427.a.
Fures olim in Hiſpania nõ occidebãtur ,ſed ſacrilegi qui ſacra deprædebantur.ibidem.
Quod fures modo vltiò ſuplicio afficiãtur, Baldus ĩ cauſa fuit,ob idq; ab authore repræhenditur.ibidem.
Fur gaudere debet priuilegio,ſi ſe in ſacrum recipiat.ibidem.
Furari bona aliena vel eripere,etiã ab illo qui bonis affluit,nemo poteſt citra extremã neceſsitatem.ibidem.

De litera.G.

GAlileos cęteris mortalibus prætulit Chriſtus in Euãgelica functione propter myſterium.260.a.
Gener fructus pignoris pro dote traditi in ſortem non cõputando in iuſtitiam minimè committit.520.b.
Genus in peccatis quę in facto conſiſtũt ex ſolo obiecto perpendiť.481.b.
Genus in peccatis quæ in verbis poſita ſunt ex obiecto adiuncta ſimul intentione,perpendendum eſt.ibidem.
Gratiam amittere non licet pro ſalute mundi ſpirituali.397.a.
Gratiam licet exponere periculo aliqñ. ibi.
Gradus pręceptionum & prohibitionũ humanarum.47.a.
Grauitas delictorum ex obiecto primo penſanda eſt.400.b.

De litera.H.

HAbens rem alienam apud ſeiniuſtè,teneť de damno emergente & lucro ceſſante.368.b.
Habitus principiorum naturalium nõ diſtinguntur à potẽtiis quibus inſunt.30.a
Hæredes vẽditis cenſum perpetuum illo mortuo ad quid teneãtur. 571.a.vide cenſus.
Hætedes vſurarij ad quid teneantur.529.b.
Hæredes quibus debent reſtitutio occiſi qui cinſeantur.339.b.
Hæredes triplices ſunt.362.a.
Hęres ꝑſonam veri dñi defuncti gerit.357.a.
Hæreſes quibus dãnis aut fracturis ſolent intumeſcere.828.a.
Hæreſibus nouis obortis temporũ curriculo eccleſia magis ac magis illuminať.ibid.
Hęreſis ſtultiſsima eſt poſt euãgelium regni cœlorum aliud præſtolari.178.a.
Hæreticus verè dominus vſq; ad condemnationem : tametſi legis vigore impediať bona alienare. 65.b.
Hæreticus q̃uis ab articulo patrati criminis dominiũ perderet, poſſeſsionẽ tamẽ tuto retinet legis authoritate,quæ cõfiſcationẽ prohibet ante ſententiam.65.b.
Hæreticus ante condẽnationẽ vtcũq; puniť, cũ bonorũ diſtractio ſit illi inhibita.65.b.
Hæreticus iuxta iuris normam requiſitus ſi iniquè veritatem inficietur, fit reus pœnã hæreticos decretæ.66.a.
Hæretici condemnatio retrò agitur vſq; ad articulum quo omni ignorantia nudatus ſtudio hæreſim aſeruit.64.b.

Hæretici

Hæretici aliqui negarunt miſsionem ſpiritus ſancti quã Chriſtus pollicitus eſt, cõpletam fuiſſe in die Pentecoſtes. 177. b.

Hiſtoriographis quatenus liceat aliorũ geſta hominum memoriæ tradere. 488. a.

Hypocrita irriſor Dei interpretatiuè habetur. 499. a.

Homo vti perfectione ſuſcepta optimũ eſt cunctorum animalium: ita ſi alienus fiat à lege, omnium eſt peſsimum: ſeuiſsima enim eſt iniuſtitia quæ tenet arma: quæ homini per innatam prudentiã contingunt. 38. b.

Homo in practicis ęterna Dei lege bifariam illuminatur. 39. a.

Homo beneficio protegendi vitam propriã priuari nequit, ac proinde neq; damnari, vt necem ſibi inferat aliámue læſionem corporalem: niſi eſſet earũ quæ homines religionis ac pœnitentiæ gratia ſumere ſolent. 66. b.

Homo peccato pollutus non eſt dignus pane quo veſcitur per modum meriti. 288. a.

Homo non eſt dominus ſuæ vitę ſed cuſtos. 291. a.

Homo priuatus aut reſpublica aut princeps nõ ſunt dñi abſolute vitæ ſubditorũ. 292. b.

Hominũ tres ordines ſecundũ Socratẽ. 297.

Hominum quiſq; ius habet naturale donãdi & quomodolibet alienandi res quarum legitime eſt dominus. 308. b.

Homo dominus eſt ſuæ famæ. 345. a.

Hominem ad ſuper naturalem felicitatem creari ineffa bile beneficium eſt: licet eam ſuo marte pertingere nequeat. 84. a.

Hominum tres ſunt ordines quantum ad tẽporalium cupiditatem diſtincti. 101. b.

Homo hilari animo tenetur legem adimplere diuinam, humanam vero & cum triſtitia adimplere poteſt. 123. a.

Hominem occidere non eſt intrinſece malum. 388. a.

Hominem qui occiderit aliud agens ſi non debitam adhibuerit diligentiam ſiue dãs operam rei licitæ ſiue illicitę à reatu homicidij non eſt immunis. 406. b

Hominem qui occiderit aliud agens ſi debitam adhibuerit diligẽtiam ne homicidiũ ſequeretur ſiue daret operam rei licitæ ſiue iniuſtę non eſt reus homicidij. ibidem.

Homo improbus fera beſtia peior. 388. a.

Homicidium grauiſsimum peccatũ eſt inter vniuerſa quæ homines aduerſum ſe inuicem committunt. 491. a.

Homicidium dicit rem malam intrinſece. 387. b.

Homicidium quod prohibetur habet rationẽ indebiti. ibidem.

Homicidium ſimpliciter cauſale qui committit non eſt reus homicidij. 406. b.

Homicidium vt imputetur cauſale tres conditiones requiruntur. 407. a.

Homicidiũ ſi non ſequatur ex actione mea non imputatur mihi. ibidem.

Homicidium quod de per accidens voluntarium eſt quale peccatum ſit expendendũ eſt ex cauſa. ibidem.

Homicidij pœna uide irregularitas.

Homicidium, quando ſubſequatur ex actione mea iudicio medicorum ſtandum eſt. 407. b.

Honor quid ſit. 479. a.

Honor dupliciter alicui tollitur. 479. b.

Honor ille ſolus verus eſt qui virtuti debetur. ibidem.

Honorem fugientes cicunſpecti eſſe debent. 817. b.

Honor ſatis ne reſtituatur petendo veniam, diſſeritur. 346. a.

Honorem acquirẽdi pulcher modus. 294. b.

Honoris & famę differẽtia conſtituit. 346. a.

Horas canonicas ſtatis temporibus & locis clericos recitare quã fuerit neceſſarium populo Chriſtiano, quibuſque hoc munus conueniat. 871. b. 872. a. b.

Horas aliquas ſoluere in cultũ Dei & ius naturale & diuinum ac ſubinde ius humanum nos docet. 873. a.

Horas canonicas eſſe in numero ſeptenario & antiquiſsima eccleſię inſtitutio eſt, & ei quam decentiſsimum. 874. b.

Horas canonicas nocturnas damnant vuicleffiſtæ: eò quòd Deus noctem nobis ad quietem indulſerit. 875. a.

Horæ canonicæ canebantur in eccleſia primitiua per certas noctis vigilias cuius ratio aſsignatur. 875. a.

Horarum quæ die recitantur numerus & ratio ex vtraq; ſacra pagina ſumitur. 886. a. 880. b.

Horæ diuinæ quibus horis ſingulæ recitandæ ſint. 876. b. 877. a.

Horæ canonicæ trina de cauſa ſunt in ſeptenario numero. ibidem.

Horæ canonicæ optima non minus quàm vetuſta

vetuſta conſtitutione per cantus eccleſiaſticos, ſolenniter celebrantur.878.b.

Horarum reſponſoria vnde fuerint inſtituta.880.b.

Horarum canonicarum antiphonæ compoſitæ ſunt à Græcis imò & per Angelos cœlo delatæ.ibidem.b.

Horarum canonicarũ hymni vnde ortum habuerint.ibidem.a.

Horis canonicis laudibuſq; diuinis nõ ſunt immiſcenda profana,quæ vt in die Natalis domini cantari ſolent.881.a. b.

Horas canonicas ſoluere ex duplici capite homines tenentur.882.b.

Horas canonicas ſoluere qui teneantur. 882. b.883.a.b.

Horas canonicas non recitare in communi in aliqua religione prelati negligentia peccatum mortale eſt.885.b.

Horas canonicas ſoluere tenentur moachi profeſsi choro emancipati: etiam ſinon ſint in ſacris,& ſanctimoniales.885. b. Nõ autem illi qui non ſunt profeſsi nec laici. 886.a.

Horas canonicas ſoluere partim de iure diuino partim eſt de iure poſitiuo.886.b.

Horæ canonicæ non iiſdem Pſalmis aliiſq; ad hoc pertinẽtibus omnibus in eccleſiis: & religionibus, celebrantur: poteſt enim hoc iure Pontificio permutari.887.a

Horarum canendarum modus is eſſe debet qui ĩ eccleſia Metropolitana ſeruatur atq; in religionibus ſecundùm cuiuſcunq; ſtatuta.ibidem.

Horas canonicas ſoluere ſequendo morem Romanum non ſingulis perſonis abſque pontificis authoritate liberum eſt.ibidẽ.

Horarum canonicarũ nimia prolixitas moleſtiſsima eſt,ſicut breue nimis earum cõpendium eſſet fugiendum.887.a. b. & hic ponitur conſenſura Breuiarij Romani.

Horæ beatæ virginis recitandæ vim habent præcepti iam ex conſuetudine. 888.b. idẽ eſt de officio mortuorum.

Horas canonicas ſoluens,mentem,non debita opera,dimouendo ab attentione,orandi præceptum non frangit .894.a.

Horas canonicas ſoluens & ſi ob attentionis omiſsionem mortaliter peccet,nõ ideo ne neceſsitatem incurrit reſtituendi.ibidem. b.&.898.a.

Horas canonicas non ſoluere per vnum aut duos dies non debet iniicere ſcrupulũ reſtitutionis, licet peccatum mortale ſit,& quidem qui relaxationibus cruciatæ bullæ gaudẽt credendum eſt eſſe tutos.899.b.

Horarum ſoluẽdarum omiſsio ſi vltra duos dies procedat,tunc compoſitio cum ſummo pontifice locum haberet, imò & cum epiſcopo ſtando in iure diuino.ibidem.

Horæ canonicæ quæ in communi recitãtur, ſtatis per eccleſiam temporibus per ſoluẽdæ ſunt, aliàs culpa mortalis eſt. At priuatim tempora mutare & ordinem non eſt mortale.889.a.

Horarum ordinem nõ eſſe in pręcepto duobus temperamentis intelligendũ eſt.ibid.

Horę quę in communi ſoluuntur in eccleſia ſunt de præcepto celebrandę,priuatim verò vbiq; dici poſſunt.890.a.

Horæ quæ priuatim ſoluuntur loco decenti & honeſto dicendæ ſunt.ibidem.b.

Horæ canonicæ dum ſoluuntur qualẽ quantanq; exigant attentionem.891.a.b.

De litera.I.

IAcob vouit Deo,qd' futurus ſibi erat in Deum. 629.a.

Iacob emens primogenituram ab Eſau nõ peccauit.775.b.

Ieiunium frangens ex gula non ſolum contra obedientiam,ſed & cõtra abſtinentiam peccat contra Durandum.758.a.

Iephte in vouendo ſtultus & impius in reddendo.629.a.

Infamia non præcedente alicuius perſonæ cum in manifeſtum eſt crimen diſquiri poſſunt perſonæ in ſex tantùm caſibus.454.a.&.b.

Infamia quę nam ſit ſufficiens ad diſquiſitionem criminis prudentium arbitrio æſtimandum eſt.456.a.

Ad infamiam inde denarius numerus authoritatem nactus eſt, qd' ſufficit populum conſtituere.ibidem.

Infamiam legitimam non conflat perditorũ hominum clamor, ſed bonorum opinio. ibidem.

Infamiam per ciuilem iudicem irrogatã Papa abolere non poteſt.449.b.

Infamare ſe ex genere ſuo eſt peccatũ.284.b.

Infamatur aliquis iuſtè duobus modis.241.a

Ille qui

Ille qui iniuſtè infamatus eſt, & ſi ſuum crimen non confiteatur, non tenetur informatori ad reſtitutionem.342.a.
Infamans aliquem referendo quod audiuit, ad quàm reſtitutionem tenetur. 342.b.
Infamando alterum bifariam quis delinquere poteſt.487.b.
Infamare alium,quando contra charitatem tantùm,quando verò contra charitatem ſimul & iuſtitiam fit.ibìdem.
Infamare,& licet,& expedit ſi cophantas qñ ſuis impoſturis reipublicæ pernitiem adferunt.488.a.
Infamare nos ipſos an ſit licitum. 488.b. & 489.a.
Infamia eſt mortalis occultum alienũ crimẽ vni,etiam cor dati viro,reuelare. 481.a.
Infamia delicti non ſufficit,niſi paucis exceptis caſibus,ad inquirendum reum quẽ nulla res pergit infamia.453.b.
Infideles non tenetur decimas ſoluere. 750.a.b.
Infidelium ordo triplex.430.b.
Infideles Afri, Sarraceni ac Turcę, de iure Chriſtianis principibus ſubduntur.ibìdẽ.
Infideles Afros,& Saracenos certum eſt poſſe à nobis ſuis regionibus expoliari: & ſi nemo noſtrum eorũ bona priuata authoritate deprædari aut deripere valeat.431.a.
Infideles qui nihil de Chriſto audierũt neq; nobis infeſti ſunt,non ſunt nobis ſubditi de iure.ibìdem.
Ignorantia difficultatis rei de qua votum emittitur,excuſat hominem à voti ſolutione.617.b.&. 637.a.
Ignorans,non ad implet prçceptum quia ad hoc requiritur libertatis ratio.122.a.
Ignorantia omnino excuſans ĩ præceptis decalogi locum habere non poteſt.
Imperator aut princeps vllus non eſt proprietarius dñs. 301.b.
Imperator quo pacto ſit ſuperior Chriſtianis regibus.305.a.
Imperatorem, arbitrãtes mundi dominum, vnde id ſibi porſuaſerunt oſtenditur.305.a
Imperatoris electio pontificia authoritate à Græcis ad Germanos tranſlata eſt. 206. a.
Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecare malum, quatenus malũ illi eſt peccatum eſt genere ſuo mortale.500.a.
Imperare optare aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum eſt & qñq; neceſſarium officium.quod bifariam cõtingit.ibìdem.
Imperans vt malum fiat ficte quantum peccet.500.b.&.501.a.
Imperatoria mageſtas non fulget totius orbis domino.303.b.
Imperium aut imprꝗcatio mali bifariam põt rationem boni induere. 500.a.
Imponens ſibi ipſi falſum crimẽ quomodo peccet.489.a.&.490.a.
Imperium actus eſt intellectualis nõ volũtatis vt planiſsimè Ariſtoteles docuit.8.a.b.
Imperium neq; eſt propoſitio apprçhenſiua neq; iudicatiua, ſed iudiciũ quod electionem ſub ſequitur.9.b.
Impediens aliquem à beneficio vt digno ri vel æqui digno detur citra vim & fraudem,non tenetur ad reſtitutionem.348.b.
Impediens aliquem à cathedræ conſecutione certa vi aut fraude tenetur ad reſtitutionem in toto vel in parte.350.b.
Impignoratio quid ſit.542.b.
Imagines à Chriſtiana religione eſſe relegandas quis prior dicere auſus fuerit, & qui deſtructores, qui earum fuerunt defenſores.136.b.
Imagines quomodo adorandæ ſint. 137. a.b.
Inclinatio appetitus ſenſitiui ad legẽ naturæ pertinet.32.a.
Inclinationis naturalis diuiſio.394.b.
Inclinationis duæ in homine ſibi aduerſantes.ibìdem.
Inclinatio hominis in bonum delectabile, bona eſt ſecundum ſe ibidem.
Cõtra inclinationem naturalem quando ſit peccatum agere.395.a.
Indicta cauſa quemquam iudicare contra ius naturæ eſt.390.a.
Inducens alium ſcienter & prudenter in peccatum non eſt ſubiectus reſtitutioni.235.a.
Infirmus quomode poſsit cogi vt abſcindatur ei membrum vide mutilare.
Iniuriæ ſatisfatio quomodo ſit facienda.339 .a.
Iniuria quod modis & quando homini irrogatur.382.a.
Iniuria maior eſt in facto quàm in verbo. 416.b.
Iniurias proprias vindicare cur prohibitum. 389.a
In iniuriis vindicãdis pernitioſus ab vſus nobilium

bilium.ibîdem.
Iniurioſa acceptio diuiditur in furtum & rapinam.417.b.
Iniurius cui ſit qui ſe occidit.395.a.
Innocens duplex eſt.399.b.
Innocentem de quo nulla eſt ſiniſtra ſuſpicio occidere flagicium eſt.ibîdem.
Innocentem tradere tyranno excidium ciuitati minanti,iniuſtum eſt.400.a.
Innocentem poteſt reſpublica non defendere.ibîdem.
Innocentes in bello licèt aggredi & occidere.400.b.
Innocens probatus nocens condemnandus eſt.341.a.
Inuaſus tenetur occidere aggreſſorẽ qñ inuaſus eſt reipublicæ neceſſarius.404.a.
Inuentum quando nullius fuit,occupanti conceditur, ſi tamen occupanti ius ſit in regionib⁹ illis quibus iſthęc inuenta reperiuntur.423.b
Inueniens theſaurum ſi retineat, furtũ non committit.423.a.
Inuenienti theſaurum in agro proprio licet eum ſibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex induſtria quæritando inſcio domino nil poteſt ſibi retinere. Inueniens verò, aliud agens dimidiam partẽ debet habere.ibîdem.
Inueniens quæ præſumuntur habere dominos, ſummam diligentiam in inueniẽdis dominis adhibere debet:qua facta,nec inuento domino ſibi retinere poteſt. ibîdem.
Inuenti lapilli in litore maris inuẽtoris ſunt. 423.b.
De inuentis in ſuperficie terrę quotã aliquã, principem exigere iniuſtum eſt: neq; lex de hoc lata in conſciẽtia obligat. ibîdem.
De inuentis inuenis terræ, vt ſunt metala, vſus obtinuit vt quinta pars principi obueniat.ibîdem.
An inuenta quorum domini non comparẽt ſint pauperibus reſtituẽda necnè,pulchra diſceptatio.424.b.&.425.a.
Innitus nemo poteſt pœnitentiam ſibi iniunctam implere.122.b.
Irregularitas quæ ſine delicto contrahitur non habet rationem pœnæ.57.b.
Irregularitas ſicuti & excommunicatio ipſo facto incurritur.68.a.
Irregularitas non eſt culpa,neq; propriè pœna.393.a.
Irregularitas quia propriè nõ eſt cenſura,nõ intelligitur in bullis quando cõceditur facultas abſoluendi ab omnibus cenſuris & pœnis.ibîdem.
Irregularitas quando incurratur & propter quæ ibîdem.
Irregularitatem non incurrit qui alium occidit ſe defendendo,quãuis tẽpore diui Thomæ in vſu erat contrarium. 406.a.
Irregularitas incurritur propter homicidiũ quod ſequitur etiã de per accidẽs ex opere percutientis.408.a.
Irregularitas non incurritur propter homicidium niſi verè ſequatur homicidium etiã ſi miraculosè homo ille nõ moriať. 407.b
Irregularitas non incurritus quando datur opera rei honeſtæ & ſtudioſa adhibetur diligentia.408.a.
Irregularitas vt incurratur,debet eſſe homicidium voluntarium.409.a.
Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bonorum ſuorum reſtitutionem in iudicio:etiamſi malefactores patibulo affigant.409.b.
Irregularitas non incurritur propter culpam venialem.ibîdem.
Irregularitas non ob id incurritur quod ſanitatis gratia abſcinduntur mẽbra. 411.a.
Irregularitatem non incurrit qui in verberãdo filium clericum vſq; ad ſanguinis effuſionem proceſsit.414b.
Irritationis vocabulũ qd deſignet:et qualiter à diſpoſitione & cęteris diſcriminet.79.a.
Iubens & conſentiens non ſemper tenetur ad reſtitutionem.375.b.
Iudæi in ſolo opere exteriori ieſſe culpã cenſebant, minimè autem in affectu.187.a.
Iudæi dupliciter errabant circa iudicialia.ibîdem.&.b.
Iudæi cur nimis euacuant carnes ſanguine. 384.a.
Iudæis condecens fuit vt temporalium permiſsionibus ad legis obſeruantiam adducerentur.100.a.
Iudæis an fuerit vſura permiſſa.511.a.512.a.
Iudex non debet rei euidentiam expectare ſed humanam cettitudinẽ quæ per idoneos teſtes fit.232.a.
Iudicis arbitratui relinquuntur quæ legibus compræhendi non valent.40.a.
Quoties iudex reum condemnat iuſta ac

iuridica

iuridica ſententia ad pœnam quæ non eſt mortis,læſioniſve corporalis inflictiua,tenetur reus ipſe ſententiam exequi etiamſi ad agendum damnetur.66.a.
Iudex ex iudicio concepto per coniecturas quæ virum probum inducunt non debet ad punitionem procedere ſicut neq; Salomon proceſsit. 232.b.
Iudici,irretito occultò & grauiſsimo ſcelere, licet ſubditos cõdemnare etiam de eodem crimine niſi excommunicatur ſit aut, ſuſpenſus.228.b.
Iudicem decet vt talẽ ſe gerat quales vult ſubditos eſſe.ibîdem.
Iudex in peccato exiſtens,alium de ſimili cõdemnando,oſtendit ſe dignum eſſe qui ſimili ſententia cõdemnetur vt habet Paul. ad Roma.2.qui enm iudicas.229.a.
Iudex publicus peccator alios condemnans mortaliter peccat ex genere ſuo ſi ſit ĩ grauioribus aut ſimilibus criminibus: ſecus in diſsimili materia & non infami.ibîdẽ.
Iudex duplici ſcientia vtitur, & vniuerſali iuris & particulari facti.ibîdem.
Iudex tenetur ſic ſancte ſequi ſcientiam iuris vniuerſalem,vt neq; ſuum proprium arbitrium,ſi contrarium eſt,conſulere poſsit. ibîdem.
Iudex in particulari facto poteſt ſe ſuo ingenio & prudẽtia iuuare in examinandis inſtrumentis & teſtibus quod maximè tenetur facere cùm innocẽs ſibi notus accuſatur.ibîdem.
Iudex tenetur damnare innocentem probatum nocentem.341.a.
Iudex debet in omni cauſa contra veritatem ſibi notam euidenter ſecundùm allegata & probata ſententiam pronuntiare.437.a
Iudex,qui innocẽtem ſibi cognitum , probatum tamen nocentem idoneis teſtimoniis condemnat,non agit contra cõſcientiam. 439.a.
Iudex in criminibus nequit quempiam iudicio condemnare niſi accuſatum.440.a
Nullus iudex ſiue ſumus ſiue infimus anteq̃ pars læſa iniuriam remittat, poteſt pœnã condonare.442.a.
In iudicis ſupremi arbitrio eſt,non itẽ in arbitrio inferioris poſtquàm accuſator ab accuſatione deſtiterit pœnam iuris relaxare.ibîdem.
Iudex ſupremus aliquando accuſatore reclamante poteſt accuſationem abolere. ibi.b
In iudice quatuor ſunt neceſſoria , videlicet iudicandi poteſtas,veritas & fama & exe-cutionis vis.432.b.
Iudex condemnare non poteſt quem euidẽter ipſe ſcit eſſe reum quando reus nõ probatur legitimis teſtimoniis. 435.b.
Iudicis ſcientia non reputatur ſufficiens teſtimonium.ibîdem.
Iudicatus aut loca eorum qui regi ſunt à conſiliis vẽdere illicitum eſt atq; ſcandalum.270.b.
¶ Iudicare quempiam niſi eũ qui iudici vel ſimpliciter vel in tali caſu ſubditus eſt non eſt licitum.433.a.
In iudiciali foro quatuor modis cõtingit vni alteri eſſe ſubditum.ibîdem.b.
Iudicando Chriſtum Pilatus peccauit.434.a
Iudicio diuino nõ ſunt ꝑ multa delicta relinquenda.454.b
Iudicium actus eſt maximus propriæ iuſtitiæ.225.b.
Iudicij nomen primo ſignificat rectam finitionem iuſtorũ: deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta.ibidem.
Iudicium rectũ duas virtutes requirit,& quę iuditium præferat,& quæ potentiam iudicantis diſponat ad iudicij rectitudinem. ibîdem.
Iudicium particulare ſtudioſi in reliquis virtutibus ſolùm requiritur : in materia autẽ iuſtitiæ neceſſarium eſt etiam ſuperioris. 226.a.
Iudicio ſpeculãdum eſt an tale ſit malum qd' alter ægrius ferret de ſe audire quã ſi eſſet peccatum mortale.ibîdem.
Iudicium vt rectum ſit tria exigit : nempè vt procedat ex iudicis authoritate , & ex iuſtitiæ affectione & ex prudentiæ rectitudine.226.b.
Iudicij ſubſtãtiam ſubuertit quiſq; iudicũ ſi iuri alterius partis quidquã addimat qd' alteri trbuat.227.a.
Iudicium ſine præſidentis authoritate vſurpatum:ſine iuſtitiæ ſubſtantia, iniquum: ſine prudẽtia , & iuris ordine ſuſpectum: ſi verò ex læuitate & non legitima probatione,temerarium dicitur.ibîdem.
Iudicij ſingularium conditionũ defectus genere ſuo facit peccatum mortale . ibîdem.
Iudicium ex malo affectu prolatum eſt peccatum ſecundum affectum.ibidem.b.
Iudicium temerariũ quadrupliciter eſt æſtimandum,primo de ſua ſubſtantia ſecũdò de cauſis. tertiò ax coniecturis. quartò ex obiecto

ex obiecto.229.b.
Iudicij temerarij quatuor ſunt gradus.230.a.
Iudicij temerarij primus gradus eſt quando animus eſt pendulus, neutri condictionis parti, aſſenſum præbens.229.b.
Iudicium temerarium idem eſt quod ſine legitima cauſa conſultò conceptum. 230.a.
Iudicij temerarij duo primi gradus, licèt à diuo Thom. ſub primo comprehendantur, tamen inter ſeſe non parum dictat interualli.230.a.
Iudicium temerarium vt ſit mortale crimẽ tria exigit, ſcilicet vt ſit certum, vt ex leuioribus colligatur coniecturis, vt ſit de re graui.231.b.
Iudicium certum in ſpeculatiuis, hoc vnum requirit, vt nihil prorſus habeat ambiguitatis admixtum: in moralibus autem parum pro nihilo reputatur.232.a.
Iudicium temeratium ſi ſit repõtinum mortale non eſt: ſed poſtquàm ſedato animo ex deliberatione ſententia confirmatur. ibîdem.
Iudicium, quando ex leuitaee cauſarum fiat mortale, non poteſt ſtabiliri certa regula. ibîdem.
Iudicium à culpa excuſant illę coniecturę & indicia, quę virum prudẽtem & probum vt ſic iudicaret inducerent.232.b.
Iudicium vtrũ veniale an mortale ſit non poteſt certa diffiniri regula. ibîdem.
Iudicij grauitas ex infamia perpenditur. ibîdem.
Iudicium de peccato quod non eſt infame non eſt mortale. ibîdem.
Iudicium de malo, quod non eſt peccatum ſed naturale, poteſt eſſe, delictum.232.b.
Iudicandum non eſt ſecnndum legem ſcritam, quando legi naturę aduerſatur.238.b
Iudicare ꝓpinquius cõuenit rationi, & prudentiæ, à qua profertur, ſed potiſsimum conuenit iuſticiæ vnde habet vt ſit rectũ. 226.a.
Iudicare circa diuina charitati cõuenit.226.a
Iudicium actus eſt maximè proprius iuſticiæ.225.b.
Iudicii nomen primo ſignificat rectam finitionem iuſtorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibîdem.
Iudicium rectum duas virtutes requirit: ſcilicet, & quæ rationem perficiat, & quę voluntatẽ bene afficiat. ibîdem.
Iudicium particulare ſtudioſi, in reliquis virtutibus ſolùm requiritur: in materia autẽ iuſticiæ neceſſarium eſt, etiam ſuperioris. 226.a.
In iudicio ſpeculandum eſt an tale ſit malũ quod alter ægrius ferret de ſe audire, quã ſi eſſet peccatum mortale. ibîdem.
Iudicium nullũ ſine certitudine eſſe niſi veniale, exceptionem habet, quando grauiſſimum malũ de honeſtiſsima perſona ſuſpicatur.233.a.
Iudicium temerarium non eſt malum quia prohibitum: ſed prohibitum quia malum.233.b.
Iudicium temerarium eſt ex his quæ ſunt cõtra ius naturæ. ibîdem.
Iudicium temerarium eſto in publicum nõ perdeat per ſe eſt peccatum mortale. ibîd.
Iudicium de re dubia feredum nõ eſt ſed dubium in meliorem partem interpretandũ ibîdem.b.
Iudicium vſurpatum non ſolùm peruerſum eſt, verum & nullum.239.a.
Iudicialia pręcepta, partim cum melioribus, pratim cũ ceremonialibus, cõueniũt. 99.b
Iulius Cæſar per iniuriam obtinuit dominatum.306.a.
Iuramenti obligatio differt à voti vinculo.634.a.
Iuramentum de re prorſus vana, nõ inducit obligationem.623.a.
Iuramentum per vim ex tortũ à latrone, obligatorum eſt. ibîdem.b.
Iuramẽtum ducendi vxorem licitum eſt: nõ tamen ſeruãdum, dum maius bonum impedit.628.a.
Iurare legitimè, officium virtutis eſt.138.a.b.
Iurare prohibuit Chriſtus non ſolùm ꝑ creaturas ſed per Deum. ibîdem.
Iurandi officium non eſt per ſeipſum virtus, niſi cum ſuis comitibus.139.a.
Iurare ĩ ſtatu inocẽtię nulla eſſet virtus.139.a.
Iuramentum nobis Dei beneficio conceſsũ eſt natura lapſa, ad fidem noſtram roborandam. ibîdem.
Iuramentum à iure dicitur. ibîdem.
Iuramento præmiſſo iniuria fit Deo ſi aliud teſtimonium exquiratur. ibîdem.
Iuramenti tres comites.139.b.
Iuramentum de re iniuſta implere, peccatũ eſt. ibîdem.
Iurare aliquod patrare peccatũ mortale. quãuis non perpetretur eſt mortale. ibîdem.
Iurare aliquod facere peacatum veniale, etiã ſi non impleatur peccatũ eſt veniale. ibid.

Iurandi frequentia præſentiſsimum habet peculium per iurandi.140.a.
Iurare falſum etiam ĩ re minima, peccatũ eſt mortale.ibidem.
Iuriſdictiones ciuiles frequentius ſecularibus quàm eccleſiaſticis committendæ ſunt.867.b.
Ius dupliciter accipitur.191.a.
Ius eſt obiectum iuſtitiæ.192.a.
Ius, aliud naturale, & aliud ſcriptum.193.a.
Ius eſt in rebus, ars verò boni & equi in intellectu docente operari iuſtum.ibidem.
Ius primùm omnium diuiditur in naturale, & poſitiuum.194.b.
Ius omne naturale eſt diuinum.196.a.
Ius gentium & à naturali diſtinguitur, & ſub poſitiuo continetur.ibidem.b.
Ius gentium, & ciuile, trifariam diſtinguntur 197.a.b.
Ius omne quo ciuitas vtitur vocat̃ ab Ariſt. ius politicum.ibidem.b
Ius paternum quo ad naturalia, ſemper manet inter parentes & filios emancipatos: ſed quo ad ciuilia ius ſimpliciter, & iuſtũ, eſt inter illos.200.a
Iuriſgentium aliquando eſt licita dispenſatio, & aliquando non.198.a.
Iure naturæ homines eſſe ſeruos, quomodò ſit intelligendum.ibidem.
Iuris ignorantia non tollit omninò culpam, neq; omnis ignorantia facti.222.b.
Iuriſconſulto præferẽdus eſt Theologus ad epiſcopale munus cæteris parentibus.259.a.
Ius in liberos non dicitur dominium.279.b.
Ius humanum duplex. & ius ciuile, & ius gẽtium.286.a.
Ius naturę, & ius gentium penes quid diſcriminentur.298.a.
Ius gentium, & ius ciuile quo pacto differãt. ibidem.
Ius legitimum Chriſtiani imperij quod ſit. 306.a.
Ius gentium multorum nequiuit diſpertiri dominia: ſed ſemper remanent communia iure naturæ.ibidem.
Iure gẽtium propriè dominia diuiſa ſunt, vt meum & tuum audiretur in hora.287.a.
Iure gentium conſtituta eſt ſucceſsio hæreditaria filiorum in bona paterna.299.a
Ius primo geniture quare maſculina ſeriè transfunditur.171.a.vide maioratus.
Ius dicere non poteſt, neq; legem ferre Tyrãnus, niſi perſcriptione, aut reipublicæ conſenſu fuerit legitimus princeps.239.b.
Ius, vſuſq; iuris, non ſunt idem.808.b.
Iuſtitia originalis.394.b.
Iuſtitia dupliciter ſumitur.191.b
Iuſtitia in tribus differt à reliquis virtutibus.192.a
Iuſtitię rectitudo, reperiri põt vbi adeſt mala intentio, & finis prauus. reliquarum verò virtutũ rectitudo, nõ manet vti deeſt aliqua circunſtantia.192.b.193.a.
Iuſte diffinitio, quæ à iuriſperitis aſsignatur bona eſt, ſi ſanè intelligatur.201.a
Iuſtitia duplex, infuſa & acquiſita.130.a
Iuſtitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur.130.b.
In iuſticia diſtributiua nulla eſt repaſsionis forma.247.b.
Iuſtitiæ commutatiuæ non ſemper fit iuſta reparatio, vbi offenſor idem pręciſè perpetitur quod alter ab illo perpeſus fuerat.248.a.
Iuſtitia diſtributiua non attendit quid ciues contulerint.249.a.
Iuſtitia commutatiua nõ propriè eſt ĩ Deo. ibidem.
Iuſtitia diſtributiua, non id tribuit quod debet, vt antea proprè à ciue poſſeſſum: ſed quod eſt totius reipublicæ, cui⁹ ciues ſunt partes.344.b.
In iuſtitia commutatiua debitum inde ſurgit, quod res fuit poſſeſsio alterius.ibidẽ.
In iuſtitia tam diſtributiua quam commutatiua qualitas perſonę attenditur: ſed diuerſimodè.ibidem.

.L.

LAbor manuum ad quatuor eſt vlilis.690.a.
Laceſsito non licet in duellum exire.401.b.
Laicus non poteſt præſcribere ius exigendis dicimis.324.a.
Lanarum mercatus qui anticipata fit ſolutione, aliquando licitus eſt: etiam ſi ea ratione lanę vilius emantur quàm ſi ſolutio non anticiparetur.562.a.563.a. Vide emere.

Lamech

Lamech reus homicidij quia non ſufficientem adhibuerit diligentiã 407.b.

Lateramenſe concilium nõ eſt in omnib⁹ receptũ.540.a.

Latronem occidere ob defenſam bonorum temporalium, iuſtũ eſt.404.b.

Latrones publici capite plectuntur.427.a.

Legalium obſeruatio quãdo poſt Chriſti paſsionem fuerit licita, 165.a.

Legalia obſeruando quomodo Petrus fuerit reprehenſibilis & peccauerit.165.a.b.

Legis multiplex diffinitio.6.b.

Lex in intellectu tanquàm proprium eius opus inſidet.7.a.

Lex à legendo vel à re eligendo dicta.7.b.

Eſtque æquitatis iniquitatiſque regula. ibi.

Lex eſt vniuerſitatis præpoſito ac dictamen rationis practicæ per modum habitus inhærens.9.a.

Lex non eſt voluntas eius qui vicem populi gerit.10.a.

Lex omnis quo ſolida ſit & firama in cõmune bonum debet ſubditos promouere.11.a

Leges condere reipublicæ eſt, aut eius vicem gerentis.21.b.

Leges ſapientum iuditio ex viſceribus naturalis iuris eliciuntur: cæterùm firmitatem non ab eis, ſed ab his qui iuriſdictione pollent ſortiuntur.ibîdem.

Lex bifariàm eſt in homine.13.a

Lex vim habet cohercíuam.12.b.&.13.b.

Lex antè promulgationem nullum habet vigorem.14. Et quando cẽſenda ſit ſatis ꝓmulgata.14.a.

Lex poſt idoneã promulgationem obligat vniuerſos: tametſi citra culpam ignorãtes excuſrntur contra Panoamitanum, & alios.14.b.

Legis diffinitio è iure ciuili de prompta explicatur.15.b.

Leges Romanorum Imperatorũ poſt duos menſes valere incipiunt in republica, vt iure ciuili ſancitum eſt.15.a.

Leges pontificiæ irritationis ab articulo promulgationis robur habent, niſi cõtractus irritati per eas eſſent tales, quòd cederent in iniuriam tertij.ibidem.b.

Leges, priuilegiorum reuocatione, nulla vi pollet quoad fuerint promulgatæ, non ſolum in prouincia, ſed etiam in diœceſi.ibi.

Legis effectus reddere homines ſtudioſos. 17.a.

Legis actus quatuor.20.a.

Lex nonnulla permittit mala ab obuiãdum grauioribus incommodis.20.b.

Legis ſpecies quatuor, & earum inter ſe diſcrepantia.21.22.a.b.

Lex fomitis non eſt propriè lex, ſed per metaphoram.22.b.

Lex tam diuina quàm humana duplicem vim habet in tranſlatione dominiorum. 308.b.

Lex poteſt & voluntatem domini cohibere, & ipſum inuitum ſuorum dominio priuare.309.a.

Lex nõ ob quamlibet cauſam, etiam iuſtam, mutanda eſt: ſed cum fuerit tanta vt detramentum quod ex legis mutatione ſuapte natura accedit, abũde compenſetur. 74.a.

Lex non eſt idem quod ars boni & æqui. 193.a.

Legi omnes ſubiiciuntur, etiã princeps ipſe, quantum ad vim directiuam.69.a.

Legi non ſubduntur iuſti, quantum ad vim cohercíuam: ſimiliter neque princeps. 69. b.70.b.

A lege liber non eſt iuſtus, vt lutherus impiè dogmatizauit.71.a.

Lex quæ communi bono officit nullam habet obligandi vim.71.b.&.72.a.

Legem ĩ particulari deficere, non eſt idonea ratio vt quis ei poſsit contra venire; bene tamen ſi ceſſat in genere: ſed neq; tũc vim perdit ligandi quo ad princeps aut cõſuetudo eam aboleat.72.b.

Legis prçuaricator eſt qui ſeruatis in cortice eius verbis mente circunuenit.73.a

Lex tota abſque gratię ſubſidio ſpeciali, impleri nequit vt longo tempore abſq; peccato viuamus.125.

Lex æterna ſumma ratio eſt in Deo exiſtens.23.a

Neque cum diuina conuertitur.ibîdem.b.

Lex ęterna ſolis hominibus poſt angelos nota.23.b.

Lex æterna ratione differt à rationibus rerũ quas ideas in Deo dicimus.24.a.

Lex omnis ab æterna deriuatur.24.a

Lex non dicitur præcisè æterna quia neque habuit principium neque habitura ſit finem, ſed præſertim quia eſt immutabilis omniſque variationis expers.24.b

Lex diuina poſitiua, effectus ac participatio legis æternæ.24.b.

Lex fomitis quid ſit,& qualiter deriuetur ab æterna.25.a.
Leges iniquæ non ſunt dicendæ leges, ac proinde neque ab æterna dimanant,niſi quatenus præ ſe ferunt quandam poteſtatis imaginem.25.a.
Lex permiſsiua etiam ab æterna lege ortum ducit:illa ſcilicet quæ malum impunè permittit.25.a.b.
Legi æternæ neceſſaria cuncta creata præter Deum ſubſunt.26.a.nō autem diuinæ perſonæ. ibîdem.b.
Legi æternę vniuerſæ actiones humanę ſubiiciuntur.27.b.
Lex æterna brutis & inſenſibilibus rebus ꝓmulgatur,per ſigillationem inſtinctuum & virtutum actiuarum: qui tamen inſtinctus non habent propriè ratonem legis.28.a
Legi Dei æternæ, monſtra & caſualia &id genus reliqua,ſubduntur.28.a.
Quo ſenſu Paulus, dixerit eos qui ſpiritu Dei aguntur,non eſſe ſub lege.28.a.
Sub lege æterna non ſolùm ſunt viatores ſed beati & damnati.28.b.
Lex naturalis in hominum animis inſculpta eſt. Quæ neque potentia eſt,neque habitus,neq; paſſio, neq; idem quod ſindereſis. 29.a. licèt inſit per modum habitus. ibîdem.b.
Lex naturalis vna eſt.31.b.
Lex naturæ quoad prima principia,non ſic eſt mutabilis, vt id quod fuit iuris naturæ ceſſet eſſe talis iuris: bene tamen quantùm ad concluſiones: tametſi id raro eueniat.36.b.
Lege naturæ cūcti mortales tenebātur.91.b.
Lex naturæ, natiuo inſtinctu & lucæ, promulgata eſt. vnde fit de primis principiis naturalibus neminem poſſe ignorātiam prætexere. 16.a.
Lex naturæ quantum ad prima principia nequit prorſus ex animis hominum extirpari: ſecus quantùm ad concluſiones. 37.a.
Præter legem naturæ neceſſarium fuit humanas condere & hominis naturæ congruentiſsimum.38.a.
Lex naturæ malefactorum conſcientias, exulcerat, quo ſenſu dixit Auguſtin. inordinatum appetitū pœnā eſſe peccati.39. a
Lex naturæ dictabat Iudæis præcepta moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquæ deſcribi.99.a.
Lex diuina duplex.82.b.
Lex alia altior præter naturalem & humanam neceſſaria fuit,quæ diuina poſitiua nuncupatur.ibidem.
Lex diuina poſitiua in duas ſecatur:licèt ſpecie non diſtinctus.83.b.
Legis diuinæ poſitiuæ & æternæ differentia. 83.b.84.a.
Lex diuina non cenſetur promulgata, cum eam Deus alicui reuelat:ſed cum ille ſolēniter eam euulgat.16.a.
Lex diuina de vniuerſarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit.104.b.
Lex vetus per legem Chriſti ceſſauit. 157.b. non modò quantum ad legalia,& ceremonialia, verum ſi vim eius obligatoriam ſpectes tota tunc temporis antiquata fuit .158.a.
Lex vetus tempore paſsionis ceſſauit:& tunc non cœpit.160.a.163.b.16.a.
Lex vetus tot virtutes inſtituit, quot Chriſt' expreſsit in lege noua.105.b.
Lex vetus non conferebat gratiam.99.a.
Legis antiquæ cuſtodes per fidem Chriſti premia conſequebantur æterna, tranſgreſſoresq; perpetuis afficiebantur ſupplicиis.100.a.
Lex antiqua quare teſtamētum vetus dicta ſit,noſtra autem noua.102.a.
Legis veteris & nouæ ſupplicia, diſcriminantur.ibîdem.
Lex vetus ſancta iuſta atque bona fuit.85.a.
Legis veteris author Deus. 86.b.&.87.a
Legis veteris & nouæ diſcrimen.85.b.86.a.
Lex cum dabatur Moyſi,quæritur nū Deus angelusvè loqueretur ei.88.b
Lex vetus ſoli populo Iſraël data eſt. 89.b.
Legis antiquæ præceptorū diſtinctio.91.b.
Lege veteri currente, gentiles,ſine ipſa, ſicuti ante ipſam, potuerunt ſalutem obtinere.ibîdem.
Lex vetus eò quod ad plura obligaret,non fecit Iudęorum deteriorem conditionem, quam gentium.92.a.
Lex vetus data eſt ſub initium quartæ ætatis:quæ tribus ætatibus permanſit in mūdo.93.b.
Legis veteris duo fines ad vnum tantùm relati.ibîdem.
Legis antiquæ trina pręcepta neceſſaria. 96. b.98.a.
Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria.98.b.

Lex ſcripta ſicut nohil roboris iuri naturali prꝑſtat,ſic neq; robur eius quòquò pacto minuit.238.b.
Legis ſcriptæ vigor non exigit melius id eſſe quod diſcernit,quàm contrarium.238.b.
Lex quamuis iuſtè ſit poſita ſi tamen in euẽtibus particularibus eſt cōtra ius naturæ, licèt contra illam facere.238.b.
Lex noua in cordib⁹ īſculpta eſt & hoc à veteri quæ in tabulis ſcripta erat differt.172.b.163.b.
Lex Euangelica quomodo dicatur iuſtificare.178.b.
Legē nouā ab initio munni dari non decuit. 175.b.
Lex Euangelica vſq; ad finem mundi perſiſtet.176.b.
Legis nouę ſtatus nihil vetat quominùs mutetur perinde atque ſtatus legis veteris. 177.a.
Legis nouæ ſtatus & ſi latior patentiorq; expectetur, nullus tamen futurus eſt vbi gratia copioſior ſit quàm hactenus pręceſsit. ibidem.
Lex Chriſti antè finem mundi ab omnibus eſt exoſculanda. ibidem.
Lex Euangelica neq; prorſus eſt alia à veteri, neq; omnino eadem,ſed ſic ab illa diſtans vt perfectum ab imperfecto.179.a.
Lex vetus lex timoris erat, noua verò amoris & charitatis.179.b.
Lex antiqua quare dicatur teſtamentum vetus:& lex euangelica teſtamentum nouū. ibidem.
Lex vetus qnare dicebatur lex factorum noſtra verò dicitur lex fidei.180.a.
Lex noſtra fuit antiquæ conplementū. quātum ad finem & quantùm ad præcepta. ibîdem.b.
Lex noſtra continebatur in veteri non quidem actu ſed virtute. ibîdem.b.
Lex repudij non præcipiebat vxorem repudiare,ſed id permittebat. idq; noua correxit vt nō haberet locum niſi quoad thorū.ibîdem. 181.a.
Lex antiqua grauior erat quaàm noua ſi difficultas ex parte obiecti perpendatur.ibidem.
Lex Euangelica præter naturæ legem non niſi ſacramenta imperauit. ibîdem.
Lex noſtra quodam modò grauior eſt veteri,ſi difficultetem ex modo agendi exiſtimes: illis tamē præcipuè qui non ſunt virtutum habitibus imbuti.ibîdem.
Lex Chriſti tria tantùm continet, moralia ſcilicet præcepta, ſacramenta & conſilia. 182.a.
Lex euangelica à veteri duodedecim differẽtiis diſtat.182.b.&.183.a.
Lex euangelica in operibus exterioribus ceu fundamenta iecit ſeptem ſacramenta. 183.b.
Legis euangelicæ maieſtatem nôn docuit vt aliæ ceremoniæ per ipſam inſtituerentur, quàm quę adminiſtrandis ſacramentis erant neceſſariæ.184.a.
Lex euangelica appellatur à Iacobo lex perfectæ libertis propter trinam rationem. 185.a.
Lex euangelica vniuerſos humanos mores intus & incutè perfectimè informat.186.a
Lex euangelica miro ordine procedit ad inſtitutionem hominum circa actus interiores & exteriores.ibîdem
Lex euangelica iudicialia præcepta aliqua correxit, ceremonialia verò minimè ſed ablegauit.187.a.
Lex noua nō modo naturalia conſilia explicauit,verùm & alia recẽter adhibuit.188.b
Lex noua quo temporis articulo ceperit obligare.16.a.b.160.a.163.b.
Leges quatuor diſtinctæ apud Paulum.10.a.
Lex humana non ea viget certitudine,qua cōcluſiones ſpeculatiuæ.39.a.
Legem ſatius eſt quam hominem dominari: idque rationibus ægregiis ſuadentur. 39. b.a.
Lex omnis humanitus poſita, ſi ſit recta à lege naturæ deriuatur.40.a.
Legis humanæ ex naturali deriuatio,per viā concluſionis,potius eſt explicatio principij naturalis,quàm noua pręceptio virtutis.41.a.
Legis humanæ qualitates ab Iſidoro traditæ explicantur. 42.a.b.43.a.
Legum multitudo vitioſa.43.a.
Lex plana eſſe, & obſcuritate vacare debet, nè muſcipulę more,captet ignorātes.43.b
Lex & conſuetudo vt differant.43.b.
Lex quare aſsimiletur regulæ Lesbiæ.44.a.
Lex debet in communi conſtitui.46.b.
Legis humanæ quadruplex diuiſio.44.a.
Lex non reſpicit ea quæ raro ſed quæ frequẽter eueniunt.46.b.
Lex humana ea præſertim ſcelera animaaduertit quæ reipulicæ tranquilitati ſunt aduerſa.48.a.

Lex humana omnis virtutis actus præcipit,tametſi non ſingulos.48. b.49.a.
Lex non præcipit habitum ſed actum. 49.b.
Lex humana diſsimiliter ſe habet circa præceptionem virtutum,& prohibitionem vitiorum.49.b.
Lex humana,ſiue ciuilis ſit ſiue canonica: Si modo ſit iuſta vi, pollet ligãdi ſubditorũ conſcientias.50.b.
Legis iuſtitia ex omnibus ſuis cauſis perpendenda.50.b.
Lex humana iniuſta non obligat in conſciẽtia.50.b.
Licet leges,quæ humano tantùm bono aduerſantur,non obligent in conſcientia,aliquando tamẽ illis parendum eſt,ratione vitandi ſcandali: ſecus ſi bono repugnent diuino.51.a.
Lex humana ad ſuam cuſtodiam aſtringere valet, etiam cum proprij capitis detrimento.54.b.
Legem humanam mutari quandoq; licitũ eſt.73.b.
Leges humanæ de ſolis iuſtitiæ actibus primaria intentione præcipiunt: de reliquis verò virtutibus non niſi quatenus ad iuſtitiam referuntur.104.b.
Legis humanæ rectitudo non eſt ad modum naturalis rectitudinis, in quãtitatibus corporeis repertę.75.b.
Legum artiumq; diſcrimen quantum ad variationem.75.
Lex ſi decerneret nullam in futurum conſuetudinem cõtra eam fore valituram, nulla conſuetudine abrogaretur.77.a.
Quandiu legis ratio durat,nequit conſuetudo contra præualere.78.a.
Super lege humana ille cui regimen incumbit,poteſtatem habet diſpenſandi.78.b.
Lex canonica & eccleſiaſtica obligat ſub reatu mortalis noxæ,q̃ aſſertio fidei cõtra aliquos hæreſiarchas ſatis roboratur: de ciuili autem lege non eſt par fidei certitudo.51.b.52.a.
Lex eccleſiaſtica pariter & ciuilis homines deuinciunt:& non tantum quatenus diuinæ interp̃tes vt commentus eſt Gerſon. ſed quatenus humanæ.52.b.53.a.b.
Lex eccleſiaſtica non obligat cum diſcrimine mortis, niſi cõtemptu legis aut iniuria fidei interueniente.55.a.
In legibus quæ eccleſiæ quàm maximè referunt.Papa nec concilium diſpenſare poſſunt, ſic vt eas protinus mutent.75.a.
Leges ciuiles quid de filijs clericorũ & religioſorum ſtatuãt 311.b.& de filiis nothis ſecularium.310.b.
Leges non prohibent dominij tranſlationẽ in ludis.315.a.vide,ludus.
Legum obligatio omnis,authore Deo eſt. 329.b.
Leges vectigaliũ obligãt in cõſcientia.352.a.
Leges pœnales omnes ad culpã obligãt, niſi contrariũ expreſſerit,ſiue mixtę ſint,ſiue merè pœnales. contra Henrricum.56.a.57.a.
Leges pœnales veteris legis contra fures ac mechos.Exod.22. & Leuit.20. ad culpam obligabant, ſimiliter & nunc canonicè. 58.a.
Leges pœnales ob id quod dicãt ipſo facto, vel ipſo iure,aut quid ſimile nõ obligant ad pœnam ante ſententiã à iudice latam ſic vt teneatur réus illam offerre.60.b.
Lex quando ipſo facto pœnam decernit nõ opùs eſt ſententia quæ feratur ſuper pœnam,ſed ſuper crimen.62.b.
Leges pœnales collegiorum obligant ante condemnationem ad pœnam, ſi eorum inſtitutor ſub hac forma tales leges ſanxit.67.a.b.
Leges pœnales Salmantinæ achademiæ in prẽſatores & ambitores latæ,non ligant ante condemnationem: niſi dum iuridicè interrogatus quis iniquè veritatem denegat.67. b.
Leges præſcriptionis non ſunt merè pœnales.68.a.
Lex eſt iniquiſsima quæ præcipit vt condemnatus ad pœnam corporalẽ illam ipſe exequatur.464.b.
Libertas per obligationem voti nõ minuitur.636.a.
Libertas Chriſtiana in quo conſiſtit. 695.b.
Litaniæ quæ in profeſtis diebus officio nocturno adhibentur, nec ex conſuetudine vim habent præcepti.889.a
Loth filias offerendo rem turpem fecit: ac proinde peccauit:niſi fotè igno-
Loth non deliquit peccato inceſtus, quia ebrius erat.407.b.
rantia excuſetur.536.b.
Lucretia delinquit ſe occidendo.395. b.
Lucri cupiditas ſi citra dolũ fraudémve ſe contineat non eſt mortalis. 314.b.

Lucrum ceſſans quid ſit,& quomodò dicatur ceſſare.522.a.

Lucrum ceſſans quando mutuatore inuito ceſſat, abſque periculo vſuræ exigitur.ibidem.

Lucrum ceſſans iuſtè petit qui mutuare cogitur.ibidem.b.

Lucrum ceſſans poſt præfixum diem ſolutionis pecuniæ mutuatę,iuſtè à principio in pactum ducitur.522.a.

Lucrum ceſſans cur liceat exigere.356.a.

Lucri ceſſantis optima diſputatio, an videlicet poſsit qui non coactus mutuat illum à principio ī pactũ ducere. 523.a.559.a.quod fieri poſſe non eſt omnino improbabile. 525.a.559.b.

Ludus in genere rem de ſe iure naturę licitam ſonat,imò virtꝰ eſſe poteſt. 313.a.

Ludus ſicut ex multis accidentibus honeſtatur ſic & explurimis vitiatur.313.a.

Ludo acquiſita in dominium lucrantis tráſeunt.314.a.

Ludens abſente pecunia fide in pignorata teneatúr nè eam ſoluere.316.b.

Ludo perdens amplam pecuniam,an poſsit latenter ab illo ſuffurari illam.317.a.

Ludere ſecundum ius naturę neque mortale eſt,neque vlla inde naſcit̃ reſtitutio. 515.a.

Ludere alea reliquiſq; ludibus lege inhibitis, neq; cõtraria cõſuetudine ſubrogatis, peccatum eſt.313.b.

Clericis pręcipuè ſacerdotibus ac maximè epiſcopis contra vetitum ludere, vix citra mortale contingit.314.a.

Lutherus vota pernitioſa eſſe aſſeuerat 313.a.641.b.

Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dilectionis mandatum.685.b.

Lutherus debachatur contra obedietiã monachalem .694.b.

De litera.m.

MAndata diuina q̃nam modo inſtitutiones appellentur.505.b.

Maioratuũ inſtitutionis cauſa redditur. 310.a.171.a.310.a.

Maleacquiſita in duplici differentia. 745.b.

Maledicere quid ſit,& quotupliciter contingat.499.b.

Maledicere ſub forma enuntiationis ad contumeliam, aut ad detractionem aut ad irriſionem pertinet.ibid.

Maledicere alijs ſi nullum ſit intus malum deſiderium non eſt peccatum mortale.500.b.

Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit.502.a.

Maledicere rebus irrationalibus & dæmonibus, quatenùs creaturæ Dei ſunt,blaſphemia eſt.502.b.

Maledicere tempeſtates, eruginem, locuſtas,aliaque id genus portenta,quouſque liceat.ibid.

Maledictio propriè, vulgo mali imprecatio eſt.500.a.

Maledictionis culpa ex animi propoſito iudicanda eſt.500.b.

Maledictio per ſe propriè in ſolam poteſt cõijci rationalem,aut intellectualem creaturam.501.b.

Maledictio quæ intentione mali fit,ſecundùm genus ſuũ peccatũ eſt mortale.503.a

Maledictionis ſub forma imprecandi,& imperandi diſcrimen eſt.500.b.

Maledictione reliqua verborum peccata ſunt grauiora .503.b.

Malefactores occidere honeſtũ eſt. 385.b.

Malefactores occidere non expedit quando ſine proborum periculo id effici nequit.387.b.

Malefactores cui liceat occidere.388.b.

Manichæorum extremus furor de animantibus non occidendis.383.a.

Manichei,cucurbitarum homicidæ appellantur.385.b.

Manichęorum hæreſis repudiantium veterem legem tanquàm à principe tenebrarum conditam.87.a.

Marcus quod pollicem ſibi reſecuit nulla laude dignus niſi fecit reuelatione diuina. 402.b.

Maritus quando vxorem occidere licitè poteſt.390.b.a.391.a.

Matrimonium ratum non conſummatum neutiquàm eſt per Papam diſpenſabile,neque qui cõtrarium ſentit audiendus eſt.651.a.

Pro matrimonio illicitum eſt pecuniã recipere.766.a.

Matrimonium quandiu conſummatū non eſt licitum eſt inde ad meliorem frugem conſcendere: conſummata verò copula nequaquàm, quia irrogaretur iniuria proli.651.a.

Medici prudentia inutilis niſi artis adminiculo directa.39.b.

Medicum ſuas opiniones proprias & exiſtimationes arti anteferre periculo & temeritate non vacat.39.b.

Membrum, ex volūtate ęgroti abſcindi poteſt, quod corruptioni corporis nocet. Non tamen ad id poteſt authoritate reipublicæ cogi ſecùs de prælato.410.b.

Membrum proprium abſcindere ſibiipſi poteſt iuſtè qui aliter mortem euadere nequit.411.a.

Mendacium ſi aliam non habeat maculam niſi falſitatis, genere ſuo nō eſt peccatum mortale.471. a.

Mendacium non omne in iudicio eſt peccatum mortale.451.a.

Mentiri in iudicio violando iuſtitiam etiam citra iuſiurandum genere ſuo eſt mortale.556.b.

Mendicitas omnimoda ex genere ſuo plus meriti habet apud Deum, quàm in communi poſſeſsio. 687.a.

Mendicitas in ſacris literis commendatur. 687.b.

Quanuis mendicitas omnimoda ſecundū ſe præferenda ſit: poteſt tamen ratione finis & circunſtantiarum conducentior eſſe in communi poſſeſsio.688.b.

Mendicantes religioſi nequeunt quicquam præſcribere.324.a.

Menſura aliquando citra iniuſtitiam à priuato minuitur.556.b.

Mercator ſub vſuris mutuum recipiēs, ad exercendam mercaturā mortaliter non peccat.534.b.

Mercatorum inſignis fraudulentia in mutuo.516.a.

Mercatorum praxis in cambijs.595.a.

Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit nullam inde aliam decimam debet.746.a.

Meretrici accipere licet pretium ſuæ turpitudinis.359.a.

Metus veluti ſeta quæ filum amoris inducit.21.a.

Nullo metu quis cum conſanguinea contrahere poteſt quia non eſt materia ſacramenti.55.a.

Metus qui ab alio incultitſ voti obligationem poteſt impedire: non item intrinſecè ortus.633.a.b.

Metus cadens in virum conſtantem, is eſt quem viri conſtantia ſine vituperio ſecū patitur.635.a.

Metus quantumuis magnus & cadens in conſtantem virum non excuſat à transgreſsione legis diuinæ aut naturalis. ibid.

Metus cadens in virum conſtantem, ex triplici capite expendi poteſt.ibid.

Miniſtris ſacramentorum & ſpiritualiū, quid liceat recipere pro ſuis functionibus.vide, ſimonia.

Miniſter ſacramentorum ſanctitate quam alijs præſtat pollere debet, ſecùs in iudice.228.b.

Miniſtri vſurariorū, qualiter ad reſtitutionē teneantur.532.b.&.533.a.

In miniſtro eccleſiæ præter morum compoſitionem requiritur ſacrorum ſcientia, prudentia, ſolertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum.254.a.

Myniſteria eccleſiaſtica cuius arbitrio diſpenſanda ſunt. 814.b.

Minus malum quomodò liceat conſulere.535.a. Illud tamen facere nunquàm licet.536.b.

In Miſſa cur fiat ſanctorum memoria. 714.a.

Miſſæ valor quantus ſit.721.a.

Miſſa pro pluribus oblata nō ſingulis tantū prodeſt, ac ſi pro vno offeratur. 720.a. Neque quātum ad ſatisfactionem.722.b.

Pro vna miſſa duæ poſſunt pitantiæ recipi. 730.a.

Qui miſſę interſunt & qui eleemoſynas pro eis pendūt, offerentes ſunt.725.a.

Pro miſſæ ſacrificio licèt ſit ſimoniacum aliquid recipere: tamen de eleemoſynæ quantitate ad ſuſtentationem paciſci licitum eſt.764.b.

Miſſam celebrare ante officium nocturnū non eſt mortale peccatum.889.b.

Miſſam celebrare ante Pſalmos nocturnos: & etiam poſt miſſam alias horas non ſoluere legitima excuſatione perſoluendi officium diuinum interueniēte licitum eſt. 890.a.

Miſſam auroræ, vel reliquas ante primam in conuētu dicturus meliùs faceret ſi poſt miſſam

miſſam intereſſet choro ad primam q̃ illam ante miſſam ſoluere. 890.a.
Miſſæ audiendæ præceptum non obligat niſi taliter audire vt ſit actus humanus qualis eſſe poteſt etiam ſi aliud adſit ſiniſtrũ propoſitum.894.b.
Moderamen inculpatæ tutelę quam diligentiã reqrat.402.b
Moiſes videritne, vt Paulus in raptu, faciem Dei ſub iudice eſt.89.a.
Moiſes potuit ægyptiũ, quem in fragranti delicto occupauit, per modum defenſionis occidere: ſi autem id in vindictam fecit, à culpa non excuſatur: niſi diuina reuelatione id feciſſe dicatur.240.a.
Monachi perfectio, eſt propriè ſaluti ſtudere.822.b.
Monachus poteſt aſcendere ad epiſcopatũ vbi propriæ ſaluti periculum non paratur.ibidem.
Monachis non congruit ſacerdotia annecti cum animarum cura.748.a.
Monachi, quibus eſt iniũcta animarum cura, ius habent decimas recipiendi: non autem illa ratione obligationem ſoluendi. 750.b.
Monachatus ſummã eſſe libertatem oſtenditur. 336.b.
Monachatum diſſuadens, etiam iniquo animo, non tenetur ex iuſtitia ad reſtitutionem cuipiam.336.a.
Monaſterium etiã ſi ſit pingue, nõ eſt ſimoniacum à ſanctimoniali exigere pecuniam ad ſuſtentionem: habet tamen ſpeciem mali.771.a
Monopoliorum iniquitas.548.b.
Mons pietatis quid ſit.537.a.& quib⁹ modis congeri poteſt, & eiuſdem mõtis leges & capitula.538.a.
Mons pietatis vſuram ſapit.ibidem. b. & 540.b.
Moralium præceptorũ ordo triplex. 128.a.
Moralia per ſe præcepta, neq; in lege veteri poterant, neq; modò poſſunt in nobis efficere iuſtitiam.131.b. Sed per gratiæ auxilium.132.a.
Mos trifariàm accipitur.76.b.
Mos vt legis authoritate polleat lõgęuus eſſe debet.77.b.
Mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur, olim lege naturæ, tenebatur à viro abſtinere.66.b.
Mulier non meretricia, ſed maiori verecundia ſuî copiam faciẽs, poteſt recipere pretium.360.a.
Mulier nupta, ſicut & virgo poteſt pretiũ ſuſcipere.ibidem.
Mulier maritata teneatúrne pretium ſui corporis viro reddere, oſtenditur.360.b.
Mulier extorquens ſuperfluum per dolum, vel fraudem, tenetur illud reſtituere.ibi.
Mundus propter hominem creatus: homo autem, vt mundi dominus.824.b.
Mutilare aliquem membrum publica poteſtas poteſt, quando expedierit reipublicę.410.b.
Mutilatio licita eſt propter corporalem ſalutem: homicidium verò nunq̃. ibidem.
Mutilati & trunci pœnã. vide, irregularitas.
Mutuum in ſolis rebus vſu conſumptibilibus locum habet. 507.a.
Mutuum recipere ſub vſuris à non parato non licet.533.b.534.b. vide, vſurarius.
In mutuo, pretium rei mutuatæ non attẽditur, plùs minúsve tempore ſolutionis valeat, quod mutuatur, ſed eadem menſura quæ datur reddenda eſt.517.b.
Mutuata pecunia, cuius tempore ſolutionis mutatus eſt valor, quomodò ſit exoluenda.518.b.
In mutuo iuſtè pœna imponitur, ſi ſtato die non ſoluatur: imò & de lucro ceſſante poſt præfixum diem iuſtè à principio paciſcitur.522.a.
Mutuatarius dominium ſuæ pecuniæ in fœneratorem non transfert.527.a.b. cætera vide, vſura.

N

NEceſsitas naturalis neq; laude digna eſt, neq; pręmio.641.b.
Neceſsitas voluntariæ obligationis meritũ auget.ibid.& .645.b.
Neceſsitas coactionis meritum & laudem ac vituperium tollit: At neceſsitas præcepti rationem virtutis nõ excludit, quanuis meritum ſupererogationis reſpuat.204.a.
Neceſsitas grauis quæ ſit.474.
Neceſsitatis, alia ratio eſt, cui ſuccurrere tenemur,

nemur, quando illam quis patitur propter iniuriam, aut caſualem cladem quã ſi propter inopiam.466.b.

Qui neceſsitatem euidentem & vrgẽtem patitur, poteſt clàm ſubripere, ſiue palàm, ea quibus indiget.427.b.Neque illud eſt furtum.429.a.

Neceſsitas extrema quæ dicatur.428.b.

Neceſsitas quæ conſtituit miſerum in periculo honoris licèt non ſit extrema, eſt tamen grauis: & obligat ſub reatu mortalis culpæ habentem facultatem vt opem ferat.ibîdem.

Neceſsitas extrema non cẽſetur, ſi puella in periculo verſetur amittendi pudoris, ob victus inopiam.ibîd.

Neceſsitate extrema laboranti ſubuenire non eſt obligatio proprię iuſtitiæ, ſed miſericordiæ.ibîd.

In extrema neceſsitate cuique pari iure licet alienum rapere, vt indigenti ſuccurrat.429.a.

Negotiatio duplex.544.b.

Negotiatio neque eſt intrinſecè bona, neq; mala, licèt eius finis per ſe conſideratus turpitudinem quandam præ ſe ferat. ibî.

Negotiatio ſimpliciter eſt neceſſaria reipublicæ.ibîd.

Negotiationis cauſa licitum eſt merces cariùs vendere quàm emptę ſunt.545.a.

Negotiatoria ars tũ ex multis circunſtantijs fit illicita, tũ in multis verſatur periculis. 545.a.&.546.a.

Negotiatores inextinguibilẽ ſitim habent lucrandi: ſimiles enim ſunt aleatoribus.545.b.

Negotium otio eſt contrarium: & pro quo negotium ſumatur.544.a.

Numiſma ſeu nũmus eſt norma, ſeu vas, ac fidei iuſſor reipublicę.543.a.

Nũmus idem eſt quod lex, norma & regula.248.b.

Nũmorum ſunt duo vſus.228.b.

Nũmi valor non prorſus ex natura rei æſtimandus eſt: ſitne aurum vel argentum, ſed ſtatuto, aut ſigno reipublicę, aut principis.ibîdem.

Nũmus neceſsitatis tempore in materia viliſsima ſculpi poteſt.ibîdem.

Nũmorum ęſtimatio non debet augeri ſine magna neceſsitate.ibîd.

O

Obedientiæ tria obſtantia impedimenta. 816.b.

Oblationes q̃n cẽſent in præcepto eſſe.729.a.

Oblationum diſpenſatio ad ſacerdotes pertinet.731.b.

Oblatio de his quæ iniuſtè acquirũtur, aut poſsidentur illicita eſt.732.b.

Oblatio de re quacunq; iuſtè poſſeſſa, iuſtè fieri poteſt quantum ex natura rei. ibîdem.

Oblationes nonnunquàm potiùs debent expedi in pauperum ęgeſtatem quàm eccleſijs offerri.733.a.b.

Oblatio importat vltroneã exhibitionem. 718.a.

Oblationes cadunt ſub præcepto ex præcedenti conuentione, aut deputatione, aut propter eccleſiæ neceſsitatẽ, aut propter conſuetudinem.728.b.

Occidere qui prohibeantur illo pręcepto, non occides.386.b.& 387.a.

Occidere malefactores licet.385.b.

Occidere hominem non eſt intrinſecè malum.388.a.

Occidere tyrannnum quando licet. 389.b.

Occidere malefactores non cuiuis committendum eſt à principe.390.a.

Occidere vxorem vir, quando ſine peccato poteſt.ibîdem.

Occidere malefactores, clericis quare ſit prohibitum & à quo iure.ibîd. &.391.a.&. b.

Occidere ſeipſum ſcelus eſt.394.a.

Occidere ſe, bifariàm contingit.398.b.

Occidere innocentem, quem cõſtat eſſe nocentem, ſemper eſt flagitium.399.b.

Occidere aggreſſorem, quando eſt medium neceſſarium ad ſeruandam propriam vitam, iuſtum eſt.401.b.&.402.b.

Occidere ex intentione, id eſt, pręueniendo, nulli licet, pręterquàm reipublicę & principi.402.

Occidere aggreſſorẽ, eligendo tanquàm medium eius mortem, honeſtum eſt.ibî.a.b

Occidere aggreſſorem tenetur inuaſus quãdo publicè valde neceſſarius eſt.404.a.

Occidere aggreſſorem non poteſt inuaſus, quando aggreſſor eſt reipublicę neceſſarius, inuaſus verò infimus. ibíd.

Occidere aggreſſorem, atque illi parcere, poteſt inuaſus in reliquis caſibus. ibíd.

Occidere eum, qui fraude & arte perdere me tentat nõ licet: quia eſſet aggreſsio ex parte occidentis. 401. b.

Occidere latronẽ, ob defenſam bonorũ temporaliũ, licet. 404. b. explicat ibi Auguſ.

Occidere aggreſſorẽ ob honoris defenſam licet hominibus alicuius authoritatis: monachis verò & clericis non licet. 405. a.

Occidere hominem fortè, quando ſit peccatum, vide. homicidium caſuale.

Occidere animalia bruta licitum, ſecũdùm fidem. 342. b. & 383. a.

Occiſores tyrannorum laudantur. 389. b.

Occultatio aliquãdo nõ minuit peccatum. 418. a.

Officijs publicis præficiẽdus moribus debet ornari probis. 267. b.

Officia publica ſi nudè & ſpeculatiuè conſiderentur, vendi poſſunt licitè. 268. b.

Officia publica non habent poteſtatem vendendi magnates & domini, qui ſub ditione ſunt regia. 269. b.

Officia publica ſi practicè cõſiderentur nõ licet vendere. 270. a.

Officia ſcribarum ab eccleſiaſticis prælatis vendi iniuſtum eſt ac fœdiſsimum. 271. a.

Omnia facta eſſe propter hominem cognouit etiam Ariſtoteles. 342. b

Optare licet alteri quod facere non licet. 501. a.

Optare poſſumus mortem alicui, vt noſtrę reipublicæ mala caueantur: licet nobis conſtet viam perditionis illum ingreſſum iri. ibídem.

Optare quomodò liceat Turcæ & alijs hoſtibus etiam Chriſtianis mala. ibíd.

Organorum vſus neutiquàm eſt repudiandus in eccleſia. 881. b.

Orationes Chriſtus credit̃ cõſtitutas habuiſſe qbꝰ vtebat̃. 873. b

Orationes aliquæ erant conſtitutę, ad orandum Deum, tempore Apoſtolorum præter, Pater noſter, quã ſolam orationẽ admittunt hęretici. 874. a.

Orationis prima virtus quę ſit. 870. b.

Oratione ceſſante, ac de medio ſublata, bona vita exiſtere non poteſt. 871. a.

Oratio duplex. ibídem.

An pro locatis operis ad orandum liceat paciſci dubium eſt. 768. b.

Oratio, Pater noſter, fuit nobis à Chriſto inſtituta, nõ ita pręciſè vt alias adhibere nefas eſſet, ſed vt exemplar ad quod eccleſia ſi volet alias orationes aſtrueret. ibíd.

Orãdi modus publicus certas perſonas per q̃s ꝑſolueret̃ exigebat, vt ſunt clerici. ibíd.

Ordo ante vſum rationis ſuſcepttus characterem imprimit, atq; adeò verè ſuſcipitur. 652. a. & b.

Ordine ſacro initiatus, cõſenſu extorto per metum cadentem in virum conſtantem, tenetur voto caſtitatis. ibíd. b.

Ordine ſacro initiatus, ſi vſum habeat rationis, cogendus eſt votum ſeruare, ſecùs verò ſi nullum habeat prorſus. ibíd.

Ordines minores non ſunt de iure diuino. 757. a.

Ordinis nomen bifariàm eſt in vſu. 799. b.

P

PActum etiam tacitum vſuram exteriorẽ facere poteſt. 508. a.

Papa alterius iudicio ſe ſubdere poteſt iudicandum etiã in foro exteriori, ad exemplum Chriſti. 434.

Papa quamcunq; facultatem in ſeipſum in foro exteriori exercere poteſt, valet alteri committere. ibíd.

Papa excommunicare ſeipſum non poteſt, neque ſuſpendere, neque ſeipſum propriè punire. ibíd. b.

Papa non poteſt ſibi ſuperiorem, aut æqualem conſtituere. ibíd.

Papa non poteſt cauſam depoſitionis ſuæ alicui committere, etiam cùm eſt ſuſpectus de hęreſi. 435.

Papa ſolus diſpenſare poteſt in pœnis ſimoniaci. 794. a.

Papam eligi non poſſe, niſi è cardinaliũ gremio falſum eſt. 261. a.

Papa diſpenſans in pluralitate beneficiorũ ſine cauſa, grauiter peccat, & poſsidens à culpa non liberatur. 265. b.

Papa qui Petro ſubſtitutus eſt, vniuerſalem retinet iuriſdictionem. 803. b.

Papa ingruente neceſsitate decimam decimarum à clero exigere valet. 750. b.

Papa

Papa beneficia alicui vendens cenſetur cum eo diſpenſare in pœnis ſimoniæ759. a.

Papa ſimoniam poteſt contrahere.758.b.

Parœcialis ſacerdos poteſt de licentia epi curæ paſtorali cedere. 822.a.

Parœcialib⁹ ſacerdotib⁹ nõ reſidẽtib⁹ in ſuis parœcijs,tertia pars fructuum adimenda eſt.729.a.

Parœcij cotidie celebrare tenentur pro ſua parœcia, ſi competentes habeant redditus in eadem eccleſia.729.a.

Parœcij poſſunt particulares pitãtias vltrò oblatas à parœcianis accipere.ibid.

Parœcij poſſunt ex pitantijs ſibi collatis aliquã portiunculam ſibi vſurpare,in minutaſq; mercenario porrigere.730.a.

Paſcere gregem quid ſit, iuxta Dei ſententiam.827.b.

Paſce oues meas, quod Petro dictũ eſt, quomodò intelligitur.826.b.

Paſcentes greges in paſcuis alienis, quando teneantur ad reſtitutionem.352.a.

Paſtores quare receperit ab angelo primum Natiuitatis nũtiũ.797.a

Paſtores eccleſiæ,lux mundi.828.b.

Paſtores parœciales etiam reſidere tenentur 832.b.

Paſtoribus animarum meditatio perquàm ſalubris depingitur.834.b.

Paſtoris nomen multò rectiùs cæteris,functionem epiſcopi exprimit.797.b.

Paſtoris officium deſcribitur.802.b.& explicatur.827.a.

Paſtoris omnium maximè propriũ mun⁹, eſt prædicare.ibid.

Paſtoris munus pulchrè,quinq; nominibus deſignat Ezechiel,iuxta quinq; incõmoda,quibus Chriſtianus grex periclitari ſolet.828.a.

Paſtoris boni natura multis nominibus deſignatur.ibid.&.830.a.b.

Paſtori eccleſiaſtico licitum eſt,pro cõmodo vniuerſalis eccleſię,gregem alteri committere.840.b.

Paſtor bonus dat animam ſuam,quo pacto ſit intelligendum.829.a.

Paterfamiliâs obligare poteſt liberos:quin & vxorẽ ad mortale,reliquã verò familiã non itẽ.55.a.

Paterfamiliâs nequit veras ſancire leges.13.b

Pater verberare poteſt filios.412.b.&. 413.a. licet eos nimium deterrere nõ debet.ibid. b.&.414.a.

Patri vulnerare filios non licet. ibidẽ. Eoſdẽ tamen etiã clericos verberare poteſt.ibi.b

Pater vel prælatus, qui in verberatione vſq; ad ſanguinis effuſionẽ procedit, ſi id bono animo faciat irregularis non eſt.ibid.

Pauperes non acquirunt dominiũ bonorum quæ carent domino, quoaduſq; ſint tradita illis.363.b.

Pauperum ſuſtentationi iure naturæ debentur res, quæ reipublicæ redundant.428.a

Pauperib⁹ grauiter egẽtib⁹ ſuperflua nõ debent̃ de iuſtitia ſed ex miſericordia. ibid.

Paupertas nõ eſt abſolutè neceſſaria ad perfectionis ſtatum, ſed eſt neceſſaria ad peculiarem ſtatum religioſorum.848. b.

Pauperes p̃ſonati, id eſt, qui ſimulata paupertate eleemoſynas extorquent, ad reſtitutionem non tenentur.783.a.

Peccato alterius vti, quomodò liceat. 534.b.

Peccare propriè ſumptum, in ſolum Deum contingit.229.b.

Peccatũ non proinde grauius eſt,quòd plus nocet,niſi cætera ſint paria.334.b.

Peccata illa cenſentur in detrimentum reipublicę,quibus commune bonum impugnatur. 444.a.

Peccatum veniale,intentio finis ad mortale vſque pertrahere poteſt:non tamen mortale vſq; ad veniale extenuare.482.b.

Peccata quæ intra verba continentur leuiora cæteris paribus reputantur,quàm quæ in facto conſiſtunt.491.b.

Peccatum,voluntarium debet eſſe.406. b.

Peccata quæ non prohibentur in decalogo expreſſè, maiora ſunt aliquando quàm quę prohibentur.421.b.

Peculatus acceptio rei communis eſt. 417.b.

Pecudes nullum ius, neq; dominiũ habent ad pabulum, ſed tantùm appetitum & poteſtatem.285.a.

Pecunia bifariàm exiſtimari poteſt.523. a.&.586.a.

Pecuniæ quomodò obediunt omnia. 543.a.

Pecunia q̃tuor de cauſis plus poteſt in vno loco, vel tempore,valere q̃ in alio.592.b.

Pecuniæ reſtitutio obligat aliquando etiam cum famæ detrimento.343.a.

Pelagianorum hæreſis horas eccleſiaſticas refutantiũ. 860.a.

Pœnæ vitio ſimonię decretæ quot ſint. 793.a.vide,ſimonia.

Penſiones

Penſiones ſolus Papa conſtituere poteſt.777.b.
Fructus omnes pro pēſione ſtatuere, iniquiſſimum eſt.ibidem.
Penſiones functionibus ſpiritualibus adiudicatę neutiquàm redimi pretio poſſunt: ſecùs verò illæ, quæ ſub ſæculari titulo cōceduntur.778.a.
Penſiones multę, quæ non ſunt in vſu iniquæ videntur.778.b.
Penſiones non habent annexos titulos eccleſiaſticos.271.a.
Penſiones omnium beneficiorum periculoſiſsimæ ſunt.ibid.b.
Penſiones niſi ob aliquē eccleſiæ famulatū concedendæ non ſunt.897.b.
Perdenti in ludo, daī facultas repetēdi intra octo dierū ſpatio.315.b.
Periuriorum ſeries & gradus.140.a.
Permiſsio euāgelica, vt vir poſsit adulterā dimittere, poti⁹ eſt cōuētionalis quædam licentia, q̄ pœna.67.a.
Permutata cōmodatio quid ſit.542.a.
Permutationum forma triplex.582.b.
Perpetuum dupliciter ſumitur.201.a.
Perſonæ illuſtri ſat eſt, ſi quam obtenebrauit alterius famā, pecunia vel alia ratione compenſet.343.a.
Perſonę in dignitate cōſtitutę non facilè notandæ ſunt criminibus:296.a.
Petro ſingulariter dictum eſt, paſce oues meas, cuius ratio aſsignatur.810.a.
Petrū nō anteà Chriſt⁹ paſtorē ſui gregis inſtituit, quàm tertio interrogaret.814.a.
Petrus verè fuit rēphenſibilis, & peccauit in obſeruatione legaliū.165.b. non autē peccauit: quia legalia non eſſent licita.165.a.
Pignus in frugiferū colens, an fructus liberè percipere poſsit.521.a.
Pignoris fructus cōputandi ſunt in ſortē. In pignore verò genero pro dote tradito, & in feudo contraria eſt ratio.519.b.& in vidua.520.b.
Plato contendebat omnia eſſe cōmunia, etiam liberos & vxores.296.a.
Plato, Ariſtoteles, fuerintne ingreſsi ſalutis viam, vnde perpendendum eſt.91.b.
Platonem in Dei gratiam fuiſſe receptū veriſimile eſt.92.a.
Pollutio per molliciē fornicatione, & furto grauior eſt.421.a.
Pontifex facere poteſt, vt collatio ſimoniaca teneat.795.a.
Pontifex ſummus nō habet autoritatē in leges principū, niſi quatenùs pugnauerint cōtra ſpirituale bonū.321.b.vide, Papa.
Populus iure naturę tenetur miniſtros eccleſię alere, & tēplum ſtruere.728.b.
Poſſeſsio rerum in communi præterquàm vxorum concors erat ſtatui inocentiæ.296.a.
Poſſeſſor malę fidei nunquàm præſcribit.323.b.
Poſſeſſor bonę fidei elapſo legitimo tempore optimè pręſcribit.324.a.
Poſſeſsio bonę fidei quatuor debet habere.ibidem.
Poteſtates omninò diſtinctæ ſunt ſæcularis & ſpiritualis.301.b.
Poteſtas ſęcularis ſubeſt ſpirituali à qua coërceri poteſt ne diuinas & eccleſiaſticas dilaceret leges.ibid.
Poteſtas imperatoria cæterorumque principum diuina conſtant ſanctione.302.
Poteſtatem ſpiritualem perpetuò eccleſiæ duraturam Chriſtus cōtulit ſuo vicario.302.a.
Poteſtas ſpiritualis immediatè à Chriſto domino eſt inſtituta.ibid.
Poteſtas ciuilis conſtat naturali iure.ibid.
Poteſtas omnis, etiam quæ penes infideles eſt, à Domino Deo eſt.302.b.
Poteſtas ciuilis non ſic pendet à ſpirituali, vt ab illa inſtituatur ſuamque accipiat facultatem.ibid.
Præbendæ quæ ſint ſpirituales, quæ verò non.747.a. Et an ſit contra ius diuinum eas commutare.757.b.759.a.
Præbendę, quas, pręſtameras vocant, ſpirituales ſunt, & obligant ad perſoluendum officium diuinum.773.b.
Præceptum nō eſt, reddere Deo qdquid pro eo facere poſſumus.189.b.
Præceptum generale diuinæ dilectionis ſpecialia cuncta continet.95.b.
Præcepta omnia ad decalogum reducuntur.106.a.
Præcepta primæ & ſecundæ tabulæ quot ſint, opinio eſt triplex.107.a.
Pręceptis omnibus, quare non ſint ſua ſingulis propoſita pręmia.114.a.
Pręceptum tertium inter cætera ſingulari-

ter commendandum eſt.ibîd.b.
Præcepta decalogi omnia ſunt indiſpenſabilia,quæ verò extra vagantur nihil obſtat quominùs diſpẽſari valeant. 116.a.vide, decalogi.
Pręceptũ nõ eſt lex,ſed explicatio legis.12.a.
Præcepta cũcta decalogi explicationes ſunt naturalis iuris.138.b.
Pręceptum tertiũ non ad internam dilectionem,ſed ad exteriorem cultũ extenditur. 142.b.Duoq; habet mẽbra,alterum affirmatiuum,alterum negatiuum.143.b. violatur autem per quodcunque peccatum quãtum ad finem, nõ tñ quantũ ad ſubſtantiam pręcepti.ibîd.Eſtq; partim ceremoniale, ac patim morale.144.a.
Præcepta Dei nimis ſuauia.ibîdem.
Præceptũ tertiũ in ſenſu literali creationis beneficiũ: in ſenſu autẽ allegorico requiẽ Chriſti in ſepulchro ſignificabat. Sed in ſenſu tropologico ſignificabat ceſſationẽ à peccatorũ operibus:in anagogico ſempiternam requiem pręſignabat.144. a.b.
Præceptũ Dei impleri poteſt quantum ad ſubſtãtiã operis abſq; relatione in ipſum Deum,vt in finem ſpiritualem.125.a.
Præcepta oĩa dẽpto etiã illo magno charitatis,abſq; gratia implere nõ poſſum⁹.127.b
Pręcepta decalogi omnia ad iuſtitiam pertinebant.133.b.
Pręcepta decalogi non ſunt ſimpliciter prima principia,ſed cum reſtrictione, id eſt, intrinſeca legi.134.a.
Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum eſt. 135. a.
Præceptum ſecundum decalogi optimo eſt & modo,& loco poſitum.138.a.
Pręceptum,non furaberis,eſt merè negatiuum.333. a.
Pręceptum reſtitutionis eſt merè affirmatiuum implicans negationem.ibîd.
Præceptũ quartũ decalogi de honorandis parentib⁹ congruentiſsimè tradit. 148.a.
Præcepta reliqua decalogi, debita ratione, prohibitionis tenore poſita ſunt.149.b.
Præcepta ceremonialia ad Dei cultum pertinebant.151.a.vide,ceremoniæ.
Præcepta iudicialia, in quatuor mẽbra optimè diſtribuuntur.
Pręceptum Domini,nõ occides, explicatur elegantiſsimè.386.b.&.387.a.
Præcepta primæ tabulæ decalogi, non dicuntur ſimpliciter ius diuinum poſitiuũ. 196.a.cætera vide,decalogus,& lex.

Pretium rei non ſecũdùm ipſius naturam ęſtimandũ eſt, ſed quatenùs in vſus venit humanos.546.b.
Pretium rei,vt iuſtum ſit ex multis perpenditur.547.a.
Pretiũ iuſtũ duplex,naturale& legitimũ.ib.
Pretium naturale triplex,rigidũ, pium,moderatum.ibîd.b.
Pretium omnium rerum ſi fieri poſſet à lege deberet taxari.ibîd.b.
Pretiũ nõ dicit iuſtũ cuiuſuis arbitratu, ſed ſecũdùm prudentum exiſtimationẽ. ibî.
Pretium multoties fit iniquũ, ſi vendens ad expenſas rei venditæ conſiderationem in vendione habeat.ibîd.
Pretiũ gẽmarũ,& aliarũ rerũ,quæ reipublicæ neceſſariæ nõ ſunt,tãtũ erit quãtũ emptor ſciẽs & prudẽs voluerit dare. 549. a.
Pretia rerum emptorum copia auget, raritas verò minuit. 548.a.551.a.
Pretium læſionis non debet æſtimari ad libitum læſi.339.a.

Prædari militibus in bello iuſto, licitũ eſt.430.a.in bello tamen iniuſto,rapina.ibîd.

Prædicatio vendi non poteſt. 768.b.

Prędicare parœcialib⁹ ſacerdotib⁹ conuenit ex officio, qb⁹ tñ ſi theologię ignari ſunt id mun⁹ cõmittere peſtilẽtiſsimũ eſt.804.a

Præſcriptionis definitio ponitur. 322. b.
Pręſcriptio,niſi quadragenalis in reb⁹ eccleſię non habet locum:neq; contra eccleſiã Romanam, niſi centenaria.ibîd.
Præſcribere poteſt quis illam rem, quam à latrone emit.324.b.

Prælatus negligens famam propriam, delinquit mortaliter.345.b.
Pręlati famam dilacerans,cui teneatur ad reſtitutionem.345.b.
Pręlatus pro libito & ſine cauſa diſpenſans, infidelitatis, aut in prudẽtiæ peccato delinquit.78.b.
Prælatis non licet pro functionibus ſuis aliquid accipere.769.a.
Prælatus trifariàm poteſt res eccleſiæ occupare.366.a.
Ob pręlatorum abſentiam à ſuis eccleſijs hęreſes ſubortæ ſunt.828.a.

Præmium & pœna duo maxima humanæ vitę præſidia.21. a.

Præuaricatio non tantũ in accuſatorẽ, verùm in aduocatũ & in

&in alios miniſtros & in iudicem ſolet vſu cadere.448.a.

Primatum eccleſiæ cupiens quãto ſe periculo ſubijciat.814.a.

Primitiæ quatuor modis differũt à reliquis oblationibus.735.a.

Primitiæ quo iure debeantur Deo, ſuiſque miniſtris.ibid.b.

Primitiæ in quota parte,ac de quibus rebus redelendæ ſunt.736.b.

Primogenituræ cur fuerint illo vinculo colligatæ ne poſsint diſpendi.310.a.& quare maſculina ſerie transfundãtur.171.a. & inſtitutionis earum cauſa redditur.310.a.

Princeps non poteſt alteri pręcipere,vt ipſummet perimat.224.b.

Princeps poteſt ſuper ſe iudicem cõſtituere, qui ſe iure perimat.ibid.

Principatus eccleſiæ & ciuilis,quo pacto diſcriminantur.304.b.

Princeps poteſtatẽ habet ferendarum legũ, quibus coërceat rempublicam.302.b.

Princeps dũtaxat in eos rectè imperat,quos commodè adminiſtrare poteſt.304.b.

Princeps nõ cogi ſuis legibus,iniqua potiùs conditio eſt,quàm gratia.70.a.

Principẽ oĩ veritate decet eſſe ornatum. 19.a

Princeps ſuis legibꝰ,non ſolũ ciuium probibitati decet proſpicere:ſed ad reliqua officia debet animum intendere.ibid.

Principum pedagogi cùm patronos ſuos verẽtur inceſſere,virtutum leges & iuſtitias legendas porrigant, quæ inuidiam non generant & mores inſtituant.39.b.

Principiorum naturalium ad intellectum practicũ pertinentium numerus & ordo.31.a.b.

Probatio ſemiplena quid ſit.456.a.

Profeſſum extrahens à religione non tenetur alium ſubrogare, nec ipſe intrare.337.a.

Promiſsio ex genere ſuo obligat ſub reatu mortali.632.a.

Promiſsionẽ mẽtalem homini factam obligatoriam eſſe,problema videtur.632.b.

Promiſsio facta ſanctis, quonam pacto voti rationem habeat.644.b.

Propoſitum ſine promiſsione non obligat.619.a.

Propoſitũ q̃lereqratĩ votis emittẽdis.618.a.b

Propoſitionis per ſe notæ duplex genus.31.a.

Præſtimonialia abſq; intẽtione clericali poſsidere,culpa non caret.897.b.

Prouiſor tenetur eccleſiæ dignum prouidere ex iuſtitia commutatiua.347.b.vide,electio.

Prudentia inter morales virtutes primas optinet.215.b.

Prudentiæ triplex actus.616.a.

Puellam vitians,teneatúrne in totã dotem.360. b.

Puellæ quid debeant pati antequàm in ſtuprum adigantur.ibid.

Pupillus ante ætatẽ legitimam dñium habet rerum ſuarum.280.b.

Pupilli & minores quã poſsint ludere quantitatem.315.b.

Punitio in bonum publicũ ordinatur. 388.a.

Puniri debet homo nequã, etiam ſi indicijs manifeſtis appareat eum perditum iri in infernum.ibid.

R

Rapina nullatenùs eſt licita, neque priuato, neq; publicę poteſtati.429.b.

Rapinæ charactere violentia nõ eſt denotãda,qñ ab eo infertur qui indiget.430.a.

Rapina grauius peccatum eſt furto.432. a.

Ratio non eſt prima regula, ſed ipſamet lex naturæ.39.a.

Ratio practica & ſpeculatiua diſsimiter diſcurrunt.35.a.

Rectores & ſenatores nõ habẽt ius vẽdendi locum ſuum quem pecunia emerant.271.a.

Rectores vrbium nequeunt ſuffragia ſua vẽdere,in electione ſcribarum.ibid.

Rectores,ſeu ſenatores iſti,non poſſunt ſtipẽdia iuraq; ſcribarum per modum penſionis diſpertiri,aut cogere ſcribam,vt aliquid certum alteri ſoluat.ibid.

Regimen rerum naturalium,& gubernatio ſpiritualium diſcriminantur.820.a.

Regnum quod quidã hæreditario iure tribuunt Chriſto,iam ante ipſum natum ceſsârat.301.a.

Regnum Chriſti eſt prædicare & docere fidem &c.301.a.
Religio ſuperſtitioſa Gentilium nõ culpanda.97.b.
Religionem eſſe optimam iuſtitiæ partem, quomodò intelligatur.134.a.
In religionis ingreſſu, quomodò liceat pecuniam accipere.770.b.
Religioni nullam facit iniuriam, qui bona intentione impedimẽto eſt volẽti eſſe monachum.336.a.
Religionem expolians perſona frugi, forſan tenetur de damno dato.337.b.
Religio an ſit vera religio, vnde perpẽdi debeat.692.a.
Religioni, res vxoria ex diametro opponitur.691.b.
Religio, ſi vera eſt religio iure diuino habet bet annexam caſtitatem.692.b.
Religioſorum ſtatus obedientiam in primis requirit.694.b.
Religiones militares præter ordinem beati Ioãnis, nomĩe tenus ſunt religiones.693.a.
Religionũ militariũ equitibus, expediẽs eſt diſpenſatio, vt copulẽt ſibi vxores.694.b.
Religioſus repulſus à religione non tenetur vltrà ad ſtatuta religionis.637.b.
Religioſi non tenentur manuum labore victum quærere, ſed iuſtiſsimè mendicare poſſunt.687.b.
Religioſus eps̃ ad q̃s religiõis obſeruãtias teneat.901.a.b
Religioſus eps̃ eſſentialia vota nõ relinquit, ſed mutat.902.a.b. quo fit, vt Papa in voto continentiæ cum ipſo diſpenſare non valeat.ibidem.
Religioſus eps̃ ſoli Papę manet ſubdit⁹. ibi.
Religioſus eps̃ ex ęquo tenetur ad debita, à quibus nõ abſoluitur aſſumptus ex ordine Prædicatorum, aut Minorum.ibid.
Religioſus eps̃, cui bona q̃ acqrit reddere teneat: & an teſtamẽtũ cõdere poſsit.904.a.
Repaſsio ex primęua ſignificatiõe eſt contra volũtatẽ paſsio.247.b
Repaſsio ex abuſu ſignificat ſpõtaneas mutationes.247.b.
Reſidẽtia eporum apud antiquos monita nõ diſputata: apud neotericos autẽ eò vſq; reuocata eſt in quæſtionem, vt ſit iam ſuaſu difficilis. 823.b.
Reſidentiam prælatorum iure diuino, naturali, & humano eſſe ſancitam, innumeris teſtimonijs comprobatur. 824. & infrà, vſq; ad.838. ob cuius defectũ innumerę ſunt hæreſes in eccleſia ſubortæ. 828.a.
Reſidere in eccleſia propria, ſegniter tamen & oſcitanter, quandoq; peius quàm non reſidere.833.a.
Res ſpirituales quadruplices.700.a.
Reipublicæ quadruplex regimẽ.45.b
Reſpublica tota nõ poteſt expoliare princicipem iure regni, niſi ob tyrannidis corruptionem.302.b.
Reſpublica erudita diuinitùs creauit principes.ibidem.a.
Reſpublica nõ eò melior quò maior. 304.b.
Reſpublica quonã pacto ciues in rectis vſibus contineat.309.a.
Reſpublica, vel princeps dupliciter poteſt dominiorum tranſlationẽ impedire.318.a
Reſpublica quibus titulis poſsit ab inuitis ciuibus bona auferre.322.b.
Reſurrectio patribus legis veteris reuelata fuit.100.a.
Reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.328.a.
Reſtitutio nõ eſt vbi ratio debiti abeſt.ibid.
Reſtitutio & ſatisfactio ſeptẽ differentijs diſcriminantur.329.a.
Reſtitutio de quibus debeat fieri. 329.a.333.b
Reſtitutio quibus fiat.329.b.
Reſtitutio quæ dicatur propriè.331.a.
Reſtitutio, vt obliget requirit tres conditiones.341.a.
Reſtitutionis ratio, ibi ſolũ eſt, vbi res iniuſtè, vel aufertur, vel retinetur.331.a.
Reſtitutio quo pacto ſit facienda ab eo qui rem alienam ſecretò vſurpauit.370.b.
Reſtitutionis vinculum obligat ſub mortali culpa.331. a.
Reſtitutio in his quæ ſecundùm ſpeciem reparari nequeunt debet fieri ad arbitrium prudentis.338.b.
Reſtitutio quantum ad actum animæ interiorem quando obliget.333.a.337.b.
Ad reſtitutionem an teneatur qui trahit alium ad ludum.316.b.
Reſtituere an teneatur, qui abducit monanachum à religione.337.b.
Reſtitutionis obligatio tranſeátne ad hęredes.340.a.
Reſtitutio ſecundũ morẽ legum nõ obligat cum detrimento vitæ. poteſt tamen euenire qñ obliget etiã cũ tali periculo.343.b
Reſtitutionẽ famæ remittere ex genere ſuo

nō eſt mortale,imò aliqn̄laudabile.344.b

Reſtitutionem eidem fieri à quo res ſublata eſt,nempe domino neceſſum eſt.357.a.

Reſtitutiōis cuiuſcūq; obligatio orit̃, aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptę.368.a.b.

In reſtitutione tria obſeruanda.357.b.

Reſtitutioni obnoxius ratione rei acceptæ tenetur illam & omne id quo per ipſam ditior factus eſt reſtituere.ibid.

Reſtitutio quāprimū adfuerit facultas obligat.377.b.

Reſtituere nollens,cùm poteſt,an peccet nouo peccato.ibid.b.

Reſtitutionē an liceat differre & qn̄. 379. a.

Reſtituere quomodò teneatur qui impedit aliū à beneficij cōſecutione.348.b.346. a.

Reſtitutionem procraſtinantes in quanto verſentur periculo.380.a.

Reſtitutio qn̄ arbitrāda eſt īpoſsibilis. 381.a.

Retrahēs, ſeu extrahēs, quēpiam vi, minis, vel fraude,a religione ad quam reſtitutio teneatur.336.b.

Reſtitutio cui ſit facienda, quando creditor ignotus ſit omninò.362.b.

Ad reſtitutionem quando teneātur, qui bonis ceſerunt.381.b.

Reſtitutio cui facienda quando nec dominus,nec hæres comparent.362.b.

Reſtitutio quomodò faciēda ſit qn̄ plures ſimul ad idem dānum concurrunt. 376. b.

Reſtitutio vſurę,creditori non pauperibus, eſt faciēda.517.b.vide,multa vſura,& vſurarum reſtitutio.

Reſtitutio ſimonię.vide,ſimonia, & ſimoniæ reſtitutio.

Reſtitutioni obnoxi⁹ eſt pceptorū fructuū, qui parœcialē habens eccleſiā nō intēdit ad ſacerdotiū promoueri: quod intelligitur etiā ſine iudicis cōdēnatione:quia lex illa nō eſt pœnalis.896.b.897.a. b.de alijs beneficijs quæ extra animarū curā ſunt, quid ſit dicendum.ibidem.&.898.

Ad eſtitutionem nō tenent̃,qui eccleſijs ſuis iuxta earū ſtatutū tenorem inſeruiūt,niſi manifeſta ſit peruerſitas, quanuis videantur nō pro dignitate inſeruire.899.b.

Reſtitutioni non ſunt aſtricti clerici ſolùm ob vitæ corruptionem.900.a.

Reus interrogari iuſtè non poteſt abſq; vno pręuio,illoq; iurato, idoneo teſte.467.a.

Reus reſpōdere iudici non tenet̃ quouſq; illi conſtet more & lege ſe interrogari.456.a.

Re⁹ legitimè de crimīe īterrogat⁹, ſub reatu mortalis culpę tenet̃ crimē ſuū patefacere, etiā ſi ob hoc ſit ī mortē rapiēd⁹.450.a

Reus non legitimè interrogatus nō tenetur crimen ſuum fateri.ibid.b.

Reo ſiue iure ſiue iniuria interrogetur, nunquàm licet mentiri.ibid.

Reus in trib⁹ caſib⁹ tenet̃ reſpōdere veritatē iudici interrogāti de proprio crimīe.ibi.b

Reus ac ſimul actor nemo tenetur eſſe.339.a.

Rex propter regnum inſtitutitur,nō è cōuerſo.824.b.

Rex eſt anima regni.304.b.

Rege ſimpliciter ſuperior in temporalibus nemo cenſetur.305.a.

S

SAbbati nomīe, reliquę oēs feſtiuitates intelliguntur.111.a

Sacerdotes plebani ſuarum ſunt parœcialiū eccleſiarum paſtores,non tn̄ perfecti.802.b.Neq; vllam habent vim coactiuā quantum ad forū iudiciale.804.b.

Sacerdos poteſt locare operas antecedētes ſacramentū, non tamen ſequentes. 762.b.

Sacerdoti licet paciſci de mercede pro obligatione celebrandi.ibidem.a.

Sacerdotib⁹ religioſis & ātiſtib⁹,citra mortale,vix vti licet ludis vetitis.314.a.vide,lud⁹

Sacerdotes habeántne verū dominium fructuum eccleſiſticorum. 854.a. b. De quo variæ ſunt opiniones.852.a.b.

Sacerdotes arctiùs perſtringuntur pręcepto eleemoſynarum q̄ ſæculares.871.a.

Sacerdotibus iure permittitur propria bona ſuis hęredibus relinquere.862.a.

Sacerdotes teneātúrne ſingulari iure prę ſæcularibus ad eleemoſynarum ſubſidium. 863.a.&.864.a.

Secerdotū negligētia diſpgunt̃ greges.828.b

Sacerdos an poſsit plures pro vna Miſſa pitantias recipere.730.a.

Sacerdotes trifariā poſſunt his, quæ ad diuinum cultum offeruntur vti.731.b.

Secerdotes antiquæ legis, quomodò à noſtris differebant.700.b.Et eorum ſacerdotium à noſtro.827.b.

Sacerdotes nouæ legis ſublimioris dignitatis ſunt, quàm legis antiquæ.741.a.

Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege.ibid.

Sacerdotes nō decere magna in paupertate

vitam degere.ibid.
Sacerdotibus præter decimas alias poſſeſſiones habere licet. Quas leuitę non habebant.747.b.
Sacerdotes negligentes in erogandis eleemoſynis, non tenentur ad reſtitutionem de iuſtitia, ſed de miſericordia.ibid.
Sacerdotalis ordo à religione in quo differat.692.b.
Sacerdotum votum medium eſt inter præceptum merum, & votum ſolenne. 693.a.
Sacerdotum continentiam improbat & damnat Lutherus.697.b.
Sacerdotum continentia vſq; adeò eſt neceſſaria vt abſq; illa nequeant legitimã Chriſti effigiem retinere.698.a.
Sacerdotum continentia multis præſignata fuit in Veteri teſtamento.ibid.b.
Sacerdotes ex cõiugatis cõſtitui permiſſum fuit, circa Apoſtolorũ tempora.703.a.
Sacerdotibꝰ poſtquàm addicti eſſent ſacro miniſterio, nunquàm licuit vxorio negotio ſe implicare.ibid.&.704.b.
Sacerdotum votum diſpẽſabile eſt à Romana eccleſia.704.a.
Sacerdotes non contrahere coniugia, neque coniugatos aſſumi in ſacerdotes, eccleſiæ præcepto conſtat.706.b.
Sacerdotes Græci non modò repudiârunt Roman. inſtitutum, ſed amplexati ſunt illud, quod ex nullo Apoſtolorũ, aut conciliorum permiſſu elicuerunt.707.a.
Sacramenta veteris legis à ſolis carnis ſordibus, & quas dicunt irregularitates, corpus mundabant.156.a.
Sacramentorum gratiam ſpiritualem pecunia vendere, ſymonia eſt.700.a.
Sacramentum altaris adorandum & vnicũ ſacrificium Chriſticolis.717.b.
Sacrificium quid ſit, declaratur.710.b
Sacrificiorũ oblatio non ſolũ diuini iuris & humani eſt, verũ etiam naturalis.711.a.
Sacrificium quomodò diſtinguatur ab oblatione.710.b
Sacrificij oblatio ex iure naturæ eſt.711.a.
Sacrificium & ſacerdotium, vt lex & gubernator, ſemper in omni republica fuerunt. ibidem.b.
Sacrificiũ nemini offerẽdum, niſi ipſi Deo. 712.b.
Sacrificia cur Deus nolle dicatur.713.a.
Sacrificiorũ oblatio, ſecundũ ſuã propriã rationem, eſt actus ſpecialis virtutis. 714.b.
Sacrificiũ dicitur quodlibet opus virtutis, vt refertur in diuinum honorem.715.a.
Sacrificium maximè id dicitur quod nullã habet aliundè laudem q̃ quod in diuinã reuerentiam exhibetur. 715.a.
Ad ſacrificium internum vniuerſitas hominum lege naturæ tenetur.715.b.
Ad ſacrificia quæ ſola ſignificatione virtutẽ religionis induunt, ſolùm tenentur qui ſunt lege Dei ſcripta agunt.716.a.
Ad ſacrificiũ aliqd Deo exhibendũ, oẽs, etiã ſolo iure naturali viuẽtes quocũq; ſęculo fuerint, tenebanť, ſecũdũ cognitionẽ quã de vna prima cauſa habere tenebanť. ibi.
Sacrificium Chriſticolis proprium eſt euchariſtia.717.b.
Sacrificiũ per ſacerdotẽ Chriſti miniſtrum oblatum non eſt infiniti valoris.721.a.
Sacrificij valor non creſcit ſecundũ proportionem deuotionis offerentium.722. a.
Sacrificium altaris, vt reliqua ſacrificia pro mortuis oblata, eis ꝓſunt, q cũ hìc viuerẽt meruerunt, vt hoc ſibi prodeſſet: ſiniſtrè aliq intelligũt: & q̃liter intelligẽdũ.726.b.
Sacrilegium quo caſu committatur. 143.b.
Salus ſpiritualis cuiuſcunq; ſibi ipſi propriè commiſſa eſt.815.b.
Salutis propriæ curam per nullum impedimetũ homo præterire debet.822.b.
Sanſon reuelatione diuina hoſtes peremit.120.a.
Satisfactio extra gratiam nihil pœnæ remittit.329.b.
Satisfactionẽ inficiantur Lutherani.3331.b.
Satisfit ſi ſimplum reſtituatur quod ablatum eſt.351.b.
Satisfactio de quibus fieri debeat.329. a.
Satisfactio quibus fiat.ibid.b.
Scientia etiam Theologię vẽdi poteſt. 768.b.
Scholares præſtantes ſuffragia non teſtes, ſed electores ſunt. 350.a.
Scholares bifariàm iniuſtitiam ſuffragando committunt.ibid.b.
Scholares non ſcripti albo, & ambiẽtes poſſentne præſtare ſuffragium? ibid.
Scholarũ Magiſter poteſt nouas adhibere pœnas ſcholaribꝰ, vt ſeruẽt leges tam vniuerſitatis q̃ alias.319.a.
Scholarum Magiſter non habet poteſtatẽ condendi vllam legem.ibidem.
Scopũ attingere vno tãtũ modò contingit, aberrare verò infinitis. 187.a.

Senten-

Sententiam ferre ſecundùm probabiliorem opinionem ſemper eſt neceſſarium, etiam ſi altera opinio probabilis ſit.275.b.
Sentẽtia iniqua quæ in falſa præſumptione fundatur nõ obligat in foro interiori. Cui tamen reus licitè auſcultare poteſt, ſi dũtaxat legi humanæ ſit cõtraria: ſecùs ſi diuinę.55.b.
Sentẽtia excõmunicationis ipſo iure ligare ſolet, & qua ratione id eueniat.64.a.
Sententiam iniuſtam philoſophi morales nullam vocant.472.a.
Sententia iniuſta apud Iuriconſultos quæ ſit.ibîdem.
Sententię iniquæ, quicunq; eam iniquã eſſe reſciuerit, parere nõ tenetur in foro cõſcientiæ: quamuis in ſæculari teneatur. ibîdem.
Secretorum multiplex ordo.456.b.
Secretum confeſsionis quantũ debet eſſe reconditum, & ab exteriori foro ſemotum. 457.a.
Secretum ab alio qui per iniuriam extorſit arctiſsimo nexu aſtringitᷣ ſeruandi illud. ibîdem.
Seruis quando liceat fungere.289.b.
Serui, quibus rebus tanquàm proprijs valeant vti, & qui ſerui hoc poſsint. 290. a.
Seruitus duplex, legalis, & naturalis. 288.b.
Seruitus legalis item duplex.289.a.
Seruitus vendentium ſeſe licita eſt.289.a. vbi de Aethiopibus Portugaliæ diſputatur.
Seruitus mancipiorum licita & pia eſt.ibid.
Seruitutis ſpecies plurimæ ſunt.289.b.
Seruitus contra primariam naturæ intentionem eſt, non tamen contra ſecundariam.290.b.
Seruitus quomodò iure gẽtium, quomodò imperatorum ſanctione conſtet. 291.a.
Seruitus naturalis, quæ per peccatum introiuit, non incidiſſet in ſtatu inocentiæ. 290.b.
Simon Magus donum Spiritus ſancti emere voluit, à quo ſimoniæ nomen deriuatum eſt.751.b.
Simon Magus hæreticus fuit, non ex ſimonia, ſed quia credidit mundum non fuiſſe creatum.554.b.&.755.a.
Simonia genere ſuo peccatum mortale eſt.755.b.
Simonię materia res ſpirituales ſunt, ſed nõ cuiuſcunq; generis.752.a.&.b.
Simoniæ vitium quale ſit ex euangelio venit veſtigandum.751.b.
Simoniã cõmittit prædicator euãgelicus, ſi pro munere prædicationis pretium ex cõuentione recipiat. Non ita eſt de docente ſcientias naturales quaſcunq;.753.a. &.b.
Simonia non reperitur propriè extra eccleſiam catholicam.ibidem.
Simonię definitio approbatur. 754.a. &.b.
Simonia ab alio vitio imperaᷣ, ab alio ęliciᷣ in diſtincta potentia exiſtente.ibidem. b.
Simonia naturali diuinoque iure prohibita.756.b.a.
Simonia aliqua eſt ad ius merè poſitiuum attinens.754.a.
Simonia duplex, mentalis, & realis.786.a.
Simonia non eſt, reſignare præbendam in manus prælati in fauorem alicuius, & nõ aliâs.777.a. Commutare verò cum pacto niſi in pacto adducatur conſenſus Pontificis ſimonia eſt.ibidem.
Simoniam ſapit in pmutatione præbendæ ad honorem & dignitatem præbendæ reſpicere, ita vt honorabilior pluris æſtimetur, ſi aliâs fructus ſunt æq̃les.ibid.b
Simonia verè committitur, ſi res ſpiritualis pro obſequio tẽporali, vel munere tribuatur.779.a. & etiam pro munere à lingua, & pro turpi obſequio.ibid.b.
Qui pecuniam alicui confert, vt præbendã ei procuret, etiam collatore inſcio ſimoniam fortaſsis committit.779.b.
Simonia non eſt ratione cõſanguinitatis beneficiũ conferre: ratione verò dignitatis, ac probitatis conſanguineo dare laudabile eſt: in hoc tamen antiſtites periclitãtur maximè.780.b.
Simoniam non committit, qui metu alicui beneficium confert.781.b.
Simonia realis ſine mentali aliq̃n eſt. 786. b. ſimoniæ pœnę.793.a. vide, pœnę ſimo.
Simonia mentalis eſt illa, quę pro obiecto habet realem & hęc pœnis iuris non ſubditur.786.a.
Simonię mẽtalis optima diſputatio. 779.b.
Simoniæ reſtitutio & quod per ſimoniã acquiſita reſtitutioni ſint obnoxia. 784. b. ſimoniacę pœnę.ibid.&.788.a.b.&.793.a.
Spirituale quicq̃ vendens naturali iure, reſtitutioni ſubditur.785.a.&.791.b. emens verò an teneatur.785.a.&.791.b.

Simonia omnis realis in qua pretium ſolutum eſt, ad reſtitutionem obligat.786. b. & ad reſignationem præbendæ, quę cum tali pacto collata fuit, etſi pretium ſolutū non fuerit. ibid.
Simonia acquiſitorum reſtitutio facienda eſt illi, qui pretium dedit, quandiu per ſententiam non fit condemnatio.787. b.
Simonia mentalis an ad reſtitutionem obliget, pulchra diſputatio.789. b. obligat vtique.789.b.
Simoniacus tam ratiōe rei acceptę, q̄ ratione iniuſtæ acceptionis, reſtituere tenetur.789.b.
Simoniacum eſt ob ordinem exhibitionē munus aliquod exigere.792.b.
Simoniacum non eſt, cùm pro actibus hierarchijs, vt pro inungendis ſacerdotibꝰ, & conſecrandis epīs, aliquid retribuit.765.a
Simoniacum eſt vendere ius præbendę, & contra ius naturæ.772.b.
An ſimoniacus fuerit Abraham emens ſepulturam.774.b.
Simoniacum eſt nolle conferre locum ſacrum ad ſepeliendum mortuum, niſi pro pecunia: at verò ſi quis honoratiorem locum affectet, ab illo pecuniam ad eccleſię fabricam exigere, ſimonia non eſt.775.a.
Societas, ſeu ſocietatis cōtractus duplex genus.575.a.b.
Societatis contractus licitus eſt, ſi qui pecuniam ponit periculum eius ſubit.575.b.
In ſocietatis contractu qualiter diſtributio lucri facienda eſt, dum vnus pecuniā ponit, alius induſtriam.576.a.
Societatis quidā peſsimus cōtractus.ibid.b.
Societatis cōtractus, vbi quis ſic pecuniam ponit, vt nulli ſe exponat periculo, neutiquam licitus eſt.577.a.b.
Societatis quidā implexus cōtractus.577.b.
Societatis cōtractus in quo ſocius cōtractū aſſecurationis capitalis, & venditionis lucri, cum ſuo ſocio facit, ſiue à principio, ſiue ſucceſsiuè, vſuram ſapit.578.b.
Societatis quidā periculoſus cōtractus. ibi.
¶ Socij qui dicantur.575.a.
Socius qui centū ſocietati cōmittit, licitè poteſt quinq̄ginta tantū periculū ſubire: dū tn̄ illam pręciſè partē lucri ſuſcipiat, quæ illis quinquaginta reſpondet.577.b.
Solicitudo neceſſaria non eſt interdicta, ſed ſuperflua.188. a.
Solutione anticipata quomodò liceat viliùs emere: vt in lanarum negotio fit.563.a. vide, emere.
Solutio expectata nihil vetat, quominùs cōtractus à principio perfectus ſit. 564.a. licèt oppoſitū, vt Caietano placet, non ſit omninò improbabile. ibid.
Sors idem quod capitale, ſeu principale. 507.b.
Spiritualia quare pecunia non ęſtimētur.515.a.
Spirituale & illi annexū, & qd' ab ſp̄uali dependet, non eſt pretio vendibile. 772.a.
Spuriorū q̄tuor eſſe genera, & q̄n ſuccedāt ī hęreditatē, & q̄n nō, & de clericorū nothis filijs oſtēditur.311.a.b.
Statuam quā vidit Daniel cap. 2. quid ſignificet.305.a.
Stipendia vniuerſitatis non ſunt in rē perſonarum, ſed in ſtipēdiū miniſtrorum.350.b.
Stipulatio, an ſit contractus.543.a.
Stipulatiōes turpes nulliꝰ ſunt momēti.361.b
Studioſus quiſq; debet tres habere cōditiones.121.a.
Studioſus aut prauus non dicitur, niſi qui ex habitu operatur. 122. a.
Subſanatio à deriſione & contumelia differt.498.b.
Subſanator turpia dicit, vt gloriam conſciētię alteri adimat. 499.a.
¶ Subditū eſſe vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit.433.b.
Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui, explicatur.279.b.
Superbia humana de duobus extollitur.93.a.
¶ Suſurratio genere ſuo grauius peccatū eſt contumelia & detractione.495.b.
Suſurrare ad dirimendas amicitias, quando peccatum ſit, & quando virtus. 496.b.
Suſurronis & detractoris diſcrimen. 495. a.

T

TAcens & nō obſtās q̄n dicātur cauſa.375.b.
Talio vnde trahat originē, & qd ſit.448. b.
Taliōis pœna iuſta.ibi.
Talionis lex quare poſita ſit populo Iudęorum.449.a.
Talione dignꝰ nō eſt, q̄ inculpata ignorātia, quem

quę in crimine eſſe putat reum facit. ibi. b
Talionis pœnam princeps remittere nõ poteſt: quãdiu accuſatus non remiſerit. ibid.
Templi vnius Iudęorum literalis & myſtica ratio. 554. a. b.
Templa non placent hæreticis cùm ſint publicarum orationum loca. 873. b
Templa quãtum Chriſti placuerint, multis locis oſtenditur. ibidem.
Tempus ſacrum non violatur per peccatũ, ſicut locus ſacer. 143. a. b.
Tergi verſari tribus modis citra culpam, accidere poteſt. 448. a
Teſtamentorum ſolemnitas deſcribitur. 318. b.
Teſtimonium conferre tenetur quicunq; à legitimo iudice, ſecundùm iuris formam in teſtem aſcitur. 465. a
Teſtimonium dicere non tenetur, qui occulta crimina, de quibus neq; infamia, neq; alia iuris cauſa pręceſsit, interrogatus fuit. ibidem.
Teſtimonium quando quis ſponte propria offerre teneatur. 466. a. b.
Teſtimonium conferẽdi, & aliarum eleemoſinarum diſcrimen. ibidem. a.
Teſtimonium duorũ, qui ſint fide digni, ſufficiens eſt in iudicio: & ad maiorem certitudinem trium. 467. b.
Teſtimonium duorum vel trium, non vſq; adeò iure naturę ſtabilitum eſt, vt nullam ob cauſam exigi poſsint plures, quando mortalium fides, & iuſtitia deprauata eſt. 468. a. & b.
Teſtimonium hominum iure et meritò, tam ob aliàs cauſas, quàm ob culpam, repellitur. 469. b
Teſtimonia illa reipublicæ neceſſariæ ſunt, quæ bonum habent authoritatis pondus 470. b.
Teſtimonium falſum quando mortale ſit, & quando non. 471. a. b
Teſtis extra caſum neceſsitatis liberandi innocẽtem aut rempublicam, potiùs inclinare debet ad ſeruandum ſecretum proximi, quam ad prodendũ. 467. a.
Teſtes ſingulares non faciunt in iudicio fidem. 468. b.
Teſtium in ipſa actus ſubſtantia diſcordantium teſtimonium, aut refutatur, aut non ſatis ad ſententiam facere cenſetur. ibidẽ.
Teſtibus actoris & rei ad inuicem diſcrepãtibus, cęteris paribus ſtãdũ eſt parti rei. ibi.
Teſtibus vtriuſq; partis inter ſe diſſentientibus, vtri partium aſſentiri debeat, ex multis iudex poteſt perpendere. ibidem.
Teſtes ſingulares de multiplicatis ab eadem perſona eiuſdem actibus, quam fidem faciant in regionibus. 469. a.
Teſti crimen obiicere, quando liceat, & quãdo non. 470. a. b.
Teſtium non omnium repulſa pœna eſt, ſed quandoq; cautela. 470. b
Teſtis in iudicio aſſerere nõ debet, niſi id de quo per vigilantem conſiderationem hader certam ſcientiam. 471. b.
Teſtis aſſerens quod poſt prudentem vigilantiam pro certo habet, & ſi falſum ſit, nõ eſt reus mendacii. ibidem.
Teſtes iure iurando ſtringũtur vt maiori percuciantur timore. 472. a.
Teſtis pro veritate dicenda nihil recipere poteſt: bene tamen pro labore. 478. b.
Teſtes ſimoniæ iure antiquo tenebãtur ſub anathemate reuelare, nec ante poterãt abſolui. 793. b.
Thimoteus & alij epiſcopi quare iuſſu Pauli à ſuis eccleſiis nõ nunquã peregrinati fuerint. 833. a
Titulus quid ſit explicatur. 281. a.
Traditio per votum non fit, niſi ille qui traditur ſolemniter recipiat. 650. a.
Trahens alium ad ludum an teneatur ad reſtitutionem. 316. a.
Tributi, ſcilicet, Alcauala ratio iuſta ne ſit, & quomodo obliget in conſcientia. 352. a.
Tributa debentur principibus in conſcientia. 276. b.
Tributorum libertatem Rex poteſt hominibus ruſticis precio donare vrgente neceſsitate. ibidem.
Turcæ cæcitas de dominio vitæ ſubditorum, deſcribitur. 293. a.
Tiranus cenſendus eſt qui leges in proprium cõmodũ conſtituit. 11. b

V

VAlor rei æſtimandus eſt, ſecundum id quod in præſenti eſt. 557. b.
Valor rei iuſtus vt ſit, prudentiũ iudicio, nõ cuiuſuis metiẽdus eſt. 547. b. vide prætium.

Varietatis tres ſunt gradus.139.b.

Venans alienas feras,quãdo teneatur ad reſtitutionem.353.b.

Venatio homini eſt naturalis .384.a.

Venatio iure gentium communis eſt.353.a.
Venatio triplici de cauſa vetatur.353.a.
Venationis cuſtodiẽdæ ſui gratia , nõ eſt per ratio in rege, & in magnate.ibidem.

Vendere licèt pretio rigido,pio,& moderato.547.b.
Vendere re mviciatam præcio integræ & ſolidæ,iniquitas eſt.554.a.
Vendens bona fide rem emptam à latrone, quid debeat facere.369.a.
Vendere non licèt,ratione crediti pretij, carius rem quàm in præſenti valet . 558. b. & 564.a.Et vide venditor.

Venditio eſt rei pro pretio diſtratio. 543.b.
Venditio cum deceptione ĩtra dimidium iuſti pretij:iniqua eſt,& ſi permiſſa. 551.b. vide deceptio.
In vẽditione,falſiſsima regula eſt ſi quis ſemper quanto emit pretio quantumq; laboris & periculi ſubiit tanti velit vendere, cum lucri acceſsione.547.b.
Venditio ab vſurario facta qualiter ſit valida.529.b.

Venditor qui rei defectum cognoſcẽs eundem frauduleñter emptorem celauerit, contra iuſtitiam delinquit: & idem de emptore dicendum.554.b.
Vẽditor ſi caueat damnum dare, puta quod non pluris rem vẽdat quàm cum vitio valet,neq; vllo emptorem obiiciat periculo, & res ſit emptori pro pretij ratione vſui, nulla lege compellitur vitium patefacere. 555.a.
Venditor menſuram fraudando,vel rei ſubſtantiam vitians:& ſi iniuſtitiam non cõmittat,vtputa quia ex pretio demit quod in menſura tollit,vel in ſubſtantia vitiat, iuſtè tamẽ à publico magiſtratu punitur: licet hæc aliquando abſq; crimine facere poſsit.556.b.
Venditor nõ tenetur reuelare quod in futurũ expectatur.557.b.
Venditori nullo modo licet,credito pretio cariùs vendere rem ratione crediti pretij, quàm in præſenti valeat.558.b.
Venditori nihil licèt exigere ratione periculi ſoluendi pretium in futurum.559.b.
Venditori an liceat quando credito pretio vendit,de expenſis in recuperando pretio à principio paciſci.560.b.
Venditor qui ſuas merces venditurus non erat,neq; ad tempus quo pretium auctum iri coniicitur,poteſt pluris vendere quàm tempore venditionis valent: deductis tamen expẽſis & laboribus: etiam caſu quo rogatus vendat. 563 . & quòd hoc locum habeat,etiam ſi non eſſet ſeruaturus merces,non eſt omnino improbabile vt Caietano placet. 564.a
Venditori licitum eſt in pretium rei ducere damnum quod accipit: quare res æſtimatur,nõ ſolùm quanti in ſe valebat , verùm & quanti venditori.550.a.emptore tamen admonito. ibidem.b
Venditori non licèt in pretium ducere commodo dum quod ementi ex venditioni accreſcitur.ibidem.

Verberare poſſunt patres & qui curã gerunt paternam:nõ tamẽ mutilare.412.b.&.413.a.& ſubſequẽtibus.
Verberare maritus quomodo poſsit. 414.b.

Verbum ſtare in ore duorum vel trium quid ſit.321.b.

Veritates perpetuę qualiter ſubſint legi Dei æternæ.26.b.
Veritatem nullatenus ab negare licèt.440.a imo eam confiteri teneť reus cum periculo uitæ, ſi iuridice interrogetur,aliàs non eſt abſoluendus. 456.a.

Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in ſortem ducere nõ teneť. 520.b

Violenter reſpub.& princeps poſſunt citra iniuriam aliquid à ſuis ciuibus extorquere, quòd ſi perſona priuata id faciat , raptor eſt & latro.429. b.

Vim vi repellere licèt.404.b.&.346.a.

Vir qui vxorem in fragranti delicto enecat peccat.390.b.
Vir poteſt accipere pretium turpitudinis à muliere.359.b.
Vir poteſtatem ſui corporis non habet ſed mulier,explicatur quo pacto.279.a.
Vir non habet ius dominicum in vxorem. 280.a.

Virtutis duplex conſideratio.33.a.
Virtutes humanæ ſunt in vniuerſum de lege naturæ:hoc eſt,ſecundum hominis naturam,ſi generalem rationem virtutis cõſideres:ſi autem materias actuum ipſorũ

mediteris non omnes ſunt de lege naturæ.33.a.
Virtutes conſentaneæ diuinæ legi, non dicunt ſimpiciter de lege naturæ, ſed potius ſupra naturales.34.a.
Nulla eſt virtus cuius nõ aliquis actus ad cõmune bonum referri valeat.49.b.
Virtus colenda eſt.345.a.
Virtutum opera tenemur Deo offerre formali aut virtuali ratione.716.a.
Virtutis opus quantę ſit perfectionis è duobus æſtimatur.733.a.
Virtutes quæ hominem componunt in ordine ad ſeipſum diſcriminãtur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. 754.a.
Virtus non eſt in ea potentia quæ electionẽ facit, contra ſcortum ibidem.
Virtutum præcepta dignitatis ordine debẽt ante ferri prohibitionibus vitiorum contrariorum.112.b.
Virtutem vnã aliis imperare quid ſit. 207.b.
Virtutes Cardinales dupliciter accipiuntur.211.b.
Virtutis diuiſio & ſubdiuiſio.214.a. &. 215.a.
Virtutes intellectuales digniores ſunt moralibus.215.a.
Virtutes morales plus habent de ratione virtutis quàm intellectuales: & ideò faciũt habentem ſimpliciter bonum.216.b.
Virtutum collatio inter ſe fieri debet inter genus & genus, aut inter ſupremum actũ vnius & ſupremum alterius.216.b.&.218.b
Virtus eſt id cui propriè honor debẽt. 274.a
Viſitationis ſtipendia qũo Epiſcopis liceat recipere.769.
Viſitandi greges nõ per alios quàm per epiſcopos.831.a.
Vita omnium bonorum fundamentum. 393.b.&.394.a
Vitam corporalem pro quibus liceat ponere.396.b.
Vitam temporalẽ an liceat pro amico ponere.397.b.&.398.a.
Vitam ſpiritualem amittere non licet pro ſalute ſpirituali totius mundi.397.a.
Vitam ſpiritualem licet aliquando exponere periculo ibidem.
Vitium rei venditæ qualiter venditionẽ illicitam reddat.554.b.
Vitia aliqua peculiariter dicuntur cõtra naturam.34.a.
Voluntas promittẽdi aut iurãdi abſq; propoſito ad implendi, obligationem parit.618.b.
Voluntas non eſt regina, ſed ancilla intellectus.8.b.&.10.a.
Voluntarium duplex.407.a.
Voluntarium niſi ad ſit, peccatum eſſe nequit.406.b.
Vuluntarium de per accidens quid requirat 407.a.
Votum eſt actus religionis elicit⁹. 643.a
Votum rectè fieri de operibus non debitis ex ſacris vtriuſq; paginæ teſtimoniis comprobatur. 613.b.
Voti nomen dupliciter vſurpatur.615.b
Votum definitur promiſsio de libertatæ voluntatis Deo, de his quæ Dei ſunt facta. 628.b.
Votum requirit tria: ſcilicet rationis deliberationem, propoſitum voluntatis, & promiſsionem.615.b.
Voti ſubſtantia ĩ rationis actu, nimirum in promiſsione, conſiſtit.616.a.
Votum exteriora ſigno per accidens requirit.ibidem.
Votũ quibus de rebus ſuſcipi debeat, & de quibus non debeat.620.a.b.
Voti materia poſſunt eſſe præcepta. 623.b.
Votũ nõ eſt de re prorſus indifferenti. 622.a.
Votum de obiecto aliàs bono, in malum finem relato, non obligat.625.a
Votum ad quod ſuſcipiendum mouetur homo malo fine, ſi tamen obiectum bonum eſt obligat.ibidem.
Votum non peccandi veniatur ſtultum eſt: neq; obligat.624.b.
Votum contra opus conſilij peccatum eſt: neq; obligat.626.b
Votum ineundi coniugiũ nullatenus ligat ſed ſemper eſt illiciũ contra Cai.627.a.b.
Votum virginitatis dupliciter fieri põt.638.a
Votum non nubendi non obligat ad caſtitatem.ibidem.b.
Votum quatenus attinet ad tempus implẽdi, tripliciter fieri poteſt. 640.a.
Votum ſimplex & ſolenne differunt.648.b. &.652.a.
Voti ſolennis ſubſtantia conſiſtit in hoc ꝙ ſit traditio, ſtando in opinione. S. Thom. de in diſpenſabilitate voti.650.a.
Votum ſolenne iure diuino dirimit matrimonium, eò ꝙ eſt traditio.ibidem.b.
Voti ſolennis tranſgreſsio grauior eſt quã ſimplicis.650.b.

Voti ſolennis & ſimplicis diſtinctio eſt ſpecifica.652.a.
Voto caſtitatis poteſt quiſq; innodari, ante legitimum rationis vſum.ibidem.b.
Votum nullum ſuſcipere poteſt qui ſub alterius eſt poteſtate de his rebus ĩ qbus ſub iicitur,quod citra eius aſſenſionem ſolidũ ſit ac firmum.653.b.
Vouẽdi facultas interdicta eſt monachis de iure diuino & naturali.654.a.
In voto ſuorum ſubditorũ poteſt epiſcopus diſpenſare:non autem poteſt illorum vota irritare.imo vero neq; Pontifex maxi.poteſt ſecularium vota irritare,ſecus religioſorum.ibidem.
Voti diſpenſatio iure naturæ pertinet ad parentes reſpectu filiorum,& ad tutores reſpectu illorum quorum cura illis commiſſa eſt,& ad dominos reſpectu ſeruum.ibi.
Voti religioſorum irritatio, & diſpẽſatio,in quibus caſibus fieri poſsit à prælato. 654. b.&.655.a.
Votũ à religioſis emiſſum, quo prelati obedientia impeditur, nõ tenẽtur implere dũ per prelatum irritum non habetur.655.b.
Votum quod religioſus emiſit de materia libera,poteſt ipſe prelato detegere,& ſi graue ſit poteſt moleſtiam ſuam & grauamẽ ei aperire vt irritet.656.b.
Votum ſuũ quod religioſus emiſit de re prohibita,teneť patefacere prælato ante quã ſit in mora.657.a.
Votũ emiſſum à religioſo cũ facultate prælati poteſt nihilominus ab ipſo prælato irritari.ibidem.
Vota vxoris vniuerſa põt vir irritare. 657.b.
Votum emiſſum à viro de non petendo debitũ,an teneat ſine conſenſu vxoris.658.a
Votum caſtitatis emiſſum ab vtroq; coniuge communi conſenſu,non poteſt rurſus per ipſos irritari,ſed vtriuſq; votum cenſetur abſolutum caſtitatis.659.a.
Votũ quodcũq; ſiue vxoris ſiue filij ſiue religioſi ſemel irritatũ nullam deinde virtutẽ retinet,qua vllo tempore obligare poſsit, niſi iteratò fiat.659.a.
Votum emiſſum ab vxore exequutioni tũc mandandum ſi maritum vita ſuperauerit,& idem de filio ſi dum ſub cura parentis egerit votum emitteret poſt ſuam emãcipationem explendum, & pariter ſeruus ſub conditione ſi fuerit libertate donatus: an eiuſmodi vota poſsint ſuperiores irritare.659.b.
Nullo voto ſe poteſt conſtringere puer,aut puella ante pubertatis annos,ſi non eavtãtur rationis luce vt deliberare queãt.661.a
Votum ſolenne nemo quantuncũq; ſit doli capax ante pubertatis annos poteſt ſuſcipere.661.b.
Voto religionis ſolenni & ſimplici quiſq; ſe poteſt firmiſsimè obligare poſt annos pubertatis,quantumuis parentibus reclinantibus.ibidem.
Iuter votum preſonale & reale diſcrimen & conuenientia.662.b.
Voto ſe prepedire quominùs quis accipiat epiſcopatum,nihil per ſe loquendo implicat iniquitatis.817.b
Votum emiſſum à filio dum erat ſub poteſtate patris neq; tunc à patre irritatũ poſt quàm emãcipatus eſt,non poteſt ab ipſo patre irritari.663.b.
Votum quodcũq; ſimplex poteſtati ſubeſt eccleſiæ,tam vt ſuper eo diſpenſet,quã vt ipſum in rem aliam commutet.664. b.
Voti diſpenſatio non tollit diuinam legem ſed tollit obligationem,quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit.666.a
Votum quod fit in ſuſceptione ordinis ſacri diſpenſari poteſt per ſummum pontificẽ anteq̃ fiat,nempe abrogando nunc legem poſitam:& poſtquam factum eſt cum illis qui iam votum ſolenne fecerunt.668.b
Super votum ſolenne religionis nulla cadit diſpenſatio.699.a.&.b.
Ad votum diſpenſandum neceſſaria eſt ſuperioris authoritas.672.a.
Ad voti diſpenſationem ac perinde ad cõmutationem quæ in minus fit bonum,requiritur cauſa.ibidem.b.
Ad voti commutationem in meliùs nõ exigitur ſuperioris authoritas: quando manifeſtum eſt id in quo mutatur eſſe meliùs. ibidem. Imò fortè neque ad mutationem in rem æqualem.676.b.
Vota in ſeculo facta extingui cenſentur per ſolenne religionis:obiit quod omnia mutantur in meliùs.673.a.&.676.b.
Votum ſolẽne religionis in altiorem aliam ac perinde altiorem commutari poteſt ꝓpria authoritate,non tamen in aliud votorum genus.ibidem.
Super omni voto ſimplici ſuorum parœciorum vnuſquiſq; epiſcopus diſpenſare poteſt.Hec autem in Archiepiſcopo facultas ad diœceſes ſibi ſuffraganeas non extenditur.Eademquæ eſt in Abbatibus, & religionum

gionum quibuſcũq; præfectis authoritas diſpenſandi in votis ſuorum ſubditorum. 673.b.
Votũ diſpẽſandi facultas, eadẽ vbiq; eſt ad commutandum.673.b.
Vota ſubditorum de tranſeundo ad altiorẽ religionem, diſpenſari poſſunt ꝑ ſuos prælatos.674. a.
Voti pœnalis religionis,& peregrinationis Iheroſolimitanæ diſpenſatio Põtifici maximo reſeruatur.ibidem.b.
Ad voti diſpenſationem neceſſaria eſt cauſa, ſi autem in meliùs fit nulla exigitur prorſus obſtans cauſa. Sed ſatis eſt vt ad finem magis conducat.675.a.
Votum nequit diſpẽſari aut commutari priuilegio cruciatæ bullę, niſi ante eius ſuſceptionem ſit emiſſum.676.a.
In votum ſimplex religionis aut perpetuę caſtitatis diſpẽſare, nullo hactenus cruciatę diſplomate conceſſum eſt.ibidem.a.
Votum ſacerdotum diſpẽſabile eſt ab eccleſia.704.a.&.692.b.
Votum religionis in paupertate conſiſtit, caſtitate & obedientia.631.b.
Votum monachorum tria delineauit.Chriſtus Matth.5.636.a.
Vouendi modus quem ſtatuebat Lutherus. 684.a.
Voti trãſgreſsio ex genere ſuo peccatum eſt mortale ſacrilegiumq;.630.b.
Votum religionis ſimplex poſt contractum matrimonium non vltra quicquam obligat.638.b.
Voti pœnitentia poteſt eſſe peccatũ,et quo modo non eſt peccatum.347.a

Vſucapio quanto tempore fiat.323. a.

Vſuræ multiplex acceptio.506.a.&.507. a.
Vſura multis modis committitur.516.b.
Vſura à fœnore differt.506.b.
Vſura idẽ qđ partus & quod morſus.ibid.b
Vſura ſolũmodo in mutationis contractu, atq; in aliis quibus mutui ratio ineſt, locũ habet.507.a.
Vſura eſt pretium vſus mutuatę rei.507.b.
Vſura non eſt, pretium quod recipitur pro pecunia ad oſtẽtationem vel ornatum locata.507.b.
Vſura interna atq; externa quomodo diſcriminentur.507.b.&.516.a.
Vſura externa, vbicunq; pactum interuenit expreſſum.508.a.
Vſura peccatum mortale eſt, iuſtitiæ cõmutatiuę contrarium.508.a.& oppoſitum eſt manifeſta hæreſis.510.a.
Vſuram non eſſe naturali iure prohibitam, periculoſum eſt aſſerere.508.b.et hoc multis oſtenditur.510.b.&.511.a.quo fit vt ĩ vſura nunquã Deus diſpenſauerit imò neq; factibile eſt.ibidem.
Vſurarium crimen vtriuſq; teſtamenti pagina deteſtatur.509.a.& 510.a.
Vſura certo quodam modo fuit Iudæis permiſſa, non licita: neq; in vſurarium lucrũ dominium vnq; illis fuit cõceſſum à Deo 511.a.
Optima explicatio illius loci non fœnerabe ris fratri tuo.512.a.
Vſuræ à lege ciuili permittuntur quemadmodũ meretrices.512.b. & quo pacto permittantur.513.b.neque vero ciuile ius vſuras permittendo canonico aduerſatur. 514.a.
Vſuræ vſurarum olim ſummo rigore prohibitæ.513.a. Quicquã ex pacto vel recipere vel expetere vſura eſt, accipere vero aliquid non cõuentionis nexu ſed quod gratuito mutuanti rependitur nullam impingit vſuræ labem, ſicut necq; amicitiam & bene volentiam ex mutuo conquirere & exigere.515.a.
Vſuram committit qui ratione mutui in pactum deducit vt mutuatarius iuſtæ liti cedat.516.a.
Vſuræ vitio innodatur ꝗ ratione mutui turpes amplexus expoſcit: ſecus vero ꝗ amicitiã procurat, vt mulier amore victa turpi rei acquieſcat. ibidem.
Vſuræ labem incurrit qui mutuatarium cogit, vt vel totum mutuum vel partem in mercibus ſuſcipiat: etiam ſi iuſtum pretiũ merces non excedant. Idq; vſu venire ſolet mercatoribus regi mutuantibus, nõ ſine magna militum iactura.ibidem.
Vſuram committit qui ratione mutui, obligat ad emendum, molendum, laborandũ, etiam iuſto ex ſoluto vel non exceſſo pretio.517.a.
In mutuo in pactum ducere quod aliàs iuſtè debetur, vſura non eſt. ibidem. b.
An vſura ſit, ratione mutui obligare mutuatariũ ad mutuandum. 519.a.
Vſura an committatur vendendo cariùs credito precio.558.b.&.564. a. Vide vendere & venditor.
Vſuram committit qui fructus pignoris nõ computat

computat niſi pignus ſit de feudo, vel pro dote genero vel viduę traditum. 519. b. & 520.b.
Vſuram ſapit mutuarium obligare ratione mutui ad ducendam vxorem.521.a.
Vſura ratione lucri ceſſantis. vide lucrum.
Vſuram inuoluit mons pietatis.538.b.
Vſuraria datio an dominium trāſferat, optima diſputatio.526.b.
Vſurarum dubitationes omnes per eccleſiā definiri non eſt conducens.540.b.
Vſura mentis quomodo ab exteriori differat.507.b.&.516.a.
De vſura mentali optima diſputatio. 530.a.
Vſura mentalis quomodo à ſimonia mētali differat.532.a.
Vſurę mentalis reſtitutio quomodo & quando neceſſaria.530.a.&.531.a.
Vſurarum reſtitutio neceſſariò faciēda etiam nullo petente. 510.&.526.a.
Vſurarum reſtitutio ſolùm neceſſaria cum ratione mutui quicquàm recipitur. 522.a.
Si per vſuram res quæ vſu conſumuntur extorqueantur, fœnerator facit ſatis reſtituendo tantùm quantum accepit cū damnis & lucro: ſi quod alteri ceſſet, fructus verò qui per eaſdem res ſua induſtria accumulauit, liberi ſunt à reſtitutione.522.a.b. &.528.b. ſecus verò in fructibus domus vel predij per vſuram extorti.ibidem.
Ad vſurarum reſtitutionem non modò vſurarius ſed iudices cogentes vſuras ſoluere, aduocati conſulentes, miniſtri aliqui, &c. etiam tenentur fœneratore non reſtituente.532.b. De hoc vide mutuum, & lucrum ceſſans.
Vſurarius non acquirit dominium in ea quæ per vſuras corraſit. 527.a.& ſi mutuatarius ſe velle ī ipſum dominium transferre aſſeueret, dum tamen ratione mutui det.528.a.
Vſurarius dominus fit poſſeſsionis quæ per pecuniam vſurariam emit: quo fit vt ipſas reſtituere non teneatur: manent tamen debito obnoxiæ.528.b.
Vſurarij bona quomodo ſint reſtitutioni ſubdita.ibidem.
Vſurarij bona in triplici ſunt differentia. 529.a.
Vſurarij omnes contractus ſunt validi, iure naturæ, per quos non fit minùs potens ad ſoluendum vſuras.529.b.
Ab vſurario pecuniam vſurariam vel quidq̄ aliud recipiens emptione vel alio quocūq; contractu tutus eſt in conſcientia: ſi vſurarius non fiat illa ratione impotens ad ſoluendum.ibidem.
Vſurarij hęredes ad quid teneantur.ibìdem.
Vſurarius multis modis poteſt lucrū à mutuatario recipere. 530. b.
Vſurarius pecuniā à mutuatario vltra ſortē recipiens, quocunq; prauo animo, ſi mutuatarius rationi mutui nō dedit, reſtituere non tenetur, niſi fortè ex conſcientia erronea.531.a.
Vſurarij cooperatores & miniſtri ad quid teneantur.532.a.
Vſurarium non paratum, ad mutuandum ſub vſuris inducere non licèt, à parato verò licet ſub vſuris mutuum recipere.533.b. &.534.b.
Vſurarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractam ſocietatis vel à ſecurationis faciendum, vſuram committit. 563.a.
Vſurarios ius canonicum tū multis opprobriis proſcindit tum & pœnis pluribus accumulat.514.a.
Vſus à dominio rebus vſu conſumptibilibus, an diſtinguatur controuertitur ad longum.281.b
Vſus rerum comeſtibilium & vtenſilium diſtinguitur quodā pacto à dominio. 282.b
Vſus rerum duplex eſt, & iuris & facti.282.a.
Pro vſu vaſis aut calicis ſacri non licet aliqd recipere, licet ipſum locare & vendere poſſit eccleſia.762.a.
Vti quempiam iure ſuo bifariam contingit.359.a.

FINIS INDICIS.

Series Chartarum Operis.

✠ a.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m.n.o.p.q.r.ſ.t.v.x.y.z. Aa.Bb.Cc.Dd.Ee.Ff.Gg.Hh.Ii. Kk.Ll.Mm.Nn.Oo.Pp.Qq.Rr.Ss.Tt.Vv.Xx.Yy.Zz. Aaa.Bbb.Ccc.Ddd.Eee. Fff.Ggg.Hhh.Iii.Kkk.Lll.Mmm.Nnn.Ooo.Ppp. Omnes ſunt Quaterniones, prę ter Ii. qui eſt duerno, & Ooo, qui eſt ternio.

L46093